

ARCHITECTURA NAVALIS ET REGIMEN NAUTICUM

Nicolaas Witsen

VM
142
W82+4
1972

CORNELL
UNIVERSITY
LIBRARY

BOUGHT WITH THE INCOME
OF THE SAGE ENDOWMENT
FUND GIVEN IN 1891 BY
HENRY WILLIAMS SAGE

3 1924 030 901 239

Over

PRINTED IN U.S.A.

DAYLOP

ARCHITECTURA NAVALIS
 ET
 REGIMEN NAUTICUM.
 Ofte
 AALOUDE en HEDENDAAGSCHE
 SCHEEPS-BOUW
 EN
 BESTIER,

Waar in wydtloopigh wert verhandelt de wyze van Scheeps-tim-
 meren, zoo als de zelve eertydts by de Grieken, en Romeinen, in
 gebruik was: Scheeps-oeffeningen, Stryden, Tucht, Wetten en Gewoonten.

Beneffens

Evenmatige grootheden van de Scheepen onzes tydts, ontleedt
 in alle hare deelen: Verschil van bouwen tusschen verscheide landtaart:
 Indisch en Russisch Vaar-tuigh: Galey-bouw, en hedendaaghsche
 Scheeps-plichten: Verrykt met een reeks verklaarde Zee-
 mans Spreek-woorden en Benaamingen.

Doorgaans verciert met kopere Platen.

Beschreeven door

N I C O L A E S W I T S E N.

Met Privilegie tot den Jare 1700.

Tot AMSTERDAM.

Ter Drukkerye van PIETER en JOAN BLAEE.
 MDCXC.

205
CHA

A A N D E N L E E Z E R.

Onder zoo groot een aantal van Nederduitſche Schryvers vindt men'er geen, myns wetens, die d'aaloude Scheeps-bouw en Beſtier verhandelt hebben: een zake, over welke men zich met recht magh verwonderen, om de waerdigheid der ſtoffe, en die van de Romeinen in zulken achting is gehouden, dat de geene, (zoo de rechts-geleerde *Ulpianus* getuigt) die Scheepen van opgegeven grootte bouwde, t'zee beſtelde, en ter-havene in en uit met koopmanſchap liet varen, met het recht van Burgerſchap begiftigt wiert. Ja de Scheeps-bouw wiert by de eerſte Bouw-meesters zoo hoogh verheven, dat men alle nieuwe vonden, belangende de Scheepen, den Goden, en hun heilige inblazingen, toefchreef.

———— *Ipfamque ſecandis
Argois navibus jaſtant ſudaſſe Minervam.*

Dat is:

Minerve zelf broght aan het ſtrandt
Tot Argos d'eerſte kiel in ſtand.

Daar wort, tot groote ſchande van *Manuel Comnenus*, Keizer te Conſtantinopelen, gezeght, dat hy de Scheeps-bouw trachte te vernietigen, voorgevende, dat de Scheepen ondienſtig voor den Staat waren: 't geen oorzaak van veel onheils gaf, als by *Nicetas* is te zien. Het verzuim van Scheepen te bouwen, onder *Andronicus*, Roomſch en Chriſten Keizer in 't Ooſten, heeft tot groote ſchade en verkleining des Romeinſchen naam geſtrekt. *Pompejus Magnus* verhief den Scheeps-bouw zoodanigh, dat hy zeide, 't *Is noodigh te varen, maar niet te leven*: en braght daar door zoo veel te weegh, dat hy als Godt *Neptuin* geëert, en op een munt, der geſtalte als Godt *Ianus*, met een Scheeps-galjoen vertoont wiert. De naamen der Scheepen wierden, eers halven, onder 't geſternte gezet. Hier van hebben de namen *Pegasus*, *Aries*, en andere, haren oorspronk. Het Schip *Argo* wiert goddelyk verklaart, gelyk *Cicero* wil: en men hielt dat de Goden het zelve heiligh, en ſprekende, gemaakt hadden. Die heerſchen wil, (zeght *Ariſtoteles*) en vry zyn, rechte t'zynent een vaerdige Scheeps-bouw op.

Dit zwygen dan beſpeurende onder onze landts-luiden, heb ik my verſtout om iets dien aangaande op 't papier te zetten, namentlyk

lyk van der Ouden Scheeps-bouw en bestier; doch met achterlating van volle betooging over alles, 't geen korthaits halve is gedaan: echter breng ik niets by, of zulks zoude, des noodt, te byzzen zyn.

Wanneer dit Werk voor d'eerste maal reedts was afgedrukt, zyn my, uit de lade der geschreevene boeken van zyn Koninglyke Hoogheit van Savoye, eenige tekeningen, slaande op de Scheeps aaloudtheden voornoemt, door bezondere gunst van den Edelen hoogh-geleerden Heer *il Commendatore Carlo Antonio dal Pozzo*, Romeinsch Ridder, toegezonden, welke eertydts uit oude marmere en metale overblyfzelen, zoo in Italiën, Grieken, Egypten, als elders verstrooit zynde, vergadert zyn van *P. Ligorius*, Edelman van Napels: deeze heb ik meerendeels by dit Werk ingelascht, en met de letters P. L. gemerkt.

By de Scheeps-bouw-konst der oude eeuw, is gevoeght hun Bestier, wat ieders ampt te scheep was, hun Scheeps-oeffeningen, Stryden, wyze van Roeijen, Scheeps benaamingen, Wetten, en Gewoonten, als zynde deeze twee kennissen onafscheidelyk van elkander. En om dit Werk algemeen en volmaakter te maken, heb daar by gevoeght het Scheeps-bouwen, en regeeren, in het meerendeel van Indiën: desgelyks de wyze van bouwen voor anderhalf hondert jaar in Europa, en heden in deeze Landen, en elders by de Christenen, gebruikelyk. Het bouwen der volkeren in Europa gaat valt over een zelve trant, en verschilt in hun deelen, gelyk de leden aan het menschelyke lichaam; want alle menschen hebben wel gelyke leden, maar echter in maat zyn zy verschillende.

Zedert een lange wyle herwaarts was de Zee-vaart (heden zeer vervallen) in ons Gemeene-best geweldigh aangegroeit; maar onlangs der maten in top gestegen, dat d'inwoonders zelfs daar over verwondert, de vreemdelingen verbaast, ja de geheele werelt, tot stommens toe, als opgetoogen stondt. Nootwendigh heeft den aanwas van de zee met kiel en te bebouwen, den Scheeps-bouw grootelyks doen aanwakkeren, en vermeerderen, die hier zoodanigh in zwang gong, dat zelfs eenige Dorpen dorsten stoffen, jaarlyks meer Zee-gevaerten te kunnen bouwen, als het jaar dagen telt. En ik heb een stok-oude vader gezien, die met drie of vier van zyn kinderen, noch vry jong zynde, jaarlyks een groot Zee-schip bouwde, zonder behulp van eenigh man of mensch meer, de zwaare houten met jynen en bloks aanbrenghende. Om niet te spreken van een ontelbaar getal van veelerley kleine Vaartuigen, die de Stroomen en Meiren der binnenlandtsche gewesten bevaren, zegge alleenlyk, volgens ouder getuigenis, dat 'er in 't Jaar 1500. tot Amsterdam al verre over de twee hondert groote Rec-

Ree-zeilen getelt wierden. *Bentivoglio*, in zyn eerste boek, op het zevende hoofstuk, zeght van het verenight Nederlandt, (hoewel misverstandelyk) dat daar zoo veel Scheepen geoordeelt wierden te zyn, als in het overigh geheel Europa te zamen. „De „masten en rees der Scheepen, (zeit hy) die steeds voor Amster- „dam ten anker leggen, zyn zoo veelvoudigh, dat zy het gezicht „belemmeren, en de lucht duister schynen te maken. In koop- „handel overtreft zy veele steden in Europa: waar door hare in- „woonders in zuigen met de moeder-melk, als zy noch kinderen „zyn, de grondt-regelen van de Scheeps-bouw, en Zee-vaart; „zoo dat ieder huis een school van wetenschappen is, hen noo- „digh die de zee bouwen. Noch jong zynde, varen zy na by; „sterker geworden, bezoeken zy afgelegene zeën; en eindelyk, „wanneer zy mannen zyn, bevaren zy d'uiteerste gewesten van den „Oceaan. Zy verachten het onweêr, en temmen zee en wint. „Alle oorden, winden, en sterren, zyn hen bekend. Na Indie „te varen valt hun zoo licht, als de na by gelegene Vlieten, en „Havens, te bezoeken. *Junius*, in zyn beschryvinge van Hol- landt, zeght, hem te gedenken dat in eene week drie honderdt Meers-scheepen, of Hulken, uit Oosten voor de stadt Amster- dam aangekomen zyn. Zoo *Meeteren* verhaalt, heeft men voor een eeuw hier te Lande zeven-en-twintig hondert groote Schee- pen getelt, Buizen, Dogh-boots, en Crabbers uitgeslooten. „Jaarlyks (zeit hy) wierden daar eenige hondert groote Schee- „pen aangebouwt: en op 't naderen van de Spaansche Vloot, was „men magtigh hondert Oorlogh-scheepen, binnen veertien da- „gen, t'zee te brengen. Hollandt, zeght *Stypmannus*, is vol zant, en daar wassen weinigh vruchten; de Scheepen echter bren- gen daar alles wat men zoude moogen wenschen. *Conestaggius*, een Schryver, den onzen niet zeer toegedaan, zeght, dat de Ne- derlanders (te zyner tydt) in menigthe en maght van Scheepen zoo veel alleen vermoghten, als veele andere volken van Christen- ryk te zamen.

Deeze Bouw-konst, een zoo noodzakelyk hoofd-ambacht voor 't gemeen, is, niet minder dan de Huis- en Sterkte-bouw, op vaste en onseilbare wetten, grondt-slagen en regelen geveest, en in al haar leden en deelen na voorgestelde gelykdeeligheden gevormt: met dit beding evenwel, dat in noodzakelyk gebruik de evenmaat stil stå.

Maar nooit, myns wetens, heeft mede iemandt onzer Neder- landeren zich onderwonden iets breedelyk van de hedendaagh- sche Scheeps-bouw en Bestier in 't licht te geven, behalven dat de Heer *Tjassens* een Scheeps-bestier, of politie, heeft ontwor- pen; waar in hy alle Staats algemeine verrichtingen, dien aan- gaan-

A A N D E N L E E Z E R.

gaande, van woort tot woort ter neder stelt: ook overslagh maakt van alle onkosten, die in 't uitreeden en onderhouden van 's Landts Scheepen voorvallen; 't geen ik heb achter gelaten: hier by heeft hy insgelyks veele Scheeps certers, of maten om Scheepen na te timmeren, van onderscheide grootte, der wyze als by 't Landt wert gepleeght, aan den dagh gegeven. M^r. *Dirk Graswinkel*, in zyn boek van Hollandts opperlte maght, rept mede eeniger maten van het Scheeps recht of bestier in deeze Landen. De soberheit van Nederlandtsche Schryvers in deeze stoffe strekt onzen landtaart tot schimp by vreemden, en tot ongerief voor den ingezetenen. Hierom vond ik my aangeprikkelt, iets breeder van den Scheeps-bouw en zyn Bestier te ontwerpen: na den voorgang der Engelschen, Françoizen, Spanjaarts, Portugeezen, en andere volkeren, die ieder wydt en breedt op hun Scheeps-bouw-konst stoffen. Onder deeze voeren d'Engelschen de vlagge, die alles wat den Scheeps-bouw en Bestier betreft door den druk gemeen gemaakt hebben; gelyk de volgende en meer andere boeken uitzeyzen: als, *Path-way to perfect sayling. Zeamans Dictionary. The Art of appareyling and fitting of any ships. The Zeamans Grammar. The complete Modellist. The Jurisdiction of the Admiralty. The Zeamans practice. Six Dialogues about Zea-services between an High-Admiral, and a Captain at Zea, &c. An Act for the establisshing articles and ordres for the regulating and better governement of his Majesties Navies, Ships of war, and Forces by Zea. A true and full Account of the Royal Navy of Englant.* In deeze braveeren zy opentlyk allen landtaart, en wanen niemandt huns gelyk in deeze konst te hebben. De Italianen hebben hun Scheeps-timmering door *Bartholomeus Crescen-tius*, van Rome, aan den dagh doen brengen: behalven dat men daar een groot en zeer volmaakt boek vindt, *Del vera & reale Arte della Navigazione, del Governo e Disciplina del Mare, e di la Combattere in Armate esquadrone.* Dat is: Van de ware en wezentlyke Konst van 't Varen, van de Scheeps-tucht en bestier, en van het Scheeps-striden. Een ander, tot Florencen gedrukt, voert dit opschrift, *L' Architettura Nautica divascelli, &c.* Dat is: Bouw-konst van Scheepen, enz. en dit op hope dat men deezen Italiaanschen Scheeps-bouw, gelyk hare Huis-bouw, navolgen, en voor wetten opnemen zoude. Der Franschen Scheeps-bouw en bestier beschryven *P. Fournier*, en *Hobier*, zeer breedelyk. *Claude François Millet* beschryft, in een boek, *l'Art de Naviger* genaamt, de wyze van Scheeps-bouw, tot Marseille, en elders in Vrankryk gebrukelyk, zoo volgens de gelaste lyften en certers des Konings, als anderszins: hy spreekt omstandigh zoo van Ankers, Touwen, Masten, Zeilen, als het geheele Scheeps

A A N D E N L E E Z E R.

Scheeps lichaam, en bedryf. *M. Robbe*, als mede de Heer *Desroches*, halen een lyft op, van allerhande Scheeps en Zeemans benaamingen, in Vrankryk gebrukelyk: spreekten ook van het Vlagge voeren, ftryken, en der zelve verwen, zoo in Vrankryk, als alom in Europa in gebruik, en van Zee-oorloghs-behoefte: hebben ook een kort, doch vry volmaakt, begryp van de geheele Zee-vaart in 't licht gegeven. Noch is in Vrankryk aan den dag gekomen een boek, genaamt *Reglement du Roy sur les Pavillons*, &c. en meer andere. Zulks hebben *Joseph Furtenbach*, en *Leonhart Fronsperger*, in Duitslandt, en Oosten, ook gedaan. Desgelyks hebben de Portugeezen, en Spanjaarts, in veelvoudige boeken, hun Kraaken, Galjoenen, en ander Vaar-tuigh, ontleedt, met al hare maten, en gestalten, ten toon gestelt. Ieder pryft het zyne. De Hollanders alleen hebben tot hier toe in deezen aan de wereldt niet genoegh gedaan, die hun wetenschap in de kunst van Scheeps-bouw en bestier, door hun uitgevoerde scheeps-daden, dagelyks deden blyken. De Scheeps-bouw, en het Bestier der zelve, bloeit nu in alle oorden, en ieder zoekt de zyne ten schoonste aan de wereldt voor te stellen, t'zyner eere.

Dat de byzondere Nederlandtsche ingebooren aart de Scheep-vaart voort zet, blykt uit de vaart op Indien, en elders. Groenlandt wierdt voormaals van de Biskajers alleen bezocht; doch heden oeffent onze landtaart zeer sterk die visscherye. Het naauw en sober behelpen in leeftocht, en loon, deede mede den Nederlandtschen Scheep-vaart bloeijen, zonder dat de gestalte hunner Scheepen daar iets toe geholpen heeft: en hoe zoude het moogelyk zyn dat zy daar in konnen ontaarden; want een Moor zal eerder zyne huilt veranderen, dan een geheel volk hun aangebooren inborst verruilen.

Het doel-wit deezes Werks, voor zoo veel de aaloudtheit raakt, is vermeerdering van kennis, roem der Nederlandtschen naam, en onderschraging der inboorlingen, die zich in deeze konst na de hedendaaghsche wyze oeffenen; want zonder praetyk en gestadige handeling (buiten bespiegeling) van 't werk, zyn de schriften, op den nieuwen bouw slaande, onnut. De waerdigheit deezer wetenschap dunkt my zoo groot te zyn, dat niemandt hier te Lande, daar de Zee-vaart de sterkste zenuwe van den Staat is, de zelve behoorde onkundig te zyn. Zy gaat den Huis-bouw zoo verre te boven, als haar gebruik van meerder nut en kunst van hooger gedachten is. Een Scheep-bouw-kundige heeft op veele zaken te letten.

Ik ga een werk aan 't geen vol arbeit is; want *Plantus* zeght:
Negotii vim qui velit navem sibi comparato.

Dat is:

Die veel werks over den hals wil halen, bestelt zich een schip.

* *

Nim-

A A N D E N L E E Z E R.

Nimmer zoude ik ook het werk van den nieuwen Scheeps-bouw hebben durven opvatten, 't en zy my in handen waren gevallen eenige grondt-slagen, en tekeningen, voormaals ontworpen by wylen myn Vader *Cornelis Witsen*: en 't geene dat'er van my toe gedaan is, hebbe ik getrokken uit de mondt en ontwerp van brave Meesters; want zelve in praetyk een Scheeps-timmerman of Zee-man te zyn vermete ik my niet: doch eigene bespiegeling, en ondervinding, is daar echter by gekomen.

Het zal wel licht geschieden dat U E. ter eerster opslaan deezer bladeren, in 't nieuwe Werk duistere zaken voor oogen zullen komen, zoo des zelfs wetenschap onkundigh zyt, en dat de konst-woorden de redenen onverstaanlyk zullen schynen te maken; doch de zelve worden daarom in een geheel Hooft-stuk verklaart, en in kenlyke woorden vertolkt. Ten welken einde mede, op een andere plaats, eenige Scheeps-deelen in afbeeldtzels vertoont worden.

U E. dienst-genegene

N. W I T S E N.

H O.

H O N O R I

*Illustris viri & nobilissimi Jurisconsulti, Consultissimi
Reip. Amstelodamensis Senatoris,*

N I C O L A I W I T S E N I I,

Navium regimen & ornatum commentati.

Libens Meritoque posuit

S A M U E L T E N N U L I U S,

Magnificus Noviomenensis universitatis Rector & Professor.

Prima per instabiles vexit Symplegadas Argo:
Cui freta flammiferos dederunt coëuntia
campos, (de-

Bulporus & Scythiæ Phœbæi Phalidos un-
Qualia pertentant repetita prole Leones
Gaudia, servatum venerantur lâlona matres:
Auditus Pelian frendentem terruit altæ
Lætiæ clamor tacitusque triumphus; ut albus
Cum fugit Eois tigres Hyrcanus in arvis
Raptor, & ereptis metuit sua vulnera prædis.
Hanc Reges pressere ratem. Vos heu quibus illam,
Numina jactastis, fatis quantisque periclis!
Acta metu vario, puppiin intercepta loquacem,
Cursum ad terribilis tenuit confinia mortis.
Tunc Vingo Medea suis crudelior undis;
Ivit in omne nefas, conjux viduata marito.
Non tot in occiduo fuerant discrimina ponto,
Cum bene *Pacificum*, ventis bellantibus, æquor
Deprendsens, varios per claustra gementia montes,
Dura *Magellanes* laxavit vincula mundi.
Nempe tuos nondum ad septem *Nova Sembla*, tri-
ones,

Aur Libyam extremam dimiserat *Amstela* naves.
Non orientis opes, septena per ostia Gangæ
India quas mituit, non serum veliera pinus
Ulla sequebatur, *Limanæ*, *Peruvæ*; nec auri
Tunc *Quisoniæ* liquit tentare metalla.
Cur, natura parens, obliqua ad sidera Cancri
Partibus ex æquis partitus quatuor orbem,
Sole coronatum, circumluit undique pontus,
Si non admôrunt propius compendia leras?
Cur timet ultorum convivium naava Deorum,
Astrorumque suis violare cubilia velis?
Cur, cui se debent homines, Hyperione natus,
Cum pressere polum, stridenti treruit unda?
Fabula, rumores nobis & inania verba:
Scilicet hæc Minyis, Di magni, credita priscis!
Finxerat haud Hyadas Grajus, nec Plaustra Bootæ;
Nomina non venti, nec habebant membra carinæ:
Witsenius radio nondum descripterat heros
Velorum celesresque pedes legesque fororum,
Compages laterum & cuneis fundantibus arcas;
Tutelas proris, antennis cornua, tonsas
Nec dederat transitis, nec pondera iusta carinis.
Flamina diverso tractu laniantia terras

Ingeniumque loci (patriæ custodia nostræ)
Puppibus, arcuerant Belgas, ne intraret Iberus.
Ecce aliam faciem rerum! Tranquilla potestas
Jura magistratusque legit. Respublica navis
Quæque est; obsequitur non ulla furentibus Euris!
Verum ubi constituit, Lignis confisus, habenas
Ornibus immitit ventis auriga, per altum
Naturæ faciens litem nunc æmulus errat,
Atque coronata repetit cum puppe parentes.
Vilceribus quicquid Tellus generosa recondit,
Quodque alit in summo, video superare Batavis:
Jam video cives Obium Gangenque bibentes,
Exercere agros, oriens quos trulit in æquor.
Per mare jam video, magnum per inane volantem
Remigio alarum velorum Dædalon alis.
Parta in cæruleis libertas aurea campis,
Concedat natura viam, meditatur in infra.
Jam periere modi terrarum & fœdera rerum:
Cuncta patent, nullum præcludunt sidera pontum,
Nil mare juris habet: Boreæ sine viribus ira,
Et sua regna peti queritur Neptunus in undis:
Witsenius metuendus enim non Vincula Xerxis.
Witsenius sæclis venturis utile nomen,
Per quem nullus equos flexit, decurrere campo
Et peragrate loca intentata prioribus ausus,
Opportuna suis metatur quæque triumphis;
Inde Syracosii faciet fœnis artibus umbram.
Hæc manus Babylon, has ipsa Semiramis optet,
Has Trivia & Rhodus, has Cares mirentur & Ammon,
Elis & has toto quæssisset Memphis in orbe.
Perplexas quoties ageret facundia causas,
Ipsi voluisse loqui sermone Minervam
Cecropiam faræa est, si cum mortalibus esset
Ore loqui Divis: Tantis virtutibus æqua
Præmia quando feret: dignas persolvere grates
Curarum o utinam possent monumenta mearum!
Vidit ut Augulum nemo sine munere vultum
Regis Achæmenii; vacuus quis adibat amoris
Tanti templa viri? sed tanta potentia mentis
Hunc animum Lymphæque volam pro munere sumet.
Sic tua nimbofas, Rector, quandoque procellas
Puppis, & infidum substringens vela serenum
Vitet, & iratum, quod tollit Cynthia, sidus:
Sic tua Livorem superet felicitas ætas,
Ut patrio virtus non circumscriptibit orbe.

E L E G I A,

In Eximium De re Navali veterum & hodiernâ commentarium,

D. NICOLAI WITSII,

J. V. D. & Senatoris Amstelodamensis præstantissimi.

Elga, per immensum qui curris classibus æquor,
 Curris ad Eoas Hesperiasque domos,
 Cui petitur regio septem subiecta Trioni,
 Quæque Austri tellus vasta sub axe jacet:
 Nunc poteris fluvias securius ire per undas,
 Nunc poteris falsâ tutius ire viâ,
 Et quæ mollis Arabs, quæ Scres, quæque Moluccæ,
 Quasque dat haud parvas Africa divitias,
 Tutius ad portus poteris perferre Batavos,
 Et multâ puppim cingere fronde tuam;
 Dum te magna docet nostri Solertia WITSII,
 Quo ponenda tibi firma carina modo;
 Qui prora & puppis, laterum qui mœnia surgant,
 Qui fiat malus pinæ, transtra, fori;
 Seu te magna juvat, quæ montis præbeat instar,
 Cui risû Boreæ est Oceanique furor;
 Seu tibi parva placet, quæ ludat in æquore navis,
 Cum tumidi fluctus se posuere maris.
 Ergo Witsiadem meritâ jam cinge coronâ,
 Jam veniente die, jam fugiente cane;
 Et dic, quod quondam, Grajis Heroibus, Argi.
 Id mihi nunc WITSII præstitit ingenium,
 WITSII, à quo tantum molitor vincitur Argus,
 Quantum à Battavicâ Thessala nave ratis.

Cecinis cultus & amicitia ergo

MATTHÆUS SLADUS, M. D.

Op den Bouw en Bestiering der Scheepen ,

Beschreeven

door den weledelen wyzen HEER

NIKOLAAS WITSEN,

RAAD VAN AMSTERDAM.

d' Aloudheit lagh gesmoort in 't stof van hare steden
En ryken , deerlyk van d'onwetenheit vertreden ,
Nu meenigh duistere eeuw en jaren achter een :
Haar kostelyk gewaat , zoo konstelyk besneën ,
En ryklyk geschakeert , wiert met den voet gestooten :
Zy zelf hieft , doot van schaamte en spyt , den mont geslooten ,
En wenscht dat eens een heir van Letterhelden velt
Magh winnen , en haar eer , weér op den troon gestelt ,
Uitflonkren door den mist en nevels der Barbaaren
En woestheit , zoo ontaart haar in de kroon gevaaren.
Nu troost u moeder en getrouwe voedsfervrouw
Der wysheit , troost u , en verzet dien bittren rouw :
Uw zon begint alree ten kimmen uit te gloeijen ,
Terwyl haar heiligh vuur , nu meer en meer aan 't groeijen ,
Vast d'Oostkimme achter laat , en steigende in den trans ,
Spreit over onze lucht , in 't eind , haar' vollen glans.

Een deel der wyzen leert uw Loofwerk , en de merken
Der diepe Beeldespraak , d'Orak'len van uw kerken ,
De Wichleryen , en 't geschrey der vogelvlucht.
Een deel , opvliegende verr' boven zonne en lucht
In hun gedachten , spoort uit Hermes goude spreuken
Uw godgeleertheit naa , of moede 't hooft te kreuken
In 't openen van zyn geheimen , schept het vreugd ,
't Olympisch renperk , en de worstelplaats der jeugd
Weér op te graven uit hun affchen , en te hooren
Wat oeff'ning Memfis en Atheenen heeft verkooren ,
Wat spiegelstryden Troje en Latium bemint.
Gyraldus en Doleet doorsnuff'len het bewint
Der ouden , en de maght van hun verdweene vlooten ,
Hun speelfazeelen , en geschilderde oorlogsbooten ;
Maar ruw , en zelve van een donk're wolk 't verstant
Benevelt , daarze uit schroom noch tasten met de hant
Naar blinde schaduwen , gelykze lichtlyk missen ,
Die d'eerste durven zien in zulke duisternissen.

Nu weet een lidt der Raad van 't maghtigh Amsterdam ,
Een hoofttelgh van de gryze en onbesprooke stam
Der WITSENS , afgellooft in Borgermeesterschappen ,
En loslyk Staatbewint , d'aaloutheit naa te stappen
Met een gelyke tret : hy groeit in haaren lof ,
En zweert gelukkigh in die heerelyke stof.

Hy maalt ons op 't panneel van zyn geleerde blaären
Naa 't leven , hoe Egypte en Rome door de baaren
Quam streeven met de boegh , en 't hoogh kampanje stont
Versiert met beelden van gedrochten , en den hont

Anubis, Pollux en zyn' Broeder, die van varre
Matroozen toeftraalt, en begunsticht met zyn starre.
Wy zien hier Argo, weér Minerve toegewydt,
En Xerxes vloot, zoo lang verslonden van den tydt;
En leeren hoe de Kryghsgaley pleegh voort te glyen
Op 't slaan der riemen, die, in drie en hooger ryen
Verdeelt, verwarden noch beletten in den vaart.

Maar 't is aan WITSEN niet genoegh, dus hoogh vermaart,
Der Ouden scheepvaart op te visschen, uit de blyken
Van tafereelen, en beschimmelde kronyken,
Zyn geest weit ruimer uit. Nu toont hy, vol van vier,
Hoe Vrankryk kielen bouwte, op 't bouwspoor van Fournier;
Hoe d'Italjaan braveert met Oorloghsgealeen,
En lichte Gondels, die den snellen stroom verrassen:
Nu houdt hy Dudleis spoor, en ziet, aan 't krytstrant
Getoogen, welk een kroon Brittanje in 't bouwen spant:
Of 't lust hem 't groot gevaart der Portugeesche Kraaken
t'Ontleden, en te zien hoe d'Indiaan, in 't blaaken
Der steile zomerzon, die met haar' fellen gloet
Hem smelt uit 's hemels trans, in Jonk en Praauw den vloet
Blyft kruissen, en om koelte en frische lucht laveeren.

Dan komt hy Nederlandt haar' eigen Scheepsbouw leeren,
En gaart een ryken schat van woorden, op de leest
Der Bouwkonst net geschoeit. Zyn onversufte geest
Vlieghe mee ten hemel, als zy d'Amsterdamsche vlooten,
Zoo trots volwrocht, de kruin ziet aan de wolken stooten,
En vaart ten starren in langs mars op mars, gebout
Op watertoorens, die spanseeren door het zout
Des wilden Oceaans, en breken vast de gronden.

Gy hebt gantsch Neêrlant door dit werkstuk dier verbonden,
Gelyk uw Vaderstadt door uwe zorgen raat,
O WITSEN! zoo het nu na myne wensch beslaat,
Zal uwe naam zoo verre om beid' de Poolen klinken,
En daar het zwoegend West de zonne in zee ziet zinken,
En daar de dageraat, opluikende in het Oost,
Met eenen nuchteren dauw door 't floers der wolken blooft,
Als zich de kielen, door uw Fenix-pen beschreeven,
Voortaan vermaarder door uw werk, in zee begeeven,
En stooren alle vier de winden in hun ryk.
Noch is die naam met uw verdiensten ongelyk.

J. ANTONIDES, van der Goes.

Op

Op het zeer voortreffelyk Bock

van den Edelen, achtbaren H E E R E

M^R. NIKOLAAS WITSEN,

Burgemeester en Raad der Stad Amsterdam, noch onlangs Gedeputeerde ter vergaderinge van bare Hoog: Moog: de Heeren Staten Generaal, en Gezant in Engeland.

En mensche, 't klein begryp van 's weerelds groot beflagh,
Viel d'aardplek veel te smal om sijnen schat te laden;
De landbouw al te schaars; noch 't veelerhande slagh
Van binnenlandsche vrught genoeg tot sijn verzaden:
't Moest allerhande zyn, dat nergens t'famen waft.
Den woesten waterplas bestond hy dus te bouwen:
Schoon t'huis genoegh voorzien, was liever elders gaft.
Dat deed begeerlykheid! Maar 't moght hem nooit berouwen,
Sint dat den Hemel zelf den zeeman gunste droegh,
En wees hem 't hachlyk pad door schromelyke baten;
Dan oost, dan westwaart aan, op d'eene en andre boegh,
Het wyd beschreven rond des aardkloots om te varen.
Dat dede *Candish* eerst, en na hem *Olivier*,
De roem van 't Britsche volk en Hollands waterhelden.
Ik spare nu 't verhaal, te lang voor dit papier,
Tot beider volk'ren lof, in dit gedicht te melden:
Maar zie de Bouwkunst aan, die so veel arbeids kost
Aan uit- en inheemsch volk, bereid op verre wegen:
Daar wiel noch wagen rolt; daar ros noch ruiter roft;
Noch 't pad van zand bestuift; noch 't kley, doorweekt van regen,
Den reiziger vermoeit: maar 't roer de zeilen ment
Door 't diepste waterspoor en wyd gestrekte plassen.
Die kunst, nu meer dan ooit by waterluy bekend,
En laatst by 't Hollandsch volk ten hooghsten top gewassen,
Bouwt huizen aan den wind, vest burghten op een vlot,
Plant bomen in de zee, zaait koren op de stromen,
En wat ooit akker gaf van lyfstochts overschot
Doet zy van land tot land op vlotte balken komen.
Den vyand vlieghez' op 't lyf, en bied hem schutgeweer:
Het water steektz' in brand, met zware donderschoten:
Haar helpt de vloed en wind, door keer of tegenkeer:
Zy waagt een Koningryk aan kracht van oorloghsvloeten;
Daar 't vyandlyk gebouw, en wat hen terghet, voor heeft.
Ziet Hollands Waterbouw aan Y en Amstel-stromen,
Mer Maas en Zaan vereend; daar Elf noch Taag by heeft,
Wien door ons mastenwoud hun luister word benomen.

Schoon

Schoon Londens Boekery den Amstel licht beschaamt
 In tal en taal, in keur van veel geleerde bladen;
 Een Boek verwint die all', en maakt het Y befaamd,
 Langs heen van schip tot schip met Zeemans kunst volladen.
 Wie reed aan dese vracht? Wie haalt dit werk by een?
 Wie zamelt al 't vernuft van oude en nieuwe schriften,
 Van Roomsche en Onroomsche volk, van Grieken en Hebreëen?
 Wie wist zoo 't nut en 't waar wiskonstigh uit te schiften?
 Diens naam staat voor dit Boek, en klinkt de weereld door;
 Gelyk de roem der Stad, die bloeit door zyn bestieren.
 Zijn weetlust vond den wegh door 't ongebaande spoor:
 Zijn onvermoeide vlyt bewrocht ons die papieren;
 Wien 't scheepryk Y niet stoort; de drokke Beurs niet let;
 Wien Staats en Stads bezorgh, en stagen aanloop buiten
 Noch binnen niet vermoeit; die rondom dicht bezet,
 Van 't konstryk boekvertrek noch niet is af te sluiten,
 Noch af te trekken van geleerdheids besigheid,
 Door 't groot gefandschap, Hem betrouwd, waar in dit vrye
 Vereende Land vereert de nieuwe Majesteit,
 Buurpligtig, op den troon van WILLEM en MARYE:
 Maar eer 't gemeen gebouw met eigen arbeid styft,
 Scheepstimmerbaas in huis, en Stierman in de boeken;
 Die d'allerbeste leeft, en zelf noch betre schryft.
 Dat hier den Leser mist, staat elders niet te zoeken:
 't Zy *Bouwkunst* of *Bestier*, en Zeevaarts wetenschap.
 Geen schranderder vernuft heeft zich nu meer te spitzen
 Op 't steig'ren van de kunst. Hier is de hoogste trap:
 Dat NOAH eerst begon, vind hier zyn eind in WITSEN.

B. BEKKER.

Op het voortreffelyk Werk,
Genaamt
SCHEEPS-BOUW en BESTIER,

van den
Edelen, Gestrengen en Achtbaren H E E R
N I K O L A E S W I T S E N,

Oud Burgermeester en Raad der Stad Amsterdam, Gecommitteerde Raad van de Ed. Groot Moog: Heeren Staaten van Holland en Westvrieſland, en Gedeputeerde te veld.

Wicht DUDLEY, SCHEFFER en FOURNIER,
Met u doorvrochte Werken:

Heer WITSENS SCHEEPS-BOUW EN BESTIER

Laat meerder konſt vermerken.

Dies kroont hem met Scheeps eeren-kroon;

Gy drie zet hem die op:

Het is zyn' wel verdiende loon,

Die Scheeps-bouw braght in top.

Votivus accinnit

CORNELIUS à BEUGHEM,
Embricensis.

Viro

Viro Nobilissimo & Amplissimo,
NICOLAO WITSENIO,
Reipublicæ Amsterodamensis Senatori gravissimo

S. P. D.

JOHANNES GEORGIUS GRÆVIUS.

Insigne tuum Opus de Structura & omni Re Navali incredibili cum voluptate perlegi, fructumque ex ejus lectione cepi uberrimum. Tam rara enim & exquisita non solum de nostri temporis, sed omnium memoriarum navibus, in hos tuos Commentarios contulisti, ut nemo sit, qui rerum pulcherrimarum cognitione tenetur, quin se tibi plurimum debere, plurimaque, quæ ignoraverit antea ex te didicisse fateatur, quem quidem non malevolus aut jejunos animus transversum egerit. Me sane ita cepit felicissimus hic ingenii tui fœtus, ut eum non ante potuerim e manibus deponere, quam evolverim totum. Velim persuasissimum habeas nihil mihi esse antiquius, quam ut testatum possim facere, me tuas eximias virtutes colere in primis & venerari. Vale, Vir Nobilissime, ac tuam remque publicam feliciter & ex animi sententia gere diutissime. Trajecti ad Rhenum prid. Non. Octob. CIO IOC LXXI. epochæ Dionysiacæ.

FRIDERICUS SPANHEMIUS *in Summa Historiæ Ecclesiasticæ*
Nov. Testam. Seculo XIV. pag. 757.

Sed de Pyxididis Nauticæ origine, & usu, consulatur incomparabile Opus de *Construendis Navibus*, deque *Re omni Nauticâ*, absolutissimum omnibus numeris, referatis in eo penetralibus Græcæ ac Romanæ Antiquitatis, *Nicolai Witsen*, Reip. Amstelodam. totiusque Hollandiæ grandis præsidii; ad Potentiss. Britanniarum Regem **GUILIELMUM** hodiè Legati: A quo & *Tataricæ præcipuè Orientalis* Incognita, suprà Sinas & Japoniam in immensum extensæ, Ortum & Septentrionem versûs, perquisita indefesso labore Illustri huic Viro, avidi expectamus.

SENE-

S E N E C A.

Audax nimium, qui freta primus
Rate tam fragili perfida rupit,
Terrasque suas, post terga videns,
Animam levibus credidit auris;
Dubioque secans æquora cursu,
Potuit tenui fidere ligno,
Inter vitæ mortisque vias
Nimium gracili limite ducto.

In-

Inhoudt der Hoofstukken.

E E R S T E D E E L.

I. <i>Wie eerst Scheepen bouwde; en in't algemeen van het Scheeps-bouwen der Ouden.</i>	pag. 1
II. <i>Scheeps-timmeren der oude Grieken en Romeinen, zoo ten krygh als ten koop-handel. Stellen der riem-reijen.</i>	19
III. <i>Onderscheidelyke geslachten van Scheepen der Ouden, en voornaamelyk van de groote Scheepen, die Philopater en Hiero oprechten.</i>	30
IV. <i>Scheepen, om hun zonderlyk gebruik, in ongemeene aanmerkinge.</i>	44
V. <i>Hoe men by oudts al groote Vlooten uitgerust, en verre Schip-vaarten aangeregt heeft.</i>	54
VI. <i>Wat d'Ouden waargenoomen hebben in't bouwen van hunne Scheepen: hoe zy die voetakelden, en versierden.</i>	68
VII. <i>Toestandt van het Scheeps-timmeren, na den val van het Roomsche gebiedt. Wyze van den Scheeps-bouw voor anderhalve eeuw.</i>	84
VIII. <i>Hoe men hedendaags Scheepen bouw.</i>	94
IX. <i>Evenmatige grootheit van Scheeps leden; mitsgaders eenige bezondere Scheeps Certers.</i>	104
X. <i>Anker-wicht, maat en schikking. Toestandt van het Touw; mitsgaders hare evenmatige grootte en zwaarte in't algemeen, en van eenige Scheepen in't bezonder. Maat van Masten, en Zeilen, zoo in't bezonder aan ons onderstelde Schip, als in't algemeen aan onderscheidene Scheepen, en hoe men die best ter wint-vang stelt, wiskonstelyk bewezen.</i>	142
XI. <i>Hoe men de Scheeps-deelen vervolgens t'zamen zet.</i>	164
XII. <i>Maat en Certers einiger Zee-scheepen, van andere gedaante, en gebruik, als tier voor zyn opgehaalt.</i>	177
XIII. <i>Binnelands-vaarders. Scheepen van ongemeene gestalte. Hoe men hout keuren zal, en des zelfs aart. Benaamingen en verbeeldt-zels aller werk-tuigen daar men Scheepen mede bouw.</i>	187
XIV. <i>Van Galeyen.</i>	210
XV. <i>Evenmatigheden omtrent de Scheeps-bouw in Engelandt en Frankryk gebruikelijk, waar by het verschil in den onderlingen bouw wert bespeurt, aanvangende met de Fransche, zoo als zulks uit Schryveren dier tonge getoogen, en zelue by ondervindinge in eigener plaatze ter loops hebbe geleert.</i>	219
XVI. <i>Handelende van het Indiaansch en Moscovisch Vaar-tuigh.</i>	241
XVII. <i>Wiskonstige betooginge, van hoe veel water tegen de scheeps-zyden rust. Scheeps-meetingen.</i>	302
XVIII. <i>Verklaringe der gestalte veeler Scheeps-deelen.</i>	319
XIX. <i>Van de losse Werk-tuigen te sloop.</i>	350

T W E E D E D E E L.

I. <i>Bestier der Scheepen, en scheepelingen, zoo als het zelue in voorige tyden by de Grieken en Romeinen in gebruik is geweest.</i>	357
II. <i>Nederlands Scheeps-bestier, op Scheepen van oorlogh.</i>	443
III. <i>Bestier op Koopvaardy-scheepen. Wat nut de Scheeps-bouw geeft. Scheeps-daden. Haven-bouw.</i>	526
IV. <i>Verklaringe van Scheeps spreek-woorden, en verscheiden eigene benamingen.</i>	576

Aal-

Aaloude en Hedendaaghsche

SCHEEPS-BOUW
EN BESTIER,

Befchreeven door NICOLAES WITSEN.

EERSTE HOOFSTUK.

*Wie eerst Scheepen bouwde; en in 't algemeen van het
Scheeps-bouwen der Ouden.*

DE nootwendigheid toont klaarblykelyk, dat, na het bouwen der huizen, de Scheeps-bouw een der eerste uitwerkzelen zy, die het menschelyk vernuft, al tzedert den aanvang der Werelt, uitgevonden heeft. Dan te zeggen, wie d'eerste bouwer der Scheepen geweest zy, meene ik onmoogelyk te zyn. Wel is waar, in 't heylig boek, welk alleen men de waarheit van die eerste eeuw heeft toe te schryven, *Noach's Ark.* Noach voor den eersten berucht is, die door Gods bevel een Schip bouwde, lang drie hondert ellen, breed vyftig, en diep dertig: met drie verdekken, een ingang, zonder draft of riem. De hedendaaghsche hierlantsche Scheepen overtreffen zelden de grootte van vyftigh, zestigh of zeventigh ellen in de lengte, vyftien of zestien in de holte, en negen of tien in de breedte. *Gen. 6:14.* Maakt u eene Arke, staat in 't eerste boek Moyses, van Gopher-hout, met kameren zult gy deeze Arke maken, ende gy zultze bepekken van binnen en van buiten met pek. En weder op het 16 vers: Gy zult een venster aan de Arke maaken, en zultze volmaaken, tot eene elle van boven, en de deure der Arke zult gy in haar zyde zeiten. Van de maate der Arke ziet by de vermaarde *Styrmannus*, in zijn boek *Part. 3. c. 2.* de *Jure maritimo*. De Arke, zegt hy, wordt in 't Hebreeuſch *Thebah* genoemd, 't geen zoo veel gezegt is, als een gebouw welk met groote zorg volbragt is. De Hebreeuſche text luit, dat de Arke van vereffende houten gemaakt zy geweest, en de Grieksche uit vierkante. *Ogelos* gevoelt dat zy van Cederen-hout is geweest: en de Arabische overzetting noemt het hout *Ziim*-hout, waar uit de Arke gebouwt zoude zyn geweest, 't geen voor een aart van onbederfelyk hout

wert gehouden. Andere vertaalen het woort *Gopher*, veelley slag van hout. Het woort *Gopher* wert by *Fullerus* voor *Lib. 6. Epi-gram. 49.* Cypresſen-hout vertaalt, 't geen, zoo *Martialis* wil, lange duurt, en den worm wederſtaat. Hier van maakten de Athenienſers kisten, daar zy de beenderen der gener in bewaarden, die in den krijg en voor het Vaderlandt quaaamen t'overlyden. De ſtok van bevel, die *Jupyn* voerde, was uit dit hout gemaakt, (zoo de oudtheit verlicht) daar mede zy zyn altyd duurendt gezagh wilden afbeelden. Eenige willen het Pyn-hout, en andere *Larix*-hout zy geweest. Maar de *Hr. Kircherus* meint dat de Arke van veelderhande aart van hout gebouwt is geweest. *Alexander M.* zeght *Aristobulus*, deede een ſcheepsvloot bouwen van de neergehakte Cypresboomen in Babylonien.

De Arabiſche text noemt het geene, waar mede de Arke beſtrecken is geweest, *Zephet*, 't geen vertaalt werdt, pek en hars geweest te zyn, 't welk na allen waarſchyn, geſmolten en onder een gemengt, tot klompen is gemaakt geweest. Daar werdt gevoelt dat het aſphalt tot de bouw der Arke, als het bequaamſte, en vaſte hars, gebruikt zy geweest. De bouwplaats van deeze Arke was, naar allen waarſchyn, in den lande Eden.

Te zeggen op een draadt des zelfs toefant van binnen en buiten, zoude ſlechts *Zyn geſlate onbekent.* raaden zyn; wyl ons daar van niet nagelaaten is. Over de grootte van de ellen ofte cubiten, waar mede de Arke gemeten zy geweest, verſchillen de geleerden hedendaags. Een groot deel der zelve meint waar te konnen maaken, dat ieder elle lang zy geweest negen, of ook zes voet, en niet anderhalve voet, gelyk by zommige werdt gevoelt: onder welker getal zyn *Origenes*, *Venerus*, *Clau-*

A

Inhoudt.

Clavius, jaa zelf de heilige *Augustyn*, en andere Schryvers meer. De ellen ofte cubiten genoomen voor anderhalf voet, (de voet is by Grieken en Romeinen weinigh grooter geweest als die geene welken hier telandt hedensdaags gebruikt) gelyk gemeinlyk werdt gedaan, en getelt dat de Arke onder zoo breed als boven, en voor als achter zy geweest, zal het geheele begryp of beslek hebben bevat vyftien duizent zeven hondert zestigh vierkante voeten, volgens de rekeningh van den wiskonstenaar *Buteo*.

Veele echter dryven, dat *Origines* en d'andere hartelyk dwaalen, die de maat der Arke uitbreiden tot op 6 of 9 voet voor ieder cubit: want het begryp dus van te grooten inhoudt zoude zyn geweest. Een cubit gerekent op 9 voeten, de zelve gemultipliceert in 300, de lengte van de Arke, maakt 2700 voeten, deeze 9 voeten dan in de wydte, zynde 50, gemultipliceert, brengt 450 voeten, dit dan met de lengte mede, komt 1215000, zynde het plat vierkant van de Ark, deeze dan weder gemultipliceert met 270, de hoogte, koomen vierkante voeten 328050000 voor den inhoudt van de Ark, zynde een begryp verre overtreffende de noodige grootte van de Arke, en daarom buiten schyn van waarheit. En dat de ware maat is met cubiten genoomen, die anderhalf voet houden, de voet zes palmen, de palm vier vingerbreed, zoo dat een cubit geweest zoude zyn van negen palmen.

Salmafius wil, dat een cubit of elboogh de grootte van twee voeten heeft gehad, of, zoo andere zeggen, van 6 palmen. De Arke gong diep, volgens eenige, 15 cubiten: *Hugo Villo*: zegt van 9, en *Lyrannus* van 13. Zoo zy 8 cubiten diep in 't waater gong, heeftze gewoogen, zoo zeker geleert man wil, 38912400 ponden: zoo zy 10 cubiten diep gong, woeghze 45392400 ponden: zoo zy vyntwintig diep gong, heeftze gewogen 93992400 ponden. *Kircherus* wil dat de Arke zy gebouwt geweest volgens een cubit, groot anderhalf voet, of drie Romeinsche palmen, zynde ieder palm breed vier vingeren, dwers nevens elkandere leggende. Zoo dat de Arke lang zoude zyn geweest, naar deeze maat, 450 voeten, wyt 75 voeten, hoog 45 voeten.

Niet tegentstaande de gestalte der Arke by geene boeken nagelaten is: zoo stellen eenige de zelve onder plat en zonder kiel. Scheepen dus gebouwt, slingeren zeer, dryven af, en leggen los op 't waater: maaken haar vierkant hoekigh,

't welk bros werk heeft gegeven, indien de Arke dezen vorm heeft gehad; want de zee punten en hoeken veel lichter verbreizelt, als rondt geboogen planken. Hier van komt de wet onder Scheepsbouwluiden, de buitenste deelen des Schips zoo veel van kringstukken te maaken, als doenlyk is. Winkelhaaks werk past landtgebouwen. Over ronde en holle planken glyt lichtelyk het waater henen, maar tegen hoekige en vlakke planken doen de golven geweld. Scheepen met zyden, gelyk een trog, recht op, vallen licht om, en omgeslaagen, ryzen bezwaarlyk weer om hoog, slingeren zeer hart: 't geen schaadelijk voor 't veen en gevogelte zoude zyn geweest.

De zyden van de Ark haalen zy op uit balken, die over ent staan: Dus kan men geen scheepen vast verbinden, of sluiten, veel min dat de reeten en voegen dicht gebrauwt moogen werden; waarom Noach zonder twyffel met een lek schip gedreeven zoude hebben. D'enkelde huys of want, dien zy aan de Arke geeven, zoude den kostelyken schat, het overblyfsel van 't menschelyk geslacht, welk daar inne bewaart wierdt, dikmaal zonder twyffel in het uiterste gevaar hebben gestelt: want de minste reet, of ontsluiting, het schip te gronde zoude hebben doen gaan: Hierom werdt een schips lichaam met twee of drie rokken of huiden overtrokken, en zoo by geval d'eene berst, staat d'ander tot een waarburg, en keert het waater af. Een enkelde bant of berkhout leggen zy om het werk: te zwak om zoo een groot gevaarte te binden, en t'zaamen te houden; kleine vracht-scheepen vereischen een meerder getal. Wat belangt de verdelingen van binnen: deeze moogen na welgevallen werden gestelt. Het woordt *Arca* ofte kist beweegt hen veellicht, aan het schip van Noach een gestalte, de hedendaaghsche kisten gelyk, te geeven: 't geen, myns bedunkens, niet nootzaakelyk is, dewyl alle gelykenissen verschillen; en ieder Schip, van wat gestalte het ook zy, by een kist, trog, en diergelyk, vergeleken magh werden: behalven niet te weten staat, dat kisten in die eerste eeuwe een vorm met de hedendaaghsche hebben gehad. Het gevoelen by veele geleerden leght, dat de Arke gebouwt is geweest in *Syrien*, aan de voet van den Berg *Lisbanum*. Dit zegt en bewyft de vermaarde *Kircher*, dat Noachs Ark, en de overblyfselen daar van, aangebeeden zyn geweest door de Assyriërs en Babyloniers, onder den naam van

Zy werde
aangebeden.

Nu-

Reg. 19. *Niroch. Alzoo brak Senacherib, Koning der Assyriërs, op, en toogh wegh, en keerde wederom, en bleef te Ninive, en doe hy aanbade in den huize Niroch zyns-Gods, &c.* Maar of zy hem aanbaaden in de gestalte der Arke zelve, en of de Afgodt op een platte taafel geschildert zy geweest, valt twisfachtigh. Noach zelve wierdt mede van hun niet alleen aanbeden, onder den naam van *Saturnus, Janus, Osiris*, en andere; maar de Schythen eerden hem, volgens getuigenis van *Berosus*, als vader van min en meerder Goden: erkenden hem voor oorprong van 't geheel menschelyk geslacht, van den Chaos of verwerden klomp, en zaat des werelts. De hedendaagfche Armenische gedenkschriften melden eenpaarelyk, dat het hars, en andere overblyfselen van d'Ark, Godlyker wyze zyn ge-eert, en tegen alle quaalen, als artzneyen, en iets heiligs, 't geen heelen kon, gebruikt zy geweest.

Een kistjen
van Noachs
Ark ge-
maakt, aan-
gebeden.

Zoo *Benjaminus* getuigt, bouwde zeker Calipha uit d'overblyfselen der Ark een Tempel voor de Ismaëlieten. *Senacherib* dan hadde misfchienen, na den voorgang der Egyptenaaren, die een kistjen eerden, daar *Osiris* van *Typhon* ingeworpen was, een Scheepken na de gedaante van Noachs Ark doen maaken, 't geen hy aanbade: waar hem toe fcheen te ltyven het voorbeeldt van Godts Verbont-Ark, daar in de Hebreën al hun heil stelden, en de waare Godtheit aanbaaden: Welk gevoelen van de Joodfche Rabbinen werd bevestigd, als in het Hebreuefch boek, 't bundelken *Helek* genaamt, te zien staat: alwaar gezegt werdte, dat *Senacherib*, en de mannen van *Assur*, hunnen Godt *Nesroch* aanbaden, een Afgodt uit een berde of plank van Noachs Ark gemaakt. Een ander uit de *Chaldeën* zegt, en *Nesroch* badt het huysken, zyn Afgodt, aan. In de onvergelykelyke konstkamer van den grooten Hertog van *Toskanen*, en den Cardinaal *Ottobonus*, werden munten bewaart, oulinkx geslaagen in Grieken, ter geheugenisse van Noachs Ark. Men ziet daar op, aan de eene zyde, de Arke, by vorm van een open kiste, daar *Deucalion* en *Pyrria*, *Rhea*, ofte *Moria*, in ten toon staan, dat's Noach met zyn Huisvrouw: en boven op de kiste zyn twee duynen te zien, den een met een olyfak in zyn bek, koomende aanvliegen, en den andre ledig zittende. Op d'andere zyde van deeze penning ziet men de verbeeltenissen van de Keizers, *Lucius Septimus Severus*, *Pertinax*, als mede *Cesar Julius Philippius*. Ziet hier over *Kircherus*, de *Arca*.

Of het Scheeps-bouwen van den beginne af in d'eerste werelt in gebruik is geweest, magh men beter raaden, als verzekeren, om dat ons geene fchriften daar van nagelaaten zyn. Waarfchynlyk is het evenwel. Zonder vaartuig is de volkplantinge in verre gewesten en landen ondoenlyk geweest. De geleerde *Loccenius* meint, uit het eerste hoofdstuk van het eerste boek *Moses*, op het achtentwintighste vers, vastelyk te konnen besluiten, dat de Scheeps-bouw tzedert den beginne al in zwang heeft gegaan, en dat uit de woorden, *gebiedt over de visschen der zee*. Want zonder Scheepen, zeit hy, is het heerschen over de visschen onmoogelyk. Wat zou d'eerste menschen gedeert hebben, die verftandiger, door haar langh en onbedurven leeven, zyn geweest als wy, de konst van Scheep-bouw te beyyveren, gelyk men heden doet?

Men heeft in het jaar 1462 te *Bern*, in *Switserlant*, hondert vadem onder de aarde, in metaalmynen, een Schip gevonden van gestalte onze hedendaagfche Scheepen niet ongelyk. Des zelis anker was van yzer, en de zeilen noch onbedurven van linnen: geraamten van veertig menschen wierden daar in gevonden, nevens zoo veel helmotten. Insgelyks zyn onlangs ontdekt, by *Montauban* in *Vrankryk*, eenige yzere Scheeps-ankers, zeer diep onder de aarde. De *Perufche* gourgrovers haalden op uit het diepste van de berg-werken een Schip: waar men fchrift op gefneeden vout, wiens letteren nu onbekent, en verre van het hedendaagfche verschillen. *Strabo* verhaalt, dat Scheepen in diepe onderaartfche kolken gevonden zyn, drie duizent ftadien van zee af gelegen; 't geen overblyfselen zyn, na allen waarfchyn, van de Scheep-bouw voor d'algemeene waatervloedt, van bergen en aarde overftolpt, en zoo ongefchonden tot op onze eeue bewaart: gelyk ook de Olifants tanden fchynen te zyn, die men by *Mexico* diep uit de afgrondt der aarde haalde. Olifanten vint men heden in gantfch *America* niet. Vlieten in zeeker *Moskovifch* gewest, welke tusschen hooge bergen heen fchieten, ontblooten vaak aan haare oevers, uit het neerschiepende gebergt, zwaare tanden, die men oordeelt van Olifanten te zyn, ten tyde des zuntvloets daar gefpoelt en met aarde overftolpt: zy worden by de *Ruffen* *Mammotekoos* genaamt, (*Mammot* is gezegt op *Rulch* een groot vervaarlyk dier) en *Koosbeen*. Zoo als een diergelyke groote tant of kies my is vertoont, welke achter *Tunis*,

Scheeps-
bouw voor de
Semvriërs.

Vaartuig
onder de aar-
de gevonden.

Ook beemen
en tanden
van dieren.

in Barbarye, onder d'aarde is gevonden: en een ander, onder my beruſtende, die omtrent Kiof, inſgelyks twee vadem diep in de grondt, den 5 Mey 1685, is ondekt, als men daar groef tot het maaken eeniger ſterkte in de veſte van de ſtadt: van beide zegt men my, het zyn tanden van Reuzen en zoude op het Konings huis tot Tunis de ribbe van den Reus, waar van het eerſte de tant zoude zyn, bewaart werden: en tot Kiof, in het Klooster Petzoorſche, eenigh ander gebeente ter geheugenis op gehangen zyn, dat men daar mede geloof van een oude Reus te zyn geweest. Doch waarſchynlyker zyn deeze beenderen niet van menſchen, maar van Olifanten, die, als boven gezegt, voor zoo veel eeuwen onder water zyn gerocht. Diergelyke Olifants tanden, of Mammotekooſ, wierden voor weinig tydts by Bon mede onder d'aarde gevonden, en my in 't Hof van den Heer Keurvorſt vertoont.

By deezen valt my in den zin, hoe voor weinig tydt hier tot Amſterdam, even buiten de ſtadt, een put is gegraven, diep ruim hondert voet; men ondekte in den beginne allerhande aarde; daar na, op dertig of veertig voet, zant en ſchelpen, ook hoorens, in gelyke gedaante of men aan ſtrandt was; dieper weder aarde, ja zelfs beſtemſt; op zeventig voeten, elze boomen, en zekere bladen, die noch gaaf en geheel waaren, gelyk aan ongelponnen tobak; op omtrent hondert voet bejegende men dwars nedergelegen een byzonder dikken en zwaren eiken boom, die de boor niet breeken konde, zoo dat men met de put dieper te graaven moſt ſtaaken. Een ander groef binnen deeze ſtadt een put, dieper als tweehondert voet, en bejegende mede velerhande verwiffeling van gronden en ſtoffen, tot dat op 't allerdiepſte in zwaar zant boorde, waar het zoet water, een arm dik, twee voet hoog, uit ſprong; doch vermits de groote diepte, en dat de oepningen toelchooten, is dien bron verwaarlooſt. Onnaſpeurlyk ſchynt te zyn de reden van deeze veranderde gronden, ten waare een tydt was geweest dat dezee over dit lant gong, en den bodem laager was; dat op een ander tydt de zelve bodem met eik was bezet, en daarna, weder verhoogt door overſpoeling, boomen en kruiden hadt gedragen. Buiten de ſtadt Aken is een zeer hoogen berg, den Lozenberg geheeten, in de zelve vint men menigte van zeehoorens en ſchelpen, en alles gelyk als op een ſtrandt: ook is daar welcer een ſchoonen Zee-Eenhoorn diep in de gront gevonden.

Op het Eylandt Malta, Sicilien, en in veele andere Italiaanſche landſtrecken, werden diep onder d'aarde ontſbare viſbeenen gevonden, tanden, ruggraaten, ribben, als mede beenen van lantdieren, welker geſtalt heden onbekent zyn: zonder twyffel daar gezet ten tyde als Godt den aardbodem met de wateren des toorns bedekte. En van waar koomen anders zoo veele zeltzaame dingen, die daagelyks uit den innerſten boezem des aardbodems werden opgehaalt? als de zeeſchelpen uit de put tot Amſterdam: de gebrande koolen, hair en diergelyk, niet wydt van Romen in Italien, uit de kleikuilen. Jaffa ofte Joppe, is by veele Schryver voor een zee-haven berucht, al van voor den zuntvloet af; waar van te zien is by Solinus.

*Joppe een
zee-haven
voor de zant
vloet.*

Tot Rotterdam, in 't booren van een put, wiert gevonden, zeer diep onder de aarde, een grooten tant van eenig wilt gedierde, en daar by eenige haazenooten: gelyk mede in de Wieringerwaard, diep onder de aarde, een harts hoorn zich ondekte, en weder eenige vadem lager, een Walvis been.

In 't jaar 1594 heeft men by Maaſtricht, onder een hooge zandtheuvel, een zeeſchip gevonden: gelyk tot Gorcum in 't jaar 1676. den Rivierdyk aldaar deurbrekende, onder in de gront, op zelft voeten diep, Harts hoorenen zyn ontbloot: en in de Dortſche-waart, onder de aarde, een overoude kiel van een rivierſchip. Tot Woudrichem heb op 't Stadthuis bewaart gezien een been, 't geene men zeide aldaar van buiten menſchen geheugenis hadt gelegen, en dat het zelve wierdt bewaart, om dat diep onder de aarde was gevonden, buiten of omtrent die ſtadt, in den lande van Altena, en dat men oordeelde het van een Olifant te zyn; maar meer waarſchynlyk is het zelve van een Walvis: en wat wonder, zoo, volgens *Oudenhooven*, in zyn beſchryvinge van Zuithollandt, de zee tot Tongeren toe plaght te ſtroomen, en dat 's Hertogenboſch, ook Antwerpen, te zynen tydt op de oevers van de zee lagen.

Tot Winkel, een Dorp in Noordthollandt, is voor 18 jaar, als men daar een ſluis zoude graven, tien ſpaden diep onder de aarde, gevonden het geraamte van een Walvis, en, noch twee ſpaden dieper daar onder, een hooft van een hart, met een ſchoone tweetaklige kroon hoornen; waar uit te beſluiten is, dat aldaar de zee oulinx over heeft gevloeit: als mede, dat daar t'eeniger tydt boſchafien en wilderniſſen zyn geweest waar harten liepen.

De

De stad Zevenbergen heeft zyn naam van zeven inhammen of waterkillen, welker aldaar gewelt, waar de schepen, uit zee komende, zich wisten te bergen. En vindt men in de landen daar rondt om hier en daar, diep onder de aarde, overblyfselen van groote zee-schepen, die daar door storm en onweder ofte vergaan of roddeloos geraakt zyn. Tot Hoboken plaght een kruis te staan, zeer vermaart van aaloude tyden her, vermits de Schippers en zeeluiden, die van een behouden reis gekoomen waaren, en hier te lande quamen, aldaar hunne offerlande en dankzegginge plachten te brengen: voornaamentlyk als ze van een schipbreuk behouden waaren. Zoo als te zien is by *Jacob van Oudenhooven*, in zyn beschryvinge van Zuidt-hollandt.

Geen volken heden zoo woest, of het Scheeps-timmeren gaat by hen in swang. Waarom het niet te denken staat, dat ons eerste vaders dier konst onkundigh zouden zyn geweest. Misschien zou iemand moogen voorwerpen: indien de eerste werelt Scheepen heeft gehad, waarom zy zich dan tegen de wateren niet hebben beschut? Hier op dient tot antwoord: dat Noachs Schip, 't geen met Godes voorzicht was gebouwt, alleen, om zyn zonderlyke gestalte, en hechte, bestendigh zy geweest de wateren te wederstaan. De andere Scheepen zyn onbekwaam geweest zoo een stoot af te wenden, als niet voorzien: boven open, onbelompen en onverzorght, uit nalatigheid, en ongelooft van hunne meesters, de zondige menschen. En 't was voor al de wille des oppersten Godt, die hun dede omkoomen, en niet gedoogde dat Vaartuigen, die de achteelloze menschen voerden, behouden zoude blyven.

Zelf *Plato* en *Ovidius* stemmen eenhellig toe, en zyn te zaamen eens, dat de Scheeps-bouw gewakkert heeft van voor de groote watervloet af: *Deletius*, zeit d'eerste, *una cum ipsi artibus commerciorum instrumentis*: dat is, Met de konsten zyn ook de werktuigen van koophandel verdelgt. En d'ander, *Vela dabit ventis*: dat is, De zeilen selde hy ter windvanght. En op een ander plaats, daar hy van de zuntvloed zelf spreekt, *Occupas hic collem: cymba sedet alter*: Dees beklimt een heuvel: die begeeft zich in een schuit. En gelyk de heilige Schrift ons niets verzeekert van den eersten Scheeps-bouwer of timmerman: zoo kunnen ons ook de eerste wereltlyke Historien veel min doen: gemerkt de zelve by na niet dan loutere verduichtzelen zyn. Men zeydt *Japhet*, *Nep-*

tuin en *Plato*, voorheen alle sterfelyke menschen zyn geweest; maar namaals, om hunne daaden te water bedreven, vergodet zyn geworden, of de vergodigh hebben bekoomen, te weteen, d'eerste, om het zuiveren der zee van rovers; de tweede, om zyne heerschappye over de zee; de derde, om het r'onderbrengen van Barbarye of Morenlandt, door hulpe van Scheepen. *Saturnus*, zeidt d'outheit, gaf aan Italian den naam van *Latium*, om dat hy aldaar met zyne vloot school of verborgen bleef; want *latere*, een Latynsch woordt, is verborgen blyven gezeyt. De Poëten verzielen, dat de Cyklopen of reuzen voor *Jupiter* zynen blixem smeeden, dat is, zy zyn de werkmeesters geweest van alle zee-krygstuigen, welke zy *Jupiter*, als Opper-zeevoogt, opdroegen. Op het eilandt *Candia*, in een zeer oude zuyl van *Jupiter*'s Tempel, heeft men gevonden deezelcteren: *Hy* (te weteen *Jupiter*) *geeft aan Neptun macht over zee, landen en alle havens*; 't welk een wereltlyk gebiedt schynt te zyn, toegeftaan by een wereltlyke oppermacht. *Neptun* werd't gezeyt zynen naam van *Nando*, dat swimmen gezeyt is, bekoomen te hebben, gelyk als of hy de gantsche Middellandtsche zee, met zwemmen of varen, bedekte. Voor zynen tydt waaren niet als ponten, vlotten, en ander zeer slecht vaartuigh in gebruik. Hy wordt gehouden voor den eersten, die groote Scheepen met toorens en nebben, of Galjoenen, dede bouwen: (doch *Plinius* schryft dit eenen *Pisens* toe: welke nebben, zoo *Vitruius* wil, van yzer mede gemaakt zyn geweest.) Troje sluchte, veel landtschappen, door hulpe van zyne Scheepen, onder water zette, en veel meer andere dappere heldendaaden alomme te water uitrechte. Waar over hy, in d'oude verduichtschriften en rymgedichten, voor Zee-Godt uitgekreeten wordt. Zyn drietant, dien de rymfchryvers hem toevoegen, beteekent een driedubbelde macht ter zee, van die te beveyligen, beschermen en te beheerschen.

Neptun, die de zelve met *Japhet* gelooft werd't te zyn, is daarom Godt der zee genoemd, om dat het gedeelte des werelts, dat hem te beurte viel, veel in eilanden bestondt. De vleugels van *Mercur* Scheeps-zeilen beduyden, zonder welke de koophandel, daar hy Godt van werd't gezeyt te zyn, bezwaarlyk kan gedreeven werden.

Het Scheeps-timmeren, en 't zien van gebouwde Scheepen, verwekte zulke vreemde gedachten in den geenen, die de

Jupiter,
Neptun en
Plato, beo-
schryven ter zee.

Neptun
vinder men
Nebben en
Scheeps-to-
ren.
Lib. II. cap.
21.
Sticht
Troje.

Laetinius
de *falsa*
Relig. lib. I.
cap. I.

Plato en
Ovid. groe-
ken van
Scheeps-
bouw voor de
Semvloed.

zelve eerst zagen , dat ze daar vogels ,
viſſchen en zeegdroogten van maakten.
De Phenix , waar zoo veel by alle Schry-
veren werd van geſproken , is niet an-
ders geweest als een Schip , dus benaamt ;
't geen ook van *Ariens* Dolfyn te verſtaan
zy. Van deezen *Arion* ziet inſgelyks by
Herodotus , in zyn eerste boek , gezegt *Klio*.
Men wift van menſchen te ſpreken , die in
de viſſchen zelfs hadden geweest : 't geen
niet anders kan verſtaan worden , als dat

Verſchillen
niet uit de
Scheep-bouw
geſproten.

V. Bocher-
ton lib. 1.
cap. 33.

Tyrfeni.

zy in Scheepen hadden gevaaren. *Tur-
fones* zyn van oudts zeeker aardt van
viſſchen geweest , den Delphinen niet on-
gelyk ; van welke het verdictſel zyn oor-
ſpronk herſchyn te hebben , dat , na-
mentlyk het volk *Tyrfeni* , menſchen in
Delphinen verformden. Welke volk-aardt
ook deezen viſch voor een teeken aan
haare ſcheepen hadde ſtaan. Noch heb-
ben ons d'aaloude duiſtere eeuwen na-
gelaaten , hoe zeeker *Glaukus* zich won-
der wel op het Scheeps-timmeren ver-
rondt , die ook het Schip *Argo* gebout
zoude hebben. Men zeit hy zeer windt-
en weer-wys was , en voor een vergoden
man geacht wierdt. 't Schip *Argo* voer-
de vyftig rimen op een zelve hooghe-
te , aan ieder zyde vyf-en-twintig , of wel
dertig , zoo andere willen , en wordt voor
't eerste lang Schip gehouden : waar van

Timmer-
men van 't
Schip *Argo*.

* Lib. 4.

Statius * , ook *Horatius* , *Aratus* en ande-
re melden , die het in den Hemel ſtellen ;
maakende een hemels-teeken van 45 , 58 ,
of , zoo andere willen , van 63 ſterren :
des zelfs aanzienlykſte ſter werd *Canopus*
geheeten , die gezegt werd op een van
beyde ſtuorboorden te ſtaan , en dus ge-
naamt na *Canopus* , Stuurman op het Schip
van *Menelaus* , Trojaanſche Koning , die
korta na den Trojaanſchen oorlog tot
Godt verheven , en in den hemel geſtelt
is ; deezen eerden d'Egyptenaren mede
als een Water-godt. Daar andere noch-
tans het ſterren-ſchip voor het Schip van
Iſis houden. Het hout , daar dit Schip
van gemaakt is geweest , was van pyn-
boom , volgens *Catullus* , en *Enripides* ;
maar *Flaccus* zegt van elzen , en *Plinius*
van eken-hout. *Diodorus* wil dat men het
zelve op den bergh *Pelion* hadde gehakt ;
maar andere weder , dat het , beneffens
de kiel , uit het Dodoniſche boſch was
gehaalt : waarom het Godtspraak en uit-
tede , en van de klippen wierdt ontzien :
ja engten der zee zich verwyden en voor
hem openden : het wierdt gebouwt na
Pallas ontwerp. Desgelyks is *Nereus* , om
zyne ervarentheit ter zee , onder de Zee-
goden geſtelt. *Proteus* , om dat hy we-
tenſchap van Scheeps-bouwen hadde , en

Proteus
Scheep-bou-
werf.

een goetd zeeman was , wierdt gezegt ,
dat zigh in alle geſtalte koſt veranderen ,
tot een vis maaken , en in zee onder de
Dolfynen ſwemmen. Wanneer *Phorcus* ,
Oppervooght van Sardinie , alvechtende
tegen *Atlas* te gronde ging , is hy namaals
als Zee-godt ge-eert en aangebeden. Het
rooven dat *Jupiter* wordt gezegt gedaen
te hebben aan *Ganymedes* , in ſchyn eens
Arents , en dat *Phryxus* op een Ram over
zee voer , beide met Scheepen , dus ge-
naamt , zy te verſtaan. Inſgelyk dat *Iſis*
op een hondt in *Aegypten* over zee quam
vaaren.

Niet zeekers is evenwel noch van den
eerſten Scheeps-bouwmeeſter te beſlui-
ten ; maar wel dat kort na de water-vloet
dit werk met allen yver by de handt ge-
noomen is. De drie voornoemde Zee-
goden , die de Schipvaart gaade ſloegen ,
worden by eenige gehouden zelfs voor
de drie zoonen van Noach.

Saturnus , zoon van *Thetis* en *Calum* ,
wierdt door *Jupiter* , zyn zoon , geteelt uit
Ops , zyn eigen zufter , het ryk ontzeit ,
en verjaaght : ter oorzaake hy zyne kin-
deren zelfs op at , uit wangunft van zyn
erf te zullen bezitten , waar *Jupiter* mede
voor beducht was. Hy nam de vlugt te
Scheep , en lande aan *Italien* , in de gou-
de eeuw : daar hy van de *Laters* voor
een Godt aangezien wierdt : ſloegen hem
ter eerden eerste munt , welke zyn twee-
voudigh aanzicht , den tydt verbeelden-
de , op een zyde droeg , met de naam
van *Jannus* , en het ſchip op d'ander. Waar
van *Ovidius* aldus ſpreekt : *At bona poſte-
ritas puppim formavit in arte , hoſpitis adven-
tum reſtificata Dei* : Op Duits gezegt , *De
goede nazaten ſloegen een Schip op 't kooper ,
de aankomſt van den vreemden Godt daar me-
de willende beteekenen*. Hier van daan quam
het raaden onder de Romeynſche kinders ,
wanneer zy gelt opwierpen , en wedden
wat boven zoude leggen , 't hooft ofte
ſchip : welke wys van ſpeelen noch he-
densdaags onder de jeugt in gebruk blyft.
Schoon *Macrobius* , en andere Schryveren
meer , met waarheit bevestigen , dat op
dees munt het hooft van *Jannus* met het
Schip ſtaan verbeeld ; zoo zyn echter an-
dere van gevoelen , dat deeze penning
geſlaagen zy voor een zin-beeldt des al-
gemeeynen watervloets , wanneer *Saturnus* ,
die een zelve met Noach is , alleen
met de zynen over is gebleeven. De
Krentzers , volgens 't getuigenis der ge-
loofwaardighſte wereldyke Schryvers ,
hebben enen zeer ouden Koning ge-
had , die d'eerſte te water iets heet der-
ven beſtaan : waar door hy ook de Athe-
ners

Saturnus
vleit te
Scheep.

Bochartus
lib. 1.
cap. 1.

Kretensers
gode zee-
beden.

ners onder schatting braght. *Cretensius* *nefis pelagus*, wierdt van outs voor een spreekwoordt gezegt: waar mede gemeint wierdt, dat die van *Creta* goede zeeluiden waaren: gelyk ook de *Tiphcers*. De vermaarde *Scheffers* zeght, dat de Feniciers hunne naamen droegen van *Ezan*, Izaaks zoon, als hoofd van dat volk en gellaght, 't welk hy besluit uit de over-een-kooming der naamen in de grondt-schrift. *Ufons*, daar andere *Elavus* ofte *Efau* van maaken, dorst eerst zich in zee met vaartuigen begeeven, zoo *Euse-*

Gen 49: 13.
Dan: 33: 19.

bins zeght. Jacob voorzegt zynen Soon *Zebulon*, dat hy aan de haven der zee zal woonen, en aan de haven der Scheepen weezen: zoo dat in zyn tydt al Scheeps-bouw is geweest. Deeze *Ezan* wierdt van de Feniciers als Godt aangebeden. *Scheffers* meint insgelyks dat de Kananiten en deeze een zelfte volk zyn geweest, en de laatste naam een bynaam van de eerste zy. *Chittim*, Japhets neef,

Chittim,
eerste die
Eylanden op
doet.

stak over na het eilandt *Cyprus*, kort na de Sontvloet, al met kleine volkplantinge. Hy was d'eerste die eilanden ontdekte; waarom de Hebreë in hunne spraake een eilandt *Chethim* noemen. De Feniciers worden gehouden d'eerste te zyn die waagden te Scheep hunne koopwaaren na Grieken over te voeren, en den loop der Noordsterre gaade sloegen. Maar *Tbales* wil men dat onder de Grieken het eerste van Beer en Noordsterre schreef en sprak. 'Zeeker ist, dat *Thefens* den Zeeheld *Taurus* overwon, en de voeten spoelde: waar uit de verzieling van *Minotaurus* zyn herkoomen heeft. *Egens* hadt aan zyn zoon *Thefens* een zwart en een wit zeil mede gegeven op de tocht na *Creten*, als hy den *Minotaurus* met list gong bestooken, (zoo als de verdichtzelen luiden) met bevel, indien hy den *Minotaurus* kon dooden, en weder naar huis keeren, dat dan de witte zeilen zoude aanslaan; 't geen by hem, door verliesde vergeetenheit, over 't vermaak dat dien nacht met *Phedra* hadt genooten, den Stuurman wierdt vergeeten te belasten. *Taurus* was Admiraal van *Minos* vloot, en *Thefens* dwong *Minos* de gyzelingen van *Athenen* te slaaken, en vreedde op voordeelige voorwaarden te maaken; wes die van *Athenen* hem zoo eerden, dat zy, ter zyner geheugenisse, het *Schip*, waar op hy *Taurus* overwon, eenige hondert jaaren lang, in hunne haven bewaarden. Doch als *Thefens* te rug na *Creta* toog, en den Stuurman het witte zeil omtrent het landt vergat op te haalen, 't geen een teeken van zegen was, wierp *Egens*, den va-

der van *Thefens*, zich in zee van rouw, waanende dat zyn zoon omgekoomen was. *Thefens* leefde kort voor den Trojaanschen oorlogh. *Rivins* wil dat reets 3290 jaaren van den aanvang des werelts verlopen waaren, eer men met vlooten ter zee elkandre slaghe leverde, 't geen geschach tusshen *Corinthiers* en *Corcyers*; of zelf dat de zee bevaaren wierdt.

D'ouden, inzonderheit Grieken en Romeinen, twisten om d'eere, van 't eerste *Schip* bedacht te hebben. Aan *Dedalus*, die voor de wreethcidt van *Minos* vluchte, op *Sicilien* aanquam, en aldaar een Stadt bouwde, wordt de prys van den vondt der zeilen toegeschreeven. De vleugelen, die de dichters hem toevoegen, worden op de zeilen geduidt. *Icarus*, metgezel van *Dedalus*, strandte op *Creta*: waar van daan het verdichtzel zyn aanvang heeft, dat zyne wasse vleugelen, door het naderen aan de Son, zouden zyn gesmolten. Het overspel, tusshen *Taurus* en *Minos* vrouw, deede *Icarus* en *Dedalus* vluchten: want zy dat werk gestookt hadden, en daer hantdaadig aan geweest waaren. Andere in tegendeel houden *Promethens* voor den vinder der zeilaadje: en ook wel de Godinne *Ifis*, die haar eigen zoon over landt en zee zelf ging zoeken. *Servius* verhaalt, dat *Dedalus* een zeil maakte, zyn kleedt of mantel uitspannende met zyn armen. *Ifis* werd mede vertoont aan oude munten, staande op een *Schip*, een zeil uitgespannen in haar handen houdende.

Twist over
den vinder
van 't eerste
Schip ruf:
siben Grieken
en Romey-
nen.

Dedalus en
Icarus vliegt
te Scheep.

Ten tydt van *Hieronimus* laghe neffens *Gaza* een Stedeken *Menois* of *Mino's*, veellicht alzoo na *Minos*, Koning van *Creten*, genoemt: het welk *Hieronimus* voor de aaloude Stadt schynt te houden, de welke by *Jes.* 15: 31. en *Eesai.* 9: 10. *Medemena*, of anders *Madmanna* genoemt, en onder de stam van *Juda* gerekent werd.

De *Rhodiërs*, *Corinthiers*, *Egyptenars*, *Tyriers*, beroemen zich ieder over d'eerste bouwing der Scheepen; hoe wel waarfchynlyk is, dat de *Rhodiërs* allereerst den zeeman wetten gegeven hebben. Die van *Corfu*, ofte *Corcyra*, worden van *Homerus*, om hunne machtige Scheepen in den Trojaanschen kryg, zeer geroemt. Van outs worden ook wel de *Kariërs* Heeren der zee genaamt; om het uitvinden der riemen, zoo zommige willen, wanneer men noch slechts met kloeten voer, en Scheepjes van riet gebruikte; daar nochtans de *Beotiërs* voor d'eerste vindrs der Scheepen willen gehouden zyn; hoewel de *Plateërs* stoffen, het

Veel volken
fchryven zig
den lef toe
van Schee-
pen en haer
delen gewon-
den te heb-
ben.

het klein vaartuig bedacht te hebben. Dan voor hen trokken de Trojaanen al met kleine vaartuigen over den Hellespont. De Focceërs hebben de eerste onder de Grieken langhwylyge Schip-vaarten aangerecht, en teffens de steden Adrie, Tyrrene, Berie, en Tartesium ontdekt. Zy gebruikten geen Scheepen met nebben; maar Galeyen met vyftigh paar riemen, zoo *Herodotus* in zyn eerste boek zegt. Koningh *Erytra* schryft men het gebruik van de rees toe, die d'eerste was die de zelve opzette, wanneer hy het Roode-meer over zeilde. *Anacharsis* vondt de werpschachten: de *Tyreniers* d'ankers. *Typhis* het stier: en die van Sidon dorsten eerst by nacht vaaren. Welk by nacht vaaren naar het gesternte is geschiet; daar *Thales Mulefius* by zommige vinder van werdte te zyn geloofd.

Doch *Callimachus* in zyne dichten, zegt, dat den Beer een zeker teeken aan 't vaaren geeft, ervonden by die van *Tyrus*.

Fabius was de eerste onder de Romeinen die de zee-kaarten maakte.

De Scheepen *Biremes* genaamt, zegt *Plinius*, zyn voor de *Trivemes*, en 't ander vaartuig, ervonden geweest.

In d'oudste gedenkschriften, welke men van Engelandt heeft, bevindt men, dat die landtaard toen Scheepjes, met huiden overtrokken, gebruikte.

Danaus quam allereerst met een Schip uit Egypten in Griekenlandt over: welk zommige zeggen, dat het eerste ronde Schip bouwde. Deeze *Danaus*, wil *Dionysius*, dat het Scheep-bouwen in Egypten van de Phœnicers hadt geleert. Het Schip *Danaus*, naar hem genoemd, in Grieken de naam van *Penteconteron* verkreeg, naar het getal zyner Dochteren. Andere zeggen, dat *Danaus* niet met een Schip alleen, maar met een geheele vloot, uit Egypten in Grieken over quam.

De Egineten, volgens gevoelen van *Hesiodus*, zyn de eerste die wapenen op zee hebben gevoert. De Mifeners en Trojanen waaren 't die den Hellespont het eerst bevoeren.

Sesoftris, Konink van Egypten, zegt *Diodorus Siculus*, was d'eerste die met een lang Schip d'Erythreische zee heeft bevaaren. Voor hem zag men in Grieken slechts boten uit horden gevlochten in gebruik. En op de Nyl in d'eerste eeuwen Scheepjens van rietboffen. *Lucanus* spreekt van dit slag van vaartuigen aldus:

Primum cana Salix, madefacto vimine par-
vum,

Texitur in puppim; casoque induta juvenco
Velloris patiens tumidum supernatat amnem.

Sic Venetus stagnante Pado, fusoque Britannus,
Navigat oceano, sic cum tenes omnia Nilus
Conferitur bibula memphitis cymba papyro.

Dat is:

Van gryze wilg geweekt, men oulinks Scheepen
bragt

Te water: waar men toe de runderen heeft ge-
slagt:

Dier ongespannen vel de scheepen deede vloten,
Dus voer men op de Po, en by de oude Schotten:

In 't woefte noorder nat. Dus heeft men op den

Nyl,

Ook scheepen van papier, al om gevonden veyl.

Onder de bestieringh van *Sesoftris*, in Egypten, wierdt het eerste houtte Schip op den Nyl gezien. Voor hem men de gantche werelt door, op rivieren, inhammen en meiren, geen als slecht vaartuig gebruikte. Dus leit de zaak met d'eerste Scheepmakerye. Niemand, ons oordeels, magh zeggen, dat hy volkomen d'eerste vinder van 't werk is: elk heeft daar yets toe gedaan: waar door ieder nochtans d'eere van 't geheel heeft willen hebben. *Lucretius* zegt hier over

lib. v.

De Scheep en sterkte bouw, heeft ons 't gebruik
geleert:

Dees gaf ons wer, en zegt, hoe men de landen
keert.

Begeerte tot gewin heeft Scheepen ver-
zonnen, zegt *Loccenius*: waar over hy onderscheidelyke Schryveren aanroert, onder andere *Hesiodus lib. 2. oper. & dier.*

Om den buik, zegt hy, ruft men Scheepen ter zee toe. Naderhand hebben de verstande velerhande gestalten van Scheepen bedacht, zoo wel d'Atheniers, als Korinthiers, Egyptenaars en andere volken; doch lag het meeste onderscheit in de wyze en getal van roeiers en roebanken. Weinig quam het zeil te sta. D'ouden hadden voorheen vloten of Scheepen van opgevulde windtblaazen, en gespannen leder. Men zegt, dat *Alexander* de Grootte een Schip deed bouwen, met vier ry riemen of roeidreven meer als men gewoonlyk voor zyn tyd op de Scheepen plagh te stellen. Het verdrictzel van *Europa*, geschaakt onder 't weezen van een Stier, wil *Bochartus*, dat zyn oirspronk heeft van het dubbelzinnig Phœnisch woordt *Alpha*, 't geen zoo wel een Schip als een Os beteekent.

De geschiedenis of 't verhaal van *Io* schynt te bevestigen, dat de Feniciers welcer de schranderste zeebouwers zyn geweest, wyl zy wagen dorsten heel na Griekenlandt over te scheepen, om hunne koopwaaren te verhandelen in de stad Argos; daar zy van strant veelc maagden,

*Nyl Scheep-
jens van
riet.*

*'t Scheep-
bouw is
allereerst
gevonden.*

Ja.

den, beneven 's Konings dochter *Io* schaakten, en weghvoerden. Van dit verhaal ziet by *Herodotus* in zyn eerste boek, daar hy zegt, dat de Dochters, die geroofd wierden, op den voorplecht stonden, en waaren kochten. Andere doch gevoelen dat deeze *Io* niet geschaakt wierdt, maar dat ze met den Stuurman van 't Schip te doen hadt gehad, en als ze haar zwanger bevont, al willens met de *Fœnicers* was wegh gevaren. *Io* was dochter van *Inachus*, en zy wierdt tot vrouw van *Oziris* in *Ægypten* verkooren, Koningin gemaakt, en naderhandt van *Jupiter* bezwangert, en in een Koe vervormt.

Europa, zoo 't verduichtzel houdt, wierdt van *Jupyn*: onder de gedaante eens Stiers, geschaakt: zy was de dochter van *Agenor*, Koning der *Sidoniers*, welke Jonkvrouw niet gevonden wordende, de *Sidonische Venus* en *Godin* wierdt genoemd: waar by niet anders te verstaan zy, als dat het Schip daar deezen *Jupiter*, die Koning was van *Kreten*, de maagt mede schaakte, het teeken van een Stier voerde. De *Phœnicers* dan te dier tydt *Europa* zoekende, en de *Griekische zee* doorvarende, stichten *Tharfis*, waar van daan het komt dat die van *Tharfis* ecne aart van Scheepen met de *Phœnicers* voerden. *Salmorus*, willen eenige uit de voornaamste Schryverren, stelde zyn zoon *Neptunus* tot hooft over d'eerste vloot die 't zee gong: en als hem al zyne voornemens wel quamen te slaagen, wierdt hy by de domme onderzaaten voor Godt uitgekreten. *Strabo* zegt, dat *Minos*, Koning in *Creta*, een goet wetgeever, en d'eerste was die ter zee heerfchte; maar andere trachten weder te bewyzen, dat

Phœbus, Koning van *Sardinie*, en *Bacchus*, al voor zyn tydt de zee bekruijst hebben. *Bacchus*, wil de oudtheit, woonde te *Nysa*, een stad in gelukkig *Arabien*, van waar hy met een vloot Scheepen afstak, en alle de stranden aan de *Roodde zee* bestookte; rechte aan de mont van de *Ganges*, daar ze in den *Oceaan* vliet, twee zuilen op, in teeken en gedachtenis van zyne zegenpraal. Welke tegenstrijdigheit wel te verreeffen is, zoo men zegt dat *Minos* de eerste vloot schaarde in zyn geweest, en d'andere 't zelfde deden in de landen waar zy heerfchten. *Bacchus* werdte de zelfde met *Nimrod* geloofd te zyn geweest. *Minos* dan, na dat hy veele van de *Griekische eilanden*, door hulp zyner scheepen, te onder hadde gebraght, vondt te water niemant zyns gelyk; doch quam te sneuvelen, wanneer hy *Sicilien* zocht t'overmannen. Dees

Minos werdte voor een voorbeeld van rechtvaardigheid gehouden, zoo *Plato* zegt; en den *Schepter* van *Jupiter* daarom geheeten: deeze zuiverde de zee van roveryen, 't geen na hem niemant uitteekender, als *Pompejus Magnus* heeft gedaan. Hy deede *Sicilien* den oorlog aan, om dat *Dedalus*, dien hy gevangen hadt gezet, en hem ontsnapt was, daar heen met een gedeelte vloots gelucht was. Leefde, volgens *Herodotus*, drie leefftyden voor *Trojes* val, 't geen eenige voor drie honderdt, andere voor driemaal tachtentigh, andere voor driemaal dertigh jaaren nemen. *Jafon*, zoo *Rivius* wil, leefde op een zelve tydt met *Minos*, doch was ouder van jaaren. De *Trojaanische* kryg houdt men voorgevallen te zyn ten tyde van *Jephia*, die *Israël* bestierde, of op het duizent en twee hondertste jaar na de *Sontvloed*: zoo dat men van de Scheepbouw duizent en hondert jaar na de *Sontvloed* weinig zekers heeft te zeggen, tot dat *Jafon* en *Minos* heldendaaden te water uit hebben gerecht. Die van *Korfu* of *Korcyra* waagden na *Minos* d'eerste zeeslagh tegen de *Korinthiers*, zegt *Thucydides*, in het jaar drie duizent twee hondert en negentig na de *Scheppingh*, volgens *Rivius*, in zyn boek van de oude Scheepsdaden. Dees dryft mede, dat voor *Jafons* tydt alle Scheepen kort en bykans ront zyn geweest. Van het *Celchus*, daar *Jafon* het gulde Vlies gehaalt zoude hebben, spreekt *Pomponius Mela* lib. 1. in 't breede, als mede *Ovid. lib. 7. Metamorphoseos, fab. 1.* het is gelegen tusschen de *Caspische* en *Zwarte zee*, in 't geberghete, 't geene met veelley namen bekend is: men noemt ze de *Amazonische* gebergte: de *Corasische*, na de vliet van die naam: *Caucasus*, enz. *Phrixus*, zeght het verduichtzel, als hy te dier plaatze gekoomen was, slachte het ram, daar hy op gereden had, aan *Jupiter*, hangende zyn gulden vel in den tempel, by hem gesticht, op; 't gene *Jafon* roofde. Welk verduichtzel zyn oorspronk heeft van goudtragende *Celtische* vliezen, waar uit het goud in ruigevellen geschept werdte.

Troje wierdt ontront dees tydt van *Hercules* met een groote Scheepsvloot bestookt, om den Koning *Laomedon* te straffen, die zyne Gezanten hadde geslagt. Andere zeggen, dat de eerste Zeevloot gebouwt wierdt in de stad *Naupactus*, en zulks van de *Heracliden*, die *Enrifestum* den aldertroutsten Konink van 't *Peloponessus* overwonnen, te voeren een zeer wreeden vyandt van *Hercules*, en daar na van deeze zyne zoonen. Dit's doch

onwis; maar niet is te twyffelen van de groote vloot die uit *Susa* tegen Grieken wierdt gezonden, noch van de Scheeps-vloot van *Mitridates*, Kōnink van *Pontus*, die uit 400 zwaare gebekte Scheepen, en 600 lichter Scheepen bestond: noch ook niet van de vloot van *Pompejus*, die uit 500 machtige twee en drie ordens Scheepen bestont, waar mede hy in 40 dagen de zeeovers, sterk 800 Scheepen, verwon, en nam. Deeze vloot van *Pompejus* was verdeelt in 24 Admiraalschappen, en in 53 afdeelingen geschaart, om na alle oorden heen te vaaren, en den vyandt alzins te volgen: *Pompejus* zelve hield 60 van de grootste Scheepen by zig, en na behaalde zegen slachte hy hondert Stieren aan *Neptunus*, en hondert aan de *Villori*.

Tyrus
Scheep-ryk
Sidon.

De stad Tyrus, machtig ter zee, en zeer Scheep-ryk, wierdt, zoo eenige Schryveren melden, gebout langh al voor den tydt dat *Minos* heerschte by de *Feniciers*: *Agenor*, of *Gideon* van de Hebreen genaamt, was daar d'eerste Oppervooght. Deeze evenwel braghten nooit groote Scheeps-vloten by een, als *Minos* dede, welk de havenen van alle zyne nabuuren sloot; maar zy vooren ieder om 't zeerst hunne koopvaaren by d'omleggende volken te venten. *Europa*, zuister van *Cadmus*, was moeder van *Minos*. Te Sidon, de outste stad in Phenicie, daar Mozes van spreekt, en de Patriarch Jacob, die ruim twee-hondert jaaren voor Mozes leefde, heeft de Scheep-bouw gewakkerd twee of drie eeuwen voor het leven van *Minos*. Dees stad zondt volkplantingen uit naar Indien, Grieken en elders, en deedt Tyrus bouwen. Dit Tyrus is namaals door zynen zeevaart zoo maghtig en ryk geworden, dat zy, zoo *Ezechiel* getuigt, Scheeps-zeilen van zyde, en roeybanken van elpenbeen hebben gemaakt. Dies men ongelijk zoude doen, zoo men verzweg, dat die van Sidon groote Scheep-bouwers, en machtig te water zyn geweest: nergens echter vint men dat zy Krygs-vloten en groote Scheeps-drommen uitgezonden hebben, gelyk *Minos* dede. Vyftien jaaren na Trojes val vermeerderden die van Lydie het eiland Creta; sloegen Cretenzers en Grieken uit zee, en bleeven twee-en-twentig jaaren meesters over alle zeën, in hun na by gelegen gewesten. Van de Cretenzers leest men, dat zy, niet lange voor Trojens val, aan *Menelaus* acht hondert Scheepen te hulpleenden, daar Kapiteinen op waaren *Domenicus* en *Merion*, en dit om Trojen te beslooken, waar van by *Homerus* is te zien.

Het heerschen ter zee
valt van
's een volk
op het ander.

Hen volgden de Pelasgianen, tegen welke niemand te water dorste aangaan, gedurende den tydt van vyf-en-tachtigh jaaren: tot dat de Traciers opstonden en hen verjoegen, by wien de macht bleef negen-en-tweetig jaaren langh. Als wanneer de Rhodiërs hen weder versloegen, en de zee bleeven veegen drie-en-twintig jaaren langh. Deeze wierden weer van de Frigianen gevolgt, die het staande hielden vyf-en-twintig jaaren. Na wien een volk volghde in het zeegebiedt, wiens naam ons door gebrek van schriften verduistert is gebleven, veertig jaaren langh. Eindelyk begonnen ook na hen de Feniciërs zich te wapenen, en quamen met een groote vloot in Grieken, braghten al wat kiel voerde onder hun gewelt: ja herstelden niet alleen hunne vryheit, die hen door *Minos* van voor lang was benoomen; maar heerfchten ook veertig jaaren over de Grieksche zeën. De *Feniciërs*, en die van *Sidon* werden gehouden de eerste te zyn geweest die de Schip-vaart na de sterren stuurden, en afmaaten, 't geen hun van *Merkuur* was geleert, zoo *Manlius* wil. Op het verzwakken hunner krachten traden de Egyptenaaren hun de schoen uit de voet, en behielden 't gezagh vyf-en-dertig jaaren. Hier op quamen de Milesiërs in de Grieksche zeën gebieden negentien jaaren lang. Waar na de Cariërs eindelyk haar out gezagh te water herstelden, die van de Feniciërs, alvoor *Minos* tydt, gedwongen waaren onder hun 'vlag te vaaren: gelyk ook de Leleges moesten doen. Van dees Cariërs en Feniciërs werd gezegt, dat zy in de Trojaansche krygh de vlagge voerden. Deeze heerfchten op nieuw zes-en-vyftig jaaren; ter tydt toe zy van de Lesbiërs verdreeven wierden. En hieldt dit ryk stant negen-en-zeftig jaaren, tot dat de Phocëërs mede bot boden, en vier-en-veertig jaaren meester bleeven: dien twee Volken volgden, welker namen met hun gebiedt gelyk uit de geheugenis der menschen zyn geraakt. Na deeze zyn de Naxiërs erkent voor vooghten der Grieksche zeën, wiens bevelen maar tien jaaren gehoorzaamt zyn geworden: hier na d'Eretriërs voor acht jaaren, en de Egineers voor twintig jaaren langh: in welken tydt *Xerxes* met een ongelooflyke zee-maght tegen de Grieken optrok; die evenwel het gebied aan die van Athenen, nevens andere, most overlaten. En dus staat het met het gebiedt over de Grieksche zeën van outs. Op andere wateren vondt men andere meesters. Voor die

van

van Spina, een aloude stadt in Italie, en voor de Tyrreners moft men de vlag ftryken in de zee van Italien, en voor de Feniciers in het roode Meir. Na Spineten en Tyrreners kregen die van Karthago het gebiet in de Italiaanfche zee, die, zoo men zegt, de engte der ftraat Gibraltar zyn door gevaaren, ook verre landen hebben opgedaan; na giffing, Indien of America. Na den val van Karthago is het gebiedt over de zeeën in Italien op de Romeinen gevallen: by wien het veele eeuwen is gebleven. Van het heerfchen ter zee, ziet de Commentarien of aantekeningen van *Cajaubonus* over *Polybius*, in 't breede.

Dat de Joden mede al gezagh te water hebben gehadt, is duidelyk te befpuren. *Antiochus Epiphanes* zeide: *En is de zee en aarde myn niet?* *Erythrius* heerfchte zoodaanig op de Roode zee, dat die van Egypten daar flechts met een Koopvaardy-fchip moghten vaaren, zonder met eenig lang Oorlogfchip op de zelve te moogen koomen. *Herald* en *Ollo*, in de Noordergewesten, fchreeven zich toe, meesters over water en land te zyn, om dat zy alle fcheepen, behalven die van hunne onderzaaten, uit het vaarwater dreeven, en te lande groote krygs-benden hadden: waar door zy den nabuuren tot een fchrik ftrekten. *Abulda*, Koninginne der Gotten, trad zelve te fcheep, met maagdetroepen, en ftreed om 't gebiet; daar zy *Artemiza*, Koninginne van Halikarnaffus, die *Xerxes* met een vloot te hulp quam, in navorigde. Uit al het welk men klaarlyk befpuren magh, dat de Scheeps-bouw en vaart in groote achtingh van outs altydt gehouden is geweest. D'aaloude vergeleeken de Scheepen by wandelende kasteelen, noemdenze Water-olifanten, en hielden de roers voor den teugel. De Hebreën, zoo *Keckerman* wil, zyn d'eerfte vindrs van de Schip-bouw en vaart: van wien het de Feniciers, hunne nabuuren, zouden hebben ontfangen: waar van *Strabo* fpreekt †. Van hun leerden 't d'Egyptenaaren, volgens *Plinius* *. Van die weder de Grieken †. Deeze verfpreden de konft door verfcheide gewesten, voornamelyk door Italien: van waar ze over gong tot de Portugeezen en Spanjaarts, en van die eindelyk tot Engelfche, Franfchen, Sweden, Deenen, en Hollanders: waar van breeder te zien by den Schryver voornemt, in zyn *Problemata Nautica*.

Het Scheep-bouwen wierdt in oude tyden zoo waardigh en hoogh geacht, dat ieder, die iets daar toe uitvondt, on-

der het getal der Goden gebraght, en geoordeelt wierdt: of ten minften door Goden ingeeven gebouwt te hebben; 't welk oorzaak van veele verzielfen heeft gegeeven. Ja men ftede de meesters onder de fterren, en zelfs die dingen, waar na de Scheepen waaren genoemd; gelyk al van den beginne af de wys geweest is, de Scheepen na het een of ander dier te noemen: ook na Goden, Helden, en diergelyke. Elk fchip wierdt een fchuts of befcherm-Godt toegevoegt, en die voor op gezet, gelyk het geen, van waar het zyn naam voerde, meelt tyts achter op ftondt. Het gefternte Aries of de Ram was welcer de naam van een fchip; desgelyks de Stier, van welken zoo veel verduicht wordt. Alle welke verduichtzelen haaren oorsprongh of van de benaaming, of na de gelykenis der fcheepen genoomen hebben. Het fchip van *Troptolemus*, daar hy kooien in laadde, hadt d'uterlyke gefalte van een gevlugelde flangh: waarom het zelve voor een levendige gepinde flang uitgekreeten is geweest.

Het is waar dat de voortevens en galjoenen der Scheepen fnuiten en nebben van beesten geleecken hebben, 't geen een groot fpoor tot verduichtzelen heeft verleent, gelyk dat van *Andromeda* en *Perfeus*. Zy fchynt gefchaakt geweest te zyn, en wegh-gevoert op zeker eilandt, daar *Perfeus*, in het verby vaaren, of liever in het aandoen, met zyn Schip *Pegasus*, uit medogentheit haar van verlofte; 'overwinnende het fchaak-Schip, de Draak, of *Cetus* genaamt.

De hiftorie van *Ganimedes*, die van *Sidon* gerooft wierdt, *Orpheus*, en andere, fchynen alle hunnen oorspronk uit de Scheep-vaart genoomen te hebben, voorgevallen in de tydt tuffchen de Sontvloet en den Trojaanfchen oorlogh.

Bellerophon overwon de Chimeren met een gevlugelde draak, 'temde leeuwen en bokken. Wat is zulks anders, als dat hy door toedoen van Scheepen vreemde volken t'onder, en tot een zediger leeven heeft gebraght? Andere zeggen duidelyk, dat deeze *Bellerophon* een edelen Griek was, welk den Zee-roover *Chimarrus*, die de kuft van Lydien beftroopte, overwon, wiens Schip een Leeuw voerde tot zyn kenteeken, en droegh een Draak op den fpiegel. Dat deets *Chimarrus*, wiens Schip *Chimera* was geheeten, *Geit* gebynaamt wierdt, is waarfchyndlyk, 't geen oorzaak tot verduichtzels heeft gegeeven.

Jupiter, wil de verduichtzieke outheit, veranderde zich in een Ram, om tegen *Tiphon*, een trotzen Reus, Heer van *Aegypten*,

Scheep-bouwers onder Goden gefeld.

Scheepen benaamt na Goden, menschen, en zoo voort.

Circus Tuf. quæst.

Pegasus naam van een Schip.

Homerus.

pten, te flooten: 't geen te kennen geeft, dat Jupyn op een Schip, door Rams-
hoorens kenbaar, heeft gestreden.

't Schip
Argo waar
van be-
naamt.

Jafon's Schip, na zyn Bouwmeester be-
naamt, zoo eenige meinen, of wel na
't Griekfche woordt *ἀργός*, 't welk snel-
heit betekent, en langhte, gelyk *Gaulus*
van zyn ronte de naam voert, of na het
woordt *argus*, 't geen gezeght is, zoo
veel als dappere gauwe mannen, gelyk
die geene zyn geweest, de welke zich
verlootten het Gulde vlies te gaan win-
nen, ('t geen na allen waarfchyn zeker
goude fchat geweest is, in een vel of vlies
verborgen, of eenige goude mynen, die
men zeght dat in *Colchis* eertydts veel
wierden gevonden: waar van te leezen is
by *Hyginus*. *Dercylus* wil, dat deeze *Argo*-
nauten, die naar *Colchos* togen, geen
andere zin hebben gehadt, als de fchat-
ten uit *Schytië* te roven, en zeght hy,
by den berg *Caucafus*, viel van outs veel
gout, 't geen in Schapen vagten bewaart,
en met Schapen vellen en deurboorde
planken uit de vlieten wierdt vergaderdt.)
was het eerste lange fchip, het geen ooit
gebouwt is, volgens gevoelen van *Filo-
stefannus* en *Plinius*. *Herodotus* zeght, in
't begin des eerften boeks, van de *Argo*-
nauten, dat zy landen, met haar lang
Schip, aan de rivier *Pbafis*. Andere zeg-
gen, dat dit Schip zyn naam behielt van
de wittigheit der zeilen, want het Griek-
fche woordt *Argos* zoo wel wit als snel be-
teekent, volgens *Hyfichius*.

Jafon, die uit *Theffalie* oorspronkelyk
was, voerde, nevens zyn Gulde vlies,
Medea tot een bruidt na zyn landt, zoo
de verdichtzelen houden, die boos van
aart was, en veel onheil den lande toe-
braght; hier by wil men dat te verftaan
zy, dat hy de peft en krankheden met
zyn Schip uit de verre landen in zyn Va-
derlandt braght. Het geene een voor-
boode fchynt geweest te zyn, van dat
men wel groote fchatten, door de zee-
vaart, het menfchelyk geflacht toebrengt;
maar mede groote fchaade, en ongevallen
dikmaal doet veroorzaaken. De Scheepen
die voor dit Schip van *Jafon* gebouwt wa-
ren, 't geen lang was, zyn alle ront en kort,
of na de ronde kant hellende geweest.

Het is een dwaling, dat de fterkundige
het Schip *Argo* in den Hemel een ver-
dek toevoegen, daar zy mede fterren op
zetten; want het open in de midden is
geweeft, gelyk alle de Scheepen van dien
aard en tydt.

Homerus fpreekt van een *Pheacidifch*
Schip, gemaakt door Konink *Pheacrus*,
het geen langh was, en wel het eerste

van dien aardt zoude zyn geweest; dit
Schip wierdt naderhandt aan *Alcinous*,
Konink der *Pheacen*, gegeven, dien het
weder aan *Ulyffes* leende, wanneer hy by
geluk op een plank uit zyne fchippbreuke
aan het Hof van *Alcinous* was gebraght.
Welk Schip *Neptunus* eindelyk in een
Eilandeken verformde, zoo de verdich-
ters zeggen.

De Scheepen der *Trojanen*, zegt *Ovi-
dius*, welke van de Vrouwen aan koolen
wierden gelegd, in *Tiberienfche* *Nym-
phen* zyn veranderdt, en alzo onster-
felyk gemaakt; 't geen *Virgilius* zeght aan
Berecynthia, moeder der Goden, te zyn
gefchiedt.

Men vocht te dier tydt alleen van voor-
en achterfteven. Van het Schip *Argo*
werdt gezeght dat het fpreken kost, ter
oorzaake miffchien, om dat de groothet
van 't werk, 't kraaken van 't hout, en
't fnyden door de zee, steeds veel geraas
verwekte. Doch zoo men de Dichters ge-
looven magh, gefchieden dit uit kracht
van het *Dodoneifche* bert, het welk *Pal-
lus* aan de kiel hadde gehegt, als boven
gezeght is: of wel uit kracht des houts
daar zy de kiel, aan den berg *Pelias*, van
hadt doen bouwen. Zoo andere diche-
ten, was het geheele Schip fprekende,
en verftandig: de mast zelve was uit een
fpreekbaaren en voorzeggende eyk ge-
vormt. Als dit Schip *Argo* af was geflo-
ten, wierdt het van de Zee-godt *Glancus*
twee dagen begeleit; die de Helden aan-
maande van de Goden te offeren, op
't eerste landt dat zy beftevenden. Drie
wiggelaars geleiden de Helden op dee-
zen togt, welker getal onzeker, doch
by veele Schryvers tot ontrent vyftigh
werden begroot, alle rugtbaar en be-
naamt tot op heden toe, omme hunne
daden, Goden afkomst, en vergodtheit:
in *Lybiën* bouden zy op reis eenen Tem-
pel, *Herculus* ter eeren. *Jafon*, willen
zommige, quam te blyven in het Schip
Argo, door beleit van *Medea*, die wift
dat het Schip nu van outhet t'zaam moest
vallen, daar zy hem ried onder, of in,
te ruften: 't geen andere tegen fpreken.
De Heer de *la Croix* verhaalt in zyne
brieven uit *Konftantinopolen*, dat men
niet wyf van daar op 't gebergte dat na
de Zwarte zee ziet overblyfzelen vindt
van een oude Tempel, die de *Argo*-nau-
ten geflicht zouden hebben, toen zy om
het gulde Vlies uit togen, en dit om aan
de Goden goede reis af te fneken tot
zoo een gevaarlyke zeetoght.

Van het Schip van *Jafon* fpreekt *Papi-
ninus Stalins* aldus:

Quin-

't Schip
Argo kost
fpreken,
verdracht
de Poeten.

*Quinquaginta illi trabibus de more revinctis
Eminus abrupto quatunt nova litorea salu.*

Dat is:

De vyftig balken, uit het wout
Gevormt, en na den aard gefloot,
Doen springen door de woelce zee,
De stranden aan, en zoeken ree.

Op de Scheepen der Pheniciers stondt de Scherm-godt *Pateus*, zoo zommige zeggen, voor; doch, zoo andere, achter ten toon, aan de spiegel: en om dat de Scherm-goden op de voorsteven of spiegel stonden, wierden die bekransd en bekroont.

Ja men heeft niet gefchroomt zelf Scheepen verftandig te maaken, die zeilden en voortgongen, zonder behulp van eenig meniche, of uiterlyk werktuigh, gelyk *Homerus* zegt van de Scheepen der *Phaeacers*. Andere vervormden in klippen, gelyk de zelfde *Homerus* wil van het Schip dat *Alemonis* aan *Ulyffes* schonk, of leende.

Het Schip van *Jafon* wierdt, na dat de tocht gedaan was, *Neptunus* opgeoffert: en men hielt daar jaarlyks door geheel Grieken feest-daagen over. *Apollonius Rhodius* verhaalt, dat het Schip, daar *Pompilius* de maaght *Ocyron*, bemint van *Apol*, mede fchaakte, veranderde in fteen, de fchaaker zelve in een vifch: en *Virgild* derft zeggen, dat zommige Scheepen van *Encaus* vloot in Zee-nymphen verandert zyn geweest. *Plinius* verhaalt van een Schip, 't welk in volmaakte gefaltete veroot wierdt, dier groote, dat het onder de vleugelen van een Bye fchool. De tocht, die met het Schip *Argo* gedaan is geweest, moet zonder twyfel een reis van belang, en het Schip zelve van groote waarde zyn geweest: waar in zoo veel dappere Helden en Heeren zich begaven; wiens ftrek door zee de Poëten zoo net befchryven, als of het uit de dagh-regifters der Schipluiden zelf getrokken was geweest: te weten, wat winden zy hadden, wat stranden zy verby zeilden, en wat havenen en volken zy aandeden, en waar zy overwinterden. Daar zyn Schryvers die het getal der Helden, welk op het Schip *Argo* voeren, tot op 46 be-groeten.

Daar en ontbreken geen geleerde mannen, die de naam van het Schip *Argo* uit zyn grootte in de gront-woorden zoeken. Uit *Vitruvius*, en *Theocritus* wordt beflouten, dat dit Schip vyftigh of zeltigh cubiten langh is geweest. Het woordt daar het fprekendt hout mede uit werdt gedrukt, dat aan den kiel hongh, ins-gelyks voor een hout dat het Schip be-

ftuert genoomen kan werden: fchoon *Apollodorus* dit ftuk houts aan den voorsteven plaatfte.

Het Schip *Argo*, zoo men geloof aan *Rhodus Argonautica* magh geeven, voerde zeil, was binnewaarts met hechte planken gewapent. Als men 't te water braght, wierdt de aarde ten deele opgedolven, in welke opgedolven fteuf rollen gezet wierden, daar het Schip over voort gonk. De riemen wierden omgekeert en aan de banken vast gebonden, als men huns niet noodigh hadde, een vadem langh over boort fchietende. De roeiers arbeidden zoo wel ftande als zittende. De mafft stondt midden in het Schip. Zyne riemen waren met leenige tien en aan de dollen vast gebonden. Wanneer dit Schip af ftak, wierden 'er veele offen ter flacht aan den Autaar gebraght, en *Jafon* be-loofde aan de Godt te *Delphos* zoo veel flacht-Offen, als 'er Helden van zyn tocht wederom zouden koomen. Het ingewant des vees wierdt by dit geval in zee geworpen, en de wyn uit fchaalen gegooten, zoo men uit den zelfden Schryver magh befeuren. De Helden hielden affcheit-maaltyden, eer zy te Scheep traden. Het wapentuigh wierdt tuffchen de riemen en onder de roci-banken geplaatst, en ieder wierdt een riem toegevoeght by 't lot. De voorfteven was krom. De mafft zetten zy op, na dat het Schip uit de haven, en een goet endt voort was geroeit: waar uit te befluiten is, dat hy te byfter groot niet moet zyn geweest. Als men te lande tradt, wierdt het Schip met touwen en eizere ketings vast gemaakt. En om dat dit Schip meermaalen het woordt van *Krom* toe werdt gevoegt, is het geloofbaar, dat het niet gelykzydigh, maar ront van beloop zy geweest. Met Leeuwehuiden zyn de *Argonautae* bekleet geweest. De achterfteven (welke plaats voor geheiligh wierdt gehouden) hooger was als de voorfteven. De Roeiers zaten twee aan twee op een bank, als uit deeze woorden van *Rhodus* is te befluiten, zy neemen banken paar aan paar. Het fchynt ook zyn riemen te ftryken, en achter uit te roeien; 't geen by d'Oude mede is aangemerkt.

Apollonius wilde dat dit Schip op ieder zyde 25 riemen had, waar uit hy meynt dat volgt, dit Schip lang geweest te zyn 50 cubiten; doch volgens *Theocritus* was het tien cubiten langer. Het Schip *Argo*, daar de *Argonauten* hunne naam na dragen, een Phenifch woordt is, gelyk veele benamingen van Scheepen, en haar deelen, in 't Grieks en Latyn, van de

V. Cefius à Zefen.

Verftandig van eenig meniche, of uiterlyk werktuigh.

Scheepen in Zee-gedimen en Nymphen verandert.

Toght van 't Schip Argo.

Lib. 1. cap. 2.

Lib. 1.

Rhodus Lib. 1.

Phenicians, als ouder zee-luiden, de namen hebben geleent.

Van de tocht der *Argonauten* spreekt *Purchar* aldus:

Nu wat de *Voyagie* der *Argonauten* belanght, (zegt hy) dat *Pelias*, *Jafons* Oom, door een Orakel belast wierdt, aan *Nepheleus* Offerhanden te doen, waar toe zoo iemand met d'eene schoe aan, en met d'ander af quame, dan zoude zyn doodt niet verre zyn. *Jafon* geraakte aldaar, en wadende door de reviere *Enhe-nus*, liet hy een van zyne schoenen in de modder steeken, dien hy niet uit en haalde, vreezende dat hy de Hooghtydt te laat moghte by koomen; *Pelias* dit zien-de, vroegh *Jafon* wat hy doen wilde, of hy een prophecyë hadde dat iemand hem dooden zoude; Ik zoude, zeide hy, hem zenden om het *Gulden Vlies* te haalen. Dit was het *Vlies des Rams*, ('t welk zommige zeggen de naam was van het Schip, voerende een Ram aan de bek) 't welk *Phryxus* na *Colchos* braghte, dewelke den Ram aan *Jupiter* offerde, en 't Vlies ophongh in de bosschagien, den Godt *Mars* toegeweidt. Aldus heeft *Pelias* met zyn eigen mondt hem veroordeelt. *Argus* maakte het Schip, 't welk na hem *Argos* genoemd wierdt, zynde, zoo zy zeggen, het eerste Schip langhwerpig. Deeze quamen eerst aan het eilandt *Lemnos*, daar zy zoo vriendelyk wierden onthaalt, als dat *Jafon* by *Hyppisila* twee zoonen gewan, en toedien zoo langh, tot dat *Hercules* haar met zyn kyven wegh dreef. Daar na quamen zy tot *Cyzicus* in *Propontius*, het welk haar heerlyk getraecteert heeft, en van daar vertrokken zynde, zoo wierden zy door stordigh en vuyl weer in der nacht te rugge gedreven, alwaar *Cyzicus*, haar door abuys voor zyne vyan-den nemende, in het gevecht quam te blyven. Van daar zeilden zy na *Bebrycia*, alwaar *Amycus* den Konink haar tot een enkel gevecht uitdaaghte, daar in *Pollux* hem aan een kant help. *Lyens*, een naburige Konink, was hier niet weinig over verblydt, en onthaalde de *Argonauten*, alwaar *Iphis* ofte *Tiphis* stierf, en *Idmon* geslagen wierdt.

Phineus, de zoon van *Agenor*, uit *Trafia* geboortigh, wierdt door *Jupiter* verblindt, om dat hy de secreeten der *Goden* hadde geopenbaart, en de *Harpyen* wierden geordineert om de spyze van zyn mondt te neemen. De *Argonauten*, met hem te rade gaande over haar toekomende succes, moeten hem eerst van zyn straffe ontslaan; 't welk *Zetes* en *Calais* deden, haar verjagende na de *Siraphades*. *Phineus* wees

haar aan, hoe zy over de *Symplegades* zouden kunnen passeren, volgende de passagie, die een Duive, in het Schip opschooten, haar zoude wyzen. Van daar quamen zy tot het eilandt *Dia*, alwaar de vogelen *Symphalides* pennen schooten, die de menschen dooden: welke vogelen zy, door *Phineus* bevel, met een geluit vervaart maakten, ende gebruikten daar toe schilden en spietzen. Aldus geraakt zynde in de *Enximsche* zee by *Dia*, zoo hebben zy daar arm, naakt ende schip-breukigh gevonden de zoonen van *Phrixus*, *Argus*, *Phrontides*, *Melas* en *Cylindrus*, dien op haar reize na haaren Groot-vader *Athamas*, dat ongeluk wedervaren is. *Jafon* heeft haar getraecteert, en zy hebben hem na *Colchos* gebraght, langhs de reviere *Thermoodon*; ende nu *Colchos* vast genakende, hebben het Schip doen verbeteren, en quamen by haar Moeder *Chalciope*, Sufter van *Medea*, aan wien zy de vriendelykheit *Jafons* vertelden, mitsgaders de oorzaak zynder komste. Sy brengt *Medeam* tot *Jafon*, dewelke, zoo gaauw als zy hem zagh, hem voor de zelvige, die zy in haar droom gezien ende bemind hadde, kende, met belofte van hem in alles behulpzaam te zullen zyn.

Aëta hadde uit het Orakel verstaan, dat hy zoo langh zoude regeeren, als het Vlies, dat *Phrixus* geweidt hadde, in *Mars* zyn Tempel hingh. Hy belast derhalven *Jafon*, dat hy die met koper-gefschoeide vuur-spouwende Bullen aan den ploeg zoude spannen, en des Draaks tanden uit den helm zagen, waar uit gewapende mannen schielyk zouden spruiten, en malkanderen dooden. Dit deede hy door *Medea's* hulpe, en wierp den Draak ook in een slaap, die het gulden Vlies bewaarde, en nam ze zoo wegh. *Aëta* verstaande dat *Jafon* en zyn dochter *Medea* vertrokken waren, zondt hem zyn zoon *Abfyrtus* in een Schip met soldaten na, de welke hem tot *Syria* toe, in de *Adriatische* zee, achtervolgden: alwaar *Alcinous* de questie zoo weinig tot *Abfyrtus* zyn contentement neder leide, dat, hy hem achtervolgende tot *Minervus* eilandt, *Jafon* hem doodt sloegh, en zyne navolgers hebben aldaar een Stadt gebouwt, genoemd na zyn naam *Abferts*. Zommige vertellen dat de *Syries*, alwaar de *Argonauten* voorby voeren, haar Schip twaalf dagen op haare schouderen droegen. Doch in deeze onderfcheidelyke vertellingen, alzoo ze ontallyk zyn, zoude men licht blyven hangen. Na zyn wederkomst heeft hy, door *Medea's* hulpe, zynen Oom *Pelias* aan een kant gehol-

holpen, (aan wien zy belooft hadden haare jeught te herstellen) en leverde zyn Koninkryk over aan zyn zoon *Acastus*, die hem tot *Calchus* toe hadde vergezelschappt. De verbanning van *Medea*, en het resteerende, hebt gy onder de Poëten. Deeze Voyagie wierdt by de ouden zoo hoogh geacht, dat deezen *Argo*, dien *Homerus* *πρωτόν* noemt, niet alleen tot de sterren toe van de Poëten gepreezen wierdt, maar ook door haare *Minerva* onder de sterren gestelt, en de constellatie is vermaakt tot op deezen dagh. d'Argonauten hebben na deezen d'Olympische spelen ingestelt.

De Princen in de Trojaansche belegering, en haare Scheepen, zyn deeze: *Agamemnon* bragte van *Micene* 100 Scheepen: *Menelaus* zyn broeder 60; *Phanix* van *Argos* 50; *Achilles* van *Seyros* 60; *Antomedan* zyn *Caros*-dryver 10; *Patroclus* van *Phia* 10; *Ajax* van *Salamine* 12; *Tewer* zyn broeder ook zoo veel; *Ulysses* van *Ithaca* 12; *Diomedes* van *Argos* 30; *Stenelus* van *Argos* 25; *Ajax* den *Locriaan* 20; *Nestor* den *Pyiaan* 90; *Trafymedes* zyn broeder 15; *Anilochns*, zoon van *Nestor*, 20; *Eurypylus* van *Orchomene* 40; *Macaon* van *Attica* 20; *Podalirius* zyn broeder 9; *Tlepolemus* van *Mycene* 9; *Idomenus* van *Creten* 40; *Meriones* van daar ook zoo veel; *Eumelus* van *Perrhebia* 8; *Philoctetes* van *Melubaa* 7; *Penelus* van *Baotia* 12; *Pylbus* ook zoo veel, en zyn broeder *Chronius* 9; *Arcefilus* 10; *Prothanos* 8; *Idameneus* van *Argos* 30; *Acalaphus* 30; *Schedius* 30; en *Epistrophus* zyn broeder 10; *Elephenor*, *Calchodontus* en *Imenaretes* (altemaal van *Argos*) 30; de zoon van *Menelaus* van *Aithenen* 50; *Agapenor* van *Arcada* 60; *Amphimachus* van *Elea* 10; *Eurychus* van *Argos* 15; *Amaruncus* van *Mycene* 19; *Polyfenes* van *Etolia* 40; *Meges* den *Dulichiaan* 60; *Thoas* 15; *Podarces* zyn broeder 10; *Prothous* den *Magnesianer* 40; *Cyannus* den *Argivus* 12; *Nireus* van daar 16; *Aniphus* den *Thefsalianer* 20; *Polybates* den *Argivus* 20; *Leophtes* van *Sycyon* 19. Hier kunt gy zien datze boven de duizent bedraagen, die doorgaans genoemd worden. De Voyagie was te kort, en de belegering te langh voor deeze plaats.

Gelyk als deeze laatste zaken (gaat hy voort) van de Poëten als fabulen verhaalt zyn geweest, dat is, als waarheden die haare eigen vernuft bearbeidt en opgepronkt hebben, tot groot vermaak; zoo is 't dat de Historien van de eerste *Affrische Monarchie*, en van de *Egyptische* Over-heeren weinig bondige waarheit in zich hebben.

Ninus is in de Grieksche en Latynsche Historien vermaakt, wegen zyne glorieuze veldt-tochten en voyagien door gantsch *Asia*, van de Rode zee, tot de *Euxynische* zee, en door *Syria* tot de *Bactrianen*. Hy vermeersterde (zegt *Diodorus*) de *Armeniers*, en haaren Konink *Barchanes*, gelyk ook *Pharnum*, Konink van *Media*, en geheel *Asia*, van *Tanais* tot *Nilus*, de *Egyptenaren*, *Phaniciers*, *Syriers*, *Chalciers*, *Pamphiliam*, *Lyciam*, *Cariam*, *Phrygiam*, *Misiam*, *Lydiam*, *Troadem*, *Propontidem*, *Bythiniam*, *Cappadociam*, de *Barbaren* op het Eylandt *Pontus*, de *Cadusianen*, *Tapyranen*, *Hyrianen*, de *Dranges*, *Derbici*, *Carmani*, *Corones*, *Rhomni*, *Vorcani*, *Paribers*, *Persianen*, *Sassianen*, *Caspianen*, en veel andere. *Arius* d'Arabische Konink was zyn medemakker in deeze veldt-tochten. Hier na heeft hy *Ninus* of *Ninve* gebouwt, welkers wallen hondert voeten hoogh waren, boven zoo breedt dat 'er drie wagens neffens malkanderen konden passeren, neffens 1500 kasteelen, 200 voeten hoogh, de vierkanten ongelyk, de twee langer 150 stadien, de twee korter 90. Hy deede een tweede tocht tegen de *Bactrianen*, en daar na trouwde hy *Semiramis*, een van *Syrien*, dien hy haren man *Mennon* onttrok, die zich zelven in een dwaze droefheit verhingh.

Semiramis is hem in de Regeeringe gesuccedeert, en heeft hem in zyne exploiten geexcedeert of overtroffen. Sy nam *Ethiopia* in, en daar *Ninus* (is 't dat gy *Ctesias* geloof) by zich hadde in zyn laatste tocht, tegen *Zoroastres* den *Bactriaan*, 1700000 voet-knechten, en 200000 ruiters, neffens 10600 kromme karossen: daar heeft zy (zoo men zeght) *Babylon* gesticht, met een boven maate groot Hof in *Chaona*, en een *Palleis* tot *Ecbatana*, hooge wegen in *Persia* uitgehouden, door *Egypten* gepasseert na *Lybien*, tot het Orakel van *Jupiter Ammon*, *Ethiopia* t'onder gebragt, en drie jaaren langh toestellinge gemaakt, om *Stanrobates*, Konink van *Indien*, te bestormen, sloegh 300000 offten, om van haare huiden geconterfeyte Olyphanten te maken, en met 3000000 ('tis *Ctesias* ook die 't verhaalt) voet-knechten, en 500000 ruiters, en 2000 Scheepen, neffens geconterfeyte Olyphanten, op *Camelen* gevoert, deden zy die *Indiaansche* invasie, alwaar *Stanrobates* haar met een grooter getal tegen quam, dreigende haar te kruislen. Op *Indus* was 't Zee-gevecht, in 't welke d'Indiaanen de nederlage kregen, en 1000 Scheepen verloren; doch te velde wierdt d'*Affrische* armee overweldight. Aldus is 't

is 't dat de oude Schryvers 1300 jaaren achter een in het *Affyriſche* Ryk voortvaaren, en zeggen, dat in de *Trojaanſche* oorloogen *Theutamo*, de twintighſte van *Ninus* af, *Príamum* met 20000 mannen afdiſteerde, en met 200 karoffen, onder het beleid van *Memnon*. Wat nu *Sardanapalus*, de laaſte en dartigſte, belangt, de waarheit daar van is, als in de voorige, een zekere onzekkerheit. *Eusebius* reekent dat *Semiramis* ten tyde van *Abraham* geleefd heeft, zoo dat *Mofes*, die na de *calculatie* van *Joſephus*, *Clemens*, *Africanus*, *Tatianus*, 850 jaaren voor de *Trojaanſche* oorlogh geweest is, door zyne waarſchynelyke rekeninge veel laater geweest is, evenwel, zoo hy zegt, ouder als de *Griekſche* outheden, en ook als haare Goden: gebooren zynde, na de reekeninge van *Scaliger*, 394 jaaren voor de deſtructie van *Trojen*. Nu wat kleine Koningen de werelt in de volk-rykſte deelen, zelfs van de Landen, ten tyde *Abrahams* gehadt heeft, wyft het vierde Capittel van *Genesi* aan: weshalven zommige slechts *Vice-Royen* van haar maaken, onder d'*Affyriſche* Monarchie, en dat zeer vrymoedelyk. *Ninus* zyne getallen ſmaaken na *Nimrods Babel*, die de na-eeuwen konden doen op-fwellen met zulke ydelheden. 't Mag een vraagh of queſtie zyn, (ik giſſe het negatief buiten queſtie) of de werelt ook toen zoo kort na de Sondtvloet zoo veel zielen hadde, als die *Indiſche* en *Affyriſche* armaden gezeght worden te begrypen.

Dit zelfde zoude men ook moogen zeggen van *Vexores* des *Egyptiſchen* Konings optoght, dewelke tot *Pontus* toe meeſter wierdt: en van *Tanau* den *Scyter*, die voor *Ninus*, zoo zommige zeggen, hem, en byna geheel *Aſiam* overwonnen heeft. *Vexores* wordt van *Genebrardus* geoordeelt te zyn *Oſiris*, de eerſte *Pharao*. Ende wat *Seſoſtris* aangaat, wy hebben alreede ten deele zyne grootheid bekend, ende met eenen zyn laaſte aankomſte, ten tyde van *Rehoboam*, de zoone *Salomons*. Men zegt, dat hy in zyn armade gehadt heeft zes hondert duizent voet-knechten, vier-en-twintigh duizent ruiters, acht duizent en twintigh Krygs-karoffen, en in de Roode zee vier hondert Scheepen. Hy heeft voorby *Ganges* de *Meders*, de *Schythers* tot *Tanau*, en de reſte van *Aſia* geconqueſteert. Hy is in *Europa* over gepaſſeert tot *Thracien* toe, ende heeft aldaar *Pilaren*, als gedenk-teekenen zyner victorie, na gelaten.

Kort daar na geſchiede de optocht van *Zerab* den *Ethiopier*, beſtaande uit een

miljoen menſchen, geſlagen door den Koning *Aſia*; als die van de Koninginne van *Saba* (zommige meinen dat zy over *Arabia* en *Ethiopia* regeerde) aan *Salomon*, een weinig te voeren. *Tiglaſh Pileſer*, Koning van *Affyrien*, nam in *Damaſcus*, en *Salmanaſſer* voert de tien Geſlachten in *Affyrien* en *Meden*, ende heeft de *Babyloniers*, en andere, in haare plaats geſtelt. *Senacherib* nam kort daar na *Juda* in; maar *Tirbakah*, Koning van *Ethiopia*, trok tegens hem te velde. Deeze *Tirbakah* wordt geacht te zyn die *Tearcon*, daar *Strabo* van gedenkt, alwaar hy ontkept dat *India* door iemandt anders als door *Bacchus* en *Hercules*, voor *Alexander*, ingenoomen is geweest, loochende dat van *Semiramis*, en allegerende *Megaſthenes* tot dien einde; ende dat *Seſoſtris* den *Egyptenaar*, en *Tearcon* den *Ethiopier*, tot in *Europa* doorgedrongen hebben; Ja, dat *Nabucodonosor* ofte *Navocodroſor* (hooger by de *Chaldeers* geviert als *Hercules*) tot de *Straate*, of *Hercules* zyne pilaren quam; gelyk ook deede *Tearcon*. Als mede dat *Idanthyſus* den *Scyther* zoo verre als *Egypten* gereyft, maar niemant van haar (zegt hy) trok naar *Indien*. *Megaſthenes* erkent wel dat *Cyrus*, dicht by *Indien*, in zyne kryghs-tocht tegen de *Maſſageten*, geweest is, doch aldaar niet. Wat belangt *Nabucodonosors* *Aſiaſche* en *Egyptiſche* kryghs-tochten, ende zyn Heerſchappy in maniere over de werelt, hebben wy de Goddelyke getuigeniſſe in *Daniels* Boom, en het Gouden Beeldt. Van *Cyrus* ook, wiens conquiſten zyn bekend, ende zyn groote *Peregrinationen* van de *Welterſche* deelen van *Aſia*, daar hy *Craſus* gevangen nam, en de zyne t'onderbraghte, met de nabuurige Heerſchappyn, ende alle Landen van daar af door *Syria*, *Armenia*, *Media*, *Perſia*, tot de *Maſſageten* en *Scythen*. Zyn zoon *Cambyſes* heeft 'er *Egypten* aan gehecht, ende die dwaze kryghs-tocht tegen de *Ethiopiërs*. *Darius* heeft met acht hondert duizent man die van *Scythia* beſtormt. *Xerxes*, alzo *Herodotus* verhaalt heeft, leydt *Griekenland* aan boort met zeventien hondert duizent voet-knechten, tachtich duizent ruiters, twintigh duizent kryghs-wagens, en twaalf hondert en acht Zeilen. *Cteſus* (die anders gewent is het meeſte te noemen) heeft maar acht hondert duizent man, neffens de karoffen, en duizent Scheepen. Wat andere *Scythen* en *Amazoniaanſche* invaſien betreft, met andere van andere Natiën, die ga ik om haare ongewiſheit voorby. De *Grieken* hadden ook haare menigvuldige

zoo krygs-toghten als defenfive oorlogen tegens de *Perfiaanſche*, voor *Alexanders* tydt. *Themistocles*, *Xenophon*, en veele andere van die zyn vermaart, *sam Marie*, *quam Mercurio*, zoo wel ten aanzien van krygs-handelinge als geleertheit. En aldus heeft het *Perfiaanſche Ryk* ons gebragt tot *Alexander*, die het zelve luccedeerde.

Wat de laate Kyfer-ryken van *Carthago* en *Romen* belangt, haare reyzenaars en reyzten te verhaalen zoude uityden tot een Historie van haar Staat, en alle haare vermaarde Kapiteinen, inzonderheit de Romeynen, doen zy haare vleugels begosten te verspreiden verre van haar Italiaansch nest, en vlogen over de *Europiſche* banken in *Africam* en *Aſiam*. De *Scipios* in de oorlogen van *Carthago*, *Lucullus* in *Africa*, ende daar na in de *Mithridatiſche* oorlog; Den grooten *Pompejus* in zyne *Europiſche*, *Aſiatiſche* en fatale *Africaanſche* voyagien en krygs-toghten; De groote *Julius*, wiens reyzten een *Monarchie* verworven heeft; Den inhalende *Craſſus*, de wreede *Antonius*, floreerende *Augustus*, ſnoode *Claudius*, triumpherende *Vespasianus*, zachtzinnige *Titus*, trotzige *Domitianus*, heerlyke *Trayanus*, ſchrandere *Adrianus*, ende by maniere alle de reſte van haare Keyzers gepreſt, ofte preſſende op haare frontieren, ende wiens Keyzerlyke voortgang zelfs in haare eigen Staat groote voyagien en reyzten waaren. Ja, haare Keyzer-ryken (als te vooren gedacht is) droegen de eerzuchtige tytel des werelts. De strenge *Severus* ſtiert tot *ſork*, de Chriſtelyke *Constantinus* rees op voor de werelt, als een heldere Sonne, uit ons Noorden van Engelandt. Den Apoſtaat *Julianus* reisde ook, en bragte voort een vleeschelyke Duivel, dewelke na veele reizen in 't Oosten verging, ende het Ryk den goeden *Jovianus* na liet. Te noteren de reyzten der Keyzeren, waare op te haalen de Keyzerlyke historie, van *Julius* af, tot der tydt toe dat de werelt zwanger wierdt met Barbariſche reyzenaars, *Gothen*, *Vandalen*, *Herrulen*, *Hunnen*, *Avares*, *Franken*, *Saxiſche*, *Lombarden*, *Sarazenen*, die onder haar dat groote Ryk uideylden: Inzonderheit de reyzte van de Keyzerlyke ſtoel van *Romen* tot *Constantinopolen* toe. En dus verre *Purchas*.

Van het oude *Argos* ſpreekt *Edmund Brown* in zyne reis-beſchryvinge aldus. De haven die dighſte by *Lariſſa* in aanmerking komt, is die van *Vollo*, of oud *Pagaſa*, in de *Sinus Pagaficus*, ofte *Demetriacus*, of de Golf van *Armiro*, al-

waar niet verre van daan oud *Argos Pelagicum* ſtondt: van welke plaats de *Argonauten* aldereerſt t'zeil gingen, op die vermaarde en ruchtbaare tocht na *Colchos*.

Labach, dat de Hoofd-stadt is in 't landſchap *Carniola*, anders *Lubiana* genaamt, werdt gehouden oud *Nauportus* te wezen, beroemd wegens de landing der *Argonauten*, die koomende aan zetten van *Argos Pelagicum* in Theſſalien, zeilden naar *Colchos*, aan de Ooftzyde van de *Rixyniſche* zee; maar werdende vervolgt door de Scheepen van de Koning van *Colchos*, die haar wierden nagezonden, gongenze ſchampen, keerende weder langs de Helleſpont, doch houdende het na 't Noorden, raaktenze in de mondt van de *Iſter* of *Danubius*, en trokken de riviere op, tot datze quamen daer de *Danubius* en de *Sarus* in een loopen, ende *Sarus* op ſtrevende, quamenze aan de ſtroom *Labach*, en gongen die rivier op, landende omtrent de plaats van oudts *Nauportus* genaamt, en daar na togenze na de *Adriatiſche* zee, en keerden zoo wederom in *Griekenlandt*.

Giraldus ſpreekt van de vindere der Scheepen aldus: *Neptunus* heeft den naam by de *Kretenzers*, dat hy de konſt van het vaaren verzonnen, en d'eerſte een vloot Scheepen t'zaam gebragt heeft. *Diodorus* wil dat *Neptunus* van zyn vader tot vlootvoogt geſtelt was, waar door hy de naam van *Zee-Godt* heeft bekoomen. Andere willen dat *Minerva* het eerſte Schip dede timmeren; waar onder *Tertullianus* is. *Persius* en *Juvénalis* ſpreken met verachting van de vont der Scheepsbouw, doch t'onrecht; hun zeggen is, dat de hebzucht d'oorspronk daar van zy. *Zeker Hiſter* zegt, dat *Pirrhon* de *Wicſchelaar* het eerſte Schip in *Lydie* toeleverde: 't welk in *Lydie* geſchiet te zyn ook *Iſidorus* bevestiget, zonder nochtans gewag van *Pirrhon* te maaken. *Euſebius* weet van eenen *Uſo* te ſpreken, die d'eerſte boomen velde, en t'zee koos: daar by voegende, dat de *Samotraciens* d'eerſte groote Scheepen timmerden; maar *Clemens Alex*: ſchryft dat die eer aan *Atlas* in *Lybie* hoort, en *Pomponius Mela* aan de *Feniciers*; 't geen *Tibullus* nevens hem getuigt met dees woorden: *Prima rarem ventis credere doſta Tyros*: dat is: de ſtadt *Tyros* is d'eerſte geweest die *Zeylſcheepen* uitzant. *Dionys* weder de *Punier* meent, dat het Schip een vont van d'*Egyptenaarent* is: want men leeſt dat *Danans* met het eerſte Schip uit *Egypten* in *Griekenlandt* quam, wan-

Giraldus
van d'eerſte
Scheepbouw-
meſter.

Plin.

Jafon is niet alleen hopman over een Schip geweest, maar vlootbevoer over veel Schepen, gevoelt Charax.

Vonders van roei-dreuen.

neer hy voor zyn broeder vluchte. Hier van dan werd noch heden by hun een Schip *Danaïs* genaamt. Voor zyn tydt gebruikte men daar horde vlotten, verzonnen door die aan de Roode zee. *Hesiodus* meint dat de Myrmidoners d'eerste gevaaren hebben, en na het eilandt *Egina*. *Thucydides* zegt, de Corinthiers zulke gestalte van Schepen hebben bedacht, als d'Atheniers t'zynen tyde gebruikten; mede dat zy d'eerste der Grieken zyn, welke het vaaren in zwang braghten. Men vint 'er ook die staande houden, dat de Myfen en Trojaanen hun in 't Scheep-bouwen voor zyn gegaan, ten tyde als zy den Hellefpont over staken, om de Thracers te bekrygen. *Charax* wil dat *Jafon* met een geheele vloot, als vloot-voegt, en niet als hopman van een Schip alleen, na *Colchis* gevaaren zy. *Diodoor* van *Sicilien* geeft voor, dat niet *Jafon*, maar *Sesoftris*, Koning der Egyptenaaren, het eerste lange Schip heeft doen bouwen; 't welk van *Herodoot* wordt bevestigd. Deeze *Sesoftris* zegt men dat met vierhondert lange Schepen uit de Roode zee stak, Arabien t'onder bragte, en ook een groot gedeelte van *Indien*, aan dees en geene zyde van de *Ganges*. De lange Schepen van outs zyn te midden open geweest, voor en achter een verdek heb-bende. De lange Schepen werden by veelen alleen voor oorlogs-schepen gehouden; want *Herodoot* zegt ook, dat de *Erythraen* door *Sesoftris* zyn overweldigt, met hulp van zyne lange Schepen: 't geen gebeurt zoude zyn voor *Jafons* uittocht. Dees Koning hadde een Schip doen bouwen van enkel *Cederen-hout*, lang twee hondert en tachtig cubiten, buitewaarts vergult, en binnewaarts verzilverd; 't geene hy heeft opgeoffert aan de grootste Godt te *Theben*. *Parrhalus* maakt *Egefus* de vinder der lange Schepen. D'*Erythraen* bouwden het eerste Schip met twee riem-dreven, volgens getuigenisse van *Demosthenes*. *Thucydides* wil dat *Amoclis* te *Corinthen* het eerste Schip met drie rei riemen bouwde: 't geen gelchag vierhondert jaaren na den *Trojaanschen* oorlog: en die van *Kartago* dat van vier. *Nesigeon* van *Salamine* vermeerderde de roei-dreven tot het getal van vyf, gelyk *Aristoteles* zegt. *Zenacoras* van *Siraculen* braght het getal op zes. *Alexander Magnus* deede Schepen met twaalf riem-slagen bouwen. *Demetrius* met dertig: *Ptolomeus* met veertig: *Ptolemens Philopater* met vyftig, welk het hoogste getal is van riem-dreven, die immer in Schepen gehanteert zyn geweest. Het eerste Vragt-

ſchip is by eenen *Hippinus* getimmerd. Of zoo andere zeggen, van Koning *Eulus*, of *Hellen*. De *Cyrenen* bragten eerst de booten te water, en de *Feniciers* de galjoets: de *Rhodiers* de post- en jacht-ſchuiten: d'*Illyriers* de jollen. Jollen of *Scaphas*, anders *Tessacca* geheeten, waren van biez en teenen geweeven; men zettede daar zomtyds zeilen op, uit baſten van boomen gemaakt, waar van by *Lucanus* en *E. Hyſter* is te zien: welke laatste zegt, dat deeze *Scapha* (anders by d'*Egyptenaren* *Pollona* mede geheten) met hars boven op was beſtrecken. De breedtheit der riemen, zeit *Plinius*, hebben ons de *Plateën* gegeven: waarom *Strabo* hunne zee-vaart roemt. Die van *Kope* in *Griekenlandt*, blyft de lof van de riem zelf eerst in 't water geſlagen te hebben. Het Schip dat *Kope* wierdt genaamt, was een vont van de *Plateënzers*, zoo *Strabo* wil, 't geen eerst alleen slechts zeilen voerde, doch naderhandt, de zelve geſtalt houdende, werden daar riemen op gelegd: dier gedaante was mede het Schip van *Iſis*, 't geen tot teeken een *Ganze-kuiken* voerde. *Icarus* was d'eerſte die de zeilen ſpande, volgens *Plinius*; dan, zoo men *Diodoor* gelooven mag, *Eulus*. Andere zeggen, dat *Ikarus* het driehoekig zeil alleen vondt, en dat het vierkantigh zeil, de maſt, met de maſch daar boven, nevens voorſteven en katrollen, van *Dedalus* daar by zyn gedaan. Andere geeven *Iſis* de lof. Maſt en ree voegde *Dedalus* aan 't ſchip: deeze was van *Koninklyken* bloede, te *Athenen*, en om de manſlag van zyn zuſters zoon, naar *Creta* by *Minos* gevlucht, daar hy de Scheeps-bouw voort zette: en van daar naar *Sicilien* vlugte, als boven gezegt. Waar uit het verdichtzel zyn oorſpronk heeft, als of hy gevlogen zoude hebben. Andere geeven de *Samothracers* de lof, van de maſt eerst aan het Schip gemaakt te hebben: en andere weder den *Konink Aegens*. *Enpalemus* ervondt de tweetant om het Schip te verdedigen.

De *Thaſiers* hebben allereerst Scheepen met verdecken gevoert. Voor hunnen tydt voght men slechts van voor- en achterſteven. *Pisens* verzon de nebben ofte galjoenen: die van *Tyrrhenen* het anker. En dit anker behieldt zyn naam van *Angrya*, hoofſtadt der *Tyrrhenen*. *Anacharfis* de *Scyt*, ofte, zoo andere willen, *Enpalemus*, maakte d'ankers twee-ermigh, gelyk hy ook d'enter-dreggen en yzere handen dede ſmeden: 't welk *Pericles* mede toegeſchreven werd. *Tiſyr* hongh het roer aan: en *Gryſon* voerde *Nebſchepen* de *Noordzee* in; waarom hy mede by zyne

zyne landtsluiden vergodet is geworden. Gelyk mede *Aleides*, *Meleager*, *Aeacus*, *Aegens*, Zeehelden, een eeuw voor't be-

leg van Trojen levende, volgens *Rivius*, veele zaken, tot voort-zetting van den Scheeps-bouw, hebben gevonden.

T W E E D E H O O F T S T U K.

Scheeps-timmeren der oude Grieken en Romeinen, zoo ten kryg als ten koop-handel: stellend der riem-reien.

Grieken hebben Scheep-bouwen geoeffent voor de Romeinen.

Et is zeker, dat Grieken en Egyptenaars, voor Romeinen, de kunst van Scheepen te bouwen gehadt, en de laatste zulks van d'eeriten hebben geleert. Dan zal nu echter alleenlyk ten toone stellen de wys en vorm der Scheepen, gebruykelyk oulinx beide by Grieken en Romeinen.

Te dier tydt was by de Romeinen een bequaam en gereet vaartuigh in 't gebruyk, *Navis liburnica* op 't Latyn geheten, dat 's Liburnisch vaartuigh, na zeker landtschap *Liburnia*, in het binnenste van den Adriatyschen zeeboezem gelegen, daar het allereerst gevonden was; van toefstant en gestalte, gelyk de nevensgaande afbeelding vertoont, onder letter A, op de plaat N°. 1. Zoo hadt men toen noch veelerley andere Scheepen, alle genaamt na de plaatsen daar zy allereerst gemaakt en gevonden waren; als na het eiland Karpatus, Alexandria, Smirne, Sidonia, Rhodus, en meer andere plaatsen, daar de Scheeps-bouw zeer geoeffent wierdt. En van de Romeinen zeyt *Polibius*, *Cum nunquam de mari in mentem ipsi venisset; tum demum curam ejus suscepimus*. Dat is? Wanneer zy het minste dachten op de zee, begoosten zy de zee en zee-zaaken te bezorgen. *Ancus Martius* dede tot Romen havens bouwen, om vrachtscheepen daar in te konnen laden en ontladen. De Romeinen hadden te dier tydt een verbont met die van Tarenten, van voorby de kaap *Lacinium* niet te vaaren, als met bewilliging der Tarenters. In 't byzonder kreegen de vaartuigen naamen na het gestel hunner voorstevens; en wierden genebden daar van genoemt: andere weder boven overdekt, de gedekte: gelyk die boven open waaren, de naam van opene hadden bekommen.

Scheepen naar hun Galjeren benaamt.

Gestalten van Scheeps-nebben ofte Galjoenen, zoo als die van outs van gedaante zyn geweest, staan op de plaat N°. 1. onder de letter B ten toone; getrokken zoo uit oude gedenk-penningen, als overgeblevene marmer-stecnen, elders verstrooit. Laage nebben bragten den vyandt

meeste schaade aan. Wanneer de Romeinen dit slag van Scheepen t'zee begoosten te brengen, schrikten de Barbaren, (al dus noemden de Romeinen haare vyanden) daar voor, als hen ongewoon en wierden, zeyt *Caesar*, des te lichter over wonnen, gemerkt zy met kleinder vaartuig de zee bebouwden. Men maakte deeze Scheepen van eyk, cypres, pyn, en denneboomen-hout. Toen gebruykte men, in plaats van yzer, kopere spykers, die geoordeelt wierden beter den roest te wederstaan, en de vergankelykheit des tydts te kunnen verduuren; doch mys bedunkens geschagh zulks veel meer uit onkundigheit van 't yzer te handelen, aangezien toen noch het yzer ten volle niet bekend was: hoewel waar is, het koper zich tegen alle verderffelykheit des lichts beter beschermt: maar veel vaster houdt daarentegen het yzer als het koper.

De spykers van koper.

De scherpe neb-punten eindigden boven en onder water, staken zelden dieper als anderhalf voet onder water. Moesten niet zeer lang zyn, want te lang waaren bros, gelyk zulks vaak is bevonden; ziet hier van *Rivius lib. 1. cap. 49. Hermocrates* deed de nebben ter zyden aan de Scheepen met knien vast maken, (waar van ziet by den zelven Schryver) om zoo wel ter zyden als voor sterk te zyn. En om dat het Scheeps-vegten veel met stooten en botzen te werk ging, wierden de zeehavenen veeltydts, daar een vyant te vreezen was, onder water met scherpe penen verzien: hier toe gebruykte men te dier tydt duikers, die alle onderwaterige werken verbaaken. Om elckander de scherpe galjoenen in de zy te jagen, veinsde dikmaal een verstantig Zee-heldt te vlugten, op dat dese te beter, met gezwint omwenden, den vyandt op zy moghte krygen, voornaamelyk als de Scheepen wel beroeit waaren. Groot wangelooft hadden de ouden in het hakken des houts: dit moest juist op zulken of zulken dag geschieden; desgelyk werdt by hen d'outheit van de maan ga geslagen, hoewel zonder groote schyn van reden.

Hoe diep de nebben onder water staken.

Dat men ook toen al gezwint met het werk heeft weeten om te gaan, kan men

Oulinx waerdigh in 't Scheep-bouwen.

hier uit befpeuren, wyl *Cafar* met een vloot in zee ftak, na dat het hout flechts dertig dagen gehakt was geweest: niet tegenftaande de Scheeps-bouw zoo byfter lang in zynen tyd in gebruik niet hadde geweest: want de Romeinen gebruikten in den beginne vreedde en elders gebouwde Scheepen. Koning *Hiero* hadt twee hondert en twintig Scheepen vaardig, na dat het hout maar vyf en veertig dagen ter neer geveld was. De vloot van *Scipio* was in veertig dagen, na het neerhakken der boomen, reedt; en die van *Duilius* binnen den zelfften tyd: dan hier fchynt gewis haast by geweest te zyn; naardien zy het nat en verfch gehouwen hout anderzins onbequaam tot den Scheeps-bouw oordeelden.

Wyls van
boomen.

Wat belangt nu het bouwen zelve, en de grootte dezer Scheepen; 't is een zake, welke in 't byzonder, en juist na den eifch niet kan geleerd worden, by mangel van maten, die ons ontbeeren: zal evenwel daar van een ruig ontwerp doen.

De kiel aan al 't oude vaartuig puilde buitwaarts in 't water uit: 't geen my gedenkt gezien te hebben aan een oudt onder-aards Romeinfche lampe, 't geen de gefalte van een Schip hadde, op twee verfcheiden hoogten: in twee bundels wederzyds zagh men daar aan riemen uitfteeken; boven was het op zyn wydtft, en in de midden het breedft, voor en achter van een zelfde gefalte.

De grootte wierdt genoomen uit de veelheit der riemen, en roeibanken. Een vaartuig met een ry riemen, wierdt een *Galey*, een *Liburnifch*, *Sidonifch*, *Smirnisch*, of *Alexandrin* Schip genaamt: een vaartuig met twee ry riemen, in 't *Latyn* *Biremus*, dat's twee-riem; en met drie ry riemen, *Triremis*, of drie-riem, en zoo voort. De *Biremes* en *Triremes*, dat twee en drie riem-rii fcheepen zyn, zyn zoo wel open als gedekt geweest, gelyk uit *Polibius* is te befluiten. De gedekte hadden een overloop boven 't hooft der roeijers.

Lij. 16.

De breedte van een Schip met acht reie riemen werd't van 22 voet by zommige gehouden geweest te zyn, de langte 180 voet. De kielen van de Scheepen die ten oorlogh wierden bereidt meest altydt van eikenhout zyn geweest.

Die alleenlyk een ry riemen, of liever twee hadden, aan ieder zyde een, wierden ook wel flechts *naves longa*, of lange Scheepen, genaamt: fchoon andere willen, dat alle riem- en oorlog-fcheepen *naves longa*, dat is, lange Scheepen zyn genaamt geweest.

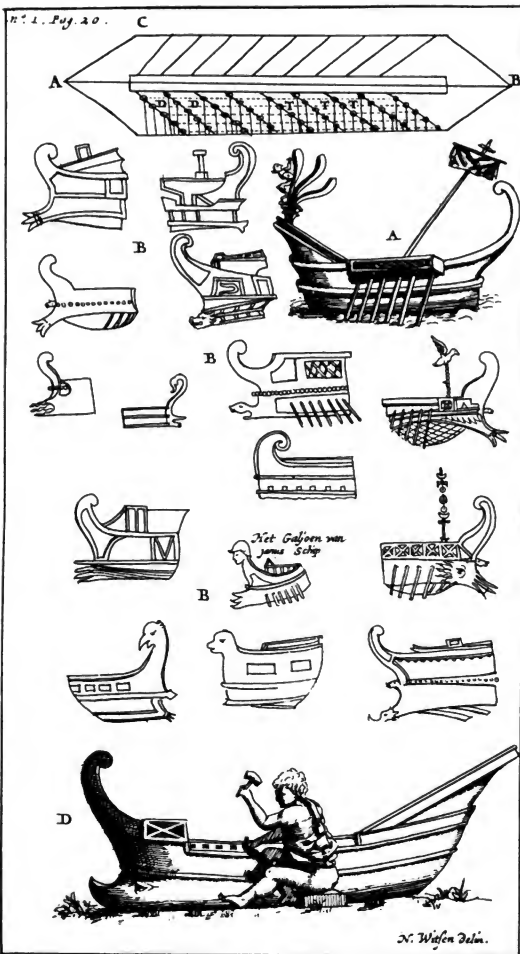
Schefferus in *Dissertatio: e de varietas. navium*, zegt, *sunt qui in longum, alii qui in altum, rursus alii qui in transversum numerent, neque deest qui à remigum potius quam remorum multitudine naves sic vocatas contendit*. Dat is; daar zynder die in 't lang, andere die in de hoogte, andere die over dwars de Scheepen naar hunne riemreijen benoemen: en andere die de Scheepen na het tal der roeijers de benaming hebben gegeeven. *Ruvius* wil, dat de Scheepen benaamt wierden na het tal der mannen aan den bovenften riem, *Hystor. Nav. 3. cap. 49.*

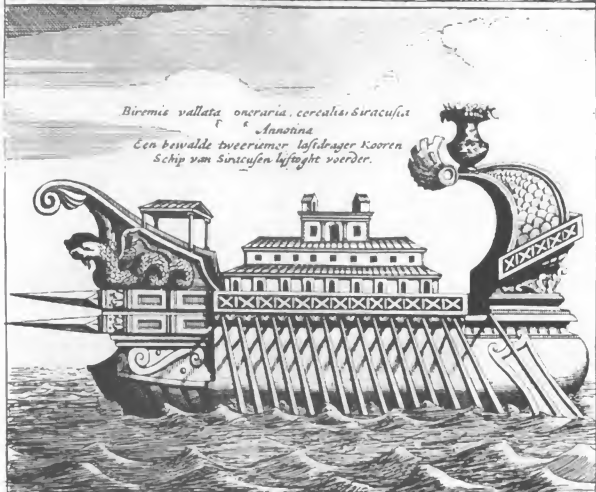
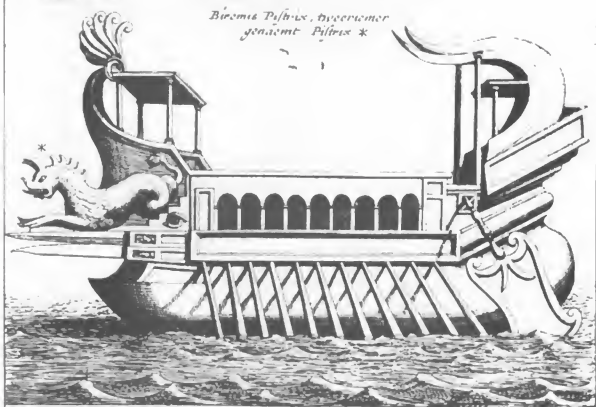
De meeste Scheepen, zegt *Schef. in lib. prim. de varietas. Nav.* flegten in drie reyen Roeyers op, doch hier van wierden niet de Scheepen, maar de Roeyers genoemt, van welke meining hy doch namaals is geweest. *Nemo*, zegt hy in het zelve boekken, *enim hactenus scriptorum demonstravit, ordines in singulis versibus fuisse penitus equales. Minor erat numerus interiorum, quam superiorum*. Dat is: niemant der Schryvers heeft tot noch toe beweezen dat de roey-rangen in ieder dreef gelyk waren; want boven het tal meerder als onder is geweest.

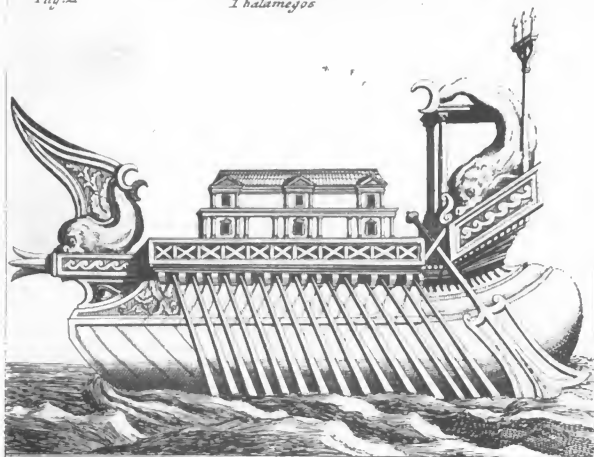
Deze reien van riemen dan strekten, na de meining van veele, niet langs Scheeps op een rechte ftreck; maar reezen of klommen van onderen na boven toe: andere doch dezer eeuwe willen, dat de roeibanken niet van onderen na boven klommen, maar langs Scheeps gestelt zyn geweest: zoo dat de riemen, na dat de roeijer verre of na by het boord zat, korter of langer zouden zyn geweest: welk na of ver van boort af zitten zoude konnen gedaan zyn om ruimte te winnen, en elkander plaats tot roering der armen te geeven. De roeibanken, zeyt *Virgilius*, waaren opgebouwt: 't welk na de hoogte, en niet in 't lange verftaan fchynt te moeten zyn. Te recht heeft zeker Schryver aangemerkt, dat op een *olteret*, dat 's een Schip met acht ry riemen, 't geen aan ieder zyde acht hondert roeijers voerde, bezwaarlyk de mannen op een ftreck boven langs Scheeps hebben konnen zitten, of het Schip moest van een onbezuisde grootte zyn geweest. Dies fchynt valsch te zyn, dat de roeijers langs fcheeps achter elkanderen zouden hebben gezeten.

Andere wilden, dat men de roei-reien, daar de Scheepen na genaamt wierden, over dwars behoorden te stellen, van voor beneden af, tot achter boven toe. En dus magh men zeggen, dat de reien zoo wel in de hoogte als lengte wierden ge-

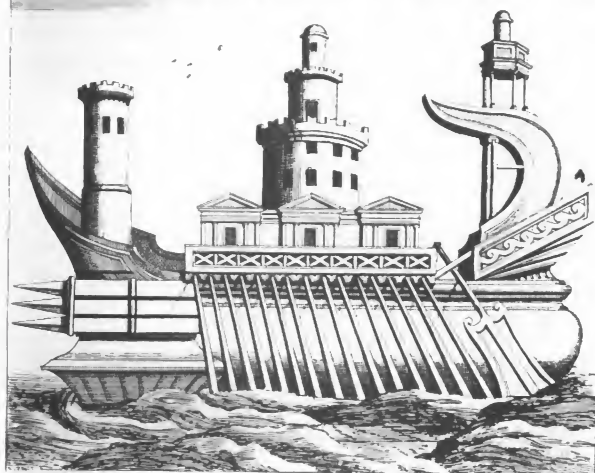
Van het
ftellen der
riemen, en
zitten der
roeijers.

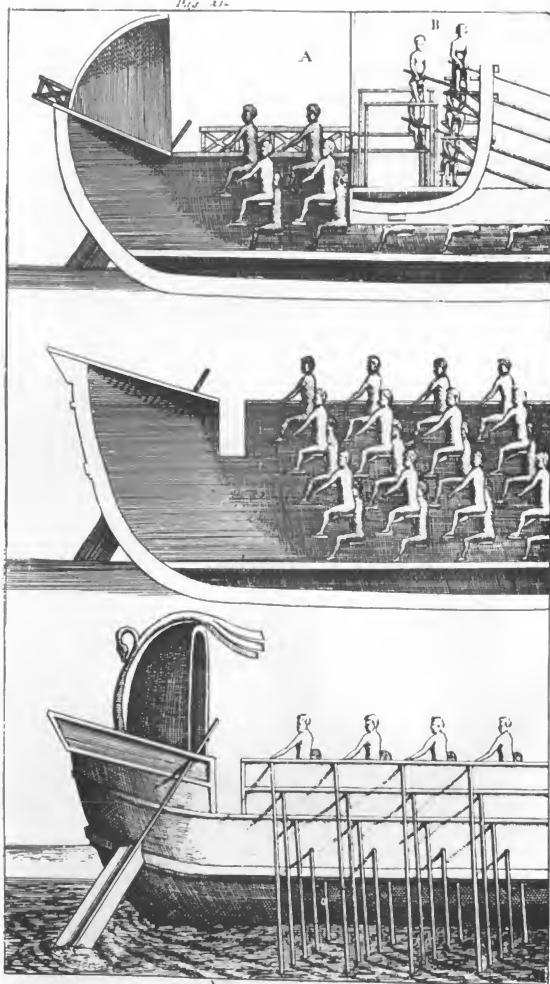

Irremius Iurrita. Een getoorend driemast Schip.

gestelt: welke meining doch van veelen is verworpen; gelyk ook de zelve, welke dreef, dat de Scheepen hun naamen behielden na dat aan de riemen veel mannen stonden: want tot ieder riem was slechts een man nodigh.

Vid. Meibomium ad Vironium, Palmerium ad Memmum, fragmentum.

Niet verwerpelyk is de vondt van den Hoog-gelcerden Heer *M. Meibom*, my breedelyk mede gedeelt voor den uitgeef van zyn boek, de *Triremibus*: met wien *Jacobus Palmerius* ten deelen over een komt, die de roeijers langs scheeps, doch schuins van onderen na bovenen stelt, of liever geschaakeert boven elkandere: ieders zitbank stelt hy een voet en een vierendeel voets hoog, breekt een voet met een zeste van een voet; en aan ieder man geeft hy zes voeten, om recht op te kunnen staan; en dus stelt hy 11 voeten alleen tot de hoogte van negen reien: en tot de hoogte der roeijers op het Schip van *Philopater*, t geen hoogh uit zee was 48 cubiten, 50 voeten; zoo dat daar noch 22 voeten boven de roeijers over zoude schieten. Twee voeten werden de banken in de drie en vier riem-rei scheepen, na deezen bouw, daar de onder en boven-roeijers op zaten, van boort af gezet, en de middel-banken twee voeten en een half. De banken der Thraniten en Thalamiten (boven-en-onder roeijers) waaren vast aan de boorden van het Schip te wederzyds, doch de banken der middel-roeijers (*Zygiten*) stonden op stutten, welke onder aan den bodem, of op eenig verdek van 't Schip vast geslagen wierden; 't zy dat de stutten enkel of dubbelt waren, op de einden, of te midden onder de banken staande. De voet-bankjes, daar deeze roeijers hunne voeten op zouden zetten, wierden een gewoone elboog hoog gezet, 't geen het vierendeel eens mans lengte is; men holtze weinig uit, op dat den voorzittende onder-roeijer, ruggelings over vallende, te meer ruimte over blyve tot beweging.

De zitbank van de onder-roeijer staat een voet met een vierendeel of half voet van de zitbank der boven-roeijers, en alzoo schiet de onder-roeijer met zyn hoofd, dat hy langer is, tusschen de boven-roeijers in, en dus slaat een achter boven-roeijer zyn riem boven het hoofd van een onder voor-roeijer, 't welk dient om plaats te winnen, slaande echter op gelyke lengte de riemen in 't water.

De *Zygiten* ofte mitte-roeijers zaten op banken die scheepwaart in stonden, om plaats te winnen, in de hoogte, zoo echter, dat zy hare riemen tusschen de onder-en-boven roeijers deur quamen in

zee te steeken, welke riemen onder de zitbank der boven-roeijers, en voor de borst van de onder-roeijers quamen. De riemen der mitte-roeijers, alzoo zy verft van 't water zaten, en diepst binnen 't Schip, zyn de langhste, na deeze stelling, is geweest.

En dit alles, na de meining van den genoemden Heer *M. Meibom*, magh bespeurt worden uit de nevensgaande plaatsen, onder letter A en B. De bovenste Figuur by A verbeelt een *Triremis*, of drie riem-rei schip, en de twee onderste *Quinqueresmes*, ofte vyf riem-rei scheepen. Doch staat te letten, dat de roeijers weinig meer in een geschikt behooren te zyn, dat de boven-roeijers hun riemen boven de hoofden der onder-roeijers moeten slaan; dat de banken der mitte-roeijers, die met de witte verw verbeeldt worden, en scheepwaart in staan, van stutten ondersteunt behooren te zyn; dat de voet-bankjes der opper-roeijers achter tegen de ruggen der onder-roeijers aan komen te staan. Hier uit volgt, dat de middel-roeijers de aanzienlykste roeiplaats hadden, als het ruimt zittende, en bedekt voor de zee en windt, daarentegen de bovenste, die met hare hoofden boven 't boort uitstaken, windt en weer steeds moesten waarnemen. Der onder-roeijers (schoon zy de kleinste riemen hadden) plaats was verachtelyk, alzoo zy het achterdeel van de boven-roeijers voor 't gezicht hadden. De bovenste roeijers, welke met het bovenlyf op onverdekte Scheepen boven 't boort uitstaken, namen, als een vyandt naderden, het geweer in de vuist, waar over ook hun loon mede hooger als der onder-roeijers is geweest.

Gevoegelyker als op veel andere wyzen kan men met de grootte der Scheepen te recht komen, indien de Scheepen dusdanig, als boven gezegt, in haar roeituig gestelt zyn geweest; want men een derde in plaats uitwint. En men behoeft tot alzulke ongeloofelyke grootte niet te komen, gelyk by zommige gestelt werdte de Scheepen geweest te zyn. Ziet hier van het Tractaat 't geen den Auteur, na het eerste uitgeeven van dit werk, aan den dag heeft gebragt. Dan veiligh zouw dit gevoelen te volgen zyn, 't en waare de oude overblyfselen van steen, zilver, en koper, die ons de Scheepen vertoonen, 't zelve om verre scheenen te stooren.

De roeijers zaten niet al te gemakke-lyk; want *Enstathius* meldt, dat zy hunne lichamen op de roeibanken braken, om dat zy krom, en gebogen moesten zitten. Zy arbeidede meest altydt naakt,

Thad. p.

of waaren wel met peijen vanbiezen, of Bokken-hair en vellen gedekt. By 't loer plaatsten zy zich op de banken, om dar 'er groot onderscheideit in 't zitten was; hier om vondt men roeijers van de eerste, tweede, en derde rang.

Qualyk is het te bezeffen, hoe 't mogelyk was dat de Scheepen niet hoger opgebouwt zyn geweest, indien de roeijers recht boven elkanderen hebben gezeten; voornaamelyk in die Scheepen, welke dertig roei-banken hadden, en evenwel niet hooger dan vyf en zeventig voeten waaren. Neeme voor elk man vier voeten, die hy rykelyk van doen heeft: de dertig dan, wanneerze alle arbeiden, hebben 't zaamen van doen hondert en twintig voeten, 't geen de diepte is tusschen den ondersten en bovensten roeijer; daar nochtans zoo een geheel schip maar vyf en zeventigh voet hoogh is geweest: waarom het klaarblykelyk is, dat de roeijers niet linie-recht boven elkander hebben gezeten. Andere gevoelen, dat d'onderste riem-voorders, die 't naaste aan het water waaren, de kleinste riemen hadden, en ook het naaste aan boort zaten: en hoe hooger de roei-banken, hoe langer ook de riemen; 't geen geschag om plaats in 't water te winnen, tot het inflaan van de riemen, en minder te botzen tegen elkander.

Andere weder voegen daar by, dat de roeijers zoo geschikt zyn geweest door elkander, dat de hoofden van die gene welk onder zaaten, half wegh de lichamen quamen van de boven zittende; en de bovenste niemant lyn-recht onder hun hadden zitten, als de gene welke twee banken laager zaaten. Nootzaakelyk in deezen geval hebben d'onderste mannen dichter by elkander moeten zitten, of zyn minder van getal geweest, om dat de Scheepen gemeinlyk onder korter als boven wierden gebouwt; waar toe ook nootwendig de kortste mannen zyn uitgekooren geweest, om plaats te winnen: en hoe hooger riem, hoe meer binne-waarts de roeijer diende te staan, om zyn zwaarder en langer riem des te bequaamer te bestieren.

Het al te dicht aan boort stellen der roeijers schynt dit gestel van de Hr. Meiboom mede eenighzins te hinderen; want ieder die een Scheeps-riem te bestieren heeft, eenighzins van boort behoorde te zitten, indien hy de riem zal krachtadelyk bewegen. Ook is het gestel van banken der Zygiten deeze vont in de weeg; want men vint by veele Schryvers, dat die banken van 't eene boort tot het andere vast

zyn geweest, welke de Hr. Meiboom los stelt, te midden Scheeps; het geene los werk gegeven hebbe, zoo dus gebouwt is geweest.

Weinig eeuwen zyn de Scheepen, die een zeer groot getal van roei-dreeven voerden, in gebruike geweest. Veel ongemak sleepte het groot getal riemen na zich: bequaamer voort men zulke Scheepen, welker riem-reien het drietal niet te boven gong. En zulke, die ten kryge gongen, houdt men nimmer, of zelden, het getal van negen riem-reien te boven zyn gegaan. Die geene welke meerder riem-reien voerden, wil men meer tot pronk en grootsheit, als tot krygs-gebruik gebouwt geweest te zyn.

Niet onwaarichynlyk schynt het dat de roeijers op het platte verdek des Schips neder gezeten hebben, van wat rang, ofte van hoe veel roei-reien de Scheepen ook geweest moogen zyn.

De roei-reien, of dreeven, waar van het Schip zyn naam bequam, en waar men zyne grootte na plag af te meten, zouden dus dwars het Schip over uitgestrekt zyn geweest: en na de menigte der koppen, op ieder schuinse bank, wierdt het Schip van veel of van weinig reien gezegt te zyn. Waarom men in het bouwen van een Schip eerst om zag na de tusschen-vakken der riemen, op 't Latyn *intercalmia* geheten. Hoe grooter het getal van roeijers was op ieder bank, die schuins stondt, ofte hoe meer roei-reien 't Schip hadde, hoe langer deeze *intercalmia* vereischten te zyn: waarom zy te schever stonden, en wonnen dus hunne vereifte lengten. Men sprak van deeze *intercalmia*, ofte tusschen riem vakken, als men van de grootte des Schips melde: hunne grootte stelde wet aan 't Schips ruimte. Zoo het Schip van twee of drie riem-reien was, stonden de banken meest rechthoekig op het schips boort aan. Die van acht, tien, ofte twintig, moesten nootwendigh geheel schuins staan, of de Scheepen moesten geweldig breed zyn. Ja 't schynt onmogelyk dat deeze banken rechthoekigh gestaan zouden hebben tegen 't boort aan op Scheepen van 40 roei-reien, om dat de breedte dier Scheepen 'tzelve niet schynt toe te laten. Op deeze wyze kost men de scheeps riem-reien verminderen en vermeerderen, na welgevallen, zonder wanfstalte van het schips hol. Uit welke stelling mede klaarlyk volgt, dat de riemen onglyk in lengte hebben moeten zyn.

Hier kan niet tegen geworpen werden, dat het vlak, of verdek, te klein zou-

Hoe de roei-dreeven gestelt zyn geweest na den waarichyn.

zoude geweest zyn, om de roeiers te plaatsen, van Scheepen die zestien hondert roeijers voerden; aangezien men heden op de smalle galciën vyf en zes hondert slaven bequamelyk haar werk ziet uitrusten. Getelt dan dat de Scheepen twee of driemaal breeder zyn geweest, zoo zal hier plaats genoeg zyn gevonden.

Wanneer *François* d'eerste na *Paus Paulus* de derde over voer, en daar de vrede met Keizer *Karel* trof, hadde hy een Schip tot zyn overtocht doen timmeren, 't geen vyf rei riemen droeg, na d'oude wys, en dees voornemde gestalte. De banken, daar de roeijers op zaten, gaven vastigheid aan 't Schip, alzo zy de beide scheeps-boorden t'zaamen hielden. Dit Schip wierdt namaals verlicht van roeiredren, slechts met mannen en riemen af te lichten, en de banken een weinig te verkorten.

Het schynt dat de roeijers mede op verscheide dekken hebben gezeten; want men leeft van eenen *Agrippa*, dat hy het Schip *Papias*, in de Pompejaansche en *Cesariaansche* zee-oorlog, met zyn galjoen in de gront boorde, hem een neep aan de kiel geëvende, zoo dat de maats, op de torens staande, daar af stooven, de onderste roeijers verzoopen, maar de middelste roeijers het verdek opbraaken, en het ontzwoomen.

Plinius meldt van zeker Schip met vyf rei riemen, waar op vier hondert roeijers zaten. Genomen dan dat aan ieder zyde veertigh banken stonden, en op ieder bank vyf mannen zaaten, vyf reien langs scheeps uitmaakende, zoo zal het getal van vier hondert even uit komen.

Om dan de gestalten van deeze riemen volmaakter te verklaren, zoo laat *A B*, in de plaat N°. 1. letter *C*, een Schip zyn: de ronde letters *O* verbeelden de mannen, die de riemen voeren, vyf op ieder bank, na het getal van het Schips roei-reien, die met de punten *T T* langs scheeps vertoont moogen werden: de *intercalmia* ofte tusschen riem-vakken, ('t geen andere de plaats aan boort, tusschen de riemen, zeggen te zyn, de breette van drie cubiten op gemeene Scheepen hebbende) werden met de letters *d, d*, verbeeld. *Salmasius* zegt, dat *intercalmum* zy de plaats tusschen de rug van den eersten roeijer en de borst van den tweeden, welke naast achter hem zit: maar *M. Meiboom* zegt, *quod intercalmum est spatium, quod intercedit inter duo pectora duorum remigum proxime eodem versu sedentium*. Dat is, *intercalmum* is het vak 't geen komt tusschen de twee bor-

sten van de twee roeijers, die het naast aan een, en de zelve *versus* (of roei-rei langs scheeps) zitten: 't geen by hem aldus gedaan werdt om plaats te winnen tot plaatsing van de roeijers. Twee riembanken op een streek tegen elkander over, wierden *jugum*, ofte een jok, genaamt. *Jugum*, by de Romeinen, was anderszins een gestel van drie pieken, of staaken, als een galgh, daar men d'overwonnene onder deur liet gaan, tot teken van nedrigheit, volgens *Festus* en *Dionysius Halicarnassensis*. Deeze jokken, of *juga*, gaven ook sterkte aan de Scheepen, alzo zy de boorden, waar zy aan vast waaren, stevigheit gaven; 't zy zy dwars over gingen, ofte niet. De banken wierden van balken gemaakt, een voet dik, aan een gevoeght met spykers, de dikte hebbende van een duim. Wel is waar, dat zoo de riemen even lang waaren, dat dan de mannen, die de eerste van boort zaaten, hen riemen zeer hoog zouden moeten opheffen, om de zelve in 't water te slaan: om welk ongemak wegh te nemen, men de riemen, die de achterste mannen bestierden, langer stelt: waar mede deeze zwaarigheit wordt weghgenomen. Dit alles dus gestelt en toegestaan, kan men de zwaarigheden anderszins, in 't riem stellen op de Scheepen der ouden, zeer lichtelyk oplossen. En hier toe hellen wel meest alle oude overblyfselen van beeldt- en teekenkonst, die ons van Scheepen nagelaaten zyn; by wien men de riemen meest altydt op een, of weinig verschillende hoogte, te water steeken ziet: en dus doende mydt men de groote hoogte, dewelke aan Scheepen vereischt zoude werden, wiens riem-reien lynrecht tot vyftigh opstegen. Van gelyken is 't niet nootzakelyk, de Scheepen zoo een overgroote lengte te geeven, als die gene doen, welk de roeijers langs scheeps achter elkander stellen. De steelen der riemen komen nevens elkander op het schips boort te leggen; 't geen bequaam geschieden kan, om dat de mannen meest altydt schuins, en niet lynrecht tegen den ander over hebben gezeten. Het Latynsch woordt *Versus* en *Ordo*, daar van *M. Meiboom* zegt, dat *versus* zy geweest een rei riemen langs scheeps, en *ordo* een rei riemen van onderen na bovenen gaande, zyn dit gestel insgelyk niet in de weegh: want men veilig zeggen magh, dat *versus* een rei riemen of roeijers langs scheeps betekent, volgens den voornoemden Heer, en *ordo* een rei riemen of roeijers dwars scheeps: zoo dat zoo veel banken, zoo veel *ordines*, en zoo veel mannen op ieder

ieder bank, zoo veel *versus*. Iemant zoude mogen voorwerpen, dat het onderscheid van de Thraniten en Thalamiten, ofte boven en onder roeijers (waar van men oordeelt dat de laagste op den scheeps-bodem, en de bovenste op de hoogste verdekzoldering gezeten zouden hebben) in de wyze van riem-reien, boven opgegeeven, niet zoude kunnen waargenomen werden. Den geenens dient tot antwoord, dat het voor-en achterfchip voor hoog en laag genomen kan werden, om dat d'achtersteven 't hoogste van het Schip gemeinlyk plag te zyn: en dus zoude men de voorste roeijers Thalamiten, ofte laagroeijers, en de d'achterste roeijers Thraniten, ofte hoogroeijers, mogen noemen: of ook zyn zy benaamt geworden van het ver of na aan boort te zitten. Misschien ook hebben de roei-banken zommige hoog, en andere weinig laager gestaan op een zelfste verdek; zoo dat zelf de benaming daar van zyn aanvang zoude kunnen bekomen hebben: of misschien hebbenze hun riemen hoog en laag, door 't boort, in zee gestoken, om ruimte te winnen, en vrye slag in 't water te bekomen; waar na deeze woorden van zekeren vermaarden Schryver schynen te hellen, *Triremes habent duos ordines remorum, superiorem & inferiorem*. Op Duits: De drie-riem Scheepen voeren twee reien riemen, een onder en een bovenste.

De genen, welke dryven dat de roeijers boven elkander hebben gezeten, brengen *Aristophanes*, een aanzienlyke Schryver, te bort; welk zegt, in zeker verhaal, dat de Thalamiten, ofte laagroeijers, den Thraniten, ofte hoogroeijers, in de neus veeften: 't geen, zeggen zy, niet kan geschiet zyn, of moeten nootwendig boven elkander hebben gezeeten; behalven dat dit op eenige andere wyze zoude kunnen geschiet zyn. Zoo blyft dan echter noch een zwarigheid, waar de Zygiten, die tusschen de Thalamiten en Thraniten zaten, zijn gebleeven, welke dikmaal van drie of vier reien zyn geweest, als de gene, welke heel om hoogh zaten, den genen die geheel om laag zaten in de mont veeften.

De zommige meinen, dat de middelste riemen de langste zyn geweest, waar toe zy voor bewys *Aristoteles Lib. 4.* bybrengen, waar hy zegt, dat, gelyk de middelste vingers, dat ook zoo de middelste rienen de langste zyn. Dat de riemen niet even lang zyn geweest, schoon zy buiten boorts aldus scheenen te zyn, magh uit *Galenus Lib. 1.* bespeurt wer-

den: *Het is, mein ik, (zegt hy) gelyk als in de drie riem-rei scheepen, de einden der riemen komen gelyk, nochtans en zyn zy alle niet gelyke groot, enz. Flaccus Lib. 1. Argon.* bevestigt dit mede in deeze woorden: *breviore petit cernula remo*. Dat is, met de kortste riem steekt hy 't zeewaart in. *Lucanus* mede, van het Admiraalschip van Brutus sprekende: *Summis longe petit equora remus*. Dat is, met de hoogste riemen steekt hy lang in zee. Waar uit, doch niet voor valt, schynt beslooten te kunnen werden, dat de opper riemen de langste waaren; want misschien is 't te verstaen, dat hy verre in zee steekt met de boven riemen.

De roeijers behoorden gelyk-deelig te zyn geplaatst, mannen van even kracht en zwaarte op elke zyde, op dat de loop niet wierde gestut: en de roeijers dienden eens wils te zyn, zoo het Schip gelykmatig voort zoude gaan. Op het wel roeijen stont hun naartig acht te slaan; al zoo den uitgang van den itryt op het konstlig roeijen veel aanquam, met 's vyandts riemen te verbriezelen, of den zelven wel geheel in de gront te loopen.

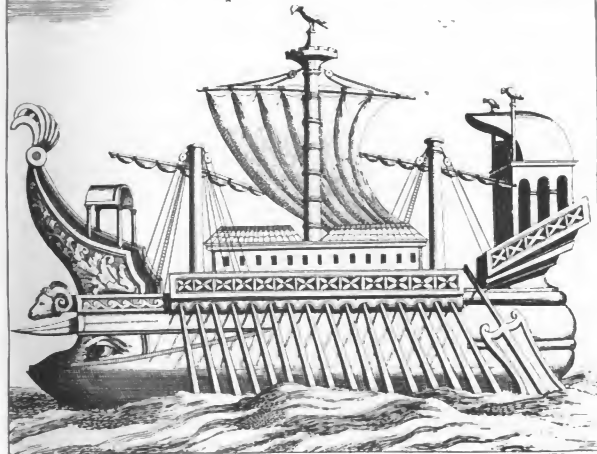
De riemen wierden van het lichtste hout, als dennen, en van geen eiken, om hun zwaarte, gemaakt; op dat den moeijelyken roei-arbeid verlicht wierde, zoo veel doenlyk.

Van tweevoudige uitlegging konnen ook de benaminge van Scheepen zyn, na hunne riem-reien. Eenzins, na de wyze als boven verklaart; anderzins in dier wyze, dat schoon hunne riemen alle op een hoogte uitstaaken, dat zy doch evenwel by troffen of bundels van twee, drie, vier, vyf, enz: en ook eenige schreeden van den ander de zelve quamen uit te steeken. Waarom ook de Scheepen na het getal der riemen in ieder bondel genaamt konnen werden. Men moght deeze verminderen en vermeederen, zoo wel in reien als getal van roeijers, behoudens het Schip zyne volle gestalte, en naam, 't zy het groot was, en veel riemen voerde, of klein, en weinigh.

Veellicht mach het ook wel zyn, dat de Scheepen, welke men benaamde na haare riem-slagen, hunne roeijers boven en onder op het verdek hadden zitten, en zoo een dubbelden rangh uitmaakten; gelyk men in zommige oude af-beeldsels ziet, schoonze slegts benaamt wierden na de stelling, of orde der roeijers, op een of weinig verschillende hoogte, onder of op een zelfde verdek: 't welk geen ander verschil zoude bybrengen, als dat zommige Scheepen enkelde, en andere dub-

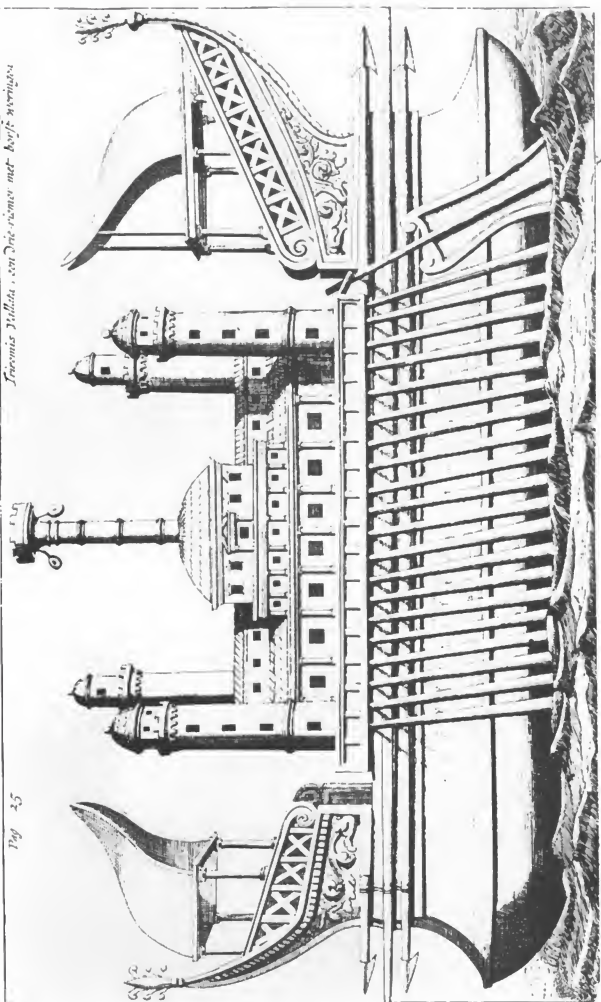

Biremis, twee riem

P. L.

IV

dubbelde roei-reien zouden hebben gevoert; 't geen kan werden toegeſtaan, blyvende de wys van benaamingh voornoemt.

Lib. 14.

Waar mede inſgelyks opgeloft kan werden, 't geen *Silius Italicus* in zyne veerzen meldt, namentlyk, dat de bovenſte roeijers branden, zonder het de onderſte wiffen. Als mede de plaats van *Polybius*, daar gezegt wordt, dat het *Admiraals Schip van Philippus*, 't geen een tien roei-rei ſchip was, wonderlyk in de machts der vyanden verviel: want het kreeg een harden neep, te midden in zyn buik, onder de bank, daar de *Thraniten* op zaten. Dit ſchip dan is veroverd geworden, om dat het een breuk kreeg op het verdek, daar de roei-reien ſtonden, en juift op die plaats daar de *Thraniten* zaten: 't zy deeze *Thraniten* weinigh hoger, doch op 't zelfde verdek, zaten, ofte van het vooraan zittenden by 't boort, of in het achterſte van 't ſchip zittende, hun benaamingh hebben bekomen.

En dat dit zittenden der roeijers op onderſcheide wyze geſchikt zy geweest, 't zy in een, of wel byzondere tyden, blykt zeer klaar uit *Suidas*, welke elders zegt: maar daar zyn geweest drie reien van roeijers, eene de onderſte, daar de *Thalamia*, eene de middelſte, daar de *Zygia*, een ander de hoogſte, daar de *Thranita* zaten. Hy zegt dan, *Thranita* is die roeijer welke het hoogſte, of in de bovenſte rei zit: ofte *Thranita* is van die roeijers, welke by de voorſteven zittenden. Andere oude Schryverren, als *Ariſtophanes*, willen, dat de *Thranita* by de achterſteven zaten; zoo dat dit werk vry duifter, en niet als giffing ſchynt te zyn.

Op de oudſte Scheepen plaatſte men de roeijers niet boven, of geheel onder in het ſchip, maar in 't hart van 't ſchip, daar de zommige willen dat de *Zygia*, ofte middel-roeijers, namaals zyn geplaatſt geweest. By vervolgh van tyd ſchynt het dat men goet heeft gevonden, roeijers te plaatzen boven de *Zygia* of middel-roeijers, om des noots de handt aan 't geweer te kunnen ſlaan: waar na, toen men zeer groote Scheepen begoſt te bouwen, de onder-roeijers *Thalamia* daar by zyn gevoegt.

't Geene boven gezegt is van de roeijers, die twee verdieping hoog zittenden, magh mede gezegt werden van de zulke, de welke haare riemen uit drie en meer onderſcheide lyke verdiepingen te water brengen: en dus zyn de naamen *Thranita*, *Thalamia*, *Zygia*, hoogh, laagh, en middel zitters in onze taale gezegt, ten vol-

len 't huis te brengen; niet tegenſtaande de Scheepen haaren naam hebben gekregen na de wyze van zittenden der roeijers op eene hoogte, in verſcheiden orden, of reien, welke orden van roeijers men verminderde of vermeerderde, na de lengte van het ſchip; waar heen de vermaarde *Styppmannus* ſchynt te hellen. Na dan de Scheepen langh waaren, en na de wil van de Vloot-heer of Schipper, en de togt ſpoet verſcille, koſt men veel of weinigh riem-bundels uitſteeken. Dit ſchynt *Virgilius* in deeze woorden te be-

Lib. 5. Aen.

veſtigen, *Tripluces pubeſ, quam dardana verſu impellant, terno conſurgunt ordine remi*. Dat is: De Trojaanſche jeught rukt de drie-dubbelde riem-dreeven uit, de riemen ſtygen in drie-dubbelde reien op. Miſſchien mooge iemand voorwerpen, dat op de Scheepen die de reien boven elkandre hebben gehad, de riemen elkandre in de weegh zyn geweest, dat ze buiten boorts, en in 't roeijen tegens een hebben gebott: welken men zoude konnen antwoorden, dat veellicht de riemen, tuſſchen zware berkhouten deur, buitens boorts hebben uitgeſtooken, zoo dat zy noch te hoogh noch te laagh hebben konnen werden bewoogen, ſchoon de roeijers zulks zelfs wilden.

Daar en zyn geen *Thalamii* (onder of laagſte roeijers) zegt *Baſilius*, als in de drie riem-rei Scheepen (*Triremibus*), ofte die, welke uit veelvoudige riem-reien gedreeven werden. Voorts zegt hy; en die geene welke op het *Thranum* ('t geen zeker verdek, of houtwerk onder de voeten, ſchynt geweest te zyn) geſtelt werden, zyn *Thranita* (opper-roeijers); maar die op de *Zuga* (jokken), zyn *Zygi* (middel-roeijers). Daar zyn ook *Thalamii* (onder-roeijers), zoo het ſchip drie riem-reien voert. Deeze *Baſilius* is een Grieks Schryver, noch niet in 't licht, en by *Opellus* aangerocht.

Keyzer *Leo* beval, dat men zyne *triremes*, ofte drie-riem Scheepen, lang zoude bouwen en met twee riem-laagen, een onder en een boven 't verdek. Men vindt by d'oude Schryverren het woordt *Triremis*, ofte drie-riem ſchip, zeer vewart gebruikt te zyn, zoo wel voor Scheepen van aangeroerde geſtalte, als voor allen ſlagh van Scheepen, die van middelbare grootte waren, en ter zee uit voeren: zoo dat het geloovelyk is, dat men in de jeugt van de Scheeps-bouw aan de Scheepen den vereiſten naam gaf na zy roei-reien voerden; doch dat namaals de naam en geſtalte zonder onderſcheidt gebruikt zyn geweest.

D

Ph-

Plutarchus, in het leeven van *Theſeus*, zegt, dat de geheelen Raad van Grieken beſlooten hadde, dat men geen *Triremis*, ofte drie-riem ſchip, te water zoude brengen, die van meer als vyf mannen geroeit wierde. Waar uit blykt, dat men by hun, in die tydt, de *Triremis*, ofte drie-riem, niet altydt na hun riem-reien heeft benaamt; waarom men niet te ſlip en behoeft te ſtaan op deeze enkele benaaminge, om de geſtalten der Scheepen daar uit te beſluiten.

Daar en ontbreken ook geen geletterde mannen, die van gevoelen zyn, dat de benaaminge der Scheepen niet uit de reien van roeiers of riemen genoomen zyn geweest, maar na het getal van mannen, die de zelfde beſtierden.

Men kan ook zeggen, dat de Scheepen wierden benaamt naar zy veel verdedken hadden, daar van geroeit wierdt; doch boven drie of vier verdedken is het niet waarſchynlyk dat de Scheepen dikmaals op zyn geſteegen, om de groote hooghte te vermyden. En ook naar zy op ieder verdek veel mannen aan een riem hadden zitten: by voorbeeld, dat een *bi- of triremis*, dat is twee of drie riem-rei ſchip, twee of drie verdedken hadde, waar op ieder byzondere roeijers hadden gezeten. Of, dat naar het getal der roeijers aan de riemen die boven elkandere ſtonden, de Scheepen wierden benaamt: by voorbeeld, zoo op drie verdedken aan ieder riem op elk verdek vier mannen ſtonden, moeft zoo een ſchip een twaalf riem-rei ſchip benaamt zyn geweest. Dit toegeſtaan, de plaatſing van alle de roeijers, op de Scheepen die tot 40 en 50 reien opgeſtegen hebben, mede bequaamlyk te vinden is, 't geen anderszints bezwaarlyk ſchynt.

Het getal der riemen, 't zy de Scheepen veel, of weinig, of wel geen verdedken hadden, wierdt by de ouden geſtelt na de lengte van 't ſchip.

De Scheepen die maar eenen ſpits of punt aan het galjoen uitſtaken, worden gehouden voor enkele lange Scheepen met een rei riemen; en die twee punten hadden, volgens het zeggen van zommige, *Biremes*, of twee riem-rei Scheepen geweest te zyn; en daar men drie punten of ſcherpten voor aan uit zag ſteeken, zouden drie riem-rei Scheepen zyn geweest.

Scheepen die men de naam van lange gaf, zyn naar het getal van riemen die op haar lagen (zoo eenige Schryvers meenen) zomtyds benaamt geweest, 't welk verwarringh in de zommige by heeft ge-

braght, en het ſchip, 't geen na zyn tal riemen was benaamt, met de Scheepen die na riem-reien wierden benaamt, verbyſtert is geweest. Zoo dat de Scheepen, die men vyftigh - riemers noemde, alleen 50 riemen wederzyds aan boort hadden leggen, zonder tot 50 onderſcheiden ordens of rangen op te ſteygen; 't zy zy twee of drie mannen aan ieder riem hadden ſtaan, en *Bi- of Triremes* daar van inſgeelyks konden werden genaamt, of niet.

Rivius giſt dat deeze Scheepen-namen hunnen oofſpronk hadden van het getal der gener die aan ieder bovenſte riem ſtonden en arbeiden; by voorbeeld, dat in 't ſchip, 't geen *Protemus* bouwde, d'onderſte riemen ieder van tien mannen bewogen wierden, de middelſte van dertigh, en de bovenſte van vyftigh: en dus doende vindt hy het getal van de vier duizent roeijers uit, die op het voornoemde ſchip gebruikt zyn geweest; hoe hoger riem, zegt hy, hoe meerder mannen noodig om die te bewegen. Doch zulks ſchynt tegen de waarheit te ſteyden, om dat de Schryvers niet melden van riemen alleen, maar ook van riem-dreeven, reien, ofte ſtrecken: waar over ziet by *Livius*, *Regiam quam inhabitat prope magnitudinis, quam sexdecim versus remorum agebant*: dat is, een Koninglyk ſchip ſchier van een onhandelbare grootte, 't geen van zefften roei-reien voort gedreeven wierdt.

En ſchoon *Rivius* op deeze wyze het getal van roeijers, en hunne zitplaatzen, in het ſchip van *Protemus* al wiſt uit te vinden, 't geen van andere wordt gelochent, (want men zegt dat aan de bovenſte riem wel 40 cubiten te kort zoude ſchieten, zoo het genoemd groot getal van mannen daar aan wordt geſtelt) zoo zal echter de reekening in deezer voegen op andere Scheepen valſch bevonden werden; gelyk zeer wel van *Schefferus* is aangeroert. Behalven dat ook bezwaarlyk te bezeffen is, op wat wyze vyftig mannen, die aan de bovenſte riem, volgens deezen zin, ſtonden, de zelfe hebben konnen vatten; dewyl de riemen de lenghte van zeven-en-veertigh voeten niet overtroffen, na het gevoelen met meeft alle de gene, welke zich gelegte hebben op het naſpeuren deezer zaken. Iemant moghte zeggen, ſchoon alle de roeijers die aan een riem arbeidden de riem niet konden vatten, zoo hebben zy miſſchien met touwen daar aan getrokken: 't geen niet kan zyn, terwyl de Schryvers melden dat de roeijers de riemen met haare handen vaſt hielden. En

Liv. lib. 33, cap. 16.

Vide Jacobum Palmarium ad Memniam fragmentum.

Demilitia navali.

of ſchoon de bovenſte riem vyf hondert voet lang was op dit groote ſchip, zoo kan die echter van een man bewoogen werden, zooze maar tot een hevel gebracht is, door aangehang, en zwaarte binnens boorts, en als het boort voor 's hevels vaſtpunt dient. En om dat die de langſte riem voorde de meefte arbeid dede, is zyn loon ook hooger geweest, als van de gene welke korter riemen voerden.

Rontom de gaaten in het ſchips boort, daar de riemen deur ſtaaken, maakte men vellen, of kleeden, om het water uit het ſchip te keeren. Zeker is 't, zegt *Stypanus*, dat eenige roeijers om hoogh, andere om laagh, en andere in 't midden hebben gezeten: doch waar het ſchip zyn naam van kreeg, is onzeker.

Wat men
waarnam in
's Scheeps-
bouwen.

In 't bouwen, oulinx, van Kryg- en Handel-ſcheepen, vondt men althans groot verſchil: laſt dragers diende lengte, en ſtryders breedte: dees luifterde min, die meer na het ſtier.

De lengte van Koopvaardy-ſcheepen was nooit minder als het drievout van zyn breedte: de breedte van Poſt-ſcheepen hadde het negende van hun lengte. Voor aan de boegen hunner ſcheepen braghten ze het zwaarte hout, en maakten de ſcheepen daar het ſterkſte, om het water niet alleen te ſnyden, maar ook om des te vaſter tot tegenweer te zyn: want men met voorſtevens ofte Galjoenen ſtreedt, en den vyandt in 't lyf liep.

Hoe meerder roers aan het ſchip hongen, hoe ſtevigter, rechter, doch lomer zulks door het water gong.

Maſts hoog-

te.
Het Germa-
niſche zyn
ſcheepen
bouwde.

De maſt hadde een zelve hoogte met het ſchips lengte. *Germanicus*, volgens *Tacitus*, deed korte ſcheepen, breed van buik, eng voor en achter, bouwen: ook eenige die ſtieren voerden voor zoo wel als achter, om zonder wenden na allen oorden heen te kunnen ſcheepen, en te landen na zyn welgevallen. Op andere lagen zeer zwaare verdekken, waar hy krygs-toorens en andere werktuigen op voerde: ook dienden hem deeze om paerden te laaden, en te zetten aan landen, die hy den oorlog aan dee.

De ſcheepen *Tri-* en *Quadrirèmes* waaren wel de gebruikelykſte in den krygh; doch echter heeft men daar toe mede gebruikt ſcheepen die hooger in reien op ſteegen.

In 't byzon-
der van *Tri-
rèmes*.

Om dan te ſpreken in 't byzonder van de *Triremes*, of ſcheepen met drie reimen, welke wel de gebruikelykſte zyn geweest, zoo ſtaat te weten, dat de roeijers, het naaſte aan 't water, de kortſte riemen hebben gevoert, 't geen de reden

uitwyft: en de hoogſte of de verſte van zee, de langſte. Zy wierden in Syrien van Cederhout gemaakt, volgens *Theophrastus*.

Deeze *Triremes* en *Quadrirèmes* hebben vaſte dekken gehad, en zyn ook open geweest, als te beſluiten is uit *Mennon. cap. 31.* daar hy zegt: *Romanis, duabus quadrirémibus telis Heracleota auxilium.* Dat is: De Heracleoten helpen de Romeinen met twee gedekte *quadrirèmes*.

Diodorus Siculus wil, dat de *quinquerèmes* by *Dionysius*, te Sicilien, 't eerſte zyn gebouwt; doch andere, dat al drie-hondert jaar eer, van *Ameinocles* te Corinthen, zoo de *trirèmes* als *quinquerèmes* zyn gemaakt geweest: en dat het een vout van de Salaminers was. *V. Rivium lib. 2.* De *trirèmes* houdt *Salmaſius* dat met 300 man bevolkt waaren, en daar toe vyftig roei-banken; doch andere gevoelen, dat 'er maar 200 op waaren, zoo roeijers als ſoldaten. Doch *quinquerèmes* vindt men by *Polybius* met 300 roeijers, en 220 krygsluiden bevolkt geweest te zyn.

Aan de Trajaanſche Zegen-zuil ziet men dat de ſcheeps ſcharpe nebben zomtyds met touwen binnewaarts mede verbonden zyn geweest: gelyk mede dat de vragt-ſcheepen zomtyds verdekken of tenten hadden, die op vier pilaren ſtonden, en vorders open waren.

Met recht heeft zich iemand te verwonderen, hoe een menſch zulke groote riemen heeft kunnen beſtieren, daar wy hedendaags in onze galciën het tegendeel bevinden: aangezien de riemen al wonder lang zyn geweest in die ſcheepen, welke tot vyftien, twintig, dertig, enz. roei-reien opſteegen. Licht doch wierden deeze lange riemen, zoo wel in de *trirèmes*, als grooter ſcheepen, bewoogen, om dat ze binnen 's boorts zwaarte van loot hadden, na gelang van haare lengte; dies zy als een hevel zyn geweest. De riemen zyn, als de roeijers op onderscheiden hoogte zaten, van verſcheide lengte geweest, die verſt van 't water zaten hadden den grootſten riem nodig. De roei-banken wierden veeltyds met leeder bekleet.

Zoo gifſing magh plaats hebben, zyn deeze *trirèmes* van grootte geweest als onze middelbare ſcheepen, kleinder en grooter. De ſcheepen, welke van grooter opſtal zyn geweest als de *trirèmes*, wierden van *Virgilius* te recht by reuzen vergeleken: waaren onbequaam ten ſtryde, om haare onbezuiftheit, volgens getuigenis van *Cæſar*; zulks haar grootte meer

tot nadeel en verderf, dan tot voordeel ftrekte.

Het fter des Schips hong ter weder zyden aan boort; en het nacht-licht voor de hut of tente.

Verdeling.

Wyders, belangende de verdeling van binnen, die wierdt gemaakt na welgevallen, met verſcheiden verdekken, en afſchutſels.

Meer als een maſt droegen deeze Scheepen zeer zelden, die te midden in het ſchip ſtondt. Het zeil quam zelden te ſta, 't en zy by vlak voor wint.

Gelyk de Romeinen meeft drie roci-rey of vier roci-rey Scheepen voerden, zoo was by de Grieken veel in gebruik het getal van reien tot vier of zes te verhoogen.

*Scheeps-
booten Piflar
genaamt.*

*Lib. 5. de
Bel. Gal.*

De Romeinen voerden, nevens hunne Scheepen, ook Booten meede t'zee, die zy *Piflar* noemden, als of ze Pinken in onze moeder-taal wouden zeggen. *Cafar* deede van dit geſlacht van Scheepen een goet aantal bouwen, die weinig lager van boort waren als de *Aluaria* gemeinlyk plagten te zyn: behalven ook noch andere, daar hy laſten in wilde voeren, die weinig wyder waren. *Annotina* wierden zekere Scheepen by de Romeinen genaamt, die leef-tocht voerden.

Men kleurde of ſchilderde de zeilen: beſtreek de Scheepen met walſch, in plaats van pek, heet daar op gedroopen. De naaten wierden met haar gevult, en met hars beſtreken. Het ſchynt datze de Scheepen gantſch opgemaakt hebben terwyl zy noch op 't landt ſtonden, tegen onze hedendaagfche gewoonten aan; 't welk te beſluiten is uit den marmeren Timmerman tot Ravenna, verbeeldt op d'eerſte plaat aan letter D, die de riem-gaten ſlaat aan een ſchip, ſtaande noch op 't landt: welk futzel- en rinkel-werk heden nooit aan de Scheepen werd gemaakt, als na dat afgelooopen en te water zyn.

Om de Scheeps-bouw voort te zetten, leiden die van Athenen en Sparten den quaatdoenders tot ſtraffe op, Scheepen te bouwen, geheel of ten deele, na de macht van de perſoon, en zwaarheit van misdryf.

De Scheepen wierden oulinx van voren met Zee-goden beſchildert, tot beſcherminge, ter zyden of boven aan den neb: en men verbeelde daar aan tekens, waar van de zelve haar benaaminge droegen, die'er ook wel aan wierden geſchreeven; als van Leeuwen, Paerden, en Tritons: een vergulden of geſchilderden Godt *Apol.*, *Jupyn*, *Jſis*, *Aſculap*, een Dwerg, een Reus, en anderen, zag men daar vertoont: gelyk ook levenlooze ken-tekens; by voorbeeldt, een Helmet, ook 't Ge-

loof, Voorzigtigheit, en zoo voorts; als wydtloopig, klaar, en byzonder volmaakt, uit de Griekſche en Latynſche oudtheit, met aantooing veeler voorbeelden der eigene Schryvers, zulks is betoont door den hoogheleerden en vermaarden Heer *Raphaël Fabretti*, in zyn nooit volpreezen, gront-geleert, en doorluchtigh werk van den *Trajaanſchen Zegen-zul*, in 't licht gebraght tot Rome na den eerſten uitgeef myner *Scheeps-bouw*. Hy vertoont, onder andere overblyfzelen der vermaarde oudtheit, eenige in ſteen gehouwene gedenkfchriften, ter eeren dapperer Zee-helden, nooit voor deezen dus in 't gemein gezien, waar onder zyn deeze drie volgende.

D. M.

T. FLAVIO. CANDIDIO
MILITI. CLAS. PR. RA
BEN. III. HERCVLI
NATIONE. SIRVS. C
IVLIVS. VICTORINVS
HERES. FACIENDVM
CVRABIT.

D. M.

M. AVR. ROMANI
MIL. CL. P. RAV
III. AVG. N. SVR
STIP. XX. M. AVR
ROMANVS. MIL. CL. S. S
PATER. FECIT.

VLICIA. M. L. GLAPYR
OB. MERITIS. EIVS
POSERVNT. T. ALFIVS
LABIO. ET. MVRCIVS
ZANATIS. F. ET. SVAVIS
DE. LIBVRNA. DIANA.

Achter boven aan de hut wierdt een Gans hals verbeeldt, gelyk als of 't een teiken van nooit te zinken zoude zyn, zoo als een Gans of Swaan licht op 't water dryft, en bezwaarlyk te gronde gaat.

Dat de riem-dreven boven elkander geplaatſt konnen geweest zyn, en des zelfs poorten zomtyts geflooten, werd by boven gemelden Heer meede gantſch klaarlyk, uit oude Griekſche en Romeiſche Schryveren, betoogt: gelyk het opſteigen der reien ſchuins van beneden na boven langs ſcheeps, ('t geen by ons en anderen wel aangewezen en geweeten is dat konde zyn, doch niet zoo breedt uitgehaalt) zeer volmaakt in al zyn maat en plaatzing, naakter als iemandt voor heen, welke des gevoelens meede zyn geweest omtrent de zitting der roeijers, en hunne rangen en ordens te ſcheep, werd vertoont, en waarſchynlyk gemaakt. Zoo dat hy dies aan-

gaan-

gaande, behoudens den anderen schat van wysheit, zoo in zyn werk is te zien, roemruchtbaar zy, en een nooit sterffelyke naam verdient.

Het is niet te ontveinzen dat eene der redenen van myn plaatsing der roei-dreven, en ordens, op der Scheepen plat, of verdek, binnewaarts strekkende van wederzyde, is geweest, zoo als gemelte verdediging maarde Heer aanroert, de bequame schikking of riemberging der roeijers, die, na de stelling van zommige, in andere schikking te byster wel niet te recht zyn te brengen, byzonder in de zoo zeer groote Scheepen, of Scheepen van zoo veel roei-dreven, als men leest dat de oudtheit heeft gehad: en stryd voor onze gedachten zelve de kracht des eigen bewys, en de afmettingen, zoo de Heer *Raphael Fabretti*, aan 't gevoelen dat zyn Edele omhelst, heeft getoetst; behoudens, dat daar de roeijers uit den scheeps bodem langhs scheeps na boven opsteigen; en hier, dat de zelve van scheeps boort op 't verdek binnewaarts zich vleien. Dat myn voorstel tegens de practyk of dadelyke werkstelling zoude zyn, gelyk zyn Edele oordeelt, en zie ik niet: zoo hem gelieft hadde dies iets aan te roeren, 't zoude oorzaak tot oplossing hebben kunnen geven. Het is waar, gelyk dien vermaarden Man my aanwyft, ('t welk boven breeder is ontleedt) dat de oudtheit (in welker kunde en onderzoeking ik zyn geleertheit gaerne de hand geve) door my, in deeze vondt, die tot noch toe niet hebbe gezien dat van anderen is voortgebragt, niet is te hulp genomen, of met de zelve bevestigt: echter, 't valt my bewylyk dat de zelve door die niet wert tegen gesproken.

De riem-slagh der oude Scheepen wert van hem zeer aardig by de riemen eener vis vergeleken, die de bovenste langer draagt als de onderste, en de zelve schuins op na boven heeft geplaatst, gelyk de bovenste riemen, zyns oordeels, langer als de onderste waren, en de reien in gelyke schuynse gedaante buitewaarts vertoonden.

Wat en hoe de riemen de meeste schoot aan 't Schip gaven, is breeder by hem verklaart: schynende mede waarfchynlyk te zyn dat zomtyds meer als een man aan ieder riem gevoegt is geweest. En dus zoude de onbesside grootheit werden ontgaan, die anderzins, zoo elk man een riem heeft gevoert, de zommige Scheepen moesten hebben gehad, waar van het tal der roeijers by de Schryvers is gemelt.

Dat de Scheepen der ouden in 't gemein korter zyn geweest als de hedendaaghiche Galejen, werdt by den boven genoemden

Schryver niet onwaarfchynlyk geoordeelt. Dat de Scheepen, ja zelfs geheele vlooten, op en over landt wierden getoogen, is by hem uit *Homerus* bewezen; die men dan met staaken valt zette, ja zomtyds met een graft en houte wal omheinde, en binnen de legerplaatze bragt op droogh.

De Romeinsche Scheeps-maght bestondt meest uit twee en drie riem-rey Scheepen: en werdt onder de oude Schryvers de naam van lange Scheepen, gebekte Scheepen, en vyf riemers, door elkander, en zonder onderscheit, veel maal gebruikt.

De Scheepen wierden daar op gebouwt, dat zy, op landt staande, duurzaam waren, en geen schade leeden. Men gebruikte beolyde beestel-vachten, om de Scheepen op het landt daar over te doen glyn: gelyk mede vooren gegraven wierden op landt, om de zelve daar door van de eene plaats na de andere te beweegen. Men trok de zelve voort zoo met handen, als mede wel met werktuigen, die een beweginge zwaarer gevaartens licht maken, ook door geweld van aangebragte paerden en ossen. Welke dingen alle, met voorbeelden onder Schryveren, wydloopig in 't meermaal genoemde Werk werden aangewezen.

En vermeete my mede te zeggen, of schoon, om den omslag te myden, de oude Schryveren steeds niet uitdrukkellyk heb aangeroert, dat al het gene ik van den ouden Scheeps-bouw heb ter neder gestelt, aan den baak der oude Schryveren, munten, en marmere gedachteniffen hebbe getoetst. Men oordeelt uit de verscheide-ne gevoelens der roei-reien, en vermits de zitting of plaatsing der zelve: binnen scheeps was, welke gestalte, myns weeten, in geene oude afbeelding is vertoont, hoe bezwaart het zy den voet in deezen valt te stellen na het geene dat men uitterlyk ziet aan munten of beelden. En men schynt voldaan te hebben in deeze verwarde zaak, als men een mogelyk en waarfchynlyk middel, niet strydigh met de oudtheit, ten toon heeft gebragt; gelyk ik dachte te hebben gedaan, my vermetel stellende zoo ik voor wiskonstige betooginge uitgaaf, waar in zoo veel vermaarde Schryvers, waar by my niet derve vergelyken, twisten, en wes de oudtheit der munten en beelden niet helder spreekt. Daarom is 't dat ik in den aanhang (en nu hier boven) stelde: *Men kan ook zeggen, dat is, een derde konde gevoelen*, (gelyk my dies aangaande Schryvers by handen zyn) *dat de Scheepen wierden benaamt na zy veel verdekken hadden*, en zoo voorts; zonder dat iets op dat stuk slip by

my voor onwederfpreekelyk is gemeldt. Dit kan dan, myns oordeels, voor geen onbefendingheit werden opgenoomen, dewyle my vergenoeght hebbe gehouden het oordeel van verſcheldene op deeze ſtoffe te ontleenen, en zelve eene eigene ſtellinge

op te geven, daar van oordeele dat zy, tegen alle redenkavelingen, en oude overblyfzelen, bondigh blyve. Dank hebbe evenwel dien nooit volpreezen en hooggeleerden *Fabretti*, dat hy myns naams niet verachtelyk heeft gewaagt.

DERDE H O O F T S T U K.

Onderſcheidelyke geſlachten van Scheepen der Ouden, en voornaameſyk van de groote Scheepen, die Philopater en Hiero oprechten.

Waarom de Scheepen hare naamen kregen.

Opſtelling veelr Scheeps-naamen en geſlachten.

DE Scheepen oulinx kregen hunne naamen veelvoudiger wyze, na de landſtreek daar zy gebouwt waren, na haar gelykeniſſe, gebruik, teikens die voor en achter ſtonden, en ſcherm-goden.

Het was een gemeen ſlach van Scheepen die zy *Acatuſ* noemden, ſlechts gebruikt aan de zee-ſtranden: van welk ons niets als de bloote benaaming, zonder vorm, is nagelieven.

Acatuſ, zegt *Plinius* in zyn tiende hoofſtuk van 't negende boek, is een viſchuit, en kleine laſt-drager, met ronde achter- en ſcherpe voor-ſtevens: 't voert twee rieren.

Alſumaria waren zekere ſnelle vaartuigen, die riem en zeil voerden; licht opgehaalt, om wegh te ſpoeien. Het getal van dertig overtroffen nooit hun rieren. De roeijers zaten langs het boort, wederzydts achter elkander; maar wierden op enge vlieten met touwen voort getrokken. Andere willen dat deeze ſnelder als de laſt-dragers, en trager als de *trieremes* in den loop zyn geweest; en in 't byzonder, dat dit Scheepen zyn geweest die menſchen over voerden.

De vloot der *Françoizen*, als zy tegen *Julius Caſar* ſtreeden, beſtondt uit Zeilſcheepen, zonder eenige riem; waarom zy ook t'onder lagen: want by ontſtaan van ſtilte wierden zy van de Roomſche Roeiſcheepen becینگelt. Hare zeilen waren gemaakt van bereit leder.

Het was een van de vreedens-punten tuſſchen *Antiochus* en die van *Romen*, dat *Antiochus* alle zyne kryghs-toeruſting en tuigh moeſte over geven, behoudens tien *Alſumaria*, of ſnelle vaartuigen, die boven dertig roeijers niet zouden mogen voeren. Van deeze zegt *ſtypmannus*, datze onder de grootte van lange Scheepen hadden, en met rieren alleen beſtierd en door water gebragt wierden.

Van *Godredus*, de *Yſlander* Koning op het eilandt *Mannia*, werd't by *Pontanus* gezegt, uit de *Chronyk* van *Mannia*, dat hy eenige zyner nabuuren zoo verre heeft ge-

dwongen, dat niemandt in eenige Schuyt of Schip meer als drie ſpykers vermoght te ſlaan.

Anlona zyn Speelſcheepen geweest. *Autocabduſ*, Scheepen opgehaalt met haalt, zonder eenige cieraadje.

De *Armeniers* gebruikten Scheepen, by de *Romeinen* *Byrſopages* geheten, opgehaalt van uitgeſpannen huiden: waren langwerpigh, zonder voor- of achterſteven, in gedaante en geſtalte een ſchilt niet ongelyk. Zy wierden overdekt met wilgetakken: waar mede het leder ook was opgeſpannen. Men kon die t'zamen vouwen, en op beſteen weg voeren.

Herodoot de *Halikarnaffer* ſpreekt van dees vaartuigen aldus: *Der Affyriers* Scheepen, daarze mede afdryven na *Babylon* toe, vallen alle ronds, en zyn van leer. De *Armenijſche* veehoeders, die hooger als d' *Affyriers* woonen, bouwen hunne Scheepen uit wilgeboomen, en overtrekkenze met wilde beſteen huiden, in vorm van een ſon, of robbe; zulx men d'achter- of voorſteven niet onderſcheiden kan, maar zy vallen ſchiltgewyze ronds. Daar na ladenze deeze Scheepen met riet en andere waaren, en laſenze de rivier af dryven; doch zyn voornamentlyk geladen met wyn, in vaten van *Dadel*-boomen bladen. Zy worden beſtierd met twee ſtuurborden, door twee mannen, die over ends ſtaan: waar van d' een zyn ſtuurbord na binnen trekt, en d' ander na buiten duwt. Deeze Scheepen worden zeer groot gemaakt; zommige ook klein. D' aldergrooſte mogen een laſt van vyf duizendt talenten voeren. Ieder Schip voert een levendigen ezal mede; de grooſte wel meer als een. Wanneerze nu te *Babylon* zyn gekomen, en hunne laſt geloſt hebben, zoo verkoopenze het hout van 't Schip, en al het riet, leggen de huiden op de ezels, en trekken dan daar weder mede na *Armenie*; want de rivier te ſnel ſchiet om tegen op te komen.

Van de Scheepen der *Egyptenaren* ſpreekt de zelve *Herodootus* aldus: *Hunne* (der *Egyptenaren*) *Vracht*-ſcheepen worden van eenen Doorn-boom gemaakt, die in geſtalte met de *Pyreneſche* *Lotus*-boom (wiens traan een

een gom u) over een komt. Uit deeze doorn bouwenze blokken van twee ellen groot, die zy richels gewyze afsnoeren, en in deezer voegen t'zamen bechten: Zy lasten deeze blokken met veele en lange nagelen aan malkander, en alzoe die dus t'zamen hebben gehecht dan leggenze daar roey-banken over heen. Knies of ribben gebruiken zy niet; maar in de repen en voegen stoppenze van binnen Biblos. Zymaken maar een eenig roef of stuur-bord, dat door de kiel heen gaat. Zy gebruiken ook een doornen mast, en zeilen van Biblos gemaakt. Deeze Scheepen kunnen tegen de stroom niet op varen, 't en zy dat'er een styve koelte onder waait; maar zy worden op het land voort getrokken. Voor stroom dryvenze aldus af: Ieder Schip heeft een borde, dat van Myrika en geponsven riet t'zamen is gehecht, en eenen doorgeboorden steen van om trent twee talenten zwaar; zoodanigh een borde latenze, aan een touw vast gemaakt, voor aan het Schip, en den steen, aan een ander touw, achter aan 't Schip dryven: de borde derhalven, als'er het gewelt van 't water komt tegen aan zetten, gaat van zelf, en trekt den Baar voort: (met de naam van Baar zyn deeze Scheepen aldaar bekend) de steen, die langs den grond achter aan sleept, stuwrt het Schip recht. In groote menigte vindt men deeze Scheepen in Egypten, waar onder zommige de zwaarte van eenige duizends talenten konnen voeren.

Camera waren Scheepen die van berden met teene banden aan een gehecht wierden, zonder middel van yzer: zy hadden een ronden buik, en geen verschil aan voor- ofte achter-steven. Van deeze ziet by Tacitus en Lipsius. Zy hadden twee roers, en wierden veel by de Duitschen gevonden: kosten niet meer als dertigh of veertigh menschen voeren. Deeze Scheepen *Camera* waren gedekt, daks gewyze, met berderen.

De Scheepen *Camera* kreegen hunnen naam na de gelykenisse van het kameeldier; want gelyk dees een bult op den rug had, zoo voerden zy een uitpuilend venster te midden in het boordt. Doch zoo andere willen voerden deezzen naam na hunnen bultigen overloop, niet ongelijk een kameels rugge. Deeze voerden dertig ofte veertig man. Men zagh daar koper noch yzer aan: waren boven smal, en onder breedte; ook voor en achter van een zelve gestalte: gedekt met een lederen gewelf, hemel of verdek, waar de scheepelingen zich onder verberghden.

Sirata waren gedekte Scheepen, veeltyds gebruikt om volk over te voeren. Van *sirata* en *tetta Naves* zegt Thucydides dat het Scheepen zyn geweest bequaam ten strydt. De geheele Rhyn-stroom, en

de stranden van het oudt Batavia zyn onder *Constantyn* met *strata* ofte *constrata Naves*, dat 's gedekte Scheepen, voorzien geweest, om den aanloop van uitheemfche vyanden te weeren; gelyk by *Junius* in zyn *Batavia* klaarlyk is te zien.

Cap. 9.

Nimmer, myns wetens, leeft men dat vyf riem-rey Scheepen (*Quinqueremes*) open zyn geweest; maar altyd gedekt, en toe. By overdekte Scheepen was deeze nuttigheit, dat de roeijers niet konden getroffen werden. In open Scheepen, als een roeijer gequest is was, belette zulks het roeijen veel, want zy daar op zeer naauw by een zaten: doch dit profyt hadden zy, dat de bovenste roeijers zich weeren konden; dat de Scheepen lager, en by gevolg lichter waren. De verdekken op de Scheepen meinen zommige dat zoo gemaakt zyn geweest, dat men, schoonze vast waren, daar eenige planken uit neemen konde, tot het lossen van mannen, en waaren. Vier deuren vindt men anderzints dat aan de grootste Scheepen zyn geweest, en dat ter zyden, voor, en achter.

Cataphractae waren Scheepen stevigh en sterk, die men in den krygh voor af zandt, om den eersten stoot af te kaatzen, onbelompen en grof van werk. Zy hadden borst-planken rondt scheeps, en waren boven dicht, om vry van enteren te zyn.

Cantharus, dat 's een kan gezegt, hadt de gestalte eens kans; doch of de kan zyn naam van 't Schip, of het Schip van de kan behouden heeft, is onzeker.

Chalcabulon was een Schip in Gricken, met een kopere neb.

Cataplas is een Vaartuigh geweest dat koop-waaren droegh.

Capulica, een dat ten roof uit ging.

Celox, een Jaag-schuit.

By d'Azianen vond men Scheepen groot en zwaar die staerten hadden; wierden om lasten te voeren gebruikt, en genaamt *Cercurus*.

Chollones waren groote en welbezeilde Scheepen, boven omtrokken met wolfs, beere, of boks vellen. Daar stonden kleine vensterkens in.

Vooruitloopers, verspieters, en kondtschap bringers, komen met de naam van *Catapodium* over een.

Die groote korven aan de marssen voerden, om zich te weeren, noemde men *Corbita*: dees zyn zeer groot geweest, en nooit met voordacht ten kryge gebouwt.

Trabaria Naves waren kleine Scheepkens, uit eenen balk geholt, die men op rivieren en stille waters gebruikte. Deeze *Trabaria naves*, wierden anders *Littoraria* en *Canduca naves* genaamt.

Dro-

Lib. 2.

Ann.

Lips. lib. 3.

Bijl.

Dromones zyn lange Koren-scheepen geweest; wien de *Phaeoli* niet ongelijk waren, hebbende de vorm van een Turksche boon, waarom zy ook aldus wierden genoemd; want *Phaeolum* bediedt een Turksche boon.

Gaulus betekende een eyachtig, en *Hiberiota* een rondt Schip. *Gaulos*, zegt *Hesychius*, is een aart van Phenische Scheepen. Een ander zegt, *Gaulos* is een Boot by de Phenicers. *Calimachus* zeght elders, een Sidonische *Gaulos* heeft my daar gevoert. En by *Festus* staat, dat *Gaulos* een Schip was, bykans rondt. Zynde de wortel of oorspronk van 't woort *Gaulos*, of *Gaulus*, uit een Hebreusch woort, 't geene gezeght is, in 't rondt draaijen. Een ander vergelykt deeze by een rondt vat.

Canna is een Schip geweest, van enkel riet aan een gebonden: daar misschien het woort *Cano* van her komt; want dees *Canna* en de hedendaaghsche Indiaansche *Canoes* in vorm over een komen: waar toe my versterkt de Schryver *Plinius*, die zegt dat de Indianen het Scheepken *Canna* veel plagten te gebruiken.

In Grieken wierden ook wel Scheepen toegelcit, onder van riet en andere vlotende stoffe, boven van planken en tuinstakken.

By de Liburners vondt men veel *Naves fustiles*, dat is, genaaide Scheepen; want de planken met kennip en braam-zeelen aan een waren genaait. Deeze Scheepkens, anders *Vistula navigia* geheten, waren met leder overdekt, en rondtom gevoedert; men kostte lichtelyk t'zamen vouwen. Daar wordt gezegt van de Poëten dat het Schip *Argo* ('t geen doch onge-loovelyk is) dusdanigh zy geweest, om dat het van de scheepelingen op de schouders over landt een groot cinde weegs, uit de Adriatische tot de Tyrrenische zee, gevoert zoude zyn; 't geen, myns bedunkens, te grooten streck van berghachtigh landt is, om een Schip, of de Scheepen, die *Jafon* by zich hadde, over te dragen, voornaamlyk dewyl dit Schip, daar hy heldedaden en dapperre stryden mee verrichte, van eenige zwaarte en grootte geweest moet zyn. Doch, zoo dit geen verdictzels zyn, heeft het over landt voeren nergens bequamer (myns bedunkens) konnen geschieden als ter plaatze daar ik zulks hier achter heb gemeld. *Gellius* en *Varro* schynen te willen, dat deeze *Naves fustiles*, of genaaide Scheepen, dusdanigh waren gemaakt, dat een of ander vulfel op dun hout wiert geleght, daar men dan biezen op naaide, en dit om de Scheepen lichaam en geen zwaarte te geven.

Die paerden voor hun last plaghten over te voeren, noemdenze met een Grieksche naam *Hippagines*.

Musculus is een Schip geweest, gelyk een vlees-spier van gedaente. Alle oorlogs zee-vlooten wierden gevolgt van Scheepen die uitstaken in meenigte van verdecken, dienstigh om hulp-benden en krygstoeftel te voeren.

Ponto was een Schip, 't geen getelt wiert onder die Scheepen welke het zoute water bevoeren: waaromze van andere gedaente, en grooter nootwendigheit zulken zyn geweest als de Ponten by ons hedendaags in gebruik. Dit vaartuigh *Ponto* hadde anderhalve lengte van zyn breedte, diende meer om lasten en zwaarte op binne-wateren te vervoeren, of om Scheepen uit de havens, en over drooghten te trekken, als de zee te bevaaren; had ook geen hoog verdek in het midden. Twee of drie Scheepen wierden vaak aan een gehecht, waar men dan zwaare storm-toorens op stelde, om aan zee gelegen muuren en wallen te gewinnen.

Parietima was een plat-bodemt Schip, zonder kiel.

Oneraria of *Corbita* waren Scheepen die alleen zeilen en geen riemen voerden, zoo eenige oude Schryveren willen. Deeze plagten hooger te zyn als de Scheepen ten oorlogh; doch *Cesar* liet'er een groot gedeelte bouwen die laag waren, om te bequamer paerden in te neemen, en wydt, om te meer last te dragen.

Scheda was een Schuit van slechten aanzien.

Stilatum was een Schip breedt en kort.

Synedria, een Schuitken om vermaak mede te scheppen, gebouwt met zit- en rust-banken.

Thalamaga, Pronk-scheepen, vergult en met elpen-been cierlyk bezet.

Achata naves waren open Schuiten.

Alvens was een grof en slecht Schip, zonder eenigh cieraadt.

Emphraitia, een rank Schip.

Caudicaria waren Vracht-scheepen op binnenlandsche wateren. Ziet daar van by *Seneca*, in zyn dertiende hoofstuk van de korthheit des menschen leven.

Myriamphora is te Athenen een Schip geweest, 't geen tien duizendt maaten, *Amphora* genaamt, laden kon. Dit Schip hadt groote houten toorens, was gedekt, en wierdt eenmaal in de haven geplaatst te zyner bescherming, en zoo groot, dat aldaar met geen riemen voort gebraght kon werden, waarom het met een zeel wierdt bewoogen. Hier uit deden die van Athenen gewelt met alderhande werp-geweel, wan-

wanneer zy van de Syracusanen wierden beoorloght.

Comificatio navigia waren Scheepen by de Grieken, waar mede de buit, op den vyandt behaalt, t' huis gevoert wierdt.

Tactus beschryft de gestalte van de Scheepkens *Monoxylon* genaamt, en zegt datze by de Duitschen veel wierden gebruikt: zy hadden punten wederzyds, op dat zy althans, zonder wenden, een voorsteven voor uit moghten steken. Deeze waren uit een boom geholt: want *Monoxylon*, een Grieksch woort, is een eenig hout gezci. Zy wierden door geene zeilen voort gezet; noch de riemen zyn niet vast, maar los aan de zyden geweest.

Cymba was een Scheepken, breed in de midden, niet ongelyk de hedendaaghsche Booten: hier mede dreef men de vlieten over, zonder riem, door middel van zeker gespannen touw. Het woort *Cymba* wordt mede gebruikt voor allerhande slag van Scheepen, zoo groot als klein; van waar het woort *Cymbis*, een vat om in te offeren, en uit te drinken, herkomstigh is, 't welk een schuitjen niet ongelyk is; als mede de *Cymbale*, een rondt speel-werk-tuigh.

Cybea was een Schip, daar men by *Cicero* van leeft, 't geen in grootte een Schip met drie riem-reien gelyk was.

Een klein Zee-schuitken was *Halius* genaamt, de hedendaaghsche Kaidrajen gelyk.

Horis was een Zee-vis-schuit, zoo als men gift, ofte liever een klein wel loopend Schuitken.

Lintres waren als nu de Duitsche Rivier-booten.

Myoparus was een Roof-schip, van gemengde gestalte, gelyk als de Hek-booten hedendaaghs mede zyn.

Orthocercus was een Schip met rechte rees en sprietten.

Pallan was een gevloghte Bootjen van teenen, bekleedt met boks-vellen.

Samana was een zeer hol en rondt Schip, van twee riem-slagen.

Vagiones waren Zee-scheepkens van dun gefchaafde planken, omslagen met lichte kopere platen; welke in de Trojaansche krygh gebruikt zyn geweest: hun naam behoudende van het snel loopen door 't water.

Pollux voegt hier noch by de Scheepen genaamt *Carabi*, *Cydali*, *Celecia*, *Epallrides*, *Prosumia*, *Proplus*, *Remeculus*, *Julopea*, *Marplacida*, ervonden in Sicilie. *Corvite*, *Luforia*, Scheepen die men op de wacht leidde tegen strandt, en op rivieren aan des vyandts grenzen. Als ook *Epatroceletes*, *Bares*, *Dicrotum*, *Amphetricum*, *Ampheris*, *Dicopun*, *Plaja*: (het woort *Plaja* werdt by

Josephus voor een Oorlog-schip genoomen) welk laetste een vaartuigh is geweest, 't geen boven de twee-en-twintigh mannen niet voerde. Onder de naamen der oude Scheepen telt *Pollux*, *Cydari*, *Harpaphora*, *Tiarmenus*, 't welk drie zeilen voerde. De zommige hadden in Lybie de naam van Rammen of Bokken. *Lenticulus* was te Romen zeker klein slag van Schuitten. Hier by konnen noch gestelt werden de Scheepen *Barce*, *Holkades*, *Nuiletia*, *Aphratta*, *Silpha*, *Heneres*, *Meliacum*, *Meda*, *Sethie*, *Olorina*, of Zwaan-schuitjens, die klein waren, en slechts dienden om zich te gaan vermeiden door de Zee, gemaakt na de gestaltenis van een Zwaan.

Valerius Flaccus schryft van zeker Schip *Serilla*, dat van werk en teenen was gemaakt, en onder met linnen t'zamen genaait, zoo *Pacuvius* vermeldt, dat zommige uitleggen, met koorden en touwen.

Porthinides, *Oxia*, *Horiola*, *Gefcoreta*, *Gillones*, *Mydium*, *Hyppona*, waren groote last voerende Scheepen.

Carchesium, een Schip dat een groote mars droegh, den diepe kroezen gelyk.

Cope, of *Copina*, 't geen een zelve van zyn lengte breedt was in 't ruim.

Pegasea, een Hipponisch Schip, scherp en spits.

Antiate, een gebekt Antiatisch Schip.

Arlla, een klein Bosporisch Rooverscheepje.

Autoschedium, en *Allos*, een kort gedrongen Schip.

Barikos, een sterk, groot en zwaar Schip.

Cnidivgnus, *Comestria*, *Cline*, *Curina*, en *Corina*, zyn ledere Scheepen geweest.

Cervirus, *Diostris*, *Delphinophora*, *Epatrocle*, *Epibathrai*, *Eikoforga*, een groot Schip, aldus benaamt na de twintigh zeilen die 't gebruikte.

Enselmus, *Falcata*, een Schip dat leef-tocht voerde, zonder of met toorens.

Hiberosa, een Schip gebruikelijk onder de Hebreen.

Hippobaros, *Hepetres*, *Italioa*, een gebekt Schip, van twee ordens riemen, en een tooren.

Lampacogus, *Mafcula*, een Koopmans Schip.

Maffaliote, een Koopvaarder.

Myeloparia, *Myriagogus*, *Ocyalos*, *Pheredea*, een gebekt Schip, aldus na zyn bouwmeester *Pheredus* benaamt.

Philacide, *Pistruis*, (dat zyn naam van den Zee-vis *Pistruis*, daar het naar geleck, hadde bekomen, zynde lang en smal,) *Proplus*, *Magona*, *Pilla*, een Schip dat met pek dicht was bestreken.

E

Quin-

Quinquetofaria, een Roei-fchip, met vyf hondert roeijers.

Suagoga, *Succaria*, Roof-fcheepen.

Sandalos, *Sumpferia*, *Strongylon*, *Scalmus*, by de Phœnicers ervonden.

Sinule, Laft-fcheepen.

Ephaca, Volk voerders.

Cetea, fcheepen groot en zwaar, na den vis *Ceta* benaamt.

Cucurbita, een Viffchers fchuit.

Circirum, *Triris*, *Tabrica*, *Trochelophora*, dit droegh zyn naam van de katrollen die het voerde.

Typhis, een fchip, aldus na zyn bouw-meefter benaamt; 't geen anders den Dolphyn-voerder wiert geheten, om dat het voorfte van 't fchip gemaakt en gefneden was als de kop van een Dolphyn, met fnuut en oogen: en aan de zommige van deezen aart zagh men de geheele hiftorie van den *Mythmalfchen Amphion*, die, op zyn finaren fpeelende, de rug van een Dolphyn bereedt.

Moneris, 't zy zy een riem hebben gevoert, of wel een roeijer aan ieder riem.

De Vracht-fcheepen, die ten meeften rydt zeil voerden, of ook wel zeil en riemen te gelyk, zyn by de Romeinen drie-voudiger evenredigheid geweest in hare lengte, (na de meining van zommige) zoo dat zy driemaal langer als wydt waren; doch de Jacht-fcheepen viervoudigh, en viermaal langer als wydt. Andere waren flechts eens zoo lang als hoogh, en zeer smal. De Jacht-fcheepen waren niet zeer diep, licht opgebouwt van dun hout, van onderen fcherp, en snel, boven tweemaal breeder als onder, lagen daarom niet vaf op het water, en moeften aan ieder zyde even veel geladen werden.

Carina was een grof en zwaar fchip, bequaam om groote laften te vervoeren.

De fpitze bekken, die aan de fcheepen gebraght wierden, dienden mede om van vooren wint en water te breken.

D'Egyptenaren bouwden fcheepen anderhalf maal langer als breedt, de lengte wierdt altydt by de breedte, en de hoogte na de dikte van de kiel afgemeten.

De Maffilieten, of die van Marfeilje, bouwden fcheepen van dubbele lengte, fpits en bekkigh; behalven dat hare lichte fcheepen twee viervendeelen en een half langer waren als breedt: en dit was na de wyze van *Phocia*, daar zy herkomftigh van zyn.

Plauftrum, 't geen anderzins een wagen betekent, is van den Poëet *Oppianus* voor een fchip genomen; gelyk mede de zilvere wagen van *Nerites*, by *Homerus* genoemd, voor een fchip te neemen is. Dit

was een werk van *Vulkaan*. *Nerites*, een zoon zynde van *Nereus*, en van de fchoone *Doride*, doorzocht alle de Zeen: deeze was zoo fchoon, dat hy *Narciffus* te boven gong, en *Venus*, op hem verliefte zynde, nam hem in zee op haren wagen; doch hy haar niet willende te wille zyn, veranderde zy hem in een Zee-fлак, die als noch *Nerita* wert genoemd, welk het varen in een fchip, of het ryden op een wagen door de zee fteeds noch zoekt na te bootzen, met zich aan het waters opper-vlak te begeven, en daar te dryven, werdende voort gejaaght van de wint, die in zyne fchelpen, welk hy over endt zet, flaat.

Samina was een rond fchip, by die van *Samos* eerft ervonden.

Linto, een fcheepjen na de gefalte van het fpeel-werk-tuigh een Luite; 't geen zyn naam van de Lofzangen behoudt, die daar op gefpeelt wierden: het heeft een rond en dikbuikigh lyf.

Lenunculus, een klein Viffchers fcheepje.

Fafellus was een fchip in Campanie gebouwt.

Rambergia, een foort van groote fcheepen, omtrent het Jaar 1344. in Spanjen gebrukelyk.

De fcheepen *Codicaria* geheten, hun naam erlangden, om dat van veele berderen te zamen wierden gemaakt; want *Codex* een bundel berden of houten planken was gezegt: doch andere willen dat deeze fcheepen hun naam van *Codex*, den vinder of eerfte bouw-meefter der zelve, bequaamen.

Lamia waren fcheepen, dus benaamt na het beeft *Lamia*, snelheits halve.

Naufum was een geflacht van Franfche fcheepen.

Duizent fcheepen vergaderde *Germanicus* in deeze Landen, daar hy de Duit. lib. 11. Ann.

fchen mede t'onder meende te brengen: daar onder eenige kort, en eng voor en achter, met breede buiken, om te beter de baren te wederftaan: andere waren plat, op dat zy zonder gevaar aan grondt moghten zitten.

In het Boek *Addit. Lamb. Schafnaburg.* wert gewaght gemaakt van fcheepen, *Cocones* geheten, 't geen ongetwyfelt grootte Zee-gevaerten zyn geweest; want hy zegt, *multa nares magna, tam trieres quam cocones, in mari Mediterraneo fubmerfa perierunt*. Dat is: daar zyn veel groote fcheepen, zoo wel Roei-fcheepen (drie roei-rei fcheepen) als *Cocones*, in de Middellantfche zee vergaan. Deeze zaak wort op een ander plaats, in *compilatione Chronologica*, op het Jaar M C C L X V. gezegt voorgevallen te zyn, en daar zyn dees fcheepen *Cogko-*

nes genoemd: zoo dat het gelooflyk zy dat dit slag van Scheepen met d'oude Koggen, gelyk in het Amsterdamsche Wapen zyn vertoont, over een komt.

Lembi zyn korte Schuitkens geweest, die gebruikt wierden op vlietende wateren, beltiert door een of twee mannen. Men vont'er mede die voort groeit wierden van vyftien of zeltien mannen. Wanneerze van een vermengde gestalto wierden gemaakt, kreegenze den naam van *Myoparones*. Zy waren grooter als de Scheepkens *Phasel*. Schoon gerekent onder kleine Scheepen, wierden echter wel zoo groot gebouwt, datze vier hondert en twintig mannen, ofte een geheele bende te gelyk kosten over voeren.

Lib. lib. 36.
cap. 34.

Lib. 4 cap. 8.
In *Varro*.

Rates wert by *Curtius* voor een byzonder aart van Scheepen genomen. *Cicero* maakt insgelyks onderscheit tusschen het woort *Navis*, 't geen slechts een Schip betekent op 't Latyn, en *Ratis*, in deeze woorden, cum aut navibus aut ratiis conarentur accedere: dat is, terwyl zy met scheepen en rates zoeken te naderen. Ziet hier van ook by *Varro*. Waarfchynt is het dat *Ratis* een vaartuigh zy geweest licht en los opgebouwt.

Lib. 6.

De Wacht-scheepen van *Pompejus* voerden vuur voor op, op dat zy niet lichtelyk aangerant zouden worden. *Appian*. lib. 5.

Koopvaarders droegen in 't gemeen geen kopere nebben; doch by nood wierden die daar wel mede aan gezet.

D'Oorlog-scheepen waren zoo wel gedeckt, als ongedekt.

Epholia waren Schuitkens, die, achter aan andere Scheepen gebonden, na sleepten.

Trieres was een Schip van drie Scheepen gemaakt, die met de zyden aan elkander vast gedreven wierden.

Triampis, een uitheemsch en Barbaarsch Schip.

Andere Scheepen waren geheel rondt, waar van zy mede haar naam erlangden.

Haliade zyn Zee-schuiten by de Grieken geweest.

Stratega en *Stratontide naves*, zyn Scheepen die oorloghs gereedschap voerden.

Cnidrus waren Scheepen van de Cnidiers gebouwt.

Dromadi zyn Scheepen, om haren snellen loop aldus benaamt.

De Scheepen welke die van Colophon bouwden (een stadt in Ionic, van waar men houdt *Homerus* geboortigh te zyn) wierden zoo in waerde gehouden, om haar bequaamheit, dat daar een spreek-woort uit sproot, *Colophonem addere*: dat is eigentlyk gezegt, Colophon by doen; doch

dit wiert gebruikt wanneer men sprak van de uiterste en de bequaamste hulp of middel aan te wenden.

Centaurus, *Bucentaurus*, *Prifis*, *Scylla*, zyn Scheepen geweest, na hun gestalte aldus benaamt.

Amphiricon en *Ampheris* zyn Scheepen geweest, die haar naam hadden van riemen tweevoudigh uit te steken.

Parones waren Scheepen die onder de grootste wierden getelt.

Poloteles is Vaartuigh daar in men zich ging verlustigen, cicrlyk opgetooit.

Tot Bootjens, daar men (smalle rivieren mede over voer, zeggen eenige Schryvers, gebruikte d'oudheit dikmaal de rugge van groote schilt-padden.

De Egyptenaren hebben Bootjens en Scheepkens verzonnen gehadt, die gebakken wierden van leem; welke konst, (dat jammer is) ons nu is ontslipt.

Lucianus meldt in eene zyn'er t'zamen-spraken van een Egyptisch Koom-schip, lang 120 elboogh: de achter-steven rees zoetjens op naar om hoogh, waar een gulden Gansken achter aan stondt: omtrent deeze achter-steven zagh men onderscheidelyke verblyf-plaatzten. Men zeght (zei hy) dat dit Schip zoo veel koren voeren magh, als het geheele Landtschap Attica in een jaar nodig heeft. Jaarlyks kon deeze Lastdrager verdienen aan vracht (zoo de spott'er *Lucianus* ernstelyk spreekt) twaalf Attische talenten, 't geen omtrent 22000 gulden na onze munt zoude belooopen.

De lengte van de gemeene Lastdragers houdt men mede als vier tot een geweest te zyn; doch Oorlog-scheepen zyn langer geweest. Zommige Scheepen waren van gemenghder aardt, langer als enkelde Vracht-scheepen, en breeder als enkelde Oorlog-scheepen; voerden zeil en riem: welke laatste de Koopvaardy -scheepen, om de kosten, veeltyds schouwden.

Zoo *Juvenalis* gedenkt, is *Papyrus* een Sat. xv. heester, voortkomende in de moerassen van Egypten. Van des zelfs struik maakten d'Egyptenaars een vaartuig, waar als men in zat, en op de Nyl voer, men van alle onheil, dat de krokodillen konden aan doen, bevrydt was. Deeze eerbiedigheit betoonenze aan de Godinne *Isis*, welke voormaals plagh te vaaren in een Boot van dit *Papyrus* t'zaam gevlochten. *Antoninus Augustinus* haalt, behalven deeze, noch veele Scheeps-naamen op, oulinx in gebruik. *Plinius* getuigt dat men in Indien rieten vindt, waar van men, uitgeholt, Scheepkens maakt, die drie of vier mannen kunnen voeren. *Heliodorus*, hier van spreekende, zeggt: Het timmeren van deeze

E 2

Booten

Booten is zeer licht; want men fpyt de rieten flechts in twee, en ieder deel is een Schuit. In Abyfinie, ofte opper Ethiopien, op 't Meir *Bardameba*, werden heden Booten gevonden, *Tankas* geheten, niet van hout gemaakt, maar van het gewas *Papyrus* by de oude Grieken geheten: het groeit aan de oevers van dit Meir overvloedelyker, en grooter, dan elders in de Nyl, te weten met steelen, tot de dikte van een arm, en lengte van een elle.

Canards zyn groote Scheepen geweest, waar mede oulinx uit Noorwegen op d'Engelfche ftoomen wiert gerooft: waar van te zien is in de Kerkelyke hiftorien van *Ordericus*, Mommik in Engelandt, ten tyde des eerften Christendoms in die gewesten.

Naamen van Scheepen, volgens *L. Cincius*, in het overgeblevene zyns Boeks van de Kryghs-zaken, zyn, *Gauli*, *Corbita*, *Caudicea*, *Longa*, *Hippagines*, *Cercenri*, *Celoces*, of als de Grieken zeggen, *Celetes*, *Lembi*, *Ovia*, *Lennunculi*, *Altiaria*, die de Grieken *Hystopoda* noemen, ofte *Epicaridas*, *Profumie*, of *Gescoretia*, of *Orca*, *Silata*, *Scapha*, *Pontones*, *Vatetia*, *Madia*, *Fafeli*, *Parones*, *Myoparones*, *Lintres*, *Caupuli*, *Camaræ*, *Placida*, *Cydaram*, *Rataria*, *Catafco-pium*.

Stabrobates, Koning der Indianen, als hy van *Semiramis* beoorlogt wierdt, bragt een geheele vloot van lichte Vaartuigen te water. De Koningin zandthet Scheepen tegen, of liever Schuiten, die men, gefloopt, op beesten konde leggen, en over landt voeren; van gedaante als de plaat N°. 2. lett. a. uitwyft. Na het gevoelen van *Schefferus*, en *Steuvechius*, hadt ieder stuk een byzonderen bodem, op dat het water by de naden niet in dronge. My geddenkt dees beeltenis op de Trajaanfche Zegen-zuil tot Romen gezien te hebben; nevens noch zeker ander Vaartuigh, voor spits en fimal, doch achter hoog en breed: en andere weer met zeer breede boegen.

Behalven al deeze Scheepen, zoo droeg de zee noch een ander Vaartuigh, 't geen twee nebben of galjoenen voor uit ftak, om te meer geweldt in 't aanbotzen, tegen 's vyandts Scheepen, te doen.

Plinius maakt gewagh van Scheepkens, uit enkele boom-fchorffen gemaakt.

In Italien zag men oulinx Scheepen die over landt voeren; welke, naar gis, het Haagfche strandt Wagen-fchip, of de Schuiten, waar mede men hier over ys zeilt, niet onglyk zyn geweest.

In Siberien fpandten men zeilen op sleden, en vaart daar mede over sneeuw en ys heen.

Volmaakte befchryvingen, en mate van dees opgetelde Scheepen ontfceeren ons:

miffchien om dat in zulken achtung niet zyn geweest als de *Br-* en *Triremes*, welke meest ten oorlogh, ofte de *Liburnica*, die meest tot handel wierden gebruikt.

Met raderen, die in 't water fchepten, omgedraait door offen, die in 't rondt, om een fpil, boven op 't verdek liepen, zagh men certyds Scheepen door 't water gaan, met zulken kracht, dat alles aan enden moeft 't geen hun voor de boegh quam: welker gefalte op de plaat N°. 2. te zien staat, aan letter B. De nebben, of galjoenen, waren veeltyds van koper, en dan werden de Scheepen daar na *Erata* op 't Latyn genaamt: als of men gekoperde Scheepen wilde zeggen.

Zoo wel kleine als groote Scheepen voerden fnuiten; doch meest zulke Scheepen, dewelke het op den oorlog en tegenweer aan leiden. Men wift daar mede zeer groote breuken in 's vyandts Scheepen te brengen, en deden elckander te gronde gaan; ja, bleven vaak valt aan een hangen: en men voght dus, door dit middel, handt aan handt.

Minerva bouwde het eerste tweenebde Schip voor *Danauus*, waar in hy zyn broeder *Egyptus* ontvloodt: waar van in 't breede te leezen is by *Hyginus*.

Ifidornus zegt, dat d'ouden, en eerste vinders van d'yzere en kopere nebben, de zelve hebben gebruikt, op dat de Scheepen van vooren, tegen klip en zandt aan botzende, des te fterker zouden zyn, en min verbrooken werden. Men zette borftweeringen, gevult met aarde, rondtom de fcheeps boorden: ook wierden toorens voor en achter op gefteft van onderfcheideleyke verdiepingen; waar van een ftaalte te zien staat by letter C, op de tweede plaat. Deeze wierden veeltyts gefchildert, om kenbaar te zyn.

Het gebruik van Brandt-fcheepen is by de Grieken, zoo wel als Romeinen, bekend geweest: zy vulden daar toe booten met veelerhande fwam, pek, teer, zwavel, en diergelyk, en zonden die op den vyandt af. *Cassius* deede veertig Vracht-fcheepen toefstellen, die hy laadde met brandt-tuig in ftê van koopwaaren, daar hy, zeit *Casar*, zyn vyandt mede verfhalkte.

De Scheepen der Franfchen (zeft *Casar*) waren platter van kiel als het Romeinfche Vaartuig, en zulks om te gemakkekyker op drooghten te konnen zittén. De vooren achter-ftevens ftonden zeer verheven, gebouwt van eiken-hout. De roei-banken waren van balken gemaakt, een voet hoog, met yzere fpykers aan een gehecht, die een duims dikte hadden. De ankers tot deeze Scheepen waren aan yzere ketings valt.

De

Lib. 3. de
Bel. Gal.

De Scheepen zelve waren zoo hoog, (zege hy voorts) dat d'onzen de zelve met pylen niet wel beschieten konden.

Behalven alle deeze aangetogen Scheeps vormen, ziet men op oude gedenk-penningen Scheepen van gemengde vorm, die voor een scherpe neb, achter een tooren, mast, en drie riem-bundels op de boegh voeren; gelyk op de tweede plaat by D. verbeeldt wordt.

Scheepkens met een riem, dienden om van groote Scheepen af en aan te varen; waar toe zy ook noch andere Bootjes hadden, bykans van een zelve vorm, maar gerocit van drie mannen.

Scheepen ten oorlog wierden plat, eng en spits gebouwt: lastdragers stomp, vlak van bodem, en breed. Deeze roeiden, als men streedt, zonder dat dan de zeilen te stade quamen, als by noodt.

De Saxen, oulinx, roofden op Zee uit kleine Schuiten, licht en zonder dek, om spoedig te kunnen vlieden, en haastig hun roof op de hiel en te zyn. *Apolinaris* schryft zeer duidelyk, dat deeze Saxen buiters op de Zee tuiffchen Engelandt en Hollandt zyn geweest, stout te water, en voeren in Scheepen die met huiden waren overtrokken; der gestalte, na allen schyn, als op de plaat, by de wapens, aan N°. 16. is vertoon: 't geen gevolgt is na een donker afghrauwe steen, gevonden in de buiten-muur van het Huis te Britten.

De geleerde *Junius* verhaalt in zyn *Batavia* van zeker perfoon tot Hoorn, hem in maagfchap betaande, die in een Boot van vier planken, en drie bereide huiden, 't geen hy alleen op zyn rug konde dragen, de Noort-zee in voer, de Zont door, en tot Dantzick belande; tot groote verwondering der aanschouwers, die het vaartuig uit de Zee zagen op komen.

Scheepen wiens verdek ten deele met roeijers, en ten deele met ftryders was bezet, noemdenze mede *Hemiolia*. Twee roeieren stonden op het verdek, van achteren aftot aan de mast toe, en van daar een roeier tot vooren toe. Volgens *Baifus*, zyn zy achter breed en voor smal geweest: doch, zoo andere meinen, stondt langs scheeps maar een riem-rei, met dit verschil, dat de mannen achter de mast ieder een riem voerden, en die voor de mast zaten ieder man twee riemen. *Hemiolia*, volgens de Heer *M. Meiboom*, was een Schip 't geen anderhalf getal gewapende roeijers voerde van het ongewapen getal, en dat op twee laaghen: by voorbeeld; zoo op de geheele *Hemiolia* vyftig mannen zyn, zullen onder aan ieder zyde tien roeijers zyn, die niets doen als roeijen, doch dertig zullen gewa-

pent zyn, slagvaardig om den vyandt af te keeren. *Trivremia* houdt men een *Hemiolia* te zyn, waar het volk op drie onderscheide hooghten zit, gelyk op zommige *Triremes*, de gewapende boven. *Scalger* wil, dat *Hemiolia* een Schip zy geweest, kleiner als een *Triremis*, zonder onderscheidt. Wat de grootte deezer Scheepen betreft, *Hemiolia* schynt de grootte van een kleine *Biremis* gehad te hebben: en *Trivremia* zegt men wat kleiner als een gewoonlyke *Triremis* geweest te zyn.

Andere Scheepen droegen de naam van *Hexeris*, *Hepterus*, *Oileris*, *Enneris*, *Decerus*, *Hendecerus*, *Dedecerus*, *Tricadecerus*, *Pentecadecerus*, *Heccadecerus*, *Eicoseris*, *Triaconteris*, *Tettaraconteris*, enz. en dit alle na het tal en gestel hunner riemen.

Van de Scheepen der Romeinen, ter tyd van hunnen eersten bouw, spreekt *Casar* aldus: *Nostri quod minus exercitatis remigibus, minusque peritis gubernatoribus utebantur, qui repente, ex onerariis navibus erant producti, neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis, tum etiam gravitate, et tarditate navium impediabantur, facile enim subito ex humida materia, non enim dum usum celeritatis habebant.* Dat is: De onzen, om dat zy gebruikten roeijers min geoeffent, en stuurly onervaren, welke in alle haast van de koopvaardy-scheepen waren genomen. Men hadde zelf toen noch geen kennis van de benaaminge der scheeps-krygtuigen. Zy wierden ook verbindert door te groote zwaarte van de scheepen, alzo zy in haast van na hant gebouwt waren, en niet zoo snel in 't varen.

Voorloopers en kondtschap-brengers voerden geene snuiten, of metale nebben, om in de vaart niet belemmert te zyn door eigen zwaarte.

Lange Scheepen, zoo zommige gevoelen, zyn Scheepen geweest die hunne riemen wederzyds op eene hooghte langhs scheeps buiten boort staken, welker getal tot hondert dikmaal opsteeg: doch andere meinen, dat onder den naam van lange Scheepen alleen Oorlog-scheepen te verstaan zyn geweest.

In de laatste eeuwen van Romens bloeijen was het veel gebruikelijk Scheepen te bouwen van dubbele of vermengde gestalte, dienstig in vrede en in krygh, om last te dragen en te kampen; doch onvolmaaktelyk tot beiden. Met het woort *Triremis*, ofte drie riem-rei Schip, is eindelyk benaamt geweest het meeste slag van Scheepen.

Scapia zyn Schuitkens geweest, welke geholt wierden uit eenen boom, by de Grieken dus genaamt van het woort *σκαμν*, dat is, uithollen. Hier van daan schynt

ons het Duitfche woordt *Schip* te komen. *Schypus* is op Latyn en Griex gezegt, al het geene dat uitgeholdt is, 't zy pot, beker, of diergelyk. *Herkules* voer in een yzeren *Schypus*, ofte pot, over zee, daar een leeuwen-huit op ftondt, zoo d'oudtheit verlichte: wat wil dat anders zyn, als dat hy voer op een rondt *Schip*, fterk en wel beflagten van boegh. *Neptunus* riep zyn *Schypus* paert, vermeldt de oudtheit, d'aarde met zynen gaffel ftaande; welk paert niet anders als een *Schip* geweest te zyn klaarblykelyk is. Scheepen wierden dikmaals by paerden vergeleken, onder anderen by *Plutarchus*, daar men die van Athenen de Scheeps-bouw afriedt.

Vid. Schöff.
de varietate
Navium.

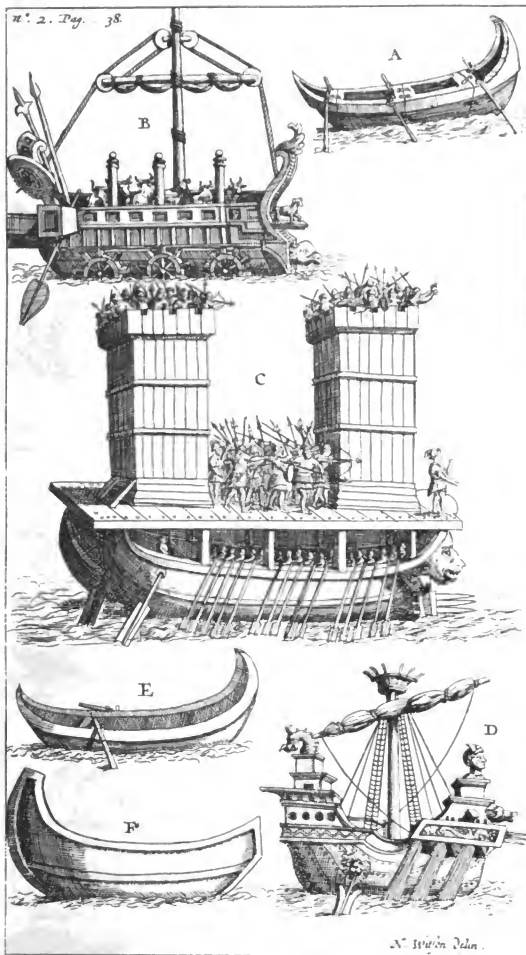
Verklaring
van de vol-
gende platen.

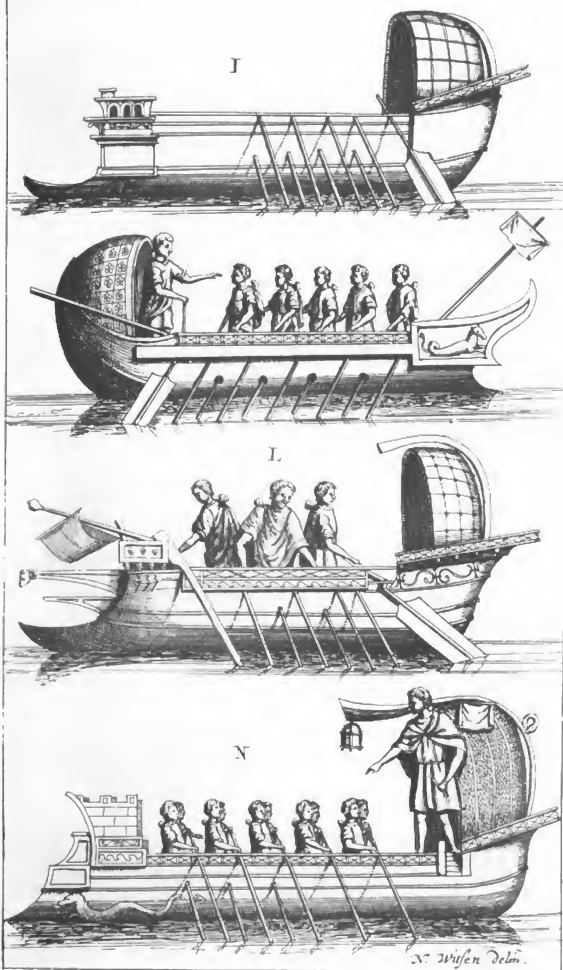
Ter meefter verklaring van het geene reeds gezegt is over de Scheeps-bouw der ouden, magh de lezer zyn oogh ftaan op de verbeelde Scheeps-geftalten, die volgen: A vertoont een Scheepken, dat by ftukken aan een gezet is, (wiens gelyke te zien zyn by *Rob. Valturinus*, in zyn Boek de *Remilitari*;) door middel van krammen en haken, 't geen zonder fchenden gefloopt, en over landt gevoert kon werden. B is een Liburnifch lang *Schip*, welk met raderen, die van often omgedraait werden, voort voer. Onder *Admiral Rofof*, die de Spanjaarden op de Schelde floegh, wierdt een *Schip* toegelift, het *Kafteel van Delft* geheten, 't geen van twee Scheepen, aan elkandre gehecht, was gemaakt; dit voer zonder zeil of riem, doch wierdt met een radt, daar twaalf mannen aan arbeideden, voort gebragt. Verfcheiden geftalten van Rader-scheepen konnen by den zelve *Rob. Valturinus*, in zyn Boek voornoemt, gezien worden. C is een dubbel Tooren-fchip. Hy vertoont mede de geftalte van een enkel Tooren-fchip, van zeer vreemde aanzien; 't zyn twee Scheepkens, die met de zyde tegen elkander aan leggen, en zoo aan een vast geklonken, en tot een *Schip* gemaakt zyn; gedekt met een dek, vloer, of vlot, welk is een mans lenghte rondtom over boort fteekende, daar een borftweering, vier voet hoog, op de kant uit opgehaalt is, van dikke balken, die op het endt ftaan; gelyk ook het geheele tooren-werk van balken is gemaakt, die op zyn endt ftaan. De tooren ftaat in de midden van 't *Schip*, in 't geheel eens zoo hoog als de onderfte Scheepkens lang zyn: boven op komt weder een borftweering, die overhangt, gelyk men noch heden aan veele oude fteene ftadts muuren ziet; hier uit ftaat een maff om hoog, daar men met een ladder by opklimt, op wiens top een groote korf, daar 10 à 15 ftrydtbare mannen in ftaan. De roeijers, die twaalf in ge-

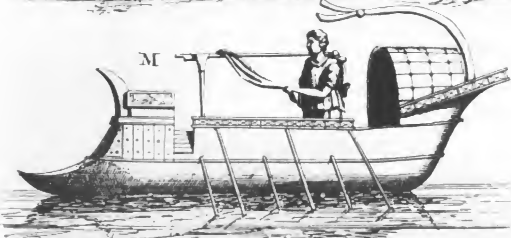
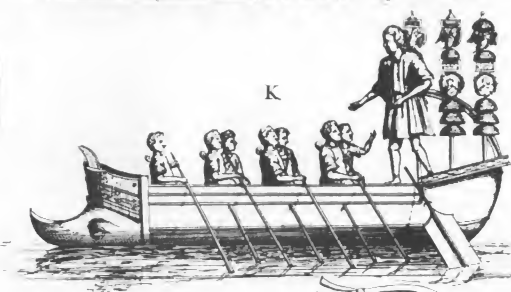
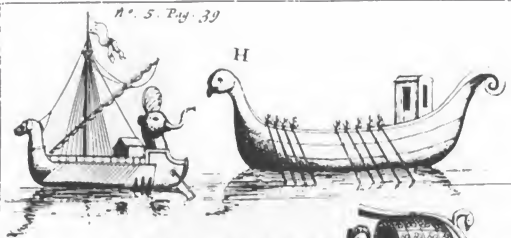
tal zyn, zitten op den bodem achter de fchans neder, zoo dat zy bedekt zyn. De tooren heeft rondtom lucht-gaten. Infgeelyks zyn by hem platte Vloten te zien, daar men een zeil op fteken kan; alwaar huiskens op ftaan, daar tegenweer uit geboden kan werden. Als *Julius Caesar* *Brundisium* hadt beleegert, wierden by hem en *Pompejus* veel Vloten en Tooren-scheepen gebruikt, die aan vier ankers, uit vier hoeken, in het water wierden vast gelegd. D is een lang *Schip*, van byzondere geftalte, en een *Hepieres*, ofte zeven roei-rei *Schip*: de reien na de riemen in ieder bundel gerekent. E is het Schuitjen *Dicopa* geheten: wiens gelyken F. By de letter G ftaat een *Tritemis*, of drie roei-rei *Schip*, te zien, genoomen uit de marmere Zuil van *Trajanus*. Doch deeze is van anderen afgetekent, zonder lantaeren, en voor alleen met drie verheventheden, zynde de plaats daar de riemen door fteken met laten kruiswys bezet. De Scheepkens by H, zyn lange Scheepen; de welke doch van zommige Schryveren met de naam van *Tritemes*, dat is, drie roei-rei Scheepen, genaamt werden: dees ftaan op de Kolom van *Antoninus* tot *Romen* verbeeldt in marmer. Het *Schip* I, is een *Tritemis*, het welke uit *Trajanus* laft gemaakt is, ten tyde des Dacifchen krygs. Aan de *Biremes*, by K, ziet men de krygs-banieren achter op geplant. De *Biremes* L, ftaan tot *Ravenna* van marmer gehouwen. De geene die met de letter M gemerkt ftaan, zyn gebouwt geweest als *Trajanus* heerfchte. De *Biremes*, aan de letter N, fchynt den Vloot-vooght te dragen, die de gebiedt-ftaf in zyn handt draaght, en de ftaandaart achter zich voert. Vis-fchuitjens ftaan tot *Narbonne* verbeeldt in oudt marmer, welker geftalte by O vertoont werden. Gelyk by P het Scheepken daar mede *Cleopatra M. Antonini* te gemoet quam langs de riviere de *Cydnus* in *Cilicie*. Zeker *Schip*, daar *Cleopatra* zich in voeren liet, *Thalamagus*, of *Thalamegen*, van eenige wort geheten. *Seneca* noemt het *Cubiculata*, en andere *Thalamiphora*, of *Navithalama*. Het was alom met Ivoir, of Elpenbeen, bezet; de achter-fteven was vergult; het zeil, dat men daar by zetten konft, was van purper zyde, en hong aan gulde touwen; de riemen waren van zilver; het tentjen achter was vergult. Zy zelve was gekleedt als *Venus*, en hadt naakte kinders, als *Cupidoni*, om haar zitten. Jonge maagden, die de *Gratien* en *Nereiden* verbeelden in 't gewaadt, ftuurden 't *Schip*, en hongen aan het wandt, terwyl andere langhs den oever reuk-werk maakten.

Cesar de
Bel. Gro.

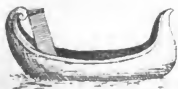
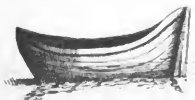
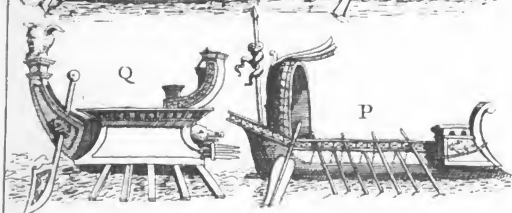
Q is

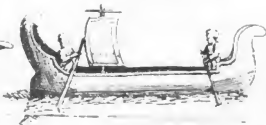
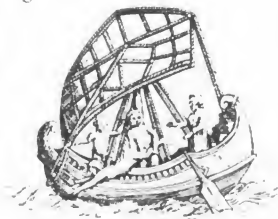

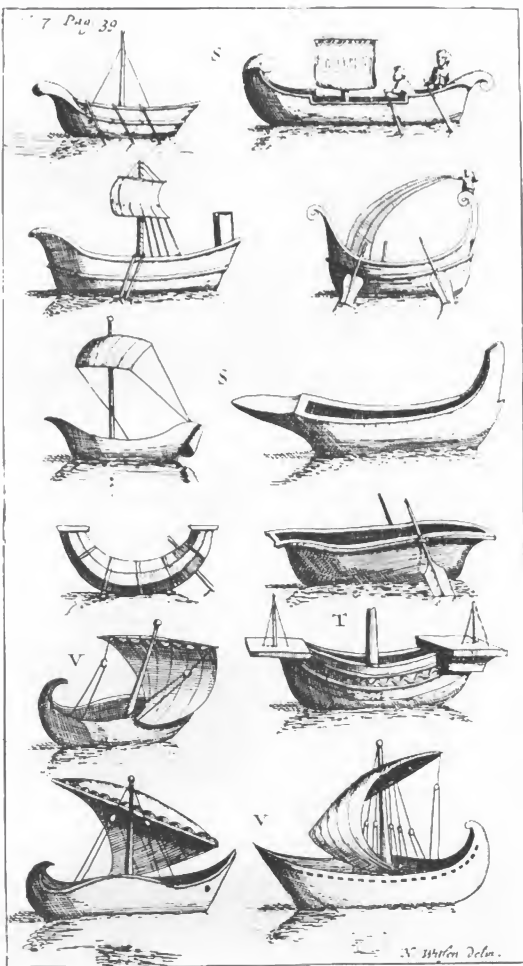
N. Wilson Delin.

S

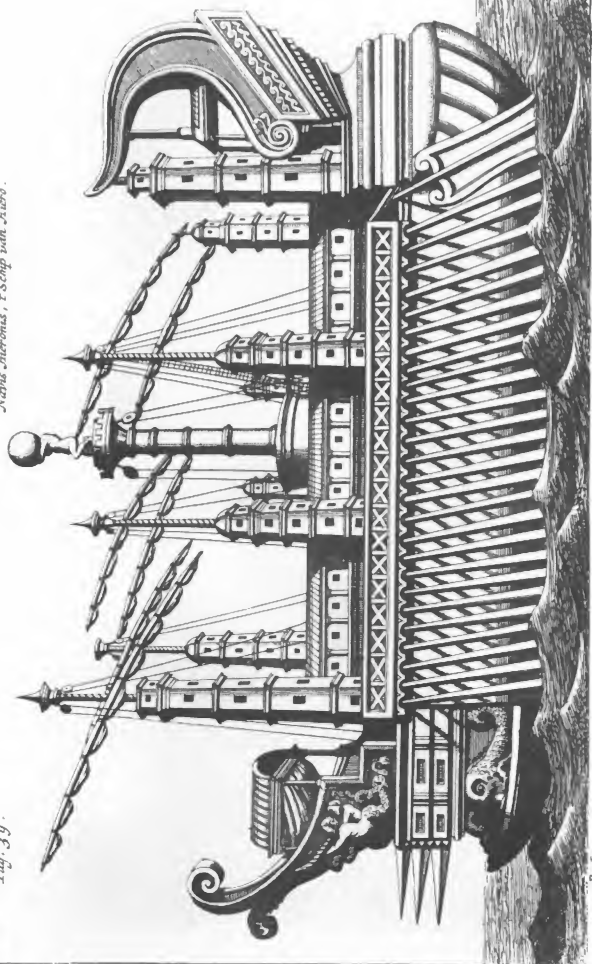

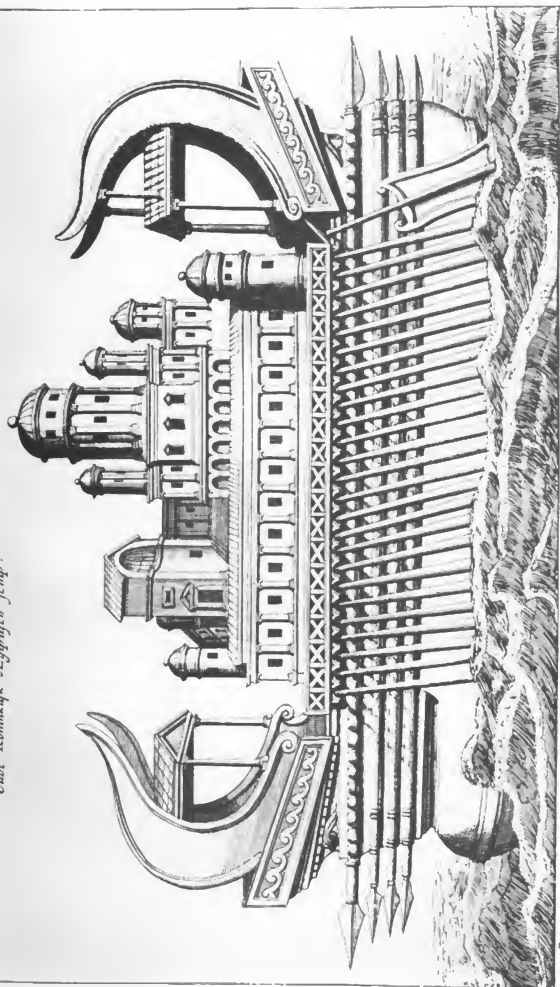
N. W. de m.

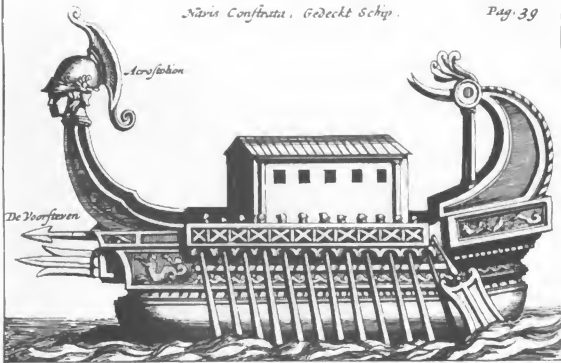

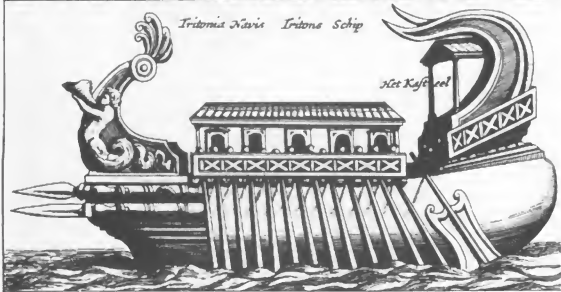
N. W. Delin.

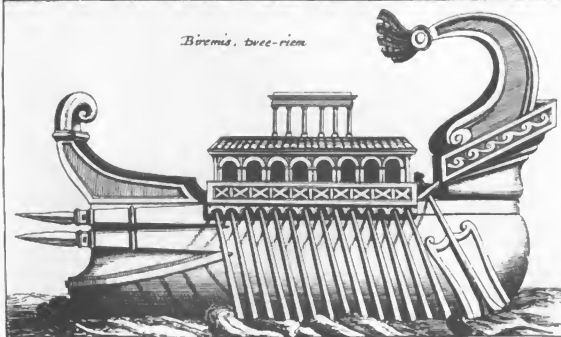

Iridonia Nāvis Iridons Schip

Biremis, twee-riem

Scheepkens
van d'eerste
Christen
gemaakt.

Q is een gedekt Schip, van d'alderoudtste vormen die men elders vindt. Waar na volgen, onder de letter S, veertien onderscheidelyke Vaartuigen, welker gestalte schynen uit te wyzen dat gebruikelyk zyn geweest in binnenlandtsche wateren, of in zee niet buiten het lands gezicht. Deze staan afgemaakt in het *Onderaardsche Romein*, tegen wandt en verwelzelen, aan holen, waar in d'eerste Christenen zich verscholen ten tyde der vervolgingh: by wien ook deeze Scheepkens zyn gemaakt geweest. In deeze kullen begroeven zy hunne dooden, en bewaarden d'overblyzelen van de heilige martelaren, bloedt, affche, en beenderen; waar van my gedenkt aldaar tekenen gezien te hebben. De muuren in deeze spelonken zyn rondsom beschildert met kerkelyke geschiedenissen, nu meest geschilderd en vergaan, door langheit van tydt: andere zyn noch bewaart, waar onder deeze Vaartuigen; voornamelyk het Vaartuigh daar *Jonas* uit over boordt gezet werdt: het zeil schynt van matten t'zamen gevloghten, en met dikke zoomen aan een gemacit te zyn; de touwen gestrengelde bies-vleghten: een huiskens, of ronde tent, staat achter op, schuil-plaats voor den Stierman: het roer komt ter zyden af, na de wyze der ouden: de kleeding van de Stierman is een lange wyderok. Giffe deeze afbeeldzels in de tydt als *Nero* en *Galba* heerschten gemaakt zyn geweest; want toen was het de zwaarfte vervolging tegen de Christenen. By de Propheet *Jonas* leeft men dat in dit Schip riemen wierden gebruikt. Het Schip by de letter T is aanmerkens waerdig, om de stelling zyner masten; d'een staat voor op de boegh, d'ander achter tegen 't hakkebort aan: d't geen om 't loeven en afvallen moet gedaan zyn geweest. Dit Schips leeftyd was in de duistere eeuwe; doch het jaar is onzer geheugenisse ontsnapt: toen bouwde men de Schepen lang en plat, met een huiskens achter op; het boort wert omzet met zwaare schilden: en by wylen stondt ook een hutte voor op de boegh; maar meest tyds zyn zy voor plat en engh geweest. Diergelyke tot Uytrecht in oude gevels is te zien. Tot Amsterdam, in de Nieuwe Kerk, ziet men elders verbeeldt een Schip dat vier masten voert, met mastkorven, en alleen onder zeilen; zynde voor en achter gedekt, gelyk een huis schuins neer gaande; heeft weinigh opening, alzoo dus meest verdekt is; de stukken staan over boort, en steken daar door niet uit; aan de boegspriet is een dreg met een yzere ketting vast. En in de Oude Kerk aldaar, op een Graf-stede, is een Galey ver-

beeldt, zoo als de zelve hier te lande oulinx gebruikt wierden; heeft achter een huisje staan, daar eenigh schiet-geweer in uytsteekt; aan ieder riem staat maar een roeijer. Noch vreemder en wanfchapender van gedaante is een Schip, verbeeldt tot Weef in de Kerk, 't geen voor veel hooger is als achter, en kort; op een voor uit stekende spriet staat een werelt met een kruis; achter over boort zyn huiskens en opene galderyen gebouwt, gelyk voor om hoogh op de boegh over boort een gedekt kot steekt; heeft een zeer groote mast, behalven twee weder zeer klein; heldt na de rondte, voert een mast-korf, en geen opper-zeil. In d'onvergelykelyke prenten teken-schat van den Heer M^r. *Johan Vitenbogaart*, Ontfanger der gemeene Landts middelen over Amsterdam, be rusten eenige Scheeps afbeeldzelen, die, door zyn E. gunst, onder de letter V ten toone stel: een waerdigh proef-stuk van *Simon Sanele*, ruchtbaar Schilder eertyds. In deeze staat aan te merken de tydt wanneer gebouwt zyn, welk voor zes eeuwen, na ik vermine, is geweest: hunne byzondere vormen, hoe de roers op zy hangen, de zeilen opgehaalt, de masten gebogen, en d'ankers tegen de boegh hangen: ook hoe men de masten met knoppen, of tonnekens, dekte: als mede aan het Schip by de letter W, een dubbele hult of boort, met een ruimen gang, of opene plaats, tusschen beide de boorden in: zyn boegh bedekt een wyde storm-korf. Aan het Scheepken by de letter X, zyn aanmerkens waerdigh de roer-huiskens, welke achter op zy staan. Het Scheepken Y heeft roei-gaten, even onder het reehout, langs scheeps; 't geen in zeil-scheepen ongemeen is. Het plat verdekte Schip, by Z, is ongemeen, om zyn over boort stekende jukken.

D'Egyptische Koning *Ptolomew*, d'eerste van dien naam, bouwde Zee-kasteelen, in grootte alle andere voor zyn tydt overtreffende, in gestalte, en na wyze van Noachs Ark, zoo *Josephus* de Joodische Schryver meldt.

Dan dees *Ptolomew* wierdt weder overtroffen door *Philopater*, Koning in Egypten: want die bouwde een Schip, 't geen het zyne in waerdigheit verre te boven gongh; lang twee hondert en tachtigh cubiten, ofte vier hondert en twintig voeten; wydt acht en dertigh cubiten, of zeven en vyftig voet; hol, van de mars af tot beneden toe, drie en vyftigh cubiten, of negen en zeventigh voet: voerde vier stieren, ieder lang vyf en veertigh voet, met een dubbele voor- en achter-steven, zeven

't Groot
Schip van
Philopater.

ven nebben, of galjoenen, waar van een, die de zwaarſte was, uit de midden voor uit ſtak. Dit Schip was onder water met loode platen beſlagen; de bouts, of ſpykers, daar het mede t'zamen gehecht was, woegen tien en vyftien pondt ieder. Men zagh daar twaalf verdecken, alomme geſtoffeert met koſtelyk ſny- en beeld-werk. De beelden en hoek-mannen hadden de hooghte van twaalf ellen, na de konſt geſchildert, en verlakt. Van de riem-gaten en dollen af, tot beneden aan de kiel toe, waren de zyden met klimop en veelerhande bloem-werk beſneden. Uit het verdek, daar dit gevaerte onder gemaakt was, heeft men ſtoffe tot vyftigh gemeene Galeyen gevonden. Wanneer het Schip, ter vaart, uit de haven toogh, dekte men de vloeren met geſtikte pronk-kleeden. Voor de groote zaale ſtond een open plaats, daar een gang onder quam, die voor 't Vrouwen-timmer ſtrekte, tot de gemeene wandel-dreef: hier op quam een wentel-trap uit, die na een andre wandel-plaatze leidde, en een eet-zaal, met negen leger-plaatzen, al Egyptiſch werk. De ronde pylaren waren uitgefneeden, na de gelykenis van menſchen wervel-beenderen; deſgelyks met ronde zwarte en witte * hoofstukken uitgehouwen, in vorm van opengaande roozen: hadden geen wrongen, noch dik gefneden bladeren, na de Griekſche wys; doch waren geciert en uitgehouwen met knoppen van den water-bloem Seltis, en Dadel-taxkens, daar de vrucht begint op uit te botten. Met Egyptiſche boon-bloemen, waar van de bladerkens dicht geſlooten zyn, pronkten de wel gevormde ſtylen. En dus tooiden d'Egyptenaren hunne wanden toe; dieze met zwarte en witte tichel-ſteen, ruitſwyze gelegd, of ook wel met alabaſt en marmer, ophaalden. Het ruim van dit Schip was in vertrekken verdeilt, tot veelerhande gebruik, als kokens, beſte-ftallen, enz. De maſt was lang negentien cubiten, of hondert en dertien voet. Het zeil was geweven van het fynſte vlas, en het touw-werk geſlagen van purper geverwde zyde. In een jaar voltooide hy dit ſtuk, met drie hondert meerſter-timmerluiſden, behalven de knechts. Eenige willen dat het Schip van *Philopater* voeren konde 12000 vat, ieder vat op 2000 pont gerekent. Van vier hondert mannen wiert het voort geroeit. De hoogſte riemen houdt *Caramnel* dat acht en dertigh cubiten lang zyn geweeſt. Dit Schip wiert van wegen zyne wonderlyke ruimte *Megala* geheten.

Behalven dit Schip (daar vier duizent roeijers, en drie duizent ſtryders op waren)

bouwde deezen *Philopater* noch een ander Schip, niet ongelyk dit zelve: waar van *Athenens* verhaalt dat het 280 cubiten lang was: hadt een achter-ſchip, hoogh 53 cubiten; met vier roeren, ieder 30 cubiten lang: de grootſte riemen waren lang 38 cubiten, aan welkers handtvatſels een tegen-wicht van loot gehangen was: het hadt twee voor-ſtevens, en twee achter-hutten, met zeven ingangen: de zyden waren omzet met vaſtgeſtelde ſchilden; drie duizent riemen konden daar op leggen, doch met vier hondert kon men bequaamlyk roeijen: hondert en vyftigh mannen hadden toezicht op de voorraad: als het uit voer zweefden daar vyftigh booten om, ieder met vyf riemen, waar uit men trompette, en reuk-werk maakte.

Hiero, Koning van Syracuſen, timmerde, na 't ontwerp en beſeidt van *Archimedes*, een Schip, daar toe hy hout van den berg Etna deede halen, zoo veel omtrent, als men anderzints tot den opbouw van zelftig groote Scheepen van nooden heeft. Zyne roeijers deede hy uit Italien komen; de touwen uit Iberie; het hennip en jenever-hout van de Rhosne; en vorders alle nootwendigheden, hier toe vereiſcht, uit Landen daar het beſt valt. De voegen en naten, tuſſchen de planken in, wierden met loot gevult, en gedekt. Het geheele Schip was inſgelyks onder water met loot beſlagen. De bouts woegen tien pont en meer. Het wiert voltimmert in een jaar; en als 't half gemaakt was liep het af in 't water: anderzins de wyze zynde van ouds, dat de Scheepen volbouwt waren eer zy zee koozen. Het hadde drie groote ingangen; de laagſte leidde na de ſcheeps-bodem toe, nederdaalende met eenige trappen; de middelſte gaf ingang aan d'eet-zalen, en voornaame Koninklyke gemakken; door d'opperſte deur tradt men in der bootsgezellen en ſoldaaten kamers. Het voerde twintigh roei-rieten. Het beſloot in zich dertigh kameren, tot verblyf van man-volk, ieder met drie bedſteden. In het ruim, daar de maats aten, ſtonden vyftien ruſt-plaatzen, en drie afgeſchoten vertrekken voor gehuwde lieden, die hunne wyven by zich hadden. De vloer van 't Schip was van Moſaik werk, die Trojens wedervaren, brandt, beleggh, het paert, en andere voorvallen meer, verbeelde. (Steenſjes, nagels grootte, alzins geverft, en tot veelerley geſtalten by een gezet, noemt men Moſaik.) Op het bovenſte verdek ſtond een ſprek-huiſ, en wandel-dreef, die tot een bloem- en kruid-tuin gehouden wierd; welke tuin men wift te natten, met het water, 't geen in een loode

Schip't geen
Hiero bouwde.

bak

* Capittelen.

bak bewaart wierdt, door een koperen buis allengskens te laten zypen. Tegen 't boort aan zag men klimop, wyngaart, en andere groote heesters wassen, wiens wortels in groote tobbens geplant waren, en welker groente de wandel-dreef sloot, en tot een lustigen laan maakte. Een andere zaal, *Venus* toegewydt, droegh een vloer van louter Agaat, en ander edel gesteente, die men in Sicilie vindt: mitlgaders drie prachtigh opgeschikte bedsteden; het dak, en verwelfzel, wierdt gemaakt van Cyprus; de deuren van Elpenbeen, en Ceder-hout, gehaalt van den bergh Atlas; niets bleef ongeschildert; ja, alles wiert verricht na de beste konst, door de vermaardste werk-bazen. Nevens dees wellustige Venus-zaal stondt een kamer, voor de rust gekurt, daar vyf rust-bedden van bos-boom-hout in stonden; en aan de wandt zag men een uitmuntende Boekerye. Achter tegen de spiegel, binnewaarts, vertoende zich een uurwyzer, proef-stuk van een deftig meester. Voor op de boegh stondt de badstove, met drie kopere zitkommen, en vyf rust-banken. Na aan de bodem, op het onderste verdek, vonden de Scheeps-ampliciden hunne kamers, en verblyf-plaatzen. Alwaar de beest- en paerde-stallen dicht by stonden; welker leef-tocht, mitlgaders het reis-tuigh van de maats, tusschen de scheeps inhouden bewaart wierdt. By de voor-steven, onder de badstove, was een water-bak, die wel dicht gesloten wierdt, daar twee duizent Metretas, of twee-en-zeventigh duizent mingelen nats in mogt; gemaakt van berderen en linne doeken, met pek t'zaam gevoegt en gestopt: het water wierdt daar in geleidt door loode en steene buizen. Daar ontbrak ook geen visch-vyver, van binnen omringt met geflagen loot, en dunne houtse planken buitewaarts. Van wederzyds boort staken balken over 't water uit, daar ovens op gebouwt stonden, ook brandt-hout huizen, kokens, slyp-steenen, en diergelyke arbeit-winkels meer. Hier onder hongen yzere haken en prikkels, die men op de vyanden haar Scheepen werpen kost. Het Schips boort was in 't rondt bezet met beelden van zes cubiten, of negen voet hoog, daar de zuilen, die voor inhouden dienden, achter tegen aan quamen. Twee torens stonden achter op, ook zoo veel voor, vier in de midden, alle boven open, en met poorten of openingen verzien, om uit te werpen, zeer bequaam om tegenweer uit te bieden. Op d'overloop stondt een werk-tuig, vondt van *Archimedes*, welk steenen van drie hondert pondt zwaar uitwierp, en pylen, lang drie-en-

twintig voet, tot zes hondert voeten verre: dit gevaerte steunde op drie grove houtse stelten. Drie masten voerde het Schip, met drie rees, daar men haken, en yzere klooten uit wierp; het geene toen zeer ongemeen was, alzoo de Scheepen gemeinlyk maar een mast voerden. Een yzere wal besloegh het Schip rondtom aan d'uiteerste einden van 't boort, verzien met yzere handtgreepen, om de vyandt uit het Schip te keeren, en zyn scheepsboorden of touwen te nypen, als men streedt, om dus handt aan handt te kampen. Zestigh jongelingen, gewapendt van den hooft tot de voeten, hielden aan ieder boord steeds de wacht; en noch zoo veel in het middel-schip, by de mast. Vier mannen moesten altydt in de groote mast-korf, of mars, te star-oogen staan, twee in de fokke, en een in de bezaans-mars; die, des noots, daar mede tegenweer uit boden, met het werpen van vuur-potten, pylen, en steenen, aangebragt en opgehyt door jongens. Zy voerden op dit Schip altydt vyftien houtse, en acht yzere ankers mede. De groote mast was in Engelandt gevallen, daar in die eeuwte het zwaarste hout wies. Zyn pomp was een schroef-buis, die door een man gedraait wiert. *Hiero* (zoo eenige Schryvers willen) hadde dit Schip tot een last- of koren-drager doen bouwen, dat zonder riemen, maar alleen met zeilen door zee gong, daar hy twee duizent Hollandtse lasten in kon laden. Dit Schip van *Hiero* was gebouwt op de wyze (zoo de zommige willen) van een Schip met drie ordens riemen, en dat van zestig treffelyke timmer-meesters. De nagels, die daar in staken, waren van gehardt yzer. Daar lag een verdek op, 't geen met bepekt zeil-doek was beleggt, en de planken waren met loode platen overtoogen. Het wiert met witte touwen toegetakelt. De zyden buitewaarts waren met loode platen beleggt. Drie hondert konstenaren bereideden de stoffe. Onder het kostelyk sny-werk ('t geen dit Schip vercierde) was een *Atlas*, wonder konstig gewrogt. Op de marssen konden mannen geplaatst werden, om op den vyandt met steenen en pylen te wocden. Als dit Schip een maal van Syraculen na Alexandrien in Egypten voer, kosten 't met zyn toestel 3000 talenten, en wierdt verzelt met duizent en vyftigh visschers scheepjens: het was toen geladen met tien duizent aarde vaten vol Siciliaansche gezouten vis, en vleesch voor 20000 talenten, zoo de oude Schryvers melden. Van dit Schip zingt de Poët *Archilochus* aldus: *Qui ratis eximia inventor mortalis: eam qui Infractis traxit funibus in pelagum, &c.*

't Geen, geheel vertaalt, dus luidt: „Wie is de sterffelyke vinder van dit uitsteken-„de Schip geweest? wat hakkende bylen hebben dit zwaar werk gemaakt? en hoe zyn de balken aan de kiel vast ge-„hecht? Het magh vergeleken werden by den top van den bergh Aetna, of de Cycladische eilanden, rondtom welke de golven van de Aegaeische zee slaan. Aan beide de zyden staan de muuren even wydt van malkander. Hebben de Reuzen dit werk tegen de Goden uit-„gemaakt? Zyne bewolkte hooge toppen raken aan de Sterren. Het heeft drie-„voudige borstwapens van binnen. Het anker-touw is even als die daar *Xerxes* de twee stranden van Sestus en Abydon mede t'zaam knoopte. En de letteren, aan die zware zyden ingesneden, ver-„klaren wie dat moeijelyk Schip heeft kon-„nen doen voort zetten; deeze wort *Hieron* genaamt; waar mede hy de vette vruchten van Grieken-landt, en alle de geschenken van Pontus eilandt zoude voeren; een Griek, een Siciliaan. O Koning *Neptunus*! draagt doch zorge, in de blaauwe zee-golven, voor dit twyfelachtige Schip. *Phoenix* crvondt een middel om dit Schip in het water te brengen: hy deede de grondt onder het Schip, tot aan de strandt toe, uitgraven, tot de diepte van vyf ellebogen, daar hy een grontslag van steen in maakte, en waar op rollen geleght wierden. Andere zeggen dat hy slechts een graft groef, en het water daar in deede loopen. *Hieron* schonk dit Schip aan *Ptolemeus*.

Scheeps-
bouw in
Egypten.

D'Egyptische Koningen hebben altyds de Scheeps-bouw zeer beyvert: en *Philadelphus* overtrof alle Vorsten daar in. Zyne grootste Schepen voerden zeven-en-dertigh rey roeijers. Twee zyner Schepen hadden twintigh riem-dreven, elf met twaalf, en negen met veertien riem-rangen. Zeven zyner Schepen gongen t'zee, en wierden voort geroeit door zeven-endertigh riem-slagen, zes van vyf, en zeven-tien van vier: nevens het dubbelt van twee en drie roei-rey Schepen. Vier duizent lichte Scheepjens, zonder meerder getal van riem-dreven, braght hy te water, om d'Eilanden t'overrompelen.

Getal van
Scheepen die
Philadelphus
bouwde.

Ptolemeus (zoo zommige willen) deed een Schip maken, lang 400 schreden, ieder schrede op 5 voet gerekent, wydt 30 cubiten, een cubit op anderhalf voet gerekent, hoogh 50 cubiten. Volgens *Salmafius* was dit Schip langh 100 x voet; maar volgens *Meiboom* alleen langh 100 x x voet. Het verschil spruit uit de onkunde van de schreden, welke van zommige voor

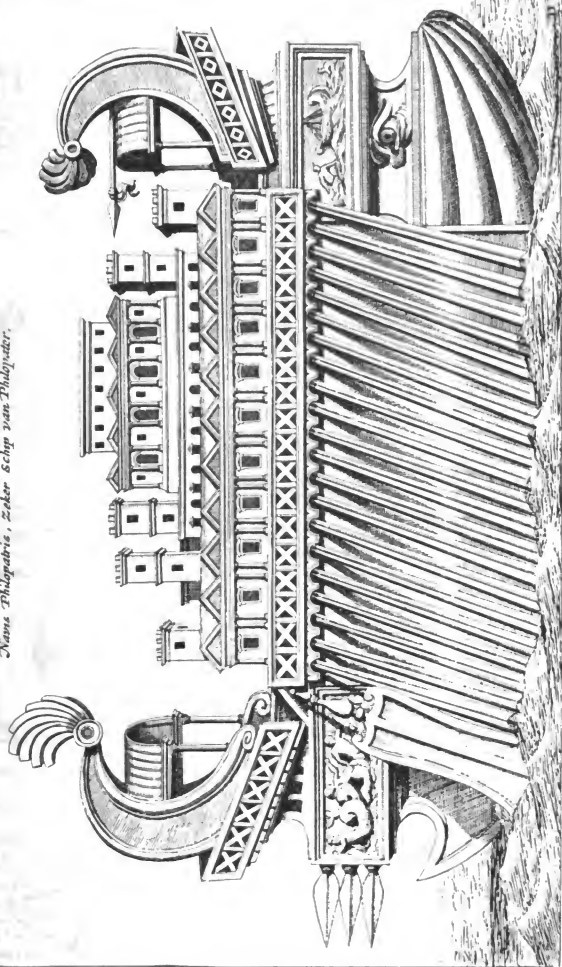
2 voet groot, en van andere voor ander-half, min en meer, genoomen werden: doch ziet *Solinus* en *Heron*. hier over wyders.

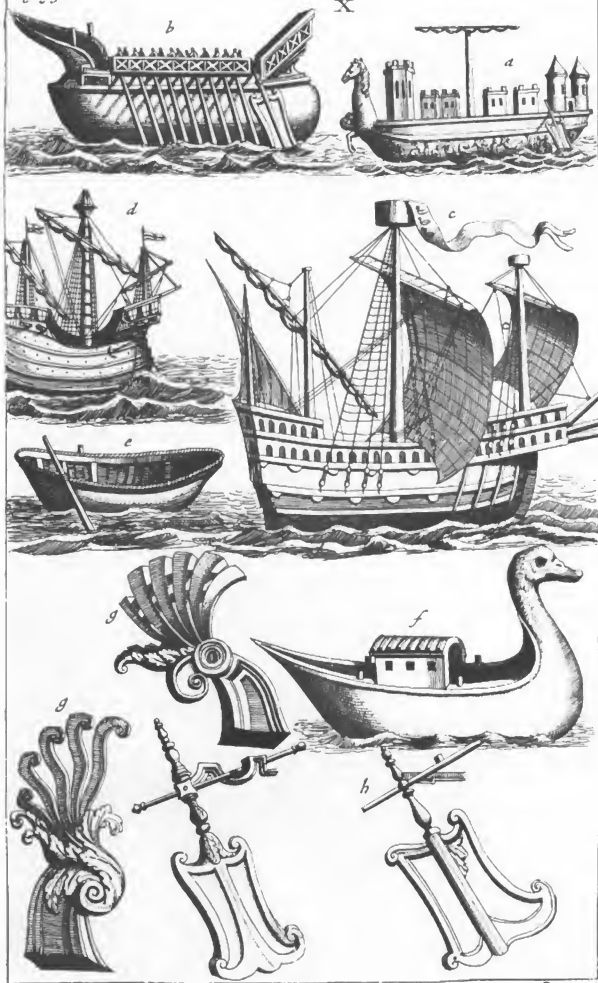
Aan de plaat, onder letter X, ver-„toont A een Tooren-schip, na de oude wyze, gelyk zulks afgetekent is uit zekere ingesneden langwerpige Medalie, by my berustende: aanmerkelyk is daar aan de mast, met het opgebonden zeil aan de rec. De letter B verbeeldt een *Biremis*, of twee riem-rey Schip, gevolgt na oudt marmel. C is een Schip, 't geen geschildert staat aan 't houtte welf van de Kerk te Diemen, buiten Amsterdam, welk welf is gemaakt in 't Jaar 1500; zoo dat men ongetwyffelt te diert tydt de Schepen hier ter Stede dus mede heeft gebouwt: aanmerkelyk zyn daar aan de mast-korven; de twee bezaans; het voor-en-achter-kasteel, de houten die in stede van een galjoen vooruit steken; de kortheit van de masten; het genaay der zeilen, waar van de kleeden dwars tegen elkandre aan staan, 't geen ik geloove sterktens halve gedaan is; gelyk ook het gestel der ribben, die buitewaarts, van boven na beneden toe, over de berg-houten zyn geleit; en de doppen, die de buiten balken vast houden. Deeze Kerk is zeer oudt: men vindt daar, in zeker glas, onder een geschildert doots-hoofd, het Jaar elf honderdt en zes-en-dertigh ver-„toont, op deeze wyze, 1500 x 136. zoo dat de Kerk ten alderminsten al van die tydt af heeft gestaan. De figure by letter D vinde ik in een oudt geschreeven Spaansch boek, getekent in den Jare 490. waar uit besluite, dat men toen in Spanje dus heeft gebouwt. E is het Schuitje *Monoxylon*: het is van takken t'zaam gevloghten. F is een Zwaan-schuitje, daar de Ouden mede uit voeren om zich te verlustigen. G zyn *Aplustria*, of ciersfies, daar de Ouden de Schepen mede optooiden. H zyn Roeren.

Door bevel van *Kajus* wierdt een Schip uit Egypten na Romens oever, Ostia, gevoert, geladen met hondert en twintigh mudden linzen, tot ballast. Dit Schip, zeggen andere, voerde voor ballast wel elf hondert mudden linzen. Men zegt mede, dat dit Schip de grondslag maakte aan den tooren Pharus buiten Romen, die by nacht aan de zeevatende licht verschaft; en dat de drie haven-toorens daar op wierden gestelt. Het was van dennen-hout gemaakt, en gebruikt om een steene Naaldt uit Egypten na Romen over te voeren: welk werk afgedaan zynde, wiert het gezonken. Het praalde met drie groote too-

rens,

Navia Philopatri, Zeker Schip van Philopater.

rens, en slopte de haven schier, wanneer het ten tyde van *Cleandrus* gezonken was. *Archimedes* zong een lof-dicht ter eere van den stichter deezes werks: waar over de Koning hem met eenige duizent lasten konen beloonk.

Het Schip dat den *Obeliskus*, of Naalde, ten tyde van *Constantyn*, over bragt, wiert van vyf hondert roeijers voort gevoert.

C. Caligula bouwde een Liburnisch lang Schip van cederen-hout, met een spiegel van edel gesteente, en zeilen van fyn konstig beschildert dock. Men zag 'er water-baden, wandel-dreven, en eet-zalen in; ook vruchtbare boomen, en wyngaarden, door de Keizer onder ruitende, zich, by 't geluidt van snaren-spel, langs de kusten van Campanie liet voeren. Hy deed een brugh van Scheepen maken over de zee, lang 4000 passen, van Misenen tot Puteoli, en reedt daar by nacht over, zeggende, dat hy de zee zoo wel by nacht als by daagh berydelyk wilde maken. Om licht te hebben op de zelve, liet hy aan de oevers alom groote vuuren aanstekten.

Xerxes deedde insgelyks tusschen Sestus en Abydon in Thracien een brug, omtrent een myl lang, leggen, daar zyn volk tegen de Grieken over trok. Deeze *Caligula* bouwde Scheepen, daar hy veelverwige zeilen op zette, met achter-hutten van cederen-hout.

Tyrus, in 't dertiende gesprek, spreekt van een Schip, *Phoenix* gheten, 't geen van Egypten na Trojen voer, dat zeer wydte en lang was: hier op stondt een Koninklyk palcis: men zag daar badt-stoven en wortel-plaatzen in. Om dit Schip te plaatzen was een byzonder dok of haven gebouwt, daar het als een vruchtbaar eilandt lagh, want daar stonden verscheide vrucht-boomen op.

Julius Caesar behaalde een Schip op *Pompejus* te buit, welk op zyn verdek met groene doorn-heggen, en vruchtdragende boomen bezet was, daar d'appelen ryp aan hongen.

Lucullus deedde een *Triremis*, ofte drie riem-rei Schip, timmeren, daar in men, gelyk als in een loop-baan, jagen en rennen konde.

Dionys de Tyran wierdt in een Schip achterhaalt, wanneer hy uit Sicilie vlugte, 't geen elf hondert mannen droegh.

Plutarchus, in zyn *Demetrius*, beschryft twee Scheepen, gebouwt om steden te bevechten die aan zee leggen. Deeze *Demetrius* was zeer scheepryk, en prachtig in het bouwen van zyn Scheepen: stelde daar twee of drie reien riemen op. Hy bestreedt *Ptolemus* met hondert en zeventig

Scheepen, en keerde overwinnaar binnen Cyprus. Met drie hondert Scheepen toog hy op tegen *Cassander*, Koning der Macedoniërs, en verdreef hem uit de zee, tot aan de Thermopylen toe.

Uit Egypten scheepte eertyts een Schip over na Trojen, gevoert by den Oppreheer van Fenicie: het was boven mate wydte; voorzien van alle toefel die men in een Hof heeft: 't scheen een vlottend eilandt te zyn wanneer het ter haven uit gong: goudt of zilver was daar niet aan gespaart; nochte wellust-winkels, als in een dertele stadt, ontbraken daar niet: het wiert steeds beroekt met reuk-werk, om van een goeden geur te zyn. Welke overdaadt van geen gebruik is, als slechts tot Koninklyke pracht. Een Schip, zoo als *Seneca* in zyn zes-en-zeventigste brief het vereischt, is waerdiger als Scheepen met al dees optooijerye. Een goet Schip (zeit hy) is niet het geene welk met schoone verwen beschildert is, noch het geen een zilvere of goude neb heeft, ofte wiens scherm-godt gesneden is van elpen-been, of ook niet het geene met Koninklyke waaren gevuldt is; maar 't is een hecht en dicht Schip, wiens naden het water sweeren, en 't welk zyn roer geboortzaamt; de baren wederstant niet, snel en winnigierig is.

Als men oulinx lichte Scheepen te water bragt, wierdenze op rollen gezet. Onder zwaare Scheepen bragt men versich gedooode beeste-vellen, en ruggen, om des te beter te gelyen in het afloopen.

Archimedes ervondt een werktuig, daar mede hy Scheepen, van wat zwaarte zy ook waren, met weinig arbeidt, te water bragt: ook daar hy Scheepen, die te water lagen, mede aan greep, en op het landt haalde: 't geen zynen landtslieden, in krygs-tyden, zeer te stade quam. Het bestondt uit veele hevels en jukken, op een gezet, zoo *Schefferus* en *Besson* gevoelen; by wien d'afgebeelde gestalte te zien is. Maar van wat stoffe dit gereedschap zy geweest, blyft my verhoopen, naar dien ik geene kenne die styf genoeg schynt te zyn om in opgegevene gestalte de grootste zwaarte te tillen.

By *Levins* vindt men, hoe ten tydes Punischen krygs zich een Schip in de wolken verতোonde.

Die van Karthago lieten hunne Scheepen over levendige menschen afloopen, welke zy onder de kiel, zy aan zy, neder deden leggen, om des te gladder voort te glippen; doch hier toe wierden geene als misdadige en overwonnen gedoemt. Als zy Scheepen verre over landt wilden voeren, hievenze die op, en staken lange sleden onder de kiel, daar men beestten voor

Hoe men
Scheepen des-
de afloopen.

spande, die met hulp van een menigte menfchen, welk in zeelen nevens het Schip gongen, de zelve voort trokken: ook wierdt de wegh geplaveit, en befmeert.

Augustus en *Caligula*, wanneer zy zegenpraalden, deden in dezer voegen veroverde Galeien, over landt, ten pronk na fleepen.

D'Argonauten, zegt *Apollonius*, droegen hun Schip zelfs over de hoogfte berggen heen: doch indien zulks gechiedt is, moeten zy noodwendigh het Schip gefloopt, en de stukken, op beesten geladen, over gevoert hebben, gelyk *Semiramis*, en *Alexander* dedten.

VIERDE HOOFSTUK.

Scheepen, om hun zonderlyk gebruik, in ongemeene aanmerkinge.

Overblyf-
zelen van
d'Arke in
ahting ge-
houden.
Josephus
lib. 1. cap. 6.

Nochs Arke, en d'overblyfzelen daar van, zyn althans in grootingh gehouden geweest. *Josephus* getuigt, dat men ten zynen tyde daar noch groote brokken van vondt in het Armeniſche gebergte, of in 't landſchap *Cæron*. *Berosus* ſpreekt daar aldus van: *Daar zyn noch overblyfzelen van dat Schip in Armenien, op den berg der Cordiers; van waar veele het afgekrabt bars her af brengen, 't geen hen een artzeny verſtrekt tegen vergift.* Het gebergte daar de Arke zich ter neder zette, wert inſgelyks het Gordiſche, Gudiſche, of Corcyreſche gebergte geheten. De Arke (volgens *Jonathan*) ruſtede ter zevende maandt op het gebergte *Kardon*. *Epiſtaphanius* ſchryft, dat naar de Zondtvloet de Arke ſtondt in 't gebergte *Ararat*, tuſſchen de Armeniers en Cardiaëen, aan den berg *Lubar*. *Onkelos* noemt deezn berg *Kardu*: andere *Karud*. Het Gordiſche gebergte was aan de rivier *Tigris* in Armenien gelegen, volgens *Plinius*, *Xenophon*, *Strabo*, en anderen. De oude Arabiſche en Hebreeuſche Schryveren weten bondigh van oude overblyfzelen der Arke, op dit Gordiſche gebergte, te ſpreken, als by *Bocharius* te zien is. Het Gordiſche gebergte lagh zoo te midden in tuſſchen Armenie en Aſſyrie, dat men 't nu in dit, en dan in dat Ryk te leggen ſchreef. *Willem de Rubruquis*, in zyn Reis-befchryving van Tartarie, gedaan op bevel van *Lodewyk de Heilige*, Koning in Vrankryk, omtrent voor vier hondert jaren, zegt, dat aan d'Araxis, en by de ſtadt *Naxuana*, twee bergen zyn, met naame *Majis*, daar de Arke zich op neder zette: en dat het ſtedeken *Cernaimun* zyn naam draaght van de acht perſoonen, die door de Arke behouden bleeven; want *Cemen* is op 't Hebreeuſch acht gezeght. *Nicolaas de Damascener* meldt in zyn zesen-tnegentighſte boek, hoe in Armenien een groote berg is, *Baris* genaamt, aan wiens toppen d'Arke ſtiet, en bleef ſtaan: alwaar het hout ook zeer langen tydt be-

Eufchiuſ.
Bacharius.

waart geweest zoude zyn. Volgens *Mozes*, ſchryver der heilige Wet, zette d'Arke zich op het gebergte *Ararat* neder, hedendaags van d'Armeniers *Meſſina* geheten, *Agri* van de Perſianen, en *Subeſlahn* van d'Arabiers, die in hoogte de *Kaukaſus*, en 't ander gebergte daar herom, overtreft. 't Is een zwarte en zeer rouwe klippe, zoo wel des zomers als des winters met ſneeuw bedekt; van 't Kaſpiſche meir twaalf mylen af gelegen. Armeniers en Perſianen houden beide ſtaande, dat daar noch heden brokken van d'Ark, t'eenemaal verſteent, op te vinden zouden zyn; maar de toegang tot den top deezs berghs is onmoogelyk: aardbeving heeft de wegh opgedolven: men vindt, wel drie mylen van de punt, afgryzelyke ſpitzen en ontoegankelyke dalen. Van den berg *Ararat* ſpreken de Sybillen (wiens trouw doch by veelen is verdacht) aldus:

*Aſſurgit Phrygia mons quidam in ſinibus atrae,
Arduus altipetens, Ararat quem nomine dicunt, &c.*

Dat is:

Daar ryſt een zek'ren berg in 't zwart Phrygiſche landt,
Met name *Ararat*, welk is van hoogen ſtand, &c.

Dit gebergte ſtaat by de oude Schryveren mede met de naam van *Celene* bekend; daar van zeer veel is verdicht, als te zien is in *Ovid. Faſtor. 4. Virgil. lib. 3. Aeneidos*. *Ptolemeus* zegt dat dit een berg in Galatie zy geweest, anders *Taurus* geheten. *Livius*, in zyn eerſte boek, zegt, dat *Celene* de hooft-ſtadt was van Phrygien, gelegen op een hoog gebergte. Het zyn de Scyten die van oudts het landt rondtſom 't gebergte *Ararat* hebben bewoont; welke, zoo als by *Juſtinus* te zien ſtaat, voor gaven, dat hun landt het oudſte van alle andere landtſtreken was; want het nimmer van water was bedekt, of 't was altydt het eerſte droog en ontdekt. *Mela, Chryſoſtomus, Aratus en Iſidorus*, tellen 't gebergte *Ararat* onder de bergen van Armenien. De ſpraak die de oude inwoonders van 't gebergte *Ararat*,

*Strabo.
Lucanus.*

Lib. 1.

Ararat, of *Cordie*, spraken, houdt *Strabo* dat ten deele Arabisch is geweest. *Corcur* is op 't Arabisch een lang Schip gezeagt; waar van deeze volken hunnen naam van *Cordiers* schynen behouden te hebben, alzoo de *Arke* zich daar eerst ter neder zette. Het woort *Bari* is op 't Arabisch uitgang gezeagt; met welke naam de bergh *Ararat* by veele Schryveren staat bekennt, om dat *Noach* daar uit de *Arke* gong. *Oliarius*, in zyn Reis-beschryving, zegt, dat d'Armenische Christenen, tot *Schamachie*, hem een kruis vertoonden, lang een half elle, 't geen zy zeiden van *Noachs Arke* gemaakt te zyn. De plaats daar d'*Ark* rustte, en *Noach* de deure opende, wierdt by d'Armeniers *Apobaterion* genaamt, dat is gezegt, plaatse des uitgangs, zoo *Iosephus* getuigt. *Iosephus Gorion* verstaat door 't geberghte *Ararat* het geheele landtschap *Iberia*, en dat deel van *Scythia* 't geen legt van 't Armenische gebergte, en de poorten des *Kaukasus*, tot aan den *Tanais*, en het *Mootische* meir. *Ararat* wordt mede enkelyk in de heilige Schrift voor het Armenische gebergte genomen. *Hieronymus* wil, dat de *Arke* in *Armenie* by *Araxes* heeft gestaan: *Ararat*, zegt hy, is een veelveldig landtschap, daar de vliet *Araxes* door vloeit, van groote vruchtbaarheid, aan de voet van den bergh *Taurus*, die tot daar toe uitstrekt. Derhalven is de *Arke* niet in 't algemeen aan de bergen van *Armenie* blijven staan, die *Ararat* genaamt zyn; maar wel byzonderlyk aan de hoogste bergen *Taurus*, de welke hangen over de velden *Ararat*.

Groote eerbiedt bewees men aan het Schip *Argo*; ja zoo, dat men ten tyde van *Martialis* tot *Romen* noch een stuk daar van bewaarde, en eerde, als iets heilighs, ter gedachtenisse van de helden-daden, die *Iason* daar mede uitgerecht hadde, met het halen van 't gulde Vlies, de *Zee* van roovers te zuiveren, en andere dappere daden meer.

Het oudste geheiligde Schip, daar men in de wereldtlyke gedenkschriften van leest, was een *Galcy*, *Theoris* genaamt, met dertigh riemen, en een malt van tien vadem hoogh; waar in *Theus* na *Delos* voer, om *Godt* te smeeken, en beloften te doen, eer hy den togt tegen de *Candioters* aanvang, welke een groot getal *Atheensche* burgers tot gyzelaars, of pantsmannen, hielden, in verzekering der schatting, daar zy d'*Atheners* toe gedwongen hadden, aan hun jaarlyks te betalen. Na dat hy dan den vyandt geslagen, de stad gewonnen, en een goede vrede getroffen hadt, dwingende de *Candioters* tot belof-

ten van nimmer oorlog die van *Athenen* te zullen aan doen, voerde hy zyn landtslieden, de pantsmannen, na het vaderland toe, en wiert te *Athenen*, in volle pracht, met toejuiching des volks, binnen gehaalt. Na zyn doot is het lichaam *Apollo* toegewydt, en in den *Tempel* ten pronke gestelt. In dit Schip, 't geen anders *Delium navigium* wierdt genaamt, zegt *Pluto* dat *Theus* veertien mannen nevens zich van *Creta* behouden over voerde; waar voor hy aan *Apol* te *Delos* een jaarlyks geſchenk beloofde te doen. *Herodotus* wil, dat dit Schip maar vyf paar riemen voerde. Namaals wierdt jaarlyks liet Schip *Theoris*, cicrlyk toegetoit; na *Delos* gezonden, om *Godt Apol* offer en dankzegging toe te brengen. En zoo lang ook dit Schip uit was, wiert niemandt te *Athenen* ter doot verwezen. Hier om wierdt *Socrates* leven verlengt, en men dorst hem niet dooden, terwyl dit *Zegen-schip* op reis was. Het Schip wierdt eeuwigduurend geschat: op de minste kruk, of quetzing, geklust en hermaakt: en zoo behouden, tot dat *Demetrius* een einde van d'*Atheensche* vrye Staat maakte. Maar *Plutarchus* en *Pausanias* willen dat dit Schip geheiligt was ter geheugenisse van *Theus*, als hy overwinnaar weder keerde, over de zegen, behaalt van den gedooden *Minotaurus*. En op zoodanigen dagh, als het Feest van dit Schip wiert gehouden, moght niemandt gevangen werden.

Men heeft, zoo eenige willen, jaarlyks een Hooghtyd tot *Athenen* geviert, ter gedachtenisse van het stichten der zelve stad, als dan wierdt een Scheepken alom door de stad gevoert, met groote pracht, en het wierdt aan den *Tempel* van *Pallas* vertoont, en op de *Areopagitische* plaats ter rust gestelt. Doch andere Schryvers meinen, dat het omvoeren van dit Schip geschagh ter gedachtenisse van de zegen, die zy op *Xerxes* te scheep hadden behaalt: Of liever, ter geheugenisse van haar behoudt, als zy de stad verlieten, en zich alle te scheep begaven, na den raadt der *Godtsprake*.

Paralon was noch een ander Schip t'*Athenen*, 't geen nimmer te water quam als om eenige *Godtsdienst* te verrichten. *Paralon* bequam zyn naam van den heldt *Paralus*.

De *Elcufinen* hielden geheugenis van het Schip van *Ceres*.

De *Leuniers* vierden een Hooghtyd van het geheiligt Schip, in 't onderzoeken der schelmen, om die uit de stad te verdryven.

In *Delos* maakte men feestelykheden, met

Lib 6

Paralon, heilig Schip

met vuur in een Schip te ontfleken, en te bewaren; hebbende het vuur des avondtmaals te lande uitgedoofd, en de zuivering van 't geheiligd vuur gedaan zynde, gaven zy dat, uit het Schip, aan alle die 't begeerden.

Antigonus, na dat hy de vloot van *Protemeus* verfloegh, wyde het Schip, daar hy op gestreden hadde, den Goden toe.

Salamine, een gewydt Schip.

't Schip *Salamine* was mede heilig, en in groote achting, om de daden, die zeker man, van wien het zynen naam droegh, daar op uitgericht hadde. Het Schip *Salamine* wiert nimmer (zoo men *Thucydides* geloof magh geven) gebruikt, als om den genen te halen die voor Recht geroepen wierden.

Te recht werdt met verwondering gesproken van *Semiramis* vloot, die uit twee duizent Schepen bestondt, welke altemaal over landt op de rugh van kemels gevoert wierden.

Een Schip van koper dat wonderen dedt.

Te *Byzantium*, nu *Constantinopolen*, stondt omlinx een Schip van koper in de Kerk, 't geen dusdanigen kracht wierdt toegelichreeven, dat, als het eenmaal ontredt was, geen Schepen de haven in konden varen, gelyk *Zonorus* verhaalt; het onweer bezadighde niet voor het koper was vermaakt, en het Schip in voorigen wezen gebragt. Dit viel voor onder Keizer *Anastafius*. Eenige zeggen, dat dit kopere Schip elders in de stad, onder de voet van een koperen Fortuin, die in een vrouwlyke tronie, of aanzicht, was verbeeldt, stondt; en op dat men zeker weten moghte dat het onweer uit het schenden van dit Schip ontstondt, en weder stilte als men het hermaakte, wierdt daar meermalen een proef van genomen.

Cesar Othavianus heeft een geheele vloot Schepen over de *Peloponnesche* engte doen voeren, by winter-weer, d'onstuimige zee schouwende over te varen, zoo *Dion Cassius* getuigt.

Aan Isis werden Schepen geoffert.

D'Egyptenaren offerden jaarlyks een Schip aan de Godinne *Isis*, by stil en goet weer, in de maandt van Maert; 't geen, zoo *Herodoot* getuigt, van doorn en riet gevlogten was: de achter-steven was ront, en de voor-steven stak lang voor uit, alom met heiligkeit beschildert. Des zelfs achter-steven gong rondt op, en was rykelyk vergult: de kraan- en beting-balk waren van louter gout. Op de neb, die lang voor uit stak, stondt het beeldt van de Godinne. Uit den mondt van een kuifchen Priester wierden in 't offeren veele gebeden gestort: dezze hieldt een heilige toorts in d'een handt, en in zyn andere, offer-pap, van zwavel en eyers, t'zaam geklenst. Dit

alles geſchagh om de Godtheit te verzoenen, en een voorſpoedige toght met *Charons* boot af te ſmeken.

Van een papiere Scheepken, jaarlyks aan *Isis* op zeker Feest geheilicht, ziet by *Calpurnius* in 't breedte.

Die van het eilandt *Lemnos* verzoenden alle jaars met hunne Goden, over zekere giuwel-daadt, by de vrouwen tegens de mannen begaan. Het vuur wierdt dan op het eilandt uitgebluscht, en, na gedaane Godtsdienſt, met een Schip van *Delos* weder over gebragt. Zoo het Schip quam te landen eer de verzoening ten einde was geloopt, moeft het af houden; en het vuur wierdt niet uitgedeilt voor de gantsche Godtsdienſt geëindigt was.

Die van Lemnos haalden jaarlyks het vuur van Delos.

Omtrent de rivier *Ruſſane*, in *Moscouen*, welke in de *Wolga* ſtort, is een kleine ſtroom, die uit de *Don* zyn oorſpronk heeft, inſgelyks in de *Wolga* uittortende; hier door plegen de *Kozakken* (gelyk verhaalt wert) voormaals, uit de *Zwarte zee*, en den *Don*, of *Tanais*, met kleine Roofbooten, op de *Wolga*, en zoo tot in de *Caſpiſche zee* te komen rooven: 't geen hun nu belet is, alzo de *Moscouiten* op de mondt van dit riviertje, aan de *Wolga*, een ſtedeken, *Kamous* genaamt, gebouwt hebben, tot weering van deeze *Kozakſche* roovers. Hier om hebben de zelve *Kozakken* *Barken* gebouwt, die zy wel zeven mylen verre, op rollen, over landt voeren, en komen zoo echter in de *Wolga*. Deeze vaartuigen zyn ſlechts uitgeholde boomen, die hoogh opgebouwt, en boven wydt uitgezet werden, welke zy ſtevigheit geven met ſterke blokken hout wederzydts aan te binden. Zy verdienen, om dit zonderling gebruik, mede in ongemeene aanmerkinge genoomen te werden. Doch zommige willen, dat die ſtroom, niet wydt van de vloet *Ruſſane*, nooit dervoegen in de *Wolga* heeft gevloeit, dat 'er vaartuigen zouden konnen hebben door varen; maar darze zeer droogh en niet vaarbaar is: en dat de *Kozakken* althans hunne Booten over landt hebben gevoert, als zy uit de *Don* in de *Wolga* hebben willen over ſteken.

Dat men van oudts vaartuigen over landt voerde, ſchynt een gemeene zaak geweest te zyn; want de ſtadt *Pola*, in de *Venetiaanſche Golf*, zyn naam, zoo men zegt, behoudt van een *Colchis* volk, dat uitgezonden was om de *Argonauten* te vervolgen: het welke, de zelve niet hebbende konnen betrappen, noch wetende waar zy belandt waren, een eigen ballingſchap aanvang; want *Pola*, in die ſpraak, ge-

gebannen volk is gezegt. Deeze dan den Donauw op varende, die van oudts *Ister* geheten was, noemden zy deeze lantstreek na de riviere van waar zy quamen, *Istria*: hebbende, na dat hare vaartuigen tot aan de Adriatische zee over landt gevoert hadden, zich ter neder gezet in Pola, daar zy gezeilt quamen. *Vid. D. Spon, in zyne Grieksche reis beschryvinge.*

't Schip van
Magellanus
in waarde
gehouden.

Te Sivilien is het Schip, 't geen *Magellanus* voerde, in groote waerde gehouden geweest: het wiert, met groote pracht en pronkerije, omhangen met groente, ter haven in gebragt: en jaarlyks, een gerui- men tydt herwaarts, verdubbelt en ver- stelt. Men las 'er deeze Latynsche vaczen achter aan:

*Prima ego velivolis ambivi cursibus orbem,
Magellane novo, te duce ducta freto.
Ambivi, meritoque vocor, victoria; sunt mi
Vela ala, pretium gloria, pugna mare.*

Die dus op Duitfch luiden:

Ik was het eerste Schip, 't geen d'Aardkloot liep in 't rondt,
Door *Magellanus* geley, die nieuwe wegen vondt.
Het zeil my vleugels gaf: te rechte heet ik *Zegen*.
Myn strydt dat was de Zee: voor loon roem heb verkregen.

Ook dat
van Draak.

Wanneer *Draak* d'Aardkloot mede om gevaren, en groote schatten tot buit op de Spanjaarts in de Zuidt-zee behaalt hadde, bewees men hem en zyn Schip, in Engelandt, zeer groote eer. Hy wierdt als overwinnaar verwelkomt, en het Schip te Depford in een aanzienlyke plaats vertuit. Tot Oxford vindt men heden in de gemeene Boekerye een houten stoel, gemaakt van dit voornoemde Schip, daar achter eenige rym-regels op gesneden staan, dus by my vertaalt:

De kar, die, trots de Zon, den Aardkloot omme-
ree,
Het wys en heilzaam Schip, komt vreedig hier ter
ree:
't Verandert van gestalt', den grooten *Draak* ter
eer,
En zet tot Oxford zich in Pallas huis ter neer.

Vandetogt die *Draak* deede ziet by *Candemo*, Engelsch Schryver, in zyn Boek *Annales rerum Anglicarum*.

Parte 1.

De Turf-pont, daar Breda mede gewonen wiert, heeft lange jaren te pronk ge- legen.

Scheepkens te hangen aan balken van Kerken, en huizen, is oulinx de wys ge- weest. Hier uit kan men oordeelen van de veranderlyke gestalte der Scheepen, naar verloop der tyden.

By Damme, in Vlaanderen, diep in 't landt, vindt men aan een balk een Scheeps- tekening, met deeze woorden:

Als deeze balke wiert geleit,
Zag men hier een Kraak zinken, zoo men zeit.

Een gewis teiken dat het landt aldaar toe, en de zee afgenomen heeft.

Gelyk op heden noch tot Haerlem in de Kerk de afbeelding van het Schip ten toon hangt, 't welk op het Jaar 1190, onder beleit van *Willem*, jongste Broeder van *Dierik*, de zevende Graaf van Hollandt, te

Damiaten de haven opende, met een zaag onder aan de kiel, die de yzere ketting scheurde, daar de zelve mede gesloten was.

Zeker oude Schryver (waar van de bladen ongedrukt, in de Boekerye deezer Stadt beruften), in den Ja- re 1228, is het Heiligh Landt, 't geen weder in handen der Ongeloovigen was ver- vallen, met een zware heitoght bestormt, daar de Hollanders zich wonder wel in droegen. Om den toorn, die aan zee te Damiaten lag, te winnen, hadden zy twee zwaare Koggen opgebouwt, die zy aan elkander wisten vast te hechten, zoo dat het een eenig werk, en een zwaar kasteel, of dryvend blokhuis, scheen te zyn: boven vier wel gewangde masten, die daar op stonden, was een vierkant storm-huis, of kasteel, getimmerd, van dikke balk-plan- ken, kruiswys gelegd, en met leder over- trokken, om het vyandtyke vuur, pylen en stoenen, te wederstaan, 't geen, als men voght, nat gemaakt wiert: hier hong een lange brug, of ladder, by neder, die, als men hem oprechte, en uit stak, 45 voet over steven quam te steken. De vyandt gong dit werktuigh met het Grieksche vuur, en de stormers met ongebluschte kalk te keer, 't geen de Hollandfche scheepelingen met water, daar edik en zant onder geklenst was, verdoofden. En niet tegenstaande het gevaerte eindelyk in den brandt raakte, zoo lieten zy de ladder op den toorn vallen. Het was een heldt van Leiden die zich het eerste verfloute daar

*Vid. Webe-
low, Gesla-
dei per Fran-
cor. Ook Sa-
mutus.*

*Vid. Vbbu
Emm. lib. 8.*

over op het Slot te springen, die van *Hajo*, een Vries, gevolgt wiert; terwyl men onder uit het Schip, van waar mede een brugh tegen 't Slot aan was gelegd, de onder-deur met hamers en bylen opende. Zoo voer als achter uit, tegen het Slot aan, waren deeze Kog-scheepen zeer sterk ver- tuit. Daar na wiert, (meldt deeze zelve Schryver) in 't winnen van Damiate, een brugh op vier kleine Koggen gelegd, waar over men alzins de muuren van de stad bestormde. De ketting, die de haven van Damiate sloot, zeght men vyf voeten dik

ge-

geweeft te zyn. Het kasteel *Albacia* wiert op deeze togt den Saracynen, door de Hollandtsche Scheepen, insgelyks ont-nomen.

Duilius opende aldus mede de haven te Syracusen, welke met een ketting geslooten was.

In het Jaar 1513. quamen de Venetianen insgelyks met dertien gewapende Galeien voor de haven van de stad Ptolemais, die met een ketting geslooten was, welke zy verbraken, en daar vyf en twintig Scheepen van de Genuezen verbranden.

Die van Alkmaar hebben een afbeeldzel van het Admiraals Schip deezer Staat in haar groote Kerk, op het koor, te pronk gehangen, met Lof-dichten op het zeil geichreeven, ter eeren den nooit volprezen heldt *M. de Ruiter*, met wiens naam het Schip by hen wert genoemd.

Tot Duinkerken in de Kerk hangen twee geheiligde Scheepen, zeer aardigh van bouw, na den ouden tydt. Ook zoo tot Brussel, van den Jare 1600. Noch vindt men 'er zoo een tot Mechelen, in de Lieve Vrouwe Kerk, 't geen mars boven mars voert, en een vast vliege-net zonder gaten: het hout voor scheens is hoog, en in een gepent, daar wapens op gechildert staan: heeft hooge bedekte storm-huizen, achter en voor kleine schiet-gaten. Deeze alle zyn ter eeren van dees of geene Heilig opgehangen.

Het grootste Schip, 't geen heden in Europa wert gevonden, houdt men te zyn in Zweeden, de *Kroon* genaamt, 't geen over de hondert en twintig stukken voert, en 700 of 800 man: is konstigh, kostelyk en hecht gebouwt, troztende de beste maakzels (na men my bericht) die elders gevonden werden.

Als *Dionysius* over *Dion* zegen hadde bevoeghten, zondt hy een Schip vol geschenken aan *Jupiter* te Delphos, 't geen van de Athenienfers wiert gerooft.

Toen by oudts de pest tot Romen zeer grazeerde, zeiden de Godts-tolken, dat de sterfte niet zoude ophouden, voor en aler *Esculaap* na Epidaurus te Romen was gevoert. Dit geschag, en het Schip, 't geen een hol hadde niet ongelyk met een dikken Draak, wiert geheiligt, na dat de pest over was: en men bouwde *Esculaap* een Tempel ter eeren op het Tyberische eilandt. Maar om dat het geheilighde Schip van hout was, en niet aldyts kon duuren, vormden de Romeinen het eilandt, daar de Tempel op stondt, tot een Schip, na de gelykenis van dat geene 't welk *Esculaap* overgevoert hadde; daar noch heden overblyfzelen van te zien zyn.

En het Schip
werd in steen
verbeeld.

Het Schip daar *Saturnus* mede in Italien quam, is lang voor heiligh bewaart. Ook dat Schip, waar mede de beelden van de Moeder der Goden overgevoert waren.

Opmerkens waerdig zyn alzulke Scheepen geweest die de Oude voor Merkten, Tempelen, Hoven en Wandel-plaatzzen hebben gebruikt.

Wanneer *Ollavim* de stad Romen ver-cieren wilde met Naalden, deede hy twee van de zwaarste overvoeren uit Egypten. Om deeze te laden, wierdt een graff gedolven van de Nyl af tot aan de plaats daar zy lagen. De Galeye, tot dit overvoeren gebouwt, wierdt met steenen gevult, (zwaarder wegende als de Naalde voor-noemt) en gebragt tot onder de Naeldt, die dwars over de graff lag: dan lichte men deeze steenen uit, en dus rees het Schip, laadde de Naalde zonder eenige andre arbeid, en bragt hem de Nyl af, door zee, den Tyber op, tot Romen toe. De Keizer was hier over verblydt; doch, uit vrees dat zyn nazaten dit Schip mogten bezigen, en tot gemeen gebruik brengen, wyde het den Goden toe. Des niet tegenstaande is het naderhandt van Keizer *Clodius* gezonken, om voor grondtflagh te dienen van Romens zee-haven, stellende daar drie zwaarc haven-toorens op. Het mogt voeren voor zyn last elf hondert zes-en-twintig, of, zoo *Valerius* wil, dertien hondert mudden linzen. De mast was vier mans vadem dik, en het Schip zelf zoo groot, *Plin. lib. 16. cap. 40.* dat het bykans de geheele haven van Ostia bedekte. Op deeze wyze werden noch heden in Italie, tot Massa, de groote marmere blokken geladen: men voertze uit de bergen tot by strandt, alwaar de barken, zeer diep geballast zynde, met het uitgraven van aarde, onder de steenen werden gebragt, en dan gelicht; en alzoo laden zy zeer gemakkelek de alderzwaarste steenen die 'er zyn.

Het Schip
daar op de
Egyptische
Naalden na
Romen ge-
voert zyn,
werd geroofd.

Nero liet een Schip bouwen, 't geen hy, in de schouw-kringen, met vervaerlyke dieren deede vullen; welk Schip zich sluit-ten en ontsluiten konde: als het hem dan luste, deede hy deeze dieren, met ontsluiting van den bodem, in 't water vallen, en schepte zoo vermaak in 't omkomen, gebaer maken, stryden en tegenweer bieden der zelve. Niet ongelyk met dit was het Schip waar mede hy zyn Moeder poogde om te brengen.

Lonys, de Heilige gebynaamt, Koning van Vrankryk, stelde een Ridders Orde in van het Schip, om den Adel op te wekken tot den Turk te water te gaan bevechten: hier toe hong hy hen een Penning om den hals, daar een Schip op stondt, 't geen drie

Nero deed
Scheepen
immeren de
vloeren en
ontslooten.

drie masten voerde, even-eens getuigt, voor en achter hoogh opgeboeit.

By de Bestierders van d' Oost-Indische handel, hier ter Stede, op hun vergaderplaats, is een Indiaansch Schip, gantsch van kruyt-nagelen, by d' Indianen in Indie gemaakt, te zien.

In den laatste Franschen kryg zag men onder des Konings magt een groot aantal kopere Schuitjens; als mede eenige van tien en t'zaam gevoghten, Pontsgewyze gemaakt, platbodemt, lang 16 voet, hoog 2 of 3 voet: deeze zyn gemaakt om vyf of zes nevens een op dwars-balken te leggen, en aan elkandre te werden geflagen: men kan de zelve met borstweeringen omzetten, stukken op brengen, en met wol-balen beschanffen, ook overdekken met tenten die scheut-vry zyn. Echter werden de zelve met minder kosten van blik gemaakt, en in vakken afgedeelt, om te lichter op het water te dryven, en, als doorboordt werden, niet te zinken; welke meerder zwaarte voeren konnen, lichter, handelbaarder, en van veel meerder nut zyn als de kopere, zoo als by ondervinding in de legers van den Staat heb bespeurt.

Men vindt nu mede kopere Schuitjens, in deeze Landen ervonden, die op ketels dryven, en oncindelyk dragen konnen: Als mede eenige die van leder gemaakt zyn, opgespalkt met dunne ribben, zoo van goeden dienst heb bevonden.

In 't Stadts kryghs-toerusting-huis tot Amsterdam was een Schuitjen van berderen, die los aan een gevoecht zyn, t'zaam gezet, onder water met leder bekleedt; welk gesloopt, en zeer bequaam over landt kon mede gevoert werden.

Die van Carthago waren gewoon jaarlyks eerstelingen ten offer na Tyrus te zenden, om *Hercules*, en d'andere vaderlandts Goden, (want de Carthaginiensers oorspronkelyk uit Tyrus zyn) te verzoenen; hier toe wiert dan een Schip byzonderlyk gekooren, en geheiligt.

Amurath, Turks Keizer, als hy den fabel van Mahomets Priester ontfong, deed zich voeren in een Schuitjen, welks boeg met zilvere en goude platen gedekt was, de boorden waren geborduurt met gout en edel gesteente, zoo Smaragden, Hia-cinten, als Robynen.

In 't Jaar 1559. hieldt Koning Philips d'uitvaart zyns Vaders tot Brussel, onder welke statelykheden het hooft-stuk een Hulk was, brommende met menigte van vanen en wimpels, daar men de wapens zyner heerlykheit in gemaalt zagh: op de voor-steven stondt de Hoop, 't Gelooft zat voor de mast in eenen throon, en de Lief-

de aan 't roer; om uit te beelden, dat hy al zyn bedryf na Godts eer gestuurt hadt.

Te Malta heeft men eertydts een Schip gezien, daar een mast op stondt die twaalf ellen dik was, zoo wel buiten als binnen geschildert, trots de beste pronk-bedden.

Tot Venetien getuigt *Boterus* Scheepen gezien te hebben 't eenemaal van glas geblazen.

Doch steviger is dat Schip ofte Galjoen geweest, 't geen, zoo *Camerarius* getuigt, tot Venetien gebouwt wiert, en scheut-vry was voor alle buffen.

Wiens gelyk men mede voormaals in Portugaal heeft gezien, gelyk *Richterus* gedentk.

Op 't Jaar 1637. is in Engelandt een Schip gebouwt geweest, 't geen hieldt duizent zes hondert zeven-en-dertigh tonnen; wiens kiel zoo zwaar was, dat ze moest gesleept werden van acht-en-twintig ossen, en vier paerden.

Voor weinigh tydt is tot Londen zeker Vaartuigh in wezen geweest, 't welk zoo lang was, dat het diende om met de bal daar in te spelen: boven was het plat, voor en achter scherp: hadt lust-prieelen, en een open speel-baan in de midden.

Veel scheelen hier van de Scheepen die de Schotten eertydts bouwden, welke men op den rug over landt konde voeren, gelyk de Schryvers van Schotlandt melden.

By de Propheet *Ezechiel*, daar hy van de pracht tot Tyrus spreekt, wort een zeer kostelyk Schip beschreeven: *De landipalen* (zeft hy) *zyn in het herte der zeen; nwe bouwers hebben nwe schoonheit volkomen gemaakt; zy hebben alle nwe denningen uit denne-boomen van Senir gebouwt, zy hebben cederen van den Libanon gehaalt, om masten voor u te maken, zy hebben nwe riemen uit eiken van Bafan gemaakt, nwe berderen hebben zy gemaakt van wel c berreden elpen-been, uit de eilanden van Chittim. Eyn linnen, met stikzel uit Egypten, was n uitbreidzel, dat het u tot een zeil ware; bemels-blaauw en purper, uit de eilanden van Elifa, was n dekzel. De inwoonders van Zidon ende Arvad waren nwe roeiers; nwe wyten, o Tyrus, die in n waren, die waren nwe Schippers. enz.*

Frontinus verhaalt van *Cecilus Metellus*, Lih. 1. c. 7. hoe hy zeer aardigh, wanneer hem Scheepen ontbraken, Vloten bereide van toegella-

^a Anders *vaanen* - hout. ^b Anders *roei* - banken.

^c Dit woort *berreden* word van veel Overzetters gewraakt; eenige zetten 't gront-woort over *Indiaansch elpen-beem*, andere *hefelyk*, andere laten het geheel uit: het heeft zyn oorspronk van dat men oulinx des meenings was dat de Elephaenten hare afgevallene tanden in d'aarde groeven; of wel dat zy, afgevallen zynde, van zelf in d'aarde raakten, en door de tydt van beteren aart wierden. ^d *Tims*.

geflagen tonnen, daar mede hy Elephanten over zee voerde.

Een Schip
onder water
gevonden
van onge-
meene har-
digheit,

Als Paus Pius, de tweede, den Roomschen stoel bezat, heeft men in het Numidische meir, twaalf vadem onder water, in 't slyk, een Schip gevonden, lang dertig voet, wydt na behooren, gebouwt van Cyprus, en van Larix of lorken-hout, ('t geen een zeker slag van pyn-boomen-hout is) 't welk tot zulken hardigheid was gekomen, dat ter naauwer noodt verbrant, of verbroken kon werden. En schoon dit Schip veertien hondert jaren onder water hadde gelegen, zoo kon men echter de minste verrottinge daar aan niet bespeuren. Buitewaarts was het met hars overstreken, en met een korst overhaalt, uit zeker pap van leem en yzer onder een geklenst; welke konst van mengen nu verborgen is: doch, zoo andere willen, is deeze korst van geen yzer en leem, maar van zwart pek en leem te zamen gekneedt geweest. D'Overloop was bekleedt met papier, linnen, en loode platen, met kopere vergulde spykerkens aan de boorden genagelt. Dit Schip, een wonder, bevondt men zoo dicht, dat zelf geen drop-pel in zyn geslooten ruim door gezypt wiert gezien. Het hadt de lengte van een oudt drie riem-slag Schip, en de wydte van een Hulk. In het ruim zagh men de wanden met fyn fluweel, van oranje verf, bekleedt, en in de midden, op den bodem, een koperen koffer, door vier zware ringen aan het kolzom vast gehecht; welk, geopendt zynde, een aarde kruik vertoonde, die met een goude plaat gedekt was, en gevult met asche. En om dat men de naam Tiberius op loode platen tegen het boort gesneden zag, meinen sommige dit de begraaf-plaats van dien Keizer geweest te zyn. Een ander spreekt van dit Nemorenzer Schip aldus: Dit Schip was van eik en van cypressen-hout gemaakt, rondom verdubbelt met planken, daar een bewaeste en met Grieks pek bepekete doek over was gelegd, zeer dicht toegesmeert, boven dat doek waren loode platen vast gespykert, en t'zaam gesondeert: alle balken, planken, en het loot, waren met kopere spykers van verscheide lengte doorslagen: het was vry groot, en in verscheide vertrekken afgedelt: het lag vast, en kon niet varen: was binnewaarts versierd met schilderyen, kostelyke marmer-steenen van verscheide veru, en brandt-werk: in 't midden hadt het een fontein van springend water, dat heimelyk in de zelve, door loode buizen onder d'aarde, wierdt geleidt; welke buizen dertien hondert voeten lang zyn bevonden: daar was een wandel-dreef in, omzet met pylaren: veele kameren, en schilderyen, die men daar in zagh, waren

't Geen de
afschot oploot
van een
Roomsch
Keizer.

ingeleit met vreemde en kostelyke gestoeten; het hout was tusschen de planken vast gebræuwt met gewaest werk, en beleit met loode platen, waar op men deeze woorden ziet:

C. CÆSAR, DIVI AVGVSTI FIL.
AVGVSTVS GERMANICVS
PONT. MAX. TRI. XIIII. PP.

Doch, om naakter te doen weten hoe het toe stondt met dit Schip, 't geen uit het Nemorensische poel, van oudts Dianaas spiegel genoemt, is opgehaalt, zal hier laten volgen een verhaal, 't geen my van Florencen is toegezonden, door den vermaarden en hooghgeleerden Heer Nicolaas Stenonis, Deenich Edelman, uit de geschreeve Boek-lade van den Ridder Francesco Gnaldi, naauwkeurigh liefhebber der oudtheit, waar uit schynt te werden beweezen dat niet Tiberius, maar C. Caligula stichter van dit werk was. By de Nemorensische poel, dus genoemt by Suetonius, doch huiden de Poel van Castil Gandolpho, zeyt men dat C. Cæsar een Landthuis begon, dat, hy daar na stervende, voort onvolmaakt bleef. Het water van deeze Poel maakte de rivier Numicius, die by Adea in de zee loopt. By deeze Poel is een stuk landt, Nemore, nu gemeenelyk Nemi geheten. Suetonius zeyt, dat niet wydt van Riccia een Boschen is, Nemore genoemt, waar in een Poel is, de Spiegel van Diana gezeyt. En dicke by Nemi is den Cinthiaanschen akker, zoo geheten na Cinthia, nu noemt men dien gemeenelyk Genzano. Die huiden de aangenaamheit van de plaats ziet, zal zich niet verwonderen waarom deeze Poel by de Onden de Spiegel van Diana genoemt is geworden; want zy heeft in 't midden de alderaangenaamste vleye, daar zy niet wyder dan alleen twee mylen om zwierd. D'andere zyde van deeze Poel, (waar men zegt dat C. Cæsar zyn Landthuis begon te bouwen) gelyk men gelooven magh, was toenmaals niet dan bosch, waar door dit het landt was dat Nemore geheten wierdt, 't welk niet anders wil zeggen als Bosch; maar nu is 't zoo aardig vol schoone vrucht-boomen, dat 'er geen Poel in Italien te vinden is die deeze te boven gaat. Hoe zeer aangenaam en waerdig deeze Poel by de Onden gebonden is, daar van heeft men in onze dagen een groot teken ondekt; want de Cardinaal Prosper Colonna, door erffenis Heer zynde van de twee kasteelen, Nemi en Cinthiano, en hebbende by die van Nemi zomwylen hooren zeggen, dat in dien Poel twee Scheepen verzonken waren, noch niet zeer verrot, hoewel zy met de netten in stukken getrokken wierden, die by geval daar aan vast raakten, wierdt zeer begeerigh, genegen zynde tot de goede letteren, en onde historien, om te weten, en te zien, tot wat einde

einde zoo groote Scheepen in zoo kleinen Poel, rondom met zeer hooge bergen omcینگelt, gemaakt mogten zyn. Waarom daar toe wierd geroepen Leon Baptista Alberti, groot Land-meeter van onzen tyd, die schoone Boeken van de Bouw-konst gemaakt heeft. Deze deede dan eenige ledige vaten in vele ordens t'zamen binden, om daar op, als op bruggen, eenige zwaare gereedschappen te kunnen hebben, daar vele yzere haken aan waren, met lange touwen vast gemaakt, die daar na opgetrokken wierden door het bedryf der timmerlieden. Daar wierden eenige zee-lieden van Genua gebracht, die, na de gronds van de Poel dwinkelende, de grootheid van die Scheepen wisten te zeggen, en hoe veel zy noch heel of verbroken waren. Deze maakten naderhandt vele yzere haken vast aan een voor-steven; doch als daar by getrokken wiert, brak het in stukken, en daar quam alleen een gedeelte van boven: 't welk de schoonste geesten van het Roomsche Hof quamen bezichtigen, om te weten hoe dat gemaakt mogt zyn. Het was ganssch van planken, drie vingeren dik, getimmerd, uit het hout Larix genoemt: boven op was het van buiten geheel bedekt met een verniste korst, van gele en purpere verw, en daar op waren vele loode platen, dicht beslagen met nagelen van metaal, die het Schip, en de verniste korst, heel bewaarden, en verdedigden tegen het water en den regen. Van binnen was het voorts zoodanigh gemaakt, dat het niet alleen verzekert was tegen het water, maar ook bewaart blijven kon voor het yzer en vuur: het was voor eerst over het hout ganssch bestreken met goet kryt, dat een vinger dik daar op zat: daar na hadden zy op dat pleister zoo gegooten yzer geslagen, dat het een pleister en lichaam maakte, weinig dikker als het hout des schips; en op sommige plaatsen was die een vinger dik, op andere twee: boven het yzer was noch een andere pleister van kryt; en men schyns te kunnen zien, dat, terwijl het yzer noch heet was, het kryt daar over was geleght: zoodanigh was het kryt, zoo wel onder als boven, vast aan het yzer, dat het yzer en het leem een zelfde korst schieen te wezen. En terwijl ieder-een even bezig was om dat Schip op te trekken, zoo wierden in de gronds van de Poel eenige loode buizen gevonden, twee cubitus lang, welke men aan malkander zag vast gehecht, en bequaam om wyds in de lengte uit te strekken: in ieder van die waren schoone leiteren gedrukt, welke vertoonden, gelyk wy meenen, dat de stichter van dat Schip C. Caligula geweest hadde: ook oordeelde Leon Baptista, dat uit de schoone en overvloedige fontein, by Nemore uitspringende, daar buizen de molens zyn, zich vele van die loode buizen uistrekten tot in 't midden van de Poel, om 't water te leiden tot gebruik van de prachtige en schoone wooningen, welke

wy gelooven op dat Schip gebouwt hebben geweest. Het is een wonderlyke zaak, die groote nagelen van metaal, een cubitus lang, zoo volkomen te zien, en zoo gepolst, dat zy toenmaals eerst uit de handt des meesters scheenen te komen. Drie nagelen van dit voorzeide Schip, een stuk van het hout Larix genoemt, dat onder 't water nimmer verrot, en een pleister van metaal, langer dan een palm; en breeder dan een halve palm, waar in eenige paerden en beesten afgebeeldt waren, genoegezaam door de tyd versleten, eene jacht vertoonende, zyn van den zeer doorluchtigen Heer Markgraaf Mario Frangipani, Heer van het gezide Landt, als voorschreevene overblyfselen, gegraven aan het Cabinet van den Ridder Gualdi, en daar na aan Zyne Majesteit Lodewyk de XIV. Koning van Frankryk; welke bewaart worden, nevens andere ongemeene vreemdigheden, in het Convent van St. Francis van Padua, in het Gods-huis de Drieheit, of Triniteit, op den bergh Pincius te Rome.

Oulings zag men Tempels op Scheepen gebouwt, Japyn ter eeren, Hooft-Godt der Heidenen.

De vloot van Cleopatra, welke Scheepen zyde zeilen, en gulde wanden hadden, mogte te recht een wellust-vloot genaamt werden.

In Portugal vondt men certydts een Schip 't geen drie hondert zwaare bussen voerde, en daarom Kakesego geheten.

Koningin Semiramis bragt vier duizent Scheepen te water tegen d' Indianen, alle van riet, teen, en beesten-huiden gemaakt: ieder bemant met tien of twaalf mannen. Deze Scheepjens, die anders de naam van Calamina droegen, zyn boven op met pek en hars besmeert geweest; welk hars, niet zonder gevaar, uit den poel Asphaltites wiert gehaalt. Te dier tyd wierden ook de bogen en schilden met dit hars, of asphalt, beistrekken, gelyk Diodorus Siculus verhaalt. Wylen myn Broeder, Cornelius Wilsen, Kapitein ten dienste van hare Hoog: Moog: heeft my verhaalt, dees poel of meir, daar het asphalt wert uit gehaalt, gezien te hebben, en dat daar steeds een groove damp boven op is dryvende: het water is altydt stil, drabbig, en wert door de winden weinigh of niet bewoogen. De volken, welke daar omher woonen, zeggen, dat daar in geen levendige vissen zich verhouden kunnen, en zoo by geval eenige daar in geraaken, dat de zelve aanstonds vergaan, of ook wel vertreenen. Den geenen die daar in zwemmen zal het lichaam zeer vuurigh worden, en rootverwigh uitloopen, gelyk hy by ondervindinge heeft gezien. De Sodomische stof-appelen, en vruchten, daar Josephus van meldt, worden aldaar heden

(immers aan de zyde daar myn Broeder heeft geweest) niet gezien.

In Brittanje, en andere Noorder gewesten, haalde men eertyds een korst van pot-aarde, of kley, over de horde en ledere Zee-schuiten heen, die men's Winters toevouwde, en wegh leide.

Niet verre van Muiden, zeer diep onder d'aarde, heeft zich, voor veertigh jaren, een Scheepken, uit een boom geholt, vertoont: het hadde roey-bankjes voor en achter, en een zeer duidelyke steven.

D'Egyptenaars hielden het Schip *Baris* in zulken achtung, dat zy zich over geen onheil zoo zeer ontzetten, als dat het Schip *Baris* in zyn vaart belet wierdt. Ook was het de grootste vloek, die de vyanden hun toewenschten, dat het Schip *Baris* moghte gestut werden: waar over zy dikmaal daar mede gedreight zyn geweest. Men meint dat zy in dit Schip hunne lyken ter aarde bestelden. Andere zyn van gevoelen, dat men de misdadigers hier mede voor de recht-bank braght. Daar was jaarlyks een feest-dagh in Egypten, op welke men het afbeeldzel van *Baris* langs de Nyl, over landt, op een sleede omvoerde, stadt in, stadt uit, met groote praal, en godtsdienftigheid; en juist ten tyde wanneer de Nyl aanvang te wassen. Het wierdt, na veel omdragens, nevens *Isis* in den Tempel neder gestelt; en zulks geschagh om vruchtbaarheid te verwerven. *Diodorus* geeft aan dit Schip *Baris* de naam van *Perpetran*. De Romeinen volgden deeze

Merissem
bb. 2. cap. 25.

Egyptische feesten na, en vertoonden, in hare Circensische speelen, de beeltenis van dit Schip in den ren-kring, om de Godin *Isis* daar mede te vereeren: de speelders renden daar rondsom, op wageningen van twee en vier wielen. *Lucianus* zegt van dit Schip, dat het een kleine voor-steven hadt, die krom naar omhoogh was gebogen, op welkers top het gouden *Chenscu* uit stak, met de beeltenis van *Isis*. Dit Schip was op zyne tocht wonderlyk toegeschiedt van Egyptische schilderyen, en de Overpriester sprak hoogststatige gebeden, met een brandende toorts, een ey, en wat zwavel in de handt, en dat uit een zeer eerbaren mondt. Het Schip 't geen by d'Egyptenaren de dooden toegeheiligt was, 't zy het *Baris*, of een ander is geweest, wierdt by de Grieken het Schip *Danien* geheten: voor ieder lyk, dat hier mede over de Nyl wert gezet, wierdt een penningsken betaalt; waar uit het verdichtzel van *Acheron* gesproten is: en hier van quam het, dat men de dooden gelt in de mondt stak. *Herodotus* zegt, dat dit Schip van biezen en teenen t'zamen

was geweven, en met wasch bestreken. Dit Schip eigenden de Romeinen *Bercynthia* toe, en haar hooghydt wierdt op het Tiburtiensche eilandt gehouden. *Perphyrius* schryft, dat het beeldt van de Zon in dit Schip wierdt gestelt, daar een Krokodil by gevoeght was. Door de Zon verstonen zy de Goddelyke kracht, die in de dingen werkt: de Krokodil verbeelde de schrikkellykheid des waters, 't welk werkt met de hette van de Zon: het Schip zelve betekende de beweging der vochtigheit: de goude *Chenscu*, of stevens top, is een bediedendt teken van de wyde uitbreiding der wateren. Terwyl men het boven gemelde feest vierde, wierdt op pypen en fluiten gespeelt, met gezangen en loftuitingen gechal makende: waar onder op een koper speel-werktuigh wiert gespeelt, *Sestrum* geheten, eigen aan de Priesters van dit feest; wiens afbeeldzel by *Pignorum* is te zien.

Varro zegt, dat het Schip *Bucinantum*, 't geen gebouwt wiert om groote Heeren te voeren, naar de groote Italiaanse koeijen was benaamt; en dat het woordken *bu* althans iets groots betekenen wil, als het voor eenigh woort zy gestelt. *Ferrutus* wil, dat dit Schip zyn naam behoudt van zekere blaas-hoornen, *Buccina*, na de gelykenisse van een *Taurus*, of Stier, gemaakt. *Fournier* dryft, dat men dit Schip *Bucinantum* behoorde te noemen, als of het zyn naam droegh van weinigh meer als twee honderdt mannen, die het voeren konde.

In het jaar 1588. ruste de Koning van Spanje zoo een geweldige vloot uit, dat hy daar mede geheel Engelandt, en Nederlandt, meende af te loopen. Deeze te beschryven met al haar toefel, en uitslag, vereischte een geheel boek: ziet daar van by *Meteren*, en andere. Men paste zekere oude voorzegging, van over lange gedaan, op den uitval deezer zee-maght, die dus luidde:

Het jaar duizent vyf honderdt tachtig en acht,
Dat is het jaar dat wel betracht:
Gaet de werck niet onder,
Zoo zal echter geschieden groot wonder.

Het getal deezer Scheepen bestondt uit hondert en vyftig zeilen: voerende ontrent acht-en-twintig duizent mannen, behalven de vrye lieden, en Adel, die in groote menigte waren. Deeze Scheepen hadden op twee duizendt zes honderdt en vyftigh stukken geschut; en mogten laden dertig duizent lasten. De huidt der Scheepen was onder 4 of 5 voeten dik, en de borstweringen boven alle scheut-vry. Het rondthout was met dik kabel-garen bekleedt, om niet

aan

aan stukken geschooten te werden. Alle waren zy afgedeilt met kamers, kapellen, toorens, en diergelyk: wimpels en vlaggen waaiden daar ontalryk veel af. Zy voerden met zich hondert en twintig duizent kogels, twaalfduizent pypen waters, en vorders alles naar behooren. Aanmerkens waardig is het geene men zegt, dat deeze vloot gevolgt wierdt van een groot getal Scheepen, die niet als vrouwen en troffen geladen hadden.

Mahomet deede een Schip bouwen, zoo *Lib. 1. c. 27.* *Fournier* wil, 't geen drie duizent tonnen konde laden.

In de Heerlykheit van Vroon, over Mazer, in Zuidt-Hollandt, is my een Scheepken, aan de zolder van zeker huis hangende, vertoont, wonder aardigh gemaakt in alle zyne deelen, zoo in touw, als blootwerk, beloop, vorm, mast, beeldwerk, en andere cieraadje; 't geen zeker man, blindt gebooren, gesfeden hadt by den taft, zonder hulp van eenig mensch: daar onder dit volgende vaersjen was te leezen:

Het werkstuk aan dees balke vast,
Dat is gemaakt al by den taft;
Wel naerfelyk het zelve ziet;
Want die het maakte zag het niet.

Welker gelyken, zoo grooter als kleinder, men my zeide dat hy veel, tot hooge verwondering van ieder die het zag, hadde gemaakt.

Als het Crims Tartars krygsvolk rivieren heeft over te gaan, pakken zy haar pluinje op paerden, en houden zich aan de staert vast, zwemmende zoo de zelve over. Of zy slaghten wel eenige van de slechtste paerden, en van de ribben, overtoegen met huiden, die wel met vet besmeert werden, maken zy Schuitjens, en varen zoo over.

In het Jaar 1177, als *Barbarossa* tot Venetien quam, om vrede met den Paus te sluiten, wierdt daar een Schip gebouwt, 't geen alle Scheepen in pracht te boven gong: buitewaarts was het alom vergult: te midden in 't Schip stondt een zaal, die met zyde stikwerken behangen was. Het wiert voort geroeit van twee hondert roeijers, met purpere klederen aangedaan: en men noemde het mede *Bucentaurus*. Wiens gelyke noch heden in wezen is, waar in den Hertogh jaarlyks de Zee trouwt, met het inwerpen van een Ring. *Zeillerus*, in zyn Italiaanfche reis beschryving, zegt van dit Schip *Bucentaurus*, of *Thalamegon*, dat het hondert duizent Scchini van bouwen heeft gekoft. Voor aan staat de Gerechtigheit, en dit inschrift: *M. Ant. & Ancu. duamnis Frat. Bas opus*. De naam *Bucentaurus*, of groote *Centaurus*, magh misfchien van het beelt, dat aan het eerste Schip van die aart

afgemaalt was, herkomstigh zyn. Het is van grootte als een *Galeas*: geheel vergult: aan elke zyde zyn acht-en-twintigh riemen, ieder bewoogden werdende van zes mannen, enz. *D^r. Spon*, room-ruchtbaar reiziger, zegt dat de *Bucentaurus*, zoo tot Venetien nu in wezen is, gekoft heeft vyf hondert duizent guldens. Dit Schip, daar jaarlyks een Ring uit in Zee wort geworpen, wert by zommige *Bucenthorns* geheeten, van dat men daar beddingen in kan maken. Een diergelyk Schip deede *Alphonfus*, Hertog van Ferrara, bouwen. Dit werpen van een Ring in de Zee, heeft zyn begin genomen als Paus *Alexander* de derde, in teken van een grooten zegen te water, by die van Venetien behaalt, hun een gouden Ring schonk, met bevel, tot gedachtenis van dat zy meester te water hadden geweest, jaarlyks een diergelyke Ring in de Zee te werpen.

Voor hondert jaren quam uit Zweeden een Schip ten frydt, *Magelza*, na zekeren Reus, benaamt, wiens boordt zoo dikhuidig was, dat alle kogels daar op afftuiten, of in smoorden: d'inhouten waren met wol-zakken gevult.

Hendrik de achtste, Koning van Engelandt, en *François*, Koning van Frankryk, bouwden om frydt en Scheepen in grootte, doch zy wierden onbruikbaar bevonden. Te recht wierden deeze Scheepen by het Schip *Thalamegon*, 't geen een halve stadie lang was, of 313 voeten, van *Philopater* gebouwt, vergeleken.

Zeker Koning van Denemarken heeft op 't Jaar 1073. de Saxen den oorlog aangedaan, en een groot aantal Scheepen over landt, ten frydt, in zeker vliet doen voeren; welken zelfden wegh hy met zyn vloot over landt weder te rug toog: gelyk *Lambert Schafnaburg*, in zyn *Bock de Rebus Germanicis*, verhaalt.

Onder de bestiering van *Manuel Comnenus*, Byzantinfch Keizer, zoo *Nicetas* verhaalt, vlugten zekere Venetianen met een Schip, 't geen drie zeilen voerde, en zoo groot was, dat nooit zyns gelyken was gezien: nagejaagt van 's Keizers Scheepen, kon het niet overwonnen werden, om zyn hoogte.

In Zweeden heeft men Scheepen gezien die vyftien hondert mannen voerden, zoo *Olavus* getuigt.

Op het Jaar 1300. zandt *Philippus*, Koning van Frankryk, drie hondert Scheepen, die marflen, en hooge top-kasteelen voerden, nevens vyf Galeyen, aan *Willem*, Graaf van Hollandt, te hulp, in zyn vloot, die hy tegen de Vlamingen hadt uitgezest. Welke top-kasteelen ik vermeine dat achter

Lib. 5.

Lib. 10.

Vid. Fast. Temp.

ter op hebben geftaan , 't en ware het woordeken *en*, tusschen marffen en hooge top-kalteelen, *conjunctive*, of t'zamen koppelend, te verftaan ware, en dat de kalteelen in de marffen hadden geftaan.

In den Jare 1400. wierdt, op bevel van den Hertogh van Borgonje , Graaf van Hollandt, die te dier tydt met Utrecht in oorlogh was , een Schip tot Amfterdam gebouwt, 't geen de *Katte* wiert ge-

Faste. Temporum.

naamt, dat een geweldig en vast blokhuis scheen te zyn, waar mede hy de rivier de Eem beilloot. Het was zoo afgryzelyk groot, en schrikkellyk van aanzien, dat, wanneer het voor de Eem lagh, en van de ys-gang om gefmeeten wiert, zoo dat het achterfte voor quam te leggen, de vyanden uit vreeze vlooden, wancende dit omkeeren den aart des kats te zyn.

V Y F D E H O O F T S T U K .

Hoe men byoudts al groote Vlooten uitgerust, en verre Schip-vaarten aangeregt heeft.

Smerca, cap. 13. de brevitat. vitæ. Koophandel hebben de Romeinen gedreven, van voor altyr gedaachten af.

K *Landius* was d'eerste die de Romeinen riedt, oorlogs halven, s'cheep te gaan. Maar om koop-handel te dryven, en waaren te venten, vindt men in de oudtste gedenkschriften, dat zy al heel naar Indien, met groote vlooten, hebben gevaren. *Berenice*, gelegen aan de roode Inham, diende hen hier toe voor zee-haven; daar men de goederen, op kemels geladen, braght, en weer andere haalde. Deeze togt gechiede jaarlyks, in 't voorjaar: en de landt-reize liep ten cinde voor 't opgaan van de Hontster. Het anker wiert ter eerster maal, om te ververichen, voor *Canan*, of *Ocellis*, plaatzen in Arabie, geworpen: daar na te *Muziris*, nu *Anor* genaamt; het geen de eerste bequame haven in Indien was. Van hier toogen zy na de koop-stadt *Becare*, in het landtschap *Cottrona*. Op de wederom-reis lieten zy in Winter-maandt de zeilen in Indien vallen, kozen den zelfden wegh, en deden de zelfde plaatzen aan, als in de heen-reis, tot aan *Berenice* toe; van waar zy met de goederen weder over landt toogen, tot aan de Middellandsche Zee; daar zy die weder in s'cheepten, en staken over naar *Italien*. D'inkoop van de lading, in Indien, beliep 's jaars omtrent 1000052 Ryxdaalders.

Lib. 5. c. 12. by Plinius, Propertius, en Hyginus is te zien. Lib. 2. vrr. 989. Lib. 2.

De Phenicers, vermeinen veele, zyn d'eerste geweest die de Scheepen door zee naar het Gesternte hebben geleidt, gelyk als *Cadmus* leefde zyn deeze Phenicers met groote volk-plantingen in *Lybien* over gezet, zoo *Nonnus* verhaalt; 't geen lange voor de komst van *Dido* geschiedt zoude zyn. Wyders stapten zy te s'cheep, en zetten zich te *Gades*, of *Cadix*, neer; daar *Dionysius* aldus van spreekt: *Hier (te Cadix) woonen menschen die uit het Phenische bloedt gesproten zyn, welke de onsterfelykheit van Jupiters zoon (Hercules) aanbids-*

den. Zy bevoeren mede de *Baleares*, nu *Majorca* en *Minorca* geheten, die haar naam van 't boog-schieten behouden, welke zy mede bevolkten. *Baleares*, op het oudt *Phenisch*, is boog-schutters gezegt. D'eerste inwoonders dezer eilanden schynen goede boog-schutters geweest te zyn. Van voor *Homerus* tyden af hadden de Phenicers het meeste gedeelte van de bewoonde werelt met hare Scheepen al bezogt. *Sirabo* getuigt van hen, dat zy tot voorby de Zuilen van *Hercules* voeren, en daar Steden bouwden, ten tyde van de Koningen *David*, en *Salomon*, die (zoo giffing plaats mag hebben) te gelyk met *Homerus* heeft geleefd. *Himilco*, afgezonden van de Phenicers, landten aan in *Engelandt*. *Hanno*, Vloot-vooght der *Pænen*, wilde voor een Godt geacht zyn, om dat hy onbekende landt-streken te water hadde ontdekt. Hy leidde een vloot van zefftig Scheepen, met dertigh duizent menschen, de Straat door, zette voet in *Africa*, en bouwde daar, aan d'oever van den Oceaan, groote Steden, daar hy het genoemde volk in plantede. *Sirabo* getuigt dat de Phenicers de Zuilen van *Hercules*, heden de Straat *Gibraltar*, voorby voeren, en in 't midden van *Africa* Steden bouwden, kort na 't beleggh van *Trojen*, gelyk uit de hier in gelaste Reis-bechryving is te zien.

Bulmar, lib. 14. c. 35.

Alianus, lib. 14. c. 35.

Men heeft ook eenen bescheiden naam van de Straat doorvaeren.

* *Togt van ' Hanno, ' Koning te Karthago, naar de landschappen die buiten de ' Zuilen van Hercules zyn gelegen, by hem ' opgehangen in Saturnus Tempel; waar in dit begrepen staat.*

Het behaagde de *Karthaginzers* dat *Hanno* boven de Zuilen van *Hercules* zoude

* Voor dit woort staat in de Grieksche text *ωλα*, het geen betekent, een omreis, en eigentlyk een reis-bechryving van Zee-kusten.

* Deeze *Hanno* houdt men de zelve geweest te zyn, waar van *Justinus* spreekt in zyn twee-entwint-

de varen, en aldaar in Lybïen 1 Phenische Steden bouwen, met zich slepende zefstigh

Scheepen, en een menigte van dertig duizent menschen van beider kunne, zoo mannen

twintigste Boek, welke van *Agathorles*, Koning der Sicilianen, met derigh duizent Phenische krygsknechten, verlagen wiert. *Plinius* noemt deezen, Vorst of Leidtsman der Karthagiensers, en zegt, dat hy leefde als Karthago in zyn bloeiens was. Andere dryven dat deeze noch veel ouder zy, om dat *Scylax*, die onder *Perius* leefde, gewag maakt van Steden by *Hanno* gebouwt. Na alien schyn is het de zelve *Hanno* die voor Godt gehouden wilde zyn, om zyne wel geslaagde Zee tocht, en reis: ziet *Elianus* in zyn vier- en twintigste Boek, het dertigste hoofstuk. Dit houdt men vast, dat deeze *Hanno* lang voor *Herodotus*, en ten tyde van *Salomon* leefde, of daar omtrent. *Palaphatus* noemt zekere rivier in Africa, niet wydt van de eilanden der Gorgones, *Annon*, 't geen een overblyfel, en vernaaming, van den vermaarden Koning, of Suffetes, *Hanno* geweest moet zyn, die zyn reis daar verby gestrekt heeft.

1 Suffes, of Suffetes, was de opperle in de Magistraat tot Karthago.

4 De Colommen ofte Zuilen van *Hercules* houdt men gestaan te hebben in de mondt van de Middellandsche Zee: de sommige willen in Europa, andere in het tegen over gelegen Africa. Dus verre wiert gehouden dat de vaarbare Zee zich uitstreckte; want *Hercules*, de Richter daar van, tot hier toe gevaren was, deeze tekens tot de uiterste grenzen van zyn reis latende, welke andere namaals tot bken strekten van niet voorder te reizen. Eenige willen dat zy van koper, andere dat zy van steen zyn geweest, met opschrift van des stichters wedervaren. *Tacitus* maakt mede gewag van zekere *Hercules* Zuilen in Friesland, na tuschen Groningen en Coeverden gelegen. *Strabo* verhaalt, hoe dat aan de Tyriers door Godt-spraak bekend was gemaakt, dat zy by de Zuilen van *Hercules* een volk-planting zouden zetten: de afgezondene ten deezen einde, als zy aan 't naauw van de Straat quamen, en meinden dat daar 's werelts, en ook des rochts van *Hercules* einde was, redden daar de volk-plantinge op. Daar na, (zecht hy voor) wanneer zy vyftien hondert statuten door de engte in de groote Zee voeren, en aan een eiland, *Hercules* toegewydt, quamen, offerden zy aldaar, des meenings dat daar de Zuilen waren. Ten derde maal dieshalven afgezonden, bleven zy te Gades, of Cadix, stil, en bouwden een Godts-huis in 't Oosten: waarom eenige de uiterste punten van des Straats engte voor de Zuilen van *Hercules* namen; andere Cadix zelve; andere plaatsten die noch verre daar buiten; andere hielden de bergen Calpes en Abylx daar voor; andere kozen daar twee kleine eilanden toe, aan de wederzydts stranden gelegen zynde; andere hielden eenige blinde klippen, in de mondt van den Oceaan, daar voor; de sommige plaatsten deese Zuilen in het Huis van *Hercules* te Cadix, en gaven voor, datze van koper, 8 cubiten groot, waren, daar de onkosten van 's Tempels opbouwen aan geschreeven stont: hier offerden de zee-luiden, naar behouden reis. Het is waarschynlyk dat deese dao ruchtbare Colommen van *Hercules* waare Zuilen zyn geweest; want de Ouden hadden eene wyze, dat zy groote land-scheidingen, en uiterste grens-tekens, met pylaren afbaakten; als, met veel voorbeelden, by *Strabo* iste zien: waarom het gelooflyk is, dat *Hercules* ten einde van zyn reis, waar hy 's werelts grenzen stelde, dusdanigen Pylar heeft opgerecht. Ten tyde van *Augustus* vondt men in eenige Steden by de vliet *Lixus* een groote volkplantingen van Karthago, zoo *Strabo* meldt.

5 Dit ophangen is zoo veel als toe-eigenen; want dat men de Goden toe-eigende, wiert oulinx in de Tempels opgehangen: het welke de waarheit van deese beschryving mede bevestigt; want niemand durfde de Goden logens voor stellen.

1 Phenische Steden, om datze van de Karthagiensers, dat Phenicers waren, gebouwt wierden.

Het woort *Karthago* zelfs is een Phenisch woort; want *Carthada*, 't geen op *Karthago* zwymt, een nieuwe Stadt in 't Phenisch betekent. De Phenicers hebben alom volk-plantingen afgezonden, en na alle oorden Scheepen ter handel afgevaardight. Ter tyd als de Joden het land Cana bemaghtighden, is dit volk al te scheep in Spanje en 't Morenlandt gekomen, gelyk dat twee Zuilen hebben uitgeweeten, daar oude Phenische letteren op stonden, gevonden in 't Africaanische Tingitana, te kennen gevende dat zy gestelt waren van den genen welke voor *Jefus* vlugte: deeze zyn in 't jaar onzes heils 540. noch te voorschyn geweest. Een oude Phenische Tempel, *Hercules* ter eeren by Cadix gesticht, geeft het aanzien dier volken duidelyk te kennen: deeze Tempel wiert voor de uiterste grens van zee en aarde gehouden. Spanje wiert by de Ouden voor het uiterste der aarde geacht, en daar achter waande men de Elizeische velden te zyn. Het geene dat voorby de Zuilen van *Hercules* is, (welke by de gezeeide Tempel stonden, volgens eenige Schryvers) blyft den wyzen en onwyzen verborgen, zegt *Pindarus*. En de oudtheit zegt noch, wanneer *Hercules* voordere wilde, bejegende hy niet als duisternisse, en een verwarden Chaos; waarom hy hier Zuilen stichtte, te kennen gevende dat 'er het einde van de zee was, en dat alle het voordere niet vaarbare was. Hierom meenden zy, dat de Zon in het water dompelde, en by Cadix zich voor een poos onder de aarde verschulde. Deese Phenische volkeren, zeer schand van verstand, en vol van alle vonden, (daar hun de noodt veellicht toe drong, als geperst door den ongelukkigen kryg tegen 't volk Godts, 't welk hen mede van de heerichappe over de vaderlyke Cananefche landen beroofde) voornamelyk war het zee bouwen, uitheemschen handel, en volk-planting belange, hebben niet alleen Karthago gebouwt, maar de geheele werelt door hunne voetstappen nagelaten. In erkentenis van hunne Huis-goden zonden zy jaarlyks van Karthago aan de Tyrische *Hercules* tienden; doch als dit een maal van haar wiert na gelaten, en van *Agathorles* gellagen wierden, achteden zy dat zulks gelichgh tot straf van de verzuimde Godtsdienst. *Herodotus* schryft van de Phenicers, dat zy van oudts de Rode Zee bewoonden; als mede de zee-kusten van Syrien. Zy besuden zich, (zecht hy) en onthielden hen van verkenf vleesch: 't geen misfchien uit de nabuurschap van 't Jodendom tot haar is over gebragt. De vluchtige Cananers, van de Joden verdreven, voeren in Africa over, en bouwden daar Steden; onder welk woort van Cananers de Phenicers mede begrepen zyn. Die van Sidon bouwden de stad Leptis in Africa. *Horne*, in zyn Boek *de Origine Gentium Americanum*, wil, dat de Phenicers, uit Spanje en Africa, tot in America zyn gevaren. Zeer groote Scheepen, zegt *Strabo*, hebben die van Cadix in de buiten zee afgezonden. *Erastofthenes* verhaalt, hoe dat door de Tyriers, of Phenicers, in 't Moorenlandt drie hondert Steden der oude landtzaaten verwoest wierden. De Phenicers hebben niet alleen tot in de Africaanische gewesten hunne scheep-vaart voort gezet, maar zelfs tot in Vrankryk, Engelandt, Ylandt, en alom; gelyk men ook overblyfselen van hun spraak onder 't Franfch vermengt vindt. Zy voeren, door de Rode Zee, naar Seylon, en andere gewesten in Indien, gelyk by *Bochartus* in 't breede is te sien. De eilanden welke met de naam van *Atlas eilanden* bekend zyn, werden van veel oude Schryvers geloofd de Canarische, Vlaamfche, en zelfs de Americaanfche, geweest te zyn, als Hispaniola, Cuba, en andere: deese bevoeren de Atlantes, 't geen de Phenicers zyn geweest. *Diodorus* verhaalt, hoe de Phenicers by oude tyden, buiten de Zuilen van *Hercules* varende, door harde stormen wegh gevoert zyn

Bochartus.

Vid. Poffum ad Melam. De Laet, de Origine Gentium Americanar. Vid. Horne.

nen als vrouwen; benevens fpy's, en andere toefel. Na dat wy zee gekoozen, en de Zuilen van Hercules achter ons hadden, voeren wy twee dagen voort, alwaar de eerste Stadt bouwden, welke wy (*ἑρμαίου*) *Hierook-vat* noemden: hier waren groote weiden. Daar na Westwaarts reizende, zyn wy gekomen by *Solentia*, een kaap van Lybien, die vol boomen staat, daar wy, *Neptuin* ter eeren, een Tempel timmerden, en voeren weder een halve dag lang na 't Westen. Daar na zyn wy gebragt tot een groot moeras, niet wydt van de zee gelegen, bezet met veel groot riet: hier vondt men Elephanten, en veel ander wilt gedierte, weiden gaan. Dit moeras omtrent een dag varens te boven zynde, bouwden wy Steden, aan de zee gelegen, met namen *de Karifche muur*, *Gytia*, *Acra*, *Meliffa*, en

zyn geweest tot zeer verre Oceanfche gewesten, en dat zy, na veel dagen onweers, gedreven zyn aan een groot eiland, in den Ocean gelegen, 't geen veel dagen varens Westwaart van Lybien af lagh, dat vruchtbaar was, en vaarbare vlieten hadt, benevens prachtige huizen: hier uit hebben de Karthagenen kenne van die landen (zeght hy) gekregen. Dat de Phenifche Karthagenen Steden en volkplantingen zelf in America hebben gesticht, trekt *Horne* uit de overeenkominge van veele namen, en woorden, die in beide de talen eens zyn. Wonderfchynt het, terwyl den ouden Phenicers America, en andere a'geligene gewesten, dus bekent zyn geweest, dat de geheugenis by de hedendaagfche landtaten zoo verdweenen is, endat de Americanen zoo veraart zyn: waar van de reden kan zyn, dat de Phenicers tot Karthago verboden, zoo wel aan vreemden als eigen onderdanen, te varen buiten het naauw en in den Ocean; het geen hun licht wafte doen, alzooy zy Cadix bezaten: hier toe bracht hun de nydt en gierigheit: en dus is al lengkens de kennis van die vreemde landen verlooren. Echter hebben de hedendaagfche Americanen (zoo *Horne* wil) de oude Phenifche zeden, taal, en wyze van leven, niet geheel en al vergeten.

Deze plaats wordt by *Sylax* *ἑρμαίου* geheten, en hy *Στεφανίου* *ἑρμαίου* geheten. *Bochartus* wil dat de wa're naam van deze plaats *Dumathiria* zy geweest, het geen op 't Punifch zoo veel als Veldt-ilandt wil betekenen, fchynende daar mede over een te komen dat 'er velden omtrent waren. Het kan ook wel zyn dat *Bochartus* in zyne meening bedroogen is, en dat de Stadt na de vorm van een wierook-vat gemaakt ware; of dat zy die naam behieldt, om dat daar ter eefter aankomft den Goden met wierook geoffert wier.

Neptuin was een Godt der Phenicers, en vinder van de aar-konft: *Atlas* wort zyn Zoon gezegt te zyn, die den Ocean eerst bevoer, waarom de zelve na zyn naam genemt wiert: een zyner Broeders was *Gadirus* geheten, 't geen mede een Phenifche naam is.

Diegelyk riet is noch heden aan die kusten te vinden, v.o. namentlyk vee' suiker-riet.

Deze plaats *Cavicus murus*, of Karifche muur by de Phenicers, wil *Bochartus* dat *Kirchari* wiert genaamt, 't geen gezegt is, muur der Zonne.

Gytia, deze benaaming is in de Punifche spraak van vee' he' konitig: miffchien is de plaats zeer vee'ryk geweest.

Acra is zoo veel als een kasteel gezegt, in de fpraak der Karthagenen.

Meliffa, of *Melitta*, zoo andere leezen, is gezegt

Arambyi. Deze verlaten hebbende, quamen wy in de groote Lybifche vliet *Lixus*, daar de Lixufche *Nomades* hun vee dicht by weiden; met deze flooten wy vriendschap, en bleven een wyl by hen. Meerder voort bewoonden de onherberghzame Mooren een landt dat vol geberghte, en krielende van wilt gedierte was; uit welk gebergte men wil dat *Lixus* fruit. Men zeggt dat omtrent dit geberghte menfchen van een vreemde geflalte in holen woenen, die (zoo de Lixuters zeiden) fneider als paerden loopen. Hier namen wy tolken, en voeren twee dagen lang Zuidtwaarts voorby een woest landt; en toen weder Ooft op ftekende, lieten wy 't een etmaal over door ftaan, alwaar in de bogt van zekere baay een klein eilandt vonden, vyf ftadien groot in 't rondt, daar wy volkplantingh lieten, en noemden 't *Cernes*. Toen giften wy, na onze omvaart, dat deze plaats omtrent tegen over Karthago lag; want de vertiering van Karthago tot de Zuilen van Hercules fcheen even veel, als die van de zelve Zuilen tot *Cernes*.

Daar

Kalk-ftadt; miffchien zoo genaamt, om dat 'er veel kalk in den opbouw is gebruikt geweest.

Arambyi, of *Aramby*, is zoo veel gezegt als Druif-bergh: en dat 'er al van oudts in die gewesten druiven piegen te groejen, is den Schryveren wel bekend.

Nomades is gezegt Vee hoeders, of menfchen die met vee queeken zich onthouden.

Deze vliet wort *Lix* by *Stephanus*, *Lifa* by *Ptolemaeus*, en *Lifus* by *Eratofthenes* geheten; ook *Lix*, en *Laix*, het geen uit een Hebreeufch woort, dat Leeuw betekent, zyn herkomen fchynt te hebben; welke dieren langt de Africaanfche koft zeer veel zyn. Hedendaags wert zy by de Spanjaarts en Portugeezen *Luff* genoemd, ook by de sommige *Lekus*. Zy loopt by *La Rache* in den Ocean. De overblyfselen van de ftadt *Lixa* zyn noch heden te zien, (zoo *Dapper* verhaalt) onder de naam van *Befra*, niet wydt van *Fez*.

Polybins zeggt da *Cerne* in het uiterfte van Moorenlandt leit, tegen over den berg *Atlas*, acht ftadien van land af. *Sylax* ve haalt, dat de Phenicers buiten de Zuilen van Hercules na *Cerne*, en van daar in het tegen over gelegen vafte land van *Eriopien* dik-mal voeren. *Horne* houdt dit *Cerne* een der Canarifche eilanden te zyn, tot bewys by brengende, dat de oude Schryvers melden, hoe dat de zee voorby *Cerne* niet vaarbaar was, wegens het dryvende zee-kroos, en kruut, het geen noch heden waarachtigh wert bevonden; want oec clo' paffen uit het land van *Africa*, op 10 graden, is de zee met gras bedekt, daar de Scheepen met geweld, en hrde koelte, door moeten varen. *Nepes* houdt dit eilandt 15 ftadien in zyn omkring groot geweest te zyn. Dit *Cerne* plagt van oudts *Amphinatrium*, zoo *Teza* wil, genaamt te zyn. *Feftus* fpreekt van dit eilandt als of 't het uiterfte van zee en aarde was, daar onmoglyk voorby te komen zoude zyn. Eenige nomen het eilandt *Gifve*, of *Grafte*, voor het oude *Cerne*, drie mylen in zee gelegen, boven de vliet *Lekus*. Van *Tunis* tot aan de mond van d'n Ocean, is omtrent even verre als van daar tot aan de Kanarifche eilanden. Die de eerste reize uit Hollandt na Ooft-Indien deden hebben het eilandt *Mauritius* voor *Cerne* aangezien.

' Dit

Daar na quamen wy aan een moeras, varende door zekere groote vliet, welkers naam 'Cohites' was: in dit moeras lagen drie eilanden, grooter als Cernes; welke een halve dag lang voorby varende, belanden wy aan 't uiterste van 't moeras, waar zich zeer groote bergen op deden, en een woest volk, met beeste huiden gekleedt, die ons met steenen het land verhoinderden. Van daar dan toogen wy naar een andere vloet, die ruim, groot en breed was, vol Krokodillen en Zee-paerden. Toen voeren wy twaalf dagen lang Zuidt op, kusten in 't gezicht houdende daar Zwart wonen; welke ons gezicht niet alleen schouder, maar ook der Lixuters die by ons waren: deeze voerden een onverstaanbare spraak. Maar ten laaften dage quamen wy aan de groote bergen, die vol geboomte stonden, welker hout 'welriekende, en van onderscheidelyken aart was. Nadat wy nu twee dagen daar voorby gevaren waren, zyn wy vervallen in een grouwlyk onstuimige Moer-zee, aan welks over-zyde te landwaarts zich een veldt op deedt, van waar men 's nachts alzins vuur by poozen zag opgaan, nu min dan meer: hier haalde men water. Toen weder vyfctmaal langs de kusten varende, vervielen wy in een groote inham, die de tolken zeiden genaamt te werden 'Avont-kaap: hier in lagh een groot eiland, op welk zich een moeras vertoonde als een zee; en in dat moeras was een ander eiland, daar wy op gongen, 's daaghs niet als bosch herom ziende, maar 's nachts veel brandende vuuren; wy hoorden daar ook het geluit van 'fluiten, cymbalen en trommen, benevens een yffelyk geschreeuw; hier om verschricken wy, en bevalen alle man dit eiland te verlaten, 't geen in aller

† Dit woort betekent zoo veel als Rivier der druiven; mischien om dat op de oevers wyngaarden geplant zyn geweest. Deeze plaats wert heden *Senga* genaamt.

† Aan de kust van Gambi, Cabo Verde, en daar omtrent, vindt men noch heden welriekend hout, het geene mede smakelyk is, en by *spys*, syn geschraapt, wert gebruikt. Dat *Hanno* zegt in dit verhaal, hoe dat hy dan Oost, dan West, en dan Zuidtwaarts is gereist, kan waarachtigh zyn, niet regestande dat de kusten van Africa aldaar meest Noordt en Zuydt leggen; want dewyle men toen meest langs de stranden voer, kan gezet werden, ten aanzien van de uitsiekende hoofden, dat men Oost, West, Noordt of Zuiden heen vaart.

† Dit woort staat in 't Grieksch *Χαίμα*, 't geen op 't Latyn *Hiatum*, of *Baratrum*, en in 't Duitsch een Hol-bag, of onstuimige Zee-kolk, kan gezegt werden, en by my Moer-zee vertaalt is, alzoo de olopoensse en ongesluimigte Zee by onze zee-linden dus wert geheten.

† *E's, i'u s'igs* op 't Grieksch, 't geen zoo veel als Avont-hoorn of Kaap beduidt.

† De Indinen aan Guines zyn heden noch veeltyds bezig in zich te vermaken met deeze speeltuigen, en groot misbaar in de bosschen te maken.

yl geschagh. Daar na voeren wy voorby landtschappen van waar een witten damp op gong, en 't vuurige vlieten in zee stortede: het landt zelve kon men van de hette niet genaken. Hier paken wy ons haestig van daan; en na vier dagen, 's nachts, zagen wy landt, dat vol vuur-vlammen stondt, in welker midden wy een groot vuur zagen uitsleken, 't geen tot aan de Sterren icheen te reiken; by daagh geleek dit een grooten bergh te zyn, 'der Goden *wagen* geheten. Van hier ten derden dage de vuurige rivieren weder voorby gctoo-gen zynde, quamen wy tot den inham 'de Zuidt-boorn' geheten, in wiens boezem een eilandt was, het voorige niet ongelijk, 't geen een moeras hadde, waar in weder een eilandt lag, vol van bosch-menschen, daar van het getal der vrouwen de mannen overtrof: zy waren 'ruigh van vel, en *Gorillen* by de tolken genaamt: de mannen, hoe zy ook vervolgt wierden, konden wy niet vatten; want zy ontvlooden 't alle na de toppen der bergen, zich met steenen verweerende: drie vrouwen, die beetten, met nagels krabden, en hare leidtsmannen scheurden, wilden niet volgen; waar om zy die doot sloegen, en vilden, brengende de vellen tot Karthago. En hier voeren wy niet verder, uit gebrek van lyfstoet.

Deeze

† Deeze vuurige vlieten zyn mischien de branding van de zee by nacht geweest, die zy voor vuur hebben aangezien.

† Deeze plaats wort gehouden voor het hedendaaghsche *Sierra Leon*; maar van de vuurige bergen weten onze Schippers heden niets te zeggen: 't kan echter zyn dat daar by wylen het gebergte in brandt stondt, of eertyds vuur heeft gespoogen, of dat de donder, die veel maal aan de toppen wert gehoord, en de blixem, hen dus heeft gelicheen.

† Of *Nauvius*.

† Dit zyn mischien groote apen geweest, gelyk'er in die gewesten veel zyn, welke de menschen in gestalte en zeden zeer gelyk zyn. Daar wort gemeent dat zich deeze *Gorillen* aan Cabo Verde, of op de Zoute eilanden hebben ghouden, die noch heden in sommige kaarten met de naam van *Gorgades*, of *Gorgones*, bekend zyn: doch heden zyn de zelve van inwoonders ontbloot, behalven dat'er eenige Portugeesche ballingen op zyn. Van deeze *Gorillen*, of *Gorgones*, spruiten gewisselyk de verdrichtzels van de drie *Gorgones* en *Amasonen* in Lybie, by *Siculus*, en andere Schryvers meer. De *Gorgones* zyn dochters van *Phorcus* geweest, volgens de verdrichtzelen, met name *Medusa*, *Sibrio* en *Euryale*: zy bewoonden den grooten Ocean, en Ethiopie; de eilanden *Doradas* geheten, behouden deezen naam van hunne wreethet. *Perseus* voerde oorlog tegens haar, en overwon haar Koningin *Medusa*. Het Schip daar deezen *Perseus* mede na huis voer, naar het overwinnen van *Medusa*, gaf hy de naam van *Gorgs*. Doch andere nemen de woonstede der *Gorillen* voor het eilandt St. Anna. Het kon ook wel zyn dat de eilanden in en voor de rivier Gambi, en Sierra Leonis, die'er veele zyn, voor die, in deezen gemelt, wierden gemeent; doch alles is oecw. Dat'er ruige menschen zyn, heeft de Nederlandsche schipvaart klaar ontdekt, als die zyn gevonden in de afgelegene landen achter Japan: zoo dat het

O. Dapper.
Africa.

Strabo lib. 3.

Deeze zelfde Phenicers bevoeren mede de eilanden *Cassiterides*, dat 's Engelandt, zoo men gijft: hier toe staken zy van Cadix af, en hielden de vaart verborgen voor vreemden. Loot en tin braghten zy van daar. Men verhaalt, dat een zeker Schip der Phenicers, naar deeze *Cassiterides* wilende varen, van een Romeinsch Schip op het spoor wiert gevolgt, en zulks om kennis des landtschaps, en des wegs die daar heen strekte, te bekomen; waarom de Pæen zyn Schip deede stranden, willende liever al het zyne missen, als tot nadeel van 't gemeen een landtschap, daar hun alleen groot profyt van quam, aan vreemden ontdekken: dit wiert den Schipper zoo wel afgenoomen, dat die van Karthago al zyn schade vergoeden. Dit landtschap was den Grieken onbekent, gelyk *Homerus* zulks volmondigh bekent in deeze woorden: *Nochte ik ken de eilanden Cassiterides niet, van waar ons het tin her wort gebraght.* Het woort *Hibernia*, nu Engelandt, wert voor een oude Phenische naam gehouden. Dit eilandt wiert van *Himilco* eerst bezogt, die afgezonden was om het Westen van Europa te ontdekken. Tot in het afgelegene *Thule* zelf hebben de Phenicers haren Zee-vaart voort gezet; 't geen voor Yslandt, Schoonen, Schotlandt, of wel voor ieder ver af gelegen landt gehouden wert. *Bocharius*, in zyn Bock de *Geographia Sacra*,

mede zoude konnen zyn, dat toen ter tydt diergelyke aart van menschen deeze plaazze heeft bewoont.

Wat wyders deeze togt betreft, aan de waarheit is niet te twyffelen, schoon deeze beschryving, voornamentlyk in 't achterste, met weinig duisterheit vermengt is. Het is waar dat 'er zeer groote en breedte vlieten op d'Africaansche kusten zyn, welke zoo veel slijbt 'zeewaart, en aan hunne uitgangen, spouwen, dat de zee dicht by de kust een enkel moeras schynt te ayn. D'eilanden in de eilanden, daar van gesproken wert, kan verstaan werden, aan elkander, of by elkander gelegen te zyn, ook zoo de moerassen. Dat de landen te heet geweest zouden zyn om de zelve te gensken, kan verstaan werden, te heet om zonder dak te verblyven; gelyk het daar ook den ongewoonen in der daadt is: of te heet om te verblyven, te woonen, of Steden te stichten; gelyk noch heden bevonden wert, dat op de kusten van Guinea uitheemsche natien tot volk-planting onbekwam zyn, en meest haastigh wegh sterven. Meiren en moerassen vindt men 'er niet wydt van de zee-kusten in groote menigte, voornamentlyk landwaarts aan de armen van de vliet Gamby, die veele voor de wydtste af gelegen vliet Lixus neemen; (want 'er twee rivieren met de naam van Lixus by de Ouden bekend zyn.) Dit schrift van *Hannoo's* reis, zoo het in den Tempel opgehangen wiert te Karthago, was in de oude Punische taal geichreeven, daar van ons heden niet als overblyfselen zyn na gelaten: het is namens in 't Grieksch vertaalt, en zoo tot op heden bewaart. Karthago is het hedendaaghsche Tunis, waar van men noch oude overblyfselen vint. De Grieken sloegen geen geloof aan *Hannoo's* togt; waarom zy voor een sprek-kwoort hadden, *de togt van Hanno*, als zy een ongelooveryke zaak wilden uitdrukken.

Terthulianus.

zoekt valt te maken, dat *Hercules* uit Phenicien is gevaren, en in Vrankryk volkplantingen heeft gezet, koophandel gedreven, en de Zee-haven te Monaco gebruikt. *Hercules* belande met zyn Vloot aan de mondt van de vliet de Rhosne, alwaar hy, uitgestapt, in een hardt veegeft met de *Ligures* verviel, daar in hy zelf verwondt wiert, en, een val dreigende, knielde; waarom hem *Jupyn* aldus onder 't Gesternte heeft gezet, gelyk de verlichtzelen eenhelligh luiden. *Hira*, Koning der Tyriers, hadde zelfs aan de Roode Zee scheeps-havens en timmer-werven gebouwt. Het is geen klein bewys van het oudt Scheep-bouwen der Phenicers, dat de namen der specerijen, die zy te scheep uit de Indien haalden, tot op heden alle van Phenischen oorspronk zyn. De Phenicers voerden gemaakte Goden op haar Scheepen, klein van gedaante, die daarom by dwergen wierden vergeleken, welke zy aan de voor-steven van het Schip stelden, volgens getuigenis van *Herodotus*; maar *Hesychius* zegt dat zy aan de achtersteven geplaatst waren: dees waren gesneden, of geschildert: de plaatzen daar zy stonden wierden gekranst, en gekroont. Zeker aardt van Scheepen der Phenicers, zegt *Strabo*, wierden met de naam van paerden genoemd, en zulks na het teken dat zy voerden. Men houdt dat de Phenicers hare Scheepen met zeker pek van Narycia, of Brutia, hebben bestreken, het geen zeer deughtzaam en valthoudende wiert geschat. *Cedrinum* is pek geweest dat in Syrien uit hout droop, daar men insgelijks Scheepen mede bestreek; 't welk *Avicenna* op 't Arabisch *Alkitran*, en in 't Hebreeusch *Cabab* noemt.

De Sicilianen zyn te dier tydt onkundig in de Scheeps-bouw geweest, gelyk *Homerus* wil, als blykt in dit vertaalde vaers, sprekende van de Cyclophen, die daar woonden.

*Het groote Reus gespuis en weet van Scheepen niet,
Geen boots- of timmerman men in hun Landen ziet.*

Plato zegt dat men van oudts een eilandt bevoer, buiten de engte van de Middellandsche Zee, grooter als Asia of Africa: 't geen by zommige schynt voor America gehouden te moeten zyn. De kennis van dit eilandt zegt hy van *Solon* te hebben ontfangen, en die van de Egyptische Priesteren. Dit eilandt hadde van *Atlas* zynen naam, en daar in stondt een Tempel ter eeren van *Nephtun*. Alles was vol op geweest in dit landtschap, en een geheele overvloed; doch voor negen duizent jaren,

Reg. 9.

Bockartus lib. 2. cap. 3.

Virg. Georg.

Plin. lib. 14.

cap. 22.
Aponius Epist. 4.

Lib. 9.

ren, zoo hy zeit, door een water-vloed verdronken. Hier heen willen sommige dat *Q. Sertorius* hadde geftent; en eenige, dat hy het gevonden hadde. Doch wat van dit beruchte eiland zy blyft ons duifter: veellicht dat het de eilanden van Canariën zyn, en wie weet of die oulinx niet vereenigt zyn geweest, en met waarheit daar voor gehouden konnen werden.

Admi. An-
fuit.

Aristoteles spreekt daar van aldus: Men zegt dat buiten de Zuilen van *Hercules*, door die van *Karthago*, in zee, een vruchtbaar, doch woest, eiland gevonden was, het welke overvloed van bosfchen, en ftoomen, die vaarbaar zyn; het landt, zeer ooftryk, is veel dagen reizens van de vaste kuft af gelegen: en alzoo de *Karthaginenzers* daar, om des grondts goeden aart, begonnen te woonen, en te huwelyken, houdt men dat de *Karthagifche* Opperhoofden op lyf- Straf verboden hebben, dat niemand meer zich naar dit eiland zoude vervoeagen, de inwoonders verjagende, op dat zy niet door 's geflachts mengeling (zoo zy daar bleeven woonen) niefter van het eiland moghten worden, en de *Karthaginenzers* van dat geluk be-rooven. En de sommige willen, dat deeze opgemelte eigenfchap byzonder aan het eiland *Hifpaniola* moet werden gepaft. Men hielt een geruime tydt deeze vaart geheim, om by tydt van noodt alleen derwaarts te mogen over fcheepen.

David Powellus verhaalt, in zyn verhaalfchriften van *Cambria*, ofte *Wales*, dat op het Jaar 1170. wanneer de Prins *Owennu Gwyneth* geftorven was, de zoonen twifelden om 't gebied van 't Prinftom, welker een het zelve met de wapenen verkreeg; doch dat *Madocus*, mede zoon van den overledene *Owennu Gwyneth*, die het broeder-ftryden moede was, zich eenige fcheepen toerufte, verzagte van bequame toefst en lyftocht, en af ftak om nieuwe landen te zoeken. Hy zetten 't, *Ierlandt* achter zich hebbende, Zuidt op, en hielt die ftreck, tot dat hy aan landen verviel die onbekent waren, waar hy veel wonders zag. Hy keerde dan te rug, en bragt zyne landsluiden de tyding, wat vermakelyke en vruchtbare landen hy hadde gevonden, zonder eenige inwoonders, en ftelde hun voor, om wat onvruchtbare en onvermakelyke gront de broeders ftrecken, en elkander om hals bragten: zeide voorders het nu licht te zyn de huis-twift te ontvlieden, en dit vette landt te gaan bezitten. Hy bewoog 'er dan zeer veel, en rufte meer fcheepen toe als voorheen, daar hy een groot getal mannen en vrouwen op zette, die des ftrydens te huis mat waren, voer-

denze in 't voorschreevene landt, en liet het vaderlandt varen. *Hacklertus* houdt dat dit nieuw gevonden landt in Noordt *America* zy geweest; want *Lopez de Gomara* aldaar een volk vondt die kruiffen eerden, en een taal fpraken waar van veele woorden met het oude *Wals-Engelfch* over een quamen. *Madocus* wyders, zyne landsluiden in 't nieuw opgedaan geweest latende, voer voor de tweede maal weder naar zyn oudt vaderlandt, om meerder aantal menfchen over te voeren; het geene hy in tien fcheepen volvoerde. *Merredith*, zoon van *Rhefi*, die in 't Jaar 1477 leefde, maakt in zyne oude rymen gewag van deeze togt van *Madocus* naar d' onbekende landen, in deeze woorden:

*Madoc wyf, in wye dicwedd,
Lawn genaw, ovyn Gwynedd:
Ni fynnum dir, fy enaid oedd
Na da mawr, end ymoroedd.*

Dat is:

Madocus, ryk van goede, veracht t' huis alle weelde,
En aan zyn landsluiden veel kennis mede deelde
Van *Oceaan*, en landt dat lang was onbekent,
En leert hoe men daar heen de vaste ftevens went.

In 't Jaar onzes heils 982. heeft *Ericus Ruffus*, Noorts Edelman, uit Noorwegen, of *Yslandt*, afvarende Westwaart op, *Groenlandt* ontdekt, waar hy vier jaren daar na volk-plantinge liet, in een Baay, naar zynen name *Erich floordum* genaamt, en Dorpen ftichtede, die hy *Brattahyd* en *Stoekanes* noemde. In 't Jaar 1000. zyn de *Ys- en Groenlanders* tot het *Chriftendom* gebracht.

Het is een byzonder vreemde zaak, dat men vaste zekerheit heeft uit veele geloofwaardige Schryveren, dat *Groenlandt* bevaren en bewoont is geweest van voor veele eeuwen, dat aldaar Steden zyn geweest, ook Kloofsters, en dat men 'er heele reexen van Bifchoppen telt, dat de heerschappy aan de Deenfche Koningen is geraakt, en dat dit dus bevolkte *Groenlandt* heden niet is te vinden; want alle de hedensdaags bekende *Groenlandt* fche kusten onbewoont en woest zyn, zonder eenigh overblyfel van huizen of Kerken. Dit werdt gegift by gekomen te zyn, door dien dat niemandt met enigh Schip naar *Groenlandt* varen moghte, dewyle dat het den Deenfchen Koning eigen was; want *Groenlandt*, *Fero*, en *Yslandt*, bezat den Koning voor zich in eigendom, en zandt derwaarts jaarlyks eens fcheepen heen: zoo dat niemandt kundtfchap van deeze vaart hadt, als de weinige Schippers van het Hof. Zy zetten 't eerst

H 2

op

op Yslandt aan : van daar wiften zy den regten ftreek te nemen, en zich te verzien. Het geviel dat deeze vaart achter gelaten wiert, door de groote Pelt, die in 't Deenfche gebiedt rees op 't Jaar 1348, welke het landt van manfchap heeft ontbloot, en alle de kundige Schippers doen verfterven. Wanneer men dan, na eenige jaren, de vaart wilde hervatten, vondt men zoo veel opgehoopt ys op wegh, en omtrent alle kuitten, dat de zee-luiden, die doch niet te kundig waren, onverrichter zake keerden; en zedert is dit landt verholten, en onbekent gebleven. Of dit van oudts bewoonde Groenlandt vast landt, of een eilandt zy geweest, is onwis: dit is zeker, dat heden veele gewelften Poolwaarts, om de ysbergen, niet bezeilt konnen werden. Zoo het Groenlandt vast landt is geweest, kan 't zyn dat de menfchen landtwaart in zyn vertrokken na 't Noorder America, dewyle noch hedendaags by Zomer aan die kuitten, waar de Groenlandfche vifchers landen, harten worden gezien, die landtwaarts uit komen, en by Winter vertrekken naar warmer landtſchappen. Men wil dat elders in 't Noordt America overblyfzelen van de oude Noordtſche tale en 't Chriftendom worden gevonden. Het kan zyn dat dit Groenlandts volk, dat doch miſſchien te byfter veel niet is geweest, zich vermengende met andere woefte volkeren, hun taal, Godtsdienſt, en wys van leven hebben vergeten. Zoo het oude Groenlandt een eilandt is geweest, zoude het konnen zyn dat het noch tot op heden bevolkt is, ſchoon, om redenen als boven, niet en wert gevonden. Op de hoogte van Guinea, diep in zee, heeft men voormaals zeker eilandt gezien, het geene heden niet te vinden is, wat naerſtigheit daar toe is aangewendt: miſſchien dat de ſtroomen, verrukt zynde, of op een byzondere wys omtrent dit eilandt draaijende, alle Schepen af houden. *Helena nova*, een eilandt, in de kaart zeer bekendt, wert veel malen gezogt, doch zelden opgedaan. Van het verballeren, en verraaden van Chriſten volk, zyn in Indien onder de Nederlanders voorbeelden te vinden: zulks is mede te zien aan de inwoonders op de Vlaamſche eilanden: jonge mannen, in Corea vervallen, hebben taal en Godtsdienſt vergeten gehadt. *Petrus Bembus* verhaalt, dat de Franſchen een ſchuit in zee betrapten, daar zeven barbaariſche menſchen in waren; dit geſchag op 't Jaar 1109. Het mag veellicht zyn dat het oude Groenlandt die landen zyn, die nu bekendt zyn met de naam van *Fretum Davii*, waar men groote menigte van menſchen vindt, die een woefte

leven voeren, en dat de oud. Groenlandtſche Chriſtenen van deeze zyn overvallen, en verſlagen, of wel met deeze zyn vermengt, en hun zeden hebben aangenoomen. Men vindt onder deeze tot op heden tweederley aardt van volk, niet alleen in verw, maar ook in zeden verſchillende: de zommige onthouden zich van veele ſpyzen, en zyn geſchikter, (die miſſchien overblyfzelen van de oude Chriſtenen zyn) andere zyn wildt, en eeten alles. Van den aart en wyze van leven, als mede van de kenniſſe die men heden van deeze landen heeft, ziet by *Oliarius*, in zyn Hoogduitſche Reis-beſchryving.

Julius Solinus getuigt dat men van oudts, voor menſchen geheugen, de zee van Indien, tot Spanje toe, bevoer. Van d'oudtheit der Zeevaart ziet wydtloopig by *Pierre de Medecine*, Spanjaart, in zyn Boek *L'Art de Naviger*: en van het Eilandt buiten de naauwte van Gibraltar, *Strypmannus* Cap. 3. part. 2. in 't breede.

Van *Theſeus* en *Perithous* wiert verziert, hoe zy in de Hel geweest hadden; welk verdichtzel zyn oorſpronk naam uit den zeer verren zee-toght, die zy gedaan hadden in onbekende landen.

Neco, Koning van Egypten, na het ſtake van de Nyl met den Arabiſchen inham te vereenigen, daar hy reeds groot gelt aan geſpilt hadde, en hondert en twintigh duizent menſchen verſmolten, beval aan zyn Vloot-vooghdn, uit Indien d'engte van Gibraltar op te zoeken, en door dien wegh t'huis te komen: 't geen zy deden, na een togt van drie jaren, eenen Herſt onderwegh ſtil gelegen hebbende, om te oogſten, en koren te verzamelen voor leeftocht op de reis. Dees *Neco* leefde zes hondert en vyf jaren voor de geboorte des Heilands.

Van *Pharao*, Koning van Egypten, wordt getuigt, dat niemandt hem gelyk Ezech. 31. was wegens den handel aan de wateren, ^{27.} als mede van *Aſſur*, want zyn wortel aan de groote wateren was. Waar uit vaſtelyk te beſluiten is, dat zy zeer Scheepryk zyn geweest. En voorts ſpreekt de Propheet *Ezechiel* van de Egyptiſche Koning aldus: Cap. 31. *Gy wiert als een Zee-draak in de zee, ende braakt voort in uwe rivieren, ende bevoerde het water met uwe voeten, enz.*

Xerxes zondt een Schip, met ter doodt verwezene mannen, door 't naauw van de Straat, om na Arabien te varen; die ſchipbreuke leeden, en landen weinig voorder als het Hooft van goede hoop: van waar zy te lande naar huis toogen.

Polycrates bragt hondert Schepen t'zee, behalven een groot getal Bi- en *Tiiremes*, waar

Neco tracht een vaart te graven tufſchen de Nyl en de Arabiſche inham.
Hy zondt Schepen na Indien door 't naauw van de Straat.

waar van hy 'er vier hondert aan *Cambyfes*, tegen de Egyptenaren, zondt.

Te Rhodus heeft men certyt een Vloot van duizent Koopvaardy-scheepen te gelyk in zee zien steken, behalven de geene die hen tot geley dienden. Ja *Ruvius* meldt dat daar zoo een sterke vaart is geweest, dat men de zee, tusschen Rhodus en 't vast landt, gelyk als beslagen met Scheepen zagh.

Strabelib. 3. *Amilcar*, Gebieder der Pænen, deede een Vloot toerusten van vyf duizendt Scheepen, om Sicilie te bestooken, die hy binnen drie jaren klaar hadde.

Darius stierde een vloot Scheepen de stroom Indus af, door zee, tot in het Rood-meir, die hem kondtschap van Indien braght; waar op hy d'Indianen aanviel, en 't onder braght. *Herodotus* wil dat deeze zelve *Darius* mede volk af zondt om Africa om te zeilen: en, wanneer hy de Grieken beoorlogde, by Athon schip-breuk leedt van drie hondert Scheepen, en twee duizent man.

Ziet Ruvium cap. 6. Van *Dionysius* den Tyran leeft men, dat hy een Vloot van zeven honderdt zeilen t'zee bragt.

Getal der Scheepen in 't beleg van Troje. De Vloot der Grieken, die Troje bestoekte, bestond uit duizendt weerbare Scheepen, zoo *Seneca* getuigt, (schoon andere het getal alleen tot op twee of drie hondert verkleinen) onder bestier van verscheide Vloot-hoofden: ieder hadt zich gewapent na zyn vermoogen; waar van by *Hyginus* is te zien.

Ten tyde van *Julius Caesar* vondt men in d'Arabische inham stukken van gestrande Scheepen, die, na het maakzel, uit Spanje scheenen gekomen te zyn.

By *Strabo* wert verhaalt, hoe zeker *Endoxus*, vluchtende voor de gramschap van Koning *Ptolomeus Laibyrus*, in d'Arabische Golf over scheepde; en te Gades, of Cadix, in Spanje belande. *Nepos* wil, dat *Celins Antipater* lang voor *Endoxus* uit Spanje in Ethiopien voer, om handel te dryven. Deeze *Endoxus*, die een Landt-meeter en Sterre-kundiger was, geboren in Cnidiën, quam in Egypten, om de heilige Speelen van *Proserpina* aan te schouwen: hy maakte den Koning *Ptolomeus Evergetes* veel diets van de vaart boven aan de Nyl, en van de eigenschap dier landen: hy voer naar Indien met geschenken, en bragt speceryen en kostelyke steenen daar voor te rug: maar het lukte hem niet; want *Evergetes* ontnam hem alles dat hy mede gebraght hadt. Na de doodt van *Evergetes* quam *Cleopatra* in 't gebiedt, die *Endoxus* weder heen zondt; welke door de windt boven Ethiopien gevoert wiert, daar hy

lande, en vrientdtschap met de inwoonders maakte, door giiten van vygen, kooren en wyn: deeze gaven hem water, en leidtsmannen mede. Ecnige woorden van de spraak deezes volks schreef hy op. Hy vondt een Schips-boeg, waar op een paert stondt verbeeldt, 't geen hy verlonde het overblyfel te zyn van een Schip dat van 't Westen was gekomen; dit bragt hy met zich in Egypten, terwyl dat *Cleopatra* gestorven was, en haar Zoon het Ryk bezat. Ook verlonde hy uit de Koopluiden, dat dit stuk houts van een Schip uit Cadix was; want die luden kleine Scheepen gebruikten, die zy paerden noemden, om dat de afbeeldtels van paerden daar voor op stonden. Zy voeren hier mede uit visschen tot boven de rivier Lixus (welke in Africa by de Nigriten leit): zoo dat het boven genoemde hout gewisselyk van een Schip moet geweest zyn dat verder was gevaren, en niet te rug hadt konnen komen. Waarom *Endoxus* besloot, dat Lybie, of Africa, kost om gevaren werden: gelyk hy het zelve van Gades meermalen onderzocht, als in 't breede by de Schryvers is te zien.

Koningin *Semiramis* zelve begaf haar ter zee, om onbekende landen op te zoeken, en quam in Ethiopien by de verbrande Moorianen.

Diodorus verhaalt, hoe d'Argonauten, na dat zy 't gulde Vlies gerooft hadden, uit de zee Pontus Euxinus, de stroom Tanaïs opvoeren, aan wiens mondt zy te lande traden, en, na eenigh landt-reizens, een andere vloot ontdekten, die hen in de Noort-zee leide; 't geen, zoo 't waar is, mischien by Dantzik, Riga, of elders in d'Ooft-zee (welke zee te dier tydt ook de naam van Noort-zee heeft gevoert) kan geweest zyn. Of veellicht zyn zy, by of achter Constantinopolen om, elders by de Griekische eilanden weder te water gekomen.

Volgens 't geene *Appianus* schryft, hadde *Mithridates* een Vloot van vier hondert Scheepen by elkander.

Perfens, Koning van Macedonien, hadt twee hondert en tachtigh Scheepen in eene trop geschaart.

Mithridates, Koning van Pontus, zeer magtig ter zee, voegde zich eindelyk met de vloot der Zee-roovers tegen de Romeinen; doch wiert van *Pompejus* te gelyk met haar verslagen. Over welke zegen by d'Atheners van *Pompejus* wiert gezegt, en geschreeven binnen en buiten op de poorten: Hoe meer wy als andere nu helder licht zien, zoo moeten wy, nu we dapperheit pryzende, u aanschouwen, als een Godt verrzellen,

H 3 en

en aanbidden, zoo zeer gelyk *al nu doen naar een God*.

De Scythen, zegt *Zozimus*, zyn op het Jaar onzes heils 412. met een Vloot van zes duizent Scheepen by den Bosphorus van Thracien verscheenen.

Constantinus gong den Zee-roover *Caraculus* met een Vloot van over de duizendt Scheepen te keert.

Rivius.

Constantinus deede aan twee duizendt Koopvaardy-scheepen galjoenen zetten, om die ten oorlogh te gebruiken.

Genfericus, Hooft der Vandalen, hebbende een maal de zoetheit van Italien gesmaakt, quam dat dikmaal met groote Zeevlooten vyandtyk bestooken. Hy hadde een gewoonte alle voorjaar van Africa met zyn Vloot af te steken, en aan wat landt hem de voor-windt leide, daar plante hy den krygs-standaart.

De vloot van *Belsarius* bestondt uit vyf hondert Scheepen. Deeze ervondt, soldaten in korven aan de toppen van de masten te hangen, om de toorenen, waar uit men streedt, te derven. Hy liet mede breede galderyen rondtom het boort der Scheepen maken, om des te meerder krygsknechten te konnen plaatzen.

In 't Jaar 647. wiert het eiland Cyprus by de Saracenen, uit last van *Osmannus*, met behulp eener Vloot van zeven hondert Scheepen, vermeertert.

In 't Jaar 714. heeft *Solyman* Byzantium met een Vloot van drie duizent Scheepen belegerd, zoo *Blondus* wil, daar Keizer *Leo* geen minder aantal Scheepen tegen zette.

Erik, Deens Koning, zoo de oude historien van dat landt verhalen, overwon zyn vyandt te water in deezer voegen: hy deede zyn Scheeps-vloot met ketings en dreggen aan elkandre hechten, zoo dat zy op het water dreef als of het een eenig Schip ware geweest, latende een opening van zee tusschen de eerste Scheepen blyven, der voegen dat het twee hoornen scheenen te zyn. Hier voeren 's vyandts Scheepen tusschen in, onkundig zyns opzet; want zoo haast zy daar binnen waren maakte hy al zyn Scheepen los, en viel den vyandt rondsom op het lyf. Deeze *Erik*, zegt *Kranzius*, hadt een Vloot van elf hondert Scheepen: en was de eerste der Noordsche Koningen die paerden te scheep over voerden.

Moriscus
lib. 2. cap. 15.

Haraldus, naderhandt Koning van het zelve Ryk, en *Ringo*, Koning der Zweden, takelden geheele zeven jaren Scheepsvlooten toe, om den ander aan te taften. En daar wiert zulken grooten Scheeps-magt by een vergaderd, dat, zoo de Schee-

pen aan elkandre gebonden waren geweest, men tusschen Schoonen en Zeelandt als te lande zoude hebben konnen vechten. Veele vrouwen, zelfs van grooten aanzien, hadden het zwaert ten deezn stryde wederzydts aangegordt. *Ringo* bleef overwinnaar; en stelde, zoo de Schryvers getuigen, *Herban*, een maaght, die zich, als voorgangster harer kunne, heldhaftigh in deezn slag hadt gequeten, tot Koningin: gelyk by *Moriscus*, en andere, in 't breede is te zien.

In het Jaar 1465. heeft *Philips de Goede*, Grave van Hollandt, een Scheeps-vloot in Zeelandt doen toerusten, ter liefde van de Paus, waar onder twaalf zeer groote Galeyen zyn geweest. Tien duizent soldaten warden op deez Vloot gescheept. Twee Battaart-zoonen van *Philips* voerden het gezag daar over. Zy togen door het nauuw van de Straat, om de Saracynen in Africa te bestooken.

Xerxes Vloot bestondt uit vyf duizent en vyftig zoo strydtbare als last-scheepen, die alle door de Grieken, met slechts drie hondert Scheepen, wierden verslagen. Zyn landt- en water-heir bestondt uit acht maal hondert duizent weerbare mannen, die wapen voerden, volgens *Diodorus*. Maar andere zeggen, dat het getal tot op twee millioenen twee hondert en vyf-en-dertig duizent twee hondert en twintigh beliep. Andere Schryveren rekenen acht millioenen twee hondert vyf-en-dertigh duizent menschen.

Xerxes
vloot.

Getal van
menschen in
zyn heir.

Alexander braght duizent Scheepen tegen d' Afrikanen in zee: of gaf last om zoo veel Scheepen, zynde *Septuaginta*, volgens *Curtius*, of grooter als *Triremes*, volgens *Diodorus*, te bouwen, en 't hout op Libanum te hakken; daar toe de Koningen van Caria, Cicilia, en Cyprus, de handt moesten bieden. Hier mede wilde hy Africa om zeilen; doch wiert van de doot verast. Hy heeft Alexandria, een stadt aan den oever in de Middellandsche zee, tot een scheeps-haven gesticht, in het drie hondert een-en-dertigste jaar voor de geboorte van onzen Heilandt. *Nearchus*, *Onesicrite*, *Beton*, *Diogenes*, en andere, zyn Zee-hopmannen geweest, die voor *Alexander* streeden, in d' Indische zeeen: alwaar zy den vrybuiters *Dionides* bevoeghten, die op *Darius* zelve niet hadde gepaalt.

Alexander
Scheeps-
magt.

Hoe dapper de Scheeps-bouw voormaals heeft gewakkert, staet klaarbylyk te besluiten uit de hooft zee-slagen, tusschen die van Rome en Karthago bevredren. In den eersten slag brachten de Romeinen hondert en zeltig wel bemande Galeyen t' zee, in zeltig dagen toegestelt; doch

*Scheeps-
voerruysing*
tusschen Ro-
men en Kar-
thago.

doch plomp van maakzel, dewyle het de eerste Krygs-vloot van aanzien was die zy hadden toegerust. Dit geslacht als *L. Valerius Flaccus* en *Atacilius Crassus* tot Rome Burgermeesteren waren. Hier tegen zonden de Karthaginenzers hondert en dertig Scheepen, die licht, en bequamer om te slaan waren, alzo zy de konst van Scheep-bouwen langer hadden geoefent. De Romeinen bedachten nu zekere nyp-tangen, daar zy hun vyandts Scheepen (van wien zy veracht wierden, om haar grofheit) mede nepen, vast hielden, en zoo verwonnen, die, door het te zeer naderen uit verwaantheit, meest alle dus gegrepen en verslagen wierden. Zeven duizent mannen bequamen de Romeinen gevangen, doodden drie duizent, en veroverden vyftigh Scheepen, die zy behouden binnen bragten. Namaals, in het tweede hoofst zee-gevecht tusschen Rome en Karthago, bleef de zegen weder aan de zyde der Romeinen; welke drie-en-zestig Scheepen tot buit bejoegen. D'eerste slag viel voor in het vier hondert vier-en-negentighste jaar na Romens opbouw. De tweede strydt geslacht drie jaren daar na. En in het derde gevecht viel den Romeinen te beurt onder te leggen; meer doch verslagen door weder en windt, als door handen van hunnen vyandt. Zy verlooren hier vier hondert en dertigh Galeyen: 't geen de Karthaginenzers het hoofst dapper deede op steken, voornamentlyk om dat zy te dezer tyd niet meer als twee hondert Scheepen hadden gewaagt. Ook keerde de kans voor de vierde maal niet; want de Karthaginenzers sloegen in vollen strydt, met negentigh Scheepen, onder den Vloot-heer *Adherbal*, tegen zes hondert Romers. Dertigh Roomsche Scheepen ontsnapten, ongeschonden, alleen den dans: drie-en-negentigh wierden tot Karthago opgebracht: de rest gongen te gronde, of stieten tegen de rotzen aan enden. Twintigh duizent Romeinen raakten gevangen, en acht duizent werden geveldt: d'overwinnaars daar tegens leden weinig of geen schade. Vast met gelyke nederlaagh was den strydt ter vyfte maal; want men schryft dat de Romeinen, by storm, twee hondert vier-en-tachtigh Scheepen verlooren, alle hun *Quinqueremes*, ofte vyf roei-rey Scheepen, en daar by over de hondert duizent menschen. Die van Karthago scheenen nu het gebiedt ter zee te zullen bezitten, 't en ware de zefte en laatste slag den toestandt hadde verzet; want toen viel de Romeinen weder boven, en veroverden hondert en vyf-en-twintigh Karthaagse Scheepen, boorden 'er drie-en-

zestig in de grondt, versloegen veertien duizent mannen, en bragten twee-en-dertig duizent gevangen op. Hier mede eindigde den krygh, die vier-en-twintigh jaren geduurt hadde: en dit geslacht in het vyf hondert en elfste jaar na Romens opbouw.

Van een andere groote Scheeps-vloot ziet by *Xenophon*.

Tacitus zegt van de *Sniones*, een volk by Rugen, in de Oost-zee, dat het, behalven man- en wapen-ryk, ook Vloot- en Scheep-ryk zy geweest.

Wanneer de Gotthen in Spanje het gezag voerden, is by hen een Vloot der Saracynen, welke aldaar aan quam, verdelgt, sterk hondert en zeltig Scheepen.

Voor de geboorte onzes H^{eren} *Jesu Christi*, volgens inhoudt der Goudtsche Chronyk, elf hondert en zes-en-zestig jaar, zoo staken hun te zamen de Sicambrinen, die men nu Franschen hiet, en quamen met veel Scheepen over de zee, ende wouden in Britangien wezen, om dat landt te winnen, zoo dat zy versaken met den winde, onde quamen gevaren tot aan de Zeeusche kust; ende doe dit de Slaven vernamen, zoo hadden zy zommige Scheepen, ende togen op ter zee tot die Sicambrinen, daar zy tegen streeden, ende wonden hen al te grooten roof af, ende sloegen veel volks, ende behielden al haar Scheepen, ende quamen zoo weder te Slavenburgh, daar omtrent daar nu Vlaarding staat; maar dat oude Vlaarding staat nu verre in de Maas. Dit volk van deeze Slaven geneerden hen ter zee, enz.

Kransius verhaalt, in zyne Historie der Wandalen, het eerste Boek, dat omtrent de tyd van de geboorte onzes Heilandts zekeren *Ericus*, dat een Noorman was, en groot gezag hadt by den Deenschen Koning *Frotto*, t'zee gong met acht wel gewapende Scheepen, om de Wandalen te bestooken, die hy dan aldus belaagde: de zeven Scheepen besteeft hy met groene boomen en takken, zoo dat men de zeilen zelve niet konde zien, (waar uit te besluiten staat, dat de zeilen toen niet zeer hoogh moeten geweest zyn) hy leght die achter zeker hoof, en zeilt met een Schip voor uit; waar op de Wandalen los gaande, van de andere zeven groen dragende Scheepen wierden overvallen.

Seldennus meldt, dat de Deensche Koningh *Haraldus* zoo veel Scheepen in de Zondt zylings nevens elkandere hadde geplaatst, dat men daar over uit Zeelandt tot in Schoonen, als over een brugh, konde gaan.

Om-

Lib. 4. Helimicrum.

Omtrent het Jaar 1200. wanneer de Christelyke Godts-dienst te Letten, in Lyfland, begon gepredikt te werden, is op de Oost-zee een Vloot van vyf hondert Scheepen toegerust, by *Bugslans*, Hertog van Pomeran, uit bevel des Keizers, om den Deenen Rugen te ontweldigen; het geene zoo mislukte, dat de Wandalen, op vyf-en-dertig Scheepen na, alle achter bleven: gelyk zulks breedelyk by *Kransius*, in zyn Wandalische Historie, het zelve Boek, werd opgehaalt. Uit welk verhaal te bespeuren is, dat het gebruik van branders toen al mede in de werelt bekend is geweest.

De Chronyk van 't eiland Mannia verhaalt, dat omtrent den Jare 1210. de Engelsche Koning *Johannes*, met een Vloot van vyf hondert Scheepen, Ierlandt innam, en Mannia verwoefte; 't geen geschagh by afwezen van de Koningh van Mannia, *Reginaldus* genaamt.

Men leeft in de Hollandtsche Chronyk, tot Gouda gedrukt, dat de Zeeuwen een maal met hondert groote Oorloghscheepen, volvolk, de Lek op voeren; dit geschagh onder Graaf *Jan* van Hollandt, den Keizer te keer, in den Jare 1299.

In het Jaar 1304. is de stad Sirikzee belegert geworden door Graaf *Ghye* van Vlaanderen; toen zondt de Koningh *Philippus* van Frankryk, den Graaf van Hollandt te hulp, een Vloot van vierdehalf hondert Scheepen met top-kasteelen, wel toegemaakt tot vechten, met meester trompers, ende hy broght ook vyf groote Galeyen, vol met volk. Ziet hier van mede de oude Goudtsche Chronyk. Ter welker tydt men vindt dat hier te Lande al in gewoonte is geweest brand-scheepen te gebruiken, die, met olie, stroo, en pek gevult, in 's vyandts vlooten wierden gezonden.

In 't Jaar 1470. heeft *Mahometh*, Turks Keizer, een Vloot van vier hondert Scheepen gezonden, om Negropontium in te neemen, bemandt met hondert en twintig duizent man: en of hy schoon by de veertigh duizent man verloor, zoo won hy 't echter, paalde de Italiaan die daar het gezagh hadt, en straffe de inwoonders zeer wreedt: als by *Camerarius*, in zyn *Narrationes Turcicae*, kan gezien werden.

In het Jaar 1538. heeft *Soliman*, Keizer der Turken, een machtige Zee-vloot uitgerust aan het Roode meir, om Sues in te neemen, waar van de stoffe van Alexandrie over landt wiert gebraght.

In den Jare 1599. zyn een maal te gelyk, in een Vloot, tot Amsterdam aangekomen zes hondert en veertig Scheepen, geladen

met koor, van Dantzik; behalven alle de Hout-scheepen, die noch in groote menigte in de zelve week uit het Noorden aangelandt zyn.

Alexander Magnus zondt in zynen tydt *Heracles*, met een Vloot lange Scheepen, om de oevers van het Caspijsche meir t'ontdekken; doch van zyn verrichting is niets te vinden. *Curcius* zegt van hem, dat hy een Vloot, sterk hondert en negentigh Scheepen, heeft doen toerusten, om de stad Tyrus te beleggen; die hy in twee deelen schaarde. In 't bestormen deezzer stad, die aan 't water lagh, liet hy Scheepen by paren met de voor-stevens valt tegen elkandre binden, en de achter-stevens zoo verre van een gapen als het doenlyk was; welke tusschen-stand van het eene Schip tot het ander met zware balken wiert belegt, op welke zoldering de benden kryghs-knechten wierden gezet, die de stad bestreden. *Arriannus* wil, dat *Alexanders* Vloot uit twee hondert viertwintigh Scheepen bestondt: andere willen, alleen uit twee hondert; daar *Plutarchus* een van is. Een der aanzienlykste Scheepen van *Alexander* wierdt *Perrapolis* geheten; dat zyn naam van het wel zeilen hadt bekomen, gelyk *Smidas* breedelyk heeft opgelooft. Van zeker ander Schip, te Macedonien gebouwt, dat vyftig roeijers voerde, wert insgelyks gewagh gemaakt: waarom het waarichynlyk van de grootste geweest moet zyn. Van dit beleg van Tyrus ziet by *Diodorus* in 't breede.

Augustus, tweede Roomsch Keizer, deede de geheele zee, uit Italien tot in Denemarken toe, om varen.

Q. Sertorius, die het gezag in Spanje wogens de Romeinen aanbevoelen was, trok met drie duizent man, door het naauw van de Straat, te scheep in Mooren-landt.

Plinius zegt, in zyn vierde Boek, dat de Britten al lang voor zynen tydt het eiland *Mellis*, en de Franche eilanden, tegen hen over gelegen, bevaren hebben. Ook dat de Noormannen naar *Thule*, of Yslandt, jaarlyks met geheele Vlooten pleegen te varen: daar zy sedert een onnaapelyken tydt heerschers zyn geweest.

Ptolomeus Philadelphus kruiste d'Egyptische kust met een Vloot van drie hondert en zes-en-dertigh Scheepen, waar onder een van twee-en-dertig, een van twintig, vier van dertien, twee van twaalf, veertien van elf, dertig van tien, en zeven-en-dertig van negen riem-reyen waren, voorts was de rest van grootte tusschen de drie en vier riem-rey Scheepen: welke Vloote uit de grootste Scheepen bestondt, daar in de oude boeken van hebbe gelezen.

Taci-

Tacitus meldt in zyn tweede Jaar-tydt Bock, hoe *Cesar* duizent Scheepen, d'Elve af, in zee zondt.

De Vloot, die *Germanicus* tot voor de Elve door zee heeft gebraght, schynt aan dees of geene arm van den Rhyu gebouwt te zyn geweest; want hy dedde de zelve langs den Yffel afzakken: schoon andere staande houden dat zy aan de Zuider-zee, eertyds het meer *Flevum* genaamt, getimert was.

De *Chancers*, een Duitsch volk, zeght *Tacitus*, in zyn negende Jaar-tydt Bock, pleegden met licht vaar-tuigh, onder hun Vloot-voegt *Gannasens*, die een *Caninesas*, of Noort-Hollander was, groote rooverye op de Franfche kusten; daar zy-lieden zeer vermaart door zyn geworden.

Men vindt in de Vriefche historie, hoe zeker Nederlandts Zee-roover, *Wimarins* genaamt, acht jaren lang op zee roofde, met een groot aantal Scheepen, en menigte van Hollandfche, Vriefche, en Vlaamsche ballingen.

Nazarius getuigt dat de Franken, Saxen, Hollanders en Vriezen, die hy zeght dappere kryghslieden geweest te zyn, het Spaanfche landt te water, over den grooten Oceaan, quamen beftooken. Ook vielen zy den Romeinen, toen *Diocletianus* het opper bestier hadde, zeer lastig te water, gelyk *Mamertius* gedenkt; want, volgens *Claudians*, *Nec litore toto, prosperem dubius, Venturum Saxona ventis*. Dat is: En men konde by wispelturige winden van strandt den Sax niet zien komen. Onder welke Saxen de Vriezen, Groeningers, en omleggende landtaart, gerekent zyn geweest. Van deeze stoffe ziet by den vermaarden *Valerius*, die veele gedenkwaardige Zee-toghten en slagen ophaalt, in 't breede.

Sidonius Apollinaris spreekt wydloopig, in zyn zeste brief des achtften boeks, van de rooverye, en sterke Zee-toghten der oude Saxen, die, nevens de Franken, van de Hollandfche stranden afscheepende, wydten en zyden de zee-kusten in roere stelden: Zoo menig roeijer, zeght hy, als gy ziet, zoo menig Vloot-voegt, en opper zee-schuurmer, denkt voor u te hebben. Zy gebieden, geboorzamen; en onderwyzzen alle te gelyk: leeren het zee-varen, en rooven, van den minften tot den meesten. Waarom het reden heeft, u te vermanen van wel op u boede te zyn. Zy vallen onverdaht aan, zyn wreet, vlieden voorzichtig, maken weinig werk van hun tegenstrevens, en vellen den onbedachten ter neer. Zoo hy jaagt, hy onderhaalt: zoo hy vliedt, hy ontkomt. De gestadige fchipbreuken verhardten hen, zonder zich ooit ontzetten: zy hebben niet alleen ken-

nis met het gevaar der zee, maar zanderlyke gemeenfchap. Onwter is hen voordelig; want dan overvallen zy eenen geruften vyand: en ftilte strekt hun tot winfte; want zy dus van een maghtiger vyand niet betrapen konnen werden. Met vreugde staan zy gevaar uit, te midden van de onbezuisde golven, en blinde klippen, op hoop van een goede uitkomst. Van deeze zelfde Saxen spreekt *Marcellinus* aldus: Boven alle vyanden zyn de Saxen te vreezen, om hunne raddigheit. De Scheepen deezer Saxen, of Nederlanders, zyn overtrokken geveest met buffels huiden, en opgehaalt met leenige en buigzame houten, hoewel styf opgepannen. *Sesius* zeit daar van aldus: *Navigia junctis semper aptant pellibus: Corioque vastum sepe percurritur salum*. Op Duitsch gezegt: Zy maken Scheepen van by een gevogde vellen, en zeilen met de huiden over de woeste zee. Maar de kielien deezer vaartuigen wierden van stevigh hout gemaakt, gelyk *Cesar* getuigt. De ryzen, daar van men de zelve te zamen vlogt, wierden geweiht, om des te buigzamer te zyn. De gefaltte des Schips was voor en achter eenderley. De riemen wierden over en weer geleit. Zeilen gebruikten zy zelden: met hunne riemen alleen togen zy over zee.

Als *Carolus Magnus* Keizer was, is *Godefrid*, Deensh Koning, met twee hondert wel bemande Scheepen de zee over gekomen, en in Vrieflandt gevallen.

De Deenen befrongen mede een maal Vrieflandt met twee hondert en vyftigh Scheepen, beroofden en plunderden het landt tot Utrecht en Nimwegen toe. Van welke maght der oude Deenen *Crantzius* Lib. 8. c. 14. zeght als volgt: Op een Vloot van twee hondert en zeffigh Deensche Scheepen, fteden twaalf duizent mannen met alderhande pylen. Waar uit hunne grootte te bezeffen is.

Van *Alnilda*, Dochter van *Syvard*, Koning der Gotthen, wert verhaalt, dat zy gevrydt wiert van *Alphus*, Zoon des Deenfchen Konings; maar zy weigerde hem, lust hebbende in het vechten, waar toe zy eenige Scheepen toeruste, welke zy met vryfters bevolkte, daar zy op zee mede roofde: (want het zee-rooven fcheen toen heldtdadigh en geoorloft te zyn) doch zy wierdt eindelyk van andere zee roovers in een haven bezet, en overwonnen; deeze dan verkooren haar tot hunne Scheepsvoogheffe. *Alphus* echter, zyn liefde niet konnende verzaken, zogt haar op, voegde zich met de roovers, en bewoog haar dus tot het huwelyk.

Darius zondt een Vloot van zes hondert Scheepen in Grieken, zoo men geloof aan *Herodotus* magh geven, daar hy twee maal

Tab. Mag.
Lib. 7. c. 10.
Crantzius
Lib. 1. cap. 6.

Oude Saxen
zyn hardt
zee-lieden.

hondert duizent mannen op zette, behalven tien duizent ruiters, die hy daar in overfcheept. *Lyfius* brengt het getal op vyf maal hondert duizent mannen: en *Cornelius Nepos* vermindert hondert van het getal der Scheepen.

Fournier zegt, dat men t'eeniger tydt in vier Franfche Vlooten heeft getelt twee duizent en zes hondert Scheepen, behalven noch vyf hondert die na Syrien waren overgefcheept.

Diodorus meldt, dat *Stannobates*, Koning van Indien, vier duizent Scheepen te water bragt.

Trebellius Pollio wil dat de Vloot der Gotthen, welke van *Claudius* wiert geflagen, uit twee duizent Scheepen beftondt.

Als *Alarik* Romen plunderde, wiert in Africa, van den Burgermeester *Eracianus*, een Vloot van drie duizendt en zeventigh Scheepen toegegruift.

Marcus Paulus zegt, in Indien, of Cathay, in 't Jaar 1276. op de vliet Caramora, vyftien duizent Scheepen gezien te hebben.

Het Zee-varen der Ouden kreegh zyn grootften krak, als het Romeinfche gebiedt verminderde, de vreemden Italian verwoeften, en de Stoel na het Ooften vervoert wiert: tot dat eindelyk de Venetianen weder 't hooft te water op ftaken, en na Alexandria voeren, daar zy hunne waaren te lande bragten, en aan de Roode zee weder fcheepten, en na Indien togen; wien d'andere Europifche volken zyn gevolgt.

Edward de derde, Koning van Engelandt, belegerde Calais met een Vloot van duizent Scheepen: het geen *Hendrik* de zefte Bolonice met gelyken getal deede.

In het Jaar 1234. is *Willem*, Heer van Egmond, na Stadinger-landt verreift, (toen de Stadingers noch ongeloovig waren) met drie hondert Scheepen, Graaf *Floris* te hulpe. Ziet hier van de Chronyk van Egmond.

Vid. Add. ad Lamb. Schefnab. In den Jare 1270. heeft *Lodewyk*, Koning van Frankryk, een vloot Scheepen, daar zelft duizent mannen op waren, toegegruift.

In het Jaar 1316. is een zware Zee-flagh voorgevallen tuffchen *Sigefridus* en *Anilo*, Vorften van Koninklyken bloede, die om de heerschappye ftreden; in welk gevecht drie duizent mannen zyn geveldt, gelyk in het *Chronicon Reginonis* breedelyk staat verhaalt.

Lib. 2. In 't Jaar 1436, als *Philips*, Hertog van Borgonje, Grave van Vlaanderen, van Hollandt, enz. heerfchte, zyn de Engelfchen zeer magtig ter zee geweest. Zy deeden den Hertogh in Vlaanderen den oorlog te

water en te lande aan, ten welken einde zy in de Wielingen, op den elfden dagh van Augustus des gemelden jaars, met een getal van vier duizent Scheepen zyn geankert (zoo men geloof magh geven aan het Memoriaal-boek van de dagelykfche zaken, gevallen voor den Hove van Hollandt, Zeelandt, en West-Vrielandt, beginnende den 9 January des Jaars 1434, waar in het getal deezer Scheepen aldus uitge-^{burg. lib. 4. cap. 6.} drukt staat 1111 M).

Doch *Pontus Henricus* zegt, dat de Engelfchen te dier tydt by Calais met twintig duizent mannen landden, en Vlaanderen verwoeften. Na het belcgh van Calais (zegt hy voorts) ftaken d'Engelfchen weder af met tien, of, zoo andere willen, met vier-en-twintigh duizent mannen, waar toe zy een Vloot hadden van meer als drie hondert Scheepen.

De oude Chronyk, met zyne divifien, fpreekt van deeze Vloot aldus: *het welke die Engelfchen vernomen hebbende, quamen terftonds over met ontalike veel Scheepen en mannen van oorloge, met grooten geluide van fchieten met den buffen.*

Dees Scheepen dan, aan welker groot getal by veelen wort getwyffelt, zyn, na allen waarfchyn, meest klein vaartuyg geweest, om volk te landen, rivieren op te zeilen, en het landt alom uit te plunderen. In Hollandt en Zeelandt was men te dier tydt dapper op zyn hoede; en fchoon d'Engelfchen hun niet vyandtelyk aan taften, echter fchreef men dubbelde Heer-vaart uit, van de manlykfte die men in den lande vondt, zoo wel der welgeboorene als huis-luiden. Het geheele landt wiert met vuur-tekenen en andere feinen afgebakent, om op de minfte ontftenenis van de nabuurige Oorlogs-vloot onder wapen te moogen zyn. Hollandt en Zeelandt beloofden elkandre met acht duizent man onderftandt te doen, en des noodts te bate te zullen komen. Door het geheele landt wierden loop-plaatzen aangewezen, en Hooft-luiden over 't volk verkooren; welke in Noort-Hollandt zyn geweest *Gysbrecht van Vianen*, * *Willem van Beyeren*, en *Otto van Egmond*: onder deeze wiert een ieder belaft, des noodt, zich te pynen, en het hooft vyandtwaart te zetten, daar zy met haar zelfs lyf trekken zouden. Ieder van de vier Noort-Hollandfche Hooft-fteden moeften vier Rabanden ('t geen vermeine ra-zeils Scheepen geweest zyn) maken, en de ftadt Gouda drie. De Hollanders, ongefat, wilden aan den oorlog niet, en lieten de Engelfchen met

* Deeze *Willem* was de halve Broeder van Hertogh *Willem van Beyeren*, de zeven-en-twintighste Graaf van Hollandt. Hy was de eerste Heer van Schagen, volgens de Chronyk van Zeelandt.

De Graaf
van Hollandt
verzoekt by
staadt van de
Hollanders,
's geen hem
afgeflagen
werdt.

Vlaanderen geworden; schoon Hartogh Philips alom door Hollandt uitroepen dede, dat hy alle de goederen der Engelschen, die zy te water of te lande achterhalen konden, aan hun schonk, die vogelvry makende, en om bystandt smeekte: waar van den eigen Brief, geschreeven op perkement, en by Philips zelve ondertekent, heb gezien, als nu bewaart in de Boekerye van den hoogh-geleerden Heer Mr. Adriaan Westphalen, naaukeurigh onderzoeker en kender van de Hollandtsche oudtheit.

In het Jaar 1468. quamen tot Sluis in Vlaanderen honderdt en vyftigh groote Scheepen uit zee aan.

Op 't Jaar 1504. is een scherp Scheepsgevecht voorgevallen op de Zuider-zee, tusschen de Hollandtsche en Geldersche maghten te water, gelyk *Wilhem Hermanszoon*, Augustyners Kanonik, in zyn Latynsch Boekskan, in den krygh tusschen Hollandt en Gelderlandt, gedrukt tot Amsterdam, in den Jare 1506. in 't breede verhandelt. De Gelderschen (zegt hy) quamen met een goet aantal groote Scheepen, die men Koghevers noemde, het Zwarte water af, in meining, de Hollanders, die voor de Eem op hare ankers lagen, te verrasschen; doch deeze, des verstandigh, en noch onvoorzien, lichten 't anker, en gongen te middernacht door, onderwyl een Jacht naar Amsterdam zedende, om hun Vloot van buskruit te voorzien, 't geen de Vloot weder onder Waterlandt beliep. De Hollanders hadden geen meer als zes of zeven gewapende Scheepen; doch zy overtroffen hunnen vyandt in de konst van sryden, en landden aan het eilandt Marken ('t geen ik door het woort *Marje*, in het oude Boekskan, dat zeer quaet Latyn is, versta). Zy stelden hunne kryghs-luiden te wederzyds in de scheeps-gangen schrap. Het was *Pieter van Leenwarden*, die het by 't lot te beurt viel, voor-uit en den vyandt in 't gemoet te zeilen: 't geen hy loslyk volvoerde; want met zyn groote spriet, die voor uit stak, voer hy in het zeil van een der voornaamste Geldersche Scheepen, daar hy aldus vast aan geklampt bleef. De Gelderschen voghten meest met handt- en voetbogen; doch de Hollanders wierpen steenen, en ontredde de bogen die zy raakten. De bogen werden van mannen, die onder in het Schip stonden, gespannen, welke zy, gespannen zynde, naar omhoog op gaven aan de schutters; 't geen ik uit deeze quaet Latynsche woorden besluitte: *Sacerdos erat qui capiende mibi Pastoratum fuerat donatus, hic sedulo sub transstro malis ar-*

cus tendebat, porrigens sagitarii. Dat is: Daar was een Priester, die men een Pastory beloofde, na dat de Stadt over zoude zyn, welke onder het dek naerftelyk bogen spande, de zelve aan de schutters op reikende. Onder het slaan van deeze twee Scheeps-maghten wierd den Hollanders veel hulp van boots-volk, en klein vaartuig, uit Waterlandt toegezonden. Het grootste Hollandtsch Schip raakte vast; doch hier uit wierd met busfen geschooten, daar de Gelderschen (die toen ter tydt noch weinig van het schieten wisten) zeer voor schrikten, tot dat eindelyk de Gelderschen hare bogen van zich wierpen, en het opgaven. *Pieter van Leenwarden*, der *Zint Petrus*, Hollanders voor-ganger, wilde alle de Gelderschen de voeten spoelen, 't geen echter niet geschah; maar zy wierden te Monnikendam opgebracht, en voor gelt gelost. Het getal der Geldersche gewangen beliep omtrent zeven hondert.

Naderhandt hebben de Gelderschen de stad Amsterdam wederom te water trachten te benaauwen, waar toe zy met een Oorloghs-vloot op de Diemer Meer verscheenen; en, meinende aan den dyk met pyl en boogh te landen, werden van de burgers wakker afgeslagen.

Na deeze Hollandtsche water-krygh, (gaat den genoemden Schryver voort) hebben de Amsterdammers, na den raad van Spaansche koopliiden, een Schip doen bouwen, een *Galeoot* genaamt, daar men een geheel jaar over arbeide, op koste en inkomst van de Schutters deezer Stadt: het was wonder snel in 't loopen, en bequaam ten sryde: in vlughten en vervolgen hadt het geen wederga: als het voort geroeidt wierdt stelde men daar twee-ndertigh roeijers op: als het zelde, wierden de zeilen zoo gestelt, dat geen Scheepen daar by konden houden. Van de busfen zegt den Schryver aldus: *Viceni ac quaterni singulis, omnibus omnes camere accommodatae.* 't Geen misschien aldus te verstaan zy: Daar lagen tachtig stukken op, in twintigh bundels, ieder bundel van vier stukken, zoo dat alle vertrekken daar van vervult waren. Behalven deeze busfen voerde het Schip twee groote pots-hoofden, 't geen geloove weerbare marssen geweest te zyn. Dit Schip hieldt men maghtigh een geheele Vloot alleen te vernielen. Het geliede de Vracht-scheepen, om loon, door zee, en was een schrik der vyanden.

Kort hier na stonde den Gelderschen Vloot-voogt en Zee-roover *lange Pier* op, die met c. 12. Scheepen de West-Vriesche kusten, op de Zuider-zee, bestookte, en de overwonnene de voeten spoelde.

Zoo heeft men ook, ter geheugenisse van het opzet, 't geen de Gelderschen eertydts, in den Jare 1573, hadden, van de stad Enkhuizen met Scheepen te verraschen, dat hun mislukte, d'ankers, die zy achter lieten, aan de Zuider-tooren der zelve Stadt opgehangen, met deeze vaerzen:

Ziet de beschrjving van Enkh.

*Anchoram quam cernis ferro praefixa bipenni
Artes testantur, ... Getre, tuas.*

Dat is:

Deez' ankers, afgekapt toen d'aanflag was gemist,
Getuigen, Geldersman, uw list.

In 't Jaar 1585. heeft men tot Antwerpen, op eene markt-dag, tusschen de acht en negen hondert Scheepen zien aankomen.

Vld. Metern lib. 12.

Henrik Rantzou verhaalt, dat de Koning van Denemarken, op 't Jaar 1587, meer als zes hondert Hollandtsche Scheepen in de Zont aanhielt, die alle op een dag het Vlie uit gezeilt waren.

Lib. 22.

In de slag van Vlaanderen, zeegehaftigh by Prins Maurus, in 't Jaar 1600, voor den Staat volvoert, heeft men aan deeze zyde meer als acht hondert Scheepen getelt.

In den Jare 1610. voeren in de tydt van twee dagen uit deeze Landen tusschen de acht en negen hondert Scheepen, alleen naar Oosten, behalven vyftien honderdt Buizen.

Van de Koninginne Elizabeth in Engelandt, zegt Camdens, Engelsch Schryver, het volgende: Zy ruste een Scheeps-vloot toe, de grootste die Engelandt ooit zagh, van alle krygs- en zee-tuigh wel voorzien,

en verhoogde de soldye der vlootelingen, zoo dat zy te recht by de vreemdelingen Herfstelster van de Zee-faam, en Koningin der Noord-zee wiert genaamt. Zy behoefde geen Scheepen, gelyk haar Voor-vaderen deden, van uitheemsche te huuren: en kon in korten tydt een Vloot, met twintigh duizent mannen, t'zee brengen.

Zonaras zeght van Juliaan den apostaat, Tom. 3. dat hy in den tocht tegens Persien zeven hondert Galeen (*Triemes*), en vier honderdt van zyn eigen Vracht-scheepen aan koolen leide, of uit vreeze dat die hem in de vlucht moghten hinderen, of wel door quade raadt van Persiaansche overloopers, die hem bedroogen, en wys maakten, dat hy te lande, na 't vernielen van zyn Vloot, Persien beter zoude overwinnen: 't geen mislukte; want hy bleef 'er zelfs doodt: en men zeght dat hy, gequest zynde, het bloedt uit zyne wonde greep, na den hemel wierp, en uit riep, *Nazarener verladighs n.*

Onder Lacapenus, Byzantinsch Keizer, zyn de Rossen, of Russen, met een Vloot van vyftien duizent Scheepen, zoo Zonaras Tom. 4. in schryft, tot voor Byzantium, nu Constantinopolen, gekomen, welke ten meerendeel, door het Grieksche vuur, van de Romeinsche Vloot wierdt verbrandt en verjaaght.

Waar mede dan genoegzaam beslooten werdt, dat men oulings van het Scheeps-bouwen staat gemaakt heeft, ook verre van honk heeft derven scheepen, en varen.

Z E S T E H O O F T S T U K .

*Wat d'Ouden waargenoomen hebben in 't bouwen van hunne Scheepen:
hoe zy die toetakelden, en versierden.*

Matelyk groote Scheepen zyn de bequaamste ten vryde.

Oor al sloegen d'Ouden acht op een matelyke grootte in het bouwen van hunne Scheepen. Al te groote Scheepen vallen zwaarlyk te beheeren: al te lichte Vaartuigen zyn zwak, werden licht ontreedt, en kunnen klein geweldt doen.

De Scheepen, die uit bevel van Antonius en Cleopatra gebouwt wierden, hadden geen grooter vyandt als hun eigen zwaarte. Florus zeyt van haar, dat zy niet door zee quamen, als met een groot gehuil of geraas van water, en geweldt van winden.

De Romeinen, zoo wel als de Grieken, trachteten hunne Scheepen zoo licht als doenlyk en dienstig was te maken, om den vyandt des te snelder te kunnen vervolgen, en de voorste in 't loopen te zyn, als het de

noodt vereischte. Een Schip hadt dikte genoeg als 't weér- en wint-vast was, pyl en steen kon wederstaan, en bestendig was om 's vyandts kopere nebben af te wyzen. Sterkte om kogels te verdouwen, of zware donder-bussen te dragen, quam hun niet te stade. Men verkoos dan licht doch vast hout tot den Scheeps-bouw, 't geen op zyn tydt gehakt, droogh en wel belegen was. Hier in begongen de Romeinen dikmaal groote mislagen, dat zy 't hout velden, en dan aansfonds onder de byl braghten. Caesar klaagt hertelyk over de zwaarte zynen Scheepen. Ulysses zag beter toe, die zyn Scheepen van wel belegen dennen, bosch-wilgen, tamme pyn en elst timmerde. Het hout wiert in de Herfst gevelde, en zulks binnen een tydt van acht dagen.

Spy-

Spykers, daar de Scheepen meede aan een geklonken waren, vondt men by hun meer van koper gegooten, als van yzer gesmeed.

Een konst
van wasch,
of van kalk,
wordt over
de Scheepen
geleght.

In stê van teer, begooten zy de Scheepen met heet wasch, of bestreeken de zelve met toegemaakte kalk; daar dan een verw op geleght wiert, na welgevallen van de meester, 't zy root, geel, groen, enz. Men heeft ook van oudts de Scheepen bestreeken met zeker aluin, dat het vuur wederstondt; als ook met *Miltum*, 't geen zoo wel menie, als roode aarde vertaalt kan werden. Het asphalt, 't geen van oudts, gelyk noch heden, in 't meir van Sodom wert gevonden, wiert gebruikt om de Scheepen te bestryken, als ook de doode lyken.

Een Schip, eerst gebouwt, wiert in een dok, of elders, een tydt lang vertuit, om te besterven; want zy oordeelden, dat de varfche Scheepen lichter lek wierden, als die beleggen waren.

Als een
Schip afloopt
in het beilige
dagb.

Als een Schip af liep, wiert het zoo wel als de timmerman zelve met vreugt-kransfen omhangen: het wiert deeze of geene Godt toegewydt; 't geen een Priester met veele gebaerden te wege braght, die dan een brandende fakkel in zyn handt hieldt, met brandende zwavel, hier toe vermengt met eyers.

Aleer de nieuw gebouwde Scheepen wierden gebruikt toefte men de zelve, om van hare sterkte, zwaarte, vlugheit in 't varen, enz. verzekert te zyn. Gelyk de roeijers steeds mede geoeffent wierden, zoo in roei-speelen, als anderzins.

De Scheepen wierden of platbodemt, of gekielt gemaakt. De lyf-houten en stutten noemden zy ribben, die uit een stuk gemaakt wierden, als het doenlyk was. Weinig boven den bodem, of kiel, quam een zoldering, of laege verdieping, 't geen hun voor een durk diende, om het indringendt water te bergen; waar op zy weder een looze kiel leiden. De ribben wierden in de kiel met knies wel vast geleght. Het binne-werk was zeer licht opgehaalt. Buiten om langs scheeps leide men houte zoomen, twee of drie hoogh, om 't Schip te binden. Deriem-gaten in het boort konden met dekzels gesloten werden. Achter, voor 't verblyf des Opper-hoofs, was een ingang van een halve mans hoogte in het boort gehakt. Op het voorhoofd van 't Schip zagh men dikmaals gedaanten of wezens van Goden en Godinnen staan. Eenige Scheepen hadden twee voorstevens; 't geen een vondt van *Minerva* was, of by de oudtheit wiert verdicht te zyn. De stier-plecht, en de hut, of kajuit, ree-

zen hoogh na achteren op; doch in 't gevegt wiert het dak en de zyd-planken neder geleght. *Arriannus* zegt: *De Koning liet zyne tent afnemen als by in de vloot quam, op dat ieder hem zoude zien*. Dees hutte komt by de Schryveren dikmaal voor, onder de naam van eet- of slaap-plaats. Zy was veeltydts met brandt- en ander schilder-werk van binnen opgemaakt, en gewydt: derhalven die iets af te bidden hadt zich daar vervoegde. Waaron ook de Latynen dit schips deel den by-naam van *eerwaerdigh* gaven: 't welk ook noch tot op heden by d'Italianen gelyk als voor een vry-plaats gehouden wert.

De masten kon men in meest alle Scheepen neder leggen; gelyk als uit *Rhodii Argonautica* te besluiten is.

Om de vyanden schrik, en den zwakken eene ontsteltenis aan te brengen, tooide men oulinx de Scheepen zeer aanzienlyk toe. Al zedert de tyden der Trojanen wierden de boegen vermilioen-root geverwt; welke verw het zee-water best verduurt: of ook wel zee-groen aan voor-loopers en kondtschap - haalders, om des te minder verkent te werden; naar dien root, of wit, 't geene mede hier toe gebruikt wiert, te veel af stak.

Het men de
Scheepen
vervande.

Te Smirna wert zeker leem gevonden, 't geen van oudts veel gebruikt wiert om de Scheepen mede te verwen. Ten tyde van *Plinius* hadt men daar een pap toe, van loot, ceruis, en edik. Uitgebrande marmmer, hamerslag, en kai-steen, getempert met edik, gaf een pap, daar mede men de Scheepen bestreek.

Schilder-konst wierdt voortyds op de Scheepen ingebrandt; een konst die nu verlooren is. *Plinius* zeght dat het wasch, 't geen op de Scheepen gedroopen wiert, zeer heelzaam is geweest, als het oudt was, en zoo lange op de huid gezeten hadde tot het zee-zout daar in gedrongen was.

De Scheepen wierden niet slechts eenparig geschildert, na datze wel bestreeken waren met vet van zekere zee-gedierten; maar men vertoonde daar veelerhande wezens op van Goden en menschen. Hier stondt een geel *Minerva*, daar een gulden *Apol*, ook *Castor*, *Pollux*, en de Zee-godt *Nereus*. Ginder zagh men veelerhande geschiedenissen, gasteryen, brandt-mytten, stryden, huizen, hoven, kruiden, dieren, alderhande snakeryen, krullen en bloemen. Het gene waar van het Schip zyn naam droeg wiert voor of achteraan geschildert, 't zy het Godt, mensch, beest, helmet, of eenig ander merk-teken was, als boven is gezeght.

Plin. lib. 16.
cap. 12.

Zepiffa was het pek genaamt, daar de Zee-fcheepen mede geftrecken wierden; 't geen zeer heelzaam wiert gehouden: dit droop uit een boom, dien de bafst hier toe geopent wiert, aan die kant daar de Zon hem meest befcheen; omtrent een el hoog van de aarde af; waar van in 't breedte op de aangewezen plaats te leezen ftaat.

Na by de ftaadt Hyt in Irak, of Chaldea, aan den Euphrates, zyn fpring-bronnen, die geduuriglyk, met groot geluit, ftoffe als pek, of teer, of lym-pek, uitwerpen, daar de inwoonders noch heden de vaartuigen mede beftryken en bepekken. De befte lym-pek is van purperachrige verwe, zoo *Avicenna* zeght.

In Hollandt wert het dunne teer, of pek, en in Engelandt het dikke gezogt, om de fcheepen te teeren, of te pekken. Het dunfte dringt het meeste in, het dikfte be- waart de bovenfte korft van 't hout beter.

De fcheeps planken wierden veel met bewafchte zeil-doecken gedekt, en de ree- ten belegd met dun geflagen loot.

Een pap in
Indien daar
men fchee-
pen mede be-
ftrykt.

In Indien weet men heden een pap te maken van fyn geftooten riet, kalk, en olie, daar de fcheepen mede werden geftree- ken, 't welk verrotting weert.

Achter op de fcheepen vertoont zich gemeinlyk een pluimgewys vercierfel van uitgefneede berderen, welks gefalte was als by letter A op de plaat wert vertoont: het ftak uit op d'achter-ftevens knop, ofte van het Hooftmans tentken; waar weder een opperegte ftok tegens aan ftondt, daar een veelverwige wimpel omgefflingert af- waaide; doch althans uit den purperen by die van Athenen. Boven de fteven, tegen de rugge van de voornoemde hutte aan, wiert veeltyds de borft en hals van een gans, of zwaan, in gefneden beeldt-werk, vertoont. Deeze vogels wierden voor waarburgen gehouden, van niet te gronde te zullen gaan, als elders noch eens hebbe aangeroert: hier om wierden zy vertoont, en achter op gezet; 't geen de fcheepen, wiens hol den buik van een zwaan niet on- gelyk was, geheele vogels deede fchynen te zyn. Een zwaan in zee te zien, hieldt men voor een gewis teken van niet te gronde te zullen gaan. Deeze halzen wien- den verguldt, of verzilvert, of ook flechts geverwt, en gepekt. Als een fchip zegen behaalde, of een goede reis gedaan hadde, behong men het met laurier, eik, en klim; 't geen ook gefchagch op het feeft van de geluks Godin, wanneer 't zyn eerfte togt zoude doen, en anderzins.

De riem-gaten wierden buitens boorts met een zoom omlegt, die de gefalte eens menfchen ooge hadden.

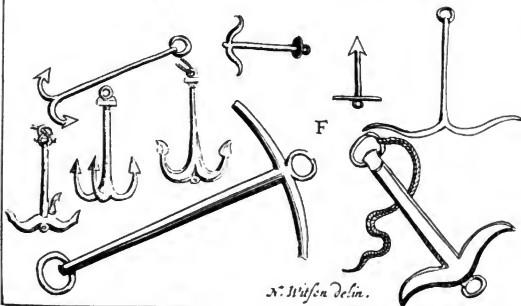
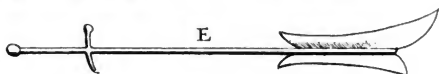
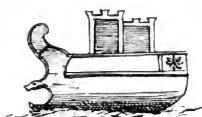
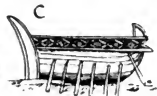
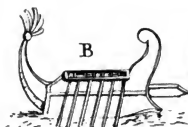
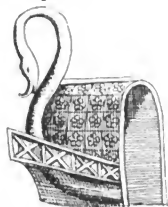
Scheepen die een Vloot-heer droegen, of die beftelt waren om eenig heiligh werk te verrichten, wierden zeer prachtygh toegetakelt.

Scheepen
daar Gods-
dienft mede
verricht
wiert, en die
een Vloot-
heer droegen,
wierden on-
gemeen
prachtygh
toegemaakt.

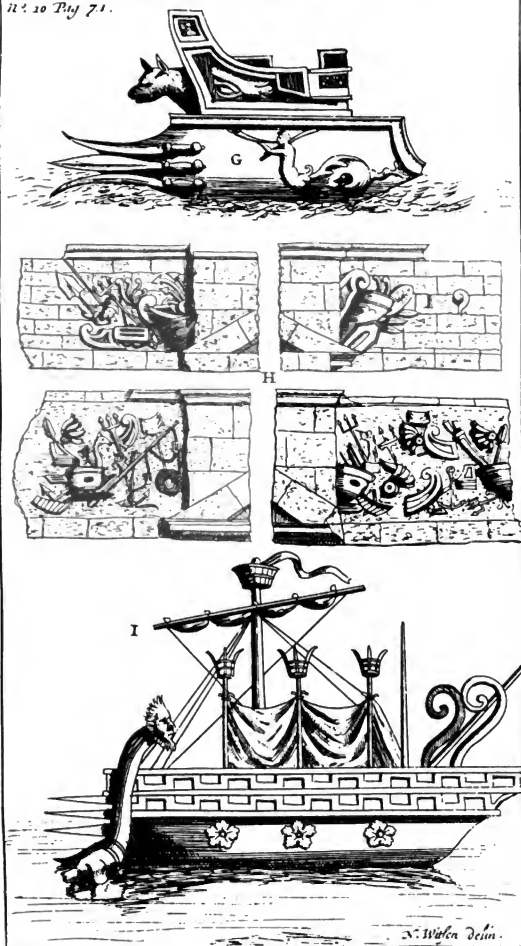
De Vaar-tuigen die de Priefters over voerden na *Jupiters* vraagh-baken, heeft men niet alleen verzilvert, of vergult ge- zien; maar hunne bebben zelfs verrykt met louter zilver, gout, en elpen-been: de fpiegel met edel gefteente: en de zeilen, met purper zyde geweven, die's Kei- zers cer-naamen droegen, wierden zeer kostelyk met draat-werk ingefflikt. De riem-grepen waren beflagen met zilvere plaatjen; en de touwen gedraait van het fynfte katoen.

Zinne-beelden wierden veel tot cieraat op de fcheepen buitewaarts tegens de zy- den aan gefelt, als van Walviffchen, groo- te Zee-gedrochten, en Zee-draken, daar zy de Oofterfche, Wefterfche, en Indifche zee mede wilden uitbeelden. Zelf den Oceaan wiert op de boeg verbeeldt, in de gedaante van een gehoorent hoofd, als de halve Maan; en zulks, om dat (zeiden zy) de Zee alle zeven jaren eenige verandering maakt. De Griphioenen, die daar mede wierden op gefneden, geven het ontftelt aanzien, en de verwoedtheit der onftui- mige baren te kennen. De bruiloft van *Thetis* wierdt aan den hemel des voor- ftevens, of elders, gefchildert. *Neptuin* ftondt daar met zyn drie-tant op, om dat de Zee, na de meining der Ouden, in drie maal ze- ven dagen zich ontroert, onder wiens voeten het hoofd van den Stier ftondt, als een dier dat zich in 't bruijen van de zee be- geeft. De beelden van *Ifis* en *Osiris* wierden daar aan mede niet vergeten, met een vlie- gende Gryphioen aan de voeten, die het hoofd als een arent heeft, en den hals als een draak, het lyf van een hondt, en de voorfte pooten als arents klaauwen, met de vleu- gelen van een vogel. *Ifis* wierdt voor be- fchermer van de fcheepen, die in zee zwerven, gehouden; voor wien daarom een lim by onwêr wiert geflagt. *Minerva* wiert op de fcheepen gefneden, om dat zy voor de vindftter van de fcheepen wiert gehouden: of in plaats van haar wiert *Trifon*, haar Trompetter, daar op gefelt, 't zy alleen zyn aangezicht, of wel het geheele lichaam zelf, op den hoorn blazende. *Nereus* en *Palemone* wierden van andere mede gefneden, of gefchildert op de fcheepen. Op de fcheepen die Keizer *Trajanus* deede maken zag men de beeltenis van *Hercules*, *Bacchus*, en *Neptuin* verbeeldt. *Antigonus* fteelde Zon en Maan op zyn fcheepen. Met het beeldt van *Hercules* wort de magt van wapenen ter zee verbeeldt.

Val-

N. Wilsen delin.

Valerius Flaccus verdicht, in zijn vactzen, aan het Schip *Argo* veel schoon schilderwerk, ter plaatze daar hy aldus aanvangt te spreken:

— *Et ni senues subiere, latentia cera,
Lumina piliura varso superaddis hono-
res, &c.*

't Geen rymloos aldus geheel kan werden vertaalt: *Zoo haast het weeke wasch de verborgene reeten hadt ingenomen, zoo voeght hy daar veelcrhande schildcrjen by. Hier wort de gehoopte Thetis, op de Tyrrhenische schouderen zittende, in Pelcos bruilofs-bedi gevoert, en heeft den Zee-dolpyn gevat; deezc zwijgt, en zucht, om dat Achilles niet grooter wiert geboren als Jupyn. Waar na Panope volgt, met haar zuster Doto, en insgelyk Galathea met bloote armen, van de golven op en neer gedreven. De opene Cyclops roept de spelonken weder van de Sicilische stranden. Daar tegen komt vuur, en een beddeken van groene bladen, en tafcl-gerechten, en wynen, nevens Eacides met zyn Gemalin, onder de Zee-goden; en in het drinken slaat Chiron op de lui: Pholoe aan d'andere zyde, en Rhætus, nit-zinnigh door d'overvloedige wyn, en het haastig weghen om de Thracische maaght, doet de kroezen en tafels vliegen, met de autaren der Goden, en de kannen, voorreffelyk by de Ouden geurogt. Hier is Pelcus de beste met de piek; hier Ælion, die met het zwaerdt al gekkend woedt. De zware Monicus draagt den overwinnenden Nestor op zynen onwilligen rugb. Clitus doods Actorem met een brandenden eik. Nestus vledts op een zwart paert. Hippatus verbergt zyn hoofs met ledigh gout in de Ælensche iappien van Meden: hier over staat Ælions zoon verbaast, hoerwel mannen daar in verwondert mogen zyn.*

De nebben, van yzer of koper, die scherp voor uit staken, vertoonden zich boven water aan Scheepen zonder ballast; doch aan diep-gaande Scheepen meest onder 't waters opper-vlak: welke nebben, of galjoenen, in de oudtste tyden boven water, en half wegh schips wierden gestelt. Dan als men zag dat de breuken, die zy dus quamen te doen, zeer licht herfelt wierden, heeft men die laeger doen zinken, om, door het quetzen onder water, den vyandt meer schade aan te brengen: hier van is *Aristo*, te Corinthen, vinder geweest; dees was d'eerste die de Scheeps-nebben, of punten, kort, laag, en stevig deede timmeren.

Dat de Scheepen van oudts een kolzem, ofte boven-kiel, gehadt hebben, staat uit *Julius Pollux* klaarlyk te besluiten, daar hy van de deelen des Schips spreekt. In dit kolzem was het galjoen, of *rostrum*, ingeënt: *De uitgang*, zegt hy, *van de tweede*

kiel is de nebbe. Dat voor aan, by het ooghe van 't Schip, de naam des zelfs zomtyds met groote letteren geschreeven stondt, is insgelyk uit deezen *Pollux* te besluiten.

Om de kiel van 't Schip wierdt buite-waarts een huilt geleght, op dat de zelve verschoont zoude blyven.

Dat de Scheepen vast deks gehadt hebben, 't geen heden van eenige tegen gesproken wert, is klaarlyk te bezeffen uit den genoemden Schryver, in de aangetoogen plaats. *Aan de voor-steven*, zegt hy, *stondt een zit-bank, daar van men roeijen ken, en by de achter-steven staken balken t'zee-waart uit.*

Het grootste Scheeps-zeil was *Acatium* genaamt. *Dolon*, of *Lipadus* het kleinste. *Epidromus* was een zeil dat na achteren stondt, van middelbare grootte.

Als de Scheepen torens moesten voeren, wierden daar toe zware balken in den overloop geleght, om de zelve te stutten.

Endiaum, zegt *Pollux*, was een gat, 't geen open gedaan wiert als men 't water uit het Schip wilde trekken. Waar uit te besluiten staat, dat men het vuile scheeps-water mede uit de Scheepen gehoost of geschept heeft.

Zommige Scheepen wierden van bin- *Pollux* nen gestut, of gespalkt, andere niet.

Alle Scheeps-ampelingen hadden met-gezellen te sloop, die by hun aflyvigheit, of afzyn, den dienst bekleeden.

Scheen-harnassen zyn van oudts een gemeen zee-wapen geweest.

Als de Scheepen aan de wal lagen wierden zy aan de steven vast gemaakt, die daar toe doorboort was. *Pollux l. 30.*

Hooge Scheepen, dik van hout, wierden pryzelyk geoordeelt.

De Scheepen der oude Franschen waren grof en groot gebouwt; gelyk oulinx meest alle Scheepen, behalven die der Grieken en Romeinen: waarom zy meinden de lichte Romeinsche Scheepen met kloeten in de grondt te booren; de kracht der riemen noch niet te recht kennende.

Onder het Romeinsch gebiedt heeft men Scheepen gezien, die met offen huiden, der gestalte als een rondt schildt, overgespannen waren, welke dienden om volk over vlieten en meiren te voeren.

Alle Scheepen wierden voor met koper of yzer beslagen, om des te bestendiger te zyn, wanner zy by ongeval tegen landt of zandt quamen aan te stooten.

Een groot gedeelte van een voortdeligh Scheeps-gevegt bestondt in 't wel stieren van de Scheeps fruit, of galjoen: men moest goede acht nemen dat de vyandt in de zyden, en op zyn zwakst wiert getroffen;

Aristo
maakt de
nebben be-
stendig ten
oorlogh.

Lib. l. cap. 9.

*Diem Cass.
lib. 48.*

*Diem Cass.
l. 39. en 50.
ziet by hem
den slag tus-
schen Caesar
en Antimus.*

*Diem Cass.
lib. 48.*

fen; waarom de voor-wint en froom zeer dienftigh waren. De ftevigfte Scheepen braghten de meeste kracht by. Het was konit de Scheepen zoo te fieren dat zy altydt met de punt na den vyandt ftonden, om den fchok niet in de lendenen te krygen. Dit hadt *Themistocles* zyne fcheepelingen wel ingeprent, als zy de Perfen flag zouden leveren; wes zy op de vyandyke vloot van *Xerxes* niet los gingen (want zy hadden lichter Scheepen als de Perfen) als met een uitlandigen windt, die daar ter plaatze op zekere uren des daaghs waait, in goeden fchik gefloten, en wel gefchaart. In dit geveght hadt *Arimisia*, fchoon een vrouw, zich het heldhaftigfte onder de Perfen gehouden: en van der Grieken zyde *Amyntas*; waarom hy *Naumachus*, dat is Scheeps-ftryder, by uittekenheit, wiert genoemd. Van *Demagoras*, Scheeps-hopman der Rhodiërs, wert gezegt, als van een belachelijke zaak, dat, als hem een vyandts fchip met een fcherpe kopere neb te keer quam, hy het achter-deel van zyn fchip daar tegen zette; een merk-teken dat hy zich den Scheeps-ftrydt niet verftondt. Gelyk mede van *Calvifius* werd gezegt, die dwaaslyk in den Pompejaan-fchen zee-krygh zyne Scheepen op strandt zette, met de punten voorwaarts, om het botzen van de vloot onder *Meneceates* beter te wederftaan: 't geen zyne ondergang veroorzaakte; want aldus kon *Meneceates* zyne Scheepen doen botzen, en, weder te rug halende, de fchok hervatten. De Scheepen wierden door dit botzen dikmaal heel van een gefcheurt, zoo datze te gronde gingen; gelyk daar van veel voorbeelden in de Hiftorien werden gelezen.

Oorlogs fnuiten zyn meest driepuntigh geweest. Aan licht vaar-tuig, fchoon het ten oorlog diende, zag men deeze nebben niet.

Veel Scheepen vindt men voorzien geweest te zyn met lange voor uit ftekende balken, boven de nebben, gelyk by letter B op de plaat werd'toont, die, myns oordeels, beweeglyk zyn geweest, en voor rammen hebben gedient, welke men uit ftak, en na zich trok; want, zyn zy vast geweest, zoo zyn de puntige fnuiten, die men gemeinlyk op de Munten en Penningen daar onder ziet ftan, onnut, onbruikbaar, en te kort geweest om eenig fchip te genaken, of met zyn fcherpte te quetzen, daar zy anderzins toe dienden: waar om vastelyk te gelooven ftat dat zy los, en niet vast op de Scheepen zyn geweest.

Voormaals wiert uit het voor- en achter-fchip gevoghten; want de Scheepen

zyn meest open geweest, en voerden alleenlyk op deeze plaatzen half-verdecken.

De voor-boegen, zeit *Lilius Giraldus*, ftonden breed uit, en wierden van zwaar hout getimmerd, om het botzen van het water te wederftaan.

Maar *Germanicus*, zoo *Tacitus* getuigt, timmerde in Nederlandt korte Scheepen, met breede buiken, doch enge voor- en achter-boegen.

Dan namaals maakte men een lichte zolcing over 't geheele fchip heen, daar de kryghs-lieden op gefteft wierden; welke in 't Grieks *Catastroma* genaamt wiert.

Zomtyds wierden Scheepen, aan welk men voor en achter slechts een kort verdek zag, met horden, leder, of gevlogte touwerk overfchooren, op dat de roeijers daar onder vry moghten zitten; 't geen by C, uit oude gedenk-penningen verbeeldt, wiert getoont.

Tegen de Scheeps-zyden aan, een weinig over hangende, of liever op de boorden, omtrent het achter-deel, half binnen en half buitewaarts, wierden zomtyds kleine storm- en ftrydt-toorentjes gezet.

De toorens, daar men te fcheep uit vogt, wierden voor of achter op het verdek geplaatft, en zelden in de midden van het fchip. Het hout hier toe wiert te lande opgemaakt, en in een gevoegt; doch dan weder gefloopt, en in 't ruim van 't fchip bewaart, om, des noodts en nuts, op het verdek tot een tooren opgericht te konnen werden. Zomtyds wierden zy vast en voor altydt op de Scheepen getimmerd. Om deeze te vernielen was geen ander middel als daar vuur-ballen in te werpen, en de zelve zoo aan brandt te fteken.

Alexander de Groot belegerde de ftadt Tyrus te water met groote fcheeps-toorenen, die hy op vlotten timmerde.

Het getal der fcheeps-toorenen fteegh nimmer hooger op als tot het getal van drie, of zelden vier. De vertoonde gestalten onder letter D, houdt *Goltzius* fcheeps-toorenen geweest te zyn.

Uit de Romeinfche Hiftorie van *Niephorus Gregoras* kan bewezen worden dat men zelfs ten tyde van de Conftantinopolaanfche Chriften Keizers fcheeps-toorenen in 't gebruik heeft gehad; als ook de groote malt-korven, daar fteenen en pylen uit geworpen wierden. Van Toorenscheepen fprekt *Virgilius* aldus:

— *Credas in mare revulfus*
Cyclades, aut montes concurrere montibus al-
tos,

Tanta mole viri turritis puppibus infant.

Dat is: Gy zoudt meenen dat de Cycladifche eilanden afgerukt in zee dryven, of dat

Waar de
kryghlieden
ftonden.

dat hooge bergen tegen elkandre aan komen ſtooten , met zoo grooten geweld vallen de mannen de getoorende Scheepen aan.

De ſcheeps-toorenen wierden op houten gezet , die weinig over 't water quamen te ſteken , zoo *Polybius* getuigt. Dat de ſcheeps-toorens hebben konnen af genoomen werden , ſchyn't uit *Dion* te mogen werden beſloten , daar hy zegt dat de ſcheepelingen van *Antonius* de toorens , met al den wapen-tuig , van boven neder , en in 't water bonſden , om de Scheepen te ligten , en gezwinder te konnen vlugten.

Aan een munt van *Nero* , daar op ſtaat *Adventus Auguſti* , ziet men voor en achter een ſtrydt-tooren : doch meeft tydts ſtonden de toorenen aan de ſcheeps-zyden.

Men meint dat *Agrippa* de Toorenſcheepen eerſt ervonden heeft.

Meir- en binne-water-ſcheepen wierden vaak aan een gehecht , daar men dan groote krygſ-tuigen en gevaerten op rechte , om Zee-ſteden te beleggen , en te bevegten , gelyk als uit verhevene eilanden , daar men zware ſteenen , vuur-klooten , pylen en javelynen uit wierp.

Wanneer *Rhodus* door *Demetrius* belegerd was , liet hy verſcheide Scheepen aan elkandere binden , en bouwde daar ſtorm-toorenen op , en voor de zelve een dryf-wal , of hoogh verheven vlot , zoo dat die uit de Stadt de daar achter ſchuilende Scheepen , en krygſluiden , niet konden hinderen.

Scipio liet inſgelykſ een maal in den Punifchen oorlogh de Roomſche vloot vier dubbek aan elkander binden ; die echter , door aangelagene yzere handen , van een geſcheurt wiert.

Wanneer *Marcellus* Syracuſe hadde belegert , deede hy acht Scheepen aan mal-kander vaſt maken , waar op hy zware ſtorm- en krygſ-tuigen bouwde.

Men hadt ook zekere krygſ-tuigen in gebruik , Delphinen genaamt : deeze waren ſcherp en zwaar ; men maakte die aan de rees vaſt , en liet de zelve , als 't doenlyk was , op 's vyandts boort vallen , welke niet alleen het volk verpletten , deeze raakten , maar ook de Scheepen ſchonden , en in de grondt boorden.

Catapulta was een werk-tuig , daar men 't ſcheep zeer zware pylen mede uit wierp.

Harpagines waren yzere weer-haken , die in de Scheepen geworpen wierden , om de zelve na zich te halen.

Aſter was een werk-tuigh dat in de maſt hong , gelyk een ree , met twee yzere hoofden : hier mede witten de Ouden te rammen , en de Scheepen van hun vyandt te

beſchadigen. Behalven deeze voerden zy noch andere yzere werk-tuigen in de maſt , deeze van boven neer op 's vyandts Scheepen bonſden. Van ſlink-potten en vuur-pylen was toen al geen gebrek.

Trompetten en ſchalmeyen , die men by optogt , of gevegt , deedt op blazen , waren noodige werk-tuigen te ſcheep. Hier in ſtak Koning *Hiero* overmatig uit. Deeze ſchalmeyen , zoo *Plinius* getuigt , deede *Pſeni* 't eerſt van koper maken.

De roeijers , die op banken zaten , niet ongelyk de hedendaagſche roei-banken , vernachten daar , alwaar zy daags arbeiden. Deeze waren , zoo wel des daags als des nachts , met ruige boks-vellen bekleedt.

Rondtſom de riem-banken was een breede gang , om bequamelyk van d'eene bank tot d'andere te konnen gaan.

De riemen wierden in 't ruim neder geleght als men huns niet benoodight was : deeze wierden met zeelen en koorden aan 't boort vaſt gemaakt , en veeltydts met platen van koper of yzer beſlagen. Die van 't rechtſte hout geſneden waren , dat zonder quaſt was , en na het Noorden over hielden , wierden voor de beſte gehouden.

Om het water uit de riem-gaten te weeren , wierden de zelve met ruige beestevellen rondtom de riemen geſtopt.

De ſtuuren wierden , gelyk als de riemen , (wien zy ook niet ongelyk waren , als de plaat by E. uitwyſt) wederzydts aan de boorden gebonden , gelyk zulks te beſpeuren is uit de Handelingen der Apoſtele. alwaar ſtaat dat de ſchippers , die het Schip , daar *Paulus* op was , beſtuurden , de roer-banden los maakten. Ieder boordt droeg'er een : of zy wierden een aan de voor- en een aan d'achter-ſteven geplaatſt , in Scheepen die geen verſchil van voor of achter maakten. 't Klein vaar-tuigh hadt maar een ſtuur-bordt , of riem , 't geen dan achter aan hong , daar men al wrikkende mede ſtuurde. Als het anker was geworpen bondt men de ſtuuren hoog op , als ook de riemen , gelyk uit *Anoniamus* wort bewezen. Het ſtuur , dat namaals achter aan de Scheepen (gelyk noch heden) wiert gehangen , hadt de form van een zeifſen ; waarom het by de zommige de naam van *Zancla* heeft bekomen , 't geen in de Doriſche ſpraak een zeifſen betekent.

Voor op de boeg ſtond een ſcheeps-cieraat , 't geen *Acroſteria* was geheten , dit was geplaatſt boven de uietſtekende galjoenen , die aan zommige Scheepen krom gebogen waren , andere ſtaken recht uit als meſſen ofte poken , breede degens , lantien , partezanen , en braut-ſpeten : andere * bekken waren gelyk een halve Maan , * *Galfjeren*.

K

an-

Lib. 16.

Pld. Pollux.

Pld. Col.
ant. 163.
lib. 29. c. 27.

Delphinum.

Het rom.

Cap. 27: 40.

andere met Rams- hoofden verzien , en koppn van onderſcheidelyke Zee- draken.

De Scheepen wierden veeltyds voor op met een helmet, of den ſtorm-hoedt van *Minerva*, geciert, om dat zy geloofden dat het Oorlog-ſchip, op ingeven van *Minerva*, by *Vulkaan* was geſticht. Met *Tritons*, die op trompen bliezen, wierden de Scheepen op veel plaatzen ook verciert. *Neptun* zelf wierdt daar aan vertoont, ruſtende aan zynen drie-tant. De Doren verbeelden veeltyds op hare Scheepen Godt *Neptun*, de *Nereides*, *Glaucus*, en andere. Aan de Griekſche Scheepen zaght men de dochteren van den Oceaan, *Thetis*, *Panope*, en *Galaibia*. D'Egyptenaren ſchilderden haren *Iſis* op hun Scheepen, voorts ſtieren, ganzen, rammen, dolphynen, en honden. De Tarenters een paerdt, dolphyn, en *Tarantes*, den zoon van *Neptun*. Op ſnel-loopende Scheepen ſneedt men veeltyds dolphynen.

Maſt-kr-
ven.

Op de maſten ſtonden korven, helmets-gewys, die met ſtryders wierden vervult wanneer men ſloegh, bekleedt met ruige hondts-vellen. Op de maſten van Koopvaardy-ſcheepen ſtelde men hoetjens van *Mercurius*. Het woort Maſt, of *malus* op 't Latyn, ſchynt van het Latynſche woort *malum*, een appel, zyn oorſpronk bekomen te hebben, om dat oulinx op de toppen van de maſten ronde appels, knoppen, of korven, appels gelyk, ſtonden.

Buiten de Oltienzer poort te Romen, niet wydt van den Tyber, ſtaat een oudt gedenk-beeldt, *Neptun* toegewydt, daar men Scheepkens onder aan gehouwen ziet, welkers maſten zeer achter over zyn hellende.

Dat de maſten oulinx met touwen en ſtaggen aan de Scheepen vaſt zyn geweest, die ityf of ſlap aangezet konden werden, uit *Eſaias* blykt.

Cap 33: 23.

De maſt wiert, volgens *Calcagninus*, zoo hoog gemaakt als het ſchip lang was.

De maſten wierden veeltyds omwonden met t'zaam gedraaide hennip, die beſtreken was met kalk en olie.

Ieder ſchip voerde binnen boort twee of drie zware en onder ſcherpe tuin-ſtacken, die men binnen de havens, of in eenige baay, op ſtrandt in d'aarde boorde, om de Scheepen aar. te binden, of met yzere en kopere haken aan te ſlaan.

Trappen hong men tegen bodrt aan, om in en uit te treden.

Pompen.

De pompen, daar mede men het water uit het ſchip trok, wierden los mede gevoert, en in het ruim neder gelegd, tot dat men die van nooden hadde.

Wat de zeilen betreft, zy voerden 'er onderſcheidelyke, hooge en lage, voor- en achter-zeilen: deeze waren geweven van hennip, vlas, ofte riet, of ook wel van bereide beſte-huiden te zamen genaait. Der zelve geſtalte was rondt, vierkant, of driehockig. In ſilte zetten zy een driepuntig zeil op, met het ſmalſte endt om laag, en het breedſte om hoog.

Een volmaakte wyze van zeilen te beſtieren ontbrak den Ouden evenwel: zy hadden touwen waar mede zy die om haalden en over endt hielden, ook ſpaken daar zy die mede uit hielden.

Vreugde-zeilen wierden wit geverwt, andere graauw, ofte ook wel zwart.

Alexander Magnus was d'eerſte die zyne zeilen veelverwig beſchilderde.

Nero deedt hemels-blaauwe en purpere zeilen maken. Zulks deedt ook *Cleopatra*, bezettende de zelve met Zon, Maan, en Hemels-ſterren: daar van by *Plinius* ſtaat te leezen.

Men zette zeil boven zeil, zegt *Plinius*, en daar-en-boven noch voor en achter, en op zoo veel manieren tergt men de doodt.

De maſt ſtond in 't middel-punt van het ſchip, recht op. Wanneer men alleenig om te ſtryden uit voer, en niet om wegh te ſpoeden, wierden de zeilen t'huis gelaten, want men voght nooit met ſtaande zeilen.

Touwen wierden by oudts van ledere riemen gevlogten; doch namaals van hennip, papier, heeſter, boom-ſchors, en vlas, als hedendaags; ook wel van boom-bladeren, riet, Spaanſche helm, verkens borſtels, en wilge teenen. *Navium funes ex Sparto olim*, zegt *Plinius*. Dat is: De touwen der Scheepen waren eertyds van braam, of *Spartum*, gemaakt. *Spartum* is braam, of helm, gzezt.

Die van Athenen, de Maſſilienzers, en Rhodianen, maakten by noodt de ſcheepstouwen van vrouwen hair.

In ſte van touwen, daar de ankers aan vaſt wierden gebonden, zyn by die van Venetien oulinx yzere of ledere kettingen gebruikt geweest, zoo *Moriformis* getuygt.

Lib. 1. c. 18.
Ankers.

Ankers zyn voortyds gemaakt geweest van ſteen, daar na van hout, met kopere knoppen voorzien, om te beter in de gront te zakken, en de Scheepen ſtandt te doen houden, en eindelyk van yzer.

Midau, houden zommige, was d'eerſte die de ankers heeft gebruikt.

De ankers wierden ter zyden tegen het ſchip buiten aan gehangen, en aan een ſtok, die tegen het boort vaſt ſtond, gebonden, gelyk uit d'overgeblevene geſtalten van Scheepen in marmer-ſteenen is te zien.

Men

AB. 27. Men wierp d'ankers zoo wel voor als achter uit.

Zy gebruikten ook groote korven, die onder spits uit liepen, welke men, met steenen gevult, in buiten boort wierp, en voor ankers gebruikte.

D'yzere ankers hadden eerst slechts een erm, tot dat *Anacharfis* de tweede erm daar by vondt. Hare gestalte was, als by de letter F te zien is.

Zelden vindt men in d'oude overblyfselen ankers met dwars-houten verbeeldt: stelde echter twee daar van op de plaat ten toon, zoo die op oude gedenk-penningen vinde.

Op d'ermen der ankers wierden veeltyds ringen geklonken; waar van men het gebruik beter gissen als voorvalst weten magh. Het neven-staande vondt ik in de Franciscus Kerk tot Rome uit wit marmer verbeeldt: wiens gelyken ook te zien is in *het Onder-aardische Rome*.

Men plaatste de ankers by de scheepsnebben, daar zy aan een uitstekend hout hongen.

Een anker, 't welk tot in d'uijterste noodt bewaart wert, wiert het *heilge* genaamt; zoo sommige willen, om dat het by tydt van noodt aan *Neptun* toegewydt wiert.

In stē van touwen wierden veeltyds yzere kettingen gebruikt, die men aan d'ankers sloeg.

Diep-looden, van gestalte gelyk men die hedendaags maakt, zyn ook in gebruik geweest.

By storm wierden de Scheepen van voorren tot achteren, en over dwars, gebonden, op dat de scheeps deelen des te beter aan elkander zouden gehecht blyven.

Boven op den overloop, in de planken, zagh men vierkante gaten, waar door zy alle kleinigheden van onderen na boven op haalden, dieze *Columbaria*, of duive-kotten noemden. Doch eenige meinen dat de riem-gaten duive-kotten zyn genaamt geweest. Andere willen, dat door deeze duive-kotten de kooijen zyn te verstaan geweest.

Ieder Schip dat t'zee gong voerde een vis-kaar, of houder, mede. Ook wierden de Scheepen rykelyk voorzien van rietten, papieren, ofte boom-blade matten, om de matroozen mede te dekken, en voor bultzakken te dienen.

Het zoete water wiert te scheep mede gevoert in glaze potten, die onder op den bodem geplaatst wierden.

De Vrucht-scheepen, zegt *Calim Cal-cagninus*, zyn by oudts drie maal langer als breed geweest; doch de Krygs-scheepen, en die geene welke op het snel loopen

wierden gemaakt, (zegt hy) zyn eens zoo lang als breed geweest. Zoo dit waar is, hebben zy in het bouwen zeer gedwaalt; want lange Scheepen gaan best door het water.

Keizer *Trajanus*, als hy een vloot gelci-de, voor in een Schip, 't geen van vier andere Scheepen, die 's Keizers vlaggen voerden, wiert voort gesleept: dit hadt de langte van een groot drie-riem Schip, en de wydte was gelyk een *Holcus*, of wydt Egyptisch Schip: stak hooge toppen op, en droegh 's Keizers naam, met gulde letteren geschreeven, aan de mast.

Men heeft Scheepen gevonden, die met quabben en vleugels verzien zyn geweest, en dat tot nabootzing van visschen en vogels: hier van behielden de Sidoniers haren naam; want *Sidon*, of *Sidonios*, in de Phenische taal een vis beteekent: en zulks om dat zy den Scheeps-bouw van de visschen hadden ontleent.

Hoe afzienlyker de scheeps galjoenen waren, hoe de zelve hun pryzelyker zyn geweest, poogende daar mede den vyandt af te schrikken, en te verbluffen.

Het geen waar van het Schip zyn naam droegh, 't zy het een Godt, mensch, wolf, hondt, leeuw, verken, of stier was, stak veeltyds voor uit, boven de scherpe nebpunten, of galjoenen, wiens naam met letters daar onder geschildert of gesneden stondt op een uitgestoken hout, 't geen ook wel achter aan gehangen wiert, daar men ter zyden aan een oogh stelde, gelyk by letter G in de naast aanstaande plaat is te zien. De naam van 't Schip wierdt ook dikmaal op een rondt bordt gezet. Het Schip, 't geen *Paulus* van Malta voerde, droegh de naam van *Castor* en *Pollux*.

AB. 28.

De Scherm-godt wierdt voor ter zyden aan geschildert, of gesneden, gelyk reeds is gezegt, en dat op die plaats daar de letter G in de volgende plaat gesteldt is, of ook wel achter aan. Het Schip daar *Europa* mede vervoert wierdt hadde *Jupiter* tot Schuts-godt, en tot ken-teken een stiers kop.

By d'eerste Scheep-bouwers hadde ieder volk een eenigen Scherm-godt, tot al hun Scheepen die zy bouwden. Lange daar na is het eerst op gekomen dat men ieder Schip een byzonderen Schuts-heer toewyde, en op droeg.

De zeylig Scheepen van *Thesem* stonden alle onder 't beleid van *Pallas*.

De kooplieden kozen veeltyds Godt *Mercurius*, en de krygsluiden *Mars*, voor hunne Scherm-goden; en ieder verkoor eenen, die hem dachtte dat zyne zaken meest begunstigen zoude. Zy hielden dee-

Scheepen
werd'n
Scherm-god-
den toege-
voegt.

ze beelden in zulken waarde, datze die in tyd van noodt aanbaden; ja in hun byzyn geſchieden alle verbonden en rechts-plegingen te ſcheep. Zoo wanneer binnen ſcheeps boort iets geſchagh, waar mede men zich inbeelde dat hunne waerdigheid wiert geſchonden, zulks moeft verzoent werden, 't zy met offer, 't zy met ſtraffen der mildadige, ofte ook met plengen van menſchen bloedt. Deeze wierden zoo heiligh gehouden, dat, wanneer men overwonnene Scheepen verbrande, hun teikens, en Goden, altydt daar af genoomen wierden.

Doch dikmaal zyn dees Scherm-goden en merk-tekenen zonder onderscheidt geplaatſt geweest: en de Scheepen voerden zelfs vaak de naam van den Godt wien zy toegewydt waren: ja de beesten die op de boeg ſtonden kreegen eindelyk den naam van beſchermers en beſchutters der Scheepen. *Seneca* zeght dat tot *Romen* zulken pracht hier in wiert gepleeght, dat deeze verbeeldzels van louter elpen-been geſneden zyn geweest. Op den uit-togt behong men de zelve met groene kroonen, en eike kranſſen.

Als het tyd was om te vegten ſtaken de *Standaarden*. Vloot-heeren voor op purpere vlagh-ſtandaarden uit, anderszins lieten zy die achter van de kampanje waaijen, daar gemeinlyk een arent, en het ken-teken hunner bendens, nevens ſtondt.

Byzonderlyk was dit noch in *Admiraals* Scheepen, datze voor of achter verhevene hutkens, of toorenkens, hadden ſtaan, die dienden om tekenen aan andere Scheepen uit te geven, ſeinen te maken, en aanspraken den volke te doen, 't zy aan die van zyn Schip alleen, of aan alle vlootelingen in 't gemein: wanneer dit geſchagh, zondt men uit ieder Schip zeker aantal mannen. Hier hadt de Vloot-heer zyn zetel: hier ſprak hy recht. Des nachts wierden lichten in 't wandt en aan de maſten opgehangen, daar men ieder Schip in zyn rang aan bekennen konde.

Wanneer de Scheepen op ſtrandt ſtonden, wondt men hen af, met rollen, *Phalanges* genaamt; en zy wierden binnen de havens gehaalt met werk-tuigen, die men *Pulvini* noemde.

Aan de Romeinſche ſcheeps-werven zagh men ſtedts ruime pakhuizen, opgevult van alle krygs- en ſcheeps-tuigh, nevens een groot getal arbeiders, daar de *Dumviri*. * Twee-mannen het gezagh over voerden. Deeze hadden zorg over ſtrandt, vuur-baken, en kyk-toorens, daar zy groote pragt in toonden, die veeltyds van witte ſteen opgehaalt wierden.

In 't Prinſdom *Orange* ziet men heden noch een opgerechte Zegen-boogh, ter eeren van *Cajus Marius*, Roomſch Burgermeester, die, in den jare des werelts 3850, na den opbouw van *Romen* 650 jaren, en voor de geboorte van onzen Heiland 112 jaren, de *Hollſteinders*, *Nederduitſchen* en *Walen* verſloeg; welke buiten hun vaderlandt, ten gerate van drie maal hondert duizent mannen, behalven wyven en kinderen, vruchtbaarder en aangenamer ge-weſten quamen opzoeken, om hen neder te ſlaan. Deeze volken dan wierden van hem gantſchelyk verdelght, nevens haar groote Scheeps-magt, die zy op de *Rhofne* te water hadden gebraght: waar over men in dees praal-poort, behalven het landt wapen-tuig, zee werk- en wapen-tuigen van d'overwonne Scheepen in marmer gehouwen ziet. Nevens het wezen van *Marius*, den overwinnaar zelf, en dat van zyne Waar-zegſter en Raads-vrouw, ſtaan de ſcheeps deelen, als ſchilden, roeren, kabels, ankers, ſchyven, riemen, maſten, gaſfels, vlaggen, pyl-kokers, enz. by my uit den ſteen afgeſchetſt en nagehaalt, hier vertoont, onder de letter H, in de nevensgaande plaat. De Heer *Spon* ſpreekt van deeze Zegen-poort aldus: De trophéén, of zegenpralingen, die men hier op afgebeeldt ziet, zullen eeuwige geheug-tekenen zyn van de overwinninge van *Marius*, en *Catulus*, tegen de *Cimbren*; waar van'er twee hondert duizent op de plaats doodd bleven, en tachtentigh duizent gevangen wierden. Tot *Romen* zyn geen Zegenbogen zoo groot en zwaar als deeze, noch ook geen zoo trots en heerlyk; want men ziet op deeze een tal gevangene Koningen, en wapenen veeler volken opgehoopt d'een op d'ander. Veellicht heeft men tot *Romen* zoo groote Zegen-poorten niet derven opreghen, om het volk daar door niet oproerig, en nydigh tegen de Gezaghebbers te maken. Het zy hoe het wil, die van *Titus*, en *Trajanus*, zyn van zoo groote zegen niet als deezes eerſte, noch van zoo groote overwinninge als van de tweede. De naamen van deeze twee Burgermeesteren ziet men noch half geſchreeven en uitgebeeldt aan een boog van deeze Zegenpoort. Aan een zyde ziet men *Romen* zegenpralen, hebbende het hooft omringt van ſtralen, om daar mede te betekenen dat zy heerſchte alwaar de Zon op gong. Aan een ander ſtel ziet men de gedaante van de *Wichelaarſter Marius*, de *Pythoneſſe*, houdende de vinger aan het oor. *Marius* voerde haar mede in het leger, om de uitvallen van de ſlagen te voorzeggen.

Van

Cap. 8.

Van der Ouden Schip-vaart spreekt de *Aëtu* als volgt: Hoewel de Visschery in de Zee alle jaren over al eenen ongelooflyken grooten schat den menschen in brengt, zoo is de zelve nochtans by de Schip-vaart niet te gelyken, welkers nuttigheit zoo groot is, dat men de zelve met geen penne kan beschryven. De Schip-vaart is tweederley, namentlyk de Oude en de Nieuwe, welke wy daarom alzoo afdeelen, om dat de Ouden in voortyden zoo veele en verre gelegene landen niet bezeilt hebben, en van wegen haren handel op de Zee zoo beroemt niet zyn geweest, gelyk tegenwoordigh de Europische volkeren, inzonderheit de Spaanischen, Hollanders, Zeeländers, Vriezzen, Engelschen, en Franschen, welke natien ongelooflyke dingen op het water verrichten, en rondtom de geheele werelt zeilen, 't geen by de Ouden voor onmoogelyk wiert geacht. Wy willen dezer Schip-vaarten met een kleine beschryvinge alhier te zamen vatten.

Der Ouden Schip-vaart.

Wat nu der Ouden Schip-vaart aangaat, en wie eigentlyk d'eerste vinder der Scheepen zy geweest, kan men, van wegen de onzekerheit der oude Schryvers, en inzonderheit der Poëten, niet zekerlyk zeggen, of schryven, behalven dit, dat de heilige Schriften betuigen van *Noah*, die door Gods bevel de Arke gebouwt, en hem met zyn gantsch huisgezin, en veelere dieren, daar in begeven heeft, op dat hy niet door de Zondt-vloet, met het overige menschelyke geslacht, 't welk zich van den Geest Gods niet wilde laten regeren, jammerlyk om quame, maar, tot voortplanting des menschelyken geslachts, behouden zoude worden. Waar uit men zien kan dat de lieve Godt, ten profyte van den mensche, het gebruik der Scheepen op de wateren den menschen eerstelyk in den zin gegeven heeft, op dat zy zynen zegen en gaven, zoo wel té water als te lande, rykelyk mogten genieten.

Deeze historie van *Noah* hebben de Poëten zonder twyffel met hare duistere fabulen uitdrukken, en den *Noah* door haren *Salmurum* willen te kennen geven: *Noahs* drie zonen, *Sem*, *Japhet* en *Cham*, zyn geweest *Jupiter*, *Neptunus* en *Pluto*. De nakomelingen van *Sem* hebben gantsch *Asien*, met de naaste eilanden, ingenoomen. Die van *Japhet* hebben zich in Europa, en de eilanden van de Middellandsche Zee, begeven. *Chams* kinds kinderen hebben, haar tot een eigendom, *Africa* verworven. Van deeze drie, als *Jupiter*, *Neptunus*, en *Pluto*, hebben de Poëten zeer veel gefabuleert; welke fabulen de Philosophen, een iegelyk na zyn verstand, hebben uit-

geleght, en sommige hebben die den *Physica*, sommige den *Philosophia practica*, of *Morali*, toegepast: derhalven mogen de zelve met recht fabulen genoemd worden; want men kan gantsch geen rechte waarachtige historische grondt daar in be-
spuren.

Veele schryven *Glaucos* de vindinge der Scheepen, en de konst van 't zeilen toe, en zeggen, dat hy het Schip *Argo*, in den strydt tusschen *Jafon* en de *Tyrheners*, geregeert heeft. Van *Protes* wort ook veel gefabuleert, en gezegt, dat hy in de zeil-konst zeer ervaren was, en wegen de zonderlyke wetenschap en kennisse der natuur van de Zee, en het weder, onder de Zee-kalveren zyne wooninge gehad, en zich in allerley gedaanten heeft konnen veranderen. Deeze luiden zyn misfchien door hare oeffeninge beroemt geweest, en derhalven van de Fabel-dichters onder de Godden gerekent geworden, zoo dat niet zekers daar van kan verhaalt werden. Doch deeze volgende zaken schynen de waarheit eenigzins gelyk te zyn.

De inwoonders van het eiland *Creta* hebben in voortyden eenen Koning gehad, met naame *Jupiter*, die de Zee-roovers heeft bedwongen; welkers Zoon, *Minos*, die van Athenen in een zee-strydt overwonnen, en gedwongen heeft jaarlyks een tribut te betalen. De Phenicers zyn de eerste geweest, die met hare koopmanschappen de gelt-zucht (een oorzaak van alle quaat) in Grieken-land gebraght hebben. *Theseus* heeft den *Taurus*, dien den Koning *Minos* als Admiraal over zyne vloot gestelt hadde, overwonnen, en in zee geworpen; waar van de fabel van den *Minotaurus* haren oorsprong heeft. Op die zelve tydt heeft *Dedalus* geleefd, die *Minos* van *Creta* is ontvlooden: het welke zoo moet verstaan worden, dat hy hem met zyn Schip is ontzeilt; want door de vleugelen verftonden zy de zeilen. By *Eschylus* schryft *Prometheus* zich zelve de vindinge van de zeil-konst toe: den welken de Rhodiërs nochtans die eere niet willen toegeven, maar haar zelve voor de eerste vindere van de zeil-kunst uitgeven; en zyn door hare wetten, die zy op de Schip-vaart gestelt hebben, zeer beroemt, gelyk de Historie-schryvers en Rechts-geleerden betuigen, dat zulke wetten haren oorsprong van deeze genoomen hebben. Daar tegen zeggen de Phenicers, dat haar deeze eere toekomt, als de welke *Io*, waar van het Ionische meir den naam heeft, uit Griekenland in Egypten hebben over gevoert, en de twee Polen aldereerst onderscheiden. De *Cares*, wel-

ke eertydts Heeren van de Zee genoemd werden, de Corinthers, Ægineten, Tyrriers, en Egyptenaars, een iegelyke natie voor haar zelven begeert den roem van deeze vindinge te hebben. De Boetii plegen hare Scheepkens uit dikke stammen van boomen te maken, met often-leder te overtrekken, en met riemen voort te dryven. In de Rooze zee heeft men eerst met vlotten begonnen te varen, de welke van den Koning *Erythra* (na wien deeze Zee *Erythrum* is genoemd) zyn gevonden geweest. Men meint dat de Platenfers de vindrs van de kleine Scheepen zyn. Andere fchryven, dat de Myfiers en Trojanen met vlotten plegen over den Hellefpon-tum te varen. De Britannen hebben hare van taaije ryfkenf t'zamen gevloghte Scheepkens met leder overtrokken. Voorders vindt men ook in de Heidensche hiftorien der oude tyden, dat de Corinth *Amimocles*, welken *Polydorus Virgilius Amoclem* noemt, de Galeen met drie roei-banken, die van Athenen met vier roei-backen, de Salaminifche *Nefilon* met vyf, *Zenazoras* met zes, *Mnefgeton* met acht en tien roei-banken gemaakt hebben: daar toe heeft *Alexander Magnus* noch vier banken gevoegt: *Protophant* Soter heeft vyftien banken op de Galeen geordonneert; welk getal van *Demetrio*, *Antigoni* Zoon, verdubbelt is: *Protophant* Philadelphus heeft die op veertig, en *Philopater* eindelyk op vyftigh gebraght. *Danaus* is aldereerst uit Egypten in Grieken-landt aangekomen, en van den zelven hebben de Grieken den naam van *Danaï* gekregen, daar men te vooren maar vlotten op het water gebruikte. *Nilus* plagt zyne Scheepen van papier, biezen en riet t'zamen te voegen.

Ook zyn verſcheide gedaanten van Scheepen van onderscheideleyke natien gevonden geworden, gelyk men uit de oude Hiftorien vernemen kan. De Egyptenaren hebben onder de regeeringe van *Sefoftris* het eerste lange Schip gezien. *Hippius Tyrinus* is de eerste Bouw-meester van de groote Laft-ſcheepen geweest. De Cyrenenſers hebben kleine Aakſkens gebruikt, die van de Latynen *Lembi* genoemd werden, en zeer ſnel in 't water voort varen. De Phenicers hebben de *Cymbas*, of Boten, in gebruik gehad. De *Circeros*, een grooten aart van Scheepen, hebben de inwoonders van het eilandt Cyprus eerst gevonden; en de Duitſchen, de welke aan den Donau woonen, de *Lintres*, of uitgeholde Viſſchers booten; gelyk ook de Illyriers de *Scaphas*, de welke noch eenen byzondere aart van Booten zyn. Der *Hippaginnum*,

welke van zommige *Hippagoga* genoemd worden, en, na de meininge van *Festus*, Paerde-ſcheepen zyn, in de welke men paerden voert, zyn de Salaminers de eerste vindrs: hoewel andere zeggen, dat *Darius*, der Perſen Koning, de zelve alder-eerst gebruikt, en de paerden daar mede in Thracien over geſcheept heeft, als hy, met een ongelukkigen uitſlag, *Mitridates* in het Morotonifche veldt aantafte. De Thafiers hebben lange bedekte Scheepen gemaakt. In Lydien heeft *Pyrrhonus* het eerste vlot gemaakt, en hem daar mede op het water begeven. *Enſebius* ſchryft, dat *Ufo* de eerste zy geweest die afgehouwe boomen met vuur tot den Schip-bouw bequaam gemaakt heeft. *Griphus* de Scyther is de eerste vindr van de gefnaveelde Scheepen geweest. By *Athenaum* leeft men, dat de groote Scheepen *Cyclades*, of *Aethne*, dat is, eilanden, of bergen, zyn genoemd geworden.

Al hoewel d'Ouden de middelen, om de Schip-vaart wel en wyffelyk aan te ſtellen, die men hedensdaags in gebruik heeft, niet hadden, en met zoodanigen ervaring en wetenfchap van de zeil-konſt niet begaaf zyn geweest, zoo hebben zy haar niet te min ook op de Zee gewaaght, en hare reizen te water verricht; want in de oude Hiftorien zyn verſcheide togten beroemt, de welke doch meefteendeel, met de fabulen der Poëten vermengt, niet zekers aanzich hebben: als daar zyn de krygs-toghten ter zee van *Bacchus*, *Jafon*, en *Hercules*; als mede de vervoeringe van *Io*, *Europa*, *Medea*, en van de ſchoone *Helena*, welke van *Paris* is wegh gevoert geworden, daar op de Grieken met haar gantſche maght te water in het Koningryk van Trojen zyn gevloogen, en de ſtadt Troje beleegert hebben. *Bacchus* regeerde te *Nyſa*, een ſtadt in Arabia Felix, en heerſchte over de inwoonders van de Perſiſche en Arabiſche oever, als ook over gantſch Syrien; maar na dat hy de *Ariadnen* uit het eilandt *Dia*, of *Naxo*, hadde gerooft, is hy van de Tyrheniſche zee-roovers, dicht by het zelve eilandt, overvallen, overwonnen, en gevangen wegh gevoert geworden, die hy met wyn zoo dronken maakte, dat hy haar bequaamelyk met een Aak ontflipte, en na huis quam, alwaar hy den Arabiers en Phenicers den Koophandel, Schip-vaart, en Sterren-konſt leerde. Om deeze redenen hebben de Grieken, hem ter eer en, terwyle hy drie jaren met deeze reize hadde toegebraght, de *Sacra Trietrica* aangeſtelt. De Phenicers zyn daar na met hare Scheepen, met koopmanſchappen geladen, in Griekenlandt gevaren, en hebben *Io*, de Doch-

*Bacchi om-
log ter zee.*

Dochter van *Inachus*, gerooft. De Cretenzen hebben daar tegen *Europa*, de Dochter van *Agenor*, uit Phenicien met geweld wederom wegh gehaalt; want als *Jupiter*, der Cretenzer Koning, het be drogh der Phenicens, 't welk zy *Inacho*, door het rooven van zyn Dochter, bewezen hadden, merkte, is hy met zyn Schip, welkers voorleed een os gelyk was, in Phenicien gevaren, en heeft zich de boven verhaalde *Europa* bemagtigt: waar uit de fabel haren oorsprong heeft, dat *Jupiter* zich in een os of itier zoude verandert, en *Europa* op zynen rugge over het water met hem wegh gevoert hebben. De Argonauten, welke na zommiger meininge twee en vyftig, of vier en vyftigh in getal zyn geweest, waren voornamelyc Griekische Vorsten en Heeren, die van *Valerio Flacco*, *Orpheus* en *Apollonio* verhaalt worden, onder welke de voornaamste zyn *Jafon*, die haar Overste was, *Typhus*, *Castor*, *Pollux*, *Hercules*, *Hylas*, *Telamon*, *Theseus*, *Orpheus*, *Nauplius*, *Mopsus*, *Zeres* en *Calais*; deeze lieten een groot, en, wegens zyne grootte, ongewoonlyk Schip bouwen, by den berg *Pelios*, het welke zy *Argo* noemden, van het Griekische woort *ἀργός*, 't welk snel beduidt: met dit Schip zyn zy uit het landfchap *Theffalia* in Griekenlandt, over de Zee in het landfchap *Colchis*, 't welk met zyne grenzen aan het Pontische meir ftiet, gezeildt, wegens het gulde Vlies, 't geen zy in haar geweldt hebben gebragt, benevens *Medea*, de Dochter des Konings *Aëta*, die op *Jafon* verliefde, haar vaderlandt verliet, en haar met hem op de vlugt begaf. Van dit gulde Vlies zyn onderscheidelyke meeningen der Autheuren, wat het doch eigentlyk magh geweest zyn. *Phryxus*, de Zoon van *Athamantis* en *Nepheles*, die, na het affterven van zyn eigen Moeder, de heimelyke listen zyners Stiefmoeder *Inu* zeer vreesde, is met zyn Zuster *Helle*, op eenen Ram, die gulde wolle hadde, welke hem te vooren van zyn Vader, of, zoo andere willen, van zyn Moeder vereert was, over den Pontum gefwommen, alwaar *Helle*, door de onstuimigheit der baren, van den Ram afgeftooten, en verdrinken is, waar van die Zee den naam van *Hellefpontus* gekregen heeft; maar hy *Phryxus* is gelukkigelyk by den Koning *Aëta* aangekomen, en heeft aan *Jupiter* den Ram opgeoffert, of, gelyk andere willen, de Huidt met goude wol in den Tempel opgehangen. Nu willen zommige zeggen, dat deezen Ram goude wolle heeft gehad. Andere zeggen, dat zyn Vel met goudt gevult, of ten minsten bedekt zy geweest. Andere willen, dat het Schip

van *Phryxus* met eenen vergulden Ram zy verciert geweest. Veele meinen, dat de treffelyke goudt-mynen, welke certyds in *Colchide* beroemt waren, tot deeze fabel van het gulde Vlies oorzaak gegeven hebben. Eindelyk vindt men 'er ook die haar laten wys maken, dat by den Koning *Aëta* in *Colchide* een Rams-vel zy geweest, waar op de konst van den Philosophischen Steen te maken, of het veranderen van slecht metaal in syn goudt, geschreeven was. Ook zyn 'er andere, die gelooven dat *Phryxus* den Koning *Aëta* een ongelooflyken fchat zoude toegevoert hebben, den welken zy onder den naam van 't gulde Vlies verftonden.

Na deezen togt der Argonauten over de Zee in *Colchis*, volght de reize der Grieken te fcheep na *Troje*. Deeze begaven haar met een Scheeps-magt (met welkers toerusting zy een grooten tydt toegebragt hadden) van elf hondert en veertig Scheepen over de Zee na *Troje*, welke ftadt zy, na een tien-jarige belegeringe, met list in haar geweldt gebragt hebben. De oorzaak van deezen oorlog was, dat *Paris*, de Zoon van den *Trojaanischen* Koning *Priamus*, *Helena*, de Huis-vrouw van *Menelaus*, Koning van *Sparta*, wegh gevoert hadde: van welken oorlogh veel fabulen by *Homerus*, en andere Poëten, zyn te vinden. Hier uit zyn de langduurige reizen van *Ulyffes* en *Aeneas* ontftaan, welke van *Homerus* in Griekische, en van *Virgilius* in Latynsche vaerzen beschreeven zyn.

Maar na dat die van *Assyrien* de Monarchie, of Heerschappyye, verlooren, en aan den *Meden*, van waar zy aan de *Persianen* is gekomen, over gelaten hadden, zoo hebben de *Persiaanische* Koningen haar ook onderftaan *Griekenlandt* te bemagtigen, waar door tusschen beide ook groote togten te water, en Scheeps-stryden, zyn voorgevallen.

Die van *Athenen* hebben de wolle-weverrye, en het gebruik van den wyn en olie gevonden: ook bemociden zy haar, meer als andere natien, met het Burgerlyk- en Krygs-regiment in een goede ordeninge te brengen. Voor *Dencalions* tyden was *Cecrops* haren Koning. Na den Koning *Codrus* hebben zy geen en Koning meer gehad, zoo dat de ftadt *Athenen* jaarlyks van zekere Overigheden geregeert wiert; maar zy hadden noch geene wetten, voor dat *Solon* de Regeeringe in een zekere ordeninge stelde, het welke in de zes en veertigste Olympiade geschiede. Daar op volgde den kryg tusschen die van *Athenen* en de *Megarenzers*, in welken de Veldtoverste van *Athenen*, *Pifistratus* genaamt, de

Der Grieken
zar-toght na
Troje.

Wat het
gulde Vlies
beduidt.

Die van
Athenen.

Haren over-
log met de
Megaren-
zers.

de Scheeps-maght der Megarenzers, door een oorlogs-list, overvallen en genoomen heeft. Deezen *Pisistratus* heeft hem zelven daar na, door tyrannye, van de stad Athenen meester gemaakt, den welken daar na zynen Zoon *Dioctes*, en daar na den anderen Zoon, *Hippias*, in de regeeringe zyn gevolgt. Deezen *Hippias* hebben die van Athenen van zyn Koningryk berooft, en uit de stad verdreeven; zoo dat hy hem tot den Koning *Darius* in Perſien begaf, en den zelven tegen die van Athenen opthitſte: daar uit den kryg tuſſchen de Grieken en Perſianen ontſtaan is. *Darius* voerde zyn leger met Scheepen uit Aſia over in Griekenland; den welken die van Athenen, onder den Veldt-overſten *Themistocles*, tegen gekomen zyn, en het derde deel van zes hondert duizent op de Marathonſche velden verſlagen hebbende, de reſte wederom na hare Scheepen te keeren gedwongen hebben. Toen ter tydt is de tyrant *Hippias* doodt gebleeven, en *Darius*, als hy weder een veel ſterker leger vaerdig maakte, geſtorven; den welken zynen Zoon *Xerxes* volgte, en vyf jaren met de toeruſtinge van het krygs-heir toebagte: daar op nam hy den zeer machtigen tocht in Griekenland voor, in welken drie hondert en tachtig Griekſche Scheepen deeze groote Perſiaanſche zee-maght, beſtaande in veertien hondert Scheepen, hebben overwonnen. De geheele maght van deezen *Xerxes* te lande is van gelyken by *Thermopylis* gebrooken, en verſlagen geworden van de Lacedemoniers. Door de groote eer, en den machtigen roof, welke die van Athenen in deezen krygh verkregen hebben, zyn de Grieken in groote oneenigheit geraakt, zoo dat die van Lacedemonien, de welke de groote maght en overwinningen van de Athenienzers benydt hebben, al de andere Steden aan haar zyde trokken; maar die van Athenen verlieten hen op haar eigen magt. Deeze twee maghtige volkeren dan, welkers Regeeringen door de wetten van *Solon* en *Lycorgus* in een treffelyke ordening gebragt waren, begonnen malkanderen in de hairen te taſten, en eenen harden kryg tegen malkanderen te voeren, het welke geſchiede tuſſchen de tachtentigſte en vier-entachtentigſte Olympiade. Hier na is den krygh te water tuſſchen de Peloponnezen en de Grieken gevolgt, welkers oorzaak deeze was: Epidaurum, een ſtadt in Macedonia, aan de Ionifche zee gelegen, wierdt van de Barbaren bevooghten; doch die van Corinthen quamen de ſtadt te hulpe: dit verdroot de Corcyreers zoo zeer, terwylte zy het zelve geweigt hadden,

dat zy de ſtadt Epidaurum met veertigh Scheepen belegerden, de welke de Corinthers met vyf-en-zeventigh Scheepen te hulpe quamen, maar niet te min van de Corcyreers geſlagen wierden. Het volgende jaar ruſten die van Corinthen, met hulpe van hare Bondtgenooten, een magtige vloot toe, waar over de Corcyreers hare Gezanten om hulpe na Athenen ſchikten, en tien Galeyen verkregen. De Corinthen hadden, met hare Bondtgenooten, hondert en vyftigh Scheepen by een gebragt: waar tegen de Corcyreers met hondert en tien Scheepen uit quamen. Het gevegt is beiderzyds zoodanig afgeloopen, dat zich niemand de overwinninge hadde te beroemen. De Atheenſche Galeyen vermengden haar wel niet in het gevegt, gelyk haar bevolen was, maar quamen alleen den noodtydende Corcyreers te hulpe, en verhinderden des vyands voorneemen; het welk den Peloponneſchen krygh tegen die van Athenen verwekte, welke de Corinthers, wegen de gezondene hulpe aan de Corcyreers, en *Perdiccas*, Koning van Macedonia, zynes Broeders halven, met wien die van Athenen een verbondt opgerecht hadden, vyandt waren, en de Lacedemoniers hare groote eer benydeden, om dat die van Athenen zich op haar maght en geluk verhoeverdigen, het geene die van Lacedemonien niet hebben konnen verdragen. Deezer oorzaken halven is die van Athenen, door Gezanten, van die van Lacedemonien den oorlog aangezezt geworden, en de gantſche Peloponneſus, behalven de Achivi en Achæi, die haar onpartydigh hielden, heeft den oorlog tegens haar aangenoomen. Die het met malkanderen tegen die van Athenen hielden waren de Lacedemonii, Corinthii, Megarenſes, Sycionii, Pellenenſes, Helii, Ambraciotæ, en Leucadii, welke de Scheepen, een iegelyke natie na zyn vermoogen, uitrusteden. De Boëotii, Phocenſes, Locri, Anaſtorii, Leucadii, Patrenſes, Myceni, Meſſenii, Coronei, Metonenſes, Elei, en andere veel diergelyke, bezorgden de ruiterye en het voet-volk tot den kryg. Met die van Athenen hielden 't de Chii, Leſbii, Platæenſes, Meſſenii, die in Neupaſto waren, de meeſte Acarnanes, de Corcyrenſes, Zacynthii, Cares aan de zee, hare nabuuren de Dorees, de Iones, Helleſponti, Thracen, en alle eilanden, behalven Melo en Tera, die in 't Ooſten aan den Peloponneſo leggen. Deezen oorlogh heeft over de zeven entwintigh jaren geduurt, in de welke meer ſlagen te water als te lande zyn voorgevallen. Nu hadt d'eene party d'overhandt, nu d'an-

Oorlog tuſſchen de Grieken en Perſianen.

Die van Lacedemonien worden vyanden tegen die van Athenen.

Peloponneſiſchen krygh.

d'andere, tot dat het eindelyk zoo verregaakt is, dat die van Athenen, in het derde jaar van de drie-en-negentigste Olympiade, van den Lacedemoniſchen Veldt-overſten *Lyſander* zyn overwonnen, om vrede hebben moeten bidden, en zien dat de muuren der wydt-beroemde ſtadt Athenen neder geworpen wierden. En dewyle zy van hare vyanden dertigh Mannen bequaamen, die haar regeeren zouden, en de zelve door hare tyrannye veel menſchen om het leven bragten, zoo zyn de borgers meestendeel na Argon of Theban gevlugt, alwaar zy niet alleen wel ontfangen zyn, maar ook hope verkreegen van wederom met vrede in haar vaderland te zullen komen; want *Traſybulus*, een tamelyke magt van de verjaagde borgers verzamelt hebbende, heeft die dertig Tyrannen eindelyk uit de ſtadt gedreeven, dat in het tweede jaar van de vier-en-negentigste Olympiade geſchiede. Ondertuſſchen hebben die van Theben en Corinthen hare Gezanten na Lacedemonien geſchikt, en een gedeelte van den buit, die zy in den voorgaanden kryg bekomen hadden, gevordert, door dien zy, zoo wel als die van Lacedemonien, het hare daar by gedaan, en de krygs onkoſten helpen dragen hadden: het welk haar die van Lacedemonien afſloegen, en een groote verbittering maakten; want toenmaals waren die van Lacedemonien, wegens haar groot geluk, zeer opgeblazen, en begonden na de heerſchappy over gantſch Aſia te trachten. Maar als *Cyrus* met *Artaxerxes*, *Darius* navolger, oorlogde, zyn zy hem te hulpe gekomen, en hebben *Tiſſaphernes*, eene der Veldt-overſten des Konings van Perſien, met geldt omgekocht, zoo dat de Koning den Veldt-overſte der Athenienzers, *Conon*, die hem toenmaals op het eilandt Cyprus onthieldt, tot Admiraal over zyne vlootte aannam: deeze was zyn vaderlandt zeer toegedaan, en terwyle hem de gelegenheit om het zelve te helpen, en zich aan die van Lacedemonien te wreken, aan de handt ſtiet, heeft hy hem dies te gewilliger in deezen handel vinden laten, op dat hy het zelve, 't welk hy door zynen ongelukkigen ſtrydt in zoodanigen noodt gebragt hadde, door de overwinning wederom mogte verlooſen: het welk ook al zoo geſchiede; want hy heeft de Scheeps-magt der Lacedemoniers, onder den Koning *Ageſilauus*, by Guido geſlagen, en dus de voorgaande magt en vryheit der Athenienzers herſtelt. Door deeze zeege zyn'er veel Bondtgenooten van de Lacedemoniers op de Atheenſche zyde gevallen, en verſcheide oorlogen, als de Arcadiſche,

Thebaſiſche, de eerste en tweede Lacedemoniſche, als ook de Tegeatiſche, ontſtaan, zoo dat men wederzyds met wonderlyke veranderingen des geluks geſtreeden heeft, tot dat'er eindelyk tuſſchen de Grieken, omtrent de honderdt en vierde Olympiade, een vrede is opgerecht. Deeze oorlogen hebben de magt der Grieken zeer gewakt, hare Regeeringen allengskens t'onder gebragt, en de Koningen van Macedonien den wegh tot de Monarchie, of Heerſchappye, gebaant.

Philippus, namaals Koning van Macedonien, is van zyn Broeder *Alexandro* den Thebanen in gyzeling gegeven, en in het huis van den beroemden Philoſoof en Veldt-overſte *Epaminondas* opgetrokken geworden. Deeze heeft tuſſchen de hondert en zeste en de hondert en elfde Olympiade zyne maght wydt uitgebreidt, de Grieken hier en daar onder zyn jok gebragt, en eindelyk die van Athenen overwonnen; waar door de groote heerlykheit en magt der Grieken is koimen te vergaan. Hy heeft meer met liſtige praetyken als openbaren ſtrydt zyne vyanden overwonnen, en geen beloften gehouden. *Alexander de Groot* is hem in de Regeeringe gevolgt: die veel oprechter in alle zyn doen gehandelt, en de Heerſchappye, of Monarchie, gelukkigly uitgevoert heeft. Wie zyne magtige en ongelooflyke daden begeert te weeten, dien willen wy wyzen tot den vermaarden Hiftorieſchryver *Quintus Curtius*.

Maar na dat deezen magtigen Monarch, in het dertigſte jaar zyns ouderdoms, omtrent het eerste jaar der hondert en veertiende Olympiade, is vergeven geworden, en zyn leven tot Babylonien geëindigt heeft, zoo is de Monarchie na zyn doot wederom gebrooken, en door de oneenigheit van de groote Heeren, die *Alexandra* gedient hadden, in verſcheide deelen gedeelt geworden. Terwyle deezen *Alexander* in Orienten oorlogde, zoo hebben de *Aetoli*, en die van Athenen, in Griekenlandt nieuwe oproeringen gemaakt, welke volkeren, nevens eenige andere, na hare oude vryheden haakten. Doch deezen krygh nam geen goet einde; want die van Athenen moeſten haar wederom onder het jok begeben.

Middeler tydt zyn die van Syracuzen in Sicilien, en die van Carthago in Africa, gelyk ook de Romeinen in Italien, maghtigh geworden. Het Koningryk Sicilien, en die van Carthago, hebben lang om het hoogſte gebiedt gevoghten, zoo dat dan deeze, dan geene party onder lag; tot dat eindelyk de Romeinen quamen, en, omtrent

Philippus,
Koning van
Macedonien.

Alexander
de Groot.

trent de hondert en negen-en-twintigſte Olympiade, in het 429 jaar na de opbouwinge der ſtadt Romen, haren Burgermeester *Appium Claudium*, voor de eerſte reize, met alle haar kryghs-maght over de Zee in Sicilien ſchikten, die den Koning *Hiero* overwon, en hem tot een Bondtgenoot des Roomſchen volks maakte.

Eerſte kryg
ter zee van
de Romeinen.

Toen ter tydt hadden de Romeinen noch zelfs geen Scheepen, zoo dat zy de Scheepen van de Larentiners, Locrenſers, en Neapolitanen, om over te ſcheepen, moeſten gebruiken. In het 493 jaar na de opbouwinge der ſtadt Romen, toen *C. Duilius* en *Cornelius* Burgermeesteren waren, hebben de Romeinen hare eerſte Scheepsvloot, beſtaande in honderdt geſnaveelde Scheepen, en zeventigh Galeien met drie roei-banken, te water gebragt. Dit is de eerſte kryg der Carthagenenſers geweest, tuſſchen haar en de Romeinen ontſtaan wegens het Koningryk Sicilien, in welke die van Carthago ettelijke malen onderlagen, zoo dat de Romeinen eindelyk voor namen met hare Scheepen in Africa over te ſteken, en de Carthagenenſers in haar eigen landt te bezoeken. De Romeinen dan hebben, onder de Burgermeesteren *M. Attius Regulus* en *L. Manlius Vulſo*, hare Admiralen, in het 497 jaar na de opbouwinge der ſtadt Romen, een magtigte Scheepsvloot, op welke hondert en veertigh duizent mannen waren, in Africa geſchikt; en men kan de grootte der Scheepen hier uit wel afnemen, door dien op elk Schip drie hondert roei-knechten, en hondert en twintigh ſoldaten, die de Latynen *Classarii milites* noemen, waren. Deeze zyn de Carthagenenſers met een Scheepsmagt, in de hondert en vyftig duizent man ſterk, bejegent, en hebben met de Romeinen, by *Heraclæa*, den ſtrydt aangevangen, maar den zelven verlooren, zoo dat de Romeinen vyftig Scheepen veroverden, viereenzestig in de grondt boorden, en de reſt zich op de vlucht moeſten begeven. Na deeze overwinning zyn de Romeinen in Lybien, by *Mercuri* voor-borg, gelandt, alwaar zy de ſtadt *Aspidam* innamen, en Karthago belegerden. Maar na dat *Manlius* weder na Romen getrokken, en *Regulus* met veertig Scheepen, vyftien duizent voet-knechten, en vyf hondert ruiteren, voor Karthago gebleven was, hebben die van Karthago, met hulpe der Lacedemoniers, en de maght van *Xanippus*, haren Overſten, *Regulus* geſlagen, gevangen, en de overige Romeinen in de ſtadt *Aspida* bezet. Daar na zyn deezen tot hulpe geſchikt twee andere Burgermeesteren, als *M. Aemilius* en *Servius Fulvius*, met drie

Eerſte Karthagenenſche kryg.

hondert en vyftigh groote Scheepen, die den Karthagenenſers wel groote ſchade deden, maar in het wederkeeren na Sicilien door een groote ſtorm zoo veel Scheepen verlooren, dat 'er van de drie hondert en vyftig Scheepen maar tachtig over bleven. Deezen kryg heeft vier-en-twintigh jaren geduurt, tot dat eindelyk die van Karthago, by *Aegula*, van den Roomſchen Burgermeester *Lutatio*, in het 512 jaar na de opbouwinge der ſtadt Romen, geſlagen wierden, en honderdt en twintigh Scheepen verlooren, van welke de Romeinen zeventigh veroverden, en vyftigh in de grondt boorden. Daar na wiert tuſſchen beide partyen een vrede geſlooten.

Een tydt lang hier na is den tweeden Carthagenenſchen kryg gevolgt, die voor het 535 jaar na de opbouwinge der ſtadt Romen zyn begin nam. Na dat *Hannibal* de ſtadt *Saguntum*, in Spanjen, ingenoomen, en zyn krygs-magt in Italiën gevoert hadde, heeft hy achteen jaren lang de Romeinen met geweldt geregeert, tot dat eindelyk dien kryg door *Publ. Scipio* wiert geëindigt; want als hem *Scipio* met een groote magt in Africa begeven hadde, om een verandering in de zaken te maken, was *Hannibal* genoodtzaak Italiën te verlaten, en wederom na Karthago te varen, alwaar hy by *Zama* van *Scipio* geſlagen wiert, zoo dat die van Karthago voor de tweede maal zeer harde voorwaarden ingaan, en om vrede bidden moeſten.

Tweede
Karthagenenſche
kryg.

Hier na volgte de Illyriſche, eerſte Macedoniſche, Syriſche, Cretiſche, en tweede Macedoniſche kryg, in welke de Romeinen over al, zoo wel te water als te lande, treffelyke daden uitgericht, en hare maght geweldig uitbreidt hebben.

Dewyle nu de ſtadt Karthago middeler tydt adem geſchept hadde, en de goede rufte niet langer verdragen konde, ook de ſtadt Romen gelyk als een doorn in de oogen was, zoo heeft eindelyk de Raadt der ſtadt Romen beſloten, de zelve gantſch te verdelgen, en zulks door *Scipio Aemilianus* in 't werk geſtelt, welke de ſtadt Karthago, na datze 700 jaren geſtaan hadde, in het 606 jaar na de opbouwinge der ſtadt Romen, en in 't laaſte jaar der 158 Olympiade, t'eenemaal verwoeft heeft.

Laatſte
Karthagenenſche
kryg.

Wat voorders der Romeinen oorloghs-togten te water aangaa, in de Hiſtorien vindt men de volgende, als de Achaiſche, Balcarſche, Sardoniſche, Ciliciſche, of de eerſte kryg tegen de Zee-roovers, de Miſthridatiſche, Satorianſche, tweede Cretiſche, en de tweede, derde, en vierde kryg, die zy tegen de Zee-roovers hebben gevoert.

Dat

Julius Caesar tegen de Frâncoizen en Britannen; als ook de Burgerlyke krygh te water en te landt van *Pompejus* en *Caesar*.

Julius Caesar en Pompejus.

Wat in deezen oorlog, en voorders, na den ondergang van *Pompejus*, zy voorgevallen, kan men in de Historien genoegzaam leezzen. Hier uit blykt dan klaarlyk wat magt de Romeinen toen ter tydt gehadt hebben; want *Pompejus* bragt uit Asia, de eilanden Cyclades, Coreyra, Athenen, Ponto, Bithynia, Syria, Cicilia, Phenicien, en uit Egypten, over de zes hondert grootte Schepen by malkander, en wiert noch tans van *Caesar* geslagen, in het 705 jaar na de opbouwinge der stadt *Romen*.

Na de doot van *Julius Caesar*, heeft de Keizer *Augustus* veel met *Cassius* en *Brutus*, de welke *Julius Caesar* op het Raadthuis tot *Romen* vermoort hadden, als ook met haren aanhang, te doen gehadt, zoo dat 'er ook toen ter tydt verscheide Zee-slagen zyn voorgevallen, die dan op d'eën, dan op d'ander zyde ongelukkig af liepen, tot dat eindelyk de zelve party gantschelyk is onderdrukt geworden. Maar na dat dit werk van *Octavio Augusto Cesare*, *Marco Antonio*, en *Lepido*, gelykerhandt uitgevoert was, zocht zich *Lepidus* meester van het Koningryk *Sicilien* te maken; doch hy wierdt van *Augusto* aangegrepen, en overwonnen. Hier na zyn de twee Zwagers, *Octavins* en *Antonins*, die, na de doot zyner Huisvrouw *Fulvia*, de Zuster van *Octavins Augustus*, nagelaten Weduwe van *Marcellus*, *Octavia* genoemd, getrouwt hadt, zeer harde vyanden geworden. Den eenen klaagde dat *Antonins* zyn Zuster verachte, en de Koningin *Cleopatra* aanhing.

Keizer Augustus en Marcus Antoninus.

De andere zeide dat *Augustus* met geweldt, tegen zyne beloften, *Lepidus* niet alleen van de Provincie van *Sicilien*, maar ook van zyn eer en gezag berooft, de tot den *Siciliaanschen* kryg overgeschikte Schepen opgehouden, en aan zyne soldaten geen akkers uitgedeilt hadde. Na dat deezze zake nu eindelyk met ernst gemeint wiert, zoo heeft *Augustus* een Oorlogsvloot ter zee toegerust, welke bestondt in twee hondert en vyftigh Galeyen van drie tot zes roei-banken, bemant met acht Legioenen, of regimenten, en vyfvaendels. *Antonins* hadde hondert en zelfig Galeyen van vier tot tien roei-banken, die voor en achter met torens verzien waren, en daar nevens noch een groot getal andere Schepen. Het Hoofschip, of den Admiraal van *Antonins*, daar de Koningin *Cleopatra* op was, hadde purpere zeilen. Deezze twee magtige Vlooten hebben malkanderen by Actio aangegrepen, alwaar *Antonins* de

slagh verloor, en zich met *Cleopatra* op de vlucht moeste begeven. Dit is het einde van deezen kryg geweest: *Antonins* bragt zich zelve met zyn eigen zwaert om, en *Cleopatra* (om datze niet levendig in de handen harer vyanden zoude vallen) heeft een fenynige slange, *Aspis* genoemd, aan haar lichaam gezet, door welkers beet zy haar zelve van het leven berooidde.

Na dat deezze twee, te weten *Lepidus* en *Antonins*, aan een kant waren, heeft de Keizer *Augustus* zyne Monarchie bevestight; en zedert zyn'er, in de tydt van meer als drie hondert achter een volgende jaren, tot op de tyden des Keizers *Constantini Magni*, weinig aanmerkelyke zaken ter zee voorgevallen: na welken tydt het Roomsche Ryk een krak gekregen, en eindelyk zynen glants verlooren heeft.

Onder de regeeringen der Keizers *Avardius* en *Honorius*, hebben de Visigothen aan den Donau en in Thracien, onder haren Veldt-Oversten *Alaricus*, de stadt *Romen* ingenoomen. De Gothen en Vandalen hebben ook eenen inval in het Roomsche Ryk gedaan, en veel Steden vermeerstert. Deezze zyn de Longobarden gevolgt, die een langen tydt in Italien meester geweest zyn. Van gelyken heeft *Attila* met zyn Hunnen gantsch Europa uitgeplondert.

Ondergang des Roomschen Ryks.

Ten tyde des Keizers *Heracius*, omtrent den jare onzes Heren en Zaligmakers *Jesu Christi* 600. zyn de Saracenen voor den dag gekomen, welke het Roomsche Ryk ook een vleugel uitgetrokken, en eindelyk het magtige Turkische Ryk voortgeplant hebben. Na dat nu hier en daar, zoo te water als te lande, verscheide slagen zyn geschiedt, zoo is eindelyk het Oosterliche Ryk, als *Mahumed*, in het Jaar 1453, de stadt *Constantinopolen* vermeerstert, in de handen der Turken gevallen. Het Ryk in 't Westen hebben de Frâncoizen in haar geweldt gebragt, en onder *Carolo Magno* opgericht. Dus verre den *Atlas*.

Men zoude billyk in dit Hoofstuk verklaren de namen veeler deelen en werktuigen der oude Schepen, als *Fori*, *Tumices*, *Artemon*, *Acatus*, *Dolen*, *Lipadum*, *Epidromius*, *Syparus*, *Casteria*, *Modius*, *Carchesium*, *Cornua*, *Maleola*, *Chalatorii*, *Pinna*, *Carapirates*, *Linea*, *Hausstrum*, *Parolcones*, *Tonsilla*, *Segestra*, *Tropidus*, *Phalcis*, *Lesbium*, *Chalcenetes*, *Chitopodium*, *Proembolis*, *Embolum*, *Delphis*, *Stolos*, *Acrostolium*, *Nauphracton*, *Rhinoteria*, *Chelysma*, *Gastrea*, *Amphimetrium*, *Paxilli*, *Hypiregium*, *Asconia*, *Adsellum*, *Lora*, *Cleida*, *Selma*, *Exax*, *Rhiza*, *Hypozoma*, *Asandium*, *Aphlasta*, *Tarfos*, *Torcular*, *Colus*, *Epifontia*, *Ambola*, *Symbola*, *Ancyla*, *Pyrguchi*, *Canonis*, *Stathmida*, *Antlon*, *Sigra*.

L. z

Stega, Napuri, Amphili, Amphistomi, Heterostomi, Deres, Cellarium, Hermata, Epagonta, Ergata, Agea, Pedalion, Cumba, Hyfiodocen, Dryochus, Didymus, Mafchala, Rhinoteria, Edolia, Tremata, Pavatranus, Sponda, Perisonaa, Prymnēfia, Pierna, Thoracium, Elacate, Ierion, Carcevia, Ceruchi, Chenifcus, Anchorale, Sanides, Cycli, Molorchus, Nannmacha, 't geen lange fcheeps fpielfen zyn: *Clavus,* 't welk, volgens *Bayfius,*

een hout betekent, dat dwars over 't Schip stondt, en aan beide de ftuuren vast was, om de zelve gelykelyk te kunnen keeren en wenden, enz. doch alzoó zulks reeds volmaaktelyk van den Heer *Schefferus, Calinus Calcagninus,* en *Gyraldus,* in 't Latyn is verricht, en uitheemsche woorden, daar van ons de zaken niet al te wel bekend zyn, in 't Duitfch te vertalen, niet en voegt, zal het zelve achter laten.

Z E V E N D E H O O F T S T U K .

Toeftands van het Scheeps-timmeren , na den val des Roomfchen gebiedt.

Wyze van den Scheeps-bouw voor ander halve eeuw.

Het Scheeps-bouwen heeft zonder twyfel gebloeyt van veele eeuwen her, en van den beginne af, zoo wel by Barbaren, of Uitlanders, als by de wel gemanierde Grieken, en Romeinen, schoon de fchik van hare bouw-konft, by gebrek van gedenkfchriften, ons niet nagelaten is: daar die van Romeen zeer fchuldigh aan te achten zyn, welke niet wilden dat iets zoude over blyven, 't geen zyn oorfprong en begin onder hare heersching niet hadde genoomen; ja alles, waar van d'eer uitheemsche meesters toe quam, wiert by hen verdelgt. Hier om is 't dat ons maar een fchaduw van de Scheeps-daden, der gener die buiten Romeen hun byzonder gezag hebben gevoert, over gebleven is. In Romens jeught belanden d'Indianen al in Spanje, en d'Afrikanen in Duitfchlandt, met hunne Scheepen; doch wat gefalten deeze Scheepen hebben gehadt, en op wat wyze zy over de zee zyn gekomen, is ons onbekent. De Cananeërs, verjaagt van d'Ifraëlieten, vlooden te water heel na America toe, zoo de vermaarde *Horne* gevoelt; maar wat Scheepen zy gevoert hebben, en wat ftrek gevolgt, blyft ons verhoelen.

In 't duiken van 't Roomfch gebiedt begonnen de Barbaren, (dus by de Romeinen, ten hunnen aanzien, genaamt) d'Uitheemschen, het hoofd op te fteken, ruften groote Vlooten toe, en bouwden, trots den daalenden Romeinen, zeer aanzienlyke Zee-gebouwen; 't geen ons de daden, by hen te water uitgewerkt, genoegzaam verklaren, en getuigen. De volmaakte wyze echter hoe zy bouwden, en de gefalte harer Vaar-tuigen, blyft ons verborgen, by gebrek van fchriften, veroorzaakt uit onkundigheit, die by hen toen wiert gevonden: welke dom- en natigheit met groote fchreden tot omtrent drie hondert jaren herwaarts heeft toege-

nomen; waar om van de Scheeps-bouw, na den Roomfchen val, weinig valt te zeggen. Ik zal evenwel een reex van oorlogsdaden, (waar van de kennis ons ter naauwer noodt is over gebleven) der gener die na den val van Romeen voor de machtigfte ter zee gehouden zyn, ophalen; daar uit men dan zal kunnen befluiten in wat ftaat de Scheeps-bouw zy geweest, terwyl de Romeinen zwygen, en het bouwen by hen zoo is verflaauwt, dat ons daar van zelf by fchrift niets nagelaten is.

De Saracynen, een volk, gekomen uit het uiterfte van Arabie, zyn niet te vree- gen geweest met de Romeinen uit Egypten, Syrien, en geheel Africa, te jagen, maar dorften zelfs na het gebiedt over de zee ftaan; waar toe zy met een maghtige vloot afquamen. In 't Jaar 635 na Christus geboorte ftaken zy by Alexandria in zee, en liepen Rhodus, Candia en Cyprus af. Te vergeefs gong Keizer *Conftans* hen te keer; want zyn vloot wiert vernielt. Na het bevegten deezer zege vielen zy in Sicilie, Syracufe, en andere omleggende gewesten, dieze alle in kolen zetten, en met Scheepen, opgepropt van buit, te rugge keerden.

Een leef-eeuw hier na ruste deeze zelve landtaart een groote Zee-vloot toe, daar zy een geheel heir kryghs-luiden op zetten, dieze door de Straats engte voerden, en in Spanje te lande bragten. Dit liepen zy af, en verdorven het; nevens een groot gedeelte van Vrankryk, aan de Middellandfche Zee gelegen: en 't en ware *Karel Martel*, Hertog in die landftreke, haren loop geflut hadde, geheel Vrankryk was hen miffchien ten roof gevallen. Hy dan maakte een groote nederlaagh onder deezen hoop, deedt hun de wyk neemen, en de Scheepen kiezen, achter latende menig duizent man. Corfica echter, en Sardinie, moefften het ontgelden; welke eilanden zy

Saracynen ftaem na het gebiedt over de zee.

Loopen et- landen in de Middellandfche Zee af.

Ook Spanje.

zy beide overweldigden. Dit volk greep noch grooter moed; want zy scheepten weinig tydt daar na met een vloot van drie hondert groote scheepen uit Asia in Europa over, daar zy Constantinopelen twee jaren lang hebben belegerd, 't geen zy ook veroverd zouden hebben, 't en ware, te gretig na buit, een groot gedeelte van hun volk Bulgarien in hadden gezonden; daar zy het hooft slieten, en, te rug na Constantinopelen willende, met Scheepen, met al, door storm, zyn vergaan, 't geen hun makers van Constantinopelen deede deizen. Zy toogen echter van daar na Arles in Vrankryk, 't geen zy uitplunderden; doch konden 't niet behouden. Ter zee bleven zy evenwel meester. De Grieksche Keizer, noch Koning in Vrankryk, dorsten iets tegen hen bestaan.

In 't Jaar onzes heils 825. verscheen de Saracenen weder omtrent Sicilien met een zeer groote Zee-magt, alwaar zy des Christen Keizers vloot ontmoeten, en versloegen: zeffigh Venetiaansche Galeyen, die den Keizer te hulpe waren gekomen, sneuvelden alle; mitsgaders een groot getal Last- en Koopvaardy-scheepen. Na welken slag zy naar Africa toogen, om te kalfaten, Ancona in 't voorby zeilen aan kolen zettende: en na dat hare Scheepen van leef-tocht voorzien, en ten vollen hersteldt hadden, keerden zy ylings weder, en wonnen Sicilien; 't geen zy ook twee hondert jaren hebben bezeten, en daar uit, gantsch Italien door, growwyk hebben gevoed. Zy liepen Rome en geheel Campania af, verwoesten Genua, en voerden een ontelbaar getal menschen voor slaven naar Africa toe. Zy onderhielden op de Spaansche kusten een vloot van twee hondert en zeventigh Scheepen, en niet wydt van Constantinopelen een getal van drie hondert, behalven alle het Vaar-tuigh 't geen op de Franche kusten steeds af en aan hielt: met welke Scheepen zy het gezagh op de zee langen tydt hebben behouden. Van deeze Scheepen magh men klaarblykelyk gissen dat zy sterk en hecht getimmerd zyn geweest, om dat zy een belegh van twee jaren konden uitslaan: ook dat zy zeer groot zyn geweest, om dat men leeft datze veel volk hebben gevoert, en zeer groote oorlogs-tuigen droegen. Doch het is niet waarschynlyk dat zy volmaaktelyk na de konst uitgewerkt, of na een bepaalden schik gebouwt zyn geweest; want men heeft de Saracenen althans voor rouwe volken geacht, die hen nimmer op konstig arbeiden hebben gelegt.

Marinus Sannius, in zyn Boek genaamt *liber secretarum Fidelium crucis*, geeft lessen

hoe men Scheepen bouwen zal, om de Saracenen te bestryden, en zeght dat daar in de midden storm-toorens op moeten staan, met huden omhangen, op datze 't vuur wederstaan zouden; zeer afzienlyk geschildert, en met veel vlaggen en wimpels geciert, om den vyandt een schrik aan te jagen. En in 't slaan, zegt hy, moet men veel geraas maken. De kasteelen, of storm-toorens, moeten xx voet hoog zyn, welke men ook moet kunnen verzetten en wegh nemen. Hoe langer Schip, hoe pryzelyker. De Christenen, zeit hy vorders, moeten wel voorzien zyn van klein vaar-tuig, om de Saraceensche duikers te weeren.

Van de Scythen leeft men, dat zy in den Jare 412. Rome hebben overrompelt en verwoest. Deeze braghten twee duizent weerbare Scheepen in zee, en liepen eenige eilanden in de Middellandsche Zee af; maar Creta, en Cyprus, daar zy langen tydt met hunne Scheepen voor gezet lagen, hielden 't voor de Romeinen. Scythie is een landt, 't geen grenst aan de Caspijsche zee, niet verre van Astracan: zoo dat zy noodwendigh aan de Zwarte zee, welke hen het naaste water is, hunne havens en timmer-werven moeten gehad hebben. Drie maal hondert duizent mannen braght dees Scythische vloot in Italien over.

Heraclianus deede tot Karthago een vloot uitrusten sterk drie duizent en zeven hondert Scheepen, daar hy *Honorius*, die 't gebiedt te Rome hadde, mede te keer toog: 't welk hem qualyk verging; want zyn vloot wiert verslagen: en schoon *Heraclianus* het gevaar zelfs ontquam, zoo wiert hy echter op zyn wederkomst tot Karthago doortooten.

Onder Keizer *Justinianus* ruste *Bellizarius* een Scheeps-vloot uit, om de Wandalen het hooft te bieden, die zich meester dreigden te maken zoo wel te water als te lande. Hy deede de zeilen op de Scheepen der Vloot-vooghdn root verwen, stelde nacht-lichten achter op de kampanje van ieder Schip, en bragt vele scheeps werktuigen weder in trein, die uit het gebruik en in vergetenheit waren gekomen. Zyn vlootelingen, het water ongewoon, begonnen te muiten, en wilden niet te gelyk met de zee en hunnen vyandt stryden; waar om *Bellizarius* dulde dat men de voet aan 't landt zette, en de Wandalen in Africa gong bestoken: 't geen hem wel slaagde; want hy keerde met zegen weder te rugh.

Te deezer tydt dienden de Krygs-scheepen meer om legers van 't ene landt in 't ander over te voeren, als om zee-slagen te doen.

Beleggen
Constantinopelen.

Slaan de
Christenen.

Winnen Si-
cilien.

Plunderen
Genua.

Zee-magt
van Scythen.

Heraclianus
bougte een
vloot van
drie duizent
en zeven
hondert
Scheepen.

Bellizarius
rust een vloot
uit, en plegt
de verslagen
Scheeps-
bouw weder
op te richten.

Niet tegenstaande de Scheeps-bouw, na de konst, te deezer eeuw gantsch in 't onderspit lagh, zoo heeft het echter nooit aan dappere mannen ontbroken, die hare verstanden hebben besteedt in 't uitvinden van konsten, en werk-tuigen, dienstig in den oorlog ter zee.

Kracht van
het zee-
vuur.

Callinicus, de Syrier, wist vuur-ballen te maken, die onder water de scheeps-kielen brandende doorboorden.

Keizer *Konstantyn* verjoeg, en versloeg, door hulp van dit zee-vuur, de gheele Scheeps-magt der Heidenen, zyn tegenstrevs.

Wanneer, ten tyde des Keizers *Leo*, de Turksche Keizer *Solyman* Constantinopelen met drie duizent Scheepen belegerde, vondt men op de zelve groote builen, die vuur spooogen; ook spuiten, die gloeiende kolen, zwavel, rook en damp in 's vyands Scheepen joegen.

Stinkende vuur-potten zyn ervonden in den Jare 717.

Justinianus
verloft drie-
en zeventigh
duizent man
by een storm.

Op zekeren tydt verloor *Justinianus* drie-en-zeventigh duizent mannen, uit een Scheeps-vloot, die door schip-breuke quamen te sneuvelen: waar uit men van de menigte of groote dier Scheepen oordeelen kan: welk verlies, door ongunst des volks, hem zyn leven koste.

Hannar, Hooft der Saracenen, voerde een vloot na van vier hondert Scheepen, die alleen wapen-tuig en noodtdruft droegen.

Zee-slagh
tusschen de
Franschen en
Venetianen.

Op 't Jaar 805. viel een zware Zee-slagh voor tusschen *Pipyn*, Koning van Frankryk, en het Venetiaansch gemeene best; zynde dit het drie hondertste jaar na d'opbouw van Venetien. By de Venetianen was toen alleen klein vaar-tuig in gebruik; waarom zy van de Franschen voor visschers gescholden wierden: doch zy zegen-praalden evenwel over den Franschman. De Scheepen der Franschen voerden zeilen, en geen riemen; maar die van de Venetianen te gelyk riemen en zeilen. 't Italiaans Scheeps-gebouw was na de konst uitgevoert; doch het Fransche te dier tydt grof, en zonder eenige gelykdeeligheit.

Op het Jaar 809. geschiede een groote Zee-slag tusschen *Gotrik*, Koning van Denemarken, en de Hollanders en Vriezen. *Gotrik* bragt twee hondert Oorlog-scheepen in zee: hy was de Zone van *Odilbalda*, Dochter van Koning *Radbodus*.

Godfrid,
Deensche Ko-
ning, landt
in Vriesland.

Godfrid, Koning der Deenen, scheepste in deezen tydt met een deel Schoeten, en plat gebodemt vaar-tuig, de Zont uit, en lande in Vrieslandt aan; dat hy af liep, en verdorft. Namaals wierdt *Godfrid* door zyn eigen volk vermoort.

Insghelyks wiert Hollandt en Vrieslandt van de Noordtsche Koningen, *Rorick*, *Ordwig*, *Rodulf*, en *Inguar*, met groote Scheeps-magthen bestookt.

In 't Jaar 852. hebben de Noormannen, met een vloot van twee hondert en vyftigh Scheepen, West-Vrieslandt geplondert, en St-Adelberts Kerk verwoest en neder getrokken.

De Hunnen waagden te dier tydt een Zee-slagh tegen de Venetianen, dien zy verloren.

De Mooren dorsten nu ook met een Scheeps-vloot in Frankryk en Lombardien landen.

Mooren ver-
woesten Lom-
bardien.

De Scheeps-bouw was nu zeer in verval. Misschien zyn de Scheepen van gestalte geweest, als onder letter I, op de nevingaande plaat, wert vertoont. Dit Schip was een onwecbare Last-drager, zoo men schryft, die menschen en paerden voerde.

In den Jare 866. zyn de Deenen met een Vloot van drie hondert en vyftigh Scheepen, onder het beleid van *Hubba*, *Haldon*, Vloot-vooghdien, na Engelandt over gestoken; 't geen zy voor een groot gedeelte verwoesten, en uit roofden.

De Deenen
loopen Engelandt af, en
andere plaat-
zen, door hulp
van hare
Scheepen.

Van daar wenden zy hunne kielen na Vlaanderen, en toogen zoo na Parys, daar zy 't alles op sloegen wat hun voor quam; waar van noch heden, zoo men zegt, dagelyks in de Kerk van de heilige *Genevieve* tot Parys, in d'avondt-bede, op 't Latyn gezongen wert, *à fureur Normannorum libera nos Domine*: dat is, Verloft ons Heere van de woede der Noormannen. Deeze dan gongen alle Zee-kusten in Europa schuimen, geheel Italie en Spanje door, zelf tot de stadt Constantinopolen toe.

In den Jare onzes heils 888. hadden de Noormannen de stadt Parys lange belegerd: maar wanneer zy bemerkten dat de stadt voor hun onwinbaar was, en die van binnen de vliet besloten hielden, zoo dat zy met hunne Scheeps-vloot niet konden voort varen, hebben zy alle hun Scheepen over landt getrokken, twee duizent schreden verre, en die voorby de stadts vastigheden weder te water gebragt, en zyn zoo voort gevaren, plonderende het gheele landt door. Welk padt zy, op hun te rug reis, met hare Scheepen, gedwongen wierden over landt weder te kiezen, na dat een geruim jaar in Borgondien hadden huis gehouden.

Wat het maakzel deezer Noordtsche Scheepen belangt, daar van hoort men de oude Engelsche Chronyk, in het lof van Koninginne *Emma*, aldus spreken: „En

32 WAN-

„wanneer Koning *Swein* in Deenmarken af stak, om Engelandt te bestoken, beklam hy met zyn geheel stoot de gebaarende Scheepen. De Scheepen der Vloot - vooghten wierden door kopere nebben van de andere onderscheiden. Hier zag men gulde leeuwen achter op staan, gins gesneden vogels op de toppen der masten, of wydt gapende draken, die vuur scheenen te spouwen, daar weder gegoten mannen, levens grootte, die van zilver en goud blonken, ook stieren, die scheenen te stoten en te bulken. Met delphinen van spiliauter pronkten de hakke - borden. De scheeps zyden zag men beschildert na de beste konst. De tekens waren verzilverd, of verguld. Onder allen blonk het Schip uit 't geen de Koning droeg, waar van het beter is dat zwyge, als weinig spreekte. De vloot wiert in drie gelyke deelen geschaart. Het Konings Schip behield de midden. De zee scheen te schuimen van het slaan der riemen: en de Zons stralen scheenen verdubbelt te zyn, door het weder af stuiten op het goud en zilver, 't geen op de Scheepen lagh. Weinigh voordr in het voornoot oudt Gedenk-schrift staan deeze woorden: „En wanneer de roeijers bestelt waren, beval men de zeilen aan de windt. Waar uit te besluiten is, dat deeze Scheepen door zee gebragt wierden met riem en zeil.

De zelfde Chronyk spreekt noch van een toegeruste vloot der Nooren, onder Koning *Cnut*, die te Sandwich aan quam. Alle de vlootelingen hier op (zegt hy) waren van Adel: men zag daar slaat, burger, noch eenigh vry gelaten. Deeze Scheepen waren zeer gepronkt met alderhande beeldt-werk, 't geen verguld was; zoo dat het aanschouwen alleen een vyandt van schrik zoude doen deinken.

Op het Jaar 990. zoo de Historie-schryvers getuigen, onderhieldt *Edgard*, Koning van Engelandt, gestadigh een vloot van drie duizent en zes hondert Scheepen, geschaart in drie deelen; duizent en twee hondert bewaarden de Ooster kusten van 't eilandt, zoo veel ook het Noorden, en d'overige het Westen. Na den uitgang van Paasch vier-dagh tradt hy op d'Ooster vloot, die aan de Teems lag, en voer daar mede na het Westen van zyn landt, tot dat hy de vloot, die daar de wacht hadt, bejegende, waar op hy dan over tradt, en zich na het Noorden keerde, van waar hy met de Noorder vloot het overige van 't eilandt om zeilde, tot aan de Teems toe: dus veiligde hy zyne zee-stranden, en hielt alle roovers buiten. Van wat vorm deeze

Scheepen zyn geweest, en wat grootte zy gehadt hebben, is duister: doch d'Engelichen zeggen dat het alle zware en weerbare Scheepen zyn geweest. *Rogern* en *Hovedenn* zeggen, dat deeze groote Scheeps-maght in 't Jaar 959 was toegegruft, te dier geval, om *Malchus*, die, gelyk *Nephtun*, op 't water heerlichte, en de zee alom onveilig maakte, te verlaan; gelyk geschag. Van deeze Koning *Edgard* schynt het zeggende der Engelische Koningen her te komen: *Quatuor maria vendico*. Dat is: Ik schryve my vier zees toe. Om zyn maght te water meerder luyfter te geven, verlustighde hy zich zomtyds in een Speel-schuitje op het water, daar hy zeven van zyn onderhebbende Koningen in deeze roeijen, zelfs het stuur in handen houdende.

En dus is met voorbeelden klaarlyk getoont, hoe men van de Romeinse tyden af tot omtrent zes hondert jaren herwaarts het Scheeps-bouwen bevyert heeft. Doch wat gestalte de Scheepen gehadt hebben, hoe zy door zee gekomen zyn, en na wat Hemels-baak de Stuurmannen zagen, of zy de stranden volghden, dan of zy dwars over staken, blyft ons, by gebrek van gedenk-schriften, onbewust.

Men hoeft zich dan niet in te beelden dat de naauwkeurige Scheeps-bouw een vondt zy dier eeuw wanneer de zeil-sten in Europa bekennt geworden is, of toen de Portugeezen en Spanjaarden de nieuwe werelt vonden. *Horne* wil dat America bevaaren zy geweest, kort na de Zondt-vloet, van *Noachs* nazaten, ook namaals van de Pheniciers, Karthaginezers, en andere, ja van de Chinezen, en Scythen, lange voor de komst der Spanjaarden.

Men meint dat d'eilanden van Kanarie al lange voor het heerschen der Romeinen bevaaren zyn geweest, die zonder bequame hechte scheepen, en goede kennisse ter zee, niet waren aan te doen.

Van het Jaar duizend dan, na onze verlossing, tot het Jaar twaalf hondert, is de Scheeps-bouw, na de konst, verdoofd, en gelyk als verstooven geweest. Geene schriften, myns wetens, melden ons, dat in die twee geheele leef-tyden eenigh vermaart Scheeps-gevecht voorgevallen zy, noch dat men groote en konstigh uitgewrochte Scheepen te water heeft zien brengen. Nu was het d'yzere eeuw, en de tyd dat konsten en wetenschappen begraven wierden. Slechts leezen en schryven te kunnen, wiert voor geleertheit gehouden: welke domheit met groote schreden dagelyks toe nam, en langen tyd d'overhandt gehouden heeft.

Doch

Edgard, Koning van Engelandt, onderhieldt steeds een vloot van drie duizent Scheepen, tot bevoening van zyn landt.

America bevaaren kort na de Zondt-vloet.

Kanarijse eilanden lange bevaaren.

Scheeps-bouw op den laagstien trap.

Scheeps-
bouw begint
weder te
bloeyen.

Doch zedert het Jaar 1200. na de vondt, of kennis in Europa, van 't wyzen des zeilsteens na het Noorden, begon onze konft weder te bloeyen en toe te nemen, en is al lengskens, tot op heden, in hooger top geftegen. Daar toe heeft niet weinig geholpen de yver der Koningen in Portugal, als van *Johan d'eerfte*, *Don Henrico*, en *Don Alfonfo*: deeze ontdekten Moorenlandt, toon onbekent, en voerden met zwaar gebouwde Scheepen, Africa om, tot in Ooit-Indien toe. Als mede het opdoen van America, door *Columbus* de Genuezer, onder de beftiering van *Ferdinando*, Koning van Kafilie. Nu begoft ieder zyn verftand te wetten, tot bevordering van de Scheepsbouw. De begeerte na fchatten, uit verre landen, porde hooge en laege ftants-mannen aan om Scheepen te bouwen, die men nu magtigh was te beftieren, zoo wel by helder als duifter weêr, zoo wel by nacht als by dagh. Van Scheeps-bouw, en Scheeps Kruis-vaarten tegen d'ongeloofige in het Heilige landt, ziet by *Nechelus*, in zyn Boek, *Gefla Dei per Francos* genaamt, die daar in 't breede van fpreekt.

De Vriezen
timmeren
't eerst groote
Scheepen in
Nederlandt,
na de duffte
eeuw.

De Vriezen komt de lof toe van de herfteld Scheepsbouw in Nederlandt, zoo de meeste Schryvers willen. Zy zyn d'eerfte die de vaart op de Zont en Ooft-zee, na d'yzere eeuw, hebben herftelt, voor alle andere buiten Beltifche volken. Hier van daan hebben de voor-rechten der Vriezen in de Zont, Denemarken, en Schoonen, hun begin. Of liever, om dat zy de Noorder Koning byftand te water hebben aangeboden in zyne oorlogh, gelyk d'oude brieven, van den Jare 1368. by Koning *Albert* hun verleent, getuigen, die te leezen staan in de Vriefche Hiftorie van den vermaarden Heer *C. Schotanus*. D'eerfte koophandel is by hun aldaar met koorndedreven, 't geen zy in Vrankryk, en elders, gongen venten. Hunne Scheepen timmerden zy laeg in de midden, voor en achter zeer hoogh, en achter over hangende: de dekken wierden met bereidt leder bekleedt, 't geen daar op gefpykert en vast gehecht wiert.

Scheeps-
bouw weder
kerftelt.

Omtrent het Jaar 1520, de derde eeuw na de kindtheit van 't herftelde Scheepsbouwen, vondt onze konft zich reeds in hoogen top geftegen. Men bouwde nu al na voorgeftelde wetten en vaste mate, gelyk als hier vervolgens wert verklaart.

Na 't wat
mate men
voor ander-
half hondert
jaar Schee-
pen bouwde.

De voor-fteven fchoot meest altydt uit, met een kringfche rondtheit, en een derden-deel van de kiels lengte na vooren toe, zynde de hoogte van het Schips bovenfte overloop. Uit het hooft van de kiel wiert een linie opgehaalt, tot de gegevene hoog-

te, zynde het derde van de kiels lengte, weinig min of meer; welkers top-punt voor het middel-punt dient, daar de fteven wert uit getrokken. Doch dees middel-ftip wiert een weinig hooger of laeger genomen, na gelegenheit van het gebouw, om dat zyn hoogte of laege ftandt het ftevens vallen bepaalt.

Zware en wyde Scheepen vereifchen lange ftevens; maar fmalle Scheepen wierden met lange ftevens zeer verzwakt, na het oordeel der Bouw-meesters van dien tydt. Het middel-punt evenwel, daar de fteven uit getrokken wiert, behieldt men althans in een recht opgaande linie, van wat gefalte de Scheepen ook mogten zyn. 't Was een vaste regel dat het uifchieten van de fteven nooit minder moghte zyn als vyf zefte van de hoogte tot den overloop, en nooit meer als dees hoogte en een zefte.

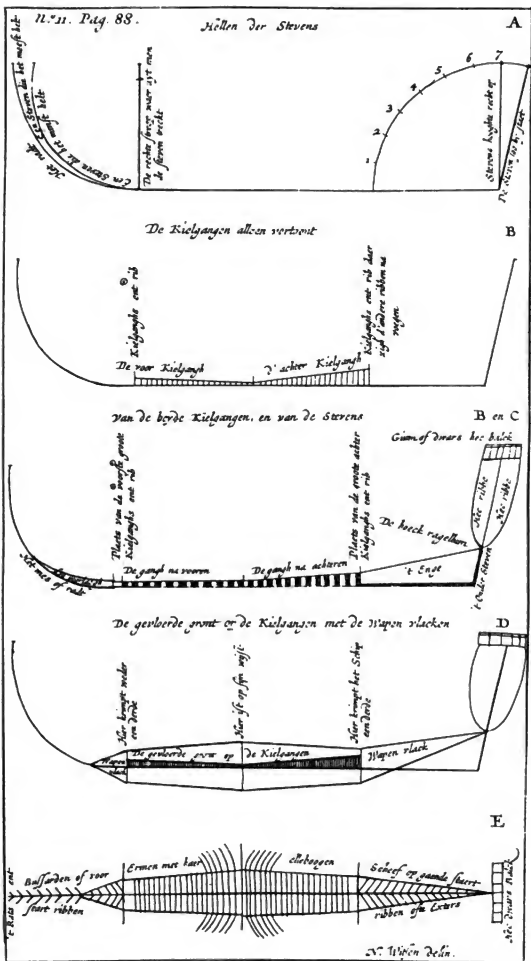
D'achter-fteven valt achter over; doch is niet rondt, als de voor-fteven is, maar lyn-recht. Hy fteekt hooger uit als de voor-fteven, prachts halve, en wordt boven breedt uit getimmerd, op dat het een fterkte gelyke. Hy helt achterwaarts over omtrent het vyfde of wel het vierde deel van zyne hoogte. Om dit te doen, zoo ftelt een krings vierde deel hoogte gelyks de fteven, gehaalt uit de voer van de fteven, over endt, deelt dan het zelfige in zeven deelen, en laat de fteven een zevende van genoemde vierde deel krings vallen; dus zal het vereifchte uitgewerkt zyn, gelyk als op de plaat by A magh gezien werden.

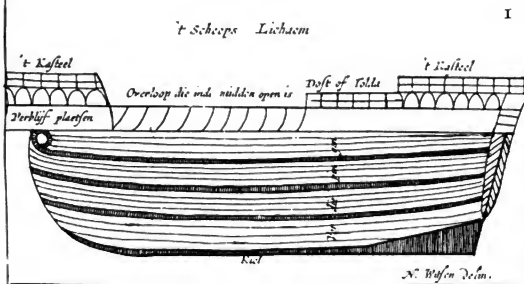
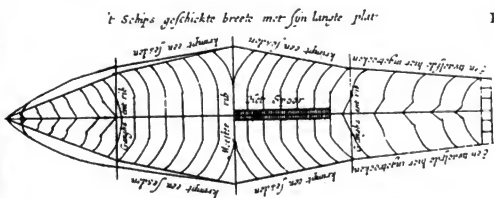
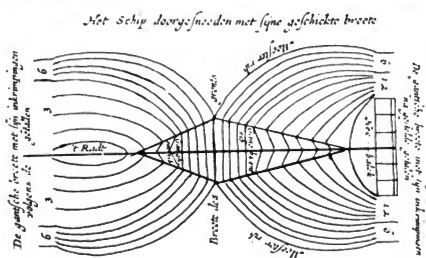
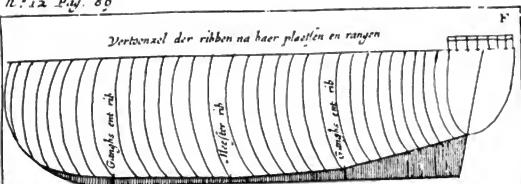
De reden, waarom de ftevens zoo verre voor uit ftaken, wiert gezeit deeze te zyn, om dat de Scheepen daar op beter zouden vlotten; 't geen d'ondervinding nu geleert heeft valsch te zyn.

Op de kiel, die veel grover en zwaarder wiert gemaakt als men heden doet, wierden Raert-ribben ingeënt, dus genaamt om hare boghten en kromten, anders *Pice*, ofte exters, in 't Latyn geheten; waar van daan het woort *Piek*, in onze taal, onder de konft-woorden fchynt te komen. Deeze ribben wierden van binnen met hoepen en banden te zamen gehouden. De ribben zyn groot of klein, zwak of fterk, na de plaats die zy in 't Schip beftaan. Op het wydte van 't Schip zyn de ribben meest gebogen.

Men bevindt nu dat Scheepen met kringftukkige deelen de fterkte zyn, waar van in dien tydt het tegendeel wiert geloof: hier om bouwden zy hun Scheepen buitewaarts plat, en hoekigh.

De ribben, ofte het inhout, ter plaatze daar het Schip op zyn wydte is, wert de meester-rib genaamt. De ribben beftonden

den uit een hout, van meer stukken aan elkander gelaft. Het onderscheid van buik-stukken, stutten, zitters, en oplangen, was nu noch niet bekend. Van de kiel tot boven aan 't boort toe was dees inhout-rib gebogen, gelaft, en gekromt na den eisch.

De grootste Scheepen hadden twee of vier meester-ribben, 't geen te wege bragt dat het Schip te midden op zyn wydtte van een en gelyke wydte was, zoo verre dees meester-ribben, die op een zelve wydte uit stonden, quamen te strekken. Op kleinder Scheepen zag men alleen een meester-rib, 't geen het Schip maar op een korte plaats het wydtste deede zyn.

Als de ribben waren gefelt, en geënt op de kiel, wiert een verheven kiel-gang, na beide stevens toe strekkende, gebouwt: 't geene met ons hedensdaaghs vlak schynt over een te komen, tot maat dienende van de hoogte der staert-ribben, die op de kiel staan, en haar ter zyden uit springen. Deeze kiel-gangs vlak, ofte bodem, dient mede voor gront-slagh van de ermen, met hunne ellebogen, 't geen korte inhouten zyn, binnen de groote scheeps-ribben, vastigheits halven. De bovenste bogt heeft de naam van elleboog: en het endt, dat op de gang of bodem legt, de naam van erm. Dees binnen-ribben komen zelden hooger als op de helft van 't schips hol. De plaats, tusschen dees bodem en de kiel, was ledig, en onnut, en wiert gebouwt om het Schip een goede gestalte te geven. Hoe hooger dees gang boven de kiel quam, hoe dieper het Schip in 't water zonk; want onder dees bodem maakte men het Schip zeer eng, om 't water te snyden, en daar in te zinken.

D'achterste gang was op zyn hoogste een twaalfde deel van zyn lengte verheven: de voorste gang op het hoogste een achtiende deel van zyn lengte. Ieder gang is een derde van de kiel lang; alle het welke by letter B in de plaat bespeurt kan werden.

Op het einde van de kiel-gang, na achteren toe, verengt het Schip, en de kiel ryst daar zeer hoog op; zoo dat het Schip achter om laegh geene holte heeft, maar geheel plat is: waarom de ribben, die daar op de kiel staan, korter zyn, en met hare onderste einden hooger komen te staan. Deeze worden beslooten met twee rondachtige hek-ribben, staande boven zoo hoog als al d'andere ribben; welke weder gedeekt worden van een dwarsche hek-stut, op de hoogte van den bovensten overloop. Dees genoemde hek-ribben loopen onder t'zamen, op een derde van de ste-

vens hoogte; welke hoek voormaals *ragellum* in 't Latyn wiert genaamt.

De plaats, van deezen hoek af, tot aan de genoemde kiel-gang, wiert het enge genaamt, om dat het Schip daar bykans plat was, en geen holte hadde. Zulks gefchag om achter schot aan het water te geven. Nu leert d'ondervinding dat kantige en hoekige scheeps deelen, die buiten uit komen, schadelijk zyn, en het Schip onsterk maken, om dat de zee daar meer geweldt op kan doen.

De voor-steven, by de Meesters van dien tydte het mes genaamt, hadde een flapert, of tweede binnen-steven, die daar tegen aan quam, mits dat weinig holte tusschen beide bleef, welke gehecht was aan de kiel-gang, gelyk de buiten-steven aan de kiel zelve. De binnen-steven was korter als de buiten-steven, die in een linie met de bovenste overloop legt, gelyk blykt uit het afbeeldzel, vertoont by letter C.

Als de kiel-gangen geleght waren, dan wierden de ermen met hare ellebogen daar zoo op gevleit, dat zy boven alle van een zelve hoogte quamen te zyn, schoon zy onder reezen, en daalden, na de hoogte van de kiel-gang. Het getal van deeze ribben vondt men gemeinlyk zoo veel als dat van de groote buiten-ribben. Wanneer het Schip meer meester-ribben heeft als een eenige, zoo beginnen de kiel-gangen eerst daar deeze grootste ribben ophouden; van gelyken ook de ermen met haar ellebogen: en de staert-ribben beginnen daar de kiel-gang het hoogste is. Ieder staert-rib hadde het derde van een erm met zyn elleboogh.

Daar de kiel-gangen het hoogste zyn, staan de ermen het dichtste aan elkandere; en daar de kiel-gang het laagste is, daar is hy ook het breedste, te weten, midden in het Schip.

Aan de einden van de kiel-gangen, na de voor- en achter-steven toe, zyn de ermen een derde smalter als by de meester-rib, midden in het Schip: welk van de kiel-gangs gront gevolgt wert, gelyk by letter D gezien kan werden.

Daar na legt men achter planken, wederzyds van de laatste erm, of liever uit de boeken van de laatste erms ellebogen af, schuins op, tot aan het sluiten der hek-ribben toe. Deeze dienen daar tot steunfel van d'overige ryzende ribben, welke met hare onderste einden in deeze planken, en in de onderste staert-ribben, vast geklonken zyn, en daar in sluiten. Deeze planken werden te recht het wapen-vlak genaamt, om dat zy d'onderste staert-ribben, en bovenste opgaande ribben, t'zamen verbin-

M

den,

den, en gelyk als met ftevigheit wapenen. Zy worden lyn-recht getrokken.

Minder zyn de planken, die verheven na vooren toe, van de kiel-gangs hoogte af, geleght worden; en de ftaert-ribben zyn hier ook zwakker, welke buffarden genaamt zyn geworden. Dees quamen ter zyden aan de wapen-vlakken uit, en gongen lyn-recht, fchuins op, na bovenen, zoo hoogh, tot daar de opgaande ribben haar aanvang namen, die in deeze, en in de vlakken ingelyft zyn geweest.

Het verfchil tuffchen de middel-ribben, ofte inhouten, en de ent-ribben, die gemaakt werden van de ftaert-ribben, te zamen met de boven opgaande ribben, is geen ander, als dat de middel-ribben twee maal, en de ent-ribben eens gebogen zyn; dees op de hooghte van het vlak, of kiel-gang, en weder weinig hooger; die boven de kiel-gang, weinigh onder de tweede boght van d'andere ribben: het geene te befeurenen ftaat uit de prenten D en E.

* *Proprietie.*

Om * d'even-reden, of gelyk-deelicheit, te verklaren, die de ribben tegen elkander hebben, beziet de plaat by letter G, waar het Schip by de meefter-rib doorgefneeden is, en om geleght ter rechter en ter flinker zyde, vertoonende aldus d'even-deelige wydte des Schips van voor tot achter toe. Van de middel-rib of meefter-rib af, tot d'eerfte rib achter de kiel-gang, verengt het Schip een derde van zyn wydte, dat is wederzyds een zefte, zoo wel boven als onder.

Van vooren fluiten de ribben het Schip; maar van achteren gapen zy wydt van elkander, om een hakkebort in te voegen, en dat op de helft van de wydte die het Schip heeft, daar de kiel-gront na achteren eindigt, welker mate in de verbeelde geftalte by G en H gezien kan werden, zynde aangewezen met cyffer-letters, en woorden, tuffchen en tegen de ribben aan.

Scheepen dus gehoekt, en fchielyk vernauwt, of ingetrokken, maakt broffe Scheepen, zoo ons de hedendaagfche ondervindinge leert.

Het fpoor, daar de maff met zyn voet in komt te ftaan, vertoont by letter H, is aanmerkens waardig, ftaande op de kiel-gang, langs fcheeps, tuffchen de meefter-rib, en het eind van d'achterfte kiel-gang: de maff ftaat in een holte, en dat recht op.

Wat de dikte der ribben aangaat, die wierden genoomen na het gebruik der Scheepen, ook zoo hun getal. Scheepen die men op wichtige laften aan leide, verfifchten veel en zware ribben. Aan een Schip, lang over fteven 135 voet, maakten zy de ribben ftyf een fpan in 't vierkant.

De tuffchen-ftandt, of ledige plaats tuffchen de ribben in, was mede ongevaar van een fpan. In groote Galjoenen wierden de ribben dikmaal verdubbelt. De ribben wierden van binnen met planken geflyft, tot bovenen toe: in eenige Scheepen van onderen af: in andere ftechts van boven de kiel-gang af. Ook wiert om het geheele Schip een huilt gehaalt, vier of vyf vingeren dik. Berkhouten wierden aan de Scheepen niet geleght, gelyk men heden doet. De recten vulde men met werk, in heete pek gedompelt: en het geheele Schip beftreek men met een pap van gefmolten pek, en gal, onder een gellagen.

Loode plaatkens dekten de buitewaartfte fcheeps voegen, om alle incedinge voor te komen.

Het Schip moefte van buiten glat zyn, zonder dat iets uit ftak, 't geen de vaart konde verhinderen.

Kooijen, en kamers, ftonden voor en achter onder den overloop.

De Scheepen wierden voor breedtachtig uit gezet, waar door geoordeelt wiert dat zy het water beter ter zyden af wierpen, na het voorbeeldt van de water-vogels, die in het zwemmen een breede borft voor uit fteken.

Niet onaardigh wert een geheel Schip by een vogel, of viſch, vergeleken: de ftaert het ftier verbeeldende; en de vinnen, of vleugels, de zeilen. De Ouden vergeleken de Scheepen by vogels, of gedierde dat te water en te landt leeft. De gefalte van het hol des Schips zeiden zy van den Dolphyn te zyn ontleent.

De Poët *Oppianus* fpreekt in zyne Gedichten zeer breedelyk van den aart der viſſchen, die hare gefalten aan de konſt van 't varen hebben gegeven. *Scheepen*, zegt hy, *zyn als wagenen, die de Zee beryden; en by 't zy Gods, of nu ſterfelijk zaat voorts gekomen, is wel ſtont geweest, die de kracht der viſſchen 't zamen bondt, en tot een Schip over braght, enz.*

Van het viſken *Nautilus* wert verhaalt, *Het wijzen Nautilus beſchryft de man-fiften het Scheps-konut van geleert.* dat het zachtjens tot aan het waters oppervlak ryft, daar het zich dan ruggelings opheft, en al het water door zeker buisken uit zyn lyf fpout, om, gelyk een droogh Schip, beter te vlotten; daar na recht het zyne twee voorfte vinnen op, tegen welke het een vliſken ſpant, 't geen hem voor een zeil dient, gelyk zyne twee andere vinnen voor riemen; onder in het water ſtrekt de vyfde en middelſte vin, of ſtaert, hem voor een roer. Indien het, dus zeilende, by geval eenige dryvende ſtydigheit, of beletzel, ontmoet, of vreezende van eenige vogels gegrepen te werden, trekt

trekt het zyn lichaam in, en dompelt zich lichtelyk na de gront van 't water. Dit visken heeft d'eerste Scheeps-bouwers voor meesters gedient, zoo de Poëten zeggen. By de Ouden is het *Vennus* toegeëigent geweest. Dit visken *Nautilus* wort van eenige *Pompilus*, en van andere *Nauclis*, *Polypus* en *Nauphus* genaamt. De Salapiners en Saguntiners beelden dit slak-visken in hare muntten uit, nevens de gedaante van een Schip, of des zelfs galjoen. De Nederlanders, die dees *Nautilus* op de reizen naar Oost-Indien veel ontmoeten, geven het de naam van *Bezaantje*, om dat de vinnen die hy op steekt de getalte van een bezaantje niet ongelyk zyn.

Nerita is een soort van gehoornde Zee-slakken, dat groot vermaak schept door zee te gaan, even als een Schip, met zyn opgestrekt huisjen nu na dees dan na die kant wendende.

Mitanni zegt dat in de Zwarte zee schelpen gevonden werden, een rondt Schelpken niet ongelyk, daar zich zeker schelp-dierken in begeeft, die dit horenken als een schuitjen gebruikt: met twee lepelkens, of vinnetjens, roeit hy het zelve voort, die hy by tydt van storm voor een roer gebruikt.

Men zegt dat 'er Schilt-padden gevonden werden die hare hoorenen, in stê van riemen, weten te gebruiken.

Van de Egel wert mede gezegt, dat zy het scheeps-ballasten aan de zee-luiden heeft geleert; want zy weet met eenige steentjens, als 'er een storm voor handen is, zich zoo te laden, dat zy van de golven niet om en om wert gesmetten, maar evenwichtig op het water dryft.

In Ethiopien zouden Draken gevonden werden die zich te water weten te begeven, en, drie of vierde gelyk onder en in elkander gevloghten zynde, en met de hoofden om hoog stekende, na andere landtschappen zeilen, om voedsel te gaan op zoeken. Dit geslacht van Draken wiert by de Ouden *Ascachus*, of *Ascaus* geheten, en van de Dichters aan den Ethiopischen Oceaan toegeëigent, ook in het Hemelsche gewelf by het Schip geplaatst.

't Geen *Plinius* verhaalt, dat schelpen gevonden zouden werden daar een geheel mensch in kan staan, en met de zelve, mits een andere schelp over endt stekende, voort zeilen, schynt verlicht. Als mede het geene hy zegt van het visken *Remora*, dat het Schip 't welk *Antonius* voerde in zee deede stil staan. Welke kracht de slinker voet van een Schilt-padde mede zoude hebben, als zy in een Schip geworpen was. Deze *Remora* wort anders *Echenides*, en

Echidus, geheten. Het Schip daar Keizer *Cajus* op voer, 't geen met riemen van Asturien in Antium weder keerde, wiert insgelyks, na 't voorgeven der Ouden, door dit visken in de zee opgehouden. By welk geval, gezien wordende dat uit de geheele vloot alleen het Admirals Schip wiert wederhouden, men terstondt zocht na d'oorzaak daar van, en men vondt dit visken achter aan het roer hangen; niet zonder groot misnoegen des Keizers, dat een beesje zoo veel vermoght als vier hondert roeijers. Doch het schein geen minder wonder-werk, dat het zelve visken, gevangen, en midden in de Galey zynde, geen vermoogen of kracht meer hadt om die te wederhouden. Die het zelve in 't Schip gezien hadden, bevestigden alle dat het was als een groote zee-slak. Deze *Remora* wort by zommige *Odonolonte* geheten. Het wiert in den Tempel van de Cnidische *Vennus* geheiligt. De Grieken zeggen, dat het de vrucht aan een dragende vrouw, die een misval dreigt te krygen, behoedt, en binnen doet blyven tot de behoorelyke tydt. Andere zeggen, dat het, gezouten, en aan een barende vrouwe gebonden, de vrucht helpt afzetten, en gemakkelijk doet baren. De *Remora*, die het Schip wederhieldt, 't geen met edele jongelingen was geladen, die men lubben wilde, uit bevel van *Periander*, om gesneden des Dwingelands te zyn, hadt een eenvoudig uitgeholde mondt, vry wydt, niet ongelyk het Purper-visjen. Terwyl dan dat het Schip dus aan het cilandt *Samos* vast gehouden wiert, ontvluchten de jongelingen in *Vennus* Tempel, 't geen een vry-plaats was. By de Chaldeen wiert dit visken *Remora*, 't geen onder de visschen *Murices* werdt getelt, *Agada*, of *Sagada* geheten. De Numidiërs noemden het *Magalga*, gelyk *Salustius* verhaalt, welke zegt dat het van een langwerpige gestalte is: waar van in 't breedte by *Aristoteles*, *Oppianus*, *Lucanus*, *Plinarchus*, *Pausanias*, en andere, wort gesproken.

Weinigh dan voor deeze boven gemelde tydt bouwde men Scheepen die voor en achter hoogh opstegen, en dat in de rondte, zeer wanschepen. Andere waren zeer breedt, achter plat, en boven spits toe gaande, of ook wel achter spits toe gaande, tot op de helft van de geheele hoogte, en dan weder verwydende, zoo dat de hut boven zoo breedt was, als de konstapels kamer onder, en de kajuit zeer smal. Men zagh mede Scheepen die achter plat waren, en evenzydigh oprezen. Deze Scheepen voerden twee bezaansmatten, met een lange spriet, die achter uit

Scheeps-
bouw voor
twee hondert
jaar.

ftak, welke diende om d'achterfte bezaan uit te voeren. Uit de mars boden zy met buffen tegenweer. Het Schip was voorts platzydigh; of ook wel rondt, gelyk een ton: en men zag daar een voor- en achterkasteel aan, wel dicht beflooten, boven daks wys toe loopende, of ook wel vierkant en plat, verdeelt in twee verdiepingen. Eenige hadden op den overloop geen hout voor fcheens, 't welk by quaat weêr gevaarlyk was om af te vallen. Andere gongen flechts spits en platzydig toe, zonder pen, of galjoen.

Behalven deeze vindt men afbeeldtels van Scheepen, gemaakt te dier tydt wanneer de vuur-builen eerft in 't gebruik zyn gekomen, die rondtom, op een overhangende galdery, 't kanon hadden geplaatst, tuffchen de riemen in. De kajuit is geheel overhangende, daar men, in een galdery, buiten om gaan kan. Deeze voerden drie maften. In ftê van een galjoen voerden zy een zware pen voor uit, aan de boegh, die rondt was, en op zyn eindt weinig breeder als dicht aan het Schip. De bak, of het voor-kasteel, komt voor over 't water te hangen, ruftende op een zolder van fchuins opgaande ribben, welke uit de boeg voor uit fteken, die op een middel-balk, mede uit het Schip ftekende, quamen te ruften. Buitewaarts tegen de hult van 't Schip aan was het beleit met dunne ribben, van onder tot boven toe. Vinke-netten wierden over de Scheepen gefpannen, gelyk als men hedendaaghs mede dikmaal ziet, met dit verfchil, dat d'onze op en afgenomen werden, maar deeze altydt over het Schip gefchooren bleven ftaan. Van achteren, buiten om, tot omtrent 12 of 14 voet lang, aan ieder zyde, zag men overhangende galderyen, of wandel-dreven, daar fchiltknepen op ftonden: deeze galderyen wierden met kleeden bedekt, ende fpiegel van het Schip hong daar boven over.

Doch om weder tot de Scheeps-bouw van voor anderhalf hondert jaren te keeren, zoo dient geweten, dat men toen zommige Scheepen geheel open bouwde; ook eenige met een verdek, andere met drie, en de grootfte met vier. Het laefte hol is gemeenlyk het diepfte geweest, en wel het derde deel van de geheele hoogte, benevens een vierde van het tweede derden deel.

Scheepen met drie dekken zyn nooit getimmerd geweest onder de dertig palm diepte: hun tweede hol befloegh in hoogte omtrent acht palm, zynde een matelyk mans lengte; ook zoo het bovenfte, te zamen zeften palm; d'overige voor het onderfte hol en den overloop latende, die een

palm of drie opgeboeit was. D'overloop was meeft altydt in de midden open, om d'onderfte verdiepinge licht te doen hebben.

Men zag ook dikmaal, in Scheepen die ten ftryde uit togen, een doft, van de kampanje af, tot aan de groote maff toe, om tegenweer uit te bieden; van waar dan het geheele Schip wel overdekt wierdt met horden of gevlochte teenen, die wederzydts aan de ree-houten vaft gemaakt moeiten werden: en zulks diende om fteenen, fink-potten, en ander wapentuig, af te weeren.

Na dat de kiel gemaakt was, en de ftaert-ribben daar in geënt, maakte men de kiel-gang, en rechte de groote ribben op, die wel vaft in kiel, en gront, of kielgang, gedreven moesten zyn. Het buigen der ribben gefchag op het oog van de meefter. Ieder ronde, en boog, na welgevallen. Dees Scheepen fprongen voor, andere weder achter uit: zommige maakten zy platzydigh, andere weder fchier geheel rondt. Doch in 't gemeen zyn de fcheeps zyden rondt geweest: zoo dat de middel-lyn van het fmalfte kring-ftuk van het fchips zyde na om hoog, half zoo lang zoude wezen als de middel-lyn van het fchips zyde over lang. De hoogte van het Schip quam ten naaften by over een met zyne breedte: en zelden zag men Scheepen die breeder als hare hoogte wierden bevonden. Het Schips hoogte mat men tot den overloop toe.

D'overloop was plat, en rees noch daalde niet, tegen 't gebruik van het hedendaaghsche Scheeps-bouwen.

De meefter-rib ftrekte d'andere ribben tot een vorm, en richt-fnoer; waarom die ook d'eerfte opgerecht wiert. Na deeze wierden d'andere groote fcheeps ribben evenredelyk gemaakt, tot de laafte kielgangs rib toe, welke gemeenlyk zwaarder gebouwt wierdt als d'andere ribben, die d'overige ribben, tot de voor- en achterfteven toe, weder tot voorbeeldt quamen te dienen. De ribben, over endt gefteft, werden vertoont op de plaat onder de letter F.

De doft, daar boven van aangeroert is, wiert ter zyden befchooten, en afgefchut in kamerkens en kaffen, die tot verblyf van de fcheepelingen dienden, en berging van fcheeps behoeftigheden. In deeze tydt wierden alle fcheeps noodwendigheden boven in het Schip bewaart, en niet onder, gelyk men hedendaaghs gemeenlyk doet. Zelf de kombuis, botlarye, en kelder, ftonden op den overloop van 't Schip. Achter de doft, een tree op gaande, zag men

men een plaats, het kasteel genaamt, daar een borstwering, zes palmen hoogh, op stondt, achter een weinigh uit stekende: dit is de plaats daar men 's nachts de wacht hielt. Voor op de boegh was mede een kasteel gebouwt, van gelyke gestalte als het achterste, 't welk met lippen aan den overloop was gehecht, en vlak met zyn borstwering, hoogh vyf Romeinsche palmen, wederzyds weinigh buiten boort. Het kasteel is op den overloop lang twee derde van de hoogte der hek-ribben, noch steekt een derde daar van voor uit over het water, zoo dat het kasteel in 't geheel zoo lang is als de hek-stutten hoogh zyn. Hier zyn der matroozen kooijen. Hier waakte men nacht en dagh, altydt een man op de uitlyk staande.

Te deezer tydt hadden de zeilen meest een vierkante vorm; doch lange, en boven smalle zeilen werden heden bequaamster windvang geoordeelt.

Scheepen die minder hoogte hadden als dertig palmen, gaf men alleenig twee verdiepingen. En wanneer zy onder de vier-en-twintig palmen hoog waren, hadden de zelve nooit meer als een verdieping, behalven 't hout voor scheens, 't geen zeven palmen hoog stondt. Het opzetten van de verdekken was toen noch in geen gebruik. Aan wederzyden van den overloop stonden stellingen, daar men op gaan konde, die met het hout voor scheens een hoogte hadden. Voor, byzyden de steven, zag men twee gaten, daar het kabel-touw door gong, 't geen in 't kasteel gebergt wiert.

Een Schip, als hier beschreeven is, staat te zien by letter I, 't geen lang is hondert en acht palm, of achtiën maten, eertyds Rumen geheten.

Dit wierdt voor een vaste regel gehouden, dat het Schips hoogte en wydte een derde was van de kiels lengte; en zoo veel viel ook de voor-steven, weinigh min of meer; maar 't vallen van d'achter-steven was maar een vyfde van de wydte.

Het breedste van de gront, of bodem, daar boven van gemeldt is, onder de naam van kiel-gang, hadde een derde van de bovenste wydte, ofte mondt van 't Schip; en zyn engste weder een derde van zyn breedste.

Achter by het hakke-bort is het Schip half zoo breed, als daar het boven in de mondt op zyn wydste is. Het hoofd van 't Schip, of die plaats daar op onze heden-daagliche Scheepen de bak komt, is boven twee derde nauwer als onder. Achter is het Schip boven een zeste nauwer als onder: doch dit alles is van groote Scheepen gezegt.

In kleinder gebouwen verandert d'even-reden, of *gelykdeeligheit. De hoogte van de zelve is geen derde van de lengte. De kiel-gangen zyn op haar smalste smaller als een derde van hun breedste; en dit breedste is weder breeder als het derde van de mondt, of bovenste scheeps wydte.

De Boots zag men van vooren altydt het breedste te zyn, en zulks om dat men in de zelve veeltyds d'ankers lichte, 't geen voor op geschiede, waar toe plaatze noodig zy geweest. De grootte van de Boots wiert geschikt na de Scheepen tot welkers dienst zy waren; want men berghde die toen onder het verdek als het Schip in zee was: waarom zy niet te hoogh opgeboeit dienden te zyn. Voor ieder drie span lengte geeft men de zelve een span wydte, de lengte niet by de kiel, maar boven tusschen de stevens uiterste punten gerekent. Het meester-ribben wiert in de midden der zelve gezet. De voorste doft begint van d'achter kiel-gangs rib af, en strekt toe voor aan de steven toe. Het achter deksken is van de zelve gestalte, doch weinigh korter. Hedendaags zyn d'achter doften, of verdekskens, veeltyds het grootste in de Booten. Achter en voor, op het endt van de kiel-gang, of gestreken bodem, krimpt de Boot een tiende van zyn middelste wydte, en zoo sluit het voor- en achter-schip allengskens scherp toe. De gront of de kiel-gang van een Boot was by de meester-rib het breedste, het welke twee derde van de bovenste wydte, of mondt, der Boot was; welke bodem op zyn smalste zoo breedt is als hy vingeren lang is.

Roci-scheepen, niet zeer ongelijk aan d'oude gestalte, gongen toen al mede in zwang; doch meer als vyf roci-reyen zagh men nimmer. Ieder riem-voerder hadt een palm breedte om te zitten, en een cubit vierkant om zyn ermen te bestieren.

Aan Vis-scheepen, en diergelyk klein vaar-tuig, wiert d'achter-steven winkelrecht op gezet. Hunne wydte was gemeinlyk een zevende van de lengte. De boeg schoot negen span na vooren uit. De grondt besloeg twee derde van de bovenste wydte. D'achter-steven stondt drie span hooger als de voor-steven. Nimmer was de grondt smaller als de helft van de bovenste wydte, of breeder als twee derde daar van. Breeder Vis-scheepen sloegen vaak om, en smaller gongen al te diep, na hun gevoelen. De ronding en snyding des huits geschagh na welgevallen, zonder maat. De kiel-gangen in deeze Scheepkens ryzen niet boven een palm. D'achter-steven is zwaarder als de voor-steven, om het zwaaijen te verhinderen. De boegh is

boven rondt, doch een snuit, die spits is, steekt daar uit. Hoe langer de Scheepen, hoe voor breeder zyn, om het water des te wyder wegh te werpen.

In groote vlaggen en wimpels wiert te dier tydt byzondere pracht getoont, ook stelden zy die in menigheit op de Scheepen; men zagh de zelve van ieder mast, ook onder de marsch, van de nokken der rees, en bezaans roe, achter uit, ja zelfs van de boorden af waaijen. De verbeelde gestalten, hier toe gebruikt, met hunne maat, zyn beruflende in d'onvergelykelyke Boekerye van den hoog geleerden en zeer vermaarden Heer *Izaak Voßius*, door wiens byzondere gunst de zelve nu gemein werden gemaakt. In de marsch voordeden zy eenige lichte stukken, die daar toe rondtom bekleedt was. Het half verdek wiert veeltyds met kleeden dakswyze gedekt, als ook de bak. Twaalf groote rieten wist men wederzyds, des noodt, buiten boort te zetten. Het dak van de hut was niet altyd plat, maar het gong veeltyds spits toe. Zommige Scheepen voordeden twee bezaans masten, waar van d'een

geheel achter op stondt, wiens roede door een hout, 't geen achter over stak, daar touwen door quamen, achter uit wiert getrokken, voerende geene kruis-zeils. De poorten waren zomtyds rondt, en niet altydt vierkant, als hedendaags. In stê van de leeuwen, die men heden in meest alle de galjoenen hier te Lande ziet, wierden toen veeltyds handen, of eenig ander snywerk, gezet. Het gebruik van bram-stengen was noch onbekent. Het groot zeil was grooter, na gelang van het mars-zeil, als men 't zelve heden maakt. Rusten wierden aan de Scheepen niet gezien. De hooft-touwen wierden aan het boort met juffers vast gemaakt. Achterom zag men zomtyds looze galderyen, ten cieraat, tot half weg scheeps. In plaats van regelingen stonden boven op het boort scherpe iporten recht op. Ieder krygs-man ter zee diende toen ter tydt acht grooten daaghs. Men vondt amptelingen te scheep, die Pypers, en Marsels, wierden genaamt, heden onbekent. Laat dit van de Scheepsbouw, voor anderhalve eeuw gebruikelijk, genoegh zyn.

Ziet de Beschryving van Enk. huizen.

ACHTSTE HOOFSTUK.

Hoe men hedendaaghs Scheepen bouwt.

Onderstel
eener Schip
lang 134
voet.

Hier toe laat een Pynas-schip, (by gedachten gebouwt) lang over steven 134 Amsterdamsche voeten, en in al zyn deelen ontleeft, tot voorbeeldt dienen: na welkers maat en gestalte, zoo de zelve recht verstaan wort, men zeer lichtelyk Scheepen van onbegrepen lengte en gebruik, (*mutatis mutandis*, verandert het geene verandert dient te zyn) zoo wel groote als kleine, na vormen en toefstellen kan; want alle regels, even-maat en gelykdeeligheit, blyven van cenderleye aart op alle kiels lengten, 't zy het Schip een kiel heeft van 180, of slechts van 60 voeten lang.

Vaste pro-
portie is qua-
lyk te ver-
gen.

Ik zal hier vaste grondt-flagen, en wetten, hoe men alle Scheeps deelen, ja zelfs een geheel Schip, maken moet, genoegzaam trachten ten toon te stellen. Hoewel echter waar is, dat het niet wel doenlyk is, altyd de wis-konstige maat ten vollen na te komen, wegens de menighvuldige, en onderscheidelyke kromme en gebogen gestalten, die men de houten aan een Schip geven moet. Waar van daan het zeggen komt, dat twee Scheepen, of twee menschen, elkander nimmer ten vollen gelyken. Doch hoe naauwkeuriger d'even-maat en gelykdeeligheit in het Scheeps-

bouwen gevolgt wert, hoe volmaakter, cierlyker, sterker, en wel bezeilder het Schip zal zyn.

Huis-bouw-konst staat op vaste gronden, en geschikte wetten: doch zelden vindt men huizen waar in de wis-konstige maat in alles waargenoomen is; schoon ieder daar na tracht. Stoffe, plaats, en gelegenheit, brengen dikmaal wanschik by. Dus staat het ook met de Scheepsbouw. Het gebruik, 't welk van oneindelyke verandering is, dwingt de Bouw-meesters maat en wetten te kreunen. Men volght die dan zoo veel dienstig, en doenlyk is.

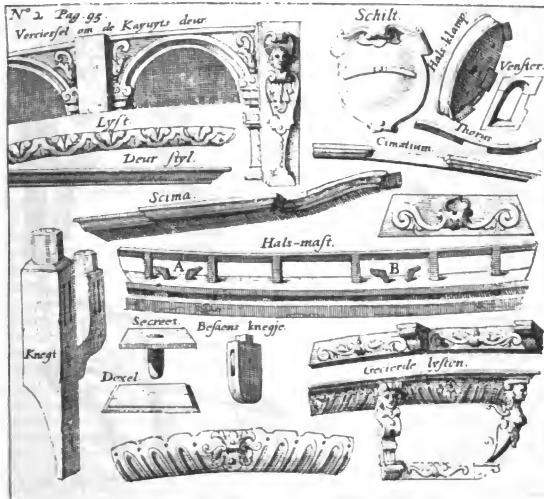
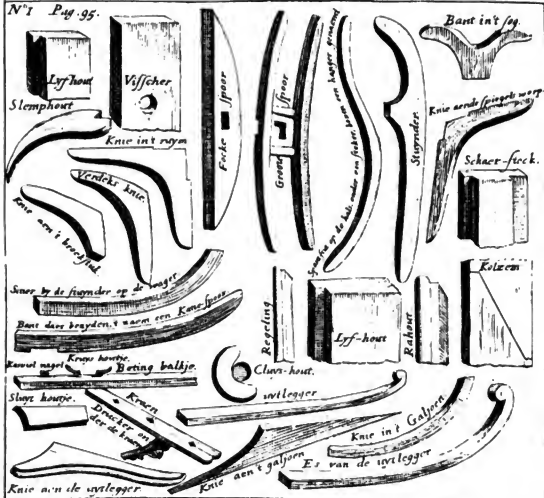
Noortsche deel-haalders laden het meeste wanneer na den vierkante hellen. Ook werden de masten bequaamst in zulke ruimten gestouwt, die onder breedte en even-hoekig zyn.

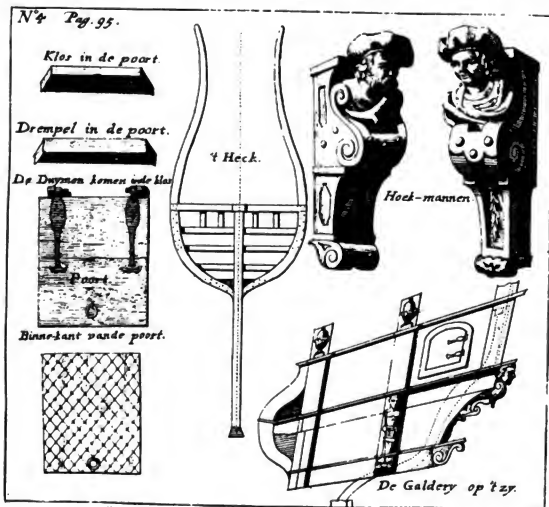
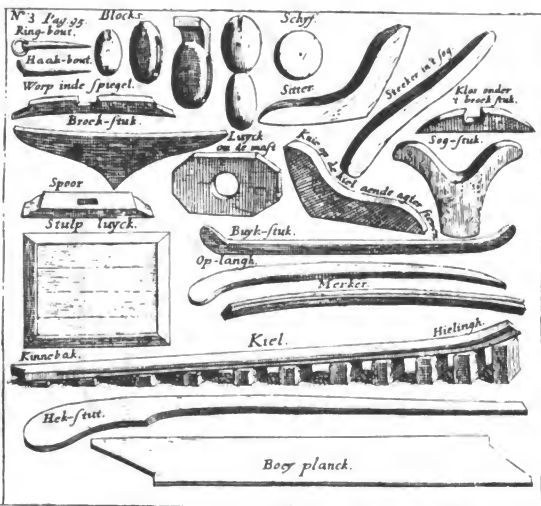
Kooren-scheepen, en die op stuk-goederen aan leggen, bergen 't meeste als zy rondtachtig zyn, en veel springen.

Oost- en Noorts-vaarders, die groove waaren laden, zyn in 't gemeen grooter als die stuk-goederen, wynen, en diergelyk, laden: gelyk ook de Zout-haalders.

Koopvaardy-scheepen passen best boven smal te zyn, om met des te weiniger mannen bestiert te kunnen werden.

Oor-

Oorlog-scheepen zyn boven en in 't hart van 't Schip breed, om te beter te kunnen slaan, en tegenweerbieden.

Een Schip dat de Vloot-vooght voert past wel dat kostelyk is, en in aanzien allen overtreft.

Niemandt verwachtte echter dat alle Scheeps-deelen, geene uitgezondert, tot het minste toe, wis-konstig zullen werden vertoont: stelle slechts die geene welke de voornaamste rang in 't Schip hebben, d'overige volgen daar uit zonder even-maat.

Om dan een begin van 't werk te maken, zoo gaan vooraf de benaamingen van alle de voornaame deelen in 't aangetoogen Pynas-schip, nevens de afbeelding van hare gestalten, in 't byzonder, en, zoo veel doenlyk is, in 't Schip zelve aangewezen, ter plaatze daar die vereischen te itaan.

Op de plaat N°. 1. werden *Visschers* vertoont, 't geen zware balk-planken zyn, die in 't verdek leggen, daar de mast door gaat, welk gat met een zoom belegt is.

Vertooming-blad, plank, of hout, is hout, of zyn planken, die op de scheeps boorden, boven 't ra-hout, na achteren toe, worden gezet, wanneer men Scheepen hoogh opboeit.

Zet-gang, is toegemaakt plank-werk, 't geen op de hals van 't Schip, daar het schips boort het laagste is, na welgevallen in gezet wort, en weder af genoomen kan werden; 't welk geschiedt om het Schip beter te sluiten. Het heeft op Scheepen van oorlogh ronde musket-gaten, en een deurtje, om iets by, of door, op te halen, 't geen geslooten werdt. In zommige luiken, doch meest op Koopvaardy-scheepen, zyn overdekte gaten, daar het kabel door vaart.

Lyf-houten, of *Water-gangen*, of *Legb-waringen*, zyn dikke planken, die in den overloop, of op 't verdek, tegen 't boort aan leggen, welke met bouts aan of in de bark-houten, en door de huid, geslagen zyn. De ribben en balken zyn hieraan met zware bouts gedreven, of gehecht, en in gezwaluwt.

Schaer-stokken, zyn dikke, doch smalle planken, leggende op de balken, van achteren tot vooren, veeltyds tot op een derde van de wydte, wederzyds langs scheeps in d'overloop met borsten ingeklept: hier in zyn de ribben met verlooren lippen geslooten, tot vastigheid van den overloop, die daar op geleght wort. Eenige komen mede op de wydte van de luiken, en besluiten de zelve. De *Schaer-stokken* die achter de mast leggen komen nader aan het midden van 't Schip, als die welke tegen de luik-gaten aan komen.

Vulling werden die planken genaamt welke men in de scheeps zyden zet.

Schut-vulling is het platte hout dat tusschen de buffen in komt te itaan.

Het *Kolfem*, 't welk op de zelve plaat daar zyn voeging te zien is verbeeldt staat, dat men anders een binnen of tweede kiel zoude mogen noemen, is een zware balk, die langs het geheele Schip, onder, op, of in den bodem legt, tegen de kiel aan, om de scheeps ribben, of inhouten, vastigheid te geven, die daar in geënt zyn.

Spooren, zyn stevige houten onder in het Schip, daar de masten met hun punten in itaan.

Balk-wagers, zyn planken daar de balken in leggen.

Slemp-houten, zyn buitenwaartz knies aan de steven en 't bark-hout.

De *Broek-stukken*, waar van de plaat een knie vertoont, komen in de spiegel, vastigheids halve.

Oplangen, zyn houten, die hier en daar aan de scheeps zyden gezet worden, op zekere afstand van elkander, om het web te scheeren, of het Schips lichaam te krygen: deeze werden ook *Spant-stuten* genaamt, om dat zy het Schip gelyk als spannen, daarmen d'overige inhouten na bevoegt. Twee zitters, een buik-stuk, en twee oplangen, wert een spant genaamt.

Stuinder, is een inhout tusschen de wagers en hult: deeze maakt men in Scheepen die schut voeren, of onsterk bevonden werden.

Zitters, zyn balken die op den bodem van 't Schip komen te leggen.

Regelingen, zyn breede latten, die boven rondtom het Schips boort, zoo wel achter als voor, gestelt zyn.

Ra-hout, is de bovenste dikke zoom, welke men aan de Scheepen ziet, die de boorden dekt, en op de hals van 't Schip het hoogste hout is.

Bark-houten, zyn dikke banden, die men langs scheeps in de zyden ziet: deeze dienen om het Schip t'zamen te houden.

Beving-balken dienen om touwen en kabels aan te beleggen, en om ankers aan vast te maken. De *groote Beving* dient mede om het Schip in de boeg sterk te maken.

Kraan, is een hout dat voor uit het galjoen over 't water steekt: het anker-touw loopt daar over als het gewonden wert, 't zy door een, of ook wel door twee schyven. Daar by is een ander hout, *Drukker* genaamt, welk dient om het zelve te stutten. Het hoofd des kraans wort veeltyds cierlyk uitgesneden. Bezyden aan de kraan komt de kram, daar men een blok aan hangt, om zware ankers te helpen lichten, waar

Vertoont
Scheeps deelen,
wat dit
zyn, en waar
het dienstig is.

waar van het touw op de bak over een fchyf loopt, welke fchyf aan een balk vast is, die dwars fcheeps over de bak legt, tegen 't fchilt aan, om touwen van alom te beleggen.

De *Kluis* is een gat in een dikke plank, die in het boort tegen de fteven aan staat, daar het kabel door loopt, buiten om met een baat beflagen.

D'*Uitlegger* is het hout 't geen voor uit fteekt, en de lengte van het galjoen maakt: hier komt de kam in.

Sluit-ftukjens, zyn houten die dienen om d'een of d'ander plaats te vullen, daar hout te kort fchiet.

Er, is het hout 't geen op de rug van de leeuw leit.

Tuſſchen de *Worpen*, in de ſpiegels, komen de poorten.

Kloffen legt men om iets te fluiten, en vast te houden.

Zitters leggen bezyden de buik-ftukken op den bodem.

Oplangen leggen op de buik-ftukken. Oplangen ftyt op buik-ftukken geleght maken ſterke Scheepen.

Stekers, zyn inhouten in 't zogh, tegen de zyden liggende.

Zogh-ftukken, zyn houtte gaffels, welke voor en achter tegen de fteven aan komen, in ſtê van gefcheide inhouten. De plaats aldaar wordt het *Zogh* genaamt.

Buik-ftukken liggen dwars bodems.

Tingel, is een lap houts tuſſchen de kiel en d'eerſte plank aan de kiel, om den bodem effen te maken: hier in wert een gat gelaten, daar het water door loopt.

De *Kiel* is op blokken gezet, als men hem aan legt, wanneer men bouwens gezint is.

Hek-ftuiten, zyn houten die boven de ſpiegels komen, en eigen aan Pynaffen.

Het *Hek* is buitewaarts kringſtuktig.

Boejen, is gezeght planken buitewaarts van onderen aan brengen tot aan de kimmen toe, alwaar de fcheeps zyden het *Boeifel* genaamt werden

Merkers, zyn houten die men over de luik-gaten legt, daar de luiken in de midden op ruſten.

De *Hals-klamp* is buiten aan het Schip, daar het touw, de hals genaamt, door gaat.

Het *Schilt* is een cieraat, dat voor de ſtuur-plecht, hut, en elders ſtaat, waar op het wapen van den eigenaar des Schips gezet wert, dat men ook veeltyds voor tegen de bak aan ſtelt. Men vindt zomtyds in zware Scheepen voor wel twee ſchilden.

Aan d'onder kant van 't onderſte hakke-bort, daar de beelden op ſtaan, legt een *Architraaf*.

Het *Cimacium* ſtaat aan 't onderſte dek.

De *Thorw* ſtaat aan het tweede dek, daar de beelden met hare hoofden tegen aan komen.

Een *Scima* ſtaat aan het derde dek.

De *Venſterkens* op *zyde*, ſtaan zoo wel in de galdery als in de kajuit zelve.

Met *Knechts* hyft men de rees op. De groote knecht is breed 1 voet 7 duim, dik 1 voet 6 duim, de fchyven zyn lang 1 voet 6 duim, dik 2 duim, de nagel is dik 2 duim, de gaten van het hoofd zyn wydt 8 duim, het hoofd is lang 1 voet, boven achtkantig gemaakt; de knechtjens, daar aan vaſt, zyn dik 10 duim, breed 1 voet, de gaten lang 12½ duim, wydt 2 duim, het hoofd is lang 7 duim, boven dik 7 duim, ſtaan boven van de groote 4 duim, en onder tegen aan: hier komt vaak een beting-balkjen, dat aan elk endt met een boutje vaſt is, zyn hoofden zyn lang 8 duim. De knechts werden heden veel verdubbelt.

Aan *Hals-maſten* beleght men touwen: A en B, op de plaat, zyn kruis-houtjens daar aan: hun plaats is op de hals van 't Schip.

Hier nevens wert op de plaat verthoont een *Spiegel*, of Schip van achteren, op de helft doorgelineden, om dat beide de zyden even-eens zyn; doch het wapen, dat het Schips ken-teken onderſtelt wert te zyn, wert geheel verthoont, om dat half onkenbaar zoude wezen.

Boven aan het ſchot ſtaat een *Faas*, zoo ook onder, voor het gapen van de planken.

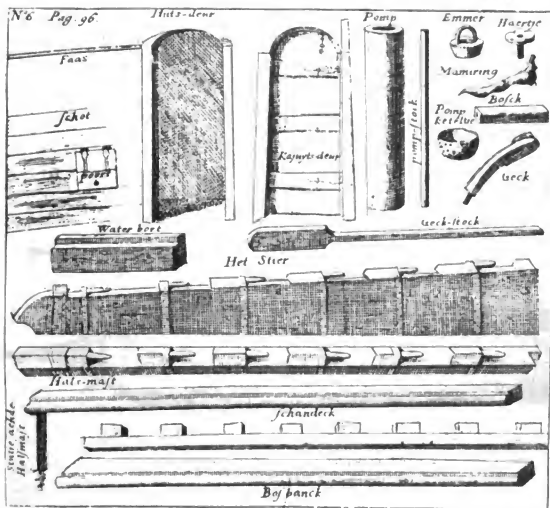
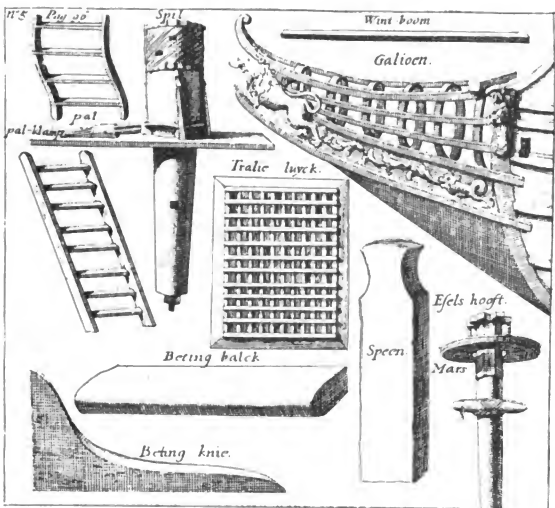
De huts ribben zyn zoo lang als de balken. De huts deelen zyn zoo dik als het water-bort.

Boven de kajuits deur ſtaat een booghje, en op de deur leggen drie klampen: zy moet onder een weinigh wyder wezen als boven, boven 3 voet ½ duim, onder 3 voet 2½ duim, de klampen breed 9 duim, dik 1½ duim: zy is door gezaagt; het ſtuk aan boort is breed 1 voet: de hengzels hebben twee leden, het ſmalſte ſtuk is met een grendel-flot: op de middelſte klamp komt het ſlot te ſtaan. Zoo wel hut- als kajuit-deuren ziet men dikmaal op de Scheepen, gelyk portalen, voor uit ſtaan, het geen, myns bedunkens, veel ongemakken na zich ſleept, en daar om onprydzelyk. Het tralie-werk voor de hut, ten einde het verdek, is veeltyds t'eenemaal beſchooten. Het eindt van 't booghje boven de deur moet wat luy zyn.

De *Mamering* aan de pomp is van lapen of zeil-doeck gemaakt: hier gaat het water door.

Boffen, zyn buisjens, waar door het water in zee loopt.

Twee

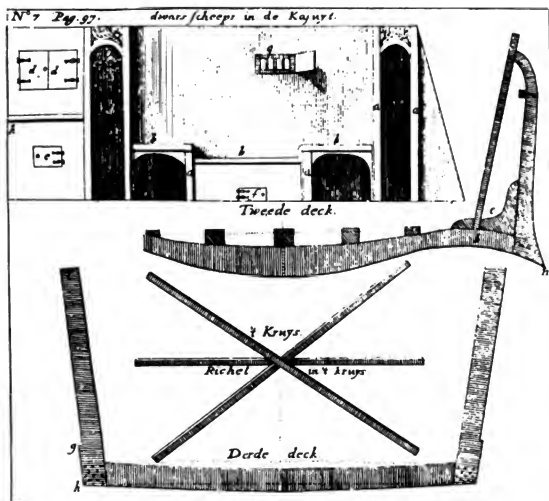
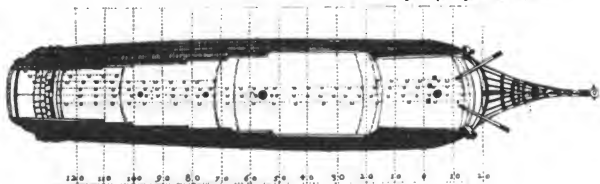
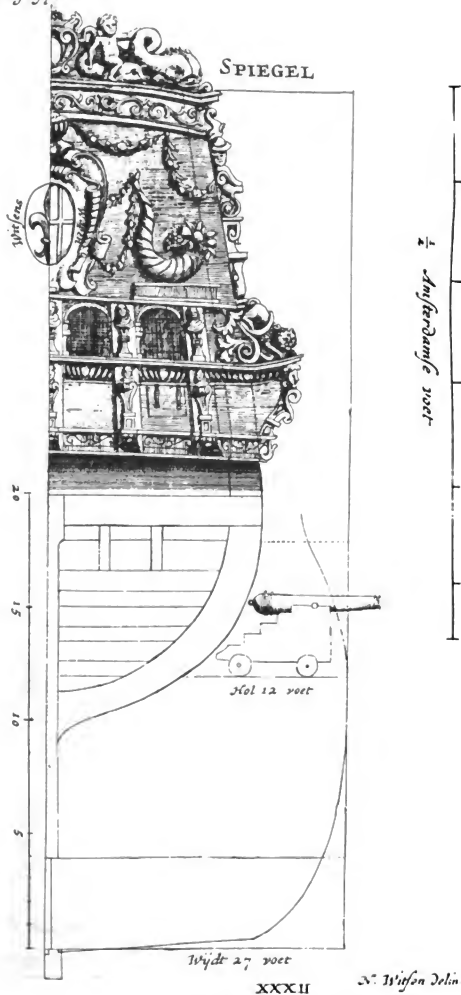

Fig. 97.

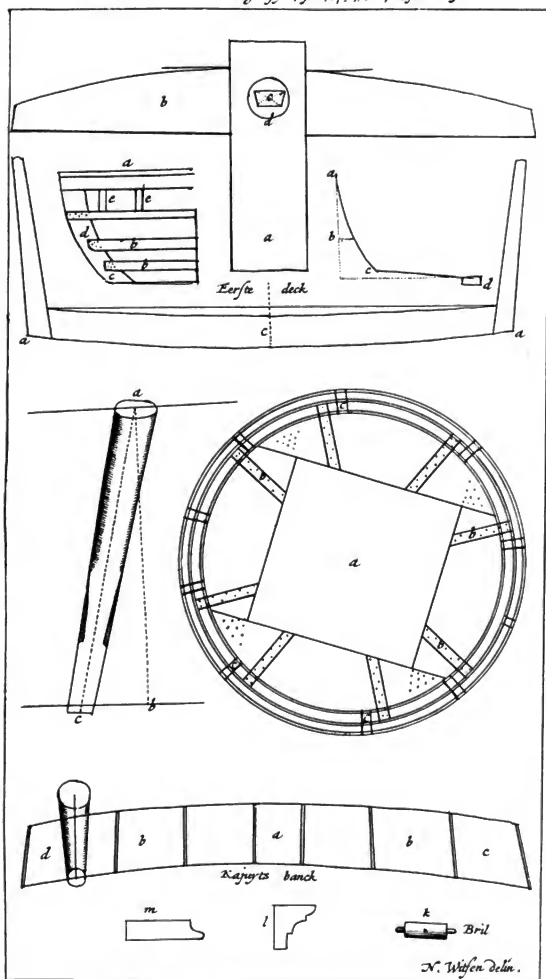
Dit is de maat in een schetsing van een Pinas, lang 155 voet, nyt 36 $\frac{1}{2}$ voet, het 17 voet, daer heven 7 voet, met laag balcken, boven de boort-kamers, dick afgetrokken.

Vers. maat.

XXXII

Twee *Pompen*, wel bewoelt, maakt men in groote Scheepen.

De *Hals-mast* wert onderscheidelyk, en op tweederley aanzien vertoont.

Het *Schan-dek*, anders *Pot-dek* genaamt, is het hout 't geen het Schips boort dekt, en boven sluit, op dat het water tusschen boort by d'inhouten niet in en loope: de balkjens, die daar aan in de plaat worden verbeeldt, zyn d'einden van d'inhouten.

Het *Bos-bank*, of *Dol-bort*, komt op de stutten, tegen de regelingen, stevigheits wil, opgebylt, met verlooren lippen.

Met de *Pal* zet men de spil vast.

Waar toe een *Spil* dient is van ieder bekent, waar om daar van zwyge.

Het *Ranzen-hout* maakt achter de wydt van het Schip en spiegel.

Het *Kinnebak* sluit op de kiel.

*Speen*en, zyn zware over endt staande pylaars, die, nevens de balken, en betingknike, de geheele beting maken.

De duimen van de poorten komen in de kloffen, en de poort staat onder tegen de drumpel aan. De poort is van binnen gevoert, en met ruiten gespykert: daar zyn touwen aan vast, om hem op en toe te trekken.

Het *Karviel-hout* komt langs scheeps, onder de einden van de ribben: dit staat in de plaat afgebeeldt.

Op de plaat is mede een Kajuit van binnen te zien. A A zyn stylen daar pylaasters op komen te leggen. b b b zyn rigchels. C booghjens. D trezoortjes. E is een wyn-keldertje. F een deurtje van een kasje, om iets in te leggen. G een doorzigt. Beneffens H buiten de plaat zoude de kajuits deur zyn, hier, plaats halven, uit gelaten: de stylen zyn breed 3 duim, dik 1½ duim: de kajuits deur is wydt 2 voet 3 duim: de groote wyn-kelders deur is wydt 3 voet 6 duim: d'onder-rigchels van het trezoortje staan uit de gront 4 voet, en b b is hoog 3 voet 7½ duim, de middelste b is hoog 2 voet 7 duim: de pylaartjens, of pylaasters, die op de stylen leggen, zyn breed 3 duim, dik 1½ duim, met gestreken fermetten: het klein wyn-kelders deurtje, daar men door tapt, is wydt 9 duim, hoog 1 voet: het deurtje F is wydt 1 voet 8 duim: alles staat van het kajuit-schor 2 voet 7 duim. Boven de deur van de kajuit, die hier niet wert vertoont, staat een rigchel, om het slag van de deur af te keeren. En boven al dit binne-werk komt een rigchel, om de rondte van het boven-welf te vullen. Boven de kasjens, tegen de schotten aan, maakt men dikmaal rek-banken, met pylaartjens, om glazen en schofels op te bergen. In de kajuit werden ook

rondtom klampen geslagen, om wapenen aan te hangen. Het kruis staat achter in de spiegel: dit wert gestreken, en de deelen van het rechte welf komen daar op: hier staat het wapen tegen aan.

Het tweede dek heeft 4 duim bogt achter uit, en is daar in de midden breed 1 voet 1 duim, op het bark-hout B breed 8½ duim, en aan het eindt, 2 voet van 't Schip, breed 1 voet 1½ duim, dik qualyk 2 duim, op zyde by N breed 9 duim, op het stutjen C is het dek breed 6½ duim. De hoek springt op, en uit. Voor op het stutjen staat de scheer-gang 1 voet van het bark-hout af. Achter tegen 't hakkebort, en boven van 't bark-hout 1 voet 5½ duim, is het knietje na vooren lang 2 voet, de zyde dik 4 duim, breed 5 duim. Veele Bouw-meesters zetten hunne Scheepen achter uit, en maken 't daar hoog na welgevallen, en na dat het gebruik vereischt, zonder wet.

Het derde dek staat midden in het tweede 2 voet 4½ duim, aen d'einden, by de stut op te meeten, 2 voet 10 duim, het zelve is in de midden breed 9 duim, d'einden zyn breed 8 duim, de zyde is dik 2 duim, aan g legt het op 't bark-hout, het breedste van H tot G is lang 1 voet 8 duim, en daar breed 1 voet, van I tot aan G is breed 8 duim, en in de midden dik 2 duim, het dek van I tot H is lang 8 voet 5½ duim, de buite-kant is gefchaaft met een scima.

Het eerste dek is dik 2 duim, in de midden by C breed 1 voet 2 duim, aen d'einden a 1 voet 1½ duim, gaat 7 duim voorby de vulling; 't voetje, op zyde, is lang 5 voet 5½ duim, breed 7 duim, dik 2 duim, het heeft nederwaarts een weinigh boght, en d'onder-kant staat even wydt uit het bark-hout, het stutje, aan 't endt breed 6 duim, leggende op het tweede hakkebort, is dat geene waar op men leit, als men achter uit ziet, en is dik 5 duim, staat 1 voet van het bark-hout, op de hoogte van 1 voet 4 duim van 't voetje, en heeft daar tusschen wat boght 3½ duim onder 't voetje, de scheer-gangen op het stutjen zyn breed 9 duim, de boven-kant is hoog 2 voet 2 duim, achter breed 1 voet, dik 1½ duim, boven de boght 2 duim, en achter buiten het bark-hout 1½ voet aan de binnen-kant. Het booghje komt 8½ duim voor aan het stutje, en het stutje hangt 5½ duim achter over, ook komt het booghje 1½ duim op 't bark-hout.

In de galderyen maakt men heimelykheden, kassen, en uitkyk-plaaten; zy dienen mede tot vercierfel aan 't Schip. Een galdery, met een venster daar in, staat op de plaat hier neven ten toon.

N

De

De bank, die in de kajuit tegen het achter-ende van 't Schip staat, is hoog 1 voet 6 duim, de styltjes zyn dik, en breed 2 duim, de bank zelve is boven breed 1 voet 8 duim, aan d'einden is hy breed 1 voet 6 duim, het dekzel is breed 1 voet 10 duim, dik 2 duim, 't geen mede op de plaat, hier by gevoegt, ten toon staat. Aan stuur-boort staat by C een bank, lang 1 voet 8 duim, de middel-bank by letter A is lang 1 voet 7 duim, hier gaat het roer door als men het in hangt; en wanneer men achter uit schiet, kan de bank wederzyds opgelicht werden, daar de rampaerden in gaan: veeltyds wert in de bank by d een gemak-pyp gemaakt, 6 duim van de kant van het stutje, en 1 voet van boort, onder wydt 4½ duim, boven wydt 1 6 duim.

Men ziet mede dikmaals luiken in de vloer van de kajuit, waar door het roer in gehangen wert, in sté dat de genoemde banken opgenoomen werden; doch by zoo een geval moeten de Scheepen achter vry veel over hangen.

Binnen de kajuit, in het portaal, achter de deur, zyn veeltyds trezoortjens, met laadtjes.

De kooijen in de kajuit worden heden veel midden in gezet, zoo dat men die kan uit halen, en 's daags tegen 't dwars-schot aan, in steken. De rigchels van de kooy langs scheeps, aan bak-boort, zyn dik en breed 1½ duim, ook zoo de stylen, de kooy is lang 5 voet 7 duim, het voorste styltje staat boven van boort 1 voet 5 duim, onder 3 voet 5 duim, het achterste styltje boven van boort 1 voet 3 duim, onder 3 voet 1½ duim. De rigchels, die de voet van de kooy zyn, daar de touwen door gaan, zyn hoog 2 voet 2 duim, d'einden daar boven zyn hoog 3 voet 6 duim, de stylen zyn breed 2 duim; en de rigchel, die de voet van de kooy maakt, is breed 3 duim, dik 2 duim, wydt tusschen d'achter-styl 10 duim, tusschen de hanger wydt 3½ duim, en tusschen d'andere wydt 12 duim, het styltje onder de voet is wydt 6 duim. Het bovenste rigchelkje aan de balkjens is wydt 4 duim: op den overloop leit een lat tusschen de stylen in, dik en breed 2 duim.

Het venster in de kooy komt van het schot van de kajuit 5 voet, en uit den overloop 5 voet, het is hoog 1 voet 3 duim, wydt 10½ duim.

De kooijen in de kajuit werden mede wel dwars scheeps gezet, en dat boven de letters bbb op de plaat.

De drumpel, aan de binne-kant van de kajuits deur, is dik 2 duim, en zoo breed als de stylen zyn.

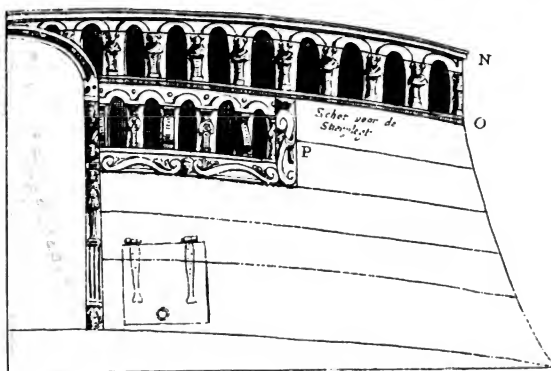
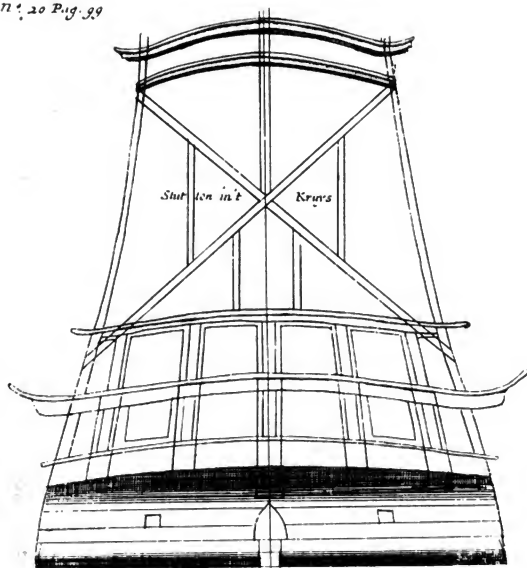
De gemak's pypen zyn van loot gemaakt, en het dekzel is gefchaaft, met een papegaais-bek.

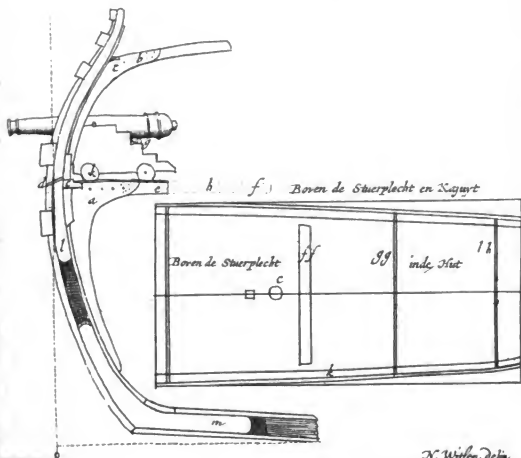
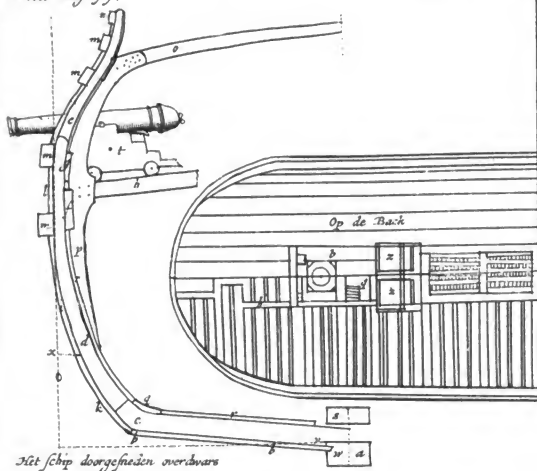
Boven de stuur-plecht, op de kant van 't verdek, staat veeltyds een boog, gelyk als met letter N op de plaat wert verctoont, 1 voet verheven; en op de deelen leit een lat neder, dik 1½ duim, breed 3 duim, hy leit 9 duim meer na achteren toe (wiens voor-kant by letter O staat te zien) als de einden van de deelen komen: de boogh is breed 7½ duim, boven dik 3 duim, en onder 1 duim; de pylaartjens onder de boog zyn breed 5½ duim, dik 2 duim, de gaten tusschen de zelve zyn wydt 5½ duim.

In 't schot van de stuur-plecht zyn openingen, die het licht in laten, rondtom met lyfsten geciert, welker pylaartjens achter met verlooren lippen zyn, aangewezen met letter P.

Dit zyn de meest voornamste Scheeps-deelen, die men byzonder op 't papier vertoon kan. D'overige zullen best bekend worden, wanneer men haar in het Schip zelve aanwyft; waar toe ik het voorgeselde Schip in gedachten, doorgesneden in verscheide gestalten, ten toon stel, als hier volgt.

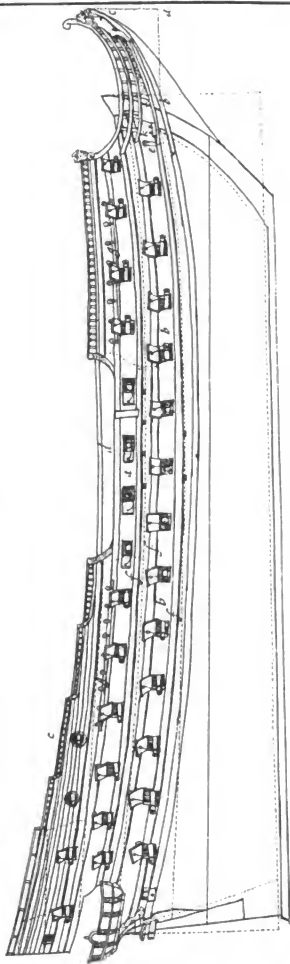
In het langs scheeps *doorgesneden Schip* Scheeps-deelen aangewezen in een Schip. is A de achter-steven, B de voor-steven, daar de boegh-spruit op, ofte bezyden, op een klamp of twil, leght, C is de hieling, daar het roer op rust, D het kinbak van de kiel, dat een lasje aan de steven en aan de kiel is, E is een knie op de kiel, die de steven aan de kiel vast houdt, F zyn buikstukken, die op kiel en vlak leggen, G is het kolzem, dit leit boven de kiel op de buikstukken, H is een hek-balk, met een borst en zwaluw in de steven vast, I zyn wurpen, die de rantzoen-houten vast houden, i i het broek-stuk, dit komt over d'einden van de rantzoen-houten op de achter-steven, K balken in 't ruim, L balken van 't verdek, M beting-knie; om de beting-balk worden de kabels vast gemaakt, en om de hoofden van de speenen beleit, N is een speen daar de beting-balk aan vast is, O de fokke knecht, P de groote knecht; hier mede windt men stengen en raas op, Q de spil, wiens voet veeltyds onder op een boogh staat, R het fokke spoor, daar de fokke-mast in staat, waar by een klos is, S het groote spoor, V broodten kaas-kamer, W konstapels kamer, X de kajuit, Y stuur-plecht, YO boog of gat daar de kolder-stok in gaat, als het verdek te laag is om de kolder-stok te gebruiken, Z de hut, ST het roer, stel, en haaks aan het roer: de stellen aan de steven, en de haaks aan 't roer, zyn t'zamen van

N. Witsen delin.

Die Schiffe der Flotte

van yzer, T S bezaans spoor, T X banden, die achter en voor aan het spoor leggen, T Z de bezaans knecht, C O het vallen van de achter-steven, O M stevens hoogte, G L de streek aan de achter-steven, K K zogh-stukken, G K het twil, daar de boeg spriet in leit, G M poorten, G Y het schot voor de kajuit, G Z schot of tralie-werk voor de stuur plecht, L A het schot voor de bak en 't kot, daar trappen tegen aan staan, Y Y de groote mast, H H de bezaans-mast, G G fokke-mast, L B de boegh-spriet, L G deur en schot voor de hut, daar een trap tegen aan staat, N N zyn bossen van d'onderste overloop, O O bossen van het verdek, Q R zyn banden: van d tot f is het vallen van de voor-steven, Q S is de beting-balk, by Q T gaat een trap na om laeg, T T T wyft de luywagen en roer-pen aan, K K K de boog boven de stuur-plecht, daar de tralien in komen, Z Z de trap voor de stuur-plecht, L D is de kruut-kamer, L E zyn luikjes, L F de pomp: by de groote mast werdt veeltyds mede een pomp gezet, die de slag-pomp genaamt wert, L G d'achterhut. Zomtyds maakt men boven hutten, of, in plaats van die, hoender-hokken, op de hut.

Op den overloop wyft het getal 1 het luikjen achter de broot-kamer aan. 2 Het luikjen van de broot-kamer. 3 Het bezaans spoor. 4 Het spoor van de spil. 5 Een luikjen achter de mast. 6 De groote visscher. 7 Het groote luik. 8 Het gat van de fokke-mast. 9 Het luikje daar men scharp of iets anders in weg legt, waar toe ook het luikjen I dient. 10 Zyn schaer-stokken. 11 Is de botlarye. De kombuis staat op een hoogte met de botlarye, doch aan d'over-zyde, waarom die hier niet ver- toont kan werden: in Scheepen van oor- logh zet men deeze op den scheepsbodem om laegh, dwars scheeps. 12 Is het lyf- hout; dit leit aan wederzyde, op d'einden van de balken, tegen 't inhoud aan, tot aan de voor-steven. Staat aan te merken, dat op den overloop, die hier alleen met plan- ken langs scheeps aangewezen is, banden leggen, dwars over balken en ribben; ook lyf houten, en karviel-houten, die onder d'einden van de ribben komen. Omtrent 28 legt een bandt tegen de boeg aan. Op Scheepen die veel volk voeren maakt men den overloop dikmaal 7 of 10 voet uit ste- ven, weinig opgezegt, op dat alle onreinig- heden des te beter af loopen, en het Schip voor zuiver blyve. Aan 13, op de verdeks plaat, is het schilt; hier gaat en speelt de kolder-stok in. By 14 is de bezaans vis- cher en spoor. 15 Visscher van de spil.

16 Het luik achter de mast. 17 Luikje om de mast. 18 Luikje voor de mast, om ne- der te gaan. 19 't Groot luik. 20 Tralie- luik met zyn hoofden. 21 Luikjen achter de beting. 22 Fokke visscher. 23 Een speen. 24 Beting knie: dit is de grond; doch zyn gestalte ziet by M en N. 25 Is een gat om op den overloop te dalen. 26 Diergelyke. 27 Het lyf-hout van 't verdek, gelyk boven gezegt van den over- loop.

FF in de plaat *boven de Stuur-plecht, en Kajuit*, is het gat daar de kolder-stok door gaat, G G de deur en het schot van de hut, H H het schot in de hut, C het luikjen om de bezaans-mast, K een lyf-hout.

In de plaat, welke de *Bak* *boven* ver- toont, is B het luikjen om de fokke-mast, H de schaer-stokkens, Z luikjens boven de speenen, Q het tralie-luik achter de speenen.

Aen de plaat, die *het Schip* op *zyde* ver- toont, magh men klaarlyk zien den toef- standt en plaatze van de galdery, het ven- ster in de kajuit, de poorten, hoe de meeste recht op gaan, doch andere, als by letter A, ter zyden, den toestand van 't roer, en steven; de plaats der vulling-planken, als by B, tusschen de bark-houten F in, de regelingen aan C, en de zet-gang aan D, nevens de kluisen E, en rusten G. De bouts in 't hart van het Schip zyn dik 1 duim: de nagels zyn dik 1½ duim: de spykers zyn 7, 8 of 9 duims: de bouts zyn boven dik ½ duim. Door het lafch van de kiel zyn 8 bouts, en door de voor-steven 4 of 5 bouts geklonken. In de kiel en d'achter-steven zyn 6 bouts geslagen, door de knie, die op de kiel en tegen de steven staat. Door 't lafch van de kiel, voor- en achter-steven, zyn schei-nagels geboort.

Het galjoen ryft van A tot C 2½ voet minder als de helft van A B; men meet tot aan de onder-kant van de leeuws muil, pas op de helft van A tot B, recht uit. De klui- zen, by E aangewezen, zyn dik 8 duim. De knies aan de uitlegger zyn aan de voor- kant van de steven breed 1 voet, dik 6½ duim, en daar lang 6 voet.

Het onderste knie-hout komt 2 duim over het tweede bark-hout: het bovenste staat 1½ duim onder het derde bark-hout, zoo, dat het over een komt met de pen.

De bovenste regelingen zyn achter breed 8 duim, dik 4½ duim, en voor breed 5 duim, dik 3½ duim. De middelste zyn achter breed 6 duim, dik 4½ duim, en voor breed 4½ duim, dik 3½ duim. De onderste zyn achter breed 6½ duim, dik 4 duim, en voor breed 5 duim. De bo- venste zyn achter wydt 1 voet 3½ duim,

en voor aan de leeuw wydt 6½ duim. De onderfte is achter wydt 1 voet 1 duim, en voor wydt 5 duim.

Het eerste knie staat aan de fteven: het ander 2 voet 1 duim verder, is dik 5 duim, breed 7½ duim: het derde is wydt 2 voet, dik en breed als boven: d'overige zyn wydt 2 voet 2 duim, dik 4 duim, en breed 5 duim. Het dekken is voor dik 4 duim, breed en lang 10 duim. De twee beting-balkjes zyn dik en breed 5 duim, met gaten, en een boght van 3 duim. De latten zyn dik 1 duim, breed 1½ duim. De rigchels zyn dik 2½ duim, breed 3 duim. Aan het eindt, dwars over, leght een rib, dik 3 duim, breed 4 duim. De kraan fteekt 2 voet over de regeling, is breedt aan de ftut, daar hy oplegt, 10 duim, dik 4 duim. De drukker is dik 10 duim, breedt 1 voet.

Tegen het Schip en't galjoen, by K, maakt men veldtyds een hoek-man. Dit galjoen magh grooter gezien worden op de plaat daar het ezels-hoofd staat. Al te lange galjoenen hinderen de Scheepen, om hun zwaarte, waar om men de zelve nu fteil en licht maakt.

In het Schip over dwars doorgefneden, vertoont in de eerste plaat A de kiel. B het vlak, ofte vlak van 't Schip, beginnende van B, en eindigende tot B. C een buik-ftuk, leggende op het vlak, over de kiel, van C tot C. D de oplang: deeze maakt de wydte en holte van het Schip; by voorbeeldt, als men de mal van de oplang op zet, zoo zet een fpyker op de holte van het Schip, en laat van daar een loot neer hangen, en meet op de kimmen het uithangen over de nagel, want het Schip is wydt tot de kimmen 27 voet, en in 't geheel is het wydt 29 voet, aan ieder zyde 1 voet over fchietende. Ofte zoo men neemt tot de wydte 27 voet, en ieder zyde uit hangende 1 voet, komt 29 voet. E is een ftut. F een balk-wager: hier in leggen de balken, als in een grondftag, met zwaluw-ftaarten gedreven. G is een wager op het lyf-hout. H laft- of ruim-balk. I huid-dicht, tuffchen de kimmen en het onderfte bark-hout. K zyn de kimmen. L vullingen tuffchen de bark-houten. M bark-houten buiten aan 't Schip. N is het ra-hout, de bovenfte zoom van 't Schip, niet ongelyk aan de bark-houten. O verdek-balk. P de ftuinder. Q is de kim-wager. R wagers op 't vlak, en in 't huid-dicht S het kolsfm. T een ropaert. V de tingle, die het lok-gat, of waterlozinge, maakt. W fponning in de kiel, of keep, daar de kiel-gang in komt. Het punt X hangt 1 voet over het boefel, te weten, over de holte van de kimme, of het einde

van de kimme, en zulks daar deeze twee linien elkander fnyden; en dit maakt zoo de wydte van het geheele Schip op de uitwateringe.

Aan de tweede plaat van het over dwars doorgefneden Schip is A een knie in 't ruim. B een knie aan de verdek-balk. C het lyf-hout. D een bos. E fchaer-ftok. F deelen op den overloop. G ftel-hout onder 't ftuk. H laft-balk, of balk in 't ruim. K wiel aan 't ropaert. L is de ftut. M een zitter.

Het lyf-hout gaat langs fcheeps aan boort, op de balken, leggende tegen de ftuten en oplangen aan. De bos is het hout daar het gat in komt tot waterlozinge, of uitwateringe, op d'overloop, en verdek. De fchaer-ftokken houden de balken t'zamen voor het omkanten. De laft-balk dient om de fchaer-ftok te houden, fteunen, of ftuten, voor 't kanten. De ftuten zyn de houten daar mede men de Scheepen tot d'uiteerste hoogte maakt. De zitter is een krom hout dat in de kimme komt. De kimme is het onderfte of laafte van het vlak, te weten, aan de buiten kant van 't Schip. De kimme-gang is een plank, buiten aan het vlak gemaakt. Drie of vier kim-gangen werden gemeenlyk op elkander aan 't Schip gefteit, na gelegenheit van de holte des Schips. De letters E, H, F, in deeze tweede plaat van het doorgefneden Schip over dwars, ftaan buiten de figuur, daar my de kleinste van de plaat toe dwingt: het zy genoeg dat men weet, dat zy in den overloop moeten ftaan.

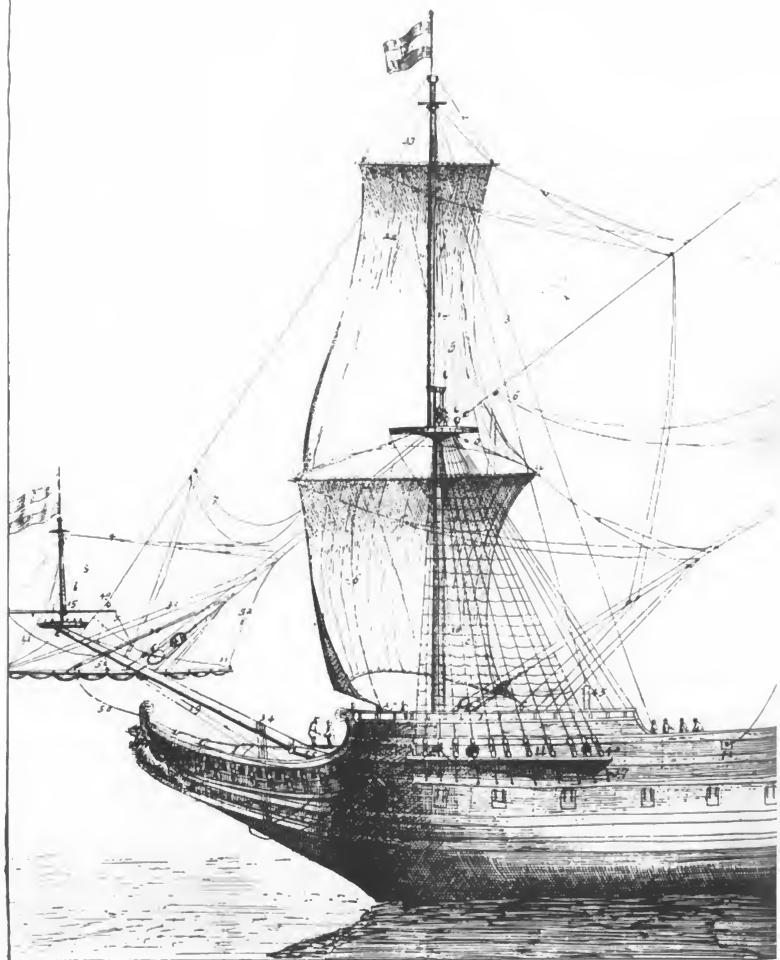
Dus zyn de voornaamfte Scheeps deelen aangewezen, die men aan het Scheeps lichaam vertoonen kan; d'overige zyn te klein, en te weinig van belang, dat men hen afbeeldt op het koper, als bouts, fpykers, krammen, karviel- en fchei-nagels, koper aan het roer, en zoo voorts.

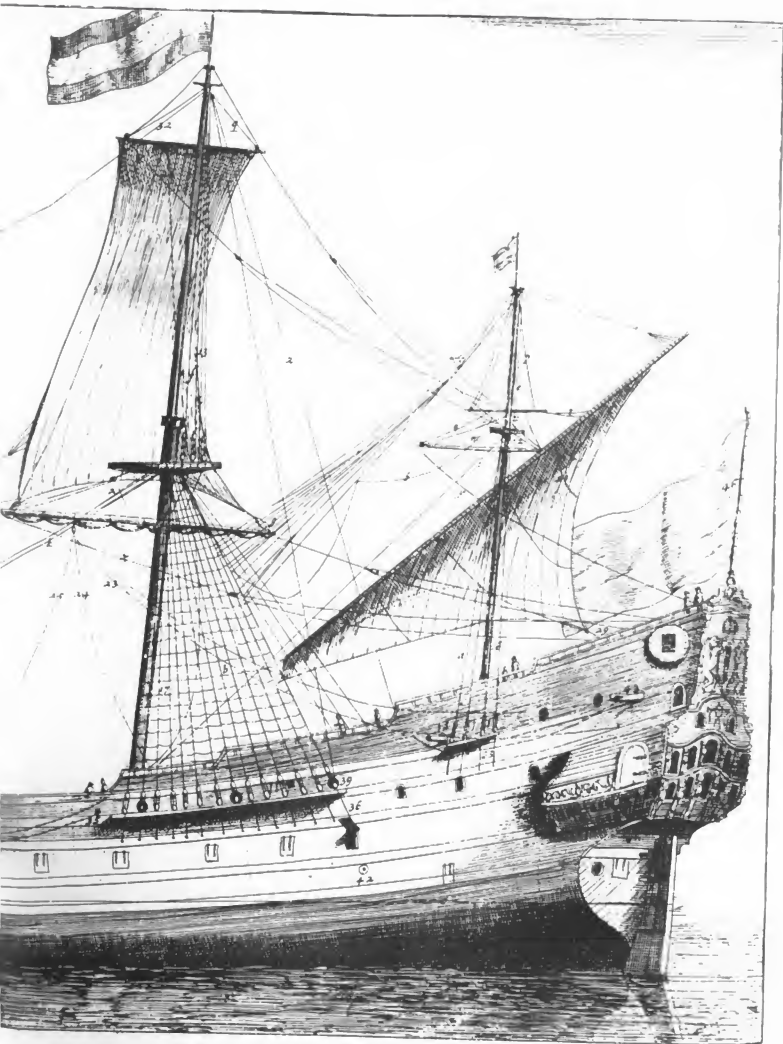
Volgt het voorgestelde Schip, op de blads plaat, in 't geheel, 't geen boven by ftukken staat verbeeldt, met letter-aanwyzinge van Touwen, zoo ftande, als loopende wandt, benaminge der maften, bloks, zeilen, en hun toebehooren, zoo als my zulks, als ook d'andere fcheeps en timmermans benamingen, gedaanten, en fchik, behalven eigen ondervindinge, en befpiegelingh, mede, by dies ervaren lieden, is op en aan de handt gegeven.

a Is 't bezaans wandt of hooft-touwen, b het groote wandt, c het fokke wandt of hooft-touwen, e kruis-ftenge wandt of hooft-touwen, f groote ftenge wandt, g voor-ftenge wandt, h boven-blinde ftenge wandt of hooft-touwen.

i Bezaans ftag, k groote ftag, l fokke ftag, ll talie-reeps.

Op

XLV

Op groote Scheepen vindt men voor aan de boeg-spriet een touw met knoopen gespannen, 't geen door de mars en na vooren vast is, waar langs de bootsgezellen opklimmen.

m Begeins toppenant, n groote toppenant, o fokke toppenant, p kruis-steng of raas toppenant, q groote stenge raas toppenant, r fokke stenge raas toppenant, s de blinde stengs toppenant, 3 i de blinde raas toppenant.

De begyn is het reetje onder de bezaans mars: dus benaamt, om dat schier als onnut is, en weinig dienst doet, gelyk het vrouw-volk, 't geen men onder de Roomsch-gezinde vindt, die Begynen genaamt werden; want aan deeze ree hangt geen zeil onder aan, 't geen eigentlyk hun ampt is, maar dient alleen om 't boven werk uit te houden. Toppenanten zyn touwen daar men de raas mede recht zet, of op topt, als men by de windt zeilt.

t Is het kruis-zeils bras, v de groote marfse raas bras, w fokke marfse raas bras, x boven-blinde raas bras, y begyns bras, z groote raas bras, e s fokke raas bras. Brassen zyn touwen daar men de zeilen mede om haalt, als die op de mast leggen.

1 Is de bekajer, 2 het groote perdoen, 3 voor-stengs perdoen. De perdoen dient in plaats van een stag, als het Schip voor windt zeilt, op dat de steng niet breekt.

4 De boven-blinde hanc-poot, 44 kruis-stengs hanc-poot.

5 Kruis-zeils boei-lyn, 6 groot mars-zeils boei-lyn, 7 fokke mars-zeils boei-lyn, met zyn spruiten, anders het mager-mannetje genaamt. Met boei-lyns zet men de zeilen kant, als 't Schip by de windt zeilt.

8 Het kruis-zeils schoot, 9 groote mars schoot, 10 fokke mars schoot, 11 boven-blinde schoot, 50 blinde schoot, 27 fokke schoot, 23 groote schoot. De groote schoot is vast aan beide de einden van de groote ree; loopt door het marfse schoote blok, en door het enkel schoote blok; zy wort beleit aan een knie ofte nagel; dient om het Schips zeilen aan te halen, en te vieren, gelyk ook d'andere schooten.

T Is de roering, of het touw dat om de anker-ring gewonden is, dienende om die beter te handelen, en vast te maken.

25 Is de groote smyt, 28 fokke smyt.

20 De bezaans gei-touwen, 21 groote mars-zeils gei-touwen, 24 schover-zeils gei-touwen, 26 fokke gei-touwen. Deeze zyn aan de binne kant, om de zeilen daar mede op te geijen.

32 Groote stenge stag, 33 fokke stenge stag. Aan de voor kant van de fok is een

buijk-gording, om het zeil bequaam te kunnen innemen.

11 Is het kruis val, 13 't groote mars val, 14 't fokke mars val, 15 de boven-blinde val, 17 de groote val, 18 de fokke val. Deeze dienen om de zeilen op te halen, en te laten vallen.

30 De tryzen, waar mede men de blinde raas in dwang houdt.

51 De Spaansche toppenanten: deeze doen het zelfde werk als de tryzen, doch zyn aan de ree en boeg-spriet vast.

19 Is de blinde val, 45 d'anker-stok, 29 de bezaans schoot, 46 de vlagge spil, 43 het groote schoot blok, 42 een kraus om de daal, 38 bezaans juffers, 39 groote masts juffers, 40 fokke juffers.

35 Bezaans puttings, 36 groote masts puttings, 37 fokke puttings.

41 De hals klamp, 34 woeling om de boeg-spriet.

52 Blindes toppenant, 53 fokke schoot-blok, 54 de kont-wachter: deeze vaart na vooren op de boegh-spriet, gelyk de twee slepers insgelyks doen; hier wort de blinde mede aangehaalt, zynde dik omtrent 5 duim; is met het achter endt, door een schoot-blok, aan de blinde schoot of schinkel vast; werdt in de hoofd-touwen, of onder de rusten vast gemaakt.

55 Is de kraan, daar mede men het anker ophaalt, als 't met de kabel voor gewonden is.

47 Groote stag-blok, 48 fokke stag-blok.

Reep-touwen dienen om de zeilen op te halen.

Demp-gordings zyn boven aan het mars-zeil.

Aan groote Scheepen werden dikmaal buitewaarts, tegen de zyde, balken geslagen, waar mede men boots, en andere zware pakken, te scheep haalt, op dat de bark-houten niet quetzen.

De groote mast verdient d'eerste plaats: hier na volgt de fokke mast, dat is de voorste en recht op gaande mast, nevens de nedergebogene boegh-spriet, en bezaan, of achterste mast: midtgaders de groote steng, of tweede boven middel mast; en fokke steng: de groote raas, of dwars mast, daar het zeil aan hangt; en fokke raas: bezaans roe, of dwars mast, daar het achter zeil, de bezaan, aan hangt: blinde raas, daar het voorste en laagste zeil aan hangt: groote mars raas, of tweede middel dwars mast, daar het hoogste zeil op een na aan hangt: voor marfse raas: het groot bram-zeils raatje, of derde en hoogste middel dwars mast, daar het hoogste zeil aan hangt: het voor

braam-zeils ſtengetje : 't kruis-zeils raatje , of dwariſche achter maſt , boven de bezaan ; nevens het kruis-zeils ſtengetje : boven-blinde ſteng , of maſtjen , uit de boeg-ſpriet opgaende ; met zyn boven-blinde raai : de kruis- en groot braam-zeils ſteng : voor braam-zeils ſteng.

Maſſen zyn de ronde kraſſen die boven om de maſten leggen , daar men op ſtaan kan ; dienende om het touw-werk aan vaſt te maken , en de zeilen uit te red- den , en zoo voorts.

Van 't Bloks-werk onzes Schips.

Tot de groote Maſt zyn :

Bloks.

32 Groote juffers : deeze komen ten wederzyden van 't boort tegen het Schip aan ; zyn in de ruſt vaſt , de helft in 't yzer , de helft in 't touw ; dienen om het wandt ſtyver op te rukken , en als het te ſlap ſtaat ſtevig aan te ſorren. Nieuw wandt ver- ſlap gemeenlyk ; hierom moeten zy dapper aangezet worden. Deeze juffers zyn breed 1 voet.

1 Jein-bloks met 3 ſchyven.

2 — met 2 ſchyven.

2 Dubbelde takel-bloks met 2 ſchyven : deeze dienen om het geſchut uit en in te halen ; zyn boven aan den overloop vaſt , en worden aan de rampaerden vaſt ge- maakt.

2 Maſſe ſchoot bloks op de nok van de ree : door deeze loopt de groote en fokke ſchoot.

2 Onder de raai.

4 Boei-lyn bloks zonder ſchyven.

2 Met ſchyven.

2 Braſſe blokjes.

4 Gei-touw blokjes.

2 Platte raai blokjes.

4 Blokjes aan de groote ſtag.

2 Staai bloks of knechts : deeze ſtaan om laag op den overloop , by de groote en fokke maſt , en dienen om het zeil met zyn ree om hoog te halen ; doch de knecht by de bezaans maſt dient mede tot het om halen , en vieren. De kleine ſtaai blokjes , of knechtjen , die men aan de groote knecht vaſt ziet , dienen om met een ſten- ge windt-reep de ſtengen te ſchieten , en het maſſe val op en neer te halen.

2 Groote bloks.

1 Rak met 3 regels klooten.

3 Scheer-tros bloks met 3 ſchyven.

3 — met 1 ſchyf.

1 Stenge windt-reeps blok.

1 Juffer tot het rak.

48 Wandt-klooten : deeze hangen in het groote en fokke wandt , meſt om de pronk : eenige touwen loopen daar door

heen , als gei-touwen , braſſen , gordings , en zoo voorts.

1 Kinbaks blok.

8 Blokken tot ſcheer-lyntjes.

Tot de Fokke maſt.

28 Juffers.

2 Stag bloks.

1 Kardieli blok ; hoedanigh een onder ieder mars hangt : hier loopen de kardieli- touwen door , die mede door de knechts gaan , om zeil en raai op te halen.

2 Jein-bloks met 3 ſchyven.

2 — met 2 ſchyven.

2 Talie-bloks met 2 ſchyven.

2 — met 1 ſchyf.

2 Maſſe ſchoot bloks op de nok.

2 — onder de raai.

1 Burg blok.

1 Stenge windt-reeps blok.

1 Rak met 3 regels klooten.

3 Scheer-tros bloks met 2 ſchyven : deeze vindt men in 't wandt van beide de maſten , en aan de zyde van de bezaans maſt. Men gebruikt die om lichte goede- ren over te zetten.

3 — met 1 ſchyf.

1 Tot de ſtenge ſtag.

2 Toppenants bloks.

4 Scheer-tros braſſen.

4 Gordings bloks.

2 Platte op de raai : deeze zyn op de raai vaſt , en dienen om de zeilv aan te halen , en uit te vieren.

4 Boei-lyns bloks met 1 ſchyf.

2 Zonder ſchyven.

2 Fokke ſchoot bloks.

6 Bloks tot ſcheer-lyntjes.

Tot de Bezaans maſt.

16 Juffers.

1 Rak.

1 Jein tot het rak. Jein-bloks hangen in 't groote of fokke wandt , of leggen in het Schip , tot zoo lang men die van doen heeft , om geſchut , of andere zware din- gen , daar mede over te heffen.

1 Blok met 2 ſchyven.

1 — met 1 ſchyf.

4 Karnaats bloks.

8 Tot gei-touwen : deeze hangen onder de rees , en worden gebruikt om de zeilen in te nemen , wanneer te grooten vaart maken , of als men reeven wil.

4 Tot braſſen.

4 Tot toppenants.

2 Tot toppenants aan de raai.

1 Tot de burgh.

1 Tot de ſtenge windt-reep. Aan elk ezelz-hoofd hangt 'er een : dienen om de ſtengen op en neer te ſchieten.

2 Juf-

2 Juffers tot het staghje.

2 Bezaans schoote bloks.

Een kinnebaks blok is op het Schip vast, aan de fokke mast: daar wort een paerde-lyn in gefmeten, en men haalt alles daar mede uit het Schip: men zet het wandt daar ook mede aan. Zommige noemen het katte-bloks, om dat het hier en daar op het Schip vaart.

Tot de Boeg-spriet.

4 Juffers tot de loop-stagh.

4 Juffers tot de Spaansche toppenant.

1 Rak.

1 Blok daar toe met 2 schyven.

1 ————— met 1 schyf.

4 Gei-touw bloks.

4 Trys bloks met 2 schyven: hier loopt een enkele tros door, en dienen tot de praal.

2 ————— met 1 schyf.

1 ————— met 1 schyf.

1 Met 2 schyven tot boei-lyns.

2 Aan de stenge stag.

2 Blinde schoot bloks.

2 Blinde wachters, anders kont-wachters.

1 Blinde val blok met 2 schyven.

1 ————— met 1 schyf.

Bloks van de groote Steng.

16 Juffers.

1 Rak.

4 Gei-touw bloks.

4 Karnaats bloks: deeze zyn van 't zelfgebruik als jein-bloks.

4 Tot brassen.

2 Tot buik-gordings.

6 Tot boei-lyns zonder schyven.

2 ————— met 2 schyven.

1 Marffe val blok met 2 schyven.

1 ————— met 1 schyf.

4 Tot pardoens met 2 schyven.

1 Tot het rapen, of traven: dit staat op de tweede overloop, by het geschut, midden in 't Schip; is van groote lengte; daar gaan drie schyven in, en als men traaft dan windt men met de spil: (traven is anders persen of inwringen gezegt) op dusdanig een wyze weet men eens zoo veel zachte lading, als wol, stoffe, of garen, in een Schip te stouwen, als anderszins.

Bloks tot de Voor-steng.

16 Juffers.

4 ————— tot pardoens.

1 Rak.

1 Marffe val blok met 2 schyven.

1 ————— met 1 schyf.

4 Toppenants bloks.

4 Tot karnaats.

4 Tot brassen.

2 Tot de stenge stag met 2 schyven.

4 Tot boei-lyns met 1 schyf.

4 Zonder schyven.

4 Gei-touw bloks.

4 Buik-gordings.

2 Tot de talie aan de stenge stag met 2 schyven.

4 Tot boei-lyns met 1 schyf.

4 Zonder schyven.

4 Tot gei-touwen.

2 Tot buik-gordings.

2 Tot de talie aan de stenge stag.

1 Tot het bram-staggetje.

Bloks tot de groote Bram-steng.

12 Juffers.

4 Toppenants bloks.

4 Tot brassen.

2 Tot gei-touwen.

4 Tot boei-lyns zonder schyven.

4 ————— met schyven.

2 Blokjes.

1 Rak.

Tot de Kruis-steng.

12 Juffers.

1 Stenge windt-reeps blokje.

1 Rak.

4 Toppenants bloks.

4 Tot brassen.

4 Tot talien zonder schyven. Met deeze gykt of haalt men de zeilen in 't midden op, om langzamer voort te varen. Zy werden ook spruit-bloks genaamt.

2 Met 2 schyven.

2 Val bloks.

2 Tot de bekaaier.

6 Juffers tot de spruiten.

Bloks tot de Steng op de Boeg-spriet.

12 Juffers.

1 Rak.

3 Val bloks.

3 Klootjes tot het staggetje, en 6 vlagge-spils hoofstjens.

4 Toppenants bloks.

6 Tot de brassen.

4 Tot gei-touwen.

Deeze bloks werden onderscheidelyk gemaakt, en ieder gevoegt na zyn gebruik. Zommige zyn rondt, andere langwerpig. In eenige ziet men 2, 3, of 4 schyven nevens een. Andere hebben 2 schyven boven malkander, die alzoo dubbelde bloks maken. Andere zyn bewegelyk: andere vast. De meeste zyn onder of boven gehecht, ook wel van beids, en de minste worden aangehangen door een keep, die in haar zyde gesneden is. Boven en onder, buitewaarts, ziet men wederzyds sleuven, daar het

het touw in gelegd wert, 't geen haar vast houdt. Eenige werden ook met haken vast gemaakt, en af gedaan. De schyven worden gemaakt van het zwaarste en sterkste hout, ook wel van koper.

De Zeilen zyn :

Zeilm.

Het groot of schover zeil. De fok aan de voor-mast. 't Bonnet, onder aan andere zeilen valt, om meerder windt te vangen. Het groot mars zeil, of het tweede zeil op de groote mast, van onderen aan te rekenen. Het voor mars zeil, of tweede zeil op de voorste mast. De blinde, het voor zeil, onder aan de boeg-spriet. Bezaan, of achter zeil, met zyn bonnet. Boven blinde, het zeil op de boeg-spriet. Het kruis-zeil, of het zeil boven de bezaan. Het groote bram-zeil, of 't hoogste zeil op de groote mast. Het voor bram-zeil, of het hoogste zeil op de fokke mast. Stagh-zeilen : leizeilen : fatzen, en geiken : welke laatste zeilen zyn, die by ongemeen voorval, 't zy by haast, in groote stilte, of als men jaagt, tot de andere zeilen aangeregen kunnen worden. Het vinnetje, of jachtenduivel, is een klein zeiltje, 't geen achter aan de vlagge-spil gezet wort.

De Scheeps Ankers zyn deeze :

Het *Plecht-anker*, dit wert by hardt weêr gebruikt, wanneer het dagelyks te licht is.

Dagelyk anker. *Tui- of Verui-anker*, dat te gelyk met het dagelyks wort gebruikt.

Het *Werp-anker*, dit werdt in stil weêr voor uit gevoert, en 't Schip daar by voort ghaalt.

De *Dreg*, dit is een anker met vier ermen, daar men boot en sloep aan legt.

Namen der Vlaggen.

De *Vlag van bovenen*, staat op de groote mast. Op de fokke én bezaans mast zet men vlaggen, die na de masten, daar ieder op staat, benaamt werden.

Het *Genueen*, staat voor op de steng van de boeg-spriet.

Een *Sjouw*, is een ingerolde vlag.

Wimpels, zyn lange smalle vlaggen voor gekeept.

Vleugels, zyn kleine vlaggen, die gesneden of gesplitst zyn; deeze ziet men gemeenlyk op de masten staan.

De witte Vlag bediedt vrede, de zwarte rouw, de roode kryg en vechts lust; met een blaauwe Vlag pasjaat of roept men aan boort.

NEG ENDE H O O F T S T U K.

Evenmatige grootheit van Scheeps leden; mitsgaders eenige byzondere Scheeps Certers.

DE benaminge, gestalte en gebruik onzer Scheeps leden nu bekent zynde, zoo vereischt het vervolg dat men hun maat geve,

† *Proportionele.*

• *Proportie.*

met een † even-redige grootte. Stelle dan • d'even-maat van alle de voornaamste Scheeps deelen in 't algemeen toon, en de maat van die geene welke minder van belang zyn in 't byzonder; nemende tot voorbeeldt een Schip, als boven is gezegt, van 134 voeten lang over steven, in het welke, de kleine deelen uitgezonderd, alle de voornamste leden, in volle maat, en met getallen uitgedrukt, ver-toont staan.

Even-maat te geven van d'alderminste kleinigheden des timmermans in een Schip, zoude een onnutte zaak, en van te grooten arbeid zyn; want deeze volgen van zelfs, als de groote deelen hunnen eisch, en even-matige schik, bekomen hebben.

Om dan een aanvang te maken, zoo werdt alleen de lengte van het Schip gegeven, waar uit de bequame wydte, en holte volgt.

Van de wydte uit de lengte.

2. De lengte van het Schip in vierden gedeelt zynde, zoo neemt tot de wydte een vierde deel. By voorbeeldt, 100 voet lengte, komt 25 voet tot de wydte op de hals. Als een Schip onder de hondert voet lang is, moet de wydte minder wezen als zyn vierde part, na het gevoelen van eenige Meesters. Doch andere maken het Schip 3 of 4 voet wyder als het vierde part, om niet zeer rank te zyn. Een Koopvaarder mag wel 2, 3, 4 of 5 voet nauwer zyn, na dat hy lengte heeft. Om met gemak voor hunne touwen te ryden, en met weinigh volk licht beftiert te kunnen werden, maakt men de Scheepen vaak smalder, als wel anderzins zoude geschieden. Scheepen van 165 of 170 voeten mogen wel 6 voet nauwer zyn als de vierde part van hun lengte. Tot Fluiten neemt men mede wel een vyfde van de lengte tot de wydte.

Van de holte uit de lengte.

3. Tot de holte uit de lengte, neemt voor 10 voet lengte 1 voet holte. By voorbeeldt,

beeldt, 100 voet lengte, komt 10 voet holte op de hals; doch op deeze holte vindt men wel Scheepen 4 voet langer, ook wel 2 voet korter, maar zelden.

Van de Kiel.

4. De kiels dikte is $\frac{1}{2}$ meerder als de binnen-kant van de steven, en de breedte is $1\frac{1}{2}$ breeder als de steven, namentlyk, op den hals $\frac{1}{2}$ van vooren, daar 't Schip het wydste is, achter en voor over een komende met de stevens; de sponning is zoo dik, wydt en diep, als de planken dik zyn; de planken zyn $\frac{1}{2}$ van de dikte der steven.

Van de Voor-steven.

5. De voor-steven is aan de binnen-kant dik 10 duim; deeze dikte vindt men uit de lengte van 't Schip: by voorbeeld, 10 voet lengte, 1 duim dikte.

2. De dikte van de voor-kant zy $\frac{1}{2}$ van de dikte der binnen-kant.

3. Tot de hoogte van deeze steven addeert, of brengt t'zamen, de holte, het opzetten, en dat daar boven zyn moet, als 't kot, de bak, enz. by voorbeeldt, 10 voet hol, 2 voet opgezet, hier neemt men ook wel 3 voet toe, 6 voet verdek aan boort, komt 18 voet tot de hoogte van de steven. Een Fluit valt minder, en een Fregat meerder. Als men de hoogte van de steven neemt, moet men tevooren weten of het Schip een bak zal hebben, of niet: zoo daar geen bak op gemaakt zal worden, dan moet de steven zoo veel laeger zyn als de hoogte van 't kot is. Of men neemt twee eldse parten van de lengte over steven, tot de hoogte van de steven, in de winkel. Andere neemen mede hier toe elf zefstige parten van de lengte. Tot het vallen van de voor-steven neemt men, of kan men neemen, $\frac{2}{3}$ deel van de hoogte van de steven, in de winkel. Het kot voor is ten minsten hoog $3\frac{1}{2}$ voet. De voor-steven heeft bogt 5 voet.

Van de Achter-steven.

1. Tot de lengte van de achter-steven brengt t'zaam, of addeert, de holte, het opzetten, en dat daar boven is: by voorbeeldt, neemt 3 voet voor 't achter boven, hol 10 voet, opgezet 5 voet 10 duim, zoo dat dees steven hoog is 18 voet 10 duim. Andere neemen ieder 10 voet lengte, drie quart voor 't opzetten, 't geen hier 10 voet opgezet zoude zyn: of voor 10 voet lengte 7 duim het opzetten.

2. Het vallen van deeze steven is aldus, ieder 6 voet hoog valt 1 voet, het valt dan in 't geheel 3 voet.

3. De dikte is als de voor-steven, binnen en buiten: $\frac{1}{2}$ parten van de voor-stevens hoogte, in de winkel, blyft mede des voor-stevens binnenste dikte, als men multiplicceert met den teller, en divideert met den noemer, en het zelve dat'er af komt voor duimen rekent. Op Scheepen met bakken maakt men deeze dikte meerder, als op Scheepen zonder bakken.

Stevens breedte.

1. De voor-steven, in de midden drie maal breeder als de dikte, onder en boven breeder.

2. De achter-steven, boven $\frac{1}{2}$ breeder als de dikte, en onder vyf maal breeder als de dikte.

3. De sponning hier een weinig minder als in de kiel. De binnen-kants dikte van de steven twee maal, is de voor-stevens breedte boven, volgens eenige: en voor $\frac{1}{2}$ van de voor-stevens binnenste kants dikte, komt de dikte van de buitenste kant. De voor-steven blyft met zyn lafch zoo lang op de kiel gezet als doenlyk is, en zyn lafch toelaat. Op $\frac{1}{2}$ van de voor-stevens dikte aan de binnen-kant zyn de planken in de steven ingevoert.

Van 't Opzetten.

6. Het opzetten komt op ieder 10 voet lengte 2 $\frac{1}{2}$ duim, en achter 6 $\frac{1}{2}$ duim.

Van de Hek-balk.

7. Om de lengte van de hek-balk te be-komen, zoo neemt $\frac{1}{2}$ van de wydte van het Schip.

2. Tot de dikte, breedte, en boght, neemt zoo veel duimen als 't hek voeten lang is.

De hek-stutten zet men veeltyds zoo lang boven 't hek als de steven lang is.

Van de Spiegel.

8. De rantzoen-houten zet men op de helft van de lengte van de steven, namentlyk de achter-kant. Aan Laft dragers komen deeze houten laeger als aan Fregatten.

2. De dikte is $\frac{1}{2}$ deelen van de dikte van 't hek.

3. De breedte komt twee maal breeder als 't hek.

4. De wurpen $\frac{1}{2}$ dunder als de stevens dikte.

5. Het broek-stuk 1 duim dunder als de steven.

6. De hek-stutten dik $\frac{1}{2}$ van de steven.

7. Onder met de rantzoen-houten over een komende van bogt.

8. De boven-einden zoo lang als het hek van de kiel is.

9. Boven wydt $\frac{1}{2}$ der lengte van 't hek.

10. De rantzoen-houten moeten een rondtachtige bogt hebben.

Het boeisel moet geschikt zyn, na dat men de oplangen laat uithangen.

Op de plaat hier nevens is a op de uitwatering, by b zyn de kimmen, of de boven-kant van 't boeisel, daar de oplang over de nagel uithangt, c is de kimme-gang, en de buiten-kant van 't vlak, met de onder-kant van de kimme, d is de kiel.

Van 't Vlak.

9. Tot de wydte van 't vlak neemt $\frac{1}{2}$ van de geheele wydte, namentlyk op d'uitwatering: by voorbeeldt, 25 voet wydt, komt 16 voet $7\frac{1}{2}$ duim tot de wydte van het vlak.

2. Het vlak moet ieder voet $\frac{1}{2}$ duim op de hals ryzen. Het overige van des Schips wydte moet men wederzydts van 't vlak even veel uit timmeren, tot de uitwatering toe. Wanneer het Schip wyder is als de proportie, of even-maat, hier gegeven, dan laat men de laatste vlak-gang wat meer ryzen als anderszins wel zoude geschieden, op dat het met de kimme wel mooge over een komen, en niet zy gelyk een trogh.

Vlakken van Koopvaardy-scheepen werden in 't gemeen wyder gemaakt als van Fregatten.

De wydte van het vlak, hier boven gemeldt, moet verstaan werden op de hals van 't Schip, daar het op zyn breedte is, te weten op een derden deel van vooren.

Vorders doet men het vlak ryzen, en dalen, maakt het scherp, en plat, na welgevallen, en na het gebruik der Scheepen.

In dit opgeftelde Schip is het vlak wydt 21 voet in de hals, daar men het eerste buik-stuk legt: 12 voet na vooren laat het een duim naauwer zyn, of wel $1\frac{1}{2}$ duim: ryft op de hals 5 duim, en na vooren wat meer: op 11 voet na vooren ryft 4 duim, daar het ook 2 duim naauwer is: 12 voet en 5 duim na achteren, van de hals af te meeten, is het 2 duim naauwer, doch ryft meer: noch 11 voet 8 duim na achteren, 2 of $2\frac{1}{2}$ duim naauwer: noch 11 voet en 10 duim na achteren vernauwt het 3 of 4 duim, doch ryft meerder, waar na het weder 8 of 10 duim vernauwt en ryft, en zoo voorts naauwer en holder.

Van de holte en wydte der Kimmen.

10. De holte is $\frac{1}{2}$ van de geheele holte op de hals: by voorbeeldt, hol 10 voet, komt 3 voet $3\frac{1}{2}$ duim.

2. Van de wydte op de kimmen, 10 voet langte van 't Schip doet de kimmen 1 duim naauwer zyn als de geheele wydte, zoo, dat de oplangen 10 duim uithangen over 't boeisel.

Van de dikte der Inhouten.

11. Deeze zyn op de kiel $\frac{1}{2}$, aan de scheer-gang op de helft, gelyk de stutten, op de cent $\frac{1}{2}$ van de dikte van de binne-kant der steven.

2. Achter en voor lichter, boven en onder zwaarder.

Van de Wagers, in de kimmen, en in 't vlak.

12. De kim-wager is een weinig dikker als de boei-planken.

2. De wagers in de kimmen, en in het vlak, zyn een weinigh dunder als de boei-planken.

Van de Balken in 't ruim.

13. 10 Voet langte van 't Schip geeft 14 duims tot de dikte en breedte van de balk.

2. Tot de boght, ieder 10 voet lengte van 't Schip geeft 1 duim: by voorbeeldt, 100 voet lengte, komt 1 voet en $\frac{1}{2}$ duim tot de dikte en breedte, tot de boght 10 duim.

De onderste balken werden veeltyds zoo dik gemaakt als de steven binnen is, en de halsbalken $\frac{1}{2}$ deel van de steven. De laft-balken werden veeltyds $3\frac{1}{2}$ voet lager gelegd als d'andere balken, op de holte van $1\frac{1}{2}$ voet. Hier op wert in veele Scheepen de koe-brugh gemaakt, waar op het kot achter de mast komt, daar de soldaten slapen, en de koe-brug het hoogste is.

Van de Balk-wager in 't ruim.

14. Tot de dikte van de balk-wager neemt de helft van de dikte van de binnen-kant der steven, als 10 duim, 5 duim.

Van 't inkomen der Stutten op de hals.

15. Op de hoogte van 't verdek aan boort 1 en $\frac{1}{2}$ tot het inkomen: by voorbeeldt, 't verdek hoogh aan boort 6 voet, zoo moeten zy inkomen 2 voet, en $\frac{1}{2}$ voor 't vallen hebben.

Om zeker te gaan in 't zetten van de rantzoen-houten, zoo stelt die 1 voet hoger als de helft van de steven, namentlyk met de achter- of buiten-kant.

De steven onder wat meer als $\frac{1}{2}$ breeder als boven.

Het hek dat is ook geschikt van dikte, breedte, en bogt, als de binnen-kant van de steven.

De

De worpen zyn $\frac{1}{2}$ dunder als het hek.
De rantzoen-houten dik op de helft van de steven.

De planken dik op $\frac{1}{2}$ van de steven.
De buik-stukken $\frac{1}{2}$ van de steven.
De zitters dik op 't boefel de helft van de steven.

De oplangen op de scheer-gang dik $\frac{1}{2}$ van de steven.

De stutten om laegh $\frac{1}{2}$ van de steven.
Het kolsen moet dik zyn $\frac{1}{2}$ van de steven.

De ribben $\frac{1}{2}$ van de steven.
De buik-stukken 2 duim dunder als de steven binnen dik is, of op de kiel $\frac{1}{2}$ van de steven, op de scheer-gang de helft, aan de centen $\frac{1}{2}$.

De hek-stutten zoo verre boven 't hek als de steven lang is.

Veeltyds komen de stutten in $\frac{1}{2}$ van de hoogte van 't verdek.

De planken neemt men veeltyds een weinig dikker als $\frac{1}{2}$ van de steven.

De lengte van 't hek, op de wydte van 't vlak.

De boei-planken $\frac{1}{2}$ van de dikte der steven.

Van de dikte van 't Lyf-hout.

16. 't Lyf-hout moet $\frac{1}{2}$ van de dikte der steven dik zyn.

2. De breedte als 1 $\frac{1}{2}$ maal de steven.

Van de verdeks Balk-wager.

17. Tot de dikte van de verdeks balk-wager $\frac{1}{2}$ van de dikte der steven.

Van de balken tot het verdek.

18. Tot de dikte van de balken des verdeks $\frac{1}{2}$ van de dikte der steven.

2. Tot de bogt $\frac{1}{2}$.

3. Tot de breedte $\frac{1}{2}$ van het zelve.

Van de Schaer-stokken, Karviel-houten, en Ribben.

19. $\frac{1}{2}$ Van de dikte der steven tot de dikte van de schaer-stokken.

2. De breedte $\frac{1}{2}$ meerder als de dikte van de steven: karviel-houten $\frac{1}{2}$; de ribben $\frac{1}{2}$.

Van de Bark-houten.

20. Het onderste bark-houts dikte op de helft van de steven.

2. De breedte als de steven dik is.

3. De hooger bark-houten minder. Maar als de Scheepen 170 of 180 voeten lang zyn, dan zyn de bark-houten 2 duim dunder.

Van het opzetten der Bark-houten.

Opzetten van 't Bark-hout op 7 ten 100.

180 voet	12 voet	en 6 duim.
175	12	2
170	11	9
165	11	6
160	11	2
155	10	9
150	10	5
145	10	1
140	9	8
135	9	4
130	9	
125	8	8
120	8	4
115	8	
110	7	7
105	7	3
100	7	
95	6	8
90	6	3
85	5	10
80	5	6
75	5	2
70	4	9
65	4	6
60	4	2
55	3	9
50	3	5
45	3	1
40	2	8

Opzetten van 't Bark-hout op 6 $\frac{1}{2}$ ten 100.

180 voet	11 voet	en 7 $\frac{1}{2}$ duim.
175	11	4
170	11	$\frac{1}{2}$
165	10	7 $\frac{1}{2}$
160	10	4
155	10	$\frac{1}{2}$
150	9	8
145	9	4 $\frac{1}{2}$
140	9	$\frac{1}{2}$
135	8	8 $\frac{1}{2}$
130	8	4 $\frac{1}{2}$
125	8	1
120	7	8 $\frac{1}{2}$
115	7	5
110	7	$\frac{3}{4}$
105	6	9
100	6	5 $\frac{1}{2}$
95	6	$\frac{1}{2}$
90	5	9
85	5	4 $\frac{1}{2}$
80	5	2
75	4	9 $\frac{1}{2}$
70	4	6
65	4	2
60	3	9 $\frac{1}{2}$
55	3	6

50 voet	3 voet	en 2½ duim.
45	2	10
40	2	6½

Opzetten van 't Bark-hout op 6 ten 100.

180 voet	10 voet	en 8 duim.
175	10	5
170	10	2
165	9	9
160	9	6
155	9	3
150	8	10
145	8	7
140	8	4
135	8	1
130	7	8
125	7	5
120	7	2
115	6	9
110	6	6
105	6	3
100	6	
95	5	7
90	5	4
85	5	1
80	4	8
75	4	5
70	4	2
65	3	9
60	3	6
55	3	3
50	3	
45	2	7
40	2	4

Opzetten van 't Bark-hout op 5½ ten 100.

180 voet	9 voet	en 9½ duim.
175	9	6½
170	9	3½
165	9	½
160	8	8½
155	8	5½
150	8	2½
145	7	10½
140	7	7½
135	7	4½
130	7	1½
125	6	9½
120	6	6½
115	6	3½
110	6	½
105	5	8½
100	5	5½
95	5	2
90	4	10
85	4	7
80	4	4
75	4	1
70	3	9
65	3	6
60	3	3

55 voet	3 voet	en 0 duim.
50	2	8
45	2	5
40	2	2

Opzetten van 't Bark-hout op 5 ten 100.

180 voet	9 voet	en 0 duim.
175	8	8
170	8	5
165	8	2
160	8	
155	7	8
150	7	5
145	7	2
140	7	
135	6	8
130	6	5
125	6	2
120	6	
115	5	8
110	5	5
105	5	2
100	5	
95	4	8
90	4	5
85	4	2
80	4	
75	3	8
70	3	5
65	3	2
60	3	
55	2	8
50	2	5
45	2	2
40	2	

Van de Knies.

21. De knies in 't ruim ½ van de dikte der steven.

2. De knies op het verdek ½ van de dikte der steven.

Van de hoedanigheden in de Kajuit.

22. 't Lyf-hout ¼ van de dikte der steven.

2. De balk-wager ¼.

3. De balken ¼.

4. De knies zoo dik als daar ter plaatze de stutten zyn.

Van de Lyf-houten, Balken, Balk-wagers, en Knies, in de Bak.

23. 't Lyf-hout ¼ van de dikte der steven.

2. De balken ¼.

3. De balk-wagers ¼.

4. De knies ¼.

Van de Hut, en des zelfs hoedanigheden.

24. De balkjes ¼ van de dikte der steven

2. De balk-wagertjes ¼ dik.

3 De

3. De balken hebben 10 duim bogt.
4. 't Waterbortje dik $\frac{1}{2}$ van de binnenkant der steven.

Op zeer groote Scheepen werden zomtyds voor de hut losse verdekken gezet, die men op stellen, en af nemen kan.

Men maakt ook wel water-steenen in de hut, waar boven dan een bak is, die met vers'ch water gevult wert, daar kranen in gemaakt zyn, tot gemak van den Schipper.

De hut wert ook wel in tweeën verdeelt, blyvende een gedeelte na achteren afgeschooten voor een binnewaarts in getrokken galderye, voornamentlyk in Scheepen die om de West varen.

Ter zyden scheeps, voor de hut, op het verdek, maakt men zomtyds trappen, gelijk voor uitstekende galderyen, waar langs de Officiëren na beneden treden: 't geene wel gemak toebrengt, maar, myns oordeels, minder sterkte maakt; want aldus is het boven-schip niet te recht afgesloten. Deeze wyze van doen was voor veele jaren gebruikelijk, en in lange niet gezien, doch wert nu weder ingevoerd.

Van de Beting.

25. De speenen $\frac{1}{2}$ dikker als de steven.
2. De beting-balk $\frac{1}{2}$ dikker als de steven.
3. De wang aan de achter-kant de helft dikker als de steven.

Van de Rusten.

16. De groote rust lang $\frac{1}{2}$ van de lengte van het Schip.
2. De dikte $\frac{1}{2}$ van de steven.
3. De breedte als de dikte van de steven.
4. De fokke rust een weinig minder van lengte, dikte, en breedte.
5. De bezaans rust $\frac{1}{2}$ van de lengte en breedte der groote rust, maar de dikte als de fokke rust.

Van de Luiken.

27. De hoofden van de luiken hebben $\frac{1}{2}$ van de stevens dikte.
2. De binnen-lyft dik en breed $\frac{1}{2}$.
3. De sponning $\frac{1}{2}$ wyd.
4. De ribben $\frac{1}{2}$.
5. De marker $\frac{1}{2}$, de andere minder.

Van't Galjoen.

28. De uitlegger $\frac{1}{2}$ van de lengte der kam, achter zoo veel duimen breed als de uitlegger voeten lang is.
2. Voor $\frac{1}{2}$ breed.
3. De uitlegger aan steven zoo breed als de steven binnen dik is.
4. Voor $\frac{1}{2}$.
5. De regeling achter breed $\frac{1}{2}$.

6. Voor $\frac{1}{2}$ van de steven.
7. En half zoo dik als de breedte is.

Van de Galdery.

29. 't Onderste hakkebort is in de midden zoo breed als de steven, en $\frac{1}{2}$ daar van dik.

2. Het dek daar op is zoo breed als 't hakkebort.

3. De wulst-stutten zyn dik $\frac{1}{2}$ van de steven, en hebben zoo veel bogt als men goet dunk.

4. 't Andere hakkebort, en dek, heeft minder bogt, als mede de wulst-stutten, en 't kruis.

Met bloem-potten, en ander sny-werk, wert de galdery geciert.

Van de Spil.

30. Het boven-endt van de spil is dik $2\frac{1}{2}$ duim op ieder 10 voet lengte van 't Schip.

2. De klampen zyn half zoo lang als het hoofd van de spil.

3. De gaten zyn $\frac{1}{2}$ van de dikte wyd.

Van de Poorten.

31. Op de hals deelt men de hoogte van 't verdek in drie deelen, laat een deel onder, en een deel boven de poorten zyn.

2. De onder-kant van alle de poorten na deeze hoogte, achter en voor wat wyder.

Van de Spoors.

32. Het Schip van achteren af in $5\frac{1}{2}$ gedeelt zynde, zoo stelt op het eerste deel de bezaans mast, op het derde deel de groote, en op het vyfde deel de fokke mast.

2. De groote mast moet op ieder 10 voet holte in 't ruim 1 voet 8 duim vallen.

3. De fokke mast valt op ieder 10 voet 2 duim, of staat recht op.

4. De bezaans mast valt op 10 voet 1 duim.

Van't Roer.

33. Ieder 12 voet lengte van het Schip geeft 4 duim tot de breedte van 't roer. By voorbeeldt, steldt 100 voet lengte aldus: 12 voet geeft 4 duim, wat 100 voet? komt 33 $\frac{1}{2}$ duim voor de breedte van het roer.

Van de Bouts.

34. In een Schip van 120 voet zyn de bouts 1 duim dik, meer en min.

Van de Nagels.

35. De nagels daar toe zyn $1\frac{1}{2}$ duims; 100 voet scheeps lengte geeft 1 duim dikte.

Van de Spykers.

36. De spykers moeten de helft langer zyn als 't plank-werk dik is, enz.

Van de Knecht.

37. 8 Voet lengte van het Schip geeft hem 1 duim breedte, zynde een weinig dunder; doch de schyven zyn even zoo breed.

Op Fluiten, of Fluit-scheepen, stelt men schyven tegens scheeps boort aan, in sté van knechts.

38. De *Kruis-bouten*, 8 voet 1 duim.

39. *Karviel-nagels*, $\frac{1}{2}$ duims.

Van de bogten en kromten in de scheeps ribben, als daar zyn stutten, oplangen, enz. kan geen vaste even-maat gegeven werden, om dat die veranderen na 't gebruik der Scheepen: zy moeten op het oog gebouwt werden, en althans zacht vermindern.

Na deeze gegevene even-maat dan, is de schik, maat, order, of certer, van het opgestelde Schip, lang 134 voet, als volgt:

1. Van de Kiel.

1.. De kiel breed 2 voet, onder lang 104 voet, dik 16 duim. De lengte van de Scheepen wordt gemeten over de steven, te weten aan de buiten-kanten: de holte meet men op een derde van vooren, dat is op de hals, alwaar het Schip op zyn laagste is: de wyde wert mede op een derde van vooren gemeten, te weten op het vlak, boeisel, en scheer-gang, daar de uitwatering op den overloop komt.

De sponning, die achter dracit na dat het Schip vlak of schaars zal geboeit werden, is wydt $3\frac{1}{2}$ duim, diep $3\frac{1}{2}$ duim; de kant boven de sponning breed 4 duim.

2. 't Lafsch van de kiel lang 8 voet, de lippen van 't lachch dik $3\frac{1}{2}$ duim, 't lachch met 8 bouts, nagels, en spykers, vast geklonken.

Korte kielen zyn van een stuk, lange van twee, en de langste van drie.

3. De kiel geflapelt 6 duim.

Een Schip lang over steven 180 voeten, vereischt een kiel breed in de midden $2\frac{1}{2}$ voet, na de leste van veele Scheeps-bouwmeefters. Waar uit even-matig volgen zoude dat een kiel van 175 voeten in de midden breed is 2 voet $4\frac{1}{2}$ duim.

van 170 voet	2 voet 4 duim.
165	2 voet $2\frac{1}{2}$ duim.
160	24 duim.
155	$23\frac{1}{2}$ duim.
150	$22\frac{1}{2}$ duim.

van 145 voet

2 voet.

140	21 duim.
135	21 duim.
130	19 $\frac{1}{2}$ duim.
125	19 duim.
120	18 duim.
115	17 $\frac{1}{2}$ duim.
110	16 $\frac{1}{2}$ duim.
105	16 duim.
100	15 duim.
95	14 $\frac{1}{2}$ duim.
90	13 $\frac{1}{2}$ duim.
85	12 $\frac{1}{2}$ duim.
80	12 duim.

De breedte van de kielen, voor en achter, verandert dikmaal, na dat het hout getopt is, en na de dikte van de steven, altyd smalder toe loopende in hoogte en breedte. Het diep gaan der Scheepen wert voor en achter van d'onderste kant des kiels gemeten. Als een kiel van drie stukken is, brengt men het beste en gaafste hout in de midden, en lascht de andere stukken op de einden daar aan: deeze lasschen moeten wel over malkanderen heen schieten: d'onder lasschen moeten altyd naar het achterste deel van 't Schip strekken, en met plathoofde bouts wel vast aan malkanderen gemaakt zyn, voornamentlyk in groote Scheepen, en de bouts wel aan de binnen zyde des kiels geklonken, ook de einden van de lasschen met groote spykers, na de dikte der lassche, wel gespykert. Dusdanige kiel van drie stukken wort sterker gehouden dan of men die van twee stukken maakte, dewyle in een kiel van drie stukken de lasschen voor en achter zyn, en in het midden, alwaar de kiel de meeste last heeft te lyden, van wegen de groote mast, geheel zonder lasschen komt te blyven; 't geen zeer goet is, en het Schip stevig maakt, dewyle het spoor van de groote mast gemeenlyk omtrent of in het midden van de kiel gestelt wort. Het breedste van de kiel stelt op een derde van vooren af. De kiel moet onder wel gladt gefchaaft werden, op datze niet en hinder of haper als het Schip te water gaat. Een kiel stapelt men achter hooger als voor, op dat het Schip te bequamer af loope; waar toe de werf ook wel valt dient te zyn.

2. Van de Voor-steven.

1. De voor-steven, hoog 25 voet, valt 26 voet. Het vallen van de steven meet men uit het kinnebak, tot de hangende streep of perpendiculaar van de boven kant der steven.

2. Binnen dik $1\frac{1}{2}$ duim, voor dik 9 duim, onder breed 3 voet, boven 2 voet, binnen 5 voet bogt.

3. 't Kin-

3. 't Kinbak lang 8 duim.
4. 't Lafsch lang 6 voet, het eindt dik 3½ duim, 't lafch geklonken met vier bouts.
5. De lip op de kiel lang 5 voet 5 duim, het eindt dik 4 duim.

De voor-steen is de richt-snoer daar men alle grootte in een Schip uit trekt: deze vindt men uit de lengte van 't Schip.

3. Van de Achter-steen.

1. De achter-steen, hoogh 24½ voet, valt 4 voet. Men meet de achter-steen, als vooren, op 't eindt van de hieling.
2. Achter, of buiten onder 't vierkant, dik 9 duim, binnen dik 13½ duim.
3. Boven breed 19 duim, onder breed 6 voet.
4. De sponning van de kant 4½ duim, wydt 3½ duim, diep 3 duim.
5. De strek lang of hoogh 5½ voet, buitewaarts dik 6 duim, het vierkant dik 13 duim.

Als men de planken tegen de steven zet, zoo werden zy veeltyds rondtom wel beeteert. Om zeker te gaan in 't vallen van de achter-steen, zoo neemt men mede wel op elke 6 voet, die de achter-steen lang is, 1 voet voor 't vallen; zoo iemandt meer wilde laten vallen, dat zoude in 't Schip schadelijk zyn. Al wat hy te veel valt zoude men in 't midden moeten verliezen; want het zogh moet evenwel zyn eigenschap hebben. Op de achter-steen stelt men getallen, waar naar men ziet hoe diep het Schip gaat. De voor-steen is gemeenlyk van twee stukken, en de achter-steen van een stuk. De stevens zyn dus benaamt, om dat zy het Schip zyn stevigheit geven.

Van de achter-steen zeght een voornaam Scheeps-bouwmecster aldus: „De achter-steen is het achterste voornaamste deel van 't Schip, en dient wel gemaakt te werden van een stuk hout, het welk goet, gaaf en sterk is, door dien het veel te lyden heeft, en het roer daar aan komt te hangen, 't welk in stormwinden veel aanslag van water onderworpen is.

Deze achter-steen maakt men gemeenlyk zoo hoogh als de voor-steen aan de binnen-kant is, en naar dat het Schip hol is, ofte naar dat d'eerste overloop geleght wert. Men moet ook wel in achtting nemen dat de schut-poort achter in de spiegel, onder het hek, ruim 2 voet boven de overloop komt te staan, om dat de steven daar na zyn behoorlyke langte hebben moet.

De achter-steen aan een Schip van 180 voet, moet aan de binnen zyde, scheepwaart in, wel 1½ voet dik wezen, en bo-

ven aan de achterste zyde 1 voet. Zoo verer als het hek van de spiegel breedt is, laat men de steven vierkant blyven.

Men maakt dat het onderste deel van deeze achter-steen wel 6 ofte 7 voeten (naar dat het steven-hout breedt is) op de kiel komt te staan, en men laat aan de achter-kant der steven, een voet of anderhalf daar van af, van zyn eigen hout een pen blyven, welke men in de kiel inlaat, door een gat naar de pen zyn dikte, op dat de steven van de achter-zyde zoo veel te vaster mogte staan: aan de voor-kant maakt men de zelve vast met spykers. Op de voor-kant van de steven wort noch een knie gezet, welke wel vast gemaakt wort, zoo aan de kiel als aan de binnen-kant van de steven, op dat de steven wel vast mag blyven staan.

4. Van de Hek-balk.

1. De hek-balk zy lang 19 voet 6 duim, dik 1 voet 2½ duim, breed 1 voet 3½ duim.
2. De hek-balk heeft 1 voet 2 duim boght, de sponning is lang 3½ duim, diep 3 duim.
3. Het hol boven de sponning zy lang 3 duim, diep 3 duim, al wat daar meer is dat blyft vierkant: 't is half over de steven ingelaten, en met een zwaluw vast; twee bouts slaat men daar door, welke ook op een duim na door de steven zyn.
- De knies aan 't hek zyn in de midden dik en breed 1 voet, het eindt aan boort lang 9 voet 3; de andere eindt zyn wat platter, en dik 6 duim.

In de figuur, hier nevens, is a het hek of hek-balk, b zyn wurpen, c het broekstuk, dat de eindt van het rantzoen-hout aan malkander houdt, d is het rantzoen-hout, e zyn de kloffen van de poorten in de spiegel.

Tot de Spiegel.

5. Van de Rantzoen-houten, Wurpen, en Hek-stutten.

1. De rantzoen-houten breed 1 voet 9 duim, dik 8 duim: de eindt komen 1 voet beneden de helft van de steven. De rantzoen-houten zyn aan 't hek met een verlooren lip vast, en op de steven met een rechte lip.

2. De bovenste wurp legh 2 voet van 't hek, na de wyde van de poorten; zy zyn 13 duim dik. De worpen komen zoo laag als de onder-kant van de sponning, en de rantzoen-houten, zyn aan de eindt met een zwaluw ingelaten: zy zyn zoo dik en breed als het hek: de bovenste leit 2 voet van 't hek. Het broek-stuk is dik 7 duim, en komt over de onder-eindt van de rant-

zoen-

zoen-houten; maar de klos, die in de hoek van de rantzoen-houten komt, is aan de zyde scherp.

3. De hek-stutten zyn lang boven 't hek 2½ voet, boven wydt 10 voet 6 duim, dik 8 duim, onder breed 20 duim, boven dik 6 duim, breed 7 duim. De hek-stutten zyn onder zoo breed als de rantzoen-houten, komen zoo veel boven de steven als de zelve lang is, en boven 2 voet wyder als de helft van 't hek: zy leggen recht over de worpen, en vlak op de rantzoen-houten, met nagels en bouts vast geflagen.

Men pleeg hier te Lande veel te zien dat de Scheepen breede hek-boorden en spiegels hadden, 't geen uit hovaerd, en om de pronk gefchag; doch is niet dienstigh, alzoo te veel windt vangt, en zwakheit toebrengt.

6. Van 't Knie op de kiel, aan de achter-steven.

1. 't Knie op de kiel, aan de achter-steven, dik 1 voet 3 duim, breed 50 duim: de einden lang 6 voet.

2. Door elken eindt zyn 4 bouts geflagen. Men zet ook wel knies boven tegen de achter-steven aan. Door 't lafch van de kiel zyn 8 bouts, en door 't lafch van de voor-steven 4 bouts met plaatjes geklonken. Door de kiel en d'achter-steven zyn 6 bouts, eerst gaande door 't knie, dat daar op staat, en dan door 't lafch van de kiel en voor-steven. De fcheiding van de kiel en achter-steven is met fchei-nagels geboort.

7. Van 't Vlak.

1. 't Vlak wydt 21 voet.

2. Ryft 6 duim.

3. De planken dik 4 duim.

8. Van de Kimmen en Tingel.

1. De kimmen zyn hol geboeit 4 voet 5 duim.

2. Wydt 27 voet.

3. De tingel aan de kiel dik 2 duim: de andere zyde is fcharp aan de kant van de kiel breed 6 duim, leggende van de kiel 4½ duim.

9. Van de bolte en wydte op de uitwateringe.

1. Op d'uitwatering is het hol 13 voet.

2. Wydt 29 voet.

10. Van de Buik-stukken, Zitters en Oplangen, of van 't Inhout.

1. De buik-stukken zyn op de kiel dik 9½ duim, de worpen insgelyks: op 't vlak dik 9 duim, en in de kimmen dik 10 duim.

2. De zitters op 't bocifel dik 7½ duim.

3. De oplangen, op de fcheer-gang, dik 6 duim, staan op haar bogt wydt van d'overstaande 29 voet; op de cent zyn zy dik 5½ duim, zyn breed, en staan van elkander 9 duim: die achter en voor staan zyn lichter, dunder, en fmaller. De eent komt op het bocifel 1 duim in: achter en voor is het hout een half duim dunder als in de midden. De buik-stukken leggen ook van malkander 9½ duim, en zyn zoo breed als de oplangen. De ftuinders zyn dik 9 duim. De stekers voor op het bocifel zyn dik 6½ duim, op de steven 9 duim, op de fcheer-gang 5½ duim, op de cent boven de fcheer-gang 5 duim: zy leggen op een zelvige wydte van malkanderen onder op 't vlak 9 duim. De twillen zyn diep 1 voet, na achteren dik 6 duim, achter de poort op de kiel dik 10½ duim.

11. Van de Kim-wager, en andere.

1. De kim-wager breed 1 voet 8 duim.

2. Dik 4½ duim.

3. De andere wagers dik 4 duim.

4. Breed 1 voet 10 duim.

Van 't Wageren.

Als men wageren wil, zoo moet men eerst wel geflecht hebben.

De kim-wager legt men recht op de kim-gang, welke veeltyds een stuk verby het kinnebak loopt, doch niet geheel tot aan de steven, daar men dan de wager op stelt, die tot aan de steven loopt; en voor 't eerst zet men vier wagers op de kim-wager, en drie daar onder, tot der tydt dat men het vlak ook begint te wageren, en zoo voorts.

Op de hals, of op 't hals fpant-hout, staat de balk-wager in myn Schip beneden de fcheer-gang 5½ duim.

12 Voet na vooren, beneden de fcheer-gang 6½ duim.

11 Voet na vooren, beneden de fcheer-gang 8 duim.

12 Voet en 5 duim na achteren, te weten achter het hals-spant, beneden de fcheer-gang 5½ duim.

11 Voet en 8 duim na achteren 5½ duim.

11 Voet en 10 duim na achteren, beneden de fcheer-gang 5½ duim.

18 Voet en 5 duim na achteren, beneden de fcheer-gang 6½ duim.

14 Voet en 6½ duim na achteren, en beneden de fcheer-gang, te weten beneden de bove-kant, 1 voet 5½ duim.

12. Van de Balk-wager, en andere.

1. De balk-wager in de midden breed 2 voet 6 duim, achter 1 voet 10 duim, voor 1 voet 8 duim.

2. In 't midden dik $5\frac{1}{2}$ duim, voor 1 voet 8 duim, achter 4 duim.
3. Het achter-endt legt 2 voet beneden de eerste wurpen, en is daar breed 1 voet 10 duim. Die op de hals staat $5\frac{1}{2}$ duim beneden de scheer-gangen, ook na vooren, 26 voet van de spiegel, daar hy begint neer te gaan, en aan de spiegel leit hy 3 voet laeger als het eerste wurp, 2 voet beneden het hek.
4. De wagger daar onder dik 3 duim.

13. Van de Balken.

1. De balken zyn breed 13 duim, dik 12 duim, meer en min.
 2. Hebben 8 duim bogt.
 3. Leggen van elkander 3 voet 3 duim, ook meer en min.
 4. 't Grootte luik wydt 7 voet.
- De voorste balk komt met de achterkant $1\frac{1}{2}$ voet achter 't hals spant-hout, de andere leit 7 voet na achteren toe.
- De einden van de balken leggen omtrent $5\frac{1}{2}$ duim boven de balk-wagers, met zwaluwen ingelaten.

14. Van de Knies in 't ruim.

1. De knies in 't ruim dik $7\frac{1}{2}$ of 8 duim.
 2. De onder-einden lang 7, 8, 9, 10, 11 voet, na zy voor, in de midden, of achter komen.
 3. De nebben lang 4, 5, $5\frac{1}{2}$ voet, hebbende een borst onder de balk.
 4. Laet achter en voor de twee laatste balken winkel-knies zyn: aan elken wurp 2 knies, en aan het broek-stuk 4 knies.
- De knies in de bak hebben onder-einden lang 4 voet 4 duim, de nebben lang 3 voet, dik 5 duim, breed 6 duim.

15. Van 't Kolfem.

1. 't Kolfem dik 9 duim.
2. Breed 2 voet 4 duim.
3. 't Lafch lang 5 voet.
4. De einden van 't lach dik $2\frac{1}{2}$ duim, achter en voor smalter en dunder.

16. Van 't Fokke spoor, en Klos.

1. 't Fokke spoor breed 2 voet 5 duim.
2. Dik 2 duim.
3. De klos op het slemp-hout zy dik 10 duim: dit komt met de voor-kant op $\frac{1}{2}$ van de lengte over steven, te weten de voor-kant van het spoor, vallende de mast $2\frac{1}{2}$ duim achter over uit de visscher, en komt met een lip zoo hoog als 't spoor zelf. Dit spoor leit 4 voet 7 duim van de balken.

17. Van de Banden onà:er en boven het spoor.

1. De banden zyn breed 12 duim, dik 10 duim.

2. Onder leggen vier en boven twee zitters: zyn dik 9, en breed 10 duim.
3. De einden lang 7 voet.

18. Van 't groote Spoor.

Dit spoor is in de midden op 't kolfem, en komt 6 voet na achteren toe, uit het midden van 't Schip.

1. Aan 't groote spoor zyn twee banden.
 2. Deeze zyn dik 12 duim, en breed 14 duim.
 3. Zy leggen van elkander $3\frac{1}{2}$ voet.
 4. De voorste bandt legt achter de balk van het groote luik. Aldaar komen vier zitters, twee aan de voor- en twee aan de achter-kant: deeze zyn dik 10 duim, de breedte onder komt over een met de banden: de onder-einden zyn lang 8 voet, de boven-einden lang 7 voet, en 2 duim smalter als onder, na gelang zich vleijende.
- Aan elke zyde van het kolfem komt hier een klos, 4 duim boven 't kolfem stekende, dik 4 duim.

19. Van de Achter-banden, en Zitters.

1. Achter zyn vier banden, met zitters.
2. Deeze banden zyn dik $7\frac{1}{2}$ duim, breed 10 duim.
3. De einden lang 6, 7, 8 voet.

20. Van de Stuinders.

1. De stuinders dik 10 duim.
2. De onder-einden komen tot over de kimmen toe.
3. En boven aan 't verdek.
4. De breedte zy na gelang, of proportie. De zelve zyn omtrent zoo dik als de knies, doch wat styver uitgehouwen in 't lyf-hout, en aan wederzyden van het lyf-hout uitgehouwen, als de knies aan de nebben: zy loopen boven aan de verdek-balk, en onder over de kim-wager.

21. Van de Stutten, en 't Verdek.

1. De stutten komen 2 voet in, zyn boven, zoo wel op de uitwatering als op de hals, dik $4\frac{1}{2}$ duim.
 2. 't Verdek is hoog 6 voet, en op de hoogte van 8 voet daar komt het 3 voet in: 't andere na vooren zy even eens, na gelang van hoogte.
- Daar de stut op de hals 2 voet in komt, dat is op de hoogte van $6\frac{1}{2}$ voet, en op de hoogte van 8 $\frac{1}{2}$ voet komt de zelve 3 voet in: de aldervoorte, op de hoogte van 6 voet, komt 1 voet 10 duim in, op de hoogte van 9 voet komt hy 3 voet in, en op de hoogte van 12 voet komt hy 3 voet 6 duim in: deeze komt achter 't spant-hout, en is even eens van inkomen.

De zevende stut komt op de cent in 2 voet 8 duim. Deeze komen te staan op de spant-oplengen.

De vierde stut van vooren komt in, op de hoogte van 6½ voet, 2 voet, 4 duim; op de hoogte van 8½ voet komt hy in 3 voet.

De vyfde stut komt, of laat in komen, op de hoogte van 6½ voet, 2 voet 6 duim; op 8½ voet laat de zelve in komen 3 voet.

De achtfte stut komt in, op de hoogte van 14 voet, uit de balk te meeten, 5 voet; op de hoogte van 10 voet, 4 voet; op 7 voet, 2½ voet.

Dus magh men de stutten buigen, en het Schip zal niet wanschapen zyn; doch ieder buige die na dat hy't beloop van zyn Schip wil hebben.

22. Van't onderste Lyf-hout.

1. 't Onderste lyf-hout breed 19 duim, dik 6 duim.

2. Komende 2 duim boven de balken.

Op de achterste balk, over het lyf-hout, komt een knie, zynde aan de wurp vast; de deel, die daar tegen aan komt, wert met een sponning in 't knie gemaakt.

23. Vande Schaer-stokken.

1. De schaer-stokken breed 17 duim, dik 4½ duim, onder de bak breed 14 duim, dik 3 duim, en op de bak breed 7, 8, of 9 duim, dik 2 duim; de voorste wydt 2 voet, achter de mast 3 voet 2 duim. De een gaet tot aan de voor-kant van 't groot luik, van achteren af; de andere gaet van de visscher af na vooren toe onder de bak: zy zyn achter en voor wat smalter, en worden op de helft over de balken heen gelaten: de balk wort aan de kant een duim afgenoomen, doch boven op heel gelaten, en dit maakt de borst.

2. De sponning is breed en diep 2 duim.

24. Vande Wager op't lyf-hout.

1. De wager op 't lyf-hout dik 3½ duim, breed 15 duim.

2. De wager daar op dik 3 duim en 2½ duim, breed 16 duim.

25. Vande verdeks Balk-wager.

1. De verdeks balk-wager zy breed 19 duim.

2. Dik 3 duim.

26. Van de verdeks Balken, en Knies.

1. De verdeks balken zyn dik 8 duim, breed 9 duim.

2. Hebben bogt 13 duim. Deeze leggen voor hoog 5 voet 9½ duim, in de midden hoog 6 voet 2½ duim, achter hoog

6 voet 6 duim. De achterste verdeks balk leit 2 voet 4 duim van de voorste balk van de konslapels kamer. De balken van den overloop 9, 10, 11 of 12 duim, de boght 8 duim. Hun getal is na dat men het Schip stevig wil hebben, en het veel schut voeren zal. Boven balken zyn lichter als onder balken. Aan ieder endt van de balken zet men een knie. In dit Schip zouden twintig balken komen te leggen. Op de krop van het Schip legt een bandt.

3. De knies lang 6 voet.

4. De nebben lang 3 voet.

5. Dik 7 duim.

6. Breed 8 duim, leggen mede 2 voet 8 duim van de konslapels kamer. Als men zware en lichte knies heeft, zet men die overhandts tegen de balken aan.

27. Van't Lyf-hout op't schan-dek.

1. 't Lyf-hout op het verdek zy breed 16 of 19 duim, dik 4 duim.

't Lyf-hout van de onderste overloop zy breed 19 duim, dik 5 duim; in de bak breed 18 duim; op de kajuit dik 3 duim, breed 16 duim; op het verdek breed 17 duim, dik 3½ duim; op de bak breed 10 duim, dik 3½.

2. De wager daar op breed 10 duim, dik 2½ duim.

De balken leggen van den ander 3 voet 9 duim.

Van't Schan-dek.

Het schan-dek dik 1½ duim, de banden zoo dik als de balken 10, 12 of 13 duim.

De lyf-houten legt men op de balken dicht aan boort, en maakt die dik naar de grootte van het Schip, veeltyds van een dikte met de overloops planken: hier in maakt men de spygaten, zoo veel als noodigh is; welke spygaten worden gemaakt in bossen, die in het lyf-hout werden ingevoegt, datze gelyk met de overloop uitwacren. Men maakt deeze lyf-houten wel vast op de balken met bouts, en ook van buiten het Schip met bouts, die door de lyf-houten heen gaan. Het lyf-hout leit omtrent 2 duim boven de scheer-gang; en de balken worden zoo veel afgenoomen, als het lyf-hout wordt ingelaten, omtrent 2½ duim.

28. Vande Kloffen, of Kalven, boven de poorten, en Drumpel.

1. De kloffen boven de poorten zyn dik 4 duim.

2. De drumpel dik 4 duim, zynde binnen en buiten met de stutten gelyk.

Men maakt de poorten nu wyder als eertyds, om 't kanon beter te bestieren.

29. V.

29. *Van de Bark-bouten.*

1. Het onderste bark-hout staat 1 voet 8 duim beneden de uitwateringe, en is breed 13 duim, dik 6½ duim.

2. Het tweede bark-hout staat 2 voet 5 duim hoger als 't onderste, en is breed 13 duim, dik 6 duim.

3. De schut-vulling wydt 3 voet 1 duim, voor aan steven wydt 2 voet 9 duim.

4. Het bark-hout daar boven breed 9½ duim, dik 4½ duim, aan steven wydt 9 duim, op de hals 10 duim, achter 1 duim.

Zoo wanneer een Schip 170 of 180 voet lang is, maakt men de bark-houten 2 duim dunder als de helft van de steven. Het getal der bark-houten is na de grootte der Scheepen. Achter zet men veeltyds de bark-houten laeger, om der poorten wil.

Van 't Ra-bout, en andere leden.

Het ra-hout is 't bovenste van de bark-houten: wordt alzoo genoemd, om dat'er in zommige Scheepen zomtyds de ra op leit: het heeft een andere gestalte als de bark-houten.

1. 't Ra-hout 8 voet van steven, wydt 9 duim, breed 8½ duim, dik 3½ duim.

2. De kant breed 2½ duim: het ander is rondt op de hals, en wydt 5 voet, achter 1 duim: 9 voet van de boegh af, of van de steven by de boegh om te meeten, begint de zet-gang, op 't ra-houtjen, en is daar breed, tusschen de regeling en 't ra-hout, 19 duim, en boven d'eerste poort wydt 16 duim, achter aan 't eindt van de bak wydt 18 duim, dik 1½ duim: het gat komt 3 voet 7 duim verby d'achterste balk van de bak: de gilling komt na vooren toc: de zet-bank is breed 20 duim, en boven, met de stutten ingekeept gelyks de regeling, breed 3½ duim, dik 1½ duim; 't biesjen dik 1 duim: de andere regeling is daar wydt 8½ duim, voor 9 duim, breed 5 duim, en dik 3 duim; 't biesjen is dik 1½ duim, boven recht en onder krom.

De zet-gang op 't ra-hout achter breed 18 duim, dik 1½ duim, voor 2 voet.

De poorten zyn uit den overloop 2 voet 2 duim hoog en breed, doch ook wel 2 duim wyder, staan van malkander 8½, 9, 9½ of 10, ook wel 11 voet: de hengzels breed 2½ duim, dik ½ duim: de duimen dik 1 duim: 't opslagh van de poorten is ½ duims: de voering zy wat dunder als de poort.

D'achterste poort maakt men bequaamlyk van de hek-stut af, en dat op 2½ voet: d'andere poort 11 voet van de achter-kant, of 13 voet van de hek-stut: de derde poort 10 voet van de achter-kant, de vierde

poort 9 voet, de vyfde poort 10 voet, de zeste poort 10½ voet, de zevende poort 11½ voet, de achte poort 12½ voet, de negende poort 12 voet, en zoo voort.

Voor in de bak, 6½ voet van de steven, by de boeg om te meeten, komt de eerste poort, op 17 voet de tweede, en op 31 voet de derde, enz.

30. *Van de boedanigheden in 't Kot.*

1. De balk-wager in 't kot voor hoog 4 voet, achter 4 voet 9 duim: de balk-wager breed 18 duim, dik 3½ duim: de knies lang 4½ voet: de nebben lang 3 voet, en achter 4 voet 8 duim, zyn dik en breed 8 duim.

Van de Balken.

2. De balken zyn dik 9 duim, breed 10 duim, hebben boght 7 duim. De lyf-houten breed 2 voet, dik 4½ duim. Deeze leggen over de andere balken van de overloop, en van malkander styf 3½ voet, hoog voor en achter 4 voet.

De bak gaat by wylen met een tree neder: zyn balk-wager is breed 1 voet 8 duim, dik 2½ duim; voor laat men die 5 duim hooger zyn als achter: daar zyn zeven balken, dik 5 duim, breed 8 duim.

31. *Van onderscheide zaken in de Konstapels kamer.*

1. De balken voor hoog 5 voet 9 duim, achter hoog 6 voet 5 duim.

2. De balken zyn dik 9 duim, breed 10 duim, hebben boght 5½ duim: daar leggen zeven balken, die aan de hek-stut leit is 1 voet 8 duim boven 't hek. Het lyf-hout zy hier breed 1½ voet, dik 3½ duim.

3. De kamer lang 29 voet.

Van de Balk-wager op 't Lyf-hout.

1. De balk-wager zy breed 18 duim.

2. Dik 3 duim.

3. De knies breed 8 duim, dik 7 duim. Daar achter zyn twee winkel-knies, de nebben lang 3 voet, de onder-einden lang 5½ voet.

Tusschen 't kot en de konstapels kamer leggen 13 balken. Onder de bak leggen 6 balken.

De ribben dik 2½ duim, breed 3½ duim: tusschen elke balk zyn 3 ribben. Het schot komt tegen de achter-kant van de bezaans mast tusschen de tweede en derde balk in: de deur komt aan bak-boort, en is 4 voet van boort, onder wydt 4 voet, boven 7 voet 9 duim: de stylen zyn dik 3 duim, breed 4 duim: de rigchels dik 1½ duim, breed 2 duim: de deelen dik 1 duim. De tingel onder breed 2½ duim.

Van de Knies aan't bek.

1. De knies aan 't hek lang 6 voet.
2. Aan boort lang 9 voet.
3. De knies dik 1 voet, breed 1 voet 2 duim.

32. *Van onderscheide boedanigheden in de Kajuit.*

Achter de kajuit komt altemet een galdery. In zeer groote Scheepen is de kajuit zomtyds in tweeën gefcheiden. Men gaat ook wel met een trap na bovenen in een achter-hut, of boven-kajuit. Ook werden in de kajuit wel twee deuren gemaakt, fchoon men de deur aan bak-boort maar gebruikt; doch zulks gefchiedt om dat, als men veght, het gefchut daar door kan gehaalt werden, en de opening meer bequaamheit tot veghten geeft. De kajuits zolder werdt zomtyds van anderen met vakken verdeelt, die na de konft befchildert werden. Venfterkens, of liever fchuiven, werden mede wel in de kajuit gemaakt, om dwars over 't Schip te konnen zien. Achter ziet men de banken, die ook wel met drempels zyn gemaakt, 't geen om het overhellen van 't Schip gefchiedt. In de galdery, in welke voortyds mede wel drie toorens, daar de middelste de hoogfte van was, gemaakt wierden, doet men zomtyds wentel-trappen naar boven toe gaan. Van oudts wierden de Scheepen hier te Lande zeer opgepronkt, en met toorens geciert, zoo wel achter, daar het hakkeboort staat, als ter zyden, en by ieder gilling, op de regelingen. In groote Scheepen itelde men zelfs te midden in den overloop, en voor de hut, ronde toorens, die tot verweering dienden, want daar lagen lichte buffen op.

1. De balken zyn dik 7 duim, breed 8 duim, en hebben bogt 10 duim.
2. Voor hoogh 6 voet 3 duim.
3. Achter hoog 7 voet. De voorfte balk legt 6 voet 5 duim achter van de fteven af.
4. De knies tuffchen de flutten lang 5 voet.
5. De nebben lang 12½ voet.
6. 't Lyf-hout is breed 1 voet 5 duim, dik 3 duim.
7. De ribben zyn dik 2½ duim, breed 3½ duim.
8. Tuffchen ieder balk leggen drie ribben in.
9. Het fchot komt tegen de bezaans maff aan.
10. De deur aan bak-boort staat 4 voet van boort, en is onder wydt 4 voet, maar boven 3 voet 9 duim: in Fluit-fcheepen staat hy meeft aan ftuur-boort.

11. De flylen zyn dik 3 duim, breed 4 duim.
12. De rigchels dik 1½ duim, breed 2 duim.
13. De deelen dik 1 duim.
14. De tingel onder breed 2½ duim, dik 2 duim.

33. *Van de Stuur-plecht.*

1. De ftuur-plecht is hoog 6 voet, lang 16 voet.
2. De knies lang 5 voet 16 duim, de nebben lang 3 voet, de knies dik 5 duim, breed 6 duim, de boght 12 duim.
3. De ribben zyn dik 2½ duim, breed 3½ duim.
4. Tuffchen ieder balk leggen drie ribben in.
5. 't Lyf-hout en wager komen uit de kajuit: de wager is breed 19 duim, dik 2 duim, infgelyks d'andere deelen: het lyf-hout is breed 16 duim, dik 3 duim. Hier leggen zeven balken.

34. *Van het bezaans Spoor.*

1. Het bezaans fpoor komt op 't vyfde deel van het Schips lengte.
2. Het fpoor is dik 8 duim, en breed 14 duim.
3. 't Spoor valt 8 duim.
4. 't Gat in 't fpoor lang 8½ duim, diep 4 duim.
5. Achter wydt 6½ duim.
6. Voor wydt 5½ duim.

Van de Viifcher.

7. De viifcher breed 2 voet 5 duim, dik 4½ duim.
8. 't Gat in de viifcher wydt 15½ duim. De groote viifcher is lang 5 voet 3 duim, breed 4 voet 7 duim, dik 6 duim. De viifcher van de fpil is lang 8 voet, breed 2 voet 3 duim, dik 4 duim, het gat wydt 15½ duim: het fpoor is lang 4 duim, dik 8 duim, breed 17 duim, het gat wydt 7 duim, diep 4 duim: de banden zyn dik en breed van 10 tot 13 duim, en gaan tot aan de kimmén: de zitters als vooren, maar het achterfte twil is dieper. De twee banden aan 't groote fpoor leggen van malkanderen 3 voet 8 duim, en tuffchen beide, aan elke zyde van 't kolfem, legt een klos. d'Achter-kant van 't bezaans fpoor komt van 't fchot 5 voet 10 duim. Het fokke fpoor is breed: ½ voet, dik 10 duim: daar leit een klos onder, breed 18 duim: het fpoor legt aan de cinden 4½ voet beneden de balken, en is wydt aan de voorkant 1 voet, aan de achter-kant 7½ duim, diep 6 duim, langs fcheeps wydt 10 duim, diep 6 duim, het komt van de achter-kant om-

omtrent 1 duim: de visscher daar boven, op of in de bak, lang 1 $\frac{1}{2}$ voet, breed 3 $\frac{1}{2}$ duim, dik 4 $\frac{1}{2}$ duim: de voor-kant van het gat komt van het twil 10 voet, is wydt 1 voet 8 $\frac{1}{2}$ duim, en valt 3 duim achter over uit de visscher.

35. Van de Speenen.

1. De speenen zyn dik 1 $\frac{1}{2}$ duim, breed 16 duim.
2. De hoofden lang 1 $\frac{1}{2}$ duim.
3. Hol een half duim.
4. De onder-einden dik 1 voet, breed 1 voet 1 duim.
5. De speenen staan 4 voet boven den overloop.
6. De hoofden van de kruis-beting lang 1 $\frac{1}{2}$ duim.
7. De beting-knies lang 10 voet, dik 10 duim. De beting-knies aan de speenen breed 2 voet 7 duim, voor 12 duim. De speenen staan van malkanderen 2 $\frac{1}{2}$ duim.

36. Van de Kluizen.

1. De eerste kluiz is wydt 12 duim, de tweede 10 duim, de derde 9 duim.
2. Aan stuur-boort zyn twee kluizen, een van 1 voet, en een van 10 duim wydt.

37. Van de Zet-gang.

1. De zet-gang op 't ra-hout zy voor breed 12 duim.
2. Achter breed 18 duim.
3. Dik 1 $\frac{1}{2}$ duim.
4. Boven ingekeept, en komt daar aan de buite-kant met de stutten gelyk.

38. Van de voorste Regeling.

1. De regeling zy hier breed 3 duim, dik 1 $\frac{1}{2}$ duim.
2. 't Biesje breed 1 duim.
3. De andere, 8 $\frac{1}{2}$ duim daar boven staande, zyn breed 5 duim, dik 3 duim.
4. Het biesje is breed 1 $\frac{1}{2}$ duim.

39. Van de Zet-gang achter de mast.

1. De zet-gang achter de mast breed 19 duim, dik 1 $\frac{1}{2}$ duim.
2. De regeling daar breed 3 $\frac{1}{2}$ duim, dik 1 $\frac{1}{2}$ duim.

40. Van de bovenste Regeling.

1. De bovenste regeling by de groote mast staat uit het ra-hout 2 voet 8 $\frac{1}{2}$ duim.
2. De andere, na achteren, staat 3 voet 6 duim uit het ra-hout.
3. De derde 4 voet 5 duim.
4. De vierde 6 voet 1 duim.
5. De vyfde 7 voet 1 $\frac{1}{2}$ duim.
6. Achter recht op 7 voet 9 duim.
7. De achterste lang 18 voet 9 duim.

8. De andere, van daar na vooren toe, 10 voet 5 duim.

9. De derde na vooren 13 voet 6 duim.

10. De vierde na vooren 14 voet 5 duim.

11. De vyfde na vooren 14 voet 4 duim.

Van de Vullingen.

Deeze werden vullingen genaamt, om dat zy de plaats tusschen de bark-houten vervullen: men maakt hare breedte na de gelegenheit van 't Schip. De onderste vulling moet zoo wydt wezen dat de spygaten daar bequaam in konnen gemaakt werden; en dat de bossen, onder het tweede bark-hout, bequaam uit komen. De schut-vulling maakt men wydt na de gelegenheit van de poorten. De vulling boven de schut-poorten moet ook na de gelegenheit van het bove-net gemaakt zyn, en zoo wydt dat de spygaten van 't bove-net daar bequamelyk konnen uitwateren. De bovenste vulling, in een Schip dat geschut voert, maakt men ook wydt na de poorten hoogh zyn. Staat wel te letten, dat de vulling-planken naar boven hoe langer hoe dunder moeten zyn, en dat van de schut-vulling af.

41. Van de Vertuining.

1. Het onderste blad breed 10 duim, voor 9 $\frac{1}{2}$ duim, dik 1 duim.
2. Aan de tweede regeling van vooren een blad.
3. Aan de derde twee bladen.
4. Aan de vierde drie bladen.
5. Aan de vyfde vyf bladen.
6. Dik 1 duim, breed 1 voet.
7. Boven ingekeept.
8. De vierde regeling staat van elkan-der 5 duim.
9. De vyfde gilling is boven recht, onder krom.
10. De gilling is zoo dik en breed als de regelingen zyn.

Boven het ra-hout, zoo voor als achter, van de gilling af, wort het na behooren op vertuint; en gemeenlyk maakt men achter de mast vier gillingen, of zomtyds drie, naar men het Schip hoog of laag achter op vertuint: de onderste gang op het ra-hout wort voor en achter altyd even breed gemaakt. Daar na vertuint men voorder met wafschot-bladen, van zoodanige dikte als noodig is. Men moet wel letten, dat men de vertuining-bladen achter aan de groote wulst-stutten wat breeder maakt als scheepwaart in, op dat de vertuining achter niet schynt neder te druipen. Als het naar behooren is vertuint, zoo laat men het Schip tusschen de rok-gangen open blyven, zoo wydt als noodigh is; en op elken

elken gilling maakt men de vertuining een voet, of wat minder, hooger, na dat het Schip groot of klein is; doch achter maakt men het tusschen de rok-gangen toe, en dat om de hut, die zoo veel te hooger kan gemaakt werden.

42. *Onderscheide hoedanigheden van de Hut.*

In zeer groote Scheepen is de hut in twee gedeelt, en heeft daarby noch een derde boven-hut. Voor zyne deur maakt men veeltyds een af-dak, ondersteunt met pylaars, en ten einde het half verdeck leuning, onderscheidelyk gemaakt, hoog of laag, zwaar of licht, sierlyk met beeldt-werk, en snakerye, of zonder. Boven de hutten, tegen 't hakkebord aan, wert veeltyds een zit-bank gemaakt, en daar onder een hoender- of duive-kot. De schotten, zoo van de hut, kajuit, als bak, die in de lucht staan, maakt men schuins of buigt buiten uit, om 't afwateren, en ook cieraats halven. Het dek van de boven-hut behoort achter een weinig laeger te komen als de regelingen, om de sierlykheit.

1. Het water-bortje is lang 17 voet, breed 6 duim, dik 2 duim.
2. Voor aan boort hoog 5 voet, achter 6½ voet.
3. De balkjes hebben bogt 13 duim, zyn dik 3½ duim, breed 4 duim.
4. Tusschen ieder balk leggen drie ribben, dik 1½ duim, breed 2 duim.
5. Met 1½ duims deelen gestreken.
6. De knietjes lang 3½ voet: de nebben lang 2 voet 3 duim, breed 5 duim, dik 4 duim.

Om licht te scheppen maakt men achter vierkante glazen, of ronde open gaten, en boven ook wel een tralie-luikjen.

7. Achter zyn de wagers (schoot-vry).
8. En met 1½ duims deelen gewaert.
9. Het schot nevens de deur is infigelyks (schoot-vry).
10. De deur wydt 3 voet 6 duim: de stylen breed 3½ duim, dik 3 duim.
11. De boogh hoogh 13 duim, breed 3½ duim, dik 3 duim.
12. De poorten wydt 14½ duim, hoogh 13½ duim.

43. *Van de groote Rust.*

1. De groote rust lang 27½ voet, breed 17 duim, dik 3½ duim.
2. Het voorste eindt komt met de voorkant van de groote mast gelyk, en met de boven-kant van 't bovenste bark-hout.
3. De lat, die 'er buiten op legt, breed 3½ duim, dik 2½ duim.

4. De voorste putting met de achterkant van de groote mast gelyk.

5. Daar zyn zeven puttings.

6. De putting bouts dik 2 duim.

Van het boeisel der Kimmen.

Op de hals is 't hol geboeit 4 voet 5½ duim.

12 Voet na vooren is 't hol geboeit 4 voet 8 duim.

11 Voet na vooren is 't hol geboeit 4 voet 4 duim.

12 Voet en 5 duim na achteren is 't hol geboeit 4 voet 5½ duim.

11 Voet en 10 duim na achteren is 't hol geboeit 5 voet 1 duim.

18 Voet en 5½ duim na achteren is 't hol geboeit 7 voet en een half duim.

14 Voet en 6½ duim na achteren is 't hol geboeit 9 voet 9 duim.

Wyde der Oplangen, van de scheergang te meten.

Het is wydt, uit de middel-lyn te meten, aan de buiten-kant van 't spant-hout, als volgt:

Het eerste hals spant-hout, 14 voet en 7 duim.

Het tweede na vooren, 14 voet 6 duim.

Het derde na vooren is wydt op de middel-lyn 14 voet 4 duim.

Het vierde, doch na achteren, 14 voet 6½ duim.

Het vyfde na achteren, 14 voet 6½ duim.

Het zevende na achteren, 14 voet en 2½ duim.

Het achtste na achteren, op de middel-lyn, 13 voet 4½ duim.

Van de wyde op het boeisel in bysondere plaatsen, uit de middel-lyn te meten.

Op de hals is 't wydt 13 voet 6 duim.

12 Voet na vooren is 't wydt 13 voet 5 duim.

11 Voet en 4 duim na vooren is 't wydt 12 voet 7 duim.

12 Voet en 5 duim na achteren, achter het spant-hout, is 't wydt 13 voet 6 duim.

11 Voet en 8 duim na achteren, 13 voet 5½ duim.

11 Voet 10 duim na achteren, 13 voet 5½ duim.

18 Voet en 5 duim na achteren, 13 voet 1½ duim.

14 Voet 6½ duim na achteren, 11 voet 6½ duim.

Deeze wyde moet wezen op de voorige holte van 't boeisel.

Hoe

Hoe men de Scheer-gang zet, en hoe hoog die uit het boeisfel te meeten is.

De scheer-gang staat op de hals, boven het boeisfel te meeten, 8 voet $3\frac{1}{2}$ duim.

12 Voet na vooren staat de boven-kant hoog, van 't boeisfel af, 8 voet.

11 Voet en 4 duim na vooren, 7 voet 8 duim.

12 Voet en 5 duim achter 't hals-spant, 9 voet 6 duim.

11 Voet en 8 duim na achteren staat de scheer-gang 9 voet boven 't boeisfel.

11 Voet 10 duim na achteren, 9 voet 4 duim.

18 Voet $5\frac{1}{2}$ duim, 9 voet $5\frac{1}{2}$ duim.

14 Voet $6\frac{1}{2}$ duim, 8 voet 9 duim.

Van de Cent onzes Schips.

De cent, boven aan de oplangen, staat boven de scheer-gang, voor aan de steven, 1 voet 10 duim.

Aan 't eerste spant-hout, 1 voet 9 duim.

Aan het tweede spant-hout, 2 voet.

Aan het derde spant-hout, 2 voet.

Aan het vierde spant-hout, 2 voet.

Aan 't vyfde spant-hout, 2 voet 1 duim.

Aan 't zesde spant-hout, 2 voet 1 duim.

Aan het zevende, 2 voet.

Aan het achtfte, 2 voet boven de scheer-gang, en boven 't hek 2 voet 5 duim.

Van de boght die men de Oplangen geeft, tusschen de scheer-gang en het boeisfel.

Het oplang dat op de hals staat heeft 3 duim bogt.

Het volgende na vooren $3\frac{1}{2}$ duim.

Het voorste $4\frac{1}{2}$ duim.

Het eerste achter 't spant-hout 3 duim.

Het volgende na achteren 4 duim.

Het derde na achteren 4 duim.

Het geene dat volgt heeft 6 duim bogt.

Het hier op volgende heeft 7 duim bogt.

De cent, die boven de scheer-gang komt, wort gemaakt na dat men de stutten boven wil laten invallen.

Van het overhangen der Oplangen over het boeisfel, op de voorige boogte, en boven-kant van de Scheer-gang.

Het spant-stut op de hals hangt over het boeisfel 1 voet.

12 Voet na vooren, 1 voet 1 duim.

11 Voet en 4 duim na vooren, 1 voet 8 duim.

12 Voet 5 duim na achteren, achter het hals spant-hout te meeten, hangt het over het boeisfel 1 voet en $\frac{1}{2}$ duim.

11 Voet en 8 duim, 1 voet en $\frac{1}{2}$ duim.

11 Voet 10 duim na achteren hangt het over 1 voet en $\frac{1}{2}$ duim.

18 Voet $5\frac{1}{2}$ duim, 1 voet $1\frac{1}{2}$ duim.

14 Voet en $6\frac{1}{2}$ duim na achteren, 1 voet 9 duim.

Men maakt altydt dat voor en achter tegen steven, zoo wel als daar bezyden, oplangen komen te staan; 't geen dient om de steven vast en in zyn plaats te houden.

44. Van de Fokkerust.

1. De fokke rust lang 22 voet 3 duim, breed 16 duim, dik 3 duim.

2. 't Voor-endt komt 6 duim voorby de fokke mast, leggende op 't ra-hout.

3. De lat daar op breed 3 duim, dik 2 duim.

4. De voorste putting met de voor-kant van de fokke mast gelyk.

5. Daar zyn zes puttings.

6. De putting bouts dik 2 duim.

45. Van de Bezaansrust.

1. De bezaans rust lang 10 voet, breed 9 duim, dik $2\frac{1}{2}$ duim.

2. Het voor-endt komt met de achter-kant van de bezaans mast gelyk, leggende op 't ra-hout.

3. De lat breed $2\frac{1}{2}$ duim, dik 2 duim.

4. De voorste putting komt over een met de achter-kant van de bezaans mast.

5. Daar zyn vier puttings.

6. De putting bouts dik $1\frac{1}{2}$ duim.

46. Van 't Venster in de kajuit.

1. Het venster in de kajuit, lang 1 voet 3 duim, wydt 1 voet, komt 3 voet uit den overloop, en anderzins.

47. Van de Galdery.

1. De boven-kant van 't onderste hakkebort komt 12 duim boven de boven-kant van het tweede bark-hout, en is aan de cinden breed 1 voet, in de midden breed $1\frac{1}{2}$ duim, dik 4 duim; de onder-kant heeft 5 duim bogt, en boven zoo veel meer als 't in de midden breeder is.

2. Het staat achterwaarts van de steven 2 voet 2 duim, zynde half in de vulling gevoegt. Men maakt die met of zonder toorentjens, doch meelt zonder.

2. Van het Dek daar op.

1. Het dek dik 2 duim, in de midden breed $1\frac{1}{2}$ duim, en aan de cinden breed 1 voet en een half duim.

2. Aan de cinden is het 7 duim langer als 't hakkebort.

3. Van

3. *Van het Voetje op zyde.*

1. Het voetje op zyde is lang 5 voet 6 duim.
2. Achter breed 7 duim.
3. Voor breed 5 duim.
4. Dik 2 duim.
5. Het komt over een met de smalt van 't bark-hout.

Men maakte eertyds achter wel twee galderyen buiten om, en dat om daar op te kunnen gaan, zoo uit de kajuit als konstapels kamer, met yzere bogen boven vast gemaakt, en open.

4. *Van het tweede Hakkebort.*

1. Het tweede hakkebort is 2 voet en 7 duim hooger als het eerste, en staat 19 duim meer achter uit: 't is ter zyden 1 voet breed, doch in de midden breed 14 duim, dik 2 duim. Het dek, by C, op de plaats, is in de midden dik 2 duim, aan de einden, by A, breed 13 duim.

Het hakkebort is de grond en voet van de galdery, daar de onder-einden van de beelden aan komen. Het dek leit op het tweede hakkebort, en is dat geene daar men op legt als men uit ziet. 't Voetje op zyde is aan 't hakkebort vast, om het oog van de galdery te maken. De stutten houden de galdery achter vast.

Het onderste hakkebort staat met zyn boven-kant 12 duim van de boven-kant des tweeden barkhouts: het is aan de einden breed 1 voet, in de midden 13½ duim, dik 4 duim, heeft bogt achter uit 5 duim, aan de onder-kant heeft het mede 5 duim boght; het staat achter uit van de steven 2 voet 2 duim.

2. De hoeken springen 3½ duim, hebben onder bogt 7 duim.
3. Dit hakkebort heeft 4 duim boght achter uit.

5. *Van de Stutten des rechten wulfs.*

1. De stutten van 't rechte wulf vallen ieder voet 1 duim.
2. Zyn breed 5 duim, dik 4 duim.
3. Daar zyn vyf stutten, staande op het onderste dek, de middelste breed 6 duim, dik 4½ duim; de andere, die aan de zyden staan, zyn 5 duim breed, en 4 duim dik: het onder-eindt heeft inwaarts 2½ duim boght: het begint 3½ duim van de boven-kant van het tweede hakke-bort: het staat 3 duim van de kant van 't onderste dek: de gaten zyn wydt 2 voet 4 duim: de middel- en boven-einden zyn aan het balkje vast; het is daar recht, maar aan 't balkje komt een lip.

6. *Van 't Kruis in 't rechte wulf.*

Het kruis dient tot stevigheit, en om de deelen van 't rechte wulf te kunnen spykeren, daar men dan gemeenlyk het wapen op zet. Het wulf boven het roer wert genaamt het kromme wulf, tot aan het hakkebort toe.

1. 't Kruis staat boven het tweede hakkebort 2 voet 3 duim, en is dik 2½ duim, breed 5 duim.

2. Het boven-endt staat 12 voet uit het hakkebort.

3. De stutjes in 't kruis zyn dik 3½ duim, breed 4½ duim.

4. 't Wulf is met duims deelen dicht gemaakt.

5. De middel-stut in 't kruis, daar de vlagge-spil aan komt, is dik 6 duim, breed 7 duim.

Het wulf in de galdery is dicht gemaakt met duims deelen. De middel-stut, daar de vlagh aan komt, is 6 duim dik, en een weinigh breeder als d'andere, boven wat dikker als onder: de boven-einden staan van boort 1 voet 8 duim: de onderste staan van elkander 1 voet 5 duim, zyn gestreken met duims deelen.

7. *Van de Galdery op zyde.*

Deeze wert gelegd volgens het beloop van 't Schip, om niet wanichapen te vertoonen, waarom hy ook onder en boven schuins tegen 't Schip aan komt: wert veelytys met koper of geslagen loot gedekt: dient tot byzonder verblyf van de Schipper of Kapitein, om 't een of ander ding in te bergen, en ook vaak tot gemak-huisjes, als mede om uit te zien. Men maakt de zelve veelytys doorluchtigh, en slechts tot cieraat; ook wel met kleine spitsjens, pronks halve.

1. Het voetje lang 6 voet, voor breed 5 duim, achter breed 7½ duim.
2. Het boven-endt 1 voet van 't Schip.
3. Het scheer-gangetje daar aan breed 9 duim, dik 2 duim.
4. Het booghje komt 8 duim verby het stutje.
5. Het stutje hangt 5 duim na achteren, en is breed 4½ duim, dik 3½ duim.

8. *Van het tweede Achter-dek, op het Bark-bout.*

1. Het achter-dek is breed 8½ duim, heeft boght achter uit 4½ duim, 't eindt is breed 13 duim, dik 5 duim, en komt 2 voet voorby het Schip.
2. 't Knietje, in de hoek van de scheer-gang en het tweede hakkebort, is lang 2 voet, breed 5 duim, dik 4 duim.

9. *Van*

9. *Van 't Dek op zyde.*

1. Dit is achter breed 9 duim, voor op het stutje breed 6½ duim, en is dik qualyk 2 duim, op het booghje breed 7 duim.

2. Achter met een in en uit springende hock.

10. *Van de Hoek-mannen, anders Termen.*

1. De hoek-man breed 9½ duim, dik 8 duim.

2. De middel-man breed 8½ duim, dik 7½ duim.

3. D'andere vier mannen breed 8 duim, dik 7 duim: de mannen op de borsten zyn breed 12 duim.

4. Onder staan zy op een architraab, welke recht door gaat, breed 2½ duim, dik ½ duims.

11. *Van de Beelden op de zyde.*

1. Het beeldt op 't stutje breed 9 duim, op de borst breed 10 duim, dik 8 duim, onder breed 8 duim.

2. Aan 't eindt staat, of laat staan, een stompe, boven breed 8 duim, dik 7 duim.

12. *Van de Vazen.*

1. De vazen tusschen de beelden breed 5½ duim, dik 1½ duim: deeze vazen komen onder 't bovenste dek.

2. De onderste vazen breed 6 duim, dik 1½ duim.

3. De vazen op de zyde breed 4 duim, dik 1½ duim; aan 't eindt breed 3 duim.

4. De vazen onder het hakkebort, aan 't rechte wulft, komen met de onderste gelyk, en zyn breed 8 duim, dik 3 duim.

5. Aan het eindt breed 7 duim, dik 3 duim, en liebbch bogt 8 duim.

6. Het hakkebortje heeft bogt 8½ duim, aan 't eindt heeft het bogt 1 duim.

13. *Van 't derde Dek.*

1. Dit dek staat 2 voet 5 duim van het ander dek, in de midden by de stur op te meeten. Het staat in de midden van het tweede 2 voet 4½ duim: het is aan 't eindt wydt 2 voet 10 duim, in de midden breed 9 duim, aan 't eindt 8 duim, dik 2 duim.

2. Op zyde is het achter breed 1 voet, lang 1 voet, en omgekeept breed 9 duim, voor breed 8 duim, lang 8 voet 6 duim, is achter een weinigh in 't bark-hout inge-
hecht, en met een scima.

14. *Van de Hoek-man die op de thorus staat.*

1. De hoek-man op de borst zy breed 17 duim, dik 10 duim, onder met de buite-kant van 't dek gelyk.

2. Het gilling-hout komt 3 voet boven de regeling: de eerste gilling zy breed 14 duim: d'ander staat onder, wydt 2 voet 5 duim, boven wydt 2 voet 6 duim: de volgende is boven en onder wydt 2 voet 4 duim, dik 9 duim, onder over een komende met de hock-man.

Van de Luiken.

Het groote luik lang en breed 7 voet, de sponning wydt 1 duim, de binnen-lyst dik en breed 2 duim, de marker breed 4½ duim, de hoofden 4 duim binnen en buiten. De hoofden van 't groote tralie-werk breed 9 duim, dik 5 duim, zyn in de midden wydt en breed 7 voet, 't hooft is breed 8 duim, dik 5½ duim: de ribben breed 2½ duim, dik 2 duim: de latten breed 3½ duim, dik ½ duim.

Het luikjen voor de mast 2 voet 5 duim lang, en breed 2 voet 4 duim.

Het tralie-luikjen achter de mast lang en wydt 3 voet: de hoofden dik en breed 7 duim: de latten, dik ½ duim, en breed 3½ duim, leggen langs scheeps op de ribben.

Het tralie-luik voor het groote luik, en dat op de bak, zyn even wydt: de hoofden op de bak breed 8 duim, dik 4 duim: de ribben breed 1½ duim, dik 2 duim: de latten breed 3½ duim, dik ½ duim: d'andere op het verdek als vooren.

Het luik achter de beting, zynde 3 voet daar van, is lang en wydt 3 voet: het binnen-lystjen breed 2 duim, dik 1 duim: de ribben dik 2½ duim, breed 3 duim: de sponning wydt 1 duim: de lyst buiten om breed 8 duim, dik 2½ duim, binnen en buiten ½ duim, aan wederzyde een schuinse plank hebbende, en in de midden leggen duims deelen.

De luikjens boven de speenen zyn 2 voet wydt en breed.

Op groote Scheepen wort voor om de boeg-spriet een luikjen gelegd, gelyk ook om de masten, die door de bovenste overloop steken.

D'overloops deelen dik 2½ duim, in de bak 2 duim, ook zoo in de kajuit, op 't verdek dik 1½ duim, op de bak en hut 1½ duim.

Het luikje achter by de wurpen is wydt en lang 20 duim, zynde van een deel.

Achter de bezaans mast is een stolp-luik.

De marker is in de midden een weinigh uitgeholt. Aan elk luik is een ring. De markers zyn dwars scheeps. Het groote luik, en het luik achter de knecht, zyn aan een zyde zonder marker.

Boven aan de zyden van 't groote luik worden wulft-stutten gemaakt, cieraats halven, naar gelegentheit van de galdery, stunende op de leggers van de galdery.

Q

Van

Van de Pompen.

Achter de groote knecht, 1½ voet van 't luik, ſtaat een pomp. De twee achterſte pompen ſtaan op de ſtuur-plecht, 5 duim van de bezaans malt. De achter-kant van de pomp komt omtrent in 't midden van de malt. De gaten zyn wydt 12 duim. De pompen ſtaan niet de onder-einden in een koper keteltje, dat vol gaten is, 't geen op de hult van 't Schip, en op de kant van de kiel neder ſtaat. Het gat in de pomp is wydt 11½ duim, breed 1½ duim, en dik ¾ duims. Het oogh daar de gek in komt is lang 4 duim, en wydt 4 duim. De gek is boven lang 1½ voet, dik en breed 7½ duim: 't onder-eind is lang 14 duim. Op den overloop en ſtuur-plecht is een rond lyſtje onder om de pomp. De daal komt 6 duim achter de malt, en is wydt 8 duim, lang 14 duim. De lip komt onder tegen de ſtuur-plecht aan. De pyp is aan wederzyden 4 duim wydt, en gaat door het Schip heen, zynde met duims deelen beſchoten: zy is aan elke zyde van twee ſtukken; het ſtuk dat aan de ketel vaſt is, dat is aan boort los; het andere ſtuk is aan boort vaſt, om dat het aan de ketel niet zal lekken: het eindt aan boort is buiten om in de krans vaſt, en die is breed 8½ duim, dik 3 duim. Boven om de looden daal, of ketel, komt een lyſtje, 't geen hoog en dik is 2 duim; het dekzel daar op is dik 2 duim, zynde 1 duim ingelaten: het andere, daar boven, dat ſtaat daar over heen, en daar komt een gat of twee, daar de mamiering in hangt; de mamiering is aan de pomp hoog 1½ voet: het gat boven in de pomp is wydt 5 duim; de ſtok in de pomp lang 9 voet; de ſtok in de gek is lang 8½ voet, boven 't vierkant is de zelve lang 2 voet, en daar dik 3 duim, breed 5 duim: het onder-eindt is dik en breed 2 duim: de bouts hebben aan elken eindt een plaatjen. De gek ſtaat aan zyn onder-eindt met een pen in een huisje.

Van de Broodt-kamer.

De voorſte balk legt 9 voet van den overloop, de achterſte 8 voet; de voorſte, die 1 voet achter de pomp leit, is dik en breed 5 duim; de tweede leit 'er 2 voet achter, en is breed 10 duim, dik 6 duim; de derde leit van daar 2½ voet, en is breed 7 duim, dik 5 duim: daar is een luik, wydt 17 duim, lang 2 voet: de ſchaer-ſtokjes dik en breed 4 duim. De broodt-kamer zelve zy lang 9 voet, en ook zoo diep: de latten onder de deelen, dik 1 duim, breed 2 duim, leggen van elkander 1 voet: de deelen zyn dik 1 duim, en komen met een vlerking over elkander aan. Voor de kruit-

kamer ſtaan zes ſtylen, zynde dik en breed 3½ duim: in de midden is een luik, om in de zood te gaan. Voor de broodt-kamer ſtaan mede zes ſtylen, dik 3½ duim, breed 4 duim; en nevens het luik aldaar ſtaan twee ſtylen. Aan de voor-kant van de balkwagers ſtaan ook zes ſtylen, en vier aan de zood om de pomp, dik en breed 3½ duim. Dicht aan de voor-kant van 't ruim is de hel aan de voorſte balk, wiens ſtylen als vooren.

15. Van 't bovenſte Hakkebort, enz.

1. Dit hakkebort is breed 3 voet en 6 duim, dik 5 duim.
2. Staat 10 duim boven de vaas.
3. De tralien zyn breed 4½ duim, dik 2 duim.
4. De tralien ſtaan 5 duim van elkander, zynde onder in de vaas vaſt.
5. De vaas breed 6½ duim, dik 2 duim.
6. De gordynen zyn dik 2 duim.
7. De pylalters in de venſters zyn breed 3 duim, dik 1½ duim.
8. De booghjes daar boven dik 1 duim: de breedte komt boven tegen het dek, aardigh geſneden.

Boven op 't hakkebort, daar men over leunt, maakt men een cierlyk booghjen, of een gehouwen dolphyn, en leeuwen, of iets diergelyks.

48. Van 't Galjoen.

1. De uitlegger is lang 22 voet, achter dik 14 duim, breed 17 duim, heeft bogt 17 duim.

2. Voor breed 12 duim: 9 voet na achteren breed 11 duim: aan 't eindt van de leeuw breed 9 duim: 2 voet van vooren breed 5 duim, te weten op de boven-kant. De uitlegger moet men na het oploopen van de bark-houten aan de voor-ſteven vaſt maken, en wel toezien dat het galjoen niet druip, of uit het Schip ſchyn't te hangen: het voor-eindt is breed 4 duim.

Onder de uitlegger komen knies. Om een goede gedaante te bekomen, en tot vaſtigheit, maakt men hem aan de voor-kant, tuſſchen de pooten van de leeuw en het water, omtrent 4 duim hol.

2. Van de Leeuw.

De leeuw zy lang 9 voet, dik 19 duim: het eindt komt 14 duim voor uit, en 't ryſt 2 voet 7 duim, achter is 't 1 voet dik.

3. Van de Kam.

De kam is de plank die doorgeſneden is, ſtaat tuſſchen beide de leggers, en wordt breed of ſmal gemaakt, na dat de vulling tuſſchen de twee onderſte bark-houten breedt

breedt of smal is: zy is op 't smalste na het voor-endt. De leeuw komt met zyn achter-endt tegen de kam aan.

1. De kam voor breed 7 duim.
2. Achter breed 20 duim, dik 3 duim, ingelaten 1½ duim. De kam zy altyd voor een half duim breeder als op een derden deel van achteren.
3. De bovenste uitlegger voor breed 6 duim, achter breed 1 voet, voor dik 9 duim, achter dik 12 duim.

4. *Van de Es.*

Dit is het hout dat op de leeuws rug leit, zynde met een krul.

1. De es legt 2 voet 2 duim boven de leeuw, en is boven breed 14 duim, dik 10 duim.
2. Komt onder 3 voet voorby de leeuw.

5. *Van de Knies.*

Deeze komen aan de einden van de balken, om het Schip vast te houden.

1. 't Knie aan de voor-kant van de steven is breed 12 duim, dik 6 duim, lang 6 voet: het ander is lang 5½ voet, zonder tong.
2. Het ander knie breed 9½ duim, dik 4½ duim, voor breed 8 duim, dik 4 duim.

Van de Knies in 't galjoen.

Het eerste knie staat aan de steven.

Het ander 2 voet verder, en zyn dik 5 duim, breed 7½ duim.

Het derde wydt 2 voet, dik 6 duim, en breed 1 duim.

Het vierde wydt 2 voet 2 duim, dik 4½ duim, breed 6½ duim.

De knies zyn op de uitlegger wel vast gemaakt, en de regelingen daar aan wel vast gespykert.

Tegen deez knies aan werden veeltyds, op groote Scheepen, open gemakken gemaakt.

Het galjoen en de boeg-spriet zyn met touwen, door de uitlegger, t'zaam gebonden.

6. *Van de Regelingen.*

Deeze maken het fatsoen of gedaante van 't galjoen: zy komen tot aan de es, en zyn gemeenlyk aan wederzyden drie in getal.

1. De bovenste regeling achter breed 8 duim, dik 4½ duim, voor breed 5 duim, dik 3½ duim.
2. De ander breed 6 duim, dik 4 duim, voor breed 4½ duim, dik 3½ duim.
3. De onderste breed 6½ duim, en dik 4 duim, voor breed 5 duim, dik 4 duim.

Van de wyde der Regelingen.

1. De bovenste regeling is achter wydt 14½ duim, voor wydt 6½ duim.
2. De onderste is achter wydt 12 duim, voor wydt 5 duim.

De bovenste regeling maakt het fatsoen of gestalte van het galjoen, loopende met het eene eind van de verkeerde stutten af tot aan de es, alwaar men de zelve onder de krul wel vast spykert.

D'andere moet men strooken naar de bovenste, en mede het eene eind aan de es, het andere aan 't Schip, wel vast spykeren.

Aan de bovenste regeling wert tot cieraat een mans hoofd gesneden.

7. *Van 't Dekje.*

Dit dekje is voor dik 4 duim, en breed 10 duim.

8. *Van de Beting-balkjes.*

1. Daar zyn twee beting-balkjes, dik 5 duim, breed 5½ duim.
2. Hebbende bogt 3½ duim.
3. Met vier karviel-nagels gehecht.

9. *Van de Latten.*

1. De latten dik 1 duim, breed 1½ duim.
2. Leggende van elkander 2 duim.
3. Zy leggen 1 duim beneden de boven-kant van de tweede regeling.
4. Daar zyn zes rigchels, dik 2½ duim, breed 3 duim.
5. Aan 't eindt zyn zy dwars over de ribben, dik 3 duim, breed 4 duim.

49. *Van de Vensters in byzondere plaatsen.*

1. Het venster op zyde van de galdery zy hoog 1 voet 5 duim, en wydt 16 duim.
2. De onderste klos is breed 5 duim, hebbende een punt in de midden: aan de zyde is het met wagen-schot van 1 duim dik beschooten.
3. Komende 16 duim van achteren.

De bovenste klos moet zoo breedt zyn dat het met de bogt gelyk is. Het is boven vierkant, en komt 1 voet 4 duim van het rechte wulft te staan.

4. Boven de boog is een klos, die vierkant in gemaakt is, boven en onder uitgehouwen, aan de voor-kant luy, en achter kort uitgehouwen.

De achterste vensters zyn binnen wydt 18 duim, de buiten-kant 16 duim, om dat de pylaartjes daar over komen, en die zyn breed 3 duim, dik 3 duim: de pylaartjes staan op een tuigeltjen, voor 't inwateren, dik 1½ duim. De vensters zyn van gezaagde deelen, ook zoo de klampen.

De vensters in de kajuit wydt 1 voet, hoogh 1 voet 3 duim. Buiten om de vensters zyn lyften, dik 3 of 4 duim, en ook zoo breedt.

Het venfter in de hut is wydt 1 voet, hoogh 1 4 duim: het komt boven omtrent tegen de ribben aan: buiten om is een trek gemaakt, dik 2 duim, en breed 3 duim. Om het venfter in de galdery is de trek dik 3 duim, breed 4 1/2 duim: en om 't venfter in de kajuit is de trek breed 4 duim, dik 2 1/2 duim.

50. Van de boght boven de Kolder-flok, en andere deelen.

Dees komt van 't fchot 18 duim, en is wydt 1 5 duim, hoog in 't midden 1 9 duim, 1 1/2 voet van boort loopt de zelve te niet: de zyden zyn van een fchuinfte plank, dik 1 1/2 duim, en daar boven op is 't met duims deelen gedekt.

De luywagen leit aan boort hoog 4 voet 9 duim, en leght 4 voet 4 duim achter het gat daar de kolder-flok door gaat, dik en breed 4 1/2 duim. De pen leit op twee klampen, en is lang 1 4 duim. Het gat komt van 't fchot 2 voet, en is wydt 4 duim. Het fchildt is lang 4 voet, breed 3 voet, dik 3 1/2 duim. De roer-pen is achter en voor 6 duim dik en breed, en lang 1 9 voet. De kolder-flok is lang 8 1/2 voet, en dik 1 4 duim, onder 1 voet breedt.

De voorfte fchaer-flokkens dik 2 duim, breed 7 duim: d'andere daar achter dik 2 duim, breed 9 duim: de vierde en vyfde als vooren: de zefte wydt 4 voet, 8 duim, dik 1 duim, breed 8 duim.

Het water-bortje op de bak dik 3 1/2 duim, breed 10 duim.

Op de plaat, by letter K, staat te zien het bewegendt houtje dat in den overloop komt, daar de kolder-flok door gaat, anders een bril, of klos, genaamt.

51. Van het Schot voor de Kajuit.

De deur-fylen, daar buiten beelden op ftaan, zyn dik en breed 4 of 5 duim: daar is in de midden een rigchel: de deur is boven wydt 3 voet en 1 1/2 duim, onder 3 voet 2 1/2 duim: de deur ftaat boven van boort 20 duim, is dik 1 1/2 duim: het fchot is dik 1 1/2 duim. D'andere rigchels breed 2 1/2 duim, dik 2 duim. Het kruis, breed 3 1/2 duim, dik 3 duim, komt aan de vierde balk van vooren, en leght onder op een balk. De deelen, dik 1 1/2 duim, zyn van binnen befchooten met gezaaghte deelen. De kooijen, daar tegen aan, zyn breed 2 voet 2 duim; daar leit een rigchel boven, om die recht te houden.

De poorten komen 4 1/2 duim boven het onderfte dek, zyn wydt en hoog 18 duim. Aan 't onderfte hakkebort zyn twee knies, dik en breed 6 1/2 duim, het eene eindt is lang 3 1/2 voet, het andere gaat tot aan de hek-ftut. De deur-drempel dik 2 duim: de klampen breed 7 1/2 duim.

52. Van het Schot voor de Hut, en van de Balken, enz.

Het water-bortjen is breed 6 duim, dik 2 duim, hoogh aan boort 6 voet 2 duim; de balken leggen daar onder tegen aan: 7 voet en 8 duim na achteren toe leit de voorfte balk hoog aan boort 5 voet 5 duim, daar leit noch een klein balkjen tuffchen twee groote in: achter aan 't fchot leit een rib. De balken hebben boght 1 5 1/2 duim: op de langte van 1 4 1/2 voet zyn de zelve dik 3 duim, breed 4 duim; de voorfte komt hoog aan boort 5 voet: de knietjes breed 5 duim: de balk-wager dik 1 1/2 duim: tuffchen elke balk leggen drie ribben, dik en breed 2 duim: 't fchildtje is breed 8 duim, dik 3 duim; daar zyn vier gaten in, wydt 3 duim; het ftaat 1 3 duim achter de derde balk: de fylen zyn dik en breed 3 1/2 duim. De poorten komen 1 voet van de deur, zy zyn hoog uit den overloop 1 1/2 voet, en ook zoo wydt. Het fchot ftaat recht op. De deur is wydt 2 voet 9 duim: de fylen dik en breed 3 1/2 duim, binnen en buiten met duims deelen befchooten: ook is de hut met duims deelen geftreken. De poort in de hut komt van 't fchot 2 voet 2 duim, en uit den overloop 1 voet 8 duim, is hoogh en wydt 1 voet 6 duim. Achter aan het fchot ftaan twee knies, zyn dik en breed 5 duim, de eindn lang 3 voet. Aan het fchildtje is een fchot van gezaaghte deelen. De deur is als vooren: de rigchels dik en breed 2 duim.

53. Van het Schot voor de Stuurplecht.

1. De deur van de ftuur-plecht onder wydt 4 voet, boven wydt 3 voet 9 duim.
 2. De deur-fylen breed 4 duim: de eene ftyl, dik 3 duim, ftaat 2 voet van boort.
 3. De deelen dik 1 duim, en tuffchen beiden fchoot-vry.
 4. De tralien dik 3 duim.
- Het fchot hangt 2 duim achter over, zynde onder met een verflooren lip, breed 4 duim, lang 1 4 duim. Binnen de ftuur-plecht tegen 't fchot aan zyn gaten, 2 voet vierkant, waar door men zich neder laat op 't verdek. Nevens de poorten in 't verdek komt een ftyl, breed 5 duim: de poorten zyn wydt 1 voet 9 duim. Het befchooten hout-werk is fchoot-vry. De lyft onder

onder 't booghje, boven de tralie, breed 8 duim, insgelyks het blad, en de deelen, boven welke tralie een blaadtje met de buiten-kant gelyk komt, daar de booghjes in komen. De poort komt 10 duim van de deur, en van den overloop 1 duim: de klampen zyn breed en dik 12 duim.

5. De boogh hoogh 15 duim, breed 4 duim, dik 3 duim.

6. De poorten wydt 15 duim, hoogh 14 duim.

7. 't Schan-dek dik 1½ duim.

8. 't Lyfje om de tralie dik 1 duim, breed 8 duim.

9. 't Lyfje onder dik 2 duim, breed 3 duim. Boven de vaas breed 7 duim, dik 1½ duim.

De stuur-plecht zy lang 14 of 16 voet, hoogh 6 of 7 voet.

54. Van de Bank achter in de galdery.

1. De bank in de galdery hoogh 1 voet 6 duim, breed 1 voet 8 duim.

2. De styltjes zyn dik 2 duim, breed 2½ duim.

3. Het dekzel breed 1 voet 9 duim, dik 2 duim.

4. Voor dicht met duims deelen.

55. Van 't Schot aan de bak.

1. De stylen van 't schot aan de bak dik 5 duim, breed 6 duim, hebbende boght 8 duim, hangen boven na vooren 16 duim.

2. Daar zyn twee deuren, ieder is wydt 2 voet 6 duim: de boogen hoogh 14 duim, dik 5 duim, breed 6 duim.

3. De poorten wydt 21 duim, hoogh 18 duim.

4. Het schot met de deuren zyn schoot-vry.

5. De lyft breed 5½ duim, dik 5 duim.

6. De deelen binnen en buiten zyn dik 1 duim.

Het baks verdek is plat, of rondtachtig. Daar leggen zeven balken in de bak. De voorste vaste balk leght 6½ voet van de stevens binnen-kant, voor hoogh aan boort 5 voet 10 duim, achter 5 voet 3 duim, en heeft boght 12 duim. De onder-einden van de knies zyn lang 4½ voet: de nebben lang 3 voet, dik 5 duim, breed 6 duim. Het twil dik 9 duim: ook zoo de stuinders. Het schot voor komt kromachtig, het helle na boven toe, waar in men een of twee deuren maakt, met poorten daar beneven: ook zoo voor, en boven. Op de bak zyn leuninghen, van welke de zwaarste en cierlykste na vooren komen, om dat die het meeste ten toon staan. Men maakt daar, behalven de poorten, ook voor en achter schiet-gaten in. In de Oorlogh-scheepen

maakt men nu boven rondtom de bak een musket-schoot vrye schans. De bak gaar veeltyds met een tree neder, om hoogte te winnen, voornamentlyk in Scheepen die daar hun combuizen en kooijen hebben.

56. Van de Hals-mast, en Kruis-bouten.

1. De hals-mast zy breed 5 duim, dik 3 duim.

2. De stutjes, breed 4 duim, en dik 2½ duim, zyn 6 op een zyde in getal.

3. De hals-mast staat 15 duim van 't rahout, en de boven-kant komt over een met de boven-kant van de onderste regeling.

Hier zyn vier kruis-houten, boven breet 1 voet, wydt 18 duim, onder breet 9 duim, wydt 9 duim, dik 3 duim.

57. Van de Regelingen op verscheide plaatsen.

Boven de bos-bank staat een regelingetje, en is aan stutjes vast; deeze stutjes, lang 12 duim, breed 3 duim, dik 2 duim, staan onder op het water-bortje neer: daar zyn zeven stutjes: de regeling is breed 3 duim, dik 1½ duim; hy staat zoo hoogh dat 'er 9 duim plaats tusschen beiden is.

Aan het eindt van de bak komt de regeling 1 voet inwaarts, na achteren toe.

Onder en boven in de stuur-plecht komt een regeling, alwaar vyf styltjes zyn, breet 2½ duim, dik 2 duim: de regeling is tusschen tweën wydt 14 duim, breed 3 duim, dik 1½ duim: de boven-kant komt over een met de boven-kant van d'andere regeling; doch deeze gilling komt 1 voet korter als de andere daar hy op staat, en deeze zyn op eene wyze als de hals-mast gemaakt. Aan de stutjes is de hals-mast met boutjes vast: het andere is spyker-vast gemaakt.

Van het gat daar het touw van de Boot door gaat.

Van binnen, boven de eerste wurp, tusschen de hek-stut en de klos van de poort, staat een endt planks op zyn kant, daar in en tegen aan komt dit gat, is dik 3 duim, breed 16 duim, 1 voet van de wurp af wydt 3½ duim: buiten op de spiegel komt een kardinaals hoet om 't gat, dik 3 duim, breed 6 duim.

De klampen van deeze kruis-houten zyn breed 4 duim, dik 2 duim, lang 20 duim.

58. Van de Bos-bank.

De bos-bank leght op de boven-einden van de stutten, met een lip ingevoeght: hier worden eenige gaten in geboort, om karviel-nagels in te steken, daar men de touwen aan beleght.

1. De bos-bank breed 8 duim.
2. Dik $4\frac{1}{2}$ duim.

59. Van de Hals-klamp.

1. De hals-klamp breed 8 duim, dik 7 duim.
2. Het grootste gat wydt $3\frac{1}{2}$ duim.
3. Het bovenste gat wydt 2 duim.
4. De hals-klamp staat van vooren op $\frac{1}{2}$ der lengte van 't Schip, of recht boven de tweede poort, onder 't verdek.

60. Van de Kraan.

Het ene eindt van de kraan leght op 4 voet na aan de mast, het andere eindt midden op de rechte stut.

1. De kraan leght op de bak 2 voet over de regeling, is dik 8 duim, breed 10 duim.
2. Aan 't ander endt is hy breed 8 duim, dik 4 duim.

61. Van de Beting-balk, voor de fokke mast, op de bak.

1. Deze beting-balk zy dik 8 duim, breed 9 duim.
2. Leggende 8 duim boven de bak.
3. Aan ieder endt staat een knie, lang aan boort 3 voet, aan de balk lang $2\frac{1}{2}$ voet, breed 8 duim, dik 6 duim.

62. Van de Karviel-houten, Karviel-nagels, en Kruis-houten.

De karviel-houten steken in de balken onder de ribben, want anders zoude het schot den overloop doen inbuigen.

De karviel-houten zyn dik en breed 4 duim, de ribben $3\frac{1}{2}$ duim: de karviels in de bak dik $3\frac{1}{2}$ duim, de ribben dik $2\frac{1}{2}$ duim, of 3 duim: onder elken eindt van de rib komt 'er een.

1. De karviel-nagels zyn lang 8 duim, breed 6 duim, dik $2\frac{1}{2}$ duim.
2. De kruis-houten zyn lang 10 duim, breed 7 duim, dik 3 duim.

63. Van de Kruis-houten achter de fokke mast.

1. Aan ieder zyde zyn twee kruis-houten, dik 3 duim, breed $4\frac{1}{2}$ duim, boven breed 8 duim, onder 7 duim, lang 1 voet.
2. De kruis-houten komen door de bos-bank in een klamp, dik 3 duim, breed 4 duim.
3. De kruis-houten boven wydt 3 voet 8 duim, de onder-einden op de bos-bank wydt 7 duim, lang $1\frac{1}{2}$ duim.

64. Van de Kruis-houten achter de groote mast.

Deze kruis-houten zyn tusschen de hiel en wydt 18 duim, breed 6 duim, dik

2 duim, lang 7 duim: onder lang 1 voet, kromachtig staande in een klamp, breed $2\frac{1}{2}$ duim, dik $1\frac{1}{2}$ duim.

65. Van de Boogh boven de Stuur-plecht.

Deze boogh is breed 7 duim, boven dik 4 duim, onder dik $1\frac{1}{2}$ duim, op de wyze als op de plaat, letter L, is te zien: onder leit een lat, daar de pylaartjes op staan, breed en dik 2 duim, op de wyze als te zien is op de zelfde plaat, onder letter M, leggende 9 duim van 't schot: de pylaartjes lang 1 voet, dik 2 duim, breed $5\frac{1}{2}$ duim, leggen van elkander $5\frac{1}{2}$ duim: in de midden leit of staat een hoofd, daar de bogt op leit, dit is dik 10 duim, breed 1 voet.

66. Van de Kruis-houten achter de bezaans mast.

1. Het kruis-hout zy tusschen de hiel en wydt 15 duim, breed 6 duim, dik 2 duim.
2. Lang 7 duim.
3. Onder lang 1 voet, en kromachtig, staande in een klamp, breed $2\frac{1}{2}$ duim, dik $1\frac{1}{2}$ duim.

67. Van de losse Regeling boven de bak.

1. 't Regelingetje boven de bak breed 3 duim, dik $1\frac{1}{2}$ duim, staande 9 duim boven de bos-bank.
2. De stutjes breed 3 duim, dik 2 duim.

68. Van 't Regelingetje boven de stuur-plecht.

1. Dit regelingetje is lang 12 voet, dik $1\frac{1}{2}$ duim, breed 3 duim.
2. Hier zyn vyf stutjes, ieder breed 3 duim, dik 2 duim.
3. De regeling staat 9 duim boven de bos-bank.

69. Van de Kombuis.

In Koopvaardy-scheepen staat de kombuis op den overloop; maar in Scheepen van oorlog op den bodem: men zet die of te midden in 't Schip, aan deee of geene zyde, of ook wel dicht aan de kajuit, met den haert na het schot toe, of ook wel voor in de bak, in 't midden of ter zyden.

De kombuis moet wel hecht beflagen zyn met platen van koper, en den haert bemetzelt: 7 voet vierkant kan men metzelen met 1000 Leidtsche steenen, en tot ieder 3000 steen is noodig een hoet kalk.

1. De stylen zyn breed $3\frac{1}{2}$ duim, dik 3 duim.
2. De kombuis zy wydt 6 voet, lang 4 voet.
3. De deelen dik $1\frac{1}{2}$ duim.
4. De voet dik 3 duim, breed $1\frac{1}{2}$ duim.

In

In het onderfelde Schip komt de kombuis 8 duim voor de groote mast, en is onder 6 voet van boort.

In Oorlog-scheepen komt het kot, of kabel-gat, tegen de kombuis aan, na voren toe, waar in, of by, altemet wel een Bootsmans kamer afgeschooten wordt, recht voor de beting-balk neder; gelyk de Schippers kamer tegen de broodt-kamer, en voor de bottelery, aan komt: dewyle in de zelve het gantche ruim in afzonderlyke gemakken verdeelt is; doch in Koopvaardy-scheepen houdt men het ruim ledig, en tot een stuk, om de goederen en vrachten te bergen.

5. De onderite lyft, breed 3½ duim, dik 3 duim, is half rondt onder de ribben als een *cimatium*. De deelen komen 8 duim voorby de stylen.

6. De boven-lyft breed 5 duim, dik 3 duim.

7. De schoorsteen lang 5 voet, boven wydt 12 duim, onder wydt 16 duim: de kap lang 15 duim.

70. *Van de Bottelery aan stuur-boort.*

De voor-kant komt 19 duim voorby de mast, van boort 4 voet 8 duim, maar in Oorlog-scheepen komt de bottelery in 't ruim tegen de kombuis aan, in welke een gat is, daar de spys door gereikt wert.

1. De bottelery zy wydt 4½ voet, lang 5 voet.

2. De hoek-stylen dik 3 duim, breed 4 duim.

3. De lyften, en deelen, als aan de kombuis: de deur-klampen breed 7 duim. Daar zyn noch eenige stylen in de bottelery, doch maar alleen dienende om daar aan iets te spykeren.

De kooijen van de Kok, en Bottelier, zyn op Oorlog-scheepen in hun kamers; maar op zommige Koopvaardy-scheepen daar bezijden, en vast.

71. *Van de Trappen.*

De trap voor de stuur-plecht zy dik 1½ duim, en breed 9½ duim: de stylen dik 2 duim, breed 5½ duim: daar zyn vyf treden; zy valt 18 duim, en is wydt 2 voet 2 duim. De tweede trap valt 15 duim, is wydt 16 duim: de stylen breed 5½ duim, dik 7 duim: de treden wydt 9½ duim, dik 1½ duim.

De trappen voor de stuur-plecht maakt men dikmaal met leuning en op 't verdek, de trappen zelve vry breed, en in 't rondt afdalende. Op Scheepen die halve verdecken hebben maakt men de trappen van de stuur-plecht na boven toe ook wel zoodanig, doch zelden, als op Oorlog-scheepen.

1. De trap voor de bak valt 19 duim, is wydt 2 voet: de stylen zyn breed 5 duim, dik 2 duim. De tweede trap breed 8 duim, dik 1½ duim: de treden wydt 8 of 9 duim: de klampen breed 5 duim: het gat is lang 19 duim, dik 1½ of 2 duim.

2. De trap achter de bak is wydt 2 voet 2 duim: ook zoo de trap voor de mast, en voor de stuur-plecht, onder en boven.

3. De twee trappen voor de hut wydt 17 duim: de treden wydt 10 duim, dik 1½ duim, breed 8 duim: de stylen breed 6 duim, dik 2 duim: de klampen breed 6 duim, dik 1 duim.

72. *Van't Roer.*

1. 't Roer lang 26 voet 7 duim: onder breed 3 voet 6 duim, boven breed 1 voet 6 duim: voor dik 12 duim, achter dik 8 duim.

2. Het gat lang 8 duim: het onderste gat is wydt 3 duim, het bovenste 2 duim: het onderste komt van ieder kant 6 duim, het bovenste 5 duim.

Het roer is verdubbelt met duims deelen, en aan de voor-kant met koper beslagen. Achter aan de steven is 't met duim spykers verdubbelt: de ruiten zyn wydt 1½ duim.

3. De scheenen breed 1½ duim, dik ½ duim.

4. De bengel zy breed 2 duim, en dik ½ duim.

5. De pennen van de haaks zyn lang 17 duim. Daar zyn zes haaks, breed 3 duim, dik ½ duim.

6. De roer-pen, dik 9 duim, voor dik 6 duim, lang 23 voet, is vierkant gehouden.

7. De kolder-stok, lang 9 voet, en dik 4 duim, is boven rondt, of achtkant.

73. *Van de groote Knecht.*

1. De groote knecht breed 18 duim, dik 17 duim.

2. De schyven zyn lang 17 duim, en dik 2 duim: de vierde aan de buiten-kant dik 1½ duim: het hooft lang 1 voet: de nagel dik 2 duim: de gaten van 't hooft breed 9 duim: daar komt een rondt met een kant van 3 duim.

Op zyde, onder tegen de groote knecht aan, komen noch twee knechtjes, die daar 4 duim moeten af staan, zyn breed 1 voet, dik 16 duim: het hooft, lang 7 duim, is boven ook zoo dik: daar boven is een beting, dik en breed ½ voet: de hoofden lang 7½ duim: de schyven breed 12½ duim, dik 2 duim: de nagels, dik ½ duim, zyn met een boutje aan elken endt vast.

74. *Van*

74. *Van de Fokke knecht.*

Deeze komt 1 $\frac{1}{2}$ duim achter de mast, en de binnen schyf komt gelyks de mast, staat 3 voet boven de bak, of overloop, en is daar dik 1 $\frac{1}{2}$ duim, breed 16 duim: het hooft is lang 10 duim, boven dik 9 $\frac{1}{2}$ duim, onder dik 8 $\frac{1}{2}$ duim, breed 1 voet, en wat uit gegilt, om het touw. De twee schyven zyn breed 1 voet 6 duim: de derde is dik 1 $\frac{1}{2}$ duim: ook zoo de nagel.

De twee voor knechtjes zyn dik en breed 9 duim: de schyven breed 12 duim, dik 2 duim: de nagel dik 2 $\frac{1}{2}$ duim: de gaten boven wydt 5 duim: 't hooft daarboven, lang en dik 8 duim, onder breed 8 duim, dik 3 duim, staat een weinig rechter op als de mast: zy staan tegen de schaer-stokjes aan, en zyn onder aan de beting-knietjes vast, met een bout door de balk: boven de gaten komt daar een betinghjen aan, dik en breed 5 duim, de hoofden zyn lang 8 duim.

Op Fluiten staat men veel klampen, zoo aan masts als aan scheeps zyden, daar schyven door gaan, in stē van knechts.

75. *Van de kleine Knechtjes.*

1. De kleine knechtjes breed 1 voet, dik 10 duim.
2. De schyven zyn breed 12 duim, dik 1 $\frac{1}{2}$ duim.
3. De nagel dik 1 $\frac{1}{2}$ duim.
4. De schyven onder 't hooft zyn dik 2 duim.
5. Het hooft lang 8 duim, boven dik 7 duim.

Van het Bezaans knechtje.

Het bezaans knechtje komt 1 $\frac{1}{2}$ voet van de mast, en onder met de bak gelyk: het is boven lang 2 voet, breed 10 duim, dik 8 duim: 't hooft lang 5 $\frac{1}{2}$ duim, dik 6 duim: de gaten lang en breed 12 duim, wydt 1 $\frac{1}{2}$ duim: de nagel dik 1 $\frac{1}{2}$ duim: de schyven breed 8 duim. Het luikjen aan deeze mast is van gestalte als de andere.

1. Het beting-balkje zy dik 5 $\frac{1}{2}$ duim, breed 6 duim.
2. De hoofden lang 8 duim.

76. *Van de Boffen, op't verdek en overloop.*

De boffen op den overloop zyn breed 6 duim, dik 5 duim: de gaten zyn wydt 3 duim.

1. De boffen op 't verdek dik en breed 4 duim.
2. De gaten wydt 2 duim: de boght is van 14 duim.

77. *Van de Spil.*

De spil komt in de midden tusschen de stuur-plecht en de voor-kant van de grootte knecht, of te midden scheeps, 1 $\frac{1}{2}$ voet achter de mast: is boven de visscher lang 5 voet 3 duim: het gat in de visscher wydt 1 voet 4 $\frac{1}{2}$ duim, langs scheeps vierkant, en boven dik 21 duim, onder de keep dik 20 $\frac{1}{2}$ duim, daar onder dik 15 duim, en aan het onderste eindt dik 14 duim. Daar zyn zes klampen op, lang 2 voet 7 duim, dik 5 $\frac{1}{2}$ duim, ingelaten $\frac{1}{2}$ duim, onder breed 8 $\frac{1}{2}$ duim, en aan de keep 4 duim, de keep komt van onderen 20 $\frac{1}{2}$ duim; daar zyn ook drie kanten aan: de tusschen klampen zyn 5 duim van onderen, dik 3 $\frac{1}{2}$ duim. In de spil zyn vier gaten, wydt 4 duim, hoogh 4 $\frac{1}{2}$ duim, hebbende boght 4 duim: 't onder-eindt is lang 7 $\frac{1}{2}$ voet: de scheenen onder de visscher lang 1 $\frac{1}{2}$ duim: de pen onder lang 4 duim, en dik 7 duim, draaijende op een punt, staande op een yzere plaat. Boven om is een beugel, breed en dik 3 duim. De beugel in de visscher is dik $\frac{1}{2}$ duim, breed 3 duim. Drie neuten, met zeftien scheenen, lang 9 duim, breed 14 duim, dik $\frac{1}{2}$ duims. De pallē, breed 6 duim, dik 5 duim, en lang 2 voet 5 duim, staan 1 voet 10 duim van de spil, en komen aan de voor-kant van de zelve: de achter-einden zyn met een bout vast. De achter-klamp is breed 1 voet en 5 duim.

De boeg-spriet leit op de visscher neer: tegen de mast aan leit een klamp, aan de voor-kant van de knechtjes ingekeept, en slecht op de boegh-spriet, is dik 4 duim, breed 12 duim, aan het endt legt daar een beugel over, die op de knies door een balk vast is: de bandt is breed 4 duim, en dik $\frac{1}{2}$ duims: de bouts dik 2 duim. De spils balk is breed 1 voet, dik 2 $\frac{1}{2}$ duim, in de midden wydt 2 $\frac{1}{2}$ voet; de einden komen met de voor-kant van de poorten gelyk.

De bouts zullen ruim 1 duim dik zyn, en de nagels 5 duim dik.

De spykers moeten over al de helft langer zyn als 't hout dik is daar zy in komen.

De planken tot het boefel dik 4 duim.

78. *Van de Masten onzes Schips.*

Dit Schip zy lang over steven 134 voet, wydt 29 voet, hol 13 voet, daar boven 6 voet, met een bak van 5 $\frac{1}{2}$ voet, en een kot van 4 $\frac{1}{2}$ voet.

De groote mast zy lang 80 voet, dik 18 palm, de top lang 7 voet.

De fokke mast zy lang 70 voet, dik 16 palm, de top lang 6 $\frac{1}{2}$ voet.

De boegh-spriet zy lang 60 voet, dik 18 palm.

De

De bezaans mast zy lang 60 voet, dik 1 $\frac{1}{2}$ palm, de top lang 4 $\frac{1}{2}$ voet.

De groote steng zy lang 51 voet, dik 1 $\frac{1}{2}$ palm, de top lang 4 $\frac{1}{2}$ voet.

De fokke steng zy lang 41 voet, dik 9 $\frac{1}{2}$ palm, de top lang 3 $\frac{1}{2}$ voet.

De groote bram-steng lang 22 voet, dik 4 $\frac{1}{2}$ palm.

De voor bram-steng lang 18 voet, dik 4 palm.

De kruis-steng zy lang 26 voet, dik 4 $\frac{1}{2}$ palm.

De boven-blinde steng zy lang 20 voet, dik 4 palm.

De groote raa dik 13 palm, lang 69 voet, dat is 26 ellen, zonder de nokken.

De fokke raa dik 11 palm, lang 60 voet 6 duim, dat is 22 ellen, zonder de nokken.

De bezaans raa dik 7 $\frac{1}{2}$ palm, lang 62 voet, dat is 24 $\frac{1}{2}$ ellen, zonder de nokken.

De blinde raa dik 7 palm, lang 45 voet, dat is 17 $\frac{1}{2}$ ellen, zonder de nokken.

De groote marffe raa dik 7 palm, lang 36 voet, dat is 13 $\frac{1}{2}$ ellen.

De voor marffe raa zy dik 6 palm, lang 32 voet, dat is 11 $\frac{1}{2}$ ellen.

De boven-blinde raa dik 4 $\frac{1}{2}$ palm, lang 20 voet, dat is 8 ellen.

Het groot bram-zeils raatje dik 4 $\frac{1}{2}$ palm, lang 22 voet.

Het voor bram-zeils raatje dik 4 palm, lang 16 voet.

Het voor bram-stengetje dik 4 $\frac{1}{2}$ palm, lang 18 voet.

Het kruis-zeils raatje dik 4 palm, lang 19 voet.

Het stengetje lang 26 voet.

Korte Scheepen passen lange masten en korte raas, maar lange Scheepen passen korte masten en lange raas; want terwyl de windt even wydigh langs het water waait, zoo zouden lange masten, op lange Scheepen, de boegen te veel in 't water doen zakken; 't geen op korte Scheepen zoo geen plaats kan hebben, om dat de hock, die de boeg met het water maakt, zoo groot niet kan zyn. Hoe langer linien, hoe grooter kring-stukken zy beschryven, als bewoogen werden.

Evenredigheit der Masten.

*Masts pro-
porties.*

Om de masten naar even-maat te schikken, zoo neemt twee maal de holte en wydte des Schips: als by voorbeeldt, de wydte is 29, de holte 12 voet: 29 en 12 is 41, twee maal 41 komt 82 voet voor des masts hoogte.

De dikte van de mast wordt getrokken uit de holte van het Schip: zoo menige 6 voet holte, 1 voet dikte.

Uit de dikte der mast in de visscher wort

$\frac{1}{2}$ getrokken tot de dikte van des zelfs top, om een goede gestalte te bekomen: als by voorbeeldt, 18 palm dikte in de visscher, komt 13 $\frac{1}{2}$ palm tot de dikte der top.

Om de dikte van de steng te krygen is deeze wyze gebruikelijk, namentlyk, men neemt $\frac{1}{2}$ van de dikte der top tot de dikte van de steng: by voorbeeldt, 13 $\frac{1}{2}$ palm dikte der top, komt 11 $\frac{1}{2}$ palm tot de dikte van de steng, te weten in 't ezelshoofd.

De lengte van de raa is twee maal de wydte, en eens de holte van 't Schip: by voorbeeldt, twee maal 28 $\frac{1}{2}$ is 57 voet wydte, hier toe 12 voet holte, komt 69 voet voor de lengte van de raa.

De dikte van de raa is $\frac{1}{2}$ deel en $\frac{1}{4}$ van een palm minder als de dikte der mast.

De fokke raa is $\frac{1}{2}$ korter als de groote raa, namentlyk 59 $\frac{1}{2}$ voet lang.

De bezaans raa 1 of 2 voet langer als de bezaans mast.

De blinde raa $\frac{1}{2}$ korter als de boeg-spriet lang is: by voorbeeldt, de boeg-spriet is lang 60 voet, komt 45 voet tot de lengte van de blinde raa.

De groote marffe raa is styf de helft korter als de groote raa.

De voor marffe raa qualyk de helft korter als de fokke raa.

De boven-blinde raa is $\frac{1}{2}$ korter als de boeg-spriet: by voorbeeldt, de boeg-spriet is lang 60 voet, komt 20 voet voor de lengte van de boven-blinde raa.

De boven-blinde steng is 1 of 2 voet langer als $\frac{1}{2}$ van de boeg-spriet.

De kruis- en bram-steng hebben tot lengte $\frac{1}{2}$ van de groote steng, of weinigh meer.

De voor bram-steng is $\frac{1}{2}$ korter als de groote bram-steng: by voorbeeldt, de groote bram-steng is lang 18 voet, komt 16 voet tot lengte van de voor bram-steng.

De masten zyn aan de top wat dikker, en achtkant, om dat daar touwen door varen.

Noodige waarneeminge van de Groote en Fokke mast.

De groote mast zet men omtrent te midden van 't Schip, de fokke mast op een vyfde deel van vooren, en de bezaans mast op een vyfde deel van achteren af, wanneer het geheele Schip in vyf en een half deel is gedeelt.

Om 't vallen van de groote mast te bekomen, zoo meet uit de holte van de kiel tot aan de onder-kant van den overloop, of boven-kant van de last-balken, en zoo veel voeten als dat hoog is, zoo veel duimen zult gy neemen tot het vallen van de groote mast. Maakt het spoor onder vyf en een

R

half

half voet uit de midden, na achteren toe. Wanneer men de masten in zet, werden zy met lichters, of bokken, opgewonden, en men laat ze na den eisch, langs een loot-lyn, na beneden dalen. Op de plaat is A den overloop, B 't kolfem, C 't groot spoor: A is ook 't midden van de visscher, en men laat daar een loot hangen tot B, dan meet men wederom van B tot C, en zoo veel duimen als dit voeten hoog is van B tot A rekent men voor 't vallen van de groote mast. Het vallen van de bezaans mast maakt men even-eens. Het fokke spoor maakt men op de geheele hoogte die tusschen beide is, 2 duim na vooren toe. In de plaat is A de fokke visscher, B is het fokke spoor: in de ronde kring komt de mast te staan, en in het kantige C, 't spoor genaamt, staat het onder-eint van de mast: D is 't gat dat men de visscher noemt.

Van de Marssen, enz.

Marssen.

Onze groote mars heeft 10 voet in zyn middel-lyn, de fokke mars 9 voet, de andere marssen 4½ voet, op de haert, en zyn dik 2 duim, breedte 26 duim: de knies zyn breedte 4 duim, dik 2½ duim: op de haert leggen veertien knies: het schampeliocn is breedte 5 duim, en komt ook zoo veel boven de haert, dik 2½ duim: de randen zyn breedte 3½ duim, dik ½ duims: de haert dik 3½ duim: de juffers aan de mars zyn van 11 duim, ook van 7 en 8 duim. In de marsch zyn eenige gaten, daar touwen door varen, welke dienstig met yzer worden beslagen. Om de groote mars van pas breedte te hebben, neemt daar toe zoo veel maal 9 duimen als het Schip 10 voeten lang is. De gestalte van een mars staat op de plaat te zien. De meeste Scheepen voeren een mars alleenig aan een mast, doch zommige twee, en dat wanneer de bramstengen op gezet worden; waar toe de mars te scheep mede gevoert werd. Aan de marssen op groote Scheepen ziet men dikmaal leuningn rondtom, een halfman hoogh. In de marssen zet men zomtyds kleine stukjens, om het vyandtyke wandt en zeilen te vernielen.

Ezels boofden.

Het groote ezels-hoof is lang 3 voet 1½ duim, breedte 2 voet, hoogh 14 duim. Het fokke ezels-hoof is lang 2½ voet, breedte 2½ duim, hoogh 12½ duim. Die aan de bezaan, groote steng, en boeg-spriet, zyn lang 16 duim, breedte 12 duim, dik 7 duim. Die op de fok, en bram-steng zyn lang 14 duim, breedte 1 voet, hoogh 6½ duim. Dat op de vlagge-stok is lang 12 duim. Dat op de boven-blinde is lang 9 duim.

Zalen.

De zalen zyn zoo lang als de haert breedte is: de groote zaal is dik 4½ duim, breedte

7½ duim: d'overige zyn dunder, platter, en smalder; waar van beneden breeder.

De maten, zoo voeten als duimen, die hier werden genoomt, zyn alle Amsterdamsche maat, welke van een grootte zyn met die te Enkhuizen, en Zardam; tot Hoorn, en Edam, zynze op 40 voeten 1 kleinder; Maas-voeten zyn op ieder voet 1 duim grooter.

Wat maat hier gebruikt werd.

Maat van de Bloks eens Schips, lang omtrent 134 voeten.

Het groot kardeel-blok is groot 2½ voet. Het fokke kardeel-blok is groot 2½ voet. De groote knecht, by de groote mast, om ree en zeilen op te hysen, heeft drie pok-houte schyven, gelyk de kardeelen, of ook wel metale schyven. De fokke knecht heeft gelyke schyven. Twee dubbele Spaansche takel-bloks in 't groote wandt, ieder van 28 duim: twee enkelde van 16 duim, tegen de dubbele, in 't zelfe wandt. Twee dubbele in 't fokke wandt, ieder van 25 duim: twee enkelde daar tegen, ieder van 14 duim. Acht takel-bloks van 14 duim, voor en achter in 't wandt. Twee hangers onder de groote ree, ieder van 18 duim. Twee hangers onder de fokke ree, van 16 duim. Twee hangers onder de mars, van 18 duim. Twee stenge winter- of windt-reep bloks, om by hardt weer de steng mede te schieten, van 18 duim. Vier marsse-schoot bloks, op ieder nok van de twee rees een; de twee groote zyn van 27 duim, de kleinste van 25 duim. Een dubbel Spaansch karnaat, met een enkelt daar tegen, (want een dubbel vaart nooit zonder enkelt) om waaren over te zetten, als bier, water, wyn, enz. het dubbele van 26 duim, het enkelde van 14 duim. Het anker-takel groot 26 duim. Twee boegh-reep bloks, groot na welgevallen. Drie schyven in ieder kraan, daar 't anker by opgehaalt wordt, van onbegreepen grootte. Twee groote schoot bloks, tot het groot zeil, van 18 duim. Twee fokke schoot bloks, van 16 duim. Een karte blok, wort beslagen met een wartel: zommige voeren dit blok, andere niet. Twee schyven van pok-hout, ofte metaal, in de stengen. Twee groote schoot houten, van onbegreepen grootte. Twee fokke schoot houten, van onbegreepen grootte. Twee kinnebakken, in ieder een schyf. Het groote dubbele marsse val blok heeft 18 duim in zyn breedte: 't enkelde daar tegen 1 voet. Het voor marsse val blok 16 duim: het enkelde daar tegen 10 duim. Vier toppenants bloks, ieder van 18 duim. Vier trys bloks, twee van 16, en twee van 18 duim. Twee spruite bloks op de boegh-spriet, van

van onbepaalde grootte. Een kont-wachter, of juffer met een gat, daar de blinde schoot door loopt, van onbepaalde grootte: het touw dat daar door gaat wert mede dus benaamt. Een dubbeldt blok op de boegh-spriet van 8 duim. Een blinde val-blok van 20 duim, met twee schyven. Aan het grote stenge rak zyn de flees groot 16 duim: tien klooten daar toe van 8 duim. Daar zyn in de twintigh wandt-klootjens, daar keepen in gestoken worden. Tot het voor-stenge rak zyn de flees van 14 duim. Tot het bezaans rak de flees van 16 duim. Een groot rak is van 3 voet. Een fokke rak van 2½ voet. Vier slepers tot de twee zeilen van gegifte grootte. Het kinnebaks blok van onbepaalde grootte: daar tegen komt een dubbelt en enkelt mantel-blok. Een bezaans val-blok met twee schyven, van 18 duim. Acht schoote bloks, vier groote, en vier fokke, van 10 duim. Een metale of pok-houte schyf in de bezaans mast. Tachtigh gei-touw bloks, ieder van 10 duim. Vyftigh brasse bloks, ieder van 8 duim. Zeventigh bram-blokkjens, ieder van 5 duim. Vier-en-veertig bram-juffertjes, ieder 5 duim groot. Vier in de groote zaal. Vier in de voor zaal. Vier in de bezaans zaal. Vier in de boegh-spriet. Vier juffers tot de boot, ieder van 8 duim. Een schyf voor in de boegh van de boot. Zeventig karviel-nagels, dienen boven in 't boort, om touwen aan vast te maken. Vier nagels in de beting. Een paar schoote bloks achter op de billen van 't Schip. Een juffertje, met een haak beslagen, aan de bezaans mast, van onbepaalde grootte. Twee klampen van 11 duim staan op ieder ree. Een kruis, waar van de schyf 20 duim groot is, met een metalen bos daar in, om zaat mede uit te luijen. Noch behooren tot het opgegeven Schip dertigh dubbelde talie-bloks tot het geschut, van 18 duim: dertig poort-blokkjens, en voorts stel-houten, wiggen, wielen, enz. De scheer-tros bloks, groot 16 of 17 duim, zyn twaalf in 't getal, en worden gebruikt aan de raks van de drie masten.

Aan Fluiten, en kleinder Scheepen, van wat aart zy zyn, is dit alles naar even-maat van het Schip, alleen met verschil dat zommige bloks daar niet aan komen, die in het boven genoemde zyn gestelt.

De juiste plaatzen te beschryven, waar alle deeze bloks in 't Schip komen te staan, achte ik onnut te zyn, wyl bequamer vertoont als beschreeven werden: hier om gelieve den lezer zyn oog na de plaar, voor ingelafcht, te wenden, waar in de zelvige ten toon werden gestelt, zoo als zy in een waar Schip zelve geplaatst werden.

Zommige bloks zyn rondt, andere langwerpig: juffers zyn plat, en van eiachtige gestalte.

Wanneer hier te Lande Scheepen werden aanbesteedt te maken, zoo is de Besteder, of Kooper, gewoon den Bouwmeester, of Verkooper, wetten en voorwaarden voor te schryven, waar na het hem gevalt dat het Schip gemaakt werden: welke wetten, en voor-schriften, met een uitheemsch woordt, *Carter*, worden benaamt. Stelle hier van twee voorbeelden ten toon, zoo als de zelve by den Heer *Tjassens* heb gevonden, in zyne *Zee-politie*.

Carter van een Schip, lang over steven
125 voeten, wydt binnen zyn huidt
30 voeten, hol in 't ruim op zyn uitwatering 12 voeten.

De stevens zullen t'zamen vallen 22 voet, ofte voor 18½ voet, en achter 3½ voet. Voor niet meer dan eene hek-balk, lang 20 voet, breedt en diep na gelang, en na den eisch van 't werk, ten minsten 15 of 16 duim. Een boven-net van 7 voet hoog aan boort. De overloop met het boven-net zullen recht door loopen van d'eene steven tot d'andere. Een lange stuur-plecht, daar bequaam vier stukken konnen staan, met twee poorten op het hek, in de kajuit, en twee achter uit, op dat men de stukken van de stuur-plecht op het hek, en achter uit, kan gebruiken. Noch zal het voorschreevene Schip moeten hebben een kiel van twee stukken, en van goet, gaaf, en vierkant eiken-hout, breedt en dik 20 duimen: het lach van de kiel zal lang moeten zyn 9 voet, en 't lach van de steven 7 voet, met een goede knie achter op de lachfen: ook zal de steven lang in de winkel zyn 22 voet, en dik binnen de huidt 16 duim. De buik-stukken zullen in de midden wezen van 11 duim, enkelde houten, voor en achter naar gelang: de zitters 9 duim: de oplangen 8 duim: de stutten op het boefsel 6 duim; midts boven te verkieren, en uit te breken, tot welgevallen van den Besteder: ook de buik-stukken, zitters, en oplangen, wel te verscherpen, ten minsten 5 voet; wel meer, maar niet minder. De planken van het onderste boefsel, tot aan het tweede bark-hout, zullen dik wezen 4 duim, of de drie van 1 voet. Het kolsfem in 't ruim zal van twee stukken wezen, met een lange lach, beslaande ten minsten drie houten in 't breedte, zynde 20 duim, diep 9 duim. De wegers van binnen zullen goede Koningsberger planken zyn, dicht op malkanderen gestreken. Voorders zullen voor in de boeg zeven banden leggen, met

R 2

cen

een goetd fokke ſpoor: en achter over het zogh vier banden, met zitters tot voorby de knies toe. Aen de waring twee knies, langs het ſchip aan de ſpiegel. De ſpiegel zal ſtaan op 1½ voet. De hek-balken zal men met vier knies ſluiten, te weten twee langs ſcheeps, en twee op en neder. De hek-ſtander zal aan ieder wulp een goede knie hebben, lang van ſlag: als mede goede balk-wegers, breed 2½ voet, dik 5½ duim. De balken in 't ruim zullen breedte zyn 14 duim, diep 15 duim, van malkanderen leggende 3½ voet; midts tuffchen ieder balk drie eiken ribben, met een dwars ribbe, of karviel-hout. Aan ieder eindt van de balken zal wezen een goet gewaſſen knie, lang van ſlag, ſchietende na de kimmén toe, en wederom ſtaande na de balken. Aan ieder balk een goede ſteunder, komende uit de kimmén tot aan 't boven-net. Een katte ſpoor en zitter aan ieder ſteunder. Een plaat op het kolfem, met banden om de groote maſts ſpooren. Het water-bordt, of lyf-hout, zal tegens de ſteunders aan komen, en zal dik wezen 6 duim, breed 20 duim. Tuffchen ieder ſteunder een goede klos, om te dryven; als mede buiten en binnen een goede kimmé-plank, dik 4 duim. Op de water-gang een weger van 4½ duim. De wegers tuffchen het boven-net, en die in den overloop, zullen wel gladt geſchaaft zyn, dik naar eifch. De balken van het verdek zullen dik zyn 10 duim, en vierkant van malkanderen leggen, gelyk als onder den overloop: de bovenſte balken gladt te ſchaven, en de kanten met een half rondtje; midts dat tuffchen ieder balk drie ribben zullen leggen, en een karviel-hout: aan ieder eindt van de balken een goetd gewaſſen knie. Onder de breede gang zullen twee bark-houten leggen, van 13 duim breedte, en 7 duim dik, aan ieder zyde met lange laſſchen, beſtaande vier of vyf houten: de breede gang dik te maken 3½ duims. De ſchut-poorten, zoo veel de Beſteders zullen begeeren, boven de breede gang te leggen. Twee bark-houten, breedte en wydt na eifch van 't werk, met een raahout, gladt geſchaaft, en de kanten met een half rondtje. De water-gang van het verdek zal 4½ duim dik wezen, breedte na behooren, en aan boort 1 duim aan gehouwen; midts een weger van 3½ duim daar op te zetten, en een plank daar boven, zoo hoog het vereifcht. Voorts alles wel geſchandekt, gebosbankt, en de vertuining van goet, dik, droog wagen-ſchot, te vertuinen naar eifch van 't werk. De regelingen, en rok-gangen, van eiken hout. Aan ieder zyde van 't ſchip drie breede ruſten,

met alle de ſchooten, bloks, groote, fokke, en bezaans marſſe-vals, ook marſſe ſchooten, knechts, kruis-houten, bosbanken, en boſſen, tot benoegen van de Beſteder. De overloop te maken van eike planken, dik 2½ duim. De koe-brugh van goede balk-gezaagde- of Pruiffſe-deelen, dik 2½ duim, 't ſpint af, van onderen gladt geſchaaft: voor, onder en boven, tuffchen den overloop en de koe-brug, ſchaer-ſtokken, daar de ribben in leggen, na eifch van 't werk. Twee banden aan de ſteven; met een goede twil, daar de boegh-ſpriet in komt te leggen. Deſgelyks voor en achter de fokke, groote, en bezaans maſt; te leggen een goede viſſcher, dik na den eifch des werks; met een goede ſpil: als mede een goede kruis-beting, wel bezorgt, en een voering daar op. Aan ieder zyde van de boegh twee kluiſzen en kluiſ-houten. Een goetd galjoen: kranen, en beting-balken in 't galjoen. Achter een galdery te maken, met uitſtaande deuren. Een goede kajuit, en Stuurmans hutte: alle de ſchotten in de kajuit te beſchieten; kaſſen, kooijen, banken, en ſpintjes, na behooren. Stuur-plechten, hutten, met de uitſtaande deuren, kromme ſtutten, en beſchot van de ſtuur-plecht, alles ſchoot-vry te maken. Ook de balken in de kajuit, die van de ſtuur-plecht, en hutte, gladt te ſchaven, met een half rondtje aan het ſchot van de kajuit. Twee winkel-knies. De kajuit, ſtuur-plecht, en hutte, met eike wagers; en aan ieder balk boven den overloop een knietje. Zoo veel poorten te maken als de Beſteders zal believen. Voor een ſchildt, met de kromme ſtutten, hals-maſten, en andere ſchilden, alle ſchoot-vry te maken. Voorts een kombuis, bottelery, kotten, en kooijen, Schippers kamer, kruidt- en broodt-kamer, als mede de zoden om de pomp, dit alles te maken na believen van de Beſteder.

Noch zullen de Aannemers leveren een goetd eiken roer, met roer-pen, en kolderſtok; midtſgaders hout tot de beelden: zullen ook het beeldt-werk bekoffigen: als mede pek, teer, werk en mos. Zullen ook het ſchip van buiten en binnen wel doen braeuwen, en deutelen: ook de bouten wel doen klinken. Voorts, het geene tot het werk vereifcht wort, dewyle men alles niet bedenken kan, zal de Aannemer maken; midts dat daar niet aan gebreekt om mede in zee te gaan. Doch yzer-werk, en ſpykers, zal de Beſteder zelf bekoffigen. De Aannemer zal ook het ſchip eens doen verdryven, en verdeutelen. Het kielten tot koſten van de Beſteder. Zynde dit alles Amſterdammer voeten en duimen.

Beſtek

Bestek en Voorwaarden van een Schip, lang 130 voet, wydt 34 voet, hol 13½ voet, en daar boven 7½ voet, zoo als men het besteedt.

Tijdsom.

1. De kiel zal lang wezen, tusschen de lusschen van de stevens, 95 voet, (11 duim voor 1 voet gerekent) voor diep 19 duim, in de midden vierkant, dik 21 duim, aan de hieling diep 15 duim, van twee of drie stukken, goet gaaf Wezels hout, het lasch lang 10 voet, wel gebouwt, lang over steven 130 voeten.

2. De voor-steven dik 15 duim, boven breed 28 of 29 duim, onder na den eisch, lang, by de boght om te meeten, 32 of 32½ voet, zal aan beide de binnen-kanten 6 voet boght hebben, en 24 voet vallen, of na goetvinden van den Besteder.

3. De achter-steven zal dik zyn 17 duim, uit de onder-kant van de kiel lang 22 of 23 voet, 18 duim bogt, 7 voet streek, en 11 voet vallens, of na goetdunken als vooren.

4. De spiegel op 13 voet hoogte te maken: de hek-balk dik 15 duim, breed 20 duim, lang 20 of 21 voet. De rantzoen-houten zullen dik zyn 9 duim, en breed 22 duim, van goede, gave en bequame krommers gemaakt; met een goede, gave en sterke broek-wrange, en wel gebouwt.

5. De wrangen van de spiegel zullen 9 duim van den anderen leggen, op ieder eind met een goet, gaaf en gewassen knie geslooten: op ieder eind van de hek-balk van gelyken met een goet, gaaf en gewassen knie geslooten, en dubbelt gebouwt, met twee goede slapers, of spiegel-spooren, onder den overloop tegen de spiegel aan te leggen.

6. Van 't achter-spant af, tot beneden aan de kiel der spiegel, toe te maken met gewassen twillen: een goet gewassen knie te stellen op de kiel, met een haak aan de achter-steven gemaakt, hebbende op ieder eind 6 voet slaggh.

7. Dit Schip zal wydt wezen 34 voet, en hol 13½ voet.

8. De zant-strook dik 4 duim, breed 22 of 24 duim. Het inhout in de vloer diep 11 duim, in de kimmen 10 duim, en hooger 9 duim, in den overloop 7½ duim; voorts, na den eisch van 't werk, breed 9 of 9½ duim: zal in de vloer 8 duim van den anderen leggen, en 4, 5, of 5½ voet verschieten, wel meer, maar niet minder. De vloer-wrangen te maken van enkelede, geen gezaagde platen, zoo verre achter en voor als mogelyk is.

9. Het zaag-hout lang na den eisch, van twee gave stukken gemaakt, dik 10 duim, breed 23 duim.

10. De huidt zal dik wezen 4 duim, de wegers zoo dik als de huidt, of 3 duim, naar believen van de Besteders, midts dat het vlak, met de kimme-gang, van Lubekze en Koningsberger planken zal moeten werden gemaakt.

11. De kimme-wegers aan elke zyde dik 5 duim, breed 18 duim, achter rondt af gehouwen; naar de houten noch een weger, en boven dicht aan gestreken, dik 3½ duim, breed 18 duim.

12. De bandt-wegers zullen dik zyn 6 duim, breed 24 duim; de voor-stukken van de bandt-wegers uit krommers gezaagt. Onder den overloop vier banden, met een fokke spoor, en boven den overloop drie banden, elken bandt lang 14 voet, breed 16 duim, en dik na den eisch van 't werk.

13. De balken onder den overloop, breed in 't vierkant 15 duim, zullen van den anderen leggen 4 voet, tusschen de balken vier goede eike ribben, en aan elken zyde een kruis-ribbe van vooren tot achteren aan de balken, op elk eind met een goede gewassen knie geslooten, met haken aan de balken vast, op elke balk slag gemaakt hebbende van 5 voet, en de onder-einden loopende tot de kimmen toe: de knies dik 8 of 9 duim.

14. De schaer-stokken dik 6 duim, en breed 14 duim.

15. Aan de onderste balken in dit Schip, van vooren tot achteren, een steunder te zetten, loopende van de kimmen tot aan 't boven-net toe, dik 10 duim, en breed 14 duim, en aan ieder spant-steunders te maken. Kruis-houten, en zitters, wel dicht gevoeght, en met bouts wel door malkanderen, zullen verscherven 4½ voet: alles met behooryke katte-spooren, naar vereisch van 't werk, geslooten met splissen en weijen.

16. De gang-boorden, dik 6 duim, zullen boven den overloop 26 duim breedte van hout blyven. Het boven-net dicht toe te wegeren met planken van 2½ duim dik, ofte na believen van de Besteder.

17. Den overloop dicht te maken met eike planken, dik 3 duim, Dantzicker ofte Simtmer planken, die goet en gaaf zyn, zonder strypen. Zes-en-twintigh poorten op den overloop te maken.

18. De balken van 't boven-net te maken op 7 voeten uit den overloop, diep 9 duim, breed 10 duim, aan elken eind met goede gewassen knies geslooten, met haken aan de balken, en zullen 4 voet van den anderen leggen. Op het boven-net moet het Schip wydt wezen 28 voet. De stutten moeten boven het boven-net wat

verkeeren, om boven een ruim Schip te hebben, op dat het gefchut, of stukken, vry moogen inloopen van de boot. Twee-en-twintigh poorten op 't boven-net, vier in de hut, en vier ronde voor de hut te maken.

19. Op het boven-net een gang-boort te leggen, van vooren tot in de kajuit toe, uitgehouwen, dik $5\frac{1}{2}$ duim, en breed 20 duim; een weger daar op te zetten, dik $2\frac{1}{2}$ duim blyvendt hout, breed 19 duim, daar men op fchandecken zal.

20. De fchaer-ftokken op 't boven-net dik $5\frac{1}{2}$ duim, uitgehouwen 1 duim, breed 15 duim. Tuffchen elke boven-nets balk te leggen vyf eike grieten, en van boort af dicht te maken met gave balk-deelen, dik 2 duim, het fpiet en blaauw wel afgehouden.

21. Tuffchen de fchaer-ftokken te maken een boven-net van eike grieten, en na behooren te latten, van achteren tot vooren, met wagenfchotte latten.

22. Boven op het laegfte van 't Schip, voor de groote maff, $4\frac{1}{2}$ voet voor fcheens te maken; met een verdek tot aan de groote maff, en daar voor een bequame fchans.

23. Noch te stellen in 't midden van het Schip looze ftoffen door de bos-bank, om hare hals-maffen aan te fluiten; ook voor en achter van gelyken ftoffen, om fcheerkleden aan te hangen.

24. Ook te maken een bequame kajuit: de balken zullen dik zyn $6\frac{1}{2}$ duim in 't vierkant, en van den anderen leggen 18 duim, met een goede en gave gewafften knie, aan de balken met haken gemaakt; boven gedeckt met balk-deelen, het fpiet en blaauw wel afgehouden, dik 2 duim.

25. Noch te maken een befchot voor de kajuit, op de ftuur-plecht.

26. Noch binnen de kajuit te wegeren met goede bequame Hamburger planken, gladt gefchaaft, om op te fchilderen.

27. Achter op het Schip te maken een Stuurmans hut, met kooijen, alles na behooren, den ingang met een ronde boog.

28. Twee ingangen met ronde bogen te maken, om van 't boven-net in de kajuit te gaan.

29. De hult van 't Schip zal dik wezen als boven gezegt is, van de zandt-ftreek af tot het onderfte bark-hout toe, en voorts tot het ree-hout, tot 3 duim, van goede en gave planken, op elke haak van de planken der hult een bout van Dantzicker of Smitmer planken.

30. Van 't onderfte bark-hout af tot de kimmén toe de gangen niet breeder te maken als 15 of 16 duim, ieder gang met drie nagels op elken hout genagelt, in 't vlak

van gelyken drie nagels, en elken haak van de planken lang te maken $4\frac{1}{2}$ voet, wel langer, maar niet korter.

31. Noch vier fpaat bark-houten, met een ree-hout, waar van het onderfte dik zal wezen 7 duim, breed 14 duim, het tweede van gelyke dikte en breedte, het derde dik 6 duim, breed 13 duim, het vierde van gelyke dikte en breedte als het derde, het ree-hout dik $5\frac{1}{2}$ duim, breed 9 $\frac{1}{2}$ duim.

32. Boven op het ree-hout een drooge plank te zetten, dik 2 duim, met een fponning uitgehouwen, om de vertuining van wagen-fchot daar in te maken: het wagen-fchot van de vertuining zal 1 duim dik wezen; voor en achter zoo hoog te vertuinen als de binnen-kanten zullen vereifchen.

33. Alle de lyften buiten aan 't Schip te maken met een half rondt.

34. Noch te maken een bequaam galjoen; met een vierkante galdery, achter gefneden na des Besteders believen.

35. Een bequaam roer, en kruis-betings, lang tot beneden toe, in de wegers gelaten, daar toe een fpil met vyf gaten. Voorts kruis-houten, fchoote-bloks, klampen, groote en kleine knechten, alles naar behooren en den eifch van 't werk.

36. Luiken te maken, zoo onder als boven op den overloop, na eifch van 't werk.

37. Dit Schip te nagelen met innelandtsche nagelen, die goet en bequaam zyn, op geen ftoof gedroogt; en het Schip met twee werken wel te dryven, te pluggen, en te arken na behooren.

38. De viffingen van de maffen zullen dik zyn 8 duim, en breed na den eifch, van goet en gaaf geflooten hout gemaakt, met de kranen.

39. De Aannemer zal ook gehouden zyn aan alle de fteunders, zitters, kruis-houten, en knies, door elke gang een bout te fmyten, en wel te fluiten.

40. Noch te maken alle de ruften, klampen van luiken, en bos-banken, alle de fchermen, pylaren te stellen, met de voorfcheeren van 't galjoen. Voorts alles te maken zoo als 't Schip in zee varen moet.

41. Onder den overloop te maken alle de befchotten, kooijen, en alles dat 'er onder den overloop gemaakt moet wezen, te weten, het vergat, het kabel-gat, de kombuis, de bottelery, de Schippers kamer, de Hoogh-bootsmans kamer, de broodt-kamer, de kruit-kamer, de zeilkamer, en alle deeze kamers te maken na behooren, benevens het befchieten van de kajuit, zoo als 't Schip in zee varen moet, of na believen des Besteders.

43. De Aannemer zal ook gehouden zyn het Schip van buiten eens te doen verdryven, en te kalefaten, de nagels noch eens te verpluggen, en de scheuren van de planken wel te verzien, om met een dicht Schip te moogen in zee gaan.

43. Ook het Schip te pekken, en te teeren na behooeren.

44. En of in dit bestek eenige dingen vergeten waren, en nochtans in 't Schip noodigh gemaakt moesten wezen, dat zal den Aannemer gehouden zyn te maken, en te leveren, zonder voor eenigh buiten-werk iets te moogen eischen, of te zullen genieten.

45. Het Schip zal ter bequame plaatze op stapel gestelt werden, om van dagh tot dagh volkome toezicht op 't werk te moogen nemen, ofte onderling te doen nemen, of alles wert gemaakt en gedaan volgens bestek, en zoo 't behoort.

46. De Meester, die 't werk zal komen aan te nemen, zal gehouden zyn het werk zelfs te voltrekken, zonder het zelve in 't geheel of ten deele aan andere te moogen over doen, ofte eenigh hoop-werk aan de knechts te besteden.

47. Het bedongen loon van 't Schip zal in drie paaijen, of termynen, betaalt werden, te weten, het eerste derde deel by 't oprichten van de steven, het tweede derde deel zoo wanneer het Schip in 't water zal gebragt wezen, en het laatste derde deel wanneer 't Schip volbouwt, en het werk opgenoomen zal wezen, en dat de leverantie zal konnen geschieden.

48. De Aannemers zullen de klamp-spykers daar zelfs moeten toe doen, zonder daar voor iets te moogen eischen; en al het yzer-werk, by de besteders te leveren, moeten verwerken.

Wat tot den bouw van twee Scheepen, het eene 150, en 't ander 140 voet lang, behoort.

Tot een Oorlog-schip, lang 150 voet, wydt 39 voet, hol 15 voet, daar boven 7½ voet, heeft men noodigh, 6 gangen in 't vlak, 3½ plank lang, t'zamen 42 planken: 5 kim-gangen, lang geboeit 4½ plank, te zamen 44 planken: 80 buik-stukken, en 180 oplangen: 200 stutten, en 180 zitters: 12 gangen voor wegers aan de balk-wegers, 4 lang, maken t'zamen 96 planken: 11 banden, zoo voor als achter: 20 stekers: 26 stuinders: 12 katte spoors: 24 zitters: 4 spiegel-knies, en 4 knies onder d'overloop: 28 overloops balken, en 56 knies: 4 eike gangen in den overloop van 3 duims planken, t'zamen 40 planken:

twee breed balk-wegers in 't ruim: 2 banden voor in de boeg: 3 1 verdeks balken, en 62 knies: 26 half deks en bak balken, en 52 knies: 150 deelen tot het verdek: 4 gangen in 't huilt-dicht, 4½ lang, zyn 36 planken: 2 spant-bark-houten, daar de puttings in komen: 2 spant-bark-houten onder de poorten: 1 dikke vollingh, daar 't Schip ingesloten is: de breede gang heeft 30 planken; noch is daar aan een volling, van 3 duims planken, twee breed: 2 spant-houten van 6 duim, en spant-volling twee breed: 1 of 2 ra-houten, met vollingen, en zet-gangen. Voorts zyn hier toe noodigh 6 tonnen teer, 5 tonnen pek, en 400 bos werk.

Aan een Pynas-schip, lang 140 voet, wydt 35 voet, hol 14½ voet, daar boven 7½ voet, maakt men gemeenlyk 6 vlak-gangen, t'zamen 54 planken: 5 kim-gangen, en 4 huilt-dicht-gangen, zyn 9 gangen, t'zamen 90 planken: 70 buik-stukken, zoo klein als groot: 160 zitters: 170 oplangen: 2 balk-wegers onder elkandere: 25 balken, en 50 knies: 8 banden voor in de boeg, en achter 4, te zamen 12: 20 stekers: 8 knies aan de spiegel: 180 stutten: 26 verdeks balken, en 52 knies: 2 spant-houten, en 1 volling: 1 zet-gang: 2 katte spooren by de mast: 4 zitters: 180 stuks overloops deelen: 25 half verdek balken, en 50 knies: 180 stuks verdeks deelen: 180 stuks 2 duims deelen, tot boven-werk.

Doch om noch nader den toestand dezer Scheeps-bouw te kennen, volgen hier eenige Certers van Pynas-scheepen, gemaakt by *Dirk Raven*, vermaardt Scheeps-bouw-meester tot Amsterdam, waar aan men gevolgelyk het veranderen van bouwen magh bespeuren, alzooy onderscheidene tyden zyn gemaakt.

Een Schip gemaakt genaamt De-venter, in 't Jaar 1627.

Lang 112 voeten, wydt binnen zyn huilt 26 voet, hol op zyn uitwatering 11½ voet. Een bove-net daar boven, hoog aan boort 6½ voet. De voor-steven hoog in de winkel 17½ voet, heeft bogt 5 voet, valt 21 voet, dik 12 duim, aan de voor-kant dik 7 duim. De achter-steven hoog in de winkel 19 voet, valt 5½ voet, dik 12 duim, aan de achter-kant 7 duim, onder breed 6 voet. De spiegel staat van de boven-kant van de kiel hoogh in de winkel 10 voet: het hek van de spiegel is lang 15½ voet. De kiel is dik in 't vierkant 15 duim. De hek-stutten staan boven het hek 22 voet, en daar staan

zy

zy wydt 8 voet. Het vlak is wydt 17 voet, hol geboeit 5 voet, en daar is 't boeisel wydt 24 voet, dan hangen de zyden uit 14 duim. Het bark-hout is voor opgezet 13 voet, achter opgezet 9 voet.

Een Schip gemaakt, genaamt Prins Wilhelm, in't Jaar 1630.

Lang 157 voeten, wydt 37 voet, hol onder zyn eerste overloop, namentlyk de koe-brug, 13 voet; daar boven, zynde de gesluch overloop, 5½ voet; het boven-net daar boven hoogh aan boort 7½ voet. De kamer hoogh 8½ voet, lang 26 voet. De voor-steven hoogh in de winkel 28 voet, valt 27½ voet, heeft boght van 't een eind tot het ander 6 voet, is lang, by de boght om te meeten, 45 voet, dik 17 duim, aan de voor-kant 12 duim. De achter-steven hoog 28 voet, valt 5½ voet, dik 17 duim, aan de achter-kant 11 duim, breedt nabehooren. Het hek is lang 22 voet. De spiegel staat van de kiel af 15 voet. De kiel is breedt 23 duim, diep 20 duim. De bossen lang 9 voet. De hek-stutten staan boven het hek hoogh 29 voet; boven wydt van malkanderen 12 voet. Het vlak is wydt 24 voet, ryft 9 duim, hol geboeit 5 voet 4 duim, daar is 't wydt 33 voet. De op-langen hangen over de nagel 2 voet. De buik-stukken diep 13 duim, op het boeisel 10 duim, op de scheer-gang 9 duim, boven dik 5½ duim. De balk-wagers zyn dik 6 duim. De balken zyn in 't vierkant dik 15 duim, leggen van den anderen 4 voet, voor opgezet 3 voet, achter 1½ voet. De groote mast staat 3½ voet achter het midden van de onderste overloop. De boven-nets balken diep 11½ duim. De lyf-houten op de onderste overloop dik 5½ duim, op de gesluch overloop dik 6½ duim. Achter in 't zogh 5 banden, en zitters. Voor in de boegh, tot den overloop toe, 9 banden. Het kolsfem dik 12 duim, breedt 3 voet. Om de tweede balk een stuinder. 3 Spant-bark-houten onder de poorten, dik 8 duim, breed 14 duim. De onderste vulling breed 26 duim, de tweede 24 duim.

Een Schip gemaakt, genaamt Mauritsius, in't Jaar 1637.

Lang in 't ruim 128 voet, wydt 28 voet, hol op zyn uitwateren 13 voet. Daar boven een bove-net hoog 6½ voet. Voor een bak lang 30 voet, hoogh 4½ voet. Achter een lange stuur-plecht. De voor-steven hoog 25 voet, valt 20 voet, dik 14½ duim, heeft bogt tot aan 't kinnebak toe 4½ voet, is lang, by de boght om te meeten, 38 voet, onder breedt 4 voet, boven breedt 2½ voet. De achter-steven, hoogh 23 voet, valt

4½ voet, is dik 14½ duim. Het hek van de spiegel leght op 20 voet, en daar boven steekt de steven uit 3 voet: het hek is lang 16 voet, heeft boght 1 voet, dik in 't vierkant 13 duim. De spiegel staat hoogh van de kiel af 10½ voet. Het vlak wydt 20 voet, ryft 3½ duim, hol geboeit 4½ voet, is daar wydt 26 voet 2 duim, dan hangen de zyden uit 10 duim. De buik-stukken diep 9 duim, op het boeisel 7½ duim, op de scheer-gang 6 duim. Het kolsfem is dik 9 duim, breedt 20 duim. De banden over het zog breedt 3 duim, in de boeg 8 duim. De twee onderste bark-houten onder de poorten breedt 12½ duim, dik 6 duim. De vulling breedt 27 duim. De poort-vulling breedt 3½ voet. Het bark-hout daar boven breedt 11½ duim, dik 5 duim; daar boven een vulling, breedt 1 voet; daar boven een bark-hout, breedt 9 duim, dik 4½ duim; daar boven een vulling, breedt 12 duim; daar boven een ra-hout, breedt 8 duim; daar op vertuint naar behooren.

Een Schip gemaakt, genaamt Graaf Enno, in't Jaar 1642.

Lang 126½ voeten, wydt 28 voet, hol in 't ruim op zyn uitwatering 12½ voet, daar boven 6½ voet. De bak lang 29 voet, hoog uit den overloop 5 voet. Achter een lange stuur-plecht, dat de bomen van het kardiël pas kunnen gaan. De voor-steven hoog 22½ voet, valt 20 voet, heeft boght 4½ voet, dik 12 duim, aan de voor-kant dik 8½ duim, onder breedt 3½ voet. De achter-steven hoogh 21½ voet, valt 4½ voet, dik 12 duim, aan de achter-kant dik 7½ duim, onder breedt 6 voet. De kiel diep 14½ duim, breedt 16 duim. De spiegel staat hoog van de kiel af 10½ voet. Het hek lang 18 voet. De hek-stutten staan boven het hek hoogh 22 voet, boven wydt van malkanderen 9½ voet. Het vlak is wydt 20 voet, ryft 4 duim, hol geboeit 4½ voet, is daar wydt 25 voet 7 duim; de zyden hangen uit 10 duim, is voor opgezet 3 voet, achter 9 voet: 't is wydt op de scheer-gang, van het hek te meeten, 25 voet, en 13½ duim nauwer dan 't in de midden is, derhalven op de daal ook zoo veel nauwer. De buik-stukken zyn diep 9½ duim, in de kinnen 8½ duim, op het boeisel 7 duim, op de scheer-gang 6 duim, boven 4 duim. De verkeerde stutten staan van de steven af 9 voet. Het hakkebort staat buiten de achter-steven 24 duim. Het onderste hakkebort is aan de binnen-kant breedt 1 voet. De balken van den overloop zyn krom op 28 voet 7 duim. De bove-nets balken zyn krom op 22 voet 13 duim. Het Schip zaalt op 23 voet langte 1½ duim. Toen het van de

de werf liep, ging het achter diep 7 voet, voor 5 voet.

Een Schip, genaamt d'Eendragt, door een ander Meester gebouwt, in't Jaar 1660.

Lang 133 voet, wydt 29 voet 4 duim, hol 12½ voet. Het bove-net hoog aan boort 6½ voet. Voor een bak, lang 32 voet, hoog uit den overloop 5 voet, voor hoog 4½ voet. De kajuit voor hoog 7 voet, achter 7½ voet: de vloer van de kajuit lang van de steven 16 voet, treedt neer ½ voet. De voor-steven hoog 23½ voet, valt 21 voet, heeft bogt tot het kinnebak 4½ voet, dik 13 duim, aan de voor-zyde dik 10 duim, onder breed 3½ voet, boven 2½ voet. De achter-steven hoog 23 voet, valt 4½ voet, onder breed 6 voet, dik 13 duim, achter dik 8 duim. Het hek leit op 20 voeten ½ hoog, is lang 18½ voet, dik 12½ duim, diep 14 duim, heeft bogt 12½ duim. De spiegel staat op 11 voet. De kiel is breed 20 duim, diep 17 duim. Het vlak is van 20 voet, ryft 3 duim, hol geboeit 4 voet 2 duim, daar is 't wydt 26½ voet, dan hangen de zyden uit 1 voet. De overloops balken hebben op 28 voet langte 7 duim bogt. De bove-nets balken op 22 voet langte 13 duim bogt.

Certer van een Oorlogh-schip, genaamt de Vrede, gemaakt in't Jaar 1667.

Lang over steven 170 voet, wydt binnen zyn hult 44 voet, hol op zyn onderste overloop, de koe-brug genaamt 13½ voet, daar boven, zynde de geschut-overloop, hoog aan boort 5½ voet. Het bove-net aan boort hoog 8 voet. Daar boven noch een overloop, het verdek genaamt, hoog 7½ voet, achter voor de kajuit hoog 9 voet. Aan de achter-kant van 't Schip een groote hut, lang van het achter-wulf af 36 voet, aan de voor-kant hoog aan boort 6½ voet, achter aan 't groote wulf hoog 7 voet. Daar boven noch een kleine hut, lang 13 voet, aan de voor-kant hoog aan boort 4½ voet, achter aan 't groote wulf hoog 5½ voet. De kiel van 't Schip van drie stukken, de laffchen lang 10 voet, de kiel is breed in 't midden 2 voet 4 duim, diep in 't midden 2 voet 2 duim, achter diep 19 duim, voor diep 2 voet, achter en voor zoo breed als de stevens. De voor-steven hoog in de winkel 30 voet, valt 22 voet, is dik 20 duim, aan de voor-kant dik 14 duim, onder by de kiel breed 5 voet, boven breed 4 voet. De achter-steven is hoog in de winkel 30 voet, valt 4 voet, dik 20 duim, aan de achter-kant dik

14 duim, onder op de kiel breed 7 voet, boven breed 2 voet: deee steven steekt buiten de hek-balk 13 duim. De hek-balk is aan de achter-kant lang 30 voet, dik 20 duim, diep 2 voet, heeft bogt 20 duim. De spiegel staat hoog van de kiel 16 voet. De rantzoen-houten dik 15 duim. De hek-stutten hoog boven 't hek 27 voet, staan daar wydt van malkanderen 22 voet. Het vlak is wydt 28 voet, ryft 10 duim. De buik-stukken op de kiel dik 14 duim, in de kimmen dik 12 duim. De oplangen op het boeisel dik 1 voet, by de scheer-gang dik 10 duim, boven de stutten dik 5½ duim. De balk-wagers onder de koe-brughs balken dik 5½ duim. De balk-wagers onder de geschut overloops balken dik 8 duim. De balk-wagers onder de boven-nets balken dik 5 duim. De balk-wagers onder het dek dik 4½ duim. De balken onder de koe-brug dik 14½ duim, hebben aldaar op de wydt van 't Schip 7 duim bogt. De balken onder de geschut overloop dik 16 duim, hebben 9 duim bogt, leggen van malkanderen 3½ voet. De luik-balken leggen van malkanderen 5 voet. De bove-nets balken dik 14 duim, hebben 1 voet bogt. De verdeks balken dik 1 voet, hebben 14 duim bogt. Het kolfem dik 13 duim, breed 3 voet. Het lyf-hout op de koe-brug dik 6 duim. Het lyf-hout op de geschut overloop dik 8 duim. Het lyf-hout op het bove-net dik 5½ duim, op het verdek dik 4½ duim. De kajuit lang 24 voet. De Konftapels kamer lang 23 voet, achter hoog 9 voet. De drie onderste bark-houten breed 16 duim, dik 8 duim. Het onderste bark-hout is achter opgezet 11 voet 4 duim, en voor opgezet 3½ voet. De vulling tusschen de bark-houten is in het midden van 't Schip breed 16 duim, voor breed 10 duim, achter aan de spiegel breed 17 duim. De schut-vulling, of de breede gang, in 't midden wydt 3½ voet, aan de voor-steven wydt 3 voet 2 duim, achter wydt 3 voet 6 duim. Het bark-hout daar boven breed 15 duim, dik 7 duim. De vulling daar boven in de midden wydt 16 duim, voor aan de steven wydt 13 duim, achter wydt 16 duim. Het bark-hout daar boven breed 14 duim, dik 6½ duim. De tweede schut-vulling in de midden wydt 2½ voet, voor en achter even wydt. Het bark-hout daar boven breed 13 duim, dik 5½ duim. De vulling daar boven in de midden breed 2 voet, achter en voor even wydt. Het ra-hout daar boven breed 1 voet, dik 5 duim. De eerste gilling staat scheepwaart in van het vooreind van 't hooft des galjoens 44 voet: de gilling is hier hoog 3 voet 6 duim: de gilling by de groote mast is even hoog, en

S

staat

staat van de voorfte 39 voet. De tweede gilling staat ook 39 voet van de gilling der groote maff, is hoogh 14 duim, en van de tweede gilling tot aan de wulft-ftut lang 44½ voet. De onderfte fchut-poorten wydt 3 voet 2 duim, hoog 2 voet 8 duim, ftaan uit den overloop 2½ duim. De tweede laag poorten wydt 2½ voet, hoog 2 voet, ftaan uit den overloop 2 voet. De poorten op het verdek wydt 2 voet, hoogh 18 duim, ftaan uit den overloop 18 duim. De poorten in de boven-hut wydt 2 voet, hoogh 1½ voet, ftaan uit de grondt 9½ duim. Het galjoen is lang 28 voet: de bovenfte regeling van het galjoen gaat 12 voet fcheepwaart in.

*Certer van een Oorlog-fchip met een
koe-brugh, gebouwt in 't
jaar 1669.*

Lang over fteven 160 voet, wydt binnen zyn hult 40 voet, hol op de koe-brug 13 voet; daar boven, zynde de gefchuts overloop, 5½ voet; een boven-net van 7½ voet, met een vinke-net; hol aan boort by de groote hals 6½ voet, voor aan 't fchilt hol 7 voet; achter in de galdery hoogh 9 voet. Boven de galdery een hut, hoogh aan boort 7 voet, aan de voor-kant 6½ voet, achter aan 't groote wulft hoogh 7½ voet, de vlger lang, van 't wulft af te metten, 24½ voet. Daar boven noch een hutje, hoogh aan de voor-kant 4½ voet, achter hoogh 5½ voet, de vloer lang 7½ voet. De vloer van de kajuit is lang 24½ voet. De kiel is lang (het vallen van de ftevens afgetrokken) 134 voet, de laffen van de kiel lang 9 voet, de kiel is in 't midden breed 24 duim, diep 2 voet, achter en voor diep 17 duim, voor en achter zoo breed als de ftevens. De voor-fteven hoogh in de winkel 29 voet, valt 22 voet, boven breed 3½ voet, onder by de kiel breed 4½ voet, dik aan de binnen-kant 20 duim, aan de voor-kant dik 14 duim, heeft boght aan de voor-kant, van boven tot beneden, 4 voet 10 duim. De achter-fteven hoogh in de winkel 28½ voet, valt 4 voet, dik aan de binnen-kant 20 duim, aan de achter-kant dik 14 duim, boven aan 't hek breed 20 duim, onder op de kiel breed 6 voet, fteekt buiten de hek-balk uit 14 duim. De fpiegel ftaat hoogh van de kiel 15 voet 4 duim. De hek-balk lang 28 voet, dik 20 duim, diep 20 duim, heeft bogt 1½ voet. De rantzoen-houten dik 13 duim. De hek-ftutten ftaan boven de hek-balk 29 voet, en daar wydt van malkanderen 19 voet. Het vlak van 't Schip is wydt 26 voet, ryft 10 duim. De buik-ftukken op de kiel dik 13 duim, in de kimmen dik 12 duim. Op

het boeiſel is het inhoud dik 10 duim, op de fcheer-gang 9 duim, boven de top van de ftutten dik 5½ duim. Het kolfem breed 3 voet, dik 12 duim. Drie bark-houten onder het gefchut, dik 8 duim, breed 15 duim: het onderfte bark-hout voor opgezēt 4 voet, achter opgezēt 10½ voet. De twee onderfte vullingen tuffchen de onderfte bark-houten zyn wydt 19 duim. De fchut-vulling, ofte breede gang, is wydt 3½ voet. Het bark-hout daar boven breed 14 duim, dik 7 duim. De vulling daar boven is wydt 15 duim. Het bark-hout daar boven, onder het boven gefchut, breed 13 duim, dik 6 duim. De bovenfte poort-vulling breed 2 voet 4 duim. Het ra-hout breed 12 duim, dik 5½ duim. De balken onder de koe-brugh dik 13 duim, hebben boght op de wydte van 't Schip 8 duim, leggen van malkanderen 2½ voet. De balken onder de gefchuts overloop zyn dik 15 duim, hebben boght op de wydte van 't Schip 1 voet, leggen van malkanderen 4 voet. De groote luik-balken leggen van malkanderen 5 voet. De bove-nets balken dik 13 duim, hebben boght op de wydte van 't Schip 17 duim. De balk-wegers dik 7 duim. De koe-brughs balk-wegers dik 6 duim. De boven-nets balk-wegers dik 4 duim. De breedte van de balk-wegers na dien het hout is. De lyf-houten, of water-borden, dik op de gefchuts overloop 7 duim, op de koe-brugh dik 6 duim, op het boven-net dik 5 duim. De gefchut-poorten op den overloop ftaan 2½ voet uit de zelve, en zyn wydt 3 voet, hoog 2½ voet. De poorten op het boven-net zyn wydt 2½ voet, hoog 2 voet, ftaan uit het zelve hoogh 2 voet. De poorten op het verdek achter de maff wydt in 't vierkant 1½ voet, ftaan uit het verdek hoog 1½ voet. De onderfte legger van 't galjoen is lang, te metten van de bovenfte kant tot aan de krul, onder de voorfte pooten van de leeuw, 24½ voet.

*Nieuw model of Certer van een Fregat, genaamt de Zwermer, in den
Jare 1681. gemaakt tot Koppenha-
gen, 't geene bevonden is zeer wel te
zeilen.*

Dit Fregat is lang over fteven 96½ voet, wydt 27½ voet, hol in 't ruim 10½ voet.

De voor-fteven is lang 20 voet.

De achter-fteven is lang 17 voet.

De kiel is lang 88 voet, krom 3 voet.

Op elke zyde zyn 10 poorten, leggende 2 voet van den overloop.

De roer-pen gaat onder den overloop, zoo dat de Konftapels kamer voor de bezaans maff is.

Heeft

Heeft een half dek, daar twee poorten in komen.

De overloop zaalt $1\frac{1}{2}$ voet.

De hek-balk is lang $18\frac{1}{2}$ voet.

Het ree-hout leit onder de poorten, en in het midden een schilt, daar de poorten in komen.

De achter-steven valt $2\frac{1}{2}$ voet.

De voor-steven valt 6 voet.

In Scheepen die ten oorlogh gebouwt worden houdt men dienstigt dat de hollen zyn van 16 voet, byzonderlyk als de zelve in Texel, de Maze, of op wateren die niet zeer diep zyn, zullen gebruikt werden; vermits, een voet of anderhalf holder gaande, ranker zouden zyn, waar door het onderste geschut vervolgens minder zoude kunnen gebruikt, en de Scheepen met meerder ballast moeten bezwaart werden: behalven dat by grooter holte een koe-brugh, of last-balken moeten werden gemaakt; want zonder die zouden de Scheepen met zoo diepe hollen te zwak zyn om de zwaarte van 't kanon te kunnen dragen, welke zwaarte, zoo van ballast als van last-balken, de Scheepen merkelyk dieper zoude doen treden.

De Scheepen oulings hier gebouwt wierden wel een voet dieper gaande bevonden als heden, die doch nu styf genoegh zyn, wel gemaniert, en goetd van zeilagie.

De galjoenen en voor-stevens werden heden aan de Scheepen steilder gemaakt, als toen dit Werk eerst maal is ter neder gestelt.

Tusschen den overloop en 't verdek, te midden scheeps, stut men zware Scheepen.

De spiegels zyn nu ronder als voor heen, en echter wel zoo breed. Doch de spiegels te breken, en galderyen uit te zetten, schynt geen wyze meer te zyn, om brosheit te myden.

Aan groote Scheepen werden de kielen nu mede veeltyds van vier stukken gemaakt, en dikker als voor deez.

De groote Scheepen, op Indien te varen toegelegt, werden veeltyds met een koe-brug voorzien. Hebbe ook gezien dat de trappen, die meest in de hoek van de hut na beneden tot de kajuit dalen, te midden scheeps komen: en kleine galderyen ter zyden. De kajuit werdt ook wel in drie, of twee byzondere vertrekken verdeelt. Ook plaghten de slaap-plaatzen om laegh voor in 't Schip te zyn; doch nu werden die tusschen 't verdek gemaakt: de wyde wert recht op een derde van de lengte genomen.

De koe-brugh is in 't gemeen 5 voet diep; doch voormaals minder.

De kolder-stok vaart in een huis, of scheede.

De broodt- en kruit-kamer zyn met een ingang, doch gescheiden, enz.

Volgt een generale *Cetter*, of liever *Tafel*, waar uit men zien kan alle grootheden van de voornaamste Scheeps deelen, die men in het bouwen noodighst heeft te weten, en zulks van Scheepen lang over steven van 60 tot 200 voeten, voor ontrent zes-en-dertig of veertigh jaren evenredigh by een gestelt door wylen de vermaarde Scheeps-bouwmeeſter *Jan Dirkz. Grebber*, die wylen myn Vaders Meeſter in deeze konſt was.

[illegible]

En

Langte over stevens.

Witte.

Holte.

Diepte van overloops balcken een

Hoogte van stevens, en voorstevens wallen.

Achter-steven valt een

Achter op-loopen.

Hoogte vande koebrug.

Diepte in drymen wand

Diepte van overloops balckwingers, ende gangboorden.

Dichte van koebrug balckwingers, ende gangboorden.

Diepte vande miderste bank-houten De hut is f. dick vande bank-houten.

Breete van de wrangen.

Wrangen liggen van malkander.

Diepte vande Wrangen, naar ende gewoonte in de scheer-gang f. f. ende

Diepte van de Wrangen naar het haart.

Kist een schip met den deck: maar een oopen schip subtraheert f. part. Een

Yser-werk met spychers Een oopen schip trekt f. af: een schip met een oopen

Langte van groote masten.

Groote masten dicke in diameter. Een f. lichter.

Langte van groote stengen: de voor-steng f. korter. Byen half zoo dick als onder

Ecke masten dicke in diameter. Ecke masten boren 10 voet lang, is 10 voet dik.

Langte van groote Raar.

Boeg-spiet dicke in den diameter.

Groot zeyle maet.

Zwaarte van Anckers.

De navolgende f. lichter.

Langte vande schagt.

Zwaarte van de touwen, op touwen lengte van hondert vaden.

Dicke van touwen.

Groote flag.

Groote staende want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

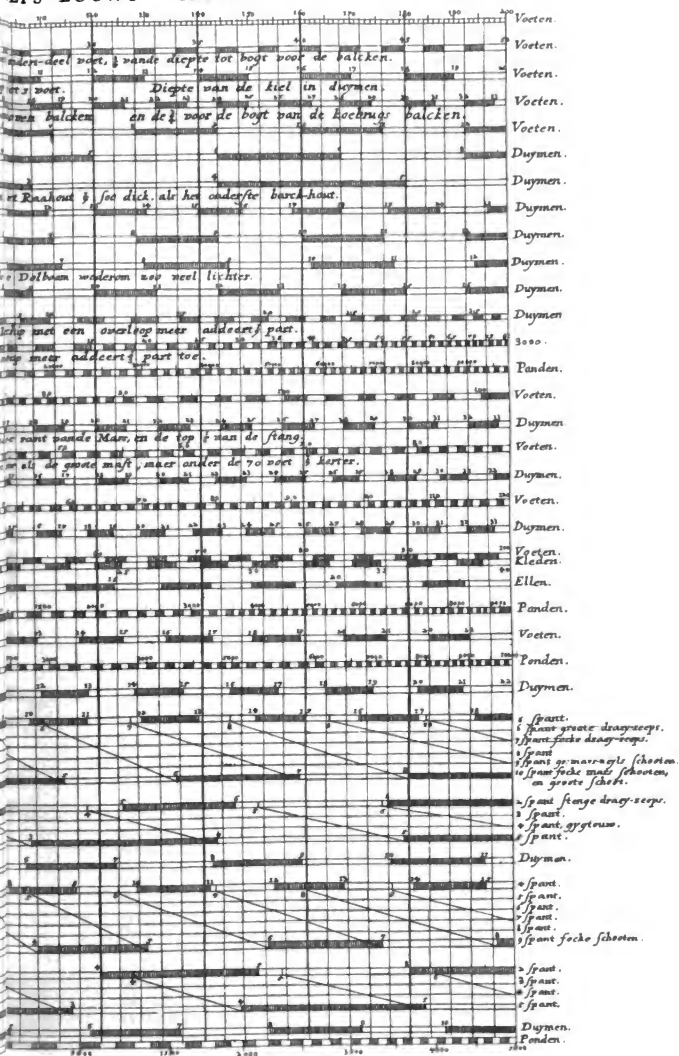
Groote fienge want.

Groote fienge want.

Groote fienge want.

Voet-maet.

REPS-BOUWS TABEL

En dewyle my zeker Zweeds Scheeps-bouwmeeſter van Stokholm toegezonden heeft een evenmatige Tafel, waar na men aldaar de Scheepen timmert, zoo hebbe niet konnen na laten de zelve, doch vertaalt, hier nevens in te laſſchen.

Gelyk boven voor oogen hebbe geſtelt de wyze hoe men de Bouw-meeſters het maken der Scheepen aan beſteedt, midts-gaders de wetten, en maten, die men hen daar toe voor ſchryft, zoo late hier nu volgen eenige Certers, ofte voor-ſchriften, van 't rondt-hout, en bloks der Scheepen, wiens lengten aangetekent ſtaan, zoo als men zulks gewoon is te doen, wanneer de zelvige, voor bedongen prys te maken, aangenomen werden.

Certer van 't Rondt-hout eens Schips, lang 136 voet, wydt 34 voet.

De groote maſt dik 21 palm, en onder zyn achtkant 16 palm, lang 87 of 88 voet. De fokke maſt dik 19 palm, en onder zyn achtkant $\frac{1}{2}$ minder, lang 77 of 78 voet. De boeg-ſpriet dik 21 palm, onder het ſtagh 16 palm, lang 64 voet. De bezaans maſt boven dik 14 palm, onder het achtkant $\frac{1}{2}$ minder, lang 66 voet. De groote ſteng dik $13\frac{1}{2}$ palm, boven na behooren, lang 55 voet. De voor-ſteng dik 12 palm, boven naar behooren, lang 45 voet. De groote ree breed 27 kleedt, of 32 ellen, dik 16 palm. De fokke ree zal zyn tot 24 kleedt, dik 14 palm. De blinde ree breed 16 kleedt, dik na behooren. De groote marſſe ree tot 14 kleedt, dik naar behooren. De voor-marſſe ree na behooren. De boven-blinde ſteng, en rees. De bram-ſteng, en rees. De kruis-ſteng, en rees. De vleugel-ſtoelen. Vier boven-geiken. De bezaans roede: alle lang naar behooren. Twee onder-geiken. Een vlagge-ſtok achter op, tot een vlag van 12 kleedt.

Certer van 't Rondt-hout eens Schips, lang 130 voet, wydt 32 voet.

De groote maſt dik $19\frac{1}{2}$ of $19\frac{1}{4}$ palm, en onder zyn achtkant $\frac{1}{2}$ minder, lang 84 voet. De fokke maſt dik $17\frac{1}{2}$ of $17\frac{1}{4}$ palm, onder zyn achtkant $\frac{1}{2}$ minder, lang 74 voet. De bezaans maſt dik $13\frac{1}{2}$ palm, onder zyn achtkant $\frac{1}{2}$ minder, lang 62 voet. De boeg-ſpriet dik 19 palm, en onder de ſtag $\frac{1}{2}$ minder, lang 62 voet. De groote ſteng dik $12\frac{1}{2}$ palm, boven na behooren, lang 54 voet. De voor-ſteng dik $10\frac{1}{2}$ palm, lang 44 voet, boven na behooren. De groote ree breed 25 kleedt, dat is 29 ellen, dik 14 palm. De fokke ree breed 22 kleedt, of 27 ellen, dik $12\frac{1}{2}$ of 13 palm. De blinde ree breed 15 kleedt, dik naar behooren. De groote

marſſe ree breed 13 kleedt, of 1 elle breeder als de helft der groote ree. De voor mars-zeils ree breed 11 kleedt. De bezaans ree lang en dik na behooren. De boven-blinde ſteng, en ree. Twee bram-ſtengen, en rees. Twee kruis-ſtengen, en rees: alle na behooren. Vier boven-geiken, en twee onder-geiken, na den eijch. Drie vleugel-ſtoelen. Een vlagge-ſtok achter op, tot een vlag van 12 kleedt.

Certer der Bloks van een Schip, lang over ſteven 114 voet, wydt 28 voet, hol 11 voet, zoo als de zelve beſteedt worden te maken.

Dit voorchreevene Schip zal toegemaakt werden met vier marſſen. De groote mars wydt $10\frac{1}{2}$ voet: de voor-mars wydt 9 $\frac{1}{2}$ voet, te maken van $2\frac{1}{2}$ duims planken: de twee kleine marſjens wydt 4 $\frac{1}{2}$ voet, te maken van $1\frac{1}{2}$ duims planken. Het groot ezels-hoofd lang $3\frac{1}{2}$ voet, breed $2\frac{1}{2}$ voet, hoogh 16 duim. Het fokke ezels-hoofd lang $3\frac{1}{2}$ voet, breed 2 $\frac{1}{2}$ voet, de hooghte na behooren. Voorts alle de andere ezels-hoofden te maken naar den eijch: en alles van den Aannemer zyn eigen hout, met de ſpykers. Drie pompen, achter twee bezyden malkander, en een by de groote maſt, met alle hun toebehooren: de zelve te maken van goet bequaam hout: voor ieder pomp drie eemertjes, en zes haertjes. De boſſen, met alle de knechten, moeten wel uitgeboort zyn, en voorzien met pok-hout te ſchyven. De ſchyven in de kardaell-bloks, en ſteng windt-reep bloks, met de ſchyven onder in de ſtengen, moeten insgelyks geleverd worden; maar het pok-hout by den Beſteder te bekostigen. Alle het blok-werk, tot het toemaken noodig, zoo groot te maken als het door de toemakers der Beſteters zal vereijcht werden.

Het Schip zal aldus toegemaakt worden: achter met zeven ſpant, en voor met zes ſpant wandt. De groote ſteng, en de bezaans maſt, met vier hoofd-touwen: de voor-ſteng met drie hoofd-touwen; en tot ieder een karnaatje, om het wandt aan te zetten. Voor en achter met Spaanſche takels. Het bezaans val met twee dubbelde bloks: en de marſſe vallen boven met een dubbelt blok; gelyk ook die voor de loos zullen zyn. Een ſtagh-takel. Een anker-talie. Onder en boven aan de rees met ly-zeils val-bloks. Achter op de billen met ſchoote-bloks, en ſcheer-lyntjes. Twee jein-bloks, met een katte-blok, om 't geſchut in te zetten. Drie kinnebak-bloks, met open raks. Ook pardoens achter en voor.

De Aannemer zal mede gehouden wezen in alle de marffe-val bloks, mars-zeil schooten, en hangers onder de rees, als mede alle de takel-bloks, en schoote-bloks, zoo achter op de billen, als in de schoote-bloks, bezaans-valle schoote-bloks, en gei-touwe bloks aan boort, benevens het flag-takel, en anker-talie, pok-houte schyven te maken; doch alle het pok-hout ten laste van de Besteder.

Noch zal de Aannemer gehouden zyn alle de nagels der pok-houte schyven van goet yzer-hout, en van goede dikte te maken. Mede te leveren zes moskels, ook zoo veel karviel-nagels, en wandt-klootjes, als in het toemaken van nooden zyn. Noch de poort-touw bloks, benevens alles wat vergeten moghte wezen, en in het toema-

ken noodigh bevonden wert. De scheer-lyntjes achter en voor, om het wandt te zwichten. Ook een flagh-zeils val-blok, met de juffers van 't flagh-zeil. Acht spaken tot de boot. De perdoens, achter en voor, onder en boven met dubbelde bloks. De groote juffers, breedt 10½ duim, dik 4½ duim: de juffers voor in 't fokke yandt, breedt 9½ duim, dik 4 duim. Wielen voor 30 stukken, benevens de talie-bloks, wigen, stel-houten, en schut-spaken: van de voorschreevene 30 stukken komen 18 om laegh: de wielen voor hoog 15 duim, en achter 12 duim, dik 5 duim: boven staan 12 stukken, de wielen daar van voor hoog 12 duim, en achter hoogh 10 duim, dik 4½ duim. Alle de talie-bloks, onder en boven, met dubbelde bloks.

TIENDE HOOFSTUK.

Anker-zwigt, maat en schikking. Toestandt van het Toww; midts gaders hare even-matige grootte en zwaarte in't algemeen, en van eenige Scheepen in't byzonder. Maat van Masten, en Zeilen, zoo in't byzonder aan ons Schip, als in't algemeen aan onderscheidene Scheepen, en hoe men die best ter windvang stelt, wiskonstelyk bewezen.

Zwaarte der Ankers onzes Schips.

Het plecht-anker moct zwaar zyn 1800 pondt: het dagelyks anker 1600 pondt: het tui-anker 1500 pondt: het werp-anker 450 pondt: benevens noch een licht werp-anker, en een dregh of twee, van onbegrepen gewicht.

Van Ankers in't algemeen, en voor eerst van hun ordonnantie, of schik.

Neemt de passer-dikte twee maal, en zoo veel duimen als dat maakt, neemt zoo veel voeten tot de langte van de schacht: by voorbeeld, dik 6 duim; twee maal 6 komt 12 voet: neemt dan noch zoo veel duimen als 't ander voeten heeft gemaakt, komt te zamen 13 voet 1 duim tot de langte van de schacht.

Neemt de passer dikte drie maal voor de zwaarte van 't anker, twee nullen by d'uitkomst stellende: als by voorbeeld, dik 6 duim; drie maal 6 komt 1800 pondt tot de zwaarte.

Beneden de 1000 pondt, zoo neemt 2 duim, daar boven 1 duim hebt genoomen.

Onder de 500 pondt, zoo neemt de dikte drie maal tot de langte: by voorbeeld, dik 2½ duim; drie maal 2½ komt 7½ voet tot de langte.

Neemt ook de langte en zet die op de helft: by voorbeeld, half 7½, is 3½ voet; en voor elke voet van de helft, als 3½ voet, neemt 100 pondt, komt 375 pondt tot de zwaarte.

Alle onze ankers hebben ten minsten twee armen. Wel is waar dat men ankers kan toestellen met een arm, die dan ook lichter zouden zyn, en even vast houden in stil weer; maar om dat de zwaarte ook van nooden is, zoo achte ik die vondt zeer weinig, en laatze varen; te meer, dewyle daar veel stellens aan van doen is, om zulk een anker te doen houden. Tuigen die licht onklaar worden zyn ondienstigh te sloop.

Zommige willen dat de handt van het anker de helft van de arm zy, en dat de schacht zoo lang behoort te zyn als anderhalve arm.

Een korte afdeeling van Ankers lengte, dikte, en zwaarte.

13½ voet l.	6½ duim dik.	2000 pont zw.
13½	6½	1900
13	6	1800
12½	5½	1700
12½	5½	1600
12	5	1500
11½	4½	1400
11½	4½	1300
11½	4½	1200
11	4	1100
10½	3½	1000
10½	3½	900
10½	3½	800
10	3½	700
9½	3	600
9	2½	500

8 voet l.	2½ duim dik.	400 pont zw.
7	2½	300
6	2	200
5	1½	100

Men neemt ook tot 100 voet lengte van 't Schip 1000 pont zwaarte, of tot 10 voet lengte 100 pont zwaarte.

En om de dikte in 't grove te krygen, als men de lengte heeft, neemt zoo veel duimen voor de dikte, met een touw in het rondt te meeten, als de schacht voeten lang is.

De twee armen zyn t'zamen 1½ voet korter als de schacht, en maken, buiten om te meeten, een kring-ftuk.

Het kruis weit op twee derden deelen.

De handen zyn half zoo lang als de binnen-kant van de armen, en breed op twee derden deelen.

Van de langte, dikte, en zwaarte der Ankers, als volgen.

Zwaarte.	Langte.	Dikte.	
2000 pont.	13½ voet.	20 duim.	6½ duim.
1900	13½	19	6½
1800	13	18½	6
1700	12½	18	5½
1600	12	17½	5½
1500	11½	17½	5½
1400	11½	17	5½
1300	11½	16½	5
1200	11	15½	4½
1100	10½	15	4½
1000	10	14	4
900	9½	13	3½
800	9	12	3½
700	8½	11	3½
600	8	10	3
500	7½	9	2½
400	7	8½	2½
300	6½	8	2½
200	6	7½	2
100	5½	7	1½
Gewigt.	Langte.	Touw dikte.	Paffer dikte.

Een anker dan van 1100 pondt zwaar, lang 11½ voet, is boven vierkant 4½ duim, onder 5½ duim, met de paffer te meeten: de armen hebben boght 5 duim, en zyn lang 5 voet: de handen zyn lang 2½ voet, en breed 2 voet, binnen plat, doch buiten als de schacht: de armen zyn ingebogen 2 voet 9 duim: 't vierkant is lang 1½ voet; de neut daar op is lang 1 voet, dik 1 duim: het ring-gat is wydt 2½ duim; en de ring wydt 16 duim. De anker-stok moet zoo lang zyn als het anker met ring met al is, te weten 13 voet: en elke voet langte van de stok geeft 1 duim tot de breedte; doch

aan de eindén op de helft: de onder-kant maakt men krom, of kring-ftukkiĝh, en zulks om te sterker te zyn, en te beter te kunnen buigen.

De proef van ankers is, die om hoog te heffen, en op een yzer, dat dwars leit, te laten vallen.

Een Fluit-schip van 200 lasten voert een plecht-anker van 900 pondt: een dagelyks anker van 800 pondt: een tui-anker van 700 pondt: met een werp-anker van 200 pondt.

Een Schip van 600 last heeft een plecht-anker, zwaar 3000 pondt: een dagelyks anker,

anker, zwaar 1800 pondt: een tui-anker, zwaar 2600 pondt: en een werp-anker, zwaar 1800 pondt.

Een Schip van 100 laft heeft een plecht-anker van 800 pondt: een dagelyks anker van 700 pondt: een tui-anker van 600 pondt: en een werp-anker van 150 pondt.

Een Fluit-fchip van 220 laft voert een plecht-anker van 290 pondt.

Een Koopvaardy-fchip, lang 140 voet, voert veellyds ankers die ieder 1700 pont wegen.

Het anker op een Ooft-Indifch Schip, lang 170 voet, is by my bevonden zwaar te zyn 3300 pondt.

Dreggen zyn ankers met vier armen, welkers zwaarte niet afgemeeten werden na de grootte der Scheepen, maar na de grootheid der Booten, om datze daar toe werden gebruikt; en terwyl de Booten weinig verffchillen in grootte, zyn ook zoo de dreggen.

Het anker, nevens de anker-ftok, aan de binnen-kant te zien, daar de zelve gezaagt is, werden vertoont op de plaat, daar het Schip op zyde leght.

Hoedanigheit van Yzer, Staal, en Koolen.

Terwyl niet alleen de ankers, maar ook veele andere leden te fcheep, van yzer werden gemaakt, zal het niet ondienftigh zyn hier in te laffen welke het beſte zy; op dat de Bouw-meeſter, wanneer hy een Schip aanlegt, de beſte keure hier in doe, en zoo zyn Schip te ſterker make.

De platte en vierkante ſtaven, die met letter F gemerkt zyn, werden voor d'alderbeſte gehouden: waar na de gekroonde H volgt: en het merk van d'ongekroonde H verdient in deught de derde plaatze.

Het Orgel-gront-yzer werdt zoo goet gehouden als dat geene 't welk met de letter F is gemerkt.

Het Stokholmer yzer is in 't gemeen zoo goet niet als het Spaanſch yzer.

Het yzer dat tot Dantzik wert bearbeit, en van lange ſtaven is, plaght beter te zyn als het geene tot Stokholm is bearbeit.

Ook zyn de vierkante en lange Gottenburger ſtaven mede beter als die van Stokholm.

Haartz yzer is in minder waardigheit, en niet het beſte om tot Scheeps-tuigen te verwerken.

De Scheeps ankers werden van grof yzer gemaakt, met eenigh Spaanſch yzer vermengt; welke twee zich zeer wel laten te zamen mengen. Spaanſch yzer alteen valt te ſlap, en heeft geen ſtyfte.

Het Neurenberger ſtaal, daar een Denne-boom op ſtaat, is het beſte: het welke van het merk de Zantlooper in keur gevolgt word: dit werdt gevolgt van het merk de Hellebaart: en daar na het Klaver-blad, recht of krom.

Het Zweedſche ſtaal wert tien ten hondert minder van waardye gehouden als het Neurenberger ſtaal.

Het ſtaal dat men hier uit Berghslandt brengt, en met een of twee Raderen is gemerkt, *Hans Muſker ſtaal* genaamt, werdt in deught tuſſchen Zweedſch en Neurenberger ſtaal gehouden.

De koolen, waar mede men dit yzer en ſtaal ſmeedt, en heet maakt, werden van Nieuw-kaſteel gebraght, die men voor de beſte houdt. De meeſte Schotſche koolen zyn in 't gemeen ſlechter als de Nieuw-kaſteelſche; doch zommige zyn wel zoo goet.

Luikſche koolen werden zoo goet gekeurt als de Nieuw-kaſteelſche, en uitgemeeten by de hoet: een hoet houdt 38 ſchepel.

Om de koolen te proeven of die goet zyn, zoo neemt een handt vol, duwtze ſterk toe, en opent dan de handt: zoo zy op de handt van den anderen vallen, dan zyn zy goet; maar blyven zy in een klomp, dan zyn zy onbequaam. Of men werpt de koolen in 't water, en zoo de zelve datelyk zinken, dan zyn zy niet goet; maar zy moeten, als vet, in 't eerſte op het water dryven, om goet te zyn.

Toeſtandt van het Touw-werk tot het opgeſelde Schip voornoemt.

Daar zyn vier kabels, dik 13 duim, lang 100 vadem, en een van 12 duim; wegen te zamen 14560 pondt.

De groote ſtagh, dik 13 duim, lang 24 vadem.

De fokke ſtagh, dik 9½ duim.

De groote hooft-touwen, dik 6½ duim.

De fokke hooft-touwen, dik 5½ duim, wegen 740 pondt.

Het bezaans wandt, dik 4 duim, weegt 408 pondt.

Zes yzere troffen, wegen 1290 pondt.

Twee wiel-troffen, wegen 122 pondt.

Vier-en-dertigh paerde-lynen, wegen 377 pondt.

Schiemans garen 300 pondt.

Twaalf ſtik-lynen, wegen 25 pondt.

Zes-en-dertigh bos huizing.

Zes-en-dertigh bos marling.

Twee wiel-troffen, wegen 218 pondt.

Het groote ſtenge wandt, dik 4 duim: het fokke wandt, dik 3½ duim; wegen te zamen 690 pondt.

De

De stenge stagh, en de twee stenge windt-reeps, dik $5\frac{1}{2}$ duim.

Twee paar marfse schooten, dik $4\frac{1}{2}$ duim, wegen 1062 pondt.

De kardiels, dik 4 of $4\frac{1}{2}$ duim.

De portuur-lyn, dik $5\frac{1}{2}$ duim.

De groote reep, dik $6\frac{1}{2}$ duim, lang 16 vadem.

De kooke reep, dik 6 duim, lang 24 vadem, weegt 461 pondt.

De bezaans reeps, en groote marfse reeps, dik 4 duim.

De fokke reeps, dik $3\frac{1}{2}$ duim, wegen 112 pondt.

Vyf onderscheidene yzere troffen, wegen 883 pondt.

Acht wiel-troffen, lang 100 vadem, wegen 775 pondt.

Schiemans garen 300 pondt.

Achtien paerde-lynen, wegen 200 pont.

Vier-en-twintigh bos huizing.

Vier-en-twintigh bos marling.

Twee paar schooten, dik $4\frac{1}{2}$ of 5 duim, lang $65\frac{1}{2}$ vadem, wegen 521 pondt.

Twee paar smyten, dik $4\frac{1}{2}$ of 7 duim, lang $14\frac{1}{2}$ vadem, wegen 296 pondt.

Twee yzere troffen, wegen 312 pondt.

Zeven wiel-troffen, dik 10, 12, 15, 18, en 20 duim, wegen 512 pondt.

Noch twintigh geteerde lyne.

En dit is het touw-werk, 't geen een Schip, hier voor opgestelt, noodig zoude hebben, om na den eisch toegemaakt te zyn.

Ten overvloet, zoo het Schip een lange reis zoude doen, en op zee iets moght komen te breken, of te verderen, zoude men de Schipper mede kunnen geven, op dat het voor een waarburg diene, het volgende.

Vier yzere troffen van 840 pondt.

Zeven wiel-troffen van 458 pondt.

Een groote reep.

Twee marfse reeps, dik 4 duim, van 375 pondt.

Een paar groote schooten, lang 60 vadem, van 172 pondt.

Een paar smyten van 160 pondt.

Een jein, dik 4 duim, lang 46 vadem, van 154 pondt.

Twee hondert paerde-lynen.

Schiemans garen 450 pondt.

Vier-en-twintigh bos witte lyne.

Twee zegen-lynen.

Zestigh bos huizing.

Zestigh bos marling.

Twaalf stuks witte lyne.

Twaalf vis-lynen.

Twee witte yzere troffen van 136 pont, en zoo voorts.

Tot een zwaar Schip van oorlogh heeft men omtrent acht-en-twintigh tros touwen noodigh, ieder tros houdt 80 vadem. Tot een Noorts-vaarder behoort omtrent vier-en-twintigh tros touw.

De dikte van een dagelyks anker-touw is * geëvenredent tegens de lengte van het Schip: by voorbeeldt, laat het Schip lang zyn 100 voet, zoo rekent tot elken 10 voet lengte 1 duim dikte voor het touw. Het plecht-anker wert gemeinlyk met de zelfste kabels gebruikt. In zware noodt steekt men twee touwen op malkanderen, om des te gemakkelijker op de zee te kunnen ryden.

Wanneer men de sterkte van het touw vermeerderen wil, zoo woelt men 't zelve met dunne draden tusschen de slagen, en beteert het te gelyk met het touw zelve.

De touwen werden op veelde plaatzen, als aan de rees, en elders, met leder bekleedt, tegen 't scheuren en slyten: gelyk de zelve hier om mede op eenige plaatzen omwoelt worden, voornamentlyk de voorste hooft-touwen, om dat de ree daar tegen wryft; insgelyks ook de smyten.

Touwen die door gaten loopen, als ook die geene welke de rees heissen, moett en effen en gladt geslagen zyn, om niet te hapren.

De voornaamste Scheeps-touwen dan, geëvenredent na de grootte van de Scheepen, kunnen uit de volgende Tafelen werden gezien; doch zoo net niet, dat zoude zeggen de touwen althans na deeze maat geslagen zyn, terwyl my niet onbekent is dat de zelve meest na de gis en gewoonte werden gemaakt, maar dat, indien dus gemaakt werden, † geschikt, en na den † *Proportio-nel.* eisch zullen zyn. Welke Tafels uit het Engelfch zyn vertaalt, en in Engelandt zoo gebruikelek; doch om dat, myns bedunkens, deeze maat genoegzaam en bykans op alle Scheepen kan werden gepast, heb de zelve, deezer gestalte, goet gevonden hier in te lasseten.

Tafel, waar in men zien magh de dikte van alle voornamſe Scheeps-touwen, geproportioneert, of geſchikt, na de dikte van hare maſten; en voor eerſt van het Touw-werk aan de groote maſt, hebbende zyn

	Malt van 14 duim.	Malt van 12 duim.	Malt van 10 duim.	Malt van 9 duim.	Malt van 8 duim.	Malt van 7 duim.	Malt van 6 duim.	Malt van 5 duim.	Malt van 4 duim.	Malt van 3 duim.	Malt van 2 duim.	Malt van 1 duim.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
Schenkels van	8 $\frac{1}{2}$	8	7	6 $\frac{1}{2}$	6	5 $\frac{1}{2}$	5	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$
Standers, of takels	6	5 $\frac{1}{2}$	5	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$	2	1 $\frac{1}{2}$	1	1
Vallen, of takels	4	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	3	3	3	3	3
Hooft- of wandt-touwen	8 $\frac{1}{2}$	8	7 $\frac{1}{2}$	7	6 $\frac{1}{2}$	5	5	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$
Talie-reeps	4 $\frac{1}{2}$	4	4	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	3	3	3	3	3
Servingen, om 't wandt te zwichten,	8 $\frac{1}{2}$	8	7 $\frac{1}{2}$	7	6 $\frac{1}{2}$	5	5	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$
Talie-reeps, of ſtagh-wandt,	4 $\frac{1}{2}$	4	4	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	3	3	3	3	3
Stagh	17	16	15	14 $\frac{1}{2}$	14	10	8	12	11 $\frac{1}{2}$	9 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	6
Kraag hals-banden, of ſtroppen om de ſteven	16	15	13	12	11	9	8	10	10	8	6	6
Stagh talie-reeps	6	5 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{1}{2}$	5	4	4	3 $\frac{1}{2}$	4	4	3 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	3
Toppenants	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	3	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2
Smyt	9 $\frac{1}{2}$	9	8 $\frac{1}{2}$	8	6 $\frac{1}{2}$	6	5	6 $\frac{1}{2}$	6	5 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	4
Schooten	6 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	6	6	5	4 $\frac{1}{2}$	4	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	3
Boei-lyns	5 $\frac{1}{2}$	5	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	4	3	3	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$
Spriet-touwen	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	4	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2
Bras-ſchenkels	4	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	2 $\frac{1}{2}$	3	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$
Brallen	3	3	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	1 $\frac{1}{2}$	2
Knietouwen	4	3 $\frac{1}{2}$	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	2
Kardeelen, of valletjes,	8 $\frac{1}{2}$	8	7	6	5 $\frac{1}{2}$	5	4	6	4 $\frac{1}{2}$	4	3	3
Rak	6	6	5	5	4 $\frac{1}{2}$	4	3	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3	3
Borſt-reep	8	7	6	6	5	4	3	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3	3
Buik-gording	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	2		2 $\frac{1}{2}$	2	2	1 $\frac{1}{2}$	
Nok-gordings	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2		2 $\frac{1}{2}$	2	2	1 $\frac{1}{2}$	
Knietſchenkels	8 $\frac{1}{2}$	8	7 $\frac{1}{2}$	7	6	5	4 $\frac{1}{2}$	6	5 $\frac{1}{2}$	5	5	4
Reepen	6	5 $\frac{1}{2}$	5	5	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3
Groote kardeel	4 $\frac{1}{2}$	4	4	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2	2

Het Touw-werk van de groote ſteng heeft zyn

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
Schenkels van	5 $\frac{1}{2}$	5	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$		2
Vallen, of takels,	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	2	1 $\frac{1}{2}$	2	2	1 $\frac{1}{2}$		1 $\frac{1}{2}$
Wandt-touwen	5	5	4 $\frac{1}{2}$	4	4	3	3	4	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$
Talie-reeps	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	1 $\frac{1}{2}$	2	2	1 $\frac{1}{2}$	1	1
Bak-ſtaggen	5	5	5	4	3 $\frac{1}{2}$	3	3	4	4	3 $\frac{1}{2}$	2	2 $\frac{1}{2}$
Stagh-wandt	3	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2 $\frac{1}{2}$	2	1 $\frac{1}{2}$	1	1
Stagh	8	7	6	5	5	4 $\frac{1}{2}$	4	5	4 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$
Talie-reeps	4	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	1 $\frac{1}{2}$	2
Toppenants	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	2	1 $\frac{1}{2}$	2	2	1 $\frac{1}{2}$	1	1

Dikte

Dikte van het voor-masts Touw-werk, op ieder masts dikte, als boven.

	Mast van 12 duim.	Mast van 13 duim.	Mast van 19 duim.	Mast van 23 duim.	Mast van 24 duim.	Mast van 26 duim.	Mast van 28 duim.	Mast van 29 duim.	Mast van 30 duim.	Mast van 32 duim.	Mast van 34 duim.
	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
Schenkels van	6	3 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	5	5	5	7 $\frac{1}{2}$	7 $\frac{1}{2}$	8
Standers, of takels	2 $\frac{1}{2}$	3	4 $\frac{1}{2}$	5	5	4	4	5	5 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{1}{2}$
Vallen	3 $\frac{1}{2}$	2	3	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	3	3 $\frac{1}{2}$	4	4
Wandt-touwen	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{1}{2}$	6	4 $\frac{1}{2}$	5	6	7 $\frac{1}{2}$	8	8
Talie-reeps	2	2	3	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	4	4	4	4	4
Puttings	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Talie-reeps	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Stagh	4	5	7 $\frac{1}{2}$	8 $\frac{1}{2}$	10 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	7	9	11	12	13
Talie-reeps	2	2	3	3 $\frac{1}{2}$	4	3	4	4 $\frac{1}{2}$	5	5	5
Reepen	4	3 $\frac{1}{2}$	5	5 $\frac{1}{2}$	5	3	6	7	7 $\frac{1}{2}$	8	8
Valletje	2	2	3	3	3	3 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	5	6	6	6
Kardeelen	2	2	2 $\frac{1}{2}$	3	3	5 $\frac{1}{2}$	4	6	6	6 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$
Toppenants	2	2	2 $\frac{1}{2}$	3	3	2	3	3	3	3	4
Rak	2 $\frac{1}{2}$	2	2 $\frac{1}{2}$	3	3	4	4	4 $\frac{1}{2}$	5	5	5
Borft-reeps	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	3	3	4	5	5	6	6 $\frac{1}{2}$	7	8
Schoots	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	3	3	4	4	4	5	5	6	6
Smyten	3 $\frac{1}{2}$	3	4	4	6	5	6	7	8	8 $\frac{1}{2}$	8 $\frac{1}{2}$
Boci-lyns	2 $\frac{1}{2}$	2	3	3	3	3	3	3	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$
Sprict-touwen	2	2	2 $\frac{1}{2}$	3	3	3	3	3	3	3	3
Bras-schenkels	2	2	2 $\frac{1}{2}$	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	3	3 $\frac{1}{2}$	4
Brassen	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	3	3
Knie-touwen	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	3	3
Bindt-touwen	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	3	3
Buik-gording	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$
Nok-gording	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$

Dikte van het Touw-werk tot de voor-steng.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
Schenkels van	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$		
Scheer-lyns	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	2	2	2	1 $\frac{1}{2}$		
Wandt-touwen	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	2 $\frac{1}{2}$	4	3	3	2	2
Talie-reeps	2	2	2	2	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	2	2	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1	1
Wandt-puttings	5	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	2 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$
Stagh	5	5	5	4 $\frac{1}{2}$	4	3	3	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$	2	2 $\frac{1}{2}$
Talie-schenkels	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$				1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$
Talie-val	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	3	2 $\frac{1}{2}$	2	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$
Reep	7	7	6 $\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$	5 $\frac{1}{2}$	5	5	6	5	3 $\frac{1}{2}$	2	
Standers	5	5	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	4	4	4	4 $\frac{1}{2}$	4	3 $\frac{1}{2}$		
Valletje	5	4 $\frac{1}{2}$	4	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2	1 $\frac{1}{2}$	
Boci-lyns	4	3 $\frac{1}{2}$	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$
Schoots	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2	1 $\frac{1}{2}$	2	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$
Knie-touwen	4 $\frac{1}{2}$	4	4	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$	2	3	2 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$
Rak-touw	4	4	4	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	2	3 $\frac{1}{2}$	3	2 $\frac{1}{2}$	2	

Dikte van het Touw-werk tot de boegh-friet.

	Matt van 12 duim.	Matt van 13 duim.	Matt van 14 duim.	Matt van 15 duim.	Matt van 16 duim.	Matt van 17 duim.	Matt van 18 duim.	Matt van 19 duim.	Matt van 20 duim.	Matt van 21 duim.	Matt van 22 duim.	Matt van 23 duim.	Matt van 24 duim.	Matt van 25 duim.	Matt van 26 duim.	Matt van 27 duim.	Matt van 28 duim.	Matt van 29 duim.	Matt van 30 duim.	Matt van 32 duim.	Matt van 34 duim.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
De fchenkels van de fchoot	6	6	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$
Schoot — —	$4\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Knie-touwen — —	3	3	3	$2\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Blinde takel — —	$3\frac{1}{2}$	3	3	3	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$
Bras-takels — —	4	4	3	3	3	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$
Brassen — —	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$
Takel — —	$4\frac{1}{2}$	4	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$
Reeps — —	7	6	6	6	6	5	$4\frac{1}{2}$	4	6	5	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Buik- en nok-gordings	3	3	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$
Groote blinde fchoot	6	6	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$
Blinde toppenants	4	3	3	3	$2\frac{1}{2}$	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3

Dikte van het Touw-werk tot de boven-blinde.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
Putting-touwen	3	3	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	2	2	$1\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	2	$1\frac{1}{2}$	2
Talie-reeps	2	$3\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	1	1	2	$1\frac{1}{2}$	1	1	1
Bras-fchenkels	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$	2	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1
Brassen	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	1	$1\frac{1}{2}$	1	1	1	1
Rak —	3	3	3	$2\frac{1}{2}$	2	2	$1\frac{1}{2}$	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1
Boven-blinde val	2	2	2	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	1
Knie-touwen	$2\frac{1}{2}$	2	2	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	1
Schenkels	3	3	$2\frac{1}{2}$	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$
Scheer-lyn	2	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	1	1	1	$1\frac{1}{2}$	1	1	1
Reeps —	2	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	1	1
Wandt-puttings	3	3	$2\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Pacrel rak-touw	2	2	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	1	1	1

Dikte

Dikte van het bezaans Touw-werk.

	Matt van 12 duim.	Matt van 11 duim.	Matt van 10 duim.	Matt van 9 duim.	Matt van 8 duim.	Matt van 7 duim.	Matt van 6 duim.	Matt van 5 duim.	Matt van 4 duim.	Matt van 3 duim.	Matt van 2 duim.	Matt van 1 duim.
	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
Schenkels								4	4 ¹ / ₂	5 ¹ / ₂	5	
Standers								3	3 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	5	
Vallen								2	2 ¹ / ₂	3	3	
Wandt-touwen	2 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	2	3	4	4	3 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	5 ¹ / ₂	5	
Talie-reeps	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	2	2	2	2	2	2	2	2	
Rak — —						4	4 ¹ / ₂	5	6	7		
Val — —						2	2 ¹ / ₂	3 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	5 ¹ / ₂		
Stagh — —	2 ¹ / ₂	2 ¹ / ₂	2	2	3 ¹ / ₂	3	2	2 ¹ / ₂	3 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	5	
Talie-reeps	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	2	2	2	2	2	2	2	2	
Schoot	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	2	2	3	3	2	2	3 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂		
Valletje												
Scheer-lyn												
Toppenants												
Knic-touwen												
Raks paerel-touw	2	2 ¹ / ₂	2 ¹ / ₂	3	3 ¹ / ₂	3 ¹ / ₂	3	4	4 ¹ / ₂	5 ¹ / ₂		

Dikte van het Touw-werk tot de bagijne ree.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
Toppenants	4	3 1/2	2 1/2	2 1/2	2	1 1/2	1	2 1/2	2 1/2	2	1 1/2	1
Brassen	2 1/2	2 1/2	2	2	1 1/2	1	1	2	1 1/2	1 1/2	1	1
Schenkels	3 1/2	3	2 1/2	2 1/2	2	1 1/2	1 1/2	2	1 1/2	1 1/2	1	1
Val —	4	3 1/2	3	3	2 1/2	2	1 1/2	2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2

Dikte van het Touw-werk tot de kruis-steng.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
Schenkels	3 1/2	3	2 1/2	2 1/2								
Vallen	2 1/2	2 1/2	2	2								
Wandt	3	3	2 1/2	2 1/2	2	1 1/2	1	2	2	2		
Talie-reeps	2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1	1 1/2	1	2 1/2			
Wandt-puttings	3 1/2	3	2 1/2	2 1/2	2	1 1/2	2	1 1/2	1 1/2	1		
Schenkel-brassen	2 1/2	2 1/2	2	1 1/2	1 1/2	1	1	2	1 1/2	1 1/2		
Brassen	2	2	1 1/2	1 1/2	1	1	1	1 1/2	2 1/2			
Boci-lyns	2 1/2	2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1	1	1 1/2	1	1 1/2		
Kruis spriet-touwen	2	2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1	1	1	1 1/2	1 1/2		
Kruis knic-touwen	2	2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1	2	1 1/2	1 1/2	1	1
Rak	3	3	3	2 1/2	2 1/2	2	2	3	2	2	2	1 1/2
Valletje	2 1/2	2 1/2	2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	2	1 1/2	1 1/2	1
Toppenants	2	2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1	1	1	1	1 1/2	1
Parel rak-touwen	3	2 1/2	2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	1 1/2	2	1 1/2	1 1/2	1	1
Stagh-looper	2 1/2	2 1/2	2									
Schinkel op de stagh	3	3	1 1/2	2	1 1/2							
Kruis-zeil reep	4	3 1/2	3 1/2	2 1/2	2	2	1 1/2					
Bak-flagh schinkel	3	2 1/2	2 1/2									
Een garnaatje voort 't kruis-zeils wandt	2 1/2	2	1 1/2									

T 2

Dikte

Dikte van het Touw-werk tot de groote bram-sfeng.

	Matt van 12 duim.	Matt van 13 duim.	Matt van 14 duim.	Matt van 15 duim.	Matt van 16 duim.	Matt van 17 duim.	Matt van 18 duim.	Matt van 19 duim.	Matt van 20 duim.	Matt van 21 duim.	Matt van 22 duim.	Matt van 23 duim.	Matt van 24 duim.	Matt van 26 duim.	Matt van 28 duim.	Matt van 29 duim.	Matt van 30 duim.	Matt van 32 duim.	Matt van 34 duim.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
Schenkels	3	3	3 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Vallen, of takels, Wandt	2 $\frac{1}{2}$	2	2 $\frac{1}{2}$	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Talie-reeps	3	3	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Bram-puttings	3 $\frac{1}{2}$	3	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Bak-ftagh schenkels	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Scheer-lyn	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Stagh	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Talie	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Brassen	2	1 $\frac{1}{2}$	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Schenkel-brassen	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Boei-lyns	2 $\frac{1}{2}$	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Spriet-touwen	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Reeps-touw	4	4	4	3	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Pareel raks-touw	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Rak	3	3	3	3	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Val	3	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Toppenants	2 $\frac{1}{2}$	2	1 $\frac{1}{2}$	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vlagge ftat-ftagh	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Knie-touwen	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Dikte van het Touw-werk tot de voor bram-sfeng.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.	d.
Rak	2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	2	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$
Valletje	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Boci-lyns	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Spriet-touwen	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1	1	1	1	1	1
Stagh	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Wandt	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Talie-reeps	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pareel raks-touw	2	2	1 $\frac{1}{2}$	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Knie-touwen	2	1 $\frac{1}{2}$	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Brassen	2	1 $\frac{1}{2}$	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Toppenants	2	1 $\frac{1}{2}$	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Reep-touw	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Schenkels	3	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Vallen	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Puttings	3	2 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Bak-ftaggen	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2

Kabel-

Kabel-dikte, gegevenredent na de zwaarte der Ankers.

Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 21 \\ 20 \\ 14 \\ 10 \\ 9 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \\ \text{ty-} \\ \text{werp-} \\ \text{licht werp-} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 60 & 0 & 3 \\ 56 & 0 & 1 \\ 55 & 0 & 0 \\ 25 & 0 & 0 \\ 7 & 0 & 2 \end{Bmatrix}$
					cent. quart. pont.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 20 \\ 19 \\ 13 \\ 9 \\ 8 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \\ \text{ty-} \\ \text{werp-} \\ \text{licht werp-} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 43 & 0 & 0 \\ 40 & 0 & 5 \\ 39 & 0 & 3 \\ 20 & 1 & 2 \\ 7 & 2 & 0 \end{Bmatrix}$
					cent. quart. pont.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 17 \\ 16 \\ 12 \\ 8 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \\ \text{ty-} \\ \text{werp-} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 35 & 3 & 3 \\ 34 & 0 & 2 \\ 31 & 2 & 7 \\ 11 & 3 & 5 \end{Bmatrix}$
					cent. quart. pont.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 17 \\ 16 \\ 11 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \\ \text{ty-} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 32 & 0 & 0 \\ 30 & 2 & 2 \\ 27 & 0 & 0 \end{Bmatrix}$
					cent. quart. pont.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 15 \\ 14 \\ 9 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \\ \text{ty-} \\ \text{werp-} \\ \text{licht werp-} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 29 & 0 & 0 \\ 25 & 0 & 0 \\ 23 & 3 & 2 \\ 9 & 0 & 0 \\ 2 & 2 & 7 \end{Bmatrix}$
					cent.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 13 \\ 12 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 28 \\ 27 \end{Bmatrix}$
					cent. quart. pont.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 10 \\ 9 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 22 & 0 & 2 \\ 11 & 0 & 0 \end{Bmatrix}$
					cent. quart. pont.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 16 \\ 15 \\ 10 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \\ \text{ty-} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 27 \\ 23 & 3 & 5 \\ 23 \end{Bmatrix}$
					cent. quart. pont.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 14 \\ 13 \\ 12\frac{1}{2} \\ 12 \\ 8 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \\ \text{ty-} \\ \text{werp-} \\ \text{licht werp-} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 18 & 0 & 0 \\ 17 & 0 & 0 \\ 16 & 0 & 2 \\ 4 & 2 & 0 \\ 2 & 2 & 0 \end{Bmatrix}$
					cent.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 12 \\ 11 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 11 \\ 10 \end{Bmatrix}$
					cent. quart.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 8 \\ 7\frac{1}{2} \\ 6 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \\ \text{ty-} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 7 \\ 6 \\ 5 & 2 \end{Bmatrix}$
					cent. quart. pont.
Een kabel van	$\begin{Bmatrix} 8 \\ 7 \\ 6 \end{Bmatrix}$	duim, dient tot een	$\begin{Bmatrix} \text{stop-} \\ \text{dagelyks} \\ \text{ty-} \end{Bmatrix}$	anker van	$\begin{Bmatrix} 5 & 0 & 2 \\ 4 & 0 & 0 \\ 3 & 2 & 3 \end{Bmatrix}$
					Kabel-

Kabel-wigt, geſlagen op 100 vadem.

Een touw van 4 duim, weegt 325 pondt.

4½	400
5	490
5½	580
6	680
6½	800
7	930
7½	1060
8	1200
8½	1340
9	1490
9½	1640
10	1800
10½	1970
11	2150
11½	2325
12	2750
12½	2750
13	3000
13½	3250
14	3500
14½	3800
15	4900
16	5332
17	5900
18	6600
19	7000
20	8000
21	9000

Tot de grootſte Scheepen, die men heden ten oorlog uitrust, worden kabels van 120 vadem lang geſlagen, en zulks om te beter te kunnen ryden: deeze zyn dik 20 of 22 duim, en beſtaan uit drietouwen, die ieder van drie ſtrengen zyn, in welke ſtrengen omtrent 900 draden zyn, zoo dat het geheele touw beſtaat uit omtrent 2700 draden: op 20 duim dikte weegt dusdanigen kabel 9500 pondt, als het geteert is.

Doch om noch nader en volmaaktelyker te zien de hoedanigheden van alle Scheeps-touwen, en rondt-houten, zoo wert hier te voorſchyn gebragt der zelve mate, zoo als de zelve op Scheepen na gemeeten zyn; want het is wel goet de boven geſtelde maten te volgen, doch wert niet altydt gedaan, vermits de Meesters zich vernoeogen met de maat daar of daar omtrent te volgen: zynde deeze evenredige maten uitgevonden, en ter neder geſtelt, na het gemein gebruik, zonder dat de zelve voor een vaſte wet altoos werden aangenoomen.

Scheeps-touw en Maſten maat.

Op een Schip, lang 160 voet, wydt 40 voet, is bevonden als volgt.

Het groote ſtagh dik 18 duim, met de kraagh lang 29 vadem. Het fokke ſtagh

dik 13 duim, lang 13 vadem. Het groote wandt dik 7½ duim, lang ieder ſpant 22 vadem. Het fokke wandt dik 7 duim, lang ieder ſpant 19 vadem. Het bezaans wandt dik 5 duim, lang ieder ſpant 18 vadem. Het bezaans ſtagh dik 7 duim, lang 14 vadem. Het groot ſtenge wandt dik 5 duim, lang ieder ſpant 16 vadem; doch ook wel dik 6 duim, lang ieder ſpant 26 vadem. Het voor-ſtenge wandt dik 4 duim, lang ieder ſpant 14 vadem. Het voor-ſtenge ſtagh lang 13 vadem. De groote pardocns lang 36 vadem. De pardocns van de voor-ſteng lang 32 vadem. Het groote marſſe val lang 45 vadem. De groote marſſe reep dik 6 duim, lang 9 vadem. De groote marſſe toppenants lang 38 vadem. De groote marſſe braſſen lang 32 vadem. De groote toppenants lang 30 vadem. De groote reeps dik 8 duim, over 't ezels-hooft lang 32 vadem. Het groot kardeel dik 4½ duim, lang 50 vadem. Het jein, om de boot mede in te zetten, met de looper, lang 45 vadem. Het Spaanſch takel van de groote maſt, met de mantel, lang 13½ vadem. De looper lang 40 vadem. De groote marſſe geitouwen lang 40 vadem. De groote marſſe boei-lyns lang 30 vadem. Het groot marſſe rak-touw lang 6 vadem. De by-voet van het groote rak lang 13 vadem. Het groote rak-touw lang 8 vadem. De rak-troffen, zynde tot ieder looper drie troffen, elk lang 30 vadem. De groote marſſe ſchooten dik 7 duim, lang 28 vadem. De groote ſchooten dik 6½ duim, lang 34 vadem. De groote ſmyten dik 9 duim, lang 18 vadem. De voor-marſſe toppenants lang 32 vadem. De voor-marſſe reep dik 4½ duim, lang 7 vadem. Het voor-marſſe val lang 39 vadem. De voor-marſſe boei-lyns lang 36 vadem. De voor-marſſe braſſen lang 35 vadem. De fokke reep dik 7½ duim, lang over 't ezels-hooft 28 vadem. De fokke toppenants lang 27 vadem. De voor-marſſe geitouwen lang 34 vadem. Het voor-marſſe rak-touw lang 5 vadem. De by-voet van 't fokke rak lang 11 vadem. Het fokke rak-touw lang 7 vadem. De fokke ſchooten dik 5 duim, lang 30 vadem. De fokke ſmyten dik 7 duim, lang 15 vadem. De voor-mars ſchooten dik 6 duim, lang 25 vadem. De fokke boei-lyns lang 22 vadem. De blinde toppenants lang 21 vadem. De blinde braſſen lang 26 vadem. De tryzen lang 24 vadem. De blinde ſchinkels lang 13 vadem. De blinde ſchooten lang 18 vadem. Het blinde rak-touw lang 9 vadem. Drie ſcheen-troffen tot het fokke rak, ieder lang 27 vadem. De groote braſſen lang 36 vadem. De fokke braſſen lang 25 vadem. Het bezaans rak-touw lang 5 voet.

5 voet. Het bezaans val lang 36 vadem. De bezaans schoot lang 25 vadem. De zware touwen, ieder lang 100 vadem, dik 19½ duim. Een kabel-touw, dik 11 duim, lang 100 vadem. Een kabel-touw, dik 7 duim, lang 110 vadem. Een kabel-touw, dik 5½ duim, lang 100 vadem. Een paerde-lyn, dik 4½ duim, lang 120 vadem.

Maften.

De groote maff tot dit Schip is lang 91 voet, dik 24 palm. De fokke maff lang 82 voet, dik 22 palm. De bezaans maff lang 72 voet, dik 17 palm. De boeg-fpriet lang 63 voet, dik 23 palm. De groote fteng lang 60 of 62 voet, dik 16 palm. De voor-fteng lang 54 voet, dik 14 palm. De groote raa is breed 30 kleedt, ieder kleedt op 3 voet gerekent, zoo dat 30 kleedt 90 voet is. Tuffchen de fokke raa en groote raa is 't verfchil drie kleedt, zoo dat de fokke raa 9 voet korter is als de groote raa.

Op groote en kleine Scheepen is de groote en fokke marffe raa 3 voet langer als de helft van de groote en fokke raa; doch zoo als de Belfeders goet vinden, ook na de Scheepen zyn: bram-ftengen en raas zyn na gelang.

Op een Schip van 130 of 136 voet lang, wydt 31 of 32 voet, is bevonden,

Het groote ftagh dik 14 duim, met de kraag lang 26 vadem. Het fokke ftagh dik 11 duim, lang 12 vadem. Het groot wandt dik 7 duim, ieder fpant lang 20 vadem. Het fokke wandt dik 6 duim, ieder fpant lang 19 vadem. Het bezaans wandt dik 4 duim, ieder fpant lang 46 vadem. Het bezaans ftagh dik 4 duim, lang 11 vadem. Het groote ftenge wandt dik 4 duim, ieder fpant lang 15 vadem. Het voor-ftenge wandt dik 3½ duim, ieder fpant lang 14 vadem. De groote pardoens dik 4 duim, lang 34 vadem. De fokke pardoens dik 3½ duim, lang 32 vadem. De groote marffe reep dik 4½ duim, lang 8 vadem. Het marffe val lang 36 vadem. De voor-marffe reep dik 3½ duim, lang 7 vadem. De groote marffe toppenants lang 34 vadem. Het groote marffe rak-touw lang 4½ vadem. De groote marffe gy-touwen lang 36 vadem. De groote marffe braffen lang 28 vadem. De groote marffe boei-lyns lang 25 vadem. De groote braffen lang 30 vadem. De groote reep in 't ezels-hoofd dik 8 duim, lang 30 vadem. De groote toppenants lang 28 vadem. Het groote kardeel is lang 46 vadem. De groote marffe fchooten dik 5½ duim, lang 25 vadem. De groote fchooten dik 5 duim, lang 28 vadem. De groote fmyten dik 7½ duim, lang 16 vadem. Het groote ftenge ftagh dik 4 duim, lang 25 va-

dem. De voor-marffe braffen lang 27 vadem. De voor-marffe boei-lyns lang 32 vadem. Het voor-marffe rak-touw lang 4½ vadem. De fokke reep over 't ezels-hoofd dik 7 duim, lang 26 vadem. Het fokke kardeel lang 36 vadem. De mantel van het groote takel lang 12 vadem: de looper lang 38 vadem. De voor-takel, of mantel, lang 11 vadem: de looper lang 36 vadem. De by-voet van 't groote rak lang 11 vadem: het rak-touw lang 7 vadem. De by-voet van 't fokke rak lang 10 vadem: het rak-touw lang 6 vadem. De fokke toppenants lang 26 vadem. De groote marffe gei-touwen lang 32 vadem. Het voor-ftenge ftagh lang 12 vadem. De voor-mars fchooten lang 22 vadem. De fokke fchooten lang 24 vadem. De fokke fmyten lang 12 vadem. De fokke boei-lyns lang 20 vadem. De blinde toppenants lang 20 vadem. De blinde braffen lang 22 vadem. De blinde tryzen lang 18 vadem. De blinde fchinkels lang 12 vadem. De blinde fchooten lang 15 vadem. De fokke braffen lang 22 vadem. De bezaans schoot lang 20 vadem. De bezaans val lang 36 vadem.

Vinde de zware touwen van 17 duim dik, en lang 100 vadem. Een kabel-touw van 8 duim dik, lang 100 vadem. Een kabel-touw van 6 duim dik, lang 110 vadem. Een paerde-lyn van 4½ duim.

Op dit Schip is de groote maff lang 86 voet, dik 20 palm. De fokke maff lang 77 voet, dik 18 palm. De boeg-fpriet lang 58 voet, dik 19 palm. De bezaans maff lang 66 voet, dik 14 palm. De groote fteng lang 56 voet, dik 13 of 13½ palm. De voor-fteng lang 47 voet, dik 11 palm. De groote raa, gerekent tegen 24 of 25 kleedt zeils, is lang 78 voet. Voorts de marffe raa, en blinde raa, als boven.

Na het voorbeeldt van deeze touw-maten kan men dus touwen tot alle Scheepen vinden, van wat langte en wyde zy ook zyn, gebruikende eene evenredige reke-<sup>Proportio-
nale.</sup>ning, daar dan alle de lengtens uit zullen volgen.

Hebbe noch doen meeten een Ooster-vaarder van 110 of 112 voet lang, wiens Maften, en Touwen, vinde als volgt:

De groote maff lang 77 of 78 voet, dik 17 palm. De fokke maff lang 68 of 69 voet, dik 15 palm. De boeg-fpriet lang 46 of 47 voet, dik 15 palm. De bezaans maff lang 56 voet, dik 11 palm. De groote fteng lang 46 of 47 voet, dik 10½ palm. De voor-fteng lang 37 of 38 voet, dik 8½ palm. De groote ree lang 17 kleedt zeils, dat is 51 voet.

V

Het

Het groote stag dik $10\frac{1}{2}$ duim, lang met de kraag 21 vadem. Het fokke stagh dik $7\frac{1}{2}$ duim, lang $9\frac{1}{2}$ vadem. Het groote wandt dik 6 duim, ieder spant lang 19 vadem. Het fokke wandt dik $5\frac{1}{2}$ duim, ieder spant lang 18 vadem. Het bezaans wandt dik $3\frac{1}{2}$ duim, ieder spant lang $14\frac{1}{2}$ vadem. Het bezaans stagh dik $3\frac{1}{2}$ duim, lang 11 vadem. Het groote stenge wandt dik $3\frac{1}{2}$ duim, ieder spant lang 14 vadem. Het groote stenge stag dik $3\frac{1}{2}$ duim, lang 22 vadem. Het voor-stenge wandt dik $3\frac{1}{2}$ duim, ieder spant lang 12 vadem. Het voor-stenge stagh dik 3 duim, lang 11 vadem. De blinde toppenants lang 16 vadem. De blinde brassen lang 17 vadem. De blinde tryzen lang 17 vadem. De voor-marffe boei-lyns lang 30 vadem. De voor-marffe toppenants lang 25 vadem. De voor-marffe val lang 30 vadem. De voor-marffe reep lang $6\frac{1}{2}$ vadem. Het voor-marffe rak-touw lang $3\frac{1}{2}$ vadem. De mantel van het voor-takel lang $9\frac{1}{2}$ vadem. De looper van het voortakel lang 26 vadem. De voor-marffe geitouwen lang 28 vadem. De fokke boei-lyns lang 15 vadem. De fokke toppenants lang 24 vadem. De fokke reep lang 17 vadem. Het fokke kardeel lang 30 vadem. De fokke brassen lang 18 vadem. Het fokke rak-touw lang 6 vadem. De voor-marffe brassen lang 26 vadem. De groote marffe boei-lyns lang 23 vadem. De groote marffe reep lang $7\frac{1}{2}$ vadem. Het groote marffe rak-touw lang 4 vadem. De groote marffe toppenants lang 29 vadem. De groote marffe stander lang 15 vadem. De groote marffe val lang 28 vadem. De groote marffe geitouwen lang 32 vadem. De groote marffe brassen lang 25 vadem. De mantel van het groote takel lang $10\frac{1}{2}$ vadem. De looper van het groote takel lang 28 vadem. De groote toppenants lang 16 vadem. De groote reep lang 19 vadem. Het groot kardeel lang 36 vadem. Het groot rak-touw lang 7 vadem. De groote brassen lang 26 vadem. De bezaans schoot lang 16 vadem. De groote geitouwen lang 26 vadem. De groote schooten lang 24 vadem. De groote marffe schooten lang 20 vadem. De groote smyten lang 12 vadem. De fokke schooten lang 22 vadem. De fokke smyten lang 10 vadem. De voormars schooten lang 17 vadem.

De zware touwen dik $10\frac{1}{2}$ duim, lang 100 vadem. Een kabel-touw dik 6 duim, lang 110 vadem. Een ander kabel-touw dik 5 duim, lang 120 vadem. Een paerde-lyn dik $2\frac{1}{2}$ duim, zynde lang 110 vadem.

Een Galjoot van 85, 86, of 88 voet, by my doen meeten, hadde

Het groote stag dik $9\frac{1}{2}$ duim, lang 12 vadem. Het stenge stagh dik 6 duim, lang 14 vadem. Het wandt dik 6 duim, ieder spant lang 18 vadem. Het dirk en jein, dik 5 duim, lang 45 vadem. De schinkels van de gaerden dik $3\frac{1}{2}$ duim, lang $8\frac{1}{2}$ vadem. De loopers van de gaerden lang 26 vadem. Het fokke val lang 30 vadem. Het klui-fokke val lang 37 vadem. De bak-staggen dik 6 duim, beide lang 21 vadem. De krac-lyn dik $3\frac{1}{2}$ duim, lang 15 vadem. De groote schoot dik $3\frac{1}{2}$ duim, lang 20 vadem. Het bezaans wandt ieder spant lang 10 vadem. De bezaans schoot lang 10 vadem. De pardoen van de steng lang 15 vadem. De zware touwen dik $9\frac{1}{2}$ duim, ieder touw lang 100 vadem. Een paerde-lyn dik 3 duim, lang 120 vadem. De takel, en mantel, lang 11 vadem. De looper lang 24 vadem.

De mast lang 58 of 60 voet, de top daar boven 18 of 20 voet, de mast in 't geheel lang 78 of 80 voet, dik 20 palm: de steng boven de top lang omtrent 14 voet, dik 10 palm. De gaffel lang 44 of 46 voet, dik 10 of 11 palm. De boeg-spriet, of uitspiker, lang 46 of 48 voet, dik 12 palm. De bezaans mast boven lang 36 of 40 voet, in 't ruim 53 of 55 voet, dik 9 palm. De breede fokke raa lang 40 of 42 voet.

De masten op Galjoots werden uit twee stukken gemaakt, sterktens halven, en ook om dat men die zelden na de vereischte gestalte hier toe vindt.

Vinde mede de Scheeps-masten aldus gestelt te zyn.

Aan een Schip van 135 voet lang, wydt 34 voet, hebbe de mast lang bevonden 85 voet, dik 21 palm.

Een Schip van 130 voet lang, en 30 voet wydt, de mast lang 83 voet, dik 20 palm.

Een Schip van 100 voet, de mast lang 74 voet, dik 15 palm.

Een Galjoot van 88 voet, de mast dik 20 palm, en lang op zyn wandt 59 voet, de top lang 19 voet.

Een Boeijer van 86 voet, de mast dik 19 palm, en lang op zyn wandt 58 voet, de top lang 18 voet.

Een Buis van 74 voet, zynde een raa-zeil, de mast lang 55 voet, dik 11 palm.

Een zwaar Jacht, de mast dik $16\frac{1}{2}$ palm, lang op zyn wandt 54 voet, de top lang 17 voet.

Op Engelsche Scheepen is de lengte van de groote mast $\frac{1}{2}$ der breedte van 't Schip, en dat gemultipliceert, of verdubbeldt, met

met 3 : de voor-mast $\frac{1}{2}$ van de groote mast : de boegh-spriet is van een getalte met de fokke mast : de bezaan de helft van de groote mast.

De Turken maken hare masten en raas veeltyds langer, om meer zeil te kunnen voeren ; doch dit maakt ranke Scheepen.

De masten worden boven, omtrent de raas en toppen, geteert, duurzaamheids halven ; gelyk ook onder, en over al daar zy de meeste aanstoot lyden.

Groenlands-vaarders voeren nimmer bram-stengen, om de guurheit des luchts in dat gewelt.

Smak-zeilen staggen voor over. Daar de staggen tegen de masten komen te veilen, worden de zelve wel dik omwoelt.

Evenredige maat van dikte der Masten.

Als een mast onder dik is 16 palm, behoort hy onder de krans dik te zyn 12 palm, en aan de top 11 palm.

Als de steng onder dik is 10 palm, gelyk tot een mast als boven bevoeghlyk is, dan zal hy boven dik zyn 6 $\frac{1}{2}$ palm.

De zalen komen 6 duim beneden het achtkant.

Het boven-eindt van de bezaans mast is dik op $\frac{1}{3}$ van het onderste eindt.

Ingelyks mede de bram - stengetjes, kruis-steng, en boven-blinde steng.

De boeg-spriet is aan de stagh $\frac{1}{4}$ dunder als onder.

De stagh komt 14 of 15 voet van het voor-eindt des boegh-spriets.

Een raas is op het eindt dik $\frac{1}{3}$ van zyn middelste, daar hy op het dikste is.

Om de dikte van de groote mast te be-
komen, zoo neemt voor elke 6 voet holte
1 voet tot de dikte in de visscher.

De masten op Scheepen die gemaakt werden om op Oolt-Indien te varen hellen meest tydts vry veel achter over, en werden voor over gestaght ; doch de steng wert met de pardoens achter over gehaalt : zoo dat de heele mast wanschappen gebogen staat.

Aan de onderste voet van de masten, daar zy op den bodem staan, als mede onder de marsch, wert het acht- of zeskant geschaaft, alwaar dikmaal wangen aan-
gelegd worden, stevigheids halven. Onder de marsch werden klampen aan de mast gesla-
gen, daar de zelve op komt te leggen.

Men schildert zomtyds de masten onder.

Op de boegh-spriet, voornamentlyk in zeer groote Scheepen, werden dikmaal lat-
ten geslagen, die voor trappen dienen. De
boeg-spriet rust op de steven, ofte op een
twil bezijden de steven, en komt veeltyds,

tusschen de beting in, tegen de fokke mast te staan.

Op ieder mast komt een zwaar blok te leggen, 't geen met een half rondt uitge-
holt is, het Ezels-hoofst genaamt : dit half *Ezels-hoof-*
ronde gat wert met een beugel geslooten, *den.*
alwaar de opper-masten, en de vlagge-spil
op de top-masten, in slaan.

Alle de boven-masten, tot spillen toe, schieten door de voorste gaten der zalen, en zulks op dat, achter over hellende, te steviger zouden staan, en bequaamlyk om laag kunnen schieten.

De masten worden in de Scheepen ge-
zet met kranen, lichters, en onder-leggers. *Waar mede*
men masten

De masten op zeer groote Scheepen werden van verscheide stukken t'zamen
gemaakt, en wel styf met touw bewonden. *in Scherpen*
zet.

Masten van Boeijers moeten zeer zwaar
zyn, om dat de bloks, het groot zeil, de
gaffel, en alles, daar aan komen te hangen. *Boeijer*
masten zyn
zait zwaar.

De zalen van de groote mast ouzes bo-
ven voorgestelden Schips zyn lang 9 $\frac{1}{2}$ voet,
die van de fokke mast 8 $\frac{1}{2}$ voet, die van de
bezaans mast 4 $\frac{1}{2}$ voet, die van de boegh-
spriet 4 $\frac{1}{2}$ voet, gelyk ook die van de groote
steng : de zalen van de voor-steng zyn lang
3 $\frac{1}{2}$ voet, die van de kruis-steng 2 voet, zoo
ook die van de groote bram-steng, en de
boven-blinde steng : de zalen van de voor
bram-steng zyn lang 1 $\frac{1}{2}$ voet. *Zalen, en*
mast-toppen.

De top van de groote mast is lang 7 voet,
die van de fokke mast 6 voet, die van de
bezaans mast 4 $\frac{1}{2}$ voet : de top van de groo-
te steng is lang 4 voet, die van de voor-
steng 3 voet, gelyk mede die van de kruis-
steng, en groote bram-steng, die van de
boven-blinde steng schaars 2 voet : de top
van de voor-bram-steng is lang 1 $\frac{1}{2}$ voet.

Aart van Touw en Hennip.

De stagh, en hoofd-touwen, nevens al
het staande wandt, zyn best van Inland-
sche hennip gemaakt ; want deeze rekt
niet : doch valt wat vuil.

De hennip die in Italien valt, wert voor
de beste geacht, om touw van te slaan. Na
deeze volgt die van Riga komt. De Russi-
sche hennip verdient in waerdigheid de
derde plaats.

Hennip die syn van tras is geeft het beste
touw, voornamentlyk als de zelve lang, en
ryp is, 't geen men uit de stoppels oordeelt,
ook wit-groen van verw.

De hennip dient wel gehavent, geklopt,
gezuivert, gehekelt, en niet verbroeit te
zyn, eer men daar van touw toelegt.

Het garen moet niet te dicht of te syn
gedraait zyn.

Uit drie strengren wringt men de tou-
wen t'zaam, 't zy de zelve dik of dun zyn.

Al te ſtyf gedraait touw barſt lichtelyk, al te ſlap gedraait is broſ.

Wat men in acht moet nemen in het touw ſlaan.

Wanneer een kabel na den eiſch is gedraait, ontwindt men altyd een ſlagh of vier, op dat het des te beter de overgeblevene keeren behoudt, en van al te ſtreng of te ſterk omgedraait te zyn niet kome te knappen.

Als men touw teert, dient wel gelet dat de teer niet te heet zy, en men moet de teer wel door het touw laten drinken, eer men het uit de ketel haalt.

Wanneer het touw geſtooft of verwarmt wert, 't geen geſchiedt om het zelve te droogen, en de teer beter te doen door dringen, moet naerſtigh acht geſlagen worden dat de ſtoof niet te heet of te ſlaauw geſtookt zy.

Ter tyd alſ men het garen ſpant, om touwen daar van te ſtrengelen, moet wel gade geſlagen worden, dat alle de draden even lang geſpannen zyn, op dat de zelve door ongelykheit in 't winden niet komen te ſpringen.

Het touw dient droog te zyn alſ het geſponnen en geſlagen wert.

Als het touw gedraait wert, helpt men de ſlagen om met ſtokken, die van mannen om gebraght werden, om dat de raderen zeer lange en zware touwen niet wel konnen om voeren. In 't ſlaan houdt men de einden der kabels met zwaar gewigt vaſt, op dat de zelve niet krinkelen, en den voortgang des arbeids beletten.

Touw van helm.

In Spanje vindt men touw geſlagen van gewaſſen duin-helm; doch om dat dit zoo ſterk niet is als hennip, moeten deeze touwen twee maal zoo dik zyn als die van hennip gemaakt zyn.

Van ſtroo.

In Corea vindt men Scheeps-touwen gevlochten van ſtroo.

Van kokos-boom.

In Seilon is touw van kokos-bomen baſt, daar *Kajer* genaamt; waar mede gehandelt wert, alſ met het vlas hier te Lande.

In China zyn de anker-touwen geſlagen van zeker boom-gewas, *Goemoet* geheten, fyn als haar, zwart van verw, en varkensborſtelen niet ongelyk.

Hoe men de touwen onder op 't ſchip vaſt maakt.

De Scheeps-touwen werden onder op 't ſchip vaſt gemaakt, ter bequamer ſtel, zonder wet, aan maſt, boort, knechts, en krammen, zoo binnen als buiten boort, ook aan pennen, nagels, enz.

Haar loop.

Waar de touwen varen, hun loop, begin en einde te beſchryven, zoude van weinig nut zyn, dewyle te recht, zonder het gezicht, niet wel verkent konnen werden; waarom den lezer wyzen tot de plaat, ten dien einde hier voor ingelacht: waar in alle de touwen, op hun vereiſchte plaatzen in het ſchip, klaarlyk ſtaan verbeeldt.

De touwen aan het bovenſte eind van de bezaan zyn geſpleten, en ſpreiden zich aan de zelve wydt uit, om hem des te minder te doen ſlingeren, en het zeil te ſteviger en beter uitgeſpannen te houden.

Met ſtevig en ſterk aangehaalt wandt is het gemakkeſt te varen, zoo de Scheep-gehaalt menſch is beſt.

Inhoud der Zeilen van het hier voor opgeſtekte ſchip.

Het groot zeil is breed 2 3 kleedt, Hollandts kanefas, houdt boven aan 't raa-lyk 26 ellen, is op en neder diep 14 1/2 ellen, en kan varen zonder of met een bonet.

De fok is breed 20 kleedt, houdt boven aan 't raa-lyk 22 ellen, is diep 11 1/2 ellen, en 't bonet daar onder is diep 3 1/2 ellen.

De bezaan met zyn bonet is onder breed 16 kleedt, Hollandts kanefas, achter diep 20 ellen, het halsje voor breed 2 1/2 kleedt, en houdt aan de roe 24 ellen.

Het groot mars-zeil is onder breed 2 1 kleedt, boven breed 12 kleedt, houdt 13 1/2 ellen, en is diep 18 ellen.

Het voor mars-zeil is onder breed 18 kleedt, boven breed 10 1/2 kleedt, houdt 11 1/2 ellen, en is diep 14 1/2 ellen.

De blinde is breed 18 kleedt, Franſch kanefas, houdt 17 1/2 ellen, en is diep 8 1/2 ellen.

De boven-blinde is onder breed 16 1/2 ellen, boven breed 8 ellen, en diep 10 1/2 ellen.

Het kruis-zeil is onder breed 13 ellen, boven breed 7 ellen, en diep 9 ellen.

Het groot bram-zeil is onder breed 13 ellen, boven breed 7 ellen, en diep 9 ellen.

Het voor bram-zeil is onder breed 11 ellen, boven breed 6 ellen, en diep 7 1/2 ellen.

Tot alle deeze zeilen te zamen zoude noodig wezen 2746 ellen Hollandts kanefas, 375 ellen Franſch kanefas, 274 1/2 ellen ever-doeck, 263 ellen korrel-doeck.

Van de Lyken.

Het groote lyk (dat is het touw daar 't zeil in ſtaat) is dik 3 1/2 duim, en lang, zonder bonet, 32 vadem: het is van drie ſtrengen, beſtaande uit 102 draden.

Het fokke lyk is dik 3 1/2 duim, en lang 40 vadem, beſtaande uit 84 draden.

Het groote mars-zeils lyk is dik 3 duim, en lang 34 vadem, beſtaande uit 72 draden.

Het voor mars-zeils lyk is dik 2 1/2 duim, en lang 28 vadem, beſtaande uit 52 draden.

Het boven-blinde lyk is lang 18 vadem, en beſtaat uit 18 draden.

Het groot bram-zeils en kruis-zeils lyk zyn

zyn t'zamen lang 30 vadem, en bestaan uit 15 draden.

Het voor bram-zeils lyk is lang 12 vadem, en bestaat uit 12 draden.

Het bezaans en blinde lyk is dik 2 duim, en t'zamen lang 46 vadem, bestaande uit 36 draden.

Deeze lyken al te zamen wegen omtrent 600 pondt.

Van de Zeilen in't algemeen.

Wat de maat der zeilen belangt, die is ongelyk, hare breedte wert gevoecht na de lengte van de rees, en hare hoogte na de langte der masten, en zulks na het goetvinden des Meesters; zommige hangen ruim, andere staan strak en gespannen. Vaste en onveranderlyke wetten van hun maat vinde ik geene: waar om alleen ten toon zal stellen de grootheden van zeilen op eenige weinige Scheepen, zoo als die zelf hebbe gemeeten, en doen meeten, hoewel de zelve ook wel van andere gestalte gemaakt worden; 't geen vermeine genoeg te zyn tot navolging.

Zeilen van een Schip groot 235 last.

Dit Schips groot zeil was breedt zonder bonet 22 kleedt, diep 14 ellen, en hadt aan doek met de bouts 328 ellen. De fok met een bonet breedt 19 kleedt, diep zonder bonet 12 ellen, het bonet is diep 3½ ellen, t'zamen 15½ ellen, aan doek met de bouts 309 ellen. Het groot mars-zeil boven breedt 12½ kleedt, onder 21 kleedt, diep 18 ellen, aan doek met de bouts 307 ellen. Het voor mars-zeil boven breedt 10½ kleedt, onder 18½ kleedt, diep 15 ellen, aan doek met de bouts 244 ellen. De bezaan met een bonet breedt 16 kleedt, achter diep 20½ ellen, aan doek 170 ellen. De blinde breedt 14 kleedt, diep 8½ ellen, aan doek 119 ellen, van Hollandts kane-fas. Het stagh-zeil was van Fransch kane-fas, en breedt 16 kleedt, achter diep 16 ellen, aan doek 128 ellen. Het stagh-zeil tot de stenge stag onder breedt 8 kleedt, achter diep 13 ellen, aan doek 52 ellen. Twee ly-zeils tot de mars-zeils, elk boven breedt 1 kleedt, onder 5½ kleedt, diep 18 ellen, aan doek 114 ellen, van Vlaams doek. Twee ly-zeils aan de groote ree, boven breedt 1½ kleedt, onder 5½ kleedt, diep 17 ellen, aan doek 106 ellen, van ever-dock. Twee poort-zeils, ieder breedt 6 kleedt, diep 6 ellen, aan doek 72 ellen. De boven-blinde van ever-dock, breedt boven scheeps 6 kleedt, onder 11½ kleedt, diep 11½ ellen, aan doek 91 ellen. Het groot bram-zeil boven breedt 4½ kleedt, onder 8½ kleedt, diep 8½ ellen, aan doek

58 ellen. Het voor bram-zeil boven breedt 3½ kleedt, onder 7 kleedt, diep 7½ ellen, aan doek 42 ellen. Het kruis-zeil breedt 4½ kleedt, onder 9½ kleedt, aan doek 61 ellen, Vlaams doek.

Zeilen van een Schip, lang 126 voet, wydt 26½ voet, hol 13 voet, voerende 225 lasten.

Een groot zeil van 21 kleedt, diep 14 ellen, aan doek met de bouts 298 ellen. Een groot bonet van 21 kleedt, diep 3½ ellen, aan doek 69 ellen. Een fok breedt 18 kleedt, diep 12 ellen, aan doek met de bouts 219 ellen. Een fokke bonet breedt 18 kleedt, diep 3½ ellen, aan doek 33 ellen. Een groot mars-zeil, boven breedt 12 kleedt, onder 20 kleedt, diep 18 ellen, aan doek met de bouts 302½ ellen. Een voor mars-zeil, boven breedt 10 kleedt, onder ruim 17 kleedt, diep 15 ellen, aan doek 206 ellen. Een blinde, breedt 14 kleedt, diep 8½ ellen, aan doek 119 ellen. Een bezaan, breedt 14½ kleedt, achter diep 18 ellen, aan doek 134 ellen. Een stag-zeil, breedt 16 kleedt, achter diep 17 ellen, aan doek 147½ ellen. Een boven-blinde, boven breedt 9 kleedt, onder 16 kleedt, diep 11½ ellen, aan doek 136 ellen. Een kruis-zeil, boven breedt 7 kleedt, onder ruim 13 kleedt, diep 9 ellen, aan doek 92 ellen. Een groot bram-zeil, boven breedt 6 kleedt, onder 11 kleedt, diep 8½ ellen, aan doek 73 ellen. Een voor bram-zeil, boven breedt 5 kleedt, onder 9 kleedt, diep 7½ ellen, aan doek 55½ ellen. Vier ly-zeils, boven breedt 2 kleedt, onder 9 kleedt, diep 2 ellen, t'zamen aan doek 18 ellen.

Noch maakt men de Zeilen na volgende maten, ieder gevoecht na hare Scheepen, of na de wille van den Schipper.

Als een groot zeil van 17 kleedt is, en diep 14 ellen, dan mag het bonet diep zyn 3 ellen, t'zamen diep 17 ellen, aan doek met de bouts 302 ellen. De fok van 14 kleedt, diep 11½ ellen, het bonet diep 3 ellen, t'zamen diep 14½ ellen, aan doek met de bouts 210 ellen. Het groot mars-zeil diep 15½ ellen, boven breedt 10 kleedt, onder 16 kleedt, aan doek met de bouts 205 ellen. De bezaan met zyn bonet breedt 13 kleedt, diep achter 17 ellen. Het voor mars-zeil boven breedt 10 kleedt, onder 16 kleedt, diep 12½ ellen. De blinde diep 8 ellen, breedt 14 kleedt, aan doek 116 ellen. De boven-blinde boven breedt 7 kleedt, onder 11 kleedt, diep 10½ ellen. Het bram-zeil boven breedt 6 kleedt, onder 9 kleedt, diep 7½ ellen.

En als het groot zeil breed is 19 kleedt, meer of minder, schikken zich de andere zeilen na gelang.

Een Galjoet, lang 75 voet, wydt 19 voet, hol 10 voet, voerende 50 last.

Heeft mede wel, zoo by ondervindinge heb gezien, een zeil dat onder breed is 12½ kleedt, boven 11½ kleedt, achter diep 2½ ellen, met zyn bonet, en 't is van vooren gefneden, aan de eerste gilling is de grootste snede, de andere daar na zyn wat verminderende, tot de twee achterste kleeden toe, welke recht-draats moeten zyn: voor onder de mast moet het 4½ kleedt gegilt wezen, en daar zyn vyf recht-draatz kleeden, achter drie kleeden opgesneden, hier worden dan de bonets af gefneden, zoo veel als men daar af snyden wil, 't zy een of twee: de naden en de gillingen moeten op de ellen afgetekent staan, en met een touwtje gemeeten worden, tot dat men 8½ ellen gillings heeft. De breede fok is breed 11 kleedt, diep 16 ellen, en heeft boven een reef, 't geen aan de eene kant diep is 6 ellen, aan de andere kant loopt het tot niet, zoo dat het reef 6 ellen schuin is, en wort by noodt tot een gaffel-zeil gebruikt: 't heeft onder ook een reef, diep 3 ellen. Het top-zeil is onder breed 11 kleedt, boven 7 kleedt, diep 12 ellen; heeft in elke schoot een blokje, en op elken zyde drie leuvers. De bezaan is breed 10 kleedt, diep 12½ ellen, en heeft onder een reef, diep 2 ellen: het lyk komt een half elle boven 't reef. De kluis-fok is breed 9 kleedt, achter diep 19 ellen, en boven voor de stomp 1 elle afgesneden, zoo dat 'er noch achter blyft 18 ellen; het is voor opgesneden 3 kleedt, achter 2 kleedt, zoo dat 'er noch 4 vierkante kleeden in de midden blyven: op de twee laatste kleeden wort het van onderen achter op gezoomt, en gelykt; het eerste lyk is dik 5 paar, daar na neemt men na vooren een lyk dik 11 paar, en wordt boven met twee oogen gefloken, gelyk men een ree-zeil steekt: heeft een reef met een bonet, diep 2½ ellen; men zet achter op het reef een bout, en daar op twee reef-gaten, daar de leuver in komt. De smalle fok is breed 8½ kleedt, achter diep 20 ellen, voor 20½ ellen: hier gaat boven weer 1 elle af voor het blok, zoo dat het achter noch 19 ellen blyft, en voor 19½ ellen: heeft twee reyen met banden, het onderste reef is diep 3 ellen, en 't ander 2½ ellen: deeze reyen zyn met gaten, en achter op de reyen twee bouts, op ieder bout twee leuvers; doch voor behoeven geen bouts te wezen, want daar

komt maar een leuver op twee reyen: deeze leuvers worden door reef-gaten gefloken. De blinde is breed 4 kleedt, diep 4 ellen. De bezaan is breed 4½ kleedt, achter diep 7 ellen, voor aan de mast 6½ ellen. De fok is breed 3 kleedt, achter diep 5½ ellen.

De gaten in de blinden zyn om het water te lozen, als de boeg-spriet te veel bakt, en het zeil water schept, by storm.

Tot een Schip van 150 lasten wiert van oudts, hier ter Stede, drie balen Franch kanefas voor de zeilen gebruikt.

Plinius zegt, sprekende van het zeil-Sec. lib. 19.
in Naturali
historia.doek, en den hennip, dat 'er een kruis is 't geen Egypten aan Italien doet naderen (verstaande door dit kruis den hennip, waar van het zeil-doek wordt geweven): *Het is wel stout volk, voeght hy daar by, 't geen kleeden derst opzetten, om wendt te vangen, en wien het licht schynt in de baren te dobberen, als of het niet genoeg was dat men te lande sterf, maar dat men noch onbegraven in de zee moest dryven.* In het eerste Hoofstuk, alwaar hy van vlas handelt, spreekt hy aldus: *Vlas is een stoffe dat ons mede ten verderve strekt; want daar mede leggen wy ons zelven meer list en lagen, als aan eenigh gedierde.* Waar op te antwoorden staat, dat de dootd over al even na is; doch te water alleen nader schynt als te lande.

Hyginus meldt, dat *Isis* de vindster is geweest van de zeilen, wanneer zy haar zoon *Harpocrates* gong zoeken.

Het garen tot zeil-doek wert nu ter tydt gesponnen van syn geklopte hennip.

De maat der zeilen werd mede wel geschikt na het gebruik, waar toe de Scheepen gebezigt zullen werden.

Op Jacht-scheepen, of die geene welke uit zyn om andere in zee te vervolgen, maakt men veel zeils.

Kleine Scheepen zeilen in 't gemeen beter als groote, niet alleen om datze lichter zyn, maar om datze meer zeil voeren, want indien de zeilen op groote Scheepen evenmatigh gemaakt wierden na datze op kleine Scheepen zyn, zy zouden te groot vallen, en niet wel beheert konnen werden, waarom de zelve kleinder werden gemaakt als d'even-reden wel vereifcht: hier om is 't dat een klein Schip dikmaal beter zeilt als een groot.

Van het stellen der Zeilen.

De zeilen dienen niet al te strak of te bordigh aan de raas gehecht te zyn, maar op zulk een wyze, dat de windt, daar in blazende, de zelve eenige rondtheit geeft; dus vat de windt beter in het zeil, of kan meer beweging aan het doek overgeven,

geven, en het Schip zal beter voortgang hebben, 't en ware men zeer scherp by de windt zeilde.

De zee-luiden zyn van meeninge, dat de voorste zeilen de meeste voortgang aan het Schip verschaffen; gevende voor reden, dat de windt daar het Schip gelyk als trekt, en achter, of in de midden, maar alleeneigh duuwt: ook dat de windt in de voorste zeilen de baren der zee beter snydt, om zyne nabyheit.

Voor hoeft men niet al te veel zeils te maken, op dat het Schip daar door niet te zeer kome te bukken.

Men houdt mede dat de bovenste zeilen meerder voortgang aan het Schip geven als de onderste, en zulks om dat zy verre van de zwaarte af zyn; want de mast is een hevel, waar aan hoe verder de werkende kracht, als hier de windt in 't zeil, (de voet van de mast voor vast-punt gestelt zynde) van het vast-punt is, hoe de kracht van meerder macht zyn zal, gelyk dat allen Wis-konstenaars bekend is. De bovenste zeilen slegen echter dit ongemak mede, datze lichter van boven neder komen, en in hardt weér niet gebruikt konnen werden.

De zeilen versmallen na bovenen toe, om dat boven niet te veel windts zouden vatten, en de Scheepen doen om slaan, of voor te zeer in 't water duiken; ook om dat de masten boven minder verdragen konnen als onder.

Op half windt dragen alle zeilen, 't geen met een voor-windt niet kan geschieden; en by voor-windt geit men het groote zeil op, om windt aan de voorste zeilen te geven. Hier om zal een Schip ook meerder vaart maken met een windt van ter zyden, als met een voor-windt, schoon niet al ten voordeele.

Het driehoekigh achterste zeil kan het stuur helpen in tydt van noodt; want men kan dit zeil best zetten op de streek daar men heen wil, en het Schip moet noodt-wendigh van achteren geiltuurt worden. Dit zeil wordt by voor-windt omgedraait, en wanchapen dwars tegen de mast gezet, wanneer men grooten haalt heeft.

Het is een yzere wet by de zee-lieden, geen windt vergeefs voorby te laten vliegen, als men de zelve vangen kan. Hier toe zoude men wederzydts buiten boort vleugels konnen verzinnen, gelyk men die by wylen aan de nokken van de rees ziet gehecht, geiken en ly-zeils genaamt, welke onder weinigh breeder zyn als boven: dit geschiedt in jacht maken, vlieden, en als men grooten haalt heeft. Onder aan de mars-zeilen worden in zoo een geval wel

mede zeilen gebonden, die men farzen noemt; nevens een vin, achter by de vlagge-spil.

Voor een Schipper staat wel te letten, dat hy de zeilen zoo zet dat d'een de windt van d'ander niet vangt.

Eenige gevoelen dat zakswyze zeilen veel windt zouden vangen, en den loop verhaasten.

De Scheepen neemen den meesten voortgang als'er een greep-touws windt, of bak-flags koelte is, en dat met twee of drie strecken, van voor-windt af; want dan dragen alle de zeilen.

Als 't by de windt gaat kan men geen boven-blinde gebruiken, om dat die dan te veel wappert, en niet stevigh genoegh gezet kan werden. Ook kan men by hardt weér geen boven-noch onder-blinde gebruiken; want zy doen in zulk een geval het Schip te veel duiken, en zyn, wegens hunne nabyheit aan 't water, niet wel te bestieren.

In storm wordt de bezaan gebolt, en de fok op steven gezet.

Hoe laeger zeilen, hoe bequamer bestiert konnen werden, en hoe zy minder gevaar loopen om van boven neer te geraken; waar om het een goede vondt zoude zyn, zoo men het zeil-werk dat nu boven staat ter zyden uit wist te stellen.

Hoe onstuimig het waait, de bezaan kan altydt gevoert werden, en is ook zelden onklaar.

In engtens, en daar men dikmaal wenden moet, gebruikt men alleen de voorzeilen: met deeze giert het Schip minst.

Met de voor-zeilen doet men het Schip voor de windt om wenden, en met de achter-zeilen by de windt op. De reden hier van is, dat, dewyl het Schip op zyn middel-punt draaibaar is, het achterste deel, bewoogen werdende, het voorste een tegen gestelde wegh doet gaan; en zoo is 't ook met het voorste. Waar uit volgt dat de bezaan de Scheepen by de windt doet voort gaan, en dat de blinde de zelve doet afvallen.

De zeilen werden hoogh of laagh opgehaalt, na men groote vaart, en meer of min windt-vang begeert.

Strak uitgerekte en gespannen zeilen vatten de meeste windt. Bordige zeilen doen de windt ter zyden uitspatten, en zyn daarom goet om by de windt, en met scherpe windt te varen.

Wanneer men vaart stutten wil, haalt men de mars-zeils op de rant, of zeer laag.

Als men de Scheepen over staagh smyt, of tegen de windt om laar gaan, moet men de fok laten loopen, anderzins loopt men ge-

gevaar van een uyl te vangen, of dat het Schip op zyn gat deift.

Op droogten luiften de Scheepen weinigh na hun roer; dan moet men de zelve met de zeilen ftuuren, 't geen met ophalen, laten vallen, en dus of zoo te ftellen, gefchiedt, na de konft van ervaren zee-lieden: deeze zeggen, dat dit veroorzaakt werdt door dien het zandt zuight, en het roer na zich haalt. Doch waarfchynlyker wert geoordeelt, dat de weinigh tuffchenftandt van kiel en grondt een zeer fnelle en groote omloop van water veroorzaakt, en dat de fchielijke inval des waters in het ledig, 't welk het Schip achter komt te maken, het roer ongefchikt doet fchudden, en het achter-fchip onmatylyk bewegen, waar door het ftuuren noodtewendigh bezwaarlyk vallen moet.

Men vindt verftanden die willen dat men alle de zeilen op een Schip vierkant make, of evenzydigh driehoekigh, en die fpalke met veele dwars-houten, meenende dat de zelve dus beter windt zouden vatten: 't geen, myns bedunkens, onpryze-lyk is, en veel ongemakken te fcheep zouden na zich fleepen.

Heden, terwyl dit fchryve, komt my een ontwerp te voeren van het zeil-werk eens Fluit-fchips, 't geen nu wordt gemaakt, zullende dit beftaan in een groot fmak-zeil, met een gaffel, aan een zeer grooten maff hangende, daar een bonet onder aan komt, 't welk met een reef ingebonden kan werden. Deeze groote maff staat omtrent op 6 of 6½ voet over het derde deel van 't Schip, van vooren te rekenen, voor het groote luik. (Op gemeene Smak-fcheepen staat de maff op een derde van vooren. Op gemeene Fluiten zet men de maff veeltyds te midden fcheeps, of een weinigh meer na achteren, ftande de zelve achter het luik.) Dit Schip zal achter een groot bezaan-zeil voeren; met een overloop, gelyk als op de Jachten. De zeilen aan de boegh-fpriet, en fokke-maff, zyn als op gemeene ree-zeils Scheepen; behalven dat gefladigh een ftagh-zeil gebruykt zal worden. Het opper-zeil aan de groote maff is fmak-zeils gewys. Met deeze toefel wort geloofd (hoewel tegen myn meening) dat het Schip bequaamlyk zal konnen varen, wyl de meeste windt-vang om laegh wert gedaan, en al de zeilen zeer gemakkellyk te beheeren, in te nemen, en uit te zetten zyn.

Hoe men de Zeilen beft ter windt-vang ftelt.

Om dit te doen, zoo maakt dat een linie, of ftreck, getrokken van achter de zeilen

af, regel-recht en even-wydigh met de windt-ftraal, tot aan het over fttaande boort toe, zoo lang is, als een linie van de zelve zeilen aan boort, tot daarzy de voorige linie fnyden: by voorbeeldt, in de figuur A.

AB is de windt-ftraal, DC het zeil: ik zeg dat AL gelyk aan AC moet zyn, om 't vereifchte te voldoen, en de windt beft in 't zeil te doen vatten. Dit wort bewezen door middel van de volgende betoogingen, als te befpeuren is op het einde van de zelve, in het vervolg. Gelyk hier mede ook bewezen word, hoe men de ftreck des windts weten kan, der zelve kracht bekent zynde; als ook het Schips loop, ofte koers: ook hoe veel minder beweging alle zyd-winden, na haar wezen, aan het Schip geven, dan of zy vlak in de lakenen vallen, aanmerkende, en toeftaande, dat een voor-windt de meeste beweging en voortgang aan het Schip geeft, 't geen in deezen is geoorloft.

EERSTE VOORSTEL.

Zoo een lichaam op een water-paffe vloer, met een effen vlakke rechthoekigh op de vloer ftande, voorts geftooten word, dan zal het lichaam rechthoekigh van het ftootende vlak af loopen.

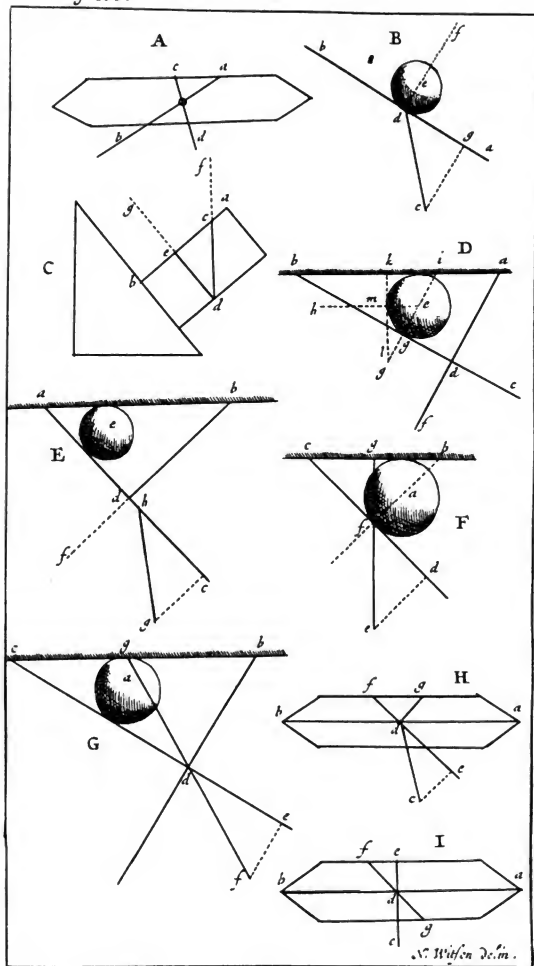
Laat AB , op de plaat by B , het ftootende vlak zyn, dat voort geftooten word langs de linie CD , E het lichaam, DF rechthoekigh op AB : ik zeg, het lichaam E zal langs de linie DF loopen; want de duwing van de vlakke AB kan geen kracht op 't lichaam E doen, om dat na A of B te bewegen, overmidts de vlakke, effen en gladt zynde, geen oorzaak geeft om een bewoogen lichaam elders te laten heen rollen, als daar het van een lichaam, 't geen het zelve onmiddelyk raakt, rechthoekigh heen gedreeven wort, fchoon dat lichaam weder fchuins, en van ter zyden bewoogen wort. Alleenlyk dan kan het lichaam E , zynde rechthoekigh met het vlak AB , door de beweging des zelve vlaks bewoogen worden, te weten langs de linie DF .

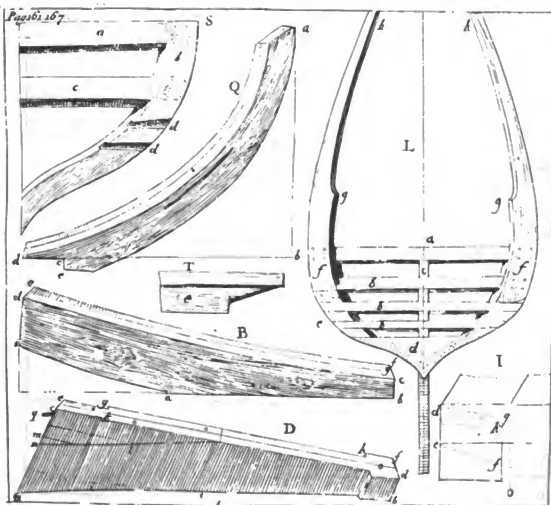
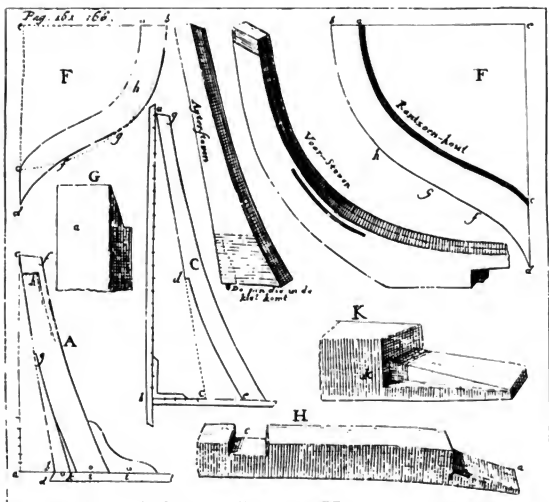
TWEEDE VOORSTEL.

Zoo een vlakke door een fcheeve linie gedruwt wort, dan zal de duwende kracht tot het drukfel, of 't geen gedrukt werdt, op het vlak, als de gezeide fcheeve linie, na een linie aan 't eindt deezer fcheeve linie, rechthoekigh op het vlak zyn.

AB zy het gegeven vlak in de figuur C , CD een fcheeve linie, langs welke AB geperft wert, DE rechthoekigh op AB : ik zeg, de kracht, waar mede het lichaam langs DC gedruwt wort, is tot de leiding des vlaks AB , als CD tot DE .

Laat

Laat (om dit te betoogen) ABD een pylaar zyn, DF een scheve hef-linie, DG een rechte hef-linie; laat de trekking aan CF gestelt zyn even aan de duwing aan CD , het vlak dan zal door trekking of door duwing even veel lyden: indien nu het vlak langs EG getrokken wierdt, alzoo dat de vlakke AB door deeze trekking even zoo veel quam te lyden, als door de trekking aan CF , of de duwing aan CD , dat is, zoo de trekking aan EG even stalwichtig ware met die aan CF , zoo zal, door het 19^e Voorstel van *Stevins* Weegkunst, de trekking aan CF , of de duwing aan CD , tot de trekking aan EG , of het lydende vlak AB , zyn als CD tot DE .

Vervolg.

Het blykt dan in een lichaam 't geen voort gestooten wert, als in 't eerste Voorstel, dat de linie CD tot GC is, als de kracht die langs CD aan gewendt wordt op het lichaam E , tot de beweging die het lichaam E ontfangt.

DERDE VOORSTEL.

Zoo een lichaam, als c , op een water-passe vloer, tegen eenige muur of verlet, als ab , leit, gelyk in de figuur D , het welke geduurt wort met een rechtstaande vlakke cb , langs een linie die rechthoekigh op cb komt, als hier df , zoo zal de kracht aan df , tot de kracht die het lichaam lydt, zyn als ab tot ad , wel verstaende zoo adf een rechte hoek maakt met db .

Laat BD aangemerkt zyn als een schuinse vlakke, gelyk in 't voorgaande, en laat IG evenwydig met ADF , EH met AB , en KL rechthoekig op AB zyn: dit zoo zynde, en EL , aangemerkt als hef-linie, van een trekkende kracht aan G , die het lichaam zoo veel tegen houdt, als het zelve van CDB geduurt wordt, ('t welk hier gestelt mag werden) en EM , hef-linie, van een kracht aan H , die het lichaam E insgelyks in even-wicht met het geduuk kan houden: dit zoo gestelt, zoo zal wederom, door het 19^e Voorstel van *Stevins* Weegkunst, EL tot EM zyn, gelyk de kracht aan G , of het geduuk aan FD , tot de kracht aan H , of tot die kracht, die het lichaam E langs de linie HME dwingt: maar dewyl EM en EL evenwydig zyn met AB en AD , zoo zullen de hoeken E en A even zyn; desgelyks zyn de hoeken EML en ADB beide recht, en daar om de driehoeken ELM en ADB gelykformig: daar uit dan volgt, dat AB tot AD is, als EL tot EM , of gelyk de kracht aan G , of de duwing aan FD , tot de kracht aan H , of die kracht,

waar door het lichaam E voort gestuurt werdt.

VIERDE VOORSTEL.

De kracht te vinden, waar door een lichaam op een water-passe vloer voort gaat, langs een verlet, door een stootens vlak, dat schuin wort gedreeven.

Laat, als vooren, in deeze gestalte by E het lichaam zyn, AB het verlet, AC het duwendt vlak, welk langs GH geduurt wort, het begeerde is, de kracht te vinden waar door het lichaam E langs AB voort geduurt wordt, als aan GH ; het zy, by voorbeeldt, dat het 10 pondt gewigt was. Laat GC rechthoekigh getoogen zyn op AC , en BD rechthoekigh op de zelve AC , en laat bevonden worden HG tot GC te zyn, als 5 tot 4: Ik zegh, 5 geeft 4, wat 10 pondt? komt 8 pondt, die aan FD behoeven zoude, om het lichaam E met gelyke kracht voort te duwen, als met 10 pondt aan GH , door het tweede Voorstel. Laat nu AB tot BD bevonden worden te zyn als 4 tot 3: Ik zegge, 4 geeft 3, wat 8 pondt aan FD ? komt 6 pondt voor 't begeerde, dat is de kracht waar mede het lichaam E langs het verlet AB voort geduurt werdt met een schuinse stooting aan GH van 10 pondt; en zulks door het derde Voorstel.

VYFDE VOORSTEL.

Gegeven zynde een linie, waar langs een effen vlak voort geduurt wort, om een lichaam langs een gegeven verlet te doen schampen, de standt van het duwendt vlak te vinden, om het lichaam met de meeste kracht te drukken, of voort te doen gaan.

Eerste Voorbeeldt.

A zy in de plaat by F het lichaam, BC het verlet, FG de linie daar de kracht aan gedaan wordt, die ik rechthoekigh op 't verlet stel. Om nu het vlak CD alzo te stellen, dat die de meeste kracht op het lichaam A doet, zoo stelt GC even aan GF , trekkende CFD , en die zal zoo de begeerde linie zyn, waar na het vlak gestelt zal werden, om op zyn alderbest, en met de meeste kracht het lichaam A voort te duwen; want de twee zyden des driehoeks FGC even zynde, zoo zullen de hoeken GFC en GCF even zyn, en elk half recht, desgelyks ook de hoeken DFE en DEF des driehoeks DEF , als mede de hoeken FCB en FBC des driehoeks BFC , om dat deeze drie hoeken gelykformig zyn: Ik zegge dan, EF 2 geeft ED 1, wat geeft 10 pondt, de kracht die ik aan EF stel? komt 20 pondt voor de

X

druk-

drukking des vlaks: wederom zegge ik, gelyk BC 2 tot BF 1, alzo 2 50 pondt drukking, die het vlak lydt, tot 5 pondt voor de kracht, waar mede het lichaam A voort gedruwt wordt. Maar laat ons ook eens stellen dat CG meerder is als GF , te weten als 4 tot 3, als dan zal EF tot ED zyn als 5 tot 4, omdat de hoeken GFC en DFE even zyn, en de hoeken FGC en FDE beide recht, en daar om de drie hoeken gelykformigh; desgelyks om dat de drie hoeken FGC en BCF een gemeene hoek C hebben, en elk een rechte FGC en BFC , zyn de drie hoeken FGC en BCF gelykformigh, en daar om BC tot BF , als 5 tot 3: Ik zegge dan, EF 5 geeft DE 4, wat 10 pondt kracht? komt 8 pondt drukking of lyding des vlaks; wederom BC 5 geeft BF 3, wat 8 pondt drukking? komt 4½ pondt, waar mede het lichaam A gedrukt wort, welk minder is als 5 pondt, die wy eerst gevonden hebben: desgelyks indien wy GC minder stellen als GF , zoo zullen wy 4½ pondt vinden voor de kracht die het lichaam A drukt, te weten, stellende GC tot GF , als 3 tot 4; en daar om, GC en GF even zynde, zoo zal de duwing aan EF het voorderlykste zyn.

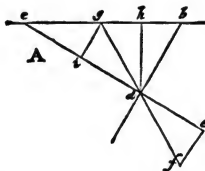
Tweede Voorbeeldt.

Laat wederom A aan de gestalte G het lichaam zyn, FDG de linie waar langs de kracht geschiedt, BC het verlet, en

rechthoekig op FG : om dan het begeerde te vinden, stelt GC even aan GD , en trekt CDE , welke het begeerde vlak zal zyn; want DF tot EF zyn 5 tot 3, 't geen hier, na het voorbeeldt van *Stevin*, geoorloft is te nemen: zoo zegt nu, 5 geeft 3, wat 10 pondt kracht aan FD ? komt 6 pondt lyding des vlaks. En nademaal GD en GC even zyn, zoo zyn ook de hoeken GDC en GCD even; maar GDC is ook even aan EDF , EDF is dan even aan GCD of BCD , en de hoeken BDC en DEF zyn beide recht, en dien volgende de drie hoeken BCD en EDF gelykformigh, daar om is CB tot BD , als FD tot EF , namentlyk als 5 tot 3: Ik zegge dan, BC 5 geeft BD 3, wat 6 pondt lyding des vlaks? komt 3½ pondt voor de kracht waar door het gewicht A gedrukt wort. Indien wy nu GC minder of meer stellen als FD , dan zal het lichaam A zoo veel niet gedrukt worden, gelyk men door reekening kan na speuren, en daar om is deeze standt des vlaks DC het vorderlykste.

Het tweede Voorbeeldt des vyfden Voorstels, byzonderlyk hier betooght, is door den hoogh-geleerden Heer *Burchert de Volder*, Professor tot Leiden, d'eerste maal algemeenlyk verklaart, en my, *Algebraice* uitgerekent, toe gekomen, 't geen ik, om zyn waardigheid, hier laat volgen; waar toe dient de figuur A , hier nevens in gevoeght.

De streek des windts FG bekend zynde, en 't verlet BC , zoo is de hoek DGH bekend, en dien volgens ook de reden van DG tot GH , die zy als a tot b : de kracht van FG zy ∞c .

$$DG \propto x$$

$$GC \propto y$$

$$DG \text{ tot } GH$$

$$a \text{ tot } b \text{ als } x \quad \frac{b}{a} x \text{ en } CH \propto y + \frac{b}{a} x$$

$$DH \propto \frac{a}{b} \sqrt{aa - bb}$$

$$\text{Quaaraat } DC \propto \frac{bb}{aa} xx + \frac{1b}{a} xy + yy + xx - \frac{bb}{aa} xx$$

$$DC \propto \sqrt{yy + \frac{1b}{a} xy + xx}$$

$$\frac{DC}{\sqrt{yy + \frac{1b}{a} xy + xx}} \text{ is tot } DH \text{ gelyk } GC \text{ tot } GI$$

$$\frac{1}{y} \frac{\frac{aa}{b} \sqrt{aa - bb}}{yy + \frac{1b}{a} xy + xx}$$

Als

Als $G D$ is tot $G I$ zoo is de schuinse kracht van $F D$

$$x \quad \frac{\frac{7x}{a} \sqrt{aa-bb}}{yy + \frac{zb}{a} xy + xx} \quad c$$

tot de kracht van 't vlak CD , door de linie DB recht gedrukt werdende,

$$\text{welke kracht dan is } \infty \frac{\frac{7c}{a} \sqrt{aa-bb}}{yy + \frac{zb}{a} xy + xx}$$

Gelyk $C G$ is tot $G I$ alzo is de kracht

$$y \quad \frac{\frac{7x}{a} \sqrt{aa-bb}}{yy + \frac{zb}{a} xy + xx} \quad \frac{\frac{7c}{a} \sqrt{aa-bb}}{yy + \frac{zb}{a} xy + xx}$$

tot de kracht waar mede het lichaam langs BC geperst wordt,

$$\text{die dan is } \infty \frac{y c x M a a - b b}{a a M y y + \frac{zb}{a} xy + xx} \text{ welke gestelt moet worden } \infty z \text{ het grootste.}$$

$$y c x M a a - b b$$

$$a a M y y + \frac{zb}{a} xy + xx \quad \infty z$$

$$y c x M a a - b b \quad \infty y y + \frac{zb}{a} xy + xx M a a z$$

Naden regel van $\circ$ — $\circ$ — $\circ$ — $\circ$
de H' Burgermeester $\infty y y + x x M a a z \infty \circ$
ster *Joan Hude*: $x \infty y$.

Eerste Vervolg.

Door het vierde Voorstel is nu openbaarlyk een middel getoont, om door rekening te vinden met wat kracht het Schip voort geduwt wordt, als de kracht des windts tegen het zeil, nevens de strek des windts, als mede de standt des zeils gegeven is. Laat AB , by de figuur H , een Schip zyn, 't welk door 't roer gedwongen wordt langs AB of FG te loopen, CD zy de strek des windts, EF het zeil; laat de windt 1000 pondt weghen, of zyne kracht maghtigh zyn uit te werken als of zoo zwaar woegh, die langs CD , of diens even wydige, op het zeil valt, en laat bevonden wezen DC tot EC te zyn als 5 tot 3: Ik zegge, DC 5 geeft EC 3, wat 1000 pondt? komt 600 pondt lyding des zeils. Wederom zy, by voorbeeldt, GF tot GD bevonden als 5 tot 4: 5 geeft dan 4, wat 600 pondt? komt 480 pondt voor de kracht die het Schip voort duwt; welk bewys klaar is door het vierde Voorstel voornoemt.

Tweede Vervolg.

Uit het vyfde Voorstel blykt, hoe men voordeeligst het zeil op een Schip stellen zal, als de strek des windts bekendt is. Laat AB , in de figuur by I , een Schip zyn, zeilende van B na A , neemt EF als verlet, CD E zy de strek des wints, GD het zeil; 't welk aldus moet gestelt worden: stelt EF even aan ED , strekkende het zeil van

E door D tot G , welke strekking, door het gemelde vyfde Voorstel, de meeste kracht tot voortgang van het Schip zal geven: 't geen is dat ik in den beginne voorstelde te bewyzen.

Dit kan van alle zee-varende lieden zeer lichtelyk in gebruik gebragt werden, meentende de lengte des boorts van daar het zeil dat snydt, tot daar de windt-streek het zelve boort snydt, zulks even lang makende met de linie van boort daar de windt-streek dat snydt, tot het lichaam des zeils toe.

Dat hier van ponden windts spreke, laat zulks niet vreemt voor komen; want men kan die weghen, of ten minsten haar kracht. Zoo 't woort gewicht misstaat, neemt dat van graden of trappen in de plaats, en zegt, een windt van die trap, kragt of maght. Wel is waar, dat, wanneer men deeze dingen in praetyk stelde, alles niet altydt juist zoude over een komen zoo als de zake hier op 't papier is gestelt, vermits des windts maght zelden lang van een aart is, en de Scheepen door byzondere oorzaken licht afdryven, wegens d'onbestendigheid van 't verlet; ook om dat het gestel der zeilen niet is gelyk planken, die blyven zoo men haar zet, maar zich verrekken en verzetten op de minste beweging. Dit niet tegenstaande, laat de bewyzen van het voorgestelde in haar geheel, en neemt de gemelde praetyk niet wegh, schoon de zelve altydt op zyn volmaakt, zonder verandering, niet in 't werk gestelt kan werden.

E L F D E H O O F T S T U K .

Hoe men de Scheeps-deelen vervolgens t'zamen zet.

DE benaminge der Scheeps-deelen verhaalt, en de zelve deelen, zoo in 't byzonder, als in hunne plaatzen, vertoont, mitsgaders hare proportie, of evenredigheid, ontdekt zynde, volgt nu dat men de losse stukken te zamen voege, en zoo het opgegeven Schip van 134 voet te water bringe. Hier toe gaat voor af een optelling der deelen die in rang van bouwen elkander bequaamlyk volgen. Doch schoon de Kiel het eerste lidt is dat men aanhaalt, om dat die gemeenlyk eerst geleght werdt, zoo begint het timmeren (ten minsten in gedachten) hier echter met de Achter-steven, om dat het befnoeijen der Kiel mede uit de zelve werdt gehaalt, en de evenmaat der meefte Scheeps-deelen uit de Voor-steven volght. Het zal ook van weinigh belang zyn wat stuk men eerst ophaalt, als 'er maar geene ontbreke, 't welk van de aanzienlykste niet gevoele.

Benamingen van Scheeps-deelen, die men in het timmeren achter elkan-der opmaakt, en aan 't Schip voegt.

1. Ten eersten maakt men de Kiel. Daar na
2. De Voor-steven.
3. De Achter-steven.
4. De Hek-balk.
5. De Rantzoen-houten.
6. De Klos daar onder a
7. Het Broek-stuk.
8. De Worpen.
9. De Hek-stutten. Als dan
10. Stapelt men de Kiel.
11. Neemt de Hek-stutten af, en de Worpen daar uit.
12. Ryft de Voor-steven.
13. Ryft de Achter-steven om hoog, legt daar de Worpen in, en zet daar dan de Hek-stutten aan.
14. Maakt een Knie op de Kiel, en tegen de Achter-steven aan. Hier na
15. Maakt men de Streek klaar, met de Sponning.
16. Boort de Schei-nagels in de Stevens, en in de Kiel.
17. Maakt de Kiel-gang.
18. Maakt het Vlak, en zet het water-pas.
19. Ook een Buik-stuk op de Hals, met een Zitter aan wederzyden.
20. Dan boeit men de Kimmen, en
21. Maakt het recht water-pas, als het geschrout is. Hier na
22. Maakt de Spant-oplangen, en maakt daar Jukken aan.
23. Daar de Stelling op komt.
24. Maakt dan de Scheer-gang om, en Sent daar boven, water-pas.
25. Ook de Swiepingen aan de boven-einden, en Schooren.
26. De Buik-stukken, Zitters, Stekers, Zogh-stukken, en Worpen.
27. De Kalven, of Hekken, en Toonen.
28. Maakt de Balken klaar.
29. Men maakt en slecht de Kimmen.
30. Wagert de Kimmen.
31. Maakt de Stelling, om de Balken te leggen. Hier op
32. Slecht men de Oplangen, daar de Balk-wager aan komt.
33. Maakt de Balk-wager vast.
34. Legt de Balken, met een Wager daar onder.
35. Brengt de Stelling boven.
36. Zet de Stut-mallen.
37. Maakt de Wagers tusschen de Kimmen en Balken.
38. Met de Spant-stutten.
39. Maakt Senten om, Schooren en Zwiepingen aan.
40. Maakt de Knies, wagert het Vlak, maakt de Banden, en 't Kolfem, met de Spoors.
41. Slecht het bovenste Lyf-hout.
42. Leght het Lyf-hout.
43. En zet dan een Wager of twee op.
44. Legt de Balken van 't Verdek, en de Konstapels kamer.
45. Vervolgens maakt men de Balk-wager.
46. Met de andere Wagers daar onder.
47. Slecht de Nagels in de Kimmen.
48. Maakt de Schaer-stokken en de Spiegel dicht.
49. Maakt de Knies, en laat de Ribben zagen.
50. Gaat buiten om, en maakt de Buik-houten onder de poorten.
51. Braeuwt de Kimmen, en de Streek.
52. Maakt het Huit-dicht.
53. Maakt het voort klaar.
54. Laat het Schip op zyde vallen.
55. Zet het recht.
56. Maakt de Stellen aan de Steven, en een Plaat aan de Kiel.
57. Maakt de Mal tot het Roer.
58. Maakt het alom klaar, om 't Schip te doen gaan, en als het klaar is zoo laat het afloopen.

59. Als

59. Als het Schip te water is gegaan, zoo maakt dan de Stellingen buiten en achter aan.
60. Maakt de Kloffen boven de Poorten buiten om.
61. En de Vullingen in 't Ruim. Hier na
62. Maakt men het buiten om op met Bark-houten, Vullingen, Raahouten, Zet-gang, Vertuining, en Regelingen.
63. Dan maakt men de bovenste Lys-houten.
64. Met de Wager daar op.
65. De Ribben op den Overloop.
66. De Karviel-houten daar onder.
67. Het Spoor van de Spil, en van de Bezaans mast.
68. De Uitlegger.
69. De Hooften van de Tralie-luiken op 't Verdek.
70. De Visscher van de Bezaans mast, en van de Spil.
71. Legt de Balken van de Kajuit op Klampen, als ook die in de Bak.
72. De Balk-wager daar onder, met de andere Wagers.
73. De Ribben op 't Verdek.
74. Maakt de Knechten klaar in de Bak.
75. Kajuit-houten in de Bak, en onder de Ribben.
76. Zet de Speenen.
77. De Groote en Fokke Knecht.
78. Strykt den Overloop dicht.
79. Daar na maakt men het Kruis van de Kajuit, en het Schot.
80. Het Galjoen.
81. De Galdery.
82. De Poorten.
83. Kluizen.
84. De Beting-knies.
85. Het Schan-dek.
86. De Beting-balk.
87. Strykt de Bak.
88. Maakt het Water-bordt op de Bak.
89. Als ook het Water-bordt in de Hut.
Legt de Balken daar aan, met de Ribben.
90. Maakt de Balk-wagers, met d'andere Wagers daar onder.
91. Strykt het daar op, en maakt de Rusten.
92. Beschiet de Kajuit, en maakt daar Kooijen in.
93. Maakt de Visschers klaar.
94. Zet de Masten in.
95. En de Boeg-spriet.
96. Met de Spil.
97. Maakt de Puttingen vast.
98. Ook het Schot voor de Stuur-plecht.
99. Met het Schot voor de Bak.
100. En de Tralie-luiken.
101. Maakt hier na de Stulp-luiken.
102. De Boffen, Pompen, en 't Gemak.
103. Het Schot voor de Hut.
104. Bos-banken.
105. Kruis-houten.
106. Het Schot voor de Konstapels kamer.
107. De Bottelarye.
108. De Kombuis.
109. De Kranen.
110. Het Roer.
111. De Schoote-bloks.
112. Zet de Hals-mast op, zoo 't noodig is.
113. Als ook de Regelingen boven de Bos-banken, zoo zy vereischt worden.
114. Maakt de Hals-klamp.
115. De Pompen.
116. De Broodt-kamer, en de Hel.
117. De Beting-balk op de Bak.
118. Kruis- en Karviel-hout.
119. De Boogh boven de Kolder-stok, is 't noodigh. Dan vangt aan
120. Buiten om te verzoeken.
121. En te verdubbelen, is 't noodigh.
122. Beslaat de Steven en 't Roer met koper.

Dan volgen noch Bouts, Nagels, Spyskers, Vensters, Deuren, Banken, Hoepen, Kamers; het pekken, teeren, schilderen, en zoo voorts.

Volgt de wyze hoe men de voornaamste Scheeps-leden te zamen zet, en vervolgens bouwv, of timmert, aanvangende met de Achter-steven.

Als men een Achter-steven maken wil, zoo neemt men een hout van begeerde lengte, dikte, en breedte, dan legt men buiten aan het boven-eindt, by *a*, een rey aan, met een andere rey aan het onder-eindt, by *f* en *c*; daar na legt men deze reyen op malkanderen, als by *b*, daar zy in de winkel moeten zyn; waar na men een keep in de achter-kant maakt by *d*, dan neemt men een lyn van *d*, en haalt die op de rey by *c*, 't geen het vallen van de Steven maakt.

Van *f* tot *e* is de breedte van het onder-eindt der Steven; van *a* tot *g* is de breedte van 't boven-eindt der Steven; gelyk alles te zien is in de figuur C.

Om het vallen van de Achter-steven te bekomen, zoo neemt men op elke 6 voet lengte der zelve 1 voet voor 't vallen: als, men maakt en meet van *a* aan *b* tot de lengte, en 't vallen van *b* tot *c*; dan legt men de achter-kant van *a* tot *c* recht, met een rey van *a* tot *b*; en om de Steven in de winkel te stellen, zoo houdt men de win-

kel-haak by *b*, en zet merken, volgens de *rey*, langs de winkel-haak by *f* en *e*.

In 't hakken en vormen der byzondere stukken heeft men mallen, of patroonen, waar op men 't hout legt, om 't zelve daar na te fatzoeneren, of schikken; gelyk men scheer-gangen stelt, om 't Schips beloop en zyden, na wil en eisch, geſchiktelyk te voegen.

Als de Achter-ſteven is gewinkelt, en de binnen- en buiten-kant na de lyn, en krap in 't loot, zyn gehakt, gelyk van *a* tot *b*, en van *d* tot *e*, is te zien, dan zet men de zelve met de binnen-kant om hoogh, en ſlaat op dees binnen-kant een middel-lyn, als van *g* tot *h*; daar na meet men aan wederzyden de begeerde dikte van de binnen-kant des Achter-ſtevens, en houdt het zelve af op de laagte van de ſponning, die in de ſteven komen zal, in 't loot neder, als van *d* tot *e*, en ook van *e* tot *f*, als dit gedaan is, zet men de achter-kant boven, en maakt daar de ſcheggen op, als van *a* tot *i*; te zien is op de plaat by *B*.

De gedaante van een Achter-ſteven, ſtaande op de Kiel, vertoont op de plaat by figuur A.

- Ab* Het vallen van de ſteven.
- Ac* De hoogte van de ſteven.
- be* De onderſte breedte van de ſteven.
- ef* De bovenſte breedte van de ſteven.
- gb* De lengte van d'achter-ſcheg.
- h* De ſponning.
- bd* De hieling van de kiel, en dikte.
- e* Het knie op de kiel aan de ſteven.
- j* De ſchei-nagels.
- o* De teikening daar de ſchei-nagel in geſlagen werd.
- k* De pen van de ſteven, die in de kiel komt te ſtaan.

Als dan nu de Achter-ſteven met de achter-kant om hoogh ſtaat, zoo maakt men eerſt de Scheg *k* op de ſteven, en dan het neder komen by *i*; daar na zet men de andere ſtukken daar mede onder, als *m* en *n*; waar na men het aan de achter-kant recht maakt, en daar dan een middel-lyn op ſlaat, als van *e* tot *p* toe; dan ſlikt men daar de dikte onder en boven uit, als van *g* tot *k*, van *i* tot *b*, van *f* tot *d*, en van *c* tot *e*. De pen maakt men omtrent zoo dik als de achter-kant van de ſteven, lang een derde van de kiels dikte, en dik een derde van de dikte der ſteven, als by *q* is te zien; van *c* tot aan *k* is het zoo veel dunder, als de planken van de zandſtreek dik zyn, die daar aan komen moeten, en dit gaat tot aan de binnen-kant by *r* te niet. Daar na maakt men de ſcheg vaſt met bouts en ſpy-

kers, als te zien is aan de ſtippelen . . . by *a* en *b* is de binnen-kant, en het moet daar met een weinig bogt komen, als van *f* tot *i* te zien is; hoe meerder na anderen, hoe langer de bouts moeten wezen. Het breede deel achter, het vierkant genaamt, is lang 16½ duim, en dik 13 duim; onder dit vierkant is het dik 9 duim. Het binnenſte ſtuk moet noodwendigh van een hout wezen, gelyk ook de buitenſte ſcheg, doch de binnenſte mag wel van twee ſtukken zyn: ziet dit alles op de plaat by letter *D*; maar de ſteven wort by veele Meeſters boven een weinig dikker gemaakt dan hier wert vertoont.

Volgt het model van de Hek-balk te zien op de plaat by letter E.

a Is de boven-kant, *b* de achter-kant, *e* de binnen-kant, *f* de onder-kant. De Hek-balk werd't achter met een hol gemaakt, en onder met een ſponning, waar in de planken van de Spiegel werden vaſt gemaakt; by *d* is de ſponning, *c* het hol: en als het zoo gemaakt is, leght men de achter-kant op de binnen-kant van de ſteven, dicht aan 't boven-eindt, en maakt hem met een zwaluw daar aan vaſt. Het moet in 't water-pas leggen, zoo wel aan de binnen-als boven-kant; hier op komen dan de Rantzoen-houten, wiens eindn op de ſteven afgehouden zyn: de onder-kant moet met de ſponning gelyk komen, en de ſteven blyft geheel zonder klep: ook moet de onder-kant van 't Rantzoen-hout zoo rondt loopen als de ſponning. Als men dees Hek-balk zal toefſtellen, maakt men des zelfs boght, breedte en dikte, na de lengte die hy heeft, namentlyk, op ieder 10 voet lengte, 8 duim tot de boght; en tot de breedte, op elke voet langte 1 duim tot de breedte; doch de dikte een weinig minder.

Aan de figuur *S* is *a* de Hek-balk, *b* de eene zyde van 't Rantzoen-hout; *c* by de figuur *S*, en *e* by de figuur *T*, zyn de Worpen in de Spiegel; *d* is het gat, of zwaluw, daar de eindn van de Worpen in komen te leggen; deeze Worpen komen met een borſt over de ſteven; en de Hek-balk komt met een zwaluw aan het eindt van de ſteven vaſt: men maakt de zelve, als ook de Worpen, met twee bouts in de ſteven vaſt: aan de eindn, of zwaluws, klinkt men het met ſpykers, tot dat men de Hek-ſtuten daar over heen heeft vaſt gemaakt. Als de Spiegel gereezen of opgeregh't is, dan ſlaat men bouts, en ook eenige nagels midden door de Hek-ſtuten, en ſpykers aan het onderſte eindt.

Van

Van het Rantzoen-hout, te zien by letter F.

Als men een Rantzoen-hout maken wil, zoo werd't eerst een winkel-haak gemaakt, als van *a* en *e* tot *c* en *d*, dan zet men een passer met de een voet by *e*, en meet de lengte van de helft van 't Hek, als van *e* tot *b*, dan trekt men de kring tot *c*, en laat tusschen *f* en *g* een weinig houts, of plaatze, binnen de kring, by *b* insgelyks, maar een weinig meer, het eene om de rondte, en het andere om de gebogenheit te bekomen; van *e* tot *d*, by de onderpunt, volgt de breedte, als mede van *a* tot *b*; en dit is de *even-reden van de binnen-kant van het Rantzoen-hout. (Doch men maakt gemeenlyk mallen, na welke de Rantzoen-houten gehakt worden.) Daar na leght men 't Rantzoen-hout met het eene eindt op de steven, als met *c* en *d*, en met het andere eindt, als *a* en *b*, op het eindt van de hek-balk, en maakt de eindn vast met verlooren lippen, zoo wel aan de steven als aan de hek-balk, derwyze als op de plaat, by figuur G, te zien is; alwaar *a* een Rantzoen-houts lip is op het hek.

Model van een Worp in de Spiegel, omgekeert leggende, te zien by letter H op de plaat hier nevens.

De zwaluw by *a b c* is de gemaakte borst over steven. Als men de Worpen zal inlaten, hangt men een lootje over de zelve, en beziet hoe veel het Worp uit het loot hangt, dan neemt men de helft der dikte van 't Rantzoen-hout aan de binnen-kant, en laat het buitewaarts te niet gaan; daar na neemt men de helft van de Worp af, en aan 't eindt neemt men zoo veel af als men de Worp in 't Rantzoen-hout aan de binnen-kant afneemt, 't welk dan zoo de zwaluw komt te maken; doch aan de binnen-kant van 't Rantzoen-hout moet men het gat van de zwaluw een half duim nauwer maken als buiten aan. De Worpen dienen even gelyk te zyn; ook moeten de zelve zoo diep uitgeholt wezen als het gat van de zwaluw, 't geen dan het oord der Worp maakt, als by *b* te zien is. De Worpen worden niet vast gemaakt voor dat de steven om hoog is. Vier gaten werden in de Hek-balk geboort, om bouts in te slaan, twee in de Worpen, dertien of veertien in 't Broek-stuk, acht door de Rantzoen-houten, vyf of zes in de steven, om de onder-einden van de Rantzoen-houten t'zaam te houden: tien of twaalf nagels slaat men in de Rantzoen-houten: de sponning in de steven laat men onder te

niet loopen: de bouts van de Worpen komen op een duim of twee door de steven.

Derwyze als by letter I op de plaat te zien is werd't de Worp ingeloot, en met kryt aangewezen: het hout van *f* tot *g* werd't wegh genoomen, of afgehouden, als mede dat van *e* tot *d*. De tusschen-flant van *b* tot *g* maakt de ooren, en het tusschen komen van de zwaluw in 't Rantzoen-hout: 't geen op de figuur K, by *k*, aangewezen wordt.

Model van de Spiegel, aan de binnen-kant te zien op de plaat by letter L.

De benamingen hier van zyn als volgt: *a* is de Hek-balk, *b* de Worpen, *c* de Achter-steven, *d* het Broek-stuk, *f* de Rantzoen-houten, *g* de keep van de Hek-stut, *b* de wydte der boven-einden van de Hek-stutten, en ook de Hek-stutten zelve. Het Broek-stuk houdt de Rantzoen-houten aan malkanderen. Onder tegen de Rantzoen-houten aan komt een Klos. Het Broek-stuk is aan elke zyde van de steven met vier bouts vast, en behalven die slaat men noch eenige midden door recht in de steven. Alle de leden van de Spiegel, zoo Hek-stutten, Worpen, Broek-stukken, en zoo voorts, werden om laegh klaar gemaakt, dan opgehyft, en ingevoeght.

Hoe men de Achter-steven om hoog doet ryzen.

Als men de Achter-steven wil doen ryzen, neemt men een mast, omtrent eens zoo lang als de steven, en naait een blok aan 't boven-eindt, ook een aan de steven, dat in 't evenwicht van de zelve moet vast gemaakt worden, als de Hek-stutten daar af, en de Worpen uit genoomen zyn. Men maakt ook aan het boven-eindt zes of zeven hoofd-touwen, daar men de stut mede recht en vast houdt: onder staat de stut op een plank, met klampen omspoort, en daar is een yzere ketting onder om, daar het loopers blok aan valt is, waar aan men met de kaap-stander moet winden. Als de steven staat, leght men de Worpen in, daar dan de Hek-stutten over en op vast gemaakt werden: om deeze boven te hyffen neemt men een katte-blok, en scheert het boven aan 't eindt van de stut; daar na slaat men bouts in de Worpen, als ook in de Hek-stutten, en maakt dus de steven vast, onder aan 't binnen-eindt met groote spykers, en achter met steven-schooren, welke onder op de planken staan, die in d'aarde en boven aan de steven vast gemaakt zyn. De planken moeten dwars over de Spiegel geleght worden, sterkkens halve; gelyk

* *Proprietie.*

gelyk alles klaarlyk is te zien op de neven-ftaande plaat, onder letter M, alwaar *a* het Katte-blok is, *b* een Jein-blok, *d* is een enkeldt blok, *e* is de ftut, *f* de plaat, *g* een ftut, of paal, daar de hoofd-touwen aan zyn, *h* zyn de hoofd-touwen, *i* is de hel.

Op de plaat, by letter N, ziet men hoe de Achter-fteven met het Brock-ftuk, enz. opgaat, alwaar *a* het Jein-blok is, dat met een ftrop aan de Steven is genaait; boven de ftrop fteekt een bout door de Steven, om dat in 't oprechten de ftrop niet zal opfchieten: *b* is de Strop: *c* is het gefchouwen Jein.

Van het maken der Kiel.

Op de plaat, by PP, mag men zien aan *a* en *b* de fponning van de Kiel, en hoe de planken daar in gezet werden.

By QQ, op de plaat, aan *c* en *d*, ziet men hoe de lafchen der Kiel gehouwen werden.

Als men de Kiel zal maken, zoo neemt men tot des zelfs dikte een vierde van de dikte der Steven, en de breedte zy de helft breeder als de Steven: aan de einden zy de zelve na de dikte van de Steven ietwes toe gelynt. Men maakt de fponning op een vierde van de dikte der Steven, van de boven-kant der Kiel af te meeten, en ook omtrent zoo diep, en wydt: aan 't achter-eindt moet de zelve recht neer gehouwen werden; en als men de lafchen vaft gemaakt heeft, zoo boort men van onderen in de fponning een fchei-nagel, op dat het water daar niet door fpeele. Als het lafch vaft gemaakt is, ftapelt men de Kiel achter en voor op de helft van de dikte der Steven aan de binnen-kant, en laat die in de midden zoo veel laeger blyven; dan flaat men op elk ftapel-blok een klampje tegen de Kiel aan, om dat men die niet zoude verhalen als men in het boeijen is: daar na maakt men het Kinnebak aan 't voor-eindt van de Kiel, en flaat een middel-krab op de zelve, om altydt het midden daar uit te konnen meeten: vier of vyf bouts werden door de knie geflagen, die tegen de Steven en op de Kiel ftaat. Alle naten hier om lag vult men wel aan met mos, tegen 't inwatern. Men moet wel letten dat men de Kiel een weinigh langer aanleghet als zyne maat vereifcht, om het Kinnebak en Hieling daar aan te konnen maken.

By letter O, op de plaat, is *a* de Middel-krab, *b* de Sponning, *c* het Klampje tegen de Kiel, *d* een Paal daar het Stapel-blok mede vaft gemaakt is, *e* het Stapel-blok, *f* de Hielingen, *g* het Kinne-

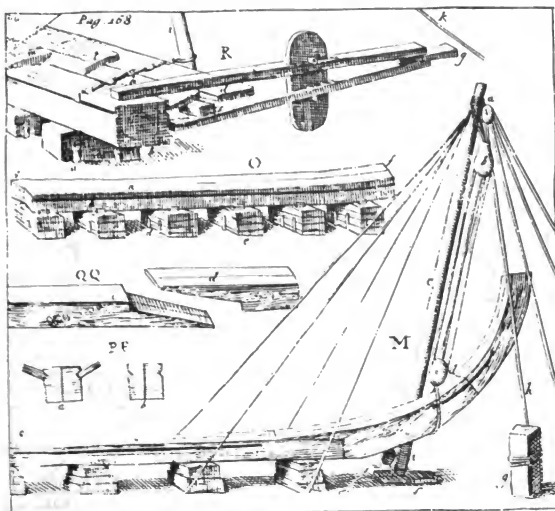
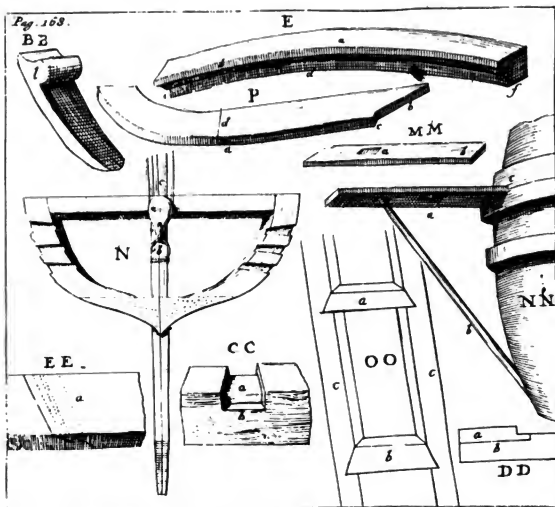
Hoe men een Voor-fteven maakt.

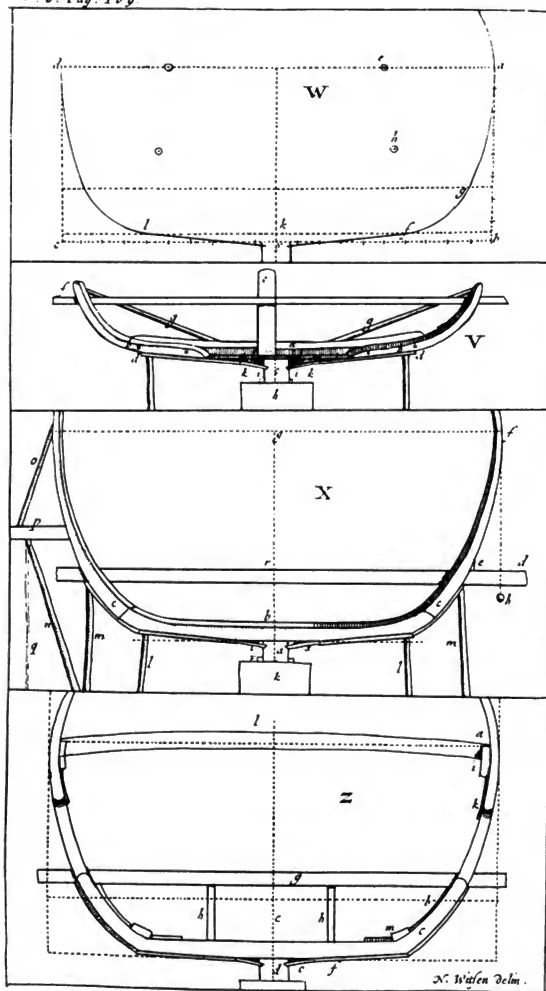
Op de plaat, by letter P, is *a* het lafch, *b* is het lafch dat op de kiel komt, *c* het kinne-bak, *d* het boutje, geklonken met het plaatje, d'andere puntjes zyn bouts, nagels, en fpykers, waar mede men het t'zamen aan 't lafch vaft maakt.

Als men de Voor-fteven maken zal, zoo neemt men de twee ftukken en legt die in de winkel op elkander, na begerde hoogte, en vallen van de Steven; dan maakt men het lafch, 't geen onder en boven afgetekent moet zyn. Dwaars over de einden van de lafchen maakt men het op een vierde van de geheele dikte; dan lynt men het kinnebak nevens de onderfte lip, die op de kiel komt. Als het lafch afgehouden en gevoeght is, moet men 't met mos aanleggen eer men 't vaft maakt; dan werdt het aan 't boven-eindt gefpykert, en voorts met vier bouts en plaatjes aan 't eene eindt geklonken, en met nagels vaft gemaakt. Hier na maakt men de voor-kant twee vyfde deelen dunder als de binnen-kant; dan maakt men de binnen-kant toe, en daar na de buiten-kant: en als men dit maken wil, legt men de ftukken eerft op elkander; om dan te weten of het recht is, zet men op elken eindt, ook in de midden, een rey op zyn kant, en ziet wederzyds onder de reyen na alle de drie einden der zelve, zoo dan 't een of 't ander ongefchikt is, helpt men zulks op 't oogh en krabt de lafchen af.

Om vorder dees Voor-fteven te maken, zoo legt men de ftukken op malkander, als gezeght is, en ziet of daar na begerde bogt in is, zoo ja, dan legt men een stok van *a* tot *b*, 't geen de hoogte van de Steven is, gelyk te zien is op de plaat by letter Q, en een andere stok van *c* tot *b*, dat het vallen van de Steven is; daar na neemt men een winkel-haak en houdt die aan de binnen-kant van de ftokken by *b*, en als het daar in de winkel is, teken men by *c* en *e* het kinnebak in de winkel, als van *d* tot *e*, dat de lip op de kiel is, en als het getekent is van *d* tot *e*, en van *c* tot *e*, zoo blyft dat het vallen van de Steven. De bouts in de lafchen van de Steven werden van boven en van onderen in geflagen.

Wanneer men de Steven van een Laft-drager toefelt, magh men die wel 2 voet hooger maken als het vallen, of ook wel 3 en 4 voet, mede wel wat krommer als in 't gemeen. Hoe minder een Steven valt, hoe de kiel langer moet wezen: hoe langer kiel, hoe grooter vlak: hoe grooter vlak, hoe 't Schip meerder draaght. Aan Fregatten vallen de Stevens veel, en men maakt

maakt de zelve boven wel wat krom en luy van boght.

Hier na maakt men een gedeelte van de Spinning in de Steven, gelyk by *f* op de plaat is te zien; en als de Steven op de kiel vast gemaakt is, zoo neemt men een rey en buight die op 't eindt van de spinning aan de kiel met een bogt na begeerte; dan tekent men de boven-kant na de rey, nemmende een passer met kryt daar in: ook tekent men uit de rey de wydte van de spinning; dan houdt men de spinning op, en maakt de lip en 't kinnebak wel vast. Voor boven op de Steven wert dikmaal een lasch gezet.

Als het Spant staat, dan vangt men aan de Kiel-gang te boeijen, en voorts de rest van 't Vlak, met de Kimmen. Als men de Kiel-gang maakt, bytelt men hier en daar een gat in de plank, en neemt een passer, meetende of het binnen en buiten even wyd is; daar na tekent men met de passer by de kiel langs op de plank wat daar af moet, neemt dan de plank af, en lynt met een lyn op de binnen-kant eerst wat daar af moet, na 't uitwyzen der doorgehouwen gaten; als het dan afgehouden is, kant men de plank om, en lynt daar, alwaar men niet heeft kunnen tekenen met de passer, houdt het aan de eerst gehouwen kant te niet, boorende alle 7 duim een gat, 1 duim van de kant, en houdt het buiten en aan de binnen-kant te niet; dan leght men mosch, dat met teer aangeleit is, op de afgehouwene kant, brengt de plank aan, en maakt hem wel vast aan de kiel; daar na lynt men de buiten-kant van de plank na begeerte, of hakt het af, en stelt daar weder een andere tegen aan. Hier na neemt men een krab-hout, daar men de ongelyke plaatzen, onder en boven, mede gelyk tekent, en na dat men de zelve heeft afge-noomen, afgehouden, en wederom aan gezet, en het wel voegt, zoo neemt men klampen, waar door men de planken doet aan een blyven, leggende die binnen en buiten omtrent 3 of 4 voet van elkander: dit gedaan zynde, slaat men ook hier en daar op de kiel en kiel-gang een klamp, die over de kiel komt, en zoo wel op de kiel als op de kiel-gang sluit, en dus maakt men die op de kiel vast.

De Voor-steven moet boven vry diep zyn, om dat men daar inwaarts tegen aan bouwt.

Hoe men d'eerste planken aan brengt, verstoont op de plaat by letter R.

a Is het Stapel-blok, *b* de Kiel, *c* de Kiel-gang, *d* de Plank aan de Kiel-gang, *e* de Boei-tang, waar mede men het boei-

fel vat, dwingt en buigt, *f* het Oor-hout, *g* de Wiggen daar men mede tangt, *b* de Hel, *i* de Hevel, *k* het Hevel-touw, *l* de Boei-klamp, *m* de Klamp op de Kiel en Kiel-gang.

Op sommige plaatzen voeght men, zoo haast de steven en kiel zyn gemaakt, de naaste planken daar aan, die 't Scheeps lichaam maken; doch elders laat men onder aan beide de zyden des kiels opening, en vult die op 't laast, als het Schip afloopen zal, 't geen geschiedt op dat men in het bouwen alles wat onnut is, als spannders, krullen, enz. daar door van zels te beter loze. Als de kiel en stevens gezet zyn, dan spant men een snoer langs scheeps, om des zelvén midden te kunnen weeten, en wederzyds evenveel houts te brengen.

Als de kimmen geboeit zyn, leght men de Tengel by de kiel; men leght de zelve in 't gemeen wat verder van de kiel, als de kiel boven de kiel-gang komt, dit noemt men het Lok-gat, of Waterlozing, 't geen aan *l*, op de plaat by *V*, is te zien, alwaar *k* de Kiel-gang vertoont, *c* de Kiel, *i* de Klampen daar de Kiel tusschen leit, *b* het Stapel-blok onder de Kiel, *a* het Spant-buik-stuk.

De planken aan het boeisel, en vorder boven aan de zyden van het Schip, die gebogen moeten zyn, werden met dommekrachten aangezet, na datze wel gebrandt zyn.

Als het Vlak geboeit is, houdt men het na de wel gelynde even-maat af, maakt het met een water-pas op verscheide plaatzen water-pas, en zet daar paaltjes onder, op dat het onveranderlyk blyve; dan tekent men met de bytel alle de gepaste plaatzen aan, op dat men die by gelegentheit kan vinden, als by de Stut *d*, op de plaat aan letter *V*, is te zien.

Wanneer het Vlak water-pas gemaakt is, dan maakt men het Kim-spant op de hals te zamen van een Buik-stuk en een Zitter; men boort door elk eindt van het Buik-stuk twee bouts, die door de Zitters komen, om het daar vast en onveranderlyk te houden, als by *b*, op de zelve plaat, is te zien.

Dan maakt men een stuk van een deel vast aan 't buik-stuk, komende met d'eene kant onder op de middel-krab van de kiel, waar van de kant in 't loot staat, om daar uit te meeten de even-gelyke wydigheid der zitters op de holte van 't boeisel, als aan *e*, op de zelve plaat, staat verbeeldt.

Daar na maakt men een Zwieping, dwars over, aan de boven-einden van de zitter vast, als *f*, mede op de zelve plaat, verstoont.

Hier na brengt men daar houw-vaften aan, om, de kimmen geboeit werdende, de zitter niet te verhalen met het aanbrengen der planken, als *g*, op dezelfde plaat, vertoont.

De gefalte op de plaat by letter *W*, welke boven aan staat, yertoont hoe men de verdeeling op het papier maakt eer de Scheepen angelegt werden: *a* en *d* is het verdek, uit *e* en *b* werden de bogten getrokken, *g* is de snyding aan de kimmen, *f* en *l* is het hoogfte van 't vlak, *y* de kiel, en *k* de plaats daar 't kolfem en de buikstukken komen over te leggen, gelyk de print alles uitwyft.

Doch om zeker te gaan met het vallen van de oplangen, en buigen der kimmen, op papier, of tot model, en afbeeldtzel, te maken, zoo maakt men een linie op de holte, en verdeelt de wydte in vier deelen, zettende de voet van de passer op een derde der vier deelen, en trekkende een kring wat laeger als twee derde van de holte, als blykt by *g*, op de holte van de kimmen; en als 't vlak wydt is, en ryft, drie vyfde deelen, als blykt by *f*, zoo zet men d'eene voet van de passer op *f*, en schrabt een schrabbe by *b*, en een andere op *g*; daar na schrabt men weder by *b*, en zet de voet van de passer op dat middel-punt, trekkende de bogt van de kimmen, gelyk men ziet van *g* tot *f* gedaan te zyn. Van *f* tot *l*, en van *y* tot *k*, is het ryzen van 't vlak.

Na dat het vlak en de kimmen zyn geboeit, zet men de Spant-oplängen op de tekens van het water-pas, leggende een plank op het boeifel der kimmen, en buiten dwars-deelen, om op te staan; als by *r*, op de plaat by letter *X*, is vertoont.

Hier na spykert men een klamp aan de buiten-kant van de Oplängen, daar mede hy op het boeifel staat, als by *e* op de genoemde plaat is te zien. Dan haalt men een lyn van de voor-steven af tot de achter-steven toe, op de middel-krab, en haalt de zelve neer met een ander lyntje, makende het vast op de middel-krab van de kiel, als by *b* en *g*; dan meet men van daar de evenwydigheit van de oplängen, als by *f*; daar na hangt men een lyn met een loot, vast gemaakt aan een spyker, op de geheele holte van 't ruim, als van *f* tot *b*, latende die over 't boeifel hangen, om daar uit het overhangen van beide de over een staande oplängen even gelyk te laten uit hangen, als van *d* tot *e* werd't getoont. Daar na maakt men aan elke spant-hout een juk vast, als by *p*, nevens twee standers daar onder, op dat het de stelling, en 't geen men daar op moet zetten, wanneer men het Schip buiten om zal optimmeren, dies

te beter drage, als by *n* en *q* is te zien, nevens een Zwieping by *o*.

Op de plaat by letter *X* is *m* een Kim-stut, *l* een Vlak-stut, *k* het kiels Stapelblok, *i* en *n* zyn Klampen daar de kiel in leit, *a* de Kiel, *s* de Kiel-gang, *f* het Lok-gat, *b* het Buik-stuk, *e* de Oplang.

Als men wederzyds de wydte der Oplängen heeft gemeeten, dan maakt men een lyn vast aan de Scheer-lyn by *g*, en haalt het neder op de middel-krab van de kiel, daar men het vast maakt, en dan de wydte meet aan de oplängen en scheer-lyn by *g*.

Als de Spant-houten zyn gezet, brengt men de Scheer-gang om, op de hooghte van de uitwating, en maakt voort de andere Buik-stukken, Zitters en Stekers, zet ook de Oplängen; daar na slecht men de kimmen, en wagt de zelve, als aan *b*, op de plaat by letter *Z*, is te zien: *m* is de Kim-wager. Als de kimmen gewagert zyn, dan neemt men een plank en steekt die tusschen de oplängen, met de kant op het boeifel komende, als by *g* te zien is, met twee stukken van hevels daar onder, op dat de planken, als men de balken zal leggen, niet zouden breken, als by *b*; en men legt over 't gantfche Schip planken, *o* of 7 voet van elkander, als by *g* en *b*, tot een stelling, om daar op de balk-wager aan te brengen, en daar na de balken te leggen.

Als men de Balk-wager zal aan brengen, zoo moet eerst op de hoogte, daar men van meening is de balk-wager te leggen, geslecht worden, dan maakt men de balk-wager met een plat lasch vast met spykers; ook maakt men noch twee dunne wagers daar onder aan, eer men de balken leght, als by *k* is te zien: *i* is de Balk-wager.

Als de balk-wager vast gemaakt is, dan leght men de balken met zwaluws in de balk-wager, als by *a* te zien is: *l* is de Balk.

Als de balken leggen maakt men de onderste stelling op de zelve, en men zet de Spant-stutten, als aan *n*, op de plaat by letter *X*, wert vertoont.

In de figuur, of afbeeldtzel, by *Z*, is *e* het Buik-stuk, ook werd't de Zitter daar bezyden met de letter *e* vertoont, *f* is het Vlak, *e* de Kiel-gang, *d* de Kiel.

Als de balken leggen dan gaat men voort met tusschen de kim-wager, en onder de balk-wager, te wagen en slechten, als by *a*, in de plaat by de letteren *AA*, aan de man, staande op de stelling, wert vertoont. Dan maakt men de knies aan de Last-balken, als by *b* is te zien. Daar na leght men het Kolfem, als by *e*, en zet de Stutten, als by *g*; men leght de Lyf-houten,

ten, als by *c*, en de Schaer-stokken, als by *d* staat te zien.

Hier na legt men de Verdek-balken, als by *f*, aan de zelfde figuur, tot een proeve, wort vertoont: men legt de zelve eerst met de einden op de klampen, en in 't midden op stutten, makende dan de balk-wager daar van onderen in, als by *h*, zonder zwaluws; dan wagert men voort tot op de wager van 't lyf-hout, en zet de knies aan de balken: *i* is een Stelling, daar men op staat om te slechten, als men het onder de balk-wager zal wagen.

By *k*, aan de zelfde figuur, ziet men de binnen-kant van de Voor-steven; maar de einden van de planken, of wagers, moeten daar aan elkander komen. Als daar dan de bandt over het eindt van 't Lyf-hout gemaakt is, zoo maakt men over de einden van de wagers, onder 't Fokke spoor, tegen de bandt aan, een hout, genaamt het Slemp-hout, 't geen op zulk eene wyze is gemaakt, als aan *l*, op de plaat by BB, wert vertoont.

De Schaer-stokken moeten met borsten over de balken ingelaten zyn, op de helft van de dikte der schaer-stokken, en 1 duim van de balk af, zoo wel aan de zyde als boven. In de figuur CC is *a* de boven-kant van de borst, en *b* de onder-kant.

De Stutten gezet zynde, dan spykert men de Zwiepingen, dwars over en ook aan de binnen-kant, met het eene eindt op de balk vast, en het ander aan de stutten; dan brengt men deeze Zwiepingen daar om, na men de loop van 't Schips boven bark- en raahouten meent te maken, met de regeling daar boven; dan zet men voort alle de stutten, legt het lyf-hout tegen de zelve, en laat de helft (te weten van het lyf-hout, of de helft van 't lyf-houts dikte) in de balk: dan zet men de schaer-stokken, en timmert voort buiten om.

Daar na slecht men de oplangen en stutten, op de hoogte van daar men het eerste bark-hout meent aan te brengen; hier toe gebruikt men hevels, touwen, en wiggen, om achter de hevels te wiggen, en het bark-hout voor breken te bewaren. Men boort tusschen de oplangen schot-bouts gaten, om de hevels in te steken: de schot-bouts sluit men van binnen met spylen, ringen en slot-houten, doch men maakt het slot-hout met spykers aan de steven vast. Als het aangebragt is, laat men het eerst koudt werden, en besterven, dan neemt men de lap af, en men laat de helft van de hevels vast, om te zien of het wel gevoeght is, zoo ja, dan maakt men het voort vast. Aan de figuur DD, vertoont *a* het Lyf-hout, en *b* de Balk, die der-

wyze is gemaakt als boven, met een borst van een half duim in het lyf-hout gebeitelt.

Ondertusschen maakt men het Kolfem, met een las, als aan *a*, op de plaat by EE, stukswyze, en daar het gevoeght is, wert vertoont. Men staat door elk of om 't ander Buik-stuk een bout met een Italiaans hooft, tot door het Kolfem, en op 1; duim na door de Kiel. Als het Schip daar na op zyde leit, staat men einden van nagels, die Dofjes genaamt worden, in de bout-gaten; deeze moeten vast en wel dicht geklonken wezen, op dat daar by langs geen water in het Schip kome.

Op de plaat by FF werdt aan *a* het Huidt-dicht vertoont, aan *b* de Stevenschooren, en aan *c* de Kim-waterpas-stutten.

Op de plaat, by GG, werdt aan *a* het Vlak vertoont, zoo als het Schip op zyde legt, alwaar *b* het Huidt-dicht is. In eenige gewesten werden de buitenste planken aan een Schip boven, en in andere beneden eerst aan gezet.

Als men boven buiten om gedaan heeft, maakt men de stelling laeger, om het huidt dicht te maken, en zet die een weinigh beneden de boven-kant van het boefel; waar na men dan de zelve voorder legt onder de bark-houten, om datelyk dicht te maken, en als het dicht gemaakt is, wert het voort af genagelt, geipykert, en gebout. Als 't geslecht is, moet men het kal-faten tot aan de kimmten toe; doch de kimmten moeten een weinigh te vooren af geslecht, af genagelt, en gekalfaat zyn. Dant laat men 't Schip op zyde vallen, om onder het vlak te nagelen, slechten, en af te kalfaten; en men meet het vlak in zoo veel deelen af als 'er volk in 't werk is, of geeft een taxt, elk na hy kloek is, om dat het al te zamen gelykelyk zal gedaan wezen, en het Schip te min krenke. Als dit gedaan is zet men het Schip recht, en laat het voort op d'andere zyde vallen, doende als vooren onder 't vlak. Dan zet men het Schip weder recht, en vangt het aan wederzyden met vang-bedden, op dat het niet om valle, maar vast blyve staan. Hier na maakt men het voor klaar, om af te laten loopen; als wanneer men ook de bedden maakt onder de kiel, mitfgaders de flag-bedden aan de zyden. De wiggen werden onder van de kiel gedreven door 't rrammen, of stooten met zware balken, die haar naam dragen, om dat eertyds voor aan de zelve, in plaats van knoppen, Rams-hoofden stonden. Onder werdt het gesmeert, om gladt te zyn. Als de Scheepen haperen in 't af loopen, wiegcht men de zelve, 't geen geschiedt met hen wederzyds op stutten

Y 2 over

over en weder te laten vallen; doch dit kan de Scheepen krenken, waar om niet als by noodt gedaan wert: ook fpann men touwen voor aan 't Schip, waar by men trekt; als 't niet voort wil, ftelt men achter tegen de fteven wederzydts dommekrachten, om het zelve voor vallen te wederhouden. Als alle de ruige blokken onder wegh gerant zyn, ftaat men de ftutten voor en ook ter zyden, die het Schip houden, wegh, en dus glydt het in 't water.

Op de plaat H H komt een ontwerp te vooren van een Schip dat op stapel ftaat, gereedt om af te loopen.

De plaat I I vertoont het model, of afbeeldzel, van een aflopendt Schip, en hoe verre de Scheepen opgetimmert moeten wezen, eer men de zelve by ons van landt in 't water glyden doet. Op veele plaatzen in Europa werden de Scheepen aan landt geheel opgemaakt eer men die te water zet, 't geen hun, myns bedunkens, krenkt. Vet gefmeerde planken worden wederzydts aan het Schip gezet, daar het in 't afloopen over glydt, die het ook wederhouden voor het omslaan. De mannen, die men aan een zeel ziet halen, trekken by een touw, 't geen achter vaft is, aan wederzyden, en helpen zoo de vacr, als 't Schip niet voort wil; want anders is dit niet noodig. Met de ftek, en het touw, by k, dat aan wederzyden komt, wieght men 't Schip, dat is, men fchudt het heen en weer, op dat het los werde, en te water gelye; doch zulks gefchiedt mede niet, 't en zy het Schip traagh in 't afloopen is: II zyn wiggen, en beddingen, die onder het Schip geflagen zyn, om het zelve te lichten, en de flagh van het wiegen te ontfangen.

Eer de Scheepen afloopen ftaat men een bak tegen het boort aan, maakt gaten in de huidt, en vult het Schip met water, om openingen of reten waar te nemen, en te ftoppen. De bedden, en het overige hout, daar het Schip zal over loopen, moeten nat gemaakt werden, op dat het niet in brandt rake als 't Schip afloopt. Als een Schip op de werf gereedt ftaat om af te loopen, en de ftutten wegh genoomen zyn, moet men het zoo haalt als 't mogelyk is te water laten gaan; want zonder fteunfel en alleen op de kiel lang ftaande, zoude het Schip krenken: of zoo men toeven wil, zal men ten minften eenige ftutten buiten tegen 't Schip zetten. Zoo het water kort is waar in het Schip ftaat af te loopen, maakt men touwen voor aan de fteven, om het zelve in 't afloopen daar mede om te halen, op dat het tegen de over-wal niet kome te ftuiten. Wanneer een Schip afloopt viert

men een touw achter uit, om het zelve te beftieren, en te wederhouden, dat het niet te verre loopt.

Als de Scheepen tot Sardam over den dyk zullen werden gehaalt, wert de dyk, die wederzydts fchuins op gaat, wel ftyf geplaveit, en vet gefmeert: in de fteven werden twee touwen op onderfcheidene plaatzen vaft gemaakt, en ook twee in de kiel; dan werden de Scheepen, door verfcheidene wind-werk-tuigen, of fpillen, welke vaft gezet worden, zynde aan ieder fpil twee bloks, en in elken blok drie fchyven, van twintigh of dertigh man gewonden. Zoo men vreesd dat het te rug mogt loopen, gordt men het Schip van achteren met touwen, die van mannen vaft gehouden werden. Van binnen werden de Scheepen geflut en gefpalkt, van 't zaathout af tegen de knies aan, zoo dat men ter naauwer noodt een bal door de zelve zoude konnen werpen. Men moet goede acht geven dat de touwen, die om de yzere pennnen leggen, welke door de kiel of fteven fteken, wel dicht tegen de kiel of fteven aan komen, op dat de zelve tegelyk trekken; want zonder dat zoude men ongemak van quetzen eeniger Scheeps-leden te wachten hebben. By zeer droogh weer is 't niet dienftigh Scheepen over deezen dyk te winden, om dat die dan te ftevig en te ftyf is; doch by zulk een geval dient d'Overtoom eenige dagen van te vooren wel vet gefmeert te zyn. Het is beft dat de Scheepen van binnen dwars, en niet recht op, werden gefpalkt. Het overwinden dient langzaam te gefchieden, en men moet in 't begin niet fchielyk met opwinden zyn; maar als het Schip op 't hoogfte is, en aan 't dalen komt, hoe gezwinder dan gewonden wert hoe beter, om dat het zelve, dus ftaande, zeer licht een zware krak kan krygen. De zoldering, daar het Schip over loopt, moet wel gefchraapt en gladt zyn. Op dat het Schip te eerder op den drempel van de dyk zette, wert het van mannen, die daar over dwars in loopen, heen en weder gehobbelt.

De gedenk-fchriften melden, dat men certydts by Venetien Scheepen over landt haalde, zes duizent paffen verre, tot in het meir Benacus, daar drie maanden tydt toe gefpilt wiert. Deeze zaak ftaat in 't breedte verhaalt by *Justinianus*, in zyn boek van de daden der Venetianen, en by *Canriolo*, in zyn boek, *Hiftorie Brefciane* genaamt. *Lik 7.* De werk-meester en vinder van dit over landt voeren der Scheepen is geweest zekeren *Sorbolus*, een Griek, uit Candie geboortigh. Met dubbele en twee dubbele jokke offen wierden deeze Vaar-tuigen de

de vliet op, tot aan het dorp Mauro, ge-
toogen. De zaak is te meer verwonderens
waardigh, om dat op de wegh, daar deeze
Scheepen over wierden getrokken, een
bergh van ongemeene hoogte en ongelyk-
heit lagh; welke ongelykheit vreesfent
wierdt: gelyk noch heden tekenen daar
van te zien zyn. Als de Scheepen op des
berghs toppen stonden, liet de Meester,
met zware zeelen en touwen, de zelve
langzaam van de steilte na beneden dalen,
die zonder de grootste voorzichtigheit
overhoop gevallen zouden hebben. Aan
de haven Torbole zette hy de Scheepen in
't meir, alwaar de zelve, van de moeilijke
wegh ontreddert, verfelt wierden. Het
getal deezer Scheepen was, volgens den
eersten Schryver, twee Galeyen, vier Fre-
gats, en vyf-en-twintigh lichte Vaar-tui-
gen; doch de tweede Schryver zegt dat'er
vyf Galeyen waren. De reden, waar om
dit geschagh, ziet hy hun in 't breedte. De
zaak viel voor omtrent den Jare 1575.

Lyxander van Macedonien wist mede
zyn Vloot, des noods, op rollen te zetten,
en over land in een ander haven te voeren.

Alexander de Groot besloot, volgens het
verhaal van *Sirabo*, het gewest van Arabie
te bemagtigen; ten dien einde hadde hy
allerley krygsbehoefden, en ook havenen,
doen vervaardigen: hy deede ook Vaar-
tuigen, ten deele in Fenicie, en ten deele
op het eiland Cyprus, bouwen, van welke
zommige gefloopt, en zommige met na-
gels t'zamen gelascht waren; deeze wier-
den te lande, eene streek van zeven stadien,
na de stadt Thapsacum, op den Euphrates
gelegen, gevoert, en daar na, langs de
zelve stroom, na Babylon afgebragt. Hy
hadde ook eenige Scheepen, van cypres-
boomen hout, in Babylon doen bouwen.

Julius Caesar deede Scheepen bouwen,
welkers kielen van licht hout gemaakt wa-
ren, en het overige van gevlochte boom-
takken, met leder overdekt: deeze deed
hy op karren zetten, en twee-en-twintigh
duizent schreden verre over landt voeren.

Cleopatra was van zin, na de nederlaagh
van *Antonius*, een geheele Scheeps-vloot
uit Egypten tot in het Roode meir over
landt te voeren, om met hare schatten de
Romeinen te ontvlughten, en zich elders
neer te zetten; dat zy ook zoude in 't werk
gestelt hebben, 't en ware d'Arabiers de
zelve op 't landt niet hadden verbrandt.

Trajanus ruste een vloot Scheepen toe,
om zyne overwinningen te vervolgen, en
deed de Scheepen die hy in Mesopotamie,
in de stadt Nisibis, hadde doen maken, op
waggen laden, en bragte over landt tot
aan den Euphrat, daar hy over wilde.

Om Scheepen over binnenlandtsche
drooghten te voeren, daar toe heeft zek-
ren *C. Meyer* niet onhebbelyk een werk-
tuigh verzonnen, der wyze als een groote
bak, platbodemt, en verdeilt in drie vak-
ken, in welkers midden hy het Schip,
't welk over de gronden te voeren zoude
zyn, in wilde stellen. De vakken, of bak-
ken, te wederzyden, laat hy vol water loo-
pen, en zoo het geheele gevaerte, 't geen
drie maal zoo breedt als een Schip is, zin-
ken; waarna het water uit gepompt wert,
zoo dat het Schip gelykelyk met het werk-
tuigh ryft, en zoo over de ondiepte magh
gesleept werden. Als het Schip in de mid-
delste bak staat, die dan achter toe geslo-
ten werdt, moet het zelve met stuten wel
vast gezet werden, op dat niet kome om
te slaan, of te krenken. Dit gevaerte zou-
de mede konnen gebruikt werden om
Scheepen te kielen, en onder schoon te
maken. In stede van water zouden de bak-
ken op zyde met kogels, of andere zwaar-
te, konnen gevult werden, en gelicht.
Deeze werk-tuigen hebbe in 't klein be-
quaam gevonden; maar twyfelc of in 't
groot niet eenigh ongemak den goeden
uitslag zoude verhinderen, als den zwaren
arbeidt van 't uit pompen, en lichten, of
de onhebbelykheit van 't werk-tuigh, dat
misschien te groot zoude zyn om bestiert
te konnen werden: ook zoude zyn eigen
zwaarte het zelve vry veel doen zinken,
want tot zulk een wydt en breedt werk-
tuigh zyn zware knies en balken noodigh.

Tot het voeren van Scheepen over
drooghten, zoude een bequaam middel zyn
kist-bakken wederzyds scheeps te maken,
zoo lang omtrent als het Schip zelve, en
hoog 8 of 10 voet, die geheel onder 't wa-
ters opper-vlak moesten gezonken wer-
den, door ingelaten water, dat men dan
weder kan uit pompen, welke de Schee-
pen, daar zy aan gehecht worden, merke-
lyk zullen doen ryzen, zonder krenking
der zelve. Voor en achter moesten deeze
bakken met zware boomen aan elkandere
werden geslooten, op dat zy niet komen te
kenteren, wanneer ledigh gepompt wier-
den, 't geen in bakken die los tegen de
scheeps billen of boegh aan gevoegt wer-
den dikmaal komt te gebeuren. Als een
Schip tusschen deeze twee bakken in ge-
stelt is, zal 't niet noodigh wezen de zelve
elders te hechten, wanneer zy voor de
boegh en achter met zware balken te za-
men geslooten zyn, als alleen de kiel op
touwen te laten rusten, die dwars onder
door gaan, en aan de bakken vast zyn: of
wel zonder dit zoude men het gewenschte
oogmerk mogen bereiken. Deeze bak-

*Cesar de
Bella civili.*

*Plutar. in
vita Anton.*

ken, zynde niet zoo hoog als het opgegeven werk-tuig, zouden mede bequame-lyker kunnen dicht gehouden worden.

Met vier of meer windt-en water-dichte vet-ledere zakken, zoude men, na allen fchyn, Scheepen op droogten eenige voeten kunnen doen ryzen. Men moest de zelve ledigh te wederzyds fcheeps onder water brengen, doch een weinig van de kiel af, om, aan de grondt flootende, niet verhindert te werden. Aan de boven-einden, die met het waters opper-vlak gelyk moesten komen, diende men een flang in te fchroeven, om daar door uit de poorten de windt in te blazen; het welke vervolgens het Schip merkelyk zoude doen ryzen. De zakken moesten wederzyds van het Schip met touwen onder door de kiel aan malkanderen vast zyn. Hoe veel het Schip zoude ryzen, na gelang der grootte van het zelve, en die der zakken, als zy vol windt gedreeven zouden zyn, is licht te berekenen. Men zoude mede de zakken buiten water vol windt kunnen blazen, en zoo aan den fcheepe hechten.

Als een Schip gelukkig en zonder ramp te water is geloopen, dan fchenkt men in 't gemein iets aan d'arbeiders, om vrolyk te zyn; waar toe zy voormaals in deeze Landen van ieder hondert guldens, die het Schips hol quamen te koften, een plagten te genieten.

By K K, op de zelfde plaat, werdt een Schip vertoont dat eerst afgeloopen is, daar de fteeling aan gemaakt wert, zoo als het klaar leit voor de werf: *a* is het juk, *d* het juks fterder, *e* de fteeling daar men achter op in gaat, *b* de maft daar de fteeling op gemaakt is, *e* is de wal, daar het onder-eindt van de fteeling op leit.

Aan de jukken wert in d'onder-kant een keep gemaakt, daar de fterder met het eindt komt in te ftaan. De fterder is aan het onder-eindt, dat tegen het Schip aan komt, wat fchuins af gehakt.

By M M is een juk te zien, met d'onder-kant boven leggende, en de keep daar in: *a* is 't gat van dat juk, en *b* 't eindt aan het Schip: het wert aan 't Schip vast gemaakt op het bark-hout, of daar 't beft dient.

Op de plaat, by N N, is *a* een juk, onder tegen aan te zien, *e* is het eindt van 't juk, dat op 't bark-hout leit, *b* de fterder onder 't juk, het eene eindt is aan het Schip vast, en 't ander ftaat onder in 't gat van 't juk, doch evenwel gefpykert. Als een juk lang is, gelyk de zelve voor en achter zyn, dan maakt men daar twee fterders aan.

Daar na legt men de planken op de jukken; en als de fteeling gemaakt is, maakt

men de kloffen boven de poorten, en de drumpels aan de onderkant van de zelve; waar na men de bovenfte bark-houten en de vullingen maakt, als ook het raahout, hals-maft en vertuiningen: en van binnen het boven lyf-hout, fchaer-flokken en ribben. Dan ftrykt men den overloop, kajuit, en ook de galdery; men maakt de fpil, de knechten, beting-balken, kruis-houten, karviel-houten, en regelingen. Daar na zet men de maffen in, en ook de boegh-fpriet.

Op de plaat by O O is *a* de klos, die men met een zwaluw aan de onder-kant maakt, zoo datze boven te niet gaat; *b* is de drumpel, mede gemaakt met een zwaluw in de ftut; *c* zyn ftutten: hier maakt men de opflag van de poort aan; in de klos komen de duimen der poort-hengzels, en die werden van binnen geflooten. Na het ryzen en dalen des verdeks en overloops fteft men de poorten.

De plaat R R vertoont hoe de Scheepen op zyde werden gehaalt: *a* is de vyzel, *b* het hoofd van de vyzel, *c* een hant-fpaak, *d* de pan daar de vyzel in ftaat; dees pan en vyzel moeten wel met zeep gefincert worden.

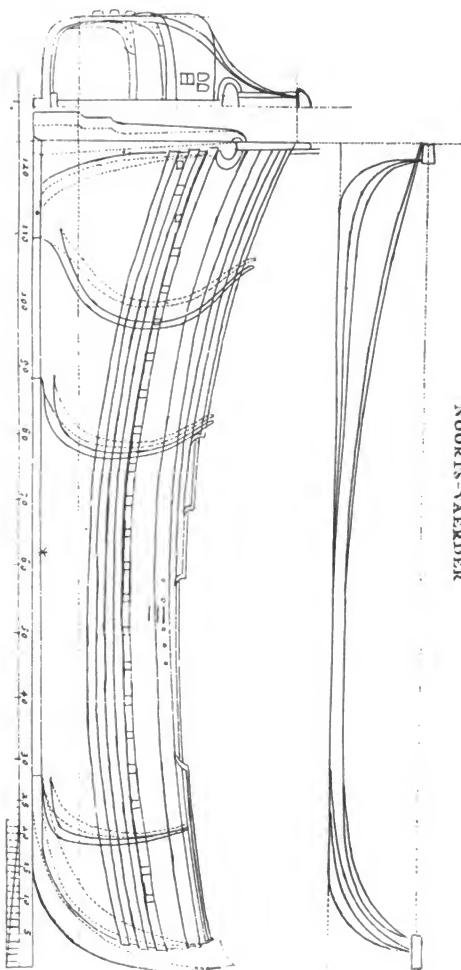
Als men 't Schip, op zyde leggende, wederom recht op wil zetten, zoo neemt men vier of vyf vyzels, zettende die met de onder-einden op een plaat, waar in een hol gemaakt is, daar de vyzel met zyn onder-eindt in ftaat, als by *a*, en men maakt dat de jukken op de hoofden der vyzels komen te leggen, als aan *b*, op de plaat by S S, is te zien: *b* is 't hoofd van de vyzel, *c* het juk, en *d* de fterder. Achter tegen het bark-hout aan zet men een fponder boven over de vyzel, om dat hy te kort is, en onder maakt men hem met een barkoen vast aan de andere vyzel, op dat het in 't winden niet omdraaije; men windt eerst met twee handt-fpaken. Als het Schip wat is gercezen, zoo moet men de pannen, daar de vyzels in ftaan, wat dichter aan brengen, anders zoude men daar mede verlegen wezen. Terwyl het Schip door de vyzels op zyde gewonden werdt, moet men wel toezien dat het aan de zyde, waar heen het omvalt, wel geflut werdt; doch men kan alles verrichten zonder dit omver halen. Veelen zyn van gevoelen dat het over zyde halen op landt de Scheepen krenkt, waarom zy zulks na laten, en het zelve doen als het Schip te water leght, waar op alle deelen dragen kunnen.

Wanneer men in 't water een Schip op zyde wil hebben, om te kielhalen, fchoon te maken, of iets anders te herftellen, dan ftouwdt en ftut men de maffen met zware boos-

Hier men 't
Scheep op
zyde haalt

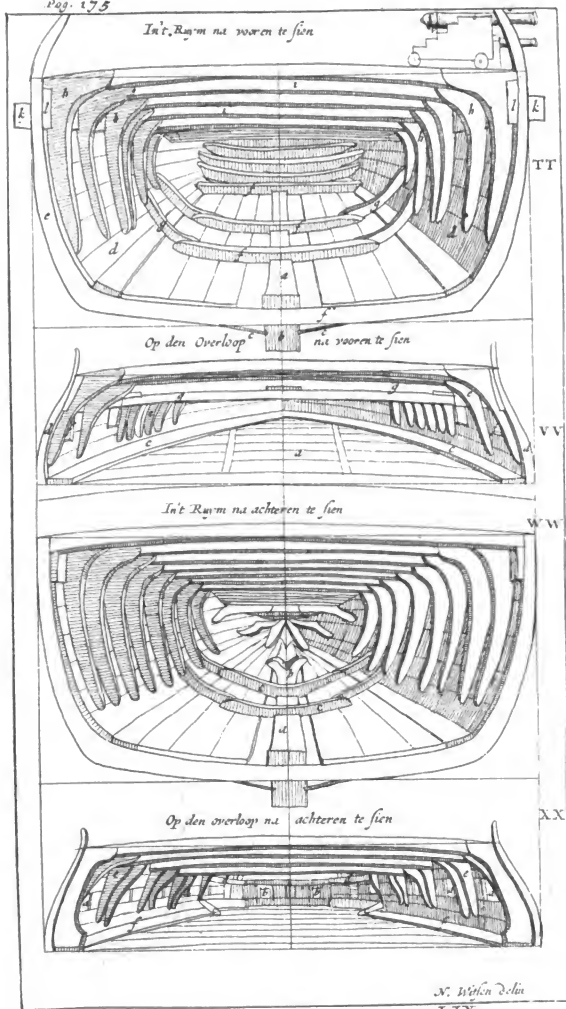
Fig. 275. 279.

NOORTS-VAERDER

LX

2. 11/12/18 2018

boomen tegen boort aan; daar na werdt het Schip, uit een neven leggendt vaartuigh, by de mast om gewonden, hebbende een zwaar touw, de Houder genaamt, aan het laeger boort van dat vaartuigh, waar op men windt, vast gemaakt, om het zelve in even-wicht te houden, en voor omvallen te behoeden. De houder werdt ook wel aan de opper-zyde gehecht, en vast gemaakt aan iets dat buiten is. Het Schip steunt ook wel alleen op de mast van de bok, door touwen vast gehouden zynde.

Op ebbendt en vloeiendt water werden de geladene Scheepen slechts aan 't droogge gezet, ter plaatze daar zachte grondt is, als dan haalt men de stukken over een zyde, zoo dat dus zacht kenteren, of op zyde in de slyk vallen, en dan doct men zyn werk. Om daar na de laege zyde te zuiveren, zoo vermaght men een ander ty, rukkende de zwaarte over de andere zyde, dus ryft het Schip van zelf, en men doct als vooren.

Op de plaat, by T T, werdt het Schip van binnen in 't verkorten vertoont, zoo als men in het ruim op den bodem staat, en na vooren ziet, alwaar *a* het kolzem verbeeldt, *b* de kiel, *c* de kiel-gang, *d* het wagen, en de oplangen, *f* de buik-stukken, *g* de zitters, *b* de knies die den overloop dragen, *i* de eerste overloops- of verdecks-balken, *k* de bark-houten, en *l* de balk-wagen.

U U is een gezicht, binnen scheeps te zien, als men op het verdek, of eerste zoldering, staat, en na vooren ziet: alwaar *a* de vloer, *b* de schaer-stokken aanwyzende, *c* het lyf-hout, *d* de stutten, *e* de knies, *f* een weinig van de poorten die ter zyden staan, en *g* de overloops balken, of balken van de tweede zoldering.

De derde gestalte op de zelfde plaat, by W W, vertoont hoe het Schip voor oogen komt, wanneer men in het ruim op den bodem staat, en naar achteren ziet, alwaar *a* weder het kolsem is, *b* een zogstuk, *c* buik-stukken, *d* banden en twilen, enz.

Aan de vierde figuur, by X X, ziet men op den overloop na achteren toe, het schot van de Konstapels kamer wegh genoomen zynde: *a* zyn hier poorten ter zyden aan, *b* twee poorten die achter uit schieten, *c* banden die naar omlaegh gaan, *d* zyn twee boven-banden, *e* de overloops knies, *f* het lyf-hout op 't verdek, of ondersten overloop.

Dus is dan het Schip, by gedachten gebouwt, zoo verre voltooit, dat het te water is gebracht. De gestalte van het overige binnen- en kleine buiten-werk kan zeer licht verstaan werden, als haar benamin-

gen, en mate, bekennt zyn; welke alle boven evenredelyk heb verklaart, benevens de aanwyzinge van ieders plaatze, en gebruik, in het Schip zelve: waar om hier, dies aangaande, zwyge, van weinig belang schattende wat rang in het maken der zelve waargenoomen werdt.

Na dat het Schip afgeloopen is, brengt men daar de masten in, 't geen in kleine Scheepen door middel van een kraan geschiedt (als vooren is gezegt), waar mede de masten opgehezen worden; doch aan groote Scheepen, die onder de kraan niet kunnen gebraght werden, zet men stutten van zware masten, op den overloop, tegen de zyden aan, welke stutten boven in elkander sluiten, en met touwen zyn verbonden; hier in worden dan bloks gehangen, waar mede de masten opgeheven, en ingezet werden. Doch dewyle dit de Scheepen eenigermaten krenkt, zoo gebruikt men hier toe veeltyds Lichters, of Bokken, die men ter zyden aan de Scheepen legt; indien dan 't Schip groot is, vereischende by gevolg een zeer groote mast, zoo neemt men twee van deeze bokken, of onderleggers, en maakt die vast aan ieder zyde van het zelve, hier op staat een zeer zware en dikke mast, of liever paal, waar by de masten over schyven werden opgehyft, en in het Schip ter behoorelyke plaatze gezet. In dit winden, 't zy het aan eene zyde, of wederzyds van 't Schip geschiedt, slaat men klampen aan de masten die ingezet zullen werden, om lensen en touwen aan te slaan als men windt. By dit doen dient goede acht geslagen te werden, dat de onderleggers niet te licht zyn tot de zwaarte van de mast die ingezet werdt, op dat de zelve niet om slaat, of uitspatte, en zoo het Schip kome te quetzen, 't geen by wylen gebeurt.

Late het dan hier mede genoeg gezegt zyn van den opbouw des Pynas-schips, lang over steven 134 voet; welke middelbare grootte met voordacht ondersteldt hebbe, op dat des te bequamer zoo wel grooter als kleinder Scheepen evenredelyk na dit voorwerp mogen werden getimmerd, met alzulke verandering, als het gebruik, waar toe ieder zyn Schip bouwt, zal vereischen.

Dit Schip zoude men bequameelyk binnen de tydt van vier maanden, met twintigh of twee-en-twintigh man, kunnen afmaken. Een Schip dat lang is 180 of 185 voet, kunnen vyftigh mannen hier te Lande binnen vyf maanden bequameelyk opbouwen, en voltoojen.

Wat de onkosten en het geldt belangt, waar voor dusdanigen Schip zoude konnen

In wat tyde men dusdanigen Schip hier kan opbouwen.

nen werden uitgehaalt, zoude daar van met geen gewisheit kunnen spreken, om dat my d'ondervindinge daar van mangelt: het is ook een zaak die veranderlyk is, na de schaarsheit van 't arbeids volk, dierte van het hout, en andere stoffe, tot de Scheeps-bouw noodigh, en onciegen aan dit Werk. Op dat echter hier niet t'eene-maal daar van zwyge, zoo late een korte Onkost-certer van een Schip, onlangs hier ter Stede opgebouwt, volgen.

Onkost-certer van een Schip, lang 165 voet, wydt 43 voet, hol 16 voet, daar boven 8 voet, en dan noch 7 voet.

	<i>guldens.</i>
De Kiel van vier stukken, zal kosten	2000
De Voor-steven	300
De Achter-steven 120, de Rantzoen-houten 200, de Hek-balk 60, t'zamen	380
Twee Wulpen 80, het Broek-stuk 15, de Hek-stutten 36, t'zamen	131
Zeven Gangen in 't vlak, 4½ plank lang, t'zamen	2460
Vyf Kim-gangen van 5 gang, zyn 50 planken,	2100
Vyf-en-negentig Buik-stukken, tot 40 gl. twee hondert Zitters en Leggers, tot 20 guld. komt t'zamen	7800
Twee hondert en twintigh Oplangen, tot 18 guld. komt	3960
Het Kolfem 200, drie Kim-wagers van 5 duim 600, t'zamen	800
Voor de Wegers in 't vlak, en in de kimmen,	2200
Voor twee Balk-wegers onder malkanderen van 7 duim,	500
Dertien Katte-spoors tot 45, en zes-en-twintigh Zitters tot 30 guld.	1365
Voor zeven banden, en vier Spooen achter in 't zogh, tot 40 guldens, benevens achteen Zitters tot 30 gl. t'zamen	980
Dertig Overloops-balken tot 85, en zeltig Knies tot 60 guld. t'zamen	6150
Voor Kloffen en Lyf-houten	450
Voor Ribben en Karviel-houten	150
Voor Balk- en Kim-wegers	560
Voor Wegers tusschen beide	560
Twee-en-dertig Verdek-balken tot 50 gl. vier-en-zeltig Knies tot 25 gl.	3200
Twee banden voor in de boeg	150
Achter aan de spiegel zes Knies	400
Voor Schaer-stokken	160
Vier Gang- en Huit-dicht, 5 plank lang, zyn 40 planken,	1400
Twee Spant-bark-houten, dik 9 duim,	1000
Tnegentigh Overloops planken, tot 9 gl.	810
De Zet-gang	250

Twee hondert en dertigh Stutten, tot 15 guld.	3450
Voor hout tot de Breede gang en Poorten	300
Een Spant-bark-hout 300, en een Spant-vollinge, t'zamen	550
Noch een Spant-bark-hout, met twee breedt Vollingen, t'zamen	280
Een Raa-hout, en Zet-gang, t'zamen	200
Voor Regelingen, en Wagen-schor,	70
Voor Ruiten, Hals-houten, en Hals-klampen,	120
Voor het Galjoen	300
Voor hout tot al het Beeldt-werk, zoo binnen als buiten,	400
Voor al het binnen-werk, Schot en Wulf-ten,	150
Voor hout tot Kamers, Kotten, Kom-buis, enz.	1600
Voor Deelen, 2 duim dik,	900
Voor 2½ duims Deelen	700
Voor 1½ duims Deelen, en Ringels,	700
Acht-en-dertigh derde Dek-balken, tot 25 guld. en zes-en-zeventigh Knies, tot 8 guld. t'zamen	1558
Voor Balk- en Kim-wegers	296
Voor Schaer-stokken op het tweede dek, en Lyf-houten,	300
Voor 't Rooiter-werk, en Hoofden,	150
Voor de Boven-roofster, en Hoofden,	190
Voor Water-borden, en Kim-wegers,	192
Voor Hut-balken, en Knies,	120
Voor alle Knechten, groot en klein,	200
Voor alle Betings, Betings-balken, en Knies,	200
Voor de Scheen-breeker, en ander Lyf-hout,	60
Voor Kruis-houten, Klampen, Bos-banken, en Schan-dekken,	400
Twee Spillen, en 't Roer, t'zamen	200
Voor Arbeids-loon	15000
Voor de Masten	4100
Voor een spant-dikke Vollinge	200
Voor Pek, Teer, en Werk,	500
Voor Nagels, en Stelling-hout,	600
Zoo dat alle de onkosten, die tot het hout-werk van een Schip, na gegevene mate, noodigh zyn geweest, 74202 guldens komen te bedragen, en zulks om dat het van 't alderbeste hout was; want indien men hout van slechter waerde, en niet van het alderbeste nam, zoude hier op afgetrokken kunnen werden de somme van 11070 guldens.	
Doch behalven het voorschreeven hout, zoo komt het Yzer-werk, 't welk in dit Schip verwerkt is geweest, te kosten 7784	
Het Koks gereedschap, 't welk in een Schip van deeze grootte werd vereischt,	352
	Uit

Uit de lyn-baan heeft men noodigh
35261 pondt Touw, tot 45 guldens het
fchip-pondt, t'zamen 5289

De Zeilen komen op het alderminst te
kosten 2827

De Ankers wegen te zamen 6450 pont,
tot 3 stuyv. het pont, komt 967

Voor noodige fcherps kleinigheden zal
men van doen hebben een somme van 2264

Zoo dat het opgegevene Schip, behal-
ven zyn noodige kryghs-uitrusting, en
mondt-kosten, eer het in zee gaan kan,
op het minste staat te kosten 93685 guld.

De Maant-gelden belooopen in 't gemein
als in de volgende Lyfte is te zien; doch
na tydts gelegenheit min en meer: gelyk
mede het Kost-gelt, na de dierte van de
leef-tocht.

<i>Maant-gelden.</i>	<i>guld.</i>
Voor een Schipper	— — 80
Stuur-man	— — 40
Timmerman	— — 37
Onder-timmerman	— — 18
Hoogh-bootsman	— — 24
Bootsmans maat	— — 18
Konstapel	— — 24
Konstapels maat	— — 17
Barbier	— — 24

Kok	— — — — 24
Zeile-maker	— — — — 16
Matroozen ieder	— — — — 12
Jongens ieder	— — — — 7

Naar welk voorbeeldt de kosten van alle
andere Scheepen, na gelang, afgegeft mo-
gen werden.

Een Schip, dus gebouwt, kan lang
duuren, eer dat van ouderdom vergaat, *hoe lang een Schip duurt.*
of gefloopt hoeft te werden, indien zware
en ongewoone rampen het zelve niet ont-
stellen, tot 20, 30, 40, ja 50 jaren toe,
by aldien de handt daar eenighzins aan ge-
houden werdt: doch als men een groot
getal Scheepen door elkandere gade ilaat,
zal men bevinden hun gemiddelde leef-
tydt niet meer te zyn als 10, of ten hoogh-
ften 12 jaren. My gedenkt een Engelfch
Schip gezien te hebben 't geen 70 jaren
bereikte: doch het meeste Vaar-tuigh
raakt eerder om den hals, by ongeluk van
zee, onweér, windt, en vyanden.

De proef, of iemandt Scheeps-timmer-
man wezen kan, beftaat hier te Lande daar
in, dat hy een plank van 25 voeten kan
floeren, en inbrengen, een roer van vyf
haken, en een braeuw-fpil met vyf gaten
kan maken, en zetten.

T W A A L F D E H O O F T S T U K.

*Maat en Certers eeniger Zee-fcheepen, van andere gedaante en gebruik
als hier voor zyn opgehaalt.*

Minder van aanzien, doch niet
van gebruik, zyn alzulke Schee-
pen, welker Certers, en ge-
fchikte maat, nu ftaan te vol-
gen. Hare vormen verfchillen van het bo-
ven opgeftelede Schip; want ieders maat,
en geftalte, is gevoeghlyk tot het geene
waar toe zy gefchikt zyn om te verrich-
ten. Doch d'even-reden van deeze alle is
genoegzaam te trekken uit d'even-ma-
tige grondt-flagen, hier voor tot het on-
derftelde Pynas-fchip ontworpen; met
dit verfchil echter, dat de byzondere ge-
bruiken eenigh mangel aan d'even-maat
toebrengen: waar toe de volgende ont-
worpen Certers zullen dienen, daar het
verfchil aan te befpeuren, nevens de wy-
ze, wet, en regel dier bouwing aan te
leeren is.

Voor af dan gaat een gemeene Fluit,
lang over fteven 130 voet, gebruikelyk
tot gemeinen dienft, en juist niet gebouwt
om op 't een of ander gewest allenlyk te
varen. Daar na volgen andere Fluiten,
waar van de eerfte Oofter-vaarders zyn, en
de andere een Noorts-vaarder is; daar

eenige byzonderheden in aan te merken
ftaan. Hier na volgt een Advys-jaght,
lang over fteven 115 voet. Deeze worden
gevolgt van een Kat, Boeijer, Galjoot,
Buis, en Pink.

Wie deeze maten dan even-redig volgt,
zal het licht vallen Scheepen deezer ge-
fachten op te bouwen, van wat grootheit
zy ook moogen zyn; hy vergrootte of ver-
kleine flechts de maat, de even-maat in al-
les behoudende, en volge in alzulke deelen,
waar van hier niet gerept ftaat, d'even-
maat en wet, voorgelchreeven aan het
Pynas-fchip van 134 voet, boven gemeldt.
Vermeine ook niet dat aan iemandt, die
deeze maten te recht verftaat, en in 't ge-
bruik heeft gebragt, enig Schip, 't geen
ter Zee-gaten uit vaart, voor komen zal,
waar van de bouw-regels hem onbekent
zullen zyn.

*Certer van een gemeene Fluit, lang
over fteven 130 voet, wydt 26½ voet,
hol 13 voet 5 duim.*

Het verdek hoogh 5 voet 6 duim, 't zy
het Schip voor en achter dicht is, dat is,
Z met

met schans en bak, of niet: het onderste bark-hout breed 12 duim, dik $5\frac{1}{2}$ duim: de vulling wydt 12 duim: het bark-hout breed 12 duim: de breede vulling wydt 2 voet 7 duim: het tweede bark-hout breed 1 voet: de vulling wydt 10 duim: het derde bark-hout breed 10 duim: de vulling wydt 8 duim: het raai-hout breed 8 duim.

*Fluiten die
naar Indien
varen.*

Fluiten die op verre toghten, als naar Indien, gaan, werden gemeinlyk veel steviger gemaakt, als die na by varen: de yzere puttings aan de rusten worden verdubbelt, om de hoofd-touwen te beter te houden. Men laat deeze achter veel springen, en zulks om een ruime Kajuit te kunnen hebben. Binnewaarts tegen de billen, dewyle het Schip door dit veel springen zwak wort, werden stevige ribben en banden geleght. Voor onder schiet men het kabel-gat met twee deuren af. Deeze Fluiten sluiten, wegens haar engte, boven weinig windt, en zyn goede zee-bouwers. De uitwateringen worden vierkant gemaakt, en dat met kopere sleuven, sterkens halve. De Hut is veeltyds in drie verdeelt, en de plaats daar de man te roer staat, die anderzins open is, met een dekje overhaalt. De kamer onder de Kajuit is in drie of vier deelen verdeelt, tot berging van broodt, Scheeps en Konstapels tuigh, daar onder is een hok, waar in het kruut wert geberght, en achter by het roer gaat een gat neer, dienstig om als er iets onklaar is zulks omlaeg te redden, en kleinigheden in te bergen. De spil staat zoo na voor de mast, dat even gaan magh, en dient wel gelet, als men de zelve zet, dat hy onder geen balk komt te staan, die hem het keeren en draaijen belemmere. In de hoeken van de stevens is 't alomme met koper beslagen. Deeze Fluiten zyn gemeinlyk voor een weinigh meer opgeboeit als andere, hebbende daar een bakjen, dat met een treede neder treedt.

Voor dertigh jaren zagh men de Scheepen, van wat geslacht zy ook waren, die naar Indien voeren, voor boven open, zonder bak: kooijen, of slaap-plaatzen voor 't volk, wierden vast aan wederzyds boort getimmert. De Konstapels kamer ging van het verdek met een trapje neer, en quam op eene hooghte met de koe-brugh, of het onderste verdek, schoon daar geen gemeenschap mede hadde. Op 't midden van deeze koe-brugh slipen de soldaten, ter zyden wierdt mast- en hout-werk gestouwt, 't geen achter door een poort in gebragt wiert: gelyk men noch heden aan de Noorts-vaarders ziet, die achter door een gat haar hout-last in krygen. De koe-

brugh, die zeer weinigh voeten diep was, hadde een open luik-gat, daar de soldaten door in en uit gingen, nevens noch een groot tralic-luik, om adem door te scheppen. Heden ryzen de Scheepen achter meerder als te dier tydt.

Orde of maat van Ooster-vaarders Fluiten.

Als dusdanigen Fluit lang is over steven 100 voet, dan is hy wydt binnen de huid 22 voet, hol 11 voet, en voert 100 last.

Als de zelve lang is 115 voet, en wydt 22 $\frac{1}{2}$ voet, dan magh hy voeren 150 last.

Deeze zyn maar van een holte, dek of dak. Als de zelve lang is 125 voet, wydt 24 voet, en hol 12 voet, dan zal hy kunnen voeren 200 last.

Noorts-vaarders maat.

Op de zelfde wydte en lengte als boven, behoort een Noorts-vaarder 2 voet holder te zyn. De oorzaak van dat men de Ooster-vaarders 2 voet vlakker maakt als de Noorts-vaarders, is, om dat zaadt minder plaats vereischt als masten en deelen, en geen stouwen noodig heeft.

De Noorts-vaarders hebben veeltyds boven het braat-spit een dekjen, 8 of 10 voet lang, en zyn zomwylen in de midden op den overloop niet gestreken, open, en met geen deelen beleght, te weten, tusschen de groote en fokke mast, en dat om het stouwen van 't hout te beter te kunnen doen. De wydte van deeze Scheepen komt veeltyds op een vyfde deel van de lengte.

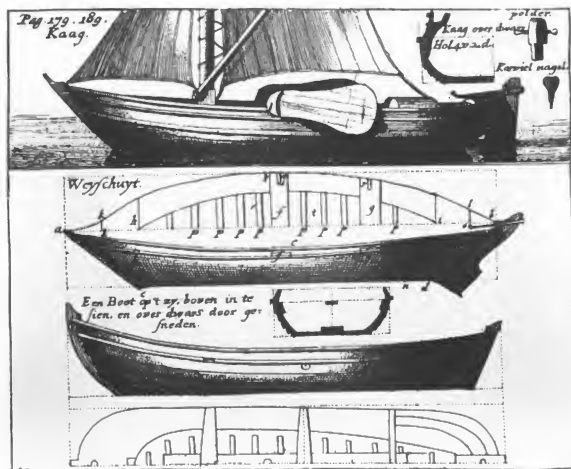
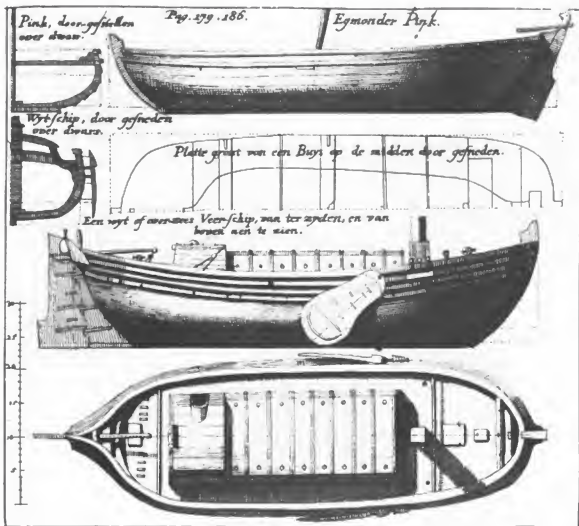
Op Koopvaardy-scheepen maakt men veeltyds, zoo wel voor als achter, ronde gaten in 't hout voor scheens, om voor loze poorten te dienen.

Scheepen op de Walvis-vangst uitrust, zyn voor aan de boegh verdubbelt, tegen 't ys, en veeltyds voor het braat-spit tegen de steven aan gestreken. De roeren komt boven de kajuit onder een klein loos verdekjen, of zomtyds tusschen de hut en kajuit door, welke zoldering bekleedt is met beteerde prezenning. De kolder-stok gaat met een bril door het verdek, zoo dat de man te roer voor de hut in d'open lucht staat.

Aan Fluiten die geen galjoen hebben werden buitewaarts tegen de steven twielen of knies geslagen.

In naauwe Fluiten wint men uit aan het loopende en staande wandt, ook aan ankers, kabels, en aan het getal der noodige bestierders.

De Scheepen die ter Koopvaardy uit varen, en dat met weinigh volk, behooren over alle luiken en deuren wel gedekt te zyn

Pag 191

Een Sloep mit ter ziden, na de schickingh
myns vaders.

Een Sloep doorghesleden over langh.

Van binnen in te sien

Door ghesleden over dwars
op syn breedst en op syn
snijst.

Pag 179

Pluytschip van
binnen in te sien

Van agteren

Gallioot

Van waeren

zyn met yzere banden, en beugels, om, des noodt, en by overval van vyanden, dicht geflooten te konnen werden; by welk geval men wederstandt biedt, kruiswys langs het Schip, uit bak en schans, als mede van onderen: waar tegen de bestormers dan gaten in 't verdek hakken, daar zy flink-potten, granaten, en diergelyk oorlogs-tuigh in werpen.

De Scheepen die van hier om de Noort en Oost varen zyn met weinig scheepclingen bemant, maar die om de West varen met veel; waar van hier de vrede, en daar den oorlog oorzaak zy. Op d'eerste schaft men zonder maat, tot genoeging van het volk: op de tweede meer bekrompen naar een tant.

De Scheepen die om 't Noorden hout, en vaak om 't Oosten koorh haalden, waar over het verschil ontstondt tusschen de Kroon Denemarken, en deezen Staat, aangaande den eik, of maat, die men hen in deeze Landen gaf, waren van gestalte als in de nevenstaande plaat wert vertoont. Voor en achter zyn zy het wydste, en in de midden het naauwste, daar zy anders het wydste zyn. De buitenste kromme streepen, die op de plaat dwars over het Schip heen gaan, vertoonen het springen der zelve, en hoe zy wierden uitgezet, om by maat den inhoudt te verkleinen. De binnenste streeken, die overdwars door het Schip zyn gehaalt, vertoonen van wat wyde een Schip, van deezen aart en lengte gebouwt, behoorde te zyn, als het zonder eenigh opzicht, en na den eisch wert gemaakt. Het voor en achter uitbreken deezer Scheepen braght hier in den Schippers profyt aan, datze veel meer goederen stouwd en als de maat der zelve hieldt. Doch dit winst vinden is heden te niet gedaan, door een andere wyze van meeten, daar wederzyds Oppermaghten in eens zyn: waarom ook nu het mismaakt bouwen, en geweldig uitspringen, achter gelaten werd.

Groenlands-vaarders werden zeer stevig gebouwt, en men zet de zelve meer hout in de boegh, als aan andere Scheepen.

Wat hout vereischt werd tot een Fluit-schip, lang 120 voet, wyd 22 voet, hol 11½ voet, ryzende achter op ieder voet lengte 1 duim.

Dit Schip heeft wederzyds vyf Vlakken drie Kim-gangen, zyn zestien gangen, ieder lang 4½ plank, t'zamen 128 planken. 70 Buik-stukken. 140 Zitters.

150 Oplangen.

16 Stuten.

26 Balken.

52 Knies.

14 Deelen tot den Overloop.

Drie Gangen in 't Huit-dicht, t'zamen 30 planken.

Twee Spant-bark-houten, die voor, tot de boegh toe, opgezet zyn, en dan weder zakken, zoo dat schier tegen elkander komen te slaan.

Een Spant-volling.

Aan Yzer-werk tot dusdanigen Schip zoude omtrent voor 300 guldens noodigh zyn, aan spykers 170 guldens, aan nagels 70 guldens, aan pek, teer, en werk, t'zamen 113 guldens, min of meer, na dat de pryzen vallen.

De pal aan 't braat-spit staat boven het zelve, en steunt tegen de mast aan: de hoofden daar van komen door den overloop, en zyn onder tegen de balk aan geslagen.

De Fluiten hebben in 't gemeen aan ieder zyde een ballast-poort. De hout-poort achter werd, door vier oogen, met dwars-houten, en touwen, wel vast toe gemaakt. Boven de bril, daar de roer-pen door gaat, legt een luik.

Op deeze Fluiten komt mede achter boven een groot luik, 't geen een ander luik in den overloop onder zich heeft, door welke beide men goederen in 't ruim neder laar. Langs de stagen hangen houtleuvers, waar aan men het flagh-zeil doet. Het vierkant wulf achter moet iets achter over hellen, want het schynt anders inwaarts te hellen.

Voor veertigh jaren plagt men de Fluiten boven, zoo voor als achter, zeer smal te maken.

De uiterlyke vormen en gedaanten van Fluit-scheepen zyn op de plaat, hier neven staande, ten toon gestelt. Ook vertoont zich hier een galjoet van de kleinste slag, 't welk zyn roer-pen over boort draait. Hier is ook 't afbeeldzel van een Pynas, van boven in te zien.

Als de boegh-sprit op de steven leght, moet de steven niet te hoogh zyn; doch als zy daar bezyden leght, moet hy vry hoogh komen. Het eindt van de boegh-sprit steekt door het verdek, of leght in Fluit-scheepen slechts op het zelve, en is met een beugel geflooten. De knies, die tegen over het luik staan, komen met haar langsten arm onder den overloop, of men leght wel kleine balkjes tot aan de luiken toe.

*Scheep
waar over
verschil ont-
stondt, in 't
betalen van
de tol, aan
Kroonenburg
in de Zee.*

*Wat hout
vereischt
werdt tot een
Fluit van
120 voet.*

Certer van een Advys-jagt, lang over steven 115 voet, wydt 27 voet en 5½ duim, hol 11 voet 5½ duim.

De Kiel diep 14 duim, breed 16½ duim. De sponning dik, wydt en diep, 3 duim, en 5½ duim gestapt. De voor-steven is hoogh 20 voet, valt 20 voet, en is boven breed 2 voet 5 duim, onder breed 3 voet 3 duim, binnen dik 1 voet en ½ duim, voor dik 8 duim. Het kinnebak lang 7 duim, het lasch lang 5 voet, d'einden dik 3 duim; het lasch is met acht bouts geklouken. De lip op de kiel is lang 5 voet, het eindt dik 4 duim. De achter-steven hoogh 19 voet 6 duim, valt 3 voet 3 duim, binnen dik 11½ duim, achter dik 8 duim, boven breed 17 duim, onder breed 5 voet 4 duim. De sponning komt van de kant 3 duim, wydt 3 duim, diep 3 duim. De streck lang 5 voet. Het hek is lang 18 voet, dik, breed, en heeft bogt 7 duim. De rantzoen-houten staan uit de kiel 10 voet, en zyn breed 18 duim, wat rondachtigh, de onder-einden verkeert gebogen. De worpen zyn dik 1 voet, breed 10 duim; de bovenste staan 2 voet van 't hek. Het broek-stuk is dik 6½ duim. De hek-stutten staan 18 voet boven 't hek, en zyn boven wydt 10 voet 5½ duim, dik 8 duim; de onder-einden moeten met de boght van de rantzoen-houten over een komen. Het vlak is wydt 17 voet 7 duim, ryft 8 duim, hol geboeit 3 voet 2 duim, en daar wydt 2½ voet 2 duim. De oplangen hangen uit 1 voet 1½ duim, zyn achter en voor onder water schootigh geboeit: de planken zyn dik 3 duim. De tingel aan de kiel dik 2 duim, en van de kiel 4 duim. De houten op de kiel dik 9 duim, op 't boeisel 7½ duim, op de scheer-gang 6 duim, op de sent 5 duim, zyn achter en voor onder vry zwaar, maar boven lichter. De kim-wager dik 3½ duim: de andere wagers dik 3 duim. De balken dik, breed, en hebben boght 11½ duim. De balk-wager dik 5½ duim. De stutten komen in op de hals 2 voet. Het lyf-hout dik 4 duim, breed 20 duim. De wager op 't lyf-hout dik 3 duim. De verdeks balk-wager dik 2½ duim. De verdeks balken dik 8 duim, hebben bogt 9½ duim. De schaer-stokken dik 3 duim. Het onderste bark-hout dik 6 duim, breed 11 duim; doch de hooger bark-houten zyn kleinder. De knies in 't ruim dik 7½ duim: de nebben aan de balk lang 4½ of 5 voet. De knies op het verdek dik 5½ duim, onder lang 6 voet: de nebben lang 4 voet. Het lyf-hout in de kajuit dik 3 duim. De balk-wager dik 2½ duim. De balken dik 5½ duim, hebben bogt 7 duim. De knies dik 5 duim,

onder lang 4½ voet: de nebben lang 3 voet. De andere wagers dik 1½ duim. De hútbalkjes dik 4 duim, breed 4½ duim, hebben boght 10 duim. De balk-wager dik 1½ duim. Het water-bortje is dik 2 duim. De wagers zyn dik 1½ duim. De speenen zyn dik 14 duim, breed 15 duim; de hoofden lang 14 duim, en hol 1½ duim; de onder-einden zyn dik en breed 10 duim: de speenen staan 4 voet boven den overloop. De hoofden van de kruis-beting zyn lang 14 duim. De beting-knies zyn dik 9 duim, aan de speenen breed 2 voet 6 duim, voor breed 1 voet. De kluisen zyn wydt 10½ en 9 duim, staan uit den overloop 3 voet. De groote rust is lang 15 voet, dik 4 duim, breed 11½ duim. De fokke rust is lang 14 voet 5½ duim, dik 4 duim, en breed 11 duim. De bezaans rust is lang 5½ voet, dik 3½ duim, breed 7 duim. De hoofden van 't groote luik zyn dik 7 duim, breed 8 duim; het binne-lystje dik 2½ duim, breed 3 duim; de sponning wydt 1½ duim; de ribben dik 3 duim. De marker is dik 6 duim, breed 7 duim. De uitlegger is lang 22 voet, aan steven breed 11½ duim, voor breed 9 duim. De kam achter breed 20 duim, voor 6 duim. De regeling achter breed 6 duim, dik 3 duim, voor breed 2½ duim, dik 2 duim. Het onderste hakkebort van de galdery is breed 12 duim, dik 1½ duim; het dek is dik 1½ duim, breed 12 duim; de wulft-stutten dik 6 duim, breed 6½ duim: het hooger hakkebort en dek wat minder. De spil boven lang 5 voet 8 duim, dik 18 duim: de gaten zyn wydt 3½ duim, hoog 3½ duim. De poorten staan 2 voet uit den overloop, en zyn wydt 2 voet 8 duim. Het groote spoor komt 60 voet van achteren, het fokke spoor 15 voet van vooren, het bezaans spoor 20 voet van achteren. De groote visscher valt in 't ruim 2 voet 1 duim. De fokke visscher valt 1½ duim. De bezaans visscher valt 8 duim tusschen 't verdek en d'overloop. Het roer is onder breed 3 voet 7 duim, voor dik 8 duim, achter dik 6 duim: de bouts dik 1 duim: de nagels dik 1½ duim. De groote knecht breed 16 duim, dik 15 duim: de schyven breed 16 duim, dik 1½ duim; de buitenste dik 1½ duim. De bossen zyn dik 4 duim; de gaten wydt 2 duim.

Scheepen van de nieuwste fabryk zyn onder, zoo voor als achter, scherp, doch boven breed, en springende, met vlakken die weinigh ryzen, schier plat in den buik, en zulks om niet te diep te gaan op de drooghten.

Men maakt nu ook Pynas-scheepen met een verdek, waar achter op een Konstapels kamer is, en daar boven, met een trap of

of twee op te gaan, een Kajuit, zonder Hut. De kombuis staat in de bak; doch werden ook wel zonder bak gemaakt, met een dichte stuur-plecht, daar een deur in de midden staat. Het scherp legt voor en achter.

Op den overloop der Fluiten vindt men, doch zelden, voor en achter de groote mast vaste kooijen, en kombuizen.

Booten zyn kleine Fluit-scheepjens, boven plat, met een verdek, die, in stede van een verheven hut, of kajuit, een voor-onder hebben. Hun roer draait over of aan boort.

Certer van een Kat, lang 116 voet, wydt 23 voet, hol 12 voet, zoo als men die aanbestedt te maken.

De kiel diep 14 duim, breed 15 of 16 duim. De steven zwaar 1 voet, dik te boeijen, met drie losse planken, tot aan het bark-hout toe. De buik-stukken dik 8 duim, om het andere een greene en een eeken. Onder de mast drie of vier ecke en greene zitters, met greene oplangen; uitgezeit de boeg van eeken, tot aan de spant-houten toe. De oplang tot de boei-gang dik 6 duim, boven 5 duim. Het zaat-hout breed 2½ voet, dik 8 of 9 duim. De vlak-wegers eeken-hout, dik 2½ duim. In de boegen na behooren met eeken-hout voorzien. De kim-wegers dik 3½ duim, eeken-hout. De zyd-wegers, tusschen de balk-wegers en kim-wegers, van 2 duims greene deelen. De balk-weger dik 4 duim, breed 2½ voet, eeken-hout. De balken 1 voet vierkant, zoo wel de zyd-balken als die aan 't groote luik, eeken-hout; anders om de andere een greene balk: greene of vuure knies: drie balken met dubbelde knies. Drie banden in 't zogh. Twee banden, met zitters, voor onder den overloop. Acht banden, met het fokke spoor. Twee zitters, met twee standers, by de boegh, op het water-bordt, dik 4 duim, eeken-hout. Tot ieder balk twee bouts. De nebben van de knies geslooten met vier bouts. Buiten in 't water-bordt twee bouts tusschen elke balk. De bark-houten dik 4½ duim, breed 1 voet, eeken-hout. Greene rollingen. De overloop van 2 duims greene deelen, het spint wel afgehouden. De kajuits vloer, met twee of drie parken onder den overloop; de balken wydt van malkander 3 voet: de bouts dik ½ duims, zoo wel in de nebben als anderzins. Aan de onderste balken ook twee knies, als boven. Voor een kabel-ruim, 't geen zakt na behooren, en als een hang-kamer komt. Voorts kooijen, kombuis, masten, spoorren, enz. De bouts moeten alle geklonken

zyn. Dubbelde puttings, met schalmen, en schoot-ringen. Aan het zaat-hout in elk hout een bout: en voorders alles wel geslooten.

Daar het hout in de Katten zeer gebogen moet zyn, neemt men eiken-hout toe, dewyle het vuuren-hout qualyk buight.

In deeze Katten, die men beter Ezels moghte noemen, om hare traagheit, is aan te merken, dat zy meest recht-hoekigh gemaakt werden, om dat het greenen-hout niet zeer buighzaam is. Zy zyn onder meest plat, en worden veel op drooge gronden gebruikt. Van het vlak komt maar een rechte plank, schuins op staande voor de kim-gang, en voorts ryft hy plat, al wyderende na boven toe, tot aan de uitwatering, daar hy weder krimpt.

Deeze Kat-scheepen kan men onder het geslacht van Pynassen nochte Fluiten stellen, want zy zyn van een vermengde gestalte, uit Fluiten en Boeijers, gemaakt. De stevens vallen weinig, en zulks om de ruimen des te grooter te doen zyn. De masten zyn klein en licht. Zy stryken het zeil omlaegh: voeren geen marflen, en weinig volk. Zyn achter laeg: de kajuit zakt onder den overloop, gelyk als in de Galjoots: hebben geen hut, maar een voor-onder. De kiel, die veeltyds van eiken-hout is, werd ook wel van greenen of vuuren-hout gemaakt. Zy gaan niet boven 4 of 5 voet diep. Haar bezaan is van maakzel als op de Binnelands-vaarders, onder met een roede, en de zeilen zyn meest vierkant. Met graan ofte zout kan men de zelve niet vol laden, zwaartens halve: en dus komt die stoffe licht te verschokken, 't geen by hardt weer gevaarlyk is. Het verdek werd dikmaal gestut, stevigheits halve. De roer-pen gaat onder de hut door, en wordt zonder kolder-stok bestuurt. Voor de kajuit worden zomtyds aflakjens gemaakt, tot verblyf voor het volk. Men steekt veeltyds een touw door de helm-stok, waar mede men het roer bestuurt. Zy zyn slechte zee-bouwers, maar laden veel.

Certer van een Boeijer, na de alder-nieuwste wyze, zoo als die hebbe doen afmeten terwyl dat gebouwt wierdt.

Deeze was lang over steven 86 voet, wydt 20 voet, en hol op zyn uitwatering 9½ voet. De kiel 14 duim vierkant. De stevens zyn dik 1 voet. De achter-steven is onder breed 6 voet; opgezet 7 voet. De voor-steven valt 8 voet; en is opgezet 6 voet. Het vlak is wydt 15 voet, ryft 2 duim. Is op zyn boei-gang wydt 19 voet

Z 3

2 duim.

voor de mast neder, behalven dat zy een klein hokjen onder 't roer hebben.

Carter van een Galjoot, gelyk die gemeenlyk gemaakt werden, zoo het zelve hebbe doen meeten.

*Galjoets,
en Draai-
over-boor-
den.*

Dit was lang over steven 8½ voet, hol 11 voet, wydt 21 voet. De voor-steven dik 1 voet, (de voor-steven en boegen aan Galjoets zyn in 't gemeen hooger en ronder als op Boeijers) valt 10 voet. De achter-steven dik 1 voet, valt 1 voet. De kiel 14 duim vierkant. Het boeijen van drie pols-planken, tot aan 't bark-hout toe, wel te verstaan zoo boeijen als huidt-dichten. Het vlak wydt 1½ voet, ryft 2 duim: op zyn boei-gangen wydt 2 voet: de buik-stukken dik 8½ duim: de zitters na gelang op de boei-gang dik ½ voet: de oplangen onder dik ½ voet, en boven 4½ duim. Het kolfem dik 9 duim, breed 2 voet. De kim-wagers dik 4 duim, breed 13 of 14 duim. Op 't vlak gewagert met 2 duims planken, tot aan de balk-wagers toe. De balk-wagers dik 4 duim. De balken dik 1 voet, breed 11, 12 of 13 duim, leggen wydt van den ander 3½ voet. Ieder balk heeft een spant-knie op en neer. Nevens de mast leggen vier balken, twee voor, en twee achter; elke balk heeft vier knies, twee langs scheeps, en twee op en neer. De water-borden, of lyf-houten, dik 4 duim. Dwaars over den overloop werden eiken ribben, van 2 duims deelen, gelegd. Het luik lang 7 voet, breed 6 voet. De twee onderste bark-houten dik 5 duim. De vulling breed 1 voet. Het bovenste bark-hout breed 9 duim, dik 3 duim: de vulling daar onder breed 1 voet: de vulling boven wydt 9 duim. Het ree-hout breed 6 duim, dik 3 duim; dit sluit het Schips zyden boven. De groote mast wort op een derde van vooren in gezet, gelyk als in Boeijers; ook wert de zelve een weinig meer achter over gezet als die in Fluiten, en zulks op dat de zeilen aan de gaffels niet te zeer voor over zouden hangen, en het Schip doen duiken. Het bezaans mastje staat effen voor de man te roer, of 2½ voet voor de Kajuit. Voor is 't opgezet 5 voet, achter 8½ voet. Staat te weten, dat men de Scheepen achter meer opzet als voor, om dat zy in 't gemeen achter meer in zinken als voor. Het voor-ender is 11 voet van de steven. De kajuit komt 11½ voet van de achter-steven, en zakt onder den overloop 3½ voet, des zelfs wulft komt daar boven 2½ voet. Het roer komt onder in breedte met de steven over een, doch is boven smaller. De roer-pen legt boven het kajuits wulftje, zoo dat men hem over boort kan

duwen; waar van deeze vaar-tuigen de naam van Draai-over-boort hebben bekomen. Zy werden zomtyds achter Fluits-gewyze opgeboeit; wanneer men hen de naam van Booten mede wel plag te geven. Voor is dit vaar-tuig boven op zyn breedste; en de achterste zyd-planken schieten boven een weinig over 't Schip: gelyk men mede aan alle Smal- en Wydt-icheepen ziet; en zulks op dat het roer des te beter bedwongen werde, en niet op stuite, ten welken einde over 't zelve een dwars-plank gelegd wert, die mede voor een zit-bank dient.

In deeze Landen maakt men zomtyds Scheepkens, die onder de gedaante van Galjoets, en boven van Pynassen hebben, met een half verdek, doch zulks als men met de zelve verre toghten over zee wil doen; zy hebben een braat-spit, en een groot sluit-luik; zyn zonder hut, en hebben een zeer ondiepe Konstapels kamer, welke hangt, waar in kruit- en broodkassen zyn. Hier in heeft men, na zyn grootte, goede lyfs-berging. De kombuis en kooijen staan in het voor-ender, als ook in de kajuit nevens het gemak, alwaar een kelder is, en mede een vuur-schouw staat.

Het Galjoot waar mede men voortyds Staats brieven, en reizigers, naar Engelandt over voerde, was niet van de grootste slag: het voerde zeven man; was stevig, en sterk gebouwt: zyn ruim, behalven de kajuit achter, was in drie vakken verdeelt: het voor-ender, waar in de maats zich onthielden, en daar de kombuis stondt, uitgenoomen het eerste kamerken naar achteren, hadt vier dubbelde kooijen, die te midden met ondiepe afschutself gescheiden waren, zoo dat in ieder bequameelyk twee menschen konden leggen; daar was een schouw, tafel, en veel kassen om plunje in te bergen: de tweede kamer was midden in 't Schip, daar mede kooijen in waren; doch de voorste kamer hadde geen kooijen. De openingen waren zoodanigh gemaakt, dat men daar door althans lucht konde scheppen, zonder dat het over spatende water daar in stooft.

Galjoets die tot Advys-jaghten werden gebouwt, en niet om last te dragen, als de voorige, verschilden eenighzins met de zelve in haar vorm: zy zyn smoeg, en boven vry rank; het vlak ryft meer, en zy hebben minder lichaam: de masten zyn zwaarder, en daar hangt meerder zeil aan.

De Galjoets die tot de visfchery werden gebouwt, zyn insgelyks van andere vorm: zy zyn kleinder, en het hol is, tot berging der visfch, in verscheide bakken verdeelt.

Tot

Het hout
wordt
eet
een Galjoet.

Tot het bouwen van een Galjoet, zoo als het zelve boven in zyn Certer is ver- toont, heeft men noodigh 12 goede plan- ken in het vlak, 50 buik-stukken, 12 ban- den voor en achter, 16 overloops balken, 2 kim-gangen, 100 oplangen, 32 knies, 3 gang huid-dicht, 2 ipant-bark-houten, een ipant-barkhout, met een breede gang, en raa-hout, 100 op-stutten. Noch voor 130 guldens aan spykers, en 45 guldens aan nagels.

Hockers hebben, in stede van een voor- onder, een verblyf, de pot-huizen te lande niet ongelijk. Zy voeren twee, of ook wel drie, lichte masten.

Puyen, of Dogh-booten, voeren een kruis-fok, met een groot zeil, daar een mars-zeil boven staat. Zy zyn boven plat, met een voor-onder, zonder roef of kajuit, loopen voor en achter smal toe, en zyn zeer weinig opgeboeit.

De Rotterdammer Zee-boots zyn veel- tyds op de helft van haar dek wat ryzende, voorts geheel plat, en achter met en tree.

Koks zyn de kleinste Schuiten die van onze stranden ter zee op de visschery va- ren; zy voeren drie man, en blyven zelden een nacht uit.

Van Branders.

De bequaamste Scheepen, die men tot Branders gebruiken magh, zyn kloeke Boots, Fluiten, of Pynallen van omtrent 70 of 80 lasten. Zy moeten een gladden overloop hebben, met een doorgaande verdek. Op deezen overloop moet men zoo hier en daar eenige lucht-gaten hak- ken, van omtrent $1\frac{1}{2}$ voet vierkant, tus- schen de balken in, die in het ruim van het Schip uit komen. Dan laat men eenige houte gooten maken van gezaagde de- len, ook wel van blik, tot de breedte van $1\frac{1}{2}$ duim, en aan de zyde omtrent 1 duim hoogh. Drie van deeze gooten legt men aan wederzyden van de masten langs het Schip heen, zoo wel aan stuur-boort als aan bak-boort, welke altemaal in een dwars-goot moeten te zamen komen, 6 of 7 voet van de stuur-plecht af, daar de man te roer staat. Dan maakt men noch een lange goot, komende schuins neer van de stuur-plecht tot in de dwars-goot op den overloop van het Schip, welke lange goot weder komt te keepen in een dwars-gootje op de stuur-plecht, daar de man te roer staat, en aan een van beide de zyden, daar de gelegenheit zulks best toelaten zal. Van de stuur-plecht moet een ruime val- poort gemaakt worden, daar een wel-be- roeide sloep onder leggen kan, op dat de man die aan het roer staat, na dat hy den

brandt in de aderen gesteken heeft, ter- stondt daar in zoude kunnen vallen. Dan vult men de aderen, of gooten, met deeze volgende vuur-stoffen, te weten, een deel buskruit, een half deel salpeter, een vierde deel harpuijs, en een vierde deel gemeene solfer, alles wel klein gewreven, en met lyn-zaat-olie aangemaakt, doch niet te vochtigh, op dat de brandt niet te traagh worde; want hoe snelder hoe beter. Daar na overdekt men deeze gooten met gefol- fert doek, of met kardoos-papier. Daer- en-boven moet men veel dunne gesneeden spaanderen van licht hout hebben, aan bos- kens gebonden, en in de traan gesteken; die dan daksgewyze tegen malkanderen aan, dwars over de gooten heen, werden gestelt. Over deeze spaanderen zet men wederom menigste van dunne takke-bos- fen, die wel droogh zyn, mede daksgewy- ze, over de gooten heen, met de einden tegen malkanderen aan: welke takke-bos- fen eerst wel bestreken worden met de vol- gende vuur-stoffen, te weten, gemeene solfer, gestooten en gesmolten, een party salpeter, drie vierde deel grof buskruit, een half deel harpuijs en traan, alles wel door een geroert. Dan hangt men noch alderhande brandt-stoffe onder langs het verdek heenen, dat mede aan alle kanten wel verzien is met goede lucht-gaten, en verscheide bosfen met wel beteert kabel- garen, en solfer-bosfen, hebbende den overloop, de boorden van binnen, mitsga- ders het verdek van onderen, wel vet be- teert, en met gestooten harpuijs en zwavel bestrooit: aldus zal men een zeer vreeze- lyken en snellen brandt hebben. Men vult deeze Scheepen ook wel met open tonnen, vol van gepekte en geteerde krullen.

Als men deeze Branders begeert te ge- bruiken, dan moet men alle poorten, lui- ken en lucht-gaten openen; 't geen vaak geschiedt met kamers, die men daar tegen stelt, welke, door een loopend vuur los gaande, de zelve alle te gelyk openen. Zy hebben voor onder de boegh-spiet een wakkere dregge, aan een ketting hangen- de: van gelyken onder de nok van elke ree eene, die met een dunne paerde-lyn langs het Schip heen geleid worden tot de stuur- plecht, by de man te roer; welke lyn hy, zoo haast als het Schip aan boort leit, moet afnyden, eer dat den brandt daar in geste- ken wordt. Men moet wel toezien dat den vyandt van vooren, en niet van ter zyden aangeklampt werdt. Met tien of veertien man worden deeze Brandt-scheepen be- volkt, welke dubbelde soldye winnen, ge- vaars halven. Met houte stukken, voor de leus, werden deeze Scheepen gewapent, be-

behalven twee yzere achter uit, om zich te weeren tegen boots en sloepen.

Als *Alexander Magnus* de zee-stadt Ty-rus met een zeer groot storm-gebouw, uit het water opgehaalt, daar houte toorens op stonden, wilde aantasten, roeiden de Tyriers met Galeien, vol van pek, zwavel en harst, daar op in, staken 't aan, en vernielden het t'eenemaal. De voor-steven van dit Tyrische Brandt-schip wiert eerst aangesteken, als de geleiders met roei-boots achter uit vlooden, zoo *Curtius* meld.

Lib. 4. cap. 9.

Lib. 2.

Arrianus noemt dit Brandt-schip *Hippagoga*, 't geen hy zegt dat met drooge prullen gevult wierdt. Daar stonden twee masten by de voor-steven, die wel breedt omhangen waren met licht ontvonkende stoffe: ieder mast hadde twee raas, daar kopere ketels aan hongen, die insgelyks met brandt-voedtzal wierden gevult. Al het scheeps werk-tuig, nevens andere zwaarte, braghten zy achter in het Schip, op dat de voor-steven konde ryzen, en hoogh opsteken. Met Galeien roeiden zy dit Schip aan het hoofd des vyandylyken werks, als wanneer zy over 't Schip uitgooten al dat den brandt vermeerderen kon.

Men wil dat de Sicilianen de vloot van *Marcus Cl. Marcellus* met Brandt-spiegels bevooghten, daar zy zyne Scheepen mede ontvonkten.

In het Jaar 1585. is tot Antwerpen een Spring-schip bereidt, om de Schip-brugge, by den Hertogh van Parma over de Schelde geleght, te vernielen, en zoo de vaart te openen. Hier toe wiert de bodem van dit Schip wel vast met arduin-steen bemetzelt, tot styf 2 voet hoogh: hier op maakte men een houte kasse, lang 20 voet, breedt 4 voet, boven schuins toe gaande, zoo dat het daar maar 2 voet breedt was: 18000 pondt buskruit wierdt daar in gedaan. Op den bodem was een ronde blikke pyp, opgaande na boven toe; langs scheeps, na het midden toe van deeze pyp, quamen noch vier kleinder pypen, alle gevult met fyn laadt-kruit, om door de zelve het vuur te zekerder aan alle kanten in het kruit te steken. Over de kasse lagen eenige pannen, met fyn bus-kruit bedekt: in welke pannen vier-en-twintigh lonten waren gestelt, wel doorweekt zynde met tarpen-ryn-olie. De kasse was rondtom wel dicht bemetzelt met arduin- en zware zerk-steenen. Hier toe wierdt verbruikt de lading van 400 karren vol steenen, behalven alle de mortel, leem en zabel. Boven over dit gemetzelde werk was het noch bezet met zeer drooge takke-boffen: voor en achter stont een goet aantal pek- en teer-tonnen. Onder uit het Schip staken veel lange

spaken, om de gronden te myden. Zeven mannen bestierden en staken dit gevaerte aan. De brug, daar het aangeklampt wiert, scheurde van een; acht hondert menschen wierden gedoodt: het wierp schanssen te lande omver, en bluschte alle lonten door zyn slag uit.

In het Jaar 1673. maakte men hier ter Stede Branders toe van kleine opene Steiger-schuiten, om op de vliet de Veght te gebruiken. Deeze waren overdekt met prezenningen, en voerden mast noch zeil, maar wierden voort geroeit. Voor, achter, en ter zyden, waren haken met kettingen, om in 's vyandts aankoomende Vaar-tuigen te werpen. Zy wierden met dreggen, daar insgelyks kettingen aan waren, wederzyds onder water vast gehecht, om het verby varen der vyandytlyke schuiten te beletten.

Wanneer de Franschen, voor Palermo, de Spaansche en Hollandtsche Scheepen door Branders aanstaken, voerden zy de zelve aan met gewapende booten, waar in ieder vyftigh krygs-knechten waren, die achter aan volghden, om de opkomende booten te weeren: een vondt, noch nimmer voor haar, myns wetens, aldus in 't werk gestelt.

In het Jaar 1677. als den Franschen Admiraal *d'Estrie* het eilandt *Tabago*, en een Staatsche vloot Scheepen in des zelfs haven aantaste, heeft hy de Hollandtsche Scheepen van verre aan brandt geschooten, zoo dat zy boven van de masten af, in het wandt, en elders, begonden te branden; 't geen geschiede door fakkels met wasch, pek en teer doorwroght, en doorstrengelt van touwen. Drie of vier deezer fakkels waren aan een gebonden, en zoo veel op een stuk geladen dat de tromp daar pas mede gevult wierdt. Deeze, zonder kogel op het kanon gezet, veroorzaakten, vermits de brandende touwen, die bewascht en bepekt waren, en, zich uitspreidende, aan masten en wandt bleven hangen, en daar by omkrinkelen, een onuitblusschelyk vuur: gelyk de ondervinding heeft geleert.

Tot afweeringe van Branders wierdt van oudts goet geacht, de meest uitsstekende houten met versche huiden te dekken, het Schip te natten, en met zout te bestrooijen; en voornamentlyk lange spaken, die men uitvoeren kon, om af te doen houden. Doch de beste middel is, dat eenige wakkere mannen zich in boots begeben, die het aankomende Brandt-schip beklimmen en af sturen: waar van by ons, in den laatsten Zee-oorlogh, goede proeven zyn gezien.

A a

Om

Om Branders afte keeren is mede een goetd middel, de toefel te maken van een vyandts Schip aan te klampen, zulks te doen, of zoo te veinzen; want als dan zal den vyandt zyn Brander fparen, om zyn eigen Scheepen geen fchade toe te brengen. Men fpringt ook wel over in des vyandts Schip, en verruilt zoo zyn aangefloken Schip met een ongefchonden Schip van den vyandt.

Tot Brandt-fcheepen, die men van nieuws opbouwt, neemt men hout van kleine waarde, licht van ftoffe, en graaglyk vuur ontfangende.

Maat van een Buis.

De platte vorm van een Buis wort op de plaat hier nevens vertoont. Deeze is, of magh zyn, lang over fteven 52 voet, wydt 13 voet 6 duim, hol 8 voet. De voor-fteven is hoogh 20 voet, valt 12 voet, is binnen dik 9 duim, voor dik 5½ duim, onder en boven breed 1 voet 9 duim. De achter-fteven is hoogh 21 voet, valt 2½ voet, boven breed 1 voet, onder 3 voet 6 duim. Het onderfte bark-hout is breed 8 duim; de vulling wydt 5½ duim: het andere bark-hout breed 7 duim; de vulling daar wydt 5 duim: het derde bark-hout is breed 5½ duim; de vulling daar boven is wydt in de midden 15 duim, aan de einden wydt 6 duim. Het regelinetje breed 4 duim. De fenten ftaan in de midden wydt van den anderen 2 voet; hun latten zyn dik 1 duim, breed 2 duim.

De Buizen hebben, achter neer te treden, een roft ofte roef, en voor een voor-onder, daar de kombuis in ftaat. Een Stuurman is meefter op dit Vaar-tuigh, hy beftiert Schip en volk: hem volgt zyn Maat; waar na de Bootsman het gezagh heeft; wien de fpil-loopers, kakers, en wandt-aanhaalders gehoorzamen. De fpys op deeze Scheepen is niet als broodt, vifch, grutten, en zelden vleefch.

In 't Jaar 1644. zeght men, voeren uit Hollandt duizent en vier-en-vyfthigh Buizen, en in 't Jaar 1683. niet meer als ontrent vier hondert en vyfthigh, ten hoogften.

Volgt de Egmonder Zee-pink, of Vifcher, van welke de Pinken in Zeelandt weinigh verfchillende, doch voor en achter beter opgeboeit zyn, en onder niet zoo plat als deeze.

Certer en maat van een Egmonder Zee-pink.

Deeze is lang over fteven 35 voet, op de mars-bank wydt 12 voet, daar hol 3 voet, noch daar boven 1½ voet; het is daar op de zet-gang wydt 11½ voet: voor

opgezet 1 voet, achter 1½ voet. De voor-fteven is hoogh 6½ voet, valt 6 voet, boven breed 13 duim, onder breed 9 duim, binnen dik 4 duim, voor dik 2½ duim. De achter-fteven is hoogh 6 voet, valt 3½ voet, is binnen dik 4 duim, achter dik 3 duim, boven breed 8 duim, onder 2½ voet. De mars leit van de voor-fteven 17 voet, is breed 17 duim, dik 4 duim. De koker is wydt 7 duim. De voor-plecht lang 6 voet, de achter-plecht 8½ voet: het achterfte plechtje is lang 3 voet: het luikje is wydt 1½ voet. Daar zyn vyf middel-fchotten, ieder is dik 1 duim. De bodem is wydt 6 voet 4 duim. De inhouten dik en breed 4 duim: de korven van elkander 13 duim: de wacer breed 12 duim, en dik 2 duim. Twee voet van de voor-plecht is een doft, breed 1 voet, dik 3 duim; het gaat verby de maff 1 voet. De roei-gaten zyn wydt 10 duim. Het roer is breed 2½ voet. De zwaert-klampen zyn breed 5 duim, dik 4 duim, lang 4½ voet. De zwaarden lang 12 voet, breed 2 voet. De dregh is lang 5 voet. De fokke maff lang 19½ voet. De groote maff is lang 48 voet: de top is lang 2½ voet. De riemen zyn lang 19 voet. Het bezaans maffje is lang 12 voet, en hangt uit 2 voet 7 duim. De roer-haken zyn lang 19 duim. Op de holte van 3 voet hangen de zyden uit 2 voet 7 duim. Daar zyn vyf gangen aan 't hol, en daar boven noch twee gangen. Zyne hoogte, op ftrandt ftaande, is een mans lengte. Het heeft wederzydts tien zyd-planken, en tegen ieder boort een klamp, of treetjen, lang 4 voet, om by op te klimmen, en boven om twee randen. Het is voor en achter rondt, en onder plat. Achter by 't ftuur ftaat een gaffel, daar men de maff in legt. De voor-fteven, meeft rondt zynde, komt even boven de rant van de Schuit. Het voert voor- en achterwaarts een ftagh-touw, dat de maff houdt, en wederzydts een hoofd-touw, die door de maff gaan. De vis-bakken, in welke het hol verdeelt is, loopen onder t'zamen, en zulks tot waterlozing. Op de verdekjes voor en achter is een uitwatering. By het ftuur is een cetens-kasje, daar de roer-pen over gaat. De ree werdt met een kram opgehyft. Zy voeren een klein fokje, en by wylen een bezaantje. Deeze Pinken werden dikmaal hoger opgeboeit, en achter met een kajuitjen gemaakt, daar men met een treetje of twee in neder treedt; en voor met een voor-onder, daar dan de kombuis in komt: dit gefchiedt als men daar mede over zee na Engelandt om Oefters of Bokkings vaart. Den bodem, die plat is, werdt rondtom met een dikke zoom beleght.

Be-

Behalven deeze vindt men aan strand noch andere Zee-vis-schuiten , die veel kleiner zyn , en slechts bezanen voeren.

De geflachten van Scheepen worden dikmaal zeer vermengt. Hek-booten zyn Scheepen, onder als een Fluit, en boven als een Pynas gemaakt, 't geen gedaan wordt om veel te kunnen laden, boven ruimte tot verbyft te hebben, en van aanzien te zyn. Over steven wordt een balk geleght, daar men op uit bouwt. Buizen worden ter Koopvaardye uitgeruist, en men maakt daar Ree-zeils af. Even-maat deezer Scheepen, die van vermengde gestalte zyn, late achter, om dat uit Pynas-en Fluit-maat genoegzaam bevat kan worden.

Het byzonder gebruik doet onderscheidelyker wyze Scheepen bouwen. Een Straats-vaarder dient breed en zwaar te zyn, bequaam om van zich te byten: hier toe gebruikt men, behalven Pynassen, veeltyds Fluiten, boven smal, en met een galjoen voorzien; welke veel cierlyker zyn als die na 't Noorden varen, die zelden galjoenen of galderyen hebben, want de guurheit des lichts aldaar weinigh rinkelwerk of uiterlyk cicraat lydt.

Wat-konvoijers, en Uit-leggers, zyn Scheepen ten kryge uitgeruist: deeze werden gebruikt op droogtens en vlieten; zy zyn achter plat, met een spiegel, en voeren zwaarden, een groote mast met een gaffel, nevens een bezaan. Andere hebben een verdek, met een half verdek daar boven; zyn voor en achter dicht, welker kajuit op het verdek staat.

Van oudts wierden hier te Lande Smakkarveels, Bocijers, Tonne-scheepen, Seinen Roci-scheepen, ten oorlogh uitgeruist, om op binne-wateren te gebruiken; gelyk in het volgende besluit, hier ter Stede eertyds genoomen, breeder is te zien.

2 Junii, 1551.

Ende beroerende 't point van eenige nieuwe Seinscheepen te maken, hebben die Burgermeesters voor antwoordt gegeven, dat hienlieden dunkt, onder correctie van beter gevoelen, ende

sprekende in aller behoorlyke reverentie, 't zelve noodeloos te wezen, alzoo de voorz. Seinscheepen niet gequalificeert en zyn om binnen 's lants in zee daer mede te trekken, of ook eenige geweldige invasie van den vyanden te resistieren, overmits die zelve Seinscheepen zeer lang, licht van bouwe, en laegh by de water opgesimmert zyn, om die bequaemheit van te roeijen, in de welke ook die roeijers zeer bloot zieten, ende geen groot geschut daer op en mogte gebruyken, om den vyanden van verre te beschieten.

Dat die voorz. Scheepen hier voortyts in 's Vriesche ende Geldersche oorlogh gebezigd zyn alleenlyk binnen 's lants, in die Zuyder zee, ende daar omrent, om in tyde van stilte van winde daer mede eenigh subty overval ofte roof te doen van Koggescheepen, ende andere diergelyke, met koopmans goeden geladen wezende, of ook by nacht aan die kante van den wateren eenige brandstiftig te doen, die hyslieden van den bedde te halen, of andere diergelyke verrassinge te plegen.

Dat, om te resistieren of te vervolgen den piraten ende andere zeeroovers, die onder den gaten van Texel, Vlieland, der Schelling, ende anderen, by aventure versteken moghien werden, bequaamer zonden wezen goede vaste Karveels, die in den quartiere van Waterlant in grooten getale zyn, ende tot allen tyde bezonden mogen werden. Op den welken men ook grof geschut, ende menighe van volk, weerachtigh gebruyken magh, ende die in een korte stont gereet werden mogen.

By alle welke Karveels men zonde mogen voegen drie ofte vier Seinscheepen, om daar after aan te slepen, ende by faulte van wind, ende in groote stilte, voor nyt te mogen roeijen na den kanten van de zee, om na den piraten ofte zeeroovers te doen exploreren: waer na die Karveels, gewaarschouwt zynde, hunnen courts als dan zouden mogen nemen, ende den vyanden vervolgen; gelyk altyts, van ouden tyde, geduerende den oorloge van Vriesland ende Gelderland, in de Zuyder zee, ende binnens lants, gedaan is geweest.

Uithemfche Scheepen in deeze Landen opgemaakt, dat veeltyds geschiedt, of Hollandfche Scheepen buiten Landts opgemaakt, geeft wanschapen maakzels.

DE RTIENDE HOOFSTUK.

Binnelants-vaarders. Scheepen van ongemeene gestalte. Hoe men hout kennen zal, en des zelfs aart. Benamingen en verbeeldt zels aller werk-tuigen daar men Scheepen mede bouwt.

DE bouw-konst der Buitelands-vaarders volendicht zynde, zal het, myns bedunkens, niet ongerymt zyn de Scheeps-bouw hier Scheepen op te halen, welke alleen

op onze binnelandsfche wateren, en niet in de wyde zee varen. Zal hier toe eenige Certers en maten der zelve aan den dag brengen; doch handele daar mede zoo niet als met het eerst voorgestelde Pynas-

schip hebbe gedaan, 't geen evenredelyk in alle zyn deelen is ontleedt: achte zulks hier onnoodig; want deeze Scheepen (Jaghten uitgezondert) verschillen alle weinig in grootte van elkandere: waar om het den Timmerman ofte Leezer genoegh zal zyn, zoo hy slechts haar gestalte, en maat, zonder proportie, of even-maat, kenne.

Het *Smal-schip* heeft de voor-gang: dit vaar-tuigh is gebrukelyk om goederen te laden, grootte Scheepen te lossen, en waaren aan boort te brengen. Het roer aan dit Schip, als ook aan meest alle Binnelandsvaarders, is zeer breedt, en zwaar; 't geen gedaan werdt om dat, door dien deeze Scheepen onder niet scherp zyn, weinig water tegen het zelve komt te vatten: ook is de vlakke van den bodem een oorzaak, dewyle die het Schip niet diep doet zinken, dat weinig drijft van water tegen het roer komt te slaan; en 't is bekend, hoe meerder water tegen het roer aan komt, hoe bequamer het Schip bestuurt kan worden. Hier om dan werden deeze roers groot en breedt gemaakt, en vatten dus meer water als de roers die klein zyn, waar door deeze Scheepen na den eisch werden gestiert, 't geen anderzins niet zoude konnen geschieden.

Hier op volgt het *Wyd-schip*, Overzees *Turf-schip*, *Veer-schip*, of *Last-voerder*, evenredelyk op de plaat gebraght.

Dan volgt een *Vlot-schip*, en een *Wey-schip*, by welke een evenredige mate hebbe gesteldt, niet om dat die noodtwendig word veriecht tot den opbouw der Wey-schuiten, maar om dat dus gemaakt zich op het aldercierlykst aan het oogh vertoonen. Hier nevens gaat noch de *Certer* van een ander Wey-schuitje.

Hier na komt de *Boot* te voorschyn; welke, schoon onder het buiten lands varende vaar-tuigh hadden behooren gesteldt te zyn, om dat zy de grootte Scheepen in zee volgen, hier in voege, wegens hunne kleinheit. Geeve slechts de benamingen by de maat der deelen in dit vaar-tuigh, zonder volle aanwyzing der zelve in het Boot, 't geen noodeloos oordeele.

Hier op volgt de *Sloop*, met een aftekening der zelve: nevens eenige *Certers*, zoo van een Boot, als van drie Sloepen, gebouwt by zeker vermaart Scheeps-timmer-meester hier ter Stede.

Nu volgen de *Kagen*, welke dienen om volk te vervoeren, en waaren te laden, op enge wateren.

Na welke alle volgen de *Jaghten*, klein en groot.

Nu zoude noch overigh zyn, dat, behalven deeze, een groot aantal Scheepen, die

tot het voornoemde geslacht behooren, wierden ontleedt; doch houde my ver-noeght met zulks aan de voornaamste te hebben gedaan: zal dan maar alleenlyk het meerder getal hunner namen ophalen, als daar zyn,

Amsterdamse Binnelichters, een plomp gebouw, zonder zeil of mast, overdekt met hooge ronde luiken; hebben achter een roef, en werden meest met de haak bestuurt.

Wieringer Lichters, zyn vaar-tuigen mede vry plomp van maakzel, achter en voor wat opgezet: zy voeren mail en zeil.

Open Steiger-schuiten, met banken aan ieder men koopmanschappen binnen de stad Amsterdam.

Trek- en Jaaghschuiten, deeze dienen om menschen van d'eene Stadt tot d'andere over te brengen: het geheele Schip is als een kajuit of roef, met banken aan ieder zyde; doch achter is het met een schot afgeslucht, een plaats voor de aanzienlykste: is gedekt met beteerde kleeden.

Overlanders, dit zyn maakzels die van den Ryn komen, hoogh, grof, en onbelompen werk. In deeze woonen geheele huisgezinnen.

Tot Steiger-schuiten, welke tweederly zyn, kleine en grootte: deeze dienen om menschen over de binnen-zee en inlandtsche meiren te voeren; zy dragen twee zeilen.

Water-scheepen, zoo wel die versh water voor de Brouwers halen, als die in zee zout water voor de Zout-keeten pompen. De eerste zyn zeer plat, en wanneer geladen zyn komen zy in 't midden geen voet boven 't vaar-water, zyn voor en achter opgezest, en het ree-hout is met gaten doorboort, waar by het buiten-water door lozen: zyn rondom wel dicht gedreeven: het water laat men onder door een gat in, dat met een prop gestopt wert. De tweede zyn Smaakswyze opgebouwt, en voeren een gaffel.

Samoreuzen, deeze Scheepen zyn overmaten lang, en plat; zy brengen hout den Ryn af: hier op staat een zeer hogen mast, die uit twee stukken bestaat, en wort met touwen, voor, achter, en ter zyden aan het Schip, vast geschooren.

Aaken, die wyn van Keulen halen, zyn lang, en hoogh, met breede uitgezette buiken. Beide voeren zy zeer breede roers.

Ponten, dit zyn *Turf-scheepen*, vierkantigh van maakzel: hun zeil werdt achter met een voet-spit opgewonden.

Toght-schuiten, of *Dryvers*, dit zyn Visschers, die hunne netten in 't Y, en Zuijder-zee, met zware stokken achter uit steken,

ken, en nalaten slepen. De vis houden zy levendigh in bonnen, welke midden in 't ruim staan, daar het water door gaten in komt spoelen. Deeze zien weêr noch wint aan: zyn breedte van borst, dik van inhouden, wydt, en leggen plat op het water; het vlak ryft weinigh: zy hebben achter een roef, die een weinigh verheven is. In het Jaar 1598. zyn by de stad Amsterdam al zeven-en-dertigh van deeze Dryvers gevonden, welke dagelyks op het visschen uit voeren.

Dam-zouts, deeze zyn de Smal-scheepen niet ongelyk, doch kleinder.

Zeeer Verkens, dit is een stevig vaar-tuig in Overysfel. Het binnelandts vaar-tuig in onze nabuurige Provincien verschilt eeniger mate van het geene welk men hier in Hollandt bouwt. In Vrieslandt vindt men *Veer-scheepen*, en *Dam-loopers*, als ook *Reyers*. In Overysfel *Potten*, en *Puyen*. In Zeelandt *Koggen*, *Suyen*, en *Dogh-booten*; en van oudts *Hulken*, *Karvielen*, *Duikelaars*, *Krabbe-schuiten*, *Sein-scheepen*, *Bon-scheepen*, en zoo voorts. In Brabant *Henden*. Deeze zyn meest alle onbequaam om in open zee te loopen, door dien voor niet genoegh opgeboeit, en te zwaar van hout zyn gemaakt. Doch de Vlaamsche *Pleiten*, *Tjalken*, *Everen*, *Arben*, *Krayers*, en *Snaauwen*, schoon Binnelandts-vaarders zyn, begeven zich dikmaal, al of maar drie eters voeren, over zee. Het zyn lange en platte Scheepen, met luiken overdekt, nevens welke wederzyds een voet-gang komt: zy voeren smak-zeils, die de gemeene in lengte overtreffen. Heden worden de Snaauwen ook wel ter kaap, en ten oorlogh bereidt, en dan een weinigh meer opgeboeit zyn, en wat snelder gemaakt worden.

Dortsche *Kool-haalders*, dit zyn lange overdekte Scheepen, plat van bodem, om op drooghten driftigh te zyn; in de midden staat een vierkant huisjen, tot verblyf der voerders; zy zyn kantiigh: het roer is breed en groot, het zeil vierkant, 't geen by het huisken, langs een korte mast, en kromme ree, opgehaalt wort.

Onderleggers, met deeze werden de grote Scheepen op zyde gehaalt, palen uit de grond getrokken, masten in gezet, enz.

De *Ponten* in Vrieslandt, die by wylen op de Watten varen, vinde in 't gemein lang te zyn 60 voet, hol 9 of 10 voet, behalven de kiel: de mast is hoogh 40 voet. Men maakt deeze van eiken-hout; doch het binnen-werk is veeltyds van greenen-hout. De opperfte zyd-planken schieten achterwaarts over 't Schip heen, en zulks om het roer in den bandt te houden: dit roer is breed 5½ voet: het vlak ryft ½ voet:

achter, daar de man te roer staat, maakt men het hout voor scheens wat hoogh, om daar te mogen droogh staan.

Maat van een Smal-schip.

Dit kan lang zyn 60 voet, hol 7 voet: het vlak wydt 14 voet; het Schip zelve 16 voet.

Maat van een Wydt-schip.

Dit is, of magh lang zyn 70 voet, wydt 20 voet, hol 8 voet 2 duim. De achter-steven hoog 12 voet 6 duim, boven breed 1½ voet, valt 3 voet. De voor-steven hoog 17 voet 5 duim, valt 7 voet 5 duim, boven breed 2½ voet. De voor-plecht zy lang 20 voet. De achter-plecht lang 13½ voet. De vullingskens tusschen de bark-liouten wydt 4 duim. Het eerste bark-hout breed 1 voet, dik 5 duim: het tweede breed 10 duim: het derde breed 7½ duim: de vullingen wydt 3 duim. De bovenste rantgaert breed 6 duim: de plank onder van 3½ duim dikte. Dit Schip werdt van ter zyden, en boven in te zien, midtsgaders overdwars doorgesneden, op de neven-gaande plaat verbeeldt. Het roer, 't geen een weinigh hangende werdt vertoont, behoort recht op en neer te staan, anders hangt het, om op zyn zee-mans te spreken, te veel onder zyn gat.

Maat van een Vlot-schuit.

Deeze kan lang zyn over steven 70 voet, en dan behoort den bodem lang te zyn 58 voet: de Schuit wydt binnen zyn hult 14½ voet: de bodem wydt 12 voet, hol 4½ voet: de steven hoogh 5 voet 10 duim, breet en dik 13 duim: de hult dik 2 duim: 't inhoud dik en breed 13½ duim: de bosbank dik 4½ duim, breed 10 duim: de plecht lang 25 voet: de luiken komen van boven 5 voet, lang 2 voet 3 duim, wydt 2 voet: de pomp staat van 't eindt 20 voet, het gat wydt 6 duim: het kolfem breed 13 duim, dik 3½ duim. Deeze dienen in de stad Amsterdam om waaren op te leggen, zy zyn zonder roer, en worden met haken voort geduwt. Vertoonc hare gestalte niet, om dat buiten Amsterdam onbruikbaar zyn, en men de zelve aldaar dagelyks voor oogen zien kan.

Carter van een Vley-schuit.

Deeze wert met de *Kaagh* op eene plaat vertoont: zy is lang over steven 23 voet, wydt 5 voet, hol 1½ voet: de bodem wydt 3 voet 4 duim, dik 1½ duim: de voor-steven hoogh 2½ voet, valt 4½ voet: de achter-steven hoogh 2½ voet, valt 4 voet: de bladen dik 1 duim: de kespen leggen van elk-

A a 1 ander

ander $1\frac{1}{2}$ voet, deeze houden den bodem tusschen de korven in, en zyn dik $1\frac{1}{2}$ duim, breed 2 duim: de korven dik 1 duim, breed $1\frac{1}{2}$ duim: de voorste plecht is lang 5 voet, de achter-plecht $4\frac{1}{2}$ voet: de voorste bank breed 1 voet 1 duim, dik $1\frac{1}{2}$ duim: de achterste bank is breed 1 voet, dik 1 duim: het rant-gaertje is dik $\frac{1}{2}$ duims: het dol-boort dik 1 duim. Op de binnenkant van de plecht komt een hoepel. De riemen lang $11\frac{1}{2}$ voet. De zwaerden lang $4\frac{1}{2}$ voet. Het roer is breed $1\frac{1}{2}$ voet: de helm-stok is lang $4\frac{1}{2}$ voet. De bezaans roe lang $2\frac{3}{4}$ voet: de koker is wydt $3\frac{1}{2}$ duim, diep $3\frac{1}{2}$ duim. De riemen hebben hare proportie, of even-maat, op $\frac{1}{2}$ van de lengte der Schuit. Om de wydte te bekomen, neemt $4\frac{1}{2}$ duim minder als $\frac{1}{2}$ van de lengte, of in 't ruig qualyk het vyfde part. Om de wydte van den bodem te bekomen, neemt $\frac{1}{2}$ van de lengte. Tot de holte uit de lengte, stelt voor 15 voet lengte 1 voet holte. De zwaerden zyn lang als boven heb gestelt, uit oorzaak dat zy schuins hangen, en onder de holte van de Schuit dienen te komen. De breedte van 't roer moet zyn als boven is gestelt, om de lichtigheid van de Schuit. Kleine en plat-bodemde Schepen moeten breede roers hebben; maar aan groote Schepen, wegens de snelle vaert die zy maken, zyn kleine roeren zeer bequaam: men maakt de zelve na geen gestelde wet. In kleine Schuitjes, daar maar een roey is, moet die de lengte van de Schuit hebben; en daar twee bezanen zyn, magh de grootte wel 5 of 6 voet minder wezen als de lengte der Schuit. In een Kaag zy de roey 3 voet minder als de lengte der zelve.

ab Op de nevenstaande plaat, is de lengte van de Schuit.

ac De lengte van de Voor-steven.

bd Lengte van de Achter-steven.

cd De lengte van den Bodem.

e De holte van de Schuit.

f De hooghte van de Mars-bank.

g De hooghte van d'Achter-doft.

h Lengte en hooghte van de Voor-plecht, daar de Roef staat.

y Lengte en hooghte van de Achter-doft.

k Lengte van 't Voor-huisjen.

l Lengte van 't Achter-huisjen.

m Het Roer.

n De Hieling onder den bodem.

o De Helm-stok.

p Kefpen.

q Het Knietje op de mars-bank.

r Het Knietje op d'achter-bank.

f De Zwaert-polder.

i Den Bodem van de Schuit.

Ben ander Wey-schuitje.

Dit is lang 18 voet, hol $1\frac{1}{2}$ voet, op zyn wydtste is het $4\frac{1}{2}$ voet wydt: de steven valt 3 voet, is dik 2 duim, breed 3 duim, hoog $2\frac{1}{2}$ voet, aan de voor-kant dik $1\frac{1}{2}$ duim: de bodem wydt $3\frac{1}{2}$ voet, heeft boght 2 duim: de bladen dik 1 duim: de keipen breed 2 duim, dik $1\frac{1}{2}$ duim, staan van elkander $1\frac{1}{2}$ voet: de korven zyn dik 1 duim, breed $1\frac{1}{2}$ duim: de voorste bank breed 1 voet, dik $1\frac{1}{2}$ duim: de achterste bank is breed $1\frac{1}{2}$ voet, dik 1 duim: de knietjes op de bank zyn dik 1 duim, breed $1\frac{1}{2}$ duim: het rant-gaertje dik $\frac{1}{2}$ duim: het dol-boort dik 1 duim. Op de kant van de plechtjes komt een hoepel. Het kokertje, daar het roeitje in staat, is wydt 3 duim, komt op 't knoepje van de steven te staan. Het roer is breed $1\frac{1}{2}$ voet, en hangt met twee haakjes aan de Schuit.

Certer van een Boot, volgens de orde myns Vaders.

Een bequame Boot zy over steven lang 32 voet, wydt 8 voet 9 duim.

De bodem lang 25 voet $5\frac{1}{2}$ duim, wydt 5 voet 3 duim, dik 2 duim.

De keipen dik 2 duim, breed 3 duim, leggen van elkander 1 voet $5\frac{1}{2}$ duim.

De voor-steven hoogh 6 voet 5 duim, valt 4 voet 9 duim, boven breed 13 duim, onder 10 duim, binnen dik 4 duim, voor aan 't onder-eindt dik 3 duim.

De achter-steven hoogh 5 voet 9 duim, valt 1 voet 10 duim, onder breed 2 voet, boven breed 1 voet, binnen dik 7 duim, buiten dik $1\frac{1}{2}$ duim.

De Boot is hol aan d'onder-kant van het bark-hout 2 voet 3 duim, daar wydt 8 voet 9 duim.

De zwaert-polder komt 11 voet van vooren, daar is het hol 3 voet en $\frac{1}{2}$ duim, wydt 8 voet $2\frac{1}{2}$ duim.

Op de krupel-doft is het wydt 7 voet 8 duim, hol 3 voet 1 duim, en $\frac{1}{2}$ voet van de steven te meeten hol 6 voet 6 duim.

De korven komen 16 duim van malkander, zyn dik $3\frac{1}{2}$ duim, en breed 3 duim.

De polders staan 2 voet van de steven, en van elkander 6 duim.

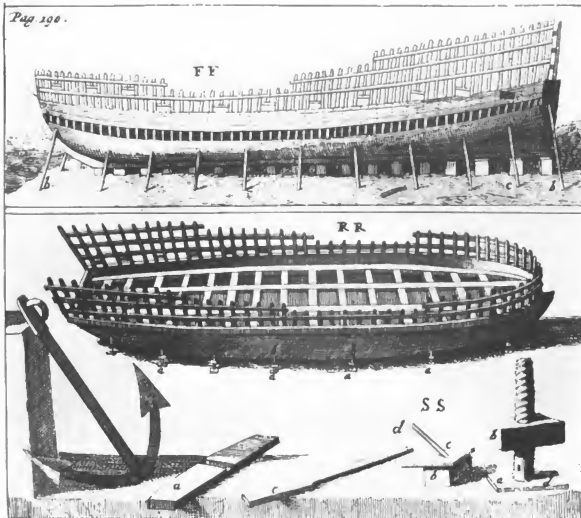
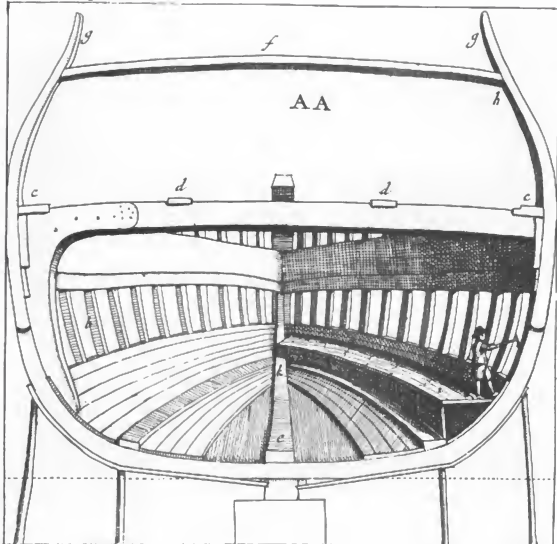
De krupel-doft is breed 8 duim, dik 3 duim, en staat met de voor-kant 8 voet van de steven.

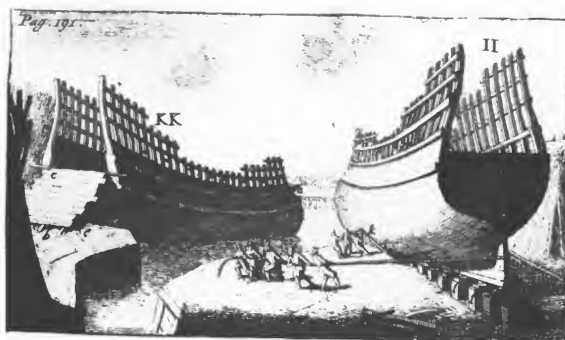
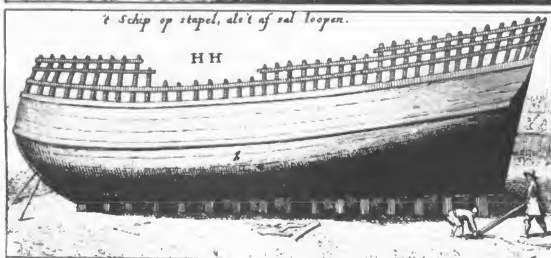
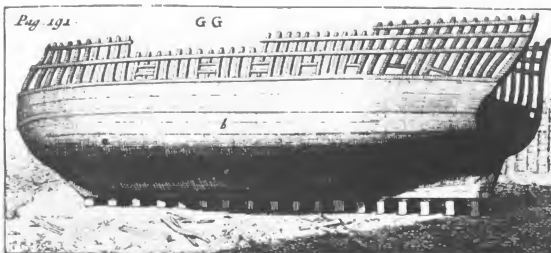
De wagger breed 1 $2\frac{1}{2}$ duim, dik $1\frac{1}{2}$ duim. Het braat-spit komt $1\frac{1}{2}$ voet uit de mid-den, en dat na achteren toe in de wagger.

De mars-bank is dik 3 duim, en breed $1\frac{1}{2}$ voet, aan de eindten breed 13 duim, en aan de voor-kant rondtachtigh.

Het gat daar de mast in staat is wydt 6 duim, en diep 6 duim.

Het

Het spoor wydt 4½ duim.

De koker dik 1 duim.

Het kolfem te midden breed 18 duim, aan het achter-eindt breed 12 duim, dik 2 duim.

In deee Boot zyn achtien spant-korven, en een achter de polder, te zamen negentien.

De ring aan de steven is wydt 7½ duim.

Door elke korf gaat een bout in 't bark-hout.

Het bark-hout te midden breed 6 duim, dik 4 duim, achter breed 2½ duim, dik 3 duim, doch heeft voor wat meerder; het ryst voor 2 voet, achter 2½ voet.

Het dol-boort breed 4 duim, dik 3 duim.

Het rant-gaertje zy dik 1 duim, en achter tusschen de twee bark-houten wydt 2½ duim, in de midden 3½ duim.

De Boot heeft zeven paar roei-klampen, vyf achter de mast-bank, en twee voor, de gaten zyn wydt 7 duim.

Aan de voor-kant van 't zwaert-polder maakt men een kram, daar het hoofd-touw aan vast is.

Het onderste vingerlingetje achter de achter-steven komt 1 voet uit de hieling: het bovenste komt 1½ duim beneden het boven-eindt.

De inhouten zyn onder met iofte planken beschooten, uitgenoomen de plaats daar men 't water uit hoest.

Voor op de boegh van de Boots maakt men een katrol, of ichyf, om 't anker daar over op te winden.

Te midden in de Boots stelt men, des noodigh, een spil, waar toe een knie wederzyds tegen 't Boort aan leght.

Een Boot magh wel 7, 8, of 9 duim wyder zyn als het derde deel van zyne lengte. De bodem vindt men veeltyds wydt ½ van de lengte. Voor elke 10 voet lengte neemt men 1 voet voor de holte. Voor op de mars-bank zyn de Boots mede wel 4½ duim wyder, en 1 duim holder, als achter. Het bark-hout is voor aan d'onder-kant opgezēt 20 duim, achter aan de steven 14 voet.

Als de Boots in de Scheepen vast gefort zyn, worden onder gaten in de zelve gemaakt, tot waterlozing, die met proppen geflopt konnen werden.

Maat van een Sloep.

Een Sloep, lang over steven 42 voet, magh wydt zyn 9 voet: zyn vlak, wydt 7 voet, is onder 't bark-hout hol 2 voet, de rest is hol 3½ voet: de voor-steven hoog 5½ voet, valt 6½ voet: de achter-steven is hoog 5½ voet, valt 2 voet: het hek is lang 6 voet: voor opgezēt 1½ voet: achter opgezēt 2½ voet: de buik-stukken zyn dik

3 duim, breed 3½ duim: de zitters dik 3 duim, in 't vlak en kimmē dik 2½ duim, met wagen-schot beschooten. De groote mast lang 24 voet, de raa lang 12½ voet, het zeil diep 21 voet: de fokke mast lang 15½ voet, de raa lang 11 voet, het zeil diep 10½ voet.

De gestalte van deee Sloep staat verptoont op de nevens gaande plaat, en zulks op vyf byzondere wyzen.

Rondtom aan de Sloepen, even onder 't boort, worden dikke touwen geleght, die op klampen rusten, om de zelve vast te houden.

Men maakt heden Sloepen die plat-bodemt zyn, en zulks op dat zy, aan drooge gronden zittende, niet zouden om slaen, of op een zyde vallen, daar de scherpe Sloepen groote noodt van hebben. De voor-steven wordt mede boven rondt, met een krul en bogt, die inwaarts gaat, gemaakt, op dat niet te licht quetze.

Sloepen die op de Visscherye na Groenlandt gaan, zyn lang, licht opgehaalt, smal en smoegh, en werden met veel riemen voort geroeit; voor op de boegh staat een katrolletje, daar het touw over gaat, als de vis geschooten is: onder werden zy gladt gesmeert, en wit geschildert.

Wanneer Sloepen, en alderhande kleine Vaar-tuigen, gebouwt werden, dwingt men de planken met stutten, zonder dat men tangen van nooden heeft.

Certer van een Kiel-boot, gemaakt by den vermaarden Bow-meester Dirk Raven.

Deeze Boot was lang 40 of 41 voet, wydt 10 voet, hol op zyn hoogste boort 4 voet: de voor-steven hoog 6½ voet, valt 7 voet, is dik 6 duim: de achter-steven hoog 6½ voet, valt 1½ voet: de hek-balk lang 6½ voet: de spiegel staat op 3 voet: het vlak wydt 7½ voet: de kiel diep 6 duim, breed 9 duim: de buik-stukken diep 4½ duim, staan van den anderen 9 duim.

Certer van een Roei-sloep, gemaakt by den zelve Meester.

Deeze was lang 42 voet, wydt 9 voet, hol op zyn bark-hout 3 voet, daar op een boefel van 8 duim: het vlak wydt 6½ voet, ryst 5 duim: de voor-steven hoog 5½ voet, valt 6½ voet: de achter-steven hoog 5 voet: de spiegel staat op 2½ voet: het hek lang 6 voet: de buik-stukken in 't vierkant dik 3 duim, staan van den anderen 10 duim: het bark-hout dik 3½ duim, breed 5 duim: de hūt van Koningsberger schuute-plancken, uitgezeit twee gang onder het bark-hout van wagen-schot, met zoom-werk.

Crr-

Certer van een Sloop, gegaan na Cabo Verde.

Deeze was lang 55 voet, wydt 12½ voet, hol op zyn uitwatering 6½ voet: de voorſteven hoogh 8½ voet: de ſpiegel ſtaat op 5½ voet: het hek is lang 7½ voet: de buikſtukken diep 5 duim, leggen van den ander 9 duim: de achterſteven hoogh in de winkel 9½ voet.

Certer van een Sloop, gegaan naar Guinea.

Deeze was lang 56 voet, wydt 13 voet, hol 6 voet: de achterſteven hoogh 8½ voet, valt 2½ voet: het hek lang 8½ voet: de ſpiegel ſtaat op 4 voet: de voorſteven hoogh 10½ voet: de buikſtukken diep 5 duim, ſtaan van den anderen 8 duim.

Certer van een Kaag.

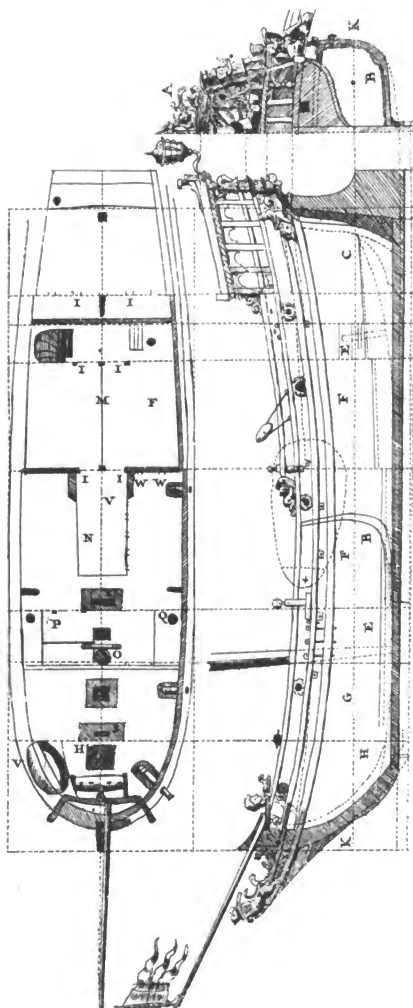
Deeze was lang over ſteven 47 voet, wydt 12 voet 6 duim, hol 4 voet 2 duim: de voorſteven hoog 9 voet, boven breed 1 voet, valt 5½ voet: de achterſteven hoog 7 voet 8 duim, valt 3 voet, is binnen dik 7 duim, buiten dik 5 duim, boven breed 1 voet: de bodem is wydt 8 voet 5½ duim, dik 4 duim: de keſpen dik 3½ duim, tuſſchen beiden wydt 1 voet: de korven wydt 1 voet, boven dik 4 duim, breed 5 duim: de huilt dik 1½ duim: het bark-hout dik en breed 4½ duim: de gang op 't bark-hout breed 1 voet: het water-bort daar op breed 1 voet 7 duim, dik 2 duim, aan de binnen-kant breed 5 duim: de voorplecht lang 15 voet: het kolfem breed 1 voet 2 duim, dik 3 duim: de koker komt boven de plecht 1 voet 7 duim, dik 4 duim, wydt 13 duim, breed 15 duim: het kruis komt buiten de koker 8 duim: het luik daar voor lang 7 voet 7 duim, het ſmal eindt van 't luik lang 5 voet 3 duim, dat is 2 duim wyder als de koker: de lyſt dik 1½ duim: de roef, lang 4 voet 8 duim, is met twee luiken: de marker dik 2 duim, breed 4 duim: de luiken dik 1½ duim: de knies dik 4 duim, breed 5 duim: de water-gang breed 1 voet 9 duim: achter de maſt is een balk daar de zwaarden aan hangen, en aan 't eindt van de roef is mede een balk: de gaerde komt 6 voet van achteren, en de klamp is breed 1 voet 7 duim, dik 1½ duim: het knie van 't zwaert is breed 5 duim, dik 3 duim: d'andere vier pootjes even dik en breed: de luiken lang 7 voet: de pollen zyn lang en breed 5 duim: de zwaarden zyn lang 11½ voet, voor breed 2 voet, achter breed 4½ voet, dik 2½ duim: het roer boven breed 2½ voet, onder 4 voet 5½ duim, de dikte voor als de ſteven, achter

wat dunder: de helmſtok is lang 8 voet, dik 4 duim, breed 5 duim: het plechtje lang 2 voet, komt boven gelyk, is voor opgezet 4 voet 9 duim, en achter 3 voet 4 duim. De maſt lang 45 voet, dik 9 palm, de top lang 6 voet: de ſpriet lang 50 voet. In de waringen komt boven elke knie een klamp. De korven komen met het bark-hout gelyk aan de boven-einden.

Op de plaat, by de Kaagh, werd't een Polder- en Karviel-nagel vertoont, om dat zy mede in deeze Vaar-tuigen werden gebruikt, en voor vergeten zyn geweest.

Certer van een Speel-jaght.

Het is lang over ſteven 42 voet, wydt binnen de huilt 9 voet 4 duim, hol op het bark-hout 3 voet 8½ duim. Het vlak wydt 6 voet, ryſt 4 duim. De achterſteven hoog in de winkel 6 voet 5½ duim, valt 1 voet 5½ duim, binnen dik 6 duim, achter dik 4 duim, boven breed 8 duim, onder breed 3 voet 5 duim. Het hek lang 6 voet, dik 5 duim, breed 6 duim, heeft bogt 7 duim. De ſpiegel diep 3 voet 5½ duim. De rant-zoen-houten breed 7½ duim, dik 5 duim. De voorſteven aan de binnen-kant hoogh 6½ voet, valt 10½ voet, boven breed 2 voet, onder breed 1 voet 2 duim, binnen dik 6 duim, voor 4 duim, heeft bogt 15 duim. De kiel lang 30 voet, breed 6 duim, achter diep 5 duim, voor 4½ duim. De huilt dik 2 duim. Het bark-hout dik 4½ duim, breed 5 duim. Het boeiſel op 't bark-hout breed 12 duim, dik 1½ duim. De buikſtukken dik 4½ duim: op 't bark-hout dik 3½ duim. Het bark-hout is voor aan de binnen-kant van de ſteven hoogh 5 voet: 5 voet van vooren is 't hoogh 4 voet 3 duim, daar wydt 3 voet 6 duim, binnen de huilt: 9 voet van vooren is 't hoogh 3 voet 10 duim, daar wydt 4½ voet: 14 voet van vooren is 't hoogh 3 voet 9½ duim, en daar wydt 4½ voet 7½ duim: 23 voet van vooren is 't hoogh 3 voet 10 duim, daar wydt 4 voet 6½ duim: 28 voet van vooren is 't hoogh 4 voet 3 duim, daar wydt 4½ voet: 33 voet van vooren is 't hoogh 4 voet 8½ duim, daar wydt 4½ voet: 38 voet van vooren is 't hoogh 5 voet 6 duim, en daar wydt 3 voet 7½ duim. De groote koker in de ſchaerſtok wydt 9 duim, hoog 7 duim, maar voor ½ voet. De plecht lang 16 voet. De groote roe is lang 46 voet: de voor-roe is lang 34 voet. De zwaarden zyn van vooren lang 16 voet. De waring breed 16 duim. Het bark-hout breed 4 duim. Het onderſte boeiſel breed 12 duim, boven 1 voet. De roef-deur wydt 2½ voet. De bank hoogh, zon-

62 Feet long
LXXXII X. Wagon 24m

zonder deksel, 9 duim. Het hier-huisje in de roef lang 4½ voet: de deur wydt 2 voet 2 duim. Het hakke-bort boven 't boort is van 19 duim, en daar breed 3½ duim.

Certer van een ander klein Jaght.

Dit is lang 30 voet, wydt 6 voet, hol 2 voet 2 duim, daar boven 9 duim, of in 't geheel hol 3 voet, wydt 5 voet 2½ duim binnen de hult: het vlak wydt 4 voet, ryft 3½ duim: het hek lang 3 voet 3 duim: de achter-steven lang 4 voet, hy valt 1 voet 5 duim, en is dik 2 duim: de voor-steven hoogh 4 voet, valt 4 voet: zoo veel het bark-hout laeger is aan de voor-steven, dat is het achter opgezct: het roer is breed 2 voet: de zwaerden lang 6 voet, breed 2 duim.

Men maakt ook een Jaght, lang 30 voet, wel wydt 8 voet 9 duim, hol op het bark-hout 4 voet aan de boven-kant: de achter-steven hoogh 7 voet, vallende 3 voet: de voor-steven hoogh 8 voet 4 duim, vallende 7½ voet, enz.

Hier te Lande worden de groote Jagten mede Smak-schips wyze gemaakt, en met luiken overlagt, hebbende achter een verheven tent, en voor een voor-onder, benevens een lantarentje te midden scheeps, om licht te scheppen, 't geen te gelyk voor een zit-bank dienen kan.

Alle Jaghten voeren een loze stagh. Als achter op de zelve een paviljoen gestelt wort, dan buight men de helm-flok, zynde van yzer, na het hoogh of laegh komt: hier onder op 't verdek wert zomtyds loot geleght, op dat het desto dichtter zy. De groote Jaghten hebben twee loode pompen, in ieder kimme een, om althans te kunnen pompen, aan welke zyde het Schip ook over hellen magh. De boeg-spriet kan in 't gemeen op gezct worden.

Mate van het groote Jaght der West-Indische Maatschappye, voor veele jaren geboort.

Dit Jaght was lang over steven 66 voet, wydt 19 voet, hol op zyn uitwatering 6 voet. De voor-steven hoogh 12 voet, valt 10 voet. De kiel diep 8 duim, breed 12 duim. De voor-steven dik 9 duim, voor dik 6 duim, onder breed 2½ voet, boven breed 2½ voet. De achter-steven hoogh 14½ voet, valt 2½ voet. 't Hek lang 11 voet. De spiegel staat op 4 voet. Het vlak wydt 16 voet, ryft 1½ duim. De scheer-gang voor opgezct 1 voet, achter opgezct 4 voet. Het rec-hout breed 5 duim, dik 4 duim: de bovenste vulling breed 18 duim: het rec-hout daar onder breed 6½ duim: de onderste vulling wydt 11½ duim. Het bark-

hout breed 9 duim, dik 4½ duim. De eerste poort staat 6½ voet van de voor-steven af, de andere staat van de eerste 8 voet, de derde staat van de tweede 19½ voet. De overloop, tot aan de kajuit toe, is lang 33 voet, alwaar de drie gemelde poorten tusschen in komen. Het dek van de kajuit hoogh uit den overloop 18 duim. De vierde poort, boven op de kajuit, staat van de derde op den overloop 9 voet. Het dek van de kajuit lang 17 voet 8 duim, treedt neer, tot op de stuur-plecht, 15 duim. De stuur-plecht lang, tot aan het schot van de galdery toe, 4 voet 9 duim. De vloer van de galdery hoogh uit den overloop 13 duim.

De masten in Jaghten, Smak- en alle Wydt-scheepen, staan vry veel na vooren toe, op dat de zeilen des te grooter konnen zyn, welke men in een rolt, en tegen de mast aan zet.

Volgt het Zweeds Koninglyke Jaght, ^{Zweeds Koninglyk Jaght} wiens maat genoegzaam uit de grondtekening kan getrokken werden, waarom hier onnoodigh achte die op te halen. *A* is de spiegel, zoo die van achteren werdt gezien: tot aan *K* zinkt het in 't water. *By* *B* ziet het Jaght overdwars doorgesneden, ofte zyne openinge: wel verstaande dat de uiterste streck de ryzing des vlaks van dit Jaght beduidt, en de binnewaartste het vlak van een Jaght 't geen van een zelfde grootte was, en in deeze Landen gebruikt zoude worden; want om dat dit Jaght diepe wateren te bevaren heeft, is het een weinigh scherper gemaakt, en gaat, by gevolg, een weinigh dieper als het plomper zoude doen. *C* is de Schippers kamer. *D* het geheim. *E* een byzonder vertrek. *F* zyn kamers. *G* de kombuis. Aan *H* is het voor-onder, verblyf voor de maats, en daar onder de kruut-kamer. In de tent boven zyn twee deuren aan *I*, en drie glaze ramen, deeze twee deuren dienen, om dat de mat te roer gemeenlyk aan d'ene of andere zyde van het tentken staat, en zoo de deur dikmaal zoude stoppen, indien 'er maar eene was. *L* is een wenel-trap, waar onder een kas komt. *F* en *I* zyn deuren. *M* een houten schot. *N* is een lantaren met acht ramen. De mast, by *O*, is 16 duim dik. Aan *P* zyn twee kooijen boven den ander. Aan *Q* is een spys-kamer, en kooy. *R* is het kombuis-luik. *S* den haert. *H* by *T* is het luik dat in 't voor-onder komt. Aan *I'* zyn der matroozen kooijen, en een kabel-gat. Dit Jaght is in alle zyne deelen zeer rykelyk uitgewerkt, alom bezet met sny-werk, vergult, en zeer kostelyk gewerkt: zyne zwaerden zyn rondom met yzere bogen beslagen: de kombuis met loot, koper, yzer, en steen, rondom ver-

Bb

zien:

zien: zyne maff staat bykans recht op. (Men doet de maffen voor over hellen, op dat de Scheepen des te beter loeven; en achter over, om te meerder af te vallen. Van oudts dede men de maffen zeer achter over hellen; want de Scheepen, achter licht zynde, en daar weinigh zeil voerende, loefden toen met rechte maffen zeer bezwaarlyk.) De helm-ftok, die onder het paviljoen door komt, is van yzer, fterktens halve, en achter dikker als voor, om dat daar het meefte te lyden heeft; hy is heel van yzer, om dat zyne dunte ruimte aan het paviljoen over laat. Zyne knechts zyn onder't verdek met fterke yzere bouts door-klonken. De geheele boegh is met koper beflag. De vloer is breeder als in andere Jaghten, om dat de zelve in 't breedfte van 't Schip komt, dewyle dit Jacht, onder fcherp zynde, diep moet gaan, en, by gevolg, veel ballaft voeren, daar de vloer, of bodem, op komt te leggen. De venfterkens ter zyden in 't Schip staan boven de bark-houten, welke gemeinlyk in andere Jaghten laeger komen, 't geen de Scheepen krenkt. Alle hocken en ledige plaatzen zyn van kasjes voorzien. In de groote zaal, daar de lantaren, lights halven, in staat, zyn rondom zit-banken, daar men 's nachts fleep-bank en van maken kan. De kamer *F*, aan de rechter zyde van het houte fchot, is een weinigh verheven, op dat daar uit dwars over 't Schip kan gezien worden, en licht gefchept door venfterkens aan *W*. Het geheele Jaght is binnewaarts met wagen-fchot befehooten. Boven op 't verdek, aan 't achter-fchip, is een leuning, die tot cieraat, en affhot, dient; en dat afgefchooten verdek is een weinigh verheven, om onder ruimte te winnen. In de groote zaal is by *X* een fchouw. De maff staat vaft, en heeft geen koker, want zy blyft altoos over-eind: de kokers dienen om maffen neder te leggen. Zyn achter-fteven valt 1 voet, en de voor-fteven 7 voet. De balken leggen in onderscheidelyke breedte van elkander, om de fchikking van kamers en verblyven, en daar zy zeer wydt van een leggen, vindt men ribben tuffchen beiden in gevoeght. De kiel is diep 1 voet, breedt $1\frac{1}{2}$ voet. Dit Jaght was gebouwt by *Jan Tybranfs*. Hooghzaat, een Meester, zeer vermaardt in bouwkonft der Scheepen die op binne-wateren varen.

Een Jaght
van zyne
Majesteit
van Engeland

Op den 4 September, 1673. wiert tot Amfterdam voor de palen een zeer koftelyk Jaght, van zyne Majesteit den Koning van Engeland, gezien. Het leghet laegh op het water, voert 10 metale ftukken, en is derwyze van beloop, en opbouw,

dat het zee houden kan. Zeil en maff is gaffel-werk, na de gefalte als men hier te Lande gewoon is te gebruiken. De fteven staat op en neer, na de nieuwe wyze, van een hecht ftuk gevormt. Heeft een aardig geel-verwigh galjoen, van Zee-Nimphen en Godinnen gedragen; het fteekt de borft breedt uit, doch is onder fcherp, en fmoegh van gebit, zeer gefchikt om 't water te fnyden, en goede vaert te nemen. Rondom buitewaarts, twee voet onder het boorts dek, is 't met koftelyk beeldt-en fny-werk bezet, gout-verwigh gefchildert, van fnakeryen, beelden, en gewaffen. Het heeft geen zwaerden. Is ook van buiten niet geteet, gelyk men hier gewoon is alle Scheepen te doen, 't welk groote cieraat aanbrengt; want het Ierfche hout, daar het van gemaakt is, laat zyn aart, en roffe verwe, aangenaam aan 't gezicht, des te beter zien: dit hout te teeren, met verwe, of iets anders, te bewaren, is niet noodigh; want dit is het vafte hout dat elders in Europa gevonden werdt, fluitende alle worm en ongedierte uit. Wel is waar dat dit hout niet zoo buighzaam zy als het eiken-hout, dat in deeze Landen tot de Scheeps-bouw werdt gebruikt, waarom dit Jaght buitewaarts ook van zoo een gebogen beloop niet is, als men de Jaghten hier te Lande bouwt, maar meer recht-zydighe, 't geen doch niet misftaat, fchoon veele Meesters daar in de aardigheid van een Schip Stellen. Het heeft weinigh hout voorfcheen. De maff is derwyze gefteft dat men hem met wigen gints en weder kan verplaatzen, om zeilaadje te zoeken: van de top der zelve waait een zyde wimpel, die by ftelte tot aan het water hangt; en 't is alom met vlaggen trots opgetoot. De fpiegel is onder rondt, en, na de Engelfche wyze, hoogh en breedt uitgezet: praalt op zyn kroon met drie ronde en vergulde lantaren: een Maaght, in ftatigh gewaad, zoo het fchynt Engelandt verbeeldende, aardigh uitgefneeden, en verguldt, staat daar tegens aan, voerende in de verhevene rechter handt het Majesteits Wapen; in de linker handt, draaght zy een Scepter, daar een Lelie op staat; welke handt een gebukt gedierte neder houdt: het overige van de fpiegel is onder met gevelte, en andere uitgefneeden aardigheden, alle gelykelyk met een Konings kroon gedekt. Het verdek van dit Jaght is meeft plat. In twee vertrekken, die de achterfte zyn, treedt men met eenige trappen neder; het voorfte is een brave zaal, rondom met konft-werk befehildert, verguldt, en met Kifte-makers lyft-werk gepronkt,

pronkt; het achterste, daar men door dit voorste in komt, treedt met een trapje of twee op: hier staat een aardigh ledekant, en ziet met vensters achter uit, alom bekleedt zynde met gout-leder. Boven dezee tweede kamer, welke eenige voeten boven den overloop uitsteekt, staat de man te roer; en de helm-stok, zynde van yzer, is zeer aardigh derwyze gebogen, dat van iemandt over-eindt staande bestuurt kan worden. Het achterste gedeelte van dit dak, daar de achterste kamer onder komt, is hooger als het voorste, welstaans halve. Onder dezee twee zalen, op de scheeps-bodem, zyn verlooren hokken, tot berging van scheeps-tuigh, en gereedschappen. In de voorste zaal is een trap, met een deur, waar door men daalt in een kamer, wiens vloer des scheeps bodem is: door dezee gaat men in een andere kamer, en door die in de kombuis, welke voor in het Schip staat: dezee kamers zyn rondrom met bedsteden, en afschutzel, afgescheiden, beschildert met 's Konings Wapens, en vergult. De twee achterste galderyen staan niet zoo hoog als men de zelve veelmaals hier te Lande in Jaghten stelt, om dat men met die de ruime zee meerder bouwt als men met d'onze gewoon is te doen. Op den overloop staan lantarens, die de benedenste vertrekken het licht verschaffen. Achter op het hoogste dek, als ook op den overloop, zyn hier en daar kasjens tegens boort aan, met vergulde deurtjens geslooten. De lengte en breedte deezes Jaghts overtreffen al vrycenige voeten het hier boven opgehaalde Zweedsche Jaght. Het kan boven met luiken en dekzels wel dicht geslooten worden, om 't zee-water uit te keeren.

Een Schip met twee kielen, nevens andere ongemeene Scheeps-gebouwen.

Van Londen is onlangs, zoo men zeght, een Schip in zee gestoken, daar men twee scheeps-kielen aan gebouwt hadde. Dit Schip ging ongeballast 7½ voet diep. Om zyn gestalte te begrypen, zoo moet men zich inbeelden twee kleine Scheepen te zien, die ieder met haar kiel op het water leggen, en boven by het boort aan elkander zyn gehecht. Ieder kiel is lang 80 voet: het geheele Schip is boven wydt 32 voet, hol 14 voet. Het konde voeren 50 stukken geschut, en 200 man, nevens spys voor drie maanden, of, wanneer last droegh, 50 Engelsche tonnen. Dit Schip zeilde snel, daar veelheit van zeilen, en lichtheid van 't geheel gebouw, de oorzaak van zyn

gewees. Het water, 't geen tusschen beide de kielen door gong, wederhieldt het Schip voor 't afdryven en omflaan. De kiel was met uitstekende houten voorzien, die het Schip voor slooten tegen de grondt behoeden. Geen Schip luiterde zoo wel na zyn roer als dit, en zulks om dat het water, 't geen tusschen beide door gong, met een zeer grooten drift en vaert tegen het roer sloegh. Het Schip was kantigh, en niet rondt van beloop; waar om by de Bouwers geoordeelt wiert, dat het vaster op 't water moest leggen als andere Scheepen, en, by gevolg, zyn onderste schut by quaat weêr zoo wel zoude kunnen gebruiken als het bovenste. Binnewaarts, tusschen beide de kielen in, kon men by stilte zoo wel roeien als buitewaarts, dat een snellen loop aan 't Schip veroorzaakte. Doch dit twee-gekielt Schip, zeght men, is in zee van een gespleten.

Aan dezee vondt schynt niet ongelyk te zyn dat Schip 't welk twee voorstevens hadde, tusschen welke men zeker werktuig in 't water neder liet, 't geen by twee mannen, op het Schip staande, wiert omgedraait; waar mede de vaart wiert vertraagt of verhaast.

Indien men Scheepen wilde bouwen die, zonder lossen van hunnen last, over drooghtens en ondiepten kunnen varen, zoo moest men de zelve maken met een dubbele bodem, daar men ledere zakken tusschen brengt, die met blaas-balken opgeblazen kunnen werden. Wanneer dan dezee zakken vol windt zullen zyn, dan zal het Schip ryzen, en driftiger werden als voor heen. Tot het lichten van Scheepen over drooghten werden hier te Lande, en elders, kisten gebruikt, die onder water aan de boegh, en achter, werden vast gemaakt. Men gebruikt daar toe ook Katten, of vuuren-houte Scheepen, die aan wederzyden van een grooter Schip vast gemaakt werden, welke dan, wel gespalkt, vol water gedaan, en daar na geleidht zynde, het Schip teffens met haar doen ryzen.

In 't Jaar 1673. heeft men op de binnen-wateren hier te Lande, om den vyandt te stuiten, byzondere Vaar-tuigen ten kryge toegerust, als lichte Overzeefche Turfponten, daar men verdekken ter halver hoogte, wel stevigh met knies voorzien, in leide, waar 't kanon, zes of acht in getal, op ruste: dezee waren hoogh opgebocit, zoo dat 'er een man bedekt achter staan kon, en hadden schiet-gaten door het boort: zy waren van licht vuuren-hout, om te driftiger op de drooghten te zyn: de scheepelingen waren van morgen-star-

Schip met twee voorstevens.

Scheepen die ryzen, zonder lossen van last.

ren, daar ſcherpe pennen in ſtaken, en van akderhande ſchiet-geweer, wel voorzien: zy voerden zeil, en ſtaken mede zware riemen te boort: op ieder was 18 of 20 man gezet: zy deden op de Veght, Amſtel, en Zuider-zee, groote dienſt. Behalven deeze had men open Roei-boots, op welke voor aan een, of wel twee metale ſtukken ſtonden: de roeijers waren met ſabels en ſnap-hanen gewapent: voor Breukelen hebben deeze veele vyanden gedoodt, ſchoon dat 'er al eenige van hun te gronde wierden gejaagt. Op Vlot-ſchuiten had men ook kanon geplant, met zware borſtweeringen van aarde, of run, voor op, zoo wel op enkelde, als dubbelde, en driedubbelde; eenige waren open, en andere gedeckt met roofter-werk. Sneb-ſchuiten wierden tot roeijen bequaam gemaakt, hoogh en zwaar overdekt, en op enge wateren gebruikt. Modder-ſchouwen zyn mede tot het zelve gebruik verordent, die uit den bodem met een groot getal riemen voort gedreeven wierden; als ook Vloten, en Groenlandſche Sloepen. Trek-ſchuiten, Galeis-gewys gemaakt, kleine Buizen, Veen-ponten, en zoo voorts, zyn toen ten oorlogh toegeruſt, en gebruikt.

Als de vyanden tot Uytrecht waren, be-reidden zy Schuitjens van gevloghte teene horden, die twintigh man dragen konden, om onze waterige landen te bevaren: deeze waren plat-bodemt, en licht; doch on-bequaam tot het werk.

Toen de ſtadt Naerden by zyne Hooghe-heit wierdt veroverd, op den 14 Septem-ber 1673. was in de Zuider-zee een dry-vende battery gelegd, daar zes metale kar-touwen op lagen, welke de ſtadt veel ſcha-de deden, en de verovering verhaſten: zy was boven open, en rondom met een dik-ke borſtweering verzien, die met hair ge-vult was: deeze lag op drie Vlot-ſchuiten, en wierdt door Zeil-ſcheepen voort ge-ſleept.

In Engelandt heeft men in 't Jaar 1676. een Schip toegeruſt, waar in, onder een verdek, veel roeijers konden zitten, om in de Middelandſche zee gebruikt te wor-den.

Vloten te Kalicut. De Koning van Kalicut braght weleer zeer vrecmede vloten te water tegen de Portugeezen, daar hy vuur en vlam uit ſpoogh.

Scheepen die met ſcheppers voort gaan. Men zoude op veelelele wyze Schee-pen met ſcheppers kunnen toefſtellen, die by een of meer mannen bewoogen konden werden, welke traagh of ſnel voort zou-den gaan, na het getal der raderen, en de maght die daar aan wierde geſtelt.

By zeker Jeſuit in Duitſlandt is een zeil *Zeil van vlerken, dat om een ſpil gedreeven worden.* ervonden, 't geen, gelyk een molen, om een maſt of ſpil, die op het Schip ſtaat, van de windt omgedraait wort: deeze ſpil be-weeght onder eenige ſcheppers, of riemen, die het Schip zyn voortgang doen hebben. Het zeil beſtaat in drie of vier vlerken, die om de ſpil kunnen gedraait worden, en geſtelt na het waaijen van de windt.

Het ſtellen van alzulke raderen, en hoe men den loop vertragen of verhaaſten kan, met de tanden van het rat te vermin-deren of vermeerderen, kan volmaakte-lyk gezien worden by den vermaarden *Schootw.*

Het ſchynt ydelheit te zyn 't geen *Afer-ſennu en Dreibbel* voorgeven, dat men *Scherpen die onder water voort gaan.* Scheepen zoude kunnen bouwen welke onder water varen, door hulp van ledere buizen, die boven op het water dryven, daar men lucht door zoude kunnen ſchepe-n.

Die van Malta gelukte het qualyk, als *Een Schip te Malta, 't geen door raderen voort gedreeven wiert.* zy een Schip met raderen, die aan ieder zyde quamen, en van mannen, die binnens boorts ſtonden, omgedreeven wierden, 't zee zonden; want indien dit Schip niet haſtig de ſteven hadde gewendt, toen het buiten de haven quam, het hadde met alle de ſcheepelingen te gronde gegaan. Het was een groote mis-greep, dat het boort pas 2 voet boven het waters opper-vlak quam te ſtaan.

Geen beter geval had dat Schip, 't geen *Het Rotterdamſche Schip.* wel-eer tot Rotterdam wierdt gemaakt, daar de Meester veele wonderen van be-loofde. In den Jare 1653. wierdt dit won-derlyk Vaar-tuig gebouwt. Het was voor en achter gantſch ſpits, hebbende byna de geſtalte van een Weyers ſchiet-ſpoel: on-der had het wederzyds een zware kiel-balk, gelyk ook te midden noch eene zwaarder, welke balken voor en achter ſpits quamen te vereenigen: deeze cinden waren wel ſterk met yzer beſlagen, en hier mede zoude de kracht werden ge-daan. Het was onder en boven plat, heb-bende boven twee lucht-gaten, met een wandel-plaats, doch niet groot. Het had aan elke zyde der kiel-balk een bordeken, welke voor 't roer zouden dienen. In het midden waren raderen, dienende voor ſcheppers, die 't Schip voortgang zouden geven; deeze konden, door een lichte manier, over ſchyven, in de voor-en ach-ter-holtens, omgedraait worden: het was onder open, om 't water te vatten, als ook een weinigh voor- en achterwaarts, om 't water wegh te werpen. Het moeft in 't water gaan tot boven de middel-balk. Het

WAS

was lang 72, hoogh 12, en breedt 8 voet. Voor en achter in waren de verblyf-plaatzten der scheepelingen, daar my gedenkt kooijen dwars scheeps in gezien te hebben. Men gaf voor, met dit Schip in zes weken zoo verre in zee te willen voort komen, als met een zeilend Schip in zoo veel maanden: als ook, dat men daar mede zoodanigh geweldt op zeilende Scheepen zoude doen, dat die, door ingeboorde gaten met des zelfs snuit, te gronde moeiten gaan. De vinder van dit werk-tuig nam aan hondert Scheepen op een dagh te vernielen. Geen onweér, kogels, of vuur, zoude het kunnen schaden. In een dagh meende hy heen en weder van hier na Vrankryk te varen; maar de uitgang heeft de mis-greep der vinding, en 't ongebruik des toestels vertoont, schoon het in 't klein scheen voortgang te zullen hebben, volgens de proef, in den Hage gedaan. Het is wel waar dat dit werk-stuk niet is gelukt, na des Meesters wil; echter is 's mans verstandt te pryzen, 't geen slechts op de Wis-konfigte reden, (volgens welke het voortgang moeste nemen) en niet op toevallen heeft gezien. Het yzer, hier in gebruikt, overtrof de zwaarte van 't hout, waarom het zinken moest: behalven dat, zyne hoogte, vlakke, en hoeken, als niet bestendigh tegen 't geweldt der bruizende zee, moesten nootzakelyk overstolpt werden. De engte der plaatze onder 't dak scheen te klein tot verblyf van menschen voor langen tyd; want daar was geen gang in, en men zoude altoos hebben moeten staan of leggen. Hier om is dit Schip gesloopt, en het proeven van des zelfs kracht achter gebleven.

Scheepen die
tegen stroom
zonder zeil
voort gaan.

Op de Rhodn, een vermaarde vliet in Vrankryk, vindt men Scheepen waar onder een sleuf midden door gaat, die doortoght aan 't water geeft; welk water een radt om dryft, 't geen boven aen een spil een touw op windt, dat een stuk weeghs voor uit aan landt vast is: en dus moet het Schip noodtwendigh, tegen de stroom op, zoo lang voort gaan, tot dat het touw geheel om de spil gewonden is; als wanneer men het zelfge weder los maakt, en voor uit brengt, op dat het weder om de spil gewonden werde, en het Schip zoo doe voort gaan.

Zem Schip,
waar in men
altijd weten
kan hoe ver-
re men ge-
voaren heeft.

Besson heeft een Schip ontworpen, na den voorgang van Vitruvius, waar in tydte de afgecloopene wegh zekerlyk konde ge-weeten worden, zonder eenigh uiterlyk ken-teken. Hier toe stelt hy onder een opening in 't Schip, daar het water in komt te speelen; welk water eenige raderen om dryft, die boven aan een wyzer vast zyn,

waar aan men het getal der keeren van het rat, en, by gevolg, de afgecloopene plaats moghte weeten.

Doch al hoewel deeze vonden zeer aardigh zyn verzonnen, zoo sleepen zy echter veel ongemakken mede, waar om haar ten vollen niet verklare.

Van meerder nut is het Amsterdamsche Modder-molen-schip, 't geen op ieder dag vyftigh of zestigh schuiten vol drek uit de grondt kan halen, alleen door de kracht van een paert. Deezen toestel bestaat in een zwaar radt, nevens eenige scheppers, die de modder vatten, boven brengen, en uitwerpen. De scheppers leggen in een sleuf, zoo dat de modder niet kan spillen. Dit Schip is voor en achter plat: boven op zyn drie kamers, of verblyf-plaatzten, gebouwt; een voor de Meester, of Schipper; een ander dient voor een stal, waar in men paerden houdt; in de derde is een paert, 't geen om loopt, doende een radt achter op 't Schip omdraaijen, om welks spil een keten loopt, verzien met houte scheppers, leggende, als gezegt is, in een sleuf, die de modder geduurigh op halen, en achter uit werpen in schuiten, welke tot dien einde daar werden gebracht. Boven op, omtrent te midden, is noch een radt, 't geen de Molen doet voort gaan, door een touw, 't welk buiten aan d' een of d' andere vastigheid gehecht is. Men maakt deeze Molens ook voor en achter rondt, met een radt, dat van menschen omgeloo-pen wert, en met scherp-snydende en ron-de scheppers, om in harde gronden te ge-bruiken. Op het Jaar 1575. is deeze Modder-molen tot Amsterdam al in gebruik geweest, gelyk des zelfs gettalt uitwyft, welke nevens en by de Landt-kaart van Noort-Hollandt vertoont is, die gemaakt was by den vermaarden Wis-konstenaar en Bouw-meester Joost Jansz. Buijmer van Amsterdam, myn Over-groot-moeders (van Moeders Vaders zyde) tweede Man: doch toen wierdt het radt van vier man-nen, die in een molen liepen, om ge-draait, en al het werk stondt open, zonder dek, niet ongelyk aan een platte Schouw zynde.

Amsterdamsche
Modder-
molen.

Daar de gronden hardt zyn, moeten de scheppers scherp, rondtrachtigh, en van yzer zyn; gelyk men die zoot tot Dordrecht en Rotterdam gebruikt.

In Noort-Hollandt ziet men platachti-ge Vaar-tuigen, met welke zant en steen van de grondt boven werden gehaalt: acht of tien mannen winden daar in een spil om, welke, door zeker yzer werk-tuigh, het zant en de steenen uit het water, en in het Schip doen komen.

Noord-
Hollandsche
Modder-
schuiten.

*Molen-ſchip
tot Duinker-
ken.*

Tot Duinkerken is onlangs, van zeker Engelschman, een Molen-ſchip verzonnen, 't geen zant uit de grondt zoude ophalen, gelyk men hier de modder doet. Indien dit wel gelukt, waar zeer aan twyfelde, ter oorzaak dat het zant te vaſt zit, zoo zal het een nutbare vondt zyn.

*Wagen-ſchip
van Prins
Maurits.*

Hier by zoude mede te zetten zyn het Wagen-ſchip van zyne Hoogheit *Maurits*, Prins van Oranje, hoogl. memorie, 't geen met zeil en wagen-rat zoo gezwindt als de windt over ſtrandt vloog. Als ook de *Zeilſleden* in Siberien, Ooſt-Moſcovien, en *Tartarien*, die zoo wel te lande als te water gebruikt kunnen werden: deeze worden achter met pennen beſtuurt, en opgehouden. Benevens de *Ys-ſchuiven* in deeze Landen, die veel gezwinder als het ſterkſte paert loopen kan, door het zeil, over ys worden gedreeven: voor het omvallen werden dwars onder den bodem door planken geſtoken.

Tr. ſchuiven.

De Heer *Hendrik Stevin* hadde verzonnen, en in 't licht gebracht, een byzondere vorm van Schepen, gelyk in zyn Bock, genaamt *Wis-konſtygh bedryf van de wys-konſtyge Scheep-vaart*, is te zien. Hy onderſtelt een gedaante den huizen gelyk, vierkantigh, en hockigh, boven langer als breedt, doch onder rondtachtigh, ſcherp, en plat. Voor en achter ſtelt hy een paar roeren. De verblyf-plaatz der Amptelingen werden by hem beneden te midden in het Schip geſchikt. De matten meint hy dat dientigh in grooten getale rondtom het boort kunnen geplaatſt werden, wiens toppen, door dwars overgeleghde rondthouten tot een gebraght werdende, voor marſſen zouden dienen. De zeilen wilde hy met knoopen en lutzen ſtuks-wys aan deeze ſtengen, of maſten, hechten, en uitſpannen, zonder dat zy veel bewogen zouden kunnen werden. De zee doet hy onder het Schip, door een ſleuf, of ſleuven, ſpoelen, zoo dat het gebouw onder in verſcheide, of gedeelde, vakken zoude beſtaan; maar boven met dwars-houten aan een zyn gehecht. Tot lading van twee, drie, ja vier maal meer laſt, als men heden in de Schepen doet, wilde hy die groot maken. De ſtuuren, die hy vier in getal zet, zouden bykans derwyze gehandelt worden, als by de oudtheit in gebruik was. De kabels ſtrengt hy met ſchakels, en oordeelt zulks ſterker te zyn. De ankers maakt hy in gedaante van een pik, of houweel, veel lichter als men heden in gebruik heeft. Hy oordeelt dat het Schip binnewaarts met pleiſter en lichte eſterikken beleght konde werden: ja hy meint zelfs dat men het Schip van buiten konde

bepleiſteren. Om dat dan dit Schip van onderen in verſcheide vakken zoude verdeelt zyn, en het water met meerderheit van ſleuven, of water-gangen, daar door ſchieten, oordeelt hy 't zelve het zinken, of vergaan, niet onderworpen te wezen. Hy hadde ook een aart van zwaerden aan de grootſte Schepen deezer ſlag bedacht, en hoe men met ſchot-deurkens het onder door ſpoelende water na den eiſch zoude kunnen ſtutten. Dufdanigen Schip behoeft de niet te wenden, om dat voor en achter roers heeft. Het konde niet hellen. Ook konde het niet licht aan brandt geſtoken worden. De maſten te kappen zoude niet lichtveerdig van noode zyn; want wegens de veel- en kleinheit der zeilen, benevens gemakkelijckheit van genaking, zouden de zelve licht beheert kunnen werden, en het Schip niet top-zwaar zyn. Des galjoens en voor-tuigs zwaarte neemt hy weg. Uit de hooge mars-gangen vermeinde hy met ſchiet-geweer te handelen, en het middſcheeps gebouw, verblyf der Amptelingen, tot een kaſteel te gebruiken: zoo als alles in 't breede by gemelde Schryver is te zien; alwaar hy mede ſpreekt van de winden, zeilen, ſtreek, en vaerts-peiling, enz.

Zekeran *Jan Janſz. Sirnis* geeft voor, Schepen te kunnen maken dat 'er geen water in komt, en die zeer zelden lek zullen worden. Hy wil tuſſchen de ribben in dubbele prezenning leggen, beſmeert met harpuiſ, en andere water keerende ſtoffen: ook binnen de huiſ, tegen de ribben aan, en tuſſchen de planken twee maal. De planken die de ſcheeps zyden maken, by voorbeeldt, in plaats van een dikte van 5 duim, wil hy maar van 2½ duim neemen, en die dan dubbelt daar aan voegen, om dat dun hout beter brandt en buight: dan wil hy de zelve zoo leggen, dat de buitenſte tegen de naden van de binnenſte aan komen. De nagels wil hy in een oven droogen, en dan in olie koken, om dat daar aan veel verrottinge komt.

Om Schepen ſchoot-vry te maken, meent hy loop-graven binnewaarts tegen de ſcheeps zyden te bouwen, en die met werk of moſch te vullen.

Om Schepen te bouwen die in de boeg noch achter niet zinken, 't geen in Groenlands-vaarders dienſtig zoude zyn, meent hy van binnen aſſchutnels te maken, zoo, dat het water daar door het Schip niet vervullen kan. Hy wilde de Schepen maken zoo als hier de Modder-ſchouwen zyn, die op het voorſte en achterſte dryven.

Welke vonden oordeele van weinigh gevolg te zullen zyn. Doch evenwel heeft hy gevonden, en werktellig gemaakt, lede-

Iedere Schouweijens, der gestalte bykans als de blikke Ponten zyn, die hedendaags gebruikt werden: deezee zyn opgespalkt met houtte ribbetjens, en werden in korten tyd opgelicht, te zaam gevouwen, en op een wagen geleght, die 'er drie of vier te gelyk voeren kan. Zy dragen ooghschynlyk inder als de blikke Ponten, en zyn van byzonder goet gebruik.

Als men 'Zink-scheepen bereidt, om eenige vaart te stoppen, dienen de zelve binnewaarts met zware steene muuren opgehaalt, en wel heelst verbonden te werden, op dat zy, gezonken zynde, niet van elkander konnen werden gerukt.

Van het Hout.

Dat de stoffe, waar uit men Scheepen bouwt, hout is, zulk is een ieder genoegh bekennt. *Nec in navi cadentem lignum attingeret*: dat is, *Die te scheep valt en geen hout raakt*, zeiden de Ouden, wanneer zy van een zaak spraken die hen onmoogelyk scheen.

In deezee Landen is het meest *Eiken-hout* daar men Scheepen van bouwt, 't welk tot ons van den Ryn, en uit Westfalen, wert gevoert. Dit hout laat, wegens zyn dichtheit, weinig water in. Westfaalsche kromhouten, en Rynsche recht-houten pryft men zeer.

Van *Greenen-hout* bouwt men insgelyks Scheepen; doch dit valt licht, en onsterker als het eiken, waar om het zelden tot Scheepen van oorlogh, of die zwaar geweldt hebben uit te staan, wert gebruikt: tot boven- en binnen-werk, daar weinigh uiterlyke kracht op aan komt, is het zeer bequaam, gelyk ook tot Scheepen die op het laden werden toegeleght; want greenen-hout is licht, zoo dat de Scheepen die daar van getimmerd worden hoogh uit het water dryven, en, by gevolg, veel meerder last konnen in nemen. Het splintert zoo niet als het harde hout, en is daar om in 't slyden dienstiger, om te minder schade aan menschen te lyden: ook zal een kogel, daar door gaande, van zyn beweging aan 't zelve over geven, en gevolgelyk kracht verliezen, en te minder schade doen. Dit hout wert uit Noorwegen, en Oosten, tot ons gebraght, gelyk ook het *Vuren-hout*, 't geen valt van een aart met het greenen is, doch eer lichter, en broffer, als zwaarder. Deezee beide zyn qualyk te buigen, en vallen spintig. Maften uit Noorwegen, en Moscovien, oordeelt men hier te Lande voor de beste, en worden meest gebruikt. Koningsbergen geeft ons de beste planken, zoo greene als eiken, doch Noorwegen de vuuren. In 't kloven, en bouwen,

dient goede acht geslagen te werden op den draat van 't hout; want hoe meerder men met den draat arbeidt, en hoe minder men zaaght, hoe het werk sterker zyn zal. Gelyk mede het drooge hout te kiezen is voor 't natte; want het drooge dicht, en 't natte het splyten onderworpen is. Het hout dat by Winter gehakt wort, wanneer het loof ter neder leit, en de boomen geflooten zyn, is het sterkste. Eer men de boomen veld, is 't noodigh de zelve vier of vyf dagen te voeren onder kruiswys te doorbooren, op dat het levend zap uit leke, en het hout zoo drooge.

De aart der boomen is na de eigenschap des Landtschaps daar zy wassen. Drooge landen brengen korte, ingedrongen, en dichte boomen voort: vochtige gronden daar-en-tegen geven hooge, vooze, en lyvige stammen, doch bros. Nat hout is de worm zeer onderworpen, los, en valt eerder tot stof t'zaam als het drooge: waar van de reden schynt te zyn, dat, als het van zyne waterige deelen ontbloot is, veel ledighs van binnen heeft, waar om dan zeer genegen om t'zamen te vallen. Daar-en-tegen zyn de boomen, in drooge en warme landen geteelt, dicht, en niet als van hout opgezet: de Zon aldaar trekt het water uit by het leven der boomen, en dus werden de ledige plaatzen met stoffe des houts zelve gevult.

In het eilandt Espagnola is een boom, *Mapou* geheten, die zeer dik wast, waar van Kanoos gemaakt worden, de zelve uitbrandende daar zy staan en wassen: gelyk mede van een boom die *Acajou* heet, welker hout voos is, en zwaar wert van 't water dat 'er in dringt. Noch is aldaar een hout dat *Acoma* is genaamt, 't geen zeer zwaar is, van verw gelyk palm-hout. Het eiken-hout, daar gevallen, is de worm in zee niet onderhoorigh, en daarom zeer goet tot Scheeps-bouw, en duurzaam.

Het *Citroen-* en *Kastanien-hout* verhardt als 't in zout water komt te leggen, zeght *Calvus Calcagninus*, en daar om is 't tot de Scheeps-bouw zeer bequaam: zoo 't eerst met wasch bestreken, en dan een geruimen tyd onder d'aarde verborgen wert, verkrygt het een ongeloofelyke hardigheit.

Lanzwerier- en *Klim-boom-hout* te zamen gewreven verwekt vuur, zoo *Valturnus* verhaalt.

Het *Ceder-hout* wert om zyn duurzaamheit gepreezen, voornamentlyk als het met olie is bestreken; doch gelaakt, om dat geen spykers kan verdragen. Daar wordt verhaalt dat dit Utica, of Porto Farina, een dak, van dit hout gemaakt, duizent

zent jaren lang zoude geftaan hebben. In Cyprus wierden eertyds cedar-boomen gevonden welke 130 voet lang waren, en 3 mans vadem dik.

Van de cederen op Libanum worden veel onwaarfchynlyke zaken verdricht: dit is echter waar, dat zy van anderen aart zyn als de cederen elders geplant, en ook andere vruchten dragen. Het hout is wit van verw, fyn en recht van draat, en heeft een roffe fchors. Heden ftaan op den berg Libanum cederen, volgens ooggh-getuigenis van wylen myn Broeder, *Kornelius Niffen*, die de cederen op Cyprus, en alle andere boomen, in dikte ongeloovelyk veel overtreffen; van welke gezeght wort, zoo wel by Chriftenen als Joden en Mahometanen, die te dier plaatze woonen, dat zy van voor veele eeuwen geftaan hebben.

By *O. Dapper* werdt van deeze cederen aldus gefproken: „Op het hoogfte van een derde gedeelte des Libans, vyf viendeel myls, of anderhalfuur reizens, volgens *Thevenot*, Noordtwaarts van Kabinobin, en dertien uren opklimmens van de voet des berghs, leit een vlakke van een kleine halve myle, dwars over, halve maans gewyze, en allerwegen rondtom beflooten met ontoegangelyke bergen, die altydt met sneeuw bedekt leggen; gelyk deeze vlakke daar mede gewoonlyk zes maanden is bedekt. Het is 'er, zelf in Bloei-maandt, ongemeen kouwt: ja de luiden die des Winters den bergh en cedar-boomen willen bezichtigen, komen by wylen door koude en ongemak van sneeuw te sneuvelen. In het midden van deeze vlakke groeijen de van overoudts beruchte cedar-boomen, die in de Schrift op veele plaatzen worden gedacht, en *Ars* in 't Hebreeuſch genoemt zyn.

„Zoo eenige willen, zouden de cedar-boomen aldaar zedert de ſchepping der werelt geweest, en door Godt zelf geplant zyn, die de zelve ook, door een zonderlinge voorzicnigheit, tot op deezen tydt zoude bewaart hebben: 't welk zy met gezagh van de Schrift trachten te beweeran; want hy in de zelve op verſcheide plaatzen zeit, *de cederen geplant te hebben*: derhalven zoo de Schrift, zeggen zy, de voortbrenging der cederen met een byzonderen tytel Gode toefchryft, zoo moet hy de zelve ook noodwendig onmiddelyk gefchapen hebben. Welk gefchil ik den Godtgeleerden overlaat te beſlechten; welker meeften het planten der cederen door Godt, op het voortbrengen door zyne kracht duiden. 't Zy daar mede hoe het wil, de gedaante

en geſtalte der tegenwoordige cederen geven altoos een aaloudheit en reex van onberekenlyke jaren te kennen. Zoo andere willen, zoude Koning *Salomon* de zelve aldaar doen planten hebben.

„Men zeit dat niemandt, 't geen eenige voor een wonder houden, de cedar-boomen zoude konnen tellen; of die de zelve hertelt, zal altydt een verſcheiden getal hebben: doch dit is beuzelachtigh. Onder de bezightigers vindt men wel groot verſchil in het ſtellen van 't getal; maar zulks ontſtaat censdeels uit miſtelling, of dat by wylen d'een of d'ander boom komt neder te ſtorten. *Belloon* brengt het getal der cedar-boomen op acht-en-twintigh: *Ramwouff* op vier-en-twintigh: *Melchior Luffj*, en *Thevenot*, op drie-en-twintigh, zoo kleine als groot: *Monkenys* op vyf-en-twintigh of dertigh: *Roger* op twee-en-twintigh, die grocijen; behalven twee andere van een zelve oudtheit, die op de aarde, zonder bladen en vruchten, leggen, hoewel onbedorven, onaangezien zy voor hondert en meer jaren door d'Arabiers, *Dranguemens* genoemd, zyn ter neder geveld, met vuur aan de wortel te leggen. Des anderen daags, zoo men wil, zoude een groote menigthe hunner kemels, paerden, bokken, en ſchape, tot ſtraffe van hunne boom-ſichenderye, geſtorven zyn. *Quareſmius* vondt 'er drie- en-twintigh voornamen en groote boomen, die, om hunne uitſteekentheit, cederen van den Liban worden genoemd; maar behalven deeze waren 'er andere kleine, die dagelyks opgrocijen, en groot worden.

„De cedar-boom van den Liban heeft Winter en Zomer groen loof, of bladen, geeft ſterke takken, is eenige vademdik, en reikt tot de grootſte hooghte van de denne-boom, noote-boom, en eike, of, volgens *Roger*, van een ſteen-werp: maar hoe grooter de takken waſſen, door welker zwaarte de ſtam zich buigt, hoe de boom, of ſtam, meer van zyne rechteit verliest.

„De takken, deſgelyks de appelen, en bladen, grocijen opwaarts, zyn lang, en in zulken fraaije orde gerangt, als of zy door de hand eens konſtenaars beſneden en geëffent waren; zoo dat men van verre een kring, of rondt, van gelyk gefchikte takken ſchynt te zien: waar door ook, eer men den cedar van na by beziet, tuffchen deeze en andere hers-boomen lichtelyk het onderſcheid te bemerken is. Anders heeft de cedar met den lorken-boom groote gelykenis, inzonderheit in de bladen, die klein of kort, ſpits en ſmal zyn.

Roger.
Quareſ.
Thevenot.
Melch.
Luffj.

Cedar-boomen.

Hangetal.

Ramwouff.

„zyn, en veele te zamen zitten; want
 „veertig of vyftig, volgens *Belloon*, schie-
 „ten uit eene steel, en staan op een ry in
 „orde straals-wyze rondom de zelve ge-
 „schikt, in maniere van een Schilders pen-
 „ceel; zy zyn welriekend, zuurachtigh,
 „en t'zamen trekkende, met een weinigh
 „bitterheit vermengt. De vruchten, of
 „appelen, groeijen aan d'opperfte einden
 „der takken opwaarts.

„De cedar alleen onder de boomen,
 „uitgezeilt de denne-boom, smyt zyne ap-
 „pelen, of vruchten, opwaarts in de lucht:
 „deezee zyn die van de denne-boomen, en
 „pyn-appelen, wel gelyk; maar dikker,
 „harder, en veel grooter, van 5 of 6 duim-
 „men: zy zyn tols-wyze van gefaltte, en
 „bestaan uit dicht op een gepakte lagen
 „van platte schubben, of schelferen: zyn
 „stompachtigh, afsch-verwigh en gout-
 „geel van koleur: zy zyn smalter als de
 „pyn-appelen, en hangen zoo vast aan de
 „takken, dat zy daar niet van af te scheu-
 „ren zyn, 't en zy men een stuk van de tak
 „mede af breekt. Wyders, de appelen
 „gapen, en openen zich, vallen dan al-
 „lengs af, gespleten door dauw, regen en
 „windt, latende een sterke en ronde steel
 „aan de tak blyven. Het zaat is dat van
 „den denne-boom gelyk, zynde niet
 „grooter als de kern van een druif, en zoet
 „van smaak, als dat van de pek-boom: het
 „leit in iet olieachtigs, en zeer welriekend,
 „beslooten.

„Van wegen het opwassen der takken,
 „bladen, en vruchten, recht op, en hemel-
 „waarts, gelykt *Salomon* den rechtveer-
 „digen by de cederen van Liban: *De recht-
 „veerdige*, zegt hy, *zal bloeijen gelyk de palm-
 „boom; en vermenighvuldigh worden, gelyk
 „de cedar des Libani*. Als of hy woude zeg-
 „gen: De rechtveerdige is onbederffelyk,
 „en vertoont zich boven andere men-
 „schen, gelyk de cedar boven andere ge-
 „wassen verheven is: en gelyk zyne bla-
 „den, en vruchten, altydt hemelwaarts
 „zien, van gelyken heeft de rechtveerdi-
 „ge altydt den hemel tot een voor-werp
 „van zyne gedachten en werken.

„De cedar geeft twee harffen: gelyk
 „ook de denne-boom: een witte in de
 „knobbelen, of quasten, die niet met allen
 „bitter is, noch zwaar van reuk: de andere
 „zweet van zelf uit, en riekt, voor de neus
 „gehouden, na aardt-beziën: is ook wel-
 „riekend in het kaauwen; maar blyft zoo
 „vast op de tanden zitten, dat zy niet dan
 „met moeite daar af te krygen is. Deeze
 „hars, of traan, wordt in 't Grieks *Cedria*
 „genoemt: gelyk dan ook de vrucht *Ce-
 „dria*.

„In vochtigh weêr, en met Zuide win-
 „den, schynt het cedar-hout, 't zy beel-
 „den, of andere werken, daar van ge-
 „maakt, te zweeten, en vochtigheit uit
 „te geven: gelyk ook alle de boomen, by
 „de welke een olieachtigh zap is.

„Eenige houden den lorken-boom voor
 „den cedar-boom der Ouden, en met die
 „van den Liban voor een den zelve:
 „'t welk valsch is; want in Syrie, daar de
 „cedar groeit, volgens getuigenis van de
 „Schrift, om veel andere bewys-redenen
 „voorby te gaan, wordt de lorken-boom
 „niet gevonden. De Noordsche gewes-
 „ten daar-en-tegen onthopen den cedar-
 „boom. Wel is de lorken een groote en
 „hooge boom; maar kan d'alderhoogste
 „niet genoemd worden. En tot noch toe
 „is ook niet bevonden dat de traan van den
 „lorken-boom tot droppelen te zamen
 „loopt: het geen de nieuwe Schryvers van
 „de vogt des ceders hebben aangemerkt.

„De groote cedar-boom wort, volgens
 „*Plinius*, *Cedrelate* genoemd, dat is, cedar-
 „dennen, om zyne gelykenis van gedaante
 „met den dennen-boom: hoewel hy niets
 „of zeer weinigh met den dennen-boom
 „gemein heeft, als dat hy ook d'appelen,
 „of vruchten, opwaarts draagt. Zoo an-
 „dere willen, is hy *Cedrelate* genoemd ge-
 „worden, om dat hy niet, gelyk de ge-
 „meene cedar, klein blyft; maar hoogh
 „opfchiet, gelyk de denne-boom, en de
 „grootste boom wordt. Deeze groote ce-
 „dar-boomen groeijen ook op de bergen
 „*Amanus* en *Taurus*.

„By eenigen worden de cederen voor de
 „hoogste en grootste boomen uitgekren-
 „ten, en *quanius* gezeilt als tot aan den he-
 „mel te reiken: 't geen roems-wyze ge-
 „sproken is, en uittekenheits halve gezeilt
 „wordt.

„Tcr oorzaak van d'ongemeene hoogte
 „der cedar-boomen, worden d'Amoriten
 „in de Schrift by de zelve vergeleken, tot
 „een teken van de groote waardigheid en
 „maght deezes volks. *Ezechiel* vergelykt
 „*Zorobabel* by een hoogen cedar, door
 „wien het Joodsche volk moest wederom
 „gevoert worden. By den cedar, in het
 „uitsteken, wort de steert van een *Behemot*
 „*moth*, of olifant, vergeleken. Inzonder-
 „heit waren de cederen zeer groot, hoogh,
 „en sterk, in Godts hof. De prachtige
 „huizen te Ninive: als ook de Koningly-
 „ke huizen van *David*, en *Salomon*, wa-
 „ren van cederen-hout gemaakt; want de
 „Koning *Hiram* verfschafte *Salomon* cede-
 „ren-hout, tot het bouwen van zyn Hof,
 „en Tempel: van gelyken waren de hui-
 „zen, zoo van *Jerakim*, als *Nebucadnezzer*,
 „Cc gelyk

Cap. 14: 8. „gelyk te beſpeuren is uit *Eſaias*, alwaar
„gezeit wordt dat de Koning van Babel de
„cederen des Libans deed alhouwen, tot

1 Reg. 7: 7. „het opbouwen van zyne prachtige hui-
„zen. Met cederen-hout waren beide de

Execl. 27: 5. „zolders van *Salomons* richt-ſtoel beſchoo-
„ten. De maſten der ſcheepen van Tyrus
„waren van cederen-hout gemaakt. Met
„koop-waaren, in kiſten van cederen-
„hout, quamen de koop-luiden te Tyrus
„ter markt. Van cederen-hout was *Salomons*
„Tempel gemaakt; als de boeken
„der Koningen, en Kronyken, in 't bree-
„de de ontvrouwen. Van gelyken beſtondt de

Eſdr. 3: 7. „tweede Tempel te Jeruſalem uit ceder-
„ren-hout. Het reinigen der melaatſchen

Levit. 14: 4. „geſchiede onder anderen met cederen-
„hout: het zelve wierdt door den Prieſter

Num. 19: 6. „op de hout-ſtapel van een op-gecoſſerde
„roode koe geſmeten.

„*Quintus Curtius* ſchryft, dat het Koninglyke Hof te Perſepolis van cederen-
„hout gebouwt was. Zoo *Vitruvius* ge-
„tuight, was de Tempel van *Diana* tot
„Ephcezen met cederen borden gedekt.

Eſ. 44: 14. „Van cederen-hout, om des zelfs eeuwig-
„duurentheit, wierden ook afgoden ge-
„maakt. Een cederen-houte *Apollo Soſiaan*

Plin. lib. 13. „ſtondt in een kapel te Romen, en was
cap. 7. „van *Seleucia* gebraght.

„Het cederen-hout, gelyk gezeght is,
„is geene worm-ſteek, noch ouderdom,
„onderwarigh; krygth ook van zelf geen
„ſcheuren noch ſpleten: en, gelyk *Plinius*
„te recht heeft gezeit, duurt eeuwiglyk.

„De traan, gom, of hars des ceders, be-
„waard de doode lichamen eeuwen lang
„onbedorven; maar bederft en verteert
„de levendige: het geen een wonderlyke
„verſcheidenheit is, aangezien zy de le-
„vendige het leven beneemt, en den doo-
„den tot een leven is. Zy bederft ook de
„kleederen, en doodt het ongedierte.

Plin. lib. 13. „De papiere boeken, in de doodt-kifte
cap. 13. „van *Numa* gevonden, worden gezeit met
„cederen-hars beſtrecken geweeſt te zyn.

„De zelve hars, of traan, is ook dien-
„ſtig tegen veele ziekten des menſche-
„lyken lichaams; gelyk *Galenus* en *Hippo-
crates* in 't breede verhalen.

Roger. „Daar is noch een boſch van ceder-boo-
„men, twee groote mylen van het eerſte
„gelegen, by het dorp *Thadet*, ter zelve
„plaatze daar *Salomon* die deed houwen,
„tot opbouw des Tempels van Jeruſalem.

„Rondtom, of om en by de gemelde
„groote ceder-boomen, is even als een
„klein boſch van jonge ceder-boomen,
„die uit het zaat, dat van de vruchten valt,
„voort komen; welker grootſte niet bo-
„ven twee of drie voet dik zyn.

„Aan den wortel van vyf ceder-boomen
„hebben de Maroniten altaren opgerecht,
„daar zy, ten dage van *Marias* Hemel-
„vaart, Omgang en de Miſſe doen: voorts
„brengen zy den dag over met Geestelyke
„liederen en Pſalmen te zingen, eensdeels
„ter gedachtenis van het geen in het Hoo-
„ge-ſiedt *Salomons* van den Liban ge-
„ſchreeven is; ten anderen, dewyl zy op
„dien dag, des jaars 1451. aan de Room-
„ſche Kerke vereenight zyn.

„Zoo andere ſchryven is de groote ce- *Bellem.*
„der een zeer groote en hooge boom, *Kortw.*
„overtreffende niet alleen d'andere hars- *Roger.*
„en pyn-boomen, maar ook alle andere
„boomen, in breedte en wydte. De ſtam
„is dikwils zeer dik, dien drie of vier man-
„nen, volgens *Theophrast*, niet omvade-
„men kunnen. Onder anderen is 'er een
„acht vadem en een halve dik: andere zyn
„vyf of zes vadem dik. De ſchors van het
„onderſte deel, die van de aarde tot aan de
„eerſte takken raakt, is wat rouw; maar
„de reſt vertoont zich effen en gladt tuf-
„ſchen de takken.

„De takken ſchieten by na van onde-
„ren, en niet hoogh van de aarde, tot aan
„de kruin op, wordende allengs in het op-
„klimmen kleinder en korter, zoo dat den
„boom de gedaante van een pyramide ver-
„beeldt: zy groeien kring-rondt om de
„ſtam, en zyn in zoodanige orde d'een om
„d'ander geſchikt, dat men by de zelve
„tot aan den top, gelyk als by een ladder,
„kan opklimmen. De bladen zyn dunder
„als die van den pyn-boom, maar korter,
„en geenzins ſteklig, een weinig boogs-
„wys krom, welke, in grooten getale by
„elkanderen ſtaande, veele kringen, in
„maniere van een rooze, verbeelden, en
„een dichte loof-kroon des booms maken.
„De wortels zyn weinigh door 't bovenſte
„van de aarde verſpreid, en meerendeels
„ontbloomt. De appelen, of vruchten, zyn
„veel korter, en dikker, dan die van den
„dennen-boom, te zamen geſtelt uit wee-
„ke ſchubben, in 't midden dik, op d'ein-
„den dun, en doorgaans effen. Het hout
„is zeer hart, en geen wurm-ſteek noch
„verrotting onderwarigh. Het hert van
„'t hout is welriekend, en roodachtigh.

„Uit deezen boom vloeit een hars, die
„van den dennen-boom gelyk, welrie-
„kende, en zeer taay van ſtoffe; want ge-
„kaauwt werdende, blyft zy zoo vaſt aan
„de tanden zitten, dat zy qualyk daar van
„af te krygen is: in 't begin is de zelve wit
„en vochtachtig; maar wort door de hitte
„der Zonne hart en droogh.

Het Hooghdniſche Bergh-hout is vaſter als
het moeraſſigh *Breems* hout. Noch ſterker

is *Brafilien-hout*, *Campêche-hout*, *Ebben-hout*, en *Sakeraan-hout*, om dat het voortkomt in zeer heete en drooge Landen; doch dit hout is om zyne zwaarte tot den Scheeps bouw onnut: schoon men by de Portugeezen Scheepen van *Brafilien-hout*, in *America* getimmerd, gezien heeft, waar van de planken en in-houten zeer dun, lichtheits halve, gezaagt waren, en het krom-hout binnen scheeps was uit vele kleine stukken t'zamen geslagen, wegens de onbuiszaamheit van het hout; 't geen beide onlterkte aan een Schip by brengt: waar noch by komt, dat deeze harde houten zeer licht scheuren en barften. De werk-tuigen, waar mede men deeze houten bearbeidt, zyn veel zwaarder, en scherper, als die men hier te Lande tot het zachte hout gebruikt.

Staat wel te letten dat het hout, daar men Scheepen van timmert, droogh, en niet nat is. Wanneer nat hout drooght, valt aan de Scheepen zynde, verwekt het retten en scheuren, en veroorzaakt groote ongemakken als men in zee is.

De Italianen, zegt men, verbergen het hout, daar zy Scheepen meenen van te bouwen, een langen tyd onder water, 't geen het zelve taay en sterk maakt.

Het *Bukaii hout* overtreft het Noorts in sterkte; en in 't gemein valt het Zuiderlyke beter als dat van 't Noorden komt.

Boomen die in valeijen en stille gewesten gewassen zyn, vallen bequamer tot de Scheeps-bouw, als die geene welke in een windigen oort voort komen; want zy zyn rechter en minder gequaft, ook beter geflooten. Gelyk mede dat hout het beste is, 't welk tusfchen bergen in waft, daar zelden zon by komt; waar om een spreek-woord onder de Hout-koopers is: *Het is hout of 't alleen by nacht gewassen was.*

Het is een gewiffen regel onder de Timmer-lieden, wanneer zy goet en quaat hout hebben, om aan een Schip te verarbeiden, dat zy dan overhandts het goet met het quaat fchikken, en het slechtste in 't gemein binnewaarts verbezigen.

Van den *Palm-boom* bouwde men oullings Scheepen in *Egypten*.

Tpen- en Pak-hout is bequaam om fcheeps bloks en fchyven van te maken.

Inlandts *Bouken-hout* werdt boven het inlandts eiken-hout geprezen.

Het *Engelfch hout* (plintert weinig, en is daarom zeer dienstigh tot den Scheeps-bouw: het is ook fterker als het eiken-hout dat in andere gewesten valt: hier om bevindt men het hout aan hunne Scheepen dunder te zyn, als aan Scheepen die elders mogen gemaakt zyn.

Na het uiterlyke moet men oordeelen van de innerlyke kracht des houts. Drooge en knobbelige baffen geven vaft hout, en van gelyken ingekrompen en harde vrucht. Vleezige Appel, Peer, of eenigh ander vrucht, geeft bros hout.

Het *Vyge-boom-hout* is zeer week, en onbequaam tot de Scheeps-bouw; waarom de Ouden al een spreek-woord hadden, wanneer zy van een zaak fpraken die onbequaam en belachchelyk was, 't *Is een vyge-boom-fchip*: of, *Het is Nandrons fchip*: om dat zekeren *Nandron*, of *Mandron*, een Schip van vyge-boom-hout getimmerd hadde, daar men dapper om lachte. Het vyge-boom-hout is wel licht, maar haastig verdorven.

Boomen die langzaam waffen, en traagh opfchieten, brengen vaft en goet hout voort.

Van de eiken wil men datze drie hondert jaar konnen ftaan. In het Haaghefche Voor-hout ftondt een boom, geplant by de eigen handt van Keizer *Karel*, die noch onlangs in volle wasdom was.

Els en *Linde* zyn haastigh hoogh, doch brengen lichte en broffe ftoffe voort; maar wanneer elzen-hout lange jaren onder water of aarde leght, zal het eene taaiheit en fterkte bekomen. Van alzulke els en bouk zeght *Claudians*, dat zy zoo hart als marmer worden. Tot *Porto* wierdt eertyds veel van dit hout onder de aarde gevonden. Ook maakte men de affnydinge tegen den vyandt van zulk hout, in 't beleg van *Ostia*, ten tyde van Paus *Papilius IV*.

In het bouwen staat een Timmer-man wel te letten op de keure van het hout. Tot de kiel, en in-houten, kiest men het beste hout. Tot beeldt- en rinkel-werk voldoet het fleghe. Ook magh al het binnen-werk van licht en fleghe hout getimmerd worden, dewyle zulks de ftevigheit van het Schip niet hindert. Doch fpijt, en vuurig hout, werdt overal geweert.

Dient mede wel gelet te worden op het hout waar van men de fcheeps nagels maakt; want door brofheit van de zelve gaat menig Schip te gronde. Het jong en droog hout is hier toe het alderbequaamfte. Deeze werden ons veel toegebraght uit Oosten, Ierland, en elders. Pennen gedraait uit boom-quaften, welke zeer hardt zyn, zouden, myns bedunkens, fterk, en bequaam hier toe wezen.

Ook moet wel gelet worden dat de gaten, daar men de pennen in komt te ftaan, met een fcherpe boor gedraait worden, en gelyk rondt zyn, ook effen, en niet fchrompelig; want zoo de gaten ruig en oneffen zyn, dringt het water daar by in, en de

springers (een flag van kleine beesjes) door-eeten het hout dies te lichter. Hier om is het, dat men deeze gaten althans te fcheep eer ziet verrotten aan de zyde daar de boor het hout tegen de draadt fnydt, als boven of onder, daar zy met de draadt gekerft heeft.

Als de houte nagels in het fchip geflagen zyn, dan werden daar kleine gaatjens boven in geboort, waar in pennen geflagen worden, vafstighheids halve, 't geen deuten wert genaamt.

Hoe meerder het hout, daar de onderfte huilt des fchips van gemaakt wordt, het water wederftaat, hoe heilzamer zulks voor het geheele fchips lichaam is. Hier toe wierdt voormaals in Italien zeker flagh van *Wigen-hout* gebruikt, daar het zoute water, naar hun meining, niet door drong: ook *tamme Pyn*, daar de worm, om zyne bitterheit, voorvliedt.

Heden smeert men by ons de Scheepen zoo verre, als men gift dat zy in 't water zinken, met zeker pap van hars, smeert, en harpui, 't zaam geklenft.

De Ouden beftreken het hout van hare Scheepen met zeker *Pifcus*, ofte aard-hars, 't geen niet brande, en kleefachtigh was: waar toe zy mede zeker aluin hadden. Zoo *Gellius* fchryft, wiert door *Sylla* in de haven van Athenen een fchip gevonden, dat met dusdanigh aluin geladen was, 't welk *Archelaus*, Overfte van *Mithridates*, daar in geladen hadde, om de Scheepen dicht te maken, en voor branden te befchermen.

Plato vermeinde dat de gemeene wetten in *Cypriffe* tafelen behoorden gefneden te worden, om dat dit hout het koper zoude konnen verduuren.

Olyf-boomen-hout wordt gepreezen om zyne buighzaamheit, en dat het niet lichtelyk vermyt; maar werd veracht om zyn zwaarte.

Het *Eiken-hout* fpant de kroon boven alle boomen, wegens bequaamheit tot de Scheeps-bouw; want het is taay, en buigt wel, het is ook fterk, en niet te zwaar.

Oulings floegh men hier te Lande touw uit de baft van eiken-boom; 't geen heden niet gefchiedt, om dat ons hennip in overvloed uit verre Landen wert toegebragt.

Hoe minder quaften in 't hout zyn, en hoe langer van draadt het is, hoe nutter tot den bouw dient.

Het hout daar het meefte hars, gom, of tarpentyn in is, weert alderbefst het water. Hier in overtreft het greenen- en vuuren-hout den eik.

Het bruin zyn van 't hout is een teken dat het nat of vochtigh is, waar om men de geele verw kieft.

Het pit, en binnenfte van den boom, geeft het befte hout: hier om kieft men alzulke boomen welke het breedfte van pit zyn; doch in 't hert valt het hout zwak.

Vitruius meldt, dat men in zynen tydt hout vondt, 't welk aan de Po, en op de Adriatifche stranden wies, *Larix* genaamt, 't welk niet alleen den worm wederftondt, maar ook het vuur, en niet tot affche was te krygen, als met de alderheetfte ftookovens, daar men fteen en metaal in fmelt: in de aarde geflagen, zeit hy, wort het zoo hardt als fteen. Dit hout wiert tot Romen gebragt, en gebruikt tot den opbouw van Scheepen, en *Augustus* markt. Als *Cesar* met zyn heir in de Alpes lagh, en zekere fterkte van den vyandt met vuur meende te verdelgen, bevondt hy dat het hout, waar van de zelve gemaakt was, niet brande, of doorboort kon werden. Het is insgelyks bequaam om alle zware gereedschappen van te maken: het laat zich wel polyften en draaijen: in 't vuur geworpen zynde, wordt van buiten alleenigh zwart, en blyft ongefchonden. *Tiberius* liet alle zyne bruggen, en werk-tuigen, van dit hout maken.

Op het fchip daar *Bacchus* in gevangen wiert, ftondt een *Cypriffen* maf. Dit hout geeft hooge en zware boomen; doch is, om zyn gewicht, niet het befte tot den Scheeps-bouw: fchoon *Aristobulus* zeght, dat de Affyriers alle hunne vaar-tuigen van deeze boomen opleiden; en de Romeinen cypriffen-houte Scheepen, met Brutifch pek befmeert, zeer preezen. *Theophrastus* wil, dat de deuren aan *Dianas* Tempel van cypriffen-hout gemaakt zyn geweest, die vier leef-tyden, of eeuwen, hebben ver-
Vide Plin.

Ierfch hout is hart, wederftaat worm en alle ongedierte, en taay als leder, waar om tot den Scheeps-bouw zeer bequaam. Aan de zolders, die van dit hout gemaakt zyn, vindt men nimmer spinne-kop, of eenigh vergiftigh ongedierte.

De *echte Pyn-boom* is van de Ouden tot den Scheeps-bouw zeer gepreezen, zoo dat zelf het geheele fchip den naam van *Pyn* bequam, gelyk *Catullus* zulks in zyne vaerzen te kennen geeft:

*Peliaco quondam, prognata vertice pinus,
Dicuntur liquidus Neptuni nafte per undas.*

Dat is:

Men zeit dat op den top van Pelion waft Pyn,
Die oulings door de zee alom gedreeven zyn.

Ovidius wyft wel duidelyk aan, in zyn verhaal van de gulden eeuw, en oude eenvoudighheit, dat de pyn-boom oulings tot den
Scheeps-

Scheeps-bouw gebruikelijk zy geweest, in deeze vaerzen:

*Nondum caesa suis peregrinum ut viseret orbem,
Montibus in liquidis pinus descenderat undae.*

Dat is:

De Pyn was niet gehakt, noch lagh in woefte baren,
Om 't onbekende landt wydelustigh om te va-

ren.
Waar uit wel te besluiten zoude zyn, dat d'eerste Scheepen van pyn-boom, en van geen ander hout, gebouwt zyn geweest. Daar *Virgilius* mede na schynt te hellen; want hy het Schip, na zyn ouden oorspronk, insgelyks de naam van Pyn geeft, op die plaatze waar hy van de bystandt, door *Mezentius* gezonden door *Ocnus*, stichter van Mantua, die in Astur, een landtschap der Latynen, voer, spreekt in de volgende vaerzen:

*Hinc quoque quingentos in se Mezentius ar-
mat,
Quos pater Benaco velatus arundine glauca,
Mincius insista ducebat in aquora pinus.*

Dat is:

Vyf hondert wapent 'er *Mezentius* al mee,
Die *Mincius*, bedekt van 't vale riet, brengt
't zee,
Door Vader *Benacus*, op eenen sterken Pyn.

De Romeinen gebruikten den Pyn-boom tot haren Scheeps-bouw, als zy twee Scheeps legh-plaatzen, en havenen voor hare Scheepen gevonden hadden, te weten, tot Ravenna, en de haven van *Iulius Misentinus*: op welke beide plaatzen de groote *Augustus* pyn-bofschen plantede.

Artemidorus zegt, dat alle zee-luiden den pyn-boom tot een Schip bereiden.

De Dichters versieren, zoo *Constantinus* in zyn werk van de landt-bouw verhaalt, hoe dat zeker aardige vryfter, *Pitys* geheten, van *Pan* en *Boreas* bemindt wierdt, en dat zy, door liefde van d'een en van d'andere gevolgt, eerst by *Pan* sliep: waar om *Boreas*, in toornigheit blazende, haar van den bergh ter needer deed storten, zoo dat zy te barsten viel; maar de aarde veranderde haar, uit mededogentheit, in een pyn-boom, die noch weent als *Boreas* blaast, en hare vruchten met hars ofte gom bedekt.

Tot lange Scheepen is de pyn-boom in het byzonder althans zeer geprezen.

Trajanus deed zyne Scheepen van echte en onechte pyn-boomen maken, wel bepekt, en met dun loot beslagen.

De pyn-boom is van oudts de groote Moeder der Goden toegewydt geweest. Ook timmerde *Aeneas* zyn Scheeps-vloot

van de zelve, doende het hout op den berg Ida hakken: zoo by *Virgilius* is te zien.

Men houdt dat het pyn-boom-hout traagh rot, en het pek lang bewaart, ook lichtelyk krimpt en zwelt.

De *Bastaard-pyn* daar-en-tegen is brofsch, en de vergankelykheit zeer onderworpen, 't en ware dat bepekt wordt, wanneer zy lange duurt.

In voorige tyden kreegen de Scheepen zomtyds hare benamingen naar het hout daar zy van gebouwt waren; 't geen ook noch heden by wylen geschiedt.

Men vindt by Schryvers, dat de oude Scheeps-nebben meest van eiken-hout wierden gemaakt.

Dennen-hout koos men tot rees, en om sprieten van te maken: het is buighzaam, maar verrot licht in zout water; waar om dat beter op zoete vlieten gebruikt magh werden, als in zee. Het wiert te scheep boven water gebruikt, daar het, om zyn lichtheit, bequaam toe was. Deeze boomen wierden by zommige onderscheiden in mannelyke en vrouwelyke kunne, en by hen wierdt de mannelyke voor de sterkste en valste gehouden.

Water-boomen hielden de Ouden taay hout te zyn, en daar om tot schilden, en diergelyke, zeer bequaam.

De zwarte Doorn wierdt tot in-houten, om zyne onbederfzaamheit, gebruikt, zoo *Theodoreus* zegt.

Op het eilandt Tylo, in de Roode zee, vonden *Alexanders* Kryghs-opperhoofden hout, daar Scheepen van gebouwt wierden, welke twee hondert jaren in wezen bleven. Dit hout was rootachtig, en wiert *Tylea* geheten: onder water bleef het onvergankelyk, zoo *Plinius* getuigt.

De zelfde *Plinius Secundus* prysht het *Perzik-boom-hout* hooghlyk tot de Scheeps-bouwery.

Het *Linden-hout* wordt geprezen, om dat het scheuren en barsten weinig onderworpen is.

Olm-boom-hout lydt qualyk spykers.

In Suriname is hout, genaamt *Boerewey*, of *Kanwenallie-hout*, 't geen zeer hardt is.

Het binnenste hout van den *Vlier-boom* wordt geoordeelt sterk te zyn, en dienftig tot zommige scheeps-deelen.

Plinius spreekt van hout, 't geen zoo hart was, dat niet geboort konde werden, 't en ware het nat gemaakt wiert.

Tzer-hout is van het hardste hout dat men vindt, doch tot de Scheeps-bouw onbequaam, als alleen om schyven daar van te maken.

Salomon gebruikte het hout *Almuggim*, 't geen hem uit Indien wiert toegevoert.

Cc 3

De

Lib. x. Aen.

Lib. 11.

Pitys in een
pyn-boom
verandert.

De ronde en Vracht-fcheepen wierden van oudts meest van pyn-boom-hout gemaakt, 't geen fterk en langduurigh is. Die van Samos, Theffalien, en Athenen, maakten de drie-ordens Scheepen van dit hout; doch de Kryghs- en Poit-fcheepen van dennen-hout, om zyne lichtheit van ftoffe.

In Phenicie, en Syrie, wiert meest cedar-hout gebruikt, by mangel van ander.

Die van Cyprus bouwden hare Scheepen van baflaardt-pyn, (fchoon niet het befte, om dat het eilandt daar van overvloed; maar de kiel en altydt van eik. Pyn en eik t'zamen gevoeght wierdt te fcheep zeer ondienflich geoordeelt, om dat het eene bros, en 't andere vast is; gelyk fteen en hout niet wel t'zamen te klinken zyn.

Olm, *Moer-befte*, en *Efeh*, is by de Ouden tot den Scheeps-bouw mede geprezen geweest, om hare buighzaamheit; maar de *Aandoren-boom* verworpen.

Het fchip 't geen onlangs in het Nemo-renzer meir uit de grond is gehaalt, dat (zoo cenige meinen) *Trajanus* alch bewaarde, bewyft klaarlyk de langduurzaamheit van de pyn- en cyprefen-boom, waar van dat vaar-tuigh was gebouwt.

De *Jenever-boom* oordeelt *Vitruius* van eene aart met de cypres te zyn.

Met zeker bereidt leem wift men van oudts de Scheepen te beftryken, 't geen alle brandt afweerde.

Theophrastus zegt dat in Corfica boomen gevonden zyn, waar van Scheepen uit een ftam wierden gebouwt, die vyftigh riemen voerden, en de zee bevoeren.

In het landfchap Laos vindt men hooge boomen, welkers hout onbederfelyk te zyn geacht wordt.

Tot Patras, een plaats in Grieken-landt, zegt *Dr Spon* een cypres-boom gezien te hebben, dik 18 voet.

Kircher getuigt een boom-fchors gezien te hebben, daar een geheele kudde fchape in verfchool.

Hier zoude noch veel van den aart der boomen, en des houts, gezeght konnen werden; doch alzoo zulks weinig dient tot ons wit, de Scheeps-bouw, late zulks achter: alleen zeggende dat het *Pok-* en *Noote-boomen-hout* dienftig is tot fchyven; want het is hardt, en fterk.

Linden, en *Abelen*, zyn tot pompen en andere buizen bequaam, om dat van binnen week, en van buiten hardt zyn.

Mifpel-hout is goet als het droogh ftaat; doch wanneer 't in water komt dan ftaat het door, en drinkt het zelve in.

De *Zirnen-boom* verrort haafstigh, en is daar om niet goet tot de Scheeps-bouw.

Els, aan het water gewaffen, wort van *Vitruius* zeer geprezen, en bequaam geoordeelt om in 't water te ftaan.

Van de *Maff-boomen* wierden by de Ouden oflen-jokken gemaakt, om hare ftevigheit. De deught van maffen beftaat in hare dikte, rondte, en lengte; ook dat zonder quaften, en langdraadigh zyn.

Van de keure des houts tot de Scheeps-bouw, hoort de vaerzen van *Claudianus*:

Sic qui vellitur, longinqua per aquora merces,

*Molitur Tellure ratem, vitamque procellis,
Obfcurare parat, fagos metitur & alnos
Et varium rudibus fylvis accommodat ufum,
Qua longa est, humidis prebebit cornua velis,
Qua levis fiverebunt remigio, flugni patientes
aptanda carinae.*

Dat is:

Die verre over zee ten handel zoekt te varen,
En 't leven wagen durft in 't midden van de baren,

Veld Bouken, hakt ook Els, en kiest uit al het hout

't Geen hem te ftede komt: tot rees dient 't hooge hout,

Van 't valfe maakt het roer, een riem van dat kan buigen,

De kiel van 't geen verduurt des waters drift en zuigen.

Dit dient voor een algemeene wet aangenoomen te zyn, dat men tot de Scheeps-bouw geen hout kiest 't geen het aldergrootfte is; want groote boomen zyn oude boomen, en oude boomen zyn, gelyk oude menfchen, krachteloos en bros: 't en ware men de zelve wilde uithollen, en daar af Booten van een ftuk maken; zoo als men oulings deed, en noch heden by de Indianen veel gefchiedt.

Hout uit een ftuk gewaffen is tot den Scheeps-bouw het bequaamfte: 't zwaarste is het fterkste niet; maar wel het middelmatig groote. Nat hout buight bef. Hout dat tuffchen water en windt heeft gelegen is de verrotting zeer onderworpen.

Tot nagels moet hardt, gaaf, en droogh hout gebruikt worden. Men heeft alhier Scheepen voor de Kroon Spanje zien bouwen, die, in plaats van nagels, met yzere bouts gehecht waren.

Nimmer moet een boom gehakt werden als hy vrucht draagt; want het is met de boomen gelyk met de vrouwen, die zwak zyn als zy dragen.

Neemt acht op de Mane, veld de boomen ten tyde van haar afzyn; want zy, zoo men geloofft, vermeerderd de vochtigheid in de zelve.

Laat ook het hout niet zoo lange droogen tot dat 'er den eik gantsch uit gaat,

op

op dat het niet berste, noch ook vermordele.

De Guden letteden naerfligh op den standt der Sterren, en voornamentlyk op die van 't Gesternte de Hondt, als zy boomen velden: als mede op den ouderdom van de Maan; en hakten van den twintigsten af tot den dertigsten toe. In den dauw liet hout te slepen, of te openen, hielden zy voor quaat: waar van in 't breede by *Plinius* is te zien. *Constantinus*, in zyn Lantbouw, wil, dat het hout best in December, of Winter-maandt, werdt gehakt, in het breken van de Maan; maar *Vegeius* zeght beter te zyn, dat te kappen in de Zomerse Zonnen-stilltand, en in January, of Louw-maandt, op den vyftienden van de Maan, cindigende met den drie-en-twintigsten der Maan: 't geen *Columella* belaft op den twintighften van de Maan te moeten geschieden, en op den dertighften op te houden. *Plinius* wil, dat men met een Zuidt-westen windt in de Herfst boomen hakt. *Cato* precis de Winter Zonnen-stilltand, en dat by duistere Maan.

Dit hakken gong met groote voorzigt en traagte toe; waar om het iets onge-meens is geweest, dat *Duilius*, ten tyde des Punische oorlogh, een vloot Scheepen, na de zestighste dagh dat het hout gehakt was, te water braght. Met deeze Scheepen behaalde hy zegen op die van Karthago, en sichte *Janus* Tempel op de Moes-markt.

Tegen *Hiero* had men binnen vyf-en-veertigh dagen, na het hakken des houts, twee hondert en twintigh Scheepen vcrdigh.

De Vloot van *Scipio* wierdt binnen veertigh dagen, van de byl af, in 't water gebraght.

Insgelyks is 't boom hakken best na dat het lang stil en droogh weér zy geweest; want regen nat het hout, en windt sluit het zelve, zoo dat het water van binnen niet uit zeipen kan.

Wanneer men hout brandt om te buigen, en het fyne kool geeft, is 't een teken dat het wel buigen zal, en lenig is: stevig en onbuigzaam hout geeft grove kool.

Staat wel te letten, dat, wanneer men bark- of andere houten aan de Scheepen brengt, dat men die 4 of 6 duim langer neemt als de maat, buiten om in 't rondt te meeten, schynt te vereischen; want anders zal men te kort schieten.

Het roodstammigh en leverigh hout is het slechtste.

Bremer en Noortsche eik wert niet van het beste geoordeelt, inzonderheit het laatste.

Ryns hout, in de Winter gehakt, wert wel goet gehouden; doch dient in 't kruis niet gezaagt te worden, om dat dan, zoo men zeght, zwakker is.

De Scheeps stevens dienen noodigh van het beste hout gemaakt te worden.

Niet te groot hout, voornamentlyk het Ryns, is het beste, om dat zomtyds van binnen in 't hert van het groote hout het vuur verborgen is; hoe wel de grootste balken het meeste hout uitleveren.

Het Ryns hout is het sliken zeer onderworpen, en meest als het binnen verwerkt is, daar men het niet teeren kan.

Wezels, Deventer, en Berlyns hout, wert in deeze Landen voor 't beste geacht.

Van Ryns hout werden zelden Scheepen in 't geheel gemaakt.

Het bouken-hout is van zoodanigen aart, dat het, op landt buiten water leggende, zeer licht verrot, en bederft; maar onder water blyft het zoo gaaf als het beste eiken-hout.

Hout dat in Vrankryk gewassen is wert zeer goet tot den Scheeps-bouw bevonden, is droogh, en valt van aart.

Hoe minder eenigh hout gesneden wert, of gezaagt, hoe sterker het is.

Van oudts plaght men in deeze Landen geen eiken-hout, als Deventers, en Westfaals, te verwerken; waar van ook gemaakt zyn zoo veel zware en gave balken, die men hier te Lande in de huizen ziet: welke hoe ouder hoe sterker zyn.

Die voorzigtigh bouwen wil, koope eerst zyn hout, en doe het een jaar of twee onder dak leggen, dat het droogh werde; onderwylen kunnen zich de fauten van vuur, of iets anders, die het moghte hebben, ontdekken.

Het is altoos beter twee stukken eigen gewassen hout, die klein, gaaf en goet zyn, by een geleght, als een eenigh stuk gebruikt, dat zoo zwaar is als die beide.

In drooge en heete Landen gewassen hout is het sterkste.

Men kan bespeuren aan afgehakte boomen, dat het gedeelte houts 't geen na de Zon heeft gestaan het hardste is, en dat de kringen des wasdoms aldaar dichter zyn.

Almuggim-hout, waar van steunfelen gemaakt wierden voor het huis des Heeren, *verf. 9, 11.* en voor het huis des Konings, misgaders harpen en luiten, wert by *Josephus* uitgeleght, zekere aart van pyn-boomen-hout geweest te zyn.

Dienstigh zoude werden verstaen, dat geene Scheepen van Ryns hout, 't welk van bovenen komt, gemaakt wierden, om dat het zelve veeltyts in de Zomer gehakt, zeer spongieus is, en afvalt; want by onder-

dervinding weet men, dat Scheepen, daar van gebouwt, boven 10 of 12 jaren niet geduurt hebben, maar zyn vergaan, voornamentlyk die in Indien, of heete gewesten varen.

Men hebbe altoos aan het hout toe te zien of het veel of weinig spint heeft; daar geen aan is geeft het beste hout: het is zienlyk aan de buitekant van 't hout, en scheidt zich af. Het is wel waarfchynlyk dat het zelve groeit, vermits naast aan de lucht geplaatst is; want met het verdikken der boomen in de wasdom neemt het spint na gelang binnewaarts af, wezende de buitekanten aan de ongemakken van de lucht ten toon. Het fchynt dat in het vlies der boomen, tuffchen de baf en 't hout, waar door de wasdom gaat, klap-vliezen zyn, gelyk in de menfchelyke aderen, welke na boven toe open ftaan, maar na beneden toe vallen, en geflooten zyn, op dat het zap, dat des houts lichaam maakt, en den wasdom geeft, niet te rugh deinze: hier van komt, dat het hout, of den boom, in zyn midden het zwakfte is; want de overtoollige dampen, en wazemingen, die niet bequaam zyn om tot hout te worden, of des booms lichaam te vergrooten, een uitwegh moettende hebben, werden na het midden, en 't hert van den boom geftooten, daar zy by langs na omlaeg dalen, en zich weder met de aarde voegen, 't geene vervolgens een bedervinge in het midden van den boom maakt: konnende des booms hert, of midden, by een gemak werden vergeleken, waar door men alle vuiligheden ontfalt. Als men dan een boom door 't hert zaagt, zal men het beste en sterkfte hout in 't midden behouden; want het zwakfte wert dus verzaaght, en aan de kant geplaatft. Hier uit werdt by eenigen geoordeelt, dat het hout, hoe verder van 't hert, hoe fterker zy.

Zachte en fyne draadt aan 't hout geeft de sterkfte boomen.

Men moet het hout liever droogh als nat bearbeiden, zoo, dat'er den eik, of het zap, ten deelen uit gezakt is.

Van heel gewafften hout iets te maken is beft, of zoo dit niet fchikt, is 't goet het hout te midden door 't hert te zagen: maar hout, voornamentlyk aan ftevens, kielen, en knies, rondom te behakken, en 't hert daar aan te laten, is 't beste hout verwerpen, en het zwakfte aan 't ftuk te laten: dit gefchiedt veeltyds als 'er eenig waent aan een ftuk is, 't welk het oog hindert.

Hout in zout water gelegd vermeerdert zyn sterkte; maar zoet water krenkt het zelve: gelyk Zee-fcheepen ook langer

duuren, als die in zoet water varen: hier om fpoelen de verftandige Schippers, na den regen, hun Scheepen met zout water.

Eiken-hout dat na den witten helt is het keurighfte.

Onder water is alle flagh van hout duurzaam.

Ryns hout is gemakkelyk te bearbeiden, om zyne zachtheit.

Ierfch eiken-hout moet, wegens zyne hardigheit, varfch bearbeidt worden.

Lyft van hout dat aan groote en zwaare Scheepen niet behoorde gebruikt te werden.

Voor eerft behoorde men geen buik-ftukken, zitters, noch leggers, achter noch voor, van eenigh Ryns, Noorts, of Breemer hout te maken: ook geen oplangen, ftutten, noch overloops-balken, zoo klein als groot: ook geen bark-houten, lyf-houten, noch kloffen tuffchen de ftynders. Maar men mag van Ryns hout maken alle de boegh-houten, ofte ftoot-houten voor aan het Schip, ook de ftevens, kielen, kolswyns, en balk-wagers.

Men behoorde ook geen kim-wagers, noch planken, van Ryns hout te laten zagen, om aan zwaare Scheepen te gebruiken.

Men vermagh, en zulks dienftigh, alle de buik-ftukken, zitters, leggers, ftutten, balken, oplangen, knies, bark-houten, lyf-houten, kloffen, ftuinders-planken om te boeijen en te wagen, katte-fpooren, kim-wagers, en al wat daar aan behoort, te maken van Deventer, Berlyns, Oldenburger, Wezels, Yders, en Belts hout.

Hamburger en Berlynsche planken zyn goet om daar mede te boeijen, en te wagen.

Hamburger balken, en eenig hout dat om de Ooft van daan komt, is goet om een bequaam Schip van te maken.

Byzondere toeflandt van het Noorts hout.

Vlekkerfche balken zyn gemeinlyk lang omtrent 23 of 24 voet.

Tot Groenwyk, in 't Vlekke, zyn zy lang omtrent 24 of 25 voet.

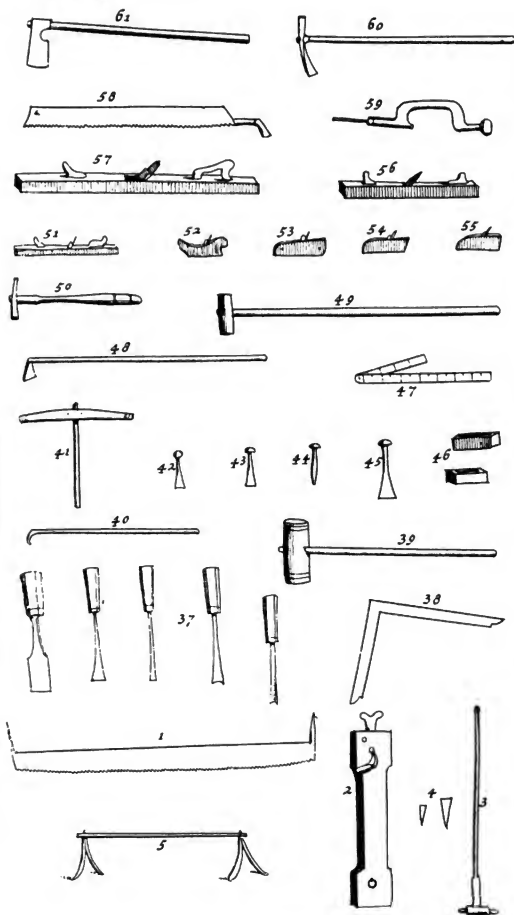
Maarder balken zyn gemeinlyk lang 22 voet.

Ooftryfche balken zyn gemeinlyk lang 22 of 23 voet.

Weftryfche zyn in 't gemein 25 voet, doch zwak en fmal.

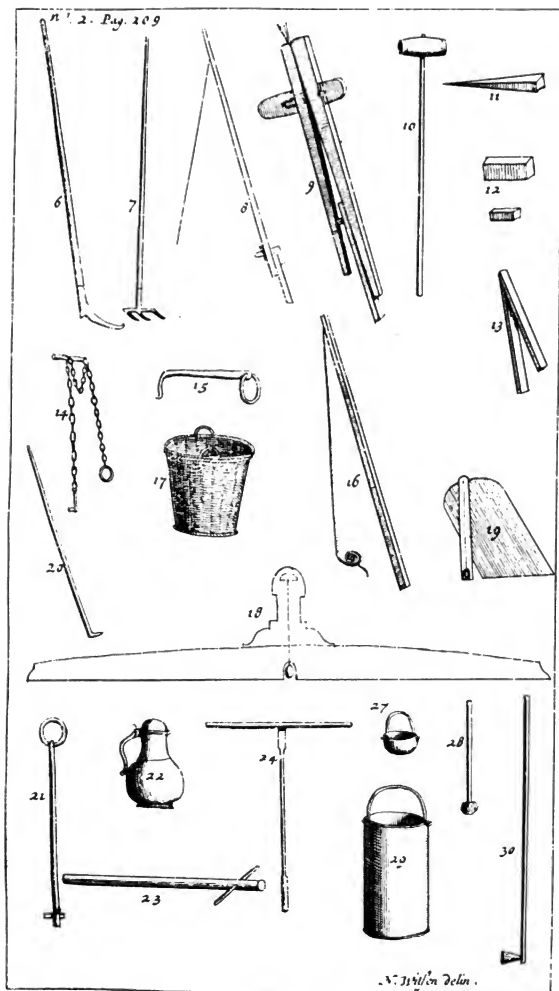
Tot Koperwyk is 't gebruik elf hondert deelen voor duizent te tellen: deeze zyn breed omtrent 10 duim.

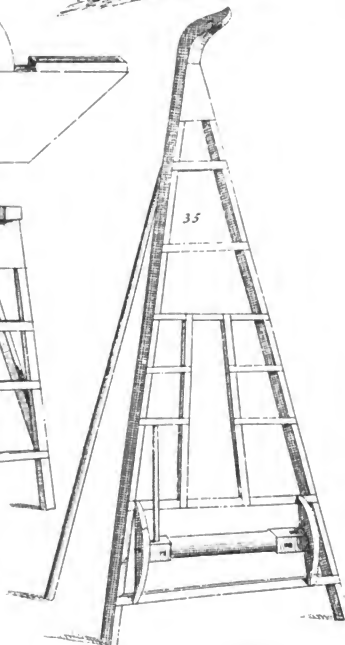
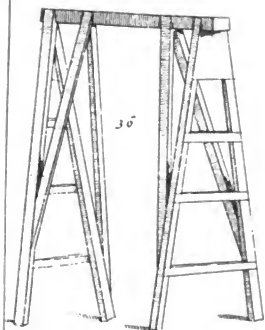
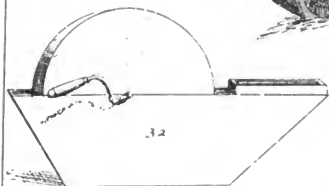
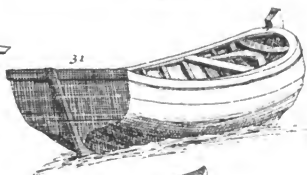
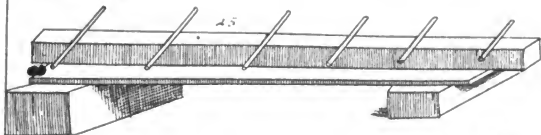
Tot

N. Wiffen delin.

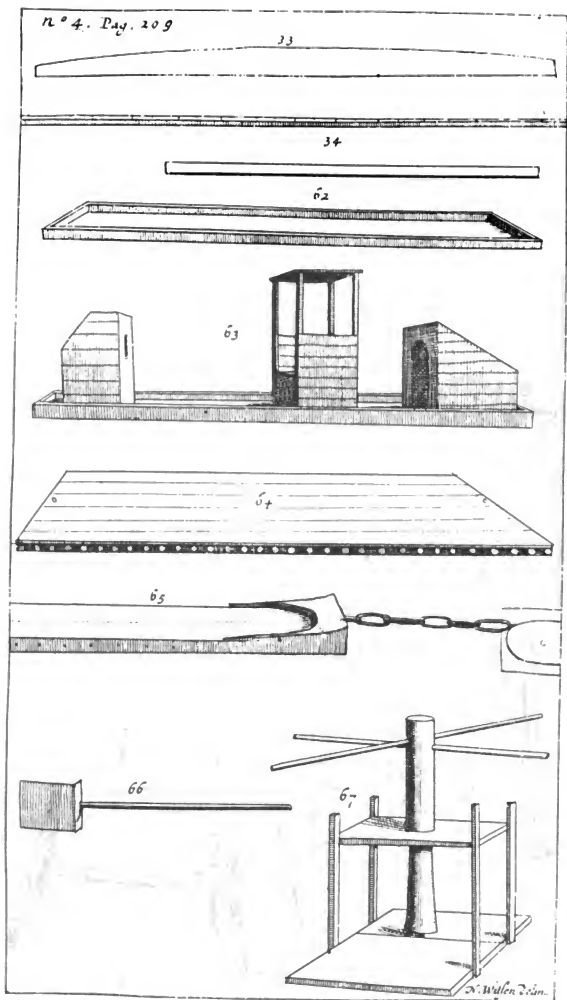
L XXIII

N. Wiffen del.

LXXV

Tot Anflo is 't gebruik drie-en-zestigh deelen voor een schok te tellen; anders maakt twee schok maar hondert uit.

Tot Dronthem, en Norme, telt men zestigh voor een schok.

Sparren telt men gemeinlyk elf voor tien.

Wetkielsche balken zyn in 't gemein lang 26 of 27 voet.

Langezontsche balken zyn lang 27, 28 of 30 voet.

Koperwyksche balken zyn lang 21 of 22 voet, en ook wel 29 of 30 voet.

Langezontsche deelen zyn lang 16 of 17 voet.

Fredrik-stadtsche deelen telt men drie-en-zestigh voor een schok: deeze vallen veeltyds hardt en scheurigh.

Op de Zande valt alderhande rommellaft, slechte deelen, sparren, balken, en allerley emmers.

Tot Holm-strant, en Wit-steen, vindt men allerley goet hout, doch meest slechte deelen.

Byl-steen werden by het tult verkocht, 't geen twaalf uit maakt.

Emmer-duigen werden by het schok verkocht, en men telt 'er zestigh voor een schok.

De Scheeps-bouw dan dus verre vol-eindight zynde, zal het niet ongerymt wezen, tot besluit der zelve, de werk-tuigen, waar mede men bouwt, voor te stellen; ten welken einde hier laat volgen het gereedschap, 't geen de Meester-timmerman op de werf brengt, 't welk ieder van de knechten, die des noodigh heeft, gebruikt: het tal deezer werk-tuigen vermeerderende, en verminderende, na de veelheit van zyn werk.

Op de plaat hier neven vertoont

N°. 1 Een Zaagh, of Steek-zaagh.

2 Domme-kraght.

3 Mokkers.

4 Yzere Wiggen.

5 Brandt-zyer.

6 Hout-haak.

7 Spaander-haak.

8 Een Klaas Jakobzen.

9 Tange.

10 Nagel-hamer.

11 Wigge.

12 Oor-houten.

13 Vertoont de vorm van Kluften.

14 Van Hellen.

15 Steven-haken.

16 Hevels en Klein-touwen.

17 Spaander-mande.

18 Een groot Water-pas.

19 Klein Water-pasje.

20 Koe-voet.

21 Verbeeldt de gedaante van Schot-bouten, met Ringen en Spylen.

22 Een Flap-kan.

23 Een yzere Ram.

24 Een Avegaar.

25 Een houtte Ram.

26 Een groote Wigge daar toe.

27 Een Smeer-potje.

28 Smeer-quasje.

29 Teer-ketel.

30 Teer-dweil en Quast.

31 Een Werf-boot.

32 Een Slyp-steen.

33 Een Mal.

34 Een Rye.

35 Een Hout-bok.

36 Een Schraagh.

Daar moet ook een maat-stok zyn van 20 voet.

62 Een open Schouw om mede te varen; die men ook tot een Pek-en Harpui-schouw gebruikt: gelyk de zelve vertoont werdt, met zyn op-werk, aan N°. 63.

64 Vlootten.

65 Een Slee, waar mede men de Scheepen, van wat grootte zy ook zyn, op het landt haalt.

De Slee is een gang, of dikke plank, hebbende de breedte van omtrent ander-half voet, en de langte als een gemeene scheeps kiel, is achter een weinigh opgebocit, en hol, met schuins opgaande kantten, die beide doorboort zyn, om een pen daar door te kunnen slaan, voorts is de zelve geheel plat: achter aan komt een kram, daar men een yzere haak en ketting in kan slaan, welke ketting aan een gevaerte vast is, daar een zeker getal schyven in loopen. Als men dan een Schip op de werf halen wil, steekt men deeze balk, of plank, onder de kiel van 't Schip, van vooren na achteren toe, bestierende hem met haken ter zyden, en achter, zoo dat hy recht onder en tegen de kiel aan komt. Hier na bindt men de Slee met loze touwen wederzydts aan het Schip vast; waar toe hy op verscheide plaatzen is doorboort, als gezegt is, op dat niet af glippe. Achter aan de Slee steekt men dan een handt-spaak, of balk, in de holle sleuf, die tegen de steven aan komt, en pendt die vast door het dwars-gat dat boven is; alzoo staat de steven vast: en dus, windende over veel schyven, kan een man alleen het geheele Schip op 't landt halen. De Slee onder, gelyk ook de heling, werden beide wel gesmeert, de heling een weinigh hol, en de Slee een weinigh bultig zynde, op dat te beter sluite. De Slee dient boven zoor en niet gladt te zyn.

66 Vertoont een Dwars-slee: dit werktuigh dient om de Scheepen zylyngs tegen

D d

of

Timmerman's Sles, daar men Schepen mede op het landt haalt

of op het landt te krygen. Hier toe fleekt men balken, dwars onder het Schip door, vast in de grondt, langs welke men, over fchyven, met kettings en touwen windt: dan werdt de Dwars-slee, wel gefmeert, over de dwars-balken, tegen de kiel aan geleght, waar mede men het Schip bedwingt. Moet wel acht geflagen werden, wanneer een Schip tegen de werf op zyde ghaalt wert, dat de ketting niet knapt, of dat het water niet te veel zakt, op dat het Schip niet omvalle, daar ronde kimmen de meeste noodt van hebben.

67 Verbeeldt een Kaap-flander, waar mede men de zwaare balken op 't landt windt, die na den eifch verplaatft, en als men windt vast in de gront geflagen wert: gelyk men ook met de Krikke-mik doet, daar men balken mede opheft.

Volgt het gereedschap dat de Scheepstimmer-knechts, in deeze Landen, gehouden zyn zelve mede te brengen, wanneer zy op het werk komen, en dagh-loon zullen winnen; zoo als het zelve op de plaat wordt vertoont.

37 Zyn Bytels van onderscheide gefaltte, Duim-bytels, Vermetjes, final, breedte, en zoo voorts: ook onderscheide Gutzen, final, breedte, krom en vlak.

38 Een Winkel-haak.

39 Een Mos-kuil.

40 Een Naadt-haakje.

41 Klavaats-zyer.

42 Rabat-zyer.

43 Klavaats-zyer.

44 Spyker-zyer.

45 Werk-bytel.

46 Zyn Water-bakjes.

47 Een Duim-stok.

48 Een Schrapper.

49 Een Moker.

50 Spyker-hamertje.

51 Een Roffel.

52 Gerf-schaaf.

53 Sponning-schaaf.

54 Odief.

55 Ploegen.

56 Een Voor-looper.

57 Een Ry-schaaf.

58 Een Handt-zaagh.

59 Vertoont een Klamp-spykers-boor, een tien of elf duims Boor, een zes, zeven of acht duims Boor, een dubbelde Middel-nagels-boor, een enkele Middel-nagels-boor, benevens een Las-zyers- en Duiker-boortje.

60 Een Duffel.

61 Een Byfel.

VEERTIENDE HOOFSTUK.

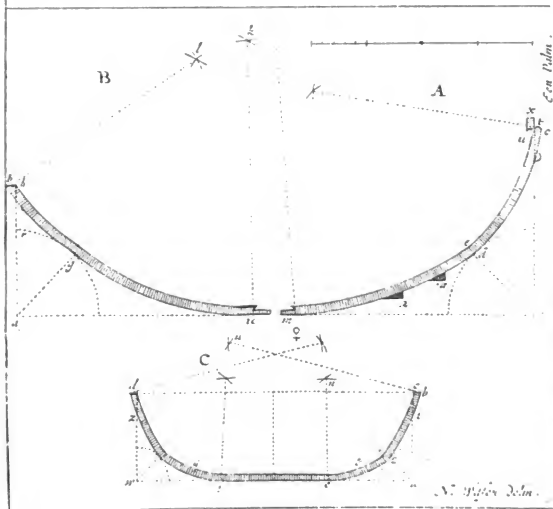
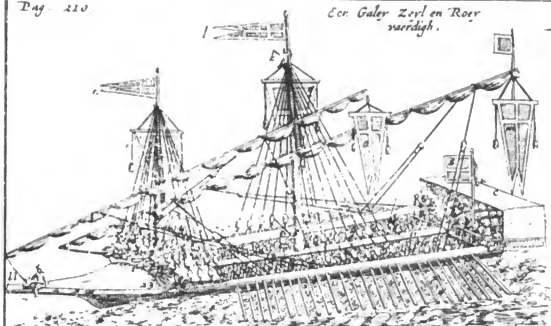
Van Galeyen.

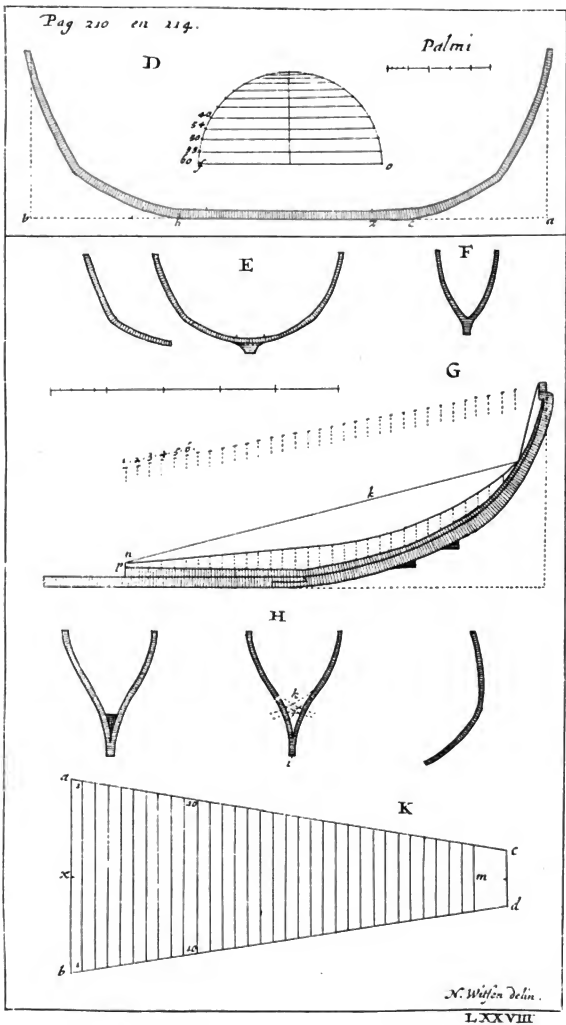
DE Scheeps-bouw afgehandelt zynde, dunkt my het gevoegelyk zal wezen een weinig van de Galey-bouw te spreken, dewyle deeze gevaertens, schoon hier te Lande zelden gezien, zeer bekendt zyn; 't geen onze landts-lieden tot onderrecht dienen zal, of 't gebruik der zelve hier t'eeniger tyd gemeen wiert, en tot vermeerdering van kennisse. Daar van te zwygen, terwyl zy van d'aanzienlykste Zee-katteelen zyn, zoude dit Werk, dat van Scheeps-bouw spreekt, te kort gedaan zyn.

Het woordt *Galey* fchynt her te komen van het Latynfche woordt *Galea*, een Helmet gezeght, om dat men deeze oulings veeltyds op de Scheeps-masten stelde. De weinige wetenfchap, die ik van het timmeren deezer gevaertens hebbe, bequam tot Pisa, (een Stadt onder 't gebiedt van den Groot-Hertogh van Toscane) alwaar ik het bouwen van drie aanzienlyke Galeyen, aan de vliet Arne, of Arnus, in acht nam, die daar aan de Groot-Hertogs werf op stokken stonden, doch evenwel zoo niet, of hebbe verfcheide evenredig-

heden, gefaltten, of figuren, ontleent uit de fteellingen van *Joseph Furtenbach*, en *Bartholomeus Creffentius*, die vinde wel gefelt te zyn.

Stelle hier dan eerst voor oogen een Galey met opgeboonde zeilen, zoo hy rydt en zeilt, op dat ieder befchouwe wat gebouw het is daar hier van spreekte. Aan *a* is de Kapiteins plaats in de Kajuit, by de Italianen *Puppe* genaamt, om welke, zoo wel nevens hem, als aan de trappen by *b*, zich de vrywillige Ridders poftteeren; want dient geweeten dat het op de Galeyen niet is gefelt als op andere Scheepen, daar men over en weder loopt, maar ieder blyft op zyn beraamde ftel. Aan *c*, of onder *c*, staat de man te roer. *d* is de hooft-vaan, waar in 't merk-teken van wat Heer de Galey zy gefelt wordt. *e* Is de groote mast: *f* de groote raai: *g* de bezaans mast: *h* de bezaans raai. Boven by *k* zit in 't gemeen een uit-kyker. De vaan aan *l* wordt de Scherpe gebynaamt: *m* de hangert: *n* het voor rec-vaantje: *o* de bezaans hangert: *q* de groote vlagh. Voor by *i* staat het zwaarste ftuk, 't geen onder de overloops-balk kan ge-

gehaalt werden. Aan 3, 3 vertoonen zich eenige lichte kanonnen, de kleinſte ſtaan naaſt aan het boort. By 5, 5 zyn gaten, daar touwen door gaan, om de ſtukken te boort te halen. Aan 6, 6 plaatſt men de ankers wederzyds. 7 Is de plaats waar trom en trompet haar dienſt doen, en daar rondom op het verdekjen ſtelt men de kryghs-lieden. Aan beide de zyden by 9 zyn de ſlaven, aan ieder zyde ſtaan hier zeven-en-twintigh banken; doch in 't gemeen heeft men aan de linker zyde maar vyf-en-twintigh banken, en zes-en-twintigh aan de rechter zyde, weinigh min of meer: d'eene bank aan de linker zyde wordt uit gelaten, om een kombuis te zetten. Op ieder bank zitten 5 roeijers, zynde dus te zamen 25 ſlaven; maar hier belooſen die 270. By overvloedt van ſlaven zet men wel zes aan een riem, doch zelden; want indien de banken niet langer zyn als gemeen, zoo benaauwt zulks de ſlaven zeer. Ieder Galeij voert twee Slaaf-gebieders, (by 11 en 12 worden hunne plaatzen vertoont) die, door behulp van zekere ſluitjens, en lange bulle-pezen, of ſtokken, de ſlaven tot haar plicht vermanen, en beſtieren. De mannen die behalven de ſlaven op de Galeij varen, zyn een Kapitein, Priester, (doch Miſſe, zoo men zeght, geſchiedt daar niet, of zelden, om de onheilighen der geketende) Arts, Schryver, en zomtyds twaalf of dertien vrywilligen, die haar op zee onder de kajuit, hun *Poppa* genaamt, zeer beknopt moeten behelpen, en by wylen boven de hoofdſten der ſlaven ſlapen, waar by nacht dan kleine ſtellingſkens gemaakt worden: drie Slaaf-ſtierders: een Raadts-man, dat een wel ervaren piloot is: twintigh bootsgezellen die te roer konnen gaan, zes die de raas klaar houden, en noch twintigh die op anker, touw en zeilen paſſen: een Timmerman met twee knechts: een Kuiper: twee oude ſlaven, die los gaan, en betrouwt werden alles van onderen boven te brengen: twee Koks: twee jongens die op de vlaggen letten: een Barbier: en als men ten ſtyde gaat wort de Galeij verzien met vyftigh of zestiigh ſoldaten, ook wel met hondert, als men giſt dat het geveght ſcherp zal aſloopen; welke ſoldaten wederzyds aan boort, tuſſchen de roeijers in, geplaatſt werden, daar zy zich nacht en dagh moeten houden, en is hun (om de engte, en wan-orde te myden) niet toegelaten van daar te gaan, als by noodwendigheit, en op bevel. De matroozen, en andere, die zich op de Galeij moghten bevinden, moeten zich voor op de neb, en op 't verdeck, boven de buſſen, behel-

pen. Hebbe dan zoo vertoont een roei-vaerdige Galeij.

Laat ons nu tot het werk zelf gaan: hier toe beziet de plaat N°. 2, alwaar men de grondt-tekening van een Galeij, wiens opbouw hier beichryve, magh zien. Van *q* tot *b* is zyn lengte over ſteven, zynde 190 ſpan, of palm: het geene tuſſchen *k* en *n* ſtaat noemt men het doode werk, deeze ſnavel is lang 22½ ſpan: de *Proda*, welk ik hooft, of bak, noem, is breed 9 ſpan: de gang is daar breed 8 ſpan; by *k* zal 't 21 ſpan breed zyn, en by *sc*, daar de Galeij op zyn breedſte is, heeft hy 25 ſpan; by *d* is hy weer 21½ ſpan breed; by *x*, daar de *Poppa*, ofte Kajuit, zyn aanvang heeft, is hy breed 13½ ſpan; *a b* is ſlechts breed 6 ſpan. Deeze deelen geſtelt zynde, denkt men om de ribben, die het lichaam van de Galeij maken: de wydſte ſtelt men eerſt by *c*: by *d* ſtaat de zeſte rib, te tellen van de *Poppa* af, die men op 't Italiaans *Stamemale* noemt: by *e* beginnen de buik-ſtukken, *Mavera* tot *Piſa* genaamt, gaande tot *f* toe, waar de vier-en-dertigſte rib ſtaat: aan *g* beginnen de gaffel-ſtukken: aan *h* komt d'eerſte Stamenal-rib, na het Schips hooft, of voorſte, toe te tellen: aan *k* en *l* komt de zes-en-twintigſte rib, daar de buik-ſtukken tot geheel voor aan ſtrekken: het overige op de ſnuit wort t'eenemaal met gaffel-ſtukken gevult.

Den overloop der Galeij ſtaat te zien tuſſchen de letters *o n p t*: achter is hare breedte 3½ palm, de dikte houdt 4 palm; zy moet juuſt te midden in de Galeij leggen: d'eecken-houte planken, daar zy uit gemaakt is, zyn dik ½ ſpan: zy is hol, zoo dat de groote maſt, by *w* ſtaande, na achteren toe neder geleght, daar in beſlooten kan werden. Van *z* tot *i* dient zyne holte voor een geſchut-koker, 't welk men over rollen na vooren uit trekt als het gebruikt zal werden, en geloſt zynde wykt het te rug tot aan *2*, daar het door vaſte planken geſtut wert: zware planken heeft men tot een dekzel van deeze overloop, of gang. Zy dient ook tot wandeling voor de gebieders der ſlaven, en voor de ſchildt-wachten des nachts, die gaade ſtaan, dat de ſlaven zich niet los veilen. Men zet ook, wanneer de Galeij ſtil legh, ſtutten op de een overloop, om die met kleeden te bedekken.

By *w* is de viſſcher van de groote maſt, die in de buis neder geleght wert, of neder geleght kan werden; hier toe heeft men tien zware houte latten, die opgerecht konnen werden als men de maſt wil neder doen, door welkers hulp men de zelve be-

quaam kan doen dalen: de viſſer is rond-om wel bezet, op dat de maſt niet waggele: *p* en *t* zyn plaatzen waar aan de overloops voorſte einden vaſt zyn, waar in ook het verdek ('t werk dat hier boven komt) geveſtigt is: aan *o* daalt men in 't voorſte hol der Galeij.

D'overige openingen, die hier vertoont werden, zyn trappen om in de onderſte verblyven te dalen: *g* is een ſlaap-plaats voor Onder-bevel-hebbers: by *p* gaat men in de Kapiteins kamer: *t* is de wapen-kamer: *o* is de broodt-kamer: by *u* daalt men tot in het onderſte van de Galeij, op den bodem, koſſem, ofſie kiel: by de tekens *u* *u* komt men in de gaten daar het zeil-tuigh, ankers en touwen leggen, ook is daar de Barbiers kamer; alle deeze gaten werden 's daaghs met zeer dicht ſluitende luiken gedekt.

Waar mede dan de Galeys grondt-tekening is vertoont. Treede vervolgens tot de leden in 't byzonder, van welke eerſt hier nevens op de plaat een deel voor komt, genoemd met het Italiaanſche woort *Dragante*, 't geen ik, om zyn gelykheit, Hek-balk noemen zal: deeze is lang 14 ſpan, in de midden dik 1 ſpan, en aan de einden $\frac{1}{2}$ ſpan; zy is achter op de ſteven in de *Poppe*, of Kajuits achterſte deel, vaſt, en dient achter aan het doode werk tot ſteunfel.

D'onder-voet, wiens geſtalte te zien is onder het woort *Scoffo del albero*, is een houtte toefſel, waar aan, en in, de groote maſt geſtelt wort, lang 28 ſpan, zyn middel-lyn is $\frac{1}{2}$ ſpan breedte, en aan beide de einden dik 1 palm; in de Scheeps-bouw noemt men dit deel de Viſſer. Het gat daar de voet des maſts in komt, is lang 2 palm, ſtaat aan of onder *w*, in 't onderſte deel van den overloop, en op den bodem.

D'overdeks of bovenſte bodems ribben, zyn in getale als de zyd-ribben; zy zyn bochtigh, ryzende in de midden $1\frac{1}{2}$ ſpan, tot lozing van water: haar lengte is gevoeght na de Galeys breedte, minderende en meerderende. De overloop, of middelgang, werdt daar op geleght: ziet deeze onder 't woort *Latta per il piano*.

Noch heeft de Galeij een lidt, by de Livornezen *Giogo della poppa* benaamt, zonder welk de over water hangende deelen, als 't boort, riem, en wal, niet zouden geveſt konnen werden; dit zoude men voorſte boorts onderlaag konnen noemen: zyn gedaante ziet hier nevens: des zelfs plaats is dwars ſcheeps, daar de ſtreep *x* ſtaat; zyne lengte is 17 palm, zynde uitgeholt na de geſtalte der boven-bodems ribben, waar op zy leghet. De *Drapera* is daar in geklonken, 't geen een lidt is dat langs ſcheeps

de over water hangende boorden vaſtigheit geeft; waar om boorts-balk genoemd moght werden: welke *Drapera*, daar de Galeij op 't breedſte is, een weinig zinkt. Aan *n*, in d'ondergeſtelde tekening, komt de onderſte boorts-balk in: aan *m* de tweede, zy is dik $\frac{1}{2}$ ſpan. Gelyk achter, zoo heeft de Galeij ook voor de weerga van de *Giogo del poppe*, een lidt, *Giogo di prada* genaamt, zynde van voorgemelden gebruik: deeze is lang als de voorige, wordt op de linie *d* geſtelt; zy is onder wydt 16 palm, en uitgeholt na de geſtalte der nevens leggende boven-bodems ribben: de einden van de twee *Draperas* ruiten hier in.

Voor en achter aan de Kajuit, of *Poppa*, ziet men twee bogen, onder de naam van *primo* en *ſecundo Garido*, dieneinde tot ſteunfels der latten die des Kajuits doorluchtigh dak maken, 't geen te zien is op de plaat aan N°. 4: de voorſte is breedte 15 ſpan, hoogh 13 ſpan, en dik $\frac{1}{2}$ ſpan in 't vierkant; de achterſte is breedte 11 ſpan. Aan een van de bovenſte latten, achter uit, maakt men in 't gemeen het Wapen van den Heer der Galeij. Zegge niets van de openingen die daar zyn, dewyle ieder die *manbr* na zyn welgevallen.

Voor by de *Prada*, of Galeys hooft, ten einde de *Corſa*, of Galeij-gang, ziet men een portaalken, van geſtalte als te zien is onder letter *z*, wiens poſten dienen tot vaſtigheit van de gang, en de gang ſelve tot planting van het geſchut, onder in de gang-buiſ verholten. Het vierkant ſtuk by *ay* is op 't Italiaans genaamt *Bianco del trincheto*; het is onder de Galeys buik vaſt, en daar in ſtaan d'einden der portaals poſten. Des portaals wydte is $2\frac{1}{2}$ ſpan, de hooghte, van de voet-tree af, is $5\frac{1}{2}$ ſpan, de poſten zyn dik $\frac{1}{2}$ ſpan.

De groote van elke palm, of ſpan, welke hier wordt gebruikt, na de Italiaanſche wyze, ziet op de plaat, nevens een evenredige ſpan-maat, op deeze ſelve plaat gepaſt.

Dus zy de langte en breedte der Galeij, nevens eenige deelen der ſelve, ter neder geſtelt. Om zyne bouwing en t'zamenſetting te voltrekken, dient noch geſproken van des zelfs kiel, voor- en achterſtuk, ook van het Schips lyf, maſt, enz. 't geen hier vervolgens aanvang te doen.

Van de Kiel.

De kiel neemt men recht, en gemeenlyk lang 146 ſpan, breedt $\frac{1}{2}$ ſpan, en hoog $\frac{1}{2}$ ſpan. Van hoe weniger ſtukken de kiel gemaakt wordt, hoe beter. Men zet de ſelve in 't bouwen op ſtokken, maar niet zeer hoogh verheven van d'aarde.

Vau

Van de Achter-steven.

De gestalte der achter-steven ziet op de plaat N°. *A*: by *d* heeft hy een boght, die gestelt wordt als men van *a* tot *d* 8 span neemt; daar na, om de wederzydts kringstukken te bekomen, zoo stelt *x* 1 lang 1 span, ook 10, doch 10 zy een halve kring; doet ook zoo boven aan *n*, uit *o* stelt 2 1 span recht-hoekig uit, tot aan *g*, neemt dan de zelve wydte en trekt die uit *d*, stelt dan des passers voet in de snyding *g*, en maakt zoo het kring-stuk *u e*; daar na neemt 3 3 span, die trekkende uit *d* en *m*, by *n*, de zelve dan weder by *e* gestelt, en gezien zynde waar het punt *n* gefinden wert, zoo beschryft *e c*. Met het overige stuk op de andere zyde, de weerga van het beschreevene, handelt men op de zelve wyze: van *e* tot *g* moet 10 span zyn; de gantsche rib is 1 span in 't vierkant. Wanneer men de stukken aan *g* en *p* te zamen voeght, zoo lascht en voeght men die met uitstekende eind en elkander. By *z* en *i*

Van de Voor-steven.

De gestalte der voor-steven kan men by de tekening *B* zien: van *a* tot *e* is 2 1 span, het vallen zy van *a* tot *b* hoog 1 2 span, zyn dikte van *b* tot *b* is 1 span; neemt dan 2 1 span, en zet die recht-hoekigh uit na *i*; neemt dan de zelve weder, en zet die uit *g*, de boght, (welke bekomen wordt als boven in de achter-steven) en daar deeze twee den ander snyden zet daar des passers punt, en maakt *b g*; daar na neemt 2 5 span, en zet uw kring's punt in *g*, merkt dan by *k*, alwaar zy eindight; stelt dan weder de zelve lengte uit *e* na *k*, en daar gemerkt hebbende, zoo zet de passer in *k*, en beschryft *g c*: van *c* tot *g* laat 4 span lang zyn, tot een kiel-lasch dieneinde. By *r* gaat een houtte bandt van; span dik om de gantsche Galeij, tot des zelfs stevigheit, welke behoort 1 span dik te zyn, en 1 span breed.

Van de Galeij-ribben.

Daar is veel aan gelegen dat men de ribben eener Galeij, welke haar lichaam maken, na evenredigheit toestelt, licht en zwaar, breed en wydt, na de plaats daar zy gestelt werden. Voor al dient het hoofd der Galeij, *la Proda* genaamt, breedt en van stevige ribben te zyn, om anker en kartouw te konnen dragen. Ik zal hunne gestalte ophalen, en beginnen van de wydte rib, die ghy mooght zien by *C*: deeze ribben zyn gewoonlyk ieder uit drie stukken gemaakt. De onderste bodem-rib, by de Italianen *Marera* genaamt, die men onder-rib zoude mogen noemen, komt op de kiel te leggen, en werdt te zamen met de twee ter zyden opgaande stukken by hen *Stamenale* ghelieten: om deeze dan in onze

gestelde Galeij van 190 span te brengen, zoo zet van *a* tot *w* 2 5 span, want zoo wydt zal de Galeij op zyn breedste zyn, van *a* tot *o*, en van *w* tot *d*, zet 8 1 span, 't geen de hoogte zy van deeze *Stamenale*, of groote Galeij-rib, uit *a* en *w* stelt na de rib-hoeken een recht-hoekige streep van 3 span, vat dan 1 8 span, en zet des passers punt in *b*, makende een merk aan *n*; zet daar na de zelve wydte mede uit *r*, en daar deeze den anderen snyden zet aldaar de passer, en beschryft *b c* daar mede: neemt voorts 9 1 span, zet de passer op *r*, en merkt by *n*, de zelve dan weder by *e* gestelt, en gezien zynde waar het punt *n* gefinden wert, zoo beschryft *e c*. Met het overige stuk op de andere zyde, de weerga van het beschreevene, handelt men op de zelve wyze: van *e* tot *g* moet 10 span zyn; de gantsche rib is 1 span in 't vierkant. Wanneer men de stukken aan *g* en *p* te zamen voeght, zoo lascht en voeght men die met uitstekende eind en elkander. By *z* en *i*

De grootste Galeij-rib dus gestelt zynde, zullen de volgende, zoo grooter als kleinder, daar licht na gemaakt moogen werden, slechts de gegevene breedte in acht genomen werdende: de hoogte van alle deeze groote Galeij-ribben is overal eenderley. Doch, om deeze zaak een weinig klaarder voor oogen te stellen, ziet op de plaat *D*, daar *ch* de rechte onder-bodems rib is, lang 10 span. Alle de ribben deezer Galeij zyn 162 in getal, de gaffelstukken daar onder getelt. Hoe verder deeze ribben naar achteren staan, hoe zy smalder dienen te zyn: om zulks na eisch te doen, zoo neemt het zeste deel van de Galeijs breedte, of van de streep *ab*, en laat die zyn *of*, waar om men dan een halve kring trekt, gelyk in de plaat aan *D* is te zien, wiens helft dient gedeelt in 60 gelyke deelen; want zoo veel zyn de ribben na vooren toe, van de grootste af te rekenen: dan haalt men 60 streepen uit die afdeelsels na de middel-lyn toe, en merkt de sneden met punten; zoo veel als men ziet dat deeze punten verenigen, zoo veel zal men de ribben na gelang, of proportie, smalder maken. De wydte rib, waar van gemeldt hebbe, staat 8 6 span uit het voorste van de kiel: 1 span na vooren van de gemelde groote rib af zet men een ribbe, in alles gelyk aan de gestelde, en die noemt men de eerste, na vooren te rekenen; tusschen deeze twee ribben is de Galeij op zyn breedste ('t en is in Galeijen niet als in de groote Scheepen, die, om de bestiering, achter onder smal moeten zyn, want de riemen bestieren de Galeij meest). Dus zal

men bevinden dat de zes-en-twintighste *Stamendale*, ofte *Galey-rib*, aan des zelfs bodem maar 8 span breed zal zyn; 't geen klaar blykt, als men op d'overige toefstel wel let, welks bewys d'ondervinding leert. En gelyk wy 26 *Galey-ribben*, van de grootste af te tellen, na achteren gestelt hebben, alle op de kiel rustende, zonder verheffing, zoo stelt men 't zelve getal, geschikt en geëvenredent als de voorige na achteren, mede na vooren toe; wiens eerste begint $\frac{1}{2}$ span van d'aldereerst opgestelde, gelyk gezegt is, alle rustende op des kiels lichaam. Te wederzyds van de zes-en-twintighste *Stamendale*, ofte grootste rib, zullen d'overige ribben zich van de kiel, door onder gestelde voeten, beginnen te verheffen. Staat te weten, dat deeze overige verhevene ribben, die wederzyds 34 in getal uit maken, op haar hoogste maar een span verheven zyn: de hoogste zyn de naaste aan beide de scheeps-einden. Om dan de overige verheven bodems-ribben na eich te stellen, deelt men de span in 34 deelen, en laat ieder bodems-rib een deel zakken, tot het laatste deel toe, welk het naaste aan des kiels bodem is.

De negen-en-twintighste *Marrera*, ofte verheven bodem-rib, zal maar van 2 span lengte zyn, 't geen klaar blykt als men met de zelve te werk gaat na de wyze, aan de tekening *D*, over de linie *of* gezegt, en zoo voorder ieder na zyn rang. Onder hun stelt men blokken, als by *E* is te zien, na ieder zyn gestalte; deeze vertoon de negen-en-twintighste.

Na de verheven bodem-ribben volgen de gaffel-stukken, die de uiterste ribben zyn, uitmakende tot aan het eindt van de *Poppa*, ofte achter-steven, het getal van 27, wiens gestalte by *F* ten toon staat, namentlyk het laatste gaffel-stuk, dat de steven besluit, 't geen wydt is 6 span, hoogh 7 $\frac{1}{2}$ span; men zet die in de tegen- of binnen-steven, en deeze wel op 't hoogste, zoo dat zyne toppen in 't hakkebort gehecht zyn. De tegen- of binnen-steven, schoon zoo zwaar niet is als d'onder-steven, wort met zware bouts aan d'onder-steven geklonken; men deelt de zelve in gelyke deelen, na 't getal der gaffel-stukken, beginnende van *np*, in de prent *G*, alwaar d'eerste gaffel gestelt werdt. De boghten deezer gaffel-ribben maakt men volgens ieders lust en verstandt: zy worden gevult met hout, tot de hoogte van de streep *nk*, in de prent *G*, en die van *H*, alwaar i het eindt is 't geen in de steven steekt, lang 1 $\frac{1}{2}$ span: *nk* is de gedachte vulling. De gaffel-vleugels zullen qualyk 1 $\frac{1}{2}$ span dik zyn: men moet voor al wel

letten dat zy beide van eene gestalte zyn. Om evenwel de rechte breedte deezer gaffel-ribben te bekomen, zoo ziet na de prent by *K*, alwaar *ab* de laatste *Marrera*, of verheven *Galey-rib* is, en 11 het eerste gaffel-stuk, *m* het laatste, *ed* is 't hakkebort, of hek-stuk: deeze gantsche streep moet dan in zoo veel deelen gedeelt worden als 't getal der gaffel-stukken is; *mx* is de lengte daar zy op staan: om nu te weten de wydte boven, als by voorbeeldt van de tiende, zoo ziet maar op het getal 10 aan beide de zyden, de tusschen-lengte is de wydte boven, en dus handelt men int alle. Om de hoogte te bekomen, ziet in de prent *G*, op de hooge gemerkte streep, en neemt die voor elk na de getallen staan.

De voor-stevens gaffel-stukken staan mede vast in de binnen voor-steven, hare hoogte moogt ghy uit de prent by *L* zien, aan de daar boven gestelde getallen. Maar om de genoemde hoogte wiskonstelyk te weten, zoo beschouw de plaat onder *L*, en nevens *N*: *or* is de breedte der eerste gaffel, welke staat daar de *Marrera* eindigt, *nx* is zyne hoogte; trekt wederzyds uit ieder punt (welke de merk-tekenen der gegeevene vork-stukken zyn) streepen, evenwydigh of paralel met *rx* en *ox*, die t'zaam loopen, welke einden dan, of de plaats daar die t'zamen loopen, de geëischte gaffel-vleugels zyn, hier 15 in getal. En om de breedte boven te hebben, zoo legt voor u de figuur of aftekening *N*: *fg* is de breedte van d'eerste gaffel, nevens de *Marrera* staande, *ei* is de lengte van de plaats waar in zy staan; deelt dan de drie-hoek in zoo veel deelen als de gaffel-stukken zullen zyn, en de tusschen-lengte is de wydte van deeze alle boven.

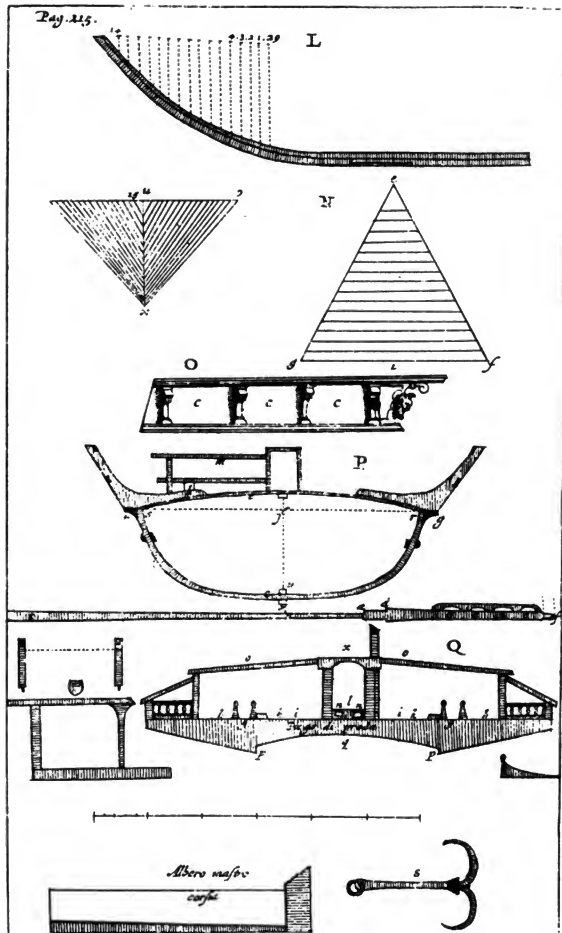
Op de Kajuit, of *Poppa*, na buiten toe, ziet men de kanten opgeboeit met een wandt, na de wyze als in *O* is te zien: het ciersfel staat na buiten toe, en in *ccc* schildert of snydt men in 't gemeen tusschen de Galeys boorden het een of ander: onder voeght men stutten, Sleutels genaamt, tot vastigheit der zelve, 10 of 12 in getale. Men spalkt de *Galey*, en de spalken zyn aan de ribben gehecht: deeze werden het bequaamste gestelt daar de *Galey* tusschen-schotten heeft.

Van de Masten.

De grootste mast is hoogh 90 span, onder dik 2 span, boven aan zyn top 1 $\frac{1}{2}$ span. De grootte ree zal 18 $\frac{1}{2}$ span lang zyn, welke van twee houten over elkander gestlagen is, zoo, dat die 2 $\frac{1}{2}$ span overschieten, en wel vast gebonden worden, zynde onder, of aan de uiterste einden, dik 1 $\frac{1}{2}$ palm,

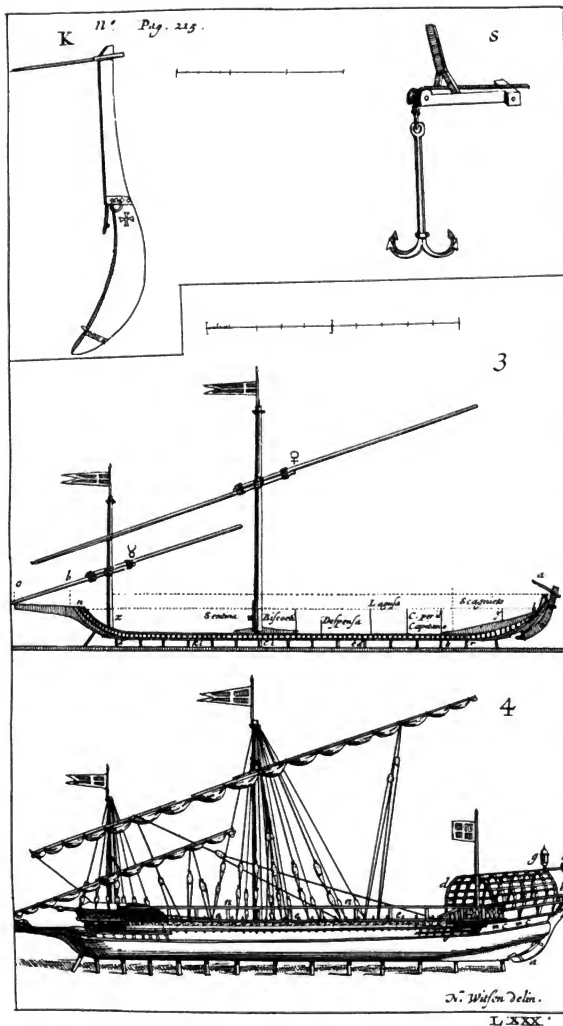
en

Tab. 115.

A. Willelms Sohn.

LXXIX

en boven $\frac{1}{2}$ span. De voor-mast is maar van $\frac{1}{4}$ span, onder dik $1\frac{1}{2}$ span, boven aan de top $\frac{1}{2}$ span: zyn ree is op gelyke fatzoen, of gedaante, als de grootte ree, van twee over een leggende houten, dik aan de binnen-einden $\frac{1}{2}$ span, en aan de buiten-einden $\frac{1}{2}$ span, het overslaan der zelve is $1\frac{1}{2}$ span, hy is lang $11\frac{1}{2}$ span. Turksche Galeien voeren maar een mast.

Een doorgesnede Galey daar by op het breedste zy.

Deeze werdt afgebeeld in de plaat by *P*, alwaar de buik mede op zyn dikste is: *x* vertoont de kiel, *e* de bodem der ribben, *n* het kolfem, *rfs* *n* is de binnenste evenmaat van de Galey-rib, *e* de boven-bodems rib, en op dat deeze te bestendiger zoude zyn, vooght men langs scheeps te midden door een balk, onder dik $\frac{1}{2}$ span, en breed $\frac{1}{2}$ span, waar tegen de 12 stylen komen, die in het kolfem valt zyn, en het boven-werk helpen dragen. Wederzyds aan de ribben, zoo binnen als buiten, ziet men stevige balk-banden, die de Galey rondt gaan, welke by de Italianen *Cordone* genoemd worden, zy zyn dik $\frac{1}{2}$ span, breed $\frac{1}{2}$ span; de binnenste is vierkantigh, de buitenste rondt.

Als dit volbraght is, dan maakt men de *Corfia*, ofte Galeys overloop: men zet de masten in: ook maakt men de geschutbuis, die langs het gantsche Schip gaat, en waar in men, behalven de bus die voor aan staat, veel goederen bergen kan. Op zommige Galeien worden tusschen de slaven in lichte schiet-buffen gestelt in buizen en kasjes. Voor op werden ook wel tenten gemaakt, doch zelden.

Hier na zet men de knie-stukken aan, die de boven water stekende breedte geven, na de gestalte als in de plaat by *P* is te zien: aan ieder zyde komen 68 van deeze *Latonen*, ofte knie-stukken, die evenredigh na het lichaam der Galey verengt en verwydt werden. Wederzyds van de *Corfia* worden 27 roei-banken gezet, gelyk hier met *m* aangewezen zyn, welke met het eene eindt in de *Corfia* valt zyn, en met het ander eindt op de *Latone*, ofte knie, gestut staan: de banken zyn lang 10 span, breed $\frac{1}{2}$ span, dik $\frac{1}{2}$ span, en staan $5\frac{1}{2}$ span van den anderen: onder de banken zyn kleine voet-bankjes, om in 't arbeiden de slaven tot steunfels te dienen, waar aan zy ook met hare voeten geketent zyn. *k* is een hout dat over de knies langs scheeps tot vastigheit gelegd wort. By *i* en *g* zyn dragers, die de ribben en knies helpen steunen. De planken, die 't lichaam der Galey maken, zyn 1 span breed, en $\frac{1}{2}$ span dik;

doch de binnen-planken kunnen dunder genoomen worden.

Van eenige byzondere toegevoegde leden der Galey.

Beziet hier toe de plaat *Q*: de riemen al te zaam zyn $\frac{1}{4}$ in getal, en van goet bouken-hout, lang $4\frac{1}{2}$ span: by *f* is een hant-vatzel, gelyk ook *eee* hant-vatzels zyn. Wanneer men zes slaven aan een riem stelt, dan bindt men ten einde de vyf hant-vatzels een strik, waar mede de zeste maer trekt, met zyn aangezicht na de andere slaven toe ziende, of tegen hun over staande. De slaven zyn, of vrywillige, welke haar met gelt tot het roeijen laten koopen, en aan hun knevels onderscheiden werden; of Turken, die een kuif dragen; of schelmen, welke geschoorene hoofden en kinnen hebben; of Mooren, die veeltyds banden om 't hooft dragen. Als 'er veel en lang te roeijen is, verpoozen de slaven elkander in den arbeid, terwyl die ledigh zyn tusschen en op de banken leggen te slapen. Als men roeit wort 'er ieverigh van de *Comite* opgepast, dat de riemen gelykelyk water slaan; en wie zich verhaalt, of vertraaght, in 't lichten van de riemen, wordt met de slag op de naakte rugh gewaarschouwt, zondt dat 'er iemand is die na de striemen durft tasten, of klagen over gevoeligheit van de geesfel-peesen. By *d* komt een nagel, waar aan de riem met een touw vast is. Van *a* tot *b* is de riem rondt, van *b* tot *c* wort zy allengskens platter, en by *e* geheel plat.

De *Giogo di proda* wordt hier mede een weinigh grooter verbeeldt als vooren, om het oog te hulp te komen. By *q* is de gang, of tree. De keepen *pp* dienen om de boven-bodem te bevatten. By *x* is een dek, 't geen men in tydt van geveght afneemt, om de rook telozen van 't geschut der *Corfia*. *oo* Is het dak van de *Proda*, ofte bak, waar onder het kanon staat, 't geen des nachts het verblyf van veel scheepelingen is, als wanneer men de stukken met berderen dekt, daar het volk dan op leghet: hier zet men de kryghs-lieden op als het veghtens tydt is. Aan *l* komt het meer genoemde kanon der *Corfia*: aan *nn* zyn touwen, die over schyven gaan, daar men het geschut mede aanhaalt: by *ii* en *kk* komen stukken te slaan, de lichtte na buiten toe. *gg* Is des ankers plaats. Aan *hh* is des kabels plaats. De galderyen ter zyden dienen tot cierraat. Het ankers gestalte ziet by *f* hier nevens; maar de ermen, van welke hier maar twee werden vertoont, moeten vier in getal zyn, gelyk ook ieder Galey vier ankers heeft, wegende elk

elk 1200 pondt. Het anker wordt over een fchyf opgewonden, zonder fpil, door de handen der flaven.

Van 't Roer.

Aan *K*, op de plaat, ziet d'omschryving en getalte van een Galej-roer: het is dik $\frac{1}{2}$ span, en beflagen als vertoont wert; daar zyn twee haken, waar mede het roer aan 't Schip gehecht is. Aan *f* ziet de wyze hoe het anker over de kraan hangt, en met een kruk opgetoogen kan werden.

Om nu klaarder voor oogen te ftellen hoe de kamers, en alle byzondere afdeclingen, in de Galej zich voegen, dient de volgende plaat aan $\frac{3}{4}$. Van *r* tot *s* is de kiel, lang 146 span, breedt $\frac{1}{2}$ span, hoogh $\frac{1}{2}$ span. By *r* begint de achter-fteven, alwaar die in de kiel gelafcht is. Van *n* tot *s* is de voor-fteven: by *s* is de voor-fteven in de kiel gevoegt. *s* Hooft-werk van *a* tot *b*, is lang 196 span: van *b* tot *o* is de fpits, neb, of galjoen, lang 22 $\frac{1}{2}$ span. $\frac{3}{4}$ Is de ree van de groote malf. By *z* komt de bezaans malf, en by $\frac{3}{4}$ zyn ree. By *e* ftaat de grootfte Galeys-rib, welke ribben 26 in getal zyn, en hunne laafte komt by *d*. Tufchen *e* en *s* worden de 24 verheven bodem-ribben gefteft: de bodem-rib aan *f* ftaat een span hoog verheven van den bodem. Van *b* tot *b* ftaan de gaffel-ftukken. By *a* ftaat het ftuk *Dragante*, hakke-bort, of hek-ftuk, daar de kajuit op fteunt. Als de ribben gezet zyn, wegmt en befchiet men de Galej van binnen, zoo dat men de ribben niet ziet. Van *i* tot *k* komen de uitftekende groote galey-ribben: en eindelyk van *m* tot *n* de gaffel-ftukken.

De kamer, die hier onder de naam van *Scannieto* komt, dient om des Kapiteins, of Hofmans, bagagie, of plunje, te bergen: daar in zyn wederzydts twee venfterkens, en in 't fchot $\frac{1}{2}$ een klein deurtje, om in de Kapiteins kamer te komen; en altemet heeft het ook boven wel een luik in de kajuit. De Kapiteins kamer, die lang is 24 span, heeft wederzydts een venfterken, 1 $\frac{1}{2}$ span in 't vierkant, ftaande 6 span uit de achter-wand: dit is de verblyf-plaats der voornaamfte fcheepelingen: de leger-plaatz en daar in zyn wederzydts opgefpanne touwen. Alle de andere kamers hebben geen vensters, om dat te dicht aan 't water zouden komen. *Lagufa* is de ruft-kamer. *Difpenfa* is de bottelery, en kelder; de natte waaren leggen onder, afgefchooten met een verdek: in deeze komt men door een luik, dat boven open gaat. De *Sentina* is by en om de malf, waar in men gaat, als onder in 't Schip iets te verftellen valt: de kruut-kamer is daar in, waar om

het luik vande *Sentina* wel dient toe gehouden te werden, voornamentlyk om dat de kombuis, of haert, daar boven niet wydt van daan ftaat, te weten aan de linker zyde, ten aanzien van de achter-fteven. De *Biscotti* is de twee-bak en broot-kamer. Na vooren zyn geen kamers meer; maar het ruim is gefpalkt, ftevigheits halven.

In de plaat N°. 4. ziet men een Galej gantfch opgebouwt, doch zonder zeil en treil, maar zoo als zy op de werven op ftapel ftaan: *a* betekent het roer: van *b* tot *d* is de *Poppa*, ofte kajuit: *e* *e* zyn de vensters in de bagagie-kamer, en *o* het venfterken in de Kapiteins kamer: *e* zyn pennen daar de riemen tegen aan komen: *g* is een lantaerne: *b* en *i* zyn fchilden, om 't Wapen van de Heer der Galej in te ftellen: *n* is een leuning, waar de flaven haar gewafcht dekzel droogen; deeze dient ook om de tent, wanneer men die over de Galej fpan, vaft te maken, enz.

Op de plaat N°. 5. ziet een Galej zoo hy te water leght, en by N°. 6. een Galej van vooren; aan N°. 7. ziet hem van bovenen in 't voort varen, gelyk ik de zelve te Livorne verfcieide maal zoo de haven hebbe zien uit rocijen, ftaande op de hooge fterkten, aan de monde der zelve.

Deeze Galejen, ja zelf de Galeffen, zyn zoo licht van hout-werk, dat, wanneer alle de flaven over een zyde hellen, de boorden water komen te fcheppen.

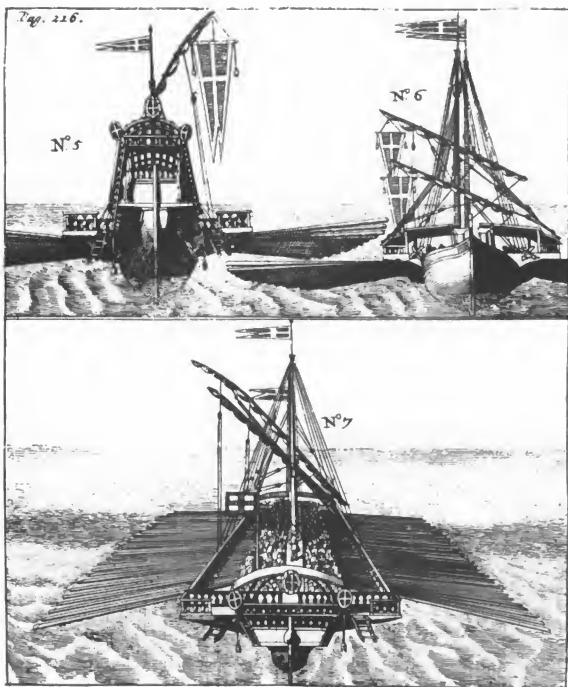
Hier mede zal ik de Galej-bouw befluiten, in meening dat men (des noodt zynde) uit dit fchrift alleen, de evenredigheit wel waargenoomen werlende, die zoude konnen opbouwen, en ten gebruike brengen.

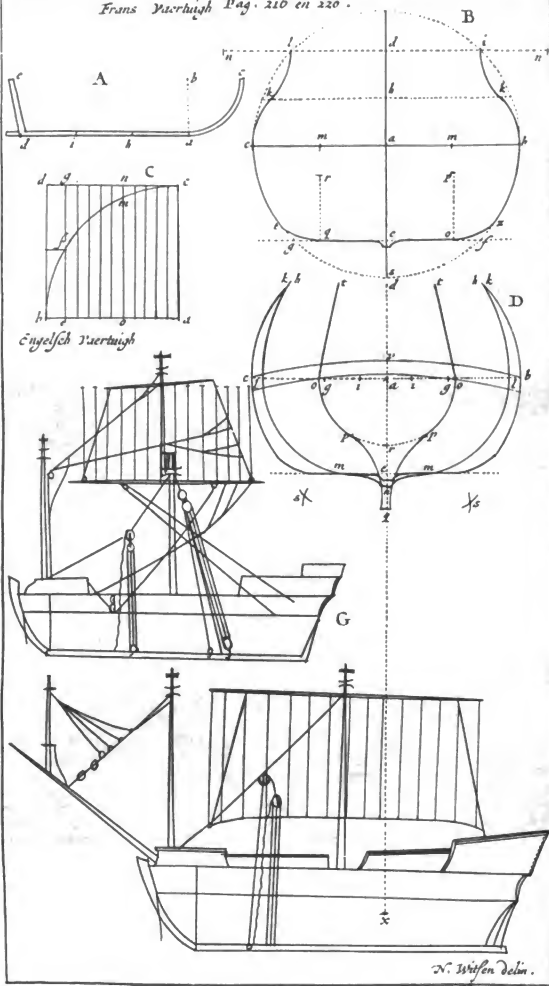
SANNINI fpreekt in 't breede van de Galej-bouw der Chriftenen, die het Heilige Landt voormaals gingen beftrijden, en zeght, dat de zelve lang geweest zyn 24 fchreden en 11 voet, hoogh 7 voet, en op 't wydtfte 15 voet, voor wydt 9 $\frac{1}{2}$ voet. Hy haalt infgelyks het wapen-tuigh op, 't geen in dien krygh gebruikt is geweest, als pyl, boogh, flingers, ook degens, bufen, en eindelyk vuur-ballen, ftink-potten, enz. Men gebruikte toen noch veel duikers, om de Scheepen van onderen te quetzen.

Zal hier noch in 't korte fpreken van eenige Scheepen, in de Middellandfche zee gebruekelyk, en eerftelyk van de *Raguzanen*, en *Galeaffen*, 't geen een flagh van groote Galejen is, doch voor en achter hoogh, zynde rondom met gefchut verzien: deeze fchieten, uit ongemeen zware bufen, zoo groot als elders te lande werden gebruikt, veeftydts fteen-kogels; en 't eene ftuk haalt het andere in 't afgaan te boort,

Lib. 2.

part. 4. c. 11.

boort, waar toe men op de zelve veel werktuigen met schyven ziet, 't welk de scheepelingen veel arbeidts bespaart: zy voeren over de duizent, ja vyftien hondert menschen: men vindt daar op alles te koop, ten behoeve van het volk. Deeze voeren drie bezaans zeilen, en de Galeeyen maar twee. *Zeilerus* meldt dat een Galeas den Venetianen over de dertigh duizent Hongarifche ducaten komt te kosten.

Noch werden by de Italianen gebruikt de *Nave Polaca*, *Santye*, *Sabaretti*, en *Canonix*: als mede de *Tartana*, zynde van achteren niet ongelyk aan een Jaght, voerende voort twee bezaans: *Rarcona*, en *Caramuzala*, voerende een groot schooverzeil, met een mars-zeil, en blinde. Zy gebruiken ook *Gellotta*, of klein Zee-vaartuigh, dat voort geroeit wort: *Brigantino*, zynde noch kleinder, en lang 60 span, op hebbende 10 riemen: *Filucca*, 't geen een zeer klein open vaar-tuig is, snel in 't voort gaan, op hebbende tot roeijers zes of zeven mannen, en voerende een klein zeiltjen. Noch kleinder slag van Scheepen, by haar gebruikelyk, zyn *Fregata*, *Bisbarri*, *Lento*, *Lindo*, *Birchetti*, en *Piatta*.

Dzerma is een vaar-tuigh, tot Cyprus, en op de Egyptische kuilt gebruikelyk, zynde licht, open, en snel in 't zeilen.

Mabonen, en *Peranen*, zyn groote Constantinopolitaansche Barken, voerende een vry hooge mast, die voor en achter gestagt is; voor, aan een uitstekende spriet, enkel; en achter, te wederzyds scheeps, dubbelt: te boort voeren zy aan elke zyde twee hoofd-touwen: achter zyn zy plat, en daar het wydst, loopende na vooren spits toe: het zeil wert met een raa van anderen opgehyft, en neder gelaten, naar gelang van windt: de zommige zyn open, andere licht verdekt.

Van d'overige Middellandsche Zeescheepen zal niet sprekken, om wydloopigheit te schouwen.

In het Jaar 1571. is een zeer ruchtbare Zee-slagh voorgevallen, tusschen een verenighde vloot Galeeyen der Christenen, en die van den grooten Turk, in welke de Christenen de overhandt behielden. Der Christenen vloot bestondt uit twee hondert en zeven Galeeyen, behalven een goet aantal Scheepen, en Fregatten; twintigh duizent soldaten zyn daar op geweest, en noch een groot getal vrywilligen. Der Turken vloot bestondt uit twee hondert Galeeyen, benevens zeventigh Fuften en Galeotten. Deeze Zee-slagh geschag met groote en goede schik, of orde, van de zyde der Christenen. De Galeeyen waren wederzyds gestrekt, en geplaatst, ordentlyker

wyze, gelyk in een veldt-slagh te lande, in benden, en reyen, 't geen wegens stilte bequamelyk kon geschieden. De Turken raakten in wanstal, waar om zy de nederlaag kreegen, en wierden genoomen hondert en zeventien zoo Galeeyen als Galeotten, tachtigh Turksche vaar-tuigen zoo verbrandt als in de grondt geschooten, en 2990 Turken zyn zoo gevangen als om hals geraakt: daar-en-tegen zyn 'er geen meer als 7656 Christenen gebleeven. Deeze vermaarde Zee-slagh viel voor niet wydt van Lepanto, en staat by *Furtenbagh* in 't breedte te leezen.

In deeze Landen heeft men, ten tyde van de Spaansche krygh, wanneer men op vlieten, meiren en binne-wateren oorlog voerde, kleine Galeeyen gebruikt, (waar van eenige oude afbeeldtels by my werden bewaart) die geheel open zyn geweest, en voor met een uitstekende punt, die breedt over 't water stak: wederzyds staken riemen te boort, die van een man beheert wierden, welker getal was na de lengte van 't Schip: achter stont een klein rondt tentje, en voor een groote mast, daar zy groote vanen lieten van afwaaijen: midden in stonden de krygs-lieden: voor en achter had men lichte veldt-stukjes gezet. Zy bereikten in 't gemeen de langte van 84 voet: en de langste daar ik van leeze was 180 voet. Deeze Hollandtsche Galeeyen wierden met omtrent hondert man bevolkt: waar van te zien is by *Velus*, in zyn Beschryvinge der Stadt Hoom.

Het varen op Galeeyen sleept veele ongemakken mede, waar om zy verre onder de Scheepen in waarde zyn te stellen. Men heeft daar op weinigh of geen verblyf, om zich te vertreen, of des nachts onder dak te geraken, veel min in eenige vaste kooijen of op bult-zakken te slapen. Door de veelheit van menschen die zy dragen, gevoelt men daar veeltyds groote stank en benaauwtheit: en om het kleine hol dat zy hebben, kan men weinigh voorraat van water en spys mede voeren, 't geen dikmaal groote onheilen veroorzaakt. By de minste harde windt wert de achter-tent der Galeey afgenoomen, en de boorden staan dikmaal onder water, beide tot groot ongemak der scheepelingen.

Volgen eenige Spreuken der Ouden, over het varen ter zee, den schrik uitbeeldende, die zy, door onkunde, voor het water hebben gehad.

Die op zee serven, zegt *Aristoteles*, sterfen twee maal; want haar hert is verdronken in begeerlyke eergierigheit, en hun lichaam

Hollandtsche Galeeyen.

Hoofst in zyn achste boek.

Lib. 3.

Siet Guicciardini's eerste boek over deze stoffe.

lichaam verftikt door het water, 't welk is den tweeden doot.

Zeker *Fabius*, Burgermeester van Regio, ſchoon hy zeventigh jaren oudt wiert, verreide nimmer na Meſſana, twee mylen varens buiten zyne plaats, voor reden gevende, dat de Bark, daar men tot de overvaart in ſcheepen moeft, zot was, om dat zy nimmermeer ſtil is; zoo ook de zee-man, welke nooit by een voorneemen blyft; van gelyken mede het water, dat althans van ſtandt wert verandert; nevens de windt, die nooit ſtille ſtaat: en om dat men te lande zich van zotten en gekkelyke zaken wacht, is 't geen reden, (zeide hy) zyñ lyf en leven ter zee aan vier zotten te beveelen.

Atalus, een oudt Wys-geer, volgens het getuigenis van *Plutarchus*, woonde te Sparten, welke ſtadt door een groote vliet in twee deelen was geſcheiden, dien hy nooit was over gevaren, en vervolgens de helft van de plaats nimmer hadde bcoogt, daar de vreeze van zich op 't water te begeeven oorzaak van was, voorgevende dat het water voor de viſſchen, en het landt voor de menſchen was beſtemt: en (voegde hy daar by) als ik zien zal dat de viſſchen op 't landt gaan, dan zal ik my mede op het water begeeven.

Alcimeus, Epirotiſch Philoſoof, of Wys-geer, die den ouderdom van negentigh jaren bereikte, viel een groot erdeel te beurt, 't geen over de vliet *Moratus* was gelegen, dat hy nimmer wilde gaan bezigten, uit vreeze voor het weinigh water 't welk hy moeſte over varen, zeggende, dat het erdeel vervloekt was 't geen men over water moeſte halen.

Marcus Porcius Censorinus zeide op zyn ſterf-dagh, dat hy de Goden in drie zaken hadde vertoornt: ten eerſten, dat hy veele dagen hadde voorby laten ſlippen, zonder dienſt aan 't gemeene beſt te doen: ten tweeden, dat hy Staats geheimen aan een vrouw ontdekt hadde: ten derden, dat hy te water was gereiſt om 't geen te landt hadde konnen verrichten.

Dit wort ook van *Ariſtoteles* bevestight, welke zeide, dat hem zich maar van drie zaken beroude, die hy in zyn leven hadde bedreeven, waar onder het voornaamſte was, dat ooit ter zee hadde gevaren.

Copilus, leerling van *Plato*, deede al de venſteren van zyn huis ſtoppen, die op de zee uitzagen, voor reden van zyn doen gevende, dat hy de zee niet wilde zien, om daar door nooit verlokt te werden op de zelve te varen: daar by voegende, dat *Plato* hadde gezeght, het zee-varen geen werk van een Philoſoof, of Wys-geer, te zyn.

Livius meldt, dat de Romeinen, zoo gelukkig zy te lande, zoo ongelukkig te water zyn geweest: en ten tyde van *Camillus* dorſt men te Romen noch geen Scheeps-vlooten op het water brengen, 't geen duurde tot *Scipius* leef-tydt toe.

De zee, zeiden de Ouden, behoeft niet lichtveerdigh gehandelt te worden; maar men moet hem allenlyk uit nootd bevaren: en die uit luſt het water gaat bezoeken, behoort men, als een dullen, met ketenen te binden. De zee (hadden zy voor een ſpreek-woordt) bedrieght maar een maal; en die geene welke hy heeft verleit, geeft hy geen tydt om zich over hem te beklagen. De zee is zot van aart; want zy verandert alle vierendeel maans, en maakt geen onderſcheit tuſſchen een Koning en een boer. De zee is quaatwilligh, en doet altydt verkeerde dingen; by ſtilte bereidt zy zich tot onweer, en by onweer tot ſtilte.

Horatius zeght, *Het ſtonte volk, dat alles durſt, loopt in 't verboden quaat.* En op een ander plaats, *Ga, en beveel u ziel aan een broſ ſtuk hout.* Op welken toon *Seneca* mede meenighwerf is ſprekende.

Juvenalis zeght:

*Den eerſten zee-man was wel ſtont,
Die zich beval aan 't zwakke hout.*

Men moet de zee ſchouwen, zegt *Plato*, als meesters van alle quaat.

Het is veiligtht, zeide *Anacharſis*, in alzulke Scheepen die op 't droogh ſtaan. En men is te ſcheep (voeght hy daar by) ſlechts zoo veel vingeren van de dootd, als het ſcheeps-boort dik van hout is, twyffelende of men de zee-luiden onder de levende, of onder de dooden moeſte tellen.

Niet ellendiger, zeght *Laertius*, is 'er *Diog. Laert.* voor een wys man, als in zee te zwerven. *l. 1. c. 6.*
Ja *Horatius* durft zeggen, dat het varen by *Car. 1. 3.* de zee een onmenſchelyke zake zy.

Om dat *Oſiris*, 's landts behouder, in een ſchip vergaan was, wierden de boots-luiden een geruimen tydt by d'Egyptenaren voor eerloos geſchat. In *Laconia* wiert hun inſgelyks een langen tydt het landt ontzeit.

By de oude Romers wiert veel voor een ſpreek-woordt gebruikt, *Tali vel tali magis nauticu:* dat is, *Hy is meerder zee-man als die:* verſtaande daar door, dat dees of geen grover, en onverſtandiger was als een ander.

Junius meldt, in zyn *Baravia*, dat men *Cap. 15.* oulings in deeze Landen nimmer t'zee ging, als naar beſlooten boeken, beſprooken uitterſte wille, en zich met Godt te hebben verzoent: als wannee men het gevaar meer onzag als heden; want nu durft men althans zee kiezen, zonder aanzien van tydt of weêr. Van oudts wiert de zee geſlooten in de quaatſte tyden van het jaar.

V Y F.

V Y F T I E N D E H O O F T S T U K .

*Evenmatigheden omtrent de Scheeps-bouw in Engelandt en Vrankryk gebrui-
kelyk , waar by het verſchil in den onderlingen bouw werd't beſpeurt , aan-
vangende met de Franſche , zoo als zulks uit Schryver en dier tonge
getoogen , en zelve by ondervindinge in eigener plaatze ter
loops hebbe geleert.*

DE Galey-bouw mede voltrok-
ken hebbende, dunkt het my
niet ongevoeghlyk te zyn, hier
te kortelyk te laten volgen op wat
wyze, en na wat proportie, of even-reden,
de Franſchen hare Scheep-bouw volvoe-
ren: om dit dan geſchiktelyk te verhan-
delen, zal eerſt met de kiel beginnen.

Van de Kiel.

De kiel is het voornaamſte van een
Schip, die alle deelen bindt, even als het
rugge-been in de dieren, en de grondt-
ſlagh, waar na alle andere deelen by haar
worden gevormt, te weten de langte,
breedte, holte, en hoogte des Schips,
als ook de lengte en dikte van de maſt, enz.
het is een rechte ſtuk hout, even zoo lang
als het Ship, behalven 't overhellen van de
voor- en achter-ſteven: in kleine Schee-
pen is de kiel van een ſtuk houts, in groo-
te van veele ſtukken, en in middelbare
gemeenlyk van twee ſtukken: in groote
Scheepen wordt deeze kiel lang gemaakt
120 voet, of zomtyds wel meer. In on-
diepe plaatzen houdt men de korte kielen
voor de beſte, als niet zoo licht gebrooken
werdende als de lange. Zy maken veel-
tyds de groote maſt van gelyke grootte
met de kiel.

Van de Voor-ſteven.

Aan het eindt van deeze kiel, (die om-
trent $2\frac{1}{2}$ voet vierkant moet zyn, na hun
ſtellen op de lengte van 120 voet) navoo-
ren, wordt de voor-ſteven ingeëent: deeze
is rats- of kringſ-wyze van geſtalt. De
Italianen trekken de zelve op deeze wyze:
zy trekken aan het einde des kiels, op de
prient by letter *A*, de ſtreep *ab*, wiens
lengte zy even met de langſte verdeckſ-balk
ſtellen, zettende een paſſer met d'eene voet
in *b*, en trekken zoo het vierendeel rondts
ac. Maar de Franſchen zeggen, dat dan
het hooft te licht is, en dat het Ship van
vooren niet genoegh in 't water zinkt; en
daar om verlengen zy deeze kromte na het
oog, of goetdunken, beginnende de kromte
des voor-ſtevens zoo verre van de kiel als
zy kunnen, en geven de zelve een ovaals

gedaante, tot op de hoogte des verdeckſ,
en laten de kromte van daar na het ree-
hout, en na binnen, over hellen: welke
Scheepen, na hun zeggen, het beſte zeilen.

Van de Achter-ſteven.

De achter-ſteven wordt ſtomp-hoekigh
aan het ander of achterſte eindt des kiels
ingeëent. Doch om eenige regelen te ge-
ven van het over hellen des voor- en ach-
ter-ſtevens, zoo zeggen zy, dat ieder ge-
ſlacht van Scheepen zyn eigen maat heeft,
als aan Galeyen helt de voor-ſteven even
zoo veel als de achter-ſteven; en in andere
Scheepen helt de voor-ſteven vier maal
zoo veel over als de achter-ſteven, of meer.
De Italianen laten de voor- en achter-ſte-
ven in een Galey ieder vaak 21 palm over
hellen, als de kiel van 41 cubiten is, dat is
na onze maat 103 voet. Maar de Fran-
ſchen houden voor een regel, dat zy de
Scheepen door deeze over helling een der-
de deel verlangen, welk derde deel zy in
vier gelyke deelen verdeelen, gevende een
deel voor de over helling van de achter-
ſteven, en de overige drie deelen voor die
van de voor-ſteven.

Van de wyde eenes Schips.

De grootſte wyde of breedte van een
Schip is de lengte van de langſte verdeckſ-
balk: deeze wordt van verſcheide maten
gemaakt; in Scheepen die ſnel moeten
zeilen, en geen laſt dragen, wordt die op
 $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, of wel op $\frac{1}{2}$ deel van de langte des
kiels gemaakt: in laſt-dragende Scheepen
wordt de zelve op $\frac{1}{3}$ deel van de kiels lengte
gemaakt: maar het beſte houden zy te zyn,
wanneer de breedte is tot de kiels lengte
als 5 tot 14.

De plaats daar het Ship op zyn breedt-
ſte is vinden zy aldus: zy deelen de kiel
ad in drie gelyke deelen, als aan *b* en *c* op
de plaat is te zien, de grootſte breedte zal
dan in het eerſte derde deel van voor *a*
zyn, te weten in *b*.

De ſcheeps-ribben, of inhouten, wor-
den uit drie ſtukken gemaakt, te weten,
op de kiel worden de buik-ſtukken geleit,
die aan de eindten omgekromt zyn, aan
deeze omgekromde eindten worden de zit-
ters,

ters, by hen genoemt *Genouil*, of *Stamens*, toegezct, en aan de zitters de flutten. Op de hooghte van het opper-einde der zitters werden de voornaamfte verdeks-balken geleit, welke by haar hooger komen als in onze Scheepen: hier hebben de Scheepen haar grootfte breedte, loopende na onderen en boven fmaller toe. De plaats van deeze verdeks-balken tot de buik-ftukken wordt genaamt de holte des Schips, en is het $\frac{1}{2}$ van de langfte verdek-balks lengte, of wel het $\frac{1}{4}$ des zelfs.

* *Proposities*. Doch om de * even-maat, die zy in hun Scheeps-bouw houden, beter te verklaren, zal hier een van hare Tafelen, waar na zy de zelve fchikken, by voegen, beginnende van 50 tonnen, tot Scheepen die 1600 tonnen können voeren.

Tonnen.	Kiel.	breedte.	holte.
50	42	15	6
100	52 $\frac{1}{2}$	18 $\frac{1}{2}$	7 $\frac{1}{2}$
200	66	24	9 $\frac{1}{2}$
300	76	27 $\frac{1}{2}$	10 $\frac{1}{2}$
400	84	30	12
500	92	33	13
600	98	35	14 $\frac{1}{2}$
700	102	36 $\frac{1}{2}$	14 $\frac{1}{2}$
800	104	37 $\frac{1}{2}$	15
900	107 $\frac{1}{2}$	38 $\frac{1}{2}$	15 $\frac{1}{2}$
1000	109	39 $\frac{1}{2}$	15 $\frac{1}{2}$
1100	110	40	15 $\frac{1}{2}$
1400	120	44	16
1600	132	48	16

De gefalte, of form, van de grootfte rib maken zy aldus: laat, by voorbeeldt, een Schip van 1400 of 1500 tonnen te maken zyn: nademaal in de Tafel bevonden wort de breedte 44 voet, en de holte 16 voet te zyn, zoo trekt twee kruis-ftreepen bc en de , in de prent by letter *B*, recht-hoekig kruiffende in a ; daar na neemt op een voet-maat de helft van de breedte, zynde 22 voet, ftelt die van a na b en c ; neemt dan 16 voet, namentlyk de holte, ftelt die van a na e en d , trekkende door e en d twee ftreepen evenwydigh met bc ; zet daar na de eene voet des paffers in a , trekt dan een kring door bc , te weten $bseil$, die de ftreep feg in f en g doornydt, als ook de ftreep lde in l en i . Daar na (om dat zy de even-maat van de onderfte vlakke des Schips, of de lengte van de buik-ftukken, tot de breedte des Schips de beffe houden te zyn, wannecr zy is als 1 tot 2) neemt 11 voet, en ftelt die van e na o en g , trekt dan twee perpendiculare linien, of hangende ftreepen, op fg , als op en qr , ieder ook lang 11 voet, zomtyds minder of meerder, na goetdunken, trekkende uit p en r , als middel-punten, de bogen ig

en zo . Deelt daar na ad in twee gelyke deelen aan h , en trekt door h de ftreep lhb evenwydigh met de voornaamfte verdek-balk bc ; deelt dan ab en ac ieder ook in twee gelyke deelen in m en n , en uit de punten m , als middel-punten, trekt de bogen bk en ck . Eindelyk neemt ln en in ieder even aan am , en trekt uit de punten n , als middel-punten, de bogen kl en ki ; dus zal dan de kromte $lkbzoeqicki$ de form des Schips, of des breedfte ribs zyn.

Dit is dan wat belangt de eerfte of voornaamfte rib, na welke wyze de andere ribben gevormt werden, die na een goede even-maat gefladig verminderen, beftaan- de in deeze vermindering de deught en goetheit van het gantfche werk; want hoe beter de voor-fteven gevormt is, hoe beter het water gedeelt zal worden, en hoe fmelder het Schip voort gaan zal: hoe beter ook het Schips achterfte verfmalt is, hoe vaster het gaan zal; daar anders, zoo het achterfte des Schips te zwaar zy, het inloopen des waters by de opening van 't roer te vreezen is, en dat het Schip achterlaftigh werde: by aldien het achterfchip te licht is, zoo is het ook veel zwaarigheid onderworpen; waar om hoognoodig zy de middelbaarheid te zoeken.

Om dan eerftelyk de vermindering van de verdeks-balken te vinden, neemt de helft van de langfte verdeks-balk, te weten 22 voet, in ons voorbeeldt, laat dit zyn ac , in het afbeeldtzel *C*; op deeze ftreep trekt een vierde deel rondts abc , en een vierkant $abcd$, beziet daar na hoe breedt ghy de laafte rib aan 't achterfte einde des kiels begeert; (in lange Scheepen wort de zelve gemeenlyk op de helft van de langte der voornaamfte verdeks-balk gemaakt, en zomtyds wel op twee derde deel des zelfs) dit gedaan zynde, neemt met een paffer deeze maat, ftelt die in uw vierde deel rondts, en ziet waar die de kring doornydt, by voorbeeldt ef ; ziet dan hoe veel ribben uw kiel voeren kan, die ik 30 ftel te wezen, deelt dan ae in 20 gelyke deelen, trekkende door de punten ftreepen evenwydigh met ac : hier na zult ghy de vermindering van al uwe verdeks-balken in het vierde deel rondts hebben; want ftellende de eerfte ac op het eerfte derde deel des kiels van vooren, zoo zult ghy 'er 10 hebben tuffchen het voorfte eindt des kiels, tot de eerft gefelde en breedfte ac , en tuffchen ac en het achterfte eindt des kiels zult ghy 'er 20 hebben. De ribben, die aan wederzyden even verre van ac af ftaan, moeten even-eens zyn; die dan tuffchen a en o zyn, zullen aan beide de zyden die-

dienen, en de tiende *om* zal de laatste aan de voorste zyde des kiels zyn, daar de voorsteven begint.

Zoo ghy dan de tiende rib, of de laatste na vooren, begeert te vormen, zoo laat, in het afbeeldzel *D*, *b b e c* de eerste rib zyn, neemt in het vierde deel rondts *a b c* de langte *om*, en stelt die van *a* tot *l*; neemt daar na de holte *ea*, stelt die van *l* tot *i*, en met die opening des passers trekt uit *i*, als middel-punt, de cirkel-stukken *l m*: om dan de verhooging van deeze verdecksbalk boven de eerste te hebben, zoo neemt in het vierde deel rondts de verlengde *om*, te weten *m n*, stelt die van *e* tot *n*, sluit dan na goetdunken het eindt des ribs *m* met de kiel *n*, door een cirkel-stuk. Om nu de sluiten te trekken, deelt *l l* in vier gelyke deelen in *g* en *g*, opent de passer op $\frac{1}{2}$ des zelfs, en trekt uit *g*, als middel-punten, de bogen *l k* aan wederzyden, en door dit middel zult ghy de tiende rib hebben. Na de zelve wyze handelt men met de andere ribben, welke men dan schikt als in de vorm des eersten ribs is getoont.

Om de laatste rib aan 't eindt des kiels na achteren te trekken, neemt in uw vierde deel rondts *e f*, stelt die van *a* tot *o*, en trekt het half rondt *o r o*; neemt daar na in het vierde deel rondts de lengte *f g*, stelt die van *r* tot *q*, en van *o* na *p*; neemt dan *p q*, stelt die van *q* en *p* na *r*, uit *r* dan, als middel-punt, trekt de bogen *p q*. De stutten moet men hier recht, gevende aan de bovenste opening *t t* twee derde deel van de verdecksbalk *o o*.

Om de rondte van de verdecksbalken te hebben, neemt voor de halve diameter, of middel-lyn, twee maal de langte des verdeckbalks, als hier van *a* tot *x*, en trekt uit *x*, als middel-punt, de kromte *b v c*: veele geven voor 20 voet langte 10 duim boght.

Daar zyn eenige die willen dat de gemeene verdecksbalken, die wederzydts even verre van de voornaamste, of grootste verdecksbalken, welke te midden scheeps zyn, komen te leggen, niet van gelyke langte zyn; maar dat die na vooren langer zyn als die na achteren: by voorbeeld, zoo de langste verdecksbalk van 30 voet is, dan geven zy aan de opening des voorsten ribs by de voorsteven 29 voet, en aan die rib welke na achteren even zoo verre van de voornaamste verdecksbalk is geven zy alleen 27 voet, en zulks daar om, op dat de Scheepen van vooren dieper in 't water zouden zinken; 't geen niet onprydzelyk is.

Dit zy zoo kortelyk aangewezzen de gestalte die de Franschen aan hare Scheepen geven: eenige doch maken die smalter,

en onder spitzer, andere vlakker; maar deeze wyze en manier houden zy de volmaakste te zyn. Zal nu voortgaan tot de binnenste deelen, en toetakingen.

Van het Kolfsem, en Wageren.

De leden dan gemaakt zynde, is het noodigh dat de zelve van buiten bekleedt, en van binnen wel verdubbelt worden. Men stelt dan eerstelyk een tegen-kiel, of kolfsem, op de grondt van 't Schip, zoo lang als het Schip is. Dit gedaan zynde, verdubbelt men van binnen het gantsche Schip, tot aan het verdek toe, met goede en sterke planken, dikker als het buitenste bekleedtzel. De wederzydts naaste planken tegen de kiel aan moeten los blyven, op dat men de zelve kan opnemen als 'er eenige vuiligheit onder is, die het water belet na de pomp te loopen.

In het breedste van 't Schip is het voornaamste en eerste verdek, en daar onder is de draght van 't Schip. De verdecken zyn niet evenwydigh met de kiel, maar zy verhoogen aan wederzyden van het midden des Schips: na achteren verhoogt het verdek 1 voet op 10.

Het achterste des Schips deelt men gemeenlyk in vier verdiepingen: in de onderste is de kruut- en voorraat-kamer: in de tweede is de Konstapels kamer, en de plaats daar de scheeps-wapenen in zyn: in de derde is de Kapiteins kamer, en daar voor is de verblyf-plaats der soldaten; hier neemt de man te roer zyn beroep waar: (in Koopvaarders is de Heel-meesters kamer aan stuur-boort, en de Timmermans kamer aan bak-boort; maar in Oorloghscheepen houden zich de Sergeants aldaar) in de vierde, die de Hut genaamt wordt, verblyven de Schipper, Stuurman, en ook zomtydts de Onder-schipper.

Om het achter-eindt des Schips worden galderyen gemaakt, en boven de galdery na achter is de spiegel, die verciert is met het beeltenis daar het Schip de naam van draaght. Het voornaamste van het achter-eindt is de steven, die $\frac{1}{2}$ langer is als de langste verdecksbalk.

Op het kromme hout der voorsteven wordt een ander hout gevoeght, in 't welke de uitlegger wordt geent, door middel van twee andere kromme houten, na onderen: deeze wordt na boven door twee houten aan 't Schip vast gemaakt.

Van de Masten.

Vier masten worden gemeenlyk op de Scheepen gezet, namentlyk de groote mast, de bezaans mast, de fokke mast, en de boegh-spriet, leggende voor op het

E e 3

galjoen.

galjoen. Ieder mast wordt van twee, of zomtyds van drie stukken gemaakt. Het onderste stuk van de groote mast, dat eigentlyk de groote mast genoemd wort, is even zoo lang als de kiel, of zomtyds een weinig korter, te rekenen van de kiel tot het czels-hoofd: de groote steng is zoo lang als de helft der groote mast: de groote bram-steng is weder zoo lang als de helft der groote steng. De fokke mast is $\frac{1}{2}$ minder als de groote mast. De bezaans mast is $\frac{1}{4}$ korter als de fokke mast. De boeghspruit is even zoo lang als de fokke mast, of zomtyds wat minder. De kruis-steng, voor-steng, en voor bram-steng, werden na goetduiken gemaakt. Men maakt gemeenlyk de dikte van de mast onder op het tiende deel der lengte, in de dikte duimen gerekent, en in de lange voeten.

Om de plaatze der groote mast te vinden, deelt men het voornaamste en onderste verdek in zeven gelyke deelen, latende vier deelen na vooren, en drie na achteren.

De mast moet niet recht op staan, maar moet 3, 4, 5, 6, of 8 voet na achteren over hellen, na dat de Scheepen groot zyn.

De even-maat van ieder mast is tot zyn ree als 4 tot 3: de ree van de mast is tot de ree van de steng als 3 tot 2: en de onderste stenge ree is tot de bovenste stenge ree als 2 tot 1. De dikte van ieder ree moet in het midden even zyn aan de dikte van het bovenste der mast daar de zelve behoort, en verdunt $\frac{1}{2}$ na de einden.

Van de Zeilen.

Het groot schover-zeils langte is $\frac{1}{2}$ van de groote mast, zyn breedte is 2 voet minder als de groote ree: het groote mars-zeil moet ten minsten zoo lang zyn als het schover-zeil, zyn breedte is ongelyk, boven is het niet breeder als de groote mars-zeils ree lang is, en onder bykans als de langte van de groote ree: het groote bram-zeil is half zoo lang als het groote mars-zeil, zyn breedte is onder even aan de mars-zeils ree, en boven als zyn cigen ree. De zeilen van de fokke mast zyn zoo geëvenmatight tot haar mast, als de zeilen van de groote mast tot de hare. De boeghspruits zeilen verschillen van de andere niets in even-maat.

Van de Ankers.

Deeze Fransche Scheepen voeren zelden minder als drie of vier ankers, en nooit meer als acht, 't en zy dat verre reizen aannemen.

De roe van 't anker is drie maal zoo lang als een van zyn armen. Zommige deelen de roe in twee deelen en een half, en trekken uit het eerste punt der deeling, als

middel-punt, een kring, wiens halve middel-lyn zy een der zelve deelen, en geven ieder arm de langte van de zyde eens zes-hoeks, in de voorzeide kring beschreeven.

De anker-stok is altyd even zoo lang als de roede.

De zwaarte van haar groot anker is op ieder 20 tonnen, het 't Schip voert, 110 pont: het tweede anker is een vierde minder: het derde is een derde deel minder: en het vierde is de helft minder.

tonnen	weeght het groot anker	het tweede
100	500 pont.	312 p.
200	1100	825
300	1600	1237
400	2600	1950
500	2750	2063
Voor een	600	3300
Schip van	700	3850
	800	4400
	900	4950
	1000	5500
	1500	8250
	2000	11100
		8333

Van de Kabels.

Haar kabels wegen gemeenlyk twee maal met een vierde zoo zwaar als de ankers.

De langte van het groote ankers kabel is gemeenlyk 120 vadem: die van het tweede anker 100 vadem: die van het derde anker 80 vadem.

Dit alles werdt dus waargenoomen in hunne groote Scheepen; want in kleine Vaar-tuigen, gelyk men die hier te Lande veel uit Vrankryk komen ziet, werden weinigh wetten waargenoomen: ook zyn de zelve van onderscheidelyke gestalten, en meest boven plat, voerende veeltyds maar fok en groote mast, zonder bezaan.

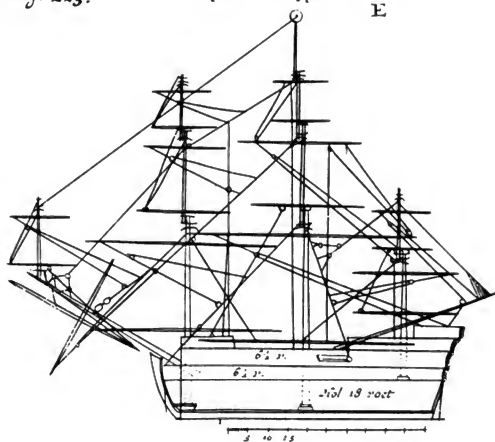
En gelyk als by my meest alle Scheeps-deelen evenmatigh uit de steven worden gehaalt, zoo werden de zelve by de Franschen meest alle uit de kiel getrokken, tot het alderminste lidt toe, zoo als by *D. Affie* zeer breedt en volmaaktelyk is te zien: daar hy het getal, grootte, en maght, van zyn Majesteits Scheepen, en Galeyen, be-neffens de monteering, huis-houding, be-manning, en al den toefel, naaktelyk voor oogten stelt; als mede de ordeningen in de zelve waargenoomen, bouw- en mondkosten, touws even-maat, ook der ankers, en bloks, enz. zonder iets, der Franschen Scheeps-bouw rakende, te verzwynen.

Dus verre heeft my goedit gedacht de Fransche Scheeps-bouw (welke heden in zeer hoogen top gestegen is) te verhandelen, daar in ieder genoegzaam merken kan
wat

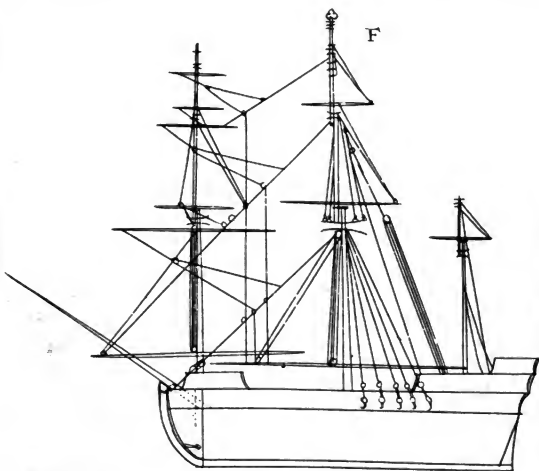
Plat. 223.

Engels Netherburgh

E

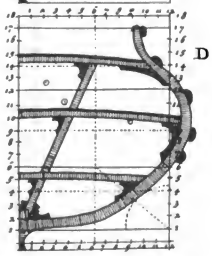
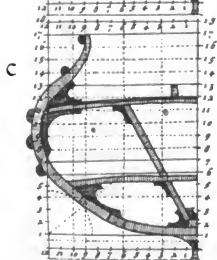
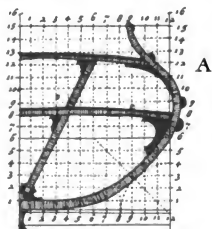
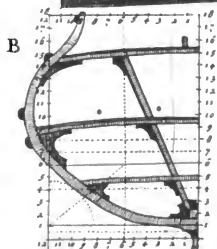
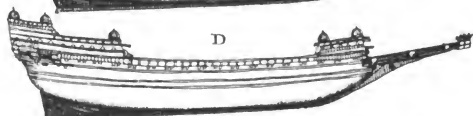
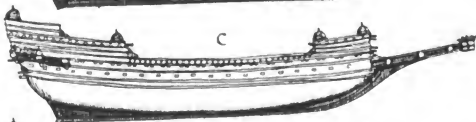
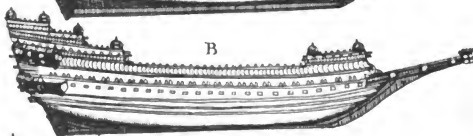
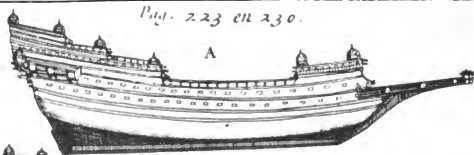
F

N. Widen Deim.

L XXXIII

Plat. 223 en 230.

LXXXIV

N. Wilsen delin.

wat onderſcheidt zy met anderen hebben, en waar in zy daar mede over een ſtemmen.

In 't Jaar 1678. zegt men, is tot Toulon een proef genoomen, van een geheele Galeij, waar toe de materialen te vooren verwaerdight waren, in 10 uren tyds op te maken, en te laten afloopen, zynde de zelve voorts 14 uren daar na t'eenemaal klaar geweest om zee te konnen bouwen.

Van het Scheeps-timmeren in Engelandt.

In 't korte opgehaalt hebbende de wyze van Scheeps-bouw in Vrankryk gebruikelijk, dunkt het my niet ongerymt, inſgelyks te doen met die van onze overbuuren, de Engeliſchen, welke van lange tyden af roem-ruchtbare meesters in deeze konſt zyn geweest; en ſchoon veele van haar regels ophalen konde, en gantsche boeken vullen met hare geveene maten, en prylyke ordonnantiën, of wetten, zal echter zulks na laten, om dit Werk niet al te wyd uit te doen ſpreiden, en alleen maar aanroeren zulke wetten, waar van de meeste zelve hebbe zien waarnemen, en welke my denken de voornaamſte te zyn, om een algemeene en grove kennis te hebben van hunne ſtelsels in 't opbouwen harer Scheepen, 't geene hier ook ſlechts werdt vereiſcht, dewyle in dit Werk voornamentlyk van de Nederlaudiſche Scheeps-bouw, (die meest gelyk is met de Ooſterſche) en van de uitheemſche als van ter zyden handele.

Wanneer zy dan eenigh Schip, of Vaartuigh denken op te rechten, neemen zy, de lengte van de kiel bekendt zynde, de diepte in 't hol, en de breedte van den bodem; dit gedaan zynde, is 't by hun de wyze, het Schip, 't welk van zin zyn te bouwen, in een ſchets evenredigh op het papier te ſtellen, 't geen hoe grooter wert gemaakt hoe 't beter is, deelende dan de verdecken daar op, als ook de kamers, en rechten de maſten regel-matigh op.

De rees ſtellen zy dubbel op de ſchetzen, gefnuikt, en opgetoogen, in haren vollen ſtand, op dat zy de evenredige maten van alle Scheeps-touwen daar by konnen afmeeten: d'opgehevene geven de lengten aan buik-gordings, braffen, takels, ſchooten, en boei-lyns; de nedergelatenen aan toppenants, nok-gordings, kardedelen, enz. Gelyk zy ook zelfs den inhoudt der zeilen op de ſchetzen afmeeten; na welke wyze men ook vindt de lengtens, en plaatzen, van de loopers, ſcheer-lynen, ſtaggen, en alle boei-lynen: waar toe maar op 't papier een ſtreep te trekken hebt van de ſtenge ree-nok tot de groote ree-nok: doet zoo ook met de braffen, ſchooten, en lynen,

meetende van de plaats hares begins tot de plaats daar zy moeten eindigen, altoos iets doende overſchieten, voor 't beleggen, en krimpen.

Dus zal men eindelyk op het papier bekomen een volkomen geſchikte tekening van alle het rondt-hout, touw- en zeilwerk; midtſgaders een bequame verdedeling der Scheeps vertrekken, en verdecken: gelyk dit in de nevenſtaande afteekeningen is te zien, welker eerſte, onder letter *E*, het Scheeps rondt-hout, loopende wandt, en verdecken, vertoont: de tweede, by letter *F*, vertoont het ſtaande wandt, als ſtagh, en hoofd-touwen: het derde, onder letter *G*, in beide de afbeeldtels, vertoont de maat der zeilen.

Inſgelyks ſtelt een Engeliſch Scheepstimmerman het evenredige model, of afbeeldzel, van het Schips hol, en hout, op papier, en vangt dan aan, wanneer deeze figuren, of afteekeningen, bereidt zyn, te bouwen, het papier voor zich leggende, daar hy zyne mate na neemt: welke wyze van doen zeer pryvelyk is. Ook zyn hare geveene grondt-ſlagen, evenmatige Tafels, en Schalen, zeer te loven, uit welke men klaarlyk zien magh, des Schips lengte, holte, en breedte gegeven zynde, alle d'overige deelen, van wat certer het vereiſchte Schip magh zyn.

Het komt hier op uit, dat de groote maſt zy twee maal en een half de lengte van den bodem. Zy neemen ook wel de breedte en de diepte van het Schip te zamen, dat verdubbende, het geene daar uit komt verdeelen zy dan in drieën, waar van de uitkomst is de lengte der groote maſt. Andere neemen de breedte en diepte te zamen, en dat verdubbelt is de lengte van de groote maſt. Een andere wyze, om de lengte der groote maſt te vinden, is, de lengte van de kiel, en de breedte van den bodem, nevens de diepte t'zamen te voegen, en tot die ſomme, of getal, te voegen het verſchil tuſſchen de breedte en diepte; welke ſomme dan gemultipliceert, of verdubbelt, door de breedte van den bodem, het product, of uitkomst daar af, deelt door de laaſte ſom, waar van de uitkomst verdubbelt het begeerde is: by voorbeeldt, de lengte van de kiel zy 86, de breedte van den bodem 33, de diepte 15, welke ſomme 134 uit maakt, voeght hier by het onderſcheidt tuſſchen de breedte en diepte, dat 18 is, dan is de ſomme 152, welke gemultipliceert, of vermenighvuldight, door 33, de breedte van den bodem, zal de uitkomst 5016 zyn, dit gedeelt door 152, blyft de uitkomst 33, en verdubbelt 66, 't geen omrent 1 meer is als door de boven aangeg-

geroerde wyze te vinden zoude zyn. De fokke mast zy $\frac{1}{4}$ van de groote mast: de groote steng zy de helft der groote mast: de groote bram-zeils steng de helft van de groote steng: de voor- of fokke-steng de helft van de voor-mast: de voor bram-zeils steng de helft der fokke-steng: de boeg-spriet hebbe de lengte van de fokke-mast: de bezaan, of mizaans mast, heeft de hoogte van de groote mars-zeils mast, van het bovenste verdek af te rekenen, en de kruis-zeils mast heeft de helft daar van. De Engelsche Scheepen hebben vaak twee bezaanen: gelyk ook op de Scheepen hier te Lande, ter plaatze daar de vlagge-spij staat, altemet wel een zeiltje bygehaalt wordt, dat de zee-lieden het Vinnetje noemen. De fokke-ree moet zyn $\frac{1}{4}$ van de groote ree: de voor mars-zeils ree de helft daar van: de bezaans-ree een weinig korter als de fokke-ree: de blinde- en bagyne-ree de helft van de bezaans-ree: de boven-blinde ree de helft van de blinde-ree, en de boven-blinde steng omtrent de helft van de blinde-ree. De stagh moet zoo lang zyn als de mast. De groote mast staat in 't midden van 't Schip, en heeft tyds recht op.

Tot het stellen van de bezaans- of mizaans-mast is haren regel los; maar zy zetten hem op 't oogh en de schets na goetdunken, en van daar dan in het hout zelve. De boegh-spriet laten zy 6 voet voorby de fokke-mast schieten, in groote Scheepen; maar in kleinder komt hy korter, als by voorbeeldt:

Een Engelsch Schip, lang over steven 94 voet, breedt 37 voet, hol 16 voet, 't welk magh voeren 600 ton,

	lang	dik
Heeft een boven-blinde ree	18 v.	$5\frac{1}{2}$ d.
Voor bram-zeils ree	18	$5\frac{1}{2}$
De boven-blinde steng	18	$5\frac{1}{2}$
De groote bram-zeils ree	23	8
Voor bram-zeils steng	24	8
Kruis-zeils ree	26	8
De groote bram-zeils steng	28 $\frac{1}{2}$	10
Kruis-zeils mast	34	10
Voor mars-zeils ree	39	12
De groote mars-zeils ree	46	14
De bagyne ree	42	$9\frac{1}{2}$
Spriet-ree	73	11
De voor-steng	47	17
De groote boven-mast	55	18
De bezaans of mizaans mast	66	22
Zyn ree	65	20
De fokke ree	79	$25\frac{1}{2}$
Boegh-spriet	85	28
De groote ree	93	30
Fokke mast	95	$31\frac{1}{2}$
Groote mast	107	36

En zoo is het voorder met het overige rondt-hout: na welk voorbeeldt ik vertrouwde dat alle andere voorwerpels in deeze stoffe, op de Engelsche wyze, geformeert en gefchikt zouden kunnen werden, vergrootende en verkleinende alles evenredigh na de mate van de kiel.

Een Schip dat lang is 86 voet, breedt 33 voet, hol 14 voet, voerende 460 ton,

Is zyn groote mast lang	96 voet, dik	32 d.
De groote ree	83	27 $\frac{1}{2}$
Groote steng	49	16
Groote mars-zeils ree	41	12 $\frac{1}{2}$
Groote bram-zeils steng	25 $\frac{1}{2}$	9
Groote bram-zeils ree	20 $\frac{1}{2}$	7
Fokke mast	85	28 $\frac{1}{2}$
Fokke ree	71	23
Voor-steng	42 $\frac{1}{2}$	15
Voor mars-zeils ree	35	10 $\frac{1}{2}$
Voor bram-steng	21 $\frac{1}{2}$	7
Voor bram-zeils ree	18	$5\frac{1}{2}$
Boegh-spriet	76	25
Bezaans ree	66	18
Boven-blinde steng	18	$5\frac{1}{2}$
Boven-blinde ree	16 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$
De bezaans mast	59	18
De bezaans ree	58	18
Bagyne ree	38	8 $\frac{1}{2}$
Kruis-steng	31	9
Kruis-zeils ree	23	7

Om vervolgens te spreken van de evenmaat der touwen, op d'Engelsche Scheepen gebruikelijk, zoo zal hier weder tot voorbeeldt neemen een Schip van de voorige lengte en grootte, en, tot verklaring, optellen de dikte en lengte van alle des zelfs touw-werk, op dat men daar door mede weten mag (in deezer tweede wyze, want van dit Engelsch touw-werk, te gelyk met het Hollandtsch, is al vooren gesproken) de evenredige mate van touw-werk op alle Scheepen in Engelandt, zoo als, en na de zelve op hare dikten zyn bekend. Vange dan aan met

N°. 1. Touw-werk van 1 duim en $\frac{1}{2}$ gedeelte van een duim dik.

2 Voor bram-zeils brassen, ieder lang 32 vadem. 4 Spriet- en voor bram-zeils boei-lyns, lang 1 $\frac{1}{2}$ vadem. 2 Voor bram-zeils toppenants, lang 28 vadem. 8 Talie-reeps, ieder lang 2 $\frac{1}{2}$ vadem. 4 Sprietens voor de groote bram-zeils boei-lyns, lang 1 $\frac{1}{2}$ vadem. 1 Stag van de vlagge-spij, lang 17 vadem. 8 Talie-reeps van de kruis-steng, elk lang 2 $\frac{1}{2}$ vadem. 1 Looper van 48 vadem. 2 Boei-lyns voor het kruis-zeil, ieder van 16 vadem. 2 Kruis-zeils brassen van 22 vadem.

N°. 2.

Nº. 2. *Touw-werk dik 1 duim en $\frac{1}{2}$.*

8 Talie-reeps voor 't kruis-zeils wandt, lang $2\frac{1}{2}$ vadem. 2 Vallen van het kruis-zeil, lang $1\frac{1}{2}$ vadem. 1 Looper van $2\frac{1}{2}$ vadem. 1 Kruis-zeils valletje, lang $7\frac{1}{2}$ vadem. 2 Toppenants voor het kruis-zeils reetje, ieder lang 6 vadem. 2 Schenkels voor de kruis-zeils brassen, ieder lang $1\frac{1}{2}$ vadem. 2 Kruis-zeils brassen, ieder van $1\frac{1}{2}$ vadem. 2 Boven-blinde knie-touwen, ieder lang 12 vadem. 1 Garnaatje lang 16 vadem. 2 Scheer-lynen van de voor-perdoens, elk lang $2\frac{1}{2}$ vadem. 1 Voor-bram-zeils valletje, lang 38 vadem. 2 Schinkels van de voor-bram-zeils brassen, lang 30 vadem. 2 Voor-bram-zeils boei-lyns, lang 26 vadem. 6 Voor-bram-zeils knie-touwen, elk lang 2 vadem. 2 Valletjes, ieder van $8\frac{1}{2}$ vadem. 2 Grootte perdoens, lang 24 vadem. 2 Toppenants van de grootte bram-fteng, lang 33 vadem. 2 Grootte bram-zeils brassen, lang 28 vadem. 8 Bezaans knie touwen, ieder lang 9 $\frac{1}{2}$ voet. 2 Toppenants van $1\frac{1}{2}$ vadem. 1 Scheer-lyn van 't kruis-zeil, lang 42 vadem. 6 Kruis-zeils ſpriet-touwen van $1\frac{1}{2}$ vadem. 2 Schinkels van de kruis-zeils brassen, lang $1\frac{1}{2}$ vadem. 2 Bagyne-brassen, elk lang 24 vadem. 2 Nok-gordings voor het kruis-zeil, lang 12 vadem. 2 Buik-gordings voor het grootte mars-zeil.

Nº. 3. *Touw-werk van 2 duim en $\frac{1}{2}$ deel.*

2 Scheer-lynen voor de boven-blinde ſteng van 4 vadem. 4 Nok-en buik-gordings, lang 7 vadem. 2 Muſſchóten (dus by hen genaamt) van $7\frac{1}{2}$ vadem. 8 Talie-reeps voor het wandt der voor-fteng, lang $2\frac{1}{2}$ vadem. 2 Voor-mars-zeils brassen, lang 28 vadem. 4 Spriet-touwen aan 't voor-mars-zeil, lang 3 vadem. 2 Rakken tot de bram-zeils ree, lang $1\frac{1}{2}$ vadem. 10 Talie-reeps voor 't fokke-ftenge wand van $3\frac{1}{2}$ vadem. 2 Voor-mars-zeils brassen van 28 vadem. 2 Nok-gordings tot het voor-mars-zeil van 14 vadem. 2 Knie-touwen tot het voor-bram-zeil van 30 vadem. 2 Schinkels tot de voor-bram-zeils brassen van $1\frac{1}{2}$ vadem. 10 Talie-reeps tot het bezaans wand, lang $1\frac{1}{2}$ vadem. 2 Schinkels tot de bagyne-ree van $2\frac{1}{2}$ vadem. 2 Rak-touwen voor de bagyne-ree van $2\frac{1}{2}$ vadem. 2 Scheer-lyns van 2 vadem. 1 Valletje, lang 36 vadem. 2 Knie-touwen, lang 17 vadem.

Nº. 4. *Touw-werk van 2 duim en $\frac{1}{2}$ deel.*

2 Blinde brassen van $18\frac{1}{2}$ vadem. 2 Buik-gordings van 13 vadem. 2 Nok-gordings

van $2\frac{1}{2}$ vadem. 8 Boven-blinde wandt-touwen van 4 vadem. 2 Schinkels van de boven-blinde, lang $1\frac{1}{2}$ vadem. 3 Loopers van de ſtagh, lang 3 vadem. 10 Puttings van $1\frac{1}{2}$ vadem. 2 Raks tot de boven-blinde van $3\frac{1}{2}$ vadem. 2 Buik-gordings voor de fok. 5 Nok-gordings voor de fok, lang 18 vadem. 2 Fokke brassen van 20 vadem. 2 Voor-toppenants, ieder lang $5\frac{1}{2}$ vadem. 2 Scheer-lyntjes der voor-perdoens, lang $2\frac{1}{2}$ vadem. 2 Schinkels tot de voor-mars-zeils brassen, lang 18 vadem. 1 Talie-reep van de voor-ftenge ſtagh, lang 6 vadem. 2 Knie-touwen van 't voor-mars-zeil, lang $3\frac{1}{2}$ vadem. 2 Buik-gordings tot het voor-mars-zeil, lang $1\frac{1}{2}$ vadem. 2 Schinkels tot de voor-perdoens van 3 vadem. 1 Voor-bram-zeils reep, lang 5 vadem. 6 Voor-bram-zeils wandt-touwen, lang $1\frac{1}{2}$ vadem. 1 Bram-zeils ſtagh van $2\frac{1}{2}$ vadem. 1 Reep tot de bram-fteng van $3\frac{1}{2}$ vadem. 6 Bram-zeils wandt-touwen van $4\frac{1}{2}$ vadem. 4 Nok-en buik-gordings voor het ſchover-zeil van $9\frac{1}{2}$ vadem. 2 Valletjes voor 't ſtenge wandt van 18 vadem. 2 Scheer-lyns tot de grootte perdoens van 6 vadem. 2 Toppenants tot de grootte mars-zeils ree, lang 30 vadem. 2 Buik-gordings voor 't grootte mars-zeil, lang $1\frac{1}{2}$ vadem. 2 Schenkels voor 't mars-zeil van 3 vadem. 2 Grootte perdoens van $2\frac{1}{2}$ vadem. 1 Bram-zeils val van 43 vadem. 10 Bram-zeils wandt-puttings, ieder van 2 vadem. 2 Raks voor het groot bram-zeils reetje, lang $1\frac{1}{2}$ vadem. 2 Knie-touwen tot de bezaan, lang 19 vadem. 1 Scheer-tros tot de bezaan, lang $1\frac{1}{4}$ vadem. 1 Bezaans toppenant van 6 vadem. 2 Schenkels tot de bezaan van $2\frac{1}{2}$ vadem. 8 Bezaans wandt-touwen van de kruis-fteng, lang 5 vadem. 1 Reep voor de kruis-fteng, lang 5 vadem. 10 Puttings voor het kruis-zeils wandt, lang 18 vadem. Het bezaans rak lang $1\frac{1}{2}$ vadem.

Nº. 5. *Touw-werk van 3 duim en $\frac{1}{2}$.*

1 Blinde reep, lang 4 vadem. 2 Nok-gordings tot het ſchover-zeil, lang 37 vadem. 2 Brassen voor de grootte ree, lang 30 vadem. 2 Knie-touwen voor de grootte blinde van $2\frac{1}{2}$ vadem. 2 Toppenants voor de grootte blinde van $2\frac{1}{2}$ vadem. 2 Schenkels voor de blinde brassen, lang $2\frac{1}{2}$ vadem. 2 Blinde ſchooten van 20 vadem. 1 Stagh om op te loopen, lang 8 vadem. 2 Voor-mars-zeils knie-touwen, lang 18 vadem. 2 Spruiten tot de fokke boei-lyns, lang $2\frac{1}{2}$ vadem. 2 Schinkels tot de fokke brassen van $2\frac{1}{2}$ vadem. 2 Scheer-lyns voor de perdoens, lang 20 vadem. 2 Voor-mars-zeils raks van 2 vadem. 1 Beſlagh-lyn van 3 vadem. 6 Nok-gordings tot het ſchover-zeil,

F f

zeil, lang 10 vadem. 1 Toppenant tot de groote ree, lang 10 vadem. 2 Groote musfchóten, lang 4 vadem. 2 Valletjes voor de perdoens, lang 1 1/2 vadem. 2 Groote raks, lang 2 1/2 vadem. 1 Bram-zeils flagh, lang 2 1/2 vadem. 1 Reep voor de groote bramsteng, lang 3 1/2 vadem. 1 Bezaans schoot, lang 3 vadem. 2 Bagyne toppenants, lang 18 vadem. 1 Reep voor de bezaan, lang 16 vadem. 16 Talie-reeps voor het fokke wandt, lang 4 1/2 vadem. 2 Voor-mars-zeils knie-touwen, lang 3 6 vadem.

Nº. 6. *Touw-werk dik 3 duim en 1/2.*

1 Valletje tot de blinde, lang 20 vadem. 2 Blinde schooten, lang 2 1/2 vadem. 2 Boots takels aan de fokke mast, lang 38 vadem. 2 Andere takels, lang 27 vadem. 2 Fokke ree toppenants, lang 2 1/2 vadem. 2 Fokke boei-lyns, lang 19 vadem. 2 Schenkels tot de voor-steng, lang 2 1/2 vadem. 2 Schenkels tot de pardons, lang 3 1/2 vadem. 8 Voor-stenge wandt-touwen, elk lang 7 1/2 vadem. 10 Puttings tot de fokke mast, lang 3 vadem. 10 Valletjes tot het voor-mars-zeil, lang 4 3 vadem. 2 Takels aan de groote mast, lang 4 3 vadem. 2 Andere takels van 28 vadem. 2 Groote ree toppenants, lang 29 vadem. 2 Schenkels tot de groote bralsten, lang 5 vadem. 1 Talie-reep voor de groote stenge flag, lang 6 vadem. 2 Groote mars-zeils boei-lyns, lang 3 3 vadem. 6 Spriet-touwen tot het groote mars-zeil, lang 3 vadem. 2 Groote mars-zeils knie-touwen, lang 13 vadem. 1 Groote bram-zeils reep, lang 5 vadem. 2 Bezaans loopers van de kruis-steng, lang 10 vadem. 1 Bezaans val, lang 24 vadem. 1 Bezaans schoot, lang 16 vadem.

Nº. 7. *Touw-werk van 4 duim en 1/2.*

2 Spriet-zeils toppenants, lang 4 1/2 vadem. 1 Voor-stenge flag, lang 1 5 vadem. 2 Voor-stenge perdoens, lang 18 vadem. 1 Voor-mars-zeils val, lang 16 vadem. 20 Talie-reeps van 't groote wandt, ieder lang 5 vadem. 2 Groote boei-lyns tot het schoover-zeil, lang 20 vadem. 2 Spriet-touwen tot het schoover-zeil, lang 3 1/2 vadem. 1 Groot kardeel, lang 36 vadem. 2 Schinkels tot het groote mars-zeil, lang 3 vadem. 10 Groote stenge wandt-touwen, lang 8 1/2 vadem. 2 Schinkels van de groote perdoens, lang 9 vadem. 2 Nok-perdoens, lang 22 vadem. 2 Schenkels aan de groote mars-zeils bralsten, lang 2 1/2 vadem. 2 Groote mars-zeils buik-gordings, ieder lang 3 vadem. 2 Schinkels van de bezaan, ieder lang 4 1/2 vadem. 1 Bezaans val, lang 5 vadem. 1 Bezaans rak, lang 4 vadem.

Nº. 8. *Touw-werk dik 4 duim en 1/2.*

1 Fokke stags talie-reep, lang 5 vadem. 10 Bezaans wandt-touwen, lang 9 1/2 vadem.

Nº. 9. *Touw-werk dik 5 duim en 1/2.*

1 Fok-kardeel, lang 37 vadem. 3 Fokke raks, lang 3 vadem. 1 Kat-rak, lang 9 vadem. 2 Musfchóten, ieder lang 4 vadem. 1 Stenge wandt-reep, lang 22 vadem. 3 Groote ree-raks, lang 4 vadem. 2 Groote ree musfchóten, lang 5 vadem. 1 Groote mars-zeils val, lang 18 vadem. 1 Groote ree kardeel, lang 28 vadem. 10 Groote steng puttings, lang 1 1/2 vadem. 1 Bezaans flagh, lang 19 vadem.

Nº. 10. *Touw-werk dik 6 duim.*

2 Schenkels aan de bezaans schoot, lang 4 1/2 vadem. 2 Voor-mast takels, lang 17 vadem. 2 Andere takels, lang 15 vadem. 2 Fokke schoots, lang 30 vadem. 1 Voor-stenge flag, lang 9 vadem. 2 Groote mast takels, lang 18 vadem. 2 Andere takels, lang 16 vadem. 1 Groote stenge-flagh, lang 16 vadem.

Nº. 11. *Touw-werk dik 6 duim en 1/2.*

2 Groote musfchóten, lang 26 vadem. 1 Stenge-stags talie-reep, lang 10 vadem. 1 Groot kardeel, lang 50 vadem. 2 Andere kardeelen, lang 30 vadem. 2 Groote schooten, lang 36 vadem. 1 Schenkel aan het knie-touw, lang 6 vadem. 1 Groote mars-zeils reep, lang 10 vadem. 1 Bezaans reep, lang 10 vadem.

Nº. 12. *Touw-werk van 7 duim.*

1 Strop aan de blinde ree, lang 3 vadem. 4 Schenkels tot voor-takels, lang 4 1/2 vadem. 16 Fokke wandt-touwen, elk lang 12 vadem. 1 Voor-borst-touw, lang 3 vadem. 1 Strop aan de boegh-spriet, lang 4 vadem. 1 Groot borst touw, lang 4 vadem. 2 Groote musfchóten, lang 30 vadem. 1 Schenkel van de stenge wandt-reep, lang 7 vadem.

Nº. 13. *Touw-werk dik 7 duim en 1/2.*

8 Woeling-touwen tot de boeg-spriet, lang 6 vadem. 1 Fokke reep, lang 16 vadem. 2 Fokke smyten, lang 15 vadem. 4 Schenkels van het groote wandt, lang 5 vadem. 2 Groote wandt-touwen, lang 13 vadem. 1 Groote stenge windt-reep, lang 6 vadem.

Nº. 14. *Touw-werk dik 8 duim en 1/2.*

1 Groote draay-reep, lang 16 vadem. 2 Groote smyten, lang 18 vadem.

Nº. 15.

N°. 15. *Touw-werk van 13 duim en $\frac{1}{16}$ deel.*

1 Fokke stagh, lang 15 vadem. 1 Kraag om de steven, lang 7 vadem. 1 Schenkel van de groote schoot, lang 7 vadem.

N°. 16. *Touw-werk van 17 duim en $\frac{1}{16}$ deel.*

1 Groote stagh, lang 20 vadem.

Hier by komen noch 2 repen, om het touw te binden, dik 6 duim, lang 5 vadem: 3 reepen voor aan de boegh, dik 4 duim, lang 8 vadem: 4 for-lynen voor de ankers, dik 4 duim, ieder lang 4 vadem: 1 for-lyn voor het stroom-anker, dik 4½ duim, lang 4 vadem: 1 portuur-lyn voor het anker, dik 3 duim, lang 4 vadem: 2 boei-reeps, dik 3 duim, lang 4½ vadem: 2 roe-rings: 5 loodt-lynen: 2 kabelarings, lang 4 vadem, dik 5 duim: 1 loef-rak, dik 5½ duim, en lang 5 vadem: 1 doove jut: 1 vang-lyn voor de boot: 1 vang-lyn tot ander gebruik: 1 vang-lyn voor de tweede sloep: 1 val-reep: 1 felder: 1 talie-reep aan de val-reep: 1 boei-reep voor het boei-anker: 1 boei-reep tot het werp-anker: 2 lengen om 't anker over te zetten: 2 schinkel-raks: 1 val-reep om in de boot te komen: 6 jein-bloks met haar touwen, behalven lyken, en slabings. En dit zy, tot een proef, van het Engelfch touw-werk genoegh gezeght.

Wat belangt de dikte der kabels, die stellen zy mede, na de lasten der Schepen, aldus: by voorbeeldt, een Schip van 300 ton heeft een hooft-kabel dat dik is 15 duim, wat zal dan de omtrek van een hooft-kabel zyn voor een Schip van 460 ton? en zoo voorts. Het hooft-kabel is gemeenlyk zoo menig half duim dik, als het Schip voeten breedt is in 't midden van des zelfs bodem.

De volgende Tafel kan hier zeer dienstigh voorgestelt worden, uit welke te vinden zyn alle de lengten van kabels, of touwen, na hare dikten: op d'eerste en tweede regel ziet de dikten der touwen in duimen en duims deelen; op de volgende regels vindt men het getal der vademen en voeten op hondert pondt zwaarte touws, en zulks tot de dikte van 10 duim toe: ieder duims deel is een tiende van een duim, ook zoo de voets deelen een tiende van een voet.

Duimen	Deelen	Vademen en voeten in 100 pondt.	Voets deelen	Duimen	Deelen	Vademen en voeten in 100 pondt.	Voets deelen
1	1	405 0		6	1	13 0	
1	2	338 0		6	2	12 3	
1	3	289 0		6	3	12 1	
1	4	249 0		6	4	11 5	
1	5	216 3		6	5	11 3	
1	6	191 0		6	6	11 1	
1	7	169 0		6	7	10 5	50
1	8	150 0		6	8	10 3	
1	9	135 0		6	9	10 1	
2	0	121 3		7	0	9 5	
2	1	111 0		7	1	9 3	
2	2	100 3		7	2	9 2	
2	3	92 2		7	3	9 1	
2	4	84 3		7	4	8 5	50
2	5	77 3		7	5	8 4	
2	6	72 0		7	6	8 2	50
2	7	67 0		7	7	8 1	
2	8	62 3		7	8	8 0	
2	9	58 0		7	9	7 5	
3	0	54 0		8	0	7 3	50
3	1	50 3		8	1	7 2	
3	2	47 1	50	8	2	7 1	
3	3	44 3		8	3	7 0	
3	4	42 0		8	4	6 5	
3	5	39 3		8	5	6 4	
3	6	37 1	50	8	6	6 3	
3	7	35 3		8	7	6 2	
3	8	33 4	50	8	8	6 2	
3	9	31 4	50	8	9	6 1	
4	0	30 1	50	9	0	6 0	
4	1	29 0		9	1	5 5	
4	2	29 3		9	2	5 4	50
4	3	26 1	50	9	3	5 3	50
4	4	25 0		9	4	5 2	75
4	5	24 0		9	5	5 2	
4	6	23 0		9	6	5 1	25
4	7	22 0		9	7	5 0	75
4	8	21 0		9	8	5 0	
4	9	20 1	50	9	9	4 5	50
5	0	19 3		10	0	4 5	
5	1	18 4					
5	2	18 0					
5	3	17 2					
5	4	16 5					
5	5	16 1					
5	6	15 3					
5	7	15 0					
5	8	14 3					
5	9	14 0					
6	0	13 3					

Van de Zeilen.

Wat aangaat hare zeilen, daar van geven zy, gelyk als van touw, en mast, mede
F f 2 be-

bequame evenredige wetten; doch werden van hen niet altydt waargenoomen. Ik zal een voorbeeld geven van het zeilwerk op een Engelfch Schip, waar van men voorgaf dat alles na wet, en ter befter ordonnantie, of fchik, was gemaakt: het Schip was lang over kiel 112 voet, breed 40 voet; het groot zeil dan was onder breed 42 voet, hoogh 87 voet; het marszeil daar boven hoogh 84 voet, en onder breed 50 voet, boven 42 voet; het middel derde zeil, of groote masts bovenzeil, hoogh 42 voet, onder breed 27 voet, boven 21 voet: het voor-masts onderfte zeil was hoogh 72 voet, en breed 40 voet; het marszeil hoogh 69 voet, onder breed 46 voet, en boven 36 voet; het derde zeil hoogh 36 voet, onder breed 24 voet, en boven 18 voet: het onderfte zeil van de achter-mast hadde 72 voet in zyne hoogte, zyn breedte tegen de fteng aan was van 51 voet, voorts spits uit gaande; zyn bovenzeil was hoogh 57 voet, onder en boven breed 30 voet: het onderfte zeil van de boeg-fpriet heeft in zyn breedte 28 voet, en is hoog 60 voet; het bovenzeil is hoog 60 voet, onder breed 25 voet, en boven 30 voet.

Hier na kan men dan den inhoudt der zeilen van alle andere Scheepen evenredig afneemen. Waar uit te merken staat, dat zy hare zeilen hooger neemen als men hier te Lande gewoon is. Zy verdubbelen ook dikmaal hare zeilen, 't geen by ons onnoedige kosten wert geoordeelt. Zy overtreffen ook onzen landtaart in 't veelvoudigh voeren van flagh-zeilen.

Het opbouwen harer Scheepen gefchiet niet, zoo als by ons, op vlakke werven, maar in dokken, 't geen vakken zyn, welke door opgelatene fchut-deuren water kunnen inncemen, als de Scheepen volbouwt zyn, om die te doen ryzen, en zeilree te brengen.

Zy zyn gewoon hare Scheeps-kielen uit meer ftukken t'zamen te zetten, als men hier te Lande doet. Zy zetten alle het werk op palen, of ftokken. Zy bouwen hare Scheepen in de boegh het zwaarfte, en de planken zyn daar het dikfte, om den grooten aanftoot die de zelve lyden van het aanftouwende water, en om uitbarfting by de fteven te voorkomen. Tuffchen de leggers maken zy fleuven, tot fchot voor het water, waar kettings, of touwen door komen, die na de pomp-put ftrekken, welke beweeglyk zyn, om het water te konnen roeren, en alle vervuilinge te weeren.

Het kolfem wert by haar t'eenemaal van een gefalte binnenwaarts gemaakt als de kiel buitenwaarts, waar tegen wederzyds

flaap-balken van af leggen na de fcheeps zyden toe.

Achter zyn hunne Scheepen meeft alle onder rondt, en niet plat. De planken, die zoo voor als achter in de fteven komen, werden by haar met zware bouts daar aan geklonken; 't geen men hier meeft met wel te voegen te wege brengt. Het wert by zommige voor een mis-greep geoordeelt, dat by hun de Scheepen dikmaal voor boven fcherp gemaakt werden, en onder breedt; daar het tegen geftelde de gebouwen na de konft doet zyn: onder fcherp en final fnydt de zee, en geeft fchot aan 't Schip; boven breedt vergroot den inhoudt, en doet dat zy veel laden konnen: waar om men hier te Lande, en elders, de planken veeltyds voor zoo veel buight als het moogelyk is; waar in doch de middelmaat wel dient waargenoomen te zyn: te fcherpe en fmalle Scheepen dragen weinigh; te zware willen niet voort, en zyn loom als koeijen. Men kan daar in mede feilen, dat men de Scheepen vaak troghsgewyze maakt, zeer breedt, en onbeinfeden, achter al te plat, en loot-lynych. En fchoon de Engelfche Meefters wel weten dat een te final en fmuigh Schip weinigh dragen kan, te dik en te groot niet voort wil, zoo ziet men hun dikmaal deeze regels te buiten gaan. Daar-en-tegen ziet men weder Engelfch vaar-tuigh zomtyds beter zeilen, en minder adryven, als Scheepen elders gebouwt; en zulks om dat zy zich meer bevyttingen plat, laeg, en lang te timmeren, als men in andere gewelften gewoon is te doen. Maar trachtende de Scheepen al te zeer wel-loopende te maken, maken zy de zelve zoo fcherp, dat die dikmaal te rank zyn, en om vallen, indien men haar van ballaft en zwaarte ontbloot. Zy zyn anderzins uitftekende en vernuftige Timmer-luiden, ook wakkere Zee-mannen, weshalven lof verdienen; en weten zich wel te redden in tydt van noot; fparende hare gort-zakken niet, om de gaten onder water te vullen, die zy weten dat uitdeijen, en ge-wollen zynde, nat keeren. Zy fmelten hun teer met gloeiende kogels, om brandt te fchouwen: ftaan ook zeilen voor reeten en openingen in tydt van ftorm, om te kalfaten en te klutzen by ftilte: ja in hoogen noot ombinden zy de Scheepen met touwen, en weten, by gebrek van ankers, gevulde kisten met loot, of yzer, in haar ftede te gebruiken.

Het hout waar van men in Engelandt Scheepen bouwt, is hart, en fterk; doch zoo buighzaam niet als het Duitfche hout: daar om ziet men dat hare Scheepen van

meer

meer stukken aan een zyn gemaakt, en de planken ook veel smalder, als de onze.

De Engelsche Scheepen hebben zomtyds dubbelde, ja drie-dubbelde kielen.

Hare Scheeps-lantarens zyn aan de zyde na het Schip toe blindt: 't geen pryzylyker is als de hierlandtsche; want dus wort het gezicht te schiep niet verbystert.

Het is by hun een wyze de Scheepen buitenwaarts van onderen tot boven toe te teeren, en bykans geheel op te maken, terwyl zy noch op 't landt staan, 't geen met de dokken bequaamlyk kan gelchieden. De voor-steven staat na 't landt toe als de Scheepen op stapel staan, en men zet die achter hoogh op. Deeze dokken zyn verscheide van maakzel: de zommige hebben kringstukkige deuren, zoo binnen als buiten uit geboogen; andere hebben geheel platte deuren: onder op den bodem, die beschooten is met hout, of ook wel slechts met kley gevloert, leggen vaste stapelbloks.

In 't verdubbelen gebruiken zy pennekens van zeker hart en bitter hout, in stede van yzere nagels, die men hier te Lande daar toe bezicht. Dun loot, en bokken-hair, voegen zy zomtyds tusschen de planken in.

De bark-houten aan Engelsche Scheepen steken minder uit, als men die hier te Lande aan de Scheepen plaght te maken.

Het platzydigh bouwen aan Engelsche Scheepen is profytelyk, en doet hout sparen; weshalven, na hun voorgang, nu alom de verlorene boghten en kromten in de Scheepen veel werden gemydt.

Boven op de galderyen, wederzyds tegens boort aan, zetten zy gemeenlyk het teken van 't Schips benaming, in beeldt-werk gesneden, zonder eenige letteren.

Hare achter stevens maken zy zomtyds dubbelt, gelyk mede de kielen. Hare voor-stevens zyn kring-stukkigh, om het induiken te beletten, zoo zy voorgeven.

De grootste verdeks-balk komt by de groote mast, daar de verdeks-planken ook het dikste zyn; waar op onze landtaart geen opzigt neemt. Op groote Scheepen stellen zy mede stutten en banden onder de verdeks-balken, die zy ridders benamen.

Zy leggen hare ankers dwars scheeps op een balk, daar toe geschikt: op onze Scheepen hangen die bezyden de steven, binnen gaats zynde, maar in zee bindt men de zelve tegen de vulling aan, of haalt die op de boegh.

Zy zyn zeer naauwkeurig dat hare stukken wel passen in de poorten, zonder wiggen, of stutten, en dat die wel voorzien zyn met ringen, takels, en kogel-bakken;

als mede dat de zelve niet over malkander komen te staan.

Men ziet aan hare Scheepen yzere bouts met oogen, daar veeren in gestoken werden; ook die gesplitst en omgeslagen zyn; andere met zware uitstekende koppen, die het scheeps hout verschoonen in geval van botzen: en gelyk zy van oudts weinigh bouts, en spykers, tot hare Scheeps-bouw gebruikten, maar hare Scheepen slechts in een voeghden, zoo overtreffen zy heden-daaghs alle landtaart in veelheit van yzer-werk.

Daar wort verhaalt, dat uit Engelandt een Schip over den Oceaan heeft gezeilt, waar aan maar een bout was geslagen, en dat in de kiel.

By hen ziet men zekere tangen, die zy voor by de kraan onder water om het touw weeten te slaan, en lichten zoo het anker, wanneer de spil te zwak bevonden wert.

De overloopen in hare Oorlog-scheepen ryzen weinig of niet, en zelden, maar zyn t'eenemaal plat, zonder zyd-afdalinge te hebben, dat veel onreinigheden veroorzaakt. Tusschen hare poorten, voornamentlyk in 't achter-deel des Schips, vindt men veeltyds kassen, kooijen, of kamers, tot lyfs-berging voor de opper en minder Bevelhebberen; deeze vullen zy met pak en zak, en alderhande zachte stoffen, om, als 't op een slaan gaat, de kogels daar in te smoooren: gelyk men in Engelandt ook Scheepen vindt welkers zyden, ten zelve einde, met mosch gevult zyn.

Zy bouwen hunne Scheepen dik in den buik, en zulks stevigheits halven, 't geen heden by ons veel nagevolgt wert.

Hare pompen zyn ketting-pompen, die te midden scheeps staan; 't geen pryzylyker is als de pompen op hierlandtsche Scheepen, om dat minder onklaar werden, en meer water opgeeven; maar weder verachtelyker, om dat hinderlyk in 't scheeps ruim zyn, zwaar, en een onliefsyk geluidt geven.

Haar water, en bier, wert alle boven uit de vaten, met pompkens van vlier-hout, blik, of rotting, getapt, 't geen tot goet-houding van 't zelve veel doet.

Hare Scheepen hebben veel looze poorten, die buiten om met een zoom besneden zyn.

De kombuizen stellen zy onderscheide-lyk, zoo achter als voor, boven en onder, altoos acht slaande dat zy, noch de bottelerye, onder niet te laegh aan 't water, of te hoogh by 't schynen der zon zyn, op dat de mont-kost niet verderve, maar goet blyve.

De marflen op hunne boeg-spieten zyn veeltyds ronde schyven, 4 of 6 in getal,

Ff 3 die

die voor wederzyds tegen de spriet aan ftaan, daar touwen door loopen, en waar op twee mannen bequameklyk over-eindt konnen ftaan. Zy voerden eertyds op hare malten groote korven aan de marflen, waar af een hunner Scheepen de naam van *Cordigera* kreegh, zynde dit een Schip dat zy oulings tegen de Franfchen gebruikten, voerende vyftien honderdt man, nevens eenige hondert kopere buffen.

In d'Engelfche oorlogh-fcheepen worden de poorten meelt ydts laeger gefteft, als op de Nederlandtfche.

Engelfche Kitzen voeren zomtyts twee malten, en ook wel een derde, achter op een boogh ftaande. In 't bouwen van Kitzen vindt men groot verfcuil, de zommige zyn open, andere voeren een verdek, eenige twee, ook halve dekken, zoo wel voor als achter: op de ftuur-pleghit ziet men mede dikmaal hutten, of tenten, alwaar nevens de man te roer de kombuis en kooijen zyn; waar achter het Schip weder laeg, en op een zelfde hooghte met den voorten overloop is: in andere ziet men de kajuit achter hoogh opgehaalt: andere hebben voor-onders in ftede van kajuiten, en zyn zeer wanfchappen gebouwt: zelden voeren zy fokke-malten. Men ziet de Kitzen dikmaal rechtzydigh opgetimmert, verbredende van onderen tot boven toe.

De Engelfchen fmeeren hare Scheepen buiten om met zeep en talk; 't geen hier te Lande met fmeer alleen gefchiedt. Met gekalkt kanefas, en dat overgooten met heete pek, braeuwen zy in de reeten, tegen 't ongedierte. Zy voeren althans meer mannen fcheep, als men in deeze Landen gewoon is te doen. Zy fchaffen, vier en vier aan een fchotel, meelt vleefch, en zoude vifch. Het is by haar een gebruik, in het ftaan de Scheepen rondtom met roode fchans-kleeden te bedekken. De wyze van haar enteren is op 't hooghte van 't Schip, 't zy aan de hut of bak, zynde wel voorzien van een enter-byl, fabel, en handt-bus.

Robertus Dudley, Hertogh van Northumberlandt, Graaf van Warwyk, vermaart Scheeps-bouw kundige, verzon ontfcheidelijke Scheeps-bouw fchikkingen, van welke hier vier byzondere ten toon ftefle. Het eerfte, by letter *A* op de plaat hier nevens, is een Schip 't geen hy beftemde tot verre toghen, en koftelyke waaren te vervoeren, ook om by kryghs-tydt ten oorlogh te konnen dienen: het kan voeren twee lagen enkel gefchut, behalven het gefchut op de bak, half verdek, en hut, mitgaders eenige buffen die van vooren en achteren langs fcheeps ftaan, ook die voor en achter uit konnen fchieten,

gelyk in de vertoonde gefalte is te zien. De tentjes die men boven op uitfteken ziet, zyn fchuil-plaatzen voor het volk. Het heeft maar twee verdiepingen, en is onder vry fcherp. De dwars-houten die in het ruim komen, zyn daar fterktens halve: en deeze vindt men in meelt alle Engelfche Scheepen; doch zy geven ongemak in 't laden, en zyn hinderlyk in 't ftaan. De kielen van alle zyne Scheepen maakte hy dubbelt, diep, en uitgeholt, om dat de Scheepen des te beter by de windt zouden houden, en niet afvallen: gelyk in deeze Landen, om de zelve redenen, de kielen zomtyds onder breeder als boven werden gemaakt, als ook de voor ftevens breedte voor uit. De verdeelingen konnen uit de aangetekende cyfers en punten befeurt werden.

Het tweede, by letter *B*, is een Schip t'eenemaal ten oorlog gefchikt: het voert in zyn tweede laagh dubbelde poorten, en buffen; 't geen, myns bedunkens, eenigh ongemak bygebraght heeft. Op den overloop, aan boort, ftaan wederzyds zeventien houtte gaffels, om zeer zware musketten, of donder-buffen, in te leggen, die door de handt van een man beftiert werden. Dit Schip is holder als het eerfte, en van drie verdiepingen, tot berging van meer menfchen: het is ook niet zoo fcherp als het eerfte, om dat ruimte van binnen zoekt, en zoo niet op het zeilen als tot ftaan wert gemaakt.

Het derde geflacht, by *C* ten toon gefteft, is van minder toefteft, voert ook minder buffen, is laeger, en lichter, waar om het bequaam is in de warme landen te varen, daar men veel kalmte heeft: het kan ook met minder volk en koften gevoert werden.

Van de vierde vorm, by *D*, zeght hy, dat zy wel zeilen, doch flechter tot tegenweer zyn, om hun langte over fteven, en fmalte. Doch zoo wie deeze Scheepen begeert ontleedt te zien, wyze ik tot het boek *Arcano del Mare*, by den voornoemden Hertogh van Northumberlandt in het licht gegeven, en gedrukt tot Florence in Italien.

Zyne Koninglyke Majesteit van Engelandt bezit veel zeer heerlyke, groot en konftigh gebouwde Scheepen, als de *Sonverrein*, het *Londen*, den *Rojalen Prins*, en meer andere. Het Schip *Londen* is lang 200 voet, ieder voet van 12 duim, breedt 45 voet: de verdekken zyn hoog 8½ voet: de kabels dik 3 fpan: d'ankers ieder zwaar 8000 pondt. Het overloops wulft is befchooten, en in byzondere vakken van eiken wagen-fchot na de konft verdeckt, ook

aardig beschildert; doch dit maar half weg scheeps. De hui is onder 1; Engelsche elle dik. In 't ruim, en ook op den overloop, zyn scheeve dwars-stutten kruis-wys gesleut, vastigheids halven. Twee ketting-pompen staan voor de kombuis, welke voor op den overloop staat, waar groote broodt-ovens by zyn. Dit Schip voert gemeinlyk 900 man. Alom op den overloop zyn kamerkens voor de Amptelingen, die dwars scheeps twee kooijen hebben. De groote lantaern achter op is zoo groot, dat daar tien mannen in kunnen staan. Het Schip is achter buitenwaarts vergult, ook zoo de hemel der kajuit, de voor- en achter-kamers, dubbelde galderyen, en uitkyken, wederzyds kassen, ledekanten, en rust-plaatzen. De trappen zyn breed, gelyk als in groote huizen. Met een groote deur gaat men in het Schip. Een buis van voor de hut gaat tot aan de man te roer, waar door de Stuurman, die boven staat, spreekt; en aldus werden zyne woorden te beter verstaan. De mast is, zoo verre hy op den overloop komt, beschooten, en met sny-werk geciert. Op d'overloop staat een lange tafel. De poorten zyn grooter, en valter, als men die hier te Lande maakt. De vloeren zyn met teer en schelpen beleght. De mast is in den omtrek 3 vadem dik, en wel bewoelt, staande recht op. Men ziet'er twee betings. In 't kort, dit Schip is volmaakt van bouw, gelyk ook de andere zyn.

Het Engelsch Schip, de *Royale Charles* genaamt, is prachtigh van gebouw, sierlyk in 't aanzien, en gemakkelek voor de scheepelingen. Het vierkant welf achter is met beeldt-werk konstigh uitgesneden, gelyk ook het galjoen, en beide t'eenemaal vergult. De eerste overloop is met recht op staande stutten gestut, de tweede met dwars-stutten, die kruis-wys door elkander zyn verbonden; ingelyks mede de koe-brugh, of onderste overloop, die zonder ryzen of dalen, gelyk alle de andere verdekken, is gebouwt. Van den eenen overloop tot den anderen, en het geheele Schip door, gaat men zeer bequaam met trappen op, trots het beste Hof te lande. De kiel, en buik-stukken, als ook het kolf, en alle inhouden onder, zyn van zeer zwaar hout, na de wyze der Engelschen; doch al 't boven-werk is licht opgemaakt. Op den overloop, onder het bovenste verdek, staat een tafel met zit-banken rondom, ten dienste der bootsgezellen, en waar aan de Stuurlieden ieder in de konst der Zee-vaart onderwyzen. De Kajuit is in tweeën verdeelt, door een schut, 't geen in de midden staat, daar twee open deuren in

zyn: des zelfs zoldering en wanden zyn gesneden, vergult, en geschildert, gelyk als men in Koninglyke wooningen ziet. De galderyen staan wederzyds wydt uit, zoo wel binnen de kajuit als hut, daar kassen en geheimen in zyn. Aan stuur-boort van het Schip staat een overdekt geheim voor de maats, tegen de tweede overloop aan, uit welke men ook door een deur daar in gaat; en aan bak-boort is een groote trap met leuning, langs welke men zeer bequaamlyk in het Schip gaat. De kombuis staat voor onder 't verdek, zynde in de zelve twee haert-steden, beide dwars scheeps, en tegen elkanderen aan: de rook gaat door een koperen schoorsteen. De kruit-kamer is gemaakt, gelyk zy die alle maken, voor by de boeg van 't Schip. De pomp is een rat, daar ledere emmertjes aan opgehaalt werden, die het water door bossen in zee lozen. Voor en achter is het Schip even hoog. De hut is afgescheiden, gelyk de kajuit, met een schot, dat midden door gaat; en de boven-hut is verdeelt in onderscheidene kamerkens, zoo wel voor als achter. Boven de rust steekt een zolderken uit, daar men op staat, als men water uit zee wil scheppen. Het galjoen is voorzien met beeldt-werk van Engelen, Griffioenen, enz. alles kostelyk vergult: midden in 't galjoen steekt een buis, van gestalte als een schoorsteen, die de scheepelingen voor een gemak dient. Het Schip heeft twee betingen, die op het verdek achter elkander staan. De luywagen is van yzer; en de roer-pen hangt daar aan met een bout, gaande daar niet boven over, als in onze Scheepen, maar onder door. De masten in dit Schip hellen vry veel achter over, uitgenoomen de fokke mast. De groote mast is uit meer masten aan een gezet, wel bewoelt, en met bouts doorklonken. In de bak ziet men afgeschootene kamerkens, voor Onder-ampt-lieden. De roer-pen is langer als gemeen, en zulks om dat de kajuit zeer groot is. De knechten staan onder den overloop. De pis-bak voor is zeer groot, en met loot bekleedt; gelyk ook alle de trappen. Vier bark-houten, en twee rec-houten, ziet men aan dit Schip. De poorten zyn zoo geschikt, dat zy de bark-houten niet komen te quetzen. Dit Schip kan weinig minder als hondert stukken kanon voeren. De ankers werden met kettings opgezet. Dit doch misstaat eenigzins het zelve, dat zyne boorden rechtzydigh op gaan, en vervolgens van geen al te aangenaam beloop zyn.

In Englandt is onlangs een Schip gebouwt, *Britannia* geheten, dat hondert en twintigh stukken geschut voert.

Op

Op de Teems tot Londen lagh wel eer een Vaar-tuigh vertuit, dat de naam van *Nepinnus Court* droegh. Het was plat, en had vier toorens, op ieder hoek een, die zoo ruim waren, dat zy voor kamers dienden. Het overige van 't Schip was omtrent 14 voet hoogh, onderscheiden in gemakken, waar boven galderyen en wandelplaatzen waren, gelyk ook om laeg opene luil-kamers. Het was alom met vierkante vensters voorzien, en hadde twee deuren. Het hout-werk buitewaarts was met zeedroghten beschildert. Het diende tot een herberg, en drink-huis, voor de Londensche burgers. Om de aardigheit van het gebouw wert dit hier aangetekent.

De Lichters, tot Londen gebruykelyk, zyn grof van bouw, plat, en bykans vierkant; zy worden staande voort geroeit.

De Engelsche Wirrien zyn schuitjens, waar mede men zich langs de vliet de Teems laat roeijen: zy zyn lang en smal van maakzel, dun van hout, spits en smoeg van vooren, achter smoeg en wel getilt, doch kort, en niet ongelyk aan de Groenlandsche sloepen hier te Lande.

Gilde-barsjens zyn lange speel-schuiten, die de Gilden tot Londen gebruiken, om zich langs de Teems te verlustigen: deeze worden wel van 20 of 30 man voort geroeit: zyn buitenwaarts ten halven vergult, en kostelyk besneden: zy zyn zeer snel in 't voort varen. Ook ziet men daar diergelyke Barsjens voor den Koning, als mede voor den Lord Major, doch prachtiger toetaket, zynde langh 120 of wel 130 voet.

In de Engelsche Virginies bouwt men Scheepen die bykans kantig van vorm zyn, daar de hardigheit van 't hout oorzaak van is, welkers voor-stevens uit verscheide stukken worden gemaakt: zy hebben bakken, die 2 of 3 voet in 't ruim hangen, en boven ook zoo veel uitsteken: de inhouten zyn hecht met banden doorvlochten: de man te roer staat verheven, zoo dat hy achter en voor over het geheele Schip kan zien.

De Engelschen zyn naerftig in het meeten van den loop der Scheepen door zee, met touwen achter uit te laten dryven, daar iets zwaars aan is, 't geen het zelve standt doet houden, terwyl een glas loopt, en het touw ontrolt werf: gelyk zy mede steeds met het loot in de handt zyn; dat zeer pryzelyk is.

Haar ontbeeren mede geene zeer bequame Scheeps-wetten, en inzettingen; waar van hier enige, ten preuve, laat volgen.

JAMES, Hertoge van York en Albany, Grave van Ulster, Lord Hoog-Admiraal van Englands en Yrlandt, &c. &c. Konstapel van 't Kasteel Douvren, Lord Bewaarder van de vyf Havenen, en Gouverneur van Portsmouth, &c. &c.

Generale Instruſſie voor N.N. Kapitein.

Voor eerst zult gy zorge dragen, dat den almaghtigen Godt getrouwelyk werdt gedient aan boort van u Schip, twee maal ieder dagh, by 't gantsche scheeps-volk, volgens de Liturgie van de Kerke van Engelandt: en dat lafter, dronkenschap, zweeren, en ontheligen van Godts Naam, wert belet, verhindert, en gestraft.

II. Gy zult u inniddeelyk hebben te begeven aan boort van zyn Majesteits Schip, waar van ghy beſtelt zyt tot Kommandeur, of Bevelhebber, en zorgvuldighlyk waarnemen in wat toestand het zelve is, en in wat tydt het magh vaerdigh zyn omme ter zee te gaan; waar van ghy narichtinge aan myn zelfs zult geven, en aan de voornaamste Bevelhebbers, en Gemaghtighden van zyn Majesteits Vloot: als ook, of daar eenige nalatigheit zy by eenige Opzichters van de Werf, of van het Schip, in het vervaerdigen van dien, en wie ſchuldigh zyn aan 't zelve; ten einde de overtreders mogen werden gestraft, en den dienst verhaalt.

III. Gy zult hebben te eischen, en te ontfangen, van de Klerk van de Rekening, een Rekenboek, behelzende de hoedanigheit en toestand van ieder byzonder ſtuk van het loopende en ſtaande wandt, en het meest waerdige van de Bootsmans voorraat, als kabels en dun touw-werk, ankers, overigh kanſas en zeilen; en dat inniddeelyk, eer dat gy zult verplaatzen: ghy, met hulp van de Schipper (die misdeezten wert gelaft u hier in te dienen) zult overſlaan het wandt des Schips, zorgvuldighlyk het zelve beſchouwen, en onderscheidelyk in acht neemen wat nieuw touw-werk bezigtigt is in 't ſcheeps wandt; op dat, als den Koning nieuw hadde verſchaft, het Schip met geen oudt moght beſtelt zyn.

IV. Gy zult zorgvuldigh zyn om te onderzoeken en waar te neemen het aan boort brengen van alle voorraat, tot den dienst van 't Schip, dat het zelve magh geſchieden in behoorlyken tydt, en dat niet een gedeelte van dien magh werden achter gelaten, en zyn Majesteit gebragt tot een onnootwendige laſt, in 't overvoeren van de zelve, na dat de Scheepen zullen t'ezel gegaan zyn: en indien ghy eenige nalatigheit of misverſtandt daar in vindt, daar van onderricht te geven aan de voornaamste Bevelhebbers, en Gemaghtighden van zyn Majesteits Vloot.

V. Als alle de voorraat zal aan boort zyn, zoo zult gy de onderlinge Bevelhebbers, voorzien met de laſt van zyn Majesteits voorraat, te verzoeken hebben, u voort te brengen het tegenſchrift van 't erkenſchrift, en begeeren dat daar van dubbelt voor u mogen geſchreeven werden, of by den betaalder, of iemandt anders, die gy zult goetvinden; op dat gy mooght weten met wat voorraat dat ghy uit gaat.

VI. En voor zoo veel als het is gekomen tot een gemeene (doch ondragelyke) miſlagh, dat de Beampten, die zyn Majesteits voorraat zyn vertrouwt, zoo wel van leeftocht als van kryghstuigh, wandt en timmer-werk, de zelve zeer dikmaal laten bederven, eer die aan boort werden gebragt; zoo zult ghy daar toe ſtellen eenigh trouw

trouw volk, behoorende tot het scheeps-volk, om een rekening in geschrift te maken van alzulke voorraat als aan boort is gezonden: op dat ghy het alzo niet gantsch alleen zoude laten itaan aan de Betaalder, om de leefocht aan boort te brengen: door welkers nalatigheid, of bedrogh, een gantsche reize zoude verloren gaan, en 't leven van het boortsvolk gewaagt worden. En ghy zult alzo ook zorg dragen, dat geene van deeze leefmiddelen zullen werden verteert, gedurende den tyd dat ghy zult zyn onder kleine ordie.

VII. Zoo haalt het Schip uit de Haven zal zyn gegaan, of tot een behoorlyke tusschen-stand van de Timmer-werf, van waar 't zelve was uitgezet, zal gebragt zyn, zoo zult ghy alle de voor-raat der onderlinge Beampten bezichtigen, zoo naauwkeurigh als de flouwinge van 't Schip kan lyden, vergelykende het geene ghy vindt met de onderlinge erken-schriften; en begeeren, dat de handt van die de leefocht geleverd heeft by den Betaalder werde voortgebragt, behelzende de hoeveelheid der leefocht, geleverd tot het gebruik van 't Schip, en in wat Scheepen de zelve was gezonden: En ghy zult eens in twee maanden rekening nemen van de voorraat van u Schip, vergelykende het verteerd met het geene over blyft.

VIII. Ghy zult niet lyden dat eenige van zyn Majesteits provizien zullen gebezicht, gebruikt of verdaan werden aan boort van zyn Majesteits Schip, onder u bevel; noch niet toelaten dat iets aan stukken wert gesneden, of gesplitst; noch het uiterste eindt van een Kabel gehakt; ofte dat eenige Zeilen werden afgesneden, of kleinder gemaakt, of Kanefas tot de oude wert gegeven, om te lappen, anders als ghy zelfs, met voor-weeten en goetvinden van u Schipper, op uwe eigene beschouwing, hebt geoordeeld dienstigh te zyn, en vereischt te werden, en daar ghy last toe geeft: ook zult ghy bezorgen dat een rekening van de groote werken, die noodigh gedaan waren, onder uwe en des Schippers handt getekent zy, tot uwe verantwoordinge; op dat alzo alle noodeloze vernieling magh voorgekomen werden, of dat ghy u zelfs onschuldigh moogt stellen, indien eenige gemaakt zy. En ghy zult ook hebben aan te tekenen in u Reken boeck wat verandering op ieder Touw geweeft is, gedurende de reis; wat provizien versprekt zyn, en tot wat dienst; wat Touw-werk, of Kanefas afgesneden is; wat Kabels, Ankers, of Haken verloren zyn, en by wat toeval: welk Reken-boeck, zoo opgerekent als voor geschreeven is, ghy innidelyk op u aankomst zult overleveren, en zenden aan den Reken-meester van zyn Majesteits Vloot. Ghy zult ook zorge te dragen hebben, dat geene voorraat werde verstrekt aan eenige van zyn Majesteits Scheepen, dan voor welke het noodigh is, noch aan Koopvaardy-scheepen, als waar voor ghy zelf verantwoorden wilt: en dat, zonder nalaten, by de eerste gelegenheit van Konvoy, of geliede, ghy zult maken dat narichtinge van dien worde over gebragt aan de Reken-meester, om zulks te stellen tot laste van eenige van zyn Majesteits Scheepen, of dat weder te eischen van de Koopluiden.

IX. Ghy zult eens des weeks, of meermaals, zoo ghy oorzaak ziet, een rekening nemen van de Hoogh-bootsmans, Buischieters, en Timmer-luiden voor-raat, houdende een Tegen-boek daar af; op dat ghy alzo aller wegen mooght weten den toestand van het Schip, en des zels voor-raadt; als mede, om bequaam te zyn, en verzekert, van iaere rekeningen met kennisse, ten einde van de

toght, te tekenen: en dat uwe onachtzaamheit u hier in niet misleide, om te tekenen alzulke dingen, die op onderzoek bevonden mogten werden valsch te zyn.

X. Zoo haalt bevel zal gegeven werden dat 'er volk te scheep komt, zoo zult ghy van de Klerk der Rekening van de Werf daar het Schip leght, te ontfangen hebben een aantekening, wat getal van volk goet gevonden is voor het Schip, gedurende de reize; en als dan naerftighlyk u beogen tot verkryginge van u getal, volgens zoodanigh bevel als uitgegeven zal werden by de voormaante Opperhoofden, en Gevolmagtigde van zyn Majesteits Vloot: en daar toe zult ghy zorgvuldigh zyn om bequame luiden uit te kiezen, en nutbaer tot zyn Majesteits dienst, niet toelattende dat het Schip werde beladen met jongens, of zwakke perfoonen: En gedurende de reis zult ghy zorge dragen dat u getelt getal altyd vol zy; en ghy zult niet in het Boek doen stellen eenige boven-tallige, als daar ghy byzondere last toe hebt om zoo te doen, 't zy van myn zelfs, ofte van u Hoofd-Kommandeur; uitgenoomen zulke van zyn Majesteits onderdanen, die Schip-breuk of eenige andere noodt zullen geleden hebben; gelyk ook die geene, welke ghy zult nemen uit een vreemt Schip, welke geen betalinge zullen ontfangen: en derhalven zult ghy zorge dragen, dat de Betaalder van zyn Majesteits Schip, onder u bevel, haar doet stellen in een byzonder Boek, of op een kolomme van zyn Boek, afgeschieden van die, welke van 't scheeps-volk zyn, en betalinge genieten. En zoo haalt als ghy zult komen in eenige Haven van zyn Majesteits gebiedt, zult ghy zoodanige boven-tallige zee-luiden, die ghy zoo aan boort hebt ontfangen, of van vreemde, of die schip-breuk geleden hebben, te lande zetten; op dat alzo zyne Majesteit niet bezwaart magh werden met eenige onnoodige last.

XI. Eer gy ter zee gaat, zult gy hebben te ontfangen, van de Klerk der Rekening van de Werf, een volmaakt Monster-boek, van u volks namen, en hare aankomsten, met de rekening van zulken als niet vercheenen zyn in de laatste monftering.

XII. Wanneer eenigh man zal aangenoomen werden, om in zyn Majesteits Schip te dienen, onder u gezagh, zoo zult ghy voort in een Boek schryven (by u zelfs tot dien einde te nemen) de namen van alzulke perfoonen als aangenoomen zyn, uitdrukkende den dagh van de Maandt, en het Jaar van haar aankomst; en desgelyk op de kant by te voegen de byzondere dagh van ieder mans ontfaling, eer ghy haar paspoort tekent. En ghy zult eens des weeks u scheeps-volk hebben te monfteren, en te neemen nette merk en rekening van alle afzynde perfoonen zonder verlof; op dat ghy daar door moogt bequaam zyn te stellen den dagh van ieder mans wegh loopen, of doodt: 't geen ghy alzo zult teikenen op de kant van u boeck. Ghy zult eens in ieder twee Maanden aan de Bevelhebbers van de Vloot twee Monster-boeken opzenden, het ene voor den Thesaurier, het ander voor de voormaante Bevelhebbers, en Volmagtigde van zyn Majesteits Vloot, (getekent by u zelfs, en de overige Gezaghhebbers, die gewoonlyk de paspoorten tekenen) van de namen, tyden van inkomst, ontfalinge, doodt, of weghlooppinge van eenige van u volk; op dat zy daar door bequaamelyk moogen onderricht zyn, en betalen zulke paspoorten als by u gemaakt zyn, gedurende uwe reis.

XIII. Ghy zult zorgvuldigh wezen, niet onnoodig eenige perfoonen by paspoort te ontfaan; zynde

zynde de meining van die gewoonte alteenig voor zieke luiden: en wanneer ghy eenige zult ontflaan, zoo zult ghy zo ge dragen in de achtginge van dien, dat ghy niet iemands be-eernaamt voor een bequaam zee-man, welke zoodanigh niet is: en te gebruiken de zelve merke en achtginge in het Zee-boek, ten einde van de reis.

XIV. Ghy zult aan boort van u Schip niet te neemen hebben als bequaame zee-lu-den, en niemand welke niet zeven jaren ter zee heeft ge-varen, (de gewoonelyke tuffchen-tyden tuffchen de toeghten uitgenoomen) en alleen heeft gedaan en kan doen de gantsche plicht van een bequaam zee-man, en zal 24 jaren moeten oudt wezen. Ghy zult ook geen perſoon tot een gemeen boots-gezel mogen maken, die geen zeven jaren, ten minſten, ter zee heeft gedient, en bequaam is het Schip te beſchieren, of te doen het geene daar hy toe vereiſcht wortt; uitgezondert dat ghy laſt ont-fangt om zoo te doen.

XV. Gy zult zorg ge dragen van u ſcheeps-volk in goede plicht en tucht te houden, dat zy aan boort, en alzins vaerdigh ten dienſt zyn; en tot voorkoming van bralleryen, wanneer afwezig van 't Schip zyn: derhalven zal niemandt mogen van 't Schip gaan als met u eigen verlof, of, in afzyn, van den Luitenant, of den Schipper.

XVI. Eer u Schip uit de Haven gaat, hebt ghy zorg te dragen voor 't verdeelen van u volk, ſtellende een genoegzaam getal van bequaame luiden voor de groote en kleine ſtukken, en tot het ſchikken der zeilen, enz. gelyk gebruikelijk is; op dat alzo ieder man, by voorval van dienſt, magh wren zyn plicht en plaats. En gy zult niet alleenlyk doen maken een wel geſchreeven Tafel, om opgehangen te werden in de ſtuur-plaats, van alle des ſcheeps-volks namen, en haar onderlinge Quartieren; maar ook doen maken een klein Geſchrift, om geplakt te werden in ieder Quartier van 't Schip, bezeichende de namen van zoodanige perſoonen als tot dat Quartier zyn beſcheiden.

XVII. Wanneer het Schip, onder u bevel, in vreemde dienſt zal zyn, zoo zult gy geen gelt uit te ſchieten hebben, tot verſtrekking voor het Schips voor-raat, leef-tocht, of andere noodwendigheden, of daar moeft een geheele en onſchouwelyke noodwendigheid wezen, of dat gy uitdrukkelyke ordre van u Opperte had om zoo te doen: En in geval van eenigh zoodanigh uirſchot, daar zal geen erkenenis van gedragen werden, als voor zoo veel als ghy volkomen toe-zegginge daar van kondt voort brengen.

XVIII. Gy zult, te zamen met den Schip-per en Hoogh-bootsman, (en met den Konſta-pel, voor zyn Maat) hebben te beſluiten, wie dat de minder Officiers zullen wezen; en ook zoo de bequaamſte zee luiden, gemeene zee luiden, zwabbers en jongens; de zelve op 't Zee-boek wel uitdrukkende, zonder eenige zydigheit, of gunſte.

XIX. Gy zult niet te tekenen hebben eenige paſpoorten, tot ontflang van eenige van u volk, als zulke dat gedrukte paſpoorten zyn; om voor te komen de groote hinder en ſchade, die zoo dik-maal den Koning bejeegent, door het nabootzen van de paſpoorten. En ghy zult, eer ghy ter zee gaat, zenden, of eiffchen, aan de Klerk van de Aden, om een gedeelte van gedrukte paſpoorten; die ghy zorgvuldighlyk by u hebt te nemen, en te gebruiken, als daar toe voorval zal wezen: En op u thuis keeren zult ghy rekening te geven hebben aan de gezeide Klerk van de Aden, van het verbruik van ieder onverbroken paſpoort.

XX. Zoo dikmaals als u Schip in eenige Haven zal komen, en aan ſtrand gelcid, of op ge-haalt is, om ſchoon gemaakt te werden, zoo zult ghy wel zorg ge dragen dat de beampelingen, en zee-luiden, gelykelyk blyven, en gedurnigh dienſt doen, om 't Schip weder van de werf te brengen; en zy zullen niet te denken hebben dat haar plicht voltrokken is wanneer zy het Schip erit daar ge-bracht zullen hebben, of als het aan ſtrand is gelcid, al ſchoon het in een Haven is waar de Officiëren, en 't volk van zyn Majesteits weif, by der handt zyn om te helpen.

XXI. Ghy zult op alle voorvallen alom be-trachten de ſtandhouding van zyn Majesteits eere, gevende beſcherming voor zyne Onderzaten, en u bevyrtigende wat in u is, om haar te verzeckeren, en aan te moedigen in haar handel: En ghy zult niet hebben te verongelyken eenige van de onder-zaten van zyn Majesteits Vrienden, of Bondt-genooten.

XXII. In 't ontmoeten van eenigh Schip, of Schepen, in zyn Majesteits Zein, bekoornde tot eenigh vreemt Prinſſe of Staat, zoo zult ghy te ver-waghten hebben dat zy in het voorby varen voor u bare Top-zeilen ſtryken, en baar Vlaggen wemen, in erkenenis van zyn Majesteits opper-gezagh en ſou-verainiteit in deeze Zein; En of iemandt moſte twiſſigen het zelve te doen, of zult tegenſtaan, zoo hebt ghy u uiterſte vlyt aan te wenden om hem daar toe te dwingen, en in geenem wyſe te lyden dat eenige oneere aan zyn Majesteit werdt gedaan. En of eenige van zyn Majesteits onderdanen zoo verre haar plicht moghten vergeten hebben, dat zy na lieten hare Top-zeilen te ſtryken als zy voorby u paſſieren, (als het kan gedaan worden zonder verlies van de reis) zoo zult ghy bem op te brengen hebben tot de Vlagh, om zyne verachtginge te verantwoorden; of anderszins aan my te zenden de naam van 't Schip, en Schipper, gelyk ook van de Plaatze van waar, en de Havenen waar na toe het gezonden is; ende ghy zult den Schipper van dien doen betalen de koſten van de ſchoon-tie die ghy op hem hebt gedaan. En ghy zult verder aanmerking te nemen hebben, dat zyne Majesteits Schepen in zyne Majesteits Zein in geenderbande wyſe ſtryken voor andere: en dat in andere Plaatzen geen Schepen van zyn Majesteit baar Vlagh, of Top-zeil, ſtryken voor een Vreemdeling, 't en zy zoodanigh vreemt Schip eerſt zal geſtreken hebben, of op de zelve tydt zyn Vlagge en Top-zeil ſtrykt voor zyn Majesteits Schip, uitgenoomen in de Havens van zommige Prinſſen, of op de Rede, binnen het ſchieten van 't kanon, van eenigh Fort of Kasteel; alwaar de Kapiteins van zyn Majesteits Schepen baar zul-len hebben te gedragen na de gewoonte in die Plaats, en de Forten te begroeten, in zoodanigen wyſe als ge-bruikelijk en gewoonelyk is voor de Schepen van oor-loge van zyne Majesteit, of van andere Prinſſen, in die plaats. En op dat ghy u te beter zoudt dragen in dit Lidt, zoo hebt ghy in abſicht te nemen dat zyn Majesteits Zein ſtrekken tot de Caap Finſterre.

XXIII. In geval van het by u bkommen van eenige Pryzen, in tyd van oorlogh, zoo zult gy zorg te dragen hebben, dat innidelyk na de bekominge van dien de bylen opgeſloten worden, en dat alle goederen en koopmanſchappen, tot haar behoorende, gelyk ook alle de Scheeps-ruttling, verzekert werde voor verderf; en dat het Schip in de Haven werde gebragt; om by het hooge Hof van de Admiraliteit daar regen ge-raadpleegt te werden. En gy zult ook maken dat de Officiers van de Prys ondervraagt werden, en drie, of meer, van het ſcheeps-volk, en dat het beſte blyk kan geven, bewaart werden, en (te zamen

met

met de Chirt-partyen, geschriften van de lading, en andere aan boort gevonden papieren) opgeleverd werden aan het hooft Hof van de Admiraliteit.

X XIV. Tot voorkoming van de bedroefde toevallen, die dikmaal aan boort van de Scheepen komen te gebeuren, door brand, zoo zult ghy byzonder zorge hebben te dragen, en ordre te stellen, dat ieder nacht, voor 't aanstellen van de wacht, beure vuur en licht werden uitgedaan, en wel byzonder in 't hol, Botteliers kamer, en Koks plaats; en gy zult hebben te stellen eenige zorgvuldige Officiers, om te gaan in de Koks plaatze, en tusschen de verdekken te zien, of het zelve voltrokken is; en dat daar na geen kaerffen zyn in byzondere hutten, of tot het scheeps gebruik, als in lantaernen. En ghy zult desgelyk ook stricte-lyk hebben te verbieden het gebruiken van Tabak; alleenlyk in 't Voor-kasteel, zoo daar een is, over een tobbe met water, of, waar geen Voor-kasteel is, op het opper-dek, is 't geoorloft.

X XV. Gy zult zorgvuldigh zyn tot het bewaren van u boven-matten, hen niet wagende in baygh weêr, en anders niet als in jaght, of andere drukkende noodt en gelegenheit; en gy zult ook bequame tyden waarnemen om uwe bramszeils, achter touwen, enz. op te zetten, byzonderlyk wanneer die nieuw zyn, en bequaam om te gebruiken.

X XVI. In 't ontmoeten van eenigh Schip, of Schuit, zult ghy hebben te zenden aan diens boort eenige perioonen, (voor wiens beleefteden handel ghy zult verantwoorden) om te zien of daar iemand van zyn Majesteits onderdanen aan boort is, tegen zyn Majesteits uitroeping, verbiedende aan zyne onderdanen eenige vreemde Prins, of Staat, te dienen; en zoodanige als gevonden werden, zult ghy doen afnemen: en ghy zult den Schipper, of Kommandeur van dat Schip, in 't welke ghy die vindt, dwingen, aan hen te betalen alzuiken loon als hy haar schuldigh zal wezen, voor den tyd die zy gedient hebben. Het welke, gelyk als het magh dienen tot een middel om te maken dat zyn Majesteits onderdanen haar zelfs zullen ontdekken, wanneer zy aan boort zyn van vreemde Scheepen; zoo zal het ook alzo de vreemdelingen doen nalaten haar aan te nemen.

X XVII. Ghy zult ook te onderzoeken hebben alle Kapers, die ghy ontmoet, 't zy dat het zyne Majesteits onderdanen zyn, of vreemdelingen: en in gevalle ghy aan haar boort eenige Engelsche goederen, wapenen, voor-raat van oorlog, of leeftocht zult vinden, zult ghy naauwkeurigh doen onderzoeken van wien zy de zelve hebben; en in geval zy daar van geen goet bescheidt geven, of dat ghy rechtvaardige reden zult hebben om te gelooven dat de zelve zyn genoomen van eenige zynner Majesteits onderdanen, zoo zult gy als dan die Scheepen brengen in eenige Haven, om daar tegen gehandelt te werden volgens verdienste.

X XVIII. Voor zoo veel de Salvo-schooten aangaat, zult ghy kennis nemen, en naauwkeurig volgen het navolgende Reglement, te weten:

Een Kapitein van een Schip van de tweede rang, wezende noch Admiraal, Vice-Admiraal, of Schout by Nacht, in zyn eerste komst, en groet van zyn Admiraal, of Kommandeur als Hooft, zal geven elf schooten, zyn Vice-Admiraal negen, de Schout by Nacht zeven, en de andere evenredigh twee minder, volgende haar rang; maar den Kommandeur van eenigh Schip zal zyn Admiraal, of Kommandeur, niet hebben te groeten als Hooft, na dat hy zulks eens gedaan heeft,

uitgezonderd als hy twee maanden van de Vlagge is geweest.

Wanneer een Schip van de tweede rang zal voeren eenigh Ambassadeur, Hertogh, of Edelman, op zyn komste aan boort zullen elf schooten gedaan worden, en op zyne landing vyftien: En wanneer het zal voeren een Ridder, Lady, of Gentilman van aanzien, op haaraan boort komen zullen zeven schooten gegeven worden, en op haar landing elf: en de andere Scheepen zullen twee schooten minder geven, volgens haar rang, en getal van stukken.

Wanneer een Admiraal van uitheemsche Natie wordt ontmoet, zal hy geantwoort werden met gelyk getal schooten, by al de Scheepen, die hy groet.

Indien een Vice-Admiraal ontmoet wort, dan zal hem den Admiraal met twee schooten minder, maar den Vice-Admiraal, Schout by Nacht, en zoo menigh Schip als hy zal begroeten, met gelyk getal antwoorden.

Indien een Schout by Nacht ontmoet wordt, dan zal hem den Admiraal, en Vice-Admiraal, antwoorden met twee schooten minder; maar indien hy de Schout by Nacht, of eenigh ander Schip begroet, zoo zullen zy hem antwoorden met gelyk getal.

Wanneer een Oorlogh-schip, of Koopvaardyschip, van andere Natie, of van ons zelf, een van des Konings Scheepen groet, zal hy beantwoort worden met twee schooten minder.

Wanneer een van de Kapiteins van zyn Majesteits Scheepen gelegenheit zal hebben om een van des Konings Kasteelen te groeten, zoo zal hy twee schooten minder schieten, als geschikt is te geven in 't groeten van haren Admiraal, of Kommandeur als Hooft, gelyk boven is gezet.

X XIX. Tot regulering van de onmoedwendinge vernielinge en vernietinge van de Buschietters voorraat, zoo zult ghy zorgvuldigh waarnemen de volgende Regulen.

Eerstelyk: Ghy zult niet hebben te erkennen, op des Buschietters bericht, tot de verdervinge van Yzer-werk, Bedden, Stukken, Koper, Lepels, Bed-lakens, gerouwde Huiden, of andere voorraat, die niet bederffelyk zyn, 't en zy het dadelyk blykt dat de zelve zyn verlooren of bedorven in den dienst.

2. Na dat de Stukken zullen geladen zyn tot den dienst, zal het Buskruit en Loor niet weder werden bezoght als na den tyd van zes Maanden, als alleenlyk op byzondere voorvallen.

3. Dat gedurende de eerste Maand het volk twee maal ter week geoeffent zal worden, ten einde dat zy goede Buschietters moogen worden; toetstaande zes schooten voor ieder oefening: dat zy in de tweede Maand ieder week een maal zullen geoeffent werden; en daar na alleenlyk eens in twee Maanden, toetstaande zes schooten voor ieder oefening.

4. Dat geen Wapen- of Stukken-smit zal ontfangen werden aan boort van eenige zynner Majesteits Scheepen, als de zulke, die beproeft zyn by den Meester van zyne Majesteits Stukken voor een bequaam werk man: en niet ontfangen zyne betalinge, dan op de verklaringe van dien Officier, dat hy zyne plicht wel heeft gedaan.

5. Dat na eenigh gevecht met den Vyandt een goede rekening zal werden genoomen, by den Kapitein, of andere voornam Bevelhebbers van het Schip, indien afwezigh van de Vlagh is, of, indien by de Vlagh is, by zoodanige als den Hooft-Bevelhebber zal beftellen, van al het Buspoeder,

onder zyn bewaringe, het zy in Balen, Kardoezen, Stuk laden, Hals-banden of Baneliers, of anderszins; en dat de gezeyde rekening zal bevestight werden onder hare handen, dat van die tydt af verbruik van 't Baskruit, gedurende het gevecht, magh verzekert werden.

6. Ghy zult aan den Meester van zyn Majesteits Stukken hebben te verklaren, wat Stukken, Buspoeder, Looſ, of andere voorraat, van tydt tot tydt zy gekomen in uwe of des Busſchieters bewaringe, uit eenigh Schip genoomen, als een Prys; en dat de zelve werdt gebraght onder des Busſchieters rekening, en getuigt by u zelfs, en andere voornamste Bevelhebbers, onder uwe eigene handen.

7. Of de doodt van eenigh Busſchietter ter zee, zal den Kommandeur van het Schip inmiddeleyk maken dat een overblyf van al de voorraat werdt genoomen, en getuigt onder zyn eigen en andere voornamste Bevelhebbers handen; en zal de zelve by d'eerste gelegenheit over zenden aan de Officiers van zyn Majesteits Stukken, om daar te verbleven, als een lalt tot den volgende Busſchietter, in 't passeren van zyne rekeiningen. En de Kommandeurs zullen alzo om mede maken dat gelyke rekeiningen worden genoomen van de leef-voorraat, Hoogh-bootsmans en Timmermans provizien; en de zelve oerleveren, getuigt als vooren, aan de voornamste Officiers, en Gemaghtigde van zyn Majesteits Vloot.

8. Dat ieder Kapitein, op zyn naderen in de Haven, daar van zal boodſchap zenden, ten einde dat tydelyk orde magh werden gegeven, om wegh te neimen het overblyf der voorraat van de Stukken, zoo haalt als het Schip in de Haven zal gekomen zyn: en dat, eer van zyn Schip afgaat, hy zal maken dat de Buspoeders plaats toegelooten werde, en d'andere provizien van de Stukken verzeker, tot het overblyf is wegh genoomen.

XX X. En dewyle menighmaal klagten werden gemaakt, dat de Bevelhebbers van zyn Majesteits Schiepen dikmaal in het uit gaan, en te rugge keeren van vreemde Havenen, aan boort ontfangen koopmanſchappen van alle slag, waar by zyn Majesteits dienst niet alleenlyk werdt onteert, maar ook menighmaal den Koning werdt te kort gedaan in de Rechten en Inkomsten, op het inkomen van zulke goederen en koopmanſchappen, tot zyn Majesteits groote schade: Zoo werdt gy derhalven ſcherpelyk belast, en afgeſicht, aan het boort van 't Schip, onder u bevel, niet te ontfangen eenige goederen Koopluiden toebehoorende, noch in of uit zyn Majesteits gebiedt te brengen (Zilver, Koper, of Bullion, alleen uitgezondert) tot eenige plaatze over zee. Als ook niet in te brengen, of uit zyn Majesteits gebiedt te vervoeren enige hoevelheit van goederen of koopmanſchappen, anderzins, of meer, als geoordeelt kan werden van nooden te zyn tot u egen gebruik.

XX XI. Ghy hebt naauwkeurig in achttinge te nemen, en te volgen, alle ende een ieder van deeze voorſchreeve bevelen, en voorder zoodanige bevelen en berichten, als ghy van tydt tot tydt, van my zelfs, of iemandt anders, u Opper-Officier, in de Vloot, tot zyn Majesteits dienst, zult ontfangen.

Gegeven onder myn handt, &c.

Nieuwe Beſtellinge, ſtrekkende tot verzeckeringe, en beter ſchik voor de Oorlogh-scheepen, en Zee-keſteelen, van den Doorluchtigſten CAROLUS II. Koning van Engelandt, &c. &c.

Tot beter beſtellinge van des Konings Oorlog-scheepen, en Zee-kaſteelen, (waar door, onder Godts voorzienigheid, en beſcherminge, de welſtand en ſterkte des Koninkryks bevordert wordt) zyn eenige ordres en leden ontworpen, door lalt van zyn Majesteit, met toelemming der Heeren, op dien tydt in het Parlement vergaderd, met lalt en bevel, dat elk en een ieder punt getrouwelyk van een iegelyk zal onderhouden werden.

I. Zal voor eerst, en voor al, by alle Hoofden van de Vloot, het zy hooge, het zy laege, goede zorge gedragen worden dat den openbaren Godsdienst, na de ordre der Kerke, hier in Engelandt valt geſteit, op alle de Oorlogh-scheepen, tot alle plaatzen, zeer naauw geveert en onderhouden werde; zullende Gebeden en Predikationen naar gewoone ordre worden gedaan; ook zal des Heeren Wet eerbiedigh werden onderhouden.

II. Alle en een ieder, in des Konings dienst zynde, zal hem zorghvuldigh waghten van vloeken, zweeren, dronkenſchap, of eenige andere onreinhed, ſtrekkende tot onere Godes, en verderf van goede zeden, op ſtraffe van gevangeniſſe, of na dat den Richter zal oordeelen.

III. Alle en een iegelyk van de Vloot, die bevonden wordt heimelyke kenniffe te houden met eenigh Potentaat, zynde van des Konings vyanden, zonder kennis van de Hoofden der Vloot, zal daar op met de doodt geſtraft worden.

IV. Indien eenigh perſoon een brief van eenig Potentaat, zynde een vyandt van zyn Majesteit, ontfangt, en binnen de tydt van 12 uren niet bekendt maakt, hebbende daar toe eenige gelegentheit gehadt, aan eenige Hoofden van de Vloot, zal met de doodt geſtraft worden, of zoo als het den Richter zal goet vinden.

V. Niemandt zal aan eenig vyandt in tydt van oorlogh eenige hulpe ofte byſtandt doen, het zy waar mede dat het zoude mogen wezen, op ſtraffe van de doodt, of zoo als het den Richter zal verſtaan.

VI. Indien in eenigh Schip, dat de onze mogten veroveren, eenige bullen en brieven gevonden werden, zoo zullen die bewaart, en de voornamste opgezonden worden; en zoo iemandt niet oprecht hier in moght handelen, zal zyn gedeelte van de Prys niet genieten, en geſtraft worden na bevindinge van zyn misdaadt, of na dat het den Richter zal goet vinden.

VII. Niemandt zal hem ook vervorderen eenigh goet, het zy wat het zoude mogen zyn, uit een veroverd Schip te nemen, maar zal het Schip met al zyn goet geheel werden opgebraght, of zal geſtraft worden na het den Richter zal oordeelen, ofte het zy dat hy iets als een buit zelve zal veroverd hebben in het gevecht.

VIII. Niemandt zal ook eenigh Touw, Ankers, of eenigh Wapen-tuig uit het Schip nemen, op ſtraffe van de doodt, ofte na bevindt van de misdaadt.

IX. Indien eenigh vreemd Schip als prys genomen word, zoo en zal dat Schip dan niet vengten, nochte niemandt van de Hoofden, ofte het gemeen volk, zal van zyne kleederen berooft, of qualyk gehandelt worden, op ſtraffe van dubbele ſcha-

ſchade; maar alles zal geheel gelaten werden, tot dat daar over in de Kryghs-raadt zal gsoordeelt zyn.

X. Alle en een ieder Kapitein, ziende de Scheepen van den vyandt, of het reken van het veghten, zal gehouden zyn alles tot het geveght terſtontd gerecdt te maken, en het volk aan te moedigen, op ſtraffe van afgezet te werden: zal ook niet om quartier mogen roepen, op ſtraffe van de dootd, of na bevinde van de miſdaadt.

XI. Alle Overſten zullen gehouden zyn de beveelen van hare Hoofden en Admirals getrouwelyk te onderhouden in het vallen op den vyandt, ofte in het veghten tegen den ſelven, even als andere beveelen, op ſtraffe van de dootd, ofte na zwaarheit van de miſdaadt.

XII. Alle en een ieder, groote of kleine, die ten tyde van het geveght zich te rugge houdt, of niet mede op den vyandt aanvalt, niet doende zyn uiterſte plicht tegen den ſelven, zal met de dootd geſtraft worden, of na de omſtandigheden van zaken.

XIII. Indien eenigh Konvoyer, of Bygeleidſchip, niet getrouwelyk de Koopvaardyſcheepen zal geleiden en beſchermen, maar haar verlaten, en niet helpen tegen den vyandt, of eenigh ding van de Koopvaarders komt te eifchen, zoo zal hy de ſchade vergeoeden, en men zal lyfſtraffelyk tegen hem pleiten by de Admiraliteit.

XIV. Indien eenige van de Vloot haar vyanden niet ten uiterſten vervolgen, en hare vrienden hulpen, zoo zullen zy geſtraft worden met de dootd, of na dat het den Kryghs-raadt zal oordeelen.

XV. Wanneer t'eeniger tydt aan iemandt eenige dienſt werdt beſtaft, zoo zal hy hem niet onttrekken, onder voorgeven van geen gelt ofte betalinge te zullen ontfangen, op ſtraffe van de dootd.

XVI. Alle Hoofden, ofte mindere, die niet ter goeder trouwe zullen handelen, maar over gaan tot den vyandt, of vluchten met haar ſchip, tot verzwakkinge van den dienſt, of die het ſchip opgeven aan den vyandt, zullen met de dootd geſtraft worden.

XVII. Alle Kapiteins die haar dienſt verlaten, of vluchten, of andere daar toe aanraden, zullen geſtraft worden met de dootd.

XVIII. Alle en een ieder die komt als een verſpieder, met brieven, om eenigh Kapitein, of iemandt van de Vloot, te verleiden, dat zy niet trouw handelen zullen, of het ſchip overgeven, zal geſtraft worden met de dootd.

XIX. Niemandt zal eenige woorden ſpreken die tot oproer ſtrekken, nocht geen t'zamenrottinge maken, op ſtraffe des dootds.

XX. Niemandt zal eenigh verraad, het zy van woorden of rekenen, ſtrekkende tot nadeel van des Konings beſtiering, of dienſt, mogen verzwigen, maar zal het terſtontd moeten openbaren, op ſtraffe des dootds.

XXI. Niemandt zal hem vervorderen te twiſten met zyn Hooft-Officier, op boete van zware ſtraffe, ofte hem te ſlaan, op ſtraffe des dootds, of zoo als het de Kryghs-raadt zal oordeelen.

XXII. Indien iemandt van de Vloot oorſake van klaghte zal vinden over de onbequaamheit der ſcheeps leefſocht, die zal gehouden zyn het ſelve aan de Hoofden van de Vloot bekend te maken; en de Hoofden zullen gehouden zyn dat terſtontd te verbeteren: maar niemandt zal vermogen onder dien ſchyen eenige oneenigheit te maken, op boete van zware ſtraffe.

XXIII. Niemandt zal hem vervorderen in het ſchip te vechten, te twiſten, of ſmadelyke woorden te gebruiken, ſtrekkende tot twiſt, op ſtraffe van gevangeniſſe, of na dat het de miſdaadt zal vereiſchen.

XXIV. Zal voor al goede zorge gedragen worden, dat'er geen onnoodige verquittinge zy van het kruit, loot, oorloghs-tuigh, of eenige andere voor-raat; maar dat het alles zorgvuldig bewaart werde, zonder eenige verminderinge: op boete van gevangeniſſe, of zoo het de Kryghs-raadt zal recht oordeelen voor alle die ſchuldigh ſtaan.

XXV. Dat voor al zorge gedragen worde voor het leiden en ſtieren der Scheepen, dat niet eenigh ſchip tegen de grondt, zandt, of klippen ſtoote, met verlies van het ſchip; op ſtraffe van gevangeniſſe, of na dat het den Kryghs-raadt zal oordeelen.

XXVI. Niemandt zal eenigh ſchip, voorraats-plaats, kruit-kamer, Kits, Boot, of eenigh ding daar toe behoorende, al willens aanſteken, t'en zy dat het van des vyandts goedit is, anders op ſtraf van de dootd.

XXVII. Niemandt zal ſlapen ter tydt als het zyne Wacht is, of tragelyk zyn plicht waarnemen, noch zyn plaats verlaten, op ſtraffe van de dootd, of na dat het de omſtandigheden zullen vereiſchen.

XXVIII. Alle moordenaars en moedwillige dootdſlaers van eenigh perſoon in het ſchip, zullen met de dootd geſtraft worden.

XXIX. Dievery, begaan van eenigh perſoon van de Vloot, zal met de dootd geſtraft werden, of na dat het de Kryghs-raadt zal goet vinden.

XXX. Geen Provooft zal aan de Kryghs-raadt van de Vloot weigeren eenige gevangen te bewaren: den ſelven te laten ontvluchten, of los te laten buiten bevel, zy op boete van de ſelve ſtraffe te moeten dragen, die den gevangen zoude gedragen hebben, of zoo als het by de Kryghs-raadt zal geoordeelt worden.

XXXI. Alle Officiers en boots-volk zullen gehouden zyn haar beſt te doen om alle quaadoenders bekend te maken, haar te helpen vangen, en ſtraffen, of de beampſelingen, daar toe geſelt, by te ſlaan; op boete van tegen de nalatige in deezen te handelen na het goetvinden van den Kryghs-raadt.

XXXII. Indien iemandt van de Vloot de ſtomme of Sodomitiſche zonde begaat, zal met de dootd geſtraft worden, zonder eenige barmhertigheit.

XXXIII. Alle miſdaden die hier niet uitgedrukt ſtaan, zullen na de omſtandigheden, en andere Werten, geſtraft worden.

XXXIV. Vorders is hier ook uitgedrukt, dat de Hooge Admirals voor dien tydt zullen hebben volle maght om laſt te geven aan alle mindere Bevelhebbers van de Vloot, en om Kryghs-raadt te houden, die zal moeten beſtaan ten minſten uit vyf Kapiteins. Wanneer vonnis des doots zal uitgeprooken worden, zal den Luitenant-Admiraal voor dien tydt voor een Kapitein gehouden werden. Geen miſdaadt, die de dootd verdient heeft, (uitgenoomen muitery) zal ter executie, of uitvoeringe, geſelt werden zonder verlof van den Generaal, indien de miſdaadt in het naauw van de Zee is begaan; maar indien de ſelve is begaan op eenige buitenlandſche reizen, zoo zal de uitvoeringe gedaan worden na den inhoudt van deeze Punten, door de Hoofden van dat Eſquadre, ofte Vloot.

X X X V. Is vorders ook goet gevonden, dat een Richter, of Advocaat, zal volle maght hebben om iemandt te fcheep Eedt en getuigeniffe af te nemen, in gevalle hy onderzoek doet na eenige misdaadt, aldaar begaan zynde; anders zal die maght staan by den Kryghs raadt. Aldus gedaan, en t'zamen gefelt door lalt en gebiedt van de voornoemde Maght: en zal aan niemant, onder des Konings gebiedt zynde, eenigh ander recht of autoriteit gegeven werden, het zy op zee of te lande, zoo lange zy onder des Konings Vloot en dienft zyn, in eenigh Schip of Vaar-tuigh.

Anno 13. Caroli 11. Koning.

Van den toestandt der Zee-maght in Engelandt, fpreekt de Schryver van het Bock, genaamt *de Staat van Engelandt*, tot London gedrukt, op volgende wyze: Dewyle het Koninkryk van Engelandt, een cilandt zynde, byna rondtsom van de Zee omringt is, zoo is het ten hooghften noodigh dat daar een sterke Zee-maght zy. Het is dan zulks dat in het vier-en-twintigfte jaar van de Koninginne *Elizabeth*, in een algemeene monstering, die toen gedaan wierdt, niet meer als 13 Scheepen van oorlogh gevonden wierden, en 135 Vaar-tuigen van merklyke grootheid, die aan de onderdanen van Engelandt toebehoorden.

In 't Jaar 1600. hadt zyn Majesteit, de Koning *Jacobus*, 36 Oorlogh-scheepen, en 13 of 14 Pinassen, of lichte Scheepen. Het grootfte Schip voerde toen niet meer als 1000 tonnen, 340 boots-gezellen, 130 kryghs-knechten, en 30 stukken gefchut: de kleine Scheepen voerden alleen 100 tonnen, 40 of 50 boots-gezellen, 7 of 8 kryghs-knechten, en 8 stukken gefchut. De Pinassen voerden alleen 30 tonnen, 12 of 20 boots-gezellen, en 2 of 4 stukken.

Voorders hebben de Koningen van Engelandt (voor al zedert eenigen tydt) een goet aantal Oorlog-scheepen gehad, zoo sterk, zoo schoon, en zoo wel gefelt, dat die hier in altydt de Scheepen der nabuurige volkeren zyn te boven gegaan. Want wat de sterkte belangt, zy zyn gemaakt van inlandts hout, 't welk zeer goet is, zoo dat zy op zee fchynen gelyk zoo veel dryvende kateelen. Zy zyn anderzins zoo na mare en evenredigheit gebouwt, en zoo rykelyk verciert, dat ieder Schip een Koninklyk Hof op zee fchynt te zyn. Zy vertoonen by andere Scheepen gelyk zoo veel Leeuwen in 't midden van gemeene beesten, of gelyk Arenden by de andere vogelen.

De Gefchiedt-boeken maken gewagh van een groote Vloot van *Julius Caesar*: ook van een andere van den Koning *Edgar*, welke was van 3600 Scheepen: als mede

van een Vloot van *Louis*, zoon van *Philip-pus*, Koning van Vrankryk, sterk 600 Scheepen, die te Sandwich aan quamen, tot hulp der Engeliche Baronnen, tegen den Koning *Juan*; maar dit waren zonder twyffel niet als kleine gebouwen, ten aanzien van de tegenwoordige Oorloghscheepen.

Hendrik de achtfte bouwde in 't vyfde jaar zyner regeeringe een Schip, 't welk men te dier tydt het grootfte achte te wezen dat in Engelandt ooit gezien was: het kon voeren 1000 tonnen; en de Koning gaf het deeze naam, *Hendrik by de genade Godis*.

In 't achtste jaar des gebiedts van Koning *Jacobus*, bouwden de Koopluiden van London een ander Schip, groot 1200 tonnen, en noemden het zelve, *Den aanwas der Koophandel*. Dit Schip verging in Oost-Indien: en Koning *Jacobus* deed een ander in de plaats maken van 1400 tonnen, het welke gegeven wierdt aan Prins *Hendrik*, die het de naam gaf van *Prins*.

Koning *Karel de Martelaar* bouwde veel groote Scheepen van oorlogh, en onder andere een dat hy de *Sumerasii* noemde, zynde het grootfte dat toen in Europa was. Dit Schip wierdt in 't Jaar 1637. gebouwt, en was breedt 47 voet, hoogh 49 voet, en lang na den eifch. Het ging 21 voet diep in 't water, en voerde in alles 2072 tonnen, of wel 1554 tonnen, behalven het gefchut, en de voordere toerusting. Het hadde zes ankers, waar van het grootfte 6000 pondt woegh, en het kleinste 4300 pondt. Het hadde veertien kabels, het grootfte was 21 duim in 't rondt, wegende 9000 pondt, en het kleinste was 8 duim in 't rondt, wegende omtrent 1300 pondt. Het hadde achten masten en sprieten; de grootfte deczer masten was lang 175 voet, en de groote spriet 97 voet. Daar waren tien verscheide soorten van zeilen, waar van ieder zyn naam hadde, het grootfte besloegh in alles omtrent 1640 Engelsche ellen kanefas, en het kleinste omtrent 130 ellen. Al den toestel der zeilen voor dit Schip beliep op 404 pondt Sterlings. Het voerde drie Boots, de eene was van 50 voet, de andere van 36 voet, en de derde van 27 voet lang. Het voerde drie reijen gefchut, alle van metaal; de eerste rey was van 44, de middelste rey van 34, en de onderste rey van 22 stukken, zynde te zamen 100 stukken gefchut. Het voerde in alles 700 man, 200 Officiers, als soldaten, en bootsgezellen. Eindelyk, men bevondt dat dit Schip, als het op zee was, den Koning t're maandt quam te kosten, zoo voor loon, als voor kost, kryghs-tuigh, en 200 voorts, 3500 pondt Sterlings.

Des

Des Konings Oorlog-scheepen zyn zesderhande. Om een Schip van de eerste grootte te bouwen, en dat van alles na behooren te verzien, (zonder daar in de leef-tocht te begrypen) komt gemeenlyk te kosten omtrent 26000 pondt Sterlings, en die van de mindere grootte na evenredigheit.

Voor den laatsten oorlog had zyn Majesteit ten minsten 160 Oorlogh-scheepen, zoo kleine als grootte. Naar 't sluiten van de vrede heeft men 'er weder veele aan gebouwt.

Alle de Zee-maghten des Konings zyn onder het gebiedt van den Grooten Admiraal van Engelandt. Deeze heeft onder hem veele Beampden, van hooge en laege standt, eenige ter zee, en andere te lande; zommige in kryghs-zaken, en andere in burgerlyke. Zoodat de heerschappye, en rechts-pleginge, ter zee, is gelyk een andere gemeente. *In mari sunt Regna distincta, idque jure gentium, sicut in arida terra:* dat is, *Ter zee zyn de Ryken verdeelt en onderscheiden by het recht der volkeren, gelyk als op de drooge aarde,* zegt *Baldus*, die wyze Godt-spraak van 't Burgerlyke recht.

De Onder-Admiraal van Engelandt is een Bevelhebber, wiens plicht is (nevens den grooten Admiraal) toe te zien dat de Koninklyke Vloot in goeden staat gehouden worde, dat het loon der bootsgezellen, en timmerluiden, wel betaalt wert, en dat ieder Schip verzien zy van alle noodige zaken, tot de eerste gelegentheit.

Tot de verhandeling der Zee-zaken heeft den Grooten Admiraal zyn eigen Recht-hoven, waar van het voornaamste, en opperste, tot Londen is: daar werden alle recht-zaken, en rechts-plegingen, in zyn naam gedaan, gelyk in alle de Hoven van 't gemeene recht. In dit Hof, dat het Hof van Admiraalschap wert geheten, is een Luitenant, die tot Rechter van het Admiraalschap verheven is, en dit is gemeenlyk een geleerde in Burgerlyke rechten.

Aan het Hof van d'Admiraalschap van Engelandt bedient men zich niet alleen van de Burgerlyke wetten, maar ook van de wetten van Rhodes, en van Oleron. Rhodes is een eilandt in de Middellandsche zee, 20 mylen van de palen van klein Asia gelegen, 't geen tegenwoordigh onder de heerschappye van den Turk is. De inwoonderen van dit eilandt dreeven voor deezen zeer sterke koop-handel, zoo dat zy niet alleen zeer maghtigh ter zee wierden, maar ook zeer ervaren in de schikkinge van de zee-zaken; en men achte de wetten die zy hier in stelden zoodanigh,

dat men die naderhandt heeft waargenoomen gelyk Godts-spraken. Oleron is een eilandt, wel eer toebehoorende aan de Engelsche Kroon, gelegen in de baay van de Guinnesche zee, by de mondt van de Garonne. De Koning *Richard de eerste*, den roem-rughtigten oorloghs-heldt van zyn tyd, deed aldaar zulke goede Zee-wetten stellen, dat die zoo vermaart in de West-zee zyn geworden, als de Rhodiaanse wetten in de Middellandsche zee; en deeze wetten noemde men, de Wetten van Oleron.

De Koning *Edward de derde*, die (gelyk eenige meenen) het Hof van Admiraalschap eerst opregte, maakte tot *Quinborough*, in 't Jaar 1375, zeer goede wetten, de zee rakende.

Het schynt dat onder de gemeene rechten van Engelandt, en die van 't Admiraalschap, een verdeling zyt; want al 't landt dat men ziet aan den oever der zee, als de zelve is afgeloopen, is onder het gezagh van het aangrenzende Landtschap, en de recht-zaken die daar voort komen moeten door 't gemeene recht geoordeelt worden: doch als de zee ryft heeft den Admiraal daar ook zyn rechts-vordering, en magh oordeelen van 't geen 'er geschiedt is op de ruimte van aarde die de zee-vloet overstroomt.

Wat de goede schikkinge en geregeltheit van 's Konings Scheepen aangaat, en van zyn maght ter zee, daar van ziet de *Sta. 13. Car. II. c. 9.* En dus verre gemekte Schryver.

Van Spaansche Scheepen, en andere Vaar-tuigen, aan onderscheidene oorden gebruykelyk.

De Spanjaarden bouwen hare Scheepen cierlyk; doch achter zyn de zelve zeer hoogh. Hun Admiraal bralt met alle des Konings Wapenen, kostelyk gesneden, en beschildert met gout en zilver: heeft een dubbelde Kajuit, en drie galderyen achter om, uitkomende in de Kajuit, Hut, en Buschieters kamer. Daar is een ruim dat stevigh is om tegenweer uit te doen. Zyn mast is van negen zware matten t'zamen gewoelt, daar touwen toe zyn van ongemeene zwaarte. Hy voert 1500 man, die alle hun eigen leef-tocht verzorgen, waar toe veele vermuizen en kombuizen op den overloop staan: hare slaap-plaatzten zyn plat op het verdeck en overloop neder: de eet-waren werden van den Kapitein aan de maats te koop geveilt. Op kleinder Scheepen, en op Scheepen van koopmanschap, voedt de Schipper het volk.

Flui-

Fluiten ziet men by hun zelden: 't zyn al Spiegel- en Pynas-ſcheepen. Hare Karveelen voeren vier malten.

Hunne Barken, zoo als die te Kadix werden gemaakt, houden men zeer ſnel zellende vaar-tuigen te zyn, gelyk de ſcherpte voor en achter duidelyk genoegh uit wyft, welkers afbeeldzel hier nevens te zien is. Het roer wert met twee touwen beſtuurt, die een man in de handen houdt. Zy voeren een zeer groot zeil; waar om met zware ſteenen geballaſt zyn: het zeil ſtaat dwars ſcheeps, en is wederzydts aan boort vaſt. Dit ongemak is by dit Vaar-tuigh, dat, wanneer het zeil over d'andere zyde van de maſt zal ſtaan, het nedergelaten moet werden. Deeze Barken zyn in 't gemeen lang 30 of 38 voet, en 8 of 9 voet wydt; doch werden mede wel 8 of 10 voet langer en korter gemaakt. Stelle deeze op 30 voet over ſteven, 5 voet diep, en 9 voet wydt: voerende gemeinlyk 8 of 10, en ook wel 13 of 14 man, naar grootte, en ook na datze haalt hebben. Op het bark-hout hangen ringen, waar van de voorſte dienen om de hals van 't zeil vaſt te maken, en de andere, ten halven geplaatſt, dienen om de hoofd-touwen te houden. Het bocſel boven 't bark-hout neemt men uit van vooren tot achteren toe, of by ſtukken, zoo men wil, gelyk blykt in de plaat, en dan kan men met 10 of 14 riemen roeijen, of ook met meer, zoo 't noodigh is. De maſt vaart recht in 't midden: en als op lange reizen gaan, voeren zy twee malten, ſtaande d'eene heel voor op. Als het een ſtorm waait, dan wort de middel-maſt in de Bark neder geleit, en de voorſte in 't midden geſtelt, met een klein zeil.

In Portugal zyn kleine Barkjens, die van de Nederlanders Sr Pieters ſcheepjens worden genaamt: deeze zyn voor en achter rondt, omgekromt naar om hoogh uitgaande, voeren een groot bezaan zeil, en worden aan wederzydts boort van twee mannen met ſcheppers, die zy los in de handen hebben, beſtuurt.

Op de rivier de Po vindt men Scheepen die te midden een kamer hebben, verzien met tafelen en banken, nevens een recht over eindt ſtaande maſt: aan twee plaatzen kan men daar uit roeijen, en aan de derde komt het roer, boven overdekt.

De Vlamingen bouwen hare Scheepen achter platter als men hier te Lande, en elders doet, voor als een ſnuit toe gaande, en zeer gelykzydigh.

Men vindt in Vlaanderen Scheepen die de reizigers van de eene plaats na de andere voeren, Berſjes geheten, welke met paerden werden voort getrokken, zonder dat

eenigh zeil op hebben: deeze zyn gedeelt in drie of vier verſcheide vertrekken; men heeft 'er kokens, ruſt-plaatzen, geheimen, gemeene, en aanzienlyker verblyven: zy zyn boven plat, hebben ter zyden venſters, en gemakkelyke trappen.

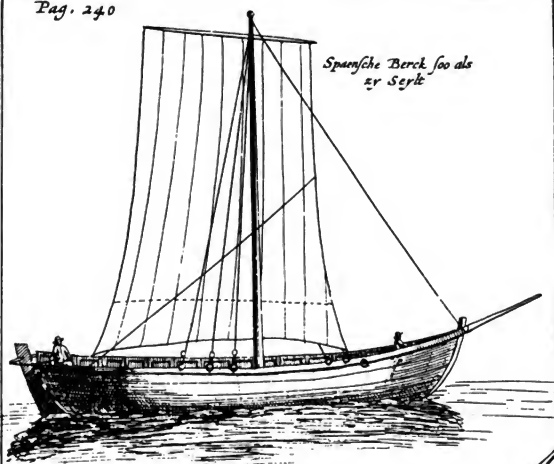
De Barken op den Donauw zyn in 't gemeen zwart en wit geſchildert, plat van bodem, voor en achter breedt; in 't midden is 'er een kamer getimmerd; en 't ſtier-roer is zeer breedt, om 't Schip te konnen beheerſchen. Nergens vindt men eenige rivier, zoo verre van zyn uitgang in zee, die meerder en kloeker Oorlogh-ſcheepen verſchaft, als deeze; noch nergens gebeuren zoodanige uitmuntende voorvallen op een vliet, zoo wydt van zee zich ſtrekkende, als op deezen Donauw. De Keizer onderhoudt op de zelve kloeker Oorlogh-ſcheepen, gebouwt op de wyze van Galeyen. Te Weenen, Presburg, en Comora, heeft hy een Wapen-huis, om by gelegentheit een groote Vloot daar uit te konnen verzorgen. Den Grooten Heer heeft ook een Tuigh-huis tot Strigonium, Belgrado, en meer andere plaatzen naom laeg, aan deeze ſtroom.

Toen Belgrado belegerd wiert, braght Mahomet de Grootte twee hondert Scheepen en Galeyen, treffelyk toegeruſt, op den Donauw. De Hongaren zonden 'er van Buda ook zoo veel de ſtroom af, waar mede zy, na een ſcherp gevegt, twintigh Turkiſche Scheepen namen, en dwongen d'overige te ſtranden na by daar het Leger lagh, zoo dat Mahomet geraden, vondt de zelve te doen verbranden, op dat zy in 't vyandts handen niet zouden vervallen.

De Chriſtenen hadden wel eer in de belegering van Buda mede een groote vloot Scheepen by een gebraght, wanneer alles quam te miſlukken; want de Verhaalſchriften melden dat de Chriſten Vloot beſtondt uit vier-en-twintigh Galeotten, omtrent de tachtigh kleine Pynaſſen, en weinigh minder dan hondert zoo mondtals kryghs-voorraat-ſcheepen, en ander groot vaar-tuigh.

Met hulp en byſtand van zoodanige bevaren Scheepen deed Wolfgangus Hodder een grooten dienſt, toen Solyma Weenen belegerde; want hy quam met gewapende Scheepen uit Presburgh, en deed de Scheepen, die van Buda gezonden waren met het grof geſchut, welke voor hadden de wallen van Weenen te beuken, en breſſen te ſchieten, te gronde gaan.

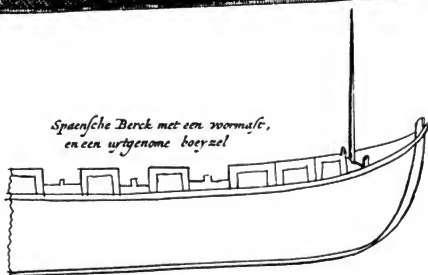
Tot Weenen wert geduurig eene voorraat van Oorlogh-ſcheepen onderhouden, die men by gelegentheit laat aſloopen, en te water brengt.

*Spaensche Berck soo als
er seyt*

Spaensche Berck zonder zeil en roer

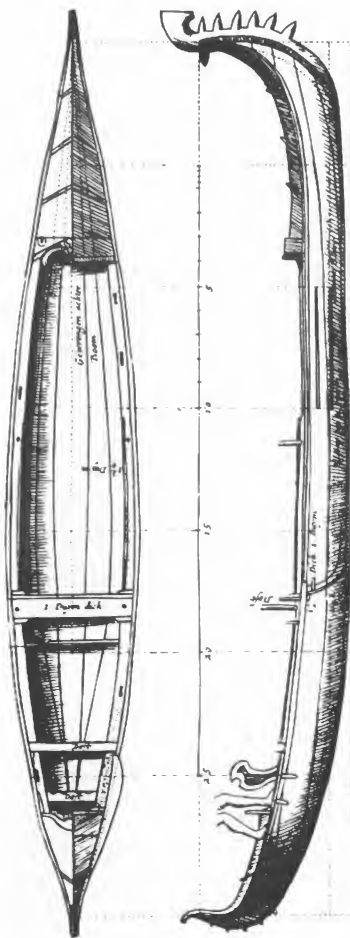

*Spaensche Berck met een vormalc,
en een uytgenome boeyzel*

N. Witsen delin.

LXXXV

GONDEL

N. W. W. W. W. W.

Pl. 240

ZESTIENDE HOOFSTUK.

Handelende van het Indiaansch Vaar-tuigh.

Zoo wel in Oost- als in West-Indien, en de geheele Nieuwe Wereldt over, vindt men een vaar-tuigh, geholt uit een boom, met de naam van *Kanoe*, of *Kano*, in gemein gebruik: deeze zyn groot en klein, na de gestalte der boomen, waar uit zy gevormt werden.

De boomen worden hier toe uitgebrandt, of gesneden, en allengskens met stutten buitewaarts uit gespalkt, en geschikt na de wil des bouw-meesters.

Met scheppers, en ook met riemen, wert dit vaar-tuigh voort gedreeven: zelden voert het zeilen. De last werdt op den bodem neder geleght. Om dat nimmer geballaft zyn, slaan zy lichtelyk om. Zy hebben geen roer, maar stuuren met de riemen achter uit. Zy zyn van binnen opgeziet met knies en dwars-stutten, op dat niet zouden toevallen, en barsten.

De meeste deezer Scheepkens steken nebben voor en achter uit, waar van de zommige plat, andere spits en puntig zyn; zeldem zyn de zelve voor stomp en rondt. Die geene welke zeil voeren, zetten het mastje voorwaarts. Het zeil is van doek, biezen, of matten. Andere zyn puntigh, voor en achter spits, naar om hoogh opgaande. Deeze Kanoës worden geschildert, gebrandt, geharft, en ook gelakt, duurzaamheits halven.

Op het meir Woldai, in Moscovien, gedenkt my in een Kanoë, of Schuitken, uit een boom geholt, gezeten te hebben, 't geen voor en achter stomp, en in de midden veel breeder was als na de einden toe, zynde van grootte als een gemeene Wey-schuit: men schepte het voort, achter uit, met een riem.

By en onder het Kasteel del Mina ziet men Kanoës, waar mede de Negers, al scheppende, uit visschen varen, hebbende het touw van 't sleep-net, of van den angel, om 't hooft gebonden: deeze zyn zeer aardigh gewrocht, en spoeden zeer snel hunnen wegh.

De Schuiten daar de Zwartten in Guinea mede t'zee varen, en in hunne Steden zich van bedienen, worden uit een boom gehouwen, en *Ehem* genaamt. Deeze Kanoës, of *Ehem*, worden dus gemaakt, en gesneden uit een boom, zonder eenige stukken daar in te voegen, en zyn van een andere gestalte als de *Jangados*, die men in Braziliën, en S. Thomé, gebruikt, of als

de *Phragios* in Oost-Indien. En al is 't dat het een licht vaar-tuigh is, nochtans is het bequaam om veerdigh mede te varen. Het is laagachtigh, komende niet hoogh boven 't water, zoo dat den Piloot dikmaal achter met zyn lichaam in 't water zit en stuurt. Zy konnen hier mede zeer snel varen, en een spoedige gang maken; want het is lang, laagh, en smal, zoo dat maar een man in de breedte kan zitten, doch wel zeven of acht achter malkanderen: zy zitten op ronde stoeltjes, van hout gemaakt, met het halve lichaam boven het boort, hebbende een riem, van gedaante als een spade, in de handen, welke gemaakt wort van een zekere aart van hart hout: zy weten met deeze riemen gelykelyk te scheppen, op de wyze der Galeyen, en den Piloot houdt de rechte, konnende met dit scheppen zulken vaert maken, dat het schynt dat zy door 't water vliegen; en men zoude haar met geen Sloop konnen by houden. In hol water willen zy zoo wel niet voort, midts het verheffen der baren, dat haar de zelve beneemt; maar in stil water zyn 'er geen Sloepen, Fregatten, of Gondels, die haar zouden konnen beoerijen. Een man, alleen daar in zittende, kan het zelve ook wel bestieren, en daar mede in zee varen. Zy weten hare lichamen na het hellen van de Kanoës te voegen, en de zelve van omslaan te bevryden; want zy zyn zeer rank, en slaan lichtelyk om: en al gebeurt het dat zy met eenige Negros in zee omslaan, zoo weten de zelve (al in het water liggende) die om te keeren, het water daar uit te hoozen, en wederom daar in te springen, zonder de zelve aan landt te brengen. Hier mede durven zy wel 4 of 5 myl zeevaart invaren; maar midtsdien zy de zelve zoo quallyk in hol water konnen bestieren, zoo gebruiken zy die 's morgens vroegh, als wanneer eenige uit visschen varen, andere varen met koopluiden aan de Scheepen om te handelen; tegen dat dan de koelte komt maken zy wederom aan landt te zyn, en haar dingen gedaan te hebben. Deeze zyn gemeenlyk 16 voet lang, en 1½ of 2 voet breed.

Zy hebben noch andere Kanoës, die zy gebruiken om mede te oorlogen; ook om offten te halen, en te vervoeren in andere gewesten: deeze zyn grooter als de andere; men vindt 'er die 35 voet lang zyn, breedt 5 voet, en 3 voet hoog, zynde ach-

Hh

ter

Ziet de
plaats by let-
ter A.

ter plat, met een roer, en banken, altemaal uit een hout gefneden. 'Deeze vaar-tuigen worden veel gemaakt aan *Cabo de Tres-puntas*, vermits daar geweldige dikke en groote boomen waffen, tot 16, 17, 18 voet in 't rondt. Deeze Kanoës gebruiken de Portugeezen en Nederlanders veel, om van 't een Kaftel na 't ander te varen.

De Negros voeren ook Kanoës met zeilen van biezen, of matten van stroo gemaakt, dat zy van de Portugeezen geleert hebben. De kleine worden veel te Anta gemaakt, overmits daar veel hout groeit, bequaam tot het maken van de zelve. Zy koften de waerdy van vier engelfen goudt, of een *Befo*, 't welk bykans zeven guldens Hollands geldt is. Deeze kleine Kanoës zyn 'er in groote menigte, voornamentlyk op een plaats, die men noemt *Aguaz*, (anders *Alaca de Torio*) daar zy op eenen dagh met zeventigh of tachtentigh deezer vaar-tuigen ter zee uit viffchen varen. Als zy nu uit de zee komen, en haar dingen daar mede gedaan hebben, zoo laten zy die niet in het water leggen, maar fleepen de zelve ftraks op het ftrand: dan komen zy aan elk eindt, en dragen die op vier mikken (welke daar juift toe gemaakt worden) te droogen, op dat zy niet verrotten, maar des te lichter om te gebruiken, en voort te roeijen, zouden zyn. Twee mannen konnen de zelve op hunne fchouderen nemen, en te landwaarts in dragen. Zy worden eerft langwerpigh uitgeholt met houwmessen, die haar van de Europeanen gebragt worden: de zyden werden boven een weinigh ingehaalt, en den bodem onder plat gemaakt, doch boven open: de einden loopen voor en achter naauw toe, als een handt-boogh, zoo dat het voorfte en achterfte eindt byna van een gedaante is, 't en ware dat het voorfte eindt een weinig laeger zy: aan elk eindt maken zy een boegh, als een galjoen, of penne van een Schip, zynde 1 voet lang, en 1 palm van een handt dik, 't welk zy gebruiken om de Kanoës daar by op te dragen. Zy hollen het met zulk een yzer uit, als de Gietermakers gebruiken: het boort maken zy maar een vinger dik, en den bodem twee: als het hol gefneden is, zoo branden zy de Schuit rondtom met stroo, voor het in-eten der wormen, en het opfplyten van de Zonne: zy onderzetten de boorden, of zyden, met ftutten, om dat zy niet krimpen, maar effen en flecht zouden zyn. Vorders behangen en befchilderen zy deeze Scheepkens met * *Fetisso*, die zy omhangen met *millie*, en koren-airen, op dat *Fetisso* die wel be-waren zoude, en, bewarende, zy van geen honger moghten fterven. Zoo dat zy hare

Kanoës, of Schuitkens, zeer fraay en konftigh maken, en die ook net onderhouden: zy brengen de zelve op een gezette plaats by malkander, daar die te droogen ftaan; en een ieder neemt de zyne wegh, als hy daar mede wil uit varen, of uit viffchen gaan.

Voor aan in de Straat Sunda zyn de Kanoës lang en smal, maar voor breedte, hebbende dryf-houten aan de zyden.

Jonken zyn Indiaanfche vaar-tuigen, in grootte onze Vlie-booten niet ongelyk: deeze zyn van zoo onderfcheidelyke geftalte, als van verfcheide Volken gemaakt werden. De zeilen zyn veeltyds van riet, en matten: de ankers van hout: het geheele werk is met zwaluw-ftaerten in een gevoeght. De Stierman zit achter op, die met een trommelken 't feyn aan de man te roer geeft. In ftede van een roer alleen achter uit, ziet men dat zy wederzyds aan boort twee zware riemen (als van oudis gebruikelik is gewest by Grieken en Romeinen) uitfteken, daar zy het Schip te gelyk met het roer, by hart weer, of als het niet wel na zyn roer luyftert, mede weten te beftuuren. Zommige zyn hoogh opgeboeit, andere lagh: eenige voeren veel, andere weinigh zeil.

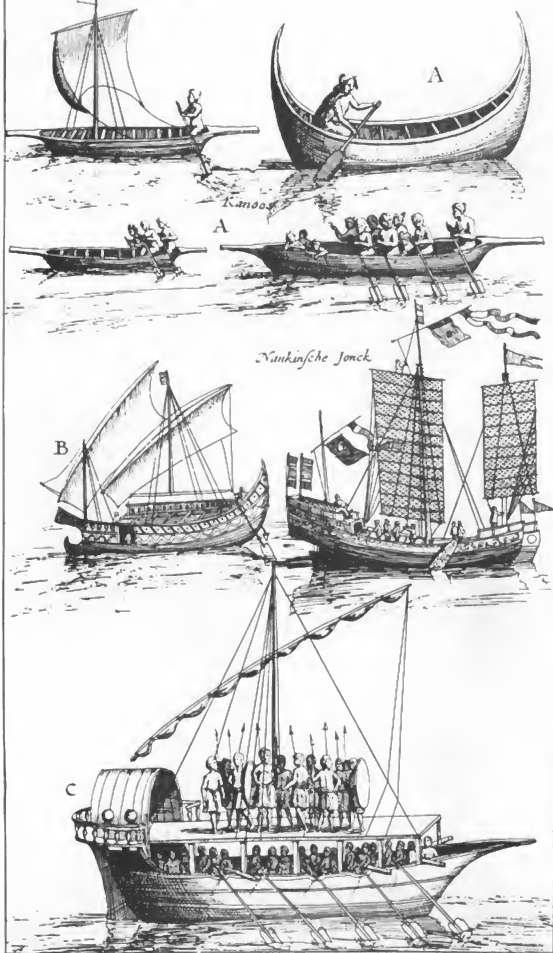
Twee onderfcheidelyke Jonken ftaan hier nevens, onder letter B, ten toon. De Nankinfche Jonk, die in zyn verwen afgebeeldt heb gezien, voert een roode vlagh op de voor-maft; de vlagh die recht boven op de groote mast ftaat is wit, en root; de twee achterfte vlaggen, welke van de kampanje waaijen, zyn graauw, blaauw, root, en wit; de twee vlaggen welke op de boeg ftaan zyn purper; de wimpels zyn root, wit, en blaauw; en de hooge dwars-vlagh is geel, root, en blaauw. Onder is het Schip geel gefchildert, boven graauw, en groen, ook vergult. Dit Schip is plat van bodem, vermits de droogte der Nankinfche rivier, daar het op plag te varen: het is voor plat: heeft twee zwaarden: het roer wert met touwen verhaalt, 't geen men aan andere niet vindt. a Is de Kajuit: b de Hut. De balken leggen boven over het verdek, dat plat is.

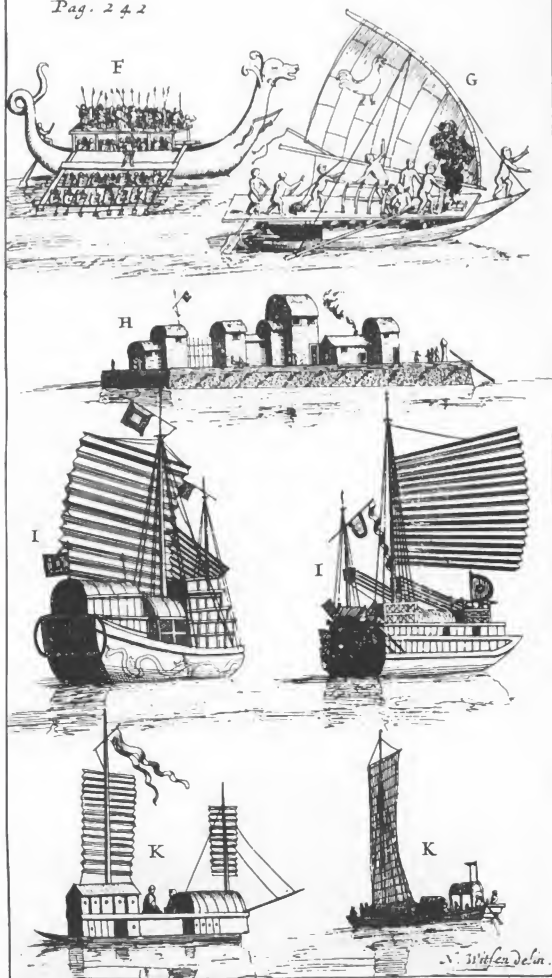
Andere zyn voor zeer hoogh opgeboeit, voeren nebben, niet ongelyk een angel, ten boege uit, met een kleine voor-maft, die dwars voor over helt, en een lagh tentje, 't geen achter over 't water hangt.

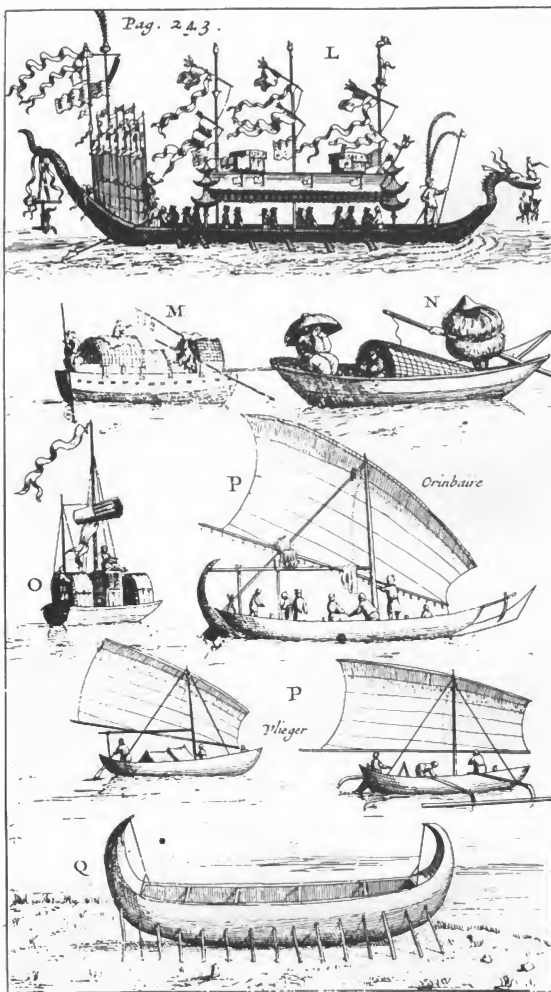
Een andere Chinefche Jonk, waar van het hout-model tot my gekomen is, heeft een kiel die uit drie ftukken gemaakt is, zynde het middelste ftuk recht, na de geftalte der kielen die men hier te Lande bouwt; doch de twee andere ftukken, die

wei-

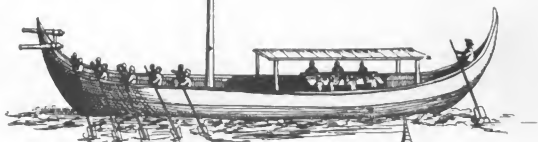
* *Dus noemen zy hare
gemaakte
afgoden.
Fetisso is
ontleent van
Feiticero,
een Portugees
woord, 's geen
eigenlyk een
duivel-jager
betekent.*

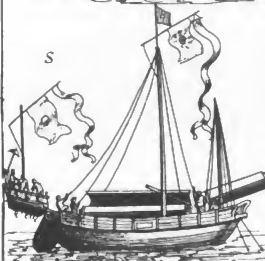

R

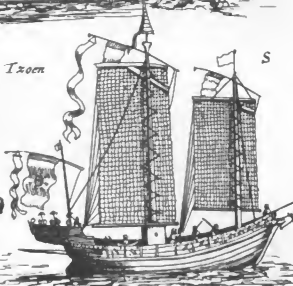

S

Ixoen

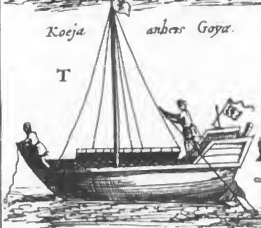
S

Koeja

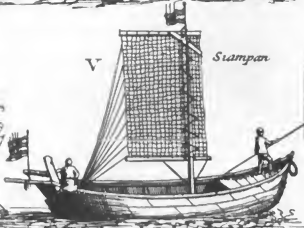
andere Goya.

T

V

Stampar

W

X C

N. Wiften delin.

weinig korter zyn als het middelste, ryzen voor- en achterwaarts 4 of 5 voet op. Voor is de boegh plat, drie-hoeks-gewys, waar van de scherpte punt om laegh sleeft, hellende eenighzins voor over: achter is het Schip insgelyks geheel plat, gelyk een spiegel, doch van de rant na de midden toe inwaarts wykende; zoo dat het Schip geen voor- of achter-steen heeft. Het roer hangt verre van 't Schip af, en wordt wederzyds met touwen, die onder door het zelve gestoken zyn, en boven aan boort vast gemaakt, bestuurt; want het roer is zeer groot, zoo dat het by hardt weér met de roer-pen alleen niet beheert kan worden. Dit Schip heeft maar een bark-hout, dat op de hoogte van 't verdek komt te leggen, zynde buitewaarts rondt, en opgezét na het beloop van 't Schip; onder het zelve is 't Schip rondt, en daar boven, te weten van het onderste tot het bovenste verdek, plat-zydigh. Het eerste verdek, of den ondersten overloop, is, gelyk mede de bovenste, langs scheeps in de midden open, en daar zyn opitaande boorden rondtom. Achter by 't roer; op den ondersten overloop, treedt men met een tree neer, daar het Schip boven de spiegel open is, die zoo hoog komt als den overloop zelve, zoo dat de windt van achteren in kan waaijen. De groote mast staat wat na vooren toe, en helt weinig achter over: op het verdek legt dwars scheeps een ronde balk, zynde wederzyds in het bark-hout vast, hier gaat de mast door, waar in hy met een beugel geslooten wert: onder staat de mast los op den bodem, en is daar vierkant. Voor op staat een mast die een weinig kleiner is, welke voor over helt: deeze beide kunnen achter over op het Schip neder geleght worden. De zeilen worden alle met wind-affen opgehaalt. De masten hebben toppen, die gespleeten, en wederzyds door de mast zelve met pennen zyn genagelt, boven zyn de einden aan elkander gewoelt, daar de vlagge-spil weder aan gepend is; 't geen, myns bedunkens, geschiedt, op dat zy in 't neder leggen der mast de top bequaam daar van kunnen doen: langs de mast klimt men met latten op. Het anker is van hout, na de gedaante van twee kromme ellebogen, die tegen elkander vast gebonden zyn: kort onder de armen, daar geen handen aan zyn, staat een dwars-hout, dat wederzyds aan de schacht gepend is, zynde van zeer taay hout, doch niet grof. Op het onderste verdek, in de midden van 't Schip, is wederzyds een vierkante deur, waar door zy de last innemen, en daar men in 't Schip door komt. Op beide de zyden van het

onderste verdek staan vier stukken, twee vlak op den overloop neder, en twee weinig meer verheven. Buitewaarts ziet men met zwarte verw vierkante en ronde looze poorten geschildert; behalven dat, is het Schip nergens geschildert, als alleen het rinkel-werk voor en achter. Boven om het boort, zoo wel achter als voor, ziet men hekken staan, die afgenoomen, en weder opgezét kunnen werden. Het heeft weinig hout voor scheen. Buitewaarts, om hoogh tegen het boort aan, staat een stelling, daar de maats op klimmen als zy water uit zee zullen scheppen, of hun gevoeg doen. Boven, zoo wel voor als achter, staan kleine Zom-dekjes. Voor is den overloop smalder als achter. Boven is het Schip enger als onder. Achter, buitewaarts tegen bak-boort aan, staat een verheven spar, daar zy vlaggen by ophalen, en des noodts een klein zeil.

Op de kust der Mallabaren is een Vaar-tuigh in 't gebruik, 't geen groote zeilen van boom-bladeren voert. De roeijers zitten onder, en de stryders staan boven op een plat verdek, van het welk een punt voor uit steekt, daar deeze Indianen groot geweldt weten mede te doen. Het touw-werk, daar toe gebruikelijk, werd van boom-basten, linde niet ongelyk, t'zaam gestrengelt. De scheeps reeten zyn met noote-doppen gevult, die met kalk bestreken werden. Dit Vaar-tuig is te zien, onder letter C, op de nevenstaande plaat.

Het gevaerte onder letter R is een Ternataansch Vaar-tuigh, waar op de schepers, of roeijers, onder gezang, en slaan op bekkens, vreughdig haar werk doen.

Het geen by letter G op de plaat wordt vertoont, is een Schip uit de Zuidt-zee, aan de Verraders eilanden: waar in aan te merken staat, dat het achter dubbelt, en als twee Schuiten is, doch voor spits tot een toe gaande. De touwen zyn van biezen, en veelverwigh geschildert. Over beide der Schuitjens boorden leggen balken, en daar op een vlakken overloop. Twee riemen, wederzyds achter aan, sturen het Schip. Baste-banden, in stede van nagels, houden het geheele werk te zamen. Achter gapen deeze Schuitjes omtrent 10 voet van elkanderen. Te midden in staat een tentje van opgespanne hoepen, dienende tot lyfs-berging by hart en nat weér. Deeze Scheepkens zyn lang omtrent 15 of 20 voet, zeilen scherp tegen de windt, en als de zelve lavecen wenden zy niet, maar verzetten slechts het zeil. Om de menigh-te van vaar-tuigen, die men op deeze eilanden vondt, noemde *Magellanus* deeze volken *Velos*, of Zeilen.

Aan de Amerikaanſche voor-eilanden ziet men Schuiten, die wel uit eenen boom zyn gebrandt, doch boven rondtom met opſtaande planken gebocit. In deeze ſtaan banken dwars ſcheeps, daar de roeijers op zitten. Achter zyn zy plat, en daar hangt een vierkant boordt aan, 't geen voor een roer dient.

Langs de gantſche kuſt van Brazilien is zeker klein Vaar-tuigh in gebruik, daar de huis-Negers, ofte ſlaven, mede uit viſſchen varen, zoo op binnenlandſche vlieten, als eenige mylen verre in zee. Deeze Scheepkens, of Vaar-tuigen, zyn *Changh-galen* genaamt, na de naam van het hout daar zy van gemaakt worden, dat *Changh-gaal* geheten wert. Dit hout valt vry ſpongieus, en dryft derhalven licht op het water, gelyk een bieze. Van deeze boomen hakken de Indianen ſtukken van 8, 9 of 10 voet lang, en omtrent $\frac{1}{2}$ elle dik in 't rondt. Vier of vyf van deeze ſtukken leggen zy nevens elkander aan, en booren daar gelykelyk drie gaten door, een in 't midden, en de andere twee 1 voet van ieder eindt; door welke gaten zy drie nagels van zeker ander hart hout ſlaan, waar mede deeze houten aan elkander worden geklonken. Daar na ſcherpen zy de eindn van de houten, zoo voor als achter, gelyk hier te Lande de barkoenen onder de ſlepers ſleden werden gedaan: zy nemen ook de rondigheid van de balkjens onder een weinigh wegh, kiels wyze, en zulks beide om het water beter te ſnyden. Een man alleen zet zich op dit plat vaar-tuigh neder, liggende op de knien, of hurkende op de beenen. Alleen met een roei-ſpaan, of *paçai*, weten deeze Negers het Vlotjen zelfs door de zwaarſte barning in zee te brengen. Aan een doorne tak, die op het hout ſteekt, hangt hun viſch-tuigh, en in een korfjen, dat nevens haar ſtaat, bergen zy de vangſt, een weinigh gedroogde viſ, of Turkſche tarw, voor leeftocht op reis mede nemende. By voor-windt zetten zy zomtyds een klein bezaan-zeiltjen by. Terwyl zy viſſchen dryvenze op 't water, en laten de angels onder 't vlotjen in zee hangen. Als zy landen dragenze deeze vaar-tuigen op ſtrandt, om te droogen, en het nat, dat daar in gedrongen moghte zyn, te doen uit leken.

Ik hebbe tot Amſterdam een Schip gezien, 't geen in Brazilia was gebouwt, van zeer zwaar hout, waarom het ook heel diep gong: het hadde maar een luik, en was niet gewagert: 't had een vaſt vincknet, en wiert van Portugeezen bevangen. Hebbe ook aldaar een ander Schip gezien, zynde tot Algiers getimmert, 't geen bo-

ven plat was, voor en achter ſcherp, en in 't midden breedt, ruſtende op zyn buik.

Tot Goa zyn Vis-ſchuiten gebruikelijk, die met heelter-banden van binnen en buiten zyn gebonden.

In het Ryk China vindt men Vlotten, eilanden gelyk, daar veele huizen op ſtaan. Met deeze Dryf-dorpen varen zy het geheele landt op en neder, en dryven alom haren handel. De bodem van deeze Dryf-eilanden is van biezen, of bamboezen, te zamen geleght, doorvlochten met houte banden, en beleght met zware balken, daar het geheele werk op ruſt. Voor en achter duuwt men dit Vlot met groote kloeten voort. Aan een zware houte ſtyl, die achter op ſtaat, wort het Schip met een zeel, des noodt, aan landt vaſt gemaakt. Zyn afbeeldzel ziet by letter H.

Op de kuſt van Sumatra vindt men insgelyks Dorp-vlotten, daar vier of vyf huizen op gebouwt zyn; doch deeze voeren een mall, daar een zeil van kokos-bladen aan hangt. Voor en achter hebben zy een houten anker, waar mede zy zich by nacht aan landt vaſt maken.

Silveſtius meldt hoe de Perſianen, wanneer zy aan onbewoonde landſtreken quamen, huizen van hunne Scheepen maakten, en Water-dorpen bouwden. Deezen ſelven Schryver maakt ook gewagh van de Getuli, een volk in Africa, die in langwerpige tenten woonden, der wyze boven toe gaande als de kielen van Scheepen.

De Makaffaren konden, eer zy van de Hollanders t'onder gebraght werden, een Vloot van vyf of zes hondert Scheepen in zee brengen, die veel ſchiet-geweer, en geſchut voerden.

De Scheepkens welke die van Jeſſo gebruiken zyn zonder ſpykers, en niet gebræuwt, maar t'zamen genaait met zekere touwen, gemaakt van kokos-baſt, welke nooit in 't water bederft. De zee-luiden aldaar maken ſlechts verſcheide gaten in de planken, die zy te zamen willen voegen, en naaijen zoo de zelve tot een Schuit: als zy dan de togt ter zee gedaan hebben, ontbinden zy de zelve, en hangen de planken te droogen, tot dat de zelve weder van nooden hebben. Twee of drie hondert zak rys kan in deeze Scheepkens geladen werden.

De Prins van Cognialy, (ſchryft zeker Franſch reiziger) die zich het gezagh van den Samorin in Indien onttrokken heeft, is een groot Zee-roover, en heeft ſleedts tien of twaalf Scheepen, *Paras* genaamt, in zee, die ieder vyf of zes hondert koppen voeren. Hy maakt mede gewagh van Scheepen in dat gewelt, *Almadre* geheten.

Ook

Ook zegt hy dat de Portugeezen tot Goa kleine, vergulde, en konstig beschilderde Vaar-tuigen, *Balons* genaamt, gebruiken.

De volkeren van Madagaskar naaijen mede hunne Scheepkens van verscheide planken t'zamen, (gelyk ook de Persianen aan de Caspische zee) zonder spyker-werk, of teer daar toe te gebruiken, en noemen de zelve *Pirogues*: deeze konnen hondert man dragen; doch slaan licht om.

In het Stedeken Vislora, niet wydt van de rivier Petfora, werden Schuitkens langs de zee-kust gebruikt, bykans gelyk Gondels, zynde in de midden breedte, en aan beide de einden spits. Alles is van hout, zonder eenigh yzer-werk, of spykers. In de midden staat een mastje, daar een vierkant zeil aan hangt, zynde van doek, dat van boom-baasten is gevlochten, en cierlyk gestikt; gelyk ook de touwen van baasten werden gemaakt. Zy voeren twee ankers, die uit zekere aart van zwaar hout, dat schielyk zinkt, gemaakt zyn.

Piranges zyn Scheepen, uit een groote boom geholt, met planken opgeboeit, en vol snakeryen beschildert: deeze konnen vyftig gewapende mannen voeren, en zyn gebruikelyk in de Caribes.

Germes zyn zeer lange Scheepen, aan de mondt van de Nyl veel gebruikelyk, welke dienen om de groote Zee-scheepen te lichten, en in of uit zee te brengen.

De Chineezen zyn zeer konstige meesters van Brandt-scheepen toe te richten, gelyk zy zulks voor Formosa hebben getoont. Zy hebben een wyze van slyden te scheep, dat zy de vaar-tuigen aan elkanderen slaan, en de scheeps-slyders van het achterste Schip na het voorste dryven, en zoo de voorste dwingen tot het gevecht.

By letter I, op de plaat, staan twee gemeine Chineesche binnenlandtsche Vaar-tuigen ten toon, die aardigh verlakt zyn, en met draken cierlyk opgetoet, na de Tartersche wyze. Zy zyn in onderscheidelyke vertrekken afgedeeft, en voor en achter even breedte. Het achter-deel staat lyn-recht op en neer; maar het voorste schiet uit, en helt over water. Het geheele werk sluit met voegen. Zy gebruiken in 't bouwen deezer Scheepen geene spykers, of yzere nagels. De zeilen zyn van verbonde matten gemaakt, die t'zaam gevouwen werden, en boven op het Schip neder gelegd, wanneer men huns niet noodigh heeft.

Onder letter K staan twee Chineesche kleinder Vaar-tuigen afgebeeld, die zy op vlieten en stille wateren gebruiken.

Den Nederlandschen Gezanten ontmoeten in China, op de Koninglyke vaart,

twee Sloepen, (van welke een werd vertoont onder letter L) Slang-schuiten by hen genaamt: deeze waren konstigh met allerley verwen beschildert. Het hol, of de buik, geleek wonder wel na een levendige water-slang, die met wier, mosch, en ruigts bewossen en begroet is. De achter-steven vertoonde een groote menigte van vreemde slangen, die boven met hair bewossen, en met breede yzers beslagen waren: zy waren daar-en-boven ook met zwaghtels en banden van menigerley verwen t'zaam gehecht, die zeer vermakelyk door malkanderen zwierden. In de boght van de staert, daar d'achter-steven mede eindighde, hing een kleine jongen, die onder en boven water zonderlinge vreemde kluchten en potzen wist aan te rechten. Op ieder mast, die drie in 't getal, en met zyde vlaggen en wimpels zeer prachtigh behangen waren, stondt een afgoden-beeldt; gelyk men op de snuit der voor-steven ook een afgoden-beeldt vertoonde, daar een heele vlucht levendige endtvoegelen neder hong. Achter aan de staert stonden menigte van standaarden, die met hair-bossen, zyde vlaggen, en zekere lange veeren behangen waren. Het gantsche Vaar-tuigh was ook rondtom met zyde en goude franje kostelyk behangen. Onder een hagel-wit verdek, waar op twee zonneschermen, met allerley wimpels, en standaarden, waren vast gemaakt, zaten twaalf fluxe matroozen, die alle vergulde kroonen op 't hooft, en een armozyn kleedt aan hadden; doch hunne armen waren bloot: deeze wisten, op de maat van een gom, met hunne lepels-gewyze Chineesche riemen zoodanigh te scheppen, en die in het water te slaan, dat het Vaar-tuigh als een blixem daar door vloogh.

Behalven dat de Chineezen groote Water-vlotten bewoonen, daar geheele buurten op staan, zoo vindt men in China insgelyks enkele Schuiten, of Scheepen, daar een huisgezin alleen zich gestadig met der woon in houdt, en 't geheele landt door koopmanschappen gaat venten: deeze voeren zeil noch riem, maar worden met boomen voort geduuwt. By letter M, op de plaat hier nevens, ziet een der zelve, in China na het leven afgemaalt. Aan de stok, die boven uit steekt, hangt het een of ander ken-teken van de koop-waren, die zy te venten hebben.

By letter N wort een Chineesche Weischuit vertoont, die achter, daar de stuur-boom door gaat, open is; en de stuuren, zoo eenige hebben, zyn boven los, en onder slechts vast gemaakt. De man welke de Schuit voort duwt heeft zyn lyf met

gras of hooy bewonden, om van 't gevoelte niet gezien te werden.

Niet ongelyk met deeze, doch grooter van begrip, zyn by my eenige fchetzen van Chinefche Luft-fchuiten beruffende, daar in zy aan opgedifchte tafelen, met Thé, en andere fpyze, na hun wys, met ftokjens cetende, zich zittten te vermaken. De zommige zyn open, andere overdekt met opgeftele tenten, ten deele, of wel over de geheele fchuit. Aan eenige ziet men voor het galjoen een draken-kop vertoonen; andere zyn hoogh opgeboeit, zoo achter als voor, en de boorden met ronde open gaten geciert. De deks zyn van dun hout, of gevlochten bamboes. Deeze worden voor en achter voort gefchept, of wel met zeven kloeten uit het fchip, of van 't verdek, voort geduwt.

Op kleine Vis-fchuitjens zetten zy een rietzeil, daar van de ftuur-man de fchoot fteeds in de hand houdt.

Zeker Slavoons fchryver, in eigene taal, noch ongedrukt, onder my beruffende, fpreekt van het Chinees Vaar-tuigh aldus: Hunne Scheepen, ofte Vaar-tuigen, zyn boven met een hek, van tralie-werk gemaakt, afgefchut, daar de roeijers en het bootsvolk heen en weder gaan. Zy zyn van buiten geheel met olie-verw beftriken, van binnen gantfch befchildert, en met gout vergult, zoo dat het zeer vermakelyk daar in te leven is. Hare lengte, en breedte, is omtrent gelyk een Galei, en zoo is ook de hoogte. De trappen zyn zeer groot, om op dit Vaar-tuig te komen. Aan het voor-fchip is een *zerdack*, ofte een zeer fchoon luft-priel, gemaakt, daar houden zich de Trompetters, Ketel-trommers, en andere Muzikanten, die fteeds fpeelen. Wanneer haar Scheepen ontmoeten, konnen zy door eenigh geluidt weten, wie, of wat voor een fchip dat het is. Men hoort onder hun-lieden van geen veghten, of fmyten, of eenige oneenigheit, om dat een ieder weet wat hy doen of laten moet. Ook ftaat in 't voor-fchip gefchreeven wat een ieder, na zyn ftaat, doen moet, en dit met zeer groote goude letteren, op dat men zich daar na magh gedragen. Aan de zyden van 't fchip ftaan alderhande vaendels van zyde, uit vaelderhande verwen. Wanneer de windt goet is, zoo zeilen zy, en als 'er geen windt is, dan trekken zy met een lyn, of roeijen met riemen, welker eindt is gemaakt als een vis-ftaert. Hier by kan men afmeten der Kataifchen, of Chineezen konft, en fnedigheit, dat een perfoon meer kan trekken dan acht Europeanen. Hare riemen nemen zy niet uit het water, noch duwen niet, maar weten die

te draaijen, en zoo snel te roeijen, dat zy het geheele fchip met eene riem konnen ftieren. Zy hebben op hare rivieren zoo veelerhande Vaar-tuigen, kleine, en groote, dat geene Koningryken by het hare, in getal der Scheepen, is te vergelyken.

By opgelmelte fchryver wert bevestigd, dat de Chineezen het Kompas hebben gehadt, en Scheepen ter zee gebouwt, lange voor de geboorte onzes Heilands.

Pan-cum is op Chinees een groot fchip gezeght.

Hunkang is een fchip, 't geen onder de Chineefche vaar-tuigen werdt getelt.

By O, op de plaat, ziet een Scheepken, daar een zeil op itaat, een trechter niet ongelyk: dit zeil, 't geen hier ingetrokken aan de mafft werdt vertoont, kan vierkant uitgefpannen, ook ingetrokken, en klein ter windvang gefelt werden; het is achter met een fleut, of gat, daar zy de windt door laten fchieten als het al te hart waait, het zelve openende naar de trappen des windts, door middel van de buighzame hoepen, (gelyk de waaijers, die het vrouwvolk in deeze Landen gebruykt) zonder dat het zelve behoeft neder gehaalt te werden.

Tot Siamfianwcu, een Haven in China, vindt men tien duizent Scheepen, waar van de minfte hondert ton voeren konnen: deeze alle zyn ten dienfte des grooten Chams, tegenwoordigh Keizer van China. En om dat de naam van Keizer met de zelfde letteren gefchreeven wort als het getal tien duizent, derft niemandt zeggen dat de Keizer tien duizent Scheepen bezit, maar daar af fprekende, zeggen zy, hy bezit negen duizent negen hondert negen-negentigh Scheepen. Behalven deeze opgelmelte Scheepen onderhoudt de Keizer eenige duizent Barken, die het landt op en neer varen, om zyne tolln op te halen: hier in houden de tollenaars geftadig huis met wyf en kindt.

In de nevens gaande prent, by letter A, wort een Chineefch Jonk vertoont: het is in 't geheel lang 95 voet, breedt 19 voet: het ruim (dat is van de kiel tot d'eerfte overloop) is hoogh 10 voet, en van deeze overloop tot het boven-dek is 't hoogh 4 voet, alwaar de Chineefche matroozen haar verblyf hebben; daar zyn tot dien einde aan wederzydts boorden zoodanige hutjes, ofte hokken gemaakt, dat in ieder maar een man kan liggen. De groote mafft is onder 5 voet dik. De kajuit fpringt meeft over 't geheele achter-fchip, is van vooren breedt 13½ voet, en achter ('t welk het achterfte van 't fchip is) breedt 7 voet: hier wordt aan hunne afgoden geoffert, en branden geftadigh twee lichten op een

autaar-

Groot aantal Scheepen in China.

auraartje, gelyk alles by B te zien is. By C wert het voorste des Jonks van binnen vertoont; het is voor breed 7 voet, en loopt schuins toe na de voor-steven tot op $3\frac{1}{2}$ voet: boven is een klein strooijen huisje. Aan stuur-boort, naar achteren, hangt gemeenlyk een hoender-kooy, van bamboezen gemaakt; en wat meer na vooren is haar gemak, of onlast-plaats, van goet sterk hout gemaakt. Aan bak-boort, weinigh voor de kajuit, staan twee kombuizen, gelyk by D is aangewezen. Achter de kleinste kombuis staat een water-bak, welke by E byzonder werdt vertoont, is lang 4 voet, breed $2\frac{1}{2}$ voet, en hoog $3\frac{1}{2}$ voet, van goet vast hout gemaakt, en de naden met kalk dicht gestreken. Het anker F is geheel van hout, uitgenoomen dat de handen voor aan met yzer zyn beslagen: de schaght van 't anker is lang 18 voet, en de armen zyn lang 6 voet: dwars door de schaght is een hout, als mede onder en boven, zynde met rotings te zamen gebonden. Tusschen de groote en voorste mast, dwars over 't Jonk, in beide de boorden, zyn twee boomen, omtrent 6 voet van den anderen, waar mede hare ankers met handt-spaken opgewonden worden. Aan de toppen der masten zyn de touwen van rotings gevlochten. De zeilen zyn van stroo, baffen van boomen, en bamboezen gemaakt. Vlaggen, en vaendels, op alderley wyze, waaijen van achteren, van vooren, rondtom 't Jonk, en van de toppen der masten, in overvloed af. Gommen, of kopere bekkens, ook schalmeyen, en ander speel-tuigh, voeren zy mede in de kajuit.

Wanneer de Jonken gereedt leggen om t'zeil te gaan, wordt 'er eerst in de zelve van de Chineesche Priesters aan de afgoden, met groote plechtigheit, offerhande gedaan; zy speelen op Muzyk-tuigh, onder 't plegen harer godts-dienst, enz.

De Schipper heeft op 't Jonk in zee het gezag, benevens de Stuurman, en Hoog-bootsman. Zy varen met 50 of 60 matroozen. Haar vaart strekt meest van China na Batavia, Siam, en elders; en voorts om de Noort na Japan; zynde dit een vaart op welke men geduurigh van 't eene landt tot het ander oversteekt, ofte daar by langs zeilt: zy dienen zich derhalven noch van Kaart, noch Graadt-boogh, noch Quadrant, noch diergelyke werk-tuigen; maar byhen wort alleen het Kompas en Dieploot gebruikt, welk Kompas in vier-entwintigh streken is verdeelt. Haar spyze is meest ingeleide vis, vleesch, en rys, daar zy een dronk water toe drinken, en weten zich sober te behelpen.

In Zeilon vindt men Scheepen, de Hollandische Kagen niet ongelyk, die in 't gezicht van 't landt lasten door zee voeren, *Parre* genaamt; waar van de Indiaanische naam *Parrah* her komt, zynde een volk in Tutokoryn, aan de Malabaarsche kust, dat zich met paerel-visschen onderhoudt, en zulks, om dat zy dit vaar-tuigh veel gebruiken.

By P ziet men een Javaansch Vaar-tuigh. Het hout 't geen voor en achter tegen de steven uitsteekt, dient tot snyding der baren, om het Schip beter voortgang te doen hebben. De wederzyds vleugels aan de Vlieger zyn van bamboes, behalven de houten daar deeze vleugels aan vast zyn, welke dwars over het Schip komen te leggen, op dat het zelve te beter vlotte, meerder voere, en minder om zoude slaan. Met losse roeren, achter uit, stuurt men deeze.

Jonken zyn de voornaamste Scheepen der Javanen, met welke zy hunne waaren over en weder voeren: deeze zyn omtrent 20 lasten groot, en van gedaante bykans als Haring-buizen. Het hol van 't Schip is aan elkanderen gepent, gelyk men de bodemen der tonnen te zamen voeght. Zy hebben van vooren tot achteren een dak, als een huis, met biezen bedekt, waar onder zy bewaart zitten voor de hitte van de Zon, regen, en douw. Daar is een kajuit voor den Kapitein, of Schipper. Onder is het t'eencemaal in ruimkens verdeelt, daar zy de goederen wel vast in stouwen: men gaat daar in door beide de zyden, en aan deeze deur-gaten hebben zy de vuurstedes. Voor uit staat een boegh-spriet: ook voeren zy een groote en een bezaans mast; met een groote bezaan, en blinde. Wanneer deeze Jonken voor de windt zeilen, wort over ieder boegh de hals toegezet, de fok over d'eene, en 't groot zeil over d'ander zyde. Hare zeilen zyn van hout, of van biezen gemaakt, en t'zamen gevlochten. De ankers zyn desgelyks van hout.

Kleine Barkjens, by haar *Praos* genaamt, hebben zeil en wandt van een zelve stof.

De Javaansche *Tainangs*, of *Tingangs*, voeren omtrent 10 last: hebben een mast, en zeil, bykans als de Galeijen, dat uit balf van boomen gemaakt is: zyn achter breed, en smal op steven: het overige is van lichte bamboes gemaakt: hebben breede buiken, en zyn voor en achter scherp op snee: zeilen zeer scherp, en als 't wat te hardt waait, rollen zy de bamboes van onderen wat op: met een los zeil konnen zy daar mede vry hoogh by de windt loopen.

De wilde menschen die in *Terra del Fuego*, en op de Magellanische eilanden woon-

nen, maken hare Schuitjens, of Kanoës, waardigh om te zien, en konftigh, op volgende wyze: zy neemen de baft van een der dikfte boomen, die zy weten te buigen, riemen daar uit fnydende, zoo dat het ten laaftten de gefalte van een Veneetfche Gondel kryght: deeze baft ftellen zy op houtjens, gelyk men de Scheepen op ftapel zet: als nu de baft de gedaante van een Gondel heeft, en beftorven is, dan beleggen zy den bodem van vooren tot achteren dwars over, tot vafteigheit, die zy daar na weder overleggen met boom-fchorffen, en hecht te zamen binden. In deeze Schuitkens, die 10, 12, 14, of 16 voet lang, en omtrent 2 voet breedt zyn, kunnen zeven of acht mannen bequamelek zitten. Zy fcheppen daar mede zoo fterk, als men met een beroeide Sloep zoude kunnen roeijen. De prent van deeze Schuitjens, zoo als die op ftapel ftaan, is als de afbeeldinge by letter Q uitwyft.

Niet ongelyk aan deeze Schuitjens zullen miffchien de Scheepkens der oude Duitfchen zyn geweest, daar *Plinius* van zeght datze uit een boom geholt wierden.

Lib. xi.

Sirabo zegt, dat aan de Achaïfche, Zygifche, en Heniofche ftranden, in de Zwarte zee, de luiden van den roof leven: zy hebben Boots die smal en licht zyn, daar vyf-en-twintig menfchen in varen kunnen: van dit vaar-tuigh ftellen zy een vloot toe, en overvallen nabuurige Landen, en ook wel Koopvaardy-vlooten: zy weten deeze Schuitjens op de rug te dragen, en in de bofchen te verbergen.

By letter F, op de plaat, wert een Koninglyk Vaar-tuigh van Borneo vertoont, daar des Konings banier, of wimpel, af waait: by ftelte wert het voort geroeit, en dan zitten de roeijers rondtom het Schip op een riete galdery, waar van de uiterfte man in 't water zit, pyl en boogh, voor geweer, beneffens hun hebbende leggen. Men vindt 'er mede die voor en achter lagger zyn, met dubbelde verdecken; en als het waait halen zy ledere zeilen by: deeze werden *Korkor*, *Krokurre*, of *Karakor*, op het Indiaanfch genaamt. Zy voeren 150, 160 of 170 mannen. Op de kiel is flechts een gang of vier geboeit, en zyn fcherp: haar ftevens zyn naakt, en onbekleedt: boven het opgeboeide hout leggen zy lichte balkjens, die over water fteken, naar de wyde van het Schip, welke zy met riet dekken, in ftede van een houten overloop, zoo wel binnen als buiten boort, zynde dit riet omtrent een arm dik: op deeze zoldering, of galdery, zit het volk te roeijen, of fcheppen, welke openingen heeft tuffchen ieder rey roeijers in, zoo breedt, dat de

fcheppers daar pas door kunnen, om in 't water te ftaan. De reyen roeijers worden vermindert, en vermeerdert, na de grootte van het Schip: ieder roei-rey beftaat in 't gemeen uit 10 of 12 mannen. De riemen zyn de platte fpaden, of fchoppen, met korte steelen, niet ongelyk, en zeer licht. Zomtydts ziet men een rey roeijers binnens boorts ftaan. Op gezang, getrommel, en gelpeel, roeit en beftiert dit volk hare riemen. Op deeze riete zoldering dryft het Schip, zonder welke het zelve, wegens zyne fmalte, zoude moeten omvallen. Boven het voornoemde boeifel van hout, zyn deeze Scheepen voor uit niet hoogh opgehaalt. Zy zingen, trommelen, en fpeelen by beurten op dit Vaar-tuigh, elkander gelyk als antwoordende. De over water hangende riete zoldering is zomwylen uit het hoogfte van 't Schip al fchuins in het water dalende gebouwt, gelyk deeze prent vertoont, en dan werdt uit het Schip zelve niet geroeit.

Aan de Malabaarfche kuft vindt men zeker riet, *Bambu* genaamt, daar Schuitjens van gemaakt worden, die twee menfchen kunnen voeren. De Indianen gevoelen dat dit riet van zulken riete kracht is, dat men daar in bevrydt van krokodillen zy.

Die van Bantam gebruiken een Krygs-vaartuigh, *Cathurs* genaamt, krompuntig genebt, 't geen een zeil van geweven gras en bladeren voert.

In Angola worden Schuiten gevonden, geholt uit eenen boom, zoo groot, dat drie hondert menfchen kunnen voeren: deeze zyn voor en achter van eenreley gefalte.

In het Jaar 1641. zondt de Nederlandfche Gezaghebber van Batavia een Brief naar den Koning van Louwenlandt: welke Brief aldaar wiert ingehaalt door drie groote Praauwen, waar in ieder veertigh perfoonen zaten, met haren Hopman; de Brief wiert in de middelste, en grootfte Praauw, onder een vergulden welfzel, geplaatft. Het Hof aldaar fchept veel vermaaks op 't water in vaar-tuigen, zoo met ftryden, als vuur-werken daar op aan te ftellen. Ter zelve tyd zagen eenige Nederlanders daar op de froom twee hondert Praauwen, die alle by nacht rondtom met kaerfen wierden bezet: in eenige ftonden hooge pyramiden, of naalden, bezet met kaerfen en vuur-werken, 't geen een vreemt gezicht gaf, voornamentlyk als men daar mede, tot vermaak, gints en weder voert.

Te Kalicut worden Scheepen gemaakt, die tuffchen de vier en vyf hondert vaten kunnen voeren, zynde boven open, en zonder eenigh dek. De planken, en al het hout

hout aan deeze Scheepen, werden zoo wel te zamen gevoeght, dat die zonder eenigh werk of braeuwiel t'zee konnen varen, en de minste droppel niet lekken: de hult werd't evenwel van buitnen bepekt, en alomme met yzere nagelen beflaghen. De zeilen werden van boom-wol geweeven. Zy voerren twee masten. In plaats van ankers gebruiken zy marmer-steenen, zynde 8 span lang, en 2 span breedt, die zy aan twee sterke touwen binden, om bequame-lyk uit te konnen werpen. Sommige deezzer Scheepen zyn plat-bodemt, en worden *Zambuchi* genaamt; doch andere heten *Crampane*, en zyn onder gevormt als de Scheepen hier te Lande. *Parau* is een slag van kleine Scheepen, omtrent 10 schreden lang, gemaakt van een stuk houts, wiens riemen en masten van Indiaans riet zyn gemaakt. Een ander slag van Scheepen wert *Cathuri* genaamt: als ook *Almadie*, welke 12 of 13 schreden lang zyn, voor en achter spits; deeze voeren in 't gemein een zeil onder het roeijen, zoo dat in korten tydt veel weghs afleggen. In kryghs-tydt, en by noodt, brengt de Koning twee of drie hondert van dees vaar-tuigen te water.

Men vindt Scheepen in China, die op rollen over landt zeilen, te weten in platte Landtschappen.

Doch om volmaaktelyker als boven van den Chineesch Scheeps-bouw te spreken, zal niet ondienstigh zyn een verhaal hier in te lasseten, 't geen my is gedaan van zeker perfoon, die met de Nederlandsche Gezanten het Ryk van China door en weder heeft gereist.

Het getal der Chineeische Scheepen (zeght hy) is ontelbaar, en grooter als by eenige Natie op de werelt. Hunne klokkeste Scheepen, die zoo wel ten oorlogh als tot handel worden bereidt, werden *Tjoen* in hare tale genoemt (wiens gestalte tweevoudigh aan letter S, op de nevenstaande plaat, is te zien, waar van het eene ten Oorlogh, en het ander ter Koopvaardye is toegerust): deeze werden, met een verkeerde naam, by meest alle de Christenen *Jonken* geheten; want de Chineezen noemen der Christenen Scheepen wel *Jonken*, maar nimmer hun eigen Vaar-tuigh.

De groote last-dragende *Tjoenen* konnen 700 lasten voeren; doch die ten kryge worden bereidt zyn zelden grooter als van 100 last: zy zyn voorzien van een stevigh voor- en achter-kasteel, de plaats waar uit de foldaten zich verweeren: hier houden zy hare vuur-werken en stink-potten, en daar staan gemeinlyk eenige lichte stukken op, die met spullen allerwegen heen gedraait konnen worden. De grootste voe-

ren 20, ook 30 stukken, en zyn alle sterk bemant; want een Schip met 10 stukken voert twee hondert man. Dit Vaar-tuigh is achter breedt, en verliest allengskens na vooren toe, tot omtrent op 3 voet. Zy hebben onder geen kiel, maar een platten bodem, zoo dat licht om slaan. Zy voeren twee masten, een groote en een fokke mast; doch geen stengen, of marlsen. In stede van staande wandt hebben zy een zwaar touw of twee, een voor- en een achter-slagh. Zy weten insgelyks niet van het gebruik der bloks; maar halen hunne zeilen met een katrol op, dat boven aan de mast vast is. De zeilen zyn gemaakt van smal gesplete rottingen, zeer fyn geschooren, der wyze als hare zonne-schermen: dit rotting-werk wert dubbelt tegen elk-ander gezet, en met bamboes-bladen zoo fyn en dicht gevoegt, dat de minste tocht-gaatjens daar in niet gevonden werden. Zy hebben geen rees, daar zy hare zeilen aan vast maken, noch konnen ook zoo sichielyk en gezwindt niet stryken als wy; want als zy itryken zullen, zoo moeten zy eerst al de touwtjes aan de mast los doen: de neer-geftreken zeilen rollen zy op, en leggen die op het verdek van haar Scheepen neder, gelyk men op onze Smak-scheepen doet. Boven aan de hoek van de mast steken zy een dwars-hout door hunne zeilen, om hen stevigheit te geven. Brassen noch schooten hebben zy niet; doch voeren in plaats van die kleine touwtjes, die alle aan een groot touw vast zyn, waar mede zy brassen en schooten: dit touw-werk werdt by de onze duizent-been genaamt; het verstrekt mede voor boei-lyns. De kabels zyn van fyne rottingen gevlochten. De ankers zyn van hout, welke echter zinken, en grondt houden, zoo wel als de beste ankers van yzer: deeze ankers hebben geen anker-stokken, noch bladen, ofte armen, op onze wys; want het onderste van de zelve is anders niet als twee scherpe uistekende houten. De vlagge-spil achter staat op die plaats, daar in onze Scheepen de bezaans-mast staat. De spil, aan de mast niet ongelyk, heeft insgelyks boven een katrol, daar de vlagh aan vast is: aan het voor-eindt van de spil is een stagh-touw, waar mede zy de vlagh konnen op-halen, en laten zakken: de vlaggen hangen aan dees recht op staande steng over dwars.

Vreemd't is de timmeragie van deeze Scheepen. Zy zetten veel of weinigh inhouten daar aan, na de grootte der Scheepen. Maken verscheide kamers in 't ruim, tot welke men van d'eën in d'ander niet kan gaan. Zy klimmen met ladders in de Scheepen. Aan ieder zyde komt maar een

I i bark-

bark-hout. Haar water bewaren zy niet in vaten, als d'onze, maar hebben byzondere water-bakken daar toe binnens boorts. Aan beide de zyden van het Schip zyn galderyen, tot geheimen dienende. Hebben een vast verdek, en 1 voet hooger hebben zy een loos verdek van planken, om over te gaan. Hun slaap-matten leggen in de afgechooten kamerkens, die in 't ruim zyn, neder. Haar kajuiten zyn getimmert als de roeven hier te Lande, komende omtrent een mans lengte hooger als het looze verdek. Het kasteel begint laeger als het vaste dek, maar stygt daar weder een groot eindt boven over: hier op staat een opgeboeide schans, daar de Scheeps-Opperhoofden zich by wylen op verlustigen, en lucht scheppen; hier hangen hunne schilden en rondassen rondtom, alwaar verwaerlyke tronien op geschildert staan. Hare spieflen steken rondtom buiten het Schip uit.

Op een zeer byzondere en konstige wys weten zy elkander van verre met tekenen als toe te spreken, en hun meininge te kennen te geven; waar toe de Stuurman, of Schipper, aan het achter-kasteel boven op de schans klimt, nemende een stok, als een halve pick, van welke d'een helft root en d'andere helft zwart is geschildert, in zyn handen: op het rammelen en slaan der gommen, en trommels, vangt hy aan den stok in veelerleye wyzen te zwaaijen en te zwenken, maakt ook groot misbaar met zyne armen en handen; en dus werdt hy verstaan van die te lande, of op eene andere Scheepen zyn, welke insgelyks op deeze wyze antwoorden: door welk middel de Chineezen elkander, van zoo verre men een man kan zien, alles kunnen doen weten, zonder eenigh woort te spreken. Niet ongelyk hier mede is het doen van de haring-vangers in onze zee, die met het bewegen van haar muts te kennen weten te geven, aan die voorby vaart, hoe veel haring zy gevangen hebben.

Het is een misverstandt 't geen *Linschooten* zegt, dat de Chineezen halve Manen, (als de Turken) en Sterren in haar vlaggen voeren: doch het is hem ten goede te houden, om dat hy nooit in China heeft geland, maar alleen Chinees vaar-tuigh van verre heeft gezien. Dit is waar, dat zy in hare vlaggen zomtyts een ronde krul voeren, die in tweeën verdeelt is, zynde het eene deel root, en het andere geel: buiten om deeze kring staan acht tekenen, waar van aan de eene helft zes stippen staan; de gront van de vlag is wit, doch de stippen zyn zwart: aan de andere helft ziet men by ieder teken vier stippen, daar een streep

boven staat. Hun wimpels zyn aan het onderste eindt geklooft, boven en onder aan zwart geverwt, in de midden graauw, en alle van fyn katoen. Aan de top van haar middelste mast, welke als een pyramide, of naalde, met trappen op gaat, hebben zy een weer-haak, daar krullen van doek aan hangen, die geestigh zyn geschildert: hier onder hangt een staert aan, by wiens draden zy kennis van de windt krygen. Het roer kunnen zy binnen in het Schip halen naar welgevallen.

Het is een minder geslacht van Scheepen die zy *Koejas* noemen, onder letter T verbeeldt.

Een ander en noch kleinder slag van Scheepen in China werden by haar *Siampan*, *Changpan*, *Batjang*, *Wangkong*, of *Pancung* genaamt, 't geen onder letter V is verbeeldt. Deeze *Siampan*s worden noch van andere gestalte gemaakt als hier verbeeldt staat, namentlyk, voor boogs-wyze met een breede nebbe opryzende: d'achter-steven is hen niet geslooten, maar wykt boven van een, waar tusschen een man het roer, of stuur-bort, heeft steken, en staat te stuur: het midden is overdekt met een mat van gespouwe rottingen. Haar stuur, en dat van 't Schip *Koeja*, wort met twee stokken wederzyds bewoogen, gelyk als het roer der Spaansche Barken met touwen. Deeze voeren een zeil, en daar nevens twee riemen: andere vier, of zes. Zy werden aan de zee-kant, by stil weêr, veel gebruikt, om wegh te spoeljen: zyn van grootte als onze Styger-schuiten, en kunnen 30 of 35 menschen voeren.

Een vierde geslacht van Scheepen wert by hun *Lantones* genaamt: deeze voeren zeffien riemen, aan ieder zyde acht, staande aan elke riem zes mannen: zy zyn de Galejen in Europa niet zeer ongelyk, doch lang en breed. Dit Vaar-tuig is by de Chineesche Zee-roovers veel in 't gebruik. Behalven deeze alle ziet men daar Jachten, die geheel vergult zyn, en verlakt.

Wanneer *Bort*, Admiraal over een aanzienlyke Zee-maght, in den Jare 1662. van Batavia na China wiert gezonden, om den Tartars d'eilanden Aimui en Quimui te helpen overwinnen, zyn de Jonken der Tartars, die zich met de Nederlandtsche Vloot voegden, van vlaggen voorzien geweest als volgt:

Singlamons Jonken (dees was Oppergebieder in Fokien) voerden zwarte vlaggen, daar een roode ronde Mane in stont; want halve Manen voeren zy nimmer.

Matthibelamjas (die Stedehouder was) Jonk voerde gele vlaggen, met witte wimpels, zyne onderhoorige Jonken een witte

witte vlagge, en een roode Mane daar in, met een roode wimpel; des zelfs Mandaryns een groene vlagge, met een roode Mane daar in, en een witte wimpel.

Suntokuan, Admiraal van Lipoui, voerde blaauwe vlaggen, met een zwarte Mane daar in, en witte wimpels.

Sulanja voerde groene vlaggen, met een roode Mane daar in.

Schunluwan voerde roode vlaggen, met een zwarte Mane daar in.

Quolanja voerde groene vlaggen, met een witte Mane daar in.

Ian Sumpin voerde groene vlaggen.

Goo Sumpin voerde zwarte vlaggen, en blaauwe wimpels.

Alle Tarterfche Jonken hadden een zwarte cirkel aan haar zeil, binnen welke een zwarte letter stont. Het getal der zelve, onder deeze opgemelde Gebieders staande, die den rebellen Chinees, onder schuil der Nederlandfche Vloot, slagheverden, beliep weinig minder als twee hondert.

Roode vlaggen is by de Chineezen een teken van vrede, en witte van oorlog. En dus verre het opgemelde verhaal.

Londra, *Palandra*, *Patache*, en *Peauques*, zyn Vaar-tuigen, in de Middellandsche zee bekend.

Almadia, is zeker Vaar-tuigh, op de kusten van Africa.

Chemini, is een geslacht van Vaar-tuigen by de Usbekfche Tartars.

Talak, een Vaar-tuig aan de Roode zee.

Op de vlieten in Babylonien, zegt *le Blanc*, gebruikt men, in plaats van Vloten, opgeblazene huiden van geiten of bokken, daar men borden, die wel vast te zamen gebonden zyn, op legt, om de waaren de vlieten al te voeren. Na volbragte reis laten zy de windt uit deeze vellen loopen, en brengen die op hunne kamelen wederom te rug.

Kotzagh is een Vaar-tuigh, dat van de Tartars, en Samoeden, langs de Ys-zee wert gebruikt.

In Sumatra zyn Vaar-tuigen, *Giunchi* genaamt, welke drie masten hebben: het voorste en achterste des Schips is malkanderen gelyk: zy hebben twee stuur-roeren voor, en twee achter: als zy over zee varen, en dat haar een tegen-windt over komt, zoo laten zy datelyk de zeilen van de eene mast neder, en doen die aan de andere mast, varende alzo wederom te rug.

Gelsau, en *Terrades*, zyn Vaar-tuigen aan de Persiaanfche inham.

Piraguen zyn de Kanoës niet ongelyk.

Lanchare is zeker Vaar-tuigh met riemen, niet wydt van Malacca gebruikelijk.

De Laet verhaalt, dat de inwoonders van Yca, en Arica, oulings, lange voor de komst der Spanjaarden, gewoon waren, in Schuitjens van opgeblazene Zee-wolven, verre eilanden te bevaren.

Hoe onkundigh de Amerikaanfche Indianen van groote Scheepen zyn geweest, voor de komst der Spanjaarts, blykt, dewyle die van Tumbez, in Peru, op het eerste gezicht der zelve, waanden dat het opryzende klippen waren; en als zy het beweegen, en de vreemt gekleede menschen met barden zagen, meinden zy het waren gedrochten, en duivels, of fchepzels uit den hemel gedaalt.

Acala zyn Scheepkens in Mexico; welk woort met de Schuiten *Kwila*, by de oude Saxen gebruikt, eenigzins schynt over een te komen.

In China zyn duizenden menschen die op het water gebooren zyn, en op het water sterven.

De tegenwoordige Tarterfche Keizer in China onderhoudt geheele Scheepsvloten, om zyne wateren te veilen: deeze Scheepen, voerende 't Keizers Wapen, welk is een Draak met vyf klaauwen aan ieder poot, in hare vlaggen, hebben zulken voor-recht, dat alle Scheepen, die de zelve ontmoeten, gehouden zyn te wyken. Alle drie maanden iteken vyf Scheepen af van Nanking na Peking, om den Keizer de tol van stoffen en zyde waaren te brengen: voor deeze moeten infgelyks alle Vaar-tuigen wyken, en eerbiedigheit bewyzen; en wanneer dit ontmoet niet onderdanigh genoeg na den zin der *Lantjas*, of Bestierders der zelve, geschiedt, zoo treden zy over, halen de Meester van het Schip op het hare, doende hem hardelyk af-slaan, en, om dat niet tydelyk de vlagh voor 's Keizers Vaar-tuig heeft gestreken, groote boete betalen: waar van een spreekwoort onder de Chineefche Schippers is gekomen, *Wacht u voor de vyf klaauwen*.

De Chineezen hebben nu het grootste verstandt van de Zee-vaart niet. Zy houden zoo veel moogelyk is by strandt. De Avondt-sterre strekt haar voor leidt-ster in de nacht. Het kompas, daar zy zich doch te byfter wel niet op verstaan, noemen zy *Loukoe*. By storm zoeken zy het landt, en zetten 't daar vlak op aan. Wanneer zy, in lyfs gevaar, als hoopeloos zyn, ontwinden zy hun hair-vlechten, hangen die in 't water, doen de zeilen los, en leggen zich plat neder. Een gemeen matroos noemen zy *Swiezjere*; een Stuurman *Tai-kan*; een Schipper *Tfontoe*.

De Jesuit *Martin* verzekert ons, dat de Chineezen al van oudts her de zee alomme heb-

De Laet.

Van de Scheepen in China ziet de Atlas van Martinus, Trigautius, Marinus, en andere.

hebben bebouwt, zelf tot aan het Roode meir toe. Hy gevoelt mede, dat tot op heden in het eiland Madagaskar Chinefche volk-plantingen werden gevonden. Ook zegt hy, dat zeker *Lufeng* al twee hondert jaren voor de geboorte onzes Heilants een zee-tocht heeft gedaan, om Noorder gewelten op te doen.

De Chinefche Jaar-boeken houden insgelyks in, hoe zeker Keizer *Hiaou*, hondert en veertigh jaren voor Christus geboorte, een groote Vloot alom na de Indiſche gewelten afzondt.

Tianus verhaalt in zyn zeven-en-zestigfte Boek, dat de Tarters, wanneer zy voor vlieten of meiren komen, paerden ſlachten, villen, en van de huid, die zy met vet beſtryken, door middel van uitgeſpannen ribben, Schuifjens maken, daar zy acht man te gelyk in konnen over voeren.

Franciſcus Vaſquez de Coronado verhaalt, by *Quivira* Scheepen gezien te zyn, die van achteren met gout en zilver ſny-werk verciert waren.

De Chineezen, zegt *Boterus*, hebben eertyds een groot gedeelte van America bezeten; maar als zy een vloot van dertien hondert Scheepen by Ceylon verlooren hadden, hebben zy d'over-zeeſche Landſchappen verlaten, en zyn met het hare in China te vreden geweest.

Quantecong, of anders *Vitie*, is een der aanzienlykſte afgonden onder de Chineezen: deeze, zeggen zy, heeft de Scheepsbouw bedacht.

Iquan, *Ikan*, of *Equam*, Vader van *Koxinga*, die de Nederlandtſche Maatſchappij Taywan ontwong, wierdt van een gering dienaar een groot Koopman, magtiglych op zyn eigen beurs zes duizent Scheepen uit te ruſten, waar onder de helft groote Jonken, met welke hy eenige Landſchappen in China aan de zee-kust aſliep.

Sionpontok, tweede in rang van *Kimſia*, *Koxinga* Zoon, zondt den Opperhoofden der Vloot, die den Tartar, tot byſtandt tegen den aanhang van *Kimſia*, van Batavia was toegezonden, om door dat middel Formoza weder te bemaghtigen, een brief van volgenden inhoudt: *En zoo ghy met ons geen vrede begeert te maken, ik en Sepoan (dit is de zelve met Kimſia) hebben noch vyf hondert zoo groote als kleine Jonken, benevens twee hondert Branders, waar mede wy uwe Scheepen tot de gronds toe zullen verbranden, wy zullen dan zien, en gewaar worden, of de Hollanders wel vechten of niet. Doch dit viel anders uit; want Balihazar Bort, met zyne by-hebbende Scheepen, gevoeght met de Tartariſche Vloot, ſterk tuffchen de vier*

en vyf hondert Jonken, verjoeg haar alle: door welke nederlaagh Aimui en Quimui in de maght van den Tartariſchen Cham, Keizer van China, verviel; over welke zegen *Lipoui*, Veldt-heer der Tartaren, aan *Bort* aldus ſchreef: *Lipoui, Oppergezaghebber en Veldt-overſte der Tartariſche kryghs-maght in dit landſchap van Fokien, en Gebieder des legers voor Aimui, doet by deezen zyne eerbiedige groeteniſſe aan den Hollandiſchen Zee-Admiraal. Den een-en-twintighſten heb ik op den top des berghs uwe komſte met de Scheepen te gemoet gezien, en beooght het doen vliughten der roovers Jonken door U.E. donderend geſchut, tot myn groote blydiſchap. Nu beſpeur ik eerſt dat de Hollanders oprecht van herten zyn. Ik zal niet nalaten deeze U.E. dienſten, voor onzen Ryk gedaan, haafſtig aan onzen Keizer bekend te maken, en hoe de Hollanders dapper en ſtoutmoedigh zyn in het verſlaan van onze en hunne vyanden, enz. Dit Zee-geveght, tuffchen Tartaren, Hollanders, en afvallige Chineezen, viel voor in den Jare 1663. Het inzicht der Hollanders was, door deeze byſtandt den vryen handel in China te bekomen; doch zulks wierdt hun toen, ſchoon zy den rebel verjoegen, Aimui en Quimui hielpen winnen, niet toegelſtaan. De Chineezen toonden zich als helden in deezen ſtrydt, en ontzagen in 't begin niet de zefſten Nederlandtſche Scheepen, met kleine baſſen, muſketten, pylen, en vuurige ſchagten, onder d'oogen te zien; doch wierden door het grof geſchut, na goede tegenſtandt, op de vlucht gedreeven, met verlies van vyf of zes Jonken, die d'onze zoo in de grondt ſchooten, als op 't landt joegen: de ſtilte hielp hun al wrikende uit het toereiken des geſchuts. De Tartariſche Jonken, ſchoon ſterker in getal als de Chineezen, en de hoede der Hollanders hebbende, bleeven, zoo veel hun doenlyk was, boven windt leggen, en wanneer hun zeven of acht Chineſche Jonken toegedreeven waren, by d'onzen afgeſneden, wiften zy die ter naauwer noodt te vermeerſteren: zy maſſten al wat bemaghtighden; doch de Chineezen ſtorven niet ongewrooken. Dit volk is te ſcheep gewapent, behalven het ſchiet-geweer, met wapen-rokken, ſtorm-hoeden, zeep-meſſen, houwers, yzere harnaffen, en bogen.*

Van d'Indiaanſche Scheepen ſpreekt de *Vries* als volgt:

In grootte, ſterkte, ſtrydtbaarheid, en gezwindtheit in 't zeilen, zyn de Scheepen, welke d'Ooft-Indianen gebruiken, by de Engeliſche, of Nederlandtſche, niet te vergelyken; maar in pracht, en cierykheit, komen zy de zelve dikmaal 't over-tref-

treffen. D'Indiaansche Vorsten gaan in-zonderheit onze Europeische hier in te bouwen.

De Koning van Pegu heeft eenige vergulde Scheepen, d'alder schoonste die men ooit zoude moogen zien. Niemandt magh daar in varen, als alleen hy zelve. Voortyds was 'er een, 't welk te Meccao, aan een afgeschootene en beslootene plaats, op het drooge landt wierdt bewaart, en van een deel soldaten bewaakt. In schoonheit zoude men een diergelyk Schip in de gantsche wereldt niet hebben konnen vinden: van binnen en buiten was het 't eenemaal vergult, daar-en-boven zoodanig versciert met allerley konstigen arbeit, en bloemwerk, dat alle de geene die 't zelve zagen zich niet genoegh daar over konden verwonderen. Het was wel lang genoegh, doch niet zoo breedt als het na even-maat had behooren te zyn. Aan ieder zyde was het voorzien met anderhalf hondert roeijers, ieder een riem (vergult tot aan d'onderste vlakke toe) in de handen hebbende, waar mede zy 't Schip zoo schichtigh deden voort gaan, dat geen pyl gezwinden van den boogh kon afvliegen: al t'zamen pasten zy daar op, dat zy hare riemen gelyk in leiden, en gelyk op haalden, 't welk dies te meer spoedt maakte. In 't midden deezes Schips stont een klein huisje, byna gelyk het bedekte deel in de Venetiaansche Gondolen, doch veel grooter, en aan alle zyden met glazen bezet.

Anders zyn de gemeene Veer-scheepen in Pegu, gemeenlyk uit een stuk houts gemaakt, niet boven 15 of 16 schreden lang. De riemen zyn van riet, en onder, daar zy het water slaan, geklooft, en een plank, of berdt, daar aan vast gebonden. Deeze Scheepen gaan veel sneller voort als een Bregantin. De masten zyn desgelyks van riet.

Te Tarnassari gebruiken d'inwoonders gemeenlyk zeer groote Scheepen, van veelerley vorm. Eenige zyn onder gantsch plat: deeze gebruikt men op ondiepe wateren. Andere hebben het achterste deel even gelyk het voorste deel: hebben ook twee stuur-roers, nevens twee masten; doch zyn niet overdekt. Men vindt by haar een slag van groote Scheepen, welke zy *Gianchi* noemen: eene der zelve kan duizent vaten laden. Op deeze hebben zy kleine Schuitjens, om daar mede in de stad Malacca te kunnen varen.

Te Calicut maakt men gewoonlyk Scheepen van omtrent vier of vyf hondert tonnen, doch ongedekt. In 't bouwen der zelve stoppen zy geen werk tusschen de planken, gelyk d'Europæers, maar weten

die zoo dicht t'zamen te voegen, dat boven maten wel water kunnen houden: daar na pekken zy de zelve van buiten, en slaan 'er veel yzere nagelen in. Het ontbreekt haar aan geen werk, wyl 't van andere plaatzen in menigthe derwaarts wert gebraght; maar zy zyn niet gewoon deeze stoffe aan de Scheepen te gebruiken. Tot de zelve hebben zy goet hout, en vry meer als wy. Hare zeilen breijen zy van boomwol. Hare ankers zyn groote marmoreenen, 8 spannen lang, en 2 spannen breedt: deeze binden zy aan twee sterke touwen, en hechten daar mede de Scheepen in de grondt vast, gelyk wy met een anker.

Belangende de zee omtrent Calicut, men kan de zelve acht maanden in 't jaar bevaren, namentlyk van September af tot op den uitgang van April; doch van 't begin der maandt May tot op half Augustus moet men op deeze zee-kusten wel toezien, wyl ter dier tyd zich veel gevaarlyke stormen verheffen.

Maar men kan noch iets zeggen van de forme harer Scheepen. Een deel der zelve hebben onder breede bodems, deeze noemen zy *Zambuchi*. De bodems van andere Scheepen, *Giampans* geheten, zyn zoodanigh gemaakt als men te Venetien bouwt. Zy hebben ook noch kleinder Schuiten, voerende den naam van *Parao*, zynde tien schreden lang, en uit een stuk bereidt: het stuur, en de mast, zyn van Indiaansch riet. Men vindt noch een ander slag van kleine Schuiten by haar, genoemd *Almadie*, desgelyks uit een stuk vervaerdicht. En wederom een ander slag, *Cathuri* genaamt, zynde al mede uit een stuk, en 12 of 13 schreden lang, voor en achter spits, zoo dat geen twee persoonen daar in nevens malkander konnen staan: deeze loopen veel snelder voort als de Venetiaansche Galeyen, Fusten, of Bregantinen. Gemeenlyk gebruiken de Zee-roovers zoodanigh een slag van Scheepen. Deeze *Cathuri* werden gebouwt in zeker eilandt, genoemd Porcai, niet verre van Calicut.

De Galeyen des Konings van Tarnate verdienen ook bezightight te worden. Deeze zyn aan beide de zyden voorzien met omgangen, of galderyen, gemaakt van Spaansch riet, en gemeenlyk bezet met roey-slaven, twee en twee nevens malkander: eenige zitten ook biinnen het Schip, om te roeijen: in plaats van riemen gebruiken zy houte schuppen, en werpen 't water ter zyden af. Boven op de *Karkol* (zoo noemt men deeze Galeyen) zitten eenige persoonen, welke op trommelen en bekkens slaan. Daar benevens staan 'er ze-

ven metale ftukken gefchuts op, en enige opgerechte lange fpieffen. Ook ftaat daar een bedt-ftede op, gantfch koftelyk gewerkt, en met gout overtrokken: aan de zelve hangt het voor- en achter-ftuk van 't Koninglyk harnafch, ook een ftorm-hoet, alles met root fluweel gevoert: op 't ledt leght een fchoone deken, met gout doortrokken, waar op de Koning zich zomtyds neder zet, ook zomtyds neder legt: altydt ftaat 'er een nevens hem, die met een waaijer een koel luchtje veroorzaakt. Over de ze pracht des Konings behoefte zich niemandt te verwonderen, wyl hy wel zeventigh Eilanden onder zyn gebiedt heeft; en, wegens zyn maght, van zyne onderdanen zeer hoogh wrt geëert.

De inwoonders van 't eilandt Banda varen met hare Galeyen zoo fnel, als ooit een Schip met een goede windt zoude mogen doen. Deeze Scheepen werden *Caracora* genoemd: zyn meerendeel gantfch zwak, en met touwen 't zaam gebonden. Inwendigh werden zy met houten haken, of klampen, aan een gehecht, zoo dat de planken op malkander komen te fluiten. Om de reeten der t'zamenvoeging te verzekeren gebruiken zy geen pek, gelyk men anders gewoon is te doen, maar nemen de balfen der groote Indiaanfche noote-boomen, van haar *Clappus* genoemd; de zelve kloppen zy met een hamer, zoo dat die gelyk werk worden: deeze ftoffe fteken zy tuffchen d' openingen, en befmeeren de zelve daar na met kalk, die zy zoodanigh weten te bereiden, dat in 't water niet af valt. Uit deeze Galeyen kunnen zy zich dapper verweeren, en gebruiken de zelve gemeenlyk tegens hare vyanden. Zy hebben ook twee metale ftukken gefchuts daar op; waar mede zy tamelyk wel weten om te gaan. Zy dienen zich mede van vuurroers als ten oorlogh trekken, ook van fchilden, groote fabels, en andere geweeren, als konnende zich meesterlyk daar mede behelpen; want van der jeugt op werden zy hier toe gewend. Boven dien hebben zy fpieffen, gemaakt uit zeker hart hout; met de zelve weten zy zeer gewis op iemant te werpen. Zy voeren ook een geweer, 't welk een kromme fcheeps-haak niet ongelyk is, zynde aan een ftok vafte gemaakt, en daar aan met een dun touw gebonden: als zy dan in den ftrydt dicht by hare vyanden komen, werpen zy die de haken in 't lyf, en trekken de zelve terftondt weder na zich: dit is wel inzonderheit haar dagelyks geweer in den oorlogh. Hare hoofden bewaren zy met een zeker flagh van ftorm-hoeden, waar op zy een Paradyf-vogel fteken, in plaats van een

pluim: door zulk een ftorm-hoedt meenen zy zeer wel befchut te zyn. Eenige Edellieden hebben een harnafch aan 't lyf, en laten zich voorftaan dat dan niet befchadicht kunnen worden. Als zy met hare Galeyen ten ftrydt uit varen, dan hoort men een groot getier, geroept, gefchreeuw, trommel- en bekken-flag, zomtyds meer, zomtyds min, even als of zy gezamentlyk dol waren. De Edellieden, welke boven op de Galey ftaan, maken met haar geweer zeer kromme en zeldzame fprongen: wie onder haar alderbeft kan fpringen, werdt voor den beften gehouden; en hy laat zich vry wat groots denken. Aan de zyden deezes Galeyen zyn omgangen, of banken, van riet gemaakt, reikende tot byna in 't water: hier op zitten de flaven, die 't water fcheppen; want in plaats van riemen gebruiken zy houten fchuppen: twee of drie zitten 'er nevens elkander, geduurigh fcheppende: onder haren arbeidt maken zy een groot geruifch, en zingen op hare wys: zommige andere zyn by haar, welke op de trom, of ook wel op het bekken flaan.

Het moet een zeldzaam Schip geweest zyn, waar van gefprooken werdt in 't verhaal der reis van Kapitein *Saris*, na Japan gedaan in 't Jaar 1613. Als den Engelschen Generaal toenmaals enige perfoonen van uit Firando na den Keizer afvaardigde, hebben deeze lieden onderwegen, by de ftadt Xemina-fque, een ongemeen groot Schip van 1000 laften gevonden, hebbende aan de zyden veel zwaar yzer-werk, en met een zonderlinge wagt bewaart werdende voor allen overval der inwoonders. Het was van een ongewoon vreemde geftalte, en fchynlyk *Noachi* Ark gelykvormigh. Het wiert gebruikt tot d' overvoering der foldaten, welke men in eenige reëlleerende eilanden leide.

In de eilanden *Latrones*, gelegen tuffchen *Aquapulco* en de *Philippines*, ziet men zulke konftigh gemaakte Schuiten, dat men anderwegen niet veel diergelyke zal vinden. Zy werden vervaerdigt zonder eenigh fnydendt werk-tuigh. Zyn geen 2 voet breed, doch wel 20 of 30 voet lang, achter en voor gelyk; met fterk riet, en diergelyke dingen, wel voorzien. De zeilen werden gemaakt van maten, en *feggos*, vier- of drie-hoekigh, en zoodanigh, dat daar mede zoo wel tegen alle voor de windt voort konnen. De *Latrones* zyn uitermaten goede zwemmers. Als men, wanneer zy in deeze Schuiten zyn, met gefchut op haar af komt, ftooten zy zich ruggelings over in de zee, en zwemmen, al duikende, van daar wegh.

Dic

Een Schip,
d' Ark van
Noach ge-
lykvormig.

Die tot Ormus en daar omtrent woonen maken desgelyks hare Scheepen op een ongemeene wys : onder op den bodem zyn de zelve gantſch hol : aan 't voor- en achter-deel trekken zy zich zeer wett 't zamen, zonder eenigh overdekzel : zy hebben wyde buiken, of zyden ; echter war ſubtyler als die te Caramufali : het achterſte deel is een weinig hooger als het voorſte deel. Het roer is aan 't gedachte achter-deel met ſterke touwen valt gebonden, en in 't zelve zoodanig inſchietende, dat men het niet meer als omtrent twee vingeren breedte kan bewegen ; doch dat is genoeg. De ſtuurman zit achter aan, midden op een dwars-balk, houdende in elke handt het eindt eenes touws, 't welk onder en boven het water door 't roer is getrokken : op welke zyde hy 't Schip hebben wil, op de zelve trekt hy het touw met de handt aan, en alzo weet hy 't Schip zeer bequaam te regeeren.

Prachtige
Luſt-ſchee-
pen der Chi-
nezen.

Op de Heidenſche Feest-dagen, en andere plechtelyke Vier-tyden, gebruiken de Chinezen zeker ſlagh van Scheepen, die zy *Loughſhon*, dat is Slangen-ſcheepen, noemen, wyl zy gebouwt zyn na de gedaante eener ſlange. Deeze zyn op een zonderlinge manier recht wonder-aardigh toegericht, ook gantſch konſtig en cierlyk beſchildert met veelerley verwen, zoo dat deeze zelfs d'alderſchoonſte Luſt- en Praal-jachten zouden mogen trotzen. In uiterlyke geſtalt zyn zy 't eenemaal een levendige water-ſlang gelyk, met groen moſch en zee-gras bewaſſen. Aan 't achter-deel ziet men een hoop zeldzaam geſnoedene ſlangen, boven met hair begroeit, en met breede yzers beſlagen, ook met banden en ſtrikken van menigerley colour t'zaam gehecht : zy hebben zich gantſch zeldzaam door malkander gevlogten, even als levendige ſerpenten ; zoo dat men zich ten hoogſten daar over moet verwonderen. Men ziet 'er een groote menigte ſtandaarden in, verciert met zydenen vanen, hair-ſlechten, en zommige lange vederen, of pluimen. Aan 't achterſte ſpits, de ſtaert van een ſlang gelyk, hangt een ſtok aan een bandt af, waar aan zich een kleine jongen zomtyds met d'eenen voet valt houdt, die nu onder en dan boven 't water zeer wonderlyke guichelaryen en kortſwylige potzen weet aan te rechten. Midden in deeze Scheepen ziet men drie maſten, zeer prachtig opgepronkt met zydenen vlaggen en vanen : ook boven aan 't eindt met drie afgodts-beelden bezet. Desgelyks ziet men op 't voorſte ſpits, een ſlangskop gantſch gelyk, d'afbeelding eens afgodts, waar onder een geheele trouw levendige

endtvogels afhangen : achter de zelve ſtaat een Chinees, met een ſpies in de handt, en eenige zeer lange vederen op de muts, die haar, met geduurigh ſteken en prikkelen, zoodanigh plaaght, dat zy een zeer groot getier maken met quaeken en vleugellaan. 't Geheele Schip rondom is gantſch prachtig behangen met goudene franje. Het overdekzel is ſneeuw-wit, verciert met veelerley vlaggen en vanen ; op 't zelve leggen twee Chineſche zonneſchermen. Onder dit overdekzel zitten twaalf gezwinde bootslieden, in zydenen kleedren, met vergulde kroonen : d'armen hebben zy opgeſtroopt, zoo dat zich de zelve bloot vertoonen : deeze weten met hare riemen, gefatzoeneert als een lepel, het water zoodanigh te ſcheppen, en van zich te werpen, dat de Scheepen gelyk als een blixem door 't water ſchieten. Dus vliegen zy van 't ene Schip na 't andere, om de toekykens een verluſtiging te veroorzaken.

Maar boven alle andere verwekken de Keizerlyke Cier-ſcheepen, welke de Gezanten te gemoet worden gezonden, den vreemdelingen een zeer vermakelyke aanſchouwing. Deeze zyn groot ; uitwendig gantſch prachtig opgepronkt, en inwendig voorzien met veel gemakelyke kameren. Aan beide de zyden, welke vlak en effen afgaan, ziet men geele draken met geopende monden, en vyf klauwen aan elke poot. Voor aan zyn galderyen, of luſt-gangcn, desgelyks geel geſchildert, waar in de muzikanten ſtaan, welke onder het varen geduurigh ſpeelen, of blaſen. Deeze geele verwe, en geel geſchilderde draken, mag niemant in 't gantſche Keizerryk, op levens ſtraf, gebruiken, noch aan Scheepen, noch aan kleedren, noch aan eenige andere dingen : dit is alleen de draght des Keizers, en zoodaniger perſoonen, aan welke hy zulks uit een zonderlinge genade vergunt.

Ook werden van verſcheiden voorname Hooft- en Ryks-ſteden, inzonderheit van de ſtadt Nanking, (nu van de Tartaren hernoemt Kiangning) op zekere tyden des jaars, eenige Scheepen na 't Keizerlyk Hof afgevaardigt, met diergelyke draken verciert : dit magh geſchieden, wyl zy waaren voeren die den Keizer behooren.

Buiten twyffel zyn dit de zelve Scheepen van welke *Nieuwhof*, in zyn Chineſche Reis-beſchryving, gewagh maakt, daar hy zegt dat alle drie maanden vyf Scheepen van Nanking na Peking aan den Keizer gezonden werden, beladen met allerley koſtelyke zydenen ſtoffen, en lakwerken. Deeze werden in de Chineſche ſpraak *Lungchuen* genoemd, dat is, Schee-
pen

Scheepen
des Keizers
van China.

pen met draken-kleederen, wyl zy aan den Keyzer werden geſchikt, die draken-beelden in zyn Wapen voert, en op zyne kleeding draagt. Alle derwaarts komende Europæers moeten bekennen dat zy nooit aan eenige plaats des wereldts Scheepen hebben gezien, welke in koſtelyke toerusting, pracht en heerlykheit, by deeze te vergelyken moghten ſtaan. Van buiten zyn zy aller wegen zoo zwaar vergult, en zoodanigh met de beſte roode verwe beſchildert, dat d'oogen der aanschouwers den glants naauwlyks kunnen verdragen. Inwendigh hebben zy verſcheidene zeer ſchoone en konſtighe gebouwde kamers, van buiten met allerley beeldt-werk zoo prachtigh verciert, dat men daar uit ten vollen kan afnemen de zonderlinge ſcherp-zinnigheit, en uitſtekende konſt, van d'inwoonders deezer Provincie

Voorts verhaalt hy, dat de opgemaakte Stadt den Keizer ten geſchenk toezendt een zeker ſlagh van viſſen, zynde van zonderlingen aart. In April en May werden zy gevangen, dicht by gedachte Stadt, in de vloet Kiang. De Chineezen noemen deeze vis *Sijn*; maar de aldaar woonende Portugeezen *Satel*. Over deeze vis-vangſt wert, in den naam des Keizers, een der hoogſte en voornaamſte Gefnedene geſtelt. Zoo heeft deeze viſſchen gevangen worden, doet men die levendigh onder 't ys, 't welk in de Winter hier toe verzamelt wordt: daar na werden zy in de van Peking hier toe afgevaardighde Scheepen gedragen, en alzoo in de hoogſte yl na de ſtadt Peking den Keizer toegezonden. Of nu wel Nanking meer als 100 Duiſche mylen van Peking af leght, zoo wert echter deeze vis in weinig tyds over gebraght, en de reis binnen acht of tien dagen volvoert; want men beſtelt hier toe een groot getal volks, 't welk de Scheepen niet alleen over dagh, maar ook by nacht, met d'aldergezwindſte ſpoedt, moet voort trekken: als den eenen hoop van trekken vermoeit is, komen terſtondt andere trekkers in haar plaats, die allerwegen aan de beſtemde oorden gereedt ſtaan, even gelyk de poſt-paerden in Europa; wyl men van d'eene Stadt, of Vlek, of Dorp, aan 't andere t'elkens laat weten op wat uur van den dagh het Schip, of de Scheepen, daar zullen aan komen. De Landt-vooghdten zouden den hals verbeurt hebben, indien niet elk op de beduide plaats der aankomſt nieuwe trekkers gereedt hadt ſtaan, om zoo terſtondt d'andere af te loſſen. Op deeze wys werden ieder week, zoo lang den tydt deezer vis-vangſt duurt, twee Scheepen afgezonden, ook geen onkoſten daar aan geſpaart, in-

dien men maar weet dat de Keizer (die deeze viſſen ook onder zyne Ryks-Raden laat uitdeelen) een aangenamen dienſt daar door geſchiedt. Deeze Scheepen zyn even zoo prachtigh en konſtighe gebouwt als de voorgemelde, van binnen en buiten vergult, daar-en-boven over al root beſchildert, zoo dat met een zonderlinge glants en cieraat pralen. Voor deeze, en diergelyke Keizerlyke Scheepen, moeten alle Scheepen der Landtvooghdten, als zy die komen t'ontmoeten, wegh wyken, en de zeilen voor hun ſtryken.

Ondertuſſchen zyn ook de Scheepen der Keizerlyke Landtvooghdten zoo heerlyk en prachtigh, dat iemandt, die de zelve niet gezien heeft, het verhaal daar van zwaarlyk zouw kunnen gelooven. Onder d'Europiſche Scheepen vinden men 'er geene welke met deeze te vergelyken zyn. Zy leggen op 't water gelyk als hoogh-prachtige huizen: zyn op beide de zyden verdeelt in menigerley vertrekken: hebben in 't midden een zeer ruime zaal, voorzien van allerley konſtighe gewerkten huisraat, ten pronk, als, heerlyke tafels, ſtoelen, en banken, nevens alles wat 'er toe behoort. De venſters en deuren hebben hout-tralien, verciert met menigerley ſny- en kinkel-werk. In plaats van glas gebruiken zy tot de venſteren d'alderſnyſte en dunſte oelter-ſchalen; of ook het alderſubtylſte zyden doek, 't welk zy beſtryken met een zeer klaar waſch, en cierlyk beſchilderen, niet alleen met allerley bloemen, maar ook met d'afbeeldingen van andere dingen: geen d'alderminſte windt kan daar door dringen. Buiten om deeze Scheepen zyn rondtom gangen en leuningen gemaakt, alwaar de ſchip-lieden haar werk zoodanig kunnen verrichten, dat zy de reizende perſoonen in 't minſte niet hinderlyk vallen. De geheele Scheepen zyn beſtreeken met zeker ſlagh van gom, *Cie* genoemd, 't welk haar een boven maten heerlyken glants geeft. Van buiten zyn de zelve, gelyk reeds gezegt is, allerwegen met menigerley verwen zeer vernakelyk beſchildert: van binnen ziet men vogelen, huizen, ſteden, en diergelyke, met een goudt-coleur afgebeeld. De balken en planken zyn met zwaluw-ſtaerten zoodanigh in een gevoegt, en t'zamen gehecht, dat men aan 't geheele Schip naauwlyks eene nagel gewaar wert. In de lengte komen deeze Scheepen met d'Europiſche Galeyen over een, doch zyn zoo hoogh en breed niet. Men klimt daar in langs een trap, of ladder, van 12 voet. Het voorſte deel des Schips is geformeert als een kaſteel: hier ſtaan altydt trompetters, en trom-

*Scherpen
der Chineer-
ſche Landt-
vooghdten.*

trommel slaggers, die geduurigh blaazen, en slaan: wanneer dan zulks in d'andere Scheepen gehoord wordt, zoo moeten de zelve voor deeze ter zyden af wyken. Omtrent de Scheepen der Landtvoogden wordt deeze orde gehouden, dat de minder Amptenaars voor de meerder wyken moeten. Hier op is zulk een vaste wet gemaakt, dat ter dier oorzaak nooit eenige twist voorvalt. Op dat men ook weten moght wien hier in de voortogt toekomt, zoo is de waardigheid van den staat eens iegelyken Landtvooghts met goudene letteren, hebbende de lengte van anderhalve voet, voor aan zyn Schip geschreeven: ook laat men een byzonder bont zydene vaanken aan d'eene zyde des Schips afvliegen. Als 't stil weer is, zoo dat de windt de zeilen niet vol blaast, (welke zeilen van matten gemaakt zyn, en t'zamen gedaan worden, gelyk de waaijers in Europa) dan gebruikt men lieden, welke de Scheepen, op plaatzen daar de stroom tegen loopt, met een touw voort trekken, of ook met riemen aandryven: deeze riemen weten zy, even gelyk de visschen hare staerten, met zulk een behendigheid te bewegen, en voort te brengen, dat zy de zelve nooit uit het water lichten: 't welk dan ook geen klein bewys van de Chineesche scherpszinnigheid is. Dikma! hebben zy maar een enigen riem tot voortzetting eens Schips.

Kostelyk
Schip eens
Keizerlyken
Gefnedmen.

Ook maakt *Tripanium* gewag van een Chinees Pronk-schip, waar in zekeren Keizerlyken Gefnedmen den Jesuit *Mattheus Riccius* opnam. Dit Schip was boven maten groot, en zoodanigh gestelt, dat de Keizer zelfs zich niet behoefde te schamen daar in te varen. Dien Eunuch hadt het zelfs laten bouwen, en daar in doen maken zeer veel gemakken, kameren, schoone plaatzen, en andere bequaamheden. De vensteren, en sierlyke wandelingen, waren van onvergankelyk hout, met konstigh beeldt-werk opgepronkt. Allerwegen was 't bestreken met glinstereyndt *sandarach*, of met goudt.

Chineesche
Luft-schee-
pen, en Speel-
jachten.

In 't Landtschap Nanking, by de derde Hooft-stadt Sueu, ziet men magtigh veel Luft-scheepen, en Speel-jachten, van de inwoonders alleen tot haar vermaak gehouden werdende. Zy hebben zulk een hoogh opgevoert gebouw, zoo veel kamers, zoo veel treffelyke sieraden van goudt, en allerley ander schilder-werk, dat men de zelve bilyker prachtige huizen als Scheepen zoude moogen noemen. Veele, die geerne slempe, en banketteeren, lyden op deeze Luft-scheepen schipbreuk van al haar vermoogen, gezondtheit, en goede naam.

De Chineezzen hebben ook kleine dunberdige Scheepjens in 't gebruik, waar mede zy de snel-vlietende stroom Min bevaren, en, door hun aangeboorene scherpszinnigheid, zonder schade, al-hoe-wel niet zonder groot gevaar, zich door veel enge klippen weten te dringen, wyl zy twee stier-houten hebben, en de scheeps-planken niet met nagelen, maar door zekere taaie stofte t'zaam gehecht zyn, konnende buigen, krommen, en den stoot toegeven.

Dan berdt
ge Scheepjens
op de rivier
Min.

Daar zyn in China geheele Scheepsvlotten, (zoo als aangeroert is) hebbende de gedaante van huizen, die altydt t'zamen by een op 't water dryven: in de zelve woonen niet alleen geheele huishoudingen, van mannen, vrouwen, en kinderen, maar ook wordt daar in allerley tam vee onderhouden. Voor de plaatzen, daar zy op de reede leggen, schynen de zelve, wanneer van daar opbreken, eigentlyk beweeghlyke Steden te zyn.

Zwemmende
Steden en
Dorpen in
China.

Boven dien vindt men aldaar geheele dryvende Dorpen, desgelyks van menschen bewoont, en geduurigh van d'eene plaats na d'andere dryvende; want op zoodanigh een wys voeren de daar in zynde lieden haren koophandel. De Chineezzen noemen deeze de zwemmende Dorpen. Zy weten de zelve zoo gantsch aardigh en konstigh te bouwen, dat ook zelfs d'alderzinrykste haar zulks bezwaarlyk zouden kunnen na doen. De stoffe daar de grontslag uit bestaat is een byzondere aart van riet, zeer dik en sterk, 't welk onzinkelyk op 't water dryft, en daar om van de Portugeezen *Bambu*, of *Bamboes* wert geheten. Deeze bamboes-rieten werden met dikke houten aan malkander gevoeght, en met touwen, bereidt van 't Chineesche gewas *Rotang*, zoo dicht t'zaam gebonden, dat'er geen vochtigheit kan doordringen. Op dit riet dan, dus aan een gehecht, bouwt men hutten, en kleine huisjens, van planken, en andere lichte stoffen: der zelve dak is van matten. Hier in konnen de Chineezzen, met vrouwen en kinderen, zich ophouden, en geneeren, even als of op 't vaste landt woonden. Eenige dezer zwemmende Dorpen zyn zoo groot, dat'er twee hondert geheele huisgezinnen in woonen. Deeze lieden dryven inzonderheit koophandel met allerley Chineesche waaren, varende langs de rivieren van d'eene plaats na d'andere. Om de zelve voort te krygen gebruiken zy geene zeilen van matten, gelyk op het meerendeel der Chineesche Scheepen de gewoonte is, maar laten die met de stroom afzakken; doch tegen de stroom op, schuift men haar met boomen, of trekt met touwen. Als zy nu komen

K k

aan

aan een plaats daar wat meenen te zullen verkoopen, dan steken zy hare boomen in deren grondt, en maken haar Dorp daar aan vast.

Belangende de voor gedachte Scheepssteden: de zelve bestaan niet uit huizen, maar uit gemeene Scheepen; en zyn geheele Vlooten van vier of vyf hondert Jonken, welke zich geduurig, als een geheele Stadt, by een houden: waar in ook deeze Chineezzen al haar leven lang, met vrouw en kinderen, woonen. Met deeze Vlooten varen zy door 't gantsche Landt, de vloed en stroomen langs, van d'eene plaats na d'andere, dryvende hare koopmanchap. Als zy opbreken, om voort te gaan, zoo schynt het als of een gantsche Scheepsstadt opbrak. Zy houden in deeze Scheepen allerley beesten, inzonderheit varkens, even als op 't landt. Overal waar zy komen daar blyven zy gemeenlyk eenige maanden lang: dan spreken zy gezamentlyk eenerley taal, schoon volkeren van veelereley spraken zyn; want in China, haar aller Vaderlandt, wert overal geen eenerley taal gebruikt, maar ieder Ryks-Propintie heeft een byzondere. Nevens deeze byzondere spraken gaat door geheel China een gemeene in zwang, die voornamentlyk aan het Hof, en van groote Heeren gesproken, en derhalven ook de Hof- of Mandaryns-taal genoemd wordt.

China heeft een ongeloflyke menigte van wateren en Scheepen.

Behalven de gedachte Scheepssteden, en zwemmende Dorpen, vindt men in China zoo een geweldige menigte van Scheepen, dat zulks byna alle inbeelding en geloof komt t'overtreffen. Dit wordt veroorzaakt door de goede gelegenheit der stroomen, benevens den overvloed der vlieden en staande wateren in 't landt. Daar wert geloofd dat 'er in Europa geen gewest water- en Schip-ryker is als Hollandt en Zeelandt; doch China gaat haar in deezen verre te boven. Men bedenke maar hoe gantsch veel grooter het maghtige en wydt uitgestrekte Ryk China is als de Nederlandtsche Propintien, en echter is byna in geheel China noch groote noch kleine Stadt daar men niet te water kan na toe komen, wyl allerwegen of natuurlyke meiren, poelen, vloed en stroomen, of anders gegravene vaar-waters zyn, door menschelyke vlyt gemaakt. Hier om kan men uit de Propintie Chekiang door de gantsche Propintie Suchuen, en alzoo van het Oostersche tot het Westersche China te scheep reizen: gelyk men dan ook van de stad Makou tot aan Peking kan varen, uitgezonderd een eenige dagh reizens, welke men genoodzaak is over het gebergte te moeten doen.

Hoe maghtig veel Zeilen dit Landt kan opbrengen, zal uit dit eenig voorbeeld genoegzaam blyken, namentlyk, dat zekeren Chineeschen Zee-roover, *Iquan* genoemd, in de Vooghdy Fokien, by de vestingen Hiamuen en Ganhai, dikmaal een vloot van drie duizent groote Scheepen heeft gebragt heeft. Dit zal hem ook niet zwaar gevallen zyn, vermids in dit Landtschap zulk een onbeschryflyke menigte der zelve is, dat d'inwoonders voor deezen den Chineeschen Keizer, toen hy voornemens was den Japanschen Keizer te beoorloghen, aanboden, hem een Schip-brugh te willen leveren, welke zoude reiken van de Propintie Fokien af, tot aan 't eiland Japan toe, ('t welk omtrent een lengte is, als uit Hollandt tot aan Wigt) indien maar alleen de zee haar in d'uitvoering niet hinderlyk ware. Dit wert bevestight van verschide geloofwaardige Schryvers.

P. *Martinus Martinus* verhaalt in zynen Chineeschen Atlas, dat in 't Hoof-landtschap Kiangnan, of Nanking, zoodanigh een overvloed van Zeilen is, dat niemant; als die 't gezien heeft, zulks kan gelooven. Hy zelve stondt in 't eerst hier over verbaast, en liet zich voorstaan dat al de Scheepen des gantschen werelts daar by een gekomen waren.

Trigantius meent dat de Schryver, welke voorgesht dat in China niet minder menschen op 't water als op 't landt leven, de palen der waarheit niet te buiten is gegaan.

De zelve Auteur zeght: Wyl de Keizerlyke Chineesche verflyt-Propintie Peking een zeer slechten grondt heeft, zoo moet uit de Zuiderlyke Propintien ieder jaar veelereley voorraat derwaarts gezonden worden, als, allerley ooft, vis, en rys; ook zydenes kleederen, lakenen, en meer andere dingen. Elke Scheepen hebben haren bestemden dagh, op welken zy moeten aankomen, en d'ingeladene waaren leveren; anders werden de geene, welke zulks aanbevoelen is, hardelyk gestraft. Deeze Scheepen noemt men Paerden; en de Koninglyke Eunuchen hebben 'er het opzigt over. Zy varen voort met de hoogste snelheit. Deeze Schip-vaart duurt ten minsten een geheele maandt, en zomtyds wel zeven of acht weken. Vermids d'oosten, en andere lekkernyen, in de groote Zomer-hitte lichtelyk zouden konnen verderven, eer te Peking quamen, zoo mengt en koelt men alle deeze waaren met ys. Maar wyl ook 't ys zelve allengskens in de Scheepen, door de warmte, komt te smelten, zoo moet aan alle plaatzen, daar de zelve voorby varen, een groot deel ys in bewaring leggen, en aan de Schippers, als

Een Zee-roover kan 3000 Scheepen opbrengen.

zy

zy daar komen, na gelieven werden uitge-
deelt. Door dit middel brengt men alle
diergelyke spyzen zoo goet als varfch na
het Hof. Deeze Scheepen zyn veel in ge-
tal, en weinigh beladen; want de Chinee-
zen houden 't voor een verkleining van
eer, dat de gefchenken, welke aan den
Keizer behooren, al 't zamen in een Schip
zouden gedaan worden: zy oordeelen het
veel grootfcher te zyn, als zoodanige ver-
eeringen (of liever fchattingen) in veele
Scheepen tot den Groot-Koning komen:
die ook zulks, om een andere reden, niet
ongarne ziet, want wyl op deeze wyze
ontelbaar veel Scheepen met Keizerlyke
waaren, alleen met een geringe lading, na
Peking gaan, zoo komt zulks den koop-
lieden zeer wel te pas, wyl zy hare koop-
manfchappen voor een klein geldt in de
byna ledige-Scheepen kunnen krygen, en
alzo overvoeren. Hier door wordt d'on-
vruchtbaarheid des Landfchaps Peking
trefflyk vergoed, alle mangel vervult, en
duuren tydt verhoedt. Zoo dat men met
waarheit kan zeggen: In Peking waft wel
niets; maar echter ontbrekt 'er niets.

*Triguitius,
lib. 4. cap. 2.*

*Van d'A-
mericaanfche
vaar-tuigen.*

Doch de West-Indianen is 't met de
Scheepen alzo gelegen, dat men de zelve
liever moght laten verborgen blyven onder
de fchaduw des ftikzwygens, als haar
in 't licht stellen nevens de voorge Oost-
Indifche, en staatlyke Chineefche; want
zy ver dienen naauwlyks den naam van een
Schip, wyl de meeste maar Schuitjens of
Boots zyn.

De Wilden in Virginien hebben een
boom, genoot *Rakok*, van welken zy
verfcheidene dingen maken, en ook heeft
hare kleine Barken, (indien deezen naam
moogen voeren) hebbende de vorm van
een varkens-trogh; echter zyn die zom-
tyds zoo groot, dat in eene der zelve
twintigh mannen kunnen varen, met hare
bondelkens, en ander pak-tuigh: want
den boom, uit welke deeze Schuitjens be-
reidt worden, is dik, hoogh, reght, van
een zacht en licht bewerkelyk hout. Tot
haren arbeit, in 't vervaerdigen deezer
vaar-tuigen, gebruiken zy niet anders als
vuur, een steene byl, en harde fchelpen.
Of nu wel deeze Virginifche Schuitjens in
zich zelve van een zeer flegte waarde
zyn, zoo moet men echter zich billyk ver-
wonderen over de manier op welke zy ge-
bouwt worden; want fchoon zy geen yze-
re, noch eenige andere met d'onze zich
vergelykende werk-tuigen hebben, zoo
kunnen zy echter de zelve zoodanigh toe-
righten, dat die niet min als d'onze be-
quaam zyn om op vlietende wateren te va-
ren, en, als 't haar behaagt, vifch te vangen.

Eerft zien zy om na een dikken en hoogen
boom, na dat zy de Schuit groot of klein
willen hebben: dan leggen zy boven op
d'aarde een vuur om des zelve wortel,
ook veel wel gedrooght boom-mofch, en
kleine fpaanderen, de vlam maar allengs-
kens voedtzelf gevende, op dat die niet te
hoogh opfla, en den boom te veel in zyne
lengte verkorte. Wanneer nu de ftam on-
der aan zoo diep ingebrant is dat hy fchynt
wel haast te zullen vallen, dan maken zy
noch een nieuw vuur daar rondtom, dat zy
zoo lang laten branden tot dat de boom
neder valt. Daar na branden zy de takken
en kruin ook af, zoo verre als zy willen, en
op zulk een wys, dat het hout de begeerde
lengte behoudt. Dan leggen zy de ftam op
balken, gefteft op houtte gaffels, even zoo
hoogh, dat zy 't hout bequaamlyk daar op
kunnen bearbeiden. Als zy dan met eeni-
ge zonderlinge moffel- of oester-fchelpen
de baft hebben afgefchaaft, behouden zy
het beste deel van de ftam, om dat te laten
blyven het onderfte van hare Schuit: op
d'andere zyde leggen zy vuur over de ge-
heele lengte des houts, behalven aan beide
d'einden, en laten 't zoo uit branden, tot
dat het genoeg is. Dan bluffchen zy 't vuur
uit, en fchaven het verbrande met moffel-
fchelpen gladt af. Dit gefchiedt zynde,
leggen zy weder nieuw vuur in de hollig-
heit, laten 't zelve al weder uit branden,
en varen hier mede, als ook met fchaven,
zoo lang voort, tot dat de ftam hol genoeg
is geworden om een Schuit te zyn.

*Ziet het
verhaal van
Virginien,
door Charles
Harlet.*

By de Braziliaanfche Menfchen-eeters is
desgelyks een flagh van boomen, welke zy
den naam van *Tayvava* geven. De baft
deezes booms fchellen zy 't eenemaal af van
onder tot boven; ten welken einde zy ver-
fcheidene ftellagen maken, om gedachte
baft geheel te mogen houden: naderhandt
nemen zy den zelve, en dragen hem na
den oever der zee, daar zy hem met vuur
door-heet maken, zoo van achteren als van
vooren hoogh op buigen, en in 't midden
dwars-houten daar over binden, op dat hy
niet wyken magh. Dus wert 'er een Schuit
van, in welke dertigh der hare ten oorlog
kunnen uit varen. Deeze baft is omtrent
1 duim dik, heeft in de wydte maar 4,
en in de langte 40 voeten: eenige vallen
langer, andere korter. Met deeze Schui-
ten roeijen zy zeer gewyndt voort, en
varen daar mede zoo verre als zy willen.
Wordt de zee onftuimigh, zoo trekken
zy haar Schuitje op het landt, tot dat de
windt, en golven, zich gefilt hebben: ter
deezer oorzaak roeijen zy niet boven twee
mylen diep in zee, maar nevens het landt
heenen zeer wydt.

K k 3

Ande-

Andere Brazilianen binden maar alleen drie houten t'zamen, welke zy *Igapéba* noemen, genoomen van den boom *Apeiba*, waar mede zy in zee dryven, en hare vifchery op deeze wys waarnemen.

In het Landtſchap Maramorena vindt men by de inwoonders zeer zeldzame Schuitjens, gantſch konſtig gemaakt van twee huiden, of vellen, even als of 't blazen waren: gelyk zy dan ook twee rechte blazen in de zelve hebben, door een riet vol windt gevult, en valt toe gebonden. Met deeze Schuitjens varen zy op de zee, vangen boven maten veel vis, en betalen daar mede aan de Spanjaarden de haar opgelei- de ſchatting.

In America
zyn nooit
geen groote
Scheepen ge-
weest voor de
konſt der
Spanjaarden
aldaar.

In geene plaats der nieuwe Wereldt heeft men groote Scheepen gevonden, wyl de Weit-Indianen tot hare vaarten geen andere gebruiken als *Cuncas*, *Partagwas*, of *Balfas*, zynde Schuitjens, Boots, en diergelyk klein vaar-tuigh. Zy konden derhalven zich niet verzekert op zee begeven. Ja ſchoon zy van groote ſterke Scheepen waren voorzien geweest, zoo zouden haar de zelve weinig gedient hebben, wyl 't gebruik des *Aitrolabiums* en *Quadrants* haar onbewuſt was. Als de Spanjaarden eerſt in dit Landt quamen vonden zy d'eilanden wel vol volks; ook wiert de zee genoeg bevaren; maar zulks geſchiede van d'inwoonders alleen, met hare kleine Scheepjens, zonder behulp des Magnets, en ſlechts zoo verre als zy konden. Ter welker oorzaak de Peruanen, te *Tumbe* woonende, als zy de Spaanſche Scheepen met volle zeilen eerſt in 't gezigt kregen, geweldig daar over verſchrikten, als over eenigh zeldzaam monſter, en niet anders konden gelooven, als dat deeze zwemmende heuveln veel meer afgebrookene, of van de zee opgeworpene rotzen, of klippen, als Scheepen waren. Als zy nu zagen dat deeze gewaande rotzen zich beweeghden, en niet te grondt gingen, wierden zy van verwondering verbaalt: en noch veel meer toen zy menſchen, ja baardige menſchen, gewaar wierden, over de Scheepen heen en weder loopende: zy beeldden zich gantſchelyk in dat het Goden moeſten wezen. Verder bericht hier van kan men vinden by *Joſeph à Coffa*, de *Natura N. Orbis*, lib. 1. cap. 21.

De Schuitjens in 't Koninkryk Guinea werden daar *Ehem*, van de Portugeezen *Almadie*, en van de Nederlanders *Kanoë*s genoemt. Men ſnydt die uit eenen boom, op zoodanigh een wys, dat'er geen ſtukken in komen, geheel op een andere manier als de *Jungados*, welke men in Brazil, of als de *Phragros*, die men in Ooſt-

Indien gebruikt. Zeer geſwind konnen zy met deeze Schuitjens voort varen. Zy ſteken niet hoogh boven 't water uit, maar leggen'er zoo laagh op, dat de Stierman, of Schipper, dikmaal met zyn lichaam in 't nat moet zitten. Zy zyn gantſch ſmal, maar lang, zoo dat niet meer als een perſoon in de breedte, maar zeven of acht achter malkander in de lengte zitten konnen, op kleine ronde ſtoeltjens, gemaakt van hout. Hun halve lichaam ſteekt buiten de Kanoë. Zy hebben een riem in de handt, by-na gevormt als een ſchup: hier mede roeijen zy voort, gelyk men gewoon is op de Galejen te doen. Met ſtil weêr ſchynen zy gelyk als voort te vliegen; maar als een ſterke windt de barens op jaaght, konnen zy zoo wel niet voort komen. Een enigh man kan deeze Schuitjens beſtieren; en daar mede op de zee varen; want zy weten haar lyf te wenden en te buigen, na dat de Kanoë op d'eën of d'ander zyde begint te hellen, op dat niet omgeworpen werden. Vermidts de Nederlanders deeze greep niet weten, gebeurt het dikmaal, als zy in deeze Schuitjens willen varen, dat de zelve omſlaan, en zy alzo in 't water leggen. Dit geſchiedt ook de Mooren ſelver wel; doch terſtondt keeren zy de Kanoë heel behendig om, doen'er 't water uit, ſpringen daar weder in, eer men 't recht gewaar wert, en varen voort, zonder dat na landt behoeven te komen. Zy ſteken daar mede zomtyds wel 5 of 6 mylen diep in zee. Doch vermits zy, wanneer het water onſtuimigh is, wegens de golven niet wel konnen voort geraken, zoo bevytigen zy zich gemeenlyk om 's morgens vroeg haar werk te verrichten, 't zy met viſch te vangen, of de koop-lieden aan de Scheepen der Hollanders te voeren; op dat zy ontrent de middagh, als wanneer de windt pleeght te komen, weer aan landt moghten zyn. Deeze Schuitjens zyn gewoonlyk 16 voet lang, en 1; of 2 voet breed.

Zy hebben ook noch een ander ſlagh van Kanoë's, welke zy gebruiken wanneer ten oorlog varen; of als zy oſſen, en ander vee, ergens van daan willen halen. Men vindt'er zommige van deeze aart, die zoo groot zyn als de grootſte Boot in Europa, en met welke men ook even zoo veel kan verrichten. In geval van noodt kan men twee ſtukken geſchuts voor op de Schuit ſtellen; ook een maſt, met zeilen en touwen, daar in opreghden, om zich tegens de vyanden te verweeren. Deeze hebben wel de langte van 35, de breedte van 5, en de hooghte van 3 voet. Zulk een ſlagh werd't zeer veel gemaakt aan *Cabo de Trespuñtas*, wyl daar veel hooge boomen waſſen, wel-

ke

ke dikmaal 16, 17 of 18 voeten in den omvang, of rondte, hebben. De Portugeezen varen daar mede van d'eene Velling naar d'andere, en voeren malkander allerley eet-waaren daar in toe. De Mooren gebruiken de zelve zomtyds ook, rusten die toe met zeilen en touwen, gemaakt van biezen en stroo: welke konit zy van de Portugeezen hebben geleert. Als zy daar mede weder aan landt komen, laten zy deeze Schuiten niet in 't water leggen, maar trekken die terstondt op 't landt, en dragen de zelve aan een byzondere plaats, hier toe bereidt, op dat zy door de geduurige nattigheit niet vervuilen, ook dies te lichter zyn moghten, als zy die weder bezigen willen. Twee der hare kunnen een kleine Kanoë op hunne schouderen nemen, en ter getelde plaats brengen. De wys, op welke zy deeze Schuiten verwaerdigen, is de volgende. Eerst houwen zy 't hout in de lengte met bylen, welke zy van de Hollanders koopen. Daar na maken zy het zelve op beide de zyden wat rondt, of uitgebogen, en onder op den bodem breedt, of plat. Aan beide de hoeken werdt het toegespitst, na de vorm van een Turksche boogh, zoo dat het voorste eindt het achterste byna gelyk, en naauwlyks uit een t'ondercheiden is, behalven dat de voorste hoek wat laeger is als d'achterste. Als het hout dus toegericht is, dan graven zy 't met een zonderling werk-tuig inwendig uit, tot dat het op de zyden maar eene, doch op den bodem twee vingeren dik blyft. Dit aldus gedaan, en de holligheit bekomen zynde, zoo branden zy de Schuit van binnen rondtom met stroo, op dat die niet licht van de wormen doorknaaght werde, of door de hitte van de Zon opsplyten moght. Als nu alles verwaerdight is, dan vergeten zy geenzins de nieuwe Schuit met eenige *Feitsfo*, of heilighdommen te behangen, en te verciere. Zy schilderen een grooten hoop deezer *Feitsfos* daar op. Ook hangen zy veel *millie*, of airen van hun koorn, daar rondtom, op dat hare *Feitsfo* hen dies te beter behoeden, en, terwyl hy haar bewaart, niet zelfs van honger sterven moght. Dus weten zy hare Kanoë's niet alleen konstigh en net te bereiden, maar ook zuiver te houden, aan een plaats daar die droogh kunnen staan, en elk de zyne terstondt van daan kan halen, als hy de zelve van nooden heeft, 't zy om te vissen, of tot eenig ander gebruik. En dus verre *de Vrie*.

Men vindt in China Scheepkens met twee riemen, een voor en een achter, waar mede zy zeer snel weten voort te wrikken, langs enge wateren, en tusschen steile klip-

pen door; waar van een spreek-woort onder de Chineezen gebruykelyk is, dat de *Scheepen van papier, en de bootsgezellen van yzer zyn*.

Pinto verhaalt, dat de Chineezen, op de markt-dagen, aan zommige Steden met zoo veel Scheepen en Schuiten komen, dat het schynen beroerlyke Steden te zyn: gelyk uit zyne woorden blykt. „Deeze „Scheepen (zeght hy) worden, als het „markt is, in zulken ordening t'zamen „gevoeght, dat zy een groote en schoone „Stadt schynen, die langs de wal zom- „tyds meer als een myl lang, en drie vier „de deel van een myl breedt is, en in meer „dan twintigh duizent Scheepen bestaat: „behalven noch de *Balonnen*, *Gedeën*, en „*Manchuas*, dat kleine Schuiten zyn, daar „van 't getal oncindigh is. Deeze roeren „de Stadt heeft zeltigh Oversten, dertigh „voor de bestiering en toezicht daar af, en „andere dertig tot de bewaring der vreem- „de koop-lieden, om hen in zekerheit te „doen vertrekken. Daar is boven dit alles „noch een Cham, die hoog en laeg recht „voert, zonder wyder beroep, in de vyf- „tien dagen die de markt duurt, te weten „van de nieuwe tot de volle Maan. Vele „begeven zich derwaarts, meer om d'or- „dening en schoonheit van deeze Stadt te „zien, dan om iets anders. En zeker, de- „wyl zy op Scheepen gebouwt staat, zoo „is zy wonderlyker dan alle gebouwen die „op 't landt kunnen wezen; want men „ziet daar zomtyds twee duizent lange „en rechte straaten, van wederzyden met „Scheepen bezet: en het meeste deel van „deeze Scheepen is met zyde tapyten be- „dekt, en met veel vlaggen en wimpels „verciert. Men ziet in zommige straten „zoo veel ambachten, en winkels, als in „eenige Stadt op 't landt kunnen zyn: en „de geene die hun handel doen, varen in 't „midden door met kleine Schuiten; en dit „alles zonder eenige wanordening. De „geen die men op dievery betrapt, wordt „terstondt, na de misdaadt die hy bedre- „ven heeft, gestraft. Zoo haast als 't nacht „is worden alle straaten met touwen, die „dwars daar over gaan, geslooten, op dat „niemandt in de nacht daar door zoude „gaan. In ieder van deeze straaten hangen „aan de masten der Scheepen tien of twaalf „brandende lantaernen, om de doorgan- „gers te zien, en te weten wie zy zyn, van „waar zy komen, en wat zy zoeken; en „dus des morgens rekening van alles aan „den Cham te geven. Alle deeze lantaer- „nen, by nacht ontfteken, veroorzaken „een groot vermaak in d'oogen der aan- „schouwers. Ieder straat heeft een klok,

K k 3

„ en

„en schildt-wacht; invoegen dat, als de
 „klok van het Schip des Chams klept, al
 „de andere klokken daar op antwoorden,
 „met een zoo groot gedruis van stemmen,
 „die zich daar onder mengen, dat wy daar
 „afals verbaast wierden, daar men echter
 „regel in houdt. In ieder van deeze straat-
 „ten, ja zelfs in de minste, is een kapelle,
 „om te bidden, op groote Barken, als Ga-
 „leyen gemaakt, heel cierlyk, en zoo wel
 „geschikt, dat zy ten meesten deel met
 „goude en zyde tapyten versiert zyn. In
 „deeze kapellen zyn hun afgoden, en Prie-
 „sters, die den dienst van hare offeringen
 „waarnemen, en zoo veel giften ontfan-
 „gen, dat zy rykelyk daar af kunnen leven.
 „Men nam in ieder straat een der aanzien-
 „lykste mannen, of een voornaam koop-
 „man, om met zyn gezelschap des nachts
 „wacht te houden, terwyl d'andere Over-
 „sten, die als Rechters zyn, buiten de ron-
 „de doen, op dat geen dief, of roover, ont-
 „loopen zoude; daar toe deeze wachters
 „heel luide roepen, om gehooft te wor-
 „den. Wy zagen daar, onder d'aanmer-
 „kelykste dingen, een straat, in de welke
 „meer dan hondert Scheepen lagen, die
 „met hout afgoden, op verscheide wy-
 „zen vergult, geladen waren; welke men
 „koft, om kerken te versieren. Wy zagen
 „ook veel voeten, beenen, armen, en hoof-
 „den, die de zieken koften, om uit godt-
 „vruchtigheid weg te schenken. Daar wa-
 „ren ook andere Scheepen, met zyde ta-
 „pyten bedekt, in de welke kluchten en
 „kamer-speelen vertoont wierden; daar
 „het volk in groote menigte na toe schoot.
 „In andere Scheepen wierden wissel-brie-
 „ven na den Hemel verkocht, door dewelke
 „deeze Priesters, voor groot gelt, veel ver-
 „diensten aan hen belooven, en daar by
 „verzekeren, dat zy zonder deeze brieven
 „niet zaligh kunnen werden, om dat, ge-
 „lyk zy zeggen, Godt een doodt-vyandt
 „der geener is die geen goet aan de Pago-
 „den doen. Zy vertellen hier op zoo veel
 „verdichtfels en logenen, dat deeze be-
 „drogenen zomtyds de brok uit hun ci-
 „gen mond nemen, om die aan hen te ge-
 „ven. Men vindt noch veel andere Schee-
 „pen, vol van doodts-hoofden, die de men-
 „schen koopen, op dat, als iemandt sterft,
 „zy die tot een offer aan zyn graf-stede
 „zouden geven; want zy zeggen, dat,
 „gelyk de overleden in 't graf gezet wordt
 „onder het gezelschap van deeze beende-
 „ren, en doodts-hoofden, zyn ziel ook dus
 „onder het gezelschap van d'aalmoessen
 „der geener die deeze hoofden toebehoort
 „hebben ten Hemel moet ingaan. Zy voe-
 „gen hier noch by, dat, als de poortier aan

„het Paradys daar zoodanigh een koop-
 „man met veel knechten zal zien, hy eer
 „aan hem zal bewyzen, gelyk aan een man
 „die in zyn leven Heer van hem geweest
 „heeft; want, zeggen zy, indien hy arm,
 „en zonder gevolg is, zoo zal de poortier
 „niet voor hem open doen: maar hoe hy
 „meer van deeze doodts-hoofden by hem
 „heeft, hoe hy gelukkiger geacht zal wor-
 „den. Men ziet daar ook andere Schuiten,
 „in de welke menschen zyn die een groote
 „menigte van kooijen vol vogels hebben,
 „en die, op verscheide speel-tuigen van de
 „Zang-konst spelende, het volk overluidt
 „vermanen, deeze arme gevangenen, die
 „schempelen van Godt zyn, te verlossen:
 „veele komen hier op aan, en geven ieder
 „zoo veel als 't hem beliest aan deeze koop-
 „lieden, om deeze gevangenen los te koo-
 „pen; die dan uit de kooijen gelaten wor-
 „den, en als zy wegh vliegen, zoo begint
 „al 't volk, tot de vogel sprekende, te roe-
 „pen: *Ga aan Godt zeggen, hoe wy hem hier*
beneden dienen. Andere, deezzen navol-
 „gende, hebben in hunne Scheepen groo-
 „te potten, die vol water zyn, in de welke
 „een groote menigte van levende visch
 „is, die zy in de rivier gevangen hebben:
 „deeze noodigen ook, gelyk de vogel-
 „koopers, het volk, om, ten dienst van
 „Godt, deeze arme gevangene visschen, die
 „onnozel zyn, en nooit gezondighd heb-
 „ben, te verlossen; in voegen dat men 'er
 „veele vindt die aalmoessen aan hen ge-
 „ven, en eenige ook die van deeze visschen
 „koopen, om hun believen daar mede te
 „doen, die zy dan in de rivier werpen,
 „zeggende: *Gaat ter rechter tydt, en zeght*
daar beneden het goet dat ik, ter liefde van
Godt, aan u gedaan hebbe. Wy zagen daar
 „ook Schuiten, waar in een groote men-
 „igte op verscheide werk-tuigen van de
 „Zang-konst speelden, en dit voor de geene
 „die zulks begeeren; waar van eenige
 „ryk wierden. Andere Scheepen zyn met
 „hoornen geladen, die de Priesters ver-
 „koopen, om in den Hemel vier-tydt daar
 „mede te houden; want zy zeggen, dat
 „dit de hoornen van zoodanige beesten
 „zyn, die men om verscheide oorzaken
 „aan d'afgoden geoffert heeft, 't zy om
 „ziekten, of om eenige andere ongeluk-
 „ken: gelyk, zeggen zy, het vleesch deer-
 „zer beesten hier beneden, tot Godts eer,
 „aan d'armen van d'aarde gegeven is, zoo
 „eet de ziel van de geen, voor de welke
 „men deeze hoorn offert, in d'andere we-
 „relt, de ziel van dit zelve beest, 't welk
 „deeze hoorn toebehoort heeft, en nood-
 „dicht d'andere zielen, zyn vriendinnen,
 „gelyk de menschen gewoonlyk hier be-
 „neden

„neden elkander noodigen. Wy zagen
 „ook andere Scheepen, in rouw bedekt,
 „met fakkels en wasch-keerssen in over-
 „vloedt: daar waren ook vrouwen in, die
 „om geldt weenden, en die tot de begravinge
 „der dooden gehuurt wierden, na
 „dat men heerlyk verzeldt, of beweent
 „wilde zyn. Ik verzwygde noch die geene,
 „welke *Pitalems* genaamt zyn, die in hun
 „Scheepen veel groote, en verscheide wilde
 „beesten hebben, welke zy vertoonen,
 „en die schrikkellyk om zien zyn, als slan-
 „gen, krokodillen, tygers, en meer andere,
 „die zy in grooten overvloedt hebben,
 „doende de zelve om geldt bezien, en op
 „het geluidt van veele trommels danssen.
 „Men vindt daar ook verscheide Boek-
 „verkoopers; welke boeken zoo wel han-
 „delen van 't geen de scheppinge des wer-
 „relts aangaat, waar van zy ontelyke beu-
 „zelen verhalen, als van 't geen dat d'aar-
 „de, Koningryken, Eilanden, en Landt-
 „schappen des werelts betreft: gelyk ook
 „van de gewoonten en wetten der volken;
 „maar voornamentlyk der Koningen van
 „China, van hun getal, van hun heerlyke
 „daden, en van de stichters der Steden:
 „en eindelyk van de dingen die onder de
 „heerschappy van ieder Koning gebeurt
 „zyn. Deeze maken noch voor-schriften,
 „en brieven; raden ook de geene, die in
 „geding zyn, als voor-spraken. Wy zagen
 „in eenige Schuiten noch andere men-
 „schen, die wel gewapent zynde, over-
 „luiddt riepen, dat de geene die eenige
 „smaadt geleden hadt, en zich daar van
 „wilde wreken, met hen zoude komen
 „spreken, en dat zy daar in hun vernoe-
 „ging zouden vinden. Men vindt in ande-
 „re Schuiten wyven, die tot Vroedt-vrou-
 „wen verstreken, en hulp-middelen ge-
 „ven, om met gemak te doen baren, of
 „een misval te doen krygen. Andere
 „Schuiten zyn vol Voedsters, om de kin-
 „deren die gebaart zyn op te brengen, en
 „dat zoo lang of zoo kort als men begeert.
 „In andere Scheepen, die men wel toege-
 „ruft heeft, zyn veel heerlyke en aanzien-
 „lyke mannen, met vrouwen van aange-
 „naam wezen, die dienen om huwelyken
 „te maken; en de weduwen, of de geene
 „die hun kinderen verloorren hebben, te
 „vertroosten. Men ziet in andere Schee-
 „pen vrouwen, die zich met klistereen be-
 „moecien, en ten meesten deel goet van
 „gelaat zyn. In andere Scheepen zyn veel
 „jongens, en jonge dochters, die een mee-
 „ster zoeken, en zich gaerne voor geldt
 „zouden verhuuren. Men vindt in deeze
 „ook statige en achtbare lieden, *Mongilo-*
 „1018 „genoemt, die de gedingen en rechts-

„vorderingen, zoo wel die 't lyf als de goe-
 „deren aangaan, koopen. Daar zyn ook
 „die de pokken, en andere ziekten, en
 „wonden, met zweetende hulp-middelen
 „geneezen. Kort om, in deeze roerende
 „Stadt wordt al 't geen gevonden dat men
 „op d'aarde kan vinden, en dit noch in
 „grooter overvloedt dan ik gezegt hebbe.
 „Dus verre *Pinto*.

Een ander spreekt van 't Chinees Vaar-
 tuigh aldus: „De Scheepen der Chinee-
 „sche Koninglyke Vooghten overtreffen
 „het geloof, 't en ware het oogge getuige
 „van hare destigheit draaght; want men
 „vindt huns gelyken in Europa niet. Zy
 „zyn de hooge huizen gelyk. Te midden
 „vertoont zich een zaal, wel voorzien van
 „tafels, banken, en een destige toefel.
 „De deuren en vensters zyn van zindelyk
 „gevlochten hout-werk, kostelyk besce-
 „den. In stede van glazen zyn de ramen
 „voorzien met dunne schelp-vliezen, of
 „fyn zyden doek, gedoopt in door-schy-
 „nent wasch, 't geen de windt keert, is
 „'t licht doet inkomen, beschildert met
 „bloem-werk, en andere cieraadje. Het
 „overige des Schips, ter beider einden, is
 „in afzonderlyke vertrekken gedeilt. Te
 „wederzyds scheeps ziet men wandel-
 „dren over steken, daar de scheepelin-
 „gen, zonder 't Schip te hinderen, of te
 „betreden, hun ampt betrachten. Het
 „geheele Schip is overgooten met zekere
 „gom, welke glimt, en, wegens zyne
 „onderscheideleyke verwen, aangenaam te
 „zien is. Binnewaarts ziet men de wan-
 „den, en zolderingen, vol vogelen, visschen,
 „menschen, steden, enz. alle uit gout- en
 „zilver-verwe. Haar lengte komt met de
 „Europische Galeyen over een, en bykans
 „even met hare holte. Tot den ingang
 „klimt men langs een trap, hoogh 8 voet:
 „en aan de poort is een steiling, kasteels-
 „gewys, alwaar de speel-lieden en zangers
 „de ooren steeds streelen. Alle gemeine
 „Scheepen wyken deeze: van gelyken
 „doen zy malkanderen eerbiedigheit, na
 „ieders waarde. Men hoort daar geen
 „twist, of gekyf; alles gaat in stilzwyg-
 „gentheit, en na bestemde wetten. Aan
 „de voor steven ziet men met gulde hoof-
 „letteren des bestierders waardigheit ge-
 „tekt. Veelverwige zyde vanen waai-
 „jen daar zylyngs af. By stilte ziet men
 „deeze gevaerten door riemen bewegen,
 „of zy worden gekloet, getrokken, en
 „ook gewrikt.

„De Vaar-tuigen, die de vis *Sauei*, en
 „zyde lakenen ten Hove voeren, hebben
 „in uitmuntenheit geens gelyk: alles
 „blinkt van gout, en vermiljoen-verf.

„Nan-

„Nanking bewaart veele Scheepen, slechts uit wellustigheid toegestelt, daar in het van goud, zilver, vergult, en alle levende verwen, blinkt, die meer Hoven als Scheepen gelyk zyn. Deeze overdaad rydt veele Bacchus- en Venus-kindren te gronde.

„Buiten de stad Suchou is een Tolhuis, 't geen jaarlyks een millioen ducaten van Scheeps-tol ontfangt.

„China is, door des zelfs bequaamheit tot de vaart, zeer Scheep-ryk: de ankerplaatzen, alwaar men 's nachts rust, schynen geheele Steden te zyn; daar de huisgezinnen zich niet alleen steeds in ophouden, maar ook allerhande vee, en gevogelte, aankokken.

„By de vermaarde stad Chekiang is een meir, alwaar veele schouw-speelen, tot verlustiging, ook maaltyden, op zware en kostelyke Zee-paleizen, gehouden werden.

Chinchulunchu, Vader van *Coxinga*, anders *Iquon*, een vermaart Chinees Zee-roover, die namaals Formosa veroverde, heeft op eene tyd 3000 Scheepen t'zee gehad, (als boven is gezegt) volgens bericht van de Jesuït *Rongemont*, die noch in China by leven is, waar op meer dan 100000 zee-luiden voeren.

't Getal der
Scheepen tot
Amsterdam.

My gedenkt, omtrent twintigh jaren geleden, ter tyd als de meeste Scheepen buiten zyn, en de minste voor de palen leggen, voor de stad Amsterdam getelt te hebben 663 groote ree-zeils Scheepen, welker getal heden te byster afgenoomen is, en 586 kleine binne- en bylandtsche Vaar-tuigen. Waar by de grootheid van zulk een Chineesche Vloot af te nemen is, die zoo veel overtreft alle Scheepen, klein en groot, welke voor deeze Scheep-ryke Stadt gevonden zyn geweest.

De stad Peking alleenigh, zeght *Rongemont*, hadde in een jaar 1200 Oorloghscheepen opgebouwt, en t'zee gezonden, alle bemant met Tarterfche Kryghs-hoofden, en dit om *Quezingu*, of *Coxinga*, een vermaart Zee-roover, te koert te gaan. Toen stieten te zamen 3500 Scheepen. Men streedt zoo wel met musketten, als pyl en boogh. Den Tartar verloor toen de stryd, vermits zyne scheepelingen te dier tyd noch geene rechte zee-voeten hadden, en de Chineesche bootsluiden hen begaven.

Nergens in blinkt de Chineesche grootheid hooger uit (zeght opgemelte Vader) als in de kostelykheit, en het groot getal der Keizers Scheepen, welke men jaarlyks tot Peking ziet aankomen. Tien duizent zyn 'er die alleen de reis aanvaerden voor

het Hof, en voor de kryghs-maght: deeze zyn van wegen haar sterkte, en grootte, zeer aanzienlyk. Andere werden *Lam-y-chuen* genaamt, om dat zy de Koninglyke kleederen voeren: deeze zyn zoo groot, zoo kostelyk, en konstigh gewrogt, dat te gelooven is, nergens ter werelt diergelyke te zyn. Men zoude te recht zeggen, het zyn dryvende Paleizen. Zy worden voort gerocit: dragen ook zeilen, doch van de Europische verschillende, zoo in grootte, gebruik, als schoonte. De riemen schynen vinnen van wal-vissen te zyn, waar mede deeze gevarten voort gedreeven werden, zoo een, twee, als drie hoogh. De binnelandtsche Vaar-tuigen werden veeltyds voort getrokken: deeze hebben geen kiel. Aan letteren, die in een vlagh op de mast staan, ziet men wat Heer zy voeren: gelyk mede het gespeel zulks steeds te kennen geeft, wanneer zy by Steden of Vlekken naderen.

De Chineesche Keizer *Hiaoum* schepte lust in tooneel- en schouw-speelen op het water te doen vertoonen. Hy dede ook in een poel, ten dien einde gegraven, zyne kryghs-lieden te sloop-striden, om hen allens tot de ware Scheeps-striden te gewennen. Gelyk *Martinu* dat verhaalt.

De vloet Mielo (zeght *Martinu* voordere in zyn Atlas) vloeit voorby Siangyn, en is hier om vermaart, dat hy de oorzaak van zekere Vier-tydt, by de Chineezen *Toum* genoemd, geweest is. Deeze Vier-tydt wordt door geheel China met groote toefstel, blydschap en vrolykheit, gehouden, namentlyk op de vyfde dagh van de vyfde maandt, ter geheugenisse van zeker treffelyk en getrouw Landt-voogt, die, van de verraders gezocht zynde, zich in de vloet Mielo wierp. Hy was zeer aangenaam en bemindt aan 't volk, en daar om hebben zy tot zyn eer op de zelve dagh Scheeps-striden ten vermaak ingestelt: invoegen dat dit zoo verre toenam, dat nu door geheel China desgelyks wert gedaan. De geene die in deeze striden komen, hebben zeer schoone en vergulde Scheepjes, die, in verscheide gestalten, als draken zyn gesneden.

De meest Scheep-ryke plaatzen in China zyn Kieu-Kiang, dat een plaats is die uitgang op de zee heeft, nevens Kiangnan, of Nanking, waar van *Martinu* zeght: „My dunkt dat ik alle de Scheepen, die in „de werelt zyn, in dit eenigh Landtschap „zie te zamen komen.

De binnelandtsche Vaar-tuigen in China zyn van onderscheidene gedaanten: sommige hebben voorwaarts een of twee mastjens staan, met zeilen van riet gevlocht-

vlochten, gelyk ook het dek is, zynde rondt geboogen, in gefalte als een gespannen wulft. Het touw, waar mede deeze langs den oever werden getoogen, werd boven aan de mast vast gemaakt. Zoo wel het dek, als het Schips lichaam, is achter hooger als voor. Aan een dwars-hout, 2 voet laeger als de top van de mast, waait het-vaantjen af. De voor-steen is plomp.

Andere, welke weinigh grooter zyn, hebben drie-masten, die te gelyk geroeit en geduwt, of ook wel met een lang zeel by den top van de voorste mast voort getrokken werden. Het roer steekt breed achter uit in 't water. Het gevlochte hutwulft komt vry hoog, en is rondt geboogen. De mastjens konnen neder geleght werden.

Andere hebben kamers midden in 't Schip, zynde boven plat: de achter-steen is zeer smal, en uitstekende: de riemen zyn aan het boort geboogen. Eenige zyn voor en achter hoog opgaande, doch plat en breed, te midden laag van boort, zoo dat bykans kringstukkig zyn: het roer steekt laag by 't water door het Schips lichaam: zy hebben een recht op staande mast-boom, de zommige voor, andere te midden, andere achter in het Schip, daar een toegevoegde riet zeil by langs opgehaalt wordt, met een zyden vlaggetje. Eenige zyn als Ponten, voor open, en gelyk als met hooren eener halve Maan voor opgaande, meest alle rosachtigh geveert.

Men ziet daar mede Vaar-tuigen die in gedaante gevogelte verbeelden, waar van de borst, hooft, en hals, de voor-steen zyn; de vleugels steken ter zyden uit, dienende om daar over te gaan, en het Vaar-tuigh voort te duwen, of te roeien: de staert is zoo gestelt, als ook het geheele lichaam, dat het in vederen een vogel, geheel vermakelyk in 't aanzien, verbeeldt. In 't ruim, hoog uitstekende, ziet men kamers, die hare deuren, vensters, en dak hebben, het zommige plat, andere huisgewyze gevormt. De vogel draagt in zyn bek, of wel op zyn hooft, het vlaggetje, 't geen ook zomtyds door eenig Heiligh gehouden wert. In deeze worden de Juffers, en hooge Vrouwen, ter verlustiging omgevoert, en dan wordt het Vaar-tuigh door vrouwen bewoogen, of gevoert.

Andere Vaar-tuigen hebben de gedaante van een draak, met hooft en staert, zoo aardigh gemaakt, of het van levendigh gedierte was verbeeldt. In deeze dryven de Gezaghebbers op de binne-watren om zich te vermaken; en de zelve worden meest met bakken voort geduwt. De ver-

blyf-plaatzen zyn kostelyk toegefelt, en, door hare veelverwigheit, aangenaam in 't aanzien. De arbeiders gaan rondt som buiten de kamers op een daar toe gemaakte gang werken, roeien, en den Scheepsarbeid doen.

Men ziet daar ook kleine Visschers vaar-tuighjens, die voor een nest of hok hebben, daar zeker tamme-water-vogel zich in houdt, dien zy den hals eenighzins toe binden, en dan te water zetten, om vis in te slokken, die hy tot de maagh niet kan inlaten, wegens de gemelte band; welke vis hy dan, te rug by de visscher komende, gewoon is uit te spugen, en zyn meester toe te brengen. Deeze Schuitjens zyn achter open, tot laag aan 't water: zy stieren de zelve met een spaan achter uit, die in handen houden: hebben ook een klein rietje zeiltje.

Zommige Speel-jachtjens, die zy daar op de binne-watren gebruiken, en afgetekent my in handen zyn, hebben verdekjens, of wulften, van riet, welke op steiltjens staan, daar de speel-luiden, die op horens en andere werk-tuigen blazen, boven op werden geplaatst: men roeit, of wrikt achter uit: rondt som het vaar-tuigh is een gang, van welke men het zelve voort duwt. Andere hebben galjoentjens als draaks-hoofden.

Men leeft van zekere Scheep-vaart der Chineezen, gedaan in den Jare 1410, het volgende. De Chineefche Koning *Yun-lo*, na dat hy het Ryk in vrede bezat, heeft zeven Gelubden, tot Gezanten, alom naar Indien, en elders, afgezonden, beneffens veele Grooten van zyn landts Adel. Het getal der mannen, die hy afzondt, was 27670, die op 63 Scheepen wierden geplaatst. De grootste deezer Scheepen waren lang 44, en breed 18 riet-maten; de kleinder Scheepen waren lang 37, en wydt 15 riet-maten. Een riet-maat wert geacht twee elbogen groot te zyn: 63 cubiten maken 10 Roomsche handt-palmen, en 10 cubiten 1 riet-maat. Deeze vloot is van Fokien afgestoken, gelegen op 26 graden. Zy zyn getogen na Atem, of Adem: Tien, of Toem, daar *Mahomet* zyn Wet gaf: Chen-Chin: Sana: Sion-lo: Kieri, of Kiam: Maoutakija, ofte Malaqua: Metena, ofte Mecha: Tomantala, of Tomantia: Naculei: Lytoc: Nanpoili: Lierixan: Pamcola, of Bengala: Sielan-Xan, ofte Ceilon: Kao-colam, of Coulan: Chochi, of Cochim: Culi, of Calicut: Cufala, of Sofala: Ola-Mahu, of Ormus: en wyder schynt het niet dat zy zyn gereist. Welke alle deeze Landtschappen en Ryken zyn geweest, is, wegens de onderscheidene

fpellinge der namen, niet ten rechten bekend.

De zeilen der Chineezen zyn van maten, die men te zamen vouwt, als de blaasbalken der orgel-pypen, en alle van langachtigh vierkante gedaante. De touwen worden van rotting gemaakt, en zyn zeer fterk. De roeijers beflaan zelden plaats in hunne Schepen; om dat zy meest tyds op des zelfs boorden geplaatft zyn.

Men vindt in China zeer veel gedolven meiren, gemaakt by d'oude Keizeren, om Scheeps-ftryden daar in te houden.

Onder Keizer *Honiu*, 2040 jaren voor Christus geboorte, hebben zich veele Indiaanfche eilanden van zelfs onder het Chineefche jok begeven; of dit Japan, en Corea, of andere zyn geweest, is onwis: dit is echter zeker, dat zy'er te fcheep by gekomen zyn. Waar uit te weten staat, dat al in die tydt de Scheep-vaart daar bloeide.

Volgens bericht van zekere onbekende Schryver, die in 't Ruffifch heeft gefchreeven, onder my beruflende, zyn in China zulk een groot getal Vaar-tuigen op de rivieren, op welke de Chineezen hare wonningen hebben, en waar op zy ook allerhande vee, als verkens, fchape, hoenders, en zoo voorts, houden, dat men zoude zeggen, het zelfe geheele Steden te zyn; en deeze houden zich wel duizent of twee duizent fterk by een, varende te zamen de rivieren op en af, naar welgevallen: ook woonen die luiden op hare Vaar-tuigen in groote gerufltheit, en al zoo gemakkelyk als in de Steden. Op deeze Schepen onthouden zich Zuidwaarts veele wevers in zyde ftoffen.

Tot welke wooning in Schepen op het water groote aanleidinge fchynt te geven het groot getal der menfchen in China; want, indien de Jaar-boeken der Chineezen te gelooven zyn, in welke zy aangeteekent hebben alle de Plaatzten, in gantsch China leggende, als mede het nette getal der inwoonderen, dat ongelooflyk fchynt, behalven des Keizers geflacht, Bedienden, groote Landts-heeren, en die eenige andere bedieninge hebben, zoo in Steden, als ten platten lande, ook de foldaten, als mede de vrouwen, en kinderen, telt men aldaar aan mannelyke kunne 58 milioenen en 9410174 perfoonen, ieder milioen gerekent op hondert maal hondert duizent mannen: als men dan de vrouwen en kinderen daar by zoude tellen, zoo zoude aldaar alleen van die over de 100 milioenen menfchen wezen, behalven de boven genoemde mannen. De wegen ten platten lande, en in de Steden, ziet men fteeds zoo bevolkt, dat het alom Jaar-markt fchynt.

By de ftaadt en vefting Tenschin, aan de zee Kanga, alwaar de toegang na Peking is, vindt men in 't gemeen omtrent de twintigh duizent Vaar-tuigen leggen, die ter zee gaan, volgens bericht van voor genoemde Schryver.

De Vaar-tuigen en Galeien der Gouverneurs, die op des Chams kosten in China getimmerd werden, zyn zoo koftelyk, en uitnement, dat zulks niemandt gelooven zal, 't en zy hy het heeft gezien. Zy zyn gebouwt als hooge houtte Paleizen. Aan de zyden hebben zy verfcheide hutten, of kooijen. In 't midden is een groot gemak, of wooning, daar koftelyke ftoelen in staan: de deuren en vensters zyn zeer konflich uitgehouwen, en met verfcheidene verwen geciert, en vergult. In plaats van glas gebruiken zy dunne fchelpen, of dun zyden lywaat, dat gewafcht, en waar op allerhande gevogelte, uit onderfcheidene verwen, gefchildert is. Het Vaar-tuig heeft rondom een root geverfde galdery, daar de roeijers en arbeiders gaan. Het Schip is buitewaarts met olie-terw gedekt: binnewaarts is het vergult, en met vogels, fteden, batailles, en allerhande zaken befchildert. Op de neus van het Schip is een plaats voor de Trompetters, Pokers, en andere Muzikanten. Wanneer haar een ander Vaar-tuig tegen komt, zoo weten zy zich te voegen naar ieders rang. Op de neus van het Schip staat met goude letteren gefchreeven wie het voert. Van de zyden waaijen allerhande geverfde vaendelen. By goede windt zeilen zy; anders trekt, of roeit men de zelfe voort: gelykende de lepels van de riemen na een viffchen-flaet. Zy voeren hunne afgoden op de Schepen mede.

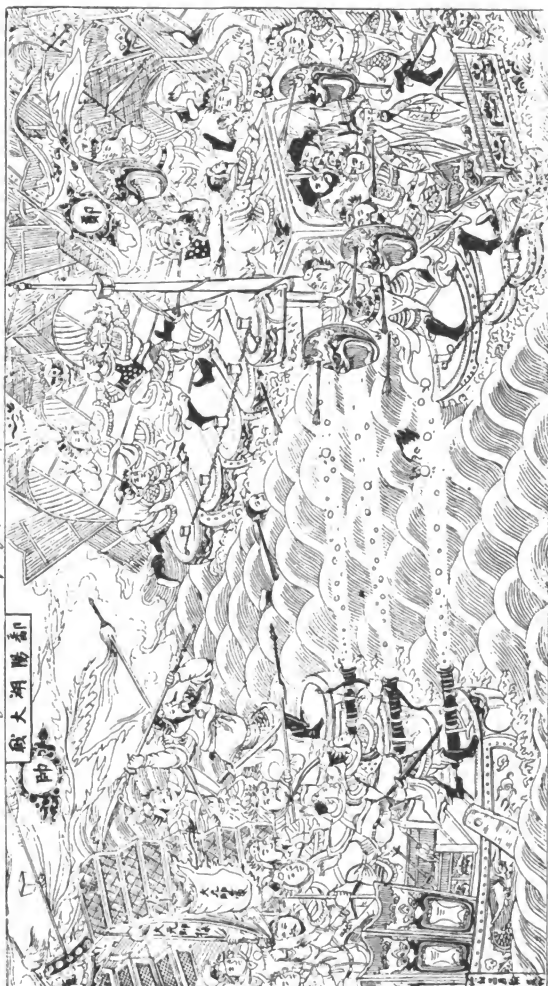
De eerfte Zee-Kapitein, by de Chineezen vermaart, was *Gueique* geheten; doch nu werden de Japanders alzoo by haar genaamt, van den ontdekker dies landts, en deezen eerften Chineefchen Zee-overften, die derwaarts toogh.

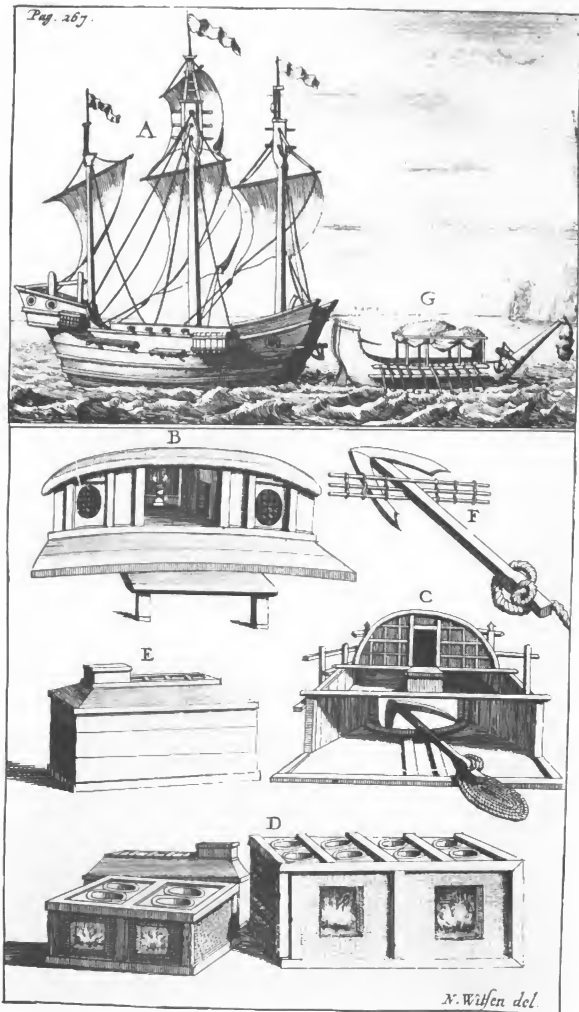
De Chineezen maken Vaar-tuigen naar de gelykeniffe van een vergulde gevleugelde draak, waar mede zy fpeel-gevechten houden, voornamentlyk op een rivier by de ftaadt Chaukfá, daar oulings eenige verdraders in verdronken zyn.

Mendoza zegt in zyne befchryvinge van China, dat aldaar zoo veel Schepen zyn, dat de oevers der vlieten geheele Steden gelyken te zyn: zoo dat men fchier twyfelt of 'er meer menfchen op het water dan op de aarde zwerfen. Menigte van menfchen zyn daar op de Schepen geboren.

Yzer, hout, en alle de ftoffe waar van men Schepen maakt, is in China voor geringe

Fig. 265. *Sineſche Schoepſtort op Binne--wateren*

ringe prys te bekomen, gelyk ook het arbeids-loon.

Het hars, waar mede zy hunne Scheepen bestryken, of bedruipen, werdt genaamt *Japer*, behalven een korst die zy over het lichaam van de Scheepen heen gieten, dat geheten is *Uname*.

De pompen, die zy gebruiken, zyn van veel berderkens te zamen gevoeght, en steken onder langs scheeps, welke door een man, die zit, met raderen voort gedreven werden, zoo dat in korten tyd al het water wert geloofst.

Als de Chineezen nieuwe Scheepen maken, en te water zetten, doen de Papen, in lange en ryke zyde kleederen, hun offer in 't achterste van het Schip: zy doen daar eenige gebeden, offeren daar zekere schilderyen van verscheidene gedaanten, op papier, die voor de afgoden aan stukken gesneden werden, met zekere plechtelykheden, en gebaerden, al zingende, terwyl eenige klokjens werden geluit. Waar na deeze Priesters brassen, en vrolyk zyn. Daar mede is het Schip geheiligh, en het zal, zoo zy wanen, gelukkig varen. Zy eeren den duivel, met hem op de voorsteven te schilderen, op dat hy de Scheepen niet beschadige.

Men wil dat de eerste Chineesche Koning, die by zommige *Viti* genoemd wert, vinder van de Scheepen zoude wezen, welke leefde 2257 jaren voor den bouw van de groote muur.

In China zyn geheeel boeken gedrukt van de wyze der Scheepen te maken in allerley aart, ook hoe men varen zal, mitsgaders van de diepte der havens, en de gelegenheit der zelve.

Die den Scheeps-bouw by de Chineezen heeft ervonden, of eenigh voornaam deel daar van, is onder hen vergodet geworden.

Een der Chineesche afgodinnen wert genoemd *Neoma*, gebooren in Cuchi, een Vlek van de Provincie Chiam; zy zeggen dat deeze geweest is de Dochter van een aanzienlyk Man, en dat zy, niet willende huwelyken, vlughte in een eilandt tegen over Jugoa, daar zy haar leven eindighde in groote strengheit, en godts-vrucht. Zy werde dan voor Heiligh gehouden; want als een Kapitein des Konings *Compo* krygh voerde tegen zekere naburig Koning, zich zettende met een vloot Scheepen omtrent Buim, en dat de bootsgezellen het anker wilden lichten, om t'zeil te gaan, konden zy zulks niet doen; doch omziende na de oorzaak, zagen zy *Neoma* op d'ancker-boey zitten. Den Kapitein sprak haar dus aan: Zyt ghy een Heiligh, zoo raadt my, wat te

doen. Zy antwoordde: Wilt ghy zegen hebben, zoo voert my mede; 't geene geschag. Het volk, waar tegen deezen oorlog wiert gevoert, zouden groote duivelskonstenaars zyn geweest: deeze wierpen uit hun vloot brandende olie in zee, op dat het schynen zoude als of die in brant stont; doch *Neoma* wist dit alles te verydelen, en 's vyandts lagen baten hem niet, zoo dat de Chineezen overwinnaars bleven. De Hopman, deeze kracht by *Neoma* bescpuerende, verghe haar, tot meerder preuve van heiligkeit, om een dor hout te doen groenen; 't welk zy deede, en het zelve welriekende maakte. Hy stelde dat hout achter op zyn Schip, en keerde heimwaarts by zyn Koning, met behouden reis. Hier om stellen de Chineezen het beeldt van *Neoma* op de achter-steven van haar Scheepen, bidden het aan, en offeren voor het zelve.

Men vindt in de Chineesche gedenkschriften veel verhaals van hunne Scheepvaarten, zelfs tot het uiterste van Indien toe, gelyk in de Philippinen noch groote gedenkenissen daar van zyn, als ook aan de kust van Kormandel: ook is in Bengala, aan de zyde des Ryks van Narsinga, een Borgt, genaamt de Borgt der Chineezen: zoo als ook in 't Ryk Kalicut veel boomen en vruchten gevonden werden, welke aldaar door de Chineezen zyn geplant, toen zy in dat gewest heerfchten: ook zyn zy meesters geweest van Malacca, van Siam, en andere omleggende Landen.

Het is gebeurt voor eenige eeuwen dat de Chineesche Keizer, bescpuerende hy zelve een der beste Ryken van de wereldt te hebben, en dat hy binnens landts veel maal met de Tartaren te stryden hadde, alle zyn maght buitens landts heeft ingetrokken, en de Scheep-vaart ter zee verboden, ja zelfs het reizen in vreemde landen, op zware straffen, zyne onderdanen ontzeit. Welke wetten noch onlangs eenighzins in zwang gongen; hoewel ter koophandel zomtydts, by toelatinge der Bevelhebbers, eenige Vaar-tuigen uitgelaten wierden. Dit is mischien de reden dat de Chineezen in onzen tyd zoo groote zee-luiden niet zyn in ruime zee, en op zeer verre toghten. Zelfs hadt de Keizer van China de zee-kusten zyns landts, uit Staats inzicht, doen verwooften. Doch heden schynt die Majesteit te willen dat het Zee-varen by hem meerder bloeije; want zoo men nu bericht, beginnen de Chineezen van haar zyde de Zee-vaart dapper voort te zetten, en zyn in het Jaar 1685. wel met twee-en-tachtigh groote Jonken, alle vol kostelyke koopmanschappen, in

L 1 2

Japan

Japan geweest, waar op men, na gedane monftering door de Japanders, over de twaalfduizent man bevonden heeft.

Voor omtrent 400 jaren is een vermaarden Chineefchen Admiraal, *Sampo* geheten, door zyn Keizer uitgezonden, om alderhande koftelykheden, in vreemde landen vallende, op te zoeken; welke veele jaren heeft gezworven, eer hy die, tot vergenoeging, konde vinden. Deeze heeft gewoont op Borneo, Baly, Java, en Malacca, plantende overal eenige van zyne landts-luiden. Hy heeft ook op deeze reize een konft-boek der Zee-vaart befchreeven, waar na hunde Chineezzen tot noch toe richten: welke ook het liefst buitens landts woonen, daar *Sampo* huis gehouden heeft, inzonderheit op Java, tot Griffec, en op Malacca, daar noch het bergfken *Boekit China*, by hem wel eer bewoont, en een vermaarde put, door hem gegraven, dicht by de zelve Stadt, is te zien.

Alvarez Sernedo, Portugees Priester, in zyn verhaal van China, op het begin, zegt dat de vlieten in China meest alle vaarbaar zyn, en dat 'er op de zelve zoo een groot getal Vaar-tuigen werdt gevonden, dat zulks het geloof te boven gaat, doch echter waarachtigh is. Hy zegt een maal acht dagen gefukkelt te hebben op een arm der rivier van Nanking, willende na Hanchou varen, ter oorzaak dat de menigte van Vaar-tuigen den voortgang verhinderde, zoo dat hy in minder als een uur drie hondert fluks telde, alleen van die geene welke hem ontmoeteden.

D'inwoonders van 't landfchap Hanceo zyn aldaar de befte Scheeps-timmerluiden.

In de Provintie van Caltiam vindt men een meir, waar op de aangrenzende inwoonders zeer koftelyke Vaar-tuigen gebruiken, tot vermaak en uitfpanning: te midden in is een zaal, en aan de twee einden is een keuken; deeze zyn zeer konftig gefchildert, en vergult: een boven-verdek, daar de Juffers zich onthouden, is met gordynen afgefchut.

De Koning onderhoudt duizent platbodemde Scheepen, alleen om zyn Hofvoorraat van uit het Zuiden tot na boven te voeren in de Hooft-ftadt.

De Jefuit *Trigantini* zegt, dat hy meint dat op de zoete binne-wateren in China alleen zoo veel Vaar-tuigen zyn, als in het overige van de geheele werelt.

De Keizerlyke Scheepen in China werden *Lung-jchnen* geheten.

Men vindt by oudts in China binne-landtsche ftoom-roovers, die de wateren alom onveilig hielden: deeze voghten uit grove Scheepen, plat van bodem en ver-

dek, zonder eenigh hout voorfcheens te hebben, voor en achter ftomp, en eener gefaltte. Met riemen, en zware boomen, braghten zy deeze Vaar-tuigen door het water. Zy ftreden daar uit met pylen, javelynen, en zware fteenen; en verfhuilden zich in 't gemeen achter d'eene of d'andere landt-hock.

In Perfien, aan de Indiaanfche zee, vindt men wel gebouwde en gefchikte Scheepen, zoo groote als kleine, trots die by Engelfche of Nederlanders worden gemaakt. Maar op de Kaspifche zee gebruiken de Perfianen onbelompen en flette gevaertens, tot overvoering van menfchen en koopmanfchappen, als ook ten kryge: zy zyn Schuit-gewyze gebouwt, open in de midden, hoogh uit het water fttaande, van grove planken en balken, die met wiggen aan elkander zyn gedreeven: hebben geen pompen, maar men moet het overgekomen water uithozen: voeren slechts een groot en lomp zeil. Zy weten aldaar van geen laveeren; derven zich ook niet van de wal begeven.

De Koning van Sierra Liones is maghtigh duizent Kanoës van oorlogh in zee te brengen; gelyk hy voor weinig jaren dede, om twee Duitfche Scheepen, die op anker lagen, te bemaghtigen, waar onder eenige Kanoës tot branders waren vervaardight.

Phorkas zyn Vaar-tuigen tot Choromandel, zonder kiel, langwerpig, hol, hoog, van plankjes opgebocit, t'zamen genaait, en met hars beftreken.

Lakno is Vaar-tuigh in Arakan.

Tot Nagepatam vindt men Scheepen, *Salengen*, of *Moffuls* geheten, die tegen de zee wel buigen konnen: zy zyn met kajer-touw genaait, en daar is niet een fpyker aan: daar in ftaan drie of vier ftut-houten. Zy roeijen daar mede, met zes of acht perfoonen, tegen de branding der zee in. Deeze genaaide Schuiten zyn aldaar zeer bequaam, werdende dikmaal ontregen, en hernaait.

De *Tonys* op Paliacatta zyn Vaar-tuigen die 4 of 5 laft konnen voeren, lang 36 of 40 voet, hoogh, en recht op gebouwt: zy werden geroeit door 14 of 16 perfoonen: konnen mede zeil voeren: zyn boven open, en zonder verdek. De Indianen weten deeze *Moffuls*, *Salengen*, en *Tonys*, zoo te beftieren, dat zy, als in gevaar zyn van omgeworpen te worden, met hun driën of viëren buiten boort fpringen, en met een touw zich achter aan laten fleepen, om zoo de Vaar-tuigen in even-wygt te houden; 't geen waarlyk een pryflyke vondt is.

Op

Pag. 269.

A

Scheeps Timmeren
inde Virginies

XCI

Pag. 269. 280.

Canoe van beven.

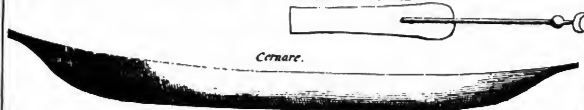
voet-maat.

Canoe van 177 zyden.

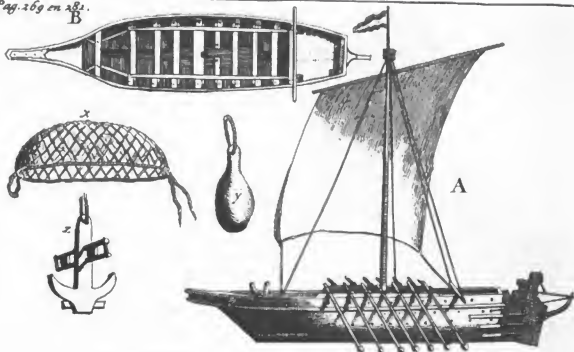

Appoyente gte scheep.

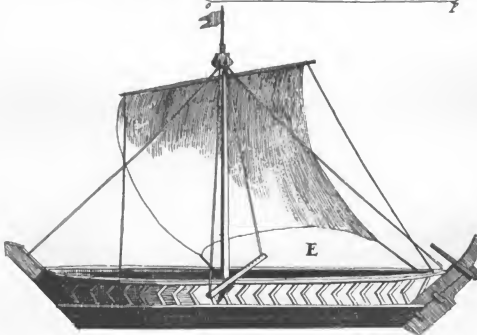
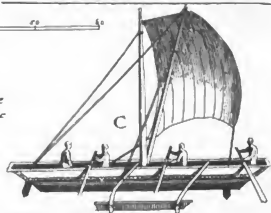
Cernare.

B

10 20 30 40 50
Aanferlaze vooten.

Op het Roode meir zyn Scheepen gebruijcklyk, die *Karmoniffalen* geheten werden, waar van de beschryvinge by *Monkmy* is te zien.

Suelmau zyn Vaar-tuigen in de Roode zee.

De Indianen in de Virginies weten zeer aardigh hare Vaar-tuigen, zonder behulp van eenigh werk-tuigh, toe te stellen. Wanneer zy een grooten boom in 't wout verkooren hebben, om een Schuit daar van te maken, leggen zy vuur, van mosch en kleine spaanderen, op de grondt, onder aan des zelfs wortel, 't geen hem doorbrandt, en veldt: daar na branden zy, met langzaam vuur, zyne takken rondtom af, en laten den stam, zoo groot als zy haar Schuit begeeren te hebben, geheel: dan leggen zy die op stutten, zoo hoogh, dat zy hem bequaam bearbeiden kunnen: dat voor de kiel zal dienen leght men onder: boven op, langs de stam van den boom, maken zy vuur, behalven dat de uiterste kanten vry blyven: dus branden zy den boom uit tot een bequame holte, en schrapen het afgebrande, met schelpen, die zy aan strandt vinden, uit. Met boom-bladen waaijen zy het vuur aan: 't geen alles op de plaat, met letter *A* getekent, hier nevens wordt vertoont.

Niet lang geleden heeft men in de Hollandische veeën; wanneer men turf baggerde, zeer diep onder de aarde, een Schuitje van hout gevonden, 't geen de gestalte der voor gemelte Schuitjens hadde. Gelyk ook voor eenige jaren, diep gravende, in de Beemster een vaar-tuighje, geholt uit eenen boom, is ontdekt. Waar uit te besluiten is, dat de Beemster t'eeniger tydt landt is geweest, voor dat met water was bedekt.

Vreemt van bouw is het Vaar-tuigh in de Straat Davis, en in Groen-landt, *Rajak-kis* geheten, 't welk op de plaat hier nevens, by letter *H*, wert vertoont. By een wevers schiet-spoel zoude het te recht mogen werden vergeleken. Op zyn alderholste is 't 1; elle hoogh, voor en achter spits, en t'zamen gestelt van dunne, doch stevige berderen, met zee-honde en walrusvellen overtrokken. In de midden, daar het Schuitje omtrent 1 elle breedt is, heeft het een rondt gat, zoo wydt, dat ter naauwer noodt een man daar in kruipen kan: hier door zet zich de voerder in 't Scheepken neder, steekt zyn voeten langs scheeps recht uit, bindt zyn rok wel vast rondtom het gat toe, welken rok hy insgelyks aan handen en hals dicht toe bindt, zoo dat daar geen water in kan dringen: hy heeft maar een riem, die hy in de midden vat,

aan welkers beide einden een schepper is, hier mede roeit en stiert hy te gelyk, houdt zich ook daar mede in 't gewicht: en of schoon het Schuitje omslaat, zoo weet hy zich te redden, en om te keeren. Dit volk derft zich eenige mylen verre t'zee begeven.

De Heer *Rochefort* verhaalt in zyn boek, dat de gelpakte houtjes, waar van deeze Schuitjens gemaakt werden, welke meest uit den ronde zyn, wel sterk t'zamen werden gebonden met koorden, van gedroogde vis-darmen gevoghten. Met zeker hars weten zy deeze berderen, als ook het vel dat om het Scheepken, en om haar lyf is, te bestryken, en zoo dicht te maken, dat zelf geen droppel water daar door kan. Hunne lengte is in 't gemeen 15 of 16 voet, de breedte in de omtrek, alwaar zy zitten, is omtrent van 5 voet. Zy zyn voorzien met witte vis-beene punten. Boven is haar vorm plat, en onder gelyk een vis, alderbequaamst om wegh te spoeden. Het gat in de midden, waar in zy zitten, is omheint met een walvis-been. De rokken, en mutzen, welke deeze lieden aantrekken, als zy haar te scheep begeven in dit klein vaar-tuig, zyn van vericheide vellen, zonder haar, op malkander gevoeght, zoo dat een stuk schynen te zyn: de hars, of gom, daar die mede bestreken zyn, ziet uit den zwarten; en deeze strekt haar tot geen ander gebruik als te scheep. De ken-tekenen daar zy zich by nacht na stieren, wanneer verre t'zeewaart in zyn, zyn de Sterren, daar zy haar zeer wel op verstaan, voor zoo veel hun gebruik belangt. De einden der riemen zyn aan de handen met vis-been gewapent, en voor haar lichaam, in 't midden van 't Schuitje, met ledere zeelen, en hoorne spykers, vast. Zy kunnen deeze Schuitjens zoo snel doen voort gaan, dat zy een Schip, schoon voor windt en voor stroom hebbende, gemakkelijk inhalen. Als zy van zin zyn verre reizen te doen, nemen zy een blaze vol zoet water mede, en een gedroogde of bevroorene vis. Zy hebben althans lynen en hoeken om vis te vangen, die zy zoo als uit het water komt nuttigen. Als hen lust terusten, maken zy de riem vast, en laten 't dryven.

Van deeze Scheepkens, en eenige Wilden, die met de zelve in Denemarken gevangen waren, spreekt een Deens Schryver aldus: „Om nu de vorm en gedaante „dezer Scheepkens dies te beter te be- „grypen, zoo beelde men zich zelven in „die van een wevers schiet-spoel, lang 10 „of 12 voet, gemaakt uit de deelen der „walvis-vinnen, zynde gelyk als latten, „omtrent een vinger breedt en dik, boven

L 1 3

en

Vaar-tuigh
in de Straat
Davis.

„en onder overtrokken met de huiden van
 „zee-honden, of zee-kalveren, en met snaren
 „aan een genaait. In 't midden deezes
 „werks is een rondt gat, zoo wydt als de
 „dikte van een man in zyn midden. Aan
 „'t eindt loopen deeze Schuitjes spits toe.
 „De sterkte, en voeging, bestaat in beide
 „deeze spitzen, waar in de stukken der
 „walvis-vinnen t'zamen komen, en vast-
 „gebonden zyn: in 't gat, dat is, in de bo-
 „ven-kring, waar aan al de bovenste vin-
 „stokken aanstooten; en in de halve on-
 „der-kring, die aan de boven-kring vast
 „is, gelyk een omgekeert handt-vat aan
 „zynen broodt-korf. Men beelde zich in
 „dat al d'onderste vin-stokken, of veel lie-
 „ver vin-beenen, door deeze halve kring
 „doorgaan, of daar aanstooten; en dat
 „alles zoo wel t'zaam gevoeght, genaait,
 „en overtrokken is, dat deeze Schuitjens,
 „wegens de lichtigheid, en aardige t'za-
 „menvoeging, in d'opene zee vermoogen
 „uit te staan 't geweld van ook zelve zwa-
 „re storm-winden. De Wilden zetten zich
 „daar in door 't boven-gat, met de voeten
 „na 't een of t'ander van beide d'einden
 „toe uitgestrekt: zy stoppen 't gedachte
 „gat rondtom met hare voeder-hembden,
 „welke gemaakt zyn van zee-honden of
 „zee-kalveren huiden, en boven gegordt
 „worden; binden de mouwen voor aan de
 „handt vast toe; en zetten een kap op haar
 „hoofd, welke gehecht is boven aan 't ge-
 „dachte voeder-hemdbd, of overtrekzel:
 „zoo dat, of zy schoon door een storm-
 „windt in de zee werden om en om ge-
 „wentelt, (gelyk dan al menighmaal ge-
 „schiedt) het water echter nergens noch
 „in haar Schuitje noch aan haar kleederen
 „kan geraken: zy komen altydt weer bo-
 „ven, en weten zich veel beter te redden
 „in tydt van onweer, als of zy in een groot
 „Schip waren. Zy gebruiken maar een
 „kleine riem, 5 of 6 voet lang, aan beide
 „d'einden plat, omtrent ter breedte en
 „lengte van een halve voet, doch de leng-
 „te wat meer als de breedte: deeze riem
 „vatten zy in 't midden, daar die rondt is,
 „met beide de vuisten, en dient eens-deels
 „om haar, als in een gelyke waag, in 't ge-
 „wicht te houden, ander-deels tot een
 „dubbele riem, om op beide de zyden
 „daar mede voort te roeijen. Niet zonder
 „oorzaak heb ik deeze Schuitjens by een
 „wevers schiet-spoel vergeleken; want
 „deeze, van d'aldergeschikste wevers han-
 „den uitgechooten werdende, konnen
 „zoo gezwindt niet op of door haar werk
 „loopen, als deeze Schuitjens, door de
 „geschiktheid der Wilden met de gedach-
 „te hare riemen geregeert, over 't water

„heen snellen. Men zagh, met de
 „hoogste verwondering, hoe deeze Wil-
 „den, die by den Koning van Denemar-
 „ken waren, zich oeffenden. Zy liepen
 „kruis-wys door malkander, zoo t'ene-
 „maal gezwindt, dat d'oogen der toe-
 „zienders daar door verbytserden, en zoo
 „juift, dat geen van allen den ander aan-
 „roerde. De Koning wouw de vaerdig-
 „heit van een dezer Scheepjens doen be-
 „proeven tegens de voortgang van een
 „Chaloup, voorzien met zes goede roei-
 „jers; doch deeze hadt meer als werk ge-
 „noegh om het Schuitje te volgen. Men
 „schook ieder van haar een stuk geldt,
 „'t welk zy uitgaven aan Deensche kleed-
 „dingen. Eenige van haar vercierden zich
 „met pluimen op de hoeden, ook met
 „laerzen en spooren, en lieten de Deen-
 „sche Majesteit aanzeggen, dat zy hem
 „voor soldaten te paerdt wilden dienen.
 „Maar deeze hare moedigheid duurde
 „niet lang; want straks daar na vielen zy
 „weder in hare gewoone treurigheid. Ge-
 „duurigh waren zy bedacht om middelen
 „uit te vinden, door welke zy weder in
 „haar Vaderlandt zouden mogen komen.
 „Twee van de geene welke voor deezen
 „zich in zee hadden begeven, doch door
 „een hevige storm aan Schoonen waren
 „aangeflagen geworden, (voor welke men
 „nu alderminst bekommert was, vermits
 „men meende, dat zy, een maal het groot
 „gevaar ontworstelt zynde, ten tweeden
 „maal zich niet weder daar in zouden wil-
 „len begeven) maakten zich meester van
 „hare Schuitjens, en voeren Noortwaarts
 „aan. Zoo haast men zulks gewaar wiert,
 „heeft men haar na gefeldt; en alreeds
 „waren zy aan den ingang der volle zee
 „gekomen aler men den eenen weder
 „kreegh: den anderen ontquam hare han-
 „den: vermoedelyk is hy verlooren ge-
 „gaan; want het is niet wel gelooflyk dat
 „hy ooit weder in Groenlandt zoude aan-
 „gekomen zyn. Men bemerkte aan deeze
 „gevangene Wilde, nu weder in de han-
 „den der Deenen gevallen, dat hy, zoo
 „dikmaal hy een kindt aan de borst, of op
 „d'armen zagh, begon te weenen: waar
 „uit men een besluit maakte, dat hy in zyn
 „Vaderlandt gehouwelykt moeft zyn,
 „zync vrouw en kinderen aldus betreu-
 „rende. D'overige Wilden, welke noch
 „te Kopenhagen waren, wierden voort-
 „aan naauwer bewaart als voor deezen:
 „'t welk dies te meer in haar vergrootte
 „het verlangen na haar Landt, en te gelyk
 „ook de wanhoop van ooit het zelve we-
 „der te zullen zien. Zy storven byna alle
 „door verdriet, zoo dat niet meer als twee

„van

„van deeze ongelukkige Groenlanders
„over bleven, welke noch tien of twaalf
„jaren leefden na de doodt harer mede-
„gezellen.

Behalven deeze kleine Schuitjens, vindt men in dat gewest groote open Schuiten, insgelijks van berderen opgehaalt, die met vellen overtoogen zyn.

Mancive, of *Mancina*, zyn Indiaanſche Schuiten in Africa, voerende 20 of 24 riemen, achter breedt, met een hut, en overdekt, hebbende een middel-schor langs ſcheeps.

Van de Arakanſche Scheepen, *Jeliasſen* geheten, ſpreekt *Schouten* aldus: Jeliasſen, of Roci-galeyen, zyn zeer lang, ſmal, en voornamentlyk gemaakt om een ſnedige voortgang by te brengen. Zy zyn zeer dienſtig op vlieten: hebben geen zeilen, maar 38 of 40 riemen, welke niet gelyk in 't water geſlagen werden, maar ordentelyk en na vervolg, ſchier gelyk men in 't omgaan der raderen van de water-molens zit. Ook hebben zy een tentje achter op. Ieder wordt gemeenlyk beſtierd door een Portugees Hopman.

Hy zeght wyders: De *Korokarren*, ofte Oorlogh-ſcheepen van de Indianen der Ooſterſche eilanden, krioelen alle door veelheit des volks, zynde voorzien met ſchilden, zwaarden, muſketten, picken, en aſſagajen. Zoo wel deeze, als de *Galafis* daar te Lande, zyn heel vreemt gebouwt, en van andere gedaante als elders: zommige zyn van een groote lengte, met twee boven malkander komende ſtelligien van gabagabbas, riet en adap t'zamen gebonden, daar veel bamboezen tuſſchen beiden gevoegt zyn, waar op wel dertigh roeijers zitten. Zy voeren maſt, zeil, en roer, met touwen van baſten van boomen: konnen geen harde windt wederſtaan; waar om meelt tydts de opper-wal kiezen van d'eilanden die voorby varen. Zy voeren 60 of 70 man.

Die van Bantam zyn maghtigh 200 of 300 Vaar-tuigen uit te ruſten: deeze hebben een bogh-ſpriet, fokke-maſt, groote maſt, en bezaan, zonder ſtengen, mars- en opper-zeilen, voerende groote vierkan- te beneden-zeilen, van ſtroo, of baſt der kokos-boomen. Het benedenſte verdek is zeer hoog. Het achter-ſchip hangt achter over. Het ruim is in veel hokken verdeelt. Zy nemen wyf en kinderen in deeze Scheepen mede ter zee.

By de Siammers is een gewoonte, dat, wanneer het water in de rivier op zyn

hoogſte is, zoo dat het noodtzakelyk, en volgens den jaarlykſchen tydt, haaft moet vallen, de Koning deeze gelegentheit waar neemt, en doet zich in een Galey, zoodanigh van binnen en buiten vergult, dat zy uit een enkelde klomp goudt gehouwen ſchynt, de rivier een ſtuk weeghs op voeren: hier zit hy op een louter goudene ſtoel, of throon, waar boven een verhemelte is van onwaardeerlyke koſtelykheit, ſchitterende van diamanten, en ander geſteente: hy is omringt van zyn Adel, en heeft de Opperr-prieſter aan zyn zyde. De wandel-dreeven van dit praghtigh Vaar-tuigh, en de gangen daar rondtsom, zyn vol ſpeel-lieden, en bezet met vanen en wimpels. Deeze Galey wert van een groote menigte andere, en eenige duizenden minder Scheepjens, gevolgt. Ondertuſſchen vergadert het volk van alle de hokken des Koningryks, en beſlaat te wederzydts den oever van de vliet: als dan treedt de Koning uit zyne Galey in een kleine Praauw, daar hem door den Opperr-prieſter een gout zwaert wert toegereikt, die dan eenige zegeningen en offerhanden doet: daar na ſlaat de Koning tot drie malen in de golven; en haar aldus quanzuis van malkanderen geſneden hebbende, beſlaft hy die, als met een Goddelyke maght en gezag, te rugge te deinzen. Noch wert gezeght, dat hy in Wyn-maandt een omvaringe doet naar de aanzienlykſte, en meelt geëerde Tempelen der goden; als wanneer twee hondert Heeren voor-uit varen, ieder zittende in een vergult huiſje, in een ſchoone Praauw gezet, met 60 of 80 roeijers bemant: deeze volgen vier Praauwen, daar allerley geſpeel uit gehoort werdt: dan volgen vyftigh Staat-praauwen, daar vergulde en geſchilderde pronk-huiſjens in zyn, bemant met weinigh min als 100 roeijers: daar na noch tien uitmunten koſtelyke Praauwen, die vergult zyn, als ook de riemen, ieder bemant met 100 roeijers; in eene deezer ſchoonſte is den Koning, als een afgod, gezeten, onder een gulden throon, welkers voet omcingelt is met d'aanzienlykſte Hovelingen. Voor op de ſnuit ziet men de Koninglyke banier dragen in de hande van een der grootſte Heeren. Daar na volgen 's Konings Broeder, Kinders en Vrouwen, alle in koſtelyke Pronk-praauwen. Deeze omvoering beſtaat uit omtrent 450 Praauwen, en niet minder als 30000 menſchen: de ſtranden, langs welke voorby vaart, zyn als dan bezet met menigte van menſchen, die alle hare toejuichinge aan den Koning geven. Dit geſchiedt om den goden offerhanden toe te brengen.

De

De Koning van Achem, op het eiland Sumatra, is fterker ter zee als zyne nabuuren. Hy heeft hondert groote Oorlogfgaleyen: het derde gedeelte der zelve zyn vry grooter als die men ooit in Europa gebouwt heeft. En *Beaulieu* zegt aldaar een kiel van een Galey, die noch niet van de grootfte flag was, gezien te hebben, lang 120 voet, zynde uit een ftuk. Het zyn fchoone gebouwen, gemaakt van goede Bouw-meesters, doch vallen wat zwaar; want zy zyn te wydt, en te hoogh. De riemen zyn korter als die in Europa, en ook zoo zwaar niet. Zy ftellen maar twee man aan ieder riem, die overcindt ftaan te roejen. Hare zeilen zyn vierkant. De boorden van deeze Scheepen zyn 6 duim dik. Zy voeren in't gemeen drie zware ftukken van 40 pondt bals, benevens verfcheidene falkonnetten. Deeze Scheepen voeren 600 of 800 man. De roeijers zyn geen flaven, maar huurlingen. Dit volk is net en zindelyk op hare Scheepen, welke door olifanten op droogh gehaalt, en zeer zindelyk bewaart werden. De Koning doet daar byzondere Scheepen uitrusten, en onderhouden, in plaatze van fchattinge.

Den grooten Mogol heeft veele en aanzienlyke Vaar-tuigen, waar mede hy ten oorlogh trekt. In den Jare 1661. zondt hy zynen Overften Nabbar, met een magtig heir; van olifanten, paerden, kameelen, voet-knechten, en Scheeps-vlooten, ten oorlog, tegens den Koning van Affam, om hoog aan de Ganges, verre landtwaart in, daar onze landtaart toen noch nimmer toegang hadde gehad. Hy voerde dan tegens deeze een groot aantal vaar-tuigen, *Goeraps* geheten, daar 12 of 14 baffen op leggen aan de zyden, en een leger-ftukje voor op. By ieder bas houdt zich een buffchietter, om 't zelve te beftieren. Zy hebben 40 riemen te boort. Zy voeren een Bootsman, drie Stuurliuden, en omtrent 70 gemeene bootsliuden. Deeze groote Goeraps worden van andere lichter Vaar-tuigen, *Koffen* geheten, de rivier Ganges op geroeit: zy hebben 60 riemen te boort: zyn rank, en zeer lang: hebben voor en achter twee ftuur-riemen: voeren vier baffen tot verweering. De ftuur-riemen houden 't fchip recht; want raakt het over dwars, zoo moet het om, en 't volk is verlooren. Zy voeren omtrent 80 man, zoo Stuurliuden, als Konftapels, dryvers, enz. Van deeze dan vier by een, maakt te zamen omtrent 370 of 380 man, die noodigh zyn tot ieder Goerap, om den zelve voort en ten ftrydt te brengen. In de Vloot voerde men mede veel Galeaffen, en Galjoots, welke 500 of 520 koppen noodigh hadden, om

hun de rivier op te voeren; want zy moesten door zeven of acht vaar tuigen voort gefleept worden. Op deeze Galeaffen en Galjoots waren Portugeezen, Engelfchen, en Hollanders, tot Opper-hoofden gefteft. Daar waren zekere Galeaffen die voor en achter plat waren, zonder maffen, voerende 40 riemen, en 12 of 14 baffen: op deeze hadden zwarte Chriftenen het gebiedt: zy waren bemant, zoo Chriftenen als Mooren, met 60 koppen. Onder de Vloot zag men mede een groot aantal *Borre-battels*: deeze voerden het Leger, en de Vloot, gefchut en behoeften na. Men zag daar noch andere Vaar-tuigen, zynde zeer lang over fteven, waar op twee of drie huisjens ftonden, met een omloopende wandel-dreef: deeze voerden de groote Vrouwen, en wierden door gelubden bemant. Het getal der Scheepen die koopwaaren, en leef-tocht, na fleepden, was oneindig. En gelyk deeze maghtige Vloot de Ganges te water optoog, zoo gong het Leger te lande daar nevens, in een ongehooflyk getal, verwoefte de al het vyandtylke wat tegen quam. De Koning *Aalou*, die zich mede als vyandt tegen Mogol aanftelde, wierdt gevangen, en zyne fterkte verwoeft. Het land van Affam heeft die gelegenheit, en fterkte, van de natuur, dat het zelve zes maanden, door de hooge vloed van de zwellende Ganges, ontongangelyk is, en niet overvallen kan werden. Een Galjoot in de Vloot, daar een Hollandts matroos het bevel op hadt, zeilde om, en het meefte volk verongelukte. Wanneer de Vloot onder Affami naderde, ontmoete de zelve 600 Affamfche oorlogs Vaar-tuigen; hier om zondt den Mogolifchen Admiraal al het onnut vaar-tuig achterwaarts, en dede ftandt houden. Hy ftelde de Scheepen daar Portugeezen, en Nederlanders, het bevel op hadden, aan de brandt-wacht. De Affammers fchooten lang te voeren, eer zy moghten toereiken. Het licht Mogols vaar-tuigh hadt de voortoght, en raakte eerft aan den vyandt. De Affamfche vaar-tuigen, gelyk zy zeer groot van getal waren, lagen ook zeer breedt te water: zy hebben zes ftevens, drie voor en drie achter: in ieder ftondt een kamer-ftuk, grooter als een Nederlandfch kartouw, zoo dat zy de Mogolifche Koffen zeer ontredderden. Na dat het kleine vaar-tuigh het fpijs wat hadde afgebeten, deedt men de Mogolifche Galeaffen, daar veel Portugeezen op waren, tegen d'Affammers los gaan. De ftrydt was lang twyfelachtigh; doch eindelyk begaven zich d'Affammers op de vlucht: drie hondert Vaar-tuigen ontquamen 't gevaar,

en drie hondert bleven in de loop, waar van het volk meest alle ter neder wiert gehakt. Het Leger te lande toogh vast voort, en nam al wegh dat hen voor quam, dewyle te water nu geen tegenstandt was. Zeer wreedyk, ja onmenichelyk, wierden de vyanden omgebraght. Het hooge water naderde vast, zoo dat d'overige Assamsche sterkten rondtom plas lagen, en niet te winnen waren, als met list. De Mogolsche Scheeps-magt leedt groot ongemak: duizenden van scheepelingen sterven, daar onder vele Jentiven, die niets levendigs eeten, en, by gevolg, zich niet behelpen konden; en dus wierdt de Vloot onmagtig om slag te leveren. Den Nabbap, als Mogolschen Veldt-heer, trof echter de vrede met den Koning van Assam, die zyn halve Landt, veel schats, veel Vaartuigen, en zyn Dochter, tot byslaap, te Agra, aan den Mogol moest overleveren. In 't Mogolsche Leger was het erbarmelyk, wegens hongers-noot, gestelt; 't geen die van Assam onbekent was. De Vloot wiert dan de Ganges weder af gevoert: en de Portugeezen, Engelschen, en Duitschen, welke aan de kusten eenige groote Scheepen, op de Europische wyze, voor den Mogol gebouwt hadden, dankte men af. Deeze krygh te water op de Ganges, die op sommige plaatzen wel een myl breedt is, duurde omtrent vyftien maanden.

Op het landt Corca, anders by de inboorlingen *Tiorenkeek* geheten, gaat de Scheeps-bouw, schoon niet zoo veel als in andere Indiaansche landen, mede in zwang; gelyk daar van, als mede van die geheele landtiltrek, ons de kennisse toegekomen is door eenige Hollandtsche scheepelingen, welke, schip-breuk lyden-
de, op Corca zyn vervallen, en daar zestien jaren verwyld hebben. Dit Landt is een hangendt Eilandt, en heeft verscheide bevolkte Eilanden onder zich, zoo dat alle hare Landtschappen bykans aan de zee zyn grenzende. Aldaar is een wet, dat ieder Stadt, die in getale 360 zyn, een Oorlogs-jonk ter zee moet uitrusten, en althans onderhouden, met zyn volk, kryghs-tuigh, en vordere behoeftigheden. Deeze Jonken zyn gemaakt met twee overloopen. Zy voeren 20 of 24 riemen. Aan elke riem staan 5 of 6 man te roeien: zoo dat in 't geheel bemant zyn met 200 of 300 koppen, de krygs-knechten daar onder gerekent. Zyn gewapent met eenige kleine stukjens, en een zeer groote menigte vuur-werken. Elke Provincie, of Landtschap, heeft zynen Admiraal, of Vloot-vooght, die zyne onderhebbende scheepelingen, in hare on-

derlinge Scheepen, jaarlyks drijft, en oeffent in het zee-stryden, ook met de wapenen in 't byzonder: gelyk den algemeinen Vloot-vooght over 't geheele Ryk zomtyds mede alle Onder-Vloot-vooghtden, met alle de Scheepen, en scheepelingen, gelykelyk oeffent in 't zee-werk, en den zee-krygh; welke d'Onder-Admiralen, Hopluiden, en alle het zee-volk zwaarlyk straft, indien zy mis-grepen komen te begaan, 't zy aan het lyt, met bannissement, of afzetting van dienst; gelyk zekeren Admiraal met eenige hondert scheen-flagen, en bannissement in de woeste landen, wiert gestraft, ter tydt als de Hollanders daar gevangen waren, om dat hy verzwegen hadde, hoe by ongeluk zeker Oorlogs-jonk ongemak hadt geleden, door 't opspringen der kruit-kisten, die althans voor de mast staan, waar door vyf man omgekomen waren. Dit volk drijft zomwylen oorlogh te water tegen de Japanders. Hun landt is nu onder het opper-gezag van den Chineeschen Tarter; die doch niets daar van trekt, als eene jaarlyksche erkenenis van zyne heerschappy, buiten welke den Koning onbepaalt gebiedt.

In het Keizerryk Japan, wanneer de Zee-vaart daar eertyds in zwang ging, heeft de Scheeps-bouw zeer gewakkert: men bouwde daar groote *Jonken*, met vaste deks, en drie masten: ook *Champan*, en ander zwaar Vaartuigh, 't geen bestendigh was de zee te bouwen: waar toe zy het gebruik van een Kompas met acht streken hadden; kenden de Sterren, en wisten daar naar hunnen strek te nemen. Doch zedert het verbodt des Keizers, voor omtrent vyftigh jaren, dat geen Japander zich buiten 't Landt magh begeven, 't zy om te handelen, of anderzins, is den bouw dier groote Scheepen insgelyks verboden, op straffe van het leven. Hier om ziet men noch heden in Japan menigte van groote Vaartuighen, die gesloopt, of tot pak-huizen aan de wal gebruikt werden.

De Heer *Bouchiljon*, welke lange jaren het opperste gezagh over de Hollanders, en hun handel, in Japan heeft gehad, is oogh-getuige geweest, dat een man levendigh aan den kruice wiert genagelt, om dat een verdeckt Schip, daar men ter naauwer noodt mede zoude hebben konnen zee bouwen, hadde getimmerd: hy wiert, dus stervende, op een haven, daar het Japans by- en binne-lands vaart-tuigh steeds voorby voer, ten toon gezet, andere ten voorbeeldt.

De Champan, die zy eertyds bouwden, en daar mede over zee toogen, waren lange Scheepen, zynde voor het hooghste,

*Japanu
Vaart-tuigh.*

*De Scheeps-
bouw in Ja-
pan verbor-
den.*

M m en

en achter het breedte: hadden een breed roer achter uit, en behalven dat noch wederzyds een zware riem, daar men mede stuurde: deeze waren plat, gelyk een Schouw: hare zeilen wierden met een wind-as opgeheft: boven op stondt een bequame vuur-ftede, en onder het verdek een groote water-bak. Hunne Jonken zweemden veel na die van China.

Heden vindt men in Japan alleen vier onderfcheidelyke gefaltten van Scheepen, die eenige opmerking verdienen, als *Fne*, *Phajofnees*, *Kuferofne*, en *Koebau*.

Fne zyn Scheepen die laften dragen, en waar in de koopmanfchappen vervoert werden, zoo wel op groote rivieren, en vlieten, als buiten-gaatsche watten, en langs de stranden van d'eene haven tot den ander. Deeze zyn voor, en onder, zeer fcherp, en van een goeden snee, om vaert te nemen: voeren een maff, die voor op staat, zynde vierkantig, doch boven aan den top rondt, welke achter over kan nedergeleaten en geleght werden, 't geen by tegen-windt gefchiet, wanneer men roeit, by welken geval de zelve voor een zit-bank dient, waar om hy mede vierkant is: hy werdt langs het Schip op rollen voort gehaalt, en in een open buis gezet: is voor en achter geflagt, welke ftaggen aan twee dwars-houten vaft zyn, die over de boegh en achter-fchip leggen. By raks, en bloks, wort het zeil, en de ra, om hoog getoogen. De zeilen deezer Scheepen zyn meelt altydt van doek, 't geen van vlas gewezen is, en zeer zelden van stroo, of gefpannen riet: en gelyk ieder Schip maar een maff heeft, zoo hebben zy ook maar een zeil. Op 't lavecen verftaan zy zich weinigh; waar om by tegen-windt de maff nederleggen, en het op 't roeijen zetten: dit roeijen gefchiedt fttaande, en komt met het hierlands wrikken fchier over een, uitgenoomen dat van ter zyden gefchiet, 't geen men hier achter doet. Het boort, daar de roeijers tegen aan ftaan, hangt een weinig over water, en is met rinkel-werk cierlyk gemaakt. De riemen zyn met touwen aan zekere dollen vaft, om niet buitenfpoorig uitgeflogen te konnen werden, maar binnen maat te blyven. Deezen arbeit, gelyk den meeften te fcheep, gefchiedt veeltyds onder lieflyk maat-gezang, 't welk hun het werk fchynt te verzachten. De ankers tot dit vaar-tuigh zyn van hout, in gefalte als twee fcheeps knies, daar een zware fteen aan vaft gebonden wert; van deeze voeren zy wel vyf of zes mede, wanneer langs het landt, en tuffchen de klippen door varen. Dreggen van yzer, als hier te Lande, ziet men mede by hun, doch

zelden. De kabels zyn meeft van geklopt stroo, 't geen aardigh t'zaam gevlochten wort, lang omtrent 20 of 30 vadem: ook van kokos-boomen baft, welke licht is, en op 't water dryft: zyn zelden van hennip, die de lengte van 50 vadem bereiken. Zy voeren geen vlaggen, als zeer zelden een klein vaantje achter af, daar het Wapen van de Heer, of plaats van waar zy varen, in staat. Het hout, waar van deeze Scheepen gemaakt worden, is hagel-wit, en wert *Fennki* genaamt, uitgenoomen dat den bodem van Camfer-hout is, 't welk gedaan wordt om de worm te weeren; want geen ongedierte kan den reuk van Camfer verdragen. Zy worden nooit geverwt, noch geteert, maar alle maand eens op 't landt gehaalt, gefchraapt, gebrant, en onder weinigh gefmeert. Nimmer voeren zy boven de 60 laft: doch het Vaar-tuigh dat certyds uit Japan naar de omleggende Indiaanfche Landen voer, om waaren te venten, konde wel 500 of 600 laften dragen. De maffen zyn niet hoogh. Achter is een opening, daar het roer door gaat, 't geen heel fchuins neder gaat, vry breedt is, en dieper als de kiel komt. De voor-ftevens zyn rondt. Veel van deeze Scheepen zyn geheel open. Andere zyn met een lozen overloop gedekt, die plat is, en niet opgezet: dit dek is los, om dat de Scheepen onbequaam zouden zyn om over zee te varen; waar om de fcheepelingen matten, 4 duim dik, by de handt hebben, om, als 't regent, het verdek daar mede te bekleeden, en de koopmanfchappen voor nat werden te bewaren: doch in zeer harden regen moeten zy byleggen, en aan het landt loopen, om de waaren, die zy vocren, droogh te moogen houden: daks gewys fchuins afgaande worden deeze matten over de Scheepen gefloipt, op dat het water des te beter afloope. Deeze zelfde matten dienen de fcheepelingen voor kooijen, daar zy te ruft op leggen. Achter is een verblyf afgefchooten, met fchuiven, voor de Schipper, en Stuurman; door welke fchuiven zy achter uit in zee, en door de boven gemelte opening tot voor over het geheele Schip konnen zien. Het roer wert zoo wel met touwen als met de handt beftiert. Deeze Vaar-tuigen zyn in de mid-den ruim een derde van hun lengte breedt, en boven weinigh naauwer als onder, voor en achter fmoeg. Het hol is omtrent 4 voet diep boven water, behalven eenigh rinkel-werk, 't geen aan 't ree-hout een weinigh ter zyden uit steekt. Zy zyn onbequaam, zoo ten oorlogh, als tot het bouwen van de zee. De kombuis, dat een open vuifter is, staat onder het verdek, midden in 't Schip.

Bin-

Binnewaarts worden dees Scheepen zomtyds met veel-verwigh papier beplakt, tot cieraat. Met kajer worden zy gedreven. Zy hebben inhouten, en zyn gewaagt, gelyk met hier te Lande doet. Het werk-tuigh, waar mede deeze Scheepen gebouwt werden, is zeer klein, fyn, en wel gemaakt. Het timmeren, 't geen te verwonderen is, geschiedt al zittende. Onder het galjoen, 't geen over 't water uitsteekt, is het kabel-gat. Een Boot, die plat van bodem is, slepen zy in 't gemeen achter na, 't en waar die by storm in het Schip wiert gehaalt; met deeze halen zy steeds varsch water van landt, 't geen zy binnen scheeps boort veel nuttigen, en verplengen. De spyze te scheep is rys, vis, en zee-gewassen: de drank is water, nevens *Sakki*, een vocht gelyk bier, doch sterker, van rys gebrouwen.

Phasofnees zyn Scheepen die de Landtsheeren op vlieten en binne-wateren voeren: in deeze staat te midden een plat huis, 't verblyf des geenens die gevoert wordt, dat met matten is gedekt, en waar op het Wapen staat van den Heer, cieraats halve. Voor, tegen 't galjoen aan, is de schuif-plaats der gemeene scheepelingen.

Kuferofne zyn Scheepkens waar mede zy op de walvis-vangst gaan, boven open, en onder zeer scherp, zyn lang, en voeren veel volk, die aan riemen staan te roeijen.

Koebau zyn binnen-landtsche Vaar-tuigen, die van 40 mannen zeer gezwindt werden voort geroeit, zynde cierlyk, en aangenaam in 't oog: in deeze staat mede een verblyf-plaats der bootsluden voor op.

Een ander ooght-geuige beschryft my het Japanfche Vaar-tuigh, *Fne* geheten, aldus: De Japanfche Bark, by haar *Fne* genaamt, wert met lange riemen door het water geroeit, ofte gewrikt, welke riemen van twee stukken zyn 't zamen gefpykert, en gebonden; het bovenste stuk, waar by zy staan wrikken, komt binnen boort; het onderste stuk gaat van daar met een boght in 't water: op de rigchel zyn houtte pennen, en in ieder riem een gat, passende om de pennen, waar om de riemen draaijen. De roeijers dragen het levery, of Wapens van de Heer des Bark; gelyk mede in de gordynen, of schans-kleeden, 't zelve Wapen afgebeeld is. De overdekking van de tent is gemeenlyk voor laeger als achter, zynde van stroo, of riet, en het voor-einde met planken spits toe loopende; andere zyn geheel met riet, doch de meeste geheel met planken gedekt. De kajuit is in het voor-fchip: enige zyn met planken, die op en toe gaan, omtrokken; andere geheel met gordynen behangen: de vloer

is met fyne matten beleit, die omtrent 1 duim dik, en 2 ellen lang zyn; hier op zitten zy met de beenen onder 't lyf, gelyk de Mooren; daar op eten en slapen zy mede heel zindelyk. De voor-steven, omtrent daar 't anker geplaatst werdt, is met koper beflagen, of met touw bewoelt, hangende een dikke en lange quaft aan 't einde. Achter de kajuit houden de mindere huis, en hier is de vloer wat laeger. Wat meer na achteren daar kookt men in een klein steene fornuisje, dat men van d'eene tot d'andere plaats verzetten kan. Zy branden hout-koolen, die zy in zakken van stroo mede voeren. De Bark loopt achter spits toe: het roer komt tusschen beide de opgaande planken te hangen. Het anker is van twee stukken hout, die aan elkander gewoelt zyn; de armen loopen wat kort na de schacht, en de einden loopen heel spits toe: in plaats van de anker-stok is een zware langwerpige steen, om 't hout te beter in de gront te doen vallen. Op de boegh van de Bark, omtrent de plaats van 't anker, is een dwars-hout, daar het touw aan vast gemaakt werdt als 't anker in de gront leit.

De Speel-barken werden zelden met masten verzien, maar worden meest altyd voort geroeit. De tenten zyn boven wat spitzer als op de Last-barken: anders zyn zy op een wyze gemaakt, alleen zyn de laatste, in plaats van schans-kleeden, met bamboes of riet omtrokken. Op deeze werden, heel achter, ook riemen gebruikt.

De Last-barken voeren een mast, en zeil, een rec-zeil gelyk, van licht en eil doek gemaakt; dit wert nevens de mast, met stroo-touw, opgetrokken: aan ieder zyde van 't reetje is een touw, (by ons brassen genoemd) en onder aan 't zeil is mede aan ieder zyde een touw, (die wy schooten noemen) welke alle achter aan klampen werden vast gemaakt. Kort achter de tent is aan beide de boorden een stok opgerigt, waar over een dwars-hout met pennen leit, daar de ree, als die neder is, op rust, als mede de riemen, boomen, en andere stokken. Deeze Last-barken varen niet wydt van de wal, maar houden altoos het land in 't gezicht, en gaan van d'eene baay in d'ander. Haar last is meest rys, koor, drank, en alderley gewas; ook veel hout, dat op d'eene plaats beter en overvloediger is als op d'ander: konnen, naar giffing, maar 16 of 20 Hollandfche lasten voeren: leggen laegh op 't water; maar de breedte en langte zyn behoorlyk gestelt. Zy varen met 12 of 16 man; wiens spyze is boontjes met meel gekookt, en een zout visje: haar drank is water, daar zy zomtyds een dronk

Sakki toe drinken. Het zyn flechte zee-luiden, en weten van de Stuurmans-konst weinig of niet.

In de Speel-barken wert by haar groote pracht gehouden. Men zagh zeker Heer voor de stadt Nangafakki komen met een groote Bark, die op een verlakt tafereel zat: in de Bark waren aan ieder zyde dertig roeijers, of wrikkers, alle met eenderhande levery gekleedt. De volgende Barken, omtrent 200 in 't getal, waren alle met het zelve levery, en ieder had een vaantje achter op een standaard staan, daar het Wapen van de Heer op stondt, 't welk zeer cierylk was om te zien.

Zy hebben ook kleine Schuitjes, *Keyfne* genaamt, die by haar als by ons de Booten, of Chaloupen, gebruikt, en met een of twee riemen gewrikt werden. Deeze zyn van maakzel even als hare Barken, doch zeer klein, licht, en zonder tent; zoo dat maar vyf of zes mannen daar in konnen varen. Voor Nangafakki ziet men de zelve in groote menigte. Dus verre boven gemelte oogh-getuige.

In Japan vindt men mede Vaar-tuigen, *Fajena* geheten, die te wederzyds boort in 't gemein twintig of dertig riemen voeren: het galjoen verbeeldt een olifants-hoofd, met zyn snuit: deeze zyn matelyk breedt, en achter plat, alwaar zy een kamer, en stuur hebben, na de Portugeesche wyze: zy zyn byster snel in 't vaert maken. Aldaar werden nooit zwaerden aan de Schepen gebruikt.

Men vindt in Japan ceder-boomen, die zeer bequaam tot masten zyn.

In de eilanden Poule Timaon, Piezang, en Poule Auka, ziet men zeer lichte Vaar-tuigen, *Praanwtjes* geheten, zynde in de midden 3 of 3½ voet wydt, en 1 of 2 vadem lang, loopende van het midden na voor en achter spits toe, waar aan de steventjens in de gedaante van een vis-staert zyn gefinceden. Zy zyn van vier of vyf planken gemaakt, zonder eenig yzer, echter zeer net, en licht in den ander gevoeght. In ieder vaart een man, of ten hooghsten twee. Met deeze derven zy wel drie uren verre in zee steken. Zy worden geroeit met een riem, of *pagy*, die zy in 't midden vatten, en over en weder in 't water slaan, 't geen snel voort gaat: deeze riem is lang 4 voet, zynde te wederzyden spits, als het yzer van een spies.

Men verhaalt van zeker Vaar-tuigh in de Roode zee, 't geen een voor-steven had niet onglyk aan die van een Galeij, hebbende rondsom galderyen, of wandel-dreeven, van hoogte als het achter-schip. Het lagh laagh op 't water, was niet ge-

dreeven, of gebraeuwt, gelyk mede niet de water-vaten, die het voerde: de planken waren aan elkander genaait, met garen dat uit palm-boomen is gefponnen. De ankers waren van steen, zonder eenigh yzer daar aan.

Tot en omtrent Maracaibo, in America, werden ceder-boomen gevonden, die 7 vadem dik zyn, van welke boomen, uitgeholt zynde, Vaar-tuigen werden gemaakt uit een stuk, die mars-zeils konnen voeren, en *Piragnas* by haar geheten zyn.

By de Arabiers vindt men Schepen, *Pangayes* geheten, die van een vreemde gestalte zyn; de planken daar toe zyn aan een genaait, met garen van kokos-boom gefponnen: deeze zyn zoo groot, dat 50 of 60 ton moogen voeren; maar zeilen alleen voor windt.

Op het eilandt Mindanao zyn Vaar-tuigen, genaamt *Iwangau*, die 150 riemen voeren.

Aan de Kaap St Maria vindt men Vaar-tuigen, die de inlanders *Lacca* heten.

Lanciara is een Vaar-tuigh, der gestalte als een Galjoot, aan 't eilandt Madagascar.

Sommas zyn een aart van Schepen, omtrent China gebruykelyk.

Ralsi is een Vaar-tuigh, in de Manilles gebruykelyk.

Tot Bantam zagh men eertyds Fusten, en vry groote Galeijen, van de Portugeezen, werdende onder daken op 't landt bewaart. Deeze gebruikten zy om zware toghten te doen, 't zy om een plaats te belegeren, of anderzins. Hare Galeotten waren gelyk aan de Europische Galeijen, behalven dat zy achter een galdery hadden, dat 'er de slaven onder een verdek zaten, en boven op 't verdek de soldaten, voerende voor op eenige bassen.

Men heeft in Indien, zoo gezeght wert, Portugeesche Karaken gezien, welker voor- en achter-kaesteelen bykans zoo hoog waren als de gemeene marssen op de hielandsche Schepen.

Van menschen in Indien, die meest altydt op 't water in vaar-tuigen leven, wert my uit Amboina, door de Heer *Everardus Rumphius*, aldus bericht: Deeze heet men (zeght hy) *Badjo*, of *Wadjo*: het zyn zoodanige menschen die wel gewendt zyn op 't water te leven, en hun met de visschery te erneren, nochtans zoodanigh niet dat zy nooit op het landt zouden konnen woenen, gelyk zommige te groot voorgegeven hebben; want als zy een ryke visvangst, en hare vaar-tuigen vol hebben, zoo halen zy de zelve op 't landt, verkopen de vangst, maken zich vrolyk, en gaan dan weder 't zee.

Deeze

Deeze *Badjos* zyn een mengelmoes van volk, en niet van eenreley aart, zoo dat men haar ook onder een algemeine beschryving niet begrypen kan, vermits elk Landt zyne byzondere *Badjos* heeft, die hun na des zelfs Landts wys, spraak, en godts-dienst, gedragen; want dewyl d'eilanden van Water-Indien een groote halve kring maken, van Sumatra beginnende, en aan de Philippinas eindigende, welkers zee-boezem de hedendaaghsche Wereldt-beschryvers *Archipelago de St. Lazaro* noemen, hebbende zoo grooten slagh van water niet als een openbare zee, en daar-entboven vol groote en kleine eilanden, reyen, en banken, bezaait is, zoo geeft hy goede gelegenheit tot visscheryen. Een ieder groot Landt dan, gelyk Johor, Sumatra, Borneo, Java, Celebes, enz. heeft zyne byzondere lieden, dewelke ten deele door bevel van hare Koningen, ten deele vrywilligh aannemen haar leven in vaartuigen te verslyten; waar by zich dan alderhande geboefte van quaattoenders, en vervlugte slaven, voeght. Ieder aart van *Badjos* heeft ook zyn grenzen, hoe verre zy varen mogen; ook enighzins haar eigen Hooft, daar onder zy staan; en haar vaste plaats, daar zy op zekeren tydt vergaderen. Ik zal alleen die beschryven, welke van Celebische afkomst zyn, en certydts onder de Macassarische Koningen gestaan hebben, die den grootsten hoop uitmaken. Deeze dan zyn meest Macassaren, afkomstigh van 't landt Celebes, en werden op 't Macassars *Tordjane*, dat is Water-lieden, genaamt; doch daar onder, als gezegt is, loopen veel vervlugte slaven, en ander schuim van volk, die men bequame-lyk in twee verdeelen kan, als in geboorene, en bygevoegde. Geboorene *Badjos* zyn zoodanigh van ouders en voorouders op zee gebooren, en niet langer te lande zich ophoudende dan dat zy haar vangst verkoopen, of dat haar een storm belooft. De bygevoegde zyn het voornoemde rappale van volk uit verscheide volken, dewelke nu en dan zich daar by voegen, en als zy het zee-leven moede zyn zich weder op 't landt begeven, daar zy haar huizen, op staken, langs de stranden maken, welke vlak, en broekachtig moeten zyn, op dat zy hare vaartuigen gemakelyker by de huizen konnen halen. Deeze vaartuigen zyn plat gebodemt, op dat zy daar mede over banken en reyen konnen komen; want als de zee wat ontfelt is, dan zoeken zy een groot en breed rif, waar op zy hare vaartuigen in een kring vergaderen, gelyk een troep meeuwen op 't rif vast zittende, en laten de zee zich bre-

ken aan de randen van 't rif. In deeze vaartuigen woonen zy met wyf en kindt, hebbende geen ander gereetichap, noch huis-raat, dan even 't geen tot de visschery van nooden is: gelyk zy ook meest van vis en ryft leven. Welke nu aldus van ouders *Badjos* gebooren, en al hun leven op 't water opgevoedt zyn, verschillen merkelyk van de geene die zich met der tydt daar by gevoeght hebben; want de geboorene *Badjos* zyn lelyke menschen, gaan meest naakt, behalven een broek-bandt, of *tjeddaco*, om 't middel-lyf, op dat zy onbelemmert in 't zwemmen mogen zyn, roebust, en hardt van vel, zoodanigh van de Zon en 't zee-water verbrandt, dat het zout op de huidt glimt, ros van hairen, en stinken zoodanigh na vis, dat een ongewoone haar qualyk verdragen kan. Zy gebruiken onder hun-lieden een gebrokene Macassarische taal: volgen ook enigzins de Moorische Wet; doch, na den aart der zee-lieden, bemoeijen haar weinigh met de Religie, behalven dat zy den tydt van de Moorische Vasten op 't landt uithouden. Het zyn niet alleen ervaren visschers, maar hebben ook, door de lange ondervinding, goede kennis van de natuur der zee, windt, en weër, daarom gebeurt het zelden dat zy hun door een storm in zee betrappen laten, maar bergen zich by tydts op de naaste reyen, of wilde eilanden. Men houdt haar voor goetdaardige, en openhertige menschen, daar het wel mede om te gaan is, groot gerief van vis, gedroogde schulpen, en schildt-padt te lande aanbrengende; maar dewyl, na dat de Nederlandtische Compagnie het Ryk van Macassar onder gebraght heeft, zich veel quaadtwillige, en uitgespatte Macassaren hier by gevoeght hebben, zoo zyn zy befaamt van moorden, en zee-roovery. Na haar opgeven zouden zy wel 700 of 800 vaartuigen sterk zyn, en alle zeven jaren eens t'zamen komen; doch men weet niet waar. Zy erkennen voor haar Opper-hoofd *Crakanjer* of *Kerkanjer Wadjo*, van Boegische afkomst, dewelke zich hedendaags ophoudt op het eilandeken Sockum, tusschen Baly en Lombok gelegen, alwaar hy aan landt een treffelyk huis bewoont, zyn onderhebbende *Badjos* in orde houdt, dat zy buiten haar grenzen niet spatten, en zyn dienst en vriendschap aan de gemelte Compagnie geboden heeft. Deeze hebben haar limiten tusschen Borneo en Celebes West-zyde, tot Manado, of Celebes Noort-hoek toe, in 't Zuiden tot Bima en Baly toe. Onder haar-lieden ziet men eenige met ydele en lange baarden, stout, en hardt schreeuwende, die men voor Chi-

neezen zoude aanzien; doch na haar eigen zeggen zyn 't Mandareezen, van Mandar, een klein Koninkryk op Celebes Weltzyde, dewelke met haar troep zwerfen mogen tot in de Moluccos, en in de voorſte eilanden van de Philippinas. Aan Celebes Ooft-kuſt hebben die van Gorontalo, Tomini, en Tambocco, mede haar eigene *Badjos*, welke niet verre van hare ſtranden gaan, en meelften tyd op 't landt woonen.

By Johor, Malacca, en langs de kuſt van Siam, zyn weder een ander ſlag *Badjos*, die men *Sileſters* noemt, van afkomt Manankabers, en Malceyers, dewelke hun omtrent hare landen ophouden, en van zee-roovery befaamt zyn.

Ten laaſten, ſtaat aan te merken dat men *Badjo*, of *Wado*, onderſcheiden moet van *Wadojwado*, of *Tovado*, zynde een Landſchap van 't Boegſche Koninkryk op Celebes, benoorden de groote rivier Tſjenrana, uitkomende in de groote Boegſche boght, aan de Zuidt-zyde van Celebes. Deeze *Wadojwadjos* zyn landt-lieden, woonen in een vlak broekachtigh landt, en komen niet op zee. Dus verre gemelte Heer.

Tonie is in zeker plaats van Indien de naam van een Kanoë, die zomtyds twee aan een gebonden werden met rieten en baſten van boomen, ſtevigheits wil, daar dan een klein zeiltje op gezet wort: gelyk men boven aan den Rhyne mede dikmaal ziet geſchieden: en dit vaar-tuigh werdte dan *Katapanel* geheten.

Katteamarouw is een Indiaanſch vaar-tuigh, van zes of acht rechte houten, ruitsgewys dwars over elkander geleght, met boomſchorſten aan een gebonden, daar een man zich op neder zet, en zich voort roeit met een *pagai*, of riem, die aan beide zyden een handt, of ſchepper, heeft. Een bos kokos-bladen, of *galba-gabba*, leggen zy op de houten neder, om te gemakkelijker te zitten, welke zy by voor-windt over eindt zetten, en daar mede zeilen. Dit ongemak is by dit vaar-tuigh, dat het water den Schipper ſtedts om de beenen ſpat, en dat de man met ſchip met al zomtyds onder de golven raakt; doch den naakten Indiaan kreunt zich weinig daar aan.

Paden is een vaar-tuigh in Indien, de Nederlaſtſche Schouwtyes niet ongelijk, doch hooger opgeboeit.

In Ormus vindt men vaar-tuigen, vry hol van maakzel, zonder enig houten verdek voor of achter, zynde in 't hart van 't ſchip wydte uit getimmerd. Het achterſte van deeze Schepen is een weinig hooger op getimmerd als het voorſte. Het roer

ſteekt achter door de ſpiegel, zynde met touwen vaſt gemaakt, zoo dat het zeer weinig heen en weder, doch genoegh, bewoogen kan werden, want de Stuurman zit achter op een balk, die dwars over boort leit, hebbende ieder handt aan een eindt van het zeil geſlagen, 't geen buiten boort met touwen achter door het ſtuur-bort geſtoken is: aan die zyde dan daar hy wil dat het ſchip zal gaan, trekt hy 't zeil na zich, waar door aantondts het roer inſgelyks wert bewoogen, en het ſchip zeer gemakelyk beſtuurt. De maſt ſtaet midden in 't ſchip. Het zeil is onder ſmalder als boven. By voor-windt halen zy aan de voor-ſteven een klein zeiltje op: *Zambura* genaamt, 't zelve van d'een na d'andere zyde trekkende, naar dat de windt waait, en zy het ſchip willen doen ſtevenen: dit voor-zeil is vaſt gemaakt daar de roeijers zitten, en wert ter zyden met zyne tippen tot aan het achterdeel des ſchips getrokken. Behalven dit weten zy noch een klein zeiltje boven aan de maſt te halen, daar een vaantje op geſteken wert. De touwen, waar mede zy de zeilen ophyſten, maken zy achter aan de dwars-balk vaſt, op welke de man te roer zit.

Chajronan is zeker aart van Scheepen in Mogols landt.

Tot Mocha pleegh eertyds jaarlyks een groot ſchip, *Manſour* genaamt, van het uiterſte des Rooden meers, in Wyn-maant aan te komen, 't geen op vracht, ten profyte van den Sultan van Conſtantinopolen, over voer: tien op 't hondert wiert 'er van alle koopmanſchappen betaalt, die daar in wierden geſcheept; en behalven dit ſchip mogt 'er geen ander deeze reize doen: het wiert veeltyds, zeght men, 2500000 of 3000000 realen van achten waerdigh geſchat, als 't geladen was.

Dat de Indianen, Perſianen, en Egyptenaren, op het Roode meir maghtigh in vaart, Scheeps-bouw, en krygh, zyn geweeft, blykt alom in de oude gedenkschriften van die landtaart, en byzonder in de vermaarde *Zee-ſlag*, voorgevallen over anderhalve eeuw, tuſſchen *Hocenus*, geboortigh uit Perſien, Overſte der Schepen die toen uit Egypten na Indien quamen, en *Lauren Almeyda*, Portugeeſchen *Zee-vooght*, omtrent Chaul, niet wyd van de ſtadt Diu, in het landſchap Choramandel, binnen de haven, of op de ree van Chaul; want d'Egyptenaren quamen met neder-geſtrecken rees de haven recht in looppen, in meining om de Luzitanen te overvallen: doch zy, niet ſlings, lichten 't anker, en koozen 't ruime zop; weshalven de Barbaren toen raadzaam vonden

Ziet *Baldew*
Indien.

het

het gevecht te aarzelen, en de hulp-vloot af te wagten, die *Asf*, Gebieder van Diu, hun toe itondt te zenden; maar de Portugeezen zetten 't op den vyandt in, alcer de hulp-scheepen waren genadert: en hy had de grootste hoop van overwinning, indien hy maar de Egyptische Scheepen, met het inwerpen van dreggen, en haken, hadde konnen naderen, en van dicht by bestryden, 't geen hem, overmits de stilte, ontfont. Men streedt dapper: de pylen snorden door de lucht: men braakte vuur en vlam. De Barbaren waren de grootste in getal van krygs-knechten, en mannen van wapenen, zeer overvloedigh voorzien van schichten, en pylen: zy hadden ook meerder getal van Scheepen, bedekt met gekte touwen van de voor- tot de achtersteven toe, als in gedaante van een net geweven: haar boorden waren ook veel hooger dan die der Portugeezen, zoo dat zy hun schiet-werk met meerder gemak, en zekerder, in de Scheepen der Luzitanen konden werpen. Dus duurde de strydt tot den avondt: ondertusschen quam *Asf* van Diu met 40 bodems, zoo wel tot roeien als zeilen bequaam. Dit deed den Portugeezen de wyk nemen: en het Schip van *Almeida* wiert zoo getroffen, dat het strandte, hy zelfs doorfchooten, en het krygs-volk van de vyanden gematst. Het getal der dooden in deezen strydt, aan de zyde der Mahomettanen, wiert op 600 geschat, en aan de zyde der Christenen op 140. Maar niet lang daar na viel de Vader van *Laurens & Almeida* der Heidenen vloot, onder het gezagh van *Asf*, op 't lyf, en wreekte de doot van zynen dapperen Zoon met de nederlaag van veele der Barbaren, en hare Scheepen. Het Schip daar deeze *Asf* zelf op was, was als een sterk blok-huis, en boven maten met volk voorzien: het was boven met rouwe osfen-huiden bedekt, die hardt waren, om de kracht der pylen te breken, gladt, om de voeten der overkomende te doen glyden, en vochtigh, om den brandt te beletten. Dit Schip wiert eindelyk in de grond gefchooten. Het getal der dooden, by de vyanden der Portugeezen, wiert op 1000 geschat; en de Mammelukken, ofte Egyptenaren, wierden meest alle gedoodt, of gevangen.

By *Baldew*, in zyne Indische beschryvinge van Malabar, vindt men mede hoe den grooten *Ottoman*, Turkschen Keizer, uit Egypten een vloot van 64 Scheepen, niet alleen groot zynde, maar ook bequaam om te roeien, en zeilen, daar zich noch eenige Scheepen van Canobaja, en Malabar, by voegden, in de Indische zee zondt, om de Portugeezen uit den lande

van Mogor, en uit de stad Diu, die zy hadden bemaghticht, te doen verhuizen. *Soliman* van Peloponnesus, Overste van Egypten, was Admiraal over deeze vloot; hy hadde met zich 2000 Turkische zee-luiden, en 1500 Janitsaren. De Turken voerden toen zeer afgruzylyke Brandt-scheepen met zich, onze hedendaaghsche in uitwerking verre te boven gaande.

Van Bergera, in Malabar, plaghten roovers in zee te kruiffen, sterk 40 wel bemande Fregatten, gebouwt, en van oorloghs-tuigh voorzien, trots de beste Europeische vaar-tuigen.

De Koning van het Ryk Pervratti, weinigh mylen bezuiden Cochin gelegen, nu gedwongen door Nederlands geweldt, bestaat zyn krygs-maght in Vaar-tuigen, ofte Fregats, die hy ten getale van 500 by een kan brengen, en, in den regen-tydt, of *monsson*, als wanneer de rys-velden meest onder water leggen, zyn geheele Landt daar mede door varen.

Tot Damiate, Cyprus, en aan d'Egyptische kust, zyn Scheepen, *Sambiquers* geheten, die gemaakt zyn als Galioten, maar langer: de voor-steven is van gedaante als de achter-steven; doch aan de achter-steven is een klein kamertje, om twee-bak in te bergen. In deeze zyn veel banken, om de roeijers daar op te zetten, na de langte van het Schip, min of meer; men ziet 'er met 12, 16, en wel 20 riemen, die vry kort zyn: ieder riem werdt geroeit van twee mannen. Zy voeren een groote mast, en daar aan een groot zeil: zyn snel in den voorrgang.

Saucote is een Vaar-tuigh in de Middellandsche zee.

Op de Nyl, by groot Cairo, zyn Scheepen, *Acabas* geheten: het zyn groote wyde Barken. Ter tydt als de Nyl zwelt, en de openingen werden gedaan, waar door de wateren landtwaarts in schieten, is daar een groot fecst, 't geen met en in deeze Scheepen werdt volbraght, dat omtrent de maandt Augustus geschiedt. Men ziet daar dan een groote menigte van *Acabas* op het water dryven, aan de Nyl gefchikelyk gefchaart: een van de zelve is zeer kostelyk toegetakelt, waar in aan de achter-steven een opgetooide kamer is, geschildert, en vergult, zoo als hare kostelykste zalen te lande zyn, groot 12 of 15 voet: buitewaarts geciert met gulde letteren, en aardigh sny-werk: van binnen beleght, en behangen, met kostelyke tapyten. Dit Schip, den Admiraal, is voorzien van veele vanen, en guldene standaarden: voor op praalt een kostelyk gefneden en vergult beeldt van 't een of ander wildt gedierde.

dierde. De Bassa wert in het zelve gevoert; gelyk mede de Beys, en andere hooge Officiëren, die den Bassa volgen, in kostelyk uitgecierende Acabas zitten: de gemeente volgt in vaar-tuigen van minder aanzien. Als deeze omvaringe zal geschieden, en als den Bassa te scheep treedt, werden daar beesten gellacht op den oever van de rivier, en men vaart na het oudt Cairo toe. De zeilen van den Admiraal zyn veelverwigh: en hem volgt een Sloep vol trommels, trompetten, en andere speel-tuigen. Ieder van de na volgende Schepen is mede op het beste uitgedoost, met vlaggen, wimpels, en veelverwige zeilen. Het geschut wert alom geloft: het volk juicht, zoo te water als te lande, en byzonder als deeze stoet den dyk opent, by oudt Cairo gelegen, waar door het Nyl-water landtwaart in gelaten wert. Op het Feest dan, aangeftelt zynde om deeze opening te doen, springt ieder aan landt, met pieken, schoppen, en spaden, doende de aarde wegh, zoo, dat 'er vaert, en invloeiing van water komt, waar in geheele schuiten met vrugten, en suiker-gebak, werden geworpen. Waar na, dit verricht zynde, de Bassa weder te rugge keert: en aldus neemt het Feest een einde.

Tot Bassora, of Basra, in Babylonien, by de vliet Tigris, zyn Schuitjens gebruykelyk, die *Donek*, of *Dovanik* genoemd werden.

Tot Anatolico, Messalongi, en Sainte Maure, in Etolie, werden Schuitkens gebruykt, uit eene boom geholt, lang 15 of 20 voet, breed 1½ voet, zynde dit de rechte *Monoxylons* der Ouden, zoo Dr. *Spon* oordeelt, welke verhaalt dusdanige gezien te hebben, waar in men twee paerden gelyk over haalde.

Op de Maldivische eilanden valt zeker hout, *Candou* geheten, met het welke men van de grondt der zee alle zwaarten op licht. De boom is in grootte met de hierlandsche noote-boom gelyk, zynde zeer zacht, en wit; hy draagt geen vrucht. Men maakt 'er visschers Barken van. Twee houten van deezen boom te zamen wryvende, kan men vuur maken, echter brandt noch verteert het zich niet.

Op de Malabarische kust worden zeer nette Schepen gemaakt van Keti-hout, 't geen byzonder duurzaam is. Zy arbeiden daar aan zeer langzaam, zoo dat een Schip wel twee jaren op stapel staat, met paffen, voegen, polyften, en schikken de Meesters zich ophoudende. Als deeze Schepen afloopen, en te water gaan, dan is 't daar Feest: en men ziet zomtyds dat zich menschen, uit godtsdienstige plegh-

tigheid, onder de kiel leggen, en laten verpletten.

Beschryvinge der Kanoës op Suriname, zoo als de zelve aldaar hebbe doen afsteken.

De Kanoës, welke in Suriname werden gebruikt, maakt men van een boom, genaamt *Baytze*: zy zyn zomtyds zoo groot dat 50 of 60 menschen daar in konnen varen. De *Harom*, die de zelve maken, woenen beneden de Barbyffies, omtrent de aldaar leggende rivieren, tot Oronocque toe. Zy gebruiken tot het maken van deeze geen ander gereedschap als een byl, en een houweeltje, of disseltje: eerst wert het hout van buiten gedaante gegeven, en dan van binnen uitgeholt, tot zoo verre als zy met hunne armen reiken konnen; ik zeg met hunne armen, om dat haar lichaam daar niet in kan, dewyle zy voor eerst van bovenen langs de boom maar een klein geultje kappen, om zyn wyde te behouden, die zy andersins, door groote opening te maken, in het spreijen verliezen zoude: als zy dan zoo verre uitgeholt is, wert zy op twee schraaghjes, een voor en een achter, gezet, en gevuurt van binnen en van buiten, en alzo zachtjens warm wordende, zakt zy door in het midden, en spreidt zich uit, met de hulp van stokken, die zy onder het branden van binnen aan beide de kanten van de Kanoë pal zetten, wel tot 6, 7, 8, 9, en 10 voet wydte, en wel tot 50, 60, of 70, ja (gelyk zommige zeggen) 80 of 90 voet lengte: onder tusschen zyn zy ook noch al bezigh met hunne disseltjes, om de bulten en oneffene plaatsen wegh te kappen: eindelyk maken zy de zelve zoo egaal en gladt, dat veele van onze ambachts-gasten daar over verftelt staan. Zoo verre gemaakt zynde, werden daar stokken dwars over geleght, en met keepen op de kanten ingelaten, die door gaten, in de Kanoë gemaakt, vastgebonden werden, met een zekere aart van ranken, of rottingen, die zy uit het bosch weten te halen, en zeer sterk en duurzaam zyn. Achter en voor werden schilden in een sponding gezet, die (gelyk ook het roer) van spooren van boomen gemaakt zyn, wordende het roer met houten pennen (die daar aan gebonden zyn) achter aan de Kanoë gehangen. De gestalte deezer Kanoës ziet op de plaat onder letter A. Als zy op een tocht ter zee, of ten oorlogh zullen gaan, dan wert de Kanoë ter zyden opgeboeit, met het middel-rift van bladeren, byna den Palmyt gelyk, het welke met de voorgefelte ranken op malkanderen gebonden wert, tot de hoogte van 6, 7, 8, 9, of

of 10 duim, en dat weder met stokken, dwars over zoo wel als van anderen op, vast gemaakt. In 't midden, ook voor en achter, maken zy in 't gemeen zoldertjes van gesplete wilde Palmyt, welke gedekt werden met een voort van bladeren, die de geheele Kanoë dwars over reiken, en *Pamy*, of *Geroery*, genaamt werden, en dicht er zyn als onze prezenning, waar onder hun eten, drinken, lading, en oorlogsgereedschap, geborgen werd. Zy kalfaten de voornoemde opboeifels, als ook de voor- en achter-schilden, met baft van boomen, klein gefchraapt, en met een houtje over al de garren opgevuld, dat, door zyn lymachtigheid, als het droogh is, zeer dicht is, en vast kleeft. Zy gebruiken deeze Kanoë's niet ten oorlogh, maar om hun perfoonen, leefocht, en kryghs-gereedschap, te vervoeren, 't en ware by voorval van vyandt, wanneer zy wel dapper met pyl en boog op elkander fchieten, tot dat zy al zachtjes voorby of van mal-kanderen afgeraken, of dat d'eene of d'andere party, zich te zwak bevindende, of de Kanoë's niet vaerdigh genoeg zynde in 't fcheppen, de zwakke de wal kiezen, buiten boort springen, hunne Kanoë's verlaten, en alzo om een goet heen komen zoeken. Wanneer voor de windt varen, konnen zy daar op twee of drie zeilen by zetten; maar hebben als noch de konft niet gevonden om by de windt te zeilen: zoo dat zy in 't wederkeeren tegen windt en froom zich met hunne fcheppers, of *pagayen*, alleen moeten behelpen. Indien zy geen zeilen van de Chriftenen konnen krygen, zoo gebruiken zy hare hammakken daartoe.

Het onderscheidt dat men vindt tusschen deeze Kanoë's en die der Negros, ofte der andere Indianen, bestaat alleen hier in, dat de andere maar enkelyk werden gekapt uit een zeer groote en dikke boom, zonder veel te spreijen, en daar om lomper en zwaarder zyn als deeze, de welke uit een kleinder boom, door het spreijen uitgezet zynde als een leder lap, grooter en netter gemaakt konnen werden.

Van de Cornares, zeker Vaar-tuigh, omtrent Suriname gebruikelik.

De Cornares werden gemaakt by alle de Indianen langs de heele kust, en werden niet gebruikt als om te visschen en te jagen: zy werden op de zelve wys uitgeholt, en gefpreit, als de groote Kanoë's; doch zyn voor en achter fcherp, gelyk by de aftekening te zien is. Zy zyn van 17, of 18, tot 25, 30, of 35 voet lang, en van 2½, tot 4½, ja tot 8 voet wydt. Zy fcheppen zeer

vaerdigh, en konnen gemakkelik van een man, die achter op zit, met een pagay beheerscht werden. De pagayen, of fcheppers, werden by de Caribyzers *apogiete* genoemd. Zy voeren vier of vyf mannen. Van den lokus-boom werden zy gemaakt. Hare gefalte ziet op de plaat by letter B.

Vaar-tuigen van Ceylon.

De drie hier volgende Vaar-tuigen zyn, op myn verzoek, op Ceylon doen meten, en aftekenen, dervoegeen als hier vertoont werden, door den Heer *Laurens Pyl*, Opp-Gezaghebber aldaar.

De plaat, by letter A, vertoont een Tutucoryns Vaar-tuigh, aldaar meest gebruikelik, 't welk by de inlanders een *Thony* genaamt wert, waar mede zy in zee gaan, om, met netten en hoeken, vis te vangen: deeze werden ook gebruikt, in de tydt der Paerel-visschery, om d'oesters met steenen te beduiken, als mede om *Chancois*, of kinkhoorens, op te halen. Men gebruikt de zelve ook tot lossen en laden van Scheepen, en groote Vaar-tuigen. Wanneer zy deeze Thonys tot het vervoeren van rys, of andere waaren en koopmanschappen, willen gebruiken, werden die ter zyden met twee of drie planken boven den anderen opgeboeit, welke alle met kajergaren, dat is de geklopte baft van klappus- of kokos-boomen, zynde bruin-zwart van verwe, aan elkander genaait werden: ook wert al het touw-werk van gemelte baft gemaakt, en is byna zoo sterk als het Hollandtsche; doch kan tegen geen zoet of varfch water. Dit Vaar-tuigh wert gebouwt na zekere maat, *Cobido* geheten, welke 20½ hout-duimen lang is. De kiel van de Thony, hier vertoont by letter A, is lang 19 cobido, dat is 389½ hout-duim: de wydtte werdte gemeeten binnens houts, en moet wezen 3½ cobido: de mast een cobido langer als de kiel: het anker lang 3 cobido, ook wat minder. In plaats van spykers werden door de inlanders klinknagels gebruikt. De steenen, waar mede de duikers na de grondt gaan, wegen ieder omtrent 25 pondt: als zy daar mede na de grondt zakken, dan zetten zy haar voet in de strop van den steen, en slaan de eene handt aan de lyn, hebbende in de andere een netje, dat aan een byzondere lyn vast is, waar mede te gelyk na de grondt gaan: op de grondt komende, laten zy den steen los, die door andere in 't vaar-tuigh werdte opgehaalt, en den duiker, die op de grondt blyft, doet het netje met een touwtje om zyn hals, doende daar in de paerel-oesters, die hy op de grondt vindt; en wanneer hy denkt niet langer onder water te zullen

N n

kon-

konnen verblyven, dan trekt hy aan de lyn daar het netje aan vaſt is, 't geene door die in 't vaar-tuigh zyn vernoomen werdende, halen zy het zelve als dan na boven: den duiker verlaat het netje van zyn hals, doch palmt zich langs de lyn van 't zelve na boven, om te ſpoediger uit het water te wizen. De ſteen waar mede de duikers de *chancos*, of kink-hoorens, van de grondt op duiken, is in 't gemeen omtrent 8 pondt zwaar, doch een goet duiker gebruikt zelden een ſteen: zy maken den ſteen om haar middel vaſt, gelyk mede het netje over den zelve, daar zy de *chancos*, die op de grondt krygen, in doen, en daar mede te gelyk na boven komen, zonder met een lyn opgehaalt te werden, om dat daar zy na de *chancos* duiken pas half zoo veel diepte van water is, als daar de paerel-oesters werden gedoken. En door dien de *chancos*, of kink-hoorens, langs de grondt loopen, moeten de duikers haar dikwils na loopen, om te vangen, zynde een mocijelyk, verdrietelyk, en weinig profyt gevende werk, waar van die arme menſchen qualyk de koſt konnen krygen; hier om verlangen zy altydt na een paerel-viſſchery, waar van wat meerder voordeel hebben. Dat volk is los en licht van aart: als wat gewonnen hebben, verbraffen, verſpeelen, en verpronken zy het haafst weder. Een paerel-duiker heeft twee helpers, die zy *Mandekes* noemen, dat zyn die geene welke op het ophalen van de ſteen, en net, paſſen: hy ſtopt ooren en neus toe, om het water uit te houden, deeze met wol, en die met een bandt. Zy gaan te gronde met een ledige mond, den adem eenige keeren na den anderen verhaalt hebbende, onder het toe nypen van de neus: blyven een korten tyd onder water, of niet langer als dat eens rondtom gekeken, een weinigh voort gaan, en het netje, dat zy, aan de hals hangende, mede nemen, vol oesters, ofte hoorens, geraapt hebben, als wanneer zy hen weder na boven opgeven, en geholpen werden, met het inhalen van de ſteen, daar mede zy in de diepte nederdalen. Het gebeurt aan veele dikwils in 't eerſte wel dat haar de ooren ontfpringen, en aan 't bloeden raken, waar van geholpen zynde, werden zy bequamer tot het duiken. De kink-hoorens ſchieten baar-moeren uit, als darmen, of zwam-balgen, niet ongelyk aan een rondt gekrinkelde en ſpits toe gaande ſprits, waar in dan vervolgens de hoorens in grooten overvloed groeijen. De ſteen die de paerel-duikers aan hun voet doen, om te zinken, wert vertoont by letter Y, en het netje by letter X. Het anker, dat van hout is, behalven dat twee ſteenen daar

aan zyn, welke tuſſchen de kruis-houten in geſteken zyn, wordt vertoont aan letter Z. Het hout, waar van deeze Scheepkens werden gemaakt, is tweederley, het eene wit, en licht, het ander zwaarder, en geelachtigh. De kabels zyn van kajer, of boom-baſt, geſlagen.

De neven-ſtaande platte grondt, onder letter B, is van de voor gemelte Thony, wiens lengte en breedte hier te zien is.

Letter C wyſt aan de figuur van een Vaar-tuigh, 't welk op Ceylon, daar het gebruikelijk is, ook een *Thony* genaamt werdt, waar mede de inlanders gaan viſſchen: het wert op zoodanigh een wys gemaakt, en toegeſteft, gelyk zich hier vertoont. Deeze Thony zeilt zeer ſnel by de windt, zelfs in zoo holle zee, dat geen Hollandts vaar-tuigh zulks zal doen, doch altydt over een zyde, vermits de dryf-balk, ter zyde gebonden, altydt te loefwaart moet blyven, op dat niet om valt; en by ſterke windt, om dat de balk door kracht van 't zeil niet mogte opgelicht worden, gaat'er noch een man of twee te loefwaart op ſtaan. De zydt-planken, daar mede deeze Thony is opgeboeit, zyn pas zoo wydt dat'er een man in ſtaan kan, zynde die plankjes mede aan de uitgeholde boom met kajer-garen, of baſt van de kokos-boomen, genaait. En vermits dit Vaar-tuigh altydt over een zyde moet zeilen, als gezegt is, verzetten zy maar, wanneer het achterſte weder voor gaat, het zeil, en de ſtokken, welke ſtokken van bamboes, of Indiſch riet, zyn. Het roer, dat gelyk een plankje is, dient ook tot hun zwaert, te weten als de ſteven voor gaat, daar het aan vaſt is, en achter zynde, dient het voor 't roer.

De figuur D is de platte grondt van boven gemelte viſſchers Thony, welke van een boom, of balk, gemaakt, en van binnen uitgeholt is, gelyk *abcd* aanwyſt: *efgh* vertoont de lengte, en wydte, van boven.

Het Vaar-tuigh E wert op Ceylon van de inlanders een *Paere* genoemt, en van haar op zulk een wyze gemaakt, als het zich hier vertoont.

De figuur F wyſt aan de platte grondt van de Paere: *ab* is de lengte, en *rs* de wydte van de mond, of boven-opening, der zelve: *cdefgh* vertoont de wydte, en lengte, van 't onderſte, of bodem, in plaats van de kiel: *iklmnopq* is de wydte, en lengte, van het midden der Paere: *rv* is de geheele lengte over beide de ſtevens.

Germes zyn lange Barken, aan de mond van de Nyl in gebruik, waar mede de *Sauques*,

gues, of andere zware Scheepen, de rivier in en uit werden geboogfeert: zy dienen ook tot Lichters.

Hoogh op de Nyl, in 't Gebiedt van Abyssina, by Dambea, zyn Schuiten, van op een genaide matten gemaakt, daar 10 of 12 menschen mede kunnen over varen: deeze werden met stokken bestiert, en voort gestouwt, dewyle zy aldaar van geen riemen weten.

Aan de vliet Lena, en bygelegene rivieren daar rondtsom, zyn Vaar-tuigen, die mede in zee varen, genaamt *Katami*; en andere, *Tarmi* geheten, die licht zyn, en over landt kunnen getoogen werden.

Manfool is zeker Vaar-tuig aan de Malabarische kust.

Op het Jaar 1043. zyn de Scythien te scheep in Thracien gevallen, met bykans 100000 soldaten, doch zy wierden te water geslagen, en verlooren 15000 man.

In het nieuw ontdekte landt Louisiana, aan de vliet Mitchissi, of Colbert, gelegen achter Nieuw Engelandt, gebruiken de Indianen Barken, van basten der boomen gemaakt; als mede andere, van buffels-huiden. Doch de volkeren welke op deeze rivier meest Zuidtwaarts wonen, maken hunne Kanoës, of Barken, van hout, ter oorzaak by hen geene boomen wassen wiers schorffen bequaam zyn om Barken van te maken: waar om ook hunne Noorder vyanden, wiens Schuiten, als wezende lichter, vlugger in 't roeien zyn, veel voordeel op haar hebben.

In de Manilles werden, door de Spaanschen, Galjoenen gebouwt, welke veel grooter zyn als eenige in de Middellandische zee. Daar is hout, *Abaca* genoemd, 't geene tot den bouw zeer bequaam is, en van welkers bast heel goede touwen werden gedraait.

Orankeys zyn Persiaansche Vaar-tuigen. *Gelma* zyn Barken in Ethiopien.

In de Landen benoorden America, hooger als Terra Nova, op 52 graden, van oudts *Terra Corte-Realis* geheten, aan de vaste kust, tegen over Groenlandt, vindt men Kanoës, by de inwoonders gebruykelyk, welke twee gekrulde stevens, een kielte, en zes inhoutjes hebben: deeze zyn uit een boom geholt: daar zyn twee bankjes in: de boortjens zyn van vis-ribben, vol gaten: met een zee-honde vel zyn zy overtoogen. Deeze Schuitjens zyn zoo groot, dat 'er vyf of zes menschen in varen kunnen. Zy zyn boven open, en niet toe, gelyk de Wilden hare Schuitjens in de Straat Davis hebben. Hare riemen, of scheppers, die zy *Paddels* heten, hebben aan ieder eindt een blad, om over en we-

der te kunnen scheppen. Als een van deeze menschen komt te sterven, en dat hy een Kanoë heeft, dan wert die gesloopt, en by hem in 't graf geleght.

De Kozakken, die op de Nieper-stroom zich onthouden, na dat zy een Bevelhebber tot d'een of d'andere togt hebben verkooren, om ter roef op de Zwarte zee te gaan, beginnen als dan te arbeiden aan hare Scheepen, die 60 voet lang, en 12 of 15 voet breed zyn, en door vyftien roeijers aan elke zyde voort gezet werden, sterker voort gaande dan de Galeien der Turken. Ieder van hare Scheepen is met 50 of 60, ook wel met 100, en meer mannen voorzien, gewapent met roers, en falkonnetten. Zy volgen haren Zee-vooght, die zyne byzondere vlugh voort. Alhoewel dit volk de grootste dronkaarts van de wereldt zyn, zoo voeren zy doch geen brandewyn te scheep. In 't laatste van de Maan kiezen zy zee, om van de Turkische Galeien by Akfakoof niet gezien te werden. Met buit geladen, en vervolght werdende, neemen zy hare toevlught tot de biezen, en tot plaatzen daar de vyanden niet hare Scheepen niet kunnen genaken. Deeze Vaar-tuigen werden *Gelus* genaamt.

Almadier is een gewapende Bark, in de Griekische eilanden, Rhodus, en Scio, gebruykelyk.

Den Grooten Heer bezit nu ruim hondert Galeien, waar van 'er omtrent vyf-entwintigh tot Constantinopolen zyn, d'overige werden in de Eilanden, en andere Landtschappen van zyn gebiedt, onderhouden.

In Peru zyn Schuitjens, van een boom gemaakt, genaamt *Piragoras*.

In Japan werden kabels van rottingen gevloghten, welke sterker zyn als die van hennip.

Hoe in Japan de Barken zyn gebouwt, is uit *Montanus*, in zyne beschryving van het Gezantschap aan de Keizer van Japan, te zien, als volgt: „De Hollandtsche Gezant verliet eindelyk Miaco: nam de „landt-reis langs de voet van 't geberghte „Frenoiama, door Oets na Jesh, gelgen „aan een meir, lang 18 mylen, waar uit „de rivier, welke door Miaco, en Ofacca, „zeewaart vloeit, haar oorsprong heeft. „Binnen Jesh aangezocht, om de verma- „kelyke berg Pauomama, aan 't gezeide „meir, Noordt-oost ten Oosten van Jesh „af, gelegen, te bezigtigen, dorst de voor- „slag niet afslaan. Hy wiert dan derwaerts „gevoert in een prachtige Roei-bark. De „Bark voerde twee laage masten, en ieder „mast een vierkantigh zeil. Als de windt „verslapte, roeiden de Japanders met rie-

Japansche Bark.

men, welker bladen zeer breedt waren.
 „Voor de steven hingen twee ankers. De
 „plecht liep fcherp toe over de steven:
 „het beschoefel der plecht stak weder-
 „zydts buiten boort. Over de Bark was
 „een verdek getimmerd, aan alle kanten
 „open, steunende op vier stylen: 't ver-
 „wulfiel rees aan vier hoeken, en recht in 't
 „midden, waar de groote mast door ging:
 „de randen des verwulfiels bestonden uit
 „vergult beeldt-werk. De Japanfche ma-
 „troozen paften aldaar op 't zeil aan de
 „middelste mast. Onder 't verdek zat de
 „Hollandfche Gezant bloots hoofds: we-
 „derzydts stonden Japanfche dienaars, die
 „ieder een waaier in de handt hadden.
 „Voor de Bark roeide een Japanfche Boot,
 „uit welke eenige Hollanders luftigh op
 „trompetten bliezen.

Een gedeelte van d'afgodery in Japan is, dat sommige godts-dienstige menschen zich aan *Ameida*, hunnen afgodt, op-offeren; ten welken einde de geofferden hen vrywillig, met een steen om den hals, buiten boort in zee werpen, en zich zelven verdrinken. De Scheepkens, daar deeze over-geloovige uit springen, worden voor heiligh gehouden, weshalven tot geen ander gebruik werden gebraght, maar aanstonds verbrandt.

Als de inwoonders omtrent de rivier de Amafone te water ten oorlogh trekken, zetten zy hunne afgoden op de steven der Scheepkens.

De St. Jans Christenen willen, dat boven ieder Hemel water is: waar uit zy besluiten, dat de Zon op dit water in een Schip dryft, en de mast des schips een kruis is. Het zelfde gelooven zy van de Mane. Daar by gelooven zy, dat 'er menigte van kinderen, en dienaars, naby de Scheepen der Zon en Mane zyn, om hen te geleiden. Daar-en-boven malen zy een Vaar-tuig af, dat zy zeggen van eenen Engel te zyn, die *Bakan* genoemd wordt, den welken Godt zendt om de Zon en Mane gade te slaan, en te zien of zy recht gaan, en zich in haar plicht quytten.

Caignes, en *Permes*, zyn kleine Vaar-tuigen tot Constantinopolen, en aan de Barbarifche kust. De eerste zyn kleine Scheepkens: de tweede lichte Barksken: zoo dat, als te veel hellen, zy lichtelyk om geworpen worden.

Als den grooten Turk te water uit zyn Serrail vaart, zit hy in een Galiotte, zeer kostelyk toegemaakt, vergult, en verciert met edel geiteente: daar in zyn 24 banken, en aan ieder zyde zoo veel riemen. Twee Heeren, na hun ampten *Bostandis* genaamt, roeijen aldaar aan een riem, die

een hembt alleen over de broek aan hebben, en op 't hoofd een roodt fcharlaken muts, gelyk een fuiker-broodt op staande, hoogh een halfelle: die ter rechter handt roeijen, zyn kinderen van Christenen, die Turks geworden zyn; doch die ter linker zyde roeijen, zyn zoonen van geboorene Turken, en meest uit Asia van daan: de grootfte belooning die deeze te hopen hebben, is, als zy uit het Serrail gaan, 80 aspers daaghs haar leven lang te genieten; maar de eerste werden tot hooge ampten gevordert. Als 'er een riem gebroken wert door tlyf roeijen, dan kryght die roeijer een geschenk van den Grooten Heer, 't zy een handt vol aspers, of wel sequins, en zulks over den grooten arbeid, die zy geleiden hebben; waar om zomtyds deeze riemen met konst gebroken werden. De Stierman van deeze Galiotte is als dan den Ampt-heer *Bostangi Bachi*.

De Barbaarfche Roof-scheepen zyn onder zeer fcherp, diep van kiel, zeilen niel, doch hellen zeer: zy zyn nooit verdubbelt: de spyker-gaten zyn zelfs toegesmeert, om wel te zeilen.

Van de Galeyen der Turken in Barbaryen zeght de *Vries* het geene hier volght. Galeyen zyn de gemakkelykste Zee-scheepen, om dat tot zeilen en roeijen bequaam zyn, hebbende dit voordeel boven alle de andere Scheepen, als Polakren, Barken, en Tartanen, welke men ronde Scheepen noemt, dat zy met hun riemen, 't zy 'er windt is of niet, altydt voort konnen komen; waar om het eenige reden schynt te hebben, dat men hen d'Arenden, en Konninginnen der Zee zeght te zyn, vermits zy zich op de zelve een soort van heerschappy als toe-eigenen, om dat d'andere Scheepen zulke flaven van de winden zyn, dat, als de zelve haar niet dienen willen, zy hun wegh niet vervolgen konnen, en als onnutte ballasten moeten blyven leggen. Dit heeft den vernuftigen *Homerus* willen aanwyzen, wanneer hy, de reis van *Ulyffes* beschryvende, verzierdt heeft dat *Eolus*, de Vorst der winden, hem groote ledere zakken vol windt gegeven hadde, om zich by noodt van de zelve te bedienen. Maar gelyk 'er niets zoo gemakkelyk is, 't geen niet zyn letzel heeft, zoo betoont d'ervarenheit dat de Galeyen, en alle d'andere Roei-scheepen, dit gebrek hebben, dat zy het geweldt der winden, en stroomen, niet wederstaan konnen; want deeze doen hen groot gevaar loopen: waar om zy dan gedurende de Herfst, die de tydt is in welke de winden het meeste te vreezen zyn, zeer zelden toghten doen, en niet langer op zee blyven als van de maandt

May

May af tot September toe. Hier kan men noch by voegen, dat, behalven dat de Middellandsche zee maar alleen hen gunstigh is, zy zeer zelden verder als de Straat komen, om zich niet in gevaar te stellen van de sterke stroomen des Oceaans, die zoodanige Scheepen niet veel kan.

Niet te min hebben alle de Zee-roovers van Barbaryen de Galeyen in voorige tyden altoos gebruikt, dewyl zy die bequamer vonden om ten roof te varen, en jacht op de Koopvaardy-scheepen te maken; in voegen dat zy noch eerst zedert weinig tyds ronde Scheepen gebruikt hebben. Doch daar om hebben zy de Galeyen echter niet verworpen.

Tot Algiers waren 'er in 't Jaar 1634. niet meer als vier, van welke de twee van vier-en-twintigh, en de twee andere van drie-en-twintigh banken waren, met een Brigantyn van vyftien banken, en acht Fregatten van vyf en zes banken.

Die van Tunis hebben 'er doorgaans vyf, welke altoos van de grootte van die van Algiers zyn, en gemeenlyk de Galeyen van Bizerte genoemt worden, dewyl deeze plaats hun haven is.

De Zee-roovers van Salé hebben geen Galeyen, vermits hun haven aan den Oceaangelegen is.

Te Tripoli in Barbaryen was 'er toen maar een.

Toen de Zee-schuimers van Sainte Maure in hun bloey waren, hadden zy 'er eenigen; maar zedert hare volkomene nederlaagh, door de dapperheit der Ridders van Malta, hebben zy tegenwoordigh maar eenige Kaiken, en Fregatten, waar mede zy langs de kusten ten roof varen.

Wat die van Tetuan belangt, gelyk zy zich met het Zee-rooven zoo volkomentlyk niet en geneeren, hebben zy geen Galeyen, maar drie of vier Fregatten, met welke zy by wylen na de kust van Spanje zeilen, daar zy d'arme Vischers van daan halen, midtsgaders de geenen die zy in hun landingen verrassen konnen.

De Galeyen dezer Zee-schuimers van Barbaryen verscheelen zeer veel van die der Christenen; want in plaats dat d'onze groot en sterk zyn, hebbende ieder twee masten, en voorzien van een groote slang, met drie of vier middelmatige stukken, in het voor-schip, en van drie-en-twintigh tot acht-en-twintigh banken, midtsgaders een ruime doorgang, met een voor-kasteel, zoo zyn die der Zee-roovers kleinder, en hebben maar een mast, een slang, of roovers stuk, geen of een zeer smalle doorgang, op dat 'er niets onnut zy, en geen voor-kasteel: echter zyn de zelve van drie-

en-twintigh en vier-en-twintigh banken, maar zeer dicht op malkander; in voegen dat de roeijers, welke een getal van twee hondert slaven, altoosmaal Christenen, uit maken, moeite genoeg hebben om de rieden behoorlyk te handelen. Zy maken hun Galeyen op deeze wys, op dat zy, lichter zynde, te beter jacht maken, en der Christenen Galeyen gemakkeliker ontkomen konnen; want zy vreezen de zelve geweldigh, dewyl zy sterker en beter gewapent zyn. Dit verplicht hen menighmaal de kajuit af te smyten, wanneer zy zien dat de windt hen nadeeligh is. Als zy ten roof gaan, bemannen zy hun Galeyen gemeenlyk met hondert goede soldaten, gewapent met musketten, sabels, en ook zelfs met bogen, daar zy zeer wel weten mede om te gaan.

Om dan te betoonen dat de Galeyen hier voormaals in Barbaryen veel meer in gebruik geweest hebben, als die tegenwoordigh wel zyn, zal ik hier in voegen het getal der geene welke in 't Jaar 1588. in de haven van Algiers waren; midtsgaders de namen van eenige hunner *Rays*, of Kapiteinen, en Zee-roovers van dien tydt: waar uit men zal konnen oordeelen dat zy altydt zeer magtigh zyn geweest.

Den Bassa, die toenmaals een Hongarysche Verloochende was, *Juffet* geheten, hadt zyn Galey van vier-en-twintigh banken.

Mamy Arnout, Zee-kapitein, had de zyne van twee-en-twintigh banken.

Morat, een Fransche Verloochende, had 'er een van even zoo veel banken.

Dely Mamy, een Grieksche Verloochende, had 'er ook een van twee-en-twintigh banken. En zoo voorts.

Het is zeer gewis, (vervolght de *Vries* voorder) dat d'Ouden altydt geloofd hebben dat 'er geen krachtiger middelen waren, om de vertoornde Hemel te bevredigen, als die der beloften en der offeranden: 't geen een Poet, zeer wel van pas, heeft doen zeggen, dat men maar een weinighje wierooks op het altaar der Godtheit behoefde te branden, om zyn gramschap te verzachten, en hem met een zoet geweldt de blixem uit de handen te rukken. Hoe verblindt de Turken, of Mooren, ook zyn, door de dwalingen van hun *Alkoraan*, laten zy echter niet, dit te erkennen: ook zyn zy gewoon zulks dik wils te oeffenen; maar op zulk een belachelijke wys, dat zy door hun plechtigheden, en offeranden, den Hemel eerder vertoornen als eeren. Zy hebben 'er veel in gebruik, t'elkens als op zee zyn, en zich door het geweldt des onweers met schip-brek ge-

dreight zien. Doch dewyl het verdrietigh zoude zyn alle deeze geheimenissen, en offeranden, in 't lang te verhalen, zal ik in 't kort een gedeelte van de zelve ter neder stellen.

Wanneer zy een tocht op zee te doen hebben, dan bevelen zy zich in de gebeden van iemand hunner voornaamste *Marabou*, die hen een schaaap schenkt. Als zy zich nu door het geweld des onweers in een baarblykelyk gevaar zien, neemen zy dit schaaap, en hakken het gantsch levendigh, met vacht met al, midden door, zonder hun geest ergens als na deeze daadt gewendt te hebben, noch het stilfwygen in 't minst te durven breken. Thans nemen zy d'eene helft, daar het hoofd aan valt is, en werpen die ter rechter zyde van hun Schip in de zee, en d'andere helft aan de linker zyde, makende ondertusschen vreemde grimatzen, welke zy verzellen met draaijingen des hoofts, en met verwardelyk uitgeprookene woorden, die ik niet noodzakelyk geoordeelt heb hier te verhalen. Indien het by geval gebeurt dat dit schaaap, daar zy een byzondere achting voor hadden, ter oorzaak van den geen den die het hen gegeven hadt, te vergeefs geoffert zy, zonder dat d'ontoorde zee daar door stil geworden is, neemen zy een ander schaaap van de geene welke zy, ten deezen einde, in een tamelyke menigte te scheep hebben doen brengen, makende zich wys dat het ander eenigh mangel hadt, waar door de werking, die zy daar af verwachteden, verhindert is geworden. Met dit tweede schaaap handelen zy even eens als met het eerste, toonende de zelve buitenspoorigheden. En zoo de zaak ook deeze maal niet na hun begeerte uitvalt, vangen zy d'offerande weder op nieuws aan; zulks dat'er by wylen tien of twaalf schapen toe gebruikt worden.

Als zy nu zien dat dit alles de storm niet heeft kunnen stillen, en by gevolg hun vrees doen verdwynen, neemen zy hare toevlucht tot een andere plichtigheid, die deeze is. Zy neemen twee groote aarde potten, of kruiken, vol van olyf-olie, van de beste die zy hebben; en na dat zy de zelve wel hebben toegestopt, op dat'er niets uit loope, begeeven zy zich altemaal tot bidden. Gedurende deeze godtvruchtigheid heffen zy dan d'oogen en de handen ten hemel: dan keeren zy het hoofd, leggende op de knien, na de rechter handt, want daar, zeggen zy, is hun goede Engel, die zy tot hun bystandt roepen. Hier na keeren zy hun ter linker zyde, en blazen gestadigh de rondom zwevende lucht van zich; dewyl zy gelooven dat hunne quade

Engel daar in wemelt, even als of zy hem door deeze plichtigheid bezwoeren te ver trekken: want dit staat by hen vast, dat'er niemandt is die niet twee Engelen aan zyn zyden heeft, een goede, en een quade. Na dit alles neemt den Schryver van 't Schip, als de verstandighste onder hen, en d'ervarenste in hun geheimenissen, deeze twee kruiken met olie, en werpt die in de zee, d'eene aan de rechter, en d'andere aan de linker zyde des Schips.

Doch ongetwyffelt doen zy dit niet om dat zy geleert hebben, gelyk *Aristoteles* zeght, dat'er niets bequamer is om de verwoede golven te stillen als daar in verscheidene vaten met olie te storten, dewyl deeze vocht, en door haar zoetheit, en door haar slymigheit, de baren tegen houdt. Want indien dusdanige redenen hen tot deeze plichtigheid dreven, zouden zy deeze kruiken zoo zorgvuldighlyk niet toe stoppen. Ten anderen zyn zy ook zoo dom niet, of zy weten wel dat zoo weinigh olie niet genoegh is om een zoo groot onweer tot bedaren te brengen.

Het is dan geloovelyk, dat d'oorzaak, die hen tot deeze offerande aanpoort, is, dat zy eenige kennis van het Oude Testament hebben, waar van hunnen Propheet hen een gering straaltje heeft willen geven, om door dit middel te trachten de Joden tot zyn geloof te trekken, en dat zy derhalven toevlugt tot dusdanige plichtigheden nemen, hoewel zy de zelve echter meer door noodt, als door iever en godtvruchtigheid, gebruiken. Waar by men aanmerken moet, dat *Mohomet*, om de volkeren te beter tot zyn Sekte te verlokken, verzinde diergelyke offeranden daar onder te vermengen, welke hy uit *Genesis*, uit *Leviticus*, en uit verscheide andere plaatzen der heilige Schrift, getrokken heeft.

Men moet hier by voegen, dat zy deeze laatste offerande, zoo wel als d'eerste, niet alleenlyk gebruiken om de zee tot stilstandt te brengen, maar dat zy'er zich ook van dienen, gelyk ook van andere diergelyke buitenspoorigheden, wanneer een al te groote stilte, de baren als een ys effenende, hen, by gebrek van windt, zoo onbeweegelyk doet blyven leggen, dat zy noch voorwaarts noch achterwaarts kunnen komen; 't geen d'oorzaak is dat zy gedurende die tydt dikwils genoodtaakt zyn alle hun voorraadt op te eeten, en gevaar loopen van door de Galeyen der Christenen ontmoet, en genoomen te worden.

Maar dewyl deeze Turksche Zee-schuiemers in hun gods-dienst echter eenige straal van hope hebben, die hen verlicht, verflaauwen zy ook d'eerste maal niet, wan-

wanneer hun voornemen niet en gelukt; in voegen dat, als zy zien dat noch hun offeranden der schapen, noch die der oliekruiden, de storm hebben kunnen bedaren, zy eindelyk het laatste by zetten: en in deezen noodt gebruiken zy deeze derde pleghtigheid. Zy ontfleken zoo veel kaerften en toortzen als zy konden, zulks dat'er zomtyds tot vier of vyf hondert toe zyn, die zy op hun gefchut vast maken, en aldus laten verbranden, begevende zich onder tusschen altemaal tot bidden, met Turksche postuuren. Terwyl dit geschiedt is 't aan niemandt geoorloft, wie hy ook zy, aan die kaerften een andere kaers, of een pyp tabak, noch ook zelfs een lont, te ontfleken. Zy slaan ook niemandt toe zyn gevoeght te doen, of de natuurlyke behoeftigheden te verrichten, om een zoo verdienende en heilige zaak (zulk een naam geven zy dit) niet te befmetten.

Zoo 't nu gebeurt dat zy, na alle deeze offeranden, niet verkregen hebben 't geen begeeren, beveelen zy, als half vertwyfelde menschen, aan de Christene slaven, die zy in hare Scheepen hebben, beloften te doen, volgens hun godts-dienst, aan de heilige Maaght, aan *S. Nicolaas*, of aan eenige andere. Dus verre *de Vries*.

De Constantinopolitaansche Turken zyn slechte Scheeps-timmerlui den, zoo dat hare Scheepen over twee of drie jaren niet duuren. De last-dragende Scheepen werden echter noch beter als die tot den krygh gebouwt. Als 'er een Schip tot Constantinopelen van de werf afloopt, stellen zy daar op veel Muzikanten en Speel-lui den: alle andere Scheepen, die daar omtrent zyn, werden daar by gebragt: duizende menschen zyn aanschouwers: daar werden dan veel schapen geslagt, en aan den armen uitgedeelt: in 't afloopen wert 'er gespeelt, en gezongen: wanneer het afgelopen is, groeten de andere omleggende Scheepen met kanon en musketten het nieuw te water gebragte Schip. In 't bouwen volgen zy van verre de Venetiaansche Galeassen na.

Op de Turksche Galjoenen van den Grooten Heer zyn een groot getal ankers, en men werpt 'er veel te gelyk uit, tot 14 of 15 toe. De Heer *Thevenos* verhaalt van zulk een Constantinopolitaansch Galjoen, dat zyn achter-steven hooger was als de mast van een Saigues, hebbende van bouwen gekoft 18000 piafters: het kon voeren 1500 ton, 3000 man, en 40 stukken: op het zelve waren 2100 menschen, zoo passagiers, als scheepelingen, toen het in de haven van Alexandria quam te verongelukken.

De *Saigues*, die uit Grieken na Egypten over varen, schynen groote Barken te zyn, welke een rondt lyf hebben, met een groote en hooge middel-mast. Zy gaan traag door zee; doch laden veel. Zoo wel op de Zwarte als Witte zee gebruiken de Grieken geen andere vaar-tuigen als deeze.

De *Germes* in Egypten zyn vry grooter als die van Constantinopelen: zy hebben hooge boorden, zyn zeer licht, en open, zonder eenigh verdek.

In het Jaar 220. na Mahomets vlucht, was 'er een vloot Zee-roovers, die het eilandt Cadix afleepen, het landt rondsom Cicilie verwoestten, en veel volks dooden; maar als de Saracynsche Koning *Gab Dorchachaman* zich te water bereidde, om haar te ontmoeten, keerden zy; zoo als te zien is in de Historie van de Saracynsche Spanjaarts.

In het Jaar 245. na Mahomets vlucht, hebben de Noormannen, met 60 Scheepen, Andaloufia aan de zee-kust verwoest, als mede een streek landts aan de Africaansche kust, daar zy verwinterden, keerende in 't voor-jaar weder te rug.

De Scheepen *Maones*, in de Middellandsche zee, zyn Turksche Roey-scheepen, kleinder als Galeassen, en grooter als Galeyen.

Brigantins, of *Armatomenes*, zyn Scheepen in de Middellandsche zee, welke tien of twaalf riemen voeren, en aan ieder een man.

Caramoussaux zyn Turksche Scheepen, die een zeer hooge achter-steven hebben.

Pataches zyn Scheepen als Fregatten, in Portugal, doch weinigh hooger en korter.

De Portugalsche *Felonken*, en *Felonwen*, voeren zelden meer als zes riemen.

Tartane is een visschers Bark in de Middellandsche zee, die geen verheven voor- noch achter-steven voert.

Elquisi, en *Cuesi*, zyn aldaar mede visschers Scheepjens, doch kleinder.

Op de vliet Tigris voer men eertyds *Zint Dopper*, niet met Scheepen, of Schuiten, maar op vierkante Vloten van balken, of boomen, die, ten getale van vyf of zes, boven malkanderen gebonden zyn. Deeze Vloten worden in de tale des landts *Kilet*, of *Kielek*, genoemd. Onder ieder *Kilet*, of Vlot, worden omtrent honderdt zakken van bokke-vellen, met windt opgevult, gehangen; waar door het Vlot des te hooger uit het water leit. Ieder Vlot kan een groote menigte van koop-waaren, en menschen, voeren. Op het Vlot worden, onder de koop-waaren, dikke en groote vilten geleit, op dat het water niet kan door trekken, en de pakken der

der koopmanfchappen, die het Vlot diep doen gaan, niet nat worden. Op ieder van de vier hoeken is een balk, die tot riemen dienen, hoewel die geen groote kracht kunnen by brengen, om tegen de fnelheit der froom op te varen: dies men genoodt-zaak is, wanneer men van den eenen oever tot den anderen wil over varen, aan d'eene zyde des oevers omtrent vier hondert treden hooger op te fteken, en als dan vervalt men noch by-na zoo verre beneden de plaats welke men wil aandoen: zoo fterk froomt het water der Tigris, inzonderheit na het vallen der regen, die de rivier doet opzwellen; waar over het Vlot niet tegen froom kan op varen, maar dryft altydt met de froom af. Wanneer het Vlot aan den anderen oever gekomen is, moet het, door menigthe en kracht van menfchen, hooger op gebragt worden, tot aan de plaatze daar de koopmanfchappen t'ontladen zyn. Na dat alle de pakken der koopmanfchappen te lande gebragt zyn, dan wort het Vlot uit het water gefleept. Deeze Vloten glyden en fchieten zeer lichtelyk over ondiepe plaatzen, en breeken niet haast van het ftooten tegen fteenen, of andere harde ftoffe, dat dikwils gebeurt. Voor froom fchieten zy boven maten gezwindt en fnel voort, inzonderheit met eene voorwindt, door middel van zeilen.

Wat belangt de paerden, muilen, en ezels, die de menfchen en koopmanfchappen dragen, deeze worden in volgender wyze over de riviere gebragt. Wanneer de vee-hoeders, die zich in de na-by gelegten bergen onthouden, eene Karavane, of eenige menfchen te paerde vernemen, dan begeven zy hen gezwindt na den oever der riviere. Zy hebben tot kleeding niets als een zak van geiten-hair aan 't lyf, die zy, als over de rivier willen, uittrekken, en rondtom 't hoofd winden, als een tulbandt. Ieder van hen bindt een blaze onder de borft, en twee of drie van de vlugfte gaan elk op een gebreidelt paert zitten, tredende eerft voor aan in 't water: d'andere be-geven zich tot zwemmen, met de paerden, ezels, en muilen, voor hen, die zy voort dryven, vattende in d'eene handt de ftaert van het beeft, en flaan het met d'andere handt voort. Indien zy het een of ander paert, of ezel, te zwak bevinden, die binden zy een opgeblaze bokke-velle zak onder de buik, om driftigh te maken.

De Karavane, die dikwils uit 500 of 600 paerden beftaat, trekt in deezer wyze, op deeze *Kilets*, of Vloten, over de Tigris, van den eenen oever tot den anderen.

Zoo *Xenophon* verhaalt, ftelde zeker kryghs-man van Rhodus, in 't heir onder

hem, deeze vondt, die toen noch nieuw en ongehoort was, voor, als een bequaam middel om veilig over de Tigris te gera-ken, en het volk, op veele diergelyke zakken van vellen, vol windt geblazen, en wel te zamen gebonden, ja ook met aarde daar op, over te voeren. Dit geviel den Overften wel; doch eenige verhanding deed het voornemen flaken.

Het gebruik van deeze vaar-tuigen is niet nieuw, maar zeer oudt; want *Peirrus Bizartus* gedenkt in zyne Hiftorien van Perfien, hoe de krygs-knechten van Keizer *Jovianus*, in het wederkeeren van zynen togt, door zynen voorzaet *Julianus* tegen de Perfianen aangevangen, ook diergelyke Vloten, op dusdanige zakken leggende, gebruikten.

Men vaart ook op den Euphrates, tuffchen de ftadt Ana en Babylon, met zeker vreemt flagh van Vaar-tuigen, of Schuiten, die het roer niet dicht aan d'achterfteven vast hebben, maar omtrent twee ellen daar af: in het zelve fteekt een fpies, tot een roer-pen, waar mede het roer gekeert en gedraait wort.

Men gebruikt ook op den Euphrates, en Tigris, een zeker flagh van Scheepen, *Dovanik* geheten.

Omtrent twaalf uren reizens boven Maufil leit een dyk dwars in de Tigris, van den eenen tot den anderen oever: hy is omtrent 26 voeten hoogh, en 200 treden breedt, en gemaakt van groote fteenen, die, door langheit van tyd, zoo hardt als een fteen-rotze geworden zyn. Naar het verhaal der Arabiers, zoude *Alexander de Groote* deezen dyk doen maken hebben, om de froom te verleiden. Doch andere willen, dat *Darius* dien dyk zoude doen leggen hebben, om de Macedoniers den neder-vaart te beletten. Deeze dyk belet geheellyk het doorgaans varen der vaar-tuigen op de Tigris, en veroorzaakt aan de zelve een water-val van omtrent twintigh ellen. Wanneer de *Kilets*, of Vloten, daar mede men over den froom de Tigris vaart, tot aan deezen dyk gekomen zyn, worden de koopmanfchappen daar af ge-licht, en een kleine myle van daar op paerden en offen te lande gevoert, en aldaar weder op de zelve *Kilets* geladen. De Vloten raken wonderlyker wyze over deezen dyk; want zy ftooten eens loefs van de hoogte nederwaarts, en fchieten, door de froom en water-val, tuffchen de rotzen, doch worden door de bokke-velle zakken opgehouden, en blyven altydt boven water. De mannen, die de *Kilets* beftieren, binden zich aan een half rondt gebogen ftok, waar aan ook hun ftier-bort, of riem, ge-

gebonden is, op dat zy door de ſtroom niet wegh geſleept zouden worden.

De Portugeezen in Indien hebben zekere aart van Scheepen, die zy *Navios* noemen, voerende daar op vier-en-twintigh man, behalven de matroozen.

Tot Mozambique werden by de Indianen, en Negers der Portugeezen, Scheepen gebruikt, *Almodius* genaamt, die boven breedt, en onder by de kiel zeer smal zyn, wezende de kiel van een ſtuk, en zeer lang: de planken van deeze Vaar-tuigen zyn met leder aan een genaait, en bepekt. De grootſte werden *Coches* genaamt: zyn licht op 't water, en ſpringen zeer op en neder.

Op 52 graden, boven Terra Neuf, in America, gebruiken de Heidenen Schuiten van robbe-vellen, die vry groot zyn, en waar in 5, 8, 10, ja meer menichen konen zitten: zy roeien deeze zeer gezwind voort.

Kithonnek is een Schip, dus geheten van de Indianen in Nieuw Engelandt, by wien het gebruikelijk is.

Cesar verhaalt, dat te zynen tydt in Brittanien Scheepkens gebruikt wierden, van teenen te zamen gevloghten, en overtoogen met huden van beesten.

De Scheepen der Venetianen, meldt hy mede, dat plat van kiel waren, de ſtevens ſtyl en recht op: in plaats van touwen waren kettingen aan de ankers vaſt: zy hadden vellen in ſtede van doeke zeilen: zy waren hoogh opgebouwt.

Plinius Nat. Hyſt. lib. v. cap. 9. zegt: *Ibi Aethiopica conveniunt nares, namque eas plicatiles humeris transferunt, quoties ad cataraclum ventum eſt.* Dat is: Aldaar komen de Ethiopiſche Scheepen by elkander; want zy de zelve, door dien die vouwbaar zyn, op de ſchouderen dragen, als aan eenigen neder-val komen, te weten op de Nyl.

Marcus Paulus de Venetiaan, die, op de twaalfde eeuw, in Tartaryen, en China, geweest heeft, zegt dat de Scheepen in Indien van dennen-hout zyn gemaakt, dat zy een verdek hebben, en dat 'er binnewaarts wel veertig vertrekken voor koopluiden in zyn. Zulk een Schip, zegt hy wyders, heeft een ſtuur, vier maſten, en zoo veel zeilen: het is met yzere ſpykers te zamen gebraght, met werk aangeſtopt, en beſtreken met olie, vermengt met kalk. De grootſte voeren omtrent twee hondert man, welke roeien. Achter deeze Scheepen volgen Boots, om te viſſchen, en d'anekers te lichten.

Deeze *Marcus Paulus* zegt mede, dat door het landſchap *Mangi* (Zuidt China) een rivier loopt, *Caromora* genaamt, die

uit Paap Jans Landt, ofte *Tangut*, vliet, en in zee ſtort, waar op den Tartariſchen Keizer, in zyn tydt, 15000 Scheepen onderhieldt, welke gelooflyk de hedendaagiſche Geele rivier is.

Carmofena, zegt hy, was een aart van Scheepen, te zynen tydt, in Kitai, of China, hebbende een maſt, een zeil, een ſtuur, en een verdek.

Van *Tiping*, of *Xugu*, Koning van China, die in 't Jaar 1276. leefde, werd't gezegt, dat hy, ziende zyne zaken verloorren gaan, met een groot gevolg te ſcheep gong, en zyn toevlught tot eenige onwinbare eilanden nam, met een Vloot van duizent Scheepen. Andere zeggen, dat hy, niet wydt van Macao, omhelzende een hem getrouwen Overſten, zich in de zee wierp, en verdronk.

De Scheeps-maght des Konings van Tunquin beſtondt, ten tyde van de Heer *Tavernier*, in drie hondert en achteen zoo Galeyen als lange Barken, waar op zoo wel riemen als zeilen wierden gebruikt. Als deeze Koning komt te ſterven, werd't hy in een Galey ter begravenis wegh gevoert, gevolgt van twee Galeyen, daar Heeren in zyn, die zich met den Koning levendig doen begraven, benevens eene, waar in Juffers zyn, welke te gelyk met den Koning zich ook levendigh in de aarde doen delven. Veel ſchats en gout werd't by hem ingelegt, en hy heimelyk ter aarde beſtelt, zoo dat maar weinigh Gelubden daar van kennis hebben, die met dieren eede zweeren, dit geheim niet te zullen openbaren: het welk geſchiedt of uit godtsdienſt, of miſſchien om dat de begravenen ſchatten, die met den Koning wegh gelegt werden, niet uitgedolven, en geſtoolen moghten werden; want dit volk beeldt zich in dat het gout hem in d'andere wereldt zal dienen, gelyk mede de mans en vrouwen, die zich levendigh laten indelven. Deeze begravenis geſchiedt in eene woeflyne, daar de rivier, langs welke de Galeyen komen te varen, doorvloet.

Het grootſte Schip, dat heden in wezen is, wert gezegt tot Goa gebouwt te zyn, en nu verlaten, 3 myl van Lixboa, voor een ſleet afgelegh: de kiel is lang 180 ſchreden: het heeft zes verdeks: voerde 180 metale ſtukken: 4000 kiſten zuiker, wegende elk 1500 pondt, en dan noch 500 zware rollen toebak, konde het laden: het was bemandt met 2000 of 3000 man. Don *Francisco de Lima*, Onder-Koning van Indien, deede het bouwen in 't Jaar 1664. en noemen *Eenwige Vader*: en dit volgens bericht van *Mallet*, Landt-beſchryver in *Vrankryk*.

Befchryving van een Moluksche Korkor.

De Vaar-tuigen, welke de Molukken meest in gebruik hebben, werden by haar *Korkor* genaamt. Deeze zyn van verſcheidene grootte: de kleine worden van een uitgeholt ſtuk hout (welk hout zy *Cajebatang* heten) gemaakt: die grooter zyn, boeijen zy met planken op.

De langte van een gemeene Korkor is omtrent 60 voet, de wydte 4 voet, en de holte 4½ voet. Dit Vaar-tuigh heeft een verdek van roofter-werk, komende 2 voet hooger als het ſcheeps boort, en konnende afgelicht werden, 't geen zy *diggedigge* heten: het leght op drie houten, welke te wederzyden 8 of 9 voet buiten het Schip uitſteken, wiens beide einden naar omlaeg gekromt zyn, aan welke einden een dikke bamboes vaſt is, lang omtrent 30 voet, zulks dat dit Vaar-tuigh wederzydts een *bernang*, dat is een vlerk, heeft: deeze vlerken zyn met zeer ydel roofter-werk voorzien, waar op de roeijers met hare *pangajo*, ofte ſcheppers, zitten te ſcheppen. Deeze vlerken dienen om het Vaar-tuigh voor omſlaan te bewaren. De voor-ſteven, die zy *delouir* noemen, loopt heel lang en ſpits om hoog, deſgelyks ook de *blacan*, of de achter-ſteven. Op het verdek, of *diggedigge*, leit te wederzyden, op twee ſtutten, een weinig verheven, een *ſetang*, of haak, daar zy by wandelen, en waar mede zy het Vaar-tuig afduwen. Zy hebben een ſtuur, dat zy *comedi* heten, van geſtalte als een groote riem, ter zyden het Schip, naar achteren toe, waar mede de *ſoermeodi*, of Stuurman, het Vaar-tuigh beheerſcht en beſtuurt. Voor op ſtaan drie ſtandaarden, met vlaggen, by haar *tongol* genoemt; en achter op ſtaat een groote vlagh. De maſt, *riang* genaamt, ſtaat op de grondt van 't Schip in de *loebang*, of maſt-ſpoor, vaſt; zy is lang boven de *diggedigge*, of roofter-werk, 24 voet: aan het boven-eindt is een groote bos hanc-veeren tot vercierſel. Boven op de maſt ſtaat een ſteng van 6 of 7 voet, voorzien met een groot *tongol*, of vlagge. De ſpriet, *johanni*, is wel zoo lang als de maſt en ſteng te zamen. Het zeil, *blejor* geheten, is zoo lang als de maſt, dat is 24 voet, en breed 8 voet; het is gemaakt van *adap*, dat zyn bladen van klapper-boomen: dit zeil kunnen zy met vouwen neder ſtryken, en bergen het aan de zyde van 't Vaar-tuigh op vier mikken. De maſt wordt met vier *betalimo*, of hooft-touwen, over eindt gehouden. Zy hebben een anker van hout gemaakt, (welk anker zy *beſanaw* noemen) verzien met een

grootte ſteen, die 't zelve doet zinken. Zy gebruiken ook Kompaſſen. Zy voeren vier *basjes*, *bedil* geheten, ſtaande op vier houten, op ieder boort van 't Schip twee, namentlyk een voor, en een achter. Deſgelyks voeren zy veele pylen, of *solla*, van bamboezen gemaakt, omtrent 6 voet lang, die voor aan 't eindt, met branden, hardt gemaakt zyn. Zy konnen met deeze Vaar-tuigen zeer ſnel, en heel ſcherp by de windt zeilen: varen zelden diep in zee; maar houden altydt het landt in 't gezicht. Haar voorraat bergen zy om laegh in 't hol van het Schip; doch zy neemen zelden meer lyftocht als voor de tyd van acht dagen.

Met de kleine Korkorren, die zy (de wyle zeer licht zyn) op haar ruggen over drooghtens konnen tillen, varen zy uit om te viſſchen. Met de groote varen zy landt-waart in, om ryſt, hoenderen, peper, enz. te halen, die zy dan aan zee brengen, om daar mede de Jonken te voorzien.

Wanneer zy ſtryden tegen de Zee-roovers van 't eilandt Banco, (die meest altydt hare tegenpartyders zyn) of tegen andere van hunne vyanden, werpen zy met hare *solla*, dat pylen zyn, of ſchieten met *basjes*, die zy op hebben. Zy zyn, hoewel ſtryden, altydt naakt.

Van deeze Korkorren ſpreekt *Schouten*, in zyne Indiſche Reis-beſchryvinge, aldus: „De *Korkorren*, of Oorlog-ſcheepen der Indianen van d'Ooſterſche eilanden, die met de Nederlanders in vriendſchap leven, krioelen alle door veelheit „des volks, altemaal Zwart, met ſchil- „den, zwaarden, muſketten, pieken, ſpat- „ten, aſſagayen, en ander wapen-tuigh „voorzien, waar mede zy veel wonderly- „ke grillen en kuuren komen aan te rechen. Deeze *Korkorren*, en *Galus*, zyn „heel vreemt gebouwt, en zommige van „een groote lengte, ruim en breedt, vlot „gaande, en met twee boven malkander „komende zolderingen, of overloopen, „overdekt: van vooren en achter heel ſpits „toe gaande; maar achter met een byzon- „dere tent, voor de Opper-hoofden ge- „maakt. Aan wederzydts boorden hangen „wonderlyke ſtelligien, van gabbagabbas, „riet, en adap, t'zamen gebonden, met „veel bamboezen tuſſchen beide gevoegt, „waar op (overmits die over 't water ſteunen) wel dertig roeijers konnen zitten, „om in tyd van ſtilte, of anderzins, met „kracht en arbeit haren wegh te ſpoeden. Zy voeren maſt, zeil, en roer. De touwen zyn uit baſt van boomen, of *Cognei*, toegeſtelt. Dus vorderen zy gemeenlyk, „daar 't wezen kan, hun voortgang langs „de opper-wallen van d'eilanden welke zy „paſſee-

„passeeren moeten, om dat geen holle zee
„noch harde winden kunnen wederstaan.
„Zommige voeren ook gescht, te weten
„kleine steen- en kamer-stukjens, om hare
„vyanden, zoo veel doenlyk is, in 't haar te
„zitten. Op de grootste Korrokorren kon-
„nen wel zeventigh of zeventigh Indianen
„plaats en leger-stede verkiezen.

By zeker verhaal van een reis naar Siam, beschreeven door eenige Fransche Vaders Jesuiten, in den Jare 1685. werdt verhaalt, dat aldaar zulk een menigte vaartuigen is, by hen *Balons* genaamt, dat in een groot gedeelte van het zelve Landtschap het getal der zelve dat van de menschen overtreft; 't geene werdt veroorzaakt om dat daar jaarlykche overvloccijingen des waters zyn. Zommige dezer *Balons* zyn ruim, en overdekt, zoo dat geheele huis-gezinnen zich daar in ophouden. Zomtyds werden'er veel van deeze vaartuigen by een gevoeght, die dan gelyk als Dorpen op het water dryven.

In 't opvaren na de hoofdstadt Siam, bejegen men omtrent de Dorpen dryvende markten, daar de op en afvarende Siammers spys te venten vinden.

Het *Balon*, waar mede den Franschen Ambassadeur opgehaalt wiert, was 72 voet lang, geheel vergult, en wierdt door zeventig mannen geroeit, wiens riemen met zilvere platen waren belegt. Te midden in het vaartuig stondt een huisje, dat met roodt laken gedekt, en met Chinees gouden stoffe gevoedert was. De leuninggen waren van elpen-been. Dit vaartuig wiert begeleidt van noch zeventigh diergelyke vaartuigen, doch niet zoo kostelyk toegetakelt.

De gestalte der *Balons* is byzonder: zy zyn zeer lang, en smal: eenige zyn 100, andere 120 voet lang, en op haar breedste niet boven 6 voet.

De vaartuigen welke zy *Chionrnes* noemen, hebben hondert of hondert en twintigh roeijers, ja ook wel hondert en dertig.

Zommige der opgemelte Konings vaartuigen, of *Balons*, hebben de gedaante van Zee-paerden, zynde gantsch vergult, en schynende levendige gedierten te wezen: men ziet daar aan hoofd, hals, staert, vin-
nen, en andere leden.

Wanneer de Siamsche Koning statelyk uit vaart, 't zy na d'een of d'ander Pagode, of elders, wert hy derwaarts gevoert door een reex van honderdt en vyftigh dezer vaartuigen.

De *Balons* zyn van zoodanigen maakzel, dat de voor- en achter-einden hoog boven het water uisteken. Met een riem stuurt men achter uit. Voor en achter, daar zy

vaft van een gedante zyn, waaijen vlaggen af, en men ziet aardigh gesnede vercierfels, en snakeryen, daar aan. Het verblyf is te midden scheeps, opgetooit na de waardigheit van den Heer. Boven dat van den Koning komt een geheele pyramide, kostelyk gemaakt van sny-werk. De boorden zyn lagh, en steken weinig boven het water. De voor- en achter-stevens zyn vergult.

Ook staat verhaalt in 't opgemelte relaas, dat men op zeker Hooghtyd twintig duizent *Balons* in 't water hadt gezien.

Pangins zyn Scheepen in Pegu, gelyk overdekte *Almadies*.

Della Valle verhaalt in zyne Reis-beschryvinge, dat de Kozakken op de Zwarte zee een getal van 400 of 500 kleine Scheepkens ten oorlogh kunnen uitrusten, om te rooven op de Turken, waar in zy 6000 of 8000 kryghs-knechten voeren.

De zelve *della Valle*, in zyne Reis-beschryvinge, spreekt van Schuiten op de Roode zee, die vreemt van maakzel zyn: de planken, waar mede deeze opgebouwt worden, zyn zeer dun, en werden aan malkander vaft gemaakt door middel van zekere gepekte touwen. Al 't overige, dat tot deeze Schuiten behoort, was van leder, behalven het zeil, dat van biezen was.

Op de Nyl zegt hy andere Schuitjens gezien te hebben, die uit Ethiopien komen, welke van kleine stukjens hout gemaakt zyn, die met nagelen van de zelve stoffe aan malkanderen gehecht en gevoeght zyn.

Sirabo spreekt al in zyn tydt van ledere Schuiten, die de Arabiers op de Roode zee gebruikten.

Ook roert *Xenophon* mede aan van ledere Schuiten, die op de Tigris wierden gebruikt.

Herodotus, die noch eerder leefde, zegt dat de Schuiten op den Euphrates van leder waren gemaakt.

Ter tydt van Keizer *Julianus*, wierden op den Euphrates veel ledere Schuiten gemaakt, om tegens de Parthen gebruikt te worden.

Geraps zyn groote Scheepen tot Jamby, en Palimbang.

In het Jaar 1663. hadt de Koning van Jamby zich gewapent tegen den Koning van Johor, en Palimbang, met een maght van 122 stuks onderscheidene Vaartuigen, waar onder 10 groote *Geraps*, gemonteert met 55 stukken kanon van verscheide grootte, 236 metale bassen, benevens 1000 musketten, en 43 donderbussen, waar mede hy op de rivier van Palimbang verscheen, sterk 1800 of 2000 koppen.

pen. Doch door tuſſchen-komſte van de Nederlandſche Maatſchappye is deezen oorlogh bygelegd, welke met twee Schepen die van Palimbang te hulpe quam, waar door die van Jamby ontzagh kregen.

De Koning van Aracan, aan de Golt van Bengala, en aan de Ganges, heeft een Scheps-vloot van twee hondert Galeaſſen, beneffens een groot aantal kleiner Vaar-tuigen.

Den grooten Mogol, zeght *Tavernier*, heeft een goet aantal Galeaſſen, welke vyftigh riemen aan ieder zyde voeren, en aan elken riem twee mannen, gaande zeer ſnel voort: veele van die zyn koſtelyk vergult, en beſchildert.

De Malavares is een volk dat goede zeeſtryders zyn, niet wydt van Goa is haar woon-plaats; het zyn ſterke Mahometanen, en groote Zee-roovers: zy gaan 20 of 25 myl t'zeewaarts op den roof, voornamentlyk tegen de Chriſtenen, wiens aller gezwoorene vyanden het zyn. Zy propen hare Barken op met 250 man, en zomtyds meer: varen by Vlooten van tien of vyftien te gelyk: hebben veel vuur-werk, ſtink-potten, en ander brandendt tuigh, 't geen gewoon zyn in de vyandtyke Vaar-tuigen te werpen, om die te overweldigen; en te dwingen; waar tegen de openingen in den overloop geſtopt werden, en water daar op gegooten, op dat het vuur alzoo geblucht, en krachteloos gemaakt wert.

Als *Tavernier* van de Diamant-mynen quam reizen, en dat hy een vliet over te varen hadde, ſcheidende de Ryken Golconda en Viſapour van elkander, zag hy dat men, in plaats van Schepen, Ponten, of bruggen, aldaar Vlooten van takken der boomen, die met leder waren overtoogen, gebruikte; welke overtooght daar zoo bezwaarlyk werd gemaakt, om dat die Koningen van malkander geſcheiden willen blyven.

Op de Middellandſche zee, by Genua, vindt men Barken, die tot het Koraal-viſchen werden gebruikt, welke uitermaten licht zyn, en groot zeil voeren; zoo dat geenigh Schip aldaar deeze onderhalen kan: zy voeren zes of zeven man, met een jongen: roeijen en zeilen te gelyk.

Zommige Schepen, die in de Perſiſche havens gebouwt werden, zyn zonder eenigen ſpyker, en met draden, van den palm-boom gevloghten, te zamen genaait; gelyk de Prieſter *La Broſſe*, in zyn Perſiaans Woorden-boek, dit beſchryft.

De zelve *La Broſſe* zeght, dat de Galeote van den Grooten Heer *Raik* geheten werd, wiens ſpiegel geheel vergult is, en verciert met ingeleide Eſmerauden, To-

pazen, Robynen, Agathen, en ander edel geſteente.

Schampes Vea is een aart van Brigantyns, of halve Galeyen.

De Wilden op het eilandt Terra Neuf, gelyk ook die van Canada, gebruiken Boots, gemaakt uit baſten of ſchorſten van boomen: deeze zyn 20 voet lang, 4½ voet breed, en niet over 100 pondt zwaar, van gedaante als een nieuwe Maan, konnende vier man voeren. Zy dragen de zelve met haar na alle plaatzen daar zich nederſlaan; want zy houden geen vaſte woon-plaats.

De Chineezen, zeght de *Laat*, plaghten met hare Schepen, door de Zuidt-zee, in America te komen; 't geene hy trekt uit voyagien der geener welke zeggen aan de Zuidt-kust van America Chineelche Vaar-tuigen, of liever Schepen, die vergulde ſtevens hadden, en in dertigh dagen quamen zeilen, gezien te hebben.

Niet wydt van Lima, in America, weten de Indianen de rivieren over te komen met zekere *Calabaffen*, die daar zoo groot als ſchilden waſſen, zynde aan beide de eindten plat: deeze ſnoeren zy met koorden aan een, en maken een lang en ſmal vlot daar van, waar op zy goederen en menſchen laden. Vier Indianen, die goede zwimmers zyn, ſtieren de zelve al zwemmende van den eenen oever tot den anderen.

Thyanen zyn Vaar-tuigen op Sumatra.

Sudi zyn Vaar-tuigen in Siberien.

Van den Scheeps-bouw op Java ſpreekt het volgende bericht, in den Jare 1670. aan d'Ooſt-Indiſche Maatſchappy gedaan, aldus: En dewyl de Schepen in India, als gebouwt zynde van Jaty-hout, ruim eens zoo lang duuren en varen konnen, als de geene die in 't Vaderlandt van Eikenhout werden getimmerd, en dat van zulks geen preuven ontbreken, zoo is het van bedenken, of voor d'E. Compagnie niet zeer voordeeligh zoude wezen, eenige onkoſtelyke laſt-dragende Schepen, van ſlechte wapening, door Duiſche Meeſters, met drie of vier knechts tot elken Schip, op Japara, Bambang, of daar omrent, te doen bouwen, als zynde aldaar het arbeids-loon der Javaaniſche timmerluiden, gelyk ook de hout-waaren, goet koop, en tot keur te krygen; wel verſtaande, dat geen andere dan ſlechte Schepen, doch niet minder als van 150 laſt, moeften werden gemaakt, om dat de kleine ruimen der jongſt ingekofte Schepen ſchadelyk zyn, door dien de zelve, behalven het loon der amptelingen, op zyn groot ſcheeps, byna half met leeftocht moeten opgevuld werden, indien maar tot eenig reizen van belang

Ziet de
Laat's Ame-
rica.

belang zullen werden gebruikt. Wat nu de zwaarigheden betreft, deezen aangaande gemaakt, van dat de Javanen ons de konst van Scheep-maken af leeren, en de Compagnie alzoo by tydt en wyle zouden kunnen schadelijk wezen, de zelve verdien (onder verbetering) niet veel achting, om dat reeds door geheel India, en wel byzonderlyk in Suratte, op Coromandel, en in Bengale, zoo bequame groote Scheepen, zelfs van de inboorelingen, werden gebouwt, dat daar mede Europische reizen heen en weder genoegzaam zouden kunnen werden volbraght: ook schynen de Javanen niet zeer bequaam te wezen om groote Scheepen te bestieren, of eenige lange reizen over zee ter handt te nemen, schoon zy de zelve wisten te bouwen.

Marcus Paulus de Venetiaan, in zyne Kataifche reis-beschryvinge, des Jaars 1272. zegt: De Kataiers hebben geen sterke Scheepen; want zy hechten de zelve niet met yzere spykers, maar met houte draden, die gemaakt werden van schorffen eeniger Indiaanische nooten: deeze basten worden als leder bereidt, en daar van snyden zy dan draden, waar van men kabels maakt, die sterk zyn, en tegen de kracht van 't water mogen. Hare Scheepen hebben een mast, een zeil, een stuur, en een verdek; zyn met geen pek bestreken, maar met zap of lym van vis, enz.

In of aan de Schuitjens in de Straat Davis zyn blazen vast gemaakt, daar zy, in zee vifschende, de gevangen vis op laten dryven.

De Mooren in Oost-Indien timmeren Scheepen, niet onglyk aan den Europischen bouw; doch zy steken de balken door de scheeps zyden heen, zoo dat die van verre wel gefchut gelyken.

Volgens bericht van de Jesuit *Tiffanier*, zoude de Koning van Tunquin vyf hondert schoone Galeyen hebben, van welke de meeste gefchildert en vergult zyn: de roeijers, daar op arbeidende, staan over eindt, met het gezicht gekeert werwaarts de wil hebben.

De Jesuit *le Favre*, in zyne Chineefche reis-beschryvinge, des Jaars 1662. verhaalt, dat hy aan een haven in China, genaamt *Fo-Xan*, acht hondert geladene Barken zaggh leggen. Als mede, dat in een eilandt, genaamt *Fo-Kien*, zeker Zee-roover, of muiteiling tegen de Tartaren, was, die duizent Scheepen onder zyn gezaggh hadde.

In de gedenk-waerdige reize van *Thevenot* vindt men het volgende verhaal van Vaar-tuigen: De Saiken zyn gelyk groote Barken, gantfch rondt van lichaam, of

buik, en met een groote neus, geweldigh dik, en hoogh: zy kunnen een groote menigte van koop-waren voeren: maken in 't zeilen trage voortgang, en moeten vlak voor de windt hebben, anders gaan zy niet voort, door dien hare beheerschers by half windt, noch met laveren weten te recht te komen. Deeze vaar-tuigen voeren weinigh gefchut, en dat noch zelden. Zy hebben een zeer groote mast. Men ziet de zelve in groote menigte op de Zwarte zee.

Sanbikes, of *Sunbikes*, is een zeker soort van Galjoots, zoo genaamt, om dat op het eilandt Sanbiki, of Sunbiki, in de Middellandsche zee gelegen, gevonden zyn.

Fusten, *Galeassen*, *Felouken*, *Kaiken*, *Saykote*, *Polake*, *Geonen*, *Akabas*, of *Barken*, en *Brigantyns*, zyn alle Turkfche vaar-tuigen.

De Barken, die van de stad Bendrik, langs den Euphrates, na de stad Bassora varen, zyn als de Gernes van Egypten gemaakt, overdekt, en van binnen rondt. Eenige zyn meer als 6 vadem lang, 2 breed, en omtrent ook zoo diep. Aan het achterkasteel zyn twee kleine verdekken, die gelyk twee kamers maken, 't eene boven 't andere. De geene die het roer bestiert, is in het bovenste kamertje: het onderste is slechts gelyk een horde, van palm- of dadel-boom-hout, die over dars leghet. De steven heeft een verdek. Het achterkasteel is hooger als het voor-schip; maar het gaat spits, of puntswyze, toe, even gelyk de steven. Zy hebben een zeer schoone groote mast, een brave spriet, en groot zeil. Aan ieder zyde hebben zy vier riemen, te weten, zoo veel sparren, of laten, aan welker eindt een plankje, van omtrent anderhalve voet lang, en een halve voet breedt, met drie touwen vast gebonden is. Men ziet niet een eenigh stuk yzers ('t geen merkwaardigh is) aan deeze Barken. Wel hebben eenige, doch zelden, een anker van yzer; maar gemeenelyk van hout. De planken werden met touwtjes, die door gaan, aan malkander gevoeght; en om die dicht aan een te houden, en de touwtjes wel te zamen te doen slaan, werden houte nagels, of pennetjes, in de gaten gestoken, welke de touwtjes zoo styf dringen, dat die noch aan d'eenen noch aan d'andere zyde reiken kunnen. Dan noch werdt tusschen de voegen en planken een reep van deeze touwtjes geleght, die omtrent twee vingers dik, en met diegelyke touwtjes aan beide de planken vast is: dit werdt tusschen alle de voegen gedaan, van bovenen tot beneden. Ook loop't er van binnen een redelyk breede reep rondt om de gantfche Bark. Alle deeze touwtjes zyn van dadel-boom gemaakt. Zommige

*Vid. Athens
nouvelle et
antique par
Goultier.*

*Thevenot.
2 deel.*

van deeze Barken, hoewel die ſlecht ſchy-
nen, koſten twintigh *romans*, aan Perſi-
ſche munt; doch dit is geen wonder, na
dien het hout te Bendrik, en tot Baſſora,
zeer duur is. Dusdanig een Bark kan om-
trent een laſt van vier hondert balen dade-
len voeren, een gewichte van omtrent
28800 pondt.

Op de kuſt van Surat, by de ſteden
Diu en Chaul, heeft men kleine Viſch-
barken, waar mede de viſſchers van d'eene
oort, hoe groot onweêr het op zee is, twee
en twee in een Barkje, in zee, en tot d'an-
dere over ſteken, ja ook, 't geen wonder
is, met maſt, ſpriet, en riemen varen; want
deeze Barkjes zyn niet meer als 4 armen,
of ellen, lang, en in 't midden 1 elle breed.
Deeze Barkjes, hoe groot een ſtorm en
onweêr het ook is, konnen onmogelyk niet
omſlaan, uit oorzaak zy, door middel van
zekere houten, in weder-wicht gehouden
worden, die haar recht houden, te weten,
deeze Barkjes zyn aan d'eene zyde met
twee houten dwars overleit, die omtrent
een ſchrede buiten de zelve uitſteken: aan
de einden van die houten is een dik en plat
hout over dwars gehecht, het welk zoo
groot of breedt is, dat op het water komt
te ruſten, zulks de Barkjes in geenerley
wyze konnen te gronde gaan, of zinken;
want ſlaan de zelve na de zyde van het hout
over, dat dwars aan de buiten uitſtekende
houten vaſt gemaakt is, zoo ruſt dat hout
op 't water, en lydt niet dat na die zyde
over ſlaan: en willen zy na de andere zyde
over ſlaan, zoo is het gewicht aan de zyde
daar het hout is zoo zwaar, dat zulks het
overſlaan belet.

*Vide Balli
'Navigatio
deſta India.*

Op de kuſt van Koromandel zyn Bar-
ken, die voor de ſtadt Negapatnam de rys
aan 't boort der Scheepen brengen: deeze
zyn gemaakt in maniere als de Venetiaan-
ſche Zattare, met zeven ronde balken t'za-
men gebonden voor ieder Bark: vyf van
deeze zeven balken maken den bodem uit;
d'eene is een weinigh langer als d'andere,
te weten de middelſte, die een *ſperon*, of
uitſteekzel, tot voor-ſteven heeft, en een
ander tot d'achter-ſteven, welke onder
water ſtaat, alwaar een man zit, die het
ſtuur by een lang hout vaſt houdt, zynde
aan 't hoofd van gemelte hout onder water
een ſtuk van een berdt gehecht. Deeze
Barken worden *Gatameroni* genaamt. De
menſchen, die op de zelve varen, zyn alle
naakt, doch hebben een kleedtje voor de
ſchaamte, en een hoetje, of mutsje, van
ſtroo, boven ſpits toe loopende, als een
ſuiker-broodt, maar by-na zonder randt
rondtom, op haar hoofd. Deeze Vaar-tui-
gen werden door zee gevoert met zes, ze-

ven, of acht mannen. Wanneer roeien,
gebruiken zy zekere riemen, zynde als pa-
len, waar mede in het water ſlaan.

De Barken die de Scheepen, en andere
Vaar-tuigen, aldaar laden, en ontladen,
zyn van de boven gemelte onderscheiden:
deeze worden van houten t'zamen gezet,
en met touwen genaait en gehecht: wer-
den met vier riemen op ieder zyde voort
geroeit, als de Galeoten; en wanneer de
ſcheepelingen roeien, ſlaan zy de riemen
op een zeker gezang in 't water, 't welk
aangenaam vermaak geeft.

Aan de landt-zyde van de ſtadt Kochin,
op de kuſt van Malabar, is een boſch met
dikke en boven mate groote boomen,
waar van d'inwoonders Barken maken,
Almedie van hen genaamt, die gantſch uit
een eenigh ſtuk beſtaan, en met menſchen
en koopmanſchappen van daar na Goa
varen.

Aldaar zyn ook Barken, van de zelve in-
woonders *Balloni* genoemt, mede uit een
ſtuk van een geheel hout gemaakt, maar
gantſch uitgeholt, die het zefte deel van de
Venetiaanſche *Burchetti*, of Viſch-ſchuit-
kens, inhouden, en waar in levendige viſ-
gehouden wordt. Deeze Barken hebben
boven geen andere opening, als daar de
mannen, gantſch naakt, ſtaan te roeien,
met eenige riemen, gemaakt in maniere
van de Venetiaanſche ſcheppers.

De Barken van Albir, een ſtadt, op den
Euphrates gelegen, niet wydt van Aleppo,
hebben den bodem van dubbele planken,
ten einde die in het voort dryven niet licht
zoude zinken. Na dat den gemelden bo-
dem gemaakt en t'zamen gelafcht hebben,
zetten zy de *Corbami*, of ribben, daar op,
d'eene niet verre van d'andere, en ſluiten
die daar na met *Ugnole*, of planken, ma-
kende dat den eenen plank twee of drie
vingeren boven den anderen ſchiet. De
reten ſtoppen zy met katoen. Zy gebrui-
ken geen maſt. De voor-ſteven maken zy
ſcherp, met een neb, gelyk die van de Ve-
netiaanſche vaar-tuigen, *Burgielle da Fango*
genaamt, maar wat hooger. De achter-
ſteven is by-na getrokken in maniere van
die der Venetiaanſche Piaſſen, vallende
wat rondtachtigh. Tot het roer hebben zy
een lang hout, dat omtrent drie ſchreden
buiten d'achter-ſteven uitſteekt, zynde
aan het eindt een ſtuk van een berdt ge-
hecht, hier mede beſtieren zy de Bark,
trekkende of draaijende het nu na de rech-
ter, dan na de linker handt, en lichten 't
ook dikwils uit het water, als zulks noo-
digh is: dit hout is by-na in even-wicht
geſtelt, dewyl in des zelve midden een
ander hout ſteekt. Deeze Barken zyn
dwars

dwars scheeps met twee balken overleit, d'een aan de voor-steven, en d'ander aan de achter-steven, welke de zelve zeer sterk maken; daar op zitten ook de geene die roeijen, onderhoudende het gebruik van roeijen al zittende, gelyk de roeijers in de Galejen doen. Hunne riemen zyn eenige lange houten, aan welkers eindt een stuk van een berdt, in plaats van een schop, gehecht is.

De inwoonders van de stad Eit, gelegen aan den Euphrates, maken Barken van de takken der dadel-boomen, en smeeren dan daar over een zulken korst van zeker pek, of leem, ('t geen dicht by deeze Stadt, uit zeker Lak, of Meir, opwelt) dat die zoo bequaam zyn om daar mede te varen, als of zy van planken te zamen geslagen waren. (Deeze is de zelve leem, waar van, met steenen, de tooren, en muuren, tot Babel, zoo men zegt, gebouwt wierden.)

De inwoonders van de stad Felugia, op den Euphrates, en anderhalve dagh reizens van Bagdad, of Babylon, gelegen, gebruiken gemeenlyk zekere Vloten, of Barken, gelykende na de Venetiaansche Zattaren: welke bestaan uit tien of twaalf met windt opgeblazen en t'zamen gebonden bokke-velen, of zakken, waar op zy eenige planken, of berden, leggen. Deeze vaar-tuigen konnen een groote menigte van goederen voeren.

Van diege-
lyke Scheepen
ziet Herodo-
tus lib. 1.

Op dusdanige vaar-tuigen worden ook, langs de riviere de Tigris, eet-waaren, en koopmanschappen, uit Armenie, na de stad Bagdad gebracht.

Wanneer deeze vaar-tuigen in Babylon, of Bagdad, gekomen, en de goederen daar uit geloft zyn, dan worden die gesloopt, en de planken verkocht: uit de bokke-velle zakken wordt de windt gelaten, en de zelve worden op kameelen te rug naar Armenie gevoert; want door de groote water-vallen, en sterke stroomen, konnen deeze vaar-tuigen langs de Tigris niet weder na boven varen.

Alle de Barken, die van Bagdad, langs den Tigris, na Basora varen, zyn dubbelt, dewyl zy van binnen een zeer dikke dubbelde voering hebben, met dikke nagelen heel vast t'zamen gelascht, die de zelve zeer sterk maakt.

Die van Bagdad bouwen Barken, by gebrek van hout, van de planken der Barken die te Felugia gesloopt worden, en van Albir gekomen zyn. Zy maken deeze Barken met zeer laege achter-steven, gelyk die van de Venetiaansche Piatten zyn; maar van vooren zyn die zeer hoog, gelyk de *Burchi Ferranti* van Venetien. Het roer

is van stukken van een dadel-boomen berdt gemaakt, met touwen vast gebonden, en het eene stuk steekt meer als vier vingeren van het andere, zoo dat het water daar kan door spoelen. De roeijers zitten niet op de banken binnen de Bark.

Daar worden noch andere soorten van Barken gemaakt, die de Venetiaansche kleine Grippen gelyken, met een neb, of uitslek, van vooren, en met een stuur, gelyk dat van d'andere reeds gemelde. Het hoofd van 't roer binden zy aan een balk die de voor-steven dwars overslaar, en aan wederzyden van de Bark meer als een halve schrede uit steekt. De riemen gelyken een langachtige piek, en zyn, gelyk ook de mast, op verscheide wyzen gekromt.

De Scheepkens der volkeren op het eilandt Madagaskar zyn van zulk eene grootte, dat'er 30 of 40 menschen in konnen varen, zynde met banken voorzien, om daar op te zitten, en boven open: de planken zyn met houte nagelen op mal-kanderen gehecht, gelyk de tonne-bodemmen. Andere zyn bedekt met biezen, die boegh-spriet en mast voeren, welkers zeilen aan 't onder- en boven-lyk rees hebben.

Tot Madura hebben de Scheepen drie zolderingen, van welke onderste zy met schoppen roeijen, en scheppen, hebbende hunne schilden en geweer nevens hare zyden leggen. Aan deeze Scheepen steken lange spieffen voor uit. De achter-steven praaft veeltyds met het hoofd van een gehoornde man, of andere snakery.

Aan het eilandt Annabon gaan de inlanders met vaar-tuigen, *Saigade* geheten, uit visschen: dit zyn kleine Vlotjes, die zy met eene riem door 't water weten te krygen.

Van het vaar-tuigh in 't landt Macassar, zegt de Reis-beschryving, gedaan onder den Admiraal *Verhagen*, dat het zoo niet gemaakt is, dat by geene Nederlandtsche timmer-luiden zoude konnen werden gevolgt. De Koning van Macassar hieldt wel eer twee of drie Galejen, tot zyn vermaak, in zee: deeze waren wel deffigh befeden van onderen tot boven, ook met elpen-been, en ebben-hout, wonderlyk geciert en ingeleght. Hier op roeiden omtrent 600 mannen. Zy worden op landt onder dak gebergh, als men huns niet noodigh heeft.

In Congo zyn Scheepen, waar in 200 mannen zich verweeren konnen: worden uit een boom geholt, en *Licondo* genaamt.

In Siam zyn groote Scheepen, welke twee achter-steven, en drie stuur-borden hebben.

Aan

Aan Payta vindt men platte Vloten, van ronde masten aan een geïlagen, zynde voor breeder als achter, en met dwars-houten beleght. Zy worden by deeze Indiaan-sche inwoonders voor Scheepen gebruikt, die daar twee bezanen op zetten, of de zelve voort scheppen, en *Balzem* noemen. Achter staat een kleine hut, met matten overdekt, en 3 ellen hoogh. Vier vlaggen laten zy achter van het Schip afwaaijen, en een uit het midden. Nimmer voeren zy meer als twee ankers mede. Zy laden ook eenige zwaarte in 't Schip, waar door het in 't gewicht houden. Geen yzer werdt tot den opbouw dezer Vaar-tuigen gebruikt. Van binnen zyn zy zeer wel garniert, zoo dat de waaren geheel droog daar in werden gehouden.

Als de Koning in Pegu sterft, werden twee Scheepen kostelyk toegerust, en met de boorden aan malkander gehecht, daar zy dan een tafel in stelden, onder een geheel vergult gehemelte, waar op het doode lichaam geleght werdt, en met welriekende speceryen verbrant: ondertusschen dryft het Schip de stroom af, en de Priesters slaan acht op het vuur, die de asche des verbranden Konings met melk mengen, en, tot een deegh gekneedt, in de stroom werpen: waar mede de begravenisse een einde neemt.

Inrupangen zyn Scheepen, tot Goa in gebruik.

Coffes zyn Scheepen in Bengala.

Pangajen zyn Vaar-tuigen by de Malabaren.

De Scheepen der Arabiers, en Mooren, die d'onze in lengte zeer na by komen, zyn wel 40 voeten wydte. Deeze bevaren het Roode meir: zy hebben riete touwen, en zyn niet zeer weerbaar.

In het landtschap Goer vindt men Vaar-tuigen, *Fiegalen* genaamt, die een mast voeren te midden in het Schip, achter een open hutte hebbende. Onder 't zeilen zyn zy gewoon steeds te roeijen. In plaats van het galjoen steekt een houten pen voor uit.

De Scheepkens in 't eilandt Nero werden *Carcollen* genaamt.

Oforius, in zyn zeste Boek, verhaalt van een geweldigh groot Indiaan'sch Schip, 't geen van binnen en buiten met var'sche huiden was bekleedt, om het vuur der Portugeezen af te wyzen.

De Maldivische eilanden dragen groote menigte palm-boomen, van deeze maken de inlanders hunne Vaar-tuigen. Uit de bast der nooten weven zy de zeilen, en touwen. Ook werden de planken met nagels van den zelfden boom, en gevloghte banden van de schorffe, te zamen gevoegt.

Insghelyks werden deeze Scheepen met de vrucht der zelve boomen geladen; ja al den voorraat en leeftocht, die de scheepelingen onderhoudt, werdt van den palm-boom geplukt. Daar worden mede veel riete Vaar-tuigen, die zeer los op 't water dryven, gevonden.

By de Prophet *Jesaias* leest men deeze woorden: *Wee den lande dat onder den zeilen in schaduw vaart, op deeze zyde der wateren des Moorenlants. Dat gezanten op de zee zenden, en in riet-scheepen op de wateren vaart, enz.* zoo dat het varen op de wateren in Scheepen van riet te dien tyde al in gebruik is geweest. Welk riet ik gevoelt het *Papier*, 't welk aan de Nyl groeit, geweest te zyn. *Grippi* zyn zekere Oorloghs-scheepen, by die van Corfu in gebruik.

De *Karmonjals*, op de Middellandsche zee, voeren een zulken grooten omflagh aan zeilen, en zyn zoo onfatsoenelyk gemaakt, dat men gehouden is, by hardt weêr, het voor de windt af te laten loopen, en landt aan te doen, wanneer men geen haven ontmoet.

De Kozakken varen met lange en lichte Scheepen, of Vaar-tuigen, *Cais* genaamt, op de Zwarte zee ten roof, die op ieder zyde tien riemen hebben, en twee mannen aan ieder riem: ook voeren zy 40 of 50 soldaten. Zy zyn met beeste-huiden overdekt, om het water te weeren. De vooren achter-steven zyn byna van een zelve maakzel, of op een en de zelve wyze gemaakt, zoo dat zy het roer nu aan de vooren dan aan de achter-steven hangen konnen, zonder dat het Vaar-tuigh behoeven te wenden, of om te keeren, waar door zy veel tyd winnen.

In Malta, en Sicilie, ziet men *Barken*, en *Felonquen*, welke by daag langs de stranden in zee varen, en by nacht op strandt gehaalt werden, uit vrees voor roovers, en onweêr. Tot dit op landt halen vindt men alom aan die stranden kaap-standers staan, op een zonderlyke wyze gemaakt, daar jeinen, en een menigte van bloks en schyven by gereedt leggen, waar mede, zeer gezwindt en aardigh, de genoemde Vaar-tuigen werden opgewonden: op landt staande, ook wel aan strandt in zee stil leggende, wert op de zelve een tente gestelt, waar onder de scheepelingen rusten.

Ramberges zyn zeker aart van Scheepen in Vrankryk.

Gabarres zyn Vis-schuiten, gebruikelijk in Gascogne.

Aiguilles zyn vaar-tuigen, tot Bordeaux in gebruik.

Schoeten zyn vaar-tuigen, welke veel in de Oost-zee gebruikt worden.

Cap. XVIII.
Vers 1.
Ziet ook
Cap. XXIII.
van de
Scheepen van
Tyru, en
Sidon.

Ricant
Histoire des
Turcs.

Van

fig. I. Pag. 297.

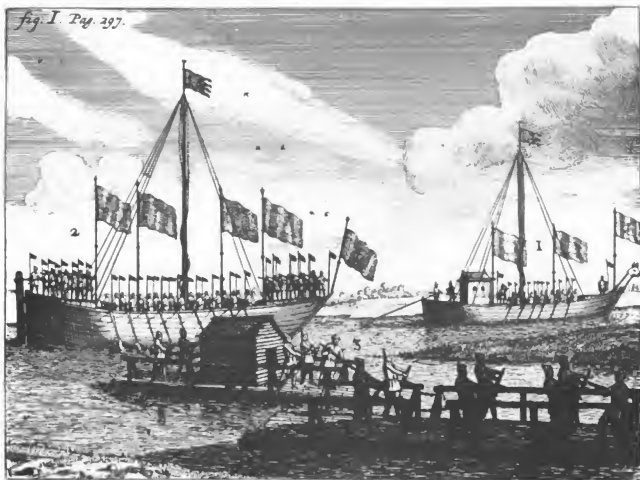
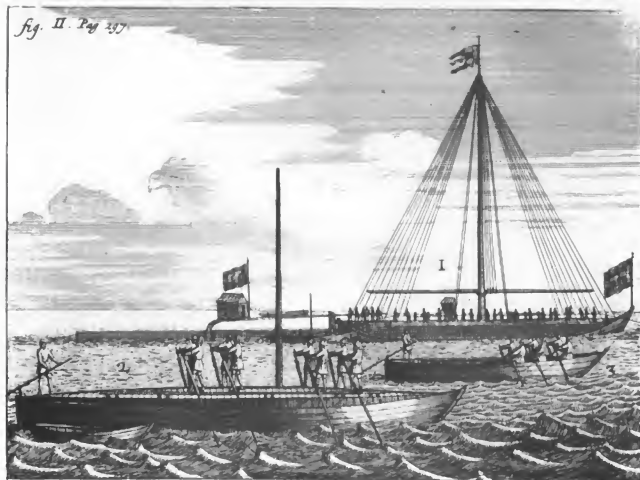
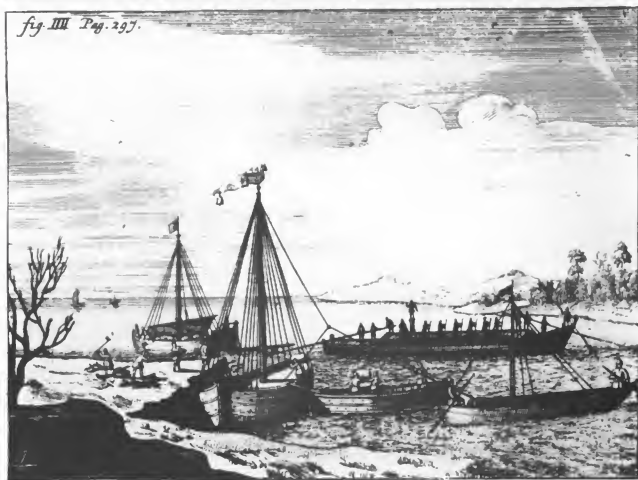
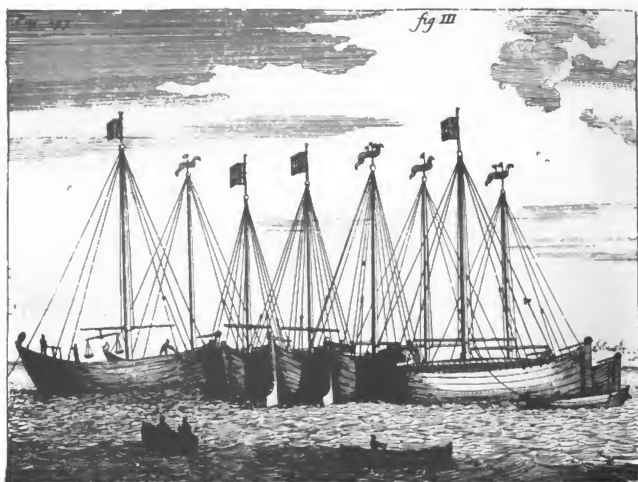

fig. II. Pag. 297.

Van het Moscovisch Vaar-tuigh.

Schoon de Russische volkeren niet al te zeer geeffent zyn in den Scheeps-bouw na de konst, echter weten zy zich Vaar-tuigen toe te stellen, die van haar op zee, binne-landsche vlieten, en meiren, gebruikt worden, en zoo ten krygh als ten handel dienstig zyn; van welke hier eenige volgen, met hunne vertoonde vormen, zynde in Ruslandt na't leven afgetekent.

Het Schip, N°. 1. op de eerste prent, wert by hen *Jasaelma Stares* geheten. Het is een Oorlogh-schip, waar mede zy op de Kaspische en Zwarte zee ten krygh varen. De Stuurman draait het roer over drie opstaande pennen, waar van de middelste de hoogste is, daar een dwars-hout over legt, en daar hy staat steekt aan wederzyden een bordt over boort, waar op hy treedt, om het roer des te wyder in 't water te kunnen doen keeren en wenden: voor hem is een trom-slager geplaatst. Voor op staat den Hopman, en achter de mast zynen Stedehouder, beide, gelyk ook alle de scheepsgezellen, met een vaanken verzien, aanzien halve; ook heeft het Schip een been-hoofd, ten zelven einde, voor uit steken, waar in zy de Ouden navolgen. Het huisje dient tot verblyf der Hoofden. De gemeene man moet zonder dek vernachten: doch het is hun wyze niet lange van landt te blyven. By voor-windt leggen zy de riemen in, en halen 't zeil op; maar met de minste windt van ter zyden zyn zy byster verlegen. In meest alle vlaggen ziet men verbeelde kruisen, na de Grieksche wyze, benevens de speer en spongie.

By N°. 2. werdt een zelve aart van Oorlogh-scheepen vertoont, doch in maakzel een weinig verschillende. Deeze werden tot lading van 't gemeene kryghs-volk gebruikt, als zy in Vlooten varen, 't zy op de zee, of wel om volk over te voeren: de bovenste zyn, by zulk een geval, de Hoofden, en aanzienlykste, ten dienst. De vanden, of standarden, zyn in de scheepszoldering vast gefoken. In vlaggen, vanden, en speel-tuigh, schept den Rus-man, zoote water als te lande, groot vermaak. Ieder scheeps-gast bezorgt zyn eigen leeffmiddelen: gelyk zulks by de Portugeezen mede gebruikelijk is. Deeze Scheepen worden te zamen gelascht, zonder eenigh yzer-werk.

By N°. 3. ziet men hoe zy hout, en balken, in vloeten afbrengen, zoo brandthout als masten, en in 't opgerecht huiskens voeren zy met eenen koom. Zy roeien nooit, als om verby drooghten te geraken, anders dryven zy slechts voort.

Op de tweede plaat, N°. 1. staat een Vaar-tuigh vertoont, *Nasiet* geheten, 't welk op de Moscovische vlieten wordt gebruikt, om lasten te voeren: het is lang 40 of 45 vadem. Deeze worden meest gebruikt van Niefna naar Astracan, daar zy zout-last brengen, 't geen te Niefna uit putten gegraven, en gekookt wordt. Na het getal der mannen, die daar op varen, wordt hun grootte afgemeten: de grootste voeren 500 man, en tegen ieder man worden 15 zakken zout, elk van 30 pondt zwaar, ingeladen, behalven alle andere noodtdruftigheden tot de reis: zoo dat over de 1300 last konnen laden. Hun zeil wort met vier vallen opgeheft. Achter op het roer, of helm-stok, staat een huisje, daar de Scheeps-meester, of *Presajik*, zich in houdt. Het wonder grootte stuur is aanmerkelyk. Voor op de helm stok ziet men een bos pieken steken, met welke zich de scheepelingen, des noods, te weer stellen. Tegen stroom varende, winden zy by touwen, die voor uit gevoert werden, het gevaerte voort, welke, achter in een boot geschooten, weder voort werden gebragt, en aan dreggen vast gemaakt. Op een der knechten staat een huisje, gelyk als op het roer, hier in houdt zich een der amptelingen.

Het Vaar-tuigh by N°. 2. op de zelfde plaat, is by haar *Starege* genaamt: deeze volgen de grootte *Nasieten*, hen op droogten, of elders daar te lossen is, voor een *Pansik*, lichter, of vlot-schuit, dienende.

Het Vaar-tuigh N°. 3. is een Boot, die by de *Nasiet* behoort, daar zy achter aan gebonden wert, om af en aan te varen. In deeze beide is aan te merken dat het roeien staande geschiedt.

Op de derde prent wordt vertoont, hoe de *Lodias* (vaar-tuigh waar mede zy 't zee varen, zynde zeer laag) op de Jaar-markt tot Archangel dicht by een nevens elkander leggen, om hunne waaren te verhandelen: deeze vent Moscovisch glas, die traan, zout, vis, en andere koopmanschapen. De vreemde gestalten der vleugels zyn aanmerkelyk.

Op de vierde plaat werdt vertoont, hoe een *Lodia* wort geladen, met hout, en andere waaren. Aanmerkelyk is de schelle, die aan de vleugel hangt, welke hen dient, om op 't gehoor van der zelve geluit van de sterkte of slaauwte des windts te oordeelen: zomtyds ziet men drie of vier schellen aan de vleugel hangen. Deeze wordt *Koreel Lodia* geheten, na 't Landt daar die meest gemaakt worden. Zy laden zout, zoute vis, en robbe-traan, die by de Blaauwe hoek gekookt werdt, ook heil-

P p

bot:

bot: als zy geladen zyn is 't boort onder water; doch de luiken zyn zoo dicht toe, dat daar niets kan door leken. Deeze vaartuigen zyn meest eigen aan de Kloosters, waarom men altydt Papen daar in ziet. De Koreelen hebben een zelve geloof met de Ruffen, doch verschillen in taal.

Daar zyn ook andere vaartuigen, die zy *Lodia Dwineka* noemen, welke op de Dwina naar Kolm varen.

De vyfde plaat vertoont twee Scheepen, die de naam van *Boes* dragen, welke op de Kaspische zee worden gebruikt. Het eerste dient de kooplieden, tusschen Persien, en Astracan: dit is dwars scheeps in vakken afgeschooten, die by hen, ieder byzonder, verhuurt worden; naar elk veel waaren te stouwen heeft, neemt hy meer of min vakken, en houdt verblyf boven op zyn goetd. Zoo menigh vak, of afschutzel, als het vaartuig heeft, zoo menigh luik is op den ronden overloop. Dit Schip is groot 30 of 40 lasten. Uit een hoorn, door water, ziet men 'er, in de prent, een voor, en een achter op, tabak zuigen, na de wyze onder de Ruffische soldaten gebruikelijk; den rook zuigen zy in hun lyf, 't geen haar de hersenen zoo bedwelmt, dat daar van als doodt van zich zelve kunnen vallen; dit nemen zy voor vermaak. Het zeil kan in twee deelen verdeelt worden. De tweede *Boes* wort gebruikt om koorn, en andere leefmiddelen, van Astracan na Turk te voeren: deeze is binnewaarts niet verdeelt, als de eerste. Achter op de knecht staat een huisken.

De twee kleine Schuitjens, die hier nevens vertoont worden onder N°. 3. dragen de naam van *Karbas*, zoo wel het geene dat zeilt, als dat geroeit wordt.

De zesste plaat verbeeldt by B een Zout-*Lodia*, groot 20 of 25 lasten: deeze varen van Archangel na de Koreelsche kust. By A is een ongeladen Zout-*Lodia* te zien, die zoo wel op de vischery, als om koopmanschap te dragen, gebruikt wort, voerende 8 of 10 man. Het Vaartuigh C draaght de naam van *Oblus*: hier mede komt den Rus-man te water uit Siberien.

Op de zevende plaat, by A, werdt een Vaartuigh vertoont, 't geen de Moscoviten *Bancq* noemen: hier mede worden alderhande koopmanschappen van Volgda naar Archangel gevoert. Deeze kunnen 10000, 15000, of 20000 *poeden*, ja meer, laden: een *poede* is 40 pondt. By B is het zelve ongeladen te zien. Den ingang is met een deur van ter zyden. De planken kunnen van boven opgenoomen worden, om de zelve te laden. Zy dryven de rivier af; worden anders getrokken, en voort

geduwt. Zoo voor als achter staat een ituur; en men behoeft het Schip niet te wenden. By C is een Moscovisch Rivierschip te zien, 't geen met boomen voort geduwt wordt, *Sesta* geheten. By D vertoont zich een diergelyk Rivierschip, 't welk voort geworpen wordt, en *Savos* is genaamt.

Aan de achtste prent, by letter A, ziet men hoe de Booten, *Dofanik*, anders *Dofieniek*, die lang en smal zyn, en diep gaan, van Volgda naar Archangel dryven. De uitkyk staat in 't midden verheven. Zoo wel voor als achter worden zy van twee mannen gestuurt. Voor en achter zyn onder verblyf-plaatzen voor de scheepelingen. Zy varen ook veel van Permien, en uit Siberien, langs de rivier Witvogda. By B is een ongelade en ledige *Dofanik* te zien. By C werdt een zeilende *Carbas*, *Liswofena* gebynaamt, vertoont. Deeze varen in 't gemeen van Archangel op Colmogra, en te Volgda ook na zee. Zy zyn 2 of 3 lasten groot, en licht opgehaalt, gemaakt om menschen te voeren. By D is een zeilende *Dofanik* afgebeeldt, zynde weinig anders van gestalte als de voorige. Voor op staan twee mannen, d'eene werpt het loot, en d'andere wyft hoe men sturen zal, daar de man die voor het huisje, 't welk op de knecht staat, ter neder legt, onder het zeil doorziende, acht op staat, en d'achterste mannen toe roept, die, na gelang van 't groote roer, in menigthe aan het zelve te sturen staan.

Op de negende prent, by A, ziet men hoe de Ruffen hun *Lodius*, by filte, of in de windt, voort roeijen. By B wordten *Lodia* vertoont, groot 30 of 35 last, gelyk de zelve van Archangel na Laplandt varen, zoo met koopmanschap, als met vis. By C is een vaartuigh, *Kootfia* geheten, afgebeeldt. Deeze komen van Kotfia, door de rivier Onega, in het meer Belo, dat tegen Lyflandt aan stoot.

Op de tiende plaat, by A, is te zien hoe de Ruffen masten op hunne Boten, *Dofanik* geheten, zetten, welker grootste tot 20000 *poeden* kunnen laden. By B werdt vertoont hoe zy zeker Vaartuigh, by hun *Beisemba* genaamt, met de lyn op trekken.

Op de elfde plaat is A een Schip, *Wefnek* geheten, dat wel 24000 *poeden* laden magh. Het staat hier vertoont voort getrokken wordende, om de zanden te myden. De man in de boot redt het touw. B is een aart van *Carbas*, zynde Scheepkens waar mede men van Volgda af dryft. C zyn Booten, die voor Archangel leggen, *Dofia* geheten, in welke men, ten tyde van brandt, de goederen laadt. Het

Vaar-

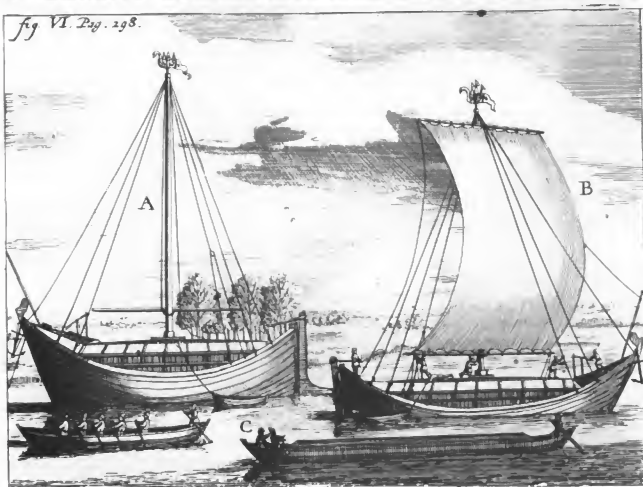
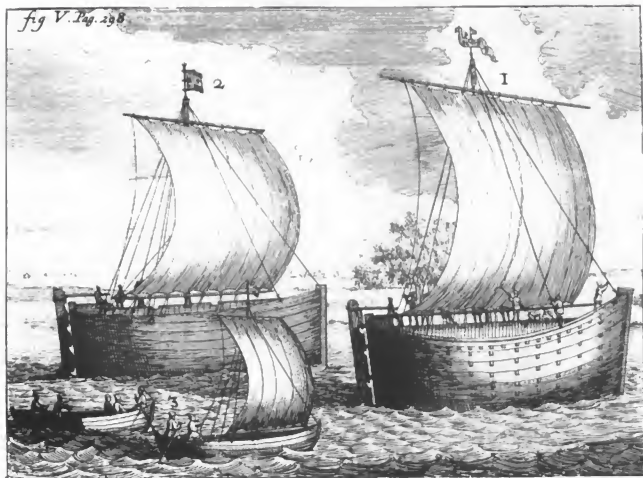

PLATE II
FIGURE VII
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z

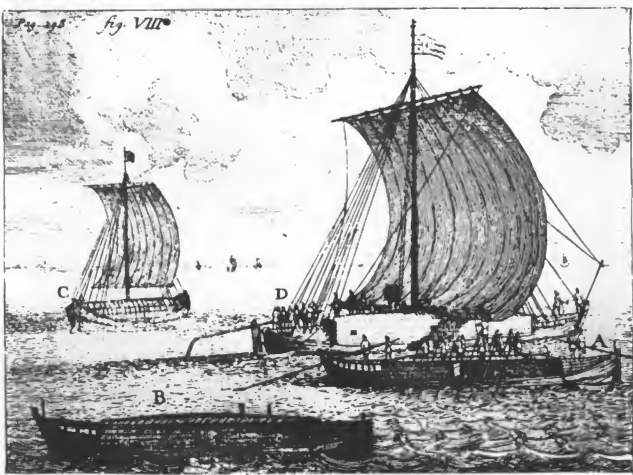
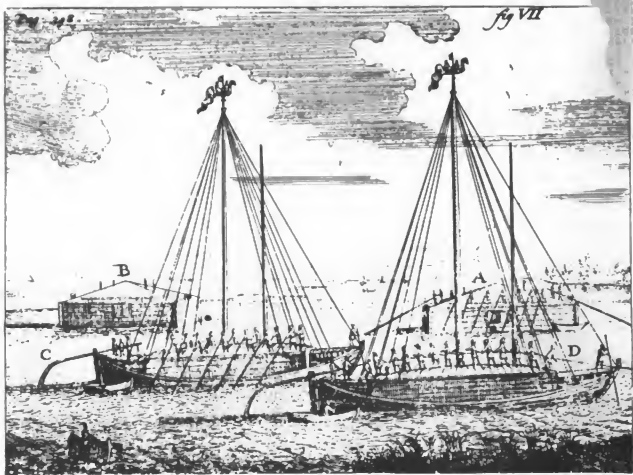
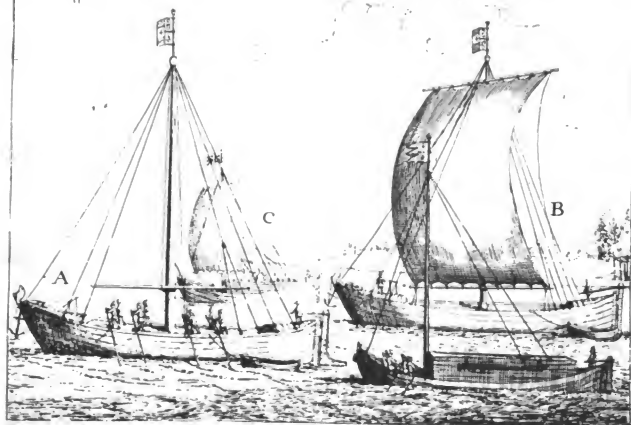

fig IX. Page. 298.

Page. 298.

fig X

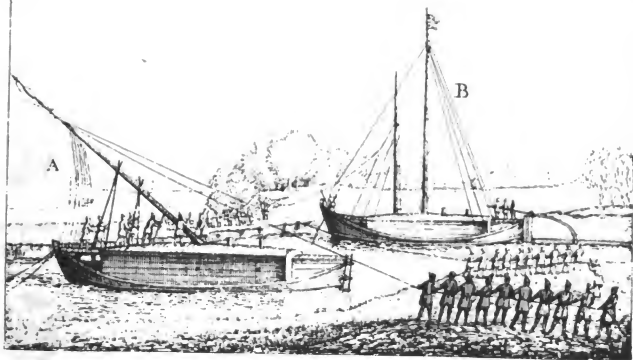

fig. XI. Pag. 299.

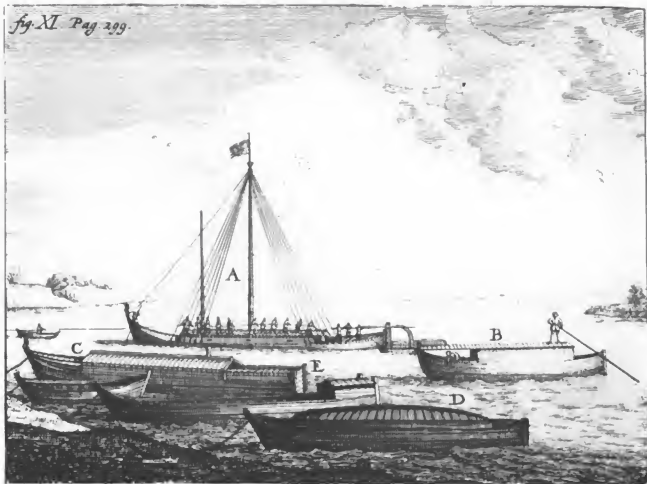

Fig. XII. Pag. 299.

Vaar-tuigh by D is *Kajoeck* geheten, zyn de final, en spits: het komt uit Siberien. E is een *Pau*, zynde een groote en wyde open Schuit, of gesloopte Boot, waar mede de uitlanders tot Archangel hare koop-waaren aan 't boort der Scheepen brengen.

De Russische *Lodjes* zyn Scheepen byna zoo groot als onze Galjoets. Zy voeren een mast te midden scheeps, daar een ree aan hangt, die verhoogt en verlaegt wordt na welgevallen. Van twee staggen wordt de mast gehouden, welke by de stevens vast zyn. Zy hebben een plat verdek, daar een luik in is, waar door de lading in gebragt wordt. Hebben weinig hout voor scheens. De voor- en achter-steven zyn een weinig verheven, daar de scheepelingen hun verblyf by nemen. Het Schips be-loop, zoo voor als achter, is onder en boven van een gedaante. De buiten-naden zyn beleit met opgevlude hennep-repen, om het Schip dicht te houden. De hoof-touwen zyn aan geen rust, maar aan het ree-hout vast.

Russische *Boten* zyn groote ruime vaartuigen: eenige zyn open, andere daksgewyze gedekt. Deeze voeren een groot vierkant zeil. Zy hebben ook wel een plat verdek, zonder eenigh hout voor scheens. Achter in 't ruim zyn zy met een schot afgeschooten, tot verblyf voor den Bootmeester. Voor op den bodem zitten de roeijers; en achter om hoog staat den Stuurman.

Op de Kaspische zee, die de Moscoviten mede beveren, zegt de *la Valle*, zyn groote Schuiten gebruikelijk, die riemen als schuppen voeren, met groote wanschiklyke roeren. Hutten van kleeden worden over deeze Scheepen, tot lyf-berging, gespannen.

Tot Ferhabad, in Persien, niet wydt van het Kaspische meir, loopt een vliet door de stad, welke met Schuiten beveren wordt, die uit een boom geholt zyn, onder plat, werdende voort gebragt met scheepers: deeze zyn van zulk een grootte, dat'er 10 of 12 mannen zich in bergen, en mede varen kunnen. Men gebruikt de zelve mede op de Kaspische zee ter visvangst.

De Scheepen, zeght hy voorts, die hier het Kaspische meir beveren, zyn zeer hoog van boord, wat kleinder als de Italiaansche Tartanen, zinken niet diep in 't water, zyn plat van bodem, en werden op het Tarters *Boefen* geheten. Men vindt de zelve van groote en kleine Certers. Zy zyn meest open, zonder eenigh dek; doch andere hebben losse dekken. Zy voeren een mast:

zeilen alleen met voor-windt, en leggen by tegen-windt ten anker, of roeijen, want de Tarters, en Persianen, welke de oevers van deeze zee bewoonen, zyn zeer onkundig in de Vaar-konst, hebben geene kennis van 't Compas, of eenige Zee-kaart, en derven zich nimmer uit het gezicht van 't landt begeven.

Ter tydt als *Stenke Rafin*, Moscovischen rebel, op het Kaspische meir roofde, hadde hy een Vloot van 23 *Stroegen*, of Roeybarken, bemant met 800 of 1000 man, onder zyn gezagh: deeze wierden van 53 *Stroegen*, bemant met 4000 man, onder het gezagh van zyn Czaarische Majesteit, bezet, en door honger gedwongen zich over te geven. De *Stroegen* zyn slechte Zee-scheepen, gelyk al het Moscovisch, en Persiaans vaar-tuigh op de Kaspische zee, konnen niet by de windt zeilen, maar dryven dwars af. Zy waren te wederzyds boort met bundelen riet, stevigheits halven, behangen: gelyk men in die gewesten de vaar-tuigen veeltyds met houtte berden, en balken, ter zyden behangt, en bebindt, om te styver door 't water te kunnen gaan. Ieder Bark hadde voor op een metalen stuk staan, de zommige ook twee.

Wanneer den zelve rebel naderhandt de stad Astracan overrompelde, quam hy de rivier afzakken met een water-maght van 300 wel bemande vaartuigen.

De Russen, zoo wel als de Kozakken, hebben voor een gewoonte dat zy biesbossen te wederzyds boort aan de Scheepen binden, om het water uit te keeren.

Robbe-vangst der Moscoviten.

Het dunkt my hier niet buiten-spoorig te zyn, beknoptelyk te laten zien hoe den Rus-man op de Robbe-vangst te scheep gaat, en het vangen voltrekt; 't geen in twee neven-staande plaaten is gedaen.

By A slegen of trekken zy de Schuit, waar mede op deeze vangst varen, te water: zy trekken voor uit by touwen, welke in een ring zyn geslagen, die aan de steven komt: ieder heeft een haak in de handt, om het Schip, als het op de wal is, 't zy op 't ys, of landt, in 't water te stooten, en aan te halen: te midden nevens het Schip gaat wederzyds een man, die het Vaar-tuigh met een touw in even-wicht houden. Het Schip te water zynde, varen zy tusschen de ys-schotzen door, (want op het ys zyn deeze beesten te vangen) gelyk by B wort vertoont: als dan zit'er steeds een man boven op de mast, om uit te kyken naar openingen, en gelegenheit van de ys-schotzen, daar zy hunne Schuiten op

en over halen: gelyk by C twee Schuiten, op het ys staande, te zien zyn. Daar kookt en smookt men dan op het ys, en overdekt het Vaar-tuigh met het zeil, 't welk met staken, waar toe zy gaten in 't ys hakken, vast gezet wordt: een houten heugel, die tegen 't boort aan staat, dient hen om binnen in 't Schip te klimmen; en langs de mast, die men voor tegen 't Schip aan stelt, wordt steeds een man opgehaalt, die na Robben uit ziet, gelyk by D is te zien. Zy zenden ook alom volk over 't ys uit, om de Robben op te zoeken, het welk, als zy'er eenige zien, hunne mutzen, tot teken, op haken om hoog steken, gelyk aan E wert vertoont; die dan van hunne makers, in bewys dat deeze boodtschap welkom is, met zout en broodt ontmoet worden, 't geen de mannen by F verbeelden. Robben vernooten hebbende, gaan zy met alle man, met haken en knotzen, daar na toe: daar omtrent komende, bekruipen zy de zelve, en na by zynde, staan schielik op, knotzen haar op de neus, en lenssen hen voort doot, gelyk by G en I werd't vertoont. Dit gedaan zynde, slepen zy haar wegh, en villen hen, als by K en L is te zien. Daar na worden de afgevilde vellen met het spek, te zamen gebonden, en in 't water gelaten, als by M kan gezien worden: deeze bossen noemen zy *Joer*. Zoo wanneer de Robben in 't water zyn, weten zy de zelve te schieten met harpoenen, daar touwen aan vast zyn, als by N vertoont staat. Aan H is een ys-berg verbeeldt, daar de Robben veeltydts achter zitten. De gevilde Robben laten zy op het ys leggen, die dan van 't gevogelte worden gegeten. By O zeilen zy met haar Schuiten na huis, slepende de vangst achter na, scheiden de vellen van 't spek, droogen de zelve, en werpen 't spek in een kuil.

Staat aan te merken dat alle deezen handel op de plaatn wat dicht by een is gevoegt, om plaats te winnen; doch al dit doen geschiedt andersins verre van elkander, en de Schuiten zyn nu op 't ys, en dan weder in 't water, na gelegenheit.

Van het Vaar-tuigh in Laplandt.

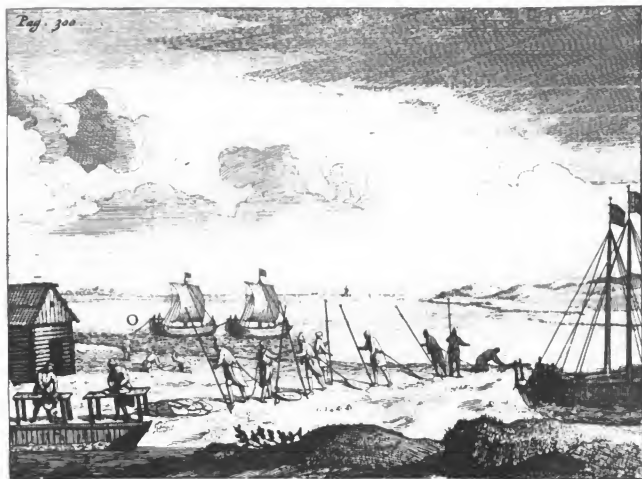
De Lappen viertn het Feest van Christi geboorte met zekere overgeloovigheden, en gebaerte, daar een Scheepken in te pas komt, zoo als uit de beschryvinge van Laplandt, hier ingelacht, volgt.

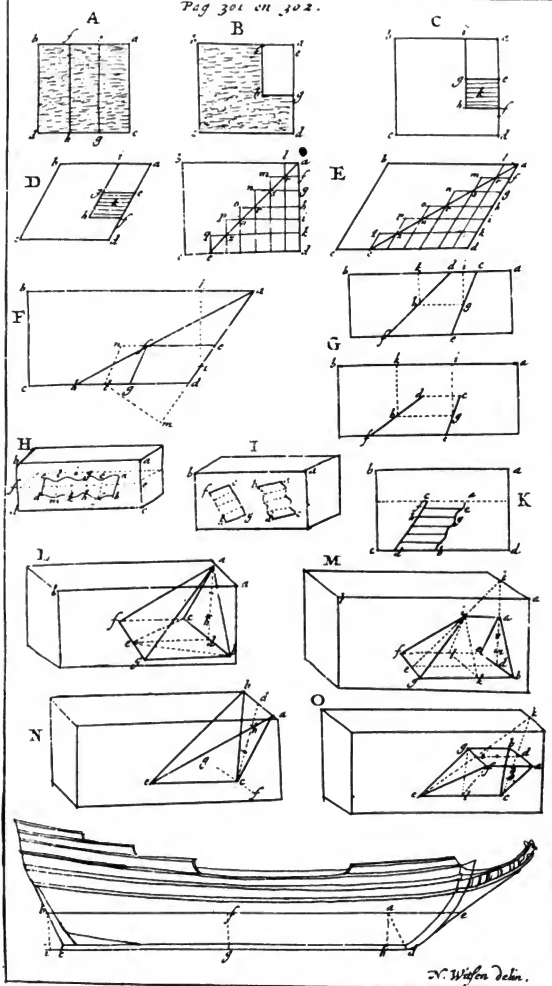
Ik stap dan over tot de bende der Juhlen, die zy *Jublafeikst* noemen. Zy richten geen beelden of statuen op, ter eeren deeze Juhlen, al zoo weinigh als aan de Graf-goden. De plaats welke gezet is om haar te eeren, is op eenige boom, omtrent een pyl-schoot

achter hare tente. Deeze Godtsdienst eindigt in een bygeloovige offerande, zynde tot eer en dienst van deeze zwervende trouw der Juhlen, welke 's nachts en op den dag der geboorte onzes Heeren *Jesü Christi* in de lucht loopen, door de bosschen en naast-gelegene bergen; 't geen zy het Feest van de Juhles noemen. Zy valten dan eerst op Kers-nacht, of liever, zy onthouden zich op dien dag van vleis te eeten, maar nemen een stukje van andere spyze, dat zy zeer zorghvuldigh bewaren; en dit geschiedt ook op den dag van het Feest, op welke zy niet sparen om goede gier te maken. Zy hebben een klein koffertje van berken-boomen schellen, gemaakt op de wyze van een Schip, met zeilen en riemen; hier smyten zy deeze twee stukjes spyze in, na dat zy die twee dagen bewaart hebben, over welke zy een weinigh vet leggen. Dit Schip hangen zy dan achter hare tente aan een boom, die een pyl-schoot daar van daan is: dit is dan voor de bende of trouw der Juhlen, die in de lucht loopen door de bosschen en de bergen.

De Ouden hadden ook diergelyke wyze van Godtsdienst en Sacrificie, welke offeranden waren, die men de Natuur-Goden op-offerde. Maar waar om de Lappen die offerande in eenig klein Schuitje maken, zulks weten zy zelfs niet; want zy konnen daar van geen reden geven. Het is waarschynlyk dat hare voor-ouders daar door hebben willen te kennen geven, dat de Christelyke Religie haar van verre is toegebracht, door Christenen, die met Schepen tot hen zyn gekomen, en dat deeze Christenen haar van oudts hebben ingeblazen, het Choor der Engelen te moeten viertn, welke de boodtschap der geboorte van *Jesü Christus* braghten. Hier van daan schynt dan d'inbeelding van de trouw der Juhlen te komen.

Een der Lappen konsten, welke tot de mannen behoort, is, dat zy Schuiten leeren maken. Zy bouwen de zelve van pyn-boomen of denne-boomen-hout, 't welk zy in het bosch tot zeer nette planken maken: deeze voegen zy niet met yzere spykers aan malkander, gelyk onze Scheep-timmermans doen, maar met buigend hout, (gelyk by oudts de Istrische Schepen, die men Liburnische noemt, plegen gemaakt te worden) of met touwen, en daarom worden die genaide Scheepjes genoemd. Hier toe gebruiken zy zekere soort van dunne boom-worteltjes, die zy varsch uit d'aarde halen, en op een wonderlyke wyze t'zamen draaijen, by na of het kennip-touwen waren. Andere nemen de darmen van beesten, en voornamelyk van

van rheen, welke zy week maken en vermorwen, draaijende die als touwen of ſnaren, die dan in de windt, of Zon, moeten droogen. Zy naaijen dan waarlyk de planken van hare Schuiten aan malkander met deeze touwen of ſnaren, ofte gemeenlyk met die van de wortels der boomen, even op de zelfde manier gelyk men het laken of linnen met garen naait. De gaten en ſpleten, die tuſſchen beiden zyn, vullen zy met moſch, op dat het water nergens zoude in loopen. Tot deeze Schuiten hebben zy gemeenlyk twee riemen, en zomtyds ook wel vier, welke zy ter zyden vaſt maken aan groote houten pennen: zy weten die zoo te plaatzen, dat een man met twee riemen kan roeijen. Zy varen met deeze Barken, of Schuiten, over de alderſnelſte rivieren, die tuſſchen de bergen van Lapland loopen; zynde des Zomers geheel naakt, om des te beter te kunnen ſwemen, hare waaren voor perykel behoeden, en die behouden over te brengen. Doch zy gebruiken de zelve aldermeest om mede te viſſchen. Het maakzel deezer Schuiten is aldus: Zy zyn omtrent drie vadem lang, maar naauwelyks eene breedt; want zyn niet breeder dan drie ellebogen. Zy maken die van denne-boomen plankjes, om dat die zeer licht, en tot dit werk bequaamſt zyn. Zy gebruiken heel zelden yzere ſpykers, dan aan de voor- en achter-ſteven, en onder aan den bodem; doch by gebrek der zelve, moeten zy haar belyden met het geen zy hebben. Deeze Schuitjes zyn altydt zoo licht gemaakt, dat een man de zelve gemakelyk kan dragen; want zy halen die uit het water, en dragen haar zoo verre als begeeren, ja ook, om te viſſchen, van het eene meir in het andere: hier om moeten zy die met ſteenen vullen, als het ſterk waait, om hen in goede order te houden. Zy bepekken deeze Schuitjes ook zeer licht, op dat in 't dragen niet te zwaar zouden werden, wanneer te veel bepekt waren.

Het pek vergaderen zy, in het Lapſche Mark van Uma, op deeze wyze: Zy maken een groote kuil in d'aarde, omtrent drie ellen diep; op de grondt zetten zy een groote kopere ketel, welke zy boven op met ſchorſten van pyn-boomen bedekken, zettende in 't midden een groote tronk van een boom, die als een goot uitgeholt is: dan nemen zy de wortels van pyn- en maſt-boomen, welke vol hars ſchynen te wezen, deeze klieven zy in kleine lange ſtukjes, en leggen die boven op het gat dicht by elkander: dan dekken zy dit alles met een groote menigte van zoden, en maken een groot vuur, 't welk de hars der klein ge-

hakte houtjes in de beneden ſtaande ketel doet loopen.

De Lappen zyn zeer vaerdigh in het varen met hare Schuitjes: en ſchoon zy in andere zaken zeer vreesachtig zyn, nochtans zyn zy in tegendeel op dit klein gebouw zeer ſtout, voornamentlyk die van Uma, varende daar mede na de ſolemnele Feesten, en groote vergaderingen, door rivieren, welke water-vallen hebben van meer als een half uur lang, en vol klippen zyn. Zy gaan daar dan ſtoutmoedigh heen, zeggende dat zy daar door hulpe van hare Natuur-Goden gekomen zyn.

Om dat tot noch toe in de uiterſte Noordtſche Landen geen of weinigh mynen van yzer, koper, of zilver, gevonden zyn, zoo hebben zy verſcheide andere middelen van nooden tot haar Schuiten, en Booten, die men anders by ons met yzer aan malkanderen vaſt hecht, om de groote wateren te kunnen doorploegen. Derhalven, als zy Scheepen zullen timmeren, voornamentlyk ten dienſt van de viſſchery, zoo nemen zy heel konſtelyk gekloofde pyn-boomen, of denne-boomen, die in hun boſſchen tot dunne planken gemaakt, en (om dat zy geen ſpykers hebben) met dunne wortelen van boomen, die varſch uitgetrokken zyn, als met touwen, aan malkanderen genaait werden. Andere nemen takken en teenen van popelier-boomen, of ook wel van andere, maar van geen eiken, die daar te verre van daan waſſen, met welke zy hunne Scheepen binden; maar de denne- en pyn-boomen zyn daar zoo hoog en recht, dat die tot allerhande gebruik bequaam bevonden worden: en de geene welke gewin-zuchtigh zyn konnen die ook aan de koop-lieden, over zee komende, verkoopen. Andere voegen, om Scheepen te maken, de planken t'zamen, die zy met geweve en bereide zenuwen der beesten, voornamentlyk der rheen, welke in de Zon en windt gedrooght zyn, aan malkander binden; maar deeze zyn van de ſynſte ſlagh der zenuwen of pezen, die by haar in plaats van garen gebruikt werden, afgeſcheiden, gelyk als het vlas van het werk. Alle hunne Scheepen, hoedanigh die ook geſchikt en gebonden zyn, worden met pek van pyn-boomen (waar van de Finnen groote overvloedt hebben) zorgvuldelyk beſmeert, en van binnen en buiten, daar het noodigh is, met houten nagels vaſt in een geſlagen. De Scheepen, die zy maken, zyn zeer kort, en niet diep, maar tamelyk breedt naar de behoorlyke over-een-koming, 't welk by ſtormigh weêr, ten dienſt der zeilen, noodzakelyk is, om dat de golven niet hoog gaan, en

veel schuim opwerpen, uit oorzaak van de klippen, die onder 't water verborgen zyn; ja zy buigen gemeenlyk voor de baren gelyk een lederen zak, wegens de weerfuit der golven, om dat zy niet met hardt en onbuighlyk yzer, maar met zachte en dunne takken, of met zenuwen, gebonden zyn. Deeze Scheepen duuren ook een lange tydt, en zyn de bederving niet zeer onderworpen, wyl zy met pek bestreken zyn.

De ankers maken zy van kromme wortels van sterke boomen, die door de zwaarheit der steenen vast blyven. Hunne zee- len, of touwen, zyn van popelier- of van

berke-boomen, waar af zy lange kabels, tot haar gebruik, maken.

Zy gebruiken tot hare zeilen wolle lakens, met stronken van boomen, voornamelyk in staande wateren, maar zeer zelden in de zee.

Eenige harer Scheepen noemen zy *Haapar*, dat is zoo veel gezegt als Schuitjes. Deeze Schuitjes zyn niet alleen zeer lang, maar ook zeer snel, ja zoodanigh dat zy van een kleinen stoot schynen te vliegen, en werden alleen in de snelle vlooden, uit hooge plaatzen afvloeiende, als ook des Zomers tot de visschery gebruikt.

Z E V E N T I E N D E H O O F T S T U K .

*Wiskonstige betooginge, van hoe veel water tegen de Scheeps-zyden rust.
Scheeps-meetingen.*

Hoe veel water tegen 't Schip rust.

Het zal niet ongerymt, of buiten-spoorigh zyn, hier in te latischen des waters persing tegen stevige lichamen, en die toe te passen op de Scheeps uiterlykste deelen, om te zien wat zwaarte de zelvige drukt; 't geen (myns bedunkens) een nutte bespiegeling tot deeze stoffe is. Hier toe is eenige toestel noodigh, welke, volcindigh zynde, het gevolg, myn begeerde, klaar betoont. De vermaarde Heer *S. Stevin* gaf my hier toe aanleiding, in zyne nooit volprezene Water-wigt; doch evenwel zoodanigh niet, dat het myne het zyne is, maar ik volge zyne voet-stappen. Gelieft dan op de volgende Voorstellen te letten.

I. V O O R S T E L .

Dat op een bodem, die evenwydig met het waters opper-vlak is, een gewicht rust, zoo zwaar als een pylaar waters, wiens grond is even aan de geveene bodem, en zyne hoogte als een loot-lyn van 't opper-vlak des waters tot aan den bodem.

Laat *a b c d*, aan de figuren A en B, een water zyn, *a b* des zelfs opper-vlak, en *g h* een grond, evenwydig met *a b*: ik zegge, op *g h* rust een pylaar waters *e f g h*. Het bewys aan d'eerste gestalte is kennelyk genoeg van zich zelve. De tweede bewyft men aldus: laat *e f g h*, aan de figuur B, een hardt lichaam zyn, even stof-zwaar met het water; 't is klaarblykelyk dat dit lichaam, in 't water dryvende, het water onder *g h* met de zwaarte des lichaams *e f g h* drukt: het water moet dan ook tegen *g h* met de zelve zwaarte drukken,

anders zoude het lichaam niet in die plaats kunnen blyven. Indien nu *e f g h* aan de zyde *a d* gehecht was, dit zoude geen verandering kunnen veroorzaken: tegen de grondt *g h* rust dan de zwaarte van een pylaar waters, zoo groot als *e f g h*, 't welk te bewyzen was.

II. V O O R S T E L .

Op een vierkante bodem, onevenwydig met het waters opper-vlak, wiens hoogste zyde onder des zelfs opper-vlak is, rust een gewicht, lichter als een pylaar waters, wiens grond zy even aan de voorschreeve bodem, en des zelfs hoogte als een loot-lyn van 't waters opper-vlak, tot de onderste zyde des geveene bodems; doch zwaarder als een pylaar waters van een zelve grond, en hoogte als een loot-lyn van het waters opper-vlak, tot de bovenste zyde des geveene bodems.

Laat *ef*, in de figuren C en D, de geveene bodem zyn, *eg* en *fh* even aan *ef*, en even-wydig met het waters opper-vlak *ab*; ik zegge, op *ef* rust een gewicht, minder als *fh a i*, en meerder als *eg a i*. Stelt of het water in *e f g h* geen zwaarte hadt, dit zoo zynde, laat dan dit water *k* gedrukt worden aan *eg*, met de zwaarte des pylaar waters *a i g l*, zoo zal, om bekende reden, het water in *e f g h* tegen *eg* met gelyke zwaarte persen; want het onderste water houdt het bovenste met gelyke kracht tegen, als het bovenste drukt, terwyl het in standt blyft*: doch, om het

* Ziet Stevin's Water-wigt, X. Voorstel.

zwaar-

zwaarte, welke alleen naar om laag drukt, waar van hier niet werdt gesproken, en 't geen ook, 'zonder merkelyke hinder in de praetyk, of oeffening, kan werden verzuimt, vloeiend is, welke vloeiendheid des waters, dewyl het werdt geperst naar alle kanten, met gelyke kracht tracht uit te spatten, en, by gevolg, met gelyk geweldt tegen de vier zyden perst. Maar om dat het water in $efgh$ ook zwaar is, en dat deeze zwaarte tegen ef meer drukt als niet, en minder als tegen fh , zoo zal ook tegen ef meer gewicht rusten als de pylaar water $egai$, en minder als het gewicht des waters $fhia$, 't welk ik bewyzen moeft.

Anders.

Tegen de hoek e rust zoo veel als tegen eenige plaats, aan hem even, in de streep eg , om dat een punt in 't water, door des zelfs vloeiendheid, na alle zyden even veel geperst werdt *: en tegen de hoek van ieder ondertogen parallel, of evenwydige streep, met eg , zoo veel als tegen eenige plaats in zyn streep: en om dat tegen ieder linie meer rust als tegen eg , en minder als tegen fh , zoo rust dan tegen de onderhoeken meer als tegen de hoek e , en minder als tegen de hoek f , en, by gevolg, tegen al de hoeken, dat is de streep ef ; want alle de hoeken, of lichamelijke punten, maken de streep ef meer als tegen eg , en min als tegen fh .

III. VOORSTEL.

Tegen een vierkante bodem, diens hoogste zjde in 't waters opper-vlak zy, rust een gewigt, even aan de helft van een pylaar waters, wiens grondt zy even aan de gegeven bodem, en zoo hoog als de loot-lyn van 't waters opper-vlak, tot de onderste zjde des bodems.

Laat $abcd$, aan de figuren E, een water zyn, ab des zelfs opper-vlak, en ad de gegeven bodem: ik zegge, tegen ad rust een halve pylaar waters, wiens grondt zy ad , of de , (die ik even aan ad stel) en de hoogte ad , of ('t geen het zelve is) de driekante pylaar water ade . Dat dit zoo zy, bewys ik aldus: deelt ad en de ieder in even veel gelyke deelen, trekt voorts van deeze punten linien, evenwydigh met ab en ad , als hier boven: het blykt, door het voorgaande Voorstel, dat op af meer rust als niet, en minder als de pylaar water fl ; desgelyks rust op fg meer als fl of gr , en minder als gl of gm ; zoo ook op gh meer als gl of hi , en minder als hl of hn ; en zoo voorts op hi meer als is , en minder als io ; op ik meer als

kn , en minder als kp ; en eindelyk op k meer als dz , en minder als dq : zoo is dan de zwaarte, op ad rustende, altydt meerder als alle deeze ingescheevene pylaren waters (die de linie ae raken) te zamen, en minder als de omschreeven pylaren; maar hoe men ad en de in meerder deelen deelt, hoe minder haar verschild is, en hoe zy beide aan de drie-hoek ade nader zyn. Nu dan, men kan ad en de in zoo veel deelen verdeelen, dat eindelyk haar verschild minder is als het minste dat men kan bedenken ('t geen in de praetyk zoo veel is als niet); nochtans blyft de drie-hoekige pylaar waters altydt wiskonstelyk tusschen het minste en meeste, dat is tusschen de in en om gescheevene figuur, en by gevolg rust tegen ad een gewicht zoo zwaar als de pylaar waters ade , of een halve pylaar water, wiens grondt zy ad , en zoo hoog als een loot-lyn van 't waters opper-vlak tot de laagste kant des bodems, 't welk ik bewyzen moeft.

IV. VOORSTEL.

Tegen een vierkante bodem, wiens hoogste zjde onder het waters opper-vlak is, rust de zwaarte van een pylaar waters, wiens grondt even aan de bodem is, en hoogte als een loot-lyn van 't waters opper-vlak tot het midden des gegeven bodems.

Aan de figuur F zy ab het opper-vlak des waters $abcd$, de de gegeven bodem, i het midden: ik zegge, op de rust een gewicht, zoo zwaar als een pylaar water, wiens grondt zy ed , en hoogte ik ; want door 't voorgaande rust op ad de driehoekige pylaar water adh , op ae rust acf , en dienvolgende op ed de driehoek adh , min de driehoekige pylaar acf , dat is de pylaar waters $efhd$: maar $efhd$ is even aan de pylaar, wiens grondt zy ed , en hoogte ik ; want trekt ln , in 't midden van gh , evenwydigh met ad , en verlengt ef tot n , zoo zal $e dln$ even aan $efhd$ zyn; trekt dan lm rechthoekigh op ad , of zyn verlengde. Nu is $edln$ een pylaar, wiens grondt zy ed , en hoogte lm : indien nu ik even aan lm is, zoo is 't voorstel bewezen; 't welk ik aldus bewyze: ae is even aan ef of dg , en ad is even aan dh , daarom is ed ook even aan gh ; hare helften zyn ook even, te weten, ei is even aan gl , en dienvolgens is ai ook even aan dl ; voorts zyn de hoeken ldm en kai even, (om dat ak en dl evenwydigh zyn) en de hoek dml is even aan de hoek aki , als zynde beide recht; daarom zyn de driehoeken ldm en aki gelyk, en door 't gevolg lm even aan ik , 't welk ik bewyzen moeft.

V. VOOR-

* Ziet hier
over Stroom
Water-wigt,
X. Voorstel,
1. Voorbeeld.

V. VOORSTEL.

Van twee vierkante bodems die even breedte zyn, maar hare lengtens ongelijk, wiens hoogfte en laagfte zyden even diep onder water zyn, zullen de gewigten, tegen deeze bodems rustende, tot malkanderen zyn als hare lengtens.

Laat ce en df , in de figuren G, de gegeven bodems zyn, ab het waters oppervlak: ik zegge, ce is tot df , als het gewicht op ce , tot het gewicht op df rustende; want laat g en h het midden zyn van ce en df , gi en hk rechthoekigh getoogen op ab , zoo zal het gewicht, op ce rustende, de pylaar waters zyn, wiens grondt zy ce , en hoogte gi , en op df de pylaar, wiens grondt zy df , en hoogte hk , of gi (door de twee voorgaande Voorstellen): maar deeze pylaars zyn tot malkander als ce tot df , en daarom ook het gewicht daar tegen rustende.

Merki.

In het derde Voorstel (tot welke deeze eerste figuur, of prent, toegepast wordt) is gezeyt van een halve pylaar waters, wiens grondt zy ce , of df , en zyne hoogte de loot-lyn van 't waters oppervlak ab , tot e of: doch het is kennelyk dat deeze halve pylaaren even zoo groot zyn als die heele, wiens grondt de zelve zy, te weten, ce , of de , en de hoogte als de helft der zelve loot-lynen, dat is, de heele streep gi , of hk ; daar om blyft ons bewys vast.

Merki ook:

Hebbe hier voor de bodems door streepen aangewezen, welke men nochtans verstaan moet vierkanten te zyn, van zulke breedten als men die zal willen stellen: dat zulks geen verandering by brengt, is klaar genoeg van zich zelve, en daar om onnoodigh iets meer daar af te zeggen.

VI. VOORSTEL.

Tegen een bodem, wiens onderfte en bovenfte zyden ieder in een vlak zyn, evenwydigh met het waters oppervlak, maar beide krom (doch gehkmatigh) gebogen, zoodanig, dat alle linien van eenige punten in de bovenfte zyde, tot haar byftandige punten in de onderfte zyde des bodems, alle evenwydige rechte linien zyn, rust even zoo veel gewicht, als tegen een platte vierkante bodem, even lang en breed, en even diep in 't water.

Laat $abcd$, op de figuur H, een water zyn, ab het oppervlak, ef en cd twee vlakten, evenwydigh met de vlakke ab , en in de vlakke ef zy de opperste zyde des bodems $ae g i l c$, en in cd de onderfte zyde

$b f h k m d$, de twee uiterfte zyn ab en cd : ik zegge, tegen deeze kromme bodem rust een gewicht, als tegen een andere bodem zoude rusten, die even zoo breed was als ab , of cd , en zoo lang als de kromme linie $ae g i l c$, of $b f h k m d$, en even diep in het water; want laat de linien ac en bd in zoo veel gelyke deelen gedeelt zyn, dat de stukken tusschen de deelingen rechte linien zyn, als in $eg i l$ en $fh k m$, en ef, gh, ik , en lm , getoogen door deeze linien, dan zal de kromme bodem in vierkante bodems gedeelt zyn, als $ab f e, e f h g, gh k i, i k m l$, en $l m d c$. Desgelyks zoude men ook de gezeyde platte bodem in even zoo veele en groote vierkante bodems kunnen deelen, welke alle even veel zullen gedrukt werden, door het vierde Voorstel; en, by gevolg, alle de vierkanten van den krommen bodem zullen even zoo veel gedrukt werden, als alle de vierkanten van den platten bodem, 't welk te bewyzen was.

VII. VOORSTEL.

Tegen een platte bodem, wiens opperste en onderfte zyden evenwydigh met het waters oppervlak zyn, en de twee andere zyden evenwydigh en gelykelyk gebogen, rust een gewicht zoo zwaar als tegen een platte bodem, die even lang en breed, en even diep in 't water is.

Laat ab , by de figuur I, de oppervlakke des waters zyn, $abcd$ en $efgh$ de gegeven bodems, waar van ab, cd, ef , en gh gelyk zyn, en alle evenwydigh met het waters oppervlak ab ; ab en ef even diep onder water, desgelyks ook cd en gh : ik zegge, tegen $abcd$, en $efgh$, rust even veel water; want deelt ac en bd in eenige gelyke deelen, en trekt de evenwydige met ab , of dc , als hier boven, en aldus zal de bodem in verscheide vierkante bodems gedeelt zyn, deelt ook desgelyks $efgh$: het volght, door het vierde Voorstel, dat tegen de bovenfte vierkante bodem van $abcd$ even zoo veel rust, als tegen de bovenfte van $efgh$, en tegen de volgende van $abcd$ zoo veel, al tegen de volgende van $efgh$, en zoo voort, en, by gevolg, tegen de bodem $abcd$ even zoo veel, als tegen de bodem $efgh$.

VIII. VOORSTEL.

Twee bodems, beide even diep onder het waters oppervlak, en van gelyke breedte, van welke d'ene gebogen, en d'ander recht is, zyn gelyk langte tot langte, al zoo geprang tot geprang.

Laat ab en cd , by de figuur K, de gegeven bodems zyn, a en c even diep onder

der het waters opper-vlak ab , desgelyks ook b en d : ik zegge, gelyk de langte des krommen bodems ab , tot de langte des rechten cd , alzoo is het gewigt tegen ab rustende, tot het gewigt tegen cd rustende; want laat ab en cd in verscheide vierkante bodems gedeelt werden, als in de voorgaande Voorstellen, zoo zullen in de bovenste vierkante bodems van ab en cd , te weten, ae en cf zyn, als het gewigt tegen ae , tot het gewigt tegen cf , door het vierde Voorstel: en in de volgende zal eg tot fh zyn, als het gewigt tegen eg , tot het gewigt tegen fh , en zoo voorts met de volgende: waarom alle de kleine vierkanten van de kromme te zamen, die ik in gedachten stel, tot alle de vierkanten van de rechte te zamen, gedrukt zullen werden, of lyden, als geheele linien langte tot geheele linien langte.

Vervolgh.

Het blykt klaarlyk, dat, zoo de bodem ab noch daar benevens gebogen was als de gegeven bodems van het zeste en zevende Voorstel, dat de voorschreeven reden blyft; want deeze buiging brengt geen verandering by, gelyk klaarlyk is betoogt.

IX. VOORSTEL.

Tegen een driehoekige bodem, wiens onderste zyde evenwydigh met het waters opper-vlak is, rust een pylaar water, wiens grondt zy even aan de bodem, en des zelfs hoogte als de loot-lyn van des waters opper-vlak, tot de diepte van het twee derde deel des gegeven bodems, van bovenen af.

Eerste Voorbeeld,

Daar een hoek in 't waters opper-vlak is.

Laat abc , in de figuur L , de gegeven bodem zyn, ad rechthoekigh op bc , en de rechthoekigh getogen op bc , in een vlak, evenwydigh met het waters opper-vlak; de zy even aan ad : voorders zy cf en bg evenwydigh getogen met de , gef evenwydigh met bc , en eindelyk ag en af . Dit zoo zynde, blykt, door het voorgaande Voorstel, dat tegen abc het lichaam water $befga$ rust, te weten een pyramide, wiens grondt zy $befg$, en zyne hoogte als een loot-lyn van de onderste zyde bc tot het waters opper-vlak: en om dat een pylaar het driefoudt is van een pyramide van gelyke grondt en hoogte, zoo rust dan tegen abc het derde deel van een pylaar water, wiens grondt zy $befg$, en zyne hoogte van bc tot het waters opper-vlak; maar $befg$ is twee maal zoo groot als abc , daarom rust tegen abc twee derde deel

van een pylaar waters, wiens grondt is abc , of cbe , en des zelfs hoogte als een loot-lyn van het waters opper-vlak tot bc , of ('t geen het zelve is) een pylaar waters, wiens grondt zy abc , en hoogte twee derde deel der loot-lyn van 't waters opper-vlak tot de onderste zyde bc , dat is (ad in drie gelyke deelen gedeelt zynde) tot het punt h , gelyk ik bewyzen moest.

Tweede Voorbeeld,

Daar a onder 't waters opper-vlak is.

Wederom zy abc , aan de figuur M , de gegebene bodem, bc evenwydigh met het waters opper-vlak, ad rechthoekigh op bc , verlengt de zelve tot h in 't waters opper-vlak: voorts zy de rechthoekigh op bc , en even aan hd ; dan he en as evenwydigh getogen, met de doornydende hl , in i , eindelyk trekt ig en if , zoo zal (door het voorgaande) tegen abc een lichaam water rusten, even aan $abefgi$: trekt nu ik evenwydigh met ab , en il met ac , zoo is $sklfg$ even aan een pylaar, wiens grondt is ikl , of abc , en zyne hoogte als twee derde der loot-lyn van bc of kl tot ai , door het eerste Voorbeeld; en $abckli$ is een pylaar, wiens grondt zy abc , en zyne hoogte als een loot-lyn van 't waters opper-vlak tot ai , om dat ai even is aan ab , door het werk: Nu, deeze twee pylaren, beide van even gronden, zyn 't zamen zoo groot als een pylaar, wiens grondt de zelve abc is, en zyne hoogte als de twee loot-lynen (d'een van a tot het waters opper-vlak, en d'ander de loot-lyn, welke twee derde van een lyn is getogen uit bc recht op tot ai) te zamen in een linie, dat is, van 't waters opper-vlak tot m , de diepte van het twee derde deel des gegeven bodems, 't welk ik voor hadde te bewyzen.

X. VOORSTEL.

Tegen een driehoekige bodem, wiens opperste zyde evenwydigh met het waters opper-vlak is, rust de zwaarte van een pylaar water, wiens grondt even is aan de gegebene bodem, en zyne hoogte als een loot-lyn van 't waters opper-vlak tot de diepte van het derde deel des gegeven bodems, van bovenen af.

Eerste Voorbeeld,

Daar de opperste zyde in 't waters opper-vlak is.

By de figuur N is abc de gegeven bodem, ab is in het waters opper-vlak, cd , rechthoekigh op ab , ce rechthoekigh op een linie die evenwydigh met ab is, te weten, fg , en ook evenwydigh met het wa-

Qq

ters

Ziet Stervinus
Water-wigt,
XX. Voor-
stel.

ters opper-vlak, en de zelve ce even aan cd , en getogen ae en be : tegen abc rust dan de pyramide $abce$, wiens grondt zy abc , en des zelfs hoogte van het waters opper-vlak tot c (om dat cd even aan ce is); maar deeze pyramide is het derde deel van een pylaar van gelyke grondt en hoogte, en daarom is ook de pyramide even zoo groot als een pylaar, wiens grondt zy abc , en zyne hoogte het derde deel der loot-lyn van 't waters opper-vlak tot het punt c , dat is (cd in drie gelyke deelen gedeelt zynde) tot het punt b .

Tweede Voorbeeldt,

Daar de opperste zyde onder 't waters opper-vlak is.

In de figuur O zy abc , bd en ce wederom als boven, doch ce even aan de ver-lange cd , tot in het waters opper-vlak k , en getogen ke en di evenwydigh met ce , af en bg met di , en fig met ab , en dan getogen fe en eg , eindelyk fl en lg , evenwydigh met ae en be . Tegen de bodem abc rust de zwaarte van een lichaam waters $abcefg$, dat is een pyramide $fgle$, wiens grondt zy fgl , of abc , en des zelfs hoogte als een loot-lyn van de vlakke di , tot het punt c , of een pylaar, wiens grondt zy abc , en zyne hoogte het derde deel der loot-lyn van di tot b , (door het eerste Voorbeeldt) en een pylaar $abclfg$, wiens grondt zy abc , en zyne hoogte van het waters opper-vlak tot ab (om dat dk en di even zyn): Nu, deeze twee pylaren zyn te zamen zoo groot als een pylaar, wiens grondt zy abc , en zyne hoogte als de twee loot-lynen t'zamen, te weten de loot-lyn van 't waters opper-vlak tot het punt b , 't welk ik bewyzen moest.

Merkt.

Het blykt, door 't zeste, zevende, en achtste Voorstel, dat, zoo de driehoekige bodems abc , in dit, en in het naast voorgaande Voorstel, ook geboogen waren, als in het gezeide zeste, zevende, en achtste Voorstel de vierkantige bodems gestelt zyn, tegen zulke gekromde driehoekige bodems een pylaar water rust, wiens gront zy even aan den inhoudt van de gekromde bodem, en zyne hoogte als de gezeide loot-lynen; gelyk men zulks op een zelve wyze betogen kan.

Deeze Voorstellen verstaan zynde, zal men lichtelyk kunnen vinden hoe veel gewicht tegen een Schip, dryvende in zee, of in eenigh ander water, komt te rusten, want men kan het zelve in vierkanten en driehoeken deelen, en vinden de zwaarten

die tegen deeze drie- en vierhoe ken rusten, welke, te zamen opgetelt zynde, de be-geerde zwaarte aanwyft.

Tot een voorbeeldt zullen wy ons voor-gestelt Schip weder te voorfchyn brengen, in welk cd de kiel is, lang zynde 104 voeten, en ab de vlakke des waters: ik stel cd 10 voeten onder 't waters opper-vlak; trekt nu ad alzo, dat ab even aan cd is, te weten, de kromme ab even aan de rechte cd : dan zal men de kromme lyn fg op het midden des Schips meten, desgelyks ah en bi , en dus zal men bevinden voor

fg omtrent	18½ voeten,
voor ah omtrent	16½
en voor bi	10

komt t'zamen 45 voeten.

Het derde deel hier van voor de gemiddelde breedte des vierkants $abcd$, komt 15 voeten;

deeze gemultipliceert, of vermenighvuldight, met ab , of cd , 104 voet,

komt voor den inhoudt van het vierkant $abcd$ 1560 voeten.

Dit wederom gemultipliceert met de loot-lyn van 't waters opper-vlak tot het midden des bodems $abcd$ 5 voeten,

zal komen 7800 voeten.

En zoo veel lichamelijke voeten rusten tegen 't vierkant $abcd$.

Multipliceert ook ae 36 voeten, met ab 16½

komt 594 voeten; wiens helft 287 voeten,

voor den inhoudt van aed . Dit multipliciert met 3½ voeten,

zynde de loot-lyn van 't waters opper-vlak, tot op het derde deel van de diepte des bodems aed , zal komen voor de zwaarte tegen aed 956½ voeten.

Voorts multipliceert de lengte des kiels, zynde 104 voeten, met de breedte 2

komt voor de vlakke 208 voeten.

Dit gemultipliceert met de loot-lyn 10 voeten,

komt voor de zwaarte onder de kiel 2080 voeten.

Want, volgens het eerste Voorstel, tegen een bodem perft van onderen een pylaar water, wiens grondt zy de gestelde bodem, en zyne hoogte van de bodem tot het waters opper-vlak.

We-

Wederom gemultipliceert	
<i>ed</i> , zynde	14½ voeten,
met de breedte	1 voet,
komt voor de vlakke	14½ voeten.
Dit gemultipliceert met de	
helft van <i>bi</i> ,	5 voeten,
komt het geprang tegen <i>ed</i>	72½ voeten.
Multipliceert ook <i>bc</i>	10½ voeten,
met de breedte	1 voet,
komt voor den inhoudt	10½ voeten.
Die gemultipliceert met	
de helft van <i>bi</i>	5 voeten,
komt het geprang tegen <i>bc</i>	52½ voeten.
Eindelyk, telt deeze zwaarten by mal-	
kanderen, te weten aldus: voor eerst, te-	
gen <i>abcd</i> ruft	7800 voeten,
tegen <i>aed</i>	936½ voeten,
komt tegen de zyde des	
Schips	8756½ voeten.
Dit twee maal genomen,	
komt voor het geprang	
tegen beide de zyden van	
het Schip	17513½ voeten.
Hier by gedaan het ge-	
prang onder de kiel,	2080 voeten,
en het geprang tegen <i>ed</i>	72½ voeten,
en eindelyk het geprang	
tegen <i>bc</i>	52½ voeten.
komt t'zamen	19718½ voeten,
voor het water dat tegen 't gantsche Schip	
ruft.	

Indien nu ieder voet water 46 pondt en 18 loot weeght, gelyk zulks aan 't water in Texel by ondervindinge werdt bevonden, zoo zal tegen zoodanigen Schip, dat 10 voet diep gaat, een zwaarte rusten van 918134 pondt en 28½ loot.

Desgelyks valt zeer licht te berekenen hoe veel zwaarte tegen het zelfde Schip ruft, by aldien het dieper, of zoo diep niet en gaat, 't geen, korthets halve, voorby gā; alleen zeggende, dat, zoo het Schip 1 voet dieper gaat, dat'er dan omtrent 3559 voeten water meer tegen ruft: en zoo het 1 voet lichter dryft, dat'er dan omtrent 3129 voeten water minder tegen ruft.

By aldien men dan een vlietende, of ten minsten een losse stoffe, van gelyke zwaarte met het water, binnen in het Schip dede, zoo zoude het Schips hout gantsch niet te lyden hebben.

Wat voorts het diep gaan der Scheepen belangt: die van eiken-hout gebouwt zyn zinken dieper als die van vuuren-hout; 't geen, na myne ondervindinge, tegen elkanderen is als 50 tot 43: zoo dat,

als een eiken Schip 10 voet diep gaat, zal een vuuren Schip, van gelyke gestalte, 8½ voet diep gaan. Wel is waar, als het onder op 't scherpe van het Schip zoude aan komen, dat dan de ryzing zeer ongelijk zoude zyn; maar om dat dit zelden, of nooit, bloot leit, en het scherpe van 't Schip, schoon ongeballast, althans beneden het waters opper-vlak komt, zoo brengt dit geen onderscheidt by. Deeze perfling hindert een geladen Schip geen-zins, maar helpt het veel eer in 't dragen van zyne last, doch een ongeladen Schip kan het perflen, als de in- en om-houten niet wel gevoeght zyn, schadelyk wezen.

Het breekt de opgegevene uitrekening eenighzins, dat een varendt Schip het water voor op stoot, en achter doet dalen; want hoe snelder voortgang, hoe hooger opsteigerig: en hoe enger kolk, hoe grooter ryzing van water men voor aan het Schip zal bevinden; daar-en-tegen zal 't Schip het water achter te meer ontvaren, 't geen vermindering aan de perfling by brengt, gelyk het voor opsteigeren vermeerdering tot de zelve zwaarte veroorzaakt. Het ryzen en dalen van de baren ter zyden tegen 't Schip aan, schynt deeze rekening insgelyks te zullen verbysterten: doch alle deeze ongemakken, die dit uitrekenen schynen te ontstellen, zyn van weinigh belang; en het ryzen van 't water voor, zal met het dalen van 't zelve achter ten naaften by over een komen; gelyk als ook de diepte en hoogte der golven zoo van eene inhoudt zullen zyn, dat het verschil op een groote rekening van geene waarde is. Echter, hoe hooger het water voor tegen de boegh opdryft, hoe meerder de vaert-stutting zy; en hoe dieper het Schip gaat, hoe grooter tegenstandt het voor de boegh heeft.

Een Schip dat voor stroom vaart, achte ik dat zoo veel beweeging, die des zelfs voortgang helpt, ontāngt van het omstaande water, als het lichaam waters zoude ontfangen, 't geen gelyk is aan het Schips onderwaterige deel.

Niet buitenspoorigh kan hier gevraagd worden, waar van daan het komt, als men schielyk met een groote last tegen een Schip slaat, dat het dan blyft leggen, en by aldien men met een lichte haak langzaam daar aan duwt, dat het Schip, hoe zwaar 't ook zy, daar van bewoogen wert? Hier van schynt de reden te wezen, dat, als men langzaam duwt, het water tydt heeft om van vooren na achteren te loopen, 't geen noodzakelyk moet geschieden, indien het Schip bewoogen zal worden.

Gevoegelyk zouden hier veelc Wiskonftige en Philofofifche ftellingen, de Scheepen betreffende, konnen opgeloft werden; als, waar om een Schip hooger fchynt als het water, wanneer men op strandt staat: waar om de riemen onder water gebogen fchynen, enz. doch zal dit alles, korthaits halve, verby gaan.

Het zal echter niet ondienfigh zyn, in 't kort te verklaren hoe het toeftaat met des Schips zwaarheits middel-punt: Dit dan houdt zich altydt in een rechte linie met de zwaarheits middel-punt van dat lichaam waters, 't geen zoude zyn daar het Schips deel staat onder 't waters opper-vlak. Om dit nu te vertoonen, zoo beelde men zich in dat het Schip wegh genomen zy, en dat alleen over blyft dat lichaam waters 't geen even is aan het deel Schips dat onder water quam: het zwaarheits middel-punt dan van dat water zal op de zelfde plaats zyn daar het zwaarheits middel-punt was van het Schips onderwaterige deel, even groot met het zelfde water; zoo niet, moefte het zelve daar buiten zyn, en het hol waters moefte van vorm veranderen, 't geen tegen het gefelde is. Hier uit magh men dan veiliglych befluiten, dat het zwaarheits middel-punt van een recht op vlottende Schip althans in een rechte linie met het zwaarheits middel-punt van zulk een lichaam waters als zyn onderwaterigh hol beflaat, te weten, daar in, onder, of boven. Waar uit te bezeffen is, wanneer het zwaarheits middel-punt van een Schip is boven het zwaarheits middel-punt van 't genoemde deel waters, dat zulk een Schip, wanneer het niet gehouden werdt, moet omvallen, en zich in die gefalte voegen, dat zyn zwaarheits middel-punt recht onder het zwaarheits middel-punt is van dat lichaam waters 't geen het onderwaterigh Schips deel beflaat: 't welk blykt, als men merkt hoe licht een lichaam, boven zwaar zynde, uit zyn rechte linie gedreeven word; en dit werdt gezeyt top-zwaar te wezen.

Het verfterkt de Scheepen zeer, als hun zwaarheits middel-punt laegh staat. Het zyn ranke Scheepen welkers zwaarheits middel-punt boven komt, waar om de zelve licht omflaan: deeze zyn te verhelpen, met een houte huidt omlaegh daar om te leggen, zware ballaft in te brengen, en anderzins.

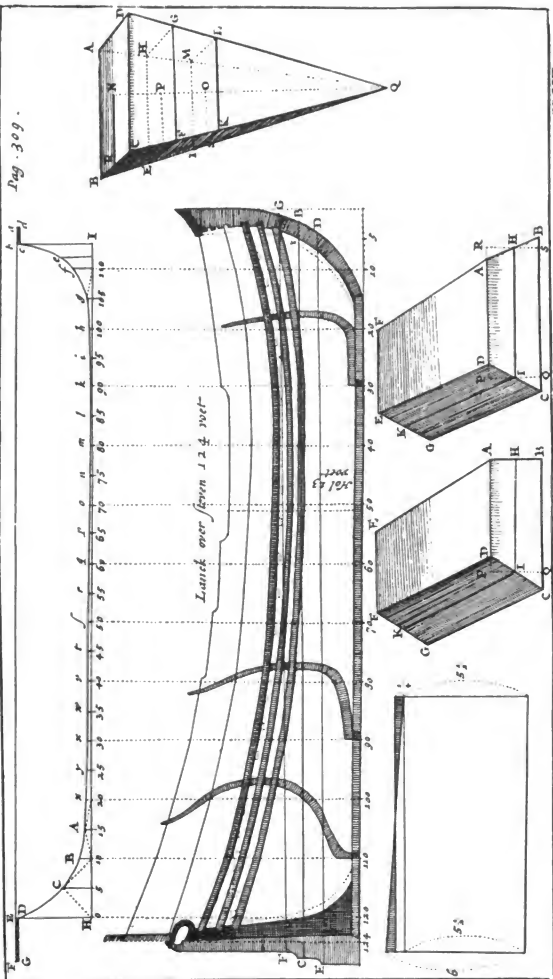
Als de zwaarheits middel-punten der Scheepen bekend zyn, dan kan men daar uit klaarblykelyk befluiten hoe de Scheepen op het water te leggen hebben, 't zy recht op, ter zyden af, en voor of achter over.

Het geheele Schip is even zwaar aan dat deel waters 't geen zyn hol onder water beflaat; 't welk, by ondervindinge, aldus gezien kan werden: Neemt een bak waters, ftelt daar een komme in, en merkt hoe hoogh het water zy; weeght daar na de komme, en doet zoo veel water in de bak, by het andere water, als de komme zwaar is, dan zult ghy bevinden dat het water van eene hoogte in de bak blyft, als het was toen de komme daar in ftondt, 't welk te bewyzen was. Dit is een zaak, die by *Archimedes*, *Stevin*, *Kircherus*, en *Gyraldus*, wis-konftelyk werdt bewezen. Hier uit volght dan, hoe men de zwaarte aller Scheepen, wanneer zy vlotten, 't zy geladen of ongeladen, kan weten; by voorbeeldt.

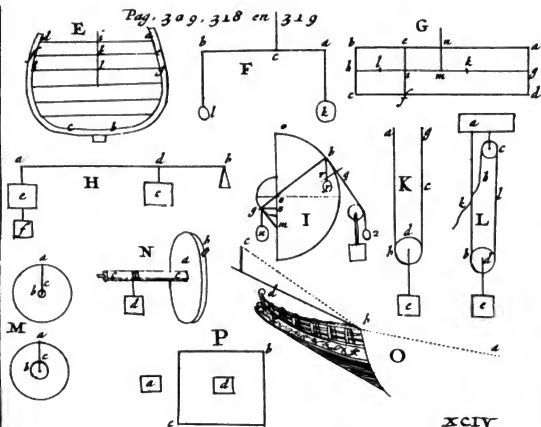
Het Schip, hier voor genoemt, en ontleeft, is lang over *Stevin* 134 voet, heeft een kiel lang 104 voet, het is wydt op de uitwatering 29 voet, laat het diep gaan 10 voet, de kiel zy diep 1 voet: om dan den inhoudt van het Schip te weten, zoo multiplicceert, of vermenigvuldight, voor eerst de kiels lengte met de hoogte, of het diep gaan van 't Schip, dat hier 9 voet zy, des kiels diepte, die 1 voet is, daar af getrokken zynde, komt 936; dit dan weder met de wydte 29, komt 27144 voeten voor het binnenfte lichaam, van den bodem af tot zoo verre als het Schip in 't water gaat, behalven het geene dat in 't uitschieten der *stevens* wordt bevat, welke beide zoo verre uitschieten als in 't water komen; laat dit, by voorbeeldt, 4 voet zyn, deeze gemultipliceert met de hoogte 9, en de wydte 27, (want ftelle hier het Schip, om zyn toelopen, 2 voet naauwer als in de midden) zoude uitmaken 972 voeten, als het een vierkant lichaam was, doch om dat het gelyk als een lyvige driehoek is, trekt de helft daar voor af, en laat voor de ware inhoudt 486 voeten: zulks dat de geheele inhoudt van dit Schips lichaam, zoo verre als het onder water fteekt, zoude belooopen 27630 vierkante voeten, 't en ware het vlak op zyn hooghte 1 voet van het bovenfte der kiel af oprees, waar voor af te trekken staat 1456 voeten, zoo dat noch blyft 26174 vierkante voeten voor het Schips hol: hier nu noch by gedaan het lichaam van de kiel, zynde 104 voeten vierkant, komt 26278 vierkante voeten voor den zuiveren inhoudt van het Schips onderwaterige deel. Terwyl nu een voet waters 46 pondt en 18 loot weeght, zoo zal de zwaarte des waters, 't geen even aan het Schip onderwaterig deel is, 1223569 ponden en 12 loot zyn; zegge een duizent maal duizent twee hondert drie en twintig

Hoe men de zwaarte van een Schip weten zal.

dui-

Page 309, 318 en 319

XCIV

duizent vyf hondert negen en zestigh ponden, en twaalf loot.

Dit zy dan alleen voorgesteld, om aan te wyzen hoe men met deeze zaak handelt: een volmaakte uitrekening, waar by op alle kleinigheden wort gelet, late voor als noch achter, dewyl zulks na deeze trant zeer lichtelyk kan geschieden. Wie dan dit uitrekenen van het gewicht der Scheepen in 't werk wil stellen, die heeft naerstig te letten op de vorm der zelve.

Een nuttigh gevolg spruit hier uit, door 't welke men altydt weten kan hoe verre een Schip in 't water zinken zal met een gegevene last, eer de zelve binnen boort is: 't geen dikmaal te laat wort gezien, als de vracht geladen is. Hier toe gebruikt men slechts den Regel van driën, en zegt: Een Schip, 't geen zoo veel weeght, zinkt zoo diep, Hoe diep zal het zelve Schip zinken, als daar noch zoo veel gewicht by gedaan wert? Op deeze wyze te handelen is geoorloft, om dat het Schip buitenwaarts, boven water, alom byna van eene gestalte is, often minsten zoo weinig verschillende, dat het in deeze uitrekening weinigh faal aanbrengt.

Staat noch te weten, dat de Scheepen in zoet water meer zinken als in brak water, en in brak water meer als in zout water, want het zoet water is lichter, of dunder, als het zout water. Op kusten daar veele zoete vlieten zich in zee, of in des zelfs inhammen, ontlozen, gelyk in onze Zuider zee, aan de Noordtliche kust by Nova Sembla, Moscovien, en elders, vindt men het water van vermengde smaak tusschen zoet en zout.

Scheeps-meetingen.

Stelle voor eerst een vry zekere wyze van Scheepen te meeten, uitgevonden door den hoogh-geleerden achtbaren Heer Joannes Hudde, Burgemeester en Raadt der Stadt Amsterdams.

Deeze vondt, van vry kort en zeker te kunnen uitvinden de zwaarte van alle last, die eenigh Schip zoude mogen in hebben, of kunnen voeren, is by den onvergelykelyken Wis-konstenaar Joannes Hudde te dier geval uitgevonden, toen eenigh geschil ontstondt, tusschen zyn Koninglyke Majesteit van Denemarken, en hare Hooghmooogende, nopende het aantal der lasten, waar op de Scheepen, die na Noorwegen om hout varen, en volladen zynde, (gerekent, volgens de over-een-komste, 4000 pondt Hollandts voor een hout-last)

behoorden gestelt te werden (de gedaanten van de Scheepen voornoemt zyn boven in dit Werk vertoon). En staat te weten, dat naderhandt eenige Scheepen, door gewigt van kogels, tot op een zekere diepte, geladen zynde, als ook dat Schip, 't geen na deeze wyze, eenighen tydt te voeren, en op twee verscheide malen geen half ten hondert verschillende, gemeeten was, daar mede ook zoo naauwkeurig is bevonden over een te komen, dat men niet zeggen kon dat'er eenigh verschil tusschen beide wiert bevonden. Gelyk ook eenige Lichters, met grof geschut geladen, hier na gemeeten, uitgerekent, en de zwaarte van het zelve geschut opgenomen zynde, is de zelve zwaarte ook bevonden zoo net op een te slaan met de uitrekening, dat het zelfs de verwachting te boven ging. Twee perfoonen hebben deeze meeting gedaan, en ook nooit meer als twee uren tot ieder Schip van nooden gehad.

Volgt de gezeyde meeting, met zyn betoog, my schriftelyk van den Vinder mede gedeelt, om op een bequame, gevoegelyke, en vry zekere manier te berekenen, op hoe veel lasten de lading van alle Scheepen te begrooten zy, 4000 pondt Hollandts gewicht voor een last gestelt zynde.

1. Voor eerst stel ik, met de Wis-konstenaars, vast, dat alle lichaam, 't geen in 't water dryft, zoo veel zwaarte van water uit haar plaats stoot, als dat zelve lichaam zwaar is.

2. Zy nu genoomen een Schip na welgevallen, als, by voorbeeldt, dit hier nevens afgetekende, onder letter A, en gestelt dat het zelve in 't Y-water, door zyn volle lading, diep heeft gegaan tot aan de lyn GF toe, en daar na, ontladen zynde, gerezen is tot DE, zynde de hoogte van 6 Amsterdamsche voeten.

3. Zoo men nu (in gedachte) dit Schip water-pas, of evenwydigh, met het waters oppervlak door-snydt, gaande de snydingen door DE en GF, zoo zal het stuk DEFG, tusschen beide uitgesneden, even zoo veel plaats beslaan als het water dat, door deeze lading uit zyn plaats is gestooten; en derhalven (volgens het eerste) zal het gewicht van zoo veel waters, als deeze plaats kan bevatten, gelyk zyn aan de zwaarte van deeze lading.

4. De grootte van deeze plaats bekend, zynde in Amsterdamsche cubic-voeten, als mede de zwaarte van een Amsterdamsche cubic-voet waters in Hollandts gewicht, namentlyk van Y-water, daar dit

Qq 3

Schip

„Schip onderfeldt wert te liggen, en ont-
 „laden te worden, zoo is kennelyk, by al-
 „dien men het getal dat in cubic-voeten de
 „grootte van deeze plaats uitdrukt komt te
 „multipliceren met het getal dat de zwaarte
 „van deeze cubic-voet uitdrukt in Hol-
 „landfche ponden, dat'er een uitkomst van
 „ponden zal komen, welke, gedeelt zynde
 „door 4000, uitleveren zal het getal der
 „lasten daar het Schip moet op gestelt wer-
 „den.

„5. Hier reſteert dan noch maar alleen,
 „hoe men de grootte van deeze ſpatie, ofte
 „plaats, tuſſchen GF en DE begreepen,
 „meetten zal.

„Om hier toe te komen, confidereer ik
 „voor eerſt, dat, zoo ik dit *ſpatium*, of ſtuk,
 „ $DEFG$ water-pas in 't midden door-ſny,
 „dat die ſectie ons na genoegh zal reprefen-
 „teeren de middel-grootte van alle d'andere
 „ſectien, boven en onder deeze, van 't ge-
 „melde ſtuk, gemerkt tuſſchen FE het
 „grootſte gedeelte, na 't midden van het
 „Schip toe, byna in 't loot leit, (inzonder-
 „heit in de nieuwe Noorts-vaarders) en al-
 „leen na achteren en vooren, onder deeze
 „middel-ſectie, naauwer, en boven de zelve
 „wel weder wyder, maar na proportie min
 „wyder word't, zulks dat, zoo veel deeze
 „middel-ſectie te klein is, ten opzigt van
 „de hoogere, zoo veel is die omtrent weder
 „te groot, ten opzigt van de laegere ſectien.
 „Zoo dat het dan zal aankomen op het uit-
 „vinden van de grootte der middel-ſectie.

„Om welkers inhoudt dan te vinden, zoo
 „ſpan ik een lyn, als, by voorbeeldt, BC ,
 „in 't midden tuſſchen DE en EF , dat is
 „hier 3 voet boven de ſuperficie des waters,
 „zoodanig, dat de zelve achter en voor even
 „verre van het midden der ſteven af ſtaat,
 „en 't Schip omtrent op het wydfte raakt.
 „Daar na meet ik recht-hoekigh en wa-
 „ter-pas van deeze lyn af, hoe verre de zelve
 „van het buitenſte ſuperficie des Schips is,
 „gaande van 5 tot 5 voet, om dat de ron-
 „digheit van het Schip op deeze lengte van
 „5 voet niet merkelyk of conſiderabel is,
 „maar als recht magh werden aangemerkt,
 „en daar het zoo niet wezen magh, kan men
 „noch een aſtandt tuſſchen beide meetten.
 „Conſcipieert nu dat dit Schip water-pas
 „doorſneden is, gaande de ſectie door deeze
 „geſpannen lyn, en dat de helft van 't plat
 „dier doorſnyding ons wort vertoont door
 „de figuur $adefghiklmnopqrstuwx$
 „2 $ABCDGFA$, en de geſpanne lyn door
 „de rechte IH .

„Ik begin dan te meetten van achteren by
 „het roer, uit de hoogte D , de lengte Ds ,
 „daar na de lengte Cs , dan Bs , en zoo
 „voorts van 5 tot 5 voet, tot dat ik kome

daar de rondte van het Schip tuſſchen de „
 „wydte van 5 voet eenigh aanmerkelyk on- „
 „derſcheidt zoude geven, indien men die „
 „zelve rondte voor een rechte lyn quame te „
 „nemen, gelyk voor aan de ſteven gebeurt, „
 „alwaar ik van 2 tot 2 voet heb gemeeten. „
 „Dewyl nu openbaar is, zoo men DC , CB , „
 „ BA , AZ , enz. confidereert als rechte ly- „
 „nen, dat de triangel e , C , 10 , even groot „
 „is als het *reſtangelum* Cs , 5 H ; inſgelyks „
 „beide de triangels CB 10 , AB 10 , t'zamen „
 „als het *reſtangelum* B 10 , 5 H ; van gelyke „
 „de twee triangelen A 15 , 10 ; A 15 , 20 , „
 „even groot als het *reſtangelum* A 15 , 5 H , „
 „om dat alle deeze perpendicularen even „
 „verre, namentlyk 5 voet, van elkander af „
 „ſtaan, en zoo voorts met al d'andere, tot „
 „daar zy niet evenwydigh beginnen te wer- „
 „den: zoo is notoir dat het *ſpatium*, begre- „
 „pen tuſſchen CH , H 110 , 110 g, $ghik$, „
 „ $mnpqrstuwx$, en ABC , even groot „
 „zal zyn, als de ſom van al de perpendicularen „
 „ren daar in begrepen, namentlyk CBA , „
 „ $yxwvutsrqponmlkibg$, gemultipli- „
 „ceert met 5 H , of 5 voet. Hier dan by „
 „gedaan zynde de grootte van de triangel „
 „ HDC , als mede van het *ſpatium* $gfec$ 114 , „
 „ 110 g, zoo heeft men den inhoudt van de „
 „figuur, beſlooten tuſſchen de geſpannen „
 „lyn, 't Schip, en de uiterſte perpendicularen „
 „ren; 't welk dan afgetrokken zynde van „
 „het *reſtangelum* bE , EH , en daar by ge- „
 „daan de halve ſectie van de ſteven en 't roer, „
 „namentlyk $abcd$, en $EFGD$, zoo krygt „
 „men de grootte van de figuur $adefghikl$, „
 „ $mnpqrstuwx$ 2 $ABCDGFA$, wel- „
 „kers dubbelt den inhoudt is van de begeer- „
 „de middel-ſectie. Deeze grootte der mid- „
 „del-ſectie dan in Amſterdaſche voeten „
 „gemultipeeert met de diepte die 't Schip „
 „door zyn lading was gezonken, zynde in „
 „dit exempel 6 voet, zoo krygt men een „
 „getal van cubic-voeten, welk gemultipli- „
 „ceert met het getal dat de zwaarte van „
 „dusdanigen cubic-voet waters uitdrukt in „
 „Hollandfche ponden, ons een getal van „
 „ponden geven zal 't geen de zwaarte der „
 „lading komt aan te wyzen, en, by gevolg, „
 „door 4000 gedeelt zynde, het getal der „
 „lasten waar op dit Schip, na deeze ladinge, „
 „te begrooten is: 't welk het geene was dat „
 „men voorgenoomen hadde te toonen.

„Maar op dat alles noch te klaarder, te „
 „eerder, en, ten aanzien van de praſtyk, „
 „navolgelyker magh blyken, zal ik zommi- „
 „ge zaken, die de minſt geoeffende omtrent „
 „dusdanigen ſtof moghten ophouden, wat „
 „zoeken te verklaren.

„I. Het principium, dat een lichaam even „
 „zoo veel zwaarte van water nit zyn plaats ſtoot „
 „als dat lichaam zwaar is, kan niet tegen ge- „
 „ſproo-

„sprooken worden, zoo men slechts be-
„denkt:

„1. Dat het *equilibrium* zulks noodtzake-
„lyk vereischt.

„2. Dat alle Mathematici, over de konst
„van 't Water-wigt hebbende gefchreeven,
„dit voor een *axioma* gebruiken, en, by ge-
„volg, dat zoo menigen experientie, als
„hare conclusien, daar op gevestight, con-
„firmeeren, ook de waarheit van dit *axioma*
„bevestigen.

„3. Dat de experientie met een blaas dit
„ook zeer krachtigh doet zien. Ik neem
„een opgeblazen blaas, en legh die in een
„bak met water; daar na vul ik de bak, tot
„dat die over loopt, en laat het water loo-
„pen: dat gedaan zynde, en alzoo de bak
„ten boorde vol gekreegen hebbende, zoo
„neem ik zachtjes deezen blaas daar uit, en
„laat al 't water dat aan den blaas mogt han-
„gen eerst afdruppen in den bak; en dan,
„daar aan gehangen hebbende eenige pon-
„den gewichts, (doch zoo veel niet dat de
„blaas gantfch onder water wordt getrok-
„ken) zoo doe ik de zelve weder zachtjes in
„dien bak, en vang zorghevuldig al het over-
„loopende water, 't geen ik apart bewaar.
„Daar na neem ik eenigh ander lichaam, en
„handel daar mede t'eenemaal op de zelfde
„manier, eerst het zelve in dien bak leggen-
„de, daar dan water tot overloopen toe by
„doende, en dan weder uit gehaalt; hier na
„het voorgaande, of een ander even zwaar
„gewicht daar aan gehangen, weder in de
„bak gedaan, en driftig bevonden werden-
„de, gelyk noodtzakelyk alzoo moet wer-
„den geproportioneert, zoo wordt dan ook
„eindelyk het overlopende water gevan-
„gen: en dit aan alle kanten perfect gedaan
„zynde, zal men bevinden dat het wede-
„rydts overgelopen water evenwigtigh is;
„'t geen dan de waarheit van dit *principium*
„ook zeer krachtigh bevestighet.

„II. Dewyl men weten moet de zwaarte
„van het water, waar in 't Schip leit, als het
„geladen of ontladen is, zoo zoude men
„konnen twyflen, of men het water wel
„zoo naauw zoude konnen wegen, dat het
„verschil niet considerabel was.

„Om hier af een proef te nemen, hebbe ik
„laten maken een *cubus* van kopere plaatjes,
„niet grooter als een halve Amsterdamsche
„voet van buiten, alles uitwendigh zeer ac-
„curaat, en gladt, hebbende een klein pypje
„in een van de hoeken, om daar door het
„kleinste hagel, niet grooter zynde als een
„spelden-hoof, in te doen, met behulp van
„een klein trechttertje. Ik nam hagel, om
„de zelve zoodanig te konnen schikken met
„hutzelen, dat dien hoek, daar het pypjen
„in was, het langste boven water dreef:

hier door bevond ik, dat met een goudt-
„aas het puntjen van deezen hoek, dat noch
„van 't gantfche lichaam boven dreef, onder
„raakte. Dit dan zoo verre gebraght zynde,
„nam ik de *cubus* uit het water, drooghde
„de zelve schoon af, en weogh hem op een
„schaal, die met drie goudt-azen deezen
„*cubus*, en zyn tegen-wigt, daar in zynde,
„over sloegh, en bevondt de zelve op den
„15^{en} Maert te wegen, doende deeze expe-
„rientie in Regen-water, 5 pondt 23½ loot,
„in 't Y-water 5 pondt 24½ loot, in Texel-
„water 5 pondt 26½ loot, en, by gevolg, 1
„voet Regen-water te wegen 45 pondt 39
„loot, Y-water 46 pondt 41 loot, en
„Texel-water 46 pondt 18 loot.

„Waar uit dan klaar te besluiten is, de-
„wyl, volgens het boven staande *principium*,
„een Amsterdamsche halve voet waters, *cu-
bice* genoomen, even zoo zwaar is als dee-
„zen koperen *cubus* van 1 voet, met al den
„hagel die daar in, en 't pypje dat daar aan
„is, gelyk men 't uit het water heeft gehaalt,
„dat men de zwaarte van het water zoo na
„kan krygen, dat het verschil geen 1 van
„een last op 200 lasten, ja noch veel minder,
„zoo men noch accurater schaal wiede ge-
„bruiken, zoude importeeren, en dien vol-
„gende in deeze meeting niet considerabel.
„Dat het verschil geen 1 van een last op 200
„lasten zy, blykt uit de volgende rekening.

pondt,	azen,	4000 pondt, of 1 last.
5½	4	200
23	16	800000
	11	
	7	azen.
	5	56521
	5	
	5	
	5	
	5	
door	10240 azen,	
	∞ 1 pondt.	

„Komt zeer na 54½ pondt, 't geen minder
„is als 1 van een last.

„De principaalste zwarigheit, en d'een-
„ighstie die'er (myns oordeels) noch maar
„reiteert, bestaat in 't vinden der grootte
„van het stuk, dat door de lading in 't water
„komt te zinken. 1. Dewyl de lading het
„Schip voor en achter niet eenparigh doet
„zakken, en dikwils ook meer na d'een als
„d'ander zyde. 2. Dat de middel-sectie
„moogelyk al te ruwen calculatie zal geven,
„gemerkt de Scheepen niet eenparigh krom
„af loopen van boven na de kiel, noch over
„de lengte van 't Schip na de voor- en ach-
„ter-steven, zoodanig ook, dat hier weinigh
„proportie fchynt in te konnen gevonden
„worden, en alles onzeker over gelaten.

„Wat

„ Wat d'eerfte zwarigheid belangt , die
 „ wordt wegh genoomen door het obfervec-
 „ ren hoe diep dat een Schip, geladen, en
 „ ontladen, voor, achter, en wederzydts in
 „ 't midden, komt te liggen: by exempel,
 „ een Schip leit achter geladen op 12 voet,
 „ voor op 11 voet, ontladen achter op 6 voet,
 „ en voor op 5 voet, zoo neem ik dan het
 „ midden hier uit, namentlyk $5\frac{1}{2}$, als blykt:

$$\begin{array}{r}
 \text{achter} \qquad \qquad \text{voor} \\
 12 \qquad \qquad \qquad 11 \\
 \hline
 6 \qquad \qquad \qquad 5\frac{1}{2} \\
 \hline
 6 \qquad \qquad \qquad 5\frac{1}{2} \\
 \hline
 \qquad \qquad \qquad 11\frac{1}{2} \\
 \hline
 2\frac{1}{2} \qquad \qquad \qquad \text{komt } 5\frac{1}{2}.
 \end{array}$$

„ Infgelyks, een Schip, geladen zynde,
 „ by aldien ik zie dat het wat op eene zyde
 „ leit, of als men 't zeer accuraat wil weten,
 „ zoo teken ik het daar-en-boven noch we-
 „ derzydts in 't midden, hoe diep het in 't
 „ water leit, en daar na, ontladen zynde,
 „ meet ik hoe hoog het wederzydts is gere-
 „ zen; het midden hier af neem ik voor de
 „ ryzing van 't Schip in de midden.

„ En zoo het moght gebeuren dat dit met
 „ de middel-diepte van voor en achter niet
 „ quam t'accordeeren, zoo neem ik noch
 „ eens het midden van deeze twee middens,
 „ en laat de zelve dan voor de middel-diepte
 „ over het gantsche Schip verftrekken. Dat
 „ dit nu geen confiderabel verſchil kan ver-
 „ oorzaken, wordt klaar betoont, zoo men
 „ slechts bedenkt dat de ſectie wederzydts
 „ van 't Schip, eenzelvigh gaande van achte-
 „ ren, by exempel, op 6 voet, beginnende
 „ boven het water, en na vooren op $5\frac{1}{2}$ voet
 „ eindigende, zeer weinig kan verſchillen,
 „ by die 'er geconſcipeert wordt horizontaal
 „ te gaan, tegen de hooghte van $5\frac{1}{2}$ voet van
 „ achteren tot vooren toe; en dat hier door
 „ omtrent even zoo veel van achteren werdt
 „ verlooren, als van vooren aangewonnen:
 „ gelyk uit de neven-ſtaande figuur, onder
 „ letter B, zeer gemakkeelyk kan werden
 „ begrepen.

„ Even het zelfde geldt ook in de helling
 „ van 't Schip, die in het aangeroerde voor-
 „ ſtel ook maar zeer weinig kan zyn.

„ Wat d'andere zwarigheid belangt, na-
 „ mentlyk, dat de middel-ſectie moogelyk
 „ al te ruwen calculatie zal geven, die neem
 „ ik voor eerſt hier mede wegh, dat myn
 „ mening niet en is dat men d'aldergrootſte
 „ accuraetheit zal krygen, wanneer men een
 „ Schips volle lading zal meeten, met dee-
 „ ze middel-ſectie alleen te confidereeren;
 „ maar dan mag men de zelve alleen gebrui-

ken, wanneer de perpendiculare bogt van,
 „ dit te meetene ſtuk zoo na over een komt,
 „ met een rechte lyn, dat die als een rechte
 „ lyn, zonder merkelyk verſchil, magh ge-
 „ noomen worden, even gelyk ik ook gezet,
 „ hebbe omtrent de boghten tuſſchen twee,
 „ perpendicularen, in 't meeten van deeze,
 „ middel-ſectie.

„ Maar by aldien dit anders moght zyn,
 „ zoo zoude men dat ſtuk, ten opzigt van,
 „ de hoogte, in zoo veel deelen moeten dei-
 „ len, dat ieder ſtuk deeze eigensſchap hadde,
 „ en meeten dan vervolgens ieder ſtuk apart:
 „ als by exempel, zynde de hooghte 6 voet,
 „ zoo zoude men dit ſtuk kunnen verdeelen
 „ in twee ſtukken, ieder van 3 voeten hoog,
 „ en meeten dan ieder van deeze ſtukken
 „ door de middel-ſectie van ieders ſtuk, ofte,
 „ verdeelen deeze 6 voet in drie ſtukken,
 „ ieder van 2 voet hoog, en meeten ieder
 „ van deeze drie als vooren.

„ Maar ik denk niet dat deeze accuraat-
 „ heit, ten opzigt van de praſtyk, zeer noo-
 „ dig zal zyn, gelyk zoo dadelyk toonen zal.
 „ Immers altydt, zoo men de zelve begeert,
 „ kan die met weinig meerder moeite in 't
 „ werk geſtelt werden: en in allen gevalle,
 „ zal daar dan geen zwarigheid over blyven,
 „ om niet te gelooven dat deeze ſtukken, op
 „ de gezeide wyze ieder byzonder gemeeten
 „ zynde, t'zamen na genoegh zullen uitle-
 „ veren de grootte van het begeerde ſtuk:
 „ 't geen uit het vervolg noch klaarder ge-
 „ zien zal kunnen werden.

„ Voor het tweede zal ik dan nu gaan too-
 „ nen, dat zelfe deeze middel-ſectie alleen,
 „ ons het begeerde na genoegh doet hebben.
 „ En om het zelve te effectueren, zal alleen
 „ noodigh zyn dat men deeze twee volgende
 „ *Theoremata* met aandacht nadenkt, en toe-
 „ paſt tot de zaak.

1. Dat van alle rechtlynige lichamen,
 „ als, by exempel, $A E F G C B$, aan de fi-
 „ guur C, ſtaande het plat $A D C B$, als mede
 „ $E F K G$, perpendiculair op de *bafis*, en zyn-
 „ de $D F$ evenwydigh met $A E$, en $A E$ ge-
 „ ſupponeert recht op $A D$, de lengte $A E$,
 „ met de hooghte $P Q$, en de middel-breed-
 „ te $H I$, gemultipliceert, den inhoud van,
 „ dat lichaam $A E F G C B$ zullen geven; de-
 „ wyl het triangelkje $D P I$ even groot is als
 „ het triangelkje $I Q C$, en $A R H$ als $B S H$,
 „ en dien volgende de geſchikte vierkanten
 „ $A P Q B$, en $R P Q S$, zoo groot als de on-
 „ geſchikte vierkanten $A D C B$, en $A D C B$.

2. Dat de grootte van een ſtuk enes,
 „ *conus*, waar van de *bafis* een recht-hoek is,
 „ lang 11 $\frac{1}{2}$ voet, en breed 28 voet, en de
 „ ſectie, zynde d'andere *bafis* van dit ſtuk,
 „ lang 110 voet, en breed 26 $\frac{1}{2}$ voet, en dit
 „ ſtuk hoogh 6 voet, zeer na zal bekomen

wer-

„ werden, indien men de middel-ſectie van
 „ dit ſtuk met zyne hoogte multiplicceert:
 „ ofte ook, zoo men de helft van het boven-
 „ ſte en onderſte plat multiplicceert met dee-
 „ ze hoogte; want men zal voor de juifſte
 „ grootte van 't ſtuk 18492 $\frac{1}{2}$ voet krygen,
 „ voor de middel-ſectie, met de hoogte ge-
 „ multiplicceert, 18489 $\frac{1}{2}$ voet, en voor de
 „ helft van beide de *baſis*, met de hoogte,
 „ 18498 $\frac{1}{2}$ voet: 't geen in 't een maar 3 $\frac{1}{2}$ te
 „ weinigh, en in 't ander 6 $\frac{1}{2}$ te veel is, als
 „ blykt uit het volgende cyfer.

„ Uit het geſtelde is

$$DC \text{ of } AB \propto 115.$$

$$BC \text{ of } AD \propto 28.$$

$$MI \text{ of } LK \propto 110.$$

$$ML \text{ of } IK \propto 26\frac{1}{2}.$$

$$\text{de hoogte } NO \propto 6.$$

$$\text{en geſtelt } OQ \propto x.$$

$$\begin{array}{rcll} RN & NQ & SO & OQ \\ \text{of } \frac{1}{2} AB & & \text{of } \frac{1}{2} MI & \\ 57\frac{1}{2} - 6 + x & = & 55 - x & \\ 115 - 6 + x & = & 110 - x & \\ \hline 23 & & 22 & \end{array}$$

$$23x \propto 132 + 22x$$

$$OQ \text{ of } x \propto 132$$

$$\text{en } NQ \propto 138$$

$$AB 115$$

$$AD 28$$

$$\hline 920$$

$$230$$

$$\text{de baſis } ABCD 3220$$

$$\frac{1}{2} NQ 46$$

$$\hline 19320$$

$$12880$$

$$\text{inhoudt van de conus } ABCDQ 148120.$$

$$MI 110$$

$$ML 26\frac{1}{2}$$

$$\hline 660$$

$$220$$

$$\hline 86\frac{1}{2}$$

$$\text{de baſis } IKLM 2946\frac{1}{2}$$

$$\frac{1}{2} OQ 44$$

$$\hline 11784$$

$$117843\frac{1}{2}$$

$$\text{inhoudt der conus } MIKLQ 129627\frac{1}{2}.$$

$$\text{Dit van } 148120 \text{ } ABCDQ,$$

$$\text{reſt } 18492\frac{1}{2} \text{ voor 't ſtuk } ABIKLDC.$$

Om de middel-ſectie *GHEF* te vinden.

$$HE \text{ of } GF 112\frac{1}{2} \text{ is de helft van}$$

$$AB + MI.$$

$$EF 27\frac{1}{2} \text{ is de helft van}$$

$$BC + IK.$$

$$\hline 784$$

$$224$$

$$\hline 13\frac{1}{2}$$

$$44\frac{1}{2}$$

$$\text{middel-ſectie } 3081\frac{1}{2}$$

$$\text{met de hoogte} - 6$$

$$1^{\circ} \text{ Komt } 18489\frac{1}{2}$$

$$\text{van 't middel-ſtuk } 18492\frac{1}{2} \text{ hier boven}$$

$$\hline \text{gevonden,}$$

$$\text{verſchilt maar } - 3\frac{1}{2} \text{ voet, 't geen}$$

$$\text{het middel-ſtuk grooter is.}$$

$$2^{\circ} \text{ Het bovenſte plat } 3220$$

$$\text{het onderſte } 2946\frac{1}{2}$$

$$\hline 6166\frac{1}{2}$$

$$\hline 21$$

$$3083\frac{1}{2}$$

$$\text{met de hoogte} - 6$$

$$\hline \text{komt } 18498\frac{1}{2},$$

$$\text{hier van 't middel-ſtuk } 18492\frac{1}{2},$$

$$\text{verſchilt maar } - 6\frac{1}{2} \text{ voeten,}$$

$$\text{'t geen het middel-ſtuk kleiner is.}$$

Deze vry zekere meeting dus voor af hebbende laten gaan, zal nu voordaan aaraken de wyze van Scheeps-meeten, die in Hollandt gebruikelijk is geweest, en noch is, uit laſt van hare Hoogh-Moogende.

Alle Scheepen, of Schuiten, wierden gemeeten met Wezelſche hout-voeten; meetende de langte over de ſtevens, de wydte op het wydſte van 't Schip, en de holte van de opper-kant der buik-denning, tot de onder-kant van 't ſpie-gat, 4 voet achter het maſt-gebindt.

Daar na gemultipliceert, of vermenighvuldicht, de langte met de wydte, de uitkomt met de holte, en gerekent 180 voet voor ieder laſt, te weten in Wydt-scheepen, Smal-scheepen, Dremelaars, Damloopers, Boeijers, Beitel-aaken, en alle Rondt-scheepen.

De Rondt-schuiten wierden gerekent 194 voet voor ieder laſt.

Samoureuzen, Pleiten, Geubels, en Schiet-schuiten, 170 voet voor ieder laſt.

Alle gewegerde Kagen, 206 voet voor ieder laſt.

Alle ongewegerde Kagen, 240 voeten voor ieder laſt.

De Scheepen die na Noorwegen voeren wierden gemeeten (en zulks tot voldoe-

R r ning

ning van de tol, in 't gebiedt van zyn Majesteit van Denemarken op de hout-lasten gestelt) van de buitenste boven-kant van d'eene steven, tot aan de uiterste kant van d'andere steven, in de langte. In de wyde wordt gemeeten voor de groote mast, van d'eene buitenste plank, van binnen af, tot aan d'andere buitenste plank. De diepte, of het ruim van de Scheepen, wierdt gemeeten tusschen de groote en de fokkemast, daar 't op het wydtste en holste is te vinden, dicht aan 't boordt, op zyn uitwateringe, regel-recht van d'eene tot aan d'andere kant, strekkende daar na van het midden der zelve koorde af, te meeten door het zaat-hout, of kols-wyn, tot op de kiel toe.

Ziet de gedrukte Contracten van Anno 1647.

Wanneer zy dan op deeze wyze waren gemeeten, wierdt haren inhoudt gestelt volgender wyze uit te vallen.

Een Schip lang 125 voet, wydt 25 voet, hol 14 voet, met een half dek tot voorby de groote luiken, omtrent 155 lasten.

Een Schip lang 123 voet, wydt 24½ voet, hol 14 voet, met een half dek, 146 lasten.

Een Schip lang 122 voet, wydt 24½ voet, hol 13½ voet, met een half dek, 118 lasten.

Een Schip lang 120 voet, wydt 24 voet, hol 13½ voet, met een half dek, 130 lasten.

Een Schip lang 118 voet, wydt 24 voet, hol 13 voet, met een half dek, 123 lasten.

Een Schip lang 116 voet, wydt 24 voet, hol 13 voet, met een half dek, 118 lasten.

Een Schip lang 114 voet, wydt 23½ voet, hol 13 voet, met een half dek, 112 lasten.

En voorts evenmatigh met alle Scheepen van deeze gestalte.

Een Schip lang 95 voet, wydt 21½ voet, hol 12 voet, zonder half dek, 73 lasten.

Een Schip lang 90 voet, wydt 21½ voet, hol 12 voet, 68 lasten.

Een Schip lang 85 voet, wydt 21 voet, hol 11½ voet, 60 lasten. En aldus voort evenredigh met alle Scheepen van deeze gestalte.

Een Schip lang 124 voet, wydt 25 voet, hol 13 voet, het verdek 3½ voet, 162 lasten.

Een Schip lang 122 voet, wydt 24½ voet, hol 13 voet, het verdek 3½ voet, 153 lasten.

Een Schip lang 120 voet, wydt 24½ voet, hol 13 voet, het verdek 3½ voet, 145 lasten.

Een Schip lang 118 voet, wydt 24 voet, hol 12½ voet, het verdek 3½ voet, 134 lasten.

Een Schip lang 130 voet, wydt 28 voet, hol 12 voet, met een koe-brug, of boevenet van 6 voet, groot omtrent 195 lasten.

Een Schip lang 126 voet, wydt 26 voet, hol 12 voet, daar boven 6 voet, 176 lasten.

Een Schip lang 124 voet, wydt 25 voet, hol 11½ voet, en daar boven 5½ voet, groot 166 lasten. En zoo voort met de rest.

De Scheepen welke juist van een zelfde Certer niet wierden bevonden, zoo als die in de Plakkaten uitgedrukt stonden, mat men in billigheit evenredigh na de boven staande regulen, en der Scheepen draghtigheid.

Doch dit, aldus gerekent, en begroot als vooren, slaat op tarw, of op St. Ubes zout-lasten. Maar vermits de Scheepen met hout zoo diep niet als met tarw, of zout, konnen geladen werden, wegens de lichtigheit en onbuighzaamheit der hout-lasten, wierdt een vyfde part van ieder Schips grootte afgekort, wanneer die met hout geladen waren.

De Scheepen, als vooren gemeeten wезende, wierden op de zydt-balken, en op de voor- en achter-steven, gebrandt.

Maar heden is hier een andere, en volmaakter, wyze van Scheeps-meeten in gebruik gekomen, by voorval van verdragh tusschen zyne Majesteit van Denemarken, en hare Hoogh-Moogende, te weten: Men vult de ledige Scheepen, van alle slag, met bekende zwaarten van kogels en geschut, tot zulk een diepte als zy gewoon zyn door zee te varen, 't geen bespeurt wordt uit de dok, of moct, en merken, die het zee- of rivier-waters opper-vlak, daar tegen kabbelende, na laat: gerekent dan 4000 pondt voor een last, dopt men de Scheepen volgens deeze ondervindinge. En om dat het meeten van alle Scheepen te lange moeite, en te groote koste zy, gift men de ongemeene, na en in haar soort, van wat draght zy mogen zyn. Doch door dien de zee met geene water-passe linien de Scheepen snydt, als ook om dat de Scheepen niet evenredigh en wis-kontig den ander gelyken, konnen in deeze wyze van doen eenige mis-greepen voor vallen.

De meetinge, welke ten proef geschieht, wert gedaan aan Scheepen die oudt, middel-tydigh, en nieuw zyn: gelyk dit alles breedelyk in het volgende ontworpen, en daar na vastgestelde Verdragh, tusschen zyne Majesteit in Denemarken, en hare Hoogh-Moogende, in den Jare 1669. den 2den May opgerecht, kan blyken.

WY onder geschreeven, als by zyn Koninglyke Majesteit van Denemarken, en Noorwegen, &c. ende de Ho: Moog: Heeren Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden respectivelyk gecommiteert tot de directie, mitsgaders inspectie, meetinge, ende begrootinge der Scheepen, na Noorwegen om hout-last varende, verklaren by deezzen, dat wy, in gevolge van het II. en V. artykel van het Tractaat van Elucidatie *, van den 11 February 1666,

* Welke hier beneeden zyn ingesloot.

rela-

relatif tot het Traaſtaat van den Jare 1647, met malkanderen iterativelyk hebben geconſereert ende gedelibereert op de uitvinding van de bequaamſte, gevoegelykſte en zekerſte maniere van meetinge, zoo als beſt doenlyk zal zyn, ſtellende ieder houtlaſt, volgens het voorſz. II. en V. artykel, op 4000 ponden Hollandſts gewigt, zulks dat, zoo menigh maal als een Schip zoodanige 4000 ponden zwaarte aan hout bequaamelyk kan laden en voeren, het zelve voor zoo veel laſten gerekent ende getauxeert zal moeten werden; Ende dat wy daar op verſcheide Scheepen met yzere kogels hebben doen af-laden, als namentlyk het Schip de Laken-kooper, Schipper *Broer Huttes van Hinloopen*: de drie Koningen, Schipper *Doede Eelkens*: het vergulde Hert, Schipper *Jolle Abes*: de goede Hoop, Schipper *Reinke Albertſz. van Hinloopen*: de Water-hondt, Schipper *Nien Klaaſz. van Hoorn*: de Brouwer, Schipper *Anke Hiddes van Hinloopen*: de Jager, Schipper *Heſſel Pieterſz.* en het vergulde Hert, Schipper *Agge Abes*: Ende voorts geacordeert en over een gekomen te wezen, dat drie van de voor gemelde Scheepen voor Proef-ſcheepen gehouden, en daar uit een generale regel geformeert zal werden, om de draughtbaarheid van de andere Scheepen, zoo geproefde als ongeproefde, daar na te calculeeren, te weten, het voorſz. Schip 't vergulde Hert, Schipper *Agge Abes van Warns*, zynde van de nieuwe fabryke; het Schip de Brouwer, Schipper *Anke Hiddes van Hinloopen*, zynde van de middelbare fabryke; en het Schip de Water-hondt, Schipper *Nien Klaaſz. van Hoorn*, zynde van de oude fabryke; Ende dat de zelve drie Proef-ſcheepen, als mede alle andere Scheepen, gemeeten zullen werden op een plaats alleen in de lengte binnen ſtevens, lyn-recht van de eene ſteven tot de andere; ende in de wyde binnen de wegers op drie plaatzen, te weten, by de groote maſt, onder het luik, op de helft tuſſchen de groote maſt en de voor-ſteven, ende weder op de helft tuſſchen de groote maſt en de achter-ſteven; ende de holte in het ruim inſgelyks op de zelve drie gedetermineerde plaatzen, beginnende van de buik-denning af, naaſt het kols-wyn, recht opwaarts, tot aan een rechte lyn, binnen het ruim geſpannen uit de hoeken daar de wegers en de onderſte zolderinge t'zamen komen, daar by doende 4 duimen voor de dikte van het waterbord; ende de holte van 't verdek van gelyken op de zelve drie plaatzen, meetende uit de hoeken binnen het verdek, daar de wegers en de onderſte kant van de boven-

ſte zoldering, of verdek, t'zamen komen, rechthoekigh nederwaarts op de onderſte zoldering, daar by doende 3 duimen voor de dikte der planken van den overloop; Ende dat het eenderde van 't beloop der drie voorſz. wydtens genoomen zal werden van de middelbare wyde; ende voor de middelbare holte het derde part van het beloop der drie holtens van het ruim, daar by doende drie vierde parten van de middelbare holte in de heele verdek-ſcheepen, twee vierde parten daar het verdek uit getimmert is tot de ſpaken van het braadtſpit, ende in de half verdek-ſcheepen de helft van het half verdek: in dien verſtande nochtans, dat de holte van het verdek in de Scheepen die maar half uit getimmert zyn alleen genoomen zal werden in het midden by de groote maſt, ende achter tuſſchen de groote maſt en de achter-ſteven op de helft; ende dat in de geſchut-ſcheepen, vermits de belemmeringe van 't geſchut, geen verdek gerekent zal werden, als voor zoo veel ende naar advenant dat de zelve bevonden zullen werden het zelve verdek met hout te beladen; Ende dat men voorts de voorſz. lengte, middelbare wyde, ende middelbare holte, met malkanderen zal multipliceren, ende het product divideeren door een zeker, vaſt ende onveranderlyk getal, of diviſoor, uit de voorſz. drie Proef-ſcheepen te vinden ende te determineren; ende dat men het quotient, of uitkomtſt van dien, zal houden voor het getal der laſten, waar op een Schip van zoodanigen lengte, middelbare wyde, en middelbare holte, getauxeert zal moeten werden; En dat men, om de zelve diviſie te vinden, het product van de lengte, middelbare wyde, en middelbare holte, van ieder van de voorſz. drie Proef-ſcheepen zal divideeren door het getal der laſten, waar op ieder van de zelve, door de proef van het gewigt, is bevonden; ende dat het derde part van 't beloop der drie voorſz. uitkomtſten, of quotienten, gehouden zal worden voor de gerequireerde diviſoor. Zynde het Proef-ſchip, genaamt het vergulde Hert, in voegen als vooren gemeeten, bevonden lang te zyn 120 voet, wydt by de groote maſt 26 voet 5 duim, hol op de zelve plaats 12 voet, wydt in 't midden tuſſchen de voor-ſteven en de groote maſt 26 voet 6 duim, hol op de zelve plaats 12 voet 7 duim, wydt in 't midden tuſſchen de achter-ſteven en de groote maſt 26 voet 6 duim, hol op de zelve plaats 15 voet 3 duim, hol by de groote maſt onder het verdek 4 voet 3 duim, voor 3 voet 10 duim, en achter 4 voet 10 duim; ende met kogels afgeladen wezende op de diep-

te van 12 voet voor, en achter op 14½ voet, in zwaarte ingenoomen te hebben het be-
loep van 227½ laften, ieder laft, als vooren,
tegens 4000 pondt Hollandts gerekent.
Het tweede Proef-fchip, genaamt de
Brouwer, lang 116 voet 6 duim, wydt in
het midden 24 voet 2 duim, hol 11 voet
6 duim, voor wydt 24½ voet, hol 11 voet
6 duim, achter wydt 24 voet 2 duim, hol
14½ voet, het verdek in 't midden 4 voet,
voor 3 voet 10 duim, achter 4 voet 3 duim,
ende in voegen als vooren af-geladen we-
zende op de diepte van 11½ voet voor, en
13½ voet achter, in zwaarte ingenoomen
te hebben het beloop van 183½ laften.
Ende het derde Proef-fchip, genaamt de
Water-hondt, lang 116 voet 4 duim,
wydt in 't midden 23 voet 5 duim, hol
11 voet 10 duim, voor wydt 23 voet
7 duim, hol 11 voet 3 duim, achter wydt
23 voet 5 duim, hol 15 voet, het verdek
in 't midden 3 voet 10 duim, voor 3 voet
10 duim, en achter 4 voet 3 duim, ende
met kogels, als vooren, af geladen we-
zende op de diepte van 11½ voet voor, en
13½ voet achter, in zwaarte ingenoomen
te hebben het beloop van 168½ laften.
Zynde mede verdragen, dat, tot vermy-
dinge van alle gebrooken getallen, ende
confufie, ofte perplexiteit, daar uit ont-
ftaande, ende om te vinden een gelykheit
in de rekening, geobferveert zal werden
dat in cas een gebrooken getal in de divi-
foor, ofte in de uitrekening, boven het
beloop van de laften, komt over te fchiet-
ten, niet importeerende ½ van een laft,
daar voor niet gerekent zal werden, ende
meerder importeerende als ½, dat daar voor
½ laft gerekent zal werden; als mede, in
cas het gebrooken meer komt te bedragen
als ½, en minder als ½ laft, dat als dan niet
meer als ½ laft gerekent zal werden, doch
meerder bedragende als ½, een geheel laft.
Ende is daar op de lengte, middelbare
wydte, en de middelbare holte, van het
vergulde Hert bevonden te bedragen
120 voet, 26 voet 5½ duim, en 16 voet
6½ duim: van de Brouwer 116, 6½, 24, 2½;
15, 6½: ende van de Water-hondt 116, 4½
23, 5½; 15, 8½: ende der zelve refpectieve
producten 52741, 43938, en 43096:
ende het beloop van de laften, door de
proef van het gewigt, 227½, 183½, en 168½:
ende dat de zelve producten, gedeelt door
de laften, komen te geven voor hare quo-
tienten, of uitkomsten, 231½, 239½, en
256: ende het ½ part van de zelve quo-
tienten 242½, makende het zelve gebroo-
ken, volgens de voorgaande conventie, ½.
Welk getal van 242½ voor de gemeene di-
vifoor moet verftrekken, door welke alle

de refpectieve producten van lengte, mid-
delbare wydte, en middelbare holte, van
alle de andere geproefde en ongeproefde
Scheepen gedeelt moeten werden, ende
het getal der laften, waar op ieder Schip
begroot moet werden, uitgerekent. Naar
het welke de Schippers hare maat-cedul-
len gegeven, ende de tollén, in conformi-
teit van het achtste artykel van het voorfz.
Traftaat van elucidatie, tot nader ordre,
betaalt zullen werden.

Volgen het tweede en vyfde artykel uit
het Traftaat, tuffchen zyne Majesteit den
Heere Koning van Denemarken, Noor-
wegen, &c. ende hare Hoog-Moogende,
gemaakt in den Hage, den elfden Februa-
rii, 1666. over tollén, ende hout-laften,
in Noorwegen.

II.

Tot verhoeding ende correctie van alle
mis-verftanden, ofte gepleegde frauden
tegens het voorfchreeve Traftaat, zooten
opzichte van de meetinge der Scheepen
zelve, op Noorwegen varende, als door
den aanbouw van zekere foort van Schee-
pen, die ten tyde van het aangaan van het
voorfz. Traftaat niet bekend zyn geweest,
ende ordinaris genoemt werden van de
nieuwe fabrique, is toegestaan ende geac-
cordeert een nieuwe meetinge van Schee-
pen, op de bequaamfte, gevoeglykfte,
ende zekerfte maniere doenlyk zynde, in
dier voegen, dat de hout-laften van de
Scheepen zullen werden uitgevonden, en
begroot op vier duizent ponden gewigte;
zulks dat zoo dikmaals als een Schip de
zwaarte van vier duizent ponden aan hout
kan inladen, het zelve voor zoo veel laften
zal werden gerekent ende getaxeert.

V.

Doch in cas over de voorfchreeve be-
raamde meetinge verfchil zoude moogen
vallen, of eenige Schipper zich beklagen
dat zyn Schip te hoog ofte te groot van laften
geftelt was, zal zodanigen Schipper, in
Noorwegen komende, ende zyn Schip,
onder kenniffe ende voorweten van de Ko-
ninklyke Officieren, met zodanigh hout
als ordinaris uit de Havenen van Noorwe-
gen afgeladen werdt, wel en vol afgestut
hebbende, van de gemelte Officieren ac-
te ende verklaringe nemen, hoe veel voeten
zyn onderhebbende Schip achter en voor
diep gelegen heeft van de voorzeide hout-
laft, betalende dien volgens ook de opge-
ftelde tollén; doch t'zyner naaste reize zal
hy zich tot Dramme in Noorwegen, ofte
in eenige andere van de voornaamfte Ha-
venen in Noorwegen voorfchreeven, tot de

de hout-ladinge bequaam, adresseeren aan de gemelde Officiëren, die, t'zynen verzoeken, aanslondts ende zonder vertoeven het voorfz. Schip zullen doen laden en bezwaaren met afgewoogen yzer, ofte ander zwaar goet, tot op de zelve diepte gelijk het te voeren met hout geladen hadde gelegen, ende uit het gewigte van 't voorschreeven ingeladen yzer, ofte ander zwaar goet (te rekenen tegens vier duizent ponden Hollands gewigte voor een last) calculeeren en begrooten het getal der houtlasten die het zelve Schip zal kunnen voeren, naar advenant van welke bevindinge den tol betaalt zal werden. Welke meetinge zal dienen voor een generale decisie: des zullen de Schippers, welkers Schepen by zoodanige preuve bevonden werden te voeren recht en wel gemeeten te zyn, tot haren laste moeten nemen en dragen de gedane preuve, ook in toekomende meerder tollën betalen, na advenant der lasten, die hare Schepen, in cas voorfz. bevonden werden te weinigh getaxeert te zyn geweest, zonder dat zy om 't gepasseerde gemoeit zullen werden; doch bevindende dat eenige Schepen te hoogh op lasten gestelt ende te veel bezwaart zyn, zullen de zelve van de betalinge der voorschreeve preuve t'eenemaal vry zyn, ende op zoodanige lasten gestelt worden als die haar bevinden, ook by zyne Koninglyke Majesteits Officiëren ende Bedienden geresitueert werden 't geene dat te voeren te veel aan tol betaalt zal wezen.

Van deze meetinge, clikkinge, en begrootinge der Schepen, worden aan de Schippers brieven verleent, om die in Noorwegen, of elders onder 't gebiedt van zyne Majesteit van Denemarken, te vertoonen: ook werden brandt-tekens voor en achter op de stevens gezet, om tegens de eik-brieven te werden geconferreert, en vergeleken.

Eenige nieuwe aan te bouwen Schepen, ofte andere, tot hout-ladinge te voeren niet gebruikt geweest zynde, zullen in voegen als vooren gemeeten worden, en, in cas van bezwaarnisse, een preuve onder 't gebiedt van Denemarken moogen vorderen.

Op wat wyze deeze meetinge by eenige Vuitlanders geschiedt.

Zy multipliceren de kiels langte met de breedte op het wydtte des Schips, en dit met de holte, van de kiel tot aan de verdedks-balk toe: als, by voorbeeldt, laar'er een Schip zyn, dat zy houden 100 tonnen te konnen voeren, (te rekenen twee ton-

nen op een last) wiens kiel zy 45 voeten, de langste verdedks balk 18 voeten, ende holte 8 voeten; deeze drie met malkander gemultipliceert, komt 6480 voeten, en zoo veel zoude den inhoudt zyn indien het een vierkant lichaam was, zoo lang als de kiel, breedt als de wydt, en dik als de holte des Schips: maar om dat de Schepen achter en voor smalder worden, en onder rondtachtigh zyn, zoo zien zy hoe veel de buik-stukken na achteren en na vooren korter worden als de langste, gelyk 3, 4, of 5 voeten, na dat die verre van 't midden zyn, nemende een middel-getal van deeze verkorting, als hier, by voorbeeldt, 3 voeten, welke zy met de helft van de holte, te weten 4, multipliceeren, komt 24, dit wedcrom met de kiels langte 45, komt 540 voeten voor het geene zy aan d'eene zyde afrekken, en zoo veel ook aan d'andere zyde, trekkende dan twee maal 540 of 1080 voeten van 6480, blyft noch 5400 voeten voor den inhoudt van de holte des Schips onder het verdek. Deeze holte met zee-water gevult, zal dat water 396900 Fransche ponden wegen, nadeemaal zy rekenen de voet zee-water zwaar te zyn 72½ pondt, 't welk het gewicht is dat dit Schips hol bevatten zoude als het met water gevult was. Dan nemen zy de helft van het voorfz. gewicht des waters 396900 pondt, zynde 198450 pondt, voor het gewicht dat zulk een Schip voeren kan; dit gedevideert door 2000 pondt, de zwaarte van een harer tonnen, komt zeer na 100 tonnen, die dit Schip voert.

Een Schip, zegt *Fournier*, Fransch Schryver, draaght zoo veel als het zelve weeght.

Tweede manier.

Zy multipliceren, als vooren, de kiels langte met de wydt, en dit met de holte, rekenende 80 voeten voor een ton.

Derde manier.

Zy addeeren tot de kiels langte de langte over steven, multipliceerende de helft van deeze somme met de wydt, en dit dan met de holte, snydende de twee achterste cyfer-letteren af, het blyvende getal wyft aan hoe veel het Schip voeren kan.

Vierde manier.

Zy multipliceren de kiels langte met de wydt, en dit weer met de holte, het komende getal divideeren of deelen zy door de kiels langte, hier by doende de wydt van 't Schip, met de holte, dat dan t'zamen geaddert, wyft het quotient of uitkomst aan hoe veel tonnen het Schip

voert; doch als het Schip vry ſcherp is, nemen zy'er 10 ton af, maar zoo het buikigh en breed is, doen zy'er 10 ton toe.

De vyfde manier, die by d' Engelfchen en Franschen wel voor goedt gehouden wordt, doch myns wetens niet gebruikt, is deeze:

Men zal het Schip, als het opgemaakt is, doch noch op stapel ſtaat, tot het verdek toe met water vullen, nemende tot dien einde een vat, waar van de zwaarte des waters, dat daar in kan, bekend is: dit dan bekend zynde, en bevonden hoe menigh maal zulk een vat vol water daar in gegooten is, als het Schip gevult is, zoo is ook bekend hoe zwaar het Schip geladen is. Indien nudit Schip, zoo gevult, in zee was, zonder maſten, touwen, of iets anders op of in te hebben boven de verdeks-balken, 't is zeker dat het dryven zoude, na dien de ſtoffe van 't hout lichter als het water is; want zy rekenen de voet eeken-hout 13 pondt lichter te zyn als die van 't zee-water. Maar het Schip noch belaft zynde met het hout boven 't verdek, maſten, touwen, menſchen, en andere dingen, 't is zeker dat dit gevult Schip zinken zoude. Als men nu de zwaarte van de maſten, touwen, menſchen, het hout boven 't verdek, enz. half zoo zwaar rekent als het zee-water dat onder 't verdek in gegooten kan werden, ('t geen zy voor na genoegh houden) zoo zal het Schip noch kunnen voeren, met zyn toetaking, de helft van het zee-waters zwaarte, waar mede het zelve gevult was.

Om te meten hoe veel voeten water, of andere ſtoffe, onder 't verdek leggen kan, zoude men deeze volgende wyze kunnen gebruiken: Meet de vlakke by de twee uiterſte ribben op de kiel, deſgelyks de vlakke in de wydtſte rib: als by voorbeeldt, dat $abcd$, in de figuur E, een van deeze ribben zy, ad de onder-kant van 't verdek, met welk de ſtreepen ef , gh , enz. evenwydigh getrokken zyn, alzo dat de ſtreepen ae , eg , df , fb , enz. voor rechte linien, of ſtreepen, kunnen genoomen worden. Meet dan ad , ef , gh , en de andere evenwydige, deſgelyks ook de wydte tuſſchen

deeze evenwydige, te weten ik , kl , enz. daar na addeert ad en ef te zamen, en multiplicceert de helft met ik ; deſgelyks addeert ef en gh te zamen, en multiplicceert die met kl , en zoo voort met de andere: deeze gevonden getallen t'zamen geaddceert, komt voor de vlakke in de rib $abcd$. De wydte der twee uiterſte ribben dan gevonden zynde, zoo addeert de zelve te zamen: doet dan de helft deezer ſomme by de vlakke van de grootſte rib; en eindelyk de helft van deeze ſomme genoomen, komt voor de gemiddelde vlakke: doet daar na by de langte over ſteven de langte der kiel, de helft is voor de gemiddelde langte. Multipliceert dan deeze gemiddelde langte met de gemiddelde vlakke, 't geen komt neemt voor den inhoudt van de holte.

Maar alle deeze laaſte wyzen van meetting kunnen weinigh dienen om de volmaakte ladinge der Scheepen te vinden; want behalven dat de holte bezwaarlyk, ja onmoogelyk door rekening volmaakte-lyk kan gevonden werden, om dat de gedaanten der Scheepen zeer ongelyk, en de zelve van verſcheide kring-itukken te zamen gevoegt zyn, zoo komen hier noch eenige zwarigheden by, te weten: Om dat oude Scheepen zwaarder zyn als nieuwe, voeren zy minder laſt; want oudt hout heeft meer ingedronken water by zich, ook maakt het meer reeten, daar het water ſtedts door ſluipt, 't welk het Schip bezwaart. Scheepen die van droogh hout gemaakt zyn voeren meer als die van nat hout opgetimmert zyn, om dat droogh hout lichter is als het natte. Ook dragen, na veeler gevoelen, de Scheepen des Zomers meerder als des Winters, om dat de wateren dan dikker zyn, 't geen veroorzaakt werdt door de koude. In zoet water dragen de Scheepen minder als in zout water; want zoet water is lichter als het zoute water. Licht water wederhoudt minder als zwaar water, en derhalven kunnen de Scheepen in licht water beter zinken als in zwaar water; ſchoon *Seneca* van gevoelen was, dat het water niet wederhieldt, maar dat het zeker geeft was, die de Scheepen op hunne kielen deede dryven.

ACHTIENDE HOOFSTUK.

Verklaringe der gestalte veeler Scheeps-deelen.

Tot oplossing, en naakte ontleding, van de kracht die de zeilen aan de mast doen, en deeze weder aan het Schip, om het zelve te doen voort gaan, als ook tot de spil, dient de eigenschap eenes Hevels te werden verstaan. En om het gemak uit te leggen, 't geen men gevoelt in 't loopen van de touwen door de bloks, moet den aart der Schyven verklaart zyn.

*Velus, of
Hvel.*

Wanneer een linie een vast-punt heeft, en wederzydts zyn armen, of einden, uitsteekt, dat werdt een Hevel genoemd. Hier van zegt men, dat de eene arm tot den anderen is als het gewicht hangende aan deeze, tot het gewicht hangende aan die arm: by voorbeeldt, in de figuur F is de langste arm eb tot de kortste ac , als het zware gewicht k tot het lichte gewicht l . De waarheit hier van leert ons niet alleen d'ondervindinge, maar het zelve werdt van verscheidene verscheidelyk uitgelegt. *Aristoteles* zocht de reden uit een waagh, daar schalen aan hangen, die onder zyn vast-punt heeft, welke op de minste overhelling met zyn zwaarte aanstonds neight daar heen en werwaarts het helt. *Archimedes*, en *Ubaldu*, die zyne voetstappen volgt, stellen deeze waarheit klaarder ten toon; doch *Baldu*, wien 't bewys van hen niet voldoet, zegt dat deeze zaak het menschelyk geslacht by den droom moet ingegeven zyn. Andere houden het daar voor, dat de reden te halen is uit de grootte van de kringen, die de armen beschryven als zy bewoogen werden: of ook wel uit de snelheit die zy maken (als *Regius*) op haar beweging, na dat de zelve groot ofte klein is.

Doch deeze bewyzen alle schynen eenige tegen-spraak onderworpen te wezen, waarom de zelve achter late. Beter voldoet my het betoogh van den vermaarden Heer *S. Sievin*, 't geen volgt.

„Stelt hier toe het lichaam G , waar in „staat te bewyzen, dat, gelyk het lichaam, „ofte de zwaarheit (welk hier een zelfde „is, om haar evenredigheit; want gelyk „het lichaam $efda$, tot het lichaam $efcb$, „alzo diens zwaarheit tot deezes, over- „mits den pylaar, door 't gestelde, overal „even vaerdiger zwaarheit is) van $efda$, „tot $efcb$, alzo den langsten arm ml , „tot den kortsten mk , mh is even aan mg , „door 't gegeven, laat onstot elk doen km , „zoo zal dan kb even zyn aan mg , met

„ km ; daar naar van d'eene getrokken gk , „en van d'ander ki , (welke gk en ki even „zyn door 't gegeven) zoo zal km met km „even blyven aan ib , en hare helften, als „ km en il , zullen ook even zyn. Laat ons „nu tot elk (te weten km en il) doen mi , „en ml zal even zyn aan ik ; gelyk gi tot „haar helft ki , alzo ib tot haar helft il , „en, door onveranderde evenredenheit *, „gelyk gi tot ib , alzo ki tot il ; maar „ ki is even aan ml , en il aan mk , daar „om, gelyk gi tot ih , alzo ml tot mk ; „maar gelyk gi tot ih , alzo het lichaam „of de zwaarheit $efda$ tot $efcb$. Gelyk „dan de zwaarste zwaarheit $efda$ tot de „lichtste $efcb$, alzo den langsten arm „ ml tot den kortsten mk .

Gelyk dit nu bewezen is in een pylaar die even vaerdiger zwaarheit is, zoo kan men het zelve alle ongeschikte gedaanten, en vormen toepassen.

*Ziet Stevin's
Weeg-konst,
1 boek.*

Behalven de eigenschap des Hevels, die reedts is aangeroert, vindt men noch een andere, bykans van gelyken aart, namentlyk, wanneer het vast-punt aan het eene eindt is, en de maght die heft aan het andere eindt, en de zwaarte tusschen beide: by zulk een geval zegt men dat de geheele linie van 't vast-punt tot de zwaarte is, als de zwaarte tot de maght die heffen of houden zal; 't geen van *Ubaldu* dus wert betooght.

„De Hevel zy ab , in de figuur H, het „vast-punt in b , de zwaarte of last c is in „ d aangehangen, in a is de magt die hou- „den zal. Men hange in a een gewicht „gelyk aan de last c , 't geen e is, en make „dat zich die houde tegen een ander ge- „wicht f , als ab tot bd ; en terwyl de „gewicht ce gelyk zyn, zoo zal ook de „last c tot f zyn als ab tot bd ; daar naar „hangt men het gewicht f in a . Nadien „nu e tot f is als de magt e tot de magt f , „beide aan de zelve arm ab , en dat ook e „tot f is als ab tot bd , zoo volgt, dat „gelyk de maght des gewichts e is tot de „maght des gewichts f , alzo ab tot bd ; „en gelyk ab tot bd , alzo de maght des „gewichts e , aan den arm ab , tot de „maght des gewichts e , aan den arm bd ; „daarom is ook de magt e tot de magt f , „gelyk de magt van 't genoemde gewicht e „tot de maght des last c : alzo zal c en f „eene zwaarte hebben, of gelyke kraght „doen aan de Hevel ab . Daar na stelt men „in a zulk een maght, die het gewicht f „til-

„tillen kan, welke dan aan f gelyk zal
 „zyn; en terwyl f in a even zoo zwaar is
 „als de laft c in d , zoo zal de maght in a ,
 „tegen de zwaarte f in a , even zulken
 „proportie en evenredigheit hebben, ge-
 „lyk hy heeft tegen de laft c , in d aange-
 „hangen: maar zoodanigen maght in a is
 „ f gelyk, en vermag het zelfge te tillen,
 „daarom zal de eerft gemelde maght de
 „laft c tillen kunnen. Wyl dan de maght
 „in a het gewicht f gelyk is, en de laft c
 „tot het gewicht f is als $a b$ tot $b d$, zoo
 „zal ook de laft c tot de maght die in a
 „maght zyn, om de zelve laft te tillen, zyn
 „als $a b$ tot $b d$, en omgekeert als $b d$ tot
 „ $b a$, alzo de magt a tot de laft c , 't geen
 „te bewyzen ftondt.

En dit zy zoo, wanneer de Hevel even-
 wydigh met den zicht-einder staat; maar
 by aldien de zelve onder of boven den zicht-
 einder komt, zoo verandert deeze propor-
 tie, of even-reden, en men behoeft zoo
 veel magt niet te gebruiken om een zwaar-
 te dus op te wegen, gelyk, by voorbeeldt,
 in de figuur I wert vertoont: want als $b o$
 drie maal zoo groot is als $o g$, en $m g$ recht-
 hoekigh op $b g$, is $m g$ tot het derden deel
 van $m s$, als het gewicht x aan g , tot de
 kragt die in b van nooden is om x te hou-
 den.

De zelfde reden en proportie gebruikt
 men als het hevels kortfte eindt na boven
 staat; en dus bevindt men, als b , de magt,
 boven of onder de horizontale linie komt,
 dat althans de maght minder zal behoeven
 te zyn, als of zy parallel en evenwydigh met
 den horizont, of zicht-einder, quam te
 staan. In dit voorbeeldt behoeft de kragt
 juist een derde minder te zyn als de zwaar-
 te die aan 't kortfte eindt hangt; om welk
 te betoogen, zoo hangt aan b het gewigt y ,
 alzo dat y zy het derde deel van x , dat is,
 als $o g$ tot $o b$, alzo y tot x : by dit geval
 zal de waagh, z wegh genoomen zynde,
 (door het tweede Voorftel van 't eerste
 Boek in *Stevin's* Weegh-kunst) evenwig-
 tigh blyven; trekt $q r$ evenwydig met $b g$,
 en $b q$ rechthoekigh op $b g$; hangt dan z
 aan $b q$, alzo dat z zy tot y , als $b q$ tot $b r$,
 of, 't geen het zelfde is, als $m s$ tot $m g$;
 want de hoek $b q r$ is even aan de hoek $g s m$,
 en beide zyn zy recht, en de hoeken $q b r$
 en $g m s$ zyn mede even, om dat $q b$ en $b r$
 evenwydigh zyn met $g m$ en $m s$, en daar
 om zyn de driehoeken $q b r$ en $s m g$ gelyk-
 formigh, en de zyden evenredigh (door de
 vierde Voorftelling des zeften Boeks van
Euclides). Zoo blykt dan dat de waagh,
 y wegh genoomen zynde, noch evenwig-
 tigh blyft (door *Stevin's* een-en-twintighste
 Voorftel). Nu, dewyl dat x drie maal

zoo zwaar is als y , en dat z is tot y als $s m$
 tot $m g$, volght het dat z is tot drie maal y
 of x als $s m$ tot drie maal $m g$, of, 't geen
 het zelve is, als het derde deel van $m s$ tot
 $m g$, gelyk te betoogen ftondt.

Intigelyks bewyft uit de vermaarde *Dis-*
cusses duidelyk en ten vollen, daar bene-
 vens reden gevende van alle werk-tuigen,
 die met weinigh kracht zware lasten kon-
 nen heffen en bewegen. Hy zegt dan, dat
 de zelve kracht, die een gewicht kan op-
 wegen, by voorbeeldt, van hondert pondt,
 op de hoogte van twee voeten, die kan
 ook een andere zwaarte van twee hondert
 pondt opwegen op de hoogte van een voet.

Dit beginfel moet noodtewendigh toege-
 staan worden, als men bedenkt, en toestaat,
 dat de kracht altydt geëvenredent en ge-
 voeght moet zyn tot het werk: dat is, zoo
 men de kracht aanwendt, die noodigh is
 het werk te volbrengen, door welke men
 hondert pondt kan opwegen op de hoogte
 van twee voeten, en men verhoogt daar
 mede een zeker gewicht maar alleenigh
 een voet, dit moet dan twee hondert pon-
 den wegen; want het is het zelfde, hon-
 dert pondt op te wegen op de hoogte van
 een voet, en dan noch eens hondert pondt
 op de hoogte van een voet, als twee hon-
 dert pondt gelykelyk op te wegen op de
 hoogte van een voet.

Hier behoort wel in achtgenoomen
 te worden, dat niet enkelyk wort gezegt,
 dat de kracht die een gewicht van vyftigh
 pondt tot de hoogte van vier voeten op-
 heffen kan, ook een gewicht van twee
 hondert ponden tot de hoogte van een voet
 opheffen kan: doch daar word gezegt dat
 die het vermogh te doen, zoo zy daar aan
 gevoegt is, 't geen door middel van het een
 of ander werk-tuigh zeer bequamelek kan
 gefchieden, 't welk te wege brengt dat het
 gewicht niet hooger rylt dan een voet,
 terwyl alle de kragt, die anders tot de
 hoogte van vier voet zoude werken, be-
 knoptert word gebruikt, en gelyk als ver-
 vormt over gedragen. Wel is waar, dat
 een kint, 't geen een vierendel pondt tien
 voeten hoogh opheffen kan, juist geen tien
 vierendeelen te zamen, of twee pondt en
 een half, opheffen zal tot de hoogte van
 een voet, eenvoudigh genoomen, door
 dien de handen der kinders te zamen zyn
 gefteelt met zwakke zenuwen, en teere
 vingers; maar wel zoo wanneer de kracht
 in een gefmolten is, en te gelyk word toe-
 gepaft.

Hier uit kan men klaarlyk de reden van
 den Hevel zien, te weten, dat een zelfde
 gewicht nu meer en dan min, door de zelve
 kracht, geheven word.

Wat

Wat een Hevels lange arm uitwint met meerder te tillen als de korte, dat verliest hy weder in de groote kring die hy maken moet, en het vermeederen van de tydt die hy moet gebruiken, om zyn werk te verrichten.

lijver.

Dit kan men insgelyk zeer bequamelek aan de Schyve toepassen. Laat abc , aan de figuur K, een draat zyn, gaande om de schyf d , aan welke schyf het gewicht e is gehecht.

Stelle ten eersten, dat twee mannen ieder een eindt van de draat ondersteunen, of gelykelyk verhoogen: 't is klaar, dat, zoo dit gewicht 200 pondt weeght, ieder man, om de zelve te ondersteunen, of op te wegen, alleen die kracht zal gebruiken welke noodigh is om 100 pondt te ondersteunen, of op te wegen; want ieder draagt niet meer dan de helft. Laat daar om het eindt van de draat a aan een spyker vast gemaakt zyn, en het ander eindt c werde wederom van een man ondersteunt: 't is blykelyk, dat de man c , aan de figuur L, niet meer kracht als te vooren van doen heeft om het gewicht e te ondersteunen, dat is zoodanigen kracht die noodigh is om 100 pondt te ondersteunen, om dat de spyker, die by a is, het zelve werk doet 't geen de man, die wy daar te vooren ondersfelden, deede.

Laat ons eindelyk stellen dat de man die by c is aan de draat trekt, om 't gewicht e te verhoogen: 't is klaar, zoo hy de kracht aanwendt die noodigh is om 100 pondt op te wegen tot de hoogte van 2 voeten, dat hy het gewicht e , 't geen 200 pondt weeght, tot de hoogte van 1 voet opwegen zal; want de draat abc dubbelt zynde, moet men het eindt c 2 voeten voort trekken, om 't gewicht e zoo veel te verhoogen, als of twee mannen, den eenen aan 't eindt a , den anderen aan 't eindt c , ieder de lengte van 1 voet alleenigh trokken.

Waar uit te besluiten staat, dat het de schyf niet is die deeze kracht veroorzaakt, maar de verdubbeling van de draat; want zoo men een schyf by a hecht, over welke men de draat abc doet gaan, zoo heeft men geen minder kracht van nooden, om b na k te trekken, en alzoo het gewicht e op te wegen, als te vooren, om c na g te trekken. Maar indien men by deeze twee schyven noch een derde d voegde, aan welke men het gewicht hanght, en over welke men de draat doet gaan, even eens als aan den eersten, dan zal men geen meer kracht van nooden hebben om dit gewicht van 200 pondt op te wegen, als men anderszins zoude noodigh hebben om 50 pondt op te wegen zonder schyf; want men moet

dus de draat 4 voeten voort trekken, om 't gewicht 1 voet op te wegen.

Aldus kan men, door het vermeederen van de schyven, de aldergrootste zwaarte opwegen en tillen.

Het is een waerdige vrage, over welke schyven de touwen het lichtste loopen, en welke het bequaamste zyn om zwaarten over te halen, de groote ofte de kleine? Myns bedunkens geeft noch neemt de grootte van de schyven hier in niets, indien de spillen een zelve even-maat houden tot de schyven, om dat het over-wicht eenereley wyze werkt, 't zy de schyve groot ofte klein zy: op de spillen komt het meest aan, van welke ik oordeele, dat, hoe kleinder die zyn, hoe lichter de zwaarte voort gaan zal, en hoe grooter reden de middel-lyn van de schyf tot die van de spil heeft, hoe gemakkeliker men de zwaarte optrekt, zoo dat groote schyven met kleine spillen de beste zyn; want de schyf is een hevel, waar in by a , aan de figuren M, de kracht is, by b het vast-punt in de midden van de spil, by c de zwaarheit die te bewegen is: gelyk dan de geheele ab tot bc , alzoo is de zwaarte tot de maght. Nu, om dat bc aan de kleine spil korter is als bc aan de groote spil, zoo moet volgen dat de kracht aan a by de kleine spil zoo groot niet hoeft te zyn als de kracht aan a by de groote spil, en zulks naar even-maat hunner lengten. Waar om allen Bloke-makers is te raden, zeer dunne kopere of yzere spillen in hunne bloks te steken.

Dit zy te verstaan van het licht of zwaar omgaan der schyven zelve, zonder acht te slaan op eenige daar aangehangen zwaarte.

Hier uit werdt mede klaar en kennelyk, dat de kracht, waar mede men het radt a , in de figuur N, of de pen b draait, die het Wind-as of den Cylinder c doet bewegen, op welke zich een draat wind, waar aan het gewicht d , dat men opwegen wil, vast gemaakt is, een zelve proportie, of even-reden, moet hebben tot het gewicht dat opgehaalt moet werden, als de omtrek van de spil tot de omtrek van het radt zelve; of, 't geen het zelfde is, als de middel-lyn van den eenen tot de middel-lyn van den anderen, om dat de middel-lynen een zelfde reden tot malkanderen hebben als de omtrekken: zoo wanneer dan de middel-lyn van de cylinder c maar 1 voet, en die van het radt ab 6 voet groot was, en dat het gewicht d 600 pondt woegh, het zal genoegh zyn dat de kracht in b bequaam zy om 100 pondt op te wegen, en zoo voort met de andere.

Wel is waar dat de eigen zwaarte van de schyven, en het lichaam van de draat, dee-

S s

zc

Of een touw lichter over kleine schyven gaat als over groote

Wind-as.

ze rekening eeniger maten onklaar konnen maken; als mede dat linien, of streepen, niet wiskonftelyk recht zyn, noch naar om lagh hangende niet juift recht evenwydig zyn; doch deeze zwarigheden zyn zoo weinig van belang, dat by't gebruik in geen aanmerking komen.

Het zoude hier niet ongerymt zyn te handelen van den aart der zwaarte, en hoe de hemelfche bolletjens oorzaak van de zwaarheit en lichtheid der aartfche lichamen zyn; doch gâ zulks, kortheits wille, voorby, en trede voort tot myn oogmerk, namentlyk tot de verklaring eeniger voorname Scheeps-deelen.

De maff is een bevel. De Grootte maff, waar door de meefte voortgang van 't Schip gefchiedt, beftaat, myns bedunkens, uit veele hevels: hoe hooger de zelve is, hoe meer hy het Schip zal doen voort varen, 't en ware, als te hoog zynde, van boven neder raakte.

De windt, van boven tot onder aan de maff, die in de zeilen flaat, is de kracht die beweeght: het vaft-punt is onder, daar de maff in het fpoor gaat: het Schip, aan zyn zwaarheits middel-punt, is het gewicht 't geen te heffen is: hoe nader dan het vaft-punt, of de voet van de maff, 't geen het zelfde is, aan het zwaarheits middel-punt komt, hoe meerder dienft en uitwerking de maghten aan de maff zullen voort brengen, en hoe fnelder het Schip zal voort gaan. Zoo dat, wanneer de voet des maffs in het zwaarheits middel-punt flaat, de Scheepen als dan op haar alderfnelft zullen zeilen; want dus zal de linie aan des hevels eene eindt zeer kort, ja fchier geen zyn, waarom de maght aan de lange linie der maff veel uit zal winnen, en veel krachtiger zyn, als of het zwaarheits middel-punt verre van de voet des maffs af ftonde.

Het is even veel of 't genoemde zwaarheits middel-punt boven, onder, ofte ter zyden de voet der maff valt. Hier uit komt dan te volgen, dat de bovenfte deelen des maffs, of de zeilen, daar aan geklampt, het Schip op 't aldermeeft doen voort gaan.

Men zoude mede van de windt, die hier de maght is, des zwaarheits middel-punt konnen vinden, en dus dit geftel tot een eenige en onveranderlyke hevel brengen. Of men kan ook de maght Stellen op een gemiddelde plaats, te weten op zulk een plaats, daar boven zoo veel meer geweldt gedaan werdt als onder min, welke plaats zeer lichtelyk uit te vinden is; en aldus zal de maff tot een eenige hevel gebraght zyn, waar van de maght, of het geweldt, op eene plaatze zy.

De Maff is een hevel, waar aan de magt en de zwaarte evenwydigh met den zicht-

einder komen, zoo dat de evenredigheit tuffchen de magt en de zwaarte eener aart blyft, en niet verandert, als aan zulke hevels, welke onder of boven den horizontt komen.

Iemandt zoude konnen zeggen: Indien de maff een hevel is, zoo moeit een touw, aan de maff vaft gemaakt, en getrokken, het Schip veel fnelder doen voort gaan, als of het aan 't Schip zelve ware gebonden, waar van wy het tegen-geftelde zien gebeuren. Antwoorde hier op, dat het touw aan de maff het Schip fnelder zoude doen voort gaan, indien men evenwydigh met het water trok; maar om dat men, dus trekkende, laeger flaat, zoo duikt het Schip noodzakelyk voor in 't water, het geen zyn voortgang hindert.

Zoo menigh punt als boven de voet, of vaft-punt, van de maff is, zoo menigh begin des hevels maghtigen arm men itellen kan, te verftaan, daar zy ter windt-vang flaan.

Met recht mogt iemandt vragen: Waar om dan de maff niet hooger gemaakt als de wydte met de holte van 't Schip twee maal? Wien tot antwoord dient: Dat de onder-vindinge heeft geleert dat de mafften die hooger zyn zeer licht van boven neder komen; waar van de reden is, dat aan de top, die verre van het vaft-punt af is, de windt meerder kracht kan toebrengen, als aan het gedeelte maffs 't geen omlaegh is.

Een ander zoude konnen voorwerpen: Byaldien de maff met zyn zeilen een hevel is, fchoon de windt rechthoekigh op de maff aan komt, en recht door waait, zonder kring-ftukken te maken, echter zal het Schip, na den aart van veele hevels, voor over, en met het galjoen in 't water moeten duiken, 't geen men niet zict gebeuren. Waar op tot antwoord dient: Dat de zwaarte, die aan de kortfte arm hangt, althans de magt aan de maff zoo veel overweeght, dat de zelve maght niets kan uitwerken om 't Schip op te wippen, en, by gevolg, zyn kracht alleen befteedt tot de voortgang van het Schip. Hier om ballaft men Scheepen wanneer zy ledigh zyn, en men houdt die meeft altydt achter zwaarder als voor, om by hardt weêr de kracht, die dan geweldiger in de zeilen valt, te wederhouden, op dat zy het Schip niet achter op doe wippen, en voor neder duiken. Byaldien ook de fnuit van het Schip voor in 't water komt te duiken, zal de windt, die recht langs fcheeps waait, minder kracht op de zeilen doen, en daar om zal 't Schip dan weder ryzen.

Niet tegenftaande dit alles, gebeurt het zomtyds, by heel quaat en hardt weêr, 't geen

Waarom de maff juft van gegroeven hevels moet zyn.

't geen de magt aan des hevels langste arm zeer doet vermeerderen, dat de Scheepen achter op wippen, voor in zinken, en zoo vergaan.

Zoo de mast kleinder wort gemaakt, gelyk boven is aangeroert, bevindt men veel winds verlooren te gaan, en dat de kortheit des langsten arms, of des masts, den voortgang noodzakelyk verhindert.

Wegens de ongetidigheid des lichts dan, valt het bezwaarlyk te zeggen, naar deeze of geene maat is een mast altydt het best gemaakt.

De middel-mast is het grootste, om dat het Schip aldaar het meest verdragen kan.

Smak-zeils masten. Masten worden gebogen. De smak-zeils masten hellen voor over, om het zwaarheits middel-punt naar vooren te dwingen; want deeze masten werden zeer verre naar achteren gezet, om grooter zeil te kunnen voeren.

De masten werden zomtyds geboght, cieraats halve, en dat op een derde van onderen af. Met de stagh-touwen buigt men de masten na welgevallen; en wanneer zy te dun zyn, werden daar wangen op geleght.

De langwylige ondervindinge heeft geleert, dat de masten van die dikte moeten zyn, als boven in dit Werk staat verhaalt; want dunder vallen te zwak, en dikker is onnoodige kosten.

Stellen der masten. Wat het hellen achter over des voornoemden groote mast betreft, zulks geschiedt om te steviger en vaster te staan; want dus steunt hy op het verdek, en helpt het zwaarheits middel-punt naar achteren toe, waar naar te trachten is, om dat het Schip, achter een weinigh dieper gaande als voor, te beter na zyn roer luisfert, door dien als dan de drift van 't water sterker tegen 't roer aan schiet.

Aan Scheepen die niet wel by de windt om willen, zal men de mast een weinigh meerder als gemeen achter over doen hellen, om dat alzoo het Schips achter-deel meer zeils boven zich kryght, en, by gevolg, van meerder kracht is, als men de voor-zeilen laat loopen, om tegen windt te wenden. Aan Scheepen welke te licht met het achter-deel wenden, en zwaarlyk met het voorste deel voor windt om willen, zal men de mast een weinigh meer als gewoonlyk voor over zetten, op dat dus het voor-schip meer zeils boven zich kryge, en, by gevolg, in 't wenden voor windt om, te snelder zy.

Men doet de mast van het hier voor opgegeven Schip juist zoo veel duimen hellen, als het hol tot het verdek voeten hoog is, om dat hy anders, meer hellende, de achter-mast en zeilen in de wegh is; en zoo

de zelve minder helt, bereikt hy niet ten vollen zyn geeefste wit.

Met de Achter-mast is de zaak eenereley aart; hy helt om te steviger te staan, om de zwaarte naar achteren te helpen, om het Schip te minder voor in te doen duiken, en om plaats te winnen voor zeil en treil des middel-masts.

De masten kunnen, schoon zy reeds in de Scheepen staan, lichtelyk verzet worden, door het uithouwen van de visser, inslaan van wiggen, aanhalen der staggien, en perdoens.

Op Scheepen die zeer verre en langwylige togtten doen, neemt men de masten korter als gemeen, en de touwen zwaarder, om te steviger te zyn, en niet licht van boven te komen, 't geen de langwyligheit der reis zoude kunnen veroorzaken.

De achter-mast wert zoo wel voor een hevel aangezien als de middel-mast, doch om dat het zwaarheits middel-punt verder van zyn vast-punt af is, brengt hy zoo veel tot de voortgang van het Schip niet als de middel-mast.

Van de lengte der achter-mast is weder geen andere reden te geven, als die van de ondervindinge. Hy moet korter zyn als de middel-mast, om het weinige zeil dat daar aan gehangen wert, 't geen geschiedt om dat de zeilen van de groote mast beletten dat hier veel zeils aan hange. De zwakheit van 't Schip laat ook niet toe dat de masten even groot zyn; gelyk mede niet het gebruik, waar toe het achter-deel des Schips is geschikt, te weten de kamers, die daar boven elkander staan. By aldien het achter-zeil zoo groot zoude zyn als het middel-zeil, zoude het de windt-vang aan de middel-zeilen verhinderen, 't Schip achter te veel slingeren, en ongehoorzaam aan het roer doen zyn, behalven dat de roeren niet te gebruiken zoude zyn; want zoo de mast grooter was, en dat 'er zwaarder zeil aan zoude hangen, dan moest de mast meer naar achteren staan, alwaar de pen van 't roer, door het stuuren, nu over en weder gaat.

De Voor- of Fokke-mast staat recht op: niet voor over, om dat hy het zwaarheits middel-punt niet na vooren zoude helpen: niet achter over, om het tuigh van de groote mast niet hinderlyk te zyn; doch wanneer de Scheepen voor zeer zwak bevonden werden, doet men hem een weinigh achter over hellen.

Zoo men acht slaat op cieraat, moeten de masten niet te zeer voor of achter over hellen.

De fokke-mast is lichter en zwakker als de groote mast, om dat het Schip, voor

S s 2

zwak-

zwakker zynde als in de midden, daar niet veel lyden kan: zyn voet staat ook op den fcheeps-bodem niet, om dat het Schip voor rondt is.

Deeze wordt mede als een hevel aangemerkt: doch om dat zyn valf-punt in het gemeen verder als dat van de twee andere maffen van des zwaarheits middel-punt is, doet hy minder tot de voortgang van het Schip als de twee andere maffen.

*Reden van
de Boeg-
fpriets toe-
ftand.*

De Boeg-fpriet met zyn Stenge fchynt men infgelyks als een hevel te kunnen aanmerken, waar van het valf-punt aan des Schips boort zy: laat de langte des eenen arms beginnen van den top der ftenge, en recht uit gaan tot het boort toe; den anderen arm gaat van het valf-punt af tot het Schips zwaarheits middel-punt toe. Hier is 't zwaarheits middel-punt alderverft van het valf-punt, waar om deeze maff het minft doet tot den voortgang van 't Schip: hy fteekt zoo verre boven de Leeuw, dat het zeil de zelve even raakt, daar onze gegeven even-maat naar gevoecht is: dat de zelve langer was, zoude onnut wezen; want hy dient alleenig om de windt te vangen die onder en tuffchen de zeilen heen fliuift, en die van ter zyden komt waar te nemen, 't geen te beter kan gefchieden, om dat hy laegh staat, waar om hy ook gemakkelyk te beheeren is. Laat *a*, in de figuur O, het zwaarheits middel-punt zyn, *b d e* de Boeg-fpriet en zyn Steng, *a b c* de hevel, die hier in gedachten geftelt wordt. Om dat de lengte van het valf-punt der boegh-fpriet tot het zwaarheits middel-punt omtrent van een zelve grootte is met de lengte van 't valf-punt tegen de maght die aan de maff is, wert te wege gebraght dat deeze maff het Schip zeer weinig tot nederbuigen doet hellen, maar alleen den voortgang helpt bevorderen.

De boegh-fpriet wort bewoelt, fterktens halve, en deeze woeling weder met een huidt bedekt, tegen bederving en flyting.

Aan wel gebouwde Scheepen zet men de groote maff in de midden, daar 't Schip op zyn fterkte is; doch zoo het Schip voor zeer zwak werdt bevonden, zet men hem wel een weinigh na achteren toe: 't geen ook in zware Scheepen veeltyds werdt gedaan, doch nooit meer als 3 voet. Men verzet infgelyks deeze maff na gelegentheit van 't gebouw, en na dat men achter ruimte van nooden heeft.

De Achter- of Bezaans-maff zet men zoo verre van de groote maff af als 't moogelyk is, om des te meer zeil te kunnen aanflaan; doch evenwel zoo, dat men zich achter bequaam redden kan, en dat daar

plaats voor de roer-pen over blyft. Deeze Bezaans-maff wert altydt eenderley wyze op de Scheepen ingezet, fchoon dat, als men de Scheepen van buitenen aanziet, zy verfeidentlyk geftelt fchynt te zyn; het geen hier van daan komt, dat het werk boven rondtom de maff van verfeiden gedaante is. Op eenige Scheepen staat de zelve voor de kajuit, in andere fteekt die door een derde dek heen, enz.

De voet van de Fokke-maff dient juift te staan op de maat, hier vooren beftemt, in de vergadering van fteven en kiel, die zy beide met eenen ftut; want zoo zy meer na vooren ftondt, moeft zy, om de boght van 't Schip, hooger ftaan, 't geen niet vermogh te zyn, vermits de zwakheit van het Schip op die plaatze zulks niet en lydt. By aldien de voet meer naar achteren ftondt, zoude het zeil te weinigh windt vangen, belet zynde van de zeilen der groote maff; en zy zoude de groote maff mede der wyze in de weegh zyn, dat men de zelve by hardt weér niet zoude kunnen redden.

De voet van de boegh-fpriet staat tegen de voet van de fokke-maff aan, om elkander te onderfteunen, en vafteigheit te geven, zonder het welke het even-eens is of de boegh-fpriet kort of lang binnen boort fteekt.

De Scheeps-maffen kunnen mede enkel aangemerkt werden, zonder opzigt op eenige hevels te nemen: en aldus magh men daar van in 't algemeen zeggen, dat zy op het alderbeft zullen zyn geftelt, wanneer zy het Schip in even-ftalwightigheit behouden; want dus zal 't zelve den meeften voortgang nemen. Oulings deed men de maffen zeer veel achter over hellen, als wanneer de Scheepen achter zeer licht opgebouwt wierden; welk over hellen achter eenige zwaarte hy braght, waar door 't Schip zyn even-ftalwightigheit bequam, 't geen haar zeer wel loef dede houden.

De twee achter maffen brengen door haar overhellen te weegh dat het achterfte deel van 't Schip een weinigh meerder inzinkt als het voorfte deel; 't geen dienftig zy (als gezeght is) om het fchot van 't water te beter tegen het roer te doen flaan, en 't Schip beter te doen loeven. De middel-maff werdt mede wel voor over geflaght, om dat dus de zeilen beter om willen, en lichter te beftieren zyn. Dit is evenwel de eenighfte oorzaak niet waar om het Schip achter dieper gaat als voor; maar zyne fcherpte achter doet het daar meer zinken als voor, alwaar het veeltyds breeder en ftomper is, en zulks om dat het Schip achter zoo lang en laegh zakken moet, tot dat het

Maffen aangemerkt als of geen hevels waren.

Waarom het Schip achter dieper gaat als voor.

het lichaam waters, 't geen het zelve beflaat, zoo veel is als de zwaarte van 't geheele achter-eindt: om dan meerder te beflaan met het fcherpe eindt, moet het Schip daar dieper zinken als voor met het stompe eindt, 't geen met weinigh te zinken veel waters beflaat.

En by aldien men de masten niet aanmerkt als hevels, zoo zal daar door geen neiging van het voorfte des Schips na om laegh, ofte van het achterfte des Schips na omhoogh zyn; maar al de kracht, die de windt in de zeilen doet, gedeidt tot voortgang van het Schip: en de macht aan de mast is dan van een zelfde kracht, of zy hoogh of laeg tegen de zelve komt te vallen. Ook is 'er geen helpende of hinderende even-maat tusschen de maght, die het Schip beweeght, en zyne zwaarte; maar de minste macht beweeght alles, zoo daar geen uiterlyche beletzelen zyn die den loop verhinderen.

Het zwaarheits middel-punt van een vlottent Schip, daar hier (gelyk als boven) meer malen van is gesproken, is een onveranderlyke stip te midden in, waar van daan des lichaams deelen rondtom evenwigtigh zyn. Doch *Philosophice*, en naauwkeurigh onderzocht zynde, 't geen echter in de praetyk, of het gebruik, geen verschil aan brengt, zal dit alleen zyn zoo lange het lichaam evenwydigh met den zicht-einder blyft; maar verwrikt het zelve, zoo verandert dit ook: het laagste deel zal op de verplaatzinge het zwaarste bevonden worden, en daar na toe zal het zwaarheits middel-punt, by zulk een geval, hellen; waar van de reden den geenen klaar is die het gestel des geheelen al verstaar: doch om dat zulks hier niet te passe komt, zal de zelve verzwynen.

Tot de lengte van de groote Raai neemt men twee maal de wydte van 't Schip, en eens de holte. Zoo het langer wert genoomen, zal het zeil te groot zyn om van menschen handen in de lucht te kunnen werden beheert: ook zal een harde windt dusdanige rees zeer licht aan stukken slaan; behalven dat grooter rees op de minste beweeging te veel slingerren, en met hunne nokken te groote kringstukken beschryven. Zoo de ree kleinder wort gemaakt, geeft men windt over, 't welk ondienstigh is, wanneer een zwaarder kan gebruikt werden, 't geen d'ondervindinge ten volen heeft bevestight.

De zelfde reden heeft plaats in de Fokke-raai, uitgenoomen dat deeze een zeven-de korter moet zyn, om de zwakheit van zyn mast, die zoo veel niet vermogh als de groote mast.

De Fok is op kleine Scheepen als het toom der zelve.

De Bezaans-roei wordt zoo groot ge-BEZAANS-ROEI. maakt als het lyden magh, doch nimmer is hy meer als een voet of twee langer als zyn mast; want zoo hy langer is naar om laegh, zal hy het tuigh van de groote mast hinderen; is hy langer naar omhoogh, hy zal te veel slingerren. Hy staat dwars tegen zyn mast aan, om dat het zeil hier dus gestrekt ten profytelyksten windt-vang staat, en met weinigh toefsel van touw, 't geen achter zeer dienstigh is, beftiert kan worden.

Het zeil aan de bezaans-roei is een driehock, wiens twee zyden ten naaften by even groot zyn, dienstigh by alle zydwinden; want in voor-windt moet men het dwars tegen de mast aan zetten, om eenighe dienst te doen, en als dan onderschept dit zeil de windt van het groote zeil. Het is driehockigh, om dat een vierkant zeil hier niet gevoegelyk beheert zoude konnen werden.

De Blinde-raai is een vierde korter als de boegh-spriet, om dat hy anders, langer zynde, te veel over des Schips zyden schiet, en zyn zeil het gezigt voor uit te veel wegh neemt: zoo hy korter was, zoude men windt verliezen, het geen ondienstigh is. Hy hangt en is aan de boegh-spriet vast een weinigh onder de helft na boven toe, om dat de spriet daar op zyn sterkste is.

De groote Marste-raai is styf de helft korter als de groote raai, en zulks om dat hoe men hooger komt hoe kleinder na gelang de zeilen moeten zyn, om te minder windt te vangen. By aldien de zeilen boven zoo groot waren als onder, zouden zy niet te bestuuren zyn, en dikmaal door weinigh harde windt van boven neder komen. Deeze raai zal omtrent zoo hoogh staan als de groote raai.

De stengen worden veeltyts achter over gehaalt, schoon de masten voor over hellen, 't geen met de perdoens wort gedaan, om dat cierlyker staat, en beter te beheeren zyn; want zoo deeze voor of achter over hangen, gelyk de masten, zullen de zeilen daar aan te veel slingerren.

De Voor-mars-zeils-raai is niet wel de helft korter als de fokke-raai. Iemandt mag vragen, waar om dat deeze raai niet van een even-redige grootheit zy met de groote marste-raai? Dien dient tot antwoord, dat deeze raai grooter magh zyn, om dat zyne steng korter is.

De Boven-blinde-raai is zoodanigh gestelt, dat hy pas van de boegh-spriet gedragen kan werden, waar na ook het stengetje gemaakt is, staande op het eindt van de

Wat het
zwaarheits
middel-punt
is.

Van de
grootheit der
Raai.

boegh-fpriet, om dat hoe verder uit de achter-zeilen, hoe beter het ter windvang staat.

De Kruis- en Bram-ftengen zyn weder kleinder, en zoo ook, by gevolg, hare aangeflagen zeilen, en dat zoo groot, als de ondervinding heeft geleert dat zy vermoogen te zyn.

Dit alles zy gefelt na gewoone windt en weër; want by harde storm zomtyds mast en ront-hout breken, en by doot-ftilte zal een Schip, wegens zyn zwaarte, en grofheit van leden, niet voort varen konnen. Iemand mogte voorwerpen, dat men de rondt-houten beftendigh tegen het alderhardfte weër behoorde te maken; 't geen, myns bedunkens, onmoogelyk is, om dat de *reden tuffchen het hout en den alderhardften storm ons menfchen onbekent is.

Proprietie.

De toppen der masten worden veeltyds van eiken-hout gemaakt, fterktens halven.

Wat de Marffen aangaat, zy dienen om de masten vaft te houden, hier om zyn de hooft-touwen wederzyds daar aan vaft gemaakt, als mede om plaats te geven aan de boots-gezellen, daar zy op staan wanneer boven iets te verrichten hebben. De marffen worden met lams-vellen bekleedt, voor het fchuuren van zeil en touwen.

Zoo iemandt vraagt, waarom de masten in twee of drie byzondere deelen gedeelt zyn, en waarom men zich niet van een stuk bedient, of, indien de boomen zoo hoogh niet zyn, van zonderlyke stukken, met bouts en anderzins aan een geklonken, en tot een lichaam gemaakt? Antwoorde hier op, dat zulks gefchiedt om dat, als de mast beftaat uit veele byzondere deelen, die alleen aan elkander zyn vaft gebonden, dat dan, wanneer een stuk breekt, d'overige behouden blyven: als mede, om dat men de top-masten by hardt weër doen nederdalen en fchieten kan, en by ftilte, of als des noodt is, weder kan doen opryzen; 't geen niet zoude konnen gefchieden, by aldien de mast van een stuk ware gemaakt.

Ziet de befchryving van Enkhuizen.

Het fchieten der ftengen is aldereerft gevonden omtrent het Jaar 1570. by eenen Kryn Wouterfz. Schipper tot Enkhuizen; want te voeren woelde men, op groote Scheepen, de ftengen aan de toppen der masten; welk fchieten der ftengen naderhandt van alle volken in Europa naar gevolgt is.

Ook is het geen onnutte vrage, waarom men het gene in de hooghte ftaat niet in de breedte uit fteekt? Dit gefchiedt niet, myns bedunkens, om dat dus de zeilen, die als dan aan zeer lange rees zouden moeten hangen, te veel flingeren, en niet wel te

beheeren zouden zyn, als met gevaar: als mede, om dat zulks de Scheepen te veel zoude doen hellen.

De Spil, die men, ftevigheits wil, met zyn onderfte arm op den fcheeps-bodem ftelt, en welke men in groote Scheepen wel verdubbelt ziet, of fpil op fpil, ook meerder in getal als op kleine Scheepen, is mede tot een hevel te brengen: en zoo veel de armen langer zyn als de halve middel-lyn van de fpils lichaam, zoo veel te lichter windt men iets op; by voorbeeldt, laat het anker wegen 2000 pondt, de armen, die men hier vier ftelt, zyn zes maal zoo lang als de halve fpil dik is, en aan ieder arm duwen vier mannen, ieder man zal dus geen meer kracht behoeven te doen als of hy 20; pondt tilde, wel te verftaan, zoo zy alle vier even verre van de fpil af ftaan; daar zy anders verre 125 pondt zouden moeten tillen, zonder behulp van dit werk-tuigh: zoo dat zy 104; pondt minder tillen, met behulp van dit werk-tuigh, de fpil, als zy zouden tillen wanneer zy het anker moefften heffen zonder werk-tuigh. Dit vorderen zy met de verdubbeling van haren gang, waar van de redenen in het voorige zyn verklaart. Maar om dat de mannen niet even verre van de fpil ftaan, en de twee achterfte zoo veel meer uitwerken, als de twee voorfte min, zoo rekent de middel-ftip, tuffchen de man naaft aan de fpil, en die het verdtfte daar van is, voor het einde des arms, daar al de kracht van gefchiedt, en aldus zal de rekening met de waarheit over een komen.

En dús is 't mede gelegen met de Braat-
spitten: zoo hare handt-fpaken vyf maal langer zyn als 't halve spit dik is, het werk zal zoo veel te lichter gaan: hoe langer de fpaken zyn, hoe bequamer, midts dat zy maar bruikbaar blyven. Deeze worden in kleine Scheepen gebruikt, om de minfte omflagh, en om dat men daar toe weinigh volk noodigh heeft, en ook wel op groote Scheepen, om de lichte ankers daar mede op te winden: doch dit ongemak is hier by, dat het winden over braat-spitten zeer langzaam toe gaat. Hier by ftaat echter te letten, alzo de houten, die het braat-spit doen omgaan, onder en boven de linie, of ftreck, met den zicht-einder evenwydigh bewoogen werden, dat het winden een weinigh gemakkeliker gaat als de handt-fpaak onder of boven het braat-spit is; en hoe veel dat dit verfchilt, kan na gerekent werden, volgens de wyze hier voorgelt.

De Braat-spitten leggen wederzyds in dikke houten, die Koppen werden genaamt, welke op den overloop vaft zyn, en

Waarom men gemakkeijk tilt met een Spil.

En met Braat-spitten.

en van boordt af staan, of in schildt-plan-ken, die tegen het boort aan staan.

Het anker weegt onder water minder als in de lucht.

Omtrent het winden der ankers staat aan te merken, dat het anker onder water zoo veel lichter op gaat, als of het de zwaarte van een lichaam waters, dat met het zelve even groot is, minder woegh. Om dit te betoogen, zoo laat *d*, aan de figuur P, een vat vol water zyn, gelyk aan *a*: het vlak-vat *d* dan, mede vol water zyn-*de*, is in het water *b c* licht noch zwaar; want het houdt daar in alle gestalten die men het zelve geeft: waar van de reden is, dat, wanneer iets ryzen of dalen zal, dan moet een kring geschieden van lichamen die verplaatsen; en om dat des waters deelen alle van een aart zyn, en dat'er geen reden is waar om de eene minder als de andere ryft of daalt, blyven zy in een even stal-wichtigheit, zoo lange als zy van geen uiterlyke beweging daar uit gestooten werden: daar om dan, het water *d* uitgegooten zynde, zal het vlak-vat dat gewicht waters lichter wezen, dan toen het in zyn eerste gedaante was. Laat ons nu het lichaam *a* daar in leggen, het zelve zal daar effen in passen, om dat zy (door het gestelde) even en gelyk zyn, en het vlak-vat, met het lichaam *a* alzoo daar in, zal wegen het gewicht van *a*, met zyn vóór genoemde lichtigheit, dat is, het gewicht van *a*, min het gewicht des waters dat daar eerst uit gegooten was: maar dat water is even groot aan *a*; daar om *a*, in 't water *b c* ge-*le*ght, is daar in zoo veel lichter dan in de lucht, als de zwaarheit des waters die met hem even groot is, 't geene te bewyzen stondt. En hoedanig het met gelykformige lichamen gestelt is, zoodanig is het ook gelegen met scheef hoekige van alle gestalten; als ankers, en andere.

De proef der ankers, of zy in de grondt wel vatten zullen, is, dat men op een effen grondt de punt van een der armen met het eindt van de stok op de aarde leght, zoo het anker met de punt omhoog valt, dan is 't bequaam.

De ankers, geworpen zynde, moeten vry wat bots hebben, en niet op en neer staan, zoo zy vast zullen houden.

Om een Schip trage voortgang te doen hebben, werpt men nuttelyk het anker achter uit, en laat het slepen.

Wanneer een Schip op strandt aan stoot, 't zy met zyn voorste of achterste gedeelte, dan is dienstigh, om hooger op te geraken, en 't leven voor de scheepelingen te behouden, het anker ieder maal bot te geven als de zee-golven aan smyten, en by het te rug loopen van de zelve het touw weder vast te zetten: In zulk een geval hebben oude

Scheepen minder noodt van door de golven aan stukken geslagen te worden als nieuwe, om dat het oude hout taaijer en weker is als het nieuwe.

De Riemen, als men roeit, werden van gelyken op hevels toegepast. Laat ons de zwaarte, die te heffen of voort te brengen is, by de boorden van de Schuit, of van het Schip, daar de riemen over leggen, stellen, en laat het water het vast-punt zyn. gelyk dan de gantsche lengte des riems tot het gedeelte des riems van daar de handt de zelve houdt tot aan 't boort, daar men de zwaarheit stelt, zoo is de macht die arbeidt tot de zwaarte; en zoo veel de geheele riem langer is als zyn deel van 't boort tot in het water, zoo veel gemakkeliker zal de Schuit voort varen, dan of men die trok of voort duuwde, en de even-reden omgekeert zynde is het tegen gestelde. Waar uit volgt, dat die voor of achter ziten te roeijen meer werk doen als die in de midden zitten, want aldaar is de linie uit het water tot des Schips boort, wegens de boght van 't Schip, langer: om welke reden men op de Galcyen de sterkste mannen voor en achter zet. Zoo wanneer het eindt des riems dat binnen boort komt even zoo lang is als dat buiten boort in het water steekt, zal de man maar half zoo veel arbeids behoeven te doen, dan of hy het Schip trok of voort duuwde. Hoe zwaarder of dikker water, hoe bestindiger het vast-punt is, en hoe beter voortgang het Schip zal hebben, 't en ware het zware water 't Schip voor stutte, en wederhielt. Het onderste, of de handt van de riem, werdt hier aangemerkt als vast te liggen; maar terwyl die eenigermaten beweeght, zal het Schip te minder voortgang hebben, uit oorzaak dat dus de beweging gedeelt werdt, die anderszins van de man tot het Schip alleen zoude over gaan.

Althans riemen sloop te houden, om by stilte uit de poorten te kunnen roeijen, is zeer dienstelyk.

Zommige Booten werden door 't water gebraght met het wrikken van een riem achter uit. Dit doen kan mede tot een hevel gebraght werden, als boven: doch hier van kan men zeggen, dat de beweging, die de handt van de riem in 't water maakt, en over gaat tot de Schuit, welke recht uit vaart, veroorzaakt wert, doordien de riem de Schuit nu ter rechter en dan ter linker zyde dryft, die, door het schielik omzetten, na geen van beide zyden konnende vorderen, noodtzakelyk recht uit moet varen; want de beweging, reeds in de Schuit zynde, kan dus niet over gaan als met het recht uit varen van de zelve.

Volght

Riemen.

Volgt nu dat de Schyf ontleedt werde, en het bewys, te voeren gedaan, toepasse; waar van slechts in 't algemeen zal spreken, in meininge dat alle byzonderheden daar door lichtelyk zullen kunnen werden verstaan. De schyven werden in bloks gezet, en 't is kennelyk, uit het voorige, dat een last met een touw, door een blok getoogen zynde, de helft te lichter voort gaat, dan of de zelve zonder touw getrokken wiert: en zoo men onder aan een tweede blok hangt, daar het zelfde touw door gaat, den arbeid zal twee maal zoo veel verlicht worden, doch de last weder zoo veel te trager voort gaat; waar van de bewyzen uit de voorgaande beginselen klaar zyn. Doch andere zeggen, dat het trekken door bloks alleen gemakkelek is, om dat door hulp van ieder blok de helit van het gewicht onderschraagt wordt, zulks dat de geene die trekt maar de helft tilt van de zwaarte die het getrokken lichaam by zich heeft; en met het tweede blok wordt de helft van die helit onderschraagt, en zoo voort.

Waar om
over bloks
gemakkelek
trekken is.

Van het
Roer.

Het Roer, of Stuur, van ons opgegeven Schip is lang 26 voet, onder breed 3 voet, boven 1 voet, voor dik 12 duim, achter 8 duim; 't geene aldus bevestige: Het magh niet hoog zyn, om dat anders boven tegen het verwult aan zoude stooten, en by gevolg onbruikbaar worden, zoo dat zulks ondienstigh is. Het water komt ook nimmer zoo hoog tegen het roer te slaan. De roer-pen magh ook niet laeger komen als het welf van de Konstapels kamer, om dat, zoo hy laeger was, de kamer onbruikbaar zoude zyn. Het roer magh ook niet veel dieper komen als des Schips kiel, om dat vaak gevaar van stooten zoude loopen. Het roer dient niet breeder te wezen, om dat dus het Schip te veel zoude doen zwieren, en te zwaar te beheeren zyn, ook gevaar zoude loopen van af geslagen te worden; want het is kenbaar dat het water op breede en zware lichamen meerder vat heeft als op smalle en kleine. Indien men het roer smalder maakt als het hier wert opgegeven, zal het Schip daar niet na luiften. Het roer is onder breeder als boven, om dat de breedte onder, als gestadigh in 't water zynde, den meesten dienst doet, en de smalste boven het roer sterker maakt, want op weinigh hout zal windt en weer minder geweld doen als op veel.

Om reden te geven van het doen des roers aan het Schip, en waar het van daan komt dat een groot en zwaar Schip, op de minste beweging van het kleine roer, van plaats en streek verandert, hebben *Aristo-*

Waar om
het klein roer
een groot
Schip van
plaats doet
veranderen

teles, Blancanus, Baldus, en andere, hunnen toeviugt, myns bedunkens, 't onrecht genoomen tot den hevel; want men hier het onbewegelyk vast-punt, 't geen in een hevel wert vereischt, niet vindt, noch ook de twee onderscheideleyke armen. 't Is dus gelegen, dat, als men een Schip na deeze of geene wegh wil doen gaan, men het roer daar henen wendt, waar het Schip heen te gaan vereischt wert. Wanneer het roer in 't water dan na die kant over leit, daar 't Schip na toe zal moeten stevenen, gevalt het, door de drift van 't water veroorzaakt, of uit den voortgang van het Schip, of door de stroom, die tegen het gebogen roer aan komt te slaan, dat het Schips lichaam noodwendigh zoo lange keeren moet, tot dat het Schip en het roer in eene linie, of streep, zyn: en om dat het roer, met een kleine kring achter te maken, oorzaak van een groote kring voor is, behoeft men alleen een zeer weinige beweging aan het zelve te doen, om het gehele Schip te doen verplaatzen. Waar uit volgt, dat hoe langer de Scheepen zyn, hoe minder beweging men aan het roer behoeft te doen als men stuur.

Vaste regels te geven, van hoe men de roers op gegeven streken aanleggen moet, zoude, myns bedunkens, niet wel doenlyk zyn, om dat by weinigh voortgang, of flappe stroom, die van vooren langs scheeps komt, men grooter hoeken met het roer moet maken, om door het dwars zetten des zelve meer kracht van water te vatten, en, by gevolg, meerder en genoegzame macht te bekomen om het Schip om te zetten: daar-en-tegen by harde stroom, of groote voortgang, is een weinigh schuimen des stuurs genoeg om een Schip te verzetten, om dat weinigh water dan groote kracht heeft.

Hier van daan is het dat de man te roer steeds met de kolder-stok in de handt en schier nimmer stil staat; want stroom en windt zich gestadigh bewegen en veranderen: waar toe ook het omsmyten des Schips, door de zee-golven, veel doet. Het zoude gemakkelek sturen zyn, als men in een water zonder stroom voer, en daar 't Schip alleen van de windt wiert bewoogen. Het roer kan van geen stroom geholpen worden, als van die recht uit, of ten naasten by, met het Schip gaat: driften van ter zyden helpen niet.

De strydt tusschen roer en windt zal een Schip recht uit doen streek nemen: dat is, zoo de windt het Schip na 't Oosten dryft, en 't roer het zelfde na 't Westen tracht te dwingen, dan zal 't Schip de middel-weg kiezen, en recht uit loopen na 't Zuiden of

Waar om
daan het
komt dat
men met half
windt koers
kan houden.

Noor-

Noorden, om dat het, zyne beweging elders moettende besteden, niet anders kan: 't geen de reden is, waar om men met half windt kours, of streck, kan houden. Het zelfde heeft ook plaats, schoon men vry scherper als met half windt zeilt. De zeilen worden byzonderlyker wyze gestelt, na dat de windt waait. Op half windt, of noch scherper als half windt, worden de zeilen naar de achter-steven toe getrokken, over die zyde daar de windt heen waait, en men viert de zelve een weinig na vooren toe, aan die zyde daar de windt van daan komt; op dat dus de windt, scheef-hoekigh op de zeilen vallende, het Schip doe draaijen tegen windt op, na de wyze der molen-wieken: den voortgang, die het Schip dus krygt, brengt de wederom-stuitende windt te weegh, die scheef-hoekigh op de zeilen valt, en ietwes van zyne beweging aan de zelve over geeft.

Hoe het dikmaal by komt dat de Scheepen na hun roer niet luisteren, blykt hier uit, namentlyk, als de stroom van ter zyden den voortgang recht uit overtreft: als mede, wanneer het roer, te smal zynde, geen waters loop genoeg vatten kan, om het Schip te bewegen: gelyk ook by stilte, zonder stroom: en in 't algemeen, wanneer de roers niet wel geëvenmatigh aan hare Scheepen zyn: of ook, by aldien de Scheepen achter niet genoeg kielen, of zinken, naar eisch van den water-vang: insgelyks, wanneer de Scheepen achter te breedt zyn, en het water naar eisch tegen hun roer niet slaat.

Het is kenbaar, dat, hoe grooter hock het roer met de kiel moet maken, hoe trager de vorderlyke voortgang van 't Schip is, want zulks is een ken-teken van stilte, of van tegen-windt, en dat weinig of krachteloos water-stroom tegen het roer komt te slaan: als mede, dat, hoe snelder de voortgang van 't Schip is, hoe beter het zelve na zyn roer luisteren zal.

Men doet het roer een weinig onder de kiel der Scheepen zakken, om te meer water te vangen, en te meer tegenstandt van water, of waters drift, te vinden, op dat, gevolgelyk, de zelve beter na hun roer luisteren.

By de sleden, die van paerden over straat getrokken worden, wanneer daar achter iets aan vast is, 't geen haren loop bepaalt, kan men de roers der Scheepen bequameelyk vergelyken; want de minste beweging die daar achter aankomt te geschieden, 't zy met een voet, of anderzins, zal den loop van de sleden bepalen, 't geen mede plaats heeft aan de roers der Scheepen.

Als de zee, by onweêr, geweldig achter tegen 't Schip slaat, is het zeer dienstig een zeil by 't roer neder te slyken, om de kragt van 't water te doen breeken: men maakt als dan mede wel groote spiegateu te wederzyds boort, om 't overkomende water te loozen.

By storm is mede dienstigh het roer van achteren met touwen wel te verzekeren, het Schip te stutten, de zeilen wel vast te binden, en te zwigheten.

Als men eenige veisery wil maken van iemand na te zeilen, schoon men hem niet meent, kan men touwen, nevens 't roer, achter uit laten slepen, om de vaert en loop te stutten.

Wanneer een Schip eene afloopende rivier op zeilt, moet men goede acht slaan op het roer; want de sterke beweging, die als dan tegen het roer komt te slaan, door het afloopende water, doet het Schip lichtelyk slijngen, en op droogte zetten.

Voor het opwippen van de roers worden spylen door de roer-haaks geslagen: ten welken einde mede een zorg-lyn door het roer heen gaat, die 't Schip vast houdt.

De roer-pen werdt, met een yzere spil, achter aan het roer zelve vast gehouden.

Meest alle de Scheeps-deelen worden, na voorgang van andere, uit de Voor-steven strekken, strekkende deeze voor grondt-slag en tot maat van de zelve; waar toe men ook wel eenigh ander lidt konde genomen hebben (schoon de even-maat althans niet juist werdt gevolgt, gelyk uit de Certers, hier voor opgegeven, mag blyken, en men alleen de deelen daar, of daar omtrent, na schikt): zyne dikte zelf vindt men uit de lengte van het Schip; waar van d'ondervinding leert dat de hier voor opgegevene even-maat na den eisch is, en dat de dikte, zoo genomen, niet te grof noch te licht zy. Deeze steven moet rondt zyn, om dat die vorm een van buiten aankomende kracht best wederstaen kan; en zoo hoogh als het hol van 't Schip zelve, om dat in hem al het werk gegrondtslaagt en verbonden is. Heden is het de wyze dat men binnen scheeps-boort, in 't ruim, voor tegen de boegh sterke banden legt, die aan de steven, en elders, vast geklonken werden; 't geen goet werk geeft, het lekken verhindert, en dichte Scheepen maakt. Wat aangaat alle deeze Scheeps-leden, die hare grootheid uit de steven trekken, en na de zelve evenmatigh worden geschikt, daar van is geen andere reden te geven, als dat de langwylyge ondervindinge geleert heeft, dat de mate, ten aanzien van de steven, dus genomen, als vooren opgegeven is, sterkte genoegh by brengt, om het

T t werk

Waar door de Scheepen ongeveer naan aan haar roer zyn.

De Voor-steven strekt tot een grondt-slag van meest alle of meer Scheeps-deelen, en waar om.

werk te doen, daar ieder ſtuk voor ſcheep komt.

En terwyl deeze maat afhanging is van de even-reden *, die het hout tegen weêr, windt, en van buiten aankomende kracht heeft, welker geweldt verſcheide, onzeker, ongeſtadigh, en niet zekerlyk te weten is, zoo valt ook, myns bedunkens, geen andere reden te geven van de hogegrootheden deezer Scheeps-deelen, ten aanzien van de ſteven, als die van de langwylige ondervindinge, waar mede alle de boven gegevene maten zyn bevelight.

Wel is waar dat de ondervindinge niet leert dat de Scheeps-deelen juift dus gevormt moeten zyn, ten aanzien van de voor-ſteven, als in dit Werk voor is opgegeven; maar zy leert ons evenwel onwederſprekelyk, dat de deelen eens Schips van gegevener lengte zoo zwaar moeten zyn als opgegeven hebbe: 't geen aan de voor-ſteven toegepaſt is, op dat men een voet, grondt-flagh, of maat zoude hebben, waar uit men de genoemde deelen evenredig zoude konnen trekken, op alle ſcheeps lengten, en grootte.

Ook is waar, dat by ervare Scheeps-timmer-meesters deeze of diergelyke maten niet dadelyk by de ſteven afgemeeten werden: 't is hun genoeg, door langwylige kenniſſe, en oude ervarenheit, zonder de maat uit de ſteven, of eenigh ander voor-naam lidt, te trekken, hare rechtmatige groothte te weten; 't welk doende, zy echter deeze wetten, ſchoon zonder opzigt, na volgen. Myne meining is mede geenzins, dat men juift, en op een draat, deeze gegevene even-maat waarnemen moet: het diene ſlechts tot een ſpoor, om niet te verre afte dwalen, en verzekering, zoo men deeze wetten volght, dat men in 't Scheeps-bouwen geen zware mis-greep zal te vreezen hebben.

*Verſcheide
gebruiken
veranderen
den bouw der
Scheepen.*

Omſtandigheden, en onderscheidelyke gebruiken, veranderen den bouw, en vorm, der Scheepen. Wil ook niet zeggen, ſchoon deeze evenredige mate goetd zy, dat eene andere mate daar om late van gelyken goetd te zyn; hoewel my, tot noch toe, geen beter voor gekomen is.

*Van de
breedte der
Scheepen.*

Een Schip van oorlogh paſt wel boven breed te zyn, tot redding van 't geſchut, en om te bequamer tegenweer te konnen bieden.

Een Schip alleenlyk gebouwt tot laſten te dragen is beſt met een ruim hol, en boven ſmal, om veel goederen te konnen ſtooven, en met weinig volk beſtiert te moogen werden.

Doch een Schip zoo wel ten krygh als ten handel geſchikt paſt de middel-maat,

gelyk aan het hier voor opgegeven Schip is te zien. Deeze maat dan ſtrekke tot voorbeeldt van groote en kleine, van koop- en kryghs-ſcheepen.

Al te breede Scheepen leggen wreedt op het water, en ſlingeren te veel; 't geen hier van daan komt, dat breede Scheepen, welke ſtyf en ſtevig zyn, de baren wederſtaan, als die hun willen opnemen en verſchokken, waar om zy de zelve verſchudden en doen beven. Smalle Scheepen daar-en-tegen leggen zedigh op het water, en gaan met de baren zachtjens op en neer, zonder veel te ſchudden of te daveren. Op breede Scheepen ziet men meeningen maſt van boven neder ſlingeren, die op ſmalle en lichte Scheepen wel zouden blyven ſtaan.

Het Schip hier in gedachten gebouwt is noch van de wydtſte noch van de naauwſte ſlagh; welke maat met voordacht is genoomen, om zoo wel een Oorlogh-als een Koopvaardy-ſchip te vertoonen. Na dit voorbeeldt kan men alle ſlagh van Scheepen vormen, met ſlechts weinigh verandering aan te brengen, na 't gebruik daar ieder toe beſtemt is. Vermine niet onredelyk te doen, wyl my wel bewuſt is dat ſtedts veel Scheepen na deezen aart, zoo hier als elders, gebouwt worden, en welker veele om de Weſt ten koop-handel uitgezonden werden, daar het vaak vereiſcht werdt dat zy zich verweeren mochten, en den vyanden ſlagh leveren.

*Waar om
een Schip
van oerlogh-
vare geſchikt
te voor-
beeldt voor
kree.*

Men ziet hedendaaghs de Scheepen van allerley gedaante bouwen, (behoudens geheel rondt, of vierkant, en zoo kort dat de zeilen niet gereddert konnen werden, of zoo lang dat in de lendenen te zwak zyn) 't geen geoorloft is, zoo alles op grondt-flagen verricht werdt. Het oneindigh en verſcheiden gebruik der Scheepen doet aan de zelve ook veelley gedaanten geven. Aan breede Scheepen gaat het meeste en zwaarſte hout; doch als de zelve al te breedt zyn dan vallen de zyden zwak, dat door het wydt uit ſtaan veroorzaakt werdt. Lange en ſmalle Scheepen, ſchoon van eenen inhoudt zyn, vlotten beter als breede, en korte; waar om bequamer zyn de zee daar mede te bouwen: de reden hier van is, dat lange Scheepen hun meeste hout plat op het water hebben. Voor boven breedt, en onder ſcherp, houdt men cieryk te zyn, en bequaam om zee te bouwen; ook doet dit de Scheepen ſteunſel hebben: doch al te ſcherp maakt dat de zelve niet wel door de windt willen. Het ſtaat mede cieryk dat de Scheepen boven de kinnen rondt op gaan. Scheepen die boven zwaar en onder licht zyn, werden rank en top-
zwaar;

*Scheepen
worden van
verſcheide
gedaanten
gemaakt.*

zwaar; waar om by zulk een geval, als men op zee is, zeer dienstigh zy dat het gescht op den bodem wert geleght. Al te achterlastige Scheepen zeilen niet wel, 't zy zulks door quaet bouwen toe komt, of by ongeregelte laden; en zoo is het mede met voorlastige Scheepen gelegen. De middelbaar groote Scheepen zyn het bequaamste om daar mede door zee te varen. Al te groote Scheepen leggen ongemaniet op zee, raken zeer licht op drooghten vast, en werden by ongeval zwaarlyk gereddert. Zeer kleine Scheepen laden weinigh, werden vaak van de zee geweldig overloopen, en zyn ter verweering onbequaam.

In myn gebouw tast men 't hout onbekrompen aan, en geve ieder deel zyn eisch naar gevondene even-maat, zonder het hout te schroomen, wel wetende dat in het timmeren, by de Meesters de deelen veeltyds teerder en zwakker werden genoomen, om stoffe uit te winnen; maar ben ook wel bewust dat deeze gierichheit menig man den hals kost.

Van de gedaante der kiel.

De Kiel, die dieper zakt als het Schip zelve, geeft snede in 't water, en wederhoudt het Schip van afdryven: hy is in de midden opgezet, 't geene geschiedt om dat de Scheepen, althans in de midden het zwaartse geladen zynde, daar komen te buigen, en de kiel dus allengskens recht wordt: zoo men hem ter eerster aanvang recht maakt, buight hy na buiten toe, dat veel onheilen kan veroorzaken. Doch andere zyn van gevoelen dat men de kiel van eersten aan geheel recht behoort te maken, om dat hy dus de meeste dienst aan het Schip doet, dryvende dat het ongemak, 't geen het Schip komt te lyden als de kiel gebochelt is, niet kan ophalen het gemak dat men heeft met hem ter eerster aanvang geheel recht te maken, schoon hy daar na uit buigt. Een gebochelde kiel zal het Schip niet zoo wel streek doen houden als een rechte, maar meerder af dryven.

In Barbarye maakt men de kielen meest scherp.

De Lip, die achter aan de kiel uitsteekt, stut het roer, en verhindert dat ietwes tusschen de steven en 't roer come in te schieten, en zoo onklaar werde.

In 't lossen van lange Scheepen dient men goede acht te slaan dat de bodem te gelyk van zyne zwaarte wort verlicht; want om dat vele Schippers hunne Scheepen eerst in het midden doen lossen, ziet men de zelve een rug op steken, en de kiel binnewaarts buigen, 't geen hen zeer krenkt.

Op Scheepen van oorlogh dient den overloop meest plat te zyn, om bequame-

lyk te kunnen slaan: en men doet de zelve voor zomtyds wel met een treetjen ryzen, om het Schip van vooren te meerder aanzien te geven.

Van de maat des Galjoens, dat men voor aan de Scheepen zet, is geen andere reden te geven, als 't welgevallen van den Bouwmeester: doch de knop boven de Leeuw komt nimmer hooger als de regelingen van de bak, daar eene is. Over eenige jaren wierden de galjoenen vry lang gemaakt: doch hedendaags maakt men de zelve weder kort, licht, krom, en stylop; 't geen in groote Scheepen, myns bedunkens, niet te pryzen is, om dat dit te kleinen plaats geeft tot het vereischte gebruik, waar toe de galjoenen zyn geschikt. Aan Scheepen die alleen tot het zeilen werden gemaakt paffen best korte galjoenen, en korte boegsprietten, om dat hoe langer deeze zyn, hoe grooter hock van beweging zy aan 't geheele Schip toebrengen, wanneer de zee voor tegen de zelve komt aan te slaan, het geen den loop van 't Schip zeer stuit: hoe zy lichter van hout zyn, hoe minder tegenweer het water, dat daar tegen aan komt te slaan, vindt, en, by gevolg, hoe minder kracht en beweging het zelve aan het Schip over geeft. Wanneer al te zware en lange galjoenen in zee onklaar worden, is men dikmaal genoodtzaakt de zelve af te zagen, om dat zy, wegens hare groothheit, niet te hermaken zyn, en, los hangende, veel onheil aan het Schip, door hun slingeren, te wege kunnen brengen. Indien de galjoenen al te zwaar gemaakt zyn, zoo doen zy de Scheepen te zeer voor over wegen, en in 't water duiken. Aan Scheepen van oorlogh werden de grootste galjoenen vereischt: zy dienen tot verblyf der matroozen, om zich te reinigen, te wasschen, en haar gemak te nemen; als mede, om daar uit het tuigh aan de boegspriet te redden; strekken ook voor een gevangennisse, waar in de misdadigen, gebocit zynde, werden opgeslooten; doch wel voornamentlyk, tot oprooijing der Scheepen. Men bewoelt het galjoen met hechte touwen, stevigheits halven. De galjoenen worden zwaar of licht gemaakt, na dat de Scheepen stevigh of rank zyn, en zulks mede om het zwaarheits middel-punt van 't Schip in een geschikt plaats te krygen: om welke oorzaak men ook dikmaal de Scheepen ziet veranderen, verlichten, of verzwaren, na de zelve rank ofte stevigh bevonden worden, met deeze of geene zwaarte daar boven op te zetten, als van masten, en iets anders; of ook wel met een huid onder om te leggen, of anderszins.

Van het Galjoen.

T t 2

De

De galjoenen plegen voormaals den genen die op de Scheepen eenige kleine misdaadt bedreven hadden tot vry-plaatzen te strekken.

In deeze Landen is men gewoon voor aan de galjoenen een Lecuw, het Wapen van den Staat, te zetten; en achter, boven op, het Wapen van de plaats daar 't Schip gebouwt is, ent 'huis hoort.

Van de benaminge der Schorpen.

De Scheepen worden benaamt na veel-erhande voorwerpels, als van menschen, beesten, huizen, iteden, enz. doch onder de Roomsche Christenen meest na verstorven heiligen, welke zy wanen beschutters dier Scheepen te zyn die na hen werden benaamt; waar om deeze ook by noodt van de scheepelingen worden aangeroepen en gebeden, na den voorgang der oude Heidenen, die hunne houten goden achter op de Scheepen stelden, en dagelyks aanbadden. By hen werden de Scheepen mede gewydt van den Priester. Dit inwyden der Scheepen werdt ook by zommige Luiterschen gepleegt, doch zonder over-geloof: de Prediker alleen benaamt het Schip, en bidt Godt daar over aan om zynen zegen.

Ook schynt insgelyks na over-geloof te hellen de oude gewoonte die by eenige Scheeps-bouwers hier te Lande werdt gepleeght, namentlyk, dat zy, als een Schip afloopen zal, en gesmeert is, voor aan de steven de wereldt met een kruis, door een vette quast, daar op stryken.

In een Schip dat *Constantinus de Groot*e deede timmeren, zag men de naam van Jesus Christus, met dit teken **I X**, boven aan een standaard geplant, daar het kruis op stondt. Om dat de mast met de raa een kruis verbeeldt, zyn by zommige Roomsgezinden veel over-geloovige aanmerkingen daar op gemaakt.

De eerste Christenen waren gewoon verbeelde Scheepkens in ringen te dragen, waar mede zy de strydende Kerke afmaalden, die als een Schip in zee omzwerft, en veel gevaar heeft te lyden. *Clemens Alexandrinus* zegt elders, ter geheugenisse van den Apostel *Petrus*, die een visscher was, *Zu teken zy een duif, of Schip, na den Hemel varende.*

Het Schip is voor breeder als achter, en zulks om dat het anders, achter breeder zynde, na zyn roer niet luistert, te veel zogh maakt, en den voortgang verhindert, ook het water zoo doet zakken, dat 'er schier niets tegen 't roer blyft; waar over diergelyke Scheepen het slingeren achter zeer onderworpen zyn. Op een derde van vooren zyn de Scheepen op 't alderbreedste: van daar af dan naar achteren valt het water allengskens toe, en dus maakt het

Schip goeden schot. Zoo men het breedste meer na vooren zet, zal 't Schip het water niet genoeg snyden; als men het naar achteren zet, wort het water achter te zeer ontvaren, en men kan niet wel sturen: hier om dan is op een derde van vooren de rechte plaats daar 't Schip op zyn breedste moet zyn. Aan balken die in 't water dryven kan men bespeuren, dat, als de zelve te dier plaatze het dikste zyn, zy dan de beste schot maken.

De Kajuit wort achter op het Schip geplaatst, om dat daar de minste beweginge is, en om dat men daar van daan best alom over 't Schip zien kan, ook acht op roer en zeilen nemen: als mede, om dat het Schip, zonder hinder, achter boven breedt uit getimmert kan werden.

De Kajuit.

Het Verdek zakt zomtyds wel een voet neer by de Konstapels kamer; 't geen geschiedt om het recht staan der schiet-buizen, of geschut. In Koopvaardy-scheepen treedt men altemet by de groote mast een tree van een half voet neer op het verdek; doch het verdek blyft echter noch eenighzins opgezekt. Dus staat het mede met den overloop; doch die behoef zooveel niet te zakken, want zy is minder opgezekt: maar wanneer het gebeurt dat den overloop achter zakt, dan begint het zakken aan 't schot van de Kajuit.

Verdek.

De Noorts- en Oofter-vaarders verdekken zet men vry hoogh op, zoo voor als achter, en zulks op dat het boots-volk zich daar boven op droogh mag houden; want aldus loopt het water te beter daar af in zee, 't welk in de Noorder gewesten veeltyds over de Scheepen heen stuipt. Op Oorlogh-scheepen behoort het geschut evenwydigh met het water te liggen, waar om de verdekken niet zeer hoogh dienen opgezekt te zyn. Tusschen het verdek en den overloop, voornamentlyk op Scheepen van oorlogh, dient zoo veel ruimte te zyn dat 'er een man bequamelek onder kan gaan, 't en ware men het aldaar een weinig ondieper maakte, om meerder ruimte in 't hol te hebben.

De Wagers in de kimmen zyn dikker als op eenige andere plaats, om dat daar de meeste slag van 't water tegen aan komt.

Wagers.

De Buik-stukken, en Zitters, zyn mede in de kimmen het zwaarste van hout. Doch andere zyn van gevoelen, dat men die op de kiel het dikste behoorde te maken, om dat (zeggen zy) wanneer een Schip stoot, en breekt, de breuke in 't gemein onder aan de kiel, in 't midden van het Schip, eerst begint.

Buik-stukken, en Zitters.

Het Vlak ryft ruim een halve voet, het geene meine aan Scheepen die met bedach-

Het Vlak.

dachten raadt op het snel zeilen niet gemaakt zyn genoeg te wezen, zoo het voor- en achter-schip maar zyn behoorlyk beloop heeft, snogger en smoegh, in en uit gaande naar den eisch: welk beloop, myns bedunkens, niet te bepalen, of met woorden te beschryven is.

Het uiterlyk beloop der Scheepen wort onderscheidelyk gemaakt, na het oogh, en goeds keuren van den Meester. Dit is zeker, dat die Scheepen, wiens vlak van voor tot achter minst ryft, het meeste goeds laden kunnen; en diens vlak meest ryft, het snelste en scherpsste door 't water gaan: gelyk ook in 't gemein zulke Scheepen best zeilen, die het zwaarste in de midden geballast zyn. Tot verwondering vindt men Scheepen die met losse masten, en met los wandt, het snelste zeilen: waar van geen andere reden te geven zy, als dat door ieder schok, die de losse zeilen, en masten, komen te doen, het Schip beter in zyn evenwicht komt te staan dan voor heen; waar over het Schip dan beter vaert neemt: 't geen in Scheepen die op deeze wyze niet geladen zyn geenzins komt te gebeuren.

Het hangt aan 't oogh van een braaf Meester een Schip zyn behoorlyke omtrek, of beloop, te geven. Het vlak van 't Schip, hier vooren opgesteld, ryft minder als in de snel zeilende Fregatten, en meerder als in de plompe Last-dragers. Wel is waar dat een meerder verheven en ronder vlak aangenamer voor 't oogh is; doch hier is het gebruik voor cieraat gekooren, en een matelyke ryzing genoomen, niet van de hoogste noch niet van de laagste, om dat het Schip tot tweederley gebruik is bestemt, als gezeght is.

De Kim-gangen zyn planken, welke tusschen het vlak en des Schips opgaande zyden in staan: zy zyn rondachtigh, en staan dwars tegen des waters oppervlak aan, op dat, wanneer het Schip zeer over helt, of aan de grondt raakt, het te vlakker kome te vallen, en zich minder quette, of beschadige: de rondte is ook nut, om dat hoekige kim-gangen meerder water in laten, en lichter gequett worden, wanneer 't Schip tegen grondt, of drooghte, komt aan te slooten. De buik-denning, of waging, die daar tegen komt, is zoo veel zwaarder als het Schip hier meer de last draagt, en af-slooten moet, dan elders.

Het behoort een vaste wet, onzes geringen oordeels, onder de Scheeps-bouwmeesters te wezen, dat zy alle uiterlyke Scheeps-deelen, weinige uitgezondert, kring-stukkiq maken; want het zyn groote mis-greepen dat men veele Scheeps-leden bordigh, en schier plat ziet te wezen.

De meeste Scheepen welke ten oorlogh ^{Van de wyde.} gebouwt worden zyn boven wyder als het Schip 't geen hier vooren opgegeven is: of, om klaarder te spreken, hier is de bogt, die de inhouten krygen daar zy boven het Schips onder-lichaam uittreken, meer inwaarts getrokken als men wel gewoonlyk aan Scheepen van oorlog ziet geschieden; want aan de hedendaagliche Oorlog-scheepen gaat deeze boght wel eenighzins binnewaarts, maar een weinigh opgestegen zynde dan gaat zy weder uitwaarts, en maakt alzoo dat die Scheepen boven vry wyder zyn als het hier voor opgestelde Schip is. Dus staat het met dit Schip, om dat vertrouwe dat de Scheepen die boven wat ingetrokken werden, beter met weinigh volk te beheeren en te beschermen zyn; 't geen dienstigh is op een Schip waar mede men andere inzicht heeft als om daar mede te vechten. Engte boven heeft weinigh windt-vang, en vordert tot het zeilen: waar om men ook wel smalle en laege huts en kajuiten op de Scheepen zet, met weinigh en ingetrokken buiten-werk; zynde de boven-hut zomtyds in tweeën gedeelt, wiens ingang men dan wel met twee val-deuren maakt, van welke ieder in een byzonder vertrek leidt, werdende de kap van de deur een weinigh boven de zoldering verheven gemaakt, om de ingang des te gemakkeliker te doen zyn.

Aan Scheepen die na de Straat, en heete oorten, varen, is 't niet ondienstigh, tot gemak van 't kajuits volk, achter opene galderyen te maken; 't geen bequaamlyk kan geschieden, met de vensters een weinigh laeger en meer inwaarts te zetten, de bank, die men veelyds, of altyd, achter in de Pynas-scheepen ziet, na latende.

Dat Oorlog-scheepen boven geboogen zyn, geschiedt tot cieraat, en om dat een groote menigte mannen uit dusdanige Scheepen beter vechten kunnen als uit naauwe Scheepen, en hen meer aan bequaamheit tot staan als vlgheit in 't zeilen gelegen is.

Scheepen die boven naauw vallen zyn pryzyk, om dat niet licht geëntert konnen werden; want hare uitpuilende buiken maken hun boort ontoefspringelyk. Daar-en-tegen zyn de zelve mispryzyk, om dat zy, als op zyde liggen, meerder hellen, en lichtelyker water van ter zyden opnemen; waar van hunne geboogen zyden, daar het water tegen op rolt, oorzaak zyn: zy hellen meerder, om dat de ingekrompe boorden zoo drā op het water niet plotzen als de onder uitpuilende buiken, en by gevolg het Schip niet helpen vlotten. Dit ongemak is aan Scheepen die boven al te

T t 3 wvd

*De Scheepen
moeten niet
te hoog zyn,*

*Noch ook niet
te laag,*

*Noch 't hout
te veel ge-
hoog en;*

Niet te smal;

Niet te lang,

Noch te kort,

*Ook niet top-
zwaar;*

*Dienen mede
niet te veel te
springen;
Niet al te
fcherp, noch
al te floop
te zyn,*

*En niet te
laag of te
laag ge-
tuight.*

Kolzem.

Juffers.

wydt zyn, dat zy rank worden, en lichtelyk omflaan.

Men moet zich wel wachten van de Scheepen al te hoog te bouwen; want zulke zyn hier door rank, en vangen onnuttelyk te veel windt. Al te laagh moeten zy mede niet gebouwt zyn; want dusdanige werden dikmaal van 't water overfloop. Al te breede Scheepen liggen zeer wreedt op 't water, en zyn onsterk. Hoe wyder het hout uitgebogen is, hoe broffer het wert: waar om men de Scheeps-houten niet al te veel buigen moet, 't zy door vuur, of anderzins; het geene men echter dikmaal ziet gefchieden, om ruimte te winnen. Het hout wert krom als men het na omlaeg dwingt, en niet recht uit buigt.

In Zweeden werdt het Scheeps-hout wel gekookt, op dat het te beter buige. Hoe verder de banden van elkander leggen, hoe krachteloozer het Schip is; waar om daar

op 't drooge komen te zitten. Al te korte Scheepen zeilen traagh, en flingeren zonder maat. Scheepen die boven top-zwaar zyn flaan licht om. Wederzydts dient even

veel hout en zwaarte te zyn, anders hangen de Scheepen altydt over een zyde. Bognige Scheepen, of die te veel springen, zyn wanfchappen, en afzienlyk voor het oog.

Scheepen die vooral te fcherp zyn, zinken daar te diep: al te floop fnydt geen water genoegh, en vertraaght den voortgang.

Vierkante en hoekige Scheepen zyn onsterk, en wanneer ftooten barften zy licht. Scheepen die te veel achter over hangen flaan wanfchappen, en zyn daar bros. De Konftapels kamer dient niet zeer laagh te zakken; want anders zal het water, 't geen over het Schip komt, daar in loopen, dat groot onheil by kan brengen. Te hoogh getuight, helpt dikmaal mast en al overboort: te laagh getuight, verliest te veel windt, en doet de Scheepen traagh zeilen.

Het Kolzem is breeder als de kiel, om dat het fpoor daar in gemaakt, en de waggers daar in gehecht moeten wezen: het werdt met bouts aan de kiel vast geklonken: het dient tot ftevigheit van 't geheele Schip, en magh te recht een binne-kiel genaamt worden: het heeft veeltydts voor een lafch.

De Juffers, aan de hoofd-touwen, dienen om het wandt te verlengen, of te verkorten, na de gelegenheit van weér en windt, en na dat de hoofd-touwen gerek of gekrompen zyn: zy zyn aan de ruft of aan de puttings valt.

Met behulp der Knechts werden rees en zeilen opgetoogen: hun getal is onbepaalt: op groote Scheepen zyn'er veel, op kleine minder: zy flaan zoo wel onder als op het verdek, en op de bak: gelyk ook de Betings, waar aan men de kabels belegt.

Men kalffaat, dryft, en braeuwt de Scheepen, duurzaamheits halven; want dus dringt het water niet door reeten en fcheuren: dit gefchiedt met oudt werk, hair, en most, 't geen, als het in gedreven is, wel vet bepekt moet worden. Alle hoeken, en lafchen der planken, moeten wel voegen en fluiten.

De Pap, waar mede men de Scheepen van onderen tot boven het waters oppervlak bestrykt, wert gemaakt van harpui, flichte hars, traan, en zwavel: men houdt dat geen worm hier door kan dringen. Zomtydts ziet men het af met een flichte fmeering van ongel, voornamentlyk als de Scheepen na-by, en niet om de Weft varen. Dit wit gefmeerd behoedt de Scheepen langen tydt voor het bewaffen met groente, of vuil te werden.

Aan de Scheepen die verre om de Weft gezonden werden haalt men onder om een goede huidt, daar men ontallick veel fpykertjes in flaat: deeze legt men op koeijen hair: daar wert ook wel dun geflagen loot, of koper, tuffchen gevoeght, en dit alles om het ongedierte, dat het hout verteert, te weeren. Men legt mede wel graauw papier, dat te wederzyden dik geharpuift, en met worm weerende pap beftreken is, tuffchen de verdubbeling.

By het groote luik zyn de inhouten het zwaarste, en zulks om dat de opening aldaar het Schip verzwakt; want waar een luik komt, daar konnen geen balken dwars fcheeps leggen, die het Schip binden.

De boght, of het wulf, 't geen achter over hangt, maakt men cierlyk, of oncierlyk, na welgevallen.

Voor op het galjoen legt men prezenning, en pap-doecken, daar het anker-touw en de fchoot over fleep.

Het galjoen, en de voor-mast, werden by noodt afgezaaght, als het Schip te veel bukt, of voorleek is.

Wanneer een Schip in zee te rank bevonden werdt, vult men vaten met zout water, om onder meerder zwaarte by te brengen.

Op den overloop, omtrent de luiken, ziet men yzere ringen, waar mede de luiken, by hardt weér, worden vast gefort: ook ziet men zulke ringen achter de flukken, waar mede men die af en aan haalt.

Het hout voor fcheens wert voor hooger gemaakt als in 't midden, fchoon de Scheepen

Knechts

Kalfsaen.

Pap.

Verdubbelen.

pen zonder bak zyn, om de zee-golven te keeren.

De Zalen, die op de bram-stenglen staan, dienen om de vlagge-stokken te houden, waarom zy ook maar een gat hebben.

Onder de Kraan, aan 't galjoen, staat een zware hoek-man, die hem stut als het anker daar over gewonden wordt.

Aan ieder rust ziet men een yzere Putting, die gladt en van een stuk gemaakt is, welke door schiet: hier is een touw aan vast, 't geen over vier schyven gaat, waar mede men de masten ter zyden vast houdt, en aanzet. Een andere is los, en beweeghlyk, welke dicht om een talie in te slaan, en lasten over te nemen. De puttings onder de masten zyn vry lang, en dienen om de hoofd-touwen vast te houden: doch die van de fok, en bezaan, zyn de langste, om dat daar de hoofd-touwen tot aan de randt van de mars niet reiken. Het stenge-wandt wert met juffers aanzet. De boeg-spriets mars heeft geen puttings.

Aan Scheepen die lage stuur-plechten hebben ziet men de plaats daar de man te roer staat veeltyds verheven zyn, op dat hy met gemak, en bequaamlyk, zyn werk kan doen.

De Scheepen hebben zelden drie vaste deks.

De meeste Scheepen, hier te Lande gebouwt, hebben slechts twee vaste deks, zelden vindt men 'er met drie: welke Scheepen met drie vaste dekken by veelen bequamer tot het slaan gehouden worden; want den vyandt zal bezwaarlyk op een geslooten Schip invallen: doch dit ongemak is 'er by, dat zy zeer langzaam haren rook lozen. Het derde dek heeft zeer weinigh hout voor scheens: men zet ook weinigh kanon daar op, om de Scheepen niet top-zwaar te maken: hier op wordt het kryghs-volk met de handt-bussen gestelt, als men slaat: het is met de bak van eene hooghte. In stede van deeze derde vaste deks ziet men veel halve verdekken aan de hierlandsche Scheepen gemaakt, die half wegh scheeps komen, zoo dat 'er weinigh opening blyft tusschen de bak en dit halve verdek, welke opening men des noodts sluiten kan met Vinke-nets, of Koe-bruggen; 't geen, myns bedunkens, pryzelyker is als een derde vast dek: deeze vinke-nets werden ten dien einde veeltyds los, en ongeslooten, mede gevoert: wanneer zy op gezet werden, maakt men die vast aan de bak, en aan het achter-kasteel, of half verdek: zy staan op stutten: de vloer is van tralie-werk: zyn rondom met een leuning voorzien, die met kleeden bedekt kan werden, waar door in 't veghten de musketten steken: staan op het midden van 't Schip, en zyn omtrent 8 of 10 voet

breedt: wederzyds van de kanten tot aan het scheeps-boort werden touwen gespannen.

Op Scheepen die na Indien varen worden dikmaal verdekken gemaakt van 3 of 4 voet hoogh, komende boven het eerste of onderste dek, 't geen ingelyk een Koe-brugh wert genaamt: hier op plaatst men des nachts de soldaten, ook stouwt men de kostelykste waaren daar in: deeze geven groote styfte aan de Scheepen. (Men zoude ook Scheepen konnen bouwen met een gelyk-gaande overloop, zonder dek, behoudens een kleine, of laege koe-brugh, 't geen sterke Scheepen zoude geven, itellende al 't geslucht boven op, alwaar het zelve den vyanden het meeste quaat kan toebrengen, dewyle het dus eerder te laden, en beter te bestieren is.) Om de afwateringe zakken de deks wederzyds een weinigh na boort toe, zynde voor en achter opgezet na het ryzen der Scheepen, en zulks om dat hare ruimte doorgaans van eene hooghte zoude zyn.

Het Ruim in de Scheepen magh verdeelt werden na welgevallen. Op d'Oorlogh-scheepen zet men de kombuis dwars scheeps voor de groote mast, op 2 of 3 voet na aan de zelve, daar een bottelery achter tegen aan komt, wien de Schippers kamer volgt, en dan de broodt-kamer, nevens voor een Schiemans kamer, waar in mede andere beampten werden geplaatst; doch in de grootste Scheepen vindt men geen Schiemans kamer. In de Schippers kamer werden de zeilen geberght, in de zeilkisten, die na de kruut-kamer toe staan. Het volk slaapt meest in hang-makken, uitgenoomen in de kombuis, en bottelery; doch de soldaten schikt men veeltyds, met vaste kooijen, voor in het kabel-gat, dat in 't ruim afgeschooten is.

Hoe het ruim afgedeelt wert.

In de Koopvaardy-scheepen houdt men het ruim ledigh voor de koopmanschapen: het volk berghet zich boven; en men stelt de kombuis op het verdek, gelyk in het Schip, hier vooren opgestelt, tot voorbeeldt, is gedaan; of ook wel in de bak, die of toe of open is.

In de kajuits van Ooster-vaarders zet men haerden, of ook wel kachels.

Zoo wanneer brandt onder in het Schip moght geraken, is 't niet ondienstigh een gat in het ruim te hakken, en water daar door in te laten.

Als de spleeten wel gevult zyn, wert het Schip boven water geteert; want onder water houdt de teer niet.

Het Schip wort geteert.

De Scheepen zoo wel binnen als buiten te pleisteren, tegen brandt, als ook om onrcinigheden, en water, te weeren, zoude

de een goede vondt zyn, zoo de zelve bequaamlyk konde werden gebruikt.

Tingels. De Tingels aan de kiel zyn repen houts, waar mede de water-loop op de grondt bepaalt wert, dienende mede om een effen bodem te hebben.

Hek-balk. De Hek-balk dient om de rantzoenhouten te flyven, en, by gevolg, het gehele Schip t'zamen te houden.

Zeilen. Van de Zeilen valt noch een weinig te zeggen: Hare breedten boven moeten met de dwars-masten, of raas, daar zy aan gehecht zyn, over een komen. Onder zyn de zeilen breeder als boven, om dat het Schip onder meer windt-vang verdragen kan, zonder krenking der masten, of voor induiking te veroorzaken. De hoogte van de zeilen moet ten minsten zyn als de lengte der masten, daar zy tegen aan staan; doch men maakt die hooger, om dat losse en opgeblazen zeilen het vorderlykste aan 't Schip zyn. By stille windt, en grooten haast, worden by de nokken van de rees spaken uitgestoken, daar men smalle zeilen aan hecht, die Ly-zeils werden genaamt: insgelyk worden op de slag-touwen mede zeilen aangehaalt. By te harde windt bindt men de rissen en bonnetten op, om te minder windt-vang te hebben. Omtrent het uitsfooten van de zeilen is aan te merken, dat het niet even veel is wat zeil men eerst ter windt-vang stelt. Als men 't zeil zal gaan, moet de tydt, het weêr, de windt, des Schips eigenschap, de zee, en landts gelegenheit daar men is, in acht genomen werden. Aan loefgierige Scheepen, of alzulke welker aart het is na de windt, of daar de windt van daan komt, op te zetten, is 't best de voor-zeilen eerst los te laten, die dan het Schip doen af dryven. Aen Scheepen welke voor steeds van de windt af dryven, dat is daar heen waar de windt na toe waait, dient men de achter-zeilen eerst uit te zetten, om het Schip in een rechte streck te doen voort gaan, 't en ware dat men van wille was loefwaart op te zeilen, ofte na de windt af te willen vallen. Aan Scheepen welke de boven genoemde eigenschappen niet hebben, dient men de middel-zeilen eerst los te maken; want die doen het Schip alderbest een rechten loop nemen. Doch wanneer men van wille is dat het achter-schip zich van de windt af draaije, dan stoot men d'achter-zeilen eerst uit: en als men wil dat het Schip voor met zyn neus af valle, dat is, daar heen wende waar de windt heen waait, dan zet men de voorste zeilen eerst uit. Wanneer men te varen heeft daar vele gronden, ondiepten, en enge diepten zyn, is 't bequaamste het groot zeil alleen uit te zetten, want daar

mede vaart men het gelykste, en de voor- en achter-zeilen in den bandt te houden, tot dat men gints of herwaarts ter zyden af wil steken. By goedt weêr is 't handighste de bovenste zeilen eerst los te laten, en by hardt weêr de onderste.

Scheepen welker zeilen verre voor uit steken zyn niet loef-gierigh, gelyk zulks de Portugeezen certydts plagten te doen: en die welker zeilen verre achterwaarts staan, zoo als in vorige tyden de Spanjaarts veel voor een gewoonte hadden, zyn genegen om met hun galjoen het tegen de windt op en loefwaart aan te zetten.

Een ervaren zee-man heeft wel te letten dat hy zyne scheeps-zeilen steeds zoo schavielt, dat zy het Schip in even-wicht van genegenheit houden om herwaarts of derwaarts over te steken.

Scheepen die de masten te veel voor over hangen houdt men lichtelyk af te vallen: de snel-gefenede Scheepen acht men zoo niet genegen te wezen: plomp en kantigh maakzel heeft een anderen aart, en neight lywaarts af te zakken.

Als 'er holle zee gaat, en de Scheepen veel met de neus in 't water bukken, moet men geen blinden uit zetten, als by groote noodzakelykheit: en by storm geene bram-zeilen, 't en ware insgelyk by nood; want deeze beide, in gegeven voorval, lichtelyk ontredde.

Als men in havens loopt, mindert men gemeenlyk zeil: ook als men tegen den vyandt slaaghs is, en elkander aan boort legt: gelyk men mede zeil mindert by te harden windt.

De windt die tegen de bovenste zeilen aan slaat treft met meerder kracht, als die windt welke tegen de onderste zeilen aan komt, en brengt, gevolgelyk, meerder voortgang aan het Schip; want de onderste windt wert zyn kracht gebrooken door de dampen die uit het water opflygen.

Reden te geven van het ophalen des waters door de Pomp, is van klein belang: De schrik voor 't ledige *, (gelyk d'Oude spraken) of wel de noodzakelykheit der verplaatsinge van die deelen welker nabuigige lichamen bewoogen en wegh genomen werden, wyft ons die duidelyk aan. De klap, die de buis van de pomp wel dicht sluit, doet, opgetrokken werdende, de lucht wyken, en, by gevolg, het onder-water hare plaats innemen. By aldien in de pompen de emmertjens dieper gemaakt wierden als men gewoon is te doen, zoo zouden zy, door minder arbeit, meerder water opgeven; gelyk zulks by eenige Wis-konstenaars wert gecoordeelt, die de ondervinding zeggen voor haar te hebben.

In

In de groote Scheepen vindt men twee pompen voor de stuur-plecht, en by de groote mast een, zynde wel voorzien, bewoelt, en in 't ruim met kokers omzet. Op sommige plaatsen brengt men drie, en op andere zes pompen in een Schip van oorlog. Op sommige Koopvaardy-scheepen worden de pompen zoo verre als het moogelyk is naar achteren gezet, om het ruim tot de lading vry te behouden.

In eenige Scheepen ziet men Klok-huizen op de bogen boven de stuur-plecht staan, om het volk in 't gebedt, en aan de bak te roepen.

Van de
Vlaggen.

De Vlaggen werden te scheep gebruikt om de streek des windts daar by te kennen. Zy dienen ook tot merk-teken van war Landt de Scheepen varen. Men gebruikt de zelve ook tot cieraat, en ten pronk, daar de Hollanders wel het minste in uitteken.

De Vlaggen van deezen Staat zyn drie-verwigh, te weten, oranje, wit, en blaauw.

De Scheepen van den Roomschen Paus voeren witte Vlaggen, daar een St. Pieter met de sleutels in afgemaalt staat: des zelfs Wimpels zyn wit, geel, en roodt.

Engelandt voert een roodt kruis op een witte grondt.

Vrankryk voert meest witte Vlaggen.

Zweeden voert een geel kruis op een blaauwe grondt: en des Konings Scheepen voeren gesneede Vlaggen.

Deenemarken voert een roode Vlagh met een wit kruis.

Borgondien voert een roodt quaastigh kruis in een wit velt.

De Portugeezen, welke naar Indien varen, hebben een Spheer in haar Vlagh, op een zilver velt.

De Maltezers voeren een roodt kruis op een witte grondt.

Sicilien voert een bruine Arent op een wit velt.

Florence voert het kruis van St. Steven op een witte grondt.

Savoien voert een L. Vrouwen beeldt op wit.

Venetien voert een Leeuw op een wit velt.

De Hamburgers voeren roode Vlaggen met drie witte toorens daar in.

Die van Ragusa voeren in hare Scheeps-vlaggen een Schild op een wit velt, daar het woordt *Libertas*, dat is Vryheit, by geschreeven staat.

De Scheepen van den grooten Turk voeren onderscheideelyk geverwde Vlaggen, als roodt, wit, en groen, met zwarte letteren daar in.

De Algierische Roovers voeren zeskante

Vlaggen, zynde roodt van verw, daar een Turks getulbandt hoofft in staat.

De Scheepen des Konings van Spanje, die in 't Jaar 1573. de stad Middelburgh poogden te ontzetten, waren op de zyden met roode Borgondische kruiffen getekent.

De inhoudt der vlaggen is zonder wet, en ieder maalt daar in 't geen hem lust.

In sommige vlaggen deezer Landts staan drie letters P, 't geen zeggen wil, *Pugno pro Patria*: dat is, *Ik stryde voor 't Vaderlandt*.

Toen de Graaf van der Mark eertydts met zyn Scheepen voor den Briel quam, zette hy tien Penningen in de vlagh.

Op de bezaans-mast der Koopvaardy-scheepen ziet men veeltydts een vlaggetje, waar in het Wapen van de woon-plaats des Schippers getekent staat; en in de vleugel op de fokke-mast ziet men mede wel het Wapen van de woon-plaats der Reders van het Schip.

Het Koninglyke Jacht, waar in zyne Hoogheit den Heere Prinse van Oranje herwaarts over wiert gevoert, toen hy in Engelandt was getrouwt, in den Jare 1677. voerde een tweeverwige Vlagge van de groote mast, als d'Engelsche couleur, en oranje, zynde des Prinse teken-verw: in de zelve waren de Wapens van de Prins, en Princeffe, omvloghten met een Jeugdige Trouw-krans, afgemaalt.

Wanneer in 't Jaar 1673. den Hartogh van Richmond, Engelsch Gezant aan het Deensche Hof, gestorven was, deede zyne Majesteit van Deenemarken het lyk over voeren in een Schip dat zwarte vlaggen en zeilen voerde: het Schip zelve was met zwart laken bekleedt, gelyk mede alle de matroozen.

Zulks geschagh mede toen het lyk van den Grave Koningsmark van Amsterdam na Glukstadt wiert vervoert: deezen Heer was, loffelyk strydende, ten dienste deezer Landen, in de bestorminge van Bon doot gebleeven.

Als de laatste Heer van Brederoode, *Wolphert* genaamt, overleden was, wierden op alle Scheepen van Viane, en van alom waar zyn gebiedt gestrekt hadde, Rouw-vlaggen gezet: dit duurde een jaar en zes weken.

De zee-luiden weten noch eenige byzondere betekenissen met de vlaggen te doen.

Een opgerolde vlagh achter uit, is te zeggen, dat iemandt, die van boort is, geroepen wert; ook dat men d'eene of d'andere zaak ten hoogsten noodigh en gebrek heeft: dit wert een Tzjouw genaamt.

V v

De

De vlagh ter halver ſteng, betekent een doode te ſcheep.

Als het ſcheeps-volk rebel is, en zich meester van 't Schip maakt, zonder hunne Opper-hoofden te willen gehoorzamen, zyn zy gewoon alle vlaggen te ſtryken, en het Geusje, dat is 't vlaggetje van de blind-e-ſteng, alleen te laten waaijen.

Om een vyandt te verſchalken, ſteekt men wel vlaggen van ander volk op.

Als de Scheepen t'zeil gaan is men gewoon de vlagh van achteren te laten waaijen, en de geus van vooren.

Die in een vloot Koopvaardy-ſcheepen des nachts vuuren zal, laat des avondts de vlag van achteren waaijen, op dat de vuurman bekent zoude zyn. Dit gaat met beurten om; behalven dat de Vloot-vooght, of Admiraal, althans twee vuuren achter opſteekt.

In Engelandt wil men een gewoonheit te zyn, als zyne Majesteit zelve, of de Koninginne te ſcheep is, dat'er dan drie vlaggen te gelyk van achteren waaijen.

Het Opper-hoofd in een Nederlandtſche Vloot, die van het oudtſte Collegie afgezonden wordt, en de eerste in rang is, voert de vlagh boven van de groote maſt: by den geen die van het volgende Collegie in jaren uitgezonden, en de tweede in rang is, werdt de vlagh van de voor-maſt gevoert: die van het derde, of jongſte Collegie gezonden wort, en ook de derde in rang is, voert de vlagh van de achter-maſt: onder ieder van deeze vlaggen waait een wimpel af. En op dat alle Scheepen kenbaar zouden wezen onder wat Hooft zy beſtemt zyn, doet men hun wimpels voeren van die maſt, van welke haren Voor-ganger de vlagh voert.

Op het Schip voornoemt, in dit Boek vertoon, waait een vlagh van bovenen, 't geen alleen tot cieraat is gedaan, zonder opzicht op den rang te nemen.

In byzondere vlooten onzes Landts wert de groote Vlagh dikmaal by beurten gevoert, gelyk ook de vuuren by nacht.

De gemeene Oorlog-ſcheepen van deezen Staat plaghten van alle maſten groote vlaggen te laten waaijen; doch zulks wert nu achter gelaten, om alle geſchil in zee te myden: zoo dat zy ſlechts dubbelde vleugels voeren, 't en zy de zelve, als * geleiders, met een hoop Koopvaardy-ſcheepen door zee gezonden worden.

De Oorlogh-ſcheepen deezer Landts, van d'eerſte en tweede Certer, hebben vlaggen van 15 kleedt, en zyn lang 18 ellen; geusjes van 6 kleedt, lang 7 ellen; wimpels van 25 of 30 ellen; vleugels van 5 of 4½ kleedt, lang 4 ellen.

De Scheepen van de derde Certer hebben vlaggen van 12 kleedt, lang 15 ellen; geusjes van 6 kleedt, lang 7 ellen; wimpels als boven; vleugels van 4 of 3½ kleedt, lang 3 ellen.

De Scheepen van de vierde en vyfde Certer hebben hare vlaggen, wimpels, geusjes, en vleugels, even-eens als die van de derde Certer.

De Scheepen van de zesde Certer hebben vlaggen van 9 kleedt, lang 10 ellen; geusjes van 4½ kleedt, lang 5 ellen; de wimpels zyn van 25 ellen; de vleugels zyn van 3; of 3½ kleedt, en 2½ ellen lang.

De Scheepen van de zevende Certer hebben vlaggen van 7½ kleedt, lang 9 ellen; geusjes van 3 kleedt, lang 4 ellen; wimpels van 25 ellen, en vleugels van 3, of 2½, en 2 ellen lang.

Men geeft de Scheepen in 't gemeen op hare reizen mede twee vlaggen, twee geusjes, twee wimpels, en 6 vleugels.

Den Admiraal voeght men toe, boven de gemeene vlaggen, hier genoemt, noch een vlag van 12 kleedt, en een van 9 kleedt, een geusje of twee, als mede een wimpel of twee, een witte vlagh, een blaauwe wimpel, een roode wimpel, een gele wimpel, en zulks om te peſſieren.

Alleen des Konings Admiraal in Vrankryk, als hy zelfs te ſcheep is, voert een vier-kante witte vlagge op de groote maſt: de Vice-admiraal voert een gelyke vlagh van de voor-ſteng: gelyk ook de Schout-by-nacht van de bezaans-maſt.

By afwezen van den Admiraal voert de Vice-admiraal de vlagge van de groote ſteng.

Deeze Hooft-vlaggen zyn altyd een vierde deel langer als hoogh.

Het Opper-hoofd van een Franſche Scheeps-vloot voert een witte vleugel van de bezaans-maſt, daar het Wapen in ſtaat van de plaats daar hy af vaart, te weten, onder een Scheeps-vloot zynde; doch als hy alleenigh is, dan waait de zelve vleugel van de groote maſt af.

Deeze vleugels zyn vier maal langer als hoogh, en te midden door geſneden op twee derde van hare lengte, d' uiterſte eindden ſcherp toe gaande.

Geen Admiraals vlagh, zegt men, magh opgeſteken werden, 't en zy in een vloot van twintigh Oorlogh-ſcheepen, om de zelve te kunnen verdedigen. En op het minſte moeten'er twaalf weerbare Oorlogh-ſcheepen by een wezen, eer een Franſche Vice-admiraals of Schout-by-nachts vlagge magh opgeſtoken worden: van welke Scheepen de minſte zes-en-dertig ſtukken voeren moeten.

Een

* *Convoyers.*

Maat der vlaggen op de Nederlandtſche Scheepen van oorlogh.

Vlaggen op de Franſche Scheepen.

Een gemeen Fransch Oorlogh-schip voert een witte wimpel van de grootte mast, zynde half zoo hoogh als de vleugel, en niet korter als 10 Franche ellen.

Hare vlaggen van achteren zyn althans wit.

De Franche Koopvaardy-scheepen voeren een blaauwe vlagh van achteren, daar een wit kruis door gaat, bestikt met 's Konings Wapen.

Hun Koopvaardy-scheepen, zegt men, is 't mede geoorloft, by vier-tyden, en op verlusting-dagen, vlaggen en wimpels op te steken, van alle verw, en groothheit, uitgenoomen geheel wit.

Hare Oorlogh-scheepen moogen ook wimpels van verscheide verwe laten afwaaijen, om zich te doen verkennen.

Een Admiraal onder een Koopvaardy-vloot vermogh een witte wimpel te laten waaijen, midts hy die inhaalt op 't gezicht van 's Konings Oorlogh-scheepen.

De schans-kleeden op Fransche Oorlogh-scheepen zyn blaauw, met geele Lelien daar op genaait, en onziet met breede witte banden.

De Franche Vloot-vooght voert vier lantaernen van achteren: de tweede, en derde Vloot-vooght, voeren 'er elk drie: en ieder gemeen Oorlogh-schip voert 'er slechts een.

Voormaals, zegt men, voerde een Franche Admiraal een witte vlagh van de grootte mast, met goude Lelien gestikt, een groene vlagh van de achter-mast, en een blaauwe vlagh van de voor-mast, nevens een roode vlagh van achteren, en wimpels van onderscheide verwe.

Wimpels zyn lange en smalle gespleete vlaggen, welke men, tot cieraat, onder de andere vlaggen te scheep laat afwaaijen.

Van de vry-
heit der zee.

De Rechts-gelcerde *Ulpianus* wil, dat de zee van gemein gebruik zy: gelyk mede den vermaarden *Celsus*. De Keizer *Justinianus* zelve zegt uitdrukkelek in het Rechts-boek, *Instituta* genaamt, dat de zee van gemeen gebruik is.

Van d'oude Roomsche Keizers, by wien by-na de gantche heerschappye over de bekende wereldt was, leest men, dat zy zich het gebiedt over de zee niet verder toefchreeven, als zy die van landt beschermer konden.

*Strabo lib. 3.
cap. 29.*

Wanneer de Romeinen aan *Tenca*, Koninginne der Illyriërs, klaagden van overlast, welke hare onderzaten den Romeinen ter zee aandeeden, antwoorde zy: *De zee is vry, ieder doet daar in wat hem wel gevallen.*

*Grotius de
Jure belli
et pacis.*

Atharhis, Koning der Longobarden, deede een pylaar in zee zetten, zoo verre,

als hy, op een paert in 't water rydende, die met de spits van zyn javelyn konde bereiken.

De Keizer *Otto* wierp een lans in de Oolt-zee, en zoo verre die reikte wilde hy dat het Roomsche gebiedt zoude strekken.

Van Koning *Cannus* wordt verhaalt, dat, wanneer zyne Hovelingen hem vleiden, als ware hy ook Heere van de zee, hy met de zelve na strandt toe gong, en maakte een bundel van zyn mantel, daar hy op neder zat aan de kant van het water, tegen dat het begon te vlocijen; en als het water aan zyn voeten quam, gebodt hy de zee, dat die zyne voeten en kleedt niet zoude nat maken: doch toen de zee aan 't wasfen quam maakte zy hem nat; toen zeide hy tot zyne Hovelingen, dat zy nu wel konden zien dat niemant over de zee hadt te gebieden.

Heerschappye ter zee, of over de zee, alom te willen voeren, zegt *Granwinkel*, in zyn Boek van d'*Opperste maght van Hollandt*, is niet alleen onnut, en vruchteloos, maar ook onmoogelyk; en die zulks onderwindt, doet het geheele menschelyk geslacht kracht en geweldt aan, als hun pogende te ontrooven 't gunt hen Godt onmiddelyk, en in volslagen volkomenheit, heeft gegeven: doch zoo verre de zee beschut, bebouwt, en beslagen magh worden, werdt de heerschappye by hem toegestaan.

Van het oude vry en vrank varen der Hollanders ter zee, ziet by den zelve *Granwinkel*, in 't genoemde Boek.

Hoe verre *Philips d'eerste*, Koning van Spanje, de heerschappye over de zee zich aanmatigde, blykt uit het zeven-en-twintighste lidt van zyne beveelen, aangaande de Scheeps-tocrustingen, het welke hier volgt.

„Verbieden voorts alle vreemde uit-
„landsche perfoonen, met Schuiten ende
„Scheepen, hoedanigh die zyn, hun te
„vervorderen te komen binnen de voorz.
„Havenen, Reeden, Rivieren, Stroomen,
„ofte kusten van de voorz. onze Landen,
„van herwaarts over, noch ook daar bui-
„ten, zoo verre men de zelve van den lan-
„de of havenen af beoogen ofte zien kan,
„om aldaar, of elders, iemand van onze
„onderdanen, geallieerden, of vreemde,
„eenige schade of hinder te doen, of ook
„om aldaar te leggen verbeiden, ende ver-
„spieden d'occasie, en apportunitieit, om
„het zelve te doen, 't zy onder dekzel van
„oorloge, die zy, ofte haren Prince, te-
„gens iemandt zouden moogen hebben,
„ende bestellende tot dien einde gegeven,
„V v 2 „ofte

„ ofte anderszins, niets uitgezondert; op 't pene van lyf en goet.

Ziet Baker, en ook Falkener, van de magt over de zee.

Van het groeten, en ftryken der vlagge, en l'alkens r, en Brandt in 't Leven van de Ruiter.

Elizabeth, Koninginne van Engelandt, verftondt wel te recht, dat de zee niet beheerfcht moght worden, als zy den Spaanfchen Gezant (wiens Heer en Meefter misnoeght was, om dat d'Engelfchen de Indien mede bevoeren) deede antwoorden, dat luchi en zee voor alle menfchen vry zyn om te gebruiken.

In volle zee, zonder voorgaande over-een-komfte, is niemandt, onzes oordeels, gehouden een ander te groeten. Het wel leven op de zee vereifcht echter dat Scheepen van Republyken die van Koningen eerst begroeten, (volgens het oordeel der geener die in Koninglyken dienst zyn) indien de Kopings Scheepen van gelyken ftandt met die der Republyke zyn, en dat met fchieten, achter om loopen, boot uit zetten, enz. doch alles zonder dwang.

Dat byzondere, of enkelde Scheepen, door zee gaande, een vlagge voeren, is gevaarlyk in geval van ontmoetinge eeniger vreemde Scheepen; en 't is voorzigtiger zonder vlagh door zee te varen.

Niemandt behoorde zich te vermeetten, geen Vloot-hoofd zynde, een vlagge te voeren buiten zynen rang; en hy ftryke, onzes bedunkens, zyn hoofd-vlagh zoo dra als iemandt van meerder rang uit zyn land-aart omtrent hem komt, op dat geen verfchil of wanfchik ontfta.

Het vlag voeren, en groeten, moet zeer zorgvuldigh gehandelt werden.

Koningen verbieden veeltyds aan alle Scheepen, die hare vlaggen voeren, de zelve te ftryken, voor wien, en waar 'took moghte zyn; als mede, eerst te groeten: waarom Oorlog-fcheepen van gekroonde Hoofden in zee veeltyds elkander myden.

Wat de Koning van Spanje in voorrige tyden zyne Scheeps-hoofden, de vlagge aangaande, bevoelen hefte, magh uit het volgende gezien werden.

Plakkaat van Koning PHILIPPUS II.
op het ftryken van de Vlagh, gegeven in Bruffel, Anno 1563. ultimo October.

D At voortaan niemandt van onze Onderzaten, in Zee zynde, en eenige andere Scheepen aldaar ontmoetende, ofte ook in eenige andere Havenen komende, of voorby Kasteelen, Bolwerken ofte vaste Plaatzten varende, onze Vrienden en Geallieerden toebehoorende, en zal moogen 't principale Vaanken van onze Wapenen, op 't Schip wezende, uit zynder plaatze weeren of afneemen; maar zal wel moo-

gen doen tekenen van falutatie en vriendfchap met de Wapenen van 't Quartier of Stede daar 't Schip toebehoort, of met de Top-zeilen, en Fok, te zamen of byzonder, alzo 't hun-luiden beft dunken zal: En zoo verre eenige Dienaren of Onderzaten van onze voorfz. Vrienden ende Geallieerden onze Onderzaten anders te doen zouden willen bedwingen, zoo zullen onze Onderzaten van hen-luiden vriendelyk begeeren, hun-luiden daar van te willen verdragen; en in gevalle van zwarigheden, zullen onze voorfz. Onderzaten hun-luiden daar tegens moogen wagten, en ter weere stellen, na gelegentheit van de zake, zoo hun-luiden beft dunken zal.

In den Jare 1200. beval *Joannes*, Koning van Engelandt, dat, zoo wie voor den Engelfchen Admiraal, in de Britanniſche zee, niet ftreek, men zulk een Schip aantalt, veroveren, en tot buit maken zoude, van wie het ook was.

By *Weyzen*, in zyn Boek de *Avaris*, vindt men, hoe zeker Schip van Zierikzee, ter tydt als men hier onder Keizer *Karel de V.* ftondt, de vlagh weigerde te ftryken voor een vreemt Oorlogh-fchip; waar over een gevecht ontftondt, fchoon 't wederzyds vrede was.

In 't Jaar 1635. wanneer Frankryk, en deezen Staat, ieder een vloot van vyftien Scheepen in en omtrent de Hoofden, tot beveiliging, hielden, was 'er verdragen, dat den Franfchen Admiraal van onze Admiraal eerst begroet zoude worden, welke daar op de gelyke eer-tekenen bewees.

Die van de Hanze-fteden zyn gehouden, volgens over-een-komfte, de Franfche Oorlogh-fcheepen te groeten. Ziet hier van het Zee-verbondt, tuffchen zyne Majesteit den Koning van Frankryk en de Hanze-fteden, gemaakt in den Jare 1655.

Wat betreft het groeten der Franfche Oorlog-fcheepen aan vreemde Kasteelen, Sterkten, of Scheepen, daar over konnen des Konings bevelen, uitgegeeven den 9 May, 1665. gezien werden.

Wat voorgevallen is omtrent het eeren-punt van 't groeten in zee, tuffchen eenige Scheepen van zyne Majesteit van Frankryk, en van deezen Staat, kan uit de verklaring, in de Staats Refolutie-boeken, den 11 Novemb. 1666. aangetekent, gezien werden.

Over het punt van groeten ter zee, en de vlagge te ftryken, of doen ftryken, by de Franfchen gebruikelijk, ziet in 't bree-de by *St. Daffie*, in zyn *Architelture navale*.

De Kasteelen en Sterkten des Konings van Frankryk groeten zyuen Admiraal met

Artema, 47 boek.

met vyftien schooten, die haar slechts met vyf schooten beantwoort. De Vice-Admiraal, en Schout-by-nacht, groet des Konings Sterkten en Kasteelen met vyf schooten, daar weder vyf schooten voor ontvangende. De gemeene Oorlog-scheepen groeten des Konings Sterkten en Kasteelen met drie schooten, en werden met twee schooten hergroet. En dit is de orde, die heden by hen in gebruik wert gehouden.

Onder Engelandt strecken eertyds der Staaten Scheepen voor d'Engelsche Koninglyke Oorlog-scheepen hare top-vlag, en opper-zeil, en dat ter halver steng: doch hoe dit stryken heden zy bepaalt, en uitgetrekt, is uit het vierde lid van het Vreedens-verdrag, in den Jare 1674. geslooten, te zien.

Ook zyn by deezen Staat verscheidene Plakkaten, dit punt betreffende, in voorrige tyden uitgegeven, welke konnen gezien werden.

De Koninglyke Jachten in Engelandt voeren Oorlogh-scheeps vlaggen, en men moet die eeren als de Oorlogh-scheepen zelfs.

Republyken zyn gewoon het groeten met geschut van Scheepen, welker Heeren minder zyn, eerst te verwagten.

Venetien heeft de voor-rang van alle Republyken, of Gemeene-besten, in Europa, als de oudste zynde: welker Scheepen daarom van der Staaten Scheepen eerst begroet worden met geschut, welke dan met gelyk getal van schooten den weder-groet ontfangen, wel te verstaan, als gelyk by gelyk is; want een Hollands Hooft wert van een Venetiaans gemeen Oorlogschip eerst gegroet.

Als de Turksche Vloot-vooght, onder *Solyman*, de Scheepen der Venetianen ontmoete, wilde hy (schoon het de gewoonte was) zyn vlagh niet stryken; waar over de Venetiaansche Admiraal op hem inviel, en twee zynere Galeyen overzeilde: 't geen oorzaak van een sellen oorlogh was.

Van Genuesche, en andere Scheepen, verwagten de Staatse Scheepen eerst het geluidt, voor en aleer zy eenige beleefde plicht-pleging doen; en zulks geschiedt zynde, doen zy den weder-groet met gelyk of minder getal van schooten.

Ziet *Airzema*, 47 boek. Ieder Konings Vice-Admiraal groet in het gemeen een Staaten Admiraal met gelyke schooten.

Het antwoordt van Konings Oorlogh-scheepen, aan die van Republyken, geschiedt met gelyke schooten.

Geen Nederlandsche Oorlog-scheepen stryken de vlag voor elkander, maar groe-

ten onderling alleen met eer-schooten. Een gemeen Kapitein schiet voor een Vloot-voogt eerst, en ieder minder schiet voor meerder, jonger voor ouder: meerder antwoordt met minder schooten, ouder met gelyke. Die van ouder Collegie vaart heeft de voor-rang, en is de laatste in 't groeten: die van gelykjarige Collegien komen houden rang in de Jaren van hun dienst, zonder opzigt van wat plaats zy uit varen; doch dit alles uit beleeftheit, zonder wet.

By de Nederlanders wordt althans het oneven getal van bufsen geloft, en by veel uitheemschen het even getal; waar van geen reden, als het oudt herkomen, is te geven.

Als Oorlogh-scheepen in zee van elkander scheiden, schiet de jongste eerst, doch wordt dan met gelyke schooten weder begent.

By een en de zelve groet loft men zomtyds twee of drie maal het kanon, doch t'elkens minder getal van schooten doende; waar op dan ieder reizè gelyk getal wert ontfangen, zoo de Scheeps-hoofden van gelyken aanzien zyn, of minder getal, zoo zy verschillen.

By het stryken der Zee-hoofden, wordt die vlagh gestreken welke zy voeren: zoo geen vlagge afwaait, groeten zy met het zeil alleenigh: doch de zeilen, als ook de vlaggen, worden by dit voorval zoo haastigh weder opgeheft als doenlyk is.

Wanneer de Scheepen van Vloot-voogden in hun eigen Landts havens leggen, en de vlagh voeren, is het geen wyze dat vreemde Admiralen, aldaar in komende, hun vlagh laten waaijen, maar nemen die, na 't zee-gebruik, aanstonds in, en behelpen zich met de wimpel.

Wanneer de vermaarde slag in Duins tusschen de Spaansche en Hollanders voor viel, voerde niemant de vlagh als de Engelschen alleen.

Al wie in een vreemde haven komt, behoort, onzes meynings, dier wyze te groeten, als de Oppre-maght van dat Landtschap welgevult, en het daar gebruikelyk is, buiten eenigh bezonder verbandt tusschen wederzyds Oppre-magten: 't geen gemeenlyk met geschut, zonder stryken van vlaggen of zeilen, geschiedt, na dat het anker in de grondt zit, en de zeilen beslagen zyn: waar op dan geantwoort wert, naar beleeftheit en welgevallen van den Landt-heer, met gelyke, meerder, of minder schooten, zonder dat daar toe schynt verplight te zyn.

Op vele Havens is men gewoon aan vreemde Zee-hoofden gelyke eere te be-

wyzen, met het ſchieten uit Sterkten, of Kaſteelen; doch aan gemeene Kapiteins doet men minder eer, of wel geen.

Wanneer eenige Scheepen in vreemde Havens vallen, en dat daar andere Scheepen, aldaar mede vreemd zynde, leggen, van gelyken of meerder aanzien en hoedanigheid, en anders niet, is het de wyze dat die komt eerſt ſchiet; doch niemandt is in zulk een geval gehouden eenigh eerbewys te doen, maar het geſchiedt na welgevallen.

In 't uitgaan van eenige vreemde Haven wordt gemeenlyk niemandt gedwongen aan Landts-kaſteelen, of Oorlogh-scheepen, eenige eere te bewyzen, maar wel in 't inkomen; doch zulks wert echter uit beleeftheit veel maal gedaan.

Het ſtryken van 't zeil ſchynt minder groot te wezen als het ſtryken der vlagge, miſſchien om dat de Wapens der Landtſcheeren in de vlaggen ſtaan.

De vlagh van achteren wert nimmer geſtreken, als wanneer de Scheepen overmant zyn.

De wimpels worden nooit geſtreken, al is het dat men Scheepen ontmoet daar voor men gewoon is de vlagh te ſtryken.

Niet voor iemandt over te loopen, als men kan, wert voor een beleeftheit ter zee geacht.

Als men van zin is achter iemandt om te loopen, ſchiet men eerſt wanneer men reeds achter om geloopt is.

Het is te ſcheep een beleefde groetenis, dat men al het volk drie maal luidt-keels doet uitroepen.

Koopvaardy-scheepen ſchieten veeltyts, by ontmoetinge in zee, haar geſchut los, ter eere van Oorlogh-scheepen, zoo het vriendt is.

De vlaggen aan de maſten vaſt te ſpykeren, in zee-gevechten, is heldtdadigh.

De vlaggen van vermeerde Scheepen werden averchts opgeheift, met de Wapens verkeert. Ook ſteekt men de zelve wel achter uit.

Vlaggen van overwonne Scheepen worden, ter eeuwiger geheugenisſe, in d'e'en of d'ander gemeene plaats opgehangen.

De vlagh van den Spaanſchen Admiraal *Boſſu* ziet men noch heden in de groote Kerk tot Hoorn ten toon hangen.

Cierlyke Scheepen zyn voor en achter net geſchildert, en met beeldt-werk alom bezet. Hunne galderyen zyn ook cierlyk gemaakt, en met koper gedekt: in de zelve zyn venſters, om ter zyden uit te zien, na de konſt geſneeden. Men maakte voortyds de galderyen mede achter uit, tegen de kajuit aan; doch heden werden de

Scheepen aldaar zomtyds ingetrokken, en open gelaten, cieraats en gemakshalven, in heete gewelten. In de hut maakt men zoo wel in de voor- als achter-ſchotten ronde gaten, om lucht en licht te ſcheppen. Zy hebben een goet beloop: zyn wel geſchort, en geſtrookt: gaan niet te diep of te laagh: de poorten ſtaan op haar rechte maat; en het bovenſte boort, by de regelingen, is buiten uit een weinig omgekrult.

In de Zomer Scheepen te bouwen geeft beter werk als in de Winter, om het verſchynen.

Zommige Meesters zyn van meining, dat men in Oorlogh-scheepen de kluisen niet om lagh, maar boven op den overloop moet brengen; 't geene van andere wert misprezen, belemmerings halven.

In Engelandt werden kruiswys ſtutten in de Scheepen gezet, die de zelve, als men haar in Dokken brengt, en geheel op het drooge haalt, veel ſtevigheit geven.

Sterk gebrande Scheepen wederſtaan de worm.

In eenige gewelten laat men de Vaartuigen, als die niet gebruikt worden, in de grondt loopen, om dat het hout onder water beſt bewaart blyft.

Lange, ſmale, en laege Scheepen zyn wel zeilende, als Fregats, en andere. Hoe lager een Schip is, hoe het minder wintvang heeft. Hoe ſmalder Schip, hoe minder lucht, en water, het te ſnyden heeft.

Loſſe touwen, en ſcheeve maſten, doen de Scheepen dikmaal wel zeilen: waarom de zindelykheit van de Nederlandſche Schippers hunne Scheepen dikmaal trager doet zeilen; want het ſchynt haar onaadigh te wezen dat de maſten geboogen zyn, en de touwen los hangen. Op Scheepen die voor onder water bukken is het dienſtig dat de fokke-maſt een weinigh achter over helt, om voor des te minder zwaarte te hebben. Hoe de maſten tot een goede zeilagie dienen geboogen te zyn, moet d'ondervindinge leeren.

Scheepen die achter en voor veel over ſteven ſchieten zinken minder in 't water, en zeilen wel; doch dit is oncierlyk, als ook die achter geheel rondt zyn.

De rondtheit der ſcheeps zyden dient niet alleen om veel goet te ſtouwen, maar ook om 't Schip ſtevig te maken; want als 't in ſtorm helt, ruſt het op de geboogen zyden.

Veele Scheepen vallen platzdygh, het geene oorzaak is dat zy rank zyn, en niet wel zee bouwen.

Lange en ſmalle Scheepen zeilen ſnelder als korte en wyde, om dat daar minder tegen-

Lipf. lib. 1.
de Anſig.
Sledanus
lib. 22.

Cierlyke
Scheepen.

Wel zeilende
Scheepen.

tegenstandt aan is: als mede, om dat men alle de zeilen beter daar op ter windt-vang, en uit malkander zetten kan: en voornamentlyk, om dat zy twee of drie zeën te gelyk snyden, en tusschen geen baren in blyven ssteken, gelyk als de korte Scheepen, die voor en tegen de golven op moeten ryzen, eer zy van hun worden voortgedreven. Zy wenden ook gezwindter als korte Scheepen, schoon dat grooter kring moeten maken, daar hun snelle vaert oorzaak van is. Hier om is 't dat de Engelsche en Fransche Fregatten, die laegh, lang, smal, en wel geichort of gesneden zyn, onze Scheepen, die veeltyds na den vierkanten hellen, in het snel zeilen verre te boven gaan. Het zelfde ziet men aan pylen, hoe langer en dunder die zyn, hoe snelder zy door de lucht vliegen. Om een Schip dan wel te doen zeilen, behoort het onder gevoegelyk gesneden te zyn, op dat het schot aan de baren kan geven.

In Denemarken zyn op het Jaar 1681. Scheepen met kromme kielen gebouwt, (zoo als men ons bericht) om des te snelder te zeilen.

Hoe minder de Scheepen van binnen gebonden zyn, 't zy met zware banden, schotten, of anderzins, hoe beter vaert zy zullen nemen. Hier om bouwen de Turken hare Scheepen zeer los, licht op, en zonder afschutels van binnen.

De Portugeezen gevoelen dat een rechte op gaande boegh wel zeilen doet.

Ranke Scheepen zeilen traagh; waar over men om de zelve wel een halve of geheele huidt leght, na den eisch.

Als een Schip wel geballaft en geladen is, zoo dat 't zwaarheits middel-punt op zyn vereischte plaats zy, en het Schip niet te veel voor, achter, of ter zyden over helt, zal het wel zeilen; aan welk zwaarheits middel-punt zoo veel gelegen is, dat dikmaal de minste verandering groote traagheit aan 't Schip toebrengt: hier van kan oorzaak zyn het verzetten der mast: het verleggen der ankers, als ook de vermindering of vermeerdering van hun zwaarte: het slaan van deeze of geene wigge: het los of vast staan der mast, en eeniger touwen: het bewoelen van dit of dat rondthout: het aanbrengen of wegh nemen van d'een of d'andere knie: het stil zyn of voort gaan der scheepelingen op den overloop: het verleggen van een blok: het ophangen van een splits-hoorn: het uitsteken van een vlagh, en diergelyke kleinwichtigheden meer.

In den laatsten Spaanschen oorlog wiert door den Heer Admiraal *Tromp* een Duinkerker Kaper genoomen, waar van de

Schipper verhaalde, dat het Schip altoos byzonder wel bezeilt hadde geweest, zoo dat niemant het zelve konde achterhalen; doch deeze togt was het zeer traag, en hy wist geen andere reden daar van te geven, als dat by onvoorzichtigheit de broodt-korf onder aan de mast was gehangen.

De rechte evenwichtigheit des Schips is qualyk, als by geval, te vinden, wanneer door ingeleide zwaarte de zelve is ontredert. Veele houden dat het zwaarheits middel-punt een weinigh over de midden van 't Schip, naar achteren toe, behoort te wezen.

Het gedenkt my dat het Landts Schip de Windt-hondt, waar mede ik na Riga over voer, zoo snel zeilde als eenigh Schip van 't geheele Landt; maar wanneer het zelve door ons reis-tuigh eenighzins beladen was, moesten wy zien dat andere Scheepen, zelfs die een vollen last hadden, ons steeds uit het gezicht zeilden.

Een Schip dat wel zeilen zal, moet altydt zoo roer- of achterlatigh zyn, gelyk het is als het van de werf loopt: 2 voet zinkende, geeft goet zeilen.

Voormaals heeft men allerley slag van Scheepen, door middel van schyven, de zelve door het water halende, beproeft, welke het beste moghten zeilen: die het snelste over deeze katrollen door 't water schooten, hieldt men de beste zeilders te wezen.

Fregat-scheepen duiken voor meer in het water als Fluit-scheepen, om dat zy in 't gemeen daar zwaarder van hout zyn.

Een keep onder in het stuur getrokken, over 't midden van het Schip, of van des zelfs kiel, houdt men dat de loop van het Schip bevordert, en het zelve roer-vast maakt te zyn.

Een goet Bootsman meet de standt zynner touwen af, als het Schip wel zeilt, om 't zynner tydt de zelve alzoo weder te passen.

Zommige Scheepen zeilen best met los wandt, andere met vast wandt: zommige vereischen de mast voor over, andere achter over.

Een schegge onder de boegh-spriet kan het zeilen voordeligh zyn, gelyk ook een leuterende boegh-spriet, zoo de ondervinding heeft geleert.

Zomtyds vordert ook veel tot het wel zeilen een styf aangehaalde boei-lyn, en losse schoot, waar door de windt beter gevat werdt.

Bakken onder in 't ruim gemaakt, daar men, dan aan deeze en dan aan geene zyde scheeps, kogels in leght, zyn goet voor 't prangen, maar hinderen het snel zeilen: men

Wat het wel zeilen overhoudt.

men verlegt deeze kogels, by zulk een geval, na den eifch.

Eenige Scheepen vereiſchen, om wel te zeilen, verdubbelt te zyn, andere niet.

Men kan, als een Schip, om wel te zeilen, zwaarte noodigh heeft, de varkens met zout water vullen.

By ſtil water is het even-eens van wat getalfe de Scheepen van vooren zyn, het zy plat, rondt, of ſpits; want dan valt weinigh water te verduwen.

Ronde boegen breken beſt den aanval der golven; maar zy moeten niet te wydt uitgezet zyn, of geven zwakteit aan het Schip, doch konnen veel laden: waar om de gierigheit van veele Bouw-meesters, welke met weinigh hout veel ladende Scheepen willen maken, zomtyds veroorzaakt dat de zelve boven maten zwak zyn.

Veel Scheepen, in Barbaryen gebouwt, die op den roof uit gaan, zyn voor en achter zoo geſchort, dat zy, in ſtede van loſſe inhouten, gaſſel-flukken op de kiel hebben ſtaan, die onder met leemige aarde gevult zyn. Zy voeren zwaar zeil. Hunne boegen zyn rondachtigh, zoo dat de ſchot des waters na aan 't hart van 't Schip eerſt geſtuit wordt, als het de zee-baar ſchier over is. Deeze Scheepen zeilen zeer gezwindt. Hunne maſten, die zy voeren, zyn gaaf, en van goet hout, beter als het Noortſche. Deeze Turken wagen hare Scheepen niet, om te beter te zeilen. Wanneer deeze Roovers ſtryden, of enten- zullen, maken zy een zeer afgryzelyk gekryt.

De Turken tot Algiers, en Tunis, minnen zoo haren eigen bouw, dat zy zich in de Scheepen die buiten haar Landt gebouwt zyn niet, of zeer zelden, ter zee op den roof derven begven, uit vreeze dat achterhaalt zouden worden; weshalven zy alle Scheepen, die veroveren, hoe ſchoon gebouwt, en wel getimmerd, ſloopen: het hout, en yzer-werk, verbruiken zy tot Scheepen die zy zelve van de kiel af ophalen, om deſte zekerder van goet werk te zyn; gelyk in den Jare 1675. is gebeurt, als wanneer zy, onder veele andre, twee zeer ſchoone, nieuwe, en groote Scheepen, van hier naar Ooſt-Indien zeilende, hadden veroverd, dat die beide door hun zyn geſloopt, en herbouwt. De Scheeps inhouten maken zy van inlandts hout, dat ſterker wert bevonden als eenig Europiſch hout: doch overvloedt van hout is by hen niet te vinden, als mede niet van touw, en zeil-tuigh; waar om zy veele Scheepen nemen, daar zy alleen de menſchen, en het tuig, van lichten, latende het overige dry-

ven, zoo als de ſchadelyke ondervindinge dagelyks leert.

Een Schip dat boven te zwaar van hout is zeilt niet wel; de reden is, om dat dan het Schip aldaar voor de zee niet wykt, maar de zelve tegen ſtreeft, waar door het zyn eigen loop breekt: daar-en-tegen zal een Schip 't geen boven wykt aan het water ſhot maken, en, by gevolg, beter zeilen.

Scheepen die onder te weinigh lyf hebben zinken te diep in 't water, en doen de poorten te dicht by zee zyn, 't geene het wel zeilen verhindert; doch dit kan met een ruime verduubeling eenighzins verbetert werden.

Voor te ſnedige Scheepen zinken, of ſmooren, by hardt weêr, te veel in 't water, en zeilen daar om te qualyker.

Scheepen welke voor te breedt zyn zeilen niet wel.

Een Schip dat achter te veel zinkt ſtaat ſtedts met de galdery tegen zee aan.

Logge vierkante Oorlog-ſcheepen zyn quade zeilders.

Te dikke boorden aan de Scheepen veroorzaken dat het geſchut niet wel beſtiert kan werden.

Het achterover ſchieten der Scheepen geſchiedt om plaats en ruimte te winnen: dit over ſchieten gaat ſchuins op, om dat niet wanſchapen zoude toonen aan 't oog.

Het Scheeps beeldt-werk moet groot gemaakt werden, om dat men het van verre moet zien; waar om het ook niet noodig is dat volmaaktelyk uitgewerkt werde.

De Lantaernen, die achter op ſtaan, zyn vaſt, ofte los: die vaſt zyn dienen tot cieraat, welke daar om vergult, en prachtigh toegetakelt werden.

In zware Scheepen zyn de zyd-planken, welke achter om hoog ſtaan, van wagenſhot, die, ſterktens halve, met de randen over elkander ſchieten, en, cieraats halve, binnewaarts met een boght na boven opgaan.

De Broodt-kamer is met blik beſlagen, tot bewaring van het broodt.

Het luik van de Kruit-kamer is met loot bedekt.

Onder om de maſt worden zomtyds yzere banden geleght.

Op den overloop, onder de kolder-ſtok, ſtaat een ſchyve, waar door, by hardt weêr, een touw vaart, om het roer beter te beheeren; en dan ſtaan daar twee mannen aan. Hoe dwarſer het roer leghet, hoe zwaarder het te handelen is.

Onder de maſſen, aan de maſten en boegh-ſpriet, zyn klampen, wel beſlagen met yzer, om de zelve te ſtutten.

Rondt-

Turkſche
Scheepen
zeilen veel.

Rondtom de marſſen ziet men hoepen gespannen, Geer-strooken of banden genaamt, welke dienen tot vastigheid voor de matroozen, die op de marſſen veel werks moeten verrichten, en zonder deeze licht van boven neer zouden vallen. Deeze hoepen, of banden, zyn na vooren het laegſte, om het ſchuuren van zeil en touwen te verhinderen; ten welken einde het daar met ſervings werdt behangen.

De kombuis zet men wel voor de fokkemast, op den overloop, en dan ſtaat een ſchot, met blik beſlagen, tegen de mast aan.

Buiten en binnen boort ſlaat men hier en daar klampen, om by op te klimmen.

De venſters in de kajuit, welker getal zy na welgevallen, en plaats gelegenheit, gaan beſt binnewaarts open naar omhoog.

De venſterkens achter in Fluit-ſcheepen, die gemeenlyk vier in getal zyn, ſtaan dwars, volgens het beſloop van 't Schip, om buitenwaarts niet wanſchapen te vertoonen: de ruiten moeten klein, 't zy recht of ſchuins, gemaakt werden, om des te vaſter te ſtaan: deeze zyn veeltyds zonder glazen, alleen met houte deurtjens.

De Scheepen worden naar welgevallen geſchildert, met ſnakeryen, of gedrogtten. Ieder kielſt verw die hem behaagt: geel en root wirt veel verkooren, ook wel wit. Men maakt boven, ter zyden aan, wolken, of een geſchilderden hemel, een zee, en alderhande oorloghs-tuigh. De bus-prop-pen, die de ſtukken ſluiten, werden root of wit gemaakt. De Kajuits worden zomtyds binnewaarts alom beſchildert met hedendaagſche geſchiedeniffen. De poorten zyn althans roodt van binnen, als ook de zet-borden, en ſchans-kleeden, die men rondtom het Schip ſcheert wanneer men ſtrydt, daar veel maal laken of baay toe genoomen werdt.

Men verguldt en verzilvert ook de Scheepen; doch deeze overdaadt werdt meer by d'uitlanders als by de Hollanders gepleeght.

De Scheepen die d'Engelſche en Franſche Vloot-vooghden voeren zyn uit het water tot boven toe meêſt vergult.

Aan Koopvaardy-ſcheepen ziet men zomtyds looze poorten geſchildert, en de ſtuks-prop-pen wit geverwt, om des te weerbaarder te vertoonen.

De zeilen van de Scheepen worden ook zomtyds wel beſchildert.

Toen op 't Leidſche meir, in 't belegh voor Haerlem, een ſlag geſchag, waren de zeilen der Spaanſche Scheepen met heiligen, ook met wapens, en kruiffen, beſchildert. In deeze vloot waren opgeboei-

de Vis-ſchuiten, Galeijen, Smak-ſcheepen met galjoenen, opgeboeide Styger-ſchuiten, waar aan ter zyden handt-ſpaken uitſtaken, om 't entrecen te verhinderen: ge-lyk zulks in een ſchildery, op 't Raadthuis tot Haerlem, iſte te zien.

Tot Hoorn, in het vertrek der Heeren Gecommitteerde Raden, hangt een ſtuk ſchildery van de ſlag met *Beſſen*, op de Zuid-der zee, waar uit de maakzels der Scheepen van dien tydt, naaktelyk en aardigh afgebeeldt, te beſpeuren zyn.

Het gat, waar door de roer-pen in het ſtuur komt, wert, als men in zee iſt, met zeil-kleeden geſtopt, om 't water te weeren. Op eenige Scheepen ontfangt men het water wel door dit gat, doch looſt het weder ter zyden uit.

Wanneer het roer op Spiegel-ſcheepen aangehangen wert, moet men in de kajuit, als die achter over ſchiet, een luijke hakken, daar men het zelve kan door laten, het welke, na dat het roer aangehangen iſt, weder werdt geſtopt.

De Scheeps-ribben werden Inhouten genaamt.

De hals van 't Schip iſt die plaats daar het hout, waar men op den overloop met de borſt tegen aan ſtaat, het laeghſte iſt, en het Schip op zyn tydſte.

Puttings zyn yzers, of touwen, die onder aan de ruſt en aan 't Schip met bouten vaſt geklonken zyn. In de groote ruſten ziet men ook twee lange ſtaven yzers, die mede Puttings genaamt zyn, welke door ſchieten, en bewegelyk zyn; met de eene wert het wandt aangezet, en met de andere licht men de Boots in en uit de Scheepen. Inſgelyk vindt men zulk een ſtaaf yzers in de kleine ruſten, daar touwen met ſchyven aan vaſt zyn, dienende om zwaarte in en uit te zetten.

De Kolder-ſtok ſteekt in de roer-pen, en dat naar omhoog, op dat men op de ſtuur-plecht bequame-lyk zoude konnen ſtuuren.

Stutten zyn houten, welke de galdery achter vaſt houden.

Hel en Pick zyn hoeken voor en achter omlaegh, onder de kamers, die ſlechts dienen om eenige vodderyen, of ook wel ſcherp, in te bergen.

Het Twil iſt een kromme balk, die, binnen het gewager, achter tegen de ſteven leit; ge-lyk ook de Leggers dwars over den geheelen bodem heen komen te leggen: doch deeze vindt men niet altydt in de Scheepen.

Achter van de Kampanje wert zomtyds een arm uitgeſtoken, daar men des nachts een lantaeren op zet.

X x

Voor

Men ſchildert de Scheepen.

Voor tegen de boegh aan, onder het verdek, ziet men een bak, die de Pis-bak genaamt wert: deeze dient om het water, dat by hardt weêr door de kabel-gaten in ſpat, te vangen; zynde dus benaamt, om de gelykheit met dien bak welke boven op den overloop ſtaat, waar in de maats hun water lozen.

In zware Scheepen werden op den onderſten overloop ſtutten recht op onder de balken gezet.

De Spillen in zommige zware Koopvaardy-ſcheepen ſtaan op het verdek, werdende boven met vier, en onder met twee ſtokken omgedraait, om des te krachtiger te kunnen winden. Voor de ſpil, na vooeren toe, op den overloop, werd't dikmaal een dwars-hout geſlagen, op dat het kabel des te beter om de ſpil gâ, en onder niet hapere.

In het ruim van 't Schip ziet men zomtydts een balk recht op na omhoogh ſtaan, zynde gehakt als een heugel: deeze dient voor een trap, waar by een touw neder hangt.

Looze luiken zyn kleine luikskens, die midden in de groote zyn, waar door men, by veghtens tydt, de kardoezen aan reikt.

Loop-graven.

In d'Oorlogh-ſcheepen werden Loop-graven gemaakt, op dat men, ten tyde van gevegt, de kogels, die onder water worden geſchooten, waar kan nemen, en de gaten ſtoppen. Dit zyn afſchutzelfs van licht hout, na de wyze der galderyen, die in het Schips ruim, rondtom tegen des zelfs zyden aan, worden gezet, in dier voegen, dat men bequameſt daar over heen en weder kan gaan: zy zyn omtrent halver diepte in het hol: als men ſlaat, zet men jongens in de zelve. Dit is de plaats daar men de kardoes-kiſten ter neder zet, wanneer men veghtens wil heeft, om by de handt, en buiten groot gevaar te zyn. Als een Schip onder water in brandt werd't geſchooten, is dienſtigh omtrent de loop-graven een gat in de zyde te hakken, en daardoor water in te laten loopen, om het vuur te leſſchen.

Indien men, in ſtede van loop-graven, de Scheepen binnewaarts met ledere kleeden behong, een voet of anderhalf binnens boorts, zulks zoude in een ſtrydt menich menſch behoeden van verwondt te worden, dewyle, na myn gevoelen, de ſplinters (die te ſcheep het meſte quaat doen) voor het zelve kleedt zouden neder vallen.

Dat de ſcheeps-boorden met kurk ingevuld wierden, zulks zoude de kogels doen ſmooren.

Hoe men geſchooten

Wanneer een onder water geſchooten gat van binnen niet geſtop't kan werden,

het zy de laſt in de wegh is, of anderzins, *gaten onder water ſtop't.* wort een man buiten boort, met een prop in de handt, op een plankje gezet, daar een dregh aan vaſt is, die hem onder water haalt: en aldus ſtop't of dekt hy d'opening, na dat zich een geolyde lap, om het water uit zyn lichaam te weeren, in de mondt geſteken heeft: dit moet in der yl geſchieden, en de man gezwindt weder boven water getrokken werden.

By aldien men binnewaarts een dicht gebracuwde wagering wilde leggen, voornamentlyk onder water, zulks zoude de Scheepen zeer droog houden; ook konde men gemakkeſter kringen, en dicht maken, alzoohet van binnen kon geſchieden.

In 't gewager, omtrent de poorten, worden zomtydts tocht-gaten gehakt, op dat de windt, by de inhouten in ſpeelende, het hout voor 't bederven beware.

Het Rak, zynde een kring van bolletjes en ſleên, houdt de ree vaſt en tegen de maſt aan; ook ryſt en daalt de ree hier mede langs de maſt. In 't ſlaan werden kettings gebruikt onder het rak, en ook muizen tot waarburgh, of het gebeurde dat de kettings braken, op dat de ree niet kome neder te vallen.

De touwen die langs de rees waren worden boven met klampen, welke in het rondt-hout zyn geſlagen, by een gehouden, en bewaart.

De Ezels-hoofden zyn doorboort, door welke gaten touwen gaan, die de rees ſtevig houden.

De Hooft-touwen worden met dikke touwen, of omwoelde houten, dwars ſcheeps gefalkt, ſtevigheits halve. Boven de mars worden de zelve rondtom de maſt geleght, en aldaar, gelyk alle zware touwen, met leder bekleedt.

Als men de Stagh-touwen aanzet, moet men de zelve los doen, en herwoelen. De Stagh-zeilen worden aan touwen geregen, welke, door middel van eenige bloks, aan de ſtagh zelve vaſt gemaakt zyn.

Kabels zyn de touwen daar men de ankers aan vaſt maakt: van hoe langer henip deeze worden gemaakt, hoe zy ſterker zyn. Men teert de zelve, om de bederving niet haafthigh onderworpen te zyn.

Van oudts wierden de kabels boven water geſplitſt, om beter te moogen houden.

Van de geſtaltte en toefſtel der ankers is hier voor in 't breede geſprooken, waar om qu daar van zwyge. Echter zal hier niet ongevoeghlyk zyn het vatten der ankerarmen in de grondt wat breeder op te halen; mitsgaders waar de kracht van daan komt, dat een licht anker, en kabel, een zwaar Schip kan wederhouden.

Het

Waar het
van daan
komt dat een
licht anker
een zwaar
Schip doet
staan, en hoe
de ankers in
de grond
staan.

Het is dan van de minste wonderen niet die men ter zee-vaart ziet, dat een klein anker een Schip met al zyn lading vast kan houden, ja het zelve de ongestuimigheid des waters kan doen tegen staan. Dit wonder is te grooter, indien men gedenkt wat evenredigheid dat'er is tusschen de zwaarte van het anker, en kabel, tot de zwaarte van het Schip; want een anker, met zyn kabel, kan een Schip vast houden, dat wel drie of vier hondert maal zwaarder weeght als het anker met zyn kabel te zamen. Het schynt dat de zee-bouwers dit geheim van de kreeften geleert hebben, die, zoo lange het stormt, (op dat de kracht der stroom haar niet tegen de rotzen doe stooten) zich in de grond der zee wroeten, en met haar pooten, of schaeren, daar in als ankeren.

Om dan geschiktelijk voort te gaan, dient men te weten, dat de gestalte van het anker, en des zelfs zwaarte, zy om de arm en klaauw lichter in het zant te doen vaten; want indien de armen rechthoekigh op de roede waren, dan zoude de klaauw zoo weinig in de grondt booren, als een yzere wigh in het hout gaat, zoo men daar niet op slaat; en als het Schip met zyn kabel aan het anker trok, zoude het dus lichtelyk volgen, en niets doen als alleen het zant een weinig op krabben: maar als de armen scherphoekigh genoeg vallen aan de roede, en de klaauw in de grondt vastigheit heeft, zal de zelve al dieper en dieper daar in zinken. Door de voortgang van het Schip wort het kabel allengs meer gespannen. Het gewicht van 't anker helpt grootelyk tot het zakken in de grondt: en hoe de hoek van de armen met de roede scherper is, hoe meer het gewicht van 't gantsche anker op de klaauw, die op de grondt leit, rust, en hoe dieper, by gevolg, de zelve in gaan zal. Hier aan kan men merken, wanneer het anker de grondt eerst raakt, en plat daar op leght, als het touw begint te trekken, en de roede eerst opgelicht werd, latende de twee armen langs de grondt glyden, dat die zoo geduurigh glyden zouden, 't en ware de driehoekige klaauwen, de ongelykheit der grondt ontmoetende, de eene wat meerder als de andere daar in quamen te hechten, tot dat de roede op die arm welke het diepste in de grondt vast is begint te draaijen, en zich te verheffen, 't welk dan, na mate dat het anker voort getrokken wordt, door de scherphoekigheit die de arm met de roede maakt, de klaauw doet in de grondt zinken. Staat ook aan te merken, dat een anker met een lange roede vasten houden zal als met een korte, uit reden dat de

lange roede, door het Schip bewoogen zynde, meerder beweging onder in 't zant, of in de grondt, aan brengt als een korte, en, by gevolg, het anker vasten doet houden.

De Anker-stok is dat hout 't geen met de armen der ankers een kruis maakt, werdende dus gefelt, om dat de handen des te beter vatten zouden: hy wordt met yzere spyen aan het anker, by de ring, vast gemaakt. De anker-stok behoorde, na het gevoelen van veele, zoo lang te zyn als de roede, en een vyfde van 't gewicht des ankers, of daar omtrent, te wegen. Dit hout helpt mede dat het anker op eene der armen komt te rusten, want het belet dat het anker niet geheel plat neder leit, waar door de klaauwen, by gevolg, gedwongen werden in 't zant te krabben, en vast te haken: als mede, om dat een hout in 't water nooit over eindt, maar water-pas tracht te dryven; de anker-stok dan water-pas zynde dwingt de eene klaauw op 't zant te taften, en, by gevolg, in de grondt te booren.

Het schynt mede dat de kracht, die men aan 't anker toefchryft, niet alleen daar van afhangt, maar veel eer van de zwaarte des Schips zelve, van de aart der beweging, van 't water, en van 't gewicht des kabels, want een Schip (gelyk alle zware lichamen) heeft alleen een pooging na het middelpunt der aarde, en niet oostelyk, westelyk, of elders heen, zoo het niet door eenige uitterlyke zaak geparft wordt. Als de zee stil is, en de lucht zonder windt, zal een Schip op het water dryven, zonder anker te behoeven: en schoon 'er windt in de lucht is, en dat de zee na d'eene of d'andere oort schiet, zoo is nochtans alle windt, of beweging des waters, niet bequaam om het Schip te doen voort gaan; maar de windt, en de zee, moeten t'zamen meer maght hebben om 't Schip te bewegen, als het Schip kracht heeft om tegenstandt te doen door zyn eigen gewicht, dat het zelve na beneden dringt.

Daar van daan komt het dat een ongeladen Schip meer te lyden heeft als een Schip dat geladen is; en 't geen voor een licht Schip een tempeest zy, zal, ten aanzien van een grooter Schip, maar een styve koelte genaamt worden.

Dit is, myns bedunkens, ook de reden, waar om het anker tot een groot Schip kleinder is, na gelang, als tot een kleinder Schip; want de zee doet by-na even zoo veel kracht tegen een klein als tegen een groot Schip, maar een klein Schip heeft lang zoo veel kracht van tegenstandt niet, door zyn zwaarte, als een

X x 2

groot:

groot: daar om kan ook de beweging des waters een klein Schip eerder doen voort dryven als een groot. Wat de zee belangt, die is in zich zelve zwaar, derhalven geneegen om met zyn oppervlak water-pas te blyven, en van de hoogte na de laagte te loopen: doch de winden en dampen ontroeren steeds de zee, 't geen veroorzaakt dat het water zoo snel en krachtigh niet af vloeit, en daar om ook zoo krachtdadigh niet zy, als by doodt-stilte zoude wezen: ook is d'een golf d'andere tegen, d'een deoze en d'andere geene wegh ichietende, waar door de kracht tot beweging wordt gekrenkt.

Hier uit staat te besluiten, dat, schoon de kracht van een onstuimige zee zeer geweldigh zy, dat echter de zelvige zich onderling vernietigt, en dat de krachtigste baar maar een korten tyd duurt, zulks dat'er zoo veel kracht niet behoefte tot tegenstandt van zoo een korte stoot, als of het gewelt geduurigh was. Ten tweeden volgt hier uit, dat het anker meer heeft te lyden om een Schip in eenparigh loopende water vast te houden, als in zee by een tamelyke storm.

In het kabel zyn drie dingen die tegenstandt konnen doen. Het eerste is de stoffe waar van het zelve gemaakt is, te weten, hennip. Het tweede is de zwaarte en dikte des kabels, want indien een dun touwtje het trekken van een man of twee kan verdragen, wat kracht konnen dan twee of drie hondert zulke touwtjes, in een gevoegt, verdragen? Zelden, of nooit, hoort men dat een kabel van 18 of 20 duim in de rondte is gebrooken, 't en ware het tegen een rots, of iets anders, aan quam te wryven. Het derde, dat aan te merken is, en krachtige tegenstandt doet, is des kabels langte, want men ziet dat men onvergelijkelyk meer kracht van nooden heeft om een lang touw te spannen, als tot een kort touw, voornamentlyk als het zelve zeer lang is: ja vier mannen zullen genoeg te doen hebben om een touw, dat een man alleen wel zoude konnen dragen, te spannen, en te doen komen in een rechte linie, of streep. Wanneer door groote kracht het touw al gespannen is, zoo rekt ieder deel voor een kleine tyd, door het gewelt dat het zelve wordt aangedaan: hoe een kabel dan langer is, hoe meerder kracht noodigh is om het te doen rekken, want zoo men veel kracht van nooden heeft om een kabel van 22 duim in de rondte, lang 1 voet, een deeltje uit te rekken, moet men noch veel meer kracht gebruiken om een ander van 2 voeten lang twee zulke deeltjes te rekken: en hoe langer het ka-

bel is, hoe veel meerder kracht men noodigh heeft. Waar uit men zich kan voorstellen hoe veel kracht men van nooden zoude hebben om een kabel van 120 vademmen uit te rekken. En wanneer door het geweldt der zee het kabel al gespannen en uitgerekt is, wederhoudt noch het anker door zyn zwaarte, en door het zandt daar het in gezonken is. Het geweldt dat op 't anker werdt gedaan is kortwyligh, en houdt schielyk op, waar door het kabel wederom verflapt, en kryght, om zoo te zeggen, nieuwe kragt tot tegenstandt. Het kabel kryght noch eenige hulp door 't water, dat het zelve bevoeghtigt. Waar uit dan lichtelyk is te veritaan, waar om de zee-luiden liever twee kabels aan malanderen woelen, als twee ankers in zee uit werpen, die ieder aan een dezer kabels valt zyn; want boven dien dat het Schip maar aan een kabel teffens trekt, en het tweede dus doende onnut is, als geen tegenstandt biedende, zoo kan men hier noch by doen, dat door een kabel van 200 vademmen grondt te werpen is, daar men met een kabel van 100 vadem te kort schiet: ook doet een kabel van 200 vademmen veel meer tegenstandt, en heeft wel drie maal zoo veel kracht van nooden om styf uit getrokken te werden, als een kabel van 100 vadem, en noch veel meer om uitgerekt of verbrooken te werden. Hoe dieper men in zee is, hoe beter het Schip voor den aanloop van de zee bewaart zy, en hoe vaster het anker houden zal.

De ondervindinge leert, dat, wanneer men op zommige gronden d'anker-armen en handen met smeet bestrykt, de zelvige dan beter houden: de oorzaak hier van schynt te zyn, dat smeet het yzer door zekere zant-gront beter doet zinken, en dat dan by geval onder het zant de handen een vaster gront komen te genaken, die haar het Schip beter doen houden; doch op steek-grondt, klei-grondt, darie-grondt, veen-of steen-gront, heeft dit geen plaats, maar alleen op zulke gronden die boven een strook gul en los zant, en onder vaste aarde hebben.

Eer hier af kome te scheiden, kan niet na laten als met een woordt aan te roeren, hoe hedendaaghs zommige van gevoelen zyn, dat de anker-armen of handen niets tot het vast houden van 't Schip doen; waanende dat de zwaarte alleen genoeg zy om des Schips loop, die van geen of weinig kracht is, te doen stuiten: welke meining, myns bedunkens, niet aan te nemen staat, voor en aler daar van het volle bewys te borde wert gebraght; schoon men zegt, dat d'inwoonders van Ceylon slechts

ronde

ronde steenen gebruiken in stede van gearmde ankers, die hunne Vaar-tuigen even zoo wel vast houden. In andere gewesten van Indien werden houtse haspels, welke met steenen verzwaart zyn, gebruikt; die onze ankers, en de Ceilonsche anker-steenen, zonder twyfel, in kracht van houden verre te boven gaan.

*Yzer-werk
en spykers.*

Tot den vollen opbouw van ons opgestelde Schip zoude ongeveer noodigh zyn:

2 1000 pondt duim-spykers.

1 3800 pondt klamp-spykers.

8000 pondt dubbelde middel-nagels en drielingen.

6000 pondt enkelde middel-nagels en drielingen.

7000 pondt lalch-yzers.

1 3000 pondt schot-spykers en rondthoofden.

3 2000 pondt duikers.

2 2000 pondt loot- en ley-nagels.

Voorts eenige stelling-spykers: bouts met hoofden, spillen en ringen: bouts met draai-ringen: bouts met takken en ringen. Welke alle, hoe, en waar toe te gebruiken, van te wydluifigen verhaal zoude zyn: den Timmer-meesters is zulks ten vollen bekendt.

Hollandtsche spykers, van Zweeds yzer gemaakt, worden voor de beste gekeurt; dien de Luiksche in deught volgen.

Doch op dat bekend werde wat gewigt van yzer tot de Scheepen wert gebruikt, volgt hier een korte aantekeninge van het yzer-werk aan eenige Scheepen van gestelde grootte.

Tot een Schip van 150 voet lang, wydt 38½ voet, hol 15 voet, gaat aan yzer-werk

80000 pondt,

en aan spykers omtrent 15000 pondt.

Tot een Schip van 140 voet lang, wydt 37 voet, hol 13½ voet, gaat aan yzer-werk

70000 pondt,

en aan spykers omtrent 13000 pondt.

Tot een Schip van 136 voet lang, wydt 34 voet, hol 13 voet, gaat aan yzer-werk

66000 pondt,

en aan spykers omtrent 11000 pondt.

Tot een Schip van 130 voet lang, wydt 32 voet, hol 12 voet, gaat aan yzer-werk

55000 pondt,

en aan spykers omtrent 9000 pondt.

Tot een Schip van 126 voet lang, wydt 31 voet, hol 12 voet, gaat aan yzer-werk

50000 pondt,

en aan spykers omtrent 7500 pondt.

Tot een Schip van 121 voet lang, wydt 30 voet, hol 12 voet, gaat aan yzer-werk

40000 pondt,

en aan spykers omtrent 5000 pondt.

Tot een Schip van 103 voet lang, wydt 25 voet, hol 10 voet, gaat aan yzer-werk

34000 pondt,

en aan spykers omtrent 4300 pondt.

Tot een Schip van 100 voet lang, wydt 24 voet, hol 10 voet, gaat aan yzer-werk

30000 pondt,

en aan spykers omtrent 4000 pondt.

Tot het groote Jacht, wiens gestalte hier boven is vertoont, is aan yzer-werk

verbruikt geweest 3500 pondt,

en aan spykers omtrent 3000 pondt.

By de Franschen, Spaanschen, en Zweeden, werdt veel meer yzer werk tot den bouw der Scheepen gebruikt als hier te Lande, om dat zy weinigh houtse nagels bezigen.

Zal nu dus de voornaamste Scheeps-leden voor genoegzaam verklaart houden: die van minder aanzien zyn late achter te beschryven, als daar zyn de zit-bankjes, rigchelrjes, kanne- en glaze-kasjes, leuningingen, gestalten van kooijen, gemak, geut-steen, kelders, vuur-wagens, tafels, emmers, baliën, kyk-vensters, putzen, kooi-deuren, scheppers, pennen om tauwen aan te beleggen, mars-zitters, enz. om dat de gedaante en maat van alle deeze kleinigheden zonder wet, maar na welgevallen en keure van den Bouw-meester, gevormt werden.

Wel is waar dat dit boven gestelde al te zamen toegepast is op een Pynas- of Spiegel-schip; doch het zelve heeft ook plaats in alle Scheepen, van wat gestalte zy moogen zyn, midts dat men verandert het geene noodigh verandert dient te werden. Doch in allen moet wel acht geslagen werden op het gebruik, waar toe de Scheepen zyn bestelt; het zy de zelve om hout, koorn, of stuk-goederen te voeren, of wel ten oorlogh, werden gemaakt: van welke eenige na den vierkanten, en andere na den ronden komen te hellen.

NEGENTIENDE HOOFSTUK.

Van de losse Werk-tuigen te ſcheep.

An het boven voor geſtelde Schip, 't geen over ſteven lang is 134 voet, zoude men op een reize, die niet van de verdtite of kortſte zy, gelyk na Curaçao, Aleppo, Guinea, of elders, myns bedunkens, behooren mede te geven de volgende losſe werk-tuigen; op dat de mannen, die ik hondert ſtelle te zyn, welke vertrouwe genoeg zouden wezen tot beſtiering en bewaring des zels, in zee zich daar van bedienen konnen.

Koks gereedſchappen.

- 4 Ketels met haar dekkels, wegende te zamen 108 pondt.
- 2 Kopere potten.
- 2 Vlakke pannen.
- 2 Boter-ſpanen.
- 1 Smoor-pan.
- 2 Schaf-lepels.
- 1 Boter-lepel.
- 2 Schuim-ſpanen.
- 2 Kompas-lampen. } Met olie en katoen,
- 4 Kleine Lampen. } daar toe noodigh.
- 6 Kopere kranen.
- 4 Botteliers pompen.
- 4 Mokkers.
- 1 Vuur-ſlagh.
- 1 Peper-molen.
- 4 Wiggen.
- 2 paar Schalen. } Met 59 pondt gewigt.
- 2 Evenaars.
- 2 Tangen.
- 2 Vorken.
- 2 Gaffels.
- 1 Heugel.
- 1 Broodt-korf.
- 3 Frets.
- 2 Tuy-ketenen.
- 2 Vuur-laden.
- 1 Blaas-balg.
- 2 Pekel-trechters.
- 3 Azyn-trechters.
- 2 Olie-kannetjes.
- 2 Houe Lantaerens.
- 2 Roode Lantaerens.
- 2 Slonfen.
- 1 Moſtert-ſteen.
- 1 Roofſter.
- 1 Treeft.
- 6 Hangers.
- 10 Stekers.
- 3 Groote Schrapers.
- 8 Kleine Schrapers.
- 2 ſtuk Dweil-laken.

- 2 Vylen.
- 25 Mengelen Lyn-olie.
- 1 Vaatje Zeep.
- 18 Tonnetjes Zwartzel.
- 10 pondt roode Menie.
- 8 Steene kannen.
- 12 Potjens.
- 5 Schyven Zwavel-ſtokken.
- 9 Quasjes.
- 36 Holle bakken.
- 36 Vlakke bakken.
- 48 Lokjens.
- 100 kleine Eet-lepels.
- 12 Tafel-borden.
- 6 Houe kranen.
- 3 Pol-lepels.
- 2 Mouts.
- Voorts een party Loop-riet, Moſch, enz.
- Ook eenige ponden Spaanſche Zeep, om lywaat te waſſchen.
- 1 Looze Steng.
- 1 Boots Maſt, en Spriet.
- 1 Wang.
- 5 Boeijen.
- 30 Riemen.
- 20 Handt-ſpaken, en Haak-ſteelen.
- 4 Vlagge-ſtengen.
- 8 Riemen tot de Schuit, of Sloep.
- 4 Yzere Schyven.
- Wool-banden en bouts, en vorder yzer-werk tot de maſten.
- Wind-boomen, en eenige Gieters.
- Uit de Lyn-baan kan men ook mede geven, om wel voorzien te zyn:*
- Schiemans Garen. 750 p.
- 84 bos Huizing. 84
- 84 bos Marling. 42
- 3 paar Schooten. 793
- 3 paar Smyten. 356
- 6 Yzere Troffen. 1152
- 3 Kabel-touwen. 2615
- 1 Paerde-lyn. 375
- 3 Reeps. 375
- 1 Jein. 154
- 24 bos witte Lynen. 71
- 8 Loot-lynen. 55
- 2 Zegen-lynen. 40
- 12 Viſch-lynen, en 12 Stuk-lynen. 50
- 2 Troffen. 236
- Loerdig om te winden.
- 1 Boots Touw. 150
- Broekings, en Vang-lynen, na eiſch. —
- Deeze alle wegen te zamen 35261 p.
- Hier benevens noch Kardielen.
- Rak-touwen.

Por-

Portuur-en Weef-lynen.
Vallen.
Mantels.
Boci-reeps.

Van de Zeil-maker.

20 Lynen van twaalven.
6 bos Huizing.
18 pondt Zeil-garen.
30 Naalden.
100 ellen oudt Doek.
2 Zeil-vaten.
20 Kousjes.
Een party los Klaver-en Hair-dock.
Poort-zeilen.
Geteerde prezenning.
Mamiering.
Hang-makken.
Een Tapyt om in de Boot te leggen.
Van elk zeil werdt een dubbelt mede ge-
noomen.

Van andere kleinigheden.

7 Tonnen Pek.
24 Tonnen Teer.
200 pondt Talk.
8 pondt Reuzel.
60 Vadems Brandt-hout.
1 Huidt Pomp-leer van omtrent 26 p.
5 Huiden Dek-leer.
26 kleine Mamieringen.
6 groote Mamieringen.
2 Jein-bloks, 9 Schyven, 4 Nagels.
50 pondt Zwavel.
200 kluwens Werk.
4000 pondt Harpuis.
10 Splits-hoorens.
15 Marrel-priemen.
Krab-yzers.
Teer-en Pek-ketels.
10 Putzen.
24 Pomp-platen.
10 Pomp-bouts.
6 Pomp-luizen.
4 Pomp-haken.
1 Penter-haak.
24 Onderscheide Haken.
6 groote Spylen.
15 Boots-haken.
2 Schinkel-haaks.
30 Onderscheide Kouffen.
1 Kruk met een Stel.
2 Mikken tot de Boot.
2 Dreggen, wegende 94 pondt.
1 Enter-dreg, wegende 236 pondt.
3 Vleugel-spillen.
100 Raa-krammen.
200 Raa-ringen.
2 Klokken.
Hoeken, en Koper-draat.
6 Bylen.

2 Slooten.
4 Elgers.
2 Harpoenen.
2 Hey-hoeken.
1 Trek-zaagh.
1 Kraan-zaagh.
Kandelaren.
Timmermans Dreg.
Verscheide Poort-en Ree-ringen.
Yzers om lantaerens aan te hangen.
Brandt-haken.
1 Domme-kracht.
10 Beslagh-puttings.
7 Diep-looden, wegende 150 pondt.
12 Servings.
2 Spoel-gieters.
12 Teer-quaften.
3 Lantaerens om achter op te staan.
36 vadem oudt Touw.
12 Harten.
12 Emmers.
300 pondt Zwavel.
18 Kompasfen.
1 Peil-kompas.
1 Doos met losse Rozen en Glazen.
18 Uur-glazen.
1 Quartiers-glas.
3 Vleugel-houten.
3 Vergulde Klooten.
4 Schrapers.
Grof linnen tot Schroot-zakken.
Koe-voeten.
Kettings tot de kombuis, en ree.
Platen.
Smeer-hoorens.
Vuur-steenen.
Schaeren.
Pak-naalden.
Bezems, Stryzel, Lym, Kryt.
Koper- en Yzer-draat.
Een of twee Zee-uurwerken.
12 Bossen Dreumels.
2 pondt Moscovisch glas.
12 Schoppen.
1 Sloop-steen.
1 Rooode Vlagh van 8 kleedt.
1 Witte Vlagh van 8 kleedt.
1 Staten Vlagh van 9 kleedt.
1 Staten Vlagh van 7½ kleedt.
1 Staten Vlagh van 6 kleedt.
1 Geusje van 4½ kleedt.
1 Top-stander.
6 Nieuwe Vleugels.
1 Kolder-bril.
4 Harten en Emmertjens tot de Pomp.
2 Moskuils.
36 Karviel-nagels.
1 Dubbelt en 1 enkelt Blok tot de stag.
1 Klamp-blok.
10 Juffers tot de Boot.
2 geboorde Spie-bossen.

Volgt

Volgt het losse Blok-werk, om te dienen, als het gevalt dat andere redeloos worden of wegh raken.

- 2 Dubbelde Mars-schoote-bloks.
 - 2 Hangers van 15 duim.
 - 4 Takel-bloks van 15 duim.
 - 2 Dubbelde Takel-bloks van 3 voet.
 - 6 Bloks van 11 duim.
 - 6 Bloks van 9 duim.
 - 12 Bloks van 8 duim.
 - 12 Bloks van 7 duim.
 - 18 Bloks van 6 duim.
 - 1 Kinnebaks-blok van 2½ voet.
 - 24 Braam-bloks.
 - 42 Karviel-nagels.
 - 2 Moskuils.
 - 1 Groot Rak met drie regels Klooten.
 - 1 Marfle Rak.
 - 24 Wandt-klooten.
 - 40 Losse Schyven.
 - 60 Losse Nagels.
 - 12 Bloks van 10 duim.
 - 6 Bloks van 12 duim.
 - 2 Dubbelde Trys-bloks.
 - 5 Schyven, en 2 Nagels tot de Gei-bloks.
 - 4 Schyven, en 2 Nagels.
 - 5 Juffers, wel beslagen met yzere hoepen.
 - Kardiel- en Jein-bloks.
 - Sleeden en Klooten tot de Raks.
 - Zalingen. Doods-hoofden.
 - Emmertjes. Lantaeren-tonnen.
 - Hoos-vaten na eisch.
 - Hekjes.
 - Zwart-quaften.
 - Groote riemen, tot ieder poort een, om in tydt van stilte jaght te maken, of te vlughten: deeze werden buiten boort tusschen de puttings geberght.
 - Eenige Scheeps-ladders.
 - Vis-netten.
 - Handt-moolens.
 - Bak-ovens.
- Volgt nu het Kryghs-tuigb, dat men deeze honderdt mannen konde toevoegen, om zich bequamelyk op eene der voor gestelde reizen, in geval van vyandyke ontmoeting, te konnen verweeren.*
- 2 Metale Stukken van 12 pondt, 1525 p.
 - kamers-wys, wegende 1572
 - 4 Metale Stukken van 12 pondt, 2470
 - recht uit, wegende 2540
 - 2480
 - 2470
 - 2 Metale Draken van 6 pondt, 670
 - wegende 664

14391 p.

- 4 Yzere Stukken van 12 pondt, wegende 13600 p.
- 8 Yzere Stukken van 8 pondt, wegende 24000
- 4 Yzere Stukken van 4 pondt, wegende 6000

43600 p.

Alle deeze Stukken dienen te leggen op bequame Rampaerden, die met touwen, door gaten, welke in de midden zyn, aan het Schip vast gefort werden, wanneer men in vrede zeilt. De zwaarste stukken zet men midden in 't Schip, om dat het zelfde daar meest verdragen magh.

- 25 Handt-buffen, of Musketten, die vry zwaarder te scheep moogen zyn als te lande.
- 4 Kopere Musketten, of Donderbuffen.

- 25 Sabels.
- 25 Sabels met hengzels.
- 12 Enter-bylen.
- 1 Snaphaans-roer.
- 10 Scheeps-pistoolen.
- 7 Heele Pieken.
- 21 Halve Pieken.
- 14 Drielings Pieken.

- 3000 pondt Bus-polver.
- 400 pondt Lont.

Eenige handt-brazeletten, en een Hellebaart of twee.

- 250 Kogels van 12 pont, wegende 3000 p.
- 200 van 8 pont, wegende 1600
- 50 van 6 pont, wegende 300
- 100 van 4 pont, wegende 400

600 Kogels, en wegen te zamen 5300 p. Een party groote en kleine steenen, om zich daar van in onderscheidelyke voorvallen te konnen dienen.

- 40 Schiet-bouts van 12 pondt, wegende 480 p.
- 40 van 8 pondt, wegende 320
- 20 van 6 pondt, wegende 120
- 20 van 4 pondt, wegende 80

120 Schiet-bouts, wegen t'zamen 1000 p. Hier plagt men voormaals Stale bogen, Rondassen, en Panoizen by te doen; doch deeze zyn nu niet meer in 't gebruik.

- 12 Braat-spitten.
- 20 Losse maten.
- 20 Handt-granaden.
- 8 Scheeps-bylen.
- 2 Beslagen Schoppen, en 2 Spaden.
- 10 Vuur-steenen.
- 200 pondt Schroot.
- 200 pondt Musket-kogels.
- 25 pondt Staaf-loot.
- 25 pondt Draat-kogels.

1 Rol

- 1 Rol Plat-loot, wegende 150 pondt.
- 24 Yzere Koe-voeten.
- 60 Ringen: en Krammen tot de Stukken.
- 10 Poort-hengzels.
- 20 Talie-haaks.
- 10 Loffe Bouts.
- 90 Lunsfen tot Ropaerden.
- 10 Varken-ftacten.
- 1 Moker.
- 24 Ringen en Krammen tot de poorten.
- 30 Sluit-ringen.
- 20 Spullen.
- 8 Haken tot Ropaerden.
- 6 Platen tot de zelve.
- 40 Yzere Lovers.
- 2 Splits-horens.
- 3 Marrel priemen.
- 3 Platte Hang-sloten.
- 5 Ronde Neurenburger sloten.
- 1 Bout van 5 voet, met 8 Voet-beugels.
- 2 Bouts van 4 voet, met 6 Voet-beugels.
- 1 Bout van 1 voet, met 2 voet-beugels.
- Enter- en Penter-dreggen, waar van de eerste kromme weer-haken aan de handen hebben, en de tweede kort van schacht zyn.

Behalven dit heeft men op het Schip noch noodigh:

- 80 Vadem opgeflagten Wandt.
- 30 Vadem opitaande Wandt.
- 4 Opgeflagten Trofsen.
- 1 Fyne Tros tot Poort-touwen.
- 12 Bos Huizing.
- 10 Bos Marling.
- 1 Lyn van zeffen.
- 2 Stuk-lynen.
- 10 Ledere Brand-emmaers.
- 3 Huiden om 't kruit te dekken.
- 2 Beurs-vaatjes van 50 pondt.
- 1 Beurs-vaatje van 25 pondt.
- 1 Bos Kurk, om proppen te maken.
- 2 Provoofts Lantaerens.
- 1 Open Lantaerens.
- 1 Kruit-slons.
- 1 Trechter tot het vullen der Baneliers.
- 1 Trechter om Kardoezen te vullen.
- 1 Kruit-maat van een pondt.
- 1 ————— van een half pondt.
- 1 ————— van een vierendeel ponds.
- 24 Handt-spaken.
- 10 Kardoes-stokken.
- 24 Stel-houten.
- 24 Wiggen.
- 10 Dubbelde Talie-bloks.
- 12 Enkelde Talie-bloks.
- 2 Lange Talie-bloks.
- 6 Lepel-klossen.
- 10 Aanzetters Kloffen.
- 10 Touw-aanzetters Kloffen.

- 10 Touw-wissers Kloffen.
- 10 Groote Ropaerts-wielen.
- 10 Kleine Ropaerts-wielen.
- 2 Moskels voor de Konstapel.
- 2 Houte Hamers.
- 16 Houte Wisschers.
- 20 Touwe Wisschers.
- 1 pondt roode Verwe.
- 1 pondt witte Verwe.
- 1 pondt blaauwe Verwe.
- 80 Lantaerens tot de stukken.
- 20 Schaaps-vaghten tot Wisschers.
- 8 Wisscher-stokken.
- 16 Kruit-lepels.
- 10 Lont-stokken.
- 32 Kardoes-kokers.
- 16 Hoeken.
- 10 Draap-looden.

Konstapels gereedschap.

- 1 Kopere Balans.
- 4 pondt Yzer gewicht.
- 2 pondt Looft gewicht.
- 1 Kruit-zeef met een Trom.
- 1 Holle bak.
- 2 pondt Kardoes-garen.
- 3 Riem Kardoes-papier.
- 1 Snyders Schaer.
- 500 Wisscher-spykers.
- 1 Hamerken met een steel.
- Schroot na welgevallen.
- Als ook Koe-voeten.
- 4 Dozyn Naalden.
- 6 Snyders Ringen.
- 1 Afbyters tang.
- 1 Buigh-tang.
- 1 Heel ronde, en 1 halfronde Vyl.
- 1 Platte Rasp-vyl.
- 1 Houten omslagh.
- 4 Boor-yzers.
- 2 Konstapels Booren.
- 10 Kopere Laad-priemen.
- 10 Kruit-horens.
- Tot ieder Stuk 3000 pondt kruit.
- 25 Kopere Nagelkens.
- 10 pondt Talk.
- 5 pondt Zeep.
- 10 pondt Plat-loot.
- 6 pondt Looft-wit.
- 4 pondt zwarte Verwe.
- 2 pondt roode Menie.
- Zwart Kurk tot buiten-proppen, zoo veel als genoegh is.
- 10 pondt Lyn-olie.
- 6 pondt Roet.
- 3 Domme-krachten.
- 8 Kneppels.
- 2 Mallen.
- 1 Beurs-vaatje.
- Een party Poppen, en Voorflagten, om op 't Geschut te zetten, van vast hout.

Y y

Kor-

Korporaals gereedschap.

- 1 Handt-schroef.
- 1 Kout-beitel.
- 1 groote Loot-lepel.
- 6 kleine Loot-lepels.
- 10 kleine kogel-vormen.
- 1 Schraap-staal.
- 1 Yzere Stamper.
- 1 Kratzer.
- 10 Houte Stampers.
- 1 Kanne met olie, om 't geweer te smeeren.
- 1 Vaatje Hamer-slagh.

Ballast werdt zoo veel binnen boort gebragt, dat de Scheepen een bequame stevigheit bekomen; doch hoe veel dit zy, leert d'ondervinding.

Scheepen die na warme Landen varen voeren houte latten mede, om die te konnen op zetten, zeilen daar over te spannen, en dus voor de Zon bedekt te zyn.

Vermeine dat deeze opgehaalde werktuigen genoegh zullen zyn om het Schip door zee te brengen; doch de Scheepen die alleen ten krygh worden geschikt voeren meerder oorloghs behoeftigheden met zich, als Granaden, Malt-dreggen, Stinkpotten, enz.

Aan deeze honderdt mannen, die het Schip een jaar lang zoude voeren, diende men, na myn goetdunkken, zoo veel levens-middelen op de reize mede te geven, als de volgende lyfste uitwyft: 't geen vermeine, als in dagen gedeelt, en naar eisch aan ieder persoon uitgereikt wert, genoeg tot haar bekomste zal zyn.

Lyfste van Leef-tocht, ten behoeve van honderd koppen, voor een jaar.

- 16 Vaten Vleis.
- 11 Vaten Spek.
- 13 Aamen Spaansche Wyn.
- 4 Aamen Fransche Wyn.
- 6 Aamen Brandewyn.
- 9 Oxhooften Azyn.
- 4 Aamen Olie.
- 1 Quartoel Traan.
- 2 Tonnen fyn } Zout, ieder van
- 5 Tonnen grof } 1½ zak.
- 80 Tonnen klein Bier.
- 4 Tonnen goet Bier.
- 150 Tonnen water.
- 8 paar Hammen.
- 6 paar stukken gerookt Vleis.
- 8 paar gerookte Tongen.
- 108 16 pondt hardt Broodt.
- 100 Zakken Gort.
- 50 Zakken witte } Erreten.
- 25 Zakken grauwe }

- 25 Zakken Boonen, die altemet in stede van Erreten geëchaft werden.

- 4 Vaten Boter.
- 2704 pondt Stok-vis.
- 330 pondt Zoetemelks-kaes.
- 12 pondt Koeijen-kaes.
- ½ Zak Mostert-zaat.

- 75 pondt Wasse Kaerssen.
- 50 pondt Kaerssen van Smeer.

Ieder man heeft op de reis noodigh een vaatje Brandewyn, of eenigh ander sterk nat; 't geen elk op zyn eigen kosten verzorgt na welgevallen.

Op's Landts Oor-logh-scheepen schafte men gemeenlyk voor het volk in volgender wyze.

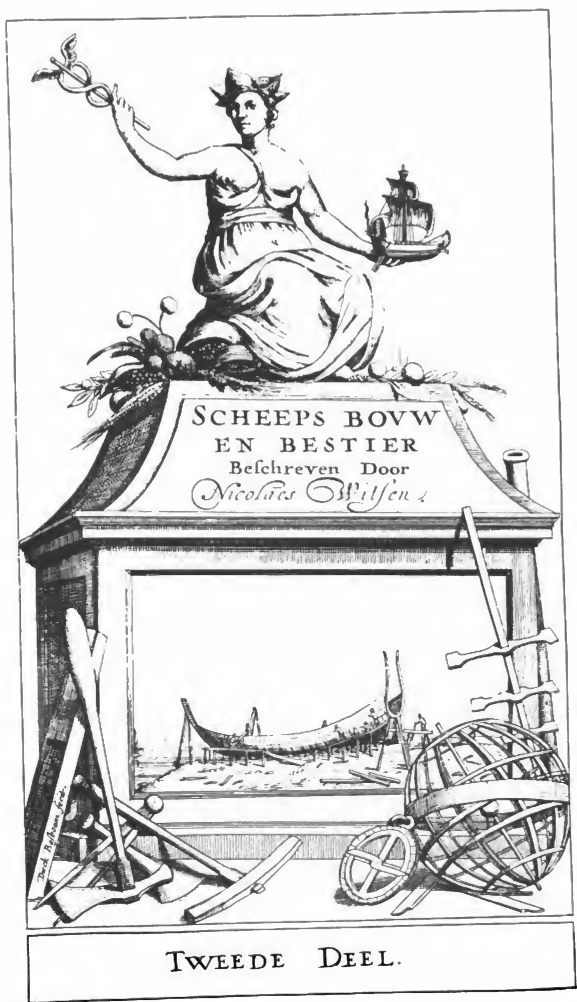
Algemeine Lyfste van de Lyf-tocht op een Schip, voor honderd koppen ter maand.

- 2250 pondt hardt Broot, tot 5 pondt voor ieder hooft ter week.
- 40 Zakken week broodt.
- 450 pondt kaes, is 1 pondt voor ieder hooft ter week.
- 5 Tonnen Vleis, dat is 1½ pondt voor ieder man op een maal, en zulks twee maal ter week.
- 400 pondt Stok-vis, daar men Haering voert, anders moet men 700 pont hebben.
- 4 Tonnen Haering ter maand.
- 1½ Ton Boter ter maand.
- 5½ Smal-tonnen Gort ter maand.
- 4½ Smal-tonnen witte of groene Erreten.
- 2½ Smal-tonnen Boonen, of grauwe Erreten, ter maand.
- ½ Smal-ton wit Zout ter maand.
- ½ Oxhooft Azyn ter maand.
- 35 Tonnen Bier by de Winter, en
- 42 Tonnen by de Zomer.
- 4 Vadem Brandt-hout by de Winter.
- 3 Vadem by de Zomer.

Voor de Kajuit.

- ½ Oxhooft Fransche Wyn ter maand.
- 4 Stooopen Spaansche Wyn ter maand.
- 2 Stooopen Brandewyn ter maand.
- 1 Ham, en des Zomers een stuk gerookt Vleis daar by.
- ½ Hollandtsche Boter voor vier maanden.
- 2 pondt Zuiker ter maand.
- 2 Tonnen witte Biscuit voor de reis.
- 2 Stooopen Olie voor de reis.
- 1 Kruit-does wel gestoffeert.
- Komynne en groene Kaes na behooren.
- Water tot genoeghte.
- Mostert-zaat na behooren.

Einde van het eerste Deel.

H O R A T I V S.

*Illi robur, & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus, nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec trisleis Hyadas, nec rabiem Noti.*

O P P I A N V S.

Uit het Grieks in Latyn vertaalt.

*Seu mortalis erat, seu missum numen ab alto,
Audax ille fuit, qui primum marmora findens
Piscis opus cernens, humanos traxit in usus:
Construxit naves, extendens carbasa ventis,
Explicuit funes faciles moderatus habenas.*

Aaloude en Hedendaaghſche

SCHEEPS-BOUW
EN BESTIER,

T W E E D E D E E L:

Behelzende het beſtier der Scheepen, zoo van
oudts als te deezer tydt.

Beſchreeven door NICOLAES WITSEN.

E E R S T E H O O F T S T U K.

*Beſtier der Scheepen, en ſcheepelingen, zoo als het zelve in voorige
tyden by de Grieken en Romeinen in gebruik is geweest.*

DE Scheeps-bouw van de oude en nieuwe tydt volcindt hebbende, zal het niet ongerymt zyn geſchiktelyk te laten volgen de wyze hoe men de Scheepen beheert, en beſtiert; waar toe ik de oudtheit voor af late gaan, en zegge dat de Grieken, zoo wel als de Romeinen, alderhande ſlagh van kryghs-lieden op hunne Scheepen hebben gebruikt, even gelyk men de mannen in de Legers te lande, met veelerhande wapen-tuigh aangedaan, ten ſtryde treden ziet. Doch om dat men te ſcheep ſtaande veght, en het dragen der wapenen weinig hindert, voerden zy op zee veel zwaarder wapenen als te lande. Als men ſloegh wierden de marſſen rondtom opgehaalt met ſcheut-vrye leuningn, van leder of andere ſtoffe, en dan wierden daar ook kryghs-lieden ingeplaatt.

*Men ſtreedt
in ſcheep met
veelerhande
wapen-tuigh;
doch meſt
met zulk die
waer voor-
gen.*

*Hoe de
bootsgezellen
onderſcheiden
worden.*

De ſcheepelingen wierden onderſcheiden in lichte en zware Boogh-dragers, Roeijers, *Helciarri*, of Touw-trekkers, en Sloep-roeijers; 't geen by hun vaſte amptelingen waren, *Carabina*, of *Scapita*, en Matroozen genaamt, die weder gebynaamt zyn geweest na het ſlagh der Scheepen daar zy op dienden. Zommige roeijers paſſten alleen op hun riemen, (welke des nachts op de harde roei-banken haren ſlaap moeſten nemen; en niemandt, als den Hop-man alleen ruſte op een ſlechte matras, of ruigh wollen kleedt) andere moeſten, des noodt, 't geweer daar nevens in de handt nemen.

Zommige ſoldaten en matroozen dienden op Kondſchap-haalders, andere op Oorlogh-ſcheepen, en andere op Wacht-ſcheepen; waar na hun loon, zonder twyfel, ook zy geſtelt geweest. Tot Rome was een bende zee-volk, die men de Uitzierende bende noemde: deeze wierden op groote en magtige Scheepen, met hooge hutten, en zware bekken, geleght, om den eerſten ſtoot te kunnen uitlaan: gelyk het graf-ſchrift, gevonden aan den Campaniſchen wegh, daar men na Bajen gaat, uitwyſt; want het is ter eeren van iemandt geſtelt die onder de zelve uitkykende behoorde, en luidt als volgt:

D M.

M. STABERIUS. MF QUIR. LACER
2 COH. VI. SPECULAT. CLASS. MISEN.
V FECIT SIBI ET STABERIE VERI
DIANÆ MATER---- ET L. STABERIO
PROCILLO FILIO DULCISSIMO
VIX AN. XVI. M. VII. D. IIII. HOR. VI.

Naerſtigheit, zegt *Vegetius*, werd in de Boots-gezellen, verſtandt in de Stierluiden, en ſterkte in de roeijers vereiſcht.

Het is aanmerkens waardigh, dat de ſcheepelingen al van oudts her de naam van maat hebben gevoert; want *Livius Lib. xxvii.* zegt: *Unde paraturos navales socios.* Dat is: *cap 36.*
Van waar zullen ons de ſcheep-maats komen.

De roeijers wierden onderſcheiden, en genaamt, na dat zy zaten, met drie byzondere benamingen. Ieder roeijer voerde, na het gevoelen der meeſte geleerde mannen, een riem alleen; en die geene welke

Y y 3

op

op 't uiterfte der banken, of, zoo andere willen, het hoogfte zaten, verdienden de meeste foldy; deeze hadden de zwaarste en langfte riemen, waar om zy ook den meeften arbeid deden. By grooten haalt wierdt'er echter twee aan een riem gezet. De roeijers zyn in 't begin meeft alle huurlingen geweest, en daar om wierden zy aan geen ketingen geflooten, als heden-daags gefchiedt; doch by noodt wierden daar toe flaven gebruikt, dien, in ftede van geldt, vryheit wiert gefchonken.

Ieder wift wat hy fcheep te doen hadde: zommige waren anker-lighters, andere maft-klimmers, en maft-zetters; want men maakte toen de maften dusdanigh, dat men die verzetten konde, zynde de zelve gedeelt in drie deelen, van welke ieder een byzonderen naam voerde: deeze ftukken wierden boven elkander te zamen gebonden, en ftonden, na gelegenheit van tydt en weêr, hoog of laagh verheven. Andere deden niets als op de pomp te paffen, en het fchip droogh te houden. Eenige keken steeds voor uit, en ftelden de zeilen, welke vierkant, en ook drie-hoekigh geweest zyn. Een deezer uitkykers zat by beurten geduurigh boven in de maft, en riep den Stierman toe, wat ftrek te houden was, en waar heen men de zeilen keeren moest: deeze wierden by de Latynen korf-kykers genaamt, om dat de marf-fen, daar zy in zaten, den korven, of manden niet ongelyk waren. Andere mannen moeften zich steeds op den overloop laten vinden, om tot alle fcheeps-dienften, zonder onderfcheit, in tydt van noodt, ofte als'er byzondere amptelingen te kort waren, hen te laten gebruiken: deeze dienst was de minfte in achtginge, om dat zy op het wenken van ieder man reedt moeften ftaan. Doch van de fcheeps-amptelingen ziet beneden breeder. En fchoon elk werk te fcheep zyn byzonderen oppaffer hadde, zoo geviel 't echter veel maal dat een man alleen verfehiede dienften waarnam.

Duikers.

Men vondt onder de matroozen altydt eenige die tot duiken in 't water beftemt waren, om, als het anker onklaar was, dat onder water te redden. Tot op 70, 80, en 90 vadem liet dit volk zich onder water gelyen, en wiften daar bykans zoo te arbeiden, als of zy in de lucht ftonden. Op het inpringen vulden zy hun mond met olie, welke uitspoogen als omlaegh ter plaatze waren daar zy arbeiden moeften, voorgevende dat hier door het water gefilt, en het gezicht verklaart wiert. Handen en voeten verwden zy grauw, om minder gezien te werden van de wreede zee-ge-drochten, die menfchen eeten.

Dit duiken wiert by de Romeinen zeer geoeffent, zoo dat daar op byzondere wetten gemaakt zyn. Die iets acht ellebogen diep uit het water op haalde, 't zy van wat ftoffe dat het was, bequam daar van het derde: die vyftien ellebogen diep iets op haalde, behield daar van de helft, en zulks om dat hoe dieper iemand dook, hoe meer gevaar hy liep van om hals te raken.

Deeze duikers wierden ook gebruikt in den ftrydt, om 's vyandts kabel-touwen te ontredde, of te breken, en de fcheepen onder water te doorbooren: zy namen ook de over boort gevallene of zwemmende vyanden waar, die zy met zich onder water togen, en dus verdrinken deden; want alle man was op dit onder water blyven niet afgerecht.

By *Quintus Curtius* leeft men, hoe die *Lib. 10. van Tyrus* een groot storm-gevaerte, dat *cap. 9.* *Alexander Magnus* tegens haar hadde doen opwerpen, met onder water te duiken, vernielden, en zulks in deeze woorden: *Præcipuum auxilium erat, qui procul hostium confpectu, subibant aquam, oculoque lapsi, ad molem usque penetrabant; salicibus palmitibus arborum eminentium ad se trahentes, quæ ubi secuta, pleraque secum in profundum dabant, &c.* Dat is: „De meeste afbreuk geschiede van die geenen welke verre uit „het gezigt der vyanden onder water gleden tot aan het storm-gevaerte, alwaar „zy dan met zeiffens de uitftekende houten en boomen naar zich trokken; welke uit gehaalt zynde, het opgeftele gebouw deede invallen, enz.

Men bericht, dat hedendaags in Indien paerel-viffchers worden gevonden, welke een half uur onder water konnen arbeiden, zich aan een touw vast houdende; waar toe zy hare lichamen met olie fmeeren, en een geolyde fpons op den arm binden, daar zy met de mond in byten: door zware fteenen, fchoenen genaamt, die zy aan de voeten binden, zakken zy omlaegh, alwaar die weten af te fchudden. Deeze zyn zoo handigh onder water, dat zy de paerel-oesters weten te openen, en de beste voor zich in te flokken, om hunne meesters te bedriegen.

Op zommige plaatzen in Indien hangen de paerel-viffchers zich een steen om hun middel, aan een bandt met een haak vast zynde, welke haar doet zinken, die zy ook afwerpen zoo dra als grondt voelen: aan deeze steen is een touw, waar by de zelve opgehaalt wert: met de rechter voet staat de viffcher in een mantje, waar hy, op grondt zynde, de fchelpen in werp; en als het water hem begint te verveelen, grypt hy met beide zyne handen aan een touw bo-

boven 't hooft, dat om zyn middel vast is, 't welk het sein is van dat men hem moet ophalen: het mantje wert ondertusschen met een andere lyn opgetogen. De paerlen worden in kuilen te week geleght, en daar na gezift door kopere bekkens daar gaten in zyn, welke vier bodems hebben, zynde de grootste gaten boven.

Van het paerel-visschen by Tutekoryn spreekt *Baldem* aldus: „Hier is een ver-
„maarde paerel-visschery. Men zeght
„dat'er drie in geheel Oosten zyn, eene
„by Ormus; de tweede in de boght van
„Anam, op de kust van China; de derde
„alhier, ofte in de boght welke tusschen
„Comoryn en 't eiland Ceilon gelegen is;
„zynde daar in Manar, en Aripou, begre-
„pen. Men vangt de paerlen, beslooten
„zynde in oesters, welke hardt en wreedt
„zyn om te etten: zy worden op 7, 8, 9,
„of 10 vadem gedoken; zynde dit waar-
„lyk een zwaar en moeilijk werk, en
„dikmaals op den hals aankomende. Men
„vangt alle jaren de paerlen niet; want
„zomtyds worden de banken met zant
„bedekt, of de oesters zyn te klein. Men
„weet hoe veel paerlen in hondert oesters
„moeten zyn, en dan maakt men over-
„slag of de visschery de onkosten ruim
„kan opbrengen, anders werdt de zelve
„gestaakt. Als men nu vast besloten heeft
„te visschen, komen duizenden menschen
„van alle kanten in hare vaar-tuigen, met
„vrouw en kinderen, maken hunne ten-
„ten op de strandt, en verblyven zoo lang
„tot dat de vangst een einde heeft. De
„paerlen worden in 't openbaar, zoo tot
„Tutekoryn, als Kaylpatnam, op de markt
„verkoft, enz.

Merfennus zeght, dat zekeren *Joannes Barrius* zich 6 uren onder water wist te houden.

Tot het duiken, en herstellen van verbrooke Scheepen, onder water, wierden oulings ledere zakken, als mede kurke bakken, daar de man zich in verhielt, gebruikt.

In 't belegh van Byzantium, nu Constantinopolen, wierden duikers gevonden, die spykers onder in 's vyandts Scheepen wisten te slaan, en daar touwen aan te knoopen, waar mede de zelve, na het afsnyden van 't anker-touw, wierden voort gehaalt.

Morisetum verhaalt van zekeren *Rogerius*, die onder water wist te duiken, en op het Jaar 1284. de Scheepen (anders onoverwinnelyk) te doorbooren, zoo dat de zelve zonken.

Van Werk-tuigen waar mede men onder water gaat.

Al het verzonken op den bodem van de zee, of 't geen elders onder water leghet, kan opgehaalt werden, door hulp van zeker werk-tuigh, 't geen van volgende gestalte en gebruik is.

Het werk-tuigh, 't zy van hout, loot, yzer, of koper, (doch de zwaarste stoffe is de nutbaarste, om dat de drift van 't water de teere stoffe licht verbryzelt, en om de noodtzakelykheit van zwaarte, want het werk-tuigh moet zinken, en in een zelfde gestalte recht over eindt blyven) heeft de gedaante van een klok, of tonne-boey, die onder open is, welkers hoogte een weinig minder is als een gemeen mans langte. Onder om de randt komt een zware yzere hoep, die de klok doet uit staan; want in water daar grooten drift is zoude het loot, of van wat stoffe het werk-tuigh mooge zyn, zeer licht t'zamen slaan, indien door deeze hoep, die binnewaarts leghet, niet wiert uit gehouden. Onder is de middel-lyn van de klok een groote schrede lang: boven is de klok zeer spits toe gaande, het geene geschiedt om dat een scherpe vorm het water beter snydt als een stompe. Het is rondtom met touwen bewoelt, van welke eenige beneden de klok neder hangen, daar loode platen, groot 1 voet in 't vierkant, en 2 duim dik, aan vast gemaakt worden, in welke vier gaten zyn, op ieder hoek een, daar de touwen door steken: deeze platen komen op 2 voet recht onder de klok te hangen, en dienen voor de man, die zich in de zelve onder water begeeft, om zyn voeten op te zetten, en al den toestel op te leggen, die hy onder water noodig heeft, om te arbeiden, en iets op te halen; waar om de platen ook vermeerderd en vermindert worden, na dat veel arbeids-tuigh beneden van nooden heeft. Boven aan de klok is een groote haak, daar een touw aan geslagen wert, 't welk by de steven van 't Schip, waar uit de klok, met de man daar onder, in zee wert gelaten, over een schyf gewonden, en door de spil opgehaalt wert. Zoo verre als de beenen van de man onder de onderste rant van de klok uitsteken, en noch twee vinger breedt, staande op de genoemde platen, zoo verre zyn zy nat, als hy eerst in 't water gaat; want twee vinger breedt nats komt in de klok, zoo als zy eerst in 't water wert gezet. De klok moet van groote zwaarte zyn, of zoude anderszins bezwaarlyk zinken. Door groote nyp-tangen, die met touwen worden toe getrokken, wert het goet, 't geen op de grondt leghet, gevat: deeze

deezee zyn van veelerley gestalte, en na de dingen die men meent op te halen: eenige dienen om staven yzer, andere om geschut, ankers, en pakken op te halen. De nypers, aan de waeren vast gemaakt zynde, werden met touwen, welke aan de zelve vast zyn, uit het Schip opgewonden. De klok moet langzaam in het water dalen, op dat niet ter zyden om sla; doch mag zoo schielik als doenlyk zy opgetrokken werden.

Een man, die in zulk een wonderlyke klok onder water hadde gezeten, heeft my gezegt, dat hy omtrent een half uur, en zomtyds minder of meerder tyd, onder water harden kan: dat het gezicht onder water vry is, en dat hy alles zien kan: dat het water allengskens in het vat opklimt, wanneer hy op de grondt staat; doch als het by de keel komt, en hy zorg van verdrinken kryght, trekt hy aan een touw, dat om zyn middel vast is, 't welk het sein is dat de geene die in 't Schip zyn hem opwinden moeten: terwyl hy opgewonden werdt vermeerderd de lucht, en het water vermindert in de klok; tot dat, boven komende, geheel ledigh zy. Hoe langer hy onder water blyft, hoe hetziger de lucht in de klok wert, zoo dat hem zomtyds van benaauwtheit de neus ontfpringt, en hem eenige bedweltheit toebrengt. Als hy ter rechter of ter linker zyde, en voor- of achterwaarts wezen wil, maakt hy seinen aan touwen, die benevens de klok gaan, onder aan de rant vast zyn, en tot boven in 't Schip komen.

Indien de meeste goederen uit gebleven Scheepen op de grondt niet in het zant verweldt lagen, zoo zoude steeds met dit werk-tuigh groote schatten te verdienen zyn; gelyk onlangs in Engelandt gebleken is. Hondert niaal, en meer, kan men hier mede op eenen dagh onder water gaan. Alles wat men onder water aanvat is zeer licht, zoo dat een man een geheel pak juchten met zyn eene handt opheffen kan.

Om minder windt te vangen, en gemakkeliker onder water te zakken, werden heden deezee klokken boven een weinigh naauwer gemaakt als eertyds, en in plaats van rondt, maakt men die daar mede wel plat, 't geen de duikers voorgeven dat minder tegen houdt.

Met dusdanig vat, of ketel, als boven beschreeven is, op het hooft gezet, en rondtom aan het lys wel vast gemaakt, zoo, dat evenwydigh met het water bleef, zoude men, na allen waarfchyn, op de grondt van 't water der wyze kunnen gaan als op het landt.

Tot het gaan onder water, om uit gezonkene Scheepen goederen, en geschut,

te lichten, worden zomtyds, behalven deezee klokken, onderscheide andere werk-tuigen gebruikt. Men heeft een klok, die tot het lichten van geschut uit geblevene Scheepen, en anderzins, gebruikt werdt, welke onder de wydte van 16 voet houdt. Het opbreken der vendeks, en overloopen, geeft de waterganger den meesten arbeid, zonder het welke 't onderste geschut, of ingelade waaren, niet wel kunnen gelicht werden: hier toe is voor eerst noodigh, tot op des Schips opper-bodem gedaalt zynde, twee spykers, op een gegeven wydte, in het Schip te slaan, aan welke spykers lange snoeren, vast aan kleine dobbers, geheggt zyn: zoo ras de spykers vast zyn, zendt men de dobbers na boven, welker afstandt gevoeght en gestelt wert volgens zekere mate, en na de breedte van een yzer hey-blok, van welkers gebruik aantondts gezegt zal werden. Deezee spykers werden dan mede genomen onder het water, en om met de zelve omtrent het inslaan niet te misfen, noch hen niet te verre of te na by elkander te stellen, geeft men de watergangers zomtyds een plankje mede na beneden, aan het welke de snoeren, op gestelde maat, reeds geheggt zyn; en als dan behoeven zy maar, zonder meeten, dit plankje haastelyk in den overloop vast te slaan. Langs deezee snoeren, die van sterk touw moeten wezen, zynde onder water aan het Schip geheggt, laat men van boven yzere kolommen, of pylaren, zakken, welke hol zyn, en aan de snoeren gelyk als geregen werden, hebbende de langte van 6 of 8 voet: zy zyn de yzere leuninggen aan bruggen, of huizen, hier te Lande, niet ongelik, en zoo gemaakt, dat zy in malkander voegen. Men steekt zoo veel van deezee yzere zuilen op elkanderen, tot dat zy boven het waters opper-vlak komen uit te steken. Dit verricht zynde, dan is 'er een zeer zwaar yzer hey-blok by der handt, 't geen onder scherp rondt en wighs-wyze gemaakt is: ter zyden heeft het twee ooren, of sleuven, waar mede men het zelve op de genoemde zuilen kan steken, even gelyk de gemeene hey-blokken aan twee masten worden geregen, waar langs het op en neder wert gevoert. Dit werk-tuigh wert dan op de genoemde yzere zuilen gezet, en langs de zelve neder gelaten, 't geene, beneden komende, door zyn zwaarte, en scherpte, den overloop, of balken, en al wat 'er voor komt, van hout, of zachte stoffe, scheurt. Aan de bovenkant van 't hey-blok, in de midden, is een oog, daar men een touw door rygt, waar mede dit gevaerte opgeheven, en aldus ge-

geslagen wert, tot dat men het gewenschte einde heeft bereikt, en het beslooten Schip geopent is. Maar zoo met dit heijden den overloop niet aan stukken is te krygen, dan heeft men zekere houten staven, die boven op het yzere hey-blok werden gestoken, tot buiten het water uit, voegende of sluitende mede in elkander: op het bovenste van deeze houten staven, buiten het water uit stekende, zynde met yzers t'zamen verknocht, en wel vast gebonden, wert dan zoo lange geslagen, tot dat de scherpte van de hey, die in het boort steekt, het zelve scheurt, en opening maakt. Eens opening gemaakt zynde, is het zeer licht, met haken, en touwen, of wel des noodts met verzetten van de yzere hey, en 't slaan op andere plaatsen, den geheelen overloop, ja het geheele Schip te verbreken, en boven water te krygen.

Men zegt, dat, om Scheepen die zeer diep gaan over drooghten te krygen, dienstigh is, dicht geslooten vaten, met water gevult, onder water te doen zinken, en aldaar aan de Scheepen vast te maken; welk water dan daar uit gepompt werdt, zoo dat niets als lucht in de tonnen blyft, welke lucht, na omhoog trachtende te stygen, de Scheepen zal doen driftig werden. Ten deezen zelve einde heeft men heden groote bakken, van 30 of 40 voet lang, en half zoo diep en breed, gemaakt, wel dicht geslooten, en zoodanigh gevormt, dat zich bequaam tegen de billen, en voor-stevens der Scheepen, aan vleijen: onder zyn zy plat, ook zoo aan d'eene zyde: boven staat een pomp, die hoogh uit steekt, waar door men het water in en uit trekt. Met krammen en lengen werden deeze bakken onder water aan de Scheepen vast gemaakt. Men voeght ook wel kleine Scheepen aan ieder zyde van de te lichtene Scheepen, de zelve daar aan vast makende, welke, met water gevult, en dan weder uit gepompt, het zware Schip doen ryzen.

Het zwemmen was te scheep een noodzakelyke oefening. Die zwom, zegt men, vulde zyn mont met olie, gelyk de duikers, welke hy, in 't water zynde, uit spoogh, om de zee te stillen.

Dat men onder de oude Batavieren goede zwemmers heeft gevonden, magh uit het volgende Graf-schrift, 't geen gevonden werdt in de Oudtheden van *Georgius Fabricius*, bespeurt werden, luidende, uit het Latyn vertaalt, als volgt: *Hier legh ik, dien dapperen Batavier, eerlyds in de Panonische gewesten zeer bekends, die onder duizent mannen de eerste was, welke, ter getuigenisse van Trajanus, de stroom van den diepen Donauw, met volle wapenen, hebben over ge-*

zwommen; en een nageschooten pyl van mynen boogh, terwyl hy in de lucht bong, en wederom te rug kwam, met een andere pyl getroffen, en gebrooken heb. Dien noch Romein, noch Barbarisch soldaat, ooit met de handt-schicht, noch Parth met den boogh, heeft kennen overwinnen. Myne daden heb ik, tot gedachtenis, deezen steen toegewyd. Men zie of iemand naar my deeze myne daden navolgen zal. Ik ben een voorbeeldt voor myn zelve, als zynde de eerste die ooit zulke hebbe gedaan.

Die van Delos waren zeer vermaarde duikers, en zwemmers; waar van toen een spreek-woort quam, als men een verholten zaak wilde ontdekke hebben, *Delio natatore opus*: dat is, *Men heeft een Delische zwemmer noodigh*. Onder alle was in deeze konst zeker Siciliaan, *Golan* genaamt, zeer vermaart: deeze leefde zoo wel onder als boven 't water, zwom als een vis, dook als een eendt, en wist onder 't water stormen te voorzien; doch eindelyk, te Messina, in Sicilie, na een gulden kop duikende, die de Koning in zee worp, en den geenen schonk die de zelve ophaalde, quam hy niet weder te voorschyn, 't zy van de visschen gegeten, of tegen de rotzen verplet.

Tot Zierikzee, in Zeelandt, heeft een zwemmer, ten aanschouwen van Keizer *Karel*, mede wonderen onder water verricht.

Men heeft in de tydt der Spaansche onlusten in Noort-Hollandt boeren gevonden, die broeken, blaasgwyze van leder gemaakt, wisten aan te trekken, waar mede zy doorvlieten en slooten gongen, zonder dat zwemmen konden: en deeze broeken wierden gebruikt in 't vervolgen of ontvlugten der Spanjaarden.

Met een zak, of blaas, en eenigh ander werk-tuigh, van weinigh belang en om-slagh, weet men in China onder water te gaan, welke konst tot heden in Europa niet is gezien; doch aan my bekendt gemaakt zynde, zal, wil het Godt, na genoomen ondervinding, het gemeen te zynen tydt daar van bericht geven.

Op wat wyze de zee-luiden, die langs den Persischen zee-boezem van de stadt Bassora na het eilandt Ormus, of van daar derwaarts varen, de lekken in de Barken op zee stoppen.

„De Patroon van de Bark sprong in zee, *Caspar Balbi*
„en ging onder water aan den bodem van ons Vaar-tuigh, om een scheuring te gat, *Viaggio dello*
„of opening, te vinden, waar door het wa- *Indie Ormus-*
„ter in liep, en om een houten stok daar in *dale. 1588.*
„te steken. Deeze stok, die zy droegen, om d'opening te stoppen, is een halve

Zz

,, arm

„arm lang, en op het eindt zyn eenige
 „paerts-hairen gebonden. Die onder het
 „water gaat beweegt de ftok heen en we-
 „der onder den bodem van het vaar-tuig,
 „alwaar dan deeze paerts-hairen, door
 „eene wonderlyke eigenfchap, zoo heeft
 „die over de gefcheurde plaatze, of lek,
 „komen, van de fcheure opgeflorpt, en
 „daar na toe getrokken worden. En op
 „die wyze kryght de geen, die dit werk
 „verricht, te weten waar het lek in 't
 „vaar-tuig is, en waar het moet gehol-
 „pen worden: gelyk toen deeze deedt,
 „die dit ons vaar-tuig verholp.

„Ik zal niet na laten te zeggen, dat ten
 „dien einde diergelyk flagh van zee-lui-
 „den, met eenige zeer fmalte ftukjes of
 „eindjes van bokke-hoornen aan de neus
 „te binden, onder water gaan, dat zy een
 „groot ftuk weeghs uitharden: het welk
 „waarlyk een ongeloofelyke zake is voor
 „den geen die het niet gezien heeft,
 „maar is evenwel waar.

„In het zeilen van Baßora na Ormus,
 „omtrent vyf Italiaanfche mylen van lant,
 „door ftorm op zee, brak het roer in twee
 „ftukken: waar van het eene ftuk in 't wa-
 „ter viel, en het ander bleef beneden aan
 „d'achter-fteven van de Bark by een touw
 „hangen. En dewyl deeze zee-luiden als
 „vifcen zwemmen, zoo fprongen twee van
 „hen, niet-tegenftaande zoo groot on-
 „weér, in het water, en kreegen het ftuk
 „van 't roer weder. Middelerwyle braghten
 „ten deeze twee, die in het water waren,
 „en d'andere, die in het vaar-tuig waren,
 „het ftuk van 't roer weder aan d'eigenfte
 „plaatze, en bonden het in der wyze vast,
 „dat het dienft kon doen.

Behalven de boven opgehaalde ampte-
 lingen, zagh men te fcheep noch Boot-
 wachters: want by goet weér ftondt altyt
 een man in de boot, die achter na fleepte,
 om uit te kyken, en wacht te houden.
 Andere voerden een byzonderen naam,
 van dat zy alle zwaarten loften en laden.
 Timmer-luiden werden daar mede niet
 vergeten: doch deeze laafte ampten hield
 men toen van klein belang, en die de zelve
 bedienden werden minder geacht als het
 overige fcheeps-volk. Den ftyders gaf
 men d'eerfte rang.

Of ook
 vrouwen te
 fcheep voo-
 ren.

Het leit noch in gefchil, of de Grieken,
 en Romeinen, vrouwen te fcheep hebben
 mede gevoert, of niet: zoo 't gefchagh,
 is het zelden gebeurt, en, myns bedun-
 kens, niet als van zeer vrouw-zieke man-
 nen.

Lg.-plaats
 der Romein-
 fche fcheeps-
 vloot.

De Romeinen onderhielden steeds
 groote burger- en hulp-vlooten. De leg-
 plaats der Scheepen, tot kosten der Ro-

meinfche inwoonderen, was tot Romen,
 aan de mondt van den Tyber: en aldaar
 onthielden zich zoo veel timmer-luiden,
 als tot het in ftandt houden van de vloote
 noodigh was: infgelyks was daar altydt
 een groot aantal mannen gereedt, die op
 het gebodt van hun Over-heer te fcheepe
 traden, en ter haven uit toogen.

Het geldt, waar voor men fcheeps-be-
 hoeftigheden kocht, wierdt uit de ge-
 meene fchat-kiift gelicht; doch als die uit-
 geput was, quam het op de burgeren aan:
 ieder moeft, na gelang van zyne middelen,
 gelt verfhaffen. Het bouw-gelt van ieder
 fchip met vier of vyf riem-reyen, beliep,
 zoo Polybius verhaalt, een talent, of zes
 hondert goude Franfche kroonen: 't geen
 weinigh is, ten aanzien van d'onkosten die
 men hedendaags aan de fcheeps-bouwe-
 ryce legt.

Wat een
 fchip van
 beuten licht.

Het Roomfche Gemeene-beft leende
 dikmaal hunne fcheeps-hollen aan byzon-
 dere burgeren uit, om den vyandt daar
 mede afbreuk te doen, geen loon, als den
 enkelen buit genietende.

Men bedong veeltydts op overwonne
 volken, of den geenens waar mede men in
 vriendelyk bondtgenootfchap tradt, zeker
 aantal fcheepen te beftellen, jaarlyks, of
 voor eens, 't zy te leen, of in eigendom;
 wel wetende, dat een Landt niet beter als
 met menigte van fcheepen te bewaren
 was. Hier van daan quam het dat de Ro-
 mers zulke maghtige vlooten alom in het
 water hielden. Een maal vorderden zy dit
 van hun vyandt: *Geeft ons alle de Oliphanten*
die ghy hebt, en fcheepen zoo veel wy wifchen.

De Romi-
 nen, en Gra-
 ken, brin-
 gen fcheepen
 op huise
 vrienden en
 vyanden.

Scipio, hebbende *Antiochus* overwonnen,
 bedong op hem, met de vrede, dat hy
 zyne lange fcheepen, en hare toerustinge,
 zoude overleveren; zoo dat hy geen meer
 als tien koopvaardy-fcheepen, *Aluaria*
 geheten, zoude behouden, en geene van
 die moght meer als dertigh riemen voeren.

Pompejus Magnus, na het zeggen van den
 zelve Schryver, voerde een vloot van zes
 hondert fcheepen t'zee: doch andere wil-
 len dat de zelve uit duizent fcheepen be-
 ftont: en dit was de grootfte zee maght
 die Romen ooit by een gehadt heeft.

Tot Athenen werden de fcheepen van
 't inkomen der gemeene tolln gebouwt:
 doch als die afgelchaft waren, moeft den
 inwoonders de fcheeps-hollen uit hun ei-
 gen beurtzen, naar opgegeven certers, le-
 vereren: vier, zes, of acht huisgezinnen,
 minder of meerder, na dat zy goet beza-
 ten, braghten te zamen een fchip op.
 Wapenen, en al den loffen toefel, be-
 fchikte het Gemeene-beft, 't en ware de
 bouwers mildtheit zoo groot was, dat hy
 ook

ook dit daar by voegde, en het Schip geheel uitrustede, waar van hy dan groote lof behaalde. Evenwel kipte men zomtyds byzondere burgers uit, die scheepsgereedschap moesten leveren, welke daar mede van 't bouwen zelve bevrydt waren.

Thucydides, sprekende van die van Chio, zegt: Zy zyn wel tol-vry, doch echter schuldigh Scheepen te leveren. Dus waren de Samiers, Cnidiers, Corinthers, en die van Rhodus, den Athenienzers schuldigh Scheepen toe te zenden, en dat onder schyn van vriendschap.

Men heeft by de Grieken, zoo wel als by de Romeinen, byzondere burgers gevonden, die, ter liefde van 't Gemeene-best, op hun eigen beurs, en uit vryen wille, geheele Scheeps-vlooten toerusteden, en te water bragten. Wie daar in de eerste was, wiert met een Scheeps- of Stevenkroon begiftigt, ervonden van *Minerva*. Dit geschiede zomtyds mede uit dwang; doch echter met beloften, zoo den toght zeegbaar uitviel, dat zy dan betaling van hare Scheepen genieten zouden.

Tot Genua heeft men in tyd van noodt, als 't Gemeene-best Scheepen van nooden hadt, doen af kondigen, dat, indien iemandt uit zyn eigen beurse de Vloot wilde helpen bouwen, dat de Republyk hem het geldt te zynen tydte zoude herstellen. Hier op vondt men twintigh burgeren, die ieder een Galey op haar eigen beurs bouwden.

*V. Westerm.
lib. p. 129.*

Van de burgers tot Stavoren werdt gezegt, dat zy op haar eigen beurzen, als het gemeene Landt niet meer vermoght, Scheepen tegen de Noormannen in zee hebben gebragt.

In den beginne koos men de scheepskryghs-luiden uit de leger-rotten: men nam daar toe de jongste en sterkste mannen, en dwong niemandt, zoo lange als vrywilligen hunnen dienst aanboden. Doch ten tyde des eersten Punischen krygvong men aan vaste scheepelingen aan te nemen: in welken toght ieder vyf roei-rey Schip hondert en twintigh soldaten voerde: dit getal wierdt vermindert en vermeerderd, na de grootte van de Scheepen, en den cisch der zaken, waar toe zy gebruikt zouden werden. Deeze soldaten wierden gelicht uit zee-regimenten, of, by gebrek van de zelve, uit landt-soldaten. Het is ook wel gebeurt, by gebrek van volk, en geldt, in de gemeene kasse tot Rome, dat ieder burger, naar hy gegoed was, boots-luiden, 't zy een, twee, drie, en meer, te scheep moest onderhouden.

*Het getal
der soldaten
in schep.*

By de Grieken heeft men drie roei-rey Scheepen gevonden, die slechts achtien krygers voerden: en vyf roei-rey Schee-

pen, die vyftigh soldaten voerden. By de oude Schryvers vindt men, dat op de driem-rey Scheepen het getal van twee hondert mannen mede gebruikelijk is geweest te voeren, welker meerder getal roeijers, de rest stryders en bootsluiden waren. De vyf riem-rey Scheepen, zegt *Polybius*, voerden drie hondert roeijers, en hondert en twintigh soldaten. In het Salaminische gevecht, zegt zeker Schryver, voerden de Attische vyf roei-rey Scheepen ieder maar achtien soldaten. Doch *Cimon* den Athener, zoon van *Miltiades*, bouwde zyne Scheepen vry wydt, en maakte verdedken boven de hoogste roeijers, om des te meer volk te konnen dragen. *Homerus* verhaalt, dat op ieder Schip der Bootiers, in 't beleg van Troje, hondert en twintigh mannen voeren; maar op de Scheepen die *Philoetes* timmerde, slechts vyftigh.

Zedert Trojens val, tot aan de tyd van *Cyrus*, zynde omtrent zes hondert jaren, vindt men weinigh zee-helden-daden vericht te zyn, gelyk by *Rivinus* is te zien.

In de eerste zee-toghten der Romeinen bemanden zy hunne Scheepen alleen met Roomsche burgeren, zonder schaa-pharders, gelubden, en die van onvrje of oncerlyke ouders gebooren waren, daar toe nemen, zelf geene vry gelatene slaven, die zich onder de soldaten hadden vermengt; doch namaals hebben zy, zonder onderscheidt, alle landtaart daar toe verkooren, zelfs ook vry gelatene, ja slaven, aan wien men vryheit schonk, als zy zich heldtdadigh verweerden. Men liet de slaven ook wel vry voor dat zy te scheep gingen, en handt aan de riem sloegen, of ander scheeps-werk deden. Eindelyk is het zoo verre gekomen dat men niemandt aan de riemen zette als slaven, uitgelatene pluggen, en booswichten.

*Wat aart
van volk
men te scheep
gebragt.*

Des kryghsmans eerste ouderdom hielt men te zyn van zeventien jaren; doch die voordeeligh in gewas waren wierden wel onder die jaren tot soldaten aangenoomen: gelyk Keizer *Adriannus* om zyn vyftiende jaar soldaat was. Men had een tyd dat de oorloghs-gasten by de maat aangenoomen wierden, waar toe zekere paal opgerecht wiert, daar alle nieuw gelichte soldaten by gebragt wierden. Niemandt die dikbui-kigh was kon tot den krygh, zoo te water als te lande, aangenoomen worden. Wanneer keus van kryghs-lieden te doen was, wierden'er afgezonkene door het geheele landt geschikt.

In den beginne wiert aan de Roomsche burger-vlootelingen geen gelt uitgedeelt; doch in later eeuwen heeft men bevonden zulks noodigh te zyn. By gebrek van sla-

ven, die men aan de riemen ſtelde, wierden te diertyd geringe burgers daar toe gehuurt.

*Wat een
Stuurman
weten moeft.*

Den Stuurliuden was niet alleen noodigh weêr- en wint-wys te zyn, ſtrandt en landt te kennen, maar zy dienden ook des vyandts ſcheeps-nebben, die op hen aan quamen, te kunnen ontgaan, of, als zulks onmoogelyk was, het Schip zoo te wenden, dat de punt voor op de boegh aan quam, en niet onder water, of daar 't Schip het zwaarte was, quam te treffen: en als zy bevechters waren, moeften dan hun Schip zoo weten te draaijen, dat het met zyn iſcherpe ſnuit op het zwakſte van des vyandts Schip trof.

*Arbeiden
naakt.*

De bootsgezellen deden hun werk veeltyds naakt, om alles vlugger te verrichten (gelyk hedendaaghs op de Turkſche Scheepen mede veel maal geſchiedt); doch by te zwaren koude dekten zy hare lichamen met boks-haire kleederen, die regen en windt verduuren: maar de riemgaiten rociden meelt altydt moeder-naakt.

De ſcheeps-foldaten, zoo wel als die te lande dienden, wierden te zynertyd met zeker ingedrukt teiken, 't zy van de letters M:R: dat is, *Miles Romanus*, of Romeinſche foldaat, en anderzins, brandende gemerkt, 't zy in de handt, op den arm, of aan eenigh ander lidt des lichaams.

De Stuurman droegh een mantel, die op de ſlinker ſchouder met een knoop vaſt gemaakt was, op dat zich met den rechter arm in het ſtuuren te beter redden moght.

Zeker munt van *Valentinianus* vertoont een Scheeps-hoofd-man, die, behalven een rok, om de hals geknoopt, een lyf-ſtuk zonder mouwen aan heeft, en half beens geſchoent is.

*Striden ge-
diks.*

By ſtrydens tyd toogen de foldaten, en ieder die zich bloot vertoonen moeft, ſtyve palt-rokken aan, die met kopere en yzere platen, of wel van andere ondoordringbare ſtoffe bezet waren, om pylen, en werpſteenen te wederſtaan. Zy voerden groote en breede ſchilden, om zware ſteenen af te wyzen, en den zeiffen het quetzen te beletten. Aan de handen droegen zy dikke handt-ſchoenen, en laetzen aan de voeten, daar geen pyl door drong.

Wolven zyn werk-tuigen geweest, de hedendaagſche wippen niet ongelyk: hier mede greepen zy de mannen van 's vyandts Scheepen, en ſlingerden hun binnen haar eigen boort: ook ſchonden zy de Scheepen daar mede, hier en daar ſtukken af rukkende.

Archimedes, zegt men, hadde een vondt, waar door hy, van de ſtadts-muuren af, de Scheepen der vyanden, die te na quamen,

wiſt te vatten, en om te werpen; waar van hy in 't beleg van Syracuzen de proef nam.

Met tekens, die men by de maſten en achter op ſtak, wiſt een Vloot-vooght, in 't veghten, aan al zyn onderhebbende Scheepen, tot de minſte toe, bevelen uit te geven.

Boven aan de maſt, en ree, voerden zy groote hey-blokken, zynde met yzer beſlagen, die, door kracht van mannen, in 's vyandts Scheepen geltooten wierden: deeze verpletterden al wat hen voor quam, ja deden vaak geheele Scheepen zelfs te gronde gaan.

Dolones zyn houte knuppels geweest, daar een ſcherp yzer in verborgen was: dus genaamt, om dat men zyn vyandt daar mede lagen bereide; want *dolus* is in 't Latyn een laag of liſt gezegt.

Behalven dit vondt men noch zekere ſcherpe klauuwen van yzer, die aan lange ketenen hongen, en uit de marſſen in de naaſt-gelegen Scheepen geworpen wierden: als de klauuw vatte, en hieft, toogh men de ketens na zich toe, en deede zoo de Scheepen naderen. Deeze klauuwen wierden uit zekere kracht-gevende werktuigen geworpen, om te meer maght te hebben.

Met vuur-werken, die men binnen elkanders boort wierp, wierden van ouds de Scheepen groote ſchade toegebracht.

Polybius ſpreekt van zekere Scheeps-oorlogs-werk-tuigen, *Zambuca* geheten, op deezen zin. Op de voor-ſteven was een rondt hout geſtelt, 4 ellen lang, en 3 palm breedt in zyn middel-lyn, hebbende aan het opperſte een katrol, daar een ladder aan geſtelt wiert: het was met dwars-houten gehecht, 4 voet breedt, 6 ellen lang, en met ſpykers wel vaſt in een geſlagen. Het gat van 't verdek was langwerpigh, daar dit ronde hout in ſtak. Ter zyden aan de ladder was een borſt-weering, zoo lang als de ladder zelve, en hoogh tot aan de knie. Aan het einde van 't hout wiert een driehoekig yzer gemaakt, gelyk een ſcherpe ſtamp-ſtok, met een ring aan den top, zoo dat den geheelen toefſel gelyk was aan de werk-tuigen daar men meel mede maalt. In deezen ring dan ſtak een touw, waar door, als de Scheepen aan elkanders boort lagen, en door het katrol, dat aan het ronde hout was, de opgerichte Kraayen, *Corvus*, (want dus wierden zy benaamt) op 's vyandts boort wierden geworpen, 't zy voor of ter zyden aan de Scheepen. Daar na, als deeze *Corvi*, of Kraayen, in de Scheepen gehecht waren, en zy de ſcheeps zyden aan elkander hadden doen nadren, ſprong men van alle kanten over 's vyandts boort;

boort; maar als het werk-tuig by de boeg was aangeſlagen, gingen de ſoldaten by paren kort achter malkander daar over, om den vyandt in zyn eigen ſchip te beſtooken, waar van de voorſte de ſlagen met ſchilden afweerden, de naaſte daar aan de zyden beſchutteden, en 's vyandts ſlagen met hun ſchilden keerden, enz. Zoontyds voght men handt aan handt op deeze over geworpene werk-tuigen, gelyk als op bruggen, zonder in elkanders ſcheepen over te ſtappen.

Tegens deeze handen, haken, enz. wiert het ſchip met dik leder overtogen, 't geen te wege braght dat de punten zoo wel niet vatten konden als op het bloote hout.

Het was veeltyds de wyze by de Romeinſche zee-helden, dat, eer den ſtrydt aan gong, en als men elkander tarte, of tot het gevegt aanlokte, de ſcheepen, ieder op 't ſnellſte, herwaarts en derwaarts wierden geroeit, om hunne gezwintheit en kracht in 't roeien aan den vyandt te vertoon; gelyk daar van breedt ſtaet te lezen in de vermaarde zee-ſlagh tuſſchen *Oſlavus* en *Pompejus*, die zoo geſchiktelyk geſchag, of het een ſlagh te velde geweest was, in welke *Caeſar* de overhandt behiel. Men voght 'er handt aan handt, en alle ſtrydt-konſten wierden in 't werk geſtelt, behalven dat van branden wierdt wederhouden: (anderzins wierden vuurige pylen, heet zant, pek, en alderhande brandwerken, over 's vyandts boort geworpen) de zommige wierpen hunne toorens zelve omverre, om te rapper in 't roeien te zyn: andere verpletterden hunnen vyandt, met yzere klompen toe te werpen, en zware pylen over boort te ſchieten. Deeze ſtrydt geſchag met neder gelegen zeilen, gelyk zulks meermaal een gewoonheit onder de Romeinen is geweest: ja zy lieten, ten ſtrydt gaande, het zeil-tuigh veeltyds te lande: en hy wierdt mede wel voor een bloode geſchat, die, ten oorlogh uit varende, het zeil mede nam, als of hy van zin was te willen vlughten.

Toen de vuur-bullen eerſtelyk wierden ervonden, heeft men die te ſcheep verheven, en op groote gevaerten gezet, geſchut-tuigen en toorens geheten: deeze werk-tuigen ſtonden hoogh, en het geſchut was aan hun achter-einden vaſt, konnende over al heen gedraait worden, 't zy daar veel of weinigh geſchut op lagh: de geſtalte hier van is by *Vulturnum* te zien.

Men was gewoon de roeijers, zoo wel als de ſoldaten, by vreedens-tydt in alle tuicht te houden, en te oefnen, ook op het minſte teken te doen gehoorſamen, op dat, voor den vyandt komende, niet on-

kundigh moghten ſtaan, wat te moeten doen, of aan te vatten; want men ſprak dan door tekens van handen, trompet, ſtok, en diergelyke: en dus kon men elkander, onder het gekreſch der wapenen, zonder ſtem verſtaan. Na het zwaaijen van een ſtaf, die zeker Bevelhebber, welke achter op ſtondt, in zyn handt hadde, wierden de riemen gedwongen, en beſtuurt: en deeze wiert zoo drâ niet uit de handt gelegd, of de riem-gaſten deden inſgelyks met hunne riemen, en ſtaakten den arbeid.

Daar wierden veeltyds, tot oefening van de roeijers, roei-banken in het zant ter neder geſtelt, derwyze als te ſcheep, waar door men de roeijers de riemen leerde vatten, en beſtieren; 't geen ook in de ſcheepen zelve geſchiede terwyl zy ten anker lagen.

In groote ſcheeps-geveghten wierden dikmaal een goet aantal van de ſlechtſte ſcheepen aan malkander gebonden, die men, gelyk een wal, voor de vloot liet dryven.

Uit zorgh dat men geëntert zoude worden, wierden 'er rondtom uit de ſcheepen lange yzere haken geſtoken, daar brand-bullen aan hongen, die alles afweezen.

Frânche ſcheepen zyn oulings hoogh van boegh geweest, en daar om bezwaarlyk te enteren: de zelve voerden hooge toorens, daar men uit voght, en yzere ketting-kabels.

In 't beleg van Rhodus hadde *Demetrius* een vloet-wal gebouwt, die met blikke platen verzien was, om het vuur af te weeren. Hy maakte ſcheeps-toorens van vier zolderingen, wiens boorden met zware ſchilden wierden omzet.

Dikmaal wierden, om prys, groote ſcheeps-oefeningen aangerecht: die het ſnellſte voort roeiden, het kortſte wenden, en het ſelſte met de neb troffen daar een ſchip op 't zwakſte is, of het eerſte in het enteren waren, en het aardighſte rammen konden, ſpanden de kroon. Doch na dat de weelde d'overhandt kreegh zyn deeze ſcheeps oefeningen in ſpeelen verandert. Geheele meiren wierden gedolven, waar aan men rondtom ſteene ſchouw-banken maakte: hier ſtreedt men al ſchertzende, en boorde elkander in de grondt, ten vermake der aânſchouwers, en luſt van de Prinſſen.

Tot Romen ziet men noch heden eenige overblyfzelen der ſcheeps-ſchouw-burgen: het grootſte ſtondt wel eer niet verre van den Tyber, waar uit het water wierdt geleid, en ingelaten na den eijch.

Scheeps-ſchouw-burgen. *Vulturnum*, *Marſtorum*, *Omplurum*, *Pavumum*, en andere

By ſommige werden de ſchepſeling, en ouligg geoufent.

* Plaatse
daar men
schouw spren-
ken ziet.

Tot Oranje vindt men een * *Amphibie-ter*, 't geen eertyds met water wierdt gevult, om kleine Schuitjens te kunnen dragen, en vrye lult-gevechten daar in aan te rechten.

Men zette ook wel mannen, die het lyf verbeurt hadden, of die door het oorlogh tot slaven gemaakt waren, in Scheepkens, aan wien men dan namen gaf, van Rhodiërs, Perſianen, Gricken, en diergelyke; welker lot was, zich doot te vechten, 't en ware de byzondere gunſt des Keizers, na een manlyke verdediging, hen het leven ſchonk. Eenige hondert groote Scheepen, en veel duizent verwezene mannen daar op, heeft men dus den ander te keer zien gaan. De Roomſche Keizers betoonden hier in groote pracht. Zee-goden, en gedrochten, van koſtelyke ſtoffe, wierden, onder het ſlaan, te midden in het water verbeeldt: *Nepiun* wierdt op een wagen gezet, van paerden voortgetrokken, en voer zoo op een vlot, 't geen alomme door den ſtrydt voort geroeit wierdt.

Ter eere der afgeltorvenen van grooten naam wierden mede wel Scheeps-ſtryden aangerecht, om des overleden gedachteniſſe te verlengen, en hem roem- en ruchtbaar te maken.

Van het Scheeps-ſpel-gevegt, 't geen *Auguſtus* beſteldde, ſpreekt *Tranquillus in Auguſt.* aldus: „Hy ſloegh een ſlagh te „water, by den Tyber, in een uitgegraven „kom, daar nu het Keizers lult-wout ſtaat, „op welken tydt hy alomme waght door „de ſtadt ſtelde, op dat de zelve, en de „weininge die t'huis bleven, geen onheil „van de roovers over quam; want het „meeste volk zagh 't ſpel aan.

Men hielt ook tot Romen, op den Tyber, jaarlykſche Viſcher-ſpeelen, ſtryden, of oefeningen.

Van de *Naumachia*, ofte Scheeps-ſpel-ſtrydt, die *Caius Caligula* aanrechte, ziet by *Diodorus*, *Onuphrius Panvinus*, *Mercu-rials*, en andere.

Nero, zegt *Suetonius*, vertoonde Scheeps-ſtryden in zee-water, daar hy zee-viſſchen in liet zwemmen, en tamme beesten, daar op afgerecht, dede ſtryden, als of het op landt ware geweest. Hy gaf aan het volk maaltijden binnen ſcheeps-boort, alwaar *Auguſtus* plagh te laten ſtryden, en dat op Scheepen die met voordacht daar toe gebouwt waren, werdende van andere voort getrokken. Hy ſmeet bordekens te grabbel onder 't volk, daar namen op ſtonden, of afbeeldtſels van Scheepen, kroonen, ſlaven, koren, vogels, gout, zilver, geſteenten, enz. en die deeze kregen, deede hy zulke dingen ſchenken, als op haar vier-

kante houten bortjes vertoont ſtonden. Hy hadde Scheepen doen maken die in 't midden van het water ontflooten, en dieren, die zy voerden, in 't water ten ſtrydt uit zettenden.

Severus hadde inſgelyks een Schip doen maken, daar vier hondert wreede dieren in gebraght wierden, 't geen te midden in het water wiert geopent; en dus deed men de leeuwen, beeren, tygers, ſtieren, enz. in 't water ſtryden, als of het te lande geweest ware.

Diergelyk gevegt in 't water, tuſſchen zee-gedrochten en landt-dieren, ſtelde *Curvius* mede aan.

Tacitus zegt van *Claudius*, dat hy tuſſchen hooge bergen een kom tot Scheeps-ſtryden deed bereiden. Hy omheinde het geheele water, op dat niemand konde vlieden, en liet zoo veel plaats over, dat men elkander bequamelyk konde ſlagh leveren. Hy plaatſte hier toe negentien duizent menſchen op veelderley ſlagh van zware Scheepen, zettende wederzyds vyftigh man, dat is hondert op ieder: deeze noemde men *Sicilianen*, en *Rhodiërs*. Dit volk, gedwongen zynde, verſloegh malkander meest alle. D'overgeblevene uit de water-ſlagh ſtelde hy op het drooge met degens in de vuist, om elkander te verſlaan, en dat op die plaats daar te vooren het Scheeps-gevegt was gepleeght, na dat hy al het water hadde doen verlopen. Duidanigh gevegt duurde dikmaal twee of drie dagen lang. *Tranquillus* getuigt ook van deezen *Claudius*, dat hy een zilveren trompetter hadde verzonnen, die te midden in 't gevegt onder uit het water op quam, en den ſtryders moedt in blies.

Martialis beſchryft zeer aardigh het Scheeps-ſtrydt-ſpel, eertyds tot Romen, in een kolk, van Keizer *Domitianus* gehouden, in dit veersken:

*Si quis ades, longis ferus ſpellator ab oris,
Cui lux prima ſacri muneris ipſa fuit,
Ne te decipiat ratibus navalis Enjo,
Et par undis fretis: hic modo terra fuit,
Non credis? ſpelles, dum laxent aquora
maritem
Parva mora eſt, dices, hic modo pontus
erat.*

Dat is:

Aanſchouwer, wie gy zyt, uit over verre landen,
Die 't heiligh ampt beſlagh deez' dagh zagh onderhanden,
Dat deeze ſtrydt te ſcheep niet lichtlyk u misleide,
Daar nu de baren zyn was datelyk de weide:
Geloof ghy 't niet? ziet toe, als 't zee-gevegt neemt endt,
Staat ghy op 't droogh alwaar de vloot zich had gewendt.

Tot

Tot Athenen vindt men noch op heden overblyfzelen van een *Naumachia*, of plaats daar Scheeps-lust-stryden gehouden wierden, lang 300, en breed 200 voet; zoo als de Arts *Spon* in zyne Reis-befchryvinge getuigt.

Die vermeldt van een Scheeps-speel-strydt, welke *Augustus* in een perk deede aanrechten, aldus: Hy leidde het water in de Flaminiſche ren-baan, en daar in zyn zes-en-dertig krokodillen gedoodt.

Cap. 43. *Suetonius* zegt mede, dat *Augustus*, onder andere ſchouw-speelen, een Scheeps-strydt vertoonde, dicht aan den Tyber, waar toe de grondt uitgegraven wiert, ter plaatze daar nu des Keizers wout is.

Uit eene der Ancyranifche opſchriften, zynde in marmer uitgehouwen, blykt ook, waar en hoe de plaats is geweest daar *Augustus* deeze Scheeps-strydt vertoonde; het welke, getrokken uit het Boek genaamt *Cenotaphia Pisana*, van *H. Noris*, aldus luidt:

NAVALIS. PRAELII. SPECTACVLVM.
POPVLO. EXHIBVI. LIBERVVM. IN.
QVO. LOCO. NVNC. NEMVS. EST.
CAESARVM. CAVATO. SOLO. IN.
LONGITVDINE. MILLE ET OCTIN-
GENTOS. PEDES. IN. LATITVDI-
NE. PEDES. DVCENTI. IN. QVO.
TRIGINTA. ROSTRATAE. NAVES.
TRIREMESQVE. PLVRIMAE-----
-----INTER. SE. CONFLIXERVNT-----
OCCVBERVNT. PRAETER. REMI-
GES. MILLIA. -----CIRCITER.-----

Dat is:

Ik heb het vry Scheeps-schouwſpel vertoont aan 't volk, in die plaats daar nu het Keizers woonhuis is, de gronds daar toe zynde wegh uitgegraven; in de lengte hadde het duizent en acht hondert voet, in de breedte twee hondert; in het welke dertig gebekte Schepen, en zeer veel Galejen, te zamen geſtreken hebben: daar zyn verſlagen, behalven de roeijers, omtrent ----- duizent.

Tot Romen wierden by wylen Scheeps-stryden aangerecht in de groote ren-baan, zoo *Onuphrius Panvinius* getuigt, die zulks uit vele oude Schryvercn bewyft. Hier toe dan vulde men den boezem, welke anders geheel droog was, met water, 't geen door buizen, ten dien einde gebouwt, daar in geleidt wiert. Wanneer dit Scheeps-speel-vechten in meerder gewoonte quam, (zegt hy) en de groote ren-baan de begeerte der aanschouwers alleen niet konde voldoen, hebben *Cesar*, *Augustus*, *Cajus Domitianus*, en andere Keizern, meerder water-boezems, ten dien einde, doen opbouwen.

By *Tranquillus* vindt men deeze woorden: Hy (te weten *Cesar*) ſtelde veelcrley ſchouw-speelen aan, de geheele Stadt door, niet alleen van allerley tooneel-speelders, maar ook van kampers, wed-loopers, en ſcheeps-stryders. Hy deede een meir uitgraven, daar men Schepen van allen aart in zaghe veghten, en waar na zulken geloep van volk quam, dat het gedrang menigh man zyn leven koſte.

Plutarchus zegt dat *Cesar*, ter gedachteniſſe van zyn dochter *Julia*, Scheeps-speel-stryden aanrechte. *In Caesare.*

Diodorus zegt, een Scheeps-gevecht vertoonde *Cesar* niet in zee, noch in eenigh moeras, maar op 't land, waar toe hy het kamp-velt van *Mars* liet uிடdelven: hier toe gebruikte hy vier duizent roeijers, en vier duizent ſoldaten. *Lib. 43.*

Met *Constantinus* heerſching hielden deeze ſpeelen op, als zynde een wreetheit den Chriſtenen oneigen; dit was omtrent het Jaar onzes heils c c c x v. *Appianus lib. 11. bel. civ.*

Ter geheugenisſe van gewonne ſlagen, en zeegebaſtige zee-gevechten, wierden mede veel maal Scheeps-stryden, of ſpeelen, aangerecht, zoo in 't ſinelt te roeijen, als anderzins.

Aeneas wordt voor d'eerſte inſteller der Scheeps-speelen gehouden, wanneer hy op het eilandt *Sicilien* zyn vaders uitvaart daar mede verheerlykte. *Claudianus*, die het Schip *Scylla* voerde, won den ſtrydt, waar om hy ook den eerſten prys, zynde een talent zilver, wegh droegh, nevens een gulden ſchildt, daar *Ganymedes*, purper-verwigh, in geborduurt ſtondt. *Mneſteus* kreegh den tweeden loon, dit was een ſchoone ring-kraagh, tot zyn geſchenk. *Virg. lib. 5.*

Gygis behaalde den derden prys, waar voor hem potten, en drink-vaten, ſchuits-wyze gemaakt, te beurte vielen. Op het klinken van trompet, en teken van den Kapitein, die achter op ſtondt, ſloegh men de handen aan de riemen. Met olie wiert het lyf en armen wel beſmeert: en men roide dan, zonder eenige hinder van kleederen, naakt zynde, en bekrantſt met groene populier; zoo als in 't lange by den Poët te zien is. *Vide Hyginum.*

Domitianus vertoonde de liefde van *Leander* in 't water: daar hy ook Goden en Godinnen in liet verbeelden. Op het geluid der trompet deede hy eenige zwemmers zich veelcrley geſtalte geven, met hun door cikander te ſtrengelen, en op te ſpringen, als van ankers, gaffels, ſcheepen met maſten, enz. en dit, na een gewonnen zee-ſlagh, zyn zelfs, en zyn volk, ter eeren. Hy ſtelde jaghten in 't water aan, met beſſen hier op afgerecht. *Vide Tacit. lib. 21. ann. de Naumachia in lacu Juvino.*

By

By *Morifojus* leeft men van byzondere burgeren, die, lufts halve, kleine Scheeps-oeffeningen aanftelden, in vyvers, en hun eigen wateren: dit gefchiede met kleine Scheepkens, die men om 't eerft na het geftelde park roeide, of men ging elkan- der te keer met ftopp geweer, gefchikt, verwardt, van verre, of na by, en anderszins.

De Koning van Pegu viert een jaarlyks Feest, genaamt *Sapan Dauche*: dan laat hy zich in een uitermaten kostelyk Schip, dat verguldt is, en zyn Zoon in een ander, tot aan de ftadt Meccao voeren, in gezelfchap zyner Edelen, die ruim hondert Scheepen, of Schuiten, t'zamen uitmaken: hier laat hy zyne hovelingen hunne Scheepkens roeijen; die 't snelte roeit, en eerft aan het geftelde park komt, wint den prys, 't geen veeltyds een gouden beeldt is. In ieder Scheepken roeijen twee mannen. Deeze oeffening duurt een geheele maandt, en wert om den anderen dagh gepleeght.

Op den negen-en-twintigften van bloei- maandt wordt by de Chinezen een Feest, *Peelou* genaamt, geviert: dit gefchiedt met lange Roei-fchuiten, cierlyk gefchil- dert, en opgepronkt met zyde en veelver- wigte vanen: hier mede roeijen zy om ftrydt op de rivieren tegen elkander gins en weder, met boven maten groot geraas en getier te maken. *Peelou* was wel eer, volgens verhaal der Chineezen, Opper- vooght van *Parcelles*, een vruchtbaar, zilver- en gout-ryk eiland, 't welk hy voor- zeide dat te gronde zoude gaan; waar om hy ook eenige dagen te vooren met zyne Jonken van daar na de vafte kufft vloodt, alwaar hy als een Godt van de zee wiert geviert, want het eilandt quam kort na zyn vertrek te verzinken.

In oude tyden haalde men des Winters de Scheepen, als wanneer hun gebruik niet vereifcht wiert, op 't landt, over rollen, en Schuif-planken, *Hermata* geheten, door maght van handen, of ook wel met behulp van eenige werk-tuigen, die door weinigh kracht veel arbeids afleiden. Zy wierden ook wel in 't water onder fcheeps- huizen beflooten, en dat in zekere fcheeps- wapen- en werk-plaatzen, ten deezzen ein- de gebouwt, alwaar men al het tuig, noodigh tot een zee-krygh, en ook de Schee- pen zelve, vervaerdighde. De fcheeps- huizen zyn van onderfcheide grootte ge- weest, en na de Scheepen riem-reijen voer- den. De Scheepen ftonden of droogh onder deeze huizen, of lagen onder in 't wa- ter, gelyk in onze fchuit-huizen.

Julius Caesar liet een maal zyn geheele vloot op landt binnen de leger-plaatzen zetten, om bewaart te zyn.

Het is aanmerkens waardigh dat alle de fcheeps-timmerluiden der Romeinen zich flechts op een eenige foort, of ge- flacht, van Scheeps-bouwen leiden. Die Boots maakten, timmerden nooit groote Scheepen. Die Jachten maakten, leiden zich nooit op het bouwen van ander vaar- tuigh. Ook wiert ieder een byzonderen naam gegeven, na het vaar-tuigh dat hy maakte.

Wanneer de Scheepen bemant zouden worden traden de bootsgezellen eerft aan ^{Het was fcheep ging.} boort, om alles te fchikken: daar na volg- den de roeijers, die naar het lot, of op be- vel, geplaarft wierden: by ieders plaats wiert zyn naam gefchreeven, op dat geen verwiffeling zoude gefchieden; en elk had zyn eigen riem: dan volgden de foldaten; en dit alles op dat geen verwarring zoude veroorzaakt werden. Niemandt moghte, na het gegeven teken, buiten het Schip blyven. Ieder zocht een plaats in 't Schip daar hy zyn wapen berghde, omtrent de achter-fteven, of tegen de zyden aan.

Al het volk 't geen men fcheepen wilde wiert gelykelyk in de Scheeps-legh-plaat- zen, of *Navalia* gebraght, daar zy dan met hare handen de Scheepen te water trok- ken; waar na het aangeroerde infcheepen gefchiede.

In 't fcheep gaan zong men *Apello* ge- zangen, en in 't te rugh komen, na behaal- de zegen, *Mars* ter eeren.

Het fcheep gaan wiert met groote ftem- migheit, ftelte, en voorzichtigheit, in het werk gefteit; want zy hadden omtrent het zelve veel overgeloof, en duiden het min- fte voorval tot goede of quade voor-teke- nen. Wanneer iemandt die in de rechter rey ging niefde, nam men zulks voor heil: zoo iemandt die aan de flinker zyde ging het zelfde deede, dat hielt men een voor- bode van onheil. Als'er een zwaluwe op het Schip zat, eer zy aftaken, zorgden zy voor onheil. Men offerde, en wyde de Scheepen, floegh acht op het vliegen der vogelen, en pikken van de hoenders, eer zee kozen: en zoo deeze onheil fpelden, wiert den tocht geftaakt. Hier om wiert het *Q. Lutatius Catulus*, die den fcheeps- ftrydt ten einde braght in den Punifchen oorlogh, zeer qualyk afgenoomen, dat hy de teken-bedieters verfmaadt hadde, welke hem te vooren waarfchouwden van niet te moeten varen; want hy leedt een fchrikkelijke fchip-breuk, en alle de buit van zes hondert overwonne Scheepen verzonk. *Appius Pulcher* deed infgelyks zyn huis, en Vaderlandt, groote fchade aan, met te ftryden tegen die van Carthago, in weer-wil zyner voor-zeggeren, die uit de kui-

Wanneer
de Scheepen
op 't droogh
gehaalt
wierden.

kuikens hem quaet voorspelden; want hy nam de kooy met hoenders, welke niet pikken wilden, en wierp die in de zee, zeggende: *Wilt ghy niet eten, zoo drinkt.* Het pikken der hoenders was by hun een geluks-teken, en als de zelve niet eten wilden, moest men zich van alle slydt onthouden. Hier om dan, na voorgeven der Ouden, verloor deeze *A. Pulcher* zyn geheele zee-maght. Ten deezen cinde wierden'er vogelen, en hoenders, in de Scheepen gevoed, welkers doen men aanmerkte, zoo haar vliegen, eten, als uitloopen. Een zwaan te ontmoeten, wiert voor een geluks-teken, en hooglyk in waerden gehouden. Ook hieldt men de quakkelen, duiven, wilde ganzen, en kranen, als goede voor-tekenen. De exter met een lange witte of zwarte staert, wiert geloofd een aanstaande gevaar wel te kunnen voorzien; waar om hy by zulk een geval zyn nest zeer aardigh weet te dekken.

Als *Timoleon* ten stryde toogh, en hem een muil-ezel ontmoete, die met *apium* (een kruut, waar mede men de dooden vercierde) beladen was, en zyne soldaten daar over verbaast wierden, zeide hy: *Hebt goede moeds, dit is 't kruut daar de Corinthers d'overwinnaars mede kroonen.* Hy maakte aanstonds kroonen van dat kruut, zette die op zyn hooft, en op de hoofden der Hopliuden; 't geen de soldaten navolghden, en dies te dapperder streden.

Epaminondas, Veldt-overste der Thebanen, als het lint der lancier van een zynen vaandrager af waaide, en bleef hangen aan een pylaar van een graf, daar eenige Lacedemoniers begraven lagen, en de soldaten daar over ontstelt wierden, zeide: *Dit beduidt de doods der Lacedemoniers, onze vyanden.* De zelve *Epaminondas* zeide eens, wanneer het zeer donderde, en de Priester het veghten afriedt: *Gaat slechts voort, de donder heeft den vyands veruuer gemaakt.*

Scipio, in Africa landende, sprong uit het Schip, en viel ter aarde neder, 't geen de soldaten voor een quaet teken namen; doch hy zeide daar op: *O landt Africa, ik heb u.*

Cesar, die de voor-tekenen verachtte, schoot een vogel uit den boom, die men zeide hem ongeluk te duiden, daar by voegende: *Indien de vogel zyn eigen ongeval te vooren niet geweten heeft, hoe zonde hy dan ons ongeval te vooren weten.*

Als men voor het te scheep gaan offerde, wierden de autaren op strandt gezet, zoo dat het water daar tegen aan vloeyde. De Scheepen, en schepelingen, naderden zoo dicht aan deeze autaren als 't mogelyk was, en woonden dit feest met groote aandacht en stilwygentheit by. De Slagt-priesters

stonden in 't water, hebbende veeltyds het hooft met purper gedekt.

Virgilius zeght:

Lib. 3. *Enq*

Et positus aris jam vota in listore solves.

Purpureo velare comas, adopertus amictu.

Dat is:

Op strandt de Goon voldoet, na 't stellen van 't autaar.

Maakt u een purp'ren kleedt, en dekt daar meed' het haar.

Uit deezen *Virgilius* is insgelyks klaar te zien dat de achter-steven het hoogste van 't Schip is geweest; want hy zeght:

Aeneas celsa in puppi.

Dat is:

Aeneas in het hooge achter-schip.

En een weinig voorder blykt, dat de roeijers op banken hebben gezeten, en dat de zeilen aan de masten gebonden waren, schoon zy niet ter windt-vang stonden; want hy zeght:

Lib. 5.

— *confide transitis,*

Solvite vela citi. —

Dat is op Duitisch:

Zit op de roei-banken neer, en maakt de zeilen haastigh los.

Men kan ook klaarlyk bespeuren dat op de Roei-scheepen, tusschen de riemgasten, gangen zyn geweest, over welke men heeft kunnen gaan, en zulks uit de volgende vactzen:

At, media socios incedens nave per ipso,
Horitur Mnethens: Nunc, nunc insurgite remis.

Dat is:

Nu, nu, *Mnethens* zeght, is 't tyd te vallen aan, Gaat midden door het Schip, en pord de roeijers aan.

Hy gebruikt het woort *insurgere* voor aanvallen, of aan de riemen vallen, en roeien; doch het is eigentlyk gezeght, tegen iemandt op staan: zoo dat het schynt dat de roeijers, die zaten, op stonden als zy styf roeien wilden.

Een weinig voorder vindt men deeze woorden by den zelve Poët:

Ferrataque sudas, & acuta cuspidе contos
Expeditunt.

Dat is:

Zy komen voor den dagh met van yzer bestagene haken, en scherpe boomē. Zoo dat deeze werk-tuigen toen zoo wel als heden in gebruik moeten geweest zyn.

En voorts in 't zelfde boek:

— *jubet ocyms omnes*
Attolli malos, intēdis brachia velis.

Dat is:

Hy beveelt haastigh de masten op te zetten, en de raas met zeilen uit te spannen.

A a a

Uit

Lib. 10.

Uit hem staat mede te befluiten, dat de ouden hare Scheepen, in ftede van op anker te leggen, veel malen op droogh zetten, gelyk men heden de platte Vis-fcheepen doet, (zoo dat hare vlakken nootwendigh weinig moeten hebben grezen) en zulks bykt uit deeze woorden:

*Donec rostra tenent siccum, & federe carinae
Omnes innocuae.*

Dat is:

Tot dat de ftevens het drooge voelden, en de kielcn zonder prykel vafst zaten.

De Offer-priesters voerden de ingewanden der geflaghte beesten, in Booten, drie maal om 't Schip, of om de Vloot; wien de Opper-hoofden, ieder in byzondere Booten, met een grooten fleep navolgden, de Goden om voorfpoedt fmekende. De helft van 't Wichelaars kroos wierpen zy Godt *Neptun* in 't water toe, daar alle de misdadig op ladende, en 't overige wiert op den autaar verbrandt. De flagt-banken waren hemels-blaauw geveert. Bekranfte ftieren dienden hun tot offer-vee, die op 't autaar gekeelt wierden.

Xerxes offerde aan de Zon uit een gouden beker, die hy, naar het plengen des nats, nevens een Perfiaanfche fabel, en een gulden fchaal, in de zee wierp, op dat hem geen ongeval op zee moght over komen.

Zy offerden aan voor-winden zoo wel als aan tegen-winden: aan deeze wit vee, als lammeren, om hun reis te fpoedigen, en aan die zwart vee, om de zelve niet te fluiten. Ook wiert by storm mede zwart vee geeffert, om het water te ftillen.

Vide Arrianum, en
Diod. Sic.

Als *Alexander Magnus* met zyne Scheepen de Indus af en in zee voer, flaghte hy ftieren, ter eere van *Neptun*, en deede die in zee werpen. Hy wierp ook, tot teken van zyn dankbaar hert, goude fchalen, en bekers, in groot getal, en gewicht, met offer enal, wegh in de zee. De Indus zelve braght hy een vetten offer toe, door zyne gewoonlyke godtsdienftigheit. Hy voer deeze vliet, onder het geklank der trompetten, in goeden rang en fchik af, tot in de zee, daar hy de eb en vloet, met fchrik, en groote verwondering, aanzag.

Lib. 5.

By *Virgilius* fmeekt *Claonthus* den Zee-goden, en beloofte een witte ftier, waar van hy het ingewandt in de zoute baren zal werpen; nevens helderen wyn, die van de voor-fteven, uit gulde fchalen, in zee geworpen wiert, zoo by den zelfden Schryver is te zien.

Virg. lib. 5.

Kalvers, en oojien, wierden op hoop van goede reis geflaght.

Het Gefternte, en de vreedzame Zee, wierden by deezen geval mede aangebe-

den; en hun offer, met wyn gemengt, wierp de Hopman van 't Schip, hebbende het hoofd met olyf-takken omvlochten, uit de campagne in zee; 't welk, wanneer het gefchiede, door een trompet-fteken wiert verkondight. De Vloot-vooght offerde voor allen, en ieder Scheeps-hoofd voor zyn Schip en volk in het byzonder. Men fmeekte zoo wel om goede reis, als om overwinning.

Daar wierden niet alleen levendige dieren tot offerhande gebruikt, maar ook levenlooze dingen van menfchen handen gemaakt, die, hoe koftelyker en hun liever waren, hoe meerder dienft den Goden te gefchieden zy zich inbeelden.

Als 'er in Grieken-landt een Vloot zeilrede lagh, bekleeden de Vloot-heeren veel malen zelve het Priesters ampt, offerende aan *Mars* en *Neptun*, waar door zy gevoelden dat het heir, en de fcheepen, geheiligt, en de Goden verzoent wierden.

Wanneer *Themistocles* tegen de Perfiannen een zee-flagh zoude wagen, offerde hy, uit bevel van *Euphrantia* de Wichelaar, twee gevangen menfchen. *Cimon* rukte het bit van zyn paert, en droeg het *Minerva* ten offer op.

Thucyd.
lib. 1.
Diodor.
lib. 8.

Als *Mithridates* tegen *Lucullus* zoude ftaan, wierp hy zyn gulden wagen, ter eere van *Neptun*, in zee.

Wanneer de Koning, of Veldt- en Vloot-heer der Spartanners het heir zoudt uitvoeren, offerde hy binnen de ftadte aan *Jupyn*: en na het volvoeren des zelfs, nam de Priester vuur van den autaar, en ging het kryghs-volk voor, na de Scheepen toe; welk vuur hy, gekomen zynde daar men te fcheep zoude treden, aan de Vloot-heer overhandtreikte: waar op dan al het volk in goeden fchik te fcheepe tradt.

Zoo dikmaal als *Agesilaus* tegen zyn vyandt trok, geleide hem een ftoet van groote en kleine ftants perfoonen ter poorten uit; dan flaghte en offerde hy bekranfte beesten, onder een fchel geluid van bazuinen: gelyk hy een hinde, met loof en bloemen omhangen, offerde, wanneer tegen *Athenen* optrok, en by *Ephesus* ter zee ftapte.

Xenoph.

Als *Alexander* Perfiën in 't gezigt kreeg, rechte hy in zyne Scheepen twaalt autaren op, ter eeren een gelyk getal van Goden: en na dat te landt getreden was, offerde hy aan des zelfs Goden, op dat zy hem niet onwilligh ontfangen zouden.

Nicias, *Lamachus*, en *Alcibiades*, zullen de na Siciliën over fcheepen, gooten wyn, uit gulde fchalen, in zee, om die te vreedten te ftellen, en hun een gemakkelijcke vaart te verleenen.

Het

Senec. Nat.
quæst. lib. 4.
cap. 6.

Het bloet van een zwarte of spier-witte stier, en diergelyk wout-zwyn, wiert veeltyds aan de Zee-goden geoffert; 't geen men uit een schaal, van de kampanje, begeleidt met veel gebeden, in 't water goot, dat de Vloot-vooght, met olyf-takken bekransft, verrichte.

Scipio, als hy het oorlogh in Africa over braght, liet een flite onder zyn volk uitroepen, met het opgaan van de Zon, en aanbade de Zee-goden en Godinnen, op dat zy 't geen hy aanvang wel wilden doen uitvallen.

Zulks dede *Germanicus* insgelyks, wanneer hy den Yssel in voer, die uit last van *Drusus* was gedolven.

Homerus.

Op de Zee-havens der Grieken, en Romeinen, stonden vaste autaren, ter ere van de *Najades*.

Varr. lib. 5.

Op de mond van den Tyber was een huis gebouwt, en *Portunus* toegewyd; want zy geloofden dat deeze opzicht op de havens hadde, en de zee-luiden goede reis verleende.

Venus wiert geloofd insgelyks acht op de Zee-havens te slaan; waar om haar op de zelve mede een Tempel was gesticht, daar offerhande in wiert geslaght, en veel onuchtigheden gepleeght.

Na een gedaan gevecht wierden offerhanden geslagt, om de schimmen der overledenen te verzoenen.

Op den afoght van een strydt liet men een duive los, tot teken dat men van zin was weder te keeren, gelyk dat gevogelte, schoon het verre vervoert werdt, echter weder na zyn nest vlieghet.

De inwoonders van de Barbarische kusten, als tot Salé, en daar herom, zyn noch op huden gewoon aan de Zee offerhande van geslaghte beesten te doen, ten einde zy hun gunstigh wil zyn, die dan in vier gedeelten, met veel toefels, en plegtigheden, vergezelschap met afgodische heiligheden, in 't water worden geworpen.

Van oude tyden af is het al de wyze geweest dat de Scheeps-hoofden de bevelen van hunnen Opper-heer open den na dat zy buiten gaats waren, of ook by voorval van onweer, wanneer zy zich van hun makkers verlieten en alleen vonden. Die de seinen van de Vloot-vooght niet gade sloegh, wiert met de doodt gestraft. Alle tekenen die men heden geeft met het opzetten van vlaggen, geschieden toen door 't geluid van bazuinen, of trompetten, en by nacht met aansteken van vuur, een vondt van *Alexander de Groote* op de vliet Indus.

Op het afsteken van de Scheepen behong men die met kranffen en kroonen, van jeughdige groente t'zaam gevloghten,

uit vreughde, die de hoop van een gelukkige tocht veroorzaakte, in welker rondtheit zy eenige volmaaktheit aanmerkten: ook wierden als dan de Scheepen voor met beelden, en wapens, opgetoot.

Die van Athenen voerden een gulden beeldt van *Minerva* te scheep; en op de wederom-reis, zoo haast zy 't Vaderlandt in 't oogh kreegen, vielen de maats voor de Goden neder, en smeekten haar om een gelukkige landing.

Als een geheele Vloot te zamen zeilde, wierden de lichtste Scheepen voor af gezonden, en de last-dragers volghden. Zoo men by voor-windt zeilde, wiert de Vloot in reijen van drie of meer verdeilt, die achter elkander zeilden: by tegen-windt lieten zy hare Scheepen malkander volgen, een achter een, of ten hoogften twee.

Wanneer de Scheepen landen, wiert de achter-steven voor uit, en tegen 't lant aan gezet; als dit geschiede, keerden zich de roeijers om, of roeiden averchts, en streken de riemen.

Als 'er soldaten uit Scheepen te lande traden op 's vyants bodem, wierp de leidtsman een pyl voor uit op de wal, waar mede hy zich veel heil en geluk toe wenschte: by welke gelegenheit zy naerftighlyk acht sloegen op 't geen hen eerst ontmoete, en schikten zich na dat het zelve geluk of ongeluk voorspelde.

Als men op de Roei-scheepen het gebruik der riemen niet noodig hadde, wierden de zelve langs scheeps neder geleght.

By Winter-dagh wierden de Scheepen opgeleght, en meest alle, gelyk gezeght is, op 't landt gehaalt; want men hieldt van oudts het varen als dan voor een zeer gevaarlyke, ja onmoogelyke zake: waar van *Hesiodus*, lib. 2. vertaalt zynde, aldus spreekt:

Wanneer de Zeven-ster gedookt is in zee,
En vliet Orions kragt, zoo houdt u Schip ter ree.

Horatius zeght:

Solvitur acris hyems grata vice veris & favoni,
Trahuntque succas machinae carinas.

Dat is:

De bitze Winter gaat voorby, de Ooste windt,
en Lent' komt aan;
Het werk-tuigh trekt de kiel van landt, om aanstonds weder t'zee te gaan.

L. nique 16. §. culpa. 1. *L. qui petitorio*. 36. §. qui in rem. 1. ff. de rei vindicatione. *L. item* quaritur. 13. §. Si navicularius. 1. ff. locati, conduiti, en op meer andere plaatzen in 't *Corpus juris*, (Roombich Recht-boek) vindt men, dat die geene, welke buitens tyds schip-breuk of schade ter zee lyden, als

Vide Cl. de
naufregius.

schuldige boeten moeten : en de rechte vaar-tydt wierdt van Gras-maandt tot aan Wyn-maandt gerekent , als by de oude Rechts-geleerden is te zien.

Dido, het varen aan *Aeneas* afradende, zegt deeze woorden by *Virgilius*.

Quo fugis ? obstat hyemis. Hyemis mihi gratia profit,

Aspice ut adversus concites Enrius aquas.

Dat is :

Waar vliedt ghy ? 't koude weêr des Winters u nu flut.

Zyt gunftigh my , Zuid-oost windt , de zee beweegt , en 't water fchut.

Ovidius, *Heroid. Epist. 7.* zegt :

Quin etiam hyberno moliris fidere cliffem , Et mediis properas aquilonibus ire per altum.

Dat is :

En ghy ruft 's Winters toe een Vloot om 't zee te varen ?

In harde Noorde windt, door d'onstuimige baren.

Aldor. 27.

Den Apostel *Paulus* raadt mede een ontydige vaart af.

Hier van kan ook gezien werden by *Vegetius*, *de re militari*, lib. 4. cap. 39.

By die van *Lubek* vindt men oude wetten, dat niemant na *S^t. Martens* dagh zich verftouten zal naar *Lyflandt* te varen.

De *Venetianers* vermoghten oulings, volgens hunne wetten, van half *Slaght-maant* tot half *Louw-maant* niet te varen.

Hier van daan fchynt het mede te komen, dat in *Hollandt* tegen de *Zeeuwen*, van *Slaght-maandt* tot *Sprokkel-maandt*, geene profyten vervallen in *Rechten*, of *defaulten* moogen verleen worden.

Tot berging der *Scheepen* wierden van oudts veel dokken gebouwt, die zy *Navalis* noemden, zynde als water-buizen, daar de *Scheepen* in gebraght wierden : deeze waren overdekt ; en men tapte het water af , als de *Scheepen* wel geplaatft waren, zoo dat de zelve dan als in aarde bedden quamcn te ftaan. Doch men hielt ook wel eenige *Scheepen* fteeds in 't water, als'er vreeze was dat men die haastigh zoude van nooden hebben : deeze wierden dan gedekt met huiden , en alderhande beelte-vellen, tegen regen, douw, en wint.

Leefte wint
veel op de
Scheepen ge-
bruikt.

Het gebruik der vellen, en leder, was zoo gemeen te fcheep, dat men de zelve onder de fcheeps-wapenen telde. Hier mede blufchte men het vyandtyke vuur, en de uitgefpatte zwavel-klooten.

Water-leger.

Wanneer de *Roomfche* *Scheeps-vlooten* in buitenlandfche gewesten verwin-terden, maakten zy een water-leger : zy floegen een kring van aen een gebonden zware *Vracht-fcheepen*, velden de maffen, en hielden daar wacht op, tot befcherming

van de *Vloot*, die daar achter fchulde, en binnen geflooten was. Op 't landt wierden tenten gefteit, zoo wel voor d'*Oppers-hoofden*, als gemeene man. De *Scheepen* wierden mede wel by de raas aan elkander gebonden, en met ketens onder vafst gemaakt, zoo *Livius* getuigt.

Lib. 30.
cap. 10.

Demetrius verzon een vlot aan 't welke yzere pennen voor uit ftaken , daar een vloot veilig achter fchulden kon.

Lichte *Scheepen*, en die gezwindt wend- en keeren konden, zyn toen het dienftigfte geweeft, om het botzen der vyandtyke galjoenen te kunnen ontgaan, of wel om een ander het fcherp, 't geen voor uit ftak, in 't lyf te jagen, 't zy ter zyden, daar een *Schip* gemeenlyk op zyn zwakfte was, of in de achter-fteven.

Cesar beftelde ieder *Schip* zyn byzondere plaats in den ftrydt, en elk wift wien hy voor gaan of volgen moefte, om verwar-tinge te myden. Hier om wierp men alle zwaarte buiten boort, of ontlade de zelve in *Last-fcheepen*, als 't op een kampen ging. Zy namen de zeilen dan mede in, beftuurden en braghten de *Scheepen* alleen voort met de riemen, uitgenoomen dat het kleinste zeil alleen aangeflagcn bleef aan de kleinste mast, dat men klaar hieldt, om, des noodigh, uitgeflooten te kunnen werden : doch dit alles by ftil weêr en zee ; want in storm, of ontfelt water, ftreedt men nooit. Men deed groote naerftigheit om windt en ftoom te winnen : en in deezer wyze wiften zy de vlooten in flogh-orde te fteflen, trots het befte landt-leger. Met den aanvang van 't geveght wiert luidt-keels en luftigh uit de borft gefchreeuw, waar mede de foldaten hun luft en moedt betekenden, die zy op 't geveght hadden : 't geen andere echter houden dat ter eeren *Mars* gefchiet zoude zyn.

Wanneer de *Romeinen* eerst aanvo-gen ter zee te oorlogen, fchaarden zy hare vlooten derwyze als zy te lande gewoon waren hunne legers te doen.

De zwaarste *Scheepen* hadden, voor- namentlyk in de laafte eeuwen, gemeen-lyk de voor-tocht, en moeften 't ipits af-byten, welker boots, en ander klein vaar-tuigh, volghden, die vuur aan braghten, om den vyandt te befchadigen, onder hun geleide : deeze vaar-tuigen deeden inge-lyks toevoer van alle nootdruftheden aan de groote *Scheepen*, 't zy van krygs-tuigh, of leef-tocht, bragten boodfchappen van 't ene *Schip* na 't ander, en terghden den vyandt met na hen af en aan te houden, op dat dus de roeijers, daar door vermocid werdende, te lichter van de groote *Schee-pen* wierden overwonnen.

Cnemiis,

Vide Ri-
vium.

Chemius, Gebiedt der Sparten, beval, op lyf-straf, stil, en gehoorzaam onder het scheeps-gevecht te zyn. Deeze gebruikte veel duikers, en zwemmers, als hy te water freed. Hy oordeelde (en wel te recht) dat lange nebben zwakke Scheepen maakten; waar om hy de zelve vry kort deede maken. Zyne havens, en aankomsten, liet hy met scherpe punten voorzien, om een aanvallenden vyandt af te weeren.

Hoe men een
Vloot schar-
de.

Op hocken, en daar men gilde dat den vyandt eerst zoude aan komen, stelden zy, op de stevigste Scheepen, de weerbaarste mannen. De Vloot-hoofd hieldt zich den meesten tyd midden in de Vloot, om rondom even na te zyn, en zyne bevelen alom te konnen zenden. De scheeps-reijen hadden veeltyds de gestalte van een halve maan: en als de uitpuilende boght na den vyandt stondt, plaatste men de weerbaarste Scheepen in de midden; doch zoo het holle na den vyandt stondt, voegden zich de grootste Scheepen aan de hoornen. Zomtyds ging men den vyandt te keer in een rechte streek, alle nevens elkander, of twee en drie dubbelt achter een: ook wel driehockigh. De Vloot wiert ook wel zoo geschaart, dat een drom Scheepen in de midden quam, daar alom hoornen van uit staken. Men zondt ook wel zwaare Scheepen voor uit, die 't gevecht aanvongen, in gelyke afstand van de Vloot. Zomtyds geleeke de Vloot een wigge, ook een ey, gaffel, zeissen, en diergelyke; welke gestalten alle, na eisch, en gelegenheit, haar nut hadden.

Lib. 1.

By *Polybius* wert de vermaarde zee-slag, tuschen de Romeinen en die van Karthago voorgevallen, wydloopigh verhaalt, in welke de Romers drie hondert en dertigh, zoo lange als gedekte Scheepen, en de Karthaginezers drie hondert en vyftigh hadden. Op de Vloot der Romeinen waren hondert en veertigh duizent mannen, en op die van Karthago hondert en vyftigh duizent, zynde meest roeijers; want ieder Schip had maar hondert en twintig krygsknechten. Het schaaren der Vloot werd mede van hem duidelyk verklaart. De stevens staken zy alle buiten uit, en na den vyandt toe, derwyze als een driehock, of wigge, zoo dat de Vloot niet licht gescheurt konde werden. De Last-scheepen wierden met touwen van andere voort getrokken.

De Scheepen zeilden en roeiden na den vyandt dicht in een, ook wel wydt van elkander af, zoo in reijen als geleden, na den eisch des gevechts.

Tot Oorlogh-scheepen wierden meest altydt twee en drie rei-ordens Scheepen

gebruikt: gelyk uit *Lucanum*, en *Horatium*, Lib. 3. te bespeuren is. Men voght zomtyds ook uit *Lembis*, een slag van Scheepen, van welke drie of vier met de zyden aan een waren gehecht, zoo *Polybius* verhaalt.

Lib. 3.
Carm. 1.
Ode 1.

Het was een wyze der Ouden, in 't vegen, dat de helft der kryghs-lieden punt boden, en het overige zich onder in de Scheepen, en buiten schoots hieldt, om de vermoede te verlossen, en de andere tot hulpe te komen, zoo 't de noodt vereischte. Voor en achter op het Schip stonden slinger-voorders, en boogh-schutters: ook stonden mannen in de mast-korven, die loode of steene ballen wierpen.

Meest alle scheepelingen ten oorlogh zyn van borst-platen, en storm-hoeden, voorzien geweeft, zelfs ook de steen-werpers, die achter de boogh-schutters schuilden. De storm-hoeden waren onderschedelyk, als ook het zyd-geweef, beneffens de wapenen, en oorlogs-kleeding, als den *Thorax*, *Lorica*, *Ocrea*, *Harpe*, *Lingula*, *Machera*, *Dolon*, *Sica*, *Pugio*, *Clunaculum*, *Hasta*, *Pileum*, *Secespita*, en andere oorlogstuigen, waar mede een Rooms soldaat was voorzien, en omhangen: daar-en-boven voerden zy lange spieën, als *Falarica*, *Soliferraea*, *Gesa*, *Lancea*, *Sparus*, *Rumex*, *Tragula*, *Framea*, *Mesanchula*, *Casseia*, *Rumpia*, *Scorpio*, *Vernium*, *Sciles*: behalven deeze spieën, en werp-pylen, wierpen de Romeinen ook met brandende fakkels. De storm-hoeden, zeght *Isidorus*, en *Lipius* uit hem, waren van platen, of ook wel slechts van leder gemaakt. Vosse-vellen, en leeuw-huiden, hong men zomtyds om het hoofd, van welke de pooten, en staerten, by de rug neder hongen, om des te afgryzelyker te schynen; waar van by *Virgilius* is te zien.

Lib. 7.

Het volk 't geen de groote werk-tuigen spande, welke op den overloop stonden, en waar mede men grove steenen, en veel pylen, of javelynen, gelykelyk uit wierp, was omringt van mannen die groote schilden voerden, op dat zy veilig zouden arbeiden.

Vuur-potten, en spatten, van koper gemaakt, die men met olie, sulpher, hars, en diergelyke stoffen vulde, als mede brandende pylen, waren 't gewoonlyk scheeps kryghs-geweef by de Ouden, gelyk ook de vorken.

De Scheepen wierden zomtyds met dunne yzere platen overdekt, om het vyandtyke vuur te weeren.

De riemen van 's vyandts Scheepen te verbreizelen, dat met de snuit van 't Schip geschiede, wiert voor een helden-daadt, en zee-mans konst-stuk, gehouden.

Aaa 3

Hun

Hun fchildt hong op de rechter zyde, en het zwaert op de linker; doch wanneer zy den degen noodigh hadden, wierpen zy de fchilden over de linker zyde, en togen den zelfen zoo uit. Deeze fchilden wierden gemaakt van licht, doch taay hout, en overtrokken met leder, of ruige beestvellen: zy wierden ook wel t'zamen gevloghten van teenen. Men hadt onderscheidene fchilden, als *Pelta*, *Cetra*, en *Ancile*, welker gefalten by de Schryvers breedelyk werden opgehaalt.

Scheep
krygsgeweer.

Ten tyde der Roomfche burger-krygh heeft *Agrippa* zeiffens bedacht, waar mede de touwen en zeilen op 's vyandts Scheepen afgefneeden wierden.

Potten daar flangen, en andere fenynige aart-gedrochten, in verborgen waren, wierden veel maal over 's vyandts boort gefmeeten; waar om die mede onder het fcheeps kryghs-geweer te tellen zyn.

Toen het fchieten met gefchut ervonden wiert, 't geen langen tydt na het duiken der Romeinfche magt gefchiede, verdubbelde men de fcheeps-zyden, en vulde die met wol, vederen, of hair, om de kogels daar in te doen fmooren.

Op de Scheepen der Ouden wierden by verfcheidene voorvallen eenige ledere vellen, wol-balen, zakken, matten, ketenen, potten vol olie, kalk, en diergelyke werk-tuigen, en dingen, die men uit de mast-korven in 's vyandts Scheepen wierp, gebruikt.

De pylen, die gemeenlyk zoo te water als te lande gebruikt wierden, overtroffen zelden de lengte van 3 voet, of, met het yzer voor aan, 4 voet: deeze wierden van dun, doch taay en ftevig hout gemaakt.

De fchilden zyn rondt of vierkant geweest, beide langwerpigh, en gebogen na het lichaam toe; de hooghte was omtrent 4 voet: *Jupiters* blixem, arents-vleugels, en andere finakeryen, wierden daar buiten op afgemaalt, en bezet met een yzere plaat aan de rant: in de midden, buitenwaarts, was een uitpuilende boght, of knop, daar dikmaal een yzere punt in ftak.

Op de storm-hoeden ftaken hooge vederen, lang anderhalf voet, of ook korter, 't geen zy meinden dat fchrik verwekte. Deeze helmctten verbeelden draaks-hoofden, vogel-bekken, en offe-hoornen: zy wierden vooropen, of wel zoo, dat men die fluiten konde, gemaakt.

De borft-platen zyn twaalf vingeren breedt, en van koper geflagen geweest. Zommige droegen yzere fchub- of oogh-rokken, en ook wel lappen van onbereidt leder.

Cefar fchryft dat de foldaten in zyn tydt

rokken maakten van veele lappen op elk-ander genaait, om de pylen af te weeren. Andere droegen rokken, die aan beide zyden ruigh waren: en die haar gemak meer zochten hadden kleederen van Canu-ziſche wol. Het hoofd dekten zy met een muts, en hunne armen waren veeltyds bloot. De Vloot-vooght was gemeenlyk in 't hemels-blauuw gekleedt.

Die by de Romeinen de Zee-goden verbeeldden wierden in 't hemels-blauuw gekleedt: en aan die zich in eenige fcheeps-strydt heldtdadigh gequeeten hadde wiert een hemels-blauuwe vaan gefchonken.

Wanneer *Pompejus* vreughte fchepte in de fchip-breuke van zynen vyandt, offerde hy aan *Neptun*. wierp zyn gewoonlyk kleedt af, en toog een hemels-blauuw aan, de Zee, en des zelis Godinnen, ter eeren.

In de vloot van *Xerxes* droegen de Phœniciers storm-hoeden op het hoofd, en hadden linnen borft-rokken aan: zy voerden werp-fchichten, en fchilden zonder knoopen. De Egyptenaren die daar waren hadden gefchaarde helmen op het hoofd: zy voerden boghtige fchilden met groote knoopen, fcheeps-fpeeren, en groote heirbylen: ook hadden zy borft-harnaffen, en zware houwers. De Cyprifche vlootelingen droegen borft-harnaffen, en myters op 't hoofd. De Ciliciers droegen inlandtſche helmen: in plaats van fchilden voerden zy rondaffen van onbereide offe-huiden, en hadden wolle kleederen aan; behalven dat hadde ieder twee werp-fchichten, en een degen. De Lyciers droegen borft-harnaffen, en laerzen: zy voerden kornoclie-houte bogen, met vederlooze riete pylen, en werp-fchichten, ook poken, en zeiffens: op hare fchouders hongen geitevellen, en op hun hoofd hadden zy een muts die met vederen bekrant was. Op alle zyne Scheepen waren Medifche, Perfiaanfche, en Salifche veghters.

De Spartaanfche foldaten, zoo te water als te lande, hadden een gewoonte, als zy naar 't geveght gingen, hun hair en baart netjes uit te kemmaen, en te fcheeren, waar mede zy te kennen gaven dat bereidwillig na de doot traden; want het was tot Sparta de wyze, het hair der lyken net uit te kemmaen, en op te cieren.

De oude Mooren, ten ftrydt gaande, droegen beestvellen om het lyf, om des te agryzelyker te ſchynen. D'oude Britten verwden zich, ten dien zelfen einde, geheel zwart. De Thracifche foldaten droegen zwarte kleederen, tot teken van de doot. Die van Etolien deden maar eenen ſchoen aan, tot teken dat niet vermeinden te vlugten. *Cyrus* deede zyn volk roode

roode kleederen aantrekken, om 't bloedt niet te zien. De Mybeen waren in 't wit gekleedt als zy voghten. *Agésilau* deede zyne krygs-luiden bleek-geele kleederen aantrekken. De Samniten waren veelverwigh gekleedt. De krygs-knechten van *Constantyn de Groot*e werden gedwongen, schoon zy Heidenen waren, kruisfen op hare wapens te dragen. Het was schande dat een Romeinsch soldaat ongegordt of ongeschoent ging.

Bogen.

Handt- en voet-bogen wierden in oude tyden te sloop mede gebruikt. De werpschichten dreef men van zich door kracht van zware veeren, die met zeelen, van snaren en vrouwen-hair gemaakt, opgewonden werden, en dat door gaten, in een uitgeholde balk, daar zy met hunne punten door staken, eer dat de veer ontsprong: hoe langer dat de pyl of schacht was, hoe zwaarder het werk-tuigh vereischte te zyn, om hem af te dryven; want lange pylen, van weinigh kracht gedreeven wordende, slingeren zeer, en doen klein geweld.

Men wierp
zware steen-
nen over de
vyands
kroon.

Op verscheidene wyzen werden steenen, en loode ballen, in 's vyands Schepen geworpen, met hevels, veeren, slingers, en andere werk-tuigen, Ojveaars geheten. Ieder werk-tuigh wierp eenderley steenen, en tot elken grootte had men een byzondere toefstel noodigh. De steenen wierden door gaten geworpen, die midden in de gevaerten waren, om een bepaalden loop te houden. Een steen van 2 pondt wiert gedreeven door een gat van vyf vingeren breedt in zyn middel-lyn: een steen van 4 pondt vereischte een gat van ruim zes vingeren breedt: een steen van 10 pondt moest een gat van acht duim breedt hebben: een steen van 16 pondt eischte een gat van tien vingeren breedt: tot een steen van 128 pondt zwaar behoorde een gat van twintigh vingeren breedt. De alderzwaarste steenen, die geworpen werden, hielden 250 pondt gewigt. Hoe men deeze evenredige maat van de zwaarte der steenen, en de breedte der gaten, daar de steenen door gedreeven werden, vindt, wert van den geleerden *Bateon*, die over *Vitruvius* heeft gescreven, aardiglyk verklaart. Door toe doen van den Regel van drie, en eenige cubus-getallen, wiert het alles verricht. Alle hulp-tuigen, als zenuwen, vlechten, gaten, penen, en veeren, klimmen evenmatigh in grootheit op, na de zwaarte der steenen.

Archimedes had zeker werk-tuigh verzonnen, 't geen met raden opgewonden wiert, daar men groote boomen uit schoot tegen den vyandt.

Een ander storm-gereedschap droegh de naam van *Sambuca*, 't welk zeker speeltuigh, dus genaamt, by na gelyk was.

De boogh-schutters zetteden haar eene voet op het scheeps-boort, en d'andere op den overloop, als zy af-schooten, wanneer het Schip weinigh hout voor scheens hadde, anders schuilden zy achter het zelve. Dit hout voor scheens wiert by de Romeinen *Muri navium*, of Scheeps-muuren, genaamt.

Storm-rammen wierden te sloop mede gebruikt. Deeze zyn by die van Karthago verzonnen, in 't belegh van Gades. Zy behouden hunnen naam van een yzeren of koperen kop, die voor aan staat, om des te geweldigter te botzen. Muuren wierden daar mede geveldt, en Schepen ontroddert en gequetst. Los uit de handt wierden zy gedreeven, ofte, aan touwen, en kettings, in een mik hangende, heen en weder geslingert van cenige sterke mannen, om des te meerder drift en vaert te bekomen.

Wanneer de Schepen aan elkander vast geklampt lagen, wilt men yzere booren ter zyden in te dryven, bruggen over te laten vallen, en daar op te veghten: waar van *Vitruvius*, gelyk mede van veele andere krygs-tuigen, in 't breede handelt: hy leert mede hoe dit oorloghs-tuigh wederstaan wiert; waar om den Leezer tot hem wyze.

Julius Caesar verzon groote nyp-schaeren, die hy aan lange houten bondt, om de touwen der Franische Schepen daar mede aan stukken te snyden.

Het geheele Schip wiert veeltyds met buffels-huiden bekleedt.

De Scheeps-gebieders, met de meeste mannen van aanzien, stonden veeltyds voor op, in het gevecht; doch hedendaags plaatzen zy zich meest achter op.

In 't enteren sprong de geene die het teken droegh zomtyds erit over 's vyands boort, 't geen grooten yver tot veghten in het krygs-volk verwekte; want het verlaten van scheeps- of veldt-tekens wiert voor de uiterste lafheit by de Romeinen geacht. Hier van is een gedenk-waerdigh voorbeeldt te leezen by *Caesar*, in zyn vierde boek van den Franischen krygh.

Proclus, onder 't gebiedt van *Anastafius*, verzon werk-tuigen, die men in de Schepen wierp, waar door die verplet wierden. Hy maakte ook brant-spiegels, waar mede de Schepen van verre ontitak.

De Romeinen hadden dagen op welke zy geen slag, of eenigh gevègt, te water of te lande, aanvongen; gelyk die dagen zyn geweest welke door zeker groot onge-

ongeval ruchtbaar waren, die men zwarte en ongelukkige dagen noemde. Voor en alcer de Goden verzoent waren wiert'er mede geen gevegt aangevangen. Op feest- en heilige dagen onthielden zy zich ook daar van.

*Men offerde
kors voor het
gevegt.*

Eer het gevegt aanging, en de Vloot-vooght zyn reden aan het volk, om haar moed te geven, uit sprak, wiert een offerhande, van een stier, bok, of varken, geslagt, om het kryghs-volk te zegenen: ook wiert'er dan naerligh acht genoomen op geluks- of ongeluks-tekenen. Als een arent op de malt quam zitten, dat hieldt men voor een zege-teken: by zulk een geval deeden zy de Goden beloften van tempels te zullen bouwen, en autaren op te rechten, in vergeldinge van den zegen; waar in alle het omstaande volk toestemde, met zich te laten hooren op het uitspreken dezer beloften by de Vloot-vooght. De Vloot wiert ook, zoo wel op den aftoght, als in't aangaan van't gevegt, gezuivert, en verzoent.

Ter eeren van *Neptuin* werden gedenkschriften opgericht, en op aanzienlyke plaatsen gestelt: zulks geschiede zoo wel voor't gevegt, tot smeking om den zegen, als daar na, tot dankbaarheid over het verkrege.

By *Gruterus* wordt een altaar, met zyn letters, vertoont, die ter eeren van *Neptuin* gestelt is, waar op drie mannen in een boot te roeien zitten.

Tot Capua vindt men heden steenen, op welke de volgende letters duidelyk te leezen staan:

NEPTVNO SACRVM.

VOTVM. IN SICVLO FRETO
SVSCEPTVM. SOLVIT.

Dat is:

Dit zy Neptuin geheilicht.

*heeft zyn belofte, in het naauw van Messina
aangevangen, volvoert.*

De tempel van *Neptuin* stondt tot Rome op den oever van de Tyber, daar nu de kerk van *S^t. Basilius* staat. Die schipbreuk op zee leedt, en't gevaar ontquam, 't geen *Neptuin*, als Godt van de zee, wiert toegeschreeven, pleegde dankbaarheid in deezen tempel, en hong een bordt aan de wandt, waar in't perykel, daar hy in hadde geweest, vertoont wiert. Insgelyks stondt een tempel, *Neptuin* toegewydt, op de haven van Ravenna.

Aplustre was van oudts een cieraat aan de Scheepen, gemaakt van dunne houtene berderkens, staande, gelyk een vlagge,

voor of achter op. Het wierdt *Neptunus* veeltydts toegeëigent.

Priapus wiert mede voor Scherm-godt *Vide Gra. inscriptum.* van de zee-havens gehouden; waar om hem ook tempels wierden opgericht.

Diana is mede als Godin der zee-luiden geëert, en Koningin van de golven genaamt geweest.

De Godin *Iffis* wiert by de Ouden *Pelagia* geheten, (*Pelagus* beteikent de zee) zoo als de opschriften van *Gruterus* melden, en voor beschermster van de zee, en zee-luiden, gehouden.

In Egypten heeft men autaren, om voorige reden, ter eeren van de Godin *Iffis*, opgericht, daar in't gemeen scheeps stuurborden op uitgehakt stonden: gelyk een van de zelve tot Rome, in't klooster van *S^t. Sebastiaan*, noch heden wert vertoont.

Plinio wiert ook op't water aangebeden.

Het over-geloof der Roomsche Heidenen gong zoo verre, dat zy zelfs een tempel stichten ter eeren van't quade weer op zee. Dit heilig huis der tempesten stondt buiten de Capenasche poort, of in't eerste gedeelte van de stad, zoo *P. Vislor* wil. Hier op slaan de volgende vaerzen van *Ovidius*:

*Te quoq; tempestas merita delubra fatentur,
Cum pene est Corfis obruta puppis aquis.*

Dat is:

En ghy tempeest hebt meê verdient dat m'u een tempel stichten doet,
Om dat ghy 't schip van te vergaan in 't Corsisch nat nu hebt beboet.

Over deeze regels van *Ovidius* wert veel geredenkavelt. Zommige meinen dat zy zyn gestelt geweest ten gevalle van *C. Nero*, die deeze tempel zoude hebben doen bouwen, als hy ter zee in lyfs-gevaar hadde geweest, gelyk als *Livius* verhaalt. Andere gevoelen, dat zy op *Marcellus*, die onder Corsica een groote storm uit stondt, zyn toegepast. Andere zyn van meining, dat zy op *Metellus* zien. Doch dat deeze vaerzen zekeren *L. Scipio* ter eeren zyn gestelt, schynt wel duidelyk gezien te konnen werden uit het oude steene overblyfsel, tot Rome, by de poort *Capena*, onder de aarde gevonden, in het Jaar 1616, 't geen na allen schyn op de graf-stede van deezen *L. Scipio* heeft gestaan, waar van de twee laatste regels op oudt Latyn aldus luiden:

HEC. CEPIT. CORSICA. ALERIAQVE
VRBE.

DEDET. TEMPESTATEBV. AIDE.
MERETO.

Welke in gemeen Latyn aldus werden gelezen:

*Hic cepit Corsicam, Aleriamque urbem,
Dedit tempestasibus adem merito*

Dat

Dat is:

*Deeze (te weten Scipio) veroverde Corsica, en de Stadt Aleria,**Schonk aan de tempeesten wel te recht een huus.*

Welke *Scipio*, een zoon van *Barbatus*, Roomsch Burgermeester was, op 't jaar *cdxciv* na Romens opbouw, 't geen een jaar na de tydt is geweest als *Duilius* (met welke hy 't eener tydt ampt-genoot is geweest) over zee zegen-praalde. Zoo dat deezen *L. Scipio* gewisselyk tegen de *Sarden*, en die van *Corsica*, insgelyks een streng zee-gevecht, met zegen, moet gehouden hebben, en op dien tocht zware tempeesten uitgestaan, daar hy behouden van gekomen zy. Hy is in de Tydt-boeken bekend onder de naam van *Scipio*, *Lucus* zoon; waar van de reden, als ook de verklaring van het geheele opschrift, in 't breede staat te zien by *Jacobus Sirmondus*, *Jesuit*.

Het onweêr, 't geen van draai-kolken in de zee wert veroorzaakt, wiert door het ingieten van oek gestilt, zoo men *Plinius* geloof magh geven.

Aan de Winter wiert zwart vee, en aan de gelukkige Zuidt-westen winden wit vee geoffert.

By onweêr wiert aan de Zon mede wit en geel vee geoffert.

Na 't ophouden van een storm, wierden de beesten, welke verlooft waren, als men die by der hand hadde, aanstonts geoffert.

Weêr- en windt-vast te zyn, aan zon, maan, gesternte, lucht, en zee, aan 't vliegen der vogelen, zwemmen der visschen, en zoo voorts, den aanstaanden toetstandt des hemels te voorzien, was een voornamen noodzakelyke kennis, die by de Scheeps-stuurluiden van oudts wiert versicht; waar om zy zich zeer daar op bevytighden, en alle voor-tekenen in achtging namen: van welke tekens by *Valerius* in 't breede is te zien.

Op de nacht-lichten, die zomtyds aan mast, touw, of zeil zitten, wiert naerstelyk gelet: wanneer men'er twee te gelyk zag, die *Castor* en *Pollux* wierden genoemd, duiden zy zich zulks tot zegen en heil; maar als'er een alleenigh verscheen, 't geen *Helena* wiert genoemd, spelden zy zich onweêr en tegenpoedt voor. Wanneer *Helena* eerst verscheen, en dat het tweede licht daar dan by quam, noemde men deeze twee *Castor* en *Pollux*, die haar booze zuster *Helena* verdreeven.

Castor en *Pollux* zyn *Jupyns* zoonen geweest, die hy, onder schyn van een zwaan, by *Leda* won, zoo de verzier-zieke oudtheit wil. Deeze zuiverden de zee van roo-

vers; waar om zy voor Zee-goden zyn gehouden, en aangebeden. Haar zuster *Helena* leefde zeer ongelukkigh. Zommige willen dat deeze *Helena* de wreede *Dira* zy, die, met *Paris* vluchtende, van hare broeders niet gekregen wilde zyn. *Pollux*, aan wien *Jupiter* d'onsterfelykheit hadde geschonken, smeekte zyn vader, om zulks zyn broeder mede te moogen deilen, of by beurten 't zelve met hem te moogen verwisselen, 't geen geschiede.

Papinianns zeght:

Lib. 1.

— proferte benigna.

*Sidera & antenna gemino confusite cornu**Oëbalii fratres longe nimboſa sororis**Astrafugate precor, totoque excludite celo.*

Dat is:

Brengt ons de zegen-ster. Komt Oëbalfche broeders,

Plaatt u op onze raai, en zyt nu ons behoeders.

Haar zuster, 't onweêrs licht, laar yert' zyn, en verjaaght.

Van deeze lichten spreekt *Plinius* aldus: *Cum Solitaria venere graves sunt, emergentesque navigia, & si in carina ima deciderint, exurentis, hominum quoque capita vespertinis horis Magno presagio circumfulgent.* Dat is: „Als zy alleen komen zyn zy zwaar, doen „de Scheepen zinken, en branden, wan- „neer zy binnen op de kiel vallen: zy ver- „schynen mede by duister om de hoofden „der menschen, met groot voor-spook.

Solinus meldt dat deeze lichten, voornamentlyk *Helena*, met vrouwen maanvloedt konden verjaaght werden.

Diodorus Siculus wil, dat de benaminge deezer lichten hier van her komt, te weten, als *Orpheus*, op het Schip *Argos*, de Goden badt om een gelukkige reis, en hem in bescherming te willen nemen, dat daar op aanstonts twee lichten op de hoofden van *Castor* en *Pollux*, twee scheeps-helden, quamen te verschynen, en dat het weêr terstondt bedaarde.

Wel is waar, wanneer zich twee lichten aan de mast of zeilen zetten, dat veeltyds het onweêr kort daar na stilt, en als'er maar een licht verschynt, dat daar op wel quaat weêr volgt; doch dit heeft zyn natuurlyke reden: dan het zelve hier te verklaren, zoude buiten myn voornemen zyn.

In tydt van noodt dedden de zee-luiden beloften aan *Castor* en *Pollux*: gelyk zulks uit oude marmer-steenen klaarlyk te bespeuren is. Tot *Murcia*, in Spanje, is een steen voor handen, op welke deeze woorden staan:

CASTORI. ET POLLUCI. DIIS MAGNIS.
SVLPITIA. Q. SVLPITII. F. VOTUM.
OB. FILIUM SALUTI RESTITUTUM.

B b b

Dat

Castor en
Pollux.

Dat is:

De befte aan Caftor en Pollux, groote Goden, van Sulpitia, dochter van Quintus Sulpitius, om de heilzame herftelling van haar zoon.

Een andere fteen wert tot Romen gezien, met deeze letters:

CASTORI ET POLLUCI. SACRVM OB FELICEM IN PATRIAM REDITVM. TOT SVPERATIS NAVFRAGII PERICVLIS. EX. VOTO. CVM SOCIIS. L. M. P. C. VALERIVS. C. F. AGELLIVS.

Dat is:

Dit zy aan Caftor en Pollux geheiligd, om de gelukkige wederkomst in 't Vaderland, na zoo veel over gekomen gevaar des fchip-breuks. volgens befte, met zyn makkers, L. M. P. C. Valerius, C. F. Agellus.

Van eenige toegewyde gedachteniffen aan Caftor en Pollux, als befchermers van de zee, ziet by Gruterus, p. 99. in edit. Commel.

Op de Roomfche markt ftondt een tempel, Caftor en Pollux ter eeren, in welke om behouden vaart gefmeekt wierdt, en voor wel afgeloopen reis dank-offeren geplengt. Deeze ftaan onder den naam van tweelingen in 't gesternte bekend. De Ouden gevoelden, dat zy maght hadden om het weer te temmen tuffchen de maan en de aarde; en dat zy, fterren, of zielen van helden zynde, door middel van het nevelachtigh dekzel der lucht, op de Scheepen quamen te zitten.

Men zegt, dat, als Paus Paulus de derde den Stoel bezat, deeze lichten op het slot van Perugia verfcheenen, en als de Duitfche lyf-waght die meenden te verjagen, dat zy op de hellebarden gingen zitten.

By de Grieken wierden deeze lichten *Dioscuri* geheten.

Op de zee-tocht van Jacob Spex, na Indien, heeft men deeze vrede-vuuren, Caftor en Pollux, zomtyds op de maffen vernooten; van welke de matroozen, als van oudts, veel verdichten.

Gelyk certys Caftor en Pollux, en andere Strand-goden, ziet men heden dat by de Ooffer-Christenen (daar ik oogh-getuige van ben) St. Nicolaus, als befchermer van de zee, geëert, en aanbeden wert.

By Procopius vindt men, dat Epiphanius het fcheeps-volk en de vloot zeggende, en de op strand gedoopte te fcheep braght; want veele Christenen waren toen van die meening, dat de uiterlyke doop al des menfchen zonden afwafchte, waar om zy den zelve zoo lang als 't doonlyk was uitftelden, en zich zelden lieten doopen als by uiterlyk gevaar, hoogen ouderdom, of krankheit.

Als 'er fchip-breuk fcheen gedreight te werden, keerden zich alle de fcheepelingen na den gewaanden Scherm-god toe, 't zy hy achter of voor op ftondt, omarmden de maff, en riepen dus de Goden aan om hulp.

Wanneer een Schip gelukkig binnen de haven quam, na een zware uitgefane storm, viel het volk, als op strandt quamen, aanftonds ter aarde, en deden de Fortuin, voor een heilzame uitkomst, dankzegginge; waar van Petrarcha aldus fpreekt: *Niet byder als my, ziet men aan landt het Schip, dat van de golven was aangeraft, en fchier verwonnen, wanneer het volk, met deernis op het aanzicht gefchildert, zich op den oever, om te danken, ter aarde werpt.*

De geene die eenige lykftaatzie hadde gepleegt, of een veritorvene aangeroert, vermoght niet fcheep te gaan voor en aleer hy zich gereinigd hadde; want zonder dat, oordeelden zy, ftondt haar onheil te zullen over komen.

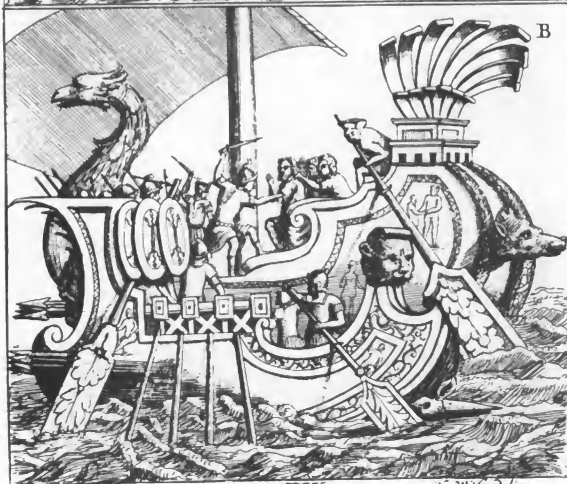
Geheele Vlooten, en byzondere Scheepen, wierden, na of voor eenigh gevreesd ongeval, met de Goden verzoent, door godsdienstige plichten.

Wanneer de Argonauten in Myfien aan landt zouden treden, om zich van leef-tocht en voorraat te verzorgen, smeekten zy *Apollo* om een heilzame landing.

Als den Admiraal teken gaf dat men *He men voght.*

veghen zoude, gefchiede zulks met een fchildt, 't geen omhoog geftooken wiert, en zoo lang omhoog bleef als men ftreedt: als dit geftreken wierdt blies men den af-tocht. Onder het gevecht, en het krasfen der wapenen, ftaken de bazuinen op. Eer het kampen aan gong tarten zy den ander uit, en toonden om 't zeerft de raddigheit harer Scheepen in 't wenden en keeren, nevens de fterkte harer fcheepelingen in 't roeijen en voorthalen; 't geen gefchiede om 's vyandts roeijers te vermoeyen, en als het met de punten op een treffen quam hen te verzwakken. Zomtyds bleef dit tarten achter, en men zocht ter eerft aanloop zyn vyandt in ontfeltenis te brengen. Door den fchok die het galjoen van 't eene Schip tegen het lichaam van 't ander dede, (welke galjoenen aan de Scheepen van *Aeneas*, volgens *Maro*, met Phrygische leeuw geiert zyn geweest: en de meeste volkeren van klein Azie voerden leeuwen op hare fchilden, daar zy hare dapperheit mede betekenden) floof menigh man van boven neder, en in zee. Het geviel wel dat die geene, welke zyn vyandt in de grondt meende te booren, met zyn neb in den buik van 's vyandts Schip bleef hangen, zonder den zelve veel te beledigen, 't geen

S. Nicolaus, befchermer van de zee-luizen.

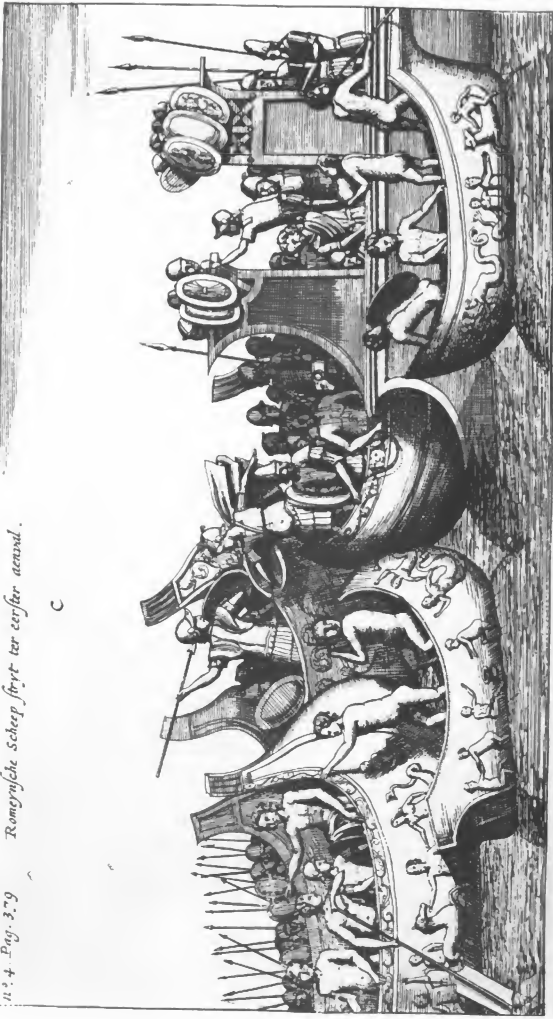

Pl. 3. Fig. 379

E

XCVII

C

XCVIII

't geen dan zomtyds zyn eigen ondergang veroorzaakte.

Zy leiden naerftigh toe, om de riemen van den vyandt te verbreken, en hem zoo in onmagt te brengen: dit wilt men snel, en zonder zyn eigen Schip te ontreddeu, met de snuit te weegh te brengen.

Hoe zy 't elkander op de zyde smeten, en al vechtende over boort in des vyandts Schip sprongen, wordt op de plaat, onder letter B, veroot; daar het grootste Schip van het kleinste schynt verrascht en overweldight te werden. Deeze aftekening, nevens die aan letter A staat, zynde van over lange zeer konstigh gemaakt, en gevolgt na zeker oudt marmer, is bekrustende in de boek-lade van wylen de Heer *Johan Vitenbogaart*, 's Landts Ontfanger.

De plaat by D, welkers tekening my, nevens die by E, uit Vrankryk is toegezonden, en beide na oude marmor-steenen afgemaakt zyn, veroot gelade Vracht-scheepen, die de stroom op gebragt werden; doch aan deeze kan men bespeuren dat de steen-houwer geen scheeps-timmerman is geweest, want hy heeft de roci-klampen vergeten: en aan E ziet men dat meerder op de gestalte van de beelden is gelet, als op die der Scheepen; want zy zyn wel aardigh gemaakt, doch veel te groot tot het kleine Schip, na de gewoonte der Romeinsche steen-houwers, die op het beeldt-werk slechts acht sloegen, en van 't overige veel verzuimden, waar om men veel mis-grepen in hare ordonnantien en afbeeldingen vindt. Hier werd, na het schynt, geloft, of geladen: doch dewyle my de verklaring, die op de steenen niet te vinden is, hier over ontbrekt, zal slechts de gedaante vertoonen, en de beduiding aan den leezer over laten.

Alle Scheepen die onder een vlagh voeren moesten niet te verre van elkander wyken, noch te zeer den ander naderen, om by alle voorval hulp te kunnen bieden, en echter hun makkers niet te hinderen.

Binnens landts, op vlieten, en meiren, wierdt veeltyds slagh geleverd uit open Scheepen, en licht Vaar-tuigh, der wyze als op de plaat C te zien staat, 't geen mede een waarachtige aftekening na oudt marmer is.

Het zee-gevegt geschiede by hun in den beginne uit Scheepen *Liburnica* genaamt, en daar na uit *Triremes* (drie roci-rey Scheepen), en *Biremes* (twee roci-rey Scheepen), die men steviger tot den strydt bevondt. Deeze zyn, van beider aart, gedeckt, en open geweest: schoon zommige de zelve onder een zoeken te verbystren.

In later tyden gebruikte men alle slagh van Scheepen tot den zee-oorlogh.

Het was by hun een krygs-list veel kleiner, Ziet *Bayfus* ne vaar-tuigen in een vloot te hebben, om des vyandts Scheepen te verbystren, en den aanloop te verhinderen, gelyk uit het gevegt tusschen *Philippus* en *Attalus* blykt.

In de oudste tyden geschag het zee-gevegt zonder orde, of schaaring, en (gelyk men zegt) in 't rondt. Wanneer die van Athenen een maal tegen de Lacedemoniers te stryden hadden, lagen de eerste verre boven, door dien zy met orde voghten, en de tweede elk om 't zeerst, of in 't wildt, gelyk de boeren krygers te lande gewoon zyn te doen. *Phornio* was het Atheensche Vloot-hoofd: hy nam twaalf Scheepen van de Lacedemoniers, waar af hy'er een aan Godt *Nepiun* offerde. De Atheniers omringden de Spartanen zoodanigh, dat zy met de rees in elkander verwarden, en niet wegh konden vlughen. Deezen *Phornio* dreef, dat stilte, Ziet *Rivius*. in een zee-gevegt het noodighste tot den zegen waren. Tusschen de genoemde volken wiert eindelyk vrede getroffen, doch zoo, dat de Spartanen niet geen lange Scheepen zouden moogen varen, maar alleen met Last-scheepen, en die klein.

In een scheeps-stryd is het treffen met de snuit in elkanders Scheepen onder water het gevaarlykste geweest. Als men met de neb treffen wilde, moesten al de roci-ers op hun aldersterkste de riemen aanzetten, en, getroffen hebbende, weder te rug halen. En als de scherpe nebben in elkanders Scheepen bleven hangen, moesten de roci-ers met al haar maght stryken, om hun Schip te redden. Het verheffen van de zee waar te nemen, en zyn vyandt, als hy hoog stondt, laag te treffen, was een konst. In dit vechten wiert naerftig acht genoomen, wanneer men met zyn snuit miste, dat men niet in den vyandt verviel, 't geen licht gebeuren kon, dewyle de Scheepen dan zeer grooten vaert hadden. Met konst wisten zy de voor-stevens, als met loopen van het volk na voeren toe, en andersins, laagh te doen zakken, om den vyandt des te gevaarlyker wondt te geven. Het geviel zomtyts dat de scherpe nebben van de Scheepen afgerukt wierden, en in die der vyanden bleven zitten.

Van oudts hadden de Scheepen zonder dek dit voordeel in de zee-gevechten, dat de bovenste roci-ers licht konden opstaan, en te gelyk de handt aan het geweert slaan, (zy zaten toen boven elkander) want de verdekken quamen zomtyds boven de hoofden der opper-roci-ers, zoo dat die zich dan niet verweeren konden.

B b b 2

Be-

Behalven dat men met Scheepen elkan-
der te water flagh leverde, wierden ook
veelmaals Steden, die aan zee of op rivie-
ren lagen, met Scheeps-maghten belegert.
Hier toe gebruikte men ook zware Vlot-
ten, daar groote toorens op ftonden, uit
welke men de Stadt ontdekte, en de muu-
ren omver ramden. Onder letter A staat
een Tooren-fchip op 't koper, het geene,
ftrydt-vaerdigh, tegen de wal aan legh-
t: boven fteekt een standaard uit: de roeijers
zyn beneden, en achter fchilden verhoolen.
De kloet, waar mede men het Schip voort
duuwt, fteekt tegen boort achter de fchil-
den in. Achter de bovenfte fchilden zyn
krygs-mannen verhoolen. Uit de toorens
wierden ook dikmaal bruggen op de ftaats-
muuren geworpen, om die dus te beklim-
men. Doch alle deeze vonden zyn heden,
na dat het bus-poeder aan de werelt is ont-
dekt, van geen belang.

De Ouden wiften evenwel zeer konftig
Brandt-fcheepen toe te fteflen, van pek,
teer, zwavel, en diergelyke ftoffe.

Des nachts wiert boven uit de maff, of
van vooren, gevuurt, zeer zelden van ach-
teren, en by daagh gerookt.

Men zondt by dagh en nacht brandt-
waghten, en lichte vaar-tuigen, uit, om
's vyandts doen te verfpieden, en te verne-
men waar heen hy 't hooft wende.

*Scheep-
bende-tekenen.*

De tekenen, welke de Grieken, en Ro-
meinen, in hunne kryghs-benden, zoo te
water als te landt, voorden, zyn van onder-
fcheide gedaanten geweest, 't zy het af-
beeldtzel van de Veldt- of Vloot-heer,
doorftrengelt met vaankens, ryks-adelaars,
en ander toetooifel: hier toe zag men ook
een arent, met uitgefpreide vleugels, op
de top van een fpeer ftaan: ook wel twee
t'zamen gevoegde handen, zynde een te-
ken van eenigheid, en dat van gladt ge-
maakt zilver, om beter af te fteken. De
gedaante van wolven, paerden, en wilde
zwynen, wierden hier toe mede gebruikt;
doch deeze laafte hadden ook den laaftten
rang, om dat men een varken flachte wan-
neer de krygh, te water of te lande, wiert
by gelegd. De beelden der Goden wierden
daar toe mede op fpeeren omgedragen.
Cajus Marins verwierp alle veldt-teikens,
ten tyde van zyn tweede Burgermeefter-
fchap, uitgezondert den adelaar alleen.
Deeze teikenen wierden hooglyk geëert:
op Feeften wierden zy, fchoon opge-
pronkt, voor de handt gebragt, en de mis-
dadigers namen hunnen toevlugt omtrent
de zelve; van waar hen niemandt, godts-
dienfts halven, rukken moghte. Op hoo-
ge Kryghs-feest-dagen wierden deeze te-
kenen gezalfd, ook met bloemen en groen-

te omhangen, en zulks uit louteren godts-
dienft. Dus geheiligde teikenen te hou-
den was een nutte zaak om het krygs-volk
by den anderen te doen blyven; want dee-
ze te verlaten wierdt voor de grootfte zon-
de en misdaadt geacht. *Augustus* liet bo-
ven op de tekenen een bal omvoeren, waar
mede hy zyn heersching over de geheele
werelt wilde uitduiden. De oorlogs-teke-
nen wierden in zeer hooge achting gehou-
den, op dat de krygs-knechten de zelve te
yveriger zouden bewaren. Om deeze te
dragen wierden de fterkfte mannen ver-
kooren; want zy zyn van zwaar gewicht
geweeft. Te fcheep zetten zy deeze tekens
achter op. Men zagh ook draak-vanen,
opgerecht tot dit gebruik, welkers hooft
van dun geflagen zilver was, en het achter-
lyf van doek of zyde, 't geen onderfchei-
delyker wyze was geverwt: hier hongen
zwachtels en geftrengelde koorden by af:
wanneer de windt daar onder joegh, ver-
toonde 't zelve het lichaam van den draak
in zyn volle wezen. Dit, nevens het *La-
burum*, 't geen een vierkant purper vaan-
ken was, met goude boordzels, en verrykt
met edel gefteente, wiert ter eeren, en tot
ken-teken van de tegenwoordigheit der
Vloot-of Leger-heer, opgefteken.

De voor-loopers, en advys-booten, lie-
ten hun zeil vallen, en toogen het weder
haaftigh op, of fteken ook wel een fchildt
omhoogh, tot teken dat zy den vyandt in
't oogh kregen.

Een purper-roode of hemels-blaauwe
vaan, of wapen-rok, wiert veeltyds, tot
een teken dat men op den vyandt aanvallen
zoude, gebruikt. Ook wierdt zulks wel
door het geluid van 't een of ander blaas-
werk-tuigh, by hen *Tuba*, *Lituis*, *Cornu*
Clafficum, en *Buccina* geheten, bekend ge-
maakt.

Het geveght, zoo te water als te lande,
vong aan met het klappen van de fchilden.

Demetrius, Koning der Macedoniërs, als
hy onder Cyprus tegen *Ptolomeus*, Koning
van Egypten, zoude veghten, ftek een
guldin fchildt achter uit, tot teken dat men
een aanvang van den ftrydt zoude maken.
Zulks deede *Lyzander* inigelyks, doch met
een koperen fchildt.

Het Hooft-fchip van *Brutus* droegh de
letter O, tot ken teken, achter op.

Het zeil, of teken, neder te ftryken, is
van oudts af al een bewys geweest van
overwonnen te zyn.

Men leeft dat in den oorlog tuffchen *An-
toninus* en *Pompejus*, zekeren *Enobarbus*, op
't bevel van *Antoninus*, de vlag ftreek, en aan
de flinker zyde des Schips van *Antoninus*, in
teken van onderdanigheit, aan boort leide.

De

De wapens neder te werpen, en den vyanden heil toe te roepen, of het Schip met offer-kleeden (*infulus*) te dekken, was een teken dat men om genade badt.

Toen *Pompejus* de zee-roovers versloeg, wierpen zy hunne bogen neder, en schudten met de riemen, den verwinnar ter eeren, biddende dus om lyfs-genade.

Een overwonnen Schip moest ter linker zyde aan boort leggen.

Belisarius deede op de Scheepen der Bevelhebbers roode appels, of knopen, zetten, een op den top van de mast, en twee ter zyden, om bekend te zyn.

Zoo wel te water als te lande is een kryghs-woort, gelyk noch heden, in gebruik geweest, op dat men elkander niet onbekent zoude aantasten: men leeft dat hier toe het woort *Godzaligheid, Vlorie, Venns, Geluk*, enz. is gebruikt geweest.

Het vuur op overwonne Scheepen uit te blusschen was voortyds in gewoonte.

De belooninge, die men aan de scheepelingen deede, bestondt uit gelt, koorn, en kleederen. In den beginne is de soldy der zee-lieden minder geweest als van de geene die te lande dienden; doch namaals is de zelve verhoogt geworden. *Livius* zegt, dat men eerst in het 340de jaar na Romens opbouw aanvang soldye aan de kryghs-lieden uit te deilen, te weten, een derde van een *dragma* (of twee *oboli*, ten tyde van *Polybius*) voor ieder man, 't geen omtrent drie Hollandfche stuivers en een half in waardye zoude belooopen. Maar *Julius Caesar* verduubelde het loon: en *Augustus* vermeerderde het zelve weder op nieuw, zoo *Polybius* en *Tacitus* getuigen. Doch dit geschiede te deezet tydt niet als loon van werk, maar alleen tot onderstandt voor de huis-geenooten der kryghs-lieden. En dewyle de eet-waren te dier tydt voor weinig geldt te bekomen zyn geweest, is het loon van oudts immer zoo hoog als hedendaags geweest.

By mangel van rechte kennisse der waardye van de munt der Ouden, valt eenigh verskil onder de geleerden over het loon dat men aan de kryghs-lieden uitreikte. De zommige zyn van gevoelen, dat de soldy, die de Romeinse soldaten genooten, altyd van een zelfde waardye zy geweest, (d'alderoudtste tyden uitgeslooten) en dat die nimmer verhoogt of verlaecht is geworden, als na den loop van 't geldt. By *Thucydides* en *Xenophon* is te zien hoe aan de scheepelingen des daags zes obolen, (ieder *obolus* maakt omtrent een stuiver) ook maar vier, en drie obolen, wiert uitgedeilt. *Lipfius* wil, dat ten tyde van *G. Gracchus* het loon der soldaten verhoogt

zy geworden, en dat men hun het volle geldt gaf, na gewoonte, en kleederen van 't gemeen om niet. Men wil mede, dat in de burger-kryg het loon der soldaten verhoogt is geworden; maar tot hoe hoog is onwis. *Augustus* bragt het op tien *asses* daaghs: 't geen weinig scheelt van 't loon dat de Grieken gaven, 't welk een *drachma* op ieder dag was. *Domitianus*, zegt *Lipfius*, *Elec. 50. 1.* bragt het loon der soldaten op vier *anrei* (ducaten) 's maandts, Roomfche munt; 't geen omtrent eens zoo veel is als heden een foldaat ontfangt. Zoo dat de maandelijke soldye onder *Augustus* van een *anrens* (ducaat) fchynt geweest te zyn; daar *Caligula*, of *Claudius*, den tweeden by deede; en onder de regeering van *Vitellius*, of *Otho*, wanneer de burger-kryg optondt, is misfchien den derden daar by gedaan; tot dat eindelyk *Domitianus* het tot vier bragt.

Dit is zeker, dat de bootsgezellen, en soldaten, jaarlyks, of maandelyks, boven hunnen vasten loon, eene gewisse gift kregen; welke fchenkaadje eindelyk, door lange gewoonte, tot een schult vervallen is, en by het vaste loon gevoegt.

Men vindt by de oude Schryvers, als *Tacitus*, *Polybius*, en andere, dat de soldye van een voet-knecht, in onze munt gerekent, des daaghs een stuiver en tien penningen, drie stuivers en vyf penningen, ook vyf stuivers, en ten tyde van *Domitianus* wel zestien stuivers is geweest, na de uitrekening van den Heer van *Paffenrode*, in zyn Boek van den kryghs-handel; doch al de soldye, zoo hy dryft, wiert te dier tydt in kopere munt betaalt.

De betalinge aan de kryghs-knechten geschiede hooft voor hooft, om de maandt, en om het halve of geheele jaar.

Men heeft te zynet tydt aan de Romeinse kryghs-knechten zout, en erweten, in stede van gemunt gelt, uitgedeilt.

Ten tyde van *Justinianus* wiert meerder kryghs-loon, of soldye, aan oude als aan jonge soldaten uitgedeelt. De Hopmanen verdienden het dubbelt loon van een gemeen foldaat.

By *Livius* leeft men, dat *C. Octavius*, als hy zegenpraalde, ieder bootsgezel zeventigh stukken gelts, *denarii* genaamt, vercerde, en het dubbelt daarvan, zynde hondert en veertigh, aan de Kapiteins. Men vindt echter dat deez wyze van alleen een dubbelt deel aan de Kapiteins te geven verandert is geworden, en tot vyf en zes dubbelt gebracht.

Het is aanmerkens waardig, dat de Romeinen t'eeniger tydt, wanneer zy hunne soldaten, en zee-luiden, betaalden, zulks

Loon der
zee-kryghs-
lieden.

Lk. 4.

in gout, zilver, en koper dedden, op dat zich van ieder munt-flagh konden dienen.

De kleederen, die in den beginne aan de zee-luiden wierden uitgereikt, waren rui-ge palt-rokken; welke alleen dienden om de koude te weeren: en voor deeze rok-ken wierdt een gedeelte van hunne foldye gekort. Doch namaals, wanneer den Staat der Romeinen in hooger top steeg, schonk men teken-rokken aan de maats, cieraats halven, om niet.

Spys is
scherp.

Men gaf op lange reizen, des vereischt werdende, gebakken broot, koorn, meel, knuflouk, ajuin, en kaas, in plaats van gelt, aan de kryghs-luiden, zoo wel te water als te lande. Om het koorn te breken, wierden handt-molens te scheep mede gevoert; doch dit geschiede niet, 't en zymen ge-zint was lange reizen te maken. Het meel wiert genuttigt, in water gemengt zynde, ook in wyn, en melk; of zy bakten daar koeken van, in olie.

Klompden deegh, van onderscheiden meel, in mée, azyn, en water gekookt, was een gemeene scheeps-spyze onder de Grie-ken, en Romeinen. Look wiert tot zwart broodt gegeten, gelyk ook veelerhande aardt-gewassen; die in netten, en korven, bewaart wierden.

Het schynt dat t'eeniger tydt ieder man te scheep zyn eigen spyze heeft gebruikt; daar deeze woorden van *Livius* na schynen te hellen: *En daar ging een gebodt uit, dat elk bootsman voor tien dagen spys met zich zou-
de nemen.*

Root broodt, dat twee maal gebakken wiert, was mede een gemeene scheeps-kost by de ouden: dit wiert voor een genes-middel tegen den buik-loop gehouden.

Ieder man, zegt *Polybius*, kreeg twee derde van een *medimnus*, of mudde, tarw ter maandt. En in *Xerxes* vloot gaf men ieder zoldaat een acht-en-veertighste deel kooren daaghs.

Onder uitgediende soldaten wiert landt verdeelt, 't geen zy bouwen moghten, om, tot loon van hun lange dienften, zich daar op te voeden, en te onderhouden: waar van *Livius*, *Appianus*, en andere, breedelyk sprekken.

Varkens-vlees, of spek, zout, en linzen, is insgelyks voedzel der seheepelingen ge-weest. Soppen van ajuin, cijers, en kaas, was hun dagelyksche spys.

In de eerste tyden wiert geen gebakken broot, maar alleen los koorn, aan de krygs-knechten, zoo te water als te landt, uitgedeelt, ter oorzaak dat het koorn beter be-waart en geborgen kan worden als het gebakken broot. Onder heete affche bakten zy veel koeken. Het venten van gebakken

broot aan soldaten of matroozen was toen op groote straffe verboden; doch nader-handt is daar verandering in gekomen.

Livius
lib. xxi.
en xxiii.

Keizer *Constantinus* liet dagelyks het voetzels, waar onder wyn en edik was, aan zyn volk uitdeilen. Doch by veele is de wyn den zee-lieden, en soldaten, ont-houden; welke van gevoelen waren, dat die meer schade dedde met het volk onge-hoorzaam te maken, als voordeel met hun moedt te geven. De olie, als te zachten voetzels, wiert ook by veele verworpen. Hoe grover en harder spyze, hoe beter die altydt voor landt- en zee-soldaten is geacht geweest. Water, en dat zomtyds met edik vermengt, was hun gewoone drank. Het water wiert in blazen bewaart.

Men houdt dat nimmer meer als voor een maandt voetzels wiert uitgereikt, en dat soberlyk, volgens het zeggen van *Ter-tullianus*: *Want niemant, (zecht hy) die een lekker leven zoekt, moet ten krygh gaan.*

Scipio verboodt aan soldaten, en boots-gezellen, immer eenigh kussen, of bedde, te gebruiken: hy zelfs verstrekte hen hier in tot een voorbeeld; want hy nam zyn rust op een harde plank, met een weinigh hooy onder 't hooft.

Kostelyk keuken- en tafel-toefstel voerde men niet mede: doch men zagh op den disch van de Kapitein een zilver zout-vat, 't geen den Goden geheiligt was, blinken.

Ieder bootsman hadde een zak by zich, daar hy zyn leeftocht in bergde, en onder hun drien een handt-molenken, om het koorn te vermorzelen.

Twee maal 's daaghs spyzighde men te scheep alle te gelyk, en dat op zeker ge-given teken. By eenige wiert dit gepleeght, dat men 's morgens vroegh at, en dan niet weder voor 's avonts. Andere bleven nuchteren tot aan den avont.

De Romeinsche kryghs-knechten spy-zighden al staande, waar toe zy met eeden verbonden wierden. Over maaltydt bleef het geweer op zyde, om niet ongewapent verrascht te werden.

Livius
lib. xxiv.

De kryghs-lieden moesten altydt om-gordt zyn; en hier van daan quamen de woorden *cinili* en *discinili* (gegordt en ont-gordt): by het woort *cinili* wierden de soldaten die in dienst waren verstaan, en by *discinili* de geene die hun affcheidt had-den; want het wiert voor oneerlyk geacht terwyl men in dienst was ontgordt te zyn: waar om het den geenen die misdaan had-den, voor een tyet zonder gordel te gaan, tot straffe opgelegd wiert.

De Griekische Admiraal, *Cormiton*, liet het volk op zyne Scheepen eens 's morgens vroegh ter maaltydt gaan, zonder opste-ken

ken van eenigh teken; welk teken hy op de middagh, hun gewoonlyke schaffens rydt, liet uithangen, op dat zyn vyanden, de Athenienzers, wanende dat ieder spys nuttigde, en geen veghten in den zin hadde, wegens dit zyn doen onverdacht zouden zyn; welke hy dus schielik quam te overvallen, en versloegh.

Zware straf. Aanmerkens-waerdigh is het geene *Pescennius* zyne soldaten tot straffe opleide, te weten, dat zy den geheelen togt geen vuur maken, noch eenige gekookte spyze eten moghten, maar zich alleen met broot, en koude spys, moesten vernoegen; en zulks alleen, om dat zy een gerooiden haan gegeten hadden: daar-en-boven dwong hy hen de maaltyd uit te stellen tot op den avondt. Des avondts wierdt zelden vuur gestookt, en men behielp zich dan met de koude keuken.

De krygs-lieden zyn des middaghs sober in hun drank geweest; ja veele dronken dan niets, en vernoegden zich alleen met kout water over eenige spyze te gieten; of komkommers en salade voor den dorst te nuttigen.

Suetonius zegt van *Augustus*, dat hy zelden over dagh dronk; en wanneer hem dorste, goot hy kout water over een brok broodt, en at het dan.

De buit, die men op den vyandt haalde, wiert gemeenlyk in de Roomsche schatkisten gebragt; ook veeltyds onder de krygs-lieden uitgedeilt, zoo ten deele als in 't geheel.

Tarquinus de trotze verdeilde een geheelen roof onder zyne krygs-knechten, behalven het weinigte dat den Goden opgeoffert wiert.

Men heeft gezien dat by de Romeinen overwonne landtschappen uitgedeilt zyn aan landt- en zee-soldaten.

De Romeinsche Keizers onderhielden op hun eigen kosten eenige soldaten in de naaft aan gelegen landtschappen, om des noodts mannen by de handt te hebben.

In Romans jeught togen de burgeren, ter liefde van 't gemeen, te water en te veldt: en na gedane dienst keerden zy weder aan hun werk, en byzonderen handel; want men was toen van gevoelen, dat het gemeene-best niemandt meer te vreezen hadde, als den geen die het oorlogen een kunst is, en van den krygh leefden.

Piscennius zegt: Van oudts volghde men het vaandel zonder loon: zoo veel vermoght de liefde tot het gemeene-best, en tot de vryheit, dewyl de deught boven het geldt gong: een ieder stondt voor de stad als voor zyn eigen huis-gezin: de overwinninge was haar loon.

Niemandt wierdt voor vol ten oorlogh aangenoomen, als die boven 17, en onder 45 jaren oudt was, 't en ware by noodt, wanneer men nam al wat wapen voeren konde: doch andere hebben dit getal van jaren eenighzins verandert. Landt-lieden wierden voor stedelingen verkooren; want de zulke hieldt men den arbeid beter te konnen verduuren.

De Keizers *Valentinianus*, en *Valens*, wilden dat kryghs-luiden de lengte van 5 voet en $\frac{1}{2}$ hadden. *Adrianus* gaf deeze maat tot 5 $\frac{1}{2}$ voet.

Alle scheepelingen staaften den Keizer, en Vloot-heer, een eedt; zonder welke het een schelm-stuk geacht wierdt, den vyandt te keer te gaan: gelyk blykt uit *Plutarchus*, en uit den brief die *Cato* aan zyn zoon in 't leger schreef, daar *Cicero* van spreekt. Op verscheide wyzen wierdt deezen eedt gedaan: men zwoer gehoorzaamheit aan den Keizer, en Vloot-voogt, alle hun bevelen na te komen, die moogelyk zouden wezen, en zyn leven niet te zullen sparen. By *Livius* leeft men, dat de krygs-lieden zwoeren hun Hooft en leidsman te zullen volgen, waar hy ook voor ging, nooit te zullen vlugten, en de doodt voor de Roomsche vryheit niet te ontzien. En om dat de soldaten, en bootsgezellen, dus gewoon waren eenen eedt te zweeren, wierden zy Eedt-gestaafden genaamt.

Maximus sprak zyne kryghs-lieden in deezer wyze aan: Ghy bezwoorene spitsbroeders, ja ghy myne eigene eedt-ge-nooten.

Den eedt, zeit *Cicero*, is zoo noodtzake-lyk den geen die den krygh volgen, dat het onmoogelyk schynt dat iemandt ten oorlogh konde gaan, die daar eedts halven niet toe verbonden was. Om dit te bevestigen, haalt hy voornamen mannen op, welke hunne magen en na-bestaande vrienden afrieden zich in 't gevegt te begeven, of tegen den vyandt te kanten, zoo zy niet als soldaten, of bootsgezellen, waren ingeschreeven. Ja men stondt oulings hier zoo stip op, dat het voor een doodtslagh wiert gehouden, wanneer een vry-man, schoon in openbaren krygh, iemandt der vyanden quam te grieve, en neder te slaan.

Met lof wert van *Chrysantha* gesproken, om dat, wanneer hy zyn zwaert opgeheven hadde, om een der vyanden te dooden, en den aftogt hoorde blazen, hy zyn handt ter rug hieldt, en de man liet gaan, achtende het een moort te zyn, iemandt om te brengen zonder last.

Den eedt wierdt eerst maal gedaan ter tydt van den tweeden Punischen oorlogh; want te vooren wierdt niemandt daar toe ge-

Wie men ten oorlogh opschreef.
Gell. lib. 10.

Servius ad Aeneid. 8.
Eedt-staven.
Vegetius.

Lib. 1.

Vegetius.
Dionysius lib. vi.

Lib. 1. de officii.

Cato de re rustica.

gedwongen, en men ftreedt, zoo te water als te lande, zonder zweeren, volgens het fchryven van *Livius*.

By de oude Schryvers worden zeer veel beftelde voor-fchritten van eedt-zweeringe gevonden, zoo voor de zee-als landkryghs-luiden: by voorbeeldt, by *Diodorus Siculus* staat de volgende. *Ik zal myn leven niet meer achten dan de vryheit. Ik zal de Overften niet verlaten, het zy dat zy leven of dat zy dootd zyn, enz.*

Hiftor. Deor. Syntag. 2.

Gyraldus meldt, hoe de Grieken, zoo wel als de Romeinen, by den Steen zwoeren: dat is, zy namen een fteen in de vuist, en haalden zich als dan veele vervloekingen op den hals, indien zy hunne beloften niet na quamen, zoo waarlyk als zy dien fteen uit hunne handen lieten vallen.

By pylen boogh wiert onder het krygsvolk mede gezworen; welke oorlogstuigen zeer waardigh en in eeren wierden gehouden.

Zomtyds liet men man voor man in 't byzonder zweeren; of anders, als de noodt spoedt vereifchte, wiert slechts een teken op geftoken, daar het Leger- of Vloothoofd zich by vervoegde, en verwachtte dus den toelooft der geener die zich aanboden voor 't vaderlandt ten ftryde te willen gaan: wanneer dan een goet getal by elkander vergadert was, nam men van alle gelykelyk den eedt af.

Als men matroozen, ruiters, en voetknechten noodigh hadde, wiert voor ieder loop-plaats een vaan van byzondere verw opgefctoken; en zoo koos elk dusdanigen dienst als hem aanftont, zelfs zonder woorden te gebruiken.

De woorden van den eedt wierden den zweerenden voor gefproken, welke hy had te volgen, en na te fpreken.

Zomtyds, na dat veele bedreigingen, en vloeken, den overtreders des edts wierden toe gezegt, riep het volk daar op, *idem in me*: dat is, 't zelfde op my.

Annianus de Juliano militibw.

Uitgetogen zwaerden wierden dikmaals onder het zweeren op de borst, of keel, gehouden.

Den eedt wierdt by de oude Heidenen zoo heilig gehouden, dat zy zelfs de woorden, waar mede de Goden in het eedt-zweeren aangeroepen wierden, niet al te lichtvaerdelyk dorften uitspreken. By *Livius* vindt men deeze woorden in het eedtspreken gebruikelijk geweest te zyn: *Zoo ik wetende en met bedachten zin bedriegh, ofte myn plicht niet na kome, zoo laat fupyn my, myn huis, en myn geheele huisgezin, met een verachten en ellendigen dootd ftraffen.* By *Arrianus* is te zien, dat men zwoer zyne ouders en kinderen zoo lief niet te zullen heb-

Lib. xxii.

ben, als den Keizer, en Vloot- of Legerheer. Op een andere tydt wiert met eede bevestigt, als verwinnnaar te zullen keeren. By de Veldt- en Vloot-tekenen wiert mede gezworen, zoo als uit *Tertullianus*, en dit vertaalde vaersken, is te befpuren.

By twalef tekenen, die in het leger zwieren, Heb ik myn eedt gedaan, ook by ons zegen viere.

De Godts-dienst, zegt *Seneca*, is de sterkfte oorloghs-bandt, nevens liefde tot de tekenen.

Den geenen dien het toefstond den kryg te volgen, en daar toe aangetekent waren, wiert ftraffe opgeleght, als zy op dien tydt dat men den krygs eedt zoude flaven niet verfcheenen, doch onderscheideelyk, na tydts gelegenheit, en inborft van de Vloot- of Veldt-heer. By *A. Gellius* fchynt deeze ftraffe van klein belang geweest te zyn. Maar *Livius* meldt, dat men de onwillige greep, bondt, en tot den eedt dwong: ook dat eenige, weigerende den eedt te zweeren, daar over gegeeffelt zyn geweest, en in hechtenisse geworpen: ja men verkocht have en goet der geener die weigerden voor 't gemeene-beit ten ftryde uit te trekken; men hakte hen de duimen af, verklaarde haar voor eerloos, en verkoeft die zelf voor flaven. Doch na dat men huurlingen ten oorlogh voerde, is deeze ftraffe verzacht geworden.

Wegens ouderdom, en ampts halven, als ook uit gunst, wierden 'er veele van de heir- en zee-toghten verfhoot. Niemandt, die boven 50 jaren oudt was, mogt gedwongen werden, 't en ware in de hoogfte noodt. Raadts-heeren, en die geene welke eenige waardige dienst aan 't gemeen hadden gedaan, wierden infgelyks van deezen laft verfhoot.

Het zweeren, en trouw belooven, gefchiede of op 't lant, als het volk eerst wiert aangenoomen, of wel na dat zy reeds in de Scheepen waren getreden: het gefchiede ook wel twee maal, trouw, en tuchts halve.

Koks, bakkers, waerden, en koechels, wierden van de benden uitgefchooten; want die zyn van de ouden altydt voor de minft bequaamfte in den krygh gefchat geweest.

Als het uittrekken der burgeren zelf tot Rome in gewoonte was, wiert ieder huisgezin, na tal van mannen, en gelang van middelen, gefchat, zeker aantal mannen uit te leveren, 't zy vrye, of huurlingen.

Volk aan te nemen zonder onderscheidt, met belooninge door foldye, is eerst in gewoonte gekomen (gelyk gezegt is) op het jaar cccxlvii. na Romens opbouw, en dat met gelt, koor, en kleederen.

Lijfw.

Slaven

Slaven heeft men mede t'zyner tydt tot den krygh gebruikt: doch deeze wierden, uit bevel van *Arcadius*, met een brandt-zyzer, daar's Keizers naam, of teken, op stondt, op de bloote arm, ook wel op het voor-hoofd, als mede binnen in de handt, gemerkt, op dat niet zouden vlughten, of zich verstekten. Het teken of naam des Keizers wiert ook op de schilden gevoert. Andere willen, dat de jonge krygs-knechten met de letters M:R: op den arm wierden gemerkt, dat zoo veel als *Miles Romanus*, of Roomfche krygs-knecht, gezeght is: waar van by *Walthusen* breeder staat te leezen.

Wanneer groote Vlooten t'zee gongen, en dat op een langwylige togt, volghden hen zeker aantal Last-scheepen, die alle noodwendigheden voerden, als spyze, drank, enz. welke te koop gevent wierden; zoo dat een gestadige markt de Vloot althans bywoonde. Wanneer de Scheepen havenden, wiert al dat veil was op 't landt in tenten voorgestelt: dit dedden byzonder kooplieden, ter liefde van 't gewin; of het geschiede ook by last van 't gemeen, op dat de Vloot geen gebrek zoude lyden. Deeze Last-dragers waren ronder van gebouw, en wel zoo lang als die Scheepen, welke ten stryde wierden bereidt, doch traagh in 't wegh spoeden; waar over men vaak leest, dat de kost- en voorraat-scheepen gesleept moesten werden: hier in stonden de bakkeryen, en smits ambeelden: hier onthielden zich timmerlieden, en alle die ten dienste van de Vloot mede togen: deeze droegen al het wapen-tuig, en kryghs-gevaertens. Als het waaide zetten zy daar zeil op, en in stilte stak men riemen te boort, die doch zoo geschiktelyk niet lagen, als op Oorlogh-scheepen.

De grootte der Vracht-scheepen mat men na haren inhoudt, en dat by maten die *Amphora* wierden genaamt, zynde zoo veel als een voet vierkant; en ook by muden, die zy *modii* noemden: men vondt 'er die drie hondert, en vier hondert van deeze maten houden konden, ook duizent, en twee duizent, dat d'aldergrootste waren.

Op Scheepen die Magistraats-perfoonen voerden stonden de hellebardiers voor op: voor deeze moesten alle andere het teken stryken, of eenige andere onderdanigheid betoonen: gelyk mede aan landt een minder Magistraats-perfoon voor een meerder de *saeset* buigen moest.

Wanneer 't geviel, zoo wel by de Grieken als Romeinen, dat 'er zegen te water was behaalt, wiert een bekrant Schip voor uit naar huis gezonden, om de vreughde-maare te brengen. De Vloot-vooght, en

beleider van den zegen, quam ter haven in, deftigh uitgestreken, op het overwonnen Admirals Schip, of ook wel op zyn eigen, 't geen met de wapenen van den overwonnenen rondtom zyn boort pronkte, welke van al de andere Scheepen wiert gevolgt, sleepende ieder zyne prys, met een touw vast gemaakt, achter na, en met al den buit opgeciert zynde. Men trok al zingende ter *Julianus* haven in, klinkende op de wapenen der overwonnenen. Als de helden te lande traden, wierden zy van den Raadt, of van afgezondene, verwelkomt, met toejuiching van het volk. Na den slag vergaderde de overwinnaar de doode lyken van zyn volk. Men zong ter eeren Godt *Jupyn*, en minder Goden: als mede tot lof van de Vloot-heer, en alle helden. Eer dat de Admiral, na een gelukkige slag, en zegen, noch t'huis gekomen was, wierden hem veeltydts brieven van geluk-wensching te moet gezonden, die met lauwer omhangen waren: als ook wel bekrante * byl- en pyl-bundelen, die men Staats-bestierders pleeg voor te dragen. De tempelen wierden geopent, en uit des Keizers naam, als mede van de Vloot-vooght, de Goden gedankt: hier toe wierden, zelfs in de tempels, maaltijden gehouden. Het volk dat den overwinnaar ontmoete droegh bloemen, palm-takken, en groente, t'zyner eeren, in de handt, zynde alle met hun beste kleederen aangedaan, zingende liedkens, zoo tot zyn lof, als tot schimp van de verslagene: en dus begeleide den geheelen trein de Vorst tot in het Kapitool.

Ter eeren van *Augustus*, die *Cleopatra* verwon, heeft men den dagh van zyne geboorte, en van die welke de tyding van de zegen bragt, statelyk geviert, als ook vyfjarige speelen aangerecht.

Op de marmore boog van *Septimius*, aan de voet van het Kapitool, en aan die van *Constantyn*, ziet men noch hedendaaghs verbeelde scheeps-stryden, offer-plengingen, en andere oefeningen, den Goden, en menschen, ter eeren.

De Grieken recheden by zulk een geval mede speelen aan, tot vermaak van het volk.

Als *Claudius* de Gotten te water overwon, in 't jaar M x x i i, na Romens bouw, rechte men, t'zyner eer, een gulden schilt in 't Raathuis op, met een goudt beeldt op het Kapitool.

De Grieken voerden hunne Zee-helden, na behaalde zegen, op gekroonde en bekrante paerden binnen, hebbende aan alle plaatsen, waar zy quamen, autaren opgerecht, daar zy reuk-werk op stookten, en de wegen met bloem en bestrooiende.

C c c

Nie-

Scheeps-mate.

Lijfjuur
Het. 51.
opp. 23.

Josephus
lib. 7. c. 16.

Niemandt was het geoorloft tot Romen te zegenpralen, 't en ware den Raadt en het volk zulks toefstond. Des nachts voor de praal schaarde men dan de gelukkige benden in het Marfische velt, en beſchonk ieder, na mate van 't geen hy had verricht, als met gulde arm-ringen, gelt, en de buit, op de vyanden behaalt. De gevangenen wierden onder d'overwinnaars verdeelt, en tot ſlaven verkoft. Al het volk prees de Vloot-heer in 't gemein, en veel hoof voor hooft in 't byzonder. De verciertelen van een zegepralende Krygs-heer zyn geveeft een hemels-blaauwe vaan, ſcheepskroonen, gulde bekkens, en een elpen-beenen ſtat; ook Vorſtelyke kleederen, mantels, veelverwige vanen, enz. doch dit is in de laatlte tyden eerſt in gebruk gekomen. Den gemeenen man wierden opgetoode degens en draagh banden gegeven; ook ſchilden, haken om de kleederen vaſt te maken, palt-rokken, vlaggen, gekamde helmſetten, kettingen, ſpieſſen, mirtelkransſen, enz. Ieder behieldt zyn gift, of hong de zelve, de Goden ter eeren, in den tempel op.

* *Thema.*

Duilius wierdt met een *wagen, daar men geheiligde beelden op voerde, beſchonken, als hyter zee overwinning behaalde; waar van by *Morſimus* te zien is.

Na dat *Julius Caesar* te water de overhandt hadde behouden, deede hy zich tempels en autaren oprechten, en zyn beeltenis nevens die der Goden zetten.

De wagen daar *Augustus* op hadde zegepraalt wiert aan *Mars* toegewydt, en in zyn tempel geſtelt. Deezen wiert toegelſtaan zich van gelauwer-kransſte helbardiers te laten dienen.

*Scheep
zegepraal-
len.*

Als de overwinnaar te landt getreden was, dan was het een gevolg dat hy ſtatelyk zegepralende ter poorten in reedt: de gevangenen volghden met geſchoorene hoofden, tot teken van hun dienſtbaarheid; doch zoo zy vry gelaten waren, dekten zy hunne hoofden met hoeden: zy wierden achter al den roof, die op wagenen wierdt gevoert, in geleidt, by paren gaande. De overwonne Scheepen, met al haar toefſtel, wierden zelfs op wagens omgevoert, die men t'eeniger tydt ten getalle van hondert in een zegepraal tot Romen heeft vertoont: en wanneer de Scheepen al te zwaar waren om te ſloopen, en op wagens den triumph te doen volgen, wierden daar toe afbeeldt zels van de zelve gemaakt. De gevangens ſleepten dan ketenen achter na, of zaten wel in wagens boven op hunne overwoonne wapens, ja zelfs op de kopere nebben, op het cieraat van d'achterſtevens, dat boven de tenten komt, en op

het oorlogs-tuigh. Ondertuſſchen wierden veelley zee-deuntjes geblazen. De beelden der Goden wierden dan ook omgevoert. Op groote paneelen zag men de vliet, of zee, en wyze van het geveght, afgebeeldt. Achter, of te midden in den trein, volghde de overwinnaar zelf, op een ſchoone wagen, veeltyds van gout en elpen-been gemaakt, die van vier witte paerden voort getrokken wiert: hy was als dan omhangen met goude en purpere kleeden, en gekroont met een lauwerkrans: hem wierdt ook een bagge, in de gedaante van een hart, op de borſt gehangen, waar mede men te kennen gaf, dat hy in wakkerheit, omtrent dat deel des lichaams, andere menſchen te boven ging. Zomtyds droegh men een kroon boven zyn hoofd, 't zy van gout, of Aventynſche lauweren, en die mede wel verguldt; welke kroon, na verrichte ſtatie, in den Tempel, door de handt van den zegepraalder, in de ſchoot van *Jupiter* wierdt geleght. Aan zyn vinger ſtak een yzere ring. Onder al deezen praal wierdt den triumpheerders ſtedts, door iemandt die achter hen ging, toegeropen, *Gedukt du ghy een menſch zyt*: op dat zich in deezen niet te zeer verhoeraardigen zouden. De kleederen der zegepraalders ſtaken uit boven alle andere, 't zy het wyde purpere, of wel gulde, of geborduurde rokken waren, met gulde zinne-beelden, ofte geſchiedeniffen. Zy hielden een palm-tak in de handt: ook wierden zy wel daar mede gekroont. Rondom hen gongen knechts, met roeden in de handt, die den toeloop van het volk ſtutten, en wierden gevolgt van het geklank der bazuinen, en ſchalmeyen. Het beeldt *Vittoria*, in de gedaante van een gekroonde en gevleugelde maaght, met een pen in hare handt, wiert voor uit gedragen: 't geen anders mede door een adelaar wiert vertoont; of door een maaght, zittende op een klood.

De kinderen van den zegepraalder reden ook veeltyds op paerden rondom de ſtatie-wagen, daar zy ook wel op zaten, als mede des zelfs naaitte bloedtverwanten. Men ſpande wel wilde gedierten voor de wagen, die door den triumpheerder zelve beſtuurt wiert, doch meest witte paerden. Des zelfs geſtalte was rondt, of vierkant, hoogh, en voor over hellende. Deeze ſtaatzie-wagen was ook wel verguldt, en zomtyds met bloedt beſprengt. Het afbeeldtzel van de godt *Faſcinus*, zynde de gedaante van een manlyk lidt, hong onder aan den wagen, 't geen men hieldt dat voor alle ſpookzels een tegen-gift was. Aan den wagen hong mede wel een ſchel,

en

en zweep, op dat de zegenpraalder zoude gedenken dat zyn lof veranderlyk was, en dat hy konde vervallen om met zweepen geslagen, of noch wel onthalt te werden; want den geenen die men onthoofde, hong men toen een schel aan den hals.

Het was een gewoonte dat de zegenpraalders des nachts voor hun triumph in den tempel van *Jfis*, tot *Romen*, haar rust namen, die dan alom met kryghs-knechten bezet was.

De zegen-pralen wierden van de Romeinen onderscheiden in *Ovare*, en *Triumphare*. By het eerste, 't geen geslacht als 'er een zegen was van minder gevolg, als van overwinning tegen zee-roovers, slaven, of volk van kleinen aanzien, wiert een schaap geoffert. By de tweede offerde men een os, zynde een zegen van hooger gewigte. Deeze gingen te voet, en geenen reden op wagens, en paerden.

De bootsgezellen, en soldaten, volgden den triumpheerder te voet, met vreugdekranssen om het hooft, tot in het Capitool; alwaar men dan de Goden dankte met offerhande.

Wanneer een Roomschen zegenpraalder aan de Goden dank-offerhande deede, sprak hy deeze, of diergelyke woorden uit: „Ik danke u van herten, en met vreugde, „ô goedighste, en grootste *Jupiter*, en u „Koningin *Juno*, en u andere beschermers, nademaal de Romeinsche zaken, „tot op deezen dagh en stonde, door myne „handen, na u welbehagen, behouden, en „gelukkigly uitgevoert zyn: bewaart de „zelve, gelyk ghy die bewaart; ik bidde „oetmoedelyk, onderhoudt en besehermt „haar genadelyk.

Men droegh de * *Fasces*, en den Roomschen Adelaar, op een staf, van elpen-been gemaakt, voor den overwinnaar. Ook droeg men, op groote paneelen, geschefften om, van 't geene geschiedt was.

Als het triumph-feest voleindicht was, dan wiert de vreugde met maaltyden beflooten.

De nebben van overwonne Scheepen, ja zelfs geheele Scheepen, heeft men in de Aetiasche triumph op wagenen zien voort trekken, die, na 't voleinden der staatzie, ter eeren van de Goden, verbrandt wierden.

Het tiende van den buit bragt men zomtyds den Goden toe: gelyk *Cesar*, volgens getuigenis van *Sirabo*, deede: 't welk dan bewaart of verbrandt wierdt. Deeze gewoonte van het overmende aan de Goden op te dragen, heeft ook onder de oude Duitschen in zwang gegaan: waar van by *Tacitus* te zien is. Ja deeze wyze heeft zelf lange onder de Christenen geduurt: en

Narjes schonk het overschot der Scheepen aan de Kerk van Methone, gelyk als een gift aan Godi, zegt *Cedrenus*.

De nebben der Scheepen, of eenigh ander deel des buits, wierden geheiligd, gewydt, en ter gedachtenisse in de Tempels opgehangen, of verbrandt. De eertelingen van den buit wierden mede veel maal, tot offer, verbrandt: gelyk zulks *Alexander* deed, toen hy *Indien* ging beoorlogen.

Uit den buit wierden ook zomtyts beelden gemaakt, en opgerecht, ter eeren van de Goden. Ziet *Pausanias* lib. 1,

Dus zegen-praalde *Appianus Claudius* voor de eerste maal tot *Romen*, na dat hy den Koning *Hiero* had geslagen, en veel dappere zee-slagen met die van *Karthago*, by *Messana*, loffelyk volvoert; als *Silvius* ge- Lib. 6 tught in dit Latynsche vaers:

*Appianus astat pugna, lanroque revinctus
Iustum Sarrana ducebat cede triumphum.*

Dat is op Duitsch:

Appianus was in 't gevecht, en quam bekrant van 't bloedigh stryden;
Te recht men hem dan eeren magh, en zegeralend' 't huis geleiden.

Deeze was d'eerste die zyn schild in het huis van *Bellona* omhoogh te pronk hing: 't geen andere, zoo wel in haar eigen huizen, als gemeene plaatzen, hem na dedden.

De Ponen hadden mede een gewoonte van goude schilden te maken, om die op te hangen, als zy gelukkigh hadden gevoghten.

Het ophangen der schilden wierdt wel voor een teken van vrede gnoomen: gelyk des Vloot-heersers schild, nevens andere toefstel, in 't Capitool, of elders, na gedane oorlogh, wiert opgezet.

In het jaar MDC na Romens opbouw, volgens *Plinius*, zegen-praalde *M. Valerius* Lib. 35. *Messalla* mede over de Ponen, zynde dit Koning *Hieros* tweede nederlaagh: toen wiert de geheele zee-slagh op een tafereel omgevoert, en aan het Raadthuis te pronk gehangen. Doch *Hiero*, die zich te deezer tydt by die van *Karthago* hadde gevoght, verkreegh een vrede, op deeze voorwaarde: dat hy alle Roomsche soldaten zonder los-gelt zoude laten gaan, hondert zilvere talenten betalen, een vriend van 't Roomsche gebiedt blyven, en hulp-benden toe zenden.

Hoe *C. Duillius*, Roomsche Burgermeester, over de Ponen zegen-praalde, staat in 't breedte te leezen by *Karel Sigonius*, in zyn boek de *Triumphis Romanorum* (van het Roomsche zegen-pralen). Deeze was de eerste die te sloop zegen-praalde, gelyk Ccc 2 uit

* *Bundels van stekkers, of pylen, daar bylen ly nist staken.*

Lib. 5. hyst. cap. 22.

uit het oude schrift van *Duillius* zegen-zuil, op het Kapitoel, is te beſpeuren, daar men, onder andere, deeze woorden ziet:

CLASSESQUE NAVALES PRIMOS ORNAVET PALMA.

Dat is:

Hy (te weten *Duillius*) was de eerste die de Scheeps-vlooten met palm bekraanſte.

• *Gedjoem.* De * ſcheeps-nebben, die op deezen zuil te zien zyn, verbeelden rams- hoofden, olifants-koppen, offen-hoofden, en walvis-fnuiten. Ook ziet men daar achter-ſtevens aan, die gapende monden verbeelden. Van de Scheeps-zegen-zuil, ter eeren *Duillius*, omtrent het jaar cccccc na Romens bouw, geſicht, en met verwonne ſcheeps-nebben geciert, gedenkt ook *Plinius*, *Quintilianus*, *Virgilius*, *Tacitus*, en andere. Doch *Silius Italicus* zegt, dat deeze zuil niet door het Roomsche volk, *Duillius* ter eeren, is opgerecht, maar van hem zelfs, en Godt *Mars* toegeeigent. Drie dingen vindt men in deeze oprechte ſteen, ſtrekkende *Duillius* tot ere: als, dat hy d'eerste was die te Romen een Vloot uitruste, die te water zegen voor 't Roomsche volk behaalde, en Scheeps-triumf-praal aanſtede. *Orosius* zegt, dat in deezen ſlagh zeven duizent Karthaginczers gevangen werden, drie duizent doodt geſlagen, en veel van adel voor des overwinnaars wagen gevoert. Veel gemunt geldt van zilver en goudt wierdt tot buit gemaakt: waar van het goudt noodwendigh gelt van Karthago moet geweest zyn; want de Romers te diertyd noch geen goude munt ſloegen. *Polybius* ſchryft, dat de Karthaginczers in deezen zee-ſlagh vyftigh Scheepen verlooren, van welke dertigh genoomen wierden; behalven dat het zeven riem-rey Schip van den Vloot-vooght in handen der Romeinen viel. *Orosius* en *En-tropius* zeggen mede, dat *Annibal*, zyn Schip verlooren hebbende, met een Boot ontvlughte: welk Schip wel eer Koning *Pyrrhus* eigen was geweest, zoo *Polybius* wil. *Florus* zegt, dat de Romeinen in deezen ſlagh grove en loome Scheepen voerden; maar de Africanen hadden Scheepen die gezwindt wenden konden, en wel gemaakt waren. Tot zeventigh beliep het getal der Scheepen, met welke *Annibal*, de oude, *Duillius* het hoofd boodt. Ter-
Van dit over- overt geldt niet by Ciacconius in 't breede.

Lib. 1.

Lib. 4. c. 7.

Lib. 3.

Lib. 3. cap. 2.

Lib. 4.

Polyb. lib. 1.

wyl *Duillius* zyn Vloot deede toerusten, oeffende hy de Romeinen in het zant, die hy op banken, als te ſcheep, deede zitten, ſtellende een man in 't midden, op wiens bevel zy gelykelyk de armen uittaken, en na zich trokken. Deeze *Duillius* was d'eerste die de ſcheeps yzere handen verzon,

zoo *Ciacconius* verklaart. De oorzaak van het gevecht, by *Duillius* tegen de Poenen gehouden, verhaalt *Zonaras*, in een kort begryp, zeer volmaaktelyk, tot wien ik den lezer wyze. Naar gedaan gevecht tradt hy te lande, en ontzette de ſtadt *Aegesta*, op Sicilien, die van *Amilcar*, welke vlughte, was belegrt.

By *Orosius* vindt men inſgelyks, hoe *C. Atilius Regulus* over *Hannibals* nederlaagh zegen-praalde: want deeze, zeit hy, tot Vloot-vooght over de Scheepen van Karthago geſtelt zynde, vocht ongelukkig tegen de Roomsche Scheeps-magt; waar om hy van de zynen geſteenicht wierd. Doch andere zegen, dat zy hem kruicighden.

C. Lutatius, Burgermeester, en *Q. Valerius*, Roomſch Hooft-ſchout, zegen-praalden namaals weder over de Poenen, als zy onder Sicilie hun Vloot verdelght hadden, zoo als *Valerius* getuigt. Toen ſchreeven zy d'overwonnenen, benevens de vrede, deeze wetten voor: Alle d'eilanden tuſſchen Italie en Africa t'ontruimen: twee duizent en twee hondert talenten gelts jaarlyks op te brengen, en aanſtonds duizent voor een gift: alle de Romeinen, by hen gevangen, op vrye voeten te ſtellen: geen van beide zoude in des anders gebiedt heerſchen, of krygs-lieden daar door voeren, enz. En zulks geſchiede onder *Q. Lutatius*, en *A. Manlius* Burgermeesterſchap.

In de ſchriften van *Polybius* vindt men wydtloepigh verhaalt, hoe de Roomsche *Cn. Fulvius* over de Illyriërs triumpheerde; met wien den oorlogh ontſtond, om dat *Tenta*, Koningin der Illyriërs, een gezant van Romen, die by haar quam, om te klagen over de zee-rooverye van hare onderdanen op de Romeinſche Koopvaardyſcheepen, om den hals hadde gebraght. Na den zegen bedongen de Romeinen jaarlyks zekere ſchatting, en dwongen de Illyriërs een groot gedeelte van hun landt hen in te ruimen, en met geen meer als twee ongewapende Booten van ſtrandt, of uit eenige haven hunner landen, in zee te moogen varen.

L. Aemilius viel het zegen-pralen kort hier na weder te beurt; want hy verſloegh de Vloot van *Antiochus*, by Ephezen en Scio, en veroverde twee-en-zeftigh Scheepen, zoo als *Levins* verhaalt. Men ſchreef *Antiochus* wetten voor, dat zich uit Europa zoude houden, en een goet gedeelte landt in Aſia miſſen: als mede, dat hy zoude betalen, voor oorloghs-onkosten, vyftien duizent Euboeiſche talenten, en daaren-boven duizent talenten jaarlyks, twaalf jaren lang, enz.

Q. Fa-

Q. Fabius Labeo triumpheerde in dit zelfde jaar, om dat hy die van Creta te water zoo benaauwde, dat zy al de Roomfche gevangenen vry geleide moesten geven: t geen breeder by *Levius* is te zien.

Lib. 37.

L. Aemilius Paulus zege-praalde weinigt ydts na dat hy de Steden in Epirus hadde verdelght, en deede een wonder groot Schip van zeffien roey-reijen, dat den Tyber op gevoert wiert, zynde met Macedonische schatten geladen, tot onder de stadts vesten komen. Voor zyn zege-wagen liet hy den overwonnen Koning *Perseus*, met zyne twee zoons, gaan. Den intoght duurde drie dagen: op den eersten dagh braght men de tekens, standaarden en vlaggen binnen: op den tweeden dagh, de wapenen, en het gelt: en ten derden dage wierden de gevangenen, twee aan twee achter elkander, in gebragt: hier van gedenken *Orosius*, *Florus*, en *Vellejus*. Daar wiert toen zoo veel gelt in de gemeene schat-kist gebragt, dat het volk in lange jaren geen fchatting behoefde op te brengen.

Ter zelfvert ydts, of niet lange daar na, triumpheerde de Schout *Cn. Octavius* over water-zegen: en *L. Anicius*, tegen *Gentius*, Koning der Illyriërs.

Plin. lib. 17.

M. Antonius is lange hier na, over de zegen, op de zee-roovers, by Cilicie behaalt, blydelyk te Romen, met toejuiching des volks, ingehaalt. In dit verdryven der zee-roovers quamen hem die van Byzancen, nu Constantinopolen, te hulpe, zoo *Tacitus* zeght.

Lib. xii.

Om gelyke oorzaak wiert *Servilius* ook met vreugde tot Romen ingehaalt. Deze braght alleen meer zee-schuimers gevangen, als alle andere voor hem gedaan hadden, en joeg haar uit alle hun nestel-plaatz. Hier van spreekt *Claudianus* aldus: *En Servilius spande de ongeëemde Izanren voor zyn wagen.*

Lib. 18.

Die van Athenen offerden veeltydts geheele Scheepen, of wel voornamde deelen daar van, door het vuur, ter eere van de Goden, en dat zelfs in een storm. Dit geschiede mede, wanneer zy, in zee groot gevaar uitgestaan hebbende, beloofden daar van hadden gedaan: waar toe dan nieuwe autaren wierden opgerecht.

De Roomfche Raadt vondt goet, dat men *Jupyn* jaarlyks in Herfft-maandt offer zoude bieden, om hem te danken voor de zegen, die *Augustus* op *Antonius* hadde behaalt: waar om zy mede aan *Mars* een beeldt, t geen een zee-vlagh in de hand voerde, heilighden.

De Lacedemoniërs offerden hanen, na bekomen zegen. Gelyk de Romeinen als dan vette wiet ftiëren, met gulde hoor-

nen, slaghteden. Het slaght-offeren geschagh door de handt der Prieststeren, en Wichelaars, na dat hare offer-spyd door rein water gewydt, en met heilige kruiden bestrooit was: ook naar gedanc gebeden, en aanroepinge der Goden.

Alexander ab Alexand.

Men houdt dat de eerste Roomfche triumph-praal by *Romulus* is gehouden, als hy *Acron*, de Overfte der Caninenzen, hadde overwonnen; en de laatste by *Bellipomponius* *zarinus*, als Veldt-overfte van *Justinianus*, *zito Justin.* wanneer hy de Perſianen hadde geſlagen.

Aan ſtronken van afgehouden boomen wierden dikmaal mede tekens van den zegen opgehangen, t zy een wapen van den vyandt, of iets anders, t geen nimmer wiert geweert, t en ware de oudtheit het verſleet.

De beelden der overwinnaars heeft men, hen ter eeren, zien oprechten: gelyk men voor *Augustus* deede, als uit de munten blykt.

Met de ſnebben der overwonne Carthagenzer Scheepen wiert het hoogh verwelſzel in den Tempel van *Minerva*, en *Neptuin*, geciert: waar van deezen Tempel den by-naam van gebekte kreegh.

De afbeeldtſels der overwonne galjoenen wierden in de gevels der huizen geſtelt, om dus de gedachteniſſe van de bedreven helden-daden te verlangen. Men rechte ook ſteene zuilen op, daar d'overwonnene ſcheeps-nebben aan verbeeldt wierden.

Als *Augustus* overwinnaar van Egypten was, heeft hy veel kopere nebben van de overwonne Scheepen te zamen laten ſmelten, en daar van vier praal-zuilen doen maken.

De Recht-bank te Romen praalde voormaals met t vyandts kopere galjoenen.

De verbrokene ſcheeps-rompen, of wel eenige harer deelen, en allen toefſtel, wierden van den overwinnaar, zoo veel doenlyk was, vergadert, en, tot teken van meeſterter zee geweeſt te zyn, opgebragt, waar om een ſpreek-woort onder de Romeinen in zwang gong, *hy heeft de wrakken verzamelt*: daar mede zy zeggen wilden, hy heeft overwonnen.

De wapens en tekens der overwonne Scheepen ſleepten zy achter uit; gelyk men noch heden doet.

Onder de Grieken was het de gewoonte, gedenk-tekenen van verbrooke Scheepen, als nebben, pylen, wapens, roers, riemen, ankers, en diergelyke, op te rechten, welke te verminderen, of te ſchenden, voor een ſchelm-ftuk wiert gehouden: en dit geſchiede aan de naaft gelegen ſtranden, daar het gevegt voorgevallen was.

Ccc 3

Doch

Doch zy hebben nimmer, of zelden, willen toetlaan, dat de zelve, als by de Romeinen, van ſteen gemaakt zouden werden, op dat de gedachtenis van een anders ongeval niet altoos zoude duuren: ja, wanneer deeze gedenk-tekenen vervielen, wiert 'er geen handt aan geflagen, om die weder op te rechten.

Wanneer de Spartanen een maal Patavinum, of Padoua, en de geweften omtrent Venetien, meinden te veroveren, en de nederlaagh kregen, hadden die van Padoua een jaarlykiche vreughden - ftydt, met Scheepkens in de rivier, aangerecht, en zulks op den dagh der overwinninge.

Een Scheeps-zegepraal wert by *Juvenalis*, in zyne vaerzen, zeer uitdrukkelyk befchreeven, welke van *Joachim Oudaan*, in zyne Roomfche oudtheden, aldus zyn vertaalt:

Des oorloghs overfchot, een kolder, of helmst,
Gehakkelt en gebuft, ten ſtandert opgezet,
Een roer, of ſtukke ſpriets, beſteken tuſſchen
beyen
Met vlag, en wimpels van veroverde Galeyen,
Met een gevangen man, op 't hoogſte van de
boog,
In treurige geſtalt, dat 'cheerlyk voor 't oog.

Lib. 7.

Virgilius beſchryft deeze tropheen, ofte zegen-zuilen, mede zeer aardigh, vertaalt door den zelve *Oudaan*, aldus:

Veel krygs-tuigh, en geweer, hing aan de heil'ge
ſtylen,
Genoomen wagens, en ſlagh-zwaerden, fabels,
bylen,
Helmſetten, pluimen, en poort-floten grof en
zwaar,
En menigh ſchight, en ſpies, en ſchildt, en beu-
kelaar,
En ſnuiten, afgerukt den ſcheepen in het veghten.

Op welke zegen-zuilen de tydt der overwinninge plaght geſchreeven te ſtaan.

Als *Sefoſtris*, Koning der Egyptenaren, een zegen hadde bevoghten tegen dappere krygs-luiden, deede hy een zegen-zuil op-rechten, daar een manlyk lidt op afgebeeld was; maar als hy d'overwinning hadde tegen lafhertige kryghs-luiden, liet hy een vrouwlyk lidt op de zuilen zetten.

De overwinnaars wierden van oudts met by-namen van eere beſchonken. Dus wiert *Camilus*, na 't herſtellen der Roomſche mogentheit, Vader des vaderlands, en tweede *Romulus* geheten. *M. Claudius* wierdt de Zoon van *Mars* genaamt. En *M. Manlius*, om dat hy de Franſchen van het Capitolum verjoght, noemde men den Capitoline, enz.

Met kroonen, rokken, arm- en vinger-
ringen, pieken zonder yzer, wapens, gulde
hals-banden, ongezyrde werp-pylen, en
andere geſchenken, wierden de minder

beampelingen vereert, als men zegen had bevoghten.

Die eerſt enterde, wiert met een ſcheeps-kroon beſchonken, daar rondtom voor-ſtevens by uitſlaken, zynde van goude of zilvere plaatkens, en andere koſtelyke ſtoffe, gewrogt; of ook wel ſlechts van gevloghte eiken- en lauwertakken, daar ſcheeps-galjoentjes door geſtrengelt wierden.

Pierre Pallot, in zyn boek des *Armoiriers*, vertoont een ſcheeps-kroon, daar, behalven de galjoenen, ſcheeps-zeilen door gevloghten zyn. En *Andreas Favin*, geeit ons af beeldt zels, na de oudtheit gevolgt, daar voor- en achter-ſtevens op ſtaan, die met ſtorm-toorens voorzien zyn.

De ſcheeps-kroonen wierden by de Ouden van bloemen, en ook van boom-bladen gemaakt; want *Romulus* bekroonde *Hofilius* met een eiken kroon, of kraus, om dat hy de ſtadt Fidenæ eerſt beſtormde.

Die buiten bevel en toelating zyn hoofd bekrantſte, wiert wel dapperlyk geſtraft.

De Grieken gebruikten veel olyf-takken in hare kroonen. Andere vermengden veelcrley bloemen en kruiden onder een in het maken van eer-krantſen.

De krans van gras wiert voor de edelſte van alle krantſen gehouden: en deeze kon niemant geven, als een geheel gemeente, of het krygs-volk; daar alle andere krantſen van de Vloot- of Veldt-heeren alleen konden worden geſchonken. Een verloſte Gemeente, of Staat, gaf zulk een kroon aan haar verloſter: zynde dit de grootſte eer, die een Kryghs-overſte kon gebeuren.

By zommige Schryvers werdt onderscheideit gemaakt tuſſchen een ſcheeps-kroon en een ſteven-kroon: d'eerſte wiert geſchonken aan die 't eerſt enterden, en de tweede aan die Vloot-vooghten, of Hopmannen te water, welke een groote helden-daadt bedreeven hadden. Deeze kroonen, 't zy die van goudt, of andere ſtoffe waren gewrogt, voerden mede de naam van vloot-kroonen.

Scheeps-krantſen en kroonen, (als wel eer het hoofd van *Agrippa* kroonden, die hem, na *M. Antonius* nederlaag, van *Augustus* geſchonken wierden) nevens twee Scheeps-zegepraal-tekenen, worden hier op de plaat, onder letter D, vertoont.

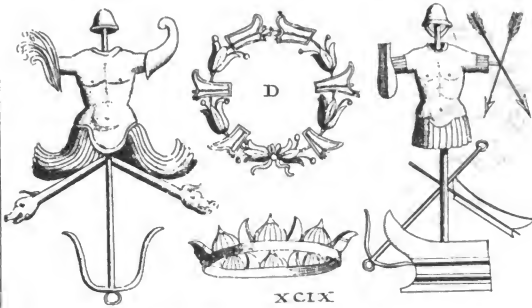
Digitus, een bootsgezel, die onder *Scipio* in Spanje diende, wiert met een gouden kroon vereert, om dat hy het eerſte in de vyandtyke ſtadt ſprong; want toen zyn de *neb-kroonen noch niet in 't gebruik geweeſt.

Op veel munten vindt men aan deeze hoofd-krantſen en kroonen ſtrikken en ban-

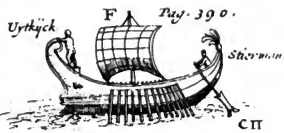
Ziet *Paffen-
rade*, in zyn
*Berk van den
krygs-ban-
del*.

* *Struven of
galjen kro-
nen. Liv. l. 1.*

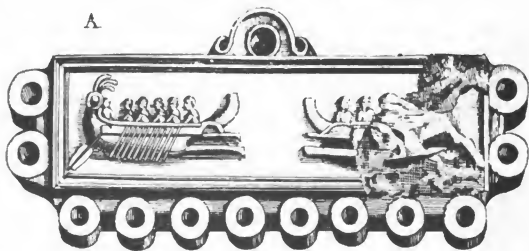
Pag. 390

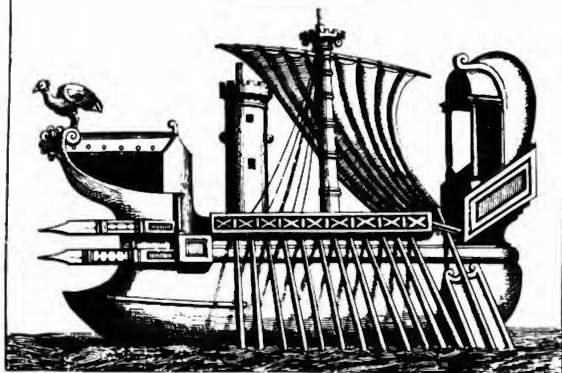
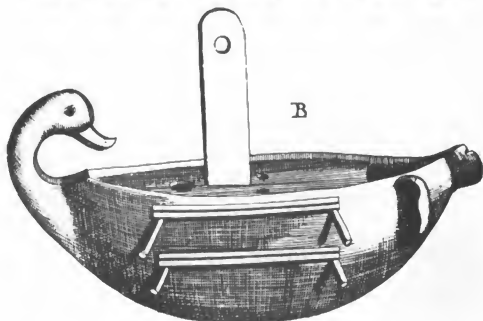
Pag. 390 en 397.

A

B

P. L.

C

banden afhangen, waar mede men die aan het hoofd vast maakte.

Claudius deed een scheeps-kransje onder de buit, op den vyanden behaalt, omvoeren, tot bewys dat hy de zee *Oceanus* overgevaren, en die zoo veel als bedwongen hadde.

Alcibiades, in Grieken, was d'eerste die met een scheeps-kroon wiert beschonken.

Den zommigen wiert het gebruik van deeze kroonen op alle Feesten toegestaan, andere alleen ten dage des praals.

Men beschonk de zee-helden mede wel met vee; ook met landt, zoo veel als een os op eenen dagh konde omploegen.

Na de wet van *Solon* wierden de kinderen van die geene welke in den krygh gebleven waren uit de gemeene middelen gevoedt, en in brave konsten onderwezen: de giften, die de vader had verdient, stontd men hen mede toe.

Onder de Grieken was het den helden geoorloft hun hoofd met huiven en kapen te versieren: ook begraaft-plaatzen binnen de muuren van Athenen te moogen bouwen; 't geen niemant toegestaan wiert, als die het eerens-halve toe kwam, en verdiende.

Miltiades verkreeg, dat hy zyn beeltenis in een galdery, by de grootste standts personen, zoude oprechten, om het Marathonisch zee-gevegt.

Agamemnon, na het getuigenis van *Homerus*, beschonk *Tydidus*, om dat hy tegen *Hektor* hadde gevochten, met de rugh en hoornen van een geslaghten os: en aan *Achilles* schonk hy twintig kopere potten, tien talenten goudts, paerden, en eenige schoone maaghten.

Scipio schonk dertigh offen aan *C. Lelins*, den Admiraal, na een gelukkig zee-gevegt. Een ander wiert om de zelve reden het offer-recht toegestaan, en kopere borden (daar des mans naam, en vriendt des Ryks te zyn, in stontd) in het Kapitoel te moogen ophangen.

By de Grieken was in gebruik, ter eeren der verslagenen in een gelukkig zee-gevegt, * eer-dichten te maken, en lofspraken aan 't gemeen te houden.

* *Orationes.*

Livius l. 32. cap. 2.

Duilius, niet verzadigt door de zegenstatie van eenen dagh, liet, zedert hy de Vloot der Poenen by *Liparas* versloegh, toortzen voor zich dragen, en met trompetten blazen, als of hy noch dagelyks triumpheerde.

Vide Lib. 3.

Aan ieder soldaat, of vlooteling, wierden buit-gelden uitgedielt, na mate van het geene veroverd was. In de Africaansche zegen-praaf genoot ieder man 40 *asses*, of 22 stuivers, en 6 duiten. In de triumph

Buit niet deling.

van *Paulus* gaf men ieder man 45 *asses*, doch den Hop-luiden dubbelt deel. Als *Pompejus* zegen-praalde, liet hy voor elk man 1500 *drachmas* uitdeelen. Toen *Cesar*, na de burger-kryg, zegen-praalde, schonk hy aan ieder zynen soldaten 5000 *drachmas*, of 156 gulden. Die zelften toghen gedaan hadden, wierden van *Augustus* met 5000 *drachmas* beschonken.

De Scheeps-bouw, en 't varen te scheep, was in zulken achtung te Rome, dat zelfs d'aanzienlykste woon-plaatzen der Roomsche hovelingen na de gestalte der Scheepen gemaakt wierden; waar om de deftigste buurten aldaar de naam van *Carina*, of Kielen, wiert gegeven. Van welke huizen men noch heden, by S. Pieter, in de gevangenis, groote kielachtige wulften, en andere overblyfselen, vindt. De diepste dalen in deeze plaatzen *Carina*, of Kielen, wierden *Saburra*, of Scheeps-ballaft, genoemd, om dat aldaar voorheen veel puin had gelegen van *Romulus* gebouw, gelyk by *Varro* is te zien. Ten tyde der Keizeren was voor aan deeze plaatzen *Carina* een Schip van marmer gemaakt, zynde rondt om uitgehouwen met zee-gedrochten, 't geen diende tot cieraat en optooijing van de Stadt.

De plaats *Velabrum*, dat een zeil betekent, binnen Rome, behoudt zyn naam van het Schip, dat door den pool, die daar eertyds was, den geenen over voerde, die na den Aventynschen heuvel wilden: deeze plaats, uitgedrooght zynde, heeft naderhandt de naam van Offe-markt bekomen. Als de Priesters *Luperci*, in Sprokkelmaandt, Godt *Pan* seft vierden, met naakt door de Stadt te loopen, slaande de vrouwen met boks-vellen in de handen, waar door zy waanden gelukkigelyk te zullen baren, trokken de zelve hare schoenen uit als zy op deeze plaats quamen, in teken dat daar eertyds water was geweest. Doch andere willen, dat de plaats *Velabrum* zyn naam behoudt, om dat men daar eertyds, onder zeilen, olie verkocht.

Die hunne Scheepen het bequaamste hadden toegetakelt, schonk men hemelsblauwe vlaggen.

Die zich wel gequeten hadden, zagh men gelt, en ook het burger-recht, schenken: men gaf hen vryheit van tolln, en magt om rechtens in vershillen te kiezen: vryheit om 't gekochte te mogen wraken, en koop breken. Aan den vreemdelingen schonk men het recht van in de Stadt te mogen huwelyken: de naam van vrient-schap: ontslagning van borchschap: vrylating uit den kryg: als mede een begravenis in bestemde plaatzen; gelyk uit een steen,

steen, daar *Goltizius* dit afschrift van vertoont, kan blyken.

LOCUS FACTUS PUBLICUS SEPE-
LIENDIS MILITIBUS CLASSIS PRO-
MONTOR. MISEN.

Dat is:

Deeze plaats is gemeen gemaakte, tot begravenis voor de soldaten der vloot van de klap te Misenen.

Men vindt tot Oxford, onder de Arundelsche marmere oudheden, een steen, waar op te leezen staan, in 't Grieks, de oudste en aanzienlyke tydt-rekeningen, begonnen in 't jaar mmmcccclxi des Juliaanschen periode, of tydt-rekening, onder welke het volgende schrift mede is te zien, 't geene in Latyn, daar ter plaatze van iemandt vertaalt zynde, aldus luidt:

A quo navis prima, ex Aegypto solvens, in Graciam appulit, & vocata est Pentecontoros, en Danaï filia Amymon & B.... Ethelci & Arhedis sorte lēte, à ceteris filiabus templum condidere, & sacrificabant super litus in maritima regione, in Lindo, qua Rhodi urbs est, anni mccxlvii, regnante Athenis Erichonio. In dit schrift wert gesproken van het eerste Schip, *Pentecontoros* geheten, 't welk in Grieken aan quam, met de Egyptische maaghen; zynde daar over geredeneert by den Schryver van de Oxfordische oudheden, als hier volgt: *Danaï cum quinquaginta filiabus, navi qua dicta est Pentecontoros, nempe quinquaginta remis, ex Aegypto appulsum in Helladem refert Chronicon marmoreum, annis 1247. ante citimam epocham, anno 1539. ante Evangelium; regnante eo Athenis, cujus nomen quoque obliteratum est, verum ut apparet, post decennium regni Amphiclyonis, Erichonio, & quidem anno tertio, Eusebiano vero ponit annum quintum, & postremum regni Armei sive Danaï in Aegypto, quem Josephus, è Manethone, & Apione Aegyptiaci Historicis refert regnasse ibi praecise annos 4, & mensē 1, anno quarto regni Erichthonii, ac 1512 ante principium Evangelii, quocirca convenit, Danaum circa finem ejusdem anni quinti ab initio regni sui in Aegypto, appulisse in Helladem, annis omnino 27 citius quam statuit Eusebius: quorum unus tantummodo imputandus fuerit annis Regum Atticorum reliqui autem 26 inferiori eorum finis in Chronico Eusebiano quam in marmoreo. Orosius hoc effert annis 12 citius utpote 775 ante Romam conditam, id est 1551 ante Evangelium: 't geen op deezen zin uit komt, dat het marmer gedenk-schrift meldt, dat de Danaï, met vyftig dochters, in een Schip, genaamt *Pentecontoros*, dat is een Schip met vyftig riemen, uit Egypten in Grieken over quamen, op het 1247de*

jaar voor de jongste tydt-rekening, te weten 1539 jaar voor het Evangelium, wanneer te Athenen iemandt heerfchte, wiens naam uitgewischt is; doch het schynt tien jaar na het gebiedt van *Amphilysen*, en zeven honderdt vyf-en-zeventigh jaar voor Romens opbouw geweest te zyn.

Een ander Grieks opschrift, in steen, sprekende van een vermaart zee-man, welke twee-en-zeventigh maal in Italie was geweest, en voor zich en zyne kinderen een graf had doen oprichten, is daar van Smirna gebraght, en te zien, 't welk in Latyn, door zeker geleert man aldaar, dus is vertaalt:

Flavius Zeuxis Ergastes, qui navigavit in Italiam navigationes septingenta duas, preparavit hoc monumentum sibi & filius, Flavio, Theodoro, & Flavio Theuda, & cuicunque illi concedunt.

Dat is:

Flavius Zeuxis Ergastes, die twee-en-zeventigh tochten over zee in Italie heeft gedaan, heeft dit graf-gedenk-teken voor zich en zyne zoonen, Flavius, Theodorus, en Flavius Theuda, en allen den geenen die zy zulke toestaan, opgerechi.

Metellus, na behaalde zegen op de Pænen te water, wiert toegestaan, altydt op een wagen na den Raadt te mogen ryden.

Pompejus deed zich de Zoon van *Neptun* noemen, en met zulke kleedren bekleeden, als men gewoon was dien Godt aan te trekken.

Op de graf-steden van afgestorvene zeehelden plagt men scheeps-deelen en werktuigen op te rechten; gelyk *Firgilius*, sprekende van *Misenus* begravenisse, dat aldus zeght:

Aeneas braght ter aard' *Misenus*, en op 't graf Daar stelde hy een niem, een wapen, en een staf.

In de mond van de Zwarte zee is van oudts een marmere pylaar opgereecht, die misverstandelyk by de reizigers, en Schryvers, aan *Pompejus* eigen wert gemaakt; want aan zyn voet staan deeze woorden:

CÆSARI. AUGUSTO. EREXIT.
CLAUDIUS. ANNIDIUS. LEGATUS.
CLASSIS. IN. PONTO.

Dat is:

Ter eeren Cæsar Augustus heeft Claudius Annidius, Opper-hoofd van de vloot in Pontus, dit opgereecht.

In Cistien, een landt van Meden, wiert op de graf-steden van afgestorven Zeehelden het beeldt van *Gorgona*, voogdesse der zee, gehouwen, nevens dolfynen, en het een of ander scheeps werk-tuigh.

Themistocles, om dat hy Grieken hadt verlost, wiert met een krans van olyf-takken

Lib. 6.

ken beschonken, behalven een zeer kostelyken wagen.

Aan de geene die zich heldtdadigh hadden gequeten wierden wel gulde cingels, of draag-banden, geschonken.

In de graven der gener die zich te scheep wel gequeten hadden wierden zomtyds lampen gehangen, welke het schip zelf, of eenigh geveght te water, verbeeldden. De twee neven-staande gestalten zyn voorbeelden van deeze lampen.

De eerste, onder letter A, vertoont *Lib. 6. c. 1.* *setus*, in zyn Bock *de reconditis antiquorum lucernis*. In den jare 1639. heeft zekere P. Franciscaan deeze lampe van Cairo naar Padua gebraght, alwaar de zelve in het huis van de Heer *Sertorius Ursinus* wordt bewaart. Zy is vierkant, en gemaakt van zwarte aarde, die harsachtig schynt te zyn. De zelve is, in't by zyn van de voorz. Monnik, 20 Italiaanse mylen buiten Cairo, niet wydt van d'oude Pyramiden, onder de aarde, in een graf-stede der geener die men *Mummie* noemt, gevonden. Zy is omtrent 1 span lang, 4 vingeren breedt, en 2 hoog. Deeze lamp heeft twaalf openingen, daar het lemmet schynt door gekomen te zyn, welke veellicht de twaalf Scheepen, daar dien persoon, in wiens graf de zelve is gevonden, Vloot-voogt over was, willen te kennen geven: of wel, dat zy zyn gestelt, om dat hy twaalf roovers, die d'Egyptische kust ontveiligden, heeft verslagen; waar van doch niet zekers te besluiten is. Het is waarfchynlyk dat de olie, die in deeze lamp gedaan zy geweest, zoo zy onder de aarde heeft gebrandt, van de zelve was welke nimmer verteerde (indien 'er die geweest is, zoo als gelooft wert); want zonder dat zoude het licht van kleinen tyd geweest zyn. De neb, of het galjoen, 't geen men aan dit scheepken ziet, is van oude gestalte: en byzonderlyk staat de groote zoom, daar de riemen, even buiten boort, op steunen, aan te merken; als ook de gedaante der riemen zelve, zynde boven en onder van eene breedte, en tien in getal aan ieder zyde. Men ziet in dit Scheepken maar vyf roeijers; waar uit, myns bedunkens, te besluiten staat, dat deeze Galei een *Biremis*, of twee riem-rey Schip geweest is, van dat geslachte daar de roeijers op een zelfde verdek en hoogte zitten, als voor in dit Werk is verklaart. De roeijers zelve schynen naakt te zyn, uitgezondert dat zy een beestevacht, of Laps kleedt, om de schouderen hebben geslagen.

De tweede, onder letter B, welke by my beruift, is wel eer in Italie, onder puin van oude overblyfselen, gevonden; waar van oordeele, dat in het graf van deeze of

geene vermaarde zee-man heeft gehangen, of immers ten dienste voor zulk eene zy gemaakt geweest. Zy is van koper, en lang over steven $5\frac{1}{2}$ duim, op zyn breedste $2\frac{1}{2}$ duim, hoogh, zonder de zwaans-hals, 2 duim; houdt $\frac{1}{2}$ mutsje nat, en weeght $\frac{1}{2}$ pont. Vastelyk staat te besluiten, terwyl de snuit, of galjoen van dit Schip, ongewapent is, en beter de snuit van een varken, of eenigh ander dier, als een scherp-snydende punt gelykt, dat het geen Oorlogh-maar een Koopvaardy-schip zy geweest, daar dit na gemaakt is; 't geen het weinige getal van riemen mede schynt uit te wyzen. Het lemmet heeft voor uit, by de steven, afgehangen. Achter op 't verdek is een gat, om de olie in te gieten; en voor de mast ziet men twee gaten, (zonder twyffel) om lucht te scheppen. Dit Schip, na 't schynt, heeft zoo wel zeil als riemen gevoert; want het boven uitstekende handvatzel, daar het aan hangt, schynt de mast te verbeelden. Men ziet daar acht bundel riemen, aan ieder zyde vier, in twee lagen boven elkan- der, zoo voor als achter aan het Schip, te water steken; doch hoe veel riemen in ieder bundel hebben geweest, 't zy een of meer, is uit de gedaante, door dien grof gegooten is, niet wel te bespeuren. Boven deeze riem-lagen ziet men dubbele barkhouten, die gedient hebben, na allen schyn, zoo wel om de riemen met banden daar aan te hangen, als om het Schip sterkte te geven. Dewyle de onderste riem-laag vry dicht by den bodem of kiel van het Schip komt, ben ik van gevoelen, dat deeze alleen heeft gedient wanneer het Schip ontladen en ledigh is geweest. Het ruim blyft tot stouwinge voor de lasten. Wat de zwaans-hals en kop aan de oude Vaar-tuigen beduidt, is vooren in 't breede opgehaalt. Aan de Scheepen die ten kryg wierden toegericht stak deeze hals hooger op, en daar quam een tentje, of hutte, onder tegen aan te staan, 't geen het verblyf voor den Hop-man, of Overste van het Schip, was. Voor te weder-zyden op de boegh ziet men twee rondtachtige quabben, vlerken, of ooren, uit steken, welke na de gedaante van de voorste vinnen der visschen schynen gemaakt te zyn; of misschien zyn het de ooren van 't zwyn, waar van de neb de snuit vertoont, dienende beide tot cieraat van 't Schip. De kiel onder, met de stevens, maken bykans de gestalte van een half rondt uit.

Dat men oulings de namen van wakkere zee-luiden, en de geheugenis der roemruchtige helden-daden, op zee bedreven, heeft zoeken te verlengen, en in eeren te houden, leeren ons wel duidelyk zoo menigh

nigh overblyfel van verbroken eer-fchriften, in fteen, op graven, onder beelden, en elders gevonden; gelyk by de volgende voorbeelden, die uit veele heb gefteit, is te zien:

D. M.

MAGNA. JANUARIA. TATÆ. SUO.
BENEMERENTI. FECL. C. ANTONIO.
ANTARINO. MILIT. EX. CLASSE.
PRÆTORIA. MISENATIUM. VIX.
ANN. XL. MIL. ANN. XXIV.

Dit ziet men tot Romen in de ruïn van zekere Cardinaal. Het is by een vrouw, ter eeren van haar man, die soldaat in de Misenifche hooft-vloot was, gefteit.

Een ander staat aldus:

D. M.

CÆCILI. CELERIS. MIL. CLASSIS.
PR. MISENSIS. NATIO. BESSUS.
MIL. ANN. XXV. VIX. ANN. XLV.
H. B. M. E.

Dat is:

Aan de grootfte Godt zy dit geheilight.

Cæcilius Celer, soldaat in de Misenifche vloot, een Bessus van geboorte, die XXV jaar soldaat was, en leefde XLV jaar. H. B. M. E.

Op een andere fteen vindt men deeze woorden:

TIMAGIO CÆCINIANO TRIERARCHO.
ET ALSIÆ POSTVMÆ VXORI. V. F.

Dat is:

Voor Timagius Cæcinianus, Kapitein op een drie roei-ry fchip, en Alfia Postuma, zyn vrouw, heeft hy 't in zyn leven gemaakt.

Het is waarfchynlyk dat omtrent deeze letteren ook gedenk-tekenen van daden, by die geene verricht, wiens namen veroot toont ftaan, met des zelfs verklaringe, hebben geftaan; doch nu verdorven, door verwoeling, en verloop van tyd.

Tot Romen ziet men een groote fteen, waarop boven aan een vifch verbeeldt is, en onder een fchuitje, daar een maff, weinigh meer na vooren als na achteren, in ftaat, zynde met vier hooft-touwen binnen boort vaf, en op de zelve komt een klein knopje, met een vlagh. De gefalte van het fchuitje is niet ongelyk aan een tippige Lapsche fchoen, die de Noorder volkeren dragen; 't is voor fmal, en fpijs, na boven toe gaande; achter is het breed, ftomp, en een weinigh hooger als voor. Tuffchen beide de afbeeldzels ftaan deeze letters ten toon:

D. M.

M. AVRELIO ERMAISCO. BENE-
MERENTI. QVEN. OMNES SODALES.
SVI. QVERVNT.

Dat is:

Aan de grootfte Godt.

Voor M. Aurelius Ermaiscus, den wel-verdienden, welken alle zyne mede-gezellen met beklagen zoeken.

Deeze fteen fchynt opgerecht te wezen ter eeren van een zee-man, of miffchien een viffcher, welke zich lofelyk te water hadde gequeten.

Op een andere fteen vindt men drie mannen in een fchipken roeien, daar veele woorden van lof-tuiting over helden-daden, ter zee bedreven van die geene welkers naamen gemeld ftaan, nevens te zien zyn.

De Chriftenen hebben van oudts, gelyk noch hedendaaghs, het Heidendom niets willen toegeven in hunne Zee-helden lofelyke gedachteniffen na te laten, zoo als aan die van *Heftor Ottobonus*, en *Nicolaus Capellus*, tot Venetien is te zien, welke beide tuffchen den jare 1470 en 1499 veel wonders te water tegen den Turk hebben uitgerecht: gelyk zulks by de Schryvers van dien tyd in 't breede is te zien.

Benedictus Pifanrus, Vloot-vooght der Italiaanfche Scheepen, floegh den Turk in de Ambraccifche inham, en verjoegh hem in de Hellefpont. Hy won Leucade en Cephalenia: ook overwon hy den grooten zee-roover *Recebio*. Om alle deeze helden-daden is 'er een gedenk-teken op zyn graf tot Venetien gefteit.

In de Kerk van *Maria de fchoone*, in de zelve Stadt, staat een heerlyk Graf-fchrift te zien, ter eeren van *Vicentius Capellus*, Admiraal ter zee, die in den jare MDXLI de fcheeps-tucht herftelde, de Venetiaanfche zee-kracht wel dapper toonde, en veel helden-daden uitruste; gelyk aldaar in 't breede is te zien.

Julius Cicada verdiende geen kleine naam; waar om men op zyn graf tot Genua een heerlyk marmer-ftuk heeft opgerecht. Deeze ftreedt, onder *Doria*, voor Keizer *Karel*, tegen Vrankryk, veroverde vier Galeyen, en quet zich ter zee manlyk tegen het Ottomannifche geweld.

Het geflacht van *Doria*, tot Genua, heeft voor heen veel wakkere Zee-helden voort gebragt; gelyk aldaar uit veele Graf-fchriften, en oude gedenk-tekenen, in Kloofsters en Kerken, is te zien. Deeze hebben veel overwinningen op die van Venetien, Pifa, tegen den Turk, en elders, behaalt. Doch het is niet noodigh voorbeelden der gedenk-fchriften, die op graven ftaan, ter eeren van wakkere Zee-helden geficht, van verre te halen; men vint die zelfs hier in ons Landt, en Stadt.

Ten

Vide Monumenta Italiae, per Schraderum.

Ten Noorden van het Koor in de Oude Kerk, tot Amsterdam, hangt boven 't graf van Heemskerk, aan zeker pylaar, een zwart marmor Tafereel, met een opschrift in Latyn, 't geen, verduitscht zynde, aldus luidt:

Ter eeren, en ter eeuwiger gedenktenis, van den manhaftigen en kloekmoedigen Zee-heldt, Jacob van Heemskerk, die het Vaderlands zeer groote dienften heeft gedaan, en, na dat hy verscheide zee-tochten, in bekende en onbekende landen, twee in Nova Zembla onder de Noorder pool, en ook twee na Oost-Indien onder de Zuider pool, gedaan had, en van daar als overwinnaar, met grooten buit, en zeeghaftigh weder in 't Vaderlandt gekomen, en eindelyk tot Zee-vooght, om tegen den Spanjaart te dienen, gemaakt was, de Spaansche vloot, in de Middellandsche zee, onder het Slot en de Stads Gibraltar, met een stout bestaan, en onverzwaagt herte, op den achtfden van Bloei-maands des jaars 1607. aangeft, verstrooit en gesloopt heeft. Hy zelfs is aldaar, trouwlyk voor 't Vaderlandt vechtende, gesneuveld. De ziel is by den Heere: het lichaam rust op deeze plaats. Vaar wel leerer, en bemin 's mans lof en deugt, om wien de Hoogheemogende Heeren Staten der vereenighde Nederlanden dit hier hebben doen stellen. Hy heeft geleefd veertigh jaren, twee maanden, en twaalf dagen.

Onder aan ziet men de Slagh zeer konstigh uitgehouwen, en daar onder deeze vaerzen:

*Heemskerk, die dwars door 's yz, en yzer, dorste streven,
Liet d'eer aan 't Landt, hier 's hff, en voor
Gibraltar 't leven.*

Ten Zuiden van het Koor, in de zelfde Kerk, ziet men, ter gedachtenis van den strydtbaren heldt *Kornelis Jansz. van Amsterdam*, gebynaamt *het Haantje*, een zwart marmere Tafereel opgerecht, en daar in eenige Latynsche vaerzen, met gulde letteren, die in 't kort zyne helden-daden ophalen, en, verduitsch zynde, rymloos aldus luiden:

Ter eere, en ter eeuwiger gedachtenis, van den kloekmoedigen en manhaften Zee-heldt, Kornelis Jansz. van Amsterdam, gebynaamt het Haantje, hebben de beschermers en voorstanders van de Noort-zee dit gedenk-teken hier doen stellen.

Lei, aanschouwer, op de wonderdaden van ons volk, en de verwonderens waerdige Zee-slagen, zoo zeeghaftigh gevoert. Hier leit de gene begraven, die met zyne kiel de Spaansche zee doorkruiste, en de Middellandsche zee met het bloeds der Spaansche heeft geveert. Die onlangs, met het veroveren der Spaansche schepen, Duinkerken heeft doen beven. Zoo menigh maal heeft hy den vyands zeeghaftigh

aangeft, en te gelyk 's vyands Zee-hopliden van hunne Schepen berooft, dat den Batavier niet met gebeelee vlooten behoef op zee te komen, om den Spanjaart te veroveren, maar een enig schip, en een eenigh Overste, zal genoegh zyn. Doch terwyl zich deeze Zee-heldt, in 't midden van de golven, zyn hff en leven voor het Vaderlandt opoffert, en ten besten geeft, is hy zeeghaftigh en glorie-ryk gesneuveld. O Romen! poeh nu geen meer op uwe Decien: onder deeze marmere graf-steen leit ook het lichaam van een Decier begraven. 1633.

Onder aan staan deeze vaerzen:

*Hier rust de Heldt, die van zyn vyands
scheepen,
In zeven maal, quam zeven vlaggen slepen;
En gaf voor 't laaft op twee zoo dapper wonk,
Dat d'eeue vloot, en d'ander by hem zonk.*

Op het graf van den wakkeren van der Hulst, mede in deeze Kerk, vindt men de volgende vaerzen staan:

*Hier sluimert Hulst, de schrik der zee-
banier,
Beproeft in slagb op slagb, in bloet, in vloet
en vier.
De groote Zee-raat kroont dien Vaderlands
beschermers.
De faam des braven Heldts braveert metaal
en marmers.*

Aan de wandt ziet men, op een Tombe, zyn verbeeldt lichaam leggen, en de Zee-slagb, in welke hy loflyk sneuvelde, vertoont, daar de Faam met gulde trompetten over heen blaast.

Noch ziet men aldaar een Marmere gedachtenis, zeer prachtigh uitgehouwen, door hare Ed. Mo. de Heeren ter Admiraliteit doen oprechten, ter eeren van de Schout by nacht, *Willem van der Zaan*, om-trent de kaap Tresforcas, uit een Algiers Roof-schip, met een ponts kogel geschooten, en ontslapen den 17 Maert, 1669. daar het volgende schrift by staat te leezen:

Dus leeft men na de doot.

*Dit is door 't Landt, tot eer van van der
Zaan, bestelt,
Om dat een Roovers schoot ontzield de-
zen Heldt.*

*Vyf goede ketenen had hy voor heen genoooten;
Rust hier, tot eer van haar die mit hem zyn
gesprooten.*

In de Nieuwe Kerk, ter zelve Stede, ziet men het Marmere graf, of Zee-tombe, van den manhaften Zee-hopman, en Vloot-vooght, *Jan van Galen*, dat hem ter eere, en ter gedachtenisse van zyn helden-daadt, die hy aan het veroveren van eenige Engelsche Schepen, in 't gezicht van Li-

D d d : vorno,

vorno, heeft belevren, hier opgerecht is. Hy leit, gantsch geharnascht, in wit marmer, boven op de Tombe: zyn helm met pluimaadje staat aan zyne voeten. Onder hem, voor aan de Tombe, ziet men, mede in wit marmer, de Zee-slagh, die ter boven gemelde plaatze geschiede, zeer konstig uitgehouwen, waar onder deeze vaerzen staan:

*Hier leit in 't Graf van eer de dappere van Galen,
Die eerst ging buit op buit Kastilien afhalen,
En met een leeuw hart, na by 't Toskaner strandt,
De Britten heeft verjaaght, veroverd, en verbrandt.*

Even boven zyn Tombe, tegen de muur aan, staat een rondtachtige zwarte marmer steen, waar op, met gulde letteren, in 't Latyn, zyne helden-daden beschreeven zyn; welke, vertaalt, aldus luiden:

Den manhaftigen Zee-heldt, Jan van Galen, van Effen, die om zyn manlyke en gelukkygh uitgevoerde daden, als ook dat hy in een jaar zes Duinkerksche roef-scheepen veroverde, en van de Barbaarsche volken, of Turken, zeer groote buit bewoogt, over een Vloot scheepen, in de Middellandsche zee, Admiraal wiert gemaakte, heeft, door een gedenkwaardige zeeslagh by Livorne, en door 's veroveren, met Godts hulp, verjagen, verbranden, en te gronde booren der Engellsche scheepen, den koophandel met de volken van die zee, den vyftiende van Lentemaandt, des jaars 1653, herstelt; en is, na dat hem zyn eene been was afgeschooten, den negenden dagh na de zege, ondt 48 jaren, gestorven, om eenwigh op de vleugelen der faam te leven. Uit last en bevel van de Hoogh Moog: Heeren Staten heeft de Zee-raadt alhier ter Stede deeze gedenk-tekenen doen stellen.

Rondtom dit Tafereel, tegen de muur aan, ziet men vanen, vlaggen, standaarden, wimpels, spieffen, en zwaarden, tekenen van zyn zege en manhaftigheit, in wit marmer uitgehouwen.

Op het graf van den manhaften *Marten Harpertsz. Tromp*, L. Admiraal van 't vryc Nederlandt, tot Delft begraven, staan deeze woorden:

Aeterna memoria

Qui Batavos, qui virtutem ac rerum laborem

amas,

Lege ac luge.

Batava gentis decus, virtutis bellica fulmen, hic jacet, qui vivum nunquam jacuit, & imperatorem stantem mori debere exemplo suo docuit, amor civium, hostium terror, Oceani stupor.

Martinus Harperti Trompius.

Quo nomine plures continentum landes, quam hic lapis capit, sane angustior ei, cui schola Oriens & Occidens mare, materia triumphorum, universus orbis, theatrum glorie fuit: prae donum certa pernicietis, commercii felix asserior, familiaritate utilis non vilis, postquam nautas & milites durum genus paterno & cum efficacia benigno rexit imperio; post L. praelia quorum dux fuit, aut pars magna, post insignes supra fidem viatorias, post summos infra meritum honores. Tandem bello Anglico tantum non victor certe invictus X Ang. an. era Christiana MDCCCLIII. at. LVI. vivere ac vincere defuit.

Fœderati Belgii patres.

Heroi optime merito.

M. P.

Dat is:

De eer der Batavieren, en blixem van de kryghs-dought, legh hier, die by zyn leven nimmer lag, maar leerde, door zyn voorbeeldt, dat een Overste staande sterven moest. Hy was de liefde der burgers, schrik der vyanden, en verbantheit des Oceanus.

Marten Harpertz. Tromp.

Onder welke naam meer roems begrepen is, als deeze steen vasten kan, en 's hem te naanw, wien het Oosten en Westen voor een schoole dient. De zee gaf hem stof van zegen. De geheele werelt was hem een schouwburgh van eer. Hy was een gewis verderf der zee-roovers, en hershelder van den koop-handel. De gemeenzaamheit maakte hem nutbaar, en niet veracht. Na dat hy matroozen en soldaten, een ruusw volk, met een vaderlyke en goedertieren aars had bestiert; na vyftigh zee-slagen, daar hy Opper-hoofst, often minst Genaghebber over was; na veel groote victorien, die het geloof te boven gaan; na veel eere, doch alles onder zyn verdiensten, is hy eindelyk in den Engellschen oorlogh, niet zoo overwinnaar als onverwonen, op den 10 Augusti des jaars 1653. onzes heils, gestorven, en heeft 's overwinnen afgehouden. De Vaders van 's vereenighs Nederlandts hebben deeze gedachten aan den wakkere Heldt doen oprechten.

Zyn beeltenis, van marmer, rust op een prachtige marmer tombe, alom opgetooit met cietlyk beeldt-werk van wapen- en zee-tuig. Onder tegen de tombe aan staat de slagh, daar hy in quam te sneuvelen, verbeeldt; waar by de Poët J. van Vondel deeze vaerzen heeft gevooght:

Hier rust de Zee-heldt Tromp, de dappere bescherm

Der zee-vaart, en de zee, ten dienst van 's vrye Landt,

Dit

Dat's mans gedachten bewaart in konstigh
marmet,
Zoo levendigh, gelyk hy stierf voor 't Hol-
lands strand;
Beluidt met moordt-gefehrey, en donder van
kantonwen,
Daar groot Brittanje in brandt al 't water
vies te kleen.
Hy heeft zich zelf in 't hart der burg'ren ni-
gebooswen:
Das beelt verduurt de pracht van graf en
marmar-steen.

Ter geheugenis van de helden-daden,
verricht by den Heer Jacob van Wassenaer,
Admiraal van 't vereenighde Nederlandt,
is in 's Gravenhage een Marmer gedenk-
teken opgerecht, daar de Scheeps-vloot-
ten, in welke hy streedt, konstigh op uit-
gebeelt zyn; als mede het marmere af-
beeldzel van zyn persoon, staande recht
op de steenen tombe, werdende gekroont
van de faam, welke boven zyn gekranfte
hoofd zweeft. Het schrift luidt als volgt:

Homeri & gloria

*Herois illustri. & ex vetustissima nobilitatis
Batavica stirpe per continuam & legitimam
successionem prognati, D. Jacobi, Dynasta de
Wassenaer, Domini in Oudam, faderati Bel-
gii Archialassi, &c.*

*Rebus praeclare terra marique gestis, non
tantum in Atlantico Oceano, unde sparsa fuga-
tae Lusitanorum classe, magnaue onustus
prada domum rediit: sed & in freto Balisco,
ubi pulsus adversarius & insigni parva victoria,
laboranti Danie succurrit, & simul majestatem
reip. afferuit & stabilivit.*

*Ac tandem contra universam regiam An-
glorum classem, cum paucis fortissime dimicans
& undique circum, ne sic quidem cessit hostibus,
sed magna prius edita strage, incensaque de-
mum pratoria sua navi, Herculeo exemplo,
flammis viam sibi ad superos paratam invenit.*

Anno aetatis LV.

*Illustriss. & potentiss. faderati Belgii proce-
res viro fortiss. optimeque de repub. merito mo-
numentum hoc posuere, anno reparata salu-
tis MDC LXXII.*

Dat is:

Tot eere en roem van den wakkeren Heldt,
gesprooten, by wetigh en doorgaande vervolg,
niet een oude Batavische stam, Heer Jacob,
Vryheer van Wassenaer, Heer in Oudam,
Vloot-voogt der vereenigde Nederlanden, enz.

Na dat hy zich te water en te lande wel had
gequeten, niet alleen op den grooten Oceaan,
alwaar hy de Portugeesche vloot verstrooide,
verjoegh, en buit-ryk keerde; maar ook in de
Belt, daar hy zyne tegensprevers sloegh, een dap-
pere zege behaalde, Denemarken te hulp quam,

en te gelyk de hoogswaerdigheit van 's gemeene
best vesse en verkreegh.

Eindeyk tegen de geheele vloot des Konings
van Engelandt met weinige helddadigh stry-
dende, en alom becینگelt, gaf hy zyn vyandt
niet te goet; maar een groote nederlaag hebben-
de gedaan, zyn Admiraals schip in de brandt
rakende, heeft hy, als eenen Hercules, door
't vuur zich een wegh hemelwaarts geopent,
op het vyf-en-veertigste jaar zyns onderdoms.

De Hooge Moogende Heeren Staten van het
vereenight Nederlandt hebben aan deezen zeer
strydbaren Heldt, die 't Vaderlands groote
diensten deed, dit gedenk-teken opgerecht, in 's
jaar onzer heils 1667.

De scheeps-victorie wiert by deouden
afgebeeldt door een gevlugelde Faam,
die scheeps-deelen en werk-tuigen rondt-
om haar heeft, nevens het geheiligde an-
ker, Neptuin toegewyd, in hare handt;
gelyk hier nevens onder letter E wert ver-
toont, 't geene ik in Italie naar oudt mar-
mer heb gevolght.

Maar gelyk de belooningen der geener
die te scheep iets waerdigs quamen te ver-
richten groot zyn geweest, zoo strafte men
daar-en-tegen wel sicherpelyk die zich mis-
gongen, en niet queten na 't betaamde.

Die zich slaauwhertigh in het gevecht Scheeps-
straffe.
toonde, wiert met wyt en kinderen eer-
loos verklaart; en die geene, welke met
deeze schant-vlek bekladt waren, konden
haar leven lang tot geene ampten gevor-
dert worden: ja, aan de kleeding waren
deeze te kennen, op dat men hun gezelschap
myden konde. Tegen dank te moe-
ten scheep varen, wiert mede voor straffe
gerekent. Die een kleine mislag te scheep
begong, wiert met een touw gegeeffelt:
en die grooter zonde hadde begaan, hong
men met het hoofd omlegh. Die zyn hair
af schoor, moest zulks boeten met deeze
of geene straffe, na welgevallen van den
Hopman; want het hair in zee af te sny-
den hielden zy een quaet voor-spel te zyn.
Die schip-breuk leden waren gewoon hun
hair af te snyden, en na deeze daadt wiert
de Scherm-godt, door straf aan de misdadi-
ge te oeffenen, verzoent, volgens hun
gevoelen, waar om zy in de zelve te straf-
fen niet nalatigh wierden bevonden.

Die van Samos, zoo Herodotus verhaalt,
straffen de Atheensche scheepelingen, die
zy in een zee-slag overmanden, met het
afbeeldzel van een Samosch Schip op hun
aangezicht te drukken, in weer-waak van
den Nacht-uil, die de Atheners te voeren
op 't aangezicht der Samiers gedrukt had-
den. Deeze Scheepen van Samos waren
rondt, om het roer aan alle kanten te kon-
nen aan hangen.

D d d 3

Het

Het was van oudts een fchimp-ſtraf voor de ſoldaten, zoo wel te water als te lande, bloedt uit de aders te werden gelaten; waar van de reden my onbewuſt is. Het kan zyn, dewyle het ader-laten voor een genees-middel ſtrekt den geenien die verſchrikt is, dat alzoo, tot ſtraffe, of tot teken van bloedigheid en ontſteltenis voor 't gevaar, iemandt wiert gelaten; waar mede hy dan voor een bloode, en zot, uitgekreten wiert.

Het kiel-halen is te dier tydt voor een ſtraffe der ſcheepelingen, gelyk noch heden, in gebruik geweeſt, zoo wel dwars onder door, als langs ſcheeps. Men deede ook de maats achter na ſlepen, met het hoofd alleen buiten water, 't geen duurde na de zwaarheit van de miſdaadt. Andere ſtak men met het hoofd door de riem-gaten, hun lichaam binnen latende, welke aldus tot ſpot ten toon ſtonden: gelyk men hedendaags in Engelandt de moedwilligen, met het hoofd door planken geſtoken, daar ronde gaten in zyn, die om den hals ſluiten, op de ſtraten, voor ieder een te pronke zet. Te ſcheep wiert ook, den geenien die 't verdiende, tot ſtraffe opgeleit, met afgesnede kleederen, bloots voets en hoofts, den geheelen tocht te wizen. Men zette hen, die 't verkorven hadden, mede te pronk, met het een of ander ſchimp-kleedt aangetoogen, of liet haar ongewapent gaan.

M. Cato, als een van zyne zee-mannen, ſchoon hy, met opgeheven handen, riep, dat men hem afhalen zoude, aan 's vyandts ſtrandt bleef ſtaan, keerde met zyn vloot, en deed den achtergeblevenen aan het leven ſtraffen.

By de Macedoniers moght een ſoldaat, die nooit vyandt gedoodt hadde, geen oorloghs-gordel dragen; maar hy moeſt zekere hoofd-bandt aan hebben, tot teken van zyne blooheit. Die zich in den oorlogh drie maal vergreep, hoe weinig het ook was, moeſt het met de doodt bekoopen.

Tot Sparta wierden de bloode hunne knevels afgeſchooren.

De Kapiteins, ofte Bevel-hebbers te ſcheep, hadden een ſtok, of ſtaf, daar zy het volk mede tugthighden: die de zelve brak, en den Kapitein ſloegh, verbeurde zyn hals.

Wegh gejaaght te werden, van de ſoldy ontbloot, de ſpies te moeten over geven, ſtaande te eeten, den cingel ontnoomen, met garſt gevoedt, naakt ontkleedt en zoo wegh gejaaght te werden, wiert van oudts onder de lichte kryghs-ſtraffen gerekent.

De Roomſche burgers die ten oorlogh dienden, en miſdaan hadden, wierden met

wyngaart-ranken, en de bondt-geuooten met ſtokken gekaſtydt: en als'er een met ſtokken zoude doodt geſlagen werden, taſte den Kapitein eerſt toe, die dan van de geheele bende wiert gevolght.

Wanneer de Stierman in zyn beſtek gedwaalt hadde, ſpoogen alle de maats hem in 't aangezicht, en beſpotten hem.

Die de doodt verdient hadden, wierden de voeten geſpoelt, of men liet hen dryven in bootkens, zonder eenige ſpys, of werktuigh, om zich te redden, te midden in de zee. *Seneca* verhaalt van zeker man, die, dus uitgezet, en by de zee-roovers opgevatt, eindelyk, door zyn dappere daden, tot hun Hooft verkooren wiert.

In onweêr, zeght *Plinius*, wiert een vrouw, zoo by de handt was, ontbloot, en naakt in d'opene lucht ten toon geſtelt, 't geen, na hun meining, de ſtorm deed verdwynen.

Die het Schip verlieten, wierden by de Romeinen, zoo men hen bequam, de handen afgekapt. De Grieken ſmeerden de zulke met roet, geefſelden hen dapper af, en bragten haar daar na om 't leven. Doch deeze zware ſtraffe wiert niet in 't werk geſtelt, 't en ware by ſchaarſheit van volk, en in oorloghs-tydt.

Zoo een groote menigte hadde gezondigt, wierp men het lot, en ſtraffe eenige, ten aanzien van allen. Het volk, 't geen ſtraffe, na aan de doodt, verdient hadde, wiert op onbewoonde en vreemde landen gezet.

Zee-roovers wierden onthalt, gekruift, en ook van handen ontbloot.

Wat den geenen aangaat die het Opperramp ter zee bedienden, deeze zyn, zoo wel by de Grieken als Romeinen, van zonderyken ſtaat geweeſt, en zulks onder de naam van *Præſellus claſſis*, of Vloot-vooght, en Admiraal; welk woort in eenige der volgende Latynſche gedenk-ſchriften, die op marmer zyn gevonden, ſtaat te zien:

M. CALPURNIO M. F. GAL. SENECE FABIO TVRPIONI SENTINATIANO PRÆF. CLASSIS. PR. MISENSIS PRÆF. CLASSIS PRÆTORIÆ RAVENNATIS.

Op een andere ſteen vindt men deeze woorden:

PRÆF. OR. MAR. ET. CL.

Dat is, Opperr-toezinder, of Bevel-hebber, van de zee-kuſt, en vloot.

By die van Lacedæmon was een wet, dat niemant het ampt van *Præſellus maris*, of Zee-vooght, twee maal moght bekleden.

Deezen volghde in waerdigheid, en gezagh, de *Subpræſellus*, of Vice-admiraal, welk

*Lik. 3.
Centur. 27.*

Lik. 18.

*Wie het
Admiraal-
ſchip be-
kleede, en
van andere
beampen
te ſcheep.*

welk ampt in 't volgende afschrift, gedaan na zekere marmeer-steen, bekend is:

PRÆ. CLASS. BLIT. ET MOSSIC. ET PANNONI. ET PRÆSIDI ALPVM. SVBPRÆF. CLASS. PRÆT. TRIB. LEG. XVI.

Waar uit den taal-kundigen klaar genoeg blykt, dat de Vice-admiraal van een hoofdvloot, Admiraal van een minder vloot heeft kunnen zyn.

Tot Baja, niet wydt van Napels, is dit volgende schrift, ter eeren van een Romeinsche Vloot-voogt, of *Præfektus classis*, in marmeer opgerecht, voor handen:

TI. CLAUDIO. ILO. PRÆFECTO CLASSIS PRÆTORIÆ MISENI. PUB. PROC. LUDI MAGNI. PROCO. CLAUDI DACII PRO CON. XX. HÆREDITALIUM PRÆFE. VEHICULORUM. PROC. CLAUDI ALESSANDRIÆ PRÆTORIÆ TRIB. LEG. VII. CLAUDIÆ PLÆ. FIDEL. PRÆF. CON. II. GALLORUM PRÆF. CON. II. BOSFORANOR.

Men koos t'eeniger tydt mannen uit den Raadt hier toe, als ook uit het Burgermeester-ampt, Schoutſchap, en Mientsmannen, die dit ampt voor eenen togt, of voor altydt bekleedden; waar van in 't breede by *Morsum* staat te leezen.

Binnen de stad Lyons vindt men noch heden het volgende oudt opſchrift:

L. HELVIO L. FIL. VOLTIN. FRUGI CURATORI NAUTARUM. BIS II VIR VIENNENSIVM. PATRONO RHODANIS ET ARARIC. NR. RHOD. ET ARARIS.

Waar uit klaarlyk is te zien dat deeze steen opgerecht was ter eeren van *Lucius Helvius Voltinus*, toegenaamt *Frugi*, welke twee maal geweest was in 't ampt van *Duumvir* tot Vienne, en opperste Gezaghebber van de Scheepen, of Haven-meester, over de rivieren de Rhone, en Saone.

Ook vindt men in de zelve Stadt het volgende schrift, in oude steen gehouwen:

L. BESIO SUPERIORI VIROMAND. EQ. R. OMNIBUS HONORIBUS APUD SUOS FUNCTO PATRONO NAUTARUM ARARICOR. ET RHODANICOR. PATRONO. COND.
. ARTORI LUGUD. CONSISTENTIVM ALLECTARLÆ GALLIARUM OB ALLECTURAM FIDELITER ADMINISTRATAM TRES PROVINC. GALLIAR.

Dit geeft te kennen, dat *Lucius Besius*, Romeinsch Ridder, wien ter eeren de drie Provinciën der Gaulen dezen steen hadden opgerecht, waarschynlyk met zyn beeltenis boven de zelve, alle eer-ampten

in zyn landt bekleedt hadde, en opperste Gezag-hebber was over het Vaar-tuigh op de rivieren de Rhone, en Saone: ook had hy in Gaulen, of Frankryk, het ampt van *Allector* bekleedt; doch wat ampt dit geweest is, 't zy Rechter over verschillen, en processen, of wel Bestierder der tollén, is onwis.

Dat het ampt van opperste Gezag-hebber over de Scheepen, of Vaar-tuigen, op de rivieren de Rhone, en Saone, aanzienlyk is geweest, blykt uit het volgende oude geschrift, dat mede tot Lyons noch voor handen is, en dus luidt:

Q. IVLIO SEVERINO SEQVANO OMNIB. HONORIBVS INTER SVOS FVNCTO PATRONO SPLENDIDISSIMI CORPORIS N. RHODANICOR. ET ARAR. CVI OB INNOC. MORVM ORDO CIVITATIS SVÆ BIS STATVVS DECREVIT INQVISITORI GALLIARVM TRES PROVINC. GALL.

Dat is, na deezen zin, *Q. Julius Severinus* was in zyn vaderlandt, by de Sequanen, vereert geweest met alle aanzienlyke eer-ampten: hy was opper Gezag-hebber van het deſtig ampt-geuoſſſchap der Scheepsluiden op de Rhone, en Saone. Behalven dit, om zyn goeden aart en inborſt, had de Regeeringe van zyn landt, en de drie landſchappen der Gaulen, hem twee beelden opgerecht.

Noch vindt men ter zelve Stede op een oude steen deeze woorden:

MINERVÆ L. ÆMILIUS SULLECTIVS PRÆFECTVS CLASSIS RAVENNATIUM DICAVIT.

Welk schrift uitwyſt, dat zekeren *Lucius Æmilius Sullectinus*, Admiraal over de vloot te Ravenna, aan *Minerva* zyn godtsdienſt pleegde.

Tot Arles vindt men deeze oude, in steen gefnedene, grafſchriften:

D. M.

L. DOMIT. DOMITIANI EX TRIERARCHI CLASS. GERM. P. F. COCCEIA. VALENTINIA. . . . IVS. PIENTISSIM.

D. M.

C. PAQUI OPTATI LIB. PARDALÆ IIIIII AVG. COL. IVL. PAT. AR. PATRON. EIVSDEM. CORPOR. ITEM PATRON. FABROR. NAVAL. VTRICLAR. ET CENTONAR. C. PAQUIVS EPIGONVS CVM LIBERIS SVIS PATRONO OPTIME MERITO.

Waar uit te zien staat, dat het eerste is gestelt ter eeren, en geheugenis, van eenig Gezag-hebber in de Duitſche vloot; en het

het tweede voor een Opper-hoofd der Scheeps-timmerluiden.

Niet wydt van den bergh Atlas, in het Koninkryk van Algiers, op de wegh van Constantine, zyn onlangs twee oude Romeinsche fteenen gevonden, met deeze opfchriften:

*I. O. M. Tempestatium divinarum potenti
Leg. III. Aug. dedicante Q. Fabio Calvisino
Leg. Aug. Pr. Pr.*

*Virtus bonarum tempestatium potentibus
Leg. III. Aug. dedicante Q. Fabio Calvisino.
Leg. Aug. Pr. Pr.*

Men befpeurt uit deeze zeldtzame woorden, dat *Quintus Fabius Calvisinus*, gebiedende een Legioen voor den Roomschen Keizer, deeze twee fteenen hadde opgerecht, den eenen ter eeren *Jupiter*, meester van het weêr, en den anderen ter eeren van de winden, die by de oude Romeinen ook meesters over het goede weêr wierden geacht te zyn: en dit misfchien als hy uit Africa na Italie zoude over fcheepen.

In de Campanifche wegh om na Bajen te gaan ziet men een opfchrift aan het graf van *M. Staberius*, uit de Quirinsche ftam, bygenaamt *Lacer*. Hoofst man over de zedde uitkyk-bende van de vloot der Mifenatifche kryghs-lieden; doch dewyle dit opfchrift reedts hier voor in gevoegt is, wyze ik den leezder derwaarts.

Een andere oude fteen, in het Mifenatifche landt, vertoont deeze letteren:

*P. AVIDI. P. F. PAL. SATVLLIS PRÆ-
FEC. CLAS. MISENAT. ID. COH.
III. SPECVL. ANTIQVÆ STIPEND.
M. AVIDIVS HERES EIVS. EX TEST.
F. P. C.*

Waar uit blykt, dat de erfgenaam van een Opper-bevelhebber der Mifenatifche vloot die gedachtenis had doen oprichten.

Op ieder Schip was een byzondere Kapitein, die Scheeps overfte, of *Navarchus*, wiert genaamt. Welk woort *Navarchus* voor den Admiraal zelve zomtydts mede wiert gebruikt, als uit het graf-fchrift van *Pub. Petronius Arirodifus*, Admiraal over de vloot die te Ravenna lag, blykt, als volgt:

D. M.

*P. PETRONI ARIRODISI EX TRIAR-
CHIS NAVARC. ET PRINCIPE. CL.
PR. RAVEN. ET GAVINIE GORGOLÆ
EIVS ÆLIVS GORGOPHORVS PA-
RENTIVS.*

Dit blykt infgelyks uit het fchrift, dat op zekere fteen, die in het Campanifche landt, in Italie, heden *Terra di Lavarò* geheten, ftaat, 't geene hier volgt, en aldus luidt:

*SEX. JULIO. Q. FIL. GALER. PRI-
MINIANO LEG. X. AUG. PROPÆT.
PROVINCIE ACHAE. PRÆFECTO.
ÆRARI MILITAR. IIII VIRO. EPULON.
NAVARCHO. TRIARCHO ET PRINC.
CLASS. MISEN. M. VALERIUS M. F.
GAL. MATURINUS T. P. C.*

De Romeinen hadden een Opper-fchipper over haar geheele vloot, die al het volk, 't welk eenigh fcheeps-werk deede, beftierde; gelyk zulks uit het graf-fchrift van *M. Porcius Satullinus*, uit de ftam *Clandia*, *Archinanta*, of Opper-fchipper, van de Ravennatifche vloot, 't geene volgt, wert getoont. Zyn zoon was bewaarder der wapenen, als uit het zelve graf-fchrift blykt:

*DIS MANIBUS. M. PORCIUS M. E.
CLAUD. SATULLINUS. ARCHINAUT.
CLAS. RAVE. VIVUS FECIT SIBI ET
PROCIO L. F. CLAU. PROBO. PRÆF.
ARMOR. CUSTOD. ET PORCIÆ
MAMMILLÆ JOCONDÆ FIL. H. M.
DOL. MAL. ABES IN FRONTE PED.
XIV. IN AGRO PED. XVI.*

De Scheeps-timmerluiden hadden de naam van *Navicularius*; welk woort men in een opfchrift ziet, fttaande op de Portuenzifche wegh, by de puin-hopen van Porto, 't geene hier volgt:

*M. ULPIO M. LIB. PHILONICO NA-
VICULARIO PORT. VIX ANN. LIX.
M. VIII. D. XXV. T. ANTRONIUS
ULPIANUS FABER LIGNARIUS EX
T. P. CUR.*

De tweede perfoon te fcheep hadde opzicht over de mannen te roer, (want ieder Schip voerde toen twee roers) en over de zeilen. Na deeze volghden in rang de geene die de roeijers geboden. *Ipse sedens clavumque regis*, dat is: *Hy zit en beftiert het roer*, zeght *Virgilinus*; waar uit te befluiten is, dat de man te roer, of die het roer beftierde, mede heeft konnen zitten, en niet altydt behoefde te ftaan.

De zit-plaats van de Bevelhebber was aanzienlyk, en op het hoogfte van de kompanje: hier van daan zondt hy alom fterngelyk zyn bevelen uit, die de fcheepelingen in alle ftilete gehoorzaamden: buiten het beftier van 't Schip hadden deeze niets te zeggen. De kryghs-luiden hadden hun bezonder Hooft, dien zy gehoorzaamden.

By de Mileziërs heeit men Burger-Raadts-heeren gehadt, *Sempernanta* genaamt; als deeze in zaken van 't gemeene beft raadtflagen zouden, dan traden zy te fcheep.

Te Athenen heeft men t'zyner tydt burgeren, zonder foldy te genieten, tot het be-

bestier der Scheepen verkooren, en dat voor een gestelden tydt, wanneer die van andere weder vervangen wierden. Zy hadden ook twee Magistraats-perfoonen, die *Apofires* genoemd wierden, welke het getal Scheepen, hun aanbevolen, moesten doen klaar maken, uithalen, en ter bestemder tydt, by den Admiraal, op de vergaderplaats voeren. Zomtyds stelden zy tien *Thalassarchen*, of Scheeps-schouten, om de Vloot te gebieden, en boven deezze alle een *Polemarchus*, die, by geschil der *Thalassarchen*, de zaak verreefden. Dikmaal stelden zy slechts twee, of ook wel maar een gebieder op de Vloot.

Dumf.

Tot Romen heeft men in voorige tyden twee beampelingen gehadt, *Duumviri navales* genaamt, welke de zorg over de zee, en zee-zaken, hadden, ook alles wat tot de Scheepen dienftigh was in acht namen, en bestelden.

Inigelyks had men in de Grieksche eilanden amptelingen, die *Ναυδοκίαι* wierden genaamt, welke de zorg over de Scheepen hadden.

Dit aanzienlyk ampt wiert wel eer by de Napolitanen van een man alleenigh bekleedt, welke in 't Grieks de naam van *Ναυκληρχίας*, of Scheeps-schout, droeg; gelyk blykt uit het oude Grieksche opschrift, dat in 't huis der erfgenamen van *Scipio Sanftinus*, Rechts-geleerde, staat, en my door den hoogh-geleerden Heer *Gravina*, Professor tot Uitrecht, ter handt gestelt is, 't welk hier volgt:

ΗΒΩΝΙ ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΩΙ ΘΕΝΙΡ.
ΙΟΥΝΙΟΣ ΑΚΤΑΑΣ ΝΕΥΤΕΡΟΣ
ΔΗΜΑΡΧΗΣΙΑΣ ΝΑΤΚΕΛΑΡΧΗΣΙΑΣ
ΣΤΡΑΤΕΥΣΑΜΕΝΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΣΑΣ.

Dat is:

Aan Hebon, den doortuchtigen Godt.

C. Junius Aquila de jonge, die het ampt van Demarchus en Scheeps-schout bekleede, die een krygs-man en voorzover des gemeene-best was.

Hebo, of Ebo, was de Schuts-godt der Napolitanen, die veracht wiert een baart, menschelyk aanzicht, en stieren lichaam te hebben, en een zelve met de zon te zyn. *Demarchus* is zoo veel als Mients-man, of liever Hooft-schout, te zeggen.

De Scheeps-schouten moesten acht slaan dat de Scheepen wel bewaart, en stadigh herstelt wierden, ten besten van 't gemeen. Hier toe dedden zy, door mannen by hen gestelt, schatting uit de burgers vorderen: waren Rechts-mannen van matroozen, soldaten, en andere vlootelingen: hadden het oogh op de Havens, en al wat de Scheep-vaart betrof.

Behalven dit voorige is my noch een ander Grieks opschrift voor handen, 't geen insgelyks tot Napels staat, waar in van zeker *Nauklarchesias*, of Scheeps-schout, wert vermeldt, als volgt:

ΟΙ ΠΟΛΙΤΑΙ ΣΕΛΕΥΚΟΝ ΤΟΝ ΣΕΛΕΥΚΟΥ ΔΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣΑΝΤΑ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΝΑΤΚΕΛΑΡΧΗΣΑΝΤΑ ΑΡΧΟΝΤΑ ΤΟΝ ΔΙΑ ΠΕΝΤΕ ΕΤΩΝ ΤΙΜΗΤΙΚΟΝ.
- - - - ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΕΤΝΟΙΑΣ
- - - - ΘΕΟΙΣ.

Dat is:

Burgers, Seleucus, zoon van Seleucus, die twee maal is geweest overste School-bestierder, Vier-man, Scheeps-schout, vyf-jarig Meester, en Schats-meester.

- - - - aan de goetwilligheid van Venus,
- - - - aan de Goden.

Gelyk van oudts, zoo is het ook noch heden de wyze, gedenk-schriften te hechten aan statelyke gebouwen, by of omtrent de zee, als uit het volgende blykt, 't geene men, wegens zyne Majesteit den Koning van Vrankryk, aan de haven of kasteel van Duinkerken heeft doen stellen:

LVDOVICVS MAGNVS XIV. TERRA
MARIQUE VICTOR. BONO IMPERII
NATVS. PORTVM MONTIBVS
ARENOSIS IMPEDITVM INGENITI
SVMPTV COMMODYM NAVIGANTI-
BVS REDDIDIT. ET ARCEM MEDIIS
IN FLVCTVBS NAVIVM SECVRI-
TATI EXTRVI IVSSIT. MDC LXXX.

Zelden wiert men in scheeps-dienst gevordert, als met trappen: en eer iemandt Stierman gemaakt wiert, moelt hy langen tydt voor uitkyker gedient hebben, gelyk *Nazianzenus* schryft.

Om het weér te voor-zeggen, en wegh te spooren, floegh men steeds naerstelyk acht op het gesternte.

De Phœniciers peilden den hemel by de groote Beer; doch de Grieken, en Romeinen, by de kleine Beer. Uit Zon en Maan wisten zy weér en windt te kabelen, als ook uit het gevlieg der vogelen, zwemmen der vissen, toetstand der schelp-vissen, en het bruisen der zee. Als zy zich uit het gezicht van 't landt bevonden, en niet wisten waar heen te wenden, lieten zy vogelen los, die zy geloofden door een inge-booren drift landt te zullen kiezen, welke zy volgden. De windt namen zy waar met hare ooren, en wisten daar na te oordeelen.

Kaarten, die de kusten en veerte der landt-streken verbeelden, zyn by hen in gebruik geweest: by ieder plaats stondt de windt-streek, dienstigh om daar heen en van daan te zeilen, aange tekent.

E e e

Van

Lib. 9.

Van eb en vloet hadden de Ouden weinigh kennis, gelyk uit *Q. Curtius* te bespeuren is, daar hy verhaalt wat *Alexanders* scheepelingen ontmoete in de mondt van de Indus, aan de zee, toen hy voorgenomen hadde den Euphrates af, langs Arabie, Abyssinen, Mozambique, en 't eilandt Madagaskar, voorby Cabo de bona Esperance te scheepen, en dan de Straat van Gibraltar wederom in te varen; zulks dat dit voornemen gestaakt wiert.

Tot Athenen heeft men by 't lot Recheers gekoren, die de zaken tusschen zee-lieden moesten beslechten.

Tacharchi zyn amptelingen te scheep geweest, die opzigt op de scheeps-zyden hadden, of op het volk dat aan deeze of geene zyde zat.

De Onder-stuurman zyn ampt was, de Opper-stuurlieden, des noodt, tot hulpe te komen, en het roer, op hun bevel, aan te vatten: hy moest steeds voorop staan, en acht nemen op klippen, verborgen drooghten, als mede op havens en kusten: hy moest alle scheeps werk-tuigen bezorgen, en klaar doen houden: ook moest hy de windt gade slaan. Zyn plaatze was voor op het Schip, gelyk in de plaat aan letter F wert vertoont; doch zommige willen, dat deeze uitkyken ook een roer in de handen hadden. Hy moest mede na de roeren zien, als 't Schip stil aan anker lagh, welke dan uit het water opgehaalt wierden.

Dikmaal wierden op de Scheepen mannen gezet, die niet anders deden als op alles toezien, zonder eenigh gebiedt te voeren, om aan den Prins daar van bericht te doen; doch zulks geschiede zelden, als op Scheepen daar men aan des Hopmans goede plicht twyfelde.

Nauphylaces was volk te scheep, die de spys en drank bewaarden.

Lantrarius was de geene genaamt die op de Boot moeste letten.

Dietarii zyn gezellen geweest, die de maalydt te scheep bedienden. Een ander paste op, dat het Schip geen schade leedt: deeze deelde de spys en olie uit.

Eenige deden te scheep niet als het afgeloopene te meeten, en daar van goede rekening te houden, waar na zy Weghmeeters wierden genaamt.

Andere waren gestelt om de bootsgezellen, en roeijers, steeds te porren, en tot hun plicht aan te manen: zy seinden, om gelykelyk de riemen aan te vatten, en uit te rukken, met een slaf, of ander werktuig; waar op het volk dikmaal alle te gelyk antwoorde, niet ongelyk aan de groetenisse, die de slaven op de Galeyen hedendaaghs gewoon zyn te doen. Deeze waren

een tweede man toegevoegt, die de plaats by verpoozing bekleedde.

Men vondt 'er insgelyks te scheep, die onder 't roeijen, en slaan der riemen, zoetelyk geluidt gaven op speel-werk-tuigen, als fluiten, enz. houdende de maat na den trant van 't botzen der zee tegen het Schip, 't geen een der minste ampten was.

Na het slaan op een harpe roeiden de helden op het Schip *Argo*.

Van den Attischen *Alebiades* leeft men, dat hy roeijers op zyn Scheepen hadde, welke zoo geoeffent waren, dat zy met de riemen maat sloegen, en geluidt gaven, als of het een orgel ware geweest.

De roeijers moesten daar op afgevaardight zyn, dat zy hare riemen recht neer in zee, wel styf en strak tegen 't boort aan, konden houden, om het Schip, des noodt, stevigheit te geven, als men elkander aan boort geklampt hadde, en werk-tuigen over te arbeiden, om te beledigen; als ook, op dat het volk dan te vaster staan moghte, en het Schip te minder schudden. Dit stevigh recht neder houden der riemen wederhieldt de Scheepen, als de snuiten in den ander hechteden, van omgeworpen te worden; doch niemandt konde dit doen, myns oordeels, als die by en aan het boort zaten, schoon de Heer *Mejboom* oordeelt, dat zelf de middelste roeijers zulks mede konden verrichten.

Op groote vlooten was de Vloot-heer van aanzienlyke Raats-heeren voorzien.

Priesters, en Wichelaars, ontbraken daar mede niet, die op den offer letten, en het wierookken waarnamen.

Utrarii waren mannen, die in zakken het water scheep braghten.

Zwabbers, die de Latynen *Mesonantia* noemden, wierden uit de onbequaamste slaven gekooren.

Naustologi waren de geene, die de boeken te scheep hielden.

Dietarii was een volk, welkers byzonder ampt was, de scheepen te bewaren, als zy binnens havens lagen.

Scrimatores waren, die de diepten der zee peilden.

Scalarii zyn die geene geweest, welke scheeps bieze ladders maakten.

Calefata, waar van het Duitsche woort kalefaten schynt her te komen, betekent Scheeps-bouw-meesters: of by de Grieken eigentlyk die geenens, welke de lekken van het Schip met pek stopten: zoo dat de Keizer *Michaël* van Constantinoplen, die *Michaël Paphlagon* in 't gebiedt volgde, *Καλαφάτης* (*Calaphanis*) genoemd wiert, om dat hy een Scheeps-timmermans zoon was.

De

De Scheeps-bouwers, en toetakelers, hadden te Romen byzondere Gilden, en Gebroederfchappen, zoo *Morizotus* wil.

Niet wydt van Arles, in Vrankryk, staat een steen te zien, met deeze volgende Latynsche letteren :

M. FRONTONI. EVPOR. IIIII VIR. AVG. COL. IVLI. H. AVG. AQVIS. SEXTIS. NAVICVLAR. MAR. AREL. CVRAT. EIVSD. CORP. PATRONO. NAVAR. DRVENTICORVM. ET VTRICLARIORVM CORP. ERNAGINENSIVM IVLIA. NICE. VXOR CONIVGI KARISSIMO.

Waar uit te besluiten is, dat het ampt der Scheeps-timmerlieden te dier plaatze tot een Maatschappij gebragt, en een aanzienlyk man tot Hooft daar over gestelt was.

Als Grieken-landt, en Romen, in hun bloeijen was, wiert het voor een heldendaadt geschat, zich tot het scheeps-stryden te begeven; maar voor die tyden strekte het zelve tot oneer: ook was het een verachte zaak, zich ter zee te begeven; 't geen hier van daan quam, dat de meeste volken, die aan zee gelegen waren, het op zee-rooven aanstelden: ja men bande den geenen te scheep die het verkorven hadden.

Keizer *Adrianus* beschonk de soldaten der Mizenische vloot, na twintigh jaren dienst, met het Roomsch burger-recht.

Op dat de Grieken veel menschen zouden krygen, die het op den Scheeps-bouw en vaart aanleiden, vergunde *Themistocles* vrydom aan 't volk dat zich daar toe begaf.

Wanneer iemandt scheep quam te overlyden, en het gelegentheit gaf aan landt zyne uitvaart te houden, geschiede zulks, en hy wiert 't eeniger tydt by de Romeinen, te gelyk met het een of ander schips-deel, na waardigheid, verbrandt: zoo de verstorvene een persoon van grooten aanzien was, wiert daar toe wel een geheel schip gesloopt, 't geen hem in het vuur verzelde.

Zoo wel by de Grieken als by de Romeinen was dit over-geloof, dat de zielen der geener die in 't water drevnen niet en rusten. Lyken van d'een plaats na d'andere over te voeren, waanden zy gevaarlyk te zyn voor schip en lyf.

By gebrek van zoet water hongden de oude scheepelingen ruige vellen nevens boort, welke zoet water uit de zee-dampen vergaderden: of zy lieten het zout water door wasch en leem zyperen, 't geen daar door een zoete smaak bequam. Doch heden weet men te scheep zoet water te maken, doende het zelve door vuur, druipen, of overhalen: men werpt eenig zout in de ketel, 't geen de ziltigheid uit het zout water na zich trekt. Dit kan ook door

middel van gestooten Russisch glas, in den distilleer-ketel geworpen, gedaan worden.

D'ouden voerden veel ankers te scheep, om by onweêr eenige der zelve gelykelyk te kunnen uitwerpen. Zy hadden geen kennis van touwen op elkander te stecken.

Als de Scheepen 't zee staken, wierden de zee-luiden met veele geluk-wenschingen, en gebeden, van hunne vrienden verlaten; waar van een preuve by *Horatius* is te zien. Zoo wel die binnen boort als die op 't landt stonden riepen luidt keels geluk uit. Aan de Goden deed men hier toe ryke beloften.

By de eerste Christenen ontfongen de geene die ter zee gongen den Kerkelyken zegen, en men badt voor haar.

De Heidenen zyn van gevoelen geweest, dat de zee ontheiligt konde worden; waar van te zien is by *Seneca*. Zy geloofden ook, dat de zee vergramt was, wanneer men onbevarene watren, of verre gelegen landen gong bezoeken; want dan quamen de meeste schip-breuken te geschieden.

Het zee-varen is verschrikkelyk in de oogen der ouden geweest: hier om stelden zy zoo veel offerens daar voor in. *Juvenalis* zeght daar van:

Inunc & ventis animam, committe dolato Sat. 11.
Confusus ligno, digitis à morte remotis
Quatuor aut septem si sit lassima tæda.

Dat is:

Gaat henen dryft op 't nat, en 't leven nu betrouwt,
Zes vingeren van de doodt, in een geschaaft stuk hout.

De maats die schip-breuk geleden hadden, schilderden hun ongeval, met de afgryzelykheit des zels, op borden, die zy, al zingende, op den rugh door 't landt omvoerden, 't geen het volk tot mededogen opwekte, om hen iets te geven: waar van te leezen is by *Juvenalis*, en ook by *Perseus*. Sat. 14.
Deeze geschilderde borden, met lof-dichten, den Goden ter eeren, wierden dan eendelyk in de Tempels opgehangen, tot dankbaarheid van hun behoudenis.

Afgediende zee-lieden hongen ook den Goden eer-dichten op in de Tempelen.

Scheepen die vrede-boodtschap brag- Lib. 1.
ten, of gezanten tot den vyandt voerden, Eleg. 3.
staken voor een vrede-staf uit, die in het Latyn *Caduceus* wiert genaamt; doch in haast wiert slechts een hoet of muts hier toe opgestoken.

Wanneer een Schip zyn gewenschte haven naderde, hong men klimop-kranfsen aan de mast, gelyk de Poët zeght:

Et Nautæ lati imposuere coronas.

Dat is:

De blyde bootsgezellen rechten kranfsen op.

Ecc 2

Op

Op het Feeft van de ſterke Fortuin wic-
den tot Romen de Scheepen bekrantſt, en
men rechte midden in de vlieten gaſtſteryen
aan; waar van *Ovidius* zegt:

Pag. 6.

*Multa coronata juvenum convivium lntres,
Multaque per medias vina bibantur aquas.*

Dat is:

De ſcheepen zyn bekrantſt: het gaſten van de jeugd
Is midden in de vliet, men drinkt 'er met geneugt.

Als de Scheepen in de havens opgeleght
waren, wierden daar timmer-luiden op
geſtelt, die de zelve herſtelden, en al dat
verbroken was weder op maakten, en ver-
nieuwden: zoo dat men zegt, Scheepen
gevonden te zyn daar niet een ſtuk aan was
van het hout waar uit zy ter eerſter aan-
vang opgerecht waren geweest. Hier uit
ſproot geſchil, zoo wanneer by uiterſte
wille een ſchip aan icmandt gemaakt was,
en het zelve door langheit van tydt dus
verkluft was, dat daar aan niets van het
hout gebleven was, waar uit het ſchip be-
ſtondt toen het teſtament gemaakt wiert,
of men het zelve ſchip gehouden was te
leveren? De Rechters tot Romen verſton-
den, dat het ſchip 't zelfde bleef zoo lang
het zyn kiel behielt, en langer niet.

Van het midden van Slaght-maandt tot
half Lente-maandt toe achte men de zee
geflooten te zyn: en de Beſtierders der
Landtſchappen, welke eenige Scheepen
voor die tydt uit de havens lieten gaan,
wierden geſtraft. De dagh op welke de
Scheep-vaart in de voor-tydt open gezet
wierdt, vierden de Romeinen met ſpeelen.
Doch by d'Egyptenaren offerde men ten
dien dage aan de Godinne *Iſis* een ſchip
op, nevens eerſtelingen van ſcheeps voor-
raat, en leeftocht.

By *Hefiodus*, in zyn Boek *Werken dagh*
genaamt, vindt men, dat de ſcheeps-roers
van eiken-hout dienen gemaakt te wezen.
Men beſpeurt aldaar mede, dat de Schee-
pen des Winters op 't landt gehaalt wier-
den, en boven met ſteenen vaſt geſtuurt,
en bedekt, na dat onder droogh gepompt
waren: de werk-tuigen wierden alle daar
uit gelicht, en in huis bewaart: het ſtuur
wierdt in de rook ghangen, miſſchien om
te ſtevirer te werden. Te zynen tydt wier-
den de Scheepen mede zwart geverwt.
Hy pryſt het varen in een klein ſchip, en
in grooter de vracht te laden. Een groote
zee, of wydt water over te varen, raadt hy
af, en voornamentlyk het varen by Win-
ter-tydt. Hy raadt mede in 't algemeen,
dat men zyne goederen niet licht te ſcheep
wage.

De Romeinen hebben op veele plaatzen
te gelyk Scheeps-vlooten by een gehadt,

om hun overwonne Landtſchappen te be-
waren, en andere aan te winnen. Zy on-
derhielden zelfs een maghtige Vloot aan
de mondt van den Rhyn, om de Britten,
Frantiſchen, en Nederlanders, in teugel te
houden.

Onder alle Vlooten wiert 'er mede een
in 't Roomsche gebiedt gevonden die de
naam van Koren-vloot droegh, om dat der
zelve doen niet anders was als alleen ko-
ren van verſcheide gewesten na Romen te
voeren: doch meelt van Egypten; waar
om zy ook wel de Egyptiſche vloot wiert
genaamt. Als deeze quam te landen, toog
men de ſcheepelingen, uit vreughde, wit-
te kleederen aan, en daar wiert wicrook
geoffert; de Raads-luiden gingen hen te
gemoet, en loofden de Leids-mannen.
Deeze Koren ſcheepen voerden alleen een
boven-zeil, *Supparum* geheten.

By d'oude Romers was voor de zee-lui-
den een zekeren tydt geſtelt, en als iemand
die uit gedient hadde, kreegh hy zyn af-
ſcheit, en wiert afgedankt, met verlof van
zich nimmer ter zee behoeven te begeven;
aan wien dan eenigh onderhoudt, geduu-
rende zyn leven, toegeleght wiert, 't zy
de gewoone ſoldye, of iets anders: welke
tydt men houdt dat langer is geweest, als
voor de ſoldaten die te lande gedient had-
den. En dat deeze tydt zich ten minſten
tot 26 jaren uitgetrekt heeft, is by het
volgende ſchrift te beſpeuren.

L. SEMPRONIUS. PROCULUS.
VETERANUS. EX. CLASSE. MISENEN.
PRÆTORIA. MILITAVIT. ANN. XXVI.
SIBI. ET CONJUGI.

Dat is:

L. Sempronius Proculus, oude krygs-man
uit de Miſeniſche Hoofd-vloot, heeft gedient
xxvi jaren, voor zich, en zyn huis-vrouw.

Meſſana was, gelyk ook Ravenna, een
plaats daar de Romeinen hare Scheeps-
vlooten hielden.

Behalven dit zyn noch andere af-ſchri-
ften, uit oude marmer-ſteenen, voor han-
den, waar uit men ziet dat eenige zee-lui-
den 24 jaren, ook 26 jaren lang gedient
hebben, en eerlyk zyn ontfagen.

Het ſchip wiert by de Ouden voor een
teken van vreemdelingschap genoomen,
om dat men daar mede uitheemſche landen
bezoekt; gelyk by *Tacitus*, daar hy van *Iſis*
ſpreekt, die by de Sueven geëert wiert,
is te zien: *Het teken zelve*, zegt hy, *der*
wyze als een Liburniſch ſchip gemaakt, leert,
dat de Gods-dienſt van buiten is gekomen.

By de Athenienzers droegen de vreem-
delingen, op zeker Feeft, Scheepkens om,
tot teken dat zy geen inboorlingen waren.

Op

Op de oude graven van de Eretriers, in Grieken, vondt men Scheepkens gesneden, in teken dat zy daar vreemdelingen waren.

De Romeinen zyn een maal zoo sterk in getal van Scheepen ter zee geweest, dat, schoon zy altydt meest d'overhant op hunne vyanden behaalden, men echter zeven hondert Scheepen telde, die by den vyandt in korten tydt veroverd wierden, een teken dat de zelve daar in grooten getale zyn geweest.

Pinaribus. Antoninus hadde een vloot toegerust van vyf hondert Oorlog-scheepen, die in drie verdeelingen was geschaart.

Als *Constantinus Copronymus* de Bulgaren zoude gaan beoorlogen, om haar tot de Christen Kerk te dwingen, verloor hy op een maal, by storm, een vloot van twee duizent Scheepen.

Bugessau, Vorst van Pomeran, toogh tegen Denemarken uit met vyf honderdt Scheepen, die, op vyf-en-dertigh na, alle quamen te sneuvelen.

Dat men van oudts zich meester op zee heeft zoeken te maken, en elkander de vrye vaart, of toegang te scheep tot zekere landt-streken, te beletten, blykt uit het volgende Vreede-verdragh tusschen Romein, en Karthago.

Tylos. *Amicitia Romanis & Romanorum sociis, cum Carthaginiensibus & Carthaginiensium sociis, his legibus & conditionibus esto: Ne naviganto Romani, Romanorumve socii, ultra pulchrum promontorium; extra quod si sempestatis aut hostium vi fuerint compulsi: si quis vi delatus fuerit, emendi aut accipiendi quicquam, prater necessaria reficiendi navibus & sacris faciendis jus ei ne esto, intra diem quintum, qui navem applicuerint abeunto, &c.*

Dat is:

„Daar zy vriendschap tusschen de Romeinen met hun bondtgenooten, en de „Karthaginenzen met hun bondtgenooten, op deeze voorwaarden, en wetten: „Niemandt der Romeinen, of hun medegezellen, vare verby het Schoone Hooft; „waar buiten als zy door storm, of vyandt zyn gedreven, of door geweld gebragt, „en zy hun geen recht, iets daar te kopen, „of te ontfangen, als't geen noodzakelyk zy, om de Scheepen te herstellen, of den „Godts-dienst te plegen: en zy hebben „binnen den vyfden dagh, na het landen, „te vertrekken, enz.

De Scheepen strekten zomtyds voor gestadige wooningen van huis-gezinnen, gelyk by *Lucanus*, en *Heliodorus*, is te zien, voornamentlyk voor de visschers, en zee-roovers van Egypten.

De Scheepen dienden de zommige wel voor begraaf-plaatzten.

Men plag ook het een of ander scheeps-deel met den dooden, die een zee-man was geweest, in het graf te leggen, te weten, by die volken, daar men de dooden in de aarde begroef.

De snel-loopende Vaar-tuigen voerden, tot teken, een hoedt voor op.

Scheep-strydts Wetten van den Constantinopolitaanschen Keizer Leo de vyfde, die op 't jaar 814 heerfchte.

De Stuurman, en het Scheeps-opperhoofd, dient voor al weér- en windt-vaft te zyn, en grondige kennis van des luchts veranderingen te hebben, ook kundigh in het gesternte te wezen, en alle hemels-teikenen, kaken, en opkomende onweers-vlagen te kunnen voorzien, en te gemoet komen; op dat zyne volmaaktheit, en kennis, het Schip en volk behoude, en tegen ongeval beschutte.

De Scheepen, en Galeyen, die ten stryde gebouwt werden, dienen bestendigh tegen den vyandt te zyn, welken zy te keer zullen gaan; waar om naerslyt te letten is op hunne toerusting, bemanning, en wapening; en dat men de zelve zoo toefchikt, dat zy bequaam zyn hunne tegenstrevers niet alleen te wederstaan, maar zelfs ook te overwinnen.

De Scheepen zullen niet te zwaar van hout zyn, op dat zy niet traagh in 't zeilen worden; noch te rank, of te licht opgehaalt, op dat zy, door hunne zwakheit, niet te bros bevonden worden, om den indruk der vyandtylke Scheepen te wederstaan; maar van een middelbare zwaarte, en stevigh, om de vyandtylke * nebben te * *Galjaren.* rugh te zenden; en niet te grof, dat haar gewicht den voortgang belette.

Die bouwen zal, dient alles dubbelt voor en by de handt te hebben, als ankers, riemen, roei-klampen, banken, touwen, mast-korven, en alles wat des Schips bouw en gebruik vereifcht; voornamentlyk uitgeholde balken, planken, werk, pek, teer, en alle werk-tuigen, by den Scheeps-timmerman gebruykelyk, als byl, boor, zaag, en diergelyke.

Voor op de boegh zal men steeds een koperen spuit klaar houden, om daar mede vuur in 's vyandts scheepen te blazen: en omhoogh boven de spuit, op 't rondt-hout, dicht beschootene marflen, of * mast-korven, maken, met stevige schanssen voorzien, daar men dappere mannen ten stryde in zet, welke den vyandt op de voor-steven kunnen te keer gaan, of ook wel het gant-

Eec 3

sche

sehe schip over hare pylen, javelynen, en andere werk-tuigen, werpen, om den vyandt te vernielen.

De houten storm-toorens, die te midden op den *overloop staan, werden in de drie roei-rey Scheepen van de zwaarste deelen gemaakt; waar uit de maats molen-steenen, zware klompen yzers, broodt-timpen niet ongelijk, en vuur-voedtzels, in des vyandts Scheepen werpen, die daar door reddeloos werden, of tot afen raken, en het volk verplet wert, of om 't leven komt.

De Scheepen zyn langwerpigh, en van een goetd beloop, voerende onder en boven een riem-rey. Ieder riem-rey hebben ten minsten vyf-en-twintigh roei-leden, of banken, daar de roeijers op zitten, zoo ter rechter als ter linker zyde; welke mannen zich zoo wel tot den strydt als tot den arbeid moeten gereedthouden, hondert boven en onder.

Den Hopman zy Opper-voogt, en behalven hem ziet men een te scheep die op de helm, vlagge-stok, standaard, of zeil-fluier past, nevens twee voor-stevens Stuurlieden, en andere minder gebieders. Van de twee voorste riem-gezellen past d'een op 't anker werpen, en d'andere op de vuur-spuut. De kyk-uit zit stadigh gewapent op de stevens top, of op de neus. Des Hopmans zetel is op 't stuur-plecht; by hem staat een schildt-knaap, die de vyandtyke pylen van hem keert als men strydt, en ruimte maakt in vrede, om van de gemeene man onderscheiden te zyn: uit zyn zit-plaats magh hy alles, het gantsche Schip over, beschouwen, en gebieden na den eijf.

Daar zullen ook grooter Scheepen gebouwt werden, die twee hondert man of meer voeren, na gelegenheit van tyd, en plaats, vyftigh aan de onderste reijen, en hondert en vyftigh by de bovenste, die alle den vyandt gewapent kunnen bestryden.

Men zal ook kleine Scheepen bouwen, die snel in 't loopen, ook gezwindt en radt zyn om iets te verrichten, welke maar een rey riem-gasten op hebben: men noemt deeze Galeyen, en zyn gebruikelijk om de brand-wacht te houden, en alles te bevelen daar haalt by van nooden is.

Zomtyds timmert ook last- en paerde-voerders, om het scheeps reis-tuigh, en al den kryghs-toefel, na te voeren, op dat het zelve, voornamentlyk als 't veyghens tyd is, de Scheepen niet verzware: welke ook wapenen, en spyze uitlangen, als men des noodigh is.

Het getal der Scheepen, noodigh tot een bestendige Vloot, of de mannen daar op, is niet licht te bepalen; want na tydts

gelegenheit, en 's vyandts geweldt, dient de menigte der vlootelingen, en Scheepen, als ook alle het kryghs-tuigh, ver-groot.

De paerde- en last-voerders dienen van alles voorzien te zyn, niet alleen van werk-tuigen, tot de vaart dienlith, maar ook van boogen, pylen, werp-ichachten, en al wat byzonder dienlith magh geoordeelt werden, voornamentlyk overvloedt van alle wapen-tuigh, op dat, in geval eenige wapens schadeloos raken, weder andere ter handt gestelt kunnen werden. Laat hen den toefel daar men mede werpt, en dier-gelyk geweer, mede voeren, op dat door gebrek der zelve de rotgezellen geen onheil ervaren.

Behalven de krygs-knechten, en boven-roeijers, zoo zal een ieder, die nevens den Hopman te scheep is, van den eersten tot den laatsten, gewapent zyn, met schildt, boogh en pyl, spies, javelyn, en zwaert, rusting tot arm, handt, en hoofd, en ten minsten zal hy voor gewapent zyn, zoo de achter-stukken, borst- en scheen-harnassen ontbreken; maar die noch helmten noch rusting dragen, zullen met dubbele *snaar- *Cordaleu. roksskens het gantsche lichaam dekken, en achter den rug van de gewapende den boogh gebruiken.

Het gebruik der *werp-steenen is dien-stigh te scheep, die men in stede van ander wapen-tuigh onder den vyandt werpt; want steenen is een goet en vast geweer: maar men zal de steenen zoo niet werpen, dat zy alle hare kragt daar toe aanspannen, en behalven dat ledigh zyn; want als de vyandt zich met schilden versterkt, en, zich stil houdende, het daar op af laat stuiten, zullen de keijen licht vergooit, en de werpers vermat werden, welke dan, aangerant wordende, lichtelyk verlagen en gevelt kunnen werden; want dus te doen is de wyze der Barbaren.

De Saraceinen laten den eersten storm op zich af botzen; en wanneer zy zien dat den vyandt mat is, 't zy door steen-werpen, boogh-schieten, of andere wys van stryden, staan zy met een bots op, vertzagen hunne tegenstrevers, en vangen aan van naby te hardbollen, met slag-zwaerden, en spießten, zonder bezouw. Daar om wacht men zich te recht, en verspilt niets onnut; maar neme goede voorzigt, dat de vyanden de schade erlangen. Men moet het getal der pylen, en de kracht der mannen, tegen elkander overwegen, en den toestand des vyandts van het begin tot den einde des gevechts wel doorzien, om den aanval daar na te richten. Hier toe voorziet het Opper-hoofd, dat de maats geen noot-wen-

wendigheden of voedsel ontberen, op dat zy, uit gebrek van het zelve, geen oproer brouwen, of den onderzaten, en gunstelingen hart vallen, door noodt, en honger, gedwongen hun te verongelyken, en te verdrukken; maar, zoo het moogelyk is, berooft en plundert des vyandts grondt, en spyst daar u volk uit.

Geeft last aan alle Hopluiden, geen minder kryghs-knecht te verongelyken. Geniet geene gifte van hen, zelfs niet van de minste: ja denkt zelf niet van iemandt schenkaadjen aan te vaerden, veel min van den geenen welke onder hen gestelt zyn, 't zy hy van grooten of kleinen doen is.

Stelt de wakkerste en lustigste kryghs-luiden op 't hoogste van 't Schip, daar zy handt-gemeen met den vyandt kunnen zyn: de zwakste, en lafhertigste, zoo riem-gasten, als punt-bieders, zendt na onder: en vervult de plaatsen der verslagene boven met de onderste mannen.

Het Opper-hoofd moet den imborst en drift van alle zyne scheepelingen bekennt zyn, gelyk de jagers die van hunne honden kennen, om de zelve na elks aart te moogen gebruiken. Zal derhalven alles zoo schikken, als het in een voorgenoomene krygh noodig mogte zyn, zoo wat belangt de Scheepen zelve, als de bevaarders. Wapen, voorraat, en leefsicht, moet op een verzerke plaats verordent werden, als 't op een kampen gaat.

Eer men te scheep gaat zoo laat de soldaten zich Godt bevelen, met onderlinge smekingen, en godtvruchtige beloften, hem afbiddende een heilzame reize tegen hunnen vyandt. Spreekt daar na alle de maats te gelyk aan, steekt haar 't hart onder de riem, en moedighet de Hopluiden en minder Voogden, in 't byzonder aan, zoo veel doenlyk is, dat ieder zyn ampt gade sla, en steekt in zee met een goede windt.

De Scheepen zullen geen zee kiezen ieder om 't zeerst, maar wel geschikt, elken hoop van drie of vyf, een Hoofd erkennende, die den leidts-man zal zyn.

In groote zee-heiren zy d'Admiraal zelve Opper-vooght, en gebieder. Elk een zy wel onderwezen in alles, dat tot Schip, pylen, en strydt behoort.

De oude Onder-hopluiden hebben bevelen van de Opper-vooght der vloot t'ontfangen, welke de zelve weder uitdeelen aan hun ondergestelde ampt-luiden. Dit zy van een Konings vloot genoeg gezet.

Op de Scheepen der byzondere stelt men Schippers, in stede van Hopluiden, tot bestierders, die de Opper-vooght van een Konings vloot, daar zy zich onder vinden, zullen gehoorzamen.

Met de naam van * Schipper wierden in d'oude tyden des vloots Opper-vooghtden benaamt, en hun onderhoorige beampten * Hondert-mannen, en Leidts-luiden.

Het zy een stale wet, de maats, en de Scheepen steeds te oefenen, zoo in 't byzonder, als vergaderd, vallende den ander aan met schildt en zwaert: tot welk spiegel-geveght men de Scheepen ten vollen uitruste, als of 't ernst ware. Zoo aan een geklampt als los, vatte men elkander op zonderlyke wyze aan, met lange spieffen, en handt-spaken de tegen-gestelde Scheepen beledigende, zoo dat niemandt daar omtrent derst komen, 't en zy hy het groot gevaar niet schroomt. In 't kort, laat hen zoo geoeffent werden in jok en spiegelstrydt, als men gist dat het in ernst zal aangaan, op dat het kryghs-gekryt en geraas hun niet vreemt voor come, of vertzage, als iets dat haar ongewoon is.

En dan eerst, wanneer de zee-lieden dus geoeffent zyn, voert men hen ten stryde waart. Ieder Schip houdt zich zoo verre van zyn makker, dat zy elkander niet hinderen, 't zy in hardt weër, 't zy by kampens tydt: gelyk een wel gestelt en geoeffent heir-leger vervolgen zy haar loop. Wanneer men landt, werdt de vloot geschiktyk verzorght: en als 't ankerens tydt is zal men zetten, 't zy in een haven, 't zy tegen strandt, of in een inham, in goede orde, zonder eenige verwartheit; op dat, zoo'er onweër opsteekt, de vloot te minder schade lyde.

Hoe 't met de windt staat mooght ghy uit het gesternte weten, als ook het gewest 't geen ghy zoekt: en, 't en ware een groote noodzakelykheit u dwong, zonder voor-windt, stille zee, en een gewisse hoop van goede reis, begeeft u niet van de wal in een onstuimigh water; maar neemt wel waar 's hemels voor-tekenen, en alles wat d'ondervindinge hier inne leert, en neemt zoo de reis aan.

Wanneer gy in 't vaderlant ontscheept, en de kryghs-lieden te lande voert, zonder schroom voor vyandt, zoo laat de zelve onverwart uit treden, en rusten. Zy zullen des daaghs noch des nachts iemandt van 't landt beledigen, 't zy met de vruchten en gewassen hen afhandigh te maken, of het vruchtbaar landt te verwoesten.

Indien ghy na by's vyandts landt zyt, of zorgt dat de zelve na by u is, zoo is het noodigh dat ghy schildt-wachten uitzet, zoo te water als te lande. Houdt u wakker, en zoo slaghaerdigh, of 't gewis aan de man zoude gaan; want des vyandts listen zyn veel: zoo zy u op 't landt bemerken onbezorght te zyn, zullen zy u slaan, en het

* *Drumma-
rion, of Tur-
marcha.*
* *Centurion-
ner, of Co-
mites.*

het vuur in de Scheepen werpen; of zullen een inbreuk op u vloot doen, indien zy klaar zyn, en u onklar bevinden, 't zy by daagh of by nacht, en zy zullen u dus licht vernielen; maar zoo ghy op u hoe de zyt, is al haar inval ydel.

Als de tydt van ftryden nadert, zoo houd al de vlootelingen de ftraffe voor, welke de lafhartige te beurte valt: moedight hen met bequame redenen, om het aanstaande gevaar niet te fchouwen, op dat zy, zoo uit fchrik van boete, als door belofte van loon, en aanporringe, zich dapper toonen, en, zelfs als men van na by kampt, zich vol moed houden.

De vyandt moet aangetaft en vermat werden, liever door een voor uit gezonden vloots-gedeelte, en andere vonden, als met de geheele vloot, of zelfs zyn meefte gedeelte, 't en ware ene zware noodwendigheid vereifchte, het ter eerfter aanval alles te wagen.

Het Opper-hoof werpt zich niet lichtelyk in 't hartfe van een openbaren ftrydt, terwyl de kans licht verkeert, en d'oorloghs-gevallen wonderlyk zyn. Waar om wel te wachten is, niet lichtvaerdelyk een zee-flagh aan te gaan; want als de Scheepen aan elkander vaft zyn, is een hardt gevegt niet wel te ontgaan. Schouwt derhalven het aanklampen der enter-dreggen, zoo ghy geen vaft vertrouwen hebt op de fterkte van u volk, en wapen-tuigh, waar door ghy den vyandt ontwyfelyk zult doen ruimen; want de menigte en grootte der Scheepen zal u geen meefter ter zee maken, 't en zy men daar op heeft fterke mannen, vol moed en hart, en voor al den zegen van boven, welke te bekomen is met een goëdt leven, en wel doen.

Tegen de vry gegevene vyanden handelt met rechtvaerdigheid. Weeft niet onmenfchelyk tegen de gevangens, noch legt hun niets fchandelyk of godtloos op. Befchadight niemand die u niet misdaan heeft: en die u verongelykt heeft, wederftaat in goethertigheid.

Als de tydt des ftrydts nadert, zoo fchikt uwe Scheepen verfeheidelyk, na de gelegenheit van tydt en plaats. Als ghy waant meefter te zyn, en 't gevegt wilt aangaan, op hope en betrouwen van winft en zegen, zoo maakt van uwen bodem, en uit u eigen wateren te zyn: kampt liever na by des vyandts landen, op dat hy het vlughten op zyn bodem (waar hun kans t'ontkomen is) voor 't vegten op het water verkieze; want als de fchrik een kryghs-knecht bevangt, en hy kans om te ontloopen ziet, werpt hy zyn wapen-tuigh van zich, en kiest de vlucht: men vindt ook zelden

een man, 't zy Romein of Barbaar, die niet een fchandige vlugt voor een gewiffe doot verkieft.

Daaghs voor het gevegt moet tufchen de Zee-voogt en Hop-lieden raadt gehouden werden, en beraamt met meerderheit van ftemmen, wat te doen ftaat. Het beftemde moet alom uitgedeelt zyn aan de beftierders der vloot, welke de bevelen vaerdigh hebben na te komen. En zoo by geval iets buiten giffing voor komt, heeft het Opperhoof een feint te doen, uitdrukkende zynen wil, 't zy met een fchildt te ftaan, opgeving van rook, wujing, op en neder halen van zeilen, of anderzins, waar na alle Hoplieden zich te voegen, en 't befallte te volvoeren hebben.

Het Opper-hoof van de vloot zy voor al voorzien van een uitftekent Schip, en wakkere maats, in moed en fterkte huns gelyken overtreffende. Van gelyken de Zee-voogts plaats-bekleeder, Schout-by-nacht, en al wie over meer als een Schip ftaat, neme de wakkerte mannen by zich, op dat zy, als Hoofden en voorgangers, ook meerder geweld konnen doen. Deeze, en alle d'andere Scheepen, hebben steeds het oog op 't Admirals fchip, waar van zy beftiert werden, om wiens lutt zy volgen, 't en ware in byzondere voorvallen anders wierde vereifcht. Hier toe dient op een verheven plaats zeker teken, 't zy een vlam-vaan (*Flamulum*), of iets anders, opgerecht te zyn in 't Schip van den Zee-vooght, om daar mede te feinen na welgevallen, 't zy men met kampen zal voort gaan, en aanvallen of aerzelen, of dus veinzen, en keeren, iemand die in noodt is te hulp komen, traagh of gezwind voort te gaan, lagen aan te fteflen, of wel die t'ontgaan, en wat diergelyke bevelen meer mogen zyn, welke de Scheeps-hoplieden, de zelve gewaar wordende, hebben na te komen. Dit feinen gefchiedt, om dat men onder het gevegt, noch door ftem, noch door trompet, een ander zyne mening kan doen verftaan, terwyl het groote oproer, het bruiſſchen van de zee, het gekryſch der wapenen, de vaert en 't boizen der Scheepen, nevens het gefchreeuw der kampers, het gehoor verdooven. Doet het feint, zoo het over eindt ftaat, ter flinker of ter rechter zyde neder dalen, het werde gefchut, opgelicht, ofte neder gehouden, wegh genoomen, en ook t'eenemaal verandert, neemt af zyn kruin, verandert zyn gefalte en verw. Van oudts ftak men een helm, of kryghs-hoet, op een lange spies, root van verw, in teken van aanval; doch miffchien zoude men met wyzen der handen dit alles verrichten.

Laat

Laat het kennen van deeze tekenen, met hare beduidtels, allen den Hopluiden, en hunne plaats-bekleeders, zoo ingeboezemt zyn, dat zy ter eerster aanzien de lait, daar door gegeven, verstaan, en aanstonds weten te volvoeren.

De schikking des vloots, 't zy dat de vyandt perst en dwingt om handt-gemeen te werden, 't zy dat ghy, op hoop van zegen, hem aanraist, werde, na voorvallen-de gelegenheit, door den Vloot-heer gestelt; want men kan daar van geen valte wetten geven, dewyl des vyandts toefstel, en rang, niet te doorgonden is, voor dat men het ziet. Altemet zal hy de vloot half maans wyze scharen, met hoornen of handen aan ieder eindt: aan 't scherpfste stelt hy de manhaftighste Hopluiden, en de kloklike Scheepen aan de buitenste kring: te midden in zy de Vloot-heer gestelt, op dat hy alles beschouwe, stiere, gebiede, en hulpe zendt, daar hy ziet dat de zyne te kort schieten: deeze half maans wyze stelling dient voornamentlyk om den vyandt te besluiten. Op een andere tydt stelt de Scheepen lyn-recht, om, des noodig, met de nebben op 's vyandts boegen in te ryden, en met de vuur-spuiten de Scheepen aan brandt te helpen. Deelt ook de vloot in verscheide Scheeps-benden, en als de eene gevoghten heeft valle d'ander op den vyandt aan; 't zy van vooren, ter zyden, of in den staert: dus zal men den vyandt wederstaan, en verlaan.

Men verzinne ook kryghs-listen; want als de vyandt wydt en zyds verstrooit is, en op de onze, die zy niet alle zien, aanvalt, overrompelt men hem haastelyk met het lichaam van de vloot zelve, welke of verschoolen was, of in der yl, door maght van riemen, nadert: en zoo zal men alle zyne kraghten dempen. Als men zeer vlugh vaar-tuigh heet, laat men die de vlught veinzen, en den vyandt achtervolgen, zonder ooit t'achterhalen, als wanneer men frische Scheepen by de handt houdt, welke in der vlughtelingen stede het geveght hervatten, en hun vyandt slaan. Het is ook geen onnutte les, de zwakste aan te ranzen, wanneer men zorgt de zwaarste niet bestendigh te zyn. Daar wordt vaak handt aan handt gevoghten, tot in den duisterten nacht. Voor afgematte Scheepen voert frische aan, en verpoost de maats, die den wreeden vyandt vellen; doet dit voornamentlyk als uwe Scheepen die van den vyandt te boven gaan.

Veinzende te arzellen, zult ghy den vyandt, die u over hals zoekt te volgen, verbysteren, en zyn wel gestelde zee-benden verwarren, wanneer het tydt is hun op

't lyf te vallen. Zyt ghy de sterkste in getal van Scheepen, zendt twee of drie van de uwe tegen harer een.

De Scheeps-strydt is best aangevangen als het weer den vyandt heeft ontreddert, of als hy door gestadige zee-kaken is afgemat, of wanneer ghy des nachts kans ziet hunne vaar-tuigen ten vuure te doemen, en ook indien ghy bemerkt dat hy voet aan landt gezet, en 't volk verdeelt heeft.

Doch dewyle de voorvallen zoo onderscheidelyk zyn, is 't niet wel doenlyk vaste wetten of voor-schriften te geven, waar na zich een Vloot-heer voege; doch hy bidde Godt, dat hem, des verzeicht, heilzame gedachten invallen.

Veel werk-tuigen heeft men verzonnen, zoo om Scheepen als scheepelingen te vernielen, gelyk het vuur met geklater, en de vuurige rook, daar men, spattende, de Scheepen mede ontfonkt.

De boogh-schutters schieten by de stevens, en van ter zyden, kleine schagtkens, *Musculi* geheten.

Andere hebben fenynigh gedierte in beslooten potten, om over des vyandts boort te werpen, gelyk serpentes, en schorpioenen, welke, zoo ghy haar raakt, byten, en de beet is doodelyk.

Ook potten vol levende kalk, welke, binnen des vyandts boort verbrooken werdende, hun verftikt, en 't gezicht verbystert, zynde een groot ongemak voor de kampers.

De mink-yzers, op 't vyandtylke boort gegooit, geven geen klein onheil, en zyn in 't fryden zeer t'onpasse.

Vuur-potten, welke in het vyandtylke vaar-tuigh geworpen, en verbroken worden, daar de zelvige zich ontfteken, laat een voornaam werp-tuigh zyn.

Als mede de handt-buizen, waar uit de scheeps-gezellen, van achter kopere schilden, veel vuur den vyandt in het gezicht werpen.

Groote voet-angels, of spykers, in zware knodzen gesteken, omhangen met brandvoedzel, ontfoken, en in de Scheepen geworpen, zal de zelvige in kolen leggen; en als de maats komen om deeze te bluisen, zullen de pennen hun de voeten quetzen, 't welk geen klein ongemak den tegenstryders aanbrengt.

Met kranen, of andere werk-tuigen, die tot lichten gebruikt werden, en herwaarts en derwaarts beweegelyk zyn, wert ook wel heet en brandent pek in de Scheepen der tegen-stryders, die aan d'uwe vast zyn, geworpen.

Men zal de geheele vyandts vloot verdelgen, zoo men breedt tegen hen aan

Fff

legt,

legt, aan haar geketent is, aan een zyde werk geeft, en aanklampt, terwyl andere ftevigc nebben hun in de rugh zetten dat het davert; maar als de fchok aan komt, zet ghy dan een weinigh af, om 't vyandtyk gebouw niet te fchragen, en zoo zal men die in de grondt booren. Men fla wel acht, dat de banden, die de ftrydende Scheepen t'zamen houden, niet op een plaats wederzydts aan 't Schip vast zyn, maar dat het vyandtyk Schip meer na achteren toe fchiete, op dat de man, die hem pooght te overrooijen, plaats heeft om aan te ranzen, tot dat hy gedoken is: en dit diene mede, op dat in Scheepen die twee of meer riem-flagen boven elkander hebben, de onderfte riem-gaften met lange fpiessen door de roci-gaten den vyandt lenzen, en ombrenzen.

Gelyk het mede zeer noodigh is, van en uit de onderfte riem-laagh het vyandtyke vaar-tuigh aan te randen, op dat de Scheepen, dus doorboort werdende, vol water geraken, en te gronde gaan.

De krygs-voorvallen zyn ontalryk, waar om het een werk van te langen fleep zoude zyn, in allen wetten voor te fteflen.

Voor al moeten de Scheepen voorzien zyn van fterke mannen, die zich niet ontzien hart tegen hart, en handt tegen handt te veghten, van een vluggen geeft, rap, en oeffent in alle wapen-tuigh, te landt gebruykelyk, maar oeffent voornamentlyk den genen meeft daar in, welke ghy op het bovenfte dek denkt te fteflen.

Maakt altydt meerder in getal van Scheepen te zyn als den vyandt, of ten minften gelyk. En zoo men bemerkt dat hunne Scheepen fterk bemant zyn, ontziet ook u volk niet; maar gelykt hun in getal, of overtreft haar. En als ghy de zwaarfte Scheepen tot de toght toelegt, zoo brengt de kryghs-luiden van twee kleine Scheepen op een groot, of kiest uit al uwe maght de lufftighite. Twee hondert krygers, of meer, voere ieder Schip.

Men takelt ook kleinder vaar-tuigh toe, meer bezeit als het zwaarste, om den vluggenden tegenftryder t'achterhalen, of des noodts zelve te ontkomen. Deeze houden zich ftill, zoo lange als men huns niet behoefte is, en werden t'zyner tydt gebruykt, om den vyandt te beledigen, of zelf het gevreesd onheil af te keeren.

Grooter en kleinder Scheepen zal men bouwen, en uit-reeden, na de plaats daar men ftryden moet, en den vyandt daar men tegen te doen heeft, want ieder volk-aart heeft zyne byzondere water-maghten. De Saracynen bezigen zwaar en log vaar-tuig: de Scythen snel en klein, om dat zy in het

Zwarce meir door d'enge ftoomen afzakken. En dit zy van den toefel eens waterlegers genoegh.

Als ghy den aftoght blaast, wykt met de gantsche vloot half maans wys, welke gefalte zoo wel in 't komen als keeren oorbaar geoordeelt wert.

Na 't ontgorden van het zwaert, deelt in billikheit de buit onder u volk uit, onthaalt hen met gasteryen, cier- en vreugde-maaltyden, begiftigt de wakkere, en ftraft de lafhertige.

De veelheit der Scheepen, bemant met bloode kryghs-lieden, is van geen waarde, fchoon zy tegen weinige, en knechten vol moed, te doen hebben.

De zegen des twifls, en kans-waging, beftaat niet in 't getal der mannen, maar in koenheit en dapperheit der zelve: weinig wolven doen grooten flagt onder een grootte kudde fchape.

Het doen der vyanden moet wel naerftelyk befpiet werden, om zich zelfs, na de grootte en menighte harer Scheepen, wapen, en volk te befchikken.

Hebt by de werken klein en grof vaar-tuigh, niet ten kamp alleen verordent, maar ook om wacht te houden, leef-tocht aan te voeren, en de vloot te herfpyzen, Galeyen van een reeg riemen.

De Zee-voogt zy voor al yverigh, en op zyn hoede, ftemmigh in zyne bevelen, en voorzigtigh in zyn voornemen, om behagelyk voor Godt te zyn. En dus verre van de Scheeps-ftrydts wetten, by Keizer Leo ingevoerd.

Ter eeuwigh duurende geheugeniffe van aanzienlyke Scheepen, Scheeps-daden, en Zee-zegenpralen, heeft men oulings in gebruik gehadt Scheeps-gedenk-penningen te ftaan, voorzien met Scheepen, en hun * fnebben, of eenigh ander deel: welke mede veeltyts voor zinne-beelden op oude munt geflagen wierden.

Toen *Julius Caesar*, onder Sicilie, *Pompejus* verfloegh, in het jaar DCCV na Romens opbouw, deed hy een penning ftaan, op welke verbeeldt wiert de drie-puntige gefalte van het eilandt Sicilie, met drie beenen, in vorm van een drie-hoek, gehouden in de handt van een naakt vrouws-perfoon, de Siciliaanfche maaght verbeeldende, die met haar voet op een fcheeps-neb ruit.

Men vindt noch een andere penning, ten tyde van *Caesar* gemunt, waar op een fcheeps roer, een hoorn des overvloedts, nevens een fchildt-voeders ftaf, vertoont werden. Het ftuur beduidt het heerfchen op den aardtbodem: de kloot, die afgedeelt is, zyn de landtfchappen der werelt: de

Scheeps-gedenk-penning.

* *Galejnen*

Florus lib. 4. Orosius l. 6.

de hoorn betekent volheit van alle vruchten, en schatten: de staf verbeeld de vrede. Hier mede wilde *Cesar* uitdrukken, dat hy 't alles wel hadde bestuurt, loffelyk voor de Romeinen gestreden, volken overwonnen, ook schatten en rykdommen voor 't gemeene best vergadert.

Domitian, Over-groot-vader van *Nero*, wiert na de moort van *Cesar* de stadt Romeinen ontzeit; doch namaals herstelt, en op nieuw erkent voor Vloot-vooght, liet hy een penning slaan, daar aan d'ecne zyde zyn wezen, en aan d'andere een scheeps snib, met eenige zee-wapenen, op stonden.

Zes of acht verscheide munten vindt men, daar aan d'ecne zyde het dubbelt hoof van *Jannus* op geslagen is, en op d'andere zyde scheeps-nebben van verschillende gestalte: gelyk ook de penningen zelve van verscheide zwaarte zyn. Eenige steken twee spitzen voor uit, andere vier of zes, en ook eenige slechts het galjoen zonder scherpte. Ieder scheeps scherpte staat in 't galjoen op een byzondere hoogte en wyze. Deeze *Jannus* wiert den achter-ziende Godt genaamt. Hy was een Koning, en braght het grove en woeste leven der menschen tot een eerlyk, zacht, en burgerlyk leven; waar om hy in 't eerst voor een halve Godt geëert wierdt. Namaals bouwde *Numa Pompilius* hem een Tempel, en toen wiert hy voor een Godt uitgekreten. Men beeldde aan hem twee aangezichten uit, als ziende met het achterste op de voorgaande ruwe manier van leven, en met het voorste op den beteren toestand, by hem ingevoert. De Romeinen offerden hem steeds in tydt van oorlogh: en als de Keizers ten krygh trokken, bezochten zy eerst den Tempel van *Jannus*; gelyk zy mede deden wanneer daar van te rugh quamen. In de maandt *Jannarius*, die na hem benaamt is, vierde men zyn Feest. Deeze vier-dagen quamen voor die van *Mars*, in de maandt Maert, om dat de vrede, waar om men in de eerste badt, aangenamer als den oorlogh was. By tydt van oorlogh stondt deeze Tempel altydt open, op dat een ieder daar in om vrede moghte bidden; maar by vrede wiert zy geslooten.

Noch zyn'er penningen voor handen, van *Cesar*, en *Vespasianus*, waar op de gevleugelde Faam, met een lauwer-krans in d'ecne handt, en een palm-tak in d'andere, met de voet op overwonne scheeps-nebben, vertoont worden, tot teken van hun zegen-pralen.

Ook is'er een penning, daar aan d'ecne zyde het aanzicht van *At. Poblus* staat, en aan d'andere een kryghs-man, die met zyn

rechter voet op een scheeps-neb rust, en met de rechter handt een palm-tak ontfangt.

At. Antonius deed een penning munten, daar aan d'ecne zyde zyn aanzigt op stondt, en aan d'andere zyde een Schip, geroeit van vier mannen, daar een Hopman, of Gebieder, voor op staat, en een Stuurman achter by 't roer zit. Op een andere ziet men een lang Schip, daar een vlag af waait, met deeze woorden, *Felicitus Augusti*: dat is, *Heil van Augustus*. Deeze beide zyn zonder nebben.

Niet t'onrecht vindt men de Fortuin met een scheeps roer en zeil op onderscheidelyke penningen, by d'oude geslagen.

De overvloedt werdt ook op veelde oude munten verbeeldt, met boegen van Scheepen, daar *Ceres* by staat: waar mede zy wilden te kennen geven, dat de rykdom, en overvloedt, van over zee, door hulp der Scheepen, tot hen was gebraght.

Numa, en de nazaten van *Ancus*, Roomsche Koningen, hebben gedenk-penningen doen maken, daar op d'ecne zyde hun beider wezens staan, en aan d'andere zyde twee poorten, onder een van welke de Faam, met een lauwer-krans, en onder d'andere een scheeps-snuit vertoont werden.

De Grieken, als zeer voorbarigh in verdichtzelen geweest zynde, hebben gezegt, dat, als *Melicerta*, zoon van *Inus*, Koning tot Theben, zich buiten boort wierp, een dolphyn hem op den rugh nam, en hy in een Zee-godt veranderde: waar van men tot op heden een penning ziet, aan welkers eene zyde hy op een dolphyn leght, daar een palm-tak nevens staat, en op d'andere zyde een scheepken vertoont wert, 't geen onder een vierkant zeil voort geroeit wert.

De koop-handel is by de Grieken, gelyk ook by de Romeinen, op onderscheidelyke munten, door het hoof van *Mercurius*, en een scheeps-neb, verbeeldt geweest.

Op een penning van *Hadrianus* wordt Asia uitgebeeldt door een staande vrouwe, die in de rechter handt een slang beknepen houdt, en in de linker handt het roer van een schip, hebbende de voet op het voorste van een schip gezet. Op een penning van *Antonius* staat deeze vrouw zonder schip, en heeft in plaats van het roer een anker in de handt. Dat zy op het voor-einde van een schip staat, en het roer of anker in hare handt heeft, betekent dat men in Asia naauwlyks anders als te scheep komen kan. Of dit ziet wel op hare zeevaart, en zee-bedrevenheit, als van *Rhodus*, *Ephesus*, en andere zee-steden, daar toen ter tydt de Schip-vaart bloeide: dat

zy een slang beknepen houdt, kan gevoegelyk gepaalt worden op het krygs-bedryf van *Trajanus*, voorzaat van *Hadrianus*, die alle de volkeren tusschen de stroomden Indus en Euphrates den oorlogh aangedaan, en *Kosdroem*, Koning der Parthers, welke tot die tydt toe van niemandt overwonnen was, verdelght, en den Parthers een nieuwen Koning gegeven hadde, hen alzoo als een slang beknepen, en het voorige Afiatifche lichaam ingelyft heeft.

Men vindt penningen, waar op Constantinopelen afgebeeldt staat, nevens een overwinning beelt, met uitgespreide vleugelen, houdende een spies in d'eene, en een schildt in d'andere handt: dit beelt zet de voet op het boort van een schip, daar zomtyds niets, en zomtyds een laurier-tak boven vertoont wort: waar door uitgebeeldt wiert de jeughdige frydtbaarheid, zeeghaftigheid, en zee-kunde, of het leggen aan de zee van die stad.

Noch is voor handen een penning van *Maximus*, met dit opschrift, *Virtus Illyrici*: dat is, *De manhaftigheid van Illyricum*. Hier ziet men, 't zy de Keizer, 't zy iemandt anders, met een spies in de handt, op een snel loopt paert zitten, en onder het paerts voeten een Schip, dat sterk voort geroeit wordt; op d'overloop staan gewapende kryghs-knechten, met schildt aan schildt, gechiktelyk gevoeght: deeze schynt op een snelle en spoedige tocht van de Illyrische benden, te paerde, en te scheep volbragt, gemaakt te zyn, ofte dat Illyricum (landtschap over Italie) vaerdigh hulp te paerde, en te scheep, uitleverde.

Onder de muntten der Fransche Keizerkoningen, is een penning van *Ludovicus Pius*, zoon van *Karel de groote*, waar op een Schip vertoont wort, by na op de oude wys der Romeinen, met verscheide uitleggende riemen, en een stuur-spaan aan 't einde uitgevoert: de mast, die te wederzyden met touwen geschoort staat, draaght het kruis op een spies.

Op een penning van *Claudius* ziet men een wel gekleede vrouw, die het roer van een schip in de handt, en een schips steven nevens of onder haar heeft, met het byschrift *Britannia*. Dat men Britanje in zoo laegen standt ziet, te achten is, om dat een gedeelte van het eilandt (gelyk *Suetonius* zegt) zich binnen weinig dagen aan *Claudius*, zonder geveght, of bloedt storten, over gaf.

Ook is'er een penning van *Hadrianus*, op welke een naakte vrouw afgebeeldt is, met hangende hairen, wiens rechter handt op 't hooft leit, zettende de eene voet op het boort van een Schip, de linker handt,

waar in zy iets als een scepter of ryks-staf draaght, laat zy in de schoot zakkén. Dat zy de scepter in de schoot laat hangen, kan vertoonen, dat zy haar heerfchappy niet maghtigh is op te beuren.

De Arts *Spon* verhaalt, hoe dat omtrent dertigh perloonen op een Brigantyn, gejaaght van een Turklike Galcy, het Schip in de Golf van Egina tegen landt zetteden, en, vreeze van de inwoonders, die alle onder den Grooten Heer staan, gevangen te werden, het Schip op schouder namen, en het zelve over de engte van Corinthe droegen, tot in de Golf van Lepanthe, daar zy zich berghden, konnende van de Galeien niet werden gevolgt; welke engte omtrent 3 mylen breedt is: en zoude van deeze daadt een munt zyn geflagen.

Op het eilandt Tine, van oudts Tenos, in Griekenlandt, vindt men munt, waar op aan d'eene zyde het hooft van *Nepinnus* staat, die in dit eilandt op een uitstekende wyze aangebeden wiert; gelyk hy aldaar mede een vermaarde Tempel hadde, daar het volk van de omleggende eilanden eens 's jaars quam, om hem te eeren, en te offeren: op de andere zyde ziet men de gaffel, met twee dolphynen, en daar by de letteren *THNION*. Ziet *Sirabo lib. 12.* en *Spon* in zyn reis-beschryvinge van Grieken.

Tot Patras, in Griekenlant, is een munt gevonden, door bevel van *Caracalla* geflagen, daar de haven van die plaats, benevens twee opene zeil- en roei-vaartuigen op staan; welkers afbeeldzel is te zien in de geleerde reis-beschryvinge van den Franschen Arts *J. Spon*, boven gemeldt.

Op een munt, eer lang gevonden tot Phocée, staat een getoorent hooft, of tooren-kroon op 't hooft van een man; en op de rugh ziet men een vaar-tuig, daar twee sterren boven staan, die *Cytor* en *Pollux* beduiden: in teiken dat deeze volkeren gelukkige zee-luiden zyn geweest, en dat zy van de eerste zyn die verre af gelegene vaarten aangereg, en volk-plantingen gedaan hebben; want men wil dat zy Marfilie hebben geflight.

De zee-stadt Erithra werd't mede afgebeeldt door het stuur van een schip; gelyk zulks op een munt, aldaar gevonden, en in de gemelte reis-beschryvinge vertoont, is te zien. In deeze stad zoude zich een der *Sybillen* opgehouden hebben.

Deeze zelve *J. Spon* geeft in 't licht het dubbelt van een zeer oudt Grieksch opschrift, 't geene hy in steen tot Athenen heeft gevonden, opgerecht in Keizer *Hadrianus* tydt, betreffende eenigermaten het Scheeps-recht, te waardeeren om zyne oudtheit; waar van een gedeelte, vertaalt zyn-

zynde, hier volgt: *Zoo hy* (te weten een Schipper) *overwonnen is, van zyn rekening niet gemaakt, en het anker gelicht te hebben, men zal alles dat'er geladen is verbeurt verklaaren; maar is hy ontdekt teruyl hy zeilmaakte, en dat de zaak klaar is bevestigd, het volk schryve aan zyn vaderland, en aan my. Wat het overige van 't proces beluigt, dat in alzulke bejegeningen k in voorvallen, ik bevele dat den Raadt alleen zulke oordeele; en zoo't by geval gebeurt dat iemand van 't Schip het noodigh meine, zal de Bevelhebber van de Stads den Raadt alleen beroepen tegen den naast volgenden dag. Het volk zal voorpraken kiezen, enz.* Doch die de grondt-text gelieve te zien, gaat tot den Schryver voornoemt.

Tot Sunium, een plaats niet wydt van Athenen, heden Caap Colonne gelieten, was *Neptunus* zeer geëert, onder de naam van *Sanctator*. Men hieldt daar Scheepsstryden op het seelt *Panathenees*.

De oudste haven van Athenen was *Φαληρα*, of *Phaleria*, gelieten: deeze is benaamt na *Phalerus*, een der Argonauten, voor wien daar een autaar was gesticht.

De Godtheit *Isis*, volgens bericht van *Apuleius*, was alom geëert, zelfs in Zwabenland, daar de zelve in gedaante van een Schip wiet aangebeden, om dat zy, te weten *Isis*, die wel eer een Egyptische Koningin was, ter tyt der kinderen Israëls, alom den landtbouw leerde.

Julianus den apostaat werd't op Egyptische munt in een Schip verbeeldt, of wel een Schip op de handt dragende.

De Heer *Spon* wil, dat het Schip, 't geen het wapen van Parys verbeeldt, mede van de Godin *Isis* herkomstigh is, die men daar ter plaatze, ten tydevoor het Christendom, heeft aangebeden; gelyk het beeldt van haar tot den jare 1514 is bewaart geweest, als wanneer het uit Christelyken iever is vermorzelt, op dat 'er niets van het oude Heidendom zoude over blyven.

Godt *Neptunus* wert op veelerhande penningen vertoont, met het een of ander schips deel in de handt, of onder de voet.

Men plagh ook de Scheeps-zegen met de voet op het galjoen van een schip staande te verbeelden.

De Tyber wordt op een penning van *Antoninus Pius* uitgebeeldt als een oude Stroom-godt, hebbende een riet in de handt, steunende met den eenen arm op eenige heuvelen, en met den anderen arm op een Schip, met het byschrift *Tiberis*. Tot de Stadt toe (zeit *Dionysius*) is de Tyber bevaarbaar voor groote Scheepen, en tot zyn oorsprong voor matige Bootjes. Op een diergelyke penning van *Aurelius* ziet men dat'er veel waters uit zyn kruik

vloeit, 't geen geoordeelt wordt ter gedachtenis van liet overvloeyen des Tybers gemaakt te zyn, dat te zynen tyde zeer zwaar geweest is, zoo dat het veel gebouwen verwoeste, veel vee weg nam, en een grooten hongre veroorzaakte.

Noch vindt men een penning, waar op *Cybele*, de moeder aller Goden, afgebeeldt wort, zynde een staande beeldt, in een kort en opgeschort kleedt, met de armen en beenen bloot, houdende een ploeghekouter in d'eene, en een anker in d'andere handt: uit de grondt schieten twee koorndaren: het opschrift is *Tellus stabili*: dat is, *De standbare aarde*. Ik achte dat het anker is, om aan te wyzen de gemeenschap die liet aardtryk met de zee heeft, 't zy om dat liet als in de grondt geveest is, of om dat het als van de zee omheilt wort: gelyk d'aardbeving van ouds (schoon zy niet wisten door welken Godt veroorzaakt) niemandt gereeder toegelichreeven wiert dan *Neptunus*, die daar om ook met d'Aarde zyn gemeenen Tempel hadde.

Op een penning van *Domitianus* wort de kryghs-heldinne *Pallas* verbeeldt, met een werp-spits, en schildt, op het boort van een schip, gelyk als of zy in 't spits te stryden staat, met de nacht-uyt, haar toegewyde vogel, nevens zich.

Ook wort een penning gevonden, waar op een geroeit werdende Galei te zien is, met dit opschrift, *Lattia Aug.* dat is, *Keizerlyke blydschap*.

Noch vindt men een penning van *Hadrianus*, waar op een Galei staat, met dit opschrift, *Felicitas Augusti*: dat is, *Keizerlyke gelukkeghen*: waar door de gelukkige standt van den Staat, door de bestiering des Keizers, gelyk die van een Schip door zyn Stuurman, betekent wort.

Zoo vindt men noch op een andere penning van *Heliogabalus* een rociende Galei, met dit opschrift, *Felicitas Temp.* dat is, *Gelukkeghen der tyden*: 't welk de zelve betekening kan hebben.

Op een andere penning, van de jonge *Valentinianus*, wort de heerlykheit der Romeinen uitgebeeldt door een Schip, waar op een overwinning beeldt aan 't roer zit, met dit opschrift, *Gloria Rom. mortum*: dat is, *De eer der Romeinen*.

Op een penning van *Titus* worden deeze woorden geleezen, *Victoria navalis*: dat is, *Scheeps overwinning*: daar een beeldt nevens staat, hebbende twee vleugelen op de rugge, houdende in d'eene handt een krans, en in d'andere een laurier-tak, staande op de helft van een Schip, tot een teken dat de overwinning op zee verkreegen was.

Fff 3

Men

Men vindt een penning van *Lucius Antonius*, des Drie-mans broeder, waar op de Godtvruchtigheid uitgebeeldt wort door een vrouwen-beeldt, hebbende in d'eene handt een fluur-spaan, en in haar arm een hoorn des overvloedts, met een oeyevaar aan hare voeten.

Noch is voor handen een penning van *Postumus*, met deeze woorden, *Salus provincialis*: dat is, *Het heil der landschappen*: daar de Rhy, ter neder gestreken, d'eene handt aan een bootje slaat, en met d'andere een riet houdt, steunende met den arm op een heuvel; zynde lichtelyk met dit opschrift verheerlykt, om dat de Gallische landschappen, door de Rhy geslooten, van den gereeden aanloop der landt-verwoestende Duitchen bevrydt bleven.

Die van Corfu hadden in oude tyden een munt geslagen, op welke een Galey vertoont wiert, om hare zee-maght uit te beelden: gelyk daar zomtyds noch alzulke onder d'aarde werden gevonden, meest geslagen ten tyde van *Severus*.

Het Romeinsch geslacht *Cornelia* voerde een schips-roer voor ken-teken op hunne munten.

In 't jaar 1488 was een Oostenrykschen gouden penning, van ruim drie guldens, gangbaar, die men hier *het Schuitje* noemde, om dat de Keizer in een Schip daar op verbeeldt stondt; welk Schip voor en achter van eenereley gedaante is: recht te midden in staat een groote mast, en aan elk eindt, op uitstekende galjoenen, of rinkelwerk, een kleinder mast: de mars komt aan den top van de groote mast. Het schips lichaam heeft een ronde gedaante.

Op Italiaansche halve Pistoletten, ter zelve tydt geslagen, ziet men een ander Schips gedaante, in welkers achter-deel de Keizer, met de werelt in de handt, zich vertoont: het Schip leit laegh by 't water: drie masten voeren drie mast-korven: het anker hangt voor tegen 't schips boort aan: het lichaam van 't schip is schootigh, zynde niet ongelyk aan de hedendaaghsche Fre-gatten: de masten staan alle drie in het schip zelve, en niet op uitstekende galjoenen, als boven.

Het St. Pieters Scheepje wert mede aan Pauzelyke Ducaten vertoont.

Oude Rosenobels, in Engelandt geslagen ter tydt van Koning *Eduard*, verbeelden een Schip, voor en achter van eenereley gedaante, te midden hol, en met zyn boort laegh by 't water liggende. Doch die van Koning *Hendrik* hebben 't Schip meerder plat: voor en achter ziet men opene vierkante kasteelen, en een mast, met hoofdtouwen, die voor en achter gespannen zyn.

De Rosenobel, ter tydt van Koningin *Elisabeth* geslagen, vertoont een Schip, dat voor zeer scherp, spits en puntig toe gaat, zynde achter byzonder hoogh, en vierkant op ryzende.

De Nederlandsche Rosenobel, geslagen in 't jaar 1586, verbeeldt een Schip, dat laegh op 't water legt, hebbende voor en achter een vierkante bak.

Aan de Schotsche Rosenobel ziet men een Schip, dat voor en achter een vlagge heeft opsteken, zynde rondtachtigh van gedaante: de planken zyn over elkander geleght, als aan de Bytel-aaken: de hoofdtouwen zyn aan 't voor- en achter-kasteel vast gemaakt, en niet ter zyden, als men hedendaaghs gewoon is te doen.

Aan de oude munten, welke de Godinne *Fortuin* verbeelden, ziet men een roer; want van haar zeght men, dat zy de geheele werelt zoude bestieren.

Aan de penningen welke de Goden des *Syns* noodtlots verbeelden, ziet men mede een roer vertoont, gelyk als aan die van de Fortuin, zoo als van *Diocletianus* zyn geslagen.

Een zekere munt van *Commodus* heeft een Schip met twee zeilen, geheten *Onervaria*, of *Geraria*, om dat de zulke meest tot last-dragers wierden gebruikt: ter zyden, daar de roer-boom komt, ziet men een uitstekent, of overhangt galderytje. Op deeze Scheepen wierden ook wel drie zeilen gezet, en zy dan *Triarmenos* geheten. Als'er mast-korven op gestelt waren, wierden zy *Corbite* genaamt; waar van het woort *corbitare*, dat laden is gezeght, herkomstigh is.

Men leeft op verscheide penningen deeze woorden, *Concordia exercituum*: dat is, *Eendragt der heiren*: 't zy onder de vertooning van een vrouw, met de kryghs-tekenen, of van twee in een geslooten rechter handen, die, boven het gedeelte van een schip, een kryghs-tek en vast houden.

Op een penning van *Gordianus* ziet men een scheeps-brugge, daar de Keizer, op de voorgang van een overwinning beeldt, met eenige kryghs-knechten, over treedt: voor opschrift staat, *Trajectini Aug.* dat is, *Keizerlyke overtocht*. *Florus* zeit van *Pompejus*, dat hy, een scheeps-brugge gemaakt hebbende, d'eerste der Romeinen over den Euphrates getrokken is. Dergelyken overtocht kan ook hier vertoont worden, dewyl *Gordianus*, tegen de Perlen oorloggende, zyn heir-leger tot over dien stroom geleid heeft.

Scheeps-bruggen wierden oulings veel gemaakt van dicht geslooten tonnen en vaten, met banden en zeelen aan elkander ver-

verknocht. Ook sloegh men tonnen den bodem in, en stak'er veel of weinigh, na de breedte des waters, 't geen men over moest, op malkander vast, rondtom wel dicht bestouwt, dat'er geen water door konde, daar de mannen dan achter een door kroopen: en dus kon een geheel leger in korten tydten een water over komen, zonder eenige paal in de grondt te slaan, of Schip te gebruiken.

Ten deezen einde voerden de legers ook groote ledere worsten of zakken mede, die men op blics, en voor schip-bruggen gebruikte, daar dan raderkens ter zyden aan gebonden wierden, die van mannen omgedraait wierden, het welke d'opgeblazene zakken deede voort gaan.

Men spande touwen over vlieten, daar berden aan gebonden waren, welke voor scheeps-bruggen wierden gebruikt. Men gebruikte daar toe mede wel vierkante handt-spaken, die in elkander geslooten, en met schotten gedekt konden werden. Kaslen, of dicht geslooten tonnen, onderscheidelyk gevormt, vulde men ten zelve einde met biezen. In vriezendt water zyn wol-balen tot den over-togt zeer bequaam.

Strabo lib. 7. Tonnen op zyn eindt gezet, en van lange balken gevat, zyn daar toe mede wel eer gebruikt.

Lib. 7. *Florus* schryft van zekeren bode, die, door hulp van een blaas, in 't water tusschen's vyandts scheepen door ging.

Lib. 4. *Herodotus* verhaalt, hoe *Darius*, zoon van *Hystaspes*, de Scythen den oorlogh willende aan doen, een Vloot uitruste van zes hondert Scheepen: en, een kryghs-heir van zeven hondert duizent mannen willende over scheepen, deede hy een schip-brug; over den Bosphorus van Thracien leggen, welke vyf hondert schreeden lang was, die hem zoo wel aan stondt, dat hy daar zyn throon liet oprichten, om het volk te zien over trekken: des zelve bouw-mee-ster beschonk hy met veel voor-rechten.

Xerxes, zoo *Herodotus* gedenkt, deede een brugh van zes hondert en vier-en-zeventig Scheepen over den Hellefpont leggen, die zoo gemaakt wiert, dat daar drie openingen in bleven, tot doortoght voor kleine Scheepen. Deeze Scheepen wierden met zes ankers, voor en achter uit, wel vast vertuit. De kabels waren van wit vlas, en het kruit *hyblus*, gemaakt, van welke ieder vadem 60 pondt woeg. Deeze brug wiert met een korf van aarde bedekt, om een gemakelyke overtogt voor paerden, en andere beesten, te verleenen. *Strabo* zeght, dat de engte, alwaar deeze Scheepen tot een brugh strekten, 3750 schreeden, ofte dertigh stadien, wydt was. Van

deeze brugh, daar het heir van *Xerxes* over gong, spreekt *Lucetius* aldus: „Hy zelve „heeft eertyds mede een wegh door de „groote zee gemaakt, en heeft uitgewerkt „dat zyne heir-kragten over de zelve gon- „gen, leerende alzoo te voet door de zou- „te wateren gaan.

Cajus Caligula deede een scheeps-brugh *Suetonius* leggen tusschen Baja en Pussiol, hebbende de lengte van 3600 schreeden, met een dubbelde rang van Scheepen, wel vast in de grondt geankert, met aarde beleght, en geplaveit. Over deeze brugh reed hy zeer trotzelyk twee dagen achter een: ter eerster maal zat hy op een paert, gekroont, met een byl in zyn handt, in 't goudt gekleedt; en ten tweeden maal zat hy op een wagen, die van paerden, vaerdig ter loop, voort getrokken wiert. Hy deede ook verscheide menschen van de brug in zee werpen, en verdrinken.

Als Constantinopolen door den Turk ingenoomen wiert, die den Griekischen Scepter aldaar verstoorde, hadde hy een brugh gemaakt, op vlottende wyn-vaten, van Pera tot aan de Stadt.

Krantzius verhaalt van een houten dyk, of scheeps-vlot, dat, by de vereenighde Hanzee-steden, voor Koppenhage wiert geleght, waar uit de Stadt zeer heftigh wiert beschooten, en bestookt.

Op het Jaar 1627, in 't beleggh van Rochel, was voor die Stadt een vlottende dyk van veertigh aan een gehechte Scheepen gemaakt.

De brugh, die de Hartogh van Parma over de Schelde leide, wort van de Heer *P. C. Hooft*, Droft tot Muiden, aldus beschreeven: „Van beide de oevers af, tusschen de Schanssen van Sante Marye, en Sant Philips, zagh men zware palen geslagen, tot dat zy vyftig voeten in 't slyk en 't water quamen te staan, en de diepte „het heijen verboodt: deeze, gebonden „met leggers, en planken daar op, engden „de doorvaart meer dan duizent voeten. „Het midden, wydt wel dertien hondert „voeten, slopten twee-en-dertig Pleiten, „d'eene omtrent twintig voeten van d'an- „dere, welke, t'zamen vast gemaakt met „masten, die van boort tot boort reikten, „ook een vloer van deelen droegen; zyn- „de daar-en-boven, zoo voor als achter, „seven aan seven, en d'uijterste aan de „staande werken gevetert, met grove ka- „bels, of yzere kettingen. Elk schip had „ten weder einde een stuk geschuuts, een „anker tegens eb en vloed, en voorts der- „tigh man in, zoo tot bescherming, als „om de touwen te vierien, of aan te halen, „naar dat het water wies of viel. De brug „had

had doorgaans de breedte van tien man
in 't gelid, uitgezondert by de ſcheepen,
alwaar zy aan elk eindt van de ſtaketzels
twee ſchouders van de zelfſte breedte,
juift vierkant, om tot wapen-plaatzen en
ſtryk-weeren te dienen, uit beurde. Zy
was geborſt-weert, zoo verre als 't paal-
werk toe langde, met dubbelde heinin-
gen, van berden, en aarde daar tuſſchen
geſtamp, tegens allen hagel van muſ-
kettery. De gemelde ſchouders hadden
mede eenige donder-buſſen op: ook voor
zich twee regels palen over dwars, vier
in den regel, en gedekt met verre over-
ſtekende balken, zynde geſpitſt, en met
yzer beſlagen, om de vyandtlyke ſchee-
pen daar op te ontfangen.

Men zagh oulings een vondt van over
het water te gaan, door middel van opge-
ſpanne blaſen, die aan de voeten gebon-
den, en gelyk als laerzen gebruikt wier-
den, of wel met de knien daar op leggen-
de, waar van by *Cafar*, en *Suetonius*, ſtaat
te leezen.

De oude Spanjaarts, en Arabiers, wiſten
zekere horden op blaſen te leggen, daar zy
mede over vlieten togen: van welke ſtoffe
Valerius, en *Frontinus*, zeer volmaaktelyk
handelen.

Van *Marcus Aurelius* vindt men een pen-
ning, waar op men dusdanige bruggen, of
overtoghten, ziet, met een borſt-weering
ter zyden, en vleugelen aan de eindten, met
dit byſchrift, *Virtus Aug.* dat is, *Keizerlyke
manhaftigheit*. Zulke vleugelen zyn 't, die
Arrianus, in de beſchryving van diergely-
ke bruggen, trappen noemt. Elk hooft van
de brugge is in d'aarde geſlooten, om de
paerden, en laſt-beeſten, een gemakke-
lyker toegang te geven, als ook om het ge-
heele werk te binden. In korten tydt,
voeght hy'er by, wordt dit geheele werk
verricht, met grooten yver, en gewoel,
nochtans buiten wan-ſchik, of verwer-
ring, want de aanmoediging op elk ſchip,
en de opwakkering der geener die hun
plicht waarnemen, bevorderen de vaer-
digheit.

Noch beſpeurt men uit een penning van
Gordianus, dat deeze overtoght enkelyk
met een Keizerlyk roei-ſchip geſchiede,
waar in de Keizer voor aan, en vervolgens
de ſtaandaart-dragers geplaatſt zyn, 't zy
in 't overzetten van eenige ſtroom, of over
d'eene of d'andere zee te varen.

Twee penningen zyn 'er voor handen,
d'eene van *Nero*, en d'andere van *Caracalla*,
waar op men een aankomſt te ſcheep ziet,
onder afbeelding van een roei-ſchip. Het
kan zyn dat aldus eenige gelukkige voor-
ſpoedigheit betekent, wiert, gelyk men op

andere penningen ziet, of dat het de Kei-
zerlyke aankomſt te water wil te kennen
geven; want op de penning van *Nero* ziet
men dit opſchrift, *Advenius Auguſt.* dat is,
De aankomſt van Auguſtus: G. P. welke
laaſte letteren men dus leezen kan, *Grecia
peragrata*: dat is, *Griekenlands door getogen
zynde*.

De Egyptenaren hadden het merk-te-
ken van een ſchip op munten, en elders;
daar zy de opper-maght mede wilden be-
duiden.

De Tyriers voerden op munten, en
vlaggen, afbeeldt zels van ſcheepen, zich
zelven daar mede de vondt van 't ſcheep-
bouwen willende toefchryven.

Abaris, die uit Scythien was, heeft de
toght van *Apollo* na de Hyperboreen be-
ſchreeven: deeze, zoo de verdichters wil-
len, had een pyl van *Apollo* tot geſchenk,
met welken, als hy wierp, hy zelve alom
mede vloogh; al nimmer, en is voor een
Godt by het domme volk gehouden ge-
weeft. Hy voer alle ſtroomen, en zeeën, op
en neer; waar om t'zyner eer een munt is
geſlagen, daar een omgekeerde ſcheep-
neb op verbeeldt ſtaat, nevens eenige dol-
phynen.

Van *Claudius*, en *Domitianus*, vindt men
penningen, vertoonende water-ſtryden,
met Griekſche opſchriften. Op d'eerſte
ſtaat, *Overwinning der Kapitolynſche ſcheep-
ſtryders*: op d'andere, *Flavius Sabinus heeft
het gegeven*. Hier ziet men eenige ronde
gebouwen, ring-rondt beſlooten, prach-
tig en cierlyk opgemaakt, en in de zelve
een water-boezem, in welke eenige roei-
ſcheepen tegen elkander aan komen.

Men vindt een penning van *Nero*, op
welke dit ſchrift ſtaat, *Auguſt. Por. Oſt. S.C.*
dat is, *Oſtienzer haven van Auguſtus raads-
beſluit*. Uit welk opſchrift in bedenken
komt, of niet *Auguſtus* zelve aan dit werk
de eerſte handt geleght heeft. Alhier ziet
men twee vleugelen van getimmerde halve
maans wyze uitgeſtrekt, zynde aan 't een
einde geſlooten, of als geſlooten, met een
groot leggendt beeldt, dat op een dolphyn
ſteunt: aan het ander einde ziet men een
ſtaande Kolofus-beeldt, op een zware voet
ſteunende, te midden in de zee gebouwt:
in de boezem zelf vertoonen zich eenige
ſcheepen, en Galeyen, die aan anker leg-
gen.

Noch zyn'er twee penningen van *Traja-
nus* gevonden, waar op de haven van *Oſtia*
afgebeeld ſtaat, die zomtyds ook wel ver-
zien zyn met de naam van *Portus Trajani*:
dat is, *Trajanus haven*. Op deeze penning-
gen ſtaat de haven met koſtelyke gebou-
wen verciert.

Men

Men vindt ook penningen van *Augustus*, die, door de byvoeging van een roer, anker, scheeps steven, scheeps overwinningen, en scheeps zegen-tekenen, te kennen geven, dat zy op de Scheeps-overwinning van den jongen *Pompejus*, aan de kust van Sicilie, zyn gepast.

Op een andere penning, die *Pavvinus* vertoont, ziet men, ter eeren het wedrennen van *Severus*, een Schip, 't geen boven plat en verdekt is, zonder roeijers, met een roer: in de midden staat een zuil, daar boven een zeil aan valt is, 't geen onder van een naakt man gehouden werd: voorts eenige ren-baans * cieren, op verheve columnen. Het byschrift is, *Latitia temporum*: dat is, *Vreugde des tyds*. Rondtom het Schip ziet men wed loopers, mitsgaders eenigh wildt gediepte.

Men ziet een penning, waar op een stuur-spaan, met een krans, verbeeldt is, en deeze woorden, *Lentulus denariorum flandorum curator*: dat is, *Lentulus munimeester der denarien*.

Een andere penning verbeeldt een Schip, met deeze woorden, *Antonius Augustus den Drie-man*. De kiel van dit Schip is geheel rondt, zoo dat een kring-stuk verbeeldt. Men ziet'er een drie-puntige sneb aan, en geheel omhoog een rey riemen. Het Gezaghebbers vaan steekt voor uit.

Deezes gelyke is'er noch een voor handen, met de woorden *Antonius Augur den Wiebelaar, Drie-man*. Dit Scheepken laat zyn kiel niet zien, en heeft ook geene nebpunten. Vyf roeijers, met drie nemers, zyn daar aan te zien, en voor op een vaan, opgebonden aan zyn staf.

Van *Julius Caesar* vindt men een penning, daar een aard-kloot, een schips roer, met een hoorn van overvloedt, op verbeeldt staan, als ook den slang-staf van *Mercurius*, en den Priesterlyken muts; tot bewys, dat onder de heerschappye van *Cesar* de werelt van rechtmatige regeeringe, geluk, overvloedt, vrede, en godtsdienst, overschaadwt was.

Men vindt een penning van *Kludowicus Pins*, zoon van *Karel de groote*, onder de benaming van *Dorelatus*, of Wyk te Duurstede, waar op een Schip vertoont wert, by na op de oude wyze der Romeinen, met verscheide uitleggende riemen, en een stuur-spaan aan 't einde: de mast, die wederzydts met touwen geschoort staat, draagt een kruis op het spits. Hier mede schynt betekent te werden, dat die Stadt te diertydt scheep-ryk is geweest. Doch het maakzel van dit Schip is zeer wanstalligh, en lomp, 't zy zulks toe komt door den geen die de penning heeft gesneden,

of wel door d'onkunde van die eeuw: men kan'er geen onderscheide van voor- of achter-steven aan zien.

Op zeker penning ziet men deeze woorden, *Seculi felicitas*: dat is, *Geluk des eeuws*: en een beeldt van de Godin Fortuin, die de voet op een steven zet, en een stuur-spaan ter zyden heeft. Waar mede betekent schynt te werden, dat in de scheepvaart zegen en heil bestaat.

Een andere penning verbeeldt iemandt, die een anker in d'eene handt, en een ploegh-kouter in d'andere heeft, met de woorden, *Tellus stabili*: dat is, *Vaste aarde*. Waar door betekent wert, dat de werelt by de landt-bouw, en handel over zee, bestaat.

Pallas vindt men aan oude munten verbeeldt, met de voeten op een schips-boort geplaatst.

De Godinne het Geval, of de Fortuin, wert op veelcrleye wyzen aan oude penningen der Romeinen, en Grieken, vertoont, met een steven-sneb, of scheeps roer-spaan aan de zyde. Waar door betuigt wert, dat het geluk is als de baren van de zee, en dat het zelve by zee-vaart veel wert verkregen.

Ook werden op verscheidene zege-penningen der Romeinen, by tydt van vreugde, 't zy van overwinningen, aankomsten, of anderzins, beeltenissen vertoont, die ankers, en stuurren, in de handen houden.

Op een penning van *Postumus* vindt men deeze woorden, *Latitia Augusti*: dat is, *Blydschap van Augustus*: beneffens het afbeeldzel van een roeiende Galei, die geen steven-sneb heeft: gelyk met het waters oppervlak ziet men schilden daar aan afgebeeldt, hebbende een roer-spaan, en vorders geen riemen uitsteken.

Een andere penning wil duiden de gelukkige staat van het Ryk, door de bestiering des Keizers, met deeze woorden, *Felicitati Augusti*: dat is, *Aan het geluk van Augustus*: daar een Schip op te zien is, hebbende acht riemen te boort, en het vaan voor, met den Stuurman achter op staan.

Een andere penning draagt de woorden *Felicitas temporum*: dat is, *Geluk der tyden*: deeze is geslagen onder de regeering van *Heliogabalus*. Het Schip, dat hier op is te zien, draagt twee ronde en dunne galjoenen, een gebiedts vaan te midden, en den Romeinichen arent achter op; beneffens zes riemen te wederzyden, die onder aan breede lepels hebben: het stuur-spaan komt achter in 't Schip, doch meer middewaarts als gewoonlyk.

Het Geluk wort aan een penning van *Constantinus* verbeeldt gezien, staande op

G g g

een

* Deze waren van steen, en bepaalden de loop-banen.

een Schip, of Roei-galey, houdende in d'eene handt een klood, met den vogel Fenix daar op, en in d'andere het vaendel, daar de naam *Christi* in getekent staat, en aan 't roer zit een overwinning beeldt, dat vleugels heeft, om aan te wyzen, dat zoo door overwinning, als hersfelde Godtsdienst, de tydt gelukkig is.

Op een andere munt vindt men deeze woorden, *Gloria Romanorum*: dat is, *Eer der Romeinen*: die men houdt geslagen te zyn door den jongen *Valentinianus*, daar hy, op een Galey staande, een overwinning beeldt aan 't roer heeft zitten: de Faam staat achter op: het Schip ontbreekt zyn galjoen: de riemen leggen te boort, zonder roeijers.

Men vindt op oude penningen de toghen over rivieren verbeeldt, gelyk zoo een van *Gardianns* voorhanden is, waar van hier voor gemeldt hebbe. Tot deeze scheepsbrugge ziet men vier Booten gebruikt te zyn, welkers eindt-toppen paerde-hoofden verbeelden: zy zyn beleght met losse plancken.

Twee munten zyn my vertoont, de eerste met het opschrift *Adventus Augusti*, dat is, *De aankomst van Augustus*: *G. P.* en de tweede, *Adventus Augustorum*: dat is, *De aankomst der Keizeren*: en de letteren *G. P.* of *Gracia peragrata*: dat is, *Griekenlandt doorreist hebbende*. Een der Scheepen, op de zelve vertoont, heeft de olyphants snuit tot een galjoen: ook heeft het eene tien, en 't andere dertien riemen te boort, aan eene zyde. Het grootste heeft voor en achter een storm-toorn, daar gebooghe mannen op staan. Het galjoen van 't kleinste draagt een kromme vogels-neb, binnewaarts gedraait.

De Keizeren *Claudius*, en *Domitianus*, hebben munten doen slaan, daar bekende Scheeps-stryden, in omringde perken, op te zien zyn; waar van by *Tacitus*, en *Tranquillus*, is te leezen.

Op penningen die Romens haven, *Ostia*, en andere havens verbeelden, 't zy door *Augustus*, *Claudius*, of *Nero* gemunt, ziet men Scheepen vertoont van veelerhande aart, zoo die alleen zeil voeren, of zeil en riemen te gelyk, of riemen alleen, zynde zoo wel ronde als lange Scheepen, met galjoenen, en zonder.

Men ziet noch een penning, daar een Scheeps-zegepraal-teken op staat, te weten, een scheeps galjoen, doch niet scherp, een stuur, en anker, waar op helmet, harnas, schildt, en pylen, zyn gevoecht, met de woorden, *Imperator Caesar*: dat is, *De Keizer Caesar*: deeze schynt te slaan op de overwinninge ter zee, by *Actium*, uit den

buit, op *Cleopatra* en *Antonius* behaalt. Ziet daar van *Sueton. cap. XVI. in August.*

Julius Caesar, uit Griekenlandt na Italien zullende over varen, zeide, by hardt wêter, tegen den Schipper, *Wat vreesst ghy? Ghy voert Caesar, en zyn geluk*: en nabehouden reis deede hy munten slaan, waar op de Godinne Fortuin afgebeeldt stondt, met een scheeps stuur, en nebbe, onder de voet, en deeze woorden, *Fortuna Caesaris*: dat is, *Het geluk van Caesar*.

Van *Domitianus* vindt men een gouden penning, daar een anker op verbeeldt staat, om welks schafte een dolphyn geslingert is; zynde dit een zinne-beeldt voor den Keizer, dat men niet te haaltigh, maar matelyk, zyn zaken moest verrichten: gelyk een dolphyn de snelste in 't zwemmen is, zoo stut en wederhoudt een anker des schips snellen vaert. Dit anker heeft zyn handen niet binnewaarts, gelyk de hedendaaghsche, maar buitewaarts geboogen; zy zyn ook spits en scherp uitgaande.

Men vindt mede munten van *Domitianus*, en anderen, daar een zuil op verbeeldt is, zynde geciert met scheeps voor-stevens, in geheugenis van overwonne zee-slagen.

By *Patin* vindt men een munt, geslagen van de Romeinsche stam *Attila*, verbeeldende aan d'eene zyde een *Hercules*, en aan d'andere zyde een Schip, 't geen, behalven het achterste, boven rondtom met tralie-werk omheint is. Een bykans diegelyke wert onder de munten van den huize *Aspasia* vertoont by den zelve *Patin*, in zyn Boek van de Romeinsche geslaghten.

Die van de stam *Antonia* hadden een penning, waar op men een driepuntige scherpe scheeps-neb nederwaarts in 't water als verborgen ziet steken. Ook werden van dat geslaght verscheidene penningen vertoont, daar Scheepkens op staan, die een vierkantigh zeil voeren, behalven de riemen die te boort leggen: andere roeijers alleen, en hebben voor op het gebiedts vaan steken.

Onder het geslacht *Cacilia* vindt men een munt daar een Schip op staat, met de naam *M. Metellus*, welk Schip boven de voor-steven een scherpe punt omhoogh heeft steken, waar van ik oordeele, dat men de zelve heeft konnen laten vallen, en met touwen weder op halen, by tyd van strydt, om de vyandlyke Scheepen te quetzen; gelyk 'er my diegelyke elders voor gekomen zyn.

Aan veele penningen kan men zien dat de kiel en van de Scheepen der Grieken, en Romeinen, recht, krom, bultigh, dubbelt, en van veelerley gestalte zyn geweest, gelyk ook de gedaante van de scheeps zyden,

den, vultels, en banden. By zommige vinde ik de riemen meest na vooren, by andere achter, en by de meeste te midden scheeps. Insgelyks werden op munten de nebben, als ook de voor- en achter-cierfels, verſcheydelyk vertoont, zoo dat daar in van oudts, gelyk als heden, geen vaste voet is waargenoomen. De tooren-huiskens, die daar tot bescherming op gestelt wierden, ziet men ook zoo wel voor, achter, als in de midden geplaatst, na de keur van de meester. Ook ziet men op munten bezyden de voor-stevens stokken, of zware handt-spaken, steken, waar mede, zoo het schynt, de ouden zich, des noodt, verweert hebben.

Abraham Gorlaeus, die van de ringen en zegels der Romeinen heeft geschreeven, vertoont'er zommige, gesneden in Agaat, Jaspis, Onyx, Sarda, en ander edel gesteente, daar scheeps stuuren, ankers, ja Scheepkens zelve, aan verbeeldt staan, en in gesneden zyn; gelyk'er een ring wert gezien, met een Scheepken, in Onyx gesneden, aan een zwaan geheel gelyk.

Mercerius, als Godt van de koop-handel, wert op een penning, onder my beſtude, vertoont: hy heeft een platten hoedt op, daar twee vleugels aan staan. Op d'andere zyde vertoont zich een breed en ruim Schip, waar door de koop-handel te water wert gedreven.

Een andere zeer oude munt, insgelyks by my beſtude, vertoont een groot Schip, zynde voor rondt, en breed, zonder eenig cieraat, of voor-steven, 't geene een Schip ter koopvaardy uitgeruit zal zyn; men ziet'er hooge stellingen boven op, die ruim en gantsch doorluchtigh zyn.

Men ziet op de penningen van *Augustus*, en *Titus*, een staande pylaar, *Columna rostrata*, dat is, Steven-zuil, genaamt, waar aan eenige ankers, en scheeps stevens, of nebben, zyn gehecht, en boven op verheerlykt met het beeldt van den Keizer, om eenige verkreege Scheeps-overwinning: van standt is zy in alles die zuil gelyk, welke, voor of van *Cajus Duilius* zelve opgeregt, noch tot Rome, met haar opschrift, voor handen is, en voor 't alderoudtste overblyfsel der Roomſche oudheden gehouden wordt, als gestelt, zoo men geloofst, op het jaar na Romens opbouw cccc xciii.

Noch vindt men penningen van *Lollus Palicanus*, waar op afgebeeldt staat een vierkante zetel, gezet op een verheven borst-weering, met scheeps-stevens verciert, betekenende de vertoogh-plaats, *Rostra* geheten, dat snebben, snuiten, of liever voor-stevens van ſcheepen zyn, om

dat dusdanige scheeps-stukken, tot gedachtenis, en praal, aan dit gebouw gehecht, en ten toon gehangen wierden. Hier van zeit *Livius* aldus: „De Scheepen der Antiators wierden ten deele tot „Romen in de scheeps-kolken gebraght, „en ten deele in brandt gesteken; met „welker snuiten goet gevonden wiert de „verheven vertoogh-plaats, op de markt „gebouwt, te verciere: waar na deeze „plaats *Rostra*, dat is, Scheeps-snuiten, „wiert genaamt. Insgelyks zeght *Plinius*: „De scheeps-snuiten, aan de vertoogh-plaats gehecht, waren aan de markt een „vercierſel, en als een kroon, den Roomſchen volke op 't hooft gestelt.

De nieuwe vertoogh-stoel, of steven-puy, weinigh van de andere verſchillende, ziet men op een penning van *Augustus*, waar op twee mannen (men oordeelt *Augustus*, en *Agrippa*) op een zetel zitten. Tot bewys der uittekenheit van dit gebouw, is genoeg, dat het van *Livius* een Tempel wort genoemd. Dat het niet los op zich zelve, maar aan eenige markt vast hebbe gestaan, geven de woorden van *Ammianus Marcellinus* bedenkelijk te kennen, daar hy, van *Constantinus* sprekende, zeght: „Als hy tot de *Rostra* quam, de afzichte, „lykte markt der voorgaande mogentheit, verſtomde hy van verwondering. Deeze *Rostra* stonden aan de voet van 't Paleis, en te midden op de markt, daar heden de Kerk van Maria de Verloſterſche staat.

Op het jaar cccc xvi na Romens opbouw, was *C. Marins* de eerste die de scheeps-nebben van zes verwonne Scheepen aan den puye op de markt ſtelde.

Noch hedendaags ziet men twee kopere zuilen in de Kerk van S' Jan te Lateraan tot Romen, die op bevel van *Augustus* gemaakt wierden van de scherpe snebben, *Rostra*, of galjoenen der overwonne Scheepen van *Cleopatra*, en in den Tempel van *Jupyn* gestelt: of, zoo andere willen, in die van de Godinne *Iſis*, van waar zy na maals in de Kerke van S' Jan te Lateraan zyn gebraght.

In 't Jaar 1588 is een penning geslagen, daar aan d'eene zyde vier perſoonen op te zien zyn, met biddende handen hemelwaarts geheven, en geboogen knien, beneffens deeze woorden, *Homo proponit, Deus disponit*. dat is, De menſch ſtelt zich iets voor, of beſluit, maar Godt werkt alles uit. Aan d'andere zyde ziet men een Schip, 't geen, in zee ſlingerende, van 't onweer wordt verbrooken, daar rondtom aan de kant, in Latynſche woorden, de verwoesting der Spaanſche vloot, in 't zelve jaar voorgevallen, by uitgedrukt staat. Het

Schip heeft twee lagen gefchut te boort, en noch twee stukken voor en achter, in verhevene bak en fchans: de fpiegel is achter-over hangende, gelyk de oude houtgevels over fteken: het anker hangt tegen de boegh: de maften voeren geen ftengen.

Deeze opgehaalde munten, of gedenkpenningen, (weininge uitgezondert) en diergelyke andere meer, wierden bewaart in de lade van *Johan Wijsen*, Geheim-fchryver der ftadt Amftterdam, myn broeder.

De Heer E. *Spanhemius* vertoont zekere oude munt, aan wiens eene zyde het we-

Ziet Spanh.
Differ. tert.

zen van Keizer *Antoninus Pius* ftaat verbeeldt, en aan d'andere zyde *Aesculapius*, onder het verbeeldtzel van een gekrinkelde slang of draak, die op de voor-fteven van een Schip ftaat.

Differ. quint.

Infgelyks vertoont hy een penning, met het bekrante hoofd van *Antigonus* op d'eene zyde, en een naakt beeldt, op de voor-fteven van een Schip zittende, aan d'andere zyde.

Differ. sept.

Behalven deeze twee vertoont hy noch een andere, welke in het Cabinet van de Koninginne *Chriftina* beruft, daar een *Tiremis*, of drie riem-rey Schip, 't geen zyne riemen alle op een hoogte te water fteekt, op vertoont ftaat, met het woordt *N I C O M H A E N*, ofte *Nicomedensum*. En noch een, met het wezen van *Agrippa* op d'eene zyde, en een *Tiremus*, of drie riem-rey Schip, waar aan de riemen alle eener hoogte zyn, aan d'andere zyde.

Patin vertoont een munt van *Alexander*, ftande voor op een Schip, dat van onderen met riemen beftiert wort, daar hy tegen het monfter-dier *Scylla* is ftrydende.

In 't Jaar 1632 wierdt in Vrankryk, ter eeren van de Cardinaal *Richelieu*, een munt geflagen, daar een Schip op ftaat, met deeze woorden, *Nunquam nisi hoc duce tuta*: dat is, *Nooit verzekert als door deezen leidtman*: want hy was Groot-meefter van de zee-vaart.

In den Jare 1588 liet den Hartogh van Elfperoon een munt slaan, op welke een Roey- en Zeil-fchip vertoont wert, daar een duive over heen vliegt, met deeze woorden, *Ibit duce tuta columba*: waar mede hy verftondt, dat zyn ftaat, door het Schip verbeeldt, door geley van den Heiligen Geest, veilig zoude zyn.

In 't Jaar 1630 wierdt tot Parys een munt geflagen, daar een Schip op ftondt, met deeze woorden, *Efficiunt portus medium mare*: dat is, *De ruime zee werdt een haven*: in welk Schip een man 't anker uit werpt. Hier door wiert verftaan, dat by het zwaarste ongeval dikmaal een fchielyke vreught

komt, gelyk het anker een Schip fchielyk ftil doet leggen.

Op de goudde penning, die zyn Majesteit de Koning van Engelandt den geenen om den hals hangt, welke hy raakt, om van het Konings-zeer te werden geneezen, ftaat een Scheepje, met deeze woorden, *Soli Deo gloria*: dat is, *Godt zy alleen de eer*.

Op een penning, in Vrankryk geflagen, ziet men de woorden, *Que nulla priorum*, met een Schip: waar mede verftaan wiert, dat Vrankryk in zulken top geftegen is, als iemandt voor heen, en dat zyne lof-tuiting te fcheep alom heen gedreeven wert.

Op een andere munt werden de woorden *Inventus veniam ventis*: dat is, *Ik zal komen in weervuil van de winden*: met een Schip in storm, vertoont: waar mede fchynt verftaan te zyn, dat men iets doen zal, het wederfta wie wil.

Op een penning, in Vrankryk gemunt by Koning *Karel* tydt, ziet men een Vloot oude-tydfche Scheepen verbeeldt, met deeze woorden, *Hostibus praelio navali superatus fugatis*. MCCC LXXXI. Dat is: *De vyanden in fcheeps-ftrydt overwonnen, en verjaaght*. 1573.

De woorden *Nunquam nisi rellam*, met een Schip, welks mafft verbrooken is, ftaan op een munt, in den Jare 1579 geflagen: waar mede te kennen wort gegeven, dat men ter rechter bane moet gaan.

In Engelandt is in 't Jaar 1635 een munt geflagen, waar op aan d'eene zyde des Konings beeltenis ftaat, en aan d'andere zyde de woorden *Pontius quoque serviet illi*: dat is, *De zee zal hem dienen*: 't welk *Ovidius*, in zyne Dichten, van *Augustus* mede zeght.

Dus is noch op heden in gebruik Gedenk-munten te slaan, ter geheugeniffe van verkreege zee-zegen; zoo als 'er onderfcheidene voor handen zyn.

Wanneer de ftadt Breda, door zeven-tigh wakkere helden, door eenen *Heraugier* Leidtsman over was, voor den Staat, met een Turf-fchip wiert ingenoomen, floegh men een munt, daar het Schip op ftondt, ter geheugeniffe van het feit. Op de eene zyde vindt men deeze woorden: *Breda à servitute Hispana vindicata, dñm Principis Mauriti à Nass. An. clō 158c*. Dat is: *Breda is van de Spaansche dienftbaarheid ontflagen, door 't beleit van Prins Maurits van Nassauw, in 't Jaar 1590*. Op de andere zyde staan deeze woorden, *Parati vincere aut mori*: dat is op Duitsch, *Wy zyn bereidt te overwinnen, of te fterven*. Dit volgende Vaers wiert infgelyks op dit helden-ftuk toen ter tydt gemaakt:

*jam credo res gesta licet, non vana poësis,
Machina Trojani qua celebravit equi.*

Quem

*Quem fatum hostibus, & fatali funere Troja,
Ipsa intra muros traxit, & arce stetit.
Hoc Herauguerus mernit, qui talibus ausis
Tale edi facinus posse reappe probat.*

*Cum navi occultis quamque ipse attraxerat
hostis,*

*Breda ausu simili illabatur, & ponitur,
Hoc differre tamen: quod Troja hoc corruit
aestu:*

Sed Breda excusso est libera facta iugo.

Dat is:

Daar van de Poëzy oulings veel heeft verdicht,
Is heden weer geschiedt, schier onder ons ge-
zicht,

'K meen Trojens ondergang; wanneer men op de
muuren

Toogh in het groote paert, dat Trojen moest be-
zuuren.

Hoe veel heeft *Heraugier* verdient, wanneer hy
zat

Verborgen in het Schip, 't geen Spanjaart toogh
in Stadt!

Want daar door is Breda heldtdadelyk gewonnen.
Lof zy hem eeuwiglyk die 't heldt-stuk heeft be-
gonnen

'T verlies van Troje en van Breda is eenderley;
Doch Troje viel onder 't jok, maar Breda maakt
het vry.

Dit Turf-schip was toegemaakt met een
zoldering, redelyker hoogte, zoo, dat 'er
omtrent zeventig mannen onder leggen
konden, daar de turf boven op gestouwt
wiert. Het was te verwonderen hoe deeze
helden zich in dit naauw verbyf de tydt
van drie dagen konden verhouden, krom
geboogen, met de beenen in 't water zite-
tende, en dat in een koude winter-tydt,
zonder van voedsel voorzien te zyn; ech-
ter verrichteden zy het aanbevoelen stuk.
Maithys Held, Luitenant van deeze bende,
boodt zyn eigen ponjaar aan, dat men hem
doorfteen zoude, indien hy, als verkoudt
zynde, quam te hoefden, op dat den aanslag
door 't geluid niet zoude ontdekt werden
Doch ziet hier van breeder by *Meteren*.

Op het Jaar 1602 hebben vier Staten
Oorlogh-scheepen, in de Noordt-zee, op
de hoogte van Grevelingen, zes magtige
Spaanse Galeyen vernielt; waar over te
dier tydt een gedenk-penning wiert gela-
gen, daar den slydt op vertoont wert, met
deeze woorden, Anno c1602. *Or. F. P. F. F. Tritem. V. I. depress. frall. fugatiue.*
Dat is: Op het Jaar 1602. hebben de Veree-
nighde Staten zes Galeyen te gronde doen gaan,
verniet, en verjaaght.

In Zeelandt wiert mede te dier tydt een
munt geslagen, ter geheugenisse van het
overwinnen eens magtigen, en ryk gela-
den Krake, daar aan d'een zyde op staat,
Possumus quae posse videntur: dat is, *Al dat doen-
lyk schyns is doenlyk*: en op d'andere zyde
staat het *Symbolum*, of *Zin-spreuk*, des

Konings van Spanje, zoo men te dier tydt
zeide, zynde een wereldt-kloot, op zee
dryvende, daar een paert uit springt; met
deeze woorden, *Non sufficit orbis*: dat is,
De wereldt is my niet genoegh: waar achter
een zwemmende leeuw staat, het Wapen
van Zeelandt, welken deeze woorden zyn
toegevoeght, *Quo saltus insequer*: dat is,
Waar ghy springt, ik volg u.

Op een andere penning, insgelyk in
Zeelandt geslagen, ziet men een zwem-
mende leeuw, met deeze woorden, *Luctor
& emergo*: dat is, *Ik worstel, en drif boven*.
Op d'andere zyde staat een Zegen-schip,
met deeze woorden, *Imperator maris, terra
dominus*: dat is, *Die op zee heerscht, is meester
te landt*.

Als deezen Staat, na zoo menigh zee- en
landt-geveght, de vrede trof met Spanje,
heeft men tot Amsterdam, ter geheuge-
nisse, zekere munt doen slaan, waar op de
heilige Vrede aan d'een zyde staat, met
deeze woorden, *Ob civis servatos*: dat is,
Om 't behoudt der burgeren: en ook deeze,
Pax una triumphis innumeris potior: dat is,
*Een vrede is waerdiger als ontelbare zegen-
pralen*. Aan d'andere zyde is dit volgende
te leezen: *Extincto, terra marique publico
bellorum incendio, per LXXX annos conti-
nuato cum trib. Philippis, Hisp. Reg. tandem-
que odiis utrimque sublati & asserta patria li-
bertate pacis nom. & omine etern. laeti. luben-
tesque S. P. Q. Amstelredam. c1602 XLVIII.*
F. C. Dat is: Na dat het oorloghs-vuur was
uitgeblusht, 't geen tachtigh jaren had ge-
duurt met drie Philipps, Koningen van Spanje,
en dat eindelyk de haat te wederzyden was ge-
weert, en het Vaderlands in vryheit berstelt,
heeft den Raadt en het volk van Amsterdam,
op het Jaar 1648, ter liefde van de eenwige
vrede, vrenghdigh dit doen slaan.

Op de vrede met Cromwel, toen Be-
schutter van de Engelse Republyk, is
hier ter Stede, by den Raadt, een Gedenk-
penning doen slaan, op welke aan d'een
zyde de Vrede, met een hoorn van over-
vloed, en koopmanschap, wert vertoont,
benevens deeze woorden, *Ha mihi erunt
artes.* c1602 LIIII. Dat is: *Dit zullen
myne oeffeningen zyn.* 1654. Op d'andere
zyde staan deeze Latynsche woorden:
*Q. F. F. Q. S. Post atrox bellum, quod inter
Anglica Belgicaque Reip. retores his frustra
tentatis pacis conditionibus, Anno c1602 LII
exarst, in quo maximis utraque classibus sex
Septentrionali, duo Mediter. mari pugnata sunt
cruenta praelia, Dei Opt. Max. beneficio, auspicio
Olivari, M. Britannia Protectoris, & Fe-
der. Belg. Ordinum pax, cum antiquo fadere
resistita. Cujus optima rei in memoriam sem-
piternam. S. P. Q. A. hoc monumentum F. C.*

Ggg 3

Dat

Dat is: Na den ſcharpen krygh, die tuſſchen het Gemeene-beſt van Engelandt, en Hollandt, heeft gewakkert, ſchoon men de vrede twee maal, doch te vergeefs, zocht te treffen, op het Jaar 1652, en dat wederzyds, met magtige Scheeps-vlooten, zes maal in de Noordt-zee, en twee maal in de Middellandsche zee bloedigh was gevochten, is de vrede, en het oudt verbondt herſtelt, onder 't geley van Olivier, Beſchutter van Engelandt, en de Staten van het Vereenight Nederlandt. Ter gedachteniſſe van deeze loſtyke zaak heeft de Raadt van Amſterdam deeze Gebuegh-penning doen maken.

Op het Jaar 1550 is een zilvere penning geſlagen, waar op men aan d'eene zyde het wezen van *Andreas Aurea* ziet, en aan d'andere zyde een *Galey*, met deeze woorden, *Non dormis, qui custodis*: dat is, *Die waakt en ſlaapt niet*. Het Schip is voor zeer puntigh, en verbreedt tot achteren toe, alwaar het rondt opgaat: in het midden ſtaat eene maſt: de kajuit, zynde boven open, is op ſtutten, of dwars-houten, die over d'achterſteven ſchieten, geveſt: ieder riem ſchynt maar van een man te werden beweeght; alles na de wyze te dier tydt gebruikelijk. Deeze munt is ter eeren van den genoemden Zee-heldt, *Andreas Doria*, of *Aurea*, geſlagen, wanneer hy, op 't bevel van Keizer *Karel*, met een zware Zee-maght, de zee van de Barbaariſche roovers zuiverde, en de ſtadt *Aphrodiſium*, ofte *Mahadia*, in *Africa*, overmeesterde.

In het Jaar 1571 zyn'er twee penningen in *Italië* geſlagen, d'eene ter eeren van den Paus *Pius* de vyfde, en d'andere ter eeren van *Johannes van Ooſtenryk*, baſtaart van Keizer *Karel* de vyfde van dien naam; na dat de laaſte de Turkſche Zee-maght in de *Lepant* hadde verſlagen, daar 25000 Turken quamen te ſneuvelen, 4000 gevangen wierden, en 14000 Chriſten ſlaven verloſt. De Scheeps-vlooten der Chriſtenen, en ongeloovigen, ziet men daar op in goeden ſchik geſchaart. De Scheepen voeren maar eene maſt, zyn ook voor en achter van een geſtalte.

In het Jaar 1588 is in Engelandt, na het verjagen, en verſlaan, van de Spaanſche vloot, een groote Gedenk-penning geſlagen, op welkers eene zyde de Paus, met zyn Raadt, werd't vertoont. Op d'andere zyde ziet men een vloot Scheepen, waar van eenige zinken, en vernielt werden: men ziet'er ook Zeilſcheepen by, van welke eenige echter niemen te boort hebben.

In den Jare 1596 is een Bondt-penning, tuſſchen Engelandt, Vrankryk, en het vereenight Nederlandt, geſlagen, waar op de Wapens van de drie vereenighde aan d'eene zyde te zien zyn, met deeze woorden,

Rumpitur haud facile: dat is, *Het wort qua-lyk verbroken*. Op d'andere zyde ziet men d'ontreddeerde Spaanſche Scheeps-vloot, door de winden verſtrooit, met deeze woorden, *Quid me persequeris*: dat is, *Wat vervolgt ghy my*.

Na de nederlaagh der opgemelte Spaanſche vloot, in 't Jaar 1588, wiert in Zee-landt een Gedenk-penning geſlagen, daar op d'eene zyde, nevens het Zeeuwſche Wapen, deeze woorden ſtonden, *Soli Deo gloria*: dat is, *Godt zy alleen de lof*. Aan d'andere zyde ziet men een groot aantal Scheepen te gronde gaan, met deeze woorden: *Clauſſi Hispanica venit, ivit, fui*: dat is, *De Spaanſche vloot is gekomen, gegaan, en geveeſt*.

Op een andere munt, voormaals hier te Lande geſlagen, ziet men een Schip vol volks, leggende op haar knien, met de handen na den Hemel geheven, daar deeze woorden by ſtaan, *Heere behoedt ons, want wy vergaan*.

Behalven deeze is noch een andere penning voor handen, mede hier te Lande geſlagen, daar een Schip, in ſtorm dryvende, op ſtaat, met deeze woorden, *Fluctuat, nec mergitur*: dat is, *Het wort geſlingert, maar zinkt niet*.

Op 't Jaar 1671, in Herſt-maandt, liet zyn Majesteit de Koning van Engelandt zilvere Gedenk-penningen ſlaan, van de bevogtene zegen, door *S' Eduard Sprag*, op de Turken, welke hy onder de zee-ſoldaten deede uit deelen.

Men vindt inſgelyks in Engelandt gedenk-munten, by den laaſten krygh geſlagen; als eene, waar aan men de Koning op ſtrant ziet ſtaan, met een ſtaf in zyn handt, die hy over de zee uitſtrekt, en een *Hercules* vaght over zyn hoofd getoogen. De Scheepen, mede daar op vertoont, ſlaan met overwinning in zee, waar nevens de woorden *pro talibus ausis* gevoeght zyn.

In deeze Landen zyn ook verſcheidene munten, doelende op zee-handel en kryg, van de laaſte oorlogen geſlagen geweest.

Rhodifch Scheeps-recht.

1. Zoo wie het anker ſteelt van een ſchip dat in de haven of op de reede leghet, en dat de dief zulks bekent, de Wet gebiedt dat men hem pynight, en dwingt, het dubbelt der ſchade, daar door geleden, te betalen.

2. Zoo de bootsgezellen, met kenniſſe van den Schipper, de ankers van eens anders ſchip ſteelen, dat in de haven of op de reede leghet, en dat dit ſchip kome te blyven, door 't berooven der ankers, zoo moet de Schipper, die deeze dievery heeft toe-ge-

gestaan, alle de geleedene schade van het schip en goet betalen. Zoo iemandt werktuigen, en eenige noodtzakelykheden tot een schip, als kabels, sloepen, zeilen, of iets anders steelt, zal de steelder het dubbelt van de geleedene schade vergoeden.

3. Zoo een bootsgezel, door gebodt van den Schipper, eenigh goet van koopman of reiziger steelt, zal den Schipper het dubbelt van 't gestoole goet betalen, en de bootsgezel, die de dievery heeft gedaan, zal men hondert slagen met de stok geven; maar zoo een bootsgezel zulks gestoolen heeft zonder kennis van iemandt, en daar op gekregen wort, zal hy aan den lyve gestraft worden, voornamentlyk zoo hy gout gestoolen heeft, en daar-en-boven het ge-roofde goet aan den eigenaar herstellen.

4. Zoo de Schipper aan zekere oort komt, daar men dievery pleeght, of daar roovers woonen, en de kooplieden, of reizigers, hem zulks duidelyk bekend maken, en dat het schip genoomen wort, zal de Schipper zulks aan de eigenaars vergelden, maar zoo de Schipper het gevaar des landts verklaart, en dat de kooplieden, of reizigers, echter het schip daar heen begeeren gestuurt te hebben, zullen de reizigers, of kooplieden, gehouden zyn de schade, die geleeden wordt, aan den Schipper te vergoeden.

5. Zoo de bootsgezellen krakkeelen, zullen zy zulks alleen met woorden doen: doch zoo d'een den ander slaat, en daar door quetst, zal den geen die geslagen heeft aan de gequetste het meester-loon, onkosten, en den verzuimden tyd ten volen goet doen.

6. Zoo de bootsgezellen twisten, en dat d'een den ander met een steen of stok slaat, en zoo de geslagene desgelyks doet, schynt het dat hy daar toe is gedwongen: en indien hy die geslagen is daar van sterft, en men bewyst dat het den geen is die eerst met steen, stok, of yzer, geslagen heeft, zal hy die hem geslagen heeft niet gestraft worden, om dat de verslagene wederveraart 't geen hy den anderen heeft willen doen over komen.

7. Zoo een Schipper, Koopman, of bootsgezel, iemandt een vuist-slag geeft, en hem daar door een oog berooft, of dat hy hem, met de voet ichoppende, een scheuring ofte breuk veroorzaakt, zal hy die geslagen heeft het meester-loon betalen, en daar-en-boven tien kroonen geven voor het gemiste oog, ofte voor de breuk die hy gemaakt heeft: maar zoo den geen welke geslagen is daar van sterft, zal hy die geslagen heeft ter doodt veroordeelt worden.

8. Zoo de Schipper, aan wien het schip is vertrouwt, met het gout in een ander landt vlucht, door toestemming der bootsgezellen, zullen haar goederen, zoo vaste als roerlyke, daar voor aangestaft worden; doch indien het gelt, 't geen men daar van bekomt, minder is als de waarde des schips, en onkosten, zullen zoo wel de Stierman als bootsgezellen gehouden zyn zoo lange te dienen, tot dat alle schaden volkomenlyk zyn voldaan.

9. Als de Schipper raadt gepleegt heeft, om de goederen over boort te werpen, zal hy de reizigers, die gelt in 't zelve schip hebben, ondervragen; waar na men het lot werpt, gelt mede gerekent zynde: van de bultzakken, kleederen, en gantsche toerusting, wort overlegh na waarde gedaan. Na dat men in zee geworpen hebbe, zal aan de Schipper, en de reizigers, niet meer toegeleght worden als een pondt; aan die 't roer houdt, en die de voor-steven regeert, een half pondt, zonder meer; aan ieder bootsgezel drie scrupelen; aan de knechten, en roeijers, drie minen: en zoo het is dat eenige reizigers scheiden, en voet op 't landt zetten, die zullen berekent zyn op twee minen. Dit zelve zal insgelyk onderhouden worden, zoo het gelt, en het geene de bootsgezellen toekomt, is gerooft, door den vyandt, dieven, ofte zee-roovers. Zoo men eenige overkomt, of maatschappy, van winst heeft gemaakt, na dat de rekening geslooten, en alles wat in 't schip is geschat zy, zal ieder schade dragen, na gelang van de winst, die hy verhoopte.

10. Zoo de Schipper, en bootsgezellen, onachtzaam zyn om hunnen dienlt waar te nemen, en dat daar door schade ofte schipbreuk geleeden wert, zyn de Schipper, en bootsgezellen, gehouden de schade der kooplieden te vergoeden. En zoo het schip met zyn ladinge verging, door mis-greep des koopmans, zal hy de schade, het schip, en alles wat door de schip-breuk geleeden is, boeten; maar zoo de schip-breuk geschiedt zonder schult van d'een of d'ander, dan zal het geene geberghert wordt behoortlyk gedeelt worden.

11. Dat de kooplieden, of reizigers, geen zware en kostelyke koopmanschappen in een oudt schip doen: zoo 't gebeurde dat de waaren daar door bedorven, zal de schade aan den geen komen die 't oude schip heeft doen laden. Als de kooplieden een schip huuren, zullen zy hare koopmanschappen niet eerder in laden, voor dat zy eerst neerfelyk den geen die voormaals het zelve schip bevracht hadden ondervraught hebben, of het verzien is van alle toerusting, of de masten, raas, zeilen, en

en ankers, goedt zyn; of daar verwiffeling van touwen by is; of de floop wel toegebruikt is; of de roeren na behooren zyn; of op het fchip genoeg bootsgezellen, en goede zee-luiden zyn; of 't fchips boort wel gefteit is; en, om het in 't kort te zeggen, zy hebben te letten of alles wel staat, eer zy hare koopmanfchappen in 't fchip brengen.

12. Zoo iemandt eenigh goet te bewaren wil geven, in een fchip, of huis, dat hy zulks doe in 't bywezen van drie getuigen; en zoo het goet van belang is, dat hy daar een fchrift van neeme: zoo de geene die 't zelve te bewaren hadt dan zeit dat het hem afhandigh is gemaakt, moet hy toonen waar des huis of fchips geopende breuke, of waar door de dievery gekomen is, en zweeren, dat dit gefchiedt is, zonder bedrogh: zoo hy dit niet doet, zal hy alles weder geven gelyk hy 't ontfangen heeft.

13. Zoo een reiziger te fcheep komt, hebbende eenigh goudt by hem, dat zal hy den Schipper in bewaringe geven: en zoo hy zeit goudt ofte zilver in 't fchip verloorren te hebben, by taal zal men hem niet behoeven te gelooven: de Schipper, bootsgezellen, en al het fchips volk, zullen echter gehouden wezen zich met den eedt te zuiveren.

14. Zoo iemandt de goederen, die hy in bewaring heeft genomen, lochent, en wort met getuigen daar van overwonnen, of zoo men de zelve by hem vindt, na dat hy 't verlochent of bezwooren heeft, zoo zal hy die goederen dubbelt betalen, boven de ftraffe des valfchen eedts.

15. Zoo een fchip koopluiden ofte reizigers op heeft, of dat de Schipper, met flaven bezet, in een Stadts haven, of op eenige reede komt, en dat iemandt, uit het fchip gegaan zynde, zich overrompelt vindt van dieven ofte zee-roovers, en dat de Schipper, op het fchreeuwen der bootsgezellen, het fchip berghet, als ook de goederen der koopluiden, en reizigers, zoo zullen den geenen die uit het fchip gegaan zyn hare goederen herfteit worden; doch zoo iemandt tegen de Schipper wilde verdedigen, van dat hy hem gelaten heeft in een plaats daar hy gevaar van roovers lydt, men zal zyn klagen niet achten, om dat de Schipper en de bootsgezellen niet zonder reden zyn gevlucht. Zoo een koopman ofte reiziger ergens een slaaf laat staan, die hy in bewaring heeft, moet hy den zelve aan zyn heer vergoeden.

16. Schippers, en koopluiden, die gelt op de fcheepen leenen, zyn niet gehouden borge te fteflen, de vracht, koopmanfchappen, en het fchip noch in zyn wezen en ge-

heel zynde, zoo 't niet is dat men vreeft voor ongeval op zee, of voor zee-roovers. Van het gelt dat met borge gegeven is, zal men fcheeps-woeker betalen.

17. Zoo iemandt goudt ofte zilver tot gebruik van een gezelfchap geeft, gedurende zekere reizc, of anderszins, en dat men in gefchifte getelt heeft hoe lang deeze maatschappy van leeninge duurt zal; zoo dan die geene, welke goudt ofte zilver ontfangen heeft, het niet aan den egenaar herfteit, na verloopren tydt, en dat het kome te vergaan, 't zy door vuur, diefstal, of fchip-breuk, den geenen die het goudt toekomst moet het zyne weder bekomen, en blyft van alle fchade bevrydt: maar zoo de fchade viel eer de tydt vervult was, zoo zal hy gehouden zyn zoo veel fchade te lyden, als hy winft gehadt zoude hebben, door overkomst.

18. Zoo iemandt, die op reis is, gelt geleent heeft, en de tydt verloopren zy, zoo zal de borge betalen, na de wet. Zoo'er geen middel tot betaling is, zal het gelt wel blyven onder borghtocht, doch men zal daar van betalen de fcheeps-woeker, al den tydt die de reiziger afwezig zal zyn.

19. Zoo iemandt een fchip gehuurt, en de godtspenning gegeven heeft, doch daar na zeit het niet van doen te hebben, die verliest de godtspenning: zoo de Schipper tegen 't verdragh doet, zal hy aan de koopman het tweevoudt van de godtspenning geven.

20. Zoo iemandt een fchip gehuurt heeft, en het verdragh-fchrift wederzyds ondertekent en verzegelt is, dan heeft het zelve zyn volkomen kracht; maar indien het niet ondertekent en verzegelt is, geenzins. Men magh ook, naar goetvinden, boete in 't gefchrift fluiten. Wanneer niets in gefchrift gefteit is, en dat de huurder geen gelt voor zyn koopmanfchap gegeven heeft, zal hy aan den Schipper de helft van de bedongen huure geven. Zoo de Schipper zyn woort niet houdt, zal hy aan de koopman het half bedongen huur-loon geven. Zoo de koopman zyn goederen uit het fchip haalt, zal hy den Schipper de volle huur betalen.

21. Zoo twee t'zamen gezelfchap gemaakt hebben, zonder zulks te befchryven, en dat zy 't zelve aldus meer gedaan, haar woort gehouden, ook altydt de fchattinge en omgelden gemeen betaalt hebben, en zoo een van beider fcheepen fchade lydt, zal den ander het vierde deel van de fchade des befchadighden lyden, nadeemaal daar niets in gefchifte is gefteit, en dat zy onderlinge maatschappy gemaakt hebben op haar woort alleen; maar zoo zulks

zults beschreeven is, zyn zy vast aan een verbonden, en de geberghde goederen zyn hen gemeen.

22. De Schipper zal niet anders met zich nemen als water, mont-kost, touwen, en andere noodwendigheden tot scheeps gebruik, om dat de koopman het gantsche schip, volgens overkomt, beladen magh. Zoo de Schipper, na dat de koopman tot genoegte heeft geladen, ietwies laden wil, zults vermogh hy te doen, indien het schip de ladinge lyden magh; maar zoo daar na eenigh goet over boort moet geworpen worden, zal de Schipper alle schade dragen, te verstaan, indien de koopman het Schippers goet, ofte inladinge, onder drie getuigen heeft willen weeren, anderzins zullen zy de schade gemeen boeten.

23. Indien Schipper en koopman eenigh geschrift gemaakt hebben, zyn zy gehouden het zelve t'achtervolgen. Zoo de koopman de geheele ladinge niet in 't schip doet, zal hy echter het overige van de vracht betalen, gelyk zy over een gekomen zyn.

24. Zoo een Schipper zeil heeft gemaakt, na dat de helft van de bedongne huur had ontfangen, en de koopman wil dat hy weder keert, verliest hy de helft van de bedongnen huur. Maar als de Schipper het beding niet voldoet, zal hy het even-waerd des besprooken loons verbeuren.

25. Zoo de besprooken legh-tydt verlopen is, en tien dagen daar-en-boven, zal de koopman de mondt-kost voor de bootsgezellen betalen; en zoo'er meerder rydt verlopen is, zal hy, het schip ontladende, zults goet doen. Zoo de koopman de huur wil verhoogen, zal de Schipper, na goetvinden, zeil maken.

26. Zoo het schip by dagh ofte by nacht vergaet, de Schipper ofte eenigh bootsgezel buiten het zelve slapende, alle schade komt op den eenen die buiten het schip geslapen hebben, en die daar in gebleven waren zyn vry; maar die onachtzaam zyn geweest, zullen aan de heer van 't schip de schade, door haar misdryf geleden, betalen.

27. Zoo een schip t'zeil gaat met koopmanschap van eenige koopluiden, en dat'er iets quaats aan het schip geschiedt, of dat het vergaet, door mislagh van den Schipper, of van zyne bootsgezellen, de goederen, ter begeerde plaatze komende, zullen daar voor niet aangetaft worden, zoo men met getuigen bewyft dat het schip door onweér is vergaan: alles wat'er van 't schip en goet over blyft, zal tot vergoeding van de schade zyn; doch de Schipper zal daar van voor hem aftrekken de helft der vracht. Zoo wie lochent een overkomst gemaakt te hebben, en dat hy in tegendeel over-

wonnen wordt van drie getuigen, zal hy zyn gedelte in 't gezelschap betalen, en daar-en-boven de straf voor zyn verlocheninge.

28. Zoo eenigh koopman, ofte iemandt van de reders, oorzaak zy dat het schip ten bestemden dage niet vertrekt, en dat het dus gebeurt dat het zelve van de zee-roovers wert genoomen, door vuur, of schipbreuk komt te blyven, zoo zal de geene die d'oorzaak van dit vertragen is de schade boeten.

29. Als een koopman de goederen niet levert ter gestelde plaatze, en de gezetten dagh laat voorby gaan, en dat daar na schade geschiet, 't zy door zee-roovers, brant, ofte schipbreuk, alle de schade aan 't schip komt op den koopman: maar niet voor dien tydt; want dan zullen zy beide, te weten de Schipper en de koopman, de geleden schade dragen.

30. Zoo een koopman, hebbende een schip doen laden, zilver of gout met zich neemt, en dat het schip door ongeluk komt te blyven, het geen men bergen zal van 't schip en goet is tot beider profyt; maar het zilver of gout, 't geen de koopman met zich genoomen heeft, zal hy behouden, na dat hy de tiende penning daar van heeft gegeven: zoo hy zelve behouden is, zonder hulp van iets dat aan 't schip behoort, zal hy de helft van zyn vracht betalen; maar zoo hy behouden is door eenige planken, ofte werk-tuigen van 't schip, zal hy het vyfde inbrengen.

31. Zoo iemandt een schip laadt, en dat eenigh quaat het schip over komt, al wat gebergt wert zal aan wederzyden komen: het zilver, dat behouden zal zyn, zal een vyfde betalen: de Schipper, en bootsgezellen, zullen hun best doen om alles te bergen.

32. Zoo een schip, door zeker koopman geladen, vertrekt voor bedongnen prys, of na gemaakte maatschappy, en dat het zelve eenig ongeluk ter zee over komt, de koopman zal de helft van de vracht niet eischen, maar het schip en goet zal in toelegh komen: en zoo de koopman, of die de redery heeft aangegaan, eenig goet geleent heeft, dat hy in handen hadde, zoo moet men zich gedragen na het beschreeven verbandt.

33. Zoo een Schipper de koopmanschappen ter begeerde plaatze geleverd heeft, en dat'er eenige schade aan 't schip komt, de Schipper zal de geheele vracht ontfangen, de ontlaste goederen, noch het schip, zyn niets aan de * reizigers schuldigh; maar het geene noch in 't schip gevonden wert, zal in toelegh met het schip komen.

H h h

34. Zoo

* *verzam.*

34. Zoo het fchip linnen ofte kleederen voert, zal de Schipper die met goede omwindtzen voorzien, op dat de goederen door storm, of door 't fpringen van de zeebaren, niet bederven. Zoo het fchip te veel inwatern, zal de Schipper zulks date-lyk aan de kooplieden doen weten, op dat zy daar in voorzien: zoo de bootsgezellen liet niet aan de Schipper bekend gemaakt hebben, en dat alzoo de goederen bederven, de Schipper en de bootsgezellen zullen de fchade beteren: zoo de Schipper, en bootsgezellen, met getuigen hebben laten weten dat het fchip te veel water in heeft, en dat men de goederen in de lucht moet brengen, en dat men dit onachtzaam laat verby gaan, zullen de Schipper noch bootsgezellen fchuldigh aan de fchade zyn.

35. Zoo men, na het fchip verlicht te hebben met de goederen in zee te werpen, genoodtzaakt is de maff te kappen, of zoo men die door eenigh toeval verliest, alle de bootsgezellen, kooplieden, koopmanfchappen, en het fchip zelve, zullen in toeleg komen.

36. Zoo een fchip, onder zeil zynde, by dag op een ander fchip zeilt, al de fchade die daar door ontftaat komt op de Schipper, bootsgezellen, * reizigers, en ook op de kooplieden: zoo het by nacht gebeurt, hy die de zeilen los gemaakt heeft moet een vuur opzetten, of moet een groot gerucht maken; het welk niet doende, en dat het fchip bleef, komt de fchade op hem, mits het door getuigen wordt bevestight, dat het op deeze wyze gefchiedt is. Indien de geene die op de zeilen paff onachtzaam is, en dat de fchiltwacht fleep als men met volle zeilen zeilt, en men op eenige klip raakt, zullen zy de fchade moeten, die daar door geleden wort.

37. Zoo 'er iets gebeurde waar door het fchip blyft, en de goederen geberghrt werden, de geberghde goederen zullen het vyftiende geven; maar noch de koopman, noch de reizigers, zullen het fchip aan den Schipper betalen.

38. Zoo een fchip, met koorn geladen zynde, van een storm overvallen wort, zal de Schipper dekking geven, en de bootsgezellen zullen pompen; maar zoo door hare onachtzaamheit de koopmanfchappen nat worden, zullen zy de fchade moeten. Zoo de koopmanfchappen bedorven zyn door onweêr, de Schipper, bootsgezellen, en de kooplieden, zullen t'zamen de fchade dragen; maar de Schipper, bootsgezellen, en het fchip, zal het hondertfte deel van de geberghde goederen hebben. Als men in zee moet werpen, zal de koopman eerst werpen, en daar na de

bootsgezellen. Dat niemant fteele; want zoo iemand fteelt, zal hy het dubbelt betalen, en zyn winst verliezen.

39. Zoo een fchip geladen is met koorn, wyn, of olie, en dat de Schipper, zonder toeflemming van de koopman, zeil maakt, en het fchip komt te blyven, doch de goederen geberghrt worden, zal de koopmanfchap niets van de fchade des fchips dragen, om dat het des koopmans wille niet was dat men zeil maakte. Zoo de koopman, het fchip onder zeil zynde, tot den Schipper zeide, dat het noodigh was op een zekere plaats aan te zeilen, of te zetten, 't welk in d' overkomst niet bedongen was, en dat het fchip quam te blyven, doch de goederen niet, dan zal den koopman het fchip ten vollen betalen. Zoo het fchip blyft door de wille van deeze beide, zullen zy beide de fchade dragen.

40. Zoo een fchip bleef door fchipbreuk, en dat men een gedeelte van fchip en goet berghde, en dat de reizigers met zich droegen goud, zilver, zyde ftoffen, paerlen, ofte gefteenten, het goud zal een tiende betalen, en het zilver een vyfde: zoo de zyde ftoffen niet nat geworden zyn, zal men een tiende betalen, gelyk van het goud; en zoo zy nat geworden zyn, zal men de fchade, ofte lakkagie, aftrekken, en in toeleg brengen: de paerlen, na dat zy gefchat zyn, de zelve by 't goud vergelykende, zullen het fchip helpen vergoeden.

41. Zoo de reizigers zeil maken, en dat het fchip bederft, of vergaat, en dat men de goederen der reizigers bergt, zoo moeten zy 't herlappen des fchips helpen betalen. Zoo twee ofte drie reizigers haar goud of gelt verlooren hebben, zal al het fcheeps volk, ja het fchip zelve, de fchade helpen vergoeden.

42. Indien een vracht-fchip bevonden wordt gefcheurt te zyn, en dat men de koopmanfchappen daar uit neemt, zal het aan de wille des Schippers hangen, de goederen in dit fchip, of in een ander, na dat hy met den koopman over-komt, te brengen, wel verftaande zoo het fchip bereit leght; doch zoo het niet bereit is, en dat de Schipper een ander fchip in de haven brengt, zal hy de vracht betalen.

43. Zoo een fchip overrompelt wordt door storm, en dat, na de goederen in zee geworpen te hebben, de maffen, het roer, de ankers, of de floop breken, zal dit alles in * toeleg komen met de waarde van het fchip, en de geberghde goederen.

44. Indien een fchip, met koopmanfchappen geladen, in storm zyn maff verliest, of dat het roer breekt, of de floop fplit, en

* Daar het vuur reiziger staat, komt verhoeren in 't Lant, 't geen eigenlyk betekent, een die reist, of die een ander over zee en wigh voert.

* Gemiddit.

en de goederen door de storm bevochtigt worden bevonden, zal dit alles in toeleg komen. Zoo de goederen bedorven worden door 't invloeyen des waters, zonder storm, zal de Schipper zyn loon genieten, doch zal de waaren, zoo als hy die ontvangen heeft, weder leveren.

45. Zoo een schip door ongeluk vergaat, zal de geene die eenige goederen te lande brengt tot loon genieten het vyfde deel van de geberghde goederen.

46. Zoo de sloep (de touwen, die de zelve aan 't schip vast houden, brekende) vergaat, met de bootsgezellen die daar in zyn, zal de Schipper de erfgenamen van de gestorve bootsgezellen een jaar huur betalen; maar die deeze sloep van 't vergaan beschermt, zal de zelve weder geven, zoo als hy die gevonden heeft, doch het vyfde deel voor zyn loon genieten.

47. De geene die goud, zilver, of iets anders, acht ellebogen diep onder water van daan haalt, zal het derde deel voor hem genieten; zoo op vyftien ellebogen, de helft; maar van de goederen die de zee te lande werpt, en die men een elleboog diep in 't water vindt, zal de berger het tiende deel genieten.

48. Die eenige scheeps-goederen roof in schip-breuk, zal 't viervoud vergoeden.

49. Die eenige vracht, of last, aan een byzonder toebehoorende, by de gemeene gedaan heeft, of daar toe de Schipper gedwongen heeft, zal niet alleen de schade betalen, maar ook het gevaar van schip-breuk, en daar-en-boven streng gestraft worden.

50. Wie eenige goederen steelt van de geene die schip-breuk geleden hebben, of die haar eigen profyt door bedrog zoeken, zullen het viervoud aan hen, die dit ongeluk geleden hebben, vergoeden.

51. Wie door diefstal, of met geweld, eenige goederen in schip-breuk neemt, zal, na dat hy die weder gegeven heeft, zoo hy een vry persoon is, voor drie jaren gebannen wezen: zoo hy van gemeen volk is, zal men hem eenigen tyd doen werken voor 't gemeen; en zoo hy slave zy, zal men hem tot het verdrietigste werk brengen.

Rhodisch Scheeps-recht, zoo als het zelve is ter neder gestelt, op bevel der Keizeren Tiberius, Hadrianus, Antoninus, Pertinax, en Lucius Septimius Severus.

Tiberius Caesar Augustus, Opper-priester, in het twee-entertigste jaar van zyn Tribuniſche magt. De bootsgezellen, Schip-

pers, en Koopluiden, myn verzocht hebbende, de toevallen, op zee voor komende, te slechten, en in toeleg te brengen.

Het antwoordt van *Nero* was: *Machtigste, wyze, en doorluchtige Keizer Tiberius*, ik achte niet noodigh te zyn de zaken te pryzen, die U E. Mogentheit voor stelt. Zendt na *Rhodes*, en maakt dat men daar naerfligh onderzoekt alles wat de zee-luiden, Schippers, Koopluiden, en reizigers, de ladinge, ofte zee-goederen, de rederyen, het koopen en verkoopen van Scheepen, het loon van de bouwers, de bewaringe van goud, van zilver, en verscheide andere goederen, aangaat.

Tiberius, dit ontvangen, getekent, en in bevel gebragt hebbende, gaf het aan de doorluchtige Burgermeester *Antoninus*, en andere Burgermeester-mannen tot *Romen*, die met hem beraatslaagden, gedurende het Burgermeesterſchap van *Laureus*, en *Agrippinus*.

Deeze zaken wierden ook voort gebragt, door den zelve, aan den Keizer *Vespasianus*, de welke het in de volle Raadt ondertekende.

Is het niet waar, dat *Antoninus* antwoordde, aan de geene die hem een verzoekschrift voor droegen: *Voor myn, ik ben wel Heere des werelts; maar de wet van de zee is die, dat de zaken der zelve zich voegen na de wetten der Rhodiers, om dat zy niet ſtrydende met onze wetten bevonden worden.* De maghtige *Augustus* antwoorde ook het zelve.

Scheeps-recht.

1. De huure des Schippers zal twee gedeelten zyn.

2. De huure van die het roer bestuurt anderhalf gedeelte.

3. De huur des geenen die de voorſteven beheert anderhalf gedeelte.

4. De huur van de Timmerman anderhalf gedeelte.

5. De huur van de Sloep-meester een gedeelte.

6. De huur eenes bootsgezels een gedeelte.

7. De huur van die op den haert ziet een half deel.

8. Een koopman magh twee knechten met zich nemen, maar moet vracht voor hen betalen.

9. De plaats eens reizigers te ſcheep is drie ellebogen lang, en een breedte.

10. De reizigers zullen geen viſch in de ſcheepen braden, noch de Schipper zal hen zulks toelaten.

11. De reizigers zullen geen hout in de ſcheepen kloven, noch de Schipper zal hen zulks toelaten.

12. De reizigers zullen het water na de mate nemen.

13. Een vrouwe zal een elleboge voor haar plaatze hebben, en een kint een halve elleboogh.

14. Als een reiziger in het schip komt, zal hy zyn gelt in handen des Schippers geven; maar zoo hy 't niet geeft, en zeit het goud of zilver verlooren te hebben, zoo zal men zyn zeggen niet achten, om dat hy het de Schipper niet behandigt heeft.

15. De Schippers, bootsgezellen, en de reizigers, die t'zamen varen, zullen eedt doen.

16. De vracht van duizent mudden zy 50 goudse stuivers*, en van een oudt Schip 30 goudse stuivers.

17. De wet gebiedt, zoo men aan de zeevarende iets leent, zonder gevaar, met borge, dat men 't niet in geschrift stelle: en zoo men eenig geschrift gemaakt heeft, zal zulks niet gelden, na de wetten der Rhodiers.

18. Zoo iemandt, hebbende geldt op woeker ontfangen, de jaarlyksche rente betaalt heeft, en dat na acht jaren eenigh verlies, door brant, of door roovinge, over komt, zoo zal men verdragh over de renten maken, na de Rhodische wet; maar zoo hy de wettige renten niet heeft betaalt, zal men zich houden by het geene in 't verdragh beschreeven is.

19. De Schippers zyn niet gehouden over verbanden*, die de bootsgezellen maken, maar wel over misdaden.

20. Zoo de Schipper eenigh goet ontfangen heeft, is hy gehouden dat weder te geven: zoo hy iets niet heeft willen ontfangen, niemandt kan hem tot het ontfangen dwingen.

21. De Schippers, welke niet minder als het derde van het geene dat in 't schip gebruikt wort eigen is, waar heen zy ook gezonden worden, om gelt te leenen, en dat in 't schip te brengen, het zy voor eene reis, ofte voor de heen en wederom reis, en dat men daar van eenigh geschrift gemaakt heeft, zullen het volkomen onderhouden. De geene die gelt leent, moet een man in 't schip zenden, om de leeninge te leveren.

Antonius was gewoon Rhodus de Koninginne der zee te noemen. Wie ook in 't recht der zee-zaken uit te spreken van de Rhodische wet af week, die scheen de grondt-slag van billykheit te verlaten.

Onder de veelvoudige wetten der Atheners, ten dienste van haar Staat, hadden zy'er ook eenige die de Scheeps-bouw en bestier betreffen, van welke hier zommige late volgen.

Het eerste dat men de kinderen leert, zy leeren, en zwemmen.

De Raadt van vyf hondert hebbe zorgh om nieuwe Scheepen aan te doen bouwen.

De Raadt die nieuwe Scheepen aan gebouwt heeft, vermagh vergeldinge te eischen.

Zestien Trierarchen laten'er zyn om een Schip toe te rusten: en die geene, welke dat ampt bekleeden van haar vyf-en-twintighste tot haar vyf-en-veertighste jaar, deelen gelykelyk onder zich de onkosten die men aanleggen moet.

De Trierarchen, bestelt om een Schip uit te rusten, zullen na hunne middelen gekooren worden, welke moeten zyn van tien talenten (zes duizent Ryksdaalders); maar zoo wie meer als tien talenten bezit, zal men na gelang van zyn have doen bouwen, tot drie Scheepen met een Sloop toe: behoudende de zelve evenmaat by den geenen die minder als tien talenten bezitten; en men vergaderi'er van die geene zoo veel als noodigh zy tot den opbouw van een Schip alleen.

De Trierarchen welke in bediening zyn, en die geene welke verzorgen dat de vloot toegerust wort, halen de namen op der geener die wapens aan 't gemeene-best moeten verschaffen, van wien zy de zelve mede vorderen voor de vloot.

Die geene welke verkooren zyn om de Trierarchen in hun ampt te volgen, hebben zich aanspondis na de vloot te begeven, als zy verkooren zyn.

Als wie op den bestemden tyd zyn Schip niet klaar brengt, boete zulks.

De Trierarchen hebben rekening van haar doen te geven.

Niemandt zy verschoont van Scheepen te moeten bouwen, als alleen de Negen-mannen.

Staat aan te merken, dat hier by het woort Trierarchen de geene worden verstaan, die de hollen der Scheepen, met haar toestel, leveren, of bezorgen.

„Men kan niet gelooven, zegt Demosthenes, dat iemandt het gemeene-best bemindt, zoo hy geen Scheepen doet bouwen.

De Scheeps-bouw is te dier tydt van het zelve gebruik geweest, als hedendaags: men voerde koopmanschappen over, en deede landen op; doch het voornaamste wit was, zynen Staat en Landen te beschermen: 't geen geschiede met het verdelgen en vernielen der onderlinge Scheepen, verhinderen der vaarten, en elkander met gantsche vlooten slag te leveren. Hoe en op wat wyze zulks gechiede, mag men zien uit de twee volgende zee-slagen, gedaan by Perſianen, Grieken, en Romeinen.

Xerxes zee-gevecht.

Xerxes, zyn Vader in 't Ryk volgende, braght Egypten onder zyn gebiedt, en, aan-

aangeraden door zyn vriend *Mardonius*, een man van groote moed, en ervaren ter zee, zich wys makende, niet alleen die van Athenen, en Grieken, te zullen overweldigen, maar gantſch Europa onder te brengen, deede een groote toerusting. Hy maakte ook een verbondt met die van Karthago; welke hem, gelyk zommige zeggen, twee hondert Scheepen beſchikten, en drie hondert duizent mannen, om de Grieken aan te taſten.

De Grieken, hier van door *Demaratus* gewaarſchouwt, vergaderden te Corinthen; alwaar de Kryghs-hoofden, *Aristides*, en *Themistocles*, als ook het volk van Athenen, en Eginen, te zamen verzoent waren. Zy trokken dan op hunne zyde die van Sicilie, Corfica, en Creta, en beraadtſlaagden, tegen de Perſianen twee hondert Scheepen uit te ruſten, die *Themistocles* tot den oorlogh tegen de Egineten hadde laten bouwen.

De benden, die *Xerxes* voerde, waren in zoo grooten getal, dat *Herodotus* getuigt, dat men nooit zoo veel volk by malkander gezien hadde. *Diodorus* maakt gewagh van acht hondert duizent mannen, twee hondert Galcyen, acht hondert en vyftigh Scheepen, bequaam om paerden te voeren, en drie duizent andere Scheepen: in welk getal die van Karthago niet begrepen waren, om dat die byzonder oorlogh voerden, ſchorfende evenwel het voornemen van *Xerxes*. *Justinus* zegt van zeven hondert duizent mannen uit zyn eigen landt, drie maal hondert duizent van zyn hulpbenden, en van duizent en twee hondert Scheepen. Andere, die naerſtigh onderzocht hebben het getal van deeze maght, maken ſtaat dat 'er vyf' milioenen, twee hondert en vyf-en-dertigh duizent, twee hondert en twee-en-twintigh perſoonen waren: waarlyk een ongeloofelyk getal, 't en ware zoo veel vermaarde mannen zulks beveſtigten. Wonderlyk is het geene men zeght, namentlyk, dat 'er een man gevonden wierdt, genaamt *Pythius*, die *Xerxes*, met zyn maghtigh heir, ſpyſde, en hem, op zyn vertrek, twee milioenen zeven hondert en vyftigh duizendt goude kroonen vereerde. De vergader-plaats der Scheepen wierdt geſtelt in de golf tuffchen Cuma en Phoece, Steden in Eoliden, gelegen in klein Aſia, aan de Ooſt-zyde van 't eilandt Lesbos. Alhier quam *Xerxes*, ſtellende zyn throon op een heuvel: hy zich toen omringt ziende van tien duizent ruiters, die goude, en zilvere granaden in de handt hadden, met tien duizent andere ruiters, en zyne lyf-wacht, die men de onſterfelyke noemde, om dat haar getal al-

tydt vol was, benevens zoo veel milioenen menſchen, een gedeelte op zee, en een gedeelte geredt daar op te gaan, en hem in gedachte komende dat na hondert jaren geen van alle in 't leven zoude zyn, liet de tranen uit de oogen biggelen. Nadat hy dan in een goude kop aan de Zon geoffert, en zyn houw-mes in zee geworpen hadde, deede hy deeze ſchrikkelijke hoop volks, langs twee bruggen, in acht dagen, en acht nachten, over brengen.

De Grieken, die de Perſianen zoo veel in voorzichtigheit en ervarenheit te boven gingen, als het volk van Perſen haar in getal overtrof, oordeelende dat men haar te lande niet beter konde aangrypen als in 't naauw van den bergh Oëta, die tuffchen Theſſalien en Achayen is, welk naauw men *Thermopylas* noemt, noch ter zee, als in de golf en 't naauw van Eubea, gaven de bewaring van de *Thermopylas* aan de moedige *Leonidas*, welke, met drie hondert Lacedemoniers, drie aanvallen tegen ſtondt, de bloem der Meden, en de onſterfelyke Perſen verloeg, makende zulk een bloetſtorting in het leger van *Xerxes*, dat hy hem het hoofd drie maal deede omkeeren, om te vlugten. *Themistocles* voerde 't gezagh ter zee, en bevoght een aanmerkelyke zegen, om dat hy de voordeelen van plaats en windt wel wiſt waar te nemen; want *Magabates*, Overſte van de Perſiſche vloot, gebodt de voortoght na Eubea te zeilen, zonder te denken op het vallen der vloedt, en de beweginge van de golf, die daar ſnel gaat, en zwaar is: ter naauwer noodt dan waren zy daar gekomen, hadden het anker geworpen, en den dagh met goet weêr aan quam, of de zee wiert onſtuimigh, zoo dat hy in weinig uren vier hondert Scheepen verloor.

Themistocles, ziende dat 'er geen meer als twee hondert en vyftig zeilen waren, nam voor, zee te houden, en viel op de Scheepen der Perſianen aan, toen zy uit hare havens quamen, om alzoo te beletten dat zy zich by een vergaderden. Dit hem in 't eerſte gelukkende, deede hy veele Scheepen zinken; maar eindelyk, ziende dat hy over al niet wezen konde, en dat de Archipel zich in een boſch ſcheen te veranderen, door de menigte der vyandtyke Scheepen, die van alle kanten voort quamen, quam hy haaltelyk aan het eilandt van Eubea, en braght zyn vloot by de kaap van Artemiſe, de voordeelighſte plaats die ergens gevonden wort, daar zich de vyanden niet konden verſterken.

Xerxes zondt dan twee hondert van de beſte Scheepen uit zyn vloot, om 't eilandt om te loopen, en die van Athenen op het

H h h 3

on-

Lik. 11.
cap. 1.

onvoorzienft van de andere zyde te overvallen; maar het ongeluk wilde dat zy zich by nacht begaven aan de klippen van Gereftes, daar zy alle ftranden, ofte braken, tegen de kaap van Caphareus. *Themistocles*, hier van verwittigt zynde, door vyfugh Scheepen, die de Grieken hem zonden, begaf zich wederom in 't gedrang van de vloot der vyanden, verfloegh veel Scheepen, en vertrok toen weder na de kaap van Artemifie.

De Perfen, aan d'eene zyde niet konnende verdragen dat zulk een klein getal Scheepen hun dus trotfte, en aan d'andere zyde de gramfchap van *Xerxes* vreezende, beflooten 's anderen daaghs flagh te leveren: hier toe ftelden zy hare Scheepen in fchik, en omcingelden de kaap van Artemifie. Die van Athenen, zonder te verwyken, deeden zoo veel, dat de Perftanen gedwongen waren des avonds te aerzelen, hebbende ten minften zoo veel fchade geleden als gegeven.

De Grieken, bezeffende dat *Xerxes* de Thermopylas vermeestert hadt, als mede de dood van *Leonidas*, vonden goet na Salamine te wyken, alwaar haar vloot herftelt, en bevonden wiert drie hondert en tachtentigh Scheepen fterk te zyn. Zy beflooten dan wel tot een flagh; maar, befpurende de nederlaag der Athenienzers, en Lacedemoniers, als mede hoe *Xerxes* met zyn Scheeps-vloot tot Phalerus was, en haar perfoonelyk quam bevegten, verlooren zoodanigh de moedt, dat zy niet anders dochten als te vlughten, zoo *Themistocles* zulks niet voorgekomen hadde, en hen gedwongen, met wil, ofte onwil, flagh te leveren; want daar was geen ander middel om te ontkomen.

Xerxes, moedigh op zyn goede voortgang telande, en verhoopende al zyn voornemen te verzekeren door een Scheeps-flagh, moedighde de zyne aan. De Grieken, in tegendeel, namen voor zich te verdedigen. In 't kriecken van den dag verfcheen *Xerxes* aan den Tempel van *Hercules*, op een hooghte, in 't landfchap Megara, zettende zich op een gouden throon, zynde vergezelschap van fchryvers, om het gedenkwaardighfte, dat'er in de flagh gefchieden zoude, aan te teikenen, konnende van die plaatze het gevegt gemakelyk beziën. Zyn vloot was toen noch fterk duizent Scheepen. *Themistocles* hadde onder zich niet meer dan hondert en tachtentigh Scheepen: hy vertoefde met zyn vloot flagh-vaerdigh te ftellen, tot dat de uure quam op welke men gewoon was een harde windt uit zee te hebben, die de zelve met groote baren beweeght, 't geen

de Griekfche Galeen niet hinderde, om dat zy zeer laegh waren, maar wel de Perftifche Scheepen, om dat die hoogh boven het water verheven ftonden: deeze waren ook zwaar en moeilijck te bewegen, doch de andere gezwindt en licht. *Themistocles*, ziende *Ariamenes*, Admiraal der Perfen, en broeder des Konings, op een groot Schip, veghten met pylen, gelyk als uit de muur van een Kasteel, leide hem aan boort. Als deeze twee Scheepen aan een geklampt waren, fprongen de Perftanen over, alwaar *Ariamenes*, na een groot gevegt, met een spies doorfteken, en in zee geworpen wierdt. De andere voor aan zynde Perftifche Scheepen, gelyk in getal met de Griekfche, konnende niet als in een lange rey aankomen, wegens de nauwte der zee daar de flagh gefchiede, (want den eenen zoude den anderen beliet hebben) wierden tegen den avondt op de vlucht gedreven. *Xerxes*, hoorende van *Arfaces* dat de Grieken de zegen bevooghten, en beflooten hadden na 't nauw van de Hellefpont te gaan, om de fcheeps-brugh, die hy daar gemaakt hadde, te breken, wiert zoo met fchrik bevangen, dat hy, vreezende achterhaalt te werden, van ftonden aan vertrok. *Juvenalis* voegt'er by, dat de zee zoo bloedigh, en met lyken bezet was, dat zyn Schip ter nauwer noodt het water fplyten kon. In dit gevegt heeft men alderceerft het ftryden met een halve maans gewys gefchaarde vloot gezien, volgens *Rivius*. Deeze slag gefchiede den 23^{den} van Herftt-maandt, in 't eerfte jaar van de vyfen-zeventigfte Olympiade, 480 jaar voor Christus geboorte. *Diodorus* wil, dat op de zelve tydt, als de Grieken de Perftanen verfloegen, de Karthaginenzers, die *Xerxes* geboden hadde Sicilien aan te vallen, van *Gelon* verflagen waren, te weten, in 't jaar daar na, den 25^{den} van Herftt-maant.

Deeze ftrydt wordy by een ander aldus befchreeven:

Xerxes, zoon van den Koning *Darius*, en dochters zoon van *Cyrus*, die niet alleen het Koningryk der Perfen in vryheit ftelt heeft van de Meden, maar de zelve ook ontnomen de eerfte Monarchie, ofte de algemeene regeeringe van het meefte der bekende werelt, en in 't Perftaanfche Ryk de tweede Monarchie opgerecht, was de maghtighfte van alle de Perftaanfche Koningen. Na 't aannemen van het Ryk, veroverde hy wederom het Koningryk van Egypten, het welke zyn vader was afgefallen. Willende ook vervolgen den togt, die *Darius* voorgenoomen hadde, op die van Athenen, zoo heeft hy een vergadering doen leggen van zynen Raadt,

Raadt, als om te overleggen, en te be-
raadtflagen, de Grieken oorloge aan te
doen, maar in der daadt om alleen te we-
ten een ieders gevoelen, gantsch niet voor
hebbende van zyn meeninge, die hy by zyn
zelven beslooten hadde, eenighzins af te
wyken: aldaar heeft hy zyn voornemen
geopenbaart, met een reden vol van ydel-
heit. *Mardonius*, een van de voornaamste
Raden, meer lettende op den wil des Kon-
nings, en het voordeel dat hy zelve uit dien
togt te verwaghten hadde, gaf noch meer-
der windt aan het opgeblazen herte van
den Koning, en verzekerde zoo zeer dat
gemoedt, 't welk vergeten hadde hoe veel
het op vervangkelyke dingen vertrouwde,
van overwinninge, als of al de Grieken
door een blaas met boonen waren te verja-
gen geweest. De andere, ziende dat het
den Koning alzoo behaagde, bliezen elk
mede het vuur aan. De eene zeide, dat de
Grieken den aanzegger van oorloge niet
eens verwaghten zouden, maar haar op
d'eerste mare van d'aankomst op de vlucht
begeven. Een ander, dat'er gantsch niet
aan te twyffelen was of die maght konde
niet alleen Griekenland verwinnen, maar
geheel in de gront vernielen; dat'er meer-
der te vreezen was dat zy-luiden ledige en
verlatene Steden zouden vinden, en, door
het vlughen der vyanden, woest landt,
alwaar zy zoo grooten maght niet zouden
kunnen in 't werk stellen. Een ander zei-
de, dat voor den Koning de geheele we-
relt naauwlyks ruim genoeg was; dat de
zee te naauw was voor zyn vloot, de leger-
plaats voor het voet-volk, het veld voor de
ruiters, en de lucht voor de pylen die ge-
schooten zouden werden. Is het wonder
dat de Koningen dikwils quaden raadt
hebben, daar de Raads-heeren haar zelve
tot pluim-strykens maken? Maar het
was quaat dat zy alle zoodanigh waren:
men vindt altydt, en allezins, noch vroom
en recht-zinnige luiden, die niet na de
ooren van een ander, maar na haar eigen
gemoedt spreken. Dit gebeurde hier me-
de. Want als elk, gelyk gezet is, aldus
van de magt des Konings snoefde, en hem
honigh om de mond streek, zoo sprak *Ar-
tabanus*, des Konings Oom, een statigh
Heer, niet alleen van ouderdom, maar ook
van wysheit, die door lange ervarenheit
het mergh van de wereltlyke zaken diep
in gezoogen hadde, geheel anders, en, een
vroom en onvervalcht gemoedt daar toe
brengende, ging enen gantsch anderen
wegh in; want hy vertoonde, hoe ydel dat
het was te vertrouwen op menichelyke
maght; hoe broos en onzeker de Fortuine
was; wat den Vader des Konings over een

wyl tegen de Scythen, en noch onlangs
tegen die van Athenen overgekomen was;
dat de nederlage van *Marathon* genoegh-
zaam bewees dat de Grieken niet onmaght-
tigh waren; dat de zaken, die de Koning
zeide voor te hebben, vol gevaar staken,
en derhalven wel dienden rypeklyk overleit
te werden, alzoo de ervarenheit leerde dat
de hoogste plaatzen meest van den blixem
geslagen werden; dat Godt ook hatede al-
les 't welk te hoog wilde wezen, en niet
begeerde dat iemandt anders hoogh van
zyn zelve gevoelde, en derhalven het al-
derverhevenste neder drukte; waar uit
geschiede dat groote heir-legers van klei-
ne verftrooit wierden, en de geene die zoo
op haar groote maght stonden in de uiter-
ste ellende vervielen. Voorwaar eenen
wyzen raadt, en ook gelukkigen voor den
geenen dien de zelve gegeven was, indien
die maar gevolgt ware geweest: doch daar
is geen plaats voor goeden raadt, alwaar
de trotsheit, en het vertrouwen op zyn
eigen maght de overhandt heeft. Op dat
dan *Xerxes*, van alles verzien, deezen oor-
logh zoude by der handt nemen, heeft hy,
na het veroveren van Egypten, vier jaren
besteedt, om alles, wat tot een leger te
lande, en een vloot ter zee, noodwendigh
moghte wezen, gereedt te maken, en trok
eerst op het vyfte jaar na Griekenlandt.
Hy schikte voor de tweede maal gezanten
af naar Athenen, en Lacedemonien, om
aarde en water van haar te eischen, dat is,
dat zy haar landt aan hem zouden over ge-
ven; maar zy wierden, na veel smadelyke
woorden, in putten geworpen. *Xerxes*,
hier over noch meerder gaande gemaakt
zynde, trok haastelyk met zyn leger voort,
en komende aan de Hellefpont, (dat is de
enge zee, die, omtrent Constantinopolen,
Asia van Europa scheidt) deede daar over
een brugh van Scheepen slaan; als hy te
vooren geboden hadde den bergh Athos,
een plaats van vyf Stedekens, die, als een
groot hooft, verre in de zee uit stak, op
dat de vloot geen gevaar in 't om varen van
den zelve zoude loopen, gelyk eenige
jaren te vooren, onder het gebiedt van
Mardonius, geschiedt was, door een diepe
en wyde graft, alwaar twee Galeyen ne-
vens malkanderen gemakkelek konden va-
ren, en hare riemen onverhindert gebrui-
ken, van het vaste landt af te snyden, en tot
een eilandt te maken. De Latynsche Poët
Lucanus maakt van beide deeze wonderhe-
den gewagh in zyn tweede Boek:

*Tales fama canis tumidum super aquora
Xerxem*

*Construxisse vias: multum cum pontibus
ansis*

Ento-

*Europamque Asia, Seflonque admovit Aby-
do:*

*Inceffique fretum rapidis super Hellefponi,
Non Eurum, Zephyrumque timens, quum
velaristefque*

In medium deferret Athon.

Aan de naaute, daar Afie en Europa, door de brugh, aan malkanderen gehecht waren, heeft *Xerxes*, om zyne begeerte te vol- doen, op een verheven plaats, zynen Koninglyken stoel doen stellen, en deede al- daar, niet verre van den oever, al het volk, zoo te landt als te water, in zyn gezicht monitoren, en hem verheugende over het geluk, dat hy heere was van zoo groot een menigte, berfte korts daar aan uit in tranen: hier over van zyn Oom *Artabanus* gevraagd zynde, wat zulks beduide, gaf voor antwoordt, bedroeft te zyn, om dat uit zoo grooten getal menschen over hon- dert jaren niemant in 't leven zoude we- zen. Een vreemde zaak! Hy die zelve zoo veele menschen vroegh op de vleis-bank braght, beklaaghe noch dat zy geen hon- dert jaren leven zouden. In de vloot (want van het velt-leger zal ik hier niet spreken) wierden getelt twaalf honderdt en acht groote Scheepen, behalven de kleine Jach- ten, en Boeijers, tot het getal van drie dui- zent. *Xerxes* uit de Galei komende, waar mede hy de geheele vloot was omgevaren, deede *Demaratus*, certyts Koning van La- cedemonien, die als balling zich by *Xerxes* ophieldt, en den zelve volghde in deeze togt tegen de Grieken, voor hem roepen, tot den welken hy aldus sprak: *Demaratus*, ik hebbe nu lust om van u, die een Griek zyt, en, na ik versta, uit geen kleine Stadt, te weten, of ghy geloofst dat de Grieken hare handen tegen my zullen derven uit- strekken; want na myn giffinge zouden alle de Grieken, noch alle de volkeren van het Westen, als zy by een waren, niet mans genoeg wezen om onze wapenen te we- derstaan, nocte my, in hare landen val- lende, te verwaghten: ik wil evenwel eens hooren wat gy hier van oordeelt. *Demaratus* vraagde voorzigtelyk, hoe den Koning beliefte daar van geiprooken te hebben, na de mondt, ofte na de waarheit? Na de waarheit, zeide de Koning, en beloofde dat hy daarom niet minder van hem hou- den zoude als hy ooit te vooren gedaan hadde. *Demaratus* dat hoorende, zeide: Dewyle het zulks is, Heer Koning, dat ghy begeert, en beveelt, van my de waar- heit te versta, zoo zal ik zeggen, het geene niemant daar na by u met de waar- heit zal konnen bestraffen. Die zware en schrikkelijke menigte, in welke ghy zoo grooten behagen sichept, is te vreezen voor

den geenen die de zelve leidt, dewyle zy meerder last als kracht heeft. Onmatige dingen zyn nimmermeer wel te regeren; en daar is niets dat lang bestaan kan, als het niet geregeert kan werden. Ghy behoeft ook niet te denken dat de Grieken zulk een ongelooftyke menigte niet zullen kon- nen wederstaan. Daar is niets ter werelt dat niet vergaan kan; en in zommige din- gen is de grootte alleen daar van de oor- zaak. Het geene gezegt wert is wel waar, namentlyk, dat het leger grooter is als de landen, die ghy gaat bestryden, zullen kon- nen verzwelgen; maar zulks slydt regel- recht tegen ons: daar om zal Griekenland u overwinnen, om dat het te klein is u te ontfangen. Griekenland is altydt meer- der gewent geweest tot armoede, als tot weelde, altydt een schoole van deught en vroomigheit, verkreghen door wysheit en strenge wetten, de welke, van het volk wel gebruikt zynde, wert daar door de armoe- de, en vreemde heerschappy, gewoert; derhalven zullen zy ook de uwe met alle maght wederstaan. Ghy behoef niet te vragen, met hoe veel volks zy dat zouden doen; want al was haar leger maar duizent mannen sterk, 't zy ook minder ofte meer- der, zoo zullen zy u aanvallen: ja al was het zulks dat alle de andere Grieken haar onder uwe heerschappy begaven, zoo zou- den die van ons Lacedemonien alleen u het hooft bieden. *Xerxes*, belachende deeze moedige woorden van een balling, liet hem voor een dwaas henen gaan; maar daar na, de nederlaag krygende, bedankte hy *Demaratus*, van dat hy hem alleen de waarheit gezeght hadde, en geboodt dat men hem Koninglyke cere zoude aan doen.

De Grieken, ondertusschen verwittigt zynde dat'er zoo grooten gereedschap in Afia, niet alleen tegen die van Athenen, en de geene die 't met haar hielden, gelyk het geruchte liep, maar tegens geheel Griekenlandt, gemaakt wierdt, waren al te zamen niet even eens gezint; want be- halven de Ioniers, en Cariers, die onder de gheoorzaamheit van *Xerxes* waren, en met hem d'andere Grieken quamden bestryden, zoo hadden ook niet weinigh andere van herwaarts over heimelyk aan de Persiaan- sche gezanten aarde en water, tekenen van dienstbaarheid, al te vooren over gegeven. Die rechtzinniger waren, hebben, na een by-een-komst over 't gemeene welvaren, malkanderen met eede verplicht, haar ge- lykelyk in wapenen tegen de Persianen te vervoege, en de vyryheit van Griekenlandt met gemeene maght staande te houden. Hier quam zeer wel te pas de voorzichtig- heit

heit van den Griekſchen Vorſt *Themisto-*
cles, die al te vooren zyne borgers den oor-
log te water hadde doen leeren; want als
andere, om wel met de gemeente te ſlaan,
ingevoert hadden, dat het inkomen van de
mynen hoofd voor hoofd omgedeelt wiert,
zoo is hy alleen de eerſte geweest, welke
dorſt voorſtellen, dat men voortaan die
uitdeeling behoorde te ſlaan, en dat gelt
te doen ſtrekken tot maken van Galeyen,
om te gebruiken tegen die van *Egina*, de-
wyle zy, door de groote menigte van hare
Scheepen, de geheele zee in haar geweldt
hadden, en derhalven de nagt van *Athe-*
nen t'onder hielden. Dit na zyn zin uit-
gevallen zynde, zoo heeft men uit dat gelt
eerſt hondert, en daar na noch tachtentigh
Galeyen toegegruſt, die tegen *Xerxes* ge-
voghten hebben. Hier op trok hy de bor-
gery allengskens meerder na de zee, haar
aanwyzende, dat zy te lande naauwlyks
met haars gelyke op moghten, daar zy met
de magt, die zy op de zee konden bekou-
men, niet alleen ſterk genoeg zouden we-
zen om haar van de Barbaren (zoo noem-
den de Grieken alle andere volkeren) te
beſchermen, maar zelve ook de wet te
ſtellen over geheel Griekenlandt. Op die
wyze maakten zy het voet-volk zee-voet-
ten. Welke zaak te dier tydt niet alleen de
ſtadt *Athenen*, die van *Xerxes*, door zyn
leger te lande, gantſch onder de voet
geſmeten was, wederom op de been gehol-
pen heeft, maar daar door is ook geheel
Griekenlandt behouden gebleven: zulks
heeft, onder andere, *Xerxes* zelve genoeg-
zaam getuigt; want als alle zyne magt
te lande noch onbeſchadicht was, ziende
de nederlage van de vloot, zoo nam hy da-
telyk de vlugt, als hem niet ſterk genoegh
kennende om tegens de Grieken te ſlaan,
en liet *Mardonius* in Griekenlandt voor
zynen Stadt-houder, meerder (zeit *Plu-*
tarchus) om te beletten dat de Grieken
hem niet zouden vervolgen, als dat hy
hope hadde de zelvige noch onder te bren-
gen. Maar laat ons nu eerſt verhalen, hoe
dat'er op de zee gevoghten is.

Als de Griekſche vloot haar begeven
hadde aan den oever van *Artemiſſe*, zynde
gelyk als een bolwerk voor het eilandt *Eu-*
bœa, nu *Negroponte* genoomt, en geen
gewagh tegen haar vernamen, zyn zy met
het kriecken van den dagh geloopen onder
de vloot van den vyandt, die te *Apheta-*
lagh, meerder moedt als volk en ſcheepen
hebbende, dewyle zy in beide veel min-
der, maar niet zwakker waren als den
vyandt. Daar wiert dapper aan wederzy-
den gevoghten, zoo dat onzeker was wie
d'overhandt hadde, tot dat de nacht haar

ſcheide: toen keerde elk wederom ter
plaatſe daar hy van daan gekomen was.
Maar de Perſianen hadden 't zwaarder ge-
hadt, als te vooren by haar gemeent ware
geweeſt. Korts daar aan zyn'er drie-en-
vyftigh nieuwe Scheepen aangekomen,
by die van *Athenen* gezonden, waar door
de Griekſche vloot zeer verſterkt is ge-
worden: deeze waren te aangenamer, om
dat zy tydinge mede bragten dat'er vele
Scheepen van den vyandt aan de ſtrandt
van 't eilandt door onweer vergaan waren.
De Grieken, hier door ſtouter geworden
zynde, hebben 's anderen daags eenige
Scheepen, die van de vloot wat afgezon-
dert waren, aangevallen, en de zelvige
dapper beſchadicht. Zulks ter herten ge-
noomen zynde by de gene die bevel had-
den over de Perſiaaniſche vloot, hebben zy
haar gereet gemaakt, om op den volgen-
den dagh de Grieken te overvallen, en,
alles wel beſtelt zynde, voeren daar maans
gewys na toe. De Grieken vergaten mede
haar zelve niet. Daar was dan wederom
een ſchrikkelyk gevecht tuſſchen de ge-
heele vlootten, in het welke veel volks en
Scheepen bleven, zonder dat d'een of d'an-
der veel voordeel konde rekenen; want al
was het zulks dat de Perſianen ongelyk
meerder Scheepen hadden, en vroomelyk
voghten, zoo waren zy evenwel in 't ſlaan,
door de menigte, malkander in de wegh,
de Scheepen tegens elkander ſtootende,
en onder een verwarrende. De Grieken,
aan d'andere zyde, ſtreden ſtandvaſtig,
en hartnekkelyk, voor de vryheit en al haar
welvaren. Dit is te water geſchiedt in die
drie dagen, in welke het Griekſche leger
te lande van de Perſianen verſlagen was.
Op welke tydinge de Grieken na *Salamine*
trokken, een eilandt recht over de ſtadt
Athenen, die *Xerxes* ondertuſſchen hadde
doen vernielen. Dit eilandt is nu niet meer
in wezen; doch blyft evenwel vermaart
door de pen van de Historieſchryvers, in
welke het noch op huden zweeft, daar het
heele Koningryk over lange vergaan is:
derhalven heeft *Cicero*, als een voorzegger,
wel geſchreeven, dat *Nepinnus* (door de
kracht van de zee) eerder *Salamine* zoude
uitroeijen, als de geheugeniffe van d'over-
winninge by *Salamine*; waar van wy nu
zullen ſpreken. Daar dan gekomen zynde,
wierden de Grieken van *Themisto-*
cles vermaant, en aangeport, dat zy hun manne-
lyk, voor haar vaderlandt, vryheit, ouders,
vrouwen, kinderen, en al wat haar lief was,
zouden dragen, en hebben haar tot den
ſlagh gereet gemaakt. De Perſianen ble-
ven ook niet in gebreke, maar quamen de
Grieken tegen. Daar viel wederom een

Iii

bloee-

bloedige slag, dewyle van beide zyden met alle maght over het uit-einde van de geheele zaak gevochten wiert. Maar den Grieken holf niet alleen dat zy wel ervaren ter zee waren, en, voor 't vaderlandt stryden, haar dapper weerden, maar ook dat zy met beter ordre in de naauwe zee voghten. Daar-en-tegen schade het den Perſianen veel, dat in zulk een menigte van Scheepen, en alderhande volk, alles met geen goet beleit toeging, zoo dat zy malkanderen dikmaals in de wegh waren. Na een lang gevecht, als wederzyds geen weinige, doch meerder van de Perſianen, gebleven waren, veele Grieken haar door zwemmen behielden, en de Perſianen, als niet konnende zwemmen, verdronken, ook veel Bevelhebbers, en soldaten, om quamen, zoo heeft ten laaften de geheele vloot der Perſianen, door de ſtantvaſtige dapperheit der Grieken verwonnen zynde, haar op de vlucht begeven. Waar op de Grieken, haar een wyl vervolgende, noch veel Scheepen reddeloos maakten, en te gronde deden gaan.

Het Actiſche Zee-gevecht.

Dit is een van de vermaardſte zee-gevechten, die ooit voorgevallen zyn, waar van de Hoofden zyn geweest *Augustus*, en *Antonius*, de dapperſte en ervarenſte harer eeuwe, die alle de maghten van Ooſten en Weſten by een getrokken hadden. *Plutarchus* verhaalt, dat 'er aan de zyde van *Antonius* elf Koningen zyn geweest, die hem met al hare maght hulp toebaghten, waar van zes perſoonlyk het gevecht bywoonden. De plaats, daar de ſlagh geſchiede, was voor de Golf van Ambracie. In de vloot van *Augustus* vondt men vier hondert Oorlogh-scheepen, en in die van *Antonius* acht hondert, veel grooter als die van *Augustus*. Men zagh'er eenige met zes en meerder roei-banken, tot negen toe, opgebouwt te zyn. Zy hadden toorens op, zoo dat zy kaſteelen, of dryvende ſteden, ſcheenen te wezen. De zee ſcheen te bezwijken van den laſt, en de windt kon de zelve ter naauwer noodt beroeren. Doch de Scheepen van *Cesar* waren niet grooter, als dat zy van drie riem-reijen, of banken, tot zes roei-banken, of riem-reijen, opgebouwt waren. Aan de zyde van *Epirus*, te landt, zagh men het volk van *Antonius*, zynde een getal van hondert duizent te voet, en twaalf duizent te paert. Het volk van *Augustus*, 't geen aan de kaap, of het hoofd-baak Actiſch was, is twee-en-negentigh duizent te voet, en twaalf duizent te paert geweest. Het meeſte deel der Roomſche Raden waren aanschouwers van dee-

zen ſlagh. *Antonius*, ziende dat hy geen roeijers genoegh tot zyn Scheepen hadde, verbrande een gedeelte der zelve, en behielt alleen vyf hondert van de zwaarſte, op welke hy lade twee-en-twintigh duizent mannen, en twee duizent pyl-ſchieters. Op zelfſtigh na verbrande hy alle de Egyptiſche Scheepen, zegt *Plutarchus*. Het gevecht wiert eenige dagen uitgeſtelt, om een ſtorm die daar opſtontd. De ſtilte gekomen zynde, zagh men de twee vlooten zeilen. *Antonius* geleide de rechter vleugel, met *Publicola*, en *Calus* de linker, *Marcus Oſtavius*, en *Marcus Inſeſus*, geleiden de middelſte hoop. Aan de andere zyde ſtelde *Augustus* voor de linker vleugel van zyn vloot *Agrippa*, en behielt de rechter voor zich. *Antonius* liet zich met een Fregat door de vloot voeren, om zyn volk te moedigen, dat zy zich als krygs-helden zouden dragen, waarſchouwende de Piloten, niet meer van haar plaatzen te wyken, als of zy ten anker lagen, zich betrouwend op de grootte zyner Scheepen. *Augustus* liet zich deſgelyks door zyn vloot voeren, en vermaande het volk, niet te vreezen voor de menigte hunner vyanden: dat de zegen niet aan 't getal, maar aan de kloekmoedigheit hing: dat de vloot des vyandts beſtontd uit by een geraapt volk van verſcheide landen, die meer gewent zyn laſten te laden, als wapenen te voeren: dat zy gebrek van roeijers hadden: dat de Scheepen, hoe groot en ſterk zy moghten wezen, geen menſchen quetſten noch dooden, en dar'er veel volk moett zyn om die te beſtuuren: dat der zelve zwaarte den vyandt hinderen zoude, zoo om dat het den zee-luiden het middel beneemt van haafteſtyk het gebodt der Piloten te gehoorzamen, als om dat zy niet konnen wenden met zulken ſnelheit, als tot duſdanigh een ontmoetinge van nooden is, en noch veel minder vlughten, of zich bergen; want de zwaarheit maakt haar traag, en de hooghte ſtelt hun bloot voor de pylen: dat hem maar een ding verdroet, te weten, dat hy de moedigheit van zyn uitgelezen Roomſche ſoldaten moeft ſtellen tegen deeze Barbaren, die hy zonder eere overwinnen zoude, en van welke zy niet overwonnen konden worden, als met ſchande: dat hy zeer wel wiſt, dat zy meer gemoedigt wierden door haar eigen kloekmoedigheit, als door zyne woorden. Hy vermaande hun, al haar moed in 't werk te ſtellen, en niet te lyden dat het hoogh verheven ſchip, verciert met louter gout, en purpere zeilen, van de dertele *Cleopatra*, die in de vloot van *Antonius* was, haar ontquam, op dat zy de ſchatten wegh voerden,

den, die de loon van haar moeite, de ere van haar gevecht, en de vrucht harer overwinning zouden zyn. Na dit alles, en dat'er na allen schyn een hardt gevecht aanstaande was, vernam *Augustus*, uit eenigh geelaat van *Antonius* en *Cleopatra*, dat zy eenig byzonder voornemen in den zin hadden, zynde verbaast door zekere quade voorzeggingen, die versich voorgekomen waren, als van hongers-noodt, die haar begon aan te tasten: dit had hen dan doen besluiten, na Egypten te keeren, waar toe zy maar een eerlyke reden zochten. *Augustus* dit merkende, besloot, hun te laten vertrekken, op dat hy, als zy onder zeil waren, haar in 't vlugthen moght aantasten; want hy beelde zich in, dat zyne Scheepen, licht zynde, de hare lichtelyk konden achterhalen, en verstrooijen. *Agrippa*, vreesende dat *Antonius*, door kracht van riemen en zeilen, de vlucht verhaasten zoude, wende voor, aan *Augustus*, dat des vyandts vloot, door de storm, die sterker op stroom als op de reede geweest hadde, alreede in wan-schik was; 't geen hem tot de slaghe deed besluiten. *Augustus* dan, na dat hy bevoelen hadde wel acht te nemen op alle gelegtheden, die voor moghten komen, om den vyandt aan te tasten, ging zelf, om de koenheit van *Antonius*, en ook die van zyn volk, te beproeven, met zyn vloot na den vyandt, hem tot het gevecht te tarten, of te verjagen, en zagh haar in de mont van de * inwerp, zonder bewys van vertrekken, of slaghe te leveren; doch hier door wierden zy niet eens bewoogen, maar versterkten alleen de voor-hoop van haar vloot, om de slaghe af te weeren, en tegen te staan. Waar op *Augustus* niet wist wat zyde te kiezen; doch terstondt, na eenige twyffeling, naderde zyne maght, welke hy aan die zyde deede trekken, daar men den vyandt best becingelen kon, of ten minsten zyne schikking breken. Maar *Antonius*, vreesende omcingelt te worden, naderde met zyn Scheepen, en quam ondanks tot den slaghe. Dus begon dan het gevecht. Alle de Hopluiden volvoerden haar plicht, en twisteden moedighlyk om den zegen. De Scheepen van *Augustus* hadden groot voordeel op die van *Antonius*, nademaal zy, lichter zynde, den vyandt te gereder aantasteden, die zy met een ongelooffelyke snelligheit deden zinken, en in de grondt joegen, schoon de planken met koper te zamen waren gehecht, zoo *Plutarchus* wil; want zy vonden weinigh tegenstandt by de groote en zware vyandts Scheepen, en als zy gestooten hadden, aarzelden zy met groote snelligheit, waar over des vyandts Scheepen haar niet konden volgen, noch

op het minst beschadigen. Niet te min, wanneer de Scheepen van *Augustus* die van *Antonius* wilden aantasten, ontongen zy haar met pyl-schooten, en steenen, zoekende die aan te klampen; want als zy handt-gemeen raakten, waren zy de sterkste, en konden de lichte Scheepen haaltigh in de grondt booren. Dit was de oorzaak dat *Augustus* naauwe acht nam, en met een wonderlyke snelheit zyne Scheepen deede wyken, zonder groote schade te lyden. Zoo voght de vloot van *Antonius* als het voet-volk te lande, die de vyanden verwaghten; daar die van *Augustus* de wyze van de ruiters navolgde, welke met een loop op den vyandt aanvallen, en dan weder te rug wyken. De zegen lagh lang in de waagh-schaal, zonder dat men groot voordeel aan een van beide zyden kon bemerken. *Cleopatra*, die al voor den slag haar tot de vlugt bereid hadde, verliet *Antonius*; want deeze Egyptische vrouw, die met zeltigh Scheepen in de haven ten anker lagh, ziende zulk een bloedigh gevecht, en niet wetende aan welke zyde de zegen en overwinning keeren zoude, kon niet langer de twyffelachtige uitkomst verwaghten, maar, vol van schrik, deede een teken, om haar Scheepen onder zeil te brengen, en naar Egypten te vlughen. Deeze Scheepen, die vlak voor de windt hadden, zeilden midden door de vloot van *Antonius*, en braghten die heel in verwarring: in de volle zee komende, nam zy de wegh na Alexandrien. *Antonius*, die nader by *Cleopatra* was, als by zyn lichaam dat hy bezield, ziende dat zy onder zeil was, verliet zyne Hopluiden, en soldaten, in het midden van den slaghe, zich begevende in een Boot, vergezelschapt alleen door twee van zyne huis-genooten, en stelde haar te volgen. Hoewel deeze slaphartighit de moed van zyn volk verminderde, evenwel duurde de slaghe noch eenigen tyd, zonder dat *Augustus* den vyandt konde t'onder brengen, dan met uittermaten groot geweld en moeite van de zyne. En of wel zyn eerste voornemen was, de Scheepen van *Antonius* te behouden, en in haar geheel te laten, ten einde hy de groote schatten, die in de zelve waren, moght bekomen; niet te min, ziende de hardnekkighit der vyanden, veranderde hy van zin, en gebodt, die met vuur-werken te naderen. Dit gezicht was deerlyk, nademaal men alle de Scheepen vol vuur zagh. Die van *Augustus* wierpen vlamme schichten, brandende toortzen, yzere potten vol pek, en gloeiende kolen: terwyl dat dan de soldaten van *Antonius* bezigh waren met het vuur te blusschen, of over boot te

werpen, voegden zich die van *Augustus* daar by, en maakten een deerlyke slagbank: die zich van het vuur konden ontslaan, smeten haar zelve in zee, hen overgevend aan de genade der baren: andere, die niet vlytigh genoeg waren, verflikten door de rook, of verteerden door de vlam, die, aangestoot door de windt, gestadigh aan wies, en noch meerder schade in de Scheepen braght. Een tyger zouw deernis gehad hebben, door zulk een beklagelyk gezicht. *Augustus* ondertusschen vervolgede zyn overwinninge, die hy eindelyk, na zulk een streng gevegt, verkreegh. De slag gewonnen zynde, en alles wel verzekert, zondt hy veel van zyn volk om het vuur te lesschen, en bergde noch drie hondert Scheepen, die in zyn maght bleven. Deeze, en alle de toerusting van *Antonius* gekreegen hebbende, deede hy hem, en haar, achtervolgen; maar *Cleopatra* had hare Scheepen reeds zoo verre gevoert, dat'er geen middel was om' die te achterhalen. Na deeze volbrachte overwinning ging *Augustus* in den Tempel van *Apollo*, die by den oever van de *zee-boczem was, offerde hem de voor-sleevens der Galeyen, die hy op deeze gelukkige dagh had verkreegen, en deed op de zelve plaatze een Stadt bouwen, die hy * *Nicopolis* noemde, om tot eeuwige gedachtenisse te dienen van zulk een vermaarde overwinning.

* Gelf.

* Is gezegt, Zegen- of Overwinning- Stadt.

Het is aanmerken waerdigh 't geene men vindt by *Plutarchus*, hoe *Antonius* niet duldte dat zyne Scheeps-hoofden de zeilen streken, als men aan 't gevegt zoude gaan: waar uit vastelyk te besluiten is, dat het een gewoonte zy geweest te slaan met nedergelegen zeilen. Hy moedighde zyn volk, en zeide, dat zy zich zouden inbeelden te lande te vegten, van wegen de grootheit der Scheepen.

Emilius, de Romein, deede *Antiochus* den oorlogh aan met zeven hondert weerbare Oorlogh-scheepen. Zoo dat van die tyden niet gezegt magh werden, 't geen *Ovidius* zingt van zyne voor-eeuwen, *Vela dabant ventis, nec adhuc bene noverat illos Navita*: dat is, Zy zeilden, en hadden geen kennisse van windt-streek: terwyl men zulke vlootten heeft gehad; want noodzakelyk zyn hier toe kundbare bestierders geweest, die weêr- en windt-vast waren, schoon ons de ware en oprechte konst harer Stiermanschap is verhoolen.

Vermaarde Zee-roovers, die men in de Roomsche Gedenk-schryften vindt.

Onder de vermaarde Zee-roovers maken de ouden gewag van *Dionides*, die ten tyde

van *Alexander* de Grootte leefde: van *Stilico*, die ten tyde van *Demetrius*: van *Cleonides*, die ten tyde van *Ptolomus*: van *Chipandus*, die ten tyde van *Cyrus*: van *Miltus*, die ten tyde van *Dionysius*: van *Alcamon*, die ten tyde van *Cesar*: en van *Agathocles*, die ten tyde van den Keizer *Augustus* leefde. Van stuk tot stuk te verhalen wat begin deeze Zee-roovers hadden, wat rooveren zy deden, de gevaren daar zy de menschen in bragten, wat Steden zy verwoesten, de wreedtheit die zy pleegden, de rykdommen die zy verkreegen, en het einde dat zy hadden, zoude te lang, en te verdrietigh vallen om te leezen. Het zal genoeg zyn, voor dit maal aan te merken, dat niet een van deeze Zee-roovers op zyn bedde stierf, noch zyn * uiterste-wil maakte. * *Tyflamus*. Zy betaalden alle, op de uur hares doods, de schade, die zy gedaan hadden, zonder te genieten de rykdommen, die zy gerooft hadden.

Dionides, de Zee-roover, wilde nooit in dienft van *Darius* of *Alexander* treden, noch vrede met hen hebben; maar plonderde alles wat hem ontmoete. Om deeze oorzaak ruste *Alexander* de Groot een maghtige vloot tegen hem uit; en hy wiert, gevangen, voor *Alexander* gebragt, die tot hem zeide: Zeght my, *Dionides*, waar om dat ghy de heele zee ontroert hebt? Hy antwoorde: Waar om hebt ghy de gantsche aarde geplondert, en de geheele zee geschuimt? *Alexander* zeide weder: Het is om dat ik een Koning ben, en ghy zyt een Zee-roover. Waar op *Dionides* wederom: O *Alexander*! ghy en ik zyn van een zelve aart en staat, uitgenoomen dat men my een Zee-roover noemt, om dat ik met weinigh volk de zee geschuimt heb; en u heet men Vorst, om dat ghy met groote legers rooveren bedryft: indien de Goden my wilden begunstigen, en u misgunnen, zoo dat ik *Alexander*, en ghy *Dionides* waart, misschien dat ik een beter Prins, als ghy een Zee-roover zoude zyn.

Stilico schuimde de Caputische zee zestiën jaren lang, en deede groote schade aan die van *Bactes*, en *Rhodus*. By den Koning *Demetrius* eindelyk gevangen, en voor hem gebragt zynde, vraagde hy hem: *Stilico*, wat hebben u de Rhodiërs, en die van *Bactes*, gedaan, dat ghy haar zoo bedorven hebt? *Stilico* gaf tot antwoord: Ik wilde wel, Heer, dat ghy my zeide, wat u myn vader gedaan had, dat ghy hem liet onthoofden, en my gebannen hebt? Ik rade u, in dit myn laatste uur, dat ghy geen menschen vervolgt tot het uiterste punt; want het is gevaarlyk te doen te hebben met die haar eer verloren heb-

hebben, en die geen rekenfchap van haar leven behoeven te geven.

Van *Cleonides*, die de zee twee-en-twintigh jaren lang fchuimde, zegt men, dat hy zeven jaren in zyn Schip is gebleeven, zonder zyn voet op 't landt te zetten. Deeze Zee-roover zagh fcheel, en was van de Natuur niet vergeefs getekent; want hy was zeer wreet, en hieldt nooit zyn woort tegen die geene welke in zyne handen vielen. Onder andere wreetheden, die deeze beul pleegde aan de geene die hy kreegh, was dit, dat hy haar handen en voeten liet binden, en hebbende kokende olie in een fpuut laten doos, liet hy de gevangenen daar mede befpuiten, tot dat zy in de olie verftikt waren. De Koning *Protolomeus* rufte een vloot uit, en ving hem, wien hy vraagde: *Cleonides*, wat heliche razernye heeft u geleert zulke wreede pynen de menfchen aan te doen? *Cleonides* antwoorde: Ik heb niet alleen willen pynigen de lichamen van myne vyanden, met welke zy my vervolghen; maar ik wilde ook hare ingewanden verbranden, waar mede zy my hateden. Waar op *Protolomeus* beval, dat men *Cleonides* dagelyks met ziedende olie zoude natten: en om hem meerder te doen lyden, verlangde men zyn leven zoo lang men konde.

Chipandus, de Zee-roover, is gebooren tot Theben, ten tyde van *Cyrus*: deeze was een man van groote moed, hooghdravend, maghtigh, en deugtzzaam: hy hadt hondert en dertigh Scheepen, met welke hy onder zyn bedwang hieldt alle de Oosterfche Koningryken, en deede zich vreezen van alle de Wefterfche Vorften. Koning *Cyrus* liet een zee-vloot tegen hem toerufen: na dat hy hem dan gevangen, en voor zich hadt, vroegh hy hem: Waar om zyt ghy in dienst des Konings van Parthen gegaan? hebbende van my foldy getrokken. *Chipandus* antwoorde: De wetten op 't landt verbinden hen die op zee zyn gantfch niet; en men is niet gewoon op het landt de wetten ter zee te onderhouden: zegge dit, om dat wy Zee-roovers gewoon zyn zoo dikmaals van meesters te veranderen, als zich de windt op zee verandert.

Miltas, de Zee-roover, leefde te gelyk met *Diomifius* van Syracuzen: hy plonderde gantfch Afien: regeerde meer dan dertigh jaren op het water; maar eindelyk van de Rhodiens gevangen, en gebraght ter plaatze daar hy fterven moest, hefte hy zyn oogen ten hemel, zeggende: O *Neptun*, Godt der zee! waar om verlaat ghy my tegenwoordigh? aangezien ik u in zee meer als vyf hondert menfchen geoffert hebbe,

die ik met myn eigen handen floghtede: heb'er meer dan veertigh duizent doen verdrinken, meer dan dertigh duizent van ziekten doen fterven, en meer als twintigh duizent doot geflagen: hoe is het dan mogelyk dat een meniche alleen my kan doen fterven? my, die zoo veel menfchen heb doen fterven.

Alcamon was een Zee-roover, ten tyde van *Sylla*, en *Marim*: deeze koos de zyde van *Sylla*, en ving *Julius Caesar*, die uit vrees voor *Sylla* vlughte. *Caesar* zeide dikmaal, fpoets-wyze, tegen den Roover, dat hy hem, met al de zynen, zouw laten hangen. Daar na, als *Julius Caesar* het Roomfche Ryk in handen had, rufte hy een vloot tegen *Alcamon* uit: welke, gevangen zynde, en na de galgh gebraght, daar hy aan gehangen zoude worden, begon te zeggen: Ik ben niet droevigh over myn verlies, noch over myn doot; maar het verdriet my grootelyks, in handen gevallen te zyn van de geene die ik eertyds in myn maght gehad heb: en dat hy, die ik kon en moest in vier deelen gehouwen hebben, my nu doet ophangen.

By welke alle *Klaas Compaan*, die in onzen tydt geleefd heeft, te vergelyken zoude zyn; als mede *Storren-beker*, en *Gunncke Machiel*, in de voorgaande eeuwe: van welke laafte noch oude gebouwen, geficht uit hare geroofden buit, te zien zouden zyn.

Van den beroemden Zee-roover *Ronde Klaas* wert noch ter ftede Goeree gedacht, om dat hy, gewoon zynde de Buizen te verjagen, en in de grondt te booren, zich een maal verftoute de Stadt zelve aan te grypen, ter tydt als het man-volk meeft ter vangit'zee was: weshalven de wyven moest fchepten, en hem afweerden, met pek en teer ziedent heet van de wallen, of muuren, te werpen; waar om men zeght, dat zy tot op heden met de vryheit van de vlas-tienden zyn begiftigh.

Die het op een zee-rooven aanlegh, neemt gemeinlyk veelley natie, of volkaart, te fcheep, die elkander niet verftaan, om oproer te weeten; en ftrykt de Compaffen vals, op dat alle de fcheepelingen niet weten werwaarts men zelft.

Jafon, Hopman van het Schip *Argos*, wiert met eenparige ftemmen van die van Griekenlandt gekooren, om de Zee-roovers van de Griekfche kusten te weeten: en zonder zyn weten moght'er niemant by der zee, (met meer dan vyf perfoonen in het Schip te hebben) noch van eenige plaatzen afvaren.

Plutarichus
in 't leven
van *Thesfeus*.

Het Schip is een Egyptifch zinne-beeldt.

D'oude Egyptenaren verbeeldden door zinne-beelden, in een varent Schip, alle de eigenfchappen, waar door Godt, als door dienaren, het geheele al beftuurt, en onderhoudt; welkers afbeelding de Ifische Tafel ('t geen zommige voor het geheiligde Schip *Baru* nemen, zynde dus genaamt, om dat zy de Egyptifche godtsdienft, als in een kort begryp, uitdrukt) ons heeft nagelaten in afgemaalde verbeeldtzen. Deeze Tafel heeft zynen oorspronk van de Godinne *Ifis*, eertydts de hoogfte godtheit in Egypten; waar om zy by haar voor de flichter der godtsdienft, en hemelfche wetten, gehouden wiert.

De Tafel is van koper, gevonden onder de puin van het vervallen Bourbon, en wert bewaart in de Mantuaifche fchat-kamer: zy is voormaals door de Romeinen uit Egypten gevoert, daar dit werk-ftuk, de Godtheit ter eeren, met groote konft, en moeite, gewrocht is geweest, 't geen ons den arbeid uitwyft: welke ook fchynt te verzekeren, dat het gemaakt zy ten tyde als deeze konft by de Egyptenaren meest in zwang gong, voor dat *Cambyfes* den inval in Egypten deede. In de Tempel van *Ifis* is dit werk-ftuk ten toon gefteft geweest. Uit deeze Tafel dan is het nevenftaande Schuitjen, met zyn vracht, onder letter G, afgetrokken.

Het Scheepken zelf beduidt, dat alle de hemelfche invloeiingen de geheele werelt door fchieten, even als een fchip, 't geen alle oorden bevaart. Het is in 't water gefteft, om dat zy gevoelden, dat de dingen, die in het Scheepken onder zinne-beelden werden vertoont, in het water, ofte in vochtige dampen, die over al op aarde verfpuit zyn, werken.

Aan de achter-fteven ziet men een haviks-kop, daar een veder, en de slang *Aspis* boven uit fteken: met deeze beteikenden zy de overvloedigheid van leven, licht, en beweging, waar door Godt het meeste op aarde uitwerkt. De voor-fteven pronkt met een ftruik Zeven-gety-kruit, zynde een verborgene vergelyking; waar mede zy wilden zeggen, dat alles na Godts wil, en wezen, uitgevoerd wert.

Horns, *Ifis* zoon, is de Stuurman; daar andere *Ofris* van maken, dat is, de kracht van werelt, en Zon, die ten allen tyde, na den eifch, ieder zaak zyn behoorlyke hitte en koude geeft. Hy heeft de gedaante van een jongeling, om dat de werelt, van dauw gevoedt, steeds nieuw en jong fchynt. Door deezen *Horns* wierdt by de oude

Egyptenaren zoo wel het gefternte om hoogh verftaan, als de zon, en zienlyke aarde. Ook wiert hier mede wel het geheele al verftaan; maar dan heeft hy zyn hooft met koordekens bedekt, ook vloei-zen vlieten rondtom hem uit. By deeze verftonden zy de ziel van de werelt, of hoogfte geest van de Zons godtheit, met welke naam zy hunnen Godt *Apis* beteikenden, die wel eer Koning in Egypten geweest, het volk wetten gegeven, getemt, en fchranderheden in geſchapt had.

Ifis, die de maan op haar hooft draaght, zit voor op, en voert een arents-veder in de hand: 't geen bediedt dat zy de Zons huisvrouw is. Voor de os, daar andere een twee-hoofdige bok van maken, het verbeeldzel van den Egyptifchen *Janus*, ſteekt een Sterre-kykers Quadrant op een ſtok, daar de tydt by verftaan wert. *Apis* dan, en *Ifis*, ofte Zon en Maan, bieden den ander hulp, tot onderhoudt van de werelt: deeze verſchafte vuur, en geeft, die vocht en drooghte, beide de lucht en zyn gematigtheit voort brengende, daar alle ſchepzelen by beftaan. Met de gevleugelde klood, boven de os, wilden zy betekenen, dat'er niets ontbloot was van de Goddelyke invloeiinge en beftieringe.

Horns ſtiert het Schip, gelyk als Godt alles regeert: hy zit geknielt, 't welk betekent, dat de zichtbare werelt zich bukken en onderdanigh ſtellen moet voor de ziel des werelts, en onzichtbaarheid des zelfs, die hunne zit-plaats, na het gevoelen der Egyptenaren, in de Zon heeft. De ſlang, die, gekronkelt, wederzydts by de klood afhangt, beduidt het leven, 't welk Godt aan alle ſchepfelen uitdeilt.

Het gewas, dat voor de os ſtaat, is eenig uitgewerkte, voort gebraght van de genoemde invloeiinge en goddelykheden. Achter hem ſtaat een tak hey-kruit, de heilige plant, teken der vruchtbaarheid.

Het beeldt van de Zon word by de Egyptenaars in een Schip verbeeldt, dat van een krokodil gevoert wert, 't geen zy heiligh hielden; waar van te zien is by *Kircherus*, *Pignorinus*, en *Gyraldus*.

Op een bergh in Siam wert een afbeeldzel van zeker voet in ſteen vertoont, lang anderhalf el, 't welk de Indianen het afdruckzel van Adams voet houden te zyn, en daar om hooglyk eeren: op deeze ſtaat een Schip verbeeldt, 't geen by haar van vreemde beduidtzen is.

Wapens daar Scheepen in verbeeldt zyn.

Om niets achter te laten dat dienſtig kan zyn tot vermeerdering van kenniſſe in de

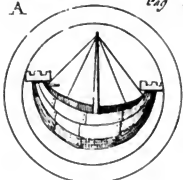
Fig. 439.

CIII

N. Wäfen Delin.

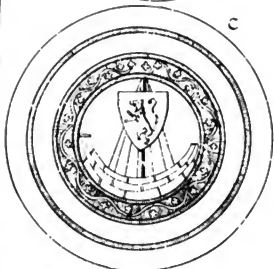
A

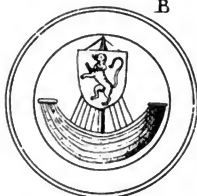
H

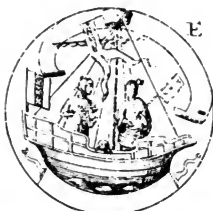
C

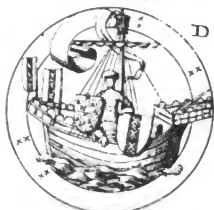
B

E

D

F

G

de Scheep-bouwery, en haar toefland van oudts, zal hier eenige oude Wapens laten volgen, die Scheepen, en Vaar-tuigen, vertoonen: waar uit vaſtelyk te beſluiten is, dat de Scheepen dier geſtalte zyn geweest, wanneer deeze Wapens haar begin genomen hebben; gelyk het Schip in 't Wapen van de manhaite *Tromp, de Ruiter*, den Zweedſchen Admiraal *Zee-helm*, en andere, van hedendaagſche geſtalte is.

Het oudt Amſterdaſche Wapen, zoo heden wert gebruikt, verbeeldt by letter H op de nevenſtaande plaat, is een Kogh, het oudtſte vaar-tuigh daar men in deeze landen van gedenkt: hier in ſtaan twee Hollandſche Graven, na de oude wyze gewapent, hebbende een hondt, die zyn pooten op het boort geflagen heeft, tuſſchen zich ſtaan; welke Graven de Magiſtraat deezer Stede, om de handt-veſten, en wille-keuren, van hen verkregen, tot een eeuwighe teken van dankbaarheid, in haar zegel voert. Van de namen deezer Graven is geen zekerheit: eenige willen dat d'eene uit het huis van Henegouwen zy geſprooten, om dat men 't zelve wapen in zyn ſchildt ziet: d'ander heeft een banier, en daar in de drie moolen-wieken, het hedendaagſche Wapen, in de handt; diens gelyk ook op 't achter-ſchip ſtaat. Andere willen, dat d'eene Graaf *Willem* de vierde, en d'andere Hartogh *Aalbrecht* vertoont, om dat die deeze Stadt zeer begunſtigt hebben; doch alles op een loſſe voet.

In dit oude Wapen ſpeurt men groote veranderingen; want men vindt bezegelheden, waar in alleen maar een oudt Schip wert vertoont, na de geſtalte als op de plaat aan letter A is verbeeldt, 't geen wel eer, nevens die by de letteren C, B, E, F, in de naauwkeurige Bockery van zaliger den achtbaren Heer *Pieter Schaap*, voorzittend Scheepen, en Raadt deezer Stede, wierdt bewaart. Hier ſtaat een maſt te midden in, recht op, en daar van ſtrekken eenige touwen na beneden tot aan het Schip toe: op d'achter- en voor-ſteven heeft het een uitgefinede hakke-bort, elk met drie vierkante opſtaande tanden, of toppen: en hoewel men geen ſtuur, of roer, aan dit Kogge-ſchip kan gewaar worden, zoo ſchynt het evenwel een roerpen, of helm-ſtok, te hebben. Andere twyffelen echter of deeze Kogge het rechte zegel der Stadt Amſterdam zy; want men kan zulks niet verzekeren, om dat de letters, die daar rondtom ſtaan, oudt en verbroken zyn. Zoo dit zegel dan by die van Amſterdam gebruikelijk is geweest, moet het voor den Jare 1296 zyn geweest, en miſſchien ten tyde dat Amſterdam noch

een Dorp was, ſtaande onder het gebiedt van de Heeren van Amſtel.

Het zegel dat in oudtheit daar aan volgt, is het eerſte hier voor zeer gelyk: doch het Schip heeft geen ſtuur-pen, noch uitgefinede hakke-borden; maar een Schildt hangt aan de maſt, daar men een over-eindt ſtaande Leeuw in ziet, even als in het Wapen van Hollandt: rondtom in de rant ſtaat met oude letters, *Sigillum opidi de Amſtredamme*: dat is, *Zegel der Stede van Amſtredamme*: gelyk onder letter B op de plaat ſtaat vertoont. Dit zegel vindt men aan brieven in den Jare 1357 verleent. Ook zyn op de Stadts Treſaurie Wapens zonder hont, en kruiffen, van 't Jare 1353, voor handen.

Een ander zegel was voormaals hier ter Stede gebruikelijk om aan brieven 'te hangen, waar mede de Burgermeesters verklaarden deeze of geene hunne poorters te zyn; 't geen hen diende om tol-vry te varen van des Graven tolleren in Hollandt: gelyk dit onder letter C wert vertoont, zynde gefined in 't Jare 1360: welk Wapen ghangen wierd aan den vryen tol-brief, die Schepenen en Raden den burgeren van Amſtredamme gaven. Hier ziet men inſgelyks de Kogge met opgerichte hoofdtouwen, dan van wanſchappen toeflandt, 't geen ik ſchier zoude gelooven dat by de meesters onkunde toegekomen is; want te dier tydt is de ſny-konſt hier te lande in geen hoogen top geweest. Deeze vryheit van tolleren is in den Jare 1275 verleent. Het kan zyn, ſchoon deeze Kogge het oudtſte zegel was, gelyk zyn toeflandt wel ſchynt uit te wyzen, dat echter naderhandt het Hollandſche Wapen, op het ſchenken van de vryheit, ter eeren van Graaf *Floris*, daar aan ghangen zy. Voorts ſtaan hier Latynſche letteren by, die, alzoohier buiten voorwerp zyn, achter laten zal.

Men vindt ter Treſaurie der Stadt Amſterdam een bezegelde brief van Harlingen, waar van het Wapen dat van letter C gelyk is, zynde verleent in 't Jare 1353.

By de letter D ziet men een Kogge-ſchip, inſgelyks zonder ſtuur, maar aan de maſt is een wimpel: in het Schip ſtaat een man, die het Amſterdaſche Wapen in zyn ſlinker handt, en in zyn rechter handt het Wapen van Henegouwen houdt. Men vindt brieven van den Jare 1432, die met dit zegel zyn verzegelet.

Het zegel onder letter E is weder een ander geſtalte van d'Amſterdaſche Koggen: deeze voert een groote maſt, mars-korf, en wimpels met kruiffen, daar deeze woorden rondtom ſtaan, *Sigillum ſecretum opidi Amſtredamenſis*: dat is, *Het geheim zegel*

zegel van 't Stedeken Amftredam: met dit vindt men brieven bezegelt te zyn in den Jare 1487.

Een ander zegel, vertoont onder letter F, is weder een Kogge, van een geheel andere gefalte als de voorgaande, hebbende een boegh-fpriet. De man, die hier in op de rechter zyde staat, fchynt een heraut, of kryghs-verkondiger, te zyn; want hy heeft een rok over zyn wapens aangetogen, 't geen den herauten eigen is.

Van de Wapens D, en G, worden heden by my oude bezegelheden bewaart: rondtom de zelve ftaan deeze woorden, *Sigillum secretum opids de Amftredamensis*: dat is, *Het geheime zegel van 't Stedeken Amftredam*. In het eerste komt de hondt binnens boorts met zyn hooft uit het voor-onderzien. Waar toe de herauten dienen is my onbekent: misfchien hebben die van Amftredam hier mede willen te kennen geven, dat zy te deezer tydt, te weten op het Jaar 1482, wanneer zy haar Stadt eerit hebben bemuurt, befteendigh zyn geworden om een oorloghs-bots te wederftaan, en een ieder, die hen wilde aantaften, den krygh verkondighden.

Het zegel onder letter H vertoont onze hedendaagfche Kogge, doch is van een geheel andere gefalte als de voorgaande, gelyk uit de prent magh befpeurt werden.

Deeze Scheepen zonder roer geven misfchien te kennen, dat Amftredam, in zyn eerften opbouw noch geen groote vaarten hebbende aangerecht, zonder onderscheit op alle gewesten handel zoght. De hondt fchynt de wakkerheit der inboorlingen te beduiden. Over de vier eeuwen kan het eerste deezer Wapens niet oudt zyn; want deeze Stadt telt zelve geen meer jaren: 't en ware het ten tyde dat Amftredam een Dorp was gebruikt zy geweest, waar van ons niets blykt.

Hier uit kan men aardigh befpeuren hoe het met de bouwery der Kogh-scheepen oulings heeft geftaan, en hoe haar gefalte fteeds is verandert met de tydt; gelyk men ook hedendaags de gefalte der Scheepen fteeds ziet veranderen. De gedaanten te befchryven, zal ik, korthets wille, achter laten, wyl alles in de prente wert vertoont. De fcheeps-zyden aan de Koggen fchynen van karviel-werk, of planken over elkander geleght, gemaakt te zyn. Zy moeten ook noodtzakelyk een verdek gehadt hebben, om dat de mannen daar op ftaan. De maffen zyn kort, en de zeilen zwymen veel na 't oudt Romeinfche werk. Achter, daar de meeste plaats van tegenweer fchynt te wezen, zyn zy een weinig opgebocit, of met fchilt-borden omzet.

Het oude zegel der Stadt Harderwyk is infgelyk een Kogge-fchip, van gefalte als op de plaat N°. 1. wert vertoont: doch van wat ouderdom dat dit zy is my onbekent.

Keizer *Galba*, volgens *Dion Caff. in Caff. Lib. 1. Oit.* bezegelde alle zyne fchifften met een zegel daar een hondt op flondt, die van de voor-ften eenes fchips over boort zaght.

Onder de zegels, en wapens, van het huis *Devergy*, in Vrankryk, vinde ik'er een 't geen de gefalte van een Vaar-tuig heeft, daar drie krygs-toorens op ftaan, vertoont aan N°. 2. Dit trekt zyn oorfpronk, zegt *André du Chefne Tourangeau*, van zeker Slot de Vergy, in het Landfchap van Aun-tun gelegen, 't geen van oudts, en by *Cafars* tydt, na de gefalte van een Schip gebouwt was. Doch de Romeinfche Zee-fcheepen zyn te dier tydt van andere gefalte geweest als dit Schip, gelyk ook de Fransche, die de Romeinen in timmering zeer na by quamen; waar om besluite, dat dit een 'n elands Vaar-tuigh, of wel een onverdeckte Laft-drager moet geweest zyn.

Silvester Petra Sancta, Roomsche Jesuit, vertoont Engelsche wapens, die ankers, en fcheeps-zeilen, verbeelden: nevens een ander, daar een Zee-boot, by hem een Punifche genaamt, in vertoont ftaat.

Zeker geflacht in Brunswyk, genaamt *Bothmar*, voert een Boot in haar wapen, van gedaante, als op de plaat, by N°. 3. te zien ftaat.

Het huis van *Segger*, in Oostenryk, draaght een Schip, van zeer ongemeene gefalte, tot haar wapen, gelyk by N°. 4. is te zien: de zeilen, touwen, en mast, voeren zy, voor een kroon, daar boven op. De tydt, wanneer dit wapen is geflicht, en dat de Scheepen deeze gedaante hebben gehadt, is my onbekent: echter, zoo giflinge plaats mag hebben, geloof dat deeze Vaar-tuigen voor vyf of zes hondert jaren in gebruik zyn geweest, ten tyde des yzeren of duiften eeuws; want by de aelouden gebruikte men andere Scheepen, als deeze: gelyk men mede zedert vyf hondert jaren deede, 't geen klaarlyk te bewyzen is.

Het Wapen van Parys is een Schip, fchynende zyn oorfpronk te hebben van het eilandt in de vliet de Seine, daar het midden van Parys, zonder twyffel 't oudste van de Stadt, op gelegen, en daar de Kerk van *Noftre Dame* op gebouwt is: welk eilandt de uiterlyke gedaante, zoo men na den omtrek ziet, van een Schip heeft. Doch andere halen deeze zake hooger op, en willen, dat door het Schip wert verbeeld, dat de volken het Fransche landt eerft met Scheepen hebben aangedaan:

tgeene

1

3

4

5

2

6

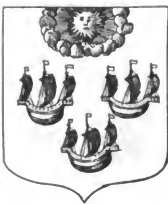
7

8

9

10

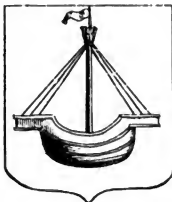
11

12

n°. 11.

n°. 12.

n°. 13.

n°. 14.

n°. 15.

n°. 16.

CVI

't geene eer gezegt, als bewezen wert; want de gestalte van dit Schip schynt zoo oudt niet te zyn. *Pierre Palliot* wil, dat dit Wapen al van de tydt der Druiden af Parys eigen is geweest: dit waren Heidenfche Priesters, die in het duistere der wouden hunne afgoden offerden; van welke *Cifar*, en andere Schryveren, melden: doch andere zeggen, dat dit Schip her komt van de Godinne *Ifu*, welke by die van Parys aangebeden wierdt, en onder een Schip vertoont is geweest. By hem staat dit Schip schier op de hedendaagfche wyze verbeeldt, uitgezonderd dat des zelfs hol geweldigf smal en spits na vooren toe gaat: boven is het van achteren met tralie-werk omzet, 't geen nu ter tydt heel toe gemaakt wert: het voert drie over-cindt staande masten, zonder boegh-spriet, gelyk by N°. 5. op de plaat hier neven, is te zien.

Het Schip N°. 6. is 't Wapen van het Stadt-huis tot Parys; waar in aan te merken staat, dat ieder mast maar een zeil voeren kan, benevens de stand van de fokke-mast, die op 't galjoen staat, en des Schips rechtboordigheid.

Het Wapen N°. 7. dient het gezelschap der Laken-bereiders tot Parys: dit Schip verschildt niet met N°. 6. als dat dit ronder van beloop, en voor niet zoo spits is.

De Scheepen N°. 7. en N°. 8. welk laatste het Wapen van de Handelaars der speceryen tot Parys verbeeldt, voeren vier over-cindt staande masten, ieder met een zeil, en zyn rechtboordigh: daar-en-tegen zyn de Scheepen op N°. 9. welke het Wapen van de Juweliers maken, rondt, behalven dat zy voor en achter, vast op eene wyze, zekere dikke nebben hebben uitsteken, daar de twee masten, van een en de zelfde gestalte zynde, op staan. De verscheidenheit van gestalte dezer Parysche Wapenscheepen, meine ik, dat de byzondere tydt, wanneer zy ingestelt zyn, is toe te schryven: gelyk men hedendaags noch ziet, dat van tydt tot tydt het gebouw, en gestalte der Scheepen, zeer veranderlyk is.

Wapens, die scheeps-ankers vertoonen, van allerhande vorm, en stelling, staan by dezer *Palliot*, en andere Schryvers, veel verbeeldt.

Het Wapen van de Stadt Bristol, in Engelandt, is een Schip, dat uit een poort, of tooren, met volle zeilen, gelyk als uit komt zeilen.

In het Wapen van de Stadt Nieupoort, in Vlaanderen, staat insgelyks een oudt Schip verbeeldt.

Zekere maatschappyn van Koopluiden in Engelandt, onder Koning *Edusvard*, en Koninginne *Elizabeth*, gesticht, voeren

Scheepen in hare Wapens, die alle vast van eene gestalte, en zeer onbesneden zyn, voor noch achter niet geschoort, maar trogs gewys, tot boven opgebouwt: in plaats van een galjoen steekt een zware balk, de oude rammen gelyk, voor uit: het boort is niet, als alleen achter, een weinigh opgezet: door de zeilen zyn groote kruitten genaait.

Onder de gezelschappen der Helden heeft men voormaals een gevonden 't welk de naam voerde van de *Order van 't Schip*, of de *Zee-schelp*. Hier van spreekt de *Nederlandtische Heranld* aldus: De oorspronk der Ridderlyke Order van 't Schip, of de Zee-schelp, schreeven eenige toe aan zekere *Françoizen*, welke, van de *Gepides* (een volk, aan de zee *Germanicum* woonachtig, en vermaarde zee-luiden) zoo veel kennisse, en bevindinge, van de zee-vaart gekregen hebbende, dat zy niet alleen die, maar ook alle andere natien, in geluk van zeilagie, passeerden, zouden gerefolveert hebben, op te nemen, voor haar, ende die plaatze, alwaar zy haar ter neder zouden stellen, voor een *Blafon*, de figure van een Schip; doch dat zy noch het een noch het ander effectueerden: maar alleen dat *S. Lovys*, Koning van *Vrankryk*, ter gedachtenisse van haar, een munte deede slaan, met de figure van een Schip, en Zee-schelp. Andere zeggen stoutelyk, zonder nochtans te exprelleren *fondateur*, tydt, ofte plaats, dat 'er is geweest een Ridderlyke Order van een Schip, en Zee-schelp, hebbende voor *Blafon* twee Scheepen in een Schildt *d'or*, in forme van een Zee-schelp, waar in twee wassende Manen stonden, tot gedachtenisse van zoo veel victorien, welke de *Franfche* Koningen in den Oosten hadden verkreegen tegen de *Barbaren*, en van hunne vaandelen, gemerkt met die figure van de *Mane*: zynde die principale *Stemma* van het *Ottomannische* huis genoomen van het oudt *Byzantium*, 't welk voor zyn *Blafon* een *Croissant* hadde, gelyk *Lipsius* zeit geobserveert te hebben in *Bubequino*, en zekere oude Medalien, op welker eene zyde een halve *Mane* stondt, met inscriptie, *Byzantium*. Zommige zeggen, dat deeze Ordre is geïnstituert by den Koning *S. Lovys* zelve, ten tyde zynr tweede vojagie over zee, Anno 1263, en dat uit die reden den *Collier* dezer Ridderlyke Order geformeert is van dubbele *Cognylles*, betekenende den zandigen oever, en zee-haven, van *Aiges Mortes*, alwaar hy embarqueerde; en de wassende Manen, het beoorlogden der ongelovigen, die de Wet van *Mahomet* volgen, en de wassende Maan in haar Wapen voeren; en

K k k

onder

onder aan, in een ronde van gout, de figure van het Schip, als Symbole van zee-vaart. By welke laatste meening ik my zoude voegen, dewyle de gestalte van het Schip, hier nevens by N°. 12. vertoont, van die eeuwe, en niet ouder schynt te wezen.

M. *Zuerius Roxbournius* spreekt hier van als volgt: Ik vinde aangetekent, dat onder *Dirk*, en *Robert*, Graven van Vlaanderen, in 't jaar 1099, veel Hollandtschen Adel in den oorlogh, die onder *Godefrid de Bouillon* wiert gevoert, is geweest, en dat met groote eer. Toen is op gekomen een oudt gebruik der Franschen, de Ridderlyke Order, die van de Schilp wiert geheten, welke alleen aan dusdanige wiert geschonken, die in een water-stryd hare dapperheit voor het gemeene-best hadden doen blyken. Men leeft dat veel van de Hollandtsche Edelluiden in deeze Ordre aangenoomen zyn geweest; 't geen een vast bewys is, dat die volk-aart toen ter tydt al goede scheeps kryghs-luiden zyn geweest.

De eerste Ridderfchap, die ooit ter werelt ingestelt is, wiert door de Schip-vaart van *Jafon*, als hy 't Gulde Vlies haalde, verkreegen.

In het Wapen van de Stadt ter Tholen, in Zeelandt, komt een Schip, daar een recht op staande mast in staat, der gestalte bykans als hier onder N°. 11. is vertoont.

Die van der Veere voeren mede het voorste van een Schip in hun Wapen, zyn de plat, voor zeer breedt, over hangende, laegh, en zonder masten.

De aarde, welke op Malta wert gevonden, en S^r. *Paulus* aarde is genaamt, wort met het teken van een Schip gemerkt, gelyk by *Wormius* staat te zien: deeze wort zeer heelzaam geoordeelt.

Het oudt aanzienlyk Amsterdams geslacht van de Koggemans voert een Kogge, na den ouden bouw, in hun Wapen.

De Gezaghebbers over den Levantischen of Middelandtsche zees handel, tot Amsterdam, voeren een Schip, dat met volle zeilen door zee gaat, voor haar Wapen.

Doch wie lust heeft de namen der geener te zien, die Scheepen, of scheeps-gedeelten, als ankers, zeilen, enz. in hare Wapens voeren, slaat het Boek op van M^r. *Charles Segoing*, *Trejsor Heraldique*.

Job. Guillim. Engelsman, in zyn Boek, *a Display of Heraldrie*, vertoont Wapens met mast-korven op halve masten, ook ankers, en roers. Als mede een Wapen van zekeren Hertogh *Alberius de Alasco*, 't geen een Schip is, daar een mast recht op in staat, 't welk hier, om zyn vreemde gestalte, onder N°. 10. werd't vertoont, daar deeze

woorden by behooren, *Deus dabit vela*: dat is, *Gods zal zeilen geven*. Een ander Schip, dat geen boegh-spiet heeft, ziet onder N°. 11. zynde het Wapen van *Andreas Doria*, met deeze woorden, *Omnis fortuna commisso*: dat is, *Ik beveel het alles aan 't geluk*. Aan welk laatste men de marsfen, of mast-korven, op de toppen der masten ziet, na der ouden wyze, en het roer gaat schuins neer, na omlaegh.

Aan N°. 11. op de andere plaat hier nevens, staat zeker Schip vertoont, 't welk een Wapen is van zeker oudt geslacht in Schotlant, *Hendrikzen* genaamt: de vooren achter-steven is van een zelve gedaante, en het Schip zeer onbesneden: de mast draaght een ronde storm-korf, en wederzydts dalen slaggen af, na de stevens toe: het heeft geen ituur, noch plaats daar toe, waar om met riemen, of fluur-borden, schynt gestiert geweest te zyn.

By N°. 12. staat insgelyk een Schots wapen ten toon: doch dit schynt niet zoo oudt te wezen als het voorgaande; want het komt meerder over-een met den hedendaaghschen bouw. Deezes gelyken vindt men op oude munten, nu ruim voor een eeuw in Engelandt geslagen, en Oorloghs vaar-tuigen verbeeldende.

Van Adelen, een oudt en aanzienlyk geslacht in Noort-Hollandt, voert een Schip in 't Wapen, ten naasten by van een zelfde gestalte met dat van *Hendrikzen*, boven gemeldt, 't geen by hen voor omtrent anderhalve eeuw aangenoomen is: waar om ik besluite, dat te dier tydt zommige Scheepen van deeze vorm zyn geweest. Behalven van deeze gestalte, bouwde men toen Scheepen, die vier bezaans voerden, en voor op een groot zeil, met een mars-zeil daar boven, welker voorste mast als de drie andere masten was. Andere weder, voornamentlyk wanneer *Vespasianus* America ontdekte, voerden een mast alleen te midden in het schip, of wel twee, waar van de kleinste achter op stondt, met kasteelen voor en achter, die onderscheide zolderingen hadden: groote riemen lagen deeze Scheepen wederzydts te boort, en zy voerden voor en achter oorloghs-buffen: zy slooten ook voor en achter rondt toe; doch andere hadden een zware pen voor uit steken.

Het Schips gedaante, in 't Wapen van *Beaumont*, by N°. 13. vertoont, is byzonder.

Hierosme de Bara, in zyn Boek, *Blason des Armoiries*, vertoont het Wapen van den Ridder *Defcalas*, 't geen een zeilendt Schip is, en, om zyn vreemde gestalte, waardigh dat hier vertoont wert, gelyk op de plaat, by

by N°. 14. is gedaan: het heeft geen fokke-mast, en de steng op de groote mast is zeer kort: het achter-kasteel is boven plat, heeft geen hout voor scheens, en strekt tot de groote mast toe: de bak gaat boven spits toe, gelyk een roef: de boegh is rondt, en de boegh-spruit staat steil op: de voorsteven is onder vry breed, 't geen tegen het afvallen wert gedaan.

De gedaante, by N°. 15. vertoont, is een oudt Grieks Vaar-tuigh, zoo als ik het zelve vondt op zekere oude munt, in het Boek *les Commentaires historiques*, beschreeven door *Jean Trifan*; waar in de toefel van het zeil waardigh is te werden gezien.

Aan N°. 16. ziet het afbeeldzel van een steen, gevonden in het Huis te Britten, daar een oudt Saxisch Vaar-tuigh op staat.

T W E E D E H O O F T S T U K.

Nederlands Scheeps-bestier, op Scheepen van oorlogh.

Et staat aan 't Opper-hoofd van een vloote, algemeine wetten uit te geven, daar zich alle scheepelingen na hebben te voegen, zoo wel by tydt van vrede, als oorlogh: hy geeft de zelve schriftelyk uit, en doet die met dieren eede bezweeren. In zee zynde, zet hy dusdanigh zeil op, dat het minst bezeilde Schip de vloot volgen kan. Hy loont, en straft, na verdiensten: tot welker uitvoering hy een scherp-rechter mede voert. Zyn wil maakt hy door tekenen bekend, die daar toe te vooren bestemt zyn: doch deeze worden by tydt van oorlogh steeds verandert, op dat de vyandt daar van geen kondt-schap kryge.

Hoe en op wat wyze men op onze Vlooten, in den laatsten oorlogh, heeft gefciint, is uit het volgende te zien.

*Algemeine Seinen voor de Scheepen van oorlogh, behoorende onder de Vlooten van den Staat der vereenigde Nederlanden; midtsgaders voor de Koopvaarders, die in tydt en wylen by de zelve Scheepen van oorlogh zullen werden begeleidt **

* Groen-
wagters.

Van een ree, I. Als den Admiraal, ofte het Hooft van de Vloote, by dage van een ree, of in zee geankert zynde, begeert 't zeil te gaan, zal hy zyn bevel zaan en voor-mars-zeil ontfaan, een blaauwe vlagge achter laten afwaaijen, en twee schooten schieten; d'andere Admirals van de byzondere * verdelingen, 't zelve gewaar wordende, zullen mede alzo doen, en een schoot schieten; de byzondere Scheepen, ofte Kapiteinen, dat ziende, zullen daar op mede onder zeil gaan: en alle Hooft-officieren zullen mede het zelve sein doen, zonder te schieten.

* Admiraal
Generaal.
By nacht
worden de
wagten.

II. * D'algemeene Vloot-vooght zal des nachts gemeenlyk twee vuuren voeren, en de andere Admirals van de byzondere verdelingen ieder een vuur: en als de algemeine Vloot-vooght een derde vuur op zet, zullen de voorz. andere Admirals ieder een tweede vuur, en voorts alle de byzondere Scheepen ieder een vuur op zetten: doch zoo haast den algemeinen Vloot-vooght het derde vuur wederom in neemt, zullen de voorz. andere Admirals haar tweede vuur, en voorts ook alle de byzondere Scheepen haar opgezette vuur mede wederom in nemen: en wie hier van in gebreke blyft, zal ieder

reize daar mede komen te verbeuren 10 guldens, zonder iemandt te verschoonen.

III. Als den Admiraal, ofte het Hooft van de vloote, geankert zynde, begeert by nacht 't zeil te gaan, zal hy drie vuuren achter op de companie zetten, en twee schooten schieten: dan zullen d'andere Admirals van de * hooft-verdelingen ieder twee • *Eskadren*. vuuren op zetten, en een schoot schieten; waar na alle de Scheepen van de vloote ieder een vuur zullen op zetten, en alzo in goede schik 't zeil gaan. En wie zich buiten last van de vlagge komt af te maken, 't zy onder wat voorgeven dat het ook zoude mogen wezen, zal daar mede ieder maal verbeuren 25 guldens, zonder dat tot zyne veronfchuldiging zal aangenoomen worden het gemein zeggen, dat het by misverstand is geschiedt.

IV. Of het zake waar dat, de vloote onder zeil zynde, den Admiraal, ofte Bevel-hebber, geraden vindt by nacht te ankeren, dan zal hy by de twee vuuren, die hy gemeenlyk voert, noch een derde vuur achter op zetten, ook een vuur in 't fokke-wandt hangen, en schieten als dan twee schooten met grof geschut, zonder scherp: de andere Hooften, 't zelve gewaar wordende, zullen als dan ieder noch een tweede vuur achter op zetten, en een in 't fokke-wandt hangen, mitsgaders een schoot schieten; waar naar alle de byzondere Scheepen elk een vuur achter op zetten, en een in 't fokke-wandt hangen zullen, om alzo bequamelyk, en wel uit mal-kanders water, by den anderen te konnen ankeren: en, geankert zynde, als den eersten Admiraal zyn vuur uit het fokke-wandt in neemt, zullen de andere dat van gelyken doen, op straf van 25 guldens, by de nalatige te verbeuren.

V. Als den Admiraal, ofte * Bevel-hebber, by de vloote begeert te doen wenden, zal hy een deurs. geusken van achteren aan de vlagge-stok laten afwaaijen, en twee schooten schieten: de andere Hooft-amptelingen van de verdelingen, niet allen den Admirals, maar ook hun * Stede-houders, en * Vice-admirals Schouten by nacht, zulks gewaar wordende, zullen raads. mede ieder een geusken, als boven, van de vlagge-stok laten waaijen, ook zullen de zelve Admirals van de byzondere verdelingen daar nevens ieder een schoot schieten; waar op dan alle de Scheepen van de vloote gefchiktelijk zullen hebben te wenden, te weren, eerst de achterste, die door andere, voor haar wendende, op 't lyf zouden konnen werden geloopen, en zoo vervolgens, op straffe, dat den nalatigen voor de eerste reizte zal verbeuren 10 guldens, voor de tweede reizte 25 guldens, en voor de derde reizte naar gelang en vereisch van zaken werden gestraft.

VI. Zoo d'eerste Vloot-vooght, de vloote onder zeil wezende, 's nachts begeert over te wenden, zal over te wend. by een derde vuur achter op de companie zetten, en schieten twee schooten met grof geschut, zonder scherp:

K k k 2

Des nachts
over te wend.

fcharp : d'andere Hoofden, 't zelve gewaar werdende, zullen ieder een tweede vuur op zetten, en een fchoot fchieten, mede zonder fcharp : de byzondere Scheepen, dat ziende, zullen elk een vuur achter op zetten ; en, 't zelve gedaan zynde, dan zullen de laafte Scheepen, in wyze voorfz. het eerft over flaagh laten loopen, en zoo vervolgens van achteren op, om den anderen geen fchade te doen : op ftraffe, dat den nalatigen voor de eerfte reize zal verbeuren 10 guldens, ten tweeden male 25 guldens, en ten derden male na vereifch van zaken werden geftraft.

VII. Zoo wanneer den Admiraal, ofte Bevelhebber, begeerde by nacht zyn ftrek te veranderen, ofte dat hy van d'eën of d'ander kuffe of plaatze, daar de vloot zich af en aan, of knuiffende, heeft onthouden, begeert ftrek te zeilen, zal hy een derde vuur achter op, en noch een vuur in de groote mars zetten, ook daar benevens twee fchooten fchieten : d'andere Admiraals van de byzondere verdelingen, 't zelve gewaar wordende, zullen ieder een tweede vuur achter op, en mede een vuur in de groote mars zetten : de Kapiteinen, ofte Bevelhebbers van de byzondere Scheepen, dat ziende, zullen elk een vuur achter op zetten, en alzooharen Admiraal volgen; op boete, dat daar over voor den Kryghs-raadt te rechte gefelt, en naar eifch van zaken geftraft zullen werden.

VIII. Zoo den Admiraal, of Vloot-vooght, by nacht met hardt weër zyn fok begeert in te nemen, en met een zeil te dryven, zal hy een derde vuur achter op zetten, en noch een vierde aan zyn vlagge-flok opheiffen, ook twee fchooten fchieten : d'andere Admiraals van de * verdelingen, zulks vernemende, zullen een tweede vuur achter op zetten, en noch een derde aan haar vlagge-flok opheiffen, ook een fchoot fchieten. De fok in zynde, zal den Admiraal het vuur van de vlagge-flok weder in nemen; en zullen de andere Scheepen gehouden zyn een vuur te blyven voeren, zoo lange den Admiraal drie vuuren op heeft : op ftraffe, dat de nalatige voor d'eerfte reize zal verbeuren 25 guldens, de tweede reize 50 guldens, en voor de derde reize na eifch van zaken werden geftraft.

IX. Zoo wanneer den Admiraal, ofte Bevelhebber, by nacht, als 't weër afneemt, zyn fok wederom begeert by te maken, zal hy op nieuws een vuur aan zyn vlagge-flok opheiffen, ook twee fchooten fchieten; en zal in zulken geval voorts alles gefchieden, en in 't werk gefelt worden, 't gunt in het voorgaande lidt uitgedrukt ftaat.

X. Of iemandt by nacht eenigh ongeluk kreegh, 't zy van brandt, breken van malfen, reën, lekkagie, of andere diergelyke rampen, zal als dan altemet een fchoot fchieten, zonder fcherp, en zoo veel lantaeren in zyn wandt hangen, als gevoeghlyk zullen konnen gezien werden; waar op alle de andere Scheepen van de vloot, die zulks bequameelyk konnen doen, en voorts al de jachten, Galyoots, en andere kleine vaar-tuigen, gehouden zullen zyn daar na toe te loopen, om hem byftandt te doen : op boete, wie hier in nalatigh bevonden wort, daar over voor den Kryghs-raadt te rechte gefelt, en na eifch van zaken geftraft te werden.

XI. Die by nacht eenigh landt, of drooghte, gewaar wort, zal een fchoot fchieten, en een vuur in zyn bezaans-wandt hangen; waar op den Admiraal, 't zelve feïn ziende, zyn behoortlyk feïn zal doen, om te wenden.

XII. Wanneer de Opper-vloot-vooght den Kryghs-raadt begeert aan boort te hebben, zal hy een roode vlagge van zyn compagnie laten waaijen, en een fchoot fchieten. En zullen in de gemeene

Kryghs-raadt verfchynen deeze onderftaande perfoonien :

M. *biel Adriaanz.* Ruiter, Lt. Admiraal van Hollandt en Weft-Vrielandt.

Adriaan van Trappen, gezeit *Baskert*, Lt. Admiraal van Zeelandt.

Aart Janz. van *Ner*, Lt. Admiraal onder het Collegie op de Maze.

Willem Jofeph van Gent, Lt. Admiraal onder het Collegie tot Amftterdam.

Jan Cornelisz. Meppel, Lt. Admiraal onder het Collegie in 't Noorder-Quartier.

Hans Willem van Aylaa, Lt. Admiraal van Vries-landt, enz. enz.

XIII. Als de Hooft-Admiraal d'andere Admiraals van de byzondere hoofd-gefelten aan boort begeert te hebben, zal hy als dan, na ouder gewoontedee, aan de vlagge-flok een roode geus van de compagnie laten waaijen, en een fchoot fchieten.

XIV. Als den Hooft-Admiraal de Hoofden, en de byzondere Hopluiden, van zyn onder hebbende vloots afdeelingen byzonder aan boort begeert te hebben, zal hy een witte vlagge van de nok der bezaans-roede laten waaijen, en een fchoot fchieten, zonder fcherp; en zullen als dan alle Hooft-amptelingen, en Kapiteinen, perfoonlyk aan boort komen : op ftraffe van, het tegen getielde doende, ieder maal te verbeuren 10 guldens, zonder eenig verfooning, 't en ware door ziekte, of andere noodzakelykheit, verhindert wierden.

XV. Als de Admiraal Generaal den Lt. Admiraal van Zeelandt met zyn gedeelte vloots aan boort begeert te hebben, zal hy een roode geus van de nok der bezaans-roede laten waaijen, en een fchoot fchieten, zonder fcherp; en zullen als dan alle Hooft-officieren, en Kapiteinen, perfoonlyk aan boort komen : op ftraffe, als by het voorgaande lidt in deezen is beflemt.

XVI. Als de Admiraal Generaal den Lt. Admiraal van de Maze met zyn * vlaggeorde aan boort begeert te hebben, zal hy een blaauwe vlagge van zyn bezaans-roede laten waaijen, en een fchoot fchieten; alles in wyze, en op ftraffe, als in het XI V. lidt is gefelt.

Als de Admiraal Generaal den Lt. Admiraal van Amftterdam met zyn gedeelte vloots, aan boort begeert te hebben, zal hy een witte vlagge van de kruis-ftenge laten waaijen, en een fchoot fchieten; in wyze, en op ftraffe, als by het XI V. lidt in deezen is geflateert.

Als de Admiraal Generaal den Lt. Admiraal van het Noorder-Quartier met zyn gedeelte vloots, aan boort begeert te hebben, zal hy een blaauwe vlagge van de kruis-ftenge laten waaijen, en een fchoot fchieten; in wyze, en op ftraffe, als in 't XI V. lidt in deezen is gefelt.

Als de Admiraal Generaal den Lt. Admiraal van Vrieslandt met zyn gedeelte vloots, aan boort begeert te hebben, zal hy een roode vlagge van de kruis-ftenge laten waaijen, en een fchoot fchieten; mede in wyze, en op boete, als het XI V. lidt in deezen is mede brengende.

En als den eerften Admiraal, of de Admiraals van de Maze, of van Amftterdam, de voorfz. beraamde feinen doen, om de Officieren en Kapiteinen van haar onder hebbende gedeelte vloots aan boort te hebben, zoo zullen de verdere Admiraalen, en Officieren, die onder een van de zelve gedeelten zyn befcheiden, daar op mede terftondt aan boort komen : ook zullen zy de feinen, op haren name gefchikt, gebruiken, als zy de Hooft-amptelingen, en Hopluiden, die onder der zelve onderlinge gezagh, en gedeelte vloots, behooren, hebben te fpreken.

XVII. Als

Streek of keers te veranderen by nacht.

By nacht met hardt weër de fok in te nemen.

** Particuliere ofquadre.*

By nacht de fok weder by te maken.

Ali iemandt by nacht ongeluk krygh.

Als men by nacht landt of drooghte gewaar wort.

Den kryghs-raadt aan boort te doen komen.

Admiraals van d'squa-deren aan boort te komen.

De Officieren en Kapiteinen van de vloots van andere ofquadre aan boort te komen.

De ofquadre en Kapiteinen van andere ofquadre aan boort te komen.

** Ofquadre.*

*Alle de
Hoof-ſchiet-
ren en Kapi-
teinen van de
boot te ko-
men.*

XVII. Als den eerſten en algemeen Admiraal alle de Hoof-beampſten, en Hopluiden, aan boort begeert te hebben, zal hy een witte vlagge van de kompanje laten waaijen, en een ſchoot ſchieten; waar op alle de Hoofden, en byzondere Hopluiden, zelve in perſoon aan boort zullen komen, en geen ander in haar plaatze zenden, 'ten zy uit hoogdringende noodzakelykheit, op de verbeurte van vier Ryksdaalſers, datelyk by den geenen die hier van in gebreke blyft * op te ſchieten.

** Nampſtij-
ren.*

XVIII. Wanneer den eerſten en algemeen Admiraal de Kapiteinen van de Fregats aan boort begeert te hebben, zal hy een gewoone wimpel achter van de vlagge-flok laten waaijen, en een ſchoot ſchieten: deſgelyk zullen alle de Hoofden van de boot-verdeelingen mede doen.

*Commun-
ders van de
branders aan
boort te ko-
men.*

XIX. En als hy alle de Bevel-hebbers van de branders by hem begeert te hebben, zal hy een blaauwe wimpel een vadem of twee onder de nok van de bezaans-roede laten waaijen, en een ſchoot ſchieten; waar op zy aanſtoons aan boort zullen komen, op boote, dat de nalatige ieder maal zal verbeuren 10 guldens, zonder iemand te verſchoonen.

*Schippers
van de am-
monitie-
ſcheepen aan
boort te ko-
men.*

XX. En of hy de Schippers, of Bevel-hebbers, van de oorlogſ- toerusting en leeftocht- ſcheepen wilde aan boort hebben, zal hy een gewoone wimpel op de zelve plaatze laten waaijen, zonder ſchieten; en dan zullen zy terſtondt aan boort komen, op ſtraffe van 10 guldens te verbeuren.

*Schippers
van de Gal-
joen, of Ad-
oyſ-berken
aan boort te
komen.*

XXI. Maar als hy de Schippers of Stuurlieden van de Galjoens, of kondſchap vaar-tuigen, begeert aan boort te hebben, zal hy een blaauwe wimpel van de nok der bezaans-roede laten waaijen; waar op die dan al te zamen ten ſpoedigſten aan boort zullen komen, op ſtraffe van ieder maal te verbeuren 10 guldens.

*Alle Stuur-
lieden van de
vloot aan
boort te ko-
men.*

XXII. Als den Admiraal, ofte Bevel-hebber, alle Stuurlieden aan boort begeert te hebben, zal hy een roode wimpel voor van de vlagge-flok op de boegſpriet laten waaijen, op welk ſein zy op het ſpoedigſte aan zyn boort zullen hebben te komen.

*Scheepen en
Jachten
achter den
Admiraal
om te komen.*

XXIII. Als den Admiraal, ofte Bevel-hebber, begeert te hebben dat alle de Scheepen en Jachten achter hem om zullen loopen, om zyne meininge te verſtaan, zal hy een blaauwe top-ſtander achter van zyn vlagge-flok laten waaijen.

*De buiten-
wachters te
doen af ko-
men.*

XXIV. Als den Admiraal goedt vindt dat alle de brandt wachten, of buiten-wachten, 's avonds ofte 's morgens, zoo als hy zal begeeren, zullen af komen, zal hy de vlagge van boven in een ſouw laten waaijen, en een ſchoot ſchieten: en zal het zelve ſein ook dienen voor de Lt. Admirals, die een eſquadre, of gedeelte vloots, voeren: waar op dan alle buiten-wachten hun ten ſpoedigſten by de Vlagge zullen verveogen, op boote van 50 guldens te verbeuren.

*Als iemand
den Admi-
raal by dage
wil ſpreken.*

XXV. Die den Admiraal by dage begeert te ſpreken, 'tzy door gebrek, of om enige kondſchap te brengen, zal een top-ſtander van zyn boven-blind-ſteng laten waaijen.

*Jaalt te
maken op
's vyandſ
ſcheepen.*

XXVI. Voorts, als den Admiraal geraden vindt dat ieder zyn beſt zal doen met jagen, zal hy een roode vlagge achter af laten waaijen, en de Staten-vlagge van boven, zoo die al bevooren niet en waaid. Ende als den Admiraal geraden vindt niet langer te doen jagen, zal hy de roode vlagge van achteren in nemen, de vlagge van boven neder halen, de zelve in een ſouw laten waaijen, en een ſchoot ſchieten; op welk ſein alle de jagers zullen ophouden met jagen, en datelyk by de Vlagge komen, 'ten ware de naalte verzekert was alzulken ſchip, ofte ſcheepen, daar men jacht op maakte, te konnen bezeulen, en vermeeſteren, in welken geval

hy met een roode vlagge achter af zal blyven jagen, en een ſchoot ſchieten, tot teiken dat het vyandt is, doch 's avonds, zonder langer uitſtel, weder by de Vlagge moeten wezen.

XXVII. Als enighe vreemd ſchip, of ſcheep-*Jaght te
pen gezien worden, ſchoon 't geen vyandt moghte maken op
wezen, zullen de naalte van de bezeilde ſcheepen vreemde
ſcheepen.* genheit van den vyandt, als andere tydingen, en aan haar verklaring twyfelende, of het vyandt mogte wezen ofte niet, de zelve onder de Vlagge brengen; doch by de zelve niet konnende komen, zal hy het doen aan den naaften Hoof-beampe, die zulks dan by de eerſte gelegenheit aan de Vlagge zal bekend maken: ende zal op zulke ſcheepen jacht gemaakt worden. Zoo men een vreemd ſchip ziet, zullen twee van de naalte wel bezeilde ſcheepen daar op volgen, en jacht maken. Zoo men twee, drie, vier of vyf ſcheepen ziet, zullen een of twee meer van de naalte en beſt bezeilde ſcheepen daar op volgen, zonder meer, 't en ware den Admiraal, ofte Bevel-hebber, goet vondt het algemeine jachtſein te doen; met dien verſtand, dat altyd ſtaet gemaakt moet werden, niet langer ofte vorder te jagen, dan dat men zekerlyk 's avonds weder by de vlagge kan wezen, zonder daar van in gebreke te blyven.

XXVIII. Of het gebeurde dat iemandt, ge-*Onge-
duurende 't gevegt tegen den vyandt, eenige on-
gelukkige ſchooten kreegh, en noodt hadde van zinken, die zal in zulken geval de vlagge door een van
zyn poorten uit ſteken, en zullen de naalt daar by
wezende ſcheepen als dan alle vlyt doen, om de
noodt-hebbende alle moogelyke hulpe te bewyzen,
en voorts, al de kleine vaar-tuigen, als boven, dat
ziende, zullen gehouden wezen, op dat noodt-
teken, zoo veel doenlyk is, hem te komen helpen,
op ſtraffe van de hoogſte * euvel-neming. Maar
in gevalle iemandt door ongelukkige ſchooten, door
gebrek van kruit om kardoezen te vullen, ofte uit
enige andere noodzakelykheit, gedrongen wierdt
wat van den vyandt af te houden, zonder nochtans
iemandt anders tot hulpe van noode te hebben om
hem te redden, de zelve zal een Prinſſe-vlagge in 't
bezaans-wandt laten waaijen; in welken geval de
Hopluiden van de volgende ſcheepen gehouden zul-
len wezen haar tuſſchen hem en den vyandt te ver-
veogen, om alzoet een beſten te vervangen: en zal
niemandt zoodaigh van den vyandt mogen af hou-
den, of 't zelve ſein doen, zonder hoogdringende
noodt, daar van hy gehouden zal wezen voor den
Kryghs-raadt behoorlyk te verantwoorden.*

XXIX. Die den vyandt by nacht gewaar wort, zal een ſchoot ſchieten, een vuur in zyn groote mars, en twee vuuren achter op zetten, ook den vyandt al ſchietende vervolgen: en zal den Admiraal als dan drie vuuren achter op zetten, en een in de mars: waar op de Admiralen van de byzondere * hoof-*Particul-
verdeelingen ieder twee vuuren achter op, en mede
een vuur in de mars zetten zullen: op welk ſein een
ieder zyn beſt zal doen, om den vyandt te bekomen,
en alle glazen een ſchoot ſchieten, om malkanderen
daar op te volgen, en alle mogelyke afbreuk aan
den vyandt te doen.*

XXX. Als den Admiraal Generaal, of de algemeine Vloot-vooght, ſein wil doen, dat alle ſcheepen van de vloote zich zullen verveogen op haar rang, en poſt, zoo als hun bevoolen is, om zich in een volle en geheele flagh-orde tegens den vyandt te onthouden, zal den zelve Admiraal Generaal een geusken van de nok der bezaans-roede laten wacjen, en twee ſchooten ſchieten; de Admirals van de byzondere hoof-verdeelingen, mitſgaders ook de on-

derlinge Hoofden van de final-deelingen onder ieder efquadre, of hoof-verdeeling, zulks ziende, zullen aantoonfden mede een geufken van de nok der bezaans-roede laten waaijen, en zullen de zelve Admiraals van de byzondere hoof-verdeelingen daar nevens ieder een fchoot fchieten: waar op een ieder van de Hopliuden, en Bevelhebbers der fcheepen van oorlogh, branders, en jachten, zich flip op zyn befelmede poft zal vervoeijen, zelfs al waar 't zake dat men als dan geen vyandt in 't gezicht hadde; op de boete, by het vyfde * lidt-verdeeling van het naarder * befel, tot waarneming van goede kryghstucht, gewillikeit, tegens de geene die zich buiten hun befelde hoof-verdeeling begeven, of 't zelve verlaten.

* Articul.
* Ordre.

Seinen om
het een of
het ander,
of
der ver-efqua-
ders te gelyk
in den vyandt
te doen val-
len
* Rencontre.

XX XI. Als den Admiraal van de vloote, met den vyandt in * ontmoeting wezende, geraden dat het efquadre, of hoof-verdeeling, van den Lt. Admiraal van Zeelandt in den vyandt zal vallen, zal hy een witte vlagge van de voor-ftenge laten waaijen: en zoo hy begeert dat het efquadre van hem zelfs met ende nevens het efquadre van den Lt. Admiraal van Zeelandt, of enz. in den vyandt zal vallen, zal hy een gewoone vlagge van de kruis-ftenge laten waaijen: en zoo hy goedt vindt dat het geleele gros in den vyandt zal breken, zal hy een roode vlagge onder de bezaans-roede laten waaijen; waar op dan een ieder zyn uiterfte befel zal doen om in den vyandt te vallen, en den zelve aan te klampen, zonder hier van om eenigen reden ter werelt in gebreke te blyven, op boete van geftaft te worden, na vereifch van de zake.

XX XII. Als den Admiraal Generaal begeert dat het voorfte efquadre van de vloote eerst tegen den vyandt aan zal wenden, zal hy zyn voor-bram-zeil los in de gey laten waaijen: en als hy begeert dat het achterfte efquadre eerst tegen den vyandt aan zal wenden, zal hy zyn groot-bram-zeil in de gey laten waaijen; waar op de Hoofden van de zelve efquadres goede acht zullen hebben te nemen, en haar daar na flip te voegen.

De Admi-
ralen van de
efquadres
niet by den
vyandt op
komende, de
Kapitein-
en hier haar
de over te
doen.

XX XIII. Of het gebeurde ('t gunt Godt verhoede) dat de Admiraal, Kommandeurs, ofte Vlagge-luiden, in 't veghten, of anderszins, in ongelegenheit geraakten, en den vyandt niet konden bezeilen, ofte niet naar behooren fteden, zullen de Kapiteinen van 't zelve efquadre daar na niet hebben te wachten, maar haar vervoeijen by 't gros, en daar zy den vyandt den meelften afbreuk, en het lieve Vaderlandt den meelften dienft zullen kunnen doen, op boete van na vereifch der zaken geftaft te worden.

Waterba-
len voor de
vloot.

XX XIV. Als'er iemandt befelt is om voor de vloote water te halen, die zal een fchoot fchieten, en een wimpel van zyn grootte ftenge laten waaijen; waar op de geene die water van doen heeft zyne vaten aan des zelfs boort zal brengen.

Krengen.

XX XV. Als den Admiraal met fchoon weir begeert te krengen, en fchoon te maken, zal hy een top-flander van de voor-ftenge laten waaijen, op dat zyne byhebbende fcheepen (die vuil zyn) 't zelve van gelyken mogen doen.

Teken, of
fen, waar
aan der Sta-
ten fcheepen
elk ander zal-
len kennen by
dagh.

XX XVI. Zoo eenige fcheepen, zynde van den anderen geraakt, by dage elkanderen in 't gezicht kregen, zal den loefwaartften beide zyne mars-zeilen laten loopen, en een geufken achter van zyn vlagge-flok laten waaijen; maar met het fchover-zeil alleen zeilende, zal den zelve loefwaartften zyn fok en bezaan opgeijen, en van gelyken zyn geuf achter van de vlagge-flok laten waaijen: den lywaartften dat ziende, zoo hy mede met mars-zeilen zeilt, zal als dan zyn fchover-zeil en fok opgeijen, en de gewoonlyke vlagge van de compans laten

waaijen; maar met het fchover-zeil alleen zeilende, zal den zelve lywaartften alleen zyn groot zeil opgeijen, en zyn gewoone vlagge van achteren in een frouw laten waaijen: op boete, dat, wie hier in nalatigh bevonden werdt, daar mede ieder reize zal verbeuren 25 guldens.

XX XVII. Zoo het zelfde gebeurde by nacht, als ook by zal den loefwaartften zyn groot zeil opgeijen, en zacht met twee lantaerens, twee vadem van den anderen, by de grootte maff, te gelyk blikken, en dat tot twee maff toe, en een weinigh verfeiden. Den lywaartften dat ziende, zal als dan zyn fok opgeijen, en met een lantaeren drie maal achter malkanderen blikken, mede een weinigh verfeiden, en omtrent de grootte maff, dewyle men 't aldaar befel van den anderen kan zien.

Het Woordt.

Ende in gevalle den eenen den anderen quame te verfprenken, en toe te roepen, Hola, van waar 't fchip? zal het eerste woordt zyn N. en den anderen daar op antwoorden N. mede op de ftraffe van 25 guldens, als vooren, by de nalatige te verbeuren.

Op welke woorden, en feinen, in de twee boven ftande leden begrepen, men den anderen zal konnen verkennen, dat men 's Landts fcheepen is: 't en ware dat men bemerkte dat het vyandt was, die het zelve ook deden, waar op men zal moeten verducht zyn.

XX XVIII. In 't begeleiden van eenige Koopvaarders, en ook anderszins in 't ftreek-zeilen, zal gevolgt worden het befel, voor deezen in gelyke gelegenheiten in acht genoomen, te weren, dat den Admiraal Generaal getidigh zal voor zeilen, en de andere op zoodanigen rang en fchik, als de onderlinge efquadres zal wezen voorgefchreeven.

XX XIX. Allen Hopliuden, in 't gemeen en byzonder, wert by deezen wel duidelyk gefaft, overdag en nacht, in 't zeilen, zoo veel zeil by te maken, en te houden ftaan, als goet kan doen, en haar fcheepen konnen verdragen, tot dat zy de hoogte van haar Admiraals ofte Kommandeurs fchip hebben bezeilt, daar zy haar altydt zullen hebben by te houden, 't zy de fcheepen zeilen, dryven, of ankeren, zonder van zulks eenighzins in gebreke te blyven, inzonderheit de lywaartften; en wie echter van de lywaartfte zeil komt te fparen, zal met zuik zeil fparen ieder maal verbeuren 5 guldens, datelyk op te fchieten. Derhalven wort ieder by deezen belaft, inzonderheit de flecht bezeilde, geen tydt te verliezen, ofte geen zeil te fparen, om geftidigh by zyn Admiraal, ofte Bevelhebber, te wezen, alzo den dienft van 't Landt daar aan ten hooghften is gelegen: ook wel verducht te wezen, door loffghheit, of onvoorzigtigheit, geen maffen, rees, of ftengen aan flukken te zeilen; en wie anders bevonden wert te doen, zal verbeuren 25 guldens.

XL. Zal ook niemandt hem vervorderen, op de reede des avonds en des morgens de wacht op en af te ftaan met den trommel, ofte op en af te blazen met de trompet, voor en al eer op het fchip van den Admiraal des avonds en des morgens de wacht zal af gefchooten zyn; waar op dan terftondt alle de Hoof-beampelingen, en Kapiteinen van de vloote, zullen volgen, met den trommel, en trompet, ten zelve einde te doen roeren, op boete van 10 guldens te verbeuren, voor die daar van in gebreke blyft.

XLI. Alzoo by ondervindinge bevonden wort, dat in 't ankeren, en in 't lichten van 't anker, als ook in 't wenden, midtftaders by hardt of donk'r weir, by zommige niet behoorlyk wert geuurt, wert wel uitdrukkelyk gefaft allen Amptenaren, en Hopliuden, daar van geenzins in gebreke te blyven, op ftraff,

als ook by
zal.

Ordre op het
vervoeren,
en in 't aan-
zeilen.

De achtste
en lywaartfte
fcheepen van
voort zeil by
te maken als
vooren han-
nen, en by
haar Admi-
raal te han-
den.

Op reede
van 't anker
de wacht op
af te ftaan
af te ftaan
voor dat den
Admiraal
die af ge-
fchooten
heeft.

Ieder in het
ankeren,
wenden, &c.
behoorlyk te
waaren.

straffe, dat die in gebreke blyft, voor de eerste maal zal verbeuren 4 Rykdaalders, datelyk handt-vulling daar van te doen, voor de tweede maal 8, en voor de derde maal 16 Rykdaalders, en daar-en-boven noch goetdunkelyk gerecht zal worden; waar op de Hooftden van de onderlinge efquadres gelast werden goede acht te nemen, en daar van oprecht verflagh te doen, zonder iemandt door de vingeren te zien.

Geflandigh van de ftinge uit te kryken.
 XLII. Alle Kapiteinen wort gelast het geflandig uitkyken in haar onderhebbende Scheepen naerftelyk te doen waarnemen, wel verstaande, dat, die de man te roer moet vervangen, twee glazen aan de ftinge zal uitkyken, zoo weêr en windt zulks toelaat; en zal de geene die eerst een vyandts Oorlogfchip ziet, 't welk naderhand by 's Landts vloote wort genoomen, daar voor genieten een vereeringe van 250 guldens, 't welk hem by blyk fchryft van den Admiraal, ofte Bevelhebber, zal werden betaalt, en van de buit-gelden voor af getrokken: desgelyks vooreen vyandts Koopvaardy-fchip 50 guldens. En zullen de Officiëren van de wacht, op ieder fchip, de matroozen tot het uitkyken houden, en daar voor in den voorfz. gevalle genieten 25 guldens.

Sein om een efquadre, of gedeelte, te verplaatzen.
 XLIII. Als de Admiraal van eene der hoofdeelten van de vloote zich van de Hooft-vlagge wil afzonderen, of anderszins herwaarts of derwaarts verzeilen, begerende dat alle de fcheepen van zyn onderhebbende efquadre hem volgen, zal hy een blaauwe vlagge laten waaijen van de groote fting, onder zyne gewoone vlagge; en zoo wanneer een Vice-Admiraal, ofte een Schout-by-nacht zulks wil doen, zal hy, om alle de fcheepen van 't efquadre, die by verdeelinge onder hem gefchikt zyn, zyne vlagge te doen volgen, mede een blaauwe vlagge laten waaijen, onder zyne gewoone vlagge, van de voor- of kruis-fting.

Bezitten van Pryzen.
 XLIV. Als eenige Pryzen veroverd werden, daar verſcheiden Oorlogf-fcheepen omtrent zyn, zal die geene, wiens volk eerst geraakt binnen het boort van 't veroverde fchip, het zelve alleen bezet houden, zonder dat eenigh ander volk, alhoewel van fcheepen die tot de veroveringe mede moghten toegebragt hebben, zal vermoogen, buiten toeflemminge en begeeren van 't volk, 't welk albereits in de Pryze is, mede aan boort te komen, 't en ware dat zy rippen of ſeinden om hulpe, op ſtraffe van, het tegen geſtelde doende, daar over, naar verſch van zaken, andere ten voorbeelde, geſtraft te werden: maar zal naderhandt gefchiktelik werden geoordeelt, of, en hoe verre anderen, die tot de veroveringe het hare mede gedaan hebben, voor of nevens de geenen die de Pryze bezet hadden, zyn gerechtigh oft niet, zonder iemandt daar omtrent eenighzins te verkorten.

Het ſein, om een algemeen gebedt over de geheele vloot te doen, plagh gemeinlyk een klein wimpeltje van boven te zyn.

Order in Mift.

By ſpoken van mift dicht by de anderen te blyven, en wel op de ſien ſchieten te leſten.
 I. V Oor eerst zullen alle de fcheepen, onder de vloot zynde, wanneer men een mift-bank ziet komen, dicht by malkanderen houden, ruim drift hebbende, ook alle de zeilen opgeijen, en met het hooft laten dryven van de wal af: doch de mift haar beloopende, zoo dat men genoodtzaak wert te ſeinen, zal den Admiraal, ofte Bevelhebber, vier ſchooten met grof geſchut, dicht aan den anderen, ſchieten, en de zeilen opgeijen: gelyk mede, wat verſcheiden d'een na d'ander, zullen doen de minder Bevelhebbers, die mede in de vloote moghten wezen, ieder op zyn rang na den anderen; op welke ſeinen alle de zeilen zullen worden opgegeidt.

II. Inſgelyks, wanneer den Admiraal, ofte Commandeur, goet vindt, de ſchoover-zeilen by te maſchooveren, zullen dan doen de zelve ſein, van vier ſchooten te ſchieten; gelyk mede zullen doen de andere by te maken. Commandeurs, die tegenwoordigh zyn.

III. En zoo men, by verandering van windt, of op laeger-wal bezet, over den anderen boegh genoodtzaak wierde en begeerde te wenden, 't zy de fcheepen zeilen of dryven, zal den Admiraal, en de Commandeurs voornoot, in gevolgh als vooren, ieder twee ſchooten ſchieten, wat verſcheiden van den anderen.

IV. En zoo men genoodtzaak is by miſtigh te weêr te ankeren, zal den Admiraal, en de gemelte Commandeurs, ieder drie ſchooten ſchieten, in ordre als vooren.

V. En zoo men, geankert zynde, goet vondt wederom onder zeil te gaan met ſchoover-zeilen, zullen zy doen de zelve ſein, van drie ſchooten te ſchieten, om over den beſſen boegh van laeger wal te geraken, ofte ſtreek te gaan, werwaarts men zoude moogen wezen beſcheiden. Ook wel bedachte te wezen, dat men by miſt niet meer als met ſchoover-zeilen zal zeilen, 't en ware door noodt, om van 't laeger te geraken.

VI. Zal ook, in miſt zeilende of dryvende, den Admiraal, of Commandeur, alle uren, of twee glazen, een ſchoot ſchieten, om deſte beter by den anderen te blyven.

Als de Groenlandts-vaarders by miſt, of duiſternis, verlegen zyn, kloppen zy op 't anker, om van andere Scheepen, die daar omtrent mogten zyn, behoort te worden.

Bevelen op de verdeelinge van 's Landts Vloote, met den gevolge en aankleven van dien, zoo als de zelve in den Jare 1666, onder de gezamenlyke Vloot-vooghdn toen ter tydt, zyn niſgegeven.

AL zoo onder de jegenwoordige Vloote beſtekt zyn, *Michiel de Ruiter*, Lt. Admiraal over van de Holland en Weſt-Vrieland, als Generaal, *Adriaan efquadre van Trappen*, gezeit *Bankert*, Lt. Admiraal van Zeelandt, *Willem Joſeph van Gent*, Lt. Admiraal van Holland en Weſt-Vrielandt, behoorende onder het Collegie ter Admiraliteit tot Amſterdam: Zoo is goet gevonden, het groſte verdeelen in drie hoofd-deelingen, onder de gemelte Hooftden, die ieder de vlagge van boven zullen voeren, als Admirals van hare byzondere efquadres, en den gemelten Lt. Admiraal, *Michiel de Ruiter*, een wimpel onder de vlagge, als Admiraal Generaal; en zullen ieder onder haar hebben een Vice-Admiraal, en Schout-by-nacht, die hare vlaggen mede zullen laten waaijen, zoo lange de tocht zal duuren, ofte tot dat anders zal werden bevoelen.

Verdeelinge van de voorgeroerde Efquadres.

Onder 't efquadre van de voorgenoemde Lt. Admiraal de *Ruiter*, als Generaal, zullen wezen beſcheiden deeze onderſtaande N. N. N.

Onder 't efquadre van de voornoomde Lt. Admiraal *Bankert* zullen wezen beſcheiden deeze onderſtaande N. N. N.

Onder 't efquadre, ofte hoofd-deiling, van de voornoomde Lt. Admiraal *van Gent* zullen wezen beſcheiden deeze onderſtaande N. N. N.

De

Seinen, of
tekenen, om
de ſcheepen
van ieder
t'quadre te
onderkennen.

De ſeinen om d'efquadres te onderſcheiden, zyn, dat alle de ſcheepen van 't equadre van den Admiraal de Ruiter de wimpel van de groote ſteng zullen voeren.

Den Lt. Admiraal *Bankert*, met alle de ſcheepen van zyn equadre, de wimpel van de voor ſteng.

Den Lt. Admiraal *van Gent*, met alle de ſcheepen van zyn equadre, de wimpel van de kruisſteng.

Seinen voor Begeleiſcheepen, met haar onderhebbende Koopvaardyſcheepen.

Als den
Commandeur
by dage van
by zyn bezaan
ontlaan, en een ſchoot ſchieten; de
andere Kapiteinen van oorloge, en Schippers, dat
ziende, zullen ook haar bezaan ontlaan, en mede
onder zeil gaan.

I. Als den Commandeur, of Bevelhebber, by dage van een reede begeert t'zeil te gaan, zal hy zyn bezaan ontlaan, en een ſchoot ſchieten; de andere Kapiteinen van oorloge, en Schippers, dat ziende, zullen ook haar bezaan ontlaan, en mede onder zeil gaan.

By nacht
t'zeil te
gaan.

II. Als den Commandeur begeert by nacht t'zeil te gaan, zal hy een vuur achter op de compagnie zetten, en een ſchoot ſchieten, dan zullen de andere mede elk een vuur achter op zetten, zoo wel de Koopvaardyſcheepen, als Oorlogſcheepen; waar na den Commandeur twee vuuren zal op zetten, en de zelve blijven voeren, doch de andere ſcheepen elk een.

Als den
Commandeur
raden vindt
by nacht ge-
raden vindt
te ankeren.

III. Of het zake was dat den Commandeur geraden vindt by nacht te ankeren, dan zal hy twee vuuren achter op zetten, en in 't fokke-wandt hangen, en ſchieten een ſchoot met grof geſchut; de andere ſcheepen dat ziende, zullen een vuur achter op zetten, en een in 't fokke wandt hangen, omme alzo bequamelyk by den anderen te ankeren: en als den Commandeur zyn vuur uit het fokke-wandt in neemt, zullen de andere dat van gelyken doen: en zoo lange als de zelve twee vuuren achter op heeft, zullen de andere gezamenlyk een vuur achter op houden.

Als den
Commandeur
des nachts
begeert te
wenden.

IV. Zoo den Commandeur des nachts begeert te wenden, zal hy drie vuuren achter op zetten, en een ſchoot ſchieten; de andere dat ziende, zullen elk een vuur achter op zetten, doch de ſcheepen van oorloge twee vuuren, en datelyk over ſlaag loopen, om malkanderen geen ſchade te doen.

Zoo den Commandeur by dag begeert te wenden, zal hy een geuſje van de vlagge ſtok laten waaijen, en een ſchoot ſchieten.

Zoo den
Commandeur
met mooy weêr
begeert te
krengeen.

V. Als den Commandeur met mooy weêr begeert te krengeen, zal hy een top-ſtander van zyn voorſteng laten waaijen, op dat zyne vuile byhebbende ſcheepen van gelyken moogen doen.

By donker
of miſſig
weêr zal men
op de trom-
mel ſlaan,
en de trompet
blazen.

VI. Als 't donker of miſſig wert, dat men malkanderen niet kan zien, dan zal men op trommelen doen ſlaan, de trompetten doen blazen, en met muſketten ſchieten, om alzo op dat geluid by den anderen te blijven. En zoo den Commandeur by miſt wilde ankeren, zal hy met grof geſchut twee ſchooren, dicht na den anderen, ſchieten; en zoo hy wilde wenden, maar een ſchoot.

De Kapitei-
nen en Schip-
pers aan
boort.

VII. Zoo den Commandeur de Kapiteinen, en alle de Schippers van zyn byhebbende ſcheepen, aan boort begeerde te hebben, zal hy een ſchoot ſchieten, en een wimpel van de bezaans-roede laten waaijen.

Krygs-raad
aan boort.

VIII. Als de Commandeur den Krygs-raad aan boort begeert, zal hy een roode vlagge achter af laten waaijen, en een ſchoot ſchieten.

Als den
Commandeur
wilt dat alle
de ſcheepen
achter hem
om loopen.

IX. Als den Commandeur begeert dat alle de ſcheepen achter hem om zullen loopen, om zyn meeninge te verſtaan, zal hy 't op de ly leggen, en een top-ſtander van de vlagge ſtok achter laten af waaijen.

X. Zoo wanneer den Commandeur by nacht begeert ſtreck te veranderen, zal hy een vuur in de groote mars zetten, beneffens de vuuren die by gemeinlyk voert, en een ſchoot ſchieten; de andere ſcheepen dat ziende, zullen elk een vuur op zetten, doch de Oorlogſcheepen drie vuuren achter op, en alzo den Commandeur volgen.

XI. Zoo den Commandeur by nacht met hardt weêr zyn fok begeerde in te nemen, en met een zeil dryven, zal hy, beneffens de twee vuuren, die hy achter op heeft, noch een derde vuur aan zyn vlaggeſtok opheffen, en de fok in zynde, zal dan het derde vuur wederom in nemen; en zullen d'andere ſcheepen elk een vuur opteken, om elkander geen ſchade te doen, en beter by den Commandeur te blijven.

XII. Zoo den Commandeur by nacht, als het weêr afneemt, zyn fok weder begeert by te maken, zal hy dat derde vuur wederom aan zyn vlaggeſtok opheffen, en een ſchoot ſchieten; dan zullen de andere ſcheepen mede noch een vuur achter op zetten, en de fok by zynde, dan het eene vuur in nemen.

XIII. Zullen de Kapiteinen, en alle de Schippers, verdracht zyn, als men by nacht met korte zeilen zeilt, elk een vuur te voeren.

XIV. Of iemandt by nacht eenigh ongeluk zeilt, kreegh, 't zy by brandt, breken van maſten, roer, lekkagie, of iets diergelyke, die zal als dan alreemt een ſchoot ſchieten, zonder ſcharp, en zoo veel lantaerens als hy binnen ſcheeps boort heeft in zyn wandt hangen; waar op alle de andere ſcheepen van de vloote gehouden zullen zyn daar na toe te loopen, om hem tot hulp te komen, zoo veel moogelyk zal zyn.

XV. En of 't gebeurde dat iemandt, flaags zynde, eenige ongelukkige ſchoot kreegh, en noodt dat iemandt hadde van zinken, zal de zoodanige een Prinſſe vlag achter van zyn bezaans-roede, tot een ſiouw, laten waaijen; d'andere zulks ziende, zullen op dat noodt-teken, zoo veel doenlyk is, hem te hulp komen, en den vyandt alle moogelyke afbreuk doen.

XVI. Zoo de ſcheepen door jaght, miſt, of andere onheilen, van den anderen geraakt, en by malkanderen ziende werden, zal de loefwaartſte zyn bezaan, en fok, opgeijen, en zoo blijven leggen; den lywaartſten dat ziende, zal van gelyken zyn bezaan, en fok, opgeijen; dat gedaan zynde, zal den loefwaartſten naar den lywaartſten toe komen: en of het zelve by nacht gebeurde, zal den loefwaartſten in zyne groote fokke-mars een vuur zetten, 't welk den lywaartſten ziende, zal van gelyken doen.

XVII. Die den vyandt by nacht gewaar wert, zal een ſchoot ſchieten, en een vuur in zyn groote by nacht gewaar wert.

Die 's vyandts ſcheepen by dagh verneemt, zal een roode vlagge achter af laten waaijen, en de zelve zoo veel maal op en neder halen, als hy getal van ſcheepen verneemt.

XVIII. Die by nacht landt, of drooghte, waar wert, zal een ſchoot ſchieten, en aan elke zyde in zyn bezaans wandt een lantaer en hangen.

XIX. Die by dage den Commandeur begeert gewaar te ſpreken, 't zy door gebrek, ofte eenige nieuwe maaren, zal een top-ſtander, of een vlag in een ſiouw, van zyn boven-blinde ſteng laten waaijen, en een ſchoot ſchieten.

XX. Als den eenen den anderen toe-roept: *Het voort.* Holla, van waar 't ſchip? zal den anderen roepen, van N. en zal de eerſte dan weder antwoorden, van N.

Wort geſtelt tot Admiraal N.

Vice-Admiraal N.

Schour-by-nacht N.

Om

Om elkander by tydt van oorlog te ver-
kennen, of 't vyandt zy, of vriendt, is te
zyner tydt het volgende seín in gebruik
gewees: In 't ontmoeten zal den loef-
waartsten de lye-schoot-hoorn van zyn
schover-zeil opgeijen, en een top-stander
van zyn boven-blinde laten waaijen; zal
ook zyn Prinsle-vlagh achter op de com-
panje eerst een weinig open laten waaijen,
en daar na in een siouw, dan tot twee maal
open, en twee maal in een siouw: den ly-
waartsten zulks ziende, zal zyn lye-schoot-
hoorn van zyn fok opgeijen, en de zelfde
seín met top-stander en vlagh mede doen.
Men heeft hier toe ook wel tekens, die
men in de vlaggen naait.

Het is een gemeen gebruik, dat den
Admiraal niet eerder ieint om t'zeil te
gaan, voor dat zyn ene anker opgewon-
den is, en het tweede touw om de spil legt,
't en ware eenige buiten gewoone nood-
zakelykheit het anders vereischte. Zaken
die door deeze of diergelyke tekenen niet
konnen werden bekend gemaakt, laat hy
boodschappen door kleine Vaar-tuigen,
die hem ten dien einde steeds volgen: of
hy doet alle zyne onderhoorige Scheepen
achter hem om loopen, en zeght zoo mon-
deling wat zynen wille is. Hy laat geen
Scheepen, zoo 't moogelyk is, onverpreidt
verby zeilen. Ook ziet hy de loef van zy-
nen vyandt te bekomen, 't zy met die af te
winnen, of wel met door hem heen te slaan.

Het is noodigh voor 't gemeen dat een
Vloot-beer behouden blyve; waar om hy,
myns bedunkens, zich zoo zeer niet in het
zwaarste van 't geveght behoorde te bege-
ven, als wel goede toezicht op alles te ne-
men, en het geveght van * wanschik te
bevynden. Hy moet de stryden de hart in
spreken, en alomme dienstige beveelen uit-
zenden; 't geen *Polybius* bevestigt: ja het
Kryghs-hoof (wil hy) moet zich t'een-
maal uit het geveght houden, als men niet
om het hoogste dingt; doch als hy merkt
dat de zommige hun plicht niet na komen,
is 't niet ondienstigh die aan te voeren, en
zelve dan te deizen. Echter, het voeght
voor geen Vloot-vooght, zich altydt bui-
ten schoots te houden. Van zekere Admi-
ralen, voor deezen, wert gezeght, dat zy
zich, terwyl men streedt, in een opge-
schooten kabel, dat schoot-vry was, ver-
voeghden, en de kajuit met huden, los
gehangen, zoo dicht hadden doen bezet-
ten, dat geen kogel daar doordringen kon;
't geene verfoeijelyk is. De Vloot-vooght
komt hen te hulp, die te kort schieten, en
als zulks geschiedt is, aertzelt hy weder,
doch zoo, dat het geen wyken, uit vreeze,
gelyk zy.

Scheepen daar Vloot-vooghden op zyn,
dienen van amptelings plaats-bekleeders,
en een getal van twee of drie Onder-hop-
luiden, voorzien te zyn, om, by afwygheit,
in het opper-ampt te volgen, op dat alle
wan-orde gewest werde. Gemeene Oor-
logh-scheepen behooren infgelyks, en uit
de zelve reden, wanneer men naar een
scherp geveght gaat, twee of drie bequa-
me Stedehouders op te hebben. Een Oor-
logh-schip behoort, by voorsz. voorval, op
te hebben zes bequame Bus-schieters, en
hun maats. En om dat dikmaal veele men-
schen, in een scherp geveght, te gelyk ge-
quetst worden, is het dienstigh dat ieder
Schip twee Oppen- en twee Onder-heel-
meesters voert.

Alle kleine Vaar-tuigen, die zich onder
een vloot bevinden, om kondschap te
brengen, behooren matelyk bemant te
zyn, ook met riemen, en kleine stukskens
voorzien, om van gering vyandyk Vaar-
tuig niet te konnen werden genoomen.

Ieder Schip zy genogchzaam voorzien
van gevulde kardoezen, om by gebrek van
dien niet genoodtaakt te zyn van den
vyandt af te houden. De Scheepen behoo-
ren ook niet overluden te zyn.

Een Vloot dient niet in te veel of te wei-
nigh verdeelingen verdeelt te zyn.

Des vyandts Scheepen te enteren, is den
Hollanders nutter, als lang schut-gevaar
te houden.

Het kan zomtyds niet ondienstigh zyn,
in een groote Vloot, een hinder lage te
houden, die op den vyandt niet los gaat,
voor en al eer zulks by 't Oppen-hoof van
de vloot, na gelegenheit, wert bevoelen.

Als men zegen beveght, en den vyandt
onder raakt, doet den Admiraal hem ver-
volgen, zoo lange doenlyk is. Maar zoo
men te kort schiet, en het tot een neder-
laagh geschapen staat, deift hy langzaam,
en dat al vechtende, in goeden schik. Hy
stelt gelt-pryzen op voor 't veroveren van
's vyandts Scheepen, afhalen van vlaggen,
en in brandt steken, of te grondt schieten
van 's vyandts Vaar-tuigen, na zich ieder
manlyk gedraagt.

In 't overlegh der zaken van belang seint
den Admiraal alle de Scheeps-hoofden aan
boort, en pleeght zoo voorzigtlyken
raadt, 't zy dat hy de Onder-Admiralen al-
leen daar toe roept, of wel alle de Kapitei-
nen daar nevens, ofte wel deeze, en de Pi-
looten daar-en-boven. Hy bestelt toege-
slooten beveelen, en wetten, op alle Schee-
pen, waar na het scheeps-volk zich heeft
te voegen, in geval deeze of geene van hun
Scheeps-hoofden afwyken komen te wor-
den, en wie hen in 't ampt zal volgen: en,

* Diferre.

Ziet Mate-
ren.

zoo het een Onder-Admiraal is, of men de vlagh, by aflyvigheit, zal blyven voeren, of niet. Alle verwarring weert hy uit de Vloot, en laat de Scheepen elkander niet voorby zeilen. Ieder Bevelhebber weete wien hy heeft voor te gaan, of volgen zal. In het fchikken van een Vloot heeft men klein zeil te maken, op dat zulks te bequaam kan gefchieden. De geheele Vloot verdeelt hy zoo wel in groote als fmalle afdeelingen, en beveelt ieder wel op zyn rang te paffen. Met het drie-tal gefchiedt veeltyds de hoofd-verdeeling: en men voeght ieder deel even veel Scheepen toe van een geflacht, Fregats, Branders, Galjoots, enz. ook even veel fchut.

De manhafte *Tromp*, als hy een maal de Vloot der Engelfchen flagh zoude leveren, fchaarde zyne Vloot in vier gedeelten, en deed drie deelen gelykelyk, in een rechte linie, of ftreek, tegens hun aan zeilen, houdende de vierde voor een achter-hoede.

In de wreede Zee-flagh, op den tienden van Ooght-maandt, des Jaars 1653, voorgevallen tuffchen de Engelfche en Nederlandtfche Republyken, en roem-ruchtbaarlyk voor deezen Staat volvoert by den genoemden dapperen heldt *Marien Harpertie Tromp*, was de Nederlandtfche vloot in vyf afdeelingen gefchaart: het eene deel ftak een weinigh voor uit, drie volghden gelykelyk, en het vyfde diende voor achter-hoede.

Toen den Admiraal *Waffenaar* met zyn Schip op fprong, in een voorgaanden Engelfchen oorlogh, was de Nederlandtfche vloot verdeelt in zeven efquadres.

Het is dienftigh, zich te verdeilen zoo als den vyandt verdeilt is.

Lib. 37.

By *Livius* leeft men, dat de Koninglyke vloot met rangen van twee Scheepen aan quam varen; daar waren 90 Scheepen, of 45 ordens en rangen.

Den Admiraal, met die onder hem beftemt zyn, voegen zich in de midden, het zy men in 't lang, breed, of in een halve maan zeilt; welke laafte gefalte het dienftighfte is, om dat alle Scheepen dus niet konnen by brengen. Zoo 't voor de windt gaat, voeght zich den Vice-Admiraal aan ftuur-boort, en den Schout-by-nacht, of het derde Vloot-hoofd, aan bak-boort. Gaat het by de windt, zoo volgen de verdeelingen elkander, en den Admiraal houdt echter het midden, of ook wel de voor-tocht. Moet men wenden, 't zy dat den vyandt van achteren komt, of anderzins, zoo geeft men d'achterfte de voor-tocht, om verwarring te myden, die zeer licht zoude werden veroorzaakt, by aldien de geene die dan d'achterfte zyn, voor zou-

den moeten komen. Een Admiraal moet fteeds van zyne Scheepen onderfchraaght werden.

Het komt op de wysheit van den Admiraal aan, een vloot wel te fcharen, en te verdeelen: hy mengt na behooren zware en lichte Scheepen, waar van deeze tot verweering, en fcheuring van 's vyandts vloot dienen, en die om te enteren, den vyandt aan te klampen, en te overwinnen.

Een Vloot zoo dicht geflooten te houden, dat den vyandt zoo min als 't moogelyk is daar in kan booren, heeft veel maal groote dienft gedaan: als men dit van meening is te doen, moeten de Scheepen klein zeil maken.

Het heeft die van Athenen, tegen de Vloot der Syracuzanen ftrydende, tot nederlage gedydt, dat zy hare Scheepen niet te wel gefchaart hadden.

Het is dienftig dat een Admiraal althans ordre ftelt aan alle zyne Scheeps-hoofden, op wat plaatze, of hooghte, de Scheepen elkander zullen vinden, indien by ftorm van een komen te geraken; by welker mangel veel maal onheil een vloot is over gekomen.

Het gebeurt veeltyds dat de Admiraals fchriftelyk bevel van de Overgheite krygen, tot uitvoering van deeze of geene aanflagh, en het zelve niet te openen, voor en al eer op zulk of zulk een hoogte zullen gekomen zyn. By deezen voorval is 't echter niet ondienftigh den Scheepen eenige loop-plaats te geven, of het geviel dat de zelve door ftorm van elkander geraakten: uit welker gebrek men vindt, zoo in oude als hedendaagfche tyden, dat onheilen voort gekomen zyn.

Licht Vaar-tuigh kan vaerdigh keeren en wenden, en is dienftigh om de windt den vyandt af te winnen; want als die gewonnen is, dan konnen de buffen den meften dienft doen; dan kan men doel fchieten, ook van en aan den vyandt komen, na wil en welbehagen. Groote Scheepen zyn geweldenaars, dienftigh om in een vloot te dringen, en des zelfs fchik te ontredden, doch in 't gemein loch. Hooge Scheepen hebben de minfte noodt van geëntert te werden. De vaerdighfte Scheepen laat men voor af gaan, om den vyandt te ontdekken. De Brandt-fcheepen houden zich op zyde van de groote Scheepen, om die des noodts ten dienft te zyn. Tot afweering van vyandylyke Branders, houdt men licht-gewapent Vaar-tuigh gereedt, om de zelve, eer zy aanklampen, aan te vallen: hier toe houdt men achter aan fleepende booten, met mannen, flagh- en ftryd-vaerdigh.

Een

Een Vloot die na den eich vermengelt, en verdeelt is, zal de meeste dienst doen.

Als een Vloot op den vyandt kruist, is het dienstigh dat zich de Scheepen 's morgens met den dagh verspreiden, 't zy enkelt, of dubbelt; doch niet wyder als dat zy des avonds weder by den ander konnen wezen.

Zoo te vechten staat binnen een baay, of haven, moet men zyn vloot scharen na gelegenheit van drooghten, ruimte, en plaats, die men heeft: is het ruim genoeg, zoo houdt men de gewoonlyke stelling, die vermeint wert best te zyn, zoo niet, is het beter wanschikkelyk als in vereischte rang te leggen, en te zwakker daar door te werden. Enkel over lang te leggen, is niet te raden, de hoorens, en einden, zyn dus te zwak, en konnen niet schielyk geholpen worden, om hare aflandt, noch konnen ook andere niet tydelyk genoeg by komen: dus wert een vloot mede lichtelyk van een geſcheurt, en zich zelf byster gemaakt.

In den laaften krygh vielen de Engelsen een maal kryngs-gewys op de Nederlanden aan, die in een drom lagen; met welke kring zy voorby de zelve, beurt voor beurt, achter malkander zeilden, zoo dat zy ieder in 't byzonder dus weinigh konden gequetſt werden, elkander verpozen, en den Nederlanden gestadigh ontruſtende.

Strydende Vlooten zeilen zomtyts door elkander, 't zy in een rechte linie, trop, of halve maans wyze, eer men aanvalt, voet by stuk houdt, en in breekt, 't geen op een of meerder plaatzen wert gedaan. Het is zeer nut in 't slaan, zoo 't geschieden kan, dat twee Scheepen by een ſtryden, en den eenen steeds voor den anderen schiet, terwyl d'ander weder lade, en zich redde. By kleine troppen, en scheeps-hoopen, wert mede dikmaal gevoghten.

Boven windt, en in een ruime zee te vechten, is beter als in een beslooten haven of baay; waar om men het binnens havens vechten moet myden, en de zelve verlaten, indien voor aanval wert gevreesd.

Zoo den vyandt op de hielen, en na by te zyn vermeint wert, moet men naertigh brandt-waghten uit zenden, het zy met sloepen, klein vaar-tuigh, of met groote Scheepen.

Als eenigh volk op 's vyandts bodem te landt gezet wert, zal men te vooren goede kondſchap van grond, en wal nemen, een gedeelte vloots zoo na aan landt zetten als moogelyk is, langs de kust heen, en de stukken op een zyde rukken, om op landt te ſpeelen. Nooit moet men landen, als

met een hoop volk die men volkomen oordeelt om weer te bieden, en gelandt zynde, laat men hoede by de vaar-tuigen, het zy met opgeworpen bolwerken, of zwaar geankerde booten, daar buſſen op geplant zyn. Het wapen-tuigh wert niet aan landt gebraght, als onder goet geleide, op dat niet verrast werde.

In 't enteren zal het naaste Schip zyn makker te hulpe komen, 't en ware hy riep, geen hulp van nooden te hebben.

Als men jaagt werden alle zeilen by gezet, tot blinden, en water-zeilen toe; ook doet men de zeilen natten.

Als Vloot-vooghten, en Bevelhebbers in een Scheeps-maght, aan 't vechten gaan met haar eigen Scheepen, is 't niet ondienstigh, een Schip van minder aanzien (die zy daar toe steeds omtrent zich behooren te hebben) voor af te zenden, om het spits af te byten.

Staat wel te letten voor een Admiraal, wat het dienstighste is, een vyandt af te waghten, of hem zelve in te vallen: hy geeft tekenen aan rechter of linker vleugel, aan voorſte of achterſte Scheepen, en dien hem goet dunkt, dat eerst invalle op den vyandt, of wel aan beide te gelyk, om den vyandt van achteren, of elders, op het onvoorzienſte aan te taſten, of om den geen van de zyne die te kort ſchieten tot hulp te komen.

De groote vloots-verdeelingen worden weder in drie, of meer, byzondere deelen verdeilt, na gelegenheit.

Een Admiraal zoekt zyn vyandt in alles te verkloeden.

Als *Cimon* de Perſiaanſche vloot hadde overwonnen, zette hy zyn volk op de Perſiaanſche ſcheepen, trok hen hunne kleederen aan, en toog zoo na Pamphilia, daar hy de Perſianen, welke meinden hun eigen volk voor te hebben, onverdacht overviel, en verſloegh. Deeze *Cimon*, zoon van *Miltiades*, is een roem-ruchtigh zee-man geweest; want als *Themistocles* die van Athenen rade, dat men de gantſche Stadt zoude verlaten, en te ſcheep gaan, dewyle het Orakel, of Vraagh-baak, hadde geſpelt, dat Athenen met houten muuren te beſchermen ware, was hy de eerste, ſchoon jong, die deeze daadt prees, dies rukte hy den toom van zyn paert, en offerde het aanſtonds aan *Minerva*, in 't kaſteel, waar van zy beſchutſter was, als of men nu geen paerde-tuigh van nooden hadde. Hy heeft namaals de Scheepen byzonderlyk gedekt, zoo dat die veel mannen konden voeren.

Door 't opſteken van vreemde vlaggen worden hedendaags des vyandts Scheepen veel maal verſchalkt, en genoomen.

Roei-fcheepen, die de groote Scheepen, des noodt, voort konnen boegzeeren, zyn in een vloot niet ondienftigh.

Men veinst zich zomtydts te vlieden, fchoon men des niet van zin is: gelyk *Claudius*, Roomfch Burgermeester, deede, welke veinste met zyn vloot na Romen te willen keeren; waar om de Poenen het naauw van Messina verlieten: dies wende hy fchielyk zyne ftevens, en lande in Sicilie, daar hy na getraght hadde.

Een gedeelte van de vloot zomtydts te verfchuilen, of hen buiten fchoots te houden tot een waar-burgh, is dienftigh om een vyandt onvoorziens op 't lyf te vallen: waar van voorbeelden te zien zyn by *Ferretius*, in zyn tiende boek. Zoo den vyandt met een leeuwen-huit niet overwonnen kan worden, raadt *Lyzander* dat men het voffen-vel moet aantrekken: fchoon *Fabritius* zoo goedtaardigh was, dat hy der vyanden vloot niet wilde aan brandt fteken, als hy zulks konde doen.

Het was een wakkeren kryghs-trek van *Lyzander*, dat hy zich onderscheide malen van de Athenienzers, die hem flagh wilden leveren, liet tarten, tot dat hy hen eindelijk, welke waanden dat van zyne vloot niet dorfte werden aangetaft, als zy op het onverdachtfte waren, overviel, en verfloegh.

Cato, tegen de *Ætholiens* te water zulende ftryden, deed een groot gefchreeuw, en veele vreughde-tekens, in zyn vloot opgaan, op dat de vyandt zoude meenen dat hem hulp-benden toegezonden waren, 't geen hem deede overwinnen, en hun de belegerde Steden verlaten.

Voor 't geveght moedigt den Admiraal zyn volk met woorden aan, en duidt alle voorvallen, is 't moogelyk, ten beften.

Als *Julius Caesar* in zyn Admiraals fchip zoude treden, viel hy teraarde neder. Dit wiert van zyn volk voor een quaat voorteken gehouden, zoo dat zy zich hier over bedroefden. Doch hy, zulks merkende, zeide: *Gedankt zyt ghy Jupiter voor dit geluk-teken; want dat beduude, dat wy gelykelyk aan dit lande, waar uit wy trekken, weder zullen belanden.*

Als *Cabrias*, Vloot-vooght der Athenienzers, te fcheep ftryden zoude, en de blixem voor het fchip neder floegh, waar over het kryghs-volk verflagen wiert, zeide hy: *Wel aan, nu is het tyd van vechten; want Jupiter geeft het teken.*

Veinzen van te willen flagh leveren, als men des niet van zin is, kan zomtydts zeer dienftigh wezen.

Annon, Admiraal tot Karthago, deed zyn zeilen vallen, als of hy hadde willen

flagh leveren ('t geen toen de wyze was); en als zulks zyne vyanden ook dedden, liet hy die terwyl fchielyk weder ophalen, en ontvlughte.

Kleine Scheepen laat den Admiraal tegen 's vyandts groote Scheepen niet ftryden, 't en ware in noodt, of by ftilte, en in engten, als de groote Scheepen zich niet keeren konnen.

Alcibiades, als hy een maal niet wydt van landt een zee-geveght hielt, liet, terwyl men ftreedt, op het hoofd van de haven veele maffen over-eindt zetten, en zeilen daar aan slaan, op dat zyn vyandt zoude meinen dat hem hulp-fcheepen uit de haven toegezonden wierden. Maarden Admiraal *Memnon* deede geheel anders, als hy fterk genoeg van Scheepen was: hy liet maar weinigh Scheepen de maffen op zetten, en lokte zoo de vyandt tot den ftrydt, onder fchyn dat hy maar weinigh Scheepen by zich hadde. *Chabrias* liet ten dien einde twee Scheepen aan een binden, beide maar een maff, en een zeil, op hebbende.

Eseren, Admiraal der Deenen, zoude een maal veertigh Scheepen der Zee-roovers aan doen, daar hy vreesde niet fterk genoeg toe te zyn; waar om hy boven in zyn maff deede vuuren, als of hy zyn andere Scheepen feinde om aan te komen: dit braght zulk een fchrik in de Roovers, dat hy die op de vlught dreef.

Wanneer *Theodofia*, een Stadt in Pontus, belegerd was, nam *Tinnich*, in duistere nacht, veel kleine bootjens, ftefde in ieder een trompetter, liet die wat wydt van den anderen rocijen, en toogh zelve met twee groote Scheepen na den vyandt toe, welke, wanende dat 'er een groote vloot van Scheepen naderde, op brak, en wegh trok.

Koning *Philippus* bedroeg zyne vyanden door een brief: hy wilde met zyn vloot door breken, en inval doen in 't landt der Amphiffenzen; maar de Athenienzers, en Thebanen, hielden de engte der zee bezet: hy fchreef dan een brief na Macedonien, dat hy deczen toght uit zyn zin ftefde, en eenigh ander voornemen hadde, waar van hy den brief-draget met voordacht in der vyanden handen deede vallen, die, zulks geloof gevende, opbraken, en hem dus den doortoght lieten.

Conon, wetende dat de vyandt op zyn Admiraals fchip toeleide, deed een licht fchip, na de gelykenis van het zyne, toefstellen, daar hy den vyandt mede bedroeg; want deeze, op het zelve aanvallende met zyn grootfte Scheepen, liep *Conon* voorby, waar door hy de nederlaag quazim te krygen.

Als *Dionysius* de Stadt *Civita* wilde aandoen, en zorghe verraat onder zyne vloot

te

te zyn, gaf hy aan ieder Scheeps-hoofd een beſlooten brief, daar niets in geſchreeven ſtondt, met laſt, dat zy die brieven niet zouden openen voor hy een ſein daar toe gegeven hadde: kort daar op voer hy aan boort van ieder Schip, zonder het gemelde ſein te doen, eifchte de brieven wederom, en de geene die de zelve geopent hadden hield hy voor verraders.

Als *Dionyſius* Caulonie te water had belegert, quam *Alcibiades* met twaalf Schepen, om de Stadt te ontzetten, wien *Dionyſius* met vyftien Schepen tegen voer: hy week dan af, en deede 's nachts vuuren op zyn Schepen aanſteken, welke *Dionyſius* achtervolgde; maar hy deed deeze alſengks uit doen, en liet brandende fakels op kurken zetten, welke hy een anderen ſtreek deede heen dryven, en aldus geraakte hy te Caulonie binnen, door dien *Dionyſius* de kurken vervolghde.

De Admiraal *Frederik*, die in Italie, voor de Gibelen, tegen de Guelphen voght, zette 's nachts een lantaeren op een ſtuk kurk, doende het licht op zyn Schip uit: het kurk dreef na landt, en hier om meinden de Guelphen dat *Frederik* het op ſtrant zette: zy volghden het licht, terwyl dat hy 't ontſnapte.

Binnen drooghten een vyandt te verlokken, daar hy onkundigh in de ſtroomen is, kan veel maal zeer voordeligh wezen: waar van veele oude, en onlangs voorgevallene voor-beelden voor handen zyn.

Een vlughtende vyandt moet niet zorgeloos vervolgt werden. Dit was den wakkeren heldt, *Michiel Adriaanſz. de Ruiter*, Nederlandſche opper- en gemeene Vloot-vooght, zeer wel bekend, als hy een nabuurige vloot vervolghde, na een bloedigh zee-geveght: daar viel een miſt van den hemel, en de drooghten waren veelvoudigh; waar om hy 't jagen ſtaakte, en zich met zyn reeds verkreegen zegen te vreedten ſtelde.

Conon, Admiraal van Athenen, ziende dat zyn vyandt meerder Schepen hadde dan hy, veinsde zich te vlughen; waar om hy van zyn vyandt wiert vervolgt, die de beſt bevaren Schepen voor uit zondt: op deeze viel *Conon* aan, en verſloeg de zelve; waar door de achterſte, verbaaſt, in zyne handen vielen.

De Venetiaanſche Admiraal *Piſan*, zulende tegen de Vloot van Genua ſtryden, deed met voordacht tien van zyn Schepen de wyk nemen: deeze wierden van de Genuezen vervolgt; waar door haar Vloot in wanſchik quam, en zy de ſlagh verloor.

Terwyl het gedeelte van een vloot ſtryt, is 't zomtyds dienſtig dat het overige zich

verpooze, om, na een weinig ruſt, den vyandt te ieveriger aan te vallen.

Met de ankers tydelyk te laten vallen kan men zomtyds in een Scheeps-ſtrydt groote dienſt doen, 't zy om de windt te krygen, om branders aan te brengen, of te ontwyken. Den Lt. Admiraal *van Gent*, een maal onder de vyanden zeer verwart zynde, liet zyn anker vallen, en hield alle zeilen ter windt-vang, zoo dat de vyandt waande dat hy voort zeilde; waar door het gebeurde dat de vyandt hem voorby ſchoot, en hy, boven de windt rakende, behouden bleef.

Wanneer men wykt met een Vloot of Schip, is het dienſtig dat zulks langzaam, en zoo geſchiedt, dat het geen vlughen ſchynt, om den vyanden geen te grooten moedt aan te brengen. Als de Karthaginiſchers een maal met de Romeinen zeegeveght hadden gehouden, en te haſtig uit den ſtrydt roeiden, meinden die van Rome dat het vlughen was, 't geen hun volk moedt en zegen gaf. Men moet nooit wyken, als veghtende, zoo 't eenighzins kan geſchieden.

Met weinig Schepen, ſchoon zy niet beſtandt zyn, een Vloot te ſtutten, is in menig zee-ſlagh zeer dienſtig bevonden.

Op klein en gemeen Vaar-tuigh, dat men voor af zendt, 's vyandts Schepen te laten aſflooven, heeft meer malen groot voordeel aan gebragt.

Als *Mahomet de tweede*, Turkſche Keizer, Conſtantinopolen ingenoomen hadde, maakte hy een groote Scheeps-magt vaerdigh, om Italien af te loopen. Tegens hem quamen de Venetianen met een zware Vloot te water, welke, als het ſtryden zoude aan gaan, een groot aantal Schepen voor af zonden, en lieten de overige van verre achter elkander volgen. De Turk hier over ontſelt, en onbewuſt hoe veel Schepen noch te volgen ſtonden, nam de vlucht.

Ariſtomenes liep met zyne Schepen onder den vyandt, en deed zyn volk in den ſtrydt roepen: *Laatzte vlughien*. Dit ontſelde den vyandt zoo, dat hy waarlyk op de vlucht toogh.

Het is meer malen oorzaak van groote zegen geweest, dat men, op 's vyandts bodem te landt geſtapt, de eigen Schepen aan het vuur heeft over gegeven, of van landt doen ſteken, en zoo den beangſten de hoop van vlughen t'enemaal ontnomen; waar door dan ieder zich tot veghten genoodtzaakt vindt.

Barbaroffa, Koning tot Tunis, zette een maal vlaggen der Chriſtenen op zyn Schepen, en zeilde zoo, als vriendt, de haven

van Balearis in: het gefchut op de wallen wiert dierhalven geloof, tot vriendelyke groeting, en aldus overviel hy de ftadt.

Artemifia, voor *Xerxes* ftrydende, heeft deeze vondt, van vreemde vlaggen op te zetten, mede gebruikt.

Proto, Koning der oude Deenen, onder welkers beftieringe (zoo men zegt) onzen Heilant *Jefus Chriftus* is gebooren, was niet te vreedten met het gebiedt Ooftwaarts te voeren, maar trachte ook Weftwaarts daarna: hy rufte dan een groote Zee-magt toe, en viel op Vrieslant aan. *Wicho*, Vorft der Vriezen, gong hem met een wel bemande Vloot te keer; doch in den aanvang deed *Proto* zyne fchutters langzaam pylen werpen, om, als de vyandt daar van ontbloot moghte zyn, des te heviger te konnen aanvallen. *Wicho*, in meening dat dit langzaam werpen uit flauwhertigheid voort quam, geboodt dies te heviger en haaltiger de bogen te loffen, tot dat hy eindelyk, van pylen ontbloot, overwonnen wiert. De Deenen ftapten toen te landt, en, nabehaalde roof, deeden zy hertret na zee, verbrande al het Vriefche vaar-tuigh.

In 't Jaar 1218 is'er een zee-flagh voorgevallen, tuffchen *Philippus*, Koning van Vrankryk, en *Hendrik de derde*, Koning van Engelandt, als wanneer de Engelschen met heete afch, en kalk, in de Scheepen der Franfchen quamen te werpen, zoo dat zy hare vyanden het uitzien beletteden; 't geen die van Tyrus wel eer aan *Alexanders* fcheepelingen met heet zant deeden.

Ieder Vloot-hoofd worden twee of drie Scheepen toegevoegt, die fteeds by hem houden, om hulp te bieden, en beveelen te ontfangen. Deeze houden zich te loefwaart voor uit, of wel op de lye windtveering, den een voor den ander.

Den Admiraal belaft aan alle Berichtjachten, Galjoets, en kleine Vaar-tuigen, die zich in de vloot bevinden, in 't ftryden een wakker oog op zyn Scheepen te houden, om den geen die in noodt is tot hulp te komen, menfchen te bergen, fchadelooze te fleepen, die aan grondt raken te redden, die in brandt of waters-noodt zyn, door een ongelukkige fchoot, by te ftaan, en des vyandts branders af te weeren, of te veroveren, alles zoo veel moogelyk is.

De Fiffaal van de vloot, die zich op het Schip van den Admiraal onthoudt, zendt hy in 't gevecht op een klein Vaar-tuigh van boort, op dat die alom toeziet, wie zich wel of qualyk quyt, en den geen aanklaagt welke hun plicht niet na komen zoo 't behoort.

De Koopvaardy-fcheepen, in de vloot wezende, zyn de zorge van den Admiraal

bevoelen: deeze doet hy aan ly blyven, of te loevert, na men flaat, of hy befluit die ook wel in een halve maan, binnen d'oorloghs-vloot. Ieder Schip heeft te blyven onder die Vlagh daar het is befcheiden, om alle wan-fchik te myden.

De Branders belaft hy, ftip te blyven by en om die Scheepen daar zy befcheiden zyn. Deeze weeren des vyandts Branders af, en klampen hunne Scheepen aan, op bevel van de Kapiteins, onder welke zy gevoegt zyn, of ook wel uit eigen beweging, als zy kans zien tot een gelukkige uitkomst; doch dit niet lichtelyk.

In 't ankeren zet men de vloot der wyze als de Scheepen gewoon zyn te zeilen, zoo te loefwaart als te ly, voor en achter van den Admiraal, na dat het beftemt is.

Geen Hopman vermogh de vloot te verlaten, zonder uitdrukkelek toeflaan van den Admiraal, 't en ware des genootzaakt, tot berging van lyf, en fchip.

Zoo iemandt by ftorm van de vloot af raakt, die voeght zich na de befcheiden loop- of waght-plaats, om de vloote op te zoeken.

Op verre toghten, daar men dagelyks hooghte nemen moet, doet den Admiraal alle zyne onder hebbende Scheepen een maal 's daaghs achter hem om loopen; om te verpreijen, als ook ieders toeflandt, en wedervaren, t'onderftaan.

Hy belaft, dat by tydt van mift de trommel geflagen wort, en na zekere verftreken tydt gefchooten uit byzondere Scheepen.

Ook doet hy over de geheele vloot verkondigen, dat niemandt, zonder verlof, zich aan landt begeeve.

In 't ftaan beveelt hy, dat de Boots, en Sloepen, uit de Scheepen in zee gezet worden.

Als de vloot in de haven legt, verhindert hy dat kaay-draaijen aan boort komen, om het wegh loopen van 't volk voor te komen, als ook het aan boort brengen van onnoodige drank, en het fteelen, of verkoopen van fcheeps-gereedschappen.

Hy doet wel toezien, dat de Scheepen, eer zy uit de havens zeilen, wel bemant zyn, volgens eifch. In tydt van vrede bemant men 's Landts Oorlog-fcheepen zelden over de twee hondert man; maar in oorlogs-tydt met drie hondert of vier hondert mannen: uitgezondert dat de Vloot-hoofden altydt fterker bemant zyn, en dat na zwaarte van de Scheepen.

Een Koopvaardy-fchip wert bevolkt na dat het groot is, en de reizje lang zal vallen. De Fluiten voeren op het minfte tien of twaalf man, met een jongen. De Pynaffen voe-

voeren op het meeste, doch al na dat zy gescht op hebben, zeventigh of tachtentigh man. Roof-scheepen, of Vrybuiters, werden met volk opgepropt.

Het moet de zorg van den Admiraal bevolen zyn, dat alle scheeps-behoefigheden, in voorraat, omtrent de vloot, in klein vaar-tuigh, snel ter vaert, om de vloot te kunnen volgen, en achterhalen, werden bewaart.

Hy moet althans verdacht zyn, van geen onervaren volk tegen ervaren zee-luiden te doen stryden.

Hy doet zyne bootsgezellen, en soldaten, in een gestadige oefening blyven; want van ledigh zyn komt althans quaet voort. *Publius Scipio* liet zyne soldaten, op dat niet ledigh zouden zyn, als zy binnens wals waren, hout bereiden, om Scheepen daar van te bouwen, schoon des niet noodigh hadde.

Hy treedt niet licht tot den strydt, 't en ware groote kans tot zegen ziet. *Nicia*, Voorganger der Karthaginiensers, riedt *Demosthenes* het slaan tegen de Syracuzanen af, als ontydigh zynde; doch deezzen raadt wiert van hem veracht, waar om hy voght, maar quam te sneuvelen, en verloor den strydt.

Het staat den Admiraal toe alle zyne scheepelingen tot gehoorzaamheit te brengen, en willigh in 't volvoeren zynere bevelen. Een Vloot-vooght moet zich ontzaggelyk maken met een stemmig wezen, zoo *Cato* wil.

By af-sterven van een Vloot-vooght, in den strydt, kan het niet ondiensigh wezen (om het volk niet te doen verflaauwen) dat zulks niet wert gehouden, en de vlagge niet gestreken. De manhafte *Heemskerck*, als hy voor Gibraltar streedt, deed hier om de vlagh op de mast vast spykeren.

Te naauw bepaalde bevelen, of commissien, hebben verscheide malen geheele Scheeps-vlooten van een goeden toelegh verzet; gelyk zulks de Spaansche vloot wedervoer in 't Jaar 1588: deeze had bevel van niet te slaan, noch in Engelandt te landen, voor dat de vloot van *Parma*, uit Duinkerken, by haar was, welke te lang toefde: ondertusschen wiert deeze vloot geslagen, daar zy, zonder het zoo naauw bevel, veellicht d'een of d'ander Engelsche haven hadde kunnen vermeersteren; hier om behoort een voorzichtig Vloot-vooght niet te zeer gebonden te zyn.

Op tweede en Onder-Vloot-vooghtden past al het geene dat van de Vloot-vooghtden boven is gezegt, als zy Scheeps-vloots-gedeelten alleen gebieden: anderzins hebben zy de bevelen van den Vloot-vooght

te gehoorzamen, en het gedeelte der vloot, daar zy over zyn gestelt, te gebieden.

Het schynt van ouds de wyze geweest te zyn, wanneer den Admiraal het bevel eener vloote aanvaerde, 't zy by gevolg, of anderzins, dat hem het bevel, en gezag, met zekere statelyke woorden opgedragen wiert; dewyle men in de oude Schryveren vindt, als *Lysander* de maght over de Lacedemonische vloot aan *Callicratidas* zoude overleveren, en hem in 't gebiedt, in zyne plaatze, stellen, dat hy zeide: *Deeze vloot geef ik, Lysander, onlangs overwinnaar te water, en Heer van de zee, aan u over.*

Het woort Admiraal, 't geen een Vloot-vooght, of Vloot-heer betekent, is van de Perlianen, Turken, en Arabieren ontleent, en voor de vaart uit deeze gewesten na de Middellandsche zee, ten heiligen krygh, nimmermeer gebruikt. Het is by hun een benaming van zeker ampt te lande geweest, gelyk by *Robertus Monachus*, in zyn Chronyk van Duitslandt, te bespeuren is. Hy spreekt van zeker gevecht, waar in twaalf Admiralen van den Koning tot Babylon quamen te sneuvelen. In die gewesten (voeght hy daar by) noemt men de Bestierders der Landtschappen Admirala. Men vindt, hoe op het jaar 801. een gezant van den Admiraal *Abraham*, die op de grenzen van Africa geboodt, by *Charles le Magne* tot Parys quam. De Historie van *Tudobodus* zeght, dat op het jaar 1098. twaalf Admiralen, die het Turksche heir geleiden, doodt geslagen zyn. Een weynigh later in zyn Boek vindt men deeze woorden: *Den Admiraal zeide: Verloochent Cap. 42. den Gods dien ghy geloofit.* Van Admirala die te lande geboden, staat by de H. *Joinsville Cap. 42.* breeder te zien. Doch namaals is dit woort Admiraal, by de aangeroerde volken, voor Gebieders te water mede gebruikt, van wien het tot ons is over gekomen.

Die van Lacedemonien hebben 't alder-eerst het bevel over vlooten ter zee, en het bestel van zee-zaken, onder byzondere voorwaarden, en wetten, aan een Hooft, of Hoofden, bevoelen, en, by gevolg, den eersten Admiraal, en Admiraliteit, gehadt.

Maar om volmaaktelyker te zien wat bevelen op 't rang houden, en anderzins, in Vlooten van ons Landt werden uitgegeven, en wat * beftel daar wert gehouden, volgt hier het algemeen bericht *, * *Instructie* 't geen by de Hooft-vlootelingen is bestelt, in de laatste water-krygh, die deezzen Staat tegen zyn Majesteit de Koning van Engelandt heeft gevoert, in den jare 1666.

Algemein bericht, en beftel der Heeren afgezondenen, en volmagtigden van de Hoogh Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, op's Landts Vlooten, met beradinge en * goetvinden van de Heer Lt. Admiraal de Ruiter, * ter neder geftelt, voor de Hooft-officieren, en Kapiteinen, van de zelve Vloote, waar na zy zich in de aanftaande * tocht, flagh, ofte bejegening, met den vyandt, zullen hebben te gedragen.

* Advys.

* Geveer-
ftriet.

* Expeditie.

Eerftelyk wert ernftelyk gelaft, dat in 't uit of in zeilen van eenige zee-gaten de kleine fcheepen de groote uit de zeilen zullen moeten blyven, en de zelve achter aan volgen, om, of de groote fcheepen aan de grondt quamen te zitten, haar altoos hulp te konnen bieden, op dat de zelve groote fcheepen gevoegelyk in zee, ofte binnen mogen geraken; en die het tegen geftelde doet, zal goetdunkelyk gettaft worden.

Ein alzo 's Landts vloote tegenwoordigh is ver-
deelt in drie * hooft-deelingen, te weten, eerft de voor-hoede, ofte, voor windt zeilende, de rechter vleugel: ten tweeden, het li haam van de vloot, ofte het middelste gedeelte: en ten derden, de achter-hoede, ofte, als men voor de windt zeilt, de linker vleugel; zoo zullen, in zee gekomen zynde, de Luitenant Admiraals *Adriaan Bankert*, en *Hans Willem van Aylva*, mitgaders den Vice-Admiraal *Cornelis Evertsz.* met hun onder hebbende

* Esquadr. * fcheeps-benden aan ftuur-boort, en de Luitenant Admiraals *Willem Jofeph van Gent*, en *Jan Cornelius Meppel*, mitgaders den Vice-Admiraal *Izaak Zuwers*, met hare onder hebbende fcheepen aan bak-boort van de hooft-verdeeling, gevoert door de Luitenant Admiraals *de Ruiter*, en *Ant Jansz. van Nes*, mitgaders den Vice-Admiraal *Johan de Liefde*, zich begeven, en onthouden, als men voor de windt zeilt: maar by de windt zeilende, zal de voornoemde bende van de Lt. Admiraals *Bankert*, en *van Aylva*, voor uit zeilen, de hooft-verdeeling van de Luitenant Admiraals *de Ruiter*, en *van Nes*, in 't midden, en dan de voornoemde Lt. Admiraals *van Gent*, en *Meppel*, der wyze als vooren, achter aan.

Wanneer de Hooft-vlagge geraden vindt, by dage, ofte des nachts, over te wenden, zal de zelve het fein doen, dat daat toe in 't algemeen Sein-boek, lidt V, of VI, is beaamt: de andere Hooften, zoo Lt. Admiraals, Vice-Admiraals, en Schouten-by-nacht, 't zelve gewaard wordende, zullen, in gevolg van de zelve punten, mede fein doen: waar op dan het achterfte vloots gedeelte eerft zal wenden, daar aan 't hooft- of middel-esquadre, en zoo vervolgens het voorfte; zulks dat, 's Landts Vloote alzoo gewendt zynde, het esquadre 't welk te vooren het laafte was, als dan het voorfte zal wezen: en zal ook de zelve rang tuffchen de Vlaggen van ieder esquadre onderhouden worden.

De Lt. Admiraals zullen ieder haar esquadre, volgens den inhoud van dit bericht, in drie final-deelen verdeelen, gelyk het hooft-esquadre mede gedaan zal werden, en daar uit eenige Fregatten beftellen, die byzonder oppaffen zullen, zoo daar eenige van de fcheepen in de grondt ofte brandt geraakten, om het volk te bergen; mitgaders te beftellen, dat de Branders zich gedragen volgens het XVII. lidt in

de Nader beraming van haar Ho: Mog: ontworpen den 17 Juli 1665. om zoo in goede fhik 't zee te komen, en niet verwart te wezen, maar den vyandt fhichelyk komende te bejegenen, aldyt in ftandt de zelve 't hooft te konnen bieden. En zal een ieder gewaarfchouwt zyn, malkander ruimte te geven, om ter degen den anderen uit het gefchut te blyven, achtervolgens het XII. lidt van de gemelde Nader ordre, of beraming. Ook wel te doen letten op den brandt, die door het fhieten van des vyands ofte eigen proppen in 's Landts fcheepen zoude konnen werden veroorzaakt, op dat die tydelyk magh werden geleicht.

Derhalven zullen, zoo wanneer 's Landts vloote den vyandt te loefwaart mogte gewaar worden, indien de zelve 's Landts vloote over ftuur-boort zeilt, den Lt. Admiraal *Aylva* te loefwaart voor uit, en de Vice-Admiraal *Cornelis Evertsz.* te loefwaart achter uit van den Lt. Admiraal *Bankert*, en des zelfs onder hebbende final derling, zich met haat onder hebbende final-deelen begeven, en onthouden. Zoo zullen ook van gelyken den Lt. Admiraal *van Nes* te loefwaart voor uit, en de Vice-Admiraal *Jan de Liefde* te loefwaart achter uit, van den Admiraal *de Ruiter* final-deeling, zich met hare onder hebbende final-deelen begeven, en onthouden. Desgelyks zullen ook den Lt. Admiraal *Meppel* te loefwaart voor uit, en de Vice-Admiraal *Izaak Zuwers* te loefwaart achter uit, van den Lt. Admiraal *van Gent*, en des zelfs onder hebbende final-deeling, zich met hare onder hebbende final-deelen begeven, en onthouden.

Maar indien 's Landts vloote in 't voorft, geval over bak-boort zeilt, zal de zelve zich in ftandt ftellen als over ftuur-boort is gezeght, en zoo doende zal het esquadre, of vloot-verdeeling, van den Lt. Admiraal *van Gent*, dat te vooren de achter-hoede gehad heeft, dan de voor-hoede bekomen, en den Vice-Admiraal *Zuwers* met zyn onder hebbende final-deeling, die te vooren de achterfte van de geheele vloote is geweest, dan de voorfte van de zelve worden, en vervolgens de voorfte van de geheele vloot weder de laafte, namentlyk de Lt. Admiraal *van Aylva*, met zyn onder hebbende final-deelen: 't en ware nochtans in dit geval 's Landts vloote zoodanigh geplaatst lagh, ofte in zoodanige ordre onler zeil was, dat, om te fpoediger in een goede gefalte aan den vyandt te komen, deeze orde moefte werden omgekeert.

En of het quame te gebeuren dat de vyandt aan ly, en 's Landts vloote te loefwaart was, by aldien de zelve 's Landts vloote over bak-boort zeilt, zal den Lt. Admiraal *van Aylva* aan ly voor uit, en de Vice-Admiraal *Evertsz.* aan ly achter uit, van den Lt. Admiraal *Bankert*, en des zelfs onder hebbende final-deelen, zich met hunne onder hebbende final-deelen begeven, en onthouden. Zoo zullen ook van gelyken den Lt. Admiraal *van Nes* aan ly voor uit, en de Vice-Admiraal *de Liefde* aan ly achter uit, voor den Admiraal *de Ruiter* onder hebbende final-deelen, zich met hare onder hebbende final-deelen begeven, en onthouden. Desgelyks zullen ook den Lt. Admiraal *Meppel* aan ly voor uit, en de Vice-Admiraal *Zuwers* aan ly achter uit, van den Lt. Admiraal *van Gent*, en des zelfs onder hebbende final-deel, zich met hare onder hebbende final-deelen begeven, en onthouden.

Maar indien 's Landts vloote in dit geval over ftuur-boort zeilt, zal de zelve vloote haar in ftandt ftellen als over bak-boort is beftemt, en zoo doende zal wederom het esquadre van den Lt. Admiraal *van Gent*, dat te vooren de achter-hoede gehad heeft, dan de voor-hoede bekomen, en de Vice-Admi-

Admiraal *Zweers*, met zyn onderhebbende final-deel, die te vooren de achterste van 's Landts vloote was, als dan de voorste van de zelve worden, en vervolgens de voorste van de geheele vloot weder de laatste, namentlyk den Lt. Admiraal *Aylva*, met zyn onderhebbende final-deel: 't en ware dat ook in dit geval 's Landts vloote zoodanigh geplaatst lag, ofte in zoodanige schik onder zeil was, dat, om te spoediger in een goet postuur aan den vyandt te komen, deeze orde moeste werden omgekeert.

De vloote aldus geschaart, en in de voorst. gevallen in stand leggende om zich te weeren, of den vyandt aan te vallen, zal een ieder van de byzondere Hopluiden op zyn Hooft, daar onder hy bescheiden is, wel passen, zonder in 't minste van den vyandt af te wyken, of dragende te houden, als door hoogdringende noodt, al ware het dat hy zag dat'er iemandt, die voor hem gestelt lagh, door noodt ofte wan-plicht, zyne bestelde stede niet hieldt, maar na zyn uitterste vermoogen betrachten de plichten van soldaat- en zee-manfchap; op verbeurte van, anders doende, aan den lyve geltraft te worden, in gevolge van het V I. lidt in de meer genoemde Nader ordre.

Ook wort wel uitdrukkelijk gelaft, schoon men by den vyandt niet is, maar in zee zynde, ieder op zyn rang, en by zyn Hooft te blijven, daar onder hy bescheiden is; mede op straffe als in de meer gezegde Nader ordre, lidt V, staat vermeldt.

En zullen de Hooft-officieren van ieder esquadre alle dagen drie van hare bezeilte Fregatten, benevens eenige Galjoers, rontsom de vloot beschikken, om door de zelve alle doenlyke kondtschap te bekomen; en, iets nieuws vernemende, zullen daar van darellyk aan de Hooft-vlagge komen bericht doen. En by aldien de voorst. Fregatten eenige Koopvaardyscheepen quamen te veroveren, die voor buit verklaart wierden, zullen de zelve over het esquadre, daar onder het Fregat ofte Fregatten bescheiden zyn, verdeelt worden. En of het gebeurde, dat Godt wil geven, dat zy een vyandtyk Oorloghschip ofte Scheepen veroverden, zal zulk Schip ofte Scheepen, geschut, en de penningen, daar toe by hare Ho: Mo: gestelt, by den veroveraar ofte veroveraars alleen genooten werden, volgens het Plakkaat, daar op by de hoog-gemelde hare Ho: Mo: uitgegeven den 10 Maert 1665.

Een Admiraal geeft ook byzondere wetten uit voor ieder Schip, waar na men zich binnen boort hebbe te voegen, om bequame lyk gereedt te zyn, en den vyandt aan te taffen, gelyk te zien is by de volgende be-raamde bevelen, van Hollandts Admiraal in den laatsten krygh uitgegeven. Hy doet ook alle Scheepen genoegzame tekenen op steken, op dat zy elkander verkennen moogen.

Beraamde ordre, en bevel-geving, voor de Scheepen van oorlogh, om zich binnen scheeps-boort klaar te houden tegen den aanstaanden slag.

Eerstelyk, te laten vullen tot elk stuk 41 schooten.

De kardoezen te bergen in de kisten, daar toe gemaakt in 't ruim, en in de kruit-kamer.

Bequame mannen uit te zoeken, om by de kardoes-kisten, en in de luiken te stellen.

De luiken met prezenningen te dekken.

Te belasten aan de geene die in de luiken staat, geen kokers aan de kardoes-kisten te geven, voor en al eer hy de zelve omgekeert ofte bezighticht heeft, of'er eenigh vuur in moghte zyn.

Te bezorgen tot ieder stuk twee kardoes-kokers.

Het volk by 't geschut te verdeelen.

Dagelyks, als de gelegentheit zulks lydt, het volk by haar geschut te doen gaan, en te drillen.

De Konstapels onder en boven by 't geschut te verdeelen, en onder by het zwaar geschut een man te stellen, om de kardoezen aan te brengen.

Het scharp, en proppen, in de kransfen te doen leggen.

De koel-balies, en brandt-zwabbers, by de stukken klaar te houden.

Tusschen elke twee stukken een spyker te slaan, om de kruit-horens aan te hangen.

De proppen al te maal rondt en hardt, als kluwens, te laten winden.

Alle de geene die by 't geschut verdeelt zyn te zeggen, als den Admiraal, of Kapitein, begeert dat elk by zyn geschut, en op zyn plaats wezen zal, dat dan de klok drie maal zal geluidt worden; en de geene die op het derde geluy niet op zyn plaats is, zal voor de eerste reize verbeuren 6 stuivers, ten behoeve van den Armen, en den Provooft; de tweede reize 2 schellingen; en de derde reize keurlyk geltraft worden.

De handt-granaten, en stink-potten, te laten gereedt maken, en bequame mannen te beistellen om de zelve te werpen.

Het handt-geweer aan bequame mannen te deelen, en de zelve twee maal ter week daar mede te oefenen.

En als de trompetter allarm, of onraat blaast, dat elk zich dan met zyn handt-geweer gereedt zal houden, en boven komen.

Vytigh van de bequaamste uit de zee-soldaten te zoeken, om snaphanen te geven, die men boven op 't schip gebruikt, en de andere by het geschut te verdeelen.

Noch eenige snaphanen, donder-bussen, en karabyns, in de kajuit gereedt te houden.

Eenige busfen, en lange pieken, op de bovenste overloop te leggen, en ook eenige korte busfen op de tweede overloop klaar te leggen.

Brandt-emmers rondtom het schip klaar en vast te maken.

Ook eenige koel-balies, en brant-zwabbers in de ruiten gereedt te houden.

Een groote koel-balie, met eenige brant-emmers, en brant-sputten, in elke mars te zetten.

M m m

Ach-

Achter op de hut een kabel-touw, of paerde-lyf, gereedt te houden.

Alle de raas met kettings te laten vangen, en muizen onder de raks te leggen.

Eenige troffen, lynen, bouts, en vorder toebehooren, boven klaar te leggen, om het befehadtighe op het fpoedighfte weder te hermaken.

Vier of zes bequame gaffen te befchikken, om op het loopende goet te paffen, met belofte van een redelyke vereering, zoo zy haar dienft wel komen waar te nemen.

De fokke-maft met een looze ftagh te bezorgen.

In elke floep, nevens de roeijers, zes brave muskettiers te beftellen, en ook twee zware donder-buffen gereet te houden.

De floeps en boots dreggen met plancken gereet te laten maken, om voor de Timmerluiden buiten boort gebruikt te worden.

De Timmerluiden haar fmeer-proppen, en hout-proppen, lappen, zakjes, nagels, de banden om 't lyf, en al haar vorder gereedfchap, ter deegh gereet te houden, en na behooren onder en boven op alles wel toe te zien, en te verdeelen.

Alle de Officiëren na behooren te verdeelen, en elk zyn poft te beveelen.

Eenige jongens in de loop-graven, en kabel-ruimen, te zetten.

Alle de ledige kardoezen af te nemen, en die te leggen, zoo'er plaats is, in de broodt-kamer, of ergens anders.

Een druil, of zeil, te brengen in de bottelery, voor de gequetften.

Tot alle de fnaphanen dubbelde bandeliers te laten vullen.

Om volder kenniffe te geven van het geene waar na een ieder op de Scheepen van deezen Staat zich heeft te gedragen, wat beftier men daar houdt, hoe men ftraft, en loont, zoo den dapperen, als verminkten, zal hier laten volgen den Arttykel-brief, het Bericht, en de Nader beveelen, roerende den oorlogh ter zee, nevens een Nader beftel, en beraamde ruchtiging; als mede de opftelling van pryzen, en belooningen, op 's Landts vloot in den voorgangenen zee-oorlogh gebruykelyk.

Arttykel-brief, en Inftitutie, roerende den oorlogh ter zee, waar naar alle een iegelyk, die ter zee op 's Landts fcheepen vaart, zich heeft te gedragen.

DE Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, allen den geenen die deezen zullen zien, ofte hooren leezen, heil: *Doen te weten.* Alzoo wy, tot onderhoupinge van goede beftiering, ordre, en kryghs-tucht, in 't beleid van den oor-

logh te water, tot wederftand der algemeene vyanden, zee-roovers, en tot befcherminge der vereenigde Nederlandtſche Provincien, mitgaders der zelve goede ingezetenen, en handelaars ter zee, goet en raadzaam gevonden hebben deeze navolgende arttykelen te beveelen, en valt te ſtellen: *Zoo is 't*, dat wy wel duidelyk laſten en beveelen allen Admiralen, Vice-Admiralen, Kapiteinen, Luitenanten, Officiëren, foldaten, en gemeene bootsgezellen, die ben in onzen dienſt, en onder de Collegien ter Admiraliteit, te water zullen begeven, dat zy alle de zelve ordonnantie ende arttyculen zullen bezweeren, die ſtriktelyk te zullen onderhouden, en doen onderhouden, op de ſtraffen, breuken, en verbeteringen, daar in begrepen.

I. Eerftelyk, zal den Admiraal, Vice-Admiraal, en Kapitein, Luitenant, ofte de geene die 't opperbevel hebben zal, alle morgen en avondt Godt de Heere op zyn ſchip, ofte ſcheepen, doen aanroepen, en zal daar toe een ieder ter beftemder rydt zich gereet houden, op de boete van vier ſtuivers voor de eerſte reize, de tweede dubbel, en de derde reize acht dagen in de boeien te water en te broodt zitten.

II. Alle de geene die hem in 't leezen van Godts woordt, en het doen van 't gebedt, met lachen, klappen, ofte andere ongelatenheit, onbehoorlyk, ofte ontuchtigh aanſtelt, die zal terſtondt rydt zich gereet geftelt, en van zyn quartier volks gelaerft werden, en daar-en-boven een ſchelling verbeuren voor den Provooft.

III. Niemandt zal den naam des Heeren ydelyk in den mond nemen, of daar by zweeren, op ſtraffe van aan de maſt van zyn quartier volks gelaerft te werden, en daar-en-boven te verbeuren twee ſtuivers voor den Armen, en zes ſtuivers voor den Provooft.

IV. Zullen allen ende een iegelyken bezonder gehouden wezen, ons, mitgaders alle andere die tot de regeeringe van de Admiraliteit zyn beſtelt, getrouwelyk te dienen, en te gehoorzamen, ook alles na te komen, 't geene hen van wegen de zelve zal werden beſtaf ende bevoelen, en altydt bereidt ende willigh te zyn, op alle tochten en waghen, aanſlagen, en anders, hoedanigh die zouden moogen wezen, zonder daar in nalatigh te zyn, ofte uit den dienſt te moogen ſcheiden, om wat oorzaak dat het zy, zonder behoorlyke afſcheidt; en dit alles op boete van geſtaft te worden aan lyf en goet, na den eijch van de miſdaadt, zonder genade, gelyk dat breeder in deeze navolgende leden verklaart ſtaaf.

V. Niemandt zal hem ook vervorderen den geweldigden Provooft, zyne dienaars, ofte andere Provooften, op ieder ſchip geſtelt, eenighzins te wederſtaan, ofte in 't volvoeren hares ampts te hinderen, ſlaan, of dreigen, maar den zelve in 't volvoeren van zyn ampt, des nootd, en verzocht zynde, by te ſtaan, en de miſdadters te helpen vangen, en ſtraffen; op ſtraffe van den lyve.

VI. Alle Luitenanten, Schippers, Stuur-luiden, Officiërs, en bootsgezellen, zullen onderdanigh wezen den Admiraal, Vice-Admiraal, en haren Kapitein, op een ieder ſchip, daar op zy aangenoomen, en geſtelt zullen zyn, zonder den zelve te mogen verlaten, ofte daar af te ſcheiden, zonder verlof van haren Kapitein; op verbeute van den lyve.

VII. Niemandt zal hem vervorderen zynen Kapitein, ofte zyn Plaats-bekleeders, eenigh gewelt of overlaſt te doen, met dreigement of anderszins, op verbeute van den lyve.

VIII. En zullen alle Kapiteinen, Officiërs, en alle andere matroozen, haar in dienſt begewende, gehouden wezen den Lande te dienen zoo lange het de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit gelieve

ven zal, zonder de zelve haren dienst te zullen moogen verlaten, voor en alcer haar by den Raden voornoemt een behoorlyke afscheids-brief vergunt zal werden; op verbeurte van den lyve.

IX. Zullen mede de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit (de scheepen in zee, ofte aan land zynde) vermoogen eenige van het volk af te danken, van 't een op 't ander schip, in 't geheel ofte deel, te stellen, zoo als zy-luiden goet en voor den Lande dienstigh zullen vinden, zonder dat iemand hem daar tegens zal moogen stellen, ofte in weigeringe blyven, op verbeurte van hare soldye, ende daar-en-boven keurlyk aan den lyve geltraft te worden.

X. En zullen van nu voortaan de maant-gelden, en kost-penningen, zoo van de Kapiteinen, als van de matroozen, die in dienst genoomen worden, eerst ingaan vier dagen voor dat zy 't zeil gaan, al was het schoon dat zy meer dagen na de monsterringe aan landt quamen te leggen; en zoo zy binnen twee dagen na de monsterringe quamen 't zeil te gaan, zullen evenwel vier dagen aan de Heeren te goet hebben.

XI. Zoo iemand, eedt gedaan, gelt op de handt ontfangen, of hem hebbende laten aanteekenen, verliese, zonder afscheids-cedel, die zal aan den lyve geltraft worden, en na geschreeven als een schelm.

XII. Zoo wie hem laat aanteekenen by twee of meer scheepen, ofte Kapiteinen, zal gekielhaalt, en met de boot voor schelm aan landt gezet werden.

XIII. Alle de gene die in soldye aangenoomen zullen worden, zullen hebben, boven hare gagie, behoorlyke mondt-kost en drank, welke hen-luiden geschafst zal worden by den Kapitein van een iegelyk schip, op alzulken maniere als men op de scheepen van oorloge gewoon is te doen, zonder dat eenige Officiëren, bootsgezellen, ofte soldaten, uit oorzaak van de leestocht, en mondt-kost, iemandt eenigen overlaft zullen doen; op verbeurte van in de boeijen acht dagen te water en broodt gezet te worden; maar indien iemandt met de zelve mondt-kost zich niet zoude willen laten genoegen, zal 't zelve te kennen geven aan den Admiraal, Vice-Admiraal, ofte Lutenanten, omme daar in verzien te werden na behooren.

XIV. Zoo iemandt aan landt gaat zonder verlof, of wiens quartier het niet en is geweest, zal, aan boort komende als 'er geschafst is, niet vermoogen eenige spyze ofte drank te eischen, en zal daaren boven eene gulden verbeuren, de eene helft tot bate van den Armen, en de andere helft tot profyt van den Provooft, ofte ook anders geltraft worden tot keure van den Kapitein; maar zoo wie na bezette wagt scheep komt, zonder zoo lange uitdrukke-lyk verlof van den Kapitein te hebben, zal, boven

* wilkeurlyke verbetering, veertien dagen in de yzers zitten: en wie, zonder 's avonds aan boort te keeren, den geheelen nacht aan landt blyft, zal merter daadt gekielt werden.

XV. Een iegelyk zal zyn ampt, en onderwinder, verantwoordten, te weren, de Schippers, en Stuur-luiden, voor 't geene haar-luider schip aangaar, de Bus-schieters voor 't geschut, kruut en loot, en zoo voorts ieder in 't zyne: en zoo het gebeurde dat door haar verzuim, en quaetwilligheit, eenige schade geviel, ofte eenige goederen vermist, of onnutelyk verdaan wierden, zullen zy gehouden zyn het zelve te verbereien, en betalen, tot waerdeering van den Raadt; en zal over zulks een ieder, den welken de opzigt ofte bewaringe van eenige scheeps-behoefsten bevoelen zyn, gehouden wezen, 't huis komende, aan zynen Kapitein behoorelyken staat over te leveren van alle 't geene hy ontfangen heeft, waar 't zelve gebleven, en wat daar noch van ove-

righ is; op boete, dat aan niemant van de zelve eenige betalinge van soldye, in 't geheel of ten deele, zal werden gedaan, voor dat de zelve staat by hem aan den Kapitein behaendicht, en by den Kapitein aan den Raadt overgelevert, en van alles behoorlyk verantwoordt zal zyn: ende ten einde de scheeps-behoefsten met meerder orde moghen werden verbruikt, zoo zullen eenige Officiëren, ofte andere, eenige behoeften moogen aantallen, om te verbruiken, dan met voorweten en duideelyk verlof van den Kapitein, op straffe als in deezen artykel vermeldt.

XVI. Geen Officiërs, Bus-schieters, bootsgezellen, ofte andere, zullen haar vervorderen eenigh bus-poeder, kogels, en andere behoeften van oorloge, te verkieken, verkoopen, ofte aan landt te brengen, het zy in tonnen, hoornen, kleedoren, nochte anderszins, op verbeurte van met de koorde geltraft te worden.

XVII. Niemandt, wie hy zy, zal zich vervorderen eenige werk-tuigen, den Bus-schieters, Timmerlui- den, ofte anderen aangaande, te verleggen, verwerpen, of te vervreemden, op boete van gestraft te worden, zonder genade, na den eijch van zaken.

XVIII. De Timmerlui- den, die zich op de scheepen van oorloge in dienst begeven, zullen gehouden zyn de zelve te timmeren, kalfaten, dicht te houden, en alles, 't geene in haar vermoogen zal zyn, aan de zelve te herstellen; op straffe, zoo door hare nalatigheit den zelve eenige schade ofte verderf over quame, of hier aan landt iet aan de zelve moeste getimmerd werden, 't geene zy in zee hadden konnen doen, dat alle het zelve aan hare soldye zal werden gekort, en zy daar-en-boven wilkeurlyk geltraft: zullen ook mede, zoo wanneer de scheepen aan landt getimmerd werden, gehouden zyn daar aan neffens 's Landts timmerlui- den te arbeiden, op straffe als vooren.

XIX. Alle de Bus-schieters, en mars-klimmers, zullen gehouden wezen haar quartier te waken, en te roer te gaan, in de boot te vallen, het koorde, de schooten, en de halzen waar te nemen, en te bestieren, op straffe van drie maal van de reet te vallen.

XX. Zoo wanneer de Quartier-meester roept, val, val, om in de boot te vallen, wie dan in gebreke is, zal men veertien dagen in de boeijen te water en te broot zetten, en hy zal daar-en-boven zes sluivers voor den Provooft verbeuren.

XI. Niemandt zal hem vervorderen, na dat de wagt op gellagen en bezet is, eenige vreemde sprake te spreken, noch houden, noch vuur-teken te doen, noch eenigh gerucht ofte wapen-roep te maken, 't en ware dat 'er van de vyanden eenigh ontaar vernoomen wierde, op straffe van den lyve.

XII. Niemandt zal hem vervorderen op te blyven na dat de wagt op gellagen is, maar zal terstondt moeten gaan daar hy gehuisvest is, op verbeurte van in de boeijen vier dagen te water en te broodt te zitten.

XIII. Dat hem niemantt vervordere eenige muiterye te stiften, of 't zamenrottingen te maken, aan landt, ofte binnen scheepsboort, 't zy om wat oorzaak het zelve zoude moogen wezen, op boete van aan lyf en leven geltraft te worden, na vereisch van de zake: en in gevalle iemandt van zodanige vergaderinge, of 't zamenrottinge, quame te vernemen, ofte by iemandt daar van aangeoprooken wierde, om mede te stemmen, de zelve zal gehouden zyn zulks datelyk den Kapitein, ofte den Raadt, te verwtiggen, op boete van aan den lyve geltraft te werden: en in gevalle iemandt, van de zelve 't zamenrottinge zynde, 't zelve quame te ontdekken, en de beleiders van dien te noemen, zal niet allen

vry van de straffe zyn, maar daar-en boven tot een vergeldings genieten 25 guldens; en wie, buiten de zelve t'zamen-rotinge zynde, zulks zal komen te ontdekken, zal daar voor tot een vereeringe genieten 50 guldens, en daar-en-boven gevordert werden tot het eerste ampt, daar toe hy bequaam zal zyn.

XXIV. Niemandt zal hem vervorderen eenige brieven te ontvangen, uit te geven, ofte af te zenden, dan in tegenwoordigheid van den Kapitein, die de zelve eerst bezichtigen zal, de welke het zelve den Admiraal, ofte Vice-Admiraal, zal moeten aangeven, opstraffe van de galge.

XXV. De Quartier-meesters, met haar quartier volks, zullen gehouden zyn, zoo wel in dage als by nacht, boven te wezen, en de waght te houden, op verbeurte van gekielte te worden.

XXVI. De Quartier-meesters zullen gehouden wezen boven te komen als men het volk schiift, om ieder zyn spyze roete te dragen, en nacht te nemen dat'er niet verlooren gaat; de leefocht die daar over schiet zullen zy wederom nemen, en belleten die in de bottelery; zulken ook niet eer beneden gaan, voor dat het volk gegeten heeft, op verbeurte van drie reizen van de ree te vallen.

XXVII. Niemandt zal zich vervorderen van zyn waght te gaan, voor dat'er een ander in zyne plaatze zal gekomen zyn, op pene van drie reizen onder de kiel door getrokken, en gelacrt te worden van alle het schips-volk.

XXVIII. Zoo wie op zyn waght slapen te bevonden wort, zal drie reizen gekielhaalt, en van al het scheeps-volk gelacrt worden.

XXIX. Zoo iemandt het cyffel, ofte zyn quartier verliet, die zal voor de eerste reize ter goetdunken van den Kapitein, en Officieren, gelacrt, voor de tweede reize van alle het scheeps-volk gelacrt, en voor de derde reize onder de kiel door getrokken worden.

XXX. Wanneer den trommel gelagen wort, om 'tzeil te gaan, zoo zal hem een ieder aan boort begeven, om de scheepen uit de haven op uitroom te helpen; op verbeurte, zoo wie als dan in gebreke van dien bevonden wort, zonder daar toe, om merkelyke reden, van zynen Kapitein verlof te hebben, van drie maal van de reede te vallen, en daar-en-boven elke reize te verbeuren drie schellingen grooten, de twee derde-parten tot profyte van den Armen, en het ander derde-part voor den Provoot, den welken belaft wort daar van goede optekening te houden, om de zelve boeten op elke betalinge afgetrokken te werden.

XXXI. Wanneer dat'er in de havens, of op de stroomen, eenigh scheeps-werk zal te doen wezen, als om leefocht te laden, en andere noodzakelyke zaken, zoo zullen de geene die daar tot beftelt zyn 't zelve hebben na te komen; op verbeurte, dat de geene die daar van in gebreke bevonden worden, drie maal van de ree zullen vallen, en daar-en-boven elke reize verbeuren twee schellingen grooten, waar van twee derde-parten tot voordeel van den Armen, en het andere derde-part voor den Provoot zal zyn, den welken wert belaft, daar van goede kennis te houden, om de zelve boeten op elke betalinge afgetrokken te moogen worden.

XXXII. Een iegelyk zal gehouden wezen in rydscheep te gaan, wanneer de scheepen af zeilen, op verbeurte, zoo wie de zelve scheepen laat af zeilen, zonder aan boort te komen, van drie maal onder de kiel door gehaalt te worden: en de geene die aan landt blyven slaan, zulks dat de Scheepen zonder haar in zee komen te loopen, zullen met de koorde gelacrt worden, zonder eenige genade, 't en ware zulks door noodt was geschiedt: en zul-

len tot dien einde de Kapiteinen gehouden wezen, den geweldigen Provoot, met de eerste scheepen die in komen, daar van kennisse te geven, ten einde de zelve moogen gewat, en gelacrt worden, als vooren verhaalt.

XXXIII. Wanneer de boot vaart met eenigh volk, om eenige leefocht te halen, of anderszins, daar de zelve zoude moogen gezonden worden, dan zal hem niemant vervorderen daar van aan 't landt, of elders, te blyven, maar gehouden zyn met de boot wederom scheep te komen, op verbeurte van acht dagen in de boeijen te water en te broodt te zitten: en wie over nacht aan landt blyft, zal drie reizen van de ree vallen, en van alle het scheeps-volk gelacrt worden.

XXXIV. Wanneer iemandt van zynen Oversten aan landt, ofte aan eenige scheepen, gezonden wert, die zal niet langer uit blyven dan hem bevoelen wort, 't en ware by belet van wech en windt; op verbeurte van drie reizen van de ree te vallen, en gelacrt te worden van een quartier volks.

XXXV. Niemandt zal hem vervorderen den huisman, ofte burger, te slaan, of van hare goederen te bercooven, op verbeurte van den lyve.

XXXVI. De Kapiteinen, hare Officieren, bootsgezellen, en soldaten, zullen geene questie tegens malkanderen nemen, op boete van gelacrt te werden, na gelegentheit van de zake, en ter bescheidenheit van den Admiraal. En alzooy uit dronkenfchap de meeste onheilen ontlaan, zoo wert een ieder, 't zy Officieren, of andere, by deeven wel duidlyken verboden zich dronken binnen scheeps boort te laten vinden, op boete, dat de Officieren, die haar met dronken drinken zullen komen te verlooopen, voor de eerste reize veertien dagen, en de andere matroozen acht dagen in de boeijen gestelt, en voor de tweede reize daar over gelacrt zullen worden, ter * bescheidenheit van den Admiraal, * *Dijne* of Kapitein, daar onder zoodanige dronkenfchap zal werden gepleghd.

XXXVII. Ook om alle gelegentheit van geschil door dobbelen en speelen te verhinderen, zal niemant zich vervorderen eenige dobbel-stenen, kaart-speelen, en diergelyke speel-tuigen van tuischerye, binnen scheeps boort te brengen, op wilkeurlyke verbetering.

XXXVIII. Zoo iemandt zich vordert eenen anderen te slaan in cuvelen moede, met de vuist, flok, of koorde, zal drie reizen van de ree vallen, en gelacrt worden van een quartier volks.

XXXIX. Zoo iemandt binnen scheeps boort eenigh mes trekt met envelen moede, zonder nochtans finerte te doen, zal met een mes door de handt aan de malf getekken worden, en daar aan blyven, tot dat hy 't zelfs door trekt.

XL. Zoo wie iemandt van zyne mede-gezellen questt, 't zy te scheep, of aan landt, zal drie maal gekielhaalt worden, en de onkosten, met het meeter-loon, betalen.

XLI. Zoo iemandt binnen scheeps boort na en over vrede veght, zal zyne handt, daar mede hy den vrede gebrooken heeft, verbeuren.

XLII. Zoo iemandt eenen anderen doondrsteekt ofte slaat, zal den levenden niet den dooden rugge tegen rugge gebonden, en zoo te zamen over boort geworpen worden: en zoo het aan landt geschiede, zal hy met het zwaert gelacrt werden, dat'er de doodt na volgen zal.

XLIII. Niemandt zal hem vervorderen, noch onderwinden, binnen boort met eenige kaerffen, of diergelyk licht, te gaan, of reelloopen, dan den geenen die by den Kapitein daar toe gestelt zal wezen, op verbeurte van keurlyk gelacrt te worden.

XLIV.

XLIV. Om beter te voorzien tegen gevaar van vuur, of brandt, die op de scheepen moghte komen te ontfaan, zal niemandt vermogen binnen scheeps boort eenigh vuur te maken: en men verbiedt den bootsluiden, als mede alle anderen, dat zich niemandt vervordere te hebben, noch te brengen op de scheepen, eenige bulten, ofte zakken, gevult met hooy, of kaf, noch infgelyks kisten, ofte tonnen, 't en ware by uiddrukkelyke toestemminge van den Kapitein, op de verbeurte van een maandt soldy.

XLV. Ook zal niemandt hem vervorderen ergens Tabak te roken, noch by avondt met licht ofte lont in het kabel-ruim te gaan, op boete van by den Kryghs-raadt daar over gestraft te worden na behooien; maar zal het Tabak roken moeten geschieden tusschen de groote en fokke-mast, of daar het zal worden bevoelen, op straffe als vooren.

XLVI. Zoo wie in 't scheeps-werk, ofte by oorloge binnen scheeps gequest of geschooten wert, die zal op gemeene Landts kosten gemeestert worden, en boven dien zyn volle soldy ontfangen: en of het gebeurde dat iemandt daar door eenige leden quame te verliezen, ofte aan eenige van dien verminkt te blyven, die zal daar voor, na gelegenheit en grootte van dien, beloont werden.

XLVII. Alle de geene die 's Heeren bezoldinge ontfangen, zullen in tydt van noodt met de wapenen, daar zy op gestelt zyn, moeten voort komen, en zich met alle needrighheit onder hun quartier ter weer stellen, op verbeurte van lyf-straffe; en zoo iemandt niet veghten wilde als het van noode wezen zal, die zal met de doodt gestraft worden, zonder genade.

XLVIII. Niemandt zal hem onderwinden eenigh gekchur af te schieten, te hanteren, noch in de kruut-kamer te komen, dan alleenlyk den Konstapel, en alzulke Bus-schieters, als hen tot haalieder hulpe toegevoeght zullen zyn, op straffe van drie maal onder de kiel door getrokken te worden, en verbeurte van een maandt soldy.

XLIX. De Koks zullen gehouden wezen, het vet, en smout, van het vleesch komende, indien het eetelyk is, te bewaren, en pottagie daar mede te koken, en het vuile te gebruiken tot onderhoudinge van het schip, zonder daar af iet tot haarluidt profyt te mogen achter houden, op straffe van keurlyk verbeterd te worden.

L. Niemandt zal het bier onnuttelyk storten, noch eenige leef-tocht over boort werpen, aan landt brengen, of verkoopen, op boete van aanden lyve gestraft te worden.

LI. Niemandt zal hem vervorderen den gevangenen, in de yzers zittende, eenige kost of drank te geven, op verbeurte van een maandt soldy, en daaren-boven noch acht dagen lang te water en broodt te zittén.

LII. Ook zal hem niemandt vervorderen op te staan van den bak daar hy aan gerecht is, om aan een andere bak te gaan eeten, noch eenige kost nemen, of wegh steken, op boete van gestraft te werden zonder genade, ter bescheidenheit van den Kapitein, en zyne Raden.

LIII. Niemandt zal zich vervorderen eenige kost of drank met geweldt uit de Bottelery te halen, noch raadt ofte daadt daar toe te geven, op verbeurte van drie reizen gekielhaalt, en van al het scheepsvolk gelaert te werden.

LIV. De Botteliers der scheepen zullen geen ledige fustagie, klein noch groot, tot haarluidt profyt hebben, maar gehouden zyn de zelve te bewaren, tot behoef van de geene die de leef-tocht bezorgen, op verbeurte van keurlyk gestraft te worden.

L V. Niemandt zal hem vervorderen, 't zy edel ofte on-edel, groot ofte klein, eenige vrouws-perfoonen scheep te brengen, op verbeurte van daar over, na gelegenheit van zaken, gestraft te worden.

LVI. Zoo wie een ander eenigh gelt of goet ontfleelt, zal 't zelve vier dubbelt weder geven, en daaren-boven voor de eerste reize keurlyk gestraft worden: die ten tweede maal daar op bevonden wort, zal, boven de voorzf. * herstelling, gekielt, en met hondert slagen gelaert worden: en wie voor de derde reize bevonden wert, zal aan den hals gestraft worden, zonder genade.

L VII. Infgelyks zal hem niemandt vervorderen eenige vreemde Scheepen, komende ofte gaande van of na de plaatsen welke met deeze Landen bevriendtschap zyn, ofte immers geene vyandschap plegen, te overvallen, beschadigen, of te krenken, in wat wyze dat het zoude mogen wezen, 't en ware met duidelyk verlos van den Admiraal, ofte Bevelhebber, op boete van aan het lyf gestraft te worden.

L VIII. Niemandt, 't zy Kapitein, of andere, zal hem vervorderen op vyands gronden aan landt te gaan, om buit, of gevangens te halen, zonder van den Admiraal, of zynen Bevelhebber, verlos en toestemming te hebben.

LIX. Dat hem niemandt en vervordere, de scheepen in komende, daar af te gaan, zonder verlos van den Kapitein, of, in zyn afwezen, van zyn Plaats-bekleeder, op verbeurte van acht dagen in de boeien te water en broodt te zittén.

LX. Of het gebeurde dat'er eenige Scheepen van den vyandt, ofte andere beuiten en pryzen over quamen, en genoomen wierden, zoo zal hem niemandt vervorderen eenige kisten, koffers, of pakken open te breken, noch eenige geheime brieven te bezichtigen, maar zullen de zelve brengen in handen van den Admiraal der vloote, ofte, in zyn afwezen, aan den Vice-Admiraal, of Kommandeur, omme voorts by den zelve terstondt verzekert, en getrouwelyk, zonder die eenighzinst verminderen, over gezonden te worden aan de Gecommitteerde Raden van de Admiraliteit, in den quartiere, ende ter plaarze daar de zelve uit gevaren zyn, om by de zelve veikaart te werden op de deughdelykheit ofte ondeughdelykheit van dien: ende zoo eenigh Kapitein, ofte Kapiteinen, by den Admiraal gelaft zynde ergens te trekken, tot bewaringe van eenige kisten, of andere verkrege beuiten, die zullen de zelve van gelyken moeten over zeiden, zonder eenige andere Admiralen, ofte Vice-Admirals, in eenige vloote aan te spreken; en dit alles op straffe van de galge.

LXI. Van gelyken zal niemandt hem vervorderen, in eenige scheepen, het zy koopvaarders, ofte andere, over te gaan, zonder duidelyk bevel van zyn Kapitein, en daar toe van den zelve gelaft te zyn, noch aan zulke scheepen eenigh geweldt te doen, van smyten, slaan, quetzen, ofte qualyk tractieren, of iet daar uit te nemen, op verbeurte van gestraft te worden na gelegenheit zyner misdaadt.

LXII. Of 't ook gebeurde dat'er eenige gevangenen gekregen wierden, niemandt zal hem vervorderen de zelve te versleken, noch hemelen, maar zonder eenigh verdragh voor den Admiraal, ofte Kommandeur brengen, om alles onderverraaght te werden, na de gelegenheit van de zake: ende zullen geene gevangen perfoonen gelost moogen werden, dan by kennisse van ons, ofte de Gecommitteerde Raden van de Admiraliteit, op straffe van de galge.

LXIII. Niemandt zal zich vervorderen eenigh geweer te verzetten, verkoopen, of te verveemden, op straffe van te verbeuren, boven de waarde van dien, tot profyt van 't Landt, een maandt soldy

M m m 3

voor

* Registre.

voor de eerste reize, en voor de tweede reize aan landt gezet te worden zonder afscheidt-cedel.

LXIV. Dat ook niemandt hem zal vervorderen met geweet aan 't landt te gaan, zonder verlof van den Kapitein, ofte, in zyn afwezen, van den Luitenant, op verbeurte van voor de eerste reize van de ree te vallen, en voor de tweede reize, boven het vallen van de ree, noch te verbeuren een maandt fukly, ten profyte van 't Landt.

XLV. Alle bootsgezellen, foldaten, ofte andere, die hen in dienste van den Lande te water zullen willen begeven, die by 't lezen, en bezweeren, van deeze punten niet tegenwoordigh zyn geweest, en naimaals hen noch in-ichryven laten, en het Heeren gelt ontfangen, die zullen niet minder aan deeze voorzeide punten met eede verplicht en verbonden blyven, dan of zy in 't bezweeren van deezen tegenwoordigh waren geweest.

LXVI. Niemandt zal vermoogen t'scheep eenige Tabak ofte Brandewyn te brengen, om die te verkoopen, op verbeurte van de zelve, en daar- en boven na gelegenheit gelraft te werden; en zal op zoodanige fchulden geen acht genoomen werden: toe te voegen een vierde part ten profyte van den Provoot, en de reffe voor 't Landt.

LXVII. Alle andere behoorlyke en gewoonlyke leden, hier vooren niet geroert, noch gefelt, en nochtans in oorloge te water gebrukelyk, en in oude tyden waargenoomen zynde, zullen gefelt, vermeerderd, en hier by gevoeght mogen werden, na de gelegenheit zich zal komen voor te dragen. Welke bevelen, en leden, alzoovolkoren waar te nemen, en na te volgen, zoo veel als die eenen iegelyken * opzigtelyk aangaan, zullen alle Kapiteinen, Luitenanten, Edel-luiden, Schippers, Officieren, foldaten, bootsgezellen, en alle andere, klein en groot, die zich in dienste te water begeven, hen verbinden die wel en trouwelyk te onderhouden, en daar op den behoorlyken eedt doen in handen van de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit, ofte andere, die daar toe bevelt zullen werden.

E E D T.

Wy befooven, en zweren, de Hoogh Moogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, die by de Unie, en bandfchondinge van de ware Christelyke hervormde Godts-dienst zullen blyven, gebouwt en getrouwt te wezen: den zelvevroomelyk en getrouwelyk te dienen: de Collegien van de Admiraliteit, en de byzondere Admiralaats, Vice-Admiralaats, Kapiteinen, en andere Hoofden, over ons gefelt, ofte noch te stellen, in hare bevelen te eeren ende geboorzaam na behooren: en voorts ons te gedragen na de punten, en beftellingen, op onzen dienst gemaakt, en noch te maken: Zoo waarlyk helpe ons Godt almachtigh.

Men straft de fcheepelingen ook dikmaal met voorfchelm aan landt te zetten, zoo wel aan bekendt als onbekendt landt. Voor kleine misgreepen zet men hun een wartel om het lyf, en laat haar zoo, tot spot van anderen, het fchip fchoon vegen.

Nader bevel van de Hooge Moogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, tot waarneming van goede tucht in 's Landts vloote.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, allen den geen die deezen zullen zien ofte hooren lezen, heil: Doen te weten, dat

wy, na voorgaande rype overleggingen, ende hier op gehadt hebbende het goetduncken van onze gecommitteerde Raden in de refpectieve Collegien ter Admiraliteit, daar over onder anderen mede door afgezonden uit den haren herwaerts befchreeven, tot beter beftiering, en tot waarneming van de noodige bevelen, en krygs-tucht, in 's Landts vlooten, mitgaders tot meerder verzekering van de dappere helden, en tot afschrik van alle kleimmoedigen, beftelt en gefchikt hebben, gelyk wy beftellen en goet keuren mits deezen, de punten en leden hier naar volgende.

I. Den Admiraal, of de geene die t'eenigen tyde over de Vloote van deezen Staat als Hoofd zal gebieden, mitgaders ook alle andere Hoofden, Kommandeurs, Kapiteinen, Bevelhebberen, en Officieren, zullen met alle fchuldige gehoorzaamheit naar komen, en volvoeren, ook door andere, onder haar bevel fttaande, doen naar komen, en volvoeren, al het geene hen-luiden by ons, ofte van onzenz wegen, belait en bevoelen zal werden, alles na hun uitterfte vermoogen, zonder van des te blyven in gebreke; op boete, dat de geene die t'eenigen tyde zich wettens en willens tegens zoodanigen laft ende bevel moghte komen te vergrypen, daar over gelraft zal worden met de doodt: edoch by verzuim, onkundigh, of anderszins buiten opzet, zoodanige laft ofte bevel overttedende, zal daar over keurlyk, na eilich van zaken, gebeterd worden.

II. Den voorz. Admiraal, en alle andere Hoofden, Kommandeurs, Kapiteinen, Bevelhebberen, en Officieren, zullen zich altyds bereidt en willigh houden tot alle togtten, aanflag, en anders, hoedanigh die zouden moogen wezen, zonder daar in nalatigh te zyn, of uit den dienste te moogen fcheiden, om wat oorzaak dat het zy, zonder behoorlyk verlof, op verbeurte van gelraft te werden aan lyf en goetd, na eilich van de misdaadt, zonder genade.

III. Alle de Hoofden van de equadres, Kommandeurs, Kapiteinen, Bevelhebberen, en Officieren, zullen met gelyke gehoorzaamheit, en vaerdighheit, flijpelyk nakomen, en volvoeten, ook door anderen doen nakomen en uitvoeren, t'geene hen-luiden belait ofte bevoelen zal worden, 't zy door den Admiraal, of den geen die de vloot als Hoofd beftuuren zal: gelyk ook alle Vice-Admiralen, Schouten by nacht, en de byzondere Kapiteinen, onder de * onderlinge equadres behoorende, aan den Admiraal van haat-luider equadre, en voorts alle Officieren, matrozen, en foldaten, op ieder fchip, aan haren beftelden Kapitein, ofte Kommandeur, mede gelyke gehoorzaamheit bewyzen, en hunne bevelen nakomen zullen; op straffe, als in het boven fttaande eerste artykel, in 't geval aldaar vermeldt, met behoorlyk onderfcheideit, breeder uitgedrukt ftaat.

IV. Zoo wanneer de vloote, of eenigh gedeelte van de zelve, tegens den vyandt in * handel wert gebragt, zullen alle minder Hoofden, en gemeene Kapiteinen, Bevelhebberen, of Kommandeurs, haaren uitterften quytten, om den vyandt alle moogelyke afbreuk te doen, alles nochtans volgens de bevelen, by den Admiraal, of het Opper-hoofd van de vloote, 't zy door hem zelve, 't zy door de Admiralaats van de onderlinge hoofd-deelingen, of anderszins, gegeven; op boete, dat de geene die bevonden zullen werden eenighzins in haar plicht te hebben nagelaten, daar over, zonder eenige genade, met de doodt gelraft zullen worden.

V. Alle de Kapiteinen, en Kommandeurs van byzondere fcheepen, zullen zich onder hare toegevoegde equadres hebben te houden, op straffe, dat de geene die zich zonder bevel daar buiten zullen

* Refpecti-
velyk.

* Adm.

* Refpecti-
velyk.

len hebben begeven, en niet kunnen bewyzen dat haar eene noodzakelykheid daar toe heeft gedwongen, daar over, zoo zulks geschiedt zy in ofte omtrent eene slag, 't zy met de doodt, en anderszins, met afzetting, of ook wel zwaarder, na gelegenheit van zaken, geïtraft zullen worden. Des zullen het Opper-hoofd van de vloote, en ook de Admirals van de esquadres, verdaacht wezen, niet meer zeils te maken als de gelegenheit en noodt vereischen zal, op d'onbezeilste scheepen giffinge makende, om by malkander te kunnen blyven. Ook zullen de byzondere Kapiteinen ordre stellen by hunne amptelingen, die de wacht hebben, dat zy acht nemen op de zeilen, die by het Opper-hoofd, Admirals, of de andere wel bezeilde scheepen, worden gevoert, als ook op hun onderlinge onderhebbende scheepen, op dat zoo veel zeilen by gemaakt ende gehouden worden, dat zy by en onder haar esquadre zullen kunnen blyven; en zal in zulken geval den Officier, die de wacht heeft, de mis-greep, ofte nalatigheid, ook hebbende verantwoorden.

V I. Alle de geene die in het gevecht van den vyandt af wyken, of af deinken, zonder te kunnen bewyzen daar toe door eenige schooten onder water, door buffen, gewoonlyke beschadigheit aan masten, zeilen, enz. of andere zware rampen, genooddrukt te wezen, zullen daar over, als kenlyk in hun plicht haperende, geïtraft werden met de doodt, zonder eenige verhooning.

V II. En zoo wanneer iemand door zware rampen genooddrukt wordt van den vyandt af te houden, tot blyk van 't welke een byzonder seïn of teken beraamt en gebruikt zal worden, zullen de geene die zich daar omtrent bevinden, haar na hun uiterste vermoogen bestrygen om de zelve te vervangen, en haar tot dien einde tusschen hem en den vyandt vervoege, op straffe van, daar inne wetens en willens, buiten noodt, nalatigh blyvende, infigelyk, als groffelyk in hun plicht gebrekende, met de doodt geïtraft te werden.

V III. De geene die haar van den vyandt afkeeren, en op de vlucht begeven, voor en al eer zy-lieden daar van door den Admiraal van haar-lieder esquadre geschriftelyk afgeleid worden, al ware het schoon dat eenige of veel scheepen haar al bereits op de vlucht begeven hadden, zullen daar over met de koorde geïtraft worden, dat'er de doodt na volgt, zonder dat het voorbeeldt van andere, die al voor haar in de zelve lafhertigheid mochten wezen vervallen, hen daar van eenighzins zal verhoonen. En of het gebeurde dat des Admirals schip eenige ongelegenheit over quame, zulks dat het zelve op zyn post niet zoude kunnen blyven, zullen de Vice-Admirals, ofte, in geval de zelve ook in gelyke ongelegenheit mochten vervallen wezen, de Schouten by nacht die plaatsen waarnemen, en de byzondere Kapiteinen hen daar by moeten voegen en houden, op straffe als vooren, 't en ware den Admiraal het geheele esquadre zoude willen verplaatsen, in welken gevalle daar toe een byzonder en wel kenneyk seïn zal worden bestemt, en gedaan.

I X. Als de vloote, of eenigh gedeelte van de zelve, met den vyandt in gevecht komende, moghte wezen of geraken in ly benedens winds van den vyandt, zal een iegelyk, schoon binnen schoots van den vyandt wezende, echter noch al blyven volhard en alle moogelyke plichten aan te wenden, om hooger en hooger op te zeilen, en den vyandt te naderen, zoo veel zulks zonder verwarring, en verbrekinge van de beraamde ordre, zal kunnen geschieden; op boete van, daar in nalatigh blyvende, na de mate van zyne begane misdaadt, 't zy met de doodt, 't zy met afzetting, bannissement, of ook

anderszins wilkeurlyk, na eisch van zaken, geïtraft te worden.

X. De geene die in 't voorz. geval zoo verre in ly zyn geraakt dat zy den vyandt niet kunnen beschieten, zullen alle moogelyke vlyt en kracht hebben aan te wenden, om by den vyandt op te komen, en tot dien einde by te maken alle zeilen die goet doen kunnen; op straffe van, daar in nalatigh blyvende, als mede kenlyk in hun plicht haperende, infigelyk met de doodt geïtraft te worden.

X I. In gevalle de vloote van deezen Staat, of eenigh gedeelte van de zelve, met den vyandt in handel komende, voordeel moghte hebben van den windt, zal een iegelyk zyn best doen om eenige van 's vyandts scheepen aan te klampen, te enteren, en te veroveren, alles nochtans met goede schik, en volgens den last die by den Admiraal diensthalven zal wezen gegeven; en zoo iemand dat in nalatigh blyft, zonder eenige redenen van onmoogelykheid te kunnen by brengen, en bewyzen, zal de zelve daar over mede, als kenlyk in den hooghten trap nalatigh zynde in zyn plicht, met de doodt, zonder eenige verhooning, geïtraft worden.

X II. Ende op dat al 't geene voorz. is, met het gunst den tydt en de toevallen nader zouden moogen komen te vereischen, onder Godes zegen geschriftelyk, en buiten verwarring, in 't werk gestelt magh werden, zullen derhalven de onderlinge vloot-scharingen haar altyds wel en behooryk van den anderen gescheiden houden, ook de scheepen van ieder afdeilinge niet te dicht in den anderen getropt zyn, om t'allen tyde, by den vyandt komende, wel en behooryk geschaart regens de zelve te kunnen aan gaan, en elckanderen de windt niet te benemen, noch ook d'eën den ander te beleten om den vyandt bequamelyk te kunnen beschieten, als mede om, den vyandt in 't gezicht bekomende, en om het voordeel van de windt moerende gedongen worden, des te beter boven windt te kunnen blyven, of geraken, 't en ware nochtans by den Admiraal, of het Opper-hoofd van 's Landts vloote, deezen zingende, t'eenigen tyde andere ordre moghte wezen gegeven.

X III. Zoo wanneer eenigh Hooft-officier naar eenigh schip of scheepen van zyn esquadre, of ook naar eenigh ander schip ofte scheepen van 's Landts vloote, die haar omtrent hem zouden moogen bevinden, een of meer schooten doet, om de zelve scheepen te doen op of af komen, of ook wel om hem in te wachten, en dat de Kapiteinen, of Kommandeurs van zoodanige scheepen, daar aan niet promptelyk gehoorzamen, en zulks aanstonds na komen, in geval zy geen genoegzame redenen van dien kunnen by brengen, en bewyzen, zal 't zelve mede voor een tastelyke wanplicht werden opgenomen, en zullen zy-lieden misdiens daar over met de doodt geïtraft werden.

X IV. Alle de geene die eenigh Oorlogh-schip van den Staat aan de vyanden komen over te geven, 't zy Hoofden, gemeene Kapiteinen, of andere Officieren, die by overleden, of andere ongelegenheit van de zelve Kapiteinen, het bevel over 't schip aanbevoelen is, zullen daar over by den Scheeps-krags-raadt, en alle andere Rechteren, geïtraft werden met de doodt, zonder eenige genade of verhooning.

X V. Ende ten einde alle overtredingen regens het geene voorz. staat, in gevolge van den inhoudt der boven staande leden, mitgaders ook alle andere wanplicht, in deezen niet byzonder uitgedrukt, na eisch van zaken, prompt en voorbeeldelyk geïtraft mogen werden, zal den Admiraal, of de geene die de vloot als Hooft gebiedt, op de aanstelling van een iegelyk goede en naauwe acht hebben te doen nem-

men, ftellende ten dien einde voor 't aangaan van den ffigh eenige ervarenen perfoonon op de fcheepen, jachten, branders, galjoots, of ander vaar-tuigh, by de vloote wezende, om alle byzonderheden niet waar te nemen, en van alles, op haren eedt, ware getuigenis te mogen geven: en zal den zelven Admiraal, of het Hooft van de vloot, by eenigh gebrek, of wanplicht, den Kryghs raadt daar over hebben te fpannen, en aanftonds in zee, volgens deezen tegenwoordigen Bevel-brief, en andere onze bevelen, albereits ter neder gefield, en gedaan, of noch valt te ftellen, en te doen, oordeel wyzen; ook het zelve aanftonds in 't werk ftellen, en doen volvoeren, zonder om eenigerhande oorzaak zulks te verfchuiven, of uit te ftellen tot zyne wederkomfte hier te lande, op boete van zelfs daar over geftraft te worden: edoch, in gevalle 't eenigen tyde, door 't een of 't ander toeval, de voorfz. ftraffe in zee niet gewezen en volvoert moghte wezen, zal den gemelten Admiraal, of Hooft van de vloote, aanftonds na de komfte van de vloote binnens duins, de verdiende ftraffe, zoo haalt het eenighzins moogelyk is, befluiten, en doen in 't werk ftellen, zonder van des te doen eenighzins in gebreke te blyven, op ftraffe als vooren.

XVI. Zoo eenige fcheepen van 's Landts vloot, gedurende het gevecht, maffeloos quamen te geraken, of in eenige andere ongelegenheit te vervallen, dat zy niet konnen voort zeilen, in zulken geval zullen de wel gefieldde fcheepen, die daar naalt by zyn, alzulke befehuldigdhede fcheepen een touw toe werpen, ofte brengen, en haar van den vyandt af fleepen, is 't mogelyk; ten welken einde een iegelyk altydt eenige kabel touwen, en paerde-lynen, voor de handt zal hebben te houden: doch by zoo verre zulks niet doentlyk moghte wezen, en de voorfchreeve fcheepen, by gebrek van andere voorzieninge, kenlyk in handen van den vyandt zouden komen te geraken, zullen in dien gevalle de voorfz. naafte fcheepen het volk van zoodanige reddellooze fcheepen bergen, en de fcheepen zelve in brandt fteken, of in de grondt helpen, op dat den vyandt die niet kome te veroveren, t'zyner verfterkinge, en tot verzwakkinge van deezen Staat.

XVII. De Bevelhebbers van de branders zullen, zoo wanneer de vloote van deezen Staat met den vyandt in gevecht komt, haar laten vinden by de fcheepen van oorloge van deezen Staat, die dicht aan den vyandt in 't gevecht zullen wezen; en zullen de Hooften, Kapiteinen, ofte Kommandeurs van alzulke fcheepen van oorloge, gehouden zyn, zoo wanneer zich eenige gunftige gelegenheit op doet, de zelve branders te geleiden tot dicht aan het boort van den vyandt, om niet alleen de voorfchreeven branders, onder gunft van de kracht en rook van het gefchut, aan 's vyandts boort te helpen, maar ook, de behoorlyke uitvoeringe gedaan zynde, om de floop met het volk van den brander getrouwelyk te bergen: alles op ftraffe, na eifch van zaken.

XVIII. Alle Kapiteinen, en Kommandeurs, zullen hebben te bezorgen, dat voor het volk, op 's Landts fcheepen van oorloge dienende, wel en behoorlyk, volgens 's Landts bevel, werde gefchaft, en dat hare fcheepen wel van water voorzien blyven, op dat alle klaghten en ongelegentheden, uit het gebrek van dien ontftaande, mogen werden vermydt en voorgekomen, op ftraffe, dat de geene die bevonden zullen worden anders gedaan te hebben, door de Collegien ter Admiraliteit, waar onder zy behooren, daar over zullen worden geftraft, 't en ware daar over al bereits by den Schepts kryghs-raadt behoorlyke boete was gefchiedt.

XIX. De fcheepen voor zee zeil-vaerdigh leggende, zullen geen Officieren, of Kapiteinen, aan landt mogen vernachten; ook zullen zy by dage aan boort van hare fcheepen hebben te verblyven, immers daar niet af te gaan, met den minften ondienft, ofte met eenigh verzuim der zaken van 't Landt, op keurlyke ftraffe.

XX. Zullen het volk, op de fcheepen dienende, dagelyks, zoo in fcheeps-wiek, als in 't belieren van het gefchut, en het gebruik van 't handt-geweer, oefenen, om 't zelve alzoos meer en meer bequaamt te maken, en den gewoefchten dienft by gelegentheit daar van te konnen trekken; op ftraffe, dat de geene die daar in gebrekigh blyven, daar over keurlyk geftraft zullen worden.

XI. Alle floepen zullen voor zonnen ondergang aan boort van 's Landts fcheepen moeten werden gebraght, ook na zonnen ondergang geene floepen van het eene fchip na het ander mogen varen; en in geval van by-een-komft, zullen de Hooft-officieren, en Kapiteinen, alle overtollige drank vermyden, ook in zee den anderen niet mogen vergaiken, op ftraffe van daar over door 't Opper hooft en den Kryghs raadt, na eifch van zaken, geftraft te worden.

XII. Zullen mede, tot behoorlyke * ralyk- * *Meftagie* heit van 's Landts kruir, en om 't zelve niet onnut-telyk te verquiten, geen eer-fchooten mogen werden gedaan, als uit het fchip van 't Opper-hooft, onder wat dekel zulks zoude mogen zyn, zelfs ook niet onder den tytel van het gefchut te moeten af-blazen, op ftraffe van d'eerfte reis over ieder fchoot 25 guldens te verbeuren, de tweede reis dubbelt, en voor de derde reis afgezet te worden van hare bedieningen.

XIII. Zullen ook geen kaydrayen aan boort duidden, maar, de zelve echter tegens bevel aan boort komende, aan de matroozen tot prys geven al het geene daar in zal worden gevonden. Zullen ook geene vaar-tuigen onbezocht van boort laten varen, om de matroozen, en foldaten, door fmoede vonden, van hare plunje, of een gedeelte van dien, niet te doen ontblooten; en de zelve plunje by zulke kaydrayen ofte in andere vaar-tuigen vindende, die haar weder af nemen, en herftellen aan zoodanige matroozen, of foldaten, als de zelve af genoomen zyn: tot welken einde geene kagen ofte vaar-tuigen van omtrent de vloote onbezien zullen vermoogen af te varen.

XIV. Zal door niemandt, wie het zy, verloft tot het op varen van eenigh volk gegeven moogen werden, als met kenniffe en by goetvinden van het Opper-hooft.

XV. Zullen het volk dagelyks in fcherpen de toegezeide belooninge, indien zy zich hekkdadhig, in voorval, tegens den vyandt komen te quytten; en het tegen-geftelde aanzeggen, wat ftraffen zy hebben te verwaghten, zoo zy haar qualyk komen te gedragen, of haar in den dienft van den Lande nalatigh toonen.

XVI. Ende op dat van alle misvallen en wanplichten des te beter kenniffe magh werden bekomen, zullen de Schouten by nacht van de equadtes acht hebben te nemen op den handel der Kapiteinen, in 't waarnemen van de bevelen, onder ieder equadte, of hooft-fcharinge, gefield, op 't ftuk van foldaat- en zee-manfchap, ende byzonder ook in voorval van ontmoeting, zoo veel de gelegentheit, en hun eigen plicht toelaaten zal.

XVII. Zullen mede bezorgen, en doen bezorgen, dat de zieken, en gequetften, op 's Landts vloote, wel moogen werden gehandelt, genezen, en van alles, zoo veel mogelyk is, bezorght; tot wel-

welken einde ieder Kapitein hem op zyn onder hebbende fchip zal hebben te voorzien van zoo veel oude reine floop-lakens, als het zelve fchip stukken gefchut is voerende, zonder daar van eenighzins te mogen blyven in gebreke, en zal hun daar van vergoedinge gedaan worden, voor zoo veel bevonden zal zyn dadelyk in 's Landts dienft gebezight te wizen.

XXVIII. Het Opper-hoofd van de vloote zal de Heel-meesters of de Scheepen houden, en doen houden tot haar plicht, en door den algemeinen Heel- en Genees-meester der vloote t'elkens, en als de gelegenheit zulks vereischt, doen bezoeken hare heel-kisten, of de zelve wel en na behooren zyn voorzien, en na bevel werden gehouden.

XXIX. De Kapiteinen, en Kommandeurs op de Scheepen, zullen op den vyandt niet hebben te doen schieten, voor en al eer zy na by gekomen zyn, en dat zy zulks niet vrucht, tot nadeel en vernieling van den zelve, kunnen doen, op straffe, dat de geene die haar in deezzen komen te vergrypen, daar over, naar gelegenheit en de omstandigheden van haar begaue wanpligt, met afzinkinge, bannissement, of ook wel met de doot geſtraft zullen werden.

X X X. Bejegende eenige Oorlogh-scheepen van Koningen, Prinffen, Potentaten, of Gemeenebesten, met deezzen Staat in verbondt of onzijdigheid zynde, zal aan de zelve be troont werden alle heusheit en vriendtschap, zonder nochtans ietwess van de zelve te gedooen dat tot kienachtiging ofte schade van deezzen Staat zoude mogen strekken.

X X X I. In gevalle eenige Schiepen der voormelde Officieren, Vice-Admirals, of Schouten by nacht, van de onderlinge hoofst-verdeelingen, in de bejegening zoodanigh inoghten werden getroffen, dat zy tot verderen dienst onbequaam, en onnut waren den trein te volgen, zullen de voornoemde Hoofst-Officieren op 't een of 't ander bequaam Schip van haar onderhebbende afdeling over gaan, 't haarder Keure, na gelegentheit van zake, dat zy mer beoorlyk aanzien ontfangen, end by de bevelende en minder Ampelingen gehoorzaamt zullen weiden.

XXXII. De Officiëren en Kapiteinen van 's Landts vloote zullen goede acht hebben te nemen op de a'nnieling en plichten van der zelve's scheepsvolk, en alle wan-plichten, moed'twil, en ongehoorzaamheit, doen t'raffen, zonder daar van eenighzins te blyven in gebreke; op t'raffe, zoo daarin nalatigh werden bevonden, dat zulks haar en hate Scheepsofficiëren zal werden toegerekent, daar voor zy zullen hebben te verantwoorden.

XXXIII. En op dat onze goede meininge, in deezzen verfar, des te beter volvoert zal konnen werden, zullen de Hooft-officieren, en Kapiteinen, hare Luitenanten in beoorlooyke acht hebben te houden, en doen houden, voor en ontrent het scheepsvolk, op dat het zelve scheepsvolk haar des te beter kome te gehoortzaamen; ook zullen zy van deezze en alle andere ordres, die hun na deezzen gegeven zullen worden, geen geheimen vereiffcheiden, aan hare Luitenanten van tyd tot tyd mededeelting geven, zonder daar van te luyven in gebreke. Des zullen de voornoemde Luitenants de voorsz. ordres in goede achtlinghe hebben te nemen, zonder de zelve onder 't volk, ofte aan andere bekent te maken, ook verplicht wieden, in geval daar ontrent by hare Kapiteinen iets wazien verzuimt ofte nagelaten, de zelve daar van op de gevooyklyke wyze, en met beoorlooyk ontzag, te waarfchouwen; 't welk haar te beelten, en als een lidt van plicht, zal worden toegerekent, gelyk, in 't tegen-gefelde, van nalatigheit, zyluiden ook 't zelve zullen hebben te verantwoorden.

Den Eedt voor 's Landts Officieren
ter Zee.

Wy belooven, en zweeren, dat wy in 't bouden van Krijgs-raads, en in 't recht spreken, ons in alle oprechtigheit zullen gedragen naar den Artijkel-brief, missiedaers na de Plakaten en Bevelen van 't Landt, alereits gemaakt, ofte noch te maken, ende in 't byzonder mede na den inhoud van de Nader beramingen op 't stuk van de krijgs-wichts te water, den zeven-en-twintigsten July des Jaars zeeften bondert vyf-en-zelftig gedaan wistkomen.

Bevel op 't rechts-gebiedt *, tot vermy- • 7 mi-
dinge van verschil, der Zee- en Lant- ditte.
amptelingen op de vloote.

DE Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, *doen te weten*, dat wy, na type overlegging, en ingenoomen bericht van de Heeren onze Gevolmagthuiden, in 't voorleeden Jaar bezigh geveest hebbende tot uitpressinge en over 't bewindt van 's Landts vloote, en van den Luitenant Admiral de Ruiter, als Generaal van de voorf. vloote, mit(gaders de bedenkingen van eenige Heeren afgezonden uit de ondelinge Collegien ter Admiraliteit, om te vermyden alle misverftanden in 't fluk van rang, achtung, en oeffening van rechts-gebiedt, tusschen de gewoone Zee-officieren, en de Landt-officieren, die wy mede op 's Landts vloote gebruiken, en * herhaling van 't gunt in de voorige toebereidschalen, tot onderling genoegen, is gestelt en gebruik gewest, verstaan, dat voor een algemeine regel zal werden vast gestelt, gelyk vast gestelt wert by dezen.

Eerftelyk, dat den Luitenant Admiral, Vice-Admiral, Schout by nacht, en ook een gemeen Scheeps-Kapitein, in 't Schip, hem toevertrouwt, zal werden aangezien, en aldaar aan hem toege dragen gelyke achtung, als aan een Gouverneur, of Commandeur, in een Stadt of Steekte; mits dat by wederom van zyne zyde aan een Kapitein, Luitenant, of Vaandrig, gebiedende eenigh aantal scheeps foldaten op zyn onderhebbende Schip, zal lieren wedervaren gelyk eere, en achtung, als een Kapitein, of ander Officier, een compagnie gebiedende in een bezetting, toekomt, en te wedervaren gebruikelijk is.

Ten tweede, dat den Colonel, of Overste, en na hem den Luitenant Colonel, en den Majoor, in de tegenwoordige togt mede op 's Landts vloote gezonden, volgens haer beoendingheid, en *eer-merk, behooft k'aanzien, en gemak, genieten zullen; en dat ook den gemelten Colonel het verficiëte gebied over de Officiëren, en soldaten, van de landkrygh, in de gantche vloote, na kuyghs-gebruik, hebben en behouden zal, doende onder de zelve houden alle goede orde . en nauwkeurige tucht.

Ten deiden, dat, in geval van landinge der voorfz. militie, den boven genoemden Colonel de zelve als Hoofd zal gebiedenz; alles nochtans onder het bevel, gelcy, en opper-gezagh van den Luitenant Admiraal de Ruiter, als Generaal van 's Landts vloote.

Ten vierden, in gevalle het moghte komen te gebeuren dat eenigh Officier van de voorfz. landmilitee d'een of ander misdaadt, groot of klein, quame te begaen, of ook wel dat een gemeen foldaat quame te begaen eenigh zwaar misdryf, daar ovet hy met verlies van 't leven, of van eenigh lidt, of ook wel met kielchalinge zoude mogen geltraift werden, daar over zal geoordeelt en gevonnist werden by den grooten Kryghs-raadt, die geleit zal wzen

wezen uit den Luitenant Admiraal de Ruiter, als Generaal van 't gantfche leger te water, de jegenwoordige Hooft-officieren van de voorfz. land-militie, die den gemelten Luitenant Admiraal daar toe zal beroepen, waar onder de Luitenanten van de Colonels compagnieën, na ouder gewoonte, mede toelatelyk wezen zullen.

I en vyfden, en ten laaftten, zoo wanneer over eenigh gemeen foldaat, ten aanzien van kleine misgreepen, recht gefproken zal worden, dat als dan het zelve zal gefchieden door den Kryghs-raadt van ieder fchip, gefelt uit de gewoone Scheeps-officieren, met en nevens den Kapitein, Luitenant, ofte Vaandrigh, mitfaders ook de Sergeanten, over de voorfz. fcheeps-foldaten op 't zelve fchip gebiedende, waar in den Hooft-officier, of Kapitein van het fchip, of wel zoodanigh ander Scheeps-officier, als by eenige ongelegenheit van den zelve het opperbevel van 't fchip zal hebben, in zyne * hoedanigheid, als in 't eerfte lidt gemeldt ftaat, zal voor zitten, en de eerfte ftemme hebben, ende na hem den Kapitein van de landt foldaten op 't zelve fchip zynde, dan wederom den Scheeps-Luitenant, of wel, op fcheepen by Hooft-officieren gevoert werdende, den eerften Scheeps-Kapitein, die onder den Hooft-officier op 't fchip zoude moogen zyn, vervolgens den Luitenant ofte Vaandrigh van de landt-militie, en zoo voorts over ander, dan een Scheeps officier, en dan een Landt-officier; ten welken einde de Scheeps-officieren aan de eene, en de Landt-officieren aan de andere zyde van de tafel geplaatft zullen werden, na dat de geene die 't bevel over het fchip heeft aan 't hooge einde zyne plaats zal hebben genomen.

Ende werdt den Luitenant Admiraal de Ruiter, mitfaders den Colonel van de landt-militie, op de vloote zynde, mis deezzen belaft, zich hier na te gedragen, en te doen gedragen allen den geenen die het zoude moogen aangaan.

* *Publicat. Gemeinmaking **, gedaan uitkomen by hare Hoog Moog: in den oorlogh des Jaars 1665; noopende vereeringen, en pryzen, welke beloofst werden aan den geenen die zich heldtdadig in het gevoeght komen te gedragen, en veroveringe te doen op den vyandt.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, allen den geenen die deezzen zullen zien, ofte hooren leezen, Heil: doen te weten, dat wy, naar ingenoomen * verflagh van onze Gemaghtighden tot de zaken van de zee, achtervolgens ons voorgaande befluit, bezigh geweest hebbende over vercheiden punten, rakende de * befledinge en verfterkinge van 's Landts vloote, eerftdaaghs in zee te brengen, en 't gunt tot goet beleid over de zelve, mitfaders tot aanmoediging van de Officieren, foldaten, en matroozen van dien, als mede tot aanmoediging van de goede ingezetenen en Patriotten van den Lande zal konnen ftrekken, ende na rype overlegginge, daar op gevolght, ten einde het volk van oorloge ter zee, by de tegenwoordige tydts gelegenheit, meer en meer ten dienfte van het lieve Vaderlandt aangemoedicht moge werden, huiden, onder anderen, by her-ophaling van ons befloutene van den zeven-en-twintighften Januarij laaftleden, goet gevonden en valt gefelt hebben, gelyk wy valt fteflen mis deezzen:

I. Dat alle de geene die in eene bejegening, ofte flagh van wederzydts vlooten, eenig Engelfch Oor-

logh-fchip zullen komen te enteren, en veroveren, zullen hebben en behouden niet alleen het veroverde fchip, maar ook het geifchut, touw-werk, en ankers, nevens alle het vordere gevolg en aankleven van dien.

II. Dat daar benevens de geene die het fchip van den eerften Admiraal van de Engelfchen zullen komen te enteren, en veroveren, als vooren, boven het veroverde fchip, met den gantfchen gevolg en aankleven van dien, zullen genieten tot een prys, en belooninge van hare dapperheit, de fomme van vyftigh duizent Caroli guldens.

III. Over ieder fchip van d'andere Admiralen, in wyze voorfz. verovert wordende, een fomme van dertigh duizent Carolus guldens.

IV. Over ieder fchip van de verlore Opperhoofden, een fomme van twintigh duizent Carolus guldens.

V. Over alle andere Oorlogh-fcheepen, gevoert wordende by gemeene Kapiteinen, voor ieder fchip, voorzien met veertigh ftukken, en daar boven, tien duizent, en voor ieder Oorlogh-fchip van minder aanzien (Kitzen en Jachten daar onder niet begrepen) zes duizent Caroli guldens.

VI. Daar-en-boven, dat de geene die met eene goede dapperheit vechterendhandt zal komen afte halen de vlagge van boven van den eerften Admiraal, daar voor tot een prys zal genieten twee duizent Ryksdaalders, of vyf duizent Carolus guldens.

VII. Voor de boven-vlaggen van de andere Admiralen, duizent Ryksdaalders, of twee duizent en vyf hondert guldens.

VIII. Voor de vlaggen van der zelve voortfengen vyf hondert Ryksdaalders, of twaalf hondert en vyftigh guldens.

IX. Voor de vlagge van de bezaans-maft drie hondert Ryksdaalders, of zeven hondert en vyftigh guldens.

X. Voor de vlaggen van achteren hondert Ryksdaalders, of twee hondert en vyftigh guldens.

XI. Dat wyders mede een van 's vyandts Oorlogh-fcheepen komende vernielt te werden door een of meer van 's Landts Branders, de geene die de voorfz. Brander of Branders zullen hebben angevoert, daar over tot belooninge zullen genieten een gerechte derde-part van de pryzen, hier vooren toegevoeght aan 's Landts Oorlogh-fcheepen, gelyke vyandts Oorlogh-fcheepen veroverende.

XII. En voor zoo veel eenige Patriotten geenen zouden mogen wezen op hare byzondere koften eenige Branders uit te ruften, en by 's Landts vloot te voegen, dat de zelve, met zoodanige Branders eenige vyandylike Oorlogh-fcheepen vernielende, daar voor zullen genieten een gerechte derde-part van 't geene, als boven, toegevoeght is aan fcheepen by byzondere ten oorlogh uitgeruft, die gelyke Oorlogh-fcheepen van den vyandt moghten komen te bemaghtigen.

XIII. Dat mede den geenen die een van des vyandts Branders, wezende in flandt om eenig Oorlogh-fchip van den Staat te befchadigen, komt te vernielen, daar voor toegeleit zal worden een prys van zes duizent Carolus guldens.

XIV. Ende op dat alle goede ingezetenen, en Patriotten van den Lande, ook mogen werden aangemoedicht, om byzondere toerultingen van oorloge, ten dienfte van 't Landt, en tot afbreuk van de vyanden van den Staat, te doen, hebben wy over zulks mede valt gefelt, gelyk valt gefelt wert mis deezzen, dat alle de geene die haer met eenige fcheepen, ten oorloge toegeeruft, komen te vervooegen onder 's Landts vloote, haer ten dien einde aangevende aan den Admiraal, ofte het Opper-hoofst der zelve

vcr

ver vloote, en schikkende onder de Vlagge, over het veroveren van scheepen, afhaken van vlaggen, en anderszins, zullen genieten, tot eene belooning van hare genegenheit, getrouwicheit, en moed, over ieder voorval, noch eens zoo veel, al ten aanzien van 's Landts Oorlogh-scheepen hier vooren is gestelt.

XV. Dat voor de geene die eenige Oorlogh-scheepen van de Vloote van deezen Staat, en voornamenlyk van de Hoofden, in gevaar wezende, moedighlyk en mannelyk komen te helpen, daar voor infgelyk zullen genieten een aanzienlyke prys, by ons te begioeten, naar gelang van den dienst by haar gedaan, zoo als volgens getuigenisse van de Officieren, of Gezaghebbers, daar by, aan, ende omtrent gewest zynde, bevonden zal worden te behooien.

XVI. En in gevalle t'eenigen tyde ('t geen Godt verhoede) eenige Schepen van 's Landts vloote door den vyandt moghten wezen veroverd, dat de geene die de zelve zullen komen te verlossen, en weder te nemen, daar voor tot een prys zullen genieten de gerechte helft van de sommen, hier boven, ten aanzien van 't veroveren van de Engelse Oorlogh-scheepen, breeder uitgedrukt staande, boven en behalven de volle prys, welke hen-luiden mede noch zal volgen, in gevalle zy den veroveraar zels infgelyk komen te nemen.

XVII. Dat mede zoo aan de byzondere Bestelling-varders, als aan de Oorlogh-scheepen van den Staat, eenige Engelse, of vyandlyke scheepen, buiten een algemeine slag van wederzyds vloote, veroverende, zal werden toegelict, en voldaan, de gerechte helft van de pryzen, die zy-luiden, in gevolge van 't geene voorz. is, zouden genieten, in gevalle zy zoodanig Engelfch Oorlogh-schip in een algemein gewest hadden komen te veroveren, en dat zonder onderfcheit in wat gewest van de werlt zulks ook zoude mogen komen voor te vallen, metis behoorlyk byk brengende van hare verrichtinge.

XVIII. En op dat een iegelyk, door oprechte liefde tot zyn vrouw en kinderen gedreven zynde, des te meer ten dienste van 't Landt aangemoedighlyk moge werden, dat over zulks, ten aanzien van alle de gesneuvelden, die, in levenden lyve wezende, aan eenige van de gestelt. pryzzen zouden deelachtig zyn, hare weduwen en kinderen uit den buit, en de gesteldt belooning, zal werden toegevoeght twee maal zoo veel als de voorz. gesneuvelden zouden hebben genooten, zulks dat de voorz. weduwen en kinderen daar in zullen deelen met een dubbelde handt.

XIX. Alle welke gestelde gelt-pryzen zullen werden betaalt in 't geheel, en zonder eenige af trekking, aan den geenen die de veroveringe der voorz. scheepen, of de af halinge der voorz. vlaggen wezenlyk zullen hebben gedaan, (zonder dat daar van eenigh deel voor het recht van 't Landt, van den Admiraal, ofte van eenigh ander Hoof-officier, die daar toe niet met der daadt toegebraght heeft, afgetoogen zal worden) zelfs ook, al ware het zake dat zoodanige scheepen na de wezenlyke veroveringe moghten komen te zinken, of anderszins te vergaan, en zulks niet wezenlyk binnen de havens deezzer Landen opgebragt te worden; gelyk mede, ten aanzien van de genooten Scheepen, en den verderen buit, daar van afhangende, geslaakt zal werden van de gerechtigheit, tegenwoordigh daar van by de Collegien ter Admiraliteit, uit den hoofde van den Admiraal Generaal, getrokken werdende, die mede in 't geheel, ten profyte van de veroveraars, zal werden afgestaan, en afgestaan wert mis deezzen.

XX. Ende ten einde aan de betalinge der voorz. pryzen, en belooningen, in tyden en wylen geen gebrek ofte uitsel moge werden bevonden, hebben wy goet gevonden, daar toe te schikken, en als een oorspreek toe te voegen, gelyk wy daar toe schikken en voegen mits deezzen, het profyt, spruitende uit de laeger zetting van renten over het Comptoir van den Ontfanger *Doubler*, van vyf tot vier ten hondert, met den aangroey van dien, over den loopenden jare zelften hondert vyf en zeshig; mitgeders ook de bewuste twee maal hondert en veertigh duizent Carolus guldens, by den Raadt van State in voorraat gehouden werdende; ende noch het geene voort komen zal uit de hoofd-goedige schattinge, en andere middelen, over 't beitek van de Generaliteit in te voeren, tot vervall van 't aandeel daar op het zelve * beitek in alle buiten gewoone beden en

* *Reffers.*

laften staar aangelagen te werden, voor zoo verre de zelve middelen, boven 't geene daar uit tot eenige drukkende en spoedige noodzakelykheit zoude mogen wezen gelicht, zullen konn: strekken; en no. h. daar benevens in * onderstant de Provincien van Hollandt, Zeelandt, Vrielandt, en Stadt en Landen, verzocht en gemaghticht, gelyk de hooghemelte Provincien verzocht en gemaghticht werden by deezen, om de verdere pryzen, die onder Godes zegen zouden mogen werden verdient, en uit de voorz. bestemde middelen niet zouden konnen werden vervallen, vaerdighlyk te voldoen, tot laste van de Generaliteit, onder belofte en onze blyk schrift, van dien halven by ofte van wegen de gemeene Unie, niet alleen ten aanzien van het verstrekte hoofd gelt, maar ook over den gelt win van dien, tot vier ten hondert in 't jaar, schadeloos gehouden te zullen werden.

* *Subsidium.*

XI. Wyders zal, tot meerder aanmoediging van byzondere, die haar met eenige Scheepen, op onze bestellinge ten oorloge uiterst, onder des Landts vloote zullen willen schikken, om heil op den vyandt te zoeken, op ieder van zoodanige Scheepen, voorzien van twintigh tot dertigh stukken, ter begeerte van de Reeders, het getal van vyf-entwintigh of dertigh muquiers, uit 's Landts kryghs volk, gelegh: werden.

XII. Daar-en-tegen hebben wy ook, tot meerder verzekering van de dapperen helden, en tot af-schrik van de kleinmoedigen, gestelt en gewillekeurt, gelyk gestelt en gewillekeurt wort mits deezzen, dat alle de geenen die eenigh Oorlog-schip van den Staat aan de Engelsen komen over te geven, 't zy Hoofden, gemeene Kapiteinen, ofte andere Officieren, die, by overlyden, of andere ongelegenheit van de zelve Kapiteinen, het bevel over 't Schip aanbevoelen is, daar over by den Scheeps-Krygs-raadt, en alle andere Rechteren, gestraft zullen werden met de doodt, zonder eenige genade ofte verhooninge.

XIII. Dat van gelyken mede alle hooge ofte mindere Officieren, die met hare onderhebbende Scheepen, buiten vermoeden, van de Vlagge moghten komen af te loopen, zonder verlof ofte bevel van den Admiraal, of 't Opper-hoofd van de vloote, daar over infgelyk met de doodt, zonder eenige verhooninge, gestraft zullen werden.

XIV. Ende zal den zelve Admiraal op de gedraging van een iegelyk goede en naauwe acht hebben te doen nemen, stellende of maghtigende tot dien einde, voor 't aangaan van den slag, eenige ervarenen perloonen op de jachten, Galjoets, en ander vaar-tuigh, by de vloote wezende, om alle byzonderheden naauwkeuriglyk waar te nemen, en van alles, op haren eedt, te mogen geven goede getuigenisse, zullende, by eenige ontbreking, of wan-

N n n 2

plicht,

plicht, den Kryghs-raadt daar over hebben te spannen, en aanstonds in zee, volgens den Artikel-brief, en deeze onze Nadere beëlling, vonnis te wyzen, ook 't zelve aanstonds te volvoeren, zonder om eenigerhande oorzaak zulks uit te stellen, of uit te stellen tot zyne wederkomst hier te lande, op straffe, van zelfs daar over by de Hooge Regeeringe geltraft te worden.

XXV. En op dat al 't geene voorzf. staat komen magh tot kennis van den geenen die 't behoort, laffen en bevelen wy hier mede de Collegien ter Admiraliteit, 't zelve aan hare onderhebbende Officiëren aanstonds bekend te maken, met bevel, om het zelve, tot aanmoediging van 't bootsvolk, ten beëlling te beëlliden, en te verspreiden, zulks en daar het behoort: ook voorts, deezen te doen verkondigen, en aanlaan, ter plaatse daar de zelve gewoon zyn verkondiging en aanflag te doen.

XXVI. Des wert den Admiraal van de vloote midts deezen mede wel uitdrukkelijc gelast, dat hy de voorzf. onze goede meininge, ten zelve einde, op 's Landts vloote ter bequaamte tydt insgelijcs zal hebben te laten verkondigen, en deeze aan de maft van ieder Schip aanplakken, ook 't zelve zomwylen, na vereijch van zaken, te doen vernieuwen.

Verkondiging, nopende belooningen, en giften, die de verminkte in den zee-krygh zullen komen te genieten, uitgegeven in den Jare 1665.

DE Staten Generaal der vereenighe Nederlanden, allen den geenen die deezen zullen zien, ofte hooren leezen, Heil: *Doen te weten*, dat wy, tot aanmoediging der goede ingezetenen van deezen Staat, goet gevonden hebben, by de tegenwoordige verkondiging een iegelyc bekend te maken, en ook te verzekeren, dat alle de geenen die in 's Landts dienft ten oorloge te water zoodanigh zullen komen verminkt te werden, dat de zelve onbequaam zullen zyn zich te konnen geneeren, by zoo verre zy by uitkoop begeeren onderfandt te hebben, zullen genieten, na de hoedanigheit van hunne verminktheit, als hier onder staat uitgedrukt, te weten:

1. Voor 't verlies van beide de oogen,	guld.
Voor 't verlies van een oog,	1500
En voor andere toevallen of verminktheiden aan de zelve, beneden de voorzf. sommen, ter goetdunken van de Collegien ter Admiraliteit, daar onder ieder is beëllt,	350
2. Voor 't verlies van beide de armen,	1500
Voor 't verlies van den rechter arm,	450
Voor 't verlies van den linker arm,	350
En voor andere toevallen of verminktheiden aan de zelve, beneden de voorzf. sommen, ter goet keuren als vooren,	
3. Voor 't verlies van beide de handen,	1200
Voor 't verlies van de rechter hand,	350
Voor 't verlies van de linker hand,	300
En voor minder toevallen of verminktheiden aan de zelve, beneden de voorzf. sommen, ter keure als vooren,	
4. Voor 't verlies van beide de beenen,	700
Voor 't verlies van een been,	350
En voor minder toevallen, als beneden de voorzf. onderlinge sommen, ter beëllidenheit als vooren,	
5. Voor 't verlies van beide de voeten,	450
Voor 't verlies van een voet,	200
En voor andere toevallen of verminktheiden aan de zelve, beneden de voorzf. sommen, ter beëllidenheit als vooren,	

Ofte dat aan alle die geenen, dewelke in 's Landts dienft, als boven, zoodanigh zullen komen verminkt te werden, dat de zelve daar door onbequaam zullen zyn geworden om haar te konnen geneeren, ofte iets toe te brengen tot hun eigen onderhoudt, een zilvere Ducaton ter weke, 'thaarder begeerte, haar leven lang geduurende, toegevoeght zal werden. En dat vorders alle andere verminktheden van geringen aart, na gelang zullen werden betaalt. Tot welken einde deeze onze verkondiging aan de Collegien ter Admiraliteit gezonden zal werden, om by de zelve alomme verkondight te werden.

Nader leden, dienende tot beter bestandt, en waarneming van goede huishouding, in 's Landts vloote, by de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal beëllt.

DE Staten Generaal der Vereenighe Nederlanden, allen den geenen die deezen zullen zien, ofte hooren leezen, Heil: *Doen te weten*, dat wy, tot waarneming van goede huishouding in 's Landts vlooten, goet gevonden hebben: valf te stellen de navolgende punten.

I. Dat aan de Kapiteinen, en Gebieders van de Oorlogh-scheepen, voor het uitloopen der vloote, door de Collegien ter Admiraliteit, tydelijc belast zal worden, zich te voorzien van bier, water, en brandthout, voor zoo langen tydt, als na de gelegenheit van hare onderhebbende scheepen, zonder te grooten belemmering, doenlyc zal zyn, immers, en in allen gevalle, ten minsten voor den tydt van zeven weken, en voorts van alle leefcoft voor den tydt van drie maanden, buiten duins uit te houden, op verbeurte, dat, 't eenigen tyde daar aan gebrek bevonden werdende, de voorzf. Kommandeurs, en Kapiteinen, voor ieder twee dagen, die de zelve bevonden zullen werden minder dan den beëlliden tydt te konnen uithouden, aan wat slag het gebrek ook zoude mogen werden bevonden, geltraft zullen werden in een boete van 't beloop van een dagh kostenningen over alle hun ophebbende eetters; en by zoo verre het voorzf. gebrek tot den tydt van een maandt, of daar omtrent, zoude mogen komen te beloop, dat in zulken geval de gebreke Kapiteinen daar-en-boven af-gezet zullen werden: ende wert den Kryghs-raadt, mitsgaders ook alle andere Rechters, wel duidelijc gelast, daar naar recht te doen, zonder eenige verfooninge.

II. Dat door Gemaghighden, uit de gemelde Collegien ter Admiraliteit daar toe te verkiezen, noch voor zes weken water, bier, en brandthout verzorght, en de vloote nagevoert zal werden, mitsgaders noch daar-en-boven een goede menighvuldigheit van alle andere leefcoft en nooddruftheden, ook pyen, boozen, schoenen, hemden, en kombaezen, als mede noch, by gelegentheit, eenige ververfchingen van kool, peen, rapen, pruimen, appelen, ajuin, en diergelyke, d'onkosten, daar op loopende, te vervallen, en te betalen, uit de buiten gewoone toegelarene laffen, by de Provincien, tot onderfandt van de zaken te water gedragen; des dat den voorzf. inkoop, zoo veel doenlyc is, geschiedt met behouding van de vryheit om 't ingekochte binnen zekeren tydt te mogen herstellen, mits daar aan iets latende vallen.

III. Dat tot de ladinge van dien gebruikt zullen werden klokke Galjoets, of ander klein vaar-tuigh, d'een door d'ander bequaam om hondert en vyftigh pypen nat te konnen in laden, en voor al mede hecht en genoegzaam om zee te bouwen van ankers, kabels,

kabels, staande en loopende wandt, wel voorzien, om niet met de eerste harde windt uit zee gedroeven te werden.

IV. Dat het zelve vaar-tuigh behoorlyk zal wezen geballast, met een grenier daar over, om alzo na 't lichten van de ladinge, of een gedeelte van dien, bequaam te blyven om zee te konnen houden, en op dat men niet noodzaakst werde, tot merkelyk tydt-verlies, het water over te pompen, en de ledige vaten wederom met zout water te beslaan.

V. Dat het water zal werden geflagen in goet en hecht vaat werk, met yzere banden, om alzo des te beter bewaart, en met minder spillinge over genomen te konnen werden.

VI. Dat naauwkeuriglyk bezorght zal werden dat het biet wel gehopt, ook wel gekookt, en gebrouwen zy in Maert en April, of wel in September en October, om des te beter te konnen duuren, en niet stinkende te werden.

VII. Dat het voorfiz. bier, water, en brandthout, zoodanigh zal moeten wezen geituuwt, dat men altyds zoo van d'een als van d'andere aart, zonder belet, zal konnen uitlichten, en dat ten dien einde het bier voor, en het water achter gelegd zal werden.

VIII. Dat aan alle matroozen, en soldaten, opentlyk zal werden veïkondicht, en bekent gemaakt, dat van wegen den Staat zoodanige voorzieninge, als voorfiz. staat, gedaan is, en dat derhalven niemandt zal behoeven eenigh gebrek te lyden.

IX. Dat alle Kommandeurs, en Kapiteinen, die, gedurende de reize, eenigh bier, water, brandthout, ook eenige andere leefstocht, ofte noodtdructigheden, zouden mogen van noode hebben, uit de voorfiz. verzorgde voorraad zullen moeten werden gerief, des dat, by zoo verre, en voor zoo veel zulks zal dienen tot plaats-vulling van 't geen de zelve, volgens de beraamde orde, hadden moeten binn-boort hebben, zy-lieden daar vooren, boven de straffe, in het eerste lidt vermeldt, schult-plichtigh gemaakt, en aangelagen zullen werden, met twee maal het beloop van 't gunst het geleverde 't gemene Landt komt te kosten, zoo over inkoop, als over vracht van de voorfiz. Gajoots, en andere onkosten, daar op vallende; maar by zoo verre, en voor zoo veel zulks zoude mogen dienen tot vulling van 't geëfichte, boven het geen de gemelte Kommandeurs, en Kapiteinen, volgens de beraamde bevelen, moeten aan boort hebben, dat zy-lieden in zulken geval daar vooren zullen werden schuldigh gemaakt alleenlyk met de prys van den inkoop, verhooght met de gewoone onkosten, daar op loopende, zoo wanneer de voorfiz. Kommandeurs, en Kapiteinen, hare leefstocht aan de Oorlogh-scheepen, in de zee-gaten leggende, moeten doen aan boort komen, in beide de gevallen de waerdye van 't vaat-werk daar inne mede begrepen, mis dat de Kapiteinen, het zelve vaat werk wederom herstellende, daar jegens ook met de zelve waerdye van dien zullen werden ontslast.

X. Dat, tot beter en geschikter onderhoudinge, en naarkominge van 't geen voorfiz. is, gemaakt zullen werden twee lystten, beide vervattende den prys, waar na ieder aart zal werden uitgelevert, gevenredet na 't geen voorfiz. is, d'een ten aanzien van de Kommandeurs, en Kapiteinen, die binnen den bestemden tydt gebrek hebben, en d'andere ten aanzien van zoodanige die niet anders van noodden hebben dan het geen vereifcht wert, boven 't gunst by hun, volgens de beraamde orde, stonde te bezorgen.

XI. Dat mede, ten zelven einde, op het schip van 't Opper-hoofd over 's Landts vloote gestelt zal werden een bequaam en naerfligh Boekhouder,

misgaders op ieder van de voorfiz. Gajoots bequaame Commizen, om van alles volmaakte aantekening te houden, als mede om ieder Kommandeur, of Kapitein, na 't geen voorfiz. staat, wel ief hultplichtighen, en het zelve t'zyner tydt over te schryven aan het Collegie ter Admiraliteit, waar onder hy behoort, om vervolgens by 't zelve Collegie hem op de ordonnantie van zyn koff-penningen het getekende gekort, en ook vervolgens gelyke somme van wegen den Staat in de verdelinge van de hulp-gelden aan 't Collegie voor betalinge getrekt te werden.

XII. Dat voorts tydelyke ordre gestelt zal werden, ten einde dat de vloote, na 't verloop van de voorfiz. drie maanden, in ofte voor de Wielingen wederom gelyke voorraad van alles moge gereet vinden voor noch andere drie maanden, en dat de zelve, de gelegenheit zulks toelattende, aldaar met eenen op 't spoedighste moge schoon maken, en het volk eenigermaten ververchen, even ende in alles op de zelve wyze, als ten aanzien van de eerste drie maanden hier boven in 't breede uitgedrukt staat.

XIII. Ende wert aan de Collegien ter Admiraliteit mits deezzen belast, in alle de Scheepen van hun bestek, boven haar eigen voorraad van ankers en touwen, noch in te scheepen een bequaam touw, en een goet anker, om, des noodigh zynde, aan andere Scheepen van gelyke certer, onder het zelve Collegie behoorende, over gedaan, en 't gebrek van de zelve daar mede geholpen te mogen werden.

XIV. Werden de daar-en-boven ook aan de gemelte Collegien ter Admiraliteit gelast, altyds te hebben, en te houden, goede voorraad van ankers, kabels, masten, stengen, en diergelyke behoeften, en de Scheepen, staande ter bezorginge van een ander Collegie, die, na 't ontfangen van eenige rampen, door storm, of anderszins, in haar-lieder bestek reddeloos mogten komen in te vallen, ook na vermoogen te voorzien, tot koste en laste van het Collegie, waar onder zoodanige ingevallen Scheepen zyn behoorende, welk Collegie daar van volkomenlyk betaling zal hebben te doen, ofte dat, by gebrek van dien, zulks op de hulp-gelden, zoodanigh Collegie toekomende, by den Staat ingehouden, en aan 't andere Collegie uitgekeert zal werden.

XV. Dat ook de respectieve Kapiteinen bevoolen zal werden, altyd eenigh geldt binnen scheeps-boort mede te voeren, om by noodd, zelfs buitens landts, in der haalt eenige noodzakelykheden te konnen doen inkoop, ten minsten, naar gelang, voor ieder hondert koppen van zyn onderhebbende scheeps-volk twee of drie hondert guldens.

XVI. Ende op dat de zieken in de scheepen niet van vuilgheit en ongemak komen te vergaan, of dat daar door ontfeking, en meerder ziekte, veroorzaakt werde, zal over zulks van den beginne aan den matroozen, en soldaten, aan een en de zelve bak te zamen eetende, opgeleit werden, elkanderen by ziekte en zucht ten dienste te staan; en den Kapiteinen dat bevoolen werden, scherpe acht te nemen, dat, dit geval voor komende, den voorfiz. bestemden dienst nagekomen moge werden: dat ook de Kapiteinen, ten zelven einde, door de Collegien ter Admiraliteit, en de Opper-hoofden in 's Landts vloote, wel scherpeyk daar toe zullen werden gehouden, dat zy hare onderhebbende Scheepen alle dagen, ten minsten drie malen ter weke, doen reinigen, met spoelen, schrobben, als anderszins, en daar-en-boven ook zomwylen de Scheepen met azyn doen besproeien, dat in eenige Genever-besien branden, en diergelyke andere hulp-middelen regens quade lucht, by tyds, en dikmaals in 't werk stellen.

Vernieuwing en verbetering wegens het Plakaat van Pryzen, voor de geene die met Chaloupen van de Schepen in 's Landts vloote komen af te keeren, en te vernielen, eenige vyandts Brander, in fchindt zynde omeenige van 's Landts Schepen te verbranden, midtsgaders door ander Vaar-tuigh een Chaloupe van een vyandts Brander vernielende, of in de grondt fchietende, of wel een Brander zelfs vernielende.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, *doen te weten*, dat wy, na voorgaande rype overlegging, goet gevonden hebben, in over-een-koming van onze befluiten, tot vergroting van ons voorige Plakaat, op het fluk van de Pryzen in 's Landts vloote uitgegeven, verder te willekeuren, en te beloven, als volgt.

Dat de Kapiteinen, ofte Kommandeurs, van 's Landts Schepen van oorlog, de zelve Schepen in gevaar zynde om van een vyandts Brander verbrandt te werden, hare chaloupen met een behoort aantal van kloeke en wel gewapende mannen zullen hebben te gebieden, om zoodanige vyandyke Brander te veroveren, vernielen, ofte te dwingen dat zy haar zelfs hebben te verbranden; in welken gevalle die geene, alzoo gebruikt zynde, en den Brander veroverd, vernielt, of als vooren gedwongen hebbende, hoofd voor hoofd tot een vereeringe zullen genieten hondert guldens, voor zoo veel zulks alleenlyk zoude zyn gefchiedt uit het fchip in gevaar wezende om van zoodanige Brander verbrandt te werden. Dat ook alle de naaft gelegene Oorlogfchepen, zoo haalt zy zullen bemerken het een of ander Oorlogfchip buiten haar in gevaar te zyn, om als vooren verbrandt te worden, hare chaloupen mede met gewapende mannen, ten einde als vooren, zullen hebben af te zenden; en dat in zulken gevalle zoodanigen vyandts Brander ofte Brander veroverd, vernielt, of gedwongen werdende, door 't fcheeps-volk van verfcheide Schepen, zich zelfs in brandt te fleken, de zelve gezamenlyk (die van 't gevaar hebbende fchip daar in mede begrepen) tot een prys zullen genieten de fomma van zes duizent guldens, om onder haar, na gelang van hunne maant-gelden, volgens d'ordre van 't Landt, verdeelt te worden.

Dat mede de Jachten, Advys-galjoos, en ander klein Vaar-tuigh, die een Chaloupe van een Brander van den vyandt zullen komen te vernielen, in de grondt te fchieten, of anderszins den Brander onbruikbaar te maken, daar voor tot prys zullen genieten de fomma van drie duizent guldens eens, mits daar van behoorlyk doende blyken: en dat de geene van 't zelve Vaar-tuigh die een van 's vyandts Brander zelfs zullen komen te vernielen, daar voor tot een prys, als boven, zullen genieten een fomma van zes duizent Carolus guldens; alles onverminderd, en boven 't geene by het dertiende lidt van 't voorige Plakaat goet gevonden is, ten aanzien van de Oorlogfchepen, vernielende een van 's vyandts Brander, wezende in fchindt om een ander Oorlogfchip van deezen Staat te befchadigen.

Laftende den Generaal van 's Landts Vloote in der tydt, dat hy van 't voorlaftende alomme by aanplakking aan de fluur-plecht in ieder van 's Landts Schepen, en minder Vaar-tuigen in de voornoemde vloote, kenniffe zal hebben te geven, ten einde

een ieder zich daar na hebbe te fchikken, en des te meer tot haren fchuldigen plicht, en betrachtinge van den noodigen dienst van 't Landt, jegens den vyandt opgewekt moge worden.

Vernieuwing en verbetering van het Plakaat, op het verbranden en in de grondt booren van veroverde Schepen, en dubbels prys daar voor te verdienen; mitsgaders straffen tegens de geene die met hare Pryzen ontydig, en ftaande het gevecht, uit 's Landts vloote loopen.

DE Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden, *doen te weten*, dat wy, na voorgaande rype overlegging, goet gevonden hebben, in gevolge van onze voorige befluiten, genoomen in de Jaren 1665, en 1666, van nieuws te beveelen, als volgt:

Dat de Hooft- en minder Officieren, mitsgaders Kapiteinen, en Kommandeurs op de Schepen van oorlog, onder 's Landts vloote behoorende, zoo wanneer men met den vyandt in gevecht komt, en door Godes zegen in 't begin van den flagh eenige Schepen veroverd wierden, gelyk verhoopt wert, het volk, daar op dienende, die haar op belofte van quartier hebben over gegeven, zonder het minfte tydt-verlies, nochtans zoo veel doenlyk is, bergende, zoodanige veroverde Schepen aanfondts zullen hebben aan brandt te fleken op diverfche plaatsen, en inzonderheit in de Konftapels kamer, en dat zy tot dien einde tydelyk eenige teer kranffen, zwavel, harpuit, teer-tonnen, en ander brandt-tuigh, zullen hebben gereed te doen maken, en gereed te houden, om, 't geval voorvallende, datelyk gebruikt te konnen werden, alles op dat den veroveraar ofte veroveraars des te bequamer mogen zyn, en blyven, om zonder tydt-verzuim den vyandt alle verdere afbreuk te doen, en daar door het oogmerk van den Staat te betrachten, ook te bereiken; des dat den veroveraar of veroveraars, voor het al-zoo in brandt gefleken fchip, zal ofte zullen genieten noch zoodanigen fomme van penningen, als wy tot prys in ons voorige Plakkaat des Jaars 1665, hebben gefteft, en mits dien in plaatze van een enkelde, een dubbeld prys: wel verftaande, dat, zoo wanneer den vyandt 't eenemaal zoude mogen verftrooit, en in wanfchik gebragt wezen, de veroverde Schepen als dan zullen mogen werden behouden, en in 't Vaderlandt voor prys opgebraght, en dat in zulken gevalle de veroveraars zullen worden gehandelt in gevolge van 't voorfchreeve voorige Plakkaat. Dan in geval 't eenigen tydt bevondende zoude mogen worden dat de Hooft-officieren, Kapiteinen, ofte andere Kommandeurs van de Schepen van 's Landts vloote, volgens de boven ftaande fchikking, hare veroverde pryzen niet zullen hebben in brandt gefleken, of wel in de grondt gehakt, maar daar mede ontydig, en het gevecht noch duurende, komen uit de vloot te loopen, niet alleen verfteken zullen zyn van haar deel in de prys en waerdye van 't veroverde fchip, met den gevolge en aankleven van dien, volgens den Plakkaat meer genoemt, aan de veroveraars toegelict, maar dat zy noch daar boven geftraft zullen worden in een boete van gelyke fomme als hun voorz. deel in 't een en 't ander zal komen te bedragen; ende dat ook zoodanige andere Officieren, matroozen, en foldaten, als bevonden zullen worden aan zoodanige overtredding fchuldigh te zyn, in gelyke mede, in plaatze van

van haar deel in de zelve prys, of in de waerdye van 't fchip, uit haar beurse, ofte te goet hebbende foldy, gedoomt zullen worden in een boete van gelyke somme, als het voorzf. haar aandeel in 't een en 't ander zal komen te bedragen. En dit alles onvermindert zoodanige lichamelijke, keurlyke, of geltstraffe, als zy-luiden, over hare ongehoorzaamheit, volgens den Arttykel-brief, en de Nader bevelen op kryghs-tucht, bevonden zullen worden onderhoorigh te wezen.

Waar by noch zoude konnen gevoeght worden het geene ten tyde des oorloghs, in den Jare 1672, nopende deeze stoffe, gemaakt is; 't geene echter, om de gelykheit, of weinigh verskillenheit, na late.

*Bestierders op byzondere Scheepen,
deeze zyn als volgt:*

De Kapitein, die het opper-bevel heeft, en de eerste is op het Schip: deeze neemt al 't volk aan, uitgezondert de Luitenant, Schipper, Schryvers, en der soldaten Kommandeurs: heeft opzicht over alles, en kryght bevel van de Opper-heeren, om den dienst, daar het Schip toe bestelt is, waar te nemen, en al d'onderhebbende mannen te bestieren.

Het staat hem toe zich steeds te oeffenen in alle konsten, en wetenschappen, die een zee-man te stude komen: is ervaren in de konst van stuuren, bus-schieten, en het veghten ter zee: weet wanneer hy zynen vyandt enteren zal, en hoe men de zeilen schikt.

In zware voorvallen roept hy zyne Onder-beamptelingen t'zaam, en pleegt raadt met hen, na een yverigh gebedt tot Godt.

Hy houdt streng recht: by voorval dat men rechts-pleging aan booswichten staat te plegen is hy eischker, zyne Raadt besluit, en de Schryver tekent het verrichte aan. Heeft maght om nevens zyn Kryghs-raadt iemandt van 't leven ter doot te doemen, wel verstaande als hy onder geen vloot is, maar alleen door zee gaat.

De scheeps Kryghs-raadt, zeght *Hofmeft*, bestaat uit alle de scheeps Hoof-beamptelingen. Met deeze magh een Kapitein, des nootd, besluiten, wat hem te doen staat, werwaerts te keeren, en wat te verrichten, wanneer hy alleen, en van zyn mede-makkers is verfteken. Hier toe geeft men veeltyds den Kapiteins beslooten bevel-brieven mede, daar zy zich in nootd van hebben te dienen.

Hy maakt zich gevreesd, en bemindt: stelt goede ordre, dat spys en drank gerechtelyk aan de maats, en na den eisch, werde uitgedeelt, en duldt niet dat het volk de zelve byzonderlyk beware: ieder doet hy zyn spys, als men rantzoen, of spysmaat, uit reikt, zuiver houden, en belet

dat de zelve wech geworpen of verkocht wort. By tydt van ziekte doet hy alle quartieren het Schip binnen- en buitenwaarts reinigen. Laat niet toe dat iemandt, om zyn byzonder gebruik, licht ontfekte. Bandt strooy, en hooy uit de kooijen: doet ook zomtyds by nacht lantaernen, die wel dicht geslooten zyn, op den overloop hangen, doch meest by de beting.

Als hem vreemde Oorlog-scheepen ontmoeten, neemt hy het punt van eer wel in acht, lossende busfen over en weder.

Hy draaght goede zorg dat wakkere mannen in zyn scheeps-dienst kryght, daar hy op vertrouwen mag, sterk en grof, van bequamen ouderdom, en ervaren in zaken van de zee. Wat onheilen onervaren volk in een scheeps-strydt by gebraght heeft, leeren ons de oude voorbeelden van *Xerxes*, *Heracles*, en veel andere hedendaaghfche. Zeker vermaart Vloot-vooght zeide een maal, liever te willen veghten met matroozen die heel vroom, of die heel godtloos waren, als met de geene die tusschen beide zyn; want de vroomme zyn bereidt te sterfen, en ontzien de doot niet: zoo ook de godtloozen, welke duivel, of hel, niets achten: maar die half en half zyn, durven aan de man niet, want zy voor het sterfen te veel schrikken. Hy kiest vrye voor gehuwde.

Men twist-redent, wat dienstiger is te fcheep, volk van eene landtaart te hebben, of gemengt. Zommige behaagt het, dat al 't volk van hunne landts-luiden zy. Andere, die wel den meesten hoop maken, nemen alle landtaart aan, zonder onderscheid: 't geen, myns bedunkens, te pryzen is; want dus werden veel t'zamenrottingen voor gekomen.

Zoo dra de tonnen achter uit zyn, of ook wel eerder, doet hy ordre stellen, waar ieder man ter tafel zal gaan, voegende gelyke in aanzien, en die best over een komen, by elkander. Zeven of acht mannen eeten t'zamen aan een bak.

Eer het veghten aangaat, by tydt van rust, moet ieder weten waar hy geplaatst zal zyn wanneer het op een veghten gaat.

Hy weert alle godtloosheden, ook dobbelen en spelen, en verbiedt vloeken en zweeren.

Zoo'er een Predikant fcheep is, laat hy het volk ter behoorlyker tydt de predikatie hooren: des morgens en des avonds laat hy in 't openbaar het gebedt tot Godt spreken: laat Psalmen zingen, en Godts woort by een Voor-leezer eerbiedelyk voor leezen, als ook wel gedrukte predikationen.

By tydt dat men landt, of vyandt, is vermoedende, houdt hy steeds een uitryk

aan

aan de fteng. Laat ook wel toezien, dat alles klaar is tegen vechten tydt: doet enter-dreggen valt maken, die in de boegh-fpriet hangen, en met yzere kettingen aan de betings valt zyn: laat ook fchoot en raas vangen, muizen op de maften onder de rakken leggen, en zout op den overloop ftrooijen, om valter te ftaan. Voor 't vechte fchenkt hy de maats een dronk wyn, om hen moed te geven, en moedigh hen in 't vechte aan. Hy geeft laft, dat het fchip in 't ftaan overal wel genat is, en dat water-ballen en brant-zwabbers by alle de ftukken klaar ftaan. By andere landt-aart worden varfche beeite-vellen klaar gehouden, om brandt te weeren. De fchotten worden dan ter neder geleght, en al wat fplinters moght veroorzaken, of het ftaan verhinderen, gewect.

De plaatzen van afgestorven beamptelingen verziert hy met andere, uit zyn volk, die des waerdigh zyn.

Als men overvloedt van volk te fcheep heeft, kan men een gedeelte op de fcheeps-bodem doen verwylen, tot dat men huns noodigh heeft.

De Kapiteins op Staten Oorlogh-fcheepen moeten al het koks en kajuits gereedschap verzorgen, daar zy gezetten loon voor genieten: ook zoo alle de kaerften, dwylen, zwabbers, enz.

Zy moeten ook bezorgen dat de foldaten, zoo wel als de matroozen, behoorlyk verdeelt zyn, om in tydt van ftrydt ieder op zyn befteemde plaats te komen, waar toe biljetten met hunne namen by 't gefchut, en elders, werden geplakt.

Inftitutie voor de Kapiteinen, te water dienende, by den Staat ter neder gefteft al in den Jare 1629.

I. AL zoo allen Kapiteinen, Lieutenanten, en Schippers, bevoelen is het opperfte gebiedt over de fcheepen, en fcheeps-volk, daar elk onderling op gefteft is, misgaders alle 't geene dat binnen fcheeps-boort is, zullen zy gehouden wezen goede zorge te dragen, en behoorlyke toezicht te nemen, dat alle de leden, in den Arttykel-brief begrepen, wel en getrouwelyk werden achtervolght, en onderhouden, de overtredders der zelve met der daadt geftraft na behooren, en voorts in allen hen te quytten, als alle goede Kapiteinen, Lieutenanten, en Schippers, te water fchuldigh en gehouden zyn te doen.

II. De zelve Kapiteinen, ende een iegelyk van hen, 't zy alleen, ofte meer van hen-luiden byzonder, zullen ook gehouden zyn, zoo wanneer zy-luiden gefaht zullen wezen 'tzeil te gaan, ofte met een vloote fcheepen hen op eenige ondernemingen te lande of te water te begeven, te gehoorzamen en onderdanigh te zyn den Admiraals, Vice-Admiraals, ofte Kommandeurs van de vloote, daar onder zy-luiden zullen zyn befcheiden; en, zoo wanneer den tydt zulks lyden zal, hem alle morgens te komen groeten, om van den zelve zyne meininge en geliefte te verftaan.

III. Geene Kapiteinen, ofte fcheepen van oorloghe, zullen van de vloote, ofte haar gezelfchap, met den fcheep, noch met den lyve, mogen fcheiden, loopen, ofte vertrekken, dan met verlof van den Admiraal, de Gecommitteerde van de Admiraliteit, ofte Vice-Admiraal van 't gezelfchap, ook niet verder, en tot geen ander plaatze, dan daar zy by de zelve zullen worden gefaht; zullen ook ftadigh onder malkanderen, en met haar-liever Admiraal, en Vice-Admiraal, goede over-een-koming houden, misgaders gehouden zyn, tot allen tyden, na de bevelen en laft der zelve, als mede van de Gecommitteerde van de Admiraliteit, gereedt te zyn, om hen te laten vinden op alle ondernemingen, tochten en wachten, daar hen-luiden als vooren gefaht zal worden, zoo wel te water als te lande, op lyf-ftrafte.

IV. Zullen mede alle ende een ieder der Kapiteinen, daar toe gefaht zynde, alle Koopvaarders-fcheepen deezer vereenighde Landen gehouden zyn eenpatighlyk te geleiden, zonder eenige gunfte ofte faveur te dragen, van wat Provincien, Quartieren, Steden, Vlekken, ofte byzondere perfonen de zelve zouden mogen wezen, ofte ook de voornoemde Schippers, Koopluiden, ofte fcheepen, eenige veranderinge te doen in geenderleije wyze, van vooren ofte by onwegen, op boete van aan lyf en goet geftraft te worden, 't en ware bevonden wierde dat de zelve Schippers, Koopluiden, ofte fcheepen, wilden handelen met des gemeene Landts vyanden, ofte anderzins op verboden plaatzen, jegens welke de zelve Kapiteinen, en het fcheeps-volk, hem zullen hebben te dragen gelyk als tegens vyanden.

V. Zullen geene Kapiteinen vermoogen hare fcheepen hooger te timmeren, ofte eenige wint-vang daar op te maken, maar de zelve laten blyven gelyk die hun van wegen den Raadt zullen zyn geleverd, op boete van, het tegen-geftelde doende, te verbeuren de fomme van hondert guldens, tot profyte van de gemeene zake, en dat boven dien 't zelve fchip'tzynen koften wederom vertimmer, en in den eerften ftaat gebraght zal werden.

VI. Zullen geene fcheeps Kapiteinen vermoogen iemandt van haar fcheeps-volk, ofte foldaten, onder haar gebiedt ftande, af te danken, ofte van haren dienst te ontfiaan, noch ook iemandt in dienst aan te nemen, 't en zy met voor-weten, believen, ofte toeftemming van den Admiraal, de Raden ter Admiraliteit, ofte hare onderlinge Commiffarissen, 't en ware de noodt anders vereichte; maar iemandt eenigh verlof verkriegen hebbende, zullen de Kapiteinen gehouden zyn, der zelve palpoort, ofte afrekeninge, op het zelve handt-fchrift van verlof te doen ftellen.

VII. De Kapiteinen zullen mede niet vermoogen eenige van haar onderhebbende Officieren, ofte matroozen, in 'tzeil gaan aan landt te laten, zonder uitdrukkelyke toeftemming van den Raadt; nochte ook, uit zee komende, of zelfs, of iemandt van haar onderhebbende fcheeps-volk te laten gaan buiten hun fchip, voor en al eer hy met zyn volk gemonftert zal zyn, 't en ware dat de noodt en gelegenheit vereichte dat den Kapitein den Raadt noodigh te fpreken hadde, in welken gevalle hy mede ordre ftellen zal, dat alle zyn volk binnen den fcheep blyve, op boete, dat de afwezende noch in folde, noch in koft-penningen, voor den tydt dat de reize heeft geduurt, goet gedaan zullen worden.

VIII. Zullen mede alle Kapiteinen, uit der zee opkomende, voor de zee-gaten moeten blyven leggen van May af tot October toe, zonder met hare fcheepen vorder op te komen, voor dat zy daar toe van den Raadt gefaht zullen zyn, ook tot dien einde

ge-

gehouden wezen t'scheep te blyven, en alleen door iemand van het volk hare komst den Raad verkondigen, om nader last van dien te bekomen, op boete van keurlyke betering.

IX. Den Kapitein zal moeten verantwoorden van alle scheeps gereedschappen, en tuigh van oorlog, tot welken einde alle de scheeps-behoefden by den Equipage-meesters aan de Kapiteinen geleverd, en onder der zelve handt-schrift behandigt zullen worden, die de zelve weder aan hunne onderlinge Officiëren, ieder in 't zyne, zullen hebben uit te deelen, en zorge te dragen, dat de zelve by een ieder, als voorst. verantwoordt werden, op boete van keurlyke straffe, en zelve te zullen betalen al 't geen vermist, ofte qualyk besteedt zal zyn.

X. De Kapiteinen zullen niet lichtvaerdighlyk eenige eer-schooten doen schieten; ende zullen de Schryvers gehouden zyn, aantekening te houden, waar om, en wanneer de Kapitein eenige eer-schooten heeft laten doen, om in 't bezien en onderzoeken van hare registers by de Heeren Raden ter Admiraliteit daar op gelet te worden na behooren.

XI. Ende alzoo den dienst van den Lande daar aan ten hoogsten gelegen is dat de Schryvers altoos t'scheep zyn, om al 't geen daar voorvallen moghte, volgens hare last, aan te tekenen, zoo zullen de Kapiteinen niet vermoogen de zelve van den scheep te zettien, ofte eenigh verlof te geven om aan land te blyven.

XII. En zullen de Kapiteins den Schryver daar toe houden, dat hy alle maanden den Artykel-brief ten aanhooren van alle de matroozen leeze, en daar van nette aantekening houde.

De Luitenants zyn de tweede beampften te scheep: deeze gebieden in 't afzyn van den Hopman, en moeten alle twist onder het volk weeren.

Zoo daar een Predikant scheep is, staat het hem toe, twee maal ter week, by toelaten van weér en windt, Godts woort in een predikatie den volke voor te houden, daar in hy naerftelyk ieder zyn plicht moet voor leggen. Hy leght zich meer op een godtzalige oeffening, als aan zware twist-punten op te lossen: bestraft op 't alder-hooghste het zweeren, vloeken, en alle ongebondentheden, die te scheep veel in zwang gaan: moedigt het volk aan, wanneer het op een stryden gaat: troost de verwonde, en kranken: berispt ten allen tyden de maats, als hy ongeregeltheden ziet: bewaart de kruut-kamer in 't gevegt. Deeze woort onthaalt aan de tafel van de Kapitein, en heeft zyn verblyf in de hut, of galdery.

Hy trachte, dat van zyne gemeente niet gezeght kan werden, 't geen *Plato* eertyds van de scheepelingen zeide: *Zy zyn grof en ongemaniert*. Hier om verfoeide *Plinius* de vindere der scheepen, en schipvaart. Hy stelt hen het gestadige gevaar voor oogen, en wekt hen dus tot vroomheit op. Zonder alle onheil, zegt de Poët, is men te scheep maar drie of vier vingers breed van 's doodts gevaar. En *Bias*, de wyze, twyffelde, of men de geene die te

scheep voeren onder de dooden of onder de levenden behoorde te tellen.

Op Scheepen daar geen Predikanten zyn, wert Godes woort van Voor-leezers den volke voor gedragen: deeze gaan ter dích by minder amptelingen.

Op Koopvaardy-scheepen dient de Schipper, of Stuurman, de maats voor Prediker, met alle zedigheit, en Christelyke iever, waar toe hy schriftelyke gebeden voor alle noodts-tydt mede voert.

De Luitenant is de voorspraak van het volk by den Kapitein: hy werdt afgezonderd wanneer daar iets van gewigte buiten scheeps-boort te bestellen is, zoo wel te lande, als aan andere Scheepen in zee.

Na de Luitenant volgt de Schipper in waardigheit. Deeze moet op het Schip, en alle scheeps-behoefden, passen, ontfangt de zelve, en reikt die uit den geenen die des noodigh hebben tot dienst van het schip: hy draaght zorge dat het schip tydelyk gereinight werdt, met spoelen, en anderszins: doet alle tuigen smeeren, en teeren, na den eisch, en op zyn bescheide plaatze stellen.

De Luitenant, en Schipper, wyzen het volk de plaatzen aan, waar hare kisten zullen staan, en slaap-plaatzen zyn: of zy zoeken die zelve mede wel. Op 's Landts Oorlogh-scheepen behelpt zich de gemeene man meest in hang-makken, onder 't verdek en den overloop. De Officiëren gebruiken vaste kooijen in kamers, ieder daar hy bescheiden is, na waerde, en zyn ampt. Op Koopvaardy-scheepen worden zelden andere als vaste slaap-plaatzen gebruikt. Niemandt van 't gemeene volk vermagh zich des nachts t'ontkleeden, zelfs niet de schoenen uit te trekken.

De Luitenant, en Schipper, voeren uit de bevelen van den Kapitein, die zy uit zyn eigen mond ontfangen, 't zy zy het volk zelve zulks aandienen, of dat weder door minder Officiëren laten verrichten: zy moeten passen op het water halen; en toezien, als de maats schaffen, dat alles geschicktelyk in 't werk gaat, en ieder zyn gerechte deel ontfangt.

De Schipper neemt acht, dat de scheeps-deelen, zoo losse, als vaste, niet verwaarloost, of bedurven werden: deeze, zoo wel als de Luitenant, moeten letten op hunne hoofd-wachten, dat de glazen wel gekeert werden, windt en weér waarnemen, en hun giffing, van hoe veel het Schip afgehoopen heeft, aan de Stuurman over geven, die zyn bestek daar uit maakt, en giift waar dat men is, 't geen deeze twee ongehouden zyn te doen. Doch op sommige Scheepen neemt de Stuurman, met

zyn Onder-ftuurman, dit werk alleen waar, en beraadtlaagt, des noodt, met de Schipper, of die welke het Opper-hoofd is. Voorzigtige Luitenants, en Schippers, houden evenwel ieder hun loops rekening, en beftek, in 't byzonder, 't geen men met dat van de Stuurman vergelykt, om een gemeen waar beftek uit deeze alle te vinden. Zy houden de matroozen fteeds in 't werk, met het Schip te fpoelen by warmte, vleghten van ferving's, fipinnen van Schiemans-garen, enz. By harde windt waakt alle man.

Deeze volgt de Stuurman, die op het roer moet paffen, en fteeds den Kapitein aanbrengen, waar hy het Schip vermeint te zyn.

Een naerftigh Stuurman moet zyne dagh-regifters, en giftingen, in gefchrift houden; weshalven dierftigh is, dat nacht en dagh, in alle quartieren te fcheep, op een ley, 't elkens aangetekent werdt, hoe de windt, froom, en ty veranderen, mitsgaders alle bejegeningen, den loop betreffende, op dat den Stuurman eens daaghs zyn gifting te bequamer kan maken.

Als een Stuurman, of Schipper, ziet dat zyn Schip los is, en niet vaft in elkander geflooten, ombindt hy 't zelve, by storm, met kabels, of touwen, (gelyk boven reets gezegt is, dat oulings by de Romeinen mede wiert gedaan) op dat, de eindn by elkander blyvende, het niet kome te vergaan. Dit is gedaan, in 't Jaar 1679. aan een Oorlogh-fchip, de Burgh van Leiden genaamt, waar mede den Kapitein omtrent anderhalf millioen, in Stukken van achten, uit Cadix tot Amfterdam braght.

By zware storm, en onweêr, wanneer men geen boots kan uit zetten, en dat het eene Schip het ander te verpreijen, of te fpreken heeft, 't zy ook als men een Schip ziet zinken, en dat'er geen middel is om de menfchen te behouden, als met zoo een Schip aan boort te klampen, is het ampt van een goet Stuurman, voorzigtelyk aan boort te leggen, 't geen bequaam kan gefchieden met het hangen van ledige vaten aan die zyde van het Schip daar men enteren zal, waar tegen het ftoot, en afstuit, als ook de rondt-houten wel vaft te gorden.

Een goet Stuurman moet dikmaal het loot uit werpen, in welke oefening onze landtaart zeer verzuimigh is, en van de Engelschen verre in naerftigheit werden overtroffen: weshalven daar door menigh Schip komt te blyven, zoo als met voorbeelden zoude konnen betooght werden.

Hy moet dan doen volgens dit fpreekwoord: *Die een goede Loots wil zyn, fpaart loot noch lyn.*

De winden moet hy op het oogh weten te onderscheiden, en hare namen kennen, zoo als zy hier neven ftaan.

In tydt van storm, als men vreeft dat het ftuur aan stukken moght geflagen werden, zyn de Stuurlieden gewoon, in volle zee, het zelve vaft te binden, en het Schip dus te laten dryven: welken te raden is, dat zy het liever by vier of vyf mannen laten houden, zoo, dat het bewegelyk blyft; want aldus zal het roer minder gevaar loopen van verbrooken te werden, dan of het vaft ftondt; of als men 't vaft maakt, moet het ten minften eenigh fpeelen hebben. By hardt weêr moet een goet aantal mannen aan 't roer ftaan, met talien, die op de roer-pen vaft zyn, ftuurende.

Na de mate van de wint doet een Stuurman de zeilen minderen, en vermeerderen, beginnende van de bovenfte af; fchiet en verhoogt de ftengen, naar gelegentheit van 't weêr, als hy op anker leght. Hy verzorght dat by hardt en nat weêr alle lúken, en openingen, wel dicht geflooten zyn. Wanneer hy gedwongen is de maffen te kappen, zal hy, ten anker leggende, de fokke-maft, en bezaan, zoo lange houden als het moogelyk is. Zeilende kapten men zelden, of nooit, de maffen, 't en zy de zelve over boort waaijen. Aan anker leggende, worden de maffen gekapt, uit zorght dat zy het touw zullen doen breken, en 't Schip op strandt zetten. Het landt fchouwt hy by onweêr, zoo veel moogelyk is, en als men daar niet boven kan, werpt men het anker: 't geen *Seneca* van de Stuurlieden in zynen tydt al zeide, *Nautia* (zeght hy) *in tempeftatibus terrarum timent*: dat is, *De zee-luiden fchroomen by storm het land*.

Een goet Stuurman behoort mede weêr-wys te zyn, en aan Zon, Maan, en het hemelfche gewelf, goet of quaet weêr te voorzien. Indien de Maan op den vierden dagh na dat die vol geweest is helder bevonden wert, houdt men dat het de gehele volgende maandt goetachtigh weêr zal zyn, volgens het zeggen van d'oude Egyptenaren: zoo de zelve roodt bevonden wert, betekent het harde windt: indien zwart, regen. Wanneer de hoornen van de Maan ftomp en ruigh vertoonen, zulks betekent regen, en windt. Op een kring om de Maan volgt gemeenlyk wint, en dat van die kant daar hy het helderfte is. Donkere Maan betekent regen, roode Maan windt, en klare Maan fchoon weêr. Zoo men in 't opgaan van de Zon zeer roode

de stralen bevindt, zulks betekent windt, regen, of mist. De Zon's avonds roodt, geeft op den volgende dag goet weer. Dikke wolken om de Zon, in 't opgaan, beduidt dat dien dag koud staat te volgen. Wanneer de Zon in 't onder gaan zich blank vertoont, volghet 's nachts veeltyds regen, en windt. Als de Zon achter een rook gevinkt op komt, of maar half schynt, dan staat 'er regen te verwagten. Zoo de Zon, een weinig op geweest zijnde, van achter een wolk stralen schiet, dat bedijet regen, of 's Winters hagel, en sneeuw. Als de dageraad bleek en helder is, volghet mooy weer. De Zon vuurigh onder gaande, geeft 's morgens veeltyds Ooste windt: met vlakken, en vuurigh, harde windt, en regen. Een Regen-boog in 't Zuiden bedijet regen, in 't Oosten mooy weer.

Voor-tekenen van regen zyn blixem in 't Noorden, en donder in 't Oost of West: het laag vliegen, en piepen der zwaluwen: het slaan der ravens met hare wicken: het gescreuw van kraaijen: als ook een water scheppende hoos. Maar het flikkeren der Sterren, klare en heldere nacht, en lucht zonder wolken, geeft aangenaam weer.

Als het hardt waaijen zal, ziet men de zee heftigh bewegen, en hardt aan schieten: ook wel de rygers hoogh in de lucht vliegen: de meeuwen na 't land steken, met gepiep en gescreuw: ook de Sterren met lange staerten verschieten, of, om beter te zeggen, ontfekingen in de lucht voort komen. Wanneer het water raast, en de baren hardt tegen 't Schip slaan, zonder dat men onweer verneemt, betekent zulks dat in 't kort een storm zal volgen: ook zoo, wanneer men een geraas in 't water hoort.

Als men de zee-honden by goetd weer veel malen uit het water ziet springen, zulks betekent een onweer, dat haast staat te volgen: deeze zwemmen gemeinlyk met de neus derwaarts daar de windt staat van daan te komen; van welke stoffe volmaaktelyk te leeren is by *Plinius*, *Varro*, en andere.

Beveelen over de zeilen, zoo de zelve gemeinlyk uitgesproken worden, en by ons, uit de mond der zee-luiden, opgetekent zyn.

Als het Schip ter reede legt, het anker, en het touw gewonden zyn, by goede windt om 't zeil te gaan, dan spreekt de Stuurman in volgende zin: De windt is ruim en goet; laat vallen de fok, stoot het

voor- en groot mars-zeil uit, maakt de bezaan los, en laat hem hangen in de gey, ook de blinde, en 't kruis-zeil, breed de blinde, maakt los de boven-blinde, ook het voor- en groot bram-zeil, hys al de by-zeilen voor en achter in top, en zetze kant: geeft op de fokke-hals, en haalt de schootten achter aan de anker-stok. Hy doet het groot zeil in de bandt houden; want aldus zal het Schip recht voor de windt voortgang maken: en als dit groot zeil by stont, zouden de voor-zeilen blind leggen: ook kan men met de voor-zeilen het Schip beter sturen. Alle de schootten worden wel voor gehaalt, en de zeilen laat men alle in top staan.

Als 't een frisse koelte begint te waaijen, spreekt en beveelt hy aldus: Haalt neer het voor- en groot bram-zeil, neemt de boven-blinde in: los de boven-blinde-schootten, en haalt de gey-touwen voor: neemt het voor-bram-zeil in, en dan mede het groot bram-zeil, ook zoo het kruis-zeil: los de bram-zeils schootten, laat gaan de bram-zeils boelyntjes, haalt de bram-zeils gey-touwen voor: brast de bram-zeils raatjes recht, en neemt al de rest van kleine zeilen in.

By scherpe windt laat hy de loef fokke-schoot vieren, de loef-brassen lossen, de blinde optoppen, het schover-zeil los maken, de fokke-hals toezetten, de loef-brassen los maken, de loef-schoot los smyten, de ly-schootten aanhalen, de halzen toereiten, de groote hals toehalen, de groote marffe loef-bras los doen, en de groote schoot aanhalen. Scherpt of schraalt de windt noch meer, dan doet hy de blinde in nemen, en de blinde ree aan brassen, en recht toppen: daar na de blinde schootten lossen, de blinde gey-touwen voort halen, alles wel beleggen, en vast maken: het groot boelyn doet hy in 't blok leggen, en uit halen: insgelyks laat hy de groote marffe-voor-marffe- en fokke-boelyns uit halen: de bezaan laat hy vallen, en by halen, om te beter by de windt te zeilen: hy doet de ly-brassen aanhalen, en laat aldus zoo dicht by de windt sturen, als het bequaam vol en by kan zeilen.

In het opkomen van een styve koelte, spreekt hy op deeze wyze: Zwight het wandt, neemt het voor-mars-zeil in, los de ly-bras, smyt de boelyn los, bras te loef-waart aan, los de ly-schoot, haalt de gey-touwen voor, bras wakker op de steng, uit het slag, geef op u loef-schoot. Als de zeilen beflagen zyn: brast recht de marfferaa, en schiet dan het loepend goet.

In een storm, als de mars-zeils in zyn, en als men zal byleggen, dan werdt het

wandt met scheer-lynen gezwicht. Het ly-wandt leght gemeenlyk los : dit geschiedt om de masten over-eindt te houden. Het wandt-zwichten geschiedt door scheer-lyntjes, en zwicht-lerfings : ten halven van de mast worden hier toe de scheer-lyntjes aan 't wandt gedaan, en boven by 't rak leght men de zwicht-lerfings. Dan spreekt de Stuurman : Gey op de lyeschoot, gordt op aan ly, steek op de fokke-hals, los de fokke-boelyn : gordt op te loefwaart, bras recht de fokke-raa, beslaat de fok : strekt het fokke-kardeel achter de handt, en aldus komt deeze in 't hol : stryk neer de fokke-raa, en haal aan de bezaanschoot.

In een grooter storm beveelt hy aldus : Maakt het geschut over al wel vast, duuw het roer aan boort, bolt de bezaan, en laat het dryven.

In storm werrt voor goet gehouden, een spriet, of raa, met zyn zeil, en kogels daar in geworpen, achter aan in zee te doen zinken, en na sleepen : dit, meint men, zal een vasten voortgang veroorzaken, en het om zynde water eeniger maten stillen ; doch alzoo ik, dies aangaande, geen eigene ondervindinge hebbe, zal dit enkelyk ter neder stellen, zonder het zelve te verzekeren.

My is ook bericht, dat men in harde storm, en wanneer eenigh Schip dreight te stranden, zeer dienstelyk zeilen, met zwaarte daar in, doet in zee dalen, en onder water zakken, 't geen het Schip zyn voortgang merkelyk zoude stuiten, en vervolgens een geruimen tydt het stranden beletten.

In een vliegende storm, als men geen zeil voeren kan, dan spreekt een ervaren Stuurman op volgender wyze : Gey op de ly groote schoot, staat klaar by de gordings, stryk neer de raa, haalt de gordings voor, steek op de groote hals, gey op de groote schoot, los de groote boelyn, brast de raa recht, beslaat het groot zeil, bolt de bezaan, en haalt aan de bezaanschoot. Het groot zeil wort by storm een voet of twee gezet, en de buik van 't zeil met een zwicht-ferwing voorzien.

Als hy het Schip te loefwaart wil doen laveeren, en de windt Noorden is, doch de koers Noord-Oost, gebiedt hy aldus : Haalt de stuur-boorts hals toe, smyt los de loef-brassen, brast aan de ly-brassen, haalt de loef-boelyns uit, haalt de bezaans- en groote schoot dicht aan 't gat, stuurt dan vol en by, zoo dicht by de windt als 't moogelyk is. Hoe leit het aan? West-Noord-West? een quade windt : Duuw niet hooger op, niet hooger : Hoe leit het aan?

Zuid-West? Maakt klaar om te wenden, en als men koers, of streek, kan houden over de andere boegh, zoo wendt : Benje klaar? Als 't Godt belieft : Niet hooger, houdt vol, geeft het Schip vaert, op dat het wenden magh, leght het roer in ly, daar voor wenk aan, viert uit de fokkeschoot, los de ly-fokke-bras, los het mager-mannetje, brast aan de voor-zeilen, steekt op de groote hals. Als de windt van vooren komt : Laar gaan het zeil, brast aan de brassen, ruk of het zeil, haal toe de groote hals, haal aan de groote schoot, geeft op de fokke-hals, los de loef-schoot, haal toe de fokke-hals, haal aan de ly-brassen, haal uit of veft de boelyns, en de schooten dicht aan 't gat : steek door de bezaan, en stuurt zoo dicht by de windt als men kan : niet hooger. Hoe leit het aan? Noord-West? niet hooger : viert uit de groote en bezaanschoot, maakt los de ly-brassen, en houdt zoo strek recht heen : de windt is breed, viert noch wat uit van de groote schoot, los de boelyns, brast aan de loef-brassen : geidt de bezaan op, maakt los de blinde. By mooije koelte, en dat de windt van achteren komt : Steekt op de hals, en haalt de groote en fokke-schoot aan : breef de blinde, en zet al de zeilen recht voor de windt.

Als het zoo dicht aan de windt komt, dat het over staagh zoude raken, en als men met bak-boorts halzen toe zeilt, zeght hy aldus : Duuw het roer te bak-boort dicht aan boort, los de bezaanschoot, breek de fokke-schoot kort in, haalt de fokke- en marffe-bras dicht aan. Zoo het schynt over staagh te willen, en het op zyn gat of achter uit deift : Leght over het roer, haalt de fok verkeert, los de fokke-boelyn, los het mager-mannetje, haal uit de ly fokke- en marffe-boelyns : en als het weer slaags-wys is, zoo laat men de zeilen zetten als die gestaan hebben.

Als men tegens dank over staagh raakt, of een uyl vangt, en dat men met stuur-boorts halzen toe zeilt, spreekt hy aldus : Leght het roer dicht aan stuur-boort, (dit geschiedt om dat het Schip, met de zeiler op de mast leggende, achter uit zeilt) gey op de bezaan, los de groote boelyn, met de groote marffe-boelyn, steek uit de groote schoot, bras de achter-zeilen recht, en houdtze zoo levende. Als de windt dwars aan bak-boort in komt : Leght over het roer, maakt los de fokke-boelyn, los het mager-mannetje, steek op de fokke-hals, steek uit de fokke-schoot, rukt de fokke-hals wat toe, bras de fokke-raa aan stuur-boort dicht aan, en haalt de fokkeschoot kort aan. En als de windt dan recht

van

van achteren komt: Steekt op de fokkehals, laat de fok recht loopen, haal aan de bezaans schoot, vier af de loef-groote brassen, haal aan de groote schoot, zet toe de fokke-hals, haal zoetjens aan de fokkeschoot, zet de zeilen by de windt, vest boelyns, beleigh schooten en brassen, moet het roer wat, en zoo is 't vol en by, neemt het zoo recht waar.

Als'er iemandt uit een ander Schip aan boort te komen heeft, laat hy zyn Schip een weinig achterwaarts schieten, door het maken van klein zeil, en voorwaarts, als iemandt van boort aan een ander Schip varen zal.

Voorzichtigheit en kennis van een goet Stuurman wordt hooghnoodigh vereischt wanneer men slaat, om een Schip aan boort te leggen, of daar af te geraken, de zeilen zoo te bestieren, dat men iemandt kan inhalen, of ontvlieden, en boven de windt komen. In het heetste van 't geveglit bindt men die zeilen in, welke het meeste werk geven, en het minste tot den voortgang doen.

Een vyandt zal hy onder de windt doen voorby gaan, als hy kan: en zoo ook iemandt die minder is in aanzien.

Wanneer men jaght maakt, beveelt een verstandigh Stuurman, dat het volk zich stil houde; want zulks helpt den loop van 't Schip. Hy laat hen ook voor, achter, of ter zyden staan, na het Schip op deeze of geene plaats zwaarte vereischt, om in even-wicht te zyn, en wel te zeilen.

In ruime zee, voornamentlyk by nacht, doet hy 't Schip om een streck windts of twee niet licht wenden, om alle onheilen voort te komen.

De Stuurman laat geen anker vallen, voor dat de zeilen in zyn; want het anderszins, by hardt weêr, om het touw te doen is. Als men met een geheele vloot gelykelyk ten anker komt in een haven, of daar reedts veele Scheepen aan anker leggen, moet de Stuurman, en ieder dien 't gebiedt op een Schip bevoelen is, zorge dragen, dat het anker in goede schik wort geworpen, te weten, den ander niet te na, niet te dicht of te verre van de wal, of ook niet in eens anders stroom, maar wel geschokkeert. Het is betamelijk, dat, wanneer het hardt begint te waaijen, gelykelyk uit alle Scheepen bot geviert wort, op dat 'deen den ander niet op 't lyf, of touw, zakke. De Scheepen behooren zoo verre van elkander geankert te leggen, dat'er, by door gaan van het touw, ruimte genoeg over blyft om andere ankers te kennen doen toe gaan. Insgelyks is zeer dien-

stigh, als de Scheepen ten anker leggen, hare rees langs scheeps te kaaijen, om de minste windt-vang te hebben, en als het gebeurt dat de Scheepen elkander op 't lyf raken, door de uitslekende rees niet te verwarren, gelyk veeltyts gebeurt; want met gekaaide rees kunnen de Scheepen bequamelyk schavielen. De Scheepen aan twee ankers voor vloet te leggen, wordt zeer dienstigh geoordeelt; doch men heeft naerstelyk acht te slaan, dat de touwen malkander niet komen te vylen. Ieder Schip zal twee of drie streken uit des anders stroom alderbest geankert worden. Het is mede dienstig dat geankerde Scheepen hunne stengen schieten.

Na een storm ziet de Stuurman na den toestandt aller scheeps-touwen, en maakt aantekening hoe de zelve best staan om wel te zeilen.

Als een Schip op gront raakt, en zitten blyft, is het zomtyds dienstigh daaraanstonds gaten in te hakken, en water in te laten loopen, op dat het niet barste, maar behouden blyve: dit te doen, ofte laten, staat aan het verstandigh oordeel van een Stuurman.

Het is zomtyds een dienstige zaak, dat men, alleen door zee zeilende, zich aanstelt als of men veghtens zin hadde, schoon men het zelve mydt, om een vyandt af te schrikken, 't zy by nacht te vuuren, gelyk een Schip van oorlogh doet, of by dagh op den vyandt aan te zetten, en na hem streck te houden, doch onderwylen den voortgang des Schips te beletten, met zich te gedragen of 'er iets van boven neder wiert gezeilt, of gebrooken was, of wel met iets achter uit te sleepen, dat verhinderinge by brengt.

Zeêr aardigh deede den Heer de Ruiter, wann'er hy noch Schipper was, zyn Schip vet besmeeren, waar door hy den enterenden vyandt deede struikelen, en zoo af sloegh.

Van het ampt der Stuurlieden, zoo op Oorlogh- als Koopvaardy scheepen, meest ontleent uit Snellius, Tycho Brahe, Nierop, Lastman, en andere kloeke mannen.

Een goet Stuurman moet voor eerst de platte en klootsche driehoeks-rekening wel verstaan: hy moet kennis hebben van den loop der hemel-lichten, als van de Zon, Maan, en vaste Sterren, ook hare lengte en breedte wel kunnen berekenen: hy moet de graad-boogh, en het astrolabium, in het hoogte meten, wel weten te gebruiken, om door de gevonden hoogte,

en evenaar-breedte der hemelsche lichten, de polus hooghte, of der plaats daar men is, zyne evenaar-breedte te vinden: hy moet het Compas, en des zelfs mis-wy-zing, wel verstaan, om een begeerde koers wel aan te treffen: hy moet goede giffing konnen maken van de vaert des Schips, om daar door, als ook door de kocrs, en gevonden breedte, een vast bestek in de Pas-kaarten te maken, (welke Kaarten de Portugeezen zeggen een vondt geweest te zyn van *Henricus, Johannis* zoon, Koning in Portugal) en te besluiten op wat lengte men gekomen is: hy moet de gelegenheit der landen weten, wat gronden hier of daar gevonden worden, wat inhammen, banken, en ondiepten, hy in zyn wegh te ontmoeten heeft, om daar door alle gevaar te schuwen: eindelyk, hy moet de ty-rekening, de passaat-winden, de stroom-kaveling, en damp-heffingen, wel verstaan, om zoo alle voordelen waar te nemen, en alle tegenfpoeden, zoo veel doenlyk is, te myden.

De beweging van de hemelsche lichten wordt in deezzen onderfelt tweederhande te zyn, te weten, een dagelyksche, en een eigene.

De dagelyksche beweging, die om de pool van den evenaar geschiedt, is, om eigentlyk te spreken, geen beweging der hemels-lichten, maar een beweging van den gantschen hemel, met zich voerende alle lichten, daar in staande, na de stelling van *Ptolomeus*: of is een rolling van de aarde, welke aan ons al wat buiten ons is doet schynen te bewegen, na de stelling van *Copernicus*. Van welk verschil hier te spreken, zoude buitenspoorigh zyn: zullen ons derhalven vernoegen met de schynbare beweging, dewyle die ons begeeren genoegzaam kan voldoen. Deze dagelyksche beweging volbrengt zyn loop in een weinigh minder als 24 uren, te weten, zoo veel tyds minder, als'er van nooden is om de Zons eigen loop, door de dagelyksche beweging, in een dag te doen, welke geschiedt in omtrent 4 minuten tyds; want, by voorbeeldt, de Zon, heden met een Star gelyk in 't Zuiden zynde, zal morgen 4 minuten later in 't Zuiden komen als de Star.

De eigen beweging der hemelsche lichten geschiedt elk byzonder.

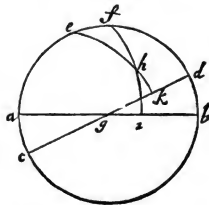
De Zon loopt om een uit-middelpuntig rondt, zoo dat de zelve de eene tydt verder van ons af is als de andere; en dit is de oorzaak (schoon de Zon altydt even ras voort gaat) dat hy nu trager en dan rasser schynt voort te gaan: zyn omloop voldoet hy in de tydt van een jaar, dat is, in 365 da-

gen, 5 uren, en 49 minuten, zoo *Tycho Brahe* zeit.

De Maans loop is even-cens als de Zons loop, uitgenoomen dat de Maan zyn omloop doet in een maandt, dat is, in omtrent 30 dagen.

De valste Starren loopten eenparigh, met een zeer langzame gang, te weten, in 100 jaar, 85 minuten. Deeze eigen beweging geschiedt niet om de evenaar, maar om de polen der ecliptica; waar van by anderen, die hun loop, en ongelyk-heden, ten vollen ophalen, breeder is te zien.

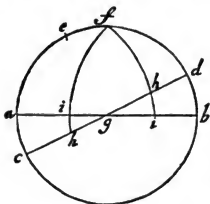
Door de *taanronts lengte, en breedte * *Ecliptica* der Starren, vindt men haar evenaar lengte en breedte aldus: Laat *e d* het taanront of d'ecliptica zyn, *a b* den evenaar,

e de taanronts *as*, en *f* de evenaars *as*, *g* de Lent- ofte Herfst-nee, *b* de Star, *h k* de taanronts breedte, *d k* de taanronts lengteschil tusschen de Star en 't begin van Cancer of Capricornus, aldus heeft de klootsche driehoek *e f b* drie bekende palen, als *h e f* even aan *k d*, *e f* 23 grad. 30 min. en *e b* de *scheel-booghs hoek-maat van * *Comp-ment*. *h k*, hier door vindt men *h f*, dit van 90 afgetrokken, rest *h i*, de evenaar-breedte; desgelyks vindt men de hoek *a f i*, of *i f b*, dat is *i b*, voor d'evenaars lengteschil, tusschen de Star en 't begin van Cancer of Capricornus, daar uit men dan lichtelyk de evenaar-lengte des Stars vinden kan. De lengte en breedte der voornaamste Starren dan alzo berekent zynde, en een Tafel daar van gemaakt, kan voor een langen tydt dienen.

De Zons loop ook verstaan zynde, zoo kan men lichtelyk, 't zy uit de Tafelen in de Star-kundige boeken, of anders, des Zons plaats in het taanront, of d'ecliptica, vinden. Dit bekend zynde, om dan daar door de Zons evenaar-lengte en breedte te zoeken, zoo gebruikt men de volgende klootsche driehoeks metinge: Laat *e d* d'ecliptica of het taanront zyn, *e* des zelfs *as*, *a b* den evenaar, *f* zyne *as*, *g* de Lent- ofte

ofte Herfst-snee, b de Zon, zoo heeft men in de driehoek $g b i$ drie bekende palen,

namentlyk de hoek $g i b$ recht, de hoek $h g i$ van 23 graden 30 minut. te weten, de grootste afwykinge der ecliptica van den equinoctiaal, of evenaar, en de zyde $g b$, de af-stant van de Lente- ofte Herfst-snee; hier door vindt men $b i$, de begeerde evenaar-breedte, ofte de Zons declinatie, en $g i$, de lengte-schil tusschen de Lente- of Herfst-snee en de Zon, daar uit dan de begeerde evenaar-lengte volgt.

Deeze evenaar-breedte van dagh tot dagh gezocht, en in ordre gestelt zynde, tot vier achter-een volgende jaren, en zulks om 't schrikken, zoo heeft men bequame Tafelen van de Zons evenaar-breedte, welke voor de Stuurlieden hoog-noodigh zyn, gelyk onder wert vertoont.

Deeze Tafelen moeten zomtyds vernieuwt worden, anders zoude daar een merkelyk feil uit ontstaan.

De order daer men deeze Tafelen na stelt, is deeze: In de eerste kolom zet men de dagen der maandt: in 't bovenste van d'andere kolommen zyn de maanden des jaars gestelt: en onder ieder maandt staat neffens elke dagh hoe veel graden en minuten dat de Zons evenaar-breedte op die tydt is. Maar men moet weten dat de Zon van den 21sten Maert tot den 22sten September benoorden den evenaar is, en anders bezuiden, diens verandering met de letter N ofte S te kennen wort gegeven.

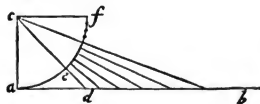
Wanneer ghy in deeze Tafelen de Zons evenaar-breedte begeert te zien, zoo moet ghy weten het hoeveelfte jaar dat het na 't schrikkel-jaar is, 't welk aldus bevonden wort: Trekt van de jaren onzes Heeren die men schryft 1600, en deelt de rest door 4, het overschot toont het getal der jaren na 't schrikkel-jaar, en zoo daar niets rest, dan is 't een schrikkel-jaar: wetende dan het hoeveelfte jaar dat het na 't schrikkel-jaar is, zoo zoekt in de Tafel van zulk jaar u maandt en dagh, de gemeene hoek toont de begeerde Zons evenaar-breedte.

Komt in aanmerking, dat deeze Tafelen, berekent zynde, by voorbeeldt, op de middagh-linie van Amsterdam, de zelve dan ook op deeze middagh-linie wel gestelt zyn; maar beoosten of beweften Amsterdam is 'er eenigh verschil, om dat de Zon daar vroeger of later aan de middagh-linie komt, en daar om ook een minder of meerder evenaar-breedte heeft. Om dit te verhelpen, zoo zegt: 360 (de geheele omloop) geeft het verschil der lengte tusschen de plaats alwaar men is, en daar de Tafelen gerekent zyn, hoe veel het verschil der evenaar-breedte van dien dagh? komt het verschil der evenaar-breedte op de gestelde plaats; dit gedaan tot d'evenaar-breedte in de Tafel, als ghy beweften Amsterdam zyt, en de Zons evenaar-breedte vermeerdert, of als ghy beoosten Amsterdam zyt, en de evenaar-breedte vermindert, of, in tegendeel, dit afgetrokken van de Zons evenaar-breedte in de Tafelen op dien dagh, komt of rest de Zons evenaar-breedte op dien dagh op de gestelde plaats.

Desgelyks ook, berekent de Zons evenaar-lengte van dagh tot dagh een geheel jaar door, en stelt dit in order op een Tafel, hier door kan men weten op wat tydt een gegeven Star aan het middagh-ront komt; want als de Zons evenaar-lengte bekend is, en daar beneffens de evenaar-lengte van de Star, om dan de tydt te vinden wanneer de Star aan het middagh-ront komt, zoo trekt de Stars evenaar-lengte van de Zons evenaar-lengte, of indien de Zons evenaar-lengte minder is, zoo doet 'er eerst 360 graden by, zegt dan: 360 graden geeft 24 uren tydts, hoe veel de gevonden rest? komen de uren en de minuten waar in die Star na de middagh aan 't middagh-ront komt.

Voorder moet een Stuurman zoo dikmaals als het moogelyk is de hoogte meten, by daagh by de Zon, en 's nachts aan de Starren: welke meting het alderbequaamste met de graad-boogh geschiedt, hoewel zommige ook het astrolabium en de hoek-boogh gebruiken. Om deeze werk-tuigen met verstandt te gebruiken, zoo is het noodigh dat men versta hoe de zelve gemaakt worden. Het astrolabium, en de hoek-boogh, zyn van zich zelfs licht te verstaan, alzo die maar gelyke deelen of graden begrypen, waar om alleen spreken zal van de graad-boogh; deeze werdt aldus gemaakt: Laat ab , in de volgende figuur, de stok zyn, ac de helft van een der kruiften, rechthoekig op ab , ad even aan ac , en getoogen cd , die het viendeel rondts aef (uit het middel-punt e beschreeven) in e door snydt: deelt dan

e f in 90 gelyke deelen, en trekt uit *c*, door de punten der deelingen, rechte linien, tot de linie *ab*, en door deeze middel zal *ab* na begeeren in graden gedeelt worden: ook zoude men door deeze wyze de graden in minder deelen kunnen verdeelen. Aldus zal men met d'andere kruiffen insgelyks doen, en alzo zal de ftoek wel gedeelt zyn.

Dit zelve zal men volmaakter kunnen doen, nemende *ac* voor rechthoeks hockmaat, *ad* voor raak-linie van 45 graden, en voor de eerste graad voorby *d* raak-linie van 45 grad. 30 minut. voor de tweede van 46 graden, voor de derde van 46 graden 30 minut. voor de vierde van 47 graden, voor de vyfde van 47 graden 30 minuten, en zoo voorts.

De getallen op de ftoek ftaande zyn tweederley, de eerste beginnen van de naafte deelen aan 't oogh-punt met 0, 5, 10, enz. deeze getallen wyzen aan hoe verre het gemeten licht van het top-punt af ftaat: de tweede beginnen daar met 90, en verminderen geduurigh met 5, als 85, 80, 75, 70, enz. en wyzen aan hoe veel graden de Zon, ofte Star, boven den horizon verheven is.

In 't gebruiken van de graad-boog moet men wel acht nemen dat men zich gewene het oogh-cindt aan de buiten-kan van 't oogh, water-pas met het zelve, te zetten, en zoo verre na buiten, dat de uitmiddelpuntigheid tegen de draaijing van 't oogh magh gelytelt worden. Wanneer dan met de graad-boogh de hooghte der Zonne, ofte van eenige Star, fchyndbaarlyk wel genoomen is, zoo moet men de Zons hooghte effenen van deeze drie onevenheden, namentlyk van de Zons verfcheen-zicht, van de damp-heffing, en van de hooghte des ooghs boven de vlakke des waters, waar door de kimmen onder het water-pas fchynten. De Starren zyn deeze onevenheden mede onderworpen, uitgenoomen dat de zelve, door haar groote verheerheit, geen verfcheen-zicht hebben. Door het verfcheen-zicht fchynt de Zon 31 fecunden laeger dan zy waarlyk is, wanneer de zelve 80 graden boven den zicht-cinder verheven is, en 1 minut 1 fecunde laeger, wanneer zy 70 graden verheven is, volgens deeze Tafel.

De Zon boven den horizon.	Verfcheen-zicht.	
	graden.	minut. fecun.
80 —	— 0	31
70 —	— 1	1
60 —	— 1	30
50 —	— 1	56
40 —	— 2	18
30 —	— 2	35
20 —	— 2	49
10 —	— 2	57
0 —	— 3	0

De damp-heffing is, als in deeze Tafel wert vertoont, volgens *Tycho Brahe*.

Op deeze hoogte boven den horizon.	Schynt de Zon hoogt dan hy is.	Op deeze hoogte boven den horizon.	Schynt de starren hoogt dan zy zyn.
graden.	minuten.	graden.	minuten.
0 —	34	0 —	30
1 —	26	1 —	22
2 —	20	2 —	15
4 —	15	4 —	11
7 —	13	7 —	8
10 —	10	11 —	5
16 —	7	15 —	3
23 —	3		
32 —	1		

Hoe veel de kimmen onder het water-pas fchynten, wort in deeze volgende Tafel getoont, te weten, als het oogh $\frac{1}{2}$ van een voet boven de vlakke des waters is, fchynten de kimmen 1 minut onder het water-pas, en zynde $3\frac{1}{2}$ voet boven de vlakke des waters, dan fchynten de kimmen 2 minuten onder 't waters opper-vlak, enz.

Op deeze hoogte, boven de vlakke des waters.		Is den zicht-cinder beneden het water-pas.	
voeten.	tiende deelen.	voeten.	minuten.
0 —	8 —	—	1
3 —	3 —	—	2
7 —	4 —	—	3
13 —	5 —	—	4
20 —	6 —	—	5
29 —	8 —	—	6
40 —	6 —	—	7
53 —	0 —	—	8
67 —	1 —	—	9
82 —	9 —	—	10
100 —	3 —	—	11
119 —	3 —	—	12
140 —	1 —	—	13
162 —	5 —	—	14
186 —	5 —	—	15
212 —	2 —	—	16
239 —	5 —	—	17
268 —	6 —	—	18
299 —	2 —	—	19
331 —	2 —	—	20
518 —	1 —	—	25
746 —	1 —	—	30
1326 —	6 —	—	40
2072 —	4 —	—	50
2984 —	2 —	—	60

De

De schynbare Zons hooghte dan gevonden zynde, zoo zal men de ware aldus vinden: Laat, by voorbeeld, het oog 20 voeten boven de vlakke des waters zyn, en de schynbare Zons hooghte 10 graden 15 minuten, nademaal, het oog 20 voeten verheven wezende, de kimmen 5 minuten beneden het water-pas schynen, zoo trekt 5 minut. van de gevonde 10 grad. 15 min. blyft noch 10 grad. 10 minuten: ziet dan in de Tafel van de damp-heffing, en vindt, zoo de Zon 10 graden boven den horizont is, dat de zelve 10 minuten hooger schynt, daar om trekt 10 minuten van 10 graden 10 minuten, blyft noch 10 graden: eindelyk, ziet in de verscheen-zichts Tafel, als de Zon 10 grad. boven de aardt-kloots horizont verheven is, dat het verscheen-zicht van 2 minuten 57 seconden is, daar om doet die tot 10 graden hooghte, komt 10 graden 2 minuten en 57 seconden voor de ware Zons hooghte.

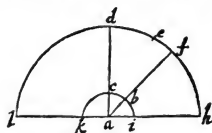
Infigelyk, wanneer een Stars hooghte gemeten wort, zoo moet van de gevonden hooghte getoogen worden de kimmen onder het water-pas, met de damp-heffing, en als dan zal de ware hooghte blyven.

Dit zoo zynde, om dan door de gevonden ware hooghte des Zons, ofte van eene der Starren, in 't middagh-rondt zynde, wiens evenaar-breedte bekend is, de breedte der plaats daar men is te vinden, moet men weten dat het aardtryk en de zee te zamen een kloots rondt lichaam zyn, welkers middel-punt ook het middel-punt des gesterden hemels-kloot gestelt wort, en de as des aardt-kloots stelt men een deel van de as des evenaars te wezen, zoo dat de as-punten des aardt-kloots (uit het middel-punt des aardt-kloots gezien wezende) recht op de as-punten des evenaars wyzen. Uit eene van de aardt-kloots as-punten een groot rondt des aardt-kloots beichreeven zynde, zoo is het zelve rondt over al 90 graden van de as-punten des aardt-kloots verscheiden, zoo dat dit middel-rondt des aardt-kloots recht onder den evenaar is, en zoo veel als den evenaar beneden het top-punt is, zoo veel is men ook buiten het middel-rondt des aardt-kloots. Hier uit volgt, dat de breedte van ieder plaats even zoo veel is, als den evenaar beneden het top-punt der zelve plaats is, door dien de breedte des aardt-kloots van 't middel-rondt gerekent wort, en dat men eenige plaats op zoo veel graden en minuten breedte zeght te wezen, als de zelve bezuiden of benoorden het middel-rondt op de linie is.

Om voor eerst dan te spreken van de Zon, daar in staan aan te merken drier-

hande voorvallen. Ten eersten, als de Zon tusschen het top-punt en den evenaar is. Ten tweeden, als den evenaar tusschen het top-punt en de Zon is. Ten derden, als het top-punt tusschen de Zon en den evenaar is.

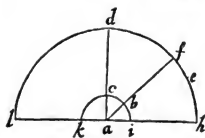
Als de Zons breedte noordelyk is, en het top-punt benoorden de Zon, zoo is de Zon tusschen het top-punt en den evenaar: desgelyks is de Zon tusschen het top-punt en den evenaar, als de Zons evenaar-breedte zuidelyk is, en het top-punt bezuiden de Zon. Doet in zulke voorvallen de Zons evenaar-breedte tot de boogh des Zons van het top-punt, de somme toont op hoe veel breedte ghy bent, na die zyde daar de Zon niet geschooten wordt. Tot voorbeeld; laat $k a i b$ den horizont betekenen, d het top-punt, $d f b$ het middagh-rondt, $a b f$ den evenaar, e de Zon, en $e f$ de Zons evenaar-breedte: laat ook $b c k$ de aardt-kloot zyn, en $b c$ de aardt-kloots breedte.

Dit dus gestelt zynde, zoo blykt, als men tot de Zon van het top-punt $d e$ doet de Zons evenaar-breedte $f e$, zoo komt $d f$ of $e b$ voor de begeerde breedte: welke breedte noordelyk is, zoo de Zon in 't Zuiden geschooten is, en de Zons evenaar-breedte noordelyk is: en welke breedte zuidelyk is, als de Zon na 't Noorden gemeten is, en de Zons evenaar-breedte zuidelyk is.

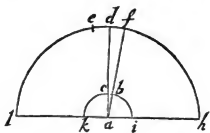
Ten tweeden, als de Zons evenaar-breedte zuidelyk is, en de Zon in 't Zuiden verder beneden het top-punt bevonden wort als de Zons evenaar-breedte is, zoo is den evenaar tusschen het top-punt en de Zon: desgelyks is den evenaar tusschen de Zon en het top-punt, als de Zons evenaar-breedte noordelyk is, en de Zon in het Noorden verder beneden het top-punt gevonden wordt als des zelfs evenaar-breedte is. In zulke voorvallen zoo trekt de Zons evenaar-breedte van de Zons afstand van het top-punt, de rest toont op wat breedte des aardt-kloots men is, na die zyde daar de Zon op de middagh niet en is. Laat, tot voorbeeld, de volgende figuur bereidt zyn als de voorgaande, uitgenoomen dat de Zon e oer d andere zyde van f is: als men dan van $d e$, de Zons afstand van het top-punt, de Zons evenaar-

P p p naar

naar-breedte fe af trekt, zoo reft noch df , het top-punt van den evenaar, dat is cb , de gezochte breedte; welke breedte noordelyk is, als de Zon in 't Zuiden gefchooten is, en anders zuidelyk.

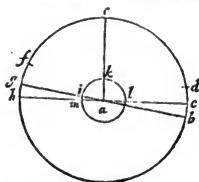
Ten derden, het top-punt is tuffchen de Zon en den evenaar, als de Zons evenaar-breedte noordelyk is, en de Zon in 't Noorden minder beneden het top-punt gevonden wordt, als de Zons evenaar-breedte is: ingelyks ook, wanneer de Zons evenaar-breedte zuidelyk is, en de Zon in 't Zuiden minder van het top-punt bevonden wordt, als de Zons evenaar-breedte. In zulke voorvallen zoo trekt de Zons af-ftand van het top-punt van zyne evenaar-breedte, de reft toont op wat breedte ghy zyt, na die zyde daar de Zon is. Laat wederom $lkaib$ den horizont of zicht-einder zyn, d het top-punt, abf den evenaar, e de Zon aan d'andere zyde van het top-punt, en $kcbi$ den aard-

kloot: dit zoo zynde, blykt dan, indien men van de Zons evenaar-breedte ef af trekt de Zons af-ftand van het top-punt de , zoo reft noch df , den evenaar van het top-punt, over een komende met cb , de aard-kloots breedte; welke breedte noordelyk is, als de Zon in 't Noorden gefchooten wort, en anders zuidelyk.

Maar als men ter plaatze is daar de Zon niet onder gaat, en dat men de hoogte neemt als de Zon op het laagfte is, zoo doet de Zons evenaar-breedte tot de Zons af-ftand van het top-punt, deeze fomme van 180 graden afgetrokken, zoo toont de reft de breedte der plaats daar ghy zyt, na die zyde daar de Zon gemeten wordt. By voorbeeld, laat cb , in de volgende figuur, den horizont zyn, e het top-punt, egb het middagh-ront, bas den evenaar, d de Zon, db de Zons evenaar-breedte, en laat $lksm$ de aard-kloot betekenen,

en ik de gezochte breedte: indien men nu de en db t'zamen doet, zoo heeft men

de boogh edb , dit van beg , of 180 graden, afgetrokken, blyft eg , den evenaar van het top-punt, over een komende met cb , de begerde aard-kloots breedte; welke breedte noordelyk is, als de Zon d na 't Noorden is, en anders zuidelyk.

Wat belangt de wyze om door de Starren de breedte der plaatzen te vinden, zoo staat aan te merken, als men gemeten heeft hoe verre eenige Star bezuiden of benoorden het top-punt is, dat men dan in alle manieren handelt met de evenaar-breedte der Starren, gelyk hier boven met de evenaar-breedte der Zon gehandelt is.

Maar door dien het gebruikelijk is dat men de Starren die veel evenaar-breedte hebben, en na by de pool zyn, haar evenaar-breedte van 90 graden trekt, en de reft (die de af-ftand der Starren van de pool, of evenaars as , aanwyft) gebruikt, zoo zal niet ondienftigh zyn deeze Starren, met hare veerheit van de evenaars as , in een Tafel te stellen, gelyk de zelve in 't Jaar 1670 (volgens de taanronds breedte en lengte van *Tycho Brahe*) bevonden zyn te wezen, waar na het gebruik der zelve wert aangewezen.

Namen der Starren.		As-punt af-ftand.	
		grad.	min.
De Noordt-Star	—	2	29
Het zuidelykfte achter-wiel	—	31	52
Het noordelykfte achter-wiel	—	26	29
Het noordelykfte voor-wiel	—	31	9
Het zuidelykfte voor-wiel	—	34	27
Het achterfte paert	—	32	12
Het middelste paert	—	33	19
Het voorste paert	—	38	59
De borst van Cassiopea	—	35	16
De heupe van Cassiopea	—	31	6
De knie van Cassiopea	—	31	30

Om door deeze Tafel, en de gevonden hoogte van eene deezer Starren, de breedte der plaats daar men is te vinden, moet men aanmerken, dat de as -punts hoogte boven den horizont altyt even aan de boog van het top-punt tot aan de evenaars hoogte

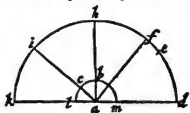
ste punt is, en dien volgende ook even aan de breedte der plaats daar men is.

In deeze metinge doen zich drie voorvallen op. Eerstelyk, als men de hoogte deezer Starren gemeten heeft, wanneer zy op haar laaghte zyn: in zulken voorval doet men haar as-punts af-stand tot de gemeten hoogte, de somme toont hoe veel het noorder as-punt boven den horizont, of zicht-einder, verheven is.

Ten tweeden, als men de hoogte meet wanneer deeze Starren op haar hooghte zyn, en dat de gemeten hoogte meer is als de Stars as-punts af-stand, zoo trekt men haar as-punts af-stand van de gemeten hoogte, de rest toont hoe veel dat de noorder as-punt boven den zicht-einder verheven is.

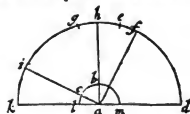
Ten derden, als de hooghte standt deezer Starren bevonden wordt minder te zyn als de zelve Stars as-punts af-stand: in zulken voorval trekt men de gemeten hoogte van de Stars as-punts af-stand, de rest toont hoe veel het noorder as-punt beneden den zicht-einder is, dat is, op hoe veel graden zuider breedte men is.

Voorbeelds op het eerste voorval.

Laat dak den horizont zyn, b het top-punt, aci den evenaar, f het noorder as-punt, $fhik$ het middagh-ront, fd de as-punts hoogte, e een Star, staande onder de pool op zyn laaghte, en eindelyk ef de Stars as-punts af-stand. Zoo men dan tot de gemeten hoogte de , de as-punts af-stand ef doet, zoo komt de as-punts hoogte df , welke even aan hi is, om dat dh en fi even groot zyn, en elk 90 graden; dan van ieder afgetogen de gemeene boog fh , de resten, te weten df en hi , zyn even: maar hi is even aan de aardt-kloots breedte bc , daar om is ook de as-punts hoogte df even aan de aardt-kloots breedte.

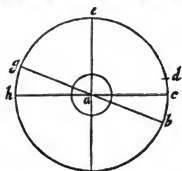
Voorbeelds op het tweede voorval.

Laat wederom de beteekening van deeze figuur als vooren zyn, alleen dat de Star

e op zyn hooghte is, en boven de pool. Hier blykt wederom, dat, trekkende de as-punts af-stand fe van de Stars hoogte de , de rest toont de as-punts hoogte df . Maar indien de Star aan de andere zyde van het top-punt, als in g , bevonden wiert, zoo zal men de hoogte gk van 180 graden af trekken, de rest is voor de boogh gfd , hier van de as-punts af-stand fg , blyft voor de gezogte as-punts hoogte, fd .

Voorbeelds op het derde voorval.

Laat cab den zicht-einder zyn, e het top-punt, b de evenaars noorder as-punt, g zyn zuider as-punt, en d de Star op zyn hooghte. Indien men nu van de Stars as-punts af-stand db af trekt zyn gemeten hoogte cd , de rest toont hoe veel het noorder as-punt onder den horizont is, of hoe veel het zuider as-punt g daar boven is, want cb is even aan gb . Eveneens zal men ook met de Starren omtrent de zuider pool handelen.

Dit zy dan zoo genoeg gesproken van de vinding der aardt-kloots breedte. Nu staat noch iets van de Starren te zeggen, en voor eerst, hoe men de Starren aan den hemel magh leeren kennen, als haar evenaar-breedte en lengte bekend is.

Hier voor is getoont op wat tyd eenige Star, op de geitelde dagh, aan 't middagh-rondt komt: en men houdt bekend de breedte der plaats daar men is, als mede de evenaar-breedte van de begeerde Star: daar om is ook bekend de plaats des Stars, op zyn hooghte zynde. Want als men op noorder breedte is, en dat de Star zuider afwykinge of evenaar-breedte heeft, zoo doet de breedte der plaats tot de Stars breedte, de somme toont hoe verre de Star bezuiden het top-punt staat, als die op zyn hooghte is. Of zoo ghy op noorder breedte bent, en de Star noorder evenaars-breedte heeft, die minder is als de breedte der plaats, zoo trekt de Stars afwyking van uwe breedte, de rest toont hoe verre die Star bezuiden het top-punt staat, als zy op het hooghte is: maar is de Stars noorder evenaar-breedte meerder als de noorder breedte der plaats, zoo trekt de breedte

Ppp 2

der plaats van de Stars breedte, de rest toont hoe verre die Star, op zyn hooghte zynde, benoorden het top-punt staat. Desgelyks verstaat ook van plaatzen op zuider breedte gelegen, alzoo alles eveneens is, uitgenoomen dat men hier voor noordelyk genocmt heeft zuidelyk moet zyn, en het tegen-deel.

Als men dan weet de tydt en hooghte der hooghte standt van de begeerde Star, en dat ghy de zelve wilt leeren kennen, zoo stelt u kruis op de graad-boogh, zoo verre van het oogch-cindt der stok, als die zelve Star van het top-punt moet staan; en op de tydt dat de Star op 't hooghte is, zoo ziet met de graad-boogh aan uw oogch, (het aangezicht gekeert hebbende na de plaats daar de Star moet zyn) gelyk men hooghte meet, dan zal het boven-cindt van 't kruis u de begeerde Star aanwyzen.

Ten tweeden, indien u de hooghte der as-punt onbekent was, of de evenaar-breedte der plaats, en ook de evenaar-breedte van de Starren, zoo kan men door deze middel de zelve vinden: Neemt eenige Star die niet onder gaat, (ik neem in 't Noorden) meet de hooghte als de zelve op zyn hooghte, en ook als hy op zyn laaghte is, doet deze twee gevonden hooghtens te zamen, de helft is voor de as-punts hooghte: en zoo men de as-punts hooghte van de Stars hooghte, als die op het hooghte is, aftrekt, zoo toont de rest de as-punts af-standt van de gemeten Star, waar uit dan de evenaar-breedte der zelve Star volgt.

Ten derden, bekend zynde op wat breedte men is, zoo kan men door meting de evenaar-breedte der Starren vinden, als de zelve op zyn hooghte zyn, gelyk door het voorgaande licht te verstaan is.

Het dunkt my niet ondienstigh te zyn hier eenige voorname eigenschappen van het compas, en zeil-steen, in te lassen, daareen Stuurman naerftigh acht heeft op te slaan, als voor eerst van zyne mis-wyzinge.

Wanneer een compas wel gemaakt is, en dat de naaldt op een goede zeil-steen wel gestreken is, zoo wyzen de einden der naalden op eenige plaatzen recht zuiden en noorden, op zommige plaatzen bevesten het noorden, 't welk noordwestering genoemd wordt, op andere plaatzen beooften het rechte noorden, 't welk men noordooftering noemt.

Hoe veel een compas noordwestert, of noordooftert, kan aldus gevonden worden: Het is kennelyk dat de Zons op-en ondergang even verre van het zuiden of noorden geschiedt, te weten op een zelve

dagh, hoewel door het veranderen van de evenaar-breedte der Zon tusschen het op en onder gaan een weinigh verschil wordt veroorzaakt, maar dit is zoo weinigh, dat het niet te achten staat. Is het dan dat de Zon in 't op en onder gaan gepeilt, en bevonden wordt dat die even verre van de lelie onder gaat als de zelve gerezen was, zoo wyft het compas recht: en wordt de Zon in 't ryzen de lelie nader gepeilt als in 't onder gaan, zoo heeft het compas noord-oosterling; maar worlt de Zon in 't onder gaan de lelie nader gepeilt als in 't op gaan, zoo heeft het compas noordwestering.

Als dan de Zon benoorden het oosten op het mis-wyzende compas ryft, en ook benoorden het weften onder gaat, of bezuiden het oosten ryft, en bezuiden het weften onder gaat, zoo moet men de boogh tusschen de opgang en het oosten nemen, na het mis-wyzende compas, en ook de boog tusschen de ondergang en 't weften, trekkende de minste van de meeste, de helft der rest is de mis-wyzing van 't compas. Maar als de Zon benoorden het oosten ryft, en bezuiden het weften onder gaat, ofte bezuiden het oosten ryft, en benoorden het weften onder gaat, zoo moet men beide de peilingen, of de voorfz. bogen, tot malkanderen doen, de helft van de somme toont hoe veel mis-wyzinge het compas heeft.

Het gebeurt dikmaals dat men door de dikheit der lucht de Zon in 't op en onder gaan niet wel kan peilen, by zulken voorval magh men 's morgens de Zons hooghte meten, en peilen ter zelve tydt als de Zon schynt, met een compas dat wel water-pas hangt. Desgelyks peilt de Zon 's avonds, als die wederom even op de zelve hooghte is, en handelt met deze peilingen als hier vooren gezegt is.

Merkt: Zoo men 's avonds de effene hooghte der Zon niet tross, die men 's morgens in 't peilen gehad heeft, zulks zoude omtrent de middel-linie geen hinderlyk verschil in de mis-wyzing brengen, door dien de Zon daar styl ryft en daalt; maar daar het as-punt veel verheven is, zoude men, door weinigh feils in 't hooghte nemen, grooter feil in de mis-wyzinge hebben, door dien de Zon daar een vlakke gang heeft.

Men kan deze mis-wyzing wel door een peiling bekomen, als bekend is waar de Zon op of onder gaat. Hoe verre de Zon van het oosten op gaat, of hoe verre hy van het weften onder gaat, vindt men door deze volgende regel:

Gelyk hoek-maat van 90 graden, tot hoek-maat van de Zons evenaar-breedte, alzoo

alzooy sny-lyn van de as-punts hoogte, tot hoek-maat van de boogh des horizonts, tusschen het oosten en de Zonnen opgang, ofte het westen en der Zonnen ondergang. Welke regel uit de klootsche drie-hoeken klaarlyk blykt.

Merkt: Wanneer de Zons evenaar-breedte noordelyk is, zoo ryft en daalt de Zon benoorden het oosten of westen, en anders bezuiden.

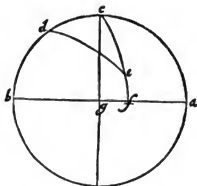
Als dan bekend is de ware opgang of ondergang der Zon, en door peiling gevonden is waar de zelve schynt, en op of onder gaat, zoo vindt men de mis-wyzyng aldus: Als de ware op- of ondergang, en de gepeilde, beide zuidelyk of noordelyk van het oosten of westen bevonden wordt, zoo trekt het minste van het meeste, de rest is de mis-wyzyng van 't compas. Maar als van de ware en schynbare op- of ondergang der Zonne de eene bezuiden en d'andere benoorden het oost ofte west is, zoo moet men de gepeilde opgang of ondergang tot de ware doen, de somme toont de mis-wyzyng van 't compas.

Merkt noch: Indien de Zon in 't opgaan nader aan de lelie gepeilt wort als de ware opgang, dan heeft het compas noordoostering, en anders noordwestering: desgeelyks als de Zon in 't ondergaan nader aan de lelie gepeilt wort als de opgang, dan heeft het compas noordwestering, en anders noordoostering.

Staat ook aan te merken, dat de Zon, aan den horizont zynde, door de damp-heffing 34 minuten hoogh schynt te zyn; of het verscheen-zicht der Zonne in den horizont, te weten 3 minuten, afgetrokken zynde, zoo zal de Zon noch 31 minuten hoogh schynen te zyn, als de zelve waarlyk onder is: waar door eenigh verschil veroorzaakt wort, voornamentlyk als men de polen nadert; doch om dit te vergoeden, zoo zal men de peiling doen als de Zon 31 minuten boven den horizont schynt te wezen.

Eindelyk, men kan, als de Zons hoogte bekend is, als mede de as-punts hoogte, en de Zons evenaar-breedte, door peiling de mis-wyzyng van het compas vinden. Laat ab , in de volgende figuur, den horizont zyn, ac het middagh-rondt, c het top-punt, d het as-punt, g het Oosten of Westen, e de Zon, ec zyne af-standt van het top-punt, ed de Zons af-standt van de pool, welke aldus gevonden wort: zoo de Zons afwyking na de pool of 't as-punt is, zoo trekt zyn evenaar-breedte van 90 graden, en zoo die aan de andere zyde geweken is, zoo doet de Zons evenaar-breedte tot 90 graden, komt voor de de Zons af-

standt van de pool, en dc is de scheel-boogh van de as-punts hoogte, eindelyk is ec de Zons af-standt van het top-punt;

aldus heeft de driehoek cde drie bekende palen, te weten, de drie zyden, en daar door vindt men de hoek ecd : deeze hoek meerder als 90 graden zynde, zoo trekt van de zelve de hoek gcb , die 90 graden is, blyft de hoek fec , of de boogh fg , aanwyzynde hoe verre de Zon op die hoogte waarlyk bezuiden het oosten ofte westen is; maar de hoek ecd minder als 90 graden wezende, zoo trekt die van de hoek gcb , zynde 90 graden, de rest toont hoe verre de Zon op die tydt benoorden het oosten ofte westen is. De ware Zons plaats dan gevonden, en de schynbare door peiling ook bekend zynde, zoo vindt men de mis-wyzyng van 't compas, als boven ge-leert is.

Men moet zeer goede achttinge nemen dat het peil-compas wel water-pas hangt, anders zoude de schaduwe der staande wyzer niet recht vallen, en hoe de Zon hooger ware, hoe het verschil grooter zoude wezen.

Ten tweeden, moet de hoogte der Zon wel waargenomen worden, voornamentlyk daar het as-punt veel verheven is.

Ten derden, is hier op de damp-heffing te letten, die men van de Zons hoogte moet aftrekken.

De mis-wyzyng der compassen dan gevonden hebbende, zoo kan men die vergoeden in volgender wyze: Indien ghy voor neemt een begeerde koers aan te trefsen, en te bezeilen, met een compas dat (by voorbeeldt) een streek noordoostering heeft, en dat u koers (by voorbeeldt) zuid-oost moet zyn, zoo moet ghy zuid-oost ten oosten aan zeilen; maar indien u compas een streek noordwestering heeft, zoo moet ghy zuid-oost ten zuiden aan zeilen. Desgeelyks doet ook met alle andere koersien.

Indien ghy een compas met een schuivende roos gebruikt, als de naalt noord-oostert, dan moet ghy de lelie zoo veel bevesten de naalt schuiven als de naalt na het

Ppp 3 oosten

ooften getrokken is: dat is, indien u naalt 10 graden na het ooften getrokken is, zoo ſchuift de lelie 10 graden beweſten de naalt, dan wyſt u compas recht: en als de naalt noordweſtert, zoo moet ghy de lelie even zoo veel beooften de naalt ſchuiven.

Volgt op wat wyze de boogh geleerde Cornelis van Beughem gevonden heeft de compas-naalt alzo te leggen dat zy recht Noorden wyſt, gelyk by het volgende afſchrift, door zyn Ed. aan my gezonden, is te zien.

Als ik voor omtrent vyftien jaren alhier tot Emmerik een Zonne-wyzer wilde maken, zoo liet ik tot dien einde een paal in de aarde zinken, die bedekkende met een water-paſſe vlakke, waar op een gemeene compas-rooze, met een glas gedekt, dreef, na dat altoorens buiten den omloop verſcheidene cirkel-ftukken uit het middelpunt der voorſz. compas-rooze kort aan een getrokken hadde. Dit dus vervaerdigt zynde, liet ik een ſubtyle naalt (na dat de zelve wel beſtreken was) op zyn pin loopen, die dan, tot ſtilſtandt gekomen zynde, my (zoo ik vermeende) het Noorden wees: als wanneer ik, om de rechte middagh-linie te vinden, ten Zuiden een dun koper-draat in de winkel-haak oprichte, de welke in de getrokkenne ronden een ſchaduw gaf, merkende naauwkeurigh op deeze ſchaduwſ meefte verkorting; dit met een punt gemerkt hebbende, en zien- de dat de ſchaduw begon te verlengen, was my dit een teken van de rechte middagh-linie, als wanneer ik het zelve met een linie uit het middelpunt van 't compas betrok, en alzo bevondt dat de naalt alhier op de middagh afweek 51 graden. Dit quam my wel niet vreemt voor, als die dikwils van diergelyke afwykinge gehoort, geleezen, en bevonden hadde; maar liet myn gedachten gaan, of zulks niet zoude te verhelpen zyn, en of een naalt, op zyn draai-punt gezet zynde, niet zoude konnen deeze afwykinge voorkomen. Dit zag ik nu met deeze rechte naalt niet te doen, waar om op andere moeft verdacht zyn, die dan verſcheidene vervolgens liet maken, tot dat ik eindelyk, navcel zoekens, en hoofd-brekenſ, eene vondt, die de gewenſchte zaak vertoonde. Ik had al verſcheidene naalden laten maken, die niet gelukten, wanneer ik eene liet vervaerdigen met drie punten, waar van de eene het Noorden zoude vertoonen, en de twee andere daar toe zouden verhelpen: eerſte- lyk leide ik de zuidelyke ſtaert, de zelve beſtreken hebbende, op 15 graden weder-

zydts van 't Zuiden af, daar na op 30 graden; doch bevondt het vruchteloos te zyn, tot dat ik eindelyk de ſtaerten op 45 graden leide, en met af en aan ſtryken van de magneet-ſteen de zelve zoodanigh bedwong, dat de lelie geen haar breedt van het Noorden af week, maar de rechte middagh-linie wees, die ik door het opgerecht koper-draat altoorens gevonden hadde. Ik was verblydt over deeze vondt, die my ſcheen van groot belang te weezen: en om te weten of de zelve niet tot behulp van de zee-vaart zoude konnen dienen, liet ik dan een aldus beſtrekene drie-ftaertige naalt onder een compas-rooze vaſt maken, niet met afwykinge, gelyk de gewoonte is, maar recht onder de boven gedrukte lelie geſtelt, die dan zoo wel met als zonder het papier zyn werking op de geſtelde middagh-linie deed, en vondt toen alzo het middel, op wat wyze het Compas na de Zonne konde te recht geſtelt werden. Ik daar na ziende in het voortreffelyke Werk van den geleerden Jeſuit *Ricciolus*, genaamt *Geographia & Hydrographia reformata*, alwaar hy, onder andere, lib. vi. 11. handelt van de magneet, en der zelve afwykinge, vondt daar, uit verſcheidene waarnemingen, een regiſter aangetekent van by de duizent waargenomen afwykingen, zoo van 't een als 't ander landt, waar van zommige op 28, en op 30 graden waren. Hier uit is merkende te vatten hoe een Schip, dat door geen recht Noord wyzende compas beſtiert wort, kan om geleidt werden; daar in tegendeel door een altoos recht Noord wyzende compas de reize zekerder zoude gaan, en veel verkort konde worden. Dus verre gemelten Heer.

Gelyk deeze vondt loſlyk, en gantsch dienſtig is, zoo zoude de zelve meer volmaaktheit hebben, indien de eens geleide naalt, dryvende na 't Noorden, alzo altoos op alle plaatzen de zelve ſtandt hielt; 't geen (vermits de verſcheidene miswykinge, en veranderinge der zelve, die men op d'eene plaats minder en op d'andere meerder vindt) niet kan geſchieden, 't en ware men over al in zee gelegentheit hadde van de middagh-linie te vinden, en de compas-naalde aldus daar na te konnen richten, gelyk de vinder heeft voor geſtelt.

Verſtaan hebbende hoe men de miswyking der naalt vergoeden magh, om daar door niet verleidt te worden, zoo moet men ook goede achtung nemen wat koers dat men door 't water zeilt; en als men by de windt zeilt, of bol water heeft, wat koers dat men dan door 't water giſt te behouden, 't welk men door 't peilen van het zogh, dat het Schip door 't water maakt, rede-

redelyk bemerken kan, om, zoo veel het moogelyk is, de begeerde koers te houden, en goede giffing te maken: want zoo het moogelyk was altydt een begeerde koers volmaaktelyk te bezeilen, dan zoude men (indien de koers niet recht oost of west was) door de veranderde breedte kunnen besluiten op wat plaats men gekomen was; maar om dat het kompas een klein en teder werk-tuigh is, en voornamentlyk om de stroomen, en winden, die het Schip van zyn rechte koers af leiden, zoo is uit de koers geen vast besluit te maken, op wat lengte men gekomen is: doch men moet altydt zoeken goede giffing te maken wat koers men behoudt.

Van de overige bijzonderheden, die de compassen eigen zyn, zal niet veel zeggen, betreffende dit meer de makers der zelve, als den Stuurluiden, en zee-mannen, te weten, hoe het doosje moet geboort zyn, hoe de rooze gedrukt, hoe de naalde gestelt, en hoe de punt moet wezen daar hy op staat. Doch voor al dient een Stuurman kennis te hebben hoe men de naalde stryken zal; waar toe hy altydt ter zee een goede magneet-steen by zich behoort te hebben: Men strykt de naalt dan niet gelyk de messen gestreken worden, maar stelt de noord-pool van de steen op 't midden van de zelve naalt, en strykt hem zoetelyk tot het eindt, wel lettende, wanneer men voor de tweede maal vryft, dat men de zelve pool niet te rug haalt langs de naalt, maar haalt de steen hoogh op, en voeght hem dan weder op 't midden van de naalt, strykende weder, als vooren, tot den einde toe, daar men hem een weinig kan stil houden tegen over het punt van de naalt.

De roozen die op de compassen dryven, houden eenige een onnut werk-tuigh te zyn, en meinen dat het de drift van de naalt verhindert, willende, dat men de tekens der gewesten onder, en rondtsom aan de busse stelle, zonder eenige dryf-roos. Men weere van de compassen stof, vet, en lucht.

De voornaamste zaak die in de konst der Stuurluiden voor komt, is, vastelyk te weten waar men is: dat is, dat men weet op wat breedte en lengte men gekomen is; want als men weet waar men is, zoo kan men lichtelyk weten wat koers men zeilen moet, om op de begeerde plaats te komen. Van de vinding der breedte is in 't voorgaande genoegzaam gehandelt, zullen daar om kortelyk iets van de vinding der lengte laten in vlocijen.

De plaatsen onder de middagh-linie, die over de Canarische eilanden loopt, werden gezeit op o graden van lengte te leggen, en van deeze middagh-linie wort

meerendeels de lengte begonnen, tellende van daar na 't ooften, zoo dat de plaatsen die (by voorbeeld) 10 graden beooften van onder die middagh-linie leggen, gezeit worden op 10 graden lengte te leggen, en zoo voort met de andere.

Eenige hebben door de mis-wyzing van het compas (gelyk eenighzins reeds gezegt is) willen besluiten op wat lengte zy gekomen waren; maar hoe onzeker zulks is, kan men genoegzaam afmeten: want behalven dat men bezwaarlyk de mis-wyzing zoo naauw peilen kan, om tot zulk een gewichtige zaak te gebruiken, zoo is ook niet bekend de ware mis-wyzing van deeze en geene plaats, noch ook op alle plaatsen onder een zelve middagh-linie is de mis-wyzing der compassen even-eens: waar uit genoegzaam te besluiten staat, hoe onzeker deeze middel is.

Andere hebben daar toe willen gebruiken uur-wyzers, zant-loopers, en andere werk-tuigen, die de uren aanwyzen, de zelve op zyn uur stellende, als zy van een plaats, wiens lengte haar bekend was, af zeilden, waar door zy dan altydt wisten hoe laat het was ter plaatze daar zy van daan waren gezeit; ook konden zy, door metinge, ter plaatze daar zy gekomen waren, weten hoe laat het daar was: uit het verschil des tyds dan beslooten zy, hoe veel dat beooften ofte bewesten de plaats van waar zy af zeilden gekomen waren. Deeze middel zoude goet zyn, indien men dusdanige werk-tuigen konde toefstellen, die de uren volmaaktelyk aanwyzen: maar het is zeker dat zulke werk-tuigen niet wel gemaakt kunnen worden, door dien het aldervolmaaktste werk-tuigh het weêr onderworpen is; want met te vochtigh of te droogh weêr werden alle werk-tuigen, die den tydt afmeten, veranderlyk bevonden: waar uit blykt hoe ongebruikelyk deeze maniere is; want het verschil van een kleine tydt zoude een zeer groote misflagh in de lengte veroorzaken.

Zommige hebben hier toe de Maan willen gebruiken, aanmerkende dat des zelfs eigen loop de snelfte is die men aan den hemel ziet, en dat die in een dagh omtrent 12 graden voorby een der valte Starren loopt. Als dan de af-stand der Maan van een bekende Star gemeten was op een bekende tydt, dan rekenden zy op wat tydt, op een plaats wiens lengte bekend was, de Maan op die plaats quam: door het verschil deezes tyds wiert beslooten op wat lengte men was. Maar behalven dat de Maans loop tot deeze zaak niet snel genoegh is, zoo is de zelve zoo veel onevenheden onderworpen, dat noch niemandt de

de Maans loop te recht tot dit gebruik heeft na geſpeurt.

De Maan-eclipſen zouden wel eenighzins hier toe kunnen dienen, indien zy volmaaktelyk konden uitgerekent werden, 'tgeen ons noch ontbeert; want in deezen heeft men de uitterſte volmaaktheit van nooden: ook geſchiedt zulks zoo zelden, te weten, maar twee of drie maal in 't gantſche jaar, en zomtyds noch onder onzen horizon, of zicht-einder, dat dit mede niet dientligh kan zyn.

De omloopers van Jupiter ſchynen ons in deeze zaak wat goets te belooven, alzo die ras om Jupiter heen ſchieten, en dikmaals nu voor, dan achter de zelve komen: welke verſchuiling en ontdekking waargenoomen zynde, op welke tydt dit geſchiedt, en berekent op welke tydt het zelve geſchiedt op een bekende plaats, zoo zoude men door 't verſchil der tydt de begeerde lengte kunnen vinden; maar door dien wy met ons gezicht deeze omloopers niet kunnen zien, en dat de verre-kykers, die wy tot noch toe hebben, niet bequaam zyn om tot deeze zaak in zee te gebruiken, zoo kan deeze manier voor als noch ons geen nut aan brengen tot het vinden van de lengte.

Nademaal dan de vinding der lengte tot noch toe onmoogelyk geweest is, zoo moet men dan een andere vondt gebruiken, om (dewylt dat'er geen zekerheit is) by giffing te weten waar men is. In deeze giffing heeft men twee dingen waar te nemen: Eerſtelyk, wat koers men gift behouden te hebben, waar van wy hier vooren hebben geſproken. Ten tweeden, de veerheit die men gift gezeilt te hebben, waar van ons nu ſtaat te handelen.

Deeze giffing kan eenighzins door erving geleert worden, voornamentlyk op korte vaar-waters, daar men weet hoe verre d'eene plaats van d'andere gelegen is, en dat men weet hoe veel wegſ men met een geſtelde windt en voortgang, in een geſtelde vaert, kan loopen. Begeerende dan te weten hoe veel mylen 't Schip, met zoodanigen voortgang, in een etmaal zeilen magh, zoo zeght: Gelyk de gezeilde tydt tot de vertierde veerheit, alzo de tydt eens etmaals tot de begeerde veerheit.

Op groote vaar-waters magh men goede giffing leeren maken, als men met eenparige winden omtrent het Zuiden ofte Noorden zeilt, en dat men bequaam weert heeft om alle dagen goede hooghte te nemen; want uit de verandering der breedte, en kennis van de koers die men zeilt, magh men bemerken hoe veel mylen dat men op die tydt gezeilt heeft.

By aldien iemandt dan ook dagelyks wel gade ſlaat hoe veel vaert dat het Schip door 't water maakt, en onthoudt dat hy met zulken voortgang zoo veel mylen gezeilt heeft, als hy door de veranderde breedte, en gezeilde koers, bevonden heeft, zoo kan hy met der tydt goede giffing leeren maken.

De oorzaak dat gezegt hebbe zulks waar te nemen zy als men omtrent het Zuiden ofte Noorden zeilt, is, om dat men daar voor een graad verandering der breedte weinigh mylen zeilt, en dat men daar om, uit weinigh dwaling, in de koers of hoogte begaan, geen hinderlyk verſcheel in de giffing hebben zoude.

Men moet voor al achttinge hebben, hoe hoogh men boven de vlakke des waters is; want hoe men nader by het water is, hoe het Schip meer vaerts ſchynt te hebben. Die dan op eenigh Schip een tydt lang gevaren heeft, en daar na op een ander komt dat veel hooger ofte laeger is als 't voorgaande was, moet wel acht nemen dat hy door de verandering des oogs niet bedrogen wort.

Gemerkt dat de voorgaande manieren, om goede giffing te maken, veel tyds om te leeren vereiſcht, en dat het door de verandering des ooghs, en anders, ons veel verleiden kan, zoo zoude het goet wezen dat een iegelyk de voortgang van 't Schip af mat, om door deeze metinge een evenredigh beſluit te maken, hoe veel mylen dat het Schip met eenige voortgang in 't etmaal zeilen kan.

Om dan zulke metinge te doen, zoo laat men een lyntje van ſyne kerrel, of de beſte hennip, bereiden, omtrent zoo dik als een reep-lyn. Men maakt ook een ſcheepje van licht droog hout, anderhalf voet lang, een hand-breedt hoogh, en twee vingeren breedt en wydt, voor heel ſcharp, om in 't ophalen licht na te volgen: men maakt een loode kiel daar aan, zoo zwaar, dat het ſcheepje ruim dryven kan. Dan maakt men het lyntje voor aan 't ſcheepje vaſt; ook maakt men een ſpruit aan 't lyntje, twee voet van 't ſcheepje, welk ſpruije twee voeten lang moet wezen, en met een houte pennetje aan het eindt vaſt: men boort een gaatje in de zyde van 't ſcheepje, een duim breedt van het achter-eindt. Wanneer ghy nu het ſcheepje laat uit dryven, zoo moet ghy het houte pennetje in 't gaatje ſteken, op dat het ſcheepje dwars leggen magh terwyl het lyntje uit loopt; maar het pennetje moet niet te vaſt in 't gaatje gedruwt zyn, want het moet los gaan als het lyntje vaſt gehouden wordt, anders zoude het ſcheepje dwars blyven leg-

leggen, en het lyntje zoude lichtelyk konnen te breken, als 't hart voort ging.

Dit alles bereidt zynde, zoo magh men 10 of 12 vadem van het scheepje af meten, om het lyntje zoo verre uit te laten loopen, tot dat het scheepje buiten de welling van 't zogh is, en stellen daar een merk, om van daar af rekening te maken.

Men moet ook een zant-looper hebben, die 90 of 100 maal in een uur tydt kan uit loopen: in deeze zant-looper moet een koper pykje wezen, op dat de lucht daar door van het een in 't ander glas magh over gaan, door dien de zelve anders het zant in 't loopen belet.

Dit alles gereedt hebbende, zoo neemt de gelegenheit waar, als ghy met een eenparige wint omtrent het Zuiden of Noorden zeilt, en dagelyks bequaam weêr hebt, om de hoogte te nemen. Neemt dan wel acht hoe veel mylen veerheit dat het verschilder breedte, tusschen d'een en d'ander middag, op u gezeilde koers bedraagt. Laat ook u scheepje uit dryven, houdende de zant-looper gereet, om die op het zelve oogjenblik te keeren als het gezide merk uit loopt, en houdt de lyn vast zoo haast als het glaasje uit is, merkt dan hoe veel lins in die tydt uit geloopt is; de zelve gemeten zynde, zoo zegt: De gezeilde veerheit eens etmaals geeft zoo veel voeten en duimen uit geloopt lins in de tydt van een glaasje; wat geeft een myl zeilens? de uitkomst toont hoe veel lins dat'er in een glaasje uit moet loopen voor elke myl zeilens in het etmaal. Laat ons stellen dat'er in de uitkomst kome (by voorbeeldt) 10 voeten: om dan de lyn alzoo te tekenen, dat die t'allen tyden ons dienen kan om de voortgang des Schips aan te wyzen, zoo begint van het eerst gestelde merk, en meet van daar de gevonde 10 voeten, van het scheepje af, voor de eerste myl, stellende zoo vervolgens op elke 10 voeten een merk: stelt ook op elke vyfde merk een grooter merk-teiken, gelyk men de loot-lynen merkt, om terlondte te zien hoe veel lins dat'er in een glaasje uit geloopt is.

Als dit alles vaerdigh is gemaakt, en men begeert te weten hoe veel het Schip met een tegenwoordige voortgang zeilt, zoo laat het scheepje uit dryven, tot dat het glaasje uit is, gelyk gezet is, zoo veel merken als dan in een glaasje uit geloopt zyn, zoo veel mylen is de voortgang van het Schip in 't etmaal.

Merk: Het kan gebeuren dat in 't begin ofte in 't einde van het uit loopen des lins het Schip een schoffel van de zee te veel mede of tegen kryght; daar om is het

goet dat men het scheepje altemets eens laat uit dryven, op dat men het verscheel behooryk middelen magh, 't welk aldus geschiedt: Tekent de langte der lyn, die ieder maal in 't uit loopen bevonden wort, en doet die te zamen, deelt dan de somme door zoo veel als ghy getallen t'zamen geaddert hebt, de uitkomst toont hoe veel de gemiddelde veerheit van een glaasje is.

Ook kan het gebeuren dat men in het waarnemen de hoogte zoo zeker niet heeft als het behoort, en dat men daar om ook minder of meerder veerheit gezeilt is als men meent, en volgens dien ook minder ofte meerder lins voor elke myl zeilens uit loopen zoude als de rekening uitwyft; maar door dien 't geen men (in 't hoogte meten) den eenen dag te veel heeft, den anderen dag te weinig krygt, zoo is het goet dat men 't zelve eenige achter een volgende dagen onderzoekt, op dat, indien men tusschen het eene en andere etmaal een weinigh onderscheideit in de uitlooping des lins bevindt, men voor elke myl, door middeling, de ware maat magh krygen, 't welk aldus gedaan wort: Tekent de voeten, en duimen, die ghy in een iegelyk etmaal bevonden hebt dat de lyn in een glaasje voor elke myl uit loopen moet, telt die te zamen, en deelt dan de somme door zoo veel als ghy getallen t'zamen getelt hebt, de uitkomst toont hoe veel dat de middelbare uitlooping der lyn in een glaasje voor elke myl bedraagt, die het Schip met eenige voortgang in 't etmaal zeilen magh.

Men zoude de lyn ook aldus konnen merken, als men een zant-looper gebruiken wilde, die juist ettelyke malen, welke bekend zyn, in 't etmaal uit zoude loopen, dat is, wiens tydt van eens uit te loopen bekend ware. Volgens de ondervindinge van *Snellius* zoo begrypt een graad der breedte (dat is 15 Duitse mylen) 28500 Rynlandtsche roeden, en een roede op 12 Rynlandtsche voeten gestelt zynde, zoo bedraagt een gemeene Duitse myl 22800 voeten. Laat nu de zant-looper effen een hondertste deel van een uur loopen, dan zal die in 't etmaal 2400 maal uit loopen; dit zoo zynde, dan zegge ik: 2400 zant-loopers geven 22800 voeten, (dat is de langte van een myl) wat geeft 1 zant-looper? komt 9; Rynlandtsche voeten: en zoo veel zal het Schip voort zeilen in de tydt van een glaasje, als het in 't etmaal een myl voortgang heeft; en zoo menigh myl als het Schip in 't etmaal zeilt, zoo menigh maal 9; voeten zal ook het zelve Schip in de tydt van een glaasje zeilen. Insgelyks by aldien uwe zant-looper 95 maal in een

uur uit loopt, zoo zal men voor elke myl 10 voeten vinden.

Maar of het gebeurde dat men ongestadigh weér had in een zelve etmaal, en dat het Schip ook ongestadigh voort ging, zoo zoude men aldus de gezeilde veerheit in 't etmaal kunnen vinden: Laat de lyn, als vooren, uit loopen, en ziet hoe veel mylen het Schip met ieder bevonde voortgang in 't etmaal zoude zeilen; neemt ook waar hoe veel tyds ieder voortgang duurt: dit bemerkt zynde, zoo vermenigvuldight een iegelyks voortgang met zyn tydt, en telt de getallen, die uit de vermenigvuldiging voort komen, te zamen, deelende de somme door de tydt eens etmaals, de uitkomst toont de gemeene voortgang, gelyk als, by voorbeeldt, in dit Taetken getoont wordt.

Gezeilde veerheit,	duurt	
mylen.	uuren.	
24	3	72
36	8	288
16	2	32
30	3	90
18	3	54
32	5	160
		696

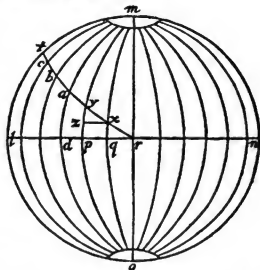
Laat ieders voortgang in 't etmaal wezen, als in de eerste kolom geteikent is: de voortgang, die op ieder tydt geduurt heeft, neem ik zoo veel uren te wezen, als in de tweede kolom staat: en ieder voortgang door zyn tydt vermenigvuldight wezende, komt gelyk in de derde kolom gestelt is. De getallen van de derde kolom tot malkander getelt zynde, komt 696: de zelve gedeelt door 24 uren, komt 29 mylen voor de gemeene voortgang des Schips in 't etmaal. Dus doet men met alderhande voortgangen, en tyden, die zulke onderscheiden voortgangen hebben, en zoo bekomt men de veerheit die het Schip in 't etmaal zeilt.

Wanneer dan alzoo de gegifte koers, en veerheit, met alle moogelyke vlyt waargenoomen is, zoo gebruikt men die als de ware koers, en veerheit, daar uit besluitende, op wat lengte en breedte men gekomen is: en indien de breedte, die men door hoogte meten bevindt ter plaatze daar men gekomen is, met deeze gegifte breedte over een komt, zoo houdt men dat de koers en veerheit wel gegift is; maar zoo men verschild vindt, zoo is daar in gemist, het zy door 't loopen der stroomen, of anderszins. Deeze fout wort dan aldus vergeoed: Men neemt de waargenomene breedte voor de ware breedte, en men behoudt ook de gegifte lengte voor de ware lengte; want daar is geen reden om te twyffelen aan de breedte die men door het hoogte meten bevindt, als men het zelve wel gade slaat: desgelyks is 'er geen reden waar om men eerder oostelyker als weste-

lyker, ofte westelyker als oostelyker, dan de gegifte lengte, is.

Hoe men door gegeven koers, en veerheit, de breedte en lengte van de bezeilde plaats vindt, staat nu te volgen.

Dewyl de aardt-kloot een kloots-rondt lichaam is, en dat een Schip, zeilende een bepaalde koers, alle middagh-linien met gelyke hoeken doorsnydt, zoo volght daar uit dat de streck, die een zeilend Schip maakt, geen groot rondt is, 't en ware de koers Zuiden ofte Noorden strekte, of dat men in de aardt-kloots middel-lyn was, en dan zyn koers Oost ofte West nam; maar deeze streck, indien men buiten de linie is, en dat men Oost ofte West aan zeilt, zal een klein rondt zyn, wiens middel-punt een der assen des aardt-kloots is, gelyk zulks klaar genoeg van zich zelveen blykt: en alle andere koerssen, tusschen het Zuiden of Noorden, Oosten of Westen, vallende, beschryven een krom-streck, of een spirale linie; dit kan afgenoomen worden uit deeze figuur.

Laat $lmno$ de aardt-kloot zyn, n den evenaar, of de linie, m en o de as-punten, of polen, mro , mgo , mpo , mbo , enz. eenige middagh-linien, en laat $rx y ab c$ de streck zyn, die een Schip zeilt met een geduurige koers; dit dus zynde, zoo is het zeker, dewyle deeze streck alle middagh-linien met gelyke hoeken doorsnydt, dat is, dat de hoeken mrx , mxy , mya , enz. even zyn, dat de streck $rx y ab c$ een krom-streck, of een spirale linie is, die altydt de as m nadert, maar nooit genaakt (wiskonstiger wyze geefprooken).

Om dan de veranderde lengte en breedte te vinden, wanneer men een myl voort gezeilt is, zoo aanmerkt de driehoek rxg , waar in men drie bekende palen bevindt, namentlyk, de hoek r , zoo veel als de gezeilde koers buiten het Oosten of Westen is, de hoek g recht, en rx een myl ofte 4 mi-

4 minuten; hier mede vindt men qx de veranderde breedte, en qr de veranderde lengte, voor een myl veerheit, als men van de linie af zeilt.

Desgelyks, om de veranderde breedte en lengte te vinden, als men van x noch een myl voort zeilt, zoo aanmerkt wederom de driehoek xyz , die men bevindt even te zyn aan de driehoek rxq , daar om is dan de veranderde breedte yz even aan xq ; dit gedaan tot xq , ofte yz , komt de veranderde breedte voor twee mylen veerheit yp : ook vindt men xz even aan rq te zyn; maar om dat xz een klein rondt is, zoo is de veranderde lengte van xz meerder als van rq : om deeze te vinden, zoo zegt: Hoek-maat van mx geeft de gevonde xz of rq , wat geeft hoek-maat mq van 90 graden? komt qp de veranderde lengte van de tweede myl; dit gedaan tot rq , komt de veranderde lengte voor twee mylen veerheit rp : en zoo vindt men voorders de veranderde breedte en lengte van drie, vier, vyf, enz. mylen.

Merk: Men moet de driehoeken zeer klein nemen, anders zoude daar uit een merkelyke mislagh ontstaan, dewyle men kromme linien voor rechte onderstelt.

Deeze veranderde lengte en breedte dan op alle streken, en van myl tot myl gevonden zynde, worden in een Tafel in order gestelt, en deeze werd de krom-streeks Tafel genoemd.

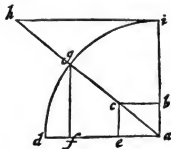
Maar deeze maniere is zeer moeijelyk, en doch niet volmaakt; ook kan de zaak met lichter moeite tot meerder volmaakt-heit gebragt worden, 't welk geschiedt door de kaarten van de wassende graden, op volgende wyze: Als men in een platte pas-kaart de middel-lyns graden der langte hare eigentlyke maat geeft, en de zuid- en noord-streken, die op een iegelyke breedte buiten de middel-lyn zyn, evenwydigh trekt, zoo veel boven haar natuur uitgerekt, als de hoek-maat van 90 graden meerder is dan de scheel-boogs hoek-maat der zelve breedte, gelyk uit het voorgaande is afte meten, en als men een iegelyke graad of minut der breedte mede zoo veel boven haar natuur, of eigentlyke maat, in evenredigheit vergroot, als de natuurlyke langte op die zelve breedte boven haar eigentlyke maat vergroot wort, zoo zal ook die platte pas-kaart met de wezentlyke gekromstreekte aardt-kloot over een komen. Om dan de grootheit van een iegelyke wassende graad te vinden, zoo telt de scheel-booghs hoek-maat der breedte, daar een iegelyke graad begint, tot de scheel-booghs hoek-maat der breedte, daar de zelve graad eindight, en noemt

de helft der somme de middel hoek-maat van de scheel-boogh der breedte; dat bekent zynde, zoo zegt, voor een grondregel, aldus: Gelyk middel hoek-maat der scheel-boogh van een iegelyke graad der breedte, tot hoek-maat van 90 graden, alzoo de grootheit van een gelyke graad der breedte, tot de grootheit van de zelve wassende graad. Maar recht-hoeks hoek-maat is middel evenredigh tusschen een getelde booghs sny-lyn en zyn scheel-booghs hoek-maat, daar om zegt: Gelyk recht-hoeks hoek-maat, dat is 100000, tot middel sny-lyn van een getelde breedte, alzoo de grootheit van een groot rondt minut, gestelt op 100000, tot een gestelt vergrootend minut, 't welk hier het getal der sny-lyn blyft.

Hier zyn minuten gestelt, om dat, zoo men op graden zyn rekening maakte, de zelve eenigh verschil zoude onderworpen wezen.

Zoo men dan de middel sny-lyn van een minut neemt, het zelve zal de vergrootende breedte van het eerste minut der aardt-kloots middel-lyn zyn; hier toe gedaan de middel sny lyn van 2 minuten, komt voor de vergrootende breedte van 2 minuten; hier toe wederom gedaan de middel sny-lyn van 3 minuten, komt de vergrootende breedte van 3 minuten, alles van de linie gerekent, en zoo voorts van minut tot minut in order gestelt zynde, zoo heeft men de Tafel der vergrootende breedte: doch om dat men gemeenlyk maar tiende deelen van minuten rekt, en hier een minut op 100000 deelen gestelt is, zoo snydt men, na het verzamelen der sny-lynen, de vier laetste letteren af, eer men die in de Tafel stelt.

Om dan door deeze Tafel een krom-streeks Tafel te maken, zoo werkt men als volgt:

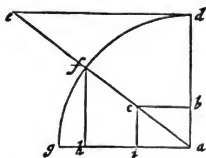
Laat ab een zuid- en noord-streek betekenen, ad de linie, ac de gegeven streek, of koers, en ac een myl, of 4 minuten; dit aldus zynde, zoo zegge ik: Gelyk recht-hoeks hoek-maat ag , tot de veerheit ac , 4 minuten, alzoo hoek-maat, die de koers buiten het Oost ofte West is, te weten fg , tot het verschil der breedte ce .

Qq q 2

Des.

II. VOORSTEL.

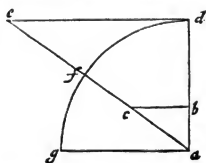
De breedte en lengte van de eene plaats, met de koers en veerheit, bekend zynde, om dan de breedte en lengte van d'andere plaats te vinden.

Laat wederom ag een Oost- en West-streek zyn, ad een Zuid- en Noord-streek, a de plaats, wiens breedte en lengte bekend is, bac de koers-hoek, en ac de veerheit. Dit dus zynde, zoo zeght: Gelyk recht-hoeks hoek-maat af tot de veerheit ac , alzoo hoek-maat fb , die de koers buiten het Oost en West is, tot het verscheel der breedte ci : dit gedaan of afgetrokken tot ofte van de breedte der plaats a , komt de begeerde breedte der plaats b . Zeght wederom: Gelyk recht-hoeks hoek-maat ad , tot het verscheel der vergrootende breedte tusschen a en c , dat is ab , alzoo raak-lyn des booghs de , die de koers buiten het Zuiden ofte Noorden is, tot het verscheel der langte bc , in tiende deelen van minuten.

III. VOORSTEL.

De breedte van twee plaatsen, met de lengte van d'eene plaats, en de koers tusschen beiden, bekend zynde, om dan de lengte en veerheit van d'andere plaats te vinden.

Laat deeze figuur even als de voorgaande zyn. Ik zegh dan: Gelyk recht-hoeks hoek-maat ad , tot het verschil der breedte ab , alzoo de sny-lyn van dac , dat is ae , tot de veerheit ac . En gelyk recht-hoeks hoek-maat ad , tot het verschil der vergrootende breedte tusschen a en c , dat is ab , alzoo raak-lyn van bac , dat is de , tot het verschil der lengte bc , in tiende deelen van minuten.

IV. VOORSTEL.

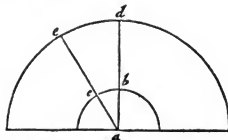
De breedte en veerheit van twee plaatsen, met de lengte van d'eene plaats, bekend zynde, de koers en lengte van d'andere plaats te vinden.

Uit de bekende breedte, en veerheit der plaatsen, vindt men hoe veel de koers buiten het Zuiden ofte Noorden is, door deezen regel: Gelyk het verschil der breedte, tot hoek-maat van 90 graden, alzoo de veerheit, tot sny-lyn des booghs, die de koers buiten het Zuiden ofte Noorden is.

Door de bekende koers, en breedte der plaatsen, vindt men de lengte, als in het derde Voorstel geleert is.

V. VOORSTEL.

De breedte van twee plaatsen, op een breedte leggende, en de veerheit bekend zynde, het verschil der lengte te vinden.

Laat de een groot ronts boogh wezen, als van het middel rondt des aardt-kloots, b het afgezeilde, en c het bekomen punt, op de breedte bd Oost en West van malkander leggende in een klein rondt, beschreeven uit het zelve middel-punt met de halve middel-lyn ab : de gezeilde veerheit is bc , en het verschil der lengte ed . Zulke reden als nu de klein ronts half middel-lyn ab tot de groot ronts half middel-lyn ad heeft, zulke reden heeft ook de klein ronts boogh bc tot de groot ronts boogh de ; maar ad is recht-hoeks hoek-maat, en ab scheel-booghs hoek-maat van db , daar om zeght: Gelyk scheel-booghs hoek-maat der breedte ab , tot recht-hoeks hoek-maat ad , alzoo de gezeilde veerheit bc , tot de veranderde lengte de . Doch om dat recht-hoeks hoek-maat middel evenredigh is tusschen de sny-lyn van een gestelde boogh, en zyn scheel-booghs hoek-maat, daar om zeght voor een grontregel: Gelyk recht-hoeks hoek-maat tot sny-lyn der breedte, alzoo de gezeilde veerheit bc tot de veranderde lengte de .

VI. VOORSTEL.

De breedte van twee plaatsen, op een breedte leggende, en het verschil harer lengte bekend zynde, de veerheit te vinden.

Laat in de voorgaande figuur, bekend zyn de breedte db , of ec , en het verschil

Qqq 3

der

der lengte van de twee plaatzen *bc*, te weten *de*; om dan de veerheit *be* te vinden, zoo zeght, door verkeerde reden van het voorgaande, voor een grondt-regel: Gelyk recht-hoeks hock-maat *ad*, tot scheel-booghs hock-maat der breedte *ab*, alzoo het verschil der lengte *de*, tot de veerheit *be*.

Uit de voor verhaalde stellingen blykt dan klaar wat koers men zeilen moet, om tot een begeerde plaats te komen; en dat de konst der Stuurlieden tot de uiterste volmaaktheit zoude gekomen wezen, in diene men op de koers, en veerheit, vast betrouwen moght.

Wanneer men dan een reis aan neemt, moet men dagelyks een punt in de paskaart tekenen, en overleggen wat koers men behoorde te nemen, om alle ongevalen voor te komen. Men moet naeritig op de gelegentheit der landen, en ondieptens letten. Men moet ook dagelyks boek houden van de voortgang des Schips, stellende voor aan in de eerste kolom de dagh der maandt; in de tweede, de gezeilde streek; in de derde, de gegijlte veerheit; in de vierde, de gegijlte breedte; in de vyfde, de gegijlte lengte; in de zelfde, de bevonden breedte; in de zevende en achtste werdt gestelt hoe veel dat men door de stroomen oostelyker ofte westelyker gist te zyn gedreeven, als men bemerkt dat de stroom zekerlyk oostelyk of westelyk is; in de negende stelt men de mis-wyzyng van 't compas; in de tiende, wat strek de wint gewaait heeft; en eindelyk in de elfde kolom, wat weér men gehadt heeft, ook by wat plaatzen men gekomen is. Hier door zal men allengs de zee-vaart tot meerder volmaaktheit konnen brengen; want men zal kennis krygen van de passaat-winden, van de koers en kracht der stroomen, van de mis-wyzyng der compassen, enz.

De stroomen worden veroorzaakt voormentlyk door de Maan, die de zee doet vloeijen en ebben, als ook door de winden: wy zullen van elks een weinigh spreken.

Het is dpor ervarentheit bekend op wat tydt het volle zee is aan zommige plaatzen, te weten, op de tydt der nieuwe en volle Maan, het welke men in verscheide Tafelen aangeteikent vindt. Het is ook bekend dat de Maan, na zyn middel-loop, dagelyks 48 minuten verachtert, dat is ruim $\frac{1}{2}$ van een uur. Zoo men dan de dagen na de nieuwe ofte volle Maan met 4 vermenighvuldight, en dit met 5 deelt, zoo toont de uitkomst hoe veel uren het gety dien dagh later komt.

Maar zoo iemandt het zelve nader begeerde, die zal rekenen hoe veel tydt de

Maan later aan 't middagh-rondt komt als de Zon, op de begeerde dagh, ofte zulk verscheel des tydts in een dagh-tafel, daar toe berekent, zoeken, en 't zelve doen tot de tydt der volle zee op eenige gestelde plaats, de fomme toont de tydt der volle zee.

Tafelen op te halen, waar in de loop des waters in alle gewesten gemeldt werden, zoude van te langen omhaal zyn: late derhalven hier alleenlyk volgen zekere vaste grondt, waar na men bemerken kan den toestand der ebbe en vloedt op eenige na by zynde en binnelandsche plaatzen.

De getyden van 't water, als de Maan nieuw ofte vol is, op de navolgende zee-plaatzen.

Ten 6 uren: voor Texel of Mars-diep, ter Goude, Bremen, en Hamburg, als mede tot Beverwyk.

Ten 7 uren: Texel op de ree.

Ten acht uren: tot Wieringen.

Ten 9 uren: voor 't Vlie, Kolhorn, de Vriesche kusten, en voor de Eems.

Ten 10 uren: Eertswout, en Medemblik.

Ten 11 uren: tot Duinkerken.

Ten 12 uren: Enkhuizen, Groeningen, Embden, Delf-zyl, voor de Wezer en Elve, en tot Oostende.

Ten 1 uur: Hoorn, Edam, Vlissingen, ter Veer, en Sluis.

Ten 2 uren: voor het Ty op Pampus, Monnikendam, voor de Maas, en Middeburgh.

Ten 3 uren: Amsterdam, Rotterdam, Dort, Zierikzee, en ter Goos.

Ten 4 uren: Zaandam, en Bergen op Zoom.

Ten 5 uren: tot Sparendam.

Ten 6 uren: als boven, als mede tot Antwerpen.

Alle quartier Maans is 't op de gemelte plaatzen, op de zelve uren, laegh water; daar om komt het hoogh water elke dagh 48 minuten, of ruim $\frac{1}{2}$ uurs, later.

Dit moet een Stuurman wel in acht nemen, wanneer hy in eenige haven wil inloopen, of over eenige ondiepte zeilen, op dat hy door te weinigh water geen ongemak lyde.

Merkt: Als de wint een wyl tydts uit het landt gewaait heeft, en daar na uit de zee komt, dan komen de vloeden vroeger, en de ebben later: en als de wint een wyl tydts uit de zee gewaait heeft, en daar na uit het landt komt, dan komen gemeenlyk de ebben vroeger, en de vloeden later als haar behoorlyke tyden.

Aan-

Lit. 12. Aanmerkens waardigh is het geene *Q. Curtius* schryft van de ebbe en vloedt der zee, die de scheepelingen van *Alexander* vloot in d'uitgang der rivier de Indus ontmoeten, tot wien ik den leezet zende.

Van de passaat-winden heeft men door ervarentheit dit volgende geleert: Van Nederlandt tot de Canarische eilanden zyn de winden veranderlyk: van de Canarische eilanden zuidwaarts heeft men gemeenlyk een noord-oosten passaat-wint: in January, February, en Maert, waait deeze passaat tot op 4 graden noorder breedte, daar den zuid-oosten wint begint; in April tot op 5 graden noorder breedte, daar den zuid-oosten wint begint; in May op 6 graden, in Juny op 8 graden, en in July op 10 graden noorder breedte, daar de zuidelyke wint begint; in Augustus tot op 11 graden noorder breedte, daar de zuidelyke en wel zoo westelyke wint begint; in September tot op 10 graden, daar de zuidelyke wint begint; in October tot op 8 graden noorder breedte, daar de zuidelyke en wel zoo oostelyke wint begint; in November tot op 6 graden, en in December tot op 5 graden noorder breedte, daar den zuid-oosten wint begint: tusschen deeze passaat-winden is de wint gemeenlyk ongestadigh.

Deezen gezeyden noord-oosten passaat-wint waait ook van de Canarische eilanden tot de Caribische eilanden, en voort in West-Indien.

Van Caap Florida na de Barmudes, en voorts na de Vlaamsche eilanden, heeft men veel westelyke winden.

Op de kust van Angola heeft men ge-
duurigh zuidelyke winden.

Van Caap de Bona Esperance na S. Helena, Ascension, en voorts tot de Linie, waait de wint gemeenlyk zuid-oost.

Op de kust van Brasil waait de wint van September tot Maert veeltyds oostelyk, of wel zoo noordelyk; en van Maert tot September, omtrent het zuid-oosten.

Tusschen de 28 en 35 graden, zuider breedte, zyn veel veranderlyke winden. Bezuiden 35 of 36 graden, zuider breedte, heeft men gemeenlyk een westelyke passaat-wint; doch houdt in January, February, en Maert, geen vaste regel.

Beeoosten de Caap de Bonne Esperance heeft men, bezuiden 36 graden, zuider breedte, veel westelyke winden, die tot het Landt van de Eendracht toe waaijen, en hoe men zuidelyker komt, hoe deeze wint harder waait; doch in January, February, en Maert, heeft men omtrent de Caap de Bonne Esperance, en 100 ofte 200 mylen daar beoosten, veel verander-

lyke winden, die ook dikmaals oostelyk waaijen.

Beeoosten Madagascar, de geheele Indische zee door, tusschen de 10 of 11 graden, en de 28 ofte 30 graden, zuider breedte, heeft men een oostelyke passaat-wint.

Tusschen de Linie, en de 10 of 11 graden, zuider breedte, waait de wint van April tot November oost ofte zuid-oost, en van November tot April westelyk, doch in December het hartste.

Tusschen Madagascar en de kust Cossala begint het zuidelyk mousson gemeenlyk omtrent het midden van Maert.

Op de kust van Magadox, Arabia, Persien, Suratte, Goa, Malabar, en over de gantche zee benoorden de Linie, begint het zuid-west mousson gemeenlyk in April, en duurt tot het begin van October, met rouw weer; en van October tot April waait de wint noord-oostelyk, met droogh weer.

Op de kust van Cormandel begint het noord-oost mousson gemeenlyk in October, of in 't laatste van September, ook wel in 't begin van November, en duurt tot d'eerste nieuwe Maan in January; als dan begint de landt-wint, uit den westen, noord-westen, en noord-noord-westen, te waaijen: deeze landt-wint heeft men de gantche maand van Januarij door, en maakt de waling of weiffeling van 't mousson, zoo dat de wint in Februarij breedt uit het landt en uit de zee waait: het zuidelyke mousson begint in Maert.

Op de kust van Java, en de eilanden daar beoosten, rekent men het westelyke mousson van November tot April, en van April tot November rekent men het oostelyk mousson.

In de Molukkes begint het zuid-oost mousson in April, en duurt tot October, en het noord-weste ofte noorder mousson begint in October, en duurt tot April: gelyk ook van Java noordwaarts, langs de oost-zyde van Sumatra, binnen banks door, na Jamby, en voorts door de Straat van Sabon, na Malacca: desgelyks van Poulepanjang na Patania, en Siam: als mede na China, Piscadores, en Japan.

Bekent zynde hoe de passaat-winden waaijen, zoo kan men daar giffing op maken, om de reis op het spoedighste voort te zetten.

Door deeze passaat-winden, en het ebben en vloeijen der zee, kan men ten deele overleg maken van de koers der stroomen. Tot voorbeeldt: Dewyl van de Canarische eilanden zuidwaarts een noord-oosten passaat-wint waait, zoo dryft de zelve het water zuid-west aan; en den zuid-oosten passaat-

faat-wint, die van Cabo de bone Esperance noordwaarts waait, dryft veel waters noordweft aan: zoo dat het water elkan- der omtrent de Linie, of tuffchen de kuft van Guinea en Brafil, ontmoet, en trekt ten deele om de Ooft; maar het meefte water loopt om de Weft, en wort voorts na de noord-kuft van Brafil, en Indie, ge- voert.

Merkt: De eb en vloedt verandert dik- maals dit gewoonlyk loopen des waters, en hier op is te letten; want als de Maans werking met de parffing der wint over een komt, en deeze beide het water op zetten, of neder drukken, dan valt de froom fel- der: doch op naauwe wateren werkt de Maan meeft alleenigh, en daar worden de dagelykfche op gaande en mede gaande tyen gebruikt.

Zal hier mede van deeze ftoffe een ein- de maken, hoewel noch veel van de froom- men, en ftuur-konft, te zeggen zoude val- len, dewyl d'ervarentheit in deeze zaak de voornaamfte leer-meefter is.

Den Onder-ftuurman ftaat het toe, den Stuurman behulpzaam te zyn, en hem te onderfchragen in het werk: ook zoo den Derde-waak.

Kleine Koopvaardy-fcheepen voeren al- leen eenen Stuurman, maar zware Schee- pen twee.

Wanneer een Lootsman te fcheep is, zoo moet die op de gronden, en landt-ver- kenning paffen, als ook op de loop van het water en froomen. Uit deeze Landts ha- vens moeten de Loots-luiden de Scheepen een myl weeghs in 't gemoet komen, en wie by de eerfte, tweede of derde ton eerft aan boort komt, ontfangt minder loon. Wegens hun ampt en handel zyn veele wetten ter neder gefteft, die ftriktelyk werden naar gekomen. Hun plicht is, de zee-gaten, welke het verlopen veel on- derworpen zyn, fteeds te gaan peilen. Zy vermoogen geen kleine Scheepen voorby te varen: voeren witte vlaggen, en dra- gen ken-tekenen in 't zeil, wat getal van Loots-luiden te fcheep zyn. By ys-gang genieten zy dubbelt loon. In het peilen der grondt gebruiken de Loots-luiden by- zondere kunft-woorden, als *O Terrepa, Nofsche, Effen gronds, Naalt-gronds, Geen gronds*, enz. Zy moeten wel voorzien zyn van goede zee-kaarten, om alle havens, en klippen, wel te kunnen verkennen. Een Lootsman oordeelt wanneer het anker ge- fmeten moet werden, en wanneer het ge- licht dient te zyn.

Het loot, dat uit geworpen, en waar mede de diepte der gronden gepeilt wort, heeft de gefalte van een kegel, en is on-

der met fmeer beftreken, om de aart der grondt te kunnen bezien, waar uit dan de plaats daar men is verkent wort. Zommi- ge zyn van gevoelen, dat de Ouden zich ter zee hebben gefchikt, en geftiert, na de verwen en aart van zant, en aarde, die zy, onder de kiel, op de grondt bevonden.

Hondert vadem touw, of diepte, verei- ficht een loot van acht pondt, by goet en ftil weér: drie pondt touw vereifcht tien pondt loot, by goet weér: vyf pondt touw, by onweér, vereifcht twaalf pondt loot: twee hondert vadem diepte, by goet weér, vereifcht zes pondt loot, en acht pondt touw: doch dit zy te verftaan, als het Schip ten anker legt; want anderzins moet het loot wel zes of acht maal zwaarder zyn: en dit alles volgens de langwylyge ondervin- dinge. De reden van dit vermeerderende gewicht, is, dat de zwaarte die zakken zal in gewicht moet overtreffen het water dat de zelve beftaat: hoe langer touw, hoe meerder plaats in 't water beflagen wert, en, by gevolg, hoe zwaarder het loot moet zyn. In gevalle de plaats, welke het touw en loot in 't water beftaat, zoo veel weeght, wanneer die vol water is, als het touw en loot te zamen, dan zal het loot niet zinken, maar blyven hangen. Het peil-loot overtreft zelden de zwaarte van zes-en-dertigh ponden, daar touwen van acht hondert, of duizent vadem, op zyn alderlangft, aan gefteken werden: laeger gronden peilt men niet. Hoe dieper gron- den, en hoe meerder vaert het Schip heeft, hoe zwaarder loot vereifcht wert. Het af- dryven der froomen brengt dikmaal groo- te dwalingen by in 't pylen van de gronden.

Blancanus, en *Leo Baptista*, peilen gron- den, met een gal-noot te laten zinken, welke, als op de grondt raakt, fchielyk na boven botft, terwyl zy de tydt, die de noot onder water is, met een water- of zant- looper afmeten; gelyk by gemelte Schry- vers volmaakter is te zien. Welke wyze van doen, myns bedunkens, veel zwaarig- heden na zich fleep; want het loode haakfken, daar de noot aan hangt, kan de zelve zeer licht ontfnappen, zoo door de froom, als andere dingen, die hem in het dalen ontmoeten kunnen: behalven dat de uur-loopers onwis gaan, en het Schip diende ftil te leggen, om de noot waar te nemen als hy ryft.

De Schryver houdt boek, of aanteken- ninge, van al dat tot het Schip behoort, en van alles dat in en uit het Schip gaat, als mede van alle de eer-waren: fchryft de na- men van het boots-volk op, nevens hunne geboorte-plaatzten: ftelt de bevelen van den Kapitein in gefchrift, en plakt die aan de

de maſt: moet dagh-ſchrift houden van alles wat in 't Schip geſchiedt, rakende den dienſt van 't Landt: houdt de rolle van het volk klaar: leeft alle maandt den Artykkel-brief het volk voor: magh geen geſchenken trekken van 't volk, dat by hem aangenoomen wert. Hy moet wel zorghuldighlyk aantekenen wie ſcheep komt te ſterven, haar goederen opſchryven, en rekening daar van houden, als die voor de maſt verkocht werden: als mede, wie uit den dienſt gelaten, of daar in genoomen wert. By alle gelegentheit (zynde weſtwaarts buiten de bocht van Vrankryk) heeft hy aan zyne Betaals-heeren over te ſchryven den toestandt van ſchip en volk. Hoe minder gelt hy aan het volk verſchiet, hoe dienſtiger dat het zy; doch nimmer verlegt hy meerder gelt aan iemandt van de bootsgezellen, als het vierde van de ſoldye. Hy moet de aantekeningen houden van ſchulden, die tuſſchen den een en den ander op het Schip worden gemaakt. Al wat op den geheelen togt aantekens waardigh voor valt, zelf het getal der gedane ſchooten, heeft hy op te ſchryven, en op zyne overkomt aan den Zee-raadt te behandigen. By de namen der geenens die buitens landts komen te verloopen, zyn zy gewoon een galge te zetten.

Byzondere Inſtructie, waar na hen zullen hebben te gedragen de Schryvers op 's Landts Scheepen van oorloge, boven het geene zy-luiden, neffens andere Scheeps-officieren, en gemeene bootsgezellen, volgens den algemeinen Artikkel-brief, gehouden zyn.

I. Eerſtelyk zullen de Schryvers op des Landts Scheepen van oorloge goet en volmaakt regiſter houden van alle het geene van dage tot dage binnen ieder Schip geſchiedt, den dienſt van het Landt rakende, en byzonderlyk waar om en wanneer den Kapitein eenige eer-ſchooten heeft laten ſchieten, om die tot vermanen van den Raadt over te leveren, en daar op gelet te worden na behooren. Ende in gevalle zy geen volmaakt regiſter daar van, en vorders van 't geen zoo binnen als buiten den ſcheep om gaat, bevonden werden gehouden te hebben, zullen daar over keurlyk, na gelegentheit van zaken, werden geſtraft.

II. Zullen ook gehouden zyn ieder twee rollen te maken van het volk des Schips, daar op zy als Schryvers zullen dienen, en de eene, by hunnen Kapitein, benevens haar ſchryvers, ondertekent, met den dagh van de eerſte monſteringe, aan den Raadt over te leveren, en de andere by hen te behouden.

III. Daar beneffens ook te maken een regiſter, waar in zy zullen gehouden zyn wel en getrouwelyk aan te rekenen den dagh op welke iemandt van het ſchips-volk komt te ſterven, met paſpoort van den Raadt van 't Schip af gaat, ofte ook voor ſchelm quame wegh te loopen, boven welkers naam zy een

galge zullen ſtellen, en den Raadt daar van datelyk verwittigen, op verbeurte van twee maanden ſoldy.

IV. Van gelyken in alle oprechthegheit aantekenen den naam, en den rechten dagh, van de geene die in de plaats van alzulke geſtorvene, afgedankte, ofte voor ſchelm wegh geloopen, weder moghten aangenoomen werden, op dat ten tyde van de monſteringe, of afdankinge van 't ſchips-volk, de twee rollen met het gehouden regiſter moogen werden vergeleken, ende gezien of het Landt in 't houden van het volle getal des ſchips-volk, na uitwyzen der voorzeide twee rollen, niet te kort is geſchiedt, op verbeurte als vooren.

V. Zullen mede alle Schryvers gehouden wezen haar-luider nieuwe rollen te ſchikken na de oude en voorgaande, zonder de namen van de ſoldaten ofte bootsgezellen op een andere plaats te voegen, als die in de oude en voorgaande rollen geſtelt zyn geweest, op dat by den Raadt, en hare Commiſſariffen, op alle veranderinge te beter gelet magh worden, op boete als vooren.

VI. En alzo door de groote ſchulden, die op de Scheepen werden gemaakt, dikwylen het verloop van 't volk veroorzaakt wert, hebbende hunne ſchulden ofte gelyk gemaakt haar 't achterwezen, ofte wel daar boven, zoo werden de Schryvers by deez geſtelt, goede toezicht te nemen, dat niemandt op hunne onderlinge Scheepen meer ſchulden make als een maandt zyner ſoldy zal komen te bedragen, ofte, in geval van merkelyk aan 't Landt niet ten achteren te wezen, ten uiterſten twee maanden.

VII. De Schryvers zullen ook in alle getrouwelykheit by lyſte aantekenen alle het geene de matroozen, die komen te ſterven, ofte te verloopen, by hare aſtyvigheit, ofte ten tyde hares verloops, binnen den ſcheep nalaten zullen, omme, met kennis van den Kapitein, en d'andere Scheeps-officieren, in 't openbaar voor de maſt, aan de meeſt daar voor biende, verkocht te werden, der geſtorvenen ten profyte van hare erfenamen, ende der verloope ten profyte van het gemeene Landt, waar van de Schryvers goede rekeninge zullen houden, en tot vermanen van den Raadt overleveren.

VIII. Op dat de Schryvers het geene voorſz. is te beter en zekerder moogen nakomen, zullen zy ſleedts maken ſcheep te wezen, zonder zich daar van om eenige oorſake afwezig te houden, al ware het ook dat haar den Kapitein zulks beval te doen, op verbeurte van twee maanden ſoldy voor de eerſte reize, en voor de tweede reize boven dien keurlyk gebetert te werden.

IX. De Schryvers zullen gehouden zyn alle maanden te ſcheep den Artikkel-brief de matroozen voor te leezen, op boete van niet te zullen ontfangen hare maandelyke ſoldy, wanneer niet bewyzen hun in 't leezen alle maanden gequeten te hebben.

Eedt voor de Schryvers.

Ik beloeve ende zweere de Gecommitteerde Raden der Admiraliteit, alhier reſiderende, boven den eedt, by my gedaen op den algemeinen Artikkel-brief, ook deeze byzondere Inſtructie puenſtelyk te achtervolgen, zonder daar van in eenig wyſe af te wyken, directelyk ofte indirectelyk, om eenige giften, goeden, eigen-baat, ofte gunſt van iemandt, maar my bier in te quytten als een vroom en vrouw Schryver voor het beſte van 't gemeene Vaderlandt toe ſtaat, en beboort te doen: Zoo waarlyk helpe my Godt almachtigh.

Allen Hooft-officieren is 't gevogchlyk zich te houden achter de groote maſt; voor de zelve, en onder de gemeene man te verkeerren, ſtrekt hen tot oncer.

R r r

Den

Den Schryver volgt de Chirurgyn, of Heel-meefter, in rang, en aanzien, te fcheep, wien op 's Landts Scheepon een Onder-meefter, en knecht toegevoeght is. Zyn kilt moet wel voorzien zyn van alle noodige werk-tuigen der konft, nevens heel- en genees-middelen in overvloedt. Hy moet zelve wel geoefent zyn, en zonder voorgaande proeve niet aangenoomen werden. Hy voorziet zich van alzulke heel-middelen, als oirbaar zyn tegen ziekten, die te fcheep veel voor vallen, gelyk als fcheur-buik, die veroorzaakt wert uit ftilte, havoeloosheit, ongemak, en oude koft, waarvoor het eeten van tamerinde een goet genees-middel is: loop, herkomende uit groote hitte, en het eeten van veel vruchten: water-zucht, en heete koortzen, fpruitende veeltyds uit ongezonde landt-winden: wormen in de beenen, zoo de reis na de heete landen leit: verftorving in de leden, zoo het op Groenlandt, of andere koude gewesten, is aangezien.

Onder krankheden, die de zee mede brengt, is de zee-ziekte geen van de minfte, fchoon niet gevaarlyk, als by ongemene toevallen: hier zyn weinigh genees-middelen tegen, als zich ftill te houden, en dwars fcheeps plat neder te leggen, een goede eet-maat te houden, en lange gewoonte van 't zee-varen. De oorzaak van deeze ziekte fchynt niet anders te zyn als een onmatelike beweging in de maagh, waar door de waterige en vlietende ftoffen in de zelve na de mondt van de maagh gefchudt worden, daar het braken en walgen door veroorzaakt werdt, voornamentlyk als dit waterige met gal, zoute en fcherpe dampen, vermengt is. De beweging, die het Schip doet, brengt duizelingen aan het hooft, door welke duizelingen de maagh dan in zyn gewoonlyke beweging gefett wert; want veele zenuwen, die uit het hooft fpruiten, komen in de mondt van de maagh te eindigen. Meer aanftoot zal iemand van deeze quale hebben, als hy met het gezicht na vooren van het Schip ziet, dan als hy met de nek daar heen ftaat; want dus werden de dampen meerder na de mondt van de maagh gedreven: ook meerder als het Schip over kleine dan over groote baren gaat; want korte golven doen het Schip meerder fchudden als groote. Ook zal men nuchteren zoo veel noodt van deeze ziekte niet hebben, dan als men gegeten heeft.

Gedurende het gevecht zit de Heel-meefter in de kombuis, of in de bottelery, alzo hy daar de meefte plaats heeft. De verwonde brengt men in de bottelery,

daar een gat in 't fchot tegen de kombuis aan komt, waar door men de gequetften tot den Meefter brengt, als hy in de kombuis zit: en door dit gat wert in 't gemeen de fyys geriekt.

Een maal daaghs voeght zich de Meefter voor de groote maff, onder 't verdek, daar ieder, die verwondt is, en gaan kan, tot hem komt, en zich laat verbinden: met uitroepen werdt dan zyn komft de maats bekend gemaakt. Zyn kilt moet op een bequame plaats in 't Schip ftaan, daar zy minft bewoogen werdt. In 't veghten houdt hy zyne yzers aan 't vuur, en de zalven klaar.

Men heeft althans in 't ftaan genoegzaam zeil-dock, dekken, en hooft-kuffens gereedt, om de verbondene daar op neder te leggen.

Alle quetzuren, die de matroozen door 't fcheeps-werk bekomen, is de Meefter gehouden te heelen, zonder daar voor byzonderen loon te geniecten.

Als'er een Genees-meefter te fcheep is, zal de Heel-meefter met hem te rade gaan, en zyn goetdunken volgen.

De krankten te fcheep moeten van hun baks-gezellen gedient en waargenoomen worden. De verftorvene worden in haar kombacs genaait, ('t en ware men dicht by landt was, en hun begroeve) en met een fchoot aan ftuur-boort over boort gezet; want aan bak-boort iemandt over boort te zetten, is by matroos oncerlyk: hier om wort'er ook in 't af-loopen van de ree groot verffchil gehouden: en alle krenge, die fcheep komen te fterven, worden aan bak-boort in zee gezet. Die by nacht fterft, wort 's morgens na het gebedt over boort gezet: die by daagh fterft, 's avonts na het avont-gebedt.

De Hoogh-bootsman, en Schieman, paffen op het touw-werk, fchooten, en halzen: houden de takels klaar, korten en lengen: fplitzen het verbroken touw-werk, woelen en binden ook het zelve. Deeze zyn als Onder-fchippers: en ieder heeft een makker, maat of ampt-genoet. De eerfte paff op al wat aan de groote maff betreft, en zyn maat op de bezaans maff. De tweede paff op 't geene tot de fokke-maff behoort, en zyn maat op de boegh-fprict. Hun ampt is ook, de goederen, die fcheep komen, te doen over heiffen, en wel acht te ftaan dat de zelve geen ongemak lyden in het over komen. Zy bezorgen de raas, en doen die vaft maken, zoo, dat zy altydt klaar zyn. Zy ftaan goede acht dat het Schip net en rein blyft: dat geen tabak, als voor de maff, gezoogen wert, en zulks met hoorenjes op de py-pen,

pen, op dat geen brandt daar door werde veroorzaakt.

De Timmerman moet zich zelve van werk-tuigen voorzien, noodigh tot zyn konst, om te braeuwen, 't Schip dicht te houden, 't verbrokene te hermaken, enz. waar toe hem noodigh is hout, masten, pek, teer, roet, loop-riet, mosch, werk, en diergelyke. Hy moet het Schip steeds lappen daar het noodigh is: houdt prop-pen gereed: zuivert de pompen, en houdt die klaar. Hy moet wel toe zien, als hy eenige reeten of scheuren in 't Schip dicht maakt, voornamentlyk die onder water zyn, dat hy 't hout niet te veel peutert of klopt, op dat zich geen grooter opening ontdekke, daar het Schip meerder onheil van te verwagten zoude hebben.

Een Konstapel dient moedigh en dapper te zyn, en wel geeffent in zyn konst. Hem moet de grootte van zyn bufsen, nevens de kracht van het kruit, wel bekend zyn. Deezen alleen staar het toe 't geschut te hantereen, en in de kruit-kamer te gaan, mitsgaders alzulke Boschieters, als hem werden toegevoeght. In 't laden doet hy zyn stukken binnen boort loopen.

Het kan niet ondienstigh zyn dat by ieder stuk, op perkement, de namen der Buschieters worden geschreeven, welken den Konstapel zyn toegevoeght, om op de zelve te passen.

De Konstapel draaght zorgte over het oorlogs-tuigh. Hem is een maat en amptgenoot toegevoeght. Zy moeten het buskruit tydelyk keeren, en by goedt weêr te droogen zetten. Als men ten anker komt moeten zy op het touw passen, en het zelve bekleden, op dat het zich niet schade-loos vyle.

Een Konstapel behoort goede giffinge te kunnen maken van de vlugt des kogels, wetende dat de kogel korter over water als over landt vliegt. Men geeft aan een stuk, schietende 2 pont yzer, $1\frac{1}{2}$ pont kruit, en van 2 tot 12 pont toe, $\frac{1}{2}$ pont meer voor ieder pont yzer. Andere rekenen de zwaarte van 't kruit na de zwaarte van de stukken, gevende voor ieder 40 pont spys, in metale stukken, 1 pont kruit: in yzere stukken maakt men voor ieder 500 pont spys, 1 pont kruit.

Hy stelt de zwaarte van de kogels boven ieder schiet-poort, zuivert de bufsen steeds wel, en houdt zyn wiffers en lepels rein.

De zwaarste stukken zet men onder in het hart van 't Schip.

Eer men laadt, blaast men gemeenlyk de stukken met een weinigh kruit af. De kardoezen en kogels moeten wel aangezet zyn, op dat zy uit de stukken, en in zee,

niet komen te rollen. Men maakt de monden der stukken, als men huns niet noodigh heeft, met hout prop-pen toe, en besmeert die wel met roet, tegen 't inwateren. De kardoezen verdeelt men, ieder na zyn aart, in byzondere kisten, die wel gemalt werden. De schroot-zakskens naait men van stevigh pomp-leder.

De Konstapel doet zyn kruit in tonnen, en die wel dicht met huden dekken. De wielen der roopaerden doet hy met zeep smeeren. Tusschen twee stukken zet hy een balie water, en nat de zelve om de zevende of achtste schoot. Als de stukken heet zyn heeft men minder kruit van nooden, dan als zy kout zyn. Hy ziet de schooten wel af, en mikt liever onder als boven het vyandts Schip; want aldus zal de kogel beter komen te raken.

Vuur-werken, die men tot den vyandt wil over brengen, moeten onder in het Schip bewaart werden, tot dat men huns noodigh heeft, om alle onheilen te weeren.

Tot vuur-werken te sloop kunnen de picken, daar vuur-bundels voor aan zyn, niet ondienstigh wezen, zoo wel om den vyandt met de scherpe punten te belcdigen, in 't enteren, als om de Scheepen zelve in brandt te steken: als ook de pylen, die voor scherpe punten hebben, om te hechten, en omwoelt zyn met zakskens, gevult met vuur-voedzel, om brandt te verwekken: men bezet de schachten deezzer pylen ook wel met haakskens, om in de zeilen der vyanden te blyven hangen.

Een oudt stuk linnen, gedoopt in brandewyn, en uit een stuk geschooten, heeft veel maal groote schade met aansteken van de zeilen gedaan.

Glaze flesschen, en gevulde vuur-potten, daar brandende lonten aan hangen, welke de stoffe ontvonken als de kruik verbrooken is, werden onder 't enteren veel gebruikt, en uit de marssen in des vyandts Scheepen geworpen: als ook smook- en stink-potten, met granaten, welke het bequaamste van een langwerpige vorm zyn, om door de tralie-luiken in het Schip gestoken te kunnen werden: nevens vuurballen, welke uit de handt, of wel uit slingers, geworpen kunnen werden.

Als men draat- en ketting-kogels op de stukken zet, heeft een Konstapel te letten dat de ketting onverwart op het midden van 't stuk komt te leggen.

Als men gloeiende kogels schiet, zet men een dichte hout prop op het kruit, en een bundelken nat werk, of linnen, op dien prop, dan laat men de kogel in loopen, welke aanstonds geschooten dient te werden.

Klumpen van een gemengde pap, uit kalk, hamer-slagh, bus-kruit, steen, kogels, enz. r'zamen gekneedt, en uit de busen in 's vyandts Scheepe geschooten, hebben zomtyds grooten dienit gedaan.

Stang-kogels, en bouts, worden gebruikt om het rondt-hout te vellen, doch meer by de Engelschen als Hollanders, al-zoo deeze veel na de masten en zeilen gewoon zyn te schieten, en die meest in het hart van 't Schip.

De kalven in de roopaerden behooren dervoegen gestelt te zyn, dat men het geschut dompen en heffen kan, na den eilch.

Volgt een wydtloopiger ontwerp van de Busfchietery, en Zee-konstapels ampt.

Een goet Konstapel moet kundigh zyn in al 't geene het geschut aangaat: hy behoort kennis te hebben van de stoffe daar het geschut van gemaakt wort, en van de kracht des zelfs: van de veerheit die een stuk beschieten kan: van de grootte en zwaarte des kogels: van de kracht van het buskruit, en hoe veel noodigh is tot een proef-storm- en dagelyksche schoot.

Wat de stoffe des geschuts aangaat, op zee wert veeltyds yzer gebruikt, doch het beste geschut is van metaal.

Men heeft zedert weinigh tydt gevonden het maken van houtse stukken, die tot 6 pont yzer schieten: deeze zyn licht om te hanteeren, en bestaan uit vier stukken hout, heel net in den anderen gevoeght, en met sterke touwen bewoelt, zynde van binnen bekleedt met een kopere buis; edoch, vermids geen ondervindinge van hare deught hebbe, kan daar van niet loffelyks melden.

Om een yzer stuk te maken voeghde men voortyts alleen verscheide dikke yzere staven aan malkanderen, welke omgordt werden met yzere banden, der wyze als de tonnen omgordt zyn; maar der zelve gebruik niet zonder gevaar zynde, heeft men een middel gevonden om die te gieten van yzer, of koper. De yzere stukken bedervden lichtelyk, en de kopere zyn niet sterk genoegh, indien niet gemengt werden met tin. De menginge dan van deeze stoffe is aldus: Men neemt negen deelen geel koper, en drie maal zoo veel root koper, en vier deelen fyn tin. Andere doen by 100 pont koper 10 pont tin, en 8 pont loot: andere by 60 pont koper 10 pont tin, en 8 pont latoen, of geel koper: zommige doen by 100 pont koper, 5 pont tin: eindelyk zyn 'er die 200 pont latoen doen onder 1000 pont koper, en een weinigh tin.

Een metaal stuk, 48 pondt yzer schietende, weeght omtrent 7000 pont: een 24 ponder weeght omtrent 4050 pont.

Men kan uit de koleur, door 't geluidt, en uit de hardigheit, bekennen of de stoffe goet is. Zoo de stoffe geel is, is 't een teken dat'er te veel latoen onder is, en daar om te zwak het geweld des kruits te verdragen. Zoo de stoffe wit is, dan is 'er te veel tin onder, en daar om te bros: 't geen men ook bekennen kan door het geluidt; want als dan is het geluidt helder en zilverachtigh. Indien de stoffe zacht is, zoo is 'er te veel loot in, of te weinigh tin. De beste stukken zyn van koleur tusschen geel en wit, en hardt van stoffe: het geluidt is wat dofachtig; doch de proef-schoot geeft de beste verzekering.

D'ervarentheit heeft noch niet volmaakt geleert hoe verre een stuk, van gegeven langte en wyde, schieten kan, als het met een gegeven gewicht buskruit geladen is. Men weet alleenlyk dat een stuk van middelbare langte verder schiet, als een dat korter of langer is; de reden daar van houdt men deeze te zyn: indien het stuk korter is, dat de kogel noch al de kracht van 't buskruit niet ontfangen heeft eer hy uit het stuk gevloogen is: en langer zynde, verliest het buskruit een gedeelte van zyn kracht eer de kogel uit het geschut gekomen is. Ten tweeden weet men dat een stuk verder schiet als het eenige graden verheven is, dan als het horizontaal zy gestelt, en dat een stuk op 45 graden verheven het verdtste toe draaght. Ten derden heeft de ervarentheit geleert dat een stuk over het landt verder schiet als over het water: waar van de reden seynt te wezen, dat het water vochtiger dampen uit werpt als het landt, welke dampen de vlucht des kogels verminderen.

Men zegt dat een stuk geschut verder schiet indien het achter uit loopen belet is, dan als het vryelyk en los achterwaarts kan loopen, uit reden dat alzo minder beweging over gegeven wert.

Hier komt in aanmerking, en zulks niet ondienstigh, hoe men de zwaarte der kogels, na gelang harer middel-lynen, zal vinden. Om dit dan te weten, zoo doet als volgt: Neemt een kogel die wel rondt is, het zy van yzer, loot, steen, of andere stoffe, van welke ghy de zwaarte onderzoeken wilt, en deelt zyn diameter in 100 gelyke deelen, zoo zal een kogel, wiens middel-lyn 126 deelen is, 2 pondt wegen; een kogel, welkers middel-lyn 144 deelen is, zal 3 pondt wegen: en zoo voorts, volgens deeze nevens gaande uitgerekende Tafel.

Pon-

Fonden.	deelen.	Fonden.	deelen.	Fonden.	deelen.
1	79	14½	244	37	333
1	100	15	246½	38	336
1½	114½	15½	249½	39	339
2	126	16	252	40	342
2½	136	16½	254½	41	345
3	144	17	257	42	347½
3½	152	17½	259½	43	350½
4	159	18	262	44	353
4½	165	18½	264½	45	355½
5	171	19	266½	46	348
5½	176½	19½	269½	47	360½
6	182	20	271	48	363
6½	186½	21	276	49	365½
7	191	22	280	50	368
7½	196	23	284	51	370½
8	200	24	288	52	373
8½	204	25	292	53	375½
9	208	26	296	54	377½
9½	212	27	300	55	380
10	215½	28	303½	56	382½
10½	219	29	307	57	385
11	222	30	310½	58	387½
11½	225½	31	314	59	389½
12	229	32	317½	60	391½
12½	232	33	320½	61	393½
13	235	34	324	62	396
13½	238	35	327	63	398
14	241	36	330	64	400

Uit dusdanige Tafels wort een Tal-stok gemaakt, waar mede des kogels zwaarheit te beseuren is.

Het buskruit wert op deeze wyze beproeft: Men legt een weinig op papier, en ontfteekt het zelve, zoo het dan alles in damp op gaat, of zoo het haastelyk op gaat, zonder veel rook, met een blazing, en met een heldere vlam, zonder eenige tekens te laten, en zonder het papier te beschadigen, dan is het buskruit zeer goet, en krachtig, anders, zoo alle deeze dingen niet gevonden worden, is'er eenigh gebrek in. Het graauwachtige, dat wat na de roode kant trekt, wort voor het beste gehouden.

Om het buskruit te maken neemt men 6 pont 8 loot gezuiverde salpeter, 29 loot zwavel, en 1 pont 8 loot, of wel 1 pont, vuil-boomen kolen. Andere nemen 6 pont 4 loot ruige salpeter, 29 loot gesmolte zwavel, en 1 pont 5 loot kolen, met wyn-edik bevochtigt. Andere nemen 6 pont zuivere of gebroken salpeter, 28 pondt zwavel, en 1½ pont vuil-boomen kolen, met wyn-edik bevochtigt, en 24 uren laten arbeiden. Zommige nemen 6 pont 8 loot zuivere ruige salpeter, 28 pont reine zwavel, 1 pont en ½ loot kolen, 't zelve als vooren latende arbeiden. Men moet ook wel acht nemen op de toestandt der korrelen, of die vast, grof, of fyn zyn, na den eisch. Van oudts maakte men buskruit

zonder korrel, gelyk het zelve als noch in China wert gemaakt.

Alle metale of yzere recht-loopende stukken, die haar behooryke even-maat hebben, en van 1 tot 8 pont yzer schieten, worden beproeft met zoo veel kruit als de kogels zwaar zyn; die van 8 tot 16 pont schieten, met ½ van de zwaarte der kogels; die van 16 tot 48 pont schieten, met ¼ van der zelve zwaarte. De dagelyksche schooten zyn, van 1 tot 8 pondt yzer toe, ¼ van de zwaarte der kogel aan het kruit, en zoo voort tot 18 pont naar advenant; doch van 18 tot 48 pont toe, des kogels halve zwaarte. Wat de storm-schooten aangaat, daar toe wort kruit genoomen na 't oordeel van de Konstapel, en na gelegenheit van het zelve. Zal echter eenige mate geven van het vullen der kardoezen: Men geeft aan de stukken, schietende 2 pont yzer, 1½ pont kruit, en deeze worden van haar dagelyksche schooten niet vermindert; en van 2 tot 12 pont toe geeft men ½ pont meer voor ieder pont yzer, dat de kogels meerder als 2 pont wegen: voorts van 12 tot 48 pont toe geeft men 1 3¼ loot kruit tot ieder pont yzer dat het stuk schiet, naar uitwyzen van deeze Tafel.

Yzere kogels.	Proef-schoot, aan kruit.	Dagelyksche schoot.	Storm-schoot.
1	—	1	—
2	—	2	—
4	—	4	—
6	—	6	—
8	—	8	—
12	—	9	—
16	—	11	—
18	—	12	—
24	—	16	—

Zommige rekenen de zwaarte van het kruit na de zwaarte van de stukken, gevende voor ieder 300 pondt spys 1 pondt kruit tot een proef-schoot, wel verstaande van metale stukken: tot een dagelyksche schoot, voor ieder 400 pont metaal, 1 pont kruit: en tot de storm-schooten met metale stukken, volgens deeze Tafel.

Aloy of spys.	Ponden kruit.	Aloy of spys.	Ponden kruit.
300	—	5200	—
400	—	5600	—
800	—	6000	—
1200	—	6400	—
1600	—	6800	—
2000	—	7200	—
2400	—	7600	—
2800	—	8000	—
3200	—	8400	—
3600	—	8800	—
4000	—	9400	—
4400	—	9600	—
4800	—	10000	—

Rrr 3

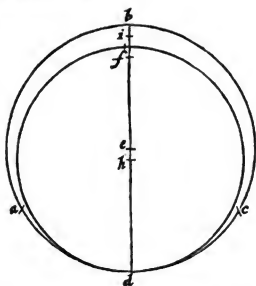
Van

Van yzer gefchut neemt men tot een proef-fchoot voor ieder 400 pont dat het ftuk weeght 1 pont kruut: tot een dagelykfche fchoot, voor ieder 500 pont fpy's 1 pondt kruut: tot een storm-fchoot kan men zich gedragen na de voorgaande Tafel, nemende in plaats van 400 pont metaal, 500 pont yzer; voor 800 pont metaal, 1000 pont yzer, en zoo voort.

Als de grootte van de mont bekend is, om dan te weten hoe veel pont yzer, loot, of fteen, het ftuk fchiet, zoo let op deeze Tafel.

Duimen in de mont.	Yzere kogels.	Loode kogels.	Sreene kogels.
1 $\frac{1}{2}$	—	1	—
2	—	1	—
2 $\frac{1}{2}$	—	3	—
2 $\frac{1}{2}$	—	4	—
2 $\frac{1}{2}$	—	5	—
3	—	6	—
3 $\frac{1}{2}$	—	7	—
3 $\frac{1}{2}$	—	8 $\frac{1}{2}$	—
3 $\frac{1}{2}$	—	13	2
4	—	15	—
4 $\frac{1}{2}$	—	18	2 $\frac{1}{2}$
4 $\frac{1}{2}$	—	22	3
4 $\frac{1}{2}$	—	26	4
5	—	30	4 $\frac{1}{2}$
5 $\frac{1}{2}$	—	36	5
5 $\frac{1}{2}$	—	40	6
5 $\frac{1}{2}$	—	44	6 $\frac{1}{2}$
6	—	47	7 $\frac{1}{2}$
6 $\frac{1}{2}$	—	55	8 $\frac{1}{2}$
6 $\frac{1}{2}$	—	65	10
6 $\frac{1}{2}$	—	72	11
7	—	80	12 $\frac{1}{2}$
7 $\frac{1}{2}$	—	90	14
7 $\frac{1}{2}$	—	100	16
7 $\frac{1}{2}$	—	120	17
8	—	140	18
8 $\frac{1}{2}$	—	160	20
8 $\frac{1}{2}$	—	78	22 $\frac{1}{2}$
8 $\frac{1}{2}$	—	85	24
9	—	92	26
9 $\frac{1}{2}$	—	100	27 $\frac{1}{2}$
9 $\frac{1}{2}$	—	115	30

Om het fpeelen des kogels tot alderhande ftukken te vinden, zoo doet als door de volgende figuur vertoont wordt: Haalt voor eerst de omtrek van de mont des ftuks $abcd$, wiens middel-linie is bd ; neemt dan met u paffier de halve middel-linie ed , en ftelt die van d na c en a , begrypt dan met de paffier de wydte ac , en ftelt de eene voet des paffers in d , zoo zal de andere in de middel-linie bd in f komen; deelt dan fb in drie gelyke deelen, een van deeze deelen brengt van e tot b , en uit b , als middel-punt, getrokken een rondt door d , zoo zal dit rondt de grootte des kogels zyn,

en de twee derde deelen, te weten bi , de begeerde fpeeling, indien de kogel niet boven 10 poet yzer is; maar hooger in gewicht zynde, dan zoude de fpeeling te groot wezen: derhalven neemt op de talftok de af-ftand van 12 tot 15 pondt, en houdt dat voor een algemeene wint-fpeeling tot alle ftukken, fchietende boven de 12 pondt yzer; en zal als dan een ftuk, fchietende 18 pont yzer, geboort wezen op 22 pont; van 24 pont yzer, op 28 pont; van 48 pont yzer, op 54 pont, enz.

Ook zyn'er veel metale ftukken, welke op de Schepen gebruikt worden, die wat minder voor het fpeelen van de kogel hebben, te weten: men geeft haar $\frac{1}{2}$ van een duim, en dat tot alle ftukken, hoedanigh de zelve zouden mogen wezen; zulks dat een ftuk, geboort zynde op 14 pondt, fchiet 12 pondt yzer; dat geboort is op 21 pondt, fchiet 18 pondt yzer; dat op 27 pondt geboort is, fchiet 24 pondt yzer, en zoo voort. Na welke order een Konftapel zyn mallen kan maken, om met behoorlyke voorzichtigheit de kogels tot alderhande ftukken toe te paffen.

Indien u een ftuk te voeren quam, dat zeer verroeft, en tot gebruik onbequaam was, zoo zult ghy het laden met fchaars een lepel vol kruut, als het ftuks lading falpeter ofte camfer, en laat dat boven het laad-gat in, doet daar dan laad-kruut op, en fteekt het met een loopendt vuur in de brandt, zoo zal de roeft van het ftuk afvallen; laad het dan op de proef, zoo zal het ftuk, afgefchooten zynde, klaar en zuiver wezen.

Een vernagelt ftuk kan op deeze manier gezuivert worden: Laad het ftuk met de helft van 't kruut dat het tot zyn dagelykfche fchoot van nooden heeft, en zet het wel aan met een aanzetter, neemt dan een rondt

rondt hout, dat even in het stuk past, en wel sluit, maakt daar een groef in, en dryft dat hout (dat omtrent een cubit lang moet zyn) wel vast in het stuk, met de groef onder, strooit dan kruut langs het stuk door de groef, en steekt het voor in de tromp aan, maar wacht u wel voor de prop en nagel.

Men kan het zelve ook door deeze manier doen: Maakt een sterk water, aldus: Neemt een half mutsje sterke edik, 4 oncen salpeter, 1 once zout, 4 oncen Spaans groen, en 1 half mutsje lyn-zaat-olie, doet het t'zaamen in een aarde pot, kookt het daar in drie of vier uren lang, zonder over te zieden, en laat het dan in een flesch in de Zon staan; slykt met dit sterk water u nagel door het laad-gat henen, dan zal de zelve verteert en opgegeten worden, en door deeze middel zal het stuk weder zuiver, schoon, en goet tot het gebruik bevonden worden.

Het eerst dat een voorzigtigh Konstapel behoort te doen, komende op een nieuw Schip, is, dat hy alle stukken wel van buiten af deelt, en beziet of de zelve haar behoorlyke evenredigheit hebben, en ook wel getempert ofte gemengt, als mede of die goet van stoffe zyn.

Hy moet met een lepel en wissel de stukken wel zuiveren, en schoon afnemen, op dat'er geen oudt kruut, zant, stukskens oudt yzer, of andere dingen, die de stukken schadelijk zouden mogen zyn, op komen te blyven.

Hy moet ook al de stukken van binnen wel betasten, en bezien of zy klokwsy, bankigh, of puttigh zyn.

Hem staat ook te onderzoeken hoe veel pont yzer dat elk stuk in 't byzonder schiet, stellende de zwaarte van de kogel boven de schiet-poort van elk stuk, op dat de zelve number daar na weder op de kardoezen magh gestelt worden.

De stukken wel onderzocht en gezuivert zynde, zal hy de zelve met een halve lepel kruut af blazen, en wederom wel wisschen eer hy laadt; ook de stukken niet laden, 't en zy met een kardoes, welke wel achter aan gebraght moet worden, zettende op de kardoes een hechte prop, latende als dan de kogel daar op rollen, en dan weder een prop op de kogel, op dat de zelve door 't slingeren van 't Schip niet uit rolle. Moet ook de stukken niet wegh zetten, voor en alee hy de mont der zelve wel dicht met een houte prop toe gemaakt, en met roet besmeert heeft, voor 't inwatern: het zelve moet ook gedaan worden aan 't laad-gat van de stukken, eer men het dek-loot daar op leit.

Als de stukken geladen, en wegh gezet zyn, moet men tot ieder stuk in 't byzonder ten minsten vier-en-twintigh kardoezen vaerdigh maken, te weten twaalf gevult, en twaalf ongevult, op dat die, des noodigh zynde, met der haast gevult konnen worden.

Hy moet ook goede zorge dragen, zoo lang hy in 't kruut doende is, dat alle brandende lonten binnen scheeps-boort uit gedaan zyn: moet ook zyne kardoezen in de tonnen en kisten wel forteren, op dat de zelve in der haast, des noodt, mogen aan-gebraght werden.

Men moet ook alle de kogels wel malen, en die geene, welke van verscheiden gewicht zyn, elk byzonder in een kogelbak van den anderen leggen; stellende voorts mede op ieder bak de zwaarte der kogels, die daar in zyn.

Men moet ook de schroot-zakskens tot het boven-geschut by rydts gereed maken. De beste schroot-zakskens zyn die met pomp-leer genaait, met lichte houte bodems aangepent, en met musket-kogels gevult zyn; want zulke dringen door, en doen groote schade omtrent 's vyants volk, gelyk d'ervarentheit genoegzaam heeft geleert.

Wanneer het gebeurt dat'er eenige nieuwe poorten in de Scheepen moeten gehakt worden, zoo moet men wel zorge dragen dat de zelve recht boven of omtrent de balk komen, zoo't moogelyk is, ook niet hooger of laeger dan de voorgaande poorten, en dat zy ruim genoeg zyn voor het speelen der stukken, op dat, zoo het gebeurde dat'er een stuk uit het roepart geschooten wierdt, met der haast weder een ander in de plaats gestelt magh worden.

De roepaerden, op hare wielen staande, moeten zoo hoogh komen, dat de bovenkant van de zelve recht op en neder komt te staan op de helft van de poort, zoo kan men de stukken gevoeghyk stellen waar men wil.

De Konstapel moet ook wel zorgh dragen dat de kruut-tonnen met ledere huiden gedekt zyn; als mede dat de wielen der roepaerden wel met zeep gesmeert worden; dat ook de touwe en houte wisschers wel vaerdigh by der handt zyn.

De kruut-tonnen magh men boven de vier weken niet laten leggen zonder omkeeren, of de salpeter zoude daar van ontzakken. Ook moet alle vier maanden het kruut weder van de stukken af genoomen en de zelve vars geladen worden.

Men moet ook wel acht nemen op de lonten, kaerffen, en vuur, op dat daar door geen

geen ongeluk omtrent de kruut-kamer geschiede.

Hy moet goede aantekening houden van alle gereedschap tot het geschut, als kruut, kogels, lont, enz. wat men daar af verbezight, en noch tegenwoordigh voor handen heeft, op dat hy daar na goede rekening doen magh, waar het gebleven is.

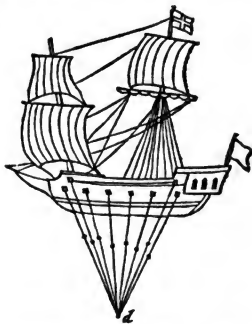
Een Busfchietcr moet, in 't bejegenen van eenigh vyandt, tusschen elke twee stukken een ton, of baly, met water zetten, in de welke, na dat'er zeven of acht schooten met een stuk gedaan zyn, de wisscher gedoopt, en uitgeslagen wort, het welk de stukken zeer koel en zuiver houdt, als de zelve daar mede gewischt worden.

Hy moet ook, by alle moogelykheit, wel toe zien, dat hy niet schiet zonder te raken, op dat de vyandt, door te veel schadelijke mis-schooten, niet gesterkt worde.

Doch op dat een jong en eerst aankomende Konstapel weete hoe dat men een goede schoot op de Scheepen kan doen, zoo let op 't geene volgen zal: By aldien de Scheepen, daar op ghy te schieten hebt, binnen het water-pas van des kogels vlugt zyn, zoo legt beide uwe duimen achter op de broek van 't stuk, en recht over het laad-gat des zelfs, in dier voegen, dat ghy met uwe duimen een verzicht-gat maakt omtrent de grootte van een erret, door welks verzicht ghy achter van de broek recht over 't laad-gat heen oogen moet, tot voor over het midden van de tromp des stuks, en voorts tot omtrent op 3 of 4, ja wel op 6 of 8 voet, na gissing, voor het vyandts Schip in 't water neder, zoo zal dikmaals de opening, of de holligheit van 't stuk, water-pas op het hart van 't Schip aan leggen: zoo haast ghy dan vuur hebt laten geven, en dat het beneden-geschut is, zoo gaat terstondt recht voor het stuk uit de poort leggen, en beziet waar de kogel neder valt, of watert, en wat verschil dat'er is tusschen de vlucht van de kogel en u voorgaande verzicht, op dat alzoo de andere navolgende schooten met naerftigheit daar op mogen verbeterd worden. Maar indien des vyandts Schip buiten het water-pas van des kogels vlugt is, zoo neemt hem terstondt met u gezicht, als vooren, op de kimmen van het water, of recht in 't hart: by aldien het nu in 't jagen was, en ghy in twyffel zyt of u stuk wel toe werpen zal, zoo zet u vuisst achter op de broek van het stuk, in dier voegen, dat ghy recht over de top van uwen duim oogen kondt, tot voor over de middel-kant van des stuks tromp, en voorts in des vyandts zeilen; doch dit geschiedt meest met het boven-geschut: derhalven, de schoot gedaan zynde, zoo

gaat terstondt achter op het ropaert van 't stuk staan, en ooght de kogel na, op dat, als voor gezegt is, alle mis-grepen mogen gebetert worden.

Het werdt by de Italiaansche Busfchieters, in 't bejegenen van hun vyandt, voor groote wetenschap gehouden, dat, wanneer men de laaghe geeft, alle de ballen op een plaats komen te raken in des vyandts Schip; waar om zy veeltyds zoo lange wachten met lossen tot dat recht voor de man zyn. Dit na den eisch gedaan, zal dikmaals den vyandt met een laaghe te gronde doen gaan. Om zulks te doen, zoo dienen alle de busfen na het midden gedraait te zyn, alleen de middelste wederzydts stalrecht tegen 't hart van des vyandts Schip over. Men dompt de stukken, of zet de zelve water-pas, na welgevallen. Doch om dat dit draaijen der busfen, en lossen van kogels, beter vertoont als gezegt kan werden, zoo beziet het nevens gaande Italiaansche Fregat, waar in de busfen lossende vertoon, en hunne ballen doe werpen op een wit d.

Binnen scheeps boort magh geen gesmolte materie van vuur-werken toebe-reidtd worden, maar aan landt; want hoe gevaarlyk het zelve is, heeft d'ervarenheit genoeg geleert.

Ook mogen geen vuur-werken, in het slaan tegen den vyandt, boven op 't Schip, in de kajuit, of onder de kompanje ge-braght worden, maar moeten tot de tydt dat men die noodigh heeft om laaghe in de kruut-kamer, kombuis, of bottelery ge-houden worden; want anders zyn daar van groote onheilen te verwaghten.

Nademaal het een der voornaamste punten van de Busfchietery-kunst is recht op een

een begeerde plaats te ſchieten, zoo volgt hier iets daar van, tot onderrecht: Laat, by voorbeeldt, A B C drie punten | A
zyn, en B het begeerde punt dat | B
men aantreffen wil. Om dit dan | C
te doen, ſtelt men het verzicht, zoo veel mogelyk is, op B; maar bevindende dat de kogel te laagh komt te vallen, ik neem in C, en zulks willende verbeteren, zoo ſtelt men het ſtuk even als te vooren toen het afgelchooten wiert, dan neemt men een ſtuk pot-aarde, en zet het achter op de broek, zoo dat men over de pot-aarde, en over het midden des tromps, het punt C ziet, daar de kogel getroffen heeft: dan laat men het ſtuk achter zoo veel zakken, tot dat men het punt B over de pot-aarde en het midden des tromps in 't verzicht kryght, zoo dan het ſtuk even als te vooren geladen is, zal het begeerde punt B gewiſſelyk getroffen worden. Maar de kogel te hoogh treffende, als in A, dan zet men de pot-aarde op de tromp van 't ſtuk, ſtellende ecrſt het ſtuk op de voorige merken, zoo dat men over de broek, en over de pot-aarde, het getroffen punt A ziet, dan doet men het ſtuk achter ryzen, tot dat men over de broek, en over de pot-aarde, het punt B ziet, en dus zal men het begeerde punt zonder twyffel aantreffen.

Vuur-werken die men te Scheep gebruikt.

Neemt gemeene halve pieken, of drielingen, en naait onder het ſcherp der zelve langwerpige zakjes, van maakzel als een ſtruis-cy, bewoelt die onder en boven wel vaſt om de pick, doch zoo, dat de punt vry uit ſteke, en haat'er boven een gat in, om de ſtoffe daar in te doen, vult die dan met deeze ſtoffen: Neemt 1 pont fyn geſtooten kruit, $\frac{1}{2}$ pont ſalpeter, $\frac{1}{2}$ pont bereide ſolfer, $\frac{1}{2}$ pont kamfer, en een handt vol zaag-meel van zacht hout. Ofte neemt 4 pont grof buſkruit, 1; pont gezuiverde ſalpeter, $\frac{1}{2}$ pont Grieks pek, 1 pont leven-de ſolfer, en $\frac{1}{2}$ pont kamfer. Beſtrykt die ſtoffe dan met deeze volgende ſtoffen: Neemt 1 pondt pek, $\frac{1}{2}$ pondt colephony, $\frac{1}{2}$ pont lyn-zaat-olie, $\frac{1}{2}$ pont ſolfer, en 3 oncen terpentyn, ſmelt dit te zamen in een aarde pot: de zakjes hier mede beſtreken hebbende, zoo zult ghy zeer treffelyke vuur-ſpieffen bekomen.

Wanneer ghy deeze pieken gebruiken wilt, zoo maak dat twee laad-gaten in, en roet die op met fyn gevreven kruit, of ſtoot het vuur daar in met het ſtop-werk, 't welk mede zeer goet is.

Deeze vuur-ſpieffen zyn geen van het minſte geweer, wanneer men by nacht

des vyandts Scheepen meent te enteren, want door haren ſchrikkelyken brandt geven zy licht genoeg van haar, om te zien waar men loopt, ſpringt, of gaat. Doch men moet altydt wel voor hem zien, en zorge dragen, zoo wanneer daar tien of twaalf vuur-ſpieffen zyn, dat men als dan twintig of dertig mannen met goet hand-geweer daar onder vermengt, zoo met piſtolen als enter-bylen: als ook, dat ieder ſpies-drager verzien zy met een goede fabel, piſtools, en een goede enter-byl: als mede, dat men noch eenige vuur-ſpieffen vaerdigh houdt, om tegen dat de voorſte half verbrandt zyn, met de zelve kloekmoedighlyk daar op in te enteren. En by aldien het gebeurde dat men zulke kloekmoedige tegenſtrevers hadt, dat men weder te rugh moeft wyken, zoo kan men evenwel in 't wederkeeren deeze ſpieffen aan alle kanten in 's vyandts Schip ſchieten en ſteken, alſoo dat het aan alle zyden in de brandt ſtaat, ſpeelende dan weder met kanon, muſketten, en piſtolen, het welke zoo grooten verbaaſtheit, en verwarring, onder haar zal maken, dat het qualyk om te zeggen, of te gelooven is, by aldien alle voor verhaalde dingen met goede order, en voorzichtigheit, aangeleit worden.

Men woelt ook wel klap-buſſen, gevult met kogels; voor aan deeze ſpieffen, welke dan 't gebruik van piſtolen hebben, en, los ſpringende na dat in 's vyandts Schip geſtooten zyn, veel ſchade aan de om en by ſtaande mannen komen te doen; behalven dat men met de punt, zeer ſcherp zynde, den vyandt mede groote ſchade kan toebrengen. Dikmaal worden daar ook wel kleine granaten voor aan gemaakt, gelyk mede in de pylen.

Om vuur-pylen te maken, die men uit ſtale bogen ſchieten, en uit de bandt werpen magh, zoo als voor deezen gebruikt zyn geweest.

Neemt van de pylen die tot de ſtale bogen gemaakt zyn, welke voor wel ſcherpe harpoenen moeten hebben, naait onder deeze harpoenen langwerpige zakjes, of ronde, en kantige, omtrent van grootte als een kloek zwanen-cy, bewoelt die onder en boven wel vaſt, als vooren verhaalt is, en vult de zelve met alzulke ſtoffe, als van de vuur-ſpieffen gezeyt is. Smelt dan pek, en harpuiſ, onder malkander vermengt, bekleedt de zakjes daar mede, en maakt'er boven twee laad-gaten in: als men die dan gebruiken wil, zoo roet de gaten op met fyn laad-kruit.

Deeze pylen zyn van grooten dienſt, by aldien zy met goede voorzichtigheit gebruikt

bruikt worden; want ondertuffchen dat men met de vuur-fpielfen in 't werk is, kan men deeze pylen van boven tot beneden in de zeilen fchieten, en zy konnen met geen water gebluffcht worden, waar door den vyandt gedwongen wort tot over geven, of moet noodtzakelyk alle zeilen in 't hol laten loopen, om den brandt te fmooren. Tot het vernielen der zeilen door deeze vuur-pylen, is zeer dienftigh dat men de fchacht der zelve met haaks-kens bezet, om des te beter te hechten.

Zommige nemen een oudt ftuk linnen, of een oudt hembt, dat nat makende in brandewyn, fteken het dan in een ftuk, en fchieten daar mede in 's vyandts zeilen; t welk den vyandt groote afbreuk doet, en zelden miff.

Om glaze fleftchen, en vuur-potten, te maken, en te gebruiken.

Neemt fleftchen van omtrent een kanne mats, en beftrykt die met deeze volgende ftoffen: Neemt pek 1 deel, lyn-zaat-olie $\frac{1}{2}$ deel, terpentyn $\frac{1}{2}$ deel, gemeene folfer $\frac{1}{2}$ deel, reuzel $\frac{1}{2}$ deel, laar dit te zamen fmelten, neemt het dan van 't vuur, en roert'er een deel buskruit in, beftrykt de fleftchen hier mede, en overkleedt die daar na met fyn werk, bedroopt de zelve dan weder met de voorfz. ftoffe, en plakt'er eenige eindtjes lont aan; vult de fleftchen dan met deeze volgende ftoffen: Neemt 1 pont falpeter, 1 pont buskruit, $\frac{1}{2}$ pont folfer, $\frac{1}{2}$ pont harpui, befprengt dit een weinig met lyn-zaat-olie, en doorwerkt het wel met de handen, vermengt dan eenige kleine balletjes van de harde vuur-ftoffe daar onder, omtrent zoo groot dat de zelve gevoeghlyk door de hals van de fleftch konnen gedaan worden, ftopt dan de hals boven wel vafte toe met een prop van kork, en doet daar wafch over, om voor het water bevrydt te zyn.

Deeze fleftchen zyn zeer gereedt om uit de marffen in 's vyandts Schepen onder eenigh volk te werpen; maar noch beter, wanneer men eenige Schepen meent te enteren, daar zeilen over getrokken zyn, en men vreeft dat daar onder eenigh kruit moght verborgen zyn; want als men de zelve van boven neder werpt, zoo breken zy aan ftukken, en de lonten, die daar om heen hangen, ontfteken de vuur-ftoffen, en met eenen de balletjes, die zoo geweldig heet en fterk in 't branden zyn, dat zy het zeil-dock ten eerften door booren, zoo daar onder dan eenigh buskruit verborgen is, dat zal ten eerften opvliegen, waar na men dan aanftonds enteren magh,

buiten alle gevaar van het kruit, daar men anders voor moght vreezen.

Deeze fleftchen werden op de alderbequaamfte wyze aldus bereidt: Men vult een vat tot het derde van zyn inhoudt met wel gezifte ongebluffchte kalk, de reft van het vat vult men met fyn grein poeder, en mengt dit wel onder een, nevens een weinig folfer, en terpentyn; deeze ftoffe wert dan in potten gedaan, diedicht geflooten, en in 's vyandts Schepen geworpen zynde, aan ftukken vallen, en door de aanghangen lonten in brandt vliegen, het welke groote ftank en ongemak veroorzaakt.

Men neemt ook wel glaze fleftchen met lange halzen, die men vult met fyn kruit, bolus Armenicus, Mercurius fublimateus, en korrelen rondt glas; doch in de halzen wert traagh brandende ftoffe gedaan, om zoo tydt te hebben van binnen 's vyandts boort geworpen te werden.

Men mengt ook wel ftukskens yzer, en kleine hant-granaatkens, onder het kruit; doch dan moeten de fleftchen een wyde hals hebben, en met aangelangen lonten ontfteken worden.

Men maakt mede eenige vuur- en flink-potten vaerdigh, in gedaante van gemeene moes-potten, welke gevult worden met $\frac{1}{2}$ goet gekarrelt kruit, en $\frac{1}{2}$ drooge kalk, aan welkers hals en ooren men de lonten vafte maakt: deeze moet men werpen onder hoopen volks; want zy maken een groote vlam, en ftuivinge van de kalk omtrent de oogen der vyanden, zoo dat die menighmaal daar door verhindert worden haar zelve te redden, door dien het gezicht, 't welk het tederfte lidt in 's menfchen lichaam is, het byten van de kalk niet verdragen kan: zy zyn ook zeer fchadelijk, behalven de brandt die de zelve van haar geven.

Andere bereiden deeze flink- en vuur-potten uit 10 pont vernis, 6 pont levende folfer, 2 pont hars-olie, 1 pont falpeter, 1 pondt olibanum, 6 oncen camfer, en 14 oncen brandewyn: dit op zyn pas gemengt, en ontfoken, veroorzaakt een onuitbluffchelyken brandt. Wanneer men deeze ftoffe in de potten giet, doet men werk en oudt linnen daar in drinken.

Deeze flink-potten worden ook wel bereidt uit camfer, buspoeder, folfer, falpeter, en fal armoniacum, gemengt met olie, of vet. De monden van alle deeze potten werden met zeil-dock gedekt, en rondt-om geteert.

Men kan ook ballen maken, die onuitbluffchelyk branden, als de zelve op de fcheeps overloopen geworpen worden: deeze

deezee bereidt men van salpeter, buspoeder, folfer, colophonium, camfer, en sal armoniacum, van ieder even veel, gemengt en gekneedt met olyf-olie.

Hier by kan men noch handt-granaten gebruiken, die bereidt worden als volgt: Men laat eenige ronde ballen gieten, die van binnen hol zyn, 't zy van koper, yzer, ofte glas, omtrent zoo groot als een kogel van 8 pont yzer, $\frac{1}{2}$ duim rondtom dik, gelyk gemeinlyk te scheep gebruikt worden, (anderzins maakt men die na welgevallen) waar in geschroeft konnen worden drie stalen pennen, voor scherp, van gedaante als voet-angels, om in het hout te hechten: deezee ballen vult men met goet fyn gekorrelt kruit: de pypen, die daar in steken, om de inhoudende stoffe te doen ontvoken, worden gevult met trage vuur-stoffe, en wel vast in gepakt: men moet ook wel toe zien dat de pypen van gelyke holligheid en lengte zyn, op dat men die op het tellen des te zekerder kan wegh werpen: deezee pypen, gevult zynde, moeten tot het midden in de granaten gesteken konnen worden: zy moeten ook wel styf en vast sluiten in het gat van de granaat: en eer men hen gebruikt, moet men eerst een pyp, zonder granaat, die op gelyke mate aangevult is, in de brandt steken, en zien hoe veel men op gemeine mate tellen kan, eer dat de zelve uitgebrandt is: als dan kan men de granaten met goede voorzichtigheit, als der zelve pyp op 10 of 12 tellens na uit gebrandt is, wegh werpen; want zoo men de zelve eerder wegh wierp, zoude men licht met zyn eigen munt betaalt worden. Derhalven doen alle bequame werk-tuigen wel goede dienst, als zy maar recht en mannelyk gebruikt worden.

De yzere ballen dienen gegooten te zyn van bros yzer, om te lichter van malkander te springen, en te verbryzelen. De kopere worden vermengt met tin, en spijlauter. Die van glas moeten; der dikte van haar middel-linie hebben. De pypkens die men in de granaten steekt, hebben; van hun middel-linie: de lengte zy $\frac{1}{2}$ van de zelve diameter. Deezee pypkens worden gevult met pek, colophonium, terpentyn, en wasch. De ballen zelf worden gevult met kruit, folfer, salpeter, enz. en boven op met werk. Het gedeelte des pyps dat in de bal komt, moet rondtom doorboort zyn met kleine gaatjes, om te lichter aan te gaan: eer men haar gebruikt worden zy met dikke propfen gestopt, om het gevaars wil; maar als men die werpen zal, het zy uit slingers, handen, of anderzins, kan men een brandende lont voor in douwen, doch zoo, dat het de stoffe niet raakt,

en aan des zelfs eindt een lootje hangen, het welke, wanneer de granaat, linie-recht neder vallende, grondt raakt, het brandende deel inwaards doet gaan, en zoo den bal aan einden vliegen.

Deezee granaten werden dikmaal rondtom bezet ofte ombonden met kogels, gelyk ook de rugh van de bol, omgooten zynde met warm wasch, en colophonium, waar over men een zeil-doeck naait, en dan werden zy weder vast ombonden.

Gelykerwys de granaten van verscheiden uiterlyke gestaltens worden gemaakt, zoo zyn de stoffen, waar mede men de zelve vult, ook van verscheide menginge, en de wyze van gebruiken is mede onderscheide. Op onze Kryghs-scheepen werden de granaten meest uit de handt geworpen; doch ik vermeine dat uit slingers de veilighste middel zoude zyn. Uit vaste werk-tuigen kan men te scheep, om haar beweginge, geen streek houden.

Behalven deezee springende granaten, zyn mede dienstigh vuur- en brant-ballen, die wel niet springen, maar echter alles, dat vuur trekt, ontsteken, en tot het vernielen van zeilen konnen gebruikt worden. Deezee werden mede verscheidentlyk bereidt, zoo wel van metaal, als andere lenige stoffe, gelyk leder, en doeck; ook van steene potten, gevult met licht brandende stoffe, wel bewoelt of ombonden, en besmeert met hars, pek, of wasch. Zy werden ook verscheidentlyk in 's vyandts Scheepen geworpen, zoo door geschut, als met handen, slingers, en andere werk-tuigen. Hare gedaanten zyn afzonderlyk. Ik zal my afhouden van volmaaktelijk hare bereidinge te beschryven, korthheit zoekende, om dat zulks meer het werk van een konstigh Vuur-werker, als van een Scheeps-konstapel is. Gelyk mede niet zal spreken van de bereidinge des growwelyken vuurs, 't geen het Grieksche genaamt wert, 't welk noch onder noch boven water gebluscht kan werden, als alleen door edik, om dat des zelfs gebruik te scheep weinigh te stude komt, en men met minder kosten uitwerken kan, 't geen te water, om eenige Scheepen aan te steken, van nooden is.

De Russen belegerden een maal Constantinopolen met 1000 Scheepen, doch wierden alle verjaagt door het genoemde Grieksche vuur. *Zekere Callimachus* wort de vinder daar van gezeght te zyn.

Potten vol lymigen olie worden dienstig te scheep by de handt gehouden, om in des vyandts Scheepen te werpen, en de verdedken door de gladdigheit onbruikbaar te maken.

De bequaamfte gedaante van flink-potten, granaten, of andere beflooten vuurwerken, is langwerpigh, om dat men de zulke beter door de tralie-luiken kan fteken, en niet van nooden heeft het ruim op te hakken. Zy dienen infgelyks zoo gemaakt te zyn, dat niet aangetaft noch uitgedooft konnen werden, na dat uit de handt geworpen zyn.

Een goet Scheeps-buffchietter behoort mede te weten het bereiden van vuur-bundels, op dat men die, wanneer het de noodt vereifcht, in des vyandts Scheepen magh werpen, en de zelve zoo doen vergaan. Hy neeme dan 8 deelen folfer, 2 deelen colophonium, 4 deelen falpeter, 1 deel zwart pek, 1 deel wafch, en 1 deel terpentyn, mengt dit alles in een kopere of yzere pot, en laat het te zamen fmelten, werpende dan oudt droogh lywaat, werk, of diergelyke, in den pot, en laat dat alle die ftoffen in drinken, windende het dan, noch warm zynde, om houte knuppels, en ombindt die daar na wel vaft met yzer- of koper-draat. Dit bereidtzal zal zoo wel onder als boven water branden, en niet uitgebluscht konnen werden als met zant, aarde, of overgeftolpte wafch; derhalven is het zeer bequaam om vuur en brandt te verwekken, en zeer dienftigh om in des vyandts Scheepen geworpen te worden, als men van wil is die te vernielen.

Het zal ook ftrekken tot volmaakter kenniffe van een Konftapel te water, dat hy goede kogel-bundels, en buffen, weet te bereiden, welke men op 't kanon zet, wanneer men van wille is den vyandt fterke afbreuk in volk te doen. Neemt hier toe 4 deelen zwart pek, 1 deel colophonium, 1 deel wafch, en 1 deel folfer, met een weinigh terpentyn; doet dan daar toe 8 deelen kalk, 4 deelen poeder, en 1 deel hamer-flagh; giet daar by kleine kogels, fteenen, fpykers, enz. dit tot een pap gemengt, in buskens gegooten, en uit het gefchut in 's vyandts Scheepen geworpen, brengt groote fchade by. Men drooght ook deeze ftoffe wel, en kneedt die tot klootjes, welke, in 't gefchut geworpen, een goede uitwerking doen. Deeze ftoffe brengt men ook tot bundelkens, bindende veel kleine kogels in zakskens by een, die men dan met de eerfte pap beftrykt.

Wanneer men draat- en ketting-kogels op de ftukken zet, moet men in acht nemen dat de ketting onverwart in de midden komt, en de kogels aan de zyden.

Een Konftapel moet voorzigtigh zyn wanneer hy met gloeiende kogels zal fchieten, het geene wel zelden op onze Scheepen gefchiedt, doch by de Engel-

fchen in den laaftten oorlogh veel in gebruik is geweest. Als dan het gefchut op zyn pas geladen is, zoo zet daar een houte wel fluitende prop op, en, om geruftheits wille, fteekt daar dan weder een bundel nat linnen of werk op; nat daar na de bus zelve wel ter deegh met de wiffcher, ftekt hem na eifch, en laat dan de kogel daar op rollen, die aanftonds moet geloft werden. Men zet ook wel kopere of blikke doosjes in de mond van het kanon, daar men de heete kogel in voeght, en zoo aan voert. Van wat nuttigheit deeze gloeiende vuurballen zyn, kan ieder oordeelen, voornamentlyk wanneer zy in de kruit-kamer, of anderszins in drooge ftoffe komen te vallen.

De wyze hoe men smook- en flink-potten, of ballen, bereidt, behoort een goet Buffchietter ter zee mede niet verholten te zyn. Tot het eerfte neemt 4 pondt harde fcheeps pek, 2 pondt teer, 6 pondt colophonium, 8 pondt folfer, en 36 pondt falpeter, fmelt dit te zamen, daar na doet'er noch by 10 pondt geftooten houts-kool, 6 pondt hout-zaagghzel, en 2 pondt rauwe antimonium: deezen fop moet wel geroert werden, en daar dient hennip of oudt lywaat in geworpen te zyn: maakt deeze ftoffe dan tot ballen, of doet die in ftefchen en potten: 't zy dan dat ghy de zelve met de handt of met eenigh werk-tuigh werpt, als zy maar wel in brandt zyn, zoo zullen zy een zeer grooten en onlydelyken rook binnen 's vyandts boort veroorzaken. En om te maken dat de ftank d'overhandt behoudt, zoo neemt 10 pondt zwarte harde pek, 6 pondt week pek, 20 pondt falpeter, 8 pondt folfer, en 4 pondt colophonium, als dit te zamen gefmolten is, doet'er dan by 2 pondt houts-kool, 6 pondt fchraapzel van paerde-hoeven, 3 pondt affe fetidæ, 1 pondt fagapenum, en 1 pondt fpathulæ fetidæ, als dit gemengt is, doopt men daar werk of oudt linnen in, tot dat alles daar van gelyk als ingedrenkt is, en geeft hen dan eene geftalte na welgevallen, als boven. Deeze menginge zal een onverdragelyke ftank veroorzaken.

Smookende en brandende kogels zyn mede zeer dienftigh te fcheep, om de houte zee-kafteelen in vuur te zetten. Neemt daar toe folfer, zwart pek, hars, en terpentyn, van ieder even veel; neemt dan een fteene of yzere kogel, werpt die in de boven genoemde gefmolten ftoffe, en als de zelve wel dik daar van befmeert zal zyn, zoo rolt hem in buspoeder, dekt dan de kogel met lywaat, en werpt hem weder in de voornoemde pap, daar na in 't kruit, en omwindt hem weder als vooren, zoo lange, tot dat hy zyn vereifchte grootte

zal

zal bekomen hebben. Indien ghy wilt dat de zelve veel rook, tot stikkens toe, van zich geven zullen, zoo neemt holle kogels, vult die met kruit, en maakt dat zy aan brandt gaan wanneer in 's vyandts Schip vallen; en dus zal niemant omtrent die ballen durven komen, om de zelve te blusfchen, of te weeren. Zy moeten wel vast met yzer- of koper-draat omwoelt werden, op dat de aangekleeftde stoffe bestendigh blyve.

De Konstapel moet bezien of de kogels die hy gebruikt wel rondt zyn, want die houden de beste loop. Hy slaat ook wel acht op het weer in 't hoogh of laegh stellen van het geschut: heldere lucht belet de geschooten hal zeer weinigh; maar regen, damp, of mist, doet de kogel dalen, en, by gevolg, den loop verkorten: ook gaan in 't algemeen de kogels korter en laeger over het water, als over het landt, waar op hy te letten heeft. Hy gebruike veeltydts slang-kogels, en bouts, om het rondt-hout te vellen, en de gebouwen te ontdoen.

Volgt kortelyk op wat wyze de kogels door de lucht gaan, getrokken uit de schriften van den hoogh geleerden Galileus.

Men onderstelle dan, met *Galileu*, een loop des tydts van zeker gegeven punt *a* vertoont te werden door de spatie *ab*, waar in men neemt de twee tyden *ad*, *ae*, en *bi* zy een linie, waar door het bewoogen uit het punt *b*, gelyk als het eerste beginfel van zyne beweging, af daalt, met een evenmatige val, en de spatie *bi* zy af geloopen in de eerste tydt *ad*; maar *bm* zy de spatie waar het valt in de tydt *ae*. Ik zeg, dat de spatie *mb* tot de spatie *bi* is in een dubbelde reden van de tyden *ea* tot *ad*, ofte dat de spatien *mb*, *bi*, de zelfde reden hebben als de quadraten *ea*, *ad*. Men stelle hier toe de linie *ac*, een hoek makende met *ab*, en uit de punten *d* *e* zyn getrokken de parallellen *do*, *ep*, waar van *do* zal vertoonen de snelste graad van bekome vaert in het punt *d*, van de tydt *ad*, en *pe* de grootste graad van bekome snelte in 't punt *e*, van de tydt *ae*.

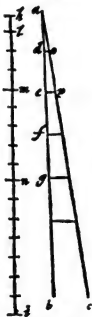
Maar om dat bewezen is (zegt *Galileu*) van de afgeloopene spatien, dat die met

malkanderen gelyk zyn, waar van het eene af loopt met een gelyke vaert uit een rust, en het ander, dat in de zelfde tydt af loopt van een gelyke beweging, wiens snelte de helft der grootste vaert in de beweging bekomen. Hier uit blykt, dat de spatien *mb* en *bi* de zelfde zyn, als die, welke met gelyke bewegingen vallen, en wiens snelten zouden zyn als de helfte *pe*, *od*, als zy afgedaan wierden in de tyden *ea*, *ad*. Als dan getoont wert dat deeze spatien *mb*, *bi*, in een dubbelde reden zyn der tyden *ea*, *da*, zoo is 't begeerde voldaan.

Maar in myn vierde Propositie (zegt *Galileu*) is bewezen, dat de bewoogene dingen, die met gelyke beweging vallen, onder zich een gecomponeerde ofte gemengde reden hebben, uit de reden van haar vaert, en uit de reden van haar tydt: doch deeze reden van haar vaert is de zelfde met de reden van de tydt, (want wat reden de helft van *pe* heeft tot de helft van *od*, of de geheele *pe* tot de geheele *od*, die heeft *ae* tot *ad*) daar om zyn de gevallen spatien in dubbelde reden tot de reden der tyden. Hier uit blykt ook, dat de zelfde reden der spatien dubbelt is tot de reden van de graden der grootste snelte, te weten van de linien *pe*, *od*, dewyle *pe* tot *od* is, gelyk *ea* tot *ad*.

Alle deeze bewyzen zyn klaar, wanneer een ydel onderstelt wert, daar in de lichamen bewoogen werden; want zoo men aanmerkt den toefel van het geheele *al*, zoo als het zelve is, zullen eenige veranderingen in deeze bewyzen, en rekeningen, ingevoert moeten werden; maar om dat het zelve weinigh verschil aan brengt, hebbe ik die dus in haar wezen willen laten staan.

De vermaarde, en naauwste na-speurder der nature, *R. Descartes*, gevoelt, en schryft van deeze stoffe aldus: De vallen (zeit hy) geschieden niet met oneven getallen, (gelyk *Galileu* meent) als 1, 3, 5, 7, enz. want dit kan niet waar zyn, of men moet eerst twee valsche zaken vooronderstellen; het eene is, dat de beweginge by trappen waft van het alderlangzaamste af, en gaat door alle de trappen van snelte; het andere is, dat de tegenstandt van de lucht niet en belet. Wat het eerste belangt, de lichamen krygen in het eerste oogenblik een stooting van de syne stoffe, even als een bal een beweging van een kolf krygt, of als een zwaarte van een mensch neder gestooten wort: maar men kan de snelte van de zware lichamen, zoo als die in 't begin neder dalen, niet bepalen, want zy hangt af van de snelte en kracht der syne stoffe.

Deeze snelte neemt in 't begin, als het lichaam valt, zoo veel af van de reden der snelten, daar de lichamen mede dalen, (volgens *Galileu*, want een lichaam in de rust *a* heeft, by voorbeeld, reeds de beweging, of neiging, als *b c*, door de stooting der fyne stoffe, als gezegt is) als het

klein driehoekskken *a b c* af neemt van den driehoek *a d e*, zoo men stelt dat de linie *b c* de snelte des eersten oogenblik vertoont, waar mede een lichaam zoude aangedaan zyn, als het begint te vallen, en *d e* die van de laatste oogenblik: daar by komt, dat de fyne stoffe in het begin des eersten oogenblik de lichamen stoot, en geeft hen een trap van snelte; daar na in het tweede oogenblik stoot die wederom, maar een weinigh minder, zoo dat de lichamen noch bykans een trap van snelte ontfangen, en zoo voorts met de volgende oogenblikken, het welk zoo in 't begin zeer na een dubbelde reden geeft; maar deeze reden vergaat geheel, wanneer zy veele vademmen gevallen zyn, en dan vermeerdert de snelte niet meer, of immers zeer weinigh, want alle maghten werken meerder of minder, na dat de voorwerpen meerder of minder gestelt zyn hun gewelt te ontfangen: doch het is zeker dat een steen niet zoo wel gestelt is, om een nieuwe beweginge ofte vermeederinge van snelte te ontfangen, wanneer zy reeds snel beweeght, als dat die noch zeer langzaam bewoogen wort.

Wat de tegenstandt van de lucht belangt, deeze tegenstandt is veel meer als de lichamen snel dalen, dan als die noch weinigh beweginge hebben, en dat kan maken dat de lichamen, die neder dalen, gekomen zynde tot een zekere trap van snelte, niet meer of weinigh toe nemen; en de lichamen die van lichte stoffe zyn komen eerder tot deeze trap van snelte, als die welke zwaarder zyn.

Men bevindt ook dat de lichamen, die met een groote snelte opwaarts bewoogen worden, onvergelykelyk rasser klimmen in het begin als op 't einde, doch zy dalen zoo merkelyk rasser niet op het laatste als in 't begin, voornamentlyk als de stoffe zeer licht is.

Doch niet tegenstaande alle deeze aanmerkingen dadelijk en op de waarheit gegrondt zyn, konnen de zelve geen zoo groot letzel aanbrengen, dat men daar om de voornoemde rekeningen zoude ver-

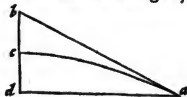
werpen, en haar gebruik mispryzen, welke de oefseninge ons geleert heeft, en bevestight is door het gezagh van veele geleerde mannen.

Als een recht op geworpen lichaam op zyn hoogste gekomen is, zoo zal de werpende beweging in de tydt die het lichaam in 't klimmen besteedt heeft het tweevoudt zyn van de hoogte des hoogsten standts.

Laat *a b* de worp zyn, *b* de hoogste standt, en *b c* even aan *a b*: ik zegge, dat het lichaam, niet zwaar zynde, door de kracht des worps tot *c* zoude gekomen zyn; want als het lichaam op zyn hoogste is, zoo moet de vaert tot nederdaling even aan de bewegende of werpende kracht zyn, anders zoude het lichaam noch ryzen, ofte al aan 't dalen zyn. Dit zoo zynde, laat (zoo 't moogelyk waar) het lichaam door de kracht des worps, zonder zwaarte aangemerkt, tot aan *d* gekomen zyn, zoo zal de val *d b* zyn, en door 't voorgaande zal de vaert tot nederdaling het tweevoudt van *b d* zyn, in zulk een tydt als tot de beweging besteedt is; maar de werpende kracht *a d* is even aan deeze vaert, en daar om *a d* het tweevoudt van *b d*, of *a b* is even aan *b d*, het welke valsch is, om dat *b c* even aan *a b* gestelt is: derhalven blyft het voorgestelde valst.

Een schuins op geworpen lichaam, op zyn hoogste zynde, heeft door zyn zwaarte even zoo veel ruimte gevallen, als de hoogte des hoogsten standts.

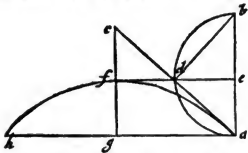
Laat de worp langs *a b* geschieden, zoo het lichaam niet zwaar is, maar zwaar zynde, alzoo de vaert der daling altydt ver-

meerder, langs de kromme lyn *a c*, *c* zy de hoogste standt, en laat door *c* getoogen zyn *b d* rechthoekigh op de horizontale of water-passe *a d*: ik zegge, dat *b c* is even aan *c d*. Om dit te bewyzen, zoo laat ons aanmerken dat de worp niet langs *a b* geschiedt, maar van *d* na *b*, met zoo veel minder beweging; want de waterpasse beweging komt hier niet in aanmerking, dewyle dit vertoogh alleen van de ryzende beweging afhangt. Dit dan zoo zynde, zoo is ons voorstel openbaar genoeg bewezen in de naaft voorgaande voorstel.

Gegeven zynde de hoogte des hooghten standis van een recht op geworpen lichaam, en de streek van een schuinsche opwerping, die door gelyke kracht geworpen wort, de parabole linie te vinden, door welke het schuins op geworpen lichaam beweegt.

Laat ab de loot-lyn rechte worp zyn, b zyn hooghte standt, ac de gegeven streek, waar in, door gelyke kracht als in de worp ab , een lichaam van a na c beweogen wort, de parabel afh te vinden.

Trekt op ab het half ront adb , dat de linie ac in d doorsnydt, en door d getoogen de horizontale edf ; daar na zy df even aan de , en getoogen cfg rechthoekigh op de horizontale agb ; eindelyk zy gb even aan ag , zoo zal f de top van de parabola zyn, fg de hooghte, en ah de breedte: hier uit volgt dan lichtelyk de wyze om de gantsche parabola te beschryven.

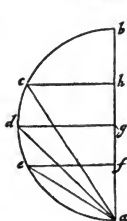
Laat, tot bereidinge, getoogen zyn de linie bd . Uit het voorgaande blykt, dat het recht op geworpen lichaam, zonder zwaarte aangemerkt, in de tydt des hooghten standts, het tweevoudt van ab zoude beweogen zyn, zoo is dan de tydt die het recht op geworpen lichaam besteedt om op zyn hooghte te komen, tot de tydt die het ander lichaam besteedt om van a tot c te komen, als het dubbelt van ab tot ac , of gelyk haar helften, te weten als ab tot ad : voorders, dewyl de driehoeken adb en aed gelykformigh zyn, hebbende een gemeene hoek a , en elk een rechte hoek adb en aed , zoo is ab tot ad als ad tot ae , en dien volgens ab tot ae als het quadraat op ab tot het quadraat op ad , volgens *Euclides*, of gelyk het quadraat des tydts die het recht op geworpen lichaam besteedt heeft om op zyn hooghte te komen, tot het quadraat des tydts die het ander lichaam besteedt heeft om tot c te komen; maar de val van het recht op geworpen lichaam is ab , gelyk hier voor getoont is, en ae is gelyk cf , daar om is het quadraat des tydts die het recht op geworpen lichaam besteedt heeft, tot het quadraat des tydts der beweging van a tot c , als de val ab tot cf , en dien volgende zal het lichaam dat schuins op geworpen wort door f gaan: en nademaal fe even aan fg

is, zoo zal f de top van de parabel zyn, gelyk alreeds bewezen is. Eindelyk, om dat (als getoont is) de ryzing en daling gelyk zyn, zoo zal het lichaam ook door b gaan, en daar om zal a de breedte zyn, 't welk te bewyzen stondt.

Eerste vervolg.

Hier uit volgt de wyze om de veerheit van de worp te vinden; want, nemende alleen het viervoudt van ed , dat zelve zal het begeerde zyn, om dat ab vier maal de lengte van ed is, als voor is bewezen.

Tweede vervolg.

Hier uit volgt ook, dat de worp, welke langhs een streek, die 45 graden boven den horizont verheven is, gedaan wordt, als hier ad , het verdfte toe draagt, om dat gd langer is als eenige andere lootlyn rechte linie op ab , zynde de halve middel-lyn.

Desgelyks volgt ook, dat de worpen, die even veel graden onder of boven de 45 graden zyn, even verre toe dragen, als hier de worpen ae en ac , om dat fe en bc gelyk zyn.

Eindelyk volgt noch, dat de veerheit des worps ad is tot de veerheit des worps ae of ac , als de lengte der linie gd tot de linie fe of bc .

Dit voorgaande wel verstaan zynde, kan men 't zelve lichtelyk tot het schieten toepassen; want het geen hier van werpen in 't gemeen gesproken is, kan men ook aan het schieten toepassen, dewyl het een zelve zaak is. Doch om kortelyk, uit de voorgaande stellingen, iets daar van te spreken, zoo zegh ik eerstelyk, dat een kogel, uit een stuk schuins op gefchooten, een parabola zal beschryven. Ten tweeden blykt dat de ryzing en daling gelyk is, en dat dien volgende de kracht over beide de zyden des hooghten standts ook mede gelyk is. Ten derden zoo is de kracht, die de kogel op ieder punt in zyn wegh heeft, bepaalt; welke kracht het minste is als de kogel op zyn hooghte is, en hoe verder van de hooghte standt, hoe de kogel meerder kracht heeft. Ten vierden, indien bekend was hoe hoogh een recht op staande stuk schieten kon, is een middel aangewezen om de wegh te vinden die een schuins gestelt stuk schieten zal, als mede, hoe hoogh de

de kogel vliegen, en waar die op 't hoogste wezen zal. Eindelyk blykt de wyze om lichtelyk de veerheit van een schoot uit te vinden: als ook, dat een stuk op 45 graden verheven het verdfste kan ſchieten: daar benevens, dat een stuk even veel onder of boven 45 graden geſtelt zynde even verre toedraaght. Aldus kan men lichtelyk een Tafel maken, en op alle ſchooten van graad tot graad berekenen hoe verre de vlught des kogels is, geſtelt zynde dat de kogel 1000 deelen verre vliegt, als het stuk op 45 graden geſtelt is, (doch verſtaat door deeze veerheit, de af-ſtand tuffchen de mond van 't stuk en de plaats daar de kogel even zoo hoogh boven den horizon komt als de mond van 't stuk geſtelt is) welke Tafel dan op deeze wyze gemaakt wort: Men ſtelt voor de radius, of recht-hoeks hoek-maat, van 90 graden 1000, dat is, men ſnydt over al in de Tafel ſinus, ofte hoek-maats Tafel, de twee laafte letteren af, indien recht-hoeks hoek-maat van deeze Tafel berekent is op 100000 deelen, gelyk gemeenlyk gebruikelijk is; en dan heeft men maar voor de ſchoot van 1 graad boven den horizon, of 89 graden, te nemen de hoek-maat van 1 graden; voor 2 graden, of 88 graden, de hoek-maat van 4 graden; voor 3, of 87 graden, de hoek-maat van 6 graden, enz. te weten, altydt het dubbelt getal der graden die het stuk verheven ſtaat, indien het zelve niet boven 45 graden verheven is, of het dubbelt van 't ſcheel-boogh van 90 graden, zoo het stuk boven de 45 graden verheven is, gelyk in de volgende Tafel te zien is.

graden	deelen.	graden	deelen.
1	89 35	26	64 788
2	88 70	27	63 809
3	87 105	28	62 819
4	86 139	29	61 848
5	85 174	30	60 866
6	84 208	31	59 883
7	83 242	32	58 898
8	82 276	33	57 914
9	81 310	34	56 927
10	80 342	35	55 940
11	79 375	36	54 951
12	78 407	37	53 961
13	77 438	38	52 970
14	76 469	39	51 978
15	75 500	40	50 985
16	74 530	41	49 990
17	73 559	42	48 995
18	72 588	43	47 998
19	71 616	44	46 999
20	70 643	45	45 1000
21	69 669		
22	68 694		
23	67 719		
24	66 743		
25	65 766		

De Zeilmaker maakt nieuwe zeilen, en herſtelt de veroude.

Kuipers ſlaan op de vaten acht, verhinderen het lekken der zelve, ſtouwen de ledige wegh, en verpompen of ontladen die, des noodigh zynde.

De Quartiermeesters te water zyn zoo veel als de Corporaals te landt: ieder moet op zyn beurt, zoo wel by dagh als by nacht, met zyn quartier volks boven wezen. Zy moeten letten dat de glazen van de man te roer niet eerder omgekeert werden, dan als de zelve uit geloopen zyn. Als een uur-glas uit is, dan wert'er een klop aan de klok gegeven. Als de Kok ſchaft moeten zy boven komen, om ieder zyn ſpys toe te dragen, en te zien dat'er niets verlooren gaat. Zy ſlaan acht dat de uitkyk voor op zyn werk wel waar neme. Als het quartier uit is, porten zy de Provoolt, welke daar op het quartiers volk dat volgt boven doet komen. Ook ontfteken zy de lichten. Op ieder Schip zyn zy gemeenlyk drie, en zomtyds ook wel vier in getal. Zy paſſen op boot en ſloep, die beſtuurende, ieder in zyn quartiers tydt, en geven laſt, wie van de maats vallen zal. Zy ſchikken 't volk aan de bras, en gebieden luidts keels. By noodt ſtaan zy aan 't roer, het zy in geveght, of op gevaarlyke gronden.

Wanneer geëntert wordt, moeten de Quartier-meesters goede acht nemen dat buiten noodt geen volk entere, als alleen wiens quartier te enteren ſtaat, op dat binnens ſcheeps geen ongeval kome te ontſtaan, door te grooten iever, dat ieder, graagh op de buit, in 's vyandts Schip wezen wil.

Het is gebeurt, als den Heer Admiraal *Cornelis Tromp*, toen Kapitein, een Engeliſch Koopvaardy-ſchip enterde, en veroverde, dat al zyn volk, behalven hy met noch twee mannen, van welke den eenen gequetſt was, over ſprong in de prys, en dat'er dertigh man der vyanden in 't Schip van den Admiraal wierden gejaaght, welke, indien zy moed hadden gehad, met het zelve zouden hebben konnen wegh zeilen, dewyle dat meer bezeilt was als het veroverde Schip; doch den manhaften *Tromp* alleen, met den ſabel in de vuift, joegh hen alle tot in het kabel-gat, wierp het luik daar op, en dekte het lucht-gat met zyn lichaam, riep ondertuffchen de gequetſte man, want de andere ſtondt aan het roer, deed zich ſpykers brengen, en ſloegh het luik toe, waar na hy met een ſchoot ſein aan zyn volk gaf van over te kome.

Deeze Quartier-meesters dragen mede zorg, dat by vechdens tydt de verwondte

T t t

aan-

aanfondts naar beneden gedragen, en de neder gefchootene haafthigh buiten boort gezet werden, om geen verflagentheit aan de over geblevene te veroorzaken. Waar by aan te merken is, dat het zee-volk, als iemand doot gefchooten wert, den zelve aanfondts in zee zetten, zonder hem van kleederen te berooven, gelyk te land by de soldaten meest althans plagh te gefchieden.

De Quartier-meesters moeten ook acht slaan op de geene die aan boort komen, en de vreemde weeren. Hun ampt is mede, de kranken te bezorgen, op het tabak rooken acht te nemen, en onregeltheden te verhoeden, zoo veel in hun is.

Het geheele fcheeps-volk wert verdeelt in drie quartieren, dus met een Onduitsch woord benaamt, welke onderscheiden werden met de naam van des Prinſten, Graaf Maurits, en Graaf Ernst quartier. In 't eerste quartier gebiedt de Luitenant, of de Opper-ftuurman: in het tweede, de Onder-ftuurman, of de Schipper: en in het derde, de Schipper, of de Derde-waak. Deeze gebiedts verdeling hangt aan de wil des Kapiteins, waar om de Luitenant daar dikmaal van verſchoont blyft. De wacht ter middernacht wert genaamt de honde-wacht; want het valt moeielyk die waar te nemen. Des avonds wert de wacht op gezet na het bevelen van den Kapitein, des Zomers veeltydts met de nacht, en des Winters een uur of drie na het vallen van den dagh: de laatste wacht duurt des morgens tot het vroegh ſchaffen toe: van die tydts af tot aan het tweede ſchaffen is het de eerste dagh-wacht, welke van dat volk waargenoomen wert wiens quartier het eerste is na de laatste nacht-wacht: de tweede dagh-wacht duurt van het tweede ſchaffen af tot den avondt toe, en zoo lange na het laatste ſchaffen, tot het den Kapitein gelieft de nacht-wacht op te zetten, 't geen gefchiedt met het opfteken van de trompet, slaan der trom, of ook wel met het uitroepen van een Provooft. Dit vertoeven, of liever deeze tydts tuffchen het avondt-ſchaffen en het op zetten van de wacht, wert by de zee-luiden de plat-voet genaamt. En dus verwiſſelen de beurten, zoo dat nu op deeze, dan op geene de middernacht-wake valt.

Nevens de voorgenoemde Hooft-officieren waken onder hunte gelyk, in ieder quartier, eenige der minder Officieren, als de Hoog-bootsman, Schieman, Konſtappel, enz. By de Opper-ftuurman waakt de Schiemans-maat; by de Onder-ftuurman waakt de Schieman; by de Schipper, of de Darde-waak, waken de Bootsmans- en de Konſtappels-maat, en ieder heeft zyn

Quartier-meester by zich. In ieder quartier zyn de Buſſchietiers en maſt-klimmers even ſterk, en het volk is in al de drie quartieren gelyk verdeelt. Altydt moet zich een quartier volks boven houden, en wanneer dat'er, in tyd van noodt, *over al* geroepen wert, dan moet al het ſcheeps-volk boven komen.

De Corporaal, of anders Commandeur over de soldaten, moet het handt-geweer ſchoon doen houden, en, ſlaags zynde, de soldaten aanvoeren, ook de muſketten beziën, of die, na den eifch, met kogels zyn geladen: hy ſtelt ſchildt-wachten uit voor de kajuit, en aan de val-reep: ook geeft hy bevel, dat ieder zyn patroonen klaar heeft.

De Provooft ſlaat alle wan-ordres en onregeltheden, die de matroozen plegen, in acht; daar hy den Kapitein, of Luitenant, kenniſſe van doet hebben: let wel dat de maats geſchiktlyk eeten, geen ſpys over boort werpen, en de plaatze, daar zy ſchaffen, ſchoon houden: dryft het volk tot haar werk aan: ſluit de moedwillige, op 't bevel van den Kapitein, in het galjoen en boeiens: paſt op, dat ieder in zyn wacht boven is: roept de quartieren uit, 't geen gefchiedt met het slaan van een ſtok op de groote maſt, zeffens uitroepende welker wacht het is: dwingt d'onwillige in 't gebedt te komen: laat niet toe dat iemandt ongeſchoent in de kooy leght, noch zyn water binnen boort maakt, natte kleederen ongetrapt laat leggen, of getier en geraas make: ook ſtraft hy de jongens.

Als te ſcheep enige ſtraf ter uitvoering wort geſtelt, en dat'er geen ſcherp-rechter is, dan moet alle man de handt daar aan slaan, op dat niemandt het verwyrt te hoo- ren heeft. Als men iemandt kielt, wort de raa geſtreken, daar de lyder op gezet wert, en met een touw (zwaarte aan zyn voeten hebbende) onder door het ſchip gehaalt: de Konſtappel, en Bootsman, maken hem met ſervings vaſt.

De Bottelier reikt de ſpyze uit aan de Kok, die hem de Kapitein ter handt doet ſtellen, en het bier, of den drank, aan de matroozen. Hy neemt acht op de eet-waaren, en weert de bedervinge, zoo veel moogelyk is. Van den toeflandt der eet-waaren heeft hy de Scheeps-hoofden ſteets te waarſchouwen, op dat, by gebrek, de *eet-maat langzaamlyk, en niet plotzelyk * *Rantzen.* vermindert worde: hy verdeelt de zelve in 't byzyn van den Luitenant. De Bottelier is een maat, of mede-gezel, toegevoeght, die zynen arbeidt onderſchraaght.

Op de Scheepen van 't Landt plegen de Kapiteins voor ieder van de eerste vyftigh man 7 ſtuyvers te genieten, voor de tweede vyf-

vyftigh ieder 6; ftuiver, en voor alle boven dit getal 6 ftuivers tot kost-gelt 's daaghs. Doch op Koopvaardy-scheepen bezorgen de Reeders de leeftocht voor hun volk.

De Varschebalie maakt de spys schoon: hy klopt en weekt de stok-vis, en verlucht de zelve dikmaal, die zulks meer noodigh heeft als andere spyze, eensdeels, om dat zy de myt zeer onderworpen is, anderdeels, om dat zy boven en voor de handt leght, alwaar zy de meeste beweging ontfangt, en by gevolg de verderving meer onderworpen is.

De men-
ne maaken
het boudt.

Gort, en erweten, hoe dichter gehouden, en hoe vaster gepakt, als maar zuiver en droogh in de tonnen zyn gedaan, hoe dat beter bewaart zullen werden: het verluchten der zelve is niet noodigh, zoo lange de tonnen niet geopent werden; maar als die eens geopent zyn, moet het verluchten dikmaal geschieden, anders is'er gevaar van klonteren, en verderven. Meel moet wel verzorght, en dikmaal gekeert werden; want het bederft eerder als koorn. Het vleesch, en spek, moet wel voorzien blyven van pekels: alle vaten die lekken moeten dicht gemaakt, en voort weder opgevult werden. Gerookt spek, en broot dat hardt is, moet dicht en droog blyven, en hoe 't minder geroert werdt, hoe beter. Indien men vaten maakte, hooger als gemeen, die in vier of vyf bodems verdeelt waren, en als tot ieder bodem een opening of kraan was, doch zoo, dat de nattigheit van boven tot beneden moght door zypen, en men de bodems stelde dat zy'er uit genoomen konden werden, gebruiks halven, dan zoude men zoo wel gepekelt vleesch, als drank, langer als gewoonlyk in de zelve goet konnen houden; waar van de oorzaak is, dat dusdanige vaten minder zouden bewoogen worden, en meerder beschut blyven voor de uitterlyke lucht, als andere.

Water, 't geen stinkt, kan met kloppen, en in de lucht te stellen, ook met in werpen van leem, of pot-aarde, die daar door gezwongen wert, gezuivert werden. Als men oudt en stinkent water kookt, zal het beter geur bekomen. Wanneer het water bitter is, vermengt men 't zelve met een weinigh meel, het welke, als 't gezonken is, het water een zoeter smaak zal doen hebben. De spons-gaten van de water-vaten werden met blik gedekt; doch wanneer het water begint te stinken, zoo heeft men die te doorbooren, want als het lucht kryght zal 't minder stinken.

Om in noodt versck water te bekomen, zeght *Plinius*, zal men huiden, en beestevachten, nevens het Schip buiten boort uit

steken, en vergaderen zoo den dauw, en damp uit der zee, welke zoet zullen bevonden werden.

Om zout water zoet te maken.

Volgens bericht, my gedaan, giet men in een kopere of yzere distilleer-ketel een tonne zout water, en strooit daar in 1 pont fyn gestooten talk, zynde een aart van taay glas, anders Marien-glas genaamt; als dat te zamen wel omgeroert is, moet men een goet vuur onder de ketel stoken, en het water braaf laten opkoken, stoppende de zelve boven dicht toe, dat'er geen waassem uit kan vliegen: dan zal het water, 't geen door den alemyk uit loopt, zoet en goet zyn, en op de grondt van de ketel zal men het zout vinden, dat gebruikt kan werden.

Om vuil zoet water in zee goet te maken, moet men de tonnen, daar het in is, boven op 't Schip in de lucht leggen, en gieten in ieder ton 1; once Spiritus salis, latende dat zoo 24 uren stil staan, als dan zal het water klaar, en zoo goet zyn als het van te vooren geweest is.

Het water moet niet zonder onderscheit aangetast worden, maar het zuiverste dient eerst gebezigt, en het dikke snot men laten zinken, het geene in 't gemeen, na dat gezet is, en gewerkt heeft, zyn voorige geur bekومت. Het water moet in vaten met yzere banden zyn geslagen.

Eer men de vleesch- en water-tonnen vult, is het dienftig dat de zelve met wyn-gaart-bladen, of andere zuure nattigheit, omgespoelt werden: dit zal zoo wel het water als 't vleesch duurzaamheit aan brengen. Het vleesch moet by koudt weer gezouten worden, en de pekels, of ander nat, bedekt zynde met gesmolten vet, zal het voor verrotting bestendigh doen blyven: ook moet het dikmaal herpekelt worden.

Het broodt moet zomydts gedrooght en verlucht worden.

Het bier, dat op de Scheepen gedronken wert, dient wel gehopt te zyn: het beste is, 't geen in de Lente of Gras-maant gebrouwen wort.

Erweten, en boonen, die zeer hardt zyn, zal men doen stampen, en zoo de maats voor zetten.

Den kranken behoort men de harde (scheeps spyze te onthouden, en zachter voedsel te geven.

De Kok moet net en rein zyn over de spyze die hy kookt: het water, of brandthout, moet hy niet onnutteky verdoen: nat zyn schouw dagelyks: schaft niet voor dat hy bevel van den Kapitein heeft: trekt de bel wanneer het volk zich neer zal zetten om te ceten. Des Maandagh 's morgens

gens fchaft by in 't gemeen gort voor de vroegh-koft; 's middaghs witte erweten, en ftoavis; 's avondts weder het zelfde: en zulks tot Donderdagh toe, wanneer men 's morgens gort fchaft; 's middaghs fpek, of vleefch, en graauwe erweten; 's avondts dan graauwe erweten, en ftoavis: op Vrydagh, en Zaturdagh, werdt eveneens gefchaft als op Maandagh: Zondagh 's middaghs wert'er fpek of vleefch gefchaft, en de reft dan als op Donderdagh 's morgens: geen dagh uitgezondert of daar wert gort gefchaft.

Op veele Koopvaardy-fcheepen werdt een-en-twintig maal gort gefchaft in eene week, voornamentlyk op die, welke om de Ooft, of op Vrankryk varen, daar fpek of vleefch op gezette dagen wordt by gevoegt. Op zommige Scheepen van oorlogh wert nimmer vleefch gefchaft, 't en ware het zelve hier of daar aan landt varfch gekocht konde werden. Spek houdt men nutter als vleefch voor de zee-luiden, om dat het beter goet blyft, en van beter vertering is als het oude vleefch. In zommige plaatzen fchaft men aan de fcheepelingen gedrooght of fen-vleefch, tot ftof gemalen.

De drank in de Noort- en Ooft-zee is bier, op verdere tochten enkel water, of water met edik vermengt.

Kaes, boter en broodt, wort wekelyk by mate aan het volk uitgedeilt; doch boter wert niet gefchaft, als op toghten die niet verre zyn, en dan een half pont ter week, nevens het dubbelt van kaes.

Op zommige Scheepen wort gefchaft als volghet: Zondagh, voor zes perfoonen aan een bak, de vroegh-koft, een bak grutten, met pekcl-haring: 's middaghs, een bak graauwe erweten, en een pont vleefch, of een half pont fpek voor ieder hooft: des avondts wederom graauwe erweten. Op Maandagh, Dingsdagh, en Woensdagh, 's morgens een bak grutten, met een pekcl-haring voor ieder man: des middaghs, en 's avonts, een bak groene erweten voor af, en dan ftoavis met doop. Donderdag, de vroegh-koft, een bak grutten, met een pekcl-haring, als vooren: des middaghs, een bak graauwe erweten voor af, en elk een pont vleefch voor dien dagh: 's avonts een bak graauwe erweten. Vrydagh, en Zaturdagh, gelyk als op Maandagh, enz. Ieder man kryght vyf pont hardt broot ter week, een pont kaes, en een half pont boter; ook bier zoo veel zy drinken mogen. Zomwylen wort'er ziet-haring gefchaft op de vis-dagen.

Levendige eenden zyn dienftiger te fcheep als hoenders; want zy houden beter vleefch, en leggen meerder eijeren.

De Kok is gehouden het vet, of fmout, van 't vleefch komende, zoo het eetbaar is, by de grutten te doen, voor de maats: het vuile imeer wert aan het fchip verbezicht. Hem is een Maat, of Onder-kok, Varfchbalie, en een Jongen toegevoeght.

De Trompetter, en Tamboer, moeten zich laten hooren, wanneer iemand van aanzien aan boort komt, of daar van gaat.

De Matroozen dienen trouw en arbeitzaam te wezen, ook hun aanbevoelen werk ftel en zonder twift te doen: zy moeten de Scheepen loffen en laden, de zeilen afen aan ftaan, varfch water, hout, en alle noodwendigheden van landt halen; in 't kort, zy moeten alles doen 't geen hun belaft wert van den Kapitein, Luitenant, Schipper, enz. Het is hen dienftigh dat zy in de konft van zwemmen wel geoeffent zyn, want zulks hen dikmaal te pafte komt.

Uit de Matroozen werden eenige tot Buffchieters verkooren, welke daar toe de bequaamfte werden geoordeelt, die ieder op haar toegevoegde ftukken moeten paffen, wiens foldy dan ook dikmaal boven die van de gemeene Matroozen wert gefelt.

De Matroozen, als ook de Soldaten, kiezen onder zich ieder een maat, of medegezel, om elkander by ziekte, of andere onderlinge noodtzakelykheden, behulpzaam te zyn: zy bergen hare plunje, indien het noodigh is, in eene kift, en dienen zoo malkander. De kisten, die de bootsgezellen, en foldaten, te fcheep gebruiken, hebben haar gezette mate, die zy niet moogen te boven gaan.

Wanneer 's nachts de quartieren uit zyn, werdt het volgende Roer-zang van twee matroozen gezongen, die d'ene voor en d'andere achter onder het verdek ftaan, en dat vaers om vaers, op 't bevel van de Quartier-meefter.

Roer-Zang.

Hier zeilen wy met Godt verheven;
Godt wil ons de zonden vergeven,
Onze zonden, en onze mifdaat:
Godt is ons trooft, ons toeverlaat.
Quart, quart, te roer, een ander quartier
Te wake gaat. Godt verleent ons hier
Geluk, en behouwe reis, om veer,
Geluk, en behouwe reis, mooy weër,
En voor windt, blydt fcheiden, klaar gezicht,
Goed' voorfpoedt: Godt houd' ons in goede plicht.
Godt bewaart doch dit goet, en fchip,
Voor een fteen-bergh, en voor een klip:
Godt bewaart kiel, roer, maff, fteng, en wandt;
Want dit ftaat doch altemaal in Godes handt.
Godt den Heer wil dit fchip bewaren,
En alle maats, die daar meê varen,
Voor zee, voor zant, voor vuur, voor brandt,
En voor den helichen boozen vyandt;
Ook voor alle quaet gezelfchap.
En is'er ook hier een quade knaap

In 't schip, die houdt Godt voor zyn hoeder,
Eert vader, moeder, zufter, en broeder.
Ay komt'er uit al met der spoet:
Ziet datje jou geen zeer en doet!
En voor alle quaat ons Godt behoedt,
Godt bewaart ons voor een quaat gemoedt.
Her uit quartier, in Godes naam,
Verloft de man te roer, zoo quaaam
Ik vry, ook van myn dienft onbonden.
Godt maakt my vry van al myn zonden.

Zy voegen dikmaal hier noch deeze en andere regels achter:

Niemand zal daar in de helle,
Als de Kok met zyn gezelle,
En de Bottelier met zyn maat,
En 't mannetje dat met 't stokje slaat,
Varfchebalie, goede heer,
Styght uit uw kooy, en doetje geen zeer,
Verfaricht u vis, enz.

doch gâ de zelve verby, als niet betamen-
de vermengt te zyn met een stichtigh liedt.
En dus werden de bootsgezellen, welkers
wacht aanstaande is, door dat gezang op-
gewekt.

Ieder matroos is gehouden te roer te
gaan; en indien iemand des onkundigh is,
die moet een ander, op zyn eigen kosten,
in zyn plaatze stellen. De man te roer moet
zyn oogh gestadig op het compas hebben,
en de handt aan de kolder-stok, makende
dat de kiel van het Schip met de loop die
men houdt gestadigh op een streck is.

Des daaghs moeten de matroozen by
beurten, na het bevel van den Kapitein,
op de mast klimmen, en uitkyken, met
beloften van belooninge, zoo iets ge-
wenschts in 't oogh krygen, 't zy schip, of
landt.

De Soldaten moeten de bevelen van
hunne Opper-hoofden nakomen, en goe-
de acht op haar geweer hebben. Zy zyn
gehouden de schooten en halzen te helpen
aan halen, als ook de smyt waar te nemen.
Deeze worden veeltyds voorzien met een
pey en bult-zak. Zee-soldaten zyn te keu-
ren voor gezette landt-soldaten.

Deeze volgen de Hoop-loopers, of half-
wassen braafsems, van 16 tot 18 jaren oudt:
zy doen mannen werk, en verdienen wei-
nigh meer als de jongens.

De Jongens vegen het Schip schoon, als
ook de bak, en doen ander scheeps-werk,
op bevel van d'Officiers, en bootsgezellen,
wien zy ter tafel dienen: zy brengen de
spyze op, en schenken den drank. Al het
scheeps-volk moeten zy wel ten dienste
staan; doch ieder is zoo hier als daar be-
scheiden. In 't slaan dragen zy kruut en loot
aan, en luistren in 't ruim of het Schip
ook doorboort werdt. Hun werk is ook,
op de vlaggen, bezaan, en kruis-zeil te
passen.

De Zwabber is die geene welke met een
dweil het Schip door gaat, en alle onrei-
nigheden opdrooght.

Zoo daar vrye luiden op de Scheepen
bevonden werden, die zyn schuldigh de
scheeps-wetten te onderhouden; doch zy
behoeven geen werk te doen, als in groo-
te noodt.

In geveght houdt zich de Kapitein bo-
ven, met een gedeelte van het volk, die
te gelyk op de zeilen passen. De Luitenant
stelt hy by 't geschut. De Schipper stelt hy
elders, 't zy mede by het geschut, of dat
die opzigt hebbe op de zeilen, en touwen.
De Stuur-man moet op het roer passen.

Alzoo te dezer plaatze niet ongevoeg-
lyk oordeele eenige byzonderheden, die
ter zee, by storm, en schip-breek, den zee-
man voor komen, ten toon te stellen, zal
eenige weinige hier in lasseten.

By over zware storm, en dat men zorgt
het Schip te verliezen, is 't dienstigh het
zelve te lichten, en de zwaarste lasten eerst
over boort te werpen, tot het geschut en
masten toe; doch als men de masten kerft,
dan staat wel te letten dat de touwen gelyk-
elyk afgesneden werden, op dat de mast
niet tegen 't Schip slingere, en schade aan
het zelve toebrengt.

Als'er een hoek is boven te zeilen, en dat
men, indien men daar beneden quam te
vervallen, het Schip staat te verliezen, dan
moet men alle de zeilen by zetten, en niet
kerven, op dat veel windt-vang het Schip
by de windt op houde, en de gevaarlyke
hoeken, of kapen, te boven doet komen.
Het lichten, en kerven, dient als de Schee-
pen lek werden, of dreigen te zinken.

Als een Schip nootwendigh stranden
moet, is 't dienstigh alle zeilen by te zet-
ten, en zoo het zelve recht scheeps hoogh
op 't droogh te zetten, maar zoo het klip-
pen zyn waar tegen men aan komt, dan is
de minste zeilaadje best, om de verbreking
des wraks te minder te maken.

De ervarentheit leert, wanneer dat'er
Scheepen gestrant, of ergens op een hooge
grondt gebleven zyn, en boven water uit
steken, dat die geene, welke zich by en op
het wrak houden, meerder malen gebor-
gen worden, als die zich in een boot, of
met zwemmen van het Schip begeven,
want de boots slaan veeltyds om, en de
zwemmers worden door de burning over-
stolpt.

Om zich zelfs van een zinkent Schip in
diep water te behouden, is noodigh, zich
haaltigh, eer het vol water is, daar van te
begeven, 't zy met zwemmen, of in een
boot, om dat een zinkent Schip zooda-
nigh na zich zuight, dat alles wat'er om-

trent is ingeslokt wert, en onder 't water raakt.

By storm in een boot zynde, om zich te behouden, is eenighzins noodigh dat men de zelve aan wederzyds boorden eenparig doet dragen, gelykelyk uit roeit, en hem althans met zyn neus tegen de baren zet, op dat hy, dwars zees komende, niet overschipt werde. Wanneer een boot om slaat, is niet dienstigher als zich te zamen rondt-om aan de kinnen van de omgekeerde boot vast te houden, doch zoo, dat wederzyds even veel menschen hangen, om de zelve in gelyke zwaarte te houden, en niet te doen zinken.

Als eenigh zee-volk, in gevaar zynde, met een boot in zee zwerft, kan men dienstigh een dryf-zeil maken, om de zelve recht te houden, en voor stroom af te doen dryven.

Als men in een open Schuit, of Jacht, by lyfs gevaar, voor anker rydt, en zorgt door het over stortende water in de grondt te raken, is dienstigh het zeil over 't vaartuigh heen te spannen, en zoo het water uit te keeren. Met lang bot rydt men best. Als men het in de grondt ryden te gemoet ziet, of daar voor zorgt, dan moet het anker uit de byt, en het zeil geheift.

Die zich op masten of houten van gebleven Scheepen zoeken te lande te brengen, is 't veeltyds dienstigh, zich met touwen daar aan vast te binden. Ook is mede zeer dienstigh, zich aan een in de grondt zittende wrak, als men zyn zelfs daar op houden, en het lyf bergen wil, vast te binden, om van 't over stortende water niet afgepoelt te werden.

Dat men zich achter op een blyvendt Schip houdt, is veeltyds beter als voor, om dat het daar hoogt is; doch men moet altydt wel letten, zich te voegen daar de minste slag van water is, en laten het liever over de rug als over de borst gaan.

Door 't hakken van gaten in de buik der omgeslagen Scheepen is menigh mensch geborgen; doch dit dient alleenlyk in binne-wateren, en by buijgh weêr, op dat, als de vlaagh haastigh over is, en men toegang tot de omgeslagene vaartuigen kan krygen, de menschen door den ingekapten bodem, of zyde, daar uit moogen gehaalt worden.

Met lange linnen, om het lyf gebonden, wert'er mede menigh mensch geborgen, 't zy dat die van de wrakken afgaan, en aldaar vast gemaakt werden, of wel dat de linnen van landt met een voor-stroom toe gezonden zyn.

By voorval van grooten noodt, en dat men willens is om 't Schip te doen stran-

den, tot redding van die daar op zyn, is het den Schipper, en Gebieders, te raden, niets te doen zonder toestemming van alle de bootsluiden, en, is 't moogelyk, niet zonder schriftelyke verklaring: gelyk in den jare 1636 geschiede, als het Schip van de Holsteinsche Gezanten op 't Calpische meir strandte.

Men strandt niet voor en alcer men ten einde touw is, en zoo veel bot geviert heeft als moogelyk is, dat het touw komt te breken, en geen ander overigh zy, of dat het Schip te lek is om langer boven gehouden te kunnen werden, 't zy met balien of pompen, of dat men zorgt voor anker in de grondt te ryden.

Als men genoodtzaakt is te stranden, om dan het leven van 't volk te bewaren, moet zulks dienstigh met hoogh water geschieden, maar om het Schip te bewaren, met laagh water; want met hoogh water strandende, komt het volk te eerder op droogh, en met laag water is'er hope van het Schip weder vlot te krygen.

Wanneer men, by te zwaren storm, gezint is te ankeren, om Schip en leven te behouden, dient wel in acht genoomen, dat men aldaar ankert waar de grondt anker-vast is, en het anker niet sleept; ook, zoo 't moogelyk is, daar de wint het meest van de wal af waait, verre van alle blinde klippen: alwaar men ook niet stranden moet, zoo het te myden is, gevaars halven. Blinde klippen zyn kenbaar aan het branden van de zee.

Als een Schip dreight te zinken, en de Schipper het zelve niet verlaten wil voor dat van 't zinken kan getuigen, kan men een lange lyn aan 't Schip binden, en zoo met de boot rondtom roeien, tot dat het zinke, of behouden blyve; want zoo men op 't Schip blyft, moet men met het zelve zinken, wegens het zuigen van 't water.

Een Admiraal dient niet te groot zeil te maken, om dat alle Scheepen niet even wel bezeilt zyn, en dat door te hardt zeilen de zwakke Scheepen uit haar leden, en van elkander zetten, zoo als de ondervindinge heeft geleert.

Wanneer in 't jaar 1683 groote schade aan 's Landts Scheepen van oorlogh geschiede, is 't gebeurt dat zeker Kapitein zyn Schip behielt, met een zeil onder het zelve door te halen, en hooy daar in te leggen; welk hooy in de gaten zoogh, die onder in 't Schip waren, en alzoo de zelve stopte. Andere hadden hunne Scheepen met touwen omwonden, of omwoelt, en bragten de zelve alzoo behouden binnen.

Behalven dat men door het ombinden van touwen een Schip in zee aan elkander kan

kan houden, en dat men met onder geſlagene zeilen gaten kan dicht maken, zoo kan men noch in zee (doch het dient dan wel ſtil weêr te zyn) gaten, of reeten, en kleine openingen, onder water aan het ſchip ſtoppen, met een zeil te nemen, het ſelve vol gaten te prikken, en wol, of eenige loſſe en bolle ruigte, daar door te halen, en dan dat alzo doorſtekene of gelardeerde zeil tegen het gat aan te houden, als dan zal 't gebeuren dat door het zuigen van 't water, dat in 't ſchip loopt, de wol daar in zal ſchieten, en zoo het gat ſtoppen.

Met een lap te doen zakken onder water, te weten, waar eenigh gat of opening is, en dan het ſchip aldaar tegen de windt te zetten, kan men het ſelve gat ſtoppen, en dicht houden.

Het is weinig tydt geleden dat een Engeliſch ſchip, komende uit Ooſt-Indien, 't welk onder lek was, en reedts zonk, behouden wiert, met de zeilen onder de kiel om te halen, en voorts te pompen.

Als de Koopvaardy-ſcheepen, die met zout zyn geladen, lek werden, weet den zee-man daar onder door te graven, en het ſchip zomtydts te redden.

Als een ſchip by ongeval op een laeger wal legh, en gevaar van ſtranden heeft, is 't dienſtig de maſt te kerven, te weten, als men meint het ſchip noch aan 't anker, en van de drooghte te houden; maar als een ſchip reedts op het drooge zit, is het dienſtiger de maſt te laten ſtaan, want die houdt het ſelve te beter by elkander; en zoo men de maſt als dan kapt, ſtaat het ſchip lichter te barſten. Men moet echter de maſt niet lichtelyk kerven, want dan is alle hope verlooren om met de zeilen van de wal te geraken. Het maſt kerven moet met groote omzigt geſchieden; want zonder maſt zyn geen hoeken boven te zeilen. Doch by te grooten ſtorm loopt een ſchip, de maſten op hebbende, te meer gevaar van ſtranden. Men moet het kappen der maſten dan wel zoo lang uitſtellen als moogelyk is; doch door te traagh kerven zyn in 't jaar 1684 merkelyke ongemakken beſpeurt.

Als men lang in zee, en het kabel niet veel te water geweest is, dan is men wel gewoon het ſelve te verſteken, om dat de voor-einden zomtydts verrotten; door dit verzuim gong het koſtelyke Ooſt-Indiſch ſchip Tidor verlooren, in 't jaar 1684.

Als men zonder roer ſtuurt, moet men de voor-zeilen gebruiken, en paſſen op het braſſen der touwen, dan deeze dan geene.

Zwaar geladen ſcheepen kunnen veel zeil dragen, en dat maakt de ſelve ſtevig; doch zy ſlingeren zeer, en gaan diep.

Het is een groote miſlagh, 't geene by ondervindinge hebbe beſpeurt, de ſcheepen op droogh, hoe zaght de modder is, te laten leggen; want zulks doet hen de rugh in buigen.

Van de Zeil-ſteen, die het Compas zyn wezen geeft.

De kracht, en genegentheit, (om zoo te ſpreken) die de Compas-naalt heeft, van na het Noorden en Zuiden te wyzen, bekومت en leent hy van de Zeil-ſteen, waar om het niet buiten-ſpoorigh zal zyn, kortelyk iets van deezen edelen ſteen hier in te laſſchen.

Het is naauwlyks vier hondert jaren geleden, dat de kracht van deezen ſteen by de werelt bekend is geworden. De Italianen zyn de eerſte geweest, welke zich, op het weg-wyzen van deezen ſteen, in 't ruime nat dorſten begeven, en zulks na den voorgang van *ſean Gira Amalphi*, in de dertiende eeuw. Hen volgen de Spanjaarts, die de eilanden van Canarien daar mede op deden. Met reden wert gegift, dat dien zee-man, welke het alder-eerſt in America lande, en tot Madera met weinigh gezonden aan quam, daar hy aan *Columbus*, den Genuees, zyn tocht verhaalde, het gebruik van 't Compas en Zeil-ſteen heeft gehadt: deeze wert *Andalozo* geheten, die eenige voor een Portugees, en andere voor een Biſcajer nemen. In 't jaar 1492 heeft *Columbus* zyn eerſte tocht gedaan.

Wel is waar dat de Magnete, of Zeil-ſteen, en veele van zyn eigenschappen, van alle eeuwen af bekend zyn geweest. De Rabbinen melden, dat deeze ſteen niet alleen den Hebreën bekend is geweest, maar ook, dat die gebruikt zy geweest in het bouwen van de Hutte des Verbonds.

Uit *Plutarchus* is klaar te beſluiten, dat de Egyptenaren niet alleen den Magnete hebben gekent, maar zelfs dat zy van zyne trekkende kracht kundigh zyn geweest. Zy ſtelden zware Magnete-ſteenen dier voegen in hare Tempelen, dat eenige daar onder geſtelde lichamen van yzer, zoo men wil, als een verbeelde Zon, en Maan, in de lucht quamen te hangen; gelyk valſchelyk van *Mahomets* doot-kift wert verhaalt.

Lucianus ſchryft, dat de Prieſters van de Syriſche afgodin haar afbeeldtels in de lucht deden hangen, door kracht van den Magnete.

Men wil ook, dat *Ieroſoam* hier door de gemeente van Iſraël tot afgoderye verlokte, wanneer hy inſgelyks het kalf in de lucht zoude doen hangen hebben.

Homerus, *Plato*, *Ariſtoteles*, *Pythagorus*, en andere, ſtemmen eenhellig toe, dat by de

de Ouden kennisse zy geweest van veele eigenschappen deezer steen. Doch *Pythagoras*, die nochtans een onderzoeker van alle verborgentheden was, meldt het minste niet van dat het Noordt wyzen deezes steens aan de oudtheit bekend zy geweest. Andere zyn van gevoelen, dat deezen steen aangebeden is geweest, en dat het Heidenom waande eenige goddelykheit daar onder te schuilen.

Het zyn mede raadtzelen, of de scheepelingen op de vloot van *Salomon* het gebruik van 't *Compas* hebben gehad, voornamentlyk om dat de gewesten, waar heen en waar langs deeze vloot heeft gezeilt, zonder het zelve te bevaren zyn geweest.

Ophir.

Ophir wert, na alle waarfchynlykheit, geloofd geweest te zyn het landt van *Pegu*, *Siam*, of de West-kust van *Sumatra*: en *Malacca* is misfchic den groote koop-stadt, daar men gout, elpen-boen, apen, en alle die waaren ventede, welke de dienaars van *Salomon* mede gebraght hebben; want aan de West-kust van *Sumatra* wort het gout noch heden in tamelyke veelheit gevonden, ja zoo, dat een man, maar alleen een halve dagh zoekende, zoo veel kan vinden, als hy in vier of vyf dagen tot zyns zelfs onderhoudt van noode heeft: doch alle leeftocht is aldaar zeer goet koop te bekomen, en het lichaam wert met geen kleederen gedekt. Maar de soberheit van deeze menfchen doet het gout daar fchaars zyn; want alzo zy bykans niet van noode hebben, begeven zy hen tot luiheit, en begeeren geen gout meer te verzamelen dan haar tot den dagelyfchen onderhoudt noodigh is, en zulks maar voor een kleinen tydt: broodt en water is hun fpy, benevens inlandfche vifch, en vleeifch, die zy zelve vangen, zonder dat iets van buiten in halen, of begeeren. De praal in huizen is daar mede uitgebannen, zynde die alleen maar van inlandfche ftoffe gemaakt. Wat iever aangewendt is, om pracht, hovaardye, en geldtgierigheit, onder die menfchen te brengen, zy blyven echter sober, en verachten alle uitlandfche kostelykheden, als ook vreemde lekkernyen, kostelyke draght, deftige huizen, en toetakingen: niets kan haar bewegen om te fcheiden van haar oude eenvoudige wyze van leven, zy blyven naakt, sober, vreedzaam, en zyn met weinigh vernoeght; en hier om is 't dat zy het goudt in overvloedt te zoeken achter laten, fchoon fteeds van de uitlanders daar om werden aangezocht. Het gout is daar te vinden op de ftranden, in 't geberghte, in de vlieten, en al om: het wordt by kleine greinen en brokjens verzamelt. Zonder twyffel zyn van oudts,

ten tyde van *Salomon*, mynen geopent geweest, die nu, om de gemelde redenen, beflooten en vervuult blyven. Staat aan te merken, dat het gout zoeken aldaar met uitlandfche menfchen zeer gevaarlyk is te doen, wegens de ongezontheit der lucht, en gront; weshalven de Nederlandfche fcheepelingen, die jaarlyks op de ftoomen voor deeze landt-ftreeken komen te leggen, veel verfterven, welke noch meerder gevaar zouden loopen, indien zy de aarde op het landt quamen te roeren: en wat vreemde flaven men tot noch toe aldaar heeft gebraght, die zyn de zelve fterfelykheit onderworpen geweest.

Dit landt dan, naar allen fchyn, het oude Ophir zynde, zoo is 't befluitelyk dat de inboorlingen moeten veraart zyn, of de oude flammen verftorven, of vervoert, en andere menfchen van elders her gekomen, die zich daar ter neder hebben gefield, van foberder inborft zynde als de oude, 't en ware dat *Salomon* de inboorlingen tot graven had gedwongen. Och of de *Sumatrafche* eenvoudigheit, en foberheit, by meerder volk-aart nagevolgt wiert!

Dus is 't mede gegaan by die van *Chili*, in *Baldivia*, en daar her-om, welke voor hondert jaren in zeer kostelyke gout-mynen arbeidden, en jaarlyks groote fchatten uit bragten; doch nu is het gout by hun veracht, en wert verwaarloofd, de mynen alle zyn verdonkert, toe geworpen, en met opzet bedorven, en zulks uit deezen inzichte, door dien zy zagen dat de *Christenen* om 't gout, zoo zy oordeelden, hun fteeds den oorlogh quamen aan doen, en dat de zelve al-om de volkeren, by wien gout te vinden was, laftigh vielen, en tot het zoeken onophoudelyk aandreven: *Hes gout*, zeiden zy, *is der Christenen Godt, die willen wy verdelen, dan zullen wy van haar daar om niet meer der laftigh gevallen werden.*

Wanneer de *Hollandfche* West-Indifche Maatschappye, voor omtrent veertigh jaren, een vloot Scheepen na dit *Baldivia*, ('t geen toen noch niet was overheert van de *Spanjaarts*) in de Zuit-zee gelegen, af zondt, op welke togt *Brouwers* zee wiert ontdekt, dus genaamt na de *Leidtsman* van die Scheepen, ten einde zy aldaar een handel zouden zoeken te vestigen op de *Americaanfche* landen, buiten bezit van *Spanje*, aan de zelve Zee gelegen, wiert den fcheepelingen, en soldaten, (zoo men zegt) wel fcherpelyk belaft, dat zy, gekomen zynde aan *Baldivia*, van gout niet zouden reppen. Deezen aanslag liet zich in den beginne wel aanzien: men quam daar gelukkigelyk aan, en kocht, by vermangeling, een ftuk landts, meenende daar een fterkte,

sterkte, met verlof der inlanders, op te werken: doch by de dood van den Overste, en op argh-waan, als of de Baldivianen vreesden, dat men, als het kasteel gebouwt zoude zyn, van den gout-handel moghte spreken, en hen beledigen, (want zy zeiden, voor gout te schrikken, en dat niet te zoeken, of te lieven, wegens de wreetheden, die men hare voor-ouders daar om hadde aangedaan: ook wert gezegt, dat na *Brouwers* doot onvoorzigtelyk van dien handel wiert gerept) braken onze lants-luiden op, verlieten de plaats, en quamen behouden tot Brasilia weder aan; op wiens komste aan 't Recife een hulp-vloot, om d'eerste te volgen, gereedt lagh, door welken, zoo zy die hadden in gewaght, den geoorlofden handel gewisselyk geveest hadde geweest.

Dus magh het mischien met die van Sumatra oulings mede zyn gegaan, te weten, dat zy de gout-groeven verdorven hebben, om van de uitlanders niet meer geplaaght, en gedreven te werden, daar in te sloven. En na allen schyn zullen de nazaten op Baldivia niet weten dat onder haren grondt gout-schatten verborgen zyn, of dat men die daar uit heeft gedolven.

Daar wort gezegt, dat men noch overblyfselen van 't Joodsche volk op Sumatra zoude vinden, doch zeer verbaftert, die trachten staande te houden, nagelaten te zyn van *Salomons* vlootelingen, aldaar gevoert. Daar zyn te deezer tydt aldaar ontdekt, in de achter-bergen, zeer veele, en afgryzelyke groeven, die binnen menschen geheugenis niet geroert zyn, schoon dat 'er van de zelve veele honderden jaren rugwaarts kennisse zy, en na allen schyn, gegraven zyn by de dienaars van *Salomon*.

Ailan is een plaats, gelegen in 't begin van de Roode zee, aan Egipten, van waar *Salomons* vloot vertrok, om na het gout-ryk Ophir te varen, de welke in Ezeon Geber toegerust, en vervaerdicht was, als te bespeuren is: *Chron.* 8: 17. en *1 Reg.* 9: 26. want *David* hadde, door het onderbrengen der Edomiten, de palen zyns Ryks tot zoo verre uitgebreidt: ja *David* zelve, zoo men *Enopelamus* gelooven magh, had in de stad Ailan Scheepen doen bouwen.

Ceylon schynt het eilandt geweest te zyn, 't welk *Salomons* knechten op wegh aandeden, 't geen van *Bochartus* in 't breede wert betooght, uit overeenkomste des naams, uit de gelegenheit van het landt, en af-stand van de vaste kust, uit de gestalte van het eilandt, uit de goede toestandt van des zelfs lucht, woestyne, meiren, vruchtbaarheid, en vruchten, als van rys, honigh, gengber, appelen, palm-boomen, metalen, en gedierten, als mede uit het lang

leven der inwoonders, gestalte der lichamen, raddigheit, kleinmoedigheid, wetenschappen, godts-dienst, kleeding, aanzien der Koningen, en uit het gebrek van wyn; welke zaken al t'zamen die beide plaatsen, te weten Ceylon, en 't eilandt dat *Salomons* vloot aan deede, konnen werden toegepast.

Het eilandt Ceylon dan wort voor het Taprobana der Ouden gehouden, en de inwoonders werden gezegt overblyfselen der Chinezen te zyn, die aldaar volk-plantingen hebben gebragt, zoo als het woort *Cingalen* in de lants taal schynt te beduiden. Van welke Chinezen met veel schyn van waarheit ook gevoelt wert, dat zy tot in America te scheep gehandelt hebben, en dat zy over Corea, en Jetzo, aldaar zyn overgezet geweest. En zoude zelfs Japan een volk-plantinge der Chinezen zyn.

Twee honderdt zes-en-veertigh jaren voor de geboorte onzes Heilandts, onder Keizer *Xim*, begonnen de Chinezen met geheele vlooten Indiën te doorvaren, en zyn gekomen tot *Ceylon*, en *Cingala* (certyds een plaats op Ceylon), dat is, vertaalk zynde, *klippen van China*; of tot *Sinlan* (van oudts mede een plaats op Ceylon), dat inwoonders van *China* gezegt zoude zyn. En 't is aanmerkelyk, hoe op het eilandt *St Laurens*, en wel omtrent de boght van *St Clara*, de inwoonders de Chinese taal voor 't meerder deel noch voeren, en wit van vel zyn. Dat men in de Chinese schriften geen gewag van deeze Landen vindt, is geen wonder, door dien zy alle menschen, en landtschappen, buiten de hare, verachten, en voor barbaren schelden.

Vier hondert talenten gouts, en meer, ieder talent gerekent op twaalf duizendt goudse kroonen, braght *Salomons* vloot van Ophir tot Jerusaleem, behalven zoo veele andere waaren, als in het heilige Boek worden gemeld.

De vloot wiert aan de Roode zee toegestelt, van waar zy, de kusten langs, naar Ophir zeilde: het anker wiert alle nacht geworpen, of de Scheepen tegen landt gezet. Alle drie jaren eens wiert deeze vloot by *Salomon* afgezonden, ofte zy besteedden drie jaren op de reis, 't geen beide waar kan zyn; want de zee-reizen gongen toen ter tydt traagh voort, voornamentlyk in de gewesten aan 't Roode meir gelegen, alwaar men noch op heden by nacht het niet durft laten door itaan, om de veelheit van klippen, en drooghten, die daar werden gevonden. Van plaats tot plaats verkoos men nieuwe scheepelingen, of matroozen, en Piloten, welke kust- en zee-kundigh waren ter plaatze daar de vloot voorby toogh: gelyk ook de Portugeezen, op de

V v v

ccrste

eerfte togt, die zy naar Indiën deden, van landt tot landt inboorlingen mede voerden, die hen van alle havens, en gelegenheden, onderrichteden. Het toefstellen der Scheepen, de onkunde der moutfons, of wint-loopen, en de legh-tydt voor den handel, kan de togt van *Salomons* vloot zeer licht op drie jaren vertraaght hebben.

Ulyffes maakte mede een zeer lange reis op een korte wegh, van Trojen na Sicilien varende: als ook de Argonauten, die van Theffalien na Colchos voeren. Men nam toen op de Scheepen maar voor een korten tydt leeftocht in, en herfpyde van landt tot landt, 't geen de reize zeer vertraagde.

Koning *Hiram* boodt hulp aan *Salomon* op zyne togt, zondt hem zee-luiden toe, deed ook zyn eigen Scheepen die van *Salomon* op de reize vertellen, en onder eene vlagh varen. Eenige willen, dat *Hiram* te gelyk met *Salomon* zyne Scheepen deede bouwen aan den binnenften boezem van de Roode zee. Doch andere zyn van gevoelen, dat zy beide hunne Scheepen in de Middellandfche zee lieten bouwen, en dan gefloopt over landt deden dragen; gelyk men zeght dat noch heden te dier plaatze van de Turken wert gedaan. Tot Tyrus hielt deezen *Hiram* zyn verblyf, zoo de Schryvers willen. Het is onwaarfchynlyk dat hy zyne Scheepen, die naar Ophir voeren, door de Middellandfche zee, en geheel Africa om, zoude gezonden hebben.

Jefaphat, Koning van Juda, maakte vriendfchap met *Ochozia*, Koning in Iffraël, wiens doen godtloos was: deeze twee zondén vlooten na Tharfis uit, doch Godt verdelghde de zelve. Dit Tharfis wert van veele gezeght het zelfde met Ophirte zyn; doch uit den Propheet *Jonas*, die te Joppe, 't geen in de Middellandfche zee leght, in fcheepte, om na Tharfis te varen, fchynt men te konnen befluiten, dat dit Tharfis zoo verre niet moet afgelegen hebben. De Stadt Caramania, in Cilicien, wordt by zommige voor het oude Tharfis genoomen. Andere nemen Africa voor Tharfis. Men braght van daar elpen-been, apen, en paauwen.

Ziet *Porte-laan*.

Zommige Joodfche Schryvers zyn van gevoelen, dat het geheele binnen Indiën van oudts Ophir wiert genaamt, na zeker man, voormaals, als een Hooft van volkplanting, uit Syrien na Indien gezonden.

Jofephus zeght, dat men t'zynen tyde Ophir het Gulde landt noemde: 't geen zommige oordeelen het zelfde landfchap geweest te zyn dat men heden *Aurea Charfonesius* noemt, op de landftreek van Malacca gelegen, of wel Sumatra; welk gevoelen wy omhelzen.

S^t. Hieronymus, een fchrandere uitlegger der Hebreufche tale, die in den jare 423 overleedt, heeft door Ophir alleen gout, of louter gout verftaan.

Francifcus Varablus is van meining, dat Ophir Hifpaniola zoude zyn geweest, en zulks om de langwyligheit der reize van *Salomons* vloot goet te maken; doch dit fchynt tegen de waarheit te ftriden, om dat daar geen elpen-been wert gevonden, noch veele andere waaren, die deeze vloot na Jerufalem over voerde.

Rafaël Volateranus gult, dat Ophir het eilandt Sofala, in Ethiopie, geweest zoude zyn; dewyle de inwoonders van Sofala verklaren, dat de gout-mynen aldaar jaarlyks twee miljoenen metigals, ieder metigal gerekent op een ducaat, zouden konnen uitleveren. Het gebiedt over dit landt staat aan den Keizer van Monomotapa, dat is den Keizer van 't gout gezeght. In deeze gewelften valt mede veel elpen-been, en alzulke zaken, als de vloot van *Salomon*, afgezonden uit Ezeon Geber, een haven aan de Roode zee, mede bragt. Dat deeze plaats het oude Ophir geweest zoude zyn, trachten eenige te befluiten uit oude opfchriften, die men noch heden by de gout-mynen vindt, en niet verftaanlyk zyn: als mede uit oude gebouwen, die daar oulings aan de mynen, na 't zeggen der inwoonders, by vreemden zyn geflicht: en meest noch, om dat, zoo *Thomas Lopez* fchryft, by de inwoonders boeken en fchriften gevonden werden, waar uit men befluiten zoude, als of 't gout door *Salomons* dienaars aldaar gehaalt was geweest. Daar by komt, dat de zeventigh Overzetters het woord *Ofir*, *Ofira* hebben overgezet, het geene met *Sofala* bykans in klank over een komt.

Andere zeggen, dat Ophir de Philippinfche eilanden geweest zyn; doch met weinig waarfchynlykheit.

Ophir, zeght *Athanas Kircherus*, in zyn Boek, genaamt *China Illustrata*, is een oudt Koptifch woort, waar mede d'Egyptenaren Ooft-Indien benaamden.

Zeker man, die lange jaren in Indiën hadde gewoont, heeft my gezeght, dat 'er noch hedendaags zekere plaats, in de Indifche gewelften, omtrent Sumatra, met de naam van Ophir by de Indianen is bekend.

't Is verwonderens waerdig, hoe Ophir heden fchier in vergetelheit is gekomen, en dat men aan de rechte plaatze, waar het moghte gelegen hebben, dus twyfelt, terwyl niet alleen *Salomon*, maar na hem ook andere Koningen van Juda het zelve hebben doen beveren, tot dat geheel Idumea van *Joram*, zoon van *Jefaphat*, af viel, waar door de Koningen van Juda namaals geen

geen vrye haven meer hadden, om naar Ophir al te scheepen.

Van het landſchap Ophir leeft men by *Gasp. Varrenius* in 't breede: en *O. Dapper*, in zyn beschryvinge van Arabia, spreekt 'er aldus van: „ In Arabie was, na by de Sa-
„ been, ook een landſchap gelegen, *Ofir*
„ in 't Hebreuſch genoemd: hoewel een
„ ander van *Ofir* in Indiën, dat heden, vol-
„ gens eenparigh gevoelen der meeste ge-
„ leerden, het eiland *Ceilon* wort genoemd.

„ *Ofir* wort in 't Arabiſch *Anſar* geſpelt,
„ dat *allerrykte* of *ſchat-ryk* gezeit is: want
„ *Uwaſura* bediedt by de Arabieren over-
„ vloeds hebben. *Vuaſir*, of *Vuaſra*, is in het
„ Arabiſch overvloed en rykdom gezeit:
„ *Vuaſir*, een ryk: en *Anſar* den *allerryk-*
„ *ſten*. Aldus betekent, by *Avicenna*, *An-*
„ *ſar mikdar* een rykelyke mate. Hier van
„ is een gout-ryke plaatze in 't Arabiſch
„ *Anſar* genoemd, het geen zoo veel zeg-
„ gen wil, als het allerovervloedighſte en
„ *allerrykte*.

„ *Ofir* ſchynt alſoo genoemd te zyn na
„ *Ofir*, *ſekani* elfde zoon, die dit landt
„ miſſchien met zyne nakomelingen beze-
„ ten heeft, en met d'andere zoonen van
„ *ſekani* in Arabie geweeſt is.

„ Het landt van *Ofir* lagh by zekere vol-
„ ken, die *Ptolemæus* en *Stephanus Kaſſani-*
„ *ten*; *Diodoro*, *Gaſandiers*; en *Agataſchi-*
„ *des*, *Kaſandriers* noemt.

„ De *Kaſſaniten*, volgens ſchryven van
„ *Marciaan* en *Stephanus*, woonden op den
„ oever van het Roode meir. Het zelfſte
„ getuigt *Ptolemæus*, by wien hunne zee-
„ ſteden of vlekken, als op een lange ſtre-
„ ke, beſchreeven worden. De grens pa-
„ len der *Kaſſaniten* raakten dicht aan Sa-
„ ba, de hooft-ftadt der Sabeen.

„ De naam *Kaſſaniten*, of *Gaſandiers*,
„ ſchynt geſmeed te zyn van 't Hebreuſch
„ woort *Chafan*, of Arabiſch *Chazan*: het
„ welk bezitten en verbergen betekent: van
„ waar, by verkorting, het woort *Gaza* zy-
„ nen oorſprong heeft, dat is *ſchat* of *ryk-*
„ *dom*, en in 't meervoud getal *Machazin*:
„ of, gelyk wy ſpellen, *Magazyn*: 't welk
„ eigentlyk een plaatze is, waar in goede-
„ ren en rykdommen worden verborgen.

„ Derhalve, gelyk na den rykdom het
„ landt in 't Hebreuſch *Ofir*, of op Ara-
„ biſch *Anſar* wierdt geheten; alſoo zyn
„ de inwoonders *Kaſſaniten* of *Gaſandiers*
„ genoemd, van het woort *Chafan* of *Cha-*
„ *zan*, dat is *ſchat* of *rykdommen*, die zy in
„ gout, in d'aarde verborgen, bezaten:
„ want zoo d'oude Griekſche ſchryvers,
„ als *Agataſchides*, *Diodoro*, en *Sirabo*, ge-
„ tuigen, was by hen overvloed van gout,
„ maar ſchaarſheit van zilver, koper, en

„ yzer: dies zy dat daar tegen aan de ge-
„ buur-volken, als *Minæers*, *Gebaniten*,
„ en *Sabeen*, verruilden: te weten, drie
„ gewigten gout tegen een van koper:
„ twee tegen een van yzer: en tien tegen
„ een van zilver.

„ Dit gout waren zy gedwongen voor
„ zulk een geringen prys te verhandelen,
„ eensdeels uit onervarnis van het te ver-
„ werken: ten anderen, om het gebrek
„ der levens-behoeften, die zy daar tegen
„ verruilden.

„ Volgens *Agataſchides*, en *Diodoro*,
„ vonden zy het gout, dat zy uitgroeven,
„ overvloedelyken in breede onderaard-
„ ſche mynen. Dit gout was niet van zant-
„ gout door kunſt geſmolten, maar van
„ zelfs gewaſſen: 't geen de Grieken *App-*
„ *ron* noemen, dat is, gout dat zuiver en
„ louter uit de mynen gehaalt wort, zon-
„ der dat het in 't vuur behoeft gezuivert
„ of geloutert te worden.

„ Het zelfſte gout wiert ook, na den
„ eigen naam der plaatze, *Ofir* genoemd:
„ want alle de plaatzen der Schrifture, daar
„ van het gout *Ofir* wort gehandelt, kun-
„ nen niet op het Indiſch gout geduid
„ worden. Aldus leeft men by *Job*, cap. 28.

„ vers 16. *Zy is niet gelyk het gout van Ofir.*
„ Van gelyken op meer andere plaatzen.
„ Maar het is niet waarſchynelyk dat aldaar
„ van het Indiſch *Ofir* wort geſproken, de-
„ wyl ten tyde van *Job*, die by-na op een
„ zelve tydt met den aarts-vader *Jacob* heeft
„ geleefd, de toegang tot die gewesten,
„ zoo verre van Judea gelegen, noch niet
„ geopent was. Ook is van geen Indiſch
„ gout te verſtaan 1 Chron. 29: 4. alwaar
„ men leeft, dat *David* drie duizent talen-
„ ten *Ofirs* gout opgeoffert had: want na
„ het verre gelegen *Ofir* hebben *Salomon*
„ en *Hiram* de ſchip-vaart allereerſt onder-
„ noomen.

„ Het land der *Kaſſaniten* braght ook al-
„ les voort, en was ongemeen goet, maar
„ wiert gewoonlyk niet gehandthaft, uit
„ oorſake dat d'inwoonders viſſchers, en
„ onervaren in alle dingen waren: dies de
„ *Kaſſaniten* een plomp, dom, onervaren
„ volk, en zonder kunſt geweeſt zyn.

„ Na dit gout-ryk *Ofir* in Arabie is miſ-
„ ſchien het ander *Ofir* in Indiën genoemd,
„ derwaarts *Salomon* en *Hiram* ſcheepen
„ zonden, om gout te halen: want de Fe-
„ niciers hadden voor een gebruik, aan
„ nieuwe gevonde plaatzen oude namen
„ hinner landen te geven: behalven dat
„ het gout-ryk *Ofir* in Indiën met recht
„ dien naam vereiſchte.

„ Het is waarſchynlyk, indien 't *Compas*
„ by de ouden in deeze gewesten bekend wa-

Sijne Majest.
v. 3. parte 2.

re geweest, dat zy het ons, hun nakomelingen, zouden hebben over gelaten; want dit werk-tuigh is te edel, om door de nevel der vergeetelheit overdekt te kunnen werden. *Plinius*, daar hy van de zee-vaart spreekt, rept zelf in 't minste niet van het Noord wyzen deezes naalts; daar om te gelooven is, dat hy daar van niets geweten heeft. In 't verkennen van landen, en stranden, befontd toen de konst der zee-vaart, en by nacht in het streek pylen by 't gesterne.

Daar ontbreken echter geen geleerde mannen, die van gevoelen zyn, dat d'oude werelt het gebruik van 't Compas gehadt zoude hebben, dier voegen als men het zelve heden is genietende; waar toe hen schynt te styven die plaats by *Planiss*, daar gezeght wordt,

Cape modo versoriam, ventus secundus est.

Dat is:

Neemt het draaijertjen, het is voor de wint.

Benevens noch deeze plaats, daar hy zegt:

Cape versoriam, & recipe te ad henum.

Dat is:

Neemt het draaijertjen, en gaat naar de Meester toe.

Het welke, myns bedunkens, zeer losse bewyzen zyn; want men vindt te fcheep veel dingen, die zich draaijen, en beweeglyk zyn, behalven het Compas: en dit *versoria*, of draaijertjen, by *Plinius*, schynt niets anders geweest te zyn als het een of ander werk-tuigh, 't geen men op stak, om te zien hoe de wint was, en of men zoude kunnen t'zeil gaan. En by aldien het Compas in gebruik hadde geweest, *Virgilius* zoude niet gezeght hebben,

Æneid. 3. Erramus pelago totidem sine fidere nolles.

Dat is:

Wij dwaalen in de zee, de nacht is zonder licht.

Zekere *Fulcrus* wil, dat de kracht des Zeil-steens van oudts by *Hercules* zy gevonden: en *Herwarus* zegt, dat *Hammon* de vinder daar van was.

De Chinezen houden staande, dat zy al van voor duizent jaren het rechte gebruik van 't Compas hebben gehadt: waar van niets derf bepalen, als onkundigh zynde harer Jaar-boeken.

Martyn schynt echter hun gevoelen hier in te styven; want hy zegt, dat by hen, veele eeuwen voor de geboorte onzes Heilands, de kracht van den Zeil-steen bekend zy geweest: en dat onder de regering van Keizer *Zing*, of *Chingus*, die op het jaar elf hondert en vyftien, voor de geboorte des Heilands, begon te heerschen, voor de eerste maal Gezanten zyn gekomen van de *Keruziniers*, by hen *Kiaochi*

geheten, met een geschenk van een witte Hen, of Fezant; waar voor zy van des Keizers Leer-meester *Chericung*, dat een groot Sterre-kender was, weder wierden begiftigh met zeker werk-tuigh, 't geen van zells, zonder ophouden, een onfeilbare wegh naar het Zuiden toonde, zoo wel te water als te lande. Dit werk-stuk wiert *Zinan* of *Chinan* genoemd, en met de zelfde letter-greepen geschreeven, daar men heden het Chinese woort van Zeil-steen, of Compas, mede schryft. De Gezanten volghden dit werk-tuigh, en quamen, na een jaar reizens, weder te huis.

Vader *Couplet*, Jesuit, welke meer als twintigh jaren in China gewoont hadde, heeft my van 't Compas gezeght het geene volgt: Het Compas wiert eertyds by de Chinezen genaamt *Chi nan kin*, dat is, *wyzende het Zuiden*: nu noemt men het *Chi nan chin*, dat is, *een naalt die het Zuiden toont*: welke naam het voor duizent jaren, onder de Familie van *Tanga*, heeft bekomen. En de oude Chinese Schryvers bekenen, dat zy niet weten uit wat oorzaak het Compas, geleght zynde op een wagen, na het Zuiden wyft, werwaarts hy ook reift. Het geene dat wyft is een handt van een mans beelden, 't welk de Chinezen gewoont zyn op de Compassen te stellen. Dus verre *Couplet*.

Vermeine echter dit valsch te zyn, dat *Marcus Paulus Venetus* de kennisse van het Compas uit China tot ons in Europa over gevoert zoude hebben, en zulks in den jare 1260, om dat men in de eerste tyden de Compassen na de Chinese wyze verdeelde, dewyle men, zoo gezeght wert, voor zynen tydt het zelve in Europa al heeft gebruikt.

Valsus Gama meldt, dat, als hy de hoek van Goede hoop ontdekte, hy daar barbaren vondt, die het gebruik des naalts in hare scheepkens ten vollen hadden: en deeze barbaren wisten niet van waar hun de kennisse van het Compas was over gebracht. Doch ik meine, dat zy deeze kennisse uit Europa hebben bekomen, 't zy te landt door Ethiopie, of wel te water langs de Roode zee; want toen *Columbus* America ontdekte, is de Zeil-steen reeds alom in gemein gebruik geweest, 't welk lange voor de tocht van *Gama* voor viel, te weten op het jaar 1400.

Aan *Johannes Gaja*, een Italiaan, gebooren in het Ryk van Napels, wert de vondt van 't Compas in Europa toegeschreeven, schoon andere dryven, dat het al voor zyn tydt bekend geweest zoude zyn. Dit is zeker, dat hy d'eerste was die het zelve in Italien tot gebruik heeft gebracht.

Zeker

Zeker *Flavius* is in Italiën d'eerste schryver van het Compas geweest, al hoewel sommige zich verbysteren, met hem voor den vinder zelve te stellen. Andere geven d'eer van 't vinden des Compas aan *Johannes Scholius*, een Pool: en andere wederom geven deeze eer aan *Gast. Corterealis*, in 't jaar 1500; doch 't onrecht, myns bedunkens.

Te vergeefs trachten dan de Franschen zich den lof aan te matigen van het vinden des Compas, schoon *Rogerius Bacon* zeker brief geschreeven heeft van het Noordt wyzen der naalde, geraakt van den Zeilsteen; want de schriften van *Goja*, den Italiaan, zyn lang voor de leef-tydt van deezen Fransman geschreeven geweest. Het bewys, 't geen zy van de lelie, die op de rooze van 't Compas staat, trekken, is insgelyks brosch; want zulks dient niet om het Fransche Wapen te vertoonen, maar alleen tot aanwyzing der gewesten op den doos: gelyk men dit teken alom in diergelyke voorvallen veel plagh te gebruiken.

Met meerder reden moghten dan de Hoogh- en Nederduitschen zich den lof toefchryven van vinders des Compas te zyn, om dat alle benamingen op de Compassen, geheel Europa over, Italiën en Spanje uitgezondert, met Duitfche woorden zyn geschreeven.

Goja dan ontdekte deeze dierbare verborgentheit, by geval dat hy een naalde, die by een Zeilsteen hadde gelegen, door een klein strooitje, of houtje, hadde gestoken, 't geen hy in een bak water deede dryven.

Men bespeurt niet alleen, door behulp der Zeilsteen, het gewest daar het Schip na toe geleidt wert, maar zyne afwyzing doet ons ook dikmaal op zonderlyke plaatsen weten, hoe verre men van dit of geene landtschap is. Doch om dat de afwykinge der Zeilsteen van 't Noorden tot noch toe op alle plaatsen niet te recht is waargenomen, en ook om dat de zelve niet bestendig, maar veranderlyk is, zoo kan dit niet volmaaktelyk dienen om den afstand der landtschappen, in zee zynde, te weten. Die geene, welke naar Indiën varen, konnen klaarlyk aan de mis-wyzyng van het Compas bespeuren hoe na by landt zyn, wanneer zy op de hoogte van de Kaap van Goede hope zyn gekomen; want aldaar tegenwoordigh 4 of 5 graden noordwettering aan de mis-wyzyng valt. Insgelyks kan men een merkelyke verandering aan 't Compas zien wanneer men op de hoogte van de eilanden Azores komt, alwaar de naalt een buiten gewoonlyke mis-

wyzyng heeft. Doch alle deeze mis-wyzyngen veranderen met de tydt; want tot Amsterdam is wel-eer een noordoostwende mis-wyzyng geweest van 9½ graden, daar na van 9 graden, en heden alleen van 2 graden.

De declinatie des Magnets, die men meent dat voor zes hondert jaren al bekend is geweest, zoude een zeer nuttige eigenschap zyn, by aldien zy na den eisch konde gebruikt werden; ja men zoude daar door den afstand van de pool zelfs by de duisterste nachten kunnen verkennen. Hier toe zoude noodigh zyn, dat een gestreken naalde op een beweeghlyk punt even staltwichtigh wiert gestelt, diervoege, dat zy zonder hinder ryzen en dalen konde: en dus zoude men kunnen zien dat de naalde zich verhieft, naderende aan de pool, en dat zy daalde, als daar afweek.

De naam van Magnete komt her, of van de vinder zelve, of van de plaats daar die gevonden is, 't geen in Magnesia geweest zoude zyn. *Lucetius* zegt:

Quem magneta vocant patrio de nomine Graji,

Magnetum quia sit patrius de finibus oris.

Dat is op Duitfch:

Men noemt hem een Magnete, van 't Griekfche vaderlands;

Want in 't Magneten landt men hem het eerste vandi.

Zoo *Plinius* wil, is het een Herder geweest die hem eerst van der aarde op nam, en zyne kracht bespeurde. *Plato* dryft, dat *Euripides* hem zyn name gaf. Hy wert mede van veele Schryvers de Herculessteen genaamt, om zyne kracht, en uitstekende eigenschappen. By veele wert hy de Heracleasche steen genaamt, om dat Heraclea een stadt van Magnesia is geweest: ook de Lydische steen, om dat Lydium insgelyks een stadt van het zelfde landtschap was.

De Magnete werdt onderscheiden in mannelyke en vrouwelyke kunne: die van het mannelyke geslachte heeft de meeste krachten, is veelverwigh, wort in onderscheide gewesten gevonden, en tot veele qualen heel- en geneesbaar geoordeelt.

Carnus, de Epicureische Poët, tracht het trekken der Magnete te verklaren, met te zeggen, dat uit de steen zekere kleine lichamen vliegen, die het yzer omvatten, met het welke zy weder te rug gaan van waar zy komen, dat is aan den steen. Andere nemen hare toevlught tot onbekende eigenschappen, en wonderen, om den aart deezes steens te verklaren. *Paracelsus* gevoelde, dat de kracht in de Sterren schuilde, welke van eenne en de zelfde eigenschap zouden zyn als de Zeilsteen; waar

waar om zy zich onderling zochten te ver- eenigen, 't geen het trekken zoude ver- oorzaken. Andere halen de reden uit het gesternte de Beer, en zeggen, dat het zelve begiftigt is met een kracht, die de steen na zich doet trekken. Andere gevoelen, dat op den aardtbodem onder de pool ber- gen van Magnēt-steen gevonden werden, die haars gelyken, de geheele werelt over, na zich trekken. *Robbert* de Engelfchman meint, dat de steen noch trekt, noch ge- trokken wert, in het wyzen na de pool, maar dat zy door een verborgen genegen- heit mikt, en zich slechts na de polen toe keert. Andere vlieden tot verborgene geesten, 't geene belachchelyk is: gelyk ook alle de boven genoemde gevoelens op losse gronden zyn gevestight. Doch wie lust heeft alle de eigenschappen van den Magnēt beter opgelost te zien, vervoege zich tot de boeken van den wydt-beroem- den, en nooit volpreezen *Renatus Descartes*,

daar hy vernoevinge, deezē aangaande, zal vinden. Wel is waar, dat ter eerſt opſlaan de preuven duiſter zullen ſchynen, als ahangigh van het geheele geſtel des werelts; waar om die naerſtigh dienden te werden beſpiegelt en doorzien, als iemant het recht begryp daar van begeert te ge- nieten, en de duiſterheden verklaart te zien, zonder het welke de ſchroef-ſtukjes, die door de lucht zweeven, en van het eene as-punt tot het ander vliegen, nevens de gemeene ſleuven, die in den Magnēt-ſteen, en het yzer, werden gevonden, wonderen zullen ſchynen te zyn.

Voor dat men kenniſſe hadde van de naalde op een punt te doen draaijen, en het Compas dus te bereiden, zoo als men het zelve heden in 't gebruik bevindt te zyn, deede men de naalt, in een beſlooten kom, op water dryven, welke zich aldus na het Noorden wendt, even als of zy op een punt verheven ſtondt, en dreef.

*Ziet Kirch-
raum, Cab-
besum, Gil-
bertum, en
andere, van
de byzondere
eigenschap-
pen der Zeil-
ſteen.*

DERDE HOOFSTUK.

*Beſtier op Koopvaardy-ſcheepen. Wat nut de Scheeps-bouw geeft.
Scheeps-daden. Haven-bouw.*

OM voor eerſt te ſpreken van het beſtier op Koopvaardy-ſchee- pen in 't algemeen, zal voor af laten gaan hoe zich de Schip- pers dragen, wanneer zy met een geheele vloot naar een zelfde of na by een leggende gewelt meinen heen te zeilen.

Zy verbinden zich dan, om elkander des noodts hulp te bieden, beramen wetten, en kiezen zich Hoofden van de vloot, dat by hun Admiraalſchap maken werdt ge- noemt. Welke verbanden binnens havens onderſcheidelyk werden gemaakt, na ge- legentheit van tydt, in vrede of oorlogh, en ook na dat de gewelten zyn, waar heen de reis op aan gezien is. De zommige be- grypen veel, andere weinig hoofd-punten. Ik late hier een uit allen volgen, zoo als de zelve worden gemaakt voor vlooten die na Vrankryk varen: waar na alle andere ge- noegzaam konnen afgemeeten werden. Ook ſtaat het den Schippers toe, buiten landts inſgelyks zoo veel geley, en gezelschap te zoeken, als hen doenlyk is.

Hoe men Admiraalſchap maakt.

Wy onder geſchreevene Schippers be- looven, en verbinden ons mits deezē, te zeilen, met de eerſte bequame wint, die Godt verleenen zal, van hier na Nantes, Rochel, en Bordeaux in Vrankryk, enz. en daar by te onderhouden alle de leden, als in de tegenwoordige Admiraals-brief

zyn begrepen, alles om ſtraffe, daar toe geſtelt: en wy houden voor onzen Admi- raal N N, Vice-Admiraal N N, Schout by nacht N N.

Errop dat, in gevalle van eenige ſchade, (dat Godt verhoede) de zelve over 't voor- ſchreeve Admiraalſchap na behooren mag werden vergoedt, hebben wy onze onder- linge Scheepen, en in-gelade goederen, by onze beſte kenniſſe gepryzeert, en de waerde van dien achter aan deezē, by ge- maghtighden, daar toe geſtelt, doen ſchry- ven, en daar beneffens zelfs ondertekent. Ende hebben voorts alle de gecne van ons- lieden, die geen geſchut zyn voerende, tot behoef en onderſtand van de voorſz. Admiraal, Vice-Admiraal, en andere ge- ſchut-voerende Scheepen betaalt van de hondert guldens, naar beloop van onzer aller onderlinge waardeeringe.

En zal niemant anders vermoogen het vuur te voeren dan den Admiraal, en Vice- Admiraal, die 't zelve nacht om nacht zul- len moeten voeren, en alzoov d'een voor en d'ander achter in de vloot zeilen, op de boete van 4 guldens, waar voor zy-lieden zullen genieten van elk Schip 10 ſtuivers, daar van den Admiraal de helft, den Vice- Admiraal een derde, en de Schout by nacht een zefte ontfangen zullen.

Dat den Admiraal, of Vice-Admiraal, die het vuur voert, zeil zal moeten maken na die het qualykſte bezeilt is. Dat ook nie- mant

mant het vuur voorby zal moogen zeilen: alles op boete van 10 guldens.

Of het gebeurde dat iemand van 't Admiraalschap zyn mast, raa, roer, of zeil quame te verliezen, of lekkinge, of ander letzel kreegh, zal by dage een rol doek, of een bonet, uit de marfse, of van den top laten waaijen, en by nacht drie vuuren boven den ander uit hangen: welke noodt-tekenen andere ziende, zullen een vuur uit hangen, en na die man toe loopen, om hem alle moogelyke hulpe te doen, en niet van hem scheiden eer zy hem in een goede haven gebraght hebben, zoo het doenlyk is, op boete van 50 guldens elk Schip te verbeuren, de helft tot profyt van de verlatene, en het overige voor den armen.

By aldien iemand buiten deeze landen, in eenige haven, of elders, aan de grondt quame te zitten, of eenigh letzel kreegh, zullen d'andere al t'zamen schuldigh zyn hem alle moogelyke hulpe te doen, en 24 uren na hem wachten, om zyne schade te beteren, of van de grondt te helpen; op gelyke boete van 50 guldens, en te bekeeren als vooren.

Dat een iegelyk zich alle avonden en morgen zal schikken de laatste en achterste man om te loopen, op verbeurte van 3 guldens.

Als den Admiraal, of Vice-Admiraal, raadzaam dunkt te wenden, of streck te veranderen by nacht, zal hy gehouden zyn een schoot te schieten, en twee vuuren by den anderen te zetten; by mist zal hy een schoot schieten: ook zullen alle d'andere Scheepen by nacht een vuur moeten op steken, en mede wenden, op dat d'een den ander schuwen magh; op verbeurte van 3 guldens.

By aldien iemand by nacht, door noodt, eenigh zeil minderde, die zal gehouden zyn twee vuuren op te steken: en zullen als dan alle d'andere haar daar na moeten gedragen, en van gelyken doen, op boete van 12 guldens elke reiste verbeuren.

Wie onder de vloot eenige vreemde Scheepen gewaar wert, zal tot een teken van onraat, op dat alle andere moogen gewaarschouwt zyn, by dage de fok drie maal op en neder halen, en by nacht een vuur ontfteken; de Admiraal zal twee vuuren op steken, en op de ly werpen, tot dat de Scheepen by hem zyn: ende zullen alle andere, zulks ziende, van gelyken doen, op dat men zien magh dat het een iegelyk bekent is, en hen als dan straks by den anderen voegen, of het noodt ware d'een den ander by te staan, op boete van 10 guldens.

In gevalle iemand door storm, mist, of anderzins van het Admiraalschap quame te

verdwalen, en daar na de vloote, of eenigh Schip van dien ziende werdte, zal gehouden zyn, tot een teken van kennisse, by dage de bezaan in 't kruis te zetten, en by nacht een vuur op te steken: welk teken hy mede zal gehouden zyn te doen, in gevalle de geene die vuurt een quade streck quam te nemen.

Desgelyks, by dage ofte by nachte in twyffel staande, zal d'een den anderen toeroepen: Hola N. en zal den anderen daar op antwoorden, N. en indien zulks niet geantwoort wert, zal den zelfden het straks te kennen geven, by dage met de bezaan verkeert, en by nacht met een vuur, als boven: ende zullen als dan alle andere van gelyken doen, en haar terstondt al t'zamen omtrent dien man voegen, die het teken gedaen heeft, om hem (of 't noodt ware) alle moogelyke hulpe te doen, op verbeurte van 10 guldens.

Zoo het Admiraalschap ergens op de reede, of in een haven quam te leggen, en den Admiraal, by overlegh van eenige uit het Admiraalschap, (zoo 't doenlyk is) goet vonde t'zeil te gaan, dan zal hy twee schooten schieten, op dat alle de anderen hen ook moogen gereedt maken: en zoo zulks by nacht geschiedt, zal elk vuur op steken, om den anderen te wyken, en ongeluk te verhoeden; en zal niemand zyne streck gaan voor dat de laatste man onder zeil is, waar naar een iegelyk zal moeten wachten, op verbeurte van 6 guldens.

By aldien het gebeurde ('t geen Godt verhoede) dat den vyandt onder het Admiraalschap quam, zal een iegelyk, zoo wel die geen geschut als die geschut voeren, hem moeten voegen dicht by den anderen, om den vyandt alle hinder en schade te doen die zy kunnen; midts dat de ongewapende hen zullen uit de wegh moeten houden, op dat zy de geschut voerende Scheepen niet verhinderen in 't verweeren, 't en ware dat zy iets voornamen tot nadeel van den vyandt: ende zullen alle kosten, schaden, en verleempen, over zulks geleden, het zy van des vyandts geschut, ofte in wat wyze het zelve zoude moogen geschieden, betaalt ende geboet werden over de gemeene vloot.

Indien den Admiraal tot eenigen tyde de Schippers van 't Admiraalschap by hem begeert, zal hy een vaantje achter van de kompanje laten waaijen, en een schoot schieten; en zullen als dan alle Schippers hen daar heen voegen, om des Admirals begeerte te hooren, op de verbeurte van 6 guldens.

Dat niemandt van dit Admiraalschap op eenige reede, of in eenige haven zal moogen

gen loopen voor den Admiraal ofte Vice-Admiraal, die ook het zelve niet zullen moogen doen, 't en zy dat den laatsten en alderachtersten hoogh genoeg is, en daghs genoeg hebbe, om daar mede te komen, op de boete van 60 guldens voor elk Schip te verbeuren, d'eene helft tot profyt van de verlatene, en 't ander voor den armen.

De Scheepen zullen zeilen ieder op zyn rang, en plaats, daar hy bestelt is.

Die op zyn Schip, door muitery, in groot gevaar is, en hulp vereischt, zal achter uit de kajuit een tafel-laken aan een stok laten waaijen.

Of het gebeurde dat iemand van 't Admiraalſchap by nacht, of in duister weêr, landt gewaar wiert, die zal twee ſtantarens verby malkanderen zagens-gewyze op en neder halen, en by dage twee pyen, in maniere als vooren, op verbeurte van 6 guldens.

Ende zullen alle boeten, de welke in deezen niet verdeelt zyn, komen tot profyte van 't gemeene Admiraalſchap.

De Schippers van de Koopvaardy-scheepen, uit deeze landen varende, zyn gewoon, elk uit de plaats van waar hy vaart, een Zee-brief mede te voeren, welke verleent wordt van de Bestiëders der zelve, om hunne landt-aart te konnen bewyzen, by voorval van eenige ontmoetinge: deeze behelst des Schippers en 't Schips naam, des zelfs grootte, en waar het eigen is, voor 't geheel, of ten deele; 't welk alles by de Schippers met eede moet bevestigt worden.

Wanneer elders de pest d'overhandt heeft, verziat men zich mede van een gezont-brief, waar in, als vooren, des Schippers en Schips naam vermeldt moet wezen, van waar 't Schip komt, en waar heen het de wil heeft, wat des zelfs lading is, en zoo voorts.

Als een Schip zeewaart zal gaan, wort het niet uit gelaten, zonder blyk van in en uit gaande tol, en geli-gelt, voldaan te hebben, nevens malt- en have-gelt.

Van het koophandel dryven te water zecht *Aristoteles*, dat het veel loflyker is als te lande.

Op dat de Scheepen deezes landts niet uit varen zouden, zonder gewapent, en voorzien te zyn na den eisch, en zoo ſchade moghten komen te lyden, 't geen van onvoorzichtige Schippers, en waaghalzen, lichtelyk geschiedt, hebben de Bestiëders, ten einde dat een iegelyk het zyne beware, en 't gemeen geen afbreuk lyde, algemeine bevelen daar op beraamt, en uitgegeven, welke luiden als volgt.

Algemein bevel op 't wapenen, en bemannen van Scheepen, uit de Vereenighde Nederlanden over zee varende.

I. **S** Chepen, groot zynde van veertigh tot vyftigh laften, zullen moeten op hebben zeven mannen, en een jongen; benevens twee gotelingen, elk van acht hondert ponden gewicht, twee ſteenſtukken, en vier kamerſtukken, elk van hondert ponden gewichts, vier musketten, of roers, zes lange en twaalf korte ſpieſſen.

II. Van vyftigh tot zefftig laften, zullen moeten op hebben acht mannen, en een jongen; twee gotelingen, zwaar te zamen twee duizent ponden, vier ſteenſtukken, acht kamerſtukken, elk van hondert ponden, zes roers, of musketten, zes lange en twaalf korte ſpieſſen.

III. Van zefftig tot zeventigh laften, negen mannen, eenen jongen; vier gotelingen, zwaar te zamen vier duizent ponden, vier ſteenſtukken, acht kamerſtukken, elk van hondert pond, en ſpieſſen als vooren.

IV. Van zeventigh tot tachtigh laften, tien mannen, en twee jongens; gotelingen, ſteenſtukken, en musketten, als vooren, twaalf lange en twaalf korte ſpieſſen.

V. Van tachtigh tot negentigh laften, elf mannen, en twee jongens; zes gotelingen, zwaar te zamen zeven duizent ponden, vier ſteenſtukken, acht kamerſtukken, te zamen zwaar zes hondert ponden, roers, en ſpieſſen, als vooren.

VI. Van negentigh tot hondert laften, twaalf mannen, en twee jongens; zes gotelingen, zwaar te zamen acht duizent ponden, vier ſteenſtukken, acht kamerſtukken, roers, en ſpieſſen, als vooren.

VII. Van hondert tot hondert en tien laften, dertien mannen, en twee jongens; zes gotelingen, zwaar te zamen negen duizent ponden, vier ſteenſtukken, acht kamerſtukken, te zamen zwaar acht hondert ponden, acht musketten, of roers, een dozyn lange en twee dozyn korte ſpieſſen.

VIII. Van hondert en tien tot hondert en twintigh laften, veertien mannen, en twee jongens; zes gotelingen, zwaar te zamen tien duizent ponden, vier ſteenſtukken, acht kamerſtukken, roers, en ſpieſſen, als vooren.

IX. Van hondert en twintig tot hondert en dertigh laften, vyftien mannen, en twee jongens; zes gotelingen, als vooren, zes ſteenſtukken, twaalf kamerſtukken, 't zamen zwaar tien duizent pond, tien musketten, of roers, twee dozyn lange en drie dozyn korte ſpieſſen.

X. Van hondert en dertigh tot hondert en veertigh laften, zefftien mannen, en twee jongens; acht gotelingen, zwaar te zamen elf duizent ponden, ſteenſtukken, roers, en ſpieſſen, als vooren.

XI. Van hondert en veertig tot hondert en vyftigh laften, zeventien mannen, en twee jongens; acht gotelingen, zwaar 't zamen twaalf duizent ponden, ſteenſtukken, musketten, en ſpieſſen, als boven.

XII. Van hondert en vyftigh tot hondert en zefftig laften, achttien mannen, en drie jongens; acht gotelingen, en zes ſteenſtukken, beide als vooren, twaalf musketten, of roers, twee dozyn lange en drie dozyn korte ſpieſſen.

XIII. Van hondert en zefftig tot hondert en zeventigh laften, negentien mannen, en drie jongens; gotelingen, ſteenſtukken, musketten, en ſpieſſen, als boven.

XIV. Van hondert en zeventigh tot hondert en tachtigh laften, twintig mannen, en drie jongens; gotelingen, ſteenſtukken, musketten, en ſpieſſen, als boven.

XV. Van

XV. Van hondert en tachtigh tot hondert en negentigh laften, een-en-twintigh mannen, en drie jongens; acht gotelingen, zwaar te zamen veertien duizent ponden, zes fteen-ftukken, twaalf kamer-ftukken, t'zamen zwaar zes hondert ponden, veertien musketten, of roers, en fpiessen als vooren.

XVI. Van hondert en negentigh tot twee hondert laften, twee-en-twintigh mannen, en drie jongens; acht gotelingen, te zamen zwaar ten minften veertien duizent ponden, acht fteen-ftukken, zeltien kamer-ftukken, zwaar ten minften twaalf hondert ponden, zeltien musketten, en fpiessen als vooren.

XVII. Ende alle andere Scheepen, boven de twee hondert laften, zullen moeten toegerust worden, en van alles verzien zyn, na gelang, wel verftaande, wel met meerder volk, gefchut, en wapentuigh, maar niet met minder.

Bevel op 's wapenen, en bemannen van Noorts-vaarders, en Buiffen.

I. **D**E Noorts-vaarders, en die van de viifchery, zullen ook met gefchut varen, en uiteruft zyn, als volgt:

II. Noorts-vaarders van zeventigh tot tachtigh laften, zullen moeten op hebben zeven mannen, en een jongen; twee gotelingen, te zamen zwaar twee duizent ponden, ofte daar boven, twee fteen-ftukken, vier kamer-ftukken, te zamen wegende drie hondert ponden, vier roers, zes lange en vier korte fpiessen.

III. Van tachtigh tot negentigh laften, acht mannen, en een jongen; twee gotelingen, wegende te zamen twee duizent vier hondert ponden, twee fteen-ftukken, van gewichte als vooren, vier roers, zes lange en zes korte fpiessen.

IV. Van negentigh tot hondert laften, negen mannen, en een jongen; vier gotelingen, wegende te zamen vier duizent ponden, twee fteen-ftukken, vier kamer-ftukken, te zamen zwaar vier hondert ponden, zes roers, een dozyn lange, en een dozyn korte fpiessen.

V. Van hondert tot hondert en tien laften, tien mannen, en twee jongens; vier gotelingen, ten minften van vyf duizent ponden, vier fteen-ftukken, acht kamer-ftukken, zwaar te zamen zes hondert ponden, roers, en fpiessen, als vooren.

VI. Van hondert en tien tot hondert en twintigh laften, elf mannen, en twee jongens; vier gotelingen, wegende te zamen zes duizent ponden, fteen-ftukken, roers, en fpiessen, als vooren.

VII. Van hondert en twintigh tot hondert en dertigh laften, twaalf mannen, en twee jongens; zes gotelingen, wegende te zamen zeven duizent ponden, vier fteen-ftukken als vooren, een dozyn lange en een dozyn korte fpiessen.

VIII. Van hondert en dertigh tot hondert en veertigh laften, dertien mannen, en twee jongens; zes gotelingen, wegende t'zamen acht duizent ponden, fteen-ftukken, roers, en fpiessen, als vooren.

IX. Van hondert en veertigh tot hondert en vyftigh laften, veertien mannen, twee jongens, en van alles gewapent als vooren.

X. Van hondert en vyftigh tot hondert en zeltigh laften, vyftien mannen, twee jongens, en gewapent als vooren.

XI. Van hondert en zeltigh tot hondert en zeventigh laften, zeltien mannen, drie jongens, en voorzien als vooren.

XII. Van hondert en zeventigh tot hondert en tachtigh laften, zeventien mannen, drie jongens, en gewapent als vooren.

XIII. Van hondert en tachtigh tot hondert en negentigh laften, zullen moeten op hebben achtien mannen, drie jongens, en van alles gewapent zyn als vooren.

XIV. Van hondert en negentigh tot twee hondert laften, zullen moeten op hebben negentien mannen, drie jongens, en van alles gewapent zyn als vooren.

Beroerende de Buiffen in 's byzonder.

XV. Buiffen van vier-en-twintigh tot dertigh laften, zullen gewapent werden met twee gotelingen, elk van acht hondert pont, vier fteen-ftukken, acht kamer-ftukken, elk van hondert en vyftigh pont, zes roers, zes lange en zes korte fpiessen.

XVI. Buiffen boven de dertigh laften, zullen moeten op hebben vier gotelingen, zwaar te zamen vier duizent pont, vier fteen-ftukken, acht kamer-ftukken, van gewichte als boven, zes musketten, of roers, acht lange en acht korte fpiessen.

XVII. Geen Buiffen, Boots, of andere Haringfcheepen, zullen mogen uit varen, noch in komen, nochte ook Zuiden ofte Noorden varen, zonder geleide, t'en ware dat zy t'zamen op hadden achtien ofte twintigh gotelingen, met twaalf fteen-ftukken, en hare kamer-ftukken; op boete, dat de overtredders op elk laft zullen verbeuren, t'elken reize, twee ponden van veertigh grooten t' pondt, mids dat zy dan noch by 't Admiraalſchap (onder de zelve te maken) zullen moeten varen. Wel verftaande, dat niemant gehouden zal wezen, ongewapende Scheepen onder 't Admiraalſchap te nemen: en dat de Admiraalſchappen, met woorden gemaakt, zoo krachtig zullen wezen, als de geene die by gefchifte gemaakt zullen worden.

XVIII. Alle welke voor-verhaalde Scheepen hen zullen moeten verzien met kruut, klootten, en ſcherp, om met elk ſtuk te mogen ſchieten zeltier ſchooten, ofte meer, zoo wel met gotelingen, fteen-ftukken, als roers.

Bevel van haar Hog: Mog: op de grootte, toerufte, wapeninge, bemanninge, en Admiraalſchap, der Scheepen die door de Straat na de Middellandſche zee varen.

I. **E**rftefelyk, dat geene Scheepen na de Middellandſche zee mogen bevracht werden, om ſtuk-goederen van verſcheide Koopluiden te laden, of in te nemen, ende in eenige haven ofte plaatze, aan de voorſz. Middellandſche zee gelegen, te vervoeren, t'en zy de zelve groot zyn hondert tachtigh laften, en gewapent met vier-en-twintigh gotelingen, ſchietende de kleinſte vyf ponden yzers, en ander wapen-tuigh na behooren, en op hebbende vyftigh mannen, twee of drie jongens daar onder begrepen, alles wel meerder, maar niet minder: ende dat zoodanigh Schip niet zal mogen verzeilen, t'en zy met twee gelyke Scheepen in zyn gezelfchap, en de zelve met valt Admiraalſchap aan den anderen verbonden zullen wezen; alles op boete van by de Schippers te verbeuren hare vrachten, die zy zouden mogen verdienen, ende daar-en-boven van duizent gulden, op Schip en goederen te verhalen.

II. Geene Scheepen, by byzondere luiden bevracht, zullen met granen, of met andere waaren geladen mogen werden, t'en zy de zelve gewapent en bemant zyn na gelang van hare grootte, als volgt: te weten, een Schip van hondert laften, met tien gotelingen, en twintigh eeters: een Schip van

van hondert tot hondert en vyftig laften, met twaalf gotelingen, en vier en-twintig eeters: een fchip van hondert en vyftigh tot twee hondert laften, met veertien gotelingen, en twee- en dertig eeters, fchietende de miltle der voorfz. gotelingen vier ponden yzers, en vorder alle wapen-tuigh na gelang. Wel verftaande, dat de zelve Scheepen ook geen fluk-goederen van iemand byzonder zullen mogen in nemen, zoo lange andere Scheepen, als in 't voorgaande lidt gewapent, tot ladinge van fluk-goederen, hun voor draghen, ofte daar op aan leggen. Ende zullen ook geene andere Scheepen, als ten minften gemonteert, of gewapent, en bemant zynde naar inhouden van dit lidt, in eenige plaatzen aan de Middellandfche zee, ofte andere zee-boezems, of wateren, daar op uit komende, eenige andere goederen mogen laden als zout, op verbeurte van de vrachten, die zy daar aan zouden verdienen, en daar en-boven van duizent guldens, op fchip en goederen mede te verhalen.

III. Van gelyken zullen alle andere Scheepen, uit deeze landen varende na Vrankryk, Engelandt, Yerlandt, Terra Nova, ofte andere plaatzen, om van daar voorts naar en door de voorfz. Straat te verzeilen, gehouden wezen, haar te gedragen, wapenen, en bemannen, gelyk in 't voorgaande lidt is beftelt.

IV. Ende indien eenige Scheepen, anders als vooren toegelust, gewapent, en bemant, onderftaan door de Straat in de Middellandfche zee te varen, verftaan ende bevelen wy, dat op de zelve geen verzekeringe gedaan zal mogen werden, en indien eenige gedaan werde, verklaren wy de zelve van nu ende als dan, egeen, ende van onwaerden, begeernde dat daar op geen recht zal werden gedaan.

V. Doch zullen de verzekerde, van de goederen, in byzonder bevrachte Scheepen geladen, tegens haar verzekeraars mogen beftaan, by aldien zy by gefchrift van befchouwing doen blyken, dat het fchip na behooren gewapent, ende bemant is bevonden.

VI. Ende zal ook op de Scheepen, die in 't openbaar op fluk-goederen leggen, geen nietigheit van verzekeringe plaats hebben, al waar 't dat by de Schippers eenige mis-greep, of nalatigheit, in de fchouwing, wapening, en bemanninge, werde gepleeght, alzoode Koopluiden niet mogelyk is daar voor zorge te dragen, en genoegzaam daar inne is verzien, dat, volgens dit Plakaat, geen Scheepen op fluk-goederen mogen aanleggen, die niet na behooren bemant, en gewapent zyn, en dat de Schippers daar van fchouwing moeten verzoeken.

VII. Geene maffen, touw-werk, kruut, en andere werk-tuigen van oorloge, (daar toe byzonder verloff zoude mogen zyn gegeven) zullen mogen ingefcheept ende geladen werden in eenige andere Scheepen, als die in Admiraalfchap varen zullen, ende haar na 't reglement, dien aangaande in 't eerfte lidt beftelt, volkomenlyk gedragen; op verbeurte van de goederen, of de waarde van dien, die, deezen ftrydigh, geladen ofte gevoert zullen worden.

VIII. Alle Scheepen, uit deeze Landen na de Middellandfche zee varende, zullen zich in de zeehavens te zamen in een bondig Admiraalfchap moeten verbinden, met uitsluiting van alle ongewapende, en niet genoegzaam gewapende Scheepen. Gelyk hen ook in zee, ofte in eenige vrye en onzydige havenen, naar gelegentheit, zoo veel doenlyk is, te zamen voegen, ende in Admiraalfchap verbinden zullen, alle de Scheepen, uit verſcheiden zeehavens deezer Landen komende, en na de Straat willende.

IX. De Scheepen, van de Levant herwaarts komende, zullen van hare laad-plaertze niet mogen vertrekken, 't en zy met zoo veel gezelfchap als zy met vier of vyf weken na elkander te wachten zullen konnen hebben: en alle de geene die van beoosten de Golf van Venetie komen, zullen gehouden wezen op Santen aan te loopen, alwaar de Scheepen, in de Golf van Venetie ladende, ook zullen gehouden wezen aan te loopen, en aldaar veertien dagen na elkander wachten, indien daar waarfchyfynlykheit is van eenige Scheepen toe te zullen komen, en van daar ten minften met drie of vier wel gemonteerde Scheepen, 't zamen op hebbende zeventigh of tachtentigh gotelingen, in gezelfchap herwaarts komen, en, zwakker van gefchut zynde, tot Livorno aan loopen; daar ook zullen moeten aan loopen alle Scheepen, komende van alle plaatzen befteven de Golf van Venetie, en aldaar veertien dagen na gezelfchap wachten, en als d'eerfte Scheepen aldaar veertien dagen na gezelfchap gewacht hebben, dan zullen alle de Scheepen, die zich daar by elkander vinden, te zamen in een goet, valt, en bondigh Admiraalfchap herwaarts komen: alles op de boete van duizent guldens, by eenieder te verbeuren, die tegenftrydigh hier mede zal hebben gedaan.

X. Ende op dat de Admiraalfchappen te beter onderhouden mogen worden, zullen de Scheepen, in 't Admiraalfchap gevoeght, haar by den anderen moeten houden, zonder dat iemand, 't zy in gaan of komen, van de vloote zal mogen fcheiden, voor dat zy gekomen zyn op zoodanige hoogte, daar noodzakelyk verandering van ftreek voor eenige Scheepen wert vereifcht; ende zullen als dan d'andere, die noch langer by elkander konnen blyven, gehouden wezen zulks te doen, zoo lange als doenlyk zal wezen. Ende zal ook niemant van de vloote mogen fcheiden zonder verloff van den Admiraal, op boete, zoo iemand buitens tydts, of zonder verloff van den Admiraal, of tegens de genoomen laft, en verbonden, het Admiraalfchap quame te verlaten, dat de zelve zal gehouden wezen, ten behoeve van de andere Scheepen, in 't Admiraalfchap gebleven, te betalen alzulken fomme van penningen, als zy onderlinge zullen hebben bedongen; ende in geval van uitsfel, ofte weigeringe, zullen het fchip, ofte Scheepen, die haar het Admiraalfchap hebben onttrokken, middelerwyl en daryk daar voor mogen * aangetaft worden, alles boven, en zonder verminderinge van de vordere straffen, in voorgaande titel.

Plakaten goet gekeurt: ende dat zoodanige Scheepen, het Admiraalfchap verlatende, geene befcherming van Scheepen van oorloge zullen hebben te verwachten, ofte te genieten.

XI. Zy wel uiddrukelyk verboden, dat geene maffen, riemen, touwen, gotelingen, kruut, ofte andere tuigen van oorloge, zonder behoorlyk verloff, by iemand op Salee, Algiers, en Tunis, zullen mogen vervoert ende gebraght, nachte in zee, ofte in eenige havenen onderwegens van andere Scheepen over gefcheept worden, om in de voorfz. plaatzen te brengen, rechtsweghs, ofte door omwegen, ofte onder hoedanigen fchynt het zoude mogen wezen, op verbeurte van lyf en goet, al ware het dat de overtreders na verloop van eenige jaren eert wierden ontdekt; en zullen den aanbrengrer, ofte aanbrengrers, indien zy mede fchuldigh zyn geweest, daar van verfhooont, en anderzins na behooren geallowt worden.

XII. Ende op dat deeze willekeure te beter na gekomen, en de overtreders zouden mogen ontdekt worden, is gelast, dat alle Schippers, willende varen na de Middellandfche zee, 't zy met fluk-goederen, of door byzondere Koopluiden bevracht zynde,

om

om hier of elders buiten deeze Landen te laden; gehouden zullen zyn schouwinge te verzoeken aan de gemagtigghden, daar toe geitelt, eer zy van hare laad-plaaten, of daar hare Scheepen uitgeruit werden, zullen mogen vertrekken, op verbeurte van alle haar verdiende vruchten, ende daar-en-boven van duizent guldens: welke boete zy mede verbeuren zullen, by aldien zy bevonden werden, na gedane schouwing, eenige verminderinge ofte bedrog in de wapening en bemanninge harer Scheepen gedaan te hebben; en zal de zelve boete, als ook alle andere boven gescreven straffen, daar in by de Admiralaalſchappen niet anders is bedongen, verdeelt worden, een vierde deel voor den aanbrenger, een vierde deel voor den Amptenaar die de klachte zal doen, een vierde deel voor den armten, en het overige vierde deel tot profyt van de last-gelden. Ende op dat de voorzf. schouwinge na behooren magh geschieden, is bevolen, dat de Magistralen van de Steden, alwaar de Scheepen na de Middellandsche zee bevracht of afgeladen zullen werden, uit de aanzienlykſte Koopluiden eenige zullen bemachtigen ende be-eedigen, om in de zee-havenen onderzoek te doen op de grootte, toerusting, wapening, en bemanning van de voorzf. Scheepen, en of de Schippers ook eenige * kneepelingen hebben; welke Schippers, des vermaant zynde, haar aan de voorzf. gemagtigghden by eede zullen moeten zuiveren, dat zy het volk, op hare Scheepen zynde, gehuut en aangenoien hebben, om met haar de zantlaande reize te doen. Werdt mede belast alle Schippers, Commizen, Struuluiden, en andere, eenigh bevel op de voorzf. Scheepen hebbende, de voorzf. schouwinge van ende in hare Scheepen te gedoogen, zonder eenigh belet daar tegens te doen, of te laten geschieden, op boete van keurlyke verbetering, ende daar-en-boven, tot vervallinge der onkosten van de voorzf. gemagtigghden, aan de zelve te betalen zoodanigen tax, als, met kennisſe en goetvinden van de voorzf. Magistralen, daar over zal werden beraamt; welke penningen by de beladers ofte bevrachters, of die de goederen ter bestemder plaatze zullen ontfangen, aan de voorzf. Schippers ofte Commizen zullen worden geboet: Ende zullen de voorzf. gemagtigghden gehouden wezen, datelyk, ten overstaan van de voorzf. Magistralen, of hare gemagtigghden, te rekenen, en te verantwoorden na behooren, ook aantekeninge van hare schouwing te houden, en daar van blyk-schrift aan de Schippers, en alle andere die zulks verzoeken, geven.

Voeg hier noch by eenen oude Wilkeure, gemaakt by de Regeerders der Steden Amsterdam, Hoorn, Enkhuizen, Monikendam, en Edam, behelzende de wapening, en bemanninge der Scheepen, toen ter tydt van de voorzf. Steden ter zee om de Oost en West varende.

Dit is een Ordinantie, die welke gemaakt is by den Steden van Amsterdam, van Hoorn, van Enkhuizen, van Monikendam, ende van Yedamme, in den jare MCCCCXXV, op den xv. dagh in April, hoe ende in wat ſchyn die Scheepers, in den voorzf. Steden, ende Dorpen, omrent hem gelegen, i' huis behoorende, varen zullen.

Al zoo 't op deeze tyd, omme der oorlogen wille van den Coningen van Vrankryke, van Engelund, van mynen genadigen Heere van Bourgon-

dien, ende van den Hartoge van Bantangen, van groote noodde is, dat, indien die Scheepen varen willen Westwaarts, 't zy dat zy in 't weder komen in die Wielinge komen, of van Welten Oostwaarts deur die Soude voort Oostwaarts varen willen, zy hem zelve ſterken moeten met volk ende met weere, als met boffen, bogen, clueverynen, boffen kruid, pylen, glavien, bylen, ende anders, dat daar toe dient, op dat hem geen noodde en zy haren Scheepen maar zonder ſtek en ſlagh over te geven, als zy dikwils gewoontlik geweest zyn te doen, ende dat zy hem verweeren, ende voor heure Scheepen ende goeden veghten mogen, als zy ſchuldigh zyn te doen: zoo is overdragen by den Steden van Amsterdam, van Hoorn, van Enkhuizen, van Monikendam, ende van Yedamme, dat die voorzf. Scheepen varen, ende hem zelve ſterken zullen, op die conditie ende maniere hier na verklaart.

Ende eerſt, dat de Schipheers elk varen zullen op twee hondert zouts, drie man die te roeder konnen gaan, of ten minſten twee: of daar iemand mede ware die niet te roeder en konde gaan, zoo zal dat een man moeten wezen, ende een kloek man verſtrekken mogen, zonder met kinderen, of half-waffen, of diergelyke, hier of te mogen voldoen ende betalen; ende die zelve ſcheeps kinderen zullen ook wel voorzien wezen met harnaffen, als dat behoort.

Item, dat die Scheepen ook voorzien zullen wezen met boffen, clueverynen, bogen, pylen, glavien, bylen, boffen-kruid, ende anders, dat hem van noodden is, dat is te weten, op elk twee hondert zouts een boffe, een boge met zyn toebehooren, een kluever die goet ende rechtveerdigh zy, ende die men bezigen magh als 't te doen is, ende op elk boffe 10 pont kruits, ende elk man twee glavien, een byl, of een hamer.

Item, dat alle die Scheepen, 't huis behoorende in de voorzf. vyf Water-ſteden, ende in die platte landen ende Dorpen onder en omrent den vyf Steden gelegen, 't zy waar die nu ter tydt leggen, te weten, in Zeelandt, of in die Zuider-zee, die welke nu Westwaarts om zout varen willen, alle gelyk ende met eenre vloote varen, ende na malkanderen wachen zullen, op dat zy dat eenighzins doen mogen; maar moghten zy dat niet doen, noch by een komen, zoo zullen die geene die in Zeelandt leggen, een Schip uit maken, ende anders deeze Ordinantie houden, met volk te voeren ende weere, als die vloote doen zal, die in der Zuider-zee leghet.

Item, zoo zullen alle deeze Scheepen te zamen ende alle gelyk vier die meeste Scheepen van hem-luiden, en beſt daar toe dienende, uitmaken, tot hare aller koſte ende laſte, ende daar toe een igelyk te betalen na grootheit van zynen Scheep, by 't laſt gelyk, die welke vier Scheepen geballat varen, ende altydt by der vloote blyven zullen, twee van dien voor in die vloote, ende twee in 't laaſte van der vloote, houdende altydt dat ooge tegen den vyanden, ende beſchermdende die vloote, of 't te doen ware, ende als zy meefst zullen konnen ende mogen.

Item, in welke vier Scheepen men zal zetten dat volk dat die andere Scheepen over hebben, ende meer dan zy gewoontlik zyn te voeren, tot v' man toe, wel toegemaakt ende geharnast, ende ook met weere, ende die klokke van dien te zetten in die Scheepen, als dat behoort, tot wille van den vier Ammaraals, ende te voorloffen van den geenen die van den Steden wegen, elk in 't zyn, die wapenſchouwinge doen zullen.

Item, al zoo elk van den anderen Scheepen van der vloote, die geen uitmaakte Scheepen noch Ammaraals wezen en zullen, hare volk elk na zyn be-

loop in die voorſz. vier Scheepen over zetten zullen, zoo zullen zy alle, ende elk byzonder, hare volk, die zy over zetten, voorzien met viſſalie, provande, met weere, ende anders, dat hem van diet wegen noode is, of den Ammaraals, ende den Schipheeren van den voorſz. Scheepen, hare gemoede hebben, ende 't volk aan hemlieden beſteden, zoo dat zy 't vreden zyn, ende dat zy geen ſchade hebben en zullen.

Item, alzo deeze voorſz. vier Scheepen ydel, of tyf geballast, by ende onder die vloote varen zullen, eerſt Welſtwaarts, ende van Welſten Ooftwaarts, zoo zullen die andere Scheepen 't geent dat hem gebrekk, ende zy min voeren dan zy gewoontlyk zyn te voeren, elk zoo veel zouts daar af by der vier Onder-Ammaraals, die men tot hem zetten ende ordineeren zal, van hare wegen innemen, ende als zy niet kene in die Sonde met malkanderen komen, zullen zy dat dan weder over ſchieten in die Ammaraals hare Scheepen, op dat zy dan elk hare laſt mogen hebben, ende daar mede varen aan die markt, elk daar 't hem belieft; maar is 't zake dat daar enige zyn die in die Wielingen wezen willen, die zullen dat nu te vooren zeggen, of als zy in die baay komen, ende dan zoo zullen zy zoo veel zouts, als hem aankoomt te voeren, bevrachten in anderen Scheepen, omme dat den Ammaraals in die Sonde te leveren, als 't voorſz. is. Ende ware 't zake dat hier in eenigh gebrek viele by den geenen die in die Wielingen voeren, of by anderen, die deur voeren, ende die Ammaraals ſchade daar by leden, daar voor zouden zy, daar 't gebrek aan ware, den Ammaraals alle hare ſchade, die zy daar by geleden moghen hebben, dubbelt betalen, ende dat voort daar-en boven hemlieden verbeteren by den vyf Steden, ende by den vier Onder-Ammaraals, of haren Scheepen ende goeden, indien zy iet daar tegen zeggen, ende onwillig vallen omme dat alzo te voldoen ende te betalen, geheellyk ende al verbeurt hebben, ende die te gaan ende gediftribueert te werden in der maniere als hier na verklaart zal werden.

Item, alzo deeze vier Ammaraals groote zorge ende meere onlede hebben zullen dan andere, al ware 't zake dat zy geen ſchade en leden, ende elk van den Schipheeren haren zout vonden, ende leverden, als zy ſchuldigh zyn te doen, zoo zal die gemeene vloote, als die reize gedaan is, ende zy met lieve, of Godt wil, over gekomen zullen wezen, hemluiden voor hare onlede een heusheit doen by den vyf Steden, ende by der vier Onder-Ammaraals.

Item, dat zy varen zullen met eenre vloote, als voorſz. is, ende dat zy 't een den anderen niet ontzeilen, maar malkanderen wachten, helpen, ende beſchudden zullen tegen den vyanden, ende ware 't zake dat zy des niet en deden, alzo dat iemandt, by ſchulde van den Ammaraals, ende van der vloote, van den vyanden genoomen worde, dat men die zyn ſchade betaken zal over die gemeene vloote; maar ware 't zake dat'er iemandt zoo zeere ende onredelyk geladen ware, dat hy die vloote niet volgen en moogte, ofte anders zoo qualyk bezeit ware, zoo zal hy een deel zouts over ſchieten, of anders hem zoo maken dat hy volgen magh, of anders die vloote en zoude niet gebouden wezen hem altydt te wachten.

Item, ware 't zake dat'er iemandt ware die dat volk noch die weere en vonde, noch en hadde, noch anders en deede na der ordinancie, by den voorſz. vyf Steden gemaakt, als voorſz. is, die zoude verbeuren, daar 't gebrek aan ware, zyn ſchip en goed, dat een derden deel tot behoef van mynen genadi-

gen Heere, of tegen den Bailliu of Schout van mynt genadigen Heeren wegen, daar hy van dane ware, dat ander derden deel tot die vier Ammaraals behoef, ende dat derde derden deel tot der gemeene vloote behoef.

Item, zoo zal men wapen-ſchouwinge doen op alle deeze punten ter plaatzen daar die Scheepen nu leggen, eer zy van daar varen, ende noch anderwerf, op dat noodt is, by de Gedeputeerden van den Steden in Texel, eer zy uiten Maarsdiep zeilen zullen.

Item, zoo zullen die Schipheere toe zien, als zy met lieve in die baay komen, dat zy hare volk niet en laten gaan aan landt drooken drinken, maar dat zy hare Scheepen naerſtelyk waghten, ende doen waghten, dat zy hem niet afgeloopen en worden.

Item, dat die Ammaraals, ende ook die Onder-Ammaraals, naerſtelyk geëedt zullen wezen, alle deeze voorſz. punten ende ordinancien te onderhouden, ende doen onderhouden, alzo veer als in hem is; ende ware 't zake dat zy bevonden dat'er iemandt ware die ter contrarie van deeze ordonnancie gedaan hadde, of deede, bet zy in 't volk, of in die weere te voeren, of anders, hoe dat dat ware, dat zullen zy aan brengen by haren eede, als zy 't huis komen, ende elk byzonderlinge, ende daar en zullen zy niemant in verſchoonen noch aanzien, hy zy wie hy zy, noch omme geen zaken der werelt.

Item, zoo is overdragen, dat Ammaraals van der vloote wezen zullen, *Tibrand Jan Remis*, van Amſterdam, *Jacob Claesz.* van Hoorn, *Reynier Martensz.* van Enkhuizen, ende jonge *Jacob* van Monikendamme, alzo dat zy wezen zullen die vier uitmaakte Scheepen, ende zullen dat volk voeren, die vloote beſchermen, ende anders 't beſt doen als zy meest zullen mogen. Ende zoo zullen voort die Onder-Ammaraals wezen, te weten, *Jan uit die Poort* van Amſterdam, van Hoorn *Dirk Senk*, van Enkhuizen *Albert Janse*, ende van Yedamme *Jan Buus*, die welke die Ammaraals tot haren Rade roepen zullen, ende zullen met malkanderen 't beſt raden, ende doen als zy beſt zullen mogen.

Item, dat alle die geene die voor deeze tydt noch voor deezen dagh, alle den xv^{de} dagh in April, niet vervrachten zyn, noch in meeninge gehadt en hebben, noch reſchap gemaakt, Ooftwaarts te varen, indien zy namaals op deeze Zomer Ooftwaarts varen, die zullen alle deeze koſten alle gelyk mede betalen, of zy zelve Welſtwaarts voeren.

Item, zoo zullen die Ammaraals maghtigh wezen te corrigeren ende te rechten over den overhorigen, den quaatdaders, ende den rebellen, in allen ſchyn als die Schouten ende Gerechten van den vyf Steden dat zelve zouden mogen doen, oft binnen den Steden geſchieden.

Item, omme te bewaren de eere van mynen genadigen Heere, zoo zullen die Ammaraals met haren uitgemaekten Scheepen, als zy in die zee komen, verzoeken ende varen aan die luiden van wapen van Engelandt ende van Bartangen, ende hem zeggen, dat zy daar gekomen zyn van myns genadigen 's Heeren wegen van Borgondien, ende dat zy van mynen genadigen Heere gezet zyn met der vloote te varen, ende die te bewaren ende te beſchermen.

Item, die voorſz. Ammaraals zullen in haren Scheepen ende haren marſſen hebben die Wapen, ende die Standers van mynen genadigen Heere.

Myn voornemen is wel geweeft om alhier in 't breede van het Zee-recht te handelen, waar toe ook veel ſchriften reeds vervaerdicht hadde; doch dewyl beſpeure dat deeze zake van *Grotius*, *Vinnius*, *Peccius*, *Lotce-*

Loccenius, Takó Glim, Quintyn Weytzen, en den Schryver der Wisbuyfche, oude Hanze-ftedenfche, en Oleronfche Zee-rechten, vry volmaakteyk is verhandelt, zal den Leezer daar henen zenden, latende alleenlyk volgen zekere oude Nederlandt-fche Zee-rechten, die niet wete dat tot noch toe door den druk zyn gemeen gemaakt, zoo om den vreemden trant van fchryven, en fpellinge onzer Voor-ouderen daar uit te befpeuren, als om het recht en zee-gewoonte te bezeffen: benevens eenige weinige Plakaten, op dit ftuk hier te Lande uitgegaan.

Zee-rechten der oude Nederlanders.

Erfst, men maect een Meester van enen fcepe, fchip behoert toe him twien of hem drie, 't fchip vaert uten lande, het is en coemt ter Sluys, te Berdeus, te Roetzeel, of ewair, en is gevraecht in vreemden lande, die Meester en mach 't fchip niet vercoepen, hine en hebbe orlof van den genen die 't toebehoert; mer het hy 't te doene van vitalige, hy mach wel van den getuwe te pande fetten of leggen, by rade van den fchipmans.

Dit is 't Fonneffe.

Een fcipeleget in enen havene beydenen de tyt en wynde, en allt van dāne vaeren fal, die Meester is fchuldich raet te nemen mit finē fcipludē, en tot hem te feggen: Ghi herē wi hebbe wynt te feilen. Waer enich van dē fcipludē die zeyden: De wynt en is niet guet. Ende d'ander fegghē, dattet wynt en weder is fcone en goet: de Meester is fchuldich over een te draghē mitter meester partyen, ende dede hi anders, hi wair 't fchip ende guet te gelden, blever verloren, ende heeft hi alfoe vele als wair mede.

Dit is 't Fonneffe.

Een fchip breeckt in menich lant, te welker ftede dattet fi, die fcipludē fijn fchuldich 't guet te behouden als fi beft mogen ende meest, ende iſt dat fi hem helpen, die Meester is hem fchuldich haer loen. Ende heeft hi gheen ghelt van den guede dat fi hem helpen behouden, foe moet hife weder brengen tot haren lande. Ende en helpen fi niet, hi en is hem niet fchuldich. Ende fi ſullen hoire loen verlieten, als een fchip is verloren. Ende die Meester en mach 't genoue niet vercoepen, hi en hebbe orlof van den ghenē diēt toebehoert, ende doen dit alfoe ghetrouweliken als hi mach: ende dede hi anders, hi wair fchuldich te beteren.

Dit is 't Fonneffe.

Een fchip vaert van der Sluys, of van andere Steden, het gevalt datter breekt, men is fchuldich te behouden als men meest mach van den wine, of van den anderē guede. Die Coepluden en de Meester wordē in groter twiſte, die Coepludē yegē de Meester, om te hebben hoir guet, fi fijn 't wel fchuldich te hebbene, ghelden fy die vrachte, alfoe verre als de Meester ghenoeget; mer wil die Meester men mach doen ghereiden dat fchip, iſt dat men 't betere mach in corren tyden: en iſt dat niet, hi mach een ander fchip hueren, en die vaert voldoen: ende hi fal hebben finē vracht van al dien gueden datter behouden wert by eniger manirē.

Dit is 't Fonneffe.

Een fchip vaert van eniger havene geladen of ydel, en is ghecomē in andere havene, die fcipluden en zyn niet fchuldich uten fcepe te ghaen fonder 't 's Meesters oirlove; want wart alfoe dat fchip arghe-de, of verloren worde by eniger avēture, fi warent fchuldich te beteren; mer leit 't fchip ghemeert mit iij ghetouwe, fo moeten zy wel wigāen, ende weder te fcepe comē te tyde en ter wylē.

Dit is 't Fonneffe.

Het ghevalt dat fcipluden hem verhuieren ter tyt hoiren Meester, en enich vā hē ludē gaen wten fcepe fonder oirloff, en drinke drōckē, en make geftryt of twiſt, het gevalt datter iemant gewont wart, de Meester en is hem niet fchuldich te doen geneſen op des fchips coſt, mer hi machze uten fcepe doen, ende hueren een ander in die ftede van hem ludē: ende coſten fi ineer, fi ſullent betalen moeten, ende den Meester weder keren dat fi van hem ontfangē hebbe. Mer fendeze die Meester wt in enighē dienſten van den fcepe, dair fi hem queſtede of wonden, fi zyn fchuldich wardē gheheelt op des fchips coſt.

Dit is 't Fonneffe.

Het gevalt dat enich fchipman mit ſiekheidē comt, him twien of him drie bliven in den dienſt van den fcepe, ende fi en moeghen van ſiekheidē in 't fchip niet bliven, die Meester is fchuldich wt den fcepe te doen, en in een herberghe bringen, ende hem te leverē kerslichte by te ſiene, en een van dē fcipludē hem te verwarē, en hem te verſien mit fulke ſpiſe als mē in 't fchip behover, en men hem gaf doe hi gefont was, en anders niet, hi en wilt doen: ende wil hi coſtelike ſpiſe hebbe, die Meester en is hem niet fchuldich te gheve, hi en zy op 't 's Meesters coſt: en 't fchip en is niet fchuldich nae hem te beiden, mer te ſeilen alſt rede is. En iſt fake dat hi geneſet, fo fal hi hebben al ſyn huer, ende ſterk bi, ſyn wijf of ſyn erfgenamē ſullent hebben.

Dit is 't Fonneffe.

Een fchip vaert van der Sluys, of van anderē Steden, het ghevalt dat hem torment to comt van der zeepe, en en mach niet lidē fonder ſchade van guet te werpene, fi fijn fchuldich den Coepludē te toghen, en dat fi ſegghen haren wille; dan mach men wel werpen, by avenueē tuſſchen den Coepludē en den Meester waerden aldaar te claerſten: en iſt dat de Coepluden niet ghedoeghen dat men werpe, die Meester fal daer om 't werpen niet laten, op dat het him guet dunckt, him drie van finē gheſellen te ſweren als fy te lande comē ſyn, dat fy 't deden om te behouden hoir lyf, guet, en fchip: en toghen dan datter gheworpen wert, en het fal weder ghepuyft van ponde te ponde, en gheedeelt onder den Coepluden op 't guet datter behouden wert: ende die Meester is fchuldich daer af te ghelden, als van finē fcepe, of van finre vracht, in een verſettinghe finre ſcaden. Elk fchipman fal hebben een var vry, ende hebbe fi meer guets, dat moet deylen an die ſcade, na datter elck in heeft: ten fi hem niet eerliken en verweren in die noet als guede knapen, en ſullen fi ghene dinck vry hebben, ende men ſals den Meester ghelovē by finen eede.

Dit is 't Fonneffe.

Het ghevalt dat een Meester van enen fcepe kerſt finē malt by meten onweder, hi is fchuldich te roepen finre Coepludē, of den Sduerman, en den meerdele van den kynderen, in datter gheen Coepludē en zyn, en hem te rogen die noet, en dat het

is om te behouden lijf, fchip, en guet. En fomwijle gevalt dat fi hair kabile kervé, en laten haren ancker varen, om te behouden lijf, fchip, en guet, hi is alle beide maft ende ancker fculdich te prijfen van ponde te ponde, als zee-werp, en foo fullen die Coepludé daer af gheldé eer fi hoir guet wt dé fcepe doen. Ende waert alsoe dat 't fchip droge zate, en die Meester beideide, om ghefeyl van hem luden, en in 't fchip enich guet leken worde, en wt den vate liepe, die Meester fal daer af sonder fcade blivé, ende fal daer af hebben fijne vracht, als van andere gueden, etc.

Dit is 't Fenneffe.

Het ghevalt dat een Meester comt by der Steede daer hi ontladen fal, hi is fculdich den Coepludé te rogen die coorden en ghetowe daer hy mede wyndé fal. Ende is daer yet aen te beteren, want worde daer af pijpe verloren by ghetreck van ghetowe, die Meester en die fcipluden waren fculdich den fcade te beteren, en die Meester moeter aen deilen, overmits want hi neemt wyndegheft. Ende dat wyndegheft is fculdich te fyn ghedeilt, in verfettinghe der fcaeden eerst, en 't remanent moet fyn ghedeilt onder hem luden. En braken die coorden eer dat fyfe die Coepluden toghen, fy fyn fculdich al den fcade te ghelden. Mer legghen die Coepluden, dat ghetowe is guet ende fterck, en braken dan, elck is fculdich te deilen aen den fcade, elck Coepman fal ghelden fyn deel even vele.

Dit is 't Fenneffe.

Een fchip is ter Sclays, of in anderen Stedé, om wyn te laden, en vaert van dāne gheladen, en die Meester, of fyn fcipludé en verfekeren niet hoeren fustulen, noch hoeren sloten, als fi fculdich waren te doen, ende het ghevalt dat storm of quaet weder op hem comet, dat de fustule breeckt, en dat vat of pijpen den bodem wt vlieghe, 't fchip comt behouden, die Coepluden segghen dat by der fustulen hoir wijen verloren fy, die Meester seit dat des niet en is: ende ist fake dat de Meester, en drie of vier van fyné fcipludé, die de Coepluden daer wt kiezen, willen zweren dat de wijen niet verloren fy by ghebreke van den fustule, noch fclote, die Meester fal daer quyt af wesen: en ist dat fi dat niet en willen zweren, foo fyn fi fculdich den Coepluden verferre te doen van der fcade; want fy fyn fculdich de fustule te verfekeren, ende te fluten hoiren sloten wel en feker, eer fi fceiden van daer fi laghen.

Dit is 't Fenneffe.

Een Meester huert fijn fcipluden, hi is fy fculdich te houden in payce, en haer middelaer te fyn van al dat fi malcanderen doen of mildoen, alsoe langhe broet en wijen ter tafelen legghet: en die den anderé lochent, hi verbeurt iiij. gr. En lochent enich den Meester, of die Meester enich fciipman, elck verbeurt viij. gr. En ist dat fake dat die Meester enich fciipman flet mit enen hout of mitter vuift, hi is hē fculdich enen flach te verdragen; mer floech hi hem meer, hi moest hem wel weren. En floech enich fciipman den Meester, hi verbuerde C. ſ. of fyn vuift.

Dit is 't Fenneffe.

Een fchip is verrachte te Bordeaux te varen, of anders wair, en het comt daer 't ontladen fal, en maken tot hoiren partyen t'ongagé. En die fcade fijn op der Coeplude an die cofte van Bertangé, die fe nemen fal van dat fcade Debades ende fijn elvie, die fcaeden van dat men lyck tale is van Normandien, van Ynghelant, en van Scotland, van dat ment lyck

van Yermuden, van Vlanderen, dament paft Calys, etc.

Dit is 't Fenneffe.

Het ghevalt datter twist is tusschen dé Coepluden en dé Meester, by vele fcoen laken van voir die fciipman te doen yeghen hem, daer hy ftrijt yeghen heeft ghehad eer fi hem wt fijnen fcepe heer gaan: en ist dat fake dat de fciipman ende die mildaer bier te beteren totter fciipmāne legghen van der tafelen, ende die Meester is foe overmoedich dat hien niet toevalen en wille, ende doeten wt gaen, de fciipman mach den fcepe volghen daert ontaet, ende alsoe guede huere of hi in 't fciip gecomen waert te beteren die mildaer, te segghene van die van der tafelen. En wonne die Meester niet alsoe guede een fciipman als die, ende hi by enigher maniren enich fciip of guet verlore, die Meester is fculdich die fcade te beteren, heeft hi alto vele guets mede te betalen.

Dit is 't Fenneffe.

Het ghevalt dat een fchip leit in ene havene gheméer, en een ander fchip comt mitten ghetide, ende flet het fchip daert gemeert leit, fo datter van dien fclaghe fcade heeft, en wijen dair in die bodem wt vlieghe, die fcade is fculdich ghesyn ghedeilt by pryfe onder beide die fcepe: ende die wijen of guet dar in beide de fcepen is fculdich te deilen meenlike die fcade over den luden. Die Meester van den fcepe die dander deel heet, hi is fculdich mit fijnen fcipluden te zweren dat fys niet willess en deden. Ende dat is de redene waerom 't Fenneffe ghemaect is. Het ghevalt dat mé een out fciip leit in den wech van de beteren fcepen, om van den anderen alle die fcade te hebben, waert dat van enen anderen gueden fcepe ghebroken worde; mer als men weet dat die fcade half en half ghewyft warde, fo leit men gherenuten weeghe.

Dit is 't Fenneffe.

Een fchip, of twe fcepen, of meer, die legghē in eenere havene daer luttel waters is, fo dat een vairt fctē by den anderen, die Meester van den fcepe is fculdich te segghene tot den anderen fcipludé: Ghy heren licht iwren ancker, want hi ons te naeliet, en wy mochten daer by in fcade nemen. En fi en wilden den ancker niet lichten. Die ander Meester en fcipluden die gaen lichten, en legghen bet vorwaerts van him luden. Ende ist datter hem de ander verbiet, en zine fcade by liden of nemen, fi fynet wel fculdich te beteren. Ende leit een ander ancker sonder boijen, die fcade doet, wies dat hi fy, hi ist fculdich te legghen boechlinē en getowe dat niet fteyle.

Dit is 't Fenneffe.

Die fcipluden vāder coft van Bertange fi fyn fculdich te hebbē enen maeliet's daghes, om dat men te varen en te keeren wyn drinket. Die voermāne moeter twee hebben, om dat fi anders niet en drinken dan born t'haren drankce. Mer als 't fciip comt daer de wyn wasset, die Meester is hem fculdich hāren drankce wyn te geven.

Dit is 't Fenneffe.

Het gevalt dat een fciip gecomen is tot finen rechter ontaet fteed, te Bordeaux, of anders waer, die Meester is fculdich te vrāghen finen fcipluden: Ghy beren legghē di uwē voeringhe, of verachte di fe, en laet ghy fe in de vracht van den fcepe. Si fyn fculdich te segghen, wat ghi doen willen; ende dat fi kiezen fullen vracht te hebben als dat fciip heeft, fi sellenfe hebben. Ende willen fy, fy moghen doen in maniren datter fciip niet na en leyte, en wynden fi

na die ghene vracht, die Meester en sal daer ghene wederfloet off hebben; mer hi is hem schuldich te tonen hoer vuur en hoer lecht. En ellick scipman mach daer in legghen 't gewichte van wuevinghe. En willen sy, sy moghen daer in legghen een vat waters, die en die scipmanne. En wordet overgeworpen in der zee, het soude gerekent wesen over wyn of ander guet van ponde te ponde. Ende mochten hem de Coepluden redelike bedraghen in die ende coste te doene enighen Coepmanne alzulke vrede als scipmanne hebben, alsoe so sal hebben die Coepman, etc.

Dit is 't Fonnesse.

Een scip comt gheladen en behouden 't sinen rechten ontaet steden, die scipluden willen hair huer hebben, ende daer sijne sulc die weder bedde noch screen in 't scip en hebben, die Meester mach houden haer dina huer, om 't scip weder te brengen daer sy in quamen, of sekerheyt te doen die vare te voldoen.

Dit is 't Fonnesse.

Een Meester huert sijn scipmanne, die ene te varé en te keren, sellen hebben haire voeringhe, d'ander om gelt, si sien dat scip gheen vracht en vint, te lande te keren, en moet van dāne vaeren, si moeten 't scip volghen; mer die ghene die niet gehuert en syn om gelt, die Meester moet haere beteren elken na sinen gheliken doot, na dat si gehuert syn by termen, laden si nare, si syn schuldich te hebben hair huer al, mer si moeten 't scip helpen brengen daer sy 't namen, wil de Meester.

Dit is 't Fonnesse.

Het gevalt dat een scip leit te Boredeus, of anders wair, van sulker spisen als men dair eet in 't scip, twee scipmanne moghen wt den scepe een gherecht draghen, en alulk broot als daer binnen is, na dat si eeten moghen 't ene male; mer si en moghen ghené drack wt draghen: ende si moeten scire weder comen, so dat die Meester niet en let, of verlet en si van des sceps werke; want name die Meester scade, by gebreck van haire werken, si moeten beteren; en dat hem een scipman quetede, by gebreck van hulpe, si syn hem schuldich te doen gheven, ende haer ghebreck van him te beteren, den Meester en den ghelicken van der tafelen.

Dit is 't Fonnesse.

Het ghevalt dat een Meester verracht sijn scip ené Coepman, en bespreke by ene termine 't scip te laden, die Coepmanne en ladés niet, en houdé 't scip en lade xv daghe of langher, en enich tiet verliest de Meester sijn vracht by gebreck van den Coepmans, die Coepman is schuldich te beteren dien Meester alzulke scade als daer of geseft wart, en daer af sullen hebben die scipmanen dat vierde deel, en die Meester dat drie deel, omme redene dat hi him haer coste wint.

Dit is 't Fonnesse.

Een Meester vracht sijn scip, en ladet om sijn reyse te doen, ende hier bysien blivet scip legghen alsoe langhe dat him ghels ghebrec, die Meester mach wel fenden 't sinen lande om gelt, mer hi en moet ghenen gueden wynt verligghen, dede hy 't, hi waer schuldich den Coepluden haer scade te beteren; mer hi mach wel nemen van der Coepluden wyn, en vercopent, en nemen sijn noottruse daer af. En als 't scip gecomen is 't sinen rechten ontaet steden, die wyn der die Meester ghenomen heeft is schuldich te sijn gerekent alsoe als men anderen wyn vercopent sal;

en die Meester sal hebben van desen wyn sijn vracht, gelijck als van den anderen, etc.

Dit is 't Fonnesse.

Een knape is leitsman van ené scepe, en is ghehuert 't scip te brengen daer 't ontladen sal. Het gevalt dat in die havene sijn keden of scloten daer men bynoen die scepe ontaet, die Meester is schuldich den scipmanne te versien die stede van daer men die scepe in leyt, en sijn ghetouwe witteren, so dat die Coepluden ghene scade en nemen by ghetouwe, van ghetouwe die Meester moet beteren. Die leitsman sal sijne vaert ghesaen hebben als hy 't scip bevet ghebracht totter kerén, en niet vorder en is hy 't schuldich te brengen. En dan voort blivet scip op den Meester en op die scipluden.

Dit is die Ordinacie, die dy Sciphers ende die Coepluden mit malkander begeren van Sciprecht.

E Erst, waer dat een scip brake, of dat men doer zeyde, wair dat dat waer, dochte den Coepluden, den Stuerman en den meerren hope van den ghelicken goet dat men maken mochte, so soude die Sciphers maken, en brengen den Coepluden hoir guet daer hy 't hem geloof hadde, des hem Godt spaerde voor ongehal. Ende wair dat men 't scip niet wel weder maken en mochte, so soude die Sciphers sijn volle vracht hebben vā al so vele guets als die Sciphers dien Coepman levert van den Coepmans goede, boven maelsvloede, en den Coepman in sijn profijt comt. Ende wair dat die Coepman gheen gelt by him en hadde, en wort hem de Sciphers niet beloven, so soude die Sciphers van den goede nemen datter gheberghet waer, voir al so veel guets als die Coepman 't sijn gawe an die merkt, etc.

Item, wair dat een scip noet hadde, ende die Sciphers begheerde dat men guet werpen soude, en soud men 't niet werpen, men soudt den vrachtsman vraghen, of 't sijn wille wair. En wair sijn wille niet, ende dochtet de scipmanne goet, en him ij of iij van den scipmans beter ghedaen als ghelaten, so soudt men moghen werpen. Ende woude die Coepman, als men te lande quame, so soude sy twe of drie, die in den scepe waren, en guede knapen waren, zweren datter noetsaken deden. Ende waer daer gheen Coepman in den scepe, en men noot hadde te werpen, wes dan den Sciphers duchte mit den meerre deele van sijne ghelicscap, dat soude men daer toe doen, en wes guet dat men werpet, dat sal men rekenen alst an die merkt ghelt peninx werde, voerder vā alsoe vele als daer af blivet, alsoe die vracht daer af betaelt is: en die Sciphers sal ghelden vā sijnen scepe, of vā sijne vracht, wes die Coepluden voernemen op een gheride. Ende wair datter yemant waere in enen scepe daer men worpe, en had hi ghelt of ander guet in sijne kist, dat soude hi openbaeren eer dat men worpe, ende als hy 't openbaert hadde, so soude hi ghelden te werpen ghelt vā sijnen ghelde te rekenen twee pennin ghen voer een; mer waer daer ander guet in die kiste, dat soud men rekenen gheliken ander guet als waerdich wair. Ende wair dat ghelt yemant wt der kisten name om sijn zide, so en soude men daer om min niet ghelden. En wair datter yemant ghelt of ander guet hadde in sijne kisten, en hi des niet openbaerden eer dat men worpe, en worde de kiste, daer dat in waer, gheworpen of beboaden, so en soudt men die kiste niet hoegher rekenen dan drie schilde, alsoe verre als te beslegghen wair, en wair te onbeslegghen, so soudt men te ghelden als te werdich wair.

Ende

Ende wair datter gheworpen worde een matze mit enen bedde, dat soudt men rekenen voor drie schil-den. En wair dats te doen wair dat men loten soude, so soudt mens raet vrAGEN den Coepmā die in den scepe waere, en docht den Coepmā niet goet, wes dan de Sciphere goet dochte mit den meerre deel van den gheselschap, dat soude voert ghaen. Eñ wair daer gheen Coepmāne in den scepe, wes dan die Sciphere en die meerre deel van 't gheselschap in den scepe goet dochte, dat soude men daer toe doen, te loten, en vā lote gheldeste nemen, hoe vele dat men daer op sedt ende redelick is, of als daer woenlick is, en dat lote ghelt te rekenen en te betalen ghelike werp gheldeste, etc.

Een scip vaert van Amstelredam, of van andere Steden, het ghevalt dat hi kerst mast of kabele, of andere, by onwedere, binnen of buten, die Sciphere is sculdich den Coepmā te vrAGEN, en hem te klagen sijnen noot, dat is te behouden lyf ende guet, en 't scip; en dat sullen si rekenen over 't guet alle vā werpen. Ende wair dat die Coepman seide, ick en gheue daer gheen ja woert toe, daerom en soude die Sciphere dat niet laten; mer die Sciphere soude dat zweren als hi te lande quame mit hem denden, dattet hem noetaken deden, etc.

Item, een scip vaert van Amstelredam, of van andere Steden, en die Sciphere is tasteren, en vercoep guet op de boedem, so is de Sciphere sculdich, also verre alle die boedem also vele te lande bringet, dat te betalen an der eerster merckt daer hi comt, binnen xiiij daghen daer na, ende dat sal hi betalen tusschen den minsten ende den meesten. Ende wair de Sciphere den Coepman niet vol endede, ende den rogge vercoft, of enen anderen Sciphere daer in sette, so mochte de Coepman dat scip aenspreken bynnen jaer en daghe, en sijn ghelt daer af hebben, ghelikerwies of hi daer tegenwoerdich wair; en dat sal hi betoghen met des Sciphers ghesellen, en soen mach de Sciphere daer niet yegens segghen.

Item, een Sciphere vervracht sijn scip, ende laet sijn reyse te doen, en hier en bynnen blivet scip te ligghe also langhe als hem ghels gebreckt, die Sciphere mach wel seinden tot sijnen lande om ghelt, mer hi en moet gheen goet wynt verlegghen, dede hy 't, hy waer sculdich den Coepmā haer scade te beteren; mer hi mach wel nemen van der Coepmā goet sijn nootruste: en alst scip comt daer hi lossen sel, so sal die Sciphere dat guet betalen tusschen den minsten ende den meesten, als dat ander ghelt den selven scepe, ende die Sciphere sal sijn volle vracht daer af hebben.

Item, een scip seylt van eenre merckt, en heeft gheladen sijnen vollen last, so is de Sciphere niet sculdich eenich ander guet in te nemen, ten sy by oerlof vā den Coepmā; en dede hi anders, die Sciphere verboerde also langhe als dat guet wairde dat hi in name, het en waere dat die Sciphere seyde: Ghi heren, ick sal daer also vele guets innemen, etc.

Het ghevalt dat hem scipluden verhueren ter tijt haren Sciphren, ende enich van hem luden ghaen wt den scepe buten verlof, en si drincken droncken, en maken kijf; het ghevalt datter yemant ghewont wert, die Sciphere en is hem niet sculdich doen te ghesien op des sceps cost; mer hi machse wt den scepe doen, en bueren andere in die stede van hem luden, en costen si meer, si sullen 't betalen moeten, en den Sciphere weder keren dat si van hem ontfangen hebben. Mer sende die Sciphere in enighen dienst van den scepe, daer si hem queten of wonden, si sijn sculdich werden gheheel op 't sceps koste, etc.

Item, 't ghevalt dat een Sciphere huert een scipman, en si comen in enen wiste, dat die Sciphere

den scipman oerlof gheeft, hi en mach hem openbaer scout gheven, die scipman heeft verdient half sijn loen. Ende gheuoert den scipman te seiden van den Sciphere, desghelicks is hi hem weder sculdich. Mer wair hi van der merck gheleyt bueren in 't Vlie, of in Marsdiep, en weder op seylde, en op leyde, so hadde die scipman sijn volle loen verdien. En woude die scipman daer af, so soude die scipman den Sciphere weder geven al dat hi opgebueret hadde, en also veel daer toe, etc.

Item, so sal die scipman, wair hi vaert mit enighen man, so is hi sculdich der Coepmā guet te havene, als den Sciphere of den Stuerman goet dunckt, mit den vrachtmā: en voer elck last rogghen te coelen enen groeten, also dicke als syfe coelen. En wair dat fiske dat si rogge noch taiwet niet en havenen en coelen en wouden, dat souden sy verbeteren tot des Sciphers segghen en des Stuermans, en wt te scieten enen groeten, en voer ij' waghenscoots enen groeten, en i' knaehouts enen groeten, en vā enen vat enen Brabantse, ende van enen last herin enen groeten, en van ij last peck of reers, als die Sciphere voert, enen groeten. En dit voer, guet, als hier staet, dat mach die scipmā houden aen die boert also langhe went de Coepman des scipmans node heeft. Eñ voert welck guet daer men een paleije ombrinck, een vat vlas ij groeten, van een half vat vlas enen groeten, van een pack wants ij groeten, en van enen tarling ij groeten, van een stuck wyns twee groeten, van een pipe wyns enen groeten. Ende voert, waert dat sy verluemden der Coepmā guet, alle die aen den wijnghelde deden die souden den scade ghelden. Ende wair dat die scipmans vrageden den Sciphere, of den Stuerman, of een touwe, daer si mede trisen souden, sterck gheuoert wair, en si dan ya seiden, brake dat touwe dan, so soude de Sciphere den scade hebben die daer af vallen mochte; mer vracheden die scipmā niet, so soudt wesen als voer. is.

Item, een scip vaert van Amstelredam, of van andere Steden, dat den anderen an seylen sijn on-danks, dat soude den scade half ghelden; mer dede hy 't willens, so soude hy, die dat ander scip an seylde, den scade alleen ghelden.

Item, een scip dat laghe in eenre havene, tot Amstelredam, of tot anderen Steden, en worde drivende op een ander scip, en hem scade dede, dat souden sy half ende half ghelden.

Item, een scip dat comt in eenre havene, dat sal een dobber op sijn ancker hebben, en wair dat hy niet en dede, en daer scade by ghesiede, die scade soude hi half ghebeteren.

Item, een scip comt om den Scighen, of wt Norweghen, dat sal men lossen bynnen xiiij daghen, en sijnen vracht gheven. En des ghelycks allen Sciphren van der Zee, van Håburgh, of van anderen lande, dat sal men lossen bynnen iij daghen, en gheven hem sijn vracht.

Item, enich scip dat comt van Hamburch, of van anderen lande, dat sal men lossen bynnen achte daghen, en gheven hem sijn vrachte.

Item, een scip laet op Scenen, of anders wair, het sy verbonden in Vlanderen of in anderen merckten, en comt t'Amstelredam, van nootaken, en die dat zweren wil mit sijnen Stuerman en mit twee scipmāne, dat hem nootaken doet. Ende wair dat die Sciphere dat scip niet reden en mochte maken buten omte te seylen, so soude hi dat guet bynnen souden op des Sciphers vrachte, en op des Coepmans tollene.

Item, een scipman comt an de merckt mit sijnen Sciphere, die is sculdich in dat scip te blivē also lange went dat lossen, en weder ballast is, dattet liggē mach, Item,

Item, wair dat een ſcip mit guede zeghelde an den gronde, ende in wesen waer te verlicien, 't ſcip en guet betalen glikien werpghelde. En waer daer gheen Coepman in als men an dē gronde zeghelde, dat foudē den Scipper en twee ſcipmans zweren, wilde ments hem niet verdragen, dattet ſcip en guet in vresen was an den gronde.

Item, datter een ſcip quame in 't Maersdiep, of in 't Vlie, dattet also diep ghinghe datter hier niet op comen en mochte, en vernemē dat lichtſcepe, wat dit coſten dat foudē 't ſcip betalen op die twee deel, en guet 't derde deel. Mer wair dattet ſcip hier niet op en quame, ſo foudē 't ſcip die lichtſcepen allene betalen ende lonen.

Item, als een Scipper guet wt ſijnē ſcepe geſcepe heeft, ſo mach hy 't guet by ſijne boert houden voer ſijn vracht, en voer onghel, dat men daer op mochte ſculdich wesen, wil hy hem niet gheloven.

Item, wair dat hier lichtſcepen quame, die guet opghelicht hadden wt ſcepe die wt der zee quame, die foudt mē loffen bynnē vijf daghen, na den daghe dat ſi hier quamen.

Item, wair datter een ſcip quame voer een voir-lant, mit node van weder, beneden een meente havelne, en te rede quame an ſijn ancker, en onbekent ware, ende wōnemē ene leitzaghe dat ſcip en guet te haven, wes die leitzaghe daer van hebben foudē, dat fouden betalen 't ſcip en guet, gheliken werpghelde.

Item, ſo wat ſcepen comen in 't Vlie, of in het Maersdiep, van Ommelant, en hier op willen wesen, en ſi is dat men daer een leitzaghe wynnet, ſcip en guet hier op te brengen, des fal die Scipper dē leitzaghe die coſt gheven, en die Coeluden ſullē dē leitzaghe lonē van hoir guet.

Item, enich ſcipmā die ſijn Scipper ontlepe mit ſijnē ghelde, dat hi hem ghegheven hadde, des hem die Scipper mochte betughen mit twee ſcipmā, ſo hadde die ſcipman die galghe verdient.

Item, bevoir ene Scipper een ſcipman mit quaden ſeyten, en hi hem daer af mochte betughen mit twee ſcipmans, dien foudē hy oorlof moghen gheven an 't eerste lant daer die Scipper quame, ſonder yer daer an te verbeuren teghens den ſcipman, noch gheen loen hem te gheven.

Item, wair dat een Stuerman, of een ſcipman, hem beſtede mit enē Sciphere, ende die Stuerman, of die ſcipman, een ſcip coſte, dat hi ſelve voirten woude, ſo foudē hy quyt moghen wesen van den Scipper; mer hadde hy loen vā den Scipper opgebuert, dat foudē hy hem weder gheven.

Item, wair dat fake dat enich Reder ſceel hadde yeghen ſijnen Scipper, ende hi ſijn deel niet reden en woude van den ſcepe, ſo foudē die Sciphere van den ſcepe voeren op alſulckdanighe huere, als goede knapen dochten dat beſcheydeliken ware.

Item, waer dat fake dat hi enich ghelt vertymmerde an den ſcepe, of enich gewant coſte tot het ſcip behoeft, dat foudenſe betalen pennynck penincx broeder.

Item, waer dat fake dat die Scipper borge foudē moten ſetten van den ſcepe, ſo waer de Reder weder ſculdich borge te ſetten voer des Scippers lijf.

Item, 't ghevalt dat een ſcip dat ander an ſeylt mit onghewalle, also dat dat een ſcip mit ſinen guede blivet verloren, ſo fal men verdienen die gueden yn beiden ſcepen te ghelden eer enich ſcip verloren was. Dan ſo fal die prys van beide guede, te ſamen gheſommet, betalen dat verloren guet, pondt pondt ghelyck, marck marck ghelycke. Voert gheliker wyſ ſo fal mē prysen die wāde van beiden ſcaden, al eer die ſcade ghelcude, ſo fal die prys van beide ſcepen, te gader gheſommet, betalen dat verloren ſcip, pondt pondt ghelyck, marck marck ghelyck.

Item, het ſy dat fake dat een ſcipper leit gheladen op gheen ſyde 't zees, en hi heeft noot te vercopen van des Coepmans guet, tot des ſceps profyte, ende dat ſcip blivet verloren mit onghewalle, ſo fal die Scipper betalen den Coepman van alto veleguets als hi verkoſt heeft, alſt an die merckt coſtede, daer die Scipper laet, ende daer fal hi gheen vracht van hebben. Voert, vercoſte die Scipper enich guet van des Coepmans guede an deſe ſyde des zees, dat fal hiden Coepman ghelden als die wedergade an die merckt ghelt, tuſſchen den mynſten en den meelſten, en daer fal die Scipper ſijne volle vracht van hebben.

Dits 't water rechts, etc.

Item, wair dat een Stuerman, of een ſcipman, hem beſtede mit enen Sciphere, ende die Stuerman, of die ſcipman, een wiſf name, ende op den lande bleve, die foudē quyt wesen van den Sciphere; mer had hi ghelt op loen van den Sciphere ontfanghen, dat foudē hy hem weder gheven.

Volgen twee Voorrecht-brieven, by Graaf Floris van Holland, in de jaren 1276, en 1278, op het ſluk van Scheeps-recht, aan eenige Overſtyliche en andere Steden verleent.

FLORENTIUS, Comes Hollandie, universis presentes Litteras inspecturis, salutem & noscere veritatem. Cum mercatores villarum & civitatum sequentium, videlicet de Campen, de Swoll, de Daventria, de Wylsem, & de aliis locis intermediis & vicinis, qui attenus in Flandria ad portum ibidem qui * Suin appellatur, cum suis mercimoniis se transferre consueverunt, nunc ad portum nostrum de Wylsem gelandrecht, vel alius in terra nostra, secundum quod ipsi placuerit cum suis mercimoniis ab hinc infra se transferre desiderant & intendunt: Nos considerantes quod ex eorum adventu toti terre nostra utilitatis & honoris advenire & accrescere poterit incrementum, eisdem, dummodo accessum suum predictum ad finem, legem terram nostram adhibeant, libertatem & gratiam concedimus subsequentiem. Videlicet si dicti mercatores naufragium patientur, & bona sua ad terram nostram applicentur, illa bona applicata faciemus sub nostra potestate per annum & diem unum integra reservari, ita ut si aliquis naufragium passus vivum superveniat vel insequatur, eidem bona sua reddantur sine aliqua contradictione, & etiam si heredes morientium insequerentur infra dictum tempus cum testimonio fide digno, vel intersigno vero, presata bona sua reddantur eisdem. Et ultra in Hollandia dictum tempus nulli insequentibus possumus intrabere nobis dicta bona, vel ille qui insequatur sit a nobis in hoc casu, & hoc de licentia prius obientia a nobis super eo. Item mercatores predictorum locorum per quamcumque viam intraverint terram nostram, & ante telonia nostra transire voluerint eadem dabunt de quolibet last allecum duos denarios sterlingorum ratione telonei. De quolibet boda triuci vel siginiis quatuor denarios Hollandicos, de quolibet boda havene vel ordeci duos denarios Hol-

Wylsem is tegenwoordig een flacbe plaatze, op den oever des zee groot, dat in oude brieven wort gewaich gemaakt van de Stadt Wylsem, dat dorp Campen; maar d' aem-grootende voerspoede der Cammen, en de Gekersche oerlogē, hebben het geroimeert.
* Suin. Hier van schijnt een naem te hebben.

landicos, de quolibet boda piſarum vel fabarum unum denarium ſterlingorum. De alijs vero bonis hic non expreſſis dabunt de iſdem idem telonium, quod dare conſueverunt apud diſtictum portum de Swin. Et ſi ſemel de his telonium ſolverint ex tunc amplius de his ſolvere non teneantur. Si vero aliqua bona emerint infra terram noſtram, & ea deducere voluerint extra terram, dabunt idem telonium prout alij mercatores hactenus dare conſueverunt in hoc caſu. Et ſi forte bona qua duxerint in terram noſtram reducere voluerint, ex his nullum telonium dabunt quoniam dederunt. Item ipſi concedimus, ſi diſti mercatores aut ſocij vel famuli unius navis inter ſe pugnaverint in ſua navis ſine perpetratione homicidij, hoc mercatores inter ipſos emendari faciant, prout juſtum fuerit & honeſtum. Si vero homines duarum navium inter ſe pugnaverint hoc iudex noſter emendari faciat per mercatores quos cauſa non tangit. Et ſi forte diſti mercatores aut famuli pugnaverint ſupra terram, hoc emendabunt ſecundum legem patrie. Et nulli punientur ex hoc facto, nec in perſonis nec in bonis, niſi qui rei inveniuntur ſuper eo. Et recipimus diſtos mercatores & bona ipſorum veniendo, morando & redeundo per totam terram noſtram ſub noſtra ſermo conductu & ſecuro. Et ſi aliquis injuriam irrogarit eiſdem in perſonis ipſorum aut in bonis: nos ipſi injuriam illatam ſaceremus competenter emendari. Concedentes ipſiſ licet aliqua diſcordia ſuboriretur inter nos & terram noſtram ex una parte, & Dominum Episcopum Trajectenſem dominum ipſorum & terram ſuam ex altera, quod iidem mercatores venire poſſint cum ſuis mercimonijs infra terram noſtram ſub noſtro conductu ſupradicto. Item ſi aliquis emerit bona ſua, emptor ſatisfaciet eis de bonis emptijs infra diſtictam diem, ſecundum quod convenit cum eodem, ita quod ſatisfaciat venditori. Quod ſi emptor hoc non fecerit, ex tunc venditor elapſo die pradicto ſacere poſſet alias de bonis venditis ſuam voluntatem. Item quaecunque bona ad proprios uſus, ſcilicet ciborum, veſtimentorum & aliorum uſenſilium comparaverint, inde nullum telonium exhibebunt. Item volumus ut omnia ponderabilia & vendita per ſtateras ponderentur. Hac enim omnia pradicta & ſingula diſtis mercatoribus concedimus, ſervata nobis & ipſiſ libera poteſtate addendi, mutandi & corrigendi, prout nobis viſusque ad hoc negotium videbitur expedire. In cuius rei teſtimonium & munimen preſens ſcriptum ſigillo noſtro, & ſigillis fidelium noſtrorum ſequentium, ſcilicet Domini de Porne, Domini Simonis de Haerlem, Domini de Teylingen, Domini Theodoric de Waſſenaer, Domini Petri de Borſalia, Domini Johannis de Rineſſe, Wilhelmi de Egmonde, Henrici Borchgravijs de Leyden, Wiſſonis de Coldenkerke, Wolfardi de Borſalia,

Nicolai de Salborch. Item ſigillis oppidorum noſtrorum de Dordrecht, de Middelborch, de Zirikze, de Haerlem, de Weſtcappelle ſecimus communiri. Datum apud Leyden, ſerid ſextid poſt exaltationem ſancti Crucis, Anno Domini M. CC. ſepuagetiſimo ſexto, menſe Septembris.

De vertalinge van deeze Latynſche brief kan niet beter geſchieden als uit een andere brief, in Duiſche tale aan de Stadt van Deventer door den zelvigen Grave Floris gegeven, twee jaren na de voorige, welke hier volgt.

WY FLORENS, Grave van Holland, ſcryven allen den genen, die denſen brief ſullen ſien of horen leſen, gruet en kennis der waerheyte. Want de Coeplyden der ſtadt van Deventer, die her toe gevaren hebben mit haer coepmanſcap in Flanderen, tot der haven die genoemt is gemeenlick dat Swyn, nu begeren te varen van deſer tydt voort tot onſer haven, die geheten is Dordrecht, of anders waer in onſen lande, daer nae dat hem dat beſt dunckt, mit hare coepmanſchap: Soo hebben wy aengedacht dat orbet ende die eere die onſen lande beſchien en anvallen mach, overmits hare comſt, ende geven hem, des ſy tot onſen lande varen, privilegien en vryheyte, alle hyer nae bekreven ſtaet. Alloo weere ſake dat deſe Coeplyden of eenige van haer ſcipbroekigh worde, en haer goet aen onſe lant queme, ſo ſollen wy dat goet onder onſe macht jaer ende dach heel doen bewaren, ende iſt dat ſake dat iemant binnen die tydt daer over compt, of na volgt, die daer ſcipbroekigh geworden is, dien ſal men dat goet vry ende los antwoorden, ſonder wederleggen: weer oock dat deſe luyden ſtorven, en hare eigenamen navolghden binnen deſen voorscreven tydt, mit goeden betoone, of mit waren blykeykene, die ſal men oock dat voorscreven goet antwoorden, als voorſ. is. Weer oock dat binnen deſen tydt voorſ. niemant na en quame, ſoo mogen wy dat goet aen ons nemen, of die gene die in duſſenden ſaken beleent ſy van ons, mer daer ſal hy erſt onſen oorloſe toe hebben. Voort meer ſoo geloven wy den Coeplyden van Deventer, dat ſy van alle haeren goede, dat ſy voeren door onſelant, van der ſee of van de lande, of van haer ſtadt van Deventer, of van Vlandren, of van ander landen die nederwert gelegen ſijn, dat ſy op voeren toe Dordrecht toe, en niet verter, of eenich goet dat ſy coepen in onſen lande, dat ſy weder voeren eenige der wegen die voorſ. ſint, ſollen geven eenen Hollandſchen toe tollē: en van der weerde eenen mark Engeliſchen eenen Engeliſchen pennink; uytgeſecht van wine, en ſolte, daer af ſollen ſie ons tolle gevele als andere luyden die daer henne varen, voor eenen mark twaelf ſkillingen gerekent. Voort meer ſollen ons deſe voorſ. Coeplyden van elk vare bier, dat ſy voeren toe Dordrecht, geven eenen Hollandſchen pennink, en tot Anvers, of Moerdrecht, drie Hollandſche ſkillingen. Voort meer, weere ſake dat deſe Coeplyden op voeren van onſer ſtadt Dordrecht tot den Stichte of ſtede van Colne, ofte van Luydick, door eenich onſer ſtrome daer wy tolle hebben, daer ſollen ſy vertollen gelyck andere Coeplyden. Weer oock dat ſy nederweerts quemen van den Stichten of Steden voorſ. ſoo ſollen ſy dat ſelve doen in onſe voorſ. tollē. Voort is over een gedragen ruſſchen ons den den voorſ. Coeplyden, wanneer ſy trekken mit haeren goede doot onſe landt, als voorſ. ende ſy van den ſelven goeden in eenige onſe tollē tolle betaelt hebben, ſoo en dorven ſy van den ſelven goeden niet

meer

meer vertollen in der ſelve tolle, noch anders waar in onſen lande. Voorts geven wy defen voorf. Coeplyuden, ofte haere getellen, ofte haere knechten, die te ſame in eene ſcepe vochten onder hem in haeren ſcepen, daer geen door ſlach en geſchiede, dat ſollen de Coeplyuden onder hem beteren doen als recht en eerlick is. Weer oock ſake dat lyuden van twee ſcepen vochten onder haer, dat ſal onſe Richter beteren doen by Coeplyuden die de ſake niet aen gaet. Weert oock ſake dat deſe Coeplyuden, of hare knechten uyt hare ſcepen, vochten op het land, dat ſollen ſy beteren na den feden van den lande: Ende men ſal niemant pijn, noch in lyve, noch in goede, dan die daer in ſculdich gevonden werden. Ende ontfangen wy deſe Coeplyuden ende haer goet onder onſen valten en ſekeren gelyde, te varen, te merren, en weder te comen, door alle onſe land. En dede iemant deſe Coeplyuden onrecht aen lijve ofte aen goet, den onrecht ſullen wy hem wettelike doen beteren. Ende geven hem oock, weer dar twiſt en oorloge werde, tuſſchen ons en onſe land aan de eene ſijde, ende den Biſcop van Uytrecht, haren Heer, en ſijn land aen de andere ſijde, noch tans de ſelve Coeplyuden comen mogen mit haere coepman(cappen in onſen lande, onder onſe voorf. gelyde. Voort meer, weer 't ſake dat iemant haer goet koſte in onſen lande, ſoo ſal hem de Coepman voldoen van den gecofen goede deſſelven daegs, of wiſcheyt doen den ſelven dage, na dien dat hy mit hem overdragen were, alſoo dat hy genoeg dede die hem dat goet verkoſt hadde: ende weer 't dat de Coepman dat niet en dede, ſoo mach die gene die dat goet verkoſt hadde na dien dage voort mitten verkoſen goede ſijn wille doen. Voort meer, wae goede ſy coepen tot haer ſelfs behoef, alſe ter coſt, ofte toe klederen, ofte tot andere reetſcap, daer en ſollen ſy ons gene tollon of geven. In onre coſte deſer dingen ſoo hebben wy defen tegenwoordigen brief doen beſegelen mit onſen ſegel, en mit onſe ſtede ſegel van Dordrecht. Gegeven in den Hage, des Donnerdaegs nae Sonndach als men ſing *Quaſi modo gruiti*. In het jaer onſe Heeren duſent twe hondert acht en ſoeventich.

Op den acht en twintichſten dach in Meiſe, in 't jaer ons Heeren duſent vier hondert acht en dertich, ſijn overdragen by de gedeputeerden der ſteden Haerlem, Leiden, Amſtelredamme, Hoerne, Enkhuiſen, Medenblyk, Monickedamme, Edamme, Nairden, Muden, en Weſep, van den eenre ſyden, ende den gedeputeerden van den ſteden van Deventer, Campen, en van Overyſſel, van den anderen ſyden, up der dachvoort, nu ter tijt tot Haerderwijck wefende, ſulke punten als hiyer nae beſcreven volgen.

ERR ſullen de Scippers, en ſcepen, die wt ſijn, en wt waren, van Campen, en Overyſſel, eer die onnyne verſſen tuſſchen den gueden landen Holland en Seelant, ende den See-ſteden alſe Lubcke, Hamborch, Wyſmaer, Roſtock, Lunenborch, en ſouden veylich comen in 't Maersdiep, in 't Vliediep, of in andere diepten in Vryſlant, die niet comen en ſullen wt vyanden land, en ſoo wanneer ſy in enigen van die voorf. diepten gecomen ſyn, ſullen de voornoemde ſteden van Holland de Scippers, en ſcepen, laten ruffelick op varen, ſonder misdoen, ſoo dat de ſteden voornoemt onbeſcadicht blijven, des ſullen die van Overyſſel, en van Campen, noemen haer Scipperen en ſcepen die ſy wt hebben, en

van wair ſie coemen ſullen, opdat men daer op voort dan den orber voir hem dair inne doen mach.

Item, ſo ſullen die van Huesdunen ſulk koern, als ſie angehaelt en gemeten hebben, by hem ſelven betalen dien van Deventer; en deden ſy des niet, dar dan die van Deventer die van Huesdunen, of die onderſaten des Heeren van Egmond, hoir lijf en gued thoeven moegen bynnen den oeren, en oeren ſcaden dair an verhalen: en om der ſake willen ſoe ſullen die ſteden van Holland, die nu ter tijt dachvoort tot Haerderwijck gewelt ſyn, geue burgeren, noch oer guede, van Deventer, van Campen, of wt den geſichte van Wtrecht, beletten.

Item, van den gelijken ſoe ſullen ſie moegen doen dien van Wytinge.

Item, ſoe is overdragen, dat de onderſaten der ſteden Deventer, Campen, ende Overyſſel, varen ſullen moegen weſt wars, tot allen plaerſen in Englant ende in Scotland, en weder in comen in de Wyeling, ofte in 't Maersdiep, ſonder van den ſteden van Holland voornoemt dan beſcadicht te werden: en als ſy wt varen ſullen, dar ſy dan certiſcatien brengen ſullen van oeren ſteden daer ſie af varen, dat ſie ten hilligen ſwaeren ſullen hebben, nergent te varen dan weſtwaert in Englant of in Scotland; welke certiſcatie ſie ſollen toegen in 't wt varen den Schouten van Texel of van Vlieland, of den genen die an hem coemen ſullen: dergelick ſullen ſy certiſcatie weder brengen van weſt wert, als ſy in comen, van den Stede dar ſie geladen ſullen hebben.

Item, ſoe is verſproken, dat die van Amſtelredamme dien van Campen oer genomen guet weder richten ſullen, na der Ordinantie des Hogen Raeds in den Hage, en daer van beſegelde brieven geven.

Item, dergelick ſullen die van Enkhuiſen den burgeren van Campen oer genomen guet weder richten, na der Ordinantie voorf. en den gelyſers quyt ſchelden.

Item, dat die van Medenblyck dien van Campen weder over geven ſullen dat ſcip mitten vyſche, en ander guet.

Item, ſal Banyaert al de gene die hy geſekert heeft quyt ſchelden, en dat ſcip mitten vyſche en goede volgen laten.

Item, ſoe ſullen de onderſaten van de ſteden van Holland gebruiken vry en veylich ſtraten en ſtroom der Iſſele, en aldair copen en vercopen op gewontlike tholle, wigefegert coerne dat op des Geſichts eerde gewaſſen is, des en ſullen ſy niet coepen, noch wt voeren, 't en wair of hem believen woude. En wes ſie in andere Heeren landen coepen, en voerby voeren willen, daer van ſullen ſy redelick bewijs en beethoon af brengen.

Item, ſoe wes coerne in ſcepen licht, dat in ander Heeren landen gecof is, dat ſal men varen laten: en ſoe wes coerne opgeſlagen is, dat ſullen die van Deventer laten 't hoes brengen, den Coepman redelick daer van te doen, en die van Campen deſgelix.

Item, of ſie tot Hattum niet voerby varen en mochten, dat ſullen de ſteden Deventer en Campen, mitten Biſcop van Wtrecht, ſoe bewaren, datter geſchien moege, en dat men daer voerby ſal mogen varen.

Item, ſoe ſullen die ſteden van Holland voornoemt oer getruwe beſte doen, ende dair to raden en helpen nae oere macht, dat die ſteden Deventer en Campen, mit die van Overyſſel, oer aengehalde guet, dat die Selanders van hem aengehakt hebben, van den ſelven Selanders him weder gericht woerde, nae der Ordinantie voerſcreven, en dat oer gelyſers quyt ſchouden worden.

Item, waer 't dat nae deſen dage eenige neminge of ſcaden geſchieden van de eenre ſijde of van den andere,

dere, dat hebben de Sceden voifcreven beloift, een yegelijk die dat aengaet te doen vergelden, en weder geven, fonder argelift. Nochtans fal by dien defe Ordinantie voif, niet vermindert fyn, met vast wegen, en ftede houden, behoudelick die waringe die gedaen is, andere in oere macht te blyven.

En defe Ordinantie fal dueren drie maenden lang nae myns genadigen Heeren wederleggen, of nae dien van Campen en van Overfel wederleggen.

Styl van huur tuffchen Schippers, Reders, Bevrachters, en Bootsgezellen, getrokken uit de fchriften van H. de Groot.

Alzoo het welvaren van Hollandt meeft beftaat by de Schip-vaart, en dat daar toe noodigh zyn tweederley huur-handelingen, als van de Bevrachters met den Schipper, en van den Schipper met zyn fchip-gezellen, altemet ook van den Schipper met zyne Reders, welke handelingen, zoo door wetten als door gewoonten, hare byzondere eigenfchappen hebben bekomen, zoo zal het noodigh zyn ook in 't byzonder daar van te fpreken, en voor eerst van 't recht tuffchen Koopluiden, te weten, Bevrachters en de Schippers.

Een Schipper hier te lande zynde aangenoomen, om buiten landts te varen, en aldaar geladen te werden, voor befprooken loon, indien daar na den Schipper van de hooger handt, door bekommering die aldaar ter plaatze zonder Heere-loon gefchieden, niet varen konde, ofte ook de Koopman, om goede inzichte, niet goet vonde het fchip te laden, beidens gevals is den Koopman gehouden den Schipper de geheele befprooken loon te betalen. Maar indien een fchip, buiten deeze landen zynde, gehuurt werde ellewaarts mede buitens landts te laden, en aldaar komende, by de hooger handt, zonder des Koopmans toedoen, bekommert, ofte verboden wert eenigh goet in te nemen, ofte te laden, eer hy 't goet op zyn bodem heeft, ofte daar na, zoo is den Koopman gehouden in de halve vracht. Dan indien den Schipper, aangekomen zynde hier te lande, ofte buitens landts, eer hy de reis begon, gedrongen wiert te dienen op Heeren-loon, ofte door oorlogh, of andere merkelyke oorzake, zyne reis moefte ftaken, zoo zyn den Koopman en den Schipper van malkander ontflagen, en moeten elkander helpen dragen de koften, ten opzichte van de voorgenomen reize gedaan.

De Koopman ter befproken tydt niet gereedt zynde om 't fchip te laden, magh den Schipper noch vyftien dagen doen wachten, mits hem betalende zyne legh-dagen, tot redelyk zeggen; maar zoo den

Koopman binnen den zelve tydt de ladinge niet deede, en zeide niet te willen laden, zoo zyn zy van malkander ontflogen, des is den Koopman gehouden aan den Schipper op te leggen zyne befproken vracht, met de legh-dagen, zoo daar eenige zyn.

Den Schipper is den Koopman gehouden op te rechten ende te beteren alle verlies en fchade die den Koopman komt te lyden, door dien het fchip is afgevaeren niet behoorlyk zynde gekalfaat, dicht gemaakt, ofte voorzien van ftouwinge voor de goederen; maar indien het fchip wel was verzien, en de goederen wel geftouwt, zoo dan door onweêr, of onvoorzienlyk ongeval, de goederen, ofte eenige van dien, geraakten nat of anderzins befchadight te worden, zulks is den Schipper niet gehouden te beteren, indien hy, met twee of drie van zyne fchips-gezellen, die den Koopman daar toe magh kiezen, by eede zyn onfchult wil doen: zynde des niet te min fchuldigh alle goede toezicht op de goederen te nemen, dat die wederom bekomen worden, ofte niet voordr bederven, en zulks tot kofte van de zelve goederen, indien daar om eenige zonderlyke en ongewoonlyke arbeit, of koften, gedaan wierde.

Den Schipper moet ook het fchip voorzien van goede touwen en koorden, om het zelve te laden en te ontladen, ende ten tyde van de ladinge ofte ontladinge de zelve den Koopman, ofte zyn gemaghtighde, toonen, om te zien of daar eenigh gebrek aan is, en is daar eenigh gebrek aan, 't zelve te beteren: ende indien den Schipper al 't geene voorzeit is niet deede, en dat by gebreke van dien eenige fchade gebeurde in 't laden ofte ontladen, zoo is hy fchuldigh de zelve te beteren.

Eenige goederen binnen den fcheepe zynde vermindert ofte befchadight by den Schipper of zyne fchip-gezellen, is den Schipper gehouden de fchade te vergelden, na de waarde van de goederen, zoo als die gegolden zouden hebben ter plaatze daar de zelve heen gefchikt waren; maar vermindering ofte verderf van goederen, toekomende by uitloopen, fmelten, verftrooijen, verargeren, of anderzins, zonder fchult des Schippers ofte zynr fchip-gezellen, ftaat alleen tot lafte van den Koopman.

Indien ook een fchip zoo zwaar was geladen, dat het bevonden wiert te diep te gaan, en over zulks den Schipper gedwongen wiert eenige goederen te loffen eer hy ter plaatze van de ontladinge komen mogte, zoo is den Schipper niet gehouden te

ver-

vergoeden het verlies ofte schade dat aan zoodanige overladene goederen, buiten zyne en zyns schip-gezellen schult ende verzuim, zoude mogen gebeuren.

Een Schipper is ook gehouden te beteren de schade die 't schip of goet lydt, door dien hy Schipper eenige schip-gezel, ofte schip-gezellen, zonder reden heeft doen vertrekken uit het schip.

Een Schipper buitens landts in noodt van gelde zynde, en geen bodemerye konnende vinden, magh verkoopen van de ingeladene goederen; doch hy is schuldigh de zelve goederen aan den Koopman te betalen binnen veertien dagen na zyne aankomste, zoo als die gegolden zouden hebben ter plaatze daer de zelve heen geschikt waren, mits, doende de zelve vergoedinge, geniet den Schipper vracht ook van de goederen die by hem alzoo verkocht zyn. Maar hadde den Schipper goede wint verlegen, en ware hy daar door in zoodanige noodt gekomen, ofte hadde hy des Koopmans goederen buiten noodt verkocht, zoo zoude hy aan den Koopman gehouden zyn in alle schade, en de winstderving, daar door zynde veroorzaakt.

Een Schipper is schuldigh op alle plaatsen, daar 't van noode of de gewoonte is, een Loots-man te nemen, op de verbeurte van vyftigh goudte realen, boven de verbetering van kosten, schaden, en winstdervinge, die den Koopman, by gebreke van dien, zoude mogen lyden.

Een Schipper zal 't elken maal eer hy 't zeil gaat aan de schip-luiden raadt vragen, en volgens het zeggen van 't meeste deel doen: deede hy anders, en quam daar door eenige schade aan 't schip ofte goet, de Schipper zoude zulks moeten beteren, hadde hy de macht, en zoo niet, de Reders van 't schip voor hem.

Een Schipper, zynde gehuurt voor de Zomer, moet dienen tot Martyns-dagh: dan ware hy ten zelve dage noch in zee, moet hy dienen tot dat hy weder komt, zonder loons vermeerdering.

Een Bevrachter, hebbende een schip gehuurt, om zyn wille daar mede te doen, en het zelve schip quame zonder verzuim te verongelukken, is gehouden aan de halve schade: hy vermogh ook het schip een ander te verhuuren.

Een Schipper schip-breuk lydende, ofte aan grondt rakende, moet zyn best doen om schip en goederen te bergen, zoo hy kan: moet ook het schip doen hermaken, indien by rade van het meeste deel der schip-gezellen bevonden werdt het zelve hermakelyk te zyn; en als het schip hermaakt is, moet hy de geberghde goederen

brengen ter besproken plaatze, waar na den Koopman schuldigh is te wachten, 't en ware hy de geberghde goederen eerder 't hemwaart wilde nemen, en met den Schipper wegens vracht-loon overkomen. Maar wiert het schip bevonden in korten tyd niet hermakelyk te zyn, en den Koopman met den Schipper niet over een quamen, als vooren, dan moet den Schipper, zoo haast het mogelyk is, een ander schip ofte scheepen huuren, en de geberghde goederen brengen ter besproken plaatze: en van alle goederen die alzoo geberghet, en met het hermaakte schip, ofte met een ander, alzoo gebraght zullen zyn, zal den Schipper zyn volle vracht-loon ontvangen.

Het schip gekomen zynde ter plaatze zynzer ontladinge, moet geloft worden binnen vyftien dagen daar na, 't en ware door merkelyke verandering: en den Schipper, schoon het goet dan uit den scheep gezet hebbende, mag het zelve daar houden leggen, tot dat den Koopman hem voor zyn vracht, en andere omgelden, betaalt ofte anderszins vermoeght zal hebben.

Een Schipper ook eens het goet den Koopman aangetelt hebbende, als 't zelve uit het schip in een lichter wert gedaan, magh daar mede volstaan.

By gebrek van betaling der vracht, mag den Schipper des Koopmans goet, tot voldoening, aan hem nemen, voor zoo veel gELTS, als voor gelyk goet in de markt wert gegeven.

Wederom mag een Bevrachter volstaan met afstandt te doen van 't ingeladen goet, zonder dat hy voort in de bedongen vracht is gehouden: insgelyks magh een Schipper, die eenigh goet by noodt heeft verkocht, volstaan met afstandt van het schip te doen.

Wy zullen nu ook spreken van huur tusschen den Schipper en zyne schip-gezellen, met het gevolg van dien.

Een Schipper zyne begonne ofte onbegonne reize ongeraden vindende te volbrengen, uit vreeze van oorlogh, zee-roovers, bekommring van schip of lyf, ofte om andere onvoorzienlyke zwarigheden, magh zyne schip-gezellen afsnaken, mits elk gevende het vierde deel van de besproken loon, boven het deel des loons 't welk zy alreede verdient hebben, behoudelyk dat het te zamen niet meer bedrage dan de geheele huur; en wat den Schipper over betaalt heeft, dat mag hy weder eischen.

Schip-gezellen, by een Schipper aangenomen zynde, mogen het schip niet verlaten, al ware het ook om eenigh gevaar, of quade tydinge, zonder des Schippers wil, 't zy de reize begonnen is of niet, maar

zyn gehouden de aangenomen reize te volbrengen; ende indien zy aangenomen zyn uit en in, zoo moeten zy het ſchip wederom brengen ter rechter haven daar zy het zelve hebben helpen uit voeren, of in een andere, daar omtrent, na geliefte van den Schipper, zonder het ſchip te verlaten voor en al eer het zelve volkomenlyk ontladen en geloft zy, en wederom behoorlyk geballaſt, en de zeilen van de rijen gedaan: indien iemandt hier tegen deede, die zoude zyne huur verbeuren, tot des Schippers bate, die ook een ander in zyne plaatze, tot zynen koſte, zoude mogen huuren; ende zoo daar door eenige ſchade ware geleden, den zelve zoude de verzuiming ſchuldigh zyn te beteren.

Maar indien een ſchip-gezel, hem verhuurt hebbende, zelve een ſchip kreegh, ofte een echte huis-vrouw trouwde, en aan landt begeerde te blyven, zoo is hy vry van den Schipper, mits het loon weder gevende, indien hy eenigh gebeurt heeft.

Indien ook het ſchip door den Schipper aan een ander Schipper verkocht of overgedaan wierde, zoo zyn de nieuwe Schipper en de aangenomen ſchip-gezellen aan malkander niet gehouden; maar zyn de ſchip-gezellen daar door beſchadight, zoo hebben zy haar verhaal op de oude Schipper, die ook ſchuldigh is, indien hy 't ſchip buiten 's landts verkoopt, de ſchip-gezellen te verzien van een ander goet ſchip, en koſt, om t'huis te kunnen komen.

Indien een ſchip-gezel hem aan twee Schippers heeft verhuurt, zoo blyft de eerſte huur van waarde, indien den eerſten aannemer zulks belieft: en wie met voorweten een ſchip-gezel huurt die aan een ander is verhuurt, verbeurt aan den eerſten aannemer het tweevoudt der huure.

In gevalle den Schipper iemandt van zyn ſchip-gezellen wilde oorlof geven, zonder hem van openbare ſchult, voorledene of tegenwoordige, te zeggen en te overtuigen; ofte dat iemandt van de ſchip-gezellen, zonder openbare oorzaak, wilde oorlof nemen: indien het zelve aan landt gebeurde voor het uit varen, zal den Schipper quyt zyn, mits gevende de halve huure; en de ſchip-gezel zal ook quyt zyn, mits gevende aan den Schipper zoo veele als de halve huure bedraagt, boven 't gene hy ontfangen moghte hebben: ende indien 't in zee of elders onderwegen gebeurde, zullen zoo d'een als d'ander de geheele huure moeten opleggen.

Den Schipper moet de ſchip-gezellen drie maal des daaghs te eeten geven, en daar benevens drinkelyke drank: die daar buiten zoude willen drinken ofte eeten,

woude hem moeten lyden met het broot dat hy in de korf vindt, ende met ſtaande te drinken voor de kraan, 't en ware zonderlingen arbeit anders was vereiſchende.

De ſchip-gezellen mogen ook geen vuur noch licht gebruiken, zonder wille van den Schipper, alles op de verbeurte van het vierde deel der huure.

Om de jonge luden, en andere, williger te maken tot de zee-vaart, is van alle oude tyden in deeze landen aan de lieden, haar in de ſcheeps-dienſt ter zee begevende, toegelaten zekere kleine koopmanſchappen met haar eigen gelt te mogen kopen, en, zonder vracht te geven, met het ſchip over te brengen: welke kleine koopmanſchappen voeringe wiert genaamt. Dan alzoo de ſchip-gezellen de voeringe grooter en grooter maakten, tot ſchade van de Koopluiden, zoo is by de Staten der Vereenighde Nederlanden daar op een mate geſtelt, volgens welke in 't uitgaan geen voeringe magh werden genooten. Maar van inkomende goederen van Ooſten, dat is van Duiſchlandt en van verder komende, genieten de Schippers en Stuurliuden elk een half laſt rogge ofte tarwe: en drie bootsgezellen genieten t'zamen een laſt van 't gunt daar de ſcheepen meest mede geladen zyn, behoudens dat zy onder hare voeringe niet en mogen bevryden eenige koſtelyke goederen, als wolle, zyde, lakenen, noch eenige koopmanſchappen die met de elle ofte by gewichte werden verkocht. En van alle tonne-goet, als meel, gerſt, pek, teer, aſſche, en andere koopmanſchappen, van Ooſten komende, genieten die in ſcheeps dienſt zyn na de zelve evenredigheit als van koren, twaalf tonnen tegens een laſt gerekent, behoudens zoo het ſchip nevens het tonne-goet ook koren heeft, dat zy hare voeringe daar na mogen nemen; maar indien in het ſchip niet anders ware geladen als tonne-goet, zoo en mogen zy niet meer genieten als na evenredigheit, te weten, voor een half laſt rogge of tarwe negen tonnen, en voor een derden deel van een laſt zes tonnen, zonder meer.

Maar van Weſten komende, genieten van oudts haar vry zout, zonder wyn, olie, ofte diergelyke waaren daar onder te bevryden: doch van wynen en pruimen, uit Vrankryk, is de voeringe voor de Schipper een pype, ofte twee oxhooffden; en voor de ſchip-gezellen een oxhoofft, zonder meer.

Dan van hout, komende over zee van Ooſten ofte van Noorwegen, is de voering de zefte penning van 't gene de goederen van inkomen betalen aan de gemec-

ne

ne zaken, zonder meer. Van bieren, van de hondert tonnen acht toonnen, zonder meer: minder na beloop: maar de lading beneden de twintigh tonnen biers zynde, valt daar van geen voering.

Ende werden de voorzeide maten verstaan wel gevolt, zoo het goet den Kooplieden geleverd wert.

Dit aldus zynde, als nu het schip gekomen is ter plaatze van de ontladinge, moeten de schip-gezellen, op des Schippers aanmaninge, verklaren, of zy hare goederen willen laten gaan over de vracht van 't schip, dat is, in gelyke waaren daar het schip mede geladen is, en in eene koop, dan of zy hare voeringe zelf willen laden; in welken gevalle van zelf te laden, den Schipper gehouden is haar aan te wyzen hun ruim, en plaatze, daar een ieder magh in leggen 't gewicht zyner voeringe, mitsgaders een tonne waters, zoo 't hun goet dunkt: des zyn de schip-gezellen gehouden hare bevrachting zoo spoedig te doen, dat het schip daar niet na vertoeve; ende is het dat zy op 't laatste geen vracht krygen, den Schipper en zoude geen schade daar van hebben.

Alle schip-gezellen moeten den Schipper in 't beleidit van schip-zaken by staan: ook het schip tegens den vyandt en zee-roovers beschermen; ende in alle 't zelve den Schipper gehoorzaam zyn, zonder wederpanningheit te gebruiken: en in gevalle van wederpanningheit, magh den Schipper de schip-gezellen tuchtigen met woorden ende werken, gelyk een heer zyn knecht.

Die in ongehoorzaamheit, wederpanningheit, weigering ofte gebreken bevonden werden, verbeuren voor d'eerste maal het zeste deel van de huure, voor de tweede maal het derde deel, voor de derde maal het voorder van de huure: en indien daar door eenige schade gebeurt, zyn zy schuldigh die t'elken reize tweevoudigh te beteren; en dit alles buiten 't recht van straffe, de hooge Overigheit toekomende: tot welken einde den Schipper vermagh de schip-gezel aan boeien te leggen; en alle andere schip-gezellen moeten den Schipper daar in ten dienste staan.

In gevalle by eenigh schip-gezel een dootslag wiert bedreven, ofte andere misdaadt, lyf-straffe verdienende, zoo moeten insgelyks de schip-gezellen den Schipper helpen, om den misdadiger vast te zetten, op straffe van gehouden te worden als mede-plichtige.

Als'er tweedraght valt tusschen den Schipper en eenigh schip-gezel, en den Schipper hem drie maal gewaarschouwt

heeft, indien de schip-gezel middeler tydt niet overbodigh wert om hem te gedragen ten zeggen van den Stuurman, en Hoogbootsman, zoo vermagh de Schipper den schip-gezel oorlofte te geven; maar was de schip-gezel overbodigh zich te gedragen als vooren, en den Schipper wilde hebben dat hy uit den scheepe zoude gaan, dan zoude dien schip-gezel zyn volle vrachtoon, ter aankomste van den Schipper, rechtelyk mogen vervolgen.

Alle schip-gezellen moeten haar wachten van onderlinge twist: anders, wie oorzaak daar van is, door onbeuſche woorden, verbeurt voor d'eerste maal het zeste deel van zyne huure, voor de tweede maal het derde, en voor de derde maal het voorder. Maar zoo eener handtdadigheit pleegde, zonder quetzen, die zoude verbeuren voor d'eerste maal het vierde deel zyner huure, voor de tweede maal de helft, en voor de derde maal het geheel; dan waar iemandt gequetst, zoo zoude de handtdadige voor d'eerste maal de volle huur verbeuren: en dit alles boven het recht van den verongelykten, als ook betering van alle schade, daar door veroorzaakt, en de straffe van de hooge Overigheit.

Indien een schip-gezel wil zeggen by den Schipper gelalkert of gehooft te zyn, met woorden ofte werken, dan van magh den schip-gezel recht verzoeken, als het schip hier te lande zal zyn aangekomen, en nergens anders.

Een schip-gezel is ook gehouden van de Schipper een slag te verdragen; maar sloegh den Schipper hem ander maal, zoo zoude hy hem mogen verweeren.

Een schip-gezel zyns ampts onkundigh bevonden werdende, verbeurt zyne bedongen ofte ontvangsen huur, en noch half zoo veel daar toe.

De schip-gezellen mogen uit den scheepe niet gaan zonder des Schippers believen, en zyn in alle gevallen schuldigh op zyn ontbieden wederom aan boort te komen: achter blyvende, verbeurt de schip-gezel aan den Schipper voor d'eerste maal de helft van de huur, voor de tweede maal de geheele huur, voor de derde maal het tweevoudt van dien, en alle schade, daar door geleden, tot welken tyde het zy, is hy gehouden tweevoudigh op te rechten.

Den Schipper een reize hebbende aangenomen, en goet vindende onder wegen een of meer andere reizen aan te nemen, magh zyne schip-gezellen in dienst blyven houden, mits hun-lieden haar besproken loon en huure verbeterende, na 't beloop van de mylen die zy voorder zullen reizen; behalven die voor een tydt, noch loopende,

de, zyn aangenomen, de welke, zonder ander voordeel, het fchip moeten volgen: gelyk ook moeten doen die om vracht te zoeken werden aangenomen. Doch in zulken gevalle is den Stierman, zynde niet bedreven ter plaatzen daar den Schipper voorder wil varen, fchuldigh zulks te verklaren; en wil hem den Schipper echter houden, zoo moet hy blyven, mits houdende zyn oude Stiermans loon gemedert na beloop als vooren: maar wil hem den Schipper oorlof geven, en is hy daar mede te vreden, zoo moet hem den Schipper de helft fcheiden van zyne huure, en het overige laten volgen; indien de nieuwe reize aangvaardt wort in ginswaarts varen; maar gebeurde zulks in 't keeren, zoo zoude hem zyn volle huur verſcheenen zyn: en wilde hy zyn oorlof niet aannemen, zoo zoude hy hebben Hoog-bootsmans loon, na beloop als vooren.

Andere fchip-gezellen mogen, in gevalle als vooren, haar niet ontfchuldigen, dan by ziekte, of noodelyk belet.

Indien den Schipper, voor hy gekomen ware ter plaatze der gerechter ontladinge, goet vindt, door noodt, ofte om geryf, eenigh goedt te ontladen, of te herladen, in 't geheel, ofte ten deele, zoo moeten de fchip-gezellen hem daar in byſtaan; des zullen zy, boven haar beſproken loon, daar over buiten af betaalt worden, naar gelegenheit der zaken, op het zeggen van goede luiden, haar des verſtaande.

Indien den Schipper buiten de plaatze daar de ontladinge was voorgenomen het fchip onlaadt, en niet wederom laadt, zoo dat het verballaſt moet worden, dan is de huur van de fchip-gezellen verſcheenen, als of de loffinge geſchiedt ware ter gerechter plaatze, en den Schipper is over zulks gehouden aldaar de huur te betalen; wel verſtaande, dat de fchip-gezellen dan ook ſchuldigh zyn, het fchip, ontladen zynde, ter beſtemder plaatze, ofte ter uitweegſche plaatze, wederom in te brengen, daar het in gebragt moet zyn, ofte daar het uit gevoert is, zonder nieuw loon, te weten, indien de ontladinge geſchiedt ter beſtemder plaatze, ofte indien den Schipper ter uitweegſche plaatze is aangekomen door noodt; maar ware den Schipper daar gekomen met zyn eigen wille, zoo zoude den fchip-gezellen toekomen halve huure, van 't geene men gemeenlyk geeft van de uitweegſche plaatze tot de eigene beſtemde plaatze ter ontladinge: en indien iemandt van de fchip-gezellen, die 't fchip, als vooren, gehouden zyn te volgen, niet eigens, dat zoo veel waerd is, in 't fchip heeft, zoo vermogh

den Schipper des zelfs huure zoo lange in te houden, tot dat hy het fchip zal geholpen hebben te brengen daar het behoort, ofte daar voor verzekering zal hebben gedaan.

Wanneer een fchip quam te breken, en de fchip-gezellen haar na behooren hadden gequeten, zoo zoude den Schipper gehouden zyn hen dadelyk haar vrachtlloon van zynent wegen, en berg-lloon van wegen de goederen te geven, indien hy gelt heeft, en zoo niet, is hy ſchuldigh de fchip-gezellen te lande te brengen daar het fchip heeft toebehoort.

Een fchip-gezel buiten landts bevangende zynde met eenige ziekte, waar door hy tot ſcheeps-dienſt onbequaam is, indien de ziekte ofte krankheit was toegekomen in ſchips-dienſt, arbeid, ofte verweeringe, dan zal hy daar van geneezen worden op ſchips-koften, en hy zal hebben zyne volle huure en voeringe; maar ware het gebrek hem van zelfs aangekomen, buiten de voorzeide oorzaken, zoo zal hy hebben de volle huure en voeringe, en zal daarenboven op des Schippers koſten, na zyne gelegenheit, waargenomen en onderhouden worden, 't zy te ſcheep of te lande, zonder dat nochtans het fchip ſchuldigh zal zyn daar na te beiden: doch ware het gebrek toegekomen door dronke drinken, kyven, veghten, ofte andere ſchult, zoo zoude den Schipper niet ſchuldigh zyn hem te houden, of te doen geneezen, maar magh hem uit het fchip doen gaan, en op zyne koſten een ander huuren, ook zal hy daar-en-boven den Schipper moeten weder geven al dat van hem ontfangen heeft.

Een fchip-gezel komende te ſterven, gedurende de reize, te water of te lande, door eigen doot, ofte in dienſt en verweeringe van 't fchip, zoo komt zyne erſgenamen toe de helft van de huure en voeringe, indien zulks gebeurde in 't uit reizen; maar gebeurde zulks in 't keeren, zoo zoude de heele huur, en voeringe, de erſgenamen volgen, waar aan gekort zal werden 't gunt de aflyvige zoude mogen hebben ontfangen. Den Schipper zal den aflyvigen fchip-gezel doen begraven aan landt, indien zulks zonder merkelyk verlet kan geſchieden, en hy zal de koſte van de begraveniſſe den erſgenamen mogen korten, indien den overledenen buiten zake van ſchips-dienſt, ofte verweeringe, is geſtorven.

Wy hebben geſproken van de handelinge van de Schipper, zoo met de bevrachters, als met zyne fchip-gezellen. Nu gebeurt het dikmaal dat den Schipper geen eigen fchip heeft, maar dat het andere luiden

den in 't geheel of ten deele toekomt. Als den Schipper deel heeft aan 't schip, ofte voor zyn dienst deel aan de winst bedingt, zoo is het maatschap; maar als hy loon bedingt, zoo is het huure. Dan alzoo den Schipper veelde zwarigheden kunnen ontmoeten, waar in hy de Reders geen raad kan vragen, zoo staan hier aan te merken eenige byzondere gerechtigheden.

Een Schipper in gebrek vallende aan geene zyde der zee, dat is voorby de engte van Doeveren, ofte door de Sont, magh gelt nemen op de kiel van 't schip, by bodemerye, of anderzins, tot het vierde deel toe der waarde van den bodem, en hoger niet, dan by uiterste noodd; en niemant konnende vinden die hem gelt wil leenen, noch geene koopmanfchappen in hebbende die hy kan verkopen, zoo vermagh hy, met raat van de schip gezellen, de scheepstouwen te verkopen, of te verzetten; maar deede hy zulks buiten noodd, zoo zoude hy de Reders alle schade, en winst dervinge, moeten oprechten.

Reders de welke het Schip toekomt, zyn aan den Schipper niet verder gehouden als tot haar deel des schips, en van het gunt zy voordere zouden mogen hebben.

De Schipper moet zorge dragen dat het schip boven dicht zy; want alle schade, die de koopmanfchappen komen te lyden door water van bovenen, strekt tot zyn nadeel.

*Zee-wetten voor de Bootsgesellen ter
Haring-visscherij, gemaakt
in den Jare 1619.*

I. **A**lle personen hen nu voortaan verhuurende ter haring-vaart, zullen verbonden zyn haar werk en dienst zoodanigh te volbrengen, als den Stuurman hen dat bevelen zal, zonder daar uit te gaan, buiten duidelyk verlof of wille van hem, op boete, dat de Stuurman den zelven gezell: voor elk schoft zal mogen korten vyf stuivers, voor een halve dagh tien stuivers, en voor een geheelen dagh twintigh stuivers, en zulks aan 't eerste vierde deel van de huure die hem komen zal, na dat hy uit zyn werk gebleven zal wezen: ende by aldien de zake in rechte komt, zal de bootsgesell alsdan verbeuren tegens den Schout, of Baljuw der plaatze daar zy afgevaren zyn, drie Carolus guldens.

II. Zoo wie hem met een Stuurman verhuurt tot eenigh werk, 't zy van leggen, kaken, kuipen, timmeren, boschieten, of andere scheeps werken, en 't zelve niet doet, of niet doen konde; ofte dat iemand, in zee wezende, hem met te veel drank belaste, zal den Stuurman, uit zee komende, den zelven mogen oorlof geven, mits hem niet meer betaalende dan den zeilen penning van zyne bedongen huure.

III. De bootsgesellen die hen by een Stuurman verhuurt hebben, en naderhand by een andere Stuurman zich weder verhuuren, zullen daar over verbeuren een boete van tien guldens, en noch keurlyke verbetering doen, na welgevallen van Schepenen. Een Stuurman zulks wetende, en zoodanige bootsgesellen

huurende, zal mede verbeuren gelyke tien guldens: ende indien den Stuurman daar van by een bode, ofte andere goede kennisse, gewaarfchouwt ware, en noch daar-en-boven met de zelve bootsgesellen ter zee voere, zal hy verbeuren over elke bootsgesell, daar van hy gewaarfchouwt zal zyn, twintigh guldens, te bekeeren d'een hest ten profyte van den Officier der plaatze daer die voor-kennisse af genomen zal worden, en d'andere helft voor den armen: ende om zulks te voorkomen, zal den Stuurman gehouden zyn de bootsgesellen, eer hy die aanneemt, af te vragen, of zy aan niemant anders verhuurt zyn, al eer hy met hun huur maakt: zullen ook geen Stuurlieden, des wetende, ofte naderhand gewaarfchouwt zynde, een die zyn eerste Stuurman verlaat, mogen aanneemen, en in zee voeren, elk mede op gelyke boete: des zal den eersten Stuurman, daar de huure mede gemaakt is, een vrye wille ende keure hebben, of hy zulken ontrouwen bootsgesell in zyn schip zal willen voeren voor de eerste bedongen huure, ofte niet, en indien den Stuurman hem niet begeert te hebben, zal hy ongehouden zyn den zelven eenige huure ofte loon te geven; blyvende evenwel de bootsgesell die hem ander maal verhuurt heeft, en den Stuurman die hem ander maal ofte derde maal huurt, vervallen in de boete als boven, en dat uit haar eigen goederen: ende de bootsgesellen, hen verhuurt hebbende, om met eenige Stuurlieden ten haring te varen, ende hen te leure stellende, zullen gehouden zyn ter eerster rechts-vervolgh te rechte te staan, ter plaatze daar zy haar verhuurt hebben, om van daar te varen, zonder te mogen afwyken, ofte * overwyzing. *R. vry.* verzoeken ter plaatze daar zy woonachtigh zyn; ende dat tot dien einde genoegh zal zyn, dat aan haar-luider persoon, waar die bevonden zal worden, ofte ter plaatze van haar-luider laatste woon-plaatze, een weete ofte daghvaarding werde gedaan, met * aankundiging, dat, of zy luiden verchyden ofte * *Int himatis.* niet, wegens den Stuurman, en den Officier van de plaatze daar zy hen besteedt hebben gehadt om van daan te varen, recht gedaan zal werden by Schepenen ofte Rechteren der zelve plaatze van de bestedinge, volgens den inhoudt van 't Plakkaat: en in gevalle zy luiden by den Rechter aldaar gedoomt worden, 't zy verchydende in rechten, ofte dien veracht hebbende, dat op zulke verkregen onviffen verleent zullen worden * strikte uitvoer-brieven, *R. Rigvrouf.* om by den Deurwaerder uitgevoert te worden, in *encourtrie-* allen schyn of 't zelve by den Hove van Hollandt *in.* gewezen ware, niet-tegenstaande eenigh * tegen. *Appel.* stel en beroeping.

IV. Dat, een Stuurman gereedt leggende om in zee te zeilen, de bootsgesellen gehouden zullen zyn, ten tyde ende uure hen by den Stuurman gestelt, 't'scheep te komen: ende zoo wie niet 't'scheep komt, en den Stuurman 't'zeil ging, zal verbeuren een boete van zes ponden jegens den Officier, ende daar-en-boven gestraft worden tot keure van Schepenen.

V. Dat alle scheeps-kinderen, bootsgesellen, en huurlingen, uit der zee komende, mits ontfangen der'elke reize den vierden penning van hun-luider huure, te vreden zullen zyn, en zonder murmuratie wederom ter zee moeten varen, op de verbeurte van 't gelt dat hen van den Stuurman zoude mogen komen, tot profyte van 't schip, en noch zes Carolus guldens, tot profyte van den Officier: ende sloegh iemand van hen den Rader ofte Stuurman, die zal tot keure van Schepenen gestraft worden.

VI. Indien den Stuurman door eenigh gebrek, quaat geluk, oorloge, lekkagie van 't schip, ofte eenigh ander verlies van waadt, in quame, en om

die ofte andere oorzaken niet raadzaam dochte zyn neeringe vorder te voltrekken, zal hy volstaan, mits betalende de gezellen na beloop des tyds tot S. Lucie toe, zynde den dertiende van Winter-maand; wel verstaande, indien het den Stuurman oorbaar dacht langer in zee te blyven, om noeringe te doen, dan zullen de gezellen den Stuurman moeten dienen zoo lange het hem goet dunkt, mits dat zy daar over betaalt zullen worden na beloop des tyds van hare huur, zoo als hier na verhaalt wort in 't zevente lid; maar indien den Stuurman op S. Lucien dagh van synne neeringe scheidt, en door quast weert en wint lange onder wege blyft, zal hy in zulken gevalle de bootsgezellen niet moet betalen dan tot dien dagh toe, ende zullen alle de bootsgezellen, wanneer zy aan komen, gehouden wezen te helpen af-snyden, alles op verbeurte van de geheele huure der onwillige bootsgezellen, en daar-en-boven keurlyk gestraft te werden van Schepenen.

VII. Ende indien eenigh Stuurman zyn schip of goet verliest, by ongeluk van zee ofte van zande, zal hy gehouden zyn de huurtingen te loonen na gelang van de tyd die zy met hem gevaren zullen hebben, indien zoo veel goederen geberght worden, dat'er boven het bergh-loon de huure na beloop des tyds van betaalt magh worden, te weten, dat men alle de werken van den teelt zal rekenen van Barnisse tot S. Lucien dagh toe, die acht weken voor rwaalf; maar indien het schip en goet van den vyandt ofte van zee-roovers genomen of * gelogekt wort, zal de huure van de bootsgezellen ofte huurlingen staan tot goetvinden en middeling van onpartyde Stuurlieden, ofte uiterlyk van den rechten, daar alzuik schip uitgevaren zal wezen, na gelegenheit van de zake.

VIII. Dat niemant eenige haring, 't zy varfche of andere, uit den sloop zal vermogen te dragen, op de verbeurte van twintigh stuivers, tot profyte van den Officier, en de haring den Stuurman te herstellen, op keurlyke boete van Schepenen, 't en ware het zelve geschiede by toefstemming en kennisse van den Stuurman.

IX. Dat ook niemant eenigh bier buiten den sloop zeiden noch dragen zal, noch ook niemant van buiten in den sloop roepen, op de voorzeide boete van twintigh stuivers, en keurlyke straffe, als vooren.

X. Wat bootsgezellen, of vennot van de Stuurman, gelt ofte haring ontfangen hebben, en daar mede ontloupen, zullen gehouden wezen de ontfangen penningen ofte haring te herstellen, en daar-en-boven verbeuren de boete van twintigh Carolus guldens, en derde deel tot profyt van den Officier, het ander derde deel tot behoef van de stede ofte plaatze, en het overige derde deel tot behoef van de scheepen, en noch op keurlyke boete van Schepenen.

XI. Wie in sloop-werk, ofte by oorloge, ter voorval van dien, binnen den sloop gequett, ofte gefchooten wort, dien zal het meester-gelt, en niets meer, betaalt worden uit het gemeene schip, zonder in eenige mont-kosten gehouden te zyn: en indien hy eenige leemte behoudt, daar zal 't schip of de Reders niet in gehouden wezen, maar by zal ontfangen zyn volle huure van de reize daar in het zelve geschiedt.

XII. Dat den geen die hen verhuuren in tyd van oorloge, om ten haring te varen, en niet vechten willen als 't van noodde wezen zal, tot goetvinden van den Rechter, daar 't schip uitgevaren zal zyn, gestraft zullen worden.

XIII. De Stuurlieden zullen hunne bootsgezellen, sloop-kinderen, en huurlingen, die zy aan-

genomen hebben, ofte aannemen zullen, alleen moet gelt loonen, zonder de zelve te beloven eenige haring, vifch, makkerel, kof-haring, bier, broot, ofte eenige andere waaren of koopmanschappen, hoe die ook genaamt zouden mogen wezen; dan zullen de zelve alleen mogen toelaffen op ieder reize, die den Stuurman ten wille der Reders doen zal, een kinnetje haring, zonder meer, die hen met kennis van den Boekhouder, of der Hoof-reders, zal werden geleverd uit de sloop-haring, zonder dat de zelve eenige haring zullen mogen uitschieten, of ook eenigh hout leveren, 't welk by de Reders zal werden bezorgt, op de verbeurte van 't zelve boot: ende zal den jongens volgen een kinnetje haring voor de geheele teelt, by den zelvten ontfangen op zoodanigen reis als zy des zullen begeerten; maar zullen de bootsgezellen, en andere huurlingen, het zelve moeten ontfangen op ieder reize, op de verbeurte van dien: ende den Stuurman, of Boekhouder, anders doende, zullen uit hare eigen goederen verbeuren vyftigh Carolus guldens, van ieder bootsgezel, huurling, ofte jongens, die zy meerder haring, vifch, ofte andere waaren hebben beloofd, te bekeeren d'een helft aan den Officier die de * uitvoering doen zal, en de weder helft ten behoeve van den armen, en den aanbreyger, half en half.

XIV. Welke voorz. kinnetjes haring al 't zamen toegelagen zullen moeten werden binnes daaghs, zonder dat men de zelve weder zal mogen ontfaan om te verpakken of te verzorgen, op de verbeurte van den zelvten haring, en daar-en-boven een boete van zes Carolus guldens, ten behoeve van den Officier, behalven keurlyke boete van Schepenen, zoo wel by den Stuurman, als vennot, uit haar eigen goederen te verbeuren.

XV. Geen Stuurlieden, sloop-kinderen, bootsgezellen, of andere, zullen binnen sloop-boort in zee eenige haring mogen uitschieten voor sloop-haring-voeringe ofte anders, in wat manieren het zelve zoude mogen geschieden, om die te leggen in gelyke tonnen, halve vaten, ofte kinnetjes, dan alleen den ydelen, kuit-zieken, nacht-schamel, klaar en zuiver d'een uit den anderen te schieten, op de verbeurte van den haring, en zes guldens uit haar eigen goederen, zoo wel by den Stuurman als by den vennot; maar alle boer-half-vaten, en kinnetjes, die binnen sloop-boort ledigh gegeten worden, zonder meer, zullen geleid worden met vifch, of haring, tot profyt van den sloop.

In de jaren 1611, 1612, 1620, en 1629, zyn by haar Hoog: Moog: en Ed. Groot Moog: onderscheidelyke Plakkaaten ter neder gestelt, de Haring-vaart, Vifscherye, en haar recht betreffende, die alle in de Plakkaat-boeken staan te zien, van welke hier een late volgen.

Plakkaat van de Heeren Staten van Holland, beroerende de groote Vifscherye, en Haring-vaart, met verbods dat niemands des anderen wands kerven ofte beschadigen mag, uitgegeven den 12 May, 1629.

I. In den eersten, dat de geene die hen in zee tot de Vifscherye ofte Haring-vaart begeben, schuldigh zullen zyn hare roeren klaar te houden, op dat de zelve de netten, in der zee dryvende, niet vangen, en die schade ofte belet doen; op de boete van twaalf Carolus guldens, en de schade, die zy daar

* *Getimiseert* moet.

* *Extensie*.

daar door gedaan zullen hebben, den beschadighden te beteren.

II. Als 't redelyk weer is om neeringe te doen, zullen de Stuurlieden gehouden wezen haar achterfokken of bezanen te hyffen, daar mede zy den anderen Stuurlieden een teken zullen geven, om neeringe te mogen plegen, op boete als boven.

III. Als de Zonne tot Gode gaat, en het bequaeme getyde aanstaat, zullen de Stuurlieden gehouden wezen hare ankers te lichten, zy doen neeringe ofte geene, om den anderen geen schade te doen, ofte uit de neeringe te houden; maar die geen neeringe doen magh, ofte niet doen wil, die zal gehouden wezen onder zeil te gaan en te blyven, op de boete van hondert guldens, en verbodt van zyne neeringe voor den tyd van vier jaren, en dat hy boven dien vergoeden zal alle de schaden, die hy eenige anderen van de neeringe mes kerven zoude mogen doen.

IV. Of 't iemand dochte zee-weer te wezen, die zal gehouden zyn een vuur achter op te steken, alcer hy zyn anker zal winden, als dan zyn anker op is, en hy schieten wil, zal hy noch een ander vuur, (makende t'zamen twee vuuren) het eene voor en 't ander achter, op steken, en zal gehouden wezen geen twee vuuren op te zetten voor dat zyn anker van de gront is, op boete als vooren: ende zullen d'andere schepen, daar omtrent leggende, gehouden zyn van gelyken hare ankers te lichten, 't zy of die neeringe doen willen ofte niet, en zoo zy geen neeringe willen doen, zullen gehouden zyn onder zeil te gaan en te blyven, zonder te ankeren, ofte flakel-vuur op te zetten, op boete, en vergoedinge van de schade, als boven.

V. Niemand zal hem vervorderen den anderen met geweld, 't zy van gescht of andere force, ofte door dreigementen of anders, 't zy by wat maniere het zy, uit en open te schieten, of te verjagen, mede op boete als vooren, en boven dien aan den lyve gestraft te worden, na goetvinden van Schepenen.

VI. Niemand zal by den anderen zoo na mogen komen zetten, of ankeren, dat de geene die eerst ter zelyer plaatze gelegen heeft daar door eenigzins verhindert zoude mogen werden om zyn wandt bequameklyk te schieten, op boete van hondert en vyftigh guldens, te bekeeren d'eene helft ten behoeve van den beschadighden, en de weder helft als hier na van de boeten in 't algemeen gezet wert.

VII. Dat van gelyken niemand hem vervorderen zal met zyn visch- of haring-schip, ofte met boeten, of andere kleine schuikens, aan een ander wandt te komen, ofte iemants wandt onklaar te maken, op de reep te werpen, of eenigh ander belet te doen, op keurlyke verbetering, ende een boete als vooren, alles boven de vergoeding van de schade aan de beschadighde gedaan.

VIII. Dat niemand, onder dekzel van onweér, ofte om andere redenen, zyn wandt ingehaalt hebbende, zal mogen ankeren, ofte flakel-vuur op steken, zoo lange hy eenige andere vuuren in zee zal zien, op gelyke boete, en vergoedinge van schade, als in 't derde en vierde lidt derzes gestelt is.

IX. Ende of het gebeurde, niet tegenstaande al 't gunt voorz. is, dat iemant by noodt eens anders vleeten of netten moeste kerven, (welke noodt hy 't zynet eerste aankomte zal moeten bewyzen met alle zyne bootsgezellen) zoo zal die zelve kerver gehouden zyn de zelve vleeten te heelen met goede vaste touwen, indien het eenighzins doenlyk is, en zoo niet, zal de voorz. kerver, ook onverzocht zynde, gehouden zyn de voorz. vleeten te helpen zoeken den toekomenden dagh lang, op boete van de schade, die daar door geleden zal zyn, te vergoe-

den ende te beteren, en boven dien te verbeuren de forme van zestigh Carolus guldens.

X. Dat niemand, wiens wandt gekorven is, zal mogen ankeren, maar gehouden zyn 't zeil te gaan, en zoo lange onder zeil te blyven als hy noch eenige vuuren in zee zal zien, op boete van te moeten vergoeden alle de schaden die iemant van de neeringe daar door zoude mogen lyden.

XI. En dewyle men tot noch toe niet heeft konnen achterhalen de geene die buiten noodt een anders wandt gekorven ofte beschadicht heeft, en dat zulks nochtans, tot welstandt van de neeringe, gedaan dient, zoo statueren en ordonneeren wy, dat, zoo wat Bootsman met waarheit zynen Stuurman van de overtreding van het derde, vierde, achste, en tiende lidt van deeze Ordonnantie zal konnen beschuldigen, de zelve van wegen de Visfchery vercoert zal worden met een premie van twintigh ponden Vlaams, die hem gegeven zullen werden by de Penning-meesters van die plaatze, daar hy 't zelve den Penning-meester, ofte den Officier aldaar, zal aandienen.

XII. Niemand zal des anderen wandt, dryvende by der zee, mogen inhalen, dan alleenlyk den eenen buurman den anderen, te weten, buurluiden van een Stad, Dorp, ofte Vlek, of ten minsten van een Land; behoudelyk dat met het zelve ingehaalde wandt niet gewischt zal worden, op boete van vyftigh guldens voor elk net.

XIII. Indien iemand enigh vreemt wandt zage dryven by der zee, die zal een dregge in 't zelve moeten slaan, en alzoo aangaan tot der Zonnen ondergang toe, mits stellende zoo vele bakens op zyn fchip als daar groote breels op 't wandt slaan dat hy gedreht zal hebben; ende indien niemand het zelve wandt binnen dien dage eigent, zoo zal de Stuurman dat ter Zonnen ondergang laten dryven, zonder het zelve te mogen in halen, op boete van aan den lyve gestraft te worden, tot goetvinden van den Rechter.

XIV. Een iegelyk Stuurman zal gehouden wezen op de groote breels, daar zyn wandt mede bewaart wert, zyn naam te stellen, en de naam van de plaatze daar hy uigereedt wort, misgaders op de kleine breels zyn eigen merk, ten einde dat de eenen buurman des anders wandt ofte vleet kennen magh, op boete van twintigh Carolus guldens: en zal daar-en boven elken Stuurman gehouden zyn op d'achter-mast van 't fchip, dat hy bestieren zal, te stellen en geduurighlyk staande te houden een vaanken, ten minsten drie vierde deel van een elle groot in 't vierkant, waar in slaan zal het Wapen der plaats daar hy van uitgevaren zal zyn, met de koleure van dien, op boete als vooren.

XV. Ende zoo wak Stuurman zyn buurmans wandt, dryvende by der zee, ingehaalt zal hebben, zal schuldigh wezen zoo veel haring-manden ofte bakken te hangen, d'een boven d'andere, als 'er groote breels op 't zelve wandt bevonden zyn, op de middel-voor- of achter-mast, en die zoo lange te laten hangen, tot dat de wedergevinge van de ingehaalde vleeten of netten gedaan zal zyn aan den eenen die de zelve verloren zullen hebben: ende zullen die bootsgezellen voor haren arbeit en bergloon genieten vyftien stuivers voor elk net.

XVI. Indien de wedergevinge in zee niet gedaan is, zal elk visfcher, die zulke vleeten ofte netten gevonden zal hebben, gehouden wezen de bakken of manden te laten hangen, zoo als voorz. is, tot dat hy wedergekeert zal zyn in de haven of plaats daar hy afgevaren is, en uigereedt wort.

XVII. Die hare buuren of landt-luiden wandt gewischt, en dat in zee niet wedergegeven hebben,

zullen fchuldigh zyn binnen den derden dagh na hare aankomfte, indien zy het zelve in handen van de eigenaars niet wedergegeven hebben, te gaan tot den Secretaris van de ftede ofte plaatze, en aldaar over geven, wiens ende hoe veel netten en reeps zy gevonden zullen hebben, benevens de meiken van dien, ten einde dat daar af aan de eigenaars van de zelve herfellinge gedaan worde; op boete van aan den lyve of anderszins geftraft te worden, na goetvinden van den Rechter.

XVIII. Die zyn buurmans of landts-luiden netten ingehaalt zal hebben, zal de zelve reeps en netten bewaren, en, die aan landt brengende, doen droogen, tot koften van den geenen die hen toebehooren, mits daar van ontvangende, voor de voorfchreeve koften van droogen en berg-loon, zoo veel hen-luiden by der Wet van die plaatze, of by goede mannen, hen dies verlaande, toegeleght zal werden.

XIX. Ende om voorts alle voorvallen van fchade te beletten en wegh te nemen, zoo veel zulks doonlyk is, zullen de Officiers, Burgermeesters, Schepenen, en andere Wet-bouders van de plaatze, van welke zulke Buiften, of andere Scheepen, ter zee-neeringe varen, gehouden wezen, in 't af-finden van de teel, en opleggen, van elk fchip, daar het aangekomen is, voor hen te doen verfchynen drie of vier bootsgezellen, of zoo veel als 't haar goet dunkt zal, en van hun-luiden op haren edt vernemen, of zy ofte hare mede-gezellen den anderen geen fchade in 't wandt, netten, of anderszins, gedaan hebben, door 't nemen, wegh voeren, of breken van dien, om hen-luiden, en de geene die tegen onze Ordonnantie, ofte tegen eenige punten van dien gedaan zullen hebben, te mogen kalfyden en verbeteren, andere ten voorbeelde; ende zullen de zelve bootsgezellen, daar toe verzocht en vereifcht zynde, fchuldigh zyn de rechte waarheit daar van te zeggen, zonder iets te verzwynen of in twyffel te trekken, op verbeute van haar-lieder huure, en boven dien na goetdunken gebetert te worden.

XX. Zoo wanneer iemand bevonden wert, wets en willens, of tegens de ordre, hier vooren verhaalt, zyn mede-vifcher fchade gedaan te hebben, die zal fchuldigh zyn de zelve fchade te beteren, en de befchadigde daar van te voldoen, by aldien zyne goederen daar toe frekken mogen, ende zal de voorfz. befchadigde het fur-plus ofte reffe van de fchade, by hem geleiden, verhalen mogen aan de Reders van de fcheepen, en tot aan de ingeladen goederen toe; ende zal den Stuurman boven dien noch verbeuren de boete van zelfgh Carolus guldens, en geftraft worden, andere ten voorbeeldt, na goetvinden van de Wet.

XI. Wie den anderen, buiten de punten hier vooren verhaalt, onwetens ofte onwillens befchadigt, ofte dat den eenen Stuurman den anderen, door quaat weer, of anderszins, onwetens zyn fchip quam te overzeilen, die zal dat beteren, na goetvinden van de Rechters der plaatze daar zy af varen, de welke binnen een maandt (na dat de partijen beoorloofte adie in rechte zullen hebben ingefelt) de zake zullen beflichten, 't en ware dat zy met elkananderen in 't vriendelyk over een quamen: ende in gevalle iemandt hem met het vonniffe moghte bezwaart vinden, die zal de zake mogen betrekken voor het Collegie van de groote Vifcherye en Haring-vaart deezer Landen, de welke ter eerfte aanftaande vergaderinge de voorfz. zake by arrest zullen af doen; ende by aldien eenige byzondere vergaderinge verzocht worde, dat zulks by het voorfz. Collegie zal werden toegelaffen, mits dat den geenen, die zoude mogen komen te vervallen, zal be-

ralen de koften die als dan zouden vallen: welke fententie ofte goetvinden, by 't voorfz. Collegie van de Vifcherye gegeven, na behoortlyke kennis van zaken, zoo wel beroerende dit tegenwoordige, als ook alle andere voorgaande punten, zal kracht bekomen van gewyde dingen, zonder daar af eenige herroeping, ofte verder betrek te mogen doen, niet meer by appel dan vernieuwinge, ofte andere middelen, gemerkt dat zy-luiden hen ter zee generen moeten om haar-luider onderhoude, en hun niet mogelyk is proceffen te onderhouden of te vervolgen, by het welke de voorfz. neeringe verachttert, gelaten, en te rugge gefelt zoude mogen werden, tot achterdeel van de gemeene welvaart.

XXII. Indien eenigh bootsgezel hem vervorderde, zonder weten ofte uitgedrukt bevel van den Stuurman, iemants netten te kerven, de zelve zal geftraft werden als een piraat ofte zee-roover, zonder eenige genade ofte ooghluiking. Ende zullen alle de voorfz. boeten gaan en aangewendt worden hen een derde deel tot profyte van de Vifcherye, het ander derde deel tot profyte van den aanbrengrer, en het overige derde deel tot profyte van den Officier der plaatze, die de uitvoeringe daar van doen zal. Wel verlaande, dat eerst ende alvooren van de goederen der geener die misdaan hebben afgaan en betaalt zullen worden alle die fchaden, hier vooren uitgedrukt.

XXIII. Den Officier zal niet mogen verdragen over eenige van de voorfz. fouten ofte overtredingen, zonder uitgedrukt verlof en byweten van de Burgermeesteren en Schepenen der plaatze, ende zullen die over-een-komingen, zonder haar-luider verlof gemaakt, gehouden worden voor nul en van onwaerde; ende zullen dies niet tegenftaande de voorfz. Burgermeesteren, of andere, daar toe by der Wet gevollmachtigt, de voorfz. boete op de overtreders mogen vervolgen en uitvoeren, ende het deel van de voorfz. Officier aanwenden tot profyte van de ftadt.

XXIV. De Kapiteinen der fcheepen van oorlog, dienende de Vifcherye, worden by deezen gevollmachtigt, dat zy alle de overtredingen, die by iemandt, tegens deezen Plakkate, in zee gedaan zullen worden, datelyk en met autoriteit zullen mogen doen rechten, ende den overtreders over hare overtredinge bekeurt hebbende, zullen zy genieten d'eene helft van de boete hier vooren gefelt, te weten, het derde deel, voor den aanbrengrer gefchikt, en d'eene helft van het derde deel dat voor de Vifcherye wort behouden.

XXV. Een iegelyk Stuurman zal gehouden zyn de voorfz. leden in druk of in gefchifte te hebben in zyn fchip, op dat de zelve te beter nagekomen en onderhouden mogen worden: ende zal elk Stuurman, ofte Meeft van den fcheep, (hebbende deeze onze tegenwoordige Ordonnantie, als voorfz. is) ook gehouden wezen, voor 't vertrekken van zyne verblyf-plaatze, de zelve te leezen, voor te houden, en te kennen te geven zynen gezellen, op dat zy daar van geen onkunde woorden mogen, en hen-luiden alzo te beter wachten die te overtreden; op boete van twintigh guldens by den Stuurman uit zyn eigen beurs te verbeuren.

Ende ten einde niemant van deeze Ordonnantie onkunde voorwende, zoo bevelen en volmachtigen wy den eerften Deurwaarder van den Hove, hier op verzocht, de zelve alomne bekend te maken daar 't van noode wezen zal, ende jaarlyks de zelve bekendmaking (ten verzoekte van die van de groote Vifcherye) te vernieuwen. Ende laften voorts alle Officiers, Rechters, en Wet-houders, dien dit aangaan zal, dat zy tot d'onderhoude van dien goe-

goede toezicht nemen zullen, en tegens den overtreders procederen, en doen procederen by executie over de boeten boven gemeldt. Gegeven in den Hage, by forme van Plakkaat, onder onzen grooten Zegel, hier aan gehangen, op den twaalfden Mayus, in 't Jaar onzes Heeren duizent zes hondert negenen-twintigh. Onder stont, ter ordonnantie van de Staten van Holland en West-Vriesland. *A. Duik.*

By nacht zullen zy hare ankers hebben in te nemen.

Die niet vischt, vermagh niet onder de visschers te dryven, maar moet zeil maken.

In 't net schieten magh men den anderen niet te na komen.

Men moet zich wel wachten van een anders wandt te kerven.

De haring, die voormaals by Noorwegen, en onder Schoonen plagh te schuilen, vangt men nu in 't voor-jaar op de kust van Schotland, en in 't na-jaar op de kust van Engelandt, benoorden de Teems, van waar zy, in de Winter, de Hoofden door trekken, achter Engelandt schieten, en tegen het voor-jaar, grootelyks vermeerderd, voor de Schotische kust zich weder laten zien.

Deeze visscherye wordt van de Nederlanders grootelyks geoefent. Men heeft voormaals in een jaar by de vyftien en zestien hondert Buissen, drie maal op de vangst, het gat van Texel uit en in zien zeilen. Heden beloopt het getal omtrent zeven hondert, of minder, ieder zeventig last voerende: elk last houdt hondert en twaalf tonnen, en ieder ton omtrent negen hondert haringen: zoo zy nu drie maal laden, gelyk meest tydts geschiedt, komt het getal der gevangen haringen op veele millioenen te belooen.

In het jaar 1590 voeren van Enkhuizen alleen drie hondert en vyftigh Buissen op den haring-vangst in zee: welke stad zoo sloop-ryk is geweest, dat, als de Koning van Spanje de Nederlandsche schepen in beslag nam, men daar in korten tydt drie honderdt groote Schepen opgebouwt heeft.

Op het jaar 1163 heeft men eerst deeze haring beginnen te vangen, 't geen by die van Zierikzee in 't werk gestelt wierdt. *Willem Beukelaer*, van Biervliet, was d'eerste die den haring zoute, en in tonnen pakte, op het jaar 1416: hy storf in 't jaar 1447; en Keizer *Karel* de vyfde waerdeerde deeze vondt zoo hoogh, dat hy, in 't jaar 1556, te Biervliet het graf van die man ging bezoeken: voor zynen tydt wierdt den haring varfch gegeten. Kort hier op is tot Hoorn het eerste groot haring-net gemaakt; daar de Heer *Huigen* aldus van spreekt:

Heb ik van allen eerst 't groot haring-net gebreidt, Van allen eerst gespreidt, van allen eerst verbreidt.

Sr. *Walter Rawley* zegt in zyne uitgegevene schriften, dat in den jaer 1610 de Hollanders op de Engelsche kust gevist hebben met drie duizent schepen, en vyftigh duizent menschen. Twintig Buissen, zegt hy voorders, onderhouden acht duizent menschen: en meint, in alles gerekent, dat de Hollanders toen ter tydt wel twintigh duizent schepen in zee hadden; 't geen, onzes oordeels, vry hoogh genomen is, en met de waarheit, noch toen noch nu, wanneer de vaart te byster is vermindert, niet over een schynt te komen.

Ter tydt, als by den laatste Engelschen oorlogh de haring-vangst in de Noort-zee stil stondt, gaf Godt zulken grooten overvloed van haring in de Zuider-zee, dat zommige visschers in een maandt elk acht hondert last haring vongen, zynde omtrent tachtig hondert duizent haringen, waar van de acht hondert last verkocht wiert voor 15620 guldens.

Die van Amsterdam inzonderheit hebben voormaals, om den Scheeps-bouw en vaart voort te zetten, veele goede wetten en keuren dies wegen uitgegeven, zoo rakende den Zee-luizen zelve, als de Timmermans, Mast-makers, Touw-slaggers, en zoo voorts.

Niemandt magh Meester-timmerman worden, 't en zy hy proef-stuk van zyn konst geeft, met een plank van 25 voet te sloeten en in te brengen, een nieuwe maadt te dryven, en een roer met vyf haken, of wel een spille met vyf gaten te maken.

Alle masten, en sprietten, die'er gevormt werden, moet men zes- of acht-kant behouwen, zonder dat daar in eenige propen mogen gestoken worden. Men meet de zelve binnen de 7 en 14 palmen van het vierkant hout 6 voet, de 14 palmen van het eindt 8 voet, en de stik-houten van het eindt 12 voet. Het hout, daar de masten van gemaakt worden, moet, volgens keure, by Winter-tydt gehakt zyn.

Quade hennip wert by Keur-meesters gewraakt. Het kabel-garen moet tweeen-vyftigh vadem lang uit een pont hennip gesponnen werden, en het lyk-garen op zestigh vadem uit een pont. In regen vermogh niemandt garen uit te scheeren, om strengen of touwen daar van te draaijen, zelfs ook niet by nacht. Alle lyken, lynen, en huizing, moeten geflagen zyn van gelling, of van fyne Rigafche hennip, zonder daar toe enige andere hennip te mogen gebruiken. De marling moet, volgens Amsterdamsche wet, van Rigafche hennip zyn gemaakt.

De ankers worden over 't blok gestort, om proeve van haar sterkte te geven.

Z z z 3

Bestier

Ziet *Klubb-
kuis in Aera-
ru lib. 11.
cap. 35.*

Ziet *Grootiaar
de Mare lib.
Bosburnius
cap. 14. van
het vry ha-
ring vangen
der Hollan-
ders onder
Engelands.*

Ziet *Meer-
der Symens
Traictaat
van de Ha-
ring.*

Ziet de
*Handboeken
van Amster-
dam, 9 boek,
3 deel.*

*Bestier op Koopvaardy-scheepen
in 't byzonder.*

*Van kranten
op 't luffen en
laden van
Scheepen,
reglementen
voor 't Boots-
volk, enz.
ziet het Pla-
kaat-boek
van Amster-
dam.*

Gesproken hebbende in 't algemeen van het scheeps-bestier op Koopvaardy-scheepen, zal 't niet ondienstigh zyn in 't korte aan te roeren hoe het op ofte in de Scheepen zelve staat, en toe gaat.

Wanneer byzondere ingezetenen deezes Landts Scheepen uitrusten, om buit op den vyandt te behalen, en hem afbreuk te doen, die men Kapers noemt, worden de zelve bemant, zoo van Bevelhebbers als gemeen bootsvolk, gelyk 's Landts Oorlogh-scheepen, doch zomtyds meerder in getal; want haar kracht bestaat in 't enteren, dat met veel volks moet geschieden: waar mede het bestier ook ten vollen over een komt. De Reders of eigenaars van die Scheepen bestellen de leeftocht voor het volk. De huur van 't volk wort geschikt na de buit die'er veroverd is, in welke zy mede komen te deelen: of zoo men niets belooft, geniet het volk veeltyds geen loon.

De Koopvaardy-scheepen die na Oost-Indien vareu zyn gemeenlyk sterker bemant als de Landts Oorlogh-scheepen, en komen in de mindere beaampelingen over een. By 't af-sterven van de Schipper vervangt de Stuurman des zelfs plaatze. De Koopman staat acht op de lading, vent de zelve, en verhandelt die: hy heeft zyne Schryvers en Boekhouders onder zich.

De Schippers op deeze Scheepen hebben 't gebiedt over het scheeps-volk, en de bestiering van dien; als mede van zeil te maken, het zelve te verminderen of te vermeerderen, streken te zetten, of te veranderen. Als zy in een vloote gezamentlyk hun reis vervorderen, wert althans een Opper-bevelhebber over de geheele vloot gestelt, die de vlagge voert, en gebiedt: by gebrek van deeze hebben de Koopluiden beurt voor beurt het opper-gezagh.

Op ieder Schip is een Raadt van vyf personen, die als Rechters zyn gestelt, met volkomen macht om over alle kleine misbruiken recht te doen: deeze zyn de Koopman, als Voor-zitter, Schipper, Onder-koopman, Opper-stuurman, en Hoog-bootsman. Geen by-een-komsten, 't zy om recht te plegen, of anderzins, mogen van het ene Schip op het ander geschieden, zonder vol bevel van de Opper-vloot-vooght.

Des nachts moet in ieder wacht drie of vier maal de ronde onder en boven in de Scheepen gedaan worden, om alle onraad, onheil, en t'zamenrottinge van 't volk te weeren.

Niemant magh des Heeren naam yde-lyk misbruiken, of zweeren, de Godts-dienst bespotten, noch geschillen om verscheide Godts-diensten aanrichten, op zware straffe, daar toe gestelt.

Binnen deeze Scheepen magh niemant timmeren, zonder duidelyk bevel van de Koopman, en Schipper.

Niemandt binnen scheeps-boort magh zyne toegevoegde drank-maat verkoopen, of besparen, maar moet het zelve aanstonds nuttigen. Geen leeftocht magh over boort geworpen worden, onder voor-geven dat verdorven is, zonder toestemming van Schipper, en Koopman.

Ieder kryghsman heeft zyn geweer wel schoon en kant te houden, en moet het zelve wekelyk den Gezaghebberen ver- toonen.

Die eenige werk-tuigen van de Heel-meester, Timmerman, of Kok, verwerpt, of versteekt, wort, tot straffe, gelaest.

Wie eenigh geschut af-schiet, zonder last, verbeurt een maant feldy.

Op de kranken moet acht geslagen werden, en hen onderstandt geboden van de geene welke onder het zelfde gedeelte volks bescheiden zyn.

De goederen, tot den lyve van een afgestorvene behoorende, is men gewoon voor de mast te verkoopen.

De Scheepen moeten dagelyks, zoo wel van buiten als binnen, gewasschen en gereinight worden.

Niemant mag zich vervorderen te dobelen, speelen, of eenige speel-tuigen te maken binnen scheeps-boort, op straffe van acht dagen in de yzers te zitten: en het verlorene met spel is men niet gehouden te betalen.

Niemant vermag zich dronken te drin-ken, of te plok-hairen, noch elders bin- nen scheeps-boort vuur te gebruiken, dan met last, ook geen tabak roken, dan op het bove-net, of in het galjoen; alles op verbeurte van zware straffe, daar toe ge- stelt.

Na bezette wacht moet ieder zich stil houden, en zyn bestelde post waarnemen.

Niemant vreemds magh binnen boort komen, als met toelating van de Bevel- hebbers.

Hooy of strooy in de slaap-plaatzen te hebben, of ook eenige kooije in te nemen buiten last, wort niet toegelaten.

Het zee-doopen aan den onbevarenen wort niet gepleeght; maar ter gewoon- lyke doop-plaatzen wort ieder baks-volk met een flap-kanne wyn beschonken.

Zaken die de soldaren op deeze Schee- pen aangaan, moeten by den Kryghs-raad afge-

afgedaan worden, welke bestaat uit den Koopman, Schipper, Sergeant, Corporaal, en Lantspallaat; doch wanneer het zaken van grooten gewichte zyn, moeten de zelve by den Breeden- of Vloot-raadt, zoo daar twee of meer Scheepen by den anderen zyn, afgedaan worden.

De Vloot-raadt deezzer Scheepen bestaat uit alle de Koopluiden, Schippers, Onder-koopluiden, en Opper-stuurluiden; doch in zaken de kryghsluiden betreffende, komen, in plaats van Onderkoopluiden, en Stuurluiden, de twee eerste gebiedt hebbende kryghsluiden, 't zy Hopluiden, of minder beampelingen. De eerste Bevelhebber heeft de voor-zitting in deezze vergaderinge, en, by ongelyk getal, eene stem, maar by gelyk getal twee stemmen. Deeze Raadt heeft maght de verstorvene plaatsen te vervullen, en onbequame uit den dienst te stellen: spreekt vonnis over zware misdadigers, en zulks op het Schip van den Opper-bevelhebber: beraamt ook op 't nemen van de streken, aandoen van plaatzen, enz. draaght mede zorge, dat 'er geen bus-kruit noodeloos in de vloot gespilt werde.

De Gebieder van de vloote heeft recht om in alle byzondere Scheeps-raden te komen, en daar de voor-zitting te hebben.

De vonnissen worden aan de misdadigers ter uitvoering gestelt, op de Scheepen daar het feit is voorgevallen: en wanneer een byzondere Scheeps-raadt recht zal uit spreken over eenige kleine zaken, in welke haar zulks is toegelaten, zal de Scheeps-bevelhebber daaghs voor de uitvoering zyn Schip zoo dicht by dat van de Vloot-voogt houden als 't doenlyk is, en een vlagge aan de kralyn by de marfch ophalen, latende die dus een uur lang waaijen, op dat de Vloot-voogt weten magh dat men daaghs daar aan recht plegen zal, en hy zelve over kome, ofte iemand met zyn bevel zende; doch indien niemant van zynen Rade over komt voor de middagh op den bestemden dagh, dan gaat de Scheeps-raadt met haar zaken voort: en indien het feit lyfzakigh geoordeelt werdt, steekt men het voornoemde teken weder op, ten einde zulks de Vloot-vooght bekend zy, en hy beftellinge doe.

De Scheeps-raadt beveelt den Predikanten, en Kranke-bezoekers, niets meerder als den Kerken-dienst waar te nemen; doet hen in goede achtig houden, en niet bestraffen in 't byzyn van het volk, 't en ware de misgreep te grovelyk was. Deeze hebben goede zorge te dragen van het volk steeds tot deughden aan te manen, en alle Kerkelyke twisten te schouwen:

de beamp ten vermanen zy in 't byzonder, zoo eenige mis-greep komen te begaan: voor alle vergaderingen hebben zy het gebedt te spreken. Het bootsvolk wert met Godtsdienstige boeken voorzien: en niemant magh zich uit het gebedt of predikatie onthouden.

De bezwoorene instellingen moeten den volke maandelyk voor geleezen worden.

Als 'er eenigh af-geftorven mensch over boort gezet wort, laat men een stuk los schieten.

Als de Schippers en Stuurluiden verschillen, in de streken die men nemen zal, moet zulks den Bevelhebber, of Koopman, bekend gemaakt werden, om hen te vereffenen.

Deeze Scheepen hebben diepe hollen, of ruimen, gelyk alle Koopvaardy-scheepen, zynde achter hoog, en wydt uit gebogen, tot lyfs berging, en stouwing van goederen. De Hoogh-bootsluiden, en Schiemannen, dragen zorge dat de zelve wel gestouwt worden, ten welken einde zy tusschen de scheer-houten, en aan 't boort, gaten doen maken, om de stort-goederen daar door bequamelyk in te storten. Wegens het broeijen of heet worden der Peper, Noten, en Nagelen, moeten geen andere goederen onder noch tusschen de zelve in gestouwt werden; want Foelie, daar tusschen geleght, zal van de hitte der genoemde speceryen zwart worden, Benjuin smelt, Gengber verliest zyn verw, Syroop verteert, Radix China schroeit, verbroeit, en verdroogt: derhalven is het dienstigh dat ieder van deezze speceryen in een byzonder ruim geladen worden. Fardeelen, pakken, en andere stuk-goederen, worden op elkander tegen de ruimen der speceryen gestouwt. De kostelykfte goederen moeten in de middelste lagen geleght werden, om van onderen niet beschadigt, of van bovenen door lekkagie niet bedorven te worden. Alle waaren die het druipen of smelten onderworpen zyn moeten zoo gestouwt en gepakt werden, dat zy niet lekken geene andere waaren konnen beschadigen. Zware pakken onder geleght zal den scheepe styfte geven. Olie moet boven en voor de handt geplaatst wezen: de vaten daar de zelve in is, moeten eenigzins wan gelaten werden, de hoepen en bodemen aan gedreven, met zout, zant, en water, wel gewreven zynde, om alle lekkagie voor te komen. Men stouwt de Peper zoodanigh, dat die de pomp niet ontredde kan. Gelyk op alle Scheepen, als men zant geballast heeft, moet zorge gedragen worden, dat het zelve de loop van 't water, omtrent de pomp, niet hindere,

dere, en dat die niet verſchiet; want verſchoote ballaſt, en onbequaamheit in het pompen, brengt een ſchip in gevaar, zoo als by eigene ondervindinge, in de Noortzee, heb beſpeurt.

De Provooft, welke aanklager van misdaden op deeze byzondere Scheepen is, hoort de getuigen, ten overſtaan van twee Rechteren, genoomen uit den Scheeps-raadt. Wie deeze Scheeps-rechters van onrecht laſtert, moet met blooten hoofde, geboogen knien, en gevouwen handen, Godt, het Gerecht, en den verongelykten, om vergiffenis bidden. Die iemandt dreight, wort tot vrede gedwongen.

Niemandt magh buiten laſt van boort varen, op byzondere ſtraffe, daar toe geſtelt.

Deeze Scheepen worden gemeenlyk voor twaalf maanden van lyftocht verzorght, en zulks voor hondert koppen met een-en-twintigh duizent ponden broodt, (meerder of minder na het getal van volk) waar van ieder man wekelyk vier pondt geniet: twintigh tonnen vleiſch, elk van vyf hondert en vyftigh ponden, waar van twee maal ter weke aan ieder man drie vierde deel ponts geſchaft werdt: twintigh tonnen ſpek, elken ton op drie hondert en vyftigh ponden gerekent, 't geen een maal ter weke wort geſchaft: en drie duizent ponden ſtok-vis, waar van ieder man vier maal ter weke een vierde deel pondts geſchaft wert. Ieder man rykt men vyf kazen uit, elk van zes of zeven pondt zwaarte, voor de reize. Noch laad men veeltyds in dusdanigen ſchip, daar hondert man op varen, dertigh toelaſten water, waar van ieder man een flap-kan daaghs kryght, behalven achteen pypen water voor de Kok: een tonne bier voor ieder man: achteen toelaſten Spaanſche wyn, waar van een mutſken daaghs aan ieder man wert uirgereikt: twee toelaſten Franſche wyn: twee oxhoofden brandewyn: twaalf tonnen botter: vier varkens azyn: vier-en-twintigh halve amen olie: een aam limoen-zap: vier quarteelen pruimen: vyftigh zakken gort: twintigh zakken graauwe erwteten: twintigh zakken witte erwteten: een grof-ton miredik-wortel: een halve ton moſtert-zaat: veertigh gerookte hammen: vyftigh ſtukken gerookt vleiſch: acht gerookte tongen, enz. dit alles doet de Schipper, na wet en mate, aan zyn volk gerechtelyk uitdeelen.

Op Scheepen die na Weſt-Indien, de Straat, en elders varen, is de Schipper het Hoofd, wien de Stuurman, en Hoogh-bootsman, volght. Deeze voeren een Heel-meester, Meester-buſſchieter, Kok, en by wylen een perſoon die acht ſlaat op

d'ingeladen goederen, onder de naam van *Super-cargo*, zonder Officiëren meer: deezes ampt is, te bezorgen dat het koopmans goet zonder ſchade geloft en geladen wert: hy koopt, en verkoopt, houdende van alles boek, en rekening.

Op Weſt- en Weſt-Indies-varders is 't dienſtigh dat de Schipper, en andere Opper-hoofden te ſcheep, ontzaggelyk by het volk zyn; want in die ſtreken menighmaal oproerigheit onder 't bootsvolk komt voor te vallen, daar de langwylige en ongemakelyke reizen, het ſlecht voedtzel aan de maats, en de weinige magt, die de Schippers hebben in 't oefenen van rechts-pleging, en het ſtraffen der misdadigers, groote oorzaak toe geven. Hier om heeft de gewoonte te ſcheep in die geweſten ingevoert, dat ſtouthartige Schippers, by miterie, of dreiging van 't ſchip af te loopen, het rebelle volk zelfs aan den lyve ſtraffen, ſchoon daar toe niet gevolmaghtight zyn. Men zet de ſtoute maats voor een langen tyd, tot boete, aan het pompen, waar mede zy de zwaarſte ſcheepsdienſt doen. Miterie moet in 't begin geſtoort, en met zware ſtraffen, of wel belooningen, gedempt werden. Van de kruit- en geweer-kamer moet zich een Schipper althans verzekeren, en gaat het op een veghten binnen boort, hem van bak en ſchans meester maken, ook van de luiken, en het roer.

Als 'er te ſcheep ergens om geloot moet werden, plagh zulks niet te geſchieden met dobbel-ſteenen, maar met zekere daar toe beſedene houtjes.

Wanneer een Koopvaardy-ſchip zich genoodtaakt vindt tegen eenigh vyandt te ſtryden, die hem tracht te nemen, zoo is de liſt meermaal zyn behoudenis, 't zy met te veinzen van veel volk op te hebben, of meer geſchut als hy voert, den ſtouten te ſpeelen, zoo in taal als gebaerte, wanneer niet ontvlughten kan; ja zomtyds met zelfs recht op het vyandtylk ſchip aan te zetten, op hope van het zelve in de gront te loopen; en als hy hem van verre ziet, zich te gedragen als of zelve jaght maakte.

Als men zout laad, moet het ſchip onder, en alom, wel droogh gemaakt zyn, en voorzien met een garniering, of looze waging, en dwars ſcheeps geſchot: van gelyken als men koorn laad.

Wyn-vaten moeten voorzigtelyk geleght worden, alle met de ſpons-gaten na omhoogh, en wel valt met wiggen geſlouwt, zoo, dat zy niet overdwers raken kunnen. De ſlechtſte wynen dienen onder geleght te werden; want hoe hooger men de wyn legt, en hoe die minder laſt op

zich

zich heeft, hoe beter dat de zelve bewaart wert. Alle bodemen moeten wel voorzien zyn, eer dat men de vaten over takelt, om lekkagie te vermyden: en men vult de zelve voor 't sluiten tot overloopens toe. Dus handelt men mede met uitgegeft bier. Hoe kleinder de wyn-last is, hoe beter de wyn over gevoert werdt: hier om is het dienftigh kleine Scheepen daar mede te bevrachten; want als veel vaten op elkander geleght zyn, krenken de onderfte zeer lichtelyk.

Indien een Schipper juweelen in zyn Schip heeft, moet hy de zelve naerftelyk bewaren, en in tydt van gevaar aan zyn lyf binden, op dat die, ſchoon het Schip quam te blyven, met hem behouden worden.

Wol moet dicht getart, en in een gedraait worden, daar byzondere werk-ruigen toe zyn: dit gefchiedt zomtydts met zulken kracht, dat de Scheepen zelf daar over komen uit te zetten, 't geen ſchadelyk, en te myden is.

Als men ſtuk-goederen laad, moet het ſlechte, en zwaarſte, onder geleght worden, en het min duurzaamſte boven.

Fruit moet droogh geplukt, en geladen worden, ook zomtydts verlucht, en afgeveeght.

Walvis-traan, en haring, wort geſtouwt zoo 't valt, en 't is onverſchilligh waar of hoe die komt te leggen, als maar dicht gepakt is, en de openingen wel voorzien zyn.

Maſten moeten in 't breedſte en langſte van 't Schip leggen: en de ledige plaatzen worden met knuppel-hout gevult.

Papier wert nimmermeer alleen in een Schip geladen; want het zoude de Scheepen te rank maken: het kan ook alleen niet wel geſtouwt worden: en als men het laad, wordt het beſt voor en achter in 't Schip gedaan, de zwaarſte laſt in 't midden plaatzende.

Noortſche planken magh men zoo veel laden, als in en op het Schip leggen konnen.

Die ſlaven voert, behoort niet te verzuimen ſchutten langs en dwars ſcheeps te zetten; want anderszins, by ſtorm, als het Schip zeer helt, vallen de naakte zwarten lichtelyk over elkander na de laegſte zyde, 't geen ſchip-breuk kan veroorzaken: hy verlucht de zelve dikmaal, ſchaft haar eetbare ſpyze, en reikt die gelyk-deeligh uit: ſcheidt mannen en vrouwen, jong en oudt van elkander, en zet haar in byzondere hokken, om ontuchtigheden te vermyden: geeft hun matten om 's nachts op te ruſten. Twee maal daaghs dient het Schip afgeſpoelt te werden, daar een weinig edik onder 't water gemengt zeer dienſtig toe is. De Schipper laat de Negros alle

morgen, by beurten, boven komen, om zich te reinigen, en te waſſchen; doch men heeft voorzichtig te zyn, dat zy niet by 't geweer komen, of zich meeſter van het Schip maken, daar dikmaal groot onheil van gezien is. Voor het vroeg-ſchaffen werden de baldadige ſlaven getuchticht. Over ieder kot ſtelt hy een zwart, tot opziender over zyne makkers. Deeze Scheepen doet men onder met ſteenen laden, de zwaarſte in 't midden, 't geen voor een garnier ſtrekt, om de zelve zeil-vaſt, en niet rank te doen zyn.

Uit oogh-getuige is my bericht, dat voor weinigh tydt een Slaven-handelaar tot Cadix aangekomen is, welke by een krygh, binnen ſcheeps, tegen den naakten hoop, die zich met ſtokken, en ſpykers, hadden gewapent, over de twee hondert ſlaven hadde verlooren, die zoo door de kling, als over boort waren geſprongen.

In de Makaffaren krygh is 't gebeurt, dat zeker groot getal Makaffaren, met haar vrouwen, voor ſlaven na Batavia gezonden, en in 't voorſte gedeelte van 't Schip geſlooten zynde, op een nacht gelykelyk daar uit braken, gewapent met ſtokken, en houten, daar zy ſpykers, en yzer-werk, voor in hadden geſtoken, 't geen hun van de vrouwen, die de vrye gang over 't Schip hadden, was toegebraght, van zin zynde, zich meeſter van 't zelve te maken, en alle man te matzen, dat haar ſchier hadde gelukt, want zy hadden reeds de man te roer gevelt: het gevecht gong vrezelyk aan op de ſcheeps overloop, handt tegen handt, en duurde omtrent 24 uren, terwyl het roer, en zeilen, zonder beſtier, gints en weder ſlingerden. De Makaffaren volhardeden in 't gevecht, ſchoon hun quartier, en levens-genade, aangeboden wiert: zy ſtaken en ſtieten als dulle honden, niet ſchrikkende voor 't bloedt, dat ſtedts nevens haar zyde, door 't ſchiet-geweer van de Chriſtenen, wiert vergooten, tot dat zy eindelyk alle wierden ter neder gehakt, terwyl het vrouw-volk in de ruſten van het Schip waren gejaaght, en gedwongen, aldaar neder gehurkt, het treur-ſpel t'aanſchouwen. Weſhalven den geenen, die ſlaven, of eenige vyanden voeren, te raden is, goede acht te nemen, dat de zelve niet gewapent werden, of de hechtenis ontkomen.

Die ſlaven laad, moet hen beletten zout water te drinken: niet voor of na Zonneſchyn boven doen komen; want dat verwekt ziekte: als zy 't ſchip komen, moeder-naakt in doen treden, om ongedierte te weeren: hen wel te vreedten houden; want anders weten zy wiggen van hout in hun lichaam te zetten, die zwellen, waar

door zy moeten sterven: ook weten zy, aan landt zynde, zekere aarde te krygen, die zy eeten, welke hen quynende doet sterven: zy weten ook hun tong dubbelt te houden, en te slikken.

Voor weinige jaren deede de Koning van Arder drie duizent slaven doodten, om dat hy die niet konde verkoopen.

Op de Scheepen die na Oost-Indien varen ontfaan zeer zelden oproeren, wegens de goede wetten, die op de zelve werden gehouden: zulks werd mede belet door het gezagh, en de maght, die de amptelingen over 't gemeene volk hebben. Op Scheepen die na by varen gebeurt het insgelyks zelden, door de korthet des tyds die zy op zee zyn, welke den quaden geen gelegenheit toelaat om oproer te stoken: het klein getal van mannen, die op zulke Scheepen varen, en het goet onthaal in spys, dat van de Schippers den volke wert gedaan, (want de levens-middelen op korte reizen zyn veel beter als op lange) doet het volk mede in den bandt blyven: hier komt noch by, dat de Schippers, welke na by, en met weinigh volk varen, meest met mannen varen die hun bekend zyn, en van wiens deugt zy verzekert zyn; 't geen op lange reizen, onder een menigte volks, zoo niet kan geschieden.

Als 'er paerden in de Scheepen worden geladen, moeten bequame stallen in der zelve ruim gemaakt werden, op dat de beesten elkander niet komen te raken: zy moeten zoo geplaatst worden, dat nimmer op de geheele tocht leggen konnen. Het hooy, dat tot haar voeder wort mede gevoert, zy aan groote strengels gevlochten, op dat gevoeglyk wegh gestouwt kan werden. De water-leggers werden op den bodem van 't Schip geleit, onder de voeten der paerden, uit welke men het water pompt, als men het noodigh heeft, en die men, ledigh zynde, aanstonds weder met zout watervult. De paerden moeten met de hoofden tegen elkander staan, en na het midden van 't Schip toe, daar een bequame gang tusschen door gaat, zoo dat men tot alle de stallen bequamelyk kan in gaan. De garniering onder de voeten der paerden, over de water-vaten, moet wel vast geleght zyn. De krebben, daar de paerden uit eeten en drinken, zyn gemeen voor alle, schoon zy in byzondere stallen staan. Tarwe-meel, vermengt onder het drinkwater, is heelzaam, en verkoelt. De zieke paerden moeten alleen gezet, en van d'andere afgescheiden worden.

De Scheepen die na Groenlandt varen, zyn voor dik van huidt, om 't ys te wederstaan, en scherp, om de vis, die voor over

zwemt, te zien, en te genaken. Het walvis-spek snydt men (als de vis gevangen is) buiten boort aan kleine stukken, en bergt dat in vaten. De baarden worden tegen de zyden van 't Schip aan gestouwt, en onder op den bodem neder geleght, om 't minst hinderlyk te zyn: zy worden mede wel buiten boort tegen het Schip aan gehangen, als het volladen is. In 't harpoenen van de vis moet groote voorzigtigheit gebruikt worden: aan het touw dient vaerdigh bot gegeven, als het dier de lens in 't lyf heeft; en de byl moet by de handt zyn, op dat het touw gekapt kan worden, indien het onklaar raakte, en de Boot, door 't weeren en getier van den grooten Walvis, niet om gesmeten wordt: ook moet men het touw, als het ten einde bot is, en de vis te veel woedt, in tyds laten slippen. Niemand vervoegde zich met de Harpoender in de Sloop, als die vaerdigh is in 't zwemmen. Als de Walvis, door het veelvoudigh bloedt laten, veroorzaakt door de harpoenen, die hem in 't lyf zyn gejaaght, sterft, wort hy op de zyde nevens het Schip gesleept, en aan stukken gehakt, als boven is gezeght. De Boots, of Sloepen, daar dit visschen uit geschiedt, worden buitenwaarts ter zyden aan het Schip vast gemaakt, of wel achter met jukken zydelings aan gehangen: als het op een schieten gaat, werden de zelve met kleeden bespykert. De Groenlands-vaarders werden geballaft met water-vaten, die na de zwaarte van de vangst ontleedigh, en met walvis-spek gevult worden.

Traan- en olie-laft wort zeer goet voor een Schip geoordeelt, om dat het hout daar door verhardt.

Een voorzigtigh Schipper draaght althans goede zorg, dat zyn lading zoo gestouwt en geschikt is, dat den overloop vry blyft, en men alom de buffen kan gebruiken, om zich des noodts te verweeren.

Fluiten, of Pynas-scheepen, die na-by varen, voeren minder volk, als die geene welke verre tochten doen. Spiegel-scheepen zyn meerder bemant als Fluiten; want zy zyn breeder, en brengen meerder werk by. Scheepen die zoo klein zyn dat onder de tien man voeren, hebben veeltyds slechts een Schipper, zonder Stuurman, of ander hoogh beampdeling: de jongen kookt de spys, en schaft voor alle, aan eene bak, by de buik vol, zonder * eet-maat, * *Rantzen*. gelyk men op de Scheepen van oorlogh doet. Schoon de Schipper meester is van 't Schip en volk, zoo vermagh hy echter niet de maats te straffen, maar moet hen beklagen, of aan Oorlogh-scheeps Hopluiden, zoo hy die bejegent, of wel 't zy-
ner

ner woon-stede, na verrichte reize; uitgenoomen dat hun geoorloft is het volk met de handt een slag te geven, gelyk een meester aan zyn knecht vermogh te doen.

Den matroozen op Oost- en Noortvaarders is toegelaten zeker klein gedeelte koopmanfchap in de Scheepen te laden, zonder vracht-loon, 't geen by hun voering wert genoemt: waar van te zien zyn de bevelen van hare Hoog: Moog: diere-wegen uitgegeven.

Het staat een Schipper toe zyn volk in goede tucht te houden, hndagelyks het woort Godts voor te leezen, en gebeden te doen florten. Hy weere het dobbelen, vloeken, en zweeren: gebiedt steeds stilte in het Schip, op dat de man te roer niet verbyflere: pleeght raadt met al zyn volk, in tydt van noodt: houdt goet beftek, en verdeelt de nacht-wacht zoo wel als die van den dag. Hy huurt zyn volk op maant-gelt, of wel by de reis; welk laatste hen te beter doet oppaffen. Als hy pek, teer, of zout voert, doet hy de pomp wel verzorgen; want by voorval dat deeze genoemde stoffen smelten, lydt de pomp groote last van belooopen, en onklaar te werden, daar zomtyts het behoudt van 't Schip zelve aan hangt, zoo als ik by eigen onder-vindinge heb gezien. Indien hy uit koude landen komt, mocht hy goede acht slaan dat'er geen lekken onder aan 't Schip zyn, die toe moghten vriezen, op dat de zelve, in de warmte komende, en ontdooijende, het Schip niet te gronde doen gaan.

Doch om naaktelyk te zien hoe dat het op deeze Scheepen toe gaat, lasse hier in d'aardige vaerzen van *E. Herkmans*.

't Jarent zoo de Zon vertrok
Uit het tweeling kinder hok,
(Om, na de oude wyzen zang,
Weer te gaan der krefsten gang,) Heeft zy my, na de oud' gewoont',
Met haar na de strandt getroont:
Na de strandt die Hollandt scheidt,
Daar tegen over Texel leit,
Na 't zant-duinigh Helder-strandt,
Daar zoo menigh zee-man landt,
Daar zoo menigh vreemdeling,
Met zoo veel verwondering,
Dagelyks in Hollandt treet,
Daar men zoo veel welkom heet:
Daar men van der kielén boort
Zoo veel vreemde tyding hoort:
Daar zoo menigh moeders kindt
Wacht op dienftigh weér en windt:
Daar zoo menigh dapper quant
Raakt met voeten 't laatste landt;
Daar men zoo veel droefheits teelt,
Als m'elkander Godt beveelt:
Daar 't zoo vaak aan 't fchreijen gaat,
Wanneer 't op een fcheijen gaat:
Daar men zoo veel kuffens ziet,
Als men reiziers glukken biet:
Daar m'elkaar, bedroeft te moe,
Zeit adieu, tot weerziens toe:

Daar zoo heb ik meê verbeidt
Na des wints gediensligheid,
Die, ter voorgenoomen reis,
Eindelyk voldeed myn eich.

Zoo ik 's ochtens lagh en fleep,
Komt de Loots van 't Nieuwe Diep:
Mannen (roeft hy) op, na zee,
'k Zie de Schipper op de ree
De ankers winden, 't is noch vloet;
Mannen op, de wint is goet.
Ieder wiert terftondt gewekt;
De eene geeuwt, en de ander rekt;
De eene rust zich om te kleén,
De ander haalt zich na beneén;
Deeze voort na strandt toe vliedt,
Na de komst der Scheepen ziet.
Loots die moet hem op den draf,
Die zeit, Kijn zy keumen af,
Maakje ree, en haastje voort,
Goe wint, goe rye, wy felt na boort.
Men doet een fchey-dronk, en men telt,
Voor kost en drank, de Waert zyn gelt.
Van daar men dat'lyk aan de frant
De Pinken en Galjoten mant.
Wie dan zyn lief te zelfchap heeft,
Die troost haar, voor het laatste, beleeft:
Het kryten gaat'er fel in zwang,
Men kust'er vaak een brakke wang,
Van tranen, met een droeve lip.
Het fcheiden is een harde klip.
Dan maakt den Lootsman vaak getier,
Wegh met dit lifse-laffen hier;
't Is tydt, het ty vergaat te loor,
En zet met een zyn rugh te schoor;
Hang op, en tort jou in de Boot:
Daar meê zoo haalt men an de schoor,
En steekt af van de fchreijer-hoek;
Men ziet zomwyl een witte doek
Saan weiflen op een duintje, och!
(Zoo veel gezeyt) ik zie u noch.

Aan boort geraakt men onder dies,
Daar ruikt 'er in het eerst wat vies
Voor die de zee onlydigh haat,
Om dat zy regen 't Schip aan slaat:
Die wert daar van zwaarboofdigh meê,
Of spuwt van quaatheit in de zee.
De Loots terwyl zyn merken zet,
En nadert onder des te met
De eerst', de tweed', en derde ton,
En 't Schip zoo buiten gaats bevon.
Des neemt de Loots zyn af-fcheidt dan:
Daar op matroos, met alle man,
Goe reis roept; nu zyn wy al gelyk
Hier binnen fcheeps-boort even ryk.

De Schipper roept met heerschappy,
Draay, man te roer, 't Schip op de ly.
Hoogh-bootsman maakt de takels klaar,
En roept het fcheeps-volk allegaar;
Haal op de Boot, fa repje voort,
Een wind-boom twee drie buiten boort,
Maak vast, en hys nu voor wat bet:
Dus wert de Boot in 't Schip gezet.
Haal nu de zeilen van de mast.
De Stuurman zet de koerfte vast;
Terwyl Hoogh-bootsman, met zyn Maat,
't Volk dat te roer en wake gaat
Ordentlyk in quartieren deelt.
De Schipper elk zyn ampt beveelt,
Op dat zich elk na waerde quyt.
Daar meê zoo wort het fchaffens tydt;
Dan trekt de jongen aan de bel,
Gelyk als of m'er preken zel:
Hier elk in zyn gewoonte hoek

Aaaa 2

Zich

Zich zet, met zyn devotie-boek:
Men zingt een lof-zang tot Godts eer,
Den Leezer ſtatigh voor hem neer
Zyn oogen ſlaat, en over luit
Het algemeen gebedt ſpreekt uit.
Terſtondt Koks jongen, of zyn Maat,
Gaet eeten (roept) ghy Heeren, gaat, enz.
Elk voeght zich na beneden ſtrak,
Men brengt de grut-of erret-bak,
Een hachje mee, zoo 't vleefch-dagh is,
Of anders ſtok- of zoute-vis;
Een bootſmans praetje dan daar by,
Van oude kousjes, jaar-geyt,
Dat gaar'er om: Men drinkt eens toe,
En daar mee weer na boven toe.
De man te roere wert verloft,
Die vindt dan by de Kok zyn koſt.
Terwyl vertelt m' elkaar een quak,
En zuight met een een' pyp toebak:
De jongen haalt de zwabber t'wyl,
En dwylt het ſpeekzel op, en quyl.
Quartier, en pompers, wert'er dan
Geroepen van de Stuurman.
Eerſt pompen, dat is de oude tooy,
En dan voort ſlapers in de kooy.

't Quartiers-volk paſt dan op de wacht,
En ſlaat op wint en zeilen acht.
Daar's vaak een Waterlandſche boer,
Die roept: Niet hooger, man te roer,
Of ook niet laeger, zoo 't dan raakt,
Na dat de roer-man gieren maakt.
Gebeurt het dat men dan gevoelt
't Schip hellen, of wat meerder koelt',
Zet mars-zeil, roept de Schipper, ſnel;
't En zy zaak dat het hardt en fel
Beginst te waaijen, dat m' op 't leſt
Roept: Mars-zeil, mars-zeil in is beſt;
Haal in, maak los de toppen ras,
Los boelyn, ſchooten, en ly-bras,
Gey voor de ſchooten: Kees, en Fop,
Zyn in de mars, die pudzen 't op.
Met dies de mars te roere klopt,
Hou pompers! 't leſte glas dat loopt.
Het pompen gaar voor 't ſlaper wijs,
Daar mee 't quartier verſtreken is.
En voort zoo zingt men dan: *Quartier, quartier;*
Godt geef ons al behouwen vaart,
Op deze vaart, en alle vaart:
Het jongſte waren Godt bewaart.
Het liedt en eindigt niet zoo dra,
Of d'and're komen voor en na,
In py en bollikvangers doſt,
Met wert de man te roer verloſt.
't Quartier dat wert van wacht verruult,
De ſlaap in ander' kooijen ſchuilt.
En onderruffchen ſcherpt de wint,
Die langs hoe heftiger begint:
't Voor-mars-zeil dat leit op de rant;
Maar 't wert nu in de mars gemant.
Daar na komt vaak een regen-vlaagh,
Dan komt de zee-kap wel te ſlaagh:
Wie met zyn voeten droogh wil gaan,
Die trek dan vry zyn leerzen aan.
Dan roept'er een beneën 't verdek:
Jong' breng een kaers, hier is een lek,
En zeght het aan de Timmer-man;
Die tekenet dan met kryt daar an,
En met het eerſte mooije weer
Hy 't dryft, en wryft met pek en teer.

De Stuurman wert terwyl gewaar
't Paert Pegafus, of Adelaar,
Of Koren-air, of Leeuwen-hart,
Of eenigh ander Zuid-geſtalt:

Daar zit hy dan in ruſt of 't wandt,
En ſpriet-ooght na de Fomahandt,
Of na een Starre, daar hy dan
In 't boek heeft declinatie van:
Op dat hy 't dan te beter var,
Zoo roept hy vaak: Houdt dragend' wat;
Of is 't in ly: Haal aan de wint,
Op dat de Stuurman hoogte vindt.
Terſtondt zoo zingt men weerom Quaat,
't Wyl paſt de Stuurman in zyn kaart,
'Waar heen 't met deeze gang belent,
En of 't niet beter dient gewent.
Mit komt de Schipper voor den dagh,
En vraaght de Stuurman, (die gewagh
Maakt van de trekking van 't Compas)
Hoe veel die Ooft- of Weſtlyk was?
Die in den opgang heeft gepaſt,
En maakt het door bewys-reën vaſt,
Dat hier ſchaars anderhalve ſtreek
De Ielie na 't Noord-oollen week,
Daar toe zoo wraakt het ruim zoo veel,
Dat maakt drie ſtreken in 't verſcheel
Berekent: daar uit blykt gewis
Dat de ander' boegh de beſte is.
Tot wenden ſtemt men voor 't beſluit;
Dan roept men, Rec, rec, over luit:
Goe rec, antwoorden de and're bly.
Legh, man te roer, dan 't roer in ly.
De fok wert aan de wint gebrast;
Maar 't wil niet wenden: des belaſt
Men, 't voor de wint te wenden om.
Beidt, dat was zeker al te dom,
Antwoordt de Stuurman; want de koelt'
Men langer mak en handtzaam voelt,
't Is beſt 't groot mars-zeil by gemaakt:
Met dies een man na boven raakt,
Die 't los maakt, en te mars uit floot:
Haal an dan loef en ly mars-schoot,
Ga by, hys mars-zeil allegaar,
En maakt de ſmyt en ſchooten klaar:
Het ſchiet nu vry wat beter voort,
Dies duurt het roer in ly aan boort:
Daar na zoo raakt het over ſtaagh;
Laat leggen fok, haal achter ſlaagh,
Los bras, haal groote ſchoot eerſt aan,
Geef op groot' hals, laat boelyn gaan,
Moet wat, hals toe met alle man,
Stouw door bezaan, haal braffen an,
Haal op de fok, en zette kant,
Veſt boelyns, en ſchiet op het wandt.

Met gaat de man te roer zyn gang,
De ſlapers gaan te kooy, zoo lang,
Tot dat de jongen vroegeh-koſt kraait.
De wint hoe langs hoe zachter waait.
De Schipper op de vleugels let:
't Voor-mars-zeil wert'er by gezet.
Met ruimt de wint: de ſchooten viert,
Klaas heeft de goede wint geſtiert:
Los boelyns boven en beneën,
De wint is bak-ſlaagh, zoo ik meen,
Haal op fok-hals, maak los de blindt.
De Koopman, op de goede windt,
Vereert matroos, of met arak,
Of brandewyn, of goe tabak,
Voor dat hy deeze tyding kreegh.
Mit roept de Schipper, Hou om leegh,
Hals op, quartiers-volk, in bezaan,
En ryght het groot bonet dan aan.
Terwyl en zyn de grutten gaar,
De Kok die maakt de vroegeh-koſt klaar,
Zyn jongen voor een Kolter ſtrekt,
Die onder des de belle trekt:
Elk een zich by de werken zet,

Men

Men zingt, en doet het vroegh-gebedt,
En daar meed' aan het fchranflen weer,
Elk bootzman dan verftrekt een heer.
Een ieder dan weer heene gaat,
De flaper daar zyn kooije ftaat,
Van wakers d'eenne marling windt,
En d'ander Schiemans-garen fpiet,
Hier ftaat'er een die ferving vlecht,
De Timmerman daar klunft en flect,
Een ander 't ftaande wandt bekleedt:
Aldus wert 't fcheep den tydt befteedt.

Nu man te roer op 't ftuuren ziet,
En maakt zoo groote gieren niet,
De Zonne, na onz' koers, ik gis,
Dat over 't Zuid-zuid-ooften is.
De Stuurman op zyn zaken pakt,
Die kryght Quadrant en Graad-boogh vast,
Of Alftrolabe, zoo 't vereifcht,
Na dat men verr' om 't Zuiden reift:
Daar zit hy dan op 't luik en wikt,
Of achter by de but en mikt.
Koks jongen komt aan loopen snel,
Vraaght Schipper, of noom fchaffen zel?
Wel bengel (zeght hy) zegh jou maar,
Het fchieten voor het fchaffen gaat;
Dat ook zoo haalt niet is gedaan,
Of dar'lyk kraait de middaghs-haan:
Jan-hagel gaat aan 't eten; maar
De Stuurman (na de tydt van 't jaar)
't Verfcheel des Zonnen evenaars
Hy tot zyn hoogte (al is die fchaars)
Of af, of toe doet, daar meê vaart
Hy voort, te fteflen in de kaart,
Met paffers punt, en flukje kryt,
't Beftek op zyn gelfte wyt',
En fchryft de hoogte van ieder dagh
Dan achter in zyn Almanach.
Kajuits-galt' zeije, roept men dan;
De jongen draaght het eten an.
De gaffen hebben 't maal in 't lyf,
Die zoeken boven tydt-verdryf;
Den een klimt op, den ander neer.
Dan ziet'er een daar ginder veer
Wat wits, die roept: Een zeil, een zeil;
Een ander weer, Geluk en heil:
Waar is 't? voor uit, of van ter zy?
In ly voor uit, hy nadert vry:
Indien het dan de Schipper hoort,
Die komt dan met zyn kyker voort,
En fprict-ooght dat hem 't ooge traant;
De lucht is dan te bruin getaant,
Of 't Schip dat hobbelt al te veel:
Dan komt de Kok, en kykt wat fcheel,
Zeit, dat hy voor ons over wil,
Dat zie 'k (zeit byl) wel zonder bril,
Het is een Kruijfer, of een aar,
Die graagh in 't Vlie of Texel waar:
Konftapel, zeit de Schipper, gaat
Ontfleekt uw' lont-ftok, roept u Maat,
En haal d'wind-vering flukken uit;
Wat weet men of het waar een guit:
Voorzichtigheit die kan niet fchaan,
't Is haalt weer uit de wegh gedaan.
Een ander, van die zelve flagh,
Roep: Mannen, 'k zie een Prince vlagh.
Terftondt is 't, jongen repje vry,
Gaet zet onz' Prince vlagh daar by.
Hy nadert 't wyl men maakt gewagh,
Of 't ook van kennis wezen magh;
't Woort holla ftaat elk op de lip,
En datelyk, Van waar het Schip?
Van Amfterdam, daar hoort het 'thuis:
Van waar het uw' ? Van Maeslant-fluis:

Zoo dat vaart wel: Van waar de reis?
Van Dantzic: Waar hebt ghy uw' eifch
Heen? Na Moicovic: Dat is goet.
Jan-hagel weiffelt met den hoet;
't Wyl komt de jongen met de kroes,
Die toont m' elkaar, en roept: A vous,
A vous, behouwe reis. Daar meê
Zoo gaat elk weer zyns weeghs door zee.
Dus volghet men 't ongebaande fpoor.
Dan fchiet de dnyng hart van voor,
Dat is quaet teken: onder dies
Zoo biedt de goede wint verlies;
Dan roept men met een luide klok,
Zet toe groot hals, fchavielt u fok.
Met wort het ftijl, de wint loopt fchuil,
Daar meê zoo vangt den uil een uil.
Daar na zoo komt'er bruinte: Knap,
Zet toe fokk' hals, haal zeilen fchrap,
Blind' in, blind' in, bezaan weer by,
Haal boelcyns uit, bras aan in ly.
Daar komt een kaak, met moftigh weêr,
Laat loopen bey de mars-zeils neer,
Gey op, met eenen in de mars
Haal in; het ziet'er uit zoo bars,
Als of het katten fpuwen wouw,
Zoo dat m'er fchier van grouwen zouw.

't Wyl deel-dagh, fchaft de Bottelier,
Daar na zoo gaat de Kok te vier.
Quartiers-volk, roept de Schipper ftraf,
Kom boven, haal boneiten af:
Met dies een zee voor over fpat,
Matroos die wort zyn rokje nar;
Duuw op u roer, wat lichter gâ,
Zet by de groote- en fokke-raa:
Wat laeger nu, mars-fchooten los,
Belegd dat zoo, zet aan u tros.
De wint die maakt verbolgen ty.
't Schip leit gelyk een krab op zy.
Het volk wort uit de kooy geport,
't Gebedt terftondt gefprooken wort,
Daar meê zoo zet hem ieder fchrap,
Houw valt de bak, en boter-nap,
Ghy 't zout-lok; zet uw' voeten pal:
Wel Kees, waar henen, wort ghy mal?
Hy rolt na ly gelyk een kloot.
Klaas kryght de gruten in zyn fchoor,
't Waait hardt, goe mannen, 'k wed het maakt
Dat haalt de fok op fteven raakt.
Terftondt men boven over luit
Roep, mannen, over-al, her-uit:
Fok in, duuw 't roer te loefwaart aan,
't Bezaan eerft in, 't zal beter gaan
Voor wint, op dat men makkelyk
De fok met drachten neder ftryk:
Haal in, zoo luftigh, licht u roer:
Een rabandt, jongen, voort jouw loer:
Loef man te roer, jouw gang weer ga;
Laat dryven nu op Godts gena.
Met komt'er een vervloge zee,
Die fmakt ras het galjoen onrwee,
Dan is 't ga by, houw en beleg;
Maar al vergeefs, 't galjoen is wegh:
Een ander, die wat verder gaat,
Geheellyk over 't Schip heen ftaat;
Wie die niet kan ontkoopen rat,
Die ziet als een verzoopen kat.
Quartieren, roept men, droogh jou doft.
De plat-voet wert van 't roer verloft.
En daar meê dan de nacht begint,
Wen uit de ly een ruimer wint
Komt barften, g'lyk een donder-vlaagh,
En fmakt het Schip heel over flaagh;
Her uit terftondt, dan is 't er drok,

Aaaa 3

Haal

Haal om 't groot zeil, maakt by de fok :
 't Stampt dan voor eerst te hardt in zee,
 Was dat gedaan, 't groot mars-zeil meê,
 Dus hyft men op, dus haalt men neer,
 Dat is ſchier alle dagen weer.
 Hier wert de zee-man toe gewendt,
 Die meeft zyn tyd op 't water endt.
 't Schiet over ſteven dapper in,
 Ter Noort-kaap, 't Kol, of Keizerin;
 Wie 't heenzen dan niet af en koopt,
 Wert van de raai in zee gedoopt.
 Dit gaar'er om, en meerder dan
 Ik t'zeffens wel bedenken kan;
 Tot dat men komt ter plaatze daar
 Men eerst wert van de ſteng gewaar
 Een toren, waerder, duin, of kerk,
 Een Lootsmans-ſchuit, of baak, of merk
 Van d'inkomst, of de havens kuff
 Van daar men op was uitgeſt.
 Dan zet men 't anker van de plecht,
 De boey-reep by der handt geleght,
 Het touw komt door de kluzen uit,
 Terwyl zoo naakt de Lootsmans-ſchuit:
 Zoo niet, men neemt de merken net,
 De Boot wert over boort gezet,
 Men roeit voor uit, men peilt de gront,
 Dus komt men door der haven mont,
 En ankert ter gewenſchter ree,
 Daar is 't dan welkom uit der zee.
 Dan loſt men rondom 't grof geſchut,
 De vlagh bromt achter op de hui;
 De Schipper, Koopman, of Commys,
 Na landt vaart, volgens d'oude wys:
 Zoo 't ook matroos eens beuren magh,
 Komt dan, landt-gangers, voor den dagh;
 Hey, Kees die toot hem op zoo knap,
 En kaes dat is zyn koopmanſchap,
 Die draaght hy meê na landt te koop,
 En Klaas met kaes vermeert den hoop:
 Is 't dat 'er dan wat over ſchiet,
 Dan ziet men op een kleintje niet;
 Matroos die zoekt een mooije Tryn,
 En deeze bier, tabak, en wyn.
 Dus wert aan landt het gelt verſpilt:
 De winbare handt is ryk en milde.
 Matroos gelyk een Koning ſtreeft,
 Tot dat men weer de lading heeft.

Terwyl en doet m'elkaar de weer,
 Het Oorlogh ſchip dat leit gereet,
 En toeft de gantſche vloot voor zee,
 Daar maakt men Admiraalſchap meê:
 Den Admiraal, voor d'Opper-macht,
 Vice-Admiraal, en Schout-by-nacht,
 Met d'and're Schippers allegaar,
 Beſchryven dan de Sein-brief daar;
 En onder des de wint wert goet,
 Men kavelt ry, en met de vloet,
 Maak los bezaan, het touw om ſpil,
 Met dies Jan-hagel op den dril:
 Het anker voor de kluzen windt;
 Stoot uit dan mars-zeil, en ontbindt
 De fok, en haal de ſchooten aan.
 Dus placht men zeewaarts t'zeil te gaan.
 Men wacht voor gaats de laaſte man,
 Wie aan de grondt zeilt helpt m'er van.
 In 't eerste vuur den Admiraal,
 En d'and're volgen altemaal.
 Verachtert iemant al te zeer,
 Men ſmyt op ly, en wacht hem weer;
 En 's avonds loopt den vuur-man by
 Den alderlaegſten man in ly:
 Wie niet en volgt, heeft verbeurt
 De boete, die de Schout bekeurt.

Dan beurt het veldtyds onverwacht,
 In miſt, of harde ſtorm, by nacht,
 Dat deeze iets aan ſtukken zeilt,
 T'wyl geene 't anders over peilt;
 Schoon dat men al in 't wenden ſchiet,
 D'een wendt, en d'ander hoort het niet:
 Dus dwaalt de vloet, deem' ooft, die weſt,
 Die dan alleen is doet zyn beſt.
 't Gebeurt ook veldtyds dat men wel
 Vindt d'een of d'ander med'-gezel,
 't Zy vriendt, of van de vloet, zomwyl
 Is 't ook een ſchelm of roovers kiel,
 Een ſnege wel bezeilde Fluit,
 Stoot bram-zeil, ſtagh- en ly-zeil uit,
 De voor-loop vry den looper maakt,
 Die anders wel in klem geraakt.

Maar wie med' wat voor 't vragen heeft,
 En 't hart, die liever ſlagen geeft
 Dan buit, die biedt zyn zwanget ſchut,
 De bloedt-vlagh achter op de hui,
 Dat zeyt: Indien ghy niet te laf
 Wat van myn eifcht, zoo haal 't hier af.
 En voort zoo ruſt men om te ſlaan,
 De ketens vangt men om de raan,
 Mars-ſchooten valt, en water by
 De ſtukken, 't zeil dan in de gey,
 Maakt vaſt dan boven 't boeve-net,
 Steen-ſtukken voort langs ſcheeps gezet,
 Is 't tydts genoegh, ſchans-kleeden aan,
 Zoo niet, het moet'er zoo op ſlaan.
 Dan ſpringt men luſtigh in de bocht,
 Het bus-kruit geeft de kogels locht:
 Geeft vuur Conſtapel, neem hem wiſ,
 En raak wat, ziet toe, ſchiet niet mis:
 Los talie, zet 't rampaert wat om,
 Draay in de wiſcher, buigh wat krom,
 Man aan lantarens, kogels hier,
 Geef aan kardoezen, number vier,
 Met treft beneên 't verdek een ſchoot,
 De ſplinters quetzen meer dan 't loot:
 Voort ruſſchen wint en water komt
 Een ander, daat'lyk eens gepompt;
 Terſtondt heeft byl een prop gevat,
 Vlieghe na beneên, en ſtopt het gat.
 Daar na den roover klampt aan boort,
 Waag-halzen over, rept u voort.
 Daar ſtaan zy, 't Schip is boven dicht,
 En worden voor en na gelicht,
 Steen-ſtukken ſchroot en ſteenen braakt,
 Dat boven op haalt ruimte maakt:
 Vuur-kuſten (voor en achter op)
 Die barſten uit haar zwang're rop
 Oudt yzer, ſteenen, ſpykers, roeft,
 Dat alles daar omtrent verwoeft.
 Den roover des ontziet de buit,
 En rept zich voor de weder-fluit.
 Wie m'aanvalt dat 's niet even veel;
 Want ſlaauw en hardt heeft groot verſcheel.
 Zoo dit Signoor van daagh behaaght,
 Dat hy 't zyn Donna morgen klaaght.
 Daar mede heeft de ſtorm een endt,
 Des ieder na zyn koerſie wendt.
 Scheviel, matroos, u zeilen dra,
 En man te roer jouw gans weer ga.
 Daar na paſſeert men 't Dogger-zandt,
 Daar ſchiet een Dogger uit zyn wandt,
 Die geeft dan voor een hachje vleis
 De varſche zood', op Schippers eiſch;
 En daar med' zuidwaart aan gezeilt,
 De wint die wert noordweſt gepelt;
 Het vlieghe door 't water als een pyl,
 Veel harder dan men gift, terwyl
 Men 's nachts een landt-vuur ziet voor uit;

Maar

Maar weten niet wat dat beduut:
 Dies werpt men 't loot, (schoon stom) dat zeit,
 De grondt op twalef vadem leit.
 Dan is 't, Ree, ree, het roer in ly;
 Her uit met alle man, ga by,
 Haal om de zeilen, zet u pal,
 Op dat men 't wende van de wal.
 Met des de toemeloze wint
 Zyn krachten t'eenemaal ontbint,
 En dondert tegen 't vlakke strant,
 En roert het ondergrondigh zant,
 En buldert, blixenit, woed, en raast,
 Dat al de zeilen met der haast
 (Door dwang) geraken in de bandt,
 En 't Schip dryft voor de wint na landt:
 Help tuy- en dag'lyks anker, houw,
 't Een sleept, en 't ander breekt het touw.
 Help Godt! hier is men 't einde raar:
 De doot elk-een voor oogen-aar:
 't Plecht-anker dan (naast Godt) gewis
 De laatste hoop des levens is,
 Dat moet dan eind'lyk buiten boort,
 En, mits het krachtigh sling'ren, voort
 Met axen, en met bylen, vast
 Gekorven groot' en fokke-maast:
 Daar leit men masteloos, en laf,
 En rydt het op zyn anker af.

Daar na des wints vervolgen kracht
 Allengskens meer en meer verzacht:
 Het anker wert gewonden op,
 Men recht de groote raai in top,
 Op d'afgehouden masten stomp,
 Getakelt toe, al staat het plomp,
 Het strekt maar voor een nood-behulp,
 Om uit deez' woefte barning-gulp
 Te zoeken beter haven aan.
 Daar op dan weerom 't zeil gegaan.
 't Groot mars zeil, dat behouwen was,
 Komt hier voor 't schover-zeil te pas;
 Voorts fok, voor mars-zeil, en bezaan,
 Voor wint, in 't drie- en vierkant staan.
 Het landt genaakt, men keert en wendt,
 Men wert by Kykers-duin verkent.
 De Loots (terwyl) komt over-rat,
 Men ziet de eerste ton in 't gat,
 En zoo men by de derde komt.
 De vlagge van 't kompanje bromt.
 De Koopluy, en Commysen, strak
 Landt-gangers aan, met brief en zak
 Na landt roe varen, daar men weer
 (Voor 't laatst' adieu) zeit, Welkom Heer.

Daar eet m' en drinkt, en maakt wat moets,
 De paerden spant men voor de koets:
 Kom voerman, eens gedronken, dan
 Zit op, sla voort nu als een man.
 't En wraakt niet in de wagen-streep,
 De wint die heeft men in de zweep:
 De voerman paerd' en wagen ment
 Tot Beverwyk of Purmerent,
 Van daar in schuit te water bly,
 Tot over 't scheep-ryk swalpend' Y,
 Belandt men aan het Veen-moeras,
 Dat over al om 's werelts as
 Met zoo veel macht van kielen zweeft,
 Daar in de kracht van Hollandt leeft;
 Dat niet alleen by d'African
 Geroemt wert, maar by d'Indiaan,
 In 't Oost en West' Indien beid',
 Daar zoo veel zee-vaarts tusschen leit;
 Daar laatst myn zee-vaart landen quam,
 Ik meen ten *Amstel* aan den *Dam*:
 Die werelt, die byzonder heeft
 Dat aller werelt wonder geeft;

Die geener werelt Konings Kroon
 Doet dav'ren in haar Burger-troon.

Galjoets, en Bocijers, varen met vyf of zes man, meer en minder, na haar grootte, daar de Schipper het Hooft van is: deeze staat acht op de lading, en gebiedt het volk.

In Buijsen, en Pinken, is een Stuurman d'eerste, die ook zelf de roer-stok meeft den tydt in handen heeft: hy gebiedt de netten te smyten, en op te halen. De Buis-luiden houden zich te vreedden met gort, en varfische vis, die zy vangen. De maats zyn verdeilt in wandt-arbeiders, kakers, en leggers, ieder loon trekkende na zyn arbeid. De Pinken voeren vier man, behalven de Stuurman, en blyven zelden boven een nacht of twee in zee; doch de Buijsen voeren meerder volk. Het volk op de Buijsen vaart meeft by de tocht.

Binnen-landtsche Scheepen worden bestiert door een, twee, of ten hooghten drie man.

De Water-vis-scheepen zyn begonnen getimmerd te werden in Zeelandt, in den Jaar 1500. *Ziet de Chronyk van Zeelandt.*

In het Jaar 1538, den 17ten van Slachtaand, heeft de Koninginne *Maria* van Hungarien, toen ter tydt Bestierster van deeze Landen, onder Keizer *Karel*, haren Broeder, tot Amsterdam, en de omleggende Noorder-quartieren, de Heer van Boslu, en andere, afgezonden, om aldaar zoo bootsvolk te lichten, als Scheepen te huuren, en in beslag te nemen, ten dienste van den Keizer, om in de Levant tegens de ongeloovigen te werden gebruikt. Tot deeze tocht zyn de ingezetenen zeer onwilligh geweest; te meer, dewyle weinigh tydts te voeren, in den zelve dienst, voor Tunis zeer qualyk zyn onthaalt geweest. Zy braghten voor, d'onmagt van in de Winter-tydt de Scheepen t'zee te konnen brengen, om dat de zelve alle op het drooge stonden gehaalt, en dat zonder hoogh water niet vlot te brengen waren, 't geen, naar alle blyk, voor de Winter niet zoude komen. (Waar uit te besluiten zoude zyn, dat toen ter tydt alle de Scheepen tegen landt, en op 't droogh gehaalt wierden; die men nu vlot laat leggen, en aan palen meert.) Zy hielden mede voor, dat, zynde voor deezzen in de Levant'sche gewesten geweest, alle hare Scheepen van de worm waren verdorven. (Waar uit te besluiten staat, dat toen tertydt in deeze Landen noch van verdubbelen, noch van werk, of iets anders, tusschen het scheeps-hout te leggen, om de worm te wederstaan, geen kennisse zy geweest.) Welke, en andere zwarigheden, alle by de afgezondene, en gevolmachtighde, wierden weder-

wederlegt, en hen bevelen den dienst aan te nemen; gelyk geſchagh, met vyftigh Scheepen. Dit is my gebleken uit de eijgene brief, geſchreeven van de opgemelte afgezondene, aan de Koninginne Maria, uit Amſterdam zelve, thans beruſtende onder den Heere *Willem*, Grave van Hornes. Uit welke brieven mede ſtaat te zien, dat toen het getal van Scheepen, bequaam om zee te bouwen, zoo in 't Noorder-quartier, als tot Amſterdam, omtrent is geweest drie hondert en vyftigh, dewyle de afgezondene in haar verflag-ſchrift zeggen, *Wy laten hun noch een getal van twee of drie hondert Scheepen, die niet gepreſt werden.*

Wat nut de Scheep-vaart geeft.

Van het gebruik, en de nuttigheit der Scheepen, behoeve niet veel te zeggen, dewyle zulks bekend is. De Scheep-vaart brengt tot ons al wat op uitheemſche bodems waſt, en in vreemde landen valt. Het naerſtigh en bequaam Scheep-bouwen, en beſtieren, in Hollandt lange tydt gepleeght, heeft die landtaart veel geweeſten, voor haar tydт onbekent zynde, doen zien. Aan de Nederlaſtiſche Scheepsbouw is toe te ſchryven het ontdekken der landen in de Zuidt-zee: Nieuw Guinea: de doortocht, zee, en eilanden achter Magellanes engte, opgedaan by *Bronwer*, en *la Maire*: de onbekende geweeſten in het Noorden, als het noorder deel van Nova Sembla, Corea, Noordt America, enz. En wat onbekende ſtrandi des werelts, (zeit *Sirada*) ofte wat einds des werelts is'er, dat de Nederlanders niet en hebben onderzocht: hoe enger dat hun landt-palen zyn, hoe ruimer hen de zee is, die zy bewoonen, en s'onder brengen.

Adam van Bremen, die omtrent het jaar 1060 heeft geleefd, zegt, dat de *Frefones*, ofte *Vriezen*, de Noorder geweeſten te ſcheep gongen op zoeken. Onder de *Vriezen*, of *Frefones*, werden de Hollanders mede verſtaan; want van deezen zelve *Adam*, oudt Kerkelyk Schryver, wort het Dorp Noord-wyk gezeght in Vrieslandt te leggen: 't geen *Salvianus* insgelyks bevestight, welke zegt, dat het volk aan de Maas, Rhyn, en Schelde, de naam van *Frefones* hebben gehad: zoo zyn ook Tiel, Utrecht, Flaerdingen, en Rhynsburch, in oude ſchriften voor Vriefche plaatzen bekend: ook Nimwegen zelf, daar de Vriefche Koning op de poort dede zetten, *Huc usque regnum Stavria*: dat is, Tot hier toe het Ryk van Staveren. De Latynſche woorden van den Schryver *Adam*, die om de vreemdigheid van ſtyl hier doe invloeyen, zyn als volghet:

Item reulit nobis beata memoria Pontifex Adalbertus in diebus antecessoris sui, quosdam nobiles de Frisia viros, causa pervagandi maris in Boream vela tetendisse, eo quod ab incolis ejus populi dicitur, Wirraha fluminis directo cursu in aquilonem, nullam terram occurrere, praeter illud mare quod Liberca dicitur. Cujus rei novitate pervestiganda conjurati sodales a litore Frefonum lato celestinate sunt progressi. Deinde relinquentes hinc Daniam, inde Britanniam pervenerunt ad Orchadas. Quibus à levi demissis, cum Nordmanniarum in dextris haberent, longo tractu glacialems Island collegerunt. A quo loca maria Sulcantes in ultimum septentrionis axem, postquam retro se omnes de quibus supra dictum est insulas viderunt, omnipotenti Deo & Sancto confessori, Willebrado suam commendantes andaciam, & viam, subito colapsi sunt in illam tenebrosam, rigentis Oceani caliginem, quae vix oculis penetrari valeret. Et ecce instabilis Oceani Euripus, ad mitia quaedam fontis sui arcana recurrens, infelices nautas jam desperatos, imo de morte sola cogitantes, vehementissimo impetu traxit ad chaos. Hanc dicunt esse voraginem abyssi, illud profundum, in quo fama est omnes maris recursum, qui decreſcere videntur absorberi, & denno revomi, quod fluctuatio dici solet. Tunc illis solam Dei misericordiam implorantibus, ut animas eorum susciperet, impetus ille recurrentis pelagi quaedam sociorum naves abripuit, ceteras autem revomens, excursu longo, ab alteris post terga repulit. Ita illi ab instanti periculo, quod oculis viderant opportuno Dei auxilio liberati, tota nifi remorum fluctibus adjutarunt. Ad jam periculum caliginis evadentes, & provinciam frigoris, ad quandam insulam altissimam in circuitu scopulis ritu oppidi munitam, infestare appulerunt. Quam visendorum gratia locorum aggressi, reperiunt homines in antris subterraneis meridiano tempore latitantes pra quorum foribus infinita jacebat copia vasorum aureorum, & ejusmodi metallorum, quae rara mortalibus & pretiosa putantur. Itaque sumpta parte gazarum, quam sublevare poterant, levi remiges, festive remeant ad naves. Cum subito retro se venientes contemplati sunt homines mira altitudinis, quos nostri cyclopes appellant: quos antecedeant canes magnitudinem solitam excedentes. Quorum incurſu unus de focus raptus est, & in momento coram eis laniatus, reliqui vero suscepti, ad naves evaserunt, gigantibus (ut ferebant) pone in altum vociferando sequentibus. Tali fortuna comitati Frefones Bremam perveniunt, ubi Alebrando Pontifici ex ordine cuncta narrantes Christo & pio confessori ejus Willebrado reverſionis, & salutis suae hostias immolarunt.

Dat is:

Van gelyken heeft ons verhaalt de Priester *Adalbert* zaliger geheugenis, dat in de dagen

dagen van zyn voorganger zekere Edele Vriescbe mannen het zeil ophaalden, om de zee na't Noorden te doorloopen, dewyle van d'inwoonders wiert gezegt, dat recht uit, ten Noorden van de rivier Wirraha, geen landt (in zee) t'ontmoeten was, en niets behalven de zee die *Liberca* wiert geheten: om welke nieuwigheit te onderzoeken, eenige gezworene metgezellen met bly geschal van de Vriescbe stranden zyn vertrokken. Daar na, aan deeze kant Denemarken, en aan die Engellant latende leggen, zyn zy by de *Orchades* gekomen, welke zy ter linker zyde lieten leggen, en Noorwegen ter rechter. Maar na een lange streck varens quamen zy in Yslandt aan: van welke plaats zy na den uitersten Noorder As zeilden. En als zy nu alle deeze genoemde Eilanden achter zich zagen, haren weg, en koenheit, aan den almoogenden Godt, en den heyligen Biechtvader *Willebradus* bevelende, zyn zy schielik vervallen in de donkere duisternis van den kouden Oceaen, daar men naauwlyks konde door zien. En ziet! den ongestadigen zeeslind-kolk (*Enripus*), herloopende na de stille verhooolentheden zyns oorspronks, trekt tot zich, met een sterke drift, in den verwarden poel (*Chaos*), de ongelukkige en steeds wanhoopende matroozen, die om de dootd alleenig dachten. Men zegt, dat dit den grondlozen kuil des afgrondts is. Dit zy het diepe hol, waar van gezeght wert, dat de zee, als hy ebt, daar in schiet, en waar van hy, by het vloeijen, weder uitgespoogen wert. Toen baden zy alleen Godts barmhertigheid aan, op dat hy hare zielen wilde ontfangen: en de kracht van het te rugh loopende water nam eenige scheepen der mede-gezellen wegh; doch andere wierden verre uitgespoogen, die zich, met alle kracht tegen de drift van het water roeiende, hielpen: en zoo wierden zy van het tegenwoordige gevaar, 't geen zy met hare oogen zagen, door Godes hulp, verlost. Maar nu, het gevaar der duisternis, en de plaats der koude ontkomende, zyn zy onverdacht aan een eilandt gekomen, 't geen rondtsom met hooge klippen, als steden, was bebolwerkt. Hier landden zy, om de gewesten te bezien, en vonden daar menschen in onderaardsche kolken, op de middagh zich verschuulende; voor welker deuren veele gulde en metale vaten, die de menschen kostelyk houden, gevonden wierden: derhalven de roeijers een gedeelte van den schat, zoo veel zy dragen konden, mede namen, en voeren aan de scheepen. Te rugh ziende, (in 't wegh gaen) zagen zy menschen van wonderlyke hoogte, die men by ons

Reuzen noemt, voor welke honden liepen, grooter als gemeen: een van de maats wiert hier van gevat, en aanstonds, in 't gezicht van de rest, verslonden; de andere, in de scheepen genoomen zynde, ontquamen 't: de Reuzen (zoo zy zeiden) volghden hun dicht op de hiel en, luidkeels geweldig schreeuwende. En naar deeze bejegening quamen zy te Bremen weder aan; daar zy alles den Priester *Albrandus* verhaalden, offer gevende, voor hare wederkomst en behoudenis, aan Christus en den godtzaligen Biechtvader *Willebradus*.

Uit dit verhaal (schoon met eenigh verachtzel vermengt, gelyk meest alle historien van dien tydt) is wel klaarlyk te besluiten, dat de Vriezen, voorby Yslandt, de zee, na Groenlandt toe, verre zyn opgezekt, en daaronbekende landen onderzocht hebben. Dat 'er draay- en maalfstroomen by Groenlandt, en Noorwegen, worden gevonden, zeggen onze heden-daaghsche Schippers eenhellig. Het blykt insgelyks, dat de Scheepen, op deeze togt gebruikt, roey- en zeilvaerdigh waren. De vliet Wirraha, daar deeze Schryver gewag van maakt, vermeine ik, dat aan de Noortsche, Holsteinsche, of Neder-Saxische kust, of wel by Bremen in de Noortzee uitgestort heeft: welke Noort-zee oulings, by de Noorder volken, met de naam van de Zee Wirraha, naar het toeschynt, bekend is geweest; gelyk zekere brief wil melden, waar van het afschrift my, aan 't hof van zyn Zaarze Majesteit, *Alexei Michailowits, aller Russen zelfs Erbonder*, enz. uit de geheime landtschriften, is medegedeelt: welken brief de Moskoviten dryven, dat by *Alexander de Groot*, aan de Slavonische Russen, in het jaar des wereldts 3727, geschreeven zoude zyn; waar aan te twyfel en is, zoo om de taal, (want de brief is in 't Slavonisch geschreeven) als de schryf-trant, die meer na een Tartersche als Macedonische handt zwymt. Dit is echter zeker, dat de brief oudt is, en by hun, tot bewys van oude Heerschappye, werdt bewaart; 't geen ons genoegh tot het vereischte bewys is. Late de brief, (schoon hier een weinig buitenspoorigh komt, om zyn vreemdigheid, vertaalt, volgen.

Alexander, Koning der Koningen, Heerscher boven de Koningen, dienaar van de hoogste Godt, Bestierder van de geheele wereldt, de magtigste Heer van allen onder de Zon, den ongehoorzamen tot een wenk, haastigh zwaert, en schrik: de aldergeërdste boven de geëerden op de geheele wereldt.

B b b b

Ik

Ik biede U E. eenwigh heyl over vele volken, afgelegen, en onbekende van onze Majesteit, eer, vrede, en gunst zy u luden, en U E. kryghshafte Slavonische natie, glorie-ryke Russische stam, Prinssen en Bestierders van de Wirrahafche tot de Caspische zee, onze vette en beminde Arabanus Welikofuno, en de voorzighige Hassianus, en de gelukkige Hassianus.

Door dien ik U E. in 's byzyn niet omhelze, op dat ik U E. ontfange gelyk als vrienden, volgens myn hert, uit een edelmoedige dapperheit van myn ziel, zegge ik U E. Heerschappy deeze gunst toe, dat alle de volkeren, en afskomste, die van de Wirrahafche zee tot de Caspische zee de aarde van U E. Prinsdommen bewoonen, zyn U E. en U E. Nazaten, met een geduurige dienst onderdanigh; nochte zy allen mogen gehaalt worden van iemandt uit of buiten die landipalen.

Dit pryzelyk werk maken wy U E. bekent, met een brief, onderschreeven van onze Koninklyke hooghebevens hands van gerechtigheit, en bevestigt met het zegel van onzes gelachts Heerschappy, gebonden met een gouden bandt. Gegeven, U E. tot een geduurige eer, in groot Alexandria, de Stadt van ons gebouwt, door wil van de Goden Mars en Jupiter, en de Godinnen Venus en Pallas, in de maands Priniossi, op den eerste dagh.

Het opschrift, in goude letteren, luidt dus.

Ik Alexander, Koning der Koningen, en boven de Koningen, Zoon van de hemelsche groote Goden Jupiter en Venus, maar voor het aardische van Philippus, die magtige Koning, en van de Koningin Olympias, hebbe dit verzekert in eenwighheit, met myn hooghebevens hands van gerechtigheit.

Dat dan de zee Wirraha de Noordt-zee betekent, hier uit schynt te blyken, om dat der Russen gebiedt al van oudts tot de Noordt-zee was strekkende, en, by gevolg, dat de vliet Wirraha in deeze Noordt-zee heeft uitgelopen.

Van deeze naam Wirraha werdt ook gewagh gemaakt in zeker geschrift, van Karel de Groote aan de Kerk van Bremen verleent; 't geene aldaar tot op heden is te zien, zoo in het boek *Monumenta Patribus* wert verhaalt, luidende als volgt:

Proinde omnem terram domuit antiquo Romanorum more, in provinciam redigentes, & inter Episcopos certo limite determinantes, Septentrionalem illius partem, qua est piscium ubertate ditissima, & pecoribus alendis habitur optissima, pie Christo & Apostolorum suorum principi Petro, pro gratiarum actione devote obtulimus. Sibi que in Wigmodia, in loco Bremen vocato, super flumen Wirraham,

Ecclesiam & Episcopalem statimus cathedralis, &c.

Dat is:

Vervolgens heeft men het gantsche gebiedt in landtschappen verdeelt, en onder Bisshoppen uitgegeven: het Noorder gedeelte, (te weten der Saxen) dat zeer visryk is, en bequaam om vee te voeden, aan Christus, en den Prins der Apostelen S^t. Peter. godtvruchtelyk opgedragen, tot teiken eener dankbaar hert; en men heeft in Wigmodia, op een plaats Bremen geheten, aan de vliet Wirraha, een Kerk, en Bisshops zetel gesticht, enz.

De Oost-zee werrt anderszins mede by de Russen *Vareegsky more* genaamt. En de Varcgen zyn volkeren geweest, aan de Oost-zee gelegen. Waar om misschien dit de zelve zee is, daar in den brief van Alexander, aan de Russische Vorsten, gewagh van werdt gemaakt.

Met Schepen veiligen en beschermen wy ons landt voor uitheemsche vyanden, en bewaren door de zelve onze vryheit, zoo dier gekocht; gelyk zulks dikmaal heeft geblyken.

Wat lof-tuizingen men de Nederlanden ten tyde der Romeinen toegevoeght heeft, uit oorzaak van hunne groote ervertheit ter zee, en konst in 't zwemmen, ziet by *Martinus Schokius* in 't breede.

Claudius Civilis, een oprechten Hollander, nam de wapens in de vuist, tegen het woeden der Romeinen, voor d'algemeine vryheit; die zedert wel verdrukt, doch echter nimmer onderdrukt is geworden. Hy dryft de Romeins dan ten lande uit, en verovert vier-en-twintigh hunner Schepen. Hy trofste ook den Romeinen, aan de mondt van de Maas, met een aantal overwonnen vaartuigen, daar hy zeilen op zette van Roomsche paltrokken, die veelverwigh waren: en het hielp niet, schoon *Cerealis*, met grooter Schepen, zyne water-macht meinde te vernielen.

Als *Ostho* heerfchte, zyn de Romeinen insgelyks te water van de Hollanders zeer dapper geslagen.

Onder Keizer *Claudius* is zeker *Ganaseus*, Noordthollander, te water zeer gevreesd geweest; want hy schimde de geheele Franche kust.

Wanneer *Vespassianus* heerfchte, hebben de Nederlanders een Britsche vloot, die op haar kusten zworf, overvallen, genooten, en te gronde doen gaan.

Tot verwondering is by *Tacitus* ver- *Lib. 4. bij.* haalt, hoe onze Batavieren het eilandt *cap. 16.* Mona, nu Mon, of Anglesey geheten, tusschen Engelandt en Schotlandt gelegen, hebben overwonnen, daar zy met

een

*Helden-
den ter zee by
de Hollanders
verrichte.*

Cap. 17.

rorum, & bellatorum, qui à principio predicationis crucis post generale concilium trecentarum navis magno studio ingressi sunt, ut vota sua peregrinationis exsolverent crucifixo.

Dat is:

Omtrent die dagen is'er, uit de Keul-
sche en Vriessche landtschappen, een groote
beweging, en optoght van wapen-
mannen geschiedt, die, na de algemeine
Kerkelyke verzameling, en de prediking-
ge van het kruis, drie hondert Scheepen
bevolkt hebben, op dat zy de geloften van
hunne krygsh-vaart aan den Gekruiften
zouden voldoen.

Godefrid, Monnik van St. Pantaleo, die te dier tydt leefde, spreekt van deez Vloot aldus: *Wilhelmus, Comes Hollandia, & Georginus, Comes de Wiede, cum aliis cruce signatis Teutonibus, ad terram Sanctam navigio proficisci desiderantibus, super unum de nobilioribus terra fluvium, fluvium Mosam congregati sunt, apud Flerdinga.*

Dat is :

Wilhelm, Graaf van Hollandt, en *Joris*, Graaf van Wiede, met andere kruis-getekende van Hollandt, begeerende te scheep naar het Heilige landt te reizen, zyn vergadert op een der edelfte vlieten van den aartdbodem, de rivier de Maas, by Vlaerdingen.

In het jaar 1295 dreighden de Vlamingen, den Hollanders en Zeeuwen t'huis te willen komen vinden: doch deeze toefden niet, deeden een inval in Vlaanderen, verwoesten het landt, wonnen steden, versloegen de Vlamingen t'eenemaal, en zonden de gevangenen naakt naar huis: waar van te zien is by *Thysma*, en andere. Dit geschach onder t'geleide van *Florin*, Graaf van Holland.

Meyerus meldt, hoe dat *Willem*, Heer Lib. 10. Au-
van Oostervant, zoon van *Joan van Hene-* nal, *Fland.*
gomsen, de tweede Graaf van Holland,
een zeer grooten zegen tegen de Vlamin-
gen te water behaalde, in 't jaar 1304. op
S^t. Laurens dagh, in 't ontzetten der stad
Zierikzee. Tien duizent Vlamingen wier-
den in den eersten slagh verslagen, behal-
ven dat hy een ontelbaar aantal Scheepen
veroverde, 't geen zommige tot op elf
hondert brengen, (onder welke de *Chrony-*
ky, met zyne divizien gebynaamt, mede
is) daar zonder twyffel veel klein vaar-
tuig is by geweest: en de oude *Chrony-*
ky, *Fasciculus temporum* geheten, voegt'er
by, dat'er negentig Paviljoenen, behal-
ven deeze Scheepen, wierden veroverd;
't geen ik geloove Galeyen geweest te zyn.
Na den eersten slagh viel een tweede voor,

Bbbb a

die

die twee geheele dagen duurde, behalven dat de nacht het gevecht deede staken. Met yzere weerhaken sloegh *Willem* zyne Scheepen aan elkander, op dat die door de stroom niet wegh dreeven, of in wanschik geraakten. Maar de Vlamingen bonden hare Scheepen slechts met touwen aan een; die by nacht van de Hollanderen aan stukken wierden gesneden, zoo dat hun vloot, op het wassen van de zee, tegens een borste, en dreef zonder behouw: waar door de zelve t'eenemaal in *Willems* handen quam te vallen; ja de Vloot-vooght *Guido*, of *Geje*, Bisschop tot Utrecht, wiert in Hollandt zelf gevangelijk opgebracht. In dit gevecht quam den Hollanderen veel te baat, dat zy de masten, en de touwen daar de mast-korven aan vast waren, zeer aardigh wisten te vernielen; waar door het kryghsvolk dan, 't geen op de masten stondt, of in zee, of op 't verdek te pletteren quam te vallen. Men wierp brandende houten over 't boort van elkanders Scheepen, op dat het vuur, en den rook, de krygers verhinderen moght. Met nat leder wisten zy toen het vuur, uit de vyandlyke Scheepen geworpen, af te weerden. De Vlamingen hadden een zeer groot brandt-schip toegestelt, 't geen by hun ontflooken, en op de Hollanders afgezonden wiert; doch de windt dreef het te rug, en 't vernielde veel van hun eigen Scheepen. Zoo men de oude Nederlandtsche Chronyk, die by zyne divizien, of afdeelingen, bekent is, geloof magh geven, zyn in deeze tweede slaghuizent Vlamingen gebleeven, zoo verdronken als geveld: doch de Vlaamsche Chronyk maakt dit getal zeer klein. De Rym-Chronyk spreekt, in 't oudt Hollandts, van deezen slaghu, op onderscheide plaatsen, aldus:

^a Oms.

So waret sekerlike al ' ufe
Die Scepe groet als huse.

Vier Cogghen namen 's Graven dranc.
Si namen daer ten selven male,
Vor Bridorp, dat weet men wale,
In enen scepe, vive min
Dan hondert vate bier wasser in,
Ende souten salme ende vleisch.

Die Vlaminghe hadden volx so vele,
Dat sy 't waende al te spele
Metten lopen hebben ghewonnen,
Hierom was 't dat sjs begonnen;
Want ' si hadden harde siene,
Jeghen enen man hadden siere tiene
Op ten watre ghereit te stryde.

Ende men scoet ten selven tide
Met XL Oestelen ende Springale,
Die ' banc Armborsten weet men wale,
Scoter twee hondert ofte mee:
Die pile vloeghen aft ware snee,
Hier mede scoot men met ' ghenende.

^b Het war,
of stonde wel
gezien voor
hun.

^c Grote
Poet-bogen,
die men op
banken af
schoot.

^d Stenslyk.

Met dusent armborsten ofte mere,
Scoet men wel wt 's Graven here.

Daer wort gheworpen menigen steen
Van den ' koketten nederwaert.

^e Top-kastelen.

In enen Casteel op enen maste,
Eode in top so waren gaste,
Die 't Hollantich volk sere quelden,
Ende menighen man neder velden;
Want si worpen menigen steen,
Ten lesten male sach men re een
Dat hy van den Castele spranc
In den watre, ende eer iet lanc
Viel 't koket altemale
Van den scepe neder te dale.

Si deden maken grote viere
Van drogen hout, die barnden sere:
Die dat beriet wiste mere,
Als 't was in den besten brant,
Slogen si daer an haer hant,
Ende werpent d'andere jegen 't hoeft.

In 't jaar 1298. hebben de Hollanders de Oost-Vriezen, voor Monnikkendam, in een groote Scheeps-strydte verflaggen, by wien zich de Utrechtse Bisschop hadde gevoeght, die het met een boot, te nauwer noot, ontquam.

In 't jaar 1351. is'er in deeze landen, op de Maas, een geweldigen Water-strydte voorgevallen, tuschen *Margriet*, Keizerin, en Gravinne van Hollandt, en haar zoon, Hertog *Willem* van Beyer. Deeze slag, en bloedstorting, was zoo groot, (zeght de Chronyk) dat de Maze drie dagen lang daar na, ebbende en vloeiende, noch root van menschen-bloet was. Daar worde (gaat zy voort) een vrezelyk geluid in de lucht gehoord, van roepen, en gekryt, van barsten der arm-borsten, geklank der zwaarden, breken der lansen, werpen der steenen, en schoeren der schilden; want het was een dagh des toornigheits ende des wraaks. De wederzydtsche Hoofden zyn in dit gevecht tegenwoordigh geweest.

In 't jaar 1370. is'er zeker verbondt van handel opgerecht, tuschen het Ryk Denemarken en de Hanzesteden, waar onder Amsterdam, en andere Hollandtsche Steden, begrepen zyn geweest; gelyk uit het afschrift der brieven, daar over, by *Baxhornius* ter neder gestelt, te zien is. Hier uit staat te besluiten, dat den koophandel over zee, en Scheeps-bouw, te dier tyden al in deeze gewesten geweldigheest gewakkert. De Koning van Denemarken gaf, tot verzegeling van dit verbondt, aan de verknochte Hanzesteden groote landtstreken te pande voor vyftien jaren: welke by hun, naar eigen landts wyze, wierden bestiert, zich zelfs Rechters uit hunne landtsluiden stellende, die geschilden richteden, welke zoo te lande als te water, 't zy

't zy onder de haring-vangers, (want toen wiert den haring onder Schoonen gevangen) of andere, quamen te ontstaan. Deeze Rechters droegen de naam van Voogden; als blykt uit het volgende Voor-recht.

Aalbrecht, by Godts genaden *Palsgrave op den Rhyu, Hertoge in Beyeru, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van Vrieslandt*; doen kondt, allen luiden, dat wy gegeven hebben, ende geven, met deezen open brief, voor ons en onze nakomelingen, aan den Rade onzer stede van Amstredamme, dat zy, tot eenwige dagen, jaarlyks eenen Vooght zetten moogen, ende zullen, op den lande te Schoonen, op haren viiten ende landt, dat zy nu daar hebben, of namaals daar verkrygen moogen van den Konink van Denemarken, alle zaken ende recht van onzer Stede wegen te bedryven, ende te bewaren, als zy daar te doen hebben. In oorkonde deezen brief, bezegelt met onzen zegele, gegeven op den zefsten dagh in Aprile, in 't jaar onzes Heeren duizent drie hondert een-en-ingenentigh, na den loope van onzen Hove.

Cranzins vermeldt, dat de Hollanders, in 't jaar 1422. met groote Scheepen de Oost-zee bevoeren: in in het jaar 1439. krygh te water voerden tegen de Oosterfche Zee-steden, daar zich de Venetianen, en Spanjaarts, hadden by gevoeght, om de Hollanders de zee te doen ruimen, en haren vryen handel te verhinderen. Een geheele Oosterfche Zout-vloot, nevens veel andere kostelyk geladen Westersche Scheepen, en drie Kraijers, wierden overwonnen. Hier mede hieldt de dapperheit der Hollanderen geen standt; maar spatte uit, met hare zee-magten, op den Oceaan, en Middellandsche zee, daar zy de havens harer vyanden besloot, en alle het vaartuigh binnen hielt. Naar het dempen dezer vyanden, zuiveren van roovers, en het vry maken van d'onheerbare zee, staken en voerden toen de Hollanders den bezem op de mast: waar van my tekeningen, na de wezentlyke Scheepen, met de bezems, die uit de marssen staken, of in manden aan de toppen hongen, afgemaakt, te voren gekomen zyn.

Vrouw *Jacoba*, Gravinne van Hollandt, hadde in 't jaar 1427. een groote Scheepsvloot op de Zuidre-zee doen tocrufen, om zich met geweldt meestersche over het geheele landt te maken: die van d'Amsterdamers, en d'andere Hollandtsche Zee-steden, by het eilandt Wieringen, wiert verdelgt. Dit gevegt geschagh uit Scheepen, die door zee geroeit werden; gelyk uit de oude Hollandtsche Chronyk te besluiten is.

In het jaar 1471. braght *Karel de Stoute*

een Vloot van vier-en-twintigh Scheepen ter zee, om een Fransche roof-vloot het hooft te bieden: dien hy daar mede zulk een schrik aanjoegh, dat zy niet dorfte zee kiezen; maar zich liet trotzen voor hare havens, en de Hollanders meester blyven van de zee.

In het jaar 1475. zoo *Baker*, Engelsch Schryver, verhaalt, wierden *Edward*, Koning van Engelandt, vyf hondert Scheepen, uit Hollandt en Zeelandt, toegezonden, om volk na Vrankryk over te voeren.

Dat in de steden Dordrecht, en Amsterdam, de koop-handel, en, by gevolg, de Scheeps-bouw, van voor lange heeft gewakkert, blykt uit de vaerzen van zeker onbekende Poëet, die in 't jaar 1450. heeft geleest; welke, schoon na den besten trant niet zyn gemaakt, echter, zaaks halven, late volgen. Dordrecht beschryvende, zegt hy:

*Congrua vendenti es varias res & ementi
Non longe falsis namque jaces ab aquis,
Ad te mille rates veniunt, variis onerata
Mercibus, innumeris rebus, & ingenuis.*

Dat is:

Ghy leght na by de zee, en by de zoute baren,
Van alles wat men vindt dat is by u te koop,
Wel duizent scheepen steeds uw' kaaijen aan te
loopen

Ziet men, die zyn gelaen met alderhande waren.

Van Amsterdam sprekende, zegt hy:

*Oppida mercando superare propinqua vi-
deris.*

Unde tibi gasta copia multa fluit.

*Est maris ingenuus portus tibi, namque fe-
runtur*

In te diversis quo bona multa locis.

Dat is:

Ghy hebt een haven, dicht gelegen aan de zee,
Waar door, van wydts, het goet gebraght wert
in u steet.

De steden in u buurt verwint gy met den handel.
Veel schatten brengt u toe de overzeefchen wandel.

In het jaar 1604. was'er zulken grooten vaart van Amsterdam op Oosten, dat men daar vier hondert Ooster-vaarders te gelyk, in een vloot, voor de palen heeft zien ankeren; welke alle binnen veertien dagen gelooft, geladen, en weder zeil-reec lagen.

In het jaar 1649. is de Heer *Admiraal Tromp* uit Texel gelooopen, met vyf hondert Scheepen, alie om de West befeiden, onder de bescherminge van zes begeley-scheepen.

In 't jaar 1477. rusteden die van Amsterdam tien Scheepen ten oorlogh uit; waar mede zy een geheele Oorloghs-vloot, die

Bbbb 3 het

het op deeze Landen had gemunt, binnen de Franfche havens hielden.

In 't jaar 1543. wanneer *Karel de vyfde* over deeze Landen heerfchte, verftouten zich eenige Zeeuwfche en Hollandfche Scheepon van oorlogh, de haven van Bordeaux in te zeilen, en daar een geheele vloot Koopvaardy-fcheepen te vernielen; waar van de Zeeuwfche Chronyk aldus fpreekt: „In 't jaer m cccc xliii op den „eerften dagh van Mey, heeft die Admiraal, Heer *Maximiliaen van Bourgoinnen*, „Heere van Beveren, Capiteyn *Gerrit van Meeckeren*, *Jan in de Gans*, ende meer andere Capiteynen, met zes Scheepon van „oorlogen, wel toegeruft, in zee gezonden op haar cygen buit, om die Franchoeyen te krencken, die op dien tydt vyanden der K. M. waren: ende in zee gekomen zynde, hebben zy noch drie „Scheepon van Middelburgh gevonden, „die Heer *Jeronimus Sandelyn*, Rentmeester van Beweester-Scheldt, te Middelburgh, toen hadde uitgezonden. Deeze Scheepon van der Veere ende Middelburgh gekomen zynde, (beneffens eenige Hollanders) zyn te zamen in „Vrankryk in de riviere van Bordeaux gezeilt, daar zy alle die Franfche Vloote „fchadeloos gemaakt hebben met haar „Scheepon, ende hebben alle die Franfche Scheepon, die met wynen van Bordeaux quamen, om in Normandien te zeilen, verbrandt, uitgenoomen zeventien Scheepon met wynen ende weet, „die zy in Zeeland ter Veere in gebrocht hebben: ende dat meer is zoo zyn zommige Capiteynen daar op 't landt geweest metten Schippers ende Bootgezellen, ende hebben die klokken uitter „Kerken mede gebrocht ter Veere, tot een teekken ende getuigeniffe, datze in „Vrankryk in vyanden landen geweest waren.

In het jaar 1555. is 'er een geweldigh zee-gevegt voorgevallen tuffchen een vloot van vier-en-twintigh Hollandfche Vracht-fcheepen, en zes-en-twintigh Franfche Oorlogh-fcheepen, op de hoogte van Diepe. De Franfche, beter op den ftrydt voorzien als de Nederlanders, welker Scheepon ieder slechts met vyf-en-twintigh mannen bevolkt waren, klampden hunnen vyandt met enter-dreggen aan. Dus voght men een langen rydt twyfelachtigh, tot dat vele der Nederlandfche Koopvaardy-fcheepen, zorgende dat zy te kort moghten fchieten, het vuur in het buskruit wierpen, en zoo gelykelyk met haren vyandt te gronde gongen.

In het jaar 1559. den 26^{den} van Hooy-

maant, ftak *Philip*, Koning van Spanje, Graaf van Hollandt, over, uit deeze Landen, naar Spanje. Men heeft aangemerkt, dat in zyne vloote vyftien duizent hoenders, tot fpyze, wierden mede gevoert: weshalven men van de groothheit der vloot, en menigte van menfchen, zoo daar op zyn geweest, oordeelen magh.

Verhalens waerdigh is het gevegt, in den jare 1571. tuffchen de Chriften bondgenooten en den Turk voorgevallen; 't geen niet ontydigh hier magh worden ingelafcht, alzoo een Zoon van 't Huis, 't welk deeze Landen toen beftierde, Opperfte der vloote zy geweest, en de Nederlanders een groot gedeelte der vlootelingen uitmaakten. Uit plicht dan van het verbondt, 't welk de naam van Heyligh gegeven wierdt, maakte de Paus twaalf Galeyen toe, onder *Marc Antonio Colonna*; de Venetianen hondert en veertien Galeyen, met zes Galeaffen, en twee Hulken, onder *Sebafiaan Verniero*; de Koning van Spanje een-en-tachtigh Galeyen, en twintigh groote Scheepon, onder *Don Johan van Ooffenryk*, zynen baftaart-broeder, dien de ftat van Hoogh-Admiraal werdt opgedragen; de Groot-Meefters van Malta, en andere Vorften, deden'er, elk na zyn vermoogen, het hunne toe, der wyze, dat'er twee hondert en negen Galeyen, zes Galeaffen, vyf-en-twintigh Koggen, en veertigh Jachten, nootdruft van mond en oorlogh voerende, in zee gebraght wierden. Boven de Schippers, bootsluiden, en zwermen der riem-flaven, waren zy voorzien met twaalf duizent Italiaanfche, acht duizent Spaanfche, en drie duizent Duitfche foldaten: hier hadden zich noch by gevoeght drie duizent goetdwillige, van verfcheide landtaart, en daar onder vele Nederlanders, zoo edel als oneedel, die 't leven, hun anderzins vruchteloos, midts d'ellende des Vaderlands, zochten tot welftand der gemeene Chriftenheit te befteden. Niet te min, gelyk zoodanigé t'zamenfpanningen, midts de verfcheidenheit der bezondere inzichten, traaglyk voltrokken worden, en de zware toeruftingen veeltyds boven giffing aandrigen, was het, eer alles te hoop quam, met Famagusta omgekomen: daar de Chriftenen van geduldt en beftendighheit, de Turken van mein-eedt en wreedtheit, d'uiteerfte proeve beweezen. Om echter, met het ledigh laten van alzulke krachten, zich tot geen fpot te maken, verzaamde men de zelve, in 't laaft van Herft-maant, by 't eilandt Corfu. De Turken daarentegen lagen by Lepanto, met twee hondert en zefftig Galeyen; maar hadden niet half

Ziet de Chronyk van Zeeland.

half zoo veel vechters als de Christenen: ook waren zy, naar hun gebruik, licht gewapent op het beschadigen, niet altoos op het beschutten: de Galeyen zonder borstweeren, om in vryheit de boogte te handelen; daar de onzen, meest gehelmt en geharnast, hooge styve boorden te baat hadden, om teffens 't lyf te bergen, en de busfen te ondersteunen, die in toereiken, en wisheit van wonden, de pylen verre te boven gaan. Hun Admiraal was *Haly Bassa*; zyn Stede-houder *Ochiali*, of *Plusaly*, een Italiaan, die 't Christendom verloochent had: *Perithon Bassa* geboodt over 't krygsvolk. Het anker gelicht hebbende, quamen zy, op den zevenden van Wyn-maant, den Christenen, die hen zochten, by het eiland Cusfely, in 't oog. Deeze, derhalven, 't zelve eiland verlatende, winnen de ruimte, en verdeelen zich aan vyven: ter rechter zyde had *Jan Andrea Doria*, van Genua, het gezagh: ter linker *Augustino Barbarigo*, van Venetic: Don *Johan* hieldt het midden: Don *Alvarez Bassa* de achter-hoede. D'eerste praalde met groene, de tweede met geele, de derde met blaauwe, en de vierde met witte vlaggen. Aan de waardigste zyde had Don *Johan*: Hooft-galey den Roomfchen Admiraal; aan de linker zyde den Veneedschen; vervolgens den Genueschen, daar de Prins van Parma; en den Savoyfchen, daar die van Urbin op was. Den laft der voor-tocht hadden de zes Veneedsche Galeassen, die een geweldigh gefchut voerden: het achterfte was gegordt met de Hooft-galey van Malta ter rechter, en de Lomeliner ter linker zyde, in hebbende *Paulo Jordaen Urfin*. De Jachten wierden van der hand gezonden, om ieder de hoope van vlucht te beneemen. Don *Johan*, in een boot getreden, deed zich van boort tot boort roeien, om de gemoederen ten ftryde te wekken; 't welk daar-en-tuffchen van de andere Hopluiden niet verzuimt wiert: eindelyk, in zyn Galey gekeert, en raamden den vyandt goelyk binnen fcheuts, doet hy een der grootste stukken afbernen, trompetten klinken, en de vecht-vanen opsteken *. Daar op volghde het krygsh-gefchrey, 't welk, gedommelt onder het gedruis van 't woelend boots- en oorloghs-volk, in de lucht fteegh. De Turken, over den anderen kant, recheden hun spits in de breedte, recht uit, buiten hunne gewoonte, zonder vorm van halve maan. *Perithon* had het bestier van 't midde, *Haly* van de rechter, en *Ochiali* van de linker zyde. In 't eerst was hun de windt mede; daar na ging hy leggen, en, weder verheffende, liep hun tegen. Als de dag omtrent ten halven

was, raakten de Vlooten aan elkanderen. Den eerften aanftoot leed *Barbarigo*, die drie Galeyen verloor, en zyn oogh aan een flits, zulks hy het des anderen daaghs beftort: maar de zes Galeassen maakten een yzelyke opening, doende kryghs-volk, banken en flaven, door de kracht van hun gefchut, overhoop tuimelen: al de metale buizen gaven tot vyf werf toe vuur, en weinigh fcheuten die mistaften; daar die van den vyandt, mits de hoogte hunner Galeyen, doorgaans, zonder treffen, over d'onze heen droegen. Don *Johan*, op hebbende vier hondert uitgeleeze soldaten, klampte zelf den Turkfchen Admiraal *Haly* aan boort, die met drie hondert Janitzers, en hondert boogh-fchutters, bemant was. Toen verhieft zich 't gevecht aan verscheide kanten; daar veel doorluchtige mannen zich met ongeloofelyke vroomigheit queten: voornamelyk *Maturin van l'Escut*, *Romegas*, een Ridder van Malta, had derwyze de fchrik in dien gantschen oort, dat noch heden de Turkfche moeders, om hunne kinderen eene vervaertheit aan te jagen, niet dan zynen naam in den mond neemen. Voorts floegen niet alleen de soldaten handt aan het geweer, maar ook de flaven, op hoop van vryheit te verdienen, en toonden groote dapperheit. Het bulderen van 't gefchut, het dreunen der kielen, de rook en vlam, ten hemel wellende, dedden ieder hooren en zien vergaan. Ten laaftten wiert *Haly* verflagen, en zyn Galey bemaghticht; andere verbrandt, of in de grondt gefchooten; ettelyke op strandt, en het overfchot op de vlucht gejaaght, waar onder ook die van *Ochiali*: en men meent, dat'er in alles niet meer dan vyftigh ontquamen. Vyf-en-dertigh duizent mannen zyn'er door 't water, vuur, ofte fcherp, verflonden; van de Christenen tien duizent, van de Turken vyf-en-twintigh duizent, en drie duizent vyf hondert gevangen: hondert en dertigh Galeyen wierden genoomen, en wel twaalf duizent flaven verlost.

Niet weinig heeft de Hollandfche dapperheit te water uitgeblonken in de wreede flagh, die in 't jaar 1573, op de Zuiderzee, tegens *Bosfu* is voorgevallen. Des vyandts Admiraals Schip, *d'Inquisitie*, hadde een dubbelde kiel, en twee bodemen, op dat het niet in de grondt gefchooten konde werden. Deeze vermaarde slagh werd by den hoogh-geleerden Heer P. C. Hooft aldus verhaalt: „De Graaf, nu fterk „omtrent dertigh zeilen, zoo kleine als „grootte, zynde met de hof-ftaat, en twee „hondert soldaten, in zyn Admiraal-fchip „geftegen, dat den barelyken naam van

„In-

* In d'eerste fteeds een gekruiste Christus, in d'andere een Marien beeldt, en in de derde de Wapenen der bondige-vrouen.

„Inquifitie , en twee-en-dertigh metale
 „ſtukken voerde , lichte , den derden van
 „Wyn-maant , het anker van voor Am-
 „ſterdam ; dan kon , mits het geweldigh
 „waaijen , niet voor den vyfden over Pam-
 „pus raken . Toen ſtreed' hy na de Noort-
 „hollanders toe ; in opzet evenwel van
 „handtgemeenſchap te ſchuwen , en het
 „voordeel van zyn ſcheepen en geſchut ,
 „bet bezeilt en toelagende , niet te ver-
 „waarloozen . D'anderen daar-en-tegen ,
 „wel zoo kloek in getal , ſtelden al de
 „kunſt der boots- en ſtuurluiden te werk ,
 „om tot aanklampen en enteren te ko-
 „men . Met dit toe- en ontleggen , en
 „dwers door elkandre zwieren , liep die
 „halve en de geheele volgende dagh ten
 „avondt ; zonder dat'er meer dan twee
 „van de zyne achterhaalt en aangeranſt
 „wierden . Op het eene voer Hopman
 „*Schuilenburg* , zwager van *Boſhuizen* :
 „dien viel Hopman *Jacob Til* tot driemaal
 „toe aan boort , en overweldigd' hem
 „ten laatiften . *Schuilenburg* , met noch
 „zes , werd na Hoorn gezonden ; d'and-
 „ren , omtrent vyftigh , doorſteken , of in
 „zee geworpen . *Til* verloor boven twee
 „mannen niet : maar alzoohy zelfen noch
 „twintigh vande zynen gewond waren ,
 „wert hem 't veroverde ſchip weder ont-
 „noomen . Hopman *Taams Gelzak* , van
 „Medenblik , ranzde het tweede ſchip
 „aan ; dan kon des geen meeſter worden .
 „Zedert droegh zich niet byzonders toe ,
 „tot op den elſden der maant . Toen quam
 „men elkander weder onder 't geſchut ;
 „'t welk van de Boſſuſche zyde zoo vree-
 „zelyk donderde , dat het voor de bondt-
 „genoooten onmoogelyk om verduuren
 „ſcheen . Zy joegen'er echter op aan ,
 „trachtende door alle wegen aan den
 „vyandt vaſt te raken ; die hun t'elken
 „male ontworſtelde , en zyn oude gangen
 „ging . Maar hun Admiraal *Cornelis Dirks-
 „zoon* , van Monnikendam , inhebbende
 „Hopman *Ruighaver* , van Amſterdam , met
 „een deel ſoldaten , pynd' het zoo lang , dat
 „hem eindelyk gelukte , 't ſchip van *Boſſu*
 „in te zeilen , en 't zyne daar aan te hec-
 „ten . Hy had in de mars leggen etlyke
 „rapſche gaſten , die potten met onge-
 „lechte kalk , en verſcheide vuur-werken ,
 „van boven neder in 't gezicht der Spaan-
 „ſchen deden ſtuiven . Met een quam
 „Hopman *Pieter Bak* , van Hoorn , zich
 „aan 't ander boort werpen : *Jacob Trymjes* ,
 „van Enkhuizen , voor de boeg : Hopman
 „*Boer* , van Schellingwoudt , aan d'achter-
 „ſteven . Doch deez' , ſtaande , mits zyn
 „laeghte , te zeer aan de vuur-potten , uit
 „*Boſſus* ſchip , ten doel , werd gedwon-

„gen te deizen , en 't roer van *Boſſu* met
 „vreedten te laten . Kleen voordeel noch-
 „tans was dit den Grave , die , al veghten-
 „de , met de drie andere neder dreef , en
 „achter de Nek , by Wyenes , aan den
 „grondt klemde . Een Konings ſchip ,
 „daar-en-tuſſchen , dat onder *Willelm Veſt* ,
 „van Enkhuizen , ſtoodt , werd door de
 „bondtgenoooten bemaghtight ; maar het
 „was zoo lek geſchooten , dat men 't volk ,
 „en geſchut , te weten vier metale , vier
 „yzere gootelingen , en eenige boſſen ,
 „daar qualyk kon uitlichten , eer't wegh
 „zonk . Vyf kleiner , aan zekere zanden
 „verzeilt , werden benooddicht zich op te
 „geven . *Jan Simonszoon Rol* , met het over-
 „ſchot , nam de vlught , tot over Pampus .
 „Daar hielt men 's avondts kryghs-raadt ,
 „en beſloot , des volgendeſ morgens *Boſſu*
 „te gaan ontzetten , of het leven daar in
 „te ſchieten . Ende was *Jan Simonszoon* ,
 „met het kriecken van den dagh , onder
 „zeil : de reſt inſgelyk , wanende dat het
 „den vyandt gold . Maar hy zette zyn loop
 „recht toe naar Amſterdam . Aan d'an-
 „dren , die verwondert waren wat het be-
 „dieden moghte , nochtans gehouden zyn
 „vlagge te volgen , gaf hy thans te ver-
 „ſtaan , dat hem de Spaanſche knechten
 „gedwongen hadden dien wegh te neem-
 „men . Zooliet men *Boſſu* in de ly : doch
 „de zelve daarom niet zich ridderlyk te
 „weeren ; maar , beide ſoldaats en Hooft-
 „mans plicht betrachtende , ſtoodt geplamt
 „by de maſt , in vollen roer-ſcheutvry har-
 „naſch , met de rondas aan den arm , het
 „zwaardt in de vuif . En duurde 't ge-
 „vegh de gantſche nacht door , of ſchoon
 „de Noordhollanders 't behulp hadden
 „van verſcheide water-ſcheepen , die ge-
 „ſtadigh af en aan voeren , met dooden en
 „gequetſten , met voorraat en verſch volk :
 „waar onder zich vele burgers van Hoorn
 „mengden , uit brandenden yver voor vry-
 „heit , en Vaderlandt . Ende ſtaat hier
 „niet te verzwyygen , de ruſtige koenheit
 „van hunnen *Jan Haring* , die 's morgens
 „met de twee-licht , by de takels van *Boſ-
 „ſus* ſchip opklauterde , de vlagh van de
 „ſteng rukte , en daar meê nederdaalde :
 „hoewel het hem 't leven koſte ; mits hy ,
 „door een luik , in zyn borſt geſchooten
 „wiert . Eindelyk , als 't nu aan den mid-
 „dagh ging , na acht-en-twintigh uren
 „ſtrydens , en 't verlies van al zyn kryghs-
 „volk , op veertien of vyftien mannen na ,
 „tradt *Boſſu* , geen ander uitkomt ziende ,
 „in handeling , en gaf zich over , enz .

Niet ongerymt zal 't hier zyn , het dub-
 belt van zekeren brief in te laſſchen , ge-
 ſchreeven aan den Heere Prins *Willems van*

Oranje ,

Oranje, by den Staat en Regeeringe in Noordt-Hollandt, tot Hoorn, over deezē zegen: my ter handt gesteldt van den geleerden Heer M^r. *Adriaan Westphalen*; luidende als volgt.

Den 14 October, 1573.

Doorluchtige hoogh-gebooren Vorst en Heere, wy gebieden ons in allen onderdanigheit in U F. G. goede gratie.

Wij moogen niet laten U F. G. te adverteren de groote wonderlijke victorie, die ons den allmogenden God nu, den twaalfden dezes maents, verleent heeft; by welke ons niet alleen victorie van aenwinnings van een schip ofte twee gebeurt is; maar hebben U F. G. hoofstuyvend, en bederver onzes Vaderlands, den Grave van Boffu, met zyne familie, en den Heere van Croningen, met anderen Adel, al Weldam uit den Hage, Joost van Werven uit den Briele, Gerrit Pinzen, Gherebout van Wartwycke in Vlaanderen, Romery van Quefnoy, Numan uit den Hage, Blyenburgh van Dordrecht, Hans van Molen van Lubek, Kamerlink, en Conquera een Capitein van de Spangiaerts, die in des Graven schip waren, alhier tot Hoorn gevangen uit den Albansischen Admiraels schip ingekreegen: daer over wy God almachtigh hooghlyken zonder ophouden loven en danken, en U F. G. zonderlinge te gratuleren hebben: daer by hebbende noch groote menigte van soldaten, 200 Duitschen, Walschen en Spangiaerden, in gevangennisse, tot omrent twee hondert toe; dan zyn eenige van de zelve, onder savement van haer lyf en leven, by den Admirael ontfangen, alzo zylyden hen onder in den scheepe begeven hadden, en in meeninge waren, tot den lesten man toe te vechten: i welk niet zonder groote bloetstorting van den onze geschiedt zoude hebben; dan die Vice-Admirael Boshuizen, met de andere armade, ziende de animositeit van onzen Admiraal, en andere scheepen, en de bezettinge van hen-liden Admiraels schip, gaven de vlucht, zonder eenighzins te pogen henren Grave assistentie te doen: ende zyn noch drie ofte vier van de grooſte scheepen omrent Pampus, die door die drooghte niet wegh konnen komen, daer na eenige van onze kleine scheepen gezelsel zyn, op hoope, die mede in handen te krygen, zulki dat zy op gisferen zeer tegens den anderen geschooten hebben, niet wettende hoe dat het vergaen magh zyn: ende zoo zonder groot perckel die beswaringe van den Grave, en zyne familie, niet gedaen magh worden, bidden en begeren wy oormoedelyk, dat U F. G. gelieven zal, ons te overschryven U F. G. goeden wille en gelieven, den welken wy in deezzen, en alle andere zaken, bereidt zyn na te komen en te volbrengen. Dan zoo die lusten en onkosten van deezzen armade te water, en te

lande, zoo excessive groot en zwaer vallen, en het platte lands by den tydands overal bedorven is, en langer niet en vermogh eenigje contribussie te doen, en ons by V. F. G. een hooge gederfde is, van subsidie van penningen uit het Zuider kwartier, bidden wy, dat toech V. F. G. gelieven zal, ons metten eersten subsidie van gels te doen; want het ons onmogelyk is, de lasten voorschreeven zonder hulp te moogen supportoren, aenzerijen het lande klein, en de armade ter zee, behalven te lande, zoo groot is, als ooit by Keizers ofte Koningen gebonden en gesustenteert magh zyn.

In de Bockerye van wylen den achtbaren en geleerden Heer M^r. *Floris Florisz.* een Schepen tot Enkhuizen, beruſt een oorspronkelyk ſchrift, en lyſte, van 't metaalen geſchut, (behalven de yzere) op den vyandt, onder *Beſem*, den twaalfden van Wyn-maandt 1573. verovert; 't geen, door zyn Ed. bezondere gunſte, hier late volgen.

Een Slang, genaamt Hopman onverzaacht, met het Wapen van Gelderlandt.

Een half Kartouw, gemerkt met een Uil, en het Wapen van Bisfchop David van Utrecht.

Een halve Slang, met een Uil, en Wapen als vooren.

Noch een halve Slang, met een Uil, en
Wapen als vooren.

Een half Kartouw, met het Wapen van Nassau.

Een halve Slang, met de Hollandtsche
Tuin, en 't Wapen van Dordrecht.

Een Quartier-slang, met het Wapen des Konings van Spanje.

Noch drie Quartier-flangen, met het Wapen van Spanje.

Drie Quartier-slangen, gekomen van 't Huis te Buuren, met het Keizers Wapen.

Vier Quartier-flangen, met het Wapen van Rotterdam.

Drie Valkonetten, met des Keizers Wapen, als op een klood verbeeldt.

Twee dubbelde Valkonnetten, met het
Wapen van Leiden.

Twee dubbelde Valkonetten, met des Keizers Wapen.

Drie dubbelde Valkonetten, met het
Wapen van Amersfoort.

Een achtkantigh Valkonet, met een
Wapen daar een Kruis in staat.

Een Valkonet, met een Draaks-kop,
en een ledigh Schilt.

Twee Valkonnetten, met des Keizers
Wapen.

Twee Valkonetten, met het Wapen van Delft.

Een Quartier-slang, met een Draaks
Cccc hoof

hoofst aan 't achter-einde, en het Wapen van Amsterdam.

Een dubbelt Valkonet, waar op St. Joris staat, met een Voet-boogh, en Schilt, daar een Kruis in staat.

Noch een dubbelt Valkonet, ten halven na vooren met een scharpe rugge, en een Schilt zonder Wapen.

De Vloot der Nederlandtsche bondtgenooten, die de Spaansche Vloot onder *Bosju* versloeg, bestondt uit acht-en-twintigh Hooft-oorlogh-scheepen, behalven het kleine Vaar-tuigh, dat een groot getal uit maakte. Drie maanden foldy, voor des Admirals scheeps-volk, beliep 2248 gl. en 15 stuivers. Voor het scheeps-volk van den Vice-Admiraal *Pieter Bak*, moeste in den zelve tyd zyn 1431 guld. en 15 stuiv. Voor de volgende Scheepen, dewyle minder bemant waren, liep de foldy niet zoo hoogh; alzoo dat deeze acht-en-twintigh Scheepen al te zamen, in ieder drie maanden, voor foldy noodigh hadden de somme van 34630 guld. 2 stuiv. en 4 penn. gelyk my uit de oorspronkelyke Monster-rolle, getekent den 7 December 1573, by de handt van den Admiraal *Reinier Feints*, en de merken van *Symon de Gent*, *Heyn de Besc.* en *Cornelius Janz.* Neeldoe, is gebleken.

De moedt en dapperheit der Zeeuwen heeft zeer helder geblonken, als zy, in 't jaar 1573, by Romerswaal, de vloot der Spaanschen, die Walcheren meenden af te loopen, t'eenemaal versloegen. Toen ter tyd staken die van Hoorn en Eukhuizen, niet t'onrecht, weder den bezem op de malt.

In 't jaar 1599. rusteden de vereenighde Staten een vloot van zeventigh Scheepen toe; die met acht duizent mannen was bevolkt: deeze braght toen den vyanden zulken schrik aan, dat veele van die geene, welke na aan zee woonden, hun, met het naderen van deeze vloot, op de vlucht begaven.

In den jare 1605. heeft Spanje de Nederlandtsche dapperheit te water krachtdadelyk beproeft, als een kleine Scheeps-vloot, daar den Edelen *Haultain* Oppen *Hayman Cornelisz.* *Opse* (myn Overgroot-vaders broeder, van myn Moedersvaders zyde) Onder-Vloot-vooght over was, veele ingehuurde Spaansche Scheepen, met krygs-volk geladen, om in deeze Landen te lossen, verwoeste. Deeze tocht stondt den Spanjaart duur; want van twaalf benden krygs-volk quam geen zeven hondert man te lande. Men spoelde de Spanjaarts toen veel de voeten, in weer-wraak van zoo menigh over boort geworpen onnozele visscher en koopvaar-

dy-man. Weinigh Hollanders quamen te sneuvelen, waar onder *Opse* een was; die tot Portsmuiden, den laaften van Bloeymaant, van zyne vlootelingen (by toestaan van de Engelschen) zeer zeeghaftigh, na kryghs-gebruik, wiert begraven.

Het zoude te lang vallen, op te halen, wat de Water-geuzen (dus genaamt) manhaftigh hebben uitgericht, en al de bloedige zee-slagen, met groote zegen uitvoert, zoo wel in Europa, als in de verre afgelegene Indiaansche zeeën.

In 't jaar 1600. verstoutte zich een Hollandts Schip tot voor Antwerpen te zeilen, tusschen alle des vyands sterkten heen, en den Admiraal daar te beltryden; welken hy ook in Zeelandt binnen bragt, in weerwil van veel duizenden menschen, die aan landt stonden, en het aanzagen.

In 't jaar 1607. hebben onze landtsluiden de ryke Spaansche vloot, onder *Gibraltar* vernielt.

In het jaar 1613. sloegen acht Nederlandtsche Scheepen, die naar Indien voeren, tegen zeventien groote Spaansche Galjoenen; daar zy'er dertien van namen, en te gronde deeden gaan.

In het jaar 1629. versloegh en verjoegh *Pieter Hein* alleen den Duinkerkschen Admiraal, en Vice-Admiraal.

Hoe heldtdadigh de manhafte *Tromp*, Ziet het Boek, de Batavische Reimein. met dertien Scheepen, een Spaansche vloot van zeven-en-zestigh groote Scheepen, daar vyf-en-twintigh duizent mannen op waren, aantaste, is noch in geheugenis van menschen: en hier van wert by *Meieren*, *Hoof*, en veele andere Schryvers, in 't breede gewaaght.

Geen kleine paerel is aan d'eeren-kroon der Nederlandtsche bondtgenooten, de loflyk bevoghtene zegen, des Jaars 1666. in een bloedigh Zee-gevecht van vier dagen, tegen het maghtigh Ryk van Engelandt, behaalt: de welke by *Swinnaar*, en *Brandt*, in 't breede werdt beschreeven. De Staatsche Vloot, die toen door *Cornelis Wilsen*, Oudt-Burgermeester tot Amsterdam, en afgezondene ter Generaliteit (myn Vader), benevens 's Landts Voorpreeker *de Wit*, met enige andere gevolmaghte uit d'Algemeene Staaten, wiert bezorgd, afgevaardight, en uit geprest, bestondt uit een-en-negentigh Scheepen van oorlogh, elf Branders, en twaalf Jachten, was gewapent met 4716 stukken, en bemant met 19149 matroozen, en 3313 soldaten.

Zoo men al de loflyke daden, die te water by de Nederlanders zyn gepleeght, wilde ophalen, hier zoude plaats te weinigh wezen om alles te ontvouwen. Op de

de kusten van America, tegens Portugal, als ook in Oost-Indien, en elders, is zulks meermaal gebleeken: gelyk ook in de Middellandsche zee, tegens de Turken, want de Hollandische dapperheit ter zee is onlangs aldaar wel hooghlyk gebleeken: wanneer op den 27ten van Ooght-maant des jaars 1670. d'Amsterdamsche Admiraal *van Gent*, vol moeds, zeven Algiersche Roof-scheepen aanranzde; welke hy eerst met drie Scheepen het scherp bood, deede vlughten, en eindelyk, terwyl zyn overige Scheepen vast naderden, zoo teyfterde, dat zes van hun de strand koozen, en de Scheepen, met al den last, aan d'overwinnaars ten besten gaven: hier onder vondt men de drie eerste Vloot-vooghdn van Algiers, als *Affan Rais Biscaïn*, Admiraal; *Brayhim Rais*, Vice-Admiraal; en *Arouichy*, Schout-by-nacht: de namen van twee andere Kapiteinen zyn *Aly Rais*, en *Achy Cassa*. Het Schip van den Admiraal was lang 152 voet 8 duim, breedt 36 voet: het Schip van den Vice-Admiraal was lang 150 voet 8 duim, breedt 35 voet: het Schip van den Schout-by-nacht was lang 150 voet 6 duim, breedt 35 voet: de twee volgende Scheepen zyn lang geweest 136 voet, breed 31 voet: het kleinste Schip was lang 130 voet, breedt 30 voet. Zy waren alle zeer net toegetakelt op zyn Turks, en rondtsoom met schans-kleeden bezet. Te zamen hadden zy op 1590 Mooren, en 284 Christen slaven: voerende 204 stukken grof geschut, en 28 bassen.

Niet lang hier na toonde Schipper *Jacob Folkertsz.* toegenaamt de Kaper, zyn dapperheit tegen zeker Roof-schip van Algiers, 't geen 400 mannen, en 28 stukken droegh, den Dadel boom voor teiken voerende. De Hollander had geen meer als 18 bussen, en 30 mannen, om tegenweer te bieden. Hundert en vyftigh Turken smect de Roover over, die meest naar boven vloogen, om rondthout, touwen, en ketings te ontredde. Drie uren lang duurde dit gevecht binnens boorts, uit schans en bak, het boven-schip voor den vyandt blyvende, tot dat eindelyk de Barbaren moesten wyken: die niet verslagen wierden, moesten over boort in zee springen, en verdrinken. Een Moor, die de vlag af-streek, wiert met een kogel van boven neder gelicht: gelyk men mede de rest aan die geene gaf, welke zich hier en daar verborgen hadden. En aldus braght deezen heldt zyn Schip behouden binnen, wegh dragende den roem van een braaf soldaat.

Men zoude hier nu wydtloopigh kon-

nen ophalen, de zoo zeer vermaarde Zee-slagen, en daden, welke onlangs, in de laatste oorlogen, zoo tegen Engelandt alleen, als met Vrankryk vereenicht, loflyk zyn voor- en uitgevallen; als mede, wat in de Zont, en Oost-zee, is gebeurt: doch vermits zulks omstandelyk door *Auisma*, *Zwina*, de *Mercurius*, *Valkenier*, Schryver van den Batavischen Romein, *Brandt*, en zeer veel andere meer, is gedaan, zal zulks, korthets halven, achter laten, om dat dit Werk reeds te groot is uitgepat.

Het is door toedoen van koophandel ter zee geweest, dat Koning *Salomon*, de wyfte die ooit op aarde heerichte, het goud en zilver zoo deede overvloeiën in Judea, dat het schier niet geacht wiert.

Het was door den koophandel, en zeevaart, dat de oude Prinssen van Tyrus, en Sidon, een onsterffelyke naam behaalden, en een schrik voor geheel Asia waren.

Hier door was het, dat die van Athenen, Lacedemonien, en Byzantien, schoon zy zeer kleine Republyken zyn geweest, het hooft boden aan de magtigste Monarchen van Persien: en dat de laatste, by vervolgh van tyden, onder de naam van Constantinopelen, is geworden de Hoofdstadt van het Romeinsche gebiedt; en noch is van het Ottomannische Ryk.

Karthago verkreegh zich hier door het gebiedt over een groot gedeelte van Africa, van Spanje, en een groot gedeelte van Italic; ja Rome zoude haar geweldt niet ontweken hebben, indien *Hannibal*, na zyn eerste overwinning, zich tot Capoua niet had opgehouden, maar op Romeen aan getoogen, gelyk men hem riedt.

Het was daar door, dat de Romeinen, na dat zy Karthago hadden verdelght, zich bykans meester van de geheele wereldt maakten.

Het is insgelyks door de zelve maght ter zee, en koophandel, welke op het water wert gedreeven, dat de Venetianen, die in 't eerst een t'zamenvloeiing van verjaagde visschers waren, ter tydt van *Auisma*, zich meesters hebben gemaakt van veel landtstreeken: en dat zy noch maghtigh zyn, zoo zwaare oorlogen tegen den grooten Turk te voeren.

Door den handel, en vaart ter zee, is het de Spaansche Koningen toegevallen, dat de Zon nooit over haar gebiedt onder gaat.

Texels Haven-bouw.

Het gebeurt zomtyds, dat binnen duins, en in de haven van ons landt, het Texel, by groote storm, Scheepen, hoe hecht zy ook zyn, te gronde gaan. Om zulks te beletten, zoude misfchien niet ondienftigh zyn,

een beflooten haven te bouwen; die, naar het gevoelen des Piloots *Marten Zwaan*, het alderbeste gemaakt konde werden by het nieuwe Schilt: eerstelyk, om dat daar een vlakke bevonden wort, over de zes-en-zestigh morgen begrypende, en overal tusschen de 10 en 15 voet diep, bequaam om omtrent de duizent Scheepen in te leggen: ten anderen, om de weinige stroomen die daar gaan; want de stroomen die tusschen Texel en de Helder in loopen, worden vernietight door de stroomen die tusschen Texel en Eyerlandt in loopen; zoo dat de stroomen daar zwakker zyn, als op eenige plaats daar omtrent: als mede, om de harde en vaste grondt, die 't gezeide vlak heeft. Ook staat aan te merken, dat deeze vlakke aan een hooger wals, als de windt uit den Noordt-westen, of uit den Zuidt-zuidt-westen waait; zynde bevoornden en beoosten met drooge zanden voorzien, en in 't Noord-oosten met vlakke gronden, daar weinigh stroom gaat. Deeze vlakke dan moest rondom afgepaalt worden, om de stroomen noch zwakker te maken, en om de ys-gangen te wederstaan. Als hier een bequame haven was gemaakt, zouden de Scheepen t'allen tyden in en uit konnen loopen, en zich tegen het harde weêr verzorgen; 't welk duidelyker aldus wêr vertoont:

Laat, by voorbeeldt, op de nevenstaande plaat, H de haven zyn voor 't nieuwe Schilt: deeze haven dan diende rondom wel vast met palen verzorgt, en daar de meeste stroomen op aan komen, het meeste voorzien te zyn. By A zal 't genoegh wezen een regel palen te zetten: by B twee regels, om dat daar meerder stroom tegen staat: om de zelve reden zoude men by C drie regels, en by D vier regels palen moeten zetten, met wier, en andere aard-stoffe wel voorzien. Voor de gaten zoude men krap-hoofden dienen te maken, om de stroom en ys-gang te beletten, die anders daar in zoude loopen: van buiten zoude men de zelve met vier regels palen en wier behooren te voorzien, van binnen met een regel palen, en overal met palen verzorgen, daar 't noodigh zal worden bevonden; gelyk aan 't afbeeldzel, hier nevens, is te zien. Men behoort twaalf palen in een roede langte op een regel te zetten, en de zelve boven met gordings te sluiten, om de zelve vast te maken: deeze gordings, of sluit-balken, behooren twee roeden lang te zyn. Binnen in de haven zal men insgelyks palen slaan, drie in een roede langte, om de Scheepen daar aan vast te maken.

Tot dit werk zoude men omtrent van

nooden hebben drie duizent palen, en sluit-balken. Staat aan te merken, dat men ter plaatse daar 't meest op aan komt, als ook daar de sterkste palen van nooden zullen zyn, eyke palen neemen zoude: en voorders behoorde men alle moogelyke midelen aan te wenden, om wel verzekert te zyn, dat alles sterk en bestendigh zy.

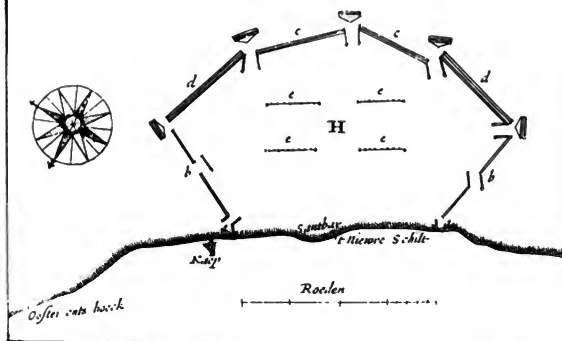
Volgt hier, tot meerder verlichting van het werk, drierhande gestel van paalwerk; gelyk in de plaat oog-blykelyk is te zien. In de eerste uitbeelding is AB een dichte regel palen, lang 22 voet, CD zyn lang 32 voet, van welke om de tweede een moet staan, en EF 36 voet lang, staande om de derde of vierde een, om de wier daar tusschen te zetten, indien men het zonder wier niet sterk genoegh oordeelt; hoewel het anders zeer sterk en vast is.

In de tweede uitbeelding zyn AC en BD twee regels palen; en van de paal EF moet men 'er om de drie palen een zetten: deeze palen zullen ieder 36 voet lang zyn. Tusschen AC en BD zal men onder aard, en daar boven op wier werpen; en aldus zal men met de tydt vastigheid van wier bekomen, zonder welk dit model niet bestaan kan.

In de derde uitbeelding is GH een dichte regel palen, lang 36 voet, desgelyks ook EF, hier tusschen wert onder 't water aarde in gedaan, en daar boven op wier, om de palen meer stand te geven: AB zyn eyken palen, lang 40 voet, waar van om de drie een staan: IK zyn schooren, of stutten, lang 25 voet, ook om de drie een; zoo maken deeze drie, te weten AB, IK, en IK, t'zamen een dichte regel: CD is een dichte regel palen, lang 36 voet, wiens eindt C 2 voet boven 't water is. Dit laatste paal-werk is het vaste en dienstighste tegen harde stroomen en ysgangen.

Behalven deeze opgehaalde vondt van Texels Haven-bouw, willen andere ervaerene Loots-luiden, dat men niet wydt van het Schilt, na buiten toe, zeer bequaam een haven zoude konnen maken, mits men de Pierre-velden, welke daar liggen, en ieder zes uren droogh loopen, groot zynde zes hondert morgen, wederzyds, tot aan de groote Kil, bedykte, en in dien dyk een goet aantal schot-deuren ofte sluizen leide, die met wassend water moesten geopent, en met vallend water geslooten zyn; als wanneer de deuren in de dyk, die tegen de Kil aan quamen, geopent moesten werden, zoo, dat al het water, 't geen met de vloedt op de velden was gezet, door de Kil in zee zoude moeten loopen: 't welk een gestadige schutting zoude hou-

Drie gemaeckte Scheeps Havens

houden, dat de Kil niet alleen diep, maar hoe langer hoe dieper, en wyder, zoude maken. De diepte in de Kil heeft reedts bequaamheit om vry diep gaande Schepen te zetten: zyne breedte is, als in de kaart, hier nevens, werdt vertoont, volgens de maat, die by *Jacob Bos*, vernufteling, en Landt-meeter, daar van genoomen is. De weinige drooghtens, die daar in zyn, konnen zeer licht wegh genoomen worden. De dyk kon binnewaarts van aarde, en buiten van wier gemaakt worden. Het zoude niet noodigh zyn dat deeze dyk boven zeer waar wiert gemaakt, dewyle het vaste landt wederzydts leght, en daar weinigh aanloop van water te verwaghten is. Het is niet noodigh dat men zorgt voor drooghte tegen den dyk aan, om dat de zee, in het gat vallende, de zelve dyk zoude stryken, daar by langs schieten, en weinigh aansloot doen lyden. Met kleine kosten zoude de dyk konnen werden onderhouden: gelyk alles uit de kaart blykt.

In 't Nieuwe-veeld zoude insgelyks, en misfchien met veel minder kosten, een beflooten en veilige haven te maken zyn, met het weghnemen van den drempel, en anderzins.

Den oever, die de natuur geleght heeft tegen het *Piere-velt*, voor het *Schilt*, zoude strekken tot bewaring van den dyk, en weering van den grooten aanloop des waters. By E zoude een sluis konnen geleght werden, door welke, by winter-dagh, het klein vaar-tuigh na de *Kaagh-haven* varen konde. De dyk B, na aan de duinen, behoefde van weinigh sterkte te zyn, alzoohet daar vry ondiep is, en op 't *Piere-veldt* zelden veel water staat. De dyk CD zoude wel tot aan het *Schilt* konnen werden geleght; maar om dat het *Piere-velt* tusschen letter S en E zeer diep is, zoude dat een geduurige kom vol water maken, 't geen onnoodigh is.

Deeze haven diende met een bequame sterkte voorzien te zyn, voor een vyandtyke aanloop: gelyk men insgelyks tegen het *Mars-diep* aan zeer dienstig een sterkte zoude konnen zetten, die het geheele gat bewaarde. By de *Golge-duinen* is zekere laege plaats of opening, welke aangevult diende te werden, 't zy door aanstuiving, of anderzins.

Tot betemming der zee-gaten, om het water van den Oceaan buiten eenige binnen-zee, of haven, te houden, leght men hoofden; welke te landwaarts vast verbonden dienen te worden. Men doet mede steenen, met rys doorvloghten, zinken, op dat de stroom, en ingang van 't water, werde gestremt, en afgeweezen. Deeze

hoofden dienen zoo wel tegen ebbe als vloed geleght te werden; want een te rugh komende ebbe doet het landt te wederzydts aan de zee-gaten, in 't gemeen, meerder flyten, als een vloed: dien volgende verwekt zulks meerder en grooter ingang voor het water uit den Oceaan, en maakt binnen hooger water.

Met plantinge van strooy en riet kan men aan de oevers van zee-gaten, die vlakke en zant-gront hebben, schuttingen maken, waar door de gront, by overstroming, wert verhooght, de zee-gaten verengt, en vervolgens een invloeiend of overstromend water geweert.

Men kan niet tegenwerpen, dat, door verkleining der zee-gaten, het water, opgestopt, te snelder loopt, gelyk zulks in de rivieren geschiedt; want, behalven de tegengestelde ondervindinge, zoo is klaar, dat men de groote Noort-zee moet aanzien niet als een gemeene of loopende rivier, gelyk als den *Rhyn*, de *Maas*, of andere, die altydt af loopen, begin en oorsprong hebben, maar als een water, vermengt met de groote Spaansche- en Oost-zee, dat nooit stil staat, maar altydt is loopende van d'ene na d'andere plaatze. Indien dit groote water dan met een weste of noordelyke windt (daar doorgaans de hardste storm-winden, in deeze landen, van daan komen) naar de kusten van de Nederlandtsche zee-gaten werdt gedreeven, zoo zal immers, door dien den aanpers van achteren, wegens zyne onmeetelyke wydte, zoo groot is, dat, of het een of meer open staande gaten vindt, de zee evenwel van buiten even vol en hoogh blyft, in even veel tydt, minder water door een kleinder als grooter gat in komen. Zoo nu de strandt der zee-gaten wert verengt, moet'er in even veel tydt minder water binnen komen, dan als de gaten zoo wydt blyven als die waren: dat wy meenen onwedersprekelyk te wezen; want door ondervindinge kan men het zelve met dit voorbeeldt bewyzen, door gewisse peilinge in de twee hooge vloedden, als in 't jaar 1665. en 1675. wanneer het water in den jare 1675. op de *Helder* en *Huisduinen* 1 voet, en aan de *Medenblikker dyk* 7 duim laeger heeft gestaan als in den jare 1665, en evenwel noch schaars 5 voet laeger als op de *Helder*, daar het in de stad *Hoorn* in 't jaar 1675. 6 of 7 duim hooger was als in 't jaar 1665. volgens ondervindinge van den Landt-meeter *Joan Twyver*, in zyn leven Secretaris van beide de *Egmondten*: de reden hier van is, dat in den jare 1665. de storm maar een etmaal, en in den jare 1675. by de drie etmalen

Cccc 3

duur-

duurde. Waar uit dan blykt, hoe langer een harde windt duurt, die het water op dryft, hoe hooger water het in een binnen-zee maakt: en daar uit volgt klaar, dat, hoe de zee-gaten nauwer zyn, hoe minder water men binnen krygt.

Wat voorders de havens in 't algemeen betreft, men maakt of vindt de zelve. De zulke zyn de beſte, in welke de ſcheepen veilig zyn voor vyandt, weér en wint konnen wederſtaan; wiens toegang niet te eng, of te gevaarlyk is, door drooghten en klippen; daar men met veele winden kan in en uit komen. In 't verkiezen der zelve ſtaat dan te letten, van waar de gevaarlykſte winden waaijen, en of de ſcheepen onder hoogh gebergte, ofte hoofden, tegen de zelve winden konnen ſchuilen. Men heeft ook acht te ſlaan op de drift van het gety en ſtroom, en te bezien, of de ſcheepen, driftigh geraakt zynde, door 't ſpillen van anker, of anderzins, tegen gevaarlyke rotzen, of drooghten, zouden konnen afvallen, en ſchade lyden. Wat de grondt belangt, kley-grondt is de beſte. Men moet letten, of de ſlagh van 't water, dat in de gaten valt uit een openbare zee, hinderlyk kan zyn. Als mede, of men bequameyk landen kan, zonder van eenige barning verhindert te konnen werden. Als ook, dat platte ſtranden, en een ondiepe wal, verhinderen de kleine vaar-tuigen tegen het drooge te meeren. Of men drooghs voets op d'aarde kan ſpringen, en waaren uitſcheepen. Of men zich, des noodts, kan verweeren tegens landt-vyan-den: en, of men ſchielyk overvallen kan werden. Plat landt, of zoo, dat men van zich kan zien, kieſt voor heuvels of bergen.

Rivier-havens behooven zoo ruim te zyn, dat de ſcheepen bequaam keeren en wenden konnen. In alle enge vlieten leggen geen ſcheepen veil, tegen uiterlyk geweldt, van uit het landt.

Havens die men met voordacht maakt, werden, des moogelyk, met ketings-geſlooten, 't zy dat die geheel over reiken, of wederzyds aan eenigh paal-werk, of dam, te midden in de mont, vaſt gemaakt zyn, 't geen de ketingen korter, en, by gevolg, ſteviger doet wezen: welke dam ook dienen kan om de ſlagh van 't invalende water te breken. Men ſtelt mede wederzyds wel een kryghs-tooren, aarde of ſteene ſterkte. Men ſlaat ook hout hoofden te midden in de grondt, en maakt ringen of palen aan de wal, om de ſcheepen daar aan te vertuilen, en vaſt te maken. Men maakt ook alomme wel ſchiltwacht-huiſjens, en zet daar mannen in, om de ſcheepen gadete ſlaan, en brandt of onge-

mak te weeren. Op ieder aankomſt te lande zet men wel een kryghs-matigh aarde of ſteene, bolwerk, na de kunſt, tot beſcherming voor de wal. Hoofden dienen om de ſcheepen te vervangen, en te ſluiten; als mede, om de havens mondt veilig te doen zyn: deeze konnen onderſcheidelyk gebouwt werden, zoo van geſtalte, als ſtoffe, na den eiſch des gewelts, 't zy van ingeſlagen palen alleen, en die of recht neer, 't zy enkel of dubbelt, ofte over dwars, met bouts aan een geklonken, en met dwars-balken geſlooten, met kley, wier, zant, ſchelpen, en rys-boſſen gevult, of ongevult. Oulings wierden de hoofden wel gevult met gebrandt hout, of kolen, die men meende het water te wederſtaan. Wier wederſtaat beit de perſing des waters; maar takken, de ſlagh van het zelve. Men vindt deeze hoofden gebogen, recht, of kring-ſtukkich, alles na gelegenheit van de plaatzen daar die gebouwt zyn. Men maakt de zelve mede van enkel ſteen, kley, mortel, en puin; 't zy voor met een borſt-weering opgehaalt, of niet; geheel van ſteen eener aart, of ſlechts met een zoom van vooren, en althans met een drempel onder aan de voet, tegen 't water aan, nevens zware ſluit- en dek-ſteenen boven op. Het gantſche werk werd't ook wel met geſlagen bogen, of uit loutere ſteen gemaakt; waar van het laaſte het ſterkſte is, om dat het geweldt van ter zyden, en niet van omhoogh komt. In oude tyden wiſt men een pap, van zeker hars, ſulfer, en aluin, t'zamen te klenzen, welke hun tot de haven-bouw voor kalk ſtrekte, en de ſteenen onder water zoo by een hielt, dat de ſtukken onafſcheidelyk van elkan-der ſcheenen te zyn. In 't dam-leggen, en grondt-ſlaan van hoofden, werden onder palen in geſlagen, zoo de grondt week, en 't werk niet zwaar is, van Maſt- of Elzen-hout, om dat die 't water en d'aarde beſt verduuren; en men bekringt met hout-werk het geene dat uit het water op te halen ſtaat: maar zoo de grondt vaſt is, laat men ſlechts ſteen-klompen, of zant, en vaſte aarde, in zakken, gebriezelde puin, en bak-ſteenen, in korven, zinken: ook kan men natte kley daar toe gebruiken; doch dan dient de plaats afgesteek, en bezet, op dat de kley niet wegh en vliete. Deeze hoofden dan, of Moeljes, worden recht of ſchuins opgehaalt; van welke het laaſte maakzel den aanval des waters meeft breekt, voornamentlyk als zy, zoo verre het water op loopt, gedekt zyn met takke- of rys-boſſen, de welke in een gegordt, en met pennen vaſt in de grondt geſtooken moeten zyn: want wann'er wa-

ter

ter door los hout komt te spelen, verliest het al zyne kracht, en tegen schuins opgaande hoogte klimmende, geeft het al lengskens iets over van zyne beweging, of verliest zyn geweld, zonder dat schade ofte inbreuk kan doen: daar-en-tegen, als water tegen een loot-lynigh schutzel komt aan te slaan, besteedt het al zyn geweld te gelyk, en tegen eene plaats, waarom zulke dyken, dammen, of hoofden, dikmaal werden verbrooken, en van een gerukt.

De inkomst der havens, alwaar het water sterk vloeit, of daar men een uit zee komende wint vreeft, wert dienstigh voorzien van een dam, te midden in de mondt. Waar het landt schadelijk af-spoelt, steekt men waterwaarts kribben, of dwars-hoofden, dwars voor uit, in de grondt, van enkel of dubbelt paal-werk, en die zullen het landt daar doen aangroeijen. By nacht moet geen haven van vuur-baken ontbloot zyn; 't zy dat men, op verhevene plaatsen, in wippen, of op toorens, kaerslen in lantaerens daar toe gebruikt, of vuuren en aardt-koolen brandt.

De ondiepten moeten steeds wel afgebaakt werden, en de diepte bepaalt, met dryf-tonnen, of iets diergelyks. Men laat ook merk-tekens uit het water opsteken, daar de gront tot ankeren goet of quaat is.

Wat de grootheit der havens betreft, bepale daar van niets; want die moet zyn, na men veel scheepen daar in wil bergen, en elk schip moet ten minsten zoo veel plaats hebben, dat, omzwaaijende, den ander niet komt te raken. Roere mede geen havens in 't bezonder aan, korthaits wille.

Elken haven heeft zyne onderscheidelyke gestalte, zoo wel aangaande de sterkten, die men, tot haar verweering, aan de wallen rondtom de zelve zet, als wat de hoofden en Moeljes betreft; desgelyks ook de paal- en dyk-werken: welke dingen alle na de gedachten van de Meesters, en gelegentheit van plaats, gemaakt moeten werden, zonder dat men daar toe vaste wetten kan geven. Stelle alleen, in gedachten, op de nevenstaande uitbeelding, onder letter Y, drie voorbeelden van havens ten toon, met hunne bolwerken en graften; welke graften beter vol water als droog zyn, tot beschutting voor de scheepen: welkers gelyke, en niet gelyke, veel zouden kunnen werden verzonnen, dat hier onnoodigh achte. Daar op doch staat in 't algemeen te letten, dat de havens zoo gebouwt werden, dat men bequaamlyk

hulp van buiten, en behoeftigheden, zonder gevaar kan toebrengen.

Havens die diep landtwaart in strekken, hebben zelden sterkten van noode, om dat men, eer men tot de zelve komt, gemeenlyk vele beukeryen voorby moet, en geen vyandt zich lichtelyk verre landtwaart in derf begeven.

Havens die aan de mondt van een rivier, welke in zee loopt, of aan eenige andere zee-boezem, welke een naauwen uitgang heeft, leggen, zyn zeer lichtelyk valt te maken, met kasteelen, toorens, kettings, Vrielsche paerden, 't geen lange houten met yzere pennen zyn, enz.

De haven van Constantinopolen wordt zeer gepreezen, om haar diepte, en welgelegenheit; ja men zeght, dat de scheepen daar zoo veilig zyn, dat bykans niet noodigh is het anker te werpen. Zy is omtrent een myl wydt, strekkende van die Stadt tot Galata, en wordt met zeer licht vaar-tuigh, de Venetiaansche Gondolen niet ongelyk, *Permes* geheten, in korten tyd over gevaren.

De haven van Joppe is oulings zeer roem-ruchtbaar geweest; gelyk ook die, welke de Joden eertyds aan de Roode zee hadden, te weten Ailath, en Afiongaber: van welke drie in de heilige Schrift steeds gewaght wert gemaakt.

Herodes schepte lust om een zee-haven aan de Stadt Cefarea, Sebaste genaamt, met groote kosten te doen opbouwen, doch om dat deeze meer door konst als uit natuurlyke bequaamheit was gesticht, is zy vervallen, en vergaan.

De haven van Alexandrie overtrof voormaals alle havens ter werelt, in bequaamheit, en kostelykheit van gebouw: gelyk mede de haven van Athenen, daar meer als vier hondert scheepen veilig in konden leggen, zeer vermaart is geweest.

De haven van Specia, eertyds Luna geheten, niet wydt van Genua gelegen, die ik tweemaal heb bezichtight, gaar veel andere, wegens zyne bequaamheit, te boven. Van de zelve spreekt *Sirabo* aldus: *Luna portus maximus juxta ac pulcherrimus, plures includens portus, omnes prope litus profundos, quale omnino convenit esse receptaculum hominum qui tanti maris, tanto tempore dominium obtinerunt.* Dat is: *Luna is een zeer groote en schoone haven, die in zich vele andere bevat, alle zeer diep, tot dicht aan de strandt, en zoo, als behoort een schuit-plaats der geener te zyn, die van zulken grooten zee zoo langen tyd de heerschappy gevoert hebben.*

VIERDE HOOFSTUK.

Verklaringen van Scheeps ſpreek-woorden, en verſcheiden eigene benamingen.

A.
Aanbeeren. Met alle zeilen zeilen, en zyn beft doen om voort te komen. Aanloopen.
Aanboorden. Een Scheeps-timmermans woort, en gezegt van het maken der bovenſte deelen aan de ſcheeps zyden.
Aan boort komen. Iemandt by komen.
Aan boort komen: aan boort leggen. Oncig. Iemant aanſpreken, om tegen hem iets ſtaande te houden; of wel enkelyk iemant aanſpreken.
Aan boort leggen. Het eene ſchips zyde tegen het andere ſchips zyde aan leggen.
Aanbraffen. De bras aanhalen.
Aan de gronds raken. Oncig. Schade lyden. Zich bedroogen vinden.
Aan de vaars met iemands zyn: of, *ſcheep met iemands zyn.* Oncigentl. Met iemant beſigh zyn, of in gelyken handel, en werk.
Aan de wint gaan. Wintwaarts langs zeilen.
Aan de wint hangen. Dat is: Onder zeil zynde, niet voort zeilen; maar de neus na de wint zetten, zoo, dat het de voortgang belet. Of anders: Niet afvallen, of van de wint af zeilen.
Aan de wint leggen. Het ſchip doen ſtil leggen, zonder voort te gaan: met de bek na de wint toe te zetten.
Aandiepen. Met een ſchip naar landt toe zeilen, zoo, dat men ſteeds de diepte meet.
Aan een krank touwtjen moet men zachtjens trekken. Oncigentl. Zwakke zaken lyden geen porren.
Aangaan. Het gaat Ooft of Weſt aan: dit wert gezegt van de ſtreek des Compas, waar langs het ſchip zyn voortgang neemt.
Aangang maken. Voort zeilen.
Aan gronds zetten. De ſcheepen op droogh varen, zetten, of halen: dit geſchiedt met de voorſteven na landt toe, ofte ook met de zyden; het eerſte aan zwakke en ſmalle ſcheepen, het tweede aan breede en ſtevige: met half gety geſchiedt zulks, als men de ſcheepen wil ſchoon maken; waar toe zandt-grondt de bequaamſte is.
Aanhalen. Harder waaijen als voor heen. Toeneming der windt.
Aan het roer zitten. Oncig. Het bewindt van zaken hebben.

Aan het touw houden. Werdt gezegt, wanneer men ten anker komt, en touws genoeg geviert is: *Honds aan het touw*, zeght men dan, *viert niet meer.*
Aan hooger wal zyn. Oncig. Goede zaken hebben.
Aanhouden. Na landt, of na eenigh ſchip zeilen.
Aan laeger wal zyn. Onder leggen. Iets verlooren hebben.
Aanleggen tegen iemands. De boegh tegen iemant wenden.
Aan loeven. Wat meer in de wint ſteken.
Aan ly, lywaarts. Na die zyde, daar de wint na toe waait. Hier van daan komt het ſpreek-woort, *Wacht u voor de ly.*
Aanneemende koelte. Een windt, die toeneemt, en vermeerdert.
Aanrygen. Het bonnet aan 't zeil vaſt maken.
Aanſlaan. De zeilen aan de rondt-houten, of rees, vaſt maken.
Aanſtroomen. Met de ſtroom ergens aan gedreeven te werden. *Aanvlieten.* Het zelve.
Aan's forren. Aan den arbeit: of liever, aan den arbeit, om iets geheel vaſt te maken.
Aanwaaijen. Met de windt ergens aan gedreeven werden. Hier van zeght men, oncigentl. *Het zal u zoo niet aanwaaijen.* Dat is: *Het zal u zoo, zonder u ſoedoen, niet aanwaaijen.*
Aan zee laten ſtaan. Zeewaarts in zeilen, zonder wenden.
Aan zee loopen. Zeewaarts in ſteken.
Aan zee wenden. Zeewaarts in wenden.
Aanzetter. Een ſtok, met welke men kruit en loot in de ſtukken aanperft: op deeze ſteekt men de wiſſchers.
Aborderen. Aan boort leggen.
Achter bakz iets doen. Oncigentl. Bedekt, ofte geheim, iets doen.
Achter de maſt raken. Oncigentl. Verlooren raken: niet geacht werden.
Achter de maſt ſtaan. Oncigentlyk: Voor iemant borge blyven. Iemant beſchutten.
Achter dwars-touw. Een touw, waar mede het ſchip van achteren, ter poorten uit, vaſt gemaakt wert.
Achter-eb. Het laafte van de eb, ofte van het vallend water.
Achter in zeilen. Oncigentl. Iemant te boven komen.
Achter, of voor, voor een eeken zitten. Zulks werd

- werdt gezeght, als een schip achter of voor valt zit.
- Achter-schip.* Een gedeelte van het schip, strekkende van achter de bezaans-mast tot het eindt toe.
- Achter-schip, of Schans, en Achter-kasteel,* is het zelve.
- Achter uit zeilen.* Iemandt laten staan, en achter laten, 't zy aan landt, of op eenigh schip, 't geen achter blyft. Oneigentlyk: Achter uit teeren. Verarmen.
- Achter-vloet.* Het laatste van de vloet.
- Achter-zeilen.* De zeilen, die tot de groote- en bezaans-mast behooren. Deeze houden het schip te loefwaart: waarom het bezwaarlyk valt, de scheepen met deeze zeilen alleen te bestieren, als het voor de wint is, of een bak-staaghs wint waait. By een voor-wint geid men het schoover-zeil en de bezaan op. Als het schip voorlastigh is, doen de voor-zeilen, en als het achterlastigh is, de achter-zeilen de meeste nut. De voor-zeilen doen het schip een zedigen loop nemen, en men zeilt gemakkelek daer mede.
- Admiraal/schap.* Het verdragh dat 'er gemaakt werdt onder een vloet Scheepen, wie de Opper-hoofden van de zelve zullen zyn.
- Af en aan leggen, of houden.* Af en aan zeilen, tot verscheide malen toe.
- Af gieren.* Schielyk afzeilen.
- Af houden.* Wanneer het anker ingewonden werdt, het zelve van de boegh afkeeren, op dat geen schade aan het schip geschiede. Anders, ruim wints zeilen. Ook, van landt zeilen. Als het touw over een braat-spit gewonden werdt, is daar een man, die het touw, dat gewonden is, afhoudt, en te rug haalt.
- Af loopen.* Afzeilen.
- Af loopen.* Een schip met behendigheit vermeersteren. Anders: Een schip van de werf in het water doen gleijen. Hier van daan komt het zeggen: *Hoe zal dat af loopen.* Dat is: Zal 't wel of qualyk uitvallen; want de scheepen werden in 't af loopen dikmaal beschedicht.
- Af ryden.* In zee aan anker leggen, tot dat een storm overgewaait is.
- Af schaken.* Bot geven, vieren.
- Af-scheepen.* Eig. Te scheep iets af-zenden. Oneig. Iemandt wegh zenden, of quyt maken.
- Af slaan.* Een vyandt doen wyken.
- Af stoppen.* In tegen-ty het anker werpen, en by voor-ty wegh vorderen.
- Afvaalen.* Ter zyden af wegh zeilen, en niet zoo dicht by de wint houden, als doenlyk is: 't geen met wil, en ook tegen wil geschiedt.
- Afvallich schip.* Een schip dat niet wel by de wint houdt, of wintwaarts.
- Afwerpen.* Schielyk en onverdacht ergens van af zeilen, ten aanzien van een ander. Ook wordt in 't enteren gezeght, *afge- worpen werden*, als men niet aan boort van den vyandt komen kan.
- een vlagh Afwerpen.* Een vlagh opzetten, by wyze van verandering.
- Al af waaijen wat'er op is.* Eigentlyk: Dat alle zeilen, en masten, van boven neder waaijen. Oneig. Het uiterste gevaar lyden.
- Al den vleet.* Eigentlyk: Al het scheeps touw-werk. Oneig. Een geheele zaak.
- Al grooter zee over gevaren zyn.* Oneig. In meerder gevaar geweest zyn.
- Alles komt af, behalven het pompen.* Een spreek-woort te scheep, als men wil spreken van iets, dat altydt duurt.
- Alle zeilen blank maken.* Is gezeght: Alles aantasten wat'er voor komt, zonder onderscheidt van vriendt of vyandt.
- Als de Buis geen haring vangt, is de Stuurman een schelm.* Oneig. Dat men veeltyds, met de hondt, op de steen, en niet op de werper, ziet.
- Als de inhouten verrot zyn, moogen zy geen breeuwen veel.* Oneigentl. Die vuil is magh geen aanroeren lyden.
- Als de wint meer opkrimpt, zoo krygen wy weer een gat vol.* Dat is: Als de wint opkrimpt, zoo zal het weder regenen, waaijen, nat, en vuil worden.
- Als het in de kajuit regent, druipst het in de hut.* Oneigentl. Als de grooten iets krygen, valt'er voor de mindere mede iets over.
- Als het loot te grondt gaat.* Oneig. Als het'er op aan komt.
- Als het over stuurboort niet wil, moet het over bakboort gewaaght werden.* Oneig. Als het op d'ene wyze niet wil, moet men 't over d'andere wagen. Anders: Over alle boegen wenden.
- Als het zeil schewt dan heeft het een gat.* Oneigentl. Niet ongelukkig voor den tydt.
- Als Kok en Botteler laaft eens te zamen keuren, Toen hoord' ik onder wien de boter was gebleven.* Dit wert gezeght, als iets verholens aan den dagh komt.
- Als 't diep verlopen is, verzet men de baken.* Oneig. Zich na den tydt schicken.
- Al weder scheepen voor de boegh.* Oneigentl. Daar is weder ongemak.
- Anker.* Dit woort beduidt, oneigentlyk, hulp en toeverlaat. Dus zeght men, *Hy is het anker van myn hoop.*
- by is zoo vet als een Spaans Anker.* Dat is: Hy is zoo mager als een hout, 't geene de Heer Winschooten oordeelt oorspronkelyk te zyn, van dat de Portugeezen,

op zandige plaatzen, de ankers fmeerden; 't geen zy oordeelden, alzoo beter te houden.

Ankerragie. Geldt, dat betaalt wordt voor het recht van 't anker werpen.

Ankeren. Het anker in de grondt werpen.

Anker-grondt. Grondt, die bequaam is om 't anker te vatten, en te houden.

het Anker is blinde. Dat is: Het touw is van het anker geraakt. Of: De boey, die op het anker dryft, is wegh, zoo dat men niet zien kan, op wat plaats het in de grondt legt.

ten Anker koomen: voor *Anker leggen:* op *Anker reijen,* heeft byna alle een betekening.

van zyn neus een Anker maken, betekent: Niet verder te willen zien als zyn neus lang is.

Anker-oogh, of Neut. Het gat in de ankersteel, daar de ring door komt.

't Anker op zetten. Het anker, als het gewonden, en voor de kraan geheift is, vast maken, met anker-talien, en portuur-lynen.

Anker-fchoen. De bus, of het hout, dat, als een fchoen, aan de anker-handen gedaan wert, om de boegh niet te befchadigen.

't Anker fpielen. Het anker verliezen.

zoo vet als een Anker-flok. Dat is: Zeer mager.

't Anker s'huus halen. Het anker opwinden, en innemen. Anders: 't Anker lichten.

't Anker toe laten gaan. Het anker laten vallen.

't Anker vangen. Het anker, 't geen buiten tegen het fchip aan hangt, met yzere kettings, of touwen, vast maken.

Anker-vuyl zyn. Oneigentlyk: Ergens aan geraakt zyn, daar men niet wel af kan.

't Anker voor de boegh vieren. Als men ankeren wil, het anker redden, en gereedt stellen, met het zelve een weinig te doen zakken.

't Anker werpen. Oneigentl. Zich ter neder zetten.

Antwoorden in eigen fpraak. Oneig. Schieten op iemandt, die eerst gefchooten heeft.

Arbeiden in zee. Een fchip arbeidt in zee, als het veel flingert, en rolt, 't zy door filte of hol water; of ook, als men by of voor de windt recht tegen de zee aan zeilt; ofte, als men legt daar een fterke froom tegen de windt op gaat.

Avegaar. Een zware boor, in het Scheepstimmeren gebruikelijk; waar van gezegt wert: *Iemant met een avegaar door de neus booren.* Dat is: Iemant grovelyk bedriegt.

B.

Baak. Dit is een teken, dat den Schippers de droogtens, en plaaten, aanwyft. Hier van zecht men: *Een wrak is een baak in zee.*

Baar. Een zee-golf. Ofte: Een groote vloedt water, die uit zee in rivieren, of baaijen, loopt. Dit woort komt van het Portugeeſche woort *Barra:* en hier van daan komt het ſpreek-woort, *Hymcents dat hem geen baren te hoogh gaan.*

Baar. Een zant-bank, die voor een rivier legt, op welke de zee breekt, en een gevaarlyke overtocht maakt.

Baertze. Een aard van ſcheepen, certydts in Hollandt gebruikelijk, die men ten kryge toeruftede, zoo binnen als buitens duins. In het jaar 1480. verbondt zich het Doele-Gilde, of de Schuttery, tot Amſterdam, twee Oorloghs-Baertzen, met al hun toebehooren, ten dienſte van die Stadt, te onderhouden. In den Gelderſchen krygh, op 't jaar 1518, wiert by die van Hoorn, en d'omleggende Dorpen, een geweldigh groote Oorloghs-Baertze gebouwt, om de kuſt te veiligen: deeze was zeer hoogh op vertuint, en zeilde ſnelder als alle andere ſcheepen van dien tyd, konde, by ſtilte, met riemen werden geroeit, was licht na zyn grootte, en voerde veel zeils.

Bak. Het verbyf van 't ſchip voor op den overloop. Deeze zyn open, of geſlooten. Het wulf van de geſlootene komt tot aan de ſteven toe: is gelyk van hoogte, en plat, of daalt voor met een tree weinig neder. De opene hebben voor een ſchild, waar door men op 't galjoen gaat. Hier van komt het zeggen: *Achter bak hebben.*

Bakboort. De ſlinker zyde van 't ſchip, als men met het gezicht na vooren ſtaat.

Bakenen. Dat is: Met bakens, en andere tekens, de ondieptens te kennen geven; waar van men zecht: *Ik weet wel hoe dat het daar gebakent is.* Dat is, eigentl. Ik weet wel waar de bakens ſtaan. Oneigentlyk: Ik weet wel hoe dat het daar geſchapen is.

Bakengen. Ziet *Seinen.*

de Bakens verzetten, en verplaatzen. Oneig. Een zaak veranderen.

Bakkeleyen. Slaan, vechten.

Bakſtagh-wint. Een tamelyk harde wint, zoo, dat het touw, genaamt de Bakſtagh, daar het zeil tegen komt, ſtyf ſtaat, en niet labbert. Als men ruim half wint zeilt.

Balandre. Zekere aart van ſcheepen in Vrankryk.

Balie. Een tobbe, of bak.

Ba-

Balien. Met tobbers water uit het schip gieten.

Ballast. Oneig. Iets dat onnut is.

Ballasten. Zwaarte in de scheepen laden, om het schips zwaarheits middel-punt naar omlaegh te krygen. De scheepen stevigh, en bequaam tot het zeilen te maken.

de Ballast schiet. De ballast verschokt, en valt van d'eene plaats na d'andere.

Bank. Een drooghte in zee.

Bark-houten. Dit zyn de groote houten zoomen, die langs scheeps in de zyden staan. Deeze werden van drie of vier stukken gemaakt, en met haken aan een gevoeght. Men ziet'er veeltyds twee onder, en twee boven 't geschut: of ook wel alleen twee onder, zonder eenige boven. Bark-houten, die dicht aan een staan, worden zomtyds uit een stuk gemaakt. Dat de bark-houten buiten doen, dat doen de lyf-houten binnen in het schip: beide binden zy het zelve. Hoogh op getimmerde scheepen voeren de meeste bark-houten, en zulks stevigheids halve, ook om dat het boven-werk niet te veel zoude schynen uit te steken.

Barning. Dit wert gezeght van het water dat tegen strandt, of eenige drooghte, aan sloot, zoo, dat het op springt.

Beddingen. Dit zyn houten, die onder de bussen en rampaerden geleght werden, als de zelve niet wel in de poorten geschikt zyn.

Bedreven zyn. Oneig. Bekent zyn.

Begyne rec. Deeze rec komt onder de bezaans mars: heeft geen val- of draayreep; maar is aan de zalen vast gemaakt met een strop, om de schooten van het kruis-zeil daar by uit te halen.

Behouden koers zeilen. Dat is: Derwaarts zeilen, daar de streek of koers na toe ging; of daar men giste te zullen komen.

Bejagen. Achterhalen.

Beisels. Zeker aart van scheepen, op binnelandsche vlieten gebruikelyk.

Bekaant komen. Dit wert gezeght van 't een of ander hout, dat zich niet wel sluit, of voeght, aan het schip.

Bekken. Het galjoen van 't schip tegen de baren zetten. Ook, wel op de windt leggen, en niet veel afvallen.

Bekleeden. Het buiten-werk van 't schip met lichte planken bedekken, zoo lange als het schip noch niet ten vollen gemaakt is, op dat het zelve niet gequetst werde: gelyk men de kromme boegh-planken bekleedt, terwyl zy geboogen worden. Als men om het dik touw, dun touw rondtom windt, werdt zulks

mede bekleeden, of woelen, genoemd: gelyk het kabel, in de kluis, mede met dun touw wert bekleedt, of omwonden. Als de masten, of raas, omwoelt werden, dan slaat men veeltyds hoepen met spykers in het hout, daar het woelen ophoudt, om het touw van afschieten te wederhouden. De anker-ring werdt insgelyks bekleedt.

Beleggen. Een touw aan het een of ander hout, of yzer, vast maken.

Beloopen. Ziet Oploopen.

Beloopen zyn van een wint of storm. Wert gezeght, als men onveracht van het quade weer overvallen wert.

Beloo van 's schip. Het fatsoen, of gedaante, en gestalte des zels.

Benarren. Den vyandt bezetten. Werdt mede gezeght, als men zoodanigh op een lagerwal verzeilt is, dat'er weinigh kans is om daar af te komen.

Benden. Het zeil met bantzels vast maken.

Beneden wint zyn. Aldaar zyn, waar de wint na toe waait.

Benepen zyn. Wert van een schip gezeght, wanneer het niet vlotten kan, of over drooghten geraken, wegens schaarsheit van water.

Bensels. Touwtjens daar men iets mede bindt.

Berniselt. Beslommert zyn te scheep met veel ongewoone beletzelen, zoo, dat men zich niet redden kan.

Bescharen. Krygen.

Beslaan. De zeilen beslaan, ofte aan hare rondthouten binden.

Beslagh-lyn. Een touw, om iets te beslaan; gelyk'er een aan de nok van de bezaan is, om die te beslaan, of te bewinden.

Beslooten rec. Een baay of rec, daar men geen volle zee kan zien.

Bestevenen. De steven ergens na toe wend.

Bestillen. Stil werden.

Beter wel gelegen, als qualyk gevaren. Oneig.

Beter met zachtheit, en zonder gevaar, iets gedaan, als met gevaar grootte winst, of eer bekomen.

Beting-bouis. Dit zyn korte yzere staven, welke in de beting-balk gestoken werden, tegen 't afwippen, en ontslippen van het touw.

Beting- en Boeghspruit-fluiten. Dit zyn houten, die, tot meerder vastigheid, tegen 't onderste en bovenste verdek vast aan gestelt werden. De beting is een zwaare dwars-balk, die dwars-scheeps staat: hier aan beleght men de kabels: zy staat in 't gemeen onder het verdek; doch op zommige last-dragers, gelyk ook de spil, boven op, om onder plaats te winnen,

D d d d 2

en

en dan moeten de kluisen, daar het touw door gaat , mede ryzen. De boegſpriet is geſlooten met yzere beugels, die door den overloop ſteken, en geſlooten werden.

Bevullen. Wert gezegt, als het water een ſchip ontloopt , zoo, dat het op droogh raakt.

Beun. Een plaats te ſcheep, waar in viſch levendigh kan gehouden werden.

Beurs-vaasje. Een tonnetje, daar boven een lederen zak aan is, om bus-kruit in te doen.

Beweeren : beweert zyn. Ergens zyn, daar men, om het quaat weêr, niet van daan kan.

Bezeien zyn. Met een ſchip, of ſchuit, op droogh zitten.

Bezet zyn aan laeger wal. Na aan 't landt zyn, daar de wint heen waait, zoo, dat men'er niet van af zeilen kan.

Bier aan boort krygen. Oneig. Tegenſtandt vinden. De oorſpronk hier van is my onbekent.

Binnen de wal, of kay, en 't boort vallen. Verlooren gaan, of ſchade lyden, zoo, dat men ter eenre noch ter andere zyde niet weet wat te doen, of hoe men zich voegen zal.

Bit. De ſcherpte voor aan 't ſchip : anders, *het Sne.* Het hout, 't geen buitewaarts voor onder tegen de ſteven gezet wort, wert mede *Bit-* of *Loef-hout* genaamt. Van de ſcherpte achter wert gezegt : **Het ſchip is wel, of qualyk, geſchort.**

Bitter-einden. Stukken van kabels, die onnut zyn, en afgehakt werden, als men een ſchip toemaakt, gelyk als de einden achter een knoop, of diergelyke.

Blaas-balk. Vulling van hout, 't geen van de knie, die buiten tegen de ſteven en 't bark-hout leit, af gaat, tot op de huilt van 't ſchip. Dit wert tegen de ſlagh van 't water gemaakt.

Blaauw in zetten. Yzer in het ſchip zetten, of ſlaan.

Blaffen. Van verre tegen den vyandt ſchieten, alzo, dat men hem niet raken kan.

Blafieren. Dit wert gezegt, als het ſchip met de neus in de wint ſtaat, en de zeilen los leggen, of ſlaan.

Blaken. Het ſchips huilt buiten om, met aangeftoken riet, branden, tot zwart wordens toe ; 't geen tegen het doorbooren der wormen wert gedaan.

Blank ſchip. Nat ſchip. Schoon ſchip.

Blank zeil by maken. Is gezegt : Wegh zeilen.

Blazen, of Opblazen. De ſcheepen op de zyde halen, om te kalefaten, of ſchoon te maken. Van oudts (gelyk noch heden

aan kleine ſcheepen wert gedaan) wierden blaas-balgen gebruikt, met welke men wint in de ſcheepen blies, de zelve boven dicht gemaakt zynde, of wel omgekeert op 't water leggende, om te zien of zy dicht waren : waar van dit woort zyn oorſpronk heeft.

Blikken, of blik-vuuren : blik-vuur maken. Het een of ander vuurigh of brandend teiken op en neder halen : of ook, met kruit haastige vuuren maken.

Blinde klip. Eigentl. Een klip onder water, die men niet zien kan. Oneig. Iets daar men ſchade van kryght, zonder dat men 't beſpeurt.

Blyven : een ſchip blyft. In zee vergaan.

Bochiigh yzer kan men rechten ; Maar geen harde windt bevechten. Tegens Godes werken is niets te doen.

Boegen. Zeilen.

Boegh. De borſt van 't ſchip : deeze wert rondtachtigh, ja wel kringſtukkigh gemaakt, waar toe het hout met hevels geboogen wert : de hevels moeten met yzere ringen in d'inhouten vaſt gemaakt zyn ; welke gaten namaals geſlopt werden : hoe meerder het hout geboogen werdt, hoe dichter de hevels moeten ſlaan.

Boegh-kruiffen. Ziet *Laveeren.*

Boeghlegger. Dat ſchip 't welk het eerſte varen zal na de beurt-man, op geſtelde veeren.

Boegh-touw. Een touw, daar men het anker, als 't voor de boegh is, mede reddet, zynde een partuur-lyn.

Boeghzeren. Met een boot het ſchip voort roeijen, in ſtil weêr : dit geſchiedt met een touw voor uit ; of wel met boot en ſloep aan wederzydts boort vaſt gemaakt, en dus roeiende met dubbelde roeijers.

Boeijen. De hoogſte ſcheeps zyde-plancken toczetten, die het boeiſel genaamt werden.

Boelyn. Een touw, 't welk gebruikt wert, om de mars-zeils vallen, en de groote kardeelen, van malkander klaar te houden, en dat zoo lange als de zelve nieuw zyn ; want als zy gerekt zyn, werden de boelyns niet gebruikt.

Boeten. Vuur aan leggen. Gefcheurde netten dicht maken.

Boeve-net. Tralie-werk, 't zy van hout, of geſchooren touwen, over de opening van het ſchip, 't geen den geenen, die enteren willen, afweert.

Boey. Een langwerpigh blok, 't geen men met een touw, dat aan 't anker vaſt is, laat dryven, op dat de plaats, daar 't anker in de grondt zit, althans geweeten magh

- magh werden: hier toe worden mede wel dichte tonnetjens gebruikt. Wanneer geen boey op 't anker dryft, dan moet men een dregh uit de boot op de grondt laten dalen, om zoo het anker te vatten.
- Bogen.** Ronde houtjens met gaten, die over de boegh-spriet leggen, dienende om het touw-werk daar door te laten gaan.
- Bok.** Twee stutten, die wederzyds in de rusten gestelt worden, en boven te zamen gewoelt zyn, om masten in de scheepen te zetten, en groote zwaarten in te heiffen, of ook om het schip te kiel-
- Bokken.** Niet wel ryzen tegen de golven.
- Bokj-oor.** Een yzere haak, die ter wederzyde van de rampaerden vast gehecht is.
- Bol-baken.** Een baken daar een mandt of ton op staat, betekenende, op deeze stroomen, een hoog uitstekende droogte, in 't gemeen boven water staande.
- Bollen: de bezaan bollen.** De bezaan korten, en minder zeil ter windt-vang stellen.
- Bol maken.** Iets rondt en breedt te scheep uit zetten.
- Bolfter.** Een klos, daar de boegh-spriet op leit, nevens de voor-steven, op dat hy niet over slingere aan deeze of geene zyde.
- Bol water.** Hol water. Niet te zeer onstuimigh water.
- Bonnet.** Een zeil, 't geen aan de onderzeilen vast is, 't welk af en aan geregen kan werden, daar dikmaal noch een tweede bonnet aan gezet wordt.
- Boogh, of Speel.** Een lang hout, daar men de spil mede omdraait.
- Boogh en kaart gereeds hebben.** Oncig. Klaar zyn, om eenigh werk aan te vangen.
- Boogh en kaart hebben.** Oncigentl. Gereedt zyn: gelyk een zee-man met de graadt-boogh, en kaart, door zee kan komen.
- Boomen.** Met een boom voort duwen.
- Boorden.** Aan boort leggen.
- Booren: een schip in de grondt booren.** Een schip zoodanigh schieten dat het zinkt.
- Boora.** Dit woort wert, oncigentlyk, voor het geheele schip genoomen.
- Boot afhouwer.** Eigentl. Een matroos te scheep, die onbekwaam is om iets veel te doen. Oncig. Een bot, of luy mensch.
- Bordige zeilen.** Zeilen die plat staan, als zy de windt vangen: deeze zeilen best by de windt.
- Bording.** Zeker vaar-tuigh tot Koningsbergen.
- Borst aan zeten.** Zyn uiterste best in den arbeid doen.
- Bossen.** De gaatzjens in de schyven, daar de spilletjens door steken.
- Bot geven.** Vieren, ofte meerder lengte van touw van zich geven. Oncig. Toegeven.
- Botloef.** Een stok, daar voor aan een gat in is, alwaar de fokke-hals, of smyt, door vaart, en rydt.
- Bot-grondt.** Grondt die pas te peilen is.
- Bot-touw.** Een touw, om iets mede te vieren.
- Bove-net.** Het hooghste verdek achter in 't schip.
- Boven de winds blyven hangen.** Niet af komen zeilen na iemandt toe, schoon men goede windt heeft.
- Boven halen.** Te boven zeilen. Oncigentl. Een zwaarigheid te boven komen.
- Boven water zyn.** Oncigentl. Geen gevaar hebben. Behouden zyn.
- Boven wint zyn.** Aldaar zyn, waar de wint van daan komt.
- Bontjens.** Vierkante lappen zeils, die tegens de lyken aan gezet worden, alwaar het zeil, om de aangelagen touwen, sterkte van nooden heeft.
- Bonts.** Touwen, die men gebruikt om het wandt te voorzien, als het verbroken is.
- Braat-spiet.** Een werk-tuigh te scheep, daar men mede windt. Deeze werden ook in de boots gebraght, als men het anker winden zal.
- Bram boven bram voeren.** Eigentlyk: Vier zeilen, op een mast, boven elkander voeren. Oncigentlyk gezegt: Zich groots en trots toonen.
- Bram-zeils keltje.** Zulk weér, dat men bequaamlyk de hoogste zeilen voeren kan.
- Brandaris.** Een vuur-baak, 't zy door een lantaerne, of vlam, oppgericht aan de zee-havens, en op stranden, om de voorby gaande scheepen te lichten, op dat zy verkennt moghten werden. Van deeze Brandarissen, of *Faros*, is vinder geweest *Abraham Duikarnains* zoon, Koning van Gelukkigh Arabia: hy deede de eerste oprechten aan den Arabischen zee-boezem, of Weste zee.
- Branden.** De scheepen zengen met brandent riet, om de worm te wederstaan.
- Branden in zee.** Dit wert gezegt, als het zee-water op drooghten, of tegen het landt, hardt spat, springt, en aan stoot.
- Brassen.** Touwen, waar mede men de raas en zeilen om haalt: welk om halen, aanbrassen genoemd wert.
- Breeds-boegh.** Een schip dat een breedten boegh heeft. Men oordeelt, dat, hoe langer de scheepen zyn, hoe breeder de boegh behoorde te wezen, om dat langhe scheepen de meeste vaert hebben, en,

by gevolg, het water daar harder tegen aan ftaat, 't geen zwakke boegen zwaarlyk wederftaan. Oneigentl. Een groots menfch.

Breeds leggen. In de breedte, of met de zyden, tegen een ander fchip aan leggen.

Breegang. Het hout aan de fcheeps zyden, tuffchen het ree-hout en het bovenfte bark-hout, daar het gefchut door fteekt.

Breeuwen. De reeten, en voegen, met werk of moft stoppen. Moft is het dienftigfte tuffchen planken in geleght, om zyne onvergankelykheit; doch werk is beter tuffchen de naaden, om zyne langdraadigheit. Met graauw papier kan men de fcheeps reeten zeer dicht krygen, 't welk, nat zynde, zwelt, en, met pek befmeert, fterk houdt. Als de planken fchuins naar omhoog gehakt zyn, valt het fchip gemaklyk te breeuwen.

Brie. Kleine koelte, die ongeftradigh is.

Bril. Een uitgefneeden hout op den overloop, ter plaatze alwaar de kolder-ftok door gaat, of in de draay-klos ftaat: anders ook wel de klos zelfs.

Bril-gat. Het gat daar de kolder-ftok door gaat.

Bruten. Geeffelen: 't geen voor de maff, met een touw, gefchiedt, zonder dat de kleederen werden uitgetoogen; doch jongens worden ontbloot, en met dunne touwtjens gekaflydt.

Buddingen, ofte Beddingen. Planken, die over de kiel, door 't kolfem, gearbeidt zyn.

Buik-gordingen. Dit zyn touwen om de zeilen voort te gorden.

Buik van 's zeil. De holte van 't zeil, weinigh beneden het midden.

Buijch weér. Dampigh, nat, en donker weér.

Buijfen. Het fchip in zee fpoelen, en fchoon maken.

Buiten. Kapen, rooven, buit maken.

Bulk-boofden. Dit zyn fchorten, die men, dwars fcheeps, in 't hol zet, op dat de ingeladene waaren, of ook wel de ballaft, niet verfhiet.

Burgh. Ziet *Ruft-lyn*.

Buy. Haaltigh en fchielyk onweér.

By de reep neder vallen. Oneig. Een zaak laten gaan, fchielyk daar van af ftaan, veranderen van wil.

By de wal bonden. Oneig. Zich nederigh houden.

By de wal langs vaart men zekerft. Dit is oneigentlyk gefproken, en wil zeggen: dat men zyn ftaat niet te hoogh moet voeren.

By de wal om knipen. Eigentl. Dicht by de wal zeilen. Oneigentl. Zyn zaken ter

naauwer noot konnen fteilen. Zich fo-ber behelpen.

By de wal om zeilen. Oneig. Stillekens zyn zaken doen.

By de wint blijven leggen. Geen voortgang maken, fchoon men goede wint heeft.

By de wint bonden. By de wint zeilen. Om iemand te ontzeilen is het dienftigh zoo veel by de wint te houden als men kan; 't geen met dikmaals wenden, of omleggen, gefchiedt.

By de wint knipen. Zeer fcharp zeilen.

By de wint over zeilen. Zoo fcherp zeilen als 't doenlyk is, mits de zeilen niet leuteren.

By de wint fmyten: byfteen. De neus van het fchip na de wint toe fteilen. Iemandt in wachten.

By halen: by zetten. De zeilen by brengen, en ter wint-vang fteilen.

By het anker op komen. Van uit de grondt omtrent het anker boven komen.

By kalmte flijft men touw. Dat is, oneigentlyk: By ledigheit doet men zaken van weinigh belang.

By laten komen. Meerder dat heen zeilen, daar de wint van daan komt.

Byleggen. Niet vorderen in den loop.

Bylegger. Een tegen-wint, of dusdanigen harden wint, dat men geen zeil voeren kan: als dan maakt men het roer aan ly vaft, en aldus zal de zee op de boegh, en breede zyde van 't fchip, breeken.

By ftaan. De zeilen by halen, en uit zetten; waar van het zeggen: *Laat by ftaan*.

Byfteen. Het fchip met de neus eeniger mate in de wint zetten, om 't zelve zyn loop te doen vertragen.

By ftoorm ftaan de zeilen beft vol. Ofte: *By ftoorm vollen de zeilen beft*. Dit werdt eigentlyk gezeght by harde wint, die niet ondienftigh is. Oneigentl. In troebel water is 't goet viffchen. Ofte: By quade tyden, en verwarringen, doet men dikmaal de meefte winft.

Byvoet. Een touw, buiten om de rakken, dienende om de zelve toe te forren.

C.

C Aix. Zeker aart van fcheepen in Turkyen.

Camalie-wandt. Koks gereedschap te fcheep.

Centen. Latten, die gefpannen werden, om 't fchips beloop na te voegen.

Cingel-strandt. Keiachtige, of fteenige iftrandt.

Combaers. Een deken, waar mede zich de matroozen dekken.

Compagne. Dus werdt de plaats achter op 't fchip genaamt.

D. Daar

D.

Daar dienen geen twee groote masten op een schip. Oncig. Een moet meester zyn.

Daar gaat een stroom als een serpent. Daar gaat een hardt ty.

Daar is een goet zee-man aan 't stuur. Oncig. Daar is een wys man aan de regeering, of aan 't werk.

Daar is geen contrang. Daar is geen gebrek.

Daar is geen touw aan te belegen. Daar is niet aan te doen: 't is een wispelturige zaak, of menich. Oncig. Dat, of die persoon, is niet goet.

Daar is geen touw om te belegen. Oncigentl. Men kan daar mede niet te recht komen.

Daar is wat op stapel. Oncig. Daar is wat onder handen.

Daar komen zoo goede scheepen aan als 'er af varen. Oncig. By verwisseling krygt men misschien beter.

Daar komt een kaagh met zonne appelen. Daar komt een leelyke buy aan.

Daar komt wel water, daar water geweest is. Oncig. Dat gebeurt is, kan weder gebeuren. Dit spreek-woord wert meest in ongevallen gebruikt.

Daar men voor schep komt, moet men voor varen. Oncigentl. Ieder moet doen dat hy aangenoomen heeft.

Daar staat water in het slagb. Daar is water te ly, of aan de laeghste zyde, in het schip.

Daar zyn roovers op de kust. Oncig. Daar is onraad.

Dagen: by het landt dagen. Des morgens onvoorziens landt op doen, en verkennen.

Dagb. Een kort dik eindt touw, daar men de scheepeling mede kastydt.

Dalen. Buizen, waar door het water uit de pomp in zee loopt: deeze komen tusschen d'overloop door, en zyn van binnen met loot beflagen.

Dam. Een stuk houts, 't geen ergens in gezet wordt, om iets te sluiten, en na maals weder wegh genoomen kan worden.

Dam-looper. Een klein schip, dat men over dammen kan trekken.

Dat is geen zeil voor zulk een schip. Oncig. Die zaak voeght die man niet.

Dat kan niet vlooten, of vloten. Oncigentl. Dat kan niet gelukken.

Dat men befevent, bezeilt men. Daar de voor-steven na toe strekt, als het schip met uitgespannen zeilen vlot is, daar kan men met de zelve wint na toe zeilen; te verstaan, by goedt weêr, en geen grootte zee.

De ankers op de boeg schikken. De ankers winden, en voorvast maken.

De bakens zyn verzet. Oncig. De zaak is verandert.

De bak recht houden. Is een scheeps woort, geleent van de schotels, daar men te schep de spys in doet, die met de handt moeten recht gehouden werden. Oncigentlyk: De zaken wel schikken.

De beste boegh voor zeilen. Met voor-windt zeilen. Anders: Het laatste wagen.

De beste stuurlieden zyn aan landt. Oncig. Die van buiten een zaak oordeelen, gemeenlyk verkeert oordeelen.

De boegh-slagb volghet achter heen. Dat is: De windt en stroom zyn voordeeligh. Alle laveeringen, en dwars-zeilingen, gelukken, en zyn voorspoedigh.

De boelyn leght over de ree. Dit werdt oncigentlyk gezeght, als men kyft, en overhoop leit. Oite: Een zaak is verwardt, en ontfelt.

De boot af houden. Zich ledigh houden: het werk myden: het werk staan aanzien: 't welk zyn oorspronk schynt te hebben, om dat die de boot in 't overheiffen af houdt, den minsten arbeid doet.

De derde maal houdt kabel. Oncigentl. Een zaak, de derde maal gedaan, zal goet zyn: daar van geleent, dat een kabel-touw, drie maal goet bevonden, veeltyds proef houdt.

De derde streng, of knoop, houdt kabel. Oncigentl. Voor de derde maal een zaak bezocht, gelukt veeltyds wel.

De derde streng maakt de kabel. Dat is: Alle dingen moeten haar eich hebben.

De eene wint eet den ander op. De eene wint verjaaght den ander.

De fok niet houden. Onci. Iemant verduuren.

De greep van 't schip. De ruimte en scherpte van de steven onderwaarts; wiens goede gestalte veel tot het wel zeilen doet.

De haring over 't hoofz zeilen. Oncigentl. De zaak missen.

De hoek te boven zeilen. Oncig. Een gedreight ongeluk ontgaan: 't geen daar van daan her komt, als men in zee de hoeken, of punten, van uitstekent landt voorby zeilt, dat men dan daar van geen gevaai meer te verwaghten heeft.

Deiningen. Zee-golven.

Deinzen. Het storten van de zee-golven omtrent het landt, of op de banken.

Deizen. Zoetjes te rugh zeilen, vlieden, of te rugh dryven. Wanneer het schip wendt, en dan komt te deizen, leit men het roer over, of op de verkeerde zyde, op dat het schip dies te beter over staagh gerake: *Het deist op zyn gas*, zeght dan de zee-man.

Dei-

Deizigh weer. Dikke lucht.

Dek, Verdek. Welfzels te fcheep, daar men over loopt. Men zeght mede, *Half verdek, Vierde dek.*

De kiel bangt. De kiel is neder geboogen.

De kooylek varen. Oncig. Onbequaam maken om in zee te varen. Hier van zeght men: *De Schipper heeft de kooylek gevaren.*

De laaſte en beſte kabel gaat te beting. Dat is: Men waaght het laaſt.

De laaſte kabel gaat'er na toe. Dat is, oncigentlyk: Men waaght het uiterſte.

De landt-zee werpt. De zee is ongeſtuimigh tegen 't landt aan.

De loef iemandt af-ſteken. Eigentlyk: De wint iemandt af-winnen: boven iemandt zeilen: of, aan die zyde van iemand heen zeilen, daar de windt van daan komt. Oncig. Iemandt een voordeel afzien.

De looze. Een boght touws, dat los hangt.

De mars-zeils af-ſlaan. De mars-zeils innemen, af doen.

De maſt is wy. Dat is: De maſt is zwak, en dreight te vallen. Het een of ander werk-tuigh te fcheep, dat zwak is, wert ook gezeght van luiheit te vallen.

Demp-gordings. Touwen, die de zeilen gorden, om de zelve gemakkekyk te beſlaan: deeze zyn aan de mars-zeils van groote ſcheepen.

Dennen. Het dak, verdek, of wulfel des ſchips, op binnelandts-vaarders: ook de buik.

Den rooden haan in 't kruis ſteken. Het kruut in de brandt ſteken.

De plecht is van het ſchip, of van de ſchuit. Oncig. Dat het geen pleegh te geſchieden, nu niet meer behoeft.

De plecht is uit het ſchip, of uit de ſchuit. Oncigentlyk: Die het gezaght heeft is niet tegenwoordigh.

De reas in de kooyletten. Dat is: De rees dwars zetten, en als buiten dienſt.

De rees in 't kruis zetten. De rees dwars ſcheeps ter windt-vang zetten.

De rees langs ſcheeps ſtryken. Dat is: De rees om laegh doen.

Des avonds root, des morgens goet weer aan boort. Dat is: Wanneer de Zon des avonds root onder gaat, zulks is een teken dat het de volgende dagh goet weer zal zyn.

De Schipper is van de plechts gerolt. De Schipper is ontfchippert.

De ſteek. Het eindt van 't kabel-touw, daar de ring komt.

De ſtengen, of rees, ſtryken. De ſtengen, of rees, neder doen.

De ſtevens aan elkander varen. Het ſchip aan ſtukken varen.

De ſtevens komen by een. Dat is: Het ſchip vergaat.

De ſtorm laten over waaijen. Ofte: *De zee laten over gaan.* Oncig. De quade tyden laten voorby gaan, en ſtil zitten.

De ſtroom breekt in. Dit wert gezeght als het ty harder begint te gaan.

De ſtroom kenter. Dit wert gezeght als het ty verloopen is, en de vloedt begint te gaan.

De Sinurman zeilt van de plecht af. Oncigentlyk gezeght: als iemandt, die meelter is, t'onder raakt.

De takels ſcheeren. De takels spannen, om daar mede te arbeiden.

De vlaggen leggen voor geel. Dit wert gezeght, als het doodd ſtil is, en de vlaggen niet uit waaijen: 't geene daar van ſchynt te komen, dat by ſtilte de vlaggen tegen het gele hout van de maſt aan hangen.

De vlagh laten waaijen. Oncig. Zich veel meesters maken.

De vlagh ſtryken. Oncig. Verlooren geven.

Anders: Vlagh ſtryken, en boter miſſen.

De vlagh waait van de kajuit. Dat is: Het is ſteft te ſcheep: men is'er vrolyk.

De voor-voet hebbe. Voor-uit zyn.

Deutelen, of Arken. Kleine pennetjens in de houte nagels ſlaan, vaſtigheits halven. In Engelandt dryft men werk in de houte nagels, en dat in driehoekige gaten, die met een beitel daar in geſlagen worden, en dit is hun deutelen: 't geen pryzelyker is, als het doen hier te lande; want het werk, nat werdende, zwelt, en houdt de ſteuven dicht.

De wal, of het landt, geert om de Ooſt, of Weſt. Dat is: Het zelve loopt zoo heen.

De wal geven. Na de landt-zyde toe wenden.

De wint boeght dus of zoo. De wint waait aan deeze of geene zyde.

De wint breeds. De wint wert meerder ten dienſt van den zeilder.

De wint doods loopen. Zoo hardt zeilen, dat de wint niet volgen kan.

De wint doods ſchieten. Als twee vlooten tegens elkander ſlaan, gebeurt het, dat, door 't veelvoudigh ſchieten, de lucht omtrent de ſcheepen ſtil wert; 't geen aldus wert genoemt.

De wint doods, of blundt, zeilen. Snelder vaert hebben, dan de wint waait.

De wint draait door 't Ooſten, of Weſten, enz. De wint waait Weſt, of Ooſt, doch eerſt voor een korten tyd Noordten, of Zuidten gewaait hebbende.

De wint geuſt. De wint verandert.

De wint baals aan. Het begint hardt te waaijen.

De wint houdt met het land af. De wint is van landt.

De wint houdt met het landt in. De wint is na landt.

De wint in zyn zeil hebben. Oneig. Voorpoedt hebben.

De wint is in ons zeil. Het gaat na wensch, en voorspoedigh.

De wint is op en neer. Daar is geen wint.

De wint is waanw. De wint is goet.

De wint is wienw. De wint is quaat.

De wint krimpt in. De wint waait weder al langzaam uit of naar dien hoek, daar zy te voeren van daan quam.

De wint krimpt naar dit of geen gewest. De wint verandert langzaamlyk.

De wint krimpt op. De wint scherpt langzaamlyk, en 't werdt minder voor wint. Of mede: De wint gaat tegen het compas om.

De wint loopt doode. Het wordt allengskens stil.

De wint luimt. De wint verzacht.

De wint op knypen. De wint winnen: ofte, boven wint komen.

De wint schiet uit. De wint ruimt, wordt meerder Oost, of West, Noordt, of Zuidt. De wint draait van de hoofstreek af, daar hy naaft aan was.

De wint van vooren hebben. Oneig. Tegenspoedigh zyn.

De wint van vooren in geven. Oneigentlyk: Iemandt te keer gaan.

De wint versieft. De wint verschieft, 't zy hy goet of quaat wert.

De wint vuurt. Wert gezeght, wanneer het roode zich aan den hemel vertoont, daar de wint dreight van daan te zullen komen, 't geen de zee-luiden voor een gewis teken houden.

De wint waait in zyn zeil. Het gaat hem wel.

De wint waait met zegen. De wint waait met buien.

De wint waait rondsom't compas. De wint is ongestadigh.

De wint waait uit en in. De wint is veranderlyk.

De witte lammertjens weiden. De baren gaan wit voort: gemeenlyk een voorteken van wint.

De zaken gaan voor de wint. Oneig. De zaken gelukken wel.

De zee barns. De zee spat, en springt hoogh, op drooghten.

De zee brandingt. De zee stoot tegens ondiepten aan.

De zee deijst. Als de baren komen aanrollen zonder storten.

De zee groeft. Dit wert gezeght, als de baren tegen de grondt aan loopen.

De zee is zonder water. Oneig. Daar overvloedt plagh te wezen, is niets.

De zee kookt. Als de wint schielyk om, en tegens de baren aan loopt.

De zee loopt hoogh: schiet bol, of bol. De zee gaat onstuimigh.

De zee-mannetjes komen voor den dagh. De Sterren komen op.

De zee ravels. Zulks wert gezeght, als het water rondt draait in sulte: dit is een teken van drooghte.

De zee rolt. De baren gaan langzaam.

De zee schiet bol. De zee stort niet veel.

De zee schiet bol. De zee gaat met grootte baaren, en stort veel.

De zee vuurt. De zee werpt 's nachts water-spranken omhoogh, die, vermits de ziltigheit, vuur schynen te zyn.

De zeilen afbrassen. Maken dat de zeilen vol staan.

De zeilen afscheppen. De zeilen zoo stellen dat zy dragen.

De zeilen leggen blinds. De zeilen vatten geen windt, belet zynde door andere zeilen, die de zelve vervangen.

De zeilen leggen op de steng. De wint komt van vooren in de zeilen, zoo, dat zy niet en dragen.

De zeilen opgeijen. De zeilen met de geytouden opschorten.

De Zon gaat tot Gode. De Zon gaat onder. Dit is een oudt Hollands visschers woort, oorspronkelyk, myns bedunkens, uit d'oude onwetenschap, en onkunde van de plaats daar de Zon in onder gaat.

De Zon schijnt de wint doode. Dat is: Het wert stil, 't geene op de middagh, by sterke zonne-schyn, veel geschiedt.

Dicht aan de wint knypen. Dicht by de wint heen zeilen.

Dicht slagh voor en achter hebben. Dit wert gezeght van een schip, 't welk dicht geschooren is met een vinke-net.

Die aan de steng kan komen, zal de vlagh wel krygen. Oneig. Die het meerder heeft, zal 't minder wel erlangen.

Diep gaan. Zwaar geladen zyn.

Diep gaande schip. Oneig. Een persoon die veel verquist, en veel noodigh heeft. Dit spreek-woort is genoomen vanden arbeid, die diep gaande scheepen na zich slepen, om te beheeren.

Diep-loot. Een stuk loot, 't geen, aan een rouw gebonden, over boort werdt geworpen, om de diepten der zee te peilen; het heeft onder een gat, daar men ongel in doet, op dat, door het aangekleefde stof, men oordeele van de gestalte der grondt.

Die te scheep vaart, en na het compas niet ziet, zeilt gemaklyk. Oneig. Die buiten bestier

E e e e

stier

ſtier van landt-zaken is, is'er beſt aan, en onbekommert.

Die zeilt boven windt, Ziet wat hy vindt.

Hier mede wert verſtaan, dat te hoogh zeilen ongemak baart.

Die zeilt met een laege ſpriet, Kleine wint en deert hem niet. Oneig. Die een te hooge ſtaat niet zoekt, zal niet te laagh vallen.

Die zyn tyje weet te giffen, En zyn ſonwije weet te ſpiſſen, En zyn glas te roere ſtaan, Magh wel voor een bootſman gaan. Dat is: Een naerſtig man is tot veelen bequaam.

Dobberen. In het water op en neder ſpringen.

Doeken. De zeilen aanſlaan op kleine zeeſcheepen.

Doen opwerpen: doen opzwaaijen. Een ſchip ergens doen afwenden, met eenigh anker te laten vallen, 't zy als men een enge rivier op zeilt, en dat de boot voor-uit roeit met een werp-anker, 't geen vaſt aan 't ſchip is, ofte wel ſlechts met het anker uit het ſchip te doen vallen. Wanneer een ſchip te na aan de grondt, of wal, komt, en de wint het zelve daar niet kan af brengen, laat men het anker uit de boot vallen, en dus windt men, daar by, het ſchip af. Eb en vloedt verlopen zynde, zwaait het ſchip van zelve op.

Dofien. Roey-banken.

Dogh-ſchuit. Kleine ſchuitjens, die de Dogh-boots volgen.

Dok. Een kom, ofte afgelootene plaats, waar in men ſcheepen maakt, of herſtelt: deeze zyn tweederley, met ſchotdeuren, die geheel droogh gemaakt konnen werden, ofte wel open: welke laaſte zachte en modderige gront hebben, en met de vloedn droogh ofte vol loopen.

Dokken. In een dok het ſchip vaſt aan de grondt zetten.

Dokigh weêr. Donker weêr, betrokken lucht.

Dol-boort. De bovenſte bandt van 't ſchip.

Dollen. Houte pennen, daar de riemen tegen aan komen.

Dampen. De ſtukken achter oplichten, om laagh te konnen ſchieten: 't geen geſchiedt, wanneer men zyn vyandt na de grondt wil jagen; of als het ſchip hooger leit, dan dat van de vyandt.

Doods ſtroom. Stroom tuſſchen volle en nieuwe Maan, als het water minſt waſt. Ook: Een ſtille ſtroom tuſſchen eb en vloedt.

Doods aan ſlaan. Dicht aan ſlaan.

Doods loopen. Voorby zeilen. Harder zeilen als een ander.

Doods mans oog. Ziet *Hane-pooten*.

Doods water. Het draaijend water, 't geen achter het roer op komt, als het ſchip vaert heeft: dus genaamt, om dat het ſchynt ſtil te ſtaan, ten aanzien van het water dat voorby het ſchip gaat.

Doods zeilen. Van winden, komende te gelyk uit verſcheide hoeken, of wel tuſſchen bergen van daan, derwyze gekeert en geſlingert te werden, dat het ſchip onmagtig is voort te zeilen, of vaert te maken.

Doopen. Iemandt van de nok van de ree laten loopen, voor zoodanige plaatzen, alwaar de doopeling nooit te vooren geweest heeft; welke plaatzen van oudts her, onder de zee-luiden, daar toe verkooren zyn. Zelfs ſcheepen, die nooit dusdanige doop-plaatzen voorby zyn gezeilt, zyn het recht van doopen onderworpen: en de Schipper is gehouden, by deezen voorval, de maats met een drink-penning te vereeren, zoo hy niet wil lyden dat de ſnuit, ſtilzwygens, van het ſchip af gezaaght, of eenigh ſcheeps-deel verduiſtert wert. Die het niet luſt in zee te vallen, koopen het insgelyks met geldt af. De jongens worden, in ſtede van doopen, onder een mande gezet, en dan met tobbens vol water over 't lichaam gegooten.

Door de wint donwen. Zoo ſcherp zeilen, dat men gelyk als tegen de wint op zeilt.

Door de wint ſteken. Derwaarts varen daar de wint ter zyden van daan komt, en half tegen wint.

Door dreggen. Dit werdt van 't anker gezeght, als het niet en houdt.

Doorgaande keelte. Een harde geſtadige wint, zonder ſtorm.

Door laten ſlaan. By harde wint voort zeilen, zonder zeil te minderen. Ofte ook: In plaats van iemandt te waghten, voort zeilen.

Doopen. De ſcheepen merken, van wat inhoudt zy zyn.

Doopen. Voor een eigen naam genoomen, zyn ronde houte ringen, die op den overloop, of tegen 't boort, om zekere gaten, daar touwen door varen, geleght werden.

Dorſigh ſchip. Een ſchip dat lekachtig is, en veel water in zuight.

Draaijen op de ty. Dit geſchiedt, als men de ſteven na die zyde toe zet, daar de wint van daan komt, om het ſchip zyn ſnellen voortgang te beneemen, en te toeven.

Draag-reep. Een touw, waar aan de ree gehangen werdt, om bequaamlyk te konnen draaijen: hier op komt het kardeel, om de ree te heiffen, of op te zetten.

Dra-

Dragen. Dit wert de zeilen toegeschreeven, die de wint als dragen. *Alle zeilen dragen.* Dat is: Alle zeilen hebben den wint gevat.

Dragende honden. Het schip daar heen zetten, alwaar de wint na toe waait: zulks zeght men, om dat de zeilen dan vol staan, en het schip schynen te dragen: als dan haalt men de halzen na achteren toe, tegen de voorste hoofd-touwen; ofte men haalt de halzen, met een loefhaak, styf neder, tot aan het dol-boort. *Oneig.* Zich in de zelve staat houden, daar men in is; doch zoo, dat men zyn middelen eerder vermindert, als vermeerderd.

Dreggen. Aan dregh-ankers vast leggen.

Dregh. Een anker met drie of vier handen.

Drift hebben. Diep genoeg zyn om te bevaren.

Driftigh zyn. Dit werd gezeght, als het anker niet vat, of houdt, maar na sleept.

Droogestroom. Stroom daar weinigh water is. *Oneigentlyk gezeght, van soberen toestand van deeze of geene, Daar is een droogestroom.*

Druf. De knop boven aan de haken, of riemen, om vastigheid in de hand te geven.

Drui. Een zeer klein zeiltje, 't geen achter aan 't stuur, by de vlagge-spil, gezet, en ter windt-vang gestelt wert, als het schip aan anker leght, om het zelve op de wint te houden, en minder te doen slingeren; of wel, als men het schip wil doen kenteren: het wort met een hals, die tegen de bezaans-mars aan komt, opgehaalt: ook wert het wel onder aan de bezaans-mast opgeheeft.

Druipen. Het anker, of de dregh, voor de bogh laten vallen.

Drif-zeil. Een zeil, dat onder water uitgestrekt wert, zynde wederzyds scheeps vast aan zyne schooten, om het schip, by stilte, met de vloedt voort te doen dryven. Dit geschiedt mede in groote storm, om het schip, als het zeer slingert, recht te doen leggen op zyne stevens. Noch wert dit mede gepleeght, om een anker uit te dryven.

Dryven. Met most, of werk, de naden, en spleeten, aan een schip vullen.

Dryvendt. Dit woort wert veel te scheep gebruikt, voor haastigh, en vaerdigh.

Dryven laten. *Oneigentl.* Ergens af scheiden, gaan laten, geen zorg voor hebben.

Dryven met vallende mars-zeils. Dryven met neder gelaten mars-zeils.

Duimlingen. Dit zyn de yzers op d'achterstevan, alwaar de roer-haaks hangen.

Duivel-jagen. Met steenen over de ladinge rollen, om die des te beter te stouwen. Ook: Het inperfen van wol-zakken in de scheepen: 't geen anders *Traven* wert genoemt.

Dukdalf. Een hooft van zware palen, in 't water geslagen, waar aan men scheepen beleght, en vast maakt: 't geen zyn naam behoudt van den Hertogh van Alva, wel eer Gouverneur, wegens Spanje, in deeze Landen, die insgelyks hardt en onverzettelyk was, als dit paal-werk. Anders werd het een *Paap* geheten.

Durk. De plaats daar het vuil water in loopt. Anders: De Zoodt.

Duure scheepen blyven aan landt. *Oneigentl.* Te duure waar wert niet verkoft. Anders: Kostelyke dingen schroomt men te koopen.

Duur te zyn is onverstands: *Duure Schipper blyft aan landt.* Die het alles wil, alles verliest.

Duwtrel-wint. Een draay-wint.

Dwars dryven. *Oneig.* Iemandt tot hinderen in de wegh zyn.

Dwars-belling. Een werf, daar de scheepen dwars op gehaalt werden: gelyk *rechtis- of langs-belling* een scheeps-werf is, daar de scheepen over langs op gehaalt werden.

Dwars in 't water. *Eigentl.* Als het eene schip dwars tegen het ander aan komt. *Oneig.* Iemandt in de wegh en hinderlyk zyn. Anders: In 't vaar-water van iemandt zyn.

Dwars-stroom. Een stroom die by het landt heen gaat.

Dwars vertuijen. Het eene anker aan d'een zyde, en het andere anker aan d'andere zyde van de stroom leggen, recht tegen elkander over: en dus dragen de scheepen gelyk, over eb en vloedt.

Dwars zees leggen. Met de zyde van het schip tegen de slag van de baren leggen.

Dwars zees zeilen. Tusschen de baren zeilen.

E.

Ebbe. Het afloopen van 't water, tegen vloedt gestelt.

Ebbe en vloedt. *Oneig.* De ongestadigheid der rykdom; hier van zeght men: *Des werelts goeds, is eb en vloedt.*

Een aflegger. Een wint die van landt waait.

Een anker toe laten gaan. Een anker in de grondt werpen.

Een baftaart schip. Een schip van tweederley hout.

Een besluit ankeren. Een besluit vast maken.

Een beter gety waghten. *Oneig.* Beter gelgentheit afwaghten.

Een bezem aan de mast zetten. Het ſchip te koop ſtellen.

Een blank zeil by zetten. Oneig. Vertrekken.

Een Boeijer is een zee-knoeijer. Een Boeijerſchip gaat ongemakelyk door zee.

Een bylegger. Een ſterke wint, met welke men niet vorderen kan.

Een-deks ſchip. Oneig. Een menſch van weinigh kennis.

Een dichts ſchip maken. Oneig. Zyn lyf vol eeten en drinken.

Een diep gaande ſchip. Oneig. Een menſch die veel van doen heeft.

Een die zyn zeil te hooge ſtelt, Werdt licht'lyk van de wint gevelt. Van te hoogen ſtaat valt men dikmaals zeer laegh. In 't Latyn: *Tolluntur in altum ut lapſu graviori ruant.*

Een goet viſſcher onglipst wel een aal. Men kan licht een feil begaan.

Een goet zee-man valt wel over boort. Dat is: Het miſlukt de beſte wel. Ofte: De alderverſtandighſte begaat wel een miſflagh.

Een goet zee-man wert wel eens naſ. Oneig. Een voorzichtig man miſt wel eens.

Een groot ſchip voeren. Oneigentl. Een zaak van gewicht by de hand hebben.

Een groot zeil op een klein ſchip, Moet in de gronds, of op een klip. Oneigentlyk gezegt: Die zyn ſtaat naar zyn maght niet zet, geraakt in ongeval.

Een kabel is haalt onwonden. Oneig. Die maar een geſchil heeft, kryght licht vrede.

Een klaar ſchip maken. Oneig. Zyn zaken redden.

Een man buiten boort, een eeter te minder. Dit wert oneigentlyk gezegt, als men iemandt miſt, aan wien niet veel gelegen is, en die men wel miſſen wil.

Een natte want: een man als een natte want. Een onbequaam en bot menſch.

Een nieuwe nagel. Een nieuw ſchip.

Een onbevaren zee-ſchip. Oneig. Een bot en grof menſch.

Een oplegger maken. Oneig. Een zaak laten beruſten. Eigentl. Een ſchip ſtil doen leggen, en niet gebruiken.

Een quaat zee-ſchip. Dat is: Een ſchip dat ongemakelyk door zee gaat.

Een rollende zee. Ongeſtuimigh water.

Een rugh opſteken. Dit wert gezegt, als de ſcheepen, door oudtheit, in de midden zich te veel verheffen, of voor, ter zyden, en achter zakken. Ook, als de ſcheepen te hoogh gebouwt zyn, en by onweêr achter te veel lichten.

Een ſcheeps borſ-lap. Dit is een houte huiſt voor aan 't ſchip; 't geene aan Groenlands-vaarders veel wert gemaakt.

Een ſchip als een hout. Een dicht ſchip.

Een ſchip als een tol. Een wel bezeilt ſchip.

Een ſchip bevrjden. Een ſchip met pompen droogh houden. Of ook: Een ſchip van den vyandt verloſſen.

Een ſchip drillen. Een ſchip voort winden, door een touw, dat aan een paal vaſt is, en op een lichter, die voor 't ſchip legh, voort gewonden word.

Een ſchip in zee bolwerken. De goederen, of laſt, in een ſchip verleggen. Ziet mede een andere betekenis onder het woort *Werken*.

Een ſchip niet maghtigh zyn. Een ſchip, door ſtilte, niet te konnen bewegen.

Een ſchip onttakelen. Een ſchip zyn ſtaande en loopende wandt aſſichten.

Een ſchip op ſtrands, een baak in zee. Dat is: Men ſpiegelt zich aan een anders ſchaden.

Een ſchip over boort varen. Het zelve verteeren, en zoo veel onkoſten maken, als het ſchip niet waerdigh is.

Een Schipper magh geen wint verleggen. Oneigentl. Men moet zyn zaken niet verzuimen.

Een ſchip verlooren, een boot behouden. Het groot verliezen, en 't klein behouden.

Een ſchoot onder water krygen. Oneigentl. Hardt aangetaſt werden met woorden die krenken, zonder dat'er veel geroeps gemaakt werd.

Een ſlagh-zyde. Dit wert van een ſchip gezegt, dat met zyn eene zyde ſlingert, als niet wel gebouwt zynde.

Eens loefs: eens loefs doen. Iets doen zonder zammelen; ten eerſten, en zonder bearaadt. Dit heeft zyn oorſpronk van het woort *Loeven*.

Een ſpring. Dat is: Een tydt van veertien dagen.

Een ſtel zeilen. Alle de ſcheeps zeilen te zamen werden dus genoeemt.

Een vliegendes zee-weêr. Een hardt onſtuimigh weêr.

Een zee. Een golf waters.

Een zeil by zetten. Oneig. Vertrekken.

Een zeil met een gaſſel hebben. Oneig. In goeden doen zyn, en voorſpoet hebben.

Een zeil op den dyk. Een zeil op een ſchip, 't welk zoo ſtevig is, dat het niet bewoogen wert.

Een zeil te kloek. Harder zeilen als eens zeils kracht is.

Een zwaar anker op te lichten. Oneig. Een zaak van gevolg te verrichten hebben.

Eerſt in de boot, keur van riemen. Oneig. In alle voorvallen heeft hy, die eerſt komt, voordeel.

Einds voor einds zyn. Dit werd gezegt, wanneer de kabels, en alle het loopende wandt, ten einde toe uitgelopen zyn: 't geen

't geen geschiedt, om te gemaklyker te ryden.

Elk gemeer hem op zyn vaar-water. Oncig.

Geen zaken zonder kennis aan te vangen.

Elk vischs op zyn gety. Oncig. Elk ziet na zyn voordeel.

Enteren. Van buitenen over het schips boort springen: 't geene, door vyanden, achter op de billen, aan de hoofd-touwen, of voor de boegh geschiedt.

Enter-luiken. Luiken, die voor in de bak, of achter in de kajuit gemaakt werden, op dat men, by noodt, als het bovenschip door de vyanden ingenoomen is, daar door op den overloop kan komen, om den vyandt van onderen te weeren.

Ergens op zeil gaan. Ergens op laten staan. Ergens op geruyst zyn.

Evers. Kleine visschers schuiten tot Enkhuizen.

Ezels-hoofst. Een half-rondt blok, boven op de mast, daar de steng in gezet wert: onder aan het zeil zyn twee yzere oogen, daar takels door gestoken werden, om de stengen op en af te laten, en voor aan zyn sluit-houten, met yzer bekleedt, welke de rees sluiten: het is met schapen-vacht bekleedt, tegen 't slyten van de zeilen, en wederzyds vol kleine spykers gellagen, stertkens halve.

F.

Faizen. Zeilen, die, des noodt, om meer wint te vangen, onder aan de groote zeilen, of aan de bonnetten, werden gereegen; welke bonnetten zelve aan de groote zeilen gehecht zyn.

Fitten. De diepte peilen van de geboorde gaten, daar men nagels in slaat: in 't booren deezzer gaten dient de boor vet gesmeert te werden.

de Fok aan iemandt uithouden. Oncigentl. Iemandt niet ontzien.

de Fok is blindt. Dit werdt gezeght, wanneer het voor de wint gaat, om dat de fok dan geen of weinigh wint kan vangen, zynde belet door de groote zeilen, die dwars scheeps staan.

Fokke kardael. Een touw 't geen de ree op haalt, 't welk aan een draay-reep vast is.

Fikken. Langzaam aan zeilen; gelyk men met een fok, zonder zeil, doet: hier van heeft het woort *Aanfokken* zynen oorspronk.

de Fok op steven, of boegh. Als de fok, by hardt weêr, met ree en al van boven neder komt.

Fregat. Een schip, 't geen lang en laagh gebouwt is, met een spiegel, hebbende weinigh hout voor scheens, en veeltyds

zonder bak, achter niet hoogh opgeboeit zynde, zeilaadjes halve.

Fustafie. Vat-werk.

G.

Gaalijens. Zacht windeken.

Gaan. Dat is: Zeilen, varen.

Gaande houden. Voort gaan op de zelve wyze, als men begon, 't zy in 't zeilen, of aan anker te ryden.

Gaande raken. Dit werdt gezeght als de scheepen van haar ankers spillen; of als, by onweêr, de losse goederen in 't schip omver gesmeeten werden.

Gaande scheeps iets doen. Oncig. Iets haastigh, en als in 't voorby gaan, doen.

Gaar-boort. De eerste plank die aan het schip gebraght wert, naast de kiel.

Gaar zyn. Gebrandt, ofte gezengr, na den eisch; 't geen men de planken doet, om de zelve te buigen. Hier by is aan te merken, dat men de planken, d.e. geboogen moeten werden, langer neemt als de maat in de langte uitwyft, om dat het geboogen hout binnewaarts verkort: het gebrande werdt binnewaarts gezet; want het hout buight daar heen waar het gebrandt is. Hier van daan zeght men: *Een plank gaar maken.*

Gaffel. Op Boeijers, en Smakken, wert dat hout, daar het smak-zeil aan vast gemaakt wert, aldus genaamt.

Gaings. Dus wierden eertyds de Fluitscheepen in Hollandt genoeamt; welke, zoo *Velum* zeght, in 't jaar 1595. tot Hooru eerst derwyze zyn gebouwt, als men die heden ziet: men maakte deezze, (zeit hy) vier, vyf, of zes maal zoo lang als wydt.

Galdery. Het geene men achter ter zyden aan de scheepen ziet uitsteken. Aan Engelsehe scheepen ziet men die groot, en prachtig: aan Hollanders klein, en onkostelyk: aan Oosterlingen ziet men 'er geen, of zelden.

Gang. Een plank, over welke men in en uit het schip gaat: waar van het woort *Gangboort*, of *Waeringen*, komt.

Gang: een gang. Zoo veel zees, als een laveerend schip over een zyde zeilt.

Ganze vlangel. Een boom, waar mede men de schoot-hoorn van de bezaan uit houd.

Garnieren. Het schip binnewaarts, van onderen, en ter zyden, met planken beschieten, tot bewaring der ingeladene goederen; welk dekzel een Garnier genaamt wert.

Gebakent zyn. Eigentl. Met palen, en tekens, die opgesteken werden, afgemerkt landt hebben, op dat de voorby varende zee-luiden zien waar zy zyn.

E e e e 3

On-

Oneigentlyk wert dit gezeght van hoe een zaak by deeze of geen en opgenoomen wert, en hoe 't daar mede geſchapen is.

Geboge ſpiegel. Een ronde ſpiegel: deeze werden het ſterkſte geoordeelt.

Geen kabel mede te beleggen. Ofte: Daar is geen kabel mede te beleggen. Oneig. Met iemand niet te recht kunnen komen.

Geen ſcheeps verſtaan. Oneig. Onkundigh in een zake zyn.

Geen twee groote maſten dienen op een ſchip.

Geen twee kunnen gelyk heerſchen. Regeering in regeering is ondienſtig.

Geen wint over geven. Dicht by de wint heen zeilen.

Geen zee komt ons te boogh, of, *te na.* Oneigentlyk: Niets kan ons deeren.

Geen zoen bieden: het biedt geen zoen. De onſtuimigheit des lichts ſtult niet: het weer ſchyn't noch niet te willen bedaren.

Geer, of *Tong.* Stukken zeil-dock, die men aan de zeilen zet, om haar onder breeder te maken als boven. Ook: Een ſtrook plank op de zant-ſtrook, dienende om te vullen.

Gegheer. Styf vertuit, zoo, dat het ſchip niet zwaaijen kan. Dit geſchiedt op diepe, en niet op ondiepe wateren; want in ondiep water ſchuuren, by deezen geval, de touwen te veel tegen de kiel aan.

Geijen. Opheizen.

Gek. Een werk-tuigh in de pomp. Men vindt drierley pompen te ſcheep; de zommige met een gek en mik; andere zyn ſlagh-pompen, die met een ſtok recht op en neer gaan; beneffens keten-pompen, die met een rat, of wiel, omgedraait werden: de laaſte geven het meeſte water op.

Gekorſt zyn. Dit wiert oulings gezeght van de ſcheepen, als zy ter haven gereedt lagen om t'zeil te gaan: 't geen hier van her komt, dat men toen korven op de maſten plagh te zetten, uit welke geſtreden wiert.

Gelde zee. Een zee zonder ſcheepen.

Gemanieert zyn. Streek houden, en recht door zee gaan.

Geroei zyn. Dit wert gezeght, als men van roeien ophoudt.

Geflooten bak. Open bak.

Gefprongen ſchoot. Ziet *Gevloogen ſchoot.*

Gefprongen zyn. Dit wert van maſten en rees gezeit, als zy geſcheurt ofte geborſten zyn.

Gefſtreken zyn. Met planken gedekt zyn.

Gefſtrekt zyn. Dit wert gezeght van ſcheepen die wydt van een leggen.

Getnight zyn. Voorzien zyn van touw, zeil,

en maſt. Men zeght: Hoogh, laegh, ſlecht of wel getuight zyn.

Gety. Toeſtand van eb of vloed.

Gevelen: een ſchip gevelen. Zout, of koornlaſt, binnen ſcheeps ſtuwen, en afſchutten.

Gevelingen. Binnen-garniering.

Gevloogen ſchoot: met een gevloogen ſchoot zeilen. Als men voor de wint zeilt, tuſſchen twee ſchooten in, en als alle zeilen dragen.

Geu. Een vlagh, die boven van de boegſteng waait.

Geuzen. De wint geuſt. De wint wert goet: welk zeggen ſchyn't her te komen van 't hervormen der Godts-dienſt in deeze landen.

Gewendi zyn: of, *gewendi leggen met iemand.* Een ſtreek met iemand zeilen. Oneig. Een ſtreng, een lyn met iemand trekken; of, eens willens zyn.

Gewint zyn. Waaijen.

Gewoſſen hout. Hout dat niet gezaaght is, maar aan de ſcheepen gezeit wordt zoo als 't gewoſſen is, 't welk het ſterkſte is.

Gryk. Een houte ſpaak, die men by de rees uit zet, om zeil aan te doen.

Gryken, of Spieren. Stokken, waar mede men de ly-zeils uit voert.

Gryn, of ſryn. Een blok met drie ſchyven, waar mede iets over gehaalt of gewonden wert.

Gryp. De houte roede die de bezaan-zeilen uit houdt.

Geypen. Het onvoorziens, en by vlagen, overſlaan der zeilen op d'andere zyde.

Gezak zyn. Dit wert van de ſpiegel gezeght, als zyn rondte laegh komt.

Gezondt ſchip. Een ſchip dat wel wil byleggen, of aan de wint houden, en overſtaagh loopen kan; daar lange ſcheepen het bequaamſte toe zyn. Een ſchip zonder letzel.

Gezondt touw. Sterk en gaaf touw.

Ghy kondt met dien geen halve wint zeilen. Dat is: Men kan met hem niet voort komen.

Ghy moet onderſtreken zyn. Oneigentl. Dat iemand behoorde ſtil te zwygen.

Ghy weet hoe het gety ſtaet. Dat is, oneig. Ghy weet wat van de zaak is.

Gieren. Schielyk heen en weder wenden met het ſchip, of zwaaijen.

Gieren: een plaats gieren. Een plaats in zee aanloopen, of, dicht aankomen.

Gieren onder zee. Wenden tuſſchen de baren in.

Gierigh gemaakt. Te klein gemaakt.

Gier-flagh. Een draay, of kink, welke in het kabel komt, door het zwaaijen van 't ſchip.

Gier-

Gier-ty. Een zydelings keerend ty.

Gister. Een hoos-vat te scheep. Hier van zegt men: *Hy ziet 'er uit als of hy uit een gister gedronken hadt.* Dat is: Hy ziet 'er qualyk uit; want die te scheep zout water uit een gister drinkt, kan niet wel varen.

Giet in de nok, 't is scharpe wint. Oneigentl. Komt te hulpe, 't is noodigh.

Gilling. Eenigh hout, dat schuins na om-laegh afgezaaght is: half ronde neder-geboogen styltjens. Het gilling-hout komt achter boven 't stuur: is wydt, na het springen der scheepen: dient om het spiegel-wulft op te houden, op dat de roer-pen bewegen kan: wert, cieraats halven, besneden.

Goede loep hebben. Gladde vaert loopen. Dit wert gezeght, als het schip wel na het stuur luistert.

Golf. Een baar. Ofte: Een zees inham.

Gorden. Bark-houten. Ook touwen, aldus genaamt, aan priet- of gaffel-zeilen, dienende om de wint uit de zelve te krygen.

Goetlingen. Kleine schiet-busschen.

Grsl. Het afscheidzel in het hout, tusschen 't pit en buitenste.

Grof-zee. Een zee, als de baren hoogh aanschieten.

Grondt. Het landt onder water.

Grondt breken. T'zeil gaan: of, 't anker lichten.

Grondt-ebbe. Een zeer laegh water: een ebbe, die zoo laegh loopt, dat men de grondt bykans ziet.

Grondt-inhouten. De scheeps inhouten naaft aan de kiel.

Grondt-schoot geven. Oneig. Met reden iemandt doen zwygen.

Grondt-schoot krygen. Eigentl. Een schoot onder water krygen. Oneig. Iets verliezen. Of: T'onder gebraght werden.

Grondt-form. Dat is: Een windt die de grondt beroert.

Grondt-zee. Een golf, of zee-water, dat van de grondt af naar omhoogh opgeworpen wert; 't geen zomtyds gebeurt met aard en steenen te gelyk.

Groote vissen, groote netten. Oneigentl. By grooten staat heeft men veel van doen.

Groot schip, grof water. Het zelfde.

H.

Haal in de zeilen, op dat men de blinde klip niet op 't lyf zeilt. Dat is: Zyt voorzigtigh.

Haalt suk en schoot aan. Oneigentl. Doet u uiterste beest.

Haalt 't zeil niet te hoogh. Oneig. Voert u staat niet te hoogh.

Haken. Scheve einden van planken, dus gehakt, om te beter te voegen met de keelen.

Half wint zeilen. Oneig. Zyn zaken tamelyk wel doen gaan.

Hals-klamp. Een klamp buiten boort, daar de hals door vaart: deeze is zomtyds verciert, en besneden.

Hals-talie. Een talie, om, als het hardt waait, by de hals in het zeil te zetten, tot een burgh van de smyt, en ook, als men de hals niet wel toe krygen kan, of als men de schoot beter inbinden wil.

Hals toezeilen: hals opgeven. Anders: *De bakken aan zyn gat bakken.* De hals, of de tip van het zeil stellen, en vast maken; 't geen geschiedt als de windt van ter zyden komt, om de zeilen beter te doen dragen.

Halver zee. Half wegh tusschen het eene en het andere landt: te midden in de zee.

Halzen op. Dit wert gezeght, als 't schip voor wint zeilt.

Handen. Dit is, op zyn zee-mans, over reiken gezeght.

Handt over handt. Meerder en meerder, of minder en minder. Men zeght: Het stormt hardt, en handt over handt meerder. Ofte: Het weêr bedaart handt over handt.

Handt-spaak. Een spaak, die met de handen bewoogen, en waar mede het braatspit opgewonden wert.

Handzaam weêr. Zulk weêr, dat zeil en touw wel te handelen zyn.

Hanen. Vierkante stukjes koper, of metaal, dewelke midden in de schyven van de bloks komen, daar een gat in is, en een nagel door gaat, over welke de schyf loopt.

Hane-pooten. Zes, acht, of tien smalle touwtjes, die van elkander gescheiden, en door bloks, Doodt mans oogen genaamt, gestoken werden; doch dit geschiedt tot pronk: men voeght die aan de bram-zeils stengen en bezaans stagh, ook op de bezaans roe, en onder de mars.

Hangmak. Een lap zeils, lakens, of geweven scheer-touw, 't geen tegen de zoldering van het schip werdt gehangen, dienende den scheepelingen voor slaap-plaätzen: die maar twee einden hebben werden de bequaamste geoordeelt; want die met vier einden zyn schudden te zeer.

Hang-plecht. De plaats, in eenige Fluitscheepen, daar de man te roer staat.

Harpwis. Werk, om de scheeps-reeten mede te vullen: dit wert veeltyds van oudt en versleten touw bereidt, 't geen ont-

ontwonden, geklopt, gekookt, en daar na in de zon gedrooght moet zyn, dan los en bol omgesponnen tot de dikte van een menfchen arm. Harpuiſ is mede een t'zaam geklenſte pap, daar men de ſcheepen mede beſtrykt, tegen het door eeten van de worm. Heden heeft zeker Engelfchman een nieuwe vondt van harpuiſ bedacht, die zoo vaſt houdt, dat nimmer eenige ſpringers daar door konnen eeten; ja men zeght, dat de zelve zoo hecht, dat de ſcheepen geen geſpyker noodigh hebben.

Hart van 't ſchip. Het middelſte van 't ſchip: hier zyn de planken het alderdikſte; doch achter aan het ſchip zyn de planken het alderduñſte, om dat het ſchip daar het minſt te lyden heeft.

Havenen: in behouden haven komen. Oncig. Wel te recht zyn: behouden zyn.

Haven k'ezen. Oncig. Zich tot iemandts hulp begeven. Iemandt om hulp aanzoecken.

Haverje. Een verdeling over 't behouden goet, wanneer het geworpen, of ſchipbreuk geleden is.

Heeft Godt wat gegeven. Dit, in Hollandt gevraaght aan een viſſcher die uit zee komt, is gezeght: Hebt ghy wat gevangen. Men zeght, dat de viſſchers, die uit Hollandt op de kabeljauw-vangſt uitvaren, zomtyds op haar boegh een ton traan gebruiken, die zy by ſtorm zachtjes laten uitlekken in zee, geloovende, dat daar door de baren ſtillen; doch dit doen zy niet lichtveerdig, maar alleen in noodt; ook niet als zy iemandt in haar zogh, of achter haar zien, om dat zy gelooven, dat, ſchoon de traan, of olie, de baren wel ſtelt, echter na weinigh tydt de zelve te onſtuimiger zyn, en dat, gevolglyk, wie achter haar op die plaatze quam te zeilen, des te eerder zoude vergaan: hierom doen zy dit zelden. Van welke zake, die oulings by de Romeinen mede gebruikelyk is geweest, miſſchien reden te geven zoude zyn; doch zulks deezes plaats niet zynde, zal daar van zwygen. Gelyk mede, dat het diepe water groote baren geeft, en drooghte, of ondiepte, effen water.

Heet ſchip. Een ſchip dat wel voorzien is van mannen en oorloghs-tuigh.

Heffen. Een wyze van planken te meeten by het ſcheeps-timmeren.

Heſ op de vulling. Neemt maat van de vulling-planken.

Heijen in zee. Met het ſchip zeer diep in 't water zakken, als het voor anker rydt.

Heilen. Over een zyde leggen. Indien het ſchip, wanneer men leef-tocht inneemt,

na ſtuur-boort helt, dan wanen eenige overgeloovige zee-luiden, dat de reis langwyligh zal zyn; doch zoo 't na bak-boort helt, betekent zulks een goede en voorſpoedige reize. Scheeps-laſten worden gemeenlyk aan bak-boort in genomen.

Heling. Timmer-werf.

Helm-ſtok. De ſtok die het roer beweeght.

Hem is al menigh zee-water over 't boſſe gegaan. Oncig. Hy heeft veel gevaars uitgeſtaan.

Hengelen. Met voordacht of en aan zeilen.

Hengſt. Een touw onder de mars-zeils ree, dienende voor de bootsgezellen, om op het zelve te ſtaan, als zy 't mars-zeil beſlaan.

Henne-gat. Het gat waar door de roer-pen in 't ſchip gaat: hier is een kraagh van zeil-doeck om geſpykert, om het water te weeren.

Henne-ſchot. Het ſchot in de bak dat ſcheepwaart in ſtaat: hier in zyn poort-openingen, om ſtukken langs ſcheeps in te leggen; die op de hoek komen te ſtaan, worden, des noodt, buiten boort gerukt.

Het anker achter de kat zetten. Dit is, on-eigentlyk, op zyn zee-mans gezeght, zoo veel te hebben, dat men aan landt kan blyven: niet meer behoeven te varen, of het anker te gebruiken; werdende voor een kat verſtaan, gelyk de Heer Winſchooten zeer aardigh heeft gevonden, een paal aan landt, daar de ſcheepen aan gebonden, of beleght werden.

Het anker dreght. Dat is: Het anker gaat mede.

Het anker druip al. Dit zeght men, als het anker aan 't water is, om te vallen.

Het anker dryft voor de boegh wegh. Het anker houdt niet in de grondt van voor het ſchip.

Het anker in de byt ſmyten. By goet weér in zee ankeren, om dat men niet voorder zeilen wil.

Het anker is blinde. Het anker leit zonder boey.

Het anker kentert in zyn zelling om. Het anker keert in de grondt.

Het anker ſlup. Het anker raakt los, of, gaat door. Het kabel loopt de kluis uit, en het anker is niet te houden.

Het anker ſpringt al. Het anker gaat uit de grondt.

Het anker i' huis halen. Het anker opwinden.

Het compas houdt geen ſtreek. Het compas is niet wel aan de zeil ſteen geſtreken.

Het compas is van de pen. Oncig. De zaak is ontſtelt, of ontreddert.

Het

Het compas mis zeilen. Oneig. Dwalen, en misverstandt hebben.

Het compas rondt waaijen. Vervolgens uit alle hoeken waaijen.

Het compas verzeilen. Oneig. Veranderen van doen.

Het diep is verlooopen. Oneig. De gelegentheid is verandert. Men zeght mede: Niet alleen het *ij*, maar het *geheel* diep is verlooopen.

Het dryft achter uit. Oneig. De zaak gaat te rugh, of verlooren.

Het dryft tegen de wal. Het zelfde.

Het geij gaat zynen keer, En het wacht na Prins noch Heer. Godts schikking in zyne werken is door ons wenschen niet te veranderen.

Het heet Schipper ziet toe. Dat is: Elk moet zyn zaken wel gade slaan.

Het hoekje te boven zyn. Oneig. Zwarigheid over gekomen zyn: oorspronkelyk van het te boven zeilen der uitstekende hoeken in zee, dat zeer gevaarlyk is.

Het is by de boelyn over. Dit zeght men, wanneer men niet meer, of ter naauwer noodt, iets bezeilen kan.

Het is een bevaaren man, die een bevaaren man uit de wegh kan slaan. Dat is: Het is een wys man, die weet waar voor hy zich te wagten heeft.

Het is een krap vaar-water. Het is een gevaarlyk vaar-water, daar het eng en naauw is.

Het is een ongemakkelek zee-schip. Dit wert gezeght van iemandt die korzel-hoofdigh is.

Het is er een doode stroom. Oneig. Daar valt niets te doen.

Het is goet havenen daar 't luy is. Dit spreekwoort kan, oneigentlyk, op veelderhande wyze gebruikt werden, als: Het is met ryke goet doen hebben. Of: Daar men gewin van trekt, en voordeel by ziet, is 't wel mede om te gaan. enz.

Het is bondt en beleg. Daar is veel te doen. Dus spreekt men, als het te scheep drok werk is. Dit wert ook gezeght, als men in gevaar is: 't geene daar van daan komt, dat men by storm de touwen wel vast moet houden, en styfaan binden.

Het is lootsmans vaar-water. Water daar veel gronden te myden zyn.

Het is te scheep halzen toe. Daar is gebrek te scheep.

Het is tyd dat men de bakens verzet, of het schip raakt op de wal. Oneig. De voorige zaken verbeteren, eer dat 'er eenigh ongeluk of volgt.

Het is voor wint en stroom goet stieren. Dat is: By zegen en vrede is de regeering gemakkelek.

Het is zoo hardt weër als de pomp droogen kan. Dat is: Het water komt van bovenen zoo veel in 't schip, dat men het qualyk uit kan pompen.

Het kan daar aan diepen noch droogen. Eig. Daar is weinigh aan gelegen of 'er veel modder of zant legh. Oneig. Daar is weinigh aan gelegen.

Het kan niet altydt over een boegh varen. Dat is: Men moet zomtyds eenige zaak veranderen.

Het kerfs niet op. Het wint niet.

Het laatste scheepje gaat af. Dat is, oneig. Men waaght noch eens voor de laatste maal: het laatste middel wert aangewend.

Het landt is geleids. Buiten het gezicht van 't landt zyn.

Het landt vertiert, of verteert. Het landt nadert.

Het luyt. Oneig. De zwarigheid gaat over. *Het maakt geen nee.* Het gaat niet voort.

Het magh 'er in, als 't maar wel gestouwt is. Oneig. Men vermogh veel, als men zyn best doet.

Het moeten hooge masten zyn die by 't zwerk zullen zeilen. Dus spreekt de zee-man van een onmoogelyke zaak.

Het moet 'er op den dubbelden hals in. Het moet met groot gevaar in komen, of de zee-gaten in zeilen.

Het moet zomtyds een rak in de wint zyn. Oneigentl. Men kan altydt geen voorspoet hebben.

Het naaste landt best. Oneig. Zich redden zoo men best kan.

Het net onswarren. Oneig. Een zaak redderen en klaar maken.

Het oogh in 't zeil houden. Wel toezien.

Het plecht-anker moet spillen. Of: *Het plecht-anker is voor de boegh.* Dat is, oneigentl. Het laatste en uiterste wagen.

Het plecht-anker moet springen. Oneig. De laatste hulp wert aangewent.

Het roer in 't water houden. Oneig. Zyn staat gaande houden.

Het roer in 't zwak houden. Het roer in 't water derwaarts douwen, daar de minste tegenstandt is; 't geene onder de wint is, of ter plaatze daar de wint heen waait, of daar het schip van daan komt, aan ly.

Het roer is om geleis. Oneig. De zaak is verandert.

Het roer lei 'er na. Oneig. De zaak is 'er na gestelt.

Het roer over boort leggen daar men 't binden wil. Oneig. Zyn zaken daar heen schikken, daar men die na houden wil. Eigentl. Het roer na deez of geene kant heen wenden.

Ffff

Het

Het roer recht houden. Oneig. Zyn staat recht maken.

Het roer is nit het water. Dit werdt, oneigentlyk, van een ontredderde zaak gezegt.

Het ronds-hout kaal maken. De masten van touw-werk ontblooten.

Het rukst lustigh aan een kabel-garen. Dit zeght men, als het wakker op het anker en touw aan komt.

Het schip giert onder zee. Het schip wort, door 't anker-touw, of stroom, onder water gints en weer getrokken.

Het schip giert op zyn zyde. Het schip loopt op zyn zyde.

Het schip haalt over. Dat is: Het schip blyft in eenenley toestand en wezen.

Het schip houdt geen postuur. Dat is: Het schip luistert na zyn roer niet.

Het schip is bekwaam. Het schip zeilt een andere streck als het behoort.

Het schip is een kye. Het schip is traagh in 't zeilen.

Het schip is zoo klaar, als of het in de Maas lagh en dreef. Dit wert gezegt, als een schip niet opgeruimt, maar reddeloos is.

Het schip kan zeilen noch dryven. Het schip is onbequaam.

Het schip leit in zee. Dit zeght men, als het schip van 't water overtolpt is, en dreight te zinken.

Het schip leit kaal. Het schip leit zonder mast en touw.

Het schip leit slaaghs-wys. Het schip leght om aanvang tot zeilen te maken.

Het schip leit voor mal. Dit wert gezegt, als het schip in stilte of harde wint leit, en na roer noch zeil luisteren wil.

Het schip leit zoo stil als een meensw. Het schip leit heel stil.

Het schip ontzeit geen water. Dat is: Het schip snydt niet wel door 't water.

Het schip op zyn gat zetten. Het schip met zyn achter-steven op 't droogh zetten. Dit heb ik in zee bygewoont, met het alderuiterste gevaar van te vergaan.

Het schip rydt gemakkeghk. Het schip leght by hardt weêr gemaklyk aan zyn touw.

Het schip speelt zyn neuw. Het schip steekt van vooren in 't water.

Het schip treedt veel, of weinigh. Het schip zakt veel, of weinigh, in zee.

Het schip valt af, of het komt by. Het schip gaat van de wint af: of, gaat aan de wint.

Het schip wil niet door 't water. Het schip wil niet zeilen.

Het schip wil niet vallen: of, wil zyn neuw niet neer slaan. Het schip wil niet wintwaarts af dryven.

Het schip vraakt een streck drie of vier van de wint. Dat is: Het water schiet zoo hol,

dat het schip zoo veel streken van 't compas af gaat.

Het schip zadel. Ziet Een rugb opsteken.

Het schip zeilt, als een brandthout, over dwars. Oneig. Het zeilt qualyk.

Het schip zeilt als een tonym. Het schip is wel bezeilt.

Het schip zught toe. Het schip zinkende, sleept het omher dryvende hout, menschen, enz. na zich onder water.

Het staat 'er op, als of het op een dyk stondt. Zulks zeght men, als het hardt waait, en het schip onder 't zeilen styf is.

Het stuur rnikt grondt. Dus spreekt men als de scheepen op droogh komen, en wanneer zy naar het stuur niet luisteren.

Het touw in de nek slaan. Het touw af kapen.

Het touw scheeren. Het loopende en staande wandt te scheep spannen.

Het touwje is aan stukken. Oneig. De zaak is verdorven.

Het ty breekt den hals. Het water begint op te houden van ebben ofte vlocijen.

Het ty gaat op zyn beenen. Het ty is op zyn sterkt in 't vlocijen.

Het ty houdt geen streck. Het ty vloeit niet na gewoonte.

Het ty is verloopen. Oneig. De gelegentheit is voorby.

Het ty vergaft. Het is stil water, ebt noch vloeit.

Het ty waalt. Het ty keert.

Het ty waamt. De stroom doet de modder, of het zant, van de grondt boven komen.

Het valt hem in zyn net. Oneig. Het gelukt hem.

Het voor anker smyten. Oneig. Rusten, en ledigh zyn.

Het wil van de reep vegen. Het groffte en zwaarste werk voor-af doen.

Het waait zoo styf als mast en steng torffen kan. Dat is: Het waait een groote storm, zoo, dat de ronds-houten ter naauwer noodt blyven staan.

Het weêr biets geen zoen. Het weêr bedaart niet.

Het weêr leit om de West, of Oost, enz. Het waait dus of zoo.

Het weêr neemt hardt af. Het weêr bedaart.

Het wil op de korte beting aankomen. Oneig. Daar is gevaar aan vast.

Het zeil in den bandt houden. Het zeil bedwingen.

Het zeil in top zetten. Oneig. Zyn staat te hoogh ophalen.

Het zeil in trekken. Oneig. Zyn staat verminderen.

Het zeil ophalen, of, op 't hooght zetten. Zich groots en kostelyk houden.

Het

Het zeil scheurt. Oneig. De zaak is bedorven.

Het zeil'er mit of het katten spuwen wil. Het wil buijen en stormen.

Het zyn Konings scheepen, haal de vlagh in. Dit spreek-woord komt her, van dat oulings de scheepen, die ter koopmanschap uit deeze landen voeren, voor de krygs-scheepen des Konings van Spanje, ter rydt als hy Graaf van deeze Landen was, in zee de vlagh streken. Oneigentlyk is het gezeght, dat minder voor meerder wyken moet.

Hevels. Houten, of handt-spaken, waar mede de planken ter zyden aan het schip gebraght werden, als men timmert.

Hiel. Het onderste gedeelte van de masten. De hiel van stengen zyn vierkant.

Hielen. Het achter te veel neder zakken der scheepen. Of: Op en neder ryden.

Hof-stede. Een zwaar anker, 't geen in de grondt leght, daar een houte dobbet op dryft, waar by de scheepen uit- of opgewonden werden.

Holt'er te pas, ofte, te pas gaan. Dit roept een Loots in 't peilen, als hy effen gront bereikt.

Homber-gaten. Gaten in de toppen van de stengen, daar de draay-reepen door loopen. Anders: *Twin-gaten.*

Honden-einden, of Bitter-einden. Einden van kabels, die gesleeten zyn, en geen ander gebruik hebben als om gepluist te werden.

Honden hui. Een houte kap, dat op de Buizen tegen de luik-gaten gezet wert, op dat de zee daar niet in loopt.

Honde-pinten. Dubbele einden van touwen, om te seizen, ofte iets vast te maken, waar toe daar zwiepings aan komen. Voor de groote beting ziet men veeltyds wederzyds vier stevige hondepinten staan, om het kabel aan te slaan. Zy zyn onder en boven aan yzere ringen vast.

Hoof en staert leggen. Al verlooren geven.

Hoof-zee. Een zee die tegen de wint aan komt; 't geen dikmaal gebeurt na groote storm, als de wint schielyk verandert. Anders: *Moer-zee.*

Hoof-zeilen. Die zeilen, welke behooren tot de fokke-mast, en boegh-friet: deeze houden de scheepen uit de wint, en doen de zelve af-vallen.

Hooger boort. Dat boort welk het hooghste is, wanneer het schip op zyde leght.

Hooger boort houden. Aan hooger boort zyn, of *honden.* Oneig. Aan een groot man houden, en betrouwen, waar van nut te verwachten is. Ook: Moedigh zyn, en zich groots toonen.

Hoogers. Schuiten, op de Maas gebruike-lyk.

Hoogh of laagh mit balen, of mitgehaalt zyn. Dit wert gezeght van de waardy en gelding eens schips, als het gebouwt is.

Hoop-looper. Een onbevaren zee-man: dus genaamt, om dat hy als op de hoop toe loopt.

Hoos. Iets dat zich in zee vertoont, opgaande na bovenen, in de gestalte van een zeer lange smalle rys-bussel, met syne takken, zynde onder en boven breedt; ofte als een boom, met wortel en takken: dit is water, 't geen schynt als of het uit de zee door een pomp getrokken wert, en valt dikmaal plotzelyk ter neder.

Houdt en belegb. Oneig. Pakt wel op u zakken; ziet naauw toe: zynde oorspronkelyk van het vast maken, en houden der scheeps-touwen, by hardt weér.

Houdt hem in de bek. Dit is gezeght, als het hardt waait, de spil wel vast te houden, dat het touw niet los schiet.

Houdt het kabel. Oneig. Staat voor de welvaart.

Houdt midde waters. Dat is: Houdt maat. *Houdt wel beet.* Dat is: De kabel largo wel af houden.

Huiberts leggen. Dit wert gezeght van planken, of balken, die aan het schip staan, schuins na omhoogh loopen, en dan weder weinig dalen: of ook van een schip, dat over dwars van u leght; het leght huiberts af, wert dan gezeght.

Huidt-dichten: anders, *Planken.* Planken in het schips huidt zetten.

Huiken. Al willens niet zoo veel voor wint af-zeilen als men kan; maar allengskens de schoot ruimen, of de zeilen ook wel laten zakken. Hier van komt het zeggen: Met huikende (dat is, met gestreken) zeilen loopen; 't geen ook gezegt wert, als men het niet durft in top zetten.

Huiken en guiten. Het kryten en razen van de wint.

Huizing. Ziet *Marling.*

Huizing. Het bovenste getimmer aan een schip; gelyk als 't bovenste bark-hout, het ree-hout, de kajuit, enz. Als de scheepen te rank zyn, en te zeer slingeren, wert het boven-werk zomtyds afgenoomen; doch zulks beneemt veel ruimte in het schip, en men kan de halzen zoo wel niet toezetten. De Scheepen worden mede boven wel breedt uitgezet, die onder aan 't water ingetrokken zyn, en zulks om slaghaerdiger te wezen: gelyk de scheepen onder water ook wel gebroken en uitgezet werden,

stevigheits halven; doch dit hindert den loop.

Hulk. Een schip, van oudts in deeze landen gebruikelijk, en wel de grootste van die geenen, welke na verre landen voeren: daar zyn 'er geweest die omtrent 200 last voerden. Gelyk ook de Koggen, en Hevers, al in den jaare 1300. bekend waren.

Hut. Het achterste en bovenste verblyf te sloop: 't geen zyn naam behoudt van dat men certyds zeil-doeke hutten, of tenten, spande op 't verdek der scheepen, om daar onder te schuilen.

Hy heeft de Kok gesproken. Hy is half dronken.

Hy heeft geladen daar hy mede over moet. Een spreek-woord, geleent van de zee-luiden, en gezegt: Hy heeft een ziekte die hem wegh slepen zal.

Hy heeft gescheept, daar hy mede voort moet. Oneig. Met iets beladen zyn, daar men niet van ontlagen kan worden.

Hy heeft niet gekreegen dat hy bestevens had. Oneig. Hy heeft zyn oogmerk niet bereikt.

Hy heeft schut op. Oneig. Hy is verstandigh, en wel ter taal.

Hy heeft wel een kabel, doch 't is op zolder. Dit zeght men, als iemandt eenigh nootzakelyk werk-tuigh vergeten heeft.

Hy is daar mede i' eenemaal uit het lyk geslagen. Dit zeght men te sloop, als iemandt iets over komt, dat hy niet wederom kan te boven komen: 't welk hier van zyn oorspronk heeft; als de zeilen uit de lyk-touwen zyn geslagen, dat zy dan wegh zyn.

Hy is wel zee-ziek, maar geeft niet over. Oneigentlyk: Hy is ryk, doch gierigh.

Hy is zoo verre i' zee, dat niet licht weder te landt zal komen. Dit wert, oneigentlyk, gezegt van iemandt diens zaken bedorven zyn.

Hy raakte achter de puttings over boort. Dat is: Hy was zeer ongelukkig; om dat deeze touwen te sloop vpor een borstweering verstrekken.

Hy schuurt. Hy verlaat zyn werk, en loopt daar af, luiheits halve.

Hy speelt loutias. Hy is ledigh en luy.

Hy speelt storte-bol. Dit wert gezegt, als iemandt, die de waght heeft, en aan 't roer staat, het glas omkeert, eer het uitgelopen is.

Hy springt lustigh in de boght. Dit wert gezegt, als iemandt in noodt zich wel quyt.

Hy staat of hy'er mede i' zeil zoww gaan. Oneigentl. Gereedt staan om voort te gaan: haastigh te willen vertrekken.

Hy zal zyn water niet berwenden. Dat wert

gezegt als men wendt, en beneden de plaatze komt daar men begonnen heeft.

Hy zai zoo bang, als of hy te Wieringen in wouw. Dit wert gezegt, wanneer iemandt in noodt verlegen staat, of elders in moet daar hy noode komt: gelyk de Schippers met hare scheepen zeer noode aan dat eilandt in loopen.

I.

J Agen, ofte jaght maken. Een ander schip vervolgen.

Iemant in 't vaar-water zyn. Oneig. Iemant in de wegh en hinderlyk zyn, 't zy met woorden of anderszins: gelyk als wanneer het ene schip het ander in zyn vaar-water volghet, zoo wert het voorste in zyn loop verhindert.

Iemant op zyn eigen riemen laten dryven. Oneigentlyk: Iemant laten gewerden.

Iemants grondt peilen. Oneig. Zyn meining na speuren.

Iemant i' zee helpen. Oneig. Iemant voort helpen.

Iemant voorby zeilen. Oneig. Iemant te boven gaan, en overtreffen.

In boegen. In zeilen.

Inbrecken. Vernauwen.

In de grondt ryden. Dat is, eig. Aan anker leggende te gront gaan. Oneig. Iemant verderven. Anders: In de grondt hobelen.

In de hut zitten. Oneigent. Niets doen: in stilte zyn gemak hebben.

In de kuil vangt men de vis. Oneigentl. Men moet daar een ding zoeken, alwaar het te vinden is.

In de lussie voelt men geen wint. Dat is: Die buitich 't ongemak is, kan daar niet te recht van oordeelen.

In de wal douwen. Oneig. Een zaak opgeven, ofte verderven.

In de wal loopen. Oneigentl. Een zaak verbrodden.

In de wal stuurven. Het zelve.

In de wint op klonsven. By stilte zachtjes tegen de wint op zeilen.

In de wint van iemandt zyn. Zyn daar de wint van daan komt, ten aanzien van een ander.

In en nit, als een onde schuit. Zonder fatsoen of stal, iets zeggen of doen.

In en nit kryen. Zulks wert gezegt, als de wint met buijen hardt waait.

Ingespannen schip. Een schip dat van een ander schip gesleept wert.

Ingetrokken zyn. Dit wordt van scheepen gezegt, als zy, voor of achter, boven smal zyn.

Ingezelt zyn met iemandt. Te verre met iemandt ingewikkelt zyn.

In-

In-houten. Scheeps-ribben, die van elkander staan na welgevallen, volgens besprek van den Bouw-heer: voor aanzet men deeze het dichtste, en zy moeten gebogen werden na het beloop van 't schip.

In iemants water varen. Achter iemant zeilen.

In kaken. Op klein zee-vaartuigh de zeilen in palmen, en over d'andere zyde zetten, wanneer 't schip wenden moet.

In kalmte leggen. Dit wert gezegt, wanneer het schip, by groote stilte, stil leghet.

In klampen. In een klamp zetten. Met houtte klampen wert het anker, op de boegh leggende, vast gemaakt.

In klampen zetten. Het een of ander scheeps los werk-tuig voor een tyd met houtjes aan 't schip vast slaan, om niet te waggelen of te bewegen.

Inkomen rooken. Inkomen zeilen met een harde wint.

In 't zyn. Oncig. In 't onderspit zyn.

In perffen. In zeilen.

In rak en duk met iemant gaande houden. Met alle zeilen vol, by, achter, of voor iemant te gelyk heen zeilen.

In 't lands-water zeilen. Dat is: Onder landt zeilen.

In top trekken. Eigentl. Het zeil zoo hoog ophalen als het doenlyk is. Oncig. Zich gedragen boven zyn staat.

In top zetten. Oncig. Zyn staat hooger zetten als het vermoogen lyden magh.

In troebel water is 't goet vissen. Oncig. By verwarde tyden, of zaken, is de beste winst te doen.

In 't wol hakken. In de gezengde planken hakken, die, om te beter te buigen, op 't vuur geleght zyn.

In 't zogh varen. Wanneer het eene schip het ander, in de lange water-streek, die alle scheepen volghet, en 't zogh genaamt wert, kort op de hielen volghet en vaart. Oncig. In een anders vaar-water komen.

In, of uit de wint zetten. Een zeil ter wintvang zetten, ofte in nemen.

In waan bouwen. Eenigh timmer-werk te scheep na den eisch houwen, zoo, dat het niet verzet.

In zwaluwen. Planken in een voegen.

In zyn zeil waaijen. Oncig. Voorpoedt hebben.

't Jek op 't snur zetten. Talien op de roeren zetten, in de Konstapels kamer, of ook wel een touw alleenig aan het einde van de pen maken, waar mede de man te roer, by hardt weêr, geholpen wert.

Jordanen. Pompen.

Is dit een haven om voorby te zeilen. Oncig. Men moet daar in gaan.

Juffers. Dit zyn bloks zonder schyven, met yzer beslagen, daar men de hoofd-touwen en itaggen mede aanzet: door deeze zyn hanc-pooten geschooren.

K.

Kaaijen: de rees kaaijen. De rees scheef stellen, en vast maken, wanneer het schip in de haven legt; 't geen geschiedt, op dat zy niet te zeer slingereren, of te veel wint vangen, en de touwen krenken.

Kaak. Een opkomende harde wint.

Kaale boegh. Een boegh daar geen ankers op leggen. Ofte: Een schip dat zyn ankers quyt is.

Kaale steng. Een steng zonder mars, als op Kat-scheepen.

Kaapen. Hoogh op getimmerde gevaerten van houtte palen, die de zee-luiden voor baken en ken-tekens dienen.

Kaydraaijen. Met klein vaar-tuigh aan groote scheepen varen, om waaren te venten.

Kabelen. Dat is, oncigentlyk, looten: het lot werpen.

Kabel-gat. Een afschutzel, ofte kamer, op zommige scheepen voor, op zommige in 't hol, op andere in 't verdek, of op de koefrugge, daar de touwen in bewaart worden. Op de scheepen die naar Indien varen dient het kabel-gat voor slaap-plaats der soldaten: de kooijen, welke daar boven elkander in 't rondt staan, zyn zeer eng en naauw.

't Kabel in de nek slaan. Het kabel kappen; waar toe, by tyd van noodt, gewoonlyk den eersten slag door de Officieren wert gegeven.

't Kabel insteken. Het kabel aan de anker-ring vast maken.

het Kabel is wel geleit. Het kabel is wel gemaakt.

't Kabel korten. Het kabel 't huis halen, of om de spil winden, als men van zin is het anker te lichten.

Kabel larga, of largo: anders, *Kabelaring.* Een zwaar touw, zeer hecht geslagen, 't geen om de spil en masten gaat, diene om 't kabel, 't welk daar aan gesleift wert, in te winden: als men dan windt, gaat dit om de spil, en wert weder los gemaakt, als het tot de spil (omgewonden werdende) gekoomen is: daar na bindt men het by de kluis weder aan, en zulks, om dat men met dit touw beter winden kan: 't gaat voor tegen de steven binnewaarts over drie rollen heen.

Kabel om. Windt het anker.

't Kabel om de spil leggen. Dat is: 't Anker lichten.

F f f f f 3

Ka-

Kabel van drie ſtrengen. Oncig. Een zaak die ſterk en vaſt is.

't **Kabelnuſſteken.** Het kabel bot geven.

't **Kabelvoor 't hooft hebben.** 't Kabel uitge-
worpen hebben.

Kaleſaen. Het veroude aan een ſchip her-
ſtellen: hier van komt het woort *Kale-
ſaſing*.

Kalken. De huidt van een ſchip met kalk
beſtryken, tegen de worm; 't welk veel
om de Weſt gedaan wort.

Kam. Een ſmal ſtuk houts, dat onder aan
den uitlegger komt, daar twee gaten in
zyn, die het zelve gebruik geven als de
hals-klampen, 't geen is, de groote hals
daar door toe te zetten: gelyk ook de
fokke hals daar mede toe gezet wert.

Kammen. Twee lange houten, daar ronde
gaten in komen, zynde onder de rees
vaſt geſpykert, waar aan de zeilen gere-
gen werden.

Kap-laken. Gelt, dat van oudts de bevrach-
ters der ſcheepen aan de Schippers
ſchonken, om een rok, daar een kap
aan vaſt was, te koopen: ook wert noch
heden dusdanigh gelt aan de Schippers,
by de bevrachtinge, geſchonken.

Kardeel. Een touw, daar men de zeilen
mede opheift.

Kardoes. Een bundelken papier, of leder,
't welk men met buskruit vult, zynde
de maat tot het een of ander geſchut.

Kardoes-ſcherp. Veelderhande klein yzer-
werk, 't geen in kardoezen gedaan wert,
en zoo in de ſtukken geſtoken.

Kardoes-ſtok. Een vorm daar men de kar-
doezen op naait, 't zy van linnen, pa-
pier, of perkement.

Karren. Dit werdte gezeght, als het ſchip
langs de grondt ſleept.

Karviel-ſchip. Dit zyn van oudts ſcheepen
geweeſt, die met dubbele nagels waren
gemaakt, een groote met een kleine op
malkanderen geſlagen, met ſmalle boe-
gen, en breede achter-einden, der ge-
ſtalte als een beitel. Van deeze ſcheepen
zeght *D. Velius*, in zyn beſchryving van
Hoorn, het volgende: *In 't jaar 1460.
werden hier (te Hoorn) de eerſte Karviel-
ſcheepen gemaakt, daar men te vooren niet
hadde dan Hulken, Raazeilen en Krayers,
en die allermaal gewrochi Krap-ſchuits wyze,
met de planken op malkander.* Deeze Kar-
viel-ſcheepen hebben haar naam van Ca-
rabus, 't geen van oudts, by de Latynen,
zeker aart van ſcheepen is geweeſt. Het
eerſte Karviel-ſchip dat in Zeelandt was,
werdte te Zierikzee gemaakt, na wien het
ſchip ook Juliaan genoemt was.

Karviel-werk. Hout-werk, waar van de

planken, of balken, met haar kanten
over elkander ſchieten: gelyk veele ri-
vier-ſcheepen dus werden gemaakt, en
ook zommige zee-ſcheepen om de Ooſt.

Kat. Een werp-anker.

Kat. Een blok, daar een jein, of een loo-
per, door vaart, om zwaar werk daar
mede te doen.

Kathalzen. By vlagen hardt waaijen, en
ſtormen.

Kat-ruggen. Dit werdte van een ſchip ge-
zeght, als het zyn kiel binnewaarts ge-
bogen voort.

Katten. By hardt weêr, als men vreeft dat
het anker niet houden zal, een licht an-
ker, met een wel geſmeert ooggh van
touw, om 't kabel ſlaan, en oar na de
grondt op 't groot anker zenden, 't geen
het zelve helpt houden.

Katten op 't landt, of ſtrandt. Op 't landt,
of ſtrandt, palen voor d'anker-ſtok ſlaan,
op dat die niet los glippe.

Katte-ſpoor. Balk-banden, die op den
ſcheeps-bodem, of boegh, binnewaarts
leggen, ſterktens halve.

Keelen. Smalle eindn van breede planken,
dus gehakt, om bequamer te voegen.

Keep houden. Eigentl. Als men kapt, of
in eenigh hout hakt, in de zelve opening
of ſpleet ſlaan, daar men eerſt in geſlagen
heeft. Oncig. Zich wel en eerly dra-
gen: geen keep houden; zich te bui-
ten gaan.

Keering. Het gat, of koker, daar de maſt
in ſtaat op de Haering-buizen.

Keer-Ottes. Sterke binne-zee-ſcheepen tot
Enkhuizen, waar mede van onder water
kanon, zilver, en andere zwaarte, bo-
ven gehaalt wert, en daar men ook me-
de viſcht. Welke konſt aldaar onder ze-
kere luiden beter is, als elders in de we-
relt; konnende zy geheele ſcheepen uit
de grondt boven halen: hunne werk-
tuigen houden zy geheim, en willen
niemant vreemts by den arbeidt dulden.

Keggen. Wiggen te ſcheep.

Kenten. Een ſcheeps-timmermans kunſt-
woort, en willen daar door verſtaan heb-
ben eenige latten, die zy ter wederzy-
den van d'inhouten ſpykeren, tot een
ſchets, om het beloop van 't ſchip daar
na te leggen.

Kenteren. Het ſchip op zyde halen tegen 't
drooge aan, om ſchoon te maken: ook
keeren, en wenden. Als de ſcheepen
lange in zee zyn, zonder ſchoon ge-
maakt te worden, groeit daar gras aan,
't welk de vaart verhindert: en my ge-
denkt, gras aan Engeliſche ſcheepen ge-
zien te hebben, 't geen de lengte van
18 duim hadde.

Ker-

Zie de
Chronyk van
Zeelandt.

Kerven. Het anker-touw afhakken, in tydt van noodt. Ook: Touwen bereiden, wanneer men een schip toetakelt.

Kiel-halen. Het schip over een zyde by de mast neder halen, om schoon te maken. Anders: Iemandt, tot straf, onder door de kiel halen.

Kim. De kromte van de steven.

Kim-bedden. Dit zyn de planken, en balken, daar de kimmén, of het schips eerste rondigheid, op rust.

Kimmen. De planken, daar het schip onder zyn boght kryght, buitewaarts aan zetten, welke kim-gangen werden genaamt. Oneig. Iemandt quellen, be-naauwen, hekelen, of bekyven.

Kink. Daar is een kink in de kabel. Oneig. Daar is onraad. Eigentl. Een draay, kreuk, of slag. Hier van komt het spreek-woort, *Staas uit de kinken*. Dat is, eigentl. Wacht u, dat ghy met uw voeten niet in de kinken van het touw slaat. Oneigentl. Wacht u van eenige zaak. Staat ruim, op dat ghy geen schade kryght.

Klaas. Een nyp-tang, daar men de planken mede buight en dwingt.

Klameijen. Dit is een scheeps-timmermans woort, dat omtrent het breeuwen, en deuten, te pas komt.

Klampen: aan boort klampen. Aan boort komen met een ander schip.

Klaver. Dit zyn drie kringen, die men achter boven op het roer trekt, wanneer het gemaakt zal werden, om het zelve daar na uit te houwen.

Kleeden: bekleeden. Het zware wandt, als flaggen en hoofd-touwen, omwinden en woelen, om des te sterker te zyn. Wanneer het schip aan anker legt, wert het touw in de kluis insgelyks bekleedt, op dat het niet stukken ryde.

Klim-slagh. Een touw, by 't welk de maats voor op langs de boegh-spriet klimmen.

Klink. Het krom omgellagen eindt van een spyker, of bout.

Klinken. Stukken hout aan een slaan. De eindén der spykers om slaan. Iets buiten boort toedryven.

Klink-werk. Hout-werk, van 't welke de planken, of balken, met hun kant op elkander leggen.

Kloeten. Klein vaar-tuigh met een boom voort douwen.

Klouwen: anders, *Slaan*. Oude scheepen herstellen, breeuwen, en kalfaten.

Kluis-fok. Een tweede fok op binnelandtsvaarders.

Kluis. Het gat daar 't kabel door gaat: deeze gaten zyn twee of vier in 't getal: hoe nader zy aan de steven staan, hoe

minder het schip slingert. Anders: *Bots-touw-gat*.

Kluis-hout. Dit is het hout daar de gaten, door welke het kabel-touw schiet, in komen. Dit hout wert nu zoodik ge-noomen als het geheele boort is, op dat het water niet tusschen de planken en houten in zype.

Kluis-zakken. Langwerpige zakken, gevult met werk, die men, by hardt weér, in de kluis-gaten steekt, om het water te keeren.

Kluizen. Stormen.

Kluisen. Iets te scheep aan 't hout-werk herstellen.

Knapen. Klampjes, in het timmeren gebruikelijk, om by voorraat iets vast te slaan.

Knechts. Dwaars overeindt staande houten, daar men de groote en fokke kardeelen aan beleght.

Knie. Een krom hout, gelyk een knie: deeze stutten alle de verdekken, en leggen aan de balken.

Knie-bals. De boght die in de knie is.

Knik-slagh. De blinde slag: die aldus be-naamt wert, om dat het schip, als het stoot, daar gelyk als tegen knikt.

Knis, of *Knitzels*. Touwen, van twee kabel-garens gemaakt.

Knypen. Al prangende in de wint op zeilen. Hier van zeght men: *Wij knepen by de wal langs*.

Kor. Een schip dat traagh zeilt.

Kor-brugh. Een tweede verdek op zommige scheepen, 't geen zeer ondiep is, dieneende tot berging van plunje, en slaap-plaats der scheepelingen. Dit verbindt de scheepen, en maakt de zelve vast. Het gaat over 't geheele schip, of ook wel ten halven alleen. Het betekent ook een tralie-werk, 't geen boven over het schip gespannen werdt, daar de soldaten op staan, als men slaat: verschillende daar in van een vinke-net, dat dit alleen het midden van 't schip bedekt, en 't vinke-net het geheele schip.

Koelt de stukken. Oneig. Rust nemen, na gedaane arbeid.

Kogel-bakken. Bakken die tegen boort aan komen, tusschen het gescht, om scherp in te leggen; doch meestendeels legt men het zelve, in touw-kransen, op het boort neder, om te minder schade te doen, wanneer een vyandtyke kogel daar in quam.

Kogb-oom. Scheeps-boekhouder over Buifsen.

Koimen. Korte stukken houts, zynde voor scherp, welke men te scheep tusschen de vaten legt, om die vastigheid te geven.

Kokje.

Kokje. Een kleine viſſchers ſchuit.

Kolder-gat. Het gat daar 't bovenſte eindt van de kolder-itok door gaat.

Kolſem, ofte *Kolſwyn*, en *Zaat-hout*. Een tegen-kiel, die binnen het ſchip komt: deeze werdt verdubbelt, daar de maſt ſtaat.

Kombuis. De kook-plaats: op Oorloghſcheepen ſtaat die in 't ruim, dwars ſcheeps: op Koopvaardy-ſcheepen onder 't verdek, en achter, of wel midden ſcheeps, met den haert na achteren toe, en ook wel boven in de bak, ter zyden of in de midden tegen 't ſchot aan; want ieder plaats heeft zyn bezondere nuttigheit.

Konkel-ftroom. Een draay-ftroom, die te midden naar omlaegh trekt.

Kont-wachter. Een langwerpige klamp, daar de blinde ſchinkel door gaat, om de ſchoot, of wel de ſchinkel zelve, klaar te houden van d'ankers.

Koordafte. Alle foorten van touw, zoo kabel-touw, als poort-touw, puts-touw, zwabber-touw, gey-touw, for-touw, plecht-touw, rak-touw, haak-touw, boots-touw, enz.

Kooren. Met ſleep-netten langs ſtrandt viſſchen.

Koort. De kajuit, of ſtuurmans-kamer, op Haring-buizen.

Kornaat. Een touw, waar mede men kleine zwaartens binnen 't ſchip heift.

Korten, inkerten, afkerten. Nader aan komen met het ſchip, 't zy door de wint, of boegzeerende.

Koris zeilen. Ingebonde zeilen.

Kouw. Een ledere ſcheede te ſcheep, daar men kabels, en touw-werk, tegen het ſchuuren, in ſteekt.

Kraagb. Een dik touw, of prezenning, om de ſteven, en om de top van de groote maſt, ook om de ſtag die de maſt houdt. Anders: Houde latten, om de viſſers, tegen de maſt aan.

Kraak. Een groot ſchip, by de Portugeezen en Spanjaarts gebruikelijk.

Kraan, of *Kraan-balk*. Een hout dat voor ter zyden de ſteven uitſteekt, daar een ſchyf voor aan is, over welke men het anker ophaalt en redt, als 't op en neer is: dit is binnen boort gelyk een knie gemaakt.

Krabber. Een aart van kleine zee-ſchuiten.

Krap geſlagen touw. Touw 't welk ſtyf gedraait is.

Krap vaar-water. Een vaar-water dat niet wel te bewaren is.

Krengen. Het ſchip op en aan een zyde halen, om iets te herſtellen; 't geen in zee kan geſchieden, met de buſſen aan d'ee-

ne zyde te halen, 't zy om een gat te ſtoppen, of wel om een ander rondt-hout op te zetten.

Krikkemik. Een werk-tuigh van drie palen, die op de grondt gezet werden, onder wydt van elkander, doch boven te zamen loopende, daar men blokken in hangt, om zware balken te heffen en op te winden.

Krimpen. Dit wert van de wint gezeght, als zy afneemt, of als het meerder tegen wint wert: dan neemt men de blinden in, en zet de halzen toe.

Krimper. Een wint, die weder dat heen ſchiet, daar zy van daan quam.

Krom-ſteven. Oneig. Een onbehouden menſch. Eigentlyk: Een geſlacht van ſcheepen, op de Maas gebruikelijk, zyn de breedtachtigh, voor hoogh, en hout voor ſcheens hebbende, wiens maſt boven krom, en 't roer vry breedt is: zyn niet zeer lang, doch ſtyf op het water: de ſteven is gebogchelt en wanſchapen gemaakt.

Krom-wulf. Het gebogen wulf achter aan het ſchip, boven de ſpiegel en onder het vierkant wulf. Achter uit de hut wort zomtyds, doch zelden, een tweede krom-wulf gemaakt, daar een wandeldreef op uit getimmerd wert, die boven met yzere hoepen vaſt is.

Kroppen: een ſchip kroppen. Een ſchip voor lichten, zoo, dat het aldaar ryſt.

Kruipen: de wint kruipt. De wint verandert al zachties.

Kruis-bouten. Houten, waar mede men de halzen, ſchooten, en braſſen belegte.

Kruis-poorten. Poorten in de Konſtſtaps kamer.

Kruis-ſcherp. Kogels, daar overdwars bouts door gaan, die veel bewonden werden, om niet te ſchampen, of de ſtukken zelve te quetzen: deeze werden mede knuppels en tangen genaamt.

Kuit of haering van hebben. Oneig. Zoo niet in 't geheel, ten minſten een gedeelte bekomen: ontleent van de viſſchers, die, zoo zy geen haering vangen, ten minſten kuit, welke geſchooten is, in de netten krygen.

L.

Laat pompen die kouw hebben. Oneigentl. Laat arbeiden wie wil, ik blyf'er buiten.

Laat ſcheep komen. Oneig. Laat aan eenige zaak komen.

Laat vallen. Dus ſprekt men, als het ſchover-zeil, de fok, en blinde los gemaakt wert, en de rees omhoogh ſtaan; maar van de top-zeilen wert gezeght, ſloot uit

- uit u top-zeilen, en van de bezaan, haalt de bezaan by: dat is, stelt hem ter wintvang.
- Laas vliegen de schooten.* De schooten laten loopen: 't geen by hardt weêr, en onverdachte buijen geschiedt, uit vrees dat men de zeilen moght verliezen; of ook als het schip te zeer heldt, en de breegang onder water staat.
- Laas zoetjes glippen het touw dat ghy niet langer beleggen kondt.* Oncig. Een zaak die men niet verhinderen kan, moet men voorby laten gaan.
- Labber keelie.* Stilachtige wint.
- Laeger wal.* Het landt daar de wint na toe waait. Oneigentlyk wert van iemandt, die in ongelegentheit is, gezeght: *Aan laeger wal zyn.*
- Laerffen.* De scheepelingen kastyden met een dagh, of touw.
- Lam kabel.* Een ontreddert kabel. Men moet altoos de bequaamste maats aan het kabel-schieten zetten, om dat een kreuk in de kabel de zelve zeer verzwakt, en de draatkens, verlegt of verdraait zynde, licht knappen. Hierom kan men de pis-bakken niet wel boven maken; want de spillen, en het redden van 't kabel, zoude daar door verhindert werden: waar op ten hooghsten staat te letten.
- Lammeren.* De zee lammert. Dat is: De golven schieten of storten over, zoo, dat dier omval, of storting, de vacht eens lams, door het schuim, gelyk is.
- Lands met iemands bezeilen.* Oncig. Met iemant over wegh konnen: met iemant te recht komen.
- Lands peilen.* Afzien na wat streck eenigh landt afgelegd is.
- Lands-slot.* Een beslooten haven, of ree, van omleggende bergen.
- Landsvalling.* Landt-opdoening. Indien men landt opdoet na eigen gissing en meining, dan wert gezeght, Een goede landvalling: en wanneer men onbekent of bekent landt, buiten vermoeden, opdoet, dan zegt men, Het is een quade landvalling.
- Lands-winning.* Eigentlyk: Uit zee landt zien. Oneigentlyk: Vryheit te krygen, om binnen het landt te moogen komen.
- Lands-wint.* Een wint, die op gezette tyden uit het landt in zee waait.
- Lands-zee.* Zee die van 't landt af, of ontrent het landt schiet.
- Lands-zicht.* Een stuk zees, zoo lang, dat men even uit zee landt kan zien, waar van gezeght wert: Binnen, of, buiten landt-zicht.
- Lands zien.* Oncig. Een goede uitkomst van eenige zaak bemerken. Ofte ook: Een zaak magtig te konnen werden.
- Langs stroom qersuijen.* Een anker recht voor-uit, en een ander recht achter-uit leggen; 't geen geschiedt, wanneer men vreesst aan landt te dryven.
- Lapzalven.* Een schip herstellen, en schoon maken. Ten ruwen iets aan een schip vermaken.
- Lasch aan steven.* Een stuk houts, 't geen veeltyds buitewaarts onder tegen de steven gezet wert, daar de stevens veeltyds met koper beslagen zyn.
- Laftaande.* Een timmer-werf, of plaats daar men scheepen bouwt.
- Laten loopen.* In een harde storm het schip met klein zeil laten loopen.
- Laveeren.* Overdwars heen en weer zeilen, om wegh te spoeden, wanneer men in de wint heeft.
- Leggen:* of, *Geleght zyn.* Dit wert gezeght van een schips af-standt, ten aanzien van een ander, schoon het zeilt.
- Legger.* Een plank, die men uit het schip aan landt legt, om daar over te gaan. Anders: Een vaar-tuigh, of vlot, dat nevens een ander schip legt, om het zelve om te halen, op dat het vernieuwt werde, en schoon gemaakt.
- Leggers.* Water-vaten: deeze werden zeer dienstigh gepekt, en met yzere hoepen omslagen.
- Leght u roer aan ly.* Dit wert gezeght, als het schip tegen de windt om wenden moet.
- Lengen.* Touwen uitvieren en bot geven. Anders: Touwen daar men iets mede over neemt.
- Lens.* Ledigh.
- Lenffen.* Uithalen.
- Lens zyn.* Dit wert van de pomp gezeght, als hy geen meer water ophaalt, en het schip droogh is: doch een weinigh water onder in 't schip is niet schadelijk, want het beneemt de stank.
- Leuseren:* De zeilen leuseren. De zeilen worden zoodanigh bewoogen, dat men niet kan bespeuren werwaarts zy zich wenden en over slaan zullen.
- Leuvers.* Oogen in het lyk, om de einden of spruiten van de boelyns daar aan vast te maken.
- Lichting.* De kring of draaijing van het touw rondtom de spil.
- Lillen.* Styf zeilen.
- de Loef affteeken, afwinnen, afknypen.* Oneigentlyk: Iemandt overtreffen: ofte, iemandt ondersteek doen.
- Loef geven.* Oncig. Toegeven: iemandt toegeven, over geven, om dat, die een

G g g g

schip

schip aan de loef laat komen, veel voor-deels over geeft.

Loef-gerigh. Als een schip te zeer genegen is, tegen 't roer aan, in de wint op te loeven, ofte de voor-steven wintwaarts heen te steken; daar de oorzaak van is, wanneer een schip te voorlastigh is. Hoe meer de zeilen achterwaarts staan, hoe meer een schip loeven zal: hoe meer zy voorwaarts staan, hoe meer het zal afvallen.

de Loef hebben. Aan die zyde zyn daar de wint van daan komt.

Loef houden. Dit wert van de scheepen gezegt, wanneer zy wel by de wint zeilen, en niet zeer afvallen: hierom gebruikt men zwaerden, en werden de breede voor-steven gemaakt, 't zy van onderen tot bovenen, of wel onder met een bocht alleen.

Loeten. Dat is, volgens *Winschooten*, een schip onder water ichrobben, en schoon maken.

Loeven. Tegen de wint inkrimpen. Het schip daar heen laten loopen, waar de wint van daan waait: ofte, dicht by de wint houden. Die een schip wil doen loeven, haalt de bezaan by: die het wil doen afvallen, de blinde.

Loegh zyn. Zulks wert gezegt van een schip dat traagh in 't zeilen is.

Loeden. Het loot uit werpen, om te zien hoe diep het is.

Loef-stil. Zeer stil.

Loom gespannen, en zacht gedraait. Oneig. Geen goet werk zyn.

Looper aan een takel. Een touw, dat men in handen heeft als het goet over geheift werdt.

Loot-lyn. Het touw daar men de diepte der zee mede peilt: dit is in 't gemeen niet boven 200 vadem lang; want dieper is in zee, met een gemeene lyn, zelden grondt te werpen: het is op de tweede vadem met een zwart leder gemerkt, als ook aan de derde, met dit onderscheidt, dat het leder daar gescheurt is: aan de vyfde vadem is het touw met een wit lapje gemerkt, aan de zevende met een root leertje, en aan de vyftiende met een wit leertje. Die het loot smyt, daar dit touw aan vast is, staat in de groote rust, en als hy werpt, draait men het schip een weinig op de ly.

Lootsmans water. Water, of zee, dat qualityk te bevaren is, wegens de drooghten. Oneig. Een zaak die qualityk, en niet als met verstandt te doen is.

Lootsman uit, daar komen scheepen aan. Oneigentlyk: Daar gevaar is, of schynlyk moghte komen, moet hy, dien de wacht

bevoolen is, toe zien: gelyk als men te scheep, van verre scheepen ziende, niet kan weten of het vriendt of vyandt is.

Lootzen. Met een loot de gronden pylon.

Looze achter-steven. Een achter-steven tegen d'andere achter-steven aan; 't geen geschiedt, als het schip kort en onder breedt is, zoo dat het water niet vaert genoegh heeft tegen 't roer, om het schip wel te bestieren.

Looze kiel. Een kiel die onder de andere kiel geleght wert, om dat het schip minder zal aidryven, en beter aan de wint zeilen: hier toe zet men mede wel alleen kloffen aan de kiel, 't zy voor of achter, om te loeven of af te vallen.

Looze poorten. Borden, waar mede men de schut-gaten vult, als de buffen te boort staan, en men des niet noodigh heeft, om wint en water uit de openingen te weeren.

Looze voor-steven. Een steven buiten tegen d'andere steven aan; 't geen gedaan wert om beter zee te snyden, by de wint te houden, en minder af te vallen.

Lording. Een dik touw, daar de kabels mede verzorght werden.

Los sekerp. Ketting-kogels.

Los schip. Een schip dat door hardt weer, of storm, niet vast in inhouden is.

Lucht-gaten: anders, *Logh-* of *Legh-gaten*. Vierkante gaten, van 3 duim wydte, benevens het kolssem, door de zitters en buik-stukken, daar het pomp-water door gaat. In de buik-denningen werden mede lucht-gaten gemaakt, om het water, dat daar op slaat, te doen schieten.

Luchtje. Een kleine koelte, of wint.

Lusjen. Touwen op en neder halen.

Lumieren. Dageraden.

Luywagen. Een dwars-hout, of yzer, op groote scheepen, daar de roer-pen over loopt. Op Boeijers is het dat hout, waar langs de zeilen over en weer gaan.

Luyt zyn. Niet genoegh gebogen zyn.

Lyf-bouwen. Planken, die op de verdekken het naast aan boort leggen.

Lyk. Het touw dat rondtom aan het zeil vast is.

Lyf-lynen. Touwen, waar mede men de bonnetten aan de zeilen ryght. Bonnetten zyn lappen zeils, die men zomtyds aan de groote zeilen ryght, om beter voortgang te maken.

Lywaarts ty. Als wint en stroom een zelve wegh gaan; 't geen stil water geeft.

Ly-zeil. Een zeil dat ter zyden aan d'andere zeilen wett vast gemaakt, om meerder te vertieren, of voort te zeilen. De Turksche ly-zeils zyn best van gestalte, on-

onder breed, en wel gegilt, boven smal toe gaande, met lange toppen. De Nederlandsche ly-zeils schieten boven te veel achter de groote zeilen. Van ka-toen maken de Turken mede zeilen.

M.

M *Ager water.* Ondiep water.

Mal in zee leggen. Dat is: By stilte, door het schokken der baren, bewoogen werden, en zoo draaijen, dat men niet zien kan werwaarts.

Mallen. Dun gesneden planken, na de gestalte van scheeps-deelen, om voor vormen te dienen.

Mannen: of, *Bemannen.* De scheepen met scheepelingen voorzien.

Mani-kop. Zeker blok voor in 't schip, om iets aan te beleggen.

Mantels. Takels, die in 't fokke en groote wandt varen, of zyn, dienende om zwaar werk daar mede in te zetten.

Man te roer kom by 't stuur. Dat is gezeght, dat in noodt de bequaamste lieden bystandt en hulpe moeten bieden.

Man te roer wacht u voor de ly. Die het bestuur van een zaak heeft, moet zich voor al van ongeval wachten.

Marlen. Touwtjes aan de zeilen hechten, waar mede men de zelve inbindt. De lyken worden om de zeilen gemarrelt.

Marling. Dun sterk touw, gebruikelijk om kleine blokken mede te binden, en de einden van zware touwen te takelen.

Marrel-reep. Een dun touwtje, daar het onderste lyk van de zeilen mede op gehouden wert, als men recht voor wint zeilt: dit geschiedt mede met een hane-poot.

Mars boven mars. Twee marsfen boven elkander op een mast.

Mars boven mars voeren. Oneigentlyk wert dit gezeght van iemand, die zich trots en grootmoedigh draaght.

Mars-velen. Dit zyn vellen daar men de marsfen mede bekleeft, voor 't schuuren.

Mars-zeils op de rant. De mars-zeils om-laggh, op de mars, boven 't ezels-hoofd hebben.

Mars-zeils ter halver steng. De mars-zeilen ten halven opgeheift, 't geen geschiedt om iemandt in te wachten, of uit vrees voor te harden wint. Ook werden de mars-zeils wel tegen de mast aan gehaalt als men iemandt wacht.

Mars-zeils-vel. Een touw, waar mede men het mars-zeil opheift.

Mast kerven. De mast omver hakken.

Mast-spooren. De gaten maken daar de voet van de mast in komt.

Matten. Dit zyn t'zamen geweven kleeden van platting, en einden van dunne touwen: deeze worden op de groote en fokke-ree geleght, en op draay-reen, op dat zy tegen de matten niet aan stukken wryven: als ook op de boeghspriet, en dol-boort van het schip, by de groote halzen, op dat de zeilen niet aan stukken schuuren.

Mede gescheept zyn. Oneig. Mede beladen zyn.

Mei gaan. Door dryven, aan komen, verdryven, of na sleepen. Dus zeght men: Het anker gaar mede. Ofte: Het anker gaat door.

Meeren, of maren. Een schip binnens havens vast maken.

Meer-touwen. Touwen, waar mede men de scheepen aan landt vast maakt.

Meer zeil by zetten. Oneig. Al zyn kracht inspannen.

Melken. Ziet Luijen.

Men bezeilt niet altyd dat men bestevint. Oneig. Het lukt altyd niet.

Men k in aan de wal niet sturen. Oneig. In afzyn kan men van een zaak niet oordeelen.

Men k in het schip even zien doppen. Dat is: Men kan het schip even zien op en neder gaan.

Men moet by harde winden zoo wel weten een reef in te binden, als by stilte eenigh bot nis te geven. Dat is: In alle wederwaardigheden moet men zich schikken.

Men moet roeyen met de riemen die men heeft. Oneig. Men moet de zaak nemen zoo als die leght.

Men moet zeilen terwyl de wint dient. Oneig. Geene goede gelegenheid moet verzuimt werden.

Men vischt achter het net. Oneig. Men doet verlooren arbeidt.

Met de kom op 't hoofd i' huis komen. Een ver-looren reis doen.

Met de laatste scheepen i' zeil gaan. Oneig. Te laat komen, en te zeer semmelen.

Met de raas in 't kruis leggen. Dat is: Zonder zeil leggen, als wanneer de raas dwars scheeps en gelyk een kruis staan.

Met de zeilen voor de mast leggen. Oneig. Onklaar zyn. Ledigh zyn. Anders: Iemandt in zee wachten.

Met een Admiraal's zeil zyn. Oneig. Onder bescherming van vermoogende Heeren te zyn.

Met een druijets doen. Ietwes langzaamlyk doen.

Met een huikende fok zeilen. Met een laegh gestreeken fok zeilen.

Met een nas zeil loopen. Oneig. Dronken zyn.

G g g g z

M r t

Met een opstaande zeil iemands aan boort komen. Oneigentl. Met haast, en toorn, iemands aan komen.

Met een vaert iets doen. Dryvende iets doen. Haaltigh iets doen.

Met hals en kniek afhalen. Eenigh gevaar ter zee ontkomen.

Met heen loopen. Eigentl. Een streck in 't zeilen houden. Oneig. Op eene wyze iets doen.

Met iemands heen leggen. Een streck met iemands zeilen.

Met iemands op- of ingescheept zyn. Dat is: Tegen iemands luit, wil, of zin, in zyn gezelschap zyn.

Met iemand te havenen of te zinken. Oneig. Zuur en zoet met iemand uitstaan.

Met iemand i' zeil gaan. Oneig. Met iemand iets ondernemen.

Met ons zeilen. Oneig. Met iemands eens gezint zyn.

Met open halzen zeilen. Voor wint zeilen.

Met staande zeil iets doen. Dit wert in 't Latyn gezeght, *Velo levato agere vel jussu dicere*: en is een spreek-wys in rechten.

Met staande zeil ten anker komen. Oneig. Met gevaar, in haast, iets doen.

Met twee of drie loeven gaan. Ofte: *Een ty dat met twee of drie loeven gaat.* Dat is: Een ty dat zoo veel maal voordeeligh komt.

Met volle zeilen op de wal loopen. Oneigentlyk wert dit gezeght van iemands, die zich al willens verderft.

Midden scheeps het roer. Dat is gezeght: Stiert zoo, dat de roer-pen, of kolderstok, met de steven in een streck zyn.

Minui-lyn. Een dunne lyn, aan welkers eindt men zomtyds een plankje, met een weinigh loot, vast maakt: het gebruik hier van is, gissing te maken hoe veel men gezeilt heeft; doch, dewyle het zelden gebruikt wort, late na 't zelve te verklaren.

Misverstands van streck. Dit zeght men te zyn, wanneer men niet weet hoe het landt van zich leit.

Moedigh schip. Een schip dat cierlyk uitgebouwt is.

Moer-zee. Een zee die zonder wint onstuimigh wert. Men zeght, dat zoodanigh een zee alle 7, of om de 21 jaren eens op deeze kusten komt, en dan groote schade doet.

Moeten. Zachtjens opduwen, of lichten. *Moet het roer.* Dat is: Duuwt het roer zachtjens.

Monnikken. De beting-stutten, die recht op staan: anders, *Speenen.*

Mooy weér, en geen haering. Oneigentlyk wert zulks gezeght van iets dat uiterlyk

goet schynt, doch in der daadt ondienstigh, of onprofytelyk is.

Morien. In 't schips ruim arbeiden in donker, en by den taft.

Morverigh hout. Hout, aan 't welk hier en daar plekken zyn, na de gedaante, en verw, als de vederen van motten: dit is onder water onbequaam, doch goet boven water.

Monjon. Een wint, die een gezetten tydt uit eene hock waait, en een gezetten tydt uit een andere hock.

Muizen. Toegedraaide touwen, op de kabelaring, en elders.

Myn haering braadt daar niet. Een vischers woort, betekende, dat men'er niets te zeggen heeft.

Myn ty is verlopen. Oneig. Myn tydt is voorby.

N.

Naat-prezenning. Lange smalle zeildoeks zoomen, die men, gepekt, en geteort, gebruikt om de scheeps vocgen te dekken.

Nacht-huis. Een klein huisken, 't geen voor de man te roer staat, zynde zonder yzer te zamen gezet, daar het compas, als ook een lamp, in hangen.

Na de eb komt de vloed. Oneig. Naar ongeval komt vreugde. Alles is veranderlyk.

Na de helm-stok raften, en zien de hock te boven te zeilen. Oneig. Men moet een zaak aan 't rechte eindt vatten, en zyn best tot het wel gelukken doen.

Nagelen. Het schip onder met kleine spykers beslaan.

Nagel-gelt. Gelt, om het schips hol te bouwen.

Na hooge vloed en laege ebb. Dat is: Alles neemt een keer. Niets is bestendigh.

Nat in top, zoo zwelt ghy Schippers dachter hebben. Oneig. Die vlytigh is, zal het beste lot verkrygen.

Nebben. De boven-einden van de knies, die tegen de balken aan komen.

Neer. De kromme boght van een draaykuil in 't water.

Neer. Het afzakken van 't water in de rivieren. Hier van komt het zeggen: *Zy dreeven met de neer wegh.*

Neer gaan. In zee gaan: af-steken met het schip.

Neer schouwen. Af dryven.

Neven droogen. Oneig. Zich wachten, en sober zyn.

Nieuw-kyker. Een man, die voor op 't schip uit ziet na klippen en stranden.

Nieuw. Een kruisje op het eindt van de anker-schacht, daar de anker-stok zyne vastigheid aan heeft.

Niet

Niet hooger. Dat is: Zeilt niet nader aan de wint, of daar heen alwaar de wint van daan komt.

Niet kunnen opzeilen. Oneig. Niet te boven kunnen komen: niet kunnen uitvoeren.

Niet laeger. Dat is: Zeilt niet meerder daar heen alwaar de wint na toe waait: laat het schip niet afvallen.

Niet lang op een schip: over een andere boegh. Dat is: Verandering is zomtyds goet.

Niet nader het roer. Dat is: Laat het schip weinig afvallen na die zyde daar de wint heen waait, of naly. Nadert niet meerder met de steven na het gewest daar de wint van daan komt.

Niet veel te zeggen, Maar houwen en beleggen. Dat is: Het is beter zyn zaken te doen, als veel spreken, en niet doen.

Niet wel gemaniert zyn. Dit wert van een schip gezegt, als het zeer helt, springt, en niet na het stuur luistert.

Noch een ty over 't ksel laten loopen. Oneig. Wat wachten: noch een goede gelegenheit verzuimen.

Nok-gordings. Reepen, of touwen, om de nok te beheeren, en te bestieren. De ly nok-gordings werden eerst in gehaalt, op dat de loef nok-gordings te gemaklyker volgen.

Nokken. De zeilen by de nok vast binden.

Nok-ooren. Ziet Schoot-boornen.

Noordwesterling, en Noordoostering. Dit wert van de compas-naalde gezegt, als zy na die gewesten afwykt van 't Noorden.

Not-schee of schoor. Zulks wert gezegt, als de Lootsman geen grondt peilt.

O.

O *M boxen.* Anders, *Boxen*, of *Baxen*. Iets zwaars met koevoeten, of hant-spaken, om zetten.

Om brassen. De zeilen van het schip met bras-touwen om halen, als men wendt.

Om de Oyst, of, West leggen. Dat is: Met de steven derwaarts heen leggen.

Om halzen. Met de halzen de zeilen om halen in 't wenden.

Om sloojen. Om zwikken.

Omsworp. Een werk-tuigh, waar mede de scheepen omgehaalt werden, als men de zelve opblazen wil, en zoo dicht maken.

Onder de blinde krygen. Een schip van voorren recht uit in 't gezicht krygen, zoo dat men het besfevenen kan.

Onder de wint laten loopen. Het galjoen in de wint zetten: wachten.

Onder de wint zyn, leggen, of raken. Dat is: Aldaar zyn waar de wint na toe waait,

ten aanzien van een ander, die boven de wint is.

Onder door ryden. Zulks wert gezegt, als men in storm aan anker legt te tomme-len, en dat de schoffels, of zee-baren, over 't schip vliegen.

Onder een goet ty goet zeilen. Met ruime wint zeilt men snel.

Onder een staande zeil is het goet roeijen. Oneigentlyk: Die een vaste staat, of zeker gewin heeft, kan licht iets anders, zonder gevaar van te vervallen, by der handt neemen.

Onderlastigh, of Onderstalligh schip. Een schip dat te veel neder zinkt in zee.

Onder- of overstryken. Met planken dekken, of beschieten.

Onder scheut zyn. Zoo na zyn, dat men iets beschieten kan.

Onder zee geleght zyn. Anders, *Byleggen*. Wanneer men in storm een bylegger heeft, en zonder zeil dryft, zoo dat de golven op de steven en zyden breeken: dan wert het roer vast gebonden, of wel met veel mannen gehouden, 't geen het zekerste is.

Onder zeil gaan. Beginnen te zeilen.

Ongemaniert in zee leggen. Zeer schudden en beweegen.

Ongemaniert zyn. Dit wert gezegt van scheepen die niet wel na haar roer luistren, en niet vaerdigh in 't wenden zyn, of zeer ongeschiktelyk door zee gaan.

Ongezont schip. Een schip dat niet gemaklyk wendt ofte overstaagh wil, ook dat niet wel by de wint zeilt: van welk laatste korte scheepen de meeste noodt hebben.

Onklaar anker. Oneig. Een ongereede en verwarde zaak.

Onklaar zyn. Dit zeght men van touwen die warren, ofte met slagen zyn.

Ontrakken. De bezaans roe ontrakken. De bezaans roe (welke met een rak aan de mast vast is) van zyn mast los maken, en overdwars zetten, of doorsteken: 't geen geschiedt by voorwint, ofte als alle de zeilen trekken kunnen, om spoedt te maken. Staat te weten, dat de bezaan by zoo een geval, zonder deezen toefel, weinigh dienst doet.

Onscheepen. Iets uit een schip doen.

Onsloaan. Het een of ander zeil, als het anker gelicht is, los maken. De bezaan wert gemeinlyk eerst ontslagen.

Ontwardt u wandt. Dat is: Reddert u eigen zaken.

Onrwimpelen. Eig. De wimpel los doen. Oneig. Iets, dat bedekt was, openbaar maken.

Gggg 3

Oogh.

Oogh. Het gat in de anker-ſchacht. Op den overloop zyn yzere ooggen, daar de boots aan getuif werden.

Oogh in 't zeil houden. Oneig. Wel oppaſſen, en op alles acht ſlaan: voorzigtigh zyn.

Oorlam. Een oudt en ervaren zee-man.

Oor-yzers: anders, *Bokboorens.* Yzers ter zyden aan de rampaarden, om die te beſtueren, en te bedwingen.

Oofte wint met ſmout, Wers geen drie dagen oud. Dat is: Oofte wint met regen duurt niet lang.

Opboeyen. Iets te ſcheep hoogh op timmeren. Als *Caſar* met *Cleopatra* ſtreedt, waren hare ſcheepen te hoogh opgeboeit, en daarom onbruikbaar, en te loogh: zoo *Florus* getuigt.

Op centen arbeiden. Dat is: De ſcheeps inhouden in zetten, na opgeſpannen laten.

Opdagen. Met den dagh te voorſchyn komen.

Op de loogh het bout leggen. Het hout over 't vuur leggen, en zengen, op dat het buighzaam wert.

Op de ly leggen, ſmyten, werpen, of draaijen. Aan de ly-zyde van eenigh ſchip zich vervoegen. Het ſchip met de neus in de wint zetten, om iemand in te wachten. Oneigentl. Zich, luy en moede, om te ruften ter neder leggen.

Op den bals ryden. Aan anker leggen in groot gevaar.

Op de wint leggen. Het ſchips voorſte in de wint zetten.

Opdiepen. Oneig. Te boven komen: behouden komen. Eigentl. Een ſchip op het diep-loot aanbrengen.

Opdoeken. De zeilen t'zamen vouwen, en wegh leggen.

Op doen. Zich van verre vertoonen.

Opdonwen. Tegen wint op, ofte in ſtilte, langzaam zeilen, met laveeren, het anker werpen, of dryven. Anders: Een haven zoeken, gevaars wil, en zich uit zee begeeven.

Op dreggh leggen. Uit de boot een dreggh-ankertje werpen, en daar aan dryven, 't geen geſchiedt als men 't anker zoekt, wanneer daar geen boey op is, en anderszins.

Op droogh, of, Op hoogh zitten. Oneig. In gevaar zyn.

Op droogh varen, of zitten. Oneig. Zich verderven, en ſchade aandoen.

Op een andere boegh wenden. Zyn ſtreek veranderen.

Op een anders compas t'zeil gaan. Oneigentl. Een anders raadt blindelings volgen.

Op een anker te landt komen. Oneig. Zuiver

en bequaam, of ook gemaklyk, een zaak verrichten.

Op een barre ree zyn. Dat is, oneig. Elders zyn daar het ongemakelyk is: daar armoedt is.

Op een boegh iets krygen. Te gelyk krygen. *Op een boegh zeilen.* Dat is: Een ſtreek houden.

Op een eiken geboeit zitten. Op droogh zitten. *Op een goet anker te landt komen.* Oneigentl. Wel te recht, of wel ter zeet komen.

Op een ſpring leggen. Aan anker leggen, met een touw voor en achter uit: dus gezegt, om dat, als het voorſte of achterſte touw gekapt of gewonden wert, het ſchip dan aan een zyde om dryft, of ſpringt. Hier van zeght men: *Een ſpring op 't kabel maken.* *Sprengkels op de ionwen ſteken.*

Open gaats zyn. Zoo geplaatſt zyn, dat men een zee-gat bezeilen kan.

Open houden. Het landt, of een ſchip open houden. Dat is: Zich met zyn ſchip zoodanigh aan de wint, of te loevert van een ander ſchip, houden, dat men het landt, of ſchip, bezeilen kan.

Op en neder gaande ryen. Vloeden, die van buiten af in de binnen-wateren komen, en weder te rugh gaan.

Open neer ſtaande anker. Een anker, welkers kabel zoo na gekort is, dat het recht op ſtaat.

Op en neer zyn. Dit zeght men van de ſcheepen, als hare zyden recht op gaan: ook van 't anker, als het by 't ſchip hangt.

Open wint. Een wint waar mede men ruim zeilen kan. Voor wint, of zoo goet als voor wint.

Opgearmd. Dit werdt gezegt van de bezaan, of van de fok, wanneer zy op een zonderlyke wyze ter wint-vang ſtaan: van 't eerſte, als men by leght: van 't andere, als men voor de wint zeilt.

Opgejen. By halen: ophyzen.

Opgeven als een gieter van zeven voet. Dat is, oneig. Pogchen.

Opnappen. Schoon en klaar maken.

Op goede wint zeil maken. Oneigentl. Geen quaat achterdenken hebben.

Ophalen. Als men te laegh vervallen is met het ſchip te rugh zeilen.

Op bals en knok in zeilen. Met gevaar in komen.

Op bals en kraagh in komen. Het zelfde.

Oparden. Een touw-flagers woort, en gezegt, eenigh touw by het wiel opdraaijen.

Opbeffen. Een wyze en benaaming van meeten by de Scheeps-timmerluiden.

Op hoogh zyn. Op droogh vaſt zitten.

Op keepjes nemen. Op ſchouder dragen.

Op-

Opvangen. De hooger in-houten, ofte de scheeps-ribben.

Opvangers. Planken die buiten tegen het schip op en neer zijn gespykert, om de lasten daar by langs in 't schip over te trekken.

Op lavieren. Oncig. Allengskens te boven komen.

Opleggen. Dit wert van scheepen gezeght, die 's winters stil leggen.

Oploopen. Inzeilen, ofte verrasschen.

Opmeeren. Een schip verder of dieper binnen een haven brengen.

Opmer-wal. Het landt daar de windt van daan komt.

Oproeden. Dit wert van de bussen gezeght, als men hare laad-gaten reddert, en klaar maakt.

Op schaken. Iets op binden, of op steken. Dus zeght men: *Het takel op schaken.*

Op schieten. Het touw binnen scheeps boort schikken.

Op schoring. De verenging en snyding van het achter onder-schip.

Op stapel staan. Dit wert van scheepen gezeght die op de werf staan, en getimmerd werden. In Engelandt zet men de scheepen op stapel met het achterste na 't water toe, en daar laeger als voor, of aan de landt-zyde.

Op steken. Dat is: Vaert maken, streek zetten, en wegh zeilen.

Op steken. De wint steekt op. Het begint harder te waaijen.

Op steven loopen. Zulks wert gezeght, als het ene schip het andere te gemoet komt. Inzeilen. Achterhalen.

Op strandt zyn. Oncig. In gevaar zyn.

Op stuiten. De stuiten in 't schip aanzetten.

Op 's landt waaijen. Dit woort wordt gebuikt, wanneer iets t'ondeegh is geschiedt, daar straffe op volgen zal: ofte, wanneer men iets zal aanvangen te doen, daar gevaar, onlust, en moeite van te verwachten is. Het heeft zyn oorspronk hier van, dat, als de wint sterk naar landt waait, de scheepen dikmaal komen te verongelukken.

Op toe houden. Na toe houden.

Optoppen. De rees optoppen. De rees hooger ophalen.

Op tornen. Dit wert van 't kabel gezeght, als het anker geworpen is, en het schip daar voor vast blyft.

Op twee halzen in. Dat is: Met gevaar in komen.

Op 's zant raken. Oncig. In gevaar gestelt zyn.

Op 't zeil gaan. Eigentlyk: Naar genoome hoogte, kundtschap van gewest, zee, en streek, het schip onbezorght doen

voort zeilen. Oncig. Ergens op betrouwen, en zich verlaten. Zyn oogwit ergens op hebben.

Opvoeten. Dit wert gezeght van 't opzetten der mast in kleine scheepen.

Opwaarts aan. Na die plaats toe daar men heen wezen wil.

Op water-schoot vertuijen. Niet langs noch dwars strooms, maar tusschen beide vertuijen. Op een open ree wordt best dat heen vertuit daar de wint van daan komt. Zomtyds vertuit men met vier ankers, twee voor en twee achter uit: ook met twee ankers, een-voor en een achter uit: ofte met uitgebraghte touwen, om palen gellagen, of aan landt vast gemaakt.

Opwerpen. Het anker met de boot voorwaarts brengen en laten vallen, en dan daar by het schip voort trekken, of winden.

Opzeilen. Oncig. Opbrengen: te berde brengen: te boven komen: iets uitvoeren.

Opzeilen. De scheeps-verdekken voor of achter, als ook de bark-houten, doen ryzen; waar van het zeggen: Hoogh of laegh opgezet zyn.

Op zulk een bodem gescheept te zyn. Oncig. Met alzulke menschen in gedoen te zyn.

Op zyn buik zeilen. Op zyde leggende voort zeilen.

Op zyn gat zetten. De bezaan op zyn gat zetten. Iets achter op zetten. De bezaan ophalen.

Op zyn groot scheeps. Oncig. Iets groots en kostelyk doen, of maken.

Op zyn vaar-water zyn. Oncig. Een zaak om handen hebben daar men kennis van heeft.

Orenbaar. Een jong zee-man, die noch onervaren is.

Orkaan. Een zeer harde storm-wint, die zoo geweldigh aan komt, dat het gantsche water daar van bewoogen wert, en op stuift, dryvende het compas rondt, werpende de scheepen om, en doende het water over landt vloeijen.

Oubakken zee-man. Een zee-man die lang uit zee, of op zekere plaats niet heeft geweest.

Oude dollen. Oncig. Oude vodden.

Ondt schip, ondt zeil. Dat is, oneigentlyk gezeght: Het ene is na 't ander.

Over al. Dus roept men, als al 't scheeps-volk moet boven komen.

Over alle boegen wenden. Oncig. Op alle wys verzoeken.

Over boort. Oneigentl. Verlooren, verdurven, of te niet.

Over boort raken. Oneigentlyk: Verlooren gaan.

Over

Over d' eene en d' andere boegh gaan. Lavceren.

Over dien boegh geen landt bezeilen. Dat is: Op zulk een wyze tot zyn meining, of wil, niet komen.

Overdwars dryven. Eigentl. Als het eene ſchips ſteven tegen de zyde van een ander ſchip dryft. Oneig. Iemandt in den wegh zyn. Ook: Iemandt beknorren, en bekyyven.

Over eb en vloed leggen. Een anker eb- en vloedwaarts leggen.

Over een andere boegh zeilen. Oneig. Van andere zin en wil zyn. Anders werken als men plagh.

Over een boegh iets doen. Oneig. Iets te gelyk achter een doen, zonder ophouden.

Over en weer leggen. Wederzydts overdwars zeilen, om wegh te ſpoeden. Lavceeren met korte gangen.

Over geworpen zyn. Dit wert gezeght van een ſchip dat aan grondt gebraght is, om ſchoon gemaakt te werden, 't welk men dan over een zyde doet vallen.

Overheers van zeilen. Zulks wert gezeght, als het zoo hardt waait, en de wint zoo ſterk in de zeilen ſlaat, dat men die niet kan innemen.

Over landt zeilen. Zulks wert gezeght, als men in zee, buiten giſſing, verre van het landt af is, daar men gemeint had landt te moeten zyn.

Over leggen. Het ſchip naar een andere zyde wenden.

Over nagelſchieten. Zulks zeght men van het voor uitſteken der ſteven, en hier van, *Het ſchip ſchiet veel, of weinigh over nagel.* Hoe langer de ſcheepen voor uitſteken, hoe beter zy water ſnyden, en ſnelder varen; doch korte ſcheepen wenden beſt, en zyn bequamer te beheeren. Anders: Wegh ſpoeden.

Over oor bouwen. Het ſchip boven wydt uit bouwen; 't geen bequaamte geeft in 't ſlaan, doch maakt ranke ſcheepen.

Overprangen. Met kracht van zeilen achterhalen.

Over ſtaagh loopen. Oneig. Buiten noodt de hooghte zoeken.

Over ſtaagh loopen, ſmyten, of werpen. Tegen de windt omwenden: omkeeren. Als men 't over ſtaagh werpt, dan moet het roer aan ly leggen. Oneigentl. Een zaak op een andere wyze aanvangen. Te rugh gaan.

Over ſteven hangen. Dit wert van het voor uitſteken des ſchips gezeght.

Overſtroomen. Oneig. Verlooren gaan.

Over ſtuur, ofte Over boort. Te leur, bedorven; als of men zeide: 't is achter af, in zee, en zoo onthandigh.

Overſtuur roeijen met tien paar riemen. Dat is: Met groote maght zyn eigen verderf zoeken.

Over tyen. Het ſchip met de dienſtigſte ſtroomen voort laten dryven, en het tegen-ty ſtoppen, of 't anker laten vallen.

Over ty zeilen. Met een goet ty zeilen. Derwaarts zeilen daar het water heen loopt.

Overzeilen. Als het eene ſchip het ander zoo op 't lyf zeilt, dat het zinkt.

P.

Paaijen. Het ſchip, van onderen op tot aan het eerſte bark-hout, harpuizen.

Paaijen. Een viſſchers woort, en wert van de vis gezeght, als zy teelt.

Paerde-lynen. Touwen, dienende om een ſchip op te korten, of ergens heen te halen.

Pak-zeil. Alle de zeilen tot een ſchip.

Pal. Zeker yzere of houtte ſtutzel van het braadt-ſpit, en ſpil, dienende, als men windt, om te ſtutten, op dat zy niet te rugh draaije.

Pal ſtaan. Vaſt ſtaan.

Pape-naat. Een platte naat in de zeilen.

Pappen. Werk, hair en moſch, te zamen gemengt, tuſſchen de ſcheeps-huidt op verſch geteerde planken zetten.

Pajaren. De Scheeps-opperhoofden op het ſchip van den Admiraal vergaderen. Of ook: Als een Schipper zyn volk, dat aan landt is, door eenig teken aan boort roept. Anders: Te zamen ſpreken.

Peezen. Touwen aan de haering-netten.

Peering. Dunne touwtjes, en lyntyjes.

Peulen. Dit wert gezeght van het neemen der Zons hooghte, en des ſchips afgelegenheit van eenigh ander ſchip, of landt.

Peil, of Peiling. Het getal der voeten, en maat van de diepte die het ſchip gaat; 't geen, wanneer men aan geen merken ziet, men beſpeurt met een lange ſtok by het roer neder te ſteken.

Peil-grondt. Grondt die men peilen kan.

Peil hoogh, of peil laegh water. Dat is: Het hooghſte of laeghſte water.

Penter-baak. Een talie, om 't anker achter op te zetten.

Petua. Een klein Spaans vaar-tuigh.

Pieken. De raau pieken. De raas op en neer zetten, of omhoogh tegen de maſt aan.

Piloot. Loots-man.

Pw-bak. Dit is een groote bak, ruim 4 voet hoogh, die onder, op den overloop van 't ſchip, voor tegen de kluizen aan komt, of tegen de gaten daar het anker-rouw door gaat, dienende om het water te vangen, dat daar zomtydts door ſlaat: en dewyle het inſlaan van overvloedigh wa-

water, by hardt weêr, te scheep groote ongelegenheit maakt, en dat de ankers niet hooger als tot aan deeze kluis-gaten, of pis-bak, opgewonden werden, zoude (zoo eenige Meesters oordeelen) in zware Oorlogh-scheepen deeze bak konnen wegh genoomen werden, en de kluiszen gestopt, als wanneer men de ankers zoo veel hooger konde opwinden; dat in zwaare scheepen, die veel volk voeren, kan geschieden: en dus zoude veel uitgewonnen werden. Eerstelyk, zoude men dit overvloedigh water, dat zomtyds in 't schip stort, quyt zyn. Ten tweeden, zoude men daar plaats vinden om meer volk te bergen, en de boeg-stukken zouden meer plaats krygen om te spelen: de ankers zouden, hooger hangende, geen ongemak aan 't schips boegh toebrengen, gelyk zy dikmaals doen: en wanneer het anker boven wiert gewonden, zoude meer volk aan de spil, die mede boven moefte gezet werden, konnen gaan, en den arbeid in 't winden verlicht werden: hoe-wel andere oordeelen, dat dus het kabel geen bot, of berging, genoegh binnen boort zoude hebben.

Pis-potje. Een touw, waar mede men de bezaans roede optopt.

Plantzier. Het bovenste van de galdery.

Plating. Dikke kleeden van gevlochten touw, of anderszins, die men op de rees legt, om het wryven der zelve tegen de mast te beletten.

Plat-luizen. Een soort van licht opgeflagen turf-scheepen in Vrieslandt.

Plat voor 't laken zeilen. Met een voorwint zeilen.

Plecht-anker. Het zwaare anker, 't geen men niet gebruikt, als by groote noodt.

Plecht-touw. Het plecht-ankers kabel.

Plemp. Een visschers schuitje.

Pluggen. Ziet *Wiggen*.

Plunderen. Iemant te kleederen, of plunje, uitschudden, en ontneemen.

Pomp-kleeden. Kleeden, met welke men de pomp bekleedt, ofte omwindt, vastighheids halve, op dat zy te minder barste; waarom zy ook wel met touw omwonden wordt: 't geen men onder aan de masten mede zomtyds doet; gelyk ook de rees met touwen omspykert werden, tegen 't splyten. Anders, *Kragen*.

Pomp-steken. Pomp-stoks bewegingen, als men pompt.

Poorten. Vierkante gaten daar de buffen uit leggen: deeze moeten niet te veel zyn; want zulks verzwakt het schip.

Porren. Die geene wakker maken, welke te wacht, en boven moeten komen.

Post. Eenige van elkandere opgeflagene planken, die van de wal op het schips boort geleght worden, om daar over te gaan.

Post-huis. Ziet *Hang-plecht*.

Prangen. Als men alle de zeilen voert die men kan by zetten, zoo, dat het rondhout te naauwer noodt blyft staan, dan zeght men, *Het prangt*: of, wanneer men ook zyn uiterste best doet om voort te komen door zee.

Preijen. Verspreeken: 't geen achter afschiet, wanneer de scheepen elkander voorby gaan.

Presten: van oudts *Engen*, of *Angen*. Scheepen, of mannen, door bedwang in gemeene dienst t'zee brengen.

Prezenning. Geteert zeil-dock, 't geen gebruikt wordt om het een of ander daar mede te bekleeden.

Priem-gelt. Dat is gelt 't geen gegeven wert aan de bootsgezellen, over eenige gedaane dienst.

Priem-zyer. Een lang yzer, 't welk men in de laad-gaten steekt, om de kardoezen te doorbooren.

Punter-balk. Een lang stuk houts, (doch heden zelden in 't gebruik) 't geen dient om het anker te redden, uit te voeren, en vast te maken: dit wert voor by de hooft-touwen uitgevoert. Heden zet men de ankers tegen de vullingen, en haalt de zelve met takels op.

Punieren. Het anker met zyn armen en handen, door een punter-haak, op het schipsboort leggen. Anders, *Opzetten*.

Pms. Een scheeps emmer, waar mede men water schept.

Ppyer. Zekere plat-bodemde pont, of schuit, daar men rivieren mede over vaart.

Q.

Q *Ude loop hebben.* Dit werdt gezeght, als het schip niet wel na zyn roer luffert.

Qualyk gezeten zyn. Zulks wert gezeght, wanneer een schip op droogh gezeten, en daar van eenigh ongemak behouden heeft.

Quartier-kogels. Loode kogels, in viertn gesneden.

Quartier roepen. Lyfs genade bidden.

Quoien. Groote houten wiggen, met handvatzels aan 't een einde, om die daar by onder de stukken te steken, of uit te halen, als men de zelve hoogh of laagh zet.

R.

R *aa-roof:* of, *Ree-roof.* Diefstal die op een reede aan de scheepen geschiedt, H h h h wel-

- welke in deeze Landen zeer zwaar wert geſtraft. Van oudts, in den jare 1387. heeft *Aalbrecht*, Hertogh in Beijeren, als Grave van Hollandt, aan de Stadt Amſterdam, Amſtellandt, en te gelyk aan Gooylandt, veele voor-rechten geſchonken, en onder anderen, hare eigene zaken te richten, uitsluitende moort, moort-brandt, vrouwen verkrachten, raa-roof, enz. zoo dat een reede te beſteelen, of van eenigh ſchip iets te neemen, in die tydt al voor een der grouwelykſte feiten is gehouden geweest.
- Rauſvangen.* Looze kettings, of touwen, om de raas ſlaan, die de zelve houden, by voorval, als de gewoonlyke touwen moghten begeeven.
- Raa-vangen.* Kettings daar de rees mede omvangen, en aan gehangen werden.
- Rak.* Een ſtrek zees of weghs tuſſchen het eene en het andere landt, of hoofd.
- Rak-klooten.* Bolletjes, die kettings-wyze om de maſt zyn, tuſſchen de ſleën in komende, en zulks op dat de ree te beter ſtryke.
- Rak-ſtos.* Een touw, dienende om 't rak toe te halen, zynde in de byvoet geſhaakt.
- Rammen.* Als men een nieuw ſchip te water doet gaan, met lange balken de ſtuten en onderlagen wegh ſtooten: ofte ook wel, andere houten onder het achterſte van 't ſchip dryven, op dat het zoo ryze, en van landt loope.
- Rank.* Dit zeght men, als een ſchip geen ballaſt in heeft, en al te licht, en los is; ook, wanneer het ſchip, door te veel water in 't ruim, en graan of zout dat gaande is, te veel ſchudt en beweeght.
- Rauvelngen van ſtroom, of water.* Dwarreſtroom, die geen ſtrek houdt, en tegen elkander loopt.
- Recht door zee en vraakt niet.* Dat is, eig. Als eenigh ſchip op een rechte ſtrek zeilt, dat het dan niet ter zyden afvalt. Oneigentl. Die eerlyk handelt, behoeft niets te wyken.
- Recht door zee gaan.* Oneig. Oprecht handelen.
- Recht door zee, Vindt de beſte ree.* Dat is, oneigentlyk: Met eerlyk te handelen komt men het veerſt.
- Recht het roer.* Houdt de helm-ſtok omhoogh, en het roer te midden ſcheeps.
- Recht zees zyn.* Met de neus van het ſchip tegen de golven ſteigeren.
- Ree-banden.* Touwen, by welke de zeilen aan de rees vaſt gemaakt werden.
- Reeden.* Scheepen ntreeden. Scheepen toeruſten, en in zee brengen.
- Reeden: reiden.* Scheepen bereiden, of uitoruſten.
- Reef- of Rif-gaten.* Benaaide gaten in de zeilen, waar door men banden ſteekt, om de bonnetten en fatzen aan te rygen, ook om de zeilen, by hardt weer, in te binden.
- Ree-houſen.* De bovenſte zoom, of bandt, om het ſchip.
- Ree, ree.* Dus werdt te ſchceep geroepen, als het ſchip wenden zal.
- Ree-ringen.* Kleine ringetjes, zynde met krammen op de groote en fokke-ree geſlagen, om de ſeizingen, waar mede men de zeilen beſlaat, daar aan vaſt te maken. Seizingen zyn gevlochte touwen, gelyk als tuiten.
- Rees in 't krymſ zetten.* De rees dwars over het ſchip ſtellen, zoo, dat men de zeilen kan aanſlaan.
- Regelingen.* Dit zyn de latten die men boven achter aan het ſchips boort verheven ziet, daar men met de armen op leunt.
- Reggen.* De maſten, op kleine ſcheepen, neder leggen.
- Rekken.* Een mars-zeil opheizen: waar van men mede zegt, *Het val rekken langs den overloop.* Anders: *Het mars-zeil oploopen.*
- Repreſalie.* Brieven van repreſalie. Dit zyn opene brieven, die men geeft, om iemandt vyandtyk aan te taſten: deeze zyn aldereerſt tuſſchen die van Athenen en Lacedemonien in gebruik gekomen.
- Reven.* Zeil inbinden.
- Ribben.* Kleine balkskens, die tuſſchen de dikke balken in leggen, twee of drie tuſſchen ieder.
- Riemen in leggen.* Oneig. Een zaak laten beruſten: ophouden.
- Riem-talen.* Dus wierdt van oudts hier te lande zekere laſt van roeijers genaamt, welke men aan den Graaf van 't landt ſchuldigh was te leveren op zyne vaartuigen, zoo ten oorlogh, als anderszins: waar van zich verſcheidene Dorpen vry gemaakt hebben, mits het maken, en onderhouden, van 's Graven vyver in den Hage.
- Rif.* Een gedeelte aan het zeil.
- Roept geen haering eer zyn 't net is.* Oneig. Van geen zaak oordeelen eer die volvoert is.
- Roer-ganger.* Een matroos die roer-wys is, en ſtuuren kan.
- Roer-hart.* Zulks wert gezeght, wanneer een ſchip zich bezwaarlyk laat beſtieren: en dan zet men twee talien op de roerpen, onder in de Konſtapels kamer; of men ſlingert een enkel touw om 't eindt van de roer-pen, en trekt zoo gints en weder.
- Roering.* Het touw dat om dering van 't anker gewoelt is.

Roer

Roer-rop. Een zaak
gande houden.
Roer-frop. Een frop, door 't roer en fteven vaft gefplitft.
Roeten. De fcheepen buitenwaarts met riet branden; 't geen fterktens halven gefchiedt.
Roey-berde. Roey-boot.
Roeymoezen. Platen, die kiel en fteven te zamen houden.

Rogh-boort. Het bovenfte boort van 't fchip.
Rokken. Lappen van prezenning, die men om de maffen of pompen doet.

Rondom iemants fchip zeilen. Dat is: Iemant hoon aandoen.

Rondfchieten. Eig. Het touw rondt neder leggen. Oncig. Een zaak effen maken.

Roefers. Smalle latten, zynde kruis-wys door malkander gefpykert, die men, om lucht te fcheppen, als luiken gebruikt.

Ruim. Het hol van 't fchip. Scheepen die met fluk-goederen varen, maakt men wyder van ruim als andere, om dat onderfcheide ne pakkaadje niet wel te ftouwen is.

Ruimen. Wanneer men meer voor wint kryght, dan zeght men, *Het ruimt*: en dan breedt men de zeilen.

Ruim-fchoots zeilen. Met goede wint zeilen. De fchoot is een touw dat het zeil houdt; als dit ruim of lang uitgeviert is, dan ftaat het zeil dwars over 't fchip, en komt, by gevolgh, de wint van achteren: hier van zeght men, *Een ruime wint*.

Ruk-wint. Buijige wint.

Ruft. Het uitftekende hout ter zyden aan de fcheepen, daar de hooft-touwen aan vaft zyn, by welke men na boven klimt.

Ruft-lyn, of Burgh. Een touw dat de ree vaft houdt, wanneer de andere touwen begeeven: ook een korte keten, gehecht onder de voor-mafts ruft, dienende om het anker vaft tegen de boegh te houden.

Ryden. In ftorm ten anker leggen.

Ryden: dwars ryden. Dit werdt gezeght, wanneer de ftroom tegen 't fchips zyde komt: en dus lydt het kabel weinig.

Ryden: gekruist ryden. Dit doet men, als de groote en fokke-ree opgezct zyn, tot de humber-gaten, of top toe, recht op getopt, en recht op gebrast.

Ryden met de ree opgetopt. Dit gefchiedt als men onder veel fcheepen rydt.

Ryden op de hals. Met gevaar ryden.

Ryden over twee baren. Twee golven te gelyk beflaan; 't geen van lange fcheepen gefchiedt.

Ryden tuffchen wint en ftroom. Aan anker leggen, als wint en ftroom tegen elkan-

der botzen, en van gelyke kracht zyn: 't geen de fcheepen zeer doet flingeren; doch dit komt niet veel op 't kabel aan: en dan licht het fchip dwars zeen.

Ry-touw. Een touw, waar mede men de fokke-fchoot dicht aan haalt, om het fchip beter te doen vallen.

Ry-tuigh. Ankers, en touwen, daar de fcheepen in zee op ryden.

S.

Saïke. Dit is een aart van fcheepen, zoo in de Middellandsche zee, als Griekfche eilanden, en Zwarte zee, gebruikekyk. De Ridder *Chardyn* befchryft de zelve als volgt: „Met het kriecken van den dagh, trad ik te fcheep. Ons fchip was alreeds onder zeil. Meer als tachtigh fcheepen, van verfcheide ne grootte, liepen ter zelve tydt in zee. „Op het onze waren in 't geheel twee hondert mannen: de Bevelhebber van Azak, en zyn gevolgh, ten getale van twintigh perfoonen, hondert Janitfers, dartigh matroozen, en vyftigh padfagiers. Ik had drie kamers: myn makker en ik befloegen'er twee, en onze bagagie de derde. Ons volk fleep op den overloop. Deeze kamers zyn zeer ongemakkekyk. De onzen waren in 't voor-fchip. Daar waaren'er twee endartigh in de Saïke, met de kamer van den Kapitein, die ruim en zeer zindekyk was. Tien perfoonen konden'er zeer gemakkekyk in fapen. Maar dit is geweldigh ongemakkekyk op de Turkfche fcheepen, dat men'er voorraad moet opdoen van alle de noodzakelykheden tot het leven, tot hout en water toe: de reft gaat heen. Ieder heeft de vryheit van twee of drie maal daaghs te kookken. De kombuis is op den overloop in 't achter-fchip. Als men iets wil kookken, brengt men'er een treeft, hout, en water. Ik heb by wylen zeffien of achtien potten te gelyk zien over hangen. De gemakken zyn buiten het fchip aan 't achter-kasteel, op de manier van kooijen: zy worden wegh genoomen, en vaft gemaakt, zoo als men begeert.

„De Saïken hebben maar een overloop, en twee maffen, met een boegfpriet, te weeten, de grootte maff en de fokke-maff. Deeze maffen konnen elk maar twee zeilen voeren, en geen meenlyk voeren zy'er maar een. Daar zyn geen wevelingen aan de hooft-touwen, of elders, behalven een klein ladder van wevelingen, om zoo te fprecken, die boven aan de grootte

H h h h 2

, maff

„mast vaft is, en tot beneden toe reikt.
 „De maffen hebben geen marflen: de
 „boeg-fpriet heeft er ook geen, en kan
 „ook maar een zeil voeren. Men kan
 „daar uit wel afmeten, dat de Turk-
 „fche bootsgezellen niet in de maffen
 „klimmen, om de zeilen in te halen, of
 „uit te zetten: 't is ook niet van noo-
 „den, vermits de rees altydt op den
 „overloop leggen. Als men onder zeil
 „wil fteken, maakt men het zeil los, en
 „men heift de ree, daar het aan vaft is,
 „omhoogh. De zeilen van de fokke-
 „mast worden aan de rees gebonden,
 „t'elkens als men'er zich af wil dienen;
 „en als het zeil vaft is, heift men de ree
 „op met een katrol, 't geen boven aan
 „de fokke-mast hangt. Men kan uit dit
 „alles wel oordeelen, dat het ree-werk
 „van deeze fcheepen zeer qualyk ver-
 „ftaan wordt, en het mast-werk niet
 „beter.

„Men gebruikt op deeze fcheepen
 „noch pompen om het water te loozen,
 „noch fpillen om d'ankers op te halen.
 „Men fchept het water uit met emmers.
 „De ankers worden aldus opgehaalt:
 „In 't voor-fchip zyn twee kleine ka-
 „trollen, daar het anker-touw door
 „loopt: twintigh of dartigh mannen
 „vatten dit touw, en trekken'er uit al
 „hun maght aan, tot dat het anker om-
 „hoogh is. Als een geladen fchip in de
 „haven komt, legt men het aan vier
 „ankers, twee voor, en twee achter.
 „Ziet daar het byzonderfte van 't geene
 „ik opgemerkt hebbe, noopende het
 „maakzel van deeze fcheepen, en het
 „touw-werk der Turken.

„Hun zee-vaart heeft noch konft,
 „noch zekerheit. Hun gaauwfte ftuur-
 „lieden, Turken of Grieken, hebben
 „maar de bloote ervarenheit, zonder
 „eenige grondt van regelen. Zy ge-
 „bruiken geen kaart, en slaan niet
 „naauwkeurighlyk gade, gelyk onze
 „zee-lieden doen, den wegh dien zy
 „afleggen, om door deeze rekening
 „ieder dagh te weten hoe na zy aan de
 „plaats zyn, daar zy wezen willen. Zy
 „verftaan het kompas zeer qualyk, en
 „weten alleenlyk dat de lely zich na
 „het Noorde keert. Als zy op reis wil-
 „len gaan, verwachten zy een goeden
 „wint, en goet weër, en dit nu geko-
 „men zynde, fteken zy niet terftondt in
 „zee, maar wachten noch acht of tien
 „uuren, om zich van het weër en den
 „wint te verzekeren. Zy reguleeren
 „zich na het landt, 't geen zy byna al-
 „tydt in 't gezicht houden.

Schabelaren. Ontfnappen. Wegh vlieden.
Schaken. Vieren: bot vieren. Als het touw
 in 't vieren wel volghet, en niet wardt,
 dan zeght men, *Het touw fchaakt wel.*

Schaken fchryven. Perken af-fchryven om
 te breeuwen.

Schalpen. De luiken vaft maken, op dat zy
 door het hobbelen niet gaande raken;
 't geen met looze klampjes gefchiedt.
 Anders: Touwen, door fchyven, met
 handen voort halen.

Schamp-dekken. Dekskens over de kanten
 van de poorten.

Schandek. Het hout dat het boort dekt.

Schans. De fchans van het fchip is achter
 aan de ftuur-plecht, daar men, des
 noodt, uit vecht.

Schans-kleeden. Kleeden, die, wanneer
 men slaaghs zal gaan, boven rondtom
 de fcheepen gefpannen worden, om vry
 voor des vyandts gezicht te zyn: deeze
 werden ook dikmaal fchoot-vry ge-
 maakt: ook fpant men wel kleeden om
 de marflen, daar men uit fchiet. Voor
 deezen gebruikte men fchilden hier toe.

Scharp, of Krap zeilen. Eigentl. Dicht by
 de wint zeilen, zoo, dat de zeilen ter
 naauwer noodt dragen. Oneig. Met
 bezwaarnis door een zaak komen. Zich
 ter naauwer noodt redden.

Scharpen. De wint fcharpt. De wint wert
 meer tegen.

Scharp fchip. Een fchip dat onder, voor en
 achter, smal is; 't geen om het wel zeilen
 gedaan werdt. Doch al te fcherpe
 fcheepen zyn in deeze landen niet goet,
 om dat al te diep gaan, en ongemakke-
 lyk op onze drooghten zyn. Van deeze
 fcherpte kan men qualyk regels of maat
 geven: het buigen moet na het oogh en
 wil van den Meeftter zyn.

Schavieren. Redden, en uit de wegh maken.
 Anders: De zeilen na de wint zetten.

Scheep-baar. Dit wert van een zee, of wa-
 ter gezeght, daar men met fcheepen va-
 ren kan.

Scheepen beftaan. Scheepen arrefteren, of
 in 's Landts dienft nemen, tegen wil der
 eigenaars, doch voor een redelyk loon.

Scheepers. Menfchen die goederen uit en
 in de fcheepen plaatzen.

Scheep helpen: of, *Iemandt 't zeil helpen.* On-
 eigentlyk gezeght: Iemandt helpen in
 allerley zaken.

Scheep nemen. Oneig. Iemandt met zich ne-
 men: in zyn gevoelen brengen, enz.

Scheer-boot. Een fchip in Ooitien, dus ge-
 naamt.

Scheer-haak. Een yzere haak, der wyze
 als een zeiffen, waar mede men 's vyandts
 wandt aan ftukken fnydt.

Scheer-

hoofst-touwen slyf te houden, als het quaadt weër is, of ook als 't schip in de haven leght, zynde door blokskens gescheeren.

Scheepen. Dit zijn lange houten, een duim dik, die men gebruikt om wol- en andere balen in de scheepen te persen, en te traven.

Scheegge. Een stuk houts, 't geen voor of achter tegen de steven, als die te smal is, aangelicht wordt. Anders: Een looze steven.

Schenkel. Touwen, die om de einden van de rees vast gesplitst zyn, daar de brassen aan komen, zynde omtrent een vadem lang, of ook wel korter.

Scheppen. De zeilen neder scheppen. De zeilen neder stryken.

Schermansgaren. Een soort van dun touw.

Schieten. Het touw-werk in ronde kringen of schyven leggen.

Schieten. Stengen schieten. De stengen doen nederzakken of dalen, door de zalen, naar omlaegh.

Schillpen. Dekzels op de schilt-banken.

Schilt. De borst-weering achter 't galjoen.

Schilt-banken. Zwaare planken, daar het braadt-spit in leit, tegen de zyde van het schip aan.

Schilt-knopden. Koppen, die wederzyds in het schilt aan boort staan, om iets aan te beleggen: zy dienen ook tot cieraat.

Schilt-knoop. Zekere knoop in touw, gelyk 'er zoo een aan de kraan loopt.

Schip. Deeze benaming heeft zyn afkomst van het Latynsche woort *Scypus*, dat is, een Beker, 't welk weder zyn oorsprong heeft van een Grieks woort, dat uithollen gezegt is.

't *Schip is tusschen twee halzen.* Zulks werdt gezegt als het voor wint gaat, om dat, als de halzen of einden der zeilen wederzyds even verre van boort uitgestrekt zyn, dan by gevolg de wint vlak van achteren in komt.

't *Schip kan tegen zyn leet niet.* Het schip is bros.

't *Schip laat veel water vallen.* Het schip is achter scherp, en in de midden, of voor, breed.

't *Schip onder 't roer houden.* Het schip met het roer in dwang houden.

't *Schip ontzeilt het roer.* Het schip zeilt snel. *Schipper te voet zyn.* Oneig. Uit zyn doen en welvaren zyn.

't *Schip strookt wel.* Het schip is van een goet beloop.

't *Schip trekt veel water.* Het schip gaat zeer diep.

Schoffel. Zee-baar.

... het schip verhuist.

Schofken. Het hol gaan der zee. Men zegt: *Het schofke veel, of weemgh.*

Schooren. Staaken, waar mede men in het timmeren de stevens op, en vast zet.

Schoot. Een touw dat de rees aanhaalt. De blinde schoot wordt onder aan de blinde mars vast gemaakt, als het zeil niet ter wint vang staat.

Schoot-boornen, en **Nok-ooren.** De tippen of einden van de zeilen: aan deeze worden de schooten en halzen vast gemaakt.

Schoot-water. Water dat uit rivieren in zee komt vallen, zoo dat men het van 't zoute of zee-water onderscheiden kan.

Schoor-bouts. Dit zyn yzere bouts, daar gaten door zyn, welke dienen om het hout tot de scheepen aan te zetten.

Schover-zeil. Groot zeil, of ook de fok, by zommige.

Schover-zeils weër. Dit zeght men, als het zoo hardt waait, dat men niet meer als het groot of schover-zeil voeren kan.

Schoot by nacht. De derde Gezaghebber in een vloot. Deeze benaming heeft zyn oorsprong van dat hy, gelyk de Schouten te lande, voornamentlyk by nacht, heeft acht te slaan op den handel der Hopluiden, en die aanklagen, zoo zy qualyk doen.

Schrade wint. Een wint die niet zeer goet waait, en meest tegen is.

Schrankel. Schuins leggen.

Schraweling. Moeite, die men aanwendt in 't zeilen, om voort te komen, en wegh te spoeden; 't geen op veelderley wyze geschiedt.

Schreul staan. Dit zeght men van 't zeil, als het hoog staat.

Schrobden. Het schip op droogh zetten, en met bezemen en schrapers schoon maken, of ook wel afbranden met riet, of lichte takke-bossen: als dit gedaan is, besmeert men het schip met roet, tot aan het onderste bark-hout toe: of ook wel, met roet en zeep vermengt; doch het beste is, met traan, olie, hars en zwavel, te zamen gekookt.

Schuit-gevaar houden. Met gescht te seheep stryden.

Schuit-gevaert houden. Oneig. Van verre, of niet te recht met iemandt iets ver-richten.

Schuit-leng. Een touw, om de busen in te lenzen.

Sein-schip. Een aart van scheepen, eertyds in deeze Landen gebruikelijk, zynde open, en zonder vast roer of mast, welke zy beide op en aan zetteden als zy in zee gongen; waren voor en achter smal,

H h h h j cu

en ſpits toe gaande; voerden ſlechts drie of vier mannen, met een jongen: deeze zeilden wonder ſnel.

Seizen. De zware touwen vaſt maken, en beleggen, met honde-pinten, enz.

Seizingen. Banden, waar mode de zeilen aan de rees vaſt zyn. Ook die touwen, met welke twee kabels aan elkander vaſt gemaakt werden.

Servings. Dik gevlochte ſtrengen van oudt touw, die t'zamen gezet werden, waar van men kleeden maakt, die gezeght worden voor een muſket-ſchoot vry te zyn, waarom men de zelve veeltyds rondom 't ſcheeps boort hangt, als men tegen eenigen vyandt ſlaat.

Singel-grondt. Key-grondt.

Sjonw. Een vlagh, in een gerolt, welke men achter laat afwaaijen, ſtrekkende tot een merk-teken, door het welke men iemandt aan boort roept. Het is ook wel een teken van noodt.

Sjonwen. Scheepen toetakelen.

Slaaghi leggen. Dat is: Dwars leggen, gelyk men doet in gevegt.

Slaas aan de takels. Maakt de takels vaſt, aan het geen opgeheift moet worden.

Slabbers. Dit zyn oulings kleine ſcheepkens geweſt, gebruikelijk in deeze landen, om haering mede te vangen.

Slabbing. Bekleedtzelf ofte omwoeling der kabels, ſterktens halve, 't geen twee of drie vadem lang gedaan wert, met ſervings en dunne touwen, op die plaats, daar het touw tegen 't ſchip meeft ſlyt.

Slagh. Het beleggen van een touw te ſcheep.

Slagh-bedt maken. Den toefſtel maken tot het ſlaan, of wiegen, als de ſcheepen zullen aſloopen.

Slagh-boegh. De ſtreek die men ter zyden af doet als 't ſchip laveert. Hier van zeght men: *De ſlagh-boegh loopt mee*, of *regen*. En ook: *Het is een goede ſlagh-boegh*; als de wint ruimt.

Slagh-boegh. Het wenden van de boegh. *Met een ſlagh-boegh iets doen.* Oneigentl. Met een, of, te gelyk iets doen. *Iemant een ſlagh-boegh voegen.* Iemant gunſt be- wyzen.

Slagh-lynen. Touwen, om de zeilen te vangen.

Slagh over ſlagh zeilen. Heen en weer laveeren met korte gangen.

Slagh van 's ſchip. De zyde van het ſchip aan ly.

Slaghwyſz zyn. De wint is ſlaghwyſz. De wint is geſtadigh, zoo dat men daar ſtaat op maken magh.

Slagh-zee: of, *Stort-zee.* Een golf water, die dwars over 't ſchip komt.

Slagh-zyde. Een ſcheeve ſcheeps-zyde, 't zy by mis-val in het timmeren, ofte verrukt in 't laden.

Slaken. Zeil minderen.

Slechten. Het ſchips timmer-werk gladt en effen maken.

Sloep op riemen zetten. Voort roeijen, of een aanvang daar van maken.

Sloeren. Maat van planken ſtellen, die men aan het ſchip zal voegen. Anders: *Slingeren.*

Sloey-knies. Houte knies, die buiten aan ſteven, galjoen en bark-houten ſtaan.

Sloopen. Een oudt ſchip ontdoen en breeken.

Sloſ-gat. Een gat in de maſt boven de zalen, waar door een hout of yzer komt, daar de ſteng op ſtaat, en het ſloſ-hout door geſtoken wert.

Sluit-poorten. Dekzels, die over de poorten worden gedaan, als men in zee is, van kleeden, en hout, gemaakt, ſluitende de poort-gaten voor 't inkomende water.

Slykende kzele. Een wint die zachtjes afneemt.

Slyter: of *Sleet.* Een ſchip, 't geen geſloopt of afgebrooken wort, oudheits halve.

Slyter-man. Iemandt die zich bemoeit met oude ſcheepen af te breeken.

Smeeren. De ſcheepen met ongel-talk, en andere vettigheden, onder beſtryken, op dat zy gladt door zee gaan, en voor 't ongedierte meerder bevrydt moogen zyn, daar geſtooten glas zeer dienſtig in vermengt wert: dit geſchiedt meeft aan ſcheepen die om de Weſt gaan.

Smuik ſchip. Een ſchip dat voor laegh is.

Smyt. Een touw, dienende om de zeilen toe te halen.

Snaauw. Een Zeeuws of Vlaams vaartuigh.

Snee krygen. Hardt beginnen te zeilen.

Snoeping. Een naat, welke op de hoek van eenigh hout komt, en daar een zoom afneemt.

Sny-water. Een ſcheede, die over de voorſteven getimmerd wert, wanneer het ſchip voor te breedt van boegh is, en de ſteven te klein om het water na den eifch te ſnyden: dit zal het ſchip beter in de wint doen opdringen, en niet zoo ſtyf tegen de zee ſlaan. Anders: *Een kloſ.*

Sommer. Een naam van zware eike balken.

Sorlen. Om 't zeerſt wegh zeilen, gelyk in 't vlughten geſchiedt.

Sorren. Vaſt toe rukken. Iets 't geen los is met touwen, klampen, en ſpykers, vaſt maken, op dat het niet ſlingere.

Sor-touwen. Touwen, waar mede men te ſcheep iets te zamen bindt, of vaſt arbeidt.

Spaan-

uc onnue-ree aan de boeg-prijet houdt,
 en belet van veel te slingeren.
Spani-rechten. De steven recht op zetten,
 als men timmert, waar na men de zant-
 strook, dat is, de eerste zyde-planken,
 op de loogh legt, bereidt, en aan zet.
Speer-repen. Touwen daar de dobbers van
 de haring-netten aan vast zijn.
Speilen. Dwars-boomen, die men in het
 timmeren schrap zet, om iets te houden.
 Anders: Yzer-tjes, die men gebruikt tot
 het sluiten van bouts.
Spe-gaten. Gaten, die in het boort van
 't schip, boven de waeringen, werden
 gemaakt, door welke het water op den
 overloop uit loopt; hun naam krygende
 van het yzer werk-tuigh, 't welk in de
 einden van de yzere bouten gesteecken
 werd.
Spiegel. Het platte gedeelte onder achter
 aan het schip.
Spitu-gang. Een gang, of plank, die in de
 scheeps zyde komt, doch niet tot aan de
 steven reikt.
Spitu-hamer. Een hamer, die aan een eindt
 scherp is, om touw te splitzen.
Spitu-hoorn. Een yzer, of hout, in gestalte
 als een kegel, daar de touwen mede van
 elkander gesplitst worden.
Spitu-tang. Het eindt van een wimpel ofte
 vlagh, daar voor een sneede aan is.
Spitzen. Touwen ontwinden, verknoo-
 pen, en tot een vereischt gebruik bren-
 gen.
Spinning. Een naat ofte uitgesneden keep
 in eenigh hout, daar men een ander stuk
 hout, om te sluiten, in voeght, gelyk
 als in de kiel, welke schuins komt, daar
 de planken in, en tegen aan gezet wer-
 den.
Spoor. Het gat daar de mast in staat. Op
 kleine jachten vindt men zomtyds meer
 sporen als masten, en zulks om de mast
 te kunnen verzetten.
Spoor-balk. Een zwaare dikke plank, of
 balk, die midden door het schip legt,
 dus genaamt, om dat het spoor daar in,
 of door gaat.
Spreden: gillen: veel doek spreiden. Dit ge-
 schiedt wanneer de zeilen onder weder-
 zyds met lange schuinfche tippen, die
 schoot hoornen genaamt worden, uit-
 gesneden zijn, om de zeilen dichter aan
 boort te halen, en meerder wint te doen
 vangen, en anderzins.
Spreisel. Plank-werk, dunder als wagen-
 schot.
Spruit-oogen. Star-oogen: zynde herkom-
 stigh van de Schippers, die geduurigh
 het oog na de spriet houden.

als hy scheurt.
Spring-kist. Een kist, welke met buskruit,
 en andere brandende stoffe, alzoo toe-
 gemaakt is, dat men die, gelyk de my-
 nen, ontfeken kan, en, aangesteken
 zynde, alles wegh neemt dat'er boven
 staat. Deeze gebruikt men onder eeni-
 ge hut, of verdek, als de vyandt over is,
 om hun in de lucht te doen vliegen.
Spring-vloet. Zulk een vloet, dat het water
 schielijk hoog op geperst wert.
Spreng. Een stuk of rak zees, zoo veel als
 men afsloopt tusschen de tydt dat men
 zijn bestek te scheep maakt.
Spyl. Het is spyl. Zulks wert van de stroom
 gezeght, als het stil water is.
Spyzen. Een schip spyzien. Een schip inwach-
 ten.
Staaf-kogel. Een kogel daar een stuk yzer
 door steekt: deeze reikt verder als een
 ketting-, doch niet zoo verre als een
 ronde kogel.
Sta by seizen, of sein-repen. Sta by forren. Sta
 by den arbeid, om zeil of touwen te be-
 stieren.
Staggen. Dit zijn de zware touwen die de
 masten na vooren toe houden: deeze
 zijn veeltyds gespleeten, om des te be-
 quamer vast gemaakt te kunnen wer-
 den.
Staggen. De stagh-touwen voorzien en op-
 maken.
Stagh-kraggh. Touwen, die men om de
 einden van de stagh woelt, vastigheits
 halve.
Stamp-ryden: Stamp-stooten. Dit wert ge-
 zeght, als het schip voor zeer op en ne-
 der springt in zee.
Stamp-steven. Een steven die recht op gaat.
Oncig. Een onbehouden mensch.
Stamp-zee, of Klap-zee. Een golf, of schok
 water, die voor zeer hardt tegen het
 schip komt aan te slaan.
Stapel-bloks. Houten daar men de kiel op
 legt, wanneer men een schip zal tim-
 mieren.
Stapelen. Een schip op de werf zetten, 't zy
 hoog of laegh.
*Sta vast groote mast, boegh-spruit, en al den
 brau.* Oncig. Als'er gevaar is, zoo dient
 tot hulp te komen al wat kan.
Staswel beet. Dat is: Sta vast aan de spil,
 om te winden.
Stek. Een modderige grondt.
Stengen en rees in 's hol hebben. Dat is: Sten-
 gen en rees omlaegh hebben.
Stevenen. Zeilen.
Stille waters hebben diepe gronden. Oncig.
 Stil-zwygende menschen zijn vol ge-
 dachten.

Stil

Stil staan. Zulks werd gezeght van de scheeps uiterlyke deelen, als die recht, ongeboogen, of geen kring-stukken zyn.

Stinkende storm. Een harde storm.

Stoelen. Dit zyn lange houten, of stokken, onder breeder als boven, met een keep of kant in de bovenste zaal komende, daar de vlagge-spil in staat.

Stomp. Een neder-gevelde of verbrookene mast.

Stop. Dit is gezeght: Houdt op het anker-touw uit te vieren, en beleght het.

Stoppen. In stilte, als het schip dryft, of wanneer het tegen ty gaat, aan anker zetten.

Stoppen. Beleggen.

Storting der zee. Het nedervallen van de baren.

Stout zetten. Iets te scheep zoo stellen, dat het aanzienlyker en toonbaarder is, als naar gewoonte.

Stouwen. Ietwes te scheep in pakken, zoo naauw als men kan.

Streeken op het compas hebben. Oneig. Veranderlyk zyn.

Streek met iemand draaijen. Veranderen van vaart, na den voorgang van een ander.

Streek op neemen. Oneig. Ergens vast op gaan, en zich op vertrouwen.

Streek veinzen. Eig. Veinzen ergens heen te varen, daar men niet wezen wil; dit geschiedt om iemandt te ontvluchten, of te ontgaan. Oneig. Iemandt bedriegen: veinzen.

Strekken. Werwaarts de kusten leggen, na dit of dat gewest.

Strooken. Dit wert van 't beloop en rondte des schips gezeght, aldus: *Het strookt wel, of qualyk.*

Stroom als een zel. Zeer hardt vloeiende stroom.

Stroom niet kunnen breken. Tegen stroom niet kunnen op zeilen.

Stryken. Vlaggen of zeilen doen dalen; 't geen een scheeps-groet is, en ook wel een teken van onderdanigheid.

Stryken. Met planken beschieten.

Stryken. Iets in het schip nemen, met touwen in latende.

Stunders. Scheeps in-houten ofte ribben, die binnen het wagen, ofte binnen het beschieten, tegen de zyden aan leggen.

Stuit-wint. Een wint die te rugh gekeert komt, door eenig tegen gestelt lichaam, en na die plaatze schynt te waaijen van waar hy komt.

Stuiten der poorten. De poorten met houten toe houden, om het water te keeren.

Stuur-boort. De rechter zyde van 't schip, als men met het gezicht na vooren staat.

Stuur-lastigh schip. Een schip dat achter te veel in 't water zinkt.

Stuur-mal. Een vorm, waar na het roer gesneden is: deeze neemt men velytyds mede te scheep, om, indien by geval het roer onklaar raakte, een ander te konnen maken.

Stuur-plecht. De plaats daar de man te roer staat.

Stuur van 't schip zyn. Oneig. Meester van de zaak wezen.

Syff onder 't zeil zyn. Zulks wert eigentlyk gezeght van een schip dat wel zeilt: oneigentlyk, van iemandt die de kans niet licht verlooren geeft.

Syff op zyn roer zyn. Oncigentl. Vast op een zaak blyven staan.

Syff verstuit. Dit is, als de kabels zoo strak ingewonden werden, dat het schip niet wenden kan; doch dan moet men een weinigh vieren.

Stylen: Sielt-lynen. Touwen aan de haering-netten.

Syve kzelte. Zoo veel wint, dat men pas de top-zeilen kan voeren.

T.

T Akel. Een touw, waar mede men alle goedren in en uit het schip heift.

Takelen en onttakelen. Touwen af en aan slaan.

Talen. Aanhalen.

Talie-reep. Een touw daar men de hoof-touwen mede vast maakt.

Tanden. Overwinnen.

Tanen. Aan het visch-wandt een verw ge-ven.

Tasten. *Het schip tast grondt.* Dat is: Het schip gaat al stootende over de grondt, zonder zich te hinderen.

Teers. Zeker werk-tuigh van hout, derwyze als een scherpe kegel, waar mede men splitzingen maakt.

Te gaat gaan. Zulks wert gezeght, als'er een scheur in eenigh timmer-werk te scheep van zelfs toe gaat.

Tegen iemandt aan leggen. Met de steven na een ander schip houden, en zoo aan komen zeilen.

Tegen iemandt in varen. Oneig. Iemandt te keer gaan in woorden of werken.

Tegen iemandt over loopen. Van vooren verby iemandt zeilen.

Tegen stroom is 't quaat zwemmen. Oneig. In weerwil van 't geluk kan men niets verrichten.

Te grondt gaan. Oneig. Verlooren gaan.

Te hoogh getuis na gelang van 't bol. Eigentlyk: Dat een schip te veel, en te grootte mast, en zeil voert. Oneigentlyk: Dat iemandt zich te breedt voor geeft, en te

Te laas fcheep komen. Oncig. Een zaak te traagch doen.
Te lanat komen. Oncig. Behouden zyn.
Tel-gang. Een plank, die boven de lyf-houten in de fcheepen komt.
Te loeveri, of aan ly boegh. Voorwaarts, aan deeze of geene zyde.
Ter draght slaan. Dit wert van de zeilen gezeght, als die zoo staan dat zy alle draghen, en wint vangen.
Ter balver zee. Midden in de zee, tuffchen twee landen.
Ter lens gaan. Als men de zeilen ter wint-vang fteit, met loslating of ruiming van de touwen, die haar houden.
Ter lens loopen: of, *Lenffen.* Met zeer weinigh, klein, en laegh zeil, het fchip laten loopen; 't geen gefchiedt in storm, en al te harden weér, wanneer men het boven-zeil niet kan beftieren.
Te roer gaan. De helm-ftok in de handt hebben, en het fchip ftuuren na't com-pas, en voorgefelde ftreek.
Te roer komen. Oncig. Schrap raken. Ge-reddert worden.
Te veel zeils op 't fchip. Oncig. Te grooten ftaat voeren.
Te wintvaren van iemand of zyn. Te zyn daar de wint van daan komt.
Ticht van zee. Drift van 't water in zee.
Tilden. Het fchip tilt. Dat is gezeght: Het fchip ryft smal en fcherp van onderen na bovenen op. Franfche fcheepen begin-nen van de groote maff af na achteren toe te tillen.
Timmer-klaar. Dit wert van een fchip gezeght, als het opgemaakt, en daar aan niet meer te timmeren is.
'T magh vloeyen, 't magh ebben. Die niet waaght, zal niet hebben. Het zy hoe 't wil, men moet wagen in de werelt, wil men heil hebben.
Toe gaan. Het uitschieten van het touw, als het kabel over boort gezet wort, of als het anker valt.
Toe leggen. Een fchip aanvangen te bou-wen. *De kiel toeleggen.* Dat is: De kiel opzetten.
Toc roeden. De propfen van de buffen met roet dicht maken.
Toc ryten, of toe ryen. Hals-touwen, en an-dere, toc halen.
Toefchalen. Toc fteken.
Toc forren. Toc rukken, door kracht van zee of wint.
Togenaaers. Vifch-fcheepen, oulings hier gebruykelyk.
Toluk. Een klein maat-ftokken, te fcheep, of in 't fcheeps-timmeren gebruykelyk.

heopen toe geflagen, in 't midden dik, onder en boven smal, welke op de an-kers, gelyk de houte boeien, geleght wort, doch meet op de zwaare ankers: deeze zyn pryzelyker als de houte boei-jen, om dat zy lichter zyn, en nimmer zinken, gelyk zomtyds de houte boei-jen, door ingedronken water, gebeurt.
Toppen. De zeilen boven verminderen: anders, recht fteilen.
Toppenants. Touwen, welke tot de nok van de ree behooren, om die te verzet-ten, verhooghen, en verlaegen. Mars-zeils toppenants dienen tot bram-zeils fchooten.
Top-reepen. Vier-dubbelt geftrengde tou-wen: deeze rekken weinigh.
Top-flander. Een vlagh, die boven van de hoogfte maff waait.
Top-zeil. Boven-zeil.
Top-zeils kyelte. Als het zoo hardt waait dat men de zeilen pas tot boven toe uit hou-den kan, zonder die te onttreden.
Tornen. Tegen houden, vast houden.
Torn-touw. Een touw, waar mede men het fchip vast houdt, wanneer het afloopt.
Touw aanhouden. Touw vast maken, als 'er genoegh uitgeviert is.
Touw-boght. Een geheel touw, dat opge-fchooten, of in een geroldt is. Tegen den draadt, of geiponne kring, fteekt men een touw-boght door, om vast te zyn.
Touwen opfchieten. Touw in een rondte leggen, 't geen men kabel-touwen te-gen de zon, en andere met de zon om doet.
Touw in de mondt hebben. Het fchip heeft zyn touw in de mondt. Dat is: Het touw is zoo goet als geheel, en ten einde toe uit-geviert.
Touw fcheeren. Het touw fpannen, en vast maken, gelyk men de hoofd-touwen doet, als men binnens havens leghet.
Touw-werk opfchieten. Het zelve, als 't an-ker gewonden is, in goede fchik fteilen.
Trappe-kykers. Aak-fcheepen aan den Rhyn: gelyk mede aldaar *Beijer-aken*, en *Byler-aken* zyn.
Travade. Een storm-wint, die de fcheep-lingen fchielyk overvalt, doch niet lang duurt.
Traven. Lading in fcheepen perffen.
Trenzen. Dun touw tuffchen de flagen van dik touw in woelen.
Trenzinge. Een woeling van dunne touw-tjes tuffchen de draaijinge in.
Trielen. Eenigh klein vaartuigh met een ftok voort douwen.
Tryl. Een lyn, daar een fchuit mede voort-

- getrokken werd: waarvan het woort *Trylen*, voort trekken, of ſleepen, als het eene ſchip het ander ſleept.
- Tryzen*. Iets door een gat, of trys-blok, halen.
- Tuigen*. Een ſchip met ſtaande en loopende wandt voorzien.
- Tuigen*. *Geuight* zyn. Dit wert van het ſtellen der touwen, zeilen, en maſten, op de ſcheepen, gezegt: Hoogh of laegh getuight, breed of ſmal getuight, enz.
- Tuſmel-bank*. Een bank, die veel in de kajuits gemaakt wert, welke omgedraait kan werden.
- Turken*. Ronde houten, gelyk wielen, om de ſtukken daar mede in de rampaerden te leggen, of uit te neemen. Anders: *Stel-houten*.
- Tuſſchen blinken en miſten*. Dat is: Tuſſchen licht en donker.
- Tuſſchen kaay en boort*. Noch aan deez, noch aan geene kant zyn.
- Tuſſchen twee halzen varen*. Voor de wint zeilen.
- Tuſſchen twee klippen heen varen*. Ongegentl. Wanneer men in een dubbelt gevaar is, en beide ontſnapt.
- Tuſſchen wal en boort raken*. On eig. Verlooren gaan.
- Tuy-touw*. Een gemeen kabel-touw, dat van 't woort *Ty* zyn naam bekomt.
- Tuyſelaar Galjoos*. Zeker aart van Galjootſcheepen.
- Ty*. Stroom.
- Ty-kabeln*. Acht op de vloet en ebbe van 't water ſlaan.
- Ty over kabel laten gaan*. On eig. Met ruſt iets afwachten.
- Ty-stoppen*. Tegen ſtroom aan anker blyven leggen.
- Ty-wegb*. Daar de ſtroom het hardſte loopt.
- T'zee laten ſpringen*. Met het ſchip t'zee-waart in ſteken.
- T'zee leggen*. T'zee-waart in zeilen.
- T'zy waar wy zeilen, of laveeren, Is Gods met ons, wie kan ons deeren?* Dat is anders: Men is waar men wil, men is in Godes handt.
- V.
- V**aar-winden. Grootte en langwylige doordringende winden.
- Vaert geven*. Het ſchip een weinigh met den goeden wint laten loopen: of, de wint van achteren in de zeilen laten ſlaan, ſchoon tot nadeel, om vaert te bekomen, en des te beter te kunnen wenden.
- Val, val*. Dat is gezegt: Matroozen ſtygt in de boot, om te roeien: of, neemt iets beneden waar.
- Vallen*. Het ſchip wil niet vallen. Dat is: Het ſchip wil niet wenden.
- Val-reep*. Een touw, waar langs men by het ſchip op en neder klimt.
- Van bak-boort tot ſtuur-boort iemant zenden*. On eig. De ſpot met iemant dryven, en hem gints en weder zenden.
- Van de nok der ree loopen*. Tot ſtraf, van de ree in zee geworpen werden.
- Van de wal zyn*. Van zyn ſtuk af zyn.
- Van de wint bonden*. Ziet *Dragende bonden*.
- Van Duinkerken ten haering varen*. Dat is: Op roof en kaap varen. Dit wiert van oudts dus gezegt, om dat in den Spaanſchen oorlogh (gelyk noch heden) veele van die plaats ter kaap in zee gongen varen. Anders werd't zulks gezegt van den geen, die iets quats over 't hooft hangt.
- Van een ſtorm beloopt zyn*. Van een ſtorm verſaecht werden.
- Van ſtuur-boort tot bak-boort iemandt zenden*. On eig. Met iemandt ſchertzen: gints en weder zenden.
- Van 't anker ſpillen*. On eig. Verlooren gaan. In onmaght komen.
- Van vloei en van ebben*. Dat is: Vloei en, of ebben.
- Van wint beloopt werden*. Onvoorziens van wint overvallen werden.
- Varen*. *Opuaren*. De ſcheeps-touwen opſchieten, en ergens in 't ſchip ter neder leggen.
- Varen met een geſprongen ſchoot*. Voor de wint varen.
- Varen met een loopende, of geſchooten ſpriet*. Betekent als boven: Voor de wint varen.
- Varken*. Het ſchip in zee tuſſchen water en wint ſchoon maken, met een werktuigh dat vol bezems ſteekt, en een varken genaamt wert.
- Vazen*. Touw-werk, dat ergens geleght wert te ſcheep, om het ſchuuren te beletten.
- Veegen*. *Geveeght* zyn. Dit wert gezegt van een ſchip dat onder ſcherp is.
- Veel dwang van zeilen hebben*. Dat is: Zeilen voeren, waar mede het ſchip bequaam keeren en wenden kan.
- Veel havens in zeilen*. On eig. Zich alom be-geven.
- Veel vlaggen, en luttel boter*. On eig. Veel geſchreeuw, en weinigh wol.
- Veel water vuil maken*. On eig. Veel moeite om eenige zaak doen. Eigentl. Met ſcheepen door ondiepten varen, waar in men zeer moet arbeiden om voort te komen.
- Veel zogh hebben*. Achter breedt zyn.
- Vellen*. *De fok vellen*. De fok ter wint-vang ſtellen.

Verandering van wint, verandering van koers.

Oncig. Zich naar den tydt voegen.

Verbinden. Een schip verbinden. Door het verftouwen van eenige ingelade goederen, ofte ook wel met verzetten van eenige vaste scheeps-leden, het schip traagh zeilende maken.

Verboet leggen, of zuten. Op anker leggen, met een boey daar boven.

Verdubbelen. Dat is: Een nieuwe huidt over de scheepen trekken. In Engelandt is heden uitgevonden, de scheepen met dun toegemaakt loot binnens houts der wyze te verdubbelen, dat 'er nimmer geen worm door kan knagen: welk loot met kopere spykertjes, een duim breedt van elkander, wert vast genagelt.

Verdubbeling. Een huit van planken, die, van onderen af, tot aan het eerste barkhout toe, over de scheepen getrokken wort; waar tusschen veeltyds hair, geslagen loot, of koper, geleght werdt, om de wormen te weeren, die de scheepen doorbooren. De naden werden bepijkt. Voor en achter worden de scheepen mede wel verdubbelt. Onder de Spaansche scheepen, die by d'onzen in Duins veroverd wierden, vondt men eenige die een huidt van vyf voeten dik hadden, om schoot-vry te zyn. In Koerlandt is onlangs een schip gebouwt, daar men platen, van yzer geslagen, tusschen de verdubbeling in zette; doch werdt ondienstigh bevonden, om dat de roeft het hout opeet.

Vergaften. Een schip vergaften. Een schip inwachten.

Verhandtryken. Overleveren.

Verhuidt-dubbelen. Des schips huidt verdubbelen.

Verkeerde stut. Een der kromme inhouten, die achter boven aan het schip komen.

Verken. Scheeps water-vaten.

Verkent raken, of zyn. Kennisse hebben, waar men is, als men landt ziet.

Verklikker. Ziet Boeyn.

Verlanden. Landt werden, daar water was.

Verlegen weir. Zeer quaadt weir in zee.

Verleggen. Een schip verleggen. Een schip verzeilen.

Verleken zyn. Op droogh zitten.

Verliezen. Ziet Afvallen.

Verlooren lip. Een lip, of uitsstekende zoom van eenig hout, dat omgekeert, en met de lip, of lieghste eindt, na omlaeg leit.

Verlyken, of verlichten de schade. Een woort onder de Scheeps-reeders gebruikelijk, wanneer men eenige schade, 't zy met werpen, of door schipbreuke voorgevallen, over al het behouden goedt laat gaan.

Verpreijen. Van het een schip tot het ander iemandt toe-roepen.

Verraaden: verreeden. Van reede, of haven, veranderen.

Verre met iemandt i' zee zyn. Oncig. Verre met iemandt ingewikkelt zyn.

Verre i' zee zyn. Oncig. Veel in een zaak gevordert hebben. Veel van een zaak houden, en die lieven.

Verscheeren. Dit wert van het voorby schieten der balken en planken te scheep gezeght; waar op in het bouwen acht geslagen moet werden, om dat, hoe meerder de buik-stukken en knies verscheeren, hoe sterker het schip is.

Verschee schoot. Een streek zoet water, dat uit zoete rivieren een stuk weeghs in zee gedreeven wordt, zonder zich te vermengen.

Versleken. Zulks werdt gezeght, als het een schip het ander verliest: of ook, als een schip zyn reis niet kan volvoeren.

Verteeren: verteert, zyn. Zulks werdt van masten en rees gezeght, als zy in storm gebrooken zyn.

Vertieren. Voort gaan in zee. Dus zeght men: *Veel*, of *weinig vertieren*.

Vertooijen. Ziet Sorren.

Vertuijen. Het schip met touwen vast leggen.

Vertuijen met vier touwen. Vertuijen met twee touwen aan landt, en twee in 't water, of twee voor en achter.

Vertuijen met water-schoot. Dat is: Schuins vertuijen, niet langs of dwars strooms, maar tusschen beiden.

Vertuining-bladi. Een plank, die op het boort boven het ree-hout staat.

Vervangen. Verlossen.

Verwyderen met het schip. Afvallen, afdriven tegen wil van de Stuurman.

Verzeils zyn. Oneig. Gebleeven, of vervallen zyn.

Verzoeken. Het schip verzoeken. De naden en openingen van een schip bezien, om die te herstellen, en te vullen.

Vieren. Bot geven: uit palmen.

Vierkant wulf. De plaats daar het Wapen achter tegen aan staat.

Viert goet koop. Dat is gezeght: Viert het touw veel uit.

Vil vangen: over slaagh loopen: door de wint loopen. Het omslaan, of wenden van een schip, in weerwil van den Stuurman.

Vink-net. Een scheering van touwen over het schip, tusschen de bak en half verdek, 't welk gespannen werdt als men slaags zal gaan, om den vyandt, en zyne werp-tuigen, te weeren; doch oulings waren dusdanige vink-netten meer in gebruik als hedendaaghs, wanneer men

geheele ſcheepen van vooren tot achteren dus overweefde.

Vingerlingen. Ziet *Duimlingen*.

Vijſingen. Klampen op den overloop, daar de maſt in ſtaat.

Uit de wint komen. Daar van daan komen, daar de wint van daan komt.

Uit de wint komen loopen. Dit wert gezeght, als een ſchip voor wint af na een ander ſchip, of elderswaart heen zeilt, en wanneer dat een ander ſchip, daar men in is, half wint zeilt, of dat de plaats alzoo afgelegen is.

Uit gevaaren zyn. Zulks wert van een ſchip gezeght, dat gekrenkt, en als los gevaaren is.

Uitbalen. Een ſchip *mitbalen*. Een ſchip in zee brengen.

Uthangen. Zulks wert gezeght, als eenigh hout over 't water hangt.

Uit het lyk ſtaan. Oncig. Iemant verderven.

Uitboudet. Een touw, waar mede men eenigh zwaar goet, dat men in 't ſchip heiffen wil, van boort af houdt, en, als het hoogh genoegh is, in 't ſchip laat komen. Als mede: Een touw, dat de blinde ree ophaalt naar boven toe, op dat die de ſlagh niet aan ſtukken vyle.

Uitleggers hoofd. De uiterſte knop die voor aan 't galjoen komt.

Uitloopen. Ontzeilen.

Uitluſjen. Met een ſchyf, of katrol, graanen, en zout, uit de ſcheepen heiffen.

Uitter zight zyn. Zoo verre zyn, dat niet gezien kan werden.

Uitwerpen. Een *vlagh uitwerpen*. Een vlag te ſcheep uitſteken.

Uit zyn roer zyn. Niet na het roer luifferten.

Vlagh-bek. Het getraliede houtje daar de vlagh aan vaſt is.

Vlagh voeren. Oncig. Meefter zyn.

Vlak water. Stille zee.

Vleet. Dus noemt men de haering-netten, als zy in zee leggen.

Vleet. Dus wert het touw-werk, en rondthout op een ſchip, alle te gelyk benaamt.

Vlooten. Dobbets, daar de haering-netten aan dryven. Anders: Vlot zyn.

Vloot-bouder. Een ſchip dat matolyk zeilt.

Oncig. Een perſoon die nevens een ander voort kan.

Vloogaande ſchip. Een dicht ſchip.

Vlootten. Op 't water dryven.

Voeringe. Kleine koopmanſchap, die den luiden, welke in ſcheeps-dienſt zyn, toegelaten wert in het ſchip te laden.

Voering van de kiel, of ſteven. Hout dat om een aan de kiel, of ſteven, gevoeght is.

Voert. Inham, ofte zee-boezem.

Voeten ſpoelen. Oncig. Iemant buiten boort in zee werpen.

Vol en by houden. Niet te veel afvallen, of ook niet te veel aan de wint houden.

Volhandigh weér. Zoodanigh weér, dat men pas de zeilen en touwen handelen kan. *Handig weér.* Zulk weér, dat men de zeilen bequameelyk kan handelen.

Volhouden. Ziet *Volſtaan*.

Volle zee. Hoogh water.

Volſtaan. Als de zeilen geheel uitgeſpreit, en rondt opgeblazen van de wint ſtaan.

Voor ballaſt varen. Oncig. Elders onnut zyn.

Voor de fok loopen. Oncigentl. Gefchooren, bedroogen, of gequelt werden. Deeze ſpreek-wyze ſchynt daar van daan te komen, dat die voor de fok, of op het landt voor 't ſchip loopen, en het zelve voort trekken, zwaarder arbeit doen, als die welke op het ſchip ſtaan.

Voor dwars touw. Een touw, waar mede het ſchip van vooren vaſt gemaakt wert.

Voor een anker in zee ryden. By ſtorm aan 't anker leggen.

Voor een anker opdraaijen. Aan een geworpen anker vaſt blyven leggen.

Voor een anker opkemen. Op het anker aankomen.

Voor een eeken zyn, of ziffen. Zulks werd gezeght, als het ſchip droogh leit, en het water wegh geloopt is.

Voor een ryk mans deur leggen. Dit wert van de netten gezeght, als die geſchooten zyn om te viſſchen.

Voor en achter dicht. Wel beſlooten met bak en ſchans, om tegen-weer daar uit te konnen bieden. Anders: Dichte bak en ſchans.

Voor ganger. Het voorſte eindt van 't kabel, 't geen aan het anker vaſt is.

Voor iemant over balen. Van vooren, boven wints, voorby iemant zeilen.

Voor komen. Dit wert van 't anker gezeght, als 't buiten water voor de boegh komt.

Voorlaſtigh ſchip. Een ſchip dat voor te zwaar is, waarom het qualyk wenden kan.

Voorlegger. Aan, of voor anker leggen.

Voor-ander. Een kamerken in het voorſte gedeelte van 't ſchip, onder het dek, op binnelands-vaarders, en eenige Fluiten.

Voor optornen: voor 't anker optornen. Voor 't anker blyven ſtaan. Oncigentl. Iets tegen houden.

Voor over loopen. Voorby de boegh van een ander ſchip heen zeilen: het geene geſchiedt van ſcheepen die het meefte gezaghebber: minder ſcheepen zeilen achter om: en dit geſchiedt mede dikmaal door heuſheit.

Voor

Voor scheen klimmen. Na boven klimmen, zonder touw-trappen.

Voor-schip. Het schips gedeelte van de fokke-mast af, tot het galjoen toe.

Voor stroom en wint zeilen. Zulks wert on-eigentlyk gezeght, als alles voorpoedigh gaat.

Voor 's hooft roeien. Voor een schip uit roeien.

Voor 's laken gaan. Voor de wint zeilen.

Voort laten staan. Geen zeil minderen, niet wenden, maar met een zelfde streck het schip doen zeilen.

Voort lenssen. Met klein zeil voort varen.

Voor 's lynje laten loopen. Of: *Voor de fok laten loopen.* Oneig. Iemandt quellen.

Voor varen. Oneig. Een begonnen zaak volbrengen.

Voor vloods. Als het water begint te ryzen.

Voorvoet hebben. Voor-uit zyn.

Voor wint, en voor stroom, is 't goet zeilen.

Dat is: By voorpoedit is 't gemakkelyk iets te ondernemen.

Voor zee leggen. In de haven leggen.

Vreet-scheepen. Aldus wierden de Konvoers eertyds in Hollandt genaamt.

Vroegh-koff. Het eerste schaffen.

Vroegh schep komen. Oneig. Vroegh aan eenige zaak komen.

Vuile gronden bederven de kabels. Quade zeden bederven de menschen.

Vuilen. Quade gronden, zynde gevaarlyk om over te zeilen.

Vuil water maken. Dit werdt gezeght, als een schip door de modder sleept, zonder echter grondt te raken.

Vuil zyn. Dit wert van een schip gezeght, dat buiten om met groente, schelpen, en ander tuigh bewoßen is.

Vulling. Dit komt van het woort vollen, of vullen: het zyn gangen, of planken, die men buitewaarts tusschen de bark-houten stelt, ook binnen in 't ruim, halver hooghte, daar men een opening laat, tot dat het hol van 't schip gebouwt is, om de stellingen, waar op men timmert, daar in vast te zetten, ook om water tusschen d'inhouten by in te gieten, op dat men bezie of het schip dicht is. Ook noemt men vulling een plank-strook, die op den bodem nevens het kolfsem leit, welke uitgenoomen kan werden, om den durk, als 't noodigh is, te zuiveren. De regelingen achter boven worden mede wel met hout gevult, op dat het schip achter te meer lys zal schynen te hebben.

Vuur-blazen. Scheepen van vuuren hout, die, wegens hunne lichtheit, veel goederen dragen kunnen, doch zwak zyn, en de veelheit der ladinge doet haar vaak

te gronde gaan, voornamentlyk als zy graan of zout in hebben; want die waaren raken licht gaande. Zy zyn gelykzydigh, en zulks, om dat het hout van dien aart niet wel te buigen is; doch tusschen water en wint zyn zy zeer bestendigh, en werden minder van de worm, en springers, door gegeten, om dat vuuren-hout volder van hars is als eiken.

Vuuren. By nacht, of mist, lantaerens opzetten.

Vuur-kleeden. Natte huden, waar mede men de scheepen zomwyle bedekt in 't slaan, om brandt te weeren.

Vysingen. Houten, die met yzere bouts doornagelt zyn. Binten, om de masten steunsel te geven, en recht in 't spoor te houden.

W.

Waaien met alle winden. Oneig. Zich na den tydt stellen.

Waan-hout. Hout dat niet gelykzydigh gewoßen is, en op eenige plaatzen smalter als op andere.

Waan 's schip. Dat is: Waar van daan het schip. Dus roept men elkander in zee toe.

Waaachtige grondt. Key- en steenachtige grondt.

Wacht u voor de gyp. Eigentl. Wacht u voor de slag van 't overgaande zeil. Oneig. Wacht u voor een onverdacht en haastig ongeval.

Waaring. Den overloop op kleine scheepen.

Wageren. Planken binnewaarts tegen de scheeps inhouten aan slaan.

Waken. Dit wert van de boey gezeght, die boven het anker dryft, waar by des zelfs plaats kennelyk is. *De boey waakt.* Dat is: De boey dryft boven het anker.

Waker. Een lont, dat althans brandende gehouden werdt, in de bak, of voor-kasteel van 't schip.

Wandelbaar ty. Een veranderlyk ty: waar tegen komt, een gezet ty, en gaande ty.

Wands taken. Het staande wandt met lynen scheeren.

Wandt zwichten. By hardt weêr de hoofdtouwen, op de hooghte van de ree, met servings vast aan een binden, om des te minder te slingeren.

Wangen. Lange en uitgeschaafde stukken hout, die men op masten, sprietten, en rees leght, als zy te zwak bevonden werden: zy leggen gemeenlyk op de masten na het boort toe.

Wan-koers. Verkeerde koers.

Wan-laden schip. Een schip dat niet volla-den is.

Wanren. Kleeden, daar men het touwwerk mede dekt.

Wan-ty. Een ty daar de ſtroom ſluit tegen een andere ſtroom of ty: gelyk by de Maas in zee een wan-ty is, ſpruitende uit de vloet die door het Kanaal komt, en die geene welke achter Engelandt, langs deeze kuſt, uit den grooten Oceaan vlocit.

Warder. Een teken dat op landt ſtaat, tot verkenning voor de voorby zeilende ſcheepen.

Warden. Heen en weder ſlingeren.

Wai'er ſlimmer rogh in zee, hy quam aan boort. Oneigentlyk wert dit gezeght, als ſlech- te, onbefuilde menſchen iemandt moei- te maken.

Water-borden, of Hals-maſten. Dit zyn plan- ken, die op het ſchips boort gezet, en afgenoomen konnen werden.

Water-draght. Even zoo veel water als het ſchip diep gaat, zoo dat het pas daar over kan.

Wateren. Een ſchip wateren. Water in het ſchip doen, om te zien of het dicht is. Dit wert ook van geſchooten kogels ge- zeght, als zy in en uit het water keilen.

Water laten vallen. Het water met de borſt van 't ſchip wegh ſtooten.

Water-hyn. De moet van het water, die bui- ten om het ſchip ſtaat.

Water ſlaan. Water uit de zee ſcheppen.

Water trekken. Veel water trekken. Diep ge- laden zyn.

Water-vaſt ſchip. Een ſchip dat ſtevig, en niet rank is.

Water-zeilen. Zeilen, die men achter tegen het ſchip tot onder aan 't water toe zet.

Wat maſt en kiel lyden magh. Oneig. Zoo veel doen, als iemandt middelen veelen mogen.

Webben. Houten, die aan de knies komen.

's Web ſcheeren: of, *Centen om zeilen.* Lat- ten rondtom 't ſchip zetten, in het tim- meren, daar men zyn beloop na vormt.

Weegen. Een kleine ſchuit met een ſtok, of kloet, voort douwen.

Week-bak. Een groote bak op den over- loop, daar de verſche-balie water in draaght, en de ſpyze in weekt, en rei- night. Anders: *Den vuilen-bras.*

Weerſtroom. Een ſtroom, als het water te- gen de gewoonlyke drift loopt.

Weerry. Een verandering in het gety.

Weerwint. Een wint die onbeſtendigh is.

Wel bezeilt zyn. Snel zeilen.

Wel by de wint zyn. Zeilen na behooren, niet te hoog of te laag.

Wel by zyn laſt zyn. Op zyn pas geladen.

Wel geleit zyn. Dus ſprekt men van de deught eens kabel-touws.

Wel gepakt en geteert zyn. Oneig. Wel voor- zien zyn van alles.

Wel geveeght zyn. Dit wert gezeght van een ſchip dat ſcherp is.

Wel gezet zyn. Dit wert gezeght van een ſchip dat van onderen wel gevormt is.

Wel te water willen. Oneig. Natgerig zyn.

Wende, want de ſcheepen wenden. Dit wert gezeght als men met een vloet zeilt, en ziet, als de voorſte ſcheepen keeren, dat men dan mede keert, of om leght, om geen ongemak te lyden door droogten, of dat de wint begint te keeren; by welke gevallen de voorſte ſcheepen voor bakens ſtrekken. Oneig. Met den meeften hoop voegen, en veranderen van drift, enz.

Wenken. Het eerſte wint-vangen der zeil- len, als een ſchip over ſtaagh wendt.

Werk. Ziet *Harpnis*, of *Harpnis*: 't geen van 't herpluizen zyn naam behoudt.

Werken. Het op en neder ſpringen van een ſchip in zee.

Werpt het anker uit, hier is landt omrent. Oneig. Stelt u hier ter neder, 't zal hier wel zyn. Anders: Voegt u hier by, enz.

Wevelingen. De dwars-touwjtens daar men by op en neder klimt.

Weven. De wevelingen ſcheeren.

Wiegen. Het ſchip heen en weder bewe- gen als het afloopen zal, om ſchot te krygen; 't geen geſchiedt met touwen, en lange boomen, die daar onder geſtok- ken werden, op welke het ſchip ſteunt.

Wiggen. Platte ſtukken houts, die voor ſcherp zyn, dienende om ergens tuf- ſchen gedreeven te worden.

Willen. Stukken van oude kabels, die men buitewaarts tegen de zyden van 't ſchip hangt, om quetzinge voor te komen.

Willigh van zeilen. Wel bezeilt zyn.

Winde-gelt. Gelt, 't geen van de Kooplui- den aan de Schippers gegeven werdt, voor 't ſlyten van hare touwen, om de goederen te loffen en te laden.

Winkelen. In de winkel-haak zetten.

Winnen. Het net ophalen, als men viſcht. *de Wint komt bree.* Dat is: De wint begint hardt te waaijen.

de Wint loopt uit en in. De wint verandert ſchielyk van ſtreek: is ongeſtadigh.

Wint op de neus krygen. In de wint krygen.

Wint over geven. Laeger zeilen als men ge- noodtzaakt is, of door de wint gedwon- gen wert.

Wint peilen. Op het kompas, of anderzins zien hoe de wint is.

Wint-ſcheur. Een reet tuſſchen windt en water.

de Wint ſtaat op geen ſtreck. De wint is niet beſtendigh.

Wintveering. Dat gedeelte des ſchips daar de ſtukken ſtaan, naaft aan de man te roer,

roer, voor de Konſtapels kamer. De poorten die hier komen zyn wyder als d'andere, gelyk mede de hals- en boegpoorten, om het ſpeelen van 't geſchut: waar toe men wel loſſe borden in de ſcheeps zyden zet, om, des noodt, uitgenoomen te kunnen werden, als men de ſtukken veel ſpeelens geven wil, en bykans langs ſcheeps doen ſchieten.

Wint volgen. Met het verlopen van de wint zyne ſtreek verzetten.

Wintwaaris is. Een ty dat tegen de wint aan loopt, 't geen hol water maakt.

Wintwaaris van zyn. Aan die zyde zyn daar de wint van daan komt.

Wirry. Een ſoort van binnelandtſche ſcheepen in Engelandt.

Wiſſchen. De buſſen ſchoon maken.

Wiſſcher. Een ſtok, daar voor een lams-vel om gebonden is, waar mede men de ſtukken ſchoon maakt: deeze worden ook van zwaar voor uitgepluift touw gemaakt.

Worſten. Oude afgekapte ſtukken touw.

Wrak. Een gebleeven ſchip, dat op droogh of op grondt zit, ofte in zee dryft.

Wreken. Zich ongeſtadigh beweegen.

Wraak hout. Bedorven, en verrot hout.

Wreeg hout. Hart hout, dat niet wel te bewerken is.

Wreegh, of wreeds zyn. Zulks wert van de ſcheepen gezeght, als zy zwaarlyk op 't water leggen, en in onweêr zich niet wel op zee ſchikken, te veel ſlingeren, en niet wel ryzen noch dalen.

Wrikken. Jollen, en boots, met een riem achter-uit, voort doen gaan.

Wryf-houten, of Wilen. Ronde langachtige houten, welke buitewaarts tegen de ſcheepen gehangen werden, voor 't aanboutzen en ſtooten van uiterlyk geweldt.

Wuit. Een werk-tuigh, daar men te ſcheep Schiemans garen op ſpint.

Wuiten. Houten, daar touwen door geſteken zyn, om in hardt weêr het kabel van de ſpil af te houden, als het beſlykt, of zoo dik is, dat het met geen handen omvat kan werden: doch by bequaam weêr geſchiedt dit met de kabelaring.

Wurven. Elkander van het eene ſchip tot het ander toewenken.

Y.

Yzer-ziek zyn. Dit wert van de ſcheepen gezeght, als de bouts en ſpykers beginnen los te werden: 't geen geſchiedt, als de roeft de zelve verteert heeft; doch daar is hulp-middel voor, met plat-loot over de bouts te ſlaan. By zulk een geval is niet ondienſtig, lange yzere banden om het ſchip te ſlaan; waar toe, in

noodt, de yzere hoepen gebruikt kunnen werden.

Z.

Zaai maken. Dit wert van een ſchip gezeght dat op 't zaai zit, en een gat in de grondt boort.

Zalen, of Zilingen. De dwars-houten die even beneden de toppen van de mait wel vaſt, en kruiswys, in elkander zyn gevoeght: deeze houden de mars, hooit-touwen, ſteng, ſtagh, top-reenen en hangers vaſt: hun geſtalt is kringſtuk-kigh, met de holte na binnen, ſtaande dwars en langs ſcheeps. Op de hoeken der zalen zyn kleine juffers, daar kleine hooft-touwen, die ſchuins van de grootte hooft-touwen af gaan, aan vaſt zyn.

Zanden verlanden: Landen ver-zanden. On-eigentlyk: Alles is veranderlyk.

Zaaiſt-rook. De eerſte en onderſte zyde-plank, die achter tegen de ſteven aan komt.

Zee en lucht is aan malkanderen. Dat is: Het ſtormt en waait hardt.

Zeegh gaan. Dat is: Schuins op naar omhoog gaan.

Zee-handen en voeten hebben. Een goet zee-man zyn.

Zee-hardt. Geen ontroering in zee gevoelen.

Zee-hout: of, Hout voor ſcheen. Het boort van 't ſchip. Ofte: Het hout boven den overloop aan de ſcheeps zyden.

Zeelegh hout. Hout dat niet recht is.

Zeeleing-zaai, of zade. De kuil die een ſchip in de grondt gemaakt heeft, daar het in gezeten heelt.

Zee-maſſchap gebruiken. Geven en nemen: niet al te vaſt op zyn ſtuk ſlaan: na reden en billigheit iets verrichten, ſchoon men buiten gewoonte, bericht, en bevel gaat; 't geen te ſcheep dikmaal geſchieden moet, by voorvallende gelegenheit van wint, weêr, en anderzins: waarom de zee-beveelen niet te zeer bepaaldt moeten zyn.

Zee-tonnen. Tonnen, of vaten, die, op ankers met een arm vaſt, in zee geleght werden, zynde dicht gepekt, dat 'er geen water in komen kan, boven wydt, en onder ſmal. Deeze dienen den zee-lui- den, wanneer zy de zee-gaten in of uit zeilen, voor baken. Zy leggen aan yzere kettingen, die aan het anker, dat onder op de grondt leit, vaſt zyn. Waar drooghten zyn, en gevaar is, legt men (in deeze Landen) witte tonnen. Daar goede anker-gront is, ziet men eenige tekens op de tonnen ſteken.

Zee-waters. Een golf, en baar.

Zee winnen. Zeewaart in zeilen. Al verder in zee raken.

Zeil. Dit woort wort onder de zee-luiden voor een geheel schip gebruikt.

Zeilen beflaan. De zeilen, ingerolt zynde, met haar rec-banden te zamen binden.

Zeilen breedten. Als de wint ruimt, of meer voordeeligh wert, de zeilen vieren, of meer dwars scheeps stellen.

Zeilen doen dragen: ofte, *Zeilen afscheppen.* Makten dat de zeilen wint vatten.

Zeilen droogen. Oneig. Ruften.

Zeilen inbreken. Zeilen innemen.

Zeilen op floot-garen. Met slechte banden de zeilen gehecht hebben, om dielicht te kunnen los rukken.

Zeilen scheppen. Dit wert gezeght, als de zeilen op of tegen de malten leggen, en niet ter wint-vang staan, uit oorzaak van des schips draaijing, en dat men dan wint vangt met het verleggen van 't roer.

de Zeilen slaan voor de mast. Men kryght in de wint, of leght in stilte.

Zeilen torffen. Veel zeil voeren.

Zeilen nu stooten. De zeilen uit de mars doen, en laten dragen.

's *Zeil in de bandi houden.* 't Zeil niet laten waaijen. Oneig. Iemandt betemmen.

's *Zeil inhalen, of stryken.* Oneig. Zyn staat verminderen.

's *Zeil in top halen.* Oneig. Een grooten staat voeren, zoo hoogh, of hooger, als de middelen kunnen lyden.

's *Zeil laten volstaan.* Oneig. Niet zwighen, noch toegeven.

Zeilmaken. Zich klaar maken om te zeilen.

Zeil op maken. *Ergens zeil op maken.* Eigentlyk: Ergens na toe zeilen. Oneig. Ergens giffing op maken.

Zeil op rant. Zeilen neder.

Zeilt zacht. Oneigentl. Gaat niet haastigh voort.

Zelling. Ziet *Doods water.*

Zelling. De plaats in de grondt daar het anker vast gezeten heeft. Hier van zeght men, *Daar gaat een stroom als een zel:* dat is, snel, om dat in zellingen, of engten, het water rasser loopt.

Zet borst aan. Dit is het woort, als men kracht van nooden heeft, om 't anker te lichten, en de spil te draaijen.

Zet-gang. Een looze gang, die men rondom 't schip, als men bouwt, op de boeygang zet. Ofte ook: Een plank, die rondtom op den overloop tegen boort staat.

Zicht. Zoo verre als men een scheeps-hol in zee zien magh.

Zit aan 't water, en verwacht de wint. Oneigentlyk is dit gezeght: Dat men ge-

dult moet hebben in zaken die van onze wil niet hangen. Dit spreek-woort heb ik uit de Russische taal geleert, en komt eigentlyk daar van heen, dat zy niet varen kunnen als met voor-wint, en als die niet waait, geduldigh wachten moeten.

Zogh-gat. Een hok, of gat, onder de Konstapels kamer, daar het scherp in be-waart wert.

Zogh peilen: Zuigen. Giffen, en afmeetten, hoe verre men de streck, en effenheit in zee, achter-uit ziet, waar by den tragen of snellen voortgang is te bemerken, ofte ook wat loop het schip doet, of het afdryft ofte niet. Kort zogh is een teken van langzame loop: het wert dus genaamt, om dat het na zich zuight al 't geene dat'er in komt; waarom niet wert geleden dat het eene schip in 't anders zogh vaart.

Zomer-scherpen. Scheepen die in de Zomer gebouwt zyn: deeze zyn sterker, dan die in de Winter getimmerd werden.

Zon-dek. Een verdek voor de hut, daar men voor zon en regen onder schuilt: hier staan banken in: het is met een schot, of schans, daar open deuren in zyn, afgeschut, en gaat tot het eindt van 't half verdek toe, of is korter, naar welgevallen van den Bouw-meester.

Zonder touw is 't quaaids heiffen. Oneigentl. Zonder werk-tuigh, of middelen, kan men niets doen.

Zoo een Schipper als ghy kiest, Schip en goet dat ghy verliest. Dat is, oneig. Zoo ghy een onbequaam man over gewichtige zaken stelt, ghy hebt het u zelven te wyten, dat die qualyk verhandelt werden.

Zoo gemaklyk, als of men in de Maas lagh en dreef. Zulks wert gezeght van een schip dat in kalm en stil water zonder gevaar zeilt, dryft, of leght.

Zoo na, dat'er achter grondt op gaat. Dat is: Kort achter iemandt zyn.

Zoo recht. Dus spreekt de Stuurman, als de man te roer wel doet, en na eisch den streck volght.

Zoot. De koker die in 't ruim om de pomp komt.

Zoo veel als hals en kraagh lyden magh. By storm in grooten noodt zyn.

Zoo veel als mast en kiel lyden magh. Oneig. Zoo veel doen, als men, na zyne gelegentheit, immers kan.

Zorgh-lyn. Een sterk touw, zynde achter door de steven aan het roer vast, om het zelve te houden, by alden de vingerlingen braken: het komt wederzydts door kleine gaten in het schip, die met doppen

pen omringt zyn; gelyk ook het gat, daar het touw, 't geen de boot houdt, door steekt: het dient mede om het roer ter neder te houden, als het op stuit.

Zwider Zon. Middagh.

Zuilen. Visschen langs strandt, het net door zee met een paert trekkende.

Zwaluwen. Zekere houtse nagels, daar men balken en planken mede verbindt.

Zwaluwe weer. Dit zeght men, als het **zoo** hardt waait, dat de zee, of rivier, der-voegen tegen den dyk aan zet, dat de zwaluwen, die zich daar in verbergen, hunne holen moeten verlaten.

Zway. Een aart van inlandsche scheepen.

Zweep, of Zwak. Een touw, dienende om 't kabel te beleggen.

Zwey. Dat is gezeght: Een buy die haastigh over komt.

Zwichien. Het wandt met scheer-lynen, en servings, vast maken, wanneer men in de haven op anker legt, om, door

minder beweeging, minst te slyten, en onklaar te werden.

Zwieping. Zeker aart van roeren, of stuuren, aan rivier-scheepen.

Zwint. Een scheut zees in de strandt, daar het zant, by de vloedt, uit gespoelt is, zynde met het ty veranderlyk.

Zyn bollevanger miswringen. Dat is: Zyn gevoegh doen; welk zeggen her komt van dat het wasschen en uitwringen der kleederen veel in 't galjoen geschiedt, alwaar de gemakken zyn.

Zyn neus onder halen. Voor diep in 't water zakken.

Zyn poos te roer staan. Eigentlyk: Zyn tydt aan 't roer uit staan. Ieder man staat gemeinlyk een glas of twee te roer. Oneigentlyk: Zyn werk, nevens een ander, wel en overmatig gedaan hebben. Genoegh, en veel geleden hebben.

Zyn zeil inbinden. Oncig. Zyn staat verminderen.

SOLI DEO GLORIA.

B L A D T - W Y Z E R.

A.

A Aken, pag. **188.**
Achter-steven. **105. 111. 166. 167.**
Aëtionich zee-gevecht. **414.**
Admiraals ampt. **442.** tot **455.**
Advys-jacht. **180.**
Afloopen der scheepen. **43. 172.**
Aftoght blazen. **378.**
Alcamon. **437.**
Aluïda, Koningin der Gotten. **11. 65.**
Amptelingen op de scheepen der Ouden. **357.**
Amptelingen op de scheepen onzes tyds. **471. enz.**
Anacharis. **1. 18.**
Ancus Martius doet havens bouwen. **12.**
Andromeda. **11.**
Ankers. **74. 142. 137. 147.**
Anor, een haven aan de Roodde zee. **54.**
Argo. **6. 12. 13. 45.**
Aristo maakt de eerste Oorlogh-scheepen. **71.**
Arike. **1. 2. 44.**
Artemisia. **11.**
Asser, kryghs-werkuigh dat in de mast hong. **73.**

B.

B Accus, Scheeps-bouwer. **2. 78.**
Balken. **106. 107. 113. 115.**
Baris, heiligh Schip. **53.**
Bark-houten. **108. 115.**
Beenen onder d'aarde gevonden. **3.**
Bellerofon. **11.**
Bellifarius. **85.**
Benamingen van hedendaaghe Scheeps-leden. **95.**
Benamingen van Scheepen. **11. 332.**
Bende-tekens te scheep. **380.**
Berenice. **54.**
Bestier op de Scheepen der Ouden. **357.**

Bestiëders op de hedendaaghe Oorlogh-scheepen. **443.**
Bestier op Koopvaardy-scheepen. **526. 550.**
Beting. **109. 123. 126.**
Beveelen op de verdeling van de Vloot der Nederlandtse bondigenooten. **447.**
Binnelands Vaar-tuigh. **187. enz.**
Bloks. **102. 111. 128.**
Boeifel. **119.**
Boot. **190.**
Boot van Amurath. **42.**
Bosui. **567.**
Botlary. **127.**
Bouts. **109.**
Branders. **184.**
Broot-kamer. **122.**
Bucenaurus. **53.**
Buik-stukken. **112. 332.**
Buis. **186.**
Buit-deiling. **391.**

C.

C Astor en Pollux. **377.**
Cent. **112.**
Chipandas. **437.**
Chittim doet Eilanden op. **7.**
Cierlyke Scheepen. **142.**
Cleonides. **437.**
Cleopatra. **51. 171.**
Cretensers zyn goede zee-luiden. **7.**

D.

D Edalus. **7.**
Damzouts. **189.**
Danaus komt te scheep in Grieken. **1.**
Deenen landen in Vrielandt, en loopen Engelandt af. **86.**

Kkkk

D:ks.

Deks. 119. 121.
 Delphinen, ſcheeps oorloghs werk-tuigen. 73.
 Diep-loot. 426.
 Dionides. 437.
 Duikers. 319.

E.

E Edt ſlaven. 383.
 Eeerſte Scheeps-bouw-meesters. 17.
 Egeſias. 18.
 Engeliſche Scheeps-bouw en beſtier. 223.
 Erytra vindt de rees. 8.
 Es. 123.
 Eupalamius maakt de ankers twee-armigh. 18.

F.

F Enicers zyn d'eerſte zee-luiden. 7.
 Fluit. 111. 177. 178. 179.
 Franſche Scheeps-bouw. 219.
 Fregat. 138.

G.

G Aldery. 109. 119. 120.
 Galeye. 210. 217.
 Galjoenen, zoo die oulings zyn gewerſt. 19. 113.
 Galjoenen, zoo die hedendaags zyn. 109. 122. 331.
 Galjoot. 181.
 Gannafcus, Hollandſch zee-roover. 65.
 Geheilighde Scheepen. 45.
 Geſchilderde Scheepen. 345.
 Getal der matroozen by de Romeinen en Grieken. 343.
 Glaucus, Timmerman van 't Schip Argo. 6.
 Grafſchriften ter eeren zee-luiden. 391. 395.
 Grieken hebben de Scheeps-bouw geoeffent voor de Romeinen. 19.
 Gryfon. 18.

H.

H Akkebort. 120. 122.
 Hals-maſt. 125.
 Hanno. 54.
 Haring-viſchery. 545.
 Havens. 571.
 Haumar, Vloot-vooght der Saracynen. 86.
 Hek-balk. 111. 166. 136.
 Heraclianus. 85.
 Herald maghtigh te water in 't Noorden. 11.
 Hercules zuilen, nu het Naauw van de Straat geheeten, zyn oulings bevaren geweest. 54.
 Herkmans Rymen, aangaande het beſtier op Koopvaardy ſcheepen. 555.
 Het heerſchen ter zee valt van het eene volk op het ander. 10.
 Het Schip is een Egyptiſch zinne-beeld. 438.
 Hevel. 119.
 Hoe de Scheepen van oudts aſliepen. 41.
 Hoe diep een ſchip in 't water zinkt. 308.
 Hoeker. 184.
 Hoek-mannen. 121.
 Hoe men Admiraalſchap maakt. 526.
 Hoe men by oudts 't ſcheep gong. 368.
 Hoe men vervolgens timmert. 165.
 Hoe men zeilen ſtelt. 160. enz.
 Hoe veel gewicht waters tegen de ſcheeps zyde ruſt. 302. tot 308.
 Holte van 't ſchip. 104.
 Hour. 192.
 Hur. 108. 118.

I.

J Afon. 13. 18.
 Icarus. 7.
 Indiaanſch Vaar-tuigh, enz. 241.
 Inbouden. 106.
 Inkomen der ſtuten. 106.

10. 8.
 Joden gezaghyk te water. 11.
 Joppe. 4.

K.

K Ajuit aan de Scheepen der Ouden. 69.
 Kajuit aan de hedendaagſche Scheepen. 108.
114. 312.
 Kaſaren. 331.
 Kano. 241.
 Karviel-nagel. 110.
 Kat. 181.
 Kiel. 105. 110. 168. 331.
 Kiftjen van Noachs Ark wert aanbeden. 3.
 Khuzen. 117.
 Knecht. 110. 127. 128.
 Knies. 108. 112. 113. 123.
 Kolſem. 113. 334.
 Kombuis. 126.
 Konſtapel. 429.
 Konſtaps kamer. 115. 171.
 Kool-haalter. 189.
 Korſt van waſch wiert van oudts om de ſcheepen ge-
 leght. 69.
 Kot. 115.
 Kraan. 126.

L.

L Lampen daar Scheepen aan verbeeldt zyn. 391.
 Latten. 123.
 Leeftocht te ſcheep. 354.
 Leem daar men van oudts de ſcheepen mede be-
 ſtreekt. 69.
 Lengte der ſcheepen en maſten oulings. 19. enz.
 Lodewyk Koning van Vrankryk. 66.
 Loon der zee-luiden van oudts. 381.
 Loop-graven. 146.
 Loſſe werk-tuigen te ſcheep. 350.
 Luiken. 109. 121.

M.

M Ageleza, groot Schip in Zweeden. 53.
 Mahometh. 53.
 Marſſen. 130.
 Maſten. 27. 101. 128. 129. 153. 324.
 Maſt is een hevel. 119. 322.
 Maſt-korven. 74.
 Miltas. 417.
 Minerva. 12.
 Minos maghtigh ter zee. 10.
 Mooren verwoeſten Lombardyen. 84.
 Moſcoviſche Robbe-vangſt. 297.
 Moſcoviſch Vaar-tuigh. 297.

N.

N Agels. 109.
 Neco zendt Scheepen door het naauw van de
 Straat. 60.
 Neptuin. 4. 17.
 Nero. 48.
 Noormannen landen in Vrankryk. 86.
 Noorts hout. 208.
 Noorts-vaarder. 178.
 Nut der Scheep-vaart. 560.
 Nyl-ſcheepkens van riet. 8.

O.

O Lifants-tanden gevonden onder de aarde. 3.
 Ollo maghtigh te water in 't Noorden. 11.
 Onkoſt-certer. 176.
 Oplangen. 118. 119.
 Ordre op Oorlogh-ſcheepen. 457.
 Ordre op 't wapenen en bemannen der Koopvaar-
 dy-ſcheepen deezes Landts. 528.

Pa-

P.

P Aralon, heiligh ſchip. 45.
 Pegafus. 11.
 Pek daarmen eertyds de ſcheepen mede beſtreek.
 62.
 Perleus. 11.
 Plaats der kryghs luiden op de ſcheepen der Ouden. 72.
 Pluto is een Zee-helt geweest. 5.
 Pompen. 74. 122. 316.
 Poorten. 109.
 Prachtigh gecierde ſcheepen. 70.
 Proteus, ſcheeps-bouw-meefter. 6.

R.

R Aa. 325.
 Raa-hout. 115.
 Rantzoen-hout. 111. 167.
 Regelingen. 117. 123. 125.
 Rhodiſch ſcheeps-recht. 422. 426.
 Rhodus zeer ſcheep-ryk. 61.
 Riemen, en Roey-dreven. 18. 20. 22. 27. 327.
 Roe. 335.
 Roer. 73. 109. 127. 328.
 Roer-zang. 516.
 Rondhout. 141.
 Ruſſiſch Vaar-tuigh. 297. enz.
 Ruſt. 109. 118. 119.

S.

S Alamine, heiligh ſchip. 46.
 Saracynen dingen na het zee-gebiedt. 84.
 Saturnus vliedt te ſcheep. 6.
 Saxen oulings goede zee-luiden. 65.
 Schaer-ſtokken. 171.
 Schandek. 114.
 ſcheepen die zeldzaam zyn. 191.
 ſcheepen in Zee-nymphen verandert. 13.
 ſcheepen met raderen. 36.
 ſcheepen van Germanicus. 27.
 ſcheepen van Semiramis. 51.
 ſcheepen wierden Scherm-goden toegevoeght. 75.
 ſcheepkens by d'oude Chriſtenen gebruikelyk. 42.
 ſcheeps amptelingen van oudts. 198. enz.
 ſcheeps arttykel-brief, en vorder nader beveelen en wetten, den Nederlandtiſchen zee-oorlogh betreffende. 458. enz.
 ſcheeps benamingen en ſpreek-woorden. 576.
 ſcheeps benamingen van oudts. 12. 30.
 ſcheeps bende-teken. 380.
 ſcheeps-bouw begint te bloeijen. 88.
 ſcheeps-bouwers onder de Goden geſfelt. 11.
 ſcheep-bouwers werk-tuigen. 209. 210.
 ſcheeps-bouw in Vrankryk. 219.
 ſcheeps-bouw in Egypten.
 ſcheeps-bouw in Engelandt. 223.
 ſcheeps-bouw in Spanje. 238.
 ſcheeps-bouw van Philadelphus. 42.
 ſcheeps-bouw voor de Zondr-vloedt. 1.
 ſcheeps bouw voor twee hondert jren. 88.
 ſcheeps-deelen, aangewezen in het ſchip. 95. 98.
 ſcheeps even-maat. 104.
 ſcheeps gedenk-penningen. 410.
 ſcheeps-geweer by oudts. 374.
 ſcheeps legh-plaats by de Romeinen. 362.
 ſcheeps-maat in Zweeden, vervat in een Tafel. 140.
 ſcheeps-mate by de Ouden. 385.
 ſcheeps-metingen. 309. 317.
 ſcheeps-offeningen. 365.
 ſcheeps Scherm-goden. 376. 378.
 ſcheeps ſtrydt-ſpeelen. 365.
 ſcheeps ſtrydt van Keizer Leo. 405.
 ſcheeps-toeruffingen tuſſchen Roumen en Carthago. 62.

ſcheeps-toorens. 72.
 ſcheeps-touwen. 100.
 ſcheeps uitgerekende Certers. 111. 133. 135.
 136. 137. 138. 141. 177. 183. 186. 190.
 ſcheeps-vloot by Spanje uitgeruſt. 52.
 ſcheeps-vloot die Troye beſtookte. 61.
 ſcheeps-vloot van Alexander. 62.
 ſcheeps-vloot van Darius. 61.
 ſcheeps-vloot van Koning Eduard. 66.
 ſcheeps-vloot van Xerxes. 62.
 ſcheeps zegen-pralen. 386.
 ſcheer-gang. 119.
 ſchip dat afloopt. 172.
 ſchip doorgefneden. 98. 100.
 ſchip met een zilvere boegh. 49.
 ſchip onder water gevonden. 50.
 ſchip op de zyde. 99. 174.
 ſchip op ſtapel. 172.
 ſchips Ridder-ordre. 48.
 ſchip-vaart der Ouden. 77.
 ſchip van boven in te zien. 100.
 ſchip van Damiani. 47.
 ſchip van Draak. 47.
 ſchip van Hiero. 49.
 ſchip van koper. 46.
 ſchip van Lucullus. 43.
 ſchip van Magellanus. 47.
 ſchip van Nero, 't geen met verwaerlyke dieren gevult wiert. 43.
 ſchip van Philopater. 32.
 ſchip van Ptolomeus. 42.
 ſchip van ſteen in den Tyber. 48.
 ſchotten. 97.
 ſchyve. 311.
 ſeinen, voor deezen in den Nederlandtiſchen oorlogh ter zee gebruikelyk. 441. 447.
 Semiramis. 51.
 Sefoſtris maakt lange ſcheepen.
 Sidon. 10.
 Slagh op de Maas. 564.
 Slaven. 384. 385.
 Sloep. 191. 192.
 Speenen. 117.
 Spiegel. 105. 167.
 Spil. 109. 128. 316.
 Spoors. 109. 113. 116.
 Spykers. 110.
 Spyze, oulings te ſcheep gebruikt. 383.
 Standaarden, en ſcheeps-vlaggen. 76.
 Straft te ſcheep. 383. 397.
 Stuten. 113.
 ſtuurmans ampt hedendaags. 474.
 ſtuurmans ampt van oudts. 364.
 ſtuur-plecht. 116.

T.

T Eeren. 335.
 Texels Haven-bouw. 571.
 Theoris, geheiligh ſchip. 45.
 Tingel. 112. 316.
 Touwen. 74. 144. enz.
 Trap. 127.
 Triptolemus. 11.
 Turkiſche ſcheepen. 344.
 Twee gekiel ſchip. 195.
 Twiſt over de vinder van 't eerſte ſchip. 7.
 Typhus vindt het Roer. 8.
 Tyriers vinden het gebruik der Ankers. 8.
 Tyrus maghtigh te water. 10.

V.

V Aar-tuigh onder d'aarde gevonden. 3.
 Vazen. 121.
 Veel volken ſchryven zich het vinden der ſcheepen toe. 7.

Ver-

BLADT-WYZER.

Vercierelen van een zegenpralende Vloot-heer.

386.
Verdeks-balken. 114.
Verdichtzelen uit de Scheeps-bouw gesprooten. 6.
Verdubbelen. 334.
Vermaarde Zee-roovers van oudts. 436.
Vertuining. 117.
Verwen van de Scheepen der Ouden. 69.
Vinders van roey-dreven. 18.
Vis Nautilus. 90.
Vissier. 116.
Vlaggen. 104. 337. 338.
Vlak. 106. 112.
Vloot-schaaren der Ouden. 373.
Voor-steven. 105. 110. 168. 329.
Voor-tekenen. 368.
Vriezen zyn oude Scheeps-bouwers. 65.
Vulling. 117.
Vuur-werken te sloop. 505.

W.

Waar by de Scheepen van oudts vergeleken wierden. 11.
Wageren. 106. 112. 114.
Wapens daar Scheepen in verbeeldt zyn. 439.
Wapens op Scheepen der Ouden. 357. 374.
Wat een Schip van oudts kostte. 362.
Wel zeilende Scheepen. 141.
Werk-tuig waar mede men onder water gaat. 359.
Wie men oulings ten oorlogh opschreef. 383.
Wimarius, Hollandsch Zee-roover. 65.

Wind-as. 121.
Worp. 111.
Wyde van 't Schip. 104. 333.
Wyze van Scheep-bouwen der Ouden. 20.

X.

Erzes. 62. 428.

Y.

Zere varkens. 339.
Yzer-werk. 349.

Z.

Zee-gevecht tusschen de Vloot van Vrouw Jacoba (Gravinne van Hollandt) en de Hollandtsche bondgenooten. 565.
Zee-gevecht van Boslu, tegen de Noort-Hollanders, op de Zuider-zee. 567.
Zee-maght van Scythie. 85.
Zee-rechten der oude Nederlanders. 511.
Zee-roovers. 437.
Zee-tocht der Grieken na Troje. 79.
Zee-vuur. 86.
Zee-wetten ter Haring-visscherye. 545.
Zegen-boogh. 76.
Zeilen. 74. 104. 156. 336.
Zeil-steen. 512.
Zout water zoet te maken. 515.
Zwaarheits middel-punt van een Schip. 325.
Zwaarte van een Schip. 308.

E Y N D E.

